

۵۹	تحويل مادون متقال بهادون درهم	۴۵	دستور آشامیدن ماء الشجر وغيره
۵۹	تحويل اوزان ديكر باوزان هندیه	۴۵	دستور اخذ دمان وگرفتن عرفها وخطرها
	فصل سیزدهم در بیان بعض امور متعلقه بنجوم	۴۵	اقتیاذ دخان كندر
۵۹	وطبیبیات	۴۵	اقتیاذ دخان حصی لبان
	فصل چهاردهم در بیان اسناد طب خال ماجد مولف	۴۵	اقتیاذ غسل بلاد
۸۰	ووالد ماجد مولف	۴۵	دستور اقتیاذ اسفیل اچ
۸۰	باب اول در بیان ادویه که حرف اول آنها الف است	۴۶	دستور احراق روی توتیا
۸۰	فصل الف مع الالف	۴۶	اقتیاذ توتیا
۹۲	فصل الالف مع الباء	۴۶	اقتیاذ راستخت
۱۰۰	فصل الالف مع التاء المتناهة الفرقانیة	۴۶	اقتیاذ رسکوز
۱۰۳	فصل الالف مع الاء المتلثة	۴۷	اقتیاذ زعفران المندیل
۱۰۶	فصل الالف مع الیمیم	۴۷	اقتیاذ زنجفر که شنیف نامند بلون احراق
۱۰۷	فصل الالف مع الحاء	۴۸	اقتیاذ زنجفر بطریق احراق بنار
۱۰۷	فصل الالف مع الخاء	۴۸	اقتیاذ اسرنج
۱۰۸	فصل الالف مع الدال	۴۸	اقتیاذ سلیمانی
۱۰۹	فصل الالف مع اذال	۴۸	اقتیاذ مردار سنک
۱۱۱	فصل الالف مع الراء	۴۸	دستور سفیل کردن مردار سنک
۱۱۹	فصل الالف مع السین	۴۸	اقتیاذ زنجار
۱۳۳	فصل الالف مع الشین	۴۹	اقتیاذ سرکه مندلی
۱۳۸	فصل الالف مع الصاد	۴۹	اقتیاذ عود مطرا
۱۳۹	فصل الالف مع الطاء	۴۹	اقتیاذ زبد الشع
۱۴۱	فصل الالف مع الظاء	۴۹	اقتیاذ طین حکمت
۱۴۲	فصل الالف مع الغاء	۴۹	اقتیاذ ماء الزجاج
۱۵۷	فصل الالف مع انقاف	۴۹	اقتیاذ سریشم پیمر
۱۶۱	فصل الالف مع الکاف		فصل دهم در بیان معرفت افعال و صفات ادویه مفردة و امادی
۱۶۳	فصل الالف مع اللام	۵۰	آنها به ترتیب حروف تبیی
۱۶۵	فصل الالف مع المیم		فصل یازدهم در بیان بعض اصطلاحات طبییة متداو له
۱۷۱	فصل الالف مع النون	۵۲	به ترتیب حروف تبیی
۱۸۴	فصل الالف مع الواو		فصل دوازدهم در بیان اوزان طبییة و هندیه و اهل ایران
۱۸۶	فصل الالف مع الهاء	۵۸	وزیلی
۱۸۸	فصل الالف مع الیاء	۵۸	اوزان هندیه
۱۹۳	باب دوم در بیان ادویه که حرف اول آنها با است	۵۹	اوزان متعارفة اهل ایران
۱۹۳	فصل الباء مع الالف	۵۹	تحويل درهم بمقتال
۲۰۶	فصل الباء مع الباء	۵۹	تحويل متقال بل درهم
۲۰۸	فصل الباء مع التاء	۵۹	تحويل مادون درهم بهادون متقال

٢٨٩	فصل التاء مع الياء	٢١٠	فصل الباء مع الدال
٢٩٠	باب يقيم در بيان ادوية كه حرف اول آنها جيم است	٢١١	فصل الباء مع الراء
٢٩١	فصل الجيم مع الالف	٢١٦	فصل الباء مع الزاء
٢٩٦	فصل الجيم مع الباء	٢١٧	فصل الباء مع السين
٢٩٨	فصل الجيم مع التاء	٢٢١	فصل الباء مع الشين
٢٩٨	فصل الجيم مع الدال	٢٢٢	فصل الباء مع الصاد
٣٠١	فصل الجيم مع الراء	٢٢٣	فصل الباء مع الطاء
٣٠٣	فصل الجيم مع الزاء	٢٢٦	فصل الباء مع العين
٣٠٥	فصل الجيم مع العين	٢٢٦	فصل الباء مع الغين
٣٠٦	فصل الجيم مع الغين	٢٢٧	فصل الباء مع القاف
٣٠٦	فصل الجيم مع القاف	٢٣٣	فصل الباء مع الكاف
٣٠٦	فصل الجيم مع الكاف	٢٣٤	فصل الباء مع اللام
٣٠٩	فصل الجيم مع اللام	٢٤١	فصل الباء مع النون
٣١١	فصل الجيم مع الميم	٢٥١	فصل الباء مع الواو
٣١٤	فصل الجيم مع النون	٢٥٥	فصل الباء مع الهاء
٣١٦	فصل الجيم مع الواو	٢٥٦	فصل الباء مع المياء
٣٢٦	فصل الجيم مع الياء	٢٦٤	باب سوم در بيان ادوية كه حرف اول آنها تا است
٣٢٧	باب ششم در بيان ادوية كه حرف اول آنها حا است	٢٦٤	فصل التاء مع الالف
٣٢٧	فصل التاء مع الالف	٢٦٧	فصل التاء مع الباء
٣٢٨	فصل التاء مع الباء	٢٦٧	فصل التاء مع الدال
٣٣٥	فصل التاء مع الجيم	٢٦٧	فصل التاء مع الراء
٣٤٦	فصل التاء مع الدال	٢٧١	فصل التاء مع الشين
٣٤٨	فصل التاء مع الراء	٢٧١	فصل التاء مع التاء
٣٥٢	فصل التاء مع الزاء	٢٧٢	فصل التاء مع الميم
٣٥٥	فصل التاء مع السين	٢٧٥	فصل التاء مع النون
٣٥٦	فصل التاء مع الشين	٢٧٧	فصل التاء مع الواو
٣٥٧	فصل التاء مع الصاد	٢٨١	فصل التاء مع الهاء
٣٥٨	فصل التاء مع الصاد	٢٨٢	فصل التاء مع الياء
٣٥٩	فصل التاء مع اللام	٢٨٤	باب چهارم در بيان ادوية كه حرف اول آنها تا است
٣٦٣	فصل التاء مع الميم	٢٨٤	فصل التاء مع الالف
٣٦٨	فصل التاء مع النون	٢٨٥	فصل التاء مع الجيم
٣٧٣	فصل التاء مع الواو	٢٨٦	فصل التاء مع العين
٣٧٣	فصل التاء مع الياء	٢٨٦	فصل التاء مع اللام
٣٧٣	باب هفتم در بيان ادوية كه حرف اول آنها خا است	٢٨٧	فصل التاء مع الميم
		٢٨٧	فصل التاء مع الواو

٢٢٥	فصل الزاء مع الياء	٣٧٢	فصل اللباء مع الالف
٢٢٥	فصل الزاء مع التاء	٣٧٥	فصل اللباء مع الباء
٢٢٦	فصل الزاء مع الجيم	٣٨٠	فصل اللباء مع الثاء
٢٢٦	فصل الزاء مع الشاء	٣٨١	فصل اللباء مع الزاء
٢٢٧	فصل الزاء مع الدال	٣٨٧	فصل اللباء مع السين
٢٢٨	فصل الزاء مع السين	٣٨٧	فصل اللباء مع الضمن
٢٢٩	فصل الزاء مع الصاد	٣٨٩	فصل اللباء مع الصاد
٢٥٠	فصل الزاء مع الطاء	٣٩١	فصل اللباء مع الطاء
ايضا	فصل الزاء مع العين	٣٩٣	فصل اللباء مع القاء
٢٥٢	فصل الزاء مع القاف	٣٩٥	فصل اللباء مع اللام
٢٥٢	فصل الزاء مع الميم	٣٩٥	فصل اللباء مع الميم
٢٥٦	فصل الزاء مع النون	٣٩٩	فصل اللباء مع النون
ايضا	فصل الزاء مع الواو	٤٠٣	فصل اللباء مع الواو
٢٥٧	فصل الزاء مع الهاء	٤٠٦	فصل اللباء مع الياء
٢٥٨	باب يازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها زاست	٤٠٧	باب يازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها ذال مهمله
٢٦٠	فصل الزاء مع الالف	٤٠٩	فصل اللباء مع الالف
ايضا	فصل الزاء مع الباء	٤٠٩	فصل اللباء مع الباء
٢٦٢	فصل الزاء مع الجيم	٤١٣	فصل اللباء مع الجيم
٢٦٦	فصل الزاء مع الثاء	٤١٥	فصل اللباء مع الثاء
٢٦٧	فصل الزاء مع الزاء	٤١٧	فصل اللباء مع الزاء
٢٧٢	فصل الزاء مع السين	٤١٨	فصل اللباء مع السين
٢٧٣	فصل الزاء مع الضمن	٤٢١	فصل اللباء مع الضمن
٢٧٤	فصل الزاء مع الصاد	٤٢٢	فصل اللباء مع الصاد
ايضا	فصل الزاء مع الطاء	٤٢٢	فصل اللباء مع الطاء
٢٧٧	فصل الزاء مع القاف	٤٢٢	فصل اللباء مع القاف
٢٨١	فصل الزاء مع الميم	٤٢٢	فصل اللباء مع الميم
٢٨١	فصل الزاء مع النون	٤٢٦	فصل اللباء مع النون
٢٨٢	فصل الزاء مع الواو	٤٢٧	فصل اللباء مع الواو
٢٨٣	فصل الزاء مع الهاء	٤٣٠	فصل اللباء مع الهاء
٢٨٣	فصل الزاء مع الياء	٤٣٣	فصل اللباء مع الياء
٢٨٨	باب دوازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها سين است	٤٣٤	باب دوازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها ذال است
ايضا	فصل السين مع الالف	٤٣٤	فصل السين مع الالف
٢٩٠	فصل السين مع الباء	٤٣٤	فصل السين مع الباء
٢٩١	فصل السين مع الجيم	٤٣٥	فصل السين مع الجيم
٢٩٢	فصل السين مع الثاء	٤٣٥	فصل السين مع الثاء
٢٩٣	فصل السين مع الزاء	٤٣٧	فصل السين مع الزاء
٢٩٤	فصل السين مع السين	٤٣٨	فصل السين مع السين
٢٩٥	فصل السين مع الضمن	٤٣٩	فصل السين مع الضمن
٢٩٦	فصل السين مع الصاد	٤٣٩	فصل السين مع الصاد
٢٩٧	فصل السين مع الطاء	٤٤٠	فصل السين مع الطاء
٢٩٨	فصل السين مع القاف	٤٤٠	فصل السين مع القاف
٢٩٩	فصل السين مع الميم	٤٤٠	فصل السين مع الميم
٣٠٠	فصل السين مع النون	٤٤٠	فصل السين مع النون
٣٠١	فصل السين مع الواو	٤٤٠	فصل السين مع الواو
٣٠٢	فصل السين مع الهاء	٤٤٠	فصل السين مع الهاء
٣٠٣	فصل السين مع الياء	٤٤٠	فصل السين مع الياء
٣٠٤	باب دوازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها هاء است	٤٤٠	باب دوازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها هاء است
٣٠٥	فصل الهاء مع الالف	٤٤٠	فصل الهاء مع الالف
٣٠٦	فصل الهاء مع الباء	٤٤٠	فصل الهاء مع الباء
٣٠٧	فصل الهاء مع الجيم	٤٤٠	فصل الهاء مع الجيم
٣٠٨	فصل الهاء مع الثاء	٤٤٠	فصل الهاء مع الثاء
٣٠٩	فصل الهاء مع الزاء	٤٤٠	فصل الهاء مع الزاء
٣١٠	فصل الهاء مع السين	٤٤٠	فصل الهاء مع السين
٣١١	فصل الهاء مع الضمن	٤٤٠	فصل الهاء مع الضمن
٣١٢	فصل الهاء مع الصاد	٤٤٠	فصل الهاء مع الصاد
٣١٣	فصل الهاء مع الطاء	٤٤٠	فصل الهاء مع الطاء
٣١٤	فصل الهاء مع القاف	٤٤٠	فصل الهاء مع القاف
٣١٥	فصل الهاء مع الميم	٤٤٠	فصل الهاء مع الميم
٣١٦	فصل الهاء مع النون	٤٤٠	فصل الهاء مع النون
٣١٧	فصل الهاء مع الواو	٤٤٠	فصل الهاء مع الواو
٣١٨	فصل الهاء مع الهاء	٤٤٠	فصل الهاء مع الهاء
٣١٩	فصل الهاء مع الياء	٤٤٠	فصل الهاء مع الياء
٣٢٠	باب دوازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها واء است	٤٤٠	باب دوازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها واء است
٣٢١	فصل الواو مع الالف	٤٤٠	فصل الواو مع الالف
٣٢٢	فصل الواو مع الباء	٤٤٠	فصل الواو مع الباء
٣٢٣	فصل الواو مع الجيم	٤٤٠	فصل الواو مع الجيم
٣٢٤	فصل الواو مع الثاء	٤٤٠	فصل الواو مع الثاء
٣٢٥	فصل الواو مع الزاء	٤٤٠	فصل الواو مع الزاء
٣٢٦	فصل الواو مع السين	٤٤٠	فصل الواو مع السين
٣٢٧	فصل الواو مع الضمن	٤٤٠	فصل الواو مع الضمن
٣٢٨	فصل الواو مع الصاد	٤٤٠	فصل الواو مع الصاد
٣٢٩	فصل الواو مع الطاء	٤٤٠	فصل الواو مع الطاء
٣٣٠	فصل الواو مع القاف	٤٤٠	فصل الواو مع القاف
٣٣١	فصل الواو مع الميم	٤٤٠	فصل الواو مع الميم
٣٣٢	فصل الواو مع النون	٤٤٠	فصل الواو مع النون
٣٣٣	فصل الواو مع الواو	٤٤٠	فصل الواو مع الواو
٣٣٤	فصل الواو مع الهاء	٤٤٠	فصل الواو مع الهاء
٣٣٥	فصل الواو مع الياء	٤٤٠	فصل الواو مع الياء
٣٣٦	باب دوازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها ياء است	٤٤٠	باب دوازدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها ياء است
٣٣٧	فصل الياء مع الالف	٤٤٠	فصل الياء مع الالف
٣٣٨	فصل الياء مع الباء	٤٤٠	فصل الياء مع الباء
٣٣٩	فصل الياء مع الجيم	٤٤٠	فصل الياء مع الجيم
٣٤٠	فصل الياء مع الثاء	٤٤٠	فصل الياء مع الثاء
٣٤١	فصل الياء مع الزاء	٤٤٠	فصل الياء مع الزاء
٣٤٢	فصل الياء مع السين	٤٤٠	فصل الياء مع السين
٣٤٣	فصل الياء مع الضمن	٤٤٠	فصل الياء مع الضمن
٣٤٤	فصل الياء مع الصاد	٤٤٠	فصل الياء مع الصاد
٣٤٥	فصل الياء مع الطاء	٤٤٠	فصل الياء مع الطاء
٣٤٦	فصل الياء مع القاف	٤٤٠	فصل الياء مع القاف
٣٤٧	فصل الياء مع الميم	٤٤٠	فصل الياء مع الميم
٣٤٨	فصل الياء مع النون	٤٤٠	فصل الياء مع النون
٣٤٩	فصل الياء مع الواو	٤٤٠	فصل الياء مع الواو
٣٥٠	فصل الياء مع الهاء	٤٤٠	فصل الياء مع الهاء
٣٥١	فصل الياء مع الياء	٤٤٠	فصل الياء مع الياء

باب يانزدهم در بيان ادويه كه حرف اول آنها ضا است	٥٠٣	فصل السين مع القاف	
٥٧٥ فصل الصاد مع الالف	٥٠٥	فصل السين مع الكاف	
٥٧٦ فصل الصاد مع الباء	٥٠٩	فصل السين مع اللام	
٥٧٧ فصل الصاد مع الجيم	٥١٤	فصل السين مع الميم	
ايضا فصل الصاد مع الراء	٥٢٢	فصل السين مع النون	
٥٧٨ فصل الصاد مع العين	٥٢٩	فصل السين مع الواو	
ايضا فصل الصاد مع الفاء	٥٣٣	فصل السين مع الهاء	
٥٧٩ فصل الصاد مع الميم	٥٣٨	فصل السين مع الياء	
باب شانزدهم در بيان ادويه كه حرف اول آنها ط است		باب يانزدهم در بيان ادويه كه حرف اول آنها شين است	
٥٧٩ فصل الطاء مع الالف	٥٣٧	فصل الشين مع الالف	
٥٨٠ فصل الطاء مع الباء	٥٤٠	فصل الشين مع الجاء	
٥٨٢ فصل الطاء مع التاء	٥٤٣	فصل الشين مع الذاء	
٥٨٣ فصل الطاء مع الخاء	ايضا	فصل الشين مع الجيم	
ايضا فصل الطاء مع الراء	٥٤٤	فصل الشين مع الكاء	
٥٨٦ فصل الطاء مع الفاء	٥٤٥	فصل الشين مع الراء	
٥٨٧ فصل الطاء مع اللام	٥٤٦	فصل الشين مع الشين	
٥٨٨ فصل الطاء مع الياء	٥٤٧	فصل الشين مع الطاء	
باب شانزدهم در بيان ادويه كه حرف اول آنها ط است	ايضا	فصل الشين مع العين	
٥٩٥ فصل الطاء مع الباء	٥٤٩	فصل الشين مع الفاء	
ايضا فصل الطاء مع الفاء	ايضا	فصل الشين مع القاف	
٥٩٦ فصل الطاء مع اللام	٥٥٠	فصل الشين مع الكاف	
ايضا فصل الطاء مع الياء	٥٥٢	فصل الشين مع اللام	
باب سيجدهم در بيان ادويه كه حرف اول آنها عين است	٥٥٣	فصل الشين مع الميم	
٥٩٧ فصل العين مع الالف	٥٥٤	فصل الشين مع النون	
٥٩٩ فصل العين مع الباء	ايضا	فصل الشين مع الواو	
ايضا فصل العين مع التاء	٥٥٨	فصل الشين مع الهاء	
ايضا فصل العين مع الجيم	باب چهاردهم در بيان ادويه كه حرف اول آنها صاد است	باب چهاردهم در بيان ادويه كه حرف اول آنها صاد است	
ايضا فصل العين مع الدال	٥٦١	فصل الصاد مع الالف	
٦٠٠ فصل العين مع الراء	٥٦٥	فصل الصاد مع الباء	
٦٠٢ فصل العين مع السين	٥٦٧	فصل الصاد مع الجاء	
٦٠٤ فصل العين مع الشين	ايضا	فصل الصاد مع الدال	
٦٠٧ فصل العين مع الصاد	٥٦٨	فصل الصاد مع الراء	
٦٠٩ فصل العين مع الضاد	٥٦٩	فصل الصاد مع العين	
٦١٠ فصل العين مع الطاء	٥٧٠	فصل الصاد مع الفاء	
٦١١ فصل العين مع الفاء	ايضا	فصل الصاد مع اللام	
٦١٢ فصل العين مع القاف	ايضا	فصل الصاد مع الميم	
٦١٥ فصل العين مع الكاف	٥٧١	فصل الصاد مع النون	
٦١٦ فصل العين مع اللام	٥٧٢	فصل الصاد مع الواو	

٦٩٥	فصل القاف مع الشين	٦١٨	فصل العين مع النون
٦٩٦	فصل القاف مع الصاد	٦١٩	فصل العين مع الواو
٦٩٩	فصل القاف مع الضاد	٦٢٨	فصل العين مع الياء
ايضا	فصل القاف مع الطاء	٦٢٩	باب نوزدهم در بيان ادوية كه حرف اول آنها عين است
٧٠٣	فصل القاف مع العين	٦٢٩	فصل الغين مع الالف
٧٠٣	فصل القاف مع الفاء	٦٣٤	فصل الغين مع الباء
٧٠٤	فصل القاف مع اللام	ايضا	فصل الغين مع الدال
٧٠٩	فصل القاف مع الميم	٦٣٥	فصل الغين مع الراء
٧١٠	فصل القاف مع النون	٦٣٧	فصل الغين مع الزاء
٧١٨	فصل القاف مع الواو	ايضا	فصل الغين مع الضاد
٧١٩	فصل القاف مع الهاء	٦٣٨	فصل الغين مع اللام
ايضا	فصل القاف مع الياء	ايضا	فصل الغين مع النون
٧٢٠	باب بيست و دوم در بيان ادوية كه حرف اول آنها كاف است	ايضا	فصل الغين مع الواو
٧٢٠	فصل الكاف مع الالف	٦٣٩	باب بيست و در بيان ادوية كه حرف اول آنها فاء است
٧٢٧	فصل الكاف مع الباء	٦٣٩	فصل الفاء مع الالف
٧٣٢	فصل الكاف مع التاء	٦٤٦	فصل الفاء مع التاء
٧٣٤	فصل الكاف مع الثاء	٦٤٧	فصل الفاء مع الجيم
٧٣٥	فصل الكاف مع الحيم	٦٤٩	فصل الفاء مع الراء
ايضا	فصل الكاف مع الراء	٦٥٣	فصل الفاء مع السين
٧٤٥	فصل الكاف مع الزاء	٦٥٣	فصل الفاء مع الشين
٧٤٧	فصل الكاف مع العين	ايضا	فصل الفاء مع الصاد
٧٤٨	فصل الكاف مع الشين	٦٥٥	فصل الفاء مع الطاء
٧٤٩	فصل الكاف مع الغين	٦٥٦	فصل الفاء مع القاف
ايضا	فصل الكاف مع الفاء	٦٥٧	فصل الفاء مع اللام
٧٥٠	فصل الكاف مع الكاف	٦٦١	فصل الفاء مع النون
٧٥١	فصل الكاف مع اللام	ايضا	فصل الفاء مع الواو
٧٥٧	فصل الكاف مع الميم	٦٦٥	فصل الفاء مع الهاء
٧٦٤	فصل الكاف مع النون	ايضا	فصل الفاء مع الياء
٧٦٧	فصل الكاف مع الواو	باب بيست و يك در بيان ادوية كه حرف اول آنها	
٧٦٨	فصل الكاف مع الهاء	قاف است	
٧٧٠	فصل الكاف مع الياء	٦٦٧	فصل القاف مع الالف
باب بيست و سيم در بيان ادوية كه حرف اول آنها لام است		ايضا	فصل القاف مع الباء
٧٧١	فصل اللام مع الالف	٦٧٢	فصل القاف مع التاء
٧٧٤	فصل اللام مع الباء	٦٧٣	فصل القاف مع الثاء
٧٨٢	فصل اللام مع التاء	٦٧٧	فصل القاف مع الدال
ايضا	فصل اللام مع الجيم	٦٧٨	فصل القاف مع الراء
٧٨٣	فصل اللام مع الهاء	٦٩٢	فصل القاف مع الزاء
٧٨٦	فصل اللام مع الشاء	ايضا	فصل القاف مع السين

فصل اللام مع السين	٧٨٦	فصل النون مع الدال	ايضا
فصل اللام مع الصاد	٧٩٠	فصل النون مع الراء	٨٦٨
فصل اللام مع العين	٧٩٠	فصل النون مع السين	٨٦٩
فصل اللام مع الفاء	٧٩١	فصل النون مع الشين	٨٧٠
فصل اللام مع القاف	٧٩٢	فصل النون مع العين	٨٧١
فصل اللام مع الكاف	ايضا	فصل النون مع الغين	٨٧٢
فصل اللام مع النون	٧٩٣	فصل النون مع الفاء	ايضا
فصل اللام مع الواو	ايضا	فصل النون مع الكاف	٨٧٣
فصل اللام مع الهاء	٧٩٩	فصل النون مع الميم	ايضا
باب بيست و چهارم در بيان ادويه كه حرف اول آنها	ايضا	فصل النون مع الواو	٨٧٥
ميم است	٨٠٢	فصل النون مع الهاء	٨٧٦
فصل الميم مع الالف	ايضا	فصل النون مع الياء	ايضا
فصل الميم مع التاء	٨١٧	باب بيست و ششم در بيان ادويه كه حرف اول آنها را و است	٨٨٠
فصل الميم مع الجيم	٨١٨	فصل الواو مع الالف	ايضا
فصل الميم مع الضاء	ايضا	فصل الواو مع الجيم	ايضا
فصل الميم مع الدال	٨٢٠	فصل الواو مع الدال	٨٨١
فصل الميم مع الراء	٨٢١	فصل الواو مع الراء	ايضا
فصل الميم مع الزاء	٨٣٠	فصل الواو مع السين	٨٨٥
فصل الميم مع السين	٨٣١	فصل الواو مع الشين	ايضا
فصل الميم مع الشين	٨٣٢	فصل الواو مع العين	٨٨٦
فصل الميم مع الصاد	٨٣٥	فصل الواو مع اللام	ايضا
فصل الميم مع الضاد	٨٣٨	باب بيست و هفتم در بيان ادويه كه حرف اول آنها است	٨٨٦
فصل الميم مع القاف	ايضا	فصل الهاء مع الالف	ايضا
فصل الميم مع العين	٨٣٩	فصل الهاء مع الدال	٨٨٧
فصل الميم مع الكاف	٨٤٠	فصل الهاء مع الراء	٨٨٨
فصل الميم مع اللام	٨٤١	فصل الهاء مع اللام	٨٨٩
فصل الميم مع النون	٨٤٦	فصل الهاء مع النون	٨٩٠
فصل الميم مع الواو	ايضا	فصل الهاء مع النون	٨٩٢
فصل در بيان جودت موميائي و كيفيت و خواص و منافع	٨٥١	باب بيست و هشتم در بيان ادويه كه حرف اول آنها	٨٩٥
و طرق استعمال آن	٨٥٤	آنها را است	ايضا
فصل الميم مع الهاء	٨٥٥	فصل الياء مع الالف	٨٩٧
فصل الميم مع الياء	٨٥٥	فصل الياء مع الباء	٩٠٠
باب بيست و نهم در بيان ادويه كه حرف اول آنها نون است	٨٥٧	فصل الياء مع التاء	٩٠١
فصل النون مع الالف	٨٦٣	فصل الياء مع الراء	٩٠٢
فصل النون مع الياء	٨٦٥	فصل الياء مع القاف	ايضا
فصل النون مع الضاء	٨٦٧	فصل الياء مع النون	ايضا
فصل النون مع الدال		فصل الياء مع الواو	ايضا

بوجه داور و عیایب این دو ارجال این سبب تاب نالاد و
 معرفت شیخ شرافت علی صاحب مقام میر شمس مبارک شاتر و هم ذی
 کله ایچیکه خریده شد الله تعالی احقر را ازین محزون شرفت خرم
 بهره مند یکنشاد بحسب منتهی البنی و آله الامجاد و این یار العباد

* آغاز چایه منزهن الادویه بتاریخ ۲۲ شهر ربیع الاول *

* سنه ۱۲۵۹ هجری قمری محبت فرمان واجب الادعان *

* جناب حاجی حرمین شریفین * عالیجاه * رفیع *

* چاکاه * عالی تبار * ملک التجار * حاجی *

* اذاکر بلانی * محمد خان صاحب لال * *

* اقباله وحشمته * با مشام و تصحیح *

* نقیر حقیر احمد کبیر غفر الله *

* له ولجميع المؤمنين *

* کرد و *

الحمد لله الذي أظهر آثاره في هذا نوحا من الموجدات بلا مؤيد * وازبر وطواريلك أنعم صنائعه بأحد أشد الكائنات بلا اسعداد * وخلق
جواهر المجردات والماديات المفردات والآليات والمركبات الغرائب * ونسماها بالجناس والأنواع والاستخاص الكليات و
الجزئيات * وخص كل واحد منها بمنافع وإنعاف * والبصايا بصر والوان واوصاف وأشكال * لانعاف العباد * وعامرة البلاد *
والصلوة والسلام على حبيب القلوب النواكزة الخاشعة * وطبيب النفوس السامية اللاهبة * الباعث لانباء البرية * ومنجى
الخائفة من ورطة الغواية * وهادى الضلالة بالدمعة الى طريق الرشاد والهدى الى لقاء رب العباد * في يوم التناد *
يبذل العرب والعجم * المبعوث على كافة الامم * محمد المصطفى الذي اصطفاه الله على الانبياء عا لرسالة العظمى * والشفاعة الكبرى *
وولى ولده وابن عمه وخليفته من بعده والاداء وذو ربه الاحد عشر الذين نزل في شانهم انما يريد الله ليهب عظم الرجس
اهل البست ويظهركم تطهيرا * اما بعد * بعرض اخوان الصفا * وخلقنا لونا * ميرسانك اين ذرة بمقتل ارب * الراجي الى رحمة
ربه الغفار * ابن سيد السند محمد ما دى العقيلي العلوي محمد حميد غفر الله ذنوبهما وسترهما بهما كه چون اكثر آبا واجداد
واقرباى اين عالمي همچو ان طبيب ومزاول علم وعمل بودند و اين جاهل نتر از عنفوان سباب بشد مت والى ما جل ذن من سره
وجناب مستغنى الالاب پير ومرشد حقيقي سمي حبيب الله ووليه المنتسب اليهما بالنسبة الحسينية اعني مير محمد على الحسيني
ملك ظله العالي حاضر ميبود وكاهي بخاطر فاطر خطور مينمود كه اكر در فنون خمسة طساكتاى جمع و فائز ميبود كه جامع
جميع مسائل ومطالب وحاوى اقوال ما نقل م وما تأخر وكتب متد اوله ميبود هرا ننه بر طلاب اس فن ومزاولن علم وعمل كار
آمان ميكرديد واز تعب ورنج جمع وحمل كتب متعدده آرام مييافتد ليكن بسبب بي يقاضتي وفر وما يكي علم وعمل و علم
حصول تجربه وغير هالز موانع در معرض تعويق مى افتاد تا آنكه در سنه بکهنز او بکصد و مستند دوسه هجري على مهاجرها والى الف
الف التحية والسلام اتفاق شروع بجمع وتاليف كتابى در امراض مختصة از سر تا نقل م افتاد واران قدرى تا آخر امراض ابراس
بزيان عربى نوشته شد وبسبب عرض بعض عوارض وموانع ازان بار ماند ودر سنه يک هزار و بکصد و هشتاد و پنج بتكم واجب الاذعان
آنجناب ادام الله افاده واناضاته مترجه جمع وتاليف فرمايدى كرد بد بزبان فارسى بد بين نسق كه بعض ادويه كه اصل وعود
وجز واعظم اند در اكثر تر كيب اوليا بقل سامى وبيان طبيعت وانعاف ومنافع وخواص ومقتل ارشادات ومضار واصلاح و دفع
آن وبدل وغر ها آنچه متعلق بد انست ذكر نمايد ودر ذيل هر يك آن نرا كيسه موسوم بد انراود در بين جانيها مركباتى
كه هر يك سمي خاص موسوم اند بد ون قيل اسم در ابراي آنكه جامع بنام باشد مجموع بترتيب حروف تهجي جيت سيولت

اخذ و تلقی در ضمن کتب و ابواب و فصول و بعد اتمام آن بحمد الله و حسن توفیق به از حسب الامر آنجناب سامی مد ظله العالی
 متوجه جمع و تالیف کتابی در ادویه مقررده گردید ایضا بترتیب حروف تمجیدی از الف تا یاء در ضمن ابواب و فصول ملتقط از
 کتب معتبره متداوله مانند قانون شمع رئیس و ادویه قلبیه او و جامع المایقی مشهور باین بیطار و تذکره شمع یوسف بقنادی
 موسوم بمالایسع للطیب جهله معترف بجامع بقنادی و تذکره شمع دار و انطاکمی موسوم بتذکره اولی الالباب و ارشاد
 شیخ اسمعیل بن هبیه الله و ترجمه تذکره ابوریحان بیرونی مشهور بسودی و اختیارات بلعی حاجی زین الدین عطاری و تحفه
 المؤمنین حکیم میر محمد مؤمن تکیانی و قدری از مفردات نواب حکیم معتمد السلوک میل علوفشان قدس سره و غیرها
 از کتب یونانیه و عربیه و فارسیه و از دستورالاطباء موسوم باختیارات قاسمی حکیم محمد قاسم ملقب بهند و شاه مشهور
 بهوشته و مجربات افضل حکیم میر محمد افضل و چند کتاب دیگر از ادویه هندیه و حواشی که حکیم میر عبدالحکیم بر تحفه
 نرفته در ادویه هندیه و آنچه از زبان معجز بیان جناب ارشاد آمی مد ظله العالی و از تحفه معتمد شنیک و مؤلف خود دیده و ماهیت
 و خواص آنرا دریافته و بتبیین برسانید و بدین نحو که اولاً فهم در ارا بقیل اعراب و بعضی لغات وارده در آن ذکر نماید پس
 ماهیت و طبیعت و افغان و منافع و خواص آن بالعموم و الاجمال پس بالتفصیل و در اکثر مراعات بترتیب امراض
 مختصه از فرق ناقد مسموده پس غیر مختصه و خواص متعلقه بدین پس بیان مضار و اصلاح و دفع آن پس مقدار و اثر و شدت و بدل
 آنرا و نیز اشاره بر کماتی که آن در اصل و عود است در آن و در قریب از مجمع الجوامع ذکر یافته و نیز ایمانی یاد ویه مجهوله
 المایه کرده شود و اصل و معتمد در هر دو افعال صاحبان کتابی را شناسد که آن در اختصاص ببلاد او شان بوده یعنی در بلاد او شان
 بهر سبب و یا بهنواح آن و اگر مرا خود دیده و شناخته ماهیت و کیفیت و افعال و خواص آنرا بتجرب و رسانیده نوشته اند نه آنچه
 در بلد آن دیگر خود ندیده و بعضی تقلید و استماع بی تحقیق نوشته اند و برای آن کتاب مقدمه و خاتمه قرار داد و اسامی
 مختلفه ادویه و چنانچه صاحبان کتب مذکوره در بین جا بجا ذکر نموده اند مذکور نکرد بلکه در آخر کتاب در خاتمه در ضمن
 ابواب و فصول آورد و نیز جهت اتمام آن و آنکه در احتیاج یاد ویه مرکبه و جوع بکتاب دیگر نماند برای آن قرار داد بدینی بترتیب
 حروف تمجیدی ذکر نمود و کتاب را بر دو مقاله منقسم ساخت * مقاله اول * در ادویه مقررده تذکره نامیده * مقاله دوم *
 در ادویه مرکبه که قریباً بدین خوانند مسمی بحزن الادویه و تذکره اولی الهی که در اندین توقع از ناظران منصف آنکه هر جا بقم
 و خطائی مشاهده نمایند بعد تا مل و تعمق بلیغ بقلم اصلاح مزین سازند و در مقام خرد گیری در نیابند و ناقص و ضائع نگذارند
 جزا م الله عنی خیر الجزاء لاجل ولا توة الابا لله منه المبد الیه المنتهی * مقدمه * در بیان اموری چند که اطلاع بر آنها
 پیش از شروع در مطلب ضروریست در ضمن چهارده فصل * فصل اول * در بیان درواغذ و اذ و الخاصیه
 و مرکب القوی و فاذ هر دو سه و ملین و اقسام هر یک بالا جمل * فصل دوم * در بیان مرکب القوی
 و ذوالخاصیه و تاثیر هر یک از آنها از فاذ و مزه و سمی * فصل سوم * در بیان مزاج و اقسام امزجه و معرفت درجات
 آنها * فصل چهارم * در بیان طرق معرفت امزجه ادویه و اغذیه بتجرب و قیاس * فصل پنجم *
 پنجم * در بیان سبب اختلاف اقوال اطباء و ماهیت و خواص ادویه و اسامی کسانی که متوجه تحقیق و جمع و تالیف ادویه
 شده اند بالا جمل * فصل ششم * در بیان طریقه اخذ ادویه و حفظ و حسانت آنها * فصل هفتم *
 در بیان اعمار بعض ادویه مقررده و زمان بقای قوت آنها * فصل هشتم * در بیان اداب طعام بخوردن و آب

نوشیدن و اطعمه که جمیع آنها بایم مناسب است **فصل** **بل** **نهم** در دمنورات اجزای بعضی ادویه و تدویص
 و تشویه و تقبله و تدبیر و غسل و آتاشیدن چوب چینی و خشبه و شیره النبی و غیره و اوقات و صنایع بعضی ادویه و احکام هر یک
فصل **بل** **دهم** در بیان معرفت بعضی افعال ادویه مفردة و خواص آنها **فصل** **بل** **یازدهم**

در بیان بعضی اصطلاحات طبیه **فصل** **بل** **دوازدهم** در بیان بعضی اوزان طبیه و مندی و فارسیه
فصل **بل** **سیزدهم** در بیان بعضی امور متعلقه بنجوم **فصل** **بل** **چهاردهم** در بیان اسناد طب
فصل **اول** در بیان دوا و غذا و دوا و الناحیه و مرکب القوی و فاد و زمر و رم و دوائی و مسهل و ملین

و اقسام هر یک بدانکه جناب اقدس باری جل ذکره از کمال لطافت خبرت و احکام حکمت و نهایت رحمت و رافت مراد
 ادویه را بیشتر از مواد غلیظه آفریده و بجهت آنکه احتیاج انسان بدانها زیاده است از برای دفع امراض و اعلال از اغذیه
 و دیگر آنکه اغذیه به سبب کثرت استعمال شبانروزی طبیعی و عادی شد و آنرا که بدن بسبب عوارض و موانع چند و

از عدم مراعات توالین کلیه و قواعد سه ضروریه مقرر در حفظ صحت و تپا و زاحل اقل اکثر منحرف از مزاج اصلی
 وضعت ذاتی میکرد که مسمی بمرض است و محتاج میشود بدفع و در آن بسوی مزاج اصلی خود بدعین و معاون از خارج
 مرطوبیت و بره را و آن در اینست و از برای هر علتی بنص حدیث شریف نبوی صلی الله علیه و آله که ما خلق الله داء
 الا خلق له سبعین دواء حق سبحانه تعالی و عز شانه برای هر مرض واحد دوائی بسیار آفریده و بمنافع که خود

تقدیس و تعالی میداند و آنچه اطباء و مجربین در خواص و منافع ادویه و مضار آنها نوشته اند اقل اقل قابل از قبیل طرق
 است از دریا بلکه از انهم کمتر بحکم آیه کریمه قل لو کان البحر ماء لکنا لبی لفلان البحر قبل ان یفعل کلمات ربیه
 و لوجبتا بمثل فعله و بطن و قیاس و تخمین و مراد از سبعین و ارد و در حدیث شریف بهشتاد و حد معین نیست بلکه کثرت

است و بدانکه از جمله منافع مذکوره در تعدد ادویه و تفنن آنها بحتمل یکی آن باشد که مثلا اگر دوائی یا دت نشود و یا
 یا دت شود و طبع را از آن لغت و بلند بدوائی دیگر که یا دت شود و بدان رغبت باشد و یا قدرت بسیار نباشد بدان تلاد و بی نایند
 و همچنین غل او د بکر آنکه مثلا او لا چون دوائی را خورند و دفع از آن یا قتل بها است که ثانی از آن بسبب تکرار

استعمال و عادت و تهلجالات مزاج نفعی معتد به حاصل نمیکرد و آنرا تغییر و تبدیل بدوائی دیگر نمایند و همچنین در غذا
 و این در امراض مفردة است و اما در امراض مرکبه لامحاله احتیاج است بکثرت ادویه چنانچه ان شاء الله تعالی بیان آن
 خواهد آمد و بدانکه دوا یا مفرد است یا مرکب و مفرد البته از مواد ثلثه است که نبات و حیوان و جماد باشد و یا مرکب

مؤلف از آنها بتلایف غذا که لامحاله نباتی و یا حیوانی و یا مرکب از این هر دو است زیرا که جماد اصلا حیثیت غذائیت
 انسان ندارد کمالا بخفی و ایضا در همچنین غذاها مرکب ماده و کمیته و صورتی دارند ماده و صورت هر دو و جوهر اند
 کیفیت عرض و عرض یا عارض صورت است و آن حرارت و برودت است که از کیفیات فاعله اند و یا عارض ماده و آن

رطوبت و یبوست است که از کیفیات منفعله اند و تاثیر و داهم یک کیفیت و هم بصورت یعنی صورت نوعیه و هم بشخصیت است
 مفرد و مرکب اما یک کیفیت در اکثر مواد و بدانکه غلبه و تاثیر یا بر احد از امور ثلثه است بتبائی و یا بد و یا بهر سه
 کیفیت هر چند قلیل باشد و اثر آن غیر بین در همه حال با آن هر دو شریک است و مقارقت ندارند بخلاف آن هر دو که

ملازم کیفیت نیستند مثلا در دوائی مطلق قوی و غالب و زائد یک کیفیت است و در دیگر مغلوب و رضعیف و در ذوالخاصیه

صورت غالب و بر همین نسبت در غذای درائی و غذای ذوالخاصیه و غیرها و بحیث اشارۀ بدین معنی آنرا مصلوب کردیم و در غذای درائی و غذای فاذزوی و دوائی و درائیا اینها مینامند و ذوالخاصیه یا موافق و مقوم و مبقی و حافظ مزاج اصلی و حرارت غریزی و قوی است و یا مخالف و مقس و فانی کنندۀ آنها و اول را فاذزوی و ثانی را سم نامند و تولید غذا از ماده است و چون این مقلحات با لاجمال معلوم کردیم پس بیابید انست که آنچه وارد بدن میکردد خالی از ان نیست که تاثیر آن یا باده نقطه است و آنرا غذا می مطلق نامند و یا بکیفیت فقط و آنرا دوائی مطلق گویند و یا باده و کیفیت هر دو آنرا غذای درائی و یا بکیفیت و ماده هر دو آنرا دوائی و یا بصورت فقط و آنرا ذوالخاصیه گویند و این یا موافق و یا نافع مضار است و یا مخالف و احداث کنندۀ مضرت و فساد و در یک از اینها منقسم پسند قسم میکردند اما آنچه تاثیر آن بصورت است چهار نوع بود یا بصورت نقطه است و آنرا فاذزوی یا باده و صورت و آنرا دوائی فاذزوی یا بکیفیت و صورت هر دو آنرا دوائی فاذزوی و یا باده از ماده و کیفیت و صورت و آنرا غذا می مطلق نامند و اما آنچه تاثیر آن بصورت و مضار است چهار نوع است و آنرا دوائی سمی گویند و اگر در کمال قوت نیست آن نیز بدو نوع است یا با آن قوت مسهل است و آن نیز بر سه نوع است یا قوی است یا متوسط یا ضعیف اما قوی را تاثیر بصورت و کیفیت است با هم و آنرا دوائی مسهل ذوالخاصیه نامند و اما متوسط را تاثیر بکیفیت و صورت است و این را دوائی مسهل گویند و اما ضعیف را اکثر تاثیر بکیفیت و ماده و صورت هر سه است و لیکن همه ضعیف و ناقص خصوص صورت است و این را دوائی ملین خوانند و تفصیل این اجمال آنکه *** غذای مطلق *** آنست که تاثیر و ثرائ آن در بدن باده فقط باشد نه بکیفیت و صورت بدین قسم که چون وارد بدن گردد و تاثیر در آن نماید متوسط کیفیت یا که لازم آنست و بدن از آن متاثر و متغیر نشود و از مزاج اصلی خود نگیرد بلکه در آن تصرف نموده یا بالقوه آنرا بفعل آورد و متغیر و تبدیل از صورت غذا می بصورت خطی گردد و اندک مستعمل اینکه یکدزد و جز و عضو و یا قطار ثلثه آن به فزاید و یا نفع گردد بر آن صورت عضوی از مبدأ فیاض جل شانه با استعداد قریب مانند آب کوشتهای لطیف و زردۀ تخم مرغ نیم پرشت و یا عسل مانند کندم و سائر حبوب و بقول و غیرها و بکیفیت حاصله از آن خلط منافی و غالب بر کیفیت اصلی بدن و اعضا باشد *** دوائی مطلق *** آنست که تاثیر آن در بدن بکیفیت فقط باشد و ماده آن قابلیت غذا ائیت و جز و بدن شدن نداشته باشد بدین قسم که چون وارد بدن گردد و حرارت غریزی در آن تصرف نماید متاثر و متغیر نگردد بلکه ثانیا و تصرف در بدن نماید و آنرا متاثر و متغیر بکیفیت خود سازد از حرارت و برودت و رطوبت و بیوست مغز و یا مرکبا مانند لعل و زنجبیل و زعفران و کافور و بزر و از بانه و امثال اینها *** و غذای دوائی *** آنست که تاثیر آن در بدن باده و کیفیت هر دو باشد و یا در آنجا که بعد تاثیر و ثرائ از آن خلطی حاصل گردد که جز و بدن تواند شد و با آن اندک کیفیت و مزاجی باشد غالب بر کیفیت و مزاج اصلی بدن و تغییر بر مائی در بدن نماید بکیفیت خود از کیفیات اربعه مانند خس و ماء الشعیر و خیار و بادرنارک و وند وانه و خربزه و انگور و یقه الحساء و اسفناخ و بابونه و شبت و شلغم و زردک و چقندر و کلم و ماش و عدس و نشود و لو به آنحوما *** و دوائی غذا می *** آنست که تاثیر آن در بدن بکیفیت و ماده هر دو باشد با غلبه کیفیت و بدن را متغیر سازد به تغییر مائی و ثانی بدن در آن تصرف نماید و از آن خلط بسیار کمی حاصل گردد که قابلیت غذا ائیت و جوهر بدن شدن و فیضان صورت عضوی شدن داشته باشد با کیفیت غالب بر بدن مانند کند و نعناع و برک کاسنی و عنیب الثعلب و سیر و پیاز و

توت و آلو و کرمه و ماور و زردما تند بزرخیار و خر بزه و هند و انه و امثال اینها * و بدانکه * ادویه را غلغل و افغان کاه می باشد بحسب کیفیات آن مانند تسخین و تفریق و تحلیل حار و ترید و تکثیف و بارد و تلین و میلان و طب و تمییز و صلابت و امساک و بایس و نیز هر یک از ادویه را صفات مخصوصه است که مشابه افغان کاه است مانند تسخین و تبیل و درد و تحلیل و امثال اینها و غلغل به مفرد و اصفا و متحصراست در هرده قسم بدین نحو که غل ایا صالح الکیموس است و یا با تند الکیموس و اول آنست که متولد شود از آن خون طبیعی صافی که مخلوط نباشد با آن اخلاط دیگر مگر اندکی بقدر احتیاج و ثانی بخلاف آنست و هر واحد از آن هر دو منقسم میشود سه قسم لطیف و کثیف و متوسط بینهما و یا از سه قسم دیگر کثیر الغل و قلیل الغل و متوسط بینهما کثیر الغل است آنست که از آن خون بسیاری تولید یابد و قلیل الغل و بعکس آن و متوسط بینهما متوسط میان آن هر دو پس اسامی غل به هرده میشود بضر به درش و بیان دیگر آنکه غل ایا رفیق لطیف است مانند اسفاناخ و یا غلیظ غیر لطیف است مانند پتیر و یا متوسط است مانند آب گوشت بزغال و هر واحد از آن هر دو با جین است مانند آب گوشت چوز و مرغ و بیضه مرغ و ماهی ریزه و یا متوسط است مانند آب گوشت بزغال و لیخود و نان تازه و یار دی است مانند خردل و سیر و پیاز و هر یک از اینها با کثیر الغل است مانند زرده بیضه نیمه شست یا معتدل الغل است مانند مرق لیخود یا عسل و یا قلیل الغل است مانند مائز بقول چنانچه درین جدول نموده می آید

لطیف صالح الکیموس کثیر الغل و مانند زرده تخم مرغ نیمه شست برشته و گوشت کبک و شراب	لطیف صالح الکیموس قلیل الغل و مانند انار و سیب و کاهو	لطیف صالح الکیموس متوسط الغل و مانند نان گندم یا کیزه جید	لطیف صالح الکیموس کثیر الغل و مانند شش حیوان و کبوتر بچه	لطیف صالح الکیموس الغل و مانند کرب و پیاز و هر چه تیز تر تند باشد	لطیف صالح الکیموس الغل و مانند کثیف و ردی الکیموس
کثیف صالح الکیموس کثیر الغل و مانند تخم مرغ برشته کوده در روغن	کثیف صالح الکیموس قلیل الغل و مانند پتیر تازه غیر کهنه	کثیف صالح الکیموس متوسط الغل و مانند گوشت بچه کاه و	کثیف ردی الکیموس کثیر الغل و مانند گوشت کاه و	کثیف ردی الکیموس الغل و مانند گوشت قلد	کثیف ردی الکیموس الغل و مانند مانند کلم
معتدل صالح الکیموس کثیر الغل و مانند گوشت برفه کساله	معتدل صالح الکیموس قلیل الغل و مانند شلغم	معتدل صالح الکیموس معتدل الغل و مانند گوشت بچه شتر	معتدل ردی الکیموس کثیر الغل و مانند کلم و رومی	معتدل ردی الکیموس قلیل الغل و مانند زردک	معتدل ردی الکیموس معتدل الغل و مانند ماهی خشک کورده

* ذوا الحاضیه * آنست که تاثیر آن در بدن یکیمیتی و امری برای کیفیات و امور ظاهره حسیه و روحیه باشد بلکه
چنانچه امری بسیار لطیف و دقیق خفی مانند جذب مقناطیس و کهر با آهن و کاه را و تاثیر فاذر و مرم در بدن که تعجب

از آن بصورت نوعیه نیز نمودند و لیکن جلد بمقتطیس و کبریا آهن و طلا و الطیف و ادق و اخفی است از تاثیر آن
هر دو بلکه این اصوله است از تاثیر نفوس بعضی اشخاص انما نیه در بعضی دیگر از فرط محبت که عشق نامند و فرط عدوت
بسبب مناسبت و میانسبت نفوس ایشان یا هم و یا کمال عدم مناسبت و منافرت ایشان از هم که تفصیل این طواری دارد و
محل کنجایش آن ندارد و بدانکه **ذوالخاصیه** اگر تاثیر آن بمواقت است آنرا تا در صورتی باقی نماند و الا هم و
غالب در صورتی باقی آن است که تا اثر آن در بدن و حرارت غریزی و قوی و ارواح بطریق موافقت و منافعت و تقویت و
اعانت آنها عملی باشد که بر دفع و رفع نکایت و اذیت هم مودعی یاری و مقاربت نماید چنانچه بتفصیل مذکور خواهد
شد و اما آنکه انبیران را بر باقی می نماند بجز از است بجهت آنکه حافظ قوت است و درین امر با تریاق حقیقی اشتراک
دارد و **غذای ذوالخاصیه** آنست که تا اثر آن بماده و صورت هر دو باشد اما ماده غالب بنحوی که در آن فعل
و انفعال و تاثير و تاثر مانند روغن کوسن و کلا و شیر یا مغز گردان و امثال اینها که با وجود تغذیه احداث تفریح و دفع
سمیت می نمایند و **دوای ذوالخاصیه** آنست که تا اثر آن بر کیفیت و صورت هر دو باشد مانند فاد زهر حیوانی
و جلد و اروحب الغار که با وجود تریاقیت و دفع سمیت و اذیت هم احداث حرارتی غالب بر مزاج اصلی بدن می نماید
و **غذای ذوالخاصیه** آنست که تا اثر آن بماده و کیفیت و صورت هر سه باشد مانند تفاح و خمر که با وجود
تغذیه و احداث اندک کیفیتی غالب بر بدن و تفریح و سرور می آورد و **وسم مطلق** آنست که تا اثر آن در بدن مخالف
و ضد تاثیر فاد زهر باشد و بزودی یا مملت حرارت غریزی و ارواح و قوی و روانه و غائی سازد و فرصت فعل و انفعال نه
مانند پیش و زهره افمی و مارهای قوی و کزیدن آنها که فی الغر و مهلك اند و **دوای سمی** آن است که تا اثر آن بر کیفیت
و صورت هر دو باشد و بعد تاثیر و تاثر با حصول اثر سمیت احداث کیفیتی غالب بر کیفیت اصلی بدن نماید مانند
چرب سياه و **غذای سمی** آنست که تا اثر آن بماده و صورت هر دو باشد و بعد فعل و انفعال با حصول تغذیه پس ستر مسطور
احداث سمیت نماید و مثال این در خارچ که متحقق است زیرا که اشیا سمیه بی کیفیتی از کیفیات تمییز شدن و بلاد را
بعضی غذای سمی گفته اند و **غذای دوای سمی** آنست که تا اثر آن بماده و کیفیت و صورت هر سه باشد و بعد تاثیر
و تاثر با حصول غذایت و کیفیتی غالب احداث سمیت نماید مانند اجزای سمی و سایر اجزای سمیه و گیاه های سمی و **دوای**
مسهل ذوالخاصیه آنست که تا اثر آن بر کیفیت و صورت هر دو باشد و بان نیز قوت مسهل بود در کمال قوت و شدت تا ثیر
و برای کسرت محتاج باصلاح و تدبیر و تشویه و غیرها باشد و بعد باصلاح و ورود در بدن و تاثیر و تاثر نفوذ و سرایت در
افضیه و سطوح و عروق و اعصاب بدن نماید و مستطیل و متشعب یا خلط و رطوبات و رقیقه و غلیظه گردد و اکثر آنها را بتخییر و تریق
نور و ریب و تقطیع و غیره دفع سازد و بعضی را بتخلیل بر دمانند سقمونی که بر کیفیت احداث حرارت و بصورت نوعیه دفع
صفا و بلغم می نماید و همچنین سائر ادویه مسهل تویه مانند مازون و دند و خرق و قیر ما و **دوای مسهل** آنست که
تا ثیر آن با تشابه نباشد بلکه در فعل از آن اندک ضعیف تر باشد و محتاج باصلاح بسیار نباشد مانند سنا و مک و ترب
و اهلجیات و امثال اینها که باستعمال یا ورود احمر یعنی سنای کلسر و چرب نمودن بدن و اهلجیات و رغن با دام کافی است
و **دوای ملین** آنست که تا اثر آن از آن هم ضعیف تر باشد و همچنین متشعب یا خلط و رطوبات موجوده حاضره
در معدن و امعاء و الی آنها کشته دخی گرداند و با آن قوت نفاذ و چنانچه انباشد مانند قوس خیار و شنب و ترنجبین و شنبخشت

و شکر سوز و گرمی و راحه و امثال اینها و لیکن خالی از قوت جالبه نباشد و از اینها نیز بعضی محتاج باندک اصلاحی اند مانند فلوس خنک و شکر کبابین و برغن بادام یا روشن گل سرخ چوب نموده شود برای رفع تشبیب و چسبیدن آن بسطح امعاء و احداث فرجه و تسخیر و زحمه و یا بستن صمغ بد آن مانند ترنجبین و شیر خشت و سایر مایعات مذکوره

فصل دوم در بیان مرکب القوی و ذرات الخاصة و آثار آن مرکب است که مرآت قوای ادویه منجمه است بر سه مرتبه و قوت عبارت از مبدأ و سبب موجب افعال و ظهور آنهاست در مواضع لا فقه **مرتبه اول** * افعال محسوسه ادویه است بسبب کیفیت مشابهه حاصله از مبدأ فیاض جل اسمیه بر ایشان از ترکیب عناصر و امتزاج ایشان باینکه در این امتزاج اولین نامند **مرتبه دوم** * افعال محسوسه حاصله از امتزاج ثانیه اشیاء صاحب امتزاج ثانویه است در ملاقی خود و از آن الزام مرتبه اول است چه اشیای صاحب امتزاج ثانویه مرکب اند از اجزای که هر یک را کیفیتی و مزاجی اولی مختلفه الاثر است باشد مانند تسخین و تبرید و تبخیر و بعضی و تبرید و غیره و مزاج ثانویه طبیعی حاصل میشود و اثر این غیر آنرا آن اجزا است مانند ردع و تبخیر و تسخین و تبرید و غیره و مزاج ثانویه طبیعی باشد مرکب القوی نامند و آنچه صنایع باشد اگر مزاج ثانویه را اثر موافق آثار اجزای معدودا و است آن مرکب را متوافقه القوه گویند و اگر مخالف آنهاست ملامت تسخین و هم تبرید کنند آنرا متضاده القوه نامند و طبیعت باذن خافیه هر یک را در مکان لا ینقی استعمال مینمایند اگر او را غائی و مائعی نباشد **مرتبه سوم** * از لزوم مرتبه اول و ثانی است بواسطه افعال صورت نوعیه و بالخاصه عبارت از آن است مانند حیرت و هوش و در تقویت حصه که از لزوم کیفیت مزاجی است و تقطیع اخلاط را لازم دارد مانند اختصاص اسطوخودوس بدماغ که از لزوم حرارت مزاجی است و سبب تلطیف اخلاط دماغیه میکند بطوریکه نوعیه خود مانند تریاق که دفع سم مینماید با لزوم مزاج ثانویه و بواسطه صورت نوعیه خود **مرتبه اول** * و ثانیه * بنا بر ملل سبب شیخ الوریس و محققین حکما که قائل اند به بقای صور عنصریه بمرکبات بد که مراتب توتهایا می باشد چه تصریح نموده اند که مرکب را مزاج اولی حاصل از کیمیات اجزای متعاطیه متباسبه میباشد و باینکه آن **مرتبه اول** است از مراتب و همچنین مزاج ثانویه را نیز است غیر آن مانند این که مرکب است از مائیت و زمینیت و جبنیت و تابییر آن **مرتبه اول** ثانویه مرتبه دیگر است از مراتب و برین قیاس صورت نوعیه ترکیبی را اثری است غیر آثار مذکوره و تا تبر اجزای غیر متباسبه مرکبات را مرتبه از مراتب نامیده اند و قیاس مقتضی آنست که توتهایا بعد از فاعل باشند و اندراج **مرتبه اول** از مجموع نوعیه اجزای غیر متعاطیه قهر متباسبه در تحت مرتبه اول در صورت نوعیه ترکیبی ظاهر نیست * و ثانیه * بعضی از مرکبات ناقصه بی صورت نوعیه اند مانند خاک و غلط آب و کفی که مرکب است از آب و هوا و بخار و که مولف است از آب و آتش * و ثانیه * هر چه با صورت نوعیه است یا حکم ترکیب است یا غیر حکم ترکیب و تعصیل این بعد از من خواهد آمد ان شاء الله تعالی و تفصیل باینکه بالا چنان است **اما مرکب القوی** * پس آن دوایی را نامند که مرکب باشد جوهر آن از چند چیز که هر یک را بر سر خود مزاجی خاص باشد متباین دیگری و بعد ترکیب در شیء واحد و پوشیدن لباس و صورت واحدانی امتزاج نامی نباشد باشد که بعد ورود در بدن و تاثیر و آثار از آن از هم متباین نتوانند کشت و تاثیر واحد نتوانند نمود بلکه بعد ورود در بدن اجزای آن از هم جدا گشته هر یک تاثیر واحدانی کیفیت خاص می نمایند و منشای آن متضاده متضاد همگردند بعضی بزودی و بعضی بدیری بحسب ترکیب و امتزاج و لطافت و کثافت مواد اجزای خود چنانچه بفصل ان شاء الله تعالی

بعد از این خراشد آمد مانند حجرالتیس و جد و اروجوب چینی و در داء حمروماء و در داء اکثر اذویه فاذ زهریه و تر یاقیه و کلی
ادویه با همه تیز مثل شقایق و بومین و بوزیل این و جوز بوا و زرا و ند مدحرج و طویل و زنجبیل و زرنبا و مانند اینها و درین
چنین دوائ نباتی اکثر طوبت فضلیه غالب بر طوبت صلیه آن می باشد لهذا بزودی آن را گرم میخورند و تباه میگرداند
و بدل آنکه رطوبت فضلیه عبارت از رطوبتی است که در تمام اجزای آن چیز کما یبغی مستخرج نگشته باشد و باندک زمانی
بعضی از آن بتخلیل و در جرم آنرا منشق سازد و بعضی بتعین صورت گرمی یافته جرم آنرا بخورد و در فتنه تمام آنرا فانی
گرداند * و اما در الخاصیه پس بد آنکه خاصیت باصلاح افعال و آثار ثاقب و انانند و رای کیفیات اولی از
حرارت و برودت و رطوبت و یبوست که از شی ظاهر گردد مانند لطافت و سرعت نفوذ و تفتیح و تریق و اذابة و تحلیل و انحال
اینهار افعال و آثار ثاقب را نیز مانند تفتیح حصاة و تفریح و تقویت ارواح و قوی و دفع سمیت و این اگر بموافقت و مناسبت
مزاج و ارواح و حیره باشد آنرا فاذ زهر و تریاق نامند و اگر بمضاد و عدم مناسبت باشد آنرا هم گویند که ضد افعال و
آثار تریاق ازین ظاهر گردد * و بیانی دیگر * آنکه ذوالخاصیه چیزیزا مانند که تاثیر آن نه با کیفیت باشد بلکه بصورتی بوده که
آن چیز بآن صورت امتیاز را سازا شایافته نوعی خاص گشته باشد و ازین جهت این صورت را صورت نوعیه نامند که
بآن نوع نوع ازهم جدا گشته اند و مرکب تاثیر و رای تاثیر د بکری مینمایند و اما اشخاص هر نوع نوع دران تاثیر متحد
اند مانند جذب مقناطیس آهن را و کهر با که و اجپا نیچه ذکر یافت و مانند تاثیر حجرالتیس و حجرالحیه و جد و اروجوب
حب الغار و تریاق فاروق و مژرود بطوس و امثال اینها از ادویه فاذ زهریه و تر یاقیه مفرد و مرکبه که در رسوم خار و
بارد و امراض متفاده موثر اند خواه بموافقت و مناسبت مانند فاذ زهر و خواه بمنافرت و ضدیت مانند سم زیراکه
ذوالخاصیه در نوع است چنانچه ذکر یافت و فی الحقیقه مرجع مابا کیفیت و مرکب القوی و ذوالخاصیه و مابا طبع عند
التحقیق و التذقیق قریب بهم بلکه یک امر است و آن نیست مگر اثر طبیعت که آن اثر ظهور نفس است در اجسام بمزاج
الا آنکه تاثیر مابا کیفیت ضعیف و جزئیست و تاثیر مرکب القوی ازان زیاده و متکثر و تاثیر ذوالخاصیه ازان بیشتر و
بالاجمال و تاثیر مابا طبع ازان زیاده و تاثیر نفس کلی و اشمل و از همه اقوی و ارفع و اعلی است * و بد آنکه تاثیر بعضی ادویه
که بطریق تعلیق و اخذ ان نوعی خاص و شرطی مقرر و همچنین از برای معیت و یا عدل و مثلاً در زیر سر و یا در خانه یکی
از انها انداختن و یا در فن کردن و فروش کردن و یا سوختن و یا با خورد داشتن و غیر اینها هر چند قواعد طبیعه و تاثیرات طبیعت
را چند این در انها دخلی نیست ولیکن از تاثیرات نفس و قوه همتان بیرون نیست خصوص ضعفاء العقول و ابله و کمال اهل
و آنکه کتاب نیز خالی از انها نباشد چنانچه بعضی ازین قبیل خواص مذکور میگرد * و اما تاثیر فاذ زهر و تریاق پس بد آنکه
تاثیر فاذ زهر و تریاق از جهت مرکب القوی بودن آنست هم از جهت مناسبت و جذب نمودن آن سم را بمسوی خود و میل
هم بمسوی ان و هم از جهت مضاد و دفع و ابطال و اثنای آن اثر سم را از خود و از مناسبت و مضاد خود که حرارت غریزیه
و قوی و ارواح باشند و هم از جهت امور مذکوره در فاذ زهر از تفتیح مجاری و سرعت نفوذ و غوص در اعماق بدن و جذب
هم از انها بیسان جهت * بد آنکه چون اجزای رطوبات و قوی و ارواح بدن همه باهم متصل و متحد اند اتصال و اتحاد
و جدانی و طبیعت مدبره بدن و نفس حیوانی فابض و حافظ و مجتمع کل اند قبض و حفظ و اجتماع و جدانی و لهذا بجز
و درود آن در بدن تاثیر آن در تمام بدن میرسد چنانچه مشاهد میگرد که در حین ضعف و کسبی بسیار بجز در و در

د وای مقوی و یا غل ای صالح خصوصا لطیف دفعه تقویتی در بدن حاصل میگردد و اما تاثیر و احداث غل اتقویت بدن را دفعه واحده بسجود و در معده و روجه است یکی آنکه اجزای لطیفه آن بواسطه طریقات بدن و حرارت و قوی و ارواح و اتصال و اتحاد ایشان با هم دفعه بتمام بدن میرسد و باعث تقویت قوی و ارواح میگردد و در آنکه طبیعت مل بره حایه بدن آنچه از غذا آمده و ذخیره نگاه داشته است که اندک اندک صرف بدن نماید و هنگام غل این آن و چون غل ای تازه را در بدن شود و مطمئن گردد آن را که ذخیره دارد زیاد و صرف آورد و موجب تقویت بدن شود و الله اعلم * و اما در تریاق الافاعی * و آنچه در این لحوم افاعی است شاید با امور مل کوره مرئی دیگر نیز باشد بر آن جنبه جسم افاعی است سمیت را بسوی خود و ازین جهت است که تا کین و میا لغت بسیار نموده اند که در هنگام گرفتن افاعی و حین قطع سر و ذنب آن باید که اذیت با و نرسد و زخمی و لا ضرر نگردد و در هنگام کال قوت آنرا بغضب در آورند تا تمام مزمر آن بسوزد ذنب آن آید و سر مستحکم و بی کسرت آن مرد و را جمع نمود و قطع نمایند که دفعه منصل گردند و سمیت مطلقا در بدن آن سرایت ننماید زیرا که اگر سمیت در آن باشد هر چند اندک باشد بدن آن سبب ضرر میرساند و نیز جنبه سمیت را کانیغی نشو اهل کرد و علت این جنبه سمیت نیز به سبب جسم آنست پس مانند جنبه اجرام مضایق است و طریقات لطائف معصومات و ادا مان را برودی بسوی خود و این امری است بین و محسوس و لهذا آرزو ده اند که بعد از طبع مطبوخات و مالدین اجرام آفتاب برودی بای که حافی نمایند و لطائف و جوار مرا از کائنات و اجرام آنها جدا کنند و الا باز آنها را بشود میکشد و نیز به جهت زیاده تری تاثیر و تقویت و اعانت بر امور مل کوره تقصیر اجزای تریاقات بخصوص تریاق الافاعی را بضمیمه می نمایند تا سرعت تمام نفوذ و غرض در احقاق بدن نمود و سمیت را جدا ببرد و دفع نمایند و الله اعلم تا اول بدن کرم میگردد و بعد از آن هرق لزج بدن بود دفع میشود و اگر آنست که بول و براز و زبل و سوراخ و بزرگ و بومبیا شد پس صحت مییابد و خائده * بدن آنکه بعضی گفته اند که اطلاق فادز بر برد و بیه مفرد و مطبوخه حجریه که در جوف حیرات مانند تنس و کاکوم و میمون و غیرها متکون میگردد و بر معنایات نیز و تریاق براد بویه نهانیه مفرد و مانند جل و از روجه الغار و ادویه مرکبه مصنوعه مانند تریاق الاذعی و مژرود بطوس و تریاق ثانیه و اربعه و شیرها که مزاج ثانوی ترکیبی یافته اند اولی و آنست مینا بدن و بعضی بالا شراک گفته اند یعنی اطلاق یکی بر دیگری جائز و مستعمل است و الله اعلم * و اما نیر سم * با امور مل کوره بصادات و قیور و غلبه و فساد و ابطال و اتقای حرارت غریزه و قوی و ارواح و طریقات است و گریز آنها هر با عن الله بسوی مبدل و بیوع خورد که قلب باشد و اخلا و خاموش شدن آنها در آن بانقباض میاری و غصیه و لذت در آن حین رنگ بشود و سائر بدن زرد و رفته رفته کبود و سیاه و حرارت آن مبدل به برودت نمیکردد و صاحب اخوان الصفا نوشته که سوم در نوع است حار و بارد اما سوم حار و پس افعال آنها در بدن بعنوان اذیه و طریقات و فانی نمودن آنها است و در یب آنها مانند یب زعفران است در آب که در یک لحظه تمام آب را رانگین میگرداند و متغیر میسازد و اما سوم بارده پس فعل و تاثیر آنها در بدن بعنوان تجوید و اعتقاد خون و طریقات ارواح لطیفه اعضا است که قوام حیوة و صحت مزاج بدن آن است و در یب آنها مانند انغمصه و مایه است که چون بر شیر زنند آنرا منعقل و بسته میسازد در اندک زمانی و فعل و تاثیر آنها در مزاجات و قریا قات بر عکس آن است و در یب آنها مانند رسیدن ترشیا است بر تن زعفران و معصفر که برودی آن را فاسد میسازد و باطل میگرداند فعل آن را * و اما نیر سم * و مایه شیر سبب اثر و بیه *

از منتهای غریب با اکثر امور مذکوره تشبیه ا حرام آنها است با خلاط فاسد قریبه بعد از و اما و نیز برسانیدن طبیعت
 مدبره بدن قوی و لطیف آنها را با اعضای بعد از وضیقه العیاض و نیز تشبیه اعضا است آنها را بسوی خود رسیدن
 اثر آنها بیزدی در تمام بدن با اعتبار اتصال اجزای بدن و رطوبات آن با هم و جزء فی جزء رسیدن اجزای لطیفه و تاثیر
 در ارباب منحصصر و مرض خاص خاصه آنکه آن دوائیز مخصوص بآن عضو آن مرض باشد تا اثر بپوشد و نیز که باشد از قبض
 و جمع و با تفریق و ارباخ و تقسیم و ترقیق و تقطیع و تحلل و دفع و نشف و تعریق و اسهال و ادرار و غیره را الله اعلم
 فصل سوم در بیان مزاج و اقسام مزجه و معرفت درجات آنها بدینکه مزاج مصد ربعینی متزوج با هم مفعول
 است و آن با اجمال عبارات است از کیفیت عنصری متوسطه حاصله از کیفیات بسیطه متضاده و بالتفصیل عبارت از کیفیت
 ثانویه متناسبه متوسطه حاصله از کیفیات اربعه و امتزاج عناصر اربعه است هنگامیکه بسیار ریزه شوند اجزای آنها
 و با هم متصل و مختلط گردند و فعل و انفعال نماید پس یک صورت هر واحد صورت و حجت از کیفیت دیگری را بشکند و صورت
 واحد انی بهم رسانند که از هم مناسبت نکرند و عناصر که از آن و اسطس و اصل نیز نامند چهار اند آتش و هوا و آب و خاک
 و کیفیات نیز چهار اند حرارت و برودت و رطوبت و بیسودت و دو کیفیت از آنها که حرارت و برودت باشد فاعله اند و دو
 دیگر که رطوبت و بیسودت باشد متفعله و مرکب از ارکان و دو کیفیت است یکی فاعله دیگری متفعله مثلا آتش حار و آب سرد
 است و هوا حار و رطب و آب باران و رطب و خاک باران و بیسودت و هر واحد از آنها یاد دیگری هم نسبت بمافوق خود و هم نسبت
 بماتحت خود مناسبت و مناسبت دارد و هم جدیت و عدم مناسبت مثلا هوا با آتش با اعتبار کیفیت حرارت خود مناسبت
 و مناسبت دارد و با اعتبار رطوبت جدیت و با آب جمیع کیفیت رطوبت مناسبت دارد و با اعتبار حرارت جدیت و همچنین
 سایر ارکان و همین علت انقلاب و آمیزش آنها است باینکه یکر و ناثر و تاثیر و ظهور آثار مختلفه از ایشان و الا انقلاب و آمیزش
 و تاثیر و ناثر متصور نبودی و گرگه اثر که گرگه آتش باشد با اعتبار اطلاق فاعل قریب است و گرگه خاک با اعتبار کال کثافت
 و ثقل یائین همه و مرکب کل است و گرگه دیگر درین و اما افعال مرکب از کیفیات اربعه مثلا حرارت فعل آن تسخین و تفریق
 و تحلل و اذا بقه و تبخیر و افنا است و برودت تبرید و جمع و تجمیل و اخفاء حرارت و رطوبت ترطیب و تآمین و تمایس و
 ترقیق و میلان و بیسودت تکیف و تخشین و تصلیب و حفظ و امساک اجزا است و بدینکه اقسام مزجه بحسب استقرار
 نه است یک معتدل و هشت دیگر غیر معتدل و زوای این صور صورت دیگر متصور و متحقق نیست و مراد از معتدل که میزان
 و مقیاس علیه غیر معتدل است یعنی بآن میسجد انحراف از مزجه را معتدل فرضی طبی است که بمعنی نکات فروتسا و مقادیر
 اجزای عناصر است در متزوج بالغرض و بالنسبه نه تساوی حقیقی واقعی زیرا که تحقق معتدل حقیقی در خارج متوجع
 است بجهت میل و توجه مرکب بمرکز خود بسبب عدم مانع و تا سر غلبه و زبادت هر یک مانع و تا سرد یکی است و خارج
 از اعتدال یا از جهت غلبه و زیادتی یک کیفیت است از کیفیات اربعه در متزوج از آنچه سزاوار است که در معتدل باشد
 و آن چهار است یا حرارت غالب است و آن احرار از ماینبی باشد و یا برودت و آن ابرد از ماینبی و یا رطوبت
 و آن اربط از ماینبی و یا بیسودت و آن ایس از ماینبی و یا از جهت دو کیفیت است و آن نیز چهار است یا حرارت و
 بیسودت غالب است پس آن احرار ایس از ماینبی خواهد بود یا حرارت و رطوبت و آن احرار رطب و یا برودت و
 رطوبت و آن ابرد و اربط و یا برودت و بیسودت و آن ابرد و ایس از ماینبی است و اینجا ابرادی وارد است و آن

۱۰ این است مثلا اگر کمی گوید که اشیا مرکب اند از عناصر پس اگر غالب بر شی مرکب متخرج عنصر نار است باید که بر آن شی
حرارت و ریوست غالب باشد و اگر عنصر هوا است باید که حرارت و طوبیت غالب باشد و همچنین پس چگونه است که
عکسند فلان چیز از ما یتبغی است و یا برد و یا ارب و یا ایس و احداث گرمی یا سردی و یا تری و یا خشکی و یا
می نماید جواب آن است که آنچه مرکب است یعنی احرار و ایس و یا احرار و رطب و یا ابرد و رطب و یا ابرد و ایس است
در هر یک از آنها یک عنصر غالب است و در کیفیت آن عنصر که یکی فاعله و دیگری مفعله باشد از آن بروز و ظهور مینماید
مثلا اگر در آن متخرج عنصر نار غالب است پس آن احرار و ایس از ما یتبغی است و اگر عنصر هوا غالب است احرار و رطب
از آن خواهد بود و همچنین آنچه در آن یک کیفیت غالب است که مفرد باشد و عنصر غالب است مثلا در احرار و یا یتبغی
اثر و عنصر غالب است که نار و یا باشد و کیفیت مفعله آن مورد و که رطوبت و ریوست باشند با هم فعل و انفعال نموده و
بحکم اذاتعارضا تساقط فعل و اثر مرد و مرتفع میکرد پس با فی نمیناند مکرر و جزو حار از آن مرد و پس آن شی متخرج
احرار و یا یتبغی خواهد بود و هر چند حرارت بسیار بالعرض احداث ایس مینماید بسبب شدت تحلیل و تفتیح خود و لیکن آن ایس
در جنب حرارت کمتر است زیرا که بالعرض استند بالذات و بر همین قیاس نمایند ابرد و رطب و ایس و یا یتبغی را کلا شخصی
* و بدانکه * کیفیت عبارت از هیئت مستقره مجتمع الاجزاء در جسم است که تصور ادراک آن موجب تصور و ادراک
۱۱ مری خارج از آن نباشد و نیز انتخابی قسمت و یا نسبت در اجزاء حاصل موضوع خود نمایند یعنی قسمت پذیر نباشد و البته
اعلم * و اما کیفیت معرفت درجات ادویه و مراتب آنها * پس بدانکه آنچه وارد بدن انسان معتدل المزاج و یا قریب
باعتدال حیوان ذکی الحس با ادراک کرد و حرارت غریزی او در آن تاثیر نمایند و کیفیت کانه با لقوه اثر ابروز و بفعل آوردن
کیفیت حاصله اگر مایل کیفیت بدن آنست و تکرار استعمال و تکرار مقل اثرش بر تاثیر و احداث کیفیت غالب و زائد بر مزاج
اصلی آن نکند و رواج و قوی را متغیر سازد بکیفیتی از کیفیات ادویه و ناقص و مختل نمایند فعلی از انفعال را آنرا معتدل نامند
و الا خارج از اعتدال و خروج آن اگر بمرتبه است که مقدار کم آن در بدن احداث کیفیتی غالب و زائد نمایند و مقدار بسیار
و تکرار استعمال آن تغییر کمی نماید اما ناقص و مختل سازد فعلی از انفعال را آنرا درجه اولی گویند و اگر مقل از کم آن احداث
کیفیتی غالب و زائد نماید اما زیادتی مقل و کثرت استعمال آن بشود ضرر و مضار در بدن آنرا درجه ثانی نامند و اگر با آن
بسرحد ضرر و نقصان و اختلال رسد و لیکن مهلك نباشد آنرا درجه ثالثه گویند و اگر ضرر بسیار و عظیم در اوج و قوی نمایند و
بسرحد هلاکت رساند و مهلك باشد آنرا درجه رابعه نامند و نیز مراتب اربعه و تاثیر کیفیت غالبه آنرا بدین تفسیر بیان نموده اند که
چون بدن مشتمل است بر افضیه مانند معد و زیر مجاری مانند عروق و با خلط محصوره در عروق و بر طوبیت ثانیه محصوره
در عروق شرعیه و قوای و اعضا و ارجح که در جمیع اعضای مذکوره جاری اند پس هر چه بمقداری خالی از انراط
و تغریط وارد بدن نکرد دیرین از آن نیست که بعد از متغیر شدن از کیفیت بدنی تاثیر در موی شاغل افضیه کرده مفقود
الاثر میگردد و یا اثری از آن باقی مینماید اول معتدل است و ثانی اگر تاثیر آن محصور در روح مجاری است و تجاوز
از آن نمیتواند نمود درجه اولی است و اگر تاثیر در روح و خلط بیز مینماید درجه دوم و اگر در روح و خلط و رطوبت
ثانیه تاثیر مینماید درجه سوم و اگر تاثیر آن در مریه باشد و کلی اعصار شامل گردد درجه چهارم نامند که نهایت تاثیر است
بدانکه * مریه در درجات را سه مرتبه قرار داده اند در عرض اول و وسط و آخر و کیفیت غالبه در هر یک در اول آن درجه

بالنسبة بوسط آن کمتر محسوس میگردد و در وسط از آن زیاد و در آخر از همه زیاد و در جزء را بعد در هر مرتبه از کیفیات را در طول سهم گفته اند و آن شیء را سبی مکرر آنکه بحسب صورت نوعیه تریاتی باشد آنچه از جهت و مهمیت آن در اول انبای آن درجه باشد قابل اصلاح است و آنچه در آخر آن اصلاح پذیر نیست و این تقسیم و مراتب درجات کیفیات چند ان اصلی بنابر دو گونی نیست بلکه اکثری و استقرار فی است نه تحقیقی * فاذا * بدانکه مقدر زاست نیز حکما که شیء حار رطوبت تجاوز میکند حرارت آن از درجه اولی جهت آنکه اگر حرارت آن زائد شود بر آن مقدار فانی میسازد و رطوبت آن را پس برای این است که نیاید باشد و ای گرم در درجه دوم و سوم در اکثر مکرر یاب و هر چیز که حار در درجه سوم و چهارم باشد البته یاب است در آن درجه و تا تاثیر سموات اکثر بصورت نوعیه خود است که خاصیت میانه مندی به این معنی که مذکور شد نه بکیفیت مختص چنانچه ذکر یاب است و اکثر ادویه فاد زهریه قویه گرم خشک است و یا سرد و خشک میباشد همچون سموم حیوانات سمی زیرا که تا تاثیر فیک از مفاصلی که حرارت پذیرد باشد با ییو صفت بسیار قوی میباشد و یا ز رطوبت انبک و ضعیف * و نیز * مزاج را به سه صفت اولی در نوع قرار داده اند یکی اولی اصلی طبعی حاصل از امتزاج عناصر اربعه و غلبه بعضی بر بعضی و مغلوبیت دیگری و دوم ثانوی صناعی حادث از ترکیب ادویه مفردة یا مرکبه در مرکبات مصنوعه و این ترکیب شامل کیفیت و صورت هر دو است یعنی همچنانکه کیفیت اولی اصلی میباشد ثانوی صناعی نیز میباشد چنانچه ذکر یافت همچنین بحسب صورت نیز در دو نوع است یکی اولی اصلی و دوم غرضی صناعی و نیز هر یک در دو نوع است اولی تام ترکیب قوی مستحکم و غیر تام ترکیب ناقص ضعیف و پخو غیر مستحکم اما تام ترکیب آن است که اجزای بساطت عنصری مختلج آن بسیار لطیف و صغیر صافی باشند و با هم فعل و انفعال تام نموده کیفیت و صورت و محل انی یا نه باشد باشند بعد یک حرارت غریزی بدن باشد بلکه حرارت خارجی ناری نیز اجزای لطیفه آنرا از کیفیت جل و متفرق ننماید نمود تا تا زهریک اثری و کیفیت و خاصیتی خاص ظاهر گردد بلکه کیفیت و خاصیت واحد عام را آنکه معتدل میباشد و یا غیر معتدل از ان صادر و ظاهر گردد مانند ذهاب و یا بدشوائی توانند تفریق نموده مانند سایر ملزات متطورات اما غیر تام ترکیب ناقص ضعیف و پخو غیر مستحکم نیز بر مراتب میباشد بعضی از ان را تقریبی اجزاء از هم بسیار سهل میباشد مانند گوگرد و نیک و بعضی را بدشوائی و بیجان دیگر آنکه ناقص ترکیب یا بسیار ضعیف است که تاب غسل و شستن ندارند مانند کاسنی و اکثر بقول که طافت طبع بسیار دارند مانند فتمون و عدس و امثال اینها که بمجرد شستن و طبع بسیار اجزای حاره قلیله خفیفه لطیفه نافله معتدله آنها معارفت نموده و تحلیل یافته اجرام بارده غلیظه کثیره مسدوده انقباضه گفته آنها باقی میباشد و اینها وارد شک است از جناب حضرت شاعر نبی صلی الله علیه و آله و از اطباء نیز در باب شستن کاسنی و امثال آن از جهت جل شدن آن اجرام از هم و باطل شدن افعال مختصه با آنها مانند کوشش مرغ و عدس و ترب و کلم که جوهر لطیف جالی بورتی مسهل آنها از ماده ارضی کثیف ناپس از طبع در آب جل میکند و در آب می آید و باقی میماند ماده ارضیه و باقیه آنها را اینها مبدن مرقه آنها مایع طبع است بخلاف جرم آنها که مسدود و قایض است و نیز استعمال بعضی آنها مانند کلم و ترب و عدس از خارج مجال و منفی است بخلاف از داخل و از آنها قوی پیاز و سیرا است که استعمال آن هر دو از خارج منفی و متفرج است خصوصا پیاز بخند و میرنخام و روجه تا اثر سیر و پیاز و در خارج از تفرج و انفضاج و غیرهما بخلاف داخل شایان آن باشد که چون در خارج بیک جاساکن و مستقر میمانند و رطوبت بورقه حاره جالبه و حرارت آن تاثیر در جل شدن بدن کاینی میماند و اینها بافت انفضاج و تفرج میکنند و در داخل بسبب علم استقرار و سکون که طبیعت مدبره

بدن آنرا دائم در حرکت و تقلب فعل و انفعال و کسر و انکسار ماند و در صورت اصلی و صورت آنرا برقرار نمیدارد لهذا
 نمیتوانند تا تیر نمرد و خصوصا که بخته شده باشند در خارج از حرارت ناریه با آب و از رطوبت بزرگه جالبه و حرارت آنها
 چیزی بتخلیل رفته باشد و دیگر آنکه چون اکثر آنست که سطح معد و مبلور آغشته ببلغم و رطوبات میباشد و آنها حائل و مانع
 می آند از تاثیر آنها و نیز آنها میزد و مخلوط با بلغم و رطوبات کشته و حرارت بدنی در آنها تا تیر نموده کسر حدت آنها
 میشود و لهذا تاثیر نمیدانند نمود و اگر محرور المازاج یابس که در معد و انفضالات و رطوبات باشد بخورد و خصوصا حام آنها
 را البته باعث سحر و طهر نمیکرد و همچنین مرد را و غلای حار حاد که در بلدان باره رطبه صاحبان امزجه باره رطبه
 بلغمیه تا ول مینمایند بدان جهت موافق آسمان با مزجه ایشان و ادویه و غلای باره رطبه که در بلدان حاره حاده
 صاحبان امزجه باره حاده مریه و صفرا و یه تا ول مینمایند و از آن منتفع میگردند البته مخالف و مضارست مقابل ایشان را
 و بسیاری از ادویه است که تا ول آنها تیرید بسیار مینماید و تضمین آنها تسخین و تحلیل مانند کشنیز و آرد جو خصوصا مخلوط با هم
 جهت آنکه جرم آن مرد و مرکب است از جوهر ارضی هائی شدید التبرید و از جوهر لطیف محلی که بعد و زود در معد
 و تصرف حرارت غریزی در آن جزو لطیف محلی بتخلیل میرود و باقی مینماند جوهر هائی شدید التبرید و غلای در
 خارج و لهذا بتخلیل می بینند و در ارام صلیبه باره را مانند خناز و ارام حاره را نیز و آب که ضعف و رخاوت آن ادویه
 باین مرتبه نباشد مانند سب و امثال آن که از غسل و طبخ اجزای لطیفه آنها از یکدیگر جدا نمیکردند و بتخلیل نمی بایند و
 بعضی از ادویه میباشد که صاحب دو جوهر مختلف و اجزای متفاوته الکیفیات اند از غیر ترکیب تام مستحکم و بعضی
 از آنها ظاهر و محسوس اند مانند اترج که تخم و نشور و زرد آن گرم است و حموضت و اسب آن سرد و با خفای اند مانند بزرگ طوبه
 که قشر رقیق بالای آن و تخم آن گرم است و لب آن سرد پس اگر در رخت بپاشند بسبب لب لایبی بارد خود تیرید میکند و
 قشر و تخم آن تحلیل نمیی یا بند که اتری از آن ظاهر گردد چون بکوبند و بپاشند ملحق بطرح اعضای باطنی کشته متفرج
 میکردند و لهذا در خارج چون کوبید آنرا بطریق ضاد بر اورام و دها میل بکند از آن باعث تحلیل و نفی و انقباض آنها
 نمیکرد و ناکوبید در دست آن باعث انقباض و خامی و الله اعلم و اما مرکبات صنایعی مانند تر یاق فاروق و
 مشرود پطوس و ماثر معالجین گوار و جوارشات و حبوب و اکثر ادویه فاد و زهریه و ترباقیه و غیره ماکنند جوار التیس و
 جوار و رطوبات و در اوند و شفاقل و امثال اینها از قبیل نانی غیر تام التركیب اند که بعد و زود در بدن و تصرف طبیعت
 در آنها اجزای آنها از هم جدا گشته از هر یک اثری و فعلی و کیفیت و خاصیتی علیحد ظاهر میکردند چنانچه در مرکب انقوی
 و ذرا الحامیه ایمانی بد آن کردند و بیان هر یک بالا جمال در اماکن خود و در فاه و زهر و جوار و رجو و چینی و مومیا و
 غیره و انشاء الله تعالی حوائط آمد و بتفصیل در کتب قور مسطور است و الله اعلم **فصل چهارم** در
 بیان طرق معرفت امزجه ادویه و اغذیه بتجربه و قیاس بد آنکه دانستن امزجه ادویه و اغذیه یا بتجربه است و یا بقیاس
 و در تجربه چند شرط مرعی باید داشت تا اعتماد بر آن تواند نمود **اول** * آنکه باید که آن دوا خالی باشد از کیفیات
 مکسبه خارجی مثلا آب مادام که گرم باشد احدی حرارت می نماید و چون حرارت عارضی آن زایل شود مزاج
 اصلی خود که ببرد است بر می گردد و احدی برودت میکند و همچنین هوا سوارشای بی طئه مفرد و مرکبه دوم *
 آنکه باید که تجربه را بر اشخاص معتدل المزاج جوان با حسن ادراک صحیح و با تناسلی اقل و کسرت آن و در

امراض مختلفه متضاده را و اوقات و ارمان و فصول و احوال متباينه نمايند تا درست آيد و آنچه ظاهر شود از حرارت و
 برودت و رطوبت و يوبست حکم بران کنند که ان دوا و يا ان غذا امتياز است بان کيفيت که از ان ظاهر گشته * سوم *

آنکه بايد که قوت آن مغايرت يا قوت علت قوا لئلا نمود يعنى مقدار آن در کيفيت و کميت و شدت و ضعف مساوى مرض باشد
 نه کمتر نه زياده از ان زيرا که بعضى از ادويه کاهنده است که عاجز مي آيند از مقاومت با ضد اخود و در ان قابليت نام نديتوانند
 نمود پس اولين آن است که مجرب اگر خواهد که کار را بر او مشکل نشود بايد که اولاً بر علت ضعيفى عقل را کنى تجربه نمايد و بتدریج
 در علت قوى و مقدار زياده ترقى نموده قوت آنرا معلوم نمايد به تجربه ها و هم با معين و مبدل رقیب چهارم * آنکه مراعات
 زمانى نمايد که فعل را قوت دوا و يا غذا در ان ظاهر ميگردد مثلاً اگر در اول استعمال ازان فعلى و اثرى ظاهر نگردد و در آخر اثر
 قوى ظاهر ميشود آن دوا را قوى اند و مرکب القوي چنين است مانند چوب چيني و آنکه از ادويه قويه و اگر در اول استعمال
 ازان فعلى و اثرى خاص ظاهر نگردد و در آخر فعلى و اثرى ديگر مانند افیون و ادويه مخدره ديگر که اولاً به سبب تخدير
 و صل مسام احوال اش حرارت مينمايند و در آخر احداث برودت و ماتت قوت و ارواح با خدا دچار عزيزى و تعجب و تجذيف
 و طوبقات اصلي پس بايد که فعل اول را با مرض دانند و ثانی را با احوالات و نیز در بعض ادويه و اغذيه ممکن است که آنچه
 اولاً از ان ظاهر شود با احوالات باشد و آنچه در آخر بالعرض مانند اکثر ادويه کثيره الحرارة حادّه مستتره که اولاً خلط
 را گرم مينمايند و احداث گرمي مينمايند و ثانياً بسبب سوختن و بسرحل و رمايدت رسانيند انجا احداث برودت و بالعرض
 مينمايند * پنجم * آنکه بايد که استمرار فعل و عدم آنرا مرعى دارى يعنى بايد که ملا حظه نمايد فعل آنرا اگر دائمی و يا اکثري
 است آنرا دائمی و با احوالات دائمی و الا عارضی و بالعرض * ششم * آنکه بايد که حکم کنند بر دو بقیاس باين نوعی که آن
 دوا را در ان تجربه نموده با اين انواع ديگر مثلاً اگر در بدن انسان تخمين نمايد حکم کنند که آن دوا گرم است در بدن
 انسان و بس و در سائر حيوانات حکم بکرمی آن نمايد زيرا که بمياري است در انى که در بدن انسان خاصيتى دارد و در
 بدن ان سائر حيوانات خاصيتى ديگر مانند آنکه اگر بفرس يک انده باد ام و يا خرما بخورند احداث گرمي بسيار نمايد و عرق
 بسيار میند و همچنين اکثر حشائش و ادويه سيئه حارّه شديده الحرارة و البروده که غذاى اکثر حيوانات است چون
 شوکران که غذاى جانور است که آنرا زرزور کوين و خريق که غذاى جانور است که آنرا سائى خوانند و پيش که غذاى
 جانور است که آنرا موش پيش نمايند و مار که غذاى اکثر حيوانات است مانند بز کرمی که در جوف آن نادره نگران
 خياب و طار و نیز و همچنين کل اينها نسبت به بدن انسان مضر و سم فاتل و مهلك اند * ويد آنکه * چون در تجربه ملاحظه
 بسيار است چنانچه حکيم است با بقراط اشاره بدان نموده زيرا که پسا است که بدن مرعات شرطا و يا غفلت موجب
 هلاکت ميگردد بجهت آنکه ميتواند بود که آن دوا از سموم تائنه مطلقه باشد که بجهت استعمال اندک آن ملامت کرد دانند
 و لهذا اطباى مانتقم وصيت نموده اند که دواى که از ادويه تجربه آن داشته باشند بايد که پيش از تناول اولاً ملاحظه
 را ائحه و طعم آن نمايند اگر بوى بسيار ناخوشى و يا طعم کريشى داشته باشد بدن اندک آن دوا خالى از مضرى نخواهد بود
 و با احتياط تمام آنرا استعمال نمايند و نیز اگر نفرت بسيارى از ان در طبيعت يا بدن البته آنرا استعمال نمايند بدن تجربه
 و بايد که عند التجربه اولاً بصورتانتيکه از مزجه آنها قريب بمزاج انسان باشد مانند بوزينه و غير آن که خوراک آنها
 ادويه سميه از کيا مهاي و حيوانات سمي تباشد بخورند و ان وقتا هر روز نذر خورد بنگاه دارند و طعام و شراب لا ثقي با بدن نمند

و اگر مکرر چنین کنند بهتر است پس با نسان بدن رفع از محل ارکم بزیاده رود و یا آنکه اولاً با شش خاص قوی البته غلیظ الطبع نغمی
 کبیر السن معتاد باینون و افیونیات و اما آن و یا اولاً بواجب القتل بحسب حکم شرع شریف بخورند پس بد یکران و درجه
 کیفیت و خاصیت و قدرشبت آنرا معلوم نمایند و نیز بیاید دانست که طریق معرفت امرجه در نه و اعط به و خواص و منافع
 آنها بعنوان تجربیه منحصر بن آنچه ذکر یافت نیست بلکه با نیاید یکر نیز یافته اند اولاً بالا جمال و ثانیاً بالفصل
 * و از انجمله * یکی اتفاق است مثلاً شخصی صاحب عرض و عارضه نیاید وارد شود و یا آنکه از برای اود وای و غذای
 آورند و او آورند آنند اند کیفیت آنرا بخورد و باعث شعاع و صحت یار کرد پس آن شخص خود و یا آورند و
 با حکماً و اطبا متعجب گشته در تجسس و تفحص و امتحان آن در آید و کیفیت و خواص و مصلد ارسود آنرا معلوم نمایند
 * دوم * میل و خواص طبیعت است بر تناول دوی و غذای که کیفیت آنرا اند اند بنقریب و بایلون تعریب و آنرا
 بیاشامد و بخورد باعث شعاع و صحت او کرد و مایل میل و خواص و رغبت مستقی مایوس العلاج بخوردن علاج چنانچه
 بمایل و خوردن این ملج فروش و خوردن و شفا یافتن از این که در مازین در قرابادین کبیر ملج گورند و خوردن و مجنوم
 مایوس العلاج شریقی کرده اند می اطلاع و شفا یافتن و بعد از این پی بردن اطبا بآن و حکایت آن و شهور است و در
 بنیان بد و ترکیب تریاق فاروق حکایتی مؤید این در قرابادین کبیر نیز ذکر یافت * سوم * آنکه با گناه و با جبار
 شخصی از راه اود بد یکر می چیزی بخوراند که مضر و مهلك باشد بقصد ملاکت آن و آن شخص خوردن و اتفاقاً
 مرضی مزمن داشته باشد و آن چیز دفع علت او کرد و مانند خوراندن زرنیم و سم النار و بیش بصاحب این امراض
 بارده رطبه و مورد اویة مستتره از ضیق النفس و سرفه کهنه و حذام و غیرها * چهارم * آنکه بسبب نقص سالی و غلا
 و یا سیر و سیاحت و غیرها اتفاقاً دوی باغی ای بخورد که کامی شند و بخورد * باشد از دل اوراق گیاهها و کلهها و
 ثمرها و بنشها و آن باعث شفا و صحت و تقویت و فریبی او کرد و چنانچه در کیفیت بد و اطلاع بر این جنبه و چای خطایی
 گفته اند و ازین قبیل است اطلاع بر مرمیائی و فادزهر و هر یک نیاید خود در قرابادین کبیر ملج گورند و بعد از این پی
 بحقیقت و کیفیت و کمیت آن بخورد و تصدیق آن کردند * پنجم * از وجوه تجربیه آنست که با شاره و ارشاد انبیا و اولیا
 علیهم الصلوٰه و السلام باشد که او شان با الهام و اطلاع و امر حق عزنا نه فرموده باشند * هشتم * آنکه با ایام و القادر
 قلب باشد نزد احتیاج و ابتلا و تحسود و مانند کی باشد مثلاً شخصی در امری و مرضی فرو در ماند و ندان که چه تل بیر
 نماید کرد و چه باید خورد و از دوی از غذا و یا خوراندن بد یکر یا کاه در آن حال در دل اود در همل که فلان تل بیر باشد
 نبود و باغلا در دوی باغلا غذا را مغرد او را مرکب با بنی تصور بد استعمال نمود و چون بعمل آورد اثر آن چنانچه الفا شد
 است ظاهر کرد و یا آنکه در همان حال بشو آب رود و رخا ببیند تل بیر آنرا و چون ببیند ارشود و بعمل آورد همچنان
 بود که دید پس در تفحص و دریافت آن اند چنانچه این دوسه وجه از تاریخ الحکما ملا احمد تهتمی در ذکر بد و ظهور
 اطبا و ترکیب تریاق فاروق و بیله ایش فادزهر و مازین و مرمیائی در قرابادین مذکور شد * نهم * آنکه از مناسله
 و عمل بعضی حیوانات در معالجات خود با الهام خالق با مجمل و عجز در بداند آنکه عمل حقنه راجا لینوس از طائر
 آموخت چنانچه در حرف الیاد و حقنه ایش در قرابادین ذکر یافت و مشهور است که ما رجون در ایام زمستان در زیر
 زمین پنهان میباشد بن این جهت چشم او تاریک و کم نور می شود و بعد انقضای ایام زمستان و کسر سورت سردی هوا که

برمی آید و گفته که یا رازیانه را منخور و در چشم خود میمال چشم او بیدار شود و روشن و نورانی میگردد و کورندگی با زچون در جوف خود دردی یا بطنی را که بیرونایی دیقوس مینامند صود کرد و جگر آنرا میخورد * حکایت * کردند که میمون را مار کزد و از مشرف بر ملک بود میمونها جمع شد و برک خزوع را آورد و خائید و در دهن آن میگردد و آن بقل آنرا میمالد احتیاط آنکه شغایف و زین در یافتند که آب برک خرو و تر باقی سوم است و همچنین آنکه چیزها از اکثر حیوانات نقل کرده اند رازیانه حکما و طبیا انتقال نمود و با نسان و تنکرا استعمال کیفیات و خواص و منافعی چند در یافت نموده در کتب خود ماضط کرده اند و الله اعلم * و اما طریقی معرفت از مزجه ادویه و اغذیه بقیاس پس بد آنکه قیاس از اموری یا موری دیگری بودن و علت و سبب اموری را حمل بر امر دیگر نمودن و حکم کردن است که از این چنین است و آن بچند وجه است از این جمله سرعت است و متخاله و بطو آن و سرعت جنود و بطو آن و طعم و درشته و لون است اما در یافت سرعت استخاله و بطو آن بدین نحو است که آنچه وارد آتش گردد مثلاً یعنی چون در آتش اندازند اگر زود گرم یا مستحیل بد آن گردد گرم خواهد بود نسبت با آنچه بر ترکرم و مستحیل بد آن گردد دیر خا آنکه جرم آن مرد و مساوی باشند در تخیل و کثافت و رخاوت و صلابت و برقت و غلظت و غیره که اگر مختلف باشند حکم نتوان کرد بر این زیرا که آنچه متخیل و یا رخاوت و برقت است زود مستحیل میگردد بخلاف اصل اداینها و صبر بین قیاس سرعت جمود و بطو آن است یعنی با بد که در امر مذکور با هم متساوی باشند و در صورت تساوی آنچه زود از برودت متاثر گردد و منجمد شود بار است و آنچه دیر تر بر امتداد سردی آن کمتر زیرا که فاضل تخیل و ذابته و حازق حرارت است و با غل انقضا و انجماد و قبض و جمع و تنگنای برودت و در آن تاثیر هر يك که دیرتر و یا صفت شدت ظاهر و یا ثبوت آن باشد بایس است و الا و طب جهات آنکه احدی العا علمین را بایست حمل قویتر است و یا رطوبت ضعیف تر یعنی هر چه قوی الحرارة و یا قوی البرودة است و یا شدید الصلابه و النکاف یا بس است مانند اجبار و آنچه خلاف اینها است رطب و الله اعلم بخلاف این امور * اما طعم * که اقوی امله و جمع آن طعوم است پس کلیات آن بحسب استقراره است حرارت و مرارت و ملوحت و حموضه و عفوضه و قویضه و عذوم و خلوات و نفاست که مسیح نیز نامند بفتح میم و کسوسین مصله و سکون یابی مثلاً و تثنایه و خای و عجمه و بعضی تعاقب را شامل طعوم نگردانند و اصل طعوم را هشت گفته و ما سوا اینها مرکب از اینها اند خواص ظاهری و محسوس باشند و یا خفی غیر محسوس و مرکبات را حد و محصور نیست و اختلاف معلوم با اعتبار اختلاف مراد قوی و مزجه و خواص آنها است زیرا که گفته اند خالی از ان نیست که جود را مل شعی ذی طعم یا لطیف است و یا کثیف ارضی و یا متوسط میان آن مرد و وقت مزاج آن یا حار است و یا بار دو یا معتدل در میان آن مرد و در جوهر لطیف اگر حار است حریف میگردد و اگر بار د است حامض و اگر متوسط در حرارت و برودت است دم و جوهر کثیف ارضی اگر حار است مر و اگر بار د است عصب و اگر متوسط در حرارت و برودت است خلوص و جوهر متوسط در لطافت و کثافت اگر حار است ماله و اگر بار د است قابض و اگر معتدل است تفه و مویج * و بیابان * دیگر آنکه خالی از ان نیست که مواد که عبارت از قوا بل و محال اند یا لطیف اند یا کثیف یا متوسط بینهما و خواص حرارت اند یا برودت یا کثیف معتدل بینهما و حاصل الضربه در مده است مثلاً حرارت قویه هرگاه تاثیر در ماده لطیف نماید اجداث حرارت مینماید و اگر خریف میگردد اند و در ماده کثیف اجداث مرارت و آنرا میسازد و در ماده معتدل اجداث ملوحت مینماید و آنرا ماله میسازد و برودت قویه هرگاه تاثیر نماید در ماده لطیف اجداث حموضه مینماید و آنرا حامض میگردد و در ماده کثیف

مخصوصت و اثر اعص میسرند و در ماده مذکور ملاحظه شود و آنرا قابض میگردانند و حرارت معتدل نه چون تاثیر در ماده لطیف نماید این اصل است و سبب میسازد و شش را در دم میگردانند و در ماده کثیف اجزای خلوص و آنرا حل می نمایند و در ماده معتدل نه اجزای خلوص و اثر آنرا تمیز سازد پس حرارتی که از آن معلوم میگرداند اشیا را سبب و بعد از آن حرارت و بعد از آن ملوخت و خصوصت ابر و طعم میگرداند اشیا را بار و البته و بعد از آن غلظت و بعد از آن قسوت و در سبب معتدل ترین انواع اشیا معتدل است و بعد از آن خلوص و بعد از آن تفاوت را این چند وجه جامع اقسام معلوم بحسب توازن و موازن است

نواع	نوع	نوع	نوع
خوارق	برودت	نوع معتدل	
حریف	خامض	دم	
خار یا بس	بارد رطوبت	معتدل	
مرد	عفص	حلو	
خار یا بس	بارد یا بس	معتدل	
معالج	نوع یا بس	نوع	
خار یا بس	بارد یا بس	بارد و طب	

و اکثر این مراثی در اکثر اثنا و مخصوص خلوة آنها بین
 و طایفه میگردید مثلاً اگر بر مادۀ آنها رطوبت و طایفه غالب
 باشد مانند لکوری و اطفال این فرد و که مراثی آنکه پس
 قابض میباشند با عتبار کنایات مادۀ و غل م تاثیر حرارت
 در آنها را میتوانی و بعد از آنکه الک لطافتی باشد و حرارت
 در آنها الک زیاد و تاثیر نمود و غصص مائل بحموضت
 میگردند و رطوبت آنکه حموضت می افزاید و غرقیت میگرد
 و چون قریب باشد از رسیلنک میل بخلوة میباشند و
 آنستکه آفتاب خلوة است از افراول و حموضت میگردانند تا آنکه

شیرین میگردند و اگر رطوبت در آنها بسیار و زایل باشد بعد از نفعی نام چون حرارت منجمه اضلیه ناقص گردد و حرارت غریبه در آنها تاثیر نماید باز حاض میگردند و اگر ماده آنها چند آن لطافت نداشته باشد و حرارت غریبه قوی باشد میگردند آنها را خریف و یا مرور و یا لبه این مراتب و اکثر طعوم مشاهد شد و در بعضی آن طعم شبت و انحصار و زایل و گاه فروز و غیره میگردند و یا فاسد و هم برین قیاس اشیاء دیگر باختلاف مواد و عوامل و با اندک تفاوت تاثیر و تاثر آنها متفاوت و متغایر میگردند چنانچه ذکر است * **بند** آنکه بعضی طعوم با هم مشارک اند ولیکن در شدت و ضعف و اختلاف ماده و تاثر فاعل متفاوت مانند حریت که مشارک مرأست الا آنکه در خریف بمسب لطافت ماده ظهور و تاثر فاعل زیاد ظاهر است و در رکیک و نیز مرز مالجه با هم مشارک اند الا آنکه تاثر فاعل در مرز زیاد است از مالجه چون در مالجه حرارت زیاد از حد لا ینق تاثیر نماید و لطافت و رطوبت آن زائنی سازد و ماده آن را گتیف گرداند آن را مرز میگرداند مانند مالجه و اختلاف مالجه طعام و همچنین قابض با بعضی و غصص با حاض و حاض با نفع مشارک اند و ظهور آثار و افعال هر یک نیز بهمان نسبت بمراتب میباش و الله اعلم * **و اما خریف** * بکمر حاض و رای مهملین و درم از آن مرور و مشد و سکون یابی مثلاً تحتانیه و یا که بفارسی تیز و تند نامند آن است که در حین چشیدن زبان را بکزد و اجزای آن در زبان نفوذ کند * **و از افعال** آن جلا و خراشیدن سطح جلد و غوص در آن و تفش و ترقیق و تلطیف و تقطیع و تحلیل و تنقیه و تعیین و تسخین و احراق است بمسب شدت گرمی و لطافتی که در تجوهر آن است مانند فلز و خوردن و هر چه تیز و در آن تجزی باشد بمراتب خود * **و اما مر** * بضم میم و نشدین رای مهمله که بمعنی تلخ است آن است که بسطح ظاهر زبان نفوذ کند و غوص در آن نماید و سطح آنرا خشن سازد و طبیعت را از آن کرات و نفرت بود و طبیعت را بر عجزند * **و از افعال** آن جلا و تلطیف و ترقیق و تقطیع و تسخین و تنقیف و تسخین و منع

نفع است اما که تر از حریف به سبب حرارت و از ضعیف که در جوهر آن است و در سائر افعال ضعیف تر از حریف است الا در تجذیف
و منع تعین که زیاده از آن است به سبب ارضیتی که در جوهر آن است مانند مرکبی و صبر و فرجه تلخ و در آن تلخی است نیز بر آب
خود * و اما مالح * که بمعنی شور است آن است که نفوذ کند بر سطح زبان بدن و نگرین و جلاد مد سطح آن را * و از افعال آن
تفتیح و تلطیف و تحلیل و جلاد و تقطیع و تفصیل و منع عفونت و تسخین با اعتدال است به سبب اعتدال جوهر خود و در سائر افعال
فربس بر است و از آن ضعیف تر می آید املاح و آنچه در آن ملوحت باشد نیز بر آب خود * و اما حار مض * و حر و سفت که
بمعنی ترش و ترشی است آن است که سطح زبان را اندک بکزد و نفوذ در آن نماید و آب در دهان ابد حتی از تصور آن
* و از افعال آن تلطیف و تقطیع و تفتیح و ارضاء و تفتیح می آید و جلاد و احداث برودت و رطوبت است به سبب برودت
و ما ئیت و لطافت جوهر خود مانند سرکه و آب میوه های ترش و آب ماست و آنچه در آن ترشی است نیز بر آب خود
* و اما مصلص * بفتح عین مهمله و کسر نا و ما دممله که بمعنی زمنت است آن است که اجزای زبان را بر هم کشد و جمع
و خشن و کنیف و صاب سازد و از افعال آن تکلیف و تمصیب و مصردع و تشخین و تبریدن است به سبب برودت ارضیتی
گناخت جوهر خود مانند ماز و وجفت بلوط و آنچه در آن عفونت و زمنتی باشد نیز بر آب خود * و اما قاذص * که
بمعنی کیرند * است آنست که اجزای زبان را بهم آرد و چندان خش نمازد که بعضی میساخت * و از افعال آن تخلیط
و تکلیف و قبض و تجذیف و تقویت اشتها و حبس اسهال و تبرید است به سبب برودت و ارضیتی جوهر خود و در سائر افعال
ضعیف تر از مصلص است به سبب کمی گناخت جوهر خود نسبت به آن مانند فلفل و آنچه در آن قبضت باشد نیز بر آب خود
* و اما دسم * بفتح دال مهمله و کسر سین مهمله و میم و دمهوت که بمعنی چرب و چربی است آن است که سطح زبان را
ملاط و منسبط و مستوی سازد * و از افعال آن تریب و تلبین و ارضاء و از لاق و انضاج و استحاله بخلط غالب و تسخین
قلیل است به سبب لطافت و هوا ئیت و ما ئیت جوهر خود مانند ادهان و اسان و اشپای دهنی چرب * و اما حلو * بضم
حای مهمله و سکون لام و وا و حلاوت که بمعنی شیرین و شیرینی است آن است که سطح زبان را نرم و ملاط و منسبط و مستوی
سازد و طبیعت مد بر بدن آن را دوست دارد و قوت جاذبه کند به آن را برودی بخود جذب نماید و مشتاق بدان باشد
* و از افعال آن جلاد و ارضاء و تلبین و تریق و اذابه و استحاله بخلط غلب و خون و تسخین قلیل است به سبب
اعتدال حرارت و لطافت جوهر خود مانند شکر و عسل و د و شاب انکور و توت و خرما و انجیر و انبه و باجمله آنچه در آن
شیرینی و شیرین باشد و اما حلونوی الحلاوت شد بد الا سخاوت پس آن در شت کنند * سطح زبان و معطش است مانند شکر
سرخ و بعضی انواع عسل ها دو کهنه بپوش آمده * و اما نفعه * بفتح نای منتهای خرفانه و کسر نا و فاع که مصبغ لبز نا مند بفتح
میم و کسر سین مهمله و یای منتهای خافیه و عای معجمه و فاع است که بمعنی میزه و بیضی است آن است که سطح زبان را به معیار
نرم و ملاط و منسبط و مستوی سازد و مرغوب طبیعت نباشد و از افعال آن تسکین حرارت و عطش و رفع خشونت و قبضت
و امثال اینها است اگر باز طوبت باشد * و بد آنکه شدت وحدت طعم دلالت بر حرارت میکند و اعتدال و ملاصحت آن دلالت
بر اعتدال و خشونت و قبضت و عقرقت بر یوموت و رخاوت و ملاصحت و تلبین بر رطوبت و بر همین قیاس و نسبت از ترکیب
آنها میتوان دریافت نموده کیفیت اسای مرکبه را واکه است که شکر مرکب از دو چیز که یکی یازدویی طعم و دیگری حار و با طعم
باشد بارد بود هوا سطله غلبه جوهر بارد بر جوهر حار پس درین نوع مرکب طعم آن غالب می باشد به سبب جوهر حار و فعل آن

بهیودت به سبب غلبه جوهر بارد مانند آتین که تلخی آن از جوهر حار و آتین برودت آن از جوهر سرد آن است و این چنین
شیع را مرکب القوی می نمایند و امثال آن بطریق صناعت آن است که چون اندکی صبر را در بسیاری از ذره ترش جل
نمایند البته طعم آن را تلخ می سازد و اما مزاج آنرا گرم نمی نماید پس هرگاه بطریق صناعت ممکن باشد که چیزی طعم چیزی
را منحصر نکردند و مزاج آن را متغیر نسازد پس بطریق امتزاج و ترکیب طبیعت بطریق اولی جائز است هر چند در امثال
من کوثر سخن است پس استدلال بطعوم کلیه نباشد زیرا که در بعضی جاها مخالفت با مطلوب می نماید و گاه مجتمع
میکردند و طعم در جرم شعی واحد مانند مرارت و قیو ضمت مجتمع در حقیقت و این را بشع و بشاعت می نامند و مانند
مرارت و ملوحت در اراضی سخته و آب دریای شور و این بر از عوقب و از عاق میگویند و مانند مرارت و حرارت
در عمل مطبوخ از کدو کشته و کهنه بخوش آمده و بعضی آثار شیرین را در کدو کشته و مانند خمیر صفت و مرارت
و قیو ضمت در بعض میوه ها مانند مرارت و حرارت و قیو ضمت در یاد لیجان و مانند مرارت و قیو ضمت در کاسنی و امثال این
مرکبات و غیر اینها بسیار است از ترکیب ثنائی و ثلاثی و رباعی و خماسی و غیرها و الله اعلم بالحقائق کما یجوز اصابه الله
که جمع آن روایح است که استدلال کرده میشود بدین نیز و اکثر امر بر کیفیت و مزاج شعی ذی الرأیه یعنی بعضی بوئین
بدون چشیدن و در زیادت طعم آن در می یابند مزاج آن را زیرا که بوی خاصه قوی در لالت بر حرارت دارد و بوی رخو
ضعیف بر برودت و بوی ملایم بر اعتدال و همچنین لیکن این نسبت بطعوم ضعیف تر است و کلی نیست زیرا که بسیار
واقع میشود که رائحه چیزی با طعم آن مخالفت دارد مانند بعضی گلهای خوشبو که طعم آنها خالی از تلخی و غرضتی نباشد
و کیفیت شان و رای آن باشد و این را که در کیفیت استنشام و رائحه بعضی گفته اند که اجزای لطیفه آنها است که جدا شده و
مختلط به هوا گشته بحسب شامه میرسد و بعضی گفته اند اجزای لطیف آنها است که جدا گشته و مختلط به هوا شده بحسب شامه میرسد
و لی الحقیقت شاید بعضی اشیا ذی الرائحه چنان باشند و بعضی چنین و بعضی که جوهر آنها لطیف و جرم آنها ضعیف مختلط
باشد بهر دو نحو بود که هم اجزای صغیره و هم اجزای لطیفه از آنها جدا گشته و مختلط به هوا شده بقوت شامه و حس
من رگ گردند اما اکثر اشیا کیکیه و صلیبه در نهایت کثافت و ملاطبت که تا بل آن نباشند که اجزای صغیره و یا اجزای
لطیفه از آنها جدا گشته بشامه رسد خالی از رائحه میباشند مانند اجزاء و عصاره و بیروت و غیرها بجز میوه
و خبث باقوت و الباس و زمررد و غیرها و لهذا طریق استدلال بر رائحه در آنها معیود و مفقود است و اینرا آنکه روائح منقسم
میشوند به سه قسم اول باعتبار چیزی یکمقارن آنها است از طعوم و اکثر امر و نام برده میشود این روائحه بنام آن طعوم
بسبب شدت مقارنت آنها با یک دیگر مانند آنکه میگویند بوی دوغاب و شکر و عسل و سرکه و مس است و فلان پیچ و فلان میوه
بوی شیرین دارند و فلان میوه و فلان چیز بوی ترش و همچنین مائل طعوم و استدلال باینها مانند استدلال باینها است
درم استدلال ببلایمت و منافرت آنها است چنانچه گفته میشود که این رائحه ملایم و موافق طبیعت و طیب و لذت و مرغوب
است مانند رائحه عنبر و کلاب و گلهای خوشبو از ورد احمر و زرد چینی و ترچس و امثال اینها و استدلال باینها کرده
میشود بر اعتدال جوهر حرارت و لطافت ماده آنها در اکثر بوی آنکه فلان رائحه کریمه و غیر مرغوب و منافق و مخالف طبیعت
است مانند حلیت متشن و قوی و خفیه و مانند اینها و استدلال اگر نه میشود باینها بر حدت کیفیت جوهر حرارت و کثافت
ماده آنها در غالب احوال سوم باعتبار بوی و قاتیون آن است در طامه شامه چنانچه گفته میشود فلان رائحه مسکن حرارت

و طواریت بیش دماغ است مانند نیلوفر تازه و بنفشه و سمب و خیاری تازه و زلال را نفع مهیج حرارت و خشک کنند؛ دماغ است مانند مشک و جندبیل ستر و فلفل و زنجبیل و شرنیزه و مثل اینها و از اول استلال بر بروت و رطوبت کیفیت لطافت ماده کرده میشود و از ثانی بر حرارت و بیوسیت و بالجهله هر را نفع حار و جاده مرا نفع ملایمه دلال بر حرارت و بیوسیت کیفیت و لطافت ماده و هر را نفع قویه که به دلال بر حرارت و بیوسیت و کثافت ماده و در مرا نفع ملایمه مسکنه حرارت و نفس و مفرحه قلب و روح و رطوبه دماغ و مبرمه بعضی از اینها دلال بر اعتدال حرارت و غلبه رطوبت و لطافت ماده میکند و بعضی بر بروت و رطوبت و الله اعلم * **و اما لون** * که جمع آن الوان است پس بدانکه استلال با چها بسیار ضعیف و مشوش و مضطرب تر از رواج است و همچنان کلی نیست اکثر این است که مختلف میکردند و بالجهله وجه استلال با اینها آن است که لون بیاض اکثر دلال بر بروت و رطوبت میکند جهت آنکه بر بروت سفید میکردند جسم را ماب و چنانچه در ریخ و برف مشاهده کردند میشود و لون سواد چراتب خود دلال بر بروت و بیوسیت میکند جهت آنکه بر بروت هیاه و دیگر دان چمن بیاض را چنانچه مشاهده کرده میشود در اشجار یا به رموه و میوه های خام نارس یا جس بی آب که چون سردی بسیار با نهار ملج جرم آنها متکاثف و خشک و سیاه میشود و فعل حرارت در آن هردو بعکس این است یعنی میکند اند شعی و طبع را سیاه چنانچه میکردند میزم تر را فحم و جسم بیاض را سفید مانند آنکه میکردند لیم را را ماد و اطبا گفته اند هرگاه که اصناف نوع واحد از دو خاص مثلا مختلف شوند در رنگ که بعضی مائل بیاض و بعضی مائل بحمرت و بعضی مائل بصدرت و بعضی مائل بسواد باشد پس مائل بیاض اگر باشد طبیعت نوع آن بارد مانند فصلی ابيض پس آن بارد اصناف خود است و مائل بحمرت مانند فصلی احمر در سردی از آن کمتر و مائل بصدرت نیز از آن کمتر مانند فصلی افسر و در مقرر مائل بنمواد از همه زیاد و در بیوسیت مائل بیاض کمتر از همه اصناف خود و بعد از آن افسر و بعد از آن احمر و بعد از آن از همه غالب تر و بیاض تر است و اگر طبیعت آن دو مائل بحمرت باشد پس حکم آن بر عکس بارد است مانند عمل سفید و سرخ و میز که عمل سرخ و سبز میباشند بسیار گرم و مائل به غلبه میباشند که میش از آن سرد و گشتر و در بطیخ و انبه و خربزه حکم بالعکس است در اکثر امر یعنی هند و انبه و خربزه و زرد و نباتی و رنگ شیرین تر و بهتر میباشند از سرخ و الوان دیگر چون مرکب اند دلال آنها نیز بحسب ترکیب و غلبه بعضی آنها است بر بعضی و اهل کل الوان بیاض و مواد است و سایر الوان مرکب از آن هردو اند * **و بدانکه** * گفته اند مواد مطلقا علامت حرارت است و بدستور بیاض مطلقا علامت بروت و سرخ مطلقا علامت اعتدال و سبز مطلقا علامت بروت و بیوسیت و زرد مطلقا علامت حرارت و بیوسیت پس بدین دلیل سواد و حرارت را نفع که افزون دارد میباید که گرم باشد نه سرد و لذل گفته اند که قانون استلال بالوان ضعیف و مشوش و مضطرب است و اکثریست نه کلی جهت آنکه اگر شبیه و غلط واقع میشود مثلا چون خلط کرده شود در بکر مثل شیر و مثقال افزایم بر این حیثیت که بگردید آن هر دو شعی واحد و محسوس نکردد اجزاء افزایم چون جلا از شیر و مزاج قانوی صنایعی بهم رسانند با وجود آنکه رنگ آن متغیر نگشته باشد بسیار گرم و همچنین است حکم در طعم و در نفع نیز مانند آن چون زکا نور که با وجود آنکه بسیار بارد اند تلخ و تند اند یعنی که غالب می آید بر اکثری از طعمها و بوهای قوی مانند فلفل و زعفران و جندبیل ستر و عنبر و مشک و غیره یعنی در ترکیبی و متمزجی که انیون یا کافور باشد غالب می آید طعم و در نفع هر یک از آن هردو بر کل اجزاء و همچنین استلال بر مرعت استحاله و بطوع آن و حرمت جمود و بطوع آن نیز کلی نیست پس استلال

یا موز خمره به تنها بی بی و ن تا بین بتجربه و تکرار و تکرار استعمال باقی و تمام است و حکم بالجزم نمیتوان نمود با اینها
بغلبه کیفیت از کیفیات اربعه و تعیین معنی ظن غالب حاصل نمیکرد و از آنجا که میتوانست بود که شیء مستخرج مرکب بارد
باشد و یا حار و طعم و از آنجا که آن مزج جد اخلاذ لایب بر خلاف آن نمایند و از حیث اجتماع بر خلاف آنجا است آنکه
ممکن است که ترکیب آن از اجزاء مختلفه باشد و جزوی طعم و یا از آنجه و لون قوی و غالب بر دیگر اینها باشد و در مستخرج همان ظاهر
کرد چنانچه در تراکیب اقویونه و یا قطرانیه و یا از نخله و یا کافوریه را آنچه اخرون و کافور و لون اخرون و قطران که سواد
و لون زرد که زرد است مشاهده و ظاهر میکرد و همچنین و آنچه و لون و طعم و نیز را ما اخرون و کافور که لون آن مرده و
بقولی دلالت بر برودت دارند و حد ترا آنجه و طعم آن مرده و دلالت بر حرارت و بقولی لون اخرون نیز دلالت بر حرارت
میکند چنانچه ذکر یافت و لهذا منشاء قوه بعضی کشته و آن مرده و از آنجا که در آنجا دوزج و غالب است یکی لطیف و یکی غلبه و یا صفا
مد و زغال حرارت کشته و دیگری کثیف ارضی باز که موجب لون و فعل و انفعال برزدت باشد و بعد در زرد و درین جزو
لطیف حار آن بحسب فعل و انفعال یا طبیعت اثر خود نموده و برودی بتدلیل میرود و از آنجا که در باقی میماند جزو کثیف
ارضی بارد آن مد تدبیر و انفعال برودت از آن صادر نمیکرد و در آنجا که **الموان** شش نوع میباشد ایض و احمر
و اصفر و اخضر و واسود و از رقی و هر یک از صفاتی خاص است مانند یقی و قالی و قانع و ناصع و غریب و هالک نیز واضح که آن
لون را بدین اقسام در حالت کمال خود تصاف نموده میگوید ایض یقی یعنی سفید در کمال سفیدی و همچنین میگوید
احمر قانی و اصفر قانع و اخضر ناصع و واسود غریب و یا احمر فالك و از رقی واضح و ادله مرئی که از امور مذکور به تفصیل در
شرح قانون و کتب مبسوطه و رسائل این فن مذکور است و چون اینجا گنجایش ذکر آنها نبود بدین مقلد را کتب نمود و ما
اعتدال آن ما خود از انفعال و از آنجا که آنچه در آن تفتیح و قبض باشد حار و یا بس است یا برودت یعنی مرکب القوی است
با غلبه حرارت و آنچه در آن تجلیل و لزوجت بود در آن ناریت و رطوبت غالب است و آنچه قوت آن بسیار لطیف و خفیف
باشد و یا قابل کوبیدن نباشد مانند سقمونیایا یا قابل شستن نباشد مانند کامنی دلیل آن است که جزو حار ناری آن بسیار
قلیل و لطیف است و جزو ارضی بارد کثیف آن بسیار و بر همین قیاس استدلالات در احوال دیگر نمایند نبود و الله اعلم بحقائق
الامور گاهی لایق فاعلها را خالقها چنانچه **فصل ششم** پنجم در بیان سبب اختلاف اقوال اطباء در ماهیت و خواص
اذویه مخفی نباشد که چون اکثر اذویه بسبب اماکن و نکلان و فصول اربعه و خشکی و قری و تازگی و کهنگی و خامی و کمال
رشدگی و امثال اینها مختلف الصور و الماهیت میباشد پس هر یک از شخصی مثلاً در یکی دوزن بلدی و یا در فصلی دوزن فصلی
و یا در زمین تازگی و یا در زمان خشکی و یا در وقت قیامی و ناری و یا در هنگام پختگی و رسیدگی و امثال اینها درای و امثال
مشاهده نمایند و بحسب ادراک خود بیان ماهیت از شکل و رنگ و طعم و رائحه و غیر اینها از آن نمایند و دیگری در غیر آن
بلک و اوقات و احوال دیگر ملاحظه نمایند و ماهیت و طبیعت و منافع و مضار آنرا موافق محسوس خود ذکر نمایند و همچنین
پس احوال مذکور هر یک از محاله متعادل یک یک بخوانند بود و احاطه بر جمیع احوال مراتب هر چیز مقبل و رشتن
و احد نیست و همچنین هر یک از خاصیت و نفع و ضرر آنرا بحسب اطلاع خود ذکر خواهند نمود و ظاهر است که امور مذکور
مختص در آن نیست و بحسب اوضاع و احوال و تغییرات اینها اختلاف در امر چه خواص اذویه واقع نمیشود و باعث اشتباه در

ما هیئت و قوت و خلصیت اکثر ادویه این امور مذکور است و الله اعلم * بدانکه * آنچه از کتب متقدمین ظاهر میگردد اول
 کسیکه متوجه تحقیق وجع و تالیف احزیه گردد و دستمورد و یونانی بود که بعضی مردم اورا لقمان حکم میدادند و او را
 کتابی مسمی بمقالات سته در بیان حشایش تالیف کرده پس قولش حکم است و او ادویه را جمع نموده پس اندر ماخس اصغر
 و او ترپاق اکبر را جمع و ترکیب نموده پس جالینوس ملقب بر ارض الفل که منافع ادویه مفرده را ذکر نموده لیکن متغرض بدل و مصلح
 و سایر احوال آنها نگشته اول آنکه متوجه ترجمه و نقل از هر یابی یونانی شده دید روس نزاری بابلی است و او زیاده از
 ترجمه دیگر چیزی بیان نکرده پس اسحق بن حنین نیشابوری از هر یابی عبری نقل کرده و باز یادتی ا نادان و ترجمه او
 مسمی بمقولات اسحق کشته و حنین و الله او را غنیه از ادویه جل آکرده پس نجاشه در آن باب تالیفات بسیار کرده
 اند و اول آنکه از اهل اسلام متوجه تالیف آن شده محمد بن احمد بن زکریا است که کتاب کامل الادویه و کتاب شامل تحریرین
 نموده پس شیخ الرئیس ابوعلی ابن سینا پس ابن اشعث پس ابو حنیفه دینوری پس شریف پس نجیب بن جزله صاحب منهاج
 پس جریر بن یزید و حنا پس مائع پس امین الدوله پس ابن تینلیف صاحب معنی پس ابوریحان بیرونی صاحب تذکره سواد
 پس مترجم آن پس شیخ ابن بطار پس حاجی زین الدین بطار صاحب اختیارات بدیع پس شیخ یوسف بن ادی
 مؤلف مالایسع للطیب جهله مشهور جامع بغدادی پس شیخ داؤد انطاکی مصری مؤلف تذکره اولی الالباب پس حکم
 بن کیلانی شارح قانون و او بسطی در ادویه داده پس حکم میر محمد مؤمن تنکابنی صاحب تحفه المؤمنین و او نیز بسطی داده
 پس نواب معتمد الملوک حکم سید فلوطحان قدس سره و لیکن از مولفات ایشان آنچه مجرر دیده اکثر منتشر و ناتمام
 است و دیگر کسی بطول و بسط شاید متوجه نشود و این جزله و انطاکی مز و مفردات و مرکبات را در هم ذکر نموده اند
 و در ادویه مذنبه بهتر از دستور الاطباء موسوم باختیارات قاسمی حکم میر محمد قاسم ملقب بهند و شاه مشهور به نوشته
 و مرکبات اخلاصی حکم میر محمد افضل نیست و لیکن این مزد و دیگران نیز از اطباء هند هیچ یک متوجه بیان ما هیئت نشده
 اند و علیحده از افعالی و خواص را هم خوب بیان ننموده اند و بعضی ادویه هندی را که حکم میر عبدالحمید بن حاج شیخ
 تحفه نوشته مبین تر و بهتر است و الله اعلم * فصل * ششم در بیان طریقه اخذ ادویه و حفظ و حیوانات آنها اما بالا جمال
 پس بداند که اولی و الباقی آنست که ادویه قویه و مشهوره هر یک در مکان که در انجا قوی تر و بهتر می شوند از بلدان و اماکن
 دیگر از آنها نجات در زمان فصل لایق و نهایت ادراک نشود و اما کمال فنی و رسیدگی آن اخذ و التقاط نباید مآلند آنکه
 اطمینان را در یاد هم تشریف اول از ماه زمی و مقهور فیار از حیل انطاکیه و با الحمله اگر بقول استاد بقرابط که ما لاجرا
 کل مرض بعافا قیر ارضه و بلد عمل نموده و عالجیه امراض هر بلد و مملکت را با دویه مشخصه بهمان بلد و مملکت نمایند
 بهتر است جهت آنکه بنا بر سبب اتعاند در جلب نائل و صحبت از برای اهل آن بلد و مملکت از ادویه بلدی و مملکت دیگر
 و با تفصیل بداند که آنچه معدنی و از قبیل احیاء و اطمینان است بهتر آنست که از معدن معروفه و مشهوره آن را و اول
 زمستان اخذ نمایند یعنی در هر بلد و مملکت و هر مکان که بهتر میشود لاف از غمر آن نمایند قلند پس از قیر و زاج از
 کرمیان و لا جزو از کاشغور و فیروزه از نیشابور و رول از بلخ و خاش و یاقوت از بیکو و لو از دریای بحرین و هر موز
 و مانند آنها و هر چند در لیکن توصیف و صفات و آبدی از خواص و بزرگد و بیخش تر با غل و ریزه و متفتت و آمیخته بپیرما
 دیگر از خاک و غیره نباشند بهتر است و نیز باید که رنگ و طعم و مزاج آن مختصه بر یک باشد تا در هر و اطمینان برقرار و کمال

خوبی باشند و همچنین قیر و مویائی و فطرها مثل اینها اما آنچه نباتی است بدستور مذکور یعنی آنچه اوراق و ازهار
 است باید که بگیرند از اماکن مختصه بهر یک فصل و زمان و وقت لائق و بعد رسیدن بکمال خود و بیش از افتادن از درخت
 و بر مردکی و متغیر شدن میات و رتک و بری آن و در سایه با احتیاط تمام خشک کنند و از عبار و رطوبات و غیره محفوظ
 دارند مگر آنچه را آفتاب ضعیف نکوداند و عرض کمال خشکی آن باشد که در آفتاب بکمال احتیاط خشک نمایند و آنچه را قبیل
 بزور باشد واجب است که بگیرند آنرا بعد بستان و معتکف شدن جرم و خشک شدن رطوبت آنها تا بعد اعتدال و زائل
 شدن خامی و روبریزی و بر مردکی آوردن اوراق و بدستور در سایه خشک نمایند و از کود و عبار و اختلاط با شایه
 غریبه و رسیدن نم و رطوبات و گرمی و خشکی بسیار بد آنها محفوظ دارند **بد آنکه** ادویه نباتیه ذرات کیفیات متعین
 مفرد و مرکبه در بلدان متغیره با کیفیت و اراضی صلبه بهتر یافت میشوند و همیشه در بلاد ایران و اراضی قویتر
 میباشد و این ادویه جبلی و سهلی و بری اقوی اند از بستانی در اکثر امور و ادویه بارد در بلدان حاره و بالعکس نیز و
 کیفیت آنها در اکثر امور شدن و قویتر میباشد و ادویه معتدل در بلدان معتدل و رطوبه در بلدان یاسه بساخت آنها از آن
 بلدان و اراضی اول از غیر آنها است و آنچه از قبیل قصبان و قشور باشد بدستور باید که بعد از رسیدن بکمال لائق بحال
 آن و پیش از فرمودگی و خشکی و کچی و پیچیدگی اخذ نمایند و بدستور خشک نموده محفوظ دارند و آنچه از قبیل اصول
 است بعد از اخذ تم و عنکام رختن بر گیاه آن و قبل از رختن تمامی آنها اخذ نمایند بلکه آخر فصل خریف بهتر است و
 بدستور خشک نمایند و آنچه از حشایش باشد بتمامی اخذ باید نمود در هنگام کال بلوغ و رسیدگی و ترو تازگی و عدم نقصان
 اخذ نمایند و بدستور خشک کنند و نگه دارند با بصرف لائق آید و آنچه از قبیل اشبار باشد نیز بدستور بعد کال نفج و رسیدن
 و قبل از بر مرده شدن و افتادن خود بخود از درخت اخذ نمایند مگر آنکه منظور و مطلوب خام آن باشد یا نیم رس آن و آنچه
 را از آنها درست با پوست خشک باید نمود همان قسم در صحت خشک نمایند و آنچه را مقشر و اوراق باید نمود پوست کنند و ورق
 کرده خشک نمایند و آنچه را بر حصان باید کشید بر پیمان کشید در سایه یا با آفتاب کمی با احتیاط خشک نمایند و از کود عبار و رطوبت
 و طوبت و نم و مت و نکروج و فساد و خوردن گرم و غیره محفوظ دارند و با تجمله باید که کل ادویه نباتیه را در کال مشکام رسیدگی
 و دلاوت و بیش از رویشگی و پروردگی و ضعف و نقصان آوردن اخذ نمایند و در هنگام صفا و گرمی و خشکی فواید بسیار است
 از هنگام کال و رت و برودت و رطوبت آن و آنچه باران خورده و قریب العهد یا ن باشد ضعیف است و ادویه بریده و صحرانیه
 اقوی اند از بستانیه و ضخامت آنها کمتر است در اکثر و جلیه اقوی اند از بریده و شکوفای کما آنچه باید که تر و
 خوشبو تر و شکفته و بر مرده نند باشد بهتر است از مخالف آن مگر کل سرخ قبل از تمامی شکفتن اخذ آن بهتر است و همچنین
 بستانی آن و از برگها آنچه ضخیم تر و خوشبو تر و تازه تر باشد بهتر است از قصبان و اصول آنچه کچی و بر مردکی آن کمتر باشد
 و از بزرگ و آنچه بزرگتر و نرینه تر و جز جتر و سنگین تر باشد بهتر است و از فواکه آنچه شاداب تر و کوشتر و سنگین تر باشد و لون و
 طعم و رائحه هر یک از آنها که بهتر و زیاده و قویتر باشد اقوی است از مخالف اینها و امالی شبرم هر که تازه آن بهر حال بطریق مقرر
 پس از آن اخذ نمایند و الا اگر تازه آن بهم تر شد که شیر از آن گرفته شود بدستور سائر ثبوعات پوست تازه آن را بشویند و
 یا خشک آن را در آب گرم بخیسند و در آفتاب بکند و آنرا تا غلیظ و لزج گردد پس آب آن را جدا کرده خشک نمایند و پس
 خشکاش را که افزون است از خشکاش مصری و یا کازرونی یا عظیم آبادی در مصر و کازرون بشرطیکه در افزون آن شاء الله تعالی

خوامد آمد مجنون لبین بلسان رسائرا لایان را از اماکن مختصه و از زمان لا شفعه و بالجملة در هر جا که خوب و قوی القوه کردند
 اخذ نمایند نه از اجزای که بعیف القوه باشند و اما صومع پس واجب است که اخذ و جمع نمایند نه از اجزای که در رختن شکوفه و اول
 روز قبل از طلوع آفتاب و آخر روز بعد از غروب و باید که مواضع و معتدل باشد و پیش از خشک شدن نمک یکدیگر
 و مفتحت گردند یعنی قبل از آنکه خود بخورد از درخت جلد او ریزد * ریزد * ریزد * و اما محصا رات * پس باید که از
 باد و بیه جید و از اوراق و ثمار و اصول و غیره ما اخذ نمایند و یا تشطیع نمیدانند بلکه بر آفتاب خشک نمایند و از گرد و غبار
 و اختلاط اشیا غریبه کثیفه محظوظ کنند مانند اقا قیا و عصاره ابلج و زنبرباریس و غیره و هنگام استعمال نیز طبع نمایند
 مگر سقمونیا که بدون تشویه استعمال آن جائز نیست * و اما در وقت حیوانیه * پس واجب است که گزیده شوند از حیوانات
 جوان حجج الجسم تمام الخلفه و الاغصاء و زرعان نهاریا ابتدای صیف و پیش از رو بلا غری و بیرو و ضعف و نقصان
 آوردن و مقدارین ذیح و ذکوة آنها را از الجملة خون بزجران فریه می عیب و نقصان چهار ساله است که بسبب شدت تاثیر آن
 در علاج سنک گردد و منافع مومرم بید الله کشته و آن چنان است که اول فصل تابستان که هنگام رنگ گرفتن انکراست آنرا
 ذیح نماید و خون و اول و آخر آنرا بکند اگر برود و خون و مطر از در دیک و یا ظرف سکی و یا سالی بکیرند و بکند ارند
 تا مجید گردد پس ریزد * ریزد * ریزد * بر پارچه کرماس یا کبی پس نمایند و یا رچه تاری برای محافظت از گرد و غبار بران
 پیوشند و در آفتاب خشک نمایند و عند الحاجة یک مثقال آن را با آب کرس جبلی یا با شراب و امثال آن بنوشند و بالجملة
 هر چیزی را بشرائط مقرر آن اخذ کنند و در کمال اتمام حفظ و ضبط نمایند تا پاکر لا تلقی خود آید * دستور حفظ * زمره
 حیوانات که تازه بماند آن است که محل قطع و مجرای آن را با خطاطه محکم بسته در شیئه که عمل در آن آنقدر باشد که
 او را برپوشانند آنرا بسته نگامند ارند و اگر حرارت و رطوبت بر هوای آن بلد غالب باشد باید که عمل را خوب بقرام آورد
 باشند * دستور حفظ * پنه و مغز حیوانات که متعفن نگردد آن است که در عمل چند روز بیند از زند و بعد از آن شیئه
 خشک گردد * در لته کتابی بچینه در سایه آویزند و بدستور هرگاه در ظرف قلعی ضبط کنند و در ظرف متعفن نمیکرد
 * دستور حفظ * مائرا دویه آن است که بعضی آنها را که با هم جمع باید نمود تا موجب بقای آن باشد مثل کافور با فلفل
 و براده آهن با آهن و با تخم مرغ با نذک و سادج با زنجبیل و معدنی را با غیر جنس او نباید جمع نمود و عصارات و صومغ را
 در ظرف قلعی و نقره و گامند ارند و عرقها و میاه حاره و آدر شیئه سرتک ضبط کنند اما بعد سرد شدن و یا در ظرف مزج و
 یا زنی و نوبیا و عرق بهار در ظرف مس بتر میماند و مجموع اوراق ریخ ها و کلها را از جای نضاک و آفتاب تند دور باید
 داشت و ظرف قلعی جهت حفظ و غما و اکثر ادویه مفرده و مرکبه بهتر است و الله اعلم * فصل * هفتم در بیان اعمار
 بعضی ادویه مفرده و بالاجمال و الاختصار اینکه ادویه مفرده از سه جنس بیرون نیستند یا معدنی یا نباتی یا حیوانی و الله
 پس معدنی مختلف میشود هموای انواع اصناف آنها بحسب شرافت و خست و تمام التریکب و متلزلز الاجزاء و لطیف بودن
 اجرام و خواهر آنها و عدم آنها مانند ذهب و حجر الماس و یا قوت و زرم و ذواتال اینها از معدنیات که مدتی مدید باقی میمانند
 و باسد نمیکردند و اما نقره و مدت بقای آن کمتر از ذهب است و معدنیات که بدن مانند بیه شدن یعنی ناقص التریکب باشند مانند
 مس و آهن و سرب و غیره بسیار باقی نمیمانند و وزودی فانی و فاسد نمیکردند خصوص که در آب و گل دفن نمایند و مدتی
 در آن بمانند و اما زین پس ناقص میشود قوت آن تا یکسال و در قهقهه باطل نمیکرد و زین و آب قوت آن تا شش سال

باقی میدانند و مرتکب که مرد از سنگ با شک قوت آن ناسالهای بسیار باقی میماند و همچنین اقلیمها و مرتقیها و توتیا و اما حجر فاذهر
یعنی فاذهر معدنی خطائی و قد فارسی و انواع خوش رنگ و خوشبوی املس آن نیز مثل تی مدید قوت آن باقی میماند و اما
لوگو مدت بقای قوت آن از آن کمتر است و بادام که آبدار رنگ و صمدان باقی است نیکو است و اما طیان طیب الرایح مانند
طین دانه تانی و مختوم و آنچه بد آن مرد و مانند مدت بقای قوت آنها را لوگو کمتر است و کل احجار و طیان را چون بمانند
زود تی بر آنها بگذرد قوت آنها ضعیف و زائل میگردد و رفته رفته مثل احجار و طیان دیگر میشوند و نسبت مراتب خود را
و آنچه صاحب را بجه است ما دام که راجحه با آن باقی است قوت است پس بد ستور ضعیف و باطل میگردد و مثل سائر احجار
و طیان میشوند و الله اعلم * فاکد * بد آنکه * اکثری بر آنند که ماده یا ساطع متطرقات زیقی و کبریت است پس هرگاه آن مرد
در نهایت خوبی جوهر و صفا باشند و کبریت در قوت ناربت صاف و غلبه باشد باشد در معدن صورت ذمی بر آن مرکب از میدان
قیاض چل ذکبه فایض میگردد و در ذمب نگون میباید و اگر زیقی غالب باشد با قوت دارد صورت قیاض می یابد و فاضه متکون
هنگامد و چون اجزای ردی الجواهر باشند و کبریت کمتر و با قوت مائیه صورت قیاض می یابد و هرگاه در اعداء جوهر بیشتر
باشد صورت انحرابی میباید و اگر زیقی چید الجواهر بود که مانع ظهور اسباب صافه باشد با اتمام هر چند آن اسباب و افراشته
صورت نحاسی میباید و چون با خیال بیروست شد بد آن بر آن غالب باشد صورت روی توپها که خار صیتی نیز مانند می یابد
و اگر کبریت چید الجواهر و زیقی و در آن الجواهر باشد با علل اسباب صغیر صورت چندی بر و فایض میگردد و اهل صنعت
کیمیا را * تله * آن است که انقلاب بعضی به بعضی با عمل مخصوصه مدونه در کتب خود که رفع بدی جوهر میکند شود ممکن
است اما شاید این سخن توهمی بیش نباشد زیرا که انقلاب حقائق محال است و همچنین احجار نفیسه غیر متطرقه مانند یا قوت
والناس و زرد و غیره و نیز اهل ماده و و ساطع آنها زیقی و کبریت است با اختلاف مراتب از صفا و کبریت و غیره و الله اعلم
و همچنین اگر زیقی چید و نیکو باشد و لیکن کبریت نامان باشد ترکیب غیر محکم یعنی حافظ صورت نوعیه خود مدت مدتی
تواند بود و اگر مرد و چید و صفائی باشد محکم ترکیب کرد یعنی حافظ صورت خود مدت مدتی بود و الله اعلم * اما آن وینه
نباتیه * پس آنها یازده صنف اند زیرا که یا از قبیل صمغ و یا عصارات و یا از مار و قحاح و یا ادمان و یا الکبان و یا
اوراق و یا شر و یا زرد و یا اغصان و یا اصول و یا و تشور و یا مثال اینها اند پس صمغ مانند صمغ عربی و کثیرا و اشقی
و جارش و سکنبج و لک و دم الاخوین و اما مثال اینها مدت بقای قوت آنها تا به سال است و اما عصارات مانند اقا قیاض و حوض
فندی و مکی و افیون با صلاح قلم که عصاره خشخاش بری بوده و کات مندی و دم الاخوین بقول صاحب خلاصه
التجارب که عصاره ابو غلما است از آنها کمتر و اما زمار و قحاح که کلها و شکوفه ها باشند مانند بنفشه و نیلوفر و ورد احمر و زک
کار زبان و قحاح اذخر و قصوم و اما مثال اینها و اوراق مانند سناملی و کار و زبان و عاذربون و ما ذج مندی و ورق الاذن
و بر میاوشان و اما مثال اینها نیز بحسب قوت و ضعف خود و یکسال نهایت تاد و سال قوت آنها قوتی میباشد پس ضعیف و باطل
میکردد و اما الکبان و یترعات مانند هضمی و فرقیون و افیون و اما مثال اینها پس هضمی قوت آن تا بیست سال باقی میماند
و بعد از آن ضعیف میگردد و رفته رفته یا طل میغود و فرقیون تا چهار سال و افیون تا پنجاه سال قوت آن باقی میباشد و زیاد
نیز گفته اند و با جمله اکثر الکبان قوت آنها تا قریب بد سال باقی میماند اما ادمان مانند زیت و دهن بلسان و قه و قطران
و مانند اینها پس بازده آنها بزودی فاسد میگردد و مخصوص رطبه آنها که در یکدوم و سه اسبوع و حار و رطبه و یا بنفشه آنها بر مراتب

[illegible]

اول روز طعام سرد و در زمستان و اوسط آن و طعام گرم و در بهار و با طعام معتدل و در شبانه روزی و در مرتبه یا یکمرتبه و اگر بهر دو روز سه مرتبه خورده شود بهتر است بدین ترتیب که روز اول و روز و آخر روز و یا اول شب و روز دوم و سوم و همچنین و یا این که بسیار طول انداختن زمان اکل را و بر سرعت تمام نیز نخورد بلکه خوب بخاید و بسلامت فرو برد و تا اخل نکند یعنی طعام جلید و طعام غیر منضم سابق نخورد و مادام که ثقل در معده و سینه و جشاء یعنی آروغ طعام آید طعام تناول نکند و بالجمله هر وقت که خرب گرسنه شود و تشنه گردد بدین که طعام بخورد و آب بیاشامد و تعیین وقت بزمان آن اکثر و برای متوسلین است و الاطفال و جوانان محرومان مزاج قوی الهضم و پیران وضعیفان و بارد الزاجان را هر یک بنوعی خاص میباشند حکم واحد بر همه جاری نمیتوان نمود و نیز باید که چون طعام تناول نمایند هر وقت در میمل و رغبت بطعام و کوشکی باقی باشد که دست از طعام بکشند و باطل طعام معتدل سبک کند و اقتصاد بر یک نوع از طعام و باید و نوع نماید و بعد از آن چند قدم راه زود زرا که باین نحو تند ابر بدن اکثر صبح و سالم و حواس یک ووصافی میباشد و اقودرم و پر خوری بدن ثقیل و حواس کدر و بلب و انواع امراض و اعلاطاری میکند و اجتناب نمایند از خوردن نان گرم و آشامیدن آب سرد بلافاصله بالای آن جهت آنکه احداث عفونت و بخار مینماید و از اجتماع طعام لطیف و شیرین و یا شیرینی بالای طعام کیفیت مانند خربزه و بالای گوشت لطیف و کثیف و همچنین سرخ الهضم صالح الکیموس بالای بطی الهضم ردی الکیموس و یا شیرینی و امثال اینها زیرا که طبیعت غذای لطیف شیرین سرخ الهضم را بزودی استحال میدهد و هضم نمیشاید و باقی میماند مخالف آنها و باعث کرانی و مرض میکند و همچنین جمع نمایند میان دو طعام که سرد گرم و یا سرد و سرد یا بالفعل و یا بالقوه و یا سرد و لزج و یا سرد و رفاخ و یا سرد و قابض و یا سرد و غلیظ و یا سرد و مرخی باشند و از خوردن سرکه بعد از برنج و از ماست با ترپ و ماهی و یا بعد از ترپ و ماهی و از گوشت مرغ بر ماست و ماهی و یا بالعکس و از شور با گوشت مرغ و از شیر با ماهی و از انار با هر یسه و از انکرو با کله کوسغند و از سرکه با عدس و یا با ماش و از خربزه با عدس و مویز با عدس و خربزه با انبه و امثال اینها و از آب گرم بعد از طعام شور و از آب سرد بعد از میوه خصوص میوه تر و حلوه و طعام گرم و شیرین و بعد از خواب و حمام و هر حرکت مفراط و مضعف و ریاضت بسیار و در بین خواب و در خلایه معده یعنی ناشتا و در حمام و مستحسن است جمع میان اطعمه و میوه هائیکه بعضی آنها اصلاح بعضی دیگر نمایند مانند طعام شیرین با طعام ترش و خرب با شور و ترش و بعضی را کمان آن است که جایز است جمع میان هر نوع غذا که باشد جهت آنکه البته این هر دو یا مشابه اند یا متضاد اگر متضاد اند پس گویا که یک نوع از طعام خورده شده اند که بیشتر و اگر متضاد اند هر یک دفع مضرت دیگری مینماید و تعلیل حاصل میشود دو گانی بودن این امر نیز خود بهم و غلط است آنچه میگویند بود که آن فرد و غذا متضاد یکدیگر باشند و هیچ یک مصلح دیگری نباشند و رضا دیکه مرایت بدیگری نمایند و آنرا نیز فاسد سازد و از جمع ایشان مضرت حاصل گردد نه تعلیل مانند آنکه عضو شخصی از آتش سوخته باشد بر آن برف ریخته اند و البته مٹاؤی و متضرر خواهند شد و میتوان بود که دوشی مشابه باشند و هر یک از آن هر دو مصلح دیگری باشد مثلاً یکی تلطیف غلیظ و دیگری تلکثیف غلیظ و یکی تقویت دیگری نماید و همچنین و نیز میتوان بود که دوشی متضاد هم باشند و ضرر نکنند بجهت کیفیتنی که عارض هر دو باشد و خاصیتی که لازم اجتماع و ترکیب است و بالجمله این اصلی و قاعده کلی ندارد بلکه بعد از تفاوت و ضعف و لطافت و کثافت مزاج بر میگردد و الله اعلم * فصل * نهم در بیان احراق ادویه و تجمیع و تشویه و قلی

[illegible]

تا آنکه سوخته و سفید گردد و مادام که عقید نكشته کامل نیست مکرر در آن عمل نمایند *** احراق حبه * و اخي و اسود**
 صالح که ما باشد آنست که بگیرند ما را خاکی و یا اخي و یا اسود صالح هر کدام را که خواستند درست و زنند و در کوزه کرده
 مرا آنرا بسته ز بطین حکمت کوزه را گرفته در تنبور بسیار گرم یک شب بگذارند پس بر آوند که خشک شد و خواهد بود صحن
 نموده بازیت خمیر کرده و بر خنای بر خمداد نمایند *** احراق خطا طیف * که خنای فیش است و یغایر سی پرستوک نامند آنست**
 که بگیرند بجه خطا طیف را ذبح نموده بر آنرا آتش و شکم آنرا چاک کرده آنچه در جوف آن است بر آورده و در نایند و پاک
 بسته و نمک بر آن پاشید و در کوزه کرده و بر آن را بیک حکمت بسته و بر خنای در اجاغ بر آوند خاگردن تا صحری گردد
* احراق ارنوب * مانند احراق خطا طیف است * احراق زجاج * که یغایر سی آئینه و شیشه نامند آن است که بگیرند
 زجاج صاف سفید شفاف خالص پاکیزه را که سنگ ریزه و خاک و یغایر ناپا شد نرم سائید و در کوزه مطین و یا بونه کرده و سر آنرا
 مسکیم بسته در تنبور حجام یا تنبور بسیار گرم بگذارند تا آنکه مرغ گردد و در میان زجاج یعنی خاکستر آن بهتر آن است
 و رنگچه آهني خوب گرم نمایند و در آب قلعي اندازند و آنچه از آن مگس شده باشد بخند انسانند و یا زخمه را گرم نموده
 در آب قلعي اندازند و همچنین تا آنکه تمام مگس گردد پس نیکو صحن نمایند که ماندن و یا و یغایر کرد و بر بی از آن مقلد از
 اشغال باد و از ده اشغال آب گرم برای تفتیت خصاصة قوی بالفعل است *** احراق زربنج * آنست که بگیرند زربنج اعلای**
 خالص صافی را ریزه ریزه و ماندن نموده و در کوزه مطین بطن حکمت کرده و سر آن را مسکیم بسته و در وسط سر آن
 و یا اخي برای بر آوندین بخار بیک آوند و بر اخگر گذارند و مادام که از آن نظار سیاه بر می آید تا قصاص است و چون بخار آن
 سفید بر آید سوخته سفید گردد تا کامل خواهد بود *** احراق سلحفاة * آن است که شکم سلحفاة یعنی سینه پشت را شکافته**
 احتضای آن را افکنند و پاک شسته و در کوزه مطین کرده و سر آن را بسته و در تنبور بر آوند و یا در اجاغ بطن مقلد از نایند که سوخته
 و سفید گردد *** احراق سرجان * آنست که بگیرند سرجان نمری چند آنکه خواهند شکامیکه آفتاب در برج اسد باشد**
 و یا ما می آن را بایند از نایند و شکم آن را شکافتد و مایه الجوف آن را بایند از نایند و یا خاکستر چوب تانگ و نمک بپزند و در کوزه
 مقلد آب ناید و کرده و سر آن را مسکیم سازند و بالای کوزه را بکی که در آن جوس کند و خطمی و نیک در هم بر شیده باشند
 گرفته خشک نموده در میان تنبور که آن را خوب گرم نموده باشند گذارند و بر تنبور را بپوشند مثلاً اگر شب گذاشته باشند
 خمیر بر آورند و اگر صبح گذاشته باشد شام پس از کوزه بر آورده و عاید و بکار روند *** احراق سرجان بحری * نیز بهمان**
 قسم است *** احراق شنج و صدف * آن است که بگیرند شنج سفید امس و را و مطین حر یعنی طین خالص بگیرند و در تنبور اخگر**
 گذارند تا سوخته گردد و علامت سوختگی آن است که سفید گردد و اگر بیگانه سوخته نگیرد و بطن مذکور گرفته
 در تنبور بگذارند تا آنکه سوخته گردد و صدف و امثال آن را نیز بطن ظریف اخراق نمایند *** احراق عقیق * و شب**
 و یا قوت و امثال اینها آن است که در آتش مرغ نموده در آب سرد اندازند و مکرر صحن کنند تا آنکه آب آن سوخته و
 خشک و مفتت و قابل صحن گردد *** احراق بسند و مریجان * آن است که مریجان را که خواهند در کوزه سفالی کرد و بعد**
 آنکه آن را ریزه ریزه نموده باشند و کوزه را بیک گرفته در تنبور بگذارند تا سوخته و سفید گردد اما بعد از مادیت نرسد و اگر
 بیک دفعه سوخته نکرد مکرر نمایند و این از برای حصول خلعت و بر زمین آن است پس بر آورند و نرم سائید و استعمال نمایند
* احراق لؤلؤ * آن است که مروارید ناعمته را با قدری شیر و ظرف سفالین کرده و سر ظرف را مسکیم نموده در میان آتش

کنند. ازین روغن مقدس از زمانیکه سوخته شد و باشد * **احراق مملع** * آن است که بلع را بکنند و بعمل خمیر کنند
و در خرقه کتانی کنند و با بارچه نازکی بسته بکل حکمت گرفته و بتورقاید و بر روی خشتی بگذارند و پس از سرد شدن
تور بر او رنگ و کل را از آن دور کنند و نرم ساین و استحصال نمایند * **طریق** دیگر آن است که ملو را خسته خشک نمایند
و جوش سرده در دیک منالی کنند و اطراف سر آن را بکل حکمت بگیرند و بر آتش کنند و اطراف دیگر را از
آتش بفرسایند و آن مقدار بکنند که بلع از جستن و حرکت باز ماند که آن زمان بلوغ احراق است پس بر آورند
و بکار برند * **احراق کهریا** * آنست که کهر یا رازنه ریزه کرده در کوزه مطین بکل حکمت کرده سر آن را محکم بسته
شد و بتور گرم بکنند و بلوغ بر آورده شود بکار برند * **احراق اقلیمیا** * نیز همین نحو است * **احراق اسرب** *
که آب را نمک آن است که بگیرند و درم اسرب را ورزیده و ریزه کنند و تنک سازند و در تابه آهنی بر روی هم بپزند و
قدری سفید آب محجوق و دو قطعه جوهران ورزند و با هم بر هم زنند تا تمام سر ب سوخته گردد و اگر قدری بماند باز
جوهر قدری بر آن بپاشند و بر هم زنند و همچنین تا تمام سوخته شود * **نوع دیگر** * آنست که اسرب را صفحاها نازک
سازند و بر آن قدری کبریت سوده بپاشند و سر آن را بر پوش سفالی که در آن سوراخی باشد بپوشند و اطراف آن
را بکل حکمت بگیرند و در کوزه کنند و بلوغ تمام آن سوخته گردد پس بر آورند و بمایند و بشویند و بکار برند
و از دود آن در مرد و عمل معجز باشد و باید که مقدار کبریت با زای مرصه مثقال از پنج دانگ زیاده نباشد * **نوع دیگر** *
آنست که اسرب صاف خالص را با قدری کبریت بکنند و بر روی کوزه خلدان بکنند و چندان
بلند کنند که خوب خاکستر شود و بسته بکار برند * **احراق خیمه الحديد** * آنست که ریم آهن را تا فته تا مفت مرتبه
در ستر که تظلیه نمایند * **احراق آهن و فولاد** * آنست که مریک را که خواهند براده شود سه شبانه روز در بول کاه
بپاشیند پس بر آورده بر روی سنگ بآب مالجیات منقوع بمایند پس قرحها را خسته خشک نمایند و بحدود قرض فاراد یک
سفالی کنند و بالای آن سر پوش سفالی کنند و اطراف آنرا بکل حکمت محکم گیرند و تا یک هفته در میان سر کین کار و محراقی
کنند پس بر آورده تا ده مرتبه بآب بقوع مالجیات زردین کاه * **بآب صبر تازه** نیز پس خشک نموده در ظرف سفالی کنند
و سر آنرا محکم بمایند و تا مفت روز در میان آتش سر کین کار و محراقی کنند پس بر آورده سحق نموده بکار برند و بعضی
مردم در مرتبه آخر آهن را با صلایه نموده یک شبانه روز در میان ماست ترش میکانند پس بر آورده با قدری نوشادر خالص
محقق بلع نموده هفت روز یکدر میان آتش سر کین میکانند پس بر آورده نرم نموده بکار میبرند و علامت جودت قتل فلز است
آن است که بعد مردن بالای آب ایستاده نشین نشود بزودی * **قتل ذئب** * بدستور مسعود بن محمد بنجیری آنست که بگیرند
ذئب را و نرم براده نمایند که مانند غبار گردد و در کفچه آهنی کرده اندکی اسرب سوده بر آن بپاشند و در آن آب نمک
داخل نمایند و بجوشانند تا آب برود و ذئب بماند پس صلایه نموده شسته بکار برند * **تکلیف ذئب** * که بهترین طریق
آنست آنست که بگیرند ذئب را و براده نمایند و آب بنور و آب قلی و آب طبع طعام را بجوشانند و صافی نمایند و آبها را غریک چل
چل بجوشانند تا منعقل گردد پس در جزو از معقود آنگ و نیم جزو از معقود مملع و نیم جزو از معقود قلی و یک جزو از براده
ذئب و مرچهار جزو را با هم بیکو بمایند و بعد از آنکه در ظرف شیشه بآتش سرخ کرده باشند پس سه شبانه روز در جای
نرم ناک بگذارند تا نرم گردد پس بدستور بآتش سرخ کنند و بمایند و در جای ناک بگذارند و همچنین تا چهار مرتبه پس

در برونه کرده بعدی آتش بد مند که در نه سرخ کرد و پس برونه را بر آرد و یک ارند تا سرد کرد و بنامند و آب گرم بکزد
بپوشانند و بشوند تا طلا از سایر اجزا خالص گردد پس خشک نموده محقق کرده استعمال نمایند و گفته که اگر در حین تبویه
و محقق بکوبند و آبهای تند تسخیم نمایند مرعب الاثر است پس پاک شسته سوده استعمال نمایند و گفته اند که بخوردن این
نوع طلا باعث طول عمر و رفع جمیع امراض سوداویه و حفظ صحت است و در این امر رعین تل دارد و مقد از شربت آن
یک تیر اداست * **نوع دیگر** که طلا قابل محقق گردد و مانند رما شود و اگر دینار باشد صورت دینار آن بحال ماند آنست
که بکوبند دینار را در برونه کنند که باطن برونه را سرد است که با هر که سوده که آلوده باشند و آب تش کرم نمایند بعد یک
گذاخته کرد و پس برونه را بر آرد و یک ارند تا سرد کرد و دیگر را این عمل نمایند و هر مرتبه باطن برونه را با مرده است که با سرکه
خود تازه یا لایق پس سوده شسته استعمال نمایند و سرخ و سرمه و سرب مگس نیز این عمل نمایند * **نوع دیگر** که دستبر
حکمای هند است آنست که سرب را چند مرتبه کن آخته در آب نوشاد و بریزند پس طلای خالص را کن آخته در آن آب چنبه
مرتبه سرد نمایند پس صفتهای نازک ما خسته بزاج سیاه و سرکه آلوده در آتش کنند و با نیک آب بشوند و باربع سرب سرفان
کوده در برونه که باطن آن سرد است که با نیک آلوده باشند کن آخته با نیک آن زبوق در ظرف چینی یا راجای بسیار نرم بپاشند و بر روی
آتش کنند و بر مزنند تا زبوق از آن مفا رقت نمایند پس شسته بر سنگ سماق نیکو محقق نمایند و این کی از آن را بر آب
ریزند اگر بر روی آب ایستد نیکو است استعمال نمایند * **دستور چکان دادن** * و رنگین نمودن اشراف و ظروف طلا که کمرنگ
و خالص نباشند و رنگه با نیک خالص کرد آنست که بکوبند و توتیای هندی را شاخ جاموس و نیک خشک مرسته مساوی سوده با آب
سزشته بر آن بمالند و بر آتش کنند از نیک تا خشک گردد پس از آتش بردارند و یک ارند تا سرد شود پس بشوند و رنگین و براق
خوارق بود * **نوع دیگر** * آنست که بکوبند زاج سفید دو وزن شوره نیک طعام از نیک یکوزن و نرم سوده با آب خیس
نمایند و اشراف و با طرف طلا را با آتش سرخ نموده بکند از نیک تا سرد کرد و دوباره ایمان بمالند که هیچ جای آن خالی نماند
پس بر آتش کنند از نیک تا خشک گردد و آنک کرم شود پس از آتش بردارند و بر زمین اندک کوی کرده در آن بکند از نیک
و خاک کسین زغال را با آب نم کرده با لای آن بکند و بر آرد و وجه صبر کنند پس بر آرد و بپاشند اگر رنگین شد و باشد بهتر و
الا بکار عمل نمایند تا رنگین گردد * **احراق فضه** * آنست که بکند از نیک تا نقره خالص را در برونه که با نیک خالص در آن
باشد یعنی برونه را بسفید آب قلعی آلوده باشند و مکرر بکند از نیک تا آب آن بخورخته قابل محقق گردد * **نوع دیگر** * آنست
که نقره را بر آرد آلوده و با آب و نیک در ظرف آفتنی با تش تند بشوزند و اگر خوب نموده نشود دوی بکوبند و بر آن بپاشند
و بسوزانند تا موخته گردد * **احراق ائمه** * آنست که زبویه ریزه کرده در دانه کوسفتن و یا در پیله چرب شکفته بزی
کوسفتن بپاشند و در ظرف آفتنی بر روی آتش کنند تا مشتعل گردد و دوقدری بسوزند نه بسیار پس پاک شسته در آب یا بچ و
یا برف من تی پرورده نرم مایل و یکار بزنند و اگر بچ و برف نباشد من تی در حوض و یا غم آب سرد ابد از نیک و اما تکلیف فضه
بطریق حکمای هند آنست که چند مرتبه آن را صفتان رقیقه نموده بکوبد و سرکه آلوده با تش بتانند و چند بار دیگر در برونه
بسفید آب قلعی آلوده بکند از نیک پس سوهان کرده در ظرف آفتنی با آب و نیک بسیار بسوزانند تا نیک و آب بتخلیل رود پس
کوبد بر آن بپاشند و بر مزنند تا مگس گردد * **احراق قطران** * جهت ستونان آنست که بکوبند و با نیک مطین بطین
حکمی گرفته و در آن قطران کوده بر آتش کنند از نیک تا آنکه بکند از نیک و بنصف رسد پس بکوبند چوبی و یا سمعی از آفتن و در آن

فروبرند که بدن آغشته کرد پس برآورند و در هوا بپاشند اگر منعقل نبسته گردد موخته شده است و الا باز بر
 آتش گذارند تا بران چوب و یا بن صبح منعقل گردد پس فرو بردارند و بکار برند * **احراق پنجم** * موی سر آدمی و
 امثال آن است که هر یک را که خواهند پاک شسته از صابون و یا غیر آن شانه کرده و بمقراض ریزه ریزه نمود در ظرف
 صفالی و با آتشی که بر روی آتش گذارند و چندین برفم زنند که قابل محقق گردد * **احراق ششم** * آن است که
 اسفنج را مقراض نموده بهمان دستور و موی احراق نمایند * **احراق هفتم** * کد و وحشایش و بز و ریز مانند ابریشم
 و پشم است و اگر خاکستر آن را خواهند زیاد احراق نمایند * **احراق هجدهم** * و امثال آن از خشک آن است
 که بر آید و بارز و ریزه نموده و در کوزه گلی کرده در تنور و با اجاع آن مقدار بسوزانند که زغال گردد و بهر حد را مدیت
 نرسد و اما خشب کرم که برای تقویت حصاة است باید آن مقدار و بهر زمانند که رما د کرد * **احراق عقرب** * که رما د
 العقارب نیز نامند آن است که عقرب زنند و در ظرف مس یا آهن یا صفالی انداخته و آن را تخمیر محکم نمایند و در تنور و یک
 از میوه چوب رزم مانند آن که آتش آن حدت داشته باشد کرم نموده آتش از تنور بر آورده باشند شب بگذارند و در
 تنور را بهوتنک صبح بر آورند و ساینند و بکار برند و باید که تنور بسیار کرم نباشد که عقرب تمام موخته خاکستر شود و عقرب صالحه
 برای این امر عقرب راست و علامت نری ضعیفی و لا غری آن است * **نوع دیگر** * آن است که عقرب زنند و در ریش که بگل
 حکمت گرفته باشند و سر آن را محکم نموده در تنور و یک بسیار کرم نباشد مقل ارشش مغت ماعت نجومی بر روی خشتی در آتش
 گذارند اگر قابل محقق شده بهتر و الا در سه ماعت دیگر بگذارند پس مائید و بجای پخته استعمال نمایند * **احراق اهل بیلم** *
 از برای ذرو روات در امراض عین و قطع خون بواسیر و زف الدم و تقویت دندان و لکه و اهل بیلم کالی درین امر بهتر از سایر اهل بیلم است
 است آنست که بگیرند هلیله را و در خمیر گرفته بر روی خنز در تنور و نهنگ تا سوخته شود پس از تنور بر آورده و خمیر را جد آکرده
 هلیله محرق را سوده استعمال نمایند * **احراق نهم** * بقیض * که کلس البیض نامند آنست که پوست تخم مرغ را و اگر پوست
 چوبه بر آورده باشد بهتر است در آب بنک مکرونخسانند و بشویند تا پدید آید و درون آن که غرق نمائند تا تمام جد آکرده و شطلق
 نمایند پس نرم کریم و در کوزه مطین کرده بسوزانند و بر آورده شسته بکار برند و پوست شتر مرغ اول است * **نگلیس** * طلق
 بطور اهل هند آنست که طلق را مقراض نموده در کیمه گریاسی محکم دوا می کرد و چنان عمل داشتند خرماد میان آن کیمه اندازند
 و در میان طشتی تا آب کرم بدست بمانند تا از کیمه بیرون آید پس آب آن را بنجر علقه از آن بگیرند و اثر اخشاک کرده باشند
 و عقاب مساوی الوزن محقق بلیغ نموده در کوزه مطین محکم کرده سر آنرا عمل و آتش شدید سه شبانه روز بماند و
 انکه بر آورده سرد نموده وزن نمایند اگر عقاب بالتام رفته باشد خبها و الا باز آتش دهند تا بالتام برود پس با مساوی آن
 شوره فلزی صلابه بلیغ نمود و بدستور اول در کوزه مطین نموده آتش دهند بسیار و سفید و مگس خواهد شد جهت فالج و بواسیر
 بکار برند مفید و مجرب است * **احراق دهم** * بطلق * بطور اهل هند آن است که بگیرند طلق نوع اعلی را که مغنبله صافی است
 پاک شسته خشک کرده بمطر قد نرم نمایند و سه روز و سه رکه آنکوری که نه بسیار و تنخسانند و بعد از آن با همان سر که چند جوشی
 بدست بماند و از سر که بر آورند و نرم بگویند و در کیمه صغیق مستحکم یا بنکر نماند کنند و در ظرفی که پراز سر که بد باشد بگذارند و
 بدست بمانند تا تمام طلق مشحیل شود پس از کیمه بر آورند و بر روی سنگ نرم بمانند و قرصها ساخته در ظرف صفالی گذارند
 ظرف دیگر بر سر آن گذارند و تمام ظرف را بگل حکمت بگیرند و محکم سازند و در میان آتش سر کین کاه صحرانی تا یک هفته بگذارند

که خاکستر گردد پس بر آرد و با آب بپزد که کیا فلهی است و آب برک تا توله و آب قلع و آبله و نلیله و آمله و نیک جلد جدا
مگر رسانند و قرمها نموده خشک ساخته در ظرف معالی بهمان طوری احرار نمایند و گفته اند که تا سبیل بار بکشد و یاده آتش
باید دا در علامت کال احرار آن آن است که چون خاکستر آرد را آتش بند آرد برق آزار آن مطلق ظاهر نشود اما در ستور
خلب و حل بعضی اشیا خلط آن است که بکیرند طلق را هر قدر که خواهند با آتش صریح نمایند و تا سه مرتبه در آب سرد
اندازند و بکوبند تا ریزه گردد پس در آکیسه گریاس مستحکم نموده سنگین را بقل و زدن فی در انداخته که سینه را بقوت تمام
بمالند و در آب گرم و یا در طبع یا قلی یا فشانند تا مثل شیر و از آکیسه تراوش کنند پس بگل آردن تا ته نشین گردد و ته نشین را خشک
نموده استعمال نمایند **نوع دیگر** که آزار آن اهل است آن است که صابون خلطی را بر صفحه ای طلق نازک کرده مالیده
در برته کرده بر آتش کزدند و بر آتش کزدند پس از آتش بر گرفته بطریق جوهر بروی سنگ سقاوی صلاهی نمایند و شسته بکار
برند **خلط طلق** آن است که طلق را شکسته ورق ورق نمایند و ریزه نموده در ظرف آب بکینند که ضخیم باشد کرده بول
انسانی بالای آن کنند آن مقداری که طرف مملو شود و مدت چهل روز در میان بول بکند آردن و در زمین بول را آملدیل می نمود
نمایند پس از بول بر آرد و خشک نمایند و در میان کوزه ممانه را در میان طرف شیشه ضخیم بکند آردن و ظرف را در میان
خمی که از سر که گفته بسیار زدن مملو باشد مغلق یا ویزند که سر که در آن داخل نگردد پس بعد از باز زدن روز
بر آورند بعد زنت الهی کذا اخته خل شده باشد **نوع دیگر** آن است که سوزن را سوراخ کنند و چوخت آن را خالی نمایند و
طلق مملو را در آن بپر کنند و سر آن را بیا ریخته قرب مستحکم نمایند و در سر کین اسپ ناسه زور دهن نمایند پس بر آورند مانند
آب مغیله که گاه الله که خوا شده بود **خلط ن هب** جهت حفظ صحت و طول عمر و اکثر امراض شود و از آن است که بکیرند ورق
طلار را در زمان طلا باد شته طلا با کلاب و بید مشک و در زمان صمغ یا بلخ نمایند و روزی آن مجدداً که یک قیراط تا دو قیراط طلا
خالص خورده شود بنوشند با کلاب و بید مشک **خلط ن هب** با سر و این یک جهت تقویت قلب و تفریح اوج و از آن تصرع
و از آن قند و روغن سوداوی و تقویت با زازندانی و حفظ جبین آن است که ورق طلار را با سریشم جلودخل بلخ نموده و سر و این
را بیکو شده که چون بر آب ریزند زمانی معتدل بر روی آب ایستد پس هر دو در شیشه کرده آب ترنج یا سر که انگوری مقطر
بجای رند یا عرق کبریت یا عرق نیک بر آن ریزند آن مقداری که چهار انگشت بر روی آن ایستد و در حمام ماریه بکند آردن و آتش
دندان را آنچه منزلت کرده صافی نموده بردارند و از آب ترنج یا عرقهای مذکور بر آن ریزند و آتش دهند تا تمام حل گردد و
چیزی غیر منحل نمایند پس از حویر بکند راندن و قدری دهن طریز بر آن ریزند تا خلاصه آن ته نشین شود پس بردارند ته نشین را
و شسته بکار برند **صنعت حمام ماریه** بکیرند دیکه که اطراف آن بلند باشد مانند یک کله پی وی و دهن من پزی و در تنور
گدازند و نصف آن آب کرده چیزی بر سر آن گذاشته آنچه خواهند در شیشه کردن خمی کرده و بر سر آن سیمی بسته سیم را
بآن مطبوع بندند چنانچه شیشه با آب ترشک و در زیر آن یک آتش بر آفریزند **و بهتر آن است** که در تنور کد آردن و چون
آتش تنور خاموش گردد باز آتش کنند تا مدتی که آن چیز در حمام ماریه باشد پس بر آورند **صنعت دهن طریز** است
که طریز مغیله مکس را مقلد از آن زده در محق نموده غسل نمایند و در شیشه کردن که قطعی نمایند و روغنی که بروی آن آید
بکیرند و محفوظ دارند و طریز عبارت از دزدی خور است **و اما نشویه** و تحميص و تغلیه بد آنکه این مر سه لفظ با لا شراک
و الا جمالی معنی بریان نمودن است و الا تفصیل بد آنکه نشویه است که آنچه را بریان باید نمود در خوف چیزی دیگر از قبیل

خیمه و نایل و سیب و یا به و امثال اینها کف افشته در قیور کف آردند و یا در زیر آتش و یا خاکستر گرم بپزند و یا بکافور بخته
تخمونه نایل مانند اسبق و سقمونیا و امثال اینها و یا آنکه گوید و یا غسل هر شده در لخته بخته بکف کرده در قیور معتدل و یکشب
بکافور آرد پس بر آورده بکار برند مانند انیسون و شوره الطرفا و امثال اینها جهت منونات و غیره و تقمیس آنست که طرفی را بر
آتش بکافور آید که خوب گرم شود پس آنچه را خواهند درین بریزند و حرکت دهند بسرع تمام که همه آن معطاری و بقل و حاجت بریان
کردد و نسوزد مانند تخم بار تک و ریختن و مورو خشک و کشیز خشک و زیره و زیره قطونا را بجمعه هر یزری از یزور را که خواهند
در بهترین طرف از برای این امر سبکی و یا سفالی است و وسط تقمیس آنست که از آن چیزی بنوی بر آید و نالک سرخ و برشته
کردد و * و آغلیه * آنست که در روغن کافور یا غیر آن بریان نمایند و بعد بیکه بریزند و در روغن کافور بپزند و آنکه بشکند
و بریزند مانند هلیله و عصف و یا بعد بیکه بتخمین دریا بپزند که بریان شده است مانند خبث الحنای و امثال اینها * تشویه و یا *
آنست که آنرا سوزد و آب ترش نموده در آتش نرم بر روی سفال بکافور آید و بیکه دانه خشک گردد و در مشوی آن لطیفتر و معطر
چشم و حافظ صحت آن است و معقول آن مختلف بیانی * و ستور بریان * نمودن انیزون آنست که انیزون را بقل و یا قلا و مغز
با دام ریزه ریزه نموده در طرف سفالی اندک بریان نمایند * و مانند بیره که اصلاح نیز مانند پس آن بمعنی شربت و پرورش
داده آن بعضی ادویه است که در آنها حدت و بار دعت و غلبه باشد تا آنکه گرم تر از آن گردد مانند سقمونیا و انیزون و حب الملوك
و دانه ریزه و زعفران و بون و شمه و زعفران و امثال اینها آن است که سقمونیا را در جوف خیم یا به خالی نموده کافور و اطراف آنرا
بکچیل معطر بر تاباند و سر آنرا بقطعه از سیب یا به بخته دریا چیده کتانی بپچیند و در خیمه گیرند و در میان تنور بیکه گرمی آن معتدل
باشد کافور را تا خمیر بپزد و برشته گردد و پس بر آورده و خمیر را در و گرد و سقمونیا را از میان آن بر آورده در سابه خشک ساخته
بکار برانند و اگر سیب دریا به نافته نشود سر بیضه مرغ را سوراخ کرده آنچه در جوف آن است بر آورده پاک شسته سقمونیا را در آن
گردد و آب سب و ناله اگر میسر آید بر آن ریخته و بالا برون آن بن ستور تشویه نمایند * و حکم ارازی گفته اگر میباید به نبال
حقمونار یا به بخته سوزد استعمال نمایند حکم تشویه و اصلاح دارد و مؤلف گوید اگر اولاد بیضه مل بر نمایند پس با بنفشه بسیار
و استعمال نمایند بهتر است و انیزون را با نایل گوید و بشیر الاغ سرشت و پیچوب کز آلوده مانند کتاب بریان نمود دیکم و به و اگر
زیاده و بهتر خواهد بود و مرتبه و حب الملوك را در روغن بادام و یا شیر بیکسانه روز یا یکساعت بپزند و دانه که حب السلاطین است
در سر کین کافور یا مل بر نموده بطریق که بگویند معز دانه تازه که کهنه و زرد سیاه و فاسد نشد و یا شل معطر کرده و یا نه میان
معز آنرا آورده در کسکه کرباس صغیری و یا دولا می کنند و یکشب در آب خالص بخیسانند پس بر آورده در سر کین کافور تازه گرفته
بخیس بیکه از هر طرف آن مقدار حیم سه چهار انگشت سر کین باشد و در زمین بمقل از حیم آن کوی بکشد و بالای آن خاکستر گرم کنند
و بالای آن خاکستر سر کین کافور و کبکی بر افروزند تا آنکه مقل از یک انگشت ابر و آن سر کین تازه سوخته گردد و حب السلاطین نسوزد
پس بر آورده بطرف دیگر بکافور دانه و مل ستور و عمل آورند تا هر چهار طرف آن مقدار مل کز سوخته گردد پس بر آورده و پاک
شسته و بعد در دانه حب السلاطین بکشد و هلیله و زکی که هلیله مویزک نامند نرم گوید و بوزن هر دو و آرد برنج با آب ایمر و
یا آب غوره سرشته محق بلوغ نموده حب و بن ناله و حبیبی بمقل از تخموی شربتی از د و حب تا هفت حب و صاحب انقلاب معده
نباید داد که مضر است او را * نوع دیگر * آن است که آن کیمه را در سر کین کافور تازه و آب حل کرده در دیکه معلق بپارینند
که بپزد آن دیکه بر مل و در آن سر کین کافور غرق باشد مقل از چهار رتبه ساعت کامل بلکه زیاده جوشی در دانه پس بر آورده

چای شسته بدن متورم کوز را هلیله آورد بزنج آب لیمو و شربت حبوب سازند و یا حب الی بی که میوزج است و رب السوس و
 چهار یقون و مش عقیق و مصطکی و حشیش غاف و انستین و رومی و صبر معطوف اجزای مساوی گرفته و بخته با آب کونس سرشته بر
 دست زابر و غن بلسان چرب کرده حب بند نک شریقی از یک دم تا دوزم و غن از بویاج باشد و این حب برای فالج و لقوه و ریشیه
 و اوجاع ظهور و امثال اینها نافع است و بعضی حب السلاطین مل بر و یا آب زنجبیل تازه که بپزند و ادراک نامند در شبانه روز
 نمائید پس حبوب بسته هر حبی بقدر نفوذ کوچکی و ذره های خشک نموده عند الحاجة یکحب تا و حسب استعمال نمایند و توبه
 را خراشید بروغن بادام چرب باید کرد و جربش کوید با زنجبیل نموده با استعمال آرد و تشه میزج را در لته بسته در سر کین
 الاغ با آب جوش باید داد تا بپزد آن نرم کرد پس معطر نمود سود و بکار برند و ما ذرین را در شبانه روز در سر که باید
 که بخساید و در بین دو سه بار هر که را تبدیل کنند پس شسته خشک کنند و نیم گرفته بروغن بادام چرب کرد بهر نحو که خواهند
 استعمال نمایند و تدبیر هر یک بتفصیل و چند نوع دیگر در قرابادین ذکر یافت * تدبیر کمون آنست که بکیرانی زرد که مانی تازه
 که کهنه و بوسید نه باشد و پاک و پاکیزه نموده در ظرف چینی یا سفالی لعابدار کرده هر که انگوری که نه بر بالای آن ریزند
 آنقدر که چهار انگشت بالای میز و آب پس یک روز و یک شب بگذرانند و در بین زیر و بالا نمایند پس در سایه خشک نموده
 اندک بریان کنند و اگر زود خواهند که خشک گردد در پارچه کرپاس پاکیزه پهن کنند و این برهم زنند تا خشک گردد * تدبیر
 گبریت * آنست که ظرفی را از شیر کاه و تانیسه کنند بر سر آن پارچه کرپاس می پندند و بالای آن پارچه گبریت را ریزه ریزه کرده
 پهن کنند و طبقی از سفال بالای کو کرد بگذرانند و بخوبی که بکورد نیمچید و در میان طبق سفالی سر کین کا و خشک کنند و بر او فروزنند
 و یا آنکه پرازاخگر کنند و یک منند تا از کرمی آن کو کرد آب شود و از پارچه کدشته تمام در آن شیر بچسبند پس کو کرد را از روی
 شیر بردارند و عند الحاجة بکار برند * تدبیر بپیش * و مری آنست که شش ماشه بیش و پلیم بی هر که ام را که خواهند بکیرند
 و ریزه ریزه نموده در کسه کنند و در دیگی که شیر کاه تازه و دوشین مقدار ده و زاده آثار مندی باشد آن مقدار بپوشانند که
 شیر بصله هر پس پیش را بر آورد بشویند و در کیمه دیگر کنند و در همان مقدار شیر باز بپوشانند تا سه مرتبه پس بیش را
 خشک نموده مقداری رخیه جهت فالج و لقوه و امترخا و امترخا و جلا ام و امثال اینها بکار برند * تدبیر ذرا ریخ * که بترکی
 الاکلک نامند و قسمی از همین است باغت اصفهانی آن است که چند عدد آن را زنند و در کوزه کرده و سر کوزه را بلند کنانی
 بسته معکوس بر بالای بخار سر که نه باتش بجوشد بد آنند تا ذرا ریخ کشته و برورد * کرد دانکا * سائید استعمال نمایند * تدبیر
 سلانحه * که عبارت از بول بز کوهی است که در مسکن اوجم میشود آن است که آنرا در ظرف نوی کرد و بر آن آب خاز خشک
 و بول کا و آنقدر از بول زنند که آنرا بپوشانند و در آفتاب و یا باتش کرم بدعت بمالند و صاف آنرا در ظرف دیگر کنند و بیست و یکروز
 در آفتاب بگذرانند تا مانند عمل غلظ گردد * تدبیر توتیا * باب غوره * آنست که بکیرند توتیای کرمانی را و نرم نموده در ظرف
 چینی یا شیشه کرده اب غوره صاف کرده بر آن ریزند و بگذرانند تا نه روز و هر روز با غوره تازه نمایند و پس از نه روز بروی
 منک ساق با اب غوره که صاف کرده و بیز و یا بچ مرد کرده باشند با هستی بسایند و چون خشک کرد با زاب غوره سرد بر آن
 ریزند و بسایند تا آنکه بغایت نرم نموده شود پس خشک نموده و شیشه نکالند و آنرا عند الحاجة بکار برند * تدبیر خبث
 الحدید * آنست که خبث الحدید را گرفته بخته ملحت چهارده روز در سر که خمر بخساید آنکه خشک کرده در روغن بادام
 بریان کنند و خوب بسایند چنانچه بالای اب یا و متد و بزودی ته نشین نشود و در تر آکیبا استعمال نمایند * نوع دیگر * آنست

که غلبه الجذبل را نرم کوتاه و پیخته ملت چهارده روز در سر که تنبلی نخیساند پس برآورده در آب کند تا تا صفت روز بخیسند و هر روز آب کند تا تازه کینل پس برآورده خشک نموده خوب بسایند و بروغن بادام بریان کنند و یا بروغن خسته زردالمو یا شفتان و بکار برند و این جهت امراض بواسیر بهتر است * **تدبیر بردار** * آهن و تنقیه آن * آنست که آهن را براده نمود در میان سعال آب ناپاییده با تش سرخ سازند و در روغن کنجد اندازند پس برآورده سرخ نمایند و در سر که انکوری اند از نیک پس برآورده سرخ نمود و در بول بکارند از نیک پس در روغن ماسیت کاتریش پس برآورده شسته سائیل و بکار بوند * **تدبیر پوست بیضه** آنست که قشر بیضه مرغ یا شتر مرغ را گرفته در آب شیرین نخیسند و بکنند از نیک تا متعفن شود و قشر رقیق اند و روغن آنرا جدا کنند و آن آب را تبدیل نمایند و همچنین تا دیگر آب متعفن نشود پس برآورده خشک نموده سوده بکار بوند * **نوع دیگر** آنست که آب و نمک و خاکستر بزم * تمبلی نخیسند و در آخر آب با شیرین پاک شسته خشک نموده سوده بکار بوند و برای این امر پوست بچه برآورده بهتر است * **تدبیر خشک** * آنست که خشک اند را در نیمه تازه دوشین سه شبانه روز سه مرتبه بخیسند و هر مرتبه خشک نمایند و بکار بوند و این در تقویت باه بی عدیل است * **تدبیر و اصلاح عسل بلاد** * آنست که بلاد را از میان دو باره نمایند و آنرا آهنی قوی را با تش خوب گرم نمایند و قطعه های بلاد را در آن بگیرند و بزور فشارند تا عسل آن برآید و آنرا بیدم کارد چوبی گرفته در ظرفی جمع نمایند و همچنین تا هر مقل از که خوا هندی و یا آنکه بلاد را برین در صفحه آهنی گل ازین دهنده آهنی و یا غیر آنرا گرم کرده بران کنند از نیک و بزور فشارند تا عسل آن با تمام برآید جمع نمایند پس چون خوا هندی استعمال نمایند با روغن گردکان و اگر نیا شد روغن کاج بچر شانند و استعمال نمایند و در دوا السنه و غیر آن که پوست آن داخل میشود باید که ممانعت در انداختن عسل آن با تمام نمایند و باید که در حین اخذ عسل آن دست را بروغن گردکان چرب نمایند تا مجروح نگردد و چون بعضی مردم را بجز در سمن بخار و عسل آن به بدن اعضا متورم میگرد و بعضی را نه باید که اول امتحان نموده آن چنان کسی متوجه اخذ آن نکرد دو گفته اند در هنگامیکه جرم آن نیز داخل است نرم گو بپزند بلاد را با مغز گردکان و یا با کنج و یا مغز نارجل مقبض اصلاح آن است * **اصلاح شبرم** * آنست که آنرا بگو بوند و یکشنبه روز در شیر بخیسند و در عرصه آن سه بار شمر را تبدیل کنند پس خشک نمایند و هرگاه جهت اورام و سدها و احشامه اصغر و امثال باخم رسد استعمال نمایند بعد از بروزن بشیر سه روز دیگر در آب کاسنی و آب عنب الثعلب و آب زبانه بخیسند و خشک کنند و بکار بوند و با قوایض صرله استعمال آن نجائز نیست * **اصلاح ادویه جهت نشاط** * مانند بیه شیمی و بیه شوکران و امثال اینها که در غایت بیوست و یا سمیت باشند آنست که نیم گرفته سه شبانه روز در شیر بخیسند و مکرر تبدیل بشیر نمایند پس خشک کرده در روغن بادام و یا روغن تخم کل و یا روغن بسته بکفته پیروند و بکار بوند و اگر آن چیز حار باشد در روغنهای بازده و باز در در روغنهای حاره پرورده کنند و یا مغزهای مناسبه مخلوط نمایند * **طریق دیگر** * که حکیم میر محمد مؤمن نوشته که معمول من است و بیغاث که مشاهد نمودم * آنست که ادویه مکیفه را بعد از آنکه دوسه روز در افتاب با عرقهای مناسبه نخیسند و با شند بخورشانند و آب آن را جهت معالجه بچر شانند تا بقوام آید و ادویه آن معجون را با آن بسرشتن و هرگاه در حین استعمال کنند باید که با بعضی از ادویه آن جب که از جو شیدن رفع قوت آن نگردد بخورشانند تا همه آبها را جدا کنند و بکشند و با سائیل ادویه سرشته حب سازند و بپزند آن که مراد از شیردین مواضع شیر بزازه دوشیده و یا شیر کازازه دوشیده است و اولی غیر این است * **اصلاح دبق** * آنست که بعد از آنکه دانه آنرا برآورده باشد.

درهوارن باشد ز غزن زیتون و امثال آن مخلوط نمایند و بگویند با سائرا و به که بآن منافع است و اخته با غن و مسقیم است
اصلاح جمیع ادویه شیر و دارچین و دیر را با دوا نیکه در آن ترکیب کنند البوب و مغزها با سبب احتیاج بدان اصل کردن
روغن نیست با همانها بگویند و بهترین مغزها جهت اصلاح دیر مغز انده بین انجیر است * دستور بگویند آن شده * آنست
که آنرا با آب اندک ترک کرده بگویند تا گویند * کرد در زیر که خشک آن گویند * نمیکرد * تصفیه زریق * که معمول اهل صناعه
کیما است آنست که زریق را در ظرف می بقی صاف بی چرب و کدورت کنند و بر آتش کز آرد و بقا صله اند کی طرف
دیگر معطر را بر آب سرد کرده بالای آن بدل آرند و با بر سیاه چوبی بکنند آنکه سطح زیرین طرف بالا بی بسا و رسم نرا از ظرفی
که در آن سیاه است باشد و آنچه زریق صاف خالص است صعود گردد در سطح زیرین طرف بالا بی مجتمع میکرد در آرد و
بکار برند * نوع دیگر * که بطریق متعارف است آن است که زریق را در هاون سنگی و با دوزخ عیقه و یا لعاب ارباب ببل انجیر
بسایند تا چرب و سیاهی آن زائل گردد پس با آب غلب النعاس بدستور مسقی نمایند و مرتبه سوم با آب نعیم سیاه بسایند پس
بسایند و معتاد بمقال آنرا با می مقال آب خالص در دیک سنگی با تش ملایم بجوشانند و هر چند آب بتخلیل رود اندک
اندک آب در آن داخل نمایند تا بکریل بسایند پس با تش بسیار ملائم طبع دهند تا آب ریخته زریق بسایند بردارند و در شیشه
نکاهد آرند و این با صلاح اهل صنعت معسی با آب الارواح است * و اما آنچه را باید تغصیل نمود که تصویل عبارت از آن
است پس بدانکه خالص غسل تبرید و یا تنظیف از اشیا غریبه و جریشه و یا تعدیل یا رفع حرارت ناریه مکتمه از احراق و
یا رفع بشاعت و غشیان آنست غریک یا نقره و یا میجموع مانند اکثر ادویه جیره ابروایت و سادنج و سول و لا جورد و حیرار منی
و آنچه شبیه با حیرار است مانند راسع و الیجندیا و شجرف و مرد استک و سفید آب و امثال اینها و اطیان و اک و موم و زفت و
صبر و آدامان و سریق و شیر و امثال اینها و بقریق آن آنست که آنچه احجار و یا شبیه با آنها باشد بسیار بر م سائند و در هاون
و امثال آن کرده آب بر آن ریخته یا هستکی بر م زنند تا آنچه مایند غبار باشد با آب مخلوط گردد پس آنرا با هستکی در ظرف
دیگر ریخته و در آن را با زمائید و بدستور آب داخل کرده نرم آن را بکوبند و در آن را با زمائید تا مجموع مثل غبار
گشته با آب مخلوط شد در آن ظرف دیگر رود و بعد از آن روی آن را بجوشانند تا غباری داخل نشود و نه نشین گردد پس آب
بالای آن را ریخته نه نشین را خشک کرده استعمال نمایند * اما غسل اطیان آنست که هر گاه که خواهند بشویند در آن
آنقدر آب که او را خوب بشویند بلکه سه چهار انگشت بالای آن ایستند بخیسانند پس از پارچه کرباسی بکنارند تا
نه نشین شود نه نشین را خشک نموده بکار برند * غسل آنهان که نظیر نه نامند بدانکه هر روغنی که منکر و کهنه و طعم آن
تبدیل شد یا شل و خوانند که زائل و تازه کنند آن را آنست که آن روغن را در ظرفی کنند و بر و یا برف در آن ریزند و بر م زنند تا به
و یا برف آب شود پس از روی آب بردارند و اگر به یابرف نباشد با آب بسیار سرد نیز خوب است و اگر بیک دفعه با صلاح نباید
دوم دفعه تکرار عمل نمایند و با کلاب نیز همین اثر دارد و با کلاب و یا برف و یا به و با آب سرد نیز خوب است و روغن کاکو و کوفتن
را با دوع کازوش جوش دادن و در حوض آورد میله کدم بر آن با شیدن تا دوع سوخته گردد اما روغن نسوزد خوب است
* غسل شیرج * که روغن کبچ باشد آنست که با آب و نمک بسیار بر مزنند و یا تش نرم بجوشانند پس آب و نمک جدا
کنند و با آب صاف خالص بسیار بر مزنند و بجوشانند پس آب را از آن جدا کرده بکار برند * غسل زفت * و امثال آن
مانند عمل موم و میانی و غیره است که که اخته در آب صاف نیم گرم بریزند تا کدورت آن نه نشین گردد و آنچه بر روی آب

استد بر این وقت الحاجة بکار برند * **فصل** آبار را تند و اسفنداج و قوتیا و حجار منی و شاداغ و یا قوت و زمرود و عقبی و لک و امثال اینها * آنست که هر کس که ام را که خواهد و لا قزم بسایند و آب مخلوط کنند آنچه آب مخلوط شود در ظرفی بگیرند و آنچه ته نشین شود باز بسایند و آب مخلوط کنند و آب آنرا بگیرند و همچنین چند مرتبه و در آخر آنچه دردی و سنگ ریزه باشد در رگتد و سر ظرف مخلوط با آن را بپوشند تا ته نشین گردد پس آب بالای آن را بریزند و ته بشین را خشک نموده اگر از برای امراض عین است باز سحق و صلابه نموده بکار برند و در غیر آن بدین آن کافی است * **فصل** نوره یعنی آتش جهت تصفیه و اطفا حرات آن آنست که آتش را در ظرفی کنند و آب بر آن ریزند و بر هم زنند و در ظرفی کنند و ته نشین و دردی و سنگ ریزه که باشد در رگتد و آن آب را بپزند تا ته نشین شود آب صافی آن را بگیرند و آب خالص در آن بریزند و بر هم زنند و بدین ستور تا معت مرتبه تبدیل آب نمایند پس خشک نموده بکار برند * **فصل** مرد اسنک جهت امراض حار * آنست که مرد اسنک را با هم وزن آن نمک بسایند و آب بر روی آن ریزند آنقدر که چهار انگشت بالای آن آید و تا هفت روز بگذرانند و هر روز سه مرتبه بر هم زنند پس بگذرانند تا ته نشین شود و آب صافی تازه بر آن ریزند و هفت روز دیگر بدین ستور بگذرانند و در بین هر هم زدن و بعد هفت روز بچید و همچنین تا چهل روز پس خشک کرده استعمال نمایند * **فصل** لا جور * آنچه از برای امراض عین است مانند احجار دیگر است که ذکر یافت و آنچه از برای کتابت و نعاشی و سفر و حبوب و غیر آن است آنست که لا جور در انیکو بسایند و تسقیه با تازه نموده بپوشانند و اندک روغن زیتون در آن ریزند و بدین ستور احجار غسل دهند و بمکروا عاده طبع و غسل کنند تا مانند غبار گردد * **نوع دیگر** * آنست که سنگ لا جور در اکوتته و بخته صلابه نمایند تا مانند غبار گردد پس با روغن کدو یا سدر روس خمیر کنند و آب گرم بدست بمانند و همواره اندک اندک آب گرم میرنخته باشند تا تمام آن شسته گردد و چون ببینند که در روغن دیگر رنگ لا جور در نماند دست بردارند و آب اول را در کاسه نکاهند ایند آنچه از آن ته نشین شود لا جور در اعلی است و آب درم که در ظرف دیگر است ته نشین آن لا جور در اوسط و ته نشین سوم را شطابا بدین بنا بر قول صاحب قرا با دین معصومی و بنا بر خبر مؤدب نواب علونشان مرحوم مغفور حجار منی درین زمان معروف بشطابا است * **فصل** مسبر * آنست که بکمرند صبر را و در هاون بپیمواری و آهستگی بگیرند و بجزیر بپزند پس بگیرند افسنین رومی یکرطل و مصطکی و حبب بلسان و دارچینی و عود و بلسان و سلمفته و سنبل الطیب و اسارون از هر یک سه درم در آب جوشانیده صافی نموده با صبر کو بپزد و پیخته در هاون اندازند و بدست حرکت دهند و آنچه مخلوط با آب شده در کاسه بریزند و آنچه ته نشین شده باز بسایند و آب مطبوخ در او هاون بریزند و بدست حرکت دهند و آنچه مخلوط با آب گردد در آن کاسه ریزند و بدین ستور بعمل آورند تا بغیر از رمل و سنگ ریزه چیزی در ته هاون نماند ترک نمایند و آبها را بگذرانند تا ته نشین گردد و از گرد و غبار محافظت نمایند پس آب صافی آنرا بجزر علقه بگیرند و ته نشین را باز عفران صافیه مزوج نموده در ظرف چینی بهن کنند و بگذرانند تا خشک گردد پس بردارند و نکاهند و در ظرف چینی یا شیشه و عند الحاجة بکار برند و قوت اسهال صبر و مغسول از غیر مغسول ضعیف تر است * **فصل** سوبق جو و کدم و غیر آن که خواهند در معده تیرش نکرد و دفع آن زائل شود آنست که آب گرم جوشان بر آن ریزند و بگذرانند تا بر آید و اگر در مرتبه آب گرم بر آن ریزند بهتر است پس آب سرد بر آن ریزند و از آب بر آورند و تناول نمایند و اگر مانعی نباشد از خوردن شیرینی و کلاب و بیل مشک و امثال این بعد غسل با آب سرد شربت ساخته در آن ریزند و تناول نمایند که بهتر و مصلح آن است و بعضی گفته اند که غسل سوبق آن است که

حور و کرم و باغیر آن هر خبی را که بخوراند بریان نماید و بعد بریان با آب بشویند و خشک کرده آس نمایند و با استعمال آوردن
 فصل سوم * این است که بکبرند موم را و کف آخته در آب سرد ریزند و بکافند تا سرد گردد و آنچه در دست و در زیر آن
 مجتمع میگردد دور نمایند و یا آنکه در آب کرم طبع نمایند تا کف آخته گردد و خوب بپزند و بکافند تا سرد گردد از روی آب
 بردارند و همچنین مکرر نمایند تا صاف و خالص گردد * و غسل زفت نیز بدین نسجه است * دستور سفید کردن شمع در خرف
 الشین در شمع مذکور مکرر در انشاء الله تعالی * اما دستور آب * دستور اشامبل چوب چینی و آن با نساء است بهترین دمنه
 بطریق تعریق است جهت امراض مزمنه خصوصا شودایه مانند جذام و قروح خبیثه و جرب الکاله و ساعیه و قوبا و تحلیل زریح
 و مواد خلیظه و تقریب بدن و امثال اینها اما باید که جوانان و مختور و از اجانبی سبب مرنگ استعدا آن نکردند و خود را
 در زنج نیندازند و آنرا در امراض باره ببلغمیه چندین این منفعتی نیست و همچنین پیش از تنقیه و بودن بدن مبتلی از اخلاط فاسده
 و در آن پر هیز را نمودن از اسمای غیر مناسبه و منافیه بلکه ضرر آن در صورت بمراتب شتی زباده از نفع آن است و حورت امراض
 صعبه است و طرق استعمال آن با نهای بیماری است * از آن جمله آن است که چون خواست استعمال نمایند اول تنقیه بدن
 نمایند بحسب خلط غالب و چون نقای تام حاصل گشت یک هفته صبر نموده پس شروع نمایند تا بیست و یک روز با چهار روز کسب
 احتیاج پنج روز و روز پنجم منقال عرق کلابی رنگ متشابهه الاجزاء در یخنی و خامی و صلابت و رخاوت که نه بسیار صاب مصحح
 سیاه رنگ پر بسته و نه بسیار رخوسبک خام سفید که اجزای آن در هنگام بریدن مانند آرد گردد بلکه باید که کم کرده نو کرم ناخورده
 غیر منشق غیر کچ را ج باشد که چوب چینی اعلی نامند بکبرند و دم کار در ورق ورق نمایند و اگر نتراندن شد بقل را با فلاز و خود
 نمایند و آنچه ریزه و آرد شده باشد و در کنگ و در قن ری کلاب و باید مشک و یا عرقهای منافیه بکری مرض و علت و با آب خالص
 صبح بخسبند و شام آنرا با آن مقل آرد که در شبانه روز بصرف ماکول و مشروب آید در دیک نقره با مس تازه قلعی کرده یا سنگی
 و سفالی لعابدار کنند اما باید که آنطرف ملو از آب نکرد که جای جوش و بخار نمایند پس سر آنرا بطرفی از همان جنس پوشیده
 اطراف آنرا بضمیر آرد ما ش مستحکم نمایند که اصلا بخار بیرون نرود پس آنرا به مائت میجو بی وزن نمایی و سنگ وزن آنرا محفوظ
 دارند و سر آنرا باز کرده همان مقل آرد آب نیز داخل نمایند و سر آنرا محکم کنند و یا تش بسیار ملایم طبع نمایند تا آب بنصده رسد
 و در پس جوش سنگی کران بران کنند از آنکه بخار سرپوش را براند و در آخر بان سنگ وزنه محفوظ بنسجند چون برابر باشد
 فرو برد و رنگ و بکافند همان قسم سرپوشیده و صبح کرم کرده نزد خود آورند و را دمی بر خود پوشیده سرد یکراسته آهسته باز
 نمایند تا بخار آن بنجام سرور بدن برسد و عرق شود و چون بخار آن کم گردد دیک را از زیر دآب آورده در آب را بنسجند
 که هوا نرسد و مطبوخ چوب چینی را صاف نمایند مقل از پنجاه مثقال تا صد مثقال آنرا بدون شیرینی با با پنجه منقال نبات نیمه کرم و
 همین مقل از وقت شام بنوشند و نیمه را بجای آب بیاشامند و در اخل طعام و خمیر نان و قهوه کنند و آب خالص مطلق نیا شامند
 وقت ری از چوب چینی کرم را رو ریشه دار را اگر چوب چینی اعلی زباده از قدر مشروب و آبام مقرر و مطلوبه نیا شد در آب بسیاری
 طبع دهند و صاف کرده دست و روز از آن بشویند و طهارت از آن نمایند که نیم کرم باشد در همه حال و اگر برای مشروب اول روز
 از لا قدری بر آورند و بنوشند درین گرفتن بخار آن بهتر و معین بر عرق و تاثیر آن است * و پنج روز یکبار * هر روز هفت
 مثقال چوب چینی باوصاف مذکور در این دستور مزبور طبع نموده بیاشامند و اگر اراده بیست و یک روز باشد پنج روز دیکر هر روز
 شش مثقال و پنج روز دیکر هر روز چهار مثقال و سه روز دیکر علاوه برای آنکه دفعه از آب مطبوخ چوب چینی مقل از کثیر

بآب خالص رجوع نشود و منقالت آن را بآب یک ستور طبع نموده بپاشند و هر پنج روز و یا هر چهار روز روزهی نشیندن بدین طریق گذری چوب چینی را در آب طبع نمایند همان فکرو مریض بزرگرمی نشیند که که کسی را بخیزان با نیت باشد برهنه شد و لحافی بر خود گرفته دیک را بر بزرگرمی برده هر آن را آهسته آهسته بار نماید تا بشمار آن بشمار بدین برسد و عرق شود و اگر علت بزرگرمی را بشمارد کاهی سرور را بزرگرمی ببرد و چون نفس تنگی کند بر آوردند و چون بخار دیک تمام شود اگر کسی با دستیک بمس که هوای خنک شود و آمله الحاف را بخورد میچند و درست بخوراند تا عرق در بدن خشک شود پس لباس بپوشد و بر آید و انزال در روز را خشک نموده نگاه دارند که اگر آب مطبوع چوب چینی در بین روز مصرف کردد قدری از آن نخل را در آب طبع نموده بصرف آورند و در روز بیست و هفتم یا بیست و هشتم را در آب طبع چوب چینی خشک کرد و در آب طبع نموده بپاشند و بدن را بشویند و بعد قراغ از مطبوخ چوب چینی حلوای چوب چینی بشویند و در حرف النساء در فرایند این انشاء الله تعالی مدد کو رخاوه شد و در آلوده روز تا اول نمایند و این دستور را برای متوسلین و امراض وضعیه است و اگر مریض قوی باشد در هر چهار روز و منقالت و یا سه منقالت بر آن پنج منقالت تابست و پنج روز چینی اند و بعد از آن بماند ترتیب بماند تا بیست روز یا بیست و پنج روز یا سی روز که مجموع ایام زیادتی و کمی آن چهل و پنج روز یا بیست و پنج روز باشد و اگر بدن بسیار قوی باشد هر دو روز و یا سه روز یا هر چهار روز یکبار عرق نشیند و بعد اتمام بدستور تمام رود و تا بنزد و در روز بیست و روز حلوای نخل و بپاشد و بعد هشت روز قبل و در بین و در روز بعد اتمام از خوردن آن نمک ویتول و حبوب و لبنیات و حموضات و آب سرد و میوه های رطوبت و حار و مولد دم سرداوی و سودا و جماع و غسل و یخ خوردن و بسیار کم خوردن و خواب بسیار کم خوابی و اعراض نفسانی و بدنی خصوص در روز و تعریق اجتناب لازم و واجب دارند و غلظت و متعصبی و قوی و قلیه و با جلا و کباب و بخی پلا و مزه و غیره یعنی طعام سردی که زعفران آن بسیار کم باشد و یا شله زمر و یا نان با کباب و یا قلیه و قوی و نیمه و یا نیمه مرغ و یا بدی که مسمی نمک در امراض صعبه و در اعراض خفیه که نمک را از گوشه های لایقی مانند گوشت بره و زغال و غیره است با جوان نوبه و طور و لطیفه مخفیانه مانند کبک و دراج و مایه و سکنجبین و امثال اینها باشد و از اغذیه علیظه و نما خف و گوشت حیوان پیر و لاغر و کارد و مرغ مخصوص مرغ میرا اجتناب نمایند و از زهر بندق و انجلك و چلغوزه و حلویات که متعوز از اینها باشد و از حموضات و جماع و میوه ها مانند فند رائه و نار و خربزه و انبه و کتک و اناس و گره و ماست و امثال اینها ناشن ما بلکه بعض اینها تا یک سال بپوشانند و باقی منوط برای طبیب است و در قرا با دین کبیر و تمهیل حد کو رشد و دستور قهوه و سمرق و حلوا و عرق و معجون و نفع و مریض آن در قرا با دین این کتاب بیزان شاء الله تعالی فریک در رم خود بدین کو رخاوه شد و دستور اشامیدن عشبیه مغریه ما شد آشامیدن چوب چینی است در همه امور مگر آنکه از سه منقالت شروع نمایند و زنده منقالت نمایند و از بد آن نوبه و در وضعیه از هفت منقالت تیار و زنده نمایند و کاهی هر دو را با هم ترکیب مینمایند تا سبب احتیاج و کاهی در بدن و در چوب چینی نیز قدری در چوب چینی ریزه کرده برای میر و دالزا جان و برای صاحبان سر نه اصل انوس جراحی شده موضوع اضافی باشد و باید که عشبیه مغریه جید را از طول شق نموده در روز و ریزه کرده در آب خالص یا کلاب یا بیل متک تا عرقهای مناسبه دیگر بدستور بدن کو در چوب چینی طبع نمایند و یکبار بزنند و خواص و منافع آن ان شاء الله تعالی در ادویه مفرده بدن کو رخاوه شد و تیر طریقه آشامیدن با صغرا بس مانند آن هر دو است و این منضم و ملاحظ

ز میال و منقح سب و در مجاریها و مقطع و منقح الجلاط علیظه ازجه و مقوی اعصاب و رئیس و مقوی حرارت غریبه و داغ امراض
 بارده و رطبه و عود القنبه و احتساج و فتنه النفس و سرفه کهنه و سوء المزاج و بارده معد و کبد و رجوع کرده و زمانه و معاصیل بارده
 بلغیمه و مختلف حصا و مدبول و جعض و متبلل ریاح غلیظه محتقنه در مجاری بول و منی و داغ هضمه رقی و فراق و حمی
 ریح و ربا و طایعون و سوسوم اسب و تفصیل در ادویه مفرده این کتاب خواص و مبالغ آن ملک کو رخا آمد شد ان شاء الله
 تعالی و با طریق استعمال در خاتمه قریبا بن کبیر ذکر یافتیم و **شجره اللمبی** که به زبان ذریکی بلا سنطور نامند
 نامحیت و خواص و منافع آن در ادویه مفرده ان شاء الله تعالی مذکور میگردد **طریقه استعمال آن آنست** که بکبر نلا از جزو
 داحلی آن که سیاه رنگ و چرب است بخوبی درم و از قشر خارجی آن ده درم اگر نبات شود و الابدل آن ده درم از جزو
 داحلی نیز که بصورع چهل درم با غل و بسو همان براده کنند و یا بدم کارد ریزه ریزه نمایند و درش رطل آب و در ظرف چوبی
 با سینه یکسایه نر و از حبس کنند پس بن ستور چوبینی طبع دهند تا بنصف رسد و بن ستور چوبینی بنوشد اگر آب معلوم آن
 کسی کند ثقل آید در میان عمل از آب طبع دهند تا بنصف رسد و از آب اول صبح و شام نیم گرم بی تیرنی با نبات پنج درم بیاشامند
 و آب دوم را بجای آب بنوشند و چون قریب با تمام رسد چهل درم از جزو داحلی و ده درم از قشر خارجی آن و الابدل آن
 نیز از جزو داحلی ده درم بکمر ل و بن ستور درش رطل آب طبع دهند تا بنصف رسد و نفل آن را نیز بن ستور طبع دهند و بیاشامند
 بهمان نحو تا قریب با تمام رسد پس پنجاه درم از جزو داحلی و ده درم از قشر خارجی اگر نبات شود و الاده درم نیز از جزو
 داحلی بکبرند و بهمان نحو طبع دهند و بیاشامند و ستور پرمیز و تنغیه و تغذیه بنسج چوبینی است بلا تفاوت و تصوفات درین
 بحسب امراض و مزجه و ازمنه و امکان و اسباب و غیره این منوط برای طبیب حاذق است و چون طعم آن سبب فیوضتی که
 دارد ناخوش آید است برای رفع آن مختار است که نک مشتمل بر کفش ناچند دانه موز منقی از حب با قلبی اصل
 التوس و نباتات داخل نمایند و در مزجه صاحبان کبد حار پوست نیم کاسنی و با صندل زرد معد از ربع و با خمس دوا و در
 امزجه بارده در چینی و قریب نفل هریک بقدر احتیاج و در امراض دماغیه موزنجوس و با انعطاف خود و بن و در رجوع مفاصل تللی
 بکافیطوس یا کاذریوس و در امراض صلبه و پسر و شان یا قرا سبون ناز و ناع خشک با عرق المومس یا بیدانه و در امراض کبدیه
 پوست نیم کاسنی یا غانف یا آستین و در امراض کبد عرق المومس یا نیم دهند و آنه با خربزه یا خیار یا ک و در امراض طحان
 حقیقه الطحال و پوست نیم کبر و همچنین در فرملت و مرض و غرض ادویه مناسبه لا تشبه بل ان و آن دوا از برای رسته و نالجه
 و سک رود و از روقلج بارد و از جاع مفاصل بلغمی و سوداوی و تقویت معد و ضعیفه حادث از بروت و رطوبت نافع است و
 و بتفصیل در قریبا بدین کبیر در خاتمه آن در ادویه جلدیده مذکور شد **در ستور استعمال کیا کو** و آن چوبی است که
 ارملک نرنگ میا ورن و ماهیت و خواص آن در ادویه مفرده ان شاء الله تعالی خواص آمد و در خاتمه قریبا بن کبیر ذکر یافت
 و با لجه نافع است از برای جلد ام و آتشک و سایر قروح غلیظه خیاری بول و غیره آنست که بکبرند چوب کیا کورا و بسو همان
 براده نمایند و با ربع وزن آن چوبینی اعلی نیز براده نموده درش وزن هر دو شراب براندی که بسیار کثرت می شود و از
 ملک نرنگ آید و با عرق قندی دوا آتش بلکه سه آتش که کیا کور نراده کرده و یک آنار و چوب چینی سه آنار براده کرده و عرق
 قندی شش آنار داخل مثلا در قریبه شیشه که ضخیم باشد کند و یا بد که همیشه پرنیابد بلکه قندی از ان خالی با تل پس سر آنرا خوب
 محکم بسته که با اصل آنرا آن بیرون نرود چهل روز در قناب کله از نر و در بین کا کاهی حرکت میداده باشند و بعد چهل روز صاف

نموده در شیشه ما نکند و بر آنرا محکم بنهند و عند الحاجة بعد از تنه تمام روزی ده و شوله انداخته بدهد و اگر مریض بسیار قوی
البدن و مریض او صعب باشد بتدریج فاجها و قرحه میتوان رسانید تا بیست و یک روز یا چهل روز نهایت بجای آید تا غصه روز گذشته است
مدت با ایام شرب آن آتست و غذا و شراب باید که مختصر بشیر و کاوازه و شیشه و جلا و باقیه و یا قرحه و کباب و پلاور
نیز میتوان خورد و هر گاه باین که همه بی نمک و بی ماست باشد و مائثر تدابیر در رین و مائثر موما تا آخر بعینه مائثر چوبچینی
است که ذکر یافت بلا تغذیه و اگر در عرق یا در نجوبه و کاوازه و شامش و بسفایج و از خرو غیر ما از عروهای مناسبه بجای عرق
قدی و یا با ادویه مناسبه و مرصه و مائثر عشمه مغریه و صافراس و شجره البی و امثال اینها ترکیب و ترکیب نماید بد نیست
جهت اکثر امراض ضعیفه و متوسطه مانند ضعف اعصاب و دماغ و ارجاع مفاصل و جرب و قوبا و استعمال امثال اینها و یا بطریق
نقرع چوبچینی از هر یک بقدر لائق خرمایند و استعمال نماید بد نیست برای کسی که اجتناب از عرق قدی در انداختن این ترکیب
خوب است **طریق استعمال شیر شتر** جهت استحقاق زقیه و طبعی با بول آن بظایت نافع و مفتوح است و جگر و سپرز و مصلی
زرد آب و رفع غلبه النفس و بار و جمعی برای حار آن نیز بعد از دانسته اند چون با اقراص و شریه بارده و معتدل نه بنوشند
آن است که چون از ادویه استعمال آن نماید شتر را تجلیف بکمال و خوب مناسبه نماید مانند آنکه جهت شتر یک کاسی و آرد
جرو و تیل و کشوت و امثال اینها و جهت تسخین کبک و درمنه و رازانه و کرفس و شمش و قاقلی که شتر را بداند و مانند اینها و از ریم
رطلی شروع نمایند و هر روز ده درم بیفزایند تا بعد یک کرانی و کند و بکوهضم گردد و در ارقوی نماید و اگر طبع مجتب
باشد تا بعد از نیم وزن آن بول شتر مخلوط میتوان نمود و هرگاه بول صاحب مرض بمقدار شیر و زیاد از آن باشد و منحل گردد
و تلپین بطن نمایند و هر آرد و دوع طبع شیر را هرگز در مد و درش نشود علامت موافقت و عدم تلپین آن است زیاد
میتوان نمود و اگر متعین گردد جهت رفع تب آن دودانکه و کبک و تا اول نماید و اگر موافقت بیشتر نماید و تواند که فو قاصر
آب و غل ابران نماید و غل ای دیگر و آب مطلق نیابند بهتر و اگر خواهند شیر برنج و زنی با آرد برنج و یا آرد کدو از آن بپزند
و بخورند بد نیست و اگر اطلاق زیاد نماید و باعث ضعف گردد و بزرگ در میان یاد و روز و در میان نیابند و مقویات باشد مانند
مصلی و سنبل و طایب و قوی و روشنا و بوی و امثال آن اضافه کنند و باید که شتر را هر روز خور و خور و طبل و ظرفی را پاک شسته خشک
نموده با تشکر کم نموده در ظرفی بزرگتر از آن آب گرم کرده شیر را در آن بدوشند و ظرفی دیگر را پس له کرده در آن صاف کرده آنمقل
مک کور را بپزدی که ما گرم بپاشند و پنجهائی و یا با برنج آن و یا کمتر از آن بقدر داشت مزاج بول آن و یا با چها ر منقل غسل
و نیم منقل تا یک منقل سنبل و طایب گرفته پخته و اگر گرمی نماید و یا با سفوفات و اقراص و ادویه مناسبه دیگر مانند سفوف لک
و ذوالک و امثال آن اگر مناسبه باشد و اگر شتر موافقت نکند هیچ نپزدی ترک نمایند و کجا چمت و ابرام در نوشیدن آن
نکنند که مضرت منجش و منجر ضعف مقله و غیر آن مگردد **در شتر و اسلیمین شیر بز** جهت ادرا و فضلات و ترطیب
بدن و تغذیه و در اختاره و خلق و منانه و تجمانی مزمنه حار و دوق آن است که بز را بعلتهای مناسبه تجلیف نمایند و مانند
شیر شتر آن را بدوشند و مقداری بیست و پنج منقل و ناسی منقل و تا چهل منقل و یا کم منقل کثیرا و نیم منقل و اگر باموس و صغ
باد اگر مکرر جهت نفی الدم و سرفه و نعل مننه و همچنین با صغ غریب و کثیرا از هر یک نیم درم تا یک درم و یا یک خام سائیده
مغسول بکرم و یا با قرص کهر و یا با سفوف آن و یا با حب چایس الدم که نسخه آن ان شاء الله تعالی در قیادین خواهد آمد جهت
نفی الدم مجرب و جهت ترطیب بدن از بیست و پنج منقل شروع نمایند و بتدریج اندک اندک تا باجمیع که بر اجمیع کران نمایند

بیفزاید و اگر ترطیب زیاد مطلوب باشد یا اراده اندازد را باشد قدری آب خالص تاربع و یا نصف آن بیفزاید و جودت رافع
 حمیات حقیقه و دقه از همان مقل شروع نماید و روزی سه مقل بیفزاید تا بیکه مواقت نماید و اگر آنی نکند و هر روز رافع
 وزن آن آب خالص و رنگرم روز اول خبه که بفارسی خاکشی و شترک نامند نیم درم شربت بنفشه اگر گرمی نکند داخل نماید
 و روزی ثلث درم خبه و لیلی شربت بنفشه بیفزاید چنانچه شیرازی اخرا ایند تا به بیخ رم خبه و درم شربت بنفشه برسد
 و ضرورتی که شربت بنفشه گرمی نکند را لا شربت را بیفزاید و یا آنکه مطلق داخل کنند و اگر شیر بهیج قسم مواقت نکند ترک
 نماید * ن. دستور آشامیدن شیر الاغ * جهت سل و ذوق و ترطیب بدن و رفع مزاج جادیت از حرارت و امثال آنها آنست
 که الاغ تازه از آئیل و جوزان را بجو خیسانید و علفها و گیاههای باره و رطبه مواقت تعلیف نمایند و بدستور شیر شود و حضور خود
 طایفه بدین و شش و کرم و زوال و درم و ریست پنج و مقلان تاسی مقلان باقرص کهر یا طوبیا شیر و لوب و غیر اینها از رطبه مناسبه
 بسیار نمایند جهت سل و تقویت قلب و روزی سه مقل تا شش مقل روزی ده ممل اگر احتیاج بسیار باشد و نقل نماید و مواقت کند
 بیفزاید و چون بدو یا شش مقل می نماید زیاد و نه یا یک و یا اگر کم کنند و اگر اصلا مواقت نکند ترک نمایند * ن. دستور آشامیدن
 لبن النساء جهت امراض مذکور * مانند شیر الاغ است * و بداند که باید که غذای شایان البان حنک و غل امان مناسبه و رطبه
 خفیفه باشد و اجتناب نماید از غلایهای ثقیله و تداخل که سوء مضمر و نجه و میضه عارض نکرد و از قرشی و لبنیات و خجرب
 و اهراس نفسیه و بول نیه و امثال آنها * ن. دستور آشامیدن قان زهر حیوانی * جهت حفظ صحت و تقویت بدن و ارواح
 و قوی و با آنست که چون اراده نمایند باید که در اول فصل بهار و یا خیف تنقیه نمایند که بدن نقی و پاکیزه گردد از اخلاط
 فاسد و رطبه بسطولات و حقیقات و تصد اگر دم غالب باشد و غل باید که نخورد آب و غلای لطیف باشد پس سال اول یک آنک
 قان زهر حیوانی بزی را با بر و زین و طباشیر از هر یک نیم مقل و غرود قماری در دانهک صندلین از هر یک چهار دانهک و مصطکی
 یکد آنک و عنبر اشیب و مشک از هر یک نیم دانهک و ورق طلا ده در دو ورق نقره و ریست غل درم واری و فاد زهر را بر سنگ سماق
 حلایه کرده و ورق طلا و نقره را حیل نموده و در اوید را گرفته و بختیه با هم حبوب سازند یا با نبات بقوام آورده سرشته حیوب
 بسیارند و به حصه و پانچ حصه یا هفت حصه نموده و سحر روزی پنج روز یا هفت روز هر روز با کلاب و بیل مشک با تندن و نبات شیرین کرده
 بدون شیرینی بنوشند و فرسالت قدری بیفزاید تا بیک مقل و نیم برسد و بعضی قان و مقل را تجویز نموده اند و گفته اند
 محرور المزاج فرسالت نیم دانهک و میرود المزاج یک آنک بیفزاید و باید که کسب که جوانی و سن او بچهل سال نرسید و باشد و مسرور
 المزاج باشد مرکب استعمال آن نکرد بلکه محرور المزاج را قبل از بختیه و شصت سانکی جائز نیست و باید که در اتمام خوردن
 یک هفته قبل و یک هفته بعد از آن از غلای غلیظه و جموجات و لبنیات و بقول و حبوب و اهراس نفسانی و بنی و جماع پرهیز نمایند
 و اولی آن است که مقل از کم آن را با حبیب و معاجین مناسبه بقدر حاجت کاهای تناول نمایند زیرا که عقد را کهیز آن را
 بدفعه خوردن باعث گرمی و ثوران مواد و احراق اخلاط و تحلیل ارواح و قوی است * ن. دستور آشامیدن و غ * جهت
 رحیم و قوی و امراض حاده و لاغری بدن آنست که بکیرند ماست تازه کاهوی را و در ظرفی یا مشکین کرده آب داخل نمایند و خوب
 درهم زنند تا که آن را با تمام جد اگر در بکیرند و غ را که طعم آن اندک مائل بر شنی باشد و اگر شیرین باشد چند ساعت بکند از دند
 تا اندک ترش مزه کرد و دوسیم درم از آن دوع را زیاد درم نان تنک میده خالص ریزه کرده در آن مزوج کنند و بکند از دند تا بیکو
 امیزاج نماید و تناول نمایند و اگر از دند و قان زیاد خورامند و احتیاج بیشتر باشد معجون نسبت برهم مودند ری بیفزاید و روز

درم پنجدم بردوغ بیفزایند و یکرم از آن کم نمایند و همچنین هر روز تا آنکه دروغ صرف بمائید و عادت بد آن حاصل گردد و
 چون خواهند بکافند برعکس عمل نمایند تا بمقتل ابر و زاول برسند و ترک نمایند و بعضی احتیاطا زیاده مرعی داشته گفته اند از دُر
 درم دروغ و یکرم نان نایل که شروع نمایند و روزی سه درم دروغ و یکرم نان بیفزایند تا سی درم یا زیاده هر مقلد ارکه خواهند
 برسد و چون خواهند کم نمایند بدستور بکافند و ده آن کم نمایند و کسانیکه عادی بخوردن دروغ باشند احتیاج باین تدابیر
 نیستند بلکه همین مراعات تربت مضمر و آنکه با او حسی عقیقی نباشد کافی است زیرا که با حسی عفوئی استعمال آن جایز نیست مگر
 آنکه وقت اقتضا کند از کرمی هوا و رقت و حدت ما ده در غیب خالص و امثال آن و جائیکه تعقنی در اخلاط باشد یا قرض طباشیر
 و عنکامی که طبیعت ملین باشد و تلین آن موجب ضعف گردد با حبوب و اقراص قابضه و یا با طباشیر و یا طرا نیت و امثال اینها
 از ادر و ده قابضه مناسبه استعمال نمایند و یا آنکه سنگتاب و یا آهن تاب نمایند و صاحب خلاصه التجارب نوشته که کرمی نادر هر
 حیوانی با دروغ نفع میبخشد یعنی بین * و اما در دستور * آغامیدن ماء الشعیر و ماء القرع و ماء الخیار و ماء انکسوت و ماء
 المشترج و ماء عنب الثعلب و ماء هند و ماء ورق الخلاف و ماء البقول هر یک جدا جدا در قرا با دین کبیر ذکر یافت و در
 قرا با دین این کتاب نیز انشاء الله تعالی در حرف المیم مع الالف مذکور خواهد شد * و اما در دستور * اخذ ادمان و کرفتن
 هر قیما و عظمی نیز در قرا با دین در حرف الدال مع الهاء و العین مع الراء و مع اطاء انشاء الله تعالی ذکر خواهد یافت و در
 قرا با دین کبیر ذکر یافت * اما تختان بعضی ادر و ده صنایع آنها * تختان در خان کندر * جهت رویانیدن مو است
 که پارچه ای کدر را در ظرفی بر روی هم بچینند و در زیر آن قتیله مانند قتیله چراغ برافروزند و ظرفی دیگر مانند تلح یا طشت
 بالای آن معکوس نصب کنند و مورد و دیکه در آن جمع کرد و در دارند و با آنکه در ظرف سفالی قطعه های آنرا بر هم بچینند و به قتیله
 مشتعل سازند و بالای آن ظرف سفالی دیگر که عمقی داشته باشد نصب نمایند بخوریکه اندک مواد آن بر حد که خاموش
 نکود و با آنکه کاغذ یا بشکل کلاه بچینند و بالای آن گذارند و آنچه در آن مجتمع کرد و در دارند که در خان و جواهر آن
 همان است و عند الحاجة کار برند * تختان در خان حصی لبان * که حصن لبه و پهنی لبان نامند جهت تقویت
 بعد و پاره و در غرطوبات و غیر آن از خواصی که برای آن در ادر و ده مفیده در حرف الحاء مع الصاد مذکور است مانند
 اقتضاد خان کندر و جواهر آن است و این دغان مشهور و معروف حصی لبان است و پهنی لبان نامند * تختان در حبل
 بلان * است که هر مای بلاد در راجد انانیت و قدر که خواهند و ریشنه مطین پر کنند و سریشنه را بلیف بند نمایند و
 بطریق نکیس که طرف سفالی بزرگی را بر سه پایه که پائینی آن بمقلد او کشیده باشد نصب کنند که وسط آن ظرف را سوراخ کرده
 باشند و شیشه را معکوس بر آن گذارند که گردن شیشه ارا را سوراخ از زیر آید و تنه شیشه باندرون ظرف باشد و زیر هر
 شیشه ظرفی گذارند که در آن آب باشد و بالای شکم شیشه و اندرون ظرف که در آن است سر کین کاوشک صیرائی پر کنند
 و در افروزند تا غسل آن تمام و کمال از گردن شیشه در آن ظرف آب آید و چون دیگر غسل از آن شیشه نچسبک و تمام هوخته
 گردد غسل را از روی آب بردارند و اصلاح نموده معنی تدبیر نموده بکار برند و در نوع اخذ غسل آن در بیان تدبیر بلاد در
 همین فصل مذکور شد * دستور تختان در سفیداج * و آن بطریق احراق و بتعقیق نیز میباشد اما احراق آن است که
 رصاصی یعنی تلی و سرب هر یک را که خواهند صفحاتی بسیار نازک ساخته در ظرفی بر هم بچینند و بر هر شیشه قدری کبریت
 هوده بپاشند و با یکدیگر مقلد و کبریت با زای در صفتا متقال پنجند آنک زاده نباشد پس بر آتش گذارند و در افروزند و در سماع آهینی

بر میزدند تا تمام آن هوخته گردید و از آن میخیزانید تا هوخته سفید آید کرد * نوع دیگر آنست * که هر يك از آن
 هردو را که خواست در ظرف سفالی بکند از آن و با کفچه آهني بر میزدند تا مانند خاکستر گردد پس در کوزه مطهين کرده يك روز
 زیر آن آتش کنند تا سفید گردد اگر خوب سفید نشد با شل قندری سرکه انگوری تن بر آن بپاشند و بکفخته بکند از آن تا سفید
 گردد * دستور آخر حراق زوئی توتیا * که بهندی می جست با هند نر همین نحو است اهل هند نیز بیلین نحو حراق میسازند
 که آن را قطعه های کوچک نموده در ظرف آهنی بر آتش میگذاردند و میل من و بوی آهنی بر میزنند و در بین حراق قندری
 سیم القار سوده بزان میپاشند و بر وی محرق مانند بنه میگرد و میگویند که اگر آن را که آخته بعد از آن بکند که کلاه هند
 آنست قندری معتدل می رسد و آن را بر آن بپاشند و با بریزند نیز محرق مانند بنه میگرد و با شمای دیگر نیز محرق میگرد
 پس سوده شسته استعمال نمایند اگر مغسول آن را خواهند * و اما بطریق نفعین * آنست که بکوبند صفای قلعی و یا سرب
 را و انگور را تا آن کوبند و بر آنها مالند و در ظرفی کوزه در مکان قصا کک از آن تا همه آن حل گردد * و یا آنکه صفت قلعی
 و سرب را سوراخ کرده و با انگور کوبید و آخته در خم سرکه بپاشند و ظرفی در خم برابر قطعه نصب کنند تا آنچه از آن سفید آید
 گردد و بریزند در آن میخسج گردد و در همین خم را مستحکم بکنند که بخار سرکه بیرون نرود و هر چند روز باز بکنند آنچه از سطح آن
 صفای سفید آید گشته در آن ظرف ریخته باشد بودارند و با زانگور کوبید و بر آن مالند و بکند از آن تا همه آن سفید آید کرد
 * نوع دیگر آنست * که قلعی و سرب و در ظرف مشبک سفالی کک آشته از ظرفی که سرکه بپاشند در آن کرده باشند
 بکند از آن و بخور که معلق باشد تا بخار سرکه تمام آن سفید آید کرد * نوع دیگر * که آن را سفید آب کاشغری و سفید آب رومی
 گویند آن است که بکوبند صفای قلعی را و انگور کوبید و با تخم بران بمانند و در وی هم کک از آن در ظرفی که در آن سرکه انگوری
 باشد و در خم سرکه کک از آن و سرخم را محکم بکنند که بخار سرکه بیرون نرود تا بر وی تمام آن سفید آید کرد پس بر آورند
 آنچه سفید آید شد و با شل بودارند آنچه باقی مانده در آن نیز همان عمل نمایند پس بشویند تا ترشی و اجزاء استه انگور از آن
 دور شود و سائیل و بکار برند * آنجا ن توتیا * توتیا که کرمانی در آدویه مفرد و ذکر یافت و توتیای هندی مس است که با زاج
 و بقولی با کبریت حراق میسازند * آنجا ن را سخت * که عبارت از مس سوخته است آن است که مس را صفای بسیار
 رقیق سازند و در دیگی بر روی هم بچینند و بقدر عشر آن کوگردند و نمک یا المناصه بر آن صفای بپاشند و در دیگ را مستحکم
 نموده بکفخته در تون حمام بکن از آن تا مجموع سوخته گردد و هرگاه زود تر خواهند مس را کک آخته و کبریت و امثال آن بر آن
 پاشید و در سرکه تطخیز نمایند و تکرار عمل نمایند تا تمام سوخته گردد و شیل و شل * که اهل هند شجر را در دیک مسی یا آهنی
 میسازند و چون کهنه و شکسته شل شبیه بر آست میگرد و همین را بجای آن میفرشند * آنجا ن رسکپور * از برای آنست که
 و نارسی و سعفه خبیثه که آنرا کچلی گویند و جرب خبیث و قروح ساهیه و خنا زبیر و نافع و ریشهای کهنه و اقسام قروح
 کلیه و منانه و مجاری بول که مزمن شد و باشد و از برای تفتیت حصا و رفع سرعت انزال و ضعف باه که مقلد از یک حبه تا دوج
 حبه آنرا با عسل تناول نمایند آنست که بکوبند میماب و گل ارمني و اگر نباشد طین مغره که بهندی می گیر و ناعیل و زاج سفید و
 فک سنگ از هر یک نه تا یک و در رسته دیگر بجای زاج سفید توتیا و خلص هند بیست که بهندی می نیله توتیه نامند و نسته اول
 و بهتر است پس مجموع را با آب صلایه کرده اقراص سازند و خشک نموده در کاسه سفالی لعابدار که در ته آن کاسه نمک کرده
 باشد بکند از آن و کاسه دیگر مانند آن که بخاکستر و هوار و جزو مائل از آن و در باشد کک از آن و هر دو را بطین حکمت بکوبند و

سه شبانه روز در سر کین کار و محض آتشی خشک که اطراف آن سر کین بسیار باشد و اگر برای تقویت باشد است نه شایسته
روز آتش در هند بدین نحو که چون آتش تمام کرد در بار تپیل بدین نمایند پس بر آورند آنچه در ته طرف را طرف آن چسبید و
باشد بگیرند که آن رسکورا است **نوع دیگر** آن است که بگیرند سیبایست منقال و نیم وزاج سفید مفتاد و پنج منقال
و با هم در مایون سنگی نیکو سق نمایند و در شیشه کنند و سر شیشه را محکم بسته بگل حکمت که از گل سرخ و پنبه و نمک و خاکستر
و دوس برنج ساخته خوب کوفته و زرد و باشد گرفته و خشک نمود و در آن آتش شدیل بر افروزند و اگر آتش سر کین کار
محض آتشی باشد بهتر است که تا سه ربع روز در میان آتش باشد پس بر آورند و بگل آرد تا سرد شود پس اجزاء را از درون
شیشه بر آورند و با در وزن آن ادریه آب لیمو و سق بلع نمایند تا منجمد و خشک گردد پس با در دیگر در شیشه کنند و بدستور
هر آن را محکم بسته بگل حکمت بگیرند و در دیک سفالی تا نصفه رمل کنند و شیشه را در آن گذارند و بالای آن نیز رمل نمایند
که تمام شیشه در رمل پنهان باشد و در زیر دیک آتش کنند آنقدر از که رنگ سرخ گردد پس بر آورند و بگل آرد تا سرد گردد
از شیشه بر آورند و در ظرف چینی نکامل آرد و همین عبارت از رسکور و شنجیر سفید است و حب مصنوع از آن و طریقه
استعمال آن در قراباد بنمیکرد ذکر یافت **اختیار حضرت** آنست که آهن را بر همان کنند در غایت ریختن و
چند مرتبه با آب و نمک بشویند تا سیاهی آن زایل گردد پس با آب خالص غسل دهند و بار ربع وزن آن نوشادر سق بلع کنند و
بر روی لته در ظرف سفالی پهن نمایند و در مکان نمک در فن نمایند تا دروازده روز پس بر آورند و در مایون بسرخ نماید سق
کرد و **نوع دیگر که معمول** اهل صناعت است **آنست** که بگیرند صد منقال براده آهن را بدستور مزبور شسته در قرع
مطین کنند و بوزن آن نیز آب فاروقی اندک اندک بر آن ریزند و چون اراده ظاهر گردد اندکی بول انسان بر آن
بچکانند که جوش آن فرو نشیند و انبیب بر آن وصل کنند و با آتش ملایم مقطر نمایند و چون مجموع نیز آب مقطر گردید آتش را
تند کنند تا مگس و عنابی رنگ گردد پس از آتش بر گیرند و از شیشه بر آورند بعد از سرد شدن و عند الحاجة بکار برند
اختیار دیگر که شنجیر نیز نامند بدین احراق **با** انجاء مختلفه است از جمله آن است که ملح قلا را در آب حل کنند
و آب آنرا بجای حلقه بگیرند و اگر مکرر خواهند باز تلازه را در آن حل کنند و آب آنرا بجای حلقه بگیرند و همچنین این عمل
را تا سه مرتبه یا پنج مرتبه یا هفت مرتبه تکرار نمایند پس در ظرفی کرده بر آتش گذارند تا آب آن منعقد گردد پس بگیرند
یکو زن ازین معقود و یکو زن از آملک سنگ که ماکرم آب ندید و با هم سق بلع نمایند و چهار وزن آن آب بر آن ریزند و مکرر
آنرا از چوبی بر هم زنند و یکشنبه روز بگذارند پس آب زلال آنرا بجای حلقه بگیرند پس آن آب را در ظرف سنگی یا آهنی
نموده بر آتش گذارند و با هستی طبع در هند تا منعقد گردد و باز هر وزن این معقود آملک کرم آب ندید و داخل نموده
مائید و چهار وزن آب بر آن ریزند و بدستور از چوبی بر هم زنند و بعد یکشنبه روز آب آنرا بجای حلقه بگیرند و باز بهمان نحو
عمل نمایند و باز حل کنند و تا هفت مرتبه این عمل را تکرار نمایند پس این هنگام مائید روغن میگرد بسیار حاد اکال از برای
حل اکثر اجساد و ارواح و چون موی را در آن ریزند منحل گردد و در شیشه صمیمی محفوظ دارند و چون خواهند
که شنجیر از آن سازند بگیرند کربت اهل یک وزن و سیبای خالص دو وزن و باین آب هر دو را سق نمایند و در آفتاب بگذارند
تا خشک گردد و درین مرتبه سیاه خواهد بود و پس مرتبه دیگر نیز بآن روغن سق نمایند و بدستور در آفتاب خشک نمایند
این مرتبه اندک سرخ رنگ خواهد شد و همچنین تا آنکه بسیار سرخ خوش رنگ گردد پس سائید و شسته در نقاشی و ترشیدن

استعمال نمایند و این نوع شنجرف مستعمل آهل صنعت است * **اختیانی** زنجفر بطریق احراق بنار * آن است که بگیرند
مهابب خالص بیست منقالب کبریت زرد و دوازده منقال زرنج علی و منقال زرنج و کبریت را نیکو محقق نمایند و با سیاه
در مایون بسایند تا همه چون غبار شود و کاسه که بپرون آن را بکل حکمت گرفته باشند کنند و در تنور ناخته که آتش آن را
بپرون آورده باشند گذارند بر روی دوشه خشت و سر تنور را محکم بپند و بعد از دو روز سر تنور را باز نمایند و کاسه را بر آورند
شنجرفی باشد در نهایت سرخی و خوش رنگی آن را در شیشه کنند و نگاهدارند * **نوع دیگر** * زیت خالص هفت جز و کوکرد
خالص دو جز و با هم سائند * در شیشه مطین بطین حکمت کنند که تا نصف شیشه باشد و سر شیشه را بصاروج الحکم بپند کنند و با لایق
آن کل حکمت بگیرند و خشک کنند و در یک سفالی که در آن یک پر کرده باشند دهن نمایند و در نزد یک آتش برافروزند
تا رنگ سرخ گردد پس بکندارند تا سرد گردد و بر آورند و این را شنجرف مصری خوانند و در زنجفر تنگی کوکرد و سیاه مساوی
است و در زنجفر رومی سیاه باد و از ده جز و کوکرد هشت جز و زرنج سرخ پنج جز و است * **اختیانی** اسرنج * بقرسی
سرنج و بهیله می سیند و رخیوانند با نساء بسیار است از انجمله آن است که سفید آب قلعی را با قلعی و سرب را در ناله سفالی
کرده بر روی کوره آتش بی و خاشاک کندارند و در وقت ری نمک بر آن بپاشند و بسنج آمی و با کفچه آهنی بر هم زنند تا سرخ گردد
و هر چند آتش بیشتر دهند میر حتر مگرد و چون اندک سرخ گردد دردی بکشد بر روی کوره گذارند و اطراف و زیر آن
آتش برافروزند بقیایت رنگین مگرد * **اختیانی** سلیمان * که معروف است بدواء السعته و بقرسی دارا شکته نهند
آن است که بگیرند از زیت خالص نو منقال و از سیم العارفه منقال و نم و نا هم نیکو بسایند و در شیشه مطین کرده
مصل نمایند * **اختیانی** مرد اسنک * آن است که سرب را کاخته اسرنج یا سرب سوخته بخورد آن دهند تا سرد و مزوج
شوند در ظرفی کرده در سرکه اندازند و آنچه خوب سوخته مزوج شده باشد جدا نموده با حود و آب بجوشانند پس یک جوش
منتشق و مهر اگر دد پس از جوش آکنند و چون خواهند که آن را تصفه نمایند یا یک که هموزن آن نمک بسایند و در آب خمسانند
هر روز بر هم زنند و هر چه روز تغییر آب نمایند خوب صاف شود و از اجزای خام در ریواند پس شسته استعمال نمایند * **نوع دیگر**
سفید کردن **مرد اسنک** * آن است که در شش سفیدی به پیچند و آب با فلا بجوشانند و بعد مهرانند با قلا و قشما و کشتن
پشم تپید یل نمایند تا آنکه سفید گردد * **نوع دیگر** * آنست که مرذا اسنک را با هموزن آن نمک در ظرفی کنند و آب بر آن ریزند و
در آفتاب گذارند و چون نمک آب شود آن آب را بریزند و همچنین تپید یل آب نمایند و در وقت تپید یل نمودن خوب بر هم زنند و
بکندارند تا نه نشین گردد آب را بریزند و همچنین تا آنکه مرذا اسنک سفید گردد و اصلا ملوحت در آن نماند و مرذا اسنک سفید کرده
را مرثک نامند بفتح میم و سکون را و موهله و ختنه و معناه فو قه و کاف و یکس و میم نیز آمده و این در ذر ووات و عالمیه واضحه
مستعمل است تا آنکه حضورا سیاه نگردد * **اختیانی** زنجار * آن است که مس را صفای بسیار و نازک سازند و در سرکه تپ
کنند و در زمین نمناک تا رنگ بگیرد پس با یک بکریسانند و همچنین تا تمام صفای یابد * **نوع دیگر** * آن است
که مس را براده نموده با دو وزن آن سرکه بسیار تند در سبوی مسی نوبی قلعی کنند و سر آن را بگیرند و در زمینی نمناک و یا
هر گزین اسپد دن نمایند و بعد از سه شبانه روز بر آورند همه آن زنگار شده باشد * **اختیانی** زنجار و الصنایه * آن است که بگیرند
یک جز و براده مس را و با شب یمانی و بوره سرخ و نمک با لسوبه بقدر عشر آن در ظرف مس با سرکه تپند بسایند و چون خنک شود باز
سری که داخل نمایند تا آنکه خوب شود و زنجار گردد * **نوع دیگر** * که الطاف از همه انواع است آن است که را سخت مغسول را

بامثل آن نرساد رصعک بسیار نرم بسیارند و بعد از امتزاج قطران و سرکه بسیارند بران بپکانند و شقی نمایند تا مانند چمر
 گردد پس روی آن را با راجه نازکی ببوشند و در آفتاب بکند ارند تا خشک گردد و دوبار سرکه مثل باز بپسند و پس در آفتاب
 خشک نمایند و تکرار عمل نمایند تا همه آن رنگار گردد و چون خواهند آن را تصفیه نمایند که زنجبار مصفی مانند آن است
 که یک جز زنجبار را با پنج جز سرکه سفید مقطر تند بخیسانند و یکند ارند تا سرکه سبز گردد آن سرکه را در ظرفی بگیرند و واکر
 خواهند مرتبه دیگر زنجبار و زردی زنجبار نیز سرکه مقطر بران ریزند و یکند ارند تا سبز گردد و سرکه سبز را با هم
 مزوج کرده یکند ارند تا نه نشین گردد سرکه صافی بالای آن را بجزر علفه بگیرند و نه نشین را بکند ارند تا خشک گردد و پس بپسند
 و بکار برند زنجبار را علی خواهد بود که **انجلیان سرکه هندی** که بهندنی کاچی نامند جهت اکبر امراض حادّه
 صفراوی و غیر ما مفید است که آنست که بشوند بل بلج یعنی ارزرا و بجزر شاند تا مهر اکردد پس صاف نموده و در ظرف چینی
 یا شیشه با ساقی لعابدار کرده آب بران ریزند آنقدر که یکشمار از روی آن برکردد سر آن را پوشیده در آفتاب ورا پشت
 اجاغ کرم بکند ارند تا چهل روز که برسد پس صاف نموده عند الحاجة استعمال نمایند که **صنعت عود مطهر** که بگیرند
 عود تماری را در روزه و نزه کنند و در کلاب و جلاب بخیسانند تا نرم شود پس بکند ارند تا رطوبت آن کم شود انگاه مشک و عتبر
 و افند را با آب سوده با آن چند بار آغشته هر مرتبه خشک نمایند و عند الحاجة قدری از آن را در مجمر یا آتشکده ارند مجلس را
 معطر نمایند و بشام را قوت بخشند که **انجلیان زرد** که **الشمع** که آنست که بگیرند مقداری از موم مصفی را و یکدخته دو ماون
 ریزند و در استار و روغن گل و روغن بنفشه یا غیر آن هرد و بران ریزند و چند بار راجه یا برب ذران اند از دل و خوب
 بر میزنند چون بچ و بر نیک اخنه گردد بکند ارند تا روغن بالا آید دهن را بر دارند و آب را بر میزند و استخوان نمایند
 که **انجلیان طین حکمت** که بگیرند طین حرکه بهار سی خاک رست کنند و از سنگ ریزه و رمل مانی نمایند بدین نحو که در آب
 حل کنند و آنچه مخلوط با آب گردد در ظرفی بگیرند و در برادر و رنابند و یکند ارند تا نه نشین گردد پس بگیرند موی سر انسان
 و روزه ریزه کنند و اگر موی سر تراشی باشد که سر تراشان جمع بچسباند بهتر است و با هم وزن آن سرکین کاو کو بپسند و بپخته با آب
 نمک همه را خمیر کرده هفت روز بکند ارند و هر روز آب نمک بران بپاشند تا خشک نگردد پس خوب مرشته و ریزده
 استعمال نمایند و بعضی سبوس کندم و خبث الجذین و بنبه نیز داخل مینمایند که **انجلیان ماء الزجاج** که دستور آن آنست
 که بگیرند زجاج شامی و قطعی را با لوبه در برته کن آخته سرد کنند و آنچه مانند گف بر روی آن باشد بردارند که ماء الزجاج
 آنست که **انجلیان سزیشم بنیمو** که جوهر الصانع نامند و از خواص آن آنست که هر چه را با آن وصل کنند و یا با آن پسرند
 از آب و آتش منفصل نگردد آنست که بگیرند بنیر تازه را و اوراق رقیقه کرده بر روی سنگ مسطحی آهک آب بندند و رانم بپخته
 فرش نمایند و آن تره را بر روی آن که بهمد یکر بهلولی آید یا پنچسند بپسند و بر روی آن اوراق نیز آهک نرم بچسبند بپاشند
 بقل و یکد آنرا بپوشد و سنگ مسطحی دیگر بسیار سنگین بر روی آن کند ارند و ده روز در آفتاب کند ارند تا غنیت آن بنیز تمام
 شود در آهک آبدایس با آب بشویند و پس ستور فرش و لحاف از نمک سا بپسند کنند و یک هفته در زیر سنگ کران کند ارند پس
 با آب پاک شسته که سرخی و چربی آن که داشته باشد با لکل رفع گردد که چون در آفتاب کند ارند چربی از آن ظاهر نگردد و اگر
 ظاهر گردد باز با آب نمک و آهک بپوشانند تا بصلی رسد که اصلاح چربی در آن نماید و کمال آن در علم چربی و سرخی است
 پس مانند سرمه بپسند و در شیشه محفوظ دارند در وقت حاجت قدری را با آب سفیدی تخم مرغ که در شیشه بسیار پر زده

کف آن را گرفته با نخل قطره قطره از آن آب بر آن ریخته بر روی سنگ با دست سنگی بسایند تا بعد بکه سنگ بالا بسنگ پائین بچسبد پس آنگاه صاف خالص در آب حل کرده قطره قطره از آن آب آنگاه بر آن ریزند که نرم سیال گردد آنوقت اگر که چون ظرف چینی یا شیشه و یا چیز دیگر را بر آن و محل کنند با اندک زمانی خشک گردد بدین درشت و درشت احوال ظرف شکسته و غیره بکار برند و این از اسرار مکتومه است * **الانحاض** * مداد و رب بنفشه و ملیله و تربید و رازند و امثال اینها و صابون الحامه و نیز آب فاروقی مرکب در رسم خود در قرابادین ذکر یافت و در اینجا نیز آن شاء الله تعالی مذکور خواهد شد * **فصل** * **دم** در بیان معرفت افعال و صفات ادویه مفرده و اسامی آنها بترتیب جروف تجوی * **بدانکه** * ادویه را افعالی چند کلیه و جزئیة و افعالی چند شبیه بکلیه است اما افعالی کلمه مانند تسخین و تبرید و ترغیب و تمییس و امثال اینها است و اما افعال جزئیة مانند منفعت آنها در مرضی و وقتی و حوائی خاص است مانند منبعت در مرض سرطان و بواسیر و یرقان و طحال و سنگ کرد در مثانه و امثال اینها و اما افعالی که مشابه افعال کلیه آن مانند منفعت در اسهال و در راجحس و امثال اینها و این افعال هر چند جزئی اند ولیکن چون اموری اند که نفع آنها عام است بجمیع بدن و همچنین ضرر آنها نیز عام است لهذا مشابه کلیه اند و نیز افعالی کلیه بعضی آنها اولی اند و بعضی ثانوی و افعال اولیه همان افعال اربعه اند و مانند آنها را ثانوی بعضی از آنها همان افعال اند بعینه و لکن مقلد و تقلید و پیروی از آنهاست و یا تفصالی مثل احراق و عفولت و اینجا دو مانند اینها که بعینه تشبیهات و تبریدات اند ولیکن مقلد و تقلید و پیروی از آنهاست و نیز افعال چند دیگر صادر میگردد از اندامات تشبیه و رخت و الزاق و تعمیم و تغریه و تقطیع و تخشیم و غیره و در اینجا ذکر کرده میشود افعال مشهوره آنها را یا بعضی اصطلاحات این فن و صفات بعضی ادویه و اطعمه قبل ازین ذکر یافت * **حرف** * **الالف** * کال یعنی خورند * **عصر** * **و آن** در وائی را نامند که بسبب افراط قوت تحلیل و جلا و نفوذ بیکه دارد تقریب اجزاء جوهر و غیره نماید مانند زنجار * **ج** * **چا لی** * یعنی پاک کنند * **و آن** در وائی را نامند که از شان آن تبریک رطوبات لزج جامد و دفع آنها باشد از سطح عضو و فواید مسامات مانند انزروت و ماء الغسل و در وائی جالی ملین طبع است هر چند در آن قوت مسهل نباشد * **جانی ب** * یعنی کشند * **و آن** در وائی را نامند که بمرکت در آورد خلط و رطوباتی را که ملاقی آن است بسبب لطافت و حرارت خود و جذب نماید آنها را بسوی خود و بظواهر جلد مانند چمن بید سترو تا فسیا و آنچه شد بدلیل جذب باشد پیکان و ساز را از عمق بدن بکشند و بر آورد مانند کوشک حلزون * **جاء مد** * یعنی بسته کنند * **و آن** در وائی را نامند که از شان آن باشد که اخلاط رقیقه سائله را منجمد و بسته گرداند مانند موم و نشاسته و کثیر او کوب * **ح** * **حالیق** * و حلاق یعنی سترند * **موی** * **و آن** در وائی را نامند که بیخ موی را محبت گردانند و آنرا دفع سازد و یا آنکه محبت کند که با مانی کند و شود مانند زرنج و زعفران و سفید آب و خاکستر * **خاک ک** * یعنی بخارش آوردن * **و آن** در وائی را نامند که بسبب حرارت و گرمی خود جذب بکند بسوی مسام اخلاط کزند و بخارش کنند و را و نباشد با آن حد که زخم کند عضو و مانند کبک * **خ** * **خام** * یعنی تمام کنند * **زخمها** * **و آن** در وائی را نامند که بسبب قوت میخفه خود بر سطح ظاهر خراجهت تفرقی و رطوبتی بکند و خشک کند آنها و خشک و ریشه بدن و نکند از آفات نا ایستگ و غوث و پوست صالح بر روی * **ن** * **نابق** * **و آن** در وائی را نامند که بسبب لزج و جوی جوهر کثیف خود بدست پیچیدن مانند دین * **و رادع** * یعنی مانع و باز گرداند * **ماده** * بعضی آن در وائی را نامند که بسبب برودت و قوت قبض خود احوالات کند و عضو کثافتی که تنگ گرداند مسام آنها و بشکند حدت حرارتی که حادث شده است در آن و غلیظ و منجمد گرداند اخلاط رقیقه سیاله

ورا کند ارد که بعضی برینند و بعضی را از قبول آنجا باز دارد مانند غلبه در او را و در ذوق مغایل جذب است * ع * حاصل
 یعنی فشارند و آن دوائی را نامند که بسبب شدت قوت قبض خود اجزای عضو را بقوت خود آنکه آنچه از رطوبات رقیقه در حال
 و ترنج آن است منضبط و جدا گرداند و از هر منفذ بکه بایند برآیند مانند ضا د است * قمر مندی در دمل * غ * غسال * یعنی
 شست و شو و مندی و آن دوائی را نامند که بقوت جالیه منفعله خود که رطوبت باشد نه بقوت فاعله که حرارت باشد بکسرک
 و سیلان در آن وارد اختلاط را و زائل گرداند آنهارا از سطح عضو مانند ماء المشجر و آب غصص و آب نیم کرم * ق * قابل * یعنی
 کشنده و آن دوائی را نامند که بسبب شدت خود روح حیوانی و قوتی را فاسد و فانی گرداند و مایه ک سازد مانند آفریون
 و انیون و پیش و این مرادف سه است و بعضی گفته اند که زهر حیوانی مخصوص با سم سم است و غیر حیوانی مختص بقاتل * قاشر *
 یعنی خراشند و پوست و جلد آکنند * آن و آن دوائی را نامند که بسبب شدت قوت جلائی خود جلا دهد و بر د پوست فاسد عضو را
 مانند قسط و زهر اولد و هر چه نفع و دانه و خشک بقی و کلف و مانند این مرد و را * ک * کاوی * یعنی داغ کنند و سوزند
 و مراد از آن دوائی است که جلد را بسبب شدت اجزای و تحریف خود بهم در آورد و مجاری اختلاط آنرا مانند و سار و مسام
 را بید کند و عضو را بکارد مانند عضو کرم بریان داغ کرده شد * مانند زاج و قلع طار * کا سزاگر ریاح * یعنی شکنند و دفع
 کنند زراح و آن دوائی را نامند که قوام ریاح غلیظه محتجنه اجزای بقوت حرارت و تحریف خود رقت ساخته دفع نمایند و با
 تحلیل بر دمانند تخیم ساد * ل * لاغ * یعنی کزند و آن دوائی را نامند که بقوت حرارت و شدت نفوذ خود در عضو فرو رود و
 تفرق اتصال در منافذ کثیره و غریبه بهم احداث نماید که اجزاء آن با نفرا دما محسوس گردند مانند استعمال خوردن با سرکه و یا
 سرکه پسته های * لزج * یعنی چسبند و آن دوائی را نامند که بالفعل و یا بالغه در حین تاثیر حرارت مزاجی در آن قابل امتداد
 گشته اجزای آنرا هم منقطع گرداند مانند خبازی * م * مبر * و آن دوائی را نامند که بقوت مبرده که دارد احداث برودت
 نماید مانند کافور * مسمی * یعنی بکسرت آورند و قوت باه و زیاده کنند * ماده آن که منی و ریاح غلیظه منعظه است و آن دوائی
 را مانند که تولید ماده منی و ریاح منعظه نماید بسبب حرارت معتدل و رطوبت فضله خود در مجاری اعصاب و عضلات و اعصاب
 تناسل و محرک باه شود متبل بهمنین و بوزیدن و زردک و مانند اینها * مجفف * یعنی خشک کنند * و آن دوائی را نامند
 که بقوت میخفه خود اجزای تحریف و خشکی در عضو نماید و رطوبات آن را تلطیف نماید و تحلیل برد مانند سدر و رس
 * مجدد * یعنی بسته کنند و آن ضد متعال است دوائی را گویند که بسبب قوت برودت و قبض خود منجمد گرداند اختلاط
 و رطوبات را مانند بزرالینج و نساسته * محرق * یعنی سوزند و آن دوائی را نامند که بسبب قوت حرارت و نفوذ خود
 اجزای لطیفه و رطوبات عضو را تحلیل برد و احداث احراق و تاكل نماید مانند فریون و زرنج * محکک * یعنی خارش
 آورند و آن دوائی را نامند که بقوت حرارت و نفوذ خود جلد نماید اختلاط اعه حکا که را بسوی مسامات جلد و
 بسر حد تفرج نرسانند مانند کیکیک و انجیر * محلل * یعنی تحلیل بزند و آن دوائی را نامند که بقوت حرارت خود جلد
 نماید و خارج گرداند اختلاط را از موضع که چسبند و قرار یافته اند در آن و جدا گرداند اجزاء آنرا از هم و بجزای
 دفع کند جزء فی جزء آنکه باقی نماند از آن چیزی مانند جلد بیدستر * محمو * یعنی سرح کنند و آن دوائی را نامند
 که بقوت گرمی و جذب خود گرم گرداند عضو را آنچه ملافی و متصل است بدان از خون جذب بکند بسوی آن عضو جزیبی
 قوی و بدان سبب سرح کرد دغا و آن رفعل این قویب است بفعل کی و داغ مانند خردل و انجیر و فودنج * مخدر *

یعنی بیسبب کنند و آن دوائی را نامند که بقوت برودت و بیسبب و بی غرض خود منجمد گرداند یا خلط را و ب نام مسامات عضو را و مانع آمدن از نفوذ روح نفسانی در آن و اندک بسبب گرداند و از حرکت باز ماند و یا آنکه روح نفسانی حواس متحرک را کبف گرداند که احساس و حرکت آن کم گردد مانند افیون و لهذا اکثر مشروبات سرد خشک میباشد *** مستحسن *** یعنی برودت کنند و آن دوائی را نامند که بشدت قوت قبض و تحقیر خود بگرداند سطح عضو را مختلف الاجزاء اعم از آنکه تکلف نماید اجزاء رطبه محاسنه آن را مانند لکله الملك و غرطل *** مدر *** یعنی آبرار و دانه و آن دوائی را نامند که بقوت حرارت و تلطیف خود اخراج و دفع نماید مائیت اغذیه و فصول حاله را بیرون و محض و عرق و شیره *** ممدصل *** یعنی اندام آورند و اصلاح و جاق کنند و جروح و قروح و آن دوائی را نامند که خشک و کجف گرداند رطوبتی را که در جلال و فرج و میان اجزاء جوارحت که مجاور یکدیگر اند و بگرداند قوام آن رطوبت را غلیظ و لزج مغری تا آنکه بچسبند بیکدیگر مانند دما لاخونین و صبر و کثیر و صنعت عربی و امثال اینها *** مرخی *** یعنی *** مست کنند *** و آن دوائی را نامند که بقوت حرارت و رطوبت خود بگرداند قوام اعضای کثیفه المسام را نرم و مسامات آن را وسیع تا آنکه بسبب ولت و آسانی منفذ گرداند از آنها فصول *** مجتمعه مستبسه *** در آنها را مانند صفا دشت و بزرگان *** مرطوب *** یعنی رطوبت افزاینده و آن دوائی را نامند که بسبب زیاده دتی شدت رطوبت خود احدی از رطوبت نماید *** مرقق *** یعنی رقیق کنند و خلط و رطوبات و آئین در برابر مقلط است و با قوت نافذ و حرارت و رطوبت میباشد *** مجزلق *** یعنی لغز اند و فصول و خلط و آن دوائی را نامند که بقوت ملینه و رطوبت مزلقه که دارد تلین سطح عضو نماید بحدی که بلغزانند آنچه در آن *** مستسبب *** است و تدریک آن نمود و دفع نماید مانند الویشا را و لبعه *** مسدن *** یعنی آنچه با صفت سدی و منع گردد و آن دوائی را نامند که بسبب بیسبب و کثافت خود یا بسبب تغریه احدی از سده نماید *** مسسکن *** یعنی ساکن کنند و آن دوائی را نامند که خلط و ارواح را از حرکات غیر طبیعی باز دارد *** مسهل *** یعنی اسهال کنند و آن دوائی را نامند که بقوت مسهله و حرارت و نفوذ و جلا و ترقیق و جذب و دفع خود از اقسامی و عروق و منافذ بدن خلط فاسد و فصول معدیه را جذب و اخراج و دفع نماید بطریق معاینه و تفصیل آن در فصل اول ذکر یالت *** منشه *** یعنی اشتها آورند و آن دوائی را نامند که تدریک طبیعت نماید بشوشتن غل *** مصلح *** یعنی اصلاح کنند و آن دوائی را نامند که اصلاح حال ماکول و مشروب نماید خواه دفع ضرر آن نماید و یا معاونت فعل آن کند و یا حفظ قوت و یا کسر حدت آن نماید یا در وقت آن شود بجهت وصول آن باعضاء *** بقیه بعیله *** *** مضرب *** دوائی را نامند که جوهر عضو یا مواد را صلب و سخت گرداند بسبب برودت و بیسبب و قوت جمع و تکثیف خود و این در مقابل مرخی است *** مطقی *** یعنی نشاننده اثران وحدت خلط و آن دوائی را نامند که بقوت برودت و با امتداد خود بشکل جلدات و سورت خلط حادثه خار را و یا هر مزاج حار یا سرد را *** معرق *** یعنی عرق آورند و آن دوائی را نامند که بضرارت و تطایف و ترقیق خود در طبوبات *** مستبسه *** در جلد و اعضاء قریبه با آن را بعرق دفع سازد و اخراج نماید *** معطس *** یعنی عطسه آورند و آن دوائی را نامند که بقوت حرارت و نفوذ خود تدریک مواد دماغی نماید بجاناب خیشوم و بعطسه دفع سازد *** معطش *** یعنی عطش آورند و آن دوائی را نامند که طبیعت را مشتاق ترویح سازد اعم از آنکه ترویح بآب شود مانند معده و جگر و یا بهواء بارد منبذل و در وقت و مزاج از عطش مادی است نه کاذب *** مغری *** یعنی تغریه کنند و آن دوائی را بایسی را نامند که در آن رطوبت لزجه باشد که بچسبند بمانند و فرمات منبذ و سل کند و مانع سیلان گردد مانند کثیر اوصغ عربی و نشاسته و آهک شسته و در دوائی

لزج سیال مزلق چون حرارت در آن تاثیر نماید میگرداند آن را مغری ساد حایض * معفن * یعنی بد بگز دانند و آن
 دوائی را مانند که بصراحت غریبه خود نامید گرداند مزاج عضوا و رطوبات و ارواح آیند و بسوی آن را متعفن گرداند و
 تمام آن را بتخلیل برد و باقی را قابل اینکه بگرداند جزو عضو نگردد اند و نیز بسرجه اخراق و با کمال نرساند بلکه بگرداند آنها را
 ناسد و بتصرف حرارت غریبه در آنها متعفن مانند زرنیخ و ناسیا * مغلط * یعنی غلیظ کنند و این مخالف مطلق است
 * مفتت * یعنی شکند و پاره کنند * منکرید * و آن دوائی را مانند که در آن قوت حاد و تاند باشد که چون با خلط لزج
 متعفن و بر سرد ریزه و نرم گرداند اجزای آن را مانند حیر الیهود و سنگ سرامی و رماد عقرب و غیر اینها از ادویه
 معتدله جدا * مفتح * یعنی گشاید و در آن دوائی را مانند که بصورت در آورد ماد را که داخل مجاری و منافذ و
 تجاریف اعضا مانند باشد بسوی خارج تا آنکه مفتوح گردد مانند فرا سین و فعل و مفتت اکثر است از فعل جالی برای
 آنکه فعل این یا بتلطیف و تحلیل است و یا بتلطیف و تغلیظ و یا بتطبیق و تغشیل پس هر چیز حریف مفتح است و هر چیز مرطوب
 و مفتح و مرطوب سیال مفتح اگر باشد مانند بسوی حرارت و یا معتدل و مرطوب جامض نیز مفتح * منجم * یعنی خام کنند
 و آن دوائی را مانند که بقوت برودت و ریسم خود یا طبع گرداند فعل حرارت غریبی و ریزه را خلط و احام و مقش
 را تا تن سازد و این در مقابل منضج و عالم است مانند بوز و قطونا و صمغ صندل و خارخار * معرج * یعنی فرو آوردند
 و آن دوائی را مانند که تعدیل مزاج و تلطیف اخلاط و روح حیوانی و نفسانی نماید و متبسط سازد آنها را و میل مد بسوی
 خارج و حزن را زایل سازد و مایع را قوت بخشند و حراس را نیکو گردانند و دهن را مایه سازد و کسالت را دور کند مانند
 شراب * مقشی * یعنی پراکند کنند و آن دوائی را مانند که بقوت حرارت خود متفرق و پراکند سازد و ریاح مجتمع را
 و قابل دفع گرداند * مقطع * یعنی جدا کنند و آن دوائی را مانند که بسبب قوت حرارت رطابت و نفوذ خود نفوذ
 نماید ما بین خلط لزج و مطح عضو ملاحظه بر آن و دفع نماید آن را بدون تصرف در قوام آن مانند سکنجین و خردل
 * مقی * یعنی قوی آوردند و آن دوائی را مانند که بقوت حرارت خود ترقیق نماید اخلاط غلیظه مجتمع در مجاری غذا و معده
 را و بقی دفع نماید مانند قشع ترب * معرج * یعنی زخم کنند و چراغ آوردند و آن دوائی را مانند که بقوت حرارت و نفوذ
 و جذب شود بتخلیل بر دوائی سازد و با تکیه میان اجزاء جلد است و تدریج دهد اجزاء آن را و جذب کند مواد رنده را
 بسوی آن را جذب کند مانند بلاد * مقوی * یعنی قوت بخشند و آن دوائی را مانند که تعدیل قوام عضو و مزاج
 نماید تا آنکه مانع آید از قبول ضرر منصبه بسوی آن و از آفات نکیدارد یا آنکه ترویج نماید سخن را و تسخیر نماید مبرد
 را مانند دهن و روده با الخاصیه بشاعیتی که در آن است مانند طین مشتم * ملطف * یعنی لطیف کنند و آن دوائی را
 مانند که بصراحت معتدل بخود رقیق گرداند خلط غلیظ را مانند حاشا * ملین * یعنی نرم کنند و بطن و آن دوائی را مانند
 که بقوت حرارت معتدله و رطوبت خود اخراج نماید آنچه در معده و امعاء است و این اعم از منضج و مزلق است مانند مغز نلوس
 و غیرا و شبر و تر مند و شیرینشت * منضج * یعنی اعتدال دهند قوام اخلاط و مواد و آن دوائی را مانند که تعدیل قوام
 اخلاط نماید و قابل دفع سازد آنها را اعم از آنکه رقیق را غلیظ سازد مانند خشخاش و یا بالعکس که غلیظ را رقیق نماید مانند
 طبع حاشا و یا منجمد و نرم سیال گرداند مانند حلبه و نیز نضج عبارت از اعتدال اخلاط در کیفیت و کمیت و قوام صالح هر خلط
 است بحسب لائق آن تا حاصل گردد از آن منفعتی که مخلوق اند برای آن مانند دم که نضج آن عبارت از اعتدال قوام شبنم

صافی غیر حاد بودن آن است که صلاحیت جز و عضو شدن را داشته باشد و صفرا آنکه رفیق صافی حاد باشد اما نه بسوختن افراط و تعریط تا افعال مطلوبه از آن صادر گردد و بلغم بسیار رفیق صافی غیر متشابه الا جزاء نباشد تا صلاحیت استعماله بخیر و بعضی اعضا ساقین را با خلط بخیر و استعماله بدان داشته باشد و سودا دومی هم صافی غیر مستحق باشد تا صلاحیت تغذیه بعضی اعضا با خلط بخیر و غیر آن از فوائد مطلوبه آن داشته باشد و لهذا انضج عبارت از طبع معتدل کامل است * منعج * یعنی نفع آورنده و آن دوائی را نامند که در جوره و آن رطوبت غریبه علیظه باشد که چون غل نمایند در آن حرارت غریزه تباہیل نیاید بسوخت بلکه مستحیل بریاح گردد مانند لوبیا * بدانکه هر چه در آن نفع است مصلح و مضر بعین است و از غل نه وادویه آنچه تباہیل ناپذیر رطوبت آن در فم اول در ریح و نفع آن در معده نمایند بر انحلال آن نیز با تمام در همانجا پائین و پادرا معا و آنچه رطوبت فضلیه در آن باشد و آن ماده نفع نوری آن بود و نفع آن در معده و اما بقتل آوردن با تمام بلکه باقی ماند و چیزی از آن در عروق اعضای تناسل رود مانند زنبیل و زجر جسر و این منعظ است و باعث نزو و طمان و ریح است * موسع قروح * یعنی چرک آورنده و در زخوها و این دوائی مرطبی را نامند که مخلوط گردد بر طویات قروح و نه از پاره کرده و مایع خشک شدن و جاق شدن آنها آید مانند موم و مروض * منبت * که ملحم نیز نامند یعنی رو باندن و گوشت و آن دوائی را نامند که بگرداند مزاج خوشه و از جراحت مستعد معتدل و صیغف یا آنکه مستحیل بگوشت گردد و منعقد شود در اجزاء گوشت جلد بد صالح * خص * یا زدنهم * در میان بعضی اصطلاحات طبیعه متداوله * حرف الا لف * اجام یعنی نی زار است * اسینشاق بینی کشیدن چیزی مانع بود که بسیار سائل باشد * اصل یعنی بوم و آن عام است از آنکه از زجر باشد با از کلاه * اصول اربعه * عبارت اربع زازانه و کاسنی و کرفس و کبر است * اخصان * یعنی شاخها و آن مخصوص بشجر و کلاه شاخدار است و مفرد آن غصن * افعو مالتی * چیزی است که در آن عمل را حل کنند و نگذارد آن و چو رسد له کنند آنرا * استحمال * پنجم کشیدن چیزی بود * اکسو مالتی * سنگجبین متخذ از سرکه و عسل است و بعضی زیاده میکنند در آن آب در باری شور یا نمک سریا * اکلیل * یعنی تاج و ابوتاریک و غیر آن نیز آمده است و در ادویه مراد از این چمنبری و کیم بودن شکوفه و تار نباتات است و اکل و اکیل جمع آن آمده * انکملاب * مراد از آن نکه داشتن عضو است به بنیاد ویه که در آب جوشانیده یافتند و یا گرم کرده یا شنبلیله * اودیه * جمع وادی به معنی کناره در بار و زود خانهاست * اوزن رومالتی * عسل و آب باران با المناصه در هم مزوج نموده در آفتاب گذاشته است * اوکسالتی * سرکه مخلوط با آب و نمک است * حرف الالباب * یازدهم * اسم باری تریاق است و بگویند هر چه دفع سم کند و مضروع مرکب نامند مخصوص باین اسم است * باقور * جمع بقور است * یا کور * نخستین موه است که برسد * پتر * بریدن * بخور * هر چه در آنرا استعمال نمایند * بر بوم * باری بخلور نامند * براق و بصاق * آب دهن را گویند * بزر * البته ارباب نباتات در غلاف و در قشر باشد مثل خشخاش * بشع * یعنی بد مزه است و هر چه را طعم مرکب از مرارت و قبض باشد با این اسم خوانند * بصیمب * تورانی و درخشنده * بطایم * زینبها * که آب در آن جمع شده باشد و باری می برد آب نامند * بعو * یعنی اول سر کردن است * بکر * شرجوان و بکسراوان هر شیزه * پینک * بتترنگ که در ساق اشجار متکون شود * حرف الالباب * تریاق * بکسرا و باری می تریاک نامند و هر چه در شان او باشد که حفظ قوت و صحت مزاج روح بسط کند که رفع غم و رسم از خود نمایند با این اسم نامند و گویند تریاق مخصوص بد وائی صافی است و آنکه اخیر و انزلیق مینامند بجهت حفظ قوت آن است که درین مایه تریاق حقیقی

اشتراک دارد * تصعيق * آغختن شراب با آب است * تصعيق * آنچه با تش اجزای آنرا معود فرماید و لطیف آنرا
 اخذ کنند * تعلیق * آغختن چیزی بکردن و با سوراخها * نفعه یعنی بی مزه و مراد طعمی است که نه لذت یابد * تکریر و
 تاثیر آن ترطیب و تلین و راحه عینار و تولید بلغم باشد * تکریر * بفراسی یا در کوپن و آن متغیر شدن طعم است یا بو
 با مرد و * تکلیس * یعنی صابون کردن و موختن چیز و صبر آب نمودن و پیر و برداشتن آمد * مراد از آن مهیا ساختن
 بعضی ادویه است بجهت نفوذ و سرعت تاثیر و رفع کردن ثقل و کثافت آن خواه با حراق باشد و یا بحدل دیگر * حرف الثاء
 * تغیل یعنی کران و برعکس کران آمدن بوطبع که دیر فعل بود و سریع الزوال نباشد * تغیر یا نبات است مثل خوشه
 مبه و امثال آن * تمهین لغت یونانی است و مراد از آن مرچه از نباتات مابین درخت و گیاه باشد * حرف الهمزة
 تجبر کسر عضو شکسته را بستن است * جرله بر اعمه مله زمین شک لاغ * چریش نیم کوفته که بلغور نامند * حرف الف
 خشک و خشکی * جمد یعنی اول و ثانی آب کرد آمد * و جمع شد و بسته شد * از سردی و نیز جز و چیز را نامند * حرف الحاء
 * حاصص یعنی توش * حاد یعنی تند است و آن مرکب از تلخی و حرارت است و فعل آن مثل انحال اجزای آن است * حصب
 آنچه در زمین یا از روی غلاف باشد مثل کدوم و جو * حریف یعنی کزنده که اجزای آن در زبان فرو رود و بسیار بکزد و
 تفریق اجزای آن نماید * حشیش گیاه خشک و شبیه بپیشک شد و کوپن مخصوص نباتی است که بر روی زمین پهن نمید
 یا ساقی باشد و بحدل تمشش نرسد * حنک که آنچه از سائیدن و چیز جدا شود * حلاق سترنده موی * حلو * یعنی شهربین
 و مرچه زبان را منبسط سازد و اندک حرارت در آن احد اث کند و لذت باشد شیرین نامند * حلیب شیر * تشه و اغیر
 آن و شیر تازه و شیشه است * حمل بار نباتات است اعم از ثمر و مشابه ثمر * حمل اعم از ثمر و مشابه ثمر است * حرف الخاء
 خائز آنچه اجزای مخلط را بهم آورد و غلیظ گرداند * خر * سر کن طپور و غیر ما است * خلیف یعنی سبک و آنچه بر مایع
 احتیال آن آسان بود و سریع الزوال باشد * خلیج بیرون رفتن سراستخوان از مکان خود * خلعلع اسم ضعیف است
 * خلیج سست * حمل * یعنی پر زاست و در ادویه مرچه شبیه بپر و بر سطح ظاهر آن باشد مانند آنچه بر روی به میوه باشد
 * حرف الالدال * دایق آنچه بجهت لزوم و کثیفه خود بدست بچسبند مثل دبق * دسم مرچه زبان و غیر آن را نرم
 سازد و اجزای آنرا منبسط سازد و بی احد اث حرارت و فراسی چرب نامند * دلوک * یعنی مالدن است و مراد از آن
 آنچه از سننات با نکشت بردند آن و غیر آن بماند * دوائی غذائی آنکه تاثیر کیفیت آن زیاد و بر تاثیر کمیت و مواد آن
 باشد * دوائی سدی آنکه بکیفیت تاثیر آن موافق مزاج نبود و با لخاصیت کشتن و باشد مثل افیون * دوائی مطلق
 آنکه تاثیر بکیفیت کند و جزو بدن نشود * دهنی آنکه در جسم او چربی موجود باشد و باعث اشتعال او گردد مثل مغزها
 و تشه و چوب مندل ایض و دینار و عود مندی و مانند اینها * حرف الذال * ذرو آنچه سائید بی مائعی بر عضو بمانند
 و یا بپاشند * ذفرین بوی * ذوالخاصیت آنچه تاثیر بصورت نوعیه خود کند اسم از آنکه تریاق باشد یا زهر * حرف الزاء
 * زایغ آنچه سواد را مانع رختن بعضی شود * اعصار اقبال ورود آن نسا در درع مقابل جذب است * رجیع نفعه مضاعف
 اول انسان است * رخصت یعنی اول و ثانی باز پرورده و در ادویه مرچه نازک و زرد شکن باشد * رخو نرم و سست
 * ردی الکیموس آنچه از آن اخلاط غیر معتدل القوام و الکلیفه متکون شود * رزین آرمیده و مرچه بارور را در ادویه
 آنچه در ممانت و سنگینی و خوش جوهری تمام باشد * رسوب ته نشین مایعات و آنچه در مایعات این از نادر و روی آید

ده ایستند آن را را حُب نامند * رَضِب رطوبت غلیظی را نامند که در اطراف یک چشم جمع شد * و جَمِید به باشد * رَوِث
 فَرَکین معیونات * رَوِث و صَالِی شَراب متخذ و عصاره کل مرغ است با عسل * حَرْف الزَّائِی * زَعْفَرَه * طعم بسیار
 گریه و مرکب از مزارع و ملوحات است * زَعْب * اول موسی که بریدن حیوانات بر آید و ام * کَمِیض است که سا غری
 باشد و در ادویه آنچه بر سطح او چیزی شبیه بوی تازه بر آمد * باشد مزغب نامند مانند به و ملو و شفتالو * زَهَر * شکوفه
 نوکل باشد * حَرْف السَّیْن * ساحل کنار دریا * سَائِلُ آنچه انجاء آن در همه جهات حرکت کند ام از آنکه اتصال
 اجزاء او منقطع شود یا نشود مثل آب و روغن * سَمِیخ غوره راز * سَمَط را است بی کره را نامند از مرغیان * سَحِیق
 آنچه بسیار نرم مانند * سَم * آنچه بغاری زهرنا مند و بمبضض است کیفیت و خاصیت خود مزاج را ناسد سازد مانند
 بیش * سَنُون آنچه بدندان باشد و یا مانند و مقوی جوهر آن باشد * سَهْلُک بد پوشیدن کوشش و نبوی عرق که از بدن
 آید که بغاری و سیحیت نامند * سَهْلُ زمین نرم * حَرْف البَیْن * شامع * کَره * بلند * شتر بفتح اول و کسرتانی در بدن
 پلک چشم * شَجَر نباتی است که باشاخ خشبی باشد و کامل او آنکه با اجزاء تسعة نباتیه باشد و آن ضرورتی و لیف رصم و ریز
 و قشر و اصل و عصاره رَحَب است مثل درخت خرما * شَدَخ مرغ کشتن و فراخی و سفید روی است * شَدَخ حَصَل *
 بعضی از هم باز شدن رگ کشتن * شَدَق بفتح اول و یا کسرتانی و میگون تانی فراخی کوشه دمان و پختن فراخ شدن کوشه
 دمان * شَرَف بضم اول و فتح تانی کنکرها است و در ادویه آنچه در اطراف او زواید و بر آمدن گیاه باشد مشرف نامند مانند
 شرانار * شَطَب بضم اول و ثانی جوهر مشرب و بفتح اول و سکون تانی جدا کردن و در و شدن و پوست باز کردن و در
 ادویه هر چه با این صفت باشد شَطَب گویند * شَمَه آنچه بو کند * حَرْف الِصَّاد * صَالِح الکیمیوس آنچه از و خونی متولد
 گردد و بیهمة جهات آنکه امتداد داشته و سایر اغلاط مخلوط با آن بقدر طبیعی باشد و خلط بد از و بهیج ترسد * صَبْرَه ز زمین
 مسکستان * صَفِیق بفتح اول و ثانی آبی که بر آدم و یا مشک نوب برین پس زرد گردد و بمعنی طرف و کنار و در نباتات آنچه چین
 باز و یا زردی زمیل بطرفی داشته و مستقیم نباشد مصفق نامند * صَفِیق پوست درخت و مستحکم بافته شد است * حَرْف الِضَّاد
 ضَمَد آنچه غلیظ القوام که مانع و نرم باشد بر عضو مانند و یا بر ویند ام از آنکه موم و روغن داخته باشد و یا نداشته باشد
 * حَرْف الطَّاء * طافی آنچه بر روی آب ایستد * طَبِیخ آنچه جوشانده آب آنرا استعمال نمایند * طَعْن جزد کردن
 * و طَاحُونَه که آسیا باشد مسمی با هم لازم است * طَرِی تازه * طَلَّ آنچه در قوام باشد و بر عضو مانند و نام نوعی
 از شراب است * طَنِیب سکون تانی خوشبو و تند و پشیدل آن بمعنی پاکیزه * حَرْف العَیْن * عَشَب بضم اول و سکون
 ثانی بمعنی گیاه است * عَصَا به معنی عصیر است اما خرا آنچه بی آتش بهیج را یا با قتاب منعقد کرد * باشد استعمال نمایند
 * عَصِیر آب انشوده از نباتات که منجمد نشد * باشد * عَطَر بفتح بی خوش و کسر خوشبویی * عَقَص بکسر نا طعم ز منبت
 که زبان را درشت سازد و اجزای آن را بمب برود نیم آورد و فعل آن تبرید و نکیند و تصلیب و تششیر و ریخ است * عَنَقَو
 خوشه نباتات و عنایقید جمع آن است * حَرْف الغَیْن * غَرَضه آواز مختلف است که از حلق آید و مرا دازان حرکت دادن
 مائعات است در حلق و فروردن آن و یا فرو نبردن و ریختن آن * غَض بفا د معینه تر و تازه نارس از نباتات است * غَلِیظ
 بمعنی گلیف است و در ادویه بیشتر متولد اول است و استعمال لغظ کثیف و ادویه است * حَرْف الِقاء * قاتر میكرم است
 * قَتِیله بمعنی شافه که مخصوص بد باشد * قَرَزَه شانه که قبل و رخم را مخصوص باشد * قَرَفِیرِی بمعنی رنگ بنفش

است * قسم از هم جدا شدن است * **حرف القاف** * قابض گیرند و نامند که اجزای زبان را بهم آورد و درشت سازد و فعل آن تبردن و تجفیف و تغلیظ و تقویت است و در غیر طعم مواد از آن شیء حابس است که بسبب بهم آوردن اجزای متحرک و حبس و استحساک نماید * **قضا** بیان شاخهای کلاه می ساق است و تقصیر واحد آن است * **قطر** آنچه در گوش و غیر آن از اعضا نپیکانند * **قنبه** بضم اول و تالت و میگون ثانی قبهای خوشه گشت است * **حرف الالف** * **کثیر** اغذاء آنچه اکثر مقل را و جز و بدن شود * **کثیف** بخلاف لطیف و آن چیزی است که اجزای او بد شواری قبول انفصال از کیفیت بدنی کند و نفوذ در اجزای بدن سرعت نماید * **کما** آنچه گرم کرده بر عضو بدن مثل تکمیل بسوسن کند * **کیموس** اخلاط متزنه و از مضم که یلووس کشکای است که از مضم معلى بهم زمل و شبیه بکشک معلول باب باشد * **حرف اللام** * **تخلیج** آنچه با مائعات در طریقی کرده و بر مژده و بکنند * **کسا** عرشهای بار یک نبات است * **لزاق** * **و لزوق** آنچه بر عضو بچسباند و با چه چسبندگی باشد * **لطوخ** بمعنی اندودن چیزی است بر عضو که از طلا غلیظتر و از صمغ درخت تر باشد * **لطیف** آنچه در شان آن باشد که بعد از ورود در بدن منقسم گردد با جزای بسیار صغائر و نفوذ در جمیع اجزای بدن سرعت کند مثل زعفران * **لغابی** آنچه از خماسیدن آن در آب اجزای آن مخلوط بر طوبیت شده چیزی لزج بهم رسد و چون برشته کنند الزاق آن رفع شود مانند بیدانه و بر قطر نار برشته خطمی و مانند اینها * **لعوق** بمعنی انگشت پیچ است که از میچون رقیق تر باشد * **لیف** آنچه از اصول و لحای نبات روید و بار یک تر از لیس باشد * **حرف المیم** * **مالی** عمل است * **مالی** قراطین * و **ماء القراطین** * **ماء العسل** این * **مائع** آنچه ضایع باشد و سیلان کند و رقیق القوام باشد * **مبرون** آنچه بسوسمان خرد کرده باشند * **مرعنی** تلخ و هر چه بسطح ظاهر زبان نفوذ کند و در شست سازد و با کرامت بود و طبع را بهم زند و وصل آن تشبیه و جلا و منع تغذیه است * **مروخ** مایلین چیزی بر اعضا است * **مزل** آب پراکنده است * **مسبب** آنچه خواب آورد و با منوم مزاد است * **مسکر** هر چه مستی آورد و داعم از آنکه با تغذیه باشد یا نباشد * **مسوح** * **مسه** در مایلین آن بر بدن مبالغه در دلتک عضو کنند * **مسیح** بی مزه و با تفعه مراد است * **مصول** آنچه در سوختن بعد از مادیت فرسد * **مضغ** خائیدن چیزی است * **مضمضه** مرمانعی را مانند که در دهان حرکت دهند * **معقف** خیمه و کچ شده است * **مغسول** آنچه در شستن آن مبالغه کرده باشند * **مغرق** بفتح اول و کسر التاء تارک سر و در انوار و کلاه هر چه سران هموار نبوده و زواید داشته باشد مغرق گویند * **منتن** بد بو * **منحول** آنچه بجهت باشد * **حرف النون** * **ناشف** * **ناشف** آنچه جل بر طوبیات سیاله کند و داعم از آنکه منافذ او مرئی نباشد مثل آمک آب ندیده و یا مرئی باشد چون اسفنج و ناشف را قیل نیز نامند * **نبطی** در لغات مراد از لغت قومی است و در ادویه مراد کیا و خود روی است که آن را نکشته باشند * **نجم** نبات بی ساق است که بر زمین پهن شود که بفارسی بیار * **کوبند** * **نشاره** آنچه بسوسمان دم اره ریز شده باشد * **نسوق** آنچه ببنی کشند * **نطول** امرچه را جوشانید و آب آنرا بر اعضا برزند و با شویه قسمی از آن است * **نفاخ** هر چه دران رطوبت غریبه باشد و از حرارت بدنی تعالی نیافته مستحیل بر باخ شود خزه در معدله و امعا مثل میوه فارخه در عروق مانند مغز و اکثر تشنه و قسم ثانی را فعل تقویت باه است * **نفوخ** آنچه از اجزای با سه مائید بی مائعی در بینی مدخل * **نقوع** و **نقیع** * **نقیع** خیسانید و بدن جوش صاف نموده استعمال نمایند * **حرف الواو** * **وئب** جستن از جای * **وئی** کزنده * **وعر** بعین مهمله زمین سخت * **وقود** بر آفر و ختن آتش * **وهن** مستی * **حرف الهاء** * **هاضم** آنچه اعانت طبیعت بر طبع و

کنگ را بدین غذا و خلط کند و طبیبان بول هضم آن شود مثل مصطکی * هشتک یا روشدن * شش ایچه جرم آن نسبت بر وزن یک
 باشد و با اندک اغفردن ریزه شود مثل صبرخوب و غاریقون * حرف الیاء * یا نوخ بدش سراسبت * فصد سبیل *
 در آردم در میان اوزان طبیه و هندیه و اهل ایران وزنی * بد آنکه چند وزنی که بسیار متعارف را کمتر در استعمال
 ادویه مل کو میگردند و اینجا نوشته میشود با اختصار و تمامی اوزان با التفصیل در هفت مقاله قرار یابد بن کبیر ذکر بافت * ابریش
 دومن است * آرزو یعنی برنج متوسط در کجکی و برنجی نوزد و در دله بری است * اسنان چهار وزن معال است * ابولات
 تهر را ط است * اوقیه که وزنه نیز نامند هفت مثقال و نیم است * با قلات نیم درهم است * بند قه بکر هم * ترمسه و تهر را ط
 جوزة از مطلق آن مراد نه در خبی است * حبه از درهم و از ده و نیم و از مثقال چهار راز که دوشعبره باشد است * حزمه
 بحای میمک و زاع معجمه آن مقلد راست است که کف را عملوسازد و یکسجلیان ایهام و سبابه چون سر آنهارا بر هم گذارند و بحسب
 وزن چهار مثقال و بعضی قریب پنش مثقال کذبه اند و از حسابش یک نهضه است که یکل سته با مثل * حمصه چهار رجو و یک ربع
 جو * خرنوب بکبر را ط است * دانق که بفارسی دانک نامند از درهم و تهر را ط و از مثقال سه تهر را ط و کجبه است که از مثقال
 طیبی مطابق اوزان هندی یکسره رتی و سه ربع رتی و بر برنجی پنج رتی و بر رتی و از درهم طیبی دو و نیم رتی و از حزمی چهار رتی
 تخمینا میشود * در بعضی بکدر هم و بقولی یک مثقال است * در هم چهل و هشت حبه است که بحسب این عمل کو در در حبه نسبت
 شعبره و بحساب هندی یکما شه و هشت رتی میشود * رطل دوازده اوقیه است و بد مثقال نه و بد مثقال و بد رطل و بد رطل و بد رطل
 مسکرجه مطلقا شش استار است * شعبره دوازده است * صاع چهار من است * صدقه نه اوقیه است * طموج
 از درهم دو حبه و از مثقال دو حبه و نیم و دوازده است * قنچار مثقال بزرگ ملعقه است * قسط رومی نه رطل و نصف
 سلس رطل است که بیست اوقیه باشد * قسط انطا لیبی بکر رطل و نوزده جمعی بکر رطل و نیم و در کائنات ساهر و رطل و نیم است
 و از عسل بقول شیخ الاربیس نیز دو رطل و نیم و از شراب هشت رطل و از روغن مرده اوقیه * قنطاریش من است و بعضی
 نکصل و بدست رطل دانسته اند * قوا سوس شش مثقال است و از روغن دوازده در خبی و از سراب یک اوقیه و نیم * قوطولی
 هفت اوقیه است * قیرا ط سه حبه و بقولی چهار حبه است * کف که قبضه نیز نامند شش مثقال است * کیلچه به اوقیه
 است که بکمن و هفت من من باشد * کیل سه صد درهم و کسوی است و بقولی سی و شش من * مثقال یک درهم و سه ربع درهم
 که بحسب این دوماشه و برنج رتی و سد ربع رتی میشود * مسکوک سه کیلچه است * ملعقه از عسل و معاجین چهار و هشتال
 است و از ادویه خشک دو مثقال * من نکصل و هشتاد مثقال است و بد درهم دو ص و شصت درهم که بحساب هندی و تخمینا
 چهل توله و هشت مائه میشود * ناطل و ناطیل دوا سنا راست و نوزده خجندی دوا و قیه * اوزان هندی * سرخ که
 صبر الی یک باشد که بپزدی که کجکی نامند سه جو منو سطا است * رای متعارف بنگاله که تنم کل چاندنی است چهار جو متوسط
 است * و رانی شاه جهان آباد که کجکی است * و مائه بنگاله هشت رتی است و مائه شاه جهان آباد و هشت کیلچی * نایک
 بقولی چهار مائه و بقولی بیست و چهار روح * نوله متعارف بنگاله دوازده مائه است و توله متعارف شاه جهان آباد دوازده مائه بنگاله که
 دوازده مائه شاه جهان آباد میشود و بیست و هشت مائه که المکری بعینه توله دوازده مائه است و بیست و متعارف این زمان دوازده مائه است
 * نام بیج تانک است که بیست مائه باشد * مهر یعنی طلا مسکوک هندی که اشرفی نامند تمام آن نه مائه و شش رتی است
 و ناقص آن نه مائه و چهار رتی و بعضی نه مائه و نیم رتی است * سیر هندی عالمگیری بخته یعنی سیر تام شصت و چهار رطل

است بحسب نوله بنگاله و نیز خام یعنی ناقص مختلف میباشد **من عا لمکیری** چهل و نه نام است **اوزان** متعارفه اصل
ایران منقال صبری درین اختلاف است واضح آن است که یکصد و بیست و هشت جو متوسط است که سی و دررتی هندی میباشد
که چهار ماشه میشود **غاز بیگی** و منقال صبری است که هشت ماشه باشد **د و غازی** چهار منقال صبری است
سیر یا زده منقال است که پنج توله باشد **د ناری** و هفت منقال و نیم است **پنج نار** هجده منقال و سه ربع منقال است که
شش توله و سه ماشه باشد و و نیم نار نه منقال و سه ثلث منقال است که سه توله و یک و نیم ماشه باشد **من تیریزی** شش منقال
است که یکصد و پنجاه و دو غازی باشد که بحساب هندی در حد توله که سه آنار و ثلث آنار باشد میشود **نیم من تیریزی** نسیب آن
است **پنج نار** یک ربع آن است **پنج نار** عبارت است از ثلث من تیریزی **سیه عبارت** است از شانزدهم حصه یکمن تیریزی یا زده و نصف
سیه است و این را اصل اصفهان ده نار گویند **من شاهی** دومین تیریزی است **ذیل** در بیان تحویل بعض اوزان به بعضی معرفت
آنها **تحویل** در هر منقال آنست که از دراهم نصف و خمس را جمع نمایند که آن عدد مناقیل است مثالش خواهیم دید دانسته
شود که پنجاه در هر منقل است از پنجاه نصف گرفتهیم که بیست و پنج باشد و خمس آن که ده و مجموع سی و پنج شد پس
دانسته شد که پنجاه در هر سی و پنج منقال است **تحویل** منقال بدو درم آن است که چون بر عدد دراهم سه سبع افزوده شود مراد
حاصل میگرد مثالش خواهیم دید دانسته شود که چهل و دو منقال چهل درم است پس افزودیم هجده را که سه سبع چهل و دو
است بر عدد مناقیل من کرد دانستیم که چهل و دو منقال شصت درم است **تحویل** مادون درم بدو منقال آنست که هجده
در آورند و ثلث آن را باین ازن پس آنچه بماند حبات منقال خواهد بود مثالش درگاه پرشد که چهار دانگ درم چهار دانگ منقال
میشود و باید که هجده حساب نموده و آن سی و دو حبه محسوب میگرد و چون ثلث را وضع کنند بیست و هشت حبه بوزن منقال
مبماند و آن نه تیرا و یک حبه از منقال است **تحویل** مادون منقال بدو من درم آنست که بیست و سه درم را آورند و
و بر آن سبع آن افزایند مجموع آن حبات درم خواهد بود مثالش چون بر منقل که ده تیرا و نیم منقال چه مقدار از درم است
باید که آن را بسجده در آورند و آن سی و یک حبه و نیم میشود و چون سبع آن را که چهار حبه و نیم است بر آن افزایند سی و شش
حبه در هر منی خواهد بود و آن چهار دانگ و نیم درم است **تحویل** اوزان دیگر با اوزان هندی به بدانکه هر ورتی را که خواهند
تطبیق با اوزان هندی و عدد معلوم نمایند که چه مقدار از آن است باید که اگر مادون درم و یا منقال است بشعیر و برند و
و شعیر را برتی ورتی را با ماشه مقدار وزن آن را در باید که چند ورتی و یا چند ماشه است مثلا چون خواهند بداند که درم
چند ورتی و یا چند ماشه است همچنین منقال بدو ستور یک تریه یافت در باید و در ضمن درم و منقال در مقدمه قرا باید گیر
ذکر یافت و اگر فرق درم و منقال است مغن از هر یک از آن هر دو را بحساب هندی در یافته حساب نمایند که چند ماشه است و هر
درا زده ماشه را یک توله محسوب دارند و هر شصت چهار توله را یکسیر و هر چهل سیر را یکمن تا آسان و واضح گردد دانسته
و تطبیق بعض اندیا با بطریق دستور العمل نیز در مقدمه قرا باید گیر ذکر یافت و بالجملة آنجا شعیر را برتی ورتی را
بماشه میریزد اینجا ماشه را بتوله و توله را با ثار و ثار را برین برند و در باید **فصل** سیزدهم در بیان بعض امور
متعلقه بنجوم و طبیهیات **بدانکه** مولدات ثلثه که جماد و نبات و حیوان باشند منکون و مرکب از امتزاج عناصر ربعة که آنش هوا
و آب و خاک اند بتا ثیر کواکب سبعة سیاه زحل و مشتری و مریخ و شمس و زهره و عطارد و قمر را علت ثوابت و نظرات هر یک
با یکدیگر بتحرک افلاک دوار را بر پروردگار جل و عز و هر یک از ارکان راد و طبیعت است چنانچه سبعة سیاه و خضر ما علربات

همس را در وقت ابدت یکی فاعله زدیگویی منفعلیه فاعله حرارت و جبروت و منفعله رطوبت و بیوسیت است چنانچه ذکر یافت و در جدول اول منسوب است کواکب نیز خواهد آمد و سه کواکب دیگر تابع و مشارک علویات اند و سه مشارک مشتری عطارد مشارک زحل و مشتری و سه کواکب و روحانیه علویات و شمس بلسان شرع هر يك معبر و معنی است چنگلی از ملائکه عظام مثلا روحانیه زحل را عزرائیل ملك الموت قابض ارواح نامند و روحانیه مشتری را میکائیل ملك الارزاق و روحانیه مریخ را اسرافیل فایده صوری و روحانیه شمس را حیرتیل حامل و خبی و تنزیل و الهام گویند و آنچه در س عالم سانس و واقع میگردد بچشم حق جلشانه از تاثیر آنهاست خواه در تعز زمین و جبال و سواحل باشد از ترکیب زبقی و کبریت که ماده معنی نبات است با اختلاف مراتب آنها از لطافت و کثافت و صفا و کدورت و تساو و غیره و در باطل و کثرت یکدیگر چنانچه در فصل نهم ذکر یافت و یا نزدیک بسطح زمین خواه بی توسط بزر و تنجیم و نوا و اعمال آدمی را در آن دخل و تصرف نباشد که گیاهها و اشیا را خود و یا باشند و یا دخل و تصرف باشد که انواع ذرات آنها و هوس اشیا و ترکیب بعضی انواع با بعضی است که نباتات باشند و آیه کریمه وافی قد ایه و فی السماء رزقکم و ما توعدون بیک معنی اشاره بدان است زیرا که بدن و نزل چار و آن و تاثیر آفتاب و سایر کواکب بر اراضی انواع نباتات و حیوانات و نام و حیوانات که غلبه ای حیوان و انسان است بهم نرسند و نزل و رحمت و برکت و فیض و بهشت و نعم مرعده آن با اعتبار نعمت و علو شان منزلت معبر از صفا و در سماء و فوق آن است و یا بروی زمین خواه در سوراخهای زمین و جبال و خاکها و زمینهای نمناک و کوهها و انبوهی زارها و امثال اینها بی ناس و جمیع نباتات و ماده که انواع موام و حشرات باشند و یا نباتات که بعضی اینها و انعام و در آب و هیل و جبل و اهلی و وحشی باشند و یا بعمل و صنعت انسان کشف نمائند بعضی انواع را با بعضی دیگر مانند استر که از جمیع الاغ با نفوس است و بی اهلی با بی وحشی و یا با و وحشی و از سبیل و یا صنفی بصف دیگر که انواع حیوانات باشند با اختلاف اصناف خود و یا در مو یعنی پرواز نمایند و خواه صغیر الجمله باشند و یا کبیر الجمله و یا اشیا و رشکاف و دیوارها و کوهها و آشیانه و خانه میسازند که انواع طیور باشند با اختلاف اصناف خود و یا در آب تکون یابند خواه بطریق ناس و یا بدون آن که انواع حیوانات مائی باشند با اختلاف اصناف خود از اصناف و حلزونات و کرمها و سمک مفلس و غیر مفلس و غیرها از اصناف حیوانات مائی و هر يك از این مولدات ثلثه را اغذاء و غذائی است خاص بتوسط تاثیر آن کواکب و قوی که حق جل و عز بیک از این انواع ثلثه بقدر احتیاج و قابلیت عطا فرموده از جاذبه و ماسکه و ماضیه و دافع و غایه و نامیه و مولد و چون این قوای سبته در جمادات بسیار ضعیف اند و تمیز تامی ندارند لهذا آنها را صاحب آن قوی نمیدانند و در نباتات چون قوای تمیز تام دارند صاحب آنها و آنها را اقوان نباتیه گفته اند و غذائی نباتات از لطائف اجزای مائیه و ترابیه مشتعل با هم است که در شیه و بیج و گیاه و شیر جذب نموده نشو و نما مییابند و بتدریج بواسطه عروق و پوست درخت و ساق و شاخ و برگ و کل و ثمر و بزر و نوا میسازند و هر يك آنها از اغذای خود می نمایند و چون تغذیه و تمیه و تولید بزر و نوا و تولید و شاخهای اطراف بعضی اشجار که بمنزله تولید مثل است بدون مضوم از بعد در هر يك از مواضع متصور نیست و لیکن چون در نباتات ضعیف است در آنها چنانکه اعتباری نمی نمایند و الا بعد از تحقیق نیز خالی از آن نیستند و غذای که بر تنه اشجار و بیج آنها بهم میرسد فصول هفتم اول و ثانی است بمرا تب و صومغ و البان و ریتوعات و آب جاری از تنه بعضی اشجار و کفیکه بر بیج اوراق و اوراق بعضی نباتات مجتمع میگردد و فصول مضوم ثلثه آخر است چنانچه در بدن حیوان ببراز و بول و عرق و غل و الغلبه و حلات خون بر عاف و بول و الدم و قی و الدم و بواسیر و حبش

و حمره و اورام و بشور و دامبل و حری و غیره و آدم قاعده و صفرا و وجود و بطن نیز با امراض مذکور و غده و غیره و اسهال و مراغه
 مخصوصه و غیر مختصه دفع میگرد و معالجه و تدبیر طبیب در امراض بدنی از جمله اعمال و تصرفات آدمی است در ابدان و
 در امراض نفسانی و روحانی تصرف او است و نفوس و ارواح و نظرات کواکب را نیز در آن دخل است و بدانکه مرتبه
 از مواد بلند پخته پیوسته دیگری است یعنی اقی جمادات پیوسته با بدنای نباتات است و جمادات متکونه آن مرتبه از
 نباتات نیز بهره دارند مانند حیرالیهود و مرجان و سنگ دین و شل عینه شکل حامی مفلس بقدر یکشیر طفل ده درازده ساله
 و در حلاوت و تغل و جوهر مانند حیرالیهود و سفید و مرتبه اول نباتات کبابه و اشجاری اند که از جمادات نیز نصیبی دارند مانند
 نباتاتی که در سواحل بعض دریاهما که کومستان است میرویند خواه تمام آنها در آن زیر آب و خواه قدری بیرون بسبب
 جزر و مد و غیر آن باشد پس نباتات و اشجار و عینه و در ریج تا قویه در تمام اجزاء متعنه نباتات میرویند و اقی نبات پیوسته با دل
 حیوان است بدانکه بعض نباتات شبیه شکل حیوان و انسان میباشد بدن و جنس و حرکت مانند بیروح الصنم که آدم کبابه
 مانند و شنبلیله شله که در بعض بیشه و جنگلهای ملک هند و زیر بادات و اراضی بدن بعض اشجار است که ثمر آن به شکل سر انسان
 ظاهر میگردد و بعضی به تمام میات انسان میباشد و نموده که بموی سر شاخ درخت او نبشته است که گویا میخواهد که تکلم نماید ولیکن
 تکلم و حس و حرکتی ندارند و چون بعضی اعضای آنرا قطع نمایند بطوری شبیه نشون از آن بر می آید و شخصی موی سر یکی
 از آنها را برید و از درخت جدا نمود و قطره شبیه با بخون از درخت آن بر آمد و پرمرد و گردید و شکم را با شکافت
 سه عد دقیم از آن بر آمد و نیز مسموع گشته که در آن اما کن مل کوره درختی ثمر میآورد و چون آن ثمر رسید و شل شکافته
 از آن طایر کوچکی بمقدار بچه کشکی از آن بر می آید و نموده آنجا پرورش نموده بمقدار کجشکی میروند آنرا چون از حیوان
 نگون نیافتند و از نباتات هم رسید و معمور و در بعضی نموده که مطلق حیوانی نمیشورند از خوردن آن نیز اجتناب مینمایند و در
 ثمر درخت حقیق دارد و در ثمر جمیز نیز بیشه های بسیار نگون میباشد و لهذا آنرا درخت پشه مینامند و در ملک هند سنگی بهم میروند
 به شکل سر انسان و صورت آن سبزه رنگ و در دهان آن نقطه طلائی است و نموده آنرا میبردند و آنرا پارس ناته و سلاگرام
 نیز نامند و با اینصورت مانند نخل و با رجیل و فوفل که چون سر درخت آنها را ببرند دیگر ثمر نمیدهند و تا که درخت نخل
 نور با داده که لاج و فحل گویند نیز نخل نموده ثمر خوب نمیدهد و میل مینماید سر نخل نیز بموی نخل موده و چون تمام پیوسته
 در کل اشجار را جدا کنند خشک میگرد و نباتات انواع و اصناف اند بعضی از آن قبیل اند که در یکروز میرویند و در همان
 روز بر طرف میگرد و بعضی در چند روز نگون میباشد و یکسال میروند و چند روز می مانند مانند ریاحین و کلهای بعضی بکنز
 از سه ماه نگون نمیبایند و بنم نمیبایند مانند گیاهان که با در یک و بقول و خضر اوقات و بعضی زراعت ها و بعضی بعد از چهار ماه
 مانند هند وانه و خرزه و کد و بلبل و امثال اینها که بیار دارند و ساق ایستاده اند و بعضی بعد از نه ماه مانند اکثر حبوبات
 و بز و مانند جو و گندم و برنج و ذره و دخن و امثال اینها مانند نگون جنین در رحم و لهذا اکثر غذای انسان ازین حبوب
 است بنما سبت و اما در ملک بنگاله و بلاد دیکه حور اوت و طوبیت بر آن غالب باشد از اقلیم دوم بکثر ازین اقام مذکور بگونه
 و اتمام میباشد و بدانکه هر یک از اجزای نبات و شجر بمنزله عضوی است از اعضای حیوان مثلا بیج و ریشه بمنزله سر و اعصاب
 و عروق آن است و باعتباری بمنزله کبد آن است و نموده درخت بمنزله طهو و پشت آن و پوست و عروق آن بمنزله پوست و عروق
 حیوان و شاخها و اوراق آن بمنزله دست و پا و انگشتان و گل و ثمر آن بمنزله نطفه و نتیجه و اولاد و خوار آن بمنزله شاخ و ناخن

و مثلاً و اول مرتبه حیوان حیوانات ضعیفه اند مانند کرم ها و مرم و حشرات که از نوعی دوازده گانه حیوانی که پنج حس ظاهر پنج حس باطن و قوت شغوی و غضبی است بهره بسیار کمی دارند بلکه بعضی صاحب سه قوت و بعضی چهار قوت و بعضی پنج قوت اند و همچنین تا تمام آنها با آن قوت قیاسیه مذکور یعنی تا بقدر پنج حیوان تام قوی کامل صاحب آن دوازده قوت رسیده اند که مسوخت ثانیه باشد از خرس و میمون و قیل و غیره و از انواع حیوانات بعضی که آنرا انسان جنکلی مینامند یعنی تناس که بیون بی انسانسان بسیار حس و ادراک و شعور میباشند الا آنکه بطریق تکلم ندارند و با اشاره اکثر چیزها را میفهمند و می طلبند و این حیوانات در اقل مرتبه حیوانات اند و پیوسته با اول مرتبه انسانیت که انسان ضعیف التلطفه اند و از شرافت و مزیت انسانیت و بعضی که جناب اقدس الهی زیاده بر کل مخلوقات با عطا نموده که بمنزله فصل و مابه الا متبایز است از حیوانات و غیره که لفظی و ادراک کلیات و اظهار و تعلیم و تفهیم مافی الضمیر خود بدیگری و تعلم و تفهیم مافی الضمیر دیگری است و معرفت صانع جل ذکره بهره بسیار کمی دارند و کاملین انسان بهره تا آنکه وافر دارند مانند انبیا و اولیایم و حکما تشبیه نموده اند جمادات را با انسان خویش بلکه مرده و نباتات را با انسان غریب و معکوس و سر بزر زمین و یا با هیرون و بالا و حیوانات را با انسان مدعوش بچار دست و پای روند و انسان را با حیوان و انسان هر شیاری با عقل و تمیز و بدانکه آن گواکب مذکور بعضی سعد اکبر اند و بعضی سعد اصغر و بعضی نحس اکبر و بعضی نحس اصغر و بعضی متوسط تا بغ آنها پس هر یک از مراتب مولدات ثلاثه مذکور و تریاقیه فادز مریه نافعه حید و فاضله منسوب بسعد اکبر و اصغر اند و هر سی مضر مفسد و مهلك بنحس آنها بر مراتب و متوسط آنها بمتوسط آنها خصص که در خانه و بیت و اشرف و اوج و معاد و حظوظ خود ها باشند و یا نظرات سعور با آنها باشد بخلاف آنها که در غریب و متوسط و بی حظوظ و نظرات نحس با آنها باشد بدین ترتیب هنگام تکرار مولدات که گواکب سعیده مری آنها اند و آنها منسوب بدیها اگر در خانه و بیت و اشرف و اوج و حظوظ خود اند و نظرات سعور با آنها است در کمال سعادت اند و الا بر سعادت کمتر و ناقص و همچنین گواکب منحوسه و تکرار منسوبات آنها و بدانکه بعضی طبائع یا بعضی مناسب و الفت دارند چنانچه بعضی گواکب باهم مانند زینب با ذمب و حجر مقناطیس با حدید و کاهربا با کاه که چون باهم رسد حکم عاشق و معشوق دارند که بی عاقلی و مانعی و جدا کنند از هم جدا نکردند و بعضی تا هر بعضی اند مانند سنگ سنباده که بر اسطوخودوس جمع احجار را میسازند و میترانند و مانند آهن آید اگر که بدان اکثر احجار و فلزات را می تراشند و سوهان میکنند و بقلم الماس بر جمیع احجار نقش میکنند آنچه را میخراهند و کبریت که سیاه کنند و سوزانند و اکثر چیزها است که بسبب رطوبت هورقی لزج منجمد خود بصراحت آتش کک آخته بهره چه میرسد همچون و آنرا با خود میسوزانند و مگس میسازد و حجر مقناطیس را با لیس میسازند و می تراشند و می برند و طبیعتی معین طبیعتی است مانند تکرار که معین سبک و کثافت و طلا و نقره است و کبریت که معین تگلیس اکثر فلزات و احجار و مغنیسا و قلی که معین کد از سنکریزه و رمل است که بر اسطوخودوس کک آخته شیشه صافی میسازند و طبیعتی مزین طبیعتی است مانند نوشادر که غوص می نماید در عاق اجساد و ترقیه و اساح آنها نموده زینت می بخشند آنها را و پودر و شرب و زاجات و املاح مدبره که بدانها تصفیه و جلای فلزات می نمایند و طبیعتی مفسد طبیعتی است مانند اهراب که مفسد ذمب است و زینب مفسد کل فلزات و سر که مفسد عمل و طبیعتی که بر ذله از طبیعتی است مانند حجر با غرض اندل و طبیعتی با طبیعتی مازج است مانند تاثیرات ادویه و اخلاط و در اعضاء عاقله و حیوانات و انسان که هر عضوی که از اعضاء دوائی مخصوص بعلة خود و غلای لا اقلی بحال خود را بپناهیت جالب می نمایند با متعانت قوت مدبره

بدن و قوت ماسکه عسویه و قوت دفعه مغرب و قوت غاذیه و نامیه و مؤثره و همچنین سایر طبایع و چون این امور بالا جماع
 دامنند شد پس اگر در مقام اخذ و انتقا طهر یک از مؤثرات متآیات و بودن کواکب منسوبه بدانها را در خانه و بیت الشرق
 و حظ و اوج خود بودن نظرات سعود با آنها مراعات متفاد اولی است و همچنین در هنگام عطا بد یکر در توسعه و قی و اما
 در هنگام ضیق و ضرورت باکی نیست علم مراعات آنها و آنکه در جمادات ترا بیت و بیوست و نباتات ترا بیت و مائیت
 غالب است با هوایث و حرارت ضعیفه و بر حرارات منجمه قریب به باعتدال و در انسان با اعتدال قریبی طبی و بدانکه
 بعض نباتات و احوار باعتبار و کیفیت خود منسوب بد و کواکب اند مانند یباز که حرارت و وحدت بریم و در طوبت
 بزمه منسوب است و انبوت به پروت بزحل و بیبوست هم بد ورم بعطار و درسا است که یک چیز بچند کیفیت مشترک
 منسوب بچند کواکب است مانند چون بچینی و چل و ارناد و فرنی و هر دای هر کب القوی و کاه میا سل که یکجس و بکنوع بحسب
 جنسیت و نوعیت منسوب یک کواکب است بحسب اختلاف اوصاف و اشکال و غیرها بکواکب دیگر نیز و کاه میا سل اجزای بعض
 اشجار و نباتات باعتبار اختلاف کیفیات و الوان و خواص منسوب بچند کواکب که بهیچ آن منسوب بکوکبی و پوست آن بکوکبی
 و حار آن بکوکبی و کل آن بکوکبی و برک آن و تدر آن بکوکبی و تخم و لیم و آب آن هر یک بکوکبی مانند اترج و نارنج و شفتالو
 و انبه و نار و امال اینها بدانکه تکون تاریک و کثافت جویند از تاریک کواکب مذکور است بر اراضی و بخار و انهار و
 صعودا بضر و اذخه آنها بحسب اختلاف مواد و قابلیت مباد و اراضی خود مثلا آنچه در هوای قریب بزمین که از لعاب دهن
 تنکوب و بویا بسبب غلظت هوا مانند تارهای و رنگ ازم متعرق و یا مجتمع و درهم بافته شده در محوط و کج دیوار بار و رازه ها
 و بین شاخها و برگهای اشجار و مغارات حبال و غیرها تکون یابد آنرا سیم و تار عنکبوت نامند و آنچه صعود نماید و بالا رود
 اگر اندک و لطیف و بران رطوبت غالب است بحسب اندک سردی مانند سردی آخر شبها و خصوصاً سردی شبهای
 زمستان رطوبت کشته یا هوایزل نماید آب را طل و صقیع و شبنم نامند و این نیز بحسب قلت و کثرت ماده کم و زیاد میباشند
 و در اراضی قریب بدی و اورو طوبت زیاد بود و در بغیه کثرت کم و در صعود نماید و تا بکوه میسر و در اکر بران رطوبت و
 بخاریت غالب است بحسب سردی مترکم کشته دفعه فرود آید و از تریک فرود آمدن آن ریاخ بتموج و حرکات در
 آید و این نیز بحسب کثرت مقدار و قلت ماده آن و سرعت فرود آمدن و بطور آن کثرت و قلت ریاخ مختلف میباشد و
 بسبب طوفانها و بادهای عظیم این است و یا آنکه بعضی اجزاء آن بخار و آب را استحاله بیهو ا کرد و لهن ابرهای خشک
 ندیبارند و یا آنکه گرمی بسیار بر طوبت بخار و انهار رسد و دفعه مائیت بسیاری انغلاب بیهو ایت کرد و بتموج و حرکت
 در آید و بسبب جزر و مد و یا رانین انقلاب مائیت بسیار بیهو ایت و هوایث بسیار مائیت بیک وجهه این را گفته اند و آن
 انحراف مترکم را بحساب و ابرها مانند چون متعطر گردد و فرود آید بطور باران کورند و اگر بعد تقاطع و جدا گشتن
 در بین راه سردی بدان رسد و منجمد گشته فرود آید آنرا برف و تگرگ نامند و اگر قریب با تفصل سردی بسیاری بدان رسد
 و منجمد گردد و فرود آید آنرا تلج و برف نامند و اگر در خانیت و بیس بران غالب است زیاد صعود نماید و بالا تر رود و
 بکوه زهرین رسیده بسبب سردی سطح همان مترکم گردد و حرارت کم که در آن اذخه دریا طین آن بهیجان و جلاله
 و حرکت در آید و از حرکت آن هند آید و سطح ظاهر خود را شکافته بر آید با وزی شد بدانرا رعد نامند و اگر در این
 اندک دهنبت و کبریتیت است در عین شکاف متعرق گردد و از آن روشنی غا هر شود آنرا برق نامند و اینها نیز بحسب کثرت

دولت ماده مختلف میباشد در زیادتی و کمی را که بر آن اختصار و ادخنة کثیره و نهیت و کبریتیت غالب باشد بعد صعود و
 غراکم و انجماد حرارت کامنده و این اشتعال یافته آنرا مخترق کرده اند و از این روشنی وصل اظهار کرده و جرم هوخته کثیف
 آن بیفتد با بخاری گرم کبریتی که به بخار بنسبت شکلی و در زمین فرو رود و بخار آن بهر که برسد متغیر و من فوشن گردد و احیاناً
 هلاک سازد و آنرا در اجسام صلبه ثقیله تاثیر زیاد است از اجسام در خور خفیفه چنانچه اگر ششیر در غلاف رسد غلاف
 آنرا بسوزاند و نه بکند و متغیر آنرا سوراخ کند و بخار اش و برید و اگر که برسد به در را بسوزاند و زرد را بکند از آن روشنی را
 برق و آن جرم ثقیل کثیف اختلاصه باصل را اصاعقه نامند و اگر آن اختصار و ادخنة لطیف و یا کبریتیت بود نهیت و غلظت
 بسیار است و ثقل و ارضیت بلد و بسیار و بالا رود و بتاثير حرارت مخترق اقلایک مخترق گشته یا شکل مختلفه ظاهر گردد
 بتسبب قلب و کثرت ماده آنرا نیازک و تیر شهاب و ذره و ذره و هتاره دنیا له در را مثال اینها گویند و اگر ماده آن بسیار غلظت
 و کثرت دارد و وزنی یا تمام نرسد و مخترق گشته باشد و زوفاک بالا هلاک حرکت احتجابی نماید و طلوع و غروب کند و من تی
 بکشد تا با تمام رسد و اگر مواجبت بسیار و در غلظت اندک بر آن غالب باشد قدری صعود و من ده بطرف افق و خطهای منحنی
 به شکل قوس هائیکه بالا می دیکری با لوان مختلفه ظاهر گردد بجنب تاثیر شعاع آفتاب در اینها و تاوت محاذات هریک از اینها
 بر شعاع آفتاب از اینها اختلاف مواد و غلظت محاذات هریک از اینها آنرا قوس قزح نامند مانند ظهور و اوان مختلفه از شیشه
 بوقلسون در رویت و قوس قزح اکنون در بعضی ایام مزج و غریف که باران کمی بارید باشد و ابل و آذر و آذر ظاهر میگردد و
 گره زمریره بحسب اختلافات مناسبات و ارضی مختلف در قرب و بعد منباشند و اجزاء اختصاره مکرره مجتمعه در جوف زمین و
 خلل و فرج آن چون بسیار گردد و راه بد ر شدن نیابد لا محاله سطح زمین را بشکافتن زمین را بیدار و صلحه شکافتن آن ارضی
 متصله با این مخترق در آینه و بر وزن مخصوص که زمین صلب و خشک باشد و با دامن کوه بود و در ارضی صلبه و دامن کوه ها
 بسیار واقع می شود و در ارضی و طبعه و خور که در آنجا کثرت است و صلحه آن در حال شدن و متوالی و متواتر بعض
 عبارات و قریه ها و شهرها خراب گردد و منضیف شود و فرورزد آنرا زلزله و خسف نامند و این آنگاه در وقت منسیر به یکو اکس سیمه
 بالا جمال و بعضی یا بتفصل در جدول ذکر میابند **منسوبه بزحل** **مجملا** * ادویه اش و خاکستر نلک و یا سیاه خاردار
 در مخت کویه البرانحه اند که در ارضی و اماکن صلبه مملسه جنوبیه تکرین یابند آنچه از آن مادم و صلاح و نیکوئی حال زحل
 و رجعت و استقامت و شرف آن تکرین یابد جهت امراض طحال نافع و از این دردی حال و رجعت و موطان تکرین یابد منجوس
 و مضر باشد و ازین کیفیت رخامیت و آنرا در ریاضت نمایند **منسوبه بجمتری** **مجملا** * ادویه یاد نهیت لیکورائحه و
 طعم است که کل آنها سرخ یا آسما کنونی و بزرگ آنها صاف باشد و در مواضع خبیله و در جرب و ریمه و اینها نافع اند کبد را و صاف
 میکند الفلج خون را و ملتئم میکند اندک جراحت را **منسوبه بمریخ** **مجملا** * ادویه مائه بصیرت و خشن و خردار است
 و آنچه سوزاننده و منابت آن اماکن یاسه باشند **منسوبه بزمین** **مجملا** * ادویه رسیده خورشیدی بلند شیرین و رانحه
 آنها خوش و کل آنها بزرگ آنها سرخ و خصوصاً در مواضع مکتومه که شعاع آفتاب بد آنها برسد و اینها مقوی قلب و روح و چشم
 اند **منسوبه بزهره** **مجملا** * ادویه که طعم آنها شیرین و زائحه آنها خوش و کل آنها بزرگ آنها گرم باشد و زائحه آنها
 شیرین و امراض زنان و زحم و مذکیر و امراض بارد و طبعه غیر مفرط را نافع اند و زیاد کشت و شخم رسی و منی **منسوبه**
بعطارد **مجملا** * ادویه است که بزرگ آنها غلیظ و نرم و ملائم و آنرا باشند و در زمینهای قضاک و آبدار و در میان آب رویت

و ادویه منسوبه با غلاط اربعه و مسوبه با عصاره دویه مناسبه ببعض امراض نیز در جد اول ذکر خواهد یافت پس آنکه ادویه که مستند بر الاصول باشد اورام و بشور و صلح را نافع اند مانند نخور مریم و اسطر اطیوس و خلد نیای صغیر و لوف الحیه و اشراش و مکینج و غاریقون و رنوم و بصل و آنچه در عروق آنها نقب ما باشد جراحات را نافع است مانند اسقیطس و بترنگ و ملسنا و اسطر اطیوس و خرا نیا و زنجی السام و غافق و آنچه در آنها لعابیت و لزوجت و صغیت باشد قروح و جروح را مانند اسقیطس کبیر و خطمی و اکلیل الشمس را نزروت و دبق و صبر و مر و کنک و روم الا خوین و صمغ البطم و مصطکی و قوما لیمی و آنچه در برک آنها تعبها و خشونت باشد حکه و جرب و قوبا و امثال اینها را نافع است و آنچه آنها را مشابهنی حیوان باشد نافع نهش آن حیوان را و از آنچه ذکر یافت دانسته میشود خاصیت و طبیعت آن ادویه و گاه استدلال نموده میشود از بعض احوال ظاهره بباطنه آنها خصوصاً آنچه که در انعتار ملحیت و زبیتیت و کبریتیت زیرا که اشیاء خالی از این امور نیستند و طعم و همگی از ملحیت است و روانی تمامی از کبریتیت و رنگها تمامی از زبیتیت آنها است و هر کس را حد اقلی در صناعت باشد میتواند که احتیال نماید از امور ظاهره بر امور باطنه و میتواند حکم نمود میان نسبت صورت ظاهره بباطنه خصوصاً که تجربه را بآن ملاحظه نموده باشد و اینجا بدین مقدار بهر یک، هر یک از مطالب و مقاصد متفرقه نجومیه و طبیعیه متعلقه مسائل ضروریه طبیعیه اشاره نموده شد برای تذکره صاحبان بصیرت

و علم و معرفت

زحل	مشتري	مرئخ	شمس	زهرة	عطارد	قمر		
کیمیات وطیایع	سرد و خشک بافراط	گرم و خشک بافراط	گرم و خشک باعتماد ال	سرد و تر باعتماد ال	ممتزج از سردی و خشکی و خشکی بران عالم و بهر کوکبی که بیا میزد مزاج آن میزد	سرد و تر تری آن باعتماد ال		
کیمیات ملوسه	ابرد واخشن اشیاء	احر و حد اشیاء	الطف راکل اذیاء	النعیم و اجمال اشیاء	ممتزج از کیمیات	اغلا واکف وارط اشیاء		
کیمیات منوره مشمومه	ابشع و ابيض واعفص اشیاء کویه الرائحه	اطیب واملس واحد ادس اشیاء	حراقت ومرات وملوحه وزعوت	اعتدال در طعوم و کواراتر و شیرین تر	ممتزج از طعوم	مرشی تفه بی مزه خام		
قوی	قوت نفسیه و غذیه و نامیه	قوت عظیمه	قوت حیوانیه	قوت شیرانیه	قوت مفکره یعنی فکریه	قوت طبیعه		
الوان *	سیاه ورصاصی	سفید بازردی و کرم کون درخشان	نارنجی درخشان پراق و گفته اندیک آن رنگ صاحب ساعت است	زرد مائل بسفیدی وسیرت کندم کون و حضرت رائیز گفته اند	رنگ اغبر مویک از سواد و زردی مانند مرد اسنک و آسمان حرفی	زردت و بیاض غیر خالص از حموت و صغرت و کدورت و کمودت		
عناصر	خاک	آب	هوا	آتش	آتش قریب و یوا مکلف بدان	هوا قریب بآب ممزوج بآن	آب و هر چه برودت و رطوبت در آن غالب باشد	خاک ممزوج بآب

زحل	مشتری	مریخ	شمس	زهره	عطارد	قمر
اخلاط	سودا و بلغم خام	دم طبیعی صاف و منی و مغز	صفرا احاد معتدل و حرارت غریزی	طلوبت غریزی	سودا مخلوط ببلغم	بلغم و مرچه بلغمیت بران غالب باشد
معادن	مرتک وخب الیحدید و احجار صابون صابون آب رنگ	مرتشیاشا و توتیا و کباریت و زرنجر و خبیر و مرارة البقر و هرسنگ سفید زرد	مغناطیس و تادنچ و زرنجر	لا جورد و سندروس و رخام و کباریت و زجاج و فرعونی و زفت	مغنیما و کیکل و نوره و زرنج و کهربا و زریبق	زجاج و نبطی و احجار مشقه و هرسنگ سفید و دهنه
فلزات	اسرب	وصاص و فلج و سفید روی و شبه فائق و الناس	حدید و نحاس	بزمیت و بزمیت و مر و منک کران و بهار و ممب و خالص ابریز	نیروز و وصر و روی	لوگو و بلور و فضه و هرسنگ سفید رخو
ذکوری و انانی	مذکرو بعضی خنثی گفته اند	مذکر	مذکر	مذکر و قطب و صاحب قوت	مذکر و مائل و مذکوره	مذکر و صاحب لذت
نهای و لیلی	لیلی	نهای	لیلی	نهای و جنوبی	نهای	لیلی
سعادت و نوست	نحس اکبر	نحس اصغر	نحس اصغر	نحس اصغر	نحس اصغر	نحس اصغر
مقدار	قصیر و ایس و صلب و غیر	معتدل در امور و مذکور و کمالات	طویل املس و نوست ختن و بالغان و شک	معتدل و نوست	مربک از چند کثیف	غلظت و کثافت باطلوبت

زحل	مشتری	مریخ	زهره	عطارد	قمر
امک	اراضی سیله کدورت المیاء	اراضی صلیبه متجه	جبال معادن	اراضی و ملی کثیر المیاء	اراضی مستوی ناع صلص خالی
یاقوت و زروع	مرتبات و گیاه رحب بارد و بایس خار	مرکوبه و کل برستان و گیاه خوشبو طیف نافع	نیشکر و شمرخت و ترنجبین و شکر و هویج لطیف شیرین نافع	مرحب و تخم چرب و غنچه و روغن و شیرینجه و سرکه نافع	عشب و خلفا دردناز فصل و کتان و مرچه نایستد تخم باشد مانند میوه و خیار و خربزه و فلفل و کدو و بونول و غیرها
اشجار	مرد رخت صلیب مانند بلوط ماز و رملیل و لیل و زیتون و نخل و بونوع و مرد رخت کرب الطعم بد بو درختی که بوست نه آن ضمیمه زبخت و صلبه باشد مانند جوز و لر و نار و چیل و فلفل و بسته و فلفل	مرد رخت چرب و شیرین مانند البجیر و زرد آلو شفتا و زرد آلو آلوان و زرد و آن شریک زهره است در فواکه	مرد رخت بلبل که کمر آفرانند و چرب باشد مانند نار و چیل و جلف و زرد بادام و مرچه شمرخت آنرا نیز استعمال نایند مانند نخل و فلفل و اشجار مذکوره	مرد رخت نرم و امنس خوشبو و حش منظر مانند مرور و ساج و قنداح و سفرجل و عود منده	مرد رخت کوتاه ساق نایستد مانند سرور مانند انار شیرین و بادام شیرین

زحل	مشتري	مرنج	شمس	زهرة	عطارد	قمر
اثرات و حیرت	فلل و بلوط و زیتون و مرو و زعفران و رومان خامض و کتان و عدس و املیج و عذس و انچه بدینها ماند	رمان حلو املیج و تفاح و ذرة و حصص و شحم	لوز و مرو حبه الخضراء " " " " " "	اقترج و تن و عنب و تمر و بطیخ و حنظل و سلت و شغیر و حله	تمن و تمر و عنب و شغیر و حله	بافلی و لوبیا و ماش و کرویای و کزبره
ت حیوانا	مر حیوان سیه رنگ و هر چه زیر زمین خانه سازد و باشد ماند موش و پر بوع و مار و عقرب و خنفساء و حورام و حشرات و براغبت و کار و بز و سمور و کربه و سنجاب	مردم و بیهوش اهلی و صاحب ظلف و عنب مانند کار و کوسنله و شتر و مر حیوان خوش رنگ حلال گوشت و مر حیوان معلم شکاری ماند سک و دیوزو جوارح طيور	شیر و لنگ و کرک و گنثارو خضر و پرده و سگ دیوانه مار کزنه و هر سمع خیمت و مار والحمی	غنم و نعجه و کبش و خیل و تمساح و غراب ایقع " "	مر حیوان صاحب سم سقید وزرد وحشی کوپک خسکی و آبی	بقر و ایل و شاة و مر حیوان مانوس
طیور	طیر و آبی و طیر و املی و غراب و خطای و نسور	مر مرغ مستوی المنقار که خود را ک آن حب و دانه باشد و سباده نباشد و کبوتر و دراج و خروس و ما کبان و طار و س	جوارح طیور کچ منقار که خوارک آنها گوشت باشد و مر طاق و سرخزن و زنبور	عقرب و باز و قمری و دباسی و زراشین و سامر ساقی و " "	فاخته و عند لیب و جراد و مر مرغی که دانه چبند و مرغ آبی	ببغا و مر مرغی که حکایت و تقلیل انسان نماید در کفتار مانند و طوطی و نوری و مر مرغ ابلق دورک که بر آن منقش باشد

زحل	مشتری	مربع	شمس	زهره	عطارد	قمر
اعضاء بسیطه	جلد و شعر وظفر و ریش رموف و عطر و قزن	از رده و رمج	لحم و اعصاب و جانب ایمن از یمن	دماغ و اعصاب و جانب ایمن از یمن	شیم و عین و منی و عین	اعصاب قوت ادراک ایسران
اعضاء بسیطه	محان و اثبات و استخوان و اسافل اعضاء از دبر و مصادین و بول و راز	کبد و معد و راعما و اعصاب غل و خلق و فغلهین	ساقان و مراره و کلیتان و مثانه و حالات بول	سر و سینه و دل و شش و ریه و دقان و دندان	رحم و مل اکبر و آلات و میاضعه و رحم	زبان و چشم و گوش و ریه و ریه
الات حس	سمع و بوی و دست و رانیز و گفته اند	حس لمس و گوش و چپ را و نیز گفته اند	شم و بینش و ایمن و رانیز گفته اند و رانیز گفته اند	بصر و چشم و راست و رانیز و گفته اند	الات استیضار و بینش و ایسران و رانیز و گفته اند	ذوق و لسان و رانیز و گفته اند
امراض	نقرس و علتهای باطنی و سوداری	صحت و اعتدال و مزاج	جمی و امراض حادیه حازه و صغریه و دموی و زلال و اسقاط جنین و زغاف و ازدران و طبع و بواسیر و علل رحم	امراض صغریه و دموی و غیر حاده و مغرطه	امراض یازده و رطبه و غیر و نه یا فراط	امراض یازده و رطبه و بلغمیه

ادريّة منسوبه بزحل					
الف	آس اسرى	آ آرس	بهل اذن الفار	ابوقانس	ابرون نوع من الصحاح
اجاص اذخر	اراك	اسعد العلاس	افينس	اماتيا	امردميانه
امغيلان	امرباريس	اينه الارندا	الباء	بردى	برسيارشان
استباح بهمايج	بقس	بقم	بقله حامضه	بقله يهوديه	بئح
بلماج	بمح	بنوته كه ورق الطبرورق الغنم فامد	بنط فان	بولامرايون	بهمى
التاء	تسر مندى	التاء	نمام	ثيل	الجهيم
چار	جلبان	حوز العهر حوز مابل	جوشيا	جيدار	الحاء
حشيشة الزجاج	حصرم	حنض	حلما	حان	حلاب
حمض كه بقله جامه امت	حمام	حناء	حى العالم	الحاء	حائق التمرسيه خربق است
حائق الكلب	خرنوب خلاى	خمتان كه اقلى است	حمض	خندربلى	خندروس
الذال	دبق	دخن	دردار	دروفيون	داب
الذال	ذره	ذنب التيل	ذنب السبع	الراء	رياس
					الزاي

زيب الجبل	زعرور	زيتون	زيتون الماء	زيت	زيتار	السين
ساداوران	سامان كياه حصير	سندر	سورسرخس	سعد	سفرجل	سقولوتندر يون
مك سلق	سماق	سماق الباغين	سندر يواس سنامكي	سوعن	الشين	شاهي صيني
شاهسفرم	شاه بلوط	هركران	الضار	مثنل	الضبان	ضيركه جوز البراست
الطاء	طاليفر	طباخير	طرقاء	طرائث	طلاع	طليح كده مراست
الطاء	ظفر القط	العين	عوس	عذبه	عصبي الراعي	عفس
عليق عنب الثعلب	عنب الدب	العين	غبراء	غرب	غوشه	الغاء
فاغره	فطر	فقع فنيكشت	فوقل	القاف	قراضيا كريس	قربط
قوتان	قصب قطف	قطلب	قطن	قنا	قصب	الكاف
كانور كبر	كرم	كزيره	كشت بر كشت	كفري	كاه	كوزل
اللام	لبلاب	لحيه التيس	لسان الحمل	لشعطين	ليموسينا جموس	ليف
ليف البحر	لور	المهم	هاميثا	ماش	مرطولس	مراير الراعي
مشط الغول	مقل مكي	الذون	زارس	ثيل	ثيلج تيلم	الهاء

هرطمان	هفت پهلوی ذو سبعة اضلاع	ملیج	الباء	یروح	ینمه	
	وهرجه بارد بابس است منسوب بزحل است		ادویه متعوبه بمشتری			
الالف	آس	ابزار	اذان الارنب	ارجوان	اسطریفس	اسطیخس
اصح	اسرار	افتمون	افسون	اکلیل الملك	اومالی	اندرمان
انتلیس	انفرا	انف العجل	اندر و مارون	ایمار ایرطاه	الباء	بابونج
بادرنجهویه	باد آورد بتونکا	برنجاف	برطانیقی	برسیانا	بسفایج	بسر
بشمن	بطم	بطیخ	بقشوقرین	بقلة الارجاع	بلسان	بلوطی
بلسکی	بنک بومیرا	بولامونمون	بهار	التاء	تانبول	ترمس
ترنجبین	تفاح	تمر	توت	تین	الجیم	جزر
جنبل	جوزجندم	الحاء	حب السمته	حربت	حزنیل	حلیه که نارینا و اعور نزن نامند
حلقا	حمص	حنطه	حوزکه حوز السر و کوبند	الحاء	خصی الثعلب	خناکه برواق نیز کوبند
خیارشبر	الذال	دارشیشان	دستبویه	دوسر	دیناقوس	الذال
ذنب القط	ذنب الخروف	الراء	راوند	رل	رجل الغراب ریاس	الزای

زبيب زرشك	زفت	العين	مستان	مكر	مكر العشر	ملق
سلدان يون	مسمم	موسن	مولان	الشين	شامتره	شجرة ابي مالك
نقطه	شعريت	شقاقل	شليم	شل	شليم احمر كه نوعى از نقل است	الصاد
صاصلي صعتر	صمغ	الضاد	ضغابيس	الطاء	طيلانيون	العين
منب	منب النعلب	مناب	عود الحيه	عيون البفر	العين	غار
الغاء	فستق	نضه فوة الصمغ	الغاف	قاطا نيقي	قافلي	قارون
قرصنه	قصب السكر قرنفل بستانى ودهن آن	قطن	قرط	قلقل	قواء	قند
قسط قطاوريون	قوتوليدون	قوتوما	الكاف	كاكيج	كاذى	كبدية
كرونب	كراث	كرمه	کردان	كسموتا	كشوت	كشمش
كف الصمغ كه كف الصمغ نامند	كف آدم	كف النهر	كفرى	كلز كاذريوس	اللام	ليلاب
لسان الور	لوز	لوييا	الميم	محاب	مخاضه	مرجان مر
مرواحوز	مزمار اراعى	مغات	ميمين	النون	نارجيل	نارمنك
نسردين	نقل نينا	نوارس	الواو	ورد	الهاء	هاسيمونا

ملیون	الیاء	یاسمین	***	***	***
ادویه منسوبه به سراج					
الالف	آطریلا	ابوقانس	اذربون	ارماله	ارید برید
آزاد درخت	اسلنج	اشق	اشترغار	اشخص	امرد
اختیمون	افینوس	اقحوان	اکلیل الجبل	انجدان	انجر
اناعالی	انزروت	انوما که نوعی از خمس الحمار است	الباء	باد آورد	بشوراکراد
بشیمه	بصل	بقنفورث	بقلة البراری	بلخیمه	بلادین
بونون	بیش	بیش موش بیشا	التاء	تبرید	النای
ثوم	الجهم	جارشمر	جدوار	جبلعنک	جمجم
جوزبوا	حوزانکونل	الجماء	حاشا	حاشیش	حب النبل
حرملم	حرف	حرملمه	حلتست	حفا ما	حفظل
خانی نکاب	خاما سرقی	خردل	خربغان	خصی الکلب	خولنجان
خبری	البدال	دارفلل	دبیداریا	درنچ	دریطارس

دند	دوتس	د بودار	الذال	ذاتي ويداس	ذنب العقرب	الرای
رازيانچ	رعي لابل	رتم	رعي الحمير	ريحان الكافور	الزاي	زيبب الجبل
زعفران	زنجبيل	زنجبيل الكاب	زوفای يابس	زوفی	زوان	السين
ماذج	سداپ	سرخس	سپرونيون	سپاخينس	معل	سعوط
مقمونيا	سكبنچ	ساده	سكسجوبه	سولان	سيسنبر	الشپن
شهرم	شرين	شفايق	شل	شونيز	شيطرج	شيهه
الاصان	صريمه	صعتر	الضاد	ضجاج	الطاء	طباق
طراخيون	طرفان	طريقولبون	الطاء	ظفرو	العين	عاقرة رها
عشق	هرطينا علقي	عنصل	عوسج	عينون	الغين	غار
غاليس	الغاء	فاشر	فاشرهتين	فجل	قربون	فرلجشك
فشغ	فلل	فلل مويه	فلل الماء	فلل سودان	فور	فودنج
القاف	ترنفل	قرون السهل	قسا	قسطن	تعل	قلب
قلعونيا	قلي	تظوريون	قيصوم	الكاف	كاشم رومي	كبر

کیمیک	کنم	کراث	کرونا	کف الصبع	کف البحر	کمون
کندش	کندری	اللام	لاغیه	لامی	لبن سردان	لخنیس
لسان الابل	المیم	مامودانه	ماهی زمره	ماذربون	مننان	مرزنجوش
مراسم	مرماحوز	مرتج	میعه	النون	نانخراہ	نمام
الواو	وج	وخشیزک	ولس	الهاء	ملك	میوفایزقون
الیاء	یتوعات	***	***	***	***	***
منسوبات نیراظم و کوکب معظم شمس صاحب ضیای عالم						
الالف	ابراز	اترج اخضر	اریطون	ارماک	اسارون	اسطوخودوس
اصابع الصر	اقمقسط	اکیل اجیل	النچ	انچرہ	انتله	ابرسا
الباء	بادرنجوبه	بادروج	بان	برنجاسف	برلوف	بسفانج
بطم	بقلة الاوجاع	بلبوس	بلو الارض	بل	پنجکشت	بوہن
التاء	تودری	الجیم	جنات	جعلہ	جفت افریل	جل نسربین
جوزبوا	جوزالغی	جوز الخمس	جوزالشوک	جوزالارقم	جوشیضا	الحاء

حب الكلي	حب السمكة	حب النسم	حرف	حراة	حل	حلبه
حلب	حلبوب	الخاء	خروج	خمي الديك	حليج	الذال
دارجيني	دارشعار	دازي	دمادم	دوايا اغريا	الذال	دب الثرود
الراء	راسن	راوند	الزاء	زرنباد	زرنب	زرارون
زعفران	زهرة يعني مرارة	السين	سلا ب بسانبي	سعاديكس	سفين ليون	سنا
سنبل	سنبل رومي	سنبل جبلي	سمستان	سيمارون	الشين	شبت
شنبليل	الصان	عائم بوما	صبر	الضاد	فرو	ضرع
الطا	طرخون	العين	عيمان	عروق الصعر	عود	النين
غاروفاريقون	الفاء	ذابل الرماس	فراسيون	فستق	لقاف	قاتله
قنا الحمار	قرة العين	قرطم	قصب الذريرة	قه رقيقهر	الكاف	كياه
كادريوس	كندر	اللام	لسان العصافير	الميم	محب مراينه	مستحله
النون	نارنج	نعنع	الواو	ودس	الهاء	مرشوة
مرمه	هشت دمان	ميونافرون	الياء	ياسمين	***	***

منسوبات بزهرة

انجیر	بیل انجیر بصل الزیز	خصیة الثعلب	موسن سفید	نرکس	غملون	ورد امیض
-------	------------------------	----------------	-----------	------	-------	----------

منسوبات بعطار

اقطی	بابونه	چرز	حشيشة الرزجاج	حتل قرقی	دبق	حرر
------	--------	-----	------------------	----------	-----	-----

منسوبات بنیر اصغر قمز

الالف	احلامود	اسفاناج	اقمیدون	الباء	بالی	بزرطونا
-------	---------	---------	---------	-------	------	---------

بصل	بقلة انیسعا	بطح زقی	بنفسج	بوش دریندی	الباء	تفاح
-----	-------------	---------	-------	------------	-------	------

الخاء	خبازی	خس	خشخاش	خلاف	خلال	خوخ
-------	-------	----	-------	------	------	-----

الراء	رمان	الطاء	طحلب	العين	عدس الماء	الفاء
-------	------	-------	------	-------	-----------	-------

ناوانیا	فطرکرات	اقاف	قتاء	قرع	المیم	مشمش
---------	---------	------	------	-----	-------	------

التون	تیلونر	الهاء	متلباء	***	***	***
-------	--------	-------	--------	-----	-----	-----

وهرچه سرد و تر و در آب روید منسوب بقمر است

فصل چهارم در بیان اسناد طبایع خال و آل ماجد مولف و والد ماجد قل س الله سر ما و م ابن ا بک
 هند خال و آل ماجد حکیم میر محمد فاشم المختلط بکیم معتدل الملوك سيد بلوچستان بوالد و شان استاد الا طباء و سيد الحكماء
 میر محمد هادی علوی و از اشراف استاد الا طباء و اسوة الحكماء میرزا محمد صمیم والد میرزا محمد تقی موسوی قل س الله تعالی
 اسرار هم و از میرزا محمد صمیم بموایط باطباي خور و طبستان و از اشراف باطباي حران و از حرانباي ببقراط حکیم و از ابو
 باسقانیوس و از ابوصورت سلیمان بن داود پیغمبر علی نبینا و آل و عایض السلام میرسد و فقیر از والد ماجد خود و والد ماجد
 از حکیم میر محمد تقی و حکیم میر محمد تقی هم از والد ماجد خود و هم از میر محمد هادی علوی بلا واسطه قل س الله تعالی اسرار هم
 و نیز فقیر از جناب اسناد مآبی میر محمد علی الحسینی مد ظله العالی اخذ نموده و لقا یافته و با تئیس رسانید معد مه را پس شروع
 نمود بذکر ابواب و فصول کتاب بعون الله تعالی الملك الوهاب و توفیقه و صلی الله علی رسولہ میں و اهل بیتہ الطیبین
 الطاهرین * **باب اول** در بیان ادویه که حرف اول آنها الف است * **فصل اول** الف مع الالف
 * **ا بار** * بدل الف و نتیج با ی موحده و الف و ای موهله ما هیئت آن رصاص اسود محرق است بیونانی ا مولمقون نامند و
 کوبند ا مولمقون اسم رومی آ بار است و یندی بنک بفتح با ی موحده و سکون نون و کاف فارسی نامند و همچنین اسرنج و مرد اسنخ نیز از
 سوخته رصاص اسود حاصل میشود شیخ الرئيس در مرقیات قانون فرموده الابر و الالبک هما الرصاص الاسود و بالجملة طبیعت آن
 سرد و خشک در دوم است افعال و خواص و منافع آن مجفف و جالبی و محال و التخلیل مفسول آن جهت حرقت چشم و جوشش
 آن و زردی آن جهت جراحت خصیه و اعصاب و بواسیر و زخمهای کهنه و سوطانی و نزف الد و مسیلان و رطوبات و طلای آن با روغن
 کل سرخ جهت خروج مقعده و با سرکه جهت تحلیل ورمها و استسقاء نافع بدل آن اسرنج است مقدار آن خوردن آن کنند و
 اصلاح آن تی کردن بروغن و اشای و منیه و امراق و سه بود دستور احراق و غسل و شیافات آن در قرابادان تالیف این
 فقیر سمی بجمع الجوامع ذکر یافت و دستور احراق و غسل آن در مقدمه این کتاب نیز

* **ا بنو** * بدل الف و کسر با ی موحده و غم نون و واو و سین موهله معرب ابانوس یونانی است و بقاوسی و یندی نیز
 بدین اسم مشهور است و رومی آنکسینس و بیونانی فیفا قیطوس نامند ما هیئت آن کوبند درختی است شبیه بدل رخت عناب
 و بسیار عظیم مانند گردان و از آن بزرگتر و ثمر آن مانند انگور و در رنگ مائل بصرخی و با خلای و کمی و غوصت بسیار در
 اوائل میزان میرسد و از رخت فرو می آورند و برک آن شبیه بپرک صنوبر و بر بستر از آن رختان نمیکند و تخم آن مانند تخم
 خناوکل آن نیز مانند گل خنا و شین و شد که چوب آن در هنگام بریدن درخت آن که رنگ میباشد مثل تی در آب می اندازند از رنگین
 همایه اراق میکرد و نیز شین و شد که درخت کا بهه بعینه شبیه بدل رخت آبنوس است و فرق آن است که آبنوس چون اکبر
 در کوهستان میرود درخت آن بلند تر و چوب آن سیاه تر میباشد و کا بهه چون در هستان و غیر کوهستان نیز میرود درخت
 آن پهن و سیاه چوب آن اندک کمتر است و آن دو قسم میباشد یکی مثل ی و دیگری جنبشی و قسم جنبشی آن سیاه تر و صلب تر
 و امس تر و سنگین تر از دند و در وقت بریدن و تخته کردن از جوف چوب آن جابجایر کهای رمل و سنگریزهها بر می آید و شیشم
 نیز شبیه با بنوس گمرنگ باندک خطوط سفید و ذوطبقات و درخت آن بسیار عظیم میشود و نمیکند تخته آن تاب و ذراع دست
 عرض دین و شد و بعضی این را نوعی از مندی آن دانسته اند و شاید چنین نباشد زیرا که تخته چوب آبنوس سیاه از یکسیر
 و نیم زیاده دین و شنبه و شیل و این در صلابت بدین مرتبه نیست و هر سه قسم را چون در آب اندازند فرو میرود و خصوص

و قسم اول و طعمه چوب آبنوس اندک لذاع و گزند و قابض زبان است و چون بسوزانند چوب تروتازة آنرا را محکم
آن طیب باغد و همین فرق میان اصلی و غیر اصلی آنست و خشک آن مشتعل گردد و مستعمل اطباء بیشتر حبشی و بعد از آن
مندی سیاه رنگ و صلب املس آنست که مانند شاخ خراطی کرده باشد و چوب آنرا چون بکنند اندرون آن کثیف و چون
بسازند سائیده آن اندک یا فو قی رنگ بود و مترجم کتاب ابو ریحان در صیدیه خود گفته که آن دود نوع است یکی ملمع از
هیاهوی و زردی و آنرا از سواحل زنگبار و جزایر ایشان آورند و اهل زنگبار آنرا میکاو خوانند و وصف درخت آنرا قریب
بد آنچه ذکر یافت نوشته و نیز گفته که در آن نواح نوع دیگری نیز میشود لطیفتر از آن که ذکر یافت و این نوع ملمع است از
هر خبی و سفیدی و سرخی آن برنگ لک ماند و سفیدی آن بچوب صندل و نشم آن مانند لؤلؤ و از چوب آن بدسته های گارد
سازند و گاه کران در خانه گمان ترکیب کنند و نوع دیگر از آن در غایت سیاهی باوصافی که ذکر یافت نیز نوشته و بعضی اهل هند
گویند از جوف درختی که بهندی آنرا تیند و نامند نیز برمی آید و پوست آن درخت را چون برآتش اندازند از آن شرابها
برآید و برک آن شبیه است ببرک ساذج مندی و ثمر آن بمقدار کیوی زرد رنگ مائل به سرخی و بر هر آن مانند قصبی مکرر
و پوست آن صلب و مغز آن اندک شیرین و عقیص و نشم آن طولانی و زرد رنگ و صلب و منبت آن جبال راج محل و پیر بهوم و
مورنگ و مضافات بنکاله و پنجاب و دکن و زیبادات و غیرها است و بهترین آن سیاه و براق سنگین خوشبوی آنست که در
طعم آن لذاع و قبض کمی باشد * طبیعت آن * بقول شیخ البرنس و صاحب اختیارات بدیعی کرم و خشک در دوزم است
و بقول ابن بطار و یوسف بغدادی و شیخ داود انطاکی کرم در اوائل شوم و خشک در آخر دوزم * افعال و خواص و مضار
آن * ملطف و جالی و مری و مفتح و محال و محال و مفتح و طحال و ریاح آنست * امراض البراس * چون آبنوس
و آب آب برک بارتنگ سوده نشوق نمایند و قدری بریشانی طالع کنند و عاف باز دارد العین اکتحال مکهوک آن جهت رفع
شب گوری و ذرور آن جهت بیاض زریق و غشاوه و قرحه و بتورعین و دمعۀ دومی و جرب همین و حکه و رم و باس و حفظ
صحت چشم و رویانیدن مرغان مغبل و بالچله شدن النفع است از برای اکثر امراض عین القروح و الجروح و نزف الدم
ذرورنثارۀ آن جهت حبس خون زخمهای تازه نافع و حکم خشک بند دارد و باعث التکام آنست بقوت قبض و نشقی که دارد
حرق النار چون برعضوی که سوخته باشد و غش کل با سفیدی نشم مرغ بماند و بر آن آنرا بپاشند سود مند بود و محرق
مغسل نثارۀ آن لطیفتر و جهت قروح مزمنه و جرب در جمیع افعال مذکوره سریع الاثر است الخنازیر طوی مسحوق آن و همچنین
مطبوخ آن در شراب محلل خنازیر است و گویند بالخاصة اطعمای خون جاری میکند و پشهائی جهت تجفیف قروح خبیثه
و رویانیدن کوشش صالح و منع جوششهای بر آب و آبله کردن اعضا مجرب است مقدار شربت آن تا سه درهم مضر معده
مصلح آن صغ عربی و عسل بدل آن چوب کنا را است طریق احراق و غسل آن در قرابادین ذکر یافت و آشامیدن سفوف
ثمر خشک آن که نیم آنرا در نرمود و باشد با آب جهت حبس اسهال و سیلان و رحم رودی و منی مردوزن نافع
* اایبل * مترجم کتاب ابو ریحان گوید این اسم مسموع نیست و بر حرف دویم آن و ثو قی فی و آن بیخهی است که بپزند
قروا ماند و بنبات و طبعه مشابیه دارد و در زهار روی و آنرا غشای بسیار بود و نشم آن بپشم کز بماند و حکیم میر محمد مؤمن در تحف
نوشته نباتی است بپخش شبیه بشامخ و خوش طعم و برکش مانند اسمست و غشای آن بسیار و تشمش مثل نشم زردک و در کنار
رودما روید * طبیعت آن * کرم و خشک در دوزم * افعال و خواص آن * مری و مفتح و طحال و ریاح آنست * امراض البراس * چون آبنوس

آن تاد در دم است و پخته که موافق اختیارات بدن یعنی کوبیدن که آنچه در زمین خشک رسته باشد قاتل است و در اختیارات بنظر نیامده
 * **اثر** * بعد از دوزخ و هم جرم و ای مؤلفه مشد به بر بی لب بکسر لام و سکون بای مؤلفه و نون و بر وزن کف و ابل
 نیز آمد و از لغات مثلثه است و یقار می خشک و بهندی آینه نامند ما هیئت آن بدن که آن دوزخ می باشد یکی قسم سفید
 است که در کوره آتش میزند و اینقسم بهتر و مستعمل در اعمال طب است و قسم دوم آجر سرخ است و آن را در کوره
 آجر پزی بایس طریق میپزند که خشک خام خشک گردد و رفته چید و مابین دوزخ و آینه شاخهائی چوب درخت ناک یا
 چوب درخت دیگر یا سرکن کار و یا غیر آن گذاشته آتش میزدند تا تمام چوب و سرکن که مابین آجرها است سوخته شود و همه
 خشکها پخته گردد پس میکنند از آن تاسر دوزخ برداشته بشرج می آورند و بهترین آن تمام پخته یکسان آن است و در بعضی
 کوبیده اند و تاسر را در آن تاسر از فضلات طبع داده باشند و یا خاک آفتاب یعنی حالم نباشد بلکه آغشته باشد با فضلات
 بعمل می آید و نیز قطعه ای خرفه جوش خورده سیاه و بنفش از همه کوبیده و بر می آید در بعضی بیشتر و در بعضی کمتر همچنان
 جهت که از شدت حرارت آتش که اخته لطیف آن تحلیل یافته کیفیت آن میماند * طبیعت آن گرم دردم و خشک در چهارم
 * **افعال** و خواص و منافع آن * **امراض الراس** * چون آجر سفید آب نذیر را در آتش سرخ نمایند که مانند آجر شود
 و در آب و یا شراب اندازند آنقدر که بشویش آید و چادر بر سر گرفته و بر این بخار آن بدن تاعرق شود جهت تحلیل مواد
 بارد و دماغیه و فضلات مزمنه و درد سر که نه بیدار است و غماد آن با یک و سر که جهت حرارت نافع الی و رام را بلعور
 و الریاح و الاستسقاء و البواسیر و غیر ما چون خشک پخته آب نذیر در دست یا نفعه از آن را خصوص که سفید باشد با تش کرم
 کرده قدری آب یا شراب بر آن بپاشند و در تملی و یا بارجه پنبه داری بپچند و بر عضو که رجوع باردحات از سردی و یا ریح
 محتبس و یا ورم بارد و یا بر موضع بواسیر که رجوع شده باشد گذاشته باشد تا که نمایان موجب تعریق آن عضو دفع مواد بارد و
 تحلیل و تسکین وجع آنست و غماد آن با آب غوره جهت شری و منع ظهور آن و یا سرکن که جهت تحلیل و آرام و بشور بلغمی و
 استسقای لحمی و زقی و سوءالتغذیه و ذرور آن برای قطع خون جراحات و جلوس بر روی آجر کرم کرده و زهر رطوبی و بارد
 ریحی و وجع بواسیری را محرب و مسکن آن است خصوص که در وضع کل سرخ بر آن ریخته باشند و چون دوزخ آب نذیر را
 بر هم بمانند و کرد آن را بر عضوی که رجوع و ورم بارد داشته باشد عمل بمالند و آن را بر آن بپاشند و در آفتاب نشینند و رجوع
 ورم آن را از آن سازد و اطباء فنن را زم آنست که چون آجر را پزی کرده در دوزخ و گواند از نذیر و یکشب بگذرانند و صبح
 صافی نموده آن دوزخ را بتوشند قرحه مزمنه و نافع آنست و اما دهن آجر که آن را دهن المارک و دهن المنف نیز نامند بنهایت
 کرم است * **افعال** و خواص آن * سریع التورود و محیل و معرق و ملطف و سوط آن جهت صرع و اقو و نسیان و آشامید
 آن برای صرع و نالجه و لغوه نافع و تظور آن در بینی جهت صرع و در رکوش جهت ثقل سامعه و نشور آن برای نالجه و امراض
 بارد و دماغی و مالیدن آن بر مؤخر دماغ برای نسیان و یا شراب زوفی جهت ضیق النفس و دفع فضلات ریه و اکتحال آن جهت
 تحلیل آب نازل در چشم بی نظیر و مانیدن آن بر دندان کشند کرم و مسکن الی آن است و آشامیدن آن جهت کشتن کرم معده
 و معار و تقویت سنگ متانه مجرب و جهت اذاریول و سایر امراض بارد و متانه و معص بارد و ریح و زقی ظامری و بلغمی
 و تحلیل خون منجل و جهت عرق النساء و مفاصل متین و حمل آن جهت کشودن دم بواسیر و اسهال دانه آن و دفع کرمهای
 معده و فرجه آن جهت کشودن دم حیض و اخراج جنین زن و مرد و مضمیه سریع الاثر و طلا و آشامیدن آن جهت حمزم

و سائل و منقح و مدبر و نول زسم انعمی را نفید * امراض البرام * ضما د آن بصوابا بشر که جهت مداع حار نافع و معطر و
غرغره آن با ماء العسل جهت تنقیه دماغ و جذب و طوبالت دماغی نافع العسل غلای بیج آن جهت باصور چشم و ضما د برک
آن با آردنجو جهت تاجین و نرم خار چشم و پنهانی جهت ناصور آن مجرب الفم غرغره آن با ماء العسل جهت رجوع خرس
مفید صاحب شفاء الا سقام گفته شرب آن با شراب جهت لسع افاعی نافع و ضما د آن مانع انتشار قروح و تورم جراحات
است مصر مثانه مصلح آن مرزنجوش و کوبند مصلح آن تخم خرفه است مقلد از شربت آن تاد و معال و قسم دزم آن شاخهای
آن بهن بر روی زمین و برک آن مائل بتل و بر شیهه ببرک بستانی آن و از آن ریزه تروبا اندک حرافت و بی کل صاحب تحفه
نوشته که کوبند بی کل نیست ولیکن بنسب ریژی و اتصال آن بشاخهای چندی آن مرئی نمیکرد و منبت این اکثر زنگارها
است طبیعت آن گرم و خشک و دوزم و صاحب تحفه دوزم نوشته * افعال و خواص آن * محرک باه و جهت اورام
بارده و رفع آثار دفع سم و جذب بخار و بیکان و ضما د عصاره نازک آن بر کرم و قصب و کنگر آن و پشت زمار باعث تحریک
باه چندی پیران و مایوسین را و مطبوخ خشک آن نیز همین اثر دارد ولیکن ضعیف تر از آن و همچنین ضما د آن جاذب سم و
دافع سمیت آن و جاذب خار و بیکان است و قسم سوم آن برک آن مائل بتل و بر ریز غیب سفید و خارهای باریک سفید زغب
دار و بایتوح که چون قطع نمائند از آن بتوحه بر آید و مغروش بر روی زمین و منبت آن آنچه دراز آب باشد یا حلت بود و برک
آنها چون بر چنگ نازک خصوصاً خساره گذارند سرخ گرداند طبیعت آن گرم و خشک در سرم و با قوت سمیت و زیون ترین
انقسام آن است * افعال و خواص آن * مقوی قوی و مسهل و زیاد د آن کفشد و شیر آن مفرح جلد و چون سه منقال و نیم
آنها جوشانید آب آنرا با نعنای بنوشند و از عقب آن ماهی شور بخورند جمیع کرمهای مدله را دفع نماید و دیگر مکارن نشود و
شیخ دار دانا کی این خاصیت را جهت بستانی آن ذکر کرده و صاحب تحفه نوشته که این قلمیل در مغنی میفرماید که اقسام اذان
الغار غیر مرزنجوش است و از سائر کتب نیز همین معنی ظاهر میگردد چه مرزنجوش متصف بصفات دیگر از جمله ریا حین
و با عطریات است و برک آن شبیه بکوش موش نیست و کل آن میقلد مائل بر سخی است و قشش شبیه بختم بر مکان و شفافه
میباشد و انطکی نوشته که آنرا اوصاف بسیار میباشد و برک بعضی از آن نازک صلب و کل آن زرد و مشرف و نرم و این نوع
مرد و تر در دم و بعضی از آن مزغب باریک طولانی مغروش بر زمین و بتوحه یعنی شیر سفید جاذب اکثر اذان تراوش
مینماید و آن غیر مغنی است و این در مصر بسیار است و بعضی از آن خبیثی است که کل آن با غصان آن جسیله میباشد و این
گرم و خشک در دم و عصاره آن هیچ جماع است تر تریا و شرابا و صغنی که از آن بوی خیار آید مسکن لهیب و غثیان و مسقط
دندان است اگر بعد از آن ماهی شور بخورند و مداع آورد و مصلح آن مرزنجوش است مقلد از شربت آن یک منقال است
صاحب شفاغ الا سقام گفته اطلاق این اهم بر کیهامی خاذا الطبع صغیر الوریق منبسط بر روی زمین میخامد و بهترین آن آنست
که کلهای آن لا جوردی رنگ تازه باشد زیرا که کل آن زرد آسمان جوانی و لا جوردی میباشند و مسر و کتار آنچه در بنگاله
دید و شنیده و در قسم میباشد مرد و پر شیهه و شاخهای آن مغروش بر روی زمین و کرمها را و با طوبت که چون بفشارند
از آن اندک رطوبت لعابی لزجی بر می آید و برک آن بر سر کرمهای آن و کل آن نیز پیوسته بیج برک آن و ریزه لا جوردی
رنگ الا آنکه یکقسم آن که بنگا و دیوارها و زمینهای نصابک میر وید برک آن اندک عربض و بزرک و ماکول یعنی برک نرم
نازک نازک آنرا اهل مد و بنگاله بخته مانند سبزیهای دیگر میخورند جهت باد منی و جزای آن را امراض کرده و عثمانه و

بدستور که همای بند آنرا نیز مقید آورد و سه مثقال با قدری زنجبیل تازه که پهنی ادرک تا مثل جهت تقویت پا و مقبل میل اندک
 و نسیم دیگر که برکنار آیهام روید برک آن اندک باریک بلند مردونی الجمله شبیه یکوش موش را بن غیر ما کول است * طبیعت
 آن را سرد و تر میداند و آب آن هود و جسم جهت اورام حار و چشم و ناصور آن مقید و بدستور ضد برک سائیل و آن
 * الزنبوب * بدالف و فتح ذال معجمه و سکون رای مهمله و ضم بای موحده و واو لغت یونانی است و اذربونه بیا و هاد و آخر
 نیز آمده * ما هیبت * آن بغلانی گفته اصل عربی است و در عرب طبقا من کور و خواهد شد و صاحب تحفه گفته که بیه بنانی است
 هاد رنگ شبیه بشاغم و بر روی آن چیزی مانند کوه رسته و کلاه آن خار دار یقل ریشری و شاخ و برکش شبیه ببرک کرب و شمش شبیه
 بغلا - نخود و در آن دو عدد دانه زرد رنگی میباشد و گفته اند که کل آن زرد است و منبت آن کشت زارها است و یسریانی
 عرب طبقا نامند و یاف سی چو صباغان و آن غیر چو کاذبان است و قسمی از بخور مریم برد و در بردن چرک از پشهینه و جامه
 مانند صابون است و صاحب اختیارات گفته ان بیخ خاری است و کل زرد دارد و آن بیخ افلاز و بلار و قلا و کلیم شوی و قصب شوی
 کوبند و آن بیخ عربی است و یغلا موس و سطر نیوس نیز خوانند و بزبان شیرازی چوبک اشتهار و بخور مریم نوعی از آن
 است * طبیعت آن * گرم و خشک در سوم * افعال و خواص و منافع آن * جالی و معطس و مفتی و مسکن فواق و ملد
 بول و حیض و مسقط جنین و معتق حصاة و مبتل و جاذب فضول دماغی و دافع مواد مفاصل بقوت مسهل که دارد و جهت
 احتباس حیض و کزیدن موام و تسکین درد آن نافع بقوت تریاقتی که دارد * امراض آلراس * سقوط آن جهت سد
 مصفاة مغیل و بغایت معطی و زکام و نوازل و راناف * اعضاء النفس والبدن * آشا میدان آن جهت تحرک صوت و انقطاع
 نفس و صرفه بار در طوبی مقید * اعضاء المنفص * حمل آن جهت بواسیر و تنقیه رحم و اعانت بر حمل مغیل و همچنین شرب
 آن با منبت با شراب رازی گفته فواق را زایل کرد اند و اگر زن آبستن بوی آن را بشنود از شدت عطسه بیم آن بود که بچه بیند از
 شیخ رئیس از دیسقورید رس نقل کرده که جبلی آن را چون زن آبستن مساس کند و حمل نماید در ساعت بچه بیند از
 * الطحال و آلات المفاصل * ضما دآن با سر که جهت ورم سهر ز و عرق النساء و چون داخل کرده شود در حقنه صاحب عرق
 النساء نافع است و همچنین خاکستر آن با سر که جهت رجع مفاصل و عرق النساء و رجوع رگ نافع * الجراحات * زور آن پنهانی
 ربا ادریه مناسبه جراحات خبیثه را نافع * الزنبه * ضما دآن با سر که داء العلب را مقید * السموم * می سموم را نافع است
 خصوصا سموم ملد و غه و نضش موام چون با منبت یا شراب بیا شامند مقید از شرب آن تا یک منقال و سه مثقال آن کشیده بخنثاق و غشبان
 قوی و مسقط طبوت علاج آن دلاج چله تنک و کندش خورد * استانها * الله تعالی مذکور خواهد شد و بدل آن در رنج سه بوزن آن
 قشم اترج و زرا و زنگ طویل و فودنج است و صاحب اختیارات بدل آن لبن التین و دودانک آن و باد آورد دو وزن آن گفته
 * الزنبون * بوزن آن در بواسیر بزیادتی نوس و بجای بای موحده داء مننات تحتانی است بغار سی کل آفتاب پرست است
 و آذر بن سبئی آتش کزن است و گوشت که عرب آن را حنوه نامند و شعرای عرب انرا می ستایند و شکوفه آن در میان شکوفها بغایت
 مشهور است و بعضی گفته اند که نوعی از اقتران است و بعضی آن را زرد کرده اند که پنهین است و پهنی سورج مکھی نامند
 * ما هیبت آن * گیاهی است بقدر ذریعی و بی وستانی میباشد برک آن شبیه ببرک جرجره یا اندک زغی کوبایر ان غباری
 نشسته و نرم بی شرفه و گلهای آن زرد طلایی و بزرگ و پهن و درخشان و در وسط آن گلها برکهای رنگ سیاه مانن بسوخی و تند
 بوی و خوش منظر و همیشه رو با آفتاب دارد و با حرکت آفتاب حرکت می نماید و شب پر موده میگرد و در بوی آن قویتر از

یستانی آنست * طبیعت آن * کرم و خشک است در اول صوم و بعضی در دوم گفته و کرمی کل آن زیاده از میان اجزای
 آن * افعال و خواص و منافع آن * محلل و جالی و با قوت تریا قیت و مفتوح مدد ماغی و کبلی و منقی و ماغ و جهت ام
 الصبیان و امراض یارده و ماغی و اعصاب و درد دندان و تقویت معد و جگر و رجوع خواد و تقویت با و آوردن نعوظ
 و جهت برآ میز و جراحی و احتراق و دیوتان و استسقا و در ارجول و حیض و فسلات و اسقاط جنین و تقویت حصاة و رفع قولنج
 و دفع سمر نافع است * امراض الفم و القلب و المعدة و اللفا صل و غیرها * مضغه با ب بیخ آن جهت
 درد دندان یارده و شرب یکدم آن مقوی قلب یارده المزاج و مورت ثوران غضب در محض و المزاج و چهار درم از آب برک
 آن با ب کرم مقوی و مضاد آن جهت درد معاصر و عرق النساء و تقرص و شتاز و بر و جگر جهت تقویت با و نعوظ مفید
 و حصول بیخ آن مسقط جنین و معین بر حمل عاقر و شرب آب برک کوبیده آن جهت اخراج جنین و رفع احتباس حیض
 مؤثر مقدار شربت از آب گل و رنگ و بیخ آن تاجها را منقال و از جرم آن يك مثقال بدل آن يك و نیم وزن آن سلبه و ربع
 وزن آن زعفران است مضر محض و المزاج مصلح آن سنگبین و مضر سپر و مطلقا و سپر زعفران المزاج را خصوص ما و مصلح آن
 خالین و عمل و سنگبین و از خواص آن آنست که عکس بر کل آن نمی نشیند و از دود آن موش و چلیپا سه میگریزد
 * ارد توله * بدل الف و سکون و بلو دال مهملتین و ضم تائی مثبات فوقانیه و سکون و اوردن لام و نا * ماهیت آن * ماهب
 برهان قاطع گفته است * است مانند کاجی که از آرد میزند و بیشتر مردم در روش و در پاره میخورند و بعضی آنرا صحتات
 نامند بدلا لکه صحتات غیر این است چنانچه ان شا الله تعالی در حرف الما دخا و اهل آمد

* از فیس * بدل الف و سکون و اء مهله و کسر غین معجده و سکون یابی مثبات تحتانیه و عین مهله در آخر زبان اهل
 دمشق و مصر و دال ربع ریاضی یوست بیخ زرد شد نامند * ماهیت آن * پوست بیخ انریاریس است که بغار سی زرشک نامند
 * طبیعت آن * کرم در اول و خشک در دوم * افعال و خواص آن * با قوت یارده و قابضه و مانع تعفن اخلاط و مفتوح و با قوت
 رادعه و قلاع و استرخای لته و ضعف یا صرد رافع و مجفف قروح است * امراض العین * قطره ریخسانده آن و بدستور
 جو شانیده آن در کلاب جهت تیغیف و طوبات سائله از چشم و رفع بقایای رمل مزمن بغایت مفید و اگر بیش از حد و ث رمل در
 چشم کشند حفظ صحت آن نمایند و اهل مصر بدل مامیران در امراض عین مستعمل دارند و اکمال آن مقوی با صره و عصاره مطبوخ
 معقود آن در افعال مانند حفص هندی است الفم مضغه با ب طبیعت آن جهت قلاع خبیثه بن دندان و درد دندان و تقویت لته مفید
 * اعضاء الغذاء و الامعاء * آنا مین طبیعت آن با شراب جهت امراض مذکور و جرم آن با شراب جهت درد جگر بی نب
 و با ب سرد یا تب و حقنه بطبیعت آن منفی چرک و قرحه امعاء و طبیعت آن جهت رفع کرم جگر کوفتند مجرب مقدار شربت از جرم آن
 دو منقال و از طبیعت آن تاسی درم بدل آن مامیران چینی و حفص هندی است در امراض عین و بعضی حفص مکی گفته اند مضر
 صاحب سرفه مصلح آن عمل است و عصاره مطبوخ معتقد آن در افعال مانند حفص مکی است و شبنم رئیس نوشته که بعضی گفته
 اند که چون بیخ آن را سه مرتبه بر شکم زن حامله بزنند و یا نطوخ بران نمایند اسقاط جنین کند و جود سیلان دم از اسفل نافع
 * از ابد درخت * با الف مدوده و فتح زای معجده و الف و دال میمه و خاوتای مثبات فوقانیه * ماهیت آن * درختی
 است عظیم ثمر آن شبیه بزرعر و راست و زرد رنگ و تلخ و خوشه دار و نیم آن مانند تخم زعفران و یکند و ذخیره دار و شش پره و در
 آخر بهار میوه و ملتی تا زمستان در دخت میماند و برک آن سبزا و ملس با اندک سیاه می شود و دار و اندک طولانی و تلخ

و خزان نمیکند و بر بی شیره الحار و ایضا حر بطه بتشدید را مصلحه و بلغت تشکاین چلبی داروان و نیز رویا ترس و بلغت
جرجان زمر زمین و اهل مارشدان سیسبان و اهل هند بکاین ناخند و بعضی مردم را ظن آن است که درخت انرا بهندی نیست
گویند و این محض توهم است زیرا که نمیب که نم نیز گویند و غیر هند دین و تشه و ازاد درخت در جمیع ممالک ایران و
روم و هند بسیار است و شیرازیان آنرا توس نامند و کل آن سرخ بنفش کمرنگ بنهایت خوشبو است و نیز گفته اند که غیر بکاین
است * طبیعت کل آن * در اول سوم گرم است و در آخر اول خشک و بعضی درد و خشک و برک آنرا قریب بدان گفته اند
* افعال و خواص و منافع آن * مفتوح و حال و مد رویا ترایت * اعضا و الراضا و الاذن * کل آن مفتوح است
های دماغی و صالح است از برای مشایخ و مبرودین و بوییدن آن متسکن صداع و ارجاع حر است و بیل ستر و ضاد آن بر پیشانی و صل غین
و چون آب برک آنرا نشوق نماید صداع بارد و طب و کرفکی بینی را مفید بود و طول برک رخا آن و یا برک آن بتهائی
مسکن صداع بارد و شر و برک آن منقی قروح متعجیه و سر قطره آب برک تازه آن در گوش دافع رطوبات و رافع وجع و دوما
و طنین حادث از ریا ح بارد است * اعضا و الغذاء و النفس * ضاد برک آن بر فم معده مسکن غثیان و بر معده و
زیر ناف ناقل دیدان و شرب عصا و آن نیز مانع غثیان و مفتوح معده است و آشامیدن عصا و برک آن مفتحت حصا و ممل ربول
و حیض و نفلات رده و عرق انسا و استرخا و انشبین و مفتوح سد و رافع قولنج و محلل خون منجمد در مثانه و دافع موم
بارده است بتهائی و یا با غسل و یا با میخنج و یا این مرد و بهتر زیرا که مقوی فعل آنند و آشامیدن آب برک تازه آن با قوی
آب زنجبیل تازه که بهندی ادرک نامند دافع وجع رحم و حبس طمغ و عقر عارضی و باعث حمل است * التجدد ام و
البرص و البخار و یروا لاورام و القروح و الجروح و الاوجاع * گفته اند که جرم آن جذام و برص و قروح غثیه
و امفید و ضاد برک و شاخ آن محلل خنازیر و اوجاع و اورام بارده مسکن و محلل آنست و صاحب دستور الا طبها گفته
که چون شر و برک رسیده از دشت بکاین را مقدار نیم من بوزن هند بایک من آب بهمان وزن یعنی هندی و من هندی و دانه
من تبریزی است درخی کرده و طرا آنرا بسته به هفته در زمین دفن کنند پس تا شش ماه هر روز یککاه آب خوری ازان
پیشا مندل بهترین دوائی است از برای جلال بیسی و بخور آن بتهائی و یا با برک نیم و فنج کشک که بهندی و بنها لوانا مندل که در
آب طبع نموده بخار آنرا بدستور مقرر بکین دافع اوجاع و محلل اورام بارده است ازین ضما دکل آن بر سر کشند و پیش
است و بدستور غسل با آب برک مطبوخ آن کشند و پیش و دراز کنند و موی است و ضما دثر آن با قوی مردار استک سائیل
و درغن کل چند روزی هم بر سر که هر روز یکبار تجدید نمایند و هر چه روز بکر و زحما م روند و بعد از حما م نیز بدستور
بمالند و سر را بلباس خفیفی بپوشند قروح آنرا زائل سازد و موی برویاند و مزه آن کچلی و صغفه و قروح سر را نافع و رویانند
موی است و صنعت مرهم آن در قرا بادین ذکر یافت البصار ثمر آن مضر مد رومعده و اکثر آن باعث غثی و قعی صفراوی
و کرب و تنگی نفس و غشا و بصردار و اهلاك است مصلح آن قی فرمودن و آشامیدن شیر تازه و شید و خوردن سیب
انرا است و برک آن سه حیوانات و مصلح آن خورائیدن شیر و برک تو بود و الله اعلم
* اس * بد الف و سکون سین مصلحه اسم فارسی اسای سریانی است و ریحان نیز نامند و نیز سریانی کر نشفا یعنی خصومت
کنند با تن خود و بیرونانی اس بستانی زامر سا امارس و قیطس و پرومی مرستین و جنبشی از و را و بهندی ادمیر و گویند
و حسب الاس را بکلم و قیطس و عما درینک آس را منظر بطای مصلحه خوانند و گویند قیطس نیز بنک آس است * ماهیت آن *

بدانکه آن بستانې وبری میباشد در جهت بری آن مانند درختان اناست و برک آن سهو تر و ضمیم تر و در طول کتر از آن و خزان
نمیکند و خوشبو و معطر و طعم آن آنیک تلخ و یا عفوصت بسیار و کل آن سفید رنگ و خوشبوی و ثمر آن در ابتدا سبز و بعد رسیدن
و بخت شدن سیاه و رنگ و یا اندک خلوت و مرارت و عفوصت و غلظت است اندک و تخم آن سفید و بزرگ و املس و در بعضی ترها ساد
و در بعضی زیاده تافت و نه و ده میباشد بحسب بزرگی و کوچکی آن * طبیعت آن * گفته اند مرکب القوی و جزو بار در آن
غالب و جزو حار که نر و بسبب ارضیتی که دارد یا بس و قابض و برودت آن که تر باشد رجۀ اول و بیوست آن در دوم و برک کل و تر
و جرم و تخم و بجم آن نسبت با یکدیگر در مراتب برودت و بیوست متفاوت اند یعنی تخم و برک آن بر برودت آن غالب است
و باقی اجزای آن بالعکس و اما تخم آن مرکب القوی است و در طعم آن عفوصت و مرارت و خلوت و لطافت و از جهت خلوت نافع
است جهت سرفه کرم و از جهت عفوصت حابس اسهال و از جهت مرارت مل در یول است * افعال و خواص و منافع آن *
بمسبب عطریات را حله ملایم روح و بسبب قوت قبض و تلطف ملایم آن بس موجب تنقیه و متانت و اضعاف و انار و تقویت
روح است و با سبب مل کوره و با لخاصیة مقوی قلب و دافع خفقان و صداع و در وارس و در ورم و در کوش و قروح و آمدن
چرک و درد دندان و قلاع آبی و استرخای زبان و مقوی باصره و سمل او رام و جروح و قروح و منوع نزف الدم و نف الدم
و آمدن خون از هر عضو که باشد شربا و مضادا و لطو خارا ملدن عرق و مقوی معده و احشای و ملدن رول و قابض و سمل و مفرح
و حابس اشغال و معنت حصاة و حابس خون حیض و رافع ضعف کرده و بواسیر و جایر کسر و ترم آن با فو تر با قیبت
دافع سموم است خصوصا رتیل و عقرب * اعضاء * ابراس * ضا درک تازه آن پنهانی و با سرکه بر پنهانی جهت حبس
و عاف و بر سر برای جلای حنا و از تنجیف قروح و با اندکی آفتاب و رامک بآب سفیر جل جهت ضا ع حادث از ضرب و سقطه
و قطع پوست هر و همچنین طلا و طوخ آن با مایعی موافق چون در آب برک آن قدری کلاب و قلیلی کافور در اخل کرده خورده
گشائی را بدین ترک کرده بر معده بیندازد صلح حادث بشارکت معده بسبب غلبه مره صغرا را نافع و ضا د نشتۀ ثمر آن
پاشراب بر فرم مسکن صداع بلغمی و صفراوی شدید و رافع آن و ضا درک آن با روغن گل و زرد تخم مرغ و در وارس و عارض
از ضرب و سقطه را مفید و قطور آب برک آن با صندل سرخ سوده و آب برک بیل در بینی و با کل ارمنی و سرکه جهت رافع
و آشامیدن قدری از آب مطبوخ ثمر آن بیش از شرب شراب مانع خمار و بوییدن برک تازه آن مقوی دماغ و مانع صعود البخیر
است بسوی دماغ و قبول کردن دماغ ان البخیر را در وارس و را نیز مغیل و جرب نمودن سر بر و غن آن او رام سو و سبات
حادث از البخیر متصاعده در تب و غیر تب را نافع بجهت قوت برودت و تقویت ان دماغ را و تحلیل البخیر را و منع ان صعود
البخیر جلید و را بسوی سر و عرق نمودن سر بر و غن ان پنهانی جهت در وارس و حادث از البخیر متصاعده از معده در تپهای
چند روز در ابتدای علت بعد از تنقیه بقی و اسهال یا یا رجات و بعد از ابتدا مزوج بر و غن یا بونه نافع * العین * قطور آب
برک ان در چشم جهت تسکین رمل و برآمدگی ان که جحو ظانمند و ما دان از اجزای ادویه طوره و سلاق و مد معده است و قوی تر
از قوتی و بدل ان است * الاذن * قطور آب برک ان در کوش جهت تسکین وجع و تقویت ان و آمدن چرک و قروح
ان نافع * الفم * مضغه بآب طبع ان مسکن اوجاع حارۀ اسنان و استرخای لثه و زبان و قلاع فم و همچنین اشامیدن آب برک
و شراب ثمر ان * اعضاء النفس و الصدر * بوییدن ان مقوی قلب و دافع خفقان و طلا کردن بآب ان و خوردن ثمر رسد
ان و همچنین شراب و رب ثمر ان جهت مره و نفق الدم و اوجاع رتله مفید * اعضاء العذراء * شرب ثمر ان مقوی معده

داشت خصوصاً در بعضی ریه و بواسطه واکاست که بسبب شدت قبضه در ریه میاید شراب بطبیعت آن قاطع
 اسهالات متظارله است و تخم آن مانع سیلان فضول است بموی معدّه و ضاد برک آن بزیر ناف سهال مزاجی و
 سودای را مفید و چون ربع رطل از آب برک آنرا باروغن کنند بنوشند سهال قوی بلغم است و شراب آن حابس یطن
 و مانع اسهالات مزمنه و بواسطه ریه و ستور عصاره آن جهت امراض مذکور و در رب رقیق و تشنگی و نفخه و آن جهت سقوط
 دانه بواسطه ریه و دفع موم نافع * **اعضاء النقص** خوردن نم آن حرقت البول و قرحه مثانه و در و ر حوض
 بر سیلان رطوبات آن را مفید و عصاره نم آن ملین و در و ر حوض و طبیعت نم آن سیلان رطوبات را تخم و ضاد برک آن بواسطه و در و ر
 خصیه و جلوس در طبیعت برک آن خروج مقبله و رحم و میلان آن را مفید و چون آنرا بکوبند و آب آن را بر مقبله که بر آید باشد
 بمالند بجا خود رود و دیگر بر نباید * **الاورام** و آبش و ضاد برک آن مسکن از ارام حاره و جمره و نمله و شوی و بنور و قزوح
 و داحس و قروحیکه در کف دست و با باد و حرق النار و همچنین در غن و موم های که از روغن آن ترتیب دهند و آشامیدن
 شراب آن نیز و ضاد برک آن که در شراب و زیت خیسانید باشد نیز و در و ر برک خشک آن برد اخس و همچنین قیر و طبی
 آن نیز آنرا مقبل و ضاد برک آن با شراب زائل کنند قروچی است که در کعبه و قدم باشد و سوختگی آتش را نیز و مانع آبله آن
 است و در و ر ستور ضاد برک آن باز نیت و همچنین خاکستر آن با موم و روغن * **الآلات المفصل** ضاد مطبوخ نم آن با شراب
 استرخای مفصل را نافع و ضاد برک آن جهت ضربه و سقوطه و وجع پاشنه با نافع و ضاد آب برک آن با غصص سبز و لیس و کل سرخ
 و آقا قاهر اعضا و اعصاب یکوهن و سستی با نافع عارض شده باشد و پیران را به نهایت مفید و همچنین ضاد برک آن با مغانت مدلی که
 آنرا میله نگرمانند باز زده تخم مرغ و روغن کل نیم گرم جهت ضربه و سقوطه و ضاد برک آن با کل ارمی و مر که جهت جلاء
 ناخن و چون برک آنرا نرم کوبید و پیخته با زبر و کرمانی نیز نرم کوبید و پیخته بزده تخم مرغ سرشته و برک با آن نذیل
 مالیده بکرم کرده بر کرم پیچمانند ضربه و سقوطه و وجع و رهن و سستی آنرا زائل گردانند و طول طبیعت برک آن جهت تسکین
 وجع مفصل و جراستخوان شکسته با غب سرخت آنجا و آن است و همچنین شستن بهق با آن با غب جلاء آنست و در و ر برک
 خشک آن جهت سحج پاشنه با و اعضا شکسته مفید * **الزلیقه** طبیعت برک و برک و نم آن و روغن آن و عصاره آن فله مغوی مؤ
 و مانع افتادن و باعث دراز شدن و میاهمی آنند و همچنین شستن با آب برک مطبوخ آن خصوصاً دانه آن و ضاد سائید دانه
 آن در حمام جهت تقویت بدن و نصف رطوبات غریبه مرخیه از جلال و طبیعت دانه آن با روغن کاروا کوشیدن مانع عرق و مصلح
 صحت آن و در و ر برک آن مانع بد بوئی زیر بغل و کتف و آن خصوصاً بوخته آن و خاکستر آن زائل کنند کف و نمش است
 و چون نم آنرا با آب برک چغندر پیزند و بر سر بمالند بنور باز بریه آنرا زائل گردانند و چون بکوبند و آب با نال برشند
 و بر کف که بر صورت و رخساره باشد بمالند زائل گردانند و نم آن کزید کف عقر و و تیل را نافع باشد خصوصاً با شراب
 مقدار شربت از حرم آبن تاهه در هم و از عصاره آن تاهه و قبه بدل آن در احتباس طمت و بطن و نفث الدم و آقا قاهر
 و در و ر ام حفص کوبند بدل آن مطلقاً برک توف است و ضار آن کوبند مضر صناع جار و زکام و کانار بوئیدن آن باعث
 بمشوی است مصلح آن سوس و کل بنفشه آنرا است و کوبند صواک نمودن بجر بر تر آن مهج جناح است و در ساق درخت
 آن کرمی بهم مهرسد شبیه یکدل است که آنرا بک آس نامند در جمیع افعال قویتر از برک و نم آن است چون آنرا
 کوبید و سر زانید و با شراب نارسید زخم اقرص ساخته در سایه خشک نموده باشد و کوبند چون از جوب تازه

انگشتی ساخته با حب در دکنج زان در بنصر موافق کلد با الحاصیه آفراتسکین دهک و الله اعلم

* واما اسبري * اثر اسارون اسفرم ناخن عربي زند و ريسان البهور و يوناني مر سببا عرويا کونک و مورد
اسفرم اسف ناري آن است و در قکابن جزا منک و قوم کرده که که گفته آن ادخراست * ماهيت آن درخت آن از دخت
بستاني کوچکتر و برک آن عريضتر و زرد رنگ و مژرک آن قبز تر شبيه پستان و چون ان صلب تو بر آن مستل يزد بعد رسيدن
بند است سرخ ميکند و از وسط برک بر مي آيد شاخهای بسيار از يك محل ميرويد و در زمستان شران نميکند * افعال و خواص
آن محلل و جذب و موقی * اسرافض البراس يوفيدن آن نافع است از برای دفع رطوبات دماغ بسبب قوت حلب و تحليل و تقويت
آن دماغ را و آشاميدن آن نافع است از برای صرع و ميلاع بلغمي و دفع رطوبات از دماغ و تقويت دماغ * اعضاء الغذاء شاميدن
ثمر و برک آن با شراب جهت تقويت معده و جگر و رفع يرقان و امهال وادار رشر و حمل آن جهت اغراج کرم معده معيد
* انقيضاء الشاميدن ثمر و برک آن با شراب جهت تقويت حصاة و تقطير البلبل رطوبي مفيد و ابن تلميذ جهت ضربه و
سقطه که بر اعضا واقع شود با الحاصيه مفيد دانسته و ابن ماسرجوبه قوت افرامانند با آورد ميل اند و بعضي مثل انستين دانسته اند
* اسبوس * بدل اول و کسوس مهله و ضم يای مثناة تحتانية و سکون و ارومين مهله بلغت يوناني نمک چيني را نامند
* ماهيت آن نمکي است که بر کنار دريای شور و روی نمکی سفيد سبک و نوعي پر روی سبک مائل بزردی از ماده ارضي و رطوبت
دریا و تابش آفتاب تکرر مي آيد شبيه بقلی و نرغدا و در سنگ بزمای بزرگ و کوچک و آن سنگ را اسبوس و آن نمک را حليم اسبوس
و زهره لات اسبوس مينامند و اين قويتر از نمک آن است و بهترين آن سفيد سبک خالص زود شکن شبيه پشوا در است که دران
رکهای زرد غير غائر باشد و چون بر زبان گذرانند زبان را بکزد و چون نم در رطوبت بدل ان رسد نرم و کلد اخته کرده * طبيعت
زهره آن در صوم کرم و خشک و سنگ آن در صوم * افعال و خواص آن لذواع و معفن آشاميدن يک نادر و انک آن
با مل بطريق لعوق جهت ترجه ريه وضيق النفس بلغمي کهنه و سنون آن قاطع خرن و طلای آن با سرکه جهت ورم عین زور کرده
و با صغ لبطم و زفت جهت تحليل حنازير و با غسل منعی زخما و با موم و روغن مانع انتشار قروح خبيثه که میان آن بلند و اطراف
آن پست بر دهن آن مل و ریاشد و جهت قروح کهنه یا بسره عسره لاند مال و بردن کوشش زباده و با آرد با قلا جهت نفوس و
مداومت ضرورت آن در حجام بر آيد ان عظيمه فربه باعث صغرو لا غری است بدل زهره آن حچر آن معق اشربت آن از يک اوك تا نیم
درم الضار مورث سحج مصلح آن صمغ عربي مغسول آن هرد که بدل سترواقليميا شسته با شند ملطف و حالی و در اکثر افعال مل کوره بهتر است
* اطريال * بدل الف و سکون طای مهله و کسورای مهله و سکون يای مثناة تحتانية و فتح لام و الف و لام لغت بر بری
است بمعني رجل الطير و رجل الغراب جهت مشا بهت شاخ آن همچکال غراب و کيا دان را بر بي حشيشه الارض و خمر الشياطين
نيز نامند و بر کي غا ز با غي و بهندی کاک چنکي يعني يای زاغ و مسي نیز کونک و بعضی کونک که مسي غير آن است و در کرمستان
و زمستان يای زانان نامند * ماهيت آن تخم کياهی است شبيه شبث و کل آن سفيد و برک آن متفرق و صاق آن مربع و در آخر
بهار ميرود و البته سبز تر و شبيه برا زبانه است قسم از دو قواست موگف کويد اين نوع در طرف آمو از ميرويد و تخم خلال دان
کونک و مستعمل و بهترين آن مصوی است که بيارر بزه و تير و رنگ مائل بکبودی و طولانی و نهايت تلخ و تند و زبان را بکزد
و سنگين و تازه باشد * طبيعت آن کرم و خشک است در صوم * افعال و خواص آن محلل ریا و حالی و مد ر فضلات و مفتح
مد و منقي کرده و منانه و چون باز جاج بسر زانند و با غسل بيا شامند تقويت حصاة نمائند و بکل درم آن باء ل جهت دفع

رباح یا لوس بغایت مجرب دانسته اند و ضمناً آن مجرب قروح و زائیل کنند؛ آنرا جلد و نفوخ آن در بینی و بل ستور و شرب آن
 مسطح جنین و کوفت چون در فصل تابستان یک درهم آن را با عاقر قرحا و تربید و زنجبیل از هر یک دانگی با عسل سرشته بعد
 از تنقیه بسیلاب لائحه بیا شامند و در آفتاب نهشته موضع بوس را مشکوف دارند تا آفتاب بر ویابد تا عرق کند و اگر عطش
 غالب شود آب بنوشند در روز اول نهایت تا روز سوم موضع بوس آبله کند و بعد دفع زرداب از آن بالکلیه بر طرف کرد و مجرب
 دانسته اند و این بیطار و صاحب اختیار اب بدیع نوشته اند که بگذاشت امتحان کرده شد و این سری عجیب است اما
 بشرط آنکه اول تنقیه کرده باشند و نیز گفته اند که هرگاه از مغز آن هر روز سه درهم با عسل تا پانزده روز متواتر بنوشند
 و یا از مرکب آن بنا ستور مزبور و یا عاقر قرحا در مدت مذکور استعمال نمایند یقیناً رفع برص نماید خصوصاً از مواضع
 لحمیه که قبول علاج زودتر می کند از غیر آن و بعضی گفته اند به تنهایی و بعضی گویند چون یکجز و نیم از آطر یلاب و از پوست
 مار و درک سناب از هر یک یکجز و کوفته و بخیخته پنج روز هر روز سه درهم آنرا با شراب انکوری یا شامند و در آفتاب نشینند
 باذن الله تعالی شفایا بند از آن مقدار شربت آن از یک درهم تا سه درهم با عمل یا شراب بدل آن در اطباء برص کنند
 مضر جگر و مصلح آن سنگبین و مضر کرده و مصلح آن کنیر است مالیتی نوشته که بدل و ظهور منفعت این در او و هر وقت آن از
 مغرب و اوسط از قبله بر هر معروف به بنی و جهان از اعمال بجایه بود و مردم فصل و توجه بسوی آن مینمودند از برای مداوی
 آن مرض و فتنه میورزیدند و مشفی میشدند از مردم و تعلیم میکردند بدین خلف از سلف خود تا آنکه حق سبحانه تعالی ظاهر
 نمود آنرا بر بعضی از مردم و شد و شد و شهور یافت و استعمال نمودند آنرا با نهای شتی چنانچه بعضی از آن ذکر یافت
 * الحسن * بدل الک و ضم لام و ذیح سین و نون لغت یونانی است بمعنی مبری الکلب بجهت رفع آن زهر و سگدانه و او در
 شام معروف بحشمت النجاة و حتمیة السلفات نیز است * ماهیت آن نباتی است ساق آن بقدر درعی شبیه ساق
 رازنانه و برگ آن شبیه برگ نواس چون و از آن درشت تر و خاراک و رنگ آن مابین سرخ و سیاه و تخم آن مائل به زردی
 و سبز تیره و در غلاف و طبقه و از ترمس کوچک تر و در طعم بخت و قندی و تلخی ناخوشا و اول آن سرخ مائل بتیرکی از
 زیر برگها میروید و گفته اند گیاه آن شبیه بخت است در ساق و برگ و بو و نبات آن زمینهای پست با سنگ ریزه و بخی
 آن طولانی مانند شلغم دراز و زردک و در طعم آن اندک حلاوتی است * طبیعت آن در اول موسم گرم و در آخر اول
 خشک * افعال و خواص آن محل و جالی و مقطع در هر روز کام و ضیق النفس و رباح معده و کرده و وجع مفاصل و در کین راناف
 و مجفد با عتدال و جمود و بیرون مفرط و فاد زهر سگدانه کزید و در افکاف است * امراض آلر اس و الصل و رمعوط
 طبیعت آن زکام و شرب آن جمود در برد مفرط و ضیق النفس و بلغم مجتمع در فضا و رنه راناف و ضمناً آن با عسل جهت جوشهای
 هر که از آن زرداب تراوش نماید و کف را نیز مفید الباء خوردن آن بغایت مقوی یا است مالیتی گفته چون بیا شامند
 مطبوح آنرا نافذ بدین تسار و اسکن کرد و اندک الکلب قخم آنرا چون بگویند و در اطعمه شخصی که سگدانه کزید و باشد
 داخل نمایند فاد زهر آن است و زائیل کرد و اندک سمیت آنرا جالب بنوس گفته که چون آنرا در وسط تابستان خشک کرد و کوبید
 نکند از نل و بوقت حاجت مقدار بکملعه با چهار و نیم رقیه عسل بد فعات یکروز در میان سگدانه کزید و این روشا نند بغایت
 مفید است و آشامیدن و در زهر از آب نیم آن سگدانه کزید و را مفید و همچنین شیر حلیب خیاباره آن بسیار مفید است
 هر چند که از آب بتروند و بگرد و مشرف بر ملاک باشد و یا بدل که آب بسج طولانی تا نر آن باشد و اگر تازه بدست نیاید

میباشد اختلاف ابازیر که خشک میباشد و غیبی انداختن توایل و ابازیر در طبعها و دیگرهای یکی از پنج امر است یا نفاست طعام است تا آنکه بگرداند آنرا صاحب طعمی که قبول کند طبیعت آن را و میل کند بسوی آن و هضم نماید آنرا زیرا که پلا و مرکب است از گوشت و برنج و روغن و این هر سه میباشد تفت و بی رانسته پس چون ابازیر در ران اندازند و طعم و رائحه بهر رسانند قبول میکند آنرا طبیعت و در وی آورد بسوی آن و هضم میکند آنرا و سبب انداختن آن در طعام زهومت و کراهت رائحه طعام است تا آنکه بگرداند رائحه آنرا لطیف و بگرداند آنرا بختی که در دست او طبیعت آنرا بپاوردت مزاج طعام است و داخل کرده میشود در ران ابازیر حاره از برای تعدیل مزاج و اصلاح آن و میل دادن آنرا بسوی اعتدال و با غلظت و دشواری هضم آنست تا آنکه بگرداند آنرا لطیف و آسان گردد و هضم آن را تا آنکه بگرداند طعام را لطیف و ملطف و مفتح مجاری و جالی معده و مجاری و صالحه است از برای کسیکه جمع آمده باشد در بدن و افضول بلغمی غلیظ لزج خام پس باین اسباب خمسة سزاوارست استعمال ابازیر در اطعمه اما باید که اکثر در آنها نمایند بجهت آنکه هرگاه بسیار کرده شود میکند آلات غذا را آن آلتی که مرور میکند غذا بر آنها و نیز بسیار میبازیر احداث میکند در کیموس کیفیت حادثه حریقه و بسیار باشد که بگرداند سبب قروح و اورام و امراض صعبه و ازین سبب میباشد مثل مضار کیفیت خون بسبب گردیدن از کیفیت طبیعی نسبت بمزاج آن شخص زیاده از مضار آن و زیادتی کمیت پس اصلح آن است که در غذا داخل کرده نشود مگر مقدار و بلکه حاصل گردد بآن اغراض مذکوره و غرض آخر از غرضهای خمسة اشبه بعلاج است زیرا که کسیکه موافق باشد او را اغلبه مطلقه صرفه و اشبه است بهیما را از صاحب پس ازین جهت استعمال ابازیر حاره درین غرض میباشد که زیاده از غرضهای دیگر باشد و اما ابازیر معروفه نزد اطباء و طبایعین نمک است و سرکه و آب گامه و فلفل و دار فلفل و دار چینی و قاقله و خولنجان و زیره کرمانی و کشنرخشک و کربا و صغیر و انجودان و کاشمش و نانخوه و بادیان و شبت و زعفران و اشتر غار و روزنجیب و زقرنفل و شونیز و ساذج هندی و امثال اینها و مامیت و مزاج و افعال و خواص و مضار هر یک در موضع خود ذکر کرده میشود ان شاء الله تعالی و اما ابازیر و افویه که بجهت امربا و در غذا دیده داخل کرده میشود پس آن جر چیر و تشم شلغم و تشم کتان و حرف بابلی و حب الرشاد و زعفران و زنجبیل و دار چینی و بوزیدن و لسان العضا فیرو و تودری سرخ و تودری زرد و بهمن سرخ و بهمن سفید و خولنجان و لب حب القرطه و مغز حب القطن است و میباشد محتاج بخلط این ادویه در غذا دیده با فیه از برای ادراک نمایی

* ابراهیمیه * ماهیت آن آشی است مرکب مانند زیره ج که حوائج آن ادویه جار و قدری عود باشد که در کرباسی پندند و در دنگ اندازند و قند و بادام بکلاب حل کنند و در آن ریزند و بجای سرکه درین آب غوره داخل نمایند یا سرکه مصعد مقطر و قند زیاده باشد * طبیعت آن معتدل * خاصیت آن مفرح و مقوی و موافق معده و جگر حار است و در قوابل بدن نیز ذکریافته

* ابریشم * بکسیر اول و سکون بای موجد و کسورای و حمله و سکون بای مثقاله تفتانیه و قتیق سین مهمله و بضم نیز آمده و میم در آخر برونایی برونایی و عربی قزویم و نانی شناریه و بترکی آبیک و بغار سی ابریشم بشمین معجمه و بهندی ریشم بصفه همزه نامند

* ماهیت آن * پبله های گرمی است خاص و بتریت و خوراندین برک توت ریزه کرده و نتاج از آن میکینند و آنرا از لعاب دمن خود بر خود پبله میتند و آنچه بر سر خود بدن و پرورش برد رخت توت یا کناریا غیر آن هود و پبله تند آنرا ابریشم نمینامند و بهترین آن پبله های بزرگ بایلین و زرد رنگ پرا بریشم بشکل رطب کوچک فریبی است که کرمهای درون آنها را سوراخ نکرد باشند و رکیلان و مازند ران شنیده شد که پبله آن بزرگ و یالین و رنگین قرا ز جامای دیگر میشود و مختار و مستعمل

ابطال این پيله است و بعد از آن سوراخ کرده که میاید رفته آن و این پيله خام عبارت از این هردو پيله است و آنچه را جو شانیله
 و نخبه آورده مستعمل نیست مگر آنکه پيله خام آن بدست نیاید اما باید که رنگ ناکرده آن باشد و بعضی گفته اند که ذکر که بغار سی
 کچ ناخت پيله ها است که بر درخت توت و کنار و غیره با تیل و با تند و آنچه را که میاید سوراخ کرده باشند چون جوش در هند نشیای
 طولانی از آنها بر نمی آید و بعد اتمام نمیدن پيله ها معمول است که اکثر آنها را در آفتاب خشک نمینمایند که اگر میاید در انبیا
 بمیرند و آنها را سوراخ نکنند که بدن رووند و چون که میاید بعضی پيله ها را که برای نتاج کند داشته اند سوراخ کرده بدن رووند بزرگ
 و بالیده شده و پیر می آورند و بهیأت جانور کوچک پدر او میکردند و شروع میکنند بتخم دادن و تخم بسیاری میل مند میرد
 تا چهار صد عدد و بعد از آنکه میاید بسیار کوچک و سفید رنگ و پوست آن صلب و اکثر آن تخمه ها بتاری پخته و چون آنها را
 در جای گرمی مانند زیر بغل و غیر آن نگاه دارند چند روز پوست آن تخمه ها شکافته از میان آن پخته بر می آید پس آنها را تربت
 نمینمایند که بر پارچه نرم نازکی میکشند و رنگ و برگ توت را بسیار بریزد کرده نزد آنها میچاشند آنها میخورند و چون اندک بزرگ
 شدن برگها را اندک درست تر نمینمایند و همچنین تا آنکه برگهای دوست پس شاخهای توت و چون بزرگ شدن شروع میکنند
 ابریشم بخورد تنیدن تا آنکه با نتهای میرسد تنیدن آنها که اگر دیگر بکن از آن پيله ها را سوراخ کرده بیرون مبرند و لهذا چنانچه
 ذکر یافت آنها را خشک میکنند که بمیرند و بدن رووند و ابریشم در کلبات ایران و ماژندران و ملک چین و بنکاله و بعضی جاهای
 دیگر نیز بهم میرسد ولیکن در بنکاله بسیار و اخرا و زانیا با طرف و مالک دیگر بمیرند و اما آنچه در ایران میشود مستحکم و آنچه
 در چین میشود بسیار نرم و ملایم و کم ثبات و آنچه در بنکاله میشود نیز سست و کم ثبات و ملایمت آن نیست و بیان کیفیت تکوین
 و پرورش کرم آن و بهم رسیدن پيله در فصول منتهی دارد و محل کتایش آن اندارد و مستعمل مقرر و مطبوع آن است
 * طبیعت خام آن کرم و خشک در اول و بعضی معتدل در خشکی و تری و نخبه جوشانده آنرا مانند بلخکی گفته اند
 * افعال و خواص و منافع آن مفرح روح و دماغی و قلبی و کبدی که عبارت از روح نفسانی و حیوانی و طبیعی باشد و مقوی
 آنها و قوت حافظه و ذهن و رفع امراض عین و خفقان و ضعف ریه و صلابت آن و ضعف سعه و مسمن بدن و متوی باه و مفتوح سد ها
 است و با قوت تلطیف و تشیف و نیکو کردنده رنگ رخسار و هر یک از افعال مذکور به سبب خاصه های متعدده آنست زیرا که
 معین است بر خالصت و تفریح آن حرارت و بیوست معتدل آن که باعث تلطیف و تشیف طوب یافت روح است پس روح را
 نورانی و مستعمل فرح مبسوط و همچنین افعال و خواص دیگر آن * امراض الرأس و القلب کوبند چون پارچه حریر مض
 قوی را یا بخون رعا ف تر کرده خشک نموده پس زانند و خاکستر آنرا در بینی و مند رعا ف را باز دارد و شراب آن که پيله خام آنرا
 در آب بخته و مالیده و صاف کرده با قند سفید بقوام آورده باشند مفتوح سده ها و مقوی قلب و مفرح و نیکو کنند رنگ رخسار است
 و محرق آن قرحه و مد و سلاق و جرب چشم را نافع چون از آن کحلی سازند و در چشم کشند و پوشیدن لباس خری بر مض
 ملایم و گرم و نرم و لطیف و موجب سرور و تسهیل بدن و منافع تولید شش است ولیکن پوست بدن را رقیق میکند و اند و اعلا حش
 آن است که با ریمان پنبه آمیخته بافته بپوشند و یا قهقه مزاج با ریمان را جری قطعی خوانند که در هند مشهور و مشروع
 است و بغار سی الجده و هندی سوتی مانند و اقسام آن بسیار است محمد بن زکریا گفته لباس ابریشمی گرم تر از کتان است و
 موجب صلابت بشره است و لباس کتان بالعکس این است و قیاب تر که آنرا کرم سوخت مانند جار و لطیف است پوشیدن آن
 و پیران و صاحبان مزاج سرد را و در هوا های سرد و زنان را نافع و خون را گرم گرداند و اصلاحش نیز آنست که با خیرط

پنبه با فندک لباس سازند و بن آنکه ابریشم محرق ضعیفتر از مقرض آنست در اشریه و لیکن برای امراض عین نافع است چنانکه ذکر یافت مقل اشریت آن از یک گرم ناسه در هم بدل آن مروراید محرق مغسول است و دستور تقریض و احراق و تراکیب آن از خمیر و سفوف و شراب و غیره مذکور ابادین ذکر یافت

* ابرون * بفتح همزه و سکون باء موحده و ضم رای ممله و سکون واو و نون لغت یونانی بمعنی دائم الحیوة است و آنرا خزان نمیدانند و عربی حی العالم و یغاری همیشه بهار مانند *** ماهیت *** آن از جمله ریاحین است ولیکن همیشه بهار میزد و تر و تازه میباشد و کبیر و صغیر و بستانی و بری نمیت کبیر آن بیشتر کوهها و ساق آن بقدر ذری و زیاده از آن نیز بسطبری انگشتی همین و یار طوبی لزج که بدست میچسبد و برک آن شبیه بزبان و یار یکتر از آن و یار طوبیت و کل آن مابین زردی و سفیدی و بستانی آن بهتر از کوهی آنست و صغیر آنرا نمیت سنگ لاخها و محتوطها و بای دیوارها و مواضع سایه باشد و شاخهای آن ریزه و از یک جا برآمده و پر برک و ریزه و بر آب و بلند آن بقدر شموی و کل آن کوچک و زرد و مائل بسرخ و تخم آن مانند تخم خبازی و در اکثر بلاد ایران بسیار است و در یسقورین و س گفته که نوعی دیگر از حی العالم میباشد که آنرا طیلانیون نامند در وقت و برک شبیه انثرونه و زغب دارد و غبار آلود *** طبیعت *** آن در آخر دوم گرم و در اول خشک و با قوت قابضه و در یسقورین و س نوع صغیر آنرا گرم و کبیر آنرا سرد گفته و صاحب اختیارات سرد در دم و خشک در اول و این بیطار از جالینوس نقل مینماید که در سابقه نوشته که نوع اول و دوم آن با قوت تجفیف و برودت بسیار است تا سوم و آنچه در یسقورین و س گفته در نهایت گرمی است *** افعال و خواص *** و منافع آن مفتی سده کبد و طحال و رادع جهت درد سر و رمد و اورام چشم و درد کوش و سرفه و تقویت معده و اسهال صفراوی و قتل دیک آن معده و امعاء و منع نزف الدم و سخی و قطع رطوبات سائلة رحم و رفع باد سرخ و نفوس و سپرز و ادع مفاصل و قروح و جروح و خنازیر و رتیلانفع *** امراض *** آلر اس آشامیدن آب آن مقدار پنج گرم و بطول عصاره آن ناروغن کل سرخ بتهائی و باخل خمر نیز جهت درد سر حار نافع *** امراض العین *** ضمد آن با آرد جو جهت نرم چشم و اکتمال عصاره آن رمد را مفید *** الاذن *** چون عصاره برک آن را با روغن زیتون بپوشانند و در کوش بچکانند و جع حار آنرا نافع باشد *** الصد *** آشامیدن عصاره آن سرفه دمویه را بسیار مفید و ضمد آن بر صد ریاحین مسکن التهاب آنست *** اعضاء *** الغذا و نفث الدم آشامیدن بیست در هم از آب آن سده جگر و مراره را بکشد و رمهل بود و میردیک اوقیه از آب تازه آن مقوی معده حار و نافع نزف الدم و جهت اسهال و سخی و اشراب جهت اخراج کرم مغذ و نافع و شرب برک سائله آن جهت رفع اسهال مرضی مجرب دانسته اند و ضمد آن بر کبد و معده حار مسکن گرمی و التهاب صفرا است *** الاورام و البثور و القروح و الجروح و المفاصل و حرق النار و غیرها *** ضمد آن با آرد جو جهت جروح خبیله و زخمهای کهنه و اورام حاره و قروح و ساعیه و رجع مفاصل و نمله و نفوس و سوختگی آتش و جهت باد سرخ که تیغ زده خون از آن موضع برآورده بران ضمد نمایند مجرب و با حنا جهت خارش بدن نافع بطول عصاره آن کز بدن رتیلان و همچنین شرب بیست در هم از آب آن و حمل آن جهت قطع رطوبات سائلة رحم بدستور نوزجه برک آن جهت سیلان رحم مفید *** مقدار *** شربت از عصاره آن سه مثقال و نیم و تا هفت مثقال و از برک آن تا پنج مثقال بدل آن کاهو است و گویند مضر زرمصلح آن کل ارمنی اسحق قولس گویند پنجاه گرم از آب آن با سکنجبین حدت دم و صفرا را دفع و نشانند و تقویت بدن نمایند و ضمد نوع سوم که در یسقورین و س گفته با شحم علیق محلی خنازیر است

* آب را * یعنی اول و سکون بای موحده و فتح زای معجبه و موحله بجز آمد * را لایف و رای و مصله و نزله و وام معروف و بجز راست
 * ماهیت آن نباتی است بر بعضی و ساق آن نر و نازه و زرد کن و در انتهای ساق آن برگها بیهم پیچیده بجای کل آن را بحدت
 و تلخی و لذت و در هیأت شبیه به یامون و در یغل و در مصل در شیر یخنه مشهورند و مسبت آن بلاد سرد و مواضع برف نشین * طبیعت آن
 در دم گرم و خشک * افعال و خواص آن مشهی و در یغم و یقید و عصاره آن جهت از راه رخویه و ریحیه و مرکبه نافع و
 چون با آب و نمک بپزدانند تاندی و تلخی آن زائل گردد بغایت محرک باه مصلح تغل آن تنعاع و شوشن و کز و بیا و سر که است
 * آبقر * بفتح مزه و سکون بای موحده و کسوتان و رای و مصله لغت مصری است بفارسی شور و بهندی چها کها بر هم جیم
 فارسی رخای ها و لایف و فتح کاف و ها و لایف و رای و مصله در آخر و یفرنگی شلطان کریند و بجز بهندی بشوره مشهور است * ماهیت
 آن بسیار است که از زمین شوره زار بر آید و بر روی آن زمین انعقاد یابد اگر به آب زغ سفید و دانه های کورچک مانند
 نمک دریا باشد و آنرا با ندری خاک مزوج بآن جمع نموده طبع می نمایند بدن نچو که و لا آبر با آب مزوج نموده میکنند آن
 در شبنم و یا جا های سرد نامعتقد گردد و بعد از انعقاد سبیل مانند نمک دریائی دانه دار میگردد پس اگر خواهند آنرا قلدی
 هارند در اندک آبی حل مینمایند و بدستور طبع می نمایند و بعد طبع سخای بارنگ طولانی در آن می اندازند و در شبنم
 یا جا های سرد میکنند آنرا و بعد سرد شدن قلدی های بارنگ بلند منعقد میگردد و آنرا شوره قلدی مینامند و مطبوح اول را شوره
 غیر قلدی * طبیعت آن در آخر سوم گرم و خشک * افعال و خواص و منافع آن معنی سه و منقی بلغم و اسهال بدن
 و مسهل در نهایت حد قوی تر از نمک و بوره است جهت میرز در کمر نافع و با شکر جهت رفع احتباس بول که بهیچ چیز
 کشود نکرده مجرب اما باین که شوره ربع درهم و شکر دودرم باشد و گویند اگر ما حب حبس البول یکشغال شوره قلدی را
 با دو مثقال خردل در آب بسیار آن مفید است که تواند آشامید بخورد در ساعت بول و کشته کرد و اگر در جوف دوعده
 موز که بهندی یکله مانند کرده بصاحب سپرز و قولنج و بخی بخوراند در سه روز صحت یابد مجرب دانسته اند و عربی آن قائم
 مقام کبریت است مقلد آبشیرت آن تانیم در هم بدل آن ملح اندرانی مضمومی و کوده مصلح آن کثیرا و عمل است و از خواص
 ابفراست که چون آهن را با زرنج بیالایند و متل آن مس بکنند و بعد از آن شوره پراش بپاشند مس از آهن صعود نموده
 آهن در کمال نرمی میگردد و را مل مند از نوع مطبوح اول آن آب را حرد مینمایند بدن نچو که مفید است و بزرگی آنرا
 در طاس دهن کشادی با آب سرد کرده و در چهار عدل صراحی نیز آب شیرین تانصف کوده و طاس و صراحی اگر از روی نوتی خالص
 باشد که بهندی جست نامند بهتر است و دوشخص آن صراحیها را در آن طاس بصورت تمام میگردانند تا ربع ساعت کامل پس
 صراحیها را برآورده آن آب شوره را ریخته آب در صراحی را با قدری شوره تازه در آن داخل مینمایند و در آن دو صراحی نیز
 آب تازه مینمایند و همچنین تا سه مرتبه یا چهار مرتبه و در مرتبه آخر که درم یا سوم یا چهارم باشد آن صراحیها را در آب زما
 میکنند و آنرا در چاه کرباسی را تر کرده سر آن طاس را بدان میبوشند و با دوزن بران یاد میوزند پس برآورده آن دو صراحی مکرر
 و سه کرر با آب صراحی جدید یکبار شسته در ظرفی ریخته میآشامند و باید که در صراحیها مطلقا سوراخی نباشد که آب شوره
 در آن نفوذ کند و داخل شود و شوره سازد و بآنکه زمان کرد اندین و حرکت دادن صراحیها را در آن آب شوره حدی است
 معین که به کمن از آن خوب سرد نسبکردد و بزیاده بران گرم میشود و معبار آن موقوف بعمل است و این آب مادام که خوب سرد
 است لذت بخش و خوش کوار است و چون سردی آن زائل گشت بدن مزه و ناکوار میشود و شاید در بعضی امزجه مضرب باشد و الله اعلم

* **ابن عرس** : بکسر میم و سکون بای موحده و نون و کسر عین مهمله و سکون ز او و سین مهمله بفارعی را و ز موش خرما و بندای نیول و یقربکی تکو بس نامد * **ماهیت** آن حیوانی است مغزوف شبه بموش و سر وی آن درازتر از موش و از آن بزرگتر و موی دم آن افشان و در مصر در خانه بسیار لغت میکند و آن را عرسه نامند * **طبیعت** آن در موم گرم و خشک
 * **افعال و خواص و منافع** آن صرع و استسقا و سموم بارده و نقرس و خنازبرد و در کرده و مفاصل را نافع و مهبی و مقوی جگر و محلل ریاخ و خار و بیگان را جذب نماید گویند چون آن را ذبح نمایند و بجای نک کشن بر آن باشد بخشک نمایند و تارل کنند جهت صرع و کزیدن موم بهترین دوائی است و همچنین خوردن مغز آن یا کورشت آن را با سرکه و یخزون آن را با آب و عسل و بن ستور چشم خشک کرده آن و طلای خون آن جهت صرع و سفاز بر مفید و چون گوشت آن را با شیت و روغن گنجد با روغن زیتون تارسی یا بخار آب بخته بخورند محلل ریاخ غلیظه و مقوی جگر و موافق اصحاب استسقا و بارده المزاج و فاد از مرموم است و چون پوست آن را کند و چو نش را پاک کرده نمک اند رده در ما به خشک کنند و در منقار آن را با شراب بخورند جهت «موم موم» و دفع زهر و طعنه و منقار و چو بن با کشن و نمک آنها شسته تناول نمایند جهت امراض مذکوره و باد سموم نافع و گویند مهبی شهوت با و دور کنند و برودت است و ضعف کبد را نافع و فساد گوشت آن کرما کریم جهت درد کسر و مفاصل و جذب سم و خار و بیگان از بدن مؤثر و حکیم میر محمد مؤمن نوشته که گویند چون کعب آن را در زدن کی آن بیرون آید و بر ران زن آید تن تعلیق نمایند وضع حمل کند و صاحب اختیار است نوشته که چون بر زن بندند حامله نشود و درم الا یسع و تن کره انطاکی و جامع ابن بیطار نیز چنین است که اذا علق علی المرأة قبل و گویند چون ممانه آن را خشک نموده سه درهم آن را سائید با شراب ریختنی بخورند عسر البول را مجرب است و چون این عرس را ذبح کرده آرایش شکم آن را در کرده با روغن زیت یا گنجد طبع نمایند چنانچه موخته کود پس صاف نموده آن روغن را نکلند از بدن و عند الحاجة بر اوجاع مفاصل و نقرس و اوجاع سائر اعضاء و ریاخ و بواسیر بمانند بیعدیل و مجرب است و نیز گویند چون این عرس طعم از در آن را بر بدن موهای بدن آن ایستاده گردد و مار را چون به بیند بکشد و بخورد و از بدن جهت گوشت با جذب سم و تریاق سموم است مضر و برین مصلح آن سرکه و کاسنی و ناریش و مضر با حشا و مصلح آن در روغن زیتون و گنجد بختن آن است
 * **ابو خلصا** : بفتح همز و ضم بای موحده و سکون و او و فتح خای معجمه و سکون لام و فتح سین مهمله و الف اسم یونانی است و بعربی جناب الغول و خس الحمار و اروسه و رحل الحمامه و شکارشین و نون و جیم و الف و رای مهمله که معرب شکار بکاف باشد و شبهار و سریانی عاقر شعا و حالم و کتل و کجلا هر یک بعربی اسم نوعی از ابو خلصا است و هر تلو و هر تلو و هیهیلوس نیز گویند و فارسی هر جویه و یهنی و رتن جوت * **ماهیت** آن گویند چهار صنف میباشد اول صنف گیاهی است و برک آن شبه برک کاه و بار یک تر از آن و با خشونت و سواد رنگ و سابق آن مزغب و شاخها بسیار درویند از حوالی بیخ آن و ملاصق زمین و خار دار و کل و دانه آن سیاه و ریخ آن یقلد را نکشتی و بسیار سرخ و این قسم را عوام بغلاد مرق فالودج و بعضی لغات فنیون بفار نون و جیم و رای مننات تحتانیه و او و نون و بعربی جمیرا بسبب بسیار سرخ بودن آن نامند و قوت آن تا چها رسال باقی میماند مالیقی گفته رنگ آن در تابستان سرخ میگردد مانند رنگ خون و چون بدست برسد رنگ میگردد اند آن را و مثبت آن زمین هائی است که خاک آن طیب باشد * **طبیعت** آن گرم و خشک است در اول درجه دوم * **افعال و خواص و منافع** آن محلل اخلاط مرامی و ماله و نابض اسهال و مل و حیض و در ابغ معد و مینف و آشامیدن عصاره

با طبع آن با شراب مسمی بماء القراطن جهت درد مجر و جگر و نفرس و درد کرده و تقویت حصاة و بر تان و تبهای کهنه و
 ملای آن با سرکه جهت بهق و تحلیل خنازیر و بار و غن کل جهت سوختگی آتش و جراحات و تنقق جلد و قبر و طی آن که
 آنرا در روغن زیت جوش دهند و روغن را صاف کرده از آن قوری طی سازند جهت سوختگی آتش و قروح خبیثه مجرب و
 با آرد جهت حمه که بفارسی باد سرخ نامند نافع و شرب برک آن با شراب جهت عقل بطن و حبس امیال مغیال المضار
 مصلح مصلح آن روغن بنفشه و روغن کدو است مقدار شربت آن در درم و حمل آن و دستور حمل بیج آن با ماء العسل
 مخرج چنین و در جمیع افعال بیج آن قویتر از برک آنست * و صنف ثانی را برک ریزه تر و خشن تر و عریضتر و بلند تر
 از برک نامور بر کشته بسوی بیج رساق آن دراز و خشن و پر شعبه در یک بقدر ذری و کل آن مائل بنفشه و ریزه و بعض
 آن زیاد از صنف اول و بیج آن سرخ مانند خون و قویتر از بیج صنف اول و مثبت آن صمرا * افعال و خواص
 منافع آن فساد آن با آرد جهت حمه و سائیده آن بار و غن جهت منع جریان عرق النع و بسیار حایس طبع است
 و صنف ثالث را برک ریزه تر از اول و با خشونت و شاخهای ریزه و کل آن بنفش و بیج آن دراز و احمر و ثانی و قلع طعم تر
 از همه مثبت آن موضع حلیه * افعال و خواص و منافع آن آشامیدن و در انتقال از بیج آن با شراب جهت کزیدن
 اغنی بهترین ادویه است و فساد آن بر موضع نهش موام و تعلیق آن مانع کزیدن آنها است * و صنف رابع شبیه بقسم
 ثالث و از آن کش ریزه تر و بنایت سرخ * طبیعت آن گرم و خشک است در آخر درم * افعال و خواص و منافع
 آن سحر و آن جهت تنقیه دماغ و رفع آثار و غلظت طبقات عین و غرغره عصاره آن با عسل جهت نلاع دهان و خوردن
 یکمقال و نیم آن با منل آن زوئای خشک و تردها با جهت حب القرع و سایر کرم امانت نافع و فساد آن با پیه بز با جهت خوک
 جهت خنازیر و نفرس و عرق النسا و ارام صلبه و حمل و جلوس در طبع آن جهت ورم صلب رحم و راحت باس حیض و اخراج
 چنین و با سرکه شربا و فساد جهت سوز مغیال و کل آن در جمیع افعال قویتر از برک آنست و آشامیدن بیج و کل آن بقدر
 یکمقال جهت ادرار و بعض و اخراج چنین مرده و زنند نافع و ابوخلسا جزو اعظم مرهم است صاحب خلاصه التجارب
 دم الاخوین را عصاره ابوخلسا نوشته و درمن و قیری و طی و مرهم آن در قریب ادین ذکر یافت و جالینوس در سادسه گفته که
 قوت همه اصناف شنجار بر این نیست بلکه صنفی را که ابوخلسا نامند بیج آن قابض با اندک تلخی است و ازین جهت شرب
 آن نافع است جهت وجع کرده و طحال و فساد آن با آرد جو با سرکه حمه و بهق و تفسر جلد را منید و ما برک آن ضعیفتر
 است از بیج آن و لیکن خالی از قبض و تحفیفی نیست و لهذا نافع است جهت استطلاق بطن آشامیدن محسوق آن با شراب
 * ابن قانس * بفتح الف و ضم با و سکون و از فتح قاف و الف و کسرتون و سین مهمله لغت یونانی است و ابو قانس و او قانس
 نیز گویند و معروف باسم عا سول رومی است و در بلاد شام و مصر و انطاکیه بسیار است و از بیج آن جامه شویند چنانکه اهل
 شام را بر آن از بیج عربیثا که بشیرازی چونک نامند و ذکر یافت * ماهیت آن نباتی است تر و تازه و مایین درخت و کیده
 مثبت آن سواحل دریا و زمینهای زمینی برک آن شبیه برک زیتون و از آن باریکتر و مایین برکهای آن خارهای باریک
 خشک سفید رنگ و کل آن سفید شبیه بکل لبلاب کبیر که بیونانی قسوس نامند و شاخهای آن پراکنده و بیج آن قوی پر از رطوبت
 تلخی و مستعمل در دلداری بیج و عصاره و رطوبت آنست و طریق اخذ رطوبت آن یعنی لب آن آنست که با آرد کرسنه آمیخته
 خشک مینمایند و خالص آنرا نیز و کل آن را سائیده دست با آن میجویند خوشبو و معطر است و باین سبب آنرا شامول مینامند

طبیعت آن در اول صوم کرم و خشک * افعال و خواص و منافع آن مقطع و ملط و جالی و مفتوح و مهول و بلغم و زرد آب و استسقا و نافع و سه قیراط از رطوبت خالص آن و بدستورد و از د قیراط از مخلوط با آرد کر سنه خشک کرد آن با ماء العسل مهول صفرا و بلغم و زرد آب و رطوبات مائی است و گویند جهت استسقای کبد حار مجرب است و همچنین سه قیراط از بیخ نرم گرفته بپخته آن و بکمنقال از عصاره آن یا ماء العسل همان عمل کند و گویند فعل این در امردین مانند فعل آنست در جامه از غسل و تنقیه و اساخ و اخلاط در ده مضرا حشا و مصلح آن عمل و خوردن آب سرد و نشستن در آب طاع اسهال آنست و طریقی اخذ عصاره آن مانند عصاره د بکر است که بیه آنرا کویند و آب آنرا گرفته در آفتاب خشک می نمایند و آنچه شیخ دأود انطاکی در تذکره اولی الالباب نوشته که آنرا یعربی ایشان نامند نچنان است زیرا که ایشان را می آنست

* ابو قسطنطس بقیمه الف و ضم بای موحد و سکون و او رفتح قاف و سکون سین مهمله و فتح عای مهمله و سین * ما هیئت آن * نباتی است شبیه با بوقانس بی ساق و بی شکوفه و مغروش بر روی زمین و با برگهای ریزه و خارهای نازک و بیخ آن سطر منبت آن نیز نبات ابوقانس است * طبیعت آن کرم و خشک در صوم * افعال و خواص و منافع آن صرع و ضیق النفس و اوجاع اعصاب و استسقا و نافع و شرب عصاره آن مقدار نه قیراط با ماء القراطن مهول رطوبات مائیه و بلغمیه و جهت امراض مذکوره مفید مقل و شرب آن تا یکمقدال مغرمعه مصلح آن عمل است

* ابلهل * بقیمه حمزه و سکون بای موحد و ضم ما و سکون لام و کسر اول و ثانی نیز آمده قسمی از سر و کوهی است که آن را حرار و حر و حر و نانی برایش و ارقوس و بسریانی بر و ناور و می بر و ن و و ثون و بفار می ادرس و ادرس و برس و پنجه و پترکی ارروج و پندلی او میر و هو میر نامند و گویند ابلهل مندی را بپندلی دیوار گویند و نزد اطلاق مراد ثمر آنست که مستعمل اطباء است و آنرا حب العرع و ثمره العرع و بفار می تخم رهل گویند * ما هیئت آن بد آنکه آن دو صنف است یکی صغیر الوریق مانند برگ کز و دیگر کبیر الوریق شبیه ببرگ سرو و راجحه این صنف زیاده و درختش بلند تر و بار یکتر و صنف صغیر آن درختش عرض تر و کوتاه تر و ثمر این صنف صغیر ابلهل است و بزرگتر از بار هر دو که قسم اشهر و سر و کوهی است و شبیه بنبق و تازه آن سرخ رنگ و رسیده آن سیاه با باندک شیرینی و قبض و حلاوت و عطریته بهترین آن آنست که سیاه رنگ نرینه سنگین باشد و بهترین برگ آن سبز رنگ و شیخ الرئیس نوشته که آن دو صنف میباشد کبیر و صغیر و از بلاد دروم میآوردند شبیه است بزر و مکر آنکه بسیار سیاه است و راجحه آن تند و لطیف و برگ یکصنف آن مانند سرو و بسیار خاردار و درخت آن هر بیض میشود و بسیار بلند میباشد و برگ صنف دوم آن مانند طرنا و طعم آن مانند سرو * طبیعت آن کرم و خشک در صوم و یقول جالینوس در صوم و شیخ الرئیس نوشته که صنف دوم آن که برگ آن شبیه بطرفا است حرارت آن کثیر و بیس آن بیشتر است از صنف اول * افعال و خواص و منافع آن بغایت لطیف و با قوت محله و میخفه و قابضه و لذاعه و شیخ الرئیس نوشته که قبض او خفی است جهت سرسام حار و فالج و استرخا و گرمی گوش و جراحت بن دندان و رو بر و استسقا و بواسیر و ادرا را رجض و اسقاط جنین و زوال عفونات قروح خبیثه و مزمنه و داء النعلب و جمود اعضاء و رفع آثار رگ و اورام حار و مفید * امراض الراس ضماد برگ آن بر جهت سرسام حار و آثامیدن ثمر آن جهت فالج و استرخا نافع الاذن قطری و روغن ثمر آن در روغن کبکب که در ظرف آئینی جوشانیده باشند تا سیاه شود گرمی را بغایت نافع القم دلوک و غوره نمودن بدن با غسل جهت جراحت بن دندان و تعفن و ابله آن نافع * مضایا الصند و الغذاء و التنفیض لغوی ده درم از ثمر آن

طبیعت

طبیعت

و در آن شاخه‌ها رنگ ابله که باقی شاخه‌ها هر شاخه‌ای بر وزن باشد یعنی بخور یا نند و یا لای آن مقدار یکسره و یا زیاد
 خاک و زرد و آب مبداءه باشند تا پنج شش ماه کف خوب و بجه بند و مستحکم شود پس محل اتصال آنرا از رخت بریده
 هر جا که خرا مندر غرس نشاء بند بزودی شود مد خصو صا که آن شاخ مندر باشد و قلم آن نیز میگردند چون قلم نمایند و هر جا
 که خرا مندر بنشانند و تخم آنرا که بکارند در پیش می آید و ثمر آن مدت نهاد در رخت میماند تا بشمر موسم دیگر در بنکانه
 در موسم گل و ثمرین فصل یکی او سطرستان و دیگر در ایام کرم که اول ایام بارش است که برسات نباشد و آن هنگام
 بودن آفتاب است در او آخر ثور تا اوایل جوزا بخلاف سنین * طبیعت پوست زرد آن کرم در اوّل و خشک در دوم
 و بعضی کرم در دوم گفته اند و ششم آن یعنی لحم آن که در زیر پوست زرد آنست آنچه مغز آن شیرین است سرد و تر در
 دوم و لیکن برودت آن زیاد است از رطوبت آن و آنچه ترش است سرد و خشک در سوم و گویند در اوّل سرد و
 تر و گویند در ثری و خشکی معتدل است و حماش آن یعنی مغز ترش آن در آخر دوم سرد و خشک و بعضی در سوم
 گفته اند و شیرین آن سرد و تر و ششم آن در اوّل سوم کرم و در دوم خشک و برک و شکوفه آن در آخر دوم کرم و خشک
 است * افعال و خواص و منافع آن مطلب و قابض و صاف کنند روح طبیعی و خون از صفرا و مسکن قی صفراوی
 و مقطع مرقه صفرا و مسکن حلات آن و مانع رختن صفرا بعد از معالجه و معالجه خفایا و تقویت جگر و معده و جهت تسکین
 حرارت احشاء و تشنگی و اسهال صفراوی و کدی و کزین بمقرب پزند و ما را خدا و روغن برون و کلف و قوبا و قلع
 رنگ سیاهی و مرکب از جامه و اخراج زلود در خلق مانده مغیل و تر باق صوم است و در حلیف وارد است که داخل نشود
 شیطان در خانه که در آن اترج باشد اما پوست زرد آن جهت تقویت قلب و دماغ و کبد هر دو معده و احشاء دفع غشیه و
 غو شوی و دمان و تلطیف و تحلیل ریح و اعانت بر فضیله نافع مخصوص مریای آن با عمل مادام که اکثرا در خوردن آن نشود و
 الا هم نمیکرد در خصوص شیر مریای آن و نیز از مفرحات تریاقیه است و حرارت آن معین بر خاصیت آنست و طبیعت خشک آن
 مسکن قی صفراوی و مضغ آن خوشبو کنند و نکست و شرب خشک گویند و آن با عمل دفع مضره همه زهرها است و آشامیدن
 عصاره آن که با شحم گرفته باشند جهت کزین و انعی و ملائی محرق خاکستر آن جهت برص مغیل و چون خشک غیر محرق
 آنرا در صندوق و جامه گذارند مانع کرم زدن آن است و چون پوست یک عدد اترج را در شراب اندازند در ساعت آنرا
 ترش کنند و سرکه سازند مضر جگر و دماغ مجرور و المزاج و مصلح آن عمل و بنفشه و یا شحم رحه اش آن خوردن مقدار شربت
 از خشک آن تا بنجد رهم و از مریای آن تا بنجد قی است و روغن آن که پوست زرد خالص شش عدد آنرا در روغن زیتون و
 روغن خیری از هر یک یک رطل و اگر نباشد در دو رطل و روغن کچال اندازند و در آفتاب گذارند و هوسه شبانه روز یک مرتبه
 تجلین کنند تا سه مرتبه یا بیشتر پس استعمال نمایند * طبیعت آن کرم و خشک در دوم * افعال و خواص و منافع
 آن محلل و ملطف و با قوت تریاقیه معطر آن جهت در دمر بار و علل سوداوی و درد شقیقه و تدمین بآن جهت استرخای
 ذلیق و لقوه و رسته و اختلاج و درد مفاصل و عرق النساء و امراض بارد و عصبانی و درد کرده و منانه و غو شوی عرق و رویانیدن
 موی و روغن از زیتون و روغن و بر اسفل قدم جهت رفع برودت هوا در اسفار و یونین آن در ایام و بانسان هوا
 مصلح آن است و مضغه بآن جهت درد دندان نافع و روغن شکوفه آن نیز همین اثر دارد و لیکن روغن برک آن قویتر است
 و ما شحم آن که مشیر به پوست بآنست و ابست نامند در هضم و غلیظ است به سبب برودت و صلابتی که دارد و در بار

معد: میکنند و خارج میگرد و حاصل میگرد از آن غذای بسیار از برای بدن اگر مضاعف شود و مانع صفو دلخار است بدماغ
جهت آنکه مطنی حرارت معد است و صاحب مره صغرا را دفع مضر است بحوار است غریزی و معد به بارد ضعیف و مبتذل تنفع
و تونلج و مصالح آن مر با نمودن آنست یا عمل و یا شکر و اما محاض آن یعنی آب مغز ترش آن پس نیست در آن غذای نئی و لیکن مقوی
قلب جار از مزاج و مانع ریشخند صغرا با معار و ملطف و مقطع و جالی و مطنی حرارت کبد و مقوی معد و حار و مهبی و مهبی طعام و مسکن
حالت صغرا و خورن و زائل کنند غم و مسکن عطش و حرارت جگر و اچش و قاطع قی و راهبیل صغرا و و کبدی و جهت خفگان
حار و تسکین خمار و صداع خمار و مفید و چون نان را در آب اترج یا شراب آن بنیسانند و بخورند جهت تسکین صداع و درار
حادث از خلای معد و نافع و از خواص شراب آن آن است که منع میساید صعود البخار و بسوی سر و قمع آن میکند بسبب قوت قضی
که دارد و نافع است از برای درار و سد رحا از از انثره صغرا و خورن و قطور آب آن در چشم زائل کنند بقایای یرقان آن
است و همچنین اکتحال بآن و غرغره مطبوخ آن در سر که جهت اخراج زلزد و حلق ماند و طلای آن مزبل یرقان و کلب و
قربا و رنگ سیاهی و مرکب از جامه و وضاد آن جهت کزیدن عقرب پرند و و مار شاختن از نافع و رب آن قی صغرا و ریا نشاند و
دایغ معد و واشتهای طعام آورد و مضر سینه و عصب مصلح آن شراب خشخاش و شراب تین و دال آب آن آب بارنج و آب لیمو است
و چون جواهر و مروارید را در آب آن مکر ریشسانند مضحک سازد و خوردن غذا از آن در آب اترج باشد نافع است از
برای مالتخو لیانی حادث از سودای مسترق از صغرا و خورن حادث از از بخور سودا و دایغ مسترقه از دم و صغرا و مالتخو لیانی مرا قیه
را و لیکن بسبب شدت مضر است با صاحب سودا زیرا که ترشی صرف بسیار میجو سودا است پس باید که اصلاح کرده
شود بشکر و قند یعنی اگر معد استعما ل نمایند قند داخل کرده آن مقلد را که ذائقه آنرا نکو گرداند و انشره ساخته بشوند
اما تخم آن محلل و مجفف و با قوت مسهل و مغاوم جمع سوم است خوردن وضاد نمودن و دو منقال از مغشور آن گفته اند
قائم مقام ترباق فاروق است در جمع مضموم حیوانی و قویتر از ترباق کیمودا نسته اند و ترباق جمیع مضموم ملک و قه و مضمومیه
است و با آب گرم یا با شراب جهت کزیدن عقرب مجرب و بد ستور آشامیدن آن وضاد کردن بآن بکرم مقشور آن بغایت
مد ریض و کنند و چنین و منخرج آن است و طلای آن جهت تحلیل ورم بلغمی و منور آن جهت تقویت لنه مغشور و در سائر
انعال مانند تشر آن است و روغن آن جهت بواسیر طلاء و شراب با غایت موثر و با شراب مقاوم سم عقرب شراب و طلاء و مفتوح سد
کوش و سریع النفوذ را عشا و محلل قوی و ملطف و چون کسی بآن قند همین کند کویند عقرب نیز دیکه با و نمیکند وضاد مطبوخ
مجموع اترج در سر که با شراب جهت وجع مفاصل و فقرس و اورام و دیلات نافع و برگ آن ماض طعام و معشین معد و مقوی
احشاء و مفتوح سد و جهت ضیق النفس بلغمی مفید و شکوفه آن در انعال مانند برگ آن است و از آن لطیفتر و بوئیدن ترنج
مغوی دل و مفرح و جهت دفع خلل و رومای و یائنی آزموده و همچنین فرش کردن برگ آن و مغز شیرین آنرا چندان منفعتی
نیست و ما حب د ستور الاطبا نوشته که ترش آن قویتر از شیرین آن است و قاطع بلغم بود و علت سینه و حلق و سرفه را نافع و
در هیچ فصل خوردن آنرا منع نیست و لیکن در فصلی با چیزی مناسب در زمستان با عمل و در تابستان با قند و در برسات
یعنی موسم بارش با زنجبیل و نمک و نمک بعضی خواص از قبیل آنچه ذکر یافت برای آن نوشته و ترباقا و جوارش و حلوا و
ادمان و رب و کچین و مغشور و اشربه و عرق و مر با و مثل آن در قرابادین ذکر یافت
* آننگن * بضم هزه و فتح نای چهار نقطه فوقانیه مندی و سکون نون و فتح کاف فارسی و نون در آخر اسم مندی انثره است و خواص آن

✽ اتیس ✽ بفتح هـ و کسر تـای مثلاً فـوتـانـیه و سـکون یـای تحتـانیه و سـین مـهـله لغت هـنـد یـست ✽ ما هـیت ✽ آن یـع کـیا مـی
است هـنـدی بـطـول یـک انـگـشت و کـوتـاه تـرا زان و اندک بـاز یـک ظـاهـر آن اـغـیر و باطن آن سـفـید فی الجـمـله شـبـیه بـزرا و نـ طـول
بـار یـک کـو چـکی و طـمـی و راسـه عـالـب نـد ارد و یـعـضـی آن راسـه قـسم کـفـته اند یـکـقـسم مـعـنی اتیس است و قـسم دـوم بـه بـرت بـهـکـا قـسم
سـوم بـه سـیـام کـن و یـعـضـی دـو قـسم کـفـته اند سـفـید و حـیاة طـبیـعـت آن کـرم دـرد و مـ و خـشـک دـرا و ل و با ر طـوبـت فـضـلی ✽ افعـال و
خـوا ص آن مـقـوی باه و مـاضـم طـعام و حـابـس اسـهـال و دافع یـطـخ و صـفـرا ی فاسـد و مانع فساد آن و بـواسـیر و اسـتـسـقـای زـقی حـادـث
از آن مـرد و خـلـط را نافع

✽ فصل ✽ الالف مع التاء المثلثة

✽ ائل ✽ بفتح هـ و سـکون ثـای مـثـلـثه و لام یـلـغـت عـرـبـی اسم نـوع بـزرگ درخت کز است و یـسـنـدی جـها و نا مـنـد ✽ ما هـیت ✽
آن نـبـاتـسـت مـایـن شـجـر و کـیا و و بـزرگ آن ریزه و خـشـن جـالینوس کـفـته کـه نـوعی از طـرفـا است و صـاحب نـها یـه کـفـته درختی است
شـبـیه بطـرفـا و از آن بـزرگـتر و اسـحق بن عـمران کـفـته درختی است عـظـیم با شاخـهای بسیار و سـبـز مـلـع یـسـمـرت و بـرکـهای آن
ر نـز و سـبـز شـبـیه بـبرک طـرفـا و طـعم آن عـصـی بـی کـل و ثـمر آن بـرکـهـای شاخـهای آن مـیـر و یـک بمقدار و نـخـودی رنـک آن اـغـیر
مائل بـزردی و جـرا نـد ر و ن آن دانه های ریزه بهم چسبیده و میباید و آن ثمر را بـل به نامند و در قباستان مـیـرسـد و آنرا یـسـنـدی
نـهـی مـائـن و چـهـوتـی مـائـن کـوین ✽ طـبیـعـت آن دـرا و ل سـرد و دـره و مـ خـشـک و با قـوت قـابـضه و اندک مـلـو حـث و مـرا رت
و نـسـر آن دـرد و مـ سـرد و دـرسـوم خـشـک و تـو هـم کـرده کـسیـکه آنرا کـرم دـرد و مـ دانـسته ✽ افعـال و خـوا ص و مـنـافع آن اما
بـوک و شاخ آن جـالی و مـفـتـح سـد و طـحال و مـقـوی جـکـر و مـلـین ورم آن و جـهـت جـنـا م و مـنع سـفـل شـدن موی و دـرد دندـان نافع
چون مضمضه بـان نـمـایـند و کـر تـن دود و یـسـار آن لغـوه را نافع و آشامیدن مطبوخ بـیـج و شاخ و بـرک آن جـهـت دفع سـد و سـپـرز
و ورم آن و جـلـام و سـفـیدی موی نافع و طـبیـع آن دـرسـر که و شراب جـهـت تقویت جـکـر و تـلـین ورم آن و مـضـا د آن جـهـت تـحـلـیل
و ورم جـکـر و تـلـخـین آن تا هـفت دفع جـهـت لغـوه و مـعـطـاد آنـهـای جـلـری کـه ابله نامند و بـواسـیر و جـوشـهـای ریزه کـه آب از آن
تراوش نماید و خاکستر آب طـبیـع آن جـهـت خـروج مـاعـده و تقویت موانع و در قطع خون همه اعضاء و در رخا کستر آن مجرب
مقدار شربت از طـبیـع آن تاجـهـل و بـنـج مـنـقال و از عصاره آن تاسی مـنـقال مـضـعـف مـعد و مـصـاح آن صـغـ عـرـبـی بـدل آن جـوزا لـسـرو
است و اما ثـمر آن رادع مواد و مـقـوی نـچـم و لـنه و مـعد و جـکـر و سـپـرز و مانع نفث الـم و سـیـلان خـون و انـصـاب نـزلات و اسـهـال
صـفـرا ی و رطوبی و رانـع یـرقـان و رطوبت رـحم و چـون در کلاب یخـیـسـانـند و صاف نـمـوده در چـشم یـچـکـانـند جـهـت دـع مواد و تقویت
احقان و حـلـت بـصـر مـغـیـل و مضمضه بطـبیـع آن و یـسـتـور خـائـنـد آن جـهـت تقویت لـنه و تـاکـل اسنان و حرکت آبـها و آشامیدن
آن جـهـت نفث الـم و ر بـرد و در ر حـض و بـواسـیر و سـیـلان خـون از مـعـضـوه کـه با شـد و مـنع انـصـاب نـزلات و اسـهـال صـفـرا ی
و رطوبی و قطع آنها نافع و طـبیـع یـک اوتیه آن و تقـوع آن د ر آب کرم با شکر جـهـت رفع یـرقـان و کـز بـدن ر قـیـل و جـرب رطب و رطوبات
رـحم و در مـزاج اطفال جـهـت رفع رطوبات غلیظه متعنه و نیکی و رنـک ر خـسـا ر و فـر بـیـیـدن نافع و کـوین چـون تـقـیع آنرا سـهـر و
یا هـفت روز مـتـوال یـبـاشـانـد و از عـقـب آن اقـراص مـیـرد و مـرطـبه مـسـتـعـمـله در زیادتـی کـوشـت و فـر بـیـیـی مسـلـولین یـشـورند یـسـ هـفت
روز یا زباده و زغاب کبیر اسائید و یباشانند پس با کمک معمول از آرد سمیـل مـسـک الصنعة یـشـورند بسیار فـیه مـیـکـرد اند و رنـک
روی را صاف و نیکو و بارونق و نضارت مـیـکـرد اند ✽ و د کـیـل مـنـافع آن آنـست کـه چـون یبـاشـد کـسیـکه د ردن ا و رطوبات
فاسـد: با شـد نـع مـیـکـرد اند و پاک مـیـسازد و تقویت مـعد و مـیـسـشـل و کـسیـکه مـعد و یـدن ا و پاک و نـقی با شـد تقویت مـیـسـشـل

و نرینه میسازد بدن او را و اداری و اسهال مزمن و طوبی را با زمدارد و جهت قطع دم و در ورطه و بواسیر نافع است و برونه
آن با گل خوردن و بی ریل ستور یاد و در رم و نیم کنار که در سه دفعه هر دفعه همین مقدار بخورد جهت قطع اسهال مجرب و در
حیض میلان خون بسیار مفید و ضماد آن موجب تعدیل اعصاب معتر خیه و ضماد مطبوخ آن در هر که و آب جهت گرم مهر
نافع و غسل آن جهت حرب و نیکو کردن رنگ و رخسار و رفع قمل و زخوره آن جهت قطع خون جراحت و بریدن کوشش زائله
و حصول آن جهت رفع رطوبت رحم و فرج و میلان آن نافع و زخوره خوب سوزاننده آن و در آن صاحب لقوه را نافع منفر
مصر مصلح آن و دوقه مقدار شربت از مائده آن و در رم تاجیه در رم بدن آن بوزن آن غصص است یا شکر رمان و طریقه تشویه
عد به حواری و شراب و طبع و اقراص آن دوز را بدین ذکر یافت

* **الاق** * بهنج همزه رسکونهای ملته و فتح لام و قاف اسم عربی پنجگشت است و ذوجه و اوراق و ذوجه است اجتهه بنزائند
و بیوانی اغنیم یعنی طاهر و پاک بیجهت آنکه زما در هنگام ربع در اعیا در فرس مینماید در معابد خود بجهت آنکه کهن
برده اند که مضعب یا بهتکتند و شیوات است و بفارسی پنجگشت و بهندی صنبه یا لوبقرنگی اسکی نان تو بلا طینی و بطس و تمر
آزیرا عربی حب العنق و حب النسل نامند بالعکس از بیل نام زنگی کا نور زیر که قاطع نسل است و بفارسی فلغل کوهی و بشرازی
دل آشوب و بهندی ریخا خوانند * **ماهیت** آن درختی است ما بین شجر رکیه و در مواضع صلب در کنار رود ها و غیر آن
میر وید و شاخهای آن صلب و قوی و برگ آن از بوک زیتون کوچک تر و نرم تر و فی الجمله شبیه به برگ انار و زوی برگهای آن
سبز تر از بشت آنها و بر سر هر شاخی پنجگشت در برگ شبیه پنج انگشت متفرقه الا طراف متعارفه الا حول و چون بدست بمانند
بوی خوشی از آن آید و کل آن سفید مائل به سرخی و زرق و تخم آن شبیه بقلل کوچکی و رنگ آن مختلف بعضی سفید و بعضی
سیاه و در هند درخت آن بزرگتر از جای دیگر میشود * **طبیعت** آن گرم و خشک در درم و بعضی در سوم خشک و بعضی در درم
سر در در اول خشک دانسته اند * **افعال** و خواص آن تباض و محال و ملطف و مفتح سده و داغی و کبدی و صدادع و طوبی
و ورمی مانند قرانیطس و لیترس و جنون و خفقان و بواسیر و سده و زور و رحم و احتباس حیض و التروی و عصب و شقاق
مقلع و زهر مار و هوام و سگ دیوانه کزیده و طرد هوام و نافع و برگ تازه آنرا چون پسانند بدن آب و مانند سامی کباب
قرصها مانند قرصی بمقدار سه ماشه و یک روی آنرا بر روی تابه یا روغن کا و بریان نمایند و در عمل جالینوس جبهه تازه انداختن
و قاسه روز هر روز صبح یک قرص آنرا زن صاحب یسوت بخورد و بعد از آن اگر موافقت نمود تا ده هفته هر روز یک
قرص آنرا صبح و یکی را شام اگر صحت یافت بهتر و الا ترک نماید و اگر اثری از آن مایل به باشد بیکهفته دیگر نیز خورد و وقت
و یا بکوقت بخورد و در ایام خوردن از لبنیات و حموضات و ماست و بقول و اشای رطبه و روغن بسیار اجتناب نمایند و یسوت
آزار است که بعضی زنان را بعد از وضع حمل عارض میکرد و مختلف میباشد حالات ایشان بعضی را در وقت بهم میرسد و زرد
و ضعیف و لا غر مگردند و رغبت بر غذائی نمینمایند و چون قلیلی تناول نمایند ذیرانه ضام بایستاید اسهال منافع نکرد آرام
نمی یابند و بعضی را تب خفیف نیز بآن میباشد و ضماد آن جهت درد سر و طوبی و ورمی مانند قرانیطس و شرب آن جهت
جنون و تفتیح سده و داغی و خفقان و سردی و بلغمی و تفتیح سده و جگر و سحر و حبس بر و کسر ریا و زیاد کردن شیر
تجفیف منی و آذر از رحمض و کوبیدن مار و هوام و سگ دیوانه و با شراب جهت کشودن حبض و طلای آن باب جهت رجوع شقاق
مقلع و در حمل و بخورد و برگ و تمر آن با مثل آن بود و صحرائی جهت آذر از رحمض و جلوس در طبع آن جهت گرم رحم و مقلع

و در هم آن با کوزه یعنی مسکه تازه و برک تاک جهت رفع صلابت انگبین و تخور آن باعث کثرتین موم در تحلیل اورام و فرس کردن
 برک آن و بران نشستن کاسر قوت با و کوزه اندک موم است و بستن برک کرم کرده آن بر درم نارد و نزول آب در بیضه و کوبیدن تکیه
 کردن بر چوب آن که از آن متکا ساخته بران تکیه نمایند مانع تعب و تالط شعوت جماع است و در زیر فرش خواب بک اشتن مانع
 احتلام و قاطع نعوط و تخم آن لطیف تر از برک آن مضر کرده و مصلح آن صمغ عربی مقدس و شربت آن یک منقال و بهتر آن
 است که آب را بدن مصلح آن که صمغ عربی است استعمال نه نمایند و زیاده از یک منقال نیز بد آن کوبیدن در وزن آن شاهد آنه است
 * ائمه * بکسر ه و سکون ثای مثله و کسر میم و دال همزه لغت عربی است و آنرا کحل و کحل علیما نی و اصفهانی و کحل جلا
 نیز و یونانی طمسائوس و لاطینی و یسریانی صلید و برومی کوخل و یقارسی سرمه و یهندی انجین نامند * ماهیت آن
 منکی است صفای بی براق و اصناف الزمان میباشند صنفی سیاه تیره و صنفی اندک از آن کمتر و صنفی سیاه اندک مائل به بنفشه
 و صنفی سفید سرخ و صنفی سفید نیز دیده شده و معادن آن بسیاری از بلاد است مانند اصفهان که بهترین همه جاهاست
 خصوصاً آنچه از نواح قوه یا آتیا آورند و بعد از آن مغرب و مصر و غیره و حجر آن مخلوط با سرب میباشد این المص
 ذراق است و چون با زهره یک از آن نقره را شکنند سازد و بهترین آن آنست که خوب همه و براق و خالص از آفتیگی چیزی
 غریب و بی برک و کورت یابند و بسیار صلب نباشد و زرد شکسته و مفتت گردد و عقید آن گله های اندک طولانی و با صافی و براق
 بود فی الجمله شبهه بزرنج و رقی و طلق باشد و لعل ابغی آنرا از بزرنج سفید دانسته اند و بهترین طریق استعمال آن آنست که
 ریزه ریزه نموده بمقل از خود یا قلاد ریزه کوسنگ و اگر نباشد در پرده چربی که بالای شکبه بز و کوسنگ فیجا شد پچپچ در
 ظرف آهنی با سفای بر آنش بسوزانند که مشتعل گردد پس بر آورده پاک شسته مدتی در خج یا برق یا آب سرد بپزورده نمایند
 پس با کلاب یا عرق رازیانه یا آب برک تازه آن یا آب برک کشتیز تازه یا آب برک کل شقایق یا آب خالص و با لجه با آنچه
 لائق و مناسب باشد بر سنگ سماق مانند ها و غبار سوده خالص بپنهانی و با آنچه مناسب دانند از احجار وادیه تهیه و
 در ارند و غیره استعمال نمایند * طبیعت آن سرد در دوم و خشک در سوم و شیخ رئیس سرد در اول و خشک در دوم گفته و
 محمد بن حسن سرد و خشک در چهارم دانسته * افعال و خواص و منافع آن قابض و مجفف بی لذت و محرق مغسول آن
 لطیفتر از غیر محرق مغسول آن است و حافظ صحت چشم و مقوی اعصاب آن و مقوی باصره پیران و دفع حرارت و رطوبت
 و جگر و اندامان قروح آنست جهت صلاح و تزف الدام و مرموعی که باشد و تنقیه چرک زخمها و بردن کوشش زائد و جریان
 حیض و اندامان قروح مقعد و الصاق جراحت و سوختگی آتش و قتل بهش مفید * العین اکمال آن با اندک مشک جهت
 تقویت باصره و اعصاب آن و رفع و سح آن و با موارید و سر کین حردون و نبات سفید جهت غشاوه و بیاض چشم و با حفص
 و سماق جهت دفعه و جرب چشم مجرب و چون با اقلیم یا بوزن آن نرم سوده و با عمل کفکرتن رقیق مزوج نموده با آن اکمال نمایند
 صلاح را زائل سازد اگر صداع در مرد و جانب باشد بهر دو چشم و اگر یک جانب بچشم آنجا نب و اکمال آن با آب کشتیز تازه
 خصوص که باندک کافور باشد در ابتدا ی احدی از جل رسی و حصه باعث عدم بروز دانه آنها است در چشم و مسکن بخارات
 و گرمی و رطوبت و اندام قروح آن و بد متور یا آب انار ترش معصوم یا شحم و همچنین با آب سماق و آب برک تازه اغیالان
 یا آب تقوع ماز و جهت امراض مذکوره و همچنین قطور آن در گوش و بینی و علای آن با مپاه مذکوره بر پشت چشم و زیر آن
 و بره های بینی و لب و گوش و حلقوم و سینه مانع بروز آبله و حبه است در آن اغیا بشرط تکرار عمل و بعد بر روز و ظهور آن

با آب برگ کشیده تازه و دانه کاه و روغن تلخی کلاه محلل و دافع آن و با آب ساق نیز بن ستور و ضد آن بر پیشانی و صف
 سرجهت قطع رعان حادث از حجب دماغ خصوص با آب برگ تازه رسته امغیلان و بر او رام محلل آنها است و در رو آن
 جهت تجفیف و اندام مال فروح طبقه قویه چشم و قروح و ذکر و خصیه و سائر اعضا معید و لیکن بعد اندام داغ آن در عضو میاند
 و همچنین جهت حبس خون و مالیدن آن با روغن بربیدن جهت قتل موش و بایده تازه و سنبه آب جهت سرخ کنی
 آتش و منع تفرج و اندام آن و فرزجه و حمل آن جهت تلپس ضلالت رحم و قطع جریان خون حیض و قروح مقعد
 و بن ستور باروغن آن مضر با اعضای صدر و ریه و معال و صوت و خوردن آن باعث گرفتگی آواز است و گوید خوردن بیمار
 آن قابل است بسبب سدی که دارد مصلح آن کثیر و شکر و روغن دانه بدل آن در امراض چشم آبار است و دستور حراق
 و تشویه و غسل و برود و جوهر سرمه و شیاف و اقراص و اکحال آن در قرابا دین ذکر یافت * فصل الالف مع الیم
 * اجاص * بسمه رزق چشم متکده و الف و صاد مهمله * ماهیت آن * ترست مشهور و معروف بیریانی جاسا اما کما و
 هنک باد کوا فیلون و بلغت و رمی و مستقنون و اهل مغرب و اندلس ترش آنرا امین البقر و بنارسی آلود نامند و آن اصناف
 و الوان و بستانی و کوهی میباشد و بستانی آن اصناف و الوان میباشد صنفی میاه بسیار بزرگ و از مطاق آن مراد آن است
 و صنفی زرد و این بزرگ و کوچک نیز میباشد و بیونانی این را درک و بنارسی آلوده نامند که مضر آلود باشد و این نازکتر
 است و سرد تر و لطیفتر اصناف آن است و سفید آنرا در عراق شام و لوج خوانند یعنی شاه آلود و آلوده سلطانی و صنفی سرح
 و صنفی از سرح آن بسیار ترش میباشد و مراد است قائم مقام ترهندی در تطبیق و تریق مواد و آنرا کشیده نامند و چون خشک
 گردد میاه و ازرق شود و صنف کوهی آن کوچک و بسیار ترش میباشد و شیرین نمیکرد و با قوت قابضه و درخت آن کوچکتر
 از بستانی است و اجاص چون مطلق مذکور شود مراد از آن آلودی زرد بخارانی است که تازه آن زرد کهر بائی شفاف مختصر
 نمیکو طعم میباشد بهترین اصناف اماکن دیگر است و در رخا مان میشود و بس و آنچه جامای دیگر میشود مانند آن نیست
 و بعد از آن آلودی سیاه ناری است که بعر بی مشهور و بقلوب الدجج یعنی دل ماکیان است و نوعی از آن طبری است که
 آنرا نیشو گویند و درد مشق نوعی آلودی میشود که بر روی آنرا نقومیلا س نامند و این نوع قابض بود * طبیعت سیاه بکمال
 و سید و صادق الحلا و آن سرد در اول و تدریج و در وسط و در آخر آن و آنچه نسبی
 و برست آن نازک و طعم آن اندک مانند بلخی باشد با اندک قوت قابضه است و با لجمه برودت ترش آن زیاد از شیرین
 آن است و بنارسی ترش آن سرد و در وسط و در آخر آن برگ آن سرد در اول و خشک و با قوت قابضه * افعال
 و خواص و منافع آن قلیل الغذاء و ملین و مزلق خصوص تازه آن بسبب لزوجت و رطوبتی که دارد و چون قبل از طعام
 بخورند صداغ حار و تبهای صغراوی را معید و مطفی حدت صغراوی و تشنگی و حرارت دل و وحدت و التهاب آن
 و خارش بدن و مسهل صغراوی رقیق و دافع غلیان صغراوی است خصوص مختوش و ترش آن درین امور و شیرین آن در
 تلپس و رخا و طلاق بطن بیشتر و بسا باشد که ترش آن اطلاق بطن نماید بسبب قوت تقطیع و تلطیف زیرا که اشای حامضه
 متعلقه ملطفه مرکاه در معده و امعاء فصولی باند آنرا تلطیف و تقطیع نموده دفع مینماید و الا موجب قبض و حبس میگردند
 با آنکه معده و امعاء پاک از فضول نادر است پس آلودی میاه از آن جهت و بسبب لزوجت و رطوبتی که دارد تلپس بطن مینماید
 و مسهل است و آنچه کوچک و صلب و قابض باشد بد است خوردن آن بجهت آنکه غیر لذیذ و ملین و مطابق نیست و ماء العسل

معین است بر اخلاق آن و دفع ذر آن از معدۀ سرد و سرازار آن است که مطحول تناول نماید آنرا پیش از طعام و تا مستند نگردد مبادرت بشور و دهن طعام نماید و آلودگی خشک را چون بپزند با آب و صافی نموده یا ترنجبین و یا عدس و یا شکر بپاشند بالغ است در تلخین طبیعت را آلودگی بطبیعی الهضم است و مهمل نیست مانند ترش و مستفوس و خوردن آن بعنوان تکیه از عصب نه بطریقی دروازه علاج و آلودگی کوفی که رنگ بعضی از آن سرخ بود و ترش و آنرا میپزند و بدست مالیده میکنند از زامانی که غلیظ و ترسیده اعتقاد در سل و از آن قوصیا ساخته بشکل گردۀ زن تنگ و بشهرها نقل مینمایند جهت اصلاح اغذیه و موزرات بپیمایان بکار آید و اجاص بری مغز است و بعد از و موجب حسن و عقل بطن است چون با گلاب یا غلا جوش دهند و شکر نه آنرا چون بپایند قطع مواد باز له نماید و ضماد آن بر سر جهت صداع حار و نافع و غرغره و مضغه بطبیعی برک و بیض آن جهت منع نزلات دماغی و ررم لوزیس و لیاقه و توقیت لثه آشامیدن آن جهت رفع کرم معدۀ و ضماد برک آن با سرکه بر بزراف جهت کشتن کرم اما مجرب مصر است بدماغ مصلح آن عذاب و بعد از مصلح آن کلقتند و در مبرودین مصطکی و کندر و ماء العسل مقدار شربت آن تا نیمه رطل بدل آن ترغفلی و صمغ آن را که صمغ فارسی نامند کرم ترا و صمغ عربی و پیوستش کمتر از آن و سرقر و انافع و معتت خضه و ملجم قروح و انکحال آن جهت حدث بصر و ضماد آن با سرکه جهت قویا و جوشش بدن اطفال مفید است و اجاصه و آش اجاص و رب و سنگنجبین و شراب و طبیع و مریا و مزروره و مطبوخ و معجون و نقوعات آن در قرا بادین ذکر یافت

فصل الالف مع الحاء المهملة *

* آخریض * بکسر اول و سکون حای مهمله و کسر رای مهمله و سکون یای مننۀ تحتانیۀ و ضاد معجمه بفا رسی کل کافیه و کل خنق و ریک غفران و بلغت دلمی کاجره و بیهندی کسم کا بهول نامند * ماهیت آن معروف و در اکثر بلدان کثیر الوجود بری و بستانی میباشد طبیعت بری آن در سوم کرم و در دوم خشک و بستانی آن در دوم کرم و در اول خشک و قوت آن ناسف سال باقی مینماید * افعال و خواص آن منفع و محتل و با قوت قابضه و منوم و مقوی کبد و کد ازندۀ خون منجمد مطلقا و ضماد آن با حنا بر کف دست و پا جهت تلت بروز آبله قبل از بروز و زجف عوارض آن و با عسل جهت قویا و با ماست بر منانه جهت احتباس پول مجرب و طلائی آن با عسل جهت بهق و برص و قلاع اطفال و با سرکه جهت خارش بدن و اورام حارۀ و باد سرخ و وزم جگر مغیل المصار و منجر و مصلح و مضر سبزه و مفسد معدۀ مصلح آن عسل مقدار شربت آن یک مثقال التماس چون با گوشت طمع نمایند یا عصاره و در مبراشن و لذت اطعمه است

* حیون * بفتح مزه و سکون حای مهمله و بختای معجمه نیز آمده و ضم یای مننۀ تحتانیۀ و سکون و او و نون در آخر لغت یونانی است بمعنی سراسری * ماهیت آن شمرکهای است تمشی شبيه بر افعی و بی ساق و نبات آن خشن و ساقهای آن کوچک و باریک و مزغب و خاردار مانند سفیدی و از هر دو طرف آن برگهای ریزه باریک راست شبیه ببرک ابو خلسا و کا و وریزه توازن با رطوبتی لزج که بدست پیچیدن و زرد یک برگهای گل بنفشه و ثمر آن شبیه بر افعی و بیع آن بمقدار انگشتی مانند بسیاری و دراز * طبیعت آن کرم در اول و تر در دوم * افعال و خواص آن مدربول و حمض و شیر و عرق و بیع آن مقاروم جمیع سموم حیوانی مخصوص انفعی چون با شراب بنوشند و اگر با شراب و چیزهای مناسب بپاشند کوبند جهت درد کمر مجرب است موریث خارش و جوشش بدن مصلح آن شیر است

فصل الالف مع الحاء المعجمة *

* اخبأء البقر * بفتح مزه و سکون حای معجمه و فتح تائی مننله و الف و مزه و بفا رسی سزکین کا و و بیهندی تر و نازۀ آنرا کوب

و خشک آنرا کویقه و آبله نیز بماند * طبیعت آن در آخر اول کرم در دوم خشک * افعال و خواص آن محال و جاذب رجا بس دم و رافع الم کزیدن هوام و اخراج کنند * خار و پیکان و جهت قویا و اداء الغلب و سعه مجرب فطر آب انفرادی سر کین تازه کوساله ماده در بینی جهت حبس رعان و صماد سر کین تازه آن بر پیشانی و طای سوزنده آن با سر که بر پیشانی بد ستور و همچنین نفوخ سرخسته آن در بینی قاطع رعان و فطر ساقید * بسمال نرم آن با روغن بادام تلخ و شراب جهت رفع الم و ضربان کوش بسیار مفید و صماد تازه کرمها کرم آن جهت ورم جراحت حادث از کار و امثال آن و نفع سیلان خون و برآمدگی رحم و اندام جراحت و درد مفاصل و عرق النساء و رفع الم کزیدن هوام و روتی و باد * جرج جهت جوشه و با سر که جهت ورم حار و خنایر و اورام صلبه و ثور کول و کزیدن زنبور و درد ورم زانو و با عسل جهت اورام باره و با بونله و کبریت و امثال آن جهت استسقاء و باز عقران جهت کشودن خراج و با فاله جهت ورم یستان و با آب اسفیل جهت قویا و سعه و اداء الغلب مجرب و تکرار صماد بسته آن در روغن زیتون و کد اشبن آن بر بدن تا خشک کرد د خار و پیکان و امثال آنرا بیرون آورد و صماد آن بزیر ناف زنان جهت اخراج جنین مرد * و چون مبدی بکند از بدن باعث قتل جنین زند * کرد و در پشت زهار و تهی که جهت رفع قولنج و رمی و رمی سریع الاثر و بر مصل * جهت درد و ورم آن و با روغن جهت نفوس و بخور آن جهت عسر و ولادت و روغن آن جهت قویا و جرب رطب نافع و در مسکبات دراد همان ذکر نبات * اخینوس * بفتح همزه و سکون خای معجمه و سکون و کسرتون و سکون یای منبأ تختانیة و ضم نون و سکون و اوستین موهله در آخر * ما هیئت آن نباتی است که منبت آن نزدیک نهر ما و چشمه ها و برک آن شبیه ببرک بادروج و از آن کویچک و بالای آن شکافه و شاخهای آن ببلندی یکشور و کل آن سفید و شاخ و برگ آن مملو از رطوبت و ثمر آن سبزه و کویچک و ناف و ت قایقه * افعال و خواص آن مایع مواد مستحتمل و با قوت میفقه و چون پنچل رحم تمر آنرا نرم کرده و بمختار و با عسل چهار درم سرشته در چشم کشن سیلان رطوبات آنرا قطع نماید و عصاره آنرا چون با کبریت و نظرون مخلوط نمود * در کوش بچکاند رجع آن و اساکن کند

* آخر ساج * بفتح همزه و فتح خای معجمه و سکون رای موهله و فتح سین موهله و الف و ضم در آخر * ما هیئت آن انجیر است که در بلاد حاره و در مواضع خشک میروید و بلندی آن بمقدار یک قامت و اندکی زیاده و چوب آن مانند چوب انجیر و زخو و مجوف و برگ آن نیز مانند انجیر و از آن اندک بزرگ تر و املس طعم آن شیرین تقه و در ثمر آن نیمی است نازک که چون بخانند خائید * شد و چون بخورند جفا آورد و یکزد دم معده را و بر شاخ و روغن آن عنکبوتان صغار متولد گردند و بیوشند آنرا بغشای سفیدی نازک چون آن غشاد در نمایند آن عنکبوتان بر آه آیند و ازین جهت نفوس اکثر مردمان از خوردن آن متفر میباشند * افعال و خواص آن چون ثمر و برگ آنرا در آب جوش زدن و بریدن بر اعضا ضرر آن را نکند * کرد آن و خاکستر آنرا چون با سر که بر جراحت و جرب و دما میل و بشو و مکرر و طلا نه ایند و ازل سازد و جراحت را استیام دهد * اخیر زس * بفتح همزه و کسرتون و سکون یای منبأ تختانیة و ضم رای موهله و سکون و اوستین موهله در آخر * ما هیئت آن نباتی است غیر کثیم صغری منبت آن کنار آبها شبیه بکیا * ارزن و ثمر آن میانه و برین و کل آن سفید و ثمر آن درادویه چشم و کوش مستحتمل و با قوت میفقه و موهله و قابضه است * فصل الالف مع الدال المهملة * أدرك * بفتح همزه و سکون دال موهله و فتح رای موهله و کاف لغت عربی است بفارسی آنچه سلطانانی نامند و کویچک و نیشور

اینست * طبیعت آن درازل سودورسید آن در دوم تر * افعال و خواص آن مسکن حیات صغیر و رسیدن آن ملین طبع و نارس آن مسهل بعصر و قاطع قی و آب ریه و آن جهت سرفه حار و صاحب دق بغایت مفید و آب برک آن کشنده کرم معده و نفخ و مفسد معده و مصلح آن کل قند است

قصه اول الف مع الل ال المعجیه
* اذ اراقی * بفتح همزه و ذال معجیه و الف و فتح رای مصلحه و الف و کسرة و الف و یالغت سریانی است و عربی قاتل الکلب و حب الغراب و خاتن الکلب و یفاری کچله و کچوله نامند و یبندی نیز بدین نام مشهور است * ما هیت آن نشم ثمر درختی است بدلی بمثل او نارنجی بزرگ و پوست آن سرخ و رنگ درونی بولنجی چندان ندارد و دانه های پهن و در بسیار صلب و تلخ در میان آن می باشد مانند تخم برهمل که نیز نثری است مندی در جوف برهمل و هر دانه در غلافی است و تخم برهمل کوچک است و لیسم آن ماکول بخلاف تخم اذراقی که بزرگ و پهن و در هر صی غیر ماکول است و درخت آن بزرگتر از درخت نارنج و بمقدار درخت پیل مندی و برگ آن نیز مانند ک شبیه بآن و کوچکتر و عرض ترا از برگ نارنج و مستعمل تخم آن است بدین نحو که در آب میخیسانند و پوست آنرا جدا کرده و بسرفه آنرا در دهان میزنند و آنچه صاحب نسخه نوشته که آن بخشی است و در تنگای و مازندران کلاچ دار و نامند و برگ آن از برگ بنفشه سبز و گل آن مثل بنفشه و در غایت سرخی و ساق آن از ساق بنفشه سطر تر و سرخ اشتباهی خواهد بود و شاید بیتی دیگر شبیه بآن باشد نه آن * طبیعت آن در آخر سرم کرم و خشک در سرم * افعال و خواص و منافع آن هم حیوانات مد اراست و بالخاصه مبدل مزاج بسیار سردی فاسد بسوی مزاج حار جیل صالح و لیکن باید که جرأت بر خوردن آن نمایند مگر نزد حاجت قوی شد بد یا مصلحت آن وجهت فالج و استرخا و سایر امراض صعبانی و درد کمر و رجع مفاصل مجرب دانسته اند و اما آن جهت کف و جرب و قوبا و عرق النساء و امراض مفاصل و امراض باره و جرب متفرج و بثور و بوبنیه نافع الفار مسکرو مشوش ذهن و نکشتن آن کشنده مصلح آن شکر وادویه خشبو و قی فرمودن بشیر تازه و شیشه و آشامیدن امراق و اسفیل با جاست همه بر وزن بادام و لعابات بار و غن بادام شیرین مقدار شربت آن از یک انگ تا دو انگ و حب و معاجین آن در قوبا بدین ذکر یافت و اطباء هند برای آن خواص بسیاری بیان مینمایند

* اذ اراقیون * بفتح اول و ذال معجیه و الف و کسرة و فوم یا منة تحتانیه و سکون و او و نون * ما هیت آن باعتبار جالینوس نوع چهارم زید البحر است که بفارسی کف دریانمند و آن چیزی است پر سوراخ و بسیار سبک و از ترک آن درند شبیه بفره امیرس * افعال و خواص و منافع آن در جمیع افعال از زید البحر اقوی و از سموم قویه و مقدار و دانند آن کشنده و انکشتن آن جهت رفع ناخنه و بیاض چشم و آب بسیار موثر و طای آن با آب جهت عرق النساء و ورم پستان و جرب و کلف و بثور نافع و بختل آن چیزی را که بیهندی کستوری مینامند این و یا قریب بدین بوده باشد و در حرف الزای در زید البحر انشاء الله تعالی من کور خواهد شد

* اذ احر * بکسر همزه و سکون ذال معجیه و کسرة و خای معجیه و رای مصلحه * ما هیت آن دو قسم بود یکی مکی و آنرا عربی نین و مکه و خلل مامونی و طبیب الغریب و یلغت رومی سخن و سخن نامند و بعضی اطبا گفته اند که سخیس برنانی است و یبندی کند میس و کند بیل و کشتول و سوزند هی و روس و هور و یفاری کور کوا و کوا مکه و کزنه دشتی بفتح کاف و سکون رای معجیه رفتح نون و هاد را آخر تصحیف کرده که یکبار آنرا کر به دشتی بضم کاف فارسی و سکون رای مصلحه و فتح بای موحل و خوانده

از اراقی

از اراقی

از اراقی

و این صنف نباتی است باشاخه‌های بسیار و باریک از یک بیخ رسته و بیخ آن غلیظ و بر یک آن ریزه تراز کولان و از آن در حیم
و قد کوچک تر و مائل بر سرخی و زردی و ثقیل الراحه یعنی تند بو و سائید آفرای بیخ آن با صلاح اهل مکه غسل ناهند و بآن
دست می‌شویند و شکرند آن بسیار و با نبوه و سفید و با عطریست و تند طعم و کزنده زبان اما صنف دوم آن از خراجا می‌است
و آن گیاهی است که از بیخ آن در منزل خسته شده می‌سازند و مشهور بنخس است و گیاه آن در شکل شبیه با ذخر بری است ولیکن
گیاه آن خوشبو نیست مانند ذخر بری و بخش است و بیخ آن خوشبو و باریک و بسیار و از قریب بند را می‌ویند و نفا رسب بیخ
و الا ناهند و اما از ذخر بری گویند این صنف غلیظ می‌باشد و تخم آن مضرو و بهتر و مختار و مستعمل بیخ و قفاح از ذخر بری مکی
خوش تر کیب نیکور است آن است که گیاه و برگهای آن بسیار بلند و صلب و بخش نباشد بلکه نرم و انبوه و کوتاه باشد و شرح
الرئیس نوشته اند قفاح آن مائل بر سرخی و چون شکافته شود بنفش و ساق آن باریک و در خوشبوئی شبیه به ذخر باشد
چون نرم کنند و بپزند و با آن چوبان و چون بخان بنفش زبان را بکزد و به سوزاند نکوست منقذ آن بسیار در دل و قفاح و بیخ رشاخه‌های
آن بود و بهترین آن هر بی صلب خوشبو باریک صلب آن است طبیعت عربی مکی و آنچه قریب بدان است گرم و خشک
در درم و در موم نیر گفته اند و اجامی آن مبرد تر از دین جرم همه اصناف آن بارد و بیخ آن شدید الغض و قفاح آن اندک
گرم و باقبض کمی کمتر از گرمی آن **افعال و خواص و منافع آن** محال و متعده کبد و افواه و عروق و غطع و متضج
اخلاط مزجیه غلیظه و مسکن و اوجاع بارده باطنیه و جهت فالج و لقوه و تشنج رطب امتلائی و استرخا و بخار و نسیان و ذکای حفظ
و از اللخوف و درد دندان و تقویت لثه و عود و روق و رطوبات دهان نافع جهت آنکه منقی سراسر است از فضلات رده و رطوبات
بلغمیه و جهت ورم معده و جگر و سده آن و صلابت سبزه و رفع نفث الدم و باد فافا و استسقا و عمل کرده و رنه و تقویت حصه
و از ربول و حیض و فضلات و ورم رحم و اورام ضابطه هر عضو که باشد خواص معده و پاکیزد و غیره و از بیهوشی بلغمی
در او و خروشد بخ مصل مفید و مقاوم و مرام است شری و صمد و اولاده **امراض الراس** خوردن بیخ آن با مصطکی
منقی فضول دماغی است و خائنین آن بتهنائی برای فالج و مسچین یا مصطکی و علك البطم و آشامیدن یکمقال آن جهت
فالج و لقوه و تشنج رطب امتلائی و تقویه فضول دماغی و ورم و مسچین آشامیدن ربع منقالی از بیخ آن با فلفل جهت تشنج رطب
امتلائی و با مصطکی نیز جهت تقویه فضول دماغی و صمد آن بر منبت اعصاب جهت استرخا و فالج **امراض الضمائر**
الغد احو القلب و المنفض و غیره یکمقال آن بتهنائی و باد یکمقال نفل جهت رفع غثیان بلغمی و جگر و جهت از اللخوف
نافع و با ترکیب جهت صلابت سبزه و ادویه مناسبه جهت استسقا و عمل کرده و رنه و ورم و تقویت قه معده و جگر و سده آن و
رفع نفث الدم و باد مانا نافع و آشامیدن طبیعت آن جهت تحلیل نفث و ریاح و اجرا و ربول و حیض و ملامت آشامیدن طبیعت آن
جهت مفاصل بارده و با سکنجبین در راجه و تپندها با صقیق و مضغه و سنون بآن جودت در دندان و تقویت لثه و عود و دافع
رطوبات دهان نافع و رطوبت طبیعت آن و صمد جرم آن جهت خدر و صمد برک ناز و تر متصل بیخ آن جودت اسع و مرام و مسچین
صمد آن جهت ورم معده و ورم باریک و جگر و سبزه و منانه و ریاح جمیع اعفا و جلوس در طبیعت آن جهت ورم و رحم و درد
مفاصل و تقویه اقواه و عروق و تلین و ارنجاج صلابت و تسکین اوجاع باطنیه و اما قفاح آن یعنی شکرند آن که یهندی سیند به
گویند لطیفتر و در افعال بهتر از حشیش آن است و نافع است از برای لقوه و فالج و نسیان و ارجاع و از رازم معده و کبد و تقود
الدم و نیکو می‌کند و اندک حظه را جهت آنکه منقی سراسر است از فضلات رده و رطوبات بلغمیه و بدین آن جودت حکم و رفع اعیاء نافع

و در ص آن و شراب آن و عرق آن و عجون آن همه نافع اند از جهت امراض غلظت کور و در قزایادین بنفعی مل کور شد
 با خواص و منافع و طریقه صنعت هر یک المصارف کورید بسبب شدت ادراکه دارد مضامین بگرد و محروم و منافع است
 مصالح آن کلاب و عرق نیلوفر و صندل مقل از شربت آن از نیم منقال تا یک منقال بدل آن را من و قسط و بدل فلاح آن تصب
 الذرره است **قصه** * الالف مع الراء المهملة

* از قو * بفتح اول و رای میمه و الف و ر و فارسی میه که نامند * ما هیت آن قشی است میاه و مل و در غلظتی
 و در میان کندی و عدس میروند * افعال و خواص و منافع آن ملین و مختل چون آنرا در کنند با سرکه و آب مزوج
 خیمبر نمایند و عشت ماعت در آفتاب بکند اوند پس یاب خالص پسر شد و بر او را میسار صلب و موجه ضا د نما بند تحلیل و عد
 و وجه آنرا زائل سازد المصارف و الف و انفاخ و مورث قولنج ریحی مصلی آن هر که مزوج بشیرینی است

* از کب * بفتح اول و رای میمه و الف و کاف در آخر بقاری درخت مسواک بزبان گرم میری ایران چوب و بهندی
 بلور و جال نیز مانند بکسهای عجیب و سکون یا و خم لام و و او در آخر و تخم آنرا بهندی پیل بدن و ناکور کونید * ما هیت آن
 بدل آنکه آن بری و جلی می باشد بری آن درختی است شبیه بد رخت انار و برگ آن عریض و بلند و راست و صبر و خرم و انبوه
 و چوب آن سست و خزان نمیکند و خار دارد و میخاز نیز می باشد و کل آن مانل بسرخ و وثر آن بقل ریطم و خوشه دار مانند انکور
 و در خامی اندک تلخ و با عفو صفت بسیار و در آخر بعد رسیدن بعضی مرخ و بعضی عقیل و بعضی بنفش میگرد پس میاه
 و بانندک خلوت و تلخی و عفو صفت و حرارت و تخم آن ریزه و تر آن بمقل از تخم و و خوشه تر آن کورجک آن مقل از که
 در قبضه دست آید و منبت آن اکثر بلاد اقلیم اول و دوم و وادها و صحرایها است و در بلاد غنل و دکن و بلاد گرم سیرات
 ایران نیز می باشد و جلی آن کمتر از صحرایی و یا خارهای متفرق و خوشه تر آن بزرگتر از بری آن مقل از که در دو کف
 دست آید و دانهای آن ریزه و تر بری تخم و بین میور در آخر میاه و دانه ک شیرین و عصف و با حرارت می باشد و در بعضی
 بلاد شیرین تر و بزرگتر و یا تخم بسیار تلخی میشود و مانند انکور آنرا در زبان را میفر و شن و بعضی مردم آن را میخورند

* طبیعت آن * بفتح اول و رای میمه و الف و کاف در آخر بقاری درخت مسواک بزبان گرم میری ایران چوب و بهندی
 و در صوم خشک ریحی میروند و در اول گرم و در آخر و م خشک دانسته * افعال و خواص و منافع آن جالی و مختل
 و موقطع و مفتاح سد و جهت رفع رطوبات لزجه و ریاح غلیظه و منع نزلات و تقویت معده و رفع اسهال و تحلیل و نرم رحم و بواسیر
 و عسر البول و تنقیه منانه و معده و ماشر او نماله و تسکین ارجاع و تقویت لثه نافع صمد برگ آن مختل و مانع نزلات و ماشر او
 نماله و ضا د مطبوخ و تر آن در دروغ زیتون جهت تسکین ارجاع و تحلیل و نرم رحم و بواسیر و معده عقیل و آشامیدن آن طبیعت
 تر آن جهت عسر البول و تنقیه منانه و تقویت معده و رفع اسهال و تحلیل و نرم رحم و بواسیر و معده و رفع اسهال و مسواک
 پیچوب آن جالی دنگ و ان و مقوی لثه و اکار آن مورث جوشش لثه و شرب آن با عصف مصلی آن کثیر بمقل از شربت از طبیعت
 آن تا نیمه طول و از تخم آن ناسه در هم بدل آن صندل است و صاحب دستور الاطباء و دیگران گفته اند برگ آن جهت جرب
 و جلد ام و بواسیر و فساد خون و تر آنرا بهندی حال نامنل تلخ و مسهل و داغ فساد بلیغ و صفا است و جهت سوزش اعضا

و استسقا و ادرام و جذام و حنیات حار و دیوان و حب القرع نافع
 * از ربع و اربعین * بقاری میزار بار بهندی که کچور نامند * ما هیت آن حیرانی است از حمله حشرات باریک و

از قو

از کب

از ربع و اربعین

بلند بطول يك انگشت تا يك شبر بعضی اندك قوی و بعضی باریك و تنه آن كندار مانند و سمان كه ذر آن كرههای بسیار متصل بهم باشد و بر سر آن دو شاخ باریك و دم آن اندك باریك در میان و از هر جانبی از نو ديك سر تا دم آن بیست و دو پای ریزه باریك و كاه را دم برد و كاه بر میگرد وین من می كند و بهر عضو كه رسیك پاهای خود را در عضو فرو میبرد كه بدن شوری از آن جدا شود و پاهای آن خالی از سمیتی نیست و هر عضو را كه كزید اندك سوزش میكند پس تسكین مییابد و از كزیدن انواع دیمار سمی ردی آن وجه شدید و تنگی سینه عارض میكند در تریاق آن كویین دوز را یا ثیمكه كزیده است بر موضع كزید گوی خود بدست و خوراندن زرا وند طول و جنطیان و پوسته بجم كبر و آرد كرسنه اجزای متساوی با ماء الغسل و یا با شراب و زمره الخشب است پلاء و نمك با هر كه نیز و روغن كاووبا كوسقند گرم كرده و مالیدن كل مولسری سائیل دفر يك پتهائی کافی است و اگر در كوش رود زیرا كه نوع باریك آن اكثر در كوش میبرد و روغن را كرم نمود و در كوش بریزند و اگر نباشد سر كه و نمك را و بعد مردن اگر بنظر آید بمنقاشی گرفته بیرون آورند و الا سر را كه بطرفی كه در آن كوش رفته است نمود و دست را در كوش گرفته كوش و هر را حركت دهند تا بر آید و اگر در آب افتد و بمردن آن آب استعمال نمایند از استعمال آن ورم و خارش و اندك سوزشی در عضو بهر محل تدبیر آن نیز مالیدن اشیای مذكوره است و چون روغن كرم كرده بر آن ریزند میمرد و كرههای اغشای آن از هم جدا میگرد و میباشد **حكايت شخصی** را رجعی از ترك تا انگشتان پا بهر سبب و در روز و روز ریزند بود از اتفاقات شب موم یا چهارم در این خواب زانوی آنرا هزار پای كزید و آن شخصی اندك وجهی احساس كرد صبح آن وجه مطلق نبود مگر اندك وجهی در موضع كزید آن آنهم بمالیدن روغن كرم زائل كشت و صحت یافت **ارگان** **بهر همزه** و سكون رای مملو و سكون تای مننّه قوتانیه و فتح كاف و نون و آنرا ارگن نیز نامند لغت فارسی است بپهلوانی اجرا كویند **ماهیمت** آن سنگریزه ها است هيك زرد رنگ و سرخ رنگ كه چون بموزانند سرخ كرد و در بهترین آن سبك زرد رنگ بی سبك ریزه و مستعمل معرق مغسول آن است زیرا كه معرق آن لطیفتر از غیر معرق آن است **طبیعت** آن سرد و قابض **افعال و خواص** و منافع آن ملای آن با آب كشنیز و مانند آن میبرد و اورام حاره و جراحات و با محلات جهت بردن كوش زائد فائد و با قیر و طی جهت رویانیدن كوشت صالیه بر كردن زخمها و با مد را به جهت ریزانیدن حماة نافع و اجتناب از خوردن آن اولی است

ارجوان **بهم همزه** و سكون رای مملو و ضم جم و فتح و را و الف و فون معرب از ارغوان فارسی است و آنرا زعید اكریون **ماهیمت** آن درختی است كه منبت آن بلاد فارس است كل آن بسیار سرخ و مائل بنفش و انبوه و نيكو منظر و بوی چندانی ندارد و طعم آن اندك شیرین و معطر و در آنرا فارسیان آن كل را تنقل و مزه شراب میکنند و اعتقاد ایشان آن است كه قریب میآورد و خلق و آزار نيكو و صاف میگرداند و جوب آن رخ و سبك و شیری ندارد مگر تخمى كه از آن مثل آن روید و حافظ نوع آن باشد **طبیعت** آن گرم مائل باعتدال است **افعال و خواص** و منافع آن مخرج اخلاط مزجه و رافع برودت معدیه و كلیه و منقي آلات تنفس و مفتت حصاة و جهت تصفیه لون نافع و آشامیدن طبیع كل آن مفی و منقي آلات تنفس و معدیه و آشامیدن طبیع پودر ریشههای بیخ آن مقلد و در دم مفی قوی است و در روزه آن حابس نزف اللذم و خضاب نيكو كاهت و زنان از آن خطا طمیسازند بسبب عیاهی رنگ آن و چون بر ابرو مالند مرگان را بر و یانند مصلح قی آن ترك عذاب و تمام است بدل آن مندل و نیم وزن آن كل مرخ و تخم آن دانه ادویه همین قائم مقام تسمیج است كه چشمه ریز

نیز مانند شراب زهرارحوان بر مای آن در قریب دین ذکر یافت

* اردق باقی * بکسر معزه و مکنون راء مصله و فتح دال مصله و سکون قاف و فتح نون و الف و کسر فاف و یا لغت یونانی است
* ماهیت آن نباتی است شبیه بکبر بحار تند را شعله و لا ذع و در غایت تلذی و حرارت و اجتناب از ان اولی است مگر
در اطلیه با مصلحات و صاحب احتیارات گفته قناء الحمار است بلغت اندلس و صاحب مغنی گفته که ثمر آن در غلاف می باشد

* ارز * بضم معزه و راء مصله و زای معجه معرب ارزاء و وریز یونانی است بر سر یانی روزی و بر یی ثن و یفا و سی برنج
و بتورانی کر نچ و پیندی چا و ن نامند * ماهیت آن کیه آن مانند جو و کد م و بو که اساق آن بلند تو و نرم تر و نمیت
آن یعنی محل زراعت آن زمینهای نمناک و جایهای نیکه در آن آب باشد و یا آنکه آب بسیار آن برسد مانند آب چشمه و رود
خانه و باران و قنات و یلندی که آن در اکثر بلاد تابه بکفامت و در نیکاله تابد و ثامت میرسد و در دوقصل آنرا زراعت
مینماید کمی پیش از موسم باران که برسات نامند و آن هنگام بودن آفتاب در ثور تا او خرجوزا است که با آب باران آنچه در
زمینهای بلند است نشو و نماید و آنچه بر زمینهای پست است مانند غله بر ماه که بهندی چهل با منند و کنارهای دریای بطغیانید
آنها وسیلا بهر مقدار که آب بلند میشود آن نیز بلند میشود و مادام که سر کیا و خوشهای آن بیرون از آب است آن را
خونی و ضرری نیست هر مدت که باشد و اگر احیا نادره آفتاب طغیانی نمایند و یا بحلاب عظیمی آید که تمام آنرا بپوشد
و غرق نماید و بزودی از زیر آب بر نیاید تا مل و یوسله و میگرد و در بهترین بر نیجه و اما کنی که در آنها خوب میشود بلاد
مند است خصوصاً پشاور و رکون بند و سورت و بانس بر یلی که مابین شامیجان آب دو لکهنواست و عظیم آباد خصوص مکبه که
دیبه است از دیه های آن و بعد از هند سند و ایوان است خصوص جمال بارز کرمان و از ان بهتر در مواضع زیاده که برنج
باریک سفید مندی و سندی سبک میباشد و بسیار لطیف و بی لزوجت خصوص انواع مذکور آن که خوشبو و خوش ذائقه
میباشد و اما برنج سرخ دانه در شب مندی و مندی خالی از ثقلی و لزوجتی نیست و بدستور برنج ایران و اما برنج بلند ان
دیگر بسیار ثقیل و لزج و خصوص آنچه در جزائر و هو اهل دریای شور میشود و در اکثر این اماکن بسیار کم و در بعضی جاها
مطلقاً نمیشود و وجه منعت اطلای یونان و روم برنج را ازین جهت است که در آن بلاد برنج و نوردن ارد و خوب نمیشود و
اکثر ثقل و لزج و نفاح و بطبی الهضم میباشد و الا برنج اماکن مذکور قبل و زای این اماکن لطیف و مویع الهضم تر از جنوب
دیگر است خصوص در ارمز جة حاره * در طبیعت آن اختلاف کرد اند در حرارت و برودت آن بعضی حار و اول
و بعضی بارد و بعضی معتدل دانسته اند و بایس در ددم و درین اتفاق دارند و بعضی مرکب القوی و السه و این اقوی
و قریب بصواب است و اقوال اول نیز درست است زیرا که چون در آب بجوشانند و آب آنرا بکینند و آن برنج را دم دهند که
نیغاری چلا کرش مانند میباشد جرم آن برنج سرد در اول و آن آب گرم در اول و اما چون آب آنرا بکینند و دم دهند که
آب بر نماند و اکثر یلا و زایدین بطبع میدهند میباشد مائل بکرمی و یکن باید که قبل از طبع زمانی آنرا با آب بخشانند
و خوب مالید و چند آب شسته طبع نماند و اما بر نیجهای لزج را چون چند مرتبه جوش دهند و آب غلیظ لزج آنرا نوبزند
استعمال آن جائز نیست و بالخاصه در معرور المزاج احداث حرارت و در مبرود المزاج برودت میکند و ازین جهت
شاید قن ما و اکثر متأخرین مرضی را موزره از برنج نغمه نموده اند و مخصوص با صفا داشته اند که در مرضی احداث کیفیت
متفاوته و در این کیفیت متواتره شرط است و تحمل که این مخصوص بارز غیر هندی و جیل باشد زیرا که بعضی مرضی

و ابرنج مندی موافق تر است از حبوب دیگر و بعضی را نان کنند و در خواص آن را نکه باعث صحت و مزین عمر است
 صلیت و اوردن سفا و اطباء هندی نیز متفق اند در آنکه باعث نوم صالح میگرد و در تحصیل آن در قرابادین ذکر یافت
 * **افعال و خواص و منافع آن** مولد خلط صالح و حوایهای نیکو و رافع تشنگی و مسکن لذع اختلاط مراری و امهال صغراوی
 و معمن بدن و مولد منی و زحیر و مسخ و قروح و امهال صغراوی و اختناق رحم و امراض کرده و صابرا نافع و مصلح حال
 بدن و نیکو کنند رنگ رخسار و خوردن آن با شیر و شکر کثیر الغذا و میوهی و معمن بدن و مولد منی و باد و ع تاز و ساق مسکن
 حرارت و تشنگی و غنیان و حبس امهال صغراوی و با شیر بز جهت زحیر و بایه کرده بز و روغن بادام شیرین یا نخل جهت
 معض و مسخ و اکثر آن مصلح حال بدن و نیکوئی رنگ رخسار و مولد خلط صالح و باعث دین خوابهای خوب نیکو است از برای
 احتیاج به مل خصوص که با شیر الاغ پخته باشند هنگامیکه حملی صغری باشد جهت آنکه یک میگرداند قرحه را و گوشت صالح
 میرویانند و همچنین با پنجه بز یا بخته آن و عصی آن بول الدم را نافع اما بعد نقی تار و از خون و قبل از نقی اعزیه
 فایده حاصله مانند سابقه و آب شیرین کرده آن به ترنجبین و حقه با آب معمول آن جهت مسخ و قرحه اما نافع و آشامیدن
 آرد پخته آن با بیه کرده بز که نیکو طبع یافته باشد جهت انرا اطباء امهال مرضی مخصوص که بریان کرده باشند آنرا جهت امهال
 دوائ و مسخ و قروح و امهال صغراوی و نیکوین چون برنج را بریان کنند که سرخ نشود و سیاه نکند و در نوسوزد و مغز آرد
 پانزد امهال آنرا در چهل پنجاه انتقال آب همانقدر است شب بخشد و صبح آب صاف آنرا بپاشند جهت رفع کرم معده
 و غنیان که از رطوبت و حرارت باشد نافع و آشامیدن آب نقرع سرخشته آن مسکن عطش معرط حاد از امیضه و غیره و چون برنج
 سفید را در آب انجمانند و آب صاف آنرا با شامند جهت حبس امهال و میوه مفید و ساقه آن با کپهای که پهنی دارند
 و در آب نامنند که بر زمین معروش و بر کهای آن باریک و در شاخهای آن کرفه امپاشند و معاری مرغ نامنند و آنرا که بیاب
 سفید و قل روی آب خالص شیر گرفته بپاشند نفت الدم را مفید است و آشامیدن آب مطبوع آن مانند ماه الشعیر که پهنی
 پیچ نامنند مسکن لذع اختلاط مراری معده و امهال و شیر تاز و با لثامه ده و ز خوردن جهت توابل منی معتر و معوط کرد
 برنج که در حین کوبیدن بهم میرسد فاع رفاف است و اغتسال بدان جهت جلای اوساخ از بدن و طلای آن با ترمس جهت
 رفع کلف و آنرا بر جلان مفید و همچنین با آب خربزه و فساد آن با بیه کرده بز جهت کشودن دمل و ذر و آن جهت خراجات
 تاز و چون حواهر را خصوص مروراید با آب مطبوع برنج و با آب نخل غیر مطبوع آن بشویند چرک آنرا از انازل سازد و
 جلاد دهد و همچنین چون آرد بسیار نرم آنرا با آب بمانند و خشک نشود با آب بشویند و همچنین چند مرتبه تکرار نمایند بسیار
 صاف و جلایابد المصار آشامیدن آب مطبوخ شلتوک که بفارسی شالی و بهندی دمان نامند و پوست شلتوک که بسیار نرم
 سلاطه کرده باشد از سوم است و کوبند که یک مثقال آن کشند است و برنج مولد تولنج و سده و موافق تاز کرده مکرب و مصلح
 میل اند مصلح آن خیمانیان آن است در آب نخل اندکم و خوردن آن با شیرینی و چون در آب قرطم بپزد شاندن سده آن
 میکند بدل آن آرد جو مغسول است و بر نه بریان و حلوانیات و اطعمه مصنوعه از آن در قرابادین ذکر یافت

* **ارز** * بضم اول و مکون راء مهمله و زای معجمه * ماهیت آن درخت صنوبری بار است و زفت رطب از آن حاصل میشود

منبت آن زمین عرب * طبیعت آن گرم و خشک است

* **ارمه** * بفتح اول و راء مهمله و فاء معجمه و هاء در آخر بهندی و یک نامند * ماهیت آن گرمی است بسیار تریزه

سفید هر دهن آنها اندک صلب و تنه آنها نرم و پراز رطوبت لزجی چوب و درخت و گند و کتاب و لباس و فرش و ازین قبیل آنچه را بپند میخورند و هر چه را که بخورند اطراف آن کل آلود میباشد و چون خشک شود اندک صلب میگردد و شاید تمام لعاب دهن آنها و آنچه را میخورند همه کل میگردد و باندک زمانی فاسد و فانی میگردد و اندک خصر من کتاب و فرش و لباس را و ماده نکون آنها انحراف محتفیه در جوف بیوت و صنل و قبا و فروش و یا تحت آنها است و محل نکون آنها آن مواضع و زمینهای نمناک با رطوبتی است که خاک آنها نرم و مخیف باشد و در آن اماکن آنچه میرویند همه را میخورند و فاسد میسازند و در ملک بنگاله در اواخر برسات بزرگ و بایل و بلد بمقدار استه خرما میگردند و بر بر آورده و پراز میکنند و باندک زمانی فانی میگردد و اهل هند میگویند که بادشاهی دارند و رجته آن بسیار بزرگ و بالیه میباشد و بجم انکشتی و بطون و دوند آن و بزم ایشان آن بسیار گرم و مقوی با است و در زمستان از اماکنی که محل نکون آنها است مانند صحرا ها و دامنه های کوه بر آورده میخورند بدل بن نحو که سر آنها را دور نموده تنه آنها را بر وغن کا و چوب نموده می بلعند و میگویند اگر بزودی تبلعند و یکد روز بگذرانند تمام آن کداخته آب لزجی از آن بر میآید و بمرست خالی میماند و علامت شناخت آنکه بادشاه آنها در کدام جا است آنست که در صحرا ها در مواضعی که دهقانان علفهای زراعت را کند و جا بجا جمع مینمایند و بوطوبات بارش و شبنم و حواریات تابش آفتاب متبخر گشته و تعفن یافته از آن ارضه نکون میباشد پس اشخاصی که معرفت آنها را دارند آن مواضع را کند و بر می آورند در بعضی از آنها یک نادر و ولد در میباشند و رگویند چون آنرا در وغن حناب بقرحل کتند و بر بوا میر بمانند نافع است و یا شیدن آب مطبوخ غرضه کشتن آن است و دخان بر همد و کرکی و کشتن و خشک رفتن چ کوریزانند آنست

* ارسطون و شرابی است غلبه که از خمر و ادویه حار و تر تیبند هندی قوی تر از خمر و مقوی احشای بارداست و در قباد بن ذکرانست
* ارفا صوفی * بروزن افلاطونی بفتح حمزه و سکون را و مهمله و فتح عین معجمه و الف و ضم میم و سکون و او و کمر نون و یاد و آخر بعارضی ما مبنا سرخ نامند و بهندی بن پوسته * ماهیت آن نباتی است شبیه بخششاش بری و برک آن مشرف و شبیه برک شاعی النعمان و کل آن سرخ و بر آن شبیه سرخششاش و طولانی تر از آن و سر آن پهن و بهنج آن معتدل و روزنک د معنی لبن آن زرد و عفرائی * افعال و خواص آن خار حاد و محلل و منقی قروح عین که آنرا ارفاسن و قر و حی که آنرا ناقلینا منند و چون ضاد نمایند بیکدن * ماهیت آن در ورم برک آن را با بیست و یکد آنه لفل سیاه سائیل و با آن حل کرده سه روز متوالی بخورند جهت قلاع دهان و سیلان رطوبات از آن نافع

* ارفیظون * بفتح اول و سکون رای مهمله و کسرتاف و سکون بای منبأة تحتانیه و ضم طای مهمله و سکون و او و نون معرب ارفسین یونانی است و قر و سوتقون نیز نامند * ماهیت آن در سقر وید و س کوبل نباتی است برک آن شبیه برک کد و رازان بزرگتر و صلب تر و مزغب و بی ساق و در آن مائل بسایه و بهنج آن بزرگ و سفید انطکی گفته نباتی است مزغب و ساق آن مربع کمتر از یکد ربع و آنرا اگلبلی سرخ رنگ و تخی میقلد و زرد سیاه است و بهتر بن آن تازه حریف آن است و صاحب تحفه گفته بهنج آن نرم و سفید و شیرین است * طبیعت آن گرم و خشک در د ورم و در صوم نیز گفته اند * افعال و خواص و منافع آن جالی و مجفف و محلل و نا قوت تابضه جهت امراض دهان و دندان و سینة و نف المدة و معاصل و عرق النسا و شقاق و تر حله و انکستان حادث از بردن زعفران و لول و حرقت النار و قروح بهنج ناخنها نافع مضمعه بطبیع بهنج آن رنگها باشتن

آن در دمان ممکن اوجاع دندان و ریختن طبعی آن بر شقاق عارض از سردی و مرخنتگی آتش و آشامیدن یکدم آن
باحب الصوبه جهت اوجاع صدر و نفق المده و چرک کائن در مینه و نیم رطل از طبعی آن جهت عسر البول و عرق السادر در
مفاصل و صمد تازه آن جهت شقاق و فزحه ترا نکشتن و اوجاع مفاصل و مرخنتگی آتش و ذرور برک آن جهت قروح خبیثه
که نه نافع مصر کرده مصلح آن و روغنهای ارشربت آن ناشش درم بدل برک آن بیخ آن است

* ارقطیون * یعنی اول و سکون راء و موله و فتح قاف و سکون طای موله و ضم یاء مثنا تحتانیه و سکون و او و نون و آنرا
از قطن نیز نامند *** ماهیت آن *** گیاهی است برک آن شبیه بک فلو و زغب این از آن زیاد و بسیار مستند بر ویج آن
سفید و شیرین و ساق آن درخشان و لای و تخم آن شبیه بزره کوچکی *** افعال و خواص و منافع آن *** بسیار لطیف و مجفف
و جالبی طبعی بیخ آن و تخم آن با شراب جهت تسکین اوجاع استخوان مضمضه کردن و نکاشتن آتش آن در دمان و آشامیدن آن
جهت عسر البول و عرق السادر ریختن آن بر مرخنتگی آتش و قروح بن ناخنها و شقاق عارض از سردی هوانا نع

* ارمال و ارمالک * یعنی همزه و سکون راء و موله و فتح میم و الف و لام و یلغی دیگر کاف بعد لام آمده و بر یانی از مالی
نامند *** ماهیت آن *** پوست درختی است خشبی شبیه بقره با عطری و رنگ آن مائل بزرده و صغی از قره است منابت
آن منابت قره و بهترین آن تازه زرد رنگ خشوی آن است و تراب میل علو نشان مخاطب به متعل الملوک قلس سر و نوشته
اند که پوست درخت کادی است *** طبیعت آن *** در آخر دوم گرم و خشک *** افعال و خواص و منافع آن *** نایب
منابت قرفل و دارچینی و قره دانسته اند و مقوی دل و احشای معین بر هضم و جمع قوتها و جهت استحکام لثه و امراض
دندان و بوی دمان و رمد و منع انتشار زخه ها و آله و تسکین اوجاع و ادرا فضلات نافع و یونیدن آن جهت تقویت دماغ
و آشامیدن آن جهت قطع اختارات کرده هرجا که باشد و بوی دمان و رمد بار و ادرا فضلات و نیست طبع و مضمضه آن جهت
استحکام لثه و امراض دندان و منون آن جهت درد دندان و اشتکام لثه و صمد آن جهت بشو و ارام و اند مال قروح و منع
تغفن اعضاء و طای آن جهت اصلاح ناخن و چون آنرا کو بید و با مثل آن آرد بکنم و بشکر خمر کرده در روغن بربان نموده
گرم که بر عضو جمع و در چشم بارد تکمیل نمایند در ساعت تسکین و جع آن نایب مصلح و معجز مصلح آن کشنیز مقلد ارشربت
آن بتهائی تاد و منقال بدل آن در رنگت کبابه و دزغیر آن سلیمه و حکیم میر عبد الحمید در حاشیه تحفه نوشته که آنرا به نعلی لوده
بضم لام و سکون و او و دال موله و ما در آخر نامند و شاید شبیه باشد ارمال غیر لوده است و محتمل که آن نوع زیون دارچینی
و بین قره و سلیمه باشد و لوده پوست درختی دیگر قریب النفع بدان و اهل هند در امراض مذکوره و امراض ارحام برای
دفع رطوبات و در رو حیض و غیره و برای درازی موی در ادویه آن مستعمل دارند و این با عطری و خوشبو نیست
* ارمنیون * یعنی همزه و سکون راء و موله و فتح میم و کسرتون و سکون یاء مثنا تحتانیه و نون لغت یونانی است *** ماهیت آن ***
نباتی است بری و یستانی و در مال میر وید بری آن غیر مستعمل و یستانی آن بر کهای آن شبیه بک ابل و ساق آن مربع
بقدر نصف ذراع و غلاف ثمر آن شبیه بغلاف لوبیا مائل بطرف اسفل و تخم آن حیا و درازی و تخم بوی آن مستند بر و غیر و کوبند
ارمنین درخت تلقلان است و این بیطار نوشته که غیر آن است چنانچه مشهور است در زمان ما صفت آن غیر صفت تلقلان
است و در حرف القاف خواهد آمد *** طبیعت آن *** در غوم گرم و خشک *** افعال و خواص و منافع آن *** متحلل و جاذب
آشامیدن یکدم آن با شراب بنابت محرک یا صمد مطبوخ آن محال و ارام بلغمی و همچنین صمد آن با آب و صمد گیاه آن نیز

و تصور آن با عمل حیمت از آنکه طرح چشم معین بار عاقل و بیا آن نافع و غیر بسانای آن قرین افعال توفیق است و مندرج جنین
 * **ارنب بری** * بفتح مزه و سکون رای مهمله و بفتح نون و رای موحده مغرب از انقبای مرئی است و بر بنی نمورینون
 و رای مهمله و بیونانی نر و میمون و اغروس و غوما و من و نیز بسرائی لا عوسی و یعارسی خرکوش و بترکی دوشان و بهندی
 مسا و سه و کهرمه نامند * ماهیت آن حیوانی معرب است بجهت کوبه با موهای بسیار نرم و صورت آن فی الجمله شبیه
 بصورت موش و گوشهای آن بسیار بلند و لهذا آنرا خرکوش نامند و دُمتهای آن کوتاه تر از بایهای آن و مانند زنان حیض بیند و
 گویند منقلب میگردد نر آن ماده و بالعکس و امی ندارد بلکه یک سال نر آن بسیار مست و قوی میگردد و یک سال ماده آن
 و لهذا شبهه نموده آنرا گفته اند و مدت حمل آن هفتاد روز است و زبانه هم گفته اند و گویند چون آنرا بسیار ترسانند و زبانه
 نمایند خون از منایج آن بر نمی آید و سفید بکرنگ و سیاه اغبر و ابلق میباشد * طبیعت آن گرم در عوم و سرد در دم و
 بر بعضی سیاه آن خشک و سفید بکرنگ و خشکی آن کمتر و مشهور آن است که مزاج آن سرد است و این قول ایراد
 نموده اند که یس از چه جهت نافع است مغلوبین و صاحبان بارد المزاج و امراض بارد و از جواب گفته اند که مزاج آن
 هر چند سرد است ولیکن گوشت آن گرم است از کوشش غزال و حق جواب آن است که آنچه مشهور است غلط است و سبب آن
 شهرت افعال آن است از جنین و خوف و سبب این فرد نیست مگر ببرد مزاج آن بلکه مزاج آن بسیار گرم است و از لوازم
 حرارت جراثیم و جلادت و اقدام بر حرب است و آن جانور سرد است اگر این لوازم حرارت با او نباشد بزودی از جنگ و
 غزاهلاک می شود جناب یارم تفسیر و تعالی بحسن تدبیر و حکمت بالغه قلب آنرا بنسبت با بدن آن بسیار بزرگ خلق کرده
 پس حرارت غریزی و روح حیوانی در فضای قلب آن متفرق شده ضعیف میگرداند و موجب جنین و خوردن و میشود و نیز
 حرارت اصلی مزاجی با حرارت عارضی حادث از غضب یا خوف مجتمع گشته باعث انفجار و ضعف آن میگردد و ازین جهت
 باز نر بسیار پُر و زانیمتواند کرد و صید چنانچه ماده آن میکند نمیتواند نمود و نیز شیر نر آن جلدی و جلاد تی که شیر ماده دارد
 ندارد * **اقبال و خواص و منافع آن** صرع و فالج و استرخا و لقوه و اخلاص و ارتعاش اغذیه متخذه از گوشت آن خصوصاً کباب
 و مشروبات مبرزه با یا زهر حار و مغرمه و مقویه مانند دارچینی و فلفل و صغیر و خوردن و تغذیه شبیه که ترش گردد با شند اینها را
 بری نافع اند از برای فالج و لقوه و استرخا و خدر و ارتعاش و امراض بارده علل اعصاب و واجع معاضل و سلس البول
 و بول در نراش و همچنین قلابای آن و مولد خون غلیظ و غلیظ تر از گوشت گاو نر و گاو میش و اگر سرفه باشد بی ترشی و چون
 قدر تلی از انقعه آن بطفل بخوراند این میگردد از زحمت و صرع که آنرا ام الصبيان نامند و فزع در خواب و لیکن باید
 که شیر در معدة او نباشد زیرا که موجب انجماد آن میگردد و همچنین خوراندن آن با مسکه گاو یا روغن گاو یا سرکه انکوره
 یا با عمل مصفی صغیر بخل خرمانافع است از برای صرع و چون یک گرم انقعه آنرا با یک گرم شب یمانی موخته با آب طبیعی
 بپزیند و سد اب چند روز بیا شاند خون بسته را کساید و آشامیدن و حصول آن بهتهائی بعد هوسه روز و روز نیم منغاله
 مانع حمل زنان است و آشامیدن دو منقال آن جهت رفع سیلان و طوبات رحم و شکم نافع و سه تیرا ط آن با شراب جهت رفع
 تب ربع صرب شمرده اند و آشامیدن یک گرم آن با آب نخود از برای احتباس بول بسبب انجماد خون و منانه و از یک تیرا ط
 تا نیم منقال با سرکه انکوری جهت صرع و تحلیل شر متخمد در معدة و کزیدن انعی و ادویه قنار و بالجملة فاذ صر جمع سموم
 است و زهره آنرا تا تبرع عکس پذیر مایه آنست چون با زیت خلط کرده شود و بلع نمودن آن گرم ماکرم هنگام ذبح بعد صید

جهت نفس الانقباض و سبكه در حقیق رفتن و هر وقت در بدن نفس بهیازند و یا نفس آویاری تکلیف نافع گفته اند و
 خبر اینند آب مطبوع جگر آن نیم کرم جهت مرضی که در پهلوی اطفال در ملک همد و بشکله عارض میگردد و آنرا بد نامند
 مؤثر و چون زهره آنرا بنوشند خواب بر تبه بر غارب آن غلبه کند که تا سر که نشور آنند و استهشاق نفرمایند بهوش نیاید
 و چون با کثرت رسد آب سرشته حب ما زند و بهیاشامند وقت آشامیدن شراب خواب آورد و چون اراده انقباض و خلاصی
 از آن نمایند سرکه کهنه بهیاشامند و چون خصیه آنرا با مک تلخ و روس نسک شود نموده و دندانک آنرا سعو ط نمایند لقوه و دافع بود
 و خوردن آن با روغن سداب جهت اخراج مشیمه آزموده و گویند چون زن فرح آنرا بنشته بخورد در حال آبستن گردد و
 همچنین حصول سرکین آنرا درین باب بسیار مؤثر دانسته اند و مغز سر آنرا چون درین نمایند و نشورند و عشت مرضی را مفید
 و نمایند مغز سر آن را زنده و دندانک اعانت بر رویانیدن دندان اطفال میکرد و چون با سرکه و روغن زیت بپوشانند
 و برین بمالند حشرات الارض از آن شخص بگریزند و نزدیک آویزند و چون هفت روز هر روز و حبه مغز سر آنرا با شیر
 تازه بنوشند منع سفیدی موی میکند و خاکستر دماغ آن با بیه خرس و ماء العسل و آب پیاز عمل جهت رفع داء الثعلب مفید
 و جلوس در طبع آن جهت نفقرس و مفاصل نافع و ضا د خاکستر استخوان آن محلل خنازیر و سرکین آن از نیمه رم تا یکد رم
 شراب جهت سلس البول و بول در فراش و قطور بول آن در چشم جهت حل تباض و طلاخون تازه کرم آن جهت رفع
 کلف و بهیق و بشوریکه آب بچید از آن ترشح کند که در سر باشد و مسکن درد های کهنه و خوردن خون بر سته آن جهت قرصه
 امعاء و سعال و رفع حمور و گویند که چون بجهت تازه زائید آنرا ذبح نمایند و خون آنرا در بارچه بگیرند و خشک نموده نگاهدارند
 و عند الحاجة قدری از آنرا با شیر مرصعه طبعیکه آنرا ام الصبیان حادث شده باشد حل نموده با آن طفل نشورانند باعث رفع
 مرض آن میگردد و ملاطیبه آن مانع انتفاق مو در ریش آنست و پوشیدن پوست آن مسکن بدن و معطل اخلاط بارده و
 ادهان آن نافع بواسیر و مانع تاثیر پروت در بدن و موی محرق آن حابس خون همه اعضا المصارع و المراح را مضر مصالح
 آن گاهنی و سرکه و انار معشوش و ماست و نشستن آن بنهار آب کرم و شبست خوردن آن با روغن و گفته اند هیچ لشمی نافع
 نیست اصحاب وجع مفاصل را مکرر لشم ارنب و آموریزه زیر که ایشان را بتخلیل غذا باید و لشمهای قلیل الفضول را این مرد و
 از آن جمله اند و چون مجروح آنرا در طرفی بسوزانند و سه منقال آن را بهیاشامند جهت تفتیت سبک کرده مفید و چون
 جوف آن را پاک نموده بدستور بسوزانند و با روغن گل سرخ طلا نمایند جهت رویانیدن موی مؤثر است و گویند
 نگاهداشتن کعب آن جهت رفع چشم بد مؤثر و نیز گویند تعلیق مرد و چشم آن باعث هیبت در نظرهاست و دستور اخراق
 و دهن و طبیب و تغذیه آن در قرا بادین ذکر یافت

* ارنب بحری * بیرونی عشر و ش و تلا سیوس و بهندی کا سافا مند * ماهیست آن حیوانی است صد فی شکل مائل
 پسرخ مابین اجزای آن چیزی سبز شبیه ببرک اشتهان و در صراستک میباشد و گفته اند حیوانی است و او مانند ارنب بدن او
 مانند ماهی * طبیعت آن بسیار گرم و حاد است * افعال و خواص و منافع آن خاکستر آن جانی بصردندان و
 ضا د کوید و آبنهائی و یا با تخم انجیر هتر نله موی و همچنین طلای روغن مطبوع آن و طلای خون آن جهت کلف و بهیق
 و خاکستر آن با بیه خرس جهت داء الثعلب بغایت مفید و همچنین بتهائی و این تلمین طلای آنرا جهت کردن زنبور
 فادر هر سریع الاثر میل اند المصارم قاتل است چون بهیاشامند بعد زمان قلیلی و جمع بطن و عسر البول و ضیق النفس و سرفه خشک و

نعمه سالنم و رفتن مسافر او و بر زبان عارض شود و اگر بول بکند اندک شبیه بار و روان باشد و بول و بوی و عین کوبه متعین از زمین او
 به این وقت صحرای و مظهره با اندک خون نماید اصلاح آن خوردن شیر الاغ و الا و خوردن حله و برگ خیار و آغامیدن شراب
 صاف و رقیق و معور که منتهی در عصر آن بکود باشد پس جز را فیلن آب مطبوع بیک خجاری یا بچ آن درج مریم کوبد؛ مقلد از
 بکر فیل و خوردن سرطان نهی و آشامیدن ماء الشفیر خورد کرده و خربق سیاه و لبی مقهور نیا یا فیلان یا ماء العسل مقدار بیک و بول را کر
 احتیاج به فصل نمود نماید و بتغلیف بپش نماید بقی و اموال بعد از سکون احوال و تسبب لائق و عزیمت برده صاحب آن آمنت
 که مکر و نماید و را خنیدن و نامی اولابس دین آن پس خوردن آنرا و خواب آمدن و شراب دیدن و شراب رفتن آن
 * **اروسه** * بفتح اول و ضم رای هندی چهار نقطه و سکون و او رفتح مبین مہمله و هاء در آخر لغت فندی است و آنرا با سده
 بهند با یی موحده و زوانه بفتح و او رالف و سکون تون و فتح مبین مہمله و هاء در آخر فیز نامند * **ما حیت** * آن نباتی است
 که در هند و بنگاله بسیار میشود و مابین شیر و گیاه و بیلندی و ذرع و زیادہ بران و برگ آن شبیه بیزک بیل و اندک عربتر از آن
 و شاخهای آن پر کره و چوب آن سفید و اکثر از آن خلال میسازند و کل آن بیشتر سفید و بعضی سرخ و بنفش نیز میباشد و
 آتش چوب آن تل میباشد و از زغال آن بارود میسازند * **طبیعت** * آن کرم و خشک است در او و بول و کوبند مراد است و
 کل آنرا سرد و تر شده اند * **افعال و خواص** و منافع آن کل آن جهت دق و دفع صغرا و تمکین حدث خون و سوزش بول
 و ناراحت آن سفید و کوبند بهنج آن جهت سرفه و ضیق النفس و روبروهای بلغمی و صغراوی و غشیان و قوی و بران و حرقه البول
 و قروح مجاری بول که بهندی سوزاک و بفارسی سوزنک نامند و گفته اند تب دق را نیز مغذی است و ثمران بمقدار چمن صحرایی
 که بهندی در کرکری جنگلی نامند میشود و سبزرنگ و قشم های آن ریزه کوبند تعلیق آن بولکری اطفال جهت سرفه ایشان نافع است
 * **آرید پرید** * بحد حمزه و کسر رای مہمله و سکون یا یی مثناة تستانیه و دال و فتح یا یی موحده و کسر را و سکون یا یی مثناة
 تستانیه و دال سه بی نقطه * **ما حیت** * آن درائی است فارسی مانند پیاز شکافته که از میستان خیزد شافقی و پیرسف بغدادی
 گفته اند شایب که آن بیج دلبوس باشد که مو من احمد بریست و انطاکی گفته که بیج سوسن سفید است که بفارسی سوسن
 آزاد نامند که ذبیق عبارت از آن است * **طبیعت** * آن بسیار کرم و حاد * **افعال و خواص** و منافع آن جذاب و
 جال است طلای آن جهت قطع خون بر اعین و آشامیدن آن بنایت مل و رحیض مقلد از شربت آن تا یکدرم است

* **فصل** * **الالف مع السین المہمله**

* **اسارون** * بفتح مزه و سین مہمله و الف و ضم رای مہمله و سکون و او رنون لغت سریانی است یونانی سراسارون و یونانی
 تکر نامند * **ما حیت** * آن بیج کبابی است پر کره و اندک طولانی و کچ و زرد رنگ از زرد چوبه باریکتر و قوی تر نیز دیده
 شده و باریشیا و عطریات و ثعلول را اشته و لذیذ و بعضی اغبر مائل بزرده و مثبت آن جنگها و گیاه آن منبسط بر روی زمین و
 برگ آن شبیه برگ نیل و بلبل و رازان کوچکتر و مائل با ستراره و کل آن بنفش و در زیر برگ شبیه بکل و بتک و قشم آن
 شبیه بقرطم که از وجره نیز نامند و نوعی از آنرا ساق بقدر ذریعی و مدور و برگ آن مانند قطور یون دبیق و بالای ساق
 آن پر شعبه بعضی بالای بعضی و در اطراف شعبه ها چیزی مانند اندامی کدوم و در جوف آن چیزی زغبی و بیج آن بسطیری
 خنصر و کم کره و خوشبوی و خوش طعم و نوعی دیگر برگ آن مانند برگ نوع اول را غیر و صلب و شاخهای آن پراکنده و
 یاریک و برانچار مینماید و کل آن بزرگ و بنفش و ثمر آن مانند شرکب و در جوف آن قشعی مانند قشم خطمی و بیج آن ماری

در روزی که در وقت طلوع و آفتاب و اندک و این قسم مخصوص است به معصوم و کودکان و انواع را برک از همه
انواع در وقت طلوع و آفتاب و اندک و این قسم مخصوص است به معصوم و کودکان و انواع را برک از همه
آن کوهها می آید است و این نوع ضعیف ترین انواع اربعه آنست و بهترین همه نوع اول است که از نرنگ و آفریقیه و شام
خیزد و خوشبو و تند رائحه و باریک باشد که با نرادر وقت خاتیدن بگذرد و مستعمل بیم آن است طبعیت مجبوع آن در آخر
دوم گرم و خشک و بعضی در سوم گرم و در دوم خنک گفته اند * **افعال و خواص و منافع آن** مطلق و محمل و مفتح
و مقوی و منفی و دماغ و اعصاب و معد و جگر و مبرز و کرده است از اخلاط بارده و رطبه بااله مسترخیه و آشامیدن آن بتهائی
و با بادیه مناسبه جهت امراض بارده و رطبه دماغیه مانند صرع و لقوه و فالج و استرخا و تشنج امتلائی و خدر و تعویبت دماغ و
تسخین آن و اعصاب و مداخل بشارکت رحم و نسایم و خصوص با ماء العسل و جهت تسکین اوجاع باطنی و استسقاء و پیران
مدی و ورم و رخو جگر و مبرز و تنقیه آلات بول و رحم از رطوبات لزجه و فصول رده و ذنقه سنگ کرده و ممانه و تسکین درد
آن و عسر البول و احتباس حیض و روح مغاقل و ورک و عرق النسا و نقرس نافع خصوصاً که جهت این امور دما و دما و آب
دیگر را خیس نمایند و باشند که با زای موره منقال از آن چهار رطل و نیم آب انگور باشد و یا شر شر و کوفتن جهت تعویبت باه
میرودین و مرطوبین و تسخین و تعویبت معد و کبد و اخراج رطوبات فضلله با درار و یک منقال آن با ماء العسل مسهل است
مانند خریق ابیض و بویله و روغن ان دائم جهت نسایم و اکتال آن جهت امراض طبعه و ذنور آن جهت کزیدن
عقرب با نفع وضاد آن با خرباز و دوشده بر کچران و پشت زما رجعت نعو ط مجرب و امل مند را عقیده آنست که چون قبل
از بروز آبله نیم درم آنرا با نمک برنج بپوشند آبله بمیار که بر آید و مجرب دانسته اند و از جمله ادویه ایست که داخل کرده
میشود در خوشبوئیها مضربه مصلح آن موزج مقدار شربت آن از یک منقال تا سه منقال با ماء العسل بدل آن بوزن آن و ج
یا زنجبیل است یا نصیب آن خولنجان و نصف آن و ج جوارش اما وزن و شراب و عرق آن در قرا باد پس ذکر بافت
* **اسد** از پنج جزء و سیم میده رسکون دال میده بغار می شیر و بپزند با که نامند * **مها هیت** آن حروانی است مشهور از
جمله سباع * **طبعیت آن گرم و خشک * افعال و خواص و منافع آن** کوش آن در هضم و مورت فیما مضاد به آن
بر کسر و کچران و انجبین و قضیب و مقده معوی جماع و طلای آن جهت کلف و قطوران با روغن نیم الحیره در تحلیل جهت
نعوظ بیعدیل و طلای پیهره و زمره آن بریدن باعث ریختن سباع از آن شخص وضاد پیه مابین و چشم آن بر روی مورت مهیت
در نظر ما ارسلو کوبد کباب خصیه شیر بغایت مقوی دل و باه است چون بشکافند آنرا و با بوبره سرخ و مسطکی طبع نموده
خشک کنند و بر روغن زنبق چرب کرده با آب گرم با شتاب بپوشند جهت جمیع اوجاع باطنی مانند قولنج و مغص و وجع غده و بواسیر
و درد جگر و رحم بغالت مؤثر و مقبیل است و زمره آن مقوی باصره اکتالا و آشامیدن یک انگ زمره شیرین با زرد نیم مرغ
نیم برشت جهت کسی که آنرا از زنان بسنه باشند گویند مجرب است و وقت استعمال آن و رجن هلال ماه شرط دانسته اند
و گویند جلوس بر پوست آن جهت رفع نفرس و بواسیر مجرب است و بستن پوست یا موی آن بر گردن اطفال بیش از بلوغ
جهت از آله صرع و تشنج موی آن جهت کزیدن سباع و رفع تب بومی نافع و کد داشتن قطعه از پوست آن در میان صندوق
و خورت مانع کرم زدن آنها است و اگر کرم در آن صندوق موجود باشد با عفتل آنها است گویند چون زبان آنرا خشک نمایند
و قد رقیلی از آنرا با نبات سائیده با صابن صیق النفس با روغن بنفشه و این و چون بینی شیر ماده را خشک نمائند وزن

حامله با خود دارد و از مازیکه طفل را از شیر باز گیرند از مرضی که بهیندی یروست تا منصفه مانده و چون فرج آنرا خشک
نموده عند الحاجة با آب گرم سوده زن استعمال نماید فرج آنرا تنگ کند و گرم کرد اند و چون یک درم سرکین آنرا در شراب
حل نمایند و بمعدن دین شرب خمر دمن با عت لغت و عدم خواهش ایشان کرد و د و کویند چون صدای خروس سفید تاجدار
را بشنود لرزه بر اندام آن افتد و فرغ نماید و بعضی که آن برد اند که تمساح چون صدای شیر را بشنود میمیرد و کویند خوردن
موری سبل آن از جمله سموم است و اگر از راه عدوت آنرا مقراض نموده در میان رک برک تا نبول کشته شده و بخوراند بکیمیا
با و عدوت دارد و از ناله بیهوشی که آنرا خورده باشد علامت آن آنست که در وقت نشستن شکم او درد کند و چون بر رک
بید انجیر بول کند آن برک پاره پاره گردد و در دل بیرش آنست که بیا و زنند جگر بچه کو سفید با بزغاله و قطعه قطعه نموده خام ببلعند و
چون سه ساعت کامل از آن بگذرد و درم خرقه اسود که بهیندی کنگی با منک خوب نرم سوده با آب نیم گرم بقل یک کاه بشورند
و قی کنند و اگر زود قی نماید شاخه درخت بیل انجیر در حلق کیند تا قی آید و موری شیر یا قطعه ای جگر بیرون خواهد آمد و یا آنکه
ماهی و روپان که بهیندی چه میگویند تا منک با ناز و مسامی بسته خام ببلعند و ده ساعت صبر نموده تا رچه ماهی را بکشند و ما با آن
چسبیده بیرون خواهد آمد پس بپنج کلاه سفید مرز که بهیندی چولا نی نامند با آب شسته برنج سوده بپاشانند و اگر شیر کسی را
بگذرد خواهد بداند آن و پانیاخن برای آنکه دندان و ناخن از سباع هر دو صمی میباشند اذیت میرواند باید که زراوند و ایرسا و عمل
درهم سرشته بر آن فساد نمایند پس با سرکه بشویند در آن مرم متخذ از قشور نحاس و زنجار و خشت الفه و موم و زیت کند و آنرا
اسد العدس # # ماهیت آن شبیه بکلاه عدس و نوعی از طرائف دانسته اند برک آن مزغب و با نوزجت و ساق
آن باریک مانند ریسمان اغبر ماثل سرخی و کل آن سفید و زرد شبیه بکل لبلاب و بسیار از آن کوچکتر و بزرگ آن مانند کزور
بسیار کوچک و بزرگیا همکه در حال آن بهم مرسد میبچید و آنرا فاسد می سازد و لهند آنرا مالوک نامند # طبیعت آن آن
درد و گرمی و با قوت بارده و در سرم خشک # افعال و خواص آن مجلل بلغم و سودای غیر محترق و ملر بول
و مفتت حصا و آشامیدن آن با سنگجبین جهت یزقان و با آب کرفس جهت حصا و چون با سرکه مل و امت بخورند آن نهانند
پخته با خام آن با عسل لا غری بدن فربه میشود و اصلاح مغز و نمیرساند و چون با کوشش طبع نمایند کوشش را زود مهرا میسازد
و طای آن با سرکه جهت ناله و منع زیاده شدن آن مفید کویند مگر با مغنی است مصالح آن بنفشه مقدار شربت آن تا بپزد و هم
آنرا فایموند و در امراض مزال مانند آن معتبر و ریح آن مندر روض

* اسرار * بسکرمز و سکون سبب مهمله و نه زای مهمله و الف و رای مهمله لغت مغربی است * ماهیت آن شیرینست
 منبت آن آبهای ایستاده و سواحل دریای حجاز و در ابتدا ی روئیدن و کشاکش بقدر ذرعی شبیه نسیمی العالم میباشد و چون
 محاذی روی آب شود از آن بزرگ و شکوفه شبیه بمورد ظاهر میگردد و نور آن بمقدار فتی معتدل و مرغوب با اندک بشاعت
 و خلوات و عقوصت و طعم بزرگ آن اندک تلخ * طبیعت آن مرکب القوی و مسخن * افعال و خواص و منافع آن
 ذلک و بخور آن جهت درد دندان و آشامیدن آن با شربت تازه در معجزه و بشارت در مری و بفايت محرک باه و لازمه آن
 مختل صلايات و مفتوح سد و منعش حرارت غریزی و حائس بخارات مقلد و شربت آن از نیم مثقال تا یک گرم صمغ آن لزج
 و بعد از خشک شدن شبیه بکند و بخیابا شد و قوت و باطویت فضله جهت امراض بارده و دفع رطوبات از مفاصل نافع
* اسرار * بضم هاء و سکون سین و نه زای اعم ملتین و سکون نون و جیم و سر نچ بد و نه زای اعم و بهندی سین و ر کوبند

ما هیت آن چیزی است متبرع از قلعی و سفید آب هر خسته شبیه بشیر فدا اندک بود و کمرنگ تر از آن یعنی سرخ
شکفته اندک مایل بزردی و صنعت آنرا طرق بسیار است از انجمله آن است که بیکر رنگ سفید آب قلعی یا قلعی و هر بر از در
تا بمغالی کرده بر روی کوره آتش بنی و خاشاک کن آردند و قدری خاک بر آن بپاشند و با کفچه آهنی بر مزنند تا سرخ گردد
و بر چند آتش بیشتر و مدت هر قدر که پس در دیکر کرده بر روی کوره کن آردند و آتش بر اطراف آن بزنند تا سرخ
و بیاض و رنگین گردد * طبیعت آن سردی آن کمتر از اسفنج است که سفید آب نماند و خشکی آن زیاد از آن * افعال
و خواص و منافع آن محل بیجالی و متقی و خفیا و منبت و لیم طلائی آن بار و عن گل سرخ یا روشن زیتون جبهت رویانیدن
کوشک بود قلع ورم زخمها و تقيچه چرک و بردن کوشک زان و مزده و قطع بدن بونی آن و جهت سیلان خون و هر خشکی آتش
و حقیقت آن با بیه و آب بر یک یا رنگ جبهت قرچه اماغادر و زعفران و حود و آن بر قویا بیل مالیدن آب بر یک جسم مفرح و رنگار
آن باعث زوال آنست و اگر تیغ از سوزم قتاله است مد او ای گشت که آنرا خورد و با شل قریب بمال او ای اسفنج است و آن شاء الله
تعالی در ان سفید است و خواص و منافع آن در قرابادین ذکر یافت

* اسروزخ * بفتح هز و سکون سین و ضم راء و همشتین و سکون و اورد و فتح زای معجمه و سکون عین و همزه * ما هیت آن کرمی
است که در مژه زارها و زنگارها بهم میرسد * افعال و خواص و منافع آن ضاد آن عصب مقطوع را در ساعت التیام دهد
* اسطرغالین * بکسر هز و سکون سین و فتح طاء و ای همزه و الف و فتح عین معجمه و الف و کسر لام و سکون یای مثناة
تختایه و سین همزه لغت یونانی است و عبری معروف است بختاب العقاب الایض * ما هیت آن بیج شمشیری است
کوچک اندک سفروش بر روی زمین بر یک شاخهای آن شبیه بر یک شاخ نخود و کل آن رو به و بندش و بیج آن مستل و شبیه
به بر شامی مشعب بشعوبی است یا صلب مانند شاخ حیوانات مشبک بعضی در بعضی و طعم بیج آن با قویست جنب آن تلای برف
فشن و مواضع سایه این بیطار نرفته که در مواضع از آن لس کثیر الوجود است و مستعمل بیج آن * افعال و خواص و
منافع آن بیج آن تابش و میجف و روح و حایس بدن و مدر و دل چون با شرب بیجوشانند و دنیا شامند و چون نرم بگویند و چون
و بر قروح گفته باشد یا صلاح آورد و قطع نرف الدم نماید و لیکن بسبب صلابت بد شواری کوبیده میشود

* اسطوخودوس * بضم هز و سکون سین و ضم طاء و روی نقطه و سکون و اورد و فتح خای معجمه و سکون و اورد و فتح دال و سکون
و اورد سین همزه لغت یونانی است بمعنی حافظ الایروح و عبری آنس الایروح بد هز و کسر لیم و همزه الایروح اصل
مکه معظمه کیا و ابراهیم و ضم ضاد معجمه و سکون رای همزه و هم و کل آنرا از هر الضرم زبسنانی است و اس که نام جزیره ایست
که در آنجا میروید و اصل تنگابن تروم و بدوی دمار و در رنگاله تنه نامند در اطراف عظیم آباد و رنگاله هم میشود و لیکن
اندکی کم قوت * ما هیت آن گیاهی است و بیعی بقدری منبت آن جاهای فنک برک آن شبیه ببرک صبر و از آن
در از تر و بار یک و کل آن سرخی شکل انبوه شبیه بخوشه جو بسیار کوچکتر از آن و بنفش و مائل بسفیدی و یان زردی و سرخی
و مزغب و نرم و تقیل الراضه و اندک تلخ و حریف و تخم آن بسیار ریزه و اندک مفرط و زرد تیره و مائل بسایمی فی الانجمله
شبیه بازن خرد بر روی آن بعد اندک مایلین بدست شبیه بپوی کافور چنانچه این ماهویه گفته که اسطوخودوس را
تخمی است که چون بدست بمالند و بر روی بدن کافور از آن آید و طعم آن تلخ و تیز و آنچه بعضی نوشته که تخمی دل آرد نیز
درست است زیرا که آنچه در زمین است با زور و مغرب و زبدهای با قوت میروید با تخم و قوی الراضه و تلخی و نرم و مزغب

میباشد و آنچه در زمینهای ضعیف مانند بعضی مواضع بلاد هند و عظیم آباد و جهانبگیر نگر از سنگله میرویل خشن بعدی میاد تیره و بعضی سفید مائل یانند که بنحشی ریزی زغب و بعضی بی تخم و یا تخم ریزه سفید مائل بزرده است و نوعی از اسطوخودوس میشود که دانه های خوشه آن یاقان نارنگ اند که بلد و بی زغب و اغبر و در پوشیده بانچه ذکر یافتم بلکه تند تر و لیکن خوشه آن دین و نسله که چند تخم میباشد * طبیعت آن گرم و خشک در درجه اول و درد ورم نیز گفته اند را بن اصح است خصوصاً جیازی تازه قوی الراحه و تند طعم آن و شیخ الرئيس را بن تلخ گرم در اول و خشک در دوم گفته اند و مرکب از جوهر ارضی بارد و ناری لطیف و شیع دارد گرم در آخر دوم و خشک در اول سوم و بعضی سرد در اول و بعضی مرکب القوی و اجزای بارده آن کمتر از حاره و تخم آن بقول ابن تیمیّه گرم در اول و خشک در دوم نیز و مرکب از جوهر ارضی بارد و ناری حار لطیف * افعال و خواص و منافع آن محلی و ملطف و جالی و مفتاح سد مابقت جزو حار لطیف خود و باقوت با فیه بجز و ارضی بارد و مقوی بدن و دل و دماغ و احشا و جمیع قوای ظاهری و باطنی و قوت مذکره و مفکره و مصفی روح و مغریح و جبهت امراض سینه و سعال و نزلات و سائر امراض عفته و علل عصبانی سبب انفعال مذکور و بقوت مسهل و دانه خود اخلاط فاسده بلغمیه و طبعه و سوداویه و اختصاص آن بدماغ و تقویت آن دماغ را نافع و همچنین جهت امراض کبدی و طحالی و میخاری بول * امراض آلراس و غیره آشامیدن یک درهم آن بتهائمی جهت ریشه دماهی و در ارسل رحاد که از سوره و سقطله و نزاع دماغ خادات از سوره و سقطله و تذکیر ذهن خصوص با ماء العسل و همچنین آشامیدن شراب تازه آن بتهائمی و یا با شراب بومیه تازه بجهت آنکه با وجود آنکه مقطع و مطبق است حابس انشده و مقوی معده است و مدامت آشامیدن طبع آن با ماء العسل و همچنین اسهال بآن نافع است جهت صرع و ما لبخولیا و جنون و نسیان و وجود و شش و وسواس سوداوی و استرخا و تشنج و طبع امتلائی و ریشه و خل و اختلاج و زوال غم رواند و نافع بجهت آنکه استفراغ سودا از تنقیه می نماید فصول دماهی و رطوبه مزاجیه را و مانع حمل و ناز و نصب نوازل است با عصاب و مقوی و مستح آنها است و تقویت میبخشد دماغ را و لطیف مبنای روح دماهی را و همچنین مائید و جرم آن با ماء العسل و بنسور و کلنگین یعنی مرهای کل آن با عکر با عسل چون مرش آب آن دریا شامند که مقدار یک انگشت از کل اسطوخودوس در آن یا شند و مدامت بر آن نمایند امراض مذکور و خصوص وسواس سوداوی و غم را با کل زائل سازد و آشامیدن آن با عاقر قرحا و سکنبج جهت صرع و همچنین با شیم حنظل مزوج نموده استفراغ بد آن نمودن در سالی چند مرتبه و بعد از تنقیه متعبد معده بودن صرع بلغمی و سوداوی را نافع و بکل گرم اسطوخودوس سوده یا یک گرم ابارج فقرا بتهائمی ریشه و اختلاج را نافع است مدامت آن ناسی و بنجر و زرد سیر آشامیدن طبع آن با ماء العسل و سعو ط آن بتهائمی و ماء العسل جهت صرع سوداوی و بلغمی نافع بجهت تنقیه و تقویت آن دماغ را و بنجر آن برای استرخا و ضما د آن بر سر جهت نسیان و وجود و شش و چون بنند از نکل در شش قرار پس آب انکور یکم اسطوخودوس را در تخم و سر آنرا حکم بسته ششما بکل از نکل که تا برسد پس بیا شامل مصروع از آن با عاقر قرحا و سکنبج نفع میبخشد آنرا نفعی پس و گاهی بعرض آب انکور و هر که میکنند و درین هنگام چون بکاهه در سر که محلل نمایند استعمال میتوان نمود و اگر ازین مرکه سکنبجین شکری و یا عسلی سازند و از آن سکنبجین یک اوقه باد و اوقه با عاقر قرحا و سکنبج استعمال نمایند بهتر است و با لجمه اسطوخودوس جازوب دماغ احتیاج یعنی منقی آنست از کل فصول ریزه بلغمیه با نه و مفتاح سد و مقوی قوه قوی و محلل کل الغره و ریاح و مل و ملطف ارواح آن و کر بکل که چون آنرا با تلف

آن کشش سخت در ربع آن از مزاجش و سدس آن از هر یک از مصطکی و هبله کالی و کدر معجون هارند و اینجور باشند
 و نزد خواب بیا نمایند و مل و مت بر آن نه بیند جهت دفع نزلات و رمق و ترهل و رمق کراپی با معده و ضعف با صره و مجرب
 و آشامیدن طبع آن جهت امراض سینه و معال و نزله از زوفی و فویر و مغر و مسهل بلغم و سودا و مقوی آلات بول و ماتوب
 تر باقیه است المعدة و اکبر و الطحال و غیرها آشامیدن در وجز را از اسطوخودوس و یکجز و ربع کبر با غسل شوشه جهت
 برودت معد و دیواسیر بهایت مغیل و نفوع و مطبوخ آن جهت ورم بارد حکرواستقا و تنفیه طحال و کرده و امراض مقعد
 و یا شراب جهت نفخ درد اعصاب و درد اخلاخ و سموم مشرب نه نافع و یا سکنجبین و نهک مندی و مسهل قوی است و ضاد آن
 و معجون نکمیل بطبع آن جهت تسکین اوجاع معاصر نافع و چون با صغر و تقم کرفس بجوشانند و باد را میسمل بیا شامند
 نافع مقص آنست مضر صغری و مزاج و معطش و مقنی و مکر بصر و رین مصلح آن سکنجبین کوبند مصراست بپوش مصلح آن
 کثیرا و ضمع عربی است مقلد استربت آن از و درم تا پنج درم بدل آن در آلات تنفس فراسیون و در تنفیه سودا و فتمون
 شمع و سلف بغدادی گفته خاصه اسطوخودوس اسهال سودا از دماغ است و شربتی از آن یک درم تا پنج درم و مل و ضرر آن
 بر نه کسر است و چون با سکنجبین خورده شود احتیاج بمصلح دیگر ندارد و بعضی اطبا گفته اند مصلح شراب آن شراب لیمو
 است و معنی سهامی دماغی و مسهل سودا و بلغم از دماغ است و بعضی گفته اند مسهل صغرا نیز است و حبوب اسطوخودوس
 و دهن و سکنجبین و اشره و عرق و مطبوخ و معجون آن در قرابا دین ذکر یافت

اسفناخ

* اسفناخ : بکسر مزه و سکون سینه مهمله و فتح نون و الف و خای معجمه یونانی هونا خیر و نیز سومان
 فوسو خیر و پرومی ابریا و بغارمی اسفناخ و اینجاک و یغریکی اسپنس و یبندی بالک و پاک مندی قطب است که اسفناخ و رمی
 باشد * ما هیئت آن کیامی است معروف بختانی و بری نیز می باشد وستانی آن مستعمل است در مطعوم و بهترین آن نارون
 خورده آن است * طبیعت آن در آخر اول سرد و تر و کوبند معتدل است در گرمی و سردی و ازین جهت بحر و زمهریر
 را موافق است الا آنکه اوقا از برای مضرورین آن است که با تکف الشیر و روغن بادام شیرین تناول نمایند و این هنگام مشابه
 دفع از برای تبهای گرم و سرفه خشک با حبس بطن و اوقا از برای میروین با کوبست در به و برنج با افادیه حاره * افعال
 و خواص و منافع آن ملین طبع بسبب قوت جالیه و غساله و رادع و سرع الهضم جبدا الغل اتر و کم نفع تراقی سائر بقول
 و جهت التهاب و تشنگی و تبهای گرم و امراض سینه و دودشش گرم و دل درد که در موی خوردن مطبوع آن با اشای مناسبه
 و با با قلا جهت نزلات مجرب و غرغره آن با آب جهت درد کلو و لهات معین و آشامیدن عصاره آن با شکر جهت درد
 کلو و لهات و برنان و تغیت حسان و عسر بول و حرقت آن و لذع اخلاط مراری و ضاد پشته آن جهت درد معاصر حار و آرام
 حاره و اختباس بول که از حرارت باشد و ضاد خام آن جهت ورم فلفل و نونی و کزیدن زنبور و انجیر را دامیل و طلای مطبوخ
 آن با مقید آب جهت بتور مغیل مضر یارد المزاج و مصلح مصلح آن یخچن آنست با روغن بادام یا مسکه کار تازه و در اچنی
 و قلل و آب کامه است مقلد استربت از عصاره آن تا د و معال بدل آن خرفه و قطف و تقم آن جهت رجع فواد و در احش
 و تبهای حاره و شیرین آن جهت تپدق و سل مجرب و ضاد نخته آن جهت رجع او رام صلبه بسیار مفید
 مضر شرب مصلح آن کل منختم مقلد استربت آن در ورم بدل آنکه اسفناخ یخته و اغلیه متخذه از آن ساده یا چاشنی دار مطلب
 بروغن بادام شیرین یا مسکه کار تازه می باشد نافع از برای صراع و تشنج بسی و او رام حار و سردا لجم جیل جهت مالهتولیا

رجون قطرب و مایاحاد ث از مود ای صفراری و با پاچه بیه با پاچه بزغاله جهت درار و مد رجا و رخنایق و امر اس
مد ررونه و مل و معال و پاکشک الشعیر و ماش مقشر جهت ذات الجنب و حبس البول و خرقه آن و حیات حاره و تسکین
عطش نافع و تفصیل اغذیه اسفانایه و الریان آن در قرابادین ذکر یافت

* اسفلیناس * بکسر همزه و سکون سین مهمله و فتح فاء و کسر لام و سکون یاء مثانه تختانیه و فتح نون و الف و سین مهمله و مابهیت آن
ازادیه مسبوکه است جالینوس آنرا قنابری دانسته و مالیقی غیر آن و گفته تباری مشهور است نزد اهل شام و همه مردم
ماهیت آن و همچنین منفعت آن غیر ماهیت و منفعت اسفلیناس است و د یسقوریوس در ثانیه نوشته که آن گیاه است
شاهیهای آن طولانی و بر شاخهای آن برگهای طولانی شبیه بیرک سموس که لیلاب کبیر است باشد و ریشه های آن باریک و بغیر
و طیب و گرم بود و آن تغیل الرانحه و فتح آن و ریزه شبیه بتخم فالاقیس و منبت آن کوهستانها و منک لاخه * **افعال و خواص**
و منافع آن آشامیدن بیخ آن با شراب جهت زحیر و پیشش و رفع هموم جانوران زهر دار و ضماد برک آن جهت قروح
خبیثه عارضه در پستان و رحم نافع و جالینوس در سابعه نوشته که هنوز این دوا را من بتجربه نبوده ام و اختیار نکردم

* اسفنج * بکسر اول و سکون سین مهمله و فتح فاء و سکون نون و جیم یونانی صیغره و بر بی زید الطری و سحاب البحر و قمامه
و غیر و نشانه و صوف الحجامین و مرشقه و بغارسی ابر مرده و ابر کهن و تشکر دکا دران و بیهندی موا بادل و پترکی بلوط نامند
* ماهیت آن چیزی است که بر روی سنگهای کنار دریای شور متکثر میگردد و چون در آب اندازند آب را نشب مینماید
و چون بفشارند آب از آن بر می آید و آن در وقت میابا قسی ازان که متخلخل و موراخهای آن کثافت و نرم و شبیه بنسل و
پر موراخ است ماده کوبیدن و قسی که با غلابت و موراخهای آن صغیر و نیک است نرنا مند *** طبیعت آن گرم در اول**
و خشک در دوم * افعال و خواص و منافع آن محلل و محفف قروح و جرح عمیق تازه و کهنه و اوزام و بلغمیه و ریشامه
کهنه و قاطع نف الذم و التیام و مدد زخه های کهنه و مفتوح افواه عروق چون تازه آنرا با سرکه خالص یا سرکه مزوج با آب یا
شراب تر کرده بر حرارت تازه بگذارند التیام دهد و بالخاصه قطع نف الذم کند از هر عضویکه باشد ضماد مطبوخ آن با
صل یا با آب خالص جهت التیام زخمها و در زخم خشک آن محفف قروح عمیق و همچنین کندن آفتن و دشت خشک آن بر ظاهر
جراحات اگر چه بعمق آن نرسد جهت آنکه با وجود قوت محفف قوت جاذبه آنرا نیز هست و موخته آن جهت منع نف الذم
و التیام زخمهای تازه قویتر و در زخم تازه آن بتشامی یا یا پنبه یا باریشه کتان موخته جهت رمل یا بص و جلای بصر و فتح افواه
عروق و مضمومه و جراحات جاسیه و مجرق مغسول آن در ادویه عین نافع و چون قطعه خشک آنرا که دران مطلق تری نباشد
بقعر الیهود و یا بزیت آلوده کرده بکسر آنرا با تش برافرو زدن و مردیکر بر موضع قطع یا بط که خون از آن بند نشود بگذارند
که جراحات آن بد آن موضع برسد و داغ کنند آنرا که خاکستر آن بد آن ریخته شود در ساعت خون را بند نماید بسبب چسبیدن
و گرفتن آن افواه عروق را و همچنین خاکستر موخته چرب نموده آن بر روغن زیت که چرب نموده بموزانند و خاکستر
آنرا در زرنما بند و شرب آن جهت نف الذم مخارجی و داخلی مفید و چون قطعه از آن را بقلل بکند که توان فرو برد بخیاطه ابریشمی
و یا ریسمانی مضبوط بسته بلغ نمایند و سرخیاطه را بلبست بگیرند و لسته صبر کنند که جذب و رطوبات گردد و بالیل گردد بعد
از آن خیاطه را بکشند که از کلو بیرون آید بقسمی که کلو بیرون در اخرا زانو و خار که در خلق چسبند و باشد ببعمل دل است
و چون ریزه ریزه نموده بمقراض و بروغن زیت چرب نموده بگذارند تا مرش بخورد و میکشد آنرا و در مصر کادران آنرا در

قرب میخیزانند و آب آنرا گرفته بنیامه عیالند جهت تصفیه آن و گفته اند از خاصیت آن آنست که چون آب را با شراب
ممزوج نمایند و اسفنج برادران بکندارند از هم جدا میگردند مضر احشامه علی آن آب غرور یا ریاس است و چون خواهند
که بپاشانند باین که بسیار و بزرگ قرض کرده بپاشانند زیرا که در فانون گویند همیشه و در دستور احرار ق و سق و غسل و
تغییل کردن آن در قرابا دهن ذکر ناست و سنگها که در جوف اسفنج هم میرسد در طبیعت قریب است بل آن و حرارت این
از آن که تر ملطف و محقق و جالی و مفتحت سنگ منانه نزد غیر جالینوس زیرا که او مستعمل میل اند نفوذ و رسیدن قوت
آنرا بپنانه و این مفتحت مذکور کرده گفته

* اسفند آن * بکسر اول و سکون عین مهمله و فتح ناسکون فزون و فتح دال مهمله و الف و ذون شرابی کنیرا المنافع اخت صنعت
آن در قرابا دهن ذکر ناست

* اسفند آج * بکسر و مزه و سکون عین مهمله و کسرا و سکون بای مثناة تحت ثمة و فتح دال مهمله و الف و جیم معرب اسفیل اب
نار می است و عربی و عبرانی باروق و یونانی سمونین و خمیسون و صلیقون و زیرتون و سریانی اسقطیقا و بهندی سقیله
و ترکی کرتان نامند * صاهیت آن از قلعی و مرید و زری تو با حازند بطریق احرار و بهترین همه و مستعمل درادویه
هم و غیره آنست که از قلعی که رصاص نابض نامند سازند و سنگین و نرم و بسیار سفید باشد و آنرا سفید اب رومی و کاشغری
افیه نامند و مستعمل در مصل آن است خصوص در امراض عین تا حرارتی حدت و لذع آن زائل گردد * طبیعت آن
سود در سوزم و خشک در درم و گرم و سرد در درم و خشک در سوزم است * افعال و خواص و منافع این ملطف و
محقق دهنی لدع و مبر و مسد و مغری و قانع گوشت زائده و اسهال و مل و قروح و سوختگی آتش و با سر که در روغن کل سرخ
و بنفشه جهت درد طربا و دویه عین جهت درد چشم و بنور و بیاض و قروح و زائده و ارام حار و آن خصوص مضر از هر که
آن که خوب شسته باشد و با غبض و ختران و با سفید بی تخم مرغ جهت رمد و چون آنرا مکرر بشویند و تسقیه بکند که در خشک
فایده در انتاب جهت رمد حار و در مرهم با اقلیم آب بیخ منب الثعلب جهت منع روپانیدن و با آب برک
منب الثعلب و زادات جهت باد مرخ و بشور و زخا الدم و حکه و ورم حار و سوختگی آتش و آب گرم و با شیر جهت
ورنهای حار و معاصر و زخمهای شقاق سفید و درد چشم و بشور آن و بیاض و رقیق چشم حبوبات و با بیاض و بشوایی
و با باز و دش کل مرخ جهت سوختگی آتش که بپارچه را بدن آن آلود و و تر کرد و بر موضع سوختگی اندازند و چون خشک
گردد تبدیل نمایند و حمل و قطع سیلان حیض نافع و چون بر لسع عقرب بصری و تین بصری بپاشند
ففع نخش آنرا و چون بر مواضعی که خواهند که سوری آنرا نشاف نمایند بیخ سوی راست و نرم کرد اند که با سانی
بی در دالم کند شود و چون در مرهم داخل نمایند زخمها را بر نماید و لخم زائد را بخورد بدل آن آبار و سرنج است
الماء را شامیدن آن مورد خنای و مانع حیض و حمل و زیاد از یک گرم آن کنند و دستور را بتا آن هم بطریق تعفین
و هم بطریق احرار و دستور غسل آن در مقدمه ذکر یافت و خوردن آن کثرت است بعروضه در مجاری و تضییق
آنها و سفید شدن زبان و معتبر شدن رنگ و عصاره و بدن و امتزجای اعصاب و اعضا و اختلاط عقل و سرد شدن بدن و
دماغ و خشک شدن خلق و دریافتن مفوضتی که کوماز و خورده و منفص و لذع در معده و وجع فرا و در سرفه و ضیق النفس و نواق
شدید و غشی و خنای در انتها و اگر با نوشاد رصعل نمایند مملک است و علاج آن بقی را آمامین مطبوخ تخم کرنس و انیسون

وراز بانه با عمل و طبیع انجیر و ریح ذرم مقوم و با ماء العمل و بعد از آن عصاره افسنتين است و در رات بول با ماء العمل

* اسفیداج الجصاصین * بفا رمی سفید آب یدری نامند * ماهیت آن سنگی بر اق صفا بی است که در یزد و نواح اصفهان از معدن کچ و امثال آن حاصل میشود * طبیعت آن سرد و خشک در درم * افعال و خواص و منافع آن محرق آن لطیف تر و لزج و تجمیف آن کمتر و رفع آن بیشتر و جالی و مغزی و رافع آثار جرب و صافی کننده بشره و قاطع نفی الدم جراحت تازه و جاف است و طلائی آن بر بیهوشانی و با سکه مخلوط با بزم خرگوش و سفیدی تخم مرغ جهت رفاف و حبس و منع خروج دم از شریان شکافته شده و باعث الزاق آن و بیهوشانی با آب جهت باد مرخ و اورام حار و نافع المفاصل خوردن آن کشته شده است بخناق و خشکی دهان و قولنج و اکثر اعراض اسفیداج و از آن اقوی و مدد اوی آن بقوی تر کردن و خوردن نیم مثقال حب النیل با ماء العمل و چیزهای لعابی و عصاره خطمی تر و مخلوط با پس آتاشمیدن ریح در هم مقوم و با جلاب اگر باین ماکن شود اعراض بهتر و الا باز اعاده اسهال نماید اگر سحر عارض شود معالجه آن نمایند

* اسفیداج * بکسر ممزه و سکون سین مهمله و کسر تا و سکون باء منذره تختانی و کسر دال مهمله و فتح بای موحده و الف و جیم بفا رمی شور بانه انداز جمله اغذیه است * ماهیت آن مرقی است که از گوشت بچه مرغ و بزغال و حلان و غیر اینها از گوشتهای حقیقه لطیفه و بقول و حبوب و غیر آن مانند اسفناخ و کک و و ماش مقشور و جو مقشور و امثال اینها که طعمی غالی نداشته باشند و ادویه حاره مناسبه تر تیب دهند * طبیعت آن در درم گرم تر * افعال و خواص و منافع آن لطیف و مرطب حاله الکیموس و نافع از برای اکثر امراض سرما مانند سرما حار و البخول و جترن سوداوی و سبات و سهر و نسیان و سکنه و فالتج و لقوه و استرخا و اختلاط ذهن و رعوث و حرق و بلاد و بلاء و امراض صدمه مانند سعال و ضیق النفس و کورتکی و آواز و امراض سوداوی مانند جذام و سوداوی مزاجان را نافع صنعت آن بکندن گوشت بزغال و با مرغ بچه یا طيور حقیقه از هر کدام که مناسب باشد و میسر آید و پارچه پارچه کرده در آب جوش دهند و کف آنرا بگیرند و طبع دهند پس در آن از حبوب و بقول آنچه مناسب باشد ریخته و ریزه کرده و مقشور نموده داخل کرده بپزد تا بجسته گردد پس چیزی از قوایل حاره مناسبه و کشنیز و مصطکی در آن ریخته و سرش را بنال کنند تا ناضج بای پس فرود آورده بکشند و بخورند بتهائی و یا بقلری چلا و او کوردی قلیل برنج در وقت طبع داخل نمایند بدقیست بلکه بهتر است و کرم با تاشق خوردن آن بخور که فشار آن بسوزد و کردن برمد از برای اصحاب زکام و معال بسیار نافع است و تفصیل خواص و صنعت آن در قرا بادین ذکر بابت

* اسفند قور * بکسر اول و سکون سین مهمله و فتح تاف و سکون فون و ضم تاف و سکون و او و ری مهمله و آنرا سقنقور بدون الف و سقنقس نیز و عربی بعضی گویند که درل مائی است و تحقیق آن است که غیر درل است و درل مائی را بهندی بانی کبی گویند و سقنقور را سهر و بهندی بنده و نیز نامند * ماهیت آن حیوانی است از بچه بز و کت و بادست و یا شیخ الرئیس نوشته که آن درل مائی است که از نیل مصر میل مینمایند و نوشته که گویند که از نسل تصاح است که در برین آب پر خشکی بچه دهد و نشو و نما در خشکی بایند و صاحب شفاء الا سقام نوشته حیوانی است و بسیار شبیه ببول یافته میشود در رملهای اطراف نیل مصر و می شکند رمل را و داخل آب نیل میشود و نوشته که بعضی گفته اند که از نسل تصاح است و فرق میان او و میان درل آن است که درل در صحرا می باشد و اسفند قور در شطرنیل رملی و قریب بدان و پوست درل صلب تر و

اسفیداج

اسفند قور

حشن تراز بوعت سقنقور است و غذای ورل انمای بری است و سقنقور هم حیوانات دری مانند عضایات و مهم مای دری است و خورد
 و گویند از نمل سماح است که نهنگ باشد بر سر و دنبال بیضه میکند ارد و بجه میآورد آنچه در آب میرود نهنگ میشود و آنچه در رنگ
 میباشد سقنقور و آن غیر ورل است زیرا که سقنقور چنانچه ذکر یافت در نمل و نزد یک آن میباشد و ورل دریا با نهیاس سقنقور
 باریک کشید و رنگ آن ابلق از سبزی و زردی و سیاهی و معینی پوست آن اماس و بعضی گویند فلس دارد است و سر ورل
 چون ورل آن ابلق از زردی و سرخی و پوست آن خشن و درشت روی فلس و این جمع گفته که مشابه و کردم من در رود
 آن بعد صید و شکارتن آن عضایات متغیر نشد و معنی نیافته و تولید آن مثل تولید حیوانات دیگر از نور ماه است و نور آنرا
 در خصیه مانند خروس در خلقت و مقدار و خوف کمرگاه آن ماده آنرا در و فرج است و تخم میکند از زیاد از بیست
 عدد و دوفن میکند آنرا در رمل و تکمیل نام میباشد بحرات رمل گرم شده از تابش آفتاب و صاحب جامع گفته سقنقور بحقیقت
 آن چیزی است که این جمیع ذکر کرد و در عصر ما یافت نمیشود در دمار مصر مکر در بلاد قیوم و از اینجا بقاهره میبرند و اکثر
 صید آن در ایام زمستان در چله میشود که از شدت سردی از آب کمر نهخته بخشکی میآید پس بران ظهرو میبایند و میکینند
 و بعضی گفته اند که گاه یافته میشود سقنقور در مواضع چنل از بلاد هند و حبش و دریای قلم و احوالاً هم عبد الرحمن تبسی
 گفته که مشابه و کردم در بلاد مشرق حیوان بحری مصمی سقنقور و آن حیوانی طولانی بود وای دنا له بقدر و ذرع
 و عرض او کمتر از نیم ذراع و رنگ او زرد مستعمل گوشت حوالی شکم و ناف و دم نرا نیست که قوی و لجم است و گوشت غیر ملحم
 آن مدتی میباشد و من گوشت آنرا مدتی با خود داشتم از معدن آن ناباضهان و متغیر نشد و بود و اهل آن بلاد گوشت آنرا
 با حیوانات مانند سرکه و امثال آن بسبب شدت حرارت آن استعمال مینمایند و آن بسیار مقوی با است و اهل یکه ساکن نمیکردند
 مگر بخوردن کاه و عدس و رقت صید آن فصل ربیع که هنگام تهیج و سفاد آن است و باید که قبل از سفاد صید نمایند و باید
 که نر باشد زیرا که ماده آنرا فوت کم است و همان روز که صید نمودند ذبح نمایند و الا پیه آن کلاخته و گوشت آن لاغر و ضعیف
 میگردد و قوت آن بس سردست و پای آنرا بیندازند و قد روی از دم آن و از ربیع نبرند که قوت بسیار در دم آن است و در
 ذکر آن پس شکم آنرا بطول بشکافند و آنچه در جوف آن است سواى کرده و خصیه و بیه آن نر آورند و پاک کرده بنمک انباشته
 موضع شق را در وخته معکوس در سایه در موضع معتدل الهوا بیاورند تا فایک خوشک گردد و از فساد محفوظ بماند و باید که در
 مبله بید یا نخل متخلخل گذاشته بیاورند زیرا که موش را محبت بسیار با شحم آن است اگر آنرا آویزان نکنند بقسمی که موش
 خود را بر آن نتواند سائیل و از گوشت و غبار هم محفوظ بماند و الا موش خود را بر سائیل تمام شحم آنرا میخورد و همچنانکه
 قویترین گوشتهای اعضای آن در قوت باه کمرگاه و ناف و منبت دنباله و کرده و خصیه آن است و همچنین نمک آن مواضع
 قویترین نمک مواضع دیگر است وOLF نیز در موشک آباد در سینه یک هزار و یک صد و پنجاه و یک در زمان نواب شیجاع الدوله صوبه دار
 بنکال در دخل متعم عالیه و خود صید حکم ملی نقی خان معطایب بعلو تغان ثانی قدس سره مشاهده نموده که از تبره صید
 کرده آورده بودند طول آن تخمیناً در ذرع عرض آن نیم ذرع و دم و پای آن کوتاه و ناخهای آن بلند و رنگ آن اغبر
 و بر پوست آن مانند فلس چیزی نبود و در این آنکه از آن فلسی جدا کرد و قبل از آن نمزشتیده شده که آورده بودند و بعد
 از آن نیز در اسلام آباد نیز شنیده شده که میشود و بیه میرد و لیکن از کسانیکه لحم و نمک آنرا استعمال نمودند خواص چند انبی
 مجموع نکردید * طبیعت تازه غیر نمک سود آن گرم و قوی و در دم و بعضی قدر ازل گفته اند و نمک سود آن گرم در سوم و خشک

ذراول و کهنه آن در دم * افعال و خواص و منافع آن خوردن گوشت آن جهت فالج و فلج و رمشه و خلل و کزاز
و نفوس و ارجاع مفاصل و امراض بارده اعصاب و تخنن بدن و تقویت باه مغیله و دامیه و آوردن نمودار و ارمنی
بحدی میانه نموده اند که شاید بهلاکت رساند خصوص که با عمل و یا با طبیع علی و شراب و نبیذ و سبب زردی و تغم مرغ
نیم مرشت و یا جلاب که معین فعل آنست تناول نماید و بتخصیص گوشت مواضع مذکور و پیله و ذکر آن و شاید در بدن آن
حار و یا بسه و بعضی از جه چنین باشد و در بلادیکه هوای آن حار و رطب است اثر آن ضعیف بود خصوص آنکه در بلاد
هند و بنکاله نگون و یا بد بسبب کثرت و طوبیت و مصلح آن را چون بگویند و بزرده تغم مرغ نیم مرشت یا تغم جرجر میالید
پاشید و بخورند و همچنین نمک آنرا خصوص نمک پیله و سرده آن با دارچینی سود و بزرده تغم مرغ باشد جهت تقویت
باه عظیم الفعل زیاد از گوشت و پیله آن مهر یا رس کوبید طلای خون آن با هلیج و آملج تغییر رنگ و ضم و برص میکند
و گفته اند که سقنقور را نسازد و طلب آب میکند اگر یافت و آب می رود و اگر نیافت بول میکند و در بول خود می غلطد
و چون چنین کرد و رساعت انسان می میرد و اگر انسان سبقت کرد و در آب فرو رفت قبل از رفتن آن و یا در بول خود غلطید
سقنقور بر پشت افتاده می میرد و انسان صحت می یابد و این خاصیتی است عجیب بر تقدیر صحت آن مقدار شریت آن از
یک مثقال تا سه مثقال بحسب مزاج و حسن و فضل و بلد و موافق امزجه بارده و طبعه مضر امزجه حار و یا بسه خصوصاً که بی
مصلح استعمال نماید و امتناعی گفته مضر است بسر و مصلح آن عمل و بدل آن مکه صید و تقصیب خشکاک و کوهی و جمعی
گفته اند خصیة الثعلب است و امالی ندارد و جوارش است سقنقور و معجون آن در قرابا دین ذکر یافت

* اسقور و ریون * بضم همزه و حکن سین مهمله و ضم قاف و سکون و او را می مهمله و کسر دال مهمله و ضم یای مثناة تحتانیه
و سکون و او را و نون و آنرا سقور و ریون بحدف همزه نیز گویند لغت یونانی است بمعنی ثوم الحیه و معروف بشوم الکلب و هیر
صحرائی است که بفارسی میسرناند * ماهیت آن در وصف می باشد صنف اول کوچک و بی دانه و پوست آن از آن
جد انبشود و طعم آن تلخ و قابض و لذاع و آن را اسقور و ریون حبلی و مصری و کرات بری نامند و برک آن ریزه و اغبر
و که عرض تر از سیربستانی و کل آن مائل بر سختی و ساق آن دراز و منبت آن صیراها و بالای کوهها و صنف دوم مانند سیربستانی
بحسب شکل و برک و یکدانه و طعم آن تند و تر و لطیف تر و با عطری و حکیم میرحمید مومن گفته که صنف دوم آن مرکب از دو
دانه و بزرگ ساق و کل آن سفید است * طبیعت آن در آخر هم گرم و خشک و با قوت تریاقیه * افعال و خواص و منافع
آن محال و جالی و مدربول و حیض و تریاق زهرها و در جمیع افعال تویترا و هیربستانی و انشاء الله تعالی در حرف التاد
دوم مشروحاً مذکور خواهد شد مقدار شریت آن نادر و در هم بدل آن ثوم الذکر و گویند عسل و مخل آن در افعال مذکوره
بهرت و رضیق اندکس و امراض طحال و استهقار و فالج و تغم آن بغایت مبهی میبرد و المزاج است

* اسقور لوقند ریون * بضم همزه و سکون هین مهمله و ضم قاف و سکون و او را و ضم لام و سکون و او را و فتح قاف و سکون نون و فتح
دال مهمله و سکون رای مهمله و ضم یای مثناة تحتانیه و سکون و او را و نون لغت یونانی است بمعنی مزبل الصفا و بمعنی کاوی السور
نیز گفته اند بجهت آنکه کدازند و زرائل کنند * سیرزا است و اهل اندلس انریان و بمصر مشهور بکف الشراست و بشیرازی
و یکی در او را مند * ماهیت آن نباتی است بی ساق و بی خوشه و بی ثمر منبت آن سنگلاخها و جاهای سایه و برک آن مشرف
مانند برک بسفایه طرف اهل برک آن مائل بر سختی و مغرب و طرف اعلاهی آن سبز و از یک پیله روئید و بهتر آن سکنین مرغ

آن است * طبیعت آن گرم در اول و خشک در دوم و صاحب خفگی گرم در دوم و خشک در سوم نوشته * افعال و خواص
و منافع آن محلل و مطلق و مفتوح و منور و مفتوح و فروق و برقان و طحال و امراض سوداوی و شراب از صداد ابعنیل
دیسقوریدوس گفته که چون باغیر یزند و چهل روز بیاض ماند و بر طحال ضربه نماید تحلیل دهد آنرا و چون بسایند و با شراب
بیا شامند جهت فراق و برقان و تقویت حصاة کرده و مثانه و تقطیر البول نافع و گفته اند خوردن آن چهل روز با عسل دافع
ورم سبز زاست و مجرب و تعلیق آن مانع آستی و سزاوار آن است که تعلیق نماید آنرا در روزی که در شب بگذشت آن ماه
قباشد مقدار شربت آن تا سه درهم و با لیمو یا مصلح آن صمغ عربی و مضره مثانه مصلح آن عسل بدل آن پوست بوم
کبر و کوبند و دوزن آن کاذبوس و کوبند و مرجان سوخته و صیانت رخت آن را بخی کبر بری دانسته و شیخ الرئیس نیز بایمعی
اشاره نمود در مفردات قانون که قیل انه نبات سحری ینبت فی المكان الکثیر الفی قال قرم انه ضرب من الاسفیل و قیل

غیر ذلک و با لجملة از ادویه مجهولة الماهیه است

* اسفیل * بکسر میم و سکون سین مهمله و کسوفات و سکون یای منبذة تحتانیة و لام لغت یونانی است و اسفیل و اسفیل نیز
کوبند و در بعضی لغات اطحیون و عربی بصل العنصل و بصل الفار و بصل البر و عنصل و عنصلان و بنارسی بیاض دشتی و بیاض موش
جهت آنکه کشتند موش است و بدهند کاند و کلدی نیز نامند * ماهیت آن بیضی است شبیه بیا زار مردی شکل بزرگ
و کوچک و چهل و بری میباشد و بزرگ آن تا نیم رطل و زیاده نیز کثیر الوجود در اکثر بلاد و ساجان بشکله اکثر لعاب آنرا
جهت استحکام و سختی بر پیمان تار و پود کرباس در وقت بافتن میمالند و مرکب آن شبیه به مرکب زنبق و سوسن و لکس و بیاض و کدنا
و پند و تر و صفت از آنها و سابق آن بی تجویف و سبز مائل بزرودی و از بیضی آن ساقی اندک عریض بر میآید و بر سر آن گلهای
سفید موالوئی و وسط گلها سفید و هر گلی مشتمل بر شش برگ و در وسط آنها خطا ارغوانی طولانی و در وسط گلها پنج تا هفت عدد
تارهای ارغوانی و بر سر آنها چیزهای غلالی الشکل اندک پس زرد رنگ و بعد خشک شدن سبزه میگردد و بوی کل آن فی الجمله
شبیه بوی کل نیلوفر و کل بعضی سفید مائل به سیاهی و تخم آن مانند تخم پیاز و بزرگتر از آن و بهترین آن امرودی شکل زرد
مائل به سفیدی براق شیرین طعم با حلاوت و تلخی متوسط در بزرگی و کوچکی * طبیعت آن گرم در سوم و خشک در دوم و با طریقت
فضلیه و در طریقت محرقة و مفرجه و در موم نیز خشک گفته اند * افعال و خواص و منافع آن جهت اکثر امراض سرما نند
لیش غس و صرع و مالیشولیا و شقیقه و در سردی و دهمیات و در ارسن و اختلاج و استرخا و فالج و لقوه و نسیان و تقویت
باصره و زحل آن و منع نزول آب در چشم و در دکوش و ضیق النفس و سرفه کهنه و ریو و خشونت سینه و تقویت خلق و قیالام
و تقویت معد و هاضمه و کوباردن طعام و دفع ایستادن آن بر سر معد و برقان و استسقا و صلابت طحال و مغص و وجع مفاصل
و عرق النساء و تقویت حصاة مثانه و عسر البول و ادرار حیض و اساطع جنین و قروح باطنی و اوجاع اعصاب و داء النعلب و جنام
و تنقیه اعضا از اخلاط غلیظه لزجه نافع جهت آنکه جالی و مفتوح و مطلق کیموسات غلیظه و جاذب فضول بدن و ملطف
و محلل و مهمل اخلاط غلیظه است خصوصا مشوی آن که باشش مقدار آن نیک و زن وی و روغن مرشته و یک مثقال و نیم آنرا ناسته
بخورند افعال نیکو میفرماید و امراض مذکوره را مقید * امراض آلرا من خوردن یک مثقال مشوی آن بتهائی و یا با
شراب عملی و یا با عسل جهت در ارسن و صرع و مالیشولیا و استرخا و فالج و لقوه نافع و ضما ندرم سائیکه آن بر سر صاحب
لیش غس و بتوائی و یا با خل خمر و یا مصلح و همچنین ضما آن بر ساقین و فخذین او ساقین صاحب سیات باعث جذب مواد

و نافه و تنه و اوست و رضا د سائید و بآتش کرم کرده آن آبقل ار که اند و حلت آن کم کرده و بتنهائی و یا باند کی خطمی و
قد قلیلی افسنین و صبر و مرهمی و مصطکی اجزای متساوی یا غیر متساوی بقدر حاجت و لیکن باید که اسفیل بوزن مجموع
باشد بر صفا حسب نسیان و بر سابقین و قد مین و یا فشن مین و یا رکبتین و اوبعد از تغذیه و بر سابقین او رکن داشتن مسجیه و بر سابقین
و قد مین و رکبتین او بتنهائی یا با صغرنارسی و موزج از هر یک ده درم و برک خردل یکله سته کوچکی همه را یک جا نرم سائید و
و باروعن یا سمین یا روغن غار در مارون یک سته بسایند تا چون مرهم شود و بر اعضای مذکور بمالند و همچنین چون بر توالیل
و شقاق عارض از مردهی موایا لند * **امراض الصدر و المعده** و الکبد و غیرها چون باد و چنل ان عمل کف کردند بپزند
و بخورند جهت ربو و ضیق النفس و گرفتگی آواز و مقید و چون تشویه نمایند در بیضه مرغ را در جوف یک اسفیل و یکله از نل تانضج
یابد و بخورند آن بیضتین را اسهال آورد و زائل سازد و زمین کبر شدن مرضی را و چون نه قیراط آنرا در عمل
بخند و بخورند جهت درد معده و سوء هضم و تقویت معده و ویرقان و صرفه کهنه و ربو و نفث الدم و نفث مد و رنه و مغص و احتباس
بول نافع و نه قیراط مشوی آن باماء العمل جهت جذام و آشامیدن آب برک آن که باد و چنل ان عمل بقوام آورده باشند
جهت ربو و ضیق النفس مقید و چون اسفیل را کوبید و فشرده و با آب آن کرسنه را خمیر نموده و بنوشند جهت استسقامفیل گفته اند
چون اسفیل را تخمیر و کل گرفته در زیر آتش طبع نمایند و قد ری از نخته آنرا با پیاز و میبر کمی و لک شده بخورند و مقل ار
سه منقال با چلا و کرمهای شکم را هر نوع که باشد دفع نمایند و یک قیراط از ان و از ریشه های آن که با هم بکوبند و بنوشند مقوی
قویست و چون مغز آنرا با سرکه کوبید و در حمام بر بهی که بهیج و از زائل نشود میمالند زائل سازد و مجرب و چون ریزه
ریزه کرده در روغن زنبق بجوشانند تا خشک و نیم سوخته کرد مالیدن و روغن مزبور جهت جود اطراف از سرمازدکی
و درد مفاصل و نفرس و درد کوش و سد و آن مؤثر و با موم و تلیلی کبریت جهت قروح شعله و جرب متقروح و یا بس و حکمه
و حزاز و بازفت و حنا جهت بشور یا بسه سراطال و رضا د بخته آن با سرکه جهت کزیدن انفعی نافع و چون غیر مشوی آنرا
با نظرون بقدر ربع آن کوبید و در پارچه بسته موضع داء النعلب را با آن چنل ان بمالند که خون آلود کرد و زائل
کرد اند و موی پر و یاند اگر محتاج بتکرار عمل باشند بعد رفع جراحت یا زباند و کوبند بوی آن کشند و مکسهای کزند
است و با لخصیه قاتل موش در ساعت چون آنرا بخورد و داشتن آن یا خورد یا در مکان موجب هرب سباع و هرام و مار و
تمل و مورچه و مکس و مالیدن عنصل غیر مشوی بر بدن یا عت قرحه و اذیت آن و مصلح آن مرد اسنک سائید و با آب
و کوبند چون عنصل را نزد یک تاک غرس نمایند انکور را با صلاح آورد و غرس آن در یای درخت آنرا و سقر جل مانع
ریختن سگوفه آن و تخم آن ملین طبع و جهت مغص و درد مقعل و درد چشم نافع و چون کوبید و با سرکه خمیر کرده حبها سازند
و یک عد آنرا در میان انجیر کند آشته بکر و زرد میان عمل رقیق آنجیسانند پس بیرون آورند و انجیر را بمکن و بعد از ان آب
کرم و با آبی که در ان پوره جوشانیده باشند یا شا مندد دفع قولنج صعب نماید مضر و روین و مکرب و مضر عصب صحیح مصلح
آن جما و مصلع و مورث غثیان و مقروح و منقطع و مصلح آن قند و نبات و بعضی گفته اند مصلح آن سککبین و بعضی گفته شیر
تاز و و شیل و بعضی گفته شراپی که بسنک تفته داغ نموده باشند و ربوب فرا که و اسفیل که تنهار و ریل باشد در زمین ردی شل بد
الحراره حاد و فتال است و مل و ای آن قی فرمودن و آشامیدن اشیای مذکوره و زرد و تخم مرغ در سرکه بخته و ساق و
بزور و اجایات و مسکه و سفوف مغلیا مقل آرشیت آن قاد و در هم و زیاد بر آن مضر و مملک خصوص غیر مشوی آن مصلح آن

تطهیر بدن بقیه و آشامیدن میوه های بارده و لعلهای مغری و آب میوه های سرد و مراقب کردن آن کویند بوزن آن
اسقوردیون که سیر صحرایی باشد و قرومان نیز بوزن آن و مثل و ثلث آن و ج و ثلث آن حماما و بیخ که راست و طریق خصی
نمودن و تشویه و خل و سنگبینان و دواها و دمان و اشربه و غرغره و اقراص مستعمل در قریای قاروق و لغزوات و معاجین
آن با خواص و منافع آنها قریب ادا بدین بتفصیل ذکر یافت

* اسکنده * بکسر مزه و سکون سین مصلحه و تنخفاف عجمی و خفای نون و دال و هاء نام دوائی مندی است * ماهیت آن
و شیرین و بقدر نخودی و برک آن باریکتر از برک کراس است و زیاده بر سه عددمیباشد و بی ثمر و بی کل و در
ویکوارهای قریب بآنها میرود

* اسکنده * بکسر مزه و سکون سین مصلحه و تنخفاف عجمی و خفای نون و دال و هاء نام دوائی مندی است * ماهیت آن
بیضی است اندک تلخ و بطول یک انگشت و کمتر از آن و اندک باریک ظاهر و باطن آن سفید مائل بزرده و بهترین آن
ناگوری آنست که بزرگ کرم ناخوردده باشد * طبیعت آن کرم و خشک با رطوبت فضلی * افعال و خواص و
منافع آن سرفه و ضیق النفس و درم اعصاب و برص را نافع و جهت دفع امراض قدیمه و تقویت بدن و تربیه و تقویت باهر
رحم و کرم و دفع نسا و بلغم و سردا مغیل و اهل مندا از جسله رسان و قائم مقام بهمین سفید میل اندک و لعل اکثر در ادویه
بافیه و دوائی زبان بعد از وضع حمل استعمال مینماید

* اسل * بفتح مزه و سکون سین مصلحه و تنخفاف عجمی است و بهندی کمرانی نامند * ماهیت آن نباتی است که ازان
حمیر میبایند و در آبها و زمینهای آبلار و قریب آن میرود و در ماده میباشند و آنرا کولان نامند تخم آن سیاه مائل با سنگ اری
و بزرگتر از تخم ماده و کیه آن خشن و مطبوعتر از ماده آن و شاخهای آن باریک و بی شعبه و در عراق و ریمان و غریال نیز
از آن میسازند و دسقوردیون گفته که آن در صنف میباشند صنفی آن اطراف آن تیز و آنرا سیونس گویند و این صنف نیز در
قسم بود بکیمی ثمر در دم با تری سیاه مستند بر و قصب این صنف غلیظتر و پر گوشت تر از قصب صنف دوم و صنف سوم آن غلیظتر
شاخهای آن بیشتر و قریبتر از صنف اول و این را منجنونس نامند و ثمر این صنف بر اطراف آن میرود شبیه بثمر صنف دوم از
اول طبیعت سرد و صنف آن مرکب از جوهر ارضی بارد غالب و جوهر مائی حار اندک * افعال و خواص و منافع
آن ضما د آن جهت تحلیل و ارام و تسکین اوجاع و سهر و مالحو و لیا و استسقا و آشامیدن ثمر سرد و صنف آن بقدر سه درم
یا شراب مزوج جهت قطع اسهال و نفزف الدم رحم و ادرا و بول و آشامیدن ثمر صنف سوم آن بغایت منوم و تا پنج درم
آن مورت سبب و ضما د بر کهای تازه متصل بپیش آن جهت کزیدن و ارام و رقیق و خا کسترین آن جهت قطع نفزف الدم و
جمیع اعضا و تحلیل خنازیر و رفع حکه نافع مصدع و مسبت و مصلح آن کنگبین عملی و فلا نلی و فرش نمودن صنف رقیق آن که
ماده است جهت ابدان قویه و مستسقی و غلیظ آن جهت ابدان یاسه مغیل

* اسلنج * بکسر مزه و سکون سین مصلحه و تنخفاف عجمی صاحب بحر الجواهر نوشته که لسیه النیس است و اصل
ندارد و آن را ذنب التحیل نیز نامند * ماهیت آن بیستانی و بری میباشند بیستانی آن کبای است منبت آن ویکوارها و
شاخ آن دراز و درندک و برک آن شبیه ببحر جیره که تره تیزک نامند و مستعمل صباغان مغرب است و آنرا لیرون گویند و شاخهای
آن باریک و زرد رنگ و شبیه بنی با تچویف و برک آن باریک و غبر و برک بزی آن کوچکتر از بیستانی و مائل بسرخ و ساق آن

با شعبهای بسیار، این بر روی زمین و در اطراف شاخهای آن غلافهای بسیار متراکم بعضی بالای بعضی شبیه بغلافهای بنجر و لیکن از آنها نرم تر و کوتاه تر و اندرون آنها تخمهای بسیار باریک سیاه و ریشهای آن بسطوری انکشتی و رنگ آن ملین سرخی و زردی و بسیار رند طعم و منبت آن ریزکار اما و کوههای بی اشتیاق را این را با لطیفه الونیال نامند طبیعت قسم بستانی آن کرم در سوم و خشک و در دوم بری آن دو فرد و کیفیت از آن زیاد * **افعال** و خواص و منافع آن بستانی آن جهت تسخیل و انفاج اخلاط غلیظه و رخ اورام و رسوم و مغص و ریاح بیدیل صمد برک مطبوخ آن جهت رفع از راح بلغمی و برودت آن مجرب دانسته اند و طلای مطبوخ مزوج آن با آرد جو جهت چیره نافع و نمک رهم از بیم و تخم بری آن جهت درد احشا و ریاح غلیظ و کرم معده و قولنج و یسجی و یکد رم آن جهت کزیدن عقر ب و رسوم قتاله مجرب و کوبیدن خوردن و مضاد نمودن آن انشیان را کوبک میکردند و وجع مفاصل را مفید و چون با شمع یا سویه و جند کند شازم یک مثل نصف آن حب سازند و هر روز در رهم آن را بنوشند ریاح انتین را زائل کند و مل او مت بآن بیغتمین را با لکل دفع نماید مضر و نه مصلح آن صمغ عربی مقدار شربت آن از نیم مثقال تا دو رهم بدل آن مثل آن خوردن بجا ن و نصف آن اسارون و سل س آن قورمانا و در صباغی بدل آن عصار و مستعمل در طب بیغ و تخم آنست

* **اسود سالخ** * نام مار ساه است و بهندی کالاناک نامند * طبیعت آن ذرا خرسیم و کرم و خشک و در غایت تجفیف * **افعال** و خواص و منافع آن گفته اند آنچه در هنگام بودن آفتاب در برج حمل خصوص از دهم تا آخر صمد نموده باشند نماید استعمال آن جهت شدت قوت سمیت آن زیرا که حمل از بروج ناریه است و بسبب شدت گرمی آنرا برج ملتهب مینامند پس اعمالیکه در آن کرده شود نیز حرارت را در آنها تاثیر بسیار است قطور پوست مطبوخ آن در شراب جهت رد کوش و مضغه بدن جهت درد دندان و روغنی که در آن دندان مار و سر و زهره آن چوشانند و باشند جهت جذام و تألیل سریع الاثر است و تعلیق دندان آن که در حالت حیات آن کند و باشند و بل ستر و تعلیق دل آن جهت رفع تب ریح و انفع و اطحوس و ذی مقراطیس گفته اند که چون شکم آن را از سوراخها شکافته اشامی آن را بیرون آورند و از شاهسفرم خشک که بآب خیسانیده نرم کرده باشند ملوساخته محل شق را دوخته در آنش بیاویزند تا بپخته شود پس آن شاهسفرم را بر آورده بر برص تازه صمد نمایند و یکشنبه روز یکشنبه آوند پس باز کنند مجرب و امین اند و له از صند بن احمد نقل میکند که استعمال زهره مار در پیچ امزشاید که از سموم قتاله است و تعلیق شاخ مار شاخ را جهت تب غث مؤثر و تعلیق حلق الحیه که عبارت از یوستی است که هر ساله مار می اندازد بر ورک زنان موجب سرعت ولادت و بخور آن مسقط جنین و مجفف دانه بواسیر و تخم مار را چون با سرکه و زهره ارمنی سائیده ملا کنند جهت رفع برص تازه مجرب دانسته اند و اکتیال بیه آن مانع نزول آب و دهن و در مادی طبع آن در قبادین ذکر یافت

* **قصه** * **الانف مع الشین العجیبه** *

* **اشتر غار** * بضم همزه و سکون شین معجمه و ضم تائی منفاة فوقانیه و سکون رای میله و فتح غین معجمه و الف و رای ممله و صاحب برهان قاطع برای هوز در آخر قیل نموده معربا شتر خراست و تاویل آن بفارسی شوک الجبال است و عربان زنجبیل العجم و زنجبیل الفارس خوانند و محروث نیز و یونانی فراخون و آثاریون بای مثلته نیز و اهل مصر لیاح و بهندی اوند کناره نامند * **ماهیت** آن نباتی است شبیه بباد آورده و کل آن زرد و سفید و خاریهای

و از دانه آن کو بچکنرا ز دانه باد آورد و بپنج آن شبیه به بیه انجیل آن و غیر آن نسبت و از آن بار بیکتر و بی صغ و
 بد بوزن طعم و تند و تلخ و قوی و قویب بفعل انجیل آن و مترجم کتاب ابو ریحان گویند که نبات شیر در راست از جهت تجربه
 مقلد از از آن را بر گرفته چون شیر از جرم آن بد آمد و بدست من رسید آن موضع را ریش کرد و مدتی آنجا راحت
 باقی بود نسبت آن خرامان و زکسان من و رو و تحسیر آن و جبال موصل و یقل و اد و آذر بجان و بهترین آن خراسانی و اجد
 و مختار آن سفید مینک خالص خالی از زردی و میاهای قلیل الماراة و متبطل الجرم کم که صفت با اندک حرافت
 و شاعیت آنست و مغشوش به بیه انجیل آن و غیر آن مینمایند و اهل خرامان با کشت طبع فانی و سیح داد و بخت در تم
 میباشد طویل و غیر طویل آن معروف بقارب غیر اعیان و این روی است و فرقی میان آن و میان باد آورد آنست
 که تخم آن کوچک مشهور و نزد ما معصیفره و گیاه و تر و تازه آنرا مانند کاه بود و موصل و مغشور و تخم با باد آورد زرد و سفید و
 خرامانی گیاه آن طولانی و درین تلخی و قوی میباشد و بهترین آنست که از مرده میا و زرد و کو بپنج انجیل آن خراسانی
 است و اصل ندارد و مغلل بپنج آن یعنی بسر که برورده آن بهتر از غیر مغلل آنست و هر که آن بهتر است از جرم آن * طبیعت
 آن در سوم گرم و خشک و مسیح در دم کثیف * افعال و خواص و منافع آن مفتوح مدیاری و مسخن معدی و مشهوی و معاض
 طعام و منبه آن و مدیون و دافع یزقان و اسهال مزاری و خلفه و باقوت و تریاقیت خصوص خل آن و آشامیدن یک مثقال
 از جرم آن جهت تب ریح عفونی و یا بلغم غش مخلوط بسردا و مذهب بهوی طعام و معض آن و جلای رطوبات معدی و تقویت
 آن و دفع یرقان و اسهال مزاری و خلفه و ضرر و سموم بارده و وجع معاصر نافع و طلای جرم آن با سرکه جهت ابرام بارده
 و تسکین درد ما در نفع سموم و سرکه آن در قوت مانند سرکه عنمل و در انحال مذکور و پنهانیت بهتر از جرم آن مقلد از شربت از سرکه
 آن تا پنج مثقال و از جرم آن نادر در هم مفرد و دماغ و کبد و منبی و مقبر و لا ذع و بطبیق الهی و جش را نفع آن مدتی میباشد
 به سبب دیری و فم آن بلکه بسبب شدت نفوذ و غرض و بقای آن در جرم معدی و مصلح آن شربت غوره و ریاس بدیل آن انجیل آن
 و عرق آن جهت کوبه و جگر و معبر و زانق و تد و شربت آن تا سه اوقیه است و صنعت خل و سنگبین و عرق آن در قریب دین ذکر یافت
 * آشامیدن و بکسر غمزه و سکون شین معجمه و کسوخای معجمه و سکون یای غنایه تخم آن و صد مملعت لغت عربی است و ریونانی
 خاما لا و ن لوفش یعنی مختلف الالوان نامند زیرا که بصحب اختلاف اراغی برک آن بیفتد و مرغ و ازرق میباشد لوفش
 بهمنی میند است و معروف بشوک الغلک است جهت آنکه از آن صغ مانند مصطکی بعمل میآید و زنان بجای مصطکی استعمال
 مینمایند حکیم میرعلی الحیدر نوشته که بهندی بنکم نامند و در راه سند و ریون از بنگاله بسیار است * ماهیت آن صاحب
 اختیارات بدی نوشته که درخت گرم داند است و نوعی از ما ذریون و ریونانی خاما لا و ن لوفش گویند و بعضی انجیا لانه
 نامند و در کوهستان شمر از بسیار بود و آنرا میسوزانند و بشیرازی ماروشی بیش خوانند و یا هیزم آورند و خاما لا و ن مالین
 بفرازند و تفسیر مالین سیاه بود و صاحب تذکره و غیره نوشته اند که در حیث میباشد سفید و سیاه و صحرانی و کوهی مجموع
 و برک شبیه به برک کنکری و بی ساق و بپنج آن سفید و در میان برک آن خاری شبیه بخار و کنکری و کل آن بنفش و شبیه بتارهای موی
 و تخم آن شبیه بقطرطم و صف آنرا که از نزد یک بپنج آن بر میآید مانند مصطکی زنان استعمال مینمایند و رائحه عروق آن مرکب
 از خوشبوئی و کرادیت و طعم آن بشیرینی مانندی و شمر آن مانند تمر کبر و صفت میاه آنرا برک از قسم اول نرم تر و در نزد تر و تازه آن
 در شعله آن و در ساق آن بقل و شوی و درخ و قبه و کل آن خارا ناک و نقطه دارد و بپنج آن سبط و سیاه و کاه دران و پراختا

میباشد و اندرون آن برج و گزند؛ زبان و مستعمل **بج** آن است و از خواص آن است که هر کجا میکند و زجوان آن روید آنرا
 فایده سازد و منبت آن منک لایخها و تله و موائل در آن **طبیعیست** **مغیله** آن در دود و کم و خشک و با قوت تر یا قیده و عیاء آن
 در آخر سرم تا چهارم گرم و خشک گفته اند *** افعال و خواص و منافع** **مغیله** آن آشامیدن یک مثقال آن جهت رفع جنون
 و صرع و توحش و هشیج و قیراط آن با غراب باض طبع و با طبعی بودنی جمعی جهت اخراج حبس القروح و طبعی آن جهت عمر
 البول و گردن هوام و اسهال زرد آب و استمقا مفید و صغ آن با شیر و قوی احشا و موائل و درم با طینی و طلاهی آن با سرکه جهت
 تحلیل ادرام بارده ظاهر آن نافع مقدر و شربت از آن تا پنج درم و مصلح مصلح آن شکر و اما عیاء آن بجهت آنکه بسیار مریض
 و تند است و مثقال آن قتال و در مشروب است و استعمل و طلاهی آن بتهائی یا کبریت جهت جرب و قوبا و بقی و با روغن
 جهت تحلیل مواد بارده و فساد آن بر جراثیم مملو که متقی آن و لطوخ مطبوخ آن با سرکه و کبرک و در قیرا بود جهت قطع
 تا ایل موثر و مضحیه بطبعی آن مسکن. **بج** ایوان و چون مخلوط سازند با عیاء آن نفل و منل آن مرم و بریدن آن بجهت
 وجع آنرا ساکن کردن و فساد مطبوخ آن با سرکه جهت تسکین وجع دندان و با مرم متاثر جهت قروح خبیثه و متاثر و چون
 آنرا با مویق خمیر نمایند و با آب و زیت انور و سرکه و غفر و بروموش و دهنل و میکشد آنهارا و صغ آن مفتت بود و در دندان
 گرم خورده و خاکستر **بج** هر دو نوع آن جهت قلاع مجرب دانسته اند

* ایشرا می *** بفتح** **مزه** و بکسر نیز آمده و سكون شین معجمه و فتح رای میله و الف و عین مهمله لغت مغربی است و بفارسی
 میریش نامند *** صاهیت** آن بخشی است غیر **بج** خنثی زیرا که کماق خنثی کوتاه و زکریچ و کل آن سفید و ساقی اشرا می
 بلند تر و عرض و برک **بج** آن تویت و کل آن سفید با تل و مرغی و ثور آن مستبد و در تله طعم و با عیاء صفت است ولیکن شیخ
 الزنفس در قانون در مبحث قوبا تصریح نموده بدین عبارت که اصل **الغنی** هوا **الاشرا می** *** طبیعت** آن *** در اول**
کرم و خشک و مریض آن در دود و گرم و در مرم و گرم *** افعال و خواص و منافع** **بج** آن آشامیدن آن جهت درد
 پهلو و سرفه و برقان حادث از مفرای سوخته و مسج و جفون و جلی و چون خورد کرده با شامند بول و حوض پراند و مریض
 آن مدبول و حیض و میال و درم بلندی و با هر که دافع اداء **المطلب** و بقی **مغیله** و فساد آن جهت جرب و کپور و قی و قبله
 و در مل و قروح خبیثه و درم خصیه و کوفتگی عضل و عصب و با سرکه و روغن کنجد جهت جرب و حرکت و تلیمین جلا با سر و با روغن
 حوجهت بیجه و طلاهی آن بر وره های بلغمی نافع و تخیم آن جالی و قابلیه اخلاط غلیظه و گرم تر از اصل آن و جهت نفث
 الدم و با ماء المدهل جهت تبخیر جگر نافع و مورت حلی و مصلح آن کنگبین و مرغی و معده و مصلح آن کنگلند مقدر و شربت
 آن تا پنج درم و از مریض آن تا یک مثقال و از نیم آن تا دود و درم بدل آن در اکثر افعال غری است که است کویت و یمن است
 و اگر سه و پنج آنرا سائید و با آب مزوج نموده مستعمل صفا جان و جراحان و جند و ق سازان و کفش کران و غیرها است
 زیرا که بسیار لزج و چسبنده و در وصل آن مستحکم میباشد

* اسبق *** بضم** **بمزه** و فتح شین متجمه در تاف محراب **ایشه** فارسی است و بفارسی اوشه و کلبانی نیز و عربی اشج و رشج
 بتشديد جم و رشق و لراق الذمیب و بیونانی انا نقور بنای مثلثه بعد از مزه و ا مونیا قین نیز بعضی گفته و بر نقش نیز و
 بلغت مصرقا و رشق و کلغ و بیهندی کاند و نامند *** بجا هیت** **بج** آن *** شیع** **الرئیس** گفته که هر صغ الطراوث و در باد می
 لراق اند هب لابن الکواغذ و الکواریس تد هب یه و گفته اند نرم میگرد اند و هب را مانیل تکار و بندادی گفته

قطا کرده کمی که آنرا صمغ مرثوت دانسته و آن صمغ درختی است صغیر مستقیم النبات و بیشتر نبات آن بلادی است
که حرارت و برودت بر آن غالب باشد مانند شام و دیار ربیعہ و مالیقی نوشته که در سقور و دیوس در ثالنه نوشته که صمغ
درختی است شبیه بقضاء در شکل منبت آن بلادی است مسمی بلینوی در موضعی که آنرا فوزنی خوانند و درخت آنرا
اغاشولیس نامند و مختار و بهتری آن آنست که خرف شونک و بی سنک ریزه و چوب و چرک و خالص و قطع آن شبیه
بکند و متکاف و فوائده آن شبیه برائت جلد بیک ستر و طعم آن تلخ باشد و آنچه بدین صفت بود آنرا بر و سما خوانند و آنچه
در آن خاک و یاسنک ریزه باشد فترا ما گویند و گاه از موضعی که آنرا افاق نامند نیز می آورند و انطاکی گفته درخت آن
مابین نبات و شجر و کوچک و ساق آن باریک و مزغب مانند بسفیدی و گل آن مابین سرخی و زردت است و در جبال کرم
میباشد نه شام و صمغ آن زرد رنگ و بزدن تیغ حاصل میگردد بهترین آن سفید نرم صاف خالص سریع الا تحلیل آنست
و مغشوش بسکینج میمانند و فرق بزرگی رنگ مغشوش آن است و بختیت نیز و فرق بیوی آن است و خالص آن در دانهای
بزرگ متکاف صلب تلخ قریب بیوی جلد میباشد و صاحب اختیار بدین معنی نوشته صمغ نباتی است که آنرا بشیرازی
بدان خوانند * طبیعت آن * کرم در اول دوم و بعضی در سوم و در آخر اول خشک و استحق کرم و خشک در دوم گفته
* افعال و خواص و منافع آن محال و مجفف قوی ملین و جالی و جاذب از عرق بدن و اندک لذاع و مفتوح سد حکرو
میرزا و نحوه عروق بحدی که جاری میگرداند خون را از افراد عروق و مصالح مسهل است و لهن اداخل مسهلات کرده میشود
جهت اصلاح عمل آنها * امراض آنرا * آشامیدن آن باعث جهت صرع و نافع رختشج رطب امتلائی اقربا و ازیک
منقال تاد و درم و متوسطن را یکدرم و ضعفار ربع درمی و یا قریب بدان جهت آنکه اسهال بلغم میماند و دفع میسازد آنرا و
همچنین آشامیدن مقدار یک منقال آن با ماء الشعیر و تحسی بدان با ماء العسل جهت صرع و مقدار کوسنه در چهار روز نیم
او قیة عسل مصفی و یا طبع زوفی و یا طبع انجدان برای تشنج رطب امتلائی نافع و در غرض محلول آن با آب کرم جهت امراض
من کوره و سایر امراض دماغی با در رطب مانند دوار و سرد و استرخا و لغوه و امثال اینها و خفغان سوداوی و بلغمی نافع برای
آنکه جلب میماند و فرو دمیا و در بلاغم و رطوبات بسیاری از دماغ و اعصاب دماغی و حنجره و سوری دمان و تحلیل
میل مد آنها را * امراض العین و الحلق و الصد و غیره طلای آن با سرکه جهت شعبه بک چشم و اکتال آن برای تلپین
خشونت اجقان و جرب و جلای بیاض و شعبه و جلب رطوبات و تر و روح غائر عین و دفع ظلمت بصر مفید و آشامیدن یک منقال
آن با ماء الشعیر بطریق لعوق اندک اندک جهت ربو و عسر نفس و انتصاب آن و خناق و بلغمی و تنقیة قروح حجاب و دفع
مرمود و تنقیة آن و با عسل نیز جهت علل مذکوره و تنقیة سینة از رطوبات لزجه و عسر البول و وجع خاسره و مفاصل و
عرق النساء و دفع ضرر ادویه مسهله و خیمانیة مقدار نیم درم تا یکدرم و قایک منقال آن در مطبوخات مناسبه با در آب
کرم بتنهائی جهت درد تهیکه و در رگین و کمر و عرق النساء و تحلیل ریا ح معد و صلابت طحال و کبد و اسهال بلغم غلیظ
لزوج و ماء اصفر و تنقیة حصاة و اخراج جنین زنده و مرده و کشتن کرم امعاء و حب القرع و ادرا و فضلات و حیض
و رطوبات نافع و بتنهائی و با سرکه جهت ورم جگر و سبزر و استسقا و صلابت انثین و ضما و طلای آن جهت تلپین
صلابت مفاصل و با سرکه جهت قویا و با سرکه و نظرون جهت خنایز و تحلیل صلابت و با عسل و زفت جهت تحلیل تجر
مفاصل و با سرکه و بروره و روغن حنا جهت اعیای امتلائی و عرق النساء جاده از مودا باره و بازیت جهت کلف و بوق

وَأَلْ رَجُلٌ رَضَا أَنْ يَأْخُذَ بِخَارِ وَيَكُنْ يَظَاهِرُ جِلْدَ بِسَبَبِ قُوَّةِ جِلْدِي كَيْهَ دَارِ السُّومِ شَيْخُ الرَّئِيسِ كَقَتَّةِ خُورْدَنِ
 آن باطلاكه نوعي از شراب است و مرکبي نازد زمره سوم است خصوص سمي که آن را طغسقیون نامند و حصول آن جهت
 اخراج جنین و ادراک حیض و احتیاق رحم و تدفین آن جهت طرد هوا و چون مخلوط با سعد و زیت نموده نزدیک
 مرام برند میکشد آنها را در مرم آن جهت تحلیل او را در م و نسج آنها را خوردن گوشت فاسد زائد و رو یا نیدن گوشت صالح
 جیل مفید را بالجمله منافع بسیاری دارد هم مفر د اوم مرکبا با ادویه مناسبه مقل ارش و بت آن از نیم منقال تا یک منقال
 مضر مده را کثرت آن مرگ بول الدم و ادراک خون مصلح آن ایمنون مضر کرده مصلح آن زوفا و کم استعمال نمودن آن
 بدل آن سکینج است یا جاشیر یا بوموم و نسج مرام آن در قرابادین ذکر یافت

ع
 ۱۲۷

* اشنه * بقم هزه و سکون شین معجمه و فتح نون و الف و نون در آخر لغت عربی است و آن را حرض بقم حا و سکون راه
 مهملتین و ضاد معجمه و غا سول نیز نامند برای آنکه ثیاب را بدان میثوین * ماهیت آن انواع است یکی رطب و آن
 گیاهی است بی برگ و شاخهای آن باریک بجای برگ رسته و در آنها چیزی ما شبیه بکرم میباشد و همیشه تر و تازه و پر آب و گیاه
 آن بزرگ و چوب آن سطر و میسوزانند آنرا و آتش آن بسیار گرم و تند و را نکه دود آن کرب و طعم آن مائل بشوری
 و قدری معتدل از آنرا جمع نموده و زمین را مقل اری حفر نموده در آنها آتش میدهند بانی و خار و همچه سوخته از آن آبی
 جدا گشته در آن جمع شد منجمد میگردد مانند قری و یا قطعه های بزرگ و یا کوچک و آن عبارت از قلی است و مثبت آن
 شوره زارها و خرابیها و زمینه های خشک و آب آنرا بسبب شوری نمیشورند بلکه بگردان از آن در میگردانند و نیز نوع دیگر
 از رطب آن میشود که گیاه آن تابند و ذرع و شاخهای آن باریک و پوست درخت آن مائل به سخی و برگ آن ریزه و ضخیم
 و رنگ یک طرف آن سبز مائل به بنفش و طرف دیگر آن سبز و تیره و بار طوبت بسیار و رنگ آن سیاه و بر هر چه بمانند آنرا سیاه
 میگردد و آن با شوری و حلاوت و زبردت و رخت آن همیشه تر میباشد و مثبت این نیز شوره زارها و در سندان و ملتان کنیز
 الوجود و از گیاه تر و تازه این بتما مده بد ستر مزید و نیز قلی بعمل میآورند و صفال کران در سندان بعد از طبع ظروف سفالی که
 رنگ آنها سرخ میباشد برگ آنرا مالیده بر آنها میمالند سیاه میگردد و نوعی از آن سفید میباشد و آنرا خرو و العاصیر
 نامند جهت مشابهت آن با آن و نوعی سبز این را غا سول فارسی و یا بس کوبند و آب آن را حل نمینمایند و بجای
 ملاد در کتابت بکار میبرند و آن غیر ابرقانس است و بهترین آن سفید آنست که مسمی بخرو و العاصیر است * طبیعت آن
 گرم و رسیوم و خشک در آخر درم * افعال و خواص و منافع آن جالی و محرق و منقی و مفتح و مد ر قوی و محلل
 فضول غلیظ و مد ر بول و حیض و سه درم هیز آن مصلح زرد آب و جهت استسقا نافع و یک درم آن مد ر حیض و نیم درم
 آن مد ر بول و پنج درم آن مسقط جنین زند و مرده و دود درم آن کشنده و طلای آن جهت یودن گوشت زائد و زخمها
 و سون آن جهت جلای دندان نافع و مد اومت آن مفسد دندان مصلح آن مغز تخم کدو و روغن بنفشه و مضر منانه
 و مصلح آن غسل است

ع
 ۱۲۷

* اشنه * بقم هزه و سکون شین معجمه و فتح نون و ما یونانی ابرویون و عربی شیمه العوز و مسک القرد و بفار می دوا به
 و دالک و دالی و بهند و چه و یک و چوبه و لکسیر و میخ نیز نامند * ماهیت آن چیزی است شبیه بریسانهای
 باریک و بهن با هم پیچیده و در هم بافته و بر شاخهای دخت بلوط و صنوبر و سوزد و ختها متکون میگردد بهترین آن آنست که

هر د ورزی آن عقیقه و خوشبو باشد و زیون ترین آن نمیا آست * طبیعت آن معتدل در گرمی و سردی و با قوت قابضه شیخ الرئیس نوشته که در آن برودت فائز و قبضی با اعتدال و گرمی گرم در اول و خشک در دوم و بعضی گرم و خشک در اول و بعضی گفته با درشت یلد الییس است و بتخصیص آنچه از درخت بلوط بهم رسد و با لیمه مختلف میگرد طبیعت آن با اختلاف آنچه بر و متکون مشهود * **افعال و خواص و منافع آن** بمجموع آن با قوت قابضه و متسلطه و ملینه مخصوص صنوبری آن و بسبب عطریتیکه دارد ملائم جوهر روح مقوی آن و بسبب قبضیکه دارد موجب متانت روح و بلطافتیکه دارد زود نفوذ بقلب می نماید پس یان اسباب و بالخاصه مقوی قلب است امراض القلب و الی ماغ و سایر الاعضاء آتامیدن طبیعت آن موجب سر در رئیس و تقویت روح حیوانی و متانت و حفظ آن و جهت سفقان و صرع و تقویت معده و با و رفع غشیان و قی و تقویت حصه و وجع کبد نافع بجهت تلین و تعلیل و قبض آن و معده را خوشبو کرد و اند و رفع بلت آن می نماید و آشامیدن نقرع آن در شراب قابض و خواب غرق آورد مخصوص صلبان را و تقویت معده و ازاله نفخ و هضم مواد سمی نماید و بخور آن جهت صداع و شقیقه و صرع و تکرار گرفتن دود آن در بینی جهت سکنه و صرع و اختناق رحم و نفستین در طبیعت آن جهت تسکین درد ها و اورام حار و صلابت مفاصل و وجع رحم و ادرار نمودن حیض و رضا و مستحوق میسائید آن در آب جهت تقویت اعضای ضعیفه و مسترخیه و لحوم لبنه مانند بنا کوش و زیر بغل و مابین کتفین و کچ را و رفع آلام حار و آنها و تلین صلابت و ردع اورام و تقویت معده و جگر و رفع بد بوئی زیر بغل و با سرکه جهت سبزه و بهائیت منوم اطفال است و اکتحال آن جهت تقویت چشم و قطور نفع آن که از درخت بلوط باشد جهت جمره و حرارت چشم و در آن جهت بل بوئی زیر بغل و رویانیدن گوشت نرم بر جراحت و بیل ستور ملائی آن جهت رفع بد بوئی زیر بغل و چون در روغنهای مناسبه دافعه ای حاصل نمایند و یا بپوشانند و بمانند جهت رفع اعصاب و تعلیل اورام نافع مضرا معا مصلح آن الیسون مقل ارشیت آن تاسه درهم بدل آن قرومانا بوزن آن و داخل خوشبوئیها مانند اراکیه و غالیله و الخلفه و دواء المسک و اکتال و غیره می نمایند و تا آنرا انجیسانند و نم نداشته باشد خشک آن کو بیل و نمیکرد و جو اورش و عرق ردهن آن در قرا بادین ذکر یافت حکم میر عبد الحمید در حواشی تحفه نوشته که در کتاب مفردات فولکی دیده شده است که آنرا بغرنکی موس کس ابریم کویند و قسم دیگر آبی نیز نوشته که بر شاخهای مرجان و استخوان مامی و اشجار دیگر زیر آب می پیچد و این اشنه بارک تراست از آن و آنرا موس کس مرین خواخل * طبیعت آن سرد و تر و ضامد آن جهت حرقت اعضا و مفاصل حار و بیماریار نافع است * **فصل سبیل** * **الف** مع الصاد الملهه

* **اصابع** * **الف** * گفته اند معروف بکف عایشه و کف مریم است و پهنی منس بکف نامند * **صا** هیت آن دو قسم میباشد قسمی نیخ گیاهی است برگ آن شبیه بکف ناساق آن باریک و بلند و کل آن بنفش از باین ساق تا بالا ی آن بزرگ و بیض آن بمقل ارگندست طفلی و متشعب به پنج یا شش شعبه شبیه به پنجه کوی چکی و مملو از رطوبت و رنگ آن زرد و یا ابلق از زردی و سفیدی و یا غیر و بیشتر مائل بزردی و طعم آن اندک شیرین مثبت آن زمینهای رملی و ریگزارهای تر و بیل و یا قسم دیگر بخشی است شبیه بناخن شیر و بیک و این گرم تر و تر از اول و انطای غیر کف عایشه و کف مریم گفته و بیخ دیگر وصف آن نموده * **طبیعت آن** گرم در دوم و خشک در دوم و نیز خشک در دوم گفته اند **افعال و خواص و منافع آن** ملطف و معتدل قوی نفوذ غلیظه و متقی اعضای عصبانی و ترهاق و دوم و سوم و رطوبت جنون و وسواس و امراض

سرداوی و بلغمی و تقویت منابت اعصاب و روح مفصل و رفع قولنج و صداد آن جهت تجلیل ملاقات و تشویر آن جهت
کریزانی و موش و سام ابرص نافع و قسم دوم آن مسقط جنین و مضرات بول مصلح آن تخم مورد و بلوط و مضر و مورین
و مصلح آن سنگبین و مضر قلب و مصلح آن صغ عربی مقلد ارشیت آن تاد و منفال بدل آن در جنون و امراض سرداوی
بن وزن و نیم آن مزار جستان و در نیت آن سعد

* اصابع فرعون * ما هیت آن سنگهای است بمقدار انگشتی شبیه به تی مجوف و کره دار با اندک پنبه و رخاوت
چون بر مضروب صلی سنگ از آنها بدل از اطراف این و حوالی شحرومان خیزد و صغی از آن با رطوبت عیاهی
همیباشد و این را در نعل قائم مقام مرمیائی دانسته اند و بهترین آن مشط عیالک زودشکن نرم تست و اهل مصر بدل تصب
الذریع و بنا و اقدان و دروا ناسان میفرورشد و فرق میان هر دو ظاهر است بر خبر بران * طبیعت آن گرم و خشک
در آخر دوم * افعال و خواص و منافع آن قاطع نزف الدم و علیم جراحات و مصلح اورام بارده و چون با خون
جراحی سرشته استعمال نمایند جهت التیام جراحات عدیل تدار و انطاکی نوشته که نوعی از آنرا در میردینم که
پیشتر نلد بودم سبک هش مجوف و شاید که این بهتر باشد از آنچه ذکر یافت

* اصابع الاصوص * ما هیت آن مترجم صیدیه ابوریحان وصف نبات آن نکرده و گفته آن دروائی است هندی
تخم آن مستعمل بلادها و شبیه بخلتوک چون ساعتی در دهان نگاه دارند پوست آن شق شده مغزی از آن ظاهر گردد مانند
پنبه و در تحریک باه و بیماری مؤثر حکیم مبر عبد الحمید در حاشیه تحفة المؤمنین نوشته بلفت خاند پس نباتان مانند و آن نباتی
است ما بین شجر و گیاه و بلندی آن بقدر یکدفع و زیاده و برک آن شبیه برک کل عیاهی و آنرا خورده میباشند مانند خورده
گندم و جو و سرخو خورده کلی مثل گل خیری و رنگ آن سرخ کم رنگ و بعضی گل آن کبود و تخم آن شبیه پدانه جو چون در
دهان نگاه دارند یا در آب بریزند پوست آن شق شده صلیا کند و مغز آن بیرون آید

* اصطراطک نکسرمه و سکون صاد و فتح طاورا مره بی نقطه و کاف * ما هیت آن دیسقورینوس گفته که آن نوعی از
عیمه است و بعضی گفته اند صغ زیتون است و دخان آن قائم مقام و بدل دخان کند در جمیع امور و بعضی گفته صغ شجر
فرومی است و دیسقورینوس گفته بهترین آن اشقر چرب شبیه براتینج و سفید رنگ و خشبی است که چون بمالد مانند
صل نرم کرد و عیاه آن بدل است و خالص آن کمیاب و معشوش پنبه و موم کناخته با قدری خالص آن نموده و مفرورشدن
* طبیعت آن گرم و در سوم و خشک در اول * افعال و خواص و منافع آن مسخن و منفض و ملین و جهت زکام
لوزله و سرفه و تحریک صوت و انقطاع آن که از سردی باشد نافع و چون با قدری عیالک البطم فرو برند طبیعت را نرم گردان
و روغن آن جهت صلابت رحم و تفتیح سد آن و در ارجحش نافع مصلح و مسبت و نقل را س آورد و اسقاط جنین زن
نماید مصلح آن تخم را زبانه مقلد ارشیت آن نیم درم تا یک درم و نیم بدل آن میعه ساکله است

الالف مع الطاء المهملة

* اطراطیقوس * بفتح همزه و سکون ط و فتح را و الف و کسر طای مهملات و سکون بای متناه تثنائیه و ضم فاف و سکون و او
و عین مهملة لغت یونانی است بمعنی شبیه الکو کب و عبری معروف بمالپی است جهت آنکه تعلیق آن بالخصایب اورام
حادث در حالب را نافع است * ما هیت آن کباهی است ساق آن کمتر از درمی و صلب و خشک و بهر اطراف آن کلی شبیه

بها نبرد و بعضی مانند بنفشه رذذ و رآن بر کها و مجموع بر کها و کلهای آن شبیه یکوا کب و بر کهای ساق آن باریک و مزغب
و تخم آن اغبر و تلخ * طبیعت آن * در دم کرم و خشک و با قوت مبرده و تا بیه و شمع رئیس نوشته که در آن قوت
قبض نیست * افعال و خواص و منافع آن مجل و مجفف و آشامیدن آن جهت صرع اطفال که ام الصبیان نامند
و جهت خنق و ضا در ک آن جهت ورم چشم و برآمدگی حلقه و تسکین درد آن و وجع و درد کچر را و ورم آن بغایت
مؤثر مقل و شربت آن نادر و در هم است

* اطر ما لک * بفتح مزه و طار سکون را هر دو بی نقطه و فتح میم و الف و لام و ما لیغی گفته که ما فقی نوشته که آن کیامی
است باقی آن ببلندی بکنار و بی شعبه و بران رطوبتی مانند عمل میباش و بر کهای آن در چهار صنف موازی یکدیگر
شبیه برک شاه دانه و بعد از آن و خوشه ثمر آن بقدر یک شبر و غلافهای ثمر آن مدور در شکافه بشکل علف بند
و بسیار زرد متصل بهم بکصف بر بالای دیکر تا پانته و ثمر آن نیز مانند بند بقدر انگودی و در آن درون آن تخمی سیاه
رنگ بسیار باریک و کل آن باریک و زرد رنگ و منبت آن زمینهای خشک و صحرای خالی از گیاه و تخم آن جهت امراض
عین مانند جرب و سلاق و ابتداء و رمبارد اکتیالا نافع

* اطر به بفتح مزه و طار سکون و واهم لنین و فتح یای مثناة تحتانیة و هالغت عربی است و بغار سی آس آورد و رشته
یامنی * ماهیت و مزاج و افعال و خواص آن از اغذیه معروفه امل ایران و خراسان و توران است خصوص اهل خراسان
و شامل ما میچه و رشته قطایف و بغرا و غیرها است و آن انواع است خواه از آرد کدم خالص سازند بدین قسم که آرد را
یا آب و نمک بقدر ضرور خمیر سخت نموده بر روی تخته پهن کرده رشته های بسیار باریک طولانی از کار ببرند هر مقل که خواهند
و در آب گرم جوشان یا در آب یخنی گرم جوشان یا در آب قلیه جوشان بریزند و طبع نه ایند تا بخته گردد و طعم خامی آن زائل
شود و مصالح حار و فانیه بقدر ضرور داخل کرده فرو آورند و تناول نمایند و این را بغار سی آس رشته و بترکی و ماچ نامند
و گویند و ماچ آرد خمیر کرده ریزه نموده با عدس بخته را مانند و اگر آن را مد و یا مربع و یا با شکل دیگر بریده و بهمان قسم
طبع نمایند بغرا و بغار سی آس برک و ما میچه و بترکی طماح گویند و خواص خمیر آنرا از آرد سمید اندک نرم یاخته از قمع
سوراخ تنگ بکنار اند بیدین نحو که خمیر را در جوف قمع پر کرده بدست یا با آلتی ز و نه ایند تا از سوراخهای آن قمع مثل
بخیاطه خمیر باریک شده بیرون آید و یا آنکه بکف هر دو دست بیا لند و مثل تارهای خیاطه باریک سازند و خشک نمایند و

این را عربی شعیره و یهندی سیوین نامند و عند الحاجت این را اولاد بوزن و وزن در ظرفی بریان می نمایند تا اندکی سرخ
و برشته گردد پس آب بقدر ضرور داخل کرده دم میل هند تا بخته شود پس روغن کاتار و دغ کرده داخل نمود و شیر تازه
دوشیده جوش داده بران رشته تنه سفید بران پاشیده تناول می نمایند و گاهی از آرد جو نیز بقسم اول یا دوم برای صاحبان
حمیات حاد و مانند دق و سل یا گوشت یا آب خالص ترکیب میدهند و دو قسم اول کرم در اول و بارطوبت بسیار و بی کوشه
آنرا که آس بران گویند جهت مرضی و با کوشه جهت اصحابا بعضی امراض که خوردن گوشت دران مناسب باشد مفید
ولیکن بطی الهضم و انحل را است بجهت فطری بودن خمیر آن و نزد بعضی و در بعضی امزجه بی خمیر مایه آن سبکتر و قسم دوم
آن از قسم اول سنگین و بطی الهضم تر و مصلح آن مرد و طفل و روغن بادام شیرین و چون انهضام یا بدغذای بسیاری از آن
بهمر مثل و جهت سرفه و رجوع سینه و خشونت آن و حلق و قرحة معا و منایه و لا غریزه نافع و مرخی معده بار و چون

دران برک حرفه یا اسفناخ یا روشن بادام پخته باشد جهت امراض مذکور آفاق ترومین بطن و آنچه از آرد جوسازند
 مرد و باریک بطن بسیار صمه بطی الهضم و الانحدار و تقلل الغذا و تروکاهی درد و قسم اول از برای صفراوی مزاجان و یا
 بجهت زیادتی لذت بعضی خصوصاً متابعه مانند کشک یا ماست یا حرکه و یا آب لیمو و یا غوره و یا آنا و یا آلورو یا زرشک و
 یا امثال اینها با اندک شیرینی چاشنی گرفته ترتیب میل مندر این قسم را بر ترکی آتش با ناطق نامند و بطی الهضم ترومسند و
 مولد بلغم غلیظ است و فصلی آن نرم و ادویه حار و بعضی جهت رفع امهال و حبس طبیعت با ادویه قابضه مثل آب صاق
 و به ترش و کشک بریان و امثال اینها ترتیب میل مندر و گفته اند که اطریه متخلف از خمیر آرد کندم صالح است از برای حار
 المزاج و کسیکه محتاج بغذای متین باشد و نافع است از برای سعال حرکه نموده باشد سبب آن اخلاط حار و آنچه با گوشت
 باشد کثیرا لعل و مرطب و معصن بدن و همچنین با شیر و شیرینی آن مولد خلط غلیظ و آنچه از آرد برنج سازند سبک و سریع
 الهضم و قابض است و نوع دیگر که آنرا بفارمی رشته تقایف و رشته خطائی نامند و آنرا از آرد برنج یا نشامه و یا فرب و درهم
 مازند بدن نه که آرد برنج یا نشامه مخلوط با آب کرده صاف نموده در قمعی که مورا خهای باریک داشته باشد کوبد و ریاقیل
 معی یا مینعی معی را در آتش گذاشته که خوب گرم کرد پس آن قمع را بیک دست گرفته بجزعت تمام بران بفاصله یکشیر و یا
 کمتر بکوبد آند تا مانند رشته های باریک از آن بردارد و در یک بسته شود و از دمت دیگر آنچه بسته شده است بردارند
 اگر یک شخص باشد و اگر دو کس باشد و یا ظرف بزرگ باشد یکی بریزد و دیگری بردارد تا مادام و هر مقدار که خواهند
 پس آنرا در ظرفی کرده مغز کدگان بریان و مغز بادام بریان و مغز پسته بریان کوفته و جلاب شکری و قندی با دانه فیل
 هود و بر روی وی ریخته بخورند و بعضی بجای جلاب شکری پالوده شکری رقیق که آنرا بفارمی ماقرتی رقیق
 گویند بر روی وی کرده و میخورند آنچه از آرد برنج ترتیب دهند سبک و سریع الهضم و قابض و آنچه از آرد میل و
 یا نشامه سازند کثیرا لعل و بطی الهضم تروان نشامه ساخته آن سبک ترو قابض تروین و آیت اقرب و اطریه یعنی آتش
 آرد نافع است از برای صدام خصوص صدام صفراوی و یا بس مافج حاد شازهم و غیره و ما لخرای حار یا بس و نسیان
 خصوص مطیب بدن از چینی زدن قلل و خولنجان و یا بامری از نجیل و امثال اینها جهت زکام و نزله و با عمل جهت
 نفق الدم خصوص که دران علس پخته باشند جهت هل و بول اندام بسبب آنکه متولد میگرد از آن خون بلغمی
 که مقاومت مینماید با سودای احتراقیه و تبرید و ترطیب بدن مینماید و متخثر نمیکرد از آن اخضر و از برای ابدان و مزاجه
 بارده و رطبه و مغلطه های رطب با امثال ادویه حار که ذکر یافت مناسب و گاهی جهت اسهال و زیادتی لذت نشود در دست
 و چند روز کرده با گوشت قیده و یا گرفته چاشنی بسبب و به و آب لیمو و آب غوره و یا ماست یا کشک داخل اطریه مینمایند
 و در قرابادین بتفصیل ذکر یافت

* فصل الالف مع الطای المعججه *

* اظفار الطیب * بفتح مزه و سکون طای معججه و فتح فارالف و راء مهمله و کس طاء مهمله و سکون یای مثناة تحتانیه و یای
 موحده لغت عربی است بفارمی ناخن پریان و ناخن خرس و ناخن بریا و یهندی نکه بفتح نون و کاف و ما و بفرکی انگیز
 اورطس نامند * ما هیمت آن جم صلی است صلی که از ماحل دریای هند آورند شبیه باخن و مائل بتدویر و خوشبو
 چند نوع میباشد بعضی سفید مائل بصرخی و این را مندی و این را مندی و بعضی از آن سرخ و یا تغییر را این را قرشی نامند
 و بعضی سفید و بزرگ و باد هومت و بعضی کبود و نوعی بزرگ تر از اول و کوچکتر از ثانی و سیاه و این را بفارمی ناخن دیو

میرند و بهترین آن نوع اول منی است **فقد** آنست و همه انواع آن را چون مسوزانند بوی آن بکوبی آزان آید و چون در دروغ بریان نمایند بوی خوشی از آن ظاهر گردد و محتمل که آن خانه کرم در یابی از قبیل اصلان باشد و یا کوش جابور دریائی که امواج بساحل آنرا بخته مردم از آنجا میآورند * **طبیعت آن در درم کرم و خشک** * **افعال و خواص و منافع آن** مدرغضات و ملطف اخلاط غلیظه و جهت صرع و مکنه و خفقان و طوبی و معدی و درد بارد جگر و رحم را خنثاق آن و جمع امراض بارده آن و آغامیدن در درم آن آب کرم جهت اذابت خون منعقد ذکر کرده و منانه نافع و با سرکه ملین و محلل بطن و متحرر آن جهت صرع و مکنه و نزلات و غشی و خنثاق رحم را خنثاق حیض نافع **مصلح آن** مکنجین غورت و حج و مصلح آن کل از منی مقدس است و آن از یک درم تا سه درم بدل آن قصبه اندر زیره و بقول اطباء منقذ و نوع اامت و جهت جفا و امراض بلغمی و مود اوی و جریان منی و غارش و انواع زخمها و دفع مسموم نافع و چون با سرکه

بیا شامند تحریک بطن نماید

* **اطباء الجمن** * ماهیت آن نباتی است بی برگ و بی گل شبیه بناتخن چید و راغب را مثل بیا می و بهندی کربا ت نامند * **طبیعت آن** در اول کرم و خشک * **افعال و خواص و منافع آن** جهت یرقان اسهول و سردی خشک و با لیا صیه جهت دفع بی خوابی نافع و طای آن کباب هر که بپخته باشد جهت تحلیل اورام مغیله و مغز و مصلح آن غناب مقل آن و شربت آن نامه منقال است * **فصل الالف مع الفاء**

* **الف و یه** * **الف و یه** مشهور و نامند که در اطعمه و اشربه داخل میکنند و محمود و شجری گفته اند و یه عطریه طبعه الرانجه است مانند قرنفل و دارچینی و میل بر او مانند اینها و حب و دهن و شراب و عرق و قرص و فوریه در قرابادین کبیر ذکر یافت

* **افتمیون** * بفتح همزه و سکون فاکس و کسری میثاقه و فوائده و سکون و میثاقه و فوائده و سکون و میثاقه و فوائده است یعنی دواء الجمن و عربی شجر الضبع و برسانی مور و رومی شون و بهندی اکام و بیل و امل بول نامند * **ماهیت آن** نباتی است سرخ رنگ و ربیعی و قاصیف نیز می مانند و فرو و شاخهای آن مانند خیاطه و بر بسان باریک و بر بناتاق و اشیا نیکه نزدیک و میباید می تند و برگ آن بسیار ریزه و تخم آن از خوردن ریزه و تر و سرخ مانند بزرگی و گل آن نارنگی تخم می بندد و برگ کل آن سرخ مانند بخت و باریشهای بسیار باریک مانند موی و بهیج آن شبیه بزرگ و نامندی در زمین میماند و نصاری کوبند که در حوال آن چیزی نمیرد و طعم آن تلخ با اندک بند و منبت آن جبال واد وها و جزا و دریای عربی و شمالي و بهترین آن اقربطی است پس مقدسی که از جزیره اقربطس و مقدس آفریند و آن سرخ و بسیار باریک و تند و در چند این اوصاف در آن زیاد باشد بهتر است و گفته اند آنچه را در آخر ربیع اخلاص یافتند با کل میباید و آنچه در تابستان یافتند را کس درم آمیخته میآورند و گفته اند که آن تارهای بسیار باریک است مانند موی که سببهای آن و اوراق و گل و تخم آن درم شکسته آمیخته میباید و بعضی گفته اند که بیخ ندارد و شیخ الرئيس گفته که قوت نبات آن مانند قوت حاشا است و بعضی گفته که از جنس حاشا است و معتدل بیشتر تارهای مانند خیاطه و تخم آن است و مغشوش بچاشام میباید و قوی بمرخی رنگ افتمیون است بخلاف حاشا و با مد العلس نیز و فرق بمرخی و تبرکی اصل الجمن است و فرق میان اقربطی و مغربی آن که بر صغر و بزرگی و باشد آن است که چون آنرا با اندک بخت و بو کنند آنچه بر صغر و بزرگی

امت بودی معترازان آید و در عمل از اقربطی ضعیف تر باشد و مترجم صیدیه ابوریحان گفته که این را
 معتری نامند چون نسبت بیوی آن کنند و چون نسبت بمعدن آن کنند جرعتانی گویند. و این زیورترین انواع
 آتشت و اقربطی را انطاکی نیز نامند زیرا که بیشتر از آنجا با نطاکیه برند و از آنجا با طواف و اقلیطی نیز لام بجای را گویند
 * طبیعت آن جالینوس گرم و خشک در موسم دانسته و خنثی و دیگر اطباء گرم در موسم و خشک در آخر اول و بعضی نیز
 خشک در دم گفته اند. * **افعال و خواص** و منافع آن محلل و ملطف و مفتح معد و معهل هودا و یلغم بتنهایی و یا با بقشه
 مهمل صغرا نیز و بجهت امراض دماغی و عصبانی از قبیل جداع و تشنج امتلائی و صرع و ما لیتولیا و ما نیا و جنون و کابوس
 و ورم اس سوزاوی و نالیج و قوه و خدر و اوجاع معاصر و حرطان متقروح و تقوی قلب بحسب تنقیه هودا و گرم معد و زیاج را
 دفع نماید و موافق امر جیه پیران و مشائخ و با لخاصیه جهت امراض هوداوی و تنقیه هودا و یلغم و تشنج را از ازل کرد اند
 مناسب شفاء الاشیام گفته مفتح سد دامت و در امثال بطبی العمل و چون هم نمائند بآن فلان را و دینه لطیفه امثال بصرت
 می نماید جهت آنکه آنها معین بر عمل و تحلیل آتند * **امراض الراس** و چون یک هفته هر روز ده درهم آنرا در نیم رطل
 شیر تازه و شید و تخم سبزی و با پانزده منقار منکببین بنوشند جهت رفع مداع هوداوی و ما لیتولیا و تشنج امتلائی و کوشش
 و خفقان مجرب دانسته اند و همچنین چون شش درم آنرا در قندی شیر کو سفید تازه و شید و داخل کرده و بیاضانند از برای
 مداع هوداوی و تنقیه هودا و یلغم و تشنج و منقبات متاعه و آشامیدن شش درم آن با ماء الجبن جهت مداع حادث
 بمشارکت قلب بسبب هوداوی و مزاج هوداوی آن و با مثل آن دانستیم برای ما لیتولیا و چون شش درم آنرا با ده درم مویز
 منقی از حب چهل جوش خفیفی داده مانی نمود و بیاضانند نافع امت ما لیتولیا حادث از آشامیدن خرما و سیاه دمان
 برون و جهت وسواس هوداوی و اخراج دیدان طولان اگر اضافه نمایند بران طبع مرینفیه میباشند انفع و چون اضافه نمایند
 بر همه مغزی مانند باد و تشبیه و کاز زبان می باشد بالغ و همچنین با ماء الجبن از برای ما لیتولیا و همت درم آن با شیر تازه
 و شید و شکر سفید جهت ما لیتولیا و ما نیا و جنون و کابوس و اکثر امراض هوداوی و بهتر از آن ماء لیتولیا و هوداوی
 با فتمون و شحم جنطل را فدی مضمون با بعد از غصه و تشنج داده و موجب رستگاری از آن امت و چون فتمون را گویند
 و بمویز منقی سرشته حب بسته فرو برند از آن چهل درم داده در هر نافع است ما لیتولیا و ضراقی را و چون هشت درم فتمون را
 گویند و با غصه درم منکببین داده سرشته بیاضانند امثال هوداوی قوت نماید و تنقیه طحال کند و نافع است از برای ما لیتولیا
 طحالی و ما نیا و چون هر هفته یک مرتبه از این ترکیب خورد و شود می باشد نافع از برای ما نیا و ما لیتولیا و جنون و جمیع
 امراض هوداوی مسترق از هوداوی بارد و همچنین آشامیدن آن با ماء الجبن متعین بشیر قریظ که مغذی و شیر در رطل
 باشد و حب القرطم گویند و بیست درم از برای ما لیتولیا و ما نیا و جنون و وسواس هوداوی و یلغم و تشنج و تشنج و تشنج را
 گویند و شیران ری جوش داده و فرود آورده و چون نیم گرم کرد آنرا در بارچه کرده و در آن به اندک تمام شیر آن
 در آن بر آید و بکند از آب تا خوب بسته شود پس آنرا بنیتور مقرر بچکاند و تمام آب آنرا از زیر وزن بگیرد و باشد درم
 فتمون بنوشند طلا بلی در مجرب است جو د آوره که دین مخلق کثیر از اصحاب ما لیتولیا و ما نیا و جنون و وسواس
 هوداوی که فتمون مخلوط با فتمون و در حب جنطل با آنجا در نه شفا یافتند و نیست و رائی نافع تر از برای ما لیتولیا و امراض
 هوداوی از آن و چون فتمون را در آب یک و چوشی داده و مالینه صاف قیود و در آب صافی آن کف کلید حل نموده و با صاف

که بوی آن بمشام شان نرسد بیک دفعه شیو بعمای از آن فرو ریخته در شکم جمع میگردد و آنرا خشک کرده با طراف میبرند و بعضی صمغ درخت مازنیون دانسته اند و اصلیند و در بهترین آن جاف تازه خا کستری رنگ مایل بزرده و قندی بوی باحدت طعم آن است که چون بزیان بکنند از زبان را بگرد و ملتی لدع آن باقی میماند و هر چند تند بپزند و تیز تر باشد بهتر و تازه تر است و زرد در آب و روغن زیت که آخته شود و سبک وزن و متخلخل باشد و کهنه آن سرخ رنگ اشقر بود و زرد گل آخته نشود و بوقندی آن کمتر باشد و مستخرج آن که از آن تر و تر و صمغ عربی میسازند باوصاف مثل کوره نیست و گویند اگر بخار آن در وقت گرفتن در دهان غلغلان برشد میریزند آنرا پس بایند که در آن جبین دهان را بند نمایند و اول کسی که بی برده باین صمغ بناس مشک بوی نه برده خود و یا آنکه اطباء در عصر او یافته اند * طبیعت آن گرم و خشک در اول چهارم و بعضی خشک در سوم گفته اند و قوت آن تا چند حال قوی میباشد و بعد از آن ضعیف و تا ده سال باطل میگردد * افعال و خواص و منافع آن * جالی و ملطف و محرر و حاد خصوص تازه آن محل یک زیاد * است از حلتیت که حادث ترین صغها است معمل بلغم مزاج و زرد آب و منقی فضول بلغمیه از اعصاب و جهت لقوه و تالیج و امتزاج و تشنج امتلائی و رعشه و خلل رود و از روست و صرع و سکنه و کابوس و جسد و دشواری و متعاقب و میرز و قولنج و مردی کرده و عرق النساء و مقاصد و رجوع ظهور و رگ که از بلغم باشد و دفع سوسنارده و تسکین اتمام ضربان مغزی اللقوه و سقوط عقل از علی می از آن محلول در شیر و دختر جهت لقوه و محلول آن در روغن حبه الخضر و مالیدن آن بر روی ما حب لقوه نافع و یک ستر و تر و بردن حب معتوم از روغن در می از آن و از سکنج و عقل الیه و ذائق از می یک نیم گرم جهت لقوه و مغیر و زائل گرداند آنرا القالیج و الاسترخاء اکثر بوییدن آن نافع است فالج را بجهت آنکه تنبیه و دماغ میکند و میل میدهد مواد را از جانب الخاف بسوی بینی و سقوط محلول عقل از یک شعبه و آن آب مرزنجوش یا باب اغشود و جفتد و یا آب اغشود و سیر تر نیز نافع است تالیج را بهمان جهت و اشامیدن آن با دریه مناسبه نیز نافع است آنرا و استرخا را و ترنج افغانی متخرجه بروغن زیت که در یکرطل آن عقل ارده درم افریبون حل کرده باشند مفت روزی شش روز اقل سه روز نافع است آنرا و تالیج را و اکثری از امراض عصبانیه را و اگر مخلوط نمایند آنرا بقر و طیکه شکسته باشند حلت افریبون را بر روغن و ترنج بنایند بآن نافع است آن هر دو را بنهایت نفع و سزاوار نیست اکثر مروج آن زیاد * از مفت روز و مقدر افریبون از سه درم و چون حل نمایند بروغن قسط یا بروغن غار گرم نموده تدفین بآن نمایند نافع است از برای تالیج و امتزاج بحیث آنکه معشع عصب است و ملطف و مختلط بلغم و چون بیکرند وزن یک اوقیه آنرا در موم سوده در یکرطل زیت که در آن در اوقیه موم گل آخته باشند داخل کرده در هاون بدسته ببالند تا چون موم شود و ترنج نمایند بقلیل از آن نافع است تالیج و استرخا را نفعی بین و چون بیکرند از آن ربع درمی و از سکنج و اشق نصف درمی و حب ساخته فرو برند نافع است از برای استرخا و چون بیکرند عقل از یک آن و سائید و برده و تخم مرغ نیم برشت یا شید یا خامند نافع است استرخای اعصار را نفعی بلخ و چون مخلوط نمایند افریبون را بعضی از ادهان حار و مانند روغن قسط و روغن حل آب و ترنج نمایند بآن نافع است تشنج بلغمی را و اگر زیاد نمایند بر وزن آن چهل بیل ستر و عاقر قرحا میباشد انفع و همچنین ترنج بقر و طی معمول از افریبون تازه یک اوقیه و زیت که یکرطل و موم مرغ ذرا و قیه که موم زاده زیت گل آخته افریبون را نرم نموده بآن مخلوط کرده در هاون بدسته نیکو سائید * استعمال نمایند از رعشه و التملد و آشامیدن آن با دریه مناسبه نافع است رعشه بلغمی را و ترنج بیکرند درم افریبون محلول در ده درم زیت که

نافع است خدر را و همچنین تدریس مجلول آن در روغن دارچینی را آشامیدن آن نافع است خدر را و همچنین متداول آن در روغن قنار و آبلیمو و روغن خارد یک نافع است آب را شرب و کمر بیا و چون سی در هم آن را در روغن مناسب حل نمود در شش روز آن مریخ نماید نافع است خدر را و تعظیم با قریون را احتشام با آن و شوق بد آن با روغن مناسب نافع است در او رسول بنغمی حادث از کیموس با دروا الفروع و السکنه و الکابوس و الجود و الشحوص چون بسیار هم بسایند آن را بپنهانی یا باادویه مناسب دیگر و در بینی صاحب ضرع و سکنه دهند نافع است آن مرد را و چون حل کنند با آب گرم و غرغره کنند با آن صاحب ضرع می باشد نافع او را و چون طلا نماید آفریون و تافسیا را مثال این مرد را زام و به مجرد مصلحه مواد و مفرقه عضو بر موضع صعود اخضر در حال ضرع حادث بمشارکت اطراف بسبب صعود دریا مضربه از آنها بسوی سر نافع است آن را و لازم است که این طلا بعد از بستن بالای آن عضو باشد اگر ممکن باشد مانند دست و پا و آشامیدن ربع درم از آن باادویه مناسبه نافع است کابوس را و روغن یک اوقیه آفریون مجلول در یک کرطل روغن یا سمن بر سر صاحب جمود و شحوص و همچنین طلا کردن آفریون و جندیل ستر سود و در روغن یا سمن بر سر نافع است آن مرد و علت و الاستقاء و الطحال و القولنج و اوجاع المفاصل و غیرها آشامیدن آن باادویه مناسبه جهت امراض مذکوره و عرق النساء و وجع الزکر که و کم که از بطن رسوزی باشد و سردی کرده و مسموم بار در این نافع و مسقط جنین و استحصال آن با غسل جهت نزول آب در چشم مفید اما خلت و سوزش آن در چشم مدت مدید می ماند و معطر آن با آب چغندر جهت سبل و د معده و حرمت چشم و تبخیر دماغ و ضاد آن بر استخوان باعث تفسر آن و باید که محافظت نمایند استخوان را از آن و طلا آن دافع گرفت زیاد زخمها و بر زخم سک دیوانه کزیده و زلغ فوام دافع سمیت آن و باروغهای مناسب جهت امراض عصب و درد مفاصل و باز عرفان و آفریون جهت تسکین اقسام ضربان و حمل آن بقدر یک حبه تا دوزمه حبه درادرار خضی محتسب موجب و اگر احداث سوزش نماید روغن کل سرخ دافع آن است و فرزند یک حبه آن که با یک سائیل باشند را عانت بر ریحان و تقصیر قرح و تقویت رحم و دفع بد بوی آن بی حدیل المصارف و اصحاب مزج خا و کسمیه بر مزاج آفریون غالب باشد هزار آن نیست که بپنهانی آفریند و حضرا معای سفلی و معالی آن مقل از رو و رب السوس و انار و به مانند دارچینی و هنبال الطایب و سمنه و کثیرا و صمغ عربی و روغن بادام شیرین و کوبند مغز انیسون و مصلح آن روغن کل و معطر ریحان با عسل بزم آوردن نم آن بدین که ادویه مسقطه جنین نتوانند اسقاط آن نمایند مقتدر شربت آن در وقت طریقه از آن تا سه درم کشید و بن آن در استقامت از بیون و در قولنج بر زن آن تا دوزن جندیل ستر و قسم سیاه آن قتال است ابن مولف گفته اگر آفریون را هر دو یا هم در شیشه کنند هر یک دیگر بر آن میگرداند و بدین که اثری از آن مرد و نه می ماند و گفته اند چون آفریون را با بالنگام از یک در صمغ وقت قوت آن زائل نمیکرد و در حبوب و دهان و اخته و اطایه و قیر و طیات و معاجین آفریون در قریا با دین ذکر یافت و نه ارک احوال طاریه بر شارب زیاده از مقدار مقرر آن نیز و بالنگام از خوردن آن نغاس و سوزش اعضا و فراق و کرب شدیدن و لهیب و لذع و باطن شدید عارض کرد و دوسه درم آن در سه روز کشید بود بتقرح معده و اما معار آن تزیات فیون و بعضی موم باز دوز حیوانیه و غیر آن است مصلح آن چرب نمزدن آن بر روغن و آشامیدن سوئی سرد کرده به یخ و بر و نشستن در آب سرد و تجرع گلاب و متواتر آشامیدن شربتی جو با آب انار و سیب سمخ و سیب و لیمن و کنگر با روغن کل با گافور و گلاب و شور یا چرب و جل و از معطر و فاد زهر حیوانیه با روغن تازه و

خوردن این بدن و افضله باره فی هر چکر کله اشتن است

افسنینون * بفتح همزه و سکون ف و فتح بین و سکون فون و کموتای مننایه فوقانیه و سکون یای مننایه تختایه و تون لغت یونانی است و عربی خنزق بخای معجمه مفتوحه و تای مننایه فوقانیه ساکنه و رای مصله مفتوحه و قاف و یرومی ابنسینون زعفرانی می رود که بکند و بلغه مصر نوع زبون آنرا حدیسه و نوع جبلی آنرا ریل بر اعمه صله نامند و بهندی میتری و شتر و کربن.

ما هیست * آن نباتی است مابین شجر و گیاه و شبیه با تخم آن که بغار سی یا بونک و چشم نامند و ساق آن بلند و شاخهای آن انبوه و زیرک شبیه ببرک صفت و غار آلود و با اندک زغب و گل آن مانند گل یا بویه و از آن ریزه تر و در وسط آن تکه کوچکی زردان قشعی با یک شبیه با سینله و یا تلخی و فیض و اندک تیزی و بوی آن با عطریات و ثعلبی شمع الرئس گفته که حنین نرشته کلاه متین چشمن نوع می باشد خراسانی و شرقی و طرسوسی و صوهی و النیه از کوه کاه میا آورند و غیر اینها نیز و متقد مین پنج صنف دانسته اند طرسوسی و سوسوی و بطنی و خراسانی و رومی و بطنی آن با عطریات است و قوت فیض و تحلیل آن زیاد و حرارت آن که در او زین جهت اسهال بلغم نمی نماید هر چند در معده باشد و نفعی چند آن در اسهال بلغم اند و در مضریع معده نیست و صنفی را که برگ مانند برگ زردک و سفید و گل آن زرد و بوی برگ و اهل مصر آنرا حدیسه نامند و منبت آن آنچه در اکثر شرقی بلاد شامیه و خراسان و عراق است. زبون ترین همه اصناف است و گفته اند که اقسنتین از اصناف شمع است و لعل آن بعض حکما آنرا طریح رومی نامیده اند و بعضی کشوای رومی دانسته اند و معتقدین اصناف آن رومی طرسوسی سفید و رنگ پس سوسوی مزغب است که چون چوب آنرا بشکنند و با بکفل صند بمانند بوی صبر از آن آید و در طعم آن خرافت و تلخی و بعضی باشد و نیز گفته اند بهترین آن انواع رومی مرغ رنگد با عطریات رائحه و تلخ طعم مزغب آنست که در آن کره ها باشد و آنچه را از جزیره بطرس آورند بعضی آن بیشتر از اصناف دیگر است و برگ و گل آن کوچکتر و گاه مغشوش میکنند آن را بزردی زیت که با آن در آب جوش میزند و خشک می نمایند و فرق میان آن مرد و آنست که مغشوش آن را چون در آتش اندازند بوی زیت از آن آید بتخلای خالین * طبیعت آن گرم در اول و خشک در سوم و بعضی گرم در اول و دوم و خشک در آخر آن گفته اند و این اصناف است و گرمی و عصاره آن زباده از حبش آن و اقوی از آن و همچنین قشع و گل آن اقوی است از حبشش.

آن * افعال و خواص و منافع آن مفتوح و ملطف و مشهوی و قابض و تلخ و قبض آن اقوی و زیاد از تلخی آنست و مسهل و صفا و مافا صفر و سایر اخلاط مراریه مجتمعه در معده با در اربول و منقی عروق سینه و شش و با افتیون و بن ستر و با افتیون و اسطر خود و س منقی و مسهل و در جهت صاف جزاقره و فالج و استرخا و رعشه و صرع و سکنه و کابوس و در او رسد و مالخو و لیا و سیات و امراض عین و کوش و دمان و حلق و معده و کبد و مراره طحال و راحام و بواسیر و اوجاع اعصاب و اعیان و داء النعلب و داء الحبه و دغ و نوم مشربیه و منوشه و تقویت معده و راشتیا و در اربول و حیض و شبر و عرق و قتل اقسام دین آن و امثال اینها از امراض هر یک بتنهائی و با باد و به مناسمه آن نافع شراب و صفا و الصدا و اللقوة و الفالاج و الاسترخاء و الرعشه و الصرع و السکنه و الکابوس و شوق آب مطبوخ آن با شمع ارمتی خصوصا که در آن قدری ایارج فیرا حل کرده باشد صداع حادث متولد در مقلد و دماغ و آسمان بدن مطبوخ آن جهت آنکه محلل و ریاح دماغیست و غیره و بآن لقوه و شرب طبعی آن بتنهائی و یا با عسل لغره و فالج و استرخا و رعشه و صرع و سکنه و کابوس و نافع و چون مقلوچی که در معده او اخلاط حار حاصله از ادویه مشرب و به باشد بنوشن آنرا خارج میگرداند آنرا از او تیرایی میکند بالعرض و در بختن عصاره آن بکلی مسکوت و سحر و نهدن

آن آنرا مقبل الی وار و المذ و الراسات و الایماء و الماشی و الاشامین مطبوخ آن با صبر و مغرور و و آرم و رعد و خا و د
 از صغرا و بلغم را و نفع آن صحت و طبع آن با اشمین و مالتو لیا و نیز تجرع هر روز و اوقیه از آب طمع آن و اگر ماده
 مالتو لیا مائل بر اری باشد و قیرا طعمه آنرا در آب حل کنند و یا شامند و اگر بزرگت مراق بود و در مراق و ریح بارده
 نافه باشد و ورم و لهیب نباشد تنقیه آن بطبع افسنتین یا عصاره آن بنحوی که در نیایند و نیک فین و روغن کل آن جهت اعیان
 امثالی مفید امراض العین چون بکیند و حشیش آنرا و ما نیده در خرقة کمانی بسته در آب کرم جوشان فرو برده تکمیل نمایند
 یا آن چشمی را که گزده داشته و مدت مدید طول کشیده باشد زائل کرد اند آنرا بجهت آنکه کویتک جنب میکند خون را بسوزد
 بخود بعد یک خون در آن صره می آید که اگر بفشارند خون از آن بر می آید و طلاط مطبوخ آن در جهت درد چشم و غشاوه
 و ورم و ضربان آن و با غسل جهت رفع آثار بقیه تحت پلک چشم و ضاد آن با ناردین جهت رمد خصوصاً غلبی آن و اگر کتال
 آن جهت رمد و غشاوه امراض الاذن چون افسنتین در آب بار و غنی فایض یا در خراب پیخته کوش را بخار آن بدن آرند
 نافع است و در ورم بنا کوش را و همچنین طلاط آن بر بنا کوش و قطره عصاره آن در جهت رمد و غشاوه و ریح بارده
 و بارفتن آب در آنرا نافع بجهت آنکه تل و دیان و مختل ریح آب است و قطره لبوخ آن در رمد و غشاوه و نفع یک تمام
 قوت آن در روغن آید با قلیلی زهره و نیز مختل ریح کوش و غنی جزاحت آن در ساعت و رافع کوی است هر چند که غنی
 باشد و همچنین قطره مزج آب مطبوخ آن با روغن بادام تلخ و زهره و زآمدن آب را از کوش باز دارد امراض الفم و
 الحلق و الصد و الرئة طای افسنتین کوبیده و با نظر و عمل سرشته بر حنک یا از خارج بر حلق نافع است ورم حشیش
 داخله آنرا و خشاق و ورم بنا کوش و ورم و همچنین غرغره مطبوخ آن یا عصاره آن بتهائی یا با دویه مناسبه آن و آشامیدن
 آب طبع آن جهت تنقیه صدر و رتبه و آنچه در هر رقی آنها است از اخلاط صغرا و بده باقم المعدة و الکبد و المرارة و الحلق
 و الامعاء و الرحم و المعدة و اللبدان و البواسیر و المعامل آشامیدن آن با ناردین جهت درد معد و تحلیل صلابت
 باطنیه و رفع و ریح و همچنین ضاد آن و شرب طبع آن جهت تقویت معد و آوردن اشتها طعمه که زائل شده باشد عیب
 الفعل است و جهت ارجاع جنین و خاصه و تهیج صورت و اطراف و استسقا و ارجاع مفاصل و امراض سقعه بارده و دفع
 بخارات فاسده و اصلاح فساد مزاج و ابتدا ای سوء القویه و بدستور عصاره آن جهت امراض مذکوره و همچنین چون بیاضا مند
 در و زهر روزی مقداری مستقال از آب مطبوخ آن بجهت رفع سقوط اشتها که از رطوبت باشد و زوال برتان نافع
 و آشامیدن طبع آن بتثائی و یا با غسل و یا با اذن چون جهت طینال و همچنین با دویه مناسبه دیگر و ضاد کوبیده آن با نجبر
 نظرون و شیم جهت استسقا خصوصاً با مرکه و بدستور و نظرون و النجبر و دقیق موس برای طحال با اکلیل الملك در زیت بنشته جهت
 ورم کبد در او و طلاط مطبوخ آن با سرکه جهت وجع مفاصل حار و رفع آن با موم و روغن کل و روغن حنا جهت
 درد تبیکه و درد معد و کهنه و جگر و بواسیر و شقاق مقعد و وجع آن و صلابت رحم و همچنین ضاد آن بتهائی و فرج آن با غسل
 جهت ادرا ریح و حصول آن با موم جهت اخراج حب القرم و آشامیدن آب مطبوخ آن بتهائی و یا مطبوخ آن با نرنج یا با
 علس جهت قتل و اخراج اسام کرم و آوردن اسهال نافع و یا سرکه جهت بواسیر و شقاق مقعد و اخراج اخلاط هاره که بسبب
 ادویه مشروب در معد و بهر سبب باشد و تر و آشامیدن شراب آن جهت تملد و زهرشرا و تقویت معد و دفع بواسیر
 و شقاق مقعد و تنقیه عروق و همچنین از اخلاط مراریه و مایه و ادویه و میو مایه الحمی و داء الثعلب و الحبة و الشر و دفع

السموم و غیرها و الزیفة اشامیدن طبع آن جهت تهیهی عین و مرکب و کهنه و با ناردین جهت داء الثعلب و داء الحیة و اصلاح نسا و نمازاج و بیهوشی جهت نیکوئی رنگ رخسار و دین متورضاد آن و آشامیدن ده درم مطبوخ آن جهت کزیدن عقر بر یا غراب جهت سم شوکران و لهش تین بحری و بزی و با سرکه جهت خنثی عارض از شرب قطار و صا آن با آب جهت بشر و تحلیل صلابات و داء الثعلب و داء الحیة و کذا شن آن در صندوق و رمان مناع مانع کرم زدن ثیاب و آمیختن آب مطبوخ آن با مرکب مانع تغیر آن و خوردن ارضه و کرم و سوس و موش کتابی را که با آن مرکب کتابت کرده باشند و ملا آن با زیت بر بدن مانع مقارنت پشه است با آن کس و ذر و ران جهت کزیدن موم و یا شیدن آب طبع آن کشتن و کیک و تدفین آن با عطر طرد موم الحار گفته اند افسنتین مضعف فم معده است شوی تبوی آن ولیکن ضرر عصاره آن زیاد و از حشیش آن است و مصلح آن در مبر و دین انیسون و مصطکی و در محرورین شربت انار و انال آن و شرب رئیس و صاحب شفاء الا سقام و دیگران گفته اند که حشیش افسنتین موافق ترین ادویه است از برای معده و تقویت آن و عصاره آن مضعف آن است جهت آنکه در عصاره آن قوت قبضی که محتسب است در حشیش آن نیست و نیز صاحب شفاء الا سقام گفته جایز نیست استعمال آن قبل از نفی اخلاط بجهت آنکه ضرر آن در آن حین بیشتر از نفع آن است و سبب قوت قبضی که دارد و با جمله در آن دو قوت است قوت اسهال و قوت قبض و دو جوهر نیز یکی جوهر لطیف و دیگری ناری که با عدا اسهال و تهتیب است و دیگری جوهر کثیف ارضی که موجب قبض و جیس است مقلد ارشرب از جرم آن از یک مثقال تا دو مثقال و در مطبوخ تا دو درم است اما باید که چون جرم آنرا بطریق مغوف و غور آن اگر استعمال نمایند بجهت رفع قبض آن بر دهن با دام چرب نمایند بدل آن در اسهال غافث و شیع ارمنی است و جهت تقویت معده و یوزن آن اسارون و نصف آن هلیله زرد و بجهت جگر عصاره غافث و جعله و قیصوم و عصاره آن که آنرا کوبیده آب آنرا گرفته و در آفتاب خشک کنند در جمیع افعال مذکوره اقوی است و نیز مسهل و مفتح سل و جگر و مجاری مابین معده و جگر و مجاری امعاء و جهت تهیهی کهنه و موکبه تدبیه و تقویت معده و تنقیه آن از اخلاط مراریه و آوردن اشتیای طعام و ابتدای هوای القیة و استقاویر قان و نیکو کردن رنگ رخسار و اصلاح فساد مزاج شرابا مغید و جهت تهیج وجه و ورم اطراف ورم طحال و داء الثعلب و داء الحیة شرابا و صا داناغ و مورث کرب و صداغ و مصلح آن و یونک مقلد ارشرب آن تا یک درم و بدل آن سه وزن آن افسنتین با غافث یا شکامی است و این تضعیف است شیخ رئیس گفته عصاره آن مصلح است و ظن من آنست که همین سبب مضرت آنست بصلح آن مصلح آن در مبر و دین انیسون و در مصر و ررب آب انار است و حید افسنتین و دمان و اشریه و اصله و عرق و زهر غره و اقراض و مطبوخات و معجون آن در قرا یا دین ذکر یافت با خواص و منافع و طرق استعمال و صنعت هر یک

❖ **افشرج** = بفتح اول و سکون فاء و ضم شین معجمه و فتح راء مهمله و جیم معرب از افشره فارسی است که بعربی عصیر نامند و اصل آن افشرده بود که بکثرت استعمال افشره شده آن مختصر با آب میوه های آید را است که مالیده و یا کوبیده و نشود آب آنها را بکوبید خواهر آتش بقرام آوردن کرب نامند و یا در آفتاب گذارند تا غلیظ شود که عصاره کوبند و بالفعل عبارت از آب افشرده میوه های آید و رسیده ترش یا میخوش نامند انار و آل و بال و قوت و زرشک و آب لیمو و یا اترج و یا هر که انکوری و با عرق نعنای و با تاجر مندی مستحلول یا آب و یا آب انبه خام و فالبه و جامون که میوه های فندقیست یا ساق

مستعمل در آب و امثال اینها است که صاف کرده و بقل رحا جت دندان نبات داخل گردد و آب نیز آنمقل از که خوش طعم
 بکزد و با طعام و یا بدن آن بنوشند یا عرورب و شربت ترشی و یا مختوشی که در آب حل کنند و بنوشند و عرق ساقانی که از
 جملة افشرجات رطبه است و در آب بادین ذکر یافت **طبیعت و افعال** و خواص هر یک را بطیبری است که از آن سازند
افشرجات **بفتح حمزه** و سکون فارفتح عین **معملة** و یا در آخر تلفت عبرانی نام نوعی از حیة است و حیة اسم جنس آن و انعی
 را بیونانی احد یا واحد یا مانند آنرا اسامی بسیار است **ماهیت** آن مار است بقدر زود رعد دست و یا دنباله باریک
 و کوتاه آن اندک گویا بریده شده که بفارسی کله دم نامند و سر آن پهن و زبرک و مثل شکل که قاعده آن بطرف کردن
 آن میباشد و گردن آن باریک و در وقت رفتار از آن آوازی آید گویند که آنرا از پوست آنست بخلاف حیات دیگر که آنها
 را این هیئت و خواص نیست و بسیار قوی و زور دارد و ملون بالوان بسیار و در کوچکی و بزرگی مختلف بغضی سیاه مائل
 بزردهی و بعضی مائل بسرخ و بعضی بدی که و بعضی ابلق و غیر اینها از لوان و نیز بعضی مثل یل السمیه و بعضی مائل با مثل ابل
 و بعضی قلیل السمیه و نیز ماده میده میباشد ماده آنرا چاقد دندان و زانرا و دندان و پیرترین آن مستعمل در تریاق و روق
 ماده اشقر مائل بسرخ جوان در و از آب و عصاره و جنک و بیشه و شوزا و دهان کنه و عارض سر مثل پیمش مائل بباریکی
 است که چشمش مائل بسرخ باشد و در آخر بهار یا اوائل صیف میل کرده در وقت صید ضریب و زخمی با رن سید
 زود سر و دم آنرا قطع نموده باغند که ضعیف و لا غرضه باشد و طریق قطع سر و دم آن آنست که آنرا ختم آلود نموده
 بزودی و سرعت تمام سر و دم آن را یکجا جمع نموده بپیش و یا تیرنجاری عرفی و یا سا طور قصابی و یا با آتی دیگر که بسیار
 ثل باشد و دم آن جا بجا ریخته نباشد مقل ارچه را انگشت از هر طرف بیدفع و با پتکی بجل انبایند که در آن اصل و طلی
 نمائند و الا یک را بطرف افل آمد و کیهه معارض سر و دم آن بجل اند که در آن اقل و بکنی نرسد و وجه سر و دنباله بجل آگردن
 و گفته اند که بهجت کثرت سمیت آن است چنانچه مشهور است بلکه برای آن است که در آن کوشی نیست پس پوست
 آنرا بجل انگشت و شکم آنرا چاک کرده و زهره و امغا و حاشی آنرا بر آوند و احتیاط نمایند که زهره آن شکفته نگردد و در
 بدن آن نریزد که کوشش آنرا خالص و زهره قاتل بخراشد نمود و بکار فخر اهل آمد زیرا که سمیت بسیار در آن است پس با آب
 و نمک پاک شسته و با آب و قلوی شبت و اندکی نمک در دیک سنگی را کوبند و با زه تلخی کرده و با نقره با تش ملایم
 بکم طبع با بدن و اگر آن تش اخگر باشد بهتر است و باید که سر آن بسته آب آفتاب در آن باشد که بالای آن آید و لیکن بسته
 شود و بسیار باقی نمائند و بعد مهر اشدن بکل آردن تا سر گرد پس سر آنرا باز کرده کوشتهای آنرا اتمام از استخوان جدا
 نمائند و بهر نحو که خواهند استعمال نمائند اقراص سازند و یا غیر آن و اگر اقراص سازند در ماهون سنگی نرم بکوبند و با
 آردن آن خشک و ربع وزن آن سرشته دست را بر روغن بلسان چوب کرده اقراص سازند و بر روی غزال خشک نمایند
 و در ریشه نگاه آردن و عند الحاجة بجا بزنند و علامت جوانی آن سرعت حرکت و همیشه سر را بلند داشتن است و هر چه
 بعد قطع سر و دنباله خون کمی از آن آید و بی حرکت باشد استعمال نباید نمود و از اصناف دیگر آن یکی مقرر نه است یعنی
 شاخه ار که از گردن آن خون از مسام و منافذ مملوع آن جاری میگردد و گفته اند که خون نیز بول میکند و دیگر ساسه
 است که فرو میرود در رمل و شنایم که در آن مانند ماهی در آب و دیگر ملکیه مملیه اراس است که طول آن نهایت سه شبر
 میباشد و سر آن باریک و نیز گفته اند که سمیت این سمیت نیست که بنفس و صفیر خود میکشد و هر گرا نظر بر آن اندک عجیب در

هر که نزد بک آن مرد درود و نیز میبرد و این قول شاید مبالغه باشد و دیگر آغی که کمر آن کند و گردن آن باریک و
 سر آن پهن و اغبر بانقشهای سیاه باشد و دیگر بلوطیه کلد و بلوط حیوان و بدن بومیانند و کسی را که بگذرد پوست او و جلای
 کرد و دگر معطشه که عطش یا فراط و حرقت و التهاب بسیار عارض میکرد و ملسوع آن را بحدی که دانه آب می نوشد و میراب
 نمیکرد و تابمیرد و دیگر بزازه که میکشد با آب دهن خود و بوی آن نیز مهلک است و دیگر سیاه سمی با سود مال و
 اترق یعنی ابلق و مرقش یعنی در رنگ و آنچه صاحب خالها باشد و انواع ردیه دیگر نیز میباشند و سمیت مار ماده
 اکثر توپرازان است و تاثیر آن در نهش اعصابی طرف چپ خصوص قریب بقلب و دماغ و اعصاب و کبد اصرع
 است از اعصاب بعید و سمیت مار دندان آن است یعنی بر سطل دندان سمیت را بعضی میریزند دندان آن
 مغفول و کوی چک بمقتل دارند و بوی بد را در مور اخفی در طول و سر آن محرف مانند قلم تراشیده است و چون
 مار یک دندان آنرا بر آورده باشد کسی را بگذرد از موضع نهش آن قلع ری خون بر می آید ولیکن اذیت بسیار نمی رساند
 و مسموم گشته مار یک دندان سمی آنرا بر آورده باشد اگر محبوس دارند بعد از د و مثال و اگر سرد دند بعد از شش ماه
 باز دندان سمی مثل ازل بر می آید و کسی را که بگذرد در صورت ملاک میکرداند و طبیعت آن نهایت گرمی و خشکی و
 و جفیف و قشائل است و آن که قریب با آب و عمارت نباشد بخار و باس در ورم و متوسط آن در سوم و رانگه درد و رگروستان میباشد
 خشک در چهارم و افعال و خواص و منافع آن چون با آب و اندک نمک و شربت و روغن زیتون بر آتش اخگر بمالیم
 طبع نمایند تا مهر آید و گوشت آنرا با کباب تناول نمایند مواد غلیظه را بطرف چپ دفع میکنند و تحلیل میماند و گفته اند در چین و
 این معنی تجربه رسیده که بعد از خوردن بدن او متقشر شد و از آن مانند فلس ماهی جدا گشت و از آن مرش شفا یافت و نیز
 از خوردن بسیار آن بدن متقشر شد و مثل ماهی پوست از آن میریزد و مقل را که آن اخلاط متعنه لطیفه را مستحیل بشیش
 و کنبه را بتقشر چل دفع میکند و دفع می نشاند و ایضا گوشت بخته آن بخوبی که برای تریاق فاروق و موزن جهت دفع موم
 مشروب و مل و غده و ضعف بصر و در عصب و از آن بصر و منع زیاده و بر حفظ جوانی و تقویت قوئهای حیوانی و نفسانی
 و نیکوئی ذهن و فکر و جهت لغوه و رخشه و امراض بارد و عصبانی و طول عمر مؤثر و ده سال یکمرتبه تناول نمایند ولیکن اکثرا
 در آن نمایند و بعد از تقویت بدن و شروع بر وزن گوشت و چل حفظ نمایند و اعراض را از خارج نمایند و موم و روغنهای
 مناسب و مسکه تازه و زردا خل با خامین در شراب و ماء اللحم و اکل لحوم لطیفه مشویه و امثال اینها و آسمین مرقه آن
 جهت ضیق النفس یا در غلب و یا یکمرتبه آن را بدم بپزند و نیز که گوشت آن در بخته و مبرها میگرد و وضاد گوشت کوبیده
 خام آن جهت دفع سمیت آغی که بزده و اقسام مارها بذهابیت نافع و بجهت داء العلق و داء الحیه و خنازیر و ارجاع
 مزه باده نافع و چون شکم آنرا چاک کنند و کرمها را بدم بپزند و نیز که گوشت آن در بخته و مبرها میگرد و وضاد گوشت کوبیده
 نماید و اکثرا کل آن مصرق اخلاط و مصدع و مصلح آن شیر تازه و شب و آب قوا که است و فنیو دیکه در حین جوشانیدن
 گوشت در آن بخته باشند در افعال قریب است بقصر آغی و نمکی که در رجوف آن یکگرد باشد در افعال ضعیفتر از گوشت
 آن است و گفته اند که چون هفت عدد آغی را بر پسمان پشم هر خ از غوانی خفه کرده بازای هر یک آغی گرمی بران
 بپزند بستر آن ریسمان بر گردن صاحب خناق جهت دفع آن علت بالخاصه میبرد وین ستر ریسمان کتا نیکه آغی را ببدان
 خفه کرده باشند جهت خناق را و را م لوز قین نافع و خون آن آگتا لا جهت روشنی چشم و منع نزول آب در چشم مفید

و بدن متورم و زهره آن سم قابل بلا میست و مکند از نده اخلاط و اعضا و است گشتن از رواج و خیرا رشتن از است
 بر سرست با الخاصیه و لهذا استعمال آن بهیچ وجه جایز نیست و پوست آن چو است امراض همد رواستقا و بر قان و
 جفتان و نزلات واد را ربول و تفتیت حصه و امراض معقل و هر نوع که استعمال نمایند نافع و بخور آن طرد موم نماید و
 کسی را که خناق باشد و خوردن کوشب آن خوش نماید و را محرق آن که بدن آنست استعمال نمایند و طریقه اجراق آن در
 مفق مذکریافت و در نسخه ما یعنی طریق اجراق آن چنین است که بران افعی نمک و شربت و انبیر از مریک یکرطل و
 نیم اوقیه سائید و پاشید و پانته اوقیه عمل بران ریخته و سرافراسته در تون حمام یا در تنور گذارند تا سوخته شود مانند
 زغال پس نرم سوده در شیشه ریاد و ظرف چینی محفوظ دارند و عند الحاجة استعمال نمایند رگه از برای خوشبوئی و
 بکروئی طعم قلیلی سمبل الطیب و سادج هندی نرم سوده بآن مزوج مینمایند افعال و خواص و منافع رماد آن
 آنست که ملای آن با روغن زیتون جهت تسایل خناز و بر با هر که جهت داء النعلب و داء الحیه و اکتال آن با غسل بغایت
 ممتدی با صوره است و علامت افعی کزید و تدارک سم آن و مراره افعی خورد و تدارک آن نیز و تریاق فاروق ازید
 ظهور و انتهای کمال و نسج و طریقه ساختن و زمان استعمال و مواضع آن و مقدار و شربیات و منافع و مضار آن بتفصیل و قرص
 انعی و حجب و دهن و رماد و طبع و ماء اللیم و مره و معجون آن در قریب دین ذکر یافت و بالجملة کسی را که افعی و یا مار
 کزید باشد از علامات لسع آن بر آمدن خون متغیر اللون از ان موضع پس زرد آبی شبیه بچرک و نرم کردن موضع اسع
 و سرخ شدن آن و خشکی دهان و زیان و التهاب اندرون و گرمی بدن و هرق سرد و سوزی رنگ و روغنمان و رقی صغری و اغما
 و غشی سردی بدن و اهلک است و بهترین معالجات فی الغر و طلا فاصله بستن بالان آن موضع است با استحکام تمام بغسل
 چهار پنج انگشت تا یکشیر بهر ریسمان و بند یکبار حاضر باشد حتی از کمربند و دستار تا بند از او مراد آنکه تغافل نه و رزق و مسافله
 نمایند اگر مبعور باشد یعنی اگر در دست و پا باشد و اگر در دوجا ببندند بهتر است یکی بالای دیگری بغسل چهار پنج انگشت
 تا یکشیر و تا خوب خاطر جمع نکردند باز نکنند و اگر تازه روز باز نکنند بهتر است و باداغ کنند آن موضع را و با قطع نمایند بالانی
 الغر و تیغ زده بصحبه بقوت تمام بکنند چند دفعه تا تمام میست و خون فاسد دفع گردد و خون ممل فوع از ان برید که کم رنگ
 مانند چرک رقیق زرد رنگ شبیه بزرد آب میباشد زیرا که خاصیت هم آنست که خون و اخلاط و اعضا را میکند از و نابعل میگرداند
 و اگر صحیحه میسر نیاید شخصی جوان یا قوت که دندان های او مسلم و مرضی و قلاعی در دندان و زبان او نباشد و نداشت
 نباشد دهن خود را پاک بشوید و در غن کل در لبهای خود بمالد و دندان مضغه کند و بقوت تمام آن موضع را پاک و آب دهن
 را بیغسلد و در ورید و نیز فی الغر و تریاق فاروق اصلی یک و بخور آنند و بران موضع بمالند و سه چهار عد در ته که بهندی ریخته
 نامند در آب خوب بمالند تا کف بر آورد و بخور آنند و خورانیان روغن کهنه که اقلایک و سانه باشد و شیر و شراب کهنه و بنیر
 مایه خرکوش تازه محلول در سرکه و یا آب مطبوخ یک بار و فاشرا و اسبند و تخم بونجه و مغز تخم ترنج و بنج عربینا و بنج کاشم
 و بنج کز و مرکب و فاسنتین و طر خشقوق و زرا و دندان حرج و طول و کرفس جبلی و فلفل و با معجون مرتب از دنیا بتمای
 و یا آنچه میسر آید با غسل بقدر چه اراد کند و خوردن شیر خام و یا میزگر کردن و مالیدن مرکب و ادویه مزبور و بقوت
 بر موضع آن شکم موش زنده را بشکافند و گرم بران موضع گذارند و بدستور شکم خرومن زنده را بشکافند که ماکرم بران
 بکند و بدن و مهره مار را بران بکند و از نده تا پسر بران شیر تازه و دیشید و میر ریخته باشند تا نمک میباید که دیگر شیر نه بر دورنگ آن

متغیر نگردد و مصلحت خود بخود چنانکه از علامات مبره ما را صلی آن است که ما دام که زهر باقی است جدا نمیکرد و
 زهر بیکه بران میریزد برید و متغیر نمیکرد و وقتی فرمودن بآبیکه نیل دران مقل را نکوطل حل کرده باشند و ستن قدری از ان
 دران موضع و خوراییدن آب برک بر پایه که نبات فندی معروف است و معوط نموند بدن را اگر تازه آن نباشد برک خشک
 آنرا سوده بخوری معوط نمایند که با تصبی بینی و دماغ او رسد و تغذیه بر سرطان نهی و زنجبیل یا شیر الاغ و یا زناوند و کته اند
 آنکحال بدن با آب سوده در چشم او باعث عدم تضرر از سم آن است اما باید که تلیل باشد زیرا که کمال مفرت چشم دارد
 و کسی که زهر افنی خورده باشد و اورا پی در پی غمی عارض کرد دل پیر آن مکرر رقی فرمودن با آب رته و مطبوخ ادویه
 ملکوره و روغن کچیل تازه و مسکه با آب کرم یا با شیر کاو و یا بز و یا تر باق فاروق و منرود و طوس و ذوال المسک و فاد زهر
 فانی و امثال اینها و آشامیدن آب کوشه های لطیف مانند مرق مرغ جوان فربه و سرطان نهی با مشک خالص و شیر بز و

یا الاغ یا زناوند و امثال اینها است

❖ **افلقه** ❖ بفتح اول و سکون فاء و فتح لام و سکون نون و فتح جیم و ما یبندی پل پرنگ نامند ❖ ماهیت آن بختی است
 شبیه بشر دل و مثل شبیه بوی سیب و با عطری و بغایت سرخ و طعم آن تلخ و در خوشبوئیها داخل مینمایند و در معاجین و غیره
 نیز نبات آن بقدر ذری برک آن مانند برک بادام و گل آن سفید و رتق آن در غلافی مانند تقیم بزرالنج و منبت آن
 بلاد هند است و رسیده آن زبون گویند از قسم کوچک گیاه است و نیز کونک قرنفل بستانی است و این هر دو اصلی اند ارد
 ❖ **طبیعت** ❖ آن کرم در اول و خشک و با قوت قابضه ❖ **افعال** ❖ و خواص ❖ آن مقوی دل و دماغ و جگر و معده و مفتوح سده
 دماغی و محلل ریا و مذهب و مفتوح سده احشای و معده و آروغ آورنده و قائم مقام جمیع سموم خصوصا عقرب
 و زیتون و طای آن باروغن زیتون در حال رفع درد کزیدن عقرب میکند مصدع و مورت کوب و خناق مصلح آن روغن

زیتون مقدار شربت آن تا در منقال

❖ **افلقون** ❖ بفتح اول و سکون فاء و سکون نون و سکون یاء منناه ثنائیه و ضم قاف و سکون و او نون لغت یونانی است
 ❖ **ماهیت** ❖ آن بانی است شبیه با فیقسط مکرز بوی اترج ندارد و در زراعت کندم میرود ❖ **طبیعت** ❖ آن بغایت

سرد و محلل است ❖ **افعال** ❖ و خواص ❖ آن از خارج را طلیه رادعه مستعمل است شرب آن جائز نیست

❖ **افیقسط** ❖ بفتح اول و سکون فاء و سکون یاء منناه ثنائیه و فتح قاف و ضم طای مهمله و سین مهمله لغت یونانی است
 بمعنی محلل ❖ **ماهیت** ❖ آن نباتی است ربیعی کمتر از ذریعی و ساق آن باریک و بر شاخ و گل آن مختلف الشکل واللون
 و مائل بسفیدی و برک آن عریض شبیه ببرک سداب با تشویفات خفی و مزغب بزغای سفید مانند برک کاسنی کبیر
 و اندک طولانی و ساق برک آن باریک و تقیم آن شبیه تقیم شلغم و بز رکترا از ان و با تقیم ترب و در غلافی مانند آن
 و سیاه را غبر و بهج آن بی ریشه و نرم و با عطری و از وسط ساق آن سه و یا چهار شعبه شبیه با نکشتان باریک بطول یک
 صاع روئید و بطرف بالا بوی گیاه آن شبیه بوی تولج ❖ **منبت** ❖ آن سواحل دریا و مرابها و جاها نیکه آب دران
 فرو میرود و میباش و مزرعه ای جو و عدس و نخود و در مصر و سواحل دریای شام بسیار است و در صیقل مصر آنرا تسلیم
 فامند بهترین آن رسیدن سنگین آن است و معشوش بتخم شلغم مینمایند و فرق به بزرگی آن است ❖ **طبیعت** ❖ آن در
 دوم کرم و خشک و با اندک حدت و گرمی آن زیاده از خشکی آن ❖ **افعال** ❖ و خواص ❖ آن برک و تقیم و

سائر اجزای آن جهت وجع کبد و زردی بارد غلیظه آن و تفتیح سده آن و سهل طحال و تحلیل او را و مداخله غلیظه و ریاح
 و نفخه طحال و احشاء و صلابات سائر احشاء و در دوا و دفع جح سموم قباله شر با و صدادا نافع و باید که سه روز با شراب حلوا
 یعنی شمیرین استعمال نمایند و عصاره یمن آن در جمیع امراض مذکور نافع و قویتر و باید که در فصل بهار عصاره آنرا بگیرند
 زیرا که بعد از آن در آن و طوبی نیمه اند مقدر و شربت آن قادم و مثقال و از تخم آن نیم مثقال در روغن آن در آثار مانند آن
 است و آنرا زیتا الشلیم نامند

۱۰۰ **افیمیدون** * یعنی همنزه و کسوف و سکون یا منتهای قنطاریه و کسوف و سکون یا منتهای قنطاریه و کسوف و سکون و او
 نون لغت یونانی است و آنرا فانیوس نامند * ماهیت آن نباتی است مابین شجر و گیاه و منتهی در یک شاخ و برگ آن
 زیاد از دوازده عدد و نمیباشد و کل و ثمری آن در دوازده ریشه های آن باریک و سیاه و قند بزرگی طعم * طبیعت آن سرد و
 تر * **افعال** و خواص آن صدادا نافع نیز در یک شدن پستان است خصوص بار و روغن زیتون غار و س و آتیا میدان آن
 مانع تولد زن و مرد و مقدر و شربت از برگ و یمن آن جهت قطع ترالدیه مثقال است که با شراب بنوشند

۱۰۱ **افیوس** * یعنی اول و سکون و کسوف یا منتهای قنطاریه و سکون و او و منتهای قنطاریه و سکون و او و منتهای قنطاریه و سکون و او
 نامند جهت آنکه شبیه احدی است و بعضی مردم آنرا خاما لانس و فیل بری نیز گویند * ماهیت آن نباتی است مابین شجر و
 گیاه و بسیار بلند نمیشود و طاق آن مزه و باریک و از سه عدد زیاد و نمیباشد و شبیه پیربازد خبر برگ آن مانند برگ سداب
 و بسیار سبز و ثمر آن مانند خیار کوچک صوری شکل و سیاه و کل آن زرد و صدفی شکل و یمن آن بقل را مودی و شبیه پیربازد
 و فنی و مستند و بر از رطوبت و چون خشک شود با طاق آن سفید ظاهر آن سیاه میگردد * طبیعت آن سرد و کرم و خشک و

لذاع و جالبینوس و زرد دم و میخفف در ازل و زهر آنرا نافع در ازل درجه اول و میخفف در دم کف * **افعال** و خواص
 آن خواص آن آن است مابین آن فانی و اسافل آن مسهل و مجموع آن مقوی و مسهل و بطن و صفرا و مایع و روغن و موا است
 و بر عارضه صفتان تا مکنی چون بر آن بمالد و ثمر آن بر قان را مفید و دمع آن مقوی و مسهل مقدر و شربت از جرم آن سه قیراط
 و از رطوبت آن پنج قیراط شیخ * دوا و انفاکی گفته که رطوبتی که در ثمر آن است جهت تحلیل صلابات نافع و گفته شد که
 جلای مدی باض چشم را و مقوی و مسهل است و کیفیت اختراجه دمع آن آنست که آنرا بگویند و بفسار و دمع آنرا

بگیرند و در ظرفی کنند و بر آن آب بریزند و باریک در کت دهند و خشک نموده استعمال نمایند

۱۰۲ **افیون** * یعنی همنزه و سکون و کسوف یا منتهای قنطاریه و سکون و او و منتهای قنطاریه و سکون و او و منتهای قنطاریه و سکون و او
 یعنی خواب غرق آورنده و بصری لبس اختشاش و مرقد و بزرگی تریاق و بصری بلندی دماغ مینون و شقیق یعنی میراند
 اجزاء و با رسی تریاک و گویند تریاک که رستم از گیاه و س طلبید که به سیراب خوراند افیون بوده زیرا که نیست در رائی
 در از وجع شدید مسکن و حاد میان مریض و موت و مرای آن رجوع در آن قوت سمیت است و با آنکه دوائی سمی و شدید
 الیایله است و اغلبا بلبقبار چنان نفعی محتاج بود * اند با استعمال آن ونداشته اند چاره از آن را و کیم نموده اند

آنرا با مضایب آن مانند زعفران و چهل بیل ستر و خشک * ماهیت آن بل آنکه اطلاق نمیشد آنرا بر سبیل اشتراک بر
 سه چیز اول بر لبس خشک و مطلقا خواه خشک باشد و خواه سیاه و اهل مشرق و مغرب برین متفق اند دوم بر لبس
 خشک و سیاه و این نزدیکی مایه اطباء است جهت آنکه در آن زمان زرع خشک و سقیق نبوده و از خشک و سیاه صیررائی

لبن میگرداند و بستنی آن بسیار کم بود و مکرر در مصرتها خاصه در موضعی ازان معروف با شیو و از آنجا با طرف میزدند آن
سوم بر عصاره خشخاش سیاه که با آفتاب خشک نمائند چنانچه در دستورند و شمع رئیس فرموده اند و از کاه مصرائی
نیز انبوس میسازند و این نیز مثل راست اما ضعیف العمل و از شقایق النعمان نیز بدستور خشک است پس میگردانند و این بسیار
کم بعمل می آید ولیکن بسیار قوی است طریقه اخذ آن آنست که چون بر کهای کل خشخاش ریخت و کوزه آن بزرگ شد
و دانه آن بسته گردید و قریب بآن رسید که رطوبت و طراوت آن کم شود و خشک گردد اطراف ظاهر آنرا آخر روز سه
چهار مرتبه طولانی غیر آنکه غایب باشد و باندرون آن بر شد و سر را خفای کند زده شب میکند انداختن و رطوبت بیکه درون
آنست از ازان موضع بیرون آید و بسبب سردی هوای الجمله جمودی و انعقاد بیجمود پس صبح زود که آفتاب خوب
طلوع نکند و هوا گرم نشد با شد آنهار را با انگشت میگردانند و بر کوزه صدف با لکه چینی یا شیشه جمع نمائند و زمانی صبر
میکند تا آنچه با زبانت نماید و از آنجا نیز میگردانند و همچنین روز دیگر و کاه مرتبه دیگر نیز تنغ میزنند و پس آنرا بدستور
در میل انداخته و معنی مردم لبن آنرا از صدف یا از پشت کاردی جمع مینمایند و با انگشت بهتر است زیرا که در آن صورت البته
قدری از پوست رقیق و اجزای کثیفه خشخاش خراشیده داخل آن میگردد پس بعد از اتمام اخذ تمامی لبن آنرا بر روی
سنگ نیکو صاف میکنند و بدست میمالند تا بعضی از رطوبت آن بتخلیل رود و غلیظ گردد قرصه و با نخله و با قلمه یا پهن سازند
اما طریقی اخذ عصاره آن آنست که سر خشخاش و پوست و اوراق آنرا میکوبند و آب آنرا افشوده میگردانند و در آفتاب میگردانند
تا غلیظ گردد و بدستور بر سنگ صاف میمالند و بدست مینمایند و اقرای بسیارند و این را انبوس سفونین میگویند
و بهترین آن انبوس متین از خشخاش سیاه است و بعد از ازان از خشخاش سفید و از شقایق النعمان از همه با اعتباری
بهتر و قوی و زیور آن مآخوذ از عصاره آن است و ازان زیورتر مآخوذ از کاه مصرائی و علاقه جود بآن تدوی و
و تلخی طعم و قوی و ملاس جرم و جوهر و در آب گداخته شدن و اجزائی محلول آن متشابه و متماوی بودن که دردی
در آن نباشد و چون صاف نمایند تعالی ازان نماید و روشن آن خواب آورد و چون قطعه آنرا بتکندن رنگ آن سفید مائل
به سرخی و سبکین باشد و چون در آفتاب گدازند نرم و گداخته گردد و چون در آتش اندازند و با نیزه یک چراغ بداند
زرد مشتمل و آغروخته گردد و ازان جرم بسیاری نمائند و شعله آن صافی باشد و رنگ روتنه نباشد و چون آنرا خاموش کنند
بوی آن تند و تری باشد و مغشوش آن اختلاف اوصاف مذکور است و آنرا غش بما مبتا یا عصاره خسبری میکنند و عدس
و صبر و سر نیز داخل آن مینمایند و علامت هر یک از طعم و رائحه و محل نمودن در آب معلوم میگردد و طبیعت آن بد آنکه
در مزاج آن اختلاف بسیار شده است چه هوا طبای یونان آنرا سرد و خشک و برودت آنرا در نهایت مراتب میدانند که چهارم
است و در آن نیز اختلاف است بعضی در اول چهارم و بعضی در اوسط و همچنین است قول در پیوست آن بعضی گفته اند که یابس
است در سوم و بعضی گفته اند پیوست آن قوی است و جمله طبای هند آنرا گرم و خشک و متاخرین اغلبی نارس که تابع
اعلیای یونان اند اکثری آنرا سرد میدانند و بعضی گرم و آنچه بالفعل مشهور میان اطباء است متین از خشخاش سیاه و بری
بارد یا بس است در چهارم و متین از خشخاش سیاه و بستانی بارد یا بس در آخر سوم و از خشخاش سفید بستانی بارد یا بس
در اول سوم و متین از کوزه شقایق النعمان اکثری آنرا گرم میدانند و بعضی سرد و مؤلف با عقیده آن است که انبوس با وجود
برودت و رکیب البری است یعنی در آن در جزا است جز قحار لطیف هوایی و جزو بار کثیف ارضی اما این غالب است

در نفعی علم و خن تر از آنکه بسیار و مهم است اعتدال بنا بر فصل و افعال حرارت را سازان در بدن برود در آن فعل و انفعال با هم
بسیب جزو حار آنست و لیکن چون بسیار لطیف و قلیل است از بد عمل می رود و زائل میگردد و اما فعل برودت آن بسبب
تجزی و کسب ارضی آنست و چون بسیار است باقی میماند و از این است که در اوائل شکام استعمال و ورود آن در بدن باطل
و ظاهر اثر بسیار و ممانعت از طلاء بسبب قنطاریوس معام و اجتماع حرارت در باطن قوی را بر می آید و ظاهر بدن را گرم میسازد
و اشتها را زیاده میگرداند و رفته رفته بالعکس بدن را ضعیف و لاغر و رنک و در ورود وی رونق میسازد بسبب ضدیت
و انسا و اما ت حرارت غریزی و قوی و ارواح **افعال و خواص** و منافع آن مخدر و قابض و مسهل و منوم و مسهل
و مسکن از حار و مانع تعفن اخلاط و فساد آنها و حفاظت از دینه و تراکیب و بجهت اکثر امراض راس و اعصاب و نزلات و امراض
چشم و گوش و مرنه و ریه و ریه و نفس که از حرارت باشد و قهقهای مزمنه قدیمه و نایب نافع و در نسکین اوجاع و منع تعفن اخلاط
و تحلیل روح حیوانی و رفع اسهال و سحر و قرحه امعا میماند آن دوائی نیست و چون در سفرها و شکام نعب و غم و هم و اندوه
و ضعف قلب و کرسکی و نفا و فتن طعام در ابرام قحط و غلا و سرمای شدن و ایام روزه و وقت قلع انسان و حرمت بول و سوزن
آن و حلات مری و سرعت انزال و شدت قوت باه و وجع قولنج اندکی از آن بخورند مغیث و سودمند است بجهت افعال مذکوره
و خاصیت آن امراض الراس طایفه قلبی از این با مصلح آن بنهائی و با باد و ریه مناسبه دیگر بریشانی و شغبه جهت صلاح حار
خورانیدن مقدار ثمن در می پند ریج تاریخ در می با ماء الشیرین صاحب قرا بطس نافع و موجب رستگاری از و ریم صاحب
سرمه صغری و صغری و قطرب و جنون اگر چه بمالیدن آفیون باشد بر شقیه و پشانی و بینی اگر قوت اوقوی باشد و الا کمال
بر هیز نماید از استعمال آن و همچنین استعمال آن با شمه از زعفران حل کرده در تخالجه منومه و خوراندن آن مقدار یک قنطاریوس
و که ترا زدن بصاحب سهر مغری جهت تنویم آن مغیث و نیز مسکن اوجاع است در هر عضو که باشد و همچنین بوئید آن و مانع
آن بر جبهه و یا با ماء العشر خوردن و یا برداشتن قنطاریوس آلوده بدن بر معده و نیز مسکن افکار زیاده صاحب قطرب است استعمال
مقدار قلیلی از آن با بلورینا خواهر بخورد و خواهر بوی خن و قنطاریوس که با اندکی زعفران در روغن گل حل کرده باشند و بخوراندن
بیم در هم آفیون با ماء الشیرین نزد قوت اخلاط عقل و غلبه حرارت نافع است صاحب داء الگلب و ما لبا را خواب آورد و سعوط
قلبی از آن با اندکی زعفران جهت زکام و نزله در انتهای علت مغیث و بعضی با زنجبیل گفته اند و در اصلاح ضرر آن بد ماء
همچو چیزمانند جل و زعفران و مشک نیست امراض العین مالیدن آن با مهله آن که زعفران است و باز در چوبه و شبنام
و اضمه و اطلیه آفیون به بر در چشم صاحب رمد و اوجاع چشم در انتهای علت نافع و همچنین با اندکی زعفران و سیر
دختران امراض الاذن چکاندن آن در قیون مخلوط در روغن بادام تلخ و باروغن خلوق که بدن از زعفران است جهت
تسکین درد آن و همچنین باد و حبه جنک بیل ستر مخلوط در شیر دختران و باروغن بادام تلخ و مر و زعفران جهت درد گوش
و استعمال رماند آن با جنک بیل ستر جهت تسکین اوجاع گوش و قرحه آن نافع و مقصور آن با بزرابنج سفید و در و منسائی
بقدر عمل سه مخلوط در روغن بنفشه جهت وجع حادث از حرارت و یک قنطاریوس آن در شیر نازده و شیشه حل کرده تبکرم
جهت بنور آن که با ضربان باشد اما وقتی باید استعمال قطرات آفیونیه در گوش نمود که از شدت وجع خوف نشنیدن
اختلاط عقل و غشی باشد و با وجود اینها ملامت با آن چنان نیست زیرا که موجب تعفن سامعه است و در غیر این حالات بطریق
اولی ضماد آن جهت تجفیف قروح و ورمهای حار و باز در نغم مرقع نازده زعفران جهت حمزه و چشم حار میماند که با دسرخ

نامند و خراجا بتیم خای معجبه و یا شیرد ختران و زعفران جهت تقریر حار و فزیله آن با مرکب و زعفران یا نسوید جهت
 زحیر مجرب و یا موم و روغن جهت حکه و جرب تاغ و در معاجین و ادویه مرکبه حافظ قوت آنهاست مضر قوی با غلبه و
 ظامیه و حس و ادراک و ادراخ و محدث کزاز و دق و ششخوخت و لا غریب در و زردی و خسار و تقلیل ذیم و کز و کیم
 خلطی و اکثر اوقات مغصوم و مضنون بودن و مانند گ چیزهای خائف و عراجان شدن و ضعف قوت با صره و سامعه و شامه و ذائقه
 و تلب و کیل و معده و کزده و ممانه و یا در احداث نفع و قوت و عسر البول و غیر اینها است بسبب مضرت آن باین اعضا مصلح
 آن چند پیل ستر و زعفران و دارچینی و فرخیون و زنجبیل و جدرار و قفل مقل ارشیت آن از یکعل س تا چهار قیراط و
 زیاده از یک انگ آن ممنوع و در ورم آن کفشد و بدل آن سه مثل آن بزرالنج و بوزن آن نیم لقاخ یا پوست بیه آن یا
 بصار و آن و در حبس الدم طباشیر و طین مختوم و یا فور کهر یا است و بعضی بدل آن بوزن آن تودری سفید گفته اند
 و مودت و صریقای قوت آنرا مانند مقوم نیا پنجاه سال گفته اند و یا بدل که آنرا محفوظ دارند از رسیدن کیفیات غایبه اربعه
 یعنی حرارت و برودت و رطوبت و یسوت و از کرد و عبا و آمیزش اشهای غریبه و غیرها که آنرا از صورت نوعیه خود
 نکرد اند و ضعیف و فاسد سازد و هر که زیاده از مقدارشیت آن بشورد او را خرد و انسد که خلط و از راج و فواق
 و غلظت بصر و برانگشتن کی حواس و تنگی نفس و کز تنگی زبان و صبات مغرط و غارش بدن و غرور و شتن چشمها و کزاز و عرق سرد و
 آمدن را نچه افیون از دمان و نفس و بدن مخصوص که در وقت غاریدن و کمودت ناخنها عارض گردد پس اهلاک مل و اوی
 آن و آنچه بدل آن مانند قی کردن بماء الشب و فجل و عسل و نیک بندی و تحقیق بحقیقه حار و آشامیدن شرا بیکه در آن
 دارچینی سوده و عاقر قرحا و چند پیل ستر داخل کرده باشند و گرم کردن سر بیکه در عطسه فرمودن و در میان آب گرم نشاندن
 و خوراندن آن تر با قاروق و سنجر نیا و تریاق اربعه و تریاق لطین و مشرود بطوس و فاد و زهر فاق و مغد ار بند و چند پیل ستر
 و مشک و فلفل و حلتیک و جدرار و مجرب و دارچینی و یا بهل سائید و یا عسل سرشته و اگر فلیلی فرخیون و زعفران نیز اضافه
 نمایند بدل نیست و خوراندن روغن کاور آب گرم و پوره و نمک و یا شیر تازه و دشب و یا نارچیل دریا ئی و مکرر قی کردن
 و بعد از آن عسل و چیزهای چرب و شیرین و حصرهای چرب و شیرین خوردن و بوییدن مشک و چند پیل ستر و زعفران و خوردن
 اینها با هم و غل اما و طعامهای چرب شیرین و شیرین و شیر و سیر و جوز نیز موثر است و خوردن چند پیل ستر بفل را نچه
 که افیون خورده و آشامیدن سنگبین با افسنتین و نکاشتین که بخواب رود نیز موثر است و اگر از عجب آن روغن کنبل
 و با سرشفت بشورد گفته اند که معالجه بدن نیست و ترشها و سرکه و مامت بالای آن مضر و باعث قوت و نفع صعب است و اگر احتیاج
 تحقیق شود تحقیق فرمودن بحقیقه های مناسبه و بعد از فراغ از حقیقه شرب افسنتین ساعت ساعت دادن و در بزرالنج
 و شوکران احتیاج تحقیق زیاده است از افیون و بدن افیون و طریقه اخذ و معیا و دفع مضار و دفع مضار و تر اکیب افیون به باندک
 تفصل و وسطی در قریب دین ذکر است

فصل الالف مع القاف

* اقا قیا * بفتح مزه و قاف و الف و کسر قاف و فتح یای منانه و نشتابه و الف بلفظ یونانی اسم عصاره قرا است و قرا شرسنط
 است که از آن صمغ عربی بعمل می آید و یمنی کیکر و شمر آن را کیکر کارس و یفرنگی اکیا کنند * ماهیت آن با جمیع اقوال عصاره
 نوعی از امغیلان است که قرا مانند آنچه از رسیدن آن کوید گرفته باشند قبل از جفاف سرخ یا توتی رنگ و بعد از خشکی
 سبز مائل بسرخ و سیاهی و آنچه بعد از رسیدن آن خن نموده باشند سیاه میباشند مختار و مستعمل نوع اول است که طایب

الرائحة بزايل يساهي شكين وملتب بائله طبعیت عمره رسول آن سرد در ازل و خشک در ازل عوم و مغسول آن سرد
و خشک در دم * افعال و خواص و منافع آن مجفف و رادع و قابض و قاطع نرف الدم و نفث الدم و مقوی معده
و کبد و قابض نزلات حار و اجهال و موی و جهت احتراخای معده و رحم شراب و ضا د ابلای آن مسکن درد حار و مقوی
بصر و ملطف رطوبات و زائل کننده سرخی آن و داخل کرد و می شود در رادویة ظفر و طلائی آن بر ارام حاصل و مانع
انصباب مواد است بسوی آنها و جهت داحس و شقاق حادث از سرما و استرخای مفاصل و بر زناخت اطفال و مقده
و بر مویا کننده آن و بابرک مورد و کل سرخ جهت قطع ادراع و عرق و بد بوی آن و بریدن و رخسار با صت نیکوئی رنگ
و با سفید بیضه مرغ جهت سوختگی آتش و منع آبله آن و در ستور با هم روم رغن جهت سوختگی آتش و داحس مقبل و در زور آن
جهت قطع نرف الدم از مرعوریکه باشد و چون در آب بجوشاند و بر مفاصل مسترخیه بویزند نافع و مانع ریختن مواد
است بسوی آنها از احتقان بدن مانع سحج و اختلاف الدم و مقوی اعما است و در رحم باعث تشف رطوبات معده و رخیه آن
و حصول فرز جده آن مانع نرف الدم و خروج مقده و رحم و استرخای میلان آن و ضا د آن جهت بر آمل کی حلقه و ورم حار
و باد سرخ و ورم مقده و رحم و بر کبد ضعیف باعث تقویها آن و چون در آب حل کنند و در آب آن بشویند موی را سیاه
کردند و مانع آبله از افتادن آن و بالاد ن در و رغن کل جهت قطع اجهال اطفال مجرب مورث سل و مصلح آن و رغن باد لم
مقد ارشوبت آن تا بکد رغن بدن آن بوزن آن عدس و صندک و گویند حفص است و این انسب می نماید و در ستور کرفتن
آن آنست که بکیرند ثمر رخمت آنرا هنگام نضح و رسیدگی و بگویند و صف لمایند و آب تش ملایم جوش دهند تا بر سرحل
انفعا در من و در قلابها بریزند و بکن آرند تا خشک شود و بکار برند و اکثری آب برک آنرا نیز داخل می نمایند و گفته اند
اگر با قتاب منعقل سازند بهتر است و طریقه غسل آن آنست که با آب بنمایند آنچه و بالای آب ایستد بود ارند و قرصها سازند
و خشک نمایند و غسل الحاحه بکار برند بلکه اتفاقا مرکب است از د جوهر جوهر لطیف حار حاد و لداع و غایص و جوهر کثیف
ارضی قابض مسد و چون غسل نمایند آنرا جوهر لطیف صاحب آن افعال زائل کرد و جوهر کثیف ارضی آن بماند و لهله
در بعضی مواضع استعمال بخیر مغسول آن مانند اورام و در بعضی جاها مغسول آن مانند امراض چشم بایله
* افجوان * بضم فمه و سکون قاف و ضم حای و همزه و فتح و او و الف و نون لغت عربی است واحد اقل المرضی نیز گویند و فارسی
با بونه کا و با بونه کا و چشم نامند و بیونانی او بیونس و ابانیس و عبرانی فیفایفا و یسویانی فشا و نیز فرا بیون و کرکیش و کرکله
گویند و نزد بعضی کافوریه نام افجوان است * ما هیبت آن * و دقم می باشد صغیر و کبیر صغیر با بیونانی فلیمن و بغاریبی
بها رکونند و این نیز د نوع است بری وستانی وستانی و اشاخهای باریک و برک آن شبیه ببرک کشن و رازیانه و کل آن
زرد و مل و رود در اطراف آن برکهای ریزه سفید و از کل با یونه بزرگتر و ثقیل الرائحه و بالاند کل ثلثی و منبت بری آن
کوفستانها و صحرایا و با لجه صغی از با یونه است و مغشوش با یونه می نمایند و فرق آن است که با یونه تخم دارد و این ندارد
و کل با یونه میخورد نیست و این مجوف است و مستعمل کل زرد آن است و کل خرخ آن و بهترین آن آنست که برک آن سبز و برین کل
آن سفید و اندرون آن زرد و با ثلثی طعم باشد و کهنه و فاسد نباشد * طبیعت آن در دوسم گرم و در دم خشک * افعال و خواص
و منافع آن مسخن قوی و محلل و مفتحه سده جگر و افرا عروق و ملطف و محلل خون منجمد در ممانه و ورم مقده و رمل و رمل
و عرق و حیض و مسقط جنین و مفتحه جده و با قوت تریا قیت و جهت درد ممانه و ورم سبز و زرد استفا و قرا قرمده و قولنج و وجع

مذاته و نزول آب در کیمین نافع و با سکنجبین و با بانگ مهول سودا و بلغم و لیسوتور یا فتمون اعضا را برساند و بونیدن تازه
 آن خواب آورد و اکثرا رملد و امت آن سبب طول آن جهت سهریران نافع بدین قسم که هر شب اقحوان و جو مقشر
 و بابونه از مرکب قدری در آب شیرین بجوشاند و روزی این سودا داخل کرده و هر روز طول بمافد خواب آورد و ایشان را در
 نسخه دیگر بجای شیرین صغیر آمد و مرکب جز و تمام نیز داخل دارد و چون اقحوان استقراغ سودا و بلغم میباید لهذا استقراغ
 بدان بخورند که نافع است برای مالبغیر و لیا و فزع و صرع و همچنین آشامیدن هر روز یک مثقال از اینج آن و بعضی در مثقال
 گفته اند بلغم نارینه تا سی روز منوالی جهت از المصروع و همچنین آشامیدن کل آن هر روز در دم با شراب ریحانی
 تأیست و پنجر و زمنا و جهت صرع و زور و خکستر کل آن برای غرب و استحکام خشک مرده آن جهت تقویت طبقات چشم
 و رفع ظلمت بصر و جلای آن و زینج آثار قروح و دفع نزول آب در آن و بعضی این خاصیت را بنوع صغیر آن مختص
 داشته اند * اعضا * النفس و الصدر و الفم و العروق آن جهت ربو و شرفه و نفث الدم و آشامیدن سه درم هر یک
 خشک آن با سکنجبین و یک جهت ربو و اسهال مرده سودا و تحلیل و تجفیف رطوبات متجلبه بموی معده و تحلیل خون منجمل
 در آن و آشامیدن یک مثقال خشک سودا آن با سکنجبین جهت ربو و نکشتن اشتها و خوشبوئی معده و آشامیدن پنج درم
 آن جهت احراق عرق و رفع قولنج نافع * اعضا * النفس آشامیدن مطبوخ آن با ماء العسل مد رتوی است و محلل خون
 منجمل در معده و مثانه و مسکن رجم آن چون با کل آن یا شامند تقویت حصا و تفتیح قولنج نماید و لقاح آن با شراب جهت
 ادرار و بول و طبع و سقاط جنین و نزول آب در کیمین و بن متور حمول آن ادرار حیض بقوت تمام نماید و محلل صلابت
 رحم و مفتح سده آن و افوا به واسیر است و فر زجه آن مد ر حیض و منقبی رحم و جلوس در طبع آن جهت صلابت رحم
 و طلای آب تازه آن بر اثین و قضم و کتج ران جهت تقویت عبا و جماع بغایت موثر و ضد آن بدین قسم که آب مطبوخ
 آن پا رجه ترکرد و بر آن کک ارنک جهت التهای عصب و دفع زهر جانوران سمی کزنده و با موم و روغن جهت درم صلب
 ساقین و غیر آن و فحما و جمیع آن جهت باد سرخی و اورام حار و بازده در انتها و جهت بواسیر و تشخ خشک ریشها و قروح
 خبیثه و جراحت قضم و ضد کل آن جهت تحلیل اورام غلیظه و تفتیح سده مغیل المفاخر اکثرا آن مصدع و منقل را س
 مصلح آن کل نیلوفر و سکنجبین و مرکب معده و صغیرم آن و مصلح آن بشفه و انیسون و سکنجبین مفید است و شرب آن تا دو مثقال
 بول آن اکلیل الملک و بابونه است و روزی آن بنوع صغیر آن در دم گرم و در اول خشک و در انفعال ضعیف تر از اول
 فساد آن با شراب جهت نیکی و رنگ رخسار و تحلیل ورم صلب نافع و روغن آن که چهل روز کل اقحوان را که در فریک رطل
 از آن چهار رطل روغن زیت یا روغن کچل تازه ریخته و آفتاب گذاشته باشند و قطور آن در کوش جهت رفع اوجاع آن
 و تنه من با جهت لقوه و التهای عصب و ورم اسافل بدن و مقعد و صلابت رحم و تفتیح مسامات و ادرار عرق و نفث
 انزرام و اصلاح جراحت اعضای عصبانی شریا و تنه هینا نافع و قطور آن در کوش جهت تسکین وجع آن را و استنشاق آن
 و سوطان بعد استقراغ بحسب ایارجا برای سهر حاد ث از رطوبت بورقی و سه و مشایع و خواب آوردن ایشان و همچنین
 تعریق سریا آن و تمرین آن جهت لقوه مغیل و کاه ترکیب مینما یند روغن آن را با بعضی ادویه حار و عطریه ملطفه مفتحه
 بحسب اغراض برای زیادتى تسکین و منافع آن

* انیسون * مفتح همزه و سکون قاف رطوبت و روغن و روغن و انیسون بفتح همزه و سکون فاکسرون و سکون یای مثله تختانیه

و هم نای مثله و سکون و او نون در آخر نیز دیده شد * ماهیت آن نباتی است در کل و برگ شبیه بیاد آورد و ساق آن کوتاه تر و غلیظتر از آن و در هنگام تری معشوم میشود و آنرا میخورند و چون بر سر طعم آن تلخ مائل است و میگرد و کل آن بر خرا و خراهای جوانب برگ آن مانند سوزنها و تخم آن زرد و از تخم معصوم که قرطم نامند ریزه و تری و بیخ آنرا چون نباتی از آن حرارت بسیار ظاهر میگردد و ترا و خرا نباتان میبرد و در اکثر مواضع می شود * طبیعت آن در درم گرم و در اول خشک * افعال و خواص آن بسیار لطیف معده ارمه درم از برگ آن جهت کز از و تشنگی استلائی و آرام کردن و شلخ عضل شراب و صفا و مجرب گفته اند خصوصاً با شراب و تخم آن با شراب جهت دفع سموم مضر کرده مصلح آن شراب معقل از شرب آن سه درم تا پنج درم و از تخم آن تا دو درم بدل آن شکافی است

۱۶۰ قط * بتج اول و کسراف و طای مهمله بهار سی کشک پنبور و اهل روس و سلق و انصاف با دبه حصا قاضی و بترکی قریب * ماهیت آن روغنی است که بظلمت وجود اگر در مائیت از جنبیت را با نمک سرشته معقل و خشک نموده با بنند و صندبت آن در فرا بادین مذکور شد * طبیعت آن سرد و خشک در درم * افعال و خواص آن قابض و مبرد و مسکن حدت صغیر اودم و بر بان کرده آن جهت دفع اسهال مزمن نبات مؤثر و صفا و در وجه آن جهت داء النعلاب و رفع طرف المدم و بواسیر و با تخم سوخته و جو سوخته با السویه جهت خزا از مجرب که اول سر را بر روغن کل سرخ جرب کنند و بعد از آن بر آن طلا نمایند اما در بعضی و مولد راح و بلغم غلیظ و خام و مصلح و خصوص از امزجه بارده و رطبه مصلح آن جوارش و کل فند است بن ایام گفته هرگاه صرع بسبب دبل آن بود و خورده شود ادریة قاتل دیده آن و از برای دفع سبب آن می باید که بوده باشد غلظت در آن روز ماهی الاقط با نهم بسیار و اقطا فر گرفته شد * از برای مباحث در آن وقت متخلله زیاده و ضررش ابعده کمتر از فرا گرفته از جنبیت و از این را بترکی فرا قرط نامند و از جنبیت را قرط چنانچه ذکر یابند

۱۶۱ قلیما * یکسر اول و سکون قاف و کسرام و سکون دلی متناوبه و کسرمیم و سکون دای متناوبه و کسرتانیه و الت و قلیما متخلف همزه را و نیز آمل و آنرا قل لیلیا و یونانی چرب را گویند که از کد اخضر اجساد متعلقه مانند ذهاب و فطه و مس و مرقیبتا مثل کف و در بر روشت آن منجس گردد و آنچه در تحت بهم میروند باز کف آنست که بعد کل از و بهم رسیدن کف بسبب حرکت آن فلز بعضی بطرف فوق و بعضی تحت مجتمع میگردد و الا آنکه آنچه بطرف فوق است اظط از آنچه بطرف تحت است و گویند خبث فلزات اقلیمیا است یعنی خبث ذهاب اقلیمیا و ذهاب و شبت فطه اقلیمیا و فطه و خبث مرقیشا اقلیمیا و مرقیشا است و بعضی گفته اند که خبث فلزات غیر اقلیمیا است و قول اول اصح است و بهترین همه ذهابی است و آنچه در رنگ شبیه باصل آن فلز باشد و ذهابی مائل بسزوی و نضی بسفیدی و سیاهی ذهابی از غلبه بوره است که بر طلا میزنند و گویند قلیما معقلی میباشند و مستعمل متعرق مغسول آن است و طریق احراق و غسل آن در مقله این کتاب و در قرا بادین کبیر و سنور بروردن آن و ذرورات و شیانات الا لایائی نیز مذکور شد * طبیعت آن مانند اصل آن است الا آنکه پیوسته بر آن غالب * افعال و خواص آن میخف عین معقوی باصره و زائل کننده بیاض عین و سبل و ناخن و دعه و عشاوه و حرب و نزول آب در جسم الخرج و القروح و البهق و التک و ساقرا لا نازرا الا ورام و الارجاع جهت تنقیه جراحات و دفع تعفن قروح و بردن لحم زائد و بر بادیدن کوشش صبح تازه و بر نمودن زخمها و رفع بوق و طلای آن را دعه او را م و جالی کلف و آثار سیاه و تسلیل صلابات طحال و با انبون و زده آن و دروغ و ارجاع مقاصد و فرس و مقبول الملب آشامیدن یکنفر اطاز طلای آن

جهت خفقان و تقویت دل نافع بدل آن مرد است که مجرب و معمول است
 * **اگر ع** * بفتح همزه و کاف و الف و کسر را و سکون عین مهملین جمع کراع بضم کاف است و آنرا یافارسی پاچه نامند
 بهترین آن پاچه که سفید و زرد یکسا له است * **افعال** و **خواص** و **منافع** آن لزج و دیر هضم و بعد از انقباض مرده خون
 صالح رقیق و معتدل الغله و جهت نافعین و صاحب بواسیر و سودای مسترکه و سحج و خشونت حلق و سینه و شقاق لب و زبان
 و کرفتنکی آرا و مرده یابس و دل و دق و نعت الدم و عسر البیل و فزال مغز و التیام زخمهای باطنی و انتیام عکسکی استخوان
 و با صمغ عربی جهت پیش و اسهال مراری و منع لذع مواد حار و دفع مضرت دوی حار مشروب و آب پاچه جهت شرفه
 حار و تلیمین طبع یابس المزاج و حقه بآن جهت مغض و زحیر مد دی مجرب و نظول آن جهت یبوست دماغ و تحلیل خازیر
 و اورام صلبه و طلای و رغن اندرون پاچه با قرقیون و روغن کل جهت تسکین درد و سوزن و بان مفاصل حار مجرب مرده و تلیمین
 مصلح آن شواب که نه و سرکه و عسل و یخچن آن با کرفس و دار چینی و مانند اینها را استخوان سوخته آن جهت رفع نرف الدم
 حر احات و با صبر جهت اسقاط دان و بواسیر موثر است

* **اگر ع** * بفتح همزه و کسر کاف و سکون نای منة فو تائیه و فتح میم و کسر کاف و تا عوام فارص خایه ابلیس نامند و درخت
 آنرا در کنار بعضی باغات و مزارعها میباشند و جهت آنکه به سبب خار بسیار آن کسی و جانوری داخل آنها نمیتواند شد و پستان
 آنرا اگر نجوه و کرفنچ بفتح کاف و رای مهمله و سکون نون و جیم در آخر و بلند سانس کورت ساگر کهوله نامند * **ما هیئت** آن
 نمر درختی است پر خاکی الجمله شبیه بد رخت انا و شاخهای آن پراکنده و برگهای آن ریژه از برگ انا در طول کمتر
 و در عرض زیاده و بی تشریف و نوک ندارد و برگهای آن بسیار و از هر دو طرف محاذی هم رسته و تمام شاخها را
 ساق آن پر خار و غلاف ثمر آن شبیه بغلاف است و انبه و در خار و در جوف بعضی از آن دودانه و بعضی سه دانه مثل شکل
 زیتونی و فاد زهری رنگه صلب و بر سر آن اندک نشان نقطه برآمده و در جوف آن مغزی مفیل فی الجمله شبیه بمغز شقاق و
 در باره وی دهنیت و بسیار تلخ و برگ و شکوفه آن نیز تلخ و صغیر و کبیر میباشد صغیر آن هیز رنگ و کبیر آن اندک مفیل
 رنگ و هر دو در خواص قریب بهم اند و ثمر آن چون خشک شود در حرکت دهن مغز آن در آن حرکت میکند و چون صلب میباشد
 پوست آن صلب است و میسند و لهند اکثری شبه نموده آنرا سنگ دانسته و گفته اند مو حیرنی حیر * **طبیعت** آن در سوم سرد و خشک
 و گرم و خشک نیز گفته اند و شاید این قول اقوی باشد * **افعال** و **خواص** آن محلل اورام و حابس نرف الدم و خوردن
 آن مانع تاثیر هوای و باطنی و نصف دان و آن با چند دان و قرفل سائید جهت تسکین وجع قولنج و سحج مجرب و بادار و قلقل
 و عسل سرشته بمقدار بزرگ و ثمر آن جهت حمایت مزمنه عتیقه نافع و معمول آن با شیو دختر آن سائید جهت حامله شدن
 زنان عقبه موثر و تعلیق آن با رمان سرح بسته جهت حفظ جنین و برد درخت شمر جهت منع ریختن ثمر آن موثر گفته اند
 و اکثر اطباء متفق اند بر آنکه مسهل و لا دت است و چون تا یک هفته و زیاده و بزرگ و روزی سه دان و ثمر آنرا در زیر کاستن
 گرم نمایند تا بخته گردد پس برآورده و مقرر کرده نرم بگویند و آب بخورند جهت نزول آب در کستین مفیل است و حکما و
 هند آنرا دو قسم نیز گفته اند یکی کبیر و یکی صغیر و کبیر آنرا سفید و هر دو در خواص و منافع قریب بهم و گرم و خشک دانسته
 میکنند جهت قوت با صره و دفع ریا و رغن نیم آنرا چون بریدن بماند نورانی گرداند و رونق دهد آنرا در انبهای چرب
 را خشک گرداند و با الحامیه دفع امراض فرج زنان و جنام و ریا غلیظه و محتبسه در معده را معالیه است و جهت دفع کرم

شکر و تر و آید و فساد هم و درم و اما و برگ آن جهت فساد و بغم وجود و خون مفید گفته اند و چون مغز آن را در زهر و زهر
آن روغن گند بپوشانند که موخته مانند زغال گردد و پس آن روغن را صاف کرده و در شیشه نگاه دارند و قدری آن را در
زخم های عاثر بچکانند پس در ملتئم باز و چون سفوف نماید مغز آن را و برگ بید آن بپیر بپاشند و بر ورم بیضه حاد از
نزل و مایه بنند مکرر تحلیل دهد آنرا که زیاد و بخیار غلیظ و متوجه جانبی باشد از آن جانب آنرا منقحر گرداند و دفع
نمایند و در الزاماتی

کلیل الملك * بکرمه و سکون کاف و کمر لاف و سکون های مثله تکنایه و ضم لاف و الف و لام و فنی میم و کسر لام
و کاف و آنرا اصابع الملك نامند و ملکانیز و میواتنی فالینو طس و بنار سی که اقصیر گویند و بختی بر نک نامند * ماهیست آن
دو صنف میباشد یکا و مرد و صنف شبیه بهم اما مثر یک صنف فلانی شکل و در غلافی مانند تشم ترپ و زخم های آن مل و روزی و تر
از مفر دل و بعضی را تخم شبیه بخلبه و غلاف غیز فلانی و ثمر صنف دوم بار یکتر و هلا لیت آن کمتر و برگ آن مل و روزی و
در می و شاخ های آن بار یک و درشت و صلب و بر آن کله و بعضی متبسط بر روی زمین و بعضی را شاق بقدر و روی و کل آن
زرد و ریزه و بعضی را کل بنفشه و بعضی سفید و بعضی زار و ورق شبیه برگ لسان الحمل و بعضی از آن ریزه و تر و همچنین گیاه
آن بعضی بزرگ و شاخ های آن بار یک و صفت و بدل متور و در آن و با لجمه جمب اختلاف اراضی و بک آن و ماهیه مختلف
میباشد و کسر و صغر و قوت و ضعف مستعمل ثمر آن اجنت و برگ فندی آن که پرنگ نامند در طعم و رائحه اندک مشابهتی
بخلبه دارد و از برگ خلبه کوچکتر و نازک تر و مشرب چنانچه مانند حبابه بخته بار و غن و بیاض بریان کرد و مشهورند و در
گوشت و ماهی ببرد داخل می نمایند و ثمر فندی آن و سار و ضعیف و بار یک و کوچک است و بهترین کلیل الملك صلب و تازه
زرد رنگ مانند بقیه و اطهر الرأفة آنست که چون بسکنند قسم آن زرد باشند * طبیعت آن بقول نجیب انیس کرم و
خشک در اول و بعضی مرکب القوی و حار و خا براس حران زیاد و از حر و بار د گفته و در سقورین و من معتدل در حرارت
و برودت دانسته * **افعال و خواص** و منافع آن محال منفع و قابض و مجفف اما قبض آن کمتر از تحلیل آن و لهذا انفسج
و ملطف و مقوی اعضاء و ملین اورام صلبه است * **امراض** الراضی جهت صلاغ ضاد آن با سر که در روغن کل بر سر و
همچنین نطول آب کرم مطبوخ آن صلاغ و در روده را و اختلاج و سکنه و لقوه و استرخای حاد از بغم و صغرا و کرفس بخار
آن در حجام د زهر و زهر و شب و تر و بر بدن آن برای امراض مذکوره و برای اختلاط قطن و ورم و نیت و حمق و بلاد و مالم و لیا
و لیسبان و خوردن زرد هم آن با پنجه در هم حمل و نطول آب مطبوخ آن بر سر صاحب و سواس و سودا و در سرعه و روزک
یله مرتبه در حجام برای فالج و احتراخ ضاد کردن آن بر معده اعصاب عضو مستوی و جهت آمدن و کرازی باغی و نطول آب
مطبوخ آن نیم کرم بر سر معده و جهت تشنج امتلا می و حبس نزلات نطول آب مطبوخ آن بتهائی و با باد و بی مناسبه دیگر
مانند با یونه و صغرت و شمت و همچنین آشامیدن آب مطبوخ آن جهت امراض مذکوره و امراض المعده و غیره آشامیدن آب
مطبوخ آن جهت درد معده و جگر و سب زربا افستین جهت ورم آن مرسه عضو و حر و ضاد آن نیز بر آن مواضع و همچنین
آشامیدن آب طبیعت آن جهت تحلیل نفول باطنی خصوصاً با انجیر و عمل زیاد و کندی شیر و موی و دفع ضرر و موم و در دار
قزل و حیض و طول و بتر و سکون عطش و بغمی و ضاد چشمت آن بتهائی و با یه بخت جهت قروح شهنه به سر بتهائی و با بعضی
مجبغات مانند ماز و رملین و روی و عمل و کزد آ میا و بدل متور و ضاد آن با پنجه جهت اورام مرکبه و حاره چشم و گوش

و معتدل و در رحم را تنبیه و در ستر رضا دینچه آن را با میخچه جهت اورام حار و صلبه بتنهائی و با مخلوط با سفید بیضه مرغ
وارد حلبه و بزکات و تخم کاسنی و خشخاش بحسب حاجت و مرض و مزاج و اراده تحلیل و انضاج و قبض و ترید و غیره
و قطر عصا ز نازه آن با روغن گل سرخ جهت درد گوش و صلح اعنار و آشامیدن سه درهم عصاره آن با تخم آن یا میخچه
جهت ورم احشای بی تخم آن جهت تسکین اوجاع و همچنین باز عفوان جهت تسکین ضربان همه اعضا و آشامیدن طبع آن
جهت ربو و تقویت عصا و دختله آن جهت تقویت اعصاب و تنقیه و تسکین درد آن و آشامیدن آب طبع برک و شاخه های آن جهت
اد زار برول و غم و اخراج جنین و استحمام با آب طبع آن و عرویدن رایل آن شستن جهت قروح و شعله و تسکین خارش
بیضتین نافع و آشامیدن آن مضربان بین مصلح آن عمل و نجیر و مویز عقد ارشیت آن تا دو مثقال و از عصاره آن تا بیست ذرم بدل
آن بوزن آن نابونه است و فراسیون و لثان ذکر کنیم وزن آن برک انجیر و راضله نیز گفته اند و من مطبوخ آن در قرا با دین ذکر یافت
* **اکلیل الجبل** * بیولانی و قلا و قانماند * **ماهیت** آن نباتی است بقدری منبت آن بیشتر جبال و مواضع
صخریه و خشنه و ازین جهت آنرا اکلیل الجبل نامند و در اسکندریده بسیار می شود و اکثر در اواسط تابستان میرسد و در بعضی
بلاد بیشتر و در بعضی دیرتر و برک آن در ازو بار یک انبوه و مائل بسیار می و شاخ آن صلب و گل آن در میان برگها رسته و
مائل و بعضی و ریش آن صلب مائل با ستراره و تخم آن ریزه و برک و شکوفه آن با اندک تلخی و تنگی و خوشبو و غیره و در مانا
است * **طبیعت** آن در سرد گرم و خشک * **افعال** و خواص و منافع آن آشامیدن آن جهت هرقه و رطوبتی مزمن و
و پروخقان بارد و استسقا زنی که با حار است و عطش شدید و مغرط باشد و تنقیص مدد جگر و مجز و تنقیه زرد و تحلیل ریاح
و تسکین درد جگر و دفع یرقان سوداوی و تقویت عصا کرده و حثانه و اد زار برول و حیض صفا د آن جهت تحلیل اورام
مزمنه نافع و برک آن در انزال مذکور و اقوی از سایر اجزای آن و آنرا چون بر درد چشم بارد بچسباند تسکین دهد و جمع
آنرا در ساعت و با صلاح آورد و منصر و رازاج مصلح آن سنگین مقل ارشیت آن ناسه در هم بدل آن افسنتین و نصف
آن مر و گفته اند چون شکم صلب را از احشای کوه ازین کیه پر کنند منع تعفن آن میکند و در منع تعفن بحوم بهتر از
تعلک است **فصل** * **الانف مع اللام**

* **الب** * بکسر اول و سکون لام و ای موهله لغت عربی است * **ماهیت** آن درخت خاردار است شبیه بل رخت اترج
الا آنکه برک آن ریزه تر و شبیه برک زیتون و خار آن بیشتر و نهارت و میزی آن زیاده * **افعال** و خواص آن سه
همه حیوانات و از دلفی قویتر چون داخل اغذیه کنند هر حیوانی که از آن بخورد در ساعت ببرد و اگر بکند و بخورد در
صاحت کور و کور شود و زیون ترین کیه های بلاد تمامه و جبال شراه و نواح تمامه است و علاج آن علاج شخصی است که خانق
النمر و دلفی خورده باشد و لیکن درین باید که بلافاصله از عقب آن ادویه دافعه آن را بیاشامند و الا ناله و نشو امن نبشید
* **النم** * بفتح مزه و سکون لام و ذنج نون و جیم لغت یونانی است بمعنی اهل * **ماهیت** آن بیع نباتی است شبیه بزر دک
و ساق آن صطبر و یقل و شری و کل آن سفید مانند گل زردک و تخم آن سفید و طولانی و خالدار و طول آن کمتر از پنج و شبیه
در سرق و بر شاخه های آن قبه مستدیر مانند جوز و بهتر است آن هندی آنست * **طبیعت** آن گرم و خشک و قرب با خوردن
* **افعال** و خواص آن گفته اند جهت شری مجرب است بدین نحو که روز اول نیم ذرم آنرا با سه اوقیه سنگین ساده
و بدستور روز دوم نیم مثقال آن و روز سوم یک ذرم آن را بنوشند و جهت امطامه شمه مجرب بدین استه اند با شرب مسمی

انروانی که شرایب فسلای است و گفته اند بقوت تمام آنرا اخراج مینمایند و آشامیدن هیچ آن مصلحتی را یک در جهت تقطین

انبول و طوبی مفید

* **الوسون** و **الوسون** بفتح همزه وضم لام و سکون و او وفتح میم و الف و سکون لام و یا را و مالی بخلاف لام اول نیز دین و شل و آنرا عمل
مین و سکون و او و نون در آخر یعنی مذ مذ بالکلب است جهت آنکه زائل میگرداند اذیت سک دیوانه کزین و را * **ماهیت**
آن گیاه است شبیه آب و بنه و با خوشنود و برکهای اسفل آن مستطیر و ما بین برکها تخمی شبیه پتر مس در میان دو پرده
و برک آن مائل بسیار و سرخی زکون نوعی از عرق و تیل است * **طبیعت** آن درد دم گرم و خشک در راول نیز گفته
اند **افعال** و خواص آن جالی آثار و محلل اورام و مجفف با عتدال و جهت کف و تحلیل کل آنرا نافع با عتدال
و ناشوکران جهت ورم خصیه عجیب التفع و با لخاصه جهت کزیدن سک دیوانه مجرب دانسته اند و مصلح و مصلح آن
فرزنجوش مقد ار شربت آن تا یک مثقال است

* **الومالی** * بضم همزه ولام و سکون و او وفتح میم و الف و سکون لام و یا را و مالی بخلاف لام اول نیز دین و شل و آنرا عمل
دارد نیز کزین برای آنکه اول کشیکه آنرا یافت و بر دم شنا سالیب و بود و پنام خورد خواند * **ماهیت** آن رطوبتی دمی
خلیط صافی شبیه بیهیقه سائله است که از ماق درخت و رترم حاصل میشود و بهترین آن بسیار غلیظ القوام صافی براق شیرین
آن است * **طبیعت** آن گرم و سرد و خشک در راول و کزین درد ورم تر * **افعال** و خواص آن آشامیدن سه و تیه آن
بانه و تیه آب مسهل فضول خام و مرقه صفرا و اخلاط ریه و جهت جرب و قروح و در منافص نافع و شارب الومالی را
چون کسالت و سبالت و بمرسد که لازمه آنست باید که لغوا بد و حرکت بسیار کند تا فعل آن باطل گردد و مصلح آن بکجه
و مبه و بلین و دهن آن که شاخهای درخت آن را در و روغن کتیل یازیت یا موروغن مناسی که خواصند بجوشانند و صافی
نموده استعمال نمایند اکمال آن جهت ظلمت بصرو تدهین با آن جهت دود عصب و جرب متفرح مفید

* **الوین** * بفتح اول وضم لام و سکون و او وفتح میم و الف و سکون لام و یا را و مالی بخلاف لام اول نیز دین و شل و آنرا عمل
کثر از درمی مائل به سرخی و شاخهای آن باریک و صلب و پوست آن نازک و برک آن ریزه و باریک و کل آن نرم مائل
تسرخ و زرد و بین آن شبیه پتخند و باریک و طوبی حریف و نیم آن شبیه پتخیم و نیم آن شبیه پتخیم است منبت آن ریک زارها و کنار
آبها در عراق و غیر آن میباید بهترین آن بخشهای انبوی شکل سفید مصغ آن است که چون بشکنند شکسته گردد و بدترین
آن شبیه بلیف است و نیم بعضی تریل است و نیست چنین و دستور است که چون از زمین برمی آورند مغز آنرا بر آورده
می اندازند لند ابرست آن انبوی شکل میباشد و مستعمل پوست نیم آنست * **طبیعت** آن سرد و گرم و خشک و در دم
نیز گفته اند **افعال** و خواص آن جالی و غسال و مفتاح و آشامیدن یک گرم تا دو مثقال از نیم آن بایک گرم نک
رچه از آب و تیه آب و تیه سرکه مسهل توی سودا و جهت رفع جنون مستحکم مرفوع العلاج بغایت مؤثر و پوست بجم آن
در نفع تولد و جهت یرقان اسود نافع و مورت حیح و مصلح آن کثیرا و عتاب مقد ار شربت آن تاسه در هم و از پوست
بجم آن تاد و دم

* **البه** * بکسر اول و سکون لام و فتح میم و الف و سکون لام و یا را و مالی بخلاف لام اول نیز دین و شل و آنرا عمل
گرم و تر و قریب بسمن است در ماده و فاعل انعقاد الا آنکه این از آن علیظرا است * **افعال** و خواص آن محلل اورام

صلبه و مانع اعصاب و بدن و پانهاسته مصلح کرده و چون بکشد دانه کرم سفید میاید و سه حصه کرده و هر روز يك حصه را با عاقر قرحا و زنجبیل و تربل بنوشند جهت رفع عرق النساء مجرب دانسته اند و چون دانه را زورق کرده بر غریبندند تا متعفن شود جهت تشنج بیسی و گزاز و تحلیل مواد متعجبه و اعصاب بلند شده از جاعه خود و نفع او را م مجرب المفاصلی الهضم و کرب و مغنی و مضعد قوت هاضمه را بطنای گفته که بسا باشد که در مورد موجب موت فجاءه گردد مصلح آن بریان نمودن آن با باز بر حاره مانند زنجبیل و فلفل و دارچینی و خوردن جوارشات هاضمه مانند جوارش مصطکی و عود و کون بالا ی آن و بدستور خوردن آن با سرکه و آب گامه است

فصل اول الف مع المیم

* اماریطن * بفتح همزه و میم و الف و کسرة واء مهمله و سکون یای مثناة تحتانیة و ضم طاء مهمله و نون لغت یونانی است این بیطار نوشته که جماعتی از انواع اقحوان دانسته اند و نیست چنین و نزد من از انواع مقصوم است و من آن را چنین شناخته ام بعینه * ماهیت آن نباتی است بقدر ذریعی و برک آن با و یک ویز آکنده و قبه آن معتدل بر سفید بعضی سرخ و بقل رفت قی و بر کرم قبه آن دایره زرد و مد و قسم آن باریک و منبت آن کوههای خالی از اشجار و در تنگ بن لبار و نامند و در بلاد روم و ترکک جهت تصاد نایج از آن ترتیب میبندند * طبیعتش آن کرم و خشک * افعال و خواص آن ملطف و مقطع و مانع و یختن مواد بدیهه و منشق و طوبیاد آن و ملر بول و حیض و جهت نهش هوام و عرق النساء و شلخ عضل و شرب اطراف آن با ماء الصل محلل خون منجمد در معد و مثانه و آنچه در آنها انجماد یافته باشد و نیز جلب رطوبات معد و تجفیف آن مینماید و با شواب ایض مزوج یا با آب جهت قطع نزله و امراض مذکوره نافع و آشا میدان قبه آن با شواب جهت عسر البول و نهش هوام و عرق النساء و شلخ اوساط عضل مؤثر وادر اطفاف آورد و چون با شواب که معمم بالرمالی است به اشامند از آب خون منجمد در شک و مثانه نماید و چون کیه آن را در ریاب نگاهدارند حفظ مینماید آنهارا از خوردن کرم مضر فم معد مصلح آن آنامین آب مقطر از شربت آن نه قیراط است

* امبر یا ریس * بفتح همزه و سکون میم و فتح بای موحه و سکون واء مهمله و فتح بای موحه و الف و کسرة واء مهمله و سکون یای مثناة تحتانیة و من موله و انبار یا ریس بنون لیلی میم نیز آمل و است بلغت بر بوی ابراز و بفا رسی زرشک و زارچ و زرنک نیز نامند * ماهیت آن درختی است خار دار و خارهای آن مبلن یعنی هر جا که خار رسته سه خار یک جا با هم رسته منبت آن اکثر کوهها و دانههای کوه نزدیک باف و درخسان و شروران و اطراف شیوا و زشام و روم و غیره می باشد اما در حرسان و شروران اکثری دانهها و داب و در نواح شیراز و غیر آن اکثر دانه دارد و هر چند هوای بک سرد تر باشد بهتر میشود و برک آن شبیه برک یاسمن و هر رکت و یار بکنوازان و کل آن زرد ماثل به بنفشه میاید و درخت آن مجتمع و ثمر آن خوشه خار و طولانی و درختانی بهر و بعضی سیدن سرخ ماثل به بنفشه و بنفشه میاید و درخت آن تابستان است و بزرگی درخت آن بقدر دوسه کاست و قریب بد رخت صبرائی نیز می باشد و ثمر این مل و رور و رخ رنگ و بهترین و مستعمل در اکثر تراکیب متقی از دانه و بانی دانه کوهی آنست و در افشر و ورب و شراب دانه در آن نذرده آب آب آنرا گرفته و یا خشک آنرا در آب خیسانیده و مالیده صاف کرده با قند و نبات چاشنی گرفته استعمال نمایند * طبیعت آن سرد و خشک در سوم و با قوت نافضه و تر یا قبه و در دوم نیز گفته اند * افعال و خواص و منافع آن قاطع صفرا و مسکن تشنجی و حرارت و جگر و غلیان خون و سیلان آن از اهل و هوا و هر و موی دل و جگر و معد و حار و مانع و یختن مواد با اعضا جهت

بواسطه وخیلان رحم مزمن بتنهائی و یا باد ویه حار و مقویه مانند سبیل الطیب و دارچینی و عسل و امثال اینها جهت تقویت
 ملک جگر و رفع استسقاء و تقویت جگر سرد و تر و سردی احشا و رفع اسهالیکه از ضعف جگر و یا بسبب تب بلغمی مزمن و بحر سبب
 باشد و یا آب انستین جهت تقویت ماضیه و باز عفوان جهت صلابت جگر و ادراک و بول و ضما د آن جهت تحلیل صلابت
 و آب آن مانع غلبان رقی و دانه آن بتنهائی و یا باد ویه مناسبه جهت ترخه معده و مسخ و اسهالیکه از ضعف احشا بوده باشد
 و چون بکیرن آب آنرا و آب سیب رسیده و هر دو مساوی و آب لیمو ربع آن که نصف یکی باشد یا شکوفه صفی صاف کرده بمقام آورند
 تا منعقل کرد و داد از هر سوم مثله است و بجهت نهش افعی و خفکان و غشی و کرب و ضعف شہوت طعام مجرب و چون اضافه
 نمایند بران حماض اترج و مرزارد و ملول تا نیم مقام تر و نافع کبیر و میگرد و نافع است جهت اکثر امراض و با لیموله انبر یا ریس
 میبرد و از اج و صغری و رامق و مضرب و مزاج بلغمی و موداری و اصحاب قولنج و ریا ح و اعتقال بطن مصلح آن
 در مبر و در نفعل و در غیر آن شکو و شیرینیا مقدار شربت آب آن تا بیست منقل و از جرم آن تا پانزده منقل و از دانه
 آن تا سه منقل و بدل آن بوزن آن تخم کل سرخ و دونه آن صندل سفید و پوست بید آن که آرغیس نامند و رالف مع
 الالف ذکر یا نیت و اصباغ و الزوان و الطعمه انبر یا ریس و انشرج و جوارش و حب و خروشان و شیره و وای قرص و
 عقوف و سکنجبینات و اشربه و اقراص و مغر و نقوع انبر یا ریس در دریا تا دین در حرف الالف مع النون ذکر یا نیت
 * امداریان * بفتح همزه و سکون میم و ضم دال و سکون راء و همزه و فتح یاء مناة کتانیة و الف و نون لغت یونانی است
 * ماهیت آن درختی است برگ آن شبیه به برگ کبر و اندک کوچکتر از آن و بوی آن تند و شر آن بقدر نشود کوچک
 با سبب سردی غالب و سیاهی کمتر از آن تسبیح میسازند لهذا آن را خیرة التسمیم مینامند و دموع ایوب نیز و منبت آن اکثر بیست
 المقدس و نواح آن و مقابر آن بلاد * طبیعت آن در ازل سرد گرم و خشک و نغم آن که در غلای میباشند مائل بسردی
 و خشکی * افعال و خواص آن منفع و مفتح سد و ملطف و محلل و مقوی جگر علیل و ادرام باطنی و مسکن زحیر و قطور
 مصاره تازه آن در چشم جهت دفع بیاض و طلای بیم آن جهت ادرام و قویتر از سایر عصارات مانند عنب الثعلب و کاکب
 و آب برگ و شاخ تازه آن و آب مطبوخ آن مرد و نیز جهت رفع سموم و شک و دیوانه گزیده خصوصاً عقرب و ضما د
 و بستر و شرب آن جهت ادرام و جرب با بس و عسر بول و فواق و طلای آن جهت رفع کلف و نوز و برگ خشک آن جهت
 التیام جراحت تازه نافع مقدار شربت از عصاره تازه آن هفت منقل و از مطبوخ آن چهارده منقل
 * امرو * بفتح ازل و سکون میم و ضم راء و همزه و سکون و او دال و همزه * ماهیت آن اسفی است مشترک میان
 ثمریکه آنرا بهر بی کمثری نامند و در حرف الالف آن شاء الله تعالی خواهد آمد و ثمریکه در بنکاله میثود و چند درخت در
 مرشد آباد اند شبیه بنوع امر و متوسط که حسینی نامند و از آن کوچکنر و پوست آن سفید باداغ سرخ رنگ مائل به بنفشه و
 لعم آن سفید و ترش و غم تله و باندک عقویت و کم آب و مر بای آن که اندک مشکي در آن با کلاب حل کرده داخل نمایند
 لذت بخش طعم و خوش رائحه میباشد و در تله چاشنید اریاب لیمو و قند و در زیر طعام چاشنید اریاب زدن میباشد و خام
 خوردن آنرا چند ان لطفی و تکلفی نیست و ط آن که نار وای سرخ کم رنگ مائل به بنفشه است ترش طعم و خوش رائحه
 میباشد افسره آن بسیار لذیذ و در تله یا چاشنید اریاب زدن میشود و درخت آن عظیم و برگ آن شبیه به برگ کر دکان و
 از آن بزرگتر و بلند تر و سفید رنگه و بوی تشریف و اندک خشم و جوب آن سیاه رنگ و صلب * طبیعت آن سرد تر * افعال

وخواص آن مسکن حیات مفرا و خون و باقوت قابضه

* امره * بنفع همه رسکون میم رقت زاعندی چهار نقطه وما * ماهیت آن تورختی است مندی بزرگی درخت
 گردگان و شبیه بد آن در میشت و برگ و خزان نمودن الا آنکه برگ امره کو چکتر و نرمتر و باریکتر از برگ آن است و اول
 شکوفه و ثمر میآورد و بعد از آن برگ و ثمر آن در خامی سبز و نازک و بیبرشته و ترش باشد که عفو صفت و در قلبه و درویاز و
 قورمه و دال که عبارت از ماش مقشور و با عدس مقشور و یا نخود و مانند اینها است از حبوب بار و غن و بیاز و بریان کرده یا
 آب خالص و یا آب بنی بشته با غن داخل مینمایند ترش و لذیذ میگرداند و عفو صفت آن بعد از طبع بسیار کم میگرد و چون
 ثمر آن بزرگ شد ریشه بر ریشه بهم میرساند و سخت میگرد و بعد رسیدن زرد و اندک چاشنی دار و بزرگی ثمر آن بمقدار
 گردگان پوست جدا کرده میباش و برگ آن نیز اندک ترش و با عفو صفت بسیار و کل آن ترش تر از آن و لطیف و نیز آنرا
 مانند ثمر آن و برگهای نازک آنرا نیز بشته و مخلوط و با مایه مییزند بسیار لذیذ میشود و مثبت آن در بنگاله بسیار است
 و در بلاد دیگر منقش میشود و چون ابتدای موسم بر مات شاخ درخت آنرا می نهند در یکسال بیخ آن قائم میشود و ثمر میزند
 * طبیبی است آن سرد درد و خشک در اول * افعال و خواص و منافع آن جهت معرور و المزاج و امراض صغری
 و بل سنود اسهال صغری نافع و پوست درخت آنرا اهل بنگاله جهت دفع غایله مرضی که خصوص بدن آن است و میگردند
 که در بینی مردم میشود و راهه مینامند مقدار پنج شش مثقال آنرا در پنج شصت مثقال شیر بز تازه و دوشید خام سائید
 صاف نموده می آشامند و سه روز صبح ناشتا تسکین میکند و در حالت عوارض آنرا و نیز بر هر و کف است و پای او میمالند و می
 گویند که اگر شیر بز بچاه یک رنگ باشد بهتر است

کوئیند کہ اگر شہر بزمیاء یکرنگ باشد بہتر است

* **اسم سوخ** * بفتح هـ مزه و سکون میوه سبز میوه و سکون و از و خای معجونه لغت بر روی است بمعنی انابیب * ما هیئت آن نباتی است کبیر و صغیر و کبیر آن مابین شجر و گیاه و مانند فی مجوف و کوه دار و منبت آن اکثر سکنات لایها و کنار آبها و صغیر آن بقدر یک شبر و زنده از آن و ساق آن خشبی صلب بسطری انکشتی و از ساق آن شاخهای بسیار بار یک صلب کوه دار و روئیده که چون بگشند مواضع بند های آن را قاشقه از هم جدا کردند و بر یک آن مانند برکت زیتون و شکوفه ندارد و ثمر آن سرخ بقدر نخودی و بعد خشک شدن سیاه میگردد و در طعم نبات آن قیوضت با مرارت کمی است و بین آن خشبی صلب منبت آن نیز سبک لایها است * **طبیعت آن** مرکب القوی در اول سرد و در دوم خشک * **انعال و خواص و منافع آن** قابض و مقوی اعضای باطنی و مانع نزلات و چون نباشاند از آن مقدار نیچیل و هم با شراب قابض جهت قطع اسهال و طبع آن جهت فتق و قبله و منع علتهای کرده و منانه و تقویت اعضای باطنی و شدخ عضل و با شراب و انجیر جهت سرفه و عسر النفس و چون خشک آن را بجوشانند در آب تا بنصفه رسد صاف نموده یا شامند مقدار نیم رطل جهت ضعف دل و جگر و احشای مغیر خصوصاً چون مدت بد آن نمایند و زنان مغرب نازده آن را آب آنکور و طبع نموده صاف کرده می آشامند هر روز مقدار یک رطل جهت نیکوئی رنگ رخسار و فروزایی بدن و تقویت رحم و اندک اسهال مینماید و نفع میبخشد ایشان را در روز و رات جهت قطع نزف الدم جراحت و رو بایندن کوشش تازه و هوش و ضماد آن بر قبله باعث ضمور و کوچکی و لاغری آن و بطلای نوشته که آنرا از اندلس می آورند و کمان میبزم که در غیر آنجا یافت نمیشود .

نامی مراد از آن روده حیوانات است که از جمله اعضای جسمانی است * طبیعت آن در موم سرد و خشک * افعال و خواص و منافع آن خوردن مطبوخ آن با گوشت و سرکه و زعفران و ادویه حاره که مصلح آنست جهت معده که صغری رقیق مائی در آن متولد شد و باشد مفید قلیل الغذاء در هضم و مولد خلط بارد و قوی مصلح آن جوارش عود کمونی و فلا نلی است که آنرا خورد و خواب نمایند و بعد از خواب یکی ازین تریاکب را بخورند.

* **امخیلان** * بهم مزه و تشنگی میم مکسور و کسر غن مجحه و سگون یای منقه تحتانیه و فتح لام و الف و نون و عوام آنرا طبع را مل بادیه صحرانکه مصریه و شکره اعرابه نیز و بخارسی غیلان و یمنی کیکر و بیول نیز نامند * ماهیت آن درختی است خاردار و میوه آن اکثر صحرانها و دانههای کوه و در قسم میباشد یکی بزرگ و دیگری کوچک و هر دو در شکل و برک قریب بهم و قسم اول درخت آن کوچکتر از درخت سیب و پرخار و خارهای آن گچ و ساق آن سبط و در اول سبز مائل بسفیدی و چون کهنه شود مانند آبنوس سیاه مائل بسرخ میگرد و ثمر این مانند باقلی و خرنوب و غلاف طولانی و کوزه از پنجه و شش تانه مد در زبانه نیز و در هر کوهی دانه پهن بقدر تر می و به پختن از آن و سرخ و ندر این را با غلاف قوی و مضاعف نیز و خوب و غلاف و مضاعف و عصاره نیز و عصاره این را اقا قیاس و صمغ این را که سرخ رنگ و زرد رنگ شفاف مای است صمغ عربی نامند و گفته اند در میان پوست و چوب طلع چیزی شبیه به صمغ جمع میشود و صمغ نیست و چون این را از درخت طلع بکنند در میان آن چیزی شبیه بخون باشد سیال و چون آنرا از آن جدا نمایند و باقی را بفشارند در نهایت سفید عذابا شد و مانند علك آنرا با بخار آب شیوین خوشبو جل اگر دود دانه را خوشبو کنند و قسم دوم درخت آن کم خار و بعضی بیشتر و شاخهای آن انبوه و این را به عربی سلم نامند و ساق آن میوه رنگ تراز اول و ثمر این را نیز قوی گویند و در غلافی مانند باقلی است اما مل و زری کوه و پوست آن بنفش مائل بسیاهی و در آن دانههای کوچک اند که پهن مزه تیره مایه و در هر غلافی از نه و یازده دانه تایی و یک دانه باختلاف بزرگی و کوچکی و در بین هر دانه پودقه سفید رنگ و محطابری لای. آن دانه نیز و در میان آن پودقه سفید و پوست بنفشی مائل بسیاهی و رطوبتی لزج چسبند که زرد رنگ و کل هر دو قسم زرد مد و مانند نمکه و خوشبو و برک هر دو شبیه بهم و طولانی و بسیار و ریزه انبوه و در شاخهای بازیک مایه هم در دو صنف بسته و طعم آن عسلی و مستعمل بیشتر از جزای قسم کبیر آن است و نیز قسمی دیگر میشود در بعضی بنا در شاخهای آن که در او طبیعت جمیع اجزای آن در دود و موم سرد و خشک * افعال و خواص آن حابس فضلات و رادع آشامیدن عرق کل آن جهت خفقان حار و موم دل و توحش و تقویت اعضای باطنی و تنهائی و با بادویه و اشریه متاسبه مفید و برک آن جهت قطع اسهال و زخم معده و در طول آن جهت تقویت اعضای مسترخیه و نفوذ آب برک تازه نورسته آن که در آب خیسانیده شب تحت السماء گذاشته و صبح آب صافی آنرا گرفته و پیاشا منک جهت قروح مجاری بول و حرقت آن مفید و سفوف برک و پوست و کل خشک و صمغ آن هر چهار معاری صبح ناشتا با آب سرد چند روز متوالی هر روز نیمدل و هم تا یکدل هم جهت رفع رقت منی و سرعت انزال و کثرت احتلام و جریان منی و سیلان رحم نافع و خوراندن قدری از برک نورسته آن با اندکی زردقه سفید و نکدن معده و غنیه کل انار ناشسته با آب سائیده و صاف کرده منک تاب نموده که پنجه با هفت سکر بپزد و با پارچههای خرف را در آتش سرخ کرده در آن خاموش نمایند و مرتبه یا پنجه مرتبه جهت حبس اسهال اطفال خصوصاً در هنگام دندان بر آوردن در اواخر که بسیار زیاد تی کند و ضعف آورد و در اوائل و غیر اطفال را نیز نافع اما باید که به سه مس و قوت بر مقل از او را به

ادویه بیلز ایند و صا د برک تازه آن جهت التجام جراحت و رفع اورام و جلوس در طبع آن جهت بروز مقله و نغف
 رطوبت رحم مغیل و عصا و برک شمر تازه آن قاطع نزف الدم و نفث الدم و فرجه شمر آن که آنرا در آب جوش داده
 پارچه کرباس را بدان مکرر کرده خشک نموده زن بخود ببرد در در نشف رطوبات و تصفیه قبل بحلی است که بر تبه بکارت
 میرساند و چون شمر خام آنرا گرفته شکفته نخه های آنرا در کرک طرف اندرون آنرا بر پارچه کرباس نری بماند تا رطوبات
 و مغز آن بدن از خوب آلوده که بعد از خشک شدن مانند موم جامه گردد و از آن پارچه سینه بند زنایکه بستان آنها را بخته
 باشد سازند و بر سینه بند نماید تا رفع آن علت گردد و پوست ساق و شاخ آن جهت قطع خرن جراحت تازه بسیار نافع
 و عمل آن اجزای روغن شیخ صناعان است و چون پوست درخت آنرا بر مقله ار که خواصند نیم گرفته در ده چندان آب بنفشه ساندند
 تا در روز پس بجوشانند تا بصله رسد و بماند و صاف کنند و در ظرف چینی یا شیشه نگاه دارند و در ایام حیض بعد از یزوت
 هر مرتبه بدان استنباط نمایند و بعد از هر دو روز ایام حیض دائم فرج آن مانند فرج بکر باشد و شمر و برک پوست آن جهت د باغچه
 پوست حیوانات قائم مقام ماز و پوست و نیز پوست و کل آن جز و اعظم و اصل عرق قند و شراب آنست و در هند و بنگاله بسیار
 مستعمل خصوص پوست آن و بوی آن جالی و منون آن جهت استحکام لثه و مسواک آن مقوی دله آن و از چوب آن جهت
 صلابت و استحکام بایله کردن و رتبه و کادی و غیرها و آلت شخم زمین نیز میسازند و قند دیگر نیز میباشند شبیه بقسم دوم در برک
 و شمر و رنگ و پوست و لیکن بد بو و بوی کزن از آن مرد و قسم و لیکن این غیر مستعمل است و این قسم اکثر مخصوص بنگاله است
 و ریشه آنرا چون نزد ما برند و بر این براند از جواندک سست کردند و آنچه اکثر اطباء رکتبند و ریشه مفرد ذکر کرده اند
 بائم تر و از مغیلا و طبعی شاید مرکب اسم قسمی باشد که بطریق اشتباه بیان فرموده اند و بعد تا مل رفع شبه میگرد.

۱۰۰۰
 * املج * بفتح همزه و سکون میم و فتح لام و سکون جیم مشهور با ملج است بدل الف و کسر میم بفتح مصر سنایز و بفار می امله
 و بهندی آنرا لونا منک و شیر پرورده آنرا شیر املج گویند * ماهیت آن شمر درخت فندی است طعم آن ترش و با عفو صفت
 بسیار و در تازه شیهه با لور کچه و تابیزر کی کردانی نیز میشود و بهترین آن بزرگ بیو بشه سکین زرد رنگ تازه و با خشک فاسد
 و منکر ج نشد آنست که بهر بشه بالید باشد و درخت آن بقدر درخت گردان و برک آن سبز بسیار و ریزه و انبوه از هر دو
 طرف شاخهای باریک طولانی بقدر ریشی رسته در بعضی جا در شاخ و در بعضی جا سه شاخ و چوب آن جوهره ارمانند چوب
 چنار که بهر بی د لب نامند و از آن صلب تر و مستعمل در معاجین و غیره امله با نیله بیو بشه منقی از دانه شیر پرورده است که
 جهت کسرت و فیض و اصلاح آن دوه مرتبه در شیر منشیانند و شسته خشک مینمایند و غیر شیر پرورده نیز * طبیعت آن
 در دم سرد و در اول سوم خشک و شیر پرورده آن در اول مرد و در دم خشک و بعضی گرم دانسته اند و فی الحقیقت بارد است
 و بر بیوست آن همه متفق اند * افعال و خواص و منافع آن قایض و مانع ریختن مواد بعد و اعمار حافظا خلط از تعفن
 و مخرج سود از این و مانع مخاطات سودا و از شره سودا و به و صغرا و به متحرقه بر و ح و یابن اسباب موجب ذکا و جدت ذهن
 و تقریب و تقویت قلب است و بالخاصه و انعال آن که فیض است معین بر خاصیت آنست زیرا که ادویه قابضه میباشد مقوی
 و سوزاوار است که هرگاه استعمال کند آنرا بارد المزاجه برای تقویت تعلیل کند آنرا بحسل یاد ارچینی یا مصطکی و یا مانند اینها
 و شیخ البرقیس در ادویه قابضه گفته که منفعت آن در تقویت قلب زیاد از منفعت آنست از برای توحش و از جمله ادویه
 شلید المنفعت است از برای تقویت ذهن و حفظ با اعضا و بالخاصه مکرک باه و قاطع قی و تشکی و آب رفتن از دهان و

حاجب خون بواحد و نوبت الدم و مهمل شود و اولیلم رقیق بعصر و مقوی مغل و و معا و حشبی است بتجرب و طو بات مرخی
معد و د باغت خمل آن و با آرد کتا و آب به طالع امیال مزمن و مسکن حوالت خون و مقوی دل و چشم **امراض الراس**
باجباب من کوره مینا شد مقوی اعصاب و حواس و دماغی و نافع از برای مال و نحو لیا خصوص مراقب حادث از صفای مسترق
و از برای نسیان و زایل و استرخا و لقوه آشامیدن آن با عسل و همچنین خوردن سرهای صلی آن و آشامیدن نقرع آن مانع
بعضود انشور از معد و بمری و در چون آمله را نرم بگویند و با آب تنگ بسرشد و بر پیشانی ضا د نمایند صفا د غلیظ ضخیم قطع
و عاف نماید **امراض العین** قظر و آب منقوع نیم گرفته و در رم آن در چشم جهت از الیه بیاض محرب خصوص که
بید از مرد رسه ساعت آمله را انشور د و در نمایند و آمله تازه در آن بخشایند تا سه مرتبه پس در چشم بچکانند و چون نرم
پسایند و با هم وزن آن شکر مخلوط نموده با اندک روغن بادام شیرین چرب کرد و ناشتا مقدار پنجم آن را با آب نمیکرم
فیما شامند جهت ضعف بصر و جلای آن و جهت صحیح نافع انصاف انقباض و غیرها نفوق کوبند با هم وزن آن زبوره کرمایی و با
محسل سرشته بقدر لائی جهت بول در فراش نافع و نفوق آن با کشنیز خشک نیم گرفته جهت رفع امیال مزمن و حرارت معد و
و سوزش مقبل و بول متقبل از زینه چون حنار را با آب منقوع آمله و یا رصه را با آن خمیر کنند و بر سر خطاب نمایند سیاه گرداند
و روغن آن نیز مورا سیاه و طریل گرداند مقدار شربت از جرم آن از سه در رم تا پنجم در مطبوخ تاده در رم مصر سوز
مصلح آن محسل و شنبلی و مولد قولنج و مصلح آن روغن بادام شیرین است و در رم انوش داروهای ساده و لوتی و بوی و بوی و بوی
آمله و حب و دهن و سفوف و شراب محسل و مر با مطبوخ و معجون مغروح و نیم آن در قو با دین ذکر یافت

ام الکلب **ماهیت آن** شجری است ربیعی بقدری حاصل بزرگی برک آن شبیه برگ لایحه و خندان ک
هر یتر از آن را طراف آن مستطیر و باندک خشونت و بیچید کی و کل آن زرد شبیه بگل لایحه و باندک و باندک و باندک و باندک
با دین آن وز د بوی بیاض کروی ازان بمشام رم منبت آن اکثر مزارع بلاد مصر و بلادیه مصر و بلادیه عرب که مسوی
است به بنوع **افعال** و خواص آن آشامیدن و منقال از عصاره تازه آن و یک منقال از خشک آن با روغن زیتون
جهت کزیدن سنگ دیوانه و عقرب و اقسام مار میزد و مسکن وجع آن در ساعت ویر و غن استعمال آن حائز نیست

امل بید **بفتح** **ماهیت آن** در سم و سکون لام و کسری بای موخه و سکون بای مننقه کتتانه و دال مصلحه **ماهیت آن** آن صوه
با صفت هندی شنبه بنارنج و دسمی از اقسام لیواست و بوست آن زرد و آب مغز آن در نهایت کرشی بصل بکه چون سوزن
آمنی را در آن غرور بند و زمانی بکن ارنک کلاخته کرد و در هندی نزدیک شاهجهان آباد در رنتمو و خوب و با قراط است
و در ینکاله از کوستان سلامت و غیر آن میآورند **طبیعت آن** سرد و تر **افعال** و خواص آن دافع اکثر امراض
قلب و قاع مغز و امکن غلبان خون و میباید بود اموال بلغم و چون سر آنرا سوراخی کرده بعضی از او و به حاره ماضه
مانند قرفل و جوز و زرافل و سیاه کوبند و نمک و انشور و زنجبیل تازه ریزه کرده و سیاه دانه و مثل اینها و نمک لاهوری
نولمک سیاه در میان آن پرنموده در آفتاب بکن ارنک و بعد هر پنج شش روز یک مرتبه اندرون آنرا پیوی بر هم زنند تا
خوب نفوذ در جرم پوست آن نمایند و در آفتاب بکن ارنک ناخشک کرد و در خوردن کدری ازان جهت تقویت هضمه و آوردن
اشتهای طعام بسیار نافع و طحال را نیز مقبل و اگر پیورده آنرا در سرکه کشند ازانند و بگل آن را تا برسد نیم و بولین تو میباید شد
امل کچا **بفتحه** الف و میم و سکون لام و هم کاف و فتح جیم فارسی و الف و بای **ماهیت آن** نباتی است هندی

محرانی خار ناک و برک آن شبیه ببرک تصوف می و از آن کوچتر **طبیعت آن مرد وثر** **افعال وخواص آن**
 آشامیدن آب ببرک آن بند و چهار پنج توله که طرفی آهنی را بر آتش کند! رند تا خوب گرم کرد و آب ببرک آن را صاف
 کرد و در آن ریزند و مقدار یک و مائه نمک طبرزد که نمک لا هوری مانند نرم شود و در آن ریزند و در ظرف دیگر ریخته
 فیکرم بپاشند تا بنج و زنهایست تا هفت روز بپزند و در آن وقت و جهت حمیات حاد و انتشار همداد و عروق مرضی که در
 بنگاله میشود بسبب آن حدت و التهاب در اعضا و عطش مغروط و اختلاط عقل و غلبه یان و حرارت و حمی صاحب آن را عارض
 کردد مفید است و درین ایام اجتناب از لبنیات و حموضات و غذایه نفاخه واجب و لازم دانند و اهل بنگاله ببرک خشک
 آنرا نیز در آب جوشانید و آب آنرا میاشامند و بخار آنرا میگیرند برای امراض مذکوره و حمیات حاد

آم و جمع الکبد ماهیت آن گیاهی است باریک ترا بقله گل آن اغبر و ببرک آن ریزه اغبر که سفند آن را دوست
 میدانند و می چرد آنرا و رو بیعی است و تا اول زمستان میماند **افعال و خواص آن** جهت اوجاع کبد
 صفراوی مفید **صل الف مع النون**

آنا خا لس بفتح همزه و نون و الف و فتح غین معجمه و الف و ضم لام و غین مهمله لغت یونانی است و نا غلس نیز آمده
 و بلغت نبطی انا کبر و یفرکی انکالن نامند **ماهیت آن** گیاهی است نرم و ماده میباشد ببرک آن شبیه ببرک مرزنجوش
 و موائل با سدا و شاخهای آن منبسط بر روی زمین و مربع و ثمر آن مانند غلافی و دانه های آن بقدر دانه خشخاش و بسیار
 تند و تلخ و کل ماده آن را جوردی رنگ و کل ثمر آن سرخ **طبیعت آن** در آخر دوم گرم و خشک **افعال و خواص آن**
 جالی و حاذب و میخفف بی لذع و مفتح سده غرغره آب ببرک و ثمر آن جهت تنقیه سراز بنغم و تسکین وجع استخوان و سحر طآن
 نیز بدستور و چون مخلوط با عسل نمایند و در چشم کشند جهت ضعف بصر و قروح چشم و جلای آن و جرب و کمنه و سبل نافع
 و آشامیدن آن با شراب جهت کزیدن انمی و وجع کبد و جنبین و کزده نافع و ضماد آن جهت بیرون آوردن خار و پیکان
 از اعضا و منع زیاد شدن قروح خبیثه و باد سرخ و صلاح جراحت مفید و بعضی کماں برد که ماده آن که کل آن را جوردی
 است چون بر مقلع برآمده ضماد نمایند و در میتمای آنرا و ثمر آن که کل آن مرغ است چون ضماد نمایند با لکس بر می
 آورد و شراب آن مورث هیچ و مصلح آن صمغ عربی است مقدار شربت آن از نیم مثقال تا یک مثقال و بدل
 آن ارشمنه است

آنا خورس بفتح همزه و نون و الف و ضم غین معجمه و سکون و او و کسر راء مهمله و سین مهمله در آخر لغت رومی است
 و در مصر معروف بشر نوب النین بر است و ثمر آن را حب الکی نامند برای مشایهت آن بکرده **ماهیت آن** گیاهی
 است شبیه دربرک و شاخ بپنج شکست و بزرگ میشود تا آنکه بقرب شجر میرسد و کل آن شبیه بکل کلم و بوی آن ثقیل و ثمر آن
 مختلف اللون و هنگام رسیدن ثمر آن تا بستان وقت رسیدن انکور است **طبیعت تمامی اجزای آن** گرم و خشک و معتدل آن
 بیشتر شام و ناطکیه **افعال و خواص آن** ضد ببرک تازه آن که حدت آن کمتر از سایر اجزای آنست جهت تحلیل
 و رمهای رخ نافع و چون خشک گردد قوت آن قویتر و تقطیع تجفیف آن زیاده مبرکد و در همچنین ریشهای بیع آن و مانند
 آن ملین و مقوی و چون آب ببرک آنرا مقدار یک گرم تا یک مثقال با شراب میاشامند صلاخ و نافع و اخراج شیمه و جنبین
 و ادرا و طفت نمایند و کوندن تعلیق آن زنان آستین هنگام ولادت جهت تسهیل و سهولت آن مفید اما باید که بعد از ولادت

یزودی باز نماند و چون ثمر آنرا میخورند قی شدید آورد و طلای عصاره بیج آن محال و منفعی آورام است
 * انجیر * بفتح همزه و سکون نون و فتح با و سکون جیم معرب ابیه لغت هندی است و آنب نیز نامند و بتوزانی نغزک
 * ماهیت * آن ثمر هندی است درخت آن بسیار عظیم و بزرگتر از درخت گردکن و باختلاف اراضی و امور به بعد از سه
 چهار سال از نشانیدن تخم آن و نامش و نه سال بثمر میآید و هنگام بهار آن که بهندی مول نامند اول بهار روفت رسیدن
 ثمر آن نیز باختلاف بلد آن هنگام بودن آن تا پنج در برج جوزا و سرطان است و تا پنجاه و شصت سال ثمر میل و ثمر آن در اوائل
 سال بسیار بهتر میشود و در اوایل بهار به عکس و برک آن طولانی شبیه ببرک ساذج هندی و از آن بزرگتر و در آنکه نیز شبیه به ثمر آن
 و ثمر آن در ابتدا بسیار عفت مییابد و آهسته آهسته ترش میگردد و پس شروع مینماید بشیرینی و شیرین میگردد و در بعضی اماکن
 بعضی اشجار تمام سال ثمر میدهد و لیکن بشیرینی و خوبی آنچه در فصل و موسم آن میشود نمیرسد و همچنین در بعضی بلاد قریب
 به خط استوا دوازده ماه ثمر میدهد و همیشه ثمر آن بود و رخت مییابد مانند جزیره سیلان و هند و قنچری چینا پتن و حوالی آنها
 و اکثر موهای دیگر که در آن اماکن بهم میرسد نیز بدشتور و لیکن غیر موهی آن مانند موهی نیست در بزرگی و کوچکی
 و شکل و طعم و رائحه و شادابی و بیرنگی و ریشه داری و لحمی و کم آبی باختلاف اقسام آن هیچ موهی بهر حال چنانچه در بزرگی
 از نیم آثار و آثار که یکسان تریزی است تخمیناً در رنگاله دید شد و از بعضی درختها یک آثار و سه بارور نیم آثار اکثر که
 یک چهار یکسان تریزی است تخمیناً در کوچکی بر آب و حلیله کابلی بزرگی میشود و در شکل بعضی طولانی و سر آن اندک
 کج و بعضی اندک مفرط و بعضی مل و واندک طولانی و بعضی فی الجمله شبیه بگرد و حیوان و بعضی بسیار خوش رائحه و
 خوش طعم و رائحه آن شبیه به بنبر و بعضی رائحه آن شبیه بگافور و بعضی بزرگتر و بعضی در طعم و بعضی را رائحه شبیه به بنبر و انشویه
 و بر از یانه و غیر اینها از طعم و رواج و بعضی مختلف الا جزاء و قوام و طعم و در بعضی یتوج کمی همین در محل اتصال ثمر
 آن بشاخ درخت و در بعضی یتوج بسیاری حتی در زیر پوست آن نیز مییابد و بهترین آن بسیار شیرین شاداب مستوی القوام
 بی ریشه خوشبوی خلیل الیتوج آنست و آنچه برخلاف این اوصاف باشد همگی یا بعضی بد و مقر و بهترین اطوار خوردن آن
 آنست که رسیده آید آنرا بدست بماند تا نرم گردد و سر آنرا ببرند تا یتوجی که در آن است و در شود و بکنند تا تمام
 آب صافی آن خورده شود و ریشه آن خورده نشود زیرا که ریشه آن ثقیل و نغاض و قابض شکم است و آب آن ملین و یتوج آن
 چون بزرگان و لبها برسد باعث هوش و جراحات میگردد و بی ریشه آید آنرا که اندک سخت باشد سر آنرا برید و که
 یتوجیت آن دور شود و هر دو طرف آهسته آنرا برید و تناول نمایند که این نیز بهترین طور است و حیف است که انبه بزرگ
 قسمی از آن را که در رنگاله بعضی جاها مثل مالد و اطراف مرشد آباد که در چونه کهای و با که و دیگر جاها و در عظیم آباد
 پر کته ملکی میشود نرم گردد و بکنند برای مکیدن انبه شیرین خشبو که آب رقیق داشته باشند و اگر ریشه دار هم
 باشد مضایقه ندارد و قسمی انبه در رنگاله می شود که در بلاد دیگر نیست که آن را کچوه و امی نامند سبز خام آن
 شیرین میشود و بعضی از اقسام این در زمین کثیف و خوش میشود و بعضی در بختکی بد طعم میگردد و در بعضی بلاد دیگر
 نیز انبه میشود مانند سواحل بلاد یمن و عمان و همدان و سمل و میا ناب که مشهور و بنیاب است و از توابع لا راست و بعضی
 اماکن دیگر نیز قلی بهم میرسد مانند برفور و خوش طعمی هندی و کهن و رنگاله است و طبیعت آن آنچه خام است سرد و دردم
 و خشک در اول و مولد بلغم و سودا و شیرین رسیده آن کوم و خشک در دوم و مولد خور و غایط سودا و هر چند که آب آن

غلیظ القوام تر باشند و نبات آن زیاده * افعال و خواص و منافع آن مقوی قوی و ارواح و اعصاب و رئیسه و آلان
 تنفس و مری و معد و امعاء و کبد و بناسبت شکل و مقوی منافعه و با و نیکو کنند و رنگ رخسار و بوی دهان و دفع خفقان و سرفه
 و ضیق النفس و درد سربار و دیو امعاء و اسهال بواسیری و ضرب و قولنج و عطش و اعصاب و ضعف و کسالت و سستی بدن و بدن
 و آفریه کردن و اند واد را بر بول آورد و طبیعت را قبض نکند و بلکه ملین دارد و مضر و مضرورین خصوص در خلای معد * و مصلح آن
 آشامیدن سنگین و خوردن جامون و سبب * شاداب با شربت آن که میوه هند است و آب دوغ و آب سرد و قسم لجمی که
 آب آن ثقیل و دیر هضم و نفاخ و رویش دارد آن از آن بد تر و قابض و مورت امراض سرد است و وحک و جرب و دمامیل و غیره
 و مصلح آن اهل متل و زنجبیل گفته اند و نکب که بالای آن قدری بخورند آن مزه و زنجبیل در نمک پیورده به بهتر و مضغ
 جگر و مصلح آن مویز و شاید درین امر شربت زرشک یا سنگین با شربت جامون بهتر باشد و مضر و در نمک و در نمک و در نمک
 منی است و گفته اند جهت فربهی و تقویت با شیر تازه و شکر و تخم و یا قند و عسل و جوش داده معین فعل آنست و خام ترش
 آن مسکن صفرا و متبیه اشتها و طعام و بلغمی و سرد است و مزاج آن سرد و متبوع آن حار و مفرح آن حار و مرطوب آن شبيه
 بر آن حبه انظرای خام نارس که بقارسی نبشته و رسیده آن را این نامند و مصلح آن مالیدن روغن است و بعضی که بدن آن
 رسیده باشد و کل آن و مغز هسته آن بسیار دریا پس و حایس اسهال و مجفف و مسک منی خصوص که اندک پربان نموده
 باد و زیاده مناسبت بقول رحاجت بیا شامند و چون نارس بسیار و کچک آنرا که از شکوخته تازه بهم رسیده باشد خشک نموده هر روز
 یک گرم آنرا با چهار گرم شکر بخورند در روزی و سرعتی نزال و دفع نماید و کوبیدن حافطه سیاه می ماست و مضغه با بیکه
 برک و کل آنرا صران سائید و باشند مقوی دانه ای وانه و مستحکم کنند آنرا است و استیاک بچوب آن رافع بوی دهان و در درو
 خاکستر چوب آن جهت نرف المدم و یک ستور و در برک آن ریختن خشک آن جهت دفع و یاج کرده و بد ستور خان
 پوست آن به خشک کرده نافع با نکر ارسال که بعد از آن بران عضوهای سرد و نرسیده و نیز گرفتن و در آن در حلق جهت زخم
 آن و اگر برک درخت آنرا که خود از درخت ریخته باشد مالید در سر غلیان مانند تباکو بکشند زخم حلق و م را که منفذ آن
 و بینی و تارک سر هر سه شکند و باشد در مدت چهل روز با صلاح می آورد و چون برک تر و تازه آنرا از زخمت چیل و بیخ
 ساقه آنرا فترده و رطوبتیکه از آن بویاید و نه که در بیک چشم میریزد بماند زائل گردد و بیلد و رجوع و چون نه عدد
 مافتد بیخ برک آنرا بانه عد و نخل سیاه با آب نرم سوده خوب ریخته و بر بول اسهال و قی عارض میبندد و که بیل نکرد و بند نماید
 و طلای آب بر که ای نازک آن و همچنین تد هین موی سوزان و روغن که در آن پوست انبه خام بتنهائی ریخته با بعضی ادویه
 مناسبه دیگر آنکه اخته در آفتاب پیورده باشند جهت درازی و سیاهی مومع احتیاط آن نافع و آب افشرد و نمر خام آن که
 ام رس نامند و چغنی و امچور را سوت و حلا و خوشاب و شراب و افشرد و عرق آب آن و قرص هسته آن و قلیه خام و مربای
 آن در قرا بدین ذکر باقت و اعل فند و بیکه انبه خام را در زیر آتش کرده بپخته پس بر آورده پوست آنرا جل کرده و نرم
 میمالند و صاف کرده و تن سیاه که بینی که نامند داخل کرده در ظرفی کرده و نگاه میل دارند هنگامیکه با دسموم و یا هوای
 سمی و یا هوای دی و یا بای بی کسی رسد بزدی قدری از آن با و میخورند و بر تمام بدن و میمالند بزدی بعین الهمی شفا مییابد
 * انکه * بفتح فمز و سکون نون و ضم تائی مننقه و فوائده و فتح لام و هاء لغت عجیبی اند لعی است و آنرا اجل و اران لعی و
 بهندی نویسی نامند * صا * هیست * آن و وصف است یکی سیاه و بیخ آن که در الفروع و وزرک بقدار ربع کولان و فروغ

غلیظ القوام تر باشند و نبات آن زیاده * افعال و خواص و منافع آن مقوی قوی و ارواح و اعصاب و رئیسه و آلان
 تنفس و مری و معد و امعاء و کبد و بناسبت شکل و مقوی منافعه و با و نیکو کنند و رنگ رخسار و بوی دهان و دفع خفقان و سرفه
 و ضیق النفس و درد سربار و دیو امعاء و اسهال بواسیری و ضرب و قولنج و عطش و اعصاب و ضعف و کسالت و سستی بدن و بدن
 و آفریه کردن و اند واد را بر بول آورد و طبیعت را قبض نکند و بلکه ملین دارد و مضر و مضرورین خصوص در خلای معد * و مصلح آن
 آشامیدن سنگین و خوردن جامون و سبب * شاداب با شربت آن که میوه هند است و آب دوغ و آب سرد و قسم لجمی که
 آب آن ثقیل و دیر هضم و نفاخ و رویش دارد آن از آن بد تر و قابض و مورت امراض سرد است و وحک و جرب و دمامیل و غیره
 و مصلح آن اهل متل و زنجبیل گفته اند و نکب که بالای آن قدری بخورند آن مزه و زنجبیل در نمک پیورده به بهتر و مضغ
 جگر و مصلح آن مویز و شاید درین امر شربت زرشک یا سنگین با شربت جامون بهتر باشد و مضر و در نمک و در نمک و در نمک
 منی است و گفته اند جهت فربهی و تقویت با شیر تازه و شکر و تخم و یا قند و عسل و جوش داده معین فعل آنست و خام ترش
 آن مسکن صفرا و متبیه اشتها و طعام و بلغمی و سرد است و مزاج آن سرد و متبوع آن حار و مفرح آن حار و مرطوب آن شبيه
 بر آن حبه انظرای خام نارس که بقارسی نبشته و رسیده آن را این نامند و مصلح آن مالیدن روغن است و بعضی که بدن آن
 رسیده باشد و کل آن و مغز هسته آن بسیار دریا پس و حایس اسهال و مجفف و مسک منی خصوص که اندک پربان نموده
 باد و زیاده مناسبت بقول رحاجت بیا شامند و چون نارس بسیار و کچک آنرا که از شکوخته تازه بهم رسیده باشد خشک نموده هر روز
 یک گرم آنرا با چهار گرم شکر بخورند در روزی و سرعتی نزال و دفع نماید و کوبیدن حافطه سیاه می ماست و مضغه با بیکه
 برک و کل آنرا صران سائید و باشند مقوی دانه ای وانه و مستحکم کنند آنرا است و استیاک بچوب آن رافع بوی دهان و در درو
 خاکستر چوب آن جهت نرف المدم و یک ستور و در برک آن ریختن خشک آن جهت دفع و یاج کرده و بد ستور خان
 پوست آن به خشک کرده نافع با نکر ارسال که بعد از آن بران عضوهای سرد و نرسیده و نیز گرفتن و در آن در حلق جهت زخم
 آن و اگر برک درخت آنرا که خود از درخت ریخته باشد مالید در سر غلیان مانند تباکو بکشند زخم حلق و م را که منفذ آن
 و بینی و تارک سر هر سه شکند و باشد در مدت چهل روز با صلاح می آورد و چون برک تر و تازه آنرا از زخمت چیل و بیخ
 ساقه آنرا فترده و رطوبتیکه از آن بویاید و نه که در بیک چشم میریزد بماند زائل گردد و بیلد و رجوع و چون نه عدد
 مافتد بیخ برک آنرا بانه عد و نخل سیاه با آب نرم سوده خوب ریخته و بر بول اسهال و قی عارض میبندد و که بیل نکرد و بند نماید
 و طلای آب بر که ای نازک آن و همچنین تد هین موی سوزان و روغن که در آن پوست انبه خام بتنهائی ریخته با بعضی ادویه
 مناسبه دیگر آنکه اخته در آفتاب پیورده باشند جهت درازی و سیاهی مومع احتیاط آن نافع و آب افشرد و نمر خام آن که
 ام رس نامند و چغنی و امچور را سوت و حلا و خوشاب و شراب و افشرد و عرق آب آن و قرص هسته آن و قلیه خام و مربای
 آن در قرا بدین ذکر باقت و اعل فند و بیکه انبه خام را در زیر آتش کرده بپخته پس بر آورده پوست آنرا جل کرده و نرم
 میمالند و صاف کرده و تن سیاه که بینی که نامند داخل کرده در ظرفی کرده و نگاه میل دارند هنگامیکه با دسموم و یا هوای
 سمی و یا هوای دی و یا بای بی کسی رسد بزدی قدری از آن با و میخورند و بر تمام بدن و میمالند بزدی بعین الهمی شفا مییابد
 * انکه * بفتح فمز و سکون نون و ضم تائی مننقه و فوائده و فتح لام و هاء لغت عجیبی اند لعی است و آنرا اجل و اران لعی و
 بهندی نویسی نامند * صا * هیست * آن و وصف است یکی سیاه و بیخ آن که در الفروع و وزرک بقدار ربع کولان و فروغ

آن شبیه بریسه بنطالان و طعم آن تلخ مانند دانه شفتالو و برک آن اموه مائل بسرخشی شبیه بنعم الثعلب و کوفت شبیه به برک
 پرمیاریان است و صفت ورم سفید و عامه اندلس این را بقیه نامند و برک آن مانند برک هنام و مائل بزردی و باخشور است و
 طعم آن شیرین و بوی آن اندک تنبذ و با عطریست مثبت آن اندلس و چین و کوهستان قبت و بعضی گوهای هند و مورنگ و
 لاسه که متصل بکوهستان خطا است و غیره **طبیعت سفید آن** در ورم کرم و خشک و حیاه آن در ورم **افعال و خواص آن**
 مفید آن در دفع هم ورم ضعیفتر از قسم حیاه و محال نفع و رفع کنند و ریاح و ممکن اوجاع باطنی باز و جهت لسع ورم نافع مقدر
 شربت آن تاد و متقال و بیخ آن کشند حیوانات و اموات و محرک باه و صنف سیاه آن در تریاقیت قائم مقام قریاق
 فاروق خصوصاً در اوجاع بطن و اوجاع ارحام نافع و مجرب حتی آنکه بعضی گویند آن گیاههای سمی را که در حوالی
 آن و آن در یکجا مبرور چنانچه گفته اند بسبب شیرینی طعم چون نشورند و از آن احساس مهیت نمائند بزودی بسوی
 کراهه افتله میل مینمایند و آنرا محضورند و نبات می یابند از سمیت آن و مهبی و مستحق مصله و نجو و محال مواد بلغمی و نشه
 آن در شراب قاطع بواسیر و حمل آن مقوی رحم و محلل ورم آن وضاد آن متال اورام سائر اعضا و تدمین بزور آن
 موجب درازی مویات مقدر شربت آن یک قیرا طو زیاد از آن مورث خنثی و کرب و تفتیف و طوبات و مصلح آن روغن

کنج و شیرینی است.

انثلیس **بفتح همزه و سکون نون و فتح ثای منله و کسر لام و سکون یای مثنا** کثناخیه رسین فومله لغت یونانی است
ماهیت آن دوتوع است یکی کبیر و آن نباتی است مابین شجر کاه و صبت آن شوره زارها و مواضع آفتاب و رو برک
 آن مانند برک عدس و نرم و شاخهای آن خشن و بلند شیرینی و بیخ آن کوچک و باریک و کل آن سرخ مائل به بنفش و بد بو و تخم
 آن در غلافی رقیق و نوع دوم برک و شاخ آن بزرگ تر شبیه بکما فیطوس و زغب آن از آن زیاد و کل آن از آن کوچکتر
 و مائل به بنفش و ثقل الرئیه و بسیار بد بو **طبیعت آن** گرم با عتدال و خشک در اول **افعال و خواص آن** محلل
 بسیار و باقبض اندک و جالی چون از کل و بیخ و یا تخم هر دوتوع آن برایشانند عسر البول و وجع کرده را نافع و با سنگین
 جهت صرع و ذرور هر دوتوع آن مدمل قروح و حروح و حمل مسوق هر دوتوع آن بار و غن کل و شراب جهت اورام
 حار و رحم و جراحات آن اما نوع دوم لطیفتر و در وقت جالیه ضعیفتر از اول مقدر شربت آن تا یک متقال است

انجبار **بفتح همزه و سکون نون و کسر جیم و فتح یای موحد و الف و راء** مهله مشتق از جبر است **ماهیت آن** نباتی است
 بلند و قاشی و اکثر بعلقی و آنچه نزدیک آن باشد میبچد و مشک میسازد آنرا برک آن شبیه به برک و طبعه و یانند که زغبی مانند
 غبار زشتهای آن قویتر از رطبه و مائل بسرخشی و کل آن سرخ و بعد از ریختن کل غلافهای کوچک از آن بهم میرسد و در آن
 نتههای ریز میباشند و بیخ آن خشبی و سرخ و مستعمل ریشههای باریک آن است که آنرا لسی انجبار نامند خواه تر باشد خواه
 خشک و بو مستقیم آن و این بهتر است و عصاره بیخ تازه آن نیز و مثبت آن بلاد تمام است در کنار رود ها و میان جویها
طبیعت آن سرد و خشک در درجه سوم و جالینوس گرم و خشک دانسته **افعال و خواص آن** نافع از نفوذ
 الدم جمیع اعضا و صا از سینه و روده و بواسیر و حابس اسهال مزمن و نزلات از غیر اذیت و ممکن قوی و معوی اعضا و اما
 وجهت تبکین التهاب صغرا و غلیان خون و هل تازه و مزمن حتی زیول و ضعف اشتها و بول الدم و مدله تازه و مزمن و دفع
 عموم را لتاح افزا و عروق مقعد و سحج و اسهال کمدی و شکستگی اعضا و کوفتکی عقل و فسق و متک آن نافع چون یکدرهم

بوزن آن زعفران است و این انشعاب است شیخ دارقانی که نوشته که کوبند چون زن بعد از حیض بلا فاصله در روز یک روز
 قفسه انجیل این بخورد تا یک هفته هرگز آب نهد و قفسه صندل و که سفید آن باشد یا سیا * بیج آن در افعال قوی تر از سایر
 اجزای آن است ملاهی آن مجلل و رام و مانع زیاد شدن خنثای و بر ملتحم زخمها مقل از شربت آن تا نیمه منقال کوبند مغشوش
 و معده و بطن الهی و مصلح آن عمل است جوارش انجیل و منکببین و منخل ساق و معجون آن در قرابادین کبیر ذکر
 یافست و بیان صغ آن که حلتیت است در حرف الحواصله آمد انشاء الله تعالی

* انجیر * بفتح حمزه و سکون نون و ضم جیم و فتح راء و مصلح و مالفت فارسی است یعنی تریض و بلنت دارا زکونه و بتوکی
 کیفیت و بیند و اتکن و بلا طینی اریک پریم و بلنت کیلان هر تیکه کوبند * ماهیت آن نباتی است برک آن پر تشو و ف
 و انور و بر خا و ریز و بنا و مایه ساق آن ظاهر تر و چون ملاصق بدن شود باعث حرمت و سوزش و خارش گردد و کل آن زرد و نیم
 آن نرم و براق و با انک پهنی و مائل بتیرگی از کچیل بزرگتری لجمه شبیه بزرگتان و مستعمل تشم آن و بهترین آن سنگین مائل
 بسایه است * طبیعت آن در اول صوم گرم و خشک و در دوم گرم گفته اند * افعال و خواص آن ملطف اخلاط
 لزج و جاذب و مقروح اعضا و محل ارام صلبه و مل و بول و حیض و شیر و عرق و مهبی و مایی سینه و شش و معده و مفتح فم و رحم
 و معده و جگر و صبر و زوآشامیدن آن و آشامیدن برک مطبوخ آن با ماء الشعیر جهت امراض صدر مانند ریه و نفس و الا تصاب
 و تنقیه سینه از اخلاط لزج و غلیظه و کد اشتن برک کوبیده آن در بینی قاطع رعاف و حمل نیم منقال آن با مر یا ملما صغ
 بغایت مدد حیض و ضامد برک تازه آن جهت حبس رعاف و برآمدگی رحم و تحلیل دیبله و کشودن در مل و قطع ثالیل
 خصر و با عمل و جهت التواء عصب و بانگ جهت جراحات شک و دیوانه گزید و با صوم روشن جهت سپرز و بخت آن با
 روشن زیتون جهت ورم بنا کوش و ضامد و ماد آن بانگ جهت قروح و بیج آن با ماء الشعیر جهت تنقیه سینه و شش و تخم
 آن جهت ریه و سرفه و آلات تنفس و استسقا و اخراج مایه اصغر و بلغم لزج و علل طحال و زکوده و تقویت باه و با منکببین جهت
 تسکین وجع طحال و پهلو و زکوده و رعایت و طبیع آن با اصل السوس جهت تنقیه منانه از چرک و آشامیدن آن با نیم کوس
 و شیر کوفتن بغایت مهبی باه و با شراب مسهل بلغم با عتال و بد مترو و برداشتن قتیله آن با عمل و حمل آن ملد و رطوبت و
 ضامد آن با عمل جهت زک کردن قصبه و با مر اهر جهت قروح و سرطان و پستهائی جهت تحلیل اوزام و بد ستر ضامد
 برک آن و طلاهی آن با عمل بر قصبه و کچیران متحرک باه و مضغه عصاره آن محل ورم لیه و زرد تشم و برک خشک آن
 جهت تجلیف زخمهای متاکل و سرطان متقروح نافع بی لذع و حلائی مضر کرده و اعمام صغ آن صغ عربی و کثیرا و مصلح آن
 عتاب مقد از شربت آن تا حد درم زیاد به بران مهک مصلح آن آشامیدن اشربه میروده و آب میوه های بارده و چیزهای
 لعابی مغزی بدل آن قرد مانا است با حرف و دهن آن در افعالی مذکور و خصوص تقویت باه اقوی از بزر آنست و همچنین
 در امراض و در قرابادین در ادمان ذکر یافت

* انجیر آن * بفتح حمزه و سکون نون و سکون جیم و سکون یای مثناة تحتانیه و کسر راء و مهمله و الف ملوده و دال مهمله
 و میم * ماهیت آن مترجم صید به ابو یحییان در صیدیه خود نوشته که میوه است بزرگ ترا ز جوز و رنگ آن سیاه مائل
 خاکستری و حبابی و در پهنی و گردی با انجیر مانند و بیند آنرا کله کوبند و در کوه های کابل بمیاری بود و آنرا زنان بیبخت
 و بی بی بکار میبرند و چنین آورده اند که در آن کوهها که منبت این درخت است حیرانیست که به خروش مشابیه دارد

و در کجاست که گوشت آن را بیند آن حیوان متابعت آنها نمود و در پی آنها رود و شیر از ایشان بکشد و در که گوشت این حیوان را بنخورد در ساعت دیوانه شود و این حیوان را عادت آنست که در زیر درختی خیمه که آنرا انجیر آدم گویند و نموده درخت آنرا چنان نشان داده اند که شاخهای آن بدرخت بید مشابهت دارد و چون شاخ از آن را بامیزم همینند و بر او در زدن سر که بآن آتش گیرم شود او را عجبی افتد و بی خبر شود

۱۷۷۱ اندر و صابون * بفتح حمزه و سکون نون و فتح دال و ضم راء مهمله و سکون واو و فتح صاد و الف و ضم راه مهمله و سکون واو و نون لغت و نانی است و بعضی عطاران آنرا انیاس و فاس یعنی تیرنا منکبیه متباهت برک آن بتبر * ما بهیئت آن نباتی است ثمنی منبت آن زواعتهای کدوم و چون برک آن ریزه مانند برک نشود و تخم آن سرخ رنگ و قوی شکل و در میان آن نقطه سفیدی تلخ طعم با عفو صفت که آنرا راعان نامند در غلافی شبیه بغلاف خرگوش شامی رد و تابستان میرسد * طبیعت آن کرم و خشک در اوائل سوم با قوت نافذ کثیف * افعال و خواص و منافع آن مفتوح و مطبوع و قابض و نیکو است از برای معده و چون بیا شامند از آن مقدار دو درهم تفتیح سه احشائشاید و همچنین مائید و برک آن و چون با زیت طعم نمایند و بیا شامند جهت طحال و عسر و لبون و اسهال طبعان نافع و حمل آن با عمل بعد از ظهر قبل از روی مائع آب پی است و حکیم میرحیدر مؤمن نوشته که مؤلف جامع تبیین آن و السان العصاره میل اندک.

۱۷۷۲ اندر همان * بفتح حمزه و سکون نون و فتح دال و ضم راه مهمله و الف و فتح ما و ضم و الف و نون * ما بهیئت آن درانی است کرم نای معروف * افعال و خواص آن بالخاصه جهت استطلاق بطان نافع و گاهی استعمال مینماید از آن باک منقلاد و مقلاد و نیم مفرد و با بالاب و با آب کرم مقوی فعل آن است بد آن بوزن آن کل از منی یا پوست انار و نصف وزن آن صندل سفید است.

۱۷۷۳ اندر و طالیس * بفتح حمزه و سکون نون و فتح دال و ضم راه مهملتین و سکون واو و فتح طاء مهمله و الف و سکون لام و سکون یای مننّه تحتانی و وسیم مهمله لغت و نانی است و در مغرب کلنج و ملاج مانند * ما بهیئت آن نوعی از نخود بوی است و حکیم میرحیدر مؤمن نوشته که ظاهر نوعی از قالی باشد منبت آن بیشتر سواحل دریای روم است کجا دان سفید رنگ و بی برک و شاخ آن باریک و تپک طعم و تلخ و در آخر میل بسرخ میماند و تخم آن در غلافی مانند غلاف نخود در انتهای ساق آن روئید * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن محلل و مفتوح و مجفف و ملبر بول و آشامیدن تخم آن و طبیح خشک آن و جلوس در آن و طلای آن عجب اطباء است جهت استسفا و نفوس و عسر البول و سنگ مثانه و احتباس حوضه و با شراب مد ارشربت از تخم آن یکم مثقال با شراب و امثال آن و از طبیع آن با شکر یا سرکه تا ربع رطل

۱۷۷۴ اندر و طون * بفتح حمزه و سکون نون و فتح دال و ضم راه مهملتین و سکون واو و ضم طاء مهمله و سکون واو و نون * ما بهیئت آن برکی است شبیه برک بید خشک شده و از آن عریض تر * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن مفتوح سه احشائیه جهت درد مفاصل نافع * آنزروت * بفتح حمزه و سکون نون و فتح زای معجمه و ضم راه مهمله و سکون واو و توی مثاقه فوقانیه و بعین نیز آمده با صفهائی کثیر و اگر در یک و بیشتر از یک در و بر روی کحل غارخی و کحل کرمائی و بید و لای نامند * ما بهیئت آن صنف

درخت خاردار است که آنرا شاکیکه نامند ببلبل می دوزند و برک آن شبیه برک موز و برک درخت کندر و منبت آن بلام فارس و ترکستان و سرخ و سفید مائل بتردی میباشد و بهترین آن سفید مائل بزرده تازه است که در بلبل کی مانند کندر مغار و زرد شک و طعم آن تلخ باندک شیرینی میباشد * طبیعت آن گرم در آخردوم و خشک در اول آن * افعال و خواص و منافع آن ملین و محال و یاح غلیظ و مفتوح مد * میخفد بی لفع و بوابت قروح و جروح و غیره و بهترین مسهلات باغم است و جاذب آن از مباحل و از عمق بدن مخصوص یا ترید و مله و سکینج و امثال اینها و با عرض مسهل صرا و مغری و مدمل و علم و جابر و ثی * امراض الراس و العین و الاذن آشفه میدان آن با روغن تخم بید انجیر جهت رفع تشنج احتلائی مفید و چون آنرا با شیر دختران جلد بر نموده در چشم کشند بتهائی و یا با ادویه مناسبه جهت رفع رم و چسبید کی بلك چشم و رفع نزلات و جرب و سلاق مفید و چون با مر و ارید و مرغان سوخته و نبات سفید یا سوریه سوده ذرور سازند جهت ازاله بیاض عین صاحب تبار که میجرب دانسته چون جوف پیل ز را خالی کرده و آنزروت مفید پر کرده بر آتش گذاشتن تا بجوش آید پس آب آنرا در کوش بچکاند در د کوش را ساکن کرد اندی و چون با غسل سرشته و فیله بدن آلوده در کوش گذاشتن جهت پاک کردن چرک آن بیماری مؤثر * امراض الفواصل و غیره آشامیدن آن جهت وجع مفاصل و ورک و عرق النساء و اخراج کرم معده و اعضاء و اسقاط جنین مفید و در تسهیل مهزول بغایت مؤثر و گویند چون بنجید رم آنرا با سحر طیرا طحیر البقر که عوام اندر زاکویند و ده درم با رجیل مخلوط کرده چهار رحه کنند و چهار روز بعد از خوردن چند عدد دزده تخم مرغ نیم برشت بخورند باعث تسهیل عجبی کرد و بعد از آن نوشته که زنان مصر آنرا در آب منی وانه تا نصف روز بنفشاند و جهت تسهیل بدن تا ده روز می آشامند اما گویند بچند رم سائید که آن بسبب تسهیل مسام و چسبیدن با حشا کشند است خصوصاً با طلق مخلوب و از اسرار مکتومه شمرده اند و مصلح آن صمغ عربی و روغن بادام است و درگاه مغرد استعمال نمایند باید که با روغن بادام و دهن آن با شکمقل و اشربت آن مغرد از نیم منقال نالد و منقال و مرکبا یا سایر مسهلات یک منقال بدل آن بوزن آن صبر است و استعمال آن در خارج جهت بخوردن گوشت زائیل و پاک کردن چرک زخمها و قطع سیلان خون و رویدانیدن گوشت صالح و التمام جراحات و رفع آثار جدری و با نظرون جهت ورم سینه و ختا ز که در حلق بهرمسد نافع و طریق تشویه آن آنست که بگیرند آنزروت را و گویند با شیر لاغ و با شیر دختران خمیر کرده بچوب کز بکیند و در تنور گرم بپا و زنند تا رطوبت آن خشک گردد و اندک برشته شود پس بر آرد و استعمال نمایند و اگر یک مویه دیگر گویند با حقیقه تخم مرغ سرشته بد ستون باز تشویه نمایند و بهتر و با اعتدال اقرب میکرد خصوصاً برای اکثر امراض عین که استعمال آن بی تشویه حائز نیست و حب آنزروت و د و از ذرور و سمنه و شیاف و ضماد و فبله و قطور و مرهم آن در قرابادین کبیر ذکر یافت

* انسان * در اجزای بدن او مباح و مضار بسیار است و بهترین آن جو ان و صبیح المزاج نام الخلقه ساکن در بلدان معتدل است چرک کوش او مولد ریا و بیهوش کنند و ضماد آن جهت شقیقه و احتکال آن جهت رم و رفع بیاض چشم نافع و استخوان آن مولد امراض مملکه و ملأ و است آن مورت کوری و ذرور پوسید که آن در منع آكله میجرب خصوص استخوان کله سر و آشامیدن سوخته آن سه روز هر روز یک منقال با هموزن آن شکو جهت صرع و مفاصل و نفرس و عرق النساء آزموده و آب دهن او ناشتا کشند که کرم کوش و محلل هوای که در کوش رفته باشد و قریاق کزیدن عقرب و رتیل و دفع قورباکف

و آثار قروح و طرند و بیاض عین و کشنده ما راست خصوص آب دهن ناشتا صغیراوی مزاج و یا سر کین کتبخشک جهت قطع نایل
 و قویا و پستهائی جهت قطع نفز الدم و اند مال جراحات و یا غسل جهت کف و جلای آثار قرحه نافع و چون بکند مراد دهن
 صغیر نماید خصوص ناشتا و برآورام و دما میل کند از نخل لیل و قشع دهن و چرک بین دندان ناشتا جهت رفع قویا تازه
 و قویای اطفال و کف و آثار جلک مفید و زهره او منمن بدن و خون حجامت و فصل را چون بر نقرس و مفاصل و عرق النساء طلا
 نمایند جهت تسکین و جمع آنها نافع و آشامیدن آن مورت و بلاد و طلای خون حیض جهت تسکین درد های معذب و التیام ناصور
 مفید و خوردن آن سه قاتل و دهن آن مانع حمل و فتور لثه حیض جهت رفع تب لوزه و منجر دانه استه اند و بول آن خصوص
 بول اطفال و از آن شخص خود نه از غیر آشامیدن آن ناشتا جهت سرفه کهنه و عسر النفس و سوزن و اشتها و یرقان و عسر
 البول و جرب متقروح و حکه و قروح خبیثه و قویا و آب بنخود و یا ماء العسل جهت رفع یرقان و قطور آن جهت درد چشم
 و بیاض آن بتخصیص که با عسل در ظرف مس بسبار جو شالیله باشد و بجهت طرفه نیز و ریختن کرما کرم آن بر زخم جهت
 جیس خون و شستن چرک جروح و قروح بآن و جالی جوب متقروح و حکه و قویا و نمک بول آن که آنرا در ظرف مس
 جوشانده نمک ازان بکوبند جهت رفع بیاض چشم و کف و جرب و در انعال مانند شیر زق است در حدیث است که از حضرت
 صادق علیه الصلوٰه و السلام سوال نمودند از آشامیدن بول انسان از برای مرض فرمودند نیا شامند آنرا سائل عرض
 نمود که مریض محتاج است بآشامیدن آن فرمودند اگر چنین است که دوائی دیگر نمیباشد پس باید که بیاشامد بول خود را نه
 غیر خود را و از آن حضرت علیه السلام سوال نمودند از آشامیدن بول شتر و گاو و کوفتن فرمودند نعم یا پس یعنی
 آری باکی نیست و فلفله طفل که غذای لطیف با آن خورانیله باشند نفو بخ خشک آن در حلق صاحب خناق و ورم گلز و بستر
 ضما د آن با عسل جهت تحلیل آن و طلای آن جهت تحلیل حمزه و التیام جراحات و رفع عفونت اعفا مفید و آشامیدن
 یک منقار آن جهت رفع برقان و سمیت جراحات حربه زهره در وقت لیم و حکه و قطع اسهال و بعدیل و با عسل و شراب جهت
 رفع کزیدن هوام و ادویه قتاله و تبهای دانه و آشامیدن یک منعال آن با منل آن نوشادر مصلحت جهت رفع اذیت سموم
 مصلحه مانند دارا شکنه و زیتق مصلحه و جرب دانه است و سترن محرق آن جهت ازاله تعفن بدن دندان مجرب و تازه آن
 خصوص بالک جهت آله وضاد آن بر بقی و برص بتخصیص که آن شخص تر مس خورد باشد و در روز متوالی مالیده
 در آفتاب نشیند و طلای آن بر ساقین جهت قروح آن و بزیر ناف با خمیر در آب حل کرده جهت رفع منص و بد ستور آشامیدن
 آن مفید و موی سوخته آن جهت رفع ریه و ریه و واستفا و سموم قتاله و بزیر این سنگ کرده و منانه و منع سفلی موی
 پشیرا و کتال آن برای رفع بیاض عین و قطور آن با روغن گل سرخ جهت درد دندان و کوش و قزور آن جهت آله و نفز الدم
 و تجف جراحات و منع زیادتی زخمها و قروح خبیثه و ساعیه مجرب و مراد آن را نل کنند بهر و با شیر جهت اورام
 ساعیه و روغن آن پستهائی و با بادویه مناسبه دیگر جهت تقویت و مجرب و کوبند آشامیدن ابی که خصیه انسان را بد آن
 شسته باشند جهت ازاله تب و ورم و جگر و جمع نوادفع عظیم دارد و منی آن جالی بهی و برص و کف طلا و مشیمه آن
 مورت جل ام است خوردن آن و چون طفلی را با سموم مبتدیه تغذیه نمایند جمیع اجزا را نفاس و قاتل بود و هیچ
 حیوانی دیگر قابل این نوع تغذیه و سمیت آن با پس حاک نیست و کوبیدن چون انگشت خنصر مسقط را بر دندان و وزن تعلق
 نماید مادام که با دست راست نکرده دشین شده که جراحان و اطباء اهل غزنه و دندان چرک و زرد شده و سیاه را

بسرمان و آلات صاف و سفید و براق میگردانند و دندانان کرم خوردن و کج فاسد شدن را نیز تبنیدن مبتدا ببلیدن نشو که دندان شخص جوان صبح را کند و دندانان فاسدان شخص را سرعت تمام دندان صبح را بجای فاسد میکند و در سه چهار روز صاحب آنرا از تکم بسیار رو خوردن و خائیدن اشیای عذیبه و روان شدن آب سرد و هوا منع منماندن و بشویدن شویا و نه آب بیکرم اکتفا مینماید و مستحکم کود و در بیدار شدن برای این امر دکانی است و همیشه بر در آن دکان ققرا و فر و ماکن برای فروختن دندان خود حاضر میباشد و نیز مسعوده که سابق برین که هفت صد و هشت صد سال یا پیش ازین باشد بر اجساد ملاطین و حکما و بزرگان خود برای حفظ و عدم سرعت فساد و دقت چنانکه مانند صبر و قنوت و غیر و لغط و امثال اینها تا مدتیه میمالیدند و بعد از خشک شدن اجساد آنها در قالب های چوبی میکند اختتام و بعد مر و مدتی دو صد صد سال جمع اجزای آن بلکه بعضی استخوان های نازک نیز مستحیل بدانها گشته و چیز عذیبه برای چسبیدن شبیه بمومائی شده و بعد از آن که آن محل منوع و متروک گشته و بعضی از آن اجساد بدست بعضی اطبا و جراحان آملد آنها در صد و تیرید و امتحان آن آمد و بجای مومائی استعمال نموده در بعضی مواضع مانده مومائی با فاسد و مومائی انسانی عبارت ازین است.

* **انفرا** یعنی همزه و سکون نون و کسر عین معجمه و فتح را و همزه و الف لغت یونانی است * ماهیت آن نجاست است کوچکتر از دخت انار و بزرگی آن میرسد و منابت آن جبال و مخصوص بزمانی نیست و برک آن شبیه ببرک بادام و از آن عریضتر و کلی آن مانند کل بار و از آن بزرگتر و بیج آن سفید و کوچک و چون خشک گردد بوی شراب از آن آید * **طبیعت آن** معتدل و کوند سرد با اندک حرار لطیفه * **افعال و خواص آن** در قوت قریب انحر است در تقویم را سگار و تطبیق نفس و بالخاصه آشامیدن برک و بیج آن جهت رفع توحش و جنون و تقویت حواس و ذهن و بهیم رسیدن انس بغایت مؤثر حتی آنکه چون حیوانات وحشی از برک و شام و بیج آن و با طبع آن را بخورند باعث انس ایشان گردد و صفا و برک آن جهت منع زیادتی قروح خبیثه نافع

* **انفی** یعنی همزه و سکون نون و ضم فار الف و لام و کسر عین معجمه و سکون جیم و لام لغت مغربی است * ماهیت آن نرمی است شبیه بیهی کا و رویت آن مایین شیر و کما و برک آن شبیه ببرک کاسنی و ریزه تر از آن و شمر آن مستعمل نیست بلکه برک آن مستعمل است * **طبیعت آن** معتدل و گرمی و سردی و با قوت محله * **افعال و خواص آن** آشامیدن طبع برک آن جهت اندر ارجح و رفع موم بالخاصه و تطویل آن جهت تسبیل صلاکات و تسکین وجع کزیدن موم نافع و چون در روغن سوسن داخل نمایند بر صورت بمالند باعث قبول ناظرین میگردد و با صفت از آن مشهور است در مغرب

* **انفحه** بکسر همزه و سکون نون و فتح فار و حاء معجمه و هاء لغت عربی است فارسی بنیر مایه و به غندی چاک و چسته بضم جیم فارسی و سکون سین معجمه و تائی مناة و توانیه و هاء و بجای هاء الف نیز خوانند چنانچه رسم اکثر اهل هند است که های آخر کلمات و اسما را با الف بدل میکنند و انفحه هر حیوانی در حین ذکر آن حیوان با خواص و منافع آن انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد و اینها بطریق کلی بیان میشود * **ماهیت آن** معتدل حیوانات شرخراره بسیار و صغیر قریب و بلاد است که بعد ذبح بر می آورند و استعمال مینمایند خواه تازه و خواه خشک نموده و چون آنها اندک بزرگ شدن زکاه خوردن آنز مان آن

را انفعه نمی نامند و آن خواص و منافع بر آن مترتب نمیکردند باجملة طبیعت مجموع آن کرم و خشک در درجه دوم و گفته اند تا درجه سوم است * **افعال** و خواص آن آشامیدن آن جهت صرع و یا هر که و یا با مسکه و یا با عمل جهت صرع بلغمی خصوصا انفعه ارنب که درین باب اقوی است که نوزم آنرا در سر که انکوری حل نموده بنوشند و چون صبیان را قلندری ازان بخوراند ایمن میکند از صرع و انفعه بجمه اسپ و انفعه حیوان بحری که قوی نامند و در دریای روم بهم میرسد قوت و خاصیت آن مانند جنبل بیل ستر است بدستور آشامیدن هر یک از آن هر دو آشامیدن تمامی اناغ میباشند . نافع از برای تملد و کزاز بلغمی و اختناق رحم جهت آنکه ملطف و محال و کد از نفع کل اخلاط منجمه و همچنین و مغلط اخلاط و ترشیه کد اخلاطه و است و لهذا حصول آن با سرکه محال خون منجمد در معده و بتهائی و یا با ادریه مناسبه محال خون و شیر که در معده و منافذ و سایر اعضا منجمد شده باشد و مانع رفاف و حمل و حابس اسهال و بالتا صیه مقوی تلب و مفرح است اما چون بسیار کرم است مهیج غضب زیاد و از فرخ است و حمل آن بعد از ظهر معین بر حمل و آشامیدن مقداری نیم روزم آن با شراب بسبب قوت ترشیایه که دارد جهت رفع ضرر ریش هوا و مسموم قتل و مومع اسهال مزمن و وجع بطن و ترشیه امعا و سیلان رطوبات از رحم که مزمن شده باشد مفید و چون سه روز متوالی بعد از ظهر بیاضا منجمد جهت رفع صرع و گفته اند چون زن انفعه ارنب بر رویا خصیه آنرا با شراب مزوج بیا شامد آهستن گردد و پسر زاید را زاماده دختر آورد و چون مقداری یک باقلا ازان با شراب منجمد جهت تب ربع نافع و چون با خطمی و زیت سرشته بر بدن بکند از نفع پیکان ورمی و خار از آن بر آورد و طلائی آن بر منخرین جهت تطع رفاف و تعلیق آن بر ابهام صاحب جهت ازاله آن مؤثر و انفعه کورخ و بزکوبی و آمو را ستر و کور سکن و خیل بغد ری بخوردی بغایت مہمی اند و امتحان خالص آن آنست که بنماید از نفع بر آن هر انفعه حیوان دیگر که باشد اگر کد اخته شود خالص است یا لا غیر خالص و حب انفعه و دوا و سفوف و معجون آن در قرا با دین کبیر ذکر یافت

* **انکول و اسکول** * ماهیت آن حکیم میر عبدالحمید نوشته درختی است فندی برک آن شبیه بپوک شفتالو و میوه آن شیرین و مغز نشم آن بسیار چرب و لحم آن تلخ و با عفو ص * **طبیعت** آن کرم و ترند در دم * **افعال و خواص** آن ضد آفات جهت استسقا و آرام و دفع زهر جانوران و زهر ازارافع و شر آن ملین طبع و دافع فساد خون و بلغم شور و جهت سوزش اعضا و دفع شیخوخت و سرعت انزال و تقلیل منی نافع و درایام طاعون چون تک عدد از تر آن را با آب سائیده بر بشره آن طلا نمایند به خیریت کن در شفا یا بلد و کوبیدن مجرب است و اگر تخم آن را کوفته در آب آمله مقشر هفت مرتبه تسقیه کنند پس خشک نموده از آن تخم و بدستور روغن کیندر روغن برآورند و از آن روغن ناچهل روز سعط نمایند هر می سفید را سیه کردند و اگر از چوب درخت آن سر بر سازند و شب بر آن بخوابند از شر حشرات زهر دارد را مان باشند و آن چوب را چون سائیده بمسوح و ملذوع و صاحب هیضه رده را بخوراند شفا یابد

* **الکیز** * بدفع همزه و سکن تون و سکن کاف فارسی و سکن باء منثا و تحتانی و زای معجمه بلغت صفایه خاوانی نامند * **ماهیت** آن نرم ماده میباشد حکیم میر محمد مؤمن نوشته که امین الله و له گوید گیاهی است متب آن خریم جبال کیلان چون بر روی آن نشسته بر روی زمین بخوابند و روز دیگر آنچه قسم نر آن است باز را ست مشا هله کرد و آنچه مایه آست بهمان

میست بمائل * طبیعت آن گرم و خشک است * افعال و خواص آن ضاد برک خشک آن با آب کوکرد در یکروز
 بهی را زائل کند و تخم نر آن بغایت منعظ و تخم ماده آن موجب شدت شبق زبان و اندکی از آن با شراب منوم قوی بعدیکه
 تاسه شبانه روز شراب آن بیدار نشود و آشامیدن درغن زیتون با آب برقع خواب آن میکند معشاش بر شبت آن نادر و درهم
 * اناس * بفتح همزه و د و نون اول ساکن دوم متولد الف و عین مهمله لغت هندی است * ماهیت آن ثمریست
 هندی معروف و در بنگاله بسیار میشود و خوشبو و خوش طعم نبات آن فی الجملة شبیه نبات صبر و کاذی و برک آن از برک
 صبر و کاذی کوتاه تر و نازک تر و نبات این ازان کوچک تر و تابند زعی و خاردار و از وسط آن ساقی میروید و ثمر آن بر بالای آن
 ساق بهم میرسد و بر سر آن نیز برکهای کوتاه انبوه و ششیل * شده که در یک ساق دو داناس یکی بر بالای دیگر نیز بندرت
 بهم میرسد و چون قوری از سر آن را با آن برکهای بزرگ و پشاند باز میزد میگرد و از آن اناس بهم میرسد و از اطراف شور
 ثمر و بهی نبات آن نبرمانند و رخت نخل و مور و بچه ها میروید و چون آنها را جدا نموده پشاند بجایهای دیگر نیز میروید و
 و از بر نباتی عالی یکسر بعضی مآید و هنگام رسیدن آن بودن آفتاب در جوزا و سرطان است که موسم بارش است در اینجا
 و در نوع میباشد یکی و اناس کونله مینامند و این کوچک بقدر تاریخی میباشد و مغز آن شیرین خوش طعم و رانگه و زرد
 و یک طلایی و دیگر بزرگ و مغز خوب رسیدن این چاشنی ارواندک نارس این ترش و پوست مرد و نوع در هنگام خامی
 سبز میباشد و خانه خانه و اطراف خانه اندک پوست نازکی برآمده و بعد رسیدن زرد مائل به سخی میگرد و دواندک
 براق صیفی و در هر خانه قریب پوست تخمهای ریزه زرد تیره و هر دو نوع آن با رطوبت بورتی جانی بسیار مخصوص نوع
 بزرگ آن و طریقه خوردن آن این است که نوع کونله آنرا یک ورق از پوست جدا نموده با اندک نمک و آب میخورند
 تا بورقیت آن کم گردد پس یکورق دیگر از بالای آن بوداشته که تخمها و خشبیت خانهای پوست آن که در جرم آن نفوذ
 گردد و زائل گردد پس مغز آنرا و رقیقهای نازک بریده و در ظرف چینی یا شیشه بهم میچینند و بعضی بر آن قند و نباتات کوبیده
 پاشین و تا اول مینمایند و قند روی کلاب نیز می پاشند و بعضی بحسب شیرینی ذاتی خود احتیاج بشیرینی از خارج ندارند
 بلکه شیرینی طعم آنرا منحرف میگرداند و نوع بزرگ آنرا به دستور پوست خشبی ظاهر آنرا جدا نموده و قندری نمک بر آن
 مالیده اندک زمانی میکند و آن تا بورقیت آن قندری کم گردد پس شسته یکورق دیگر از روی آن جدا نموده برای
 از آله تخم و خشبیت آن پس مغز آنرا نازک ورق کرده نبات یا قند بر آن پاشین و تا اول مینمایند و بعضی که اندک ترش
 غالب میباشد با نمک خوردن نیز لذت میدهد * طبیعت آن سرد و تر و درم * افعال و خواص آن مسکن حده
 صفرا و مقوی معده و کبد حار و بطبع الهضم مضر مبرودین و مرطوبین مصلح آن خوردن آن بانمک و زنجبیل برورده بانمک
 و بانمک بالای آن خوردن است و یلا و چاشنی دارو آش و مر یا و شربت آن نیز خوب میشود

* انوسیلون * بفتح همزه و ض نون و سکون او و کسر طاء مهمله و سکون باء مثناة تحتانیه و ضم لام و سکون واو و نون لغت
 یونانی است * ماهیت آن نباتی است بی ثمر شبیه به نبات کد و رابن تلخیص کوبیده جهت جراحات تازه بغایت نافع و در
 حال التیام دمل آنها را
 * انیسون * بفتح همزه و کسر نون و سکون یاء مثناة تحتانیه و ضم سین مهمله و سکون واو و نون بحر بی هزارا ز بانج
 الرزمی و الرزایانج الشامی و حب الخلو و کون الخلو و بغارمی بادیان رزمی و زیزه رومی و هندی زندنی نامند

ماهیست آن نباتی است بلند تر از درختی و ساق آن مربع و یاریک و یک آن یاریک و خشک و کل آن مائل
 بسفیدی و تنیم آن در غلافی لطیف طولانی و از راز یا نه کوچکتر و سبز تر مائل بسفیدی و زردی و اندک مثلث شکل و مستعمل
 تخم آن است و بهترین آن خشک و تازه بایلد **آن** است که پوست آن از آن جدا نشود زیرا که خاصیت بسیار اکثر در
 پوست بزرگ است و طعم آن تیز و تلخ باشد و مندی و بنگالی آن ویزه تر و ضعیف العمل میباشد **طبیعت آن** گرم و خشک
 در آغرد و م و تا سوم نیز گفته اند و گرم و در و م و خشک در سوم نیز گفته اند و این واضح است **افعال و خواص این**
 ملطف و محلل و ریاح و جالی و مسکن اوجاع و با قوت تریاقیت و قابضه و مد ربول و حیض و غبر و عرق و نیکو کند و رنگ رخسار
امراض الارواح و غیره از تو ابل مستعمله در اغنیاء اصحاب فالج و لغوه و استرخا و صرع است و بخور و سقوط آن جهت
 در درم بارد و شقیقه و در ارسل و زلزلات بارده و در دگوش نافع و چون بمرکه انگوری ترک کرده و خشک نموده بوداده
 در بارچکه کتاب نیلی بسته دائم بپوشند جهت زکام و زلزلات بارده و خوردن نیم درم انیسون و یک انگ مصطکی کوفته در
 ده درم کفشد مرشته چند روز پیهم بعد از استفراغ بلغم جهت لیث و غس و سبب بلغمی نافع برای آنکه مبلل مزاج دماغ
 و مقوی معده است بس تولد نمیکند بلغمیکه سبب لیث و غس است و چون دو درم آن در آب بجوشانند و صافی نموده
 ده درم جلجبین عسلی در آن حل کرده باز صافی نموده بپاشانند جهت سبب حادث از برد خارجی و از آشامیدن
 ابرویه مختلره مانند انیسون مغیبه و بایلد که بود و باشد غلغله و انخود آب و گوشت خروس جوان متوکل با باز بپوشانند
 یا حلیمیت و مغز حبالتقرطم چون آنرا کوبیده و سفوف نمایند و یا کوبیده باطل قند سرشته بخورند و یا جوشانیده و بتنهائی
 بپاشانند و یا کل قند در آن حل کرده صافی نموده بنوشند جهت مالتخیر با خصوصاً مرقی آن و آشامیدن آب مطبوخ آن
 یا ماء اصل جهت کابوس نافع و سزاوارست که در اوائل فالج یا چهار روز یا مفت روز یا بی که در آن انیسون جوشانیده
 باشد بتنهائی یا با بایلد و جهت جلجبین عسلی در آن حل کرده صافی نموده باشند اقتضای نمایند و ضماد آن جهت استرخا
 نافع برای آنکه در آن حرارت باندک تبخیر می باشد و لهذا تقویت می بخشند اعضا را و اکمال آن جهت سهل کهنه
 مجرب دانسته اند و سنون آن جهت جلاهی دندان و دفع بک بوی دهان و خائیدن آن جهت صلاح بارد و شقیقه و جلاهی
 مجاری تنفس و در دینه و سرفه و ضیق النفس و خفقان بارد و تقویت فم معده و دفع رطوبات آن و رفع اعیان آشامیدن آب
 مطبوخ آن خصوصاً با اصل انیسون جهت امراض صدر و بیهوشی و امراض مذکور و تغذیه سده و جگر و سپرز و کرده و منانه
 و رحم و استسقا و سوء القیه و تغذیه حجاب و تب بلغمی کهنه و قطع سیلان رحم و از الله فضل و تحلیل و قرار ریاح در معده
 و سایر اعضا و در ارشیر و عرق ربول و حیض و تقویت یاده و کرده و از الله سموم قتاله و تهیج وجه اطراف و اسهال و رطوبتی
 خصوص بریان کرده آن در بن امر و چون آنرا بسیار نرم بکوبند و یا باب سائیل استعمال نمایند جهت بواسیر نافع
 و خصوصاً ریسی آن و بخور آن جهت تسکین صلاح بارد و زلزلات بارده و اخراج جنهن و مغیمه و قطره نرم سائیل آن با روغن
 کل در کوش جهت تسکین درد کوش و کوی و ثقل سامعه حادث از صربه و سقطه و استور و مطبوخ آن در روغن کل و آشامیدن
 طبع آن با شکر جهت رفع زردی رخسار زن زائیده و طلای مطبوخ آن در سرکه جهت تحلیل او را و مکش و شش نافع
 مفرا معاً مصلح آن را زبانه و مصلح معرو و مصلح آن سکجبین مفدا رشبت آن از د و درم تا بنجید درم بدل آن
 تنیم شبت و زبانه و کروی و در تقویت باه منل آن انجود است و سنون و تشویه و بریان نمودن آن جهت امراض عین و غیره

آنست که آنرا بحسب سوسن و دونه بسته بکل گرفته در تنور معتدل یک شب بگذارد و بکار ببرد و جوارش
 ایسون و حب و دمن و سوسن و عرق و اقراص و معجون آن در قرابادین کبیر ذکر باد **فصل الالف مع الواو**
 * **اراقیو من** * به فتح میتره و سکون را و وائف و کس و ناسکون یا مشتاقه تفتانیه و سکون را و وسین و هسه لغت یونانی است
 و بکمان بعض مترجمین معنی حد نه است زیرا که کل آن شبیه بترکس است و بسیار کج و کج و انبوه و پهنش و اندرون آن
 زرد و برک آن شبیه به برک کنگدنا و ساق آن بقدر سبزی و ریسطوری انگشتی و امس و کوپن نورانی میباشد و مانند شمع
 در شب میل رخت و ریج آن شبیه به زبرکس و در مصر و شام بسیار **طبیعت** بیج آن باره در او خرد و م و میخفت در اول
 و تخم آن معتدل در حرارت و زبردت و میخفت در او خوب و م و برک آن باره در او خرازل و معتدل در ریوست و رطوبت
 * **افعال** و خواص آن آشامیدن بیج آن جهت حبس اسهال و ادرار و زل و دفع سوم و گردن و زنا و تضاد آن با شراب
 ایض جهت منع رویدن موی مخصوصا تازه آن قبل از بلوغ مانع رویدن و بیلین یا بلع در بر آمدن آن و کندن آستن آن
 بر حق وین و عامه اطفال قبل از بلوغ باعث دیر مستحکم شدن و کندن آستن از وقت مقرری آن معال در شربت آن ناسه در هم
 مفتر کرده مصالح آن کوپن کثیر و تخم آن جهت قطع اسهال مزمن و جرب و جهت یرقان ایض و اسهال نافع مدد از
 شربت آن تاد و در هم است

* **اوز** * بکسر هزه و فتح و او مثل ده زرای * **مجموعه لغت عربی** است و بسیاری از و و بفارسی و فارسی و بهندی و فانس
 کوپن و از اسم جنس مرغابی است و مراد نوع کبیر آن است که قاز باشد * **ماهیت** آن معروف است افلی و بری و وحشی
 میباشد و اعلی آن پرواز میکند و بری آن پرواز میکند * **طبیعت** جمیع اصناف آن تاد و م کرم و تا آخر آن نیز گفته اند
 * **افعال** و خواص آن غلیظ الغل و در بر هضم و کوپن جرم هضم شود مسموم بدن و متحرک باشد است و تخن آن با باز بر
 و مصالح حاره بهتر و مصالح آن آب گاه و آب نار و از اغذیه تازه از برای آوردن کباب و جماع باره آنست جهت آنکه
 گوشت آن شل و ادرار است و چون باز هومت بسیار است که بعارضی سمیت نامند بآبل که بعد از پنج دوسه ساعت و یا زیاده
 نیز انرا در زمین دفن نمایند تا بری هومت آن کم گردد پس بر آورده برهای آن را بکند و نمک آب را شکافته باک شسته طبع
 نمایند و این قلیل الغل از ماکیان است و مهر افخته آن جهت زیاده کردن بیه کرده و در بزانیان سنگ کرده و ممانه
 و انبام قنونی و کلا و فساد امور تر از خوردن آن بز و دی تب حادث میگرد و بکستور مشوی بطون آن با بارز حاره
 چون طفل و در ارجین و زیر و امثال اینها و سکن آن آن لذیذ و غلیظ و بطنی الا نهام و چون هضم شود متولد میگرد از آن
 غل ای بسیار و بکر آن لذیذ ترین جگر و امثال آن است و غل آئیت این از انها بیشتر و سریع الانداز و باز و های
 این صالح الهضم و الغل او مغز سر آن طلاء جهت ورم سقعه آرموده وینه آن جهت تملد و کز از و تشنج امثال و تحلیل
 اوزام باره و صلابت مقده و شقاق آن و قشر جلد و داء السلب و داء الخیه و تریخا و تده منا و بری تشنج شربا و برای اذیت آبی
 کد و رکوش رفته باشد و نظور را و با آرد با قلا جهت ورم پستان منادا بالخاصیه نافع و زرد تخم نیمبرشت آن جهت افزونی عقل
 و تقویت قوت حافظه و حفظ آن و زوال نسیان و سز نه خشک و قطور آن با زیت نیم کرم در ورم جهت احتیاس حیض نافع
 و دم آن با آب و نمک جهت درد منانه و تقویت حصا و شربا بسیار نافع و پوست تخم آن مسحوق جهت اسهال و موی بهترین
 ادریه است و زبل آن جهت سوزنه خشک مغیل و دهن آن در قریب یادین ذکر باد

* **اوسید** * بضم همزه رسکون و او رفتح مین همله و کسریاء موحد و سکون یای مثناة تختانیة و دال همله لغت فارسی است * ما هیئت آن نابورمندی است * طبیعت آن کرم خشک * افعال و خواص آن محلل ریاح و مراد بارده .
مقل اشربت آن یکرم و ربیع آن سرد و خشک و در فعل و طبع مانند لجاج جهت صداع و بواسیر نافع مضرمانده مصلح آن غسل مقل اشربت آن نیم درم بدل آن بیخ لجاج است .

* **اوفیمو** * بضم همزه و سکون و او و کسزنا و سکون یای مثناة تختانیة و ضم میم و سکون و او رفتح یاء موحد و ذال معجیه و الف و مین همله لغت یونانی است بمعنی شبیه بیا در و ج و در مغرب معروف بلمیعه و بعضی اخیون نیز زکة فیلاطاریون نامند * ما هیئت آن نباتی است شبیه بیا در و ج و شاخهای آن بقدر شیرینی و مزغب و ماثل پتیرگی و رنگ آن شبیه بشوینیز و سیا و در غلافی مانند غلاف بزرالنج مستعمل بیخ آن است * طبیعت آن در دم کرم و خشک * افعال و خواص آن ملطف و مجفف بیلغ یکرم تا در دم آن یا شراب جهت نهش افغی و هوام و یکدرم آن با مرصاف و نفل جهت عرق النسا مجرب دانسته اند .

* **اونو** * بضم همزه و سکون و او و ضم نون و سکون و او رفتح میم و الف لغت یونانی است بمعنی مسقط الاجنه * ما هیئت آن نوعی از ابو خلسا است . که موجوده مانند بزرک آن دراز و باریک و نرم تر از بزرک موجوده و بی کل ربی ساق و بی ثمر و ماثل بسیاری و در اکثر بلاد میرود در هنگام ربیع در مواضع خشنه و بیخ آن باریک و ضعیف طولانی اند . ک سرخ و رنگ خون * طبیعت آن بغایت کرم * افعال و خواص آن بسیار تند و تلخ و بسیار سبب و خوردن آن خطرناک و خلای آن محلل مواد غلبه و کوبندن در دم از بزرک آن جهت عسرو لاد و ربیع در دم آن جهت اخراج اجنه زن و مرده مفید و تعلیق آن بدستور

* **اونومالی** * بضم اول و نون و در میان د و و اما کن و بجای نون . لام نیز آند و رفتح میم و الف و کسولام و یای مثناة تختانیة بلغم یونانی شراب عسلی را نامند * ما هیئت آن آن است که بکبرند شراب در چنل و عسل یک چند و بچوشانند تا بقوام آید و یا عسل را با آب انکور بچوشانند تا بقوام آید و نوع اخیر در جلا و تحلیل و تقطیع و انصاف قویتر و هر چنل کهنه شود قوت تلخین آن کمتر میگردد * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن متع و محلل و ملین طبع و مدر و بعد از طعام نباتا استعمال نمود که طاع اشتها و مورث انقلاب معده است

* **اوپیا** * بضم همزه و سکون و او و رفتح نون و یای مثناة تختانیة و الف لغت یونانی است * ما هیئت آن عصاره نباتی است منبت آن بودای عرب قریب بمصر بزرک آن شبیه بزرک توت و بزرک و پر سوراخ که کوبا کرم زد است و کم آب و زیزند از هم و بزرک کل آن زرد و بزرک و عصاره آن شبیه بعصاره ما میثا * طبیعت آن کرم و تند * افعال و خواص آن جهت ظلمت بصر و تنقیه آن و در معده و سلاق بغایت نافع دانسته اند و اختلاف در مافیت آن نمود و اند بعضی گفته اند و طوبی است که از نباتا مذکور می چکد و عصاره آن نسبت و عصاره بودن آن اصح است و بعضی گفته اند عصاره ما میثا است و بعضی عصاره خالص امود است و بعضی عصاره خشخاش امود و بعضی عصاره اناغالس انفی یا عصاره بیخ و کباده خشخاش اسود گفته اند و بعضی گفته اند سکر بزم است که در صعب مصر میوه شبیه بزرک مس و میکزد زبان را چون بچشند و این قول بعین است و بالجمله از ادویه مجهوله المایه است .

* **اورمالی و اومالی** * بضم همزه و سکون و او و راه مهمله و فتح میم و الف و کسر لام و یا آخر حرف لغت یونانی است و آن در آمدن عسل و دانه نیز گویند * **ماهیت** آن روغنی غلیظ و باندک شیرینی است که از ساق درختی حاصل میگردد و هر چند کهنه تر گردد بهتر میشود * **طبیعت** آن گرم و تر * **افعال و خواص** آن جهت جرب رطوبت و درد مفاصل و تاریکی چشم نافع شرابا و کتبالات و بیست درم آن با آب مسهل قوی بلغم خام و مورت سبب و هستی بدن و مدام که عمل آن تمام بشود بخواب نباید رفت

فصل الف مع الهاء
 * **آهال** * بفتح همزه و واو الف و لام * **ماهیت** آن از جمله آغذیه است و آن مرق گوشت و بقول مطبوخه است که صافی کرده و به آشامد و گاه ترشی در آن حین طبع داخل نیز می نمایند * **افعال و خواص** این تابع نوع بقول و افعال آن است * **اهلیج** * بکسر همزه و سکون و او و کسر لام و سکون و با و فتح لام و جیم معرب هلیله فارسی است بهندی و هر و زه نامند * **ماهیت** آن سرد و رخت مندی است درخت آن عظیم و ترکب آن باریک طولانی و شتر آن خوشه دار و گفته اند که آن انواع است مابلی که زرد و بزرگ بایل * است و زرد که متوسط است و چینی سبز رنگ که از آن کوچکتر است و سیاه هندی که بقل و مویز است و از آن کوچکتر است که بقل رجوی است در هندی بلیله جوی و از آن کوچکتر که بقل زریزه است هلیله زریزه نامند و گویند هر یک سرد و رختی است عسله شبیه بهم و آنچه بتحقیق پیوسته همه تر بگل رخت است که از ایندای ظهور شکوفا و اینهای کال بایل کی و منصف هر مرتبه را نامی گذاشته اند و نوعی عسله دانسته و ملا شکوفا خشک آن را که مانند زریزه است هلیله زریزه و از آن بزرگتر که بقل زجوا است هلیله جوی و از آن بزرگتر که سیاه و بقل ار مویز سیاه است مویزک و هلیله زکی و هلیله هندی و هلیله اسود و نامند و اینها همه هسته قندارند و از آن بزرگتر نیموس سبز مائل بزردی را هلیله چینی و از آن رسیده تر زریزه را افلیج اصغر و کمال رسیده زرد مائل بسرخي املس را هلیج کابلی گویند و نسبت آن اکثر بلاد هند و کهن و کبریات و تبارس و بنگاله است و اما آنچه در کبریات میشود بهتر از همه و بعد از آن بنارس و پس بیربوم که در بنگاله است و بر سره و بایل و بزرگ و با قوت میباشد ریائی جاها رینه دارد کوچک و ضعیف العمل و کابلی جهت آن نامند که از راه خشکی اران سمت بیلاد تر و آن و خراسان و ایران میبرند نه آنکه در کابل بهم میرسد و همچنین از هر سمتی که بجنای میبرند مانند بصره و غیره بصری نامند و اما چینی جهت آن گویند که در قنیم الا یام آنچه را از مواحل دریای هند بیلاد ایران و روم و عرب و غیره میبرند و اندک همه را چینی مینامند و اندک مانند دارچینی که در سبلان و رواج آن بهم میرسد و هلیله و زنجبیل که در کبریات و نواح آن علی هذا القیاس * و باجمله طبیعت مجموع آن در اول سرد و در درم خشک گفته اند و خشکی کابلی از سایر انواع کمتر است باعتبار کمال رسیدگی آن * **افعال و خواص** و منافع آن در طب الایمه منقول است از محمد بن سنان از علی بن موسی الرضا علیه التحیه و النقا که گفتند شنیدم از موسی بن جعفر علیهما السلام که تحقیق شکایت کردند نزد ایشان از مرض پس آمدند اطباء و توصیف کردند برای آن حضرت عم عجائب و درینا پس فرمودند آنحضرت عم این بلغم بکم الا هلیج یعنی چرا از نظر شما میرود و در میرود و وقتصاری کنین بر سیدن این ادویه که افلیج رازیانه و سکر است در ابتلای کر ماله ماه متوالی در هر ماهی سه روز متوالی و فکام آمدن زمستان همان قسم و بگردانیدن رازیانه مصطکی در زمستان بد رسته که مریض نمیشود مگر بدو مروت و مجموع آن جهت تقویت معده و دماغ و ذهن و حفظ و حواس و تقنین سد و صدا و مایع و تقویت اوج و رسوا و سودا و رختان

و غنیان و منع صعود ایشان بدماغ و اطای نافر سود که از احتراق صغرا باطل و تصفیه رکب رخسار و استسقا و بواسیر
و یبسی و خونی و حمیات مرکبه در واسطه و لغز نافع و مهمل رقیق بلغم و صغرا بعضی در حمیات مطلقا منع کرده اند استعمال
هللیجات را این قول مسلم و کلی نیست در همه حال بلکه در ابتدا قبل از خفج و ترقیق ماده و فخران مجوز نیست جهت آنکه
لطیف و رقیق ماده را بعضی دفع میکند و باقی را غلیظ متعجیر میکند و اندک وین متور در حقیقتها نیز و این نیز پسندیده و کلی نیست
و علت منع عصر آنست و انضمام و تسلید مسام و عروق اعضا را بقای مواد غلیظه در آنها و در حقیقت اثر دوا را فضیله است
نه مسام که باعث انضمام و انسداد آنها گردد و معمول است که آنرا با دویه ملینه و هفتجه و جاذبه ترکیب میکنند و صرف
هللیله را استعمال نمی نمایند در حقیقتها و در شرح اسباب و در معالجه سرسام صغرا و در حقیقت هللیله داخل است و در متن آن
در دربار گرفته اند که چون با بنفشه و خیار و شنبه و همچنین ملینات دیگر ترکیب نمایند باید که ملا حظ نمایند که قرب یکی
مصادم و مضغ و مبطل قوت دیگری نیاید و مانع تاثیر آن نگردد و لیکن اولی علم استعمال آن است در حقیقتها بخصوصا جرم
و مطبوخ آن که در حقیقتها اصلا آنرا نباید جوش نمود و بلکه نوع آنرا استعمال نمایند نزدشت حاجت و نیز باید که هللیجات را
بسیار نرم نکوبند بلکه عرض رجیش باشد یعنی نیم کوفته پس بروغن بادام شیرین چرب کرده استعمال نمایند تا آنکه باطل
نگردد و فعل آنها را مختص آنها کم کرد و بسبب روغن و سترون دانه آن جهت تقویت لثه و خون رستن ازین دندان و روینان
کوشش آن مقبول و عمل نوع هللیجات مخصوص کابلی در اسهال زیاد و از مطبوخ و صغرفر آنست جهت آنکه صغیت آن
که حامل قوت اسهال آن است در آب می آید و جرم حایس آن میماند بخلاف مطبوخ که در آن نیز قوتی از جرم آن
میباشد و در صغرفر تمامی آن و همچنین ریوند و نیز منقوع و مطبوخ آنها بهتر از خوردن جرم آنها است زیرا که مسدود
قولنج اند بسبب دفع نمودن رقیق اخلاط و باقی ماندن غلیظ آنها مضر ثقل و حایس مصلح آن عتاب و سمستان و مصلح قبض
که لازم عصر آنها است روغن بادام و با کراتاز و قند و ترنجبین و یا شکرمقد ارشیت از جرم آنها تا پنج رهم در مطبوخات
برنقوع است از هفت درم تا ده درم بدل آنها در غیر اسهال پوستا نار و کوبند عصاره خشک هللیله کابلی و زرد
قوی الفعل و اندک آن عمل بسیار مینماید و در قرابادین در اهلیج ذکر یافت

هللیج کابلی بهترین آن زرد مائل بسرخی بالید به مرکز ریشه خسته کوچک آن است که کهنه فاسد نباشد و اقوی
انواع هللیجات است طبیعت آن بعضی در برودت معتدل و در اول خشک و بعضی گرم باعتدال میل اندند
افعال و خواص آن مهمل بلغم و مواد صغرا و مخلوط با خلط و مدبول و جهت صلاح و نمیان و تقویت جمیع حواس
خصوصا حفظ و در صغرا و با شکر سفوف و دوا و روغن بلغمی تنقیه بآن نمودن و مالخو لیا و صلاح حال دماغ و صرع
و لغوه و بتنهائی و با سه وزن آن عمل با شکر سرشته و روزمقدار یک جو زعی و از برای صرع سوداوی با دویه دیگر مانند
بسفاج و اسطوخودوس و حجار منی و حجار چورد و اتیمون مطبوخ و یا معجون با سه وزن آن عسل و کوبند چون
صاحب لقوه بکند هللیله کابلی است بیرون کرده را در دهان کبر و بخاید تا تمام شود و آب آنرا فرو برد و همچنین چون
در جانب مائل کند ارنه یکمده هللیله کابلی را فاعل بخشش آنرا و کوبند چون یک سال هر روز یک عدد آنرا تناول نمایند موی
سفید نشود و مخصوص پرورد آن و بعضی این خاصیت را مخصوص بهیله هندی دانسته اند و با لخاصیه جهت رفع ضرر آبها
و بسیار خوردن آب نافع و قند رشوبت از جرم آن ناعه منقال و در مطبوخات هشت منقال و بدل آن هللیله زرد است و بعضی

همانکه اند و سایر خواص زرد را دارد و مای آن که زیاد از یک سال بران مگشاید باشد مقوی حمل و دماغ و مغز
 هند و باغی و مقوی حواس و جگر است و دانه آن مد ریول و ذرور و محرق آن جهت قطع خون بواسیر و نزف الدم و اعضا و
 تقویت بدن آن ولبه مجرب مضر دماغ مصلح آن عمل است

۱۹۰
 * اهللیج اصغر * بهترین این نیز بلبلد زرد استه کوچک آنست که کهنه نباشد * طبیعت آن در آخر اول سرد و در
 دوم خشک * افعال و خواص آن قریب با اهللیج کابلی است که ذکر یافت مقوی دماغ و جهت دوازده و سوز نافع آشامیدن
 و اسهال بدن برای مرع صغری و آشامیدن منقرع آن در آب رمانین معصور یا شحم نیز چغندر آنکه مسهل صغرا است و
 چون آنرا در درخت کار تازه بریان نمایند پیش بر آورده از روغن پاک کرده فیسکوخته نیم منقال ازان و ربع منقال پوست
 صلب نارجل سوخته مزوج نموده با آب نیم کرم بباشانند سه روز متوالی جهت زخم و اسهال بواسیری و بواسیر مجرب
 و در ور آن جهت دفع رطوبات و حرارت بصر نافع خصوصاً که در زخمیر گرفته بموزانند و یک ستور قطور آید
 خیسایند و آن همین اثر دارد و منون دانه آن نیز مانند دانه اهللیج کابلی است مضر ثقل مصلح آن عذاب و سببسان چنانچه
 اولاً ذکر یافت مقدار شربت از جرم آن تا پنجاه رهم و در مطبوح و منفوع از هفت درهم تا ده درهم

* اهللیج اسود * که اهللیج هندی نامند و قبل ذکر یافت بهترین آن هبایه صلب بی دانه سنگین فاسل نشد * آنست * طبیعت آن سرد
 در وسط اول سرد و در دوم خشک * افعال و خواص آن مقوی حواس و ذهن و حفظ دماغ و مصی خون از سرد و ارواح
 از کدورت و نافع از برای مالخولیا و وسواس سردی و چون بکیرند ازان پنجاه رهم و از حجار مینی مقبول یک رهم
 و از سقمونیا نطاک می شود ربع درهمی حب ساخته با ماء الجبن فرو بردن جهت مالخولیا نافع و مضغ نمودن و فرو بردن آب
 آن جهت لقوه و همچنین نگاه داشتن آن در دمان جانب شق علیل و جهت جلب رطوبت معده و تقویت احسا و در دسیر
 و بواسیر و زمام و دانه آن جهت حبس اسهال و نگاه داشتن آن در دمان باعث سیاهی موی و تقویت آن و تقویت لثه
 بغایت مؤثر کوفتن مضر جگر مصلح آن عمل مقدار شربت از جرم آن تا ده و منقال و در مطبوح تا هفت منقال بدل آن هلیله
 کابلی و در قبض نصف وزن آن عقیص و خمس آن تخم مورد است

* اهللیج چینی * گفته اند از صنف کابلی است زرد مائل بسبزی و سیاهی و کوچک مائل بتل و بر کرم گشت و دانه بزرگ
 * افعال و خواص و منافع آن بسیار ضعیف العمل و الفعل است بحدیکه با وجود سائرا اهللیجات آنرا استعمال نباید نمود
 و هلیله جوی و هلیله زره ترازان ضعیف تر و طریقه احراق و تشویه و مریار و طریقات و جوارشات و حب و دهن کگلانچ
 و رب و سفوفات و شراب و عرق و فیر و زوش و قرص و کگلانچات و ماء الحیره و ماء الفراکه اهللیجی و مطبوخات و معاجین و
 مفرحات و معاجین نجات و تنوعات اهللیج در قرابادین کبیر ذکر یافت * فصل الالف مع البای المتناهیة
 * یا زانو طانی * بکسر مزه و فتح یا و راء مهمله و الف و فتح الف و هم نون و سکون و و رفتح طاء مهمله و الف
 و کسرون و بالغت بونانی است * ماهیت آن مالینی نوشته که بسقور بدن و در راجعه گفته که بعضی مردم
 آنرا از طاریون نامند نباتی است شاخهای آن طولانی بقدر یک زرع و اندک زناده بران و بر کلهای آن از هم دور
 شبیه ببرک بلوط و ازان کوچکتر و باریک و اطراف آن مشرف و طعم آن اندک شومین و بیع آن اندک طولانی و باریک
 * افعال و خواص آن غرغره بطبیع برک آن با شراب جهت دفع قروح خبیثه و دمان و آشامیدن بسج کوبیده

۱۹۰

اهلیج اسود

اهلیج چینی

ایران طانی

و برک آن با شراب و بل ستور مضاد آن جهت ضرر و ارام و آشامیدن برک آن مقلد اریک متقال فاشتا بانیم متقال کند و رو بپا و
بود و متقال و تنم شراب کهنه گرم کرده چهار روز متوالی جهت یرقان و مضاد آن با بر و جهت تسکین اوزام بلفصیه و اوزام
خار و تنقیه قروح و صفه و خوردن کر و مرم از شاح نبات آن با بر کهای حوالی آن همچنان پیوسته بر زمین جهت حمی عصب
و بل ستور کرده چهارم آن با برک های حوالی آن جهت حمی رابع نافع گفته اند

* ایثو کیس * بکسر همزه و سکون یای مثناة تحتانیة و صم تای منلته و سکون را و و کسر لام و سکون یای مثناة تحتانیة و سین
مهمله لغت یونانی است * ما هیئت آن مالیقی نوشته که دیسقوری و ص در اربعه گفته نباتی است برک آن شبیه برک قلموس
یا زغب بسیار و از اطراف بیخ آن بر آمد و ماق آن مربع خشن و غلیظ و شبیه بساق نباتی که آنرا مالیطا نامند یا ساق نباتی
که آنرا قیطون گویند و با آن گیاه بسیاری میرود و ثمر آن بقدر که رسد در هر غلاتی در دانه می باشد و عروق بسیار از یک
بیخ آن میرود و طویل و سطر و چون خشک شود سیاه و صلب میگردد مانند شاخ و منبت آن بلاد اسیلیا و در کوفه که آنرا
ایذی نامند * افعال و خواص آن آشامیدن طبع عروق آن جهت نفذ الدم صلی و خشونت حلقی و سینده و شوره و عرق
النساء و وید ستور و عرق آن باعث که ترتیب نماید

* ایذی ما میور * بکسر همزه و سکون یای مثناة تحتانیة و دال مهمله و فتح میم و الف و کسر میم و سکون یای مثناة تحتانیة و راه
مهمله لغت یونانی است * ما هیئت آن چیزی است شبیه بپشم و مثل بسزی و بر شاخ و بر شاخهای درخت جنگلی متکون
میکردد و در تنگه بن داخ نامند * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن جهت اسهال محرب و ذرور
محررق و غیر محررق آن جهت نفذ الدم جراحات کهنه و غیر کهنه و محررق آن جهت قروح بغایت مؤثر مقلد ارشرب است آن
از د و متقال تا سه متقال

* ایذی یقون * بکسر همزه و سکون یای مثناة تحتانیة و کسر دال مهمله و سکون یای مثناة تحتانیة و ضم حین معجمه و سکون و او
نون لغت یونانی است * ما هیئت آن چیزی است شبیه بصمغ که بر صندل های بنفش جمع میگردد در خشک میشود و صباغان
آنرا جمع منها ایذی و احتمال میکنند و سره رنگ می باشد * طبیعت آن سرد * افعال و خواص آن محلل و طلالی آن
جهت اوزام خار و تنقیه قروح خفیفه چشم نافع

* ایذا اریذا * بفتح اول و سکون یای مثناة تحتانیة و فتح ذال معجمه و الف و فتح همزه و کسر راء مهمله و سکون یای منه
تحتانیة و فتح ذال معجمه و الف لغت یونانی است * ما هیئت آن نباتی است برک آن شبیه برک آس بری و از بیخ و برک
آن چیزی طولانی شبیه بخیرط تاک انکور رسته و شکر آن بر سر آن خیرط می باشد و طعم آن بیه ارباض * طبیعت آن
درد و سرد و در موم خشک * افعال و خواص آن طالع نفذ الدم و اسهال و قروح امعا و حاسب حیض و آتامیدن
دو متقال آن مضاد برک تاز و یا خشک آن و بیخ آن هر دو تر و قابض تر و طالع نفذ الدم همه اعضا در همه وقت مقلد ارشرب
آن تاد و متقال است

* ایریفا رون * بکسر همزه و سکون یای مثناة تحتانیة و کسر راء مهمله و سکون یای مثناة تحتانیة و فتح فار الف و ضم راء مهمله
و سکون و او نون و در بعضی نسخ تحتانی و او و بهر دوزای معجمه دیده شده لغت یونانی است بمعنی التبیح فی الریج و اهل
اندلس آنرا خرمینا منل برای اجتماع کل آن و بسیاری و انبوهی * ما هیئت آن نباتی است ساق آن بقدر ذریعی مائل

ایزاسیس

ایزاسیس

ایزاسیس

ایزاسیس

ایزاسیس

بهر خبی و برگ آن شبیه ببرک تیره تیزک و بسیار کوچک تر از آن و کل آن مائل به منشی و انحراف و در پوشیده به شیب و در وسط آن چیزی بنار یکی موزن شده است غیر منحنی و در بهار سفید میگرد و منبت آن خراب و بارشور و زارها طبعیت آن بسیار سرد و باندک تحلیل **اعمال و خواص آن** ضد آن پنهانی یا با میسج جهت ورم معده و خصه را بکند رجعت جراحات و صبر را بر اعشاء نافع و تیره های میان کل آن یزدید ستور و چون تازه آنرا بخورند فی الحال از خنای آورد و در فعل مانند نظرمول از ای این نیز ملایم است.

ایرسا بکسر و مزه و رسکن یا راء مهمله و فتح مدین مهمله و الف یلقت یثانی یعنی قوس قزح است جهت مشابهت رنگه کل آن بدان و بزوم و بیرون و بیروانی عقار و اسوانی نامند و بفارسی مشهور به بیخ بنفشه است **ماهیت آن** بهخ سوسن آغیا نکر نی یعنی کبود بزرگ و خبی است و بعضی گفته اند که سوسن بوی دلبوس است که سوسن زرد یا سفید و ایرسا بهخ سوسن اجلی است و آن خوشبو و بهن و در از بقدر انکشتی زیاد و بران و پر کره و پوست آن کبود و سرخ و رنگارنگ و مغزان مائل بزردی و سرخی و بعضی بسیار سفید میباشد از وسط گیاه آن جاتی بر میآید و بر سر آن گلی و برگ های آن سه عدد و برگ کشته و زرد آن مرکب از سفیدی و زردی و منشی و بران نقطه های متوازی و اندک خوشبو و برگ های گیاه آن سفید و بلند و بیخ آن سخت و بزرگ آن ماقه و نی صلب سفید و متزلزل از اجزا مائل به سرخی که در خوشبوی آن است که بسیار بلند و تابان و باندک یکد و بوی آن در وقت کوبیدن قوی باشد و بقوت عطسه آورد و بایک که درازا خربهار از زمین بر آوردند و بر بسمان کتانی پیچید و با قلابه ساخته و سایه خشک نمایند که عفونتی در آن راه نیابد و هست **تحلیل** اجزا درخورد و بلند و باریک میباشد و سفید آن که رویه ای است ضعیف العمل تر از آن است و کهنه و گرم خورد و صوراخ دار نباشد **طبعیت آن** درازا خورد و گرم و در خشکی کمتر از آن و کهنه آن گرم تر و خشک تر از تازه آن **اعمال و خواص آن** ملطف و مسخ و منج و جالی و منقی و مسهل ماء اصغر و مر و سودا و بلغم غلیظ و کهنه اند قوت اسهال کهنه آن زیاد است و آثام یلین سه مثقال تا هفت درهم یا ماء العسل امثال کبوس غلیظ بلغمی و مر و صفر نماید **امراض البراس** و غیره ضد آن با سر که در روغن گل بر سر جهت مداع کهنه و بد ستور مطبوخ آن و خواب آورد و صفا دکل آن جهت سکنه و تشنج امتلائی و خذ و رید ستور آثامیدن آن و نیز آثامیدن بهخ و برگ آن از بوی بندر و طبع بهخ آن جهت اختلاج و خدر و ریشه و رعد و سکنه و فالج و احتراق و نزاع صبیان در خواب و نسیان و زیادتی قوت حفظ بل ستور خوردن جرم آن و با شراب ریحانی جهت تشنج امتلائی و تبطیس بحزم آن جهت جلب دموع و رطوبات زائد و از چشم رطوبات برگ آن سرد و زیتونی جهت شقیقه و قطره طبع بهخ آن با سر که در گوش جهت قطع لذات باز دارد و روی آن و مضغه با آن جهت درد دندان بارد امتلائی و تصور لیاة و مضج جرم آن جهت بد بوی خمر و آثامیدن مطبوخ آن و یا جرم آن با می بخج جهت درد میته و شش و رقیق النفس و ریو و مرقد و عسر النفس و ذات الرئة و خنای بلغمی و دفع نظرمول غلیظ محتبسه عسرة اللفع و درد حکم و سوز زبانه و استسقاء و زکمان و تشنج اقواء و احوال و غرق النساء و اعیا و مقص و جهت امساک مبی و کثرت احتلام و جریان مدی بدن و جماع و آثامیدن مطبوخ و بد ستور جرم آن در ورم با شراب جهت امراض رحم و انشقاق و تشنج مدد آن و احتباس غلیظ و قیح و متک و عسل و با سر که جهت کوبیدن مرام وادیه صبه و ورم و سد سپرز و لوز و نافض جمادات و ضد بخته آن جهت درد رحم و صلابت و انضمام دم آن منکامیکه بند شد باشد بسبب غلظت جرم خود و جهت تلین او را مصلیه و مزمنه و خنای و ریو و لینه و قروح و سخته و بد ستور نگین بدن آن

و با هر که جهت هو زراعت سقا و کزیدن هوام و تحلیل اورام و قطع رطوبات هائله از قروح لبنیه و تحلیل آنها و رفع کلسار
نمش و بهق سفید و دلتور باد و چندان خریق سفید جهت کلف و نمش و بهق و با عمل جهت زخمهای غائر و زرد ران
جهت روانیدن کوبش بر امتحان و التیام زخمهای غلظت و دلتور بوی زخمی که ناصور شد باشد و جلوس در طبیعت آن جهت
صلایت رحم و مقعد و امراض بارد و حقیقه بلدان جهت عرق النساء و بوی یوا هیور و قروح غائرة با طبع و بردن لیم زائد
نواصیر و فرزجه آن با عمل جهت اخراج جنین و حصول آن جهت دیدن و کف هین بر و غن آن جهت تشنج امتلائی و کشودن
افوا و عروق بوا میر و رفع احیا و آنرا مبدن آن با هر که با شراب جهت تشنج امتلائی و هتک عضل و رفع سمیت فطر و پنج و کشیدن
جبلی مجنن و بردن و نافض حیات و یک اوقیه آن مهمل قوی و غرغره آن با ماء العسل جهت خسرونت تصبئه و قطور آن
در کوش با سر که جهت رفع دوی و منع نزلات مزمنه و پشهائی در بینی جهت رفع بد بوی منخرین و چون در زیت بنفشه
ثانی و یا بل و در کوش بچکاند کوی کهنه را زائل کرد اند و حقیقه بلدان جهت عرق النساء و امراض رحم مفید بدل دهن
آن دهن العار و صاحب اختیارات کسه که تخم آن از منومات میر به اهت و اگر بیخ آنرا قدری بردند آنیکه درد کند
بکند و زنده آنرا بینند از دامای که بد بدن آن دگر نرسد که آنرا ناسد کند مقدار شربت ابرسانا و دو مثقال بدل آن در امهال
ماء اصغر ثلث آن مافریون بایست منقال شیر و شتر و کوبند مضرش است مصلح آن عمل و جوارش و حب و بدیل و دهن و
قرص و لعوق آن در قرآباد بن ذکر یافت

* ایما رانو طالی * بکسر همزه و سکون یا و فتح میم و الف و فتح راء مهمله و الف و ضم نون و سکون و او و فتح طاء مهمله و
الف و کسر لام و با لغت و نانی است بمعنی هتبه مکرره و در مصر و یونیه نامند جهت مشابهت برک آن با برک زیتون در
ضمایم و صاحب تحفه نوشته که ظاهر از زمین گیاه باشد و نه چنین است و در حرف الزان شاء الله تعالی مابست زمین گیاه
من کور خواهد شد * ما هیئت آن نباتی است زیاده بدو و سیاحتهای آن پر که و ساقی آن باریک و برک آن از هم
منعرق و از برک بلوط باریکتر و کوچکتر و شرفه دار و طعم آن شیرین و بیخ آن باریک و دوازده کل آن زرد و چون بر صحنه
مس این گیاه را طرح کنند ظاهر آنرا بر یک نفره گرداند بغیر غوص در جرم آن * طبیعت آن در آخردوم کوم و خشک و
معدن نیز گفته اند * افعال و خواص آن مجفف و مفتح آشامیدن در و منقال از بیخ و برک آن با شراب جهت بهش
هوام و بی ستور ضا د آن و آشامیدن در و منقال آن بانه قیراط کند و نه اوقیه شراب کهنه چهار روز منوالی جهت یرقان
و طحال و اسهال و نفست حصاة و غرغره بطبیعت آن با شراب جهت مروح و بتور زبان و منع انبساط قروح دمان و تسکین
اوجاع آنها و لاهة و ضا د برک آن جهت تسکین اورام هار و خراجات و قروح و بخور آن مسقط جنین و کف اند
آشامیدن که اسفل آن از جهت تب یومی و کره دوم آن جهت تب نوبه بلغمی و کره سوم آن جهت تب غب و چهارم
جهت تب مجرب و تعلیق نبات آنرا اهل روم و فرنگه موجب اکرام و اعزاز دانسته اند مقدار شربت آن از یک منقال تا
دو مثقال مضر تمل مصلح آن کثیر است

* ایل * بکسر همزه و فتح یای مضاعف ثانیة مشدده و لام و ضم همزه تیز آمل و لغت عربی است آنرا ایل جهت آن کوبند
که پناه داده خود را در مغارهای کوه سازد و بقا رسی کوزن و کاه و کوهی و پهنی باره سینکه با فتح های موحده و الف و فتح را
و عا و کسر سین مهمله و سکون یا و مضاعف ثانیة و خفای نون و فتح کاف فارسی و ما و الف و باره بلغت ایشان دوازده سینکه بمعنی

شاخ است جهت آنکه شاخ آن اگر منتهی بآن واژه شده باشد تاخذه درخت میباشد و بعد از صلب معصیت شبیه بدندان
 در حرم بلکه از آن صلب تر بخلاف شاخ حیوانات دیگر * **ما حیثیت آن حیوانی** است چلبی و غیر چلبی چلبی آن سه نوع است
 یکی آنکه در دانه های کوهی که درختان بسیار باشد میباشد و این را وعل نامند و ترکی جو و بر وجه این از او بزرگ تر و در
 زمستان موی آن مثل بسمه ای و در کرم شرح میکند و بی دانه است و نوع دوم آنکه در کوه های گرم سیر میباشد از وعل
 بزرگتر و این دانه را است و صحرایا مثل و نوع سوم آنکه در کوه های سرد و در میابان و بزرگ جسته و این را بقرجبلی
 نامند و غیر چلبی آن زرد رنگ و توی میکل و در بیشه های گرم سیر میباشد و این را بقرا لوحش و بقرا سی کوزن نامند و بیشترین
 انواع این است و همه آنها هر سال در هنگام بارش شاخ می اندازند و شاخ دیگر قویتر و بر شعبه تر از آن بر می آید و رنگ و کوبند که
 طویل العمر میباشد و بعد از هر سال می اندازد دیگر در آن هم میرسد و این ابعده در همانند عمر آنرا معلوم میتوانست حکیم
 امیر محمد مؤمن در تحفه نوشته که والد فقیر از جن فقیر نقل نموده که او صاحب مفت مغانه را دید بود و نوشته که گویند
 مراره ندانند و چنین است بلکه مراره آن بسیار کوچک است و چون پرشد از صغرا بزرگی خالی میشود و بزرگی آن چپ پیل
 میباشد و این اکم ظاهر میکند و گفته اند چون تیر بر این زنت و بیکان در آن نشیند بر نیاید و چون مشکطرا امشیع بشود
 بر آید * **طبیعت آن کرم** و خشک در سوس * **افعال و خواص آن** گوشت اقسام آن مولد سود و سریع الهضم و مد ربول
 و مقوی باه و مبرودین و گوشت آنچه در هوای گرم بعد از دانه های بسیار ذبح نموده باشند و بختیص که آن حیوان تشنه باشد
 بمیاز کرم و با سمیت است پس باید که در زمستان بعد از آنکه آب بسیار بر آن حورانده باشند صید نمایند و یا آنکه بعد
 از صید بآن آب بخوراند و نکند از نکه که اعطاب بسیار نماید و بعد صید فی الفور ذبح کنند بلکه بکند از نکه تا زمانی طویل پس
 ذبح نمایند و بعد از هم بسیار رنگ دارند که بماند که بزودی متعفن میگردد پس باید نمایند با آب و اندک شبت تا خوب بمیرا
 شود و بار رغن و چیز های چرب تر تارول نمایند و بعد از آن اشریه ملینه شکم مانند شربت انجیر و ماء العسل و فانیل
 بپاشانند و چون شاخ آنرا مانند میزم بسوزانند و مقب از یک مثقال آنرا با کثیر ابوزن آن بپاشانند جهت قطع نفث اللم
 و اسهال مزمن و سیلان رحم و طری و دومی خصوصاً با دانه عینه بر آن و دفع برقان و وجع ممانه و قرحه امعاء و قولنج معص
 و سوز مغیل و چون یا رچه یا رچه نموده در کوزه کلي مطین نموده سر آن را محکم کرده در ترو و یا در تون حمام گذاشتند
 تا آنکه سوخته سفید گردد پس مانند آتاقیاشته اکتحال بد آن نمایند جهت امراض عین و سیلان فضول از آن و تقویه قروح
 آن و سبل و غشاوه و حکه و جرب و غیر معسول آنرا چون با سرکه طلا نمایند بر بوق و بر سر و در آفتاب نشینند تا عرق شود
 مغیل و بار رغن و جهت شقاق دست و پا و آفتامیدن آن نیم درهم جهت طحال و سوزن آن جهت تقویت و جلای دندان
 و طلاهی آن جهت قلاع دندان بزرگان و کودکان بغایت موثر و بر عانه و پستان و ادرا حیض نماید و مضغه آن با سرکه
 جهت تسکین وجع ضرب و بخور آن جهت طرد هوام و تعلیق آن بر زن آبیستن باعث سهولت وضع حمل و غیر الم و اذیت
 و غیر صحری آن را چون با دوسه دانه فلفل بپایند و اندکی بخورند و قند روی بر آن طلا نمایند جهت درد پهلو و تریخ پیه
 آن جهت تشنج و خردن يك مثقال خون پرشته آن بی روغن جهت قطع امیال مزمن و قرحه امعاء و آفتامیدن خام آن
 یا پرشته آن مقدار و مثقال جهت دفع سم السهام یعنی طعمیقون مفیل و مالیق مغز ساق آن و بیه شکنجه آن جهت تحلیل
 رباح و انصاف صلابات و زاله اعیای بارد السبب و مغلوج بعد از استقرار نافع و بدل آن درین عمل زرد و تخم نیم پرشت

* باد رجبویه * بفتح با را الف و سکون دال و فتح راء مهملتین و سکون نون و جیم و ضم باء و حاء و سکون و آو و فتح
 یای منقاة تحتانیه و ما عرب باد رجبویه فارسی است و بری مفرح القلب نامند * ماهیت آن نباتی است بقدری و در نوع
 میباشد نوع اول صغیر و برگ آن لطیف و طولانی و اطراف برگ آن مشرف مانند اره و ساق آن پر شعبه شبیه برسیان و کل
 آن بنفش مائل بسرخ و ریاحی سبز و باطعام مشغورند و این نوع صغیر ریاحی میباشد و در سال تخم آن سبز میشود و ریشه
 آن و تخم آن شبیه تخم کتان و کوچکتر از آن و غیره و این را بغلة اترجیه و ترنجیان نیز نامند و نوع دوم نیز در پوشیده بآن
 و از آن تند تر و برگ آن مائل بتند و بر و این صغیر آبی وستانی نیز میباشد بی ساق و شاخهای آن بسیار از یک بیخ میروید
 و برگ آن با خشونت و عریض و از برگ نناع بزرگتر و کل آن سفید و کم تخم حکیم میر عید مؤمن نوشته که این را در دار
 المرزباد رجبویه نامند و ریشه آن مثل نناع در سال سبز میشود و برگه این نوع را در همت میدارد و جوی مرد و نوع رایگی
 میداند و پنجم است و یا لکنو نیز نیست زیرا که تخم با لکنو باریکتر و بلند تر و سیاه نیلی و تخم این اندک بالید و ترکوتا تر
 از آن و غیره و گیاه لکنو مانند ریحان است و نوشته که تخم با لکنو را کشته گیاه آن را از جمله ریحان متشابه نموده و آن
 ریحان سبز برگ برگ است و در بهار مانند شافرم * طبیعت آن گرم و خشک و در اواسط دوم و منسوب به شتری و بعضی
 صراحت معتدل در گرمی و خشک در دوم گفته اند و این قول ضعیف است و قول اول اتوبی واضح * افعال و خواص آن
 مقوی دل و دماغ و حواس و حفظ و ذخیره و جگر و مغز و مفتح حلقه دماغی و ملطف و دافع کابوس و شمار اکلا رجیت
 و حشمت سوداوی و خفقان و غشی و فواق ریاحی و تحلیل سودا و امراض بلغمی و مقص و امراض و رگین و کرده و دفع سبوم
 مطلقا و ریاضه و دافع و خائیدن برگ آن جهت ازاله بوی شراب و خمر یعنی بد بوی دهان بسیار مؤثر و آشامیدن سه
 در هم آن بانیم در هم بطرون جهت قرحه اما و مقص و سه مثقال آن بایک مثقال نظرون جهت دفع سم فطر و سمارغ مفید
 جهت آنکه ازاله اشتیاق عارض از شراب فطر مینماید و مضغه بطین آن جهت فساد دندان و لعوق آن با عسل جهت عسر
 الفس و نفس انتصابی رسانید و آن از پنچید در هم ناده در هم با شراب جهت گزیدن سبک دیوانه و رقیلا و ریاضه و آن
 جهت امراض مذکوره و تقویت قلب و تسکین و اجاع مفاصل و سبب قوتی که در آنست و نباتی که دارد و بالعارض نیز برای
 آنکه میل و دافع سودا است و با سکه محال خنار بر و منقبی قروح و خوردن آن ناشنا جهت ازاله خفقان سوداوی و غیر
 سوداوی و تقویت مصلد بارد و رطب و لطیف طعام غلیظ و آوردن جشا و خواب بالعرض و طلای آب برگ آن جهت جرب
 سوداوی و زنده و نار فارسی و آله و با تمک جهت خنار زیر و قشره و ریه و نافض حمی در حمام معتدل و ربونیدن برگ آن جهت
 تفتیح سده دماغی و جلوس در طبیعت آن جهت احتباس حیض نافع مضرورک گفته اند مصلح آن صمغ عربی و کل و بدل
 آن در وزن آن ابریشم و در نلت آن پوست اترج مقداره شربت از خشک آن ناده در هم و از تازه آن نایست
 در هم و تخم آن در افعال ضعیفتر از برگ آن و یک منزل آن جهت دفع لرزه و قشره و ریه و مقص نافع مقدار شربت آن تا

دو معال است و شراب و عرق آن در قریا بدین کبیر ذکر یافت

* بالروح * بغنیه با را الف و سکون دال و ضم راء مهملتین و سکون و آو و جیم لغت نبی است و بری جوک و بفارسی
 ریحان کرمی و ریه و خراسانی و پندلای با بری و بلغمی تسلی جنبگی نامند * ماهیت آن نوعی از ریحانست برگ آن ریزه و

ساق آن مربع و پرتاخ و کم بوترا ز ریان کل آن مائل بسرخي و در مصور ریان اجه و نامند بری و بستانی میباشد و خرفی
 است نه ربعی صاحب تفسیر المومنین نوشته که ظاهر انتم شریقی باشد که از غیر از منیا و رند و با شربت قند مشغول و بهترین
 گیاه آن خوشبوی آنست طبعیت آن در دم گرم و ذرات خشک و با رطوبت قلییه منسوب به شریقی است بسبب حرارت
 آن * افعال و خواص آن مفرح و مقوی دل و قوت شامه و فم معده و مهبی و من و رشین و بول و حیض و عرق و منضج و
 محال و ارام و رافع انشقاق و جهت خفان و غشی و صرا النفس و ضعف جگر بار دوسه و سه روز و ریانین سلك مثانه و ضاد
 آن با سوبق جو و روغن کل و سرکه جهت ارام حاره و درم پستان و بتفائی جهت کزیدن عقر و وزن و زدن بری و بر
 پستان جهت تحلیل و درم آن و با شراب حیویشی که منسوب به شریقی است که جز از مغرب است و آن شرابی است عقیق
 بعدا بسبب آنکه آب در با مخلوط با آن میکنند مسکن ضربان چشم و ملاط آن جهت رزم چشم و منع نزلات و تطویر عصاره آن
 جهت جلاهی و سرد معده و خائیدن آن جهت رفع کندی دل و از ریان و رطوبات عارضی سینه و شش و از خاصیت آن آنست که
 چون مضغ نمایند در اثر نزول آناب بروج حمل بخور که تمام دلت آنها برسد سالم میمانند دلت آنها تمام سال از وجع و آلم
 و چون کسی آنرا خورده باشد و عقری او را بگذرد احساس آلم آن نمیشاید و کتب ایشان مخفی است آن در کوشن جهت تسکین وجع
 آن موثر و سوط آب آن با سرکه و کافور جهت رعان و امتشق آن معطس و سزاوار آنست که در این وقت چشمهای خود
 را بر هم گذارد و اول بخوبی بشواید و در وقت عطسه و همچنین در هر عطسه و کوبیدن ملین بطن است و مولد گرم جلد و اکثرا آن
 بسبب تولید ریاخ و اختلاج غلیظ و خلط امراری زدن خصوصا چون با کثرت مانع از استقامت و نامیدن باعث ظالمیت و زدن رکود
 مصلح آن سرکه و خیار و خرقه مقل و با شربت از آب آن ناده متغافل بد آن بوزن آن شوییز و از خواص بزرگ آنست که چون
 اغایند و در افتاب کباب آن گرم ازان مبتول کرد و تخم آن مانع تولید سوز او و جهت مسرول و تحلیل نفخ و ضاد آن بر پستان
 مولد شیر معده و از شربت آن تا سه متغافل نور و غن آن که آب بزرگ آنرا با سه مثل آن روغن زیتون و بچوشانند تا روغن بماند
 طبعیت آن گرم و تند و غالی و آشامیدن نصف اوقیه آن با آب گرم جهت اخراج گرم معده و از کندی آن جهت دفع مواد
 بارده و تحلیل رطوبات و تقویت اعصاب نافع

با نذر هر بفتح با و الف و سکون دال مهمله و اوائ معجمه و ما و واء مهمله اسم فاعلی جنس تریاق است و بفتح جیم اسم
 نامند و کاه را با باقیل میکنند و خاد و هنر میکنند که معرب با دوزخ باشد و کاه دال را می اندازند و با نذر هر میکنند و وجه تسمیه
 آن گفته اند با نذر هر است که یک زار انداخته با نذر هر باشد نامیدن و در قرآن دین کبیر بتفصیل ذکر یافت و آن حیوانی و معنی
 میباشد و هر یک را انواع بسیار است اما حیوانی پس آن سگی است که در شیردان ریازوده و با نذر هر بعضی حیوانات مانند
 بزکوهی و کاکوهی و میمون و قنفذ و خفاش میشود و شیل و شد که نزد یک زهره آن تگون می یابد و چون مطلق ذکر شود مراد
 جحر التیس است که بهترین انواع آن است خصوصا که از بزکوهی که در کوه سار شبا ناکاره فارس باشد و آن با شکل مختلفه
 میباشد و طولانی و فیکلی و من و در بعضی جهت آنکه در هر چه منعقد گردد بشکل همان میشود مثل آنچه بر چوب منضج و با تخم
 آن منعقد شد و باشد طولانی و فیکلی میباشد و این هر دو بسیار خوب است و اگر بر چیزی دیگر مانند استه مرما یا تمر و یا پشم
 بپیخته شده باشد بشکل آنها میباشد و آن چوب و یا تخم مختلفه را مغز فاذهر می نامند و پهن آن اکثر بپشتی است یعنی پشم
 در چوب آن میباشد و آن گرم است چون در آب اندازند زنده نشین میکند و اگر بسیار است بر روی آجر می ایستد

و در روز آن جهت غرب منتهی بنایت نافع و هشتن چشم با آب مطبوخ آن بتهائی جهت در دجشم و بخور آن در آتش جهت کبریا نیدن موام مؤثره مقداره شربت آن تا سه معقال بدل آن قیصوم و برنج سفید و انجوان مفرح خلق مصلح آن غسل و شربت انار و بیه آن کرم و تر و خشک ترود را فعال قویتر از کل آن و یک معقال با غراب و عسل بسیار و محرک باه است و روغن آن که کل آن را در روغن کنجد چهار روز آن اندازند و در آتش آب گدازند و هفتاد یک مرتبه تجلید نمایند تا سه دفعه و یا آنکه در آب جوش در هفتاد روغن بمالند و آب آن بسوزد و احتیاط نمایند که روغن نسوزد را کرد و قدری مضاعف طبع دهند تا قوت آن تمام در آب آید را که خشک باشد نصف وزن تازه آن بگیرند پس مالیده و صاف کرده در روغن کنجد چهار روز آن داخل نمایند و طبع دهند بهتر است * طبیعت آن کرم در دهم و خشک در اول بلکه در خشکی معتدل * افعال و خواص آن محلل اورام بارده و مرکبه و مختلفه و طریقات و تدفین بدن جهت دفع لرزجات بلغمی و سوداوی و در ابر مرق و اعیا و تمسید مسام که از سرما باطل و تبید و تحلیل ریاح محتبس در اعضا و در کمر و مفاصل و نفوس و قطور آن در گوش جهت ثقل سامعه نافع

* باد آورد * بفتح باء موحد و الف و سکون دال مهمله و مد مزه و فتح و او را و دال مهملتین لغت فارسی است و لکنر سفید نیز مانند و عربی شکر که البیضاء و برومی لوفینیقی و بسیاری ساجور و مولف جامع تمبی آنرا عصر بری میداند و یهندی گویند که جوامع است * ماهیت آن نباتی است خاردار بقدر و ذرع و ساق آن بعد از انکشت ابرام و بزرگ قرازا و متلف و سفید و مزه و خاردار و روغن آن مانند قبه خاردار و مخاری بقدر و سوزنی و در جوف قبه آن چیزی مانند پشم و گل آن بنفش و تخم آن شبیه بقمرط و مدور و بعضی شکافی را باد آورد میداند و میگویند شکافی اهم عربی آن است و باد آورد اهم فارسی و تحقیق آن است که در جنس قریب بهم اند نه عین و ان شاء الله تعالی ماهیت شکافی در جوف الشین خواهد آمد و فرق معلوم خواهد شد و مثبت آن که هار و بیشه و تحقیق آن است که ساق باد آورد باریک سفید مدور و تابعدر یک شبر و اندکی زیاده بر آن و در بیخ ساق آن اندک زغبی و گل آن سفید و اطراف آن سه خان نرم نازک بقدر و سوزنی و متصل میان شاخهای آن و تر آن بشکل نمکه اندک طولانی و در جوف آن چیزی شبیه به برز و پشم سفید رنگ و چون کلاه آن خشک گردد با آنرا بر کند و پیرا کند و نماید و لهذا آنرا باد آورد نامند مثبت آن دانه های کوه و ریزگزارها * طبیعت آن گرم و خشک در اول و منسوب به مشتری و گویند در اول سرد و اظهر حرارت است ولیکن برک و تخم آن با قوت بارده و بیخ آن قویتر از تخم آن و تخم آن از برک آن * افعال و خواص آن * برک آن مهمل بلغم غلیظ و سودا و مقری معده و مفتوح مدور و بول و حیض و مفتت حصاة و محلل و با قوت قایفه و مقارم سوم و مضغه بطبع آن جهت نفت الدم شینه و اسهال معده مزمن و در مد معده و تقویت آن و عموال بول و کزیدن فتوام و تپهائی که بسبب ضعف معده باشد و تپه های که بطن بلغمی و سوداوی و استسقا و برقان از لنگ روم تا یک درم و نیم و مضغه بطبع آن بهتر از طبع برک آن است جهت درد دندان ضا آن جهت تحلیل اورام رخوه بلغمی و خاریدن اداء الغلبه باقی تازه آن زائل کنند * آن و صیرب و آب آن جهت رفع تشنگی و البته با و چون بنفید و بر لناع مقرب و نهش مار گدازند بسیار نافع و از خاصیت آن آنست که چون در خانه بیاورند موام بگریزند و نزدیکی آن نکنند و تخم آن جهت کز از خصوصاً کز از اطفال و تشنج و سرفه و تحلیل ریاح و در در و رک و کمر مفید و مضر و مصلح آن افستین بدل آن شامتره معده و شربت آن از تخم آن تاد و متعال

والجبهه در اماکن دیگر غیر شبانگه و لاج آن بهم میسر شد بسیار ضعیف و کم خاصیت است مانند کوفستان منل و دکه بن و غیره
جهت آنکه در کوفستان شبانگه و کیا و متخاصه بسیار میباشد که با قوت تریاقیت است و خوراک آن حیوان اکثر آن است
و در جافاب دگر نیست و منقل آن باد زهر در بزگی و کوچکی مختلف میباشد و تا چهار مثقال دین و شد و رنگ آن بیشتر
خمر زیتونی تیره و یا صاف براق و جرم آن تو بتر یعنی پزده و یا لای برد مانند پیا میباش و گویند که در حین گرمی که از حریف
آن حیوان بر می آید و زدن نرم میباشد و بر سبب من و یا خارجی صلب میگرد و بعد در آ و زدن در دهان می اندازند و
بقلب زبان آنرا بهر شکلی که میخواهند میسازند و لعل بر آوردن از دهان و انعقاد براقی و امسلس میباشد و شاید وجد
برایت و امسلسیت آن مختص همین نباشد زیرا که پود قای زیرین آن نیز امسلس و براق است و بد آنکه آنرا جعل تیر میکنند
از صبر و رنگ و روغن و زای دیگر در هم کرده به شکل باد زهر میسازند و خرق آن است که چون سوزنی را کرم کنند و در آن
فروراند اکثر سوزن زرد شود و دوزدی از آن مشابهه کرد و صلی است و اگر میا و جعلی است و گویند امتحان
خوبی آن آنست که چون با خاکستر سفید مشک بر کف دست بمالند خاکستر سبز پشته گردد و چون قدری سائید و در شیر
اندازند شیر را منجمد گرداند و سائید آن سرخ مائل بسیاهی باشد و سرخ و زرد و سبز آن متوسط است و اصل آن است
که گمانیکه مکرر آنرا دیدند از دیدن جرم و قماش و رنگ آن در مییابند که اصلی است یا مجعول و مصنوع و علامت
بحیوانی که در جوف آن نکلون یافته آنست که اکثر لاغر و با قوت و خوشحال میباشد و از همان امثال خود در ورتهای میگرد
طبیعت آن در آخر درم گرم و در اول سوم خشک و **انفعال و خواص** و منافعی جمیع امزجه و ادفع
اکثر سموم حار و بارده حیوانیه و نباتیه و معدنیه است جهت آنکه اثر آن چنانچه ذکر نموده اند نه بطبیعت و مزاج فقط
است بلکه بخاطر صیقل و صورت نوعیه است و متوی جمیع قوی و از راح و زحوا و اعضای رئیس و حرارت غریزه و یا و مغز
و منتط و مزبل غم است و باطلای آن با آب کشنیز تازی جهت اورام حار و با کلاب جهت غلغله و اورام بارده و با
شراب جهت گزیدن مارانعی و غروب و خانوزان سمی و هوام و تسکین رجع آنها در ساعت و باید که قدری نیز بخورند
با کلاب و آب را زایانه نیز بشور و بنهائی جهت گزیدن و مرهم و زرد آن بر موضع جراحت هوام و غیر آن جناب هم
مینماید و بر سرخ دفع میگرد و با صفتیام آن میگرد و گویند چون شخص را زهر خورانی و یا چند و صمان لحظه فاد زهر
نژوده و اگر در دهان نگاهل اردنفع تمام بخشد و اگر چنانچه در فاد زهر موصوف را در کاسه چینی بکند و ازند و با لای آن شیر کارد و شند
و بعد از آن با نیکه شرب قدری قوت و کیفیت با زهر را کسب نموده باشد بنوشند نفع عظیم میباشد مثل ارشیت آن از یکدیگر با تا در قیوط
و در بعضی امزجه بارده و طبعه و با بعضی مصالحت تا به قیوط تجویز نموده اند و زاده از آن کشته و مغز محررین و صورت التهاب و
امسالم دوی و احتراق خون مصلح آن اشیاء مبرده بد آن بوزن آن جگر الیل و اگر نباشد با زهر معدنی نوع املی و یا زهر صافی
خفاف کهنه و ناز بچند است و کیفیت ظهور و اطلاع بز آن در ولایت نارس وجود و بد و ردا و د و ستور خوردن آن در اول
فصل بهار و غیر آن و محبوب و مفرح با د زهری و در ابادین کبیر بمغصیل ذکر یا نت و میگویند در ولایت کول کند و تلنگانه
که از جد و د ملک دکه بن است از روده و کما و نکوهی و گامیش خنکی نیز بر می آید وافر و بسیار و سبز زرد رنگ و کوچک و
بزرگ تا بیست مثقال و نیکن بی رونق و بی جلا میباشد و بسیار ضعیف العمل و کم قوت و نیز گفته اند که در جزائر بحر هند و چین
نوعی از فاد زهر میورنی بهم میرسد که از روده میورن بر می آید و رنگ آن نیز زردی مائل است و هیگلی شکل و باریک دراز

و شکل دل مرغ نیز و بادشامان آن سمت بجهت اغلا میخیزند و در خزائن شود شکاهه های آن و برای آن خواص و منافع بسیاری نقل میکنند و بکمان خود مانند باد زمهریزی شبانکاره میدانند

باز زهر قندقی * از جمله ادویه جدیدی است که اهل فنك بتازگی اطلاع بر آن یافته اند * ماهیت آن چیزی است صلب و مانند کلوای قویب شکل جزو هوا و برنگ آن و کوچک و بزرگ بمقدار جزو بزرگ اند که کلوای که در زهره بعضی از قندق های چلبی در بعضی از جزا تومک ترک متکون میگردد و گویند که آن چیزی را بتا و به است که جاوه نیز نامند و علامت نکون آن آنست که آن حیوان روز بروز ضعیف و لاغر میشود و از میان قندق مابرای مده جدا انتها میگردد و آخر ملامت میشود چون مطلع گشتند حکم آنرا شکافته بر میآورند * طبیعت آن گرم و خشک در رسوم و منسوب به شتری است * افعال و خواص آن آنچه شنیدیم و مشاهده شد * آنست که جهت امراض یارده و رطبه و دفع بعضی سووم و سوء هضم و تشمه و میضه و واجاع کرده و منانه و تقویت بعضی قوی نافع است و طریقی استعمال آن آنست که در طریقی مقل را بر بسته متقال تا چیل متقال آب شربین خالص صافی میکنند و لخته آن سنگ را با هستگی در میان آن میکنند و آن آب تلخ کرد دیس و آورد * آن آب را بیک نفع یاد و نفع میریض میخورانند و آن سنگ را خشک نمود * نگاه میدارند و این هر چند زود تر آب و آن را تلخ نماید بهتر و قوی الاثر تر است و بتدریج و کثرت استعمال جرم آن اندک اندک بتخلیل میرود و میکند از در آب و آب را در قندق تلخ میکردند و خواص هم کم میشود چنانچه در سینه بکوزار و یکصن و نود قد سی برادره البقل و نواب مبارز الملک معین الی و له خان خانان سید مهر رضا خان بهادر مظفر جنگ در کلنگه از مده تا جوار منی چهار عد دهمین را که در هند دخر و کلان و دودعد دهر و جرز در تار طلا گرفته بودند و بپناه هزار روبه خرید نمود * آورده بودند از آن جمله یکی از آنها که بفقیر داده * بودند چندی در میضه و بعد وضع حمل بعضی نمران را بسبب برودت تغییر حالت شد * بود امتحان شد * نالده * بسیار بیشه های خاوی تممی که مسطر نمود *

باز زهر معدنی * آنرا عبری حجر السج و بازاری با د زمهرانی و زهره مهره نامند و در بعضی لغات معروف است قیاس است * ماهیت آن حجری معدنی است و معادن آن مملکت خطا و جبال چین و هند و جهر و کهن و تبت و قندقار و باختر و خراسان و کرمان و توران و خلیص است که از نواح مدینه طایفه است و بیشتر بن آن خطائی پس قندق هازی پس خراسانی بس خلیص است که خوشبو و خوش طعم و امس و خوش قماش و خوش رنگ و مانند آن سفید و خوشبو و کف از باشد و هر چند این اوصاف در آن زیاد و بیشتر باشد بهتر و اثر آن قویتر است و دیگر آنکه چون با فیون و یا با آب برک نم بسانند تلخی آن مردور از آن کد و با آنکه چون برک نیم را انتخابند و مقارن آن زهره مهره * نالده * بخورند تلخی آن محسوس نکرد و همچنین فیون و دیگر آنکه در یکی از سووم مشروب و یا ممل و غه استعمال نمایند اگر نفع و اثر از آن ظاهر شد خوب است و الا نه و امتحانات دیگر نیز گفته اند و اکنون از آنها خالی از مبالغه نیستند مانند آنکه چون بقل رد و جو از آن را بسایند و بخورد نفعی دهند اگر آنرا هلاک نماید خوب است و الا فلا و آنکه چون برعام سم آلوده کنند آنرا کرم قند بسیار خوب است و الا فی وین ترین آن دکھنی است و گویند الوان مفرد * آن شش است زرد و سفید و سبز و غیر و فخلی و منظر این شش قسم را احقر دید * و الوان دیگر مانند سیاه و مایلین زردی و سفیدی و برنگ و سوه و زرد مائل بسبزی و زرد مائل بسرخ و سبزی شامی و مخطط بسبز و زرد و سیاه و ابری مایلین الوان و غیر اینها نیز بنظر رسیده و جرم

بعضی بسیار صلب مانند قند عاری و شاه مقضو و بعضی مترط مانند خطائى و خلیجى و بعضی رخوماندند که بنی واجهه و
 طبیعت آن بعضی کرم میدانند و بعضی سرد و بعضی معتدل مانند لاجورد و شایسته قول اول باعتبار ال اقرب بصوابه
 باشد و یا بس در دم بالاتفاق **اعمال و خواص** آن موافق جمیع امزجه و دافع عموم ریس و بیش و مقوی همه
 قوی و ارواح و حافظة آنها جهت آنکه فعل آن بخالصیت است نه طبیعت فقط و مانع ضرر هوای و باقی اختلاف میا و اهریه
 و مانع تعفن. اخلاط و از الیه سمیت آنها و میبوی اعصاب و مفاصل و رادع ادرام حار و باره و جهت
 مالینو و لیا و ربو و ضیق النفس و از الیه هم و غم و توحش و خفقان و ضعف قلب و معده و اسهال و قوی و میضه و طاعون و ریا نافع
 شراب با کلاب یا با عرق بیلک مشک و یا عرقهای مناسب دیگر و یا با آب خالص و چون آنرا آب بسیارند و حسب ساخته هر روز یک قبط
 فرو برند تا چهل روز جهت حفظ صحت و منع ضرر هوای و باقی و اختلاف میا و اهریه و منع تعفن اخلاط و از الیه سمیت آنها
 و تقویت اعصاب و باره نافع را زود گفته که آنرا در دفع سمیت بیش بهتر از دویه و تریاقیه مفرد و مرکبه دیگر یافتیم و آن
 با دزمر زرد مانند بسفید و رخوم و جارب و قی مانند شیدیمانی بود و حکیم هاشم طهرانی در رساله فایده خرد نوشته
 که از غریب آنرا این است که شخصی از روی جهل در حالت تخمه فصل کرد و در دشت بلندی در جانب چکر و اضلاع این
 عارض گردید و در آنجا ازین نادان و سائل پرسیدند که هر دفعه یک انگ با خوراک نیکم هر دفعه آزارا و تخفیف می یافتند
 تا آخر روز صحت یافتند و گویند آشنایان نیمه انگ از عرق آن که از تابش آفتاب بهر مسکن جهت از الیه خفقان فی الفور و در
 چشم و اشتعال حسی مجرب است اگر اصلی داشته باشد و از آن اینقدر عرق بر آید و افلاطون در کتاب جامع الخواص
 آورده که آن سم را جنب بیاورد و شرب آن را از آن پاک میسازد و خوراک از سمیت خالص میگرداند
 و هر سم قاتله که باشد هرگاه مبادرت در خوردن آن نموده شود پیش از آنکه از تابش در بدن خورده آن هم مشرب باشد
 یا مال و غریب و یا مسعود و اگر آنرا بسیارند و بر موضع لسع هوام ارضیه بپاشند سم را بتدریج دفع نمایند و اگر
 از باد زهر معنی نوعی اعلی آن انگشتری سازند و در دست کنند و همیشه با خود نگاه دارند و سموم با دارند و آن چنان
 انری کنند که در غم آن و دست که در آن این انگشتری باشد اگر داخل طعمی معیوم کنند حدت و قوت آنرا بشکند
 و ضعیف گرداند و چون آن انگشتری را در دهان معیوم کنند آنرا نافع است و او گفته اند که اگر برین سنگ
 در وقتیکه قصد ریح غریب باشد صورت عقربی نقش کنند و بر نگین دان انگشتری طلا نصب نمایند عقرب بداند و آن
 مضرت نرساند و نزدیک و با خود داشتن این انگشتری نیز این اثر دارد و چون در دهان معیوم کنند آنرا بداند و بماند
 و یا بر موضع لسع عقرب و یا بر موضع ذوات السموم مانند خراش بماند نافع و مؤثر است و گفته اند که چون نوع سقیم
 آنرا بیاورند جهت سموم بخوردند زهر را بطریق عرق دفع نمایند و چون بر موضع الم ضربه و سقه ملا نمایند زلال الم و منع
 تورم آن نمایند و ستورانواع دیگر آن مقدار شربت آن در دفع سموم از یک دان تا دود انگ و در سائر امراض یک
 قیراطاد و انگ بدل آن زهر جاد اعلی است بوزن آن و زهر نیم وزن آن و طبع آنرا غسانی بکوزن نیم و حریب و سفوفه
 آن در قرابادین کبیر ذکر یافت.

* بدان کجاست بفتح با و الف و کسره و ال همزه و سکون فون و فتح جم و الف و فون مغرب و بدینسان فارسی است بحر بی معن
 و غم و پندی بیکان بلغتی بهائنا من **ما هیبت** آن معروف است بری و سنانی میباش و از دای طلاق مرا در سنانی

آنست که مستعمل است غدا خورد و با بهترین آن تازه کم تقیم پوست بنفش بر آق من و رو باندک ظرفی
آنست و سفید با رصاف مذکور نیز خوب میباشد و باید که چون اراده طبع و اکل آن نماید پوست آن را
بجای آن کند و با پوست چها رشتی نموده و خارزده رود و راند و درون آن نمک بماند و با ورق نمائند و بران نمک
بمالند و بروی هم بچینند و بکنند و این دوسه ساعت در آب سرد تا آب سبزه و تیز طعم گردد پس آن آب را بریزند و آب
دیگر بران بریزند و همچنین بچینند نماید تا آنکه آب سبزه نکرده و تیزی آن کم گردد پس پاک شسته با گوشت بزره و بزغاجوان
و با مرغ جوان و بره و روغن کازانه طبع نمایند و یا در روغن بریان کنند و زمانی دم دهند تا خوب بپخته گردد پس با روغن
یا آبکه ماه آب انارین و انار در آن رگوله پر و گریه و امان اینها که مصلح و دافع سینه اند تناول نمایند یا با روغن پوست بر روغن
مذکور ریخته یا روغن زردی کرده بدستور نمک مالیده و آب سبزه و تیز تر آورد و در روغن بریان کرده و یا در رتنور و یا در خاکستر کرم
اجاج بکند و رند که بپخته شود بر آرد و پوست آنرا بجای آنکه در روغن و زردی در دست خوب مالیده و در گوشت و یا بی
گوشت در آن نمک و بیاض و زنجبیل تر و زردی زده و در روغن نماسد و انش کرده در روغن بریان نموده یا تمام که بپزد
بهر که نامند تناول کنند و اگر چنان کنند و بعد شق و یا ورق خارها بران بزنند و نمک در روغن آن در کنند و با بران بمالند و زمانی
بکند و رند تا زرد آب حا و آن از آن جدا گردد پس با آب خالص پاک شسته بدستور مصلح نموده و تناول نمایند و یا آنکه با
آب و نمک یک و جوینی داده آب آنرا بریزند پس طبع نموده بخورند و بنفشه و زردی نیانی که مدتی بزرگتر است مانند دانه
و یا سخت کشته بایند و نکرده و با خورد **طبیعت آن گرم و خشک و در دم منسوب به شتر است و بعضی در موم خشک**
گفته اند **افعال و خواص آن** مفری مصلح و معترج سرد دیکه از غیر آن بهتر رسید و با شکر زردی که خود مصلح و کبک و شکر
است و ملین صلابت و با روغن ملین و با سرکه قابض و مدبر و بول و با خاصیت مسکن ارجاع حار و خور و شوکت و عرق و
قلم عرق اللم و دافع سنان که بل بوئی زیر بغل و کتف زان باشد و مجفف رطوبت غریبه و مورت و در بمل و عانه و بواسیر
و مولد سودا و دمان آن مفسد رنگ رخسار و مصلحت بشور و قویا و بواسیر و در چشم سوداوی و قولنج مصلح آن طبع نمودن
آن با گوشتها و روغن و اشیا مذکور است و چون بریان نمایند بدستور مذکور و بشور و زردی جهت تقویت مصلح و دفع قوی
شخصی که طعام تناول نمایند و قوی کند و چون بگیرند از آب مغز شسته آن مقدار یک اوقیه و در شراب خوب بمالند و بیاض مانند
ادرا بر بول نمایند و چون از آب خاد بیکه باد نجان و در آب خیسانید و با شکر چنانچه ذکر یافت است و با رکه عرق نمایند
بشورید چنان مرتبه زائل گردد و چون بسوزانند و خاکستر آنرا با سرکه مخمیر نمایند و بر قایل بمالند قطع نمایند و چون اتمام
یعنی دنباله آنرا در ساینه خشک نمایند و نرم سائیند بر بواسیر و سایر امراض مقلد و بیاضند پس از آنکه از وضع زیر و روغن بادام
تلخ یا بنفشه یا با بونه جرب نموده باشند مفید و اصل مثل گوشت که چون باد نجان و در زیر آتش کنند تا نیم بپخته گردد پس
بر آورده و بشورند و آب آنرا بگیرند مقدار ده پانزده مثقال و با پنج و شش مثقال شکر سیاه که بپزد کثرتا نمک بیا مانند جهت
رفع الم ضرره و سقطه قائم مقام مویانی است و صبر و چون باد نجان های کوچک را باندک آبی و قلیل نمکی طبع نمایند
تا بپخته شود پس فشرده آب آنرا بگیرند و با هموزن آن زیست با آتش ملایم طبع و مثل تا آب ریخته روغن بماند و روغن بر قایل
بر آمد و بمالند و شب ثعل آنرا بران بمالند و آنرا زائل گرداند و اگر بجای روغن زیست روغن تقیم کتان نمایند جهت از الله
شقای و اورام عصب و سردی مصلح و چون باد نجان زردی و رسیده را با تقیم زردی تا مهر آید و تقیم آنرا نرم سائیند و

باموم روغن بر شقای میان انگشتان و پا شنه یا بماند در حال زائل گردد و چون جوف با دنجان زرد شده را خالی کنند و بر روغن گل و یکر که در تون تنور نسکرم مقداری کو زنگارند پس روغن را بر آرد و در کوش بپزند جهت از آله در د آن صبر و چون اقباع و کش را اضافه نمایند جهت بواسیر یعنی ال المقار سفید طولانی و یا بنفش پرتخم با حدب آن رومی و مضر و از آن در رداءت زیاد نوعی است که در هفت و بیگانه باره میماند مثلاً یعنی دوازده ماهه ثمر میل مد و ثمر آن همیشه یا خست میشود و آن باریک طولانی است تا یکشروز یا ده و غیر طولانی نیز پرتخم رتن میشود مگر نوعی که نیز دوازده ماهه یا نشت میشود سفید و مد و روکم تخم میباشند نیست چنان ضرر ندارد و از خاصیت با دنجان است که چون آنرا بر خلاف جهت د و سوراخ نمایند یکی در عرض که از طرف دیگر بگذرد و در سوراخ دیگر که بگذرد و در آب نمک اندک جوشی دهند و در آب آن بگل آنرا بگذارند و تغییر و ثابته نمیکرد.

* باد لجان بری * که بهندی نیست کتانی و بزرگ آنرا بهر تاویز و نانی کفیشون نامند * ما نصیبت آن نبات آن بقدر
 ذری و زیاده بران و بر شصه و شادار و مزرور و خود رو و استاده و مغرور و بر وی زمین و صغیر و کبیر می باشد منبت آن
 کنار رودخانه ها و صحرایا و مواضع سیلها و ثمر آن بقدر رزیتون و گردگان و بر خار و درخامی بین و بعد رسیدن زرد می گردد
 و طعم آن بسیار تیز و مائل بتلخی و با بر ریخته طبیعت آن گرم و خشک است از یستانی و منسوب به شتری است * افعال و
 خواص آن بحداد ثمر آن جهتها و ارام بلغمی و سياه کردن موف و خوردن آن جهت سرفه و ضیق النفس و اصلاح نماز
 بلغم و صفرا و تب و درد پهلو و دسر البول و بطلان حس شامه و قتل دیوانه و دفع بیماریهای زنان عقه نافع و گفته اند
 چو کباب * بتنگه راق ری معتدل جمع نموده کودی بکنند و د رغن آن کودی کوچک و در آن ظرفی عونتک بکنارند و در
 کوبد بزرگ کیده بهتکثیره این نموده بالای آن خار و خاشاک و یا سر کین و کاو خشک چیده برافروزند تا قدری سوخته آب
 از آن جدا گشته در آن ظرف جمع گردد پس آن ظرف را برود اینند و آب را در شیشه محفوظ دارند و هر صبح ناشتا قلیلی
 بیا شامند جهت سرفه باز و دوا بی گفته و ضیق النفس باز در طلب کهنه مفید است.

* بانی یان خطائی * بفتح با والنب و کسر دال مهمله و فتح یاء مثناة تحتانیة و الف و نون و فتح خاء معجمة و فتح طاء مهمله و النون و حمزة و با ازاد ریه جلد یله است * ماهیت آن شری است جوزی رنک هشت پوره و بعضی هفت پوره و سر پر آذ و یازچه پیوسته بهم بالای آنها منشق و در اندرون آن نیمه کوچک نیز جوزی رنک و طعم آن فی السجمله شبیه بر از یاندر لعل آنرا باد یان خطائی نامند نهار جهت آنکه شکل آن مانند رازیانه است و از جهان نیبال و چین و زیر باد است مندر آوند پیست و مستعمل تازه و تند طعم و رائحة آن است و کھفہ آنکه شباهت رنک و طعم و رائحة آن بر طرف شد؛ باشد غیر مستعمل * طبیعت آن در دم گرم و خشک و منسوب بمشتری * افعال و خواص آن محلان و مفتاح و مقوی معد و هاضمه و دافع ریح و نفیل طعام و در داحشا و قتلبل بلغم و ریح و مری و پول و نصاری جهت امور من کوره با چای خطائی طبع نموده

بلستور من کو در چای می نوشند مضر عقل و عصب سلیم و مصلح و موثر تشنگی مصلح آن بریان نمودن آن است
 * با رزن * بفتح با و اللف زسكون راء مضملة و فتح زای معجمه و دال مضملة لغت فارسی است بحر بی تنه و بیو نای خابانی
 و تبرکی فاسی و بهندی بر لبها و یافتی کند بهر روز نامد و باین نام معروف است * ماهیت آن صغ نباتی
 است برک آن شبیه برک چنار مشابه نبات کیمین و ساق آن باریک تر از ان و سفید مائل بزر دی و شبیه بکند رسته اثر

شریخ و زرد آن است و ثقیل الوزن و الحیه بشفیق پیوسته و دیکه شله لبین و رختی است عظیم بقدر سر و کتفه آن
 را بپوشه و غیر آن جایجا خراشیده از آن تراوش مینماید و بر میآید و مانند لبین بلسان که در دهن بلسان نامند میمانند
 در اول سفید رنگ اندک رقیق ولیکن نه برکت دهن بلسان و بپوشه و زرد رنگ پس زرد تیره پس سرخ
 و اندک خشک صلب مانند گند و میگردد و چون بر آتش گذاشتند کلاه آخته میگردد تازه آن زرد تر و رقیق تر و کتفه
 آن در تیر و غلیظتر میماند و در بیکانه از کوهستان مورنگ بسیار می آویند و بقیعت از زان میفرورشد و قطعیهای چوب
 درخت آن که از دم تیشه جدا شده در آن دیکه شله و جرم چوب آن مانند سرو و دیودار رخور ریشه دار و کتفه
 اند لبین دیودار است و قوت لبین آن تازه مال باقی حیوانات و بهترین آن تازه ضانی تند بوی بی غش آنست زیرا که مغشوش
 و پراکنج و اشق و آرد با قلا میخامیند و کتفه اند سه نوع میماند یکی صلب و بدیه و سفید و خشک و یکی کثیف صلب زرد سنگین و
 سوم زرد رنگ نرم صافی بسیار تند بوی این بهترین همه انواع است طبیعت آن گرم در اول سوم و خشک در اواسط
 دوم و منسوب به شتری و کتفه آن از آن خشکتر افعال و خواص آن ملین و محال و جاذب زهر من و جهت عسر النفس
 و سرفه کتفه و بوی و اختناق رحم و صرع و بواسیر و قطع عضل و امراض عصبانیه و علل بطنیه و ضعف مغز و جگر و شپش و زو
 اد را ریح و اسهال طبعین و اخراج مشیمه و با علل جهت تقویت حصه و تقویت سده کزده و تسهیل و لا دیت و دفع سحر و
 جذب آنها و با شراب مرکبی جهت سم طبعیمقون و اسهال طبعین میت و اخراج مشیمه نافع و با آب جهت بواسیر و ریح و تنه بول
 و چون سه روز بپاشانند و بگوید نکند و قطار آن با روغن هوسن جهت ضد اع یلغمی و در دگر گوش عفید و تنه این باد دهن
 هوسن جهت رفع اعیا و کزاز بلغمی و ضلاد آن جهت کزاز و اعیا و درد دیو و کمر و تحلیل دما میل و شش و زردی و رفع کف و قطع آثار
 خصوصاً با سرکه و قطار و نخلخاسن حصری یا زهره بزما ده یا آمزی ماده جهت کف و با مرهمها جهت خوردن کوش فاسد و
 و روانیدن کوش صالح چون در کلاب حل نماید بر آتش که غلیظ باشد و بزیا و جهت کزنا سمانند به کسر و از کزده تا کزده
 دیگر نجسباند و بر بالای آن پنجه کتفه گرم کزده بکند از آن زهره بندند تا خود بخود جدا گردد و در آب از اقل کود اند و مجرب
 است و با سنو جهت اوجاع رحم بزشت ز فایز پیوسته تند و کزنا سمن آن چون دندان کرم خورده جهت تسکین درد آن
 و استنشاق رائحه آن و با ستور بخور آن بقمع جهت صرع و تشنجه و اختناق رحم و اخراج جبین و مشیمه و همچنین حصول آن
 و روغن آن جهت امراض رحم از قبل اورام و اختناق آن و احتباس حیض و اوجاع و تحلیل ریا ح آن و تقویت اعصاب
 شربا و ترشحات و مینا و ترشحات نافع و دستور اخذ دهن آن آنست که بارزد و با هوسن آن را کستر چوب درخت انبه
 ممزوج نموده در قرع و انبیک چنانچه مقرر است مقدار نمایند و بکار برند و چون بارزد و با باد و انبه آنرا سفتند و برون
 نمایند و زیت مخلوط نمایند و نزدیک فوام کنند آنرا بکشد مضر و ضرر و در فصول و بک ان حاره و مضر و مبالغه مصالح آن
 روغن بنفشه و کافور و مسک کوشش صحیح مقدار شربت آن تا یک گرم و بجهت سوم نایک منقل بدل آن نیم وزن آن سنگین
 و ربع آن بجا و شیر جهت آنکه جا و شیر را از آن مرد و قویتر میدانند و چون را ده نمایند که بارزد و با شامند باید که
 در تر روغن با دام تلج و با آب شد آب حل نمایند و چون خواهند که صاف نمایند آنرا از چوب و غیره در آب گرم
 انداختند تا کلاه آخته کرد و در آنچه روغن و صافی است با لای آن آید بگیرند و از پارچه صاف نمایند اما فشارند که
 دردی با آن آید و بکار برند

بازود به فتح بار الف وضم راء همزه سکون و ورود ال همزه و یاء رسی و یمنی باروت بتاء متناهیه و تاء نایه نجیاء دال
نامن و باصطلاح اهل مغرب اسم زمره الایوس است و در ایوس مذکور شد و باصطلاح اهل عراق اسم شوره است
و در بعضی ذکر یافت و با نفعل اسم چیزی است مرکب از کوکر و وزغال چوب بیل و یا با و یا با و یا بیل و یا عیرو یا عیرو یا و یا
و یا امثال اینها و با جمله چوب هر درختی که زود با تش در گیرد و آتش آن تند باشد و شوره قلبی باو زان مختلفه مثلا
اگر از برای ثوب و تفکک باشد و یک آثار فندی شوره پنج توله کوکر و هفت توله زغال داخل میکنند و بسیار نرم کوبید
اگر بسیار تند خواهند با بول انسان و یا با شراب و آتش با یک آتش خمیر کرد و میگویند و چوب بسیار صغیر ساخته خشک
کرده استعمال مینمایند و الا با آب طبیعت آن کرم و خشک رسوم در چهارم نیز گفته اند و افعال و خواص آن
جالی و مقطع و مفتوح مد و جهت شمال و اجاع ظهر نافع و دروران حابس نرف الیم جو روح تازه است فوراً با کمال سرور
و چون موضع زنج مفاصل را بخار زده باز در آن نرم نمایند بر آن بمالند و جمع آنرا زائل گردانند و ضرر کرد و ورثه مصلح
آن کسر و وصل است

باز ببلو ماین به فتح با و الف و کسر راء همزه سکون و یاء متناهیه تحتانیه وضم لام و سکون و او و فتح هیم و الف وضم یاء
متناهیه تحتانیه و یون بلقت اللیس بمعنی شبیه پنجم است و غلط کرده کسیکه آنرا صریحه الجلی دانسته و بعضی سقینون
و بعضی فلوحا بین نیز نامند و ما هیئت آن گیاهی است بی ساق و برگ آن محیط بر آن و ماثل بسقید و شبیه بزرگ لبلاب
صغیر و زرد یک برگ آن شعبه ها و ریشه و هر آنها ثمری شبیه بدین و مغرب با طوطی بسیار چسبیده که در جامه و غیر آن
هر چه میرسد میچسبند و ثمر آنرا جمع نمود و در سایه خشک مینمایند و بیج آن غلیظ و منبت آن عنار است و خرابها و شوره
از او از جمله نباتانی است که بر آنچه نزدیک آن باشد میسپید و برگ و ثمر آن مستعمل و طبیعت آن کرم و خشک
و منسوب به شتری است و افعال و خواص آن محلل و مقطع و میصف و نیم و برگ آن مدرقوی است و اکثرا شرب آن
مخرد و محلل بول الیم و یک مقال آن با شرب جهت ضیق النفس و سبب زرقیف منی حتی آنکه چون سبب و هفت روز یا
کمتر یا زیاده با سماند قطع نسل میکند و چون مقل او یک درم تا یک مثقال آنرا با شرب یا شامند جهت هم
النفس و اعیا و تسکین فواق و تسهیل و لادیت مفید و تا چه طور جهت امراض طحال مفید و چون برگ و ثمر آنرا باز
بر بدن بمالند بدن را گرم و مواد باغم و سردی را تحلیل نمایند و در ابتداء دور حیات لرزان را تسکین دهد

باز بی به فتح با و الف و کسر زای معینه و یا یغاری با زامند و ما هیئت آن از جمله طیور رباع شکری معروف است
اغیر ماثل بسقید و زردی و منقط بنقطهای سیاه و بعضی حقیق رنگ مانند خروس سقید میباشد و این بزرگتر از منقط آنست
و با دشمان آنرا قاضی طیر و مینامند و جهت شکار تعلم و تربیت نمود و در حضور خود نگاه میدارند و طبیعت آن گوشت آن
در دم کرم و در سرم خشک و منسوب به شتری است و افعال و خواص آن بطی الیهض و ردی اللذ او محلل او را مجازد به سرم
نشود و بر سوخته آن جهت اندام جراحت و قطور خون آن در چشم جهت رفع یباض و طرفه و بدستور مرده آن بغایت
مؤثر و طای سرکین آن جهت حلای آثار و محمول آن جهت اعلا نت بر حمل فرزه و تخم آن جهت اسقاط جنین حقیق
مولد تولد مصلح آن باز نواست

باشق به فتح اول و الف و فتح تبین معجمه و ثانی مغرب از نایه فارسی است و عربی صغیر و یمنی جره نامند و ما هیئت

آن از جمله جوارخ میوز است و نجیده آن کوچک تر از یازی است و از فعل از آن ضعیف تر طبیعت آن در دوزم گرم
نوخشک و منسوب به معشری است * اعمال و خواص آن لب طغری از یازی است چون گوشت آن را نمک سود کرد به بسایند و به
روز با آب سرد بشویند جهت سعال یابد و در یور و همچنین جگر نمک سود آن و مقدار شربت آن یک مثقال مهر یا رس گفته اند
بنیول رهم از زهره آن وید ستود ماغ آن جهت خفقان موداری مجرب و نظور هر آن جهت نزول آب در چشم و بیاض
آن و طرفه تریتر از زهره با زبلائی سرکن آن جهت از آله کلف مجرب و روغن آن که آنرا با پر و جمیع اجزای آب بجوشانند تا مهرا
شود پس صاف نموده آن آب را باروغن زیتون بجوشانند تا روغن بماندند قین بدان جهت عرق النساء و وجع مفاصل و اعیاء
تعب نافع و گویند از خواص آن آنست که چون چشم آنرا در نار چیده کبودی بسته بر یازی چپ بندند از طی مسافتها مافده نشوند
* با قلا * بفتح بارالف و کسفات و فتح لام مفیده و لاف مقصوره چون لام را تفتیف دهند با لاف مملوده خوانند بلفست
قبلی و مصری ذول و بمراق جوهره کرب کرک و یسویانی و کونی کرانیس و قوا با وس و بلفست منجری کالوسک و بستی کرسک
با من * ماهیت آن از محبوب معروفه است و در غلاف طولانی میباشد و سر غلاف آن اندک کج و باریک و در هر غلافی
دو سه تا چهار دانه تافتد و اندک میباید و هر دانه قریب بند است بکشت کوچکی و بعضی ریزه تر و بعضی درشت تر و مابین هر
دانه اندک برده فاصله و دانه ها در غلافی و بر سر آن چیزی سیاه رنگ شبیه بناخن چیده ملالی شکل و مغز آن در فلق یعنی
د و حصه بهم پیوسته و پوست آنرا و همچنین پوست لبها و مانند آن را غده و شمر دگویند و اسنوف نیز پیوست یکدانه را
بمنف خوانند * طبیعت آن از آن در اول سرد و تر و خشک آن در اول سرد و در دوزم خشک با رطوبت فضله و کل آن گرم
با متدال و لطیف و پوست اندرون آن مجفف و فاض * اعمال و خواص آن محلل و منضج و سر یغ الاکله ارازمه
و غیره و مسهل جهت تنقیه سینه و شش و تقویت آن و منع ریختن مواد رقیقه از دماغ و تسکین سعال و تقویت باه و رفع قرحه
امعا و اسهال و قه و چون با آب و سرکه به بزند و با پوست بخورند اسهال خادنا از قرحه امعا و اسهال مزمن را قطع نماید
و آرد رقیق آن با روغن بادام و قند جهت سرکه و خشونت هینه و خلق نافع و آب مطبوخ آن جهت خشونت خلق و جلای
و طریقات و منع تولد حصا و تفتیح سنگ و ضما د آن یابد جو جهت ضربه و دوزم یستان که بسبب انجساد شیر یا بند در آن خصوصا
و چون با سرکه و نعناع بخته باشند و با حلیه و عسل جهت تحلیل دمل و دوزم بن کوش و زیر چشم و با کد روکل سرخ و سفید قش
مرغ جهت بر آمدن کپ حلقه و با کل خطمی و امثال آن جهت دوزم خضیه و ارام حاره و شسته آن با شراب جهت دوزم حالین
و دفع کلف و نمش و تحلیل خنایر خصوصا با آرد جو و شب یمانی و روغن زیتون کهنه و با به خوک جهت نقرس مجرب دانسته
اند و چون با قلائی تازه را دوحه کنند و طرف اندرون آنرا بر زخم زلور امثال آن بکنند از قطع سیلان خون آن نماید
و یستن آن بر موضع کزید سک دیوانه با عتجد بسمیت آنست و ذر و آن در چشم جهت منع ریختن مراد بدان و طلائی
آن با ربع آن فادز مرکزی جهت سرخی و عطبری بلك چشم بسیار نافع و ضما دیوست آن جهت بهق و برک و پوست بیرون
آن جهت سوختگی آتش و بهی مجرب و کل آن مسکن حرارت دماغ و چون در ماهون قلعی سائید در آفتاب کد ارند خضاب
نیکوست و چون با قلا را بکوبند و بر هر عضو که خواهند بندند موی در آن عضو فرویند و موی را از رستن بازدارد خصوصا
که آن موضع را از موی سترده باشند و مگر بر آن ضما کنند و خوردن با قلا مورث نفخ و اختلاج و ثقل دماغ و فساد ذهن
و مضر با فراط است مصلح آن مقشور نمودن و جوشانیدن در آب و ریختن آن آب پس ریختن و باروغن بادام و ادویه حاره

مانند صغر و قلقل و در ارچه و قوت و نفوذ و تخیل و ان و احوال اینها خوردن و صحبت خوا بهای آخته و خارش بدن و با قلاهی کهنه نفع آن کمتر از تازه آن و همچنین نفع مفسر آن کمتر از یا بهوست آتست و حاکمتر کیا به قلا جهت نفع آن را در حبس و عیاء نافع

* با قلاهی قبطی و با قلاهی نبطی * نوعی ریژه با قلاهی معروف است و بقدر تر و مس و عیاء و رنگه منبت آن آبهای ایستاده و وسیع آن خطیر مانند بجم نی و برک آن بزرگتر از برک با قلاهی دستانی و کل آن مرغ بقدر کل سراج * طبیعت آن سرد و خشک با رطوبت فضله * افعال و خواص آن بسیار قابض و موافق معد و بهترین ادویه است جهت قرحه امعاء و امعاء مزمن و در افعال بلوغ تراز با قلاهی مصری و با قلاهی شامی تر مس اند

* پاکر * بفتح باء عجمی و الف و فتح کاف و راء ممله * ماهیست آن درختی است مندی عظیم برک آن اندک و عریض طولانی بی تشریف بقدر برک ترنج و بزرگتر از آن و شمر در معنی چون برک آنرا از درخت جبل انوار اندک شیرین و رقیق در آید و چون نم درخت آنرا انوار اندک نیز شیرین آید اما کمتر از شمر درخت و بیبر و رقیق تر از آن و برک های نورسته و سبزه های باران آن کدر است و اینها به شکل غنچه بزرگی میباشند و اصل مندا آنرا بسته میخورند با گوشت و یا بدن گوشت لذیذ و چاشنی دار میباشد * طبیعت آن ظاهر سرد تر باشد و شیرین آن با قوت قابضه و رادعه * افعال و خواص و منافع آن میگویند جهت دفع دما و مل و بنور و جوشه و اورام اعضا و فساد بلغم و صفرا و نفع و لبن آن در درد و تحلیل و اورام و دما و مل در این اقسام مقام لبین بر آستین صاف

* پالسه * بفتح باء عجمی و الف و سکون لام و فتح سین ممله و ما و یهاله بخفای مان نیز آمل * ماهیست آن نمری است مندی فی الجملة سبزه با آب و بالود و رطل و رنگ و بوی بسیار باریک کوهی میباشند چسبیل و درخت آن قریب بلور درخت امروز و برک آن عریض و خشن و مشرف و در نوع میباشند نوعی اندک شاداب و چاشنی از و آنرا شربت مینامند و درخت آن بقدر تألیفات و زیاده بر آنست و نوع درم آن کم آب و این را سگری نامند و درخت آن از آن بسیار بزرگ تر و این و قور دارد نسبت به نوع اول * طبیعت آن سرد و در سرد و در اول خفک * افعال و خواص آن مقوی دل و معده و کبد حار و رافع اسهال صفراوی و قوی رفو و تشنگی و سوزش اعضا و حمی و ق و خام آن را بناید خورد و غرغره آب آن جهت خنای حار و افشردن نوع شربت آن بسیار لذیذ و مصروف المزاج و موافق تروقیع پوست بهیچ آن جهت حبس ابول و بول و حرمت آن مفید و بدستور پوست تیره و رخیب آن قریب به پوست بهیچ آنجا راست چون پوست درخت آنرا گرفته پوست سیاه رنگ با لای آنرا خراشید و مقلد ارچهار نفع تولد جو کوب نموده در یک بیاله آب شب بخیسند صبح مایل به صاف کرده در ده ماهه قبل سفید داخل کرده و نوشند یا بیطس و امر چند کهنه شک و یا بناید در ده چهار روز که بهمانند بعون الله تعالی را مل میگرداند مضر میبودن مصالح آن انیسون و کلنجه و فلاسفه و گومنی است

* بالذ جو هی * بفتح باء عجمی و الف و فتح لام و سکون کاف و ضم جم و سکون واو و کسر و یا * ماهیست آن نباتی است مندی تا بقدر تکلفات و برآکنده و برک آن نازک نرم و اندک طولانی و فی الجملة گرمه الیه * طبیعت آن گرم و تر و منسوب به شتری است * افعال و خواص آن ملایم آب برک تازه آن جهت بیق و کلف و احباب نازخه مینامند بهیچ آنکه د ارد و عساده و پوست بهیچ آن با صندل سفید و زاج محرق و قلقل و کاپ مندی سفید که با کلاب و آب لیمون نسکو

محقق نمود: بر قوای سرخ بمانند بدن حار بدن آن مو صغ در چند مرتبه مؤثر و نیز صغاً دیوست بیخ ناز آن با بر نقل و کالی
 زبری از هر یک يك توله شیر یک همه را با آب پسا و نرم ساینند و میالند و سائیدن آن نمایند و بر قوای خوب بمانند تا چند
 روز متوالی زائل گردد و چون بیخ آن را با پوست و ریشه در رسابه خشک نمایند و در سبک صلابه کنند بدن و آب و در پشت
 توله آن در شکم دخیل بر آید پوست و دانه نیز با آن صلابه نمایند و با آب سرشته اقراص ساخته در سانه خشک نمایند و عند
 الحاجة بقدر مطلوب آب مود و بر قوای بمانند در چند مرتبه زائل گرداند مجرب است و نیز چون بکیرند از پوست بیخ
 بآلک جوهری و غلیظه سیاه از هر یک پا و آن را روزی سه بار بر آن شش دام و از ملز و جگر و کبد و مثانه از هر یک چهار دام
 همه را نرم مود و با آب لیمو کافتی و دانه و پاس محقق ببلغم نمایند یعنی اقراص ساخته در آفتاب خشک کنند و عند الحاجة
 بقدر مطلوب با آب یا کلاب رقیق سود و موضع قوای ابارچه خشنی مالیده نیک بمانند در چند مرتبه بصورت الله تعالی زائل
 گردد مکرر بتجربه رسید: نوع یک بر کدورتی که نوعی از زقوم است بر آتش کرم نمایند که نرم گردد و ملائم شود
 و بدست فشارند که آب از آن بر آید پوست بیخ یا بآلک جوهری را در آن آب سائند و قروح ساخته خشک شود و نکات ملایم و
 عند الحاجة بکشتن آب بر کرم کور را گرفته در آن سائند و قوای ابارچه خشنی مالیده نماید و مجرب است
 با لنگو: بفتح باء موحدة و والاف و فتح لام و سکون نون و ضم کاف فارسی و سکون راء و ما هیئت این نوعی است از
 ریحان در پوشیده بطن رسوب مائل به سفیدی و بر کرم آن بی-کنکر و ترسرف و قغم آینه از قغم ریحان بالیل و تر و بلبل شود و رافع
 قوب بفتح شامه مفرم: طبیعت آن گرم و نر و آذرخش: افعال و مضواص این معرقی قلیه و جوی خفغان و رفع توحش
 و اسهال معرقی زد موی که از اعصاب با شرب با کلاب مجرب و بجهت مغص و زحیر و قیل و قیل از سریت آن نادر و مثقال بدین آن ریحان است
 با میده: بفتح باء موحدة و کسور میم و فتح یاء مثناة تحتانیة و فاء ما هیئت این لایین بیضار کفنه ابر الحیاص نوشته نثر نباتی
 است و در بلاد مصر مشهور سیاه و صلب ببل و کرمه و غیرین طعم و باندک لزج و جوی و در غلافی منسج شکل و در طرف آن اندک
 باریک و بر آن زغی شبیه بزغی لسان النور و همچنین بر تمام نباتات آن و نباتات آن بقدر در دست خطمی و بهما نباتات آن
 در شعبه را عصاره اندک سرخ رنگ و بوک آن شبیه ببرک دلاخ در ایندای رستن سه شده در عرقی و کل
 آن مندل کل شجره این مالک کبیر در شکل و متله از اهل مصر آن را در خامی و نرمی با غلاف بخته با گوشت مختور قلد
 و ببل بخته شدن و صلب گشتن آرد و کرده می خورند و در بقلاد و نواح آن نیز می شود اهل آنجا نیز می خورند
 آن را: طبیعت آن سرد و تر و تری آن زیاد از سایر بقول: افعال و مضواص آن غلبه ابله و و خورن
 متولد آن ردی و بعضی گفته موافق اصحاب از جغه حازه است مصلح آن فور در با موی و توایل حاره و سیارد اخل آن
 نوعی در طبع و شبیه بدن ثمری در رنگه بیشتر و اکثر چهار دیلو و بعضی پنج دیلو و سببا و عابد ار و آنرا لایینی بلول مینامند
 و در هندی بهندی میگویند نباتات آن شبیه خطمی در جمیع اجزای سر شاخهای آن اندک سرخ رنگ و بوک آن نیز شبیه
 ببرک خطمی و خروج و کل آن شبیه بکل پتمه در رنگ و شکل و نمر آن را در خامی با گوشت بخته میخورند و گوشت ملین میبود
 و میگویند که مراد مینی و معقوی باه است

فصل الباء مع الباء الموحدة

بیشتر: بفتح باء موحدة و مفتوحة اول مشقة دوم مشقة و فتح غین معجمة و الباء اسم ظاهری است و بدلی و بظاری طوطی

آنکه آب را در آن آمده اند از یک آنکه تلخ کرد

پیهه بد را به عجمی اول مفتوح و دوم مکتور و سکون یا عجمی و تثنیه و فتح ما و ما در آخر لغت منی است و ما هین
آن شیر درختی است منی که مخصوص در تنگه کبیر الوجود و درخت آن تا بنه قامت بلند میشود و جوف نم آن رخ و غلغل
کبیر از غلغله و اکثر یک ساق بلند و بر سر آن شاخهای کوتاه و برک آن شبیه ببرک بید النجیر و از آن نوع قره زان بزرگتر و
نم آن نزدیک شاخهای آن مانند نارچیل و سفید از نارچیل کوچک و یا متوسطی یا پوست خشبی و فی النجیله شبیه بدن و سر
تمام سال بود رخت میباشد و در زمستان میرسد در خامی سبز و مغز آن سفید و بالین بسیار و سفید و بعد رسیدن پوست آن
زرد رنگ و مغز آن سرخ رنگ و آنکه شومین و تنوعیت آن کمتر میگردد و بالی مغز جوف آن پرده مانند پزده مغز خربزه
و در جوف آن تخمهای بسیار کوچک مائل بتدویر بمقدار غلغلی یا ریشهای باریک سفید بدن آن پرده پیوسته و با ریشه آنکه
کوبیده و همچنین مغز پوست آن را باد و سه قطره لبن آن را چون قلیلی با آب زنجبیل تازه که بهین می آید و در یک با مندر کوبیده
همانند حبیبی کوشک کا و روغن نمائیند یا کباب سازند و بزودی آن را مهربان میدهند و همچنین چون قندی از پوست آن را با کوبیده
نمائند و حلوا می نمائیم خام یا لبیده آن که در آب طبع نمائند و شیرینی بقدر مطلوب داخل نمائند و با روغن بویان کنند و بقیه
زعفران و قلیلی نمک بکباب سود و مطیب نمائند لذیذ میباشد بهترین آن بزرگ بالین و کمال رسیدن و همچنین شیرین شاداب
کم بوی آفتاب طبعیت آن سرد و تر و تواتر خورد و مفعول و خواص آن جهت نفق اللم و بربا و غیره و در
میحاری بول و التهاب قلب و معده و کبد نافع الحار بطبیقه و مفعول بلغم و خون بلغنی و ریاح و قرا و مضر میزدین و در
خون امتلاهی بدن از بلاغم و رطوبات باعث حمایت بلغمیه و نزول آب و طلا فی لبن آن بر قویا در دوزخه دفع باعث زوال
آنست با خراج زرد آب لزج و رطوبات بسیار و آنکه کی خاوشی میرسد

فصل الباء الموحدة مع الحاء المعجمة

بجورالاکراد بفتح با و ضم حاء معجمه و سکون وا و ضم راه مفعوله و الف و لام و فتح الف و سکون کاف و فتح کاف
مفعوله و الف و دال مفعوله بلغت اندلس بطور و بسویانی اندلس میزن و بخورالاکراد از آن جهت نامند که گردان در
هلاک خود در بخورات بسیار استعمال مینمایند و ما هینت آن نمائی است ساقی آن شبیه بساقی رازیانه و کل آن زرد و برک
آن انبوه و مانند دهنه و خوشه از حوالی نیم آن قریب بزمین میروید و بیخ آن شبیه و بالیده و صلب ثقیل الزانجه و بر رطوبت
منبت آن کوههای پراشیدار و زماقی آن صمغ سرخ رنگ بد بوی تند لذیذی که زبان را میگرد بزمی آید و مانند کبد بر آن
منجیل میگردد و از آن نوعی نیز میگردند بدین قسم که ساق آنرا تنوع زده بخور آنرا گرفته در سایه خشک مینمایند برای آنکه آفتاب
قوت آنرا ضعیف میکند و آن را چون تنوع آنرا گرفته قوت بیخ آن ضعیف میگردد و همچنین چون بیخ آن خشک گردد قوت آن
ضعیف میشود و عصاره آنرا نیز میگردند بدین نحو که بیخ تازه آنرا کوبیده و رطوبت آنرا گرفته خشک مینمایند و قوت این ضعیف
تر است از تنوع آن و تنوع آن از صمغ آن و تنوع آنرا کثیر الاستعمال و گفته اند که باید در هنگام اخذ لبن آن بردهای
بینی صورت و دماغ را بر روغن گل چرت نمائند و الاصلاع و ظلمت بصر مینماید و در طبعیت آن در آخر صوم کرم و خشک و
عصاره آن در اول صوم و بیخ آن در آخر صوم و گیاه آن در دروم و خواص آن مغز و من و فضلات و مفتحت
حصاة و مسقط جنین و صمغ آن جهت امراض نار و عصب مانند فالج و صلب و لثیم و کزاز و مانند اینها و امراض

سینه ریش مانند خرگه و در دم طحال صلب شرباردند ستور مقد ازین مثقال از دمعه آن و چون بر آتش اندازند و راجد
آنرا استنشاق نمایند علل یارده دماغیه و عبات رمد از کاه می و تجذیف رطوبات دماغی و رفع نزلات و عوای و بانی مخصوص
که از روی جغه حیوانات و انسان و بسبب قتال و غیره برخاسته باشد و جهت کویزافیدن موام نافع و چون بردند آن کرم
خورد و کلدانند و جع آنرا تسکین دهد و بسا هست که آنرا متفت کرده میریزند و قطره صمغ محلول آن وید ستور لبین آن
بار وغن کل جهت درد کوش و جهت تفتیح سده و رفع ثقل سامعه و تسکین و جع آن و رضا د آن با سرکه و روغن کل جهت
سر سام یا نخی و کزاز و رمد و رصدا ع مزمن و فالج و عرق النسا و با سرکه جهت تحلیل مهر زوید ستور آشامیدن آن با سرکه و ترمیم
آن با سرکه و زیت جهت تلبین اعصاب و چون صمغ آنرا بر استخوان بکشانند آنرا امقشر مازد و کاه حل میکنند عصاره آنرا
باین نحو که در جوفه آن نان کرم میکنند آنرا نم نم کرده و کاه بحسب اغراض و اعلال بعضی ادویه مناسبه موافقه آنها بنین
بآن اضافه میکنند مانند مغز یا دام تلخ و حل آب و امثال اینها بمقدار یک اخراج نماید خلطی را که مقصود اخراج آنست
بتلبین و یا با فرار و یا به تحلیل و یا به تفتیح و یا با ذایت و آشامیدن لبین آن جهت عمر البول و مغص و تحلیل و نفع و تلبین طبیعت
و تسکین و جع مثانه نافع و بین آن ملین طبع و رفع عمر البول و مغص و درد مثانه و محل نفع و ذر و ران جهت جزا حات
خیمه و عسره الاند مال حادث از سوء المزاج رطوب و تجذیب و اند مال آنها و رفع بل هوئی قروح و فتن و عرق زهر بغل
وید ستور بخور آن چون در بطنی زن حامله نزد ولادت تخمیر نمایند با سانی و رفع حمل نماید و حصول یکد قیرا طآن اخراج
چنین زنده نماید و چون بسوزانند آنرا و بازیت و روغن کاه مخلوط نمایند و بر قروح رطوبه و لبنیه و سربا نند خشک گردانند
مفرد دماغ ضعیف و مکرب و سرورین و مصلح آن نیلو فریعی بایلی که تنها احتیاجال نکبت و از روی آن اجتناب نمایند مقدارش ریخته
از صمغ و عصاره آن بکشتال و از جرم آن در مثقال بدله آن حب الغار

✽ بخور السودیان ✽ بفتح یا و ضم خاء معجمه و سکون و او و ضم راء مهمله و الف و لام و ضم سین مهمله و سکون و او و فتح
دال مهمله و الف و نون ✽ مایهیت ✽ آن نباتی است مشتکی بقدر شوی و شاخهای مشتکی آن مائل بلا جوردی و کل آن
مقه و بار طویلت ازج که بل سب می چمید ✽ طبیعت آن در دردم کرم و خشک ✽ افعال و خواص آن مسکن مغص و
ریاح غلیظه و مفتح و جهت عرق النسا مجرب دانسته اند صمغ مطبوخ آن با روغن زیتون محلل او را م صلبه و بلغمیه و
هودا و به و مورت حیح مصلح آن صمغ عربی مقدارش بریت آن تا بمقتال است

✽ بخور مریم ✽ بفتح یا و ضم خاء معجمه و سکون و او و راء مهمله و فتح میم و سکون راء مهمله و فتح یا عثناة ثعتانیه و سکون
میم با فریقیه معروف المشایخ و بدله است ✽ مایهیت ✽ آن نباتی است یوک آن شبیه ببرک بلاب کبیر و کرمی
آن سبز و روی دیگر مائل بسفیدی و مزغب و ساق آن بقدر چهار انگشت و کل آن مانند کل سرخ و کل بعضی کبود نیز و بین
آن مانند شاغم و عریضتر از آن و سیاه و کیه آن را شجر مریم نامند و منبت آن جاهای سایه نمناک و مستعمل بیع آن است و
عصاره آن قویتر از بین آن و قسمی است از عرطنیثا و غیر آنست زیرا که گیاه از عرطنیثا خاردار و پر شاخ و ساق آن دراز تر
از ساق گیاه بخور مریم و برک آن شبیه ببرک کلم و شاخ آن شبیه بخور مریم و سیاه و لیکن درین چیزی شبیه بکره آمده
میباشد بخلاف بخور مریم ✽ طبیعت آن بد را و لرم کرم و در آخر آن خشک ✽ افعال و خواص آن مفتح و محلل و
جاذب و ملطف و مدبول و حیض و شر و عرق و معطج چنین و جهت برتان و تفتیح سده و کبد و تنقیه فضول آن و صفرا از اقطار

بدن زمانه آسمان من نه منزه آن با آب انار و کنیرا که مصالح آنند و چون با غسل و یا شراب یا شامند میباشند اتقوا و لیکن
 درین هنگام باید که از دو معتدل نجار و زنگنه و در بوران زننافع است و یا شراب جهت رفع ضرر او و به قتل و زیاد کردن مستی
 شراب و یا ماء الدسل جهت اسهال یا غم و خلط غلیظ و زایل متعجب و خلط معتدل را دفع و رضا د آن با فاد زهر و دواهای سی
 قتل است بقوت جاذبه و طای آب آن با حر که جهت داء النعلب و نقرس و التورای عصب و برآمدگی مقله و از ازاله کلف
 و بار و رغن زیتون کهنه جهت شقای که از حر ما بهر سید باشد و با دریه مصلحه جهت خنازیر و سایر صلابات و اکتشال آن
 با غسل جهت نزول آب در چشم و لیکن بتهائی در چشم نباید که بکشد بسبب حلت آن بلکه حد آنرا بنشاند شکسته
 استعمال نمایند و سوط آب آن جهت تنقیه دماغ بسبب قوت جاذبه آن و چون آب مطبوخ آنرا بر سر ریزند جهت فروخ
 آن در صورت جهت زوال شقای که بسبب سرما عارض شده باشد و غسل خشک آن جهت ازاله آثار بصره و کلف و داء
 النعلب و کما د آن جهت نقرس و التورای عصب نافع و چون پارچه صوفی را با آب آن تر کنند و حمل نمایند تقاضای برآز
 نماید تقاضای قوی و قر زجه آن جهت اسقاط جنین و تعلیق آن جهت عسر و ولاد بتذات نافع عسر مقله و مسرورین مصالح
 آن کنیرا و آب انار مقله از شربت از عصاره آن نمیدوم و از جرم بیخ آن تاسه مقله و از خواص آن است که چون بر سکه
 طلا نمایند اطلاق نماید و بر رحم بانکر اعمل اسقاط جنین و رضا د کما و تازه آن بنجامه جهت تحلیل صلابات طحال و بملیل
 تنیم آن جالبی و رضا د آن جهت ازاله کلف و نمش و خنازیر و ورم صلب و داء النعلب و اکتشال آن جهت نزول آب در
 چشم مفید و عصاره و بیخ آن در این انغال قویتر است و دسمی از بخور و مرمر را که با شیه بنیل و نوک آن باریک و عسالیج
 آن بقدر ذریعی و باریک در اطراف آن شعبه مانند اکلیل حبت و تخم آن شیه بنیم شیت و بیخ آن را در منع حمل مجرب دانسته اند
 بخته جوش شرابی را که بپزند که آب را با دوی چند جوشانند و یا شند و آن چنان است که شمره انکور را با گوشت
 بره در یک کوزه باقی د و نه را نیکوخته در کسه میکنند و در یک می اندازند و بجوشانند تا گوشت مهر اهود بعد

فصل الباء مع الدال المهملة

از ان صاف کرد و مینوشند

بد اشقان بفتح با و دال مهملة و الف و کسر شمن معجبه و فتح ف و الف و نون معوب از بد سگان قارهی است و بد شغان و
 بد سگان و قاتل ابیه و کف الکلف نیز نامند ما هیئت آن کیا می است شبیه بمر دی که بفرای پیروز نامند و غیر آن است
 زرد رنگ ذمی و باریک تر از پردی و نرم تر از ان حبت آن فی زارها و آبهای ایستاده و اصل زنج دست بر لیچ از ان میسازند
 و گویند در آن زبانجیان بسیار است طبعیت آن گرم و خشک و افعال و خواص آن ملطف و محلل و ملزول و جود
 امراض یارده بلغمیه و رطوبه نافع و بدل آن گشت بر گشت است مقدار شربت آن از یک درهم تا سه درهم بدل آن یک وزن در

فی آن در رنج و بوزن آن زیر دگرمانی است

بد هال بفتح با و سکون دال چهار نقطه مندی و فتح ما و سکون لام اسم ثمر درختی مندی است و مشهور بر هر مل برا عصار
 نقطه مندی است ما هیئت آن درخت آن عظیم است قریب بد رخت کردگان و برک آن بزرگ و عریض و ثمر آن قریب
 پتیل و بر و بازواید و حوت آن مزغب و زرد و مغر آن زرد طلایی و خانه خانه و علم آن چاشنیدار و بر بعضی شیرینی غالب
 بر قرشی و بر بعضی بالعکس و رانسته آن قریب برانسته سفرجل و یا زهرمت و اختلاف سفرجل و برمت و تخم آن را جل اگر د در
 زیر طعام پلا و میکن اید و دقلیده اخ می کنند با چاشنی آب لیمو و قند لذین میگرد و در رنگاله بسیار میشود و در آن تخمهای

بسیار میباشد و در بعضی که بسیار خوب است تخم کمتر و در بعضی زیاد و شکل تخمهای طولانی بیضی است تخم زرد آلود بعضی
 آنک که منافع و مغز تخم آن سفید و ترش * طبیعت آن سرد و تر و بعضی گرم و تر گفته اند * افعال و خواص آن ثقیل و نفاخ
 و مولد بلغم و دافع صفرا و کما بخوردین مغز آن محلث حمیات بلغمیه خصوص در بلغمی مزاجان و مغال منی و مضرب باه
 و استنهای طعام بر تخم آن ملین طبع اطفال استهائمی بدن قسم که یکله اند یا دود آند آها ثقیل * یا شیر مرصعه و یا بخور و راندن
 و یا با آد وید و بکر یک و دانه آنرا کو بید و از اجزای مسهلات ایشان است و مستعمل اهل بنکاله و بل ستر و مقدار قابل از
 شیر آن با عطبو خات مناسبه مسهل اطفال و مجرب است * **نص** **الباء مع الراء المهملة** *

* **بزر** * بفتح با و راء چهار نقطه هندی است * ماهیت آن درختی است عظیم شاخهای آن پراکنده و از شاخهای آن
 ویشهای بلند آید و از آن بعضی قریب بزمین و بعضی بزمین رسیده و برگ آن اندک هر فیض طولانی از کف دست بزرگ تر و
 اندک ضخیم روی تشریفه و بی شعبه و در مسالک هندی و بنکاله و دکن کثیر الوجود و در گرم میراث و بعضی بنا در فارس نیز مشهود
 و بزبان مردم آنجا آنرا لول مینامند و درخت آن بسیار بزرگ میشود خصوص بعضی درخت کهنه شد که هزار سوار و رزیر
 سایه آن درخت ایستاده شوند و از بیخ برگ آن چون بشکنند لبنی بر می آید چمنبل * طبیعت آن گرم و تر * افعال و
 خواص آن آشامیدن لبن آن محل ریح و رادع اورام و محرک باه و دافع بواسیر و چون لبن آن را هر روز به قیل
 از طلوع آفتاب تازه بتازه بکینند و با هموزن آن شکر سفید مزوج نموده ناخاست بخورند تا بیست و یکروز یا زیاده و یا کمتر بقدر
 احتیاج که از بک درم شروع نمایند و هر روز قدری بیفزایند تا سه درم و باز بدستور کم نمایند جهت بواسیر هر نوع که باشد
 و جریان و رفت منی و هر عت انزال و کثرت احتلام و تقویت اعضای رئیس نافع و مجرب و مساند شیر تازه آن بر اورام در
 ابتدای ظهور خصوص بورم کشران و ادع و محرک و برد ما میل ابتداء اگر مواد کم است تجلیل میدهند و اگر مواد بسیار
 باشد منقحر نموده زرد با لنتیام می آرد و بهتراز درهم است و چون برگ آنرا اندک گرم نموده بر زخم تازه که محتاج بخیه
 باشد دهن آن را بهیم آورده بر آن گذارند و محکم بندند و ناسه روز یا زنگنه ملصق و ملنثم سازد و آشامیدن ریشهای آویشن
 آن مقدار نیم درم با یک درهم شکر سفید مزوج نموده با قدری آب جهت امساک منی و رفع جریان و میلان آن نافع
 * **بزدی** * بفتح با و سكون را و کسردال مهمالین و سکون یافت عربی است بقاری پیژ و بهندی کوندل و بهته و پیژار
 بلغت اهل مصر فاقبر و بلغتی خوص جهت مشابیه برگ آن برگ نخل و بریانی با نورس نامند و قسمی دیگر از آن است
 که برگ و ساق آن طولانی و غلیظ تر و در قریب باشد و در مصر از پنبه آن کاغذ میسازند * ماهیت آن نهائی است ساق آن
 غلیظ و زیاده بر ذریع و در درون آن را ریزه کرده از آن ریسمان ترتیب میدهند و کل آن مستعمل بر و ضخیم و سفید و ده بی
 و خوش منظر و برگ آن مانند برگ خرما و در از تخم آن ریزه ترا ز حله و تلج و بیخ آن با حلاوت و از میان نبات آن ساقی
 میروید باریک و بر سر آن مانند شمع قتیله بمقدار شیری و بالای آن زغبی مانند گردی شکری رنگ میباشد و آنرا از آن
 جدل آمینما بند و از آن قوصا ساخته میفر و شند و مخورند شیرین و خوش طعم میباشد و در زیر آن زغب چیزی مانند پنبه نرم
 و از آن کاغذ میسازند و بنایان داخل صابون میسازند برای استحکام و با صفتی آنرا لوتی مینامند و آن کرد مخصوص
 به بردی بلاد است منبت آن زمینهای که در آن آبها استاده میباشد * طبیعت آن در درم سرد و در اول خشک
 * افعال و خواص آن آب آن جالی دهنده و قاطع نرف الدم مطلقا و با سر که جهت سپرزیدن ستر و بهیج آن رخائیدن

آن جهت رفع بوی سرو و بید از شراب و نبیذ خصوصا بوی آن و ضما آن جهت تعلیل او را و در زرمق آن جهت انبیا
و خهای تازه و کهنه و قروح خبیثه و اگله خصوصا اگله دهان و نفث الدم و نزف الدم و جراحات تازه و آسمین من محرق
آن با سرکه جهت بجز زناغ کوبند مضرا حفا است و مصلح آن عمل

* برسیا و شان * بفتح یا و کسر را و سین مهملتین و فتح یاء منثناة تحتانیة و الف و فتح وا و و شین معجمه و الف و نون لغت
یونانی است بمعنی دواء الصد و یعربی شعرا لجمال شعرا الارض و شعرا الیین و شعرا الخنازیر و جعله الف و الف و حرا لکلب و کزبرة
البشر و ما فی الاورد و ما فی الوصف و یونانی بولوطونجون یعنی کثیر الشعر و یفراسی برسیا و شان بیا عجمی و عوام سنبل و یهندی
کالی جهانپ و کرجا و ریکوت نامند * ما هیست آن نباتی است بوی آن شبیه بوی ساق زرد و شاخهای آن بسیار
باریک و صلب و هیا و سرخ رنگ منبت آن مواضع نضاک و سایه مانند کنارهای چاه و بای دیوارهای کهنه و خرابیها و قوت
آن تاشش ماه باقی مساند و چون یک سال بر آن بکند و قوت آن با دل میگرد و بهترین آن بر برگ شبیه بکرنس شاخه صاب
میه آن است * طبیعت آن معتدل ما ئل بکرمی و خشکی * افعال و خواص آن ملطف و مفتح و منضج و محال و هفیف
آشامیدن مطبوخ آن جهت اسهال فرمودن صفرا و سودا و بلغم موجود در معده و امعاء و جهت تقهیه سینه و شش و ریه و ضیق
النفس و در تبینه و یونان و حصاة و در اربول نمودن و حمض و نفاس و اخراج مشیمه و کزیدن سک دیوانه و استساق
آب مطبوخ آن جهت زکام و نظل آب بخته آن جهت تفتیر سله انف و زکام و ضما آن جهت صلاح بارد و ضما بخته آن با
روغن جهت اء الثعلب و خنازیر و نوا صبر و د بولات و چون در دهن بخایند و آب آنرا بر غریب و نوا صبر کنج چشم بچکانند
و با جرم خائنه آنرا در آن بنند باغ و آشامیدن سفوف خشک آن جهت رفع اسهال و اساک بطن مفید و ضما بخته
آن بر اندیس جهت تعلیل ورم و صلابت آن و طلای تازه آن جهت قروح خبیثه و کزیدن سک دیوانه و اء الثعلب خصوصا
که تازه آنرا بقوت برد اء الثعلب بمالند و طلای کوبیده آن با مغز ساق گاو جهت درد در بسیار نافع و ضما کوبیده آن
بالادن و روغن مورد و روغن موسی و زردی و شراب مقوی موی و همچنین چون مخلوط نمایند با آب طبع و باخاکستر آن
شراب و عمل موی را بدن بشویند جهت قروح و مفید و ضما محرق آن جهت منع ریختن موی و روئیدن آن و
خزاز و زرمق آن جهت تجفیف و اند مال قروح خبیثه و اگله و حصول آن با مرکب جهت رفع سیلان رحم نافع و ضرر
شهر و مصلح آن مصطکی و کوبیدن کل بنفشه مقد ار شربت از جرم آن تا هفت درهم و از مطبوخ آن تا بیست درهم بد آن در
امراض رطبه بر زن آن کل بنفشه و نصف آن اصل المومس کوبند از خواص آنست که چون بکوبند تازه آنرا و بر موضع مخالف
هضمیکه بیکان رفته باشد کند از بدن بد آن موضع آید و بیکان را بر آورد

* برسیان * بفتح یا و سکون را و کسر سین مهملتین و فتح یاء منثناة تحتانیة و الف و نون و برسیان با الف در آخر نیز آمده
* ما هیست آن اسم فارسی نباتی است منبت آن بلاد بابل که حرالی گفته است و بی شکوفه و گل و قشیم میکند و در اول
توز میرسد و ازاد و یه غیر مشهوره است * طبیعت آن گرم و خشک متعوب بمشتری است * افعال و خواص آن
بوئیدن و آشامیدن آن مقوی دماغ و روح و نفسانی و بصیر و جگر و معده و محال و رطاح و ملطف و مصلح اخلاط و طلای آب معصور
و با مطبوخ آن با آب برک کل سرخ سائیده و دومیته با سه مرتبه در حمام جهت قلع آثار و میاه که از جوب و غیر آن بهم
رسیده باشد مجرب دانسته اند با آب مقطر یعنی عرق آن بوی قزقل دهد و در خواص مانند یاد و نجو یه است در تقویت و تفریح نفس

فهرطای نیشی * بفتح با و سکون راء مهمله و فتح طاء مهمله و الف و کسرتون سکون یا و مثناة تحتانیة و کسرتان و سکون یا بفتح یونانی است و یمنی و سرالی نامند * ماهیت آن نباتی است ربیعی و غیر بستان افروز است برک آن شبیه برک حماض بری و از آن ریزه تر و سیاه تر و مغرب و ساق آن باریک و کل آن مائل بسرخي و قسمی از آن شبیه بشیر است * طبیعت آن مرکب القوی با قوت قابضه و بعضی در اول دوم کرم و خشک گفته اند و منسوب بمشتری * افعال و خواص آن ضمد آن میل اورام و منقبی آثار و برک و صمد آن جهت التیام جراحت و مضغه بطبیع خشک آن جهت قروح دهن و زخمهای متعفن در درم و دهن دهان و آشامیدن آن جهت تهنات و بهترین ادویه قابضه مستعمله است از برای دفع عفونات مورت غنیا من صلیح آن عتاب بدل آن آب چغندر راست

* برک * بفتح با و زاء و کاف بفتح انگشتی یعنی پوست درخت است * ماهیت آن پوست درختی است شبیه بقزله و از آن تیره تر که از ارض جلدیل میآورند گفته اند طایفه از قیسسان ملقب بمسرویت در مملکت پری که در رامرکای جنوبی واقع است برخاسته این قشراطلاع یافتند و برک آوردند و لهذا منسوب بآنها گشت و آنرا جر و تیس برک نامند و درین پوست طعمی و رائحة غالب نیست مگر آنکه اندک قبوضتی دارد و برک گویند آن از قزله کثر * طبیعت آن در درم کرم و خشک * افعال و خواص آن جهت حمیات مزمنة گفته و نائیه مسبوته بر دمانند ربع و در ریه تنقیه بعمل تنقیه که زائل نکرد و مفید بدن قسم که در هنگام قتره و انقباضی نوبت مقدار یک گرم تا یکمغال طبعی آنرا آب سرد حل کرده بپاشانند سه روز بهم با پنجر و زرافه و روز و نیکان و یک روز و یک شب و تا در روز نائیه و دیگر بفاصله و در وساعت نجومی که پنج کهری هندی است در همانوقت من کوریکیکل رم طبعی که دوماشه میشود با آب سرد حل کرده بمشغور اند و در حمیات عرضی و مزاجی و قروحي و مزاجه متغیره فاسده و هنگامیکه شراعیف و رم کرده و منتفع شد با سده و در احشایهم رسید با شد و در حمیات لازمه و مسخره و در هنگام مبتلا و فساد و تعفن اخلاط بدن کال باشد این در اعلا نیم النفع و غیر مستعمل است و همچنین در صلح دوری و امراض نائیه رحم و اکثر امراض که در وقت منتظم داشته باشد مگر بعد از تنقیه بقی و اسهال و انقباضی نوبت در اکثری مفید و آنرا که که نیز مانند و با آنک ملج طریقه جهت حمی ربع گفته همانوقت و همان مقدار را سه روز بهم نیز مفید اند * برک شبرازی * بفتح با و سکون راء مهمله و د و کاف فارسی اول مفتوح و دوم ساکن و کسرتین معجمه و سکون یا و مثناة تحتانیة و فتح راء مهمله و الف و کسرتان معجمه و یا و نسبت * ماهیت آن برک قسمی از عنب الدب است و بمنح آن عود بری است و عود البندق نیز نامند * طبیعت آن بسیار کرم و خشک * افعال و خواص آن مسکونی و زیاد * آن مورت جنون و کشنده است

* برنجاسف * بکسر با و راء مهمله و سکون نون و فتح جیم و الف و فتح سین مهمله و فایونانی ارطیه ما سیاه و بیری سوزلا و بفارسی بومادران و بشیرازی برتر اسک نامند * ماهیت آن نباتی است ساق آن قریب بد رمی و شاخهای آن باریک و برک آن ریزه و کل آن مانند شبت چتر دارد و زرد و سفید و مائل بکبودی نیز و نباتات آن اندک چسبندگی و صفت آن کوه ها و صحرای ساید در اراز من و رسال میر و یک حکیم میر محمد مومن در تنقیه نوشته که آن غیر قیصوم است چه قیصوم شبیه است با فستقین و اکثر یکسانی از یکریشه میروید و می شاخ و زباده بر شمری و برک آن شبیه برک و ساق زنبق و از آن بسیار ریزه تر و با چسبندگی قلیلی و کل آن سفید و زرد و با عطری قوی بی ثقل را آنچه منبت آن منصوص کوه ها است که

باران در اینجا بیشتر شود و اکثر اطباء و عشا بین مشوش ذکر کرده اند و هر دو رايك چيز دانسته اند و بعضی كده در چيز دانسته
بعضی از جماعات قيصوم را در پنج صفت آن را در قيصوم مذکور ساخته اند بهترين آن خوشبو و تقيل الرائحة آن
است * طبيعت آن در اول سوزم گرم و خشك و نيز در دوم گرم و در آخر اول خشك گفته اند و منسوب به شترى است
* افعال و خواص آن ملطف و مفتوح و در بول و حيض و مفتت حصاة آشفته مى داند و در هم كلى زرد آن با غسل جهت اخراج
اقسام گرم معده و حجاب الفرج مجرب و آشفته مى داند طبيخ و در منقار آن و جلوس در مطبوخ آن جهت رفع احتباس حبيس
و بول و عسر و ولادت و انضمام رحم و دررم آن و اخراج سبك مثانه و مشيمه و جنين و تنقيه قروح رحم مفيد و آشفته مى داند
آب نقرع مقلد در دم آن جهت رفع حبيات و يك ستر مطبوخ آن جهت امراض مذكوره خصوص امراض رحم
اما بايد كه عل ابي روغن تناول نمايند و ضماد آن جهت اقسام درد سر و تفتيح سكه دماغي و تقويت دماغ و سرسام باقعي
و سبات و بر سينه جهت درد سينه و بر زير شكم براى دفع احتباس بول و حيض و تعجيل اورام و تسكين درد ها و بستر و نطول
آن و كم شدن اين جهت امراض مذكوره و رفع سكه خيسوم و زكام و در روى او و استنشاق طبيخ آن جهت رفع زكام و امراض
دماغي و استسمام كل آن و حمل عصاره آن با مرصاف جهت رفع نفلات رحم و آنچه م ادا اخراج آن باشد و در ورسوخته
مجموع آن جهت تجفيف قروح و ضماد بيج آن بر زير شكم جهت ادا ر بول و امانت و بايد كه در ده كام احتلاى بدن شهاد
آنرا استعمال نه نمايند و همچنین متكاميكه ماده درسد در انصباب باشد بسوى آن غشومصر كرده و مصلح آن انيسون معطر
شربت آن ناسه منقال بدل آن در امراض الزاس بارد بوزن آن با بونج و در سا بر امراض انستين است

* بروم * بفتح با و سكون راء مهمله و ميم صاحب تحفه نوشته كه مؤلف معنى شكوفه ام غيلان مى داند و مؤلف جامع
بغدادى شكوفه درخت خاردارى بزرگ بقاتم اثل و بزرگ ترازان و برك آن مانند برك خاريكه خربثه آن است
و كل آن صوفى بمقل از رزور و زرد با سفيدى آميز و با عطريت رائحه دانسته * افعال و خواص آن مفرح و مطيب
نفس و تارة آن بالزهره و متوم و بقد ادنى نوشته كه حكايه كرد بزاى من شخصى كه وثوق بقول او بود كه خشك آن حبابس
بطن و تازة آن مسهل و در عراق آب مقطر آن كه عبارات از عرق آنست بجهت جوشبوى و قفريستى كه دارد و در عطريات
مستعمل است و در طب غير مستعمل و آنرا صمغى است و بعضى اطباى عرب حكايه كرد بزاى من كه آن بجهت سرنه
مزعج نافع است و بجهت نفت الدلم با ماء فاطر مكي كه دم الاخوين است مفيد و صاحب تحفه نوشته كه كوندل عرق آن
در خواص مانند عرق بيل مسك است

* برنك كابلې * بفتح با و راء مهمله و سكون نون و كاف فارسي و فتح كاف و الف و شم بار كسر لامل و ياء نسبت اسم فارسي
است معرب آن برنق و رزنج است و بيهدى با برك نامند * ماهيت آن دانه است كوچك مل و سينه و احاس از
خلل ريزه تر و مغزان سقين و بانك تلخى و رائحه آن تند بحد يكه محرور المزاج را كاه باشد كه رعا ف عارض
كرد د از استسمام كوبيد آن و يارسيدن كرد آن بدماغي و در حين كويدن و آن در نوع است بزرگ و كوچك رنگ
بزرگ آن سياه آميخته با سفيدى و گرم تر و مقي و كوچك آن مائل بسرخى و اين توى ر بهتر است در دفع گرم
معده و حجاب الفرج و مستعمل مغز مقرر آن است * طبيعت آن در آخر ورم گرم و خشك و بعضى در سوم و بيهدى
در اول گرم و خشك گفته اند و اين قول بسيار ضعيف است * افعال و خواص آن مفرج و مسهل بلغم غليظا و سردا

و اخلاط از جهه از مفاصل بقوت و مجفف رطوبات و قروح و مخرج اقسام کرم معدّه و اما مخصوصا حب القرح حتی آنکه استیصال و اخراج کیسه آن میکند و رنگ بول شارب آن مانند بقم میگردد و محققا اثرش بر آن تاسه در هم که گرفته و پخته با شیر تازه و شیل و آمشته بیا شامند مضرّا معاصیج آن کثیرا بدل آن بوزن آن ترمس و نیم وزن آن تبیل است و بوزن آن نیز گفته اند

برونف * بفتح بار سکون راء مهمله و ضم نون و سکون و ارون با قار می شایانک مانند که معرب آن شایانچ است
 * ماهیت آن درختی است قریب بانار و بر شاخ و برگ آن شبیه ببرک زعفران و از آن تیر و ترمز غبورا نیکه آن نند و بپوشیده آن مانند خورشید باز روی وسط شکوفه آن زغب دار * طبیعت آن دردم گرم و خشک * افعال و خواص
 این میل و مجفف رطوبات و شکننده باد های غلیظ بارد و عصاره ببرک آن جهت صرع اطفال و سیلان رطوبات از دهان و تحلیل راح و تقویت معدّه و تسکین درد احشای ایشان شراب و نیل مائیل با آب آن بر مفاصل و اصداع و پاره های بینی و زکندن و شکم و کفای دست و پای ایشان مالیدن و بدستور خوردن این مقدار یک گرم عصاره ببرک آن میل و بالین مرصعه ایشان بچند دفعه جهت امراض مذکوره و ام الصبیان نافع و آشامیدن سه درم از عصاره آن بایک دانگ جاوشیر مسهل توی بلغم مسخرق بسوی سودا و دفعه و جاع حادث از آن است و یک مثقال آن بایک حبه جاوشیر مسکن و جمع قوی مردان و زنان و مغس کل حیوانات که از سردی باشد و عصاره آن با عصاره سلج و جنین تبیل ستر و روغن بادام تلخ جهت چو و دوسبانی که بپوشانی ابلیمیس نامند و نفعه در ماغ سه روز متوالی و بپوشیدن ببرک آن جهت تشنج سه درم مغربین و اغشیه و دماغ و زکام و در زور ببرک خشک آن جهت التیام قروح و فساد آن باز رفت جهت حر از نافع مضرّا معاصیج آن صغ عربی بدل آن مرزنجوش مثل آرش برت ارمصاره آن تاسه مثقال و از ببرک خشک آن تاد و در هم و نیم است
 * برواق * بفتح بار سکون راء مهمله و فتح و او والف و قاف * ماهیت آن بلخت امل مغربا سم خشبی است و بجمعی اتم سنگ سبک زردی است که چون بسایند مائل سفیدی باشد و در هوائ متکون گردد و مانند کاه در با ریش روس کاه را بر باد * طبیعت آن دردم گرم و خشک * افعال و خواص آن مانع سیلان خون است مطلقا و جهت خفگی و سپرز شرابا و فساد نافع و در زور آن جهت التیام جراحت موثر و پوشیدن آن کثرتی آن باعث ایمنی از غرق شدن و بپوشیدن آن در بارچه با سنگ چقماق و در زیر سر کد اشتهن و خوابیدن باعث دیدن در خواب است هر چند در آن روز مانده گردد و گویند مجرب است و بروق مختلف الف غیر آن است ولیکن مشابه آن

بروانی * بفتح بار سکون راء مهمله و فتح و او الف و کس نون و یالفت عجمی است بر نانی عبروس و بیونانی اعوانس نامند * ماهیت آن نباتی است بر شاخ و شاخ های آن مانند کمان کج و خمیده و کل آن سفید و ثمر آن مانند زیتون و طعم آن تند و بیه آن سفید و پوست بیه آن باز روی * طبیعت آن دراول گرم و تر * افعال و خواص آن مفرح و موافق سینه و دماغ و من و مفتت حصاة و جهت استسقا و بواسیر و فساد آن جهت بهق و داء التهاب و تحلیل اورام و موخته آن با غسل جهت تقویت جگر و عصاره آن جهت سفیدی و مد معده چشم نافع مضرمانه مصالح آن انیسون بدل آن ریاس است
 * برهنا * بکسر با و فتح راء مهمله و سکون هاء تاء چهار نقطه نو نایم هندی و الف بلخت هندی نام کنانی بزرگ است
 * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن مفری دل و مشهی و کد از نده اخلاط و دفع ضیق النفس

وشرقه و تپ کینه و درد شکم و ریا و قرا و قور و ساد بلغم و کرم معده و مقبله و جلد ام و یا بیض بطن است

بریا مصری * بفتح یا رسکون را و مهمله و فتح یاء منناه تبتانیه و الف بلغت مصری بمعنی بقله است یعنی بقله که در مصر میرود * ماهیت آن بقله است شبیه بکرفس و خوشبو و بوی آن مانند بوی راز با نه با اندک تند ی و تشم آن سبز و باریک و صفت آن اولاد مصر بوده و از انبیا بیامی دیکر نقل نموده اند و ربیع است و تا اواخر صیف میماند * طبیعت آن گرم و خشک و در دم * افعال و خواص آن مقوی معده و جگر و احشاء و مصلل ریاح و مانع نزلات و مفتح سناجک و سبزر و مدبر بول و معین بدن و کرده و محرک باه و منقی میاری بول و جهت بواسیر بسیار نافع مضرد ماغ مصلح آن نیلوفر و قبل از شربت آن تاد و متعال بدل آن بسبامه و مدامت خوردن نبات آن جهت رفع زردی و خساره آزموده و در سائر

افعال و دفع خمار ضعیف تر از نیم آن است

بریا لک * بفتح با رسکون را و فتح یاء منناه تبتانیه و الف و فتح لام و ما و برای مهمله بیامی لام نیز آمده * ماهیت آن گیاهی است مندی شبیه بنبات عنب النعلب و در نوح میباشد یکی کل آن سفید و ریزه و برگ آن کوچک و مدور و نازک و مشرف یشرهای ریزه و ساق آن صلب تر از ساق عنب النعلب و بیج آن معین و باریک و بلند و دم نیز شبیه بدل آن و کل آن زرد * طبیعت آن گرم و تر و بعضی سرد دانسته اند * افعال و خواص سفید آن آشامیدن آب برگ نازک آن که لعابی میباشد بدن تشم که برگ آنرا شب در آب بنیسانند و صبح بمالند و صاف نمایند جهت منع جریان منی و لغتیت حصه و بواسیر و عصاره آن یعنی آب برگ کوبیده آن بدن و شکم جهت رفع زهرما و کزیده و شراب و سه و غلظت و ستر معوط و برگ خشک آن و اگر مار کزیده و بیهرش باشد به بینی او انداخته اند که با قسی انف و دماغ او برسد و ضاد و طلای نوع زرد آن جهت تحلیل اورام و رواج و نفی دما میل مفید

فصل البامع الزامی المعجمه *

بزر قنونا * بفتح با رسکون زای معجمه و کسر راء مهمله و فتح قاف و ضم طاء مهمله و سکون وا و و فتح نون و الف لغت عربی است یونانی تسلیون بمعنی بر غوثی یعنی شبیه ببر غوث و یفارمی اسفیوس و اسفغول و اسفغول بوا و رنجش و او نامند و در مندی نیز بدین نام مشهور است و در اصفا همان مشهور یا مجرزه و در شیراز بینگو است و شکم درین نیز و بر ترکی قارنی باروق نامند * ماهیت آن گیاهی است کوچک نهایت تابیکند و برگ آن باریک و بلند و فی الجمله شبیه بکنک و ناریا و برنج و از ان باریک تر و کوچکتر از بیج آن ساتهای باریک برمی آید و بر سر آنها خوشه مانند خوشه های کدوم و بالای آن غلافی و در جوف آن تخمهای آن و در تابستان میرسد و سه صنف میباشد یکی سفید و این بهترین اصناف است خصوص بالیه آن که در آب نه نشین گردد و دوم سرخ رنگ و این ضعیف تر از آن است در نفع و بعضی این را به تمر میل کنند و سوم سیاه که بدترین همه است و انطاکی نوشته که سفید آن در مصر بسیار است و مصرح آنرا از برلیس که نام موضعی است معروف از مصر میآورند و از ان آنرا برلیس نامند منسوب بدان و سیاه آنرا صعیلی نامند نیز بدان جهت که از صعدا علی میآورند و شکوفه و یک برگ آن است * طبیعت سفید آن در سوم سرد و در دوم تر و سرخ آن تودر اول و سیاه آن بایوست و اجتناب از استعمال سیاه آن اولی است * افعال و خواص آن آشامیدن سفید آن مسکن تشنگی و حرارت و با قوت مستملک و ملین طبع و جهت قهقهای حاره و غلیان خون و خشونت سینه و حلق و زبان و معروعل و صقرا و فی ذات الجنب و امراض مری و اصلاح اخلاط موخته و معض و قرحه و معار و زحیر و دفع یبوست و معاحادتها از صقرا و شراب او و در حاره و بدستور لعاب آن بنهائی و با

باریغن باد ام جهت امراض مذکور و زهر سام و زهر تسکین عطش و تلین طبعیت صاحب برسام و صمد آن با سرکه و روغن کل
جهت رجع معامل خار و نقرس و تلین ارام ظاهری و درم عقب کوش و خنازیر و خراجات و منع آنها از زبادی و ناتوای
عصب حادث از یوست و جهت درم صلب و جرمه و حره و آب دهن جهت نفخ و انقباض دمل و ملائی لعاب آن و با صمد
کوبیده آن با لابلای جهت درد سر و باروغن بنفشه جهت تسکین درد سر حار و ترطیب دماغ و اعصاب و رفع انشقاق مری.
و درازی و نرم کردن آن خصوص چون چندان روز میزدین بماند و با مثل آن روغن کل سرخ و پوست خشکش پخته جهت
اورام حار و تسکین درد آن مجرب و چون بیا شامند مقدارد و درم و نیم تا سه درم خیسایند و آن در آب گرم تا اینکه
لعاب و لزوجت آن زود بر آید با شکر سفید و یا سکنجبین جهت تلین و اسهال مغیله و آغامیدن مطبوخ آن در آب نیم گرم
جهت درد سینه حار مغیله که در آب بجوشانند و بیا شامند و چون بریان نمایند و روغن کل سرخ چرب نمایند و بنوشند جهت
رفع اسهال و قبضیت شکم و باروغن بادام شیرین جهت رفع سحج صبیان و تسکین مغص و زجر و زائل کردن آنین غم که همیشه
آن احتراق صغرا باشد نافع و چون بگویند و بریدن بماند بدن و انیکو نرم و نرمه کرد اند و لاغری حادث از کرمی را ببرد
و گفته اند بزرقطونای کوبیده و با بایله آشامید که قاتل امت و وجه آنرا بعضی حدت نشم آن و بعضی چسپیدن آن بسطوح
باطنیه و تقرح آن گفته اند و چون کسی مقدارد و رم از کوبیده آن را بیا شامد کوبند اولادین او سرد کرد و در خلد و استرخا
و غم و کرب و غمغان و ضیق النفس و احوالات کرد دپس غشی و سقوط نبض و موت و علاج آن قی نمودن بماء العسل حار
و نمک و بوره چند مرتبه و خورائیدن زرد و نیم مرغ نیم برشت و اسفید با جات با بلغل و نعنای و فو تیچ و خورائیدن مثلث.
است بدل بزرقطونادر تلین طبعیت و خشونت سینه و حلق و سرفه بهلانه و در تجویز و ترطیب نیم خرفه و در نفخ نیم کتان.
مقدار شربت آن از دو درم تا سه درم است

* بزغنج و بزغند * بغم با و سکون زای و غم غین معجبتین و سکون نون و جهم و بغم با و سکون زای و غم غین معجبتین و سکون
نون و دال ممله در آخر لغت فارسی است * ماهیت آن کوبند بارد زخت نایسته پسته است و کوبند نر پسته یکسال مغز
می بندد و آنرا پسته مینامند و یکسال نمی بندد و آنرا بزغنج و این در خواص مانند پوست ببرون پسته نیست بلکه بسیار
سرد و خشک و قابض و مفرح و در افعال مانند اقا یا است و با غان از آن پوست حیرانات را با غت مینمایند
* بزركتان * بفارسی بزرگ تان مانند ریختن و سی و تپسی و از مطلق بزرد من بزمراد آن است آغامیدن آن مهبی
و منع است و روغن آن ان شاء الله تعالی در حرف الکاف مع التاء در کتان مذکور خواهد شد

*** فصل الالباء مع السین المهملة ***

* بسبا سده * بفتح اول و سکون سین ممله و فتح باء موحده و الف و فتح سین ممله و حاد در آخر لغت عربی است بفارسی
بز یا ز ریختن ای جا و تری مانند * ماهیت آن پوست زیرین پوست خشکی حوزیوا است که بزبالای پوست صلب صدنی آن
نیم چیده میباشند و بهترین آن اشقر مائل به سرخی تند بودند طعم ضخیم تازه آنست که با اندک قبضی باشد * طبیعت آن
درد ورم کرم و خشک و کوبند در اول کرم و در دوم خشک و اول اصح است و با قوت قابضه و حرارت ملطفه و جرمه را راضیه
غالبه * افعال و خواص آن مفرح و مغوی معده و رکید و باده و منعظ و زیاده کتب و منی خصوصاً در بار المزاج و هاضم و
مفر شرب کنند و دمان و مفتح سد و مجفف رطوبات و محلل رواج و صلابات باطنی و خارجی غلیظ و جهت سلب انبوه حادث

از بردن و رطوبت و مسح و نعلت الدم و قرحه افعا و جلب رطوبت هیند و شش و اسهال کهنه و در دوزخ و منع ریشتن فضلات
 بعد از ضعیف و نشاف و رطوبت آن و تقویت رحم و نشاف رطوبت و خوشبوی آن و سحر آن با آب کرم یا روغن بنفشه جهت
 درد سر یا در طلب حادثات از ریح غلیظه و ملائی آن بر سر جهت درد در و سقیفه و صرع و صداد آن بتنهائی و یا بااد و
 مناسبه بر ناف و عاله و فتراف پائین ظهور جهت سلس البول و یا برگ مورد جهت رفع بد بوئی زیر بغل و یا سر کین بز رسل جهت
 اورام صلبه و ملائی آن با عسل در حمام جهت درد پشت زن زائیده و ریح نفاس منجرب و رز زجه آن بعد از ظهور معین
 بر حمل و راز غفران منقبی رحم و مصلح آن و مالیدن قیر و طی آن بز و نعلت جهت مسج و قرحه امعاء مغیله و گویید مضر حکو
 مصلح آن صمغ عربی و مصلع آن لاب مقلد ارشبت آن ناسه دریم بدل آن جوز برا و استارد رافعال قریب بآن
 است و لطیفتر از آن و جوارش و در و او دهن و معجون آن در قرا با دین کبیر ذکر یافت

بستان آفرور * بضم با و سکون سین مهمله و فتح تاء مناة فوقانیه و الف و نون و فتح هیزه و سکون فارضم راء مهمله و
 سکون و او زای مجمله لغت فارسی است و عبری حقیق بستانی وزینه المریاحین و داح نیز گویند جهت آنکه بسیار خوش
 منظر است و هر گاه و خوش منظر را عرب داح گویند و بفارسی تاج خرویس و کل حلوا و کل یوسف و بهندی نوع صغیر آن را
 گویند و دیگر آنرا چقا د هاری نامند و آن غیر حمام است که حینی لبطی باشد چه حمام برک آن عریض تر و بالوان و
 ها ق آن سرخ و ناب آن قویتر و بزرگتر و کم کل میباید و بستان آفرور برک آن سرور و زده ویر کل و کل آن سرخ مائل
 به بنفشه و برائش و نیم آن رز و سیاه و براق * طبیعت مجموع آن سرد و خشک و تقابض و رادع * افعال و
 خواص آن آخامیدن آب معصور آن مقلد از یک اوقیه و نیم و بد سنو ر آب مطبوح آن با حلاط و سکنجبین جهت رفع
 حرار و مقلد و جگر و سده و سیر و رفع سمیت خافق الفم و نافع و جرم آن ثقیل و مصلح آن سکنجبین و مقلد ارشبت از آب آن
 تا یک اوقیه و نیم بدل آن حمام و نیم آن جهت اسهال نا ئب مناب تقیم یا رنگ و چون بگردند در کمر طل شتر نیسانند و
 شب در مهتاب بگذرانند و صبح بنوشند و ملامت بران کنند سه روز یا زاده جهت رفع حرقة البول و بول الدم میجرب
 مقلد ارشبت آن در و مقلد

بستانیاچ * بفتح با و سکون سین مهمله و کسر تاء مناة فوقانیه و الف و جیم بفارسی خلال مکه و
 عبری سدی نامند * ماهیت آن نباتی است خاردار و برک آن باخشوند و ریزه و کل آن سقید و از ورق و شاخهای
 آن بقدر شیری از یک پیچ روئیده و بر سر هر شاخی چیزی مانند قبه و سته و خشن و از شاخهای بارک آن خلال سازند و نیم
 آن شبه بانفشه و طعم آن تند و ریزه و خوشترک نامند * طبیعت کیمیا آن در اول دوم گرم و خشک و با اندک عصاره
 * افعال و خواص آن خلال کردن بآن جهت تقویت دندان و ملائی آب آن جهت تحلیل اورام و جلوس در طبیعت آن جهت
 اصلاح حال رحم و ادرا بول نافع و نیم آن در آخر دوم گرم و خشک و آنرا بفارسی در منه ترکی نامند جهت سعال و فواق
 و ریح و منصف و حصاة و تفتیح سده و جگر و ادرا بول نافع و مصاد مطبوخ آن در روغن زیتون جهت فالج و امتساق و درد مفاصل
 و مضغه بطبیعت آن جهت درد دندان مغیله مضر رگه مصلح آن کشنیز و مضر سر و مصلح آن ترمس مقلد ارشبت آن تا در مقلد
 بدل آن شیخ ارمنی است

* بستان * بضم با و فتح سین و مشف و مسد و دال موهله بین و کسر با و تشدید سین و فتح آن نیز آمده و گفته اند آن قزول

مغرب تزلزل انشون یونانی است و برومی قولو ریون و بلغتی قوالن و بغیری ناشف نامند * ماهیت آن
 آنچه مشهور است که بیه مرجان است اصلی ندارد بلکه سنگی است هر چه پرمور و اخ مانند خانه زنبور و لیکن سوراخ های
 این ازان بار بکنو و صلب و در سواحل دریای عمان و یمن و فارس و مالکیب و غیره مادر زیر آب تگون میباید و
 صاحب شعاع الاسقام نوشته که گفته اند که آن نبات بحری است و در جوف دریا میروید و چون از دریا برآوردند
 و مراد این بر سبخت و صلب میگرد و نوشته که مستعمل در دروازه المسک بس است زیرا که خوب نرم مائید و میشود و نه نشین
 ظرف نمیکرد و بخلاف مرجان و آن سفید و سیاه نیز میباشد سیاه آن صلب تر و سفید آن رخوتر از سرخ آن است و بهترین
 آن سرخ صلب شفاف بی رمل است * طبیعت آن در اول مورد در دم خشک * افعال و خواص آن مفرغ و قابض
 و مجفف و دافع و سواس و جنون و صرع و خفقان و تضعیف معد و فساد اشتها و سنگ مثانه و کرده و سبزو بوا سیر و طاع نزن
 الدم و نغصا الدم و اصال دموی و ذوسنطار یا کبلی و قروح و اغوا و عسر البول و نیم منقال آن که با نصف آن مسخ عربی با سفیدی
 تخم مرغ سرشته با آب در بنوشند جهت قطع نفوذ الدم باطنی و نفوذ الدم مجرب خصوصاً موخته آن و متخلل خونیکه در دل
 منجمد شد و باشد خصوصاً محرق آن و در زرد آن جهت خوردن کوشش زانند زخمها و رفع آثار آن و محرق آن جهت نرفا الدم
 ظاهری و تقویت دندان و زانل کردن زردی آن و اکتیال محرق و مغسول آن جهت دفع بقورات و تقویت باصره و دمع
 و جرب و صلاب و امثال آن و تطویر آن با روغن بلسان در کوش جهت ثقل مامعه و کرمی و اخین الدم و لکه گفته که چون سه روز
 در روز چهارده انگ آنرا با سکنجبین بنوشند جهت دفع ورم میرز و معد و آن مغسول وید ستور یا آب محرق آن درین امر قویتر
 و همچنین در جمیع افعال مذکور و محلول آنرا در دفع جنایام مجرب دانسته اند مضر کرده و مورت جموع مصلح آن کثیراً
 بلال آن جهت حبس خون بوزن آن دم الاخوین مقل ارشیت آن نایک منقال و تعلیق آن بر معد جهت دفع جمیع علل
 آن نافع و از خواص آنست که چون طلا و نقره را از هر یک بقل بسل در هم کد اخنه انگشتری یا لیکن دانی ازان ترتیب دهند
 و بسل را در آن نصب کنند و در جنبه که قمر و شمس در حال اتیاد خود مقارنت با زهره داشته باشند و صاحب صرع آنرا با خود
 نکند دارد در حال صرع او بطرف شود و در آنکه آن را هرگز نمی نرسد و از چشم بدایین مانند و محرق مغسول نوع سیاه آن
 بخایت مغوی دل و صنعت احراق آن آنست که ریزه ریزه کرده در کوزه خرنی مطین کرده در توروکل ارند یک شب پس
 برآورد مائید استعمال نمایند و باید که بسرحل و بادیت نرسید و باشد و اقراص بسل و معجون آن در قرا بادین کبیر ذکر یافت
 * بصر * بصر با و سگون سین و راء میملتین * ماهیت آن غوره خرما است که زرد و مائل بشیرینی شد و باشد و مراتب
 هفت کانه خرما و در حرف البناء در شان شاء الله تعالی مذکور خواهد شد و بصر مرتبه چهارم آنست و در مرتبه حرارت آن
 میافزاید * طبیعت آن در اول گرم و در دم خشک * افعال و خواص آن مقوی معد و حرارت غریبی و قابض و جهت
 امساک بطن و نفوذ الدم و بوا سیر و خاتین آن جهت تقویت لثه و استحکام آن و منع آن از قبول آذات نافع و دیر هضم و
 مسند و مزل خطا خام و دفع و ریاح خصوصاً آنچه بسبب سردی هوای بلخام مانند و باشد و همچنین صعیلی آن و بعضی
 بسزیه از قسب است و چون بصر را باعث آورد مالی که شراب مصنوع از آب باران و عمل است بیاض مانند التهاب را
 ساکن و حرارت غریزی را قوی گرداند و بین بصر بسیار خوشبو و مسکرو مقوی معد و اعماش و یل القبض و مسک بطن
 است و بهترین بصر رسیله سبک آن است بکمال رسیدن کی رسید شروع یافتن از خوشه نماید و مصلح نفع و تشعیر و و نافذ

در تمام این
 در تمام این

* هشام * بنحو با و شین معجه والف و میم * ما هیئت آن درختی است حجازی یعنی منبت آن در اصل ابتدا در حجاز بوده و از آنجا به بیت المقدس و عراق و مصر نقل نموده اند و در حبال حوالی مکه مشرفه بسیار است و بالفعل بجای بلسان حب و عود و لبس آن مستعمل است و در انواع است کبیر و صغیر و رخت کبیر آن اولاً بقدر درخت انکر میباشند پس بلند و عظیم میگردد تا بقدر و درخت توت و پید و شاخهای آن راست نمی باشد بلکه کج و اج و کرده و در برگ آن ریزه شبیه بصعتر و ز رکترازان و بارطوبتی چمنند و شیرینی کمی و کل آن زرد و قشمت آن سرخ شبیه بکبابه و بی مزه و چوب و ثمر آن خوشه دارد و در آن دانه های مائل بزردی و بعضی سرخ و بعضی طولانی مانند حب الصبر و نرم و بی طعم مانند بی مژگی و اندک شیرینی و بعضی و اعراب بادیه این را میخورند و چوب آن سبز با عطریست و منعی از انرا حب مل و مانند لؤلؤ و چوب آن خشن و سنگین مانند بسیاری و چون قطع نمایند آنرا با برگ مرد و صنف آنرا آب سفیدی از آن بر می آید که در معده و لبس آن است و چون خشک شود مانند بزردی و سرخی میگردد و این بهترین اجزای آن است و معصی بل من بلسان است و ان شاء الله تعالی در حریف الدال مع الهاء تفصیل آن خواهد آمد و نوع صغیر آن کوبند بی ثمر است * طبیعت آن می اجزای آن گرم در درم و خشک در اول و برگ آن بارطوبت و فضیله * افعال و خواص آن در معده آن جهت بیاض عین و تنقیه زخمها و تجفیف آنها و قطع زرق الدم و عرق و در دندان بارد و در انرمودن بول و حبض و حمول آن باز عفوان جهت اعانت بر حمل و تنقیه رحم و تعدیل ریح آن نافع و حسب آن معوی معده و اعضای باطنیه و بطبی الخروج از معده جهت کزیدن عرق شراب و مضغاً و ضماداً نافع و روغن حب آن مسهل بلغم و مرهء سودا و مرهء مفسد و برگ آن پخته ای و یا با روغنهای مناسبه خضاب نیکو است چون طبع نمایند و با بکوبند و بر موی مانند و یک شب بکند از دندان و یا برگ تازه آنرا بکوبند و در روغن جوش در دندانها بخورد و چوب آنرا با خود داشتن و عصاره آن ساخته بدست گرفتن موجب قضا حاجت است و از این سبب آنرا خشب الیسر و عصاره موی نامند و مسواک نمودن بچوب آن جهت خوشبوئی دهان و تقویت استحکام لثه نافع و چون حب آن مورت کرب و اعراض و دبه است اجتناب از آن اولی است

* پیشین * بفتح بار سکون شین معجه و کسرتون و سکون یاء منثاق تحتانیه و نون اهل مهر آنرا عرایس النیل نامند از جهت پیشین * بفتح بار سکون شین معجه و کسرتون و سکون یاء منثاق تحتانیه و نون اهل مهر آنرا عرایس النیل نامند از جهت آنکه در هنگام برگشتن آب نیل و مانند آن حایجاد ران میز وین * ما هیئت آن گیاهی است شبیه بنیلوفر و ساق آن با رنگ و بلند و کوبند چون آفتاب طلوع میکند منبسط و بلند میگردد و هر آن از آب بر می آید و چون غروب میشود منقبض و کوتاه و سر آن در آب فرو میرود و سر آن مانند کوزه خشخاش و بزرگتر از آن و در آن دانه های شبیه بجا و رس و اهل مصر آنرا خشک نموده و آنرا در دهان از آن میسازند و بیج آن مانند شلغم و حب و آنرا با روغن نامند و خام و پخته آنرا میخورند و پخته آن زرد رنگ شبیه بزردی تخم مرغ در رنگ و طعم و در وصف میباشند خنزیری و اعرابی و اعرابی آن بهتر و بیج آن با عطریست * طبیعت آن در درم سرد و در اول سوم تر * افعال و خواص آن در جمیع افعال مانند نبلوفر است بیج اعرابی آن با اندک حرارت چون با گوشت دام و مرغ و تنه و تاول مانند مقلی معده و با وجه زحیرا و سهل صفروای و با شیر جهت سرخه نافع و ردی الفلانیست و کل آن با قوت محله و روغن معمول از کل آن مانند روغن کل جهت رفع جنون و در در سحر و شقیقه و ذات الجنین و عوطا و طلاء مفید و عربت آن در افعال مانند شربت نبلوفر است و دانه آن محلل

و در مهار جهت بر سر نافع و کوبیدن مغز متانیه و وصل آن محل مقدار شربت آن تا مجید در مقابل بدل آن نیلوفر است و در
مقد و نیکاله چیزی شبیه باین میشود در غل و بر ما و بجز ما که تالاب و جبهیل می نامند در او را دل منکام طغیانی آب و آنرا
کنول می نامند و شیر آن قبول کینه و بیع آنرا سلکی و کل آن شبیه بکل نیلوفر و خوش شتر در بزرگتر از این و طرف زیرین
بر کهای آن سفید و بالای آن کلاهی و سر خرنگ و بسیار خوش منظر و همچنان آن منور بری شکل بهیانت دل و شاق آن
مجبور و بسیار طولانی و برک آن بهن و بر روی آب مقرر و شیر آن بهیانت کوزه و خشک بسیار بزرگی و سر فواره
و در زاندر و آن را اهل بقعه از شطرون و شند و کوه چکتر از آن که بهندی نیم تا هندی و زانک غولایی با پوست جگر

اندک صلبی و در زاندر آن پوست سفید نازکی و مغز آن مانند مغز فندق و بادام و بسته و با قلا و بار چو در آن
زیاده سوزناک تلخ طبعی آن زیاد و در کرده و مغز آن در منکام خامی شیرین و لذیذ و نازک و آنرا میخورند و بعد از شستن
و خشک شدن صلب میگرد و آنرا در بطری کلی بالای آتش بریان کرده نیز میخورند و نیز آنرا اس نموده و بنان بسته و
بطریق سویق نیز میخورند و بیع آنرا نیز در خامی خام و بعد از شستن بسته میخورند و مسک و موی باه فیال آفتاب

و خوراکی جمیع آن قریب به نیلوفر است

بصالحی و بیع با و بیع صادق و باقی و سابق و معین و مملو و باقی و بیع نیز آمیخته و مراد آب دهن انسان
است مادام که در دمان است و طبیعت آن گرم و بارطوبت با فلفل و نایس در آنرا و در دهن کرم شکلی حرارت و

پس آن زیاده و در حالت غضب و ارقیاض در کمال حرارت و آفتاب و خوراکی آن جالبی آنرا مانند بیق و کفیر
قویا و سببی و کبودت طلا و قائل کرم کوش و تلور و ارقیاض و کندی و ناشناختن نفع او را و تحلیل آن با صفا و نافع و در حال

کمال حرارت با دوز سموم و کشتن و مار و انبی است چون در دهن آن اند از نعل و در انسان نیز خور آن با لاجنال ذکر یافت
بصل و بیفت با و صا و میده و لام به ناری و بیاز نامند و بهندی نیز در بن نام مشهور است و ماهیت این دوی وستانی

میتواند بری آن در چشم سبزه ها و کوهها کثیر الوجود و معمر و برک و بوی آن مانند پیاز و این را بنرکی گوهر آن نامند و قویتر
ازستانی است وستانی آن سفید و صحر و برک و نایس و کوچک می باشد بهترین همه سفید بزرگ و الیس و آیین از آن است

طبیعت میموج آن و آخر هم گرم و در زایل سوم خشک با رطوبت فضله و افعال و خواص آن مفتح سد و مقوی
شهرتین طعام و باه خصصا بسته آن با کوشش جرب و دافع مضرت موی و بانی و طاعون و اختلاف آب با خصوصاً در اسفاز

و اول و در دال آن خوردن خام آن با نان و مل و بول و جغن و مفتت حضا و مطبوخ و همراه آن کثیرا لعل او ملین
طبع و مسکن جشای حامض و بسته آن با چربی در نیمه جهت تقویه سینه و شش از اجلاط مزجه و بسته آن با سرکه و یا پرورد

آن با سرکه جهت پزقان و سر و زرد رنگستن اشتها و تقویه عظامه و منع غشای صفراوی و بلغمی و بتنهائی مانع از دویه کریمه
و دافع سموم و آب آن جهت رفع ضرر و سکه دیوانه گردیده نافع خصوصاً چون یک چهار یک از این بزرگ شاه در عرصه

روز خورد و شود بهیانت مجرب و نظیر آن در چشم بعد تقویه بدن جهت دفع و حکم جرب و ابتلای نزل آب و با عمل جهت
بیا بیاض و قرحه عین و ضعف بصر و طاعت حدیث از راه و باقی و مراد غلیظه و سحر و آن متقی و منع و بریدن آن جهت دفع ضرر

و مزایای و تنفع و موسد و دماغی و تحلیل بخار و چکاندن آب آن در کوش جهت دفع نعل سامه و ظنن و با یک
گودن چرک و تحلیل رواج آن و خشک با آن جهت خنق و بلغمی و آشامیدن آب کوبیده و معصوم آن محقق آورد و متقال تا

بیست متقال بخوبی ضعیف و شدت آن جهت رفع صحت عقرب کزید و وضاد کزید که آن در موضع نهش مجرب و البقیع و نیز وضاد آن حاذب خون بظاهر جلد و نیکوئی رنگ رخسار و با عمل و بارود و نیک جهت رفع برص و قایل و کف و قرح و شعله که کزید مجرب است و باغوی آدمی جهت زخم شک دیوانه کزید و در ستور با نیک و سداب و عمل جهت قایل بر آمد و با انجیر جهت کزیدن عقرب و زهر وضاد بشته آن بتنهائی و یا باد و نه مناسبت جهت نفی او را م باره و باز در د تخم مرغ و باروغ ناز و یا به جهت دفع ارجاع مقعد و حاکه و تحلیل ورم آن و باروغ کوهان شتر جهت رفع تخم و شقاق مقعد و بواسیر و زخم و باز جهت رفع کچی ناخن مجرب و حمول مقشور و برده آن در روغن زیت جهت کشودن دهن و کهای برنجیر زدن و خورن موثر و قوی و طی آن یا به مرغ جهت ریش یا ما از کش و موز و مغیل و غلای پوست منوخته آن باغوی سوخته جهت آلوده مجرب و در جمیع افعال مغیل یزرک آن قویتر از غیر آن مضر و درین واکتار آن موثر نیسان و لیس و رس و برباج غلیظه و مولد کرم معد و خطا غلیظه در جرم معد و تشنگی و معده مجرب و درین خضر صابون آن و یا کوا میخ و مصالح آن شستن آنت با آب و نمک و یا سرکه خوردن و بعد از آن آب انار و گاسنی تناول کردن و رفع بد بوئی آن با قلا و مغز گردگان مشوی و نان سوخته است و چون کوشش و بقول و حبوب زعمه با سمیت را با پیاز طبع نمایند و یا با پیاز و جوی کزید در روغن بریان کنند دفع آن مینماید و لذیذ میکرد و تخم آن در آخرد ورم کرم و خشک و بارطوبت فضله و جوی وضاد آن جهت لبه الکلب و بقی نافع مقعد و شربت آن یک متقال است و حسوی بصل و در زهر و قوی و لغوی و

مراحم و مثال آن در قرآبادین کبیر ذکر یافت

بصل القوی * بفتح قاف و سکون یارموز * ما جهت آن بیاضی است و ریزه و پوست آن سیاه و برک آن شبیه برک بلوس و در طول ازان در از تر * طبیعت آن بسیار گرم * افعال و خواص آن چون در آب جوش دهند و آب آن را یا شامان و جوی را به میان آورد و چون قدری زیاد از آن بخورند و یا جرم آن را یا شامان از غایت شدت قوی ذله بقی دفع کرد و یا با شل کله خنجر بشتاق و سحر قویت کرد و دارائی ترک استعمال آنست خصوصاً به این مکرر و بنگام شدت جفا جهت در شخص قوی المزاج و متالی المبلن با مقویات معد و مانند حب الاثل و مانند آن فدی تنهائی

فصل اول الباء مع المطاء المجله *

بک * بفتح باء و سکون طای * موله و زهر و ناری اردک بضم حزه و سکون و راف و فتح دال و مستلین و کاف و بصل و جینا بلک و بفتح نین نامدل * ما هیئت آن اسم صنفی از طایر و آبی است ابلق مختلف الالوان بکوچکتر از لوز که بفارسی قاز و هندوی راج فئس نامند و با بیاضی آن کرنا و امیلی و وحشی و جنگلی میباشد * طبیعت آن در درم گرم و در راول خشک و صلب و بر طوبت فضله و امیلی آن گرم ترین طور امیلی است و بعضی گفته اند در جگر و المازاج گرمی میکند و در جگر و جوی و ریت و تب * افعال و خواص آن کثیر المذاق و دفع ریاخ حار و در معده و نفاخ و کربا و زوای آن صمغ بدن و کرده و بعضی و مرنند خون غلیظ و مرغی المتغیر و معد و چون جشم شود بهترین کوششها است در قویت یا و زباده کردن ماده منی و سایر تقوی و خوردن جگر آن خضر صابون آن و موله خون صالح و خفیان و امیل و تصفیه صحت مینماید و ضایع کشت آن با نهان جهت قایل و نه آن بهترین پدیم است کرم و لطیف و ملین و متصل و با قوت نلذ و حقر و آن جهت او را م معتدل و شیل و ضایع آن یا آید یا قله جهت خفان و ورم و تبان و تسکین و ارتفاع یا رجه و آشفته و در آن جهت امراض کزید و نافع و جوی و خنجر

سینه و خشونت صورت و اندامها و اوجاع آن را معالجاتی بدین روش میهند که این روش را به این نام خوانند و با
ادویه مناسبه مفید و تخیم آن غلیظه رود و هضم و تغذیه تر از تخیم مرغ و برای رفع مرال و سینه و درد سینه و باک و باجهت قطع سبلان
خون و زحیر و برشته آن با سداب و زرعین زیتون جهت سرعت تکلم اطفال و ساقی و پودیت آن با مر و زرد و سکر و نوشادر جهت
رفع بیاض قوی الاثر و سنگدان آن در هضم و از تعفن دور و چون هضم شود مقوی معده و احتیاج است و خاکستر بر وبال آن جهت
تحلیل خنثی زهر مفید و زایل آن بحیاط کرم و جهت زوال کلف و تنش و خنثی بر نافع مورث بطوری هضم و صلاح آن سرکه
و زنجبیل و سنگجبین و ادویه حاره مانند سداب و کرفس و فو تنج و اگر بریان نمایند باید که پیاز و غیره از ادویه مله کوره در
جوف آن گذارند و بار و رغن زیت یا غیور آن بریان کنند و اگر اسفید باج سازند و در جوف آن کشنیز و کرفس و سداب و یابان
و یکدانه سیر خشک کنند و با نعوت و مکمل نادر و چینی طبع نمایند و بهر حال باید که خوب بهر اخته شود و زهر مست
و سهوکت آن زائل گردد و در هضم آن جهت اوجاع معاصر نافع و در قریب دین ذکر یافت و چون از زکتر الزهرمت است
باید برای رفع زهرمت آن بعد از دفع دوسه ساعت در زمین دفن نمایند پس بر آورده پاک کرد و به طبع نمایند در آن بدین
قسم که دوسه دفعه با آب خالص جوش دهند و آن آب را بریزند پس با اندک پیاز و زورق کرده و انار و به و بقول حاره و سیر
طبع نمایند و بهر نحو که خواهند تناول کنند و بطبری و صحرانی زهرمت آن بسیار است اولی اجتناب از آن است

* بطاریخ * بفتح با و طاء و الف و ضم راء و همزه و خاء معجمه اسم ماده تخیم ماهی است که هنوز تخیم نشده باشد و جامد آن
بدن را نکشتی و سائل آن نیز می باشد مانند رنک و بهترین آن نازده مائل بزرده مائل آنست * طبیعت نمک سرد آن در دوزخ
کرم و خشک * **افعال** و خواص آن قاطع بلم و جالی قصبه و رنه و جهت کرده و عبر و زور و یاح نافع مضر و زرعین و سریع
التعفن و صلاح آن زنجبیل و با لخمیه قاطع تشنگی آن سنگجبین و ترشها است مطلقا و آنچه در کیلان تخیم ماهی را اسفید میسازند
قریب اللف است بدین

* بطم * بضم با و سکون طاء و همزه و میم درخت حبه الخضر است و بهر و بهی و بترکی درخت سقر نامند * ماهیت آن
درخت آن عظیم میشود و در برخزان میکند و برگ آن طولانی و ثمر آن معطر و تخیم آن شبیه بسماق و عدس و از آن بزرگتر
و با خوشه و مغز آن سبز و شیرین و باد نهیت شبیه به مغز هسته و از آن نازکتر و چرب تر و بالای مغز آن پوست خشبی و زیر پوست
مغز آن پوست ضعیفی شبیه به پوست پسته و از آن نازکتر و نوعی از آن بسیار نازک میباشد و بغار سنی گلشنک با مندر نوعی
اندک صلب و پوست آن سبز مائل به سفیدی و طعم آن ترش و بغار سنی با مندر و خام آن با عفو صفت و خوش رائه و طعم و در
شیراز نبشته نامند و در ماستینه داخل مینمایند جهت خوبی رائه و طعم آن و در حبه الخضر انشاء الله تعالی بتفصیل
مذکور خواهد شد و نبات آن منکستنا و دانه های کوره و زمینهای خشک صلب * طبیعت درخت و برگ و شاخ نازده آن کرم
در آخر دوزخ خشک در آخر اول و خشک آن در مرم کرم و خشک * **افعال** و خواص آن محال و قابض و با حداث و نظول
پوست آن محال و اورام و برگ خشک کوبیده پخته و با برشته آن خضایی نیکو است و با سرکه و زرعین جهت رو بانهیدن
و در از کردن و نیکو کوب و رفع خشونت موی و خاکستر چوب آن بار و رغن و یا بغیر آن جهت داء التعلب مفید و صمغ آنرا

بغاری و بترکی سقر نامند و در علك البطم انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد
* بطین * بکسر با و طاء و مشد و سکون یا منشاء تینانیه و خاء معجمه لغت رومی است و یونانی فانسی و بغاری خربزه نامند

«**ما هیئت** آن معلوم و معروف است و انواع می باشد بخارائی و صحرائی و دارائی و غیر اینها از اصناف جبین و کرمیکه
 که فلینون نامند و پائیزه از اصناف پست و متوسط آن و غیر اینها از اصناف بسیار که تفصیل آن طولی دارد و باجمله هر چند
 غیرین تر و لطیفتر و نازکتر باشد جوهر آن بیشتر است و هر چند تیره تر و غلیظتر باشد زو تر **طبیعت** آن در حرارت معتدل
 و در گرم تر و شیرین آن در اواسط درجه دوم گرم و کرمیکه آن در گرمی و تری معتدل و تیره آن در ازل سرد و در گرم تر
اعمال و خواص آن جالبی و مقطع و خلط و شریع النور و مرطوب و دماغ و بدن و مسمن آن و مفتوح سل و جهت استعنا
 نوریزان نافع خصوصاً کرمیکه آن و مد شیر و عرق و بول و مخرج حصاة و سریر الا احتماله لبطا غالب و درد موی و صفراوی
 و مزاج زم خصوصاً در بدن آن و مزاجه حاره و آکنار تناول آن معهل آنچه با ورم از اخلاط موجوده در معده و مصلح حال
 کرده و قروح باطنی و جلای آن و مریخی احشا و مصلح ناشتا خوردن آن مورت تپهای صفراوی و بر بالای طعام موجب تخمه
 و بالا غنی و کثیفه مانند پنیر باعث سده و بهترین اوقات تناول آن مابین دو طعام است که طعام اول از معده منحل شده باشد
 و مصلح آن حرکت آب انار ترش و فساد لحم آن جهت تسکین ورم و در چشم و از راس صلبه یا بوی و جهت رفع کلف و آثار رطل و فساد
 مجموع آن جالبی جلده و جهت کلف و بهی و فساد پوست آن جهت منع نزلات و ورم دماغی خصوصاً جهت اطفال و آشامیدن
 در ورم پوست خشک آن جهت ریزش زایلیدن حصاة و آنداختن آن در دیک باعث زود بخته شدن گوشت است و آرموده شده
 و ریشه آن از یک منقال تا دو منقال مفتوحی و رضا د آن با عمل جهت قروح شعله یافغان و تخم آن در اول کرم و دریده روم
 تر و مفتوح سل که بکند و مد ریزل و منقبی کرده و مثانه و امعاء و بدن طبع و بیوی و با قوت محرکه و ولد ما کنه و جهت سر نه حار و در
 عینه و دشواری زبان و حلق و تپهای حاره و مرمکه و تشنگی و حرقة البول و تسکین خرجه و خشونت تصیب که از جهت حصاة بهم
 و میل باشد و جهت بد رفه شدن قوت ادرجه بیکر و مجاری بول بغایت مؤثر و رضا ذکرید که غیر مقرر آن بر رخساره و بدن
 و بغایت جالبی بشر و بهیست دغ کلف مجرب گویند مضر هموز و مصلح آن غسل و بنفشه و قند ارشیت آن از در ورم تا پنج ریم
 و تخور پوست و تخم آن با هم جهت و ریخی که از سرمازدگی و برف در چشم و همز سید باشد بغایت نافع همچنین چون بسنب
 شدت سردی هوا بول در مجرای اخلیل یخ بسته باشد خصوصاً که تخم آن را نایدسته یا ریشهای آن در پوست آن گذاشته خشک
 نموده باشند چنانچه رسم بعض اهل ایران است

طبیعت هندی **طبیعت** رقی و بطبع مندی بطبع اخضر نیز و مندی و عربی الاغ و دایره نیز و بغا و می خربوزه مندی و معروف
 بهیست و این است و بهیست تر و پوز نامند **ما هیئت** آن معروف است و انواع می باشد بهترین آن رسین و شیرین شاداب
 شکند و بی ریشه آن است خواه رنگ آن زرد و همیلی و یا نباتی باشد و خواهر سرخ و تخم آن خواهر سیاه باشد و خواهر سرخ و
 خواهر ابلق و رقی و فتح راه مصلحه و کسراف و باده نسبت منسوب دره است که اسم فرضی است از شام و گفته اند رقه اسم قریه
 است از بغداد و در اینجا خرب و جرم آن نرم و نازک می باشد نسبت جافای دیگر و زقی بکسرای معجمه غلط و تصحیف است
طبیعت آن در ازل و دوم خرد و ز آخر آن تر **اعمال** و خواص آن مسکن حلد صغیر و اخون و تشنگی و مد ریزل
 و مولد خون رقیق و بلغم شیرین و مرطوب بدن و جهت حمایت محترقه و غیب خالص و شیمی که در معده و کبد و صفرا و متولد
 گردد خصوصاً که در کیفیت زدی و در کمیت بسیار باشد و بدن او لاغر و خشک و مجز و المزاج باشد تعدیل مزاج از این دوا
 بهتر است از استعمال ترشها و مقطعات دیگر و آنچه در آن قوت قهض باشد و آشامیدن آن با سکنجبین جهت یرقان و مواد

صغرا و به مستخرقه و اعانت و درمهم و از زاربول و تثبیت سنت کرده و با شکر تبریک زیاد نماید و با شیر حوت امراض سوداوی و با تمر هندی جهت مراد صغرا و به و جرب و حكه و با شیر خشت و امثال آن جهت تمهای حاره و دفع خلط ردی الکلیه که مقلد آن کم باشد مغبل بهترین اوقات تناول آن مابین دو طعام است که طعام اول انجیناریا فته باشد و بالای طعام مغسل مضمر و ناشته خوردن مضمر صغرا که هوا گرم و عطش بسیار غالب باشد و چون هر هفت و نه را سراج نمایند و قدر و عمل در آن ریخته سر آنرا مستحکم بسته یک هفته در زیر مرکب اسپدن نمایند مانند شراب مسکوک میگردانند و با میوه و مغسل معده است و هندی و نه در مزاجیکه صغرا بسیار غالب باشد از جهت لطافت مستحیل به صغرا میگردانند و مانند آب کد و میوه سوزو بارد المزاج و معده سرد و مصالح آن عمل و کفشد و در مزاج یک و ن من صلیح مضغف با و مورت درد مفاصل و با مثال آن است و تخم آن در د و م سرد و تر و در جمیع افعال مانند تخم کد و است و با قوت مسکه مواد متحرک مانند آن مقلد و تربیت آن تا پنجه رم و جهت اخراج حصار و انحار غداء از معده گویند مجرب است و مر بای پوست هندی و نه با عمل و شکر جهت بوسام و سوسا و بهر بیسی و درد سینه و ضعف معده که از خلط کراشی باشد و تقویت هاضمه نافع و صنعت آن در ترو بادین کبیر

* فصل الباء مع العین المهملة *

ذکر یافت و شراب آن نیز

* بعیر اسم سرکین حیوانات است که خشک و از مرم منفرد باشد مثل سرکین کوهش و شتر * بعوض بق صغیر است که بغار می

* فصل الباء مع الغین المعجمة *

پشه خاکی نامند و بعیر اسم جمل است

* بغرا * بضم باء موحده و سکون غین معجمه و فتح راء مهملة و الف * ماهیت آن از جمله اغل یا اهل خراسان است

که از اردکنم خمیر کرده و بر نخته بدن کرده و بقتل در مرم ها برونه و ترتیب میل هندی بدن نشو که در آب بختی و یا قلیه میروند

تا خوب بخته گردد پس چاشنی سوکه یا در شاپ یا آب لیمو یا قند و یا آب غوره و یا کشک و یا ماست و یا اما ل اینها داخل

گردد و یک و جوشی دیکر داده و نورد آ و رده و تناول می نمایند * طبیعت آن گرم مانند ال است * افعال و

خواص آن مشه و مسکن قی صغرا و التهاب و تشنگی و مقوی بدن و مفتح سل و مصالح حال کرده و صاحبان ریاضت

و مولد خون صالح و بطبع الهضم و مولد ریح است و مصالح آن دار چینی است و آتش ماهیچه که آتش برک نامند در جمیع

افعال رخا ص مانند آنست و آتش رشته که خمیر آنرا با رنک و طولانی می برند و بی ستور طبع میل هندی نیز میل آنست

* بغل * بفتح باء و سکون غین معجمه و لام در آخر لغت عربی است بغار می استر و بختی و خچر نامند * ماهیت آن حیوانی

است که از نزدیکی اسب و الاغ تولید میابد البته که پد آن الاغ و ماد آن مادیان باشد بهتر است و نادر بعمل می آید

آنچه مادر آن الاغ بد آن اسب باشد از آن پست تر و کنیز الوجود و این حیوان تاب مشقت و بار برداری و سوار و

اسفار زیاد و از اسب و الاغ دارد و خوشنار میباشد خصوص خوب آن * طبیعت آن در رسوم گرم و خشک * افعال

و خواص آن گوشت آن جهت درد مفاصل و بیه آن مسکن فقر و عرق النساء و چون بار و غن زیتون دل آنرا طبع دهنده

و در روز و روز چهارم فعال با آب عصی انرا می بنوشد و در عقیق میگرداند و چون زن بعد از طهر بلا فاصله سه روز هر روز

سه متقال جگر آنرا بخورد منع حمل او نماید و بد ستور دل آن و بد ستور بول آنرا چون بپاشانند نیز مسقط آنست و موی آن

و نوزج و چرک گوش آن نیز همین خاصیت دارد و بخور رسم آن مسقط مشیه و گریزانند و هوام است و همچنین بخور زبل

و موی آن گریزانند و هوام است و بتجیل و هم اسم آنرا با بار و غن مورد مزوج کرده بهر جا که مور نخته باشد بمالد و بر دیانده

و داء الغلب را زائل گرداند و یا خوردن اشتن یوست آن مسقط چنین است و اگر حامله نباشد مانع خضل است و خوردن آن جهت تسکین قولنج و چون ذکر آن را با ما زو بگویند و در زیت طبع نمایند و بر مایلند مورا سیاه و دراز گرداند و مجرب دانسته اند و ذکر الاغ نیز همین اثر دارد ولیکن ضعیف تر است از آن

* بقی * بفتح باء موحد و سکون قاف بحر ی ناموس و بفار سی پشه و یهنی میهنر نامند و امل مصر و یمن و حجاز زکاتان یضم

کاف و تشدید تاء مثلاً فوقانیة و امل عمان و یامه و بحرین و الحسا و طیف ضم یفتح ضاد معجمه و سکون میمر و جیم کویند * ماهیت

آن بلد آنکه درین اختلاف است از کلام صاحب ناموس که البقرة البعوضة وهی دویمه مفرطه حمراء منتنة و البعوضة

والضم دویمه کالخنفساء وهی دویمه سوداء و از کلام شیخ داود انطاکی که البق له اسم يقع عند نالی البعوضة اعني الناموس

وهو غلط والصحيح انه الفاسق ويعرف بالفاسم والمصر بالبق وهو حيوان احمر وراه احمود وله ارجل اربع صغار سریع

الجركه يتولد في الامكة الحارة زمن الصيف بالخشب والحصر والاراضي العفنة معلوم میگرد که غیر پشه است بلکه حیوانی

است که بفار سی شب کز سر خکد و یهنی که تامل نامند و از کلام صاحب مجمع البحرین که البعوضة بالفتح واحد البعوض

الذي هو صغار البق واشتقاقها من البعض لانها كبعض البقرة وهي من خلقة الغيل لانها اكثر اعضاء فان للغيل اربعة ارجل

وخرطوم واذنبا ولها مع هذه الاعضاء رجلان زائدان واربعة اجنحة وخرطوم الغيل مصمت وخرطومها مجوف فاذا طغنت

به جسد الانسان استقى الدم وقلنت به الى جوفها فهو لها كالبلعوم والقلوم واز کلام صاحب تحفه نیز پشه معلوم میشود

واین درست است و آن اشتباه است و متشای اشتباه اطلاق بقی است بر فاسق و بعضی لغات و آن در نوع است بزرگ

و کوچک بزرگ آن بهیأتی است که صاحب مجمع البحرین نوشته و این رابق و ناموس نامند و کوچک آن را بعوض و دربی

زارع و بیشه های پر آب و کنیا و نوع بزرگ آن بسیار میباشد و کزنده و با اهمیت و کوچک آن در جاهای تاریک و پای دیوارهای

نمناک و سمیت این از آن کمتر ولیکن صاحب تحفه بتبعیت شیخ داود اکثر خواص فاسق را در بقی ذکر نمود و بدانکه

خرطوم نیل مصمت نیست بلکه مجوف و بجای بینی آنست آب و ما نعت را بد و در آن میکشد و آنرا پیچید و دندان خود

در نیخته میخورد * طبیعت آن گرم و خشک و درم * افعال و خواص آن بلع نمودن زند و آن با حنا جهت

رفع عسر البول و قطع حمی و بلع مفت عذ آن در رجوف باقی موراخذ و قبل از نوبت پ ربع مجرب گفته اند و نفوخ

سائید و آن در احلیل حوت اندر اربول و تقویت حصاة نافع و چون بکزد بمب میمیتی که دارد در عضو خارش و اندک ورمی

حادث گردد و محل آن مایلین و رغن و آب لیمو است و چون زرنج سائید و نوشا در را بآب کاه و مرشته چند روز در

مکانی که در آن بسیار باشد بخور کنند منع تولد آن نماید و مجرب دانسته اند و از دکا و سوکین کار و زاج و شونیز

و چوب صنوبر بکوبند و جرب نمودن صورت نیز باعث فلت ضرر و الم نیش آنست

* بقثوف ثزن * بفتح باء موحد و سکون کاف و ضم ثای مثله و سکون واو و کسر فار سکون راء مهمله و ضم نای مثله و نون

لغت و نانی است * ماهیت آن نباتی است برک آن شیه برک تره تیزک و از آن نخیم تر و تیز طعم و ساق آن مربع

و کل آن شبیه بکل باد درج و تخم آن مانند تخم کدنا و بیخ آن سیاه و مدامل بزرگی و کوچکتر از سیب و بوی آن شبیه ببری

شراب منبت آن سنگ لاخیا * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن محلل و ملطف و منقطع ضما و برک آن

جهت غر اجات عظیم و ثوابیل منکوسه و جنب یا خاریکان از بدن و تخم آن تونتر از برک آن و ضا دان با آرد جو محلل قوما

و جاذب خار و بیدگان از عمق بدن بسوی ظاهر و بیرون آورند و آن و چون بیا شامند از تنیم آن یکشمال خوابهای رمی
نخوش بینند و بوی آن در جمیع افعال از آن ضعیف تر و چون بیا شامند مقدار و انتقال آن را با ماء الفلجین که ماء العسل
است امثال بلغم و مره سودا نماید مقدار شربت آن تاد و انتقال است

* بقدر * بفتح باروتی و سکون راء مهمله فارسی کا و تاد و بهیند قاعی نامند * ماهیت آن این معرّب است و تر آن که نور باشد
بهیندی بیل نامند طبیعت گوشت آن زیاد از یکساله عمر آن کرم و خشک است و از جنس کمتر از بز خشکتر * افعال و خواص
آن گوشت آن بطی و غلیظ و خون متراکم از آن غلیظ سوداوی و مصلحت امراض سوداوی مانند سرطان و جلد ام و در ریم
میزرد و اعلال و در المی و بهی و جرب و قویا و هراس و تب ربع و مانند اینها از امراض و بعد اوست آن مختصرا بحسب مفاصل
و ترقی النساء و قاطع حیض و زلالت پیش از وقت و مرث جرب و حكه و موت فساد و عصب سده و معدن شارب غلیظ و بوی
بسوی قلب و دماغ و نصاری چون بالای آن خمر میآید شامند لونه اسیا را استعمال مینمایند جهت آنکه خمر آنرا هضم مینماید
و قوت آنرا باقی میدارد و کسی که خمر نمیآید شامند نباید که استعمال نماید و باید که سیمکه گوشت آنرا تناول مینماید یا که کاهی
تعمیه و دبا شامیدن مهمل سودا مینموده باشد و متعرض اذرا برول نشود و اجتناب نماید از آشامیدن شرابها و آبهای غلیظ
نی زارها و ایستاده و چون بیاید در بدن خود التهابی و سوزشی سرکه بنیاض را داخل و یا در مایع آن سرکه داخل نماید ولیکن سرکه
با آن معین بر زیادتی تواند سودا است و لیم آن در طعم لید می باشد و از برای صاحبان کبد و زلات و فتق نیکو است و مسمن و
مقوی بدن و قاطع مرار و تری و اما باعث تعفن خون است و بهترین اوقات خوردن آن ایام ربیع است و بدترین آن پیر و لاغر
از کوشیدن چهار ساله میدانند و زرد آن بهتر از ماثران و بهترین اوقات خوردن آن ایام ربیع است و بدترین آن پیر و لاغر
و ملیل است و چون از گوشت آن سبکجا پزند منع میلان ماده از معدن و کبد نماید و آشامیدن مره آن که در همت آنرا تمام
گرفته باشند یا هر که جهت منع انصباب مراد صغری بسوی معده که بد و معارضه و انتشار آن در بدن و دفع یونان و ادرار صغری
و قطع امثال صغری نافع و چون مرود از مزاج و صاحب معده ضعیف اراده تناول آن نماید باید که آنرا خوب بهر اطعمه نماید
و با کاش و سداب و سیر و اسرکه و خسل و شیرینیا سواى خرما تناول نماید و خوردن قندهار و کبر و خردل بعد از آن نیکو است و باید
که آب بالای آن بزودی امیاشامند تا اینکه شکم خشک گردد و سپس بیا شامند بالای آن شراب تلیل المزاج رقیق زرد یا هر که و چون
گوشتی چربی آنرا بریان نمایند و چون آب آنرا گرفته در گوش بپزند گرم آنرا بکشند و چون بر سوختگی آتش بماند منع
آبله آن نماید و مصلح گوشت آن در چربی و غلظت و زنجبیل و بهر اجتناب آنست و بیرون در هنگام طبع قدری پوشش خرد و در آن
دیگ اندازند و مهر و لایق بزد گردانند و مصلح گوشت کوسا نه استعمال روزیاض است و در آن تب را زایل گردانند و قوت یاب و بیفزایند
و چون با سرکه پیش از طلوع آفتاب بر برص بمالند زایل گردانند و شاخ آن سرد و در زم و خشک در موم است و چون شاخ کا و زهر
را خشک نمود و براده نمایند خصوصا از کناره های آن و مقدار یک مثقال آنرا با آب سرد بنیاض مثل جهت حبس رطوبت و با شراب
عقصر جهت حبس امثال و همچنین شاخ سوخته و استخوان بینی آن و هم سوخته آن جهت تمکین و جمع و جلائی اند آنها مفید
و چون در منتقل آنرا با غسل بیا شامند اخراج حبس القرح نماید و چون هر روز نیم در نیم آنرا با سکنجبین بیا شامند و غذا و است
بران نمایند ورم محلان عظیم را تسکین دهد و یا را نکیزانند و زهر آن مانع از زیادتى آنکه است و بخور آن جهت کز زانیدن
هرام و چون از شاخ چپ آن انکشترو سبزه و زهر خشک در انکشت در صحت چپ جهت صرع و ام الصبغ نافع و اهل سودا و

بما مستعمل دارند و نیز آن کرم و خشک قریب میپردازم بلکه در اوائل آن آنکسالت آن جهت جلا بیاض چشم و لعوق آن با عسل جهت خنای و حکه و نار فارسی که آتشک نامند و اهل مصر این را در آن مرض مستعمل دارند و در نیست و لیکن بی عسل استعمال آن جائز نیست و همچنین مالیدن آن از بیرون بر حلق جهت خنای و چکانیدن آن در گوش جهت تسکین و جمع آن و قطع چرک و ریم از آن خصوصاً با عسل و با آب سداب و زیت و طلای آن جهت سائیدن و نظایر آن جهت زرا و آثار جل و کلف و تشنهائی بر مقلعه جهت قروح و همچنین قطران باغیر و یا شیروان در گوش جهت قطع میلان چرک از آن و جاق نمودن خراج که در آن بهم رسیده باشد و یا آنرا تیکه در آن عارض شده باشد و با آب کنگ نالجهت طنین و صدامها تیکه در گوش بهم رسیده باشد و زهر غره آن با عسل و یا مرهم جهت جمره بجمیع موانع تفتیح آنست و چون بر نهش جانوران سمی بمالند در ط آنرا تسکین دهد و سمیت آنرا زائل گرداند و بعضی برای دفع سموم مقله از یکد آنرا با مصلح آن که کثیر و عسل است جهت دفع سموم میآشامند و طلای آن با عسل جهت فروغ خبیثه و تسکین و جمع آن و جمع قروح نر و ذکر و غلاف انثیین و معین بر تحلیل او را مآنها آنست و صداد آن با نظایر و طین تمویا جهت جرب متقروح و برص و سوسه و هر کلف و آثار جل و نافع و با معاجین جهت صاف کردن منی و قرحه آن با دویه مناسبه جهت احتیاس حیض و تنقیه رحم و مالیدن آن بر تنه در رخت مانع کرم افتادن در رتم آن است و خرزه آن که چیزی است که در زمره بعضی کاوان میگرد و نرم میباد شد و بعد بر آوردن و رسیدن مواد آن اندک صلب میگرد و آنرا حبر البقر و بیهندی کا و روغن نامند و در حرف الحاد را حجاران شاء الله تعالی ذکر آن خواهد آمد و احشاء البقر در حرف الالف مع الحاد کرباقت و خون ثور یعنی کا و نر آن بسیار کرم و خشک و غلیظ صداد آن با آرد جو جهت تلین و تحلیل او را مصلبه و طلای مخلوط آن بخون حیض و کرم کرده آن جهت تسکین و جمع نفوس و مفاصل مجرب و خوردن آن در ساعت ذبح مقدار ربع اوقیه کشند و بخناق بنسبید سل منافذ روح و حل و وث ورم حنجره و لوزتین و سرخی زبان و کرب و غشی شد یل و عارض میگرد و شارب آنرا اغتیا شد یل و اضطراب و انصبا ریس سرخی زبان و ظام شدن و قطع خون جامد بر امتنان و وجع نواحی حلق پس ورم و تشنج و اختناق و کزاز و علاج آن آنست که قی او را نغز ما یل بلکه بنیر ما ییا با سر که حل نموده و تخم کرب و خاکستر و روچوب انجیر و شیر انجیر و برک طباق که یونانی و ثور نامند و حلثیت و بر و با و بخوراند و یا جوشانید و آنرا با نفل و عصاره عرس و تحقیق فرمایند بحقنه حاد و مکرر بحلق او را دعوت و مبرد است بر یزق و تقویت فرمایند و ماغ و حلق او را بشمو مات و لطو خات و بر شک او آرد جو و ماء العسل ضاد نمایند و علامت بر آوا آنست که از مخرج اسفل او چیزی مشابه بزغران دفع گردد و گفته اند از خراسان گوشت آنست که چون بخته و در خون آن فرو برد و در شیشه کنند و سر آنرا محکم بندند و ناچهل روز بگذارند تا متعفن گردد و کرم افتد و آن کرمها را در شیشه د بکر کنند و بگذارند تا یکد بکرا بخورند و یک کرم بماند آن کرم سم قاتل است و نیمه دوم آن در ساعت کشند و چون با بزرا لبنی قدری آنرا سائند در بینی در منده بیهوش گرداند و بول آن جهت جلا کلف و با سر که جهت درد دندان و چون با حرمل بنجوشانند و بشو بند با آن عضو مخد و را خد و آنرا زائل کرد و در مجرب است و چون نافخا را در بول کوسا له یکشانه و زینجیاسانند پس بر آرد و خشک نموده نرم بگویند و هر روز بمقل او برداشت مزاج تناول نمایند جهت استسفا مغبل و اغتسال دست و پای صاحب تب ریع بول آن با بول آدمی ممزوج کرده زائل کنند و آنست و قضیب خشک کرده کوسا له مقوی باه و نهضت و بول تنور و خبیثه خشک کرده و در ده نموده آن و بیه آن جهت سرفه و ضعف و قروح تصبیه رنه و مقله

و حرقه النور شرابا در جمیع افعال بهتر از سبه ذوق است و طلای آن برخاسته بر و قروح و جروح و زهر اهر مغیر و حاصیست
بول آن در ابوال و لبن آن در البیان مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی و چون رود های آنرا گرفته پاک شسته پیر باد نه ایند
و سر آنهارا بسته رسه ای بآنها بیند و آن رود های پیر باد در حوض و باغ و بر و یا نهی که در آنجا و نیغ یا سیار باشد و
فر باد کنند شب سردند و حرکت دهند همه وزغها خیال ما نموده از ترس خاموش گردند و بکر یزدند
* بقره الوحش * صاحب تبعه نوشته که نوعی از ایل است و مذکور شد و شایسته اشتباهی باشد زیرا که بقدر الوحش
غیر ایل است و بخار عینله کار و دیندی و وجه بضم راء مهمله و او مجهول و فتح جهم و هاء نامند و فی الجمله شبیه بگاواست و
شاخهای آن مانند ساح آن بی فروغ و بی شمع و مشابیهت بایل که بغا و سی کوزین نامند و در و در خواص قریب بد آنست
* یقین * بفتح باء موحده و قاف و سکون سین مهمله معرب از یقین و یا بقسمین و زانی است زامل شام مشا و یوسف و سی
شده شد نامند * ما هیئت * آن درختی است عظیم برک آن مانند برک انار و مورد و از آن کوچکتر و سبزه تر و سابق آن سفید
و صلب و چون خشک شود مائل بزرگی کرد و از آن قاشق و عصا و منگی و شانه و غیره سازند؛ سبب لر می و صافی آن و ورقهای
نازک مانند کاغذ سبز سازند و بر آن قرآن و کتاب می نویسند و شاخهای این پریشان و خزان نمیکند و گل آن سفید با عطریست
بسیار و تخم آن سیه مانند حب الایس و نفل * طبعیت آن * در زم گرم و خشک و سرد نیز گفته اند * افعال * و
خواص آن برک آن سم حشرات و افات خصوصا شر و ضار و نازد آن با خناب سر جهمت تقریت موی و دفع صداع و تفرق
شور آن و با سفیدی تخم مرغ و آرد کبکیم جهت استحکام مغاص و روشی و روشن و طول طبع برک آن جهت خنوع مقله
محبوب و تخم آن قابض و میخف و طویات معدله و اما عرقا طلع سبلان لغاب از دمان و وضاد دمل و خ آن در شراب که بصل توام
رسد جهت جبر و نمل و ساعیه و معدله و با عمل و حنا جهت دفع آثار حار نافه مقله و شربت از تخم نازد آن که دانه آبر
بسیار کردن و با شل تایلک اوقیه و از خشک آن سه منقال و عرق شکوفه آن در تقویت دل و دماغ قوی تر از عرق بهار و ارنج
است و چون از جوب آن شاه سازند موی را تقویت بخشند و فساد آوردند و کرد اند
* بقوله الحبقا * بفتح باء و سکون تاف و فتح لام و ضم ناء منناه و قافیه و سکون لام و ضم حاء مهمله و سکون میم و فتح تاف و الف نخت
دعوی است و نیز دعوی فرغ و رحله و حسب و بقوله المینه و بقوله مبارکه و بقوله فاسمه و بقوله انهر او بغا و سی خرغه و نورک و بجای
ارغیلم و بقرنک بر غالی سالی و بیدنی خلفه و تخم کوچک آنرا در بیا نامند و وجه تسمیه آن آنست که در میل و وادیها
و رودخانهها و جاهای نمناک بسیار میروید و لخصا صیحلی نندار دکاه و آن بسیار نرم و تر و خفیف میباشد * ما هیئت * آن
دو نوع است بزرگ و کوچک که در ترک آن کمتر از نری و سان آن اگر معروض بر زمین و بطنی انکشتی و بسیار نازک و شکنک
و مائل بسرخ و بزرگ آن مائل بدند و پروانک و تخم و گل آن سفید و تخم آن سیاه و ریزه و در بوک آن لرزجتی و در شاخهای
آن قوت قبضی میباشد و باطله امطوخ آن در بعضی امراض و در بعضی اسهال بطن منهدند و در بعضی بلبله
حار و یاسه خام آنرا نیز میخورند مانند سبزه های دیگر از اعتناع و بونده و ترخان و کوفس و برک کاسنی و نوع کوچک آن مغروش
بر روی زمین و ترک و تخم آن از آن بسیار ریزه تر و بایوریت بسیار و اندک قرشی و این اکثر خوردر و میباشد خصوصا در پیکاله
این نوع کثیر الوجود است بخلاف نوع کثیر آن و بیشتر آن نوع بزرگ برک و ساق سرخ آنست و نیز نوع دیگر میشود
بزرگ آن که بزرگ آن اندک باولانی و خوردر است * طبعیت آن * در گرم سرد و در زم گرم و در زم سرد و در زم گرم و در زم سرد

با اندک قوت قبضی * افعال و خواص آن برک و مایق آن جالی و مسکن صفرا و قاع آن و مسکن خون و حرارت
 جگر و معده و حلدت تبهای حار و صفراویه و عطش و ذیابیطس و صداع حار و قاطع نفب الدم و نزف الدم و چرکی که از سینه
 آید و مانع نزلات حار و مبرد دماغ و قی با زرد و نفییت حصاة و اداریول نماید و جهت سرفه و قرحه و حرقت سحاری
 بول و مثانه و امعاء و صبر و بواسیر و امیة تسکین خزان رحم و حرقت و رجوع آن و حابس حیض بقوت قبض و برودت خود
 و جهت حب القرع و باد سرخ چون آب آبراکر فته مقلد ارده درم با نبات مقدار و درم ویا شکر بیا شامند و خوردن
 بخته آن با اندک روغن زیتا زیرشته کرده جهت قطع اسهال مراری و تقویت امعاء و حمیات حار و داخل مزورات صاحب
 تب و امراض حار و نمودن بغایت نافع خصوص در نعل ان و فضول حار و چون میخورند المازاجان لاغر و خشک تناول نمایند ایدان
 ایسانرا تر و نرمه کرد اند و ناسرکه خوردن آن قلیل الغداء و جهت اوجاع کرده نافع و خائیدن آن جهت رفع فرس
 و اکثرا آن میند فرس و عصاره آنرا داخل اکتحال و برودت نمودن نافع و صد آن با روغن کل جهت تسکین صداع
 خا و ضربانی و سوختگی آتش و وزام حار و با هراب جهت بنور سر و یا آرد جو جهت تسکین صداع حار و زرمینای کرم چشم
 و مقند مسقا قلوب و اورام دماغی و جرب و حکه و ورم انثین و شری و جمره و به تنهایی جهت تسکین حرارت اعضا
 و سوختگی آتش و بر معده و کند جهت تسکین حرارت آن و با خنای بر کف دست و یا جهت تسکین حرارت آن و بوق بشرط تکرار
 عمل نافع و ولد سنو طلای آن جهت امراض مذکوره و روختن آب آن با روغن کل بر سر جهت صداع خا و ضربانی و خسته بآب
 آن جهت رفع انثین حار و سیلان فضول از امعاء و رحم مفید و ضماد دجیم آن جهت تالیل قویتر از زغاب آن و برک و مایق آن
 مقوی باه و سرورین و مضعف مبرودین و ضعف الحار و رطوبت و الخاصیة مسقط اشتها و اکثرا آن موزت تاریکی چشم مصلح آن
 معضکی و کنس و بنوع مقلد ایشیت از آب آن تأییدت معتقال و فروش نمودن نبات آن مانع اختلام و تخم آن در جمیع افعال مانند
 آب آمست و از آن ضعیف تر و با قوت مسکنه مواد و تسکین عطش قویتر از برک آن ذر و آن جهت قلاع و بنورد فنان اطفال
 و غیر آن نافع و گویند مضر سهرز و معده با رداست و صاحب شعاع الا مقام جهت سهرز مفید نوشته و چون پنجدلرم آنرا بریم
 گویند به خسته با سکر با جلاب جهت حمیات حار و سرفه حار و الهاب کبد و لدع معده و ما بنوشیدن نافع و تلین نطن نماید و
 مصلح آن قند مغذی و شرب آن تا بنجین ورم بدل آن در اکثر امور بزر و نظیرا و بریان یعنی بودا و به آن قابض و غیر بودا و آن
 ملین طبع و حریره و حلوائی بزر و معده و رطوبت و در قیادین ذکر یافت

* بقایه یما نیده * آنرا بغله غریبه و بغله مائیه و بر بوز و جربوز و اهل اندلس و بلطس و بفارسی سفید مرز و اهل بلخ و منج و اهل بخارا
 و جرجان و یومینی و بسندی و نانتاری و چیندی چو نلای نامند * ما همت آن مالیقی و بغلادی نوشته اند که کیا می است شبیه
 جگه سنی و از آن ریزه تر مائل بسرخ زوی طعم و در کثرا را بیا میروید و حکیم میر محمد مؤمن در تحفه نوشته که در تنکابن و طبرستان
 اشکی مانند و این تلین کوبید که تخم آن شبیه است به تخم بستان آنروز و قسم داده آن سرخ مرز است و مترجم صیدیه ابو زحان
 نوشته جگر آن شبیه برک زرد آن و نمناست میان آن و بستان آن فروز یا آن است که نبات بستان آن فروز مرغ می باشد و نبات
 بنج سبز و در تخم هر دریا هم مشابهت تمام دارند و نوع سرخ آن را که بوک رشاح آن سرخ و در از تراست و آنرا بخنج نیز گویند
 و نوع دوم را نماده و این قول اصح و چون نلای چنین است و سفید آن در تنکا له بسیار بلند نمی شود بلکه اکثر یکن بر روی زمین
 می باشد * طبیعت این در درم سرد و تر * افعال و خواص آن ملین طبع و مرطوب بدن و قلیل الغذا و مطلق حرارت

بقله خا مضج

بقله البر ارض

بقله البر ارض

بقله البر ارض

بقله

عریبه و مولد خلط صالح و مسکن تشنگی و مرغه خار چون با آب انار در روغن بادام طبع نمایند و غلای عصانه آن بار روغن کن
جهت صداع شعبی اجتراتی و قباد آن جهت جرب و حكه و اورام خار و خراج و تورخ و زرم چشم و ثلاً لیل و تورخ
باطنی و شهید به و غلیان خون نافع و بطبیق الهقم و مضر مبرودین و قاطع بیه و مصلح آن جزا رشات حاره و جهت مضرورین
نافع و مسکن سرفه و عطش عارض از حرارت و مرغه صحر اخص صا جوش داده و شسته آن بار روغن بادام شیرین و آب انار شیرین
و کتینیز تر ناله یا خشک و طلائی آب آن جهت صداع عارض از اختراق شمس نافع و تخیم آن سرد و خشک و رادع و جهت
امراض حاره و اورام کرم شراب و ضما د مغیبل و صاحب دستور لاطباء نوشته که بیخ آنرا چون با آب بسایند و بر عرق مدنی
که بدار می رشته و پیور بپزند و نارواند نمایند نافع است مضر کرده مصلح آن شکر مقدار شربت آن تاسه متقال است
* بقله خا مضج * بقره تره غراسانی و ساق ترشک و پهنی ها که چو که نابین * ماهیت آن تسمی از خماض بزرگ
ورق بی ساق است و از برگ کزنب که چکتر و در جا های نمناک میزید و طعم آن ترش * طبیعت آن در درم سرد و خشک
و گویند در اول * افعال و خواص آن شکم بپند دومره صغرا را مودمند بود و اشتها ی طعام آرد و هرگاه نقصان از حرارت
باشد و محر و المزاج را نافع و مبرود را مضر و عصب را بید ستود مصلح آن عسل است

* بقله البر ارض * آن را بقله الزمل نیز نامند جهت آنکه منبت آن اکثر صحرای رملی است * ماهیت آن نباتی
است از کاسنی بری که چکتر و بیخ آن پهن بر روی زمین و کل آن زرد بخلاف قناری که بیخ آن بر زمین فرو رفته است و طعم
آن با اندک شور و تلخی و در آخر زمستان میزید و در آخر تسمان ماه رومی مخمورند و تخیم آن شبیه به پنبه است
* طبیعت آن در اول سرد و در زو طوبت معتدل و گویند کرم و خشک است * افعال و خواص آن مصلح از جرم و سوز
الهقم و جهت خفقان قلب و خشمی و دمان و استحکام لثه و تقویت عروق یعنی کوشش بین دند آنها و تقویت قوت هاضمه
و معده و رکب و اخشا نافع و صغرا را دفع نماید و بخور عرق آن جهت حمی ربع و خمی بلغمه نافع و از خاصیت آنست که
چون زیر جامه خواب کند اولند خوابهای خوب بیند

* بقله البر ارض * بقره راء مصلحه و تخیم و الف و صا * ماهیت آن نباتی است برگ آن شبیه بپوک یا رتک و از آن زیر
تروما تل بغیرت و بیخ آن باریک و تر شنبه و میزون آن سیاه و ابله و زون آن سفید و نبات آن اکثر بلاد مغرب و از سینه و جزائر
و جزایست و هر سال در بهار میزید و تا اواسط تابستان می ماند * افعال و خواص آن پوست بیخ آنرا چون بگویند و
بفشارند و عصا را آنرا گرفته طبع نمایند تا غلیظ و سیاه مانند زنت گردد و بر هر یکان تری و حر که که به مالک و بهر حمیو انکه
بزندان و بخور آن برسد آنرا در ساعت میکشد و اهل اندلس بیخ مقشر آن را بیجای کدش استعمال مینمایند در نهایت
کرمی و خشکی و ده درم آن کشتن است بقی

* بقله البر ارض * بیونانی آنرا قافا لیا اهل مغرب توجره نامند * ماهیت آن نباتی است مغربی و منبت آن بوادی
انریقه در طعم شبیه بانسون و با اندک تلخی * طبیعت آن در اوائل دوم کرم و خشک و جهت درد شکم هر شخصی
در هر زمانی مفید است

* بقم * بقم باه موحده زفاف و بیخ * ماهیت آن درختی است عظیم منبت آن مواجل مند وزیر با خود کهن و زنگبار و برگ
آن مانند برگ بادام و کل آن بسیار زرد و شیر آن ماب و زما تل بسرخ و در آخر سرخ میگرد و بعد رسیدن سیاه و شیرین

و چون در مد شب آنرا انجمه اندک مد آنجا نیت خوش رنگی می شود و گویند **عن الد** یک تخم شر آنست **طبیعت** آن در سوم کرم و در چهارم خشک *** افعال و خواص آن** در روز آن جهت التیام تر و روح کینه و جراحت تازه وضع نری اندک و تجویف تر و روح مائه و غسول بآب آن جهت نیکوئی رنگی خساره و تقویت مفاصل نافع و پنجه زخم آن کنند و به بیس و سکون و بعضی را تخنق مغان علاج آن مقیبات و مرطبات و حقیقتها و حمولا صحت مند و فصل در صورت احتیاج است و گویند علاج بلدیر نیست و صباغان چوب آنرا جوشانید *** در رنگد کرباس و غیره مستعمل دارند** **قصه** **ل الباء مع الکاف** *** بگا** **بفتح** با و کاف مثلند *** و الف** *** ماهیت** آن درختی است معروف در مکه معظمه زادگاه الله تعالی شرنا شبیه به بشام و برک آن از آن ریزه تر و شر آن ملد و تر و برک تر از آن و مد مع سفید که از آن می پیکد از ماندن آن مانند مد مع بشام سرخ نمیگردد *** طبیعت** آن در دوم کرم و خشک *** افعال و خواص آن** ضماد شر آن جهت نفخ دم میل صلبه و اورام بلغمیه و موکبه و سایر بولات و مسواک بچوب آن جهت تقویت صلبه و منع اذات از دندان و مد مع آن جهت رجوع اسنان و تخم آن

مقوی معده و جهت سرفه و اورام بلغمیه و سودا و بده نافع

بجی *** بضم** باء موحد و سکون کاف و کسر جیم فارسی و سکون با لغت فندی است و با پی نیز گویند *** ماهیت** آن تنمی است ملد و رانندک طولانی و بهین و ظاهراً آن سیاه و اندرون آن سفید و در غلای مد و رسته چهار رطل در قریب بهم در خرش مانند عنب الثعلب و برک آن مانند برک بقله خراسانیه و کل آن گلای رنگ *** طبیعت** آن کرم و خشک و سرد و خشک نیز گفته اند *** افعال و خواص آن** ملین و نفاخ و مذهب و مفرح و جهت برص و بهق و جرب و فساد خون و جدام شر با وضو و ابتدائی و یا با ادویه مناسبه دیگر جهت فساد صفرا و حمیات بلغمیه و دیدن و حذب القرع و تر و روح مجاری بول با نفع و تخم آن در افعال مذکوره و پیتر و اهل فند تخم آنرا از جمله رسا بین میل اند

بکون *** بضم** باء موحد و بفتح کاف مثلند و سکون نون و عوام بکم بیسم نیز گویند *** ماهیت** آن گیاهی است فندی مفروش بر روی زمین برک آن ریزه اندک بهین طولانی و با شرف کمی و شر آن اندک ملد و بهین برکها با رنگ *** طبیعت** آن کرم و خشک *** افعال و خواص آن** آشامیدن آن آب برک آن جهت رفع حمیات بلغمیه و دفعه و سرفه و بارد و حبس البول و حرقت آن و حصاة متان نافع و ضماد آن منضج دم فیل و گویند چون روی تو تیار کند آخته و در حین کد از یکبار سا نبله قدری معتدی بر آن ریزند آنرا سوخته سفید آب میگرداند در غایت خوبی

بکمون *** بضم** باء موحد و سکون کاف و ضم میم و سکون و او و نون لغت فارسی است و بعربی عرفج نامند *** ماهیت** آن از جمله پیترها است و گیاه آن در کنار آبها میز وید شبیه بد رخت سماق و شاخهای آن زیاد و برنج عدل نمیشاند و مانند بسرخ و شیردار و از پیچید آنرا از خمسه الا عصان نامند برک آن شبیه ببرک کاج و پیچید و کل آن سفید و در مد و تخم آن شبیه بشادانه و آنرا حب الفقد می دانند *** طبیعت** آن کرم و خشک *** افعال و خواص آن** مفتح سد احشا و جهت سبزی بغایت نافع و گفته اند که اگر زن در سالی یک عدد از تخم آنرا تناول نماید در آن سال آبستن نگردد و اگر مفت

سال بد آن ملد و امت نماید هیچ وقت حامله نشود

بکمرینک *** بفتح** باء موحد و سکون کاف فارسی و خفای ما و کسر اء مهمله و سکون یاء مثناة تحتانیه و نون و دال چهار نقطه فندی و ماله فندی است *** ماهیت** آن ظاهر انجی از خر و ع است که در یک کاله می شود و فرقی میان این و خر و ع

آوست که شاخها در درخت بگهرند و از باطن روغن میباشد و بر کاین مانند برگ بیدنجیر و شیراین میخوشد و
مدراند که طریای و پوست آن سبز و صاف و مغز تقسم این مغز و مندر مانند نازوله * افعال و خواص آن بترج سانه
برک آن ملحق و جامه جراحی نازد و قاطع تری از دم آن برص و مجرب بنقصه الالباء الموحدة مع اللام
بلا در * بفتح باء موحده و لام و هم دال و سكون راء مهستین و نازل معینه نیز آمد و لذت فارسی است ماخوذ از بلور
هندی و بر عری حب الهم و حب القلب بجهت مشابهت آن بقلب حیوان و بر روی انقرد یا مانند * ما شیت آن شری
است و مدی درخت آن شبیه بد درخت پهلما و شاخهای آن از بیض رسته ما ئل زمین و بر زمین افتاد و در شاخه که آن
بر زمین سرحد ریخته می بندد و منبت آن جنگله و دوتوع میباشد یکی مغز و تر آن شبیه بنارنجی و بیوی و درخامی سبز بعض
بر مدین زرد میگرد و در اندرون آن لیس اندک شیرین با چاشنی کمی و عفو صفت بسیاری و بهیضی مردم آنرا مشهورند و بر سر
آن مانند اکلیل دانه صوبی شکل مانند دل حیوان و بر سر آن گل آن میباشد و بعد رسیدن سیاه میگرد و گل آن میروند
و در اندرون تر آن تشبه می باشد و گوشت آن اندک شیرین چاشنی دارد و عفو صفت بسیار بعضی اطفال مردم آنرا مشهورند
و اکلیل بالای آن که بلاد است مغزی شیرین دارد مانند مغز بادام و بر بالای آن مغز و بر پوست رطوبتی غلیظ از ح روئ
عسل آنست که بدن بلاد و نیز مانند و طریقه اخذ عسل آن آنست که سر آن که مانند دمی است بر بند و البر را کرم
کرده بدن آن بگیرند و بشاگرد بقوت تمام و آنچه عسل از آن بر آید در صدفی و یا در ظرفی شیشه و با چینی جمع نمایند
و همچنین دانه دیگر تا بقدر مطلوب بر آید و یا آنکه بر روی سبکی و یا نانه آفتی بکنند و دستها و آن آفتی را کرم کرده بر آن
بشارند تا عسل آن بر آید و بدستور و مل کور جمع نمایند و یا آنکه با کنجد نرم بگویند و با لبک نمک آبی بر آن پاغید
در پارچه کرباس قوی انداخته در شکنجه بکشند تا آنچه روغن در آن است بشیرینی و آسانی بر آید پس جمع نمایند و بیکار
برند و یا یک که در جمع احوال دست و دهن و بینی را محافظت نمایند که باعث تورم آنها نگردد و نیز آنکه در بعضی امزجه
بسبب علم مو افقت بشار و زائحه آن باعث تورم بدن آن ایشان میگرد و چه جای رسیدن عسل آن پس اگر و الا امتحان
لبود و پس متوجه اخذ آن کرد و بد بهتر است و چون خوراند که مغز آنرا تناول نمایند باین که بلاد در دست و در آتش
اند از آن ناپوست و عسل آن سوخته گردد و مغز آن نسوزد پس پوست عسل سوخته آنرا دور کرده مغز آنرا تناول نمایند
و طریقه استعمال عسل آن آنست که بر روغن مغز گردان و یا کنجد ناز و یا روغن کا و ناز و جرب و خلط کنند و یا با مغز گردان
و یا کنجد مقتر و یا نارنجیل سائیده سرشته تناول نمایند و یا داخل معاجین و غیره نمایند و بتیاهی بدن دهن و یا شیری
د هنی چنانچه ذکر یافت استعمال آن جائز نیست و دوم کبیر که در رنگا له و هند مشهور و به بادام فرونگی است درخت و شیر
این نیز شبیه بدن است الا آنکه اکلیل این که بادام فرونگی نامند بیهیت کورده و بر و بر و کب آن میباشد و عسل این کستر و مغز
این شیرین تر و ماکول و عسل این غیر مستعمل است و دستور خوردن مغز این نیز بدستور نوع اول است و در نوع اول
بعضی د ایها که عسل و خشک میباشد و این را بلاد و ذکر مینامند * طبیعت عسل آن در چه ارم کرم و خشک و پوست
آن در سوم و مغز آن در سوم کرم و در اول خشک * افعال و خواص آن معضن و مصل و ملطف و مقرر جلد و جبهه
قروح و امراض بارد و دماغیه و رطوبه مانند فالج و لقوه و وعشه و خدر و نسیان و اختلاج و قطع تألیل و دفع رطوبات و ریاح
و سلس البول و رشم و سایر آثار جلدیه و تقویت حفظ و ذهن و اعصاب و دندان و با دافعه و سم و زهر و در وقت خون

نومردن و پوست دماغ و جنون و سرسام و ما لثغو لب و جوش دمان و نهج بدن مصلح آن روغن گردان و مغز تازه آن
و مغز نارچیل تازه و کنجد متشرواستشاق روغن بنفشه و خوراندن مائه الشعیر و اشياء بارده و مصلح نهج عارض ازان
کوبیدن روغن مامی و ریزد است که بهندی تنگ و تا منک که در روغن کنجد طبع نموده بدن بماند مقبل ارشیت آن از ربع
درم تا نیم درم و در درم آن کشند بدل آن پنج وزن آن قدر روغن بلسان و مدس آن نقطه احت را کنال
آن در جرایبان مورث بیاض و رافع آن خریق و غما در آن باد و دویه مناسبه غیر مفرجه جهت جمیع امراض بارده نافع
و مغز آن لذیذ ربی مضرت و مبهی و مهج باه و پوست آن مهج باه و جهت سیاهی موی بغایت موثر خصوصا که باروغن
بطلم بر نموده باشند و دستور آن خل عمل آن و خوردن بلا در و مرکباتیکه اصل و معدود در آنها غسل آن احت مانند انقردیا
و جوارش بلا در و حلو اولهبره و دهن و عرق و لبانه طولویه و مزید العرو و معجون آن در قرابا دین ذکر یافت
* بدن آنکه تفسی که بلاد رخورده باشد و او را امراض حاده و سوزش باطن و جراحات و التهاب و جوشش زبان و خلن و
نوسوان عارض شده باشد علاج او آن است که او را مسکه تازه و روغن کاوریا کوسفند و باروغن کنجد تازه بخوراند و بر بدن
او مکرر بمالند و تا در مزوج و وار مجرب باد و غ کا و تازه و سائید تصور اند تا آنکه حدت و لدع آن اندک تسکین یابد پس
مائه الشعیر و د و غ کا و ترش و شور بای چرب و برنج چرب خصوص بر روغن کنجد تازه تصور اند و در ربی و روغن بنفشه
و بادام بچکانند و بر سر او چیزهای خشک نیز بمالند مانند روغن گل یا شیر زنان و امثال آن و بطول نماید بر سر آن آبیکه بنفشه
خشک ریوست خشکاش و جومش و رنم که مو بیخ لاف از هر یک يك مشت در آن بجوشانند تا آنکه آب سرخ گردد و صاف نموده
مکرر بر سر او بریزند و لعاب جز رطونا با جلاب و آب انار و اشياء بارده و رطبه و آب کوشتها تصور اند و مصلح قروح حادث
از بلا در موم روغن مصنوع از موم سفید و روغن گل است خواه قروح ظاهری باشد یا باطنی
* بل * یعنی باء موحد و سکون لام کو بدل بلغت هندی اسم خیار هند است بزرگتر از خیار کمر و کوبند بهندی آنرا کچری
و بلغت اهل بنکله کر می نامند * ماهیت آن آنچه حکیم میر محمد موم نوشته که تخم آن تلوه و مغز آن چرب و پوست ثمر آن سیاه
و اندرون آن سفید مثل زردی است مؤلف گوید میا کچری نپنین است بلکه تخم آن چنان است و پوست ثمر آن در
خامی سبز و بعد رسیدن زرد مختلطه سبزی و بعضی زرد بگونک و تخم آن در خامی قطع و بعد رسیدن اندک ترش میگرد و
بسیار خوشبو می باشد جهت خوشبویی آنرا نزد خود نگه میدارند و نجایه دستمویه است و نبات آن شبیه نبات خیار و شاخ
های این بار بکتر و برگ این کو چکتر و نازک و نرم بی زغب * طبیعت تخم آن در آخرد و م کرم و خشک و با نفوذ قایفه
و تخم آن ازان کمتر * افعال و خواص آن معوی احشا و محال صلابات و عصب و جهت فایده و لقوه و سایر امراض
بلغمی زبور و ریح و رطوبات غریبه و با جوارشات جهت تحلیل ریح و بواسیر و غیر آن نافع و فایده طبع و مبهی و تصور
آن جهت بواسیر بسیار مفید است ارشیت آن تا یک مثقال و مصلح معروین مصلح آن کشیز و تخم آن کوبند بسیار و محلل و
فاصل است بدن یکه چون قدری ازان را با کوشش طبع نمایند بزودی بخته و خوشبو و فاضل میگرد و معمول اکثر طباطخان اهل
شاهجهان آباد است و جهت نهشام طعام و تحلیل ریح و قولنج و ریحی بسیار نافع و مجرب چون خشک نموده سفوف سازند
و با اندک آب کرم بنوشند و با بادویه مناسبه دیگر ترکیب نمایند از قبیل جوارشات و با ملعاجین و با سفوفات و غیرها و مستحق
بن عمران نوشته که بل دانه است سیاه در خلقت شبیه بدن روبرکترا زان سر آن تیز و در داخل آن مغزی چرب و آن مستعمل

و از بلاد دندل آورند و بیتی بدل را بوسیله آن دانه که واقف در مکرینزد و ما معتقد آن وارد است و با لیسله از ادویه میجوید
است و کچوری معروف است و چنان است که ذکر یافت و بهتمل که بیل خشک قطعه قطعه نمود و با شکر چنانچه معمول عطاران
اهل دندل است که قطعه قطعه نمود و خشک کرد و میخروشند

پلاس * بفتح باء فارسی و لام و الف رسیین مهمله لغت مندی است و آنرا دماک و تبسو نیز نامند * ماهیت آن درختی
است مندی مشهور و در وصف میباشد یکی بزرگ و دیگری کوچک درخت بزرگ آن عظیم و کوبه کند آن بحد ارنک قامت و
بی ساق و برگ مرد و شبیه بهم و مانند برگ جوز و سر برگ آن مد و در پی آن بار یک و شنبه کل آن سیاه رنگ و مزه
و بعد شکستن زرد بار نیی میگرد و خوش منظر و بسیار گل و منبت آن اکثر بلاد هند و شکله و مستعمل کل آن است و صنف
آن نیز * طبیعت بزرگ آن گرم و تر و با عفو صفت بسیار اند * افعال و خواص آن * میوهی طعام
و موی و بجهت تحلیل و مامیل و بشور و زراح شکم و ریاح غلبه متبسمه در بطن و قولنج و بجهت ذرب و خلطه و دین آن در و امیر
و در جگر و کسره مقام کوند قائم مقام مومبائی است و کل آن سرد و خشک و قابض شکم و دفع فساد بلغم و صفرا و غول و من و مول
و کل سفید آن بسیار مرقی باء وضاد مطبوح آن محلل اورام و نزول آب در کیس و بهر حال جهت دفع احتباس بول و حیض
و تحلیل ورم مثانه و رحم و نمر آن گرم و تر و دفع امراض کرد و منانه و هوا سیر و گرم شکم و فساد سودا و بلغم

پلاس پائره * بفتح باء فارسی و لام و الف و سکون عین مهمله و فتح باء فارسی و الف و باء فارسی و را مهمله و * ماهیت
آن نمود درختی است مندی بوسه آن زرد و مغز آن سفید مائل بزرگی و اندک لعا بی بی طعم غالبی و بعد خشک شدن در بین
اندک عریض و طولانی مانند برگ کوچک ضخیم کروی شکل مبرکد و در چهار نوع میباشد سرح و کبود و زرد و سفید و همه در
خواص برابر اند * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن آتا میدان آن جهت هوا سیر و دین آن و حبب القرع
نافع و قطر آن با ملح اندرانی و پوست خلیله با نسویه و کلاب خیمسانید * جهت رفع بیاض عین مجرب

پلاس منطور * بفتح باء عجمی و لام و الف و فتح سین مهمله و سکون نون و فم طاء مؤلفه مهمله و سکون و اوراء مهمله لغت
فرنگی است بمعنی شجرة النبی و آنرا دمنطو و لیتو منطو نیز نامند و معنی لفظ اول شجرة النبی و تانی شجرة مبارکه است
* ماهیت آن از ادویه جلی است که طائفه نرنگ درسته هشتصد میوری که ارض جلی در اناختن و در تصرف آورند
معرفت بدین در راه برسانند و یا ظرافت بردند و آن درختی است شبیه بدی رخت لسان الهه صافر بهیأت میجوهی و باد و
پوست یکی خارجی غلیظ شبیه پوست بلوط و درم نازک متصل بچوب یعنی مغز آن و این سبز و زرد مائل سفیدی مانند
صندل زرد و چوب داخل آن که بمنزله لب آنست سیاه سنگین متین مانند آب نوس و باد هتیت که مانند چوب صنوبر آتش
مشعل میگرد و پلاس منطور را از رنگان بر مر اکب حمل نمود * بقسططنینیه میا و رنگ و از آن در انجا قبضه کرد و خیر
و شمشیر میسازند و بهترین آن سنگین بسیار دهنست تازه آنست که کهنه و بوسیدند * باشد و مستعمل و سدی الانع مغز
سیاه رنگ شبیه بانوس آنست و بعد از آن پوست داخل شبیه بصندل زرد پس پوست خارجی آن * طبیعت آن گرم
و خشک در آخردرجه دوم و بعضی یابس در سوم گفته اند * افعال و خواص آن منفتح و مرقق و معرق و معطل و محلل
و متبسم و با قوت تر یاقه و با لیسایت مقاوم سموم و دفع آنها و جهت صرع و نسیان و جمیع بوازل و نزول آب در جتم و ضیق
النفس و نیکوئی بوی دهان و زردال بخور و تقویت معده و اعضاء و تعین معده کبد و طحال و قنیمه متمکنه و در دپها و ویش

و نفوس و مفاصل و انبساط و انقباض و رخا و زبر و آفتاب که شجر نامند و هر طایفات و انواع جرب و حکمت که نه و بالجملة اکثر امراض بلغمیه و سوداویّه و دینه را مفید و مزال مفرط و قوی و بیس آنرا زائل گردانند و نغاش حرارت غریزی و تقویت روح و تعدیل مزاج نمایند و این بسبب محل و آثار متضاده و کیفیات متخالفه بلسان رطوبت اصلیه و بلسان طبیعت نامیده اند و از صورت نوعیه آن دانسته اند نه از کیفیت فقط و آنرا مانند چوب چینی طبع نموده مغردایا مرکب مانند چوب چینی استعمال مینمایند و طریقۀ طبع و استعمال آن در خانه فرایا دین کبیر بتفصیل ذکر یافت و در مقدمه این کتاب نیز

ببلبل هزار دستان * بضم د و باء موحد و سکون د و لام * ماهیت آن طائری است معروف بقدر کنجشکی کوچک خوش شکل و سبزرنگ و نزدیک سر آن سیاه و سفید و نیکولین و ملیم الصوت و لهل آنرا در خانه ها نگاه میدارند و تربیت مینمایند * طبیعت آن گرم و خشک و در سوم و خشک در سوم * افعال و خواص آن بغایت متحرک باه خصوصاً مغز سر و بیضه آن و سرکین آن بسیار جالی و با قوت قابضه و آن جهت نیکوئی رنگ رخسار و از الله کلف و شعر زائد اجفان و حصول آن جهت اسقاط جنین مؤثر و خا کستر بر آن جهت التیام جراحت و آتشا میدان خون کرم ما کرم آن جهت تصفیه قصبه ریه و صورت مفید و مبرودین را نافع و معرورین را مضر است

بلموس * بفتح باء موحد و سکون لام و ضم باء موحد و سکون و اووسین * ماهله لغت یونانی است و معروف نزد عرب به بصل الذئب و بصل الزیر و بفارسی زبر و تلخه و پیاز و بترکی داغ سوغالی و در لرستان طرم نامند * ماهیت آن مانند پیاز کوچکی است الا آنکه تپه بر تپه نیست بلکه مانند سیرنگ است و پوست آن سیاه و متشنج و برک آن مانند پیاز و از آن عریض تر و در طعم و بوی شبیه به پیاز و بوی آن از باران بزرگ میشود و اندک تلخ و مائل بشیرینی و از ماکولات است و این تلخ کوبیده که مثل پیاز است و کوچک و طولانی و رنگ آن 'رغوانی' و زمانی از آن گلگونه سازند و چون تخم مرغ و با آن بپوشانند مثل رناس رنگ میکند و به پیاز زکس شبیه و برک آن مثل کراث و کل آن شبیه به بنفشه و طعم آن با حلاوت و گفته اند بعضی از آن شیرین طعم و بعضی تلخ و بعضی بی مزه میباشد * طبیعت آن در اول سرم گرم و خشک و بعضی در آخر اول خشک گفته اند * افعال و خواص آن موهب باه و جالی و جاذب خون بظا هر جلد و محسن بدن و ضا د آن بر کمر و حوالی قصبه جهت تقویت باء مفید و مختصر چ پیکان تیر و خارا است از بدن و ضا د آن بتهاشی و یا با عمل جهت التوائی عصب و کوفتنکی استخوان و همچنین با عمل جهت تقویت بدن که سست شد و باشد و کزیدن شک و پاره و یا نقل جهت درد معده و بازرد و تخم مرغ جهت کشته الدم ز زیر چشم و با او دینه مناسبه جهت تلخ تالیل مساریه و حبس عرق و با نظرون مشوی جهت تنقیذ نخاله سر و زخمهای تازه و بدستور ضا د مشوی آن در زیر خا کستر و با آن سکنجبین جهت بطور لبنیه آن و با آرد جو جهت شکاف عضل و ناخن و با خنق السر جهت کلف و بهق و آثار قروح و سیاهمی باقی ماند * در بدن بعد از اند مال جراحت و با سرکه جهت غرب و طلائی بسته آن در زیر خا کستر با بوره ارمنی جهت نخاله سر و زخمهای تازه و بدستور ضا د مشوی آن در زیر خا کستر کرم باروس سبک صغاریکه در مصر صبر مینامند بعد از سوختن آنها جهت قروح صفراویّه ذوق که بعضی از آن دانه ساریت به بعضی دیگر نمایند و اکثر جوانان را پیش از پرو آمدن ریش عارض میکند و دودیرمی ماند و با سرکه جهت غرب که ورم مآق عظیم چشم است و چون با آب بپزند و با سرکه بخورند جهت و من عضل و حصول آن جهت اخراج جنین و مشیمه نافع العصار بطی الهضم و مولد خلط غلیظ از ج حاد و مضر عصب و مورث منصف و آن کاسنی و شیر تازه با عمل و دافع نفی

آن انیسون و مخل آن یعنی پرورده آن در سرکه محرک باه مرطوبین است
 * بلخ * بفتح باء موحد و لام و سکون حاء مؤمله بفارسی غوره خرمایند * ماهیت آن نمود درخت خرما است که منور
 از سبزی بر نیامده و میل بشیرینی نه نموده باشند * طبیعت آن در اول دوم سرد و در آخر آن خشک و قابض * افعال
 و خواص آن با عطاریت و مقوی لته و معده و جگر و عصب و مسترخ و قاطع قعر صفراوی و اسهال مزمن و درازبول و سلان
 و رحم و خرن و زامیر شر باوصاف آن مصلق جراحات تازه و خور و گوشت و عرق و حابس آن و حائیدن آن مقوی لته و ریل ستر
 مضغه بطبیعی آن و مدت اکل آن قاطع جذام و ضررش و سینه و مولد خلط غلیظ و ریاح رسد و مصلح آن غسل و بنفشه
 مر با و شربت خشخاش و غل و شربت آن در درهم و جزو اعظم مک و راک و اکبر خوشه شربها است و چون آب آن را با آب
 خوره بجوشانند تا غلیظ گردد و در چشم کشند جهت قطع دمغه و جرب و سلاق مجرب
 * بلخسته * بکسر باء موحد و لام و سکون حاء معجمه و فتح تاء مثناة فوقایه و ملا و بقاء معکمه نیز آمده لغت مغربی است
 * ماهیت این کیا هست منبسط بر روی زمین و شاخهای آن با ریک و سرخ بهم پیچیده و مانند پنبه ن کر مه بر روی
 زمین بشکل دایره مستدیر و ریل آن سرخ و سفید * طبیعت آن گرم و در اول و مائل بشکی * افعال و خواص این
 مصل و ملطاف و مقلع و غوره و عصاره و طبیعت آن جهت اخراج زلوی در حلق مایه و وضه و هر یک آن متعل قوی و همچنین
 نظول برک و مضمون آن جهت تحلیل ااورام نافع و خوردن آن در طب مستعمل نیست
 * بلخینه * بفتح باء موحد و سکون لام و کسر خاء معجمه و فتح باء مشدده و ها و آنرا خلط بلخی نامند بصوب آن که در بلخ
 که از مملکت تورانست بسیار بهم میرسد و بهرامی نیز میماند و بفارسی بیل خشک گویند و در حرف انشاء در خلاف مذکور
 خواص شد انشاء الله تعالی و بعضی آنرا گرم در اول و مائل بیبوست دانسته اند منسوب به مشنری است
 * بلسان * بفتح باء موحد و لام و ثمین مؤمله و الف و نون * ماهیت این نوشته اند درختی است عظیم تابع قل و شیره
 الطم میرسد بهتر است و مانند انسان متذبی میگرداند از سردی و گرمی و عذش و سیرابی پس سزاوار آنست که آنرا نیکو
 قناتند و بحسب هر زمان و فصل تا کمال لایق خود بوش و برگ آن شینه برگ سداب و سبنا و سفید تر از آن و منبت آن اول
 عین الشمس بوده که دویی است از دیه های مصر و ابطاکی نوشته که در کنب نصاری مرقوم است که حضرت مریم با حضرت
 مسیح علیهما السلام چون کریمت بمصر ریه آمد و آنجا اقامت نمودند و یک آن چاه و شست تیاب نمود و او رشت آب آرد
 درخت بلسان از آن رویند و لهن انصاری تعظیم بسیار مینمایند و روشن آنرا با ضعف وزن طلا مضنون و ذحیر میگردانند
 بطارقه و رهبان و از ادویه مفیده نفیسترین متل است و بهترین چوب آن که عود بلسان نامند تازه خوشبوی سنگس و روح رنگ
 آن است که بیوست آن زن باشد بهترین روشن آن آنست که در سرطان خزد طلوع شعری یمانیه گرفته باشند و امتثلن خوبی آن
 آنست که چون در آب اندازند فرو رود و چون بجه یا چمنی را بد آن بیا لایند و بشویند تا تمام منحل شسته گردد و از آن جهت
 آن بر آن چیزی مانند و چون آنکشت را بد آن بیا لایند و بجری و یا با لای قویی بمالند و بسوزانند ازیت بچوب و ترب ترسانند
 و درین امر مشارکت خمر و معنی عرق آن و مشابه فقط است و از من نیست که بلسان از مصر بر طرف شده و عشا بد و عطاران
 اجزای درخت بشام را از عود و حب و لبن بجای آن میفرشند و مردم استعمال مینمایند و این در افعال بسیار ضعیف و
 بدل آن نموده اند * طبیعت حب و دهن و عود آن ریل ستر خواص هر یک بجای خود ان شاء الله تعالی مذکور خواهد

شد اما برک آن پس آتش میند طبع آن جهت تحلیل نفع و ریاح غلیظ و اخراج زلوی در حلق مانند و نظیر مطبوخ آن در
کوش جهت تسکین و جمع آن و نگه داشتن بد آن جهت تسکین صلا ع رطوبی و همچنین صفا د آن جهت رفع صدا ع بارد رطوبی و
کزدن عرق و غناید بوست بهنج آن با سر که جهت قلع ثا لیل و صفا د بیخ و ریشه های سوخته آن با هر که جهت رفع ثایل و
مریای دوست تار و آن با غسل جهت تقویت معد و رفع رطوبات آن مفید و چون شاخ و برگ آنرا در آب بپزند و آب آنرا
با روغن کچیل تازه بپوشانند تا روغن بماند آن روغن را قائم مقام روغن بلبلان دانسته اند و گفته اند به سبب حرارت
مزاج آن منسوب به شتری است

* بلسکی * بضم باء موحد و فتح لام و سکون سین موهله و کسر کاف و باء مثناة تحتانیة لغت عربی است و نزد اهل مغرب
متر و نصفی الرعا و صید لانه آنرا قوت البری و دمانند * ماهیت آن نباقی است در شاخ و خشن و مربع و ساق و شاخهای
آن دراز و برگ آن متفرق و شبیه به برگ روناس و مانند ابره و کل آن سفید و تخم آن صلب و مدور و در میان آن
مانند کبکی و چون جو بانان شهر را با آن از موی صاف میکنند لهذا مفعی الرعا نامند * طبیعت آن مرکب القوی حرارت
و یسوست بران غالب و یسوست آن زبده از حرارت * افعال و خواص آن ملطف و جالی و آشفایند نیم اوقیه از عصاره
آن با شراب ابله میز و یا با آب * جرب النفع جهت تریلا و نعی و بنجید هم از حشیش آن نیز در ستور و نظیر عصاره
یا مطبوخ آن با روغن گل یا بنفشه جهت تسکین درد کوش و صفا د آن با پیله خوک جهت ابتداء ای خنای بر مغیل و بسبب حرارت
چود منسوب به شتری است

* بلنار * بضم باء و سکون لام و فتح غین معجمه و الف و واء موهله در آخر و ثلاثین نیز و بهندی بود در نامند * ماهیت آن
چرمی است سرخ رنگ خوشه و شکم دانه دار و خوشه که از شتر خان می آورند و سبب دوی آن گویند آنست که د باغت آنرا
از پوست درختی مینمایند که آن درخت خوشه است و در سوا آن بلد جای دیگر نمیشود * طبیعت آن سرد و خشک
* افعال و خواص آن مانند افعال و خواص آن خلود است و در حرف الجیم هنر کور خور اهل شد و آب خوردن در روانی
معتشع از ان مغوی قلب و رفع خفقان و وضعف باه و ذر و زتر آشفایند آن حابس دم خصوصا سرخه آن که در جراحات تازه بر نیایند
* بلور * بکسر باء و فتح لام منند ده و سکون و او واء موهله بغاری بلور یض اول و ثانی و تخفیف را و گویند * ماهیت آن
منکی است سفید شفاف سست تر از مرد و صلب تر از شیشه و در بعضی اماکن مانند کشمیر صلب تر و شفاف تر و در بعضی بلاد
مانند عظیم آباد نرم تر و شفافیت آن کمتر میباشد * افعال و خواص آن اکمال نرم سائیده آن جهت رفع بهاض و سبل
و جرب و تعلق آن جهت ارتعاش اطفال و از خواب چسبن ایغان مؤثر است

* بلوط * بفتح باء موحد و ضم لام مشدده و سکون و او واء موهله بلغت طبرستان در مازی و بغاری با بلوط و بلغت انطاکیه
در ارم و بلغت عراق عقیصه و بلغت مصر ثمرا لغو اد نامند * ماهیت آن درختی است عظیم منبت آن کوهستانها و
عنتک از غیا و غیر آن معروف و بقولی در قسم میباشد قسمی مستطیل و قسمی مستدیر و این را بهش و شاه بلوط و بلوط الملک
گویند و این از قسم مستطیل اند و این تر و ماکول اهل بلاد و درخت آن شجیه بفتق است و مؤلف حالایسع سه قسم ذکر کرد
و گفته که این قول اصواب است یک قسم مستدیر که شاه بلوط باشد و در قسم مستطیل و ازین دو قسم یکی با حلاوت و ماکول
و دیگری با مرارت و غیر ماکول چنانچه در دیلم و طبرستان هر دو قسم میباشد و همین الدوله از محمد بن احمد و از خالیزوی

نقل کرده که در بعضی بلاد درخت بلوط یکسال بلوط با رمیا و در یکسال ماز و در ترجم صیلانند ابو ریحان گفته که ممکن است درختی در یک سال نوعی از میوه بار آورد و سال دیگر نوعی دیگر چنانچه درخت پسته یکسال پسته با رمیا آورد و سال دیگر بزغنج چنانچه در بزغنج ذکر یافت و در فصیح ان شاء الله تعالی خواهد آمد و در زیر پوست آن متصل بمغز پوست نازک جوئی رنگ میباشد که آنرا جفت بلوط مینامند و قمر تازه آنرا در آتش انداخته بریان کرده که ما کرم با نمک و یا بی نمک میخورند نازک و لذیذ میباشد و مغز خشک آنرا آرد نمود و در صفتان و در هافین نان پخته میخورند و تحقیق آنست که یکسال ثمر آن خوب و با لید میگرد و یکسال چیزی شبیه بماز و کرم مغز و غیر ماز و است چنانچه در غصص ان شاء الله تعالی مذکور خواهد شد * طبیعت آن شیرین ماکول آن در اول سرد و در دوم خشک و تلخ آن در اول سوم خشک و نائیب مباب غصص و قابض است * افعال و خواص آن مغلف و بطی الهضم و کبیر انقباض چون انقباض یابد مسدود و حابس اسهال مزمن و نزف الدم و نفث الدم و جهت خفقان و غشیان که حادث از قه مغل و باشد و سحج و قرحا و معالس البول و تقطیر آن و سحر آن مدربول و حابس اسهال و ضاد آن با بیه خوک نمک سرد جهت ورم حالب یعنی کچ و ران و اورام بلغمیه و صلبه و ضاد سوخته آن وید متور در سوخته آن جهت رفع قلاع و قروح سامه و حصول آن جهت قطع سیلان رحم و امثال آن نافع و چون بلوط را با نم و زن آن کند و بار و غن زیتون سرشته مد امت نشوردن آن نمایند جهت قطع سلس البول و بول در فراش و ادرا رمدی و منی و تجفیف نار فاسی مجرب دانسته اند و نان این ثقیل و مصلح و مولد شود و او سله مصلح آن سکنجبین و قند مقل آن از یک مثقال تا پانزده مثقال بدل آن غریب نبطی است و جمیع اجزای درخت آن بارد یا پس و بیس و ششای باریک آن زیاده و در قطع سیلان رحم و امثال آن نافع هر یک آن جهت انقباض جوارحت تازه و خا کستر چوب آن جالی دندان و جهت اگله مفید و آبیکه در حین سوختن چوب بلوط ظاهر میگردد جهت خفتاب ابر و بهتر از خطا است و جهت آن مجفف قوی و رافع و جهت جراحات و حبس سیلان خون و رطوبات و شربا و ضادا و جهت فتق ضما د نیز نافع و بدل آن گنار و کوکیند پوست آن را و مورد بالسویه بدل آن است مقل آن شراب است از حرم آن یک مثقال و در مطبوخات ناسه مثقال و چون پوست درخت آنرا مهرا پخته یک شب بر موی کاذ و یا ضما د نمایند که قبل از آن با طین قیولیاشته باشند بنایت سیاه کند و شاه بلوط با اندک حرارت و قبض میباشد و بیس آن کمتر از بلوط و صلا نیست آن غالب و با قوت جالبه و مسکن بدن و مولد پیه کرده و مشوی آن با شربه میبوی و مهیج باه و مقوی بدن و جهت رفع بصر و بنایت مؤثر و در سائر خواص ضعیف تر از بلوط و نفاخ و اقسام بلوط مضر حلق و مثانه مصلح آن بز رهند قوتا و تکر و سکنجبین و جفت شاه بلوط در صیت مانند پوست شاترک است

* بلوط الا رض * ماهیت آن اسمی است مشترک میان کماذریوس و بیج نباتی که برک آن مانند برک کاسنی عربی و بهر و صفت آن ریکزار ماز و برکولان که نوعی از ترا سیل است که جلد و ارسقین اند لسی باشد و طعم آن شیرین با اندک تلخی مانند طعم بلوط و شکل نیز بدن آن مانند و بیج آن شبیه ببلوط و در زمین میباشد و برک آن از زمین میروید * طبیعت آن در دوم کرم و در اول خشک * افعال و خواص آن قاطع قنول و مفتح سله اعضا باطنی و مدربول و حیض و ضاد آن با غسل جهت رفع علل سهر و زرقه قنول و روح مزمنه متعفن و خوردن گوشت زائد و منع زیاده تی قروح نافع و یطن بعضی جهت حصا قه مثانه نافع مقل آن شراب آن از یک درهم تا سه درهم

بذو طي * بهندی کبی و کچور نامند * ماهیت آن نباتی است و برک آن شبیه برک فراسیون و سیاه تر از آن و مزغب و بد بو و کل آن مدور و مربع و سیاه و از یک بیخ روئید و مزغب و برک آن شبیه برک فراسیون و سیاه تر از آن و مزغب و بد بو و کل آن مدور و تقیل الرئیه و زرد و غیر * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن محلل و مضاد برک آن بانک جهت کزیدن شک دیوانه و مضاد بخته آن در زبوحا کمتر گرم جهت بواسیر و محرب دانسته اند و مضاد کوبیده آن با غسل جهت تنقیه نروح و مخته نافع و در افعال قائم مقام فراسیون و در وزن این بنیای فراسیون است و منسوب به متتری است بسبب حرارت خود * بلبل * بفتح باء فارسی و سکون لام * ماهیت آن ترکیبیه است هندی از قبیل خیار بسیار کوچک و بغل اریخا و کر و در طرف آن اندک باریک و پوست آن سبز و نرم و غیر مخطط بخطوط طولانی و تخم آن سفید و اندک مدور و صلب اکثر آنرا آورد و ولحم آنرا بخته و روغن و پیاز بزیان نموده بی گوشت یا با گوشت با نان یا برنج تناول مینمایند بسیار لذیذ و دلیله آن نیز لذیذ و چاشنی دار آن اند میباش و گیاه و برک آن مانند خیار ولیکن املس بی خشونت * طبیعت آن گرم و در اول و تدریج * افعال و خواص آن مقوی دل و مهبی و مذهبی دعام و دفع سرفه و فساد خون و بلغم و صفرا و سودا و جهت تب و دما میل و بنور و گرم شک و مقعد و نافع و برک آن سرد و تر و دفع فساد صفرا و بیاض آن دافع فساد بلغم و آب نفوع و بیاض آن جهت حمیات عتیقه نافع چون چند روز متوالی بنوشند و بیشتر معمول اهل هند و بنگاله آنست که که یک توله بیاض آنرا که بلبل لتی نامند با یک توله کشیز خشک جو کوب نموده شب در آب می خسمانند و صبح اندک مایه صاف کرده با د و ماشا عمل خالص می آشامند نصف آنرا صبحی و نصف آنرا شام چند روز متوالی جهت حمیات عتیقه ولیکن مسرور و المزاج را چند آن مفید نیست و آنچه متماهل و شک بلکه اندک مسرور و بیخ آن تلخ و قتل و ملین و کل آن دافع فساد و اخلاط قلا تله گفته اند

بلبل * بفتح باء موحد و سکون لام و سکون جیم بهندی بهیر و نامند * ماهیت آن درختی است هندی مائل باستان اری و سر آن اندک باریک و بزرگتر از هفص و پوست آن زرد و غیر نازکتر از پوست هلیله و مستعمل پوست آنست و درخت آن عظیم و برک آن عنیفتر از برک انبه و کراته تر از آن شبیه برک امره و گردکان * طبیعت آن در آخرال سرد و در آخر گرم خشک * افعال و خواص آن ملطف و قابض و مقوی معده و اشتها و بالخاصیت مسهل سودا و بطبع مسهل صفرا و قاطع راحیات بخارات و جهت رفع صلا و بواسیر بوداده آن جهت اسهال مزمن نافع و اکتسبال آن جهت دمه مثیل مفر ثقل مطلق آن عمل و شکر مقلد اشریت آن تاسه در هم بدل آن آمله مقشور بقدر رنک آن و شکوفه خنامل آن و تل آن مورد و سن آن عامله سیاه است و چون روزی نیم در هم آنرا با نیم در هم شکر با آب گرم بنوشند و مدت بر آن نباشد جهت تقویت قوت باصره و قطع رطوبات سائله از دهان مفید است

* فصل فی الباء الموحدة مع النون *

* نبات ورن * بفتح باء و نون و الف و ناء منناه فوتانیه و فتح و ز و سکون را و فتح دال و همالتین و الف و نون و بغارسی و سکون و عوام تب و خور و ک حمام نیز و بوندی و اهل بنگاله تیل جو ره و سونگر و نامند * ماهیت آن حیوانی است اکثر سرخ رنگ و بعضی سفید و بعضی هر خ تیره و بر آن براق و زیر شکم آن سفید و د و سبل و شش پا دارد و سر آن زرد و تخم آن سرخ رنگ شبیه بلوبیا و در حامات و قریب آبها و جایهای نفاک متعین نگون می یابد و بد بو است و اهل چین

و بعضی ترک آنرا در زمربا ساخته **مخورند** * **طبیعت آن** در دم و گرم و خشک * **افعال** و خواص آن مثل و صیف
 آشامیدن سوخته آن بایک مثقال و نیم میل جهت عسر النفس و دفع احتیاس بول و خرفت آن و اسقاط نمودن جنین و
 تسکین درد رحم و رفع موم و ام و نارض حیلست و قطور مطبوخ اجواف سائید آن در روز غن زیت جهت تسکین درد
 کوش و ضماد آن باموم و زرد قشم مرغیوزن آن جهت درد رحم و کورده و احتیاس بول و چون آنرا با قرد ما ناواند کی
 از سانس که بفارسی ساس کوبند با روغن زیتون بخورند تا مهر آید که در تدمین بد آن جهت بواسیر و امراض مقعد
 کوبند مجرب است و با انجیر جهت قروح و اناج و یسه آن در دفع قروح مذکور و بعدیل و خوردن خون آن با ما کولاف
 مورث برص و بخور زیتون و تدو قلدن باعث کوفت اخیلان آنست

* **بناد** * **بفتح** باء موحد و سکون نون و فتح دال و الب لغت هندی است بعربی خذ طمان نامند و انشاء الله تعالی در حریف
 انشاء خرامن آمد * **ماهیت آن** درختی است که بر درخت دیگر روید و پدید بران خواه تخم انجیر بران افتاد باشد
 و یا نه * **طبیعت آن** گرم و خشک و سرد و خشک نیز گفته اند * **افعال** و خواص آن دافع سودا و بلغم و خون باطل و حبیب
 د مایل بر بشور و موم نافع و بر درد رخت که روید و پدید خاصیت آن بینا میکند و در کتب اهل هند بتفصیل مذکور است
 * **بنادال** * **بفتح** باء موحد و سکون نون و فتح دال و مهمله زالف و لام و سکون ز کوفت * **ماهیت آن** کهایی است
 هندی که بر اشجار می پدید یگ آن شبیه لوبه بزرگ تانمول **حیث** آن کنار آب مار جا فای سایه و ام آن مد و رطوبانی و تلخ
 و پز یسه و در زخمی سبز و بعد رمیدن زرد و میگرد و بیخ آن بسیار در زیر زمین و مر و در د و قسم میباشد شقیق و زرد و سفید آن بهتر
 * **طبیعت آن** گرم و خشک در سوم * **افعال** و خواص آن چون بیخ آنرا از زمین بر آورند و پوست آن را جدا
 کردند و رسا به خشک کنند و نیم مثقال آنرا سائید با ماء العمل بخورند جهت اسقاط جنین مرده و تلغ و اسهال و اذار عظیم
 آورد و بانگ قی آورد و اهل هند جهت برقان و اشتقاق **مخور** آن را و بسبب قوت تقطیع و انداز قوی که دارد دفع می کشند
 و جهت تب و در وضع عسر النفس و سرفه بلغمی معید و تخم آن جهت برقان نافع و سعو اما بسیار آب از بینی جاری میباشد
 و برقان را زافع میکند و چون کورده و شر خشک آنرا با زهره کا و بر سرند و بر بواسیر ضمد نمایند دانه آنرا خشک کنل و جمع آنرا
 تسکین دهنل و چون باشکر بخورند ادوات طمعت سائید و مجرب و زیاده از آن کشنده است بقی و اسهال

* **بنادق** * **بفتح** باء موحد و سکون نون و ضم دال و مهمله و تاف معرب از خلق فارسی است و عربی جنوز نامند * **ماهیت آن**
 ثمر درختی است حملی و در صیبر و نسا تین نیز بنل و تیسر و یک و مخصوص ببنلاد بسیار سرد است و شیر آن سه پهلوان
 بول و بر و مغز تازه آن سفید و کهنه آن مائل بزردی و باد غنیمت بسیار و مانند مغز بادام در بارچه ویز بالای آن پوست نازکی
 سرخ مائل بترکی و بر بالای آن پوست صلب صافی جوئی رنگ و بعدل کمال رسیدن شکسته مغز آنرا تانول میباشد * **طبیعت**
 آن گرم در آخر اول و خشک در اوایل آن جمیع اجزای درخت آن با اعصاب و بزرگ با قوت قابضه و عقوصت و تقطیع
 خصوصاً پوست و بر آن و جهت مابین مغز و پوست صافی آن در رعایت بیس * **افعال** و خواص آن مبهی و مقوی
 امعا خصوص معای صائم و زیاده کنند * **جود** دماغ تر آشامیدن آن با انجیر و سداب و بعدل طعام جهت موم بارده نافع و جهت
 کزیدن عقرب و یک از قه آن با ماء الغسل جهت مزه مزمن و با عسل و با شکر جهت مر نه و اعانت بر اخراج نفث صر و زهر
 تقریب با و بوداده آن با ان کی فلفل منضج نزله بارده و موافق سیندرش و یا آنسون جهت خفایان و مهزال کرده و حرقة

المول و تربت باه و سوم بارده و زمرعرب نافع و صمغ دسوخه پوست آن با پیله خرس و یا پیله خرک جهت داء الغلب و
 سائید آن باروغن زیت بر یا فوخ اطفال شیرخوار جهت رفع ازرقی چشم و سیاهی حدقه و موی پلک ایشان نافع و کوبیدن
 کتان شستن چهار عد آن در چهار رکس خانه و همچنین با خود نکامه داشتن آن مانع کزیدن عقرب است و چون نماند و
 در چشم جهت طریقه بچکانند نافع و مغز آن اغلاظ مغزها است و آنگاه خوردن آن مولک ریاخ و نمکین معدله و مضر معدله و هیچ
 قبی و مصلح آن در مبرد المزاج ماء العسل و فانیخ و در مضر و سنگبین و جلاب و مقشر آن سریع الانزال و دروغر معشر آن
 حابس بطن و مصلح آن فانیخ و جوارشات معیله بدل آن حب الصنوبر و مغز گردان مقدر اثرش بت آن نایستد حرم
 و روغن آن کرم و خشک در دوم جهت سرفه باردود و دینه و جگر که از برودت باشد و تنه من آن جهت کزیدن عقرب و
 رتیل نافع و مضر معدله و مصلح آن میبه و پوست سبز آن در غایت قبض و دوا ننگ آن حابس امهال کهنه و جفت آن بن ستر
 بند ق حندی * بهندی رتبه و به بطی رتبه و بریری اطوطوا اطاطا نامند * ماهیبت آن ترم درخت عظیم مندی
 است از نذقی بزرگتر و پوست آن تیره مائل بر سخی و چون دارمانند میستان و در زیر آن رطوبتی لزج تیره رنگ اندک
 شیرین بسیار تلخ و چون خشک و کهنه کرد و کمتر میکرد و تا آنکه زائل می شود و در زیر آن نیز پوست اندک صلبی صاب تر
 باز پوست بالای آن در جوف آن تخمی سیاه رنگ صلب ضخیم و مغز آن سفید شیرین و مستعمل پوست ثمر آن است * طبیعت
 آن در آخر دسم کرم و خشک * افعال و خواص آن مقوی معدله و ماضیه و اعصاب و اعضای مسترخیه و رفع سوم و
 مرده قیرا ط آن با شراب و سنگبین رافع و تلج و یک مثقال آن جهت کزیدن مار و عقرب و رتیل و تب ربع و امهال و مضه
 شرب که در آب بنامند نافع آورد و صاف کرده بخوراند و جهت مداع و شقیقه و حمل و غشاوه و لقوه و فالج و صرع و سدر
 و ریخ الشحم که عبارت از بطلان شحم است سعو طابق و نقلی و بنجر آن جهت جنون و ام الصببان و صمغ آن جهت کزیدن
 مار و عقرب و رتیل و با سرکه جهت خناز بر و ریاخ کمر و پشت و صرع اطفال و آنکمال طبع آن با سرکه جهت رفع احوالی و
 نزل آب در چشم و چون در آب با نمک و برهم زنند تا کف کند و کف آنرا با سرکه کزیده بخوراند نافع و در دهم رهم از بیخ
 درخت آن جهت ذات السبب بارد و رو بوسه و نفث الدم و فر زجه مغز آن جهت اخراج جنین و احتباس حیض و
 بکرم آن جهت درد رحم نافع مقدر اثرش بت آن از نیم مثقال تا یک رهم و چون در هر یک مثقال آن نیم دانگ محموده
 مخلوط کنند در امهال بغایت سریع الاثر گردد و چون دودرم آنرا کوبیده در سنگبین یا جلاب مندی بنیسانند پس
 آن سنگبین را با عدس یا جو مقشر طبع بلخ داده و مرق آن را با قدری سقمونیاه بنوشند یا عصاره اخراج اخلاط محترقه کرد
 و آنرا میدان سبزی که میان مغز آن می باشد مورت ثقل سامعه است

* بنج * بفتح باء مو حله و سکون نون و جیم عرب بتک فارسی است و بیری سیکران و بیونانی انیقون و بریانی
 ازما لوس و بری بر اقصائیت و سقمونیاس نیز و بیتی اجوان خراسانی و بلخ و دلمی کبرجک کوبند چه غلاف آن شبیه است
 بقفیر * ماهیبت آن نباتی است برک آن شبیه به برگ بادرنجویه و بسیار غلیظ و در عرض و طول از ان بزرگ تر
 و بسیار سبب مائل بسیاهی مزغب و طعم آن تند و اندک تمز شبیه بطعم زنیان و بوی آن نیز شبیه بدان و ساق آن
 غلیظ و بران زغبی مانند پشم ثمر آن در غلافی شبیه بگل انار در شکل و متراکم در طول و شاخهای آن یکی زیر دیگری
 در رخت اوراق و مملو از ششبه شبیه باطله و بسیار ریزه ترازان و غیر مدور و رزان سه نوع میباشد

[illegible]

جز دیو او شلغم و سبزو و پیاز و تره و نیرنگ و انجیر و بادیه خنزیر کهنه و طلا که نوعی از شراب است کرم کرده بسیار نافع است و روغن آن که بزرای بنج سفید را کوبیده با آب کرم خیز کرده در آفتاب کهنه انداخته خشک شود پس انشرد و بکینند تدفین بد آن جهت قروح صغری و سر و جوب و حلقه و سعط آن جهت رفع درد سر حار و رینج و ابوی و قطور آن جهت درد گوش و حوصل آن جهت صلابت رحم نافع و چون با نصف آن تخم کاه و وتل آن تخم خشتاش کوبیده روغن از آن بکینند تریاق سموم است و جهت سر سام و مالش خوب است و سواس و تندی تنفس شربار و سوطا و تدفین نافع

بنظا فلن * بکسر باء موحده و سکون نون و فتح نطاء همله و الف و فتح فاء و ضم لام و نون لغت یونانی است بمعنی ذر خمسة اوراق و آن غیر اثلثی است که بفارسی پنج شکست و یونانی پنج فیلین بمعنی ذر و خمسة اوراق و بعضی بنطاطوس بمعنی ذر خمسة اقسام و بعضی بنطاطی بمعنی ذر و خمسة اجنحه نامند و بلغات دیگر نیز آمده و معنی آنها قریب بدینها است * ما هیت آن نباتی است شبیه به پنج شکست و شاخهای آن باریک و بلند و شجری و برگ آن شبیه برگ نعنای و در هر شاخ پنج هد در بدادر ذر بعضی زیاده و دو طرف و برگ آن مشرف مانند رطل آن مابین سفیدی و زردی بخلاف اثلثی که کل آن مانند سنخ و زردی است و برگ این شبیه برگ زیتون و از آن رزق و روغن بدست میآید و بوی آن در عطریات شبیه به سباسبه و نبات آن قریب بدیخت نار و شاخهای آن صلب و ثمر آن که بز آن باشد بقدر نفع است بخلاف بنطاطن که نبات این با نفع نیست و در شاخهای این چند آن صلابت ندارد و بوی ثمر است و منبت هر دو نزدیک است و بیع بنطاطن مانند سنخ و بطویل و غلیظ و کثیر المتبعت و یسجد و حرارت * طبیعت جمیع اجزای آن در حرارت قریب باعتدال و در سموم خشک و بعضی درد ورم کرم دانسته اند و با قوت مجفیه * افعال و خواص آن محل و تریاق سموم ادویه قتاله آسمان میدن در منقال لبرک آن با ذروما که شراب معمول از عسل و آب بلران است با ماء العسل با هم وزن آن نخل برای حمی غیب غیر خالص و نائبه بلغمیه مز منه نافع و از خواص آن است که چون بیا شامند برای حمی ربع چهار و برگ از چهار شاخ و برای حمی غیب سه برگ از سه شاخ و برای حمی نائمه دو برگ و برای حمی بوم یک برگ تازه آن و چون یک ماه هر روز برگ یکشاخ آن را بخورند صرع مزمن را دفع کند و ملأ و مت آسمان میدن نه قیراط عصاره برگ آن جهت یرقان مجرب و جهت قطع نفوذ الدم با طنی و ضماد آن جهت ظامری و ضماد برگ آن با سبک و عسل جهت التیام جراحت رنوا سیر و داخس و همچنین ضماد آن بر قبل و یا معانیف جهت امراض مذکوره و زنیف الدم و در زردی آن بر جراحت تازه مغیل و فرش نمودن برگ آن بر جامة خواب باعث تقابل اجتنام و سعط آب برگ آن جهت جد ریاسب نافع بشرط آنکه بعد از سعط فرمودن آن مغلاری آنرا بکوبد و آنکه عرق کند و عصاره بیج آن جهت رفع اسهال و درد جگر و شش و قرحه امعاء و مفاصل و عرق النسا و صرع و سه منعال آن جهت سموم ادویه قتاله نافع و ضماد بیج کوبیده مطبوخ آن در سرکه جهت منع انتشار زمله و تحلیل خنار بر و ارام صلبه بلغمیه و بلند شدن و آما س کردن شریان مقصود و دبالات و حمرة و داخس و بویا سیر که دانه آن ظاهر باشد و جرب و غرغره و طبخ بیج آن در آب که ثلث آب برود جهت خشونت خلق و مقصده و نکاحه اشتهان آن در درمان جهت تسکین نزع اسنان و منع قروح خبیثه آن از انتشار و رشوب آن جهت رفع اسهال بطن و قرحه امعاء و وجع مفاصل و عرق النسا نافع مضر معده مصلح آن سکنجبین مقدار و شربت آن از یک مقال تا سه مقال بدل آن در تریاق اسقوله و تل نون و در صرع زمر در کوبیدن بنطاطن را بهندی ملهل نامند و آن سه قسم میباشد قسمی کل آن زرد و این بسیار عزیز تر از دهل صناعت است و قسمی کل آن

شرح دهمی کل آن سفد را بن بسیار و مجاشد و کیه آن تایک و نیم ذرع و نهایت و ذرع و در شعبه و در شعبه شاخ های باریک و بر سر شاخ بی برک شبیه ببرک نفع و بسیار بد بود و در بیع شاخ های باریک آن یک و در شاخ بسیار باریک دیگر رسته و بر سر آن برک بسیار کوچک و از اطراف آنها شاخ های باریک با نیمه بلند می یازد یک که بر آن است بر آمل و جوف آن منور از دانه های بسیار ریزه اندک معطر و بعد رسیدن میوه میگرد و ساقهای آن میوه و اول فصل آن بر گرم و تر جل اند و برک آن را بخند میخورند و جهت استسقا و نفو لنج و ریاح نافع میدانند و قطره قطره آب برک آن در گوش جهت ریش و درد آن نافع اما در اول جمع عظیم بهم میرسد پس زائل میگردد و کوند چون یک برک آن را با یک برک جو زغال گویند و حسب بندند و صاحب تب با کمی بخور مانند یک نعل زائل گردد و بیخ آنرا چون به برک نابول بشورند جهت سانس که نوری از حمی بلغیه است در روز آنرا بخورند و آن را همچنین تا سه چهار روز نافع و مجرب است و چون بر حلقه حلقه منقش بر آن روز و حتی نموده آنرا از عصاره آن بر سر آن ریزند که چهار انگشت بالای آن آید و در آفتاب کناری آن تا چهل روز و آنرا در آتش عکس میگرد و پس ساق نموده از آنرا در حریو بکنارند و با آب برک نابول حسب بندند و بکنار کوچی شربتی از یک حسب جهت تحلیل مع و ریاح غلیظه و خولنج ریحی نافع و از نیم آن یک گرم با نخلخرا و بوزن آن آشامیدن جهت استسقا نافع

* بنفشه * بنفشه با رومن و مکنون و نافع سین مهله و جیم معرب از بنفشه فارسی است و پیری فر و فر و میونایی ابر و نامند

* ماهیت آن کیهی است بلبل می آن یک صبر تا یکس و نیم با شاخ های باریک بسیار از یک بیخ رسته که هفتادها ساقهای برک این است و برک آن شبیه برک انا روحنا الا آنکه با این برک آن عریضتر و در زکتر و در زکتر شده آن اندک بر آمل و روی الجمله صنوبری شکل از میان کیه آن شاخ های باریک رسته و بر سر شاخ های یک کل کوچک خوشبو و بوی مشک و در زکوهستان نهال و نواح آن نیز میشود و لیکن کل آن اندک کوچکتر و زرد رنگ میباشد و مستعمل بیشتر کل لا جوردی رنگ خوشبوی آن است که گفته اند ساد نعل باشد طبعیت آن در اول سرد و در دوم گرم و در نهمی در اول سرد و در بعضی در اول گرم و تر نیز دانسته اند

* افعال و خواص آن مهمل صفر این فرق خصوص آنچه مستیس باشد در معده و اعضاء مسکن و طعش و حدت خون و جهت حمیات حار و خفغان و غشی با ماء العذیر و آل و تعال و ارام طبعه و صلبه و مداع حار و در مع اطفال و نزلات و زکام و سرده و خستونت سینه و خلق و خنق و ذاب الجنب و ذاب الزنه و جهت معده و کبد و طحال و برز و مغل و حرقت مائه دیول و احتباس آن و در زکام و شراب و طول و رضا و او بوییدن نازد آن منوم و امت آشامیدن آن چند روز هر روز در دم تا چهار در دم بطریق معروف با آب سرد جهت رفع اسهال صفراوی نافع و مجرب و سد مثقال سائیده آن با شیر خشت و سکر و امثال آن مهمل سربع العمل و سرشته آن با شیر و کندن جهت تبهای مر کبه بیعدیل و کویس کل نازد آن غادر و در موم و منوم است و طول طبع آن با با بونه بیخ سرد جهت تسکین و جمع و از آن حرارت و جهت سرفه و سوسه و عا و عا و نافع و صا و بسیار در م سائیده آن بر سر و جبین جهت صا و و امر ارض حار و معده و کبد و مائرا و ارام حار و شقاق و در م مغن و مفید اما راکنا و آن مورت و ضعف دل و باعث کرب و تقل معده و غنایان و التیاب تبهای حار و بعضی این مفار را مخصوص بخشک آن دانسته اند و مصلح آن اندکی انیسون و پیریکین آن با ص زکام و مصلح آن خیری و مرزنجوش و بدل آن نیلوفر و برک خبازی و در سینه کل کار زبان و بوزن آن اصل السوس مقدار شربت از جرم آن تا پنج مثقال و در مطبوخ تاده و مثقال و گفته اند بیهقه را چون باد و اهای عاصری یعنی در آنکه نعل آن بعضی باشد مانند

بالیه ترکیب کنند با یل که مرا عاف آن نماید که قوت یکی مصادم و مبطل قوت دیگری نکرد و نیز بسیار با یل که جوش
 زن من زیرا که جوش بسیار مبطل فعل آن است و استعمال آن با شکر مقوی فعل آن است در اسهال و با غسل مضعف آن
 را استعمال مطبوخ آن سبکتر است بر معده و سریع الانقباض را تراز جرم آن و با آلور و عنب و تمر و فنی و ساقه و و ملیج
 تری و اسهال خصوصاً که صاف نماید در روی ترنجبین و شر خشک و مغز فلو و خیار شنبه را مله باز صاف نموده و روغن
 بادام بر آن چکانند و بیاغند و خور و آن آب برک آن مقلد اریکله هم با ثلث آن شکر جهت خروج مقلد و المغال بغایت
 مؤثر و صاف آن جهت اورام حار و التهاب معده و حرارت چشم و در آمل کی مقلد و جرب صفراوی و حکه بیعل یل
 است و آسای من شراب و یا مریای آن یعنی کلغل کل آن جهت ذات الحینب و ذات الرئه و تسکین التهاب معده و روغن
 آن سرد و تر و منوم و جهت جوب و جراحت جسد و خنکی عینه و سرته و ریختن موی و نرم کردن اعضا و مغا صل و حفظ صحت
 ناخن و مکرر آغامین و دود هم آن بعد از ترهین در حمام جهت ضیق النفس و صاف آن با موم بر سینه اطعال جهت سعال
 بغایت نافع و مؤثر و قطور آن در اخلیل جهت حرقة البلول و حرارت منانه و سعط آن جهت درد سرحار و بیخوابی مغیله
 و کله من ذی بدن آن جهت سعال مزمن و جرب و چون اسفنج را و یا پنبه را یا روغن بنفشه آلوده بر مقلد صاف نمایند در تب و
 هل بل لندارد و یل آن روغن نیلوفر و طریق کوفتن روغن آن بچند نوع است یکی آنکه با کتیل عفش یا با دام محقر در کسسه
 گریاسی کرده مگر به اند و خشک کنند و گل را نچین یل کنند تا آنکه مغز بادام با کتیل و لکین شود برک آن پس هر وقت که
 خواهند کوبیده روغن آنرا بگیرند نوع دیگر آنکه کل بنفشه تازه را در روغن کتیل در مریطی سی منعال اندازند و در آذاب
 کنند و یل و بعد از هر چند روز صاف نموده بنفشه را تا زه کنند تا رنگ و بوی بنفشه را بردارد و شراب معمول آن با شکر نافع
 است و برای سرخه و همچنین مریای آن جهت ذات الحینب و رئه و غرضه و رجع کرده و در ابروی مغیله

بنفشه بنفشه با و سگون نون و فتح قاف و ما هیت آن دانه ایست شبیه عدس و از آن بالیه تری و شرمای
 مشو کوبیدل قسمی از خلرا است ولیکن بسغیله و تد و بر آن نیست طبعیت آن سرد و خشک مائل با عتبال و قابض
 افعال و خواص آن جهت فتن و اسهال و ذرور آن جهت تروحه و عاده نافع و در سائر خواص مانند عدس و اکابر

آن مولد سودا مصلح آن روغن است

بنفشه بنفشه با و نون و کاف و ما هیت آن انطاکی گفته بوهت درختی است یعنی سبک و زرد و قابض و خوشبوی
 و گفته اند که بوهت ام غیلان یعنی است و بعضی گفته اند که آن فنگ الاس است و آن کره هائی است که در ربع آن بهم
 میرسد و این انسب و اصح اقوال است و بهتر آن سبک و شیرین و قابض و غشیوی آن است طبعیت آن گرم و خشک
 و قریب با غر درجه اول و افعال و خواص آن از عطریات است و معرقی معده و جگر و دماغ و جهت تقویت با و در ابروی
 و قطع اسهال صفراوی و غشیا ن حادث از زردت و نشف و طبایط شرب بلو صمد آن جهت تحلیل طحال و تجنیف رطوبات و طلای آن
 مانع مرق و غشیو کسله آن و نافع را کله نوره و متقی جلد و رطوبات تحت آن مقلد اشرجهت آن نا بچیل رمم بدل آن آس است
 بنفشه بنفشه با و نون و مشد و در اصل اسمی خمر غلبه است بلخت بمن که مشهور و معروف بقوه بود است یا نفع
 اخلاقی حینما یل بر نسوی خاص و مریای حرمت آنرا ترک کرده این را بجای آن می آشامند و ما هیت آن نمر درختی
 است کوهستانی که در جبل یمن و نواح آن و ملک حبشه و در بنایه که چیزی است از جزائر یربا و ذات نیز بهم میرسد

و نشاء آرد از در میانه و در آب که در دوا هم ماه و رومی ادن میرسد و فضلی و غیر فعلی میباشد یعنی فم خود و چنگلی
صحرایی و هم مزروع وستانی و تربیت بسیار خوب بعد می آید که شاخهای باریک بسیار آنرا می برند و کلیه ضعیف
ناکاره آنرا در می کنند آنرا آب ری و غیر آن مثل لایق چمنایند بهترین بستانی آنست که در بستان العقیه از سن میشود و آن
دانههای سبز متوسط و کوچک و بزرگی خوشمزه و بوداده که بپزد آن چرب میباشد و خوش طعم و راسته و درخت آن
یک ساق دارد بسطری آنکشت ایام و بلند آن بد و در ع تاسه فرع دست میرسد شبیه بلست زعفران و کل آن سفید رنگ
و شیر آن در غلای سیاه رنگ شبیه بجنب الغار بزرگی و دلق کوچکی و پوست آن نازک تر از پوست آن مرغ زود رانند و رو
آن در مغز و در وسط مغزی شکای مانند شکاف دانه کدوم و مسته خرما و لیکن از آن بهن تر و از کدوم بزرگتر و از مسته
خرما کوچکتر و سبز رنگ و در جوف آن پوره نازک بپچید و با اندک نلخی و بهترین آن تازه سنگین سبز رنگ یعنی آنست
که در قه آب رود پس حبشی و سباده آن بسیار بد و تلخ و بد طعم و بناوی آن سفید و بزرگ تر و سبکتر از بونی و حبشی و پوست
تازه آن باندک را بوبت و چسبندگی و حلالت و عفو و عوی و چون خشک کرد و حلالت آن کم و رفته رفته زایل میگردد و در پخته
سبب اطلاع بر آن آنست که شعب ابو الحسن شاذلی رحمه الله تعالی که در گوشتان یمن صومعه داشت و مریدان او بسبب
کثرت شب بیداری و ریاضات کسل و ماندن و میشدند اتفاقاً وقتی بعضی ثمر آنرا یافته خوردند رفع کسل و ماندن کی ایشان شد و
این را بد بکران گفتند ایشان نیز خوردند و نفع یافتند به پیرو خود گفتند او حکم نمود که در آب جوش داده آب آرد
بیاشامند پس چون این میوه را در آب جوش داده آب آنرا می آشامیدند با عطر رفع کلال و ملال ایشان میشد پس رفته
رفته شهرت تمام یافت و تجار در کلی بلاد پردند و منتشر ساختند و اکثری میخوردند و لیکن اهل هر بلادی و جای بیستوی خاص
اهل یمن و نواح آن پوست بیرون آن که قشر نامند خصوصاً تازه آنرا در آب بسیاری جوش داده و صاف کرده که کرما کرم
و هم کرم پیا لهای بزرگ پیش از طعام و اکثری بعد از آن می آشامند و ولوع بسیاری بر آن دارند و طعم آن نیز مانند بشتی
و عفو و می باشد خصوصاً تازه آن و اهل مکه معظمه و مدینه طیبه زادها الله تعالی شرنا و نکریم او را و دیگر از عرب و عجم
و ایران و توران و هندوستان و فرنگ و غیره ما مغز آنرا بعضی خام و بعضی نیم پز یا آن که جوی رنگ کرد و بعضی پز یا آن که
قریب با خرقا رسد بعضی نیم کوفته و بعضی نرم کوفته در آب طبع داده بعضی اندک غلیظ و بعضی بسیار رقیق و بعضی متوسط
و بعضی صاف کرده و بعضی صاف ناکرده می آشامند و فرنگان با قری شیر و نبات می آشامند چنانچه به تفصیل در قریا نامند
ملک و روش و در طبع و مزاج آن اختلاف است حکیم میر عماد الدین محمود شیرازی در آخر رساله افیونیه خود در بیان
فیه نوشته اند که سرد و خشک در درجه دوم است جهت آنکه در آن کیفیت غلبه بر طعم و رائحه و لون نیست که قیاس
دلائل بر حرارت آن نمایند و بتجربه یافته اند که سردی آن بسرحل اضرار نمیرسد و در رساوی و غلبه هر یک از این برودت
و پوست برد پیری موقوف بتامیل است و میرزا قاضی در رساله خود نوشته اند که بتجربه فقیر یافته که سردی آن در درجه
اول و خشکی آن در درجه دوم است و حکیم سالد الدین یزدی نوشته اند که بعضی از اوقات خواص آرد به بران رفته
اند که برودت آن در اول درجه ثانیه و پوست آن در نالفاست بواسطه آنکه در افراط آن پوست و دماغ و بشتراپی و خشکی
مزاج بفهم میرسد شاربان آنرا و شیخ داورا نطایکی گفته که کرم در اول و خشک در دوم و لایحه شیوع یافته که سرد و خشک است
به چنین است جهت آنکه پوست آن تلخ است و هر تلخی کرم است و ممکن که پوست آن کرم باشد و مغز آن معتدل و یا سرد

در اول و آنچه دلالت بر ورودت آن میکند غصوت آنست و بتجرب بلز سینه که جهت تجفیف رطوبات ز سرش بلغمی و نزلات و یفتیح سد با واد را بر پول نافع است و این مانع از دلیل حرارت و یبوست آن است و حکیم میر محمد مؤمن در تحفه نوشته که بغیا س ظاهر میگردد که در گرمی معتدل و خشکی بران غالب و تشر آن کرم و خشکتر از آن باشد مگر آن که یابد که مرکب القوی باشد خصوص تازه آن جهت آنکه در آن در جزواست یکی لطیف هوایی حار رطب و دیگری کثیف ارضی بارد با بس که بنج و اول افعال و آثار حرارت از تغریز و تلطف و تنقیح و نفیج وادار و تلین و غیره از آن مادر میگردد و بنج و تانی افعال و آثار ورودت و یبوست از تسکین حرارت تشکی و ثوران و غلبان دم و حلت صغرا و لذع آن و منع نوم و یبوست دماغ و غیر اینها از آن ظاهر میشود و هر چند تازه تر باشد آن جزوا ولد در آن زیاده می باشد و چون گفته کردد بتدریج کم و زائل میشود خصوص تشر آن و چون بریان نمایند آن نیز کمتر زائل میگردد بمقتل ابریان نمودن آن و بالجملة تازه و نو آن خصوص تشر خاتم آن مائل بصرا رت و یبوست است و گفته آن خصوص بریان آن بارد و یابس و هر چند گفته اند کرد و زیاده بریان نمایند بر ورودت و یبوست آن می افزاید. * افعال و خواص این آنچه اطباء می مذکور بیان فرموده اند آنست که شرب آب مطبوخ آن مفتح سد است بفا در زمینی که دارد مسکن اوجاع و ثوران و غلبان خون و حذت و لذع صغرا و سودا و احتراق آن و مر قی و مصفی اخلاط و غلظت آنها است و این در حمیات دمویه و صفراوی و سوداویه خصوصاً در اوائل و بعد بروز حصه و جذری و ربع مفید است و شرای دموی و برفان را سود مند و ملین طبع و ملزوم و در مجفف رطوبات و جهت سرش بلغمی و نزلات و رنغ اعیان و تقویت معد را اکثر انواع صناع و رمل و ماخوئیا خصوصاً احتراقی آن و آنچه بسبب غلظت اخلاط و انجماد آنها باشد جهت تصفیه و ترقیق این اخلاط را منع صعود بخبر و گفته اند بواسیر را نافع است و صماد آن با غسل جهت جبر عضو بدن زفته و لغوق آن با غسل جهت صرفه حار رطب حکیم میر محمد الدین محمود فرموده پند ارم که مجذوم را نیز نافع باشد جهت همین علت و نیز سرش بلغمی و نزلات و رخاوت معد را بتجفیف طریقات و صعود بخارات آن بدن دماغ و اسهال را خصوصاً نیم بریان آن و کثرت نوم و تشکی و صبر بران مرد و واکنش نمودن بطعام و شراب اندک بی آنکه مودی بضعف و انحراف مزاج کردد و مغیل و نیز رنغ اعیان و ماندگی و کلاله و ملال اسفار و حرکات و مشقتها می نماید بعضی راغبان و حریمان بشراب آن این رباعی را در مدح آن گفته اند * رباعی * را حیسث قهوه روح فزا و کسل کسل * آرام جان و قوت اعضا و قوت دل * تقریب اجتماع جوانان پارسا * تغریب بخش خاطر پیران مضحل * و دیگری این فرد را گفته * قهوه حمام صغراش خمار تریاک * پر طاووس نظرا نشسته آگوا است * از مضار آن آنست که گفته اند صناع می آورد و رباعی بیاری و لا غری بدن و صفرت لون و قطع شهوت با و تبلیل منی و خفقان و نفخ و ولنج و ماخوئیا و کابوس و خشک نمودن آلات تنفس و درشتی آن و مولد بواسیر است و بالجملة بارد المزاج و مرطوبین و اصحاب غلبه اخلاط فاسده را بسیار مضر و بعضی ظرافت مند مت آن گفته اند * بیست * آن سیه رو که نام و قهوه است * مانع النوم و قاطع الشهوه است * اغلب آنکه این مضار اکثر دگر گفته بسیار بریان کرده سیه باشد و آن باشد نه خام آن خصوصاً تشر آن کدر بعضی امزجه شاید محرک با و هاضم طعام باشد و ممکن که وجه ولوع اهل یمن با شامیدن آن بالای طعام مخدین در وجه باشد و در جواب این گفته اند که وجه ولوع ایشان بدن اکثر حرارت مزاج و خوردن خرمای و میوهای گرم است و محرک و کویک بختی آنست که مبالغه بسیار را ز طریق در منافع و مضار آن بیجا است اکثر بیاعتدالت و حرارت و

بر بردن مزاج قلت و کثرت آشامیدن آن بر میگرد و هیچ یک کلي نیستند و میان زجره و مرگ یک از منافع و مضار آن طولی دارد و مقام کتبایش تفصیل آنها ندارد و میرزا قاضی نوشته اما جمعی که مزاج ایشان گرم باشد این دو را بسبب آنکه حرارت را کم میگردانند و بسبب کمی حرارت و طو بات کم تحلیل میروند و لهذا اگر است که ایشان را خواب میآورد و از آنجمله شخصی را بدست که مزاج او کمال حرارت داشت و بدین سبب شبها خواب نمیگرفت و مانند کسی که سرسام داشته باشد اضطراب میکرد چون در سه شب بقره ملاومت نمود و او را خواب آمد و آن حالت را ذل گشت و چون قهوه مضر قلب است اگر با مر و اریل استعمال نمایند اولی است خصوصاً در حصه و جگر و بعد از بروز جهت آنکه مزاج را بدین در حصه و جگر و نفعی تمام است و نیز استعمال آن جهت تقویت قلب باز عفران که چندی ملاقه در حین طبع در آن اندازند نیکو است و چون مسافرد در وقت فرود آمدن و همچنین بعد تعب و مشقت بسیار و بعد خوردن افیون یا کبریاغ تعب و کلال و ملال و باعث شلختگی طبع است آشامیدن چند فنجان آن رگفته اند ناشتا و در وقت امتلا از غلبه امکر و نیا بد آشامیدن بلکه صبح اندک غذا بخورند تا شتا که بالغ فعل در عرف عوام مشهور و به تحت القهوه است خورده بالای آن چندی پنهان و اگر خوردند معتادین با فیون و افیونیات و شب نشینان آخر روز و بیا بعد از نماز عشاء نصف شب چندی بنانه بهیاشامند نفع آنها نماید و گفته اند مصلح آن زنجبیل و دواء المک و نبات و کلاب و امثال اینها است و شمع دارد و انطاکی نوشته شخصی که اراده شرب آن برای نشا ط و رفع کمال و آنچه ذکر کردیم نماید باید که شربینی و روغن بسته و روغن بسیار با آن بخورد و قومی با شرب مشغولند و این خطا است و خوف اخلاص برص است و بهتر میگوید که بهترین مصلحات که طعم و ریاضه آن را طیب و لذیذ میکند اند و کوبیده و بعد از ایقه نیمه از دمنجان شرب است پس زعفران

۱۰ پندسنگی * بفتح باء فارسی و سکون نون و کسر عین مهمله و سکون تاء و چاء و نقطه هندی و کسر کاف و سکون یاء و این جهت کثرت خورند مانند یعنی درخت عسکری بر ایشان زیرا که بن بفتح باء و موحد * بزبان هندی بمعنی جنگل و چنگ بمعنی پاشان است و ماهیت آن ایاتی است هندی ما بین شیر و گدازه یا شاخهای بسیار و در یک بستماری انگشتی و انبوه و شاخهای مشتمل بر شاخهای بسیار و در یک و بر آنها بر کاهی کوچک فی الجمله شبیه ببرک حنا بعضی کوچه و بعضی اندک بزرگ تر و هر بستر و کوتاه تر از آن و بیشتر آن فی الجمله شبیه به عناب النعلب و اندک از آن بهن تر و در خفا میسوزند و بعد از رسیدن به نفس میگرد و در پی طعم غالی و در جوف آن نخسهای ریزه سبز رنگ منبت آن کنار آنها * طبیعت آن ظاهر اکرم و خشک باشد * افعال و خواص آن چون برک و شراب نرا نرم بپایند و بر شکم مستسقی تا هر یک که ورم باشد گرم کرده ضماد نمایند و بالای آن برک ببل الحیر را نیز گرم کرد و بگل آرند و با پا رچه به بندند و تمام شب بگل آرند و همچنین تا سه چهار شب آدر از قوی آورند و آشامیدن برک و شرابهای ناریک آن با آب خائید جهت دفع رطوبت رحم و سیلان آن و اسهال نمودن جنین مغیل * پنجاه * بفتح باء فارسی و سکون نون و فتح یاء و مثناة تحتانیة و الف و لام و ها * ماهیت این شری است هندی بقدر آلویی طعم آن بعضی چاشنیدار و بعضی مائل بترشی و در جوف بعضی پنج و شش تخم کوچک و در جوف بعضی زیاده اختلاف آنرا که در آن یک تخم میباشد و درخت آن بعضی خاردار و بعضی بی خار نیز شبیه بد رخت آلود برک و شاخ و شاید نوعی از آن باشد که در ملک پنجاه به سبب غلظت هوا آب چشیدن میشود * باشد و چون شرابخته آنرا خوردند تناول نمایند باید که آنرا خوب نمالند تا نرم شود و تخمها از لحم آن جدا کرد پس بمکند آنرا از لایق و عرق میباید * افعال و خواص آن

عسکن صفرا و میج بلغم صفراوی مزاجان را نافع و بلغمی مزاجان را مضر و مورث حمی خصوص آنچه در آخر موسم در سنبله
و حوالی میزان میرسد و جنگلی آنرا ثمر کوچکتر و شیرین تر است
فصل الباء الموحدة مع الواو
* بتورق * بصر بارسگون را در فتح راء مهمله و سگون قاف معرب از بوره فارسی است و بهندی یا پیری لون نامند * ماهیت
آن نمکی است که در زمین شوره زار متولد میگردد از آب و نمک و انواع میا شد معدنی و مصنوع بهترین آن معدنی است
که از معدن آن آورده باشند و این اصناف و ألوان میا شد بعضی سفید سبک بر سر راح که طعم آن شور باشد و این را
ارمنی نامند جهت آنکه از ارمنیه آورند و عالی و جود اصناف است و بعضی سرخرنگ و این را نظرون نامند و بهترین
باین مصری مرغ و نرم با ملوحت و اندک ترشی و تلخی است و بعضی اغمبر صافتری و این معروف ببورق الحجازین است
جهت آنکه خبازان در آب حل نموده بر فرسان بیش از طعم میمالند و بر تن رومی چسباندند تا باعث سفیدی و زرقان
گردد و بعضی را بورق الصناعات نامند و آن سفید صغیری سنگین است و زرگران در تصفیه و جلای نقره به متعلل دانه جهت
آنکه آنرا بسیار صفا و جلای میدهند و بعضی زردی است و این در نهایت خفت و نرمی میباشد و آنرا از افریقیه می آورند و این
حادترین اصناف است و بهترین این صنف سبک صافتری رقیق مرغ و التفیت بنفش رنگ لذت است که در صورت مایل کف
منجمل باشد و این نیز اگر خفیف صلب است افریقی است و الارومی اما زرد بزرگ سبک غیر آنست جهت آنکه زردی بورق
سبک کبریا استیم شمشه با آن در کتلم خالص و بورق زردی منجمد با ترابیت و حموت است فرق میان زرد اسیموس و زرد البورق
آنست که زرد البورق بسیار سفید و سنگین تر و نازک زردی میباشد بخلاف آن و اما مصنوع آن پس آنچه را از برداشته
شده و سرب مناسی الوزن سوده تسقیه با آب محلول قلی نموده و با آب محلول قلی بسیار بر آن ریخته تا نش طبع میل کند
تا آنکه بسوزد و بارز آنست میا شد و نوازین قسم بعمل می آید و آنچه از درخت غوب بعمل می آورند که آب برک آنرا
همچو شاند تا غلیظ گردد و قویها میسازند و این بسا و سبک و سفید مائل بسیار می و ملوحت میباشد و این بسیار کم باب است
لبورق الغرب نامند بهترین همه اصناف ارمنی با وصف مذکور است و تند ترین همه زردی است طبیعت آن گرم
تا اواسط سوزم و خشک تا اواخر آن و نظیرین و درین زردی افریقی تا اواسط چهارم * افعال و خواص آن محلل و جانی
و جاذب خون بظاهر جل و آشامیدن آن رطوبت آن قاطع اخلاط غلیظه و مسکن مغص و رافع قولنج و مہج باه و مقاوم سوزم
و تریابی و با باد و دویۀ مناسبه جهت سرفه بلغمی و با هموزن آن زیره کرمانی و ماء العسل و با طبع زرقی یا حاشا یا سلاب یا
شبت و امثال اینها جهت تحلیل ریح و تسکین مغص مغرط و ابج انجیل این جهت رفع مضرت خون گرم کار و تحلیل خون
منجمد در معده و با آب و شراب جهت خراش و باد و دویۀ قاتله دبدان باعث اخراج و قوت فعل آنها است و چون تحلیل ریح
تا برادر نیم رطل آب بیندازند و بر آتش ملایم جوش دهند تا آنکه آب گردد و ربع رطل زیت عدس بدان ریزند و بپوشند
جهت قولنج یا بس خصوص قولنجی که عارض گردد کاندک از دکان فقره و هر بر را و با بنفشه و صغ عربی مسهل بلغم غلیظ
عشر گرم معده و بازیره کرمانی و مسخ جهت رفع خناق عارض از شراب فطر و قنار محلول آن با آب و شراب زرقی در کوش
جهت رفع اوجاع و تقطیع سدد و دوی قطع و طوبت جاری از آن و با سرکه جهت تنقیه چرک آن و در غره آن یا خل خم
جهت اسفاط زلوی در حلقی مانند و اکتال آن با عمل جهت حل بصر و فساد آن با به الاغ و سرکه و یا به خنزیر جهت
رفع سمیت کزیده سک دیوانه و با صمغ البطم برد ما میل جهت افتتاح آنها و با انجیر جهت استسقا و فساد آن با تیر و طیات

جهت رفع هزال و حزاز و حكه و جرب و نالجي كه در آن كردن ميل بسوي خلاف نمود * باشد نزد انحطاط علت و در التواء
عصب نيز نافع و طلاي آن بار و عن با بونه جهت رفع عرق و پشهائي جهت رفع عرق نيز و پشهائي جهت نيكوئي ركب رخصار
و ستردن موي از و عضو كه خرافند و مداومت استعمال آن ميا * كنند * بدن و در هم آن با سه در هم روغن رقيق بوزن
و اطراب آن جهت تهيج انعاظ بهترين در رائی است و همچنین با عسل و مالیدن آن بار و عن بر شکم و باف و تهيه * و نزد آتش
نشستن کسی که در شکم او کرم باشد با عسل قتل و اخراج آن و با آدهان مستحبه يا محمله مالیدن آن بر بدن صاحب حیات
دوره هنگام برد و قشر بر * و نشستن نزدیک آتش بين النفع و با مرهم جهت جرب و حكه و برص و شستن سر با آب مجلول آن
جهت حزاز و زهر حله آن جهت دفع و طوباب رحم و احتباس حیض مغیض مغسل میل * و محرک قی مصلح آن مصطکی و صمغ
عربی مقدار شربت آن از یک درم تا دو درم و از قمع سرخ آن از نیم منقال تا یک منقال بدل آن یک وزن و نیم آن نمک و
بعضی نصف وزن آن قطران و بعضی بوزن آن ملح اندرانی گفته اند و با شیلن آن بر موی باعث رقت آن و جهت داء
الغلب و داء الحية نافع و چون خواهند آنرا بسوزانند طریقه احراق آن آنست که در کوزه کرد * سر آنرا محکم بسته بر آخگر
گذازند و یکدل ازین تا سرخ گردد پس از آنش برداشته بکند ازین تا سرد گردد و سائید * استعمال نمایند و مسترق آن لطیف
تر و حلت آن زیاد و قریب بقوت بورق زیدی است

در
نوش
نوش

* بوزید آن * بضم با و سکون و در کسر زاء معجمه و سکون یاء منناة تحتانیه و فتح دال مهمله و الف و نون بحرایی مستعجله
نامند * ما هیئت آن بخشی است سفید بجم و طول انکشتی و زیاد و بران و مصمت و صاب و بر ظاهراً آن خطوط کشیده و با
خسوف و بعضی گفته که نوعی از مستعجله است و بعضی گفته که آن از فروغ مستعجله است و بعضی لعبت بر بریده دانسته اند و
بعضی غش میکند آنرا بهر دویني بدل آن بعضی مستعجله و بعضی لعبت بر بریده را میفر و شند و فرق میان ایشان بعد م خطر
مستعجله است و خلوت بوزید آن بخلاف لعبت بر بری که بی خلوت است و آنکه لعبت بر بری کرده است اختلاف بوزید آن
و کوبیدن از هندی میا و رند و با لجه نبات آن مجهول الباهیت است و بهترین آن سطر یا صاف مذکور است و اختلاف آنها
زیون و بسیار ضعیف * طبیعت آن گرم و خشک در آخر درم و در اول درم نیز گفته اند با طوبیت فضلیه * افعال
و خواص آن با قوت تریاقیت و مبهی و محرک جماع و مسکن اوجاع و مفاصل و نقرس و مفتح سله جگر و سبزو منقعی معده
و عصب و مفاصل و مسقط جنین و جهت امتساق و رفع کرم معده و ارقه اخلاط غلیظه بارد * باذیه و تریق و نافع سردم بارد
و با آنجا صیت مسهل زرد آب و یا قردمانا جهت بوزا سیر نافع مضر انبیا ن مصلح آن عسل و خردل مقدار شربت آن تا یک منقال
و نیم بدل آن بهمن سفید و کوبیدن بوزن آن و ج و در تریاقیت نیم وزن آن زردبا و دوز را وند طول است

در
نوش
نوش

* بوش در بند * بضم با و سکون و اوو شین معجمه و فتح دال و سکون راء مهملتین و فتح بی موحده و سکون نون و کسر دال
مهمله یا * ما هیئت آن قرصی است از برک و کیا نباتی بقدر درخت کوچکی و برک آن شبیه ببرک حنا و تخم آن مدورو
از شاهد آنه کوچکتر و مائل بزرگی مثبت آن بلاد عجم خصوصاً نواح شهر زور و ارمیه اهل آن بلد برک و کیا * آنرا کوبیدن
قرصها ساخته خشک نمود و با طراف میبرند * طبیعت آن در درم سرد و در اول خشک و در آخر اول سرد و خشک نیز
گفته اند * انعال و خواص آن رادع و ملین طلاي آن جهت تسهل اوارام حاره و منع زبادت آن و تسکین اوجاع
و مد و نقرس خصوصاً با آب عنب الثعلب نافع و بدل آن شیاف ما مینا و حفصی است

ع

* بول * بفتح با و سکون را و لام ی فارسی کمین و غاش و بهی می مروت و مشهور به پیشاب است * ماهیت آن معلوم است و آن ماهیت مشروب و مطعم حیوان و انسان است که طبیعت از راه کرده و معانه را حلیل و یا قبل دفع میکند * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن بسیار جالی و ملطف و مقطع و بول هر یک از حیوانات بحسب مزاج آنها متغی می باشد و بول انسان عدل از سایر انواع و بعد از آن بول شتر و گاو است و هر بولی را که بجز شتر اندک تا غلیظ و منعقل گردد جهت قروح خبیثه و نواسیر و اذی مال و تحقیف آنها بیدل است و بول انسان جهت قروح عمیق و رطبه و سابعه و جرب و حکه و حزاز و سقعه و آبله و منع زیادتی قروح خبیثه و دیوریا که در سبب میرسد و بایوره شرح جهت کزیدن سنگ در آنه کلام وضع بدغ را بدان بخویند و جهت داء الثعلب و برص و قشر جلد و سوختگی آتش و غلای و آشفاییدن آن جهت فساد هوا و کزیدن جانوران خمیه و عذرم ما کوله و مد اومت بول خود و بول طفل بقدر دفع جهت مار کزیدن و هار و هوام و مد اومت بول خود هر صیاح ناشناخته در دفع جهت دفع سبزی بیدل و بول شتر و بانیب و زن آن آب برک خیاز باد رنگ بشرط آنکه اگر تو اندک قبل از آن مقدار راه روند که خسته گردند پس بنوشند و شستن معتدل به بول کرم جهت وزم آن و در مرض آنک شکستن موی بآن مانع ز رفتن آن و حقه بآن جهت منصف و نظور آن جهت کرم کوش خصوص که در مونس آن کرم کرده باشند و بول بار و غن حنا محولا جهت ورم و رحم و بار و غنهای کرم چکانیدن در آن و انگکان آن جهت غرب ورم و ظلمت بضر و طلاف بول مطبوخ در غار و مس با عمل جهت قلع بهش که از قرحه بهم رسیده باشد و ضمات خاکستر ز که با بول خمیه شده باشد جهت قطع نرف الدم اعضا و آشفاییدن بول طفل تا بالغ جهت عسر نفس و انسحاب و طلاف کف آن جهت ثایل مؤثر و بول گاو ماده بنایت جالی و جهت قروح اطفال و نواسیر و از کال و جهت درد معده بارد و بواسیر و بامصراف جهت درد کوش و با سکه جهت درد دندان و شستن عضو بآن با خوردن جهت خدر و مجرب دانسته اند و بول خوک جهت قلع بیاض و ریزانیدن سنگ کرده و معانه بیدل و بول خر جهت درد کرده و بول بز با شمل الطیب که در روز معتدل از چهل مثقال بول آنرا با یک مثقال سبیل الطیب بیا شامند جهت استسقای لیم و نظور آن جهت درد کوش و بول شتر جهت ورم جگر و ده آن و استسقای صلابت سبز و تقویت با و امراض بارد و احسان و نظور آن جهت جراحت کوش نافع و بول گاو میش باوصاف جهت درد کوش با رد مجرب و بول سگ جهت تأکیل مغیل و خواص انبوال حیوانات هر یک بجای خود ان شاء الله تعالی خواهد آمد.

ع
ع
ع

* بول الابل * اقراضی است که از یمن می آورند و در موسم حج در کله معظمه زاده الله تعالی شرفا و کرامه میسر و شند * ماهیت آن زعفرانی حکایت کرده که اهل یمن شترهای خود را در فضلی از سال بپیرای کیا می که در آنجا میشود و مخصوص بن انبیا است مبرک و بول آنها را جمع نموده محافظت مینمایند و از آن قرصه می سازند و مانعی گفته که نچنین است که زهر آوری حکایت کرده بلکه چیزی است که یافته بشود در مغارهای کوهستان مکه معظمه و غیر آن و آن قطعه های سیاه رنگ مستحبرا است معروف بصن الزبور و تجار از اعراب آنها را گرفته اقراض میسازند و بعضی گفته اند که بول و طوطا است که بعضی بر بعضی متر اکم میشود در مغارها بعضی گفته که کیا می است مخصوص بجال حیا ز که آنرا کو بیله با بول شتر سرشته اقراض میسازند و با لیمه از او دویه مجبولة اماهیت است * طبیعت آن کرم و خشک در دوزخ * افعال و خواص آن جهت اندام مال جروح و قروح حیوانات و قطع نرف الدم و حمل آن جهت قطع حمل و بواسیر

و با عمل جهت تحلیل اورام طلا نافع و بسیار ماندن آن بریدن باعث تفریح آن است و مصلح آن روغن گل
 * بولا مولیون * بضم باء موحده سکون و او رفتح لام و ضم میم و سکون و او کسوفون و ضم یاء مثناة تینا نیه و سکون
 و او زنون لغت یونانی است * ماهیت آن قسمی از مصلحه است و کیا ه آن مابین شیر و حشیش و شاج آن باریک و در شجده
 و برک آن از برک سداب طولانی تر و بزرگتر و بر اطراف شاخهای آن چیزی مستک یر شبیه بسر و کوچک میباشد و
 در آن تخمهای سیاه و بسم آن شبیه بد روغن و سفید و دراز و با صلابت منبت آن جبال و زمین های صلب خشن سنگ لاج
 و مستعمل برک و بسم آن است * طبیعت آن در آخر دوزم کرم و خشک * افعال و خواص آن ملطف و مجفف و
 جالی و مفتوح و آشامیدن بیه و یا برک آن مقدار یک درم جهت ادرار بول و طبع از اخراج مسمه و در درد و برک و ترقه
 اعمار با سر که جهت صلابت ضرر و آشرب جهت کزیدن هوام و با آب جهت عسر البول و عرق النساء و با سر نیز فو شیل
 جهت تقویت حضا نافع و کوبیدن هر که سقراط آنرا ناشتا بنوشد هرگز او را عرق نکند مگر آنکه عقری را نکشد و چون
 چنین کند باید که نایب آنرا ناول نماید و موضع آن جهت تسکین و جمع احسان از سردی و نفع آن مانع کزیدن
 مغرب و آن بر انجیل مختل رباح آن مقدار شربت آن تا یک مثقال عصر معد مصلح آن عذاب بدن آن باد زهر است
 * بولسری * بضم باء موحده سکون و او لام و رفتح سین و کسیرا و مهمالتین و سکون یا و بهر لسی و شغای هانی آمه
 و در رنگا بول و مول مروی بهم نیز مانند * ماهیت آن درختی است مندی عظیم و موزون گل آن کوچک ملک و رو مشرف
 و خوشبو و بعد از خشک شدن خوشبو تر میکند و خشک آنرا بعضی در بالش و تکیه پر مینمایند جهت آنکه میکوبند در حائیکه آن باغل
 هزار بار در انجا بمیاش و نمبر و دو تهر آن در شکی فی الجملة شبیه بغاب و کمار متوسطی و در خامی سبز و بعد رسیدن زرد
 و سرخ نارنجی میکند و در کمیت کمی با اندک شیرینی و عفو ص بسیار و بعضی اطفال و مردم آنرا مضور و نفع آن در
 شلانی شبیه بغدق و ازان ریزه و تر و اندکی طولانی و مغز آن تلخ و با اندک دهیت * طبیعت کل آن سرد و خشک و نمر آن
 ازان زیاد و با ذرات نایفه * افعال و خواص آن محال جهت تسکین و در دندان و دفع فساد صفرا و اسهال صفراوی
 و خائیدن شمر آن خصوص نارس و یا بسم رس جهت تسکین و جمع دندان و استحکام آن ولته و خوردن آن قابض شکم و نفاخ
 و ممسک منی و نمر نارس آن ازاد و یقه مسکه منی است و عصا تازه آن عطو شاد و تنطو را در بینی برای اموه و امراض دماغی
 نافع و آب بسیاری از دماغ بر میآورد و عرق کل آن مقوی ارواح و مغز و جهت امراض مذکور و بارده نافع و عطر آن که
 بایراده صندل مرتب نماید بسیار خوشبو و مقوی است و آشامیدن مطبوخ پوست درخت آن جهت تسکین و جمع اعضا و مرضی
 که در رنگا له میشود و پهنای هوه مینا مند و میکوبند که در بینی میشود و مصلحه آن جهت تسکین و جمع دندان و استحکام آن
 ولته و عصا را پوست درخت و نمر نرس آنرا بریشم با فان جهت استحکام رنگ ابریشم بر ترفای آن می مانند و رنگ آن
 هیاه می باشد و اثبات و پوست درخت و نمر خام آنرا نیز کوفته و در آب میماند * طبع میل مند جهت رنگ نمودن ابریشم *
 * یونینون * بضم باء سکون و او کسریاء مساة تختافنه و ضم نون و سکون و و نون لغت یونانی است * ماهیت آن نباتی است
 ساق آن بقل را نکشی و برک آن شبیه برک کزنس و لطیفتر از آن و گل آن شبیه بگل شبت و قیتم آن ریزه و خوشبو و مستعمل برک و
 تنه و عصا آنست * طبیعت آن در دوزم کرم و خشک * افعال و خواص آن تند و جالی و مفتوح و محال رباح و منض و یکدر هم
 برک آن مدربول و سقا مشبه و کرم شکم و جهت کرده و منانه و سبز ز نافع خصوص با ماء العسل و چهار برک آن جهت تقطیر

البول و مغص و نیم درم از تخم آن بدستور و قضا آن با شراب و ملک نیم کرم جهت تحلیل خنار و روحول آن جهت اخراج کرم اما معافید و عصاره آنرا از شاخها و برگ آن اخذ نمینماید مصلع و مغشی مصلح آن عناب و شیر تازه و در شیده مقدار شربت از برگ آن تا یک مثقال و از تخم آن نیم مثقال بدل آن کند راست

بیمه باغ فارسی و سکون و او و کسر همزه و سکون یا * ماهیت آن گیاه است هندی از قبیل نیم رد و رنگاله کثیر الوجود و بر اشجار و در یار و اسقف خانه مانند تاک و کربلا میر و حواقی آن بسطری انکشتی و برگهای آن فی الجمله تشبه برگ تانبول و سبز و از آن ضمیمه تر و نازک و بارطوبت و لزج و جت بسیار و بی زغب و در قسم میباید یکی سفید یعنی ساقه آن سفید رنگ و برگ آن سبز و این بسیار است دوم سرخ یعنی ساقه آن سرخ و برگهای آن نیز سرخ رنگ و این کم باب تراز آن است و اهل هند آنرا بشته مشهورند مانند سبزیهای دیگر و بالزجت بسیار است طبیعت آن سرد و تر * افعال و خواص آن منوم و مهبی و جهت از دیاد منی و تلپین آلات صورت و حلق و تسکین حلدت حصباء حار و غلیظ آب برگ آن جهت تسکین سوزش و منع آبله کردن عضو با تش سوخته نافع چون مکر و بیهم بمالند در هنگام سرخس و بسیار فربید بدن آن *
قصه الباء مع الهاء *

بیمه باغ فارسی و سکون و او و کسر میم و سکون نون الفتح فارسی است * ماهیت آن گیاه است ناری فی الجمله شبیه بزرگ کویک و رنگ و صلابت و کجی و پاشش و ت قلی و نامواری و نمیت آن کوهستان ارمن و خراسان و کباده آن بقدر شیری و زیاد و کمتر از آن و برگ آن مانند برگ اجاص منبسط و خارا ناک و کثیر التشریف و بر ساق آن برگی چند سر آنها با هم پیچیده و بی گل در صورت زمر سبز و در قسم میباید سرح و سفید سرخ آن بالید و تر و بلند تر و نامواری پوست آن زیاده و ظاهر آن سرختر از باطن آن و سفید آن هم ظاهر و هم باطن آن مغیل و بهترین سرخ آن صافی تنگین خوشبوی آنست که چون بپزند یا اندک از جوی و قبضی باشد و پیچین سفید آن و از نواح ارمنیه و خراسان آورند * طبیعت آن در درم کرم و خشک و سرخ آن کرم تا نرم و قویتر از سفید و سرد و بارطوبت و توت قبضی و مسیح و در درم و تر دانسته * افعال و خواص آن بقایت مقوی باه و دل و مسس بدن و زباد و کندی ماده منی و مفتوح و محال ریا و بلغم غلیظ لزج و موافق مبرودین و جهت خفان و برافان و تفتت حصاة کرده و مثانه خصوص باادویه مناسبه و سرخ آن جهت تقویت باه و انعاظ و قویتر و چون در آب طبع نمایند تا مبر شود و آب آنرا با شکر نداشت یا شامند فربهی عظم آورد خصوصاً با بادام و نشود و قضا آن با ناله تلج و عمل بر صورت زنان باعث نیکویی رنگ و رخسار و شستن سر بدن جهت کشتن پیش و خوشبوی موی و تر زجده سفید آن باز عفوان جهت تنقیه رحم و خوشبوی آن و هر دو نوع آن مضر سفید و مصلح آن انیسون و کثیر و اعصاب مفید از شربت از جرم آن مردوتا و در مثقال و از آب مطبوخ آن تا سه اوقیه هر یک بدل دیگری اند و بدل هر دو بوزن آن تو در می و نصف آن لسان العضا فیر و مصلی سفید و سیاه و اسکن تا کوری و بدل سرخ آن در روغ و بدل سفید آن زو نباد است

بیمه باغ فارسی و سکون و او و کسر میم و یا * ماهیت آن نباتی است شبیه بکیا و جوان کزانه تر و بار یک تر و خوشه آن شبیه بشیلم و نمیت آن موضع سایه دار * طبیعت آن سرد و خشک در درم و بسیار قابض * افعال و خواص آن مد و مت شرب آن حابس اسهال مزمن و نزف الدم که مرفوع البهره باشد و سلس البول نافع مقدار شربت آن تا در درم و از خاصیت آن آنست که چون در آب ریسم ملون بر رنگ ارغوانی یا در شال سرخی پیچید بر عضو که خون از آن نرف کند بسیار و زرد

رو یا به بند نند در قطع آن میخرب دانسته اند *

* **بهنکر منول** * بضم باء عا و سنی و سکون ما و فتح کاف و سکون راء مفعله و ضم میم و سکون وا و زلام * ما هیئت آن یعنی است فندی یا بارشهای بسیار تلخ و تنزیه و سیاه رنگ * طبیعت آن گرم و خشک در درم * افعال و خواص آن مضمی

زمینی و حیث امراض ریاحی و بلغمی و حیث مزاجیه و تحلیل او را م و یقیق النفس و در د بهوشی و مضاد اذافع * **بهنکره** * بفتح یا و خفای ما و سکون نون و کاف فارسی و فتح راء مفعله و ما * ما هیئت آن کیانی است فندی نبات آن تا بمقدار در می و برک آن شبیه برک انار و از آن بر صفت و برک و ساق آن شاداب و طعم آن از آن که تلخ و تر و زرد و نوج می باشد سفید زرد و سیاه و گل سفیدی آن سفید و زردی برک و ساق آن کمتر و زردی آن سیاه و برک و شاخ آن سبز و تیره و مائیه و تنهایی و گل زرد آن زرد و برک و ساق آن سبز مائل به زردی و این هر دو نوع بسیار کمینا باشد * طبیعت آن گرمه در درم

گرم و خشک * **افعال و خواص** آن آشامیدن آب برک و ساقه گیاه آن جهت تقویت بصر و قوت یاه و دفع و رفع و طریبات و ضعف آن هر دو نوع بلاغم و درم و صلابت طحال و جدام و مضمی آن جهت امراض دمان در درد دندان و زردی و زردی چشم جهت رمد بارد و ملائی آن بر سر جهت صداع و برداء الثعلب و بهی و برص و جدام و قوبا و اکثر امراض جلده به تنهایی بشرط مذکور است و خاری آن من مضع مزمرته و یا به ادویه متناسبه و یکرم مانند آنکه از درای داء الثعلب با اصل السورس و برای جدام و بهی و برص یا خریق ابیض و برای جرب رطوبت یا توبیای فندی اخضر و صرق و صمغین و با لیا صیت مصلح بدن و امراض جلده است و گفته اند آشامیدن آن سیاه کننده عوی ریش امت خصوصاً نوع سیاه آن و گویند که چون گیاه آنرا با نمک بالسویه از هر یک سه درم به شامند و جمع و تلخ زاده و ساق و تنگی در ده و اگر قوتی مزمن باشد و مدت یک از بعضی بهنکره خشک و کل نیم و نیم و نیم از هر یک که سکه و نوبه است و فلیله و بلبله و آمله بالسویه گویند بهخته بهموزن آن قند کهنه سرشته و روز یک توله تا نول نمایند دفع کرد و مجرب و چون یک توله برک آنرا با سه ماشه نمک سنگ با هم مضغ نمایند و فرو برند در د غم هر چند کهنه یکساله باشد زائل گرداند و گویند اگر نیم آنرا در نیم من عصاره بلاد ریخیا نند و در زمین نیکو بکارند و بجای آب آب بلاد ریخیا نند و فند تا سبز گردد و یک پرم مرغ سفید و زبای گیاه آن فرو برند هر که آن پز سیاه گردد آن گیاه را از ریشه بر آورده و در سایه خشک کنند و نامعت مرتبه در شیره بهنکره تازه تسقیه نمایند پس خشک نموده سائید یک کف دست هر روز تا یک هفته بخورند جدام و برص را زائل گرداند و اگر نیم آنرا با کنجد و زعفران و زردی قندی بخورند با صره و سمنه و ساق و قوی بدن نه را قوی گرداند و اگر با فلیله و بلبله و آمله هر چهار مساوی و ربع وزن یکی در انفل بخورند قوتی را زائل گرداند

* **بهنکری** انوله * بضم باء و خفاء و سکون وا و کسر همزه و یالغت فندی است یعنی گیاه آمله زمینی بجهت آنکه گیاه آن بقدر رطوبتی تا یک ذره و بر کهای آن ریزه شبیه برک آمله میباشد و در زیر برک آن دانهای کوچک و شاخه آن باریک * طبیعت آن سرد و طعم آن تلخ و زمخت * **افعال و خواص** آن قطور آب نبات تازه آن بتامه که مطلقاً آب از خارج داخل نمایند در ماکون و قروح خفته چند روز متوالی جهت اذمال مال آن مؤثر و مضاد سائید آن بانمک جهت

جرب مغی و تنهایی جهت صربه و مقطه نافع * **بهارا** * بفتح باء عجمی و باء متناهیه و الف و فتح راء مفعله و الف و سکون نون و کاف فارسی و الف * ما هیئت آن

آن بخشی است بلولانی بختامت انگشتی و زیاد بر آن طول آن تابک و شیر و زباد و نه نیز و بعضی کرده در ورک پوست آن
زرد مائل سرخی براق و ظاهر آن اندک کرده در و چون گفته کرد دمانل بسیاری میشود و طعم آن بسیار تلخ و مغز آن ریشه
در و صلب و از ملک ریخام که رخک نیز نامند میآورند بسلام آباد و از آنجا با طراف میبرند و بسیار فروزند و ارد
طبیعت آن در سوم گرم و خشک و با رطوبت فضلیه و منسوب به تری است **افعال و خواص آن اهل آن**
و بار برای آن منافع و خواص بسیار نقل مینمایند و در هر مرضی بادوائی خاص مستعمل دارند امراض اعضاء الراس
جهت در درق ری از آنرا کلاب سائید **بویشتانی** طلا مینمایند و میگویند که فی الفور در ساکن میکرد و در برای ام الصبیان
مقلد ایک سرخ پیارانکا بایک انفر نفل و یکله انه فلفل با شیر مرصع طفل سائید **میخورانند** و برای شکر وی پیارانکا
و زرد چوبه از هر یک یکما شه با شیر زنان سائید **پارچه** را باند آن تر کرده سوخته و ده آنرا گرفته در چشم میکشند و برای درد چشم
و رفع سرخی و جلای بیاض پیارانکا چهار رتی زرد چوبه کرده در حوض مندی انیون از هر یک یکما شه زاج سفید و رتی با آب
تاسه ساعت نجومی کامل سائید **حل** نموده شیر کرم کرده برای درد چشم و سرخی آن بر حوالی چشم طلا مینمایند و برای
جلای بیاض و قطع آن با میل در چشم میکشند و ایضا برای درد چشم قدری از آنرا با قدری زرد چوبه و قلیلی انیون و با عسل
مساوی سائید **برد** و در چشم طلا مینمایند و در و سرخی چشم را زائل مینمایند و برای درد گوش که چرک آن جاری باشد
دودن باد نجان را درست بر آتش کرم میکنند و میفشارند و آب آنرا گرفته قدری پیارانکا در آن میسایند و صاف کرده
شیر کرم نموده در سه قطر از آن در گوش میچکانند و میگویند فرود در ساکن میکند و آنرا در نیم را زائل میکند و برای
درد دندان پیارانکا نمک اندرانی تنباکو و حلیمت بریان کرده خاکستر پوست درخت و سر و پوست درخت باد نجان
دشتی که بهندی به نکتیه گویند از هر یک قدری نرم گرفته و بخته بر دندان میمالند و دندان باز کرده در و بر میارند
قالب و رطوبت دفع کرد و برای پهنس که مرضی است که در ملک مندی در بیضی بهم میرسد میکشند پیارانکا و توتیای
مندی از هر یک یکما شه در دروغن کا و خوب حل کرده اندک اندک معوط مینمایند **اعضاء الصدر** برای زیادتی شیر زنان
پیارانکا یکما شه میاده انه زرد سفید شفا قل با آب نرم سوده صاف نموده میاشامند تا سه روز و برای ضیق النفس و سرفه
که نیم یکما شه پیارانکا با پوست نیم بریاره و پوست ببع کنگیه از هر یک یکما شه درهم نموده در سرغلیان مانند تنباکو
میکشند ایضا برای ضیق النفس و سرفه گفته با آب مطبوخ پوست رنگی بکسور که آنرا بهندی به نکتیه نیز نامند و شاید
باد نجان دشتی که باشد بدین نحوه نیم با پوست آنرا در نیم آثار آب خالص جوش میزند تا آنکه نیم با آب بماند پس
قدری نمک داخل آن کرده از آتش فرود میآورند و صاف نموده یکما شه پیارانکا در همان آب سائید **در شبانه روز** با فاصله چهار
چهار رکهری که تذهیم یک و نیم ساعت نجومی میشود مقلد اربک توله از آن آب و شیر کرم نموده میخورند و همچنین تا آنکه آن
آب تمام صرف شود و اگر مرض گفته باشد و ازین مقلد را آب زائل نکود در تبه دیکر تریب داده میاشامند و برای دبه اطفال
که آنرا بهندی از آریسلی و یکله نیز می نامند که در بهلوی چپ اطفال صغیر تا دو نیم ساله و تا سه ساله دفعه بهم میرسد
و علامت آن تب و جستن بهلو و کود افتادن خصوص بهلوی چپ و نفس بیلا کشیدن و تواتر نفس و تکرر نین پستان و کره به بسیار
و بیقراری و بی آرام بودن است چنانچه در رساله علیحد **عیملا** ذکر یافته مقلد اربک رتی پیارانکا بایکله انه تر نفل و با طفل
سیاه مرکب ام که باشد و آنرا در زهره خوک تر کرده خشک نموده باشند و بعضی عورات منی چون آنرا مستعمل دارند نزد

او شان می باشد با شکر دانه آن سائید و خشورا نخل و میگویند که فی الفور آرام مییابد اعطاء الغلغله برای تقویت معد و وزبانی
 اشتها پیا را نکاه ما سه نانخو از زنجبیل بادیان بیع شیطرح مند و فلفل سیاه نمک ترب نمک سیاه نمک پانگا از هر یک یکتوله
 بگهقه سفید و ج ترکی زاج بریان از هر یک یکما سه کوفته پخته با آب لیمو تانه ساعتی ممل و حقیق مینما بند و در جوب می بندند
 و در جوبی بقدر بخودی و با قلائی یک حب شام با آب نیم گرم برند و از برای تقویت معد و وزبانی اشتها و سرعت
 هضم یکما سه آنرا با نانخو و رازیانه و یا برنگ و نمک سیاه از هر یک یکتوله با آب لیمو کاغذی یعنی لیمو آب مغلداره
 د رازده عدد سیتی بلع مینمایند آنست که آب آنها تمام خشت کرد پس حبوب بسته نکاه میل از ندر سربتی از یکما سه
 تاد و ماسه بعد از فراغ طعام روز و شب میخورند تا یک هفته و از برای تقویت معد و دفع انواع اسهال و بواسیر و ضیق
 النفس و طوبی و سرفه و بارد و ریاح و قراقرشکم و بالجملة اکثر امراض بارد و رطبه یک وزن آنرا باد و وزن فلفل سیاه
 نرم کوفته پخته حبوب بقدر بخودی ساخته یک حب صبح و یک حب شام میل کنند و این بتجربه رسید و از برای دفع انواع
 هیضه خواسته متبس باشد و خواسته جاری بعنوان آن قبض و بواسهال و یا هر دو مغلدار نیم ما سه آنرا با کلاب و یا با آب
 نمائید و میخورند و از برای هیضه و طوبی و بلغمی مقدارد و رتی پیا را نکاه و سه دانه قراغل و بیست و یک دانه فلفل سیاه
 نرم شده میخورند و اگر قدری قلیل پیتانیزد اخل نمایند بهتر است و از برای تشنه و سوء الهضم یکتوله از دانه را جو کوب
 نموده در آب جوش میل کنند و صاف نموده مغلدار و رتی پیا را نکاه در دهن انداخته میخایند و یا لای آن آنرا میاشامند
 و برای بواسیر و دفع اسهال و طوبی یک وزن آنرا با نیم وزن فلفل سیاه نرم کوبیده با آب کنکبه سه سینه حبوب سازند و هر حنی
 بقدر فلفلی شربتی دو حب صبح ناشا و دو حب رقت شام خورند بواسیر و اسهال و طوبی حادث از ضعف معد را مفید است
 اعطاء النفس از برای استسفا بسیار آنکا نانخو و تخم حلیه زبره سفید فلفل سیاه پوست بجم بریاده پوست بجم کنار جنگلی
 از هر یک سه ما سه نرم کوفته پخته هفت حصه نموده هر روز یک حصه را نصف صبح و نصف شام با عرق بادیان میوشند و ریاحی
 آب نانخو و رازیانه و بیع بریاده و پوست بجم آنرا از هر یک چهار توله در آب مجبوشانند و صاف نموده بجای آب
 میخورند ایضا از برای استسفا هفت روز ناشا با ادویه که ذکر مییابد سفوف ساخته با آب سرد میخورند ادویه اس است
 پیا را نکاه چهار رتی بگهقه سفید و ماسه نانخو و تخم حلیه زبره سفید از هر یک چهار ما سه نرم شده سفوف میسازند
 و هفت حصه نموده هفت آنرا هفت روز ناشا میاشامند و میگویند باید که بزودی یا لای آن دال با خشتکه
 بخورند انشاء الله تعالی در آن مدت زائل میگردد و از برای طحال بسیار نکاه زبره زراغ سیاه زهره ماهی
 زرد چوبه سوخته زاج سفید موخنه توپای مندی جوخته تنکار موخته از هر یک یکما سه با آب برگ صبر که بهندی کیجکوار
 نامند خوب حل نموده بمقدار دانه ماش و خردل حب می بندند و هر روز یک حب صبح و یک حب شام و کبیر را حب
 بقدر ماش و صغیر را حب بقدر خردل میل کنند و از ترشی و یادی پرهیز می فرمایند و قلبی روغن در طعام آن داخل
 مینمایند و قدری پیا را نکاه با سرکه سائید و بروم ضحال طلا می نمایند و از برای دفع ترسوت که از برای است که بعضی
 عورات رابع از زائیدن عارض میگردد و آن زان روز و روز و زرد و ضعیف و لا غرمیکرد و اکثر طبیعت اولین می باشد
 در رتی پیا را نکاه با بیست و یک دانه فلفل سیاه و یادماسه کوشند و هفت کوه چانوری است مندی و دوما سه کوشت بجم
 آموکه در حمل مادرش را دیم نموده و از شکمش بر آورده خشک کرده با شکر نرم نموده حبها میسازند و رتیانه روز ناشا

7. یک شمشیر (شکل) دیده شد مقلد ارشیت آن یکد انگ تا نیم درهم *

* بیستم * کسریا و سکون یاء مثلاً تختانیة و کسرین مهمله و سکون میم ما هیئت آن تروی است ضمیمه به بۀ کرچکی وصلب

و باز غیب بعد از بیداری و انطوائی گفته که درخت آنرا میوه ای سیاه و سبز دارد و این میوه را اگر کسی بخورد

است مینماید و کثیر الوجود و بسیار دیوله از تمام وصفات که بدن است مینماید و هنگام رسیدن نهار

دیکراست و تاواسط زمستان می ماند * طبیعت آن در دروم سرد و خشک * افعال و خواص آن را بهین اسرار وین

جَهت تقویت دندان و جلوس در طبیع آن جهت قطع نف الدم و فز الدم و رحم زبوا سیر و برک آن جهت التیام

مقدار شربت آن از ده درم تا پانزده درم

بیش * بکسر با وسکون یاء منناه و تحتانمه و شین معجمه * ما هیئت ان شیخی آتت همدق بسیا رسمی قتال که در اکثر جهال

هفتن ارجاع و اخلاط با بر آب خود در قوت وضعف و مهلك اند بل ان موجب و بعضی گفته اند در بعضی اقسام آن تلوی و

فلسفی است یک نوع آنرا سینکویانا مندی بجهت مشابهت آن بشاخ آهوبه زیرا که بلندی مندی سینکویه شاخ را نویسند و این

د ايريت که ميان هنډ و خطا واقع ائست و درکو هستان کېدل اړوکه درس حل ثبت کوچک واقع اوست و درکو هستان مورنک

در کجور و رانکاماتی و نیبال نیز بهیم میوس و بهترین رنگی سرین

مانند طلای و با کافور هوده نشسته باشد پس آنچه اندرون و بیرون آن هردو سفید باشد بر همینی نامند و رنگش بهر آنست که
 قوت سیاه آن بهر تیره است که چون کسی آنرا بدست و پا و بدن عرق آلود و با بر زبان برساند در ساعت هلاک میکند پنجم

بفرست تا تیر خود و میگویند حکامی هند امتحان قوت آنرا بدان مینمایند که سائید بهر شاک کا و میش شیر در میمانند

باین حل نموده اند که چون دانند درست آنرا بر شاح کا و تعلیق نمایند اگر بجای شیرخون از پستان آیل بسیار قوی و

والاضعیف ووجه تسمیه سینهکاران نیز نوشته اند و گویند اگر کسی بزان کامیسی و یا در سوار شود و در

خوردن مقلد ارخرد له ازان كشد: است في القور و اكثر امور مذكوره مبالغه بسيار است و ميكويوند اينچنينم بيشي
 و سلام و حكما مرد خذا ائمن در زير نكبر خود محفوظ ميدارند و نوع دوم بچه ناك است و اين چيني است كه در هر

و ناهمواری ظاهر شبیه بچند وار و بیرون آن سیاه و اندرون آن شکری رنگ منیت این نیز منابت سینکویا و سمیت این

ضعیفتر و قابل تداویر و اصلاح است بخلاف آن ولحد اطباءى هند بعد از تداویر و اصلاح بپهناک را استعمال نمیدادند.

اقسام پنهناک بهتر است و گفته اند پنهناک را اقسام دیگر نیز هست ولیکن همه ضعیف و بهیمنیت و شکل در ذلک اکثری شبیه بهم اند مانند رود منتر یا چلنگ و کحاین و این هرسه از اقسام پنهناک ضعیف اند و از داندان تا نیم درهم آنها آشفند است بتغییر و انسداد و احوال و قسیمی دیگر منویری شکل و کوچک بیرون آن مائل بزردی شبیه بسعد و این را بهندی نیز میگویند. نامند در غایت تلوی و تلخی است و این شبیه بچند و اراست و بعضی با مقید آن در شیر جوش داده سمیت آنرا کم نموده رنگ کرده بجای جد و ارمیفر شدن و قسیمی دیگر شبیه با گلیل الملک است و این را قرون السنبل نامند و احیاناً نادر سنبل نیز یافت میشود و قسیمی دیگر را بهرا و اصورات گویند و این سفید مائل بزردی غیر مختل و طی شکل شبیه به بیج فی کوه دارد و بعد از انکشتی میباشند و این را برهمی نیز نامند و در احوالی کوهستان حوالی کشمیر و غیر آن از مواضع دیگر بهم میسر و بعضی آنرا مهوده نیز نامند و در طبعش اس نیز تلخی و تلوی میباشد یک داندان این کشنده است بکیفیت غالبه خود در سر زدن و زدن و غلبه حرارت و افراط و اسهال و تشنج و تقییر ابراج و تحلیل آنها و قسیمی دیگر را هلل به نامند یعنی شبیه بزرد چوبه جهت آنکه هلل در در میان زرد چوبه بهم میسر و گسایک آنرا میشتانند و از آن میان زرد چوبه جدا نموده بعد از آن آنرا جوش نموده خشک کرده حمل و نقل ببلکان مینمایند و رنگد این جزوا غیر با داندان کزردی و منقط بسیاری میباشد و این را کالاکوت نیز می نامند و قوی السمیت است و گویند از خاصیت کیا ه آنست که در هنگام وزیدن باد هاکن و در هنگام سکون باد متحرک میباشد و قسیمی را ستوا مینامند یعنی شبیه بزنجبیل جهت آنکه در میان زنجبیل احیاناً یافت میشود و این در قوت ضعیف تر از هر چهار قسم است و گفته اند شاید فی الحقیقه این پنج قسم از اقسام بیش نباشد بلکه بیج صبی دیگر باشد که بجای بیش خوانند و اند و یا آنکه بیش را اسم جنس بیج میگویند تا آنکه همه را شامل باشد و اقسام دیگر نیز گفته اند تا هجده قسم از آن جمله ده قسم زرد غیر مستعمل و هشت قسم مستعمل و بهترین این هشت قسم تملبا است چنانچه ذکر یافت و بنا بر تطویل ذکر نه نموده که آن بقدر دشواری و بایک ساق و برگ آن شبیه ببرک کاه و کاسنی و کل بعضی سرح و بعضی زرد و بعضی بنفش گویند طریق اخذ بیش و تاثیر بخشهای سمی آنست که کسایک میشتا سنل و هادن با استعمال سمیات کرد و اند در روئیکه آن بخشها رسیدند شب هارفته در علمهای آن مواضع سیر میکنند و هرگاه بیج صبی قوی بود از آن موضع شعاعی ظاهر میگردد قدری خاکستر از برای نشان و علامت بر آن موضع میریزند و روز رفته آن موضع را شکافته آن بیج را با احتیاط بر میآورند و در مایه خشک مینمایند و گویند در زمینکه اقسام بیج اعلا ی آن میروید مانند سینگها و پنهناک و کالاکوت هیچ کجا دیده نمیرود مگر جلد و او آن نیز پنبند ذراع دور تر و اطراف آن و آن نعل و از زبان آن بیش است و شاید بوجایضم با عموحه و سکون و اروقح حاء مهمله و الف نام این جلد و ارباشند غیر آن خاک آن موضع مائل بسیاری میباشد و جنان مینماید که گویا جرب است و در موسم کل آن هیچ حیوانی کرد آن نمیکرد زیرا که اگر بوی آن برایشان برسد هلاک میگردد الا حیوانی که آنرا موش بپشانند و مقرر آن میان آنها و خوراک آن نیز از آن بخشها است و آن حیوان نیز سمیت بسیار دارد * طبیعت آن بداندان حکمای هند و یونان را در آن اختلاف بسیار است جمیع حکمای هند آنرا سرد در درجه چهارم میدانند جهت آنکه آنرا در اسناد آنرا تابع خواص و جوهر آنرا منافی جوهر روح حیوانی میدانند و حکمای یونان گرم و خشک در مرتبه چهارم بجهت دریافت بعضی از آثار آن افعال و خواص آن اصلاح نموده آن جهت جناب برص و امراض سوداویه و بلغمیه مزمنه مانند سرخه و ضیق

النفوس و قروح خبیثه مقلد از گم آن با مصلحتات شراب و ملاذ نافع و دستور زند بیرون خوردن و مرکبات مصنوعه آن مانند قناری تنک
و حوب بیش و معجون بیش و روشن و مفرح و دلگشای بیش و رند بیرکسیکه بیش خورد به باشد در قناریا دین کبیر ذکر یافت
و مچلی اینجا ذکر میاید آنکه از جمله احوالی که طاری میگردد شخصی را که بیش خورد به باشد خلد ارت و بهیسی
اعضا و ریم اعضای باطنی و لبها و زبان و خمر کی چشم و برآمدن آن از حد که و عاف و در و اورو صوغتی است گویند آن
استشمام را آنکه کل آن نیز صرع غار میگردد و هر که از آن اعراض نجات یابد قلبی است که بسل منجر نگردد و علاج آن
خو را نیدن جد و از مجرب و منور و بطوس و دواء المسک خصوصاً مر آن وفاد زهر حیوانی و معدنی و مشک خالص زیوست
بیخ کبر است و آب برگ بید انجیر مکر و رقی فرمودن بطنجیم بزر شلیم و روغن کهنه پس آتشا مندن چهارا و قنیه طبعی جفت
بلوط باد واء المسک و ترباق فاروق و پوست بیخ کبر و مفید است اگر بسیار قوی نباشد و مهلت تلایم بلادل و گویند ترباق
فاروق را چندان درین تاثیر نیست مگر جد و زار فایق را و نیز خوراندن منک و فلفل و باد زهر معدنی و شیر و سر
وزنجبیل و طین مشوم و جد و ارنایق و پوست بیخ کبر و نیمه قرنج و نیمه سر و و حلتیت و زرا و نل و قرنفل و هری و کوشیم
خورد شتی قد بد کرده و موش بیش ترباق از بعه و ترباق کامل و ترباق الطین جد بد

بیش موش بیشا ماهیت آن گویند حیوانی است شبیه به موش مکان آن موضعی است که منبت بیش است
و کوشش آن ترباق بیش و سانسوموات حیوانی و نباتی است و جهت بیق و برص و جذام نافع و بیضی گفته اند که آن

نباتی است در حوالی بیش میریند وفاد زهر است و آنرا یوحانا مند و آن حیوان و گیاه هر دو در این ذکر یافتند

بیض بیض به فتح باء موحده و سكون یا مناة تبتا نیه تضاد معجنه مراد از مطلق آن نیم مرغ خاکبکی است که بغاری نیم و خایه
ماکیان و هندی مرغ کا اندانان مند ماهیت آن معلوم است بهترین آن بزرب مقلد ار آنست که در همان روز از مرغ
تولد کرده باشد زیرا که حرارت هوا مقلد آن است و حافظ آن از ساد و اواد رنگ کافک داشتند و طبیعت زرد آن مرکب

القوی مائل بکرمی تا آخر درجه اول و سفیدی آن سرد و تر در دوم و پوست بیرون آن در اول دوم سرد و خشک و برست
صفیق اندرون آن که غرق نامند سرد و خشک در اول و خواص آن زرد نیمه و شت آن صالح الکی موس کثیر اند

تامل الفصول و مقوی دل و دماغ و بدن و مویی و جهت منع نزلات حاره از سینه و اصلاح حال سینه و خشونت آن و لغت الیم
و خشونت معد و ورود و منانه و قرخه کرده و منانه و مقوی شخصی که خون زیاده از دفع شد و یاضعی از فضل بهم رسانید

باشد و موافق مزاج سرد او و چون زرد آنرا در ظرف جمعی یا غیر آن بر هم زنند و با اندک فلفل یا میری در ظرفی مس و
غیر آن که در آن آب باشد بکند ازند و جوش دهند نانیم بخته گردد و درین برهم میزد باشند و این بهترین انواع طبع آن است

و سر یخ الیم جبال الغل است و جهت خلق و سرفه و نفث الیم و تقویت باه و خوردن زرد خام آن جهت دفع اذیت کربلین
ما و تصفیة صوت و حرقت منانه مفید و مصلحه و اکثرا رومد اوست آن مولد حصا کرده و بهی و کلف و نیم بخته آن در مزاج

اطفال نایب مناب شیر و سمار بخته آن دیر مض خصوصاً در مزاجیکه بسیار رطوبت غالب باشد و مورت توانج مصلح آن
ادویه حاره و آب کاه و نایک و جهت بر نه و یا نیم کتان جهت ضیق النفس و با اندک نمک و کنر و انزروت جهت تسهیل

بلن یعدیل و بادام الاخوین جهت زحیر و یا کهر با و طباشیر جهت قطع سیلان خون و تبیل و فواید عروق و سنج و با ساق
و ما زود اند موز و انکو و را منال اینها جهت اسهال مراری و با مصطکی و مانند آن جهت درد شکم و یا نیم تر و نیز رنگ

منتقل و زنده شود و قصبه با و گرمی و دارچینی جهت تقویت باه بغایت نافع و بخت آن فرسود که قایض طبع و مانع رستن مواد بمعدّه
 و ضمّا دان باروغن کل و نابونه جهت ورم چشم و انجبین و مقعد و بامرم روغن جهت تلپین اوارام را عصاب و علای پخته
 آن بازعفران و روغن کل و آرد جوهر بیشانی جهت منع نوازل و ضربان چشم و جهت ورم بواسیری و مقعد و ضویان
 آن و با عسل جهت کلف و آثار سیاهی و با مرز عفران جهت ورمیکه از خون غلیظ بهم رسیده باشد و پتنهائی جهت شقاق
 مغلی نافع و چون زرد؟ آنرا بقدر مطلوب چهار پنج عدد و یا زیاد و بازیر؟ گرمانی و کل با بونه نرم کوبیده در دهم سرشته بر
 پارچه کرباس آب ناده و مالیده گرم کرده بر کمر بپسپانند در د و روج آنرا تسکین دهد و تقویت بخشد و پتنهائی چون پارچه
 کرباسی را مل و روچیده وسط آنرا سوراخ کوچکی نموده بر آن بمانند و بر دمل و یا ورمیکه خواهند منقجر کرد گرم نموده
 بپسپانند در یک و روز منقیر میسازد خوردن زردی یا سفیدی آن موافق محرور الزاج و تدمین روغن زرد؟ آن جهت
 بر آمدن موی ریش و غیر آن و برای تقویت باه و جهت تعدد و تشنج امتلائی حادث از برودت و رطوبت مجرب و سفیدی
 آن مغزی و خوردن آن مولد خلط خام و بلزج و در یهمم و با آرد جو قاطع نرف الدم و نفث الدم از فو و تحت وضاد
 آن جهت درد چشم و حرارت مقعد و قروح حار و خبیثه و سوختگی آتش و آب گرم و منع آب بکشد کردن آن و بر بشره جهت رفع
 آثار حرارت آفتاب و آتش و با ادویه قایضه بی لذع جهت قطع خون رعا ف که از پردای دملغ آید و با بکشد بر چهره جهت
 منع رستن نزله چشم و علای آن به تنهائی راند و مسد و مسام و جهت اوارام حار و نافع و با کافور و بزرالنج جهت
 تبرید چشم و رفع حدت و سوزش حادث از گرمی آفتاب و با آتش و حقه آن با اکلیل الملک و امثال آن جهت تسکین و جمع
 امعا و سبج و اسهال مراری و حمل آن باروغن کل جهت ضربان مقعد و در هم مغیل و پوست صلب بیرون آن جالی و مسد
 قروح و قاطع رعا ف و جهت جرب و حکه و در رر آن با صدف جهت بیاض چشم و طور و مکلس آن یعنی سوخته مانند آفک
 سفید شده آن با عسل جهت قطع بیاض چشم بغایت سریع الاثر و نفوخ سوخته آن بقدریکه میا شود و خاکستر نکر د جهت
 قطع رعا ف مهلک مجرب و خوردن تازه مسترق غبر مسترق آن بقدر دود رهم میچیه با و علای آن با عسل و سرکه جهت
 تحلیل اوارام و در رر آن قاطع خون و جهت التیام جراحات کهنه و الصاق جراحات تازه مغیل و برده ملاصق پوست آن
 یعنی غریقی با خون بچه که موثر حمل و مغیل بکارت است و از اسرار شمرده اند و پوست تنم مکلس در جمیع افعال مانند آفک
 است جالبینوس حدی بیجهت نیم بخت نمودن آن قرار داده که هرگاه در آب گرم جوشان بکند ارند تا صدف عدد که شمار
 کنند و چون در آب سرد بر آتش کل ارند تا سه صد عدد که شمار نمایند نیم بخته میشود و معدّ از شربت آن از پنج عدد تا
 پانزده عدد و تنم سائر طیور را حاکن خود ذکر خواهند یافت ان شاء الله تعالی و با لیمه بیاض الحفاة بری جهت صرع
 و بیض رخمه جهت دفع سحوم و تنم تلر و رو تنم تب و روح و در راج و کبک شمیمه اند و تنم مرغ خانگی و طریق نکایس تشر آن و
 حلوائ زرد؟ آن ورشته و شش زنجیه که بفارسی شش و که و نسج هجده با قسم و کوکونیم و زونیم بست در قرابادین ذکر یافت
 * بیل * بکسر با و سکون یا و مناة تحتانیه و لام لغت هندی است * ماهیت آن نمود رختی است هندی بقدر انا و بر زری
 و بهی متوسط و پوست آن در خامی سبز و نرم و بعد از ان بسمای صلب و بعد و سیدن مائل بزردی و بعضی زرد کم رنگ و پوست
 آن اندک نازک که زود سکنه میگرد و بر سیدن ضریه و مله و مغز آن اندک شیرین خوش طعم طایب الراضه مائل
 بزردی و نرم و تنم آن در غلافهای طولانی و در هر غلافی پنج و شش و یا زیاد به حسب خوبی و بدی نوع ثمر آن بالا ی آن تنمها

یعنی در جوف غلاف آن و ثلوثی لزج ابدک تلخ با حلاوت و غوصت و بالای آن غلافها و درین آنها و زیر پوست صلب مغز آن و ریشهای باریک نیز دارد که از پوست و ریش و در جوف مغز آن نمودن ذکرده و بهترین آن آنست که بزرگ و رسیدن و پوست آن نازک و بسیار خوشبو و مغز آن بسیار شیرین و خوشطعم و رانجه و بی غوصت و تخته های آن کم باشد یعنی آن غلافهای مذکوره کوچک و راضی و دور و سهولت و بدون آنکه شکافته گردد و رطوبت از جبهه آن مغز آن سرایت نمایند و در ماهر کردنند جدا گردد و در ریشهای آن نیز کم باشد که با سانی توان از این جدا نمود و چون در آب حل نمایند و از صافی بگذرانند تمامی مغز آن از صافی بگذرد و ریشهای کمی در آن بماند و شربت آن محتاج به شیرینی از خارح برای نیکوئی طعم و شیرینی نباشد و اگر با نمل بقدر قلیلی شیرین گردد و رانجه مختلف اوصاف مذکوره باشد از بون است و درخت آن بزرگ تا بقدر درخت گردان و سیب و بزرگتر از آن نیز میشود و بر یک آن بزرگ تر از بر یک صیاب میشود و در آن الجمله صیاب

بآن و چوب آن صلب و سنگین و کم ریشه طبعیت بنشیند و شیرین آن گرم و راول و خشک و در دم و نارس بسیار خام آن سرد و در دم و نیم رس آن سرد و راول و خشک و در دم و با قوت قابضه حابسه * **افعال و خواص آن** مقوی دماغ و طالب و کمال و معد و قابض و حابس اسهال مزمن و قاطع لزوجات و حیض خواه مغز آن را بی شیرینی و با با شیرینی بخورند و یا شربت نموده یعنی در آب حل گردد * با شیرینی و بی شیرینی بی کلاب و با کلاب بنوشند المضافا کفار تناول آن مولد بواسیر و سرد و خصوصاً نیم رس آن و مصلح آن هک نیم وزن آن تابورن آن و نیم رس آن را چون بکوبند و در زیر آتش طبع دهند و از مغز بنشیند آن مقلد ارسه چهار منقال نامشت منقال و زیاده هم بحسب حاجت با معوزن آن شکر و نبات و یا نیم وزن آن نیز بحسب حاجت ناختا بخورند جهت حبس اسهال مزمن نافع و محبوب و روغن تخم آن صاحب دستور الاطبا گفته که در کتب فارسی که در فند و هتان تالیف شده خواص بسیار برای آن نوشته اند اگر بجزیره مقرون آید از عجائب و نوادر خواهد بود طریق اخذ آن آنست که بکوبند تخم آن را و بطریق پتال جستر و روغن آن را بگیرند و مملت نه ماه بخورند هر روز مقدار یک ام آن را با آب مطبوخ هلیله و بلیله و آله منقی از هر یک سه عدد که در سه بهال آب جوش دهند تا یک پیاله بماند بنوشند عجب بی شفاعت و نافع بی شمار مشاهده نمایند و نیز نوشته که بکوبند از هلیله و بلیله و آله منقی یکتوله و در آب بجوشانند و صاف نمایند و یک تا یک از بن روغن را با آن مزوج نمایند و تا چهل روز یا شامند * **باب سوم در بیان ادویه که حرف اول آنها تا مشناه فواید است** * **فصل الثانی مع الالف** *

* **آنبول** * بطبع تارائف و نون و ضم باء موحده و سکون و اولام لغت هندی است و تبول و بان نیز نامند * **ماهیت** آن بزرگ نبات نجمی است یعنی نباتی است پیاده دار مانند انکور و ساق و شاخ آن باریکتر از آن و برای آن نیز در آبست میکنند و بر یک آن سبزین و نصف بالای آن صنوبری و هر آن تیز و پائین آن عربضی املس بی تشریف و زغب و ساقه برک آن اندک بلند و چند نوع میباشد یک نوع آنست که بر کهای آن نازک و کوچک و سفید میکند و بتعمل و منیب آن مکه که دمی است از مضافات صوبه بهار عظیم آباد و لهند آنرا مکی نامند و این خوشبو و نیکو طعم و لطیف و کم حلاوت است * **طبیعت آن** معتدل در حرارت و پوست و نوع دیگر کنیز است که در شاه جهان آباد را کبر آباد و نواح آن و در کنیز میشود بر یک آن بزرگتر از بر یک مکی و در جمیع افعال و خواص و مزاج قریب بآن و نوع دیگر آنست که بر کهای آن بزرگ و سبز و بسیار لطیف و نازک و در سنار کانون که قریه است از قریه مضافات جهت کثیر نکر از بنگاله میشود و با فوری می نامند در

حالت طبع و تند را راجحه شبیه بقرنفل میباشد * طبیعت این گرم در آخر دوم و خشک ذوا و اسطآن و نوع دیگر که برکهای آن بزرگ و متوسط و نازک و بتعمیل سفید میگردد و در اکثر بلاد دهند و بنکاله میشود و این را سانچی مینامند و این نیز لعطف و خوشبو است ولیکن بطاقت راجحه آن سه نوع نیست * طبیعت این حار و یابس قریب با وائل درجه ثانیه است و نوع دیگر آن است که برکهای آن مز و بزرگتر از آنها و با حلت طبع و راجحه و بنکله مینامند جهت آنکه مخصوص بنکاله است * طبیعت این حار ذرا و آخر درجه دوم و یابس ذرا و اسطآن و صریک از سانچی و بنکله اصناف میباشد در مریلی و بجائی بقسمی در بعضی جاها و رقیهای آن بزرگتر و در بعضی جاها کوچکتر از اصناف بنکله آنچه برکهای آن نازک و کوچک و اوندک عرض میباشد ملکی و مری مینامند منسوب به کجور نام دبی است از دیات مرشد آباد که در اینجا بهم میرسد و این بهترین اصناف بنکله است و با لجه آنرا انواع و احناف بسیار میباشد در مریلی و بجائی بنوعی خاص و بنامی مشهور و برک تمام آنها تادر درخت است سبز میباشد و بعد از چیدن و بعضی را بتعمیل سفید مینمایند بدین نحو که برکهای بحیار از آن را در زنبیلی و یا سبلی دیاکبره که بهندی و توکری مینامند کرده و در آنرا به پیشانی یعنی کاه برنج یا کندم که بهندی و بوال نامند پاشیده و در زمین کود و بهنگار آن کنده و همان کود آتش می افروزند تا قبله ری گرم کرد پس آتش را از آن کود برآورده و زنبیل را ببول و یا یکشنبه روز در میان آن میکنند و در زیر آبی آن سنگی و یا چیزی ثقیلی برای آنکه برکها صبرم شده و برهم به نشینند میگذارند پس در تا بستان شهادتین و در زمستان جای گرم نگاه میدارند برکهای آن سفید و نازک میگردد و بهیچ آن آنچه بتحقیق پیوسته خو لنجان است که بهندی و کولین نامند و در خو لنجان بیان آن خواهد آمد انشاء الله تعالی و بهترین آن مطلقا برک متوسط سفید نازک که نه آن است و برک خام نورس و مز و تازه اخذ نموده و یا بسیار کهنه بد رخت مانده و رطوبات آن بتحلیل رفته همه زبون و زراکد این نازک و لذیذ و این زمخت و با غرضت میباشد * افعال و خواص آن مطلق مفرح و مشهیی و مقوی معده و جگر و دماغ و دل و حافظه و فهم و نشاط آورنده و مفتوح و مد ر فضلات و مضغ آن بجهت رفع رطوبات دهان و تهنه و استحکام و تقویت دندان و تهنه و خوشبوی دهان و تسکین عطش کاذب و بلغمی و کوسکی و تصفیة صوت و ضیق النفس و سرفه بارد رطوبی و بلغمی و تقویت معده و ماضیه خصوصاً فوفل و دانه میل نافع و قاطع نری اندام لاهه و تحلیل اوزام آنجا و مضاد آنها ملیم جراحات تازه و یستن برک پان بنکله گرم کرده و برنز و آب که در ریضه باشد و سه برک بالای هم یعنی سه تبه بسیار مفید در ابتلا و در دوماه روز بتحلیل میبرد و اگر بسیار گرمی کند و کتاب نیاورند و برک بالای هم و یا یک برک بلند و یا آنکه متوالی نه بلند بلکه بتفاریق یک روز یا دو روز در میان و بتحلیل رود و چون برک تا ببول را با مصالح آن که قدری فوفل و رقی کرده و قلیلی کات مندی و اوندک آهک مغسول است و اهل منی قاطبه یا پنجا میخورند بخوابند و آب آنرا بر زخم تازه عموماً و بر زخم کچلی سریع ستر شای و خورن آلود بودن بمانند و همچنین بعد ختنه اطفال بران بچکانند و یا بپاشند خون آنرا باند میکنند و موجب خشکی و سرعت اندام میگردد و دستور خوردن آن آنست که با مصالح مذکوره خوب مضغ نموده آب آنرا میخورند و ثقل آنرا می اندازند زیر آنکه ثقل آن مسدود و مورت تولنج است و گاهی برای آنکه و یا برای تقویت معده و نقططع اخلاط بلغمه چند دانه قاطه صغاریا کبار و یا یک دانه قنفل مزید مصالح مذکوره مینمایند و ناشتا خوردن آن مضر خصوص محرور المزاج را و در بعضی از مجله ناشتا اسهال میآورد خصوص بنکله آن و چون بی مصالح مذکوره یا نمک مفت و شست تاده برک آنرا یا زیاد به حسب برداشت طبیعت بخورند اسهال بلغم مینماید و مرده ضیق النفس

و اقمیل و اهل منبج هرگاه تا نول گویند مرا دشمن مرکب سگری است که از برگ قاقیول و جودرا و ستریت نبات و غیره از ترسیب

میں نے رد و رقبا دین نہشتہ آن ذکر یافت و عرق آن نیز

تا و بیخه تا الف وراء مهله * هاهیت ان اسم درختی است که آن بسیار بلند و قوی و بر سر آن برکها و مرکبها

با ساق بلند و چینه دار و یک مشتعل بر برگهای بسیار دریم پیوسته شبیه به پنجه آدمی و بلند و اندک ضخیم تر از برگ خرها

میرزا حسن: از جنبه آن اهل هند یاد زن میسازند و از برکتهای آن پوریا میبافند و نوپسند کان اهل کنگ که اندیشه نیز مانند لپای

ما را از این داناتان دریغ دارم و آن میزبند و ملایمانند و آن نروها ده میباشند در آن خوشه بر میآورد و ثمر نمی بندد

[illegible][illegible][illegible]

تاریکی میں ان کے ہاتھوں سے لپکتے ہوئے چہرے کی تصویریں۔

فاز جیل تازه بسته میباشند و هر چند رسیده نرسود صلب میشوند

درین هنگام در میان ریشه‌های بالای دانان همانند انبه ریشه‌های راست و صوبت بر می آید

شرح انك بهم مرسد بعضی مردم آنرا قدری میل بکند و بر این شیرینی داخل کرده و در روغن مس سوزیده و بر آن

میشور و فل اهل بنکله و عظمه نمران را خوا اهنر خوا ماده و از ماده پیشتر در فل و عظمه و حرمی بر فل

طیغی مکی را بدن زن را بچشم آب در آن جمع میکرد و در میان ایندو می آشامند و آنرا تا می خورند و طعم آن اندک

بشیر: میں مائل فی الجملہ کربہ الرأفة ودر تارکی کہ هنوز گرمی هواند ان نرسیدہ و آبجوش نیامده میگویند کہ غیر مسکراست

و حاتم بن ابي اسحاق ميگويد که در روزي که در راه بوديم و در آن وقت که در راه بوديم و در آن وقت که در راه بوديم

[illegible][illegible][illegible]

و آنچه این میسایید از آنچه در بسته است به چشم خود ببینید و در این روز و این وقت و این مکان

و از آن سر نه یز میسازند و آن سر نه بسیدار برش لطیف و بیاض شد که جمیع کلاه مرگم آن سر نه و زور ران آن سر نه

القوى باحرارتي ضعيفي ورطوبت بسياري ودايره اثيري شسته ان سرد و خفك و سرله ان سرد و نروي غوت

﴿أَفْعَالٌ وَخَوَاصُّ آيَةٍ دَانَةٌ لِّمُرْخَامِ أَنْ تَقِيلَ وَيَطْعَى الْهَضْمُ وَنَفَاحٌ وَرَوَّافٌ وَتَشْتَكِي وَمَقْوًى بِأَهْوَرَانِ فَسَادٌ صَفْوَارُخُو

و ضربہ و سقطہ و حمل و زبول و تاروی آن نفاخ و مقوی باء و منعظ و مسمن و مقوی ارواح و منشط و رافع تشکی و مد زبول و

حدیث قبول و ترجمہ مجاہد بن ابی ایوب نے کہا کہ میں نے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کو دیکھا کہ وہ اپنے ہاتھ میں ایک کھنڈی (دھنیا) لے کر اپنے منہ میں ڈال دیتے تھے۔

تأمل يا أيها السامع ! بقية تأمل مثلاً في تأنيده الف واللام وفتح ميده كاف وخفاء عا والف وفتح راء مهملة والف لغت فندى

وعدا هم قال: سحبا نايه نور و وین باران، بکله کجا که انا بعد از ما هست ان تخم می است و در اندک طبع لانی و بزه اش و اند

بر آن و لغات، همانند تدریسی و کلمات آن، نقل و خبر، و شاخهای بسیار از یک به یک و ویران و ویران آن، شبیه به یک کلمه، و در

مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

[illegible]

های این خاها نزل خا را م عملان میباش بشلاف کامنی و متبت آن کنار اها وزمین های ناک # طبعیت آن

و خشک بار طوبت فضلیه. **اعمال و خواص آن** تخم آن مفرح و معین و مبسم و زیاد دکنند و منی و مستکب آن و دافع فساد سودا و خون و چون نرم گویند و مقدار یک درهم تا سه چهار درهم آنرا با هم وزن آن قند یا شکر و یا غیره که تازه و دوشب و بها شامند منی را زیاد میکند و امشاک منی میآورد و سرعت انزال و جریان منی را بر طرف مینماید و کوبیدن آنرا بر شربت یا شید نیز میآورد و داخل معاجین میبهد نیز مینماید و بسبب صلابت دیر گویند و میگرد و آشامیدن آب مطبوخ برک و ساق آن و سلاخه آن جهت استسقا بسبب قوت ادرا آن مغبل و ضما دسائید و کرم کرد و برک و ساق و ربیع آن تناسلی بر کرم جهت وجع ظهر و بر مفاصل جهت تسخ عضل و وجع آنها و تخور آب مطبوخ آن نیز جهت امراض مذکوره نافع

فصل الثانی المثناة الفوقانیة مع الباء الموحدة *

* **تین** * بکسر تاء و سکون با و نون بغارسی که نامند و اسم جنس آن است * ما هیت مطلق آن معروف است و هیت که هاء هکایمی بتومی علیله است * طبیعت اکثر آن در اول سرد و در دوم خشک و بعضی را بحسب آن چیز مختلف **اعمال و خواص آن** جلوس در طبع که کندی و تعریق به انظار آن جهت تحلیل اورام و رفع امراضی که از ورودت هوا و بر طرف بهر سبب باشد و مایلین آن بر قدمین جهت رنجی که از غشی بر طرف و یخ حاصل شد و باشد و شستن بدن بدان جهت رفع اعیا و رستی نافع لیکن بشرة را شبیه بشرة قریض میسازد و جوش دادن ترنج و بانگ و لبسوی در ست دران و تبديل نمودن آن دو سه مرتبه با غش شوری و زوال تلخی پوست آن است و ضما د خالستر آن با نسیم وزن آن شک و قدری سرکه مرشته جهت قروح سابقین نافع که جوهر و افتراش آن جهت ضرورین مفید و غسل که با قلا جهت تلخ آنرا جرب و کلف خصر و سایر آن و پشم و برک خردا از آن رنگ مینماید و میگرد و از خاصیت که با تالان آن است که چون در زیر درخت میوه دار خنک ظهور و شکوفه آن تخور نمایند آنرا و ثمر آنرا محفوظ میدارد از انقراض و مجموع که خصوصاً که خلط که جلبان نامند مضر صعب و خوا ایدین بران بغایت مضر و عرق که کل مقوی دل و دماغ و جهت رفع غشی و هشی و تبغف دل و ضرورین بغایت نافع و طریقه اخذ آن آنست که کا کل دیوار خشک را با کلاب در دیک عرق کفی کرد و مقطر نماید و بقل و حاجت بیا شامد و بوییدن کا کل خصوصاً کا کل دیوار مطبوخ و د خورد که بران آب و یا کلاب یا شید باشند نیز موقی قلب و دماغ است

فصل الثانی المثناة الفوقانیة مع الال المهملة *

* **لدرج** * بفتح تاء منبذة فونانیة و ال و سکون راء مهملتین و جمیع معرب از تدر و فارسی است و بتدریج قراول و در ننگین و نمازند و آن تورنگ و بهندی لوه نامند * ما هیت آن طائری است خوش رنگ نیکو منظر ملون منقش شبیه بلراج و از آن بهر ترک و چکنز و حلال کوش * طبیعت آن در دوم کرم و در اول خشک و خشکی آن از دراج کمتر **اعمال و خواص آن** کوش آن بغایت لطیف و سریع الهضم و مولد خون صالح مقوی دماغ و فهم و رافع نسیان و وسواس خصوصاً که تا سه روز متوالی کباب آنرا تناول نمایند و اختال زهر و خون و بد ستور و قطور آن جهت بیاض و نزول آب در چشم و سوز طهره آن مفتوح مد دماغی و جهت رفع نسیان و وسواس و خیالات فاسد و مفید و طلای سرکین آن جهت بهق و برص و کلف و اصلاح بشرة زنان حامله نافع و خا کستر بر آن هیاه کنند و مواست و لیکن زود سفید میکند و دذر را استخراج آن بسیار نرم سائید و آن مانند غبار جهت التیام قروح و مجرب و آگاه و خوردن تخم آن مصلح و مولد مره و سفاد و شیر و وزن

فصل الثانی المثناة الفوقانیة مع الراء المهملة *

مصلح آن سکنجبین است

* **تراپ** * بضم نا و فتح راه همله والف و باء موحده بفارسی خاک و بزمی مٹی نامند * ماهیت آن معروف از عطانی
آن مراد خاکی است که بسبب تابش آفتاب و صل ماست در د خلق نرم شد * باشد * طبیعت آن سرد با اعتدال خشک
* **افعال** و خواص آن مجفف و رادع و خاک اجاع بسیار مجفف و قوت رادع آن زیاد و باندک تحلیل صماد آن
رادع و محلل اورام و حنف رطوبات و خاکی که در میان نمک باشد و باطری سفالی که در آن نمک کف آرد بسیار مجفف و
محلل است صماد آن جهت تحلیل رطوبات و اورام با رده رطبه انفع *

* **تراپ المربعات** * ماهیت آن خاک چهار رده است * طبیعت آن ان الطف و اعتدال است بسبب کثرت صل مان
مختلفه و تردد و آمد رند بسیار * **افعال** و خواص آن مجفف و منقی جزا حیات جرک دار و باعث التیام آنها جهت
استحکام اعضاء مسترخیه و مرتفعه و استمقا صماد اورد لکانافع و جزو بعضی از معاجین قلیه است و گفته اند از خواص آن
است که چون قبل از طوع آفتاب و روضه بدست چپ آنرا بر آرد و در خرقه کبودی بسته تعلیق نماید سحر را باطل
مینماید و منع شران * یکند و چون زنان سرخود را بد آن بشویند در حمام از نظر پاکه عین نامند محفوظ میمانند و چون در
ماعت سوم روز چهارشنبه برد آن جهت هدایت و تفریق مؤثر است

* **تراپ الصید** * ماهیت آن خاک مغا و جبل صید است از بلاد شام * **افعال** و خواص آن جهت جبر و کسر
هر بار صماد انافع است نزد اهل آن بلد حتی آنکه طن شان آنست که چون صمد و آنرا بیا شامه آن خاک باذن خالی
جبل و لامی آن موضع رفته جبر صمد و فصل شکافی آن عضو مینماید بل با لک زمانی

* **تراپ الشارده** * ماهیت آن خاک جزیره است از جزائر بحر روم در افای شرقی بحر اریس و آن جزیره
بمنصل بآن را جزیره یا سه نامند * **افعال** و خواص آن کوبند خاک آن جزیره را خا می است عجیب و غریب که چون
مقلد از بهر منفال آنرا در آب غل نمایند و در بینی انسانی یا حیوانی که در خلق و زو لوجیب و با شد بچکانند در ساعت زل
از خلق او بر می آید و جو و گندم روئید در آن جزیره نیز همین خاصیت دارد و تعلیق آن بر سر دانه معلوفه معطه علی
و همچنین چون آنرا بخورد و در تعلیق بد آن نماید و در آن دوز بره هیچ هوای و حیوان وحشی موذی نمی تواند *

* **تراپ** * بضم تاء منقذ و فو ذئیه و سکون راه همله و ضم باء موحده و سکون دال همصه بهندی نسبت نامند و ناک پتر و بداده
و در ننگه پتر مری کوبند * ماهیت آن بیخی است ظاهر آن مائل بسیاری و باطن آن سفید سبک و مجوف انبوی و دوطرف
آن مصغ مثبت آن حوالی خرمان و هند و هند و کیا و آن حاق دار و برک آن شبیه ببرک لو بیا و بلابل کبر و اطراف
آن باریک و نیکل آن آسمان جوئی بر مرهاتی روئید و ثمر آن مانند لسان العاصیر و آنچه اندرون آن سياه و غیر

مخوف باشد هم است مانند خردی میا و زرد آن نیز بد است و بهترین آن با صافی است که مل کور شد که نازک کرم
نخورد و سفید مجوف مضغ و متوسط میان غلظت و رقت صاف جوهر امس سر به التفتیت سهل السحق بی ریشه و پاکه رسته
با اندک حدت طعم و قوت نافه و جلایا باشد و آنچه نخلای اوصاف مل کوره بود زدی و غیر مستعمل است * طبیعت آن
در اول گرم و در آخر آن خشک و صاحب شفاء الامقام کرم و خشک در آخر دوم کسه * **افعال** و خواص آن مهبل
بلغم و رطوبات رقیقه و قابلی از صفرا و اخلاط موخته و باز نیجیل که مقوی فعل آنست ذالغ بلغم غلیظ از ج پتر قیق و دافع از
صق بدن و منقی دماغ و معده و روح از بلاغم و معتنج سد آن و جهت فالج و امراض عصبانی و مرده جاد بشارکت و باطن

معدن عرق النساء در غن بادام و تخم کهن جهت عرقه مزمن زد و در هیند و یا پوست هلیله کاهلی ز امثال آن جهت ماسخولیا و جنون و صرع نافع و گند اند چون جرم مائیله خام آنرا بیا شامند اخراج بلم زاده از صغری ماه و مطبوح آن با نمکس یعنی اخراج صغری زاده از بطن می کند ولیکن هزار آن است که چون در مطبوح و یا سلوف استعمال نمایند در کوبیدن و نرم بستن آن نمایند تا عمل معدن و امعاء پیچید و در معالجهین مبالغه نمایند و چون بطریق معروف باز نیجیل و شکر بخورند باید که با آب گرم باشد و اگر با نمک بخورند با آب سرد و آشامیدن ثلثی از آن باز نیجیل و نبات که بطور قیره ز نیجیل بسته گرم گرم اندک اندک بیا شامند جهت سرفه و طوی و ضیق النفس بارد و رطب نافع مضرا معا و میخاف اعضا و مغزی و مرکب معرور المزاج و صاحب قلب حار و یا مضر مصلح آن خراشیدن پوست سیاه آن و بر و غن بادام و یا بسته چرب کردن و یا کثیر استعمال نمودن اما باید که بعد اعتدال چرب نمایند زیرا که بسیار چرب نمودن آن باعث ضعف عمل آن است و وجه خراشیدن پوست آنرا گفته اند آن است که در رنج و یا کاه آن می باشد مقلد اثر شربت از جرم آن تا مدد دهنم و در مطبوح تا بجهت نرم بل آن بوزن آن پوست بسته توت و در بعضی از جبه غاریقون است و طریقه تلخ بپیر جوارش و حبوب رد واء التریب و رب التریب و سفوفات و اشره و معالجهین آن در قلابدین ذکر یافت

* نروس * بغم تا و مگون واء مهمله و کمریم و سکون سین مهمله بغاری یا قلاهی مصری نماند * ما خیمت آن تیشی اهد از با فلا کوچکر سفید مائل بزردی و تدا و بر و مغر طح و وسط آن اندک نورفته و طعم آن با تلشی و بستانی و بری می باشد بستانی آن بزرگ تر و بری آن ریزه تر و زرد تر و تلخ تر و ثقیل الراسه و بهتر بن آن در تغذیه سفید بالید بستانی آنست و درند او بری بسیار تلخ آن * طبیعت بستانی آن در آخر اول گرم و در درم خشک و بری آن درد گرم و در آخر آن شفق * افعال و خواص آن مفتوح سد کبد و طحال و متعلل صلابات و جالی و مد و بول و حیض و مسقط جنین و زائل کنند کلف و برص و هیت آشامیدن طبع آن و لعوق بسته سرشته آن با ماء العمل و با سرکه معز و ج جهت اخراج دیدان و حسب القرع واد و اربول و حیض و با سد اب و قفل جهت اد و اربول و حیض و اخراج جنین و تحلیل اروام طحال و تفصیح سد کبد و مضاد آن با ماء العمل بزیر ناف جهت اخراج دیدان و بر برص و هیت و ویش و جمیع آثار و جللیه و سغفه و بشور و جرب و قروح خبیثه و خنا زیر و اوارام صلبه جگر و غیر آن و جذب سم هوام واکله و نار فاسی و بد ستور با سرکه و با عمل و سرکه با هم جهت تسکین و جمع عرق النساء تحلیل خنا ز و روتلخ نار فاسی و ورم سبز و زیا ما زریون جهت جرب مواشی و تفصیح بسته آن با سرکه و عمل جهت عرق النساء و وجع و درک و آثار ضربه و مسقطه و مطبوخ آن در سرکه جهت اروام بارده و تعج بانعی و اوجاع مفاصل بارده خصوصاً که با آب دریا و با ماء الارما سرشته باشند و با سرکه تنها جهت اوجاع مفاصل حاره و مضاد آرد آن با آرد جور آب و سرکه مخلوط با هم جهت تسکین اوجاع حاره و بتنهائی برورک جهت عرق النساء و بر شیره جهت تنقیه آن و نیکوئی رنگ و خسار و حرمت آن و بردن آثار ضربه خصوصاً با آب باران و چون آرد آنرا با بزرگان و اندکی نلدرینا سرشته بر باره غلغلی مالیده ضماد نمایند جهت رفع ثالین و بروز مقعد و شقاق آن و بواسیر و با هم جهت عرق النساء و ضماد طبع آن بر غناغریا و آن ورمی است که اولاً حس از عضو بر طرف میشود پس مترور میکند و آشامیدن آن نیز جهت آن علت و تنقیه احشای آتامیدن مقلد اریک رطل از آن جهت برص و شستن چار بایان با آن جهت کشتن کتله آنرا و یا شیدن آب مطبوخ آن که تلشی آن در آب رفته باشد بود و اروای خانه و حیره و باعث قتل پشه و مانع

تولید آنست و در بعضی آن در بقی و معدله یعنی بشور و طبع سر و جرب را که و قروح خبیثه و همچنین در ستن آنها با آن نافع و خوردن
تلیج آن ناشتا هر روز سه درهم جهت تقویت روح با صره و منع صعود بخیره و وصل اع مزمن و امان از نزول آب در چشم
و با غسل جهت ضیق النفس و سرفه مزمن و استسقاء و تقویت سینه و زو مانده و رفع حصاة نافع و چون با بیهنج نباسکه آب را خاملا ورن
امید نماند طبع نماید و با آب آن حرب حیوانات و اشیاء و بنده خصوصاً غنم زایل گرداند و آشامیدن آب طبع نبات آن جهت
ادرار بول مفید و کفنه اندکی که از خاصیت مجریه نفس آن است که چون مقلد او یک مشت از آنرا خنم گرفته پوست آنرا در
کرد در طرف مس بی طبعی یا غیر تازه و دوشیله آن مقلد ار که از روی آن بگذرد با تش خلاص طبع فند تا تمام شر و راحل
نماید پس بوزن آن روغن کاپور آن و ریزن و طبع نماید تا آنکه غلبه و بسرحل انفعاد در سل و کرمها کرم بریا رچه کرباسی
به مانند اکبر بکنج ران ضامد نماید اسهال صفرا نماید ویر بالای ناف اسهال سردا و برز ریزن و تجمک استسقاء بطنم خنم
و چون اراده قطع آن نمایند آن پاره را از آن موضع بر دارند و با آب سرد بشورند و زدن از اسهال طلب مکنه است و جهت
الطحال و بیران که نتوانند دوا میسمل بیا شامند نیکو است و حمول آورد سرشته آن با محمل و مرکب جهت انداز طبع
و اخراج جنین و تحلیل ریا ح رحم نافع و در جمیع افعال تلج آن قوتور است از تین بین آن و بر شمریدن آن غل ائیت غالب و
تقبل و طبعی الجضم و اکثرا آن باعث زردی و خسار و معین بر خضم و تغذیه مطبوخ آن باد هان و سرکه و موی و خوردن آن با بیک
و صغیر و شیرینی و آشامیدن نیز کهنه بالای آن مقداری شربت آن باد ویه از زردی و هم تابیدن و هم و مفرد اثا هفت مثقال
بدل آن در جلای آثار و وزن آن با قلا و تخم خربزه و در دفع کرم بوزن آن در حبه ترکی و در سائر افعال اذیت است
* ترنجبین * به تریج تا و راه مملو و سکون نون و فتح جیم و کسریاء موحنه و سکون یاغ مشاء قنطاریه و فزونی ماهیت آن
شبهی است که بر خار که آنرا چاچ و خارشتر یا مند و رخا مان و مالوراء المهر و بلاد کر جستان و همدان و نواح آن می
نشیند و منعقل میگرداند و آن ریز های نبات و طعم آن شیرین و جالی و بهترین آن سفید تازه یا کیزد غیر مشروط با برک و
خار بسیار آنست زیرا که شاخهای آنرا بریده در جاد و رها ریخته مینکند تا آنچه ترنجبین بر آنجا انقاد بافته بجل آید پس
از برک و خار و خشاک پاک کرده با طراف میبرند و آنچه چسبیده و آلوده بد آنست در آب تسنه صاف نموده و میپوشانند
تا غلیظ و منعقل گردد * طبعیت آن در اول کرم و قروح جالی تر از سکر و خواص آن ملین طبع و مسهل صفرا
و یوفق و محرک اخلاط و لطیف تر از شیر خشک جهت سرفه و درد سینه و ریهان و تهیای حار و تسکین عطش و با ماء الجبین
جهت اخراج اخلاط مستتره و بل ستور یا ماء الشعر و دفع اخلاط حار و حاده و بار و روغن کره و کوهی جهت عمر البول
و مد وعت آن با شیر تازه و دوشیله جهت تحریک با که یک ارقیه آنرا با نیم رطل شیر کا و میش بیا شامند و مسخن بدن
و آشامیدن ترنجبین با آب زنده جهت رفع قرا و شکم که با حسی خفیفی باشد و در حمیات حاده و جلدی و حصه و اسهال الدم
و بواسیر و بول الدم استعمال آن جاز نیست چنانچه شیخ الرئیس در مست حمیات جلدی گفته که افضل آنست که
تلین طبعیت صاحب جلدی را به تصفیه نماید و اگر اجابت نکند زیاده نمایند بر آن قوی شیر خشک و احتراز
نمایند از ترنجبین و صاحب ذخیره در غی خالص نوشته که ترنجبین را در تریهای کرم نند فند زیرا که مسهل بصرا میگرد
و اگر ضرورت باشد با خلط و حوضات بدن ملد و ریاب جلدی و حصه گفته که مضر آن مر صاحب جلدی و حصه را مانند مضر
جسد است محرور الزاج را زیرا که محرک اخلاط و باعث زیادتی بقراری و علاکت است و صاحب شفاء الاسقام در ریختن

جدی و رحیمه نوشته که آن مرد در اعراض است بجهت تحریک آن اخلاط و ذیه را و نفیل ن کیفیت آنها بقلب و کشتن علیل
و مینش شیر خشک و در بعضی احوال اندک نموده نوشته که اگر در طبع قبضی باشد مزاجات در مند و شیر خشک مناسب است ولیکن
از ترنجبین اجتناب نماید زیرا که در آن قوت دارد و در امت موائف کوید صاحب هوا و بول اندک را نیز بدستور مضر
است و مضرب و زهر و در مزاج مصلح آن تر مندی و عذاب و ماء الشعیر و بطیخ النزل و مصلح آن آب آلور و عذاب متدار
شریت آن از هفت مقال تا به مقال اول آن شیر خشک است و بدستور آب جو یا شکر مزج و در ماء الترنجبین و شراب آن
و معجون آن در قریادین ذکر یافت * ترخوانه * و تر بنه * هر دو در قریادین مذکور شد ند

* فصل التاء مع الشین المعجمة *

* تشمیز ج * بفتح تاء مثناة فوقاً نیکه و سکون شین معجمه و کسر میم و سکون یاء مثناة تحتاً نیکه و فتح زای معجمه و سکون جیم
مرب چشمیز ج فارسی است و نیز بغار می چشمک و چشم و و عربی حبه العود او امل حجازی شمل و بهندی چاکسونا مند
* ماهیت آن * اندک است بقدر بهل و نه و منبت شکل و سیاه اندک املس و راق بهترین آن بزرک سیاه و راق آنست و این
بیمار نوشته که آنچه از بلاد سودان و نواح آن آورند اندک بزرگتر است از حجازی آن و بکمان مردم آنجا آن افضل است
از حجازی * طبیعت آن * در دوم گرم و خشک و بعضی در سوم گفته اند * افعال و خواص آن * جالی و بالندک
حلل و نهات تبض و تحلل و مقوی با صوره و جهت دمه و غشا و در اخراج قلی نافع و مد بر آن باز و عفران و ما میران چینی
و سار که مقوی تحلل و زیاد کتبند جلای آنند جهت امراض مذکوره انفع که بالا ب سائید بطریق کحل تر تیب نموده
استعمال نماید و ضماد آن جهت جراحت تصب و اعضاء عصبانی و جذام نافع و دستور و نیز آن آنست که در جوف پیازی
یا منبر کاشته در زیر آتش بشته پس بر آرد و مقرر کرده استعمال نمایند و سه نوع دیگر در نسخ ضرورت تشمیز جی و قطور
و کحل آن در قریادین ذکر یافت * فصل التاء المثناة فوقاً نیکه مع الفاء *

* تفتاح * بضم تاء مثناة فوقاً نیکه و فتح فاء مثله و الف و حاء مهمله بغار می سبب نامند * ماهیت آن * معروف است و
شیرین و ترش و مز یعنی منشوش چاشنی از میباشد بهترین آن شامی پس اصفهانی بد رخت رسید و شاداب بزرک لطیف
آنست * طبیعت شیرین آن گرم در اول و ترش آن در اول دوم سرد و خشک و مز آن در حرارت و برودت
معتدل و در اول خشک و جمیع اجزای درخت آن سرد و خشک و برک و شر آن با قوت ترهائیت * افعال و خواص مجموع
آن مفرح و با عطری و رطوبت لطیفه و مقوی دل و دماغ و جگر الا و شما و جهت خفتان و عمو النفس و تقویت فم معده
و منع انصباب تصور بعد در تنبیه اشتها نافع و شیرین آن مفرح و ملطف روح حیوانی و سریع الاستحاله بصفا نیکه در
معد باشد و بشته آن جهت سرفه بیسی و آب آن با شراب و آب گوشت جهت رفع غشی مجرب و آب آن در معالجن مفرحه
مقوی نعل آنها و رب و شراب آن در جمیع افعال قویتر از جرم آن و جهت تغریب قلب و تقویت معد و و کبد و دفع و سواس
مردادی و دفع سموم خصوص عقر و دفع و با بسمار و مؤثر و مسکن حرارت و مرئی آن نیز قویب بدان و بهتر است از جرم
غیر مزای آن مشوی غصص در خمیر گرفته آن جهت دستار یا که اسهال دمو است و جهت صاحب شل و ذبول یعنی لاغری
و ضماد آن بر چشم جهت تسکین درد و وجع آن نافع و آکنار خوردن خصوص خام نارسی و بعضی آن مورت تپهای مرکبه و نسبان
و مولد ریح و تند و سایر بدن و اوجاع عضل و اختلاج و مصلح آن در چینی و اغل و لطیفه و ترش آن قابض و مسکن قی

و عطش و موافق بعد صفراوی و یخته آن ذره و جهت امهال دموی و سعال اذنه سمیه و تحمک کرده و در وقت آن با آب انار
 زاده مناسبت جهت تقویت معده و امهال صفراوی و تسکین فی نافع و اکثر آن مضر است و موم ذات الرئه و رواج عروق
 و مصلح آن کفند و در چینی و لغی نموده و عمل و مز آن مولد خلط صالح و مسکن تنگی و رفع صفراوی و سعال و در سار افغان
 معاند ترش آن است و گوشت همه اقسام آن هرگاه بخلط حار که در معده باشد برسد آنرا دفع میکند و حامی نارسی مزه آن
 مولد خلط حامی و حمی و مضاد آن در ابتداء اورام حار و نافع و رب سبب ترش که آب آن را بنوشن و شربینی بقوام آورده
 باشند در آخر اول سرد در رطوبت و نبوست معتدل و جهت غلبه صفرا و غلبان خون و امهال صفراوی و رفع آن و رفع
 غم و الم سوداوی نافع صفرا امهال دموی و شش و مده و مضمخوردن آن مضر عصب و شراب و موی آن قرب النفع است
 بدن و با حرارت کمی جهت دموی اس سوداوی نافع از شیرین آن و سبب تلخ قابض تر از عصاره و آشامیدن عصاره سبب سینه
 و عصاره برک آن نیز بقلری که با دوده درم و طلاوی آن نیز جهت دفع سم عقرب و سایر موم و مضاد برک آن جهت دفع
 اورام حار و در ابتدا مفید و سکنه آن با دوده مناسبت جهت دفع اخلاط متعنه و با دوده مفرجه جهت تغریح موم و موی
 آن یعنی کافند کل سبب جهت ضعف دل و دماغ و برانگیزش شهور با نافع که کل آن را با دوزن آن شیره کفند کل سرخ
 سرشته مانند کل سرخ مرتب نماید و مقل از شربت تفاح هفت مثقال است و اولین آنست که محرو را مزاج حامض و مز آنرا
 تناول نماید و مبرود مزاج حلو آنرا هر چند حلو آن مضر محرو و بن نیمت و بلغنی مزاج شربن هضم آن را و چون از
 خوردن آن در خود نقایا یابد باید که بالای آن آب سرد نهند و طعم قرش نخورند و همچنین بالای هر میوه تر و تلخ
 بلکه امراق اسفند با جات و مسخنات بنوشند و تا از معده هضم نکند و در طعام نخورند و تنه آن هیچ بکدر مناسبت نیست
 و دردی است و جوارش و حلو از خمیره کل آن و رب و خربزه و عرق و موی آن در قرابادین ذکر یافت

فصل الثامن المضاف الى فوائد المعالج مع الحميم

تندر و فتح تار سکن نیم و راه مهمله بفار می خرما و بونکی کچور و چهار انا منند * ماهیت آن معروف است و
 نر و ماده میباشند آن طلع و خوشه بومی آورد و قمری بنده بخلاف ماده آن و در خوشهای طلع هر دو نوع کردی میباشد
 که آنرا آتش مینامند و در ابتدا ای ظهور خامی کرد و در این ماده میزند و آن را باید و شربین و تا آب و نیم آن کوچک
 میگرد و الا خوب نمیشود و از ابتدا ای نگون تا انتها رگال بلوغ و رسیدگی هفت مرتبه مقرر کرده اند و هر مرتبه را بنامی
 قمر سوم اول را طلع و لیغ نیز گویند و دوم را بلع و سوم را خلل و چهارم را یسر و پنجم را قسب و ششم را رطب و هفتم را تهر
 و هر یک آن انشاء الله تعالی در اماکن خود مذکور خواهد شد و بحسب اماکن و بلدان مختلف میباشد و بهترین اماکن که خرما
 در آن خوب میشود جهرم الزوابع فارس اهتدای پس عمان پس جاهای دیگر و بهترین اصناف قمر جو می آن آزاد پس مکتوم
 پس خستای است که پوست آن بازگ و مغز آن بسیار و نیم آن کوچک و شیرین و رسیده بی ریشه باشد * طبیعت آن
 سرد و گرم و در اول خشک و بعضی در اول تر و دانسته اند * افعال و خواص آن کثیر الفل و مولد خون متین و جهت
 فالج و لقوه و اعیاء تقویت کرده لا غرر و در تسمیم بدن و با مبرودین و امراض بارده و بلغمیه و درد کمر و تلبین مفصل و موافق
 سینه و شش و در آشفته طبع آن با حلیه جهت تب بلغمی و تقویت حصه مجرب و با برنج جهت تسمیم مهن و ریس و خیسابنده
 آن در شیر تازه و در شید و خبوی با آن که در چینی و از عقب آن نیز آشامیدن شیر تازه و در شید و در نفوس با

بیدار دانسته اند ؛ لیکن ثقیل و بطح الهضم و مسدود مفر و رین و مایحان بلد آن حاره و در بلد انیکه غرامد آنها حاصل نمیشود اهل آن بلد آنرا کافور و در آنجا نونی و مولد سودا و سله جگر و مفر و مرق خون و معفن اخلاط و مصلع و مورت قلاع دهان و رمک و درد دندان و مصلح آن آب انار و سنگچین و روغنیا و خشخاش و بادام مقشر خوردن و شستن دهان بعد خوردن آن با آب نمیکرم مخصوص که سماق در آن خیسانیده باشد و نه ستور و غرغره با کلاب و سماق با سرکه و خائیدن طر خون که زمانی طویل در دهان باشد مانع ضعف دندان و قلاع دهان و خنثی است و مصلح سله آن در مبر و رین جوارشات مهله بعضی و آب لیمو در مفر و رین موجب امراض بسیار و در مبر و رین با صفی زوال امراض بارده و رطوبات بلیه و خام آن نفاخ و بطح الهضم و ثقیل و مسدود رتخیم آن گرم و خشک و صحیح آن است که مرکب القوی است با برودت بسیار و حرارت کمی و شدید القبض و آشامیدن آب طبع آن جهت تقویت حماة و سائیدة آن جهت رفع افعال و بستن شکم بقوت و در رین و سوزنه آن جهت قروح خبیثه و مغسول آن جهت التماق جوارحات نازله و رینشن احد اب عین و سول و قروح آن و حلت و بصرو عیامی چشم نافع

* تمر هرونی * بکسرها و سکون یاء منبذ تحتانیة و ضم راء مهله و سکون و او و کسرون و یانوع تمر کوچک با ریکه هرج

رنگ با هسته با ریک کوچک است

* تمر هندی * بحر بیهارا و اوجا و وحش و حومرا و بهندی انبلی نامند * ماهیت آن تمر درختی است هندی در غلاتی مانند باقلا الا آنکه از آن پهن تر و پوست آن بعد رسیدن اندک صلب صافی میگردد بخلاف باقلا و مغز آن پوست دیگر سواي آن ندارد طول آن بقدر ریشری و دو نوع میباشد یکی سرخ تیره اندک چاشنیدار و در هنگام خامی نیز سرخ رنگ میباشد و در کچرا پخت و نواح آن را کبر یا با دبعیا رخوب میشود و رامان در یکوبل آن خوبی نمیشود و این نوع و غورند ارد و درم هرج کمرنگ مائل به تیرگی و این در خامی سفید میباشد و این نوع بسیار است و تخم هر دو مانند و در والدک پهن و مغز آن سفید و پوست آن سرخ تیره از ترس بزرگتر و تخم نوع سرخ آن از سفید آن کوچکتر و درخت آن عظیم و برگ آن ریزه طولانی انبره و بهترین آن رسیده بی غموصت اندک کهنه آنست یعنی شش هفت ماه تا یکسال از اخل ثمر آن گذشته باشد نه کهنه فاسد شده آن و در ستورا است که ثمر رسیده آن را مقشر نموده قدری از لایفهای آن را بر آورده چوبهای بزرگ ساخته اندک چرب نموده نگاه میدارند و الا آن را گرم میزد و رطوبت آن خشک و ترشی آن کم میگردد * طبیعت ثمر هر دو نوع آن در دل سرد و در دهم خشک و در دهم نیز گفته اند و خشکی مرغ آن زیاده * افعالی و خواص آن لطیف تر از اجاس و رطوبت آن از آن کمتر و مقوی قلب و معدة مسترخیه و قابض شکم خصوص مرغ آن و مسکن غشیان و رقی صفراوی و ملین طبع و مهمل صفرا و اخلاط متحرکه و در جموضات مهملی سواي آن نیست و طفلی همچنان خون رجعت خفتان عارضه تبهای حاره و غشیه و کرب و غشی و رفع عطش و ترشی و حکه و جرب و هیضه صفراوی و غرغره آن جهت خنثی و مضمغه آن جهت قلاع دهان نافع و گفته اند که تمر هندی را نباید در آب بسیار مالید زیرا که موجب سله و تنفر طبیعت و غشیان و رقی میگردد بلکه باید که در آب بغیسانند چون خوب خیسید و قوت آن تمام در آب باز داده شد صاف نمود ؛ با اندک نبات و یا شکر یا آنچه خورامند از شر به و غیره یا با شامند و اهل هند آشامیدن نفع آنرا برای جذام نافع می دانند اما آنرا کافور آن مورت سیم و معال و مفر و در سرفه و طحال و مولد سله و ناشتا خوردن آن مفر و رین ستور خام و

تازه نورین آن زیرا که مسکن در سبب زناغ و بطع انهم والا بعد از است و مهمل آن کثیرا و خشخاش و بنفشه و عناب و
لعاب بیدانه و باندک شیرینی خوردن مقدار شربت آن از هفت منقل ناسی منقل بدل آن آلودی میا و در غش
اهل از شک و دانه آن در سوم سرد و خشک و قابض و خوردن مغز آن جهت امساک میی مجرب و صمد آن جهت
خلع غش و زنی و تقویت سستی عقل و بایه و امثال آن جهت نفی و کشودن دمل و چون نرم گرفته نبسته در فرج بمالد
تنگ کرداند و مطبوخ کوبیده آن و تخم بمان کوبیده و با شیر زبانه و با شیر بز جهت نفی و مامیل حاره و اشجار آنها با تکرار
عمل مجرب و چون برک نازک آب ریاسین و در آب بمانند و صاف کنند و با شامند جهت زحیر حار و آزار یکده در دندان
و بنکاله اهو میبندند و در بینی مردم میخورد و جهت حمی صفراوی و قرحه معاری بول را خلیل که بعارضی سوزک و پهنی
سوزاک بماند نافع و صمد آن جهت تسکین لهیب اورام حار و حاده و وجع و تحلیل آب و باندک در اطفال جهت رفع اذیت
لعاب عنکبوت که بوضو مالیده شده باشد و تحلیل او را در حاره و باره نیز و صمد کل آن جهت تسکین رول حار و وجع و حرارت
چشم و آسان کردن این جهت بواسطه خونی و ذرد و پوست درخت آن جهت التیام جروح و ترویح و حاکستری پوست درخت
آن جهت آوردن اشتهای طعام نافع و جوارش و خلط و سکنه و شرب و مرین و معجون آن در قرا با دین کبیر ذکر یافت
* تصاح * بکسر اول و سکون میم و فتح هین مهمله و الف و سکون حاء مهمله بعارضی نیک و پهنی مکرر میبندد نامند * ماهیت
آن حیوانی است برک در آنها کبار مانند رود نبل و بعضی مواضع کنگاد در دندان و بنکاله نیز به هم رسد و چهار دست و
پلو در بناله دارد پوست آن خشن و ضخیم و بسیار نوحی بعد یکده در آب شروفل را بشوید و ملاک میگرداند و در خشکی
از دست و پا مردم و حیوانات دیگر سنگ می اندازد و در وقت مضغ تک بالای آن حرکت مینماید بخلط و حیوانات دیگر
و دهن آن وسیع و گریز نود دندان دارد بنیاه درنگ بال و جمل درنگ پائین و میان دندانهای تال دندان دیگر دندان
کوچک مربع در وقت بنفش کردن دهان یک دندان در بین دندان دیگر میآید و متعلق میشود در زبان آن طولانی و طول
جشف بزرگ آن تاده و رخ و عرض آن دود رخ و زیاده بران و تخم جو خشکی میکند ارد و بچهای آن آنچه در آب تعش
نیمایند تصاح میشود و آنچه در خشکی سفت و رو برون آب نیز تعش میکند و نوع کوبه آن که در ریک نعش میکند
وزل مائی نامند و کوبند همین سفت و راحت * طبیعت آن در دود گرم و در سوم خشک * افعال و خواص آن
بجز ریکر آن جهت رنج جنون و اختلال سرکین آن جهت رفع بیاض عین تازه و مزمن و زمره آن در دین باب قوی الاثر
و نظور بیه آن بار و غن کل جهت رفع ملذع و شقیقه و درد گوش و گرم و درد کمر و کرده و تقویت باه و صمد آن دافع آزار
کردن آن در ساعت و کشت آن محرک باه و اسهیل باج آن مسم بدن و مزولین و رافع قولنج و لیکن ریح الکیموس و طلائ
مغون آن با بلیله و آله جهت تغییر لون و وضع و بهق سفید و بر پیشانی وصل غین جهت دفع شقیقه و صاف و تک همین آن بر بدن
ملاحتب ریح جهت رفع آن موثر و زایل کننده پیه آن در چراغ در نهر بکه در آن وزغ باشد کوبند مانع صلی است و بدستور
اثر و خشن فنیله سرشته آن با موم ملاک که آن روشن باشد و چون پیه آنرا بر موضع کز بکلی آن بماند تسکین دمل و رجع آنرا
و چون بر پیشانی کوفند نطاح یعنی شاخ زن بماند جمیع کوفند از آن بگریزند و تعلیق چشم آن که در زنگ کب از آن کده باشد
جهت منع از زایل شدن و تسکین درد چشم که چشم جانب راست آنرا جانب راست و چشم جانب چپ آنرا جانب چپ
بدن و بستن آن بر پای راست جهت تقویت جماع و تعلیق دندان راست آن بر پای راست در تیرنگ یا و تقویت

مجامعت از تمام دارد و چون پوست تساح را بر دور قریه بگرداند و بر سقف فعلیز آن بیاریزند در آن قریه تکرک نبارد

* فصل الثاء مع النون

ن * بضم ثاء مثناة فزقانه و تشدید نون * ما هیئت آن ماهی است بزرگ قریه جرب که در دریای مظن و دریای شام بهم میرسد و آرایش کجی صمد می نمایند و نسک سود میکند * طبیعت آن حار یابس * افعال و خواص آن خوردن نفع سود آن جهت سم ها و رشخا بر وضاد آن جهت کزیدن سگ دیوانه نافع و خوردن آن وقتی کردن بعد از آن متقی معد و مخرج بلغم غلیظه است

ن * بضم ثاء کو * بفتح نون و فتح واو موحده و الف و ضم کاف و سکون و او و ترکی تن و بیهندی بحر * بیهک نامند * ما هیئت آن حکیم میر محمد مؤمن در حقیقه المؤمنین نوشته ظاهر اقسامی از ماهی زهرج جلی باشد که قلم و مس نامند چه در ماهیت بقسم موم آن شبیه و در سست نسبت به ماهی مشابه آن است و ضم سوم قلموس را تعریف کرده اند که برک آن مانند برک گوام و از آن در اثر تراباندک رطوبت چسبند و سابق آن زیاده بر ذریعی و باندک زغیت و تخم آن ریزه شرح مائل بسیاری و در غلای و موغید دیگر آنکه در زمان بقراط جهت رفع و پاکبایی را مقرر کرده آورده در خلدی اطراف شهر خود کند و در آن باغبی کردن یک واحد یرا و با آن فکر در آن کیه قسمی از قلموس بود و این اثر با تبا کو می باشد و در هر بل یکله تبا کو شیوع یافته و با بیتی ریج کم شده و با لغل نایاب است و الله اعلم بحقیقه الحال بد آنکه آن از اد و نه جل بد و قریب به صد سال است که بهم رسیده و در و صد و کسری است که شیوع تمام یافته و باعث شهرت و وفور آن در ایران و توران و هندوستان کویند ترکیش که کروی از نصاری است بود که از ارض جل بد است آورده و تخم و برک آن را به سمت ایران و هندوستان برده و از آنجا بجای های دیگر منتشر گشته و بخوبی که شاید با العمل هیچ مملکتی و بلدی و قریه نباشد که آن استحصال نه نماید و بخواد که بکین بغلیان و خواهر بخورند جرم آن و خواهر بسعوط نمودن سفوف جرم آن بن ماع خواهد در آن چنگ و قریه بهم رسد و با از جای دیگر آورند و بقیمت اعلی بخورند و گویند بد و شیوع آن در ایران زمان سلطت شاه عباس ثانی و در هندوستان اراخرا کبر باداعه و اراخل جهان کبر بادشا بود و آن انواع و اقسام می باشد و بهترین آن بر کهای بزرگ ضخیم چسبند و تن بیوی زرد مائل به سرخی است که خالهای شرح مائل به ترکی برای افزاده باشد که چون نرم نموده با آب بسر شدن شیر در آن چسبند و یا بشد خواهر گاریونی و خواهر کازرونی و یا طونی و یا طبعی و یا بلخی و یا ملتان و یا بلخ و خرا از غر آن اما کن مرجا که خوب بود مانند امانت خوانی بنار سی و قسم اعلی سورتی برای کشیدن خالص آن در سر علیان و برای تفصیر آن با تنده میا که بهندی کرد بضم کاف غار سی و سکون راء هندی چهار نطقه و ما نا مندل که اهل مندل و کهن و شکال مستعمل دارند که برک تبا کو را بهم وزن آن و ناندی زیاده از آن شکر ناهم خوب گویند و سرشته در لری کرده و چنل و روزه می کنند از نفا تخمیر یابد و آن را کر آکو می نامند و بعضی برای سرعت و زیادتی بتعمین و تخمیر چنل و روزه در زمین و یا هر کین اسپ دغنی می نمایند پس بر آورده در سر غلیان کوده آتش بر آن گذاشته میکنند با صلا ح من این طریق و اسلمه می نامند و ما حیان امتیاز تبا که تبا که کوچکی از نر و با سالی سائنده و دیگر می آن بقل بر یک توله از آن که کر آکو با تن چسباید و در سر غلیان می کنند از آن که روی خالی آن بالا باشد و بر آن اخگر گذاشته مشکند و بعضی برای خوشبوی قلیل سبیل الطیب گویند و بعضی صا حیان طبع و خوش مایقه بوست میب آکو بهم تر سله

مزایای خفیه ربایه در کوبیدن داخل کرد و در طرفه گلی کله اشته و سر طرف را از کل بدن نبرد و در زمین دفن میکنند تا
 کثیرا بدن بعد از آن بر آورده بدستور بر تابه چسبانید و میکنند بسیار خوش و می شود و بهترین تپا کوما از برای کراکت تپا کوما
 بهیسه که در دهن است بسیار خوش و کوان قیامت است و بر کپهای آن کوچک و زعفرانی رنگ و شیر و دارچین و در
 بین از آن تپا کوما کر که قریب بنارس است و در بنکاله ندها کپور و در رند قسم کال میشود بسیار تند و تلخ و طبیعت
 آن در آخر سرد گرم و خشک و افعال و خواص آن معطش و صیقل و رسم اقسام مایه و در آن مصلح فساد مزاج
 و بای و تعفن آن و منقبی و طوباب دماغ و محرک آن و جهت در دندان و طوبی و در بلغمی و سرفه و طوبی و صیق النفس
 بلغمی کشیدن و خائیدن و خوردن آن نافع و در ستر خوردن کراکت کوبیدن را در آنه نخودی ناشتا حبسته و سحر و مائید
 برکن آن مانند غبار جهت دفع نزلات دماغی با رطوبت مزاج و تعطیس فرمودن آن مفید و در زردن در دانه آزار نافع
 قیض بطن دانسته اند خصوصا ناشتا و در روزها کستر آن جهت زخم مزاج و غشاده آن با روعن کل سرخ جهت جذب متفرق و
 خوار و منع لزج الدم جزا حیات تازه و تخفیف قروح مزه و نیزون آب آرمود و آشامیدن آب غلیان که زرد شد و باشد
 از کثرت کشیدن جهت استسقا و بار کزید و نافع دانسته اند با دراز و لوجری و غرط و چر کنگه در آب غلیان خصوصا
 نزدیک بسر غلیان جمع میگرد چون از آن فیله سازند و با فیله را با آن آلود کرده در ناسور مزمن کد اند چهار مرتبه
 بهایت شش مفت مرتبه التیام مییابد و چون در چشم کفله شکری را زائل میگرد اند خرا آن چرک تازه باشد خرا غشک
 بطریق اکتحال و کشیدن تپا کوما غلیان با درک کثرت کشیدن که بهیضی سیهالونا مثل جهت دفع صیق النفس و سرفه مزمن و
 ظلمت بصر عارض از رطوبت و بزودت نافع و تپا کوما ضرر دل و دماغ خا و با پس و محرور و المازج و سحر و اوی و مورت سد و
 خفقان و کدر حواس و غلظت خون و قلع آن شمر تازه و در شیه است و کوبیدن معیار جهت مزاج بدن است زیرا که مریض
 را خصوص صاحب حمی را خوش نمی آید کشیدن آن و غلب تپا کوما و عرق و سرفه و چون آن در قرا یا دین در کوبانند
 بدانکه اعیان و اشرف و اعز و اظفار و بعضی از تصاریف در بنکاله و منل بطریقیکه صاحبان سلیقه مثل تابه چسبانید و معمول
 دارند میکنند و لیکن در ولایت آنها تپا کوما را بطریق سر غلیان نمیکشند و اما بعنوان سحر و عطوس اکثری مستعمل دارند
 و کلی برک آنرا میخورند و بعنوان دمنه میکنند

تندر و خطائی * بفتح اول و سکون ثانی و ضم زای معجمه و سکون و او را ترا شاه سینی نیز کوبند * ما هیبت آن ترسی
 است مصنوع و بعضی سرخ مائل بتیگری و بعضی مائل بهسبزی که از خطائی و رنگ و نیز اقرا صی سیه رنگ از کاشغریا و رند
 موسوم با هم تندر و تحقیق آن است که تخمیر آن از عصاره برک حنای خطائی است و ماده آن کالی است که از بعضی معادن
 با در فر معدنی بر میآوردند و اقراض و غور آن ساخته بهر باد شاه آن مملکت زمانه و بجهت اعتبار اطراف میورند و چون
 با در فر معدنی مختلف الالوان است لهذا تندر و نیز مختلف الالوان مییابد و نیز معمول از کل ارمنی و طین مغره و زرنج
 با آب گیاهای محله میسازند و بجای تندر میفر و شند و علامت آن آنست که از آن بوی زرنج میآید بخلاف خطائی اصلی
 طبیعت آن مرکب القوی مائل بصرارت * افعال و خواص آن را در دغ و محل و فایض و جهت از ام خار و بار و
 و کزیدن هوام و تسکین درد مرموزا و اعضا و تحلیل خنازیر و آرام صلبه و نزف الدم و جراحات و آشغین یک
 دانک آن تانیم متقال جهت افعال دومی و بواسیر و قی الدم و نزف الدم و زردی و آن جهت قرحه چشم و مقعد و قیض

و نوزجه آن جهت سیلان خیس و رطوبت رحم و جمیع علل آن که از رطوبت باشد نافع مقررشن فصل آن کثیرا امنت و دفع
تزو حار و یازد و رقبا دین ذکر یافت *

بنا

* **تنگنا** * بفتح تاء مثناة فوق ثانیة و تون زکاف و الف و زاء مهمله بهندی هما که نامند * **ماهیت** آن گفته اند و قسم
میباشد معدنی و آن نوعی از یورق است و این دو قسم میباشد یکی شبیه به یخ و آنرا یورق یخی و دیگری شبیه به نمک نامند و
قسمی شبیه به یون و آن زید البورق است و بشیر از ی برنگ کوبند و قسم دوم مصنوع و آن نوعی از لحام الذئب معنوع
است و آنچه بالغل مشهور و متعارف است صخره کب از نمک و قلی و العوبة و سه برابر هر دو بروره ارمني است که مجموع راز
شیرکا و ریاکا و میش بقدر آنکه بپوشاند آنرا صخره شاند تا منعقد گردد و در آفتاب خشک میکنند و لحام الذئب مصنوع از
بول غلغان نزد یک ببلوغ است که در ظروف مس جمع میکنند و از دهنه مس در آفتاب در جای نمناک مگذارند تا
تا منعقد و صلب گردد و آنچه به تحقیق پیوسته معدنی است و در بنکال از کرمینان شمالی آن مانند نیپال و بهر اچ و نواح
آنها سیاه می آید و زدن و باطراف میبندد و مصنوع اگر باشد چیزی کمی خواهد بود * **طبیعت** اقسام آن در آخر سوم کرم و خشک
و از سوم است * **افعال** و خواص آن داخل کردن آن در طلا در حین کد از یاخت نرمی و زود کد اجتناب است و لطیف
و محصل و جالی و مسقط و اسیر و جهت بردن گوشت فامل جو احاط و در دندان و تالک آن و قتل کرم آن مفید گفته اند
و لیکن به تجربه و تکرار عمل معلوم و مشاهده شد که متاثر دندان آن است و دندان را بزودی می اندازد چون چند روز
متوالی ساقید به بین دندان آن بمالند و از خاصیت معدنی آنست که تنقیه دهنی و تلین آهن میکند و آهن را چون یکبار در آب
قنکار معدنی طغیة کنند و باز دیکر سرخ کرده دروغن کجیل طغیة نمایند آهن مل کور مثل مقابل پس جذب آب آهن می نماید و فوق
میان تنکار معدنی و مصنوعی آن است که تنکار مصنوعی را چون در آتش اندازند از آن رطوبتی ظاهر میگردد بخلاف معدنی *
* **تئین** * بکسر تاء و تون مشدده و سکون یاء مثناة تحتانیة و تون بغازی از دهان نمک * **ماهیت** آن حیوانی است و بی
و بخری میباشد و بی آن از دهن میگردد مانند ماز و بخری آن از دهناله مانند و قریب و هر دو نوع آن دهن و پا و چنگال
میدارد و کوبند چهار نشان به ترتیب دارد و یکی در کف دست و بر سر آن دسته موی چون کاکل و چون کسی را بکزد نیکند
آن را بنزد آلام * **طبیعت** آن در چهارم کرم و خشک رسم قتال * **افعال** و خواص آن ضاد خاکستر سوخته آن
با غسل جهت طلع بر آسیر و بهق و یز ص نافع و چون گوشت تازه آنرا بر موضع کزیده آن به بندند جذب سمیت و زرع اذیت
آن میکند و معالجه کزیده آن معالجه قروح خبیثه است

بنا

* **توابل** * بفتح اول و و ا و الف و کسر یاء موحده و لام * **ماهیت** آن اسم اصطلاحی ادویه یا بیه است که در اطعمه
داخل میکنند مانند کشنیز و زیره و سادج و مندی و فلفل و هیل و قریقل و در از چینی و امثال اینها *

بنا

* **توابل** * بضم اول و سکون ثانی و فتح یاء موحده و الف و لام معرب از تعال فارسی است بیونانی اما طایس نامند
* **ماهیت** آن ریزهای است که از مس و آهن تخته در حین کوبیدن جدا میگردد و بهندی آتشی را بود چون و مسی را ذیک
چون نامند و از مطلق آن مراد توابل مس است و بهترین آن مائل بنیاه و مخری و یزاق و رقیق است که قیوس نامند که
چون سر که بر آن باشد رنگ بکشد و رنگ را از آن بهم میرسد و بعمل می آید و رنگ و سفید رقیق آن ضعیف القوة * **طبیعت**
آن کرم و خشک در سوم * **افعال** و خواص آن ملطف و جالی و از لحاظ محرر لطیف تر و مغنی اخلاط و جهت منع

بنا

تروح خبیثه از انتشار و التیام قرحه چغم و خشونت اجفا و میل و بیاض و بریدن گوشت زائده صلب جراحات چون
از آن مرهم سازند و جهت جوب و حكه نافع و آشا میدان نیم مثقال مغسول آن با یک مثقال علك البطم و یا آرد کنند مرهم
صغ عربی که حب بستمه جهت رفع بشاعت آن فرو برند و بالای آن سرکه بپاشند برای آن که مقلی و مسهل قوی یلغم است
و جهت استسقا و ماء اصغر مقید و آشا میدان نیم مثقال آن که مقلد ارشیت آن است با ماء القراطن که ماء العسل است جهت
اسهال کیموس مائی و چین بتحرک که عبارت از از رنگم و ورم و زردی آفتست مقید و زیاده آن با عت صمغ و قرحه اعدا
است و ناشتا نباید استعمال نمود و همچنین غیر مغسول آن را در امراض عین جهت آنکه بسیار رحا است و آب مغسول آن
پنهانیت لطافت و حدت میباشند و در ذر و رات و ریشانات و مرهم مستعمل است و اصل هند قویال را در سنوات که مسی
فامند استعمال مینمایند چنانچه در قرابادین در حرف المیم در مسی ذکر یافت * طبیعت آن در چهارم خشک * افعال
و خواص آن قابض اسهال خون و مانع نخفان و ذرب و ضعف هله و مایه در زمان نفع و خواص قریب بتبوال نفاس است و
چون در لته بسته در جای نمناک خصوصاً تحت خمهها یکپسته بگذارد زعفران میثود و آن جهت بزدن جرب عین و جلای
حمزه آن و باربع آن نو در جهت رفع بیاض و سهل آزموده و با سرکه و عسل جهت تحلیل اورام نافع و در زعفران الحدید
سائر خواص آن انشاء الله تعالی من کو خر و اهل شد و دستور عمل تبوال نفاس در مقدمه کتاب ذکر یافت
تئوت * بضم تا سکون را و و تاء مثناة قو قانیه و مائه مثناة نیز آمده * ماهیت آن سرد و رختی است معروف شیرین و
قرش میباشد شیرین آنرا انطی و ترش آنرا شامی نامند بهترین هر دو نوع آن بالیه شاداب آنست * طبیعت شیرین
آن گرم در آخر اول و تود و آخردوم و بسیار شیرین آن تادوم گرم با قوت قابضه و یارده * افعال و خواص آن مولد
خون صالح و مرطب دماغ و مفتح سد و مصلح جگر و فساد سپرز و مسمن بدن و موی و موی پیه کرده و من و یول و ملین طبع
و جهت آبله و حصه نافع و در نضاج شبهه یا نجیر و سریع الاستیاله لبطحا ضر و شیخ الرئيس و صاحب شفاء الاسقام مقید
خون گفته اند و مصلح و مصلح بعد جهت آنکه مقید حال معد است مصلح آن سنگین بنجامض و مرهم و دین و کسی که
آنرا بزودی حین عارض میکند جوارش کمونی و قرش آن در دوم سرد در اول خشک و قابض خصوصاً خشک آن که
قائم مقام ساق است * افعال و خواص آن ملطف و مفتح و مسکن حدت خون و قاع صفرا و رادع و متعلل اورام گرم
حلق و جنبه و مانع رختن مواد حاره و بصلی و زنان و مائور اعضا بسبب قوت قبضی که دارد و مسکن عطاش و منبه اشتها و غرقه
با آب آن و بن ستور یا رب آن جهت تروح خبیثه دمان و قلاع و بنور و رذع و تحلیل اورام حلق و کام و زبان و تقویت آن
آزموده خصوصاً با معینات آن مانند آب برگ کشتیز تازه و آب برگ کاسنی و شب یمانی و مازو و سب و مر و زعفران و
ثمره الطرفا و ایرما و کنده ربك بقدر حاجت از رذع و تحلیل و جلا و آشا میدان آن جهت قرحه اعدا و اسهال حار و
دوسنط را و سائر مواد محتلیه بسوی معد خصوصاً خشک آن با معینات و مقویات آن مقید مضر سبته و شش و عصب
مصلح آن عسل و آب و خصوصاً جوارشات و اطریقل صغیر و رب آن در جمیع افعال قائم مقام آنست و صنعت رب و شراب
آن با خواص و موانع در قرابادین ذکر یافت و آب مطبوخ بیخ توب که بقدر هشت مثقال آن در آب طبع یافته باشد جهت
اخراج حب القرع خصوصاً که برگ شفتا لواضه کرده باشند و بن ستور طبع نیم گرفته آن در یک رطل آب که برع
و میل باشد یا شکر و عسل و یا آنکه آنجیر در آن بخته یا خند جهت خائقی انور و مائور سدوم و برسام و جنون و در که روشت

کردن آن قله را شمشه‌ها می‌کند از آن پس قله‌ها و شمشه‌ها بشو من کور ساخته در آبها نصب میکنند و بعد مدتی که در دوسویان
 بر آنها منعقد گردید آنها را برمی آورند و بجای آنها قله‌های دیگر نصب میکنند و همچنین از قلعه‌ی شمع بماء و دود و بعضی
 روی توتیا شنیک و شد که بدستور بعمل می آورند و بهترین آن بارچها و انبرهای صلب بی خاک آمیخته آنست و مستعمل
 نرم سائید و مغسول آن است زیرا که استعمال غیر مغسول آن جائز نیست و توتیا یا خضر که توتیا ی مندی است از مس
 با زاج سفید بطریق احراق بعمل می آورند و این مستعمل در امراض عین نادر است و اکثر مستعمل نوع کرمانی است که
 ذکر یافت و آنچه مشهور بصری است نه از آن جهت است که در بصره بعمل می آورند بلکه از آن جهت است که از کرمان
 بصره می‌برند و از آنجا بجایهای دیگر در مساک فتل * طبیعت آن * جالینوس در اول سرد در دوم خشک دانسته و چنین
 هر دو خشک در دوم گفته و مغسول آن بار در می‌جفت بی لذع و با قوت تغذیه را ما خضر هندی آن را حار حاد یا بس در چهارم اقال
 می‌جفت است در غایت تجفیف * افعال و خواص کرمانی آن از اکبر ادویه عین است و مقوی روح با صره و حافظ سمیت
 چشم و مانع انحل اموا د بوسی آن وجهت قرحه چشم و بینایی و قضیب و عا نه و مقده و سرطان متفرخ و سایر اعضا و اندامانی
 قروح و جروح واکله و رفع بد بوی زبردل و اکتالا و ذرور و طلاء و مرصا و بارزغن کل جهت التیام جراحت و عصب و
 نشف رطوبات و قاطع نفث الیم و نزی الکیم و مقوی معدة مسترخیه و جهت قروح ظاهری و باطنی شرابا و ضمادا و شیفای آن
 جهت حرقة البول و قروح مجاری آن و حمل آن جهت سیلان رحم نافع و مؤمل سل و مصلح آن غسل معدا و شربت آن تا نیم
 مثقال بدلی آن بوزن آن شادنج و نصف آن تو بال النحاس مغسول و کوبند مر قشیشا و قله‌ها است و طریق تشویه آن آنست
 که آنرا با آب سائید و قرص میسازند و بر آتش نرم بر روی سفالی بکند از آن تا خشک شود و بکار برند و توتیا ی
 اخضر هندی با قوت سمیت و اسهال قوی و قائل است و مغسول با استعمال آن جائز نیست و محرق و غیر محرق آن در بعضی امراض
 همین در اکتحال و ذرورات و بعضی جروح و قروح در مرصا و اطبله و اضمه مستعمل و اصل فتل کوبند چون زهر خورده و قدی
 از آن بیاضا ملقی شد بد آورد و از قاعه یله آن نجات یابد و معدا رقیل محرق آن با آب بکنکه که کیه هندی است و در حرق
 الباذکر یافت طلاء جهت تجفیف جرب و طب و قو با ترکیب او را م خبیثه مانند جل ام و قروح آن وجهت ناصور و غیر ما طور
 نافع و چون مقداره منقال آنرا با سه منقال سرفه نرم موده باینچ آثار آب مزوج نمود در زرقه پر کرده در اخلیل
 قزریق نماید در شبانروزی سه چهار دفع جهت قرحه مجاری بول که بهندی هوزاک نامند نافع و این آب تا پنج شش روز
 میماند و فاسد نمیکرد و میتوان استعمال نمود در بدستور یک درهم آن با دو درهم مردار سنگ با هم نرم سوده بانهیم آثار
 ماست مزوج کرده در بارچه کرباهی انداخته آب صاف آنرا که از آن بچکد در زرقه نموده استعمال نمایند جهت مرض
 مذکور نافع و دستور غسل و بروردن کرمانی آن با آب غوره و شیانفات آن و حبوب و مرصا توتیا ی مندی در قرا بادین
 ذکر یافت و طریق احراق توتیا ی مندی آن ذرورات توتیا ی کرمانی است که ریزه ریزه کرده در ظرف سفالی بر آتش
 گذازند و بر هم زند تا محرق گردد و یا آنکه قطعه آنرا بر آتش کنند و بکند از آن تا بجوش آید و از جوش به نشیند مانند
 زاج پس برداشته سائید و استعمال نمایند و چون کسی توتیا ی اخضر را خورده باشد و او را غلبان و قه و التهاب و رجوع
 معدا و معاوزش بول و براز و تدها اعضا و غیر ماعارض شد باشد تدبیر آن آنست که او را قه فرمایند و بشو از بدن
 امراق دمه و شیر تازه و دوشبل و مکرر پس بالعبه و روشن بادام و آب کوشت چرب قه نه فرمودن *

* **تورنی** بضم تاء و سکون و او و فتح دال و کسر راء و همزه و سکون یا اسم فارسی است و یونانی اردمیس و یفری بزرگترین و بزرگ اله و مقبضه و با صفتانی قد و مکرمانی مار درخت و بتیویزی درینۀ نامند * **ماهیت** آن تخم نباتی است برک آن در ازوبی ساق و شاخهای آن سرخ و صلب و با اندک خاری و شر آن در غلافی یارک لطیف و تخم آن از دل س کوچکتر و اندک پهن و سه قسم میباشد سرخ و زرد و سفید و سرخ آن را در اصفهان قد و مکرمان کلکون نامند و سفید آن از سرخ و زرد اندک بزرگ و پهن تر و غیر خبه است و خبه را با صفتانی خاکشی گویند * **طبیعت** آن سرد و گرم و در اول تر و بعضی خشک گفته اند * **افعال** و خواص آن هر سه قسم در افعال قریب بهم اند مشبهی و مبهی و منقطع و مسم بدن و جهت بردت احشا و سرخ کردن رنگ و خساره و صاف نمودن بشره و دفع مواد سوداویه و تصفیه صوت و معال دمو و یبسی و مطبوخ آن در سرکه جهت تسهیل اعضا و رنگ رخسار و صاف کردن آن با جهت تحلیل سرطان باطنی و ابرده و زهرهای صلب و آنحال آن با غسل جهت رفع زخم چشم و پاک کردن چرک آن و لغو آن با عمل جهت تقطیع خطلهای لزج سینه و دشمن و آشامیدن مطبوخ آن با شراب جهت دفع سموم و گفته اند که چون با قوت ملتهبه است هرگاه اراده اکل آن نمایند باید که در آب بنشینانند و پس بجوشانند و رسوبه در خمیر بگردانند و مشوی نمایند پس آن هنگام نافع است جهت نفث اخلاط غلیظه لزجه در سینه و تش و تحلیل اوزام صلبه عقب کوش و یعتان و انشیان و رفع اذیت ادریه قناله و مقدر شراب آن در رفع سموم از سه درم تا پنج درم و در سایر افعال از دو درم تا سه درم و در آن بهمن سرخ است و کباده آن قابض و در غایت ردع است و در اطفال در بین ذکر یافت.

* **تورنی** بضم تاء مثناة فوقا و به و سکون و او و فتح راء و همزه و سکون یا * **ماهیت** آن ثورکیا مندی است و پیاره دارماند خیار و خیارزه و شر آن را بپوست کندن و پخته در دیاز و قورمه و با بادن کوشت ماده باروش و پیاز بریان کرده با نان یا با چلو و بخورند لذیذ میشود و آن سه قسم می شود یکی که را و دیگری که با رسوم و با لیل و بزرگ و قسم اول جنگلی خاردار و بعضی تلخ و بعضی شیرین هم میباشد و در قسم دیگر ستابی و بتخار و اکثر شیرین و سرد و قسم مستعمل اند * **طبیعت** تلخ آن گرم و تر و شیرین آن سرد و تر و با لزج و کثیف * **افعال** و خواص آن اهل فند برک و شاخ تم اول آن را منضج ماده بلغم خام و دافع آن و دافع اما س اعضا و زردی بدن و استسقا و سبب زوجه ام و بوا میر و فساد بلغم و صفوا و شر آن را سرد و خشک و ملین طبع و دافع فساد اخلاطه و جهت قرحه سیماری بول و بول الدم نافع دانسته اند و قدر قسم درم آن تب لوزه و بلغم لزج در بدن احداث نماید و قسم سوم را هلین و دافع فساد مفر گفته اند.

* فصل الثاء مع الهاء *

* **تهکار** بفتح تاء و خفاء هاء و کاف و الف و راء و همزه اسم دوا مندی است و در بیتکاله کثیر الوجود * **ماهیت** آن درختی است تا بیک قامت و زیاده بران و شاخهای آن پراکنده و برانها گرهها و بر سر گرهی یک دو شاخ و باریک و برانها بر گهای کوچک پهن و بی تشریف از بزرگ معترض الورق بزرگتر و طعم آن تلخ با اندک عقومتی و کل آن کوچک با ساقی باریک بلند سفید رنگ و بعد خشک شدن ساقی باریک از آن ظاهر میگردد و بر سر آن بر گهای ریزه زرد و در وسط آن تارهای باریک سفید رنگ * **طبیعت** آن نا آخرد و گرم و خشک و گرمی آن زیاده بر خشکی * **افعال** و خواص آن خوردن در سه درم از بزرگ آن با اندک زنجبیل تازه که بهندی ادرک نامند درم ها نیمه و چوب بسته جهت رفع تب بلغمی و اوجاع

اعضا خصوصاً دست و پا که بعد از خوردن بنشینند تا عرق آید و عرق خشک گردد و بخور آن که آنرا در ظرف فرو بسته بختند بکبرند جهت رجوع اعضا و امتزاج آنها نافع

* فصل الالباء مع البیاض المثنائة المختلئة *

* تبیین * بکسر تا و سکون یا عذنه تختانه و تون بغاری انجیر نامند * ما هیئت آن بوی دبستانی و گرمی میباشند و مرکب نر و ماده و سفید و سیاه و بوی آن غیر حمز است و حمیز را بهندی کولر نامند و در حرف البیض بیان حمیز انشاء الله تعالی مضاف آمد و درخت انجیر متوسط در ریزی و کوچکی و بزرگی آن عریض و ضامه های آن شیرداز و بزرگ آنرا چون بشکند از بیخ آن نیز شیر بر می آید و درخت آن کل نکرد و دوسری بنده و اختلاف درختهای دیگر و شیر آن بیروخته بشامه های آن و بزرگ پستانی از بزرگ بری آن هر یک در شاخهای گرمی آن بر روی سنگها متبسم میباشند و شیر آن انبوه و کوچکی از دبستانی و انجیر شامی سیاه و بسیار بزرگ میشود و بهترین انجیر شیرین شاد آب آنها است و خوراکی و سفید باشد و بخور آن سیاه و سفید آن جهت اکل و میاه آن جهت دوا بهتر و انساب است و انجیری که پیش از بزرگ و یا بزرگ برآمده باشد لمشاید سفید و در اجتناب از خوردن آن اولی تر است و گویند که چون قنار انجیر بر دل آب و نمک شامه بکند آنرا پس برآورده بشامه انجیر ازان شیرین مگرد * طبیعت آن در اول گرم و در دوم سرد و در بعضی در دوم نیز گرم گفته اند و بوی آن گرم و از دبستانی و در طوبیت کمتر * افعال و خواص تازه آن ملطف و محلل و جالی قوی و صرع و فالج را دفع و کثیر العال را ترازی میوه ها و سریع الانحناء و مسکن جوارح و تشنگی و معرق و ملین طبع و سهل برفق و کاسر قوت غضب و مرید دل و مسکن بدن خصوصاً چون چغل صباح باقانی انیسون تناول نمایند و جهت خفشان و زرد و مرده و دود سینه و خشونت قصبه و ریه و تقویت کبد و رفع سله و دررم طحال و بواسیر و مزال کرده و غسل البول و تقطیر آن و رفع اوزام و دفا میل و با بادام و بنه جهت اصلاح بدن های ضعیف و زنده کردن عقل و جوهر دماغ و با مغز کردن کان جهت امان از مسموم قتل و باسد آب نایب مناسب تقریباتی و با مغز قویم و یک انگ و نیم پودر ارمینی مسهل اخلاط غلیظه و چون ناشناخته و زنده مجاری غل ارا کشاده نماید و بولون و افریه سازد و خوردن آن بهش از طعام قلیل بظان نماید و با مری مغزی خلط باغی است از محل و رجوع بر طبع مکرر و آید مکنجین بالای آن بنوشند و انجیر خشک در دوم گرم و در اول سرد و ملطف و در جمیع افعال ضعیفتر از تازه آن و معطش و ثقیل و ملین طبع و دافع مواد غصنه بطرف جلد و اولها اکثر آن مولد هبش است و جهت فالج و امراض رطبه و سردی و رجوع ظهور و تقطیر البول نافع و منعظ است بمسبب گرم کردن آن کرده و امراض ابراس آشامیدن نیز و خشک آن نیز جهت صرع و تقویت دماغ و ذر و در خشک آن محقق قروح سزه الاندن قطره آب مطبوخ آن با کف خردل جهت طنین و خارش گوش العین اکثر آن قطار لب آن با غسل جهت غشاء و رطب و امتدادی نزول آب و غلط طبقات و آب برک آن جهت جرب و خشونت اجفان الفم و الحلق و زهره و آب طبع آن جهت رفع اوزام عضله لسان و قصبه زنده و آشامیدن آب مطبوخ آن با حله و غسل که طبع نمایند تا مانند لعوق گردد جهت تصفیه سینه و ریه و بازو قای خشک جهت تنقیه فم و سینه و مرده کهنه و اوجاع مزمنه ریه اعضاء الغده باسد آب و انیسون جهت رفع ریا و وسد و طحال و با مغز کردن کان جهت معتاد بن بقولنج و صاحبان بیوست طبع و با قرطم مقدار یک انگ و نیم نظرون جهت طلاق نمودن بظان و دل ستر و شراب آن و حفته با آب مطبوخ آن جهت متص رجوع انجیر را در سر که انگوری تند نه روز بخیمسانند و هر روز پنج عدد آنرا با قندری سر که آن بنوشند و بعضی را کوبند و بنه های ریاضی و سکنجین و بهج کبر قوما نمایند جهت تعاقیل و رم طحال مجرب و محال

نخام آن نیز همین اثر دارد و چون انجیر را با مایه آن مغز گردان گوید روزی بیست منقال آنرا بشو و زنده با نیامی
 محرک باه و منعظ است و اخلاق یطن نماید و جهت کزیدن عقرب و سایر سموم مجرب دانسته اند و شراب آن جهت
 نفردن مؤمن و تقویت حد و تنقیه کرده و مانند انجیر بری در جمیع افعال قویتر و ضابطه کوبیده آن بتهائی و با آرد
 کند م و با جوی و با ابرسا و نظرون یا بپوره جهت تحلیل اورام و با کوش و سایر اورام صلبه و تحلیل خنازیر و ثایل و تعفن
 عصب و آثار سینه جلد که خیلان نامند و بهی و تحلیل اورام غلیظه و ارجاع معاصر و نقرش و با خمیر ناخته و یا خمیر
 مایه جهت انفاج دما میل و با زاج جهت قروح ساقی و مائله و با بوره ارجی جهت بهق و امثال آن و با پوست انار جهت
 دایخس و مطبوخ آن با شراب که افستین و آرد جو کوبین و داخل کرده باشند جهت حبس که عظم ممل و اورام و ریا
 آفت نافع و تکمیل بخت آن یا آرد جو جهت تسکین اوجاع و سوخته آن با زیت در سفید کردن دندان و بیدیل و مقوی
 لثه و نافع نیز الفم و بهی قروح و آثار جلد و سیه کننده موی و جهت و منظار یا راهل خون و با موم و روغن زیت
 جهت شفا قی که از زخمها بهم رسیده باشد و با سرکه و زردی تخم مرغ کرم کرده جهت امراض مقعد و رحقه آن با آب
 مطبوخ شل آب جهت خفص و حمل و سرشته آن با عسل یا با زاج و شمی جهت تنقیه قروح و جروح و رطوبات فاسد
 و قطع لزج الفم آن را انجیر نارس بسردی مائل و لبن آن زیاده و با حاد فخر صا بری و کوفی آن محلل و جاذب و با
 تر با بخت و ضابطه کوبیده آن جهت خنازیر و تعفن عصب و با سرکه و نمک جهت قروح و طبع و با عسل جهت کزیدن سگ دیواله و
 با کرم سله جهت کزیدن این عرس و ملای آن با برک خشخاش جهت اخراج استخوان شکسته و زنده شده و چون یکدانه
 انجیر نخام را با کوشی که بسیار سخت باشد مانند گوشت کاه و او را حل آن بپزند بزودی مهر آرد اند و چون در دگر هر سه
 اند از نمد کوشتهای آنرا بزودی مهر آرد اند و شایه های تازه آنرا نیز همین اثر است و ضمیر آن بسیار گرم و تند و جالی
 و مفرح و سهیل قوی و خطرناک خصوصا شیروری آن بر مانند انفعه منجید کنند و هر دانه و رقیق کنند و هر منجمد است و انکسار
 آن جهت نزول آب و سنون آن بدستور و چون به بنه آلوده و زردی دندان موجب و با دسور راخ دندان گرم خورده
 گدازد با عت تسکین در دانه است و آتشامیل آن با مغز بیلد ام سائیل و ملین یطن و زائل کنند و صلابت رحم با خطر و
 عصب دانه یا به جهت قلع ثایل و با حاد جهت نقرش و با آرد جو جالی جرب متقروح و غیر متقروح و قروح و کلف و بهق
 بر و ملای آن جهت کزیدن زنبور و سایر حشرات و سگ دیواله و تنقیه آثار جلد و بردن گوشت زائد و حمل آن با زردی
 تخم مرغ و کثیرا جهت منع قروح آن و برای تنقیه رحم و ادرار طم و اخراج جنین نافع و معطر و شایه های بری آن در
 هنگام مرگ برک نائم مقام لبس آنست و در افعال قریب بدن و حرکت دادن ماء الجنین را بپوب انجیر بیکه پوست آنرا
 تازه جلد کرده سر آنرا کوبیده باشند معین بر اطلاق آنست و ضابطه کوبیده آن جهت التیام جراحات و یا سرکه جهت
 تقش جلد و طبع آن جهت تقویت استخوان کوفت یافته و ملای آن با آب جهت منع ریختن موی و چون بر موضع کزیده
 سگ آرد کند مپاشند و برک انجیر تازه را گرم کرده بپزند و رج آنرا تسکین دهد و بتکرار استعمال زخم آن التیام یابد
 و عصاره برک تازه آن بسیار گرم و مفرح جلد و مقوی افواه و عروق مقعد و جهت قلع ثایل و خیلان و سهیل نمودن شکم
 قاع و خالی از غایله نیست و سایر اجزای آنرا فی الحمله نفی در صرع و جنون و هواس است و ضمیر آن قویتر و انجیر مضر محرک
 و معد و ضعیف است خصوصا تر آن و مضر استان خصوصا اکثرا و قارل آن و مصلح خشک آن گردان و معتد و انیسون و مصلح

تر آن سنگین و در بعضی آن چ ویده و ویدل آن در دونه شش مغز و مغز و مقل از شربت از خشک آن ماهی منقالت و از
تازه آن تابکر طالع است و اشره و لعوق و ماء التبن و منخل و مطبوخ و در قرابادین ذکر یافت
* تیمو * بکسر اول و سکون یا مثلاً تستانیه و فتح و زوال و جهم * ماهیت آن کوپند پوست درختی است شبیه پیوسته
درخت چنار و کوپند پوست درخت لسان العضا فی بلاد خطا است و ظاهر اطلال یسفر باشد و آنچه به تحقیق پیوسته سیرطان سیر
است بلکه پوست درخت لسان العضا فی بعضی درختی است و بلغتی دیگر کلاً کوره کوپند * طبیعت آن
نامند و پوست آنرا کره کاجهال و چهل بلغت مندی بمعنی پوست درخت است و بلغتی دیگر کلاً کوره کوپند * طبیعت آن
در آخر دوم سرد و خشک و بعضی در آخر دوم گرم و خشک گفته اند و قابض و بسیار تلخ * افعال و خواص آن جهت
در سرد و درد دندان و تقویت لثه و نزله رطوبی و رعاف و نفور آن جهت بر اسیر خونی و اسهال مزمن و تحلیل اوارم رخوه
و شقاق مقعد و نزف الدم جراحات و سیلان رحم و حیض و ضاد آن با سر که جهت درد سرد و تحلیل اوارم رخوه و سوزن
آن جهت درد دندان و تقویت لثه و نزله رطوبی و نفور آن جهت بر اسیر خونی و اسهال مزمن و تحلیل اوارم رخوه و سوزن
حسب الانزله منقال آن با یکمقال نبلو فرجهت حبس اسهال بواسیر و غیر آن و اسهال الدم مجرب و سفوف آن با درخ
ماست چکیده و ریوب قابضه مانند رب حبس لاس جهت اسهال مزمن بارد بواسیر و قطع خون بواسیر نافع و کوپند جهت
بر اسیر خونی استعمال آن نافع است بلین طریق که هفت منقال آن را نرم صلاهی نموده و با روغن بادام شیرین چرب
کرده حب سازند و پنج روز متوالی آن حبها را بنیل و زاول یک منقال روز دوم یکمقال و یکد انگ روز سوم
یکمقال و دو انگ و همچنین هر روز یکد انگ بیفزایند که تا پنج روز تمام خورده شود و غل اوزی یک مرتبه بوقت ظهر
چلا و باز زرده تخم مرغ نیمبرشت و روز پنجم مسکه نازک و با چلا و نفور و جهت رعاف اندکی سرده در بینی نفوخ نمایند
و قدری سرده با کلاب و صندل و کافور بر پیشانی ضماد نمایند و جهت نفی الدم یک منقال آنرا با مدل آن لیسیم و یل
نمایند و جهت منع سیلان خون جراحات نرم سرده بر آن بپاشند و جهت حبس اسهال د موی نجم منقال آنرا با شیر تخم
نفره مغش بریان کرده و بپاشند و فرزجه آن جهت قطع سیلان رحم و حیض مقید مضر سفوف و مسرورین و عطش و مورث
التهاب احشای با بر آنکه گرم دانسته اند و منصل آن کبر و ریوب فواکه و بزرقطونا و روغن بادام شیرین معاد از شربت آن
تا یک منقال است و جوارش و حب و سفوف و نرم آن در قرابادین ذکر یافت *

* باب چهارم در بیان ادویه که حرف اول آنها ناء مثلثه است * فصل الثناء المثلثه مع الالف *
* انفسیا * بفتح ثا و الف و کسر نا و سکون سین مهمله و فتح باء مثلاً تستانیه و الف مشتق است از سه جزیره که اول دران
یافته و از آنجا اخذ نموده اند و آن جزیره را انافیس نامند و بعضی الف را حنیف مینمایند و لغت مغربی است و یونانی مراس
و ببریری اوربا س کوپند * ماهیت آن سمع نباتی است صاب سفید رنگ شبیه با نر ووت و تلخ و بسیار قتل و کیمه آن شبیه
براز بانه و کل آن سفید و تخم آن مانند انجیر و واندک عریض و در اطراف شعبهای آن اکلیلی و چتری مانند اکلیل و چتر
شیت و بیخ آن غلیظ و بسیار رتق و مثبت آن کوههای سخت و در تنگابن الموت چرن و بدیلمی تملی نامند و بیخ آنرا خراشیده
لبنی که از آن برمی آید بعد از انجماد میکورند و این صلب حاد میباشد و بعضی بیخ آنرا فشرده عصاره آنرا میکورند و این
اندک نرم حاد میباشد و بعضی مجموع بیخ و برگ و ساق آنرا فشرده عصاره آنرا میکورند و در ظرف سحابی خشک

مبناید زاین متغزل و صبر مائل به تهاوی میباشد و ضعیف القوة و باید کسی که اخراج دمعۀ آن مینماید لباس پوستین
 بهوش و صورت بدن خود را محاط نماید و باید بدین خود موم رزق غن بارد قابض بمالد و استنشاق روغن بنفشه نماید
 و آن روز گرم نباشد و مواظب بود زیرا که چون بصورت رسد بسبب حلتی که دارد متورم و متنفخ میگردد و کاه راعی
 می آورد و بدن آن شیب میکند که بپند صمغ سداب بری است و غیر آن است جهت آنکه سداب بری را صفات غیر آن است
 * طبیعت آن در عوم گرم و خشک و دمعۀ آن گرم تر تا چهارم و قوی تر بین سایر اجزای آنست و با رطوبت تفضلی گفته اند
 که بیس آن کمتر از حرارت آن است * **افعال و خواص آن** محلل و منضج و جاذب قوی از عمق بدن بظا مرجل و مقعی
 و مسهل بلغم غلیظ و جهت استرخای مفاصل بار دارد و در دپهل و بطلان اشتها و تحلیل ریا و تفتیح سدد و اداعا للعلب و اسقاط دانه
 بواسیر و قلع آثار و انضاج و التفجیر و دمل نافع و آشامیدن آن با ماء الحسل تا پنج قیراط مسهل بلغم غلیظ و صفا است و جهت
 در دپهل و بطلان شهوت طعام و استسقاء ملائ آن جهت رفع آثار و جل و کلف و بهی نافع و آشامیدن آن جهت دراعا للعلب
 و رویا نیدن موی در دپهل و زانو و قدم و نقوس و مفاصل و امثال آن و با موزن آن موم و کندن جهت کسنة الدم
 و اسقاط دانه بواسیر و قلع آثار و سیاهی و بنفشه و کبودی جل بشرط آنکه زیاده از دو ساعت نگذارند پس برداشته با آب
 چریا و با ماء الزماد گرم کرده بشویند و با عسل جهت جرب معتقح و پاک کردن جهت انقباض و درم صلب نافع و مقدر ارشیت
 از عصاره بیج آن تا پنج قیراط و از لبن آن تا نیم منقال مضر حلق و معده و مقروح مصلح آن کثیر و بیوسه بیج آن در افعاله
 مانند صمغ آن است و چون رنزه کرده در روغن زیتون یا روغن کاج و بجز شانه جهت تقویت عصب و درد مفاصل و آشامیدن
 آن با احساس و غیره جهت مبرودین و مغلوجین بغایت نافع و در رویانیدن موی مانند آن و وائی نیست و تحقیق بدان
 جهت عرق النساء و ضماد سائید: آن پلارد جو جهت لیم مقطوع و اوجاع صدر و بعدش ماه قوت بیج آن ضعیف میگردد
 و مقدر ارشیت از بیوسه بیج و جرم آن تانه قیراط بدل آن در انداخت شعور حرف با بلی و مضر مثانه و آلات بول و مصلح
 آن حب الاس و بلوط و اکندران و مورت ورم زبان و حلق و معده و ضیق النفس و غشی و احتباس بول و کرمی بسیار و شوره
 تدبیر آن کش کردن و شیر تازه و لعاب بز و قطونا و مسکه کا و ماء الشعیر سرد کرده آشامیدن و غرغره و روغن کل و نشستن
 در آب سرد اگر تشنج بهم نرسیده باشد گفته اند تخم سداب مصلح آن است با الحامیه و گویند چون گیاه و ساق آنرا
 داخل اغلیه کنند بر تبه احدی از حرارت کند که در زمستان محتاج به پوش نباشند و دیگر خسار را سرح کردند جهت
 اکثر امراض بارده رحم نافع است
 * **فصل فی خواص و افعاله** * ماهیت آن جرم چیزهای افشرده است و قوت آن متوسط
 * **تجیر** * بفتح تا و کسر تجیر و سکون باء مثناة تحتانیه و راء همزه * ماهیت آن جرم چیزهای افشرده است و قوت آن متوسط
 ما بین آب لطیف و جرم کثیف آن چیزی است و از مطلق تجیر مراد لای آب انکور است و لای هر چیز را نیز تجیر گویند * طبیعت
 آن قابض * **افعال و خواص آن** ضماد آن با نمک جهت ورم حار و ررم پستان و حقنه بطبیع آن جهت قرحه امعا
 و اسهال مزمن و منع سیلان رطوبات مزمنه حویه و همچنین جلوس در آن و دانه انکور یکده در تجیر مانده باشد قابض و نیکو
 است از برای معده چون بر آن کرده مانند سویی سائید یا شانه جهت قرحه امعا و اسهال مزمن و تقویت معده مسترخیه
 نافع و ضماد تجیر عصاره سرشته با سرکه جهت تحلیل جرم و ورم کبد مفید *
 * **فصل فی خواص و افعاله** * نان خورد کرده است که در آب کوشش و بخته تناول نمایند و شامل است نیز نان خورد کرده و آنچه را که در روغن

بخور که تلخ مزاج بنسک و شور و از هر طرفی مقل از نیم شیر و یا زیاد باشد و سه چهار ساعت کامل در آن نگاه دارند در جائیکه
مربیان نرسد تا منجمد گردد پس بر آورده سر ظرف را کشوده ازان بر آورده تناول نمایند *

* تلخ صینی * معرب از تلخ چینی است * ماهیت آن رطوبتی است منجمد مانند برف شبیه بنسک در پانی که
از میند آرزند و این بیطار گفته که زهر حیرا سیوس است و در اسیوس ذکر یافت * طبیعت آن سرد خشک * افعال و
خواص آن جهت جلا بیاض عین و غلظت بصر و فساد آن بر بدن جهت تب دق نافع و این اسم را بر بار و نیز استعمال میکنند
* ثلثان * عنب الثعلب است

* انیس * بفتح ناء مثلثه و میم و الف و هم لغت عربی است میر عین مؤن نوشته که در تنگابن زرا را ش و در مازندران
باز میل نامند * ماهیت آن نباتی است شبیه بکنند و کونا تر از ان و ماتی آن باریک و بی کره و غیر مجوف و خوشه آن
شبیه با رزن و طعم آن شیرین * طبیعت آن در درم کرم و در اول خشک * افعال و خواص آن آشامیدن
آن محلل ریاح و مفتح سینه و دماغ و تازان جهت اورام چشم و منع ریختن مواد بصری آن و استحاله معرق مغسول
آن جهت جلا بیاض و تقویت اشعار عین و رویانیدن آن و زایل بیاض چشم نافع مضر کرده مصلح آن کثیرا مقدار
شربت آن تا پنج مثقال بدل آن خوردنی است

* ثمره الاثل * بخارسی با رکز و کزبار و بیهندی چھوٹی مائین نامند * ماهیت آن بار نوع کوچک کز است که عذبه
نامند بقدر نفوذی و از ان بزرگتر و غره و مثلث * طبیعت آن در درم سرد و رسوم خشک * افعال و خواص آن
قباض و قاطع نفوذ الدم و نفث الدم و مقوی احشا و آب طبیعت آن که یک اوقیه آن را در دو رطل آب بجوشانند تا بنصف رسد
منقی رطوبات هفده اطل و جهت کزیدن رتبه از نوع جرب و طب و یا شکر جهت ربو و سال و ضعف جگر و احشاز زردی رخساره
و رطوبات رحم و زکله و حکه و امراض مقبله و ترویح رطبه شراب و طلاء نافع و مضغه آن جهت ناکل دندان و استحکام لثه مفید
و چون یک شهاب نرود در آب بنجیسانند در افعال مانند مطبوخ آنست و نظیر آن مغزی اجمان و رادع مواد مانع قبول آفات و
مقوی بصر و جهت دفعه و سلاق و جرب بغیا و مغزی خاصه که در کلاب خسانده باشند و جرم آن جهت نفث الدم و
جراثیم شش و ایمال گهنة و سبلان مراد و نفوذ الدم اغیار و برشته آن در جوف کل سرشوی گرفته جهت اسهال مجرب
ذرر آن جهت بردن گوشت زائد و قطع خون جراثیم و طلائی آن جهت نبکوئی رنگ رخسار و صاف نمودن بشرة و حمو
آن جهت تبخیر رطوبات رحم و فساد بخته آن با آب و سرکه جهت سبز زردچون آنرا با صندل و افستون بجوشانند و آب
آنرا با شکر بقوام آورند آشامیدن آن جهت تحلیل سبز زردچون است و جهت تقویت اشتها و اعصاب و رفع اعیاب
مغص و تنقیه رطوبات ناسه و معده و تقویت آن بغایت مؤثر مضر مصلح آن در قبول آن ماز و یا شخم انار و بوزن آن مقدار
شربت از جرم آن نادر و منقال و کوبند تا چهار درم است

* ثمره الاطراف * بخارسی کزبار و معرب آن کزمازج است و بیهندی بری مائین نامند * ماهیت آن ثمر درخت کز است
مثلث شکل بزرگتر از عذبه که ثمر اثل است که ذکر یافت در افعال مانند آن و خالی از حرارت لطیفه و جلا و تقطیع نیست
* ثمنش * بضم ناء مثلثه و سکون میم و ضم نون و سکون شین معجمه یونانی نباتی است که مابین شجر و حشیش باشد

* فصل الثناء مع الواو *

* **لوم** * بضم لا و سکون واو و مهم بغار یعنی عروق و نهنگی لیس کوبند * **ما هیئت** * آن بری و پسمانی و جلی می باشد بر
 آنرا بیونانی استقورد بون و عربی عدم الیه نامند و در حرف الا نف مذکور شد و پستانی آن در قسم می باشد یکی بسیار بداند
 یعنی چند دانه بهم متصل و یکی منحصر بر یک دانه و نقل نیاز کو چکی را این نسبت بآن کمتر است و جلی آنرا بغار می موسر
 نامند و مرکب آن عروص مانند فکس دکل آن بخش و بیع آن یک دانه نقل رباز کو چکی و بسیار بزرگتر از بونستانی و در بون
 فی الجمله سبیه بدان و بهتر از همه پستانی مشهور بزرگ دانه آنست و جلی آن از جهت متخل نمودن بهتر و بون متخل
 این قسم کم مستعمل و تازه همه اقسام بهتر از کهنه نوعی دیگر مرکب میان ثوم و کراث است که آنرا کراثی نامند * **طبیعت**
 آن در سوم گرم و خشک و بارطوبت و فضیله و حرارت و شبهه بصراست غریزی است و بری آن در چهارم گرم و خشک
 * **افعال** و خواص آن متخل و جالی و مفتوح و مختلف رطوبات معده و مفاصل و رقیق کننده خون و مل و بریل و حیض
 و عرق و با قوت تر با قوت و مفرج جلد و خوردن آن با مرعات زمان و مزاج و حلل اعتدال حافظ صحت مزاج و دافع مغرب
 آیهای مختلف و هوای و آب و تعفن خصوصا با سرکه آن وجهت تصفیه خلق و صورت و بر وضو و التمس و نسیان و نالی
 و لغوه و رخش و اکثر امراض عصبانی و اوجاع مفاصل و عرق النساء و نفوس و وجع و رک و امثال اینها قطع اخلاط غایظه
 و سبب زود نفع ریاح تیه که و قولنج ریخی و زلوی در خلق مانده و اقسام گرم معده و حب القرع و در مطبوخین محرک باهر
 مولد فی و در محرورین مجفف آن و معطش و جهت تهی کهنه و قروح شش و درد معده و رفع تشنگی که از بلغم و سله
 ما ساریا باشد و تقطیر ابول و تبکوی رنگ رخسار و تلطیف غذای غلیظ و تحلیل اورام و حصاة کرده و کزیدن مار و
 سائر موام و مگد دیوانه کزیده و در تبلا و شراب جهت سم انبی و مد امت اکل آن باعث سقوط موی سفید و زردین
 موی سیاه و نا الجیر و سلب و با مغز کردن و قویتر از فاذر و مطبوخ آن با زیره و برک صنوبر جهت تعویذ بدان و
 با شیر کوهی بختنه و باروغن کا و ناز و بریان کرده و با عمل شیرین نموده حلوا ساخته در تحریک باه و انعاظ بیعیل و باطیم
 و در لجه جلی جهت قتل موش و شبان که بغار سی رشک نامند مغیل الفار و اکاران و عدم مراعات مزاج و حسن و فصل صلع
 و مصرق خون و مفر چشم و شش و بواسیر و زنان حامله و صاحبان زحیر و خنازیر و مولد صغرای بسیار تند و مضع باهر
 مهیج امراض نائیه مصلح آن بختن آن است در آب با قلیلی نمک و اضافه نمودن روغن بادام و باروغن کوه و استعمال آن
 با گنیز و شکنجه بین و آب انار و شر شیرین و امثال اینها و اکتحال با آب آن جهت کمنه اللدم و غرغره با موه که متخل آن یعنی
 پرورده در آن جهت اخراج زلود در حلق مانده و ذبحه و مضغه بطبیعی آن با کدو رجعت در دانه آن بارد و تاکی آن و
 قویت لبه و بدستور رنگامی آشتن آب مطبوخ آن با چوب صنوبر و کندر و در دمان جهت وجع اسنان حادث از برودت و احتقان
 بدان جهت عرق النساء و مالیدن مشوس آن بر دندان جهت تسکین وجع ریخی و رطوبتی آن مفید و طلای آن با عمل
 جهت بلور و تو با قروح رطبه و موبوسه آن و بهق و جرب و لیکن مفرح کننده جلد است و با برک انجیر ساه و زردیه جهت
 کزیدن این عرس و با چند روغن زیتون جهت چنه بسم عقرب و مار و مگد دیوانه و کل سموم و رفع اذیت آنها و بدستور
 با عمل یا سرکه جهت تحلیل رطوبات غلیظه و رم اعضا و صفا د بختنه آن با شیر جهت کشودن و بیله و مل و تصفیه حرق
 آن با عمل جهت از آله خون منجمد در تحت پلک چشم و باروغن بان جهت داء العلب و باروغن کا و جهت سحج افع و خوردن
 آن در روغن بریان کرده و ملا کردن جرم آن و باروغن آن و با آن مرد و جهت تجفیف قروح رطبه و مردن همین روغنیکه

مکرر بر درن جوشانیدن با شنگ جهت جود خون در اطراف بدن و شفا فیکه از ورودت بهم رسین و باطل و جهت وجع
مفاصل و قولنج بلغمی و سسج حادث از خلط نازج هر با و طلاء از خارج و طلاء رماد آن با غسل جهمی بهی و برص و داء الثعلب
و کتة الکدم و جرب و جلوس در طبخ برک و ساق آن جهت ادرار و بول و رفع احتباس حیض و اخراج مشیمه و بدستور
قد من بدن و لیکن این ضعیف است نسبت بآن و طلاء آن بانوشادر جهت برص و بهی و بازفت جهت داء خس و خشونت
باخن و کجی آن و طبخ آن کشند و شیش و خائیدن برک آن و بعد از آن مضمضه بتبیل و شانی زائل کنند و رائحة آن است
و گفته اند اگر جهت فالج تا چهل روز هر روز در ست خام آنرا بلع نمایند بدین طریق که روز اول یکدانه و روز دوم دودانه
و روز سوم سه دانه همچنین تا چهل روز که روز چهارم چهل دانه شود و باز یکدانه و روزی یکدانه که نماید تا بر و زشتا دم
باز یکدانه رسد در بین انشاء الله تعالی زائل گردد و محتاج بدوائی دیگر نکود و چون بلاد در ارض زمین دفن نمایند تا
پوسید و گردد در انجا میرا غرس نمایند تا قوت گیرد پس بر آورده آنرا معجون سازند تقویت عظیم بخشد و موی ریش مغیل
شد و سیاه و روید و تریاق النوم و منافع آن و دمن و متخل و معجون آن در قرابادین ذکر یافت *

* **ثومون** * بضم ثاء مثلنه و سکون و ا و رضم میم و سکون و ا و نون و فارسی تخم زرد آب و برکی صفرا دوی نامند
* **ماهیت آن** * تخمی است شبیه تخمه منبت آن جا های سایه کیه آن شیه بسد آب و برک آن در از توازان و کل آن سفید
و تخم آن تلخ و تند و ریز و کوبند و ترب زرد بیخ آن است و دوا فعال مشابه خربق * **طبیعت آن** * در سوم گرم و خشک
* **افعال و خواص آن** * معق و مسهل اخلاط غلیظه و اقسام گرم معده و مخرج جنین و مل و بول و حیض و متخلل و ارام
بارد و مقدر و شربت آن نیمه گرم مصلح آن کثیرا و کشیز است *

* فصل الثناء مع الیاء المثناة التحبب لیه *

* **نیل** * بکسر ناء و سکون یا و لام لغت عربی تخم و تخمه و خومه و برکی بیلان افردی و در تنکا بن کرک جرواش و فارسی
بهی کیه نامند و کوبند که آن نوعی از حشفت است * **ماهیت آن** * اصناف است صنفی کیه می است که در کنار آبها و راه
وزمینهای نعلک میروید و مغروش بر روی زمین و مخصوص بزمانی نیمت و شاخهای آن دراز و باریک و با کوهها و بند های
بسیار و برک آن بسیار و ریزه و سرهای آن تل و اندک صلب مانند صغیر و بر و سر و کوهی و بندی رسته و کل آن مابین سوخی
و سفیدی و طعم کیه آن بی مزه و بیخ آن مادام که تر و تازه است آنرا میخورند و طعم آن شیرین بی مزه و باندک حرافت
و قبض و دواب آنرا میخورند و طعم کیه های آن شیرین تر و صفت دیگر برک های آن عریض و نرم و چون دواب آنرا میخورند
میبرند و منبت آن گفته اند در بابل بسیار است و در راهها میروید و صفت دیگر برک آن مانند لبلاب و کل آن خوشبو و شیرین
آن کوچک و عروق آن پنج شاخ بشمار ای انگشتی و نازک و بد بو * **طبیعت صنف اول** آن در اول سرد و خشک و با قوت
قبض و کوبند معتدل است و بیخ آن لذت و لطیف * **افعال و خواص آن** * آشامیدن طبع آن جهت مغص و قروح مثانه و
سر البول و طبع بیخ آن جهت تقویت سنگ کرد و قروح مثانه و آب کیه آن از نیم رطل تا یک رطل جهت رفع سموم اقسام
مارما و سگ دیوانه کزید و حرقت البول و احتباس آن و تقویت حصاة و قیهای حار و سل بغایت مجرب و صفا دهنده آن جهت
النبام جراثیمهای تازه و مادام که خون آلود باشد و کزیدن هوا و صفا دهنده حشیش آن جهت ارام حاره و منع نزلات
و صفا دهنده اکثر آن جهت قطع خون بواسیر و تحلیل اورام و تحقیق قروح بغایت نافع و مل و بول و صنف دوم عصاره آن

با ادویه مناسبه مانند شراب یا عمل هر دو و مساوی نصف آن مروثب آن فلفل و یوزن هر دو کند و چون طبع نما بیند جهت علل چشم و تحلیل مواد آن و تقسیم آن بغایت مد ربول و جهت قطع قوی و اسهال و ریختن مواد بمحل و احشای و تقویت حصه کرده و مثانه و قروح آن مفید و قسم سوم آن را چون در ظرف زجاجی بر آتش ملایم بسوزانند و در ظرف مس بمایند ضماد آنرا جهت قطع خون بواسیر مجرب شمرده اند و گویند زیاده بر سه مرتبه احتیاج نمیشود که هر مرتبه نیم درم آرد اما نند و ضماد تازه آن با روغن کل بغایت ملین و منضج و مصلح است *

* **باب پنجم در بیان ادویه که حرف اول آنها جیم است** * فصل اول الجیم مع الالف *
 * **جبار المنهر** * بفتح جیم و الف و ضم راء همزه و الف و لام و فتح فون و سکون و هاء و راء همزه بمعنی همشایه لهر است جهت آنکه نبات آن مقارقت از آنها را آب نمیکند و در جافای خشک نمیدرید * **ماهیت آن** نباتی است شبیه بدلیون و بر برگ آن بر بالای آب میباشد شبیه به برگ چغندر و مغز و پیچ آن خشن و طعم آن با اندک تلخی و بی اثر و شیر * **طبیعت** آن سرد و خشک و در دوم * **افعال** و خواص آن جهت حبس اسهال و خون و قطع هشاش شراب و بجهت تحلیل ارام و التهام قروح تازه و خشک و اوارام حاره و قروح خمیده و عنقه ساعنه و جکه طلا و زخماد ارد و در رانایع و مانع معی آنها است و بطریق مردم نیز استعمال آن سودمند و مضر عصب مصلح آن شکر فلفل آرد و در مقام

* **جیم پهل** * بفتح جیم و الف و سکون میم و بواء عجمی و خفاء و اولام اسم ثمر مندی است و در بنگاله مشهور و بسفیری انبه * **ماهیت آن** ثمر درختی است فی الجمله شبیه بامرود و در صنف میباشد صنفی مع آن سفید و صنفی سرخ رنگ و بعد رسیدن هر دو شیرین و مانند امرود کوهی جنگلی جرم آن دانه دارد و در جوف آن قشعهای ریزه بسیار نقد و تقسیم مروار و مفید سفید و از سرخ سرخ رنگ و اندک صلب و شکل صنف مندی آن صراحی مانند نوع امرود کوچکی که کلابی نامند و سرخ آن اکثر مد و در فصل کرما که موسم بارش مندی و بنگاله است ثمر بسیار می آورد و در فضل زمستان نیز بعضی اشجار ولیکن بو فور آن موسم نیست و در مندی و کهن بهتر از بنگاله میشود و لاکن بو فور بنگاله نیست و بهترین آن رسیدن باید * **شاداب** شیرین کم تقسیم آنست خصوصاً نوع سفید آن و درخت آن بزرگی درخت سیب و به و غیره و یوزن و برگ آن از برگ سیب اندک بلند تر و باخشونت و بی تشریف و چوب آن پوریخته شکنند و میباشد و قابل عمارت نیست و اهل هند از آن خلال میسازند و میسوزانند و درخت آن زود ثمر می آید و کهنه سال خورده آن کم ثمر میباشد و چون تنه آنرا ببرند از اطراف آن شاخها برآمده در یک دو سال باز ثمر میدهد * **طبیعت آن** گرم و تر و بارطوبت نرجه و قوت قابضه * **افعال** و خواص آن مفرح و مقوی قلب و معد و ملین طبع در اینند پس قابض و مد ربول و حابس اسهال خصوصاً که با پوست و تقسیم آنرا خشو رند و نیمس آن قابض تر و چون پوست درخت نونال آنرا که هنوز بثمر نیامده باشد مقل ارد و سه منقال آنرا شب در قلدری آب بنمیسانند و صبح مالیده صاف کرده اندکی شکر داخل کرده تا سه چهار روز هر روز تازه بخیسایند و بنوشند در حبس اسهال و رطوبی مجرب است **المضار** مضر میز و دین و مرطوبین و صاحبان قولنج و مصلع و محرک نرله و اخلاط ساکنه و مویج آنها و نفخ و ریاح و قراقر و باعث حمیات در ابدان مستعد خصوصاً آنرا و آن و مضغه یا برگ مطبوخ آن جهت تقویت لثه و استحکام دندان متحرک نافع و مسکن درد آن *

* **جیم کهاس** * بفتح جیم عجمی و الف و سکون میم و فتح کاف عجمی و خفای ها و الف و سین همزه لنت و ندی و بنگاله است

* ماهیت آن گیاهی است که در هفت و نیکاله بسیار در جاهای نم ناک در موهن برسات میروید و با ساقهای بلند بقلر
 ذرع و زیاد و کمتر از آن دو عدل و یاز یا ده بر سه ساقی سه برگ پیوسته بهم با بر ریت وحدت و ربع آن سفید بقلر
 پیاز کوچک با حدت و بر ریت و کل آن شبیه بیرکی عریض طرف پائین آن به پیمیل و از جانب به پیمیل کی میلی مخروطی
 شکل روئیده و زیر کل آن کرمی صراحی شکل و بنی باریک سفید و کل آن نهایت بد بو میوه * طبیعت آن گرم و
 طبع * افعال و خواص آن خوردن ساق برگ بخته آن جهت امتساق و ربع آن با نخل که سائید و حبوب بندند
 هر حبیبی بقلر و نعلی و نخودی سه چهار حب آن جهت حبس قی و در مضمه که بند نشود و گذاشتن مقل از نخودی و یا با قلائی
 از آن به در جوف قدری از موی بخته که بهندی کیله نامند آن مقداری که بلغ توان نمود جهت تحلیل طحال چند روز متوالی
 که بعد از بلع بکل و لقمه برنج نرم بخته بی و روغن و بی تنگ بخورند و مجرب دانسته اند و چون مقداری بست و چهار توله که یکیم
 پا و آثار هندی باشد بهنج آنرا نرم موده در ظرف چینی کنند و بوزن آن روغن کاودا اخل آن نماید و خوب بر هم زدن
 پس آب لیموی که بهندی کاغذی نامند شانزده عدد داخل کرده خوب بر هم زنند و اگر آب لیمو کم شود که مانند موه
 و صما در قق نباشد آب چهار تن در لیموی دیگر داخل نمایند و در شب و با طرب چینی کرده در جای تنمک نگهدارند
 جهت التیام قروح خبیثه و ساعیه که بهندی که هر که و مانند که روز و مرتبه آنرا در جوف زخها پر کنند و بویای آن
 بطریق موه استعمال نمایند و اگر بعد التیام و جاق شدن خارش در موضع باقی ماند از تن همین بدن روغن میوز زائل
 کرد و در این روغن زیاد از یک هفت نمیساند و هفت و دم باز اگر احتیاج باقی باشد با بد که تچ بد نماید *

* جاسوس * بفتح جیم و الف و هم میم و سکون و او و سین و ممله بغار سی و همیشه و بهندی و بهینس نامند * ماهیت آن
 نوعی از کامصرائی است سیاه رنگ و بسیار زور آور و نصبت بکار اهلی و شاخهای آن بلند تر و قویتر و در هفت و نیکاله در
 هتف میباشد کبی صحرائی و این را بهینس نامند و دیگر جنگلی و این بسیار فوی و بزرگ و شاخهای آن بلند تر و قویتر از
 اهلی میباشد و این را ار که نامند و زور و قوت این بر تبه ایست که شیر و فیل را میکشد و شیر و روغن آن نصبت بشیر کا و چرب
 تر و غلیظ تر و خصر شیر جنگلی آن که ار نه گفته شد * طبیعت آن گرم و خشک و جنگلی آن گرم تر و خشک تر * افعال
 و خواص آن گوشت آن بسیار غلیظ و جهت اصحاب ریاضات و هزال کرده نافع و گوشت بچه شیر خوا و که در سه ماهه
 باشد و روم و کباب آن بسیار لذیذ و در ضرر و غلظت کمتر و در کرون موی آن و شاخ آن باعث طرد افاعی و خاکسترم
 آن محقق قروح و حکه گفته اند آشامیدن خاکستر کب آن مقرر است و مولد سودا و مضر درد مفاصل و امثال آن و عرق
 النساء و نقرس مصلح آن آب کامه و در چینی و ادویه ملطفه و مهر ایشان آن و بعد از آن سکنجبین آشامیدن و در سلامت از
 پوست جنگلی آن سیر میسازند بسیار خوب میشود *

* جاسون * بفتح اول و الف و هم میم و سکون و او و نون و بعضی بدن و او و فتح میم مینامند * ماهیت آن میوه هندی است
 درخت آن بسیار بزرگ بقلر و گردان رازان بزرگتر و برگ آن اندک باریک و بلند نایک شبر و سبز تر و شکوفه آن سفید و
 بسیار ریزه و میوه آن شبیه با نکور سیاه و اندک طولانی و بعضی بزرگتر از آن و رنگ ظاهر و باطن آن بنفش و باغی و صحرائی
 میباشد صحرائی ثمر آن کوچک و نیم آن بزرگ و کم آب و ترش و با عفو صت بسیار و باغی نیز در وصف است یکی ثمر آن
 بزرگ بالینه بسیار شاداب چاشن ارونیم آن کوچک و با عفو صت کمی و این را ای جامون نامند و به دم در اوصاف

من کوز بلین مرتبه نیست * **طبیعت** آن سرد در آخر دم و خشک و موم * **افعال** و خواص آن حابس
 ایال صفراوی و مقوی معد و کبد حارین و مطفی جلد دم و صرا و حرره و مضغه آن بجهت خنق و قلاع حار و استحکام
 لته و خوردن آن جهت حبس اقسام اسهالات و تسکین حرارت معد و کبد و جدت صفرا و تشنگی و تریک اشتها را به
 معرو و دین و جهت دیابیطس معین و ملاطی و نرم رسیده آن جهت داء الثعلب نافع و زربانده موی آنست در چمن مرتبه و
 نفور و بشهای باریک بیخ آن و بشهای باریک نازک آن بحد اورد و توله نیمه گرفته شب در آب خیمه ساینده صبح مالیده صافی
 نموده بپاشانند تا مدت بیست روز و یا چهار روز مغز تخم کهنه آن با مغز تخم کهنه انبه و ملیله بریان کرده جهت اسهال مزمن
 مجرب و در زردی یک خشک آن جهت استحکام لته مغذی و ناشنا خوردن آن مضر بسبب نوران آن صفرا را مضر معد و دیر
 هضم صلیح آن نه که آنرا آشفته و نعل بران پاشیده زمانی بگذارد پس تناول نمایند آشفته آنرا که آب آنرا
 گرفته صاف نموده قدری آب و نبات یا قند که طعم آنرا چاشنی را بگذارد و باقی ملاطیم طبع نمایند تا انگشت پیچ گردد در ایال مذکوره
 صافی نموده با قند ری نبات یا قند که طعم آنرا چاشنی را بگذارد و باقی ملاطیم طبع نمایند تا انگشت پیچ گردد در ایال مذکوره
 بهتر از اکل تر پیخته آن است و آن را با قند و در چون براده نموده در آب برک آن تربیت نمایند پس شسته استعمال کنند بهتر
 و سبک گردد و بعد یک جوش خورده با لای آن آید و اگر مکرر در آب برک آن تربیت نمایند پس شسته استعمال کنند بهتر
 است و خوردن این آمل با قند و در جهت تقویت اشتها و رفع اسهال مزمن و استسقا و بوسه و سیر و امثال اینها نافع و یک
 نوع آنرا کلاب جامون مینامند مخصوص بکاله است تمام در معد و کبد جای دیگر نمیشود و آن اندک مد و رو شیرین
 و بعضی اندک آید از خوشبو شبیه بوانه کلاب کوبیده در کلاب پرورده شده و در جوف بعضی یکله آنه و بعضی دودانه
 و بعضی سه دانه بهم پیوسته و مغز آن سبز رنگ و درخت این بزرگی درخت نوع اول نمی شود و اکثر بر آنکه می باشد و برگ
 های این نیز در طول و عرض از آن کمتر و اندک هر یک و نازک تر و سبز روشن * **طبیعت** آن معتدل مائل به برودت و بیوسه
 * **افعال** و خواص آن مفرح قلب و دماغ و مقوی معد و کبد حار و لافح است و تخم آن با عفو صفت و قابض و رادع *
 * **جوارس** * بفتح جیم و الف و فتح و اوسگون را و سین مهماتین معرب از کاف و رس فارسی است و آن نوع ریزه دخن
 است که بفارسی ارزن و بهندی باجرانامند و کنگی نوعی از آن است * **ماهیت** آن جوی است رنگ آن اغب و از ارزن
 ریزه تر و صاحب اختیار است نوشته که سه نوع است یک نوع رادخن و بفارسی ارزن و بشیرازی الم بفتح الف و ضم لام و میم
 و دیگری رادخن و بنال معجمه و بفارسی زرت بهاء معجمه گویند و نوع سوم راجا ورس که معرب کا ورس است و بشیرازی
 بنال نامند و اول متوسط در بزرگی و کوچکی و آنرا بهندی باجرانامند و نوع دوم را بهندی جوار و نوع سوم که از همه کوچکتر
 است بهندی کنگی گویند و نیز در معد و کبد یک نوع دیگری شود که از کنگی بزرگتر و زرد رنگ است و آنرا چینه نامند
 و دخن و زرد راجی خود مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی و برگ آن مانند جوارند که هر یک و در از تر از آن و
 خوشه آن نیز مانند خوشه جواردهای آن از آن ریزه تر و نرم تر و متراکم تر و بهترین آن زرد سنگین آن است * **طبیعت**
 آن در اول سرد و در آخر دم خشک و بعضی سرد و خشک در دم گفته اند * **افعال** و خواص آن لطیفتر از دخن و
 قابض و میخف و بی لذت و ردی الکیموس قلیل الغذاء یعنی خون صالح از آن کم متولد میماند و در هضم و چرم هضم گردد
 بدن را قوی گرداند و بار و غن و چربی غلظت آن بیشتر و خوردن مهر پیخته آن جهت التزای حجاب و انشقاق آن

و نزلات نافع و خوردن نان مطبوخ آن حایس ۱ سهال مراری و مد ربول و مسقط جنین و اکثرا آن مولد خون سوداوی و موزب سده و مصلح آن در غدهها و شکم و حلو اهای چوب و یا با شیر و یا با تخمه بختین و یا روغن خوردن و عصام رفتن و ماییدن و روغن بابر بدن و گند کرم کرده آن محل نفع معده و تهیجه و مدد و سرد هوا سیر و رفتن آن با شیر تازه و شید و جهت صاحبان خون زائد و رطوبت فاسد و جلوس برساند و آن بانک که در خرقة بسته باشند جهت بروز مقله و زپیچش و قتل محتبس در اما نافع و بدل آن در اضمه و شونیز و استعمال کهنه آن که یکسال بران گذشته باشد جائز نیست

* جاشیر * بفتح جیم و الف و ضم و او و کسر شین معجمه سکون یاء مننقه تختانیه بغا رسی جوا شیر و کوشیر و نیز بشیرازی جا حوشی نامند * ملاهیت آن صغی است بلد بطاهر آن مرغ تیره و باطن آن سفید و نبات آن راساق غلیظ و بلند ترا ز ذری و نرم و بز و چیزی سفید شبیه بپشم و برک آن شبیه ببرک انجیر مائل با سدره و مشرف به پنج تشریف و خشن و بسیار سبز و قبه آن شبیه بقبه شنب و کلی آن زرد و خشن و تخم آن سیاه و قریب بالیسون و خوشبو و تند و ساق آن کوتاه و غلیظ و نرم و مزغب بزغب سفید مانند خیارزه و بیرون آن سیاه و اندرون آن سفید و بهترین صمغ آن تیز بوی و عفرانی رنگ و طریق اخذ آن آنست که بیخ آنرا میشکافند و در هنگام ظهور ساق آن و حوالی آنرا خالی نموده برکی در زیر آن فرش مینمایند که صمغ آن در آن جمع گردد و چون خشک گردد از آن بر میدارند و نیز از ساق بیخ آن در هنگام ظهور کلی آن که بودن شمس در جزوا است بطریق مذکور صمغ اخذ مینمایند و نیز زعلات خوبی آن آنست که در هنگام ریزه شدن در سودن ریزه های آن سفید باشد و زیان را بکند و دینست بچمد و چون در مرکه و یا آب حن نمایند زود منحل گردد و بوی آن تند باشد و آنچه از ساق آن گیرند رنگ خشک کرده آن زرد و محلول آن در آب برنگ شیر باشد و این ضعیف العمل و غیر مستعمل است و مغشوش آن سبزه رنگ و غش باشتی و موم میکند * طبعیت آن کرم و خشک در سوسم و بعضی خشک در دودم گفته اند * اعمال و خواص آن محلل ریح و مفتح سده و مقوی اعصاب ضعیفه و ضعف اعصاب صحت قویه و ملین صلابات و جالی لزوجات و اساخ و با قوت تریاقیه و جهت امراض بارده بلغمیه خصر صاعصانیه و دماغیه مانند صاع و فالج و لقوه و صرع و ام الصببان و رعشه حادث از کثرت جماع و نزلات و کوفکی و تعقد عضل و درد مفاصل و درد یکه از صل مات بهم و هید و باشد و جگر و کسراستخوان و درد پهلوی و زنفالدم و سرده بلغمی نافع که نیم درهم آنرا به آب مرزنجوش بپاشانند و بران مواضع نیز تصاد نمایند و یکمقال آن جهت لزومیات دائره و استسقا و یرقان و تقطیر البول و جرب منانه و دفع رحم و ادرا و طب و قولنج ریحی و بلغمی و تعینت حصاة و رفع سوزم امراض الراس آشامیدن آن جهت صاع و صرع و ام الصببان و لقوه و رعشه و نزلات الصربه و اصله آشامیدن نیم مثقال آن با ماء القراطن یا شراب جهت ضرب و صدمه العین اکتال آن جهت نزول آب و تقویت حدت بصرا لذن قطور آن در کوش جهت رفع کرمی الاسنان مالیدن آن بر دندان و پر کردن در جوف دندان کرم خورده جهت تسکین وجع و منع تآکل آن الصدر آشامیدن آن جهت سرنه و درد پهلوی و لذت از بروزت زبید ستر و صما دبرک آن جهت در دیفلو اعضاء الغشاء آشامیدن عصاره آن با سرکه و طلا نمودن بدن جهت تحلیل سپروز چون ده مثقال آنرا در دوجره قصیر غنیمی افلا زنده و بعد از بیست روز صاف نمایند و بپاشانند جهت تحلیل و استسقا جیل النفع است اعضاء النقص آشامیدن یک بندقه آن با آب کرم جهت ادرا و بول و حیض و اصلاح رحم بارد و تحلیل صلابت آن و رفع تقطیر البول و ثمر آن نیز در ارطام آورد خصوصاً با فستقین و اختناق رحم را مفید و اسقاط

چنین نماید و ریاح رحم را بر او کلاه سازد و تحلیل دهد و صلابت آن را از آن کلد شرابا رحم را و قوتی و حکمتی مثانه را تا نفع و افعال
 خلط خام نماید و دخول محلول آن با عمل جهت ادراک و طبع چنین و اخراج آن هر چند بعد سه روز باشد مخصوصا
 احتمال فتنه آن و احتقان آن در رحم باعث تحفیف آن القروح و الجروح و الاخراج غلائی آن با عمل جهت قروح
 مزمنه و نادره می و بازیت جهت ارجاع مفاصل و عروق النساء و نقص و با روغنهای جهت رفع اعینا و بدن ستور آشامیدن
 معمر آن جهت عرق النساء السوم طبعی آن بازیت بعد یکم مزمزم کرد و جهت کزیدن سنگ دیوانه و باز را و نند آشنامیدن
 آن جهت لسع موم و غیره و از بدستور و معیر آن داخل کردن آن در مراهیم جهت التیام قروح مضرا نغیان مصلح آن
 موم محمول و ریخسانمیدن او در مطبوخ عنبی و بعضی مضرعصبه صمغ دانسته اند مقدار شربت آن یک مثقال بدل آن بوزن آن قبل
 یا غیر انجیر و در افعال اشقی آشنامیدن نیز آن با شراب جهت اختلاقی رحم و اصلاح عصب رطب و خدر و قوتی و بلغمی و
 رطبی و نیم مثقال آن و نیم مثقال زراوند و یونیل جهت کزیدن موم و نیم مثقال انستین جهت احتیاس حقیض بسیار
 دفع و فساد و در زور و بیخ آن جهت قروح مزمنه و استخوان نمازی از گوشت شده و محمول آن جهت کشیدن حقیض و اخراج
 چنین مرده بقایق قوی التخل و یکل آن نیز جهت جراحتات و زهر و زوال لیمه جمیع اخراش آن جهت قروح خبیثه نافع است
 * چای اول منکر بی * بفتح جمیع فارسی و الف و هم و ا و سکون لام و همیم و سکون نون و کاف فارسی و کسر راء موهله
 و سکون با * ما هیئت * آن شود و رختی است که در اسلام آباد مشهور بجای تکام مضاف میوه بنکاله است میشود و در غلافی
 اندک نازک صلب لغیر و ظاهر مغز آن سیاه رنگ و باطنی تازه آن سفید مائل به زردی و با دهنیت روی طعم و رائحه غالب
 و هر چند کهنه کرد میل به زردی و سیاهی مینماید و بیشتر و مستعمل تازه آن است * طبیعت آن گرم و خشک در موم
 و با تریاقیت و افعال و خواص آن مفتوح و جالی و مصلح خون غامد و جهت جدام و جرب متفرح و قربا و اکثر امراض
 قوی و سودا و ریخه نافع شرابا و فساد اعضا و مجرورین و درین در زدن آن نیز برای جرب و قربا مفید

* چای خطائی * بفتح جمیع عجمی و الف و یار فتح خاء معجمه و فتح طاء موهله و الف و کسر مد و و با و صمغ بقاء مشتاقه و تریاقیت
 است نه طای مؤلفه * ما هیئت و سبب اطلاع بران حکیم میرزا قاضی در رساله خود نوشته که سبب معرفت و شناخت چای
 چنان بوده که پادشاهی از یاد شاهان چین بر یکی از خواص خود خشم گرفته آنرا از ملک خود اخراج نمود آن شخص در جنگها
 و به شهاب کوهها میکشید و زرد و غلیل و ضعیف گشته بود و روزی از قایت کر سکی بر اطراف کوهی میکشید گیاهی دید آنرا غلای خرد
 و سبب در اندک مدت آثار عجیب و خاص صورت در خود مشاهده نمود و مال قوت در خود یافت و در شهر آمد و با یکی از مقربان
 پادشاه احوال خود را نقل کرد و آن شخص بحضور پادشاه عرض نمود پادشاه باخضر او را مر فرمود و از دیدن صورت او
 متعجب شد بعد سوال از احوال آن اطیابا از فرمود تا آن گیاه را حاضر سازند و تجربه نمود خواص آنرا ثبت نمایند و نیز چنین در
 اختیارات خود نوشته که نبات چای شبیه نبات شبت است و باریکتر از آن و خوشمزه و با اندک تلخی است و چون آنرا بجوشانند
 تلخی آن را نل کرد و آشنامیدن آب مطبوخ آن جوارت باطن را تسکین دهد و خزن را صاف نماید و آن خود و موم و زور
 میباشند و گفته که طایفه که در نلاد چین نبات آنرا مشاهده کرده اند چنین میگویند که در میان شهر چین وادی است و گیاه
 این برکب اطراف آن میروید و بر خمار مردمان بخور و دمن آن اعتماد دارند و بیع و شرای آن بی رخصت پادشاه آنجا
 نمیتوانند نمود و خراج آن نیز از پادشاه و غایب میسازند و مترجم صیدانته اینرستان میگوید که چای نوعی است از انواع

عبارت
 در
 و

و
 و
 و

نبات منبت آن زمین چمن است و آنرا می برند و در سایه خشک میکنند و در وقت حاجت با آب کرم شربت میکنند و میخورند
شربت آن قائم مقام ادویه مرکبه است و مضرت ادویه مرکبه ندارد و از این جهت اهل تیمد فاع مضرت شراب با آن میکنند
زیر آنکه ایشان را طراد در خوردن شراب میکنند و در دفع مضرت او هیچ داروی با آن نمیرسد و نافع ترین ادویه است و طایفه
که روز مبین ثبت میبرند در تیمد آن جز خشک نمیکورند و فرق بسیار است در میان تیمد اعلای آن نادانی و همچنین در
وایتحه و منافع آن و نیز نقل است که در ولایت خطا جمعی مردم بطریق سیر بصحرای رفته بودند طعامی پخته در ظرفی کرده بالای
آنرا بشاخه بربرگی از اشجار آن صحرا پوشیده بکاری مشغول شدند که بعد از انقراغ تناول نمایند و بعد از آنکه زمانی
که فارغ شدند و خواستند که تناول نمایند دیدند که تمام آن طعام مضطرب شده است این امر را نزد اطبا اظهار نمودند
اوشان بعد از تفحص محسوس و قباس در یافتند که برکهای آن شاخه را در غصه طعام و غذای اثر تمام است و در صد و تجربه
آن در آمدند و محسوس کردند که اینچنین مشاهده شد که برک آن شبیه برک انار و حنار و ریحان است و از آن بزرگتر و
در بیشتر ضخیم تر و شعبهای آن بلند تر و برگ بعضی نوع آن ریزه تر از بعضی درخت آن شنیده شد که بقدر رینقامت تایل و سه
قاسمت و شبیه بد ریخت حنا و ابار و بر ساق آن قریب بانبها شاخهای باریک رسته و بر آنها کلهای کوچک و برگ آن مدور
در بعضی جا هاسه مدور و در بعضی جا مثل چهار بعد دهیم پیوسته شبیه بکل سه برگه و چهار برگه و بر شاخها نیز یکی پنج برگ
و منبت آن ملک چین و خطا و نیبال و آن انواع و الوان میباشد سفید و سبز و بنفش و تیره و سیاه اما ساقیل ریزه برگ خوشبوی
آن که برکهای آن بسیار در هم پیچیده باشد از همه اقوی است و بعد از آن سبز و اما بیس این از آن زیاد و بعد از آن
بنفش و بعد از آن سیاه و این از همه ضعیفتر و زیور تر و نوع اول یعنی خوب را اعلای آن عزیز الوجود و گران بها است
و برای تجارت نمی آورند و سلاطین و حکام آن دیار برای امانت و اقرار خود به طریق تحفه و هدیه بدیار دیگر میفرستند
و اما انواع دیگر آن بسیار است خصوصاً سبزه و سیاه آن که در آنرا و از آن است و از بعضی شنیده شد که بعضی نامعین این
مستعمل آنرا با غیر مستعمل مغشوش و تبخیر نموده میخورند و بدین طریق که چون ضابطه نصاری است که مطبوخ
یعنی جوشانیده آنرا نمیشورند و مضرت و بدخاتعه میداند چرم آنرا و لهذا آب را خوب جوش نموده بلکه آنقدر که ربع آن یا
خمس آن کم کرد پس قدری قلیل چای را در ظرفی که چای آن چینی یا نقره است ریخته آب کرم را بر روی آن میریزند
مبادا در یکمن طبعی آب که تخمیناً سه ثلث یک آثار دهند با شل یک گرم نهایت یک شقال از نوع متوسط آن و از نوع اعلای آن
کمتر و از زیور آن بیشتر تا در مقدار ریخته تا نیم ساعت ممل میکنند تا قوت و رائحه آن در آب باز داده شود و آب
اندک و لیکن کرد پس آب صاف آنرا که مطلق دردی و برگ در آن نباشد در ریالها ریخته چون طعم آن با اندک عفوصت
و تلخی است برای اصلاح آن نباتات اندک شیرین نمود و میاشامند و اکثر قدیمی شیرینک و یا شیرین تازه و دوشیده اندک
جوشانیده برای اصلاح بیضوت آن نیز در آن ریخته نیم گرم میاشامند پس خلط آنها آن برکهای مستعمل را خشک نموده
و بتدریج جمع نموده در قوطیهها و غیر آن بدستور اول برگردانده سر آنها را بسته میخورند و فرق میان مستعمل و غیر آن
بزهومت رائحه و سیاهی رنگ و کم رنگ شدن آب و اندک یا نبودن برکها است از هم بخلاف غیر مستعمل آن طبیعت
آن کرم تا آخر دوم و خشک در او باطآن و نوع اعلای آن کرم در سوم و بعضی سرد میداند و بجهت تسکین آن عطش و
بحرارت و انبها باطن و دفع آن ضرر شراب را و این توهی است بلکه عمل و افعال مذکور و از آن بسبب تلطیف و تقطیع

آدمت بلاغم و اخلاط الزحمة و مضطمة ملتصقة و اودافع رطوبات حادثة از شراب است * **اعتعال و خواص** این مری نوب
 و ارواح و معده و باه سرودین و مرطوبین و منشط و منعط و ملطط و منقطع و منفتح و مرفق مراد و معرق و مل و بول و
 مسکن عطش کاذب و صداع بارد و التهاب معده و رجحان دختانی و صافی کننده خون و رنگ و خسار و مبل رقیق و دبه بقر
 معده و عرق بدن و منقبی معده و دماغ و جهت از الیه بخورند و بوی دشن و رائحة شراب و سیر و یماز و طیب و نکست بغایت معبد
 رجعت خفان و امراض قلب و انتصاب تناس و انهماط نفوس و از الیغم و هم ویرقان و سوء القیبه و استسقا و امراض سلی بولمیر
 و حبس البول و تقطیر حاد از هر ردت و ضعف کرد و هر یک به تهنائی و با ادویه متا سبه و قصاد پخته آن جهت اورام صلبه
 و تسکین درد بوا سیر و بطول آن معرق و منوم و د و طعم آن اندک لطیف و عفو صتی که هست بنقوع آن در آب کرم بطرز
 مسطور و یا جوشانیدن در آب و داخل کردن نبات و شیر جوش داده بسیار کم و زایل میکند و در اینها اصلح آن را شیرینی و
 شرمیل اند و بی شیرینی استعمال نمی نمایند و مضر میل اند و نیز ناشتا آشامیدن آن مضر و باعث حرارت امراض حار و
 است خصوص در مکرر الزاج و اما جهت کسمیکه در معده و اخلاط نافله و لوزجته زدیة بسیار با شد خصوص که از طعام
 صابق در خود ثقلی و جثانی و نفشی در یابد البته نافع است و آشامیدن آن را بسیار کرم نیز مضر میل اند خصوص دوا وقت
 حار و مزاجهای کرم و جوانان بالای طعام کرم بلکه نیم کرم آنرا نافع گفته اند و نیز بالای طعام باعث سرجهت ایضا
 و تحلیل آن و ازین جهت نصاری قاطبة و اتباع او شان صبه بعد ناشتا و آخر روز وقت اندک ارغلا مستعمل دارند و بهترین
 مصالحت آن در مکررین نوبل و مکررین و در مری و درین متفک و قرنفل و بادیان خطائی و زنجبیل و دارچینی رجعت انعاش حرارت
 و نیز مود مدی و صند و زعفران و دارچینی و امثال اینها است و برای تقویت بلا و دفع مضرت کثرت جتماع با خصیة التعلل
 و دارچینی و عنبر نبات و شمر و با الجمله با هر دوائی که مقوی فعل آن است از دوائی معبد و قابض و ملین و مقوی و غیر ما
 استعمال نمایند مثلاً اگر یاقوت و زیزند چینی بجوشانند و بیاشامند صغرا و بلغم لزج را اخراج نمایند و چون با بنفشه
 و در پیادشان و اصل السوس و کل خطمی و با بونه و سناء مکی بجوشانند و صاف نموده دوائی ملطع طعام در شکم و روشن کل داخل
 گردد احتقان بدن نمایند تنفیذاً معاً از فضول لزج بارد نمایند با سانی و همچنین بیان و طریقه استعمال آن در وقر با دین
 بنفشه میل ذکر یافت و نیز بهترین طریقه استعمال آن آنست که بطور نصاری در اینجا ذکر یافت و قهوه آن مقوی قوی و ارواح
 و باه و معده و منعط و مسک است صنعت آن جای قسم اعلی و دارچینی قلمی و خصیة التعلب مری و زور یک لیمبرم اسکند
 فاکروی که با چینی از هر یک ربع درمی کوته پخته بدستور مقرر طبع نموده و وجهه و عنبر اشوب در آن کک اخته نبات بقدر
 آنکه آنرا شیرین گردانند داخل نموده نیم کرم بنوشند و اگر پنج عدد قرنفل نیز اخفا فضا یک بهتر است و نیز یک نوع جای دید
 شد و کما ز جبال نیبال و بهشت می آورند که آن فی الجمله شبیه بکیا و تنعاق بقدر یکشور زیاد و برک آن اندک و بارک
 و بلند و باخسخت و مضامت کمی تازه آن زرد رنگ و خشک آن اغبر و خاکستری رنگ خصوص پشت آن و بسیار لطیف و بازک
 بعد یک چون برک آنرا در دهان نگاه دارند با اندک زمانی منحل گردد و از آن نفلی چند ان نمائد * طبیعت آن کرم
 وقر از طبیعت خطائی است و لطیف تر از آن و طریقه استعمال این نیز مانند آن و در فعال و خواص قریب بدن است *

* فصل الجیم مع الباء الموحدة *

* جیمه * بفتح جیم و باء موحده و را موهله و هالعت مغربی است مشتق از جبر و یونانی و لاطین و بمعنی جمع کننده جلله

ما هیئت آن گیاهی است ربیعی و هرسال نازده میز وین منبت آن بلاد مغرب و بر تله و بلند یها بیا میروید و بلند ی آن
مقدار سه انگشت تا چهار انگشت و بوی آن مانند بوی شراب و برگ آن شبیه ببرک آن شبیه ببرک سیب و قابض و بیخ آن سفید و مانند
موی باریک و گیاه آن بی کل و ثمر و نهایت بقای آن تا سلطان است و زیاده از سه ماه نمی ماند مگر آنکه در غسل نگاه دارند
طبیعت آن در اول دوم گرم و تر * **افعال و خواص** آن مقوی دل و فکر و حواس و مفرح و جهت صاف
کردن خون را و انبساط جراحات شراب و طلاء و با شراب و در دم آن جهت وهن عقل و نفس آن نافع و کونین چون بیخ آن را
با گوشت بارجه یا رجه نود و پنج نماید با رجهای گوشت را به ملحق سازد و آشامیدن مرقه آن جهت بران مجرب دانسته
اند و چون بر جراح تازه بچکانند آنرا ملئزق و ملئم سازد مصلح و محرورین مصلح آن مغز بادام تلخ مقدار شربت آن
تا چهار درم بد آن را در التیام قطور و چون در تفریح مثل وریع آن زعفران است *

* **جبین** * بفتح اول و سکون یا موحد و کسر عین مهمله و مکون یا عثنا: تختانیة و نون بفارسی سنک کچ نامند
ما هیئت آن سنکی است رخ و سریع التفتیت و ذو طبقات که با سانی از روی هم جل امیکردند و عظم میباشند یکی مقبل
بر آن صفا بی انطوائی گفته که این فی الحقیقه طلعی است که نفس کل نباته بعضی گفته اند که زینق است که غالب آمد
بر آن اجزای ترابیه و متعجز کشته و این را سفید اچ جبسا مین نامند و در صخره نیک حجری و صوم عیر صفا بی و غیر
بر آن و این حجر که است که نخته کوبیده که از آن میسازند بدترین آن سرخ آن است و با لجمه طبیعت اقسام آن در
صوم سرد خشک و بعضی در اول چهارم خشک گفته اند * **افعال و خواص** آن قابض و مغری و ضا د آن با سرکه ملحق
و ملزنی جراحات و مغری و قابض خون جاری از اعضا و محال و زوم و ترهل و ادهمقا امراض الراس طلای آن مفرد
و با سفیدی تخم مرغ و غبار آسمان جهت قطع سیلان خون و با سرکه بر بیشانی جهت حبس رطاف و با گل ارمنی و عدس و
لحمه التیس و آب مورد و سرکه جهت حبس رطاف العین طلای آن با سفیدی تخم مرغ جهت رمد و موی منع و نختن
مواد پیش و با آب کشیز جهت رفع باد سرخ و اورام مانهجه مجرب و از خواص آن آنست که چون با روغن زیتون و اندک
برود و شب بمانی بسایند و بر کتابت و نوشتجات بمالند زایل گرداند و بر جامه ها و فرشها باعث تلغ چرک و چربی آن است
و طلای آن بر پوست جهت رفع آن موثر است و آشامیدن آن کشف است نختن و خشکی دمان و قولنج و توباق آن آشامیدن
ما عا غسل و اشای لغابی و مضار و خطمی تر و تازه و ملوکیه پس آشامیدن ربع درهم سقمونیا در جلاب و حب النیل و رفع فرمودن
اگر سیج عارض گردد بمعالجه آن بردازند و در اکثر اعراض و نکاری نیز مانند سفید اچ و قوت و از آن است و سفید آب
جبسا مین در جمیع افعال و تری از همه اقسام و بقایات قابض و رادع و جامع و مصف است *

* **جبین** * بضم جیم و باء موحد و نون مشدده و فارسی پنجر نامند * **ما هیئت** آن معروف است و آن شیر بیسته است بتعمل
بزدن بنیر مایه و غیره چنان بهترش آن نازده چرب آن است که مابین نرخی و ضلجی و خوشبو و لذیذ و مثل بخلاوت باشد که از شیر
معادل از حیوان هیچ بدن که خوراک آن گیاههای نیکو باشد بعمل آورده باشد و مصنوع ازهاست بهتر و سریع البضم
تر است و دستور صنعت آن آنست که شیر را خوشناید و پنیر مایه بر آن زده و منجیل مایه نمک بر آن میباشند تا مائیت آن
از چینیست جدا گردد و بعد از جدا شدن چینی آنرا نیک زده در سبیلها و یا کیهه صغیری کرد و نمک بر آن باشد و سکی
مفکین بر آن میگذارند تا مائیت آن تمام بر آید و بعضی در خاکستر دفن میکنند برای چلب مائیت آن پس استعمال مضمایل

و اگر نمکین نخواهد ثانیاً بر آن نمک نیمه شکر و بهترین شکر سود آن آنست که تازه و نیک زده چرب باشد و بسیار کهنه و طبع
 و رائحه آن نگشته باشد و چون تازه را نماید رائحه آن در جفا تا مدتی از دمای نایل * طبیعت تازه آن در دردم سرد
 و تر * افعال و خواص آن مقوی معده و روده و کبد و مغز و طبع و مولد خلط صالح و در هر قسم و بعد از غصه هر ربع اسلوك
 در اعضا و با مغز گردان و معتدلیت مسمی بدن و باعث نرمی جلد و دفع مقصود کسی که مرد است که خورد؛ با غدا اعضاء الغلغلاء
 اکل برشته آن بعد از طبع و نشودن آب آن حابس امهال خصوصاً امهال مزاجی صفراوی الحین ضامه آن جهت رمل و طرارة الصدر
 چون پتیر را در آب جوش دهنه و مرصعه آب آن را بیا شامد غیر آن زیاد کرد در موضع تورم جراحات و قروح اما خصوصاً
 با برک چنانکه دلب نامند و با حماض بوی المصا و مضرمیر و بدن و دفع اشتهاهای طعام و غیر مضرمیر آن باعث سده و قوای
 و ایلاوس و طلمت بصیر مصلح آن غسل و بتناع و معتدلیت و بر نمک سود کوفته در دردم کرم و خشک و قاطع بلغم و مقوی اشتها و امه و جفیف
 و طبوبات و ضامه آن با غسل جهت انقباض مل و دفع داحس و بازیت جهت تقبیر معال و قروح و دیه وید ستر و با ماء الكارح
 و کوبیدن از مفاصل چیزها مانند کچ بر مآورد بی اندی و بانو شاد در جهت کلف و جرب باغ السوم با فو دنج جبلی جهت
 لعم جانوران سمی نافع و مولد اخلاط مزاجی و معطش و مولد حكه و جرب و مضرمیر و دین و احسان سده و احشا و لاخر کتله
 بدن و مولد حصاة و مصلح آن مغز گردان و بسیار کهنه متعفن آن اقرب بسمیت مصلح آن منفر گردان و در ضرورتش میوه
 و ترشها و پتیر غیر چکن که بغار سبب دلمه نامند در رغایت و طوبیت است و میوه و جنت تب دق و سل و التهاب معده و
 دفع بیوست جلد و طبع و وسوس و لمرض صفراوی و التهاب خون نافع مضرمیر و بدن و موروث امراض بارد و طبع و مولد حصاة
 * جملها * لغت فارسی است و جملها * محرب آنست * ما هیئت آن تخم فارسی است زرد رنگ شبیه بشیوران بترکی
 صفراوی کوبند و آن تو مونس و ذکر یاقوت * افعال و خواص آن مسهل و مقوی و آشفامیدن و تالکد رمل آن جهت
 فالج مقدار شرب آن تا نیم در هم و یک در هم آن کشند و زیر آنکه با قوت سمیت است و کسی که آن را خورده باشد خفاق آنرا
 عارض گردد و تنبیر کمیکه آنرا خورده باشد آنست که قوی فرمایند بدن و پیر چنین که من کور شد و خورانیل در روغن و زیر
 و اندام و خنثی بیل سوزنا و خور و دین غدا می چرب و شیر تازه و با عسل و ضامه نمک کرم کرده و بشک آن و سرکه شکم آن مستحسن
 باشد و اور تصفین فرمایند بصفتهای مناسب
 * جملها * بفتح جیم و سکون باء مثله و فتح جیم و الف و ناء مثله لغت عربی است و بیونانی در دیمون نامند * ما هیئت
 آن کیانی است شبیه بکاه در منه ترکی و از آن کوچکتر و خشمختر و زلالهای آن باریک و بسیار بوی آن شبیه بافتوان رنگ
 آن سفید مائل بزردی و تخم آن با اندک دهنی و تلخی و کوچکتر از زرد س * طبیعت آن در دردم کرم و خشک * افعال
 و خواص آن مفتح مد و مصلح و نافع و دفع غرق و مد و حبض و مزید مغص و کرم کتله و احشا و آشفامیدن طبع آن و در ستر
 سه در هم از حرم آن جهت کمر ریاح و دفع مغص و ریحی بعد دل و ستر آن جهت اسقاط مشیمه نافع و مصلح آن
 علیه کابلی مقدار شرب آن تا سه در هم بدل آن بر نجاسف است
 * جملها * بفتح جیم و سکون دال مثله و فتح جیم و الف و ناء مثله مغرب زرد و از ناء عجمی است و عربی انتله و بیونانی
 ساطر بوس و مغربی ما و فرین و ما و فرین و پهنی نویسی نامند زیرا که نزدیکتر نون و سکون را معمله بلعت ایشان بعضی
 دفع و خالص کنند و پس بکس باء و مرحله و سکون و معمله یعنی زهر است پس معنی آن خالص کنند و بدن از غایله

نمیت و مر است * ماهیت آن بعضی است شبیه بسفل کثر صوبی شکل و عقربی که در اربعه ازا نکتشی و از آن بزرگتر و کوچکتر نیز نعل الوزن اندک صلب تلخ طعم و ظاهر آن سیاه رنگ و باطن آن بنفش و بهترین آن آنست که با وصف مذکور باشد و چون بسایند رنگ آن بنفش و طعم آن تلخ باشد و آنچه نپسین باشد ضعیف العمل یا مغشوش آن است و گفته اند که چون و از پنج قسم میباشد یکی آن است که ظاهر آن تیره سیاه رنگ و باطن آن بنفش مائل بسرخ و عقربی شکل تلخ طعم باشد بدین قسم که چون مذاق نماید اولاً اندک از آن شیرینی مد رنگ گردد و بعد از آن تلخی بسیار و این قسم را خطائی گویند جدیست آنکه مثبت آن بیشتر جبال خطا است و این بهترین اتسام آنست و درم آنست که ظاهر و باطن آن هر دو تیره رنگ مائل بزردی و تلخ طعم و عقربی شکل باشد و این در خوبی جبال خطا است سوم آنست که ظاهر و باطن آن هر دو سیاه و سائید آن نبلی رنگ و تلخ باشد و این در خوبی جبال از قسم دوم است و مثبت این هر دو قسم جبال ثبت و نیبال و مورنگ و رنگ پور و نواح اینها است چهارم آنست که مائل بسینامی و تلخ و بعد از بتونی باشد و مثبت این قسم اکثر جبال بلاد کهن است پنجم اندلسی است و آنرا آنله گویند و بعد از شیر است و سیاه و نرم و بسیار تلخ و مثبت این اکثر بایش نجبا میباشد و گویند که بسبب میا و رب این سمیت بیش که میکرد در جلی که اهل آن یک مقدار نیمه از آنک از آن بیش را و خورند و زبان نمیبایند بخلاف بهشهای دیگر که تلخ بود و راز جدی و او روئید باشد که مقدار بسیار کم آن مهکاب است حکیم هاشم طهرانی در رساله قاد زهریه خود نوشته که جلد وارد اکثر محال و مواضع میروید و بیش و بیش حین محال خراسان خصوص بعد و یک به سمت مشرق نزدیک تر باشد و از جمعی شنیدند که در کوههای قستان که میان مشهد و مقلس و قتب واقع است که از جبال بسیار میروید اما کوچک و کم رنگ بسفیدی مائل و در نهایت ضعیفتر و آنچه در جبال ثبت میروید از آن بزرگتر و رنگین تر و قوت تر و در نهایت قویب خطائی و اثر بسیار بر آن مرتب میگردد و بهتر است از آنچه در جبال هند میروید و همچنین آنچه که بعد و مثبت نزدیک تر است قویتر از آن بعد آنست و بهتر از هند است و هندی بهتر از جامای و دیگر خراسانی و غیره و آن بسیار زیور و بغایت ضعیف الا اثر قویتر گویند در هر دلی از جبال قریب بدانکه جلد دارد و آنها میروید میآوردند مثلاً در خراسان و قند هار و کابل و شاه جهان آنرا دوازده جبال ثبت و نواح آن و غلیظی از خطا و نیز در شاه جهان آباد تا عظیم آباد از جبال نیبال و نواح آن و در مرند آباد اکثر از جبال مرونگ و رانکا ماتی و رنگ پور و در هر یک از اماکن مذکور اتسام و انواع میباشد هر چند در قوت ضعیفتر از اتسام خطائی و تبیی اند بسبب تفاوت آب و هوای حوالی آن و بدانکه در بعضی بلاد چون جبال واری صلی عزیز الوجود و کیماب است بعضی نا مقیلان بی پاک بعضی بهشهای دیگر شبیه بعد و از رانک نموده بجای جلد و میروند و نژادهای بعضی انواع ضعیف بیش را در شیر جوش میآوردند تا سمیت آن کم گردد و چون بیش سفید و شکری رنگ میباشد و رنگ جلد و او رنگ نموده بعضی آن میسر و شند و فرق میان جلد و ارضی و جعلی رنگ کرده و پنجاه است یکی آنکه چون رنگ کرده آنرا آب تر نمایند و بدست و یا با برجه کپاسی بمالند رنگ آن بدین سرایت نماید و چون در فنیجان آب گرم اند از آن آب را رنگین سازد رنگ آنچه آنرا بدان رنگ نموده اند و دیگر آنکه مظهر آن خشن و نامنوا و ریاسکن میباشد بسبب آنکه در رنگ خیسانید و جو شایید و خشک نموده اند بخلاف ارضی که با نرمی و صفا و هوای میباشد و دیگر آنکه چون آنرا بکندن رنگ جمیع اجزای باطن آن مساوی نمیشد بلکه قریب به سمت و ظاهر آن رنگین تر از مغز آنست و فرق میان جلد و او بیش نیست و پنجاه وجه است یکی آنکه اکثر بیش کوچکتر و یا رنگ تر از

چون در میان ایشان در کمال آن غرض از دوزخ آنکه چون پیش را برآوردند و بر زبان رسانیدند احساس حرقت و خفت نماید و اگر
قوی باشد باعث تورم و آبله شود بخلاف جد و از ریش چون جد را در این از احوال است و مورد کثرت و بختی و بیا بیا بدو
بزرگان نمایند رفع غایله آن نمایند و طبع آن تلخ باشد چنانچه ذکر یافت بخلاف بیش و مخفی است امتحان جد و از ریش در موی
دیگر نمایند و گفته اند تاثیر بر تاقیت جد و از ریش در ریش و پیش و بیشتر از تریاق فایز است * طبع است آن گرم و خشک در
اول موسم و حرارت آن لذاع و موفی نیست بسبب مناسب آن با حرارت قوی و از ریش و از دیا دان مران مردود
و از بختی که آنچه شیخ الرئيس رحمت در رساله ادویه قلیه نوشته اند که حرارت آن معتدل نیست بنا بر همین جهت باشد
که اگر نفع آن بکفایت فقط نیست بلکه بصورت نوعیه و خاصیت نیز است و لعل از تریاق انواع مخموم حار و بارده مشروب
و مد و غه است شربا و مضادا * افعال و خواص آن مفرح و مقوی قوت و اعضای نیمه از دل و دماغ و کبد و تقویت خفا
نماید و فاد در جمع سموم حار و بارده و متعین و ملطف و محلل و منضج و مسکن اوجاع و مسمن بدن و مقوی باصره و دندان و رمشی
و مبهی و منعقد و در جهت امراض دماغیه و عصبانیه مانند مروع و لال و قوه و ریشه و استرخا و ریش و استسقا
یرقان و ضعف معده و تفتیت حصه و قوت لایع و عسر البول و رافع عقوبت اخلاط و تسریع و اکثر امراض بارده شربا و طلاء
نافع و آشامیدن نیم منقال سائید و آن با شراب جهت دفع سمیت ماریات قتل و عقرب حتی عقرب جزار و زهر تلامه
حیوانات معی و بیش نافع و در ستر جهت اوجاع و اورام باطنیه و رفع هیضه و مقدر ارنیم درم آن با جلاب با شراب یا یکی
از اشریه مناسبه مانند شربت کاوزان و ابویشم و باد رنجبویه و امثال اینها و با عرقهای مناسبه مانند عرق کاوزان و کلاب
و باد رنجبویه و بیل مشک و بنیاد در جهت تفریح قلب و رفع ضعف آن و خفقان و طش و فشار آن خصوصاً که از برودت باشد
مفید چون چند روز متوالی تناول نمایند و نیز جهت دفع و باد و ایام و با مد اومت بران و با کلاب جهت رجوع معامیل و با جلاب
مکرم جهت اوجاع معده و نقل از یک دانگ از آن و با سنگبین جهت سد و جکوز و با سنگبین بزرگ و با ساد و زیا شربت دینار
و شیر و عنب الثعلب و شیر و تخم کاسنی جهت تفتیح سد و ما ساریقا و استسقا چند روز متوالی من و امتحان و جهت سنگ
کبد و و مثاله با شیر و عنب الثعلب و خا رخسک و جهت حسن البول با شیر و تخم خیاری و خربزه و با خا رخسک و جهت قولنج
ریشی با بعضی طبو خات مناسبه مانند مجاوخ سد اب و بونده و رازانه و عنب الثعلب و جهت رفع حمیات بلغمیه مزمن
در ربع بعد تنقیه با جلاب گرم و یا شرابهای مناسبه من اومت و داندک آن الکاتاهفت روز و برای دشواری وضع حمل مقدار
دو دانگ آنرا سائید و با آب عنب الثعلب یا حلبه یا شیر و خا رخسک یا جلاب بخوراند و بزرودی وضع حمل شود و اگر بچه در
شکم آن مرده باشد و سمیت آن در بدن سرایت کرده و با ضعف بیمار در وقت ولادت با نظاری کشته و با دم نفاس بسیار
جاری شد و مقدار چهار حبه آنرا با کلاب سائید و بخوراند و اول تا هفت روز بعد از آن مدت نمایند صبح ناشتا و اگر مزاج فاسد
نماید و گرمی نکند آخر روز نیز جهت ام الصبیان و اکثر امراض دماغیه اطفال را مقدار یک یا شش با شور مرصعه آن سائید
بخوراند و جوان کبیر السن را با ادویه مناسبه آن علت از نیم گرم تا نیم منقال و حکمای منقل مد او مت آنرا منمن بدن
و دانسته اند و جهت تقویت انعطافه تنهائی و یا با ادویه مناسبه با کلاب سائید و یا حبوب و معجون ساخته تناول نمایند مقتدر
و طلاء آن با سرکه و کلاب جهت نفع اورام بارده و تحلیل آنها خصوصاً اورام مغایب که پس کوش و زور بغل و در آن اسه
و جهت غنای و خنای و سایر اورام کوز و غیر آن و رفع طامون و ویا و برص و بقی و جلاب کف و آواز جلد و اوجاع معام

و بدستور با چند دانه فلفل سیاه جهت اورام حارّه بارده آنها با آب برگ کشنیز تا زه و طلائی آن بتنهائی و یا با آب کشنیز و یا سرکه بر پشت چشم جهت تحلیل اورام پلکهای آن و بودند آن جهت تسکین درد بارد آن و بربر یا سیر جهت تسکین وجع و تحلیل ورم آن و طلائی آن بر پشت زمار جهت قرحه منانه و حبس البول و قطور آن در چشم جهت رمد بارد و در داخل جهت رفع حبس بول و بند شدن چرک در آن و قور آن بر جراحات جهت التیام و نفث الدم آنها مفید و تسریع آن یا دانه مناسبه جهت امراض دماغیه و عصبانیّه مانند سرع و سکنه و فالج و لغوه و استرخا و عشه و رخ و مانند اینها نافع مقوی دماغ و قوای آن و اعصاب است و بالجمله این دوائست عظیم النفع کثیر الخاصیت جهت اکثر امراض خصوصاً بارده و طبعه بتنهائی و یا با ادویه مناسبه هر علت مفید شرباً و مضامداً و طلاء و تدفیناً مقولاً و شربت آن از نیمه انگ تا چهار دانگ به حسب مزاج و اشتیاق و امراض و فصول و بلدان و در حین ربع و سایر امراض تا درد انگ و در تقویت باه تا نیمه منقال و در استسقا تا چهار دانگ بدل آن در تفریح و تربیه و به وزن آن تریاق فاروق و نافذ و مر حیوانی است مضر محرور و یا بس المزاج و مصلح و مورث جراحات و قرحه امعای ایشان مصلح آن سکنجبین ساده و شیر تا زده و شیده آهمن تافته و یا ماء الشعیر و آش جو و جهت قرحه کثیر و در قرا با دین بتفصیل ما هیئت و اقسام و افعال و خواص و منافع و طرق استعمال و قانون ترک افیون بجد و وارد افیون و دستور خوردن جلد و در حبوب آن با انگ انگ افیون و بی افیون و دهن و مرم و معاجین و مغرجات آن در جلد وارد ذکر یانت

* فصل الجیم مع الرء المهملة *

* جران البحر * بفتح جیم و راء مهملة و الف و دال مهملة لغت عربی است بغار می و بوندی قبل می بکسور تا چهار نقطه هند و سکون یا ع مننّه تختانیّه و کسر دال چهار نقطه مندی و یا نامد * ماهیت آن حیوانی است معروف مختلف الانوان و یا پاهای بسیار بلند و به کمتر از یک هفته بچه بر میآورد و بر نباتات و اشجار می باشد و بیشتر از یک سال نمی ماند و درختی را که بخورد فاسد سازد و نوع بزرگ آن در بعضی سالها نکلن آن بسیار میشود بر هر مزرعه که بنشیند آن مزرعه را میخورد و فاسد میسازد و بهترین آن بزرگ فربه است * طبیعت آن گرم و خشک در دوم * افعال و خواص آن مبهی و جالی اخلاط غلیظه و جهت امراض قصبه و زه و تقطیر البول و خوردن و از دهن دال که سر و اطراف آنجا را انداخته بایکد ورم مرور خشک سائیل باشد جهت استسقا و مجرب گفته اند جهت جدام با لخصیه مفید و بخور آن جهت بواسیر و عسر البول و طلائی کر بول و یا مای آن جهت ثلث لیل و کف و جرب مفید خصوصاً سوخته آن با سرکه و طلائی جوف نیم آن جهت دفع کلف نافع و خوردن قسم فربه بی بال آنرا بریان کرده جهت کزیدن عقرب مفید و تعلیق نوع سبز کردن بلبله آن که در مزارع بهم میرسد جهت رفع تپ ربع با لخصیه مفید و نمک سود آن قلیل الغذاء و مولد خلط غیر صالح و مورث جرب و حکه و محرقه اخلاط و میخف و مصلح آن سکنجبین و انار چاشنید و یا انارین است و شیر و تخم خرقه و تخم خیاری نیز گفته اند و این مولف گفته که چون ملح را بسوزانند ملحه های دیگر از آن جدا شود و اگر نکویزند بمیرند *

* جران البحر * بفتح جیم و راء مهملة و الف و لام و فتح باه موحه و سکون حار و راء مهملتین بغار می ملح دریائی مانند * ماهیت آن گفته اند حیوانی است سر آن مربع و از حوالی سر تا نصف تن آن صدفی و از هر طرف ده دست و پاشیه بهای عکس و بر سر آن دو شاخ و دو شاخ دیگر در زیر چشم آن رسته با ریکتر از آن چشمهای آن برآمد و مولف گوید شاید آنچه بیان نموده اند از ماهیت و رویان باشد زیرا که رویان در اکثر بلاد مانند بنگاله و سواحل دریاه

فارس و غیر فایزین هیأت مینا شد و جدا المیر شعل شد و فی الجمله شمع بکلیشک بزرگ پشت و پزدار و انکس پرور
کرده از آب بر میخیزد و نیاز در آب فرو میرود طبعیت آن گرم و تر و خشک تر از بری است و فعال و خواص
آن خوردن آن هر روز سه عدد مشهور و یا عطبر بخ آن جهت منع زیادتی چل ام مفید و آشامیدن در مختل از سوختن
تمام آن آب بخورد و یا سه تا هفت روز متوالی جهت تقویت و اخراج شک کرده و مثانه مجرب

جرجین * کسر ازل و سکون ثانی و کسر جیم و سکون یا * مثبته ثانیة و راء مهمله بقا رسی نوۀ نیزک و بعدی تیره و از تقیم
آنرا مالون و عوام فالن و چند سوز و چند سوز نیز نامند * ماهیت آن بری و بستانی میباشد بری آنرا بهقان و بستانی آنرا
کف عایشه و غارهای کیکر و بشیر از کیکر که کوپند و بری آن در نوع میباشد یکی با شاق و دیگر آن از برک توب ریزه تر و مغزی
و کل آن زرد و بسیار زرد زاین را خردل بری کوپند و دیگری شاق و دیگر آن نرم و کم خفت و کل آن سرخ و بستانی سه قسم
میشود یکی شبیه ترب و شاق دارد و برک آن با خشونت و در ماندن آن شافت و و گورنزه و در تنکای خاص تره نامند و تقیم
آن سفید و حرف با بلی عبارت از آن است و قسمی را زرد و غارهای تره نیزک شامی نامند و برک آن بزرگ و کل آن سرخ
ارغوانی رنگ و تقیم آن مائل بسرخ و طولانی و قسمی دیگر بزرگ و تقیم آن ریزه تر از حبیب الرزاد و مواد از مطلق آن
این است و بهترین آن بستانی است * طبع معتدلی بری آن در سرم گرم و در زآخردوم خشک و بستانی آن در سرم گرم
و در اول خشک * افعال و خواص بزی آن مفتح سده حکم و سوز زرجالی و در بول و مفتحت حصاة و فوئل منی و محرک
جناح و مغلل ریح و ماخض طعام و صا د آن باز مره و کاهج است از آنکه از قروح و بدستور طلای آب آن باز مره و کاهج
کلف را مفید و خوردن آن ناشتا جهت دفع بد بوی زیر بغل و خوردن شراب زنجانی بالای آن جهت کزیدن این عرس و
غیر آن نافع و کوپند از خواص آنست که چون آب آنرا بکوبند و درخت انار ترش را با آن تسقیه نمایند شیرین گردد و در چگون
نخود خشک را با آن برورده نمایند و بنا شامند تولید منی نمایند و بعدیل است و کوپند چون بکوبند بزرگ و شاق و تقیم آن
داد و دهن و نرم بکوبند و در طریقی بهین کنند تا خشک گردد و باقیاد و هاون اندازند و بکوبند و شیر تازه و در شیفه بران ریزند
و تقیم آنرا نرم بکوبند و بران بپاشند بد فئات و مغلوله نمایند تا آنکه مانند خمیر گردد و در قوصها ساخته در سایه خشک
نمایند و نگاهد از نند و غندالما حاجت استعمال نمایند بعینا و طیب و نیکو است المصا و مضدع و موز و سدر و در منجر و مظلم بعض
و در خلیق آمل که هر که در شب جرجین بخورد و درک خلام از دماغ او بجزر کند رمی آید و نفوذ اللم او را قارض
میکرد و بدقت از خواب و در حدیث دیگر را واداست که اخلاط برین میباشد و شب خوردن آن مصلح آن کاشنی و غرقه و سرکه
است و بزی آن در د را و بزل و تحریک باه و اضا طویر از بستانی است خصوصاً تقیم آن و تقیم آن که حبیب الرزاد است در
خراش مذکور و قویتر از برک آن قوی الجلا است و آقا میدان آن با آب گرم معقی یا غم و باز در تقیم نیم برشت محرک باه
و منظر و مسمن بدن و صا د آن جهت کلف ریح و غسل جهت بهی و ویش باز مره و کاهج است از آنکه از قروح و بدستور طلای آب آن باز مره و کاهج
دم و قویتر از آن را نصیب مواد با غصای ضعیفه مصلح آن شیر تازه و در شیفه و مقد از شراب از بستانی آن تا پنبید روم و باز
برو آن تا سده در دم بدل آن بوزن آن تو در می یا تقیم زردک بری یا تقیم پیاز است *

جرجير الماء * قرة العین است و در حروف القاف انشاء الله تعالی رحمہ اعلیٰ آمین

* جر میلک * بقیہ جیم و سکون راہ مہالہ و کسر میر و سکون یا عشاۃ ثنائیہ و میر

ولرمتان و جالنی اسم و رائی است که ترکمان آنجا نبات ازارا نامند * ماهیت آن بعضی امت بعد بری انکشتی و طول آن زیاد * بر شری و رنگ ظاهر آن مائل بسياهی و باطن آن سفید و با صلاب و طعم آن شیرین و ساق آن قریب بذری و مرکب آن طولانی بقدر تری می خیمه بزیان و سبز تیره و لطیف و بر کای ساق اطراف اعلا ی آن بقدر برک بیل و کل آن کبود و ارکب نبلو فرندی بسیار کوچکتر و مستعمل در مع آن است * افعال و خواص آن چون بگویند در بیخ دندان بهاشند به بیخی

می چسبد که از اکل و شرب جز اثر اکل نمیکند و در مع آن بیکد دفعه جهت رفع تعفن دندان و رو با نیدن کوشش دندان آن * چرب و آید آن جهت رفع زخم های باطنی و اورام احتا و صفا آن جهت جبر کسر و دفعه جهت زخمها و تشنج آن معین * چرو و بخی * بکسر جیم ناری و دفع زاء و همله و سکون و او و خای نون و کسر جیم و یا * ماهیت آن مغز سرد رختی است هندی در اکثر گدهای هند می شود و درخت آن بمقدار نارنج متوسطی و مرکب آن بزرگی مرکب انجیر و بی تشرب و سرد و آن شبیه بتمر قهوه و آلبو و نالسه و از آن بز رنگ و آنرا بهندی پیاره نامند و پوست خارجی آن نازک و در خای سبز و بعد رسیدن به خش و لیم آن در خای سخت و بعد رسیدن نرم و سبز پستی رنگ و چاشنی در میانه اند و آنرا بخور و بدود و آب حل کرده انشیره می سازند و بر آب نیز میبزد و مغز آن که در زیر لیم آن است در غلای خشبی اندک صلب از پوست پسته تا زکتر و ضخیم تر از پوست حبه الخضر و مغز آن بعد از نصف نخود کوچکی و نیم آلبو و جرب و شیرین زل و ی و بعضی این را حبای المنه اند و ساید غیر آن باشند زیرا که میات درخت و نرساین بهبات درخت چرو و بی نیست چنانچه انشاء الله تعالی خواهد آمد * طبیعت آن گرم و دردم و تر و در اول * افعال و خواص آن جالی و منعظ و مسکن بدن و کبریا و اندر اکثر افعال قویب بجهت المنه و چون نرم بنامند و پنهانی و با باد ویه مناسبه بر شیره بهاند بشود و اصل کرداد بسبب جلالتی که دارد و تخم آن سرد و تر و دافع مضر و صغرا و علایم خون و تشنگی است

* جری * بکسر جیم و راء و مصل و با لغت عربی است بفارسی مار ماهی و بعضی تیلور و بسریانی سئورس و بیونانی سئورس و بهندی کچیا میگویند نامند * ماهیت آن ماهی است عظیم الخنده فربه که در دریای مصر بهم میرسد سیاه رنگ وانی نلس و با سختی و انگی و شارب آن مانند مار و رنگی و دراز و سر آن طویل و دهان آن مستطیل مانند خرطوم و پوست آن رخوبالز و جت و با سهو کت بسیار و بهودان آنرا بخور و دفع و حکیم میرمید مؤمن نوشته که در تنگ بن آنرا اسپای و در مازندران کلیس باعد * طبیعت غیر نمک سود آن گرم و تر و نمک سود آن گرم و خشک * افعال و خواص آن جالی و با قوت جاذبه قویه خور و در کوشش ناز و آن کثیر الغذا و مولد خون بلغمی و مقوی و مصفی قصبه رنه و صوت و حلین بطن و جهت نمل و نفث الدم نافع و گفته اند منحل آن جهت امراض مذکوره سوای سل نفث الدم انفع بسبب قوت جلای آن و آشامیدن خون آن نیم اوقیه یا موزن آن هر که قاطع خونی است که از حلق آید و جالوس در طبیح منحل آن جهت ترحه معادرا ابتدا و جذب مواد بسوی ظاهر بدن و بس ستر و دخت آن بمقتله و احتقان آن جهت عرق الناسی علی یل و صفا و نمک سود آن جهت جذب بخار و بیگان و جذب مواد بسوی ظاهر جلد و صفا و نمک سود آن جهت لزوج و بطای الخیم و مضر کرده و متدثر برص است مصلح آن نمک سود نمودن و با هر که و نعناع و معتد و آبکامه و سکنجبین خور دهن است

* فصل در الزاء المعجمه * خور دهن است * بجزر * بفع اول و ثانوی و راء و همله و مرکب کز و فارسی است و نیز بفارسی زردک و بهندی کاجو نامند * ماهیت آن

روی وستانی می آید بری آنرا ایستائی اسطالایون و از فریوس نامند و بعضی شقاقل دانسته اند و سهواست و بستائی آن
 در نوع میباشد یعنی یکی حویل و یکی مستند بر سرخ و در نزدیک آن شبیه بشافیه و از آن عریض و رو طعم آن آنک که تلخ
 و ساق آن پراکنده و خشک و کل آن چتر دار مانند شبت و سفید و در میان آن چیزی ریزه مانند پنبه و پنبش و بهترین
 آن سرخ و شیرین شاداب کم ریخته بستائی آنست * طبیعت آن در دوزخ گرم و تر و بعضی در اول نیز گفته و بار طوبیت
 فضلیه * افعال و خواص بستائی آن ملطف و مفتوح است و جگر و مغز و معد و ملین و مبهنی و زیاده کنگه و جوهر می
 و منتظر جهت قطع بلغم و مزه و در دینه و معد و جگر و اخراج سنگ کرده و حثاته را در آن نمودن بول مفید اعضاء بدن
 جهت ذات الجنب و سرکه مزمن اعضاء الغدا عسر الهضم و برای آن سرخ الهضم و جهت استسقا مفید اعضاء النفس مسکن
 منقص و در بول خصوصا برای آن وید عتور و بر روی آن که در وقت باشد و همچنین برک آن و مبهج باه است خصوصا بزر بستائی
 آن که نفع آن زیاده است و حصول آن و شرب تخم آن جهت عسر حیل نافع و چون بیج و برک آنرا در آب جوش دهند
 و تناول نمایند و یا بشربند با آن اطراف صبیان را یعنی دست و پای ایشان را جهت تحلیل خون منجمد شده و در آنها
 بمسب سردی نافع و برای آن با غسل بغایت مبهی و مقوی احشای رخم و ماضیه و با انواریه مناسبه جهت تقویت کبد بارد
 و تحفیف رطوبات معد و زیاده تقویت باه و اعانت بر جماع انفع و خلزای آن نیز بتنهائی و با انواریه مناسبه قوی
 است و برای آن و لذت تراژان و متخلل یعنی پرورد و آن در هر که جهت اذایه و تحلیل سهر و بیدیل و مقوی
 معد و جگر بارد و دوشاب آن قویست و برای آنست و الطف و اقوی از آن و نبید آن که آب افشرد و آنرا با بیج آن عمل
 بجوشانند و در خم کنند و بکنند از آن تا بجوش آید و مسکر گردد و بغایت مست کنند و بطبیق الانیسون و مصلح و عرق آن که
 با ادویه مناسبه گرفته شود و در جمیع آثار نایب منافع است و آنک مسکرو ضا برک آن جهت اکل نافع جرم آن بطبیق
 الهضم و نافع و مضر محررین و مصلح آن ادویه حاره و آکنامه و بخت آن با گوشت بزغال و موال خلط صالح معد از شربت از
 جرم آن قاصد و شصت مثقال و از مریا و خلزای آن از ده مثقال تا بیست مثقال و از نبید آن تا بیست و مثقال و از عرق آن تا بیست
 مثقال و تخم آن محرک باه و درین باب از اصل آن قویتر و عسر حیل و نافع و مانع منفس و در سایر افعال مانند آن و چون
 بگرداند آنرا با موزن آن تخم شلغم و توبی را محجوف نموده در آن بپزند و سر آنرا بیسته در زیر آتش طبع دهند و بر آورده
 بیا شاند جهت اخراج سنگ کرده و مثانه و عسر البول میرب گفته اند و آشامیدن یک درهم آن با موزن آن شکر جهت
 و جمع ساق پا و صا و تخم و برک آن با هم جهت قروح مثاکله نافع مقدار شربت آن تا ده درهم بدل آن انیسون و در قوامت
 و جزیری و در بلاد قزوین کزرا نامند و بیج آن بقدر انگشتی و کل آن زرد و تخم آن در غلائی خارا ناک و در دوزخ و قوی کور
 خواهد شد * طبیعت تخم آن در اول سرد گرم و در آخر اول خشک * افعال و خواص آن با حلات و لذت و در
 جمیع افعال موای باه قویتر از بستائی است و گفته اند بلکه در تقویت باه نیز اقوی است و مریا و قوی و حصول آن جهت اخراج
 جنین و در رطوبت و آشامیدن آن جهت جمع صبر و رطوبه و ظهور و استسقا و عسر البول و نافع بطن و نهش و بلغم هوام
 را مفید و معین بر حیل و گفته اند که چون آنرا آشامید با شند و هوام شارب آنرا بکزد و اذیت نیاید و خوردن خام آن
 جهت دفع موم و صا و بخت برک و بیج آن جهت ایجاد خون که از سردی هوا باشد نافع و حصول بیج آن منقح لحم
 معین بر حیل و آروختن آن در منازل با انعامیت باعث کربختن هوام است از انجا مضر معد و خلق و عصب مصلح آن

اندرین و حلوائی جزو زهر آب و درق آن در قرا بادین ذکر یافت *

* **جزع** * بفتح جیم و مکون زای، معجبه و عین مهمله * ما هیئت آن سنگی است که در معدن عقیق که یمن و حبشه و کنبات که از توابع کجرات است خیزد بعضی شبیه بچشم باطیقات و خطوط مستطیل سفید و زرد و سرخ و سیاه و بعضی صفاتی و در باطیقات رنگارنگ و یکد بر روی هم الحاصل سنگ آن در طبقات ملون با لوان می باشد بهر قسم که آنرا ببرند و پراشند الوان و باطیقات آن ظاهر میشود و بطبع دادن بنوعی خاص الوان آن خوب ظاهر و براق و بار و نقره میگردد مانند عقیق که بطبع رنگین میگردد و صفاتی بیکل لکین و غیر آنوا جزع و مل و ورا شکل دیکر ملون با لوان را بابا غوری و سیاه و سفید را سلیمانی و شفاف براق ملون با لوان زرد و سبز را عین الیه و یمنی و لسته نامند و این یعنی عین الیه بیشتر در معدن یا قوت بیم میزند در معدن عقیق چنانچه صاحب تحفه نبشته و در حرف العین انشاء الله تعالی بیان آن خواهد آمد خواه از معدن یا قوت صلب باشد یا نرم و عین الیه صلب بسیار اعتبار دارد مخصوص که اندرون جرم آن در لوم خط مثل رشته باشد بسیار اعتبار دارد و نیز نموده میمنت میدهد اندک و قیمت کمران میگردند * طبیعت آن در موم کرم و خشک * **افعال** و خواص آن جالی و با حلت و جهت یرقان و منع خواب بر بار جهت عسر و ولادت بچیدن آن در موی سر زنان مؤثر و تعلیق آن بر اطفال مورت میلان و طوایات از دمان ایشان و رفع ام الصبیان و نگاهداشتن آن با خود مورت هموم و غموم و خصوصت مردمان با او دیدن خواب های هولناک و رافع لقوه و اکتال آن جهت نزل آب و رفع بیاض و سنون آن جهت تنقیه و جلای دندان و ذروران فاطح خون و جهت رویانیدن گوشت تازه و بودن لحم ناسل آن را نافع

* **قصه** **الجمیم مع العین المهمله** *

* **جمعد** * بضم جیم و سکون عین و فتح دال مهملتین و با بلغت یونانی فولیون نامند * ما هیئت آن در نوع می باشد یکی صغیر جبلی و کبیا، آن سفید رنگد بقلد و شوری و برک آن باریک و مفروض و دردی بالای آن مزعج را طرف آن محیط انبارهای ویژه و بر اطراف شاخهای آن مانند قبه و بر آن خیط باریک سفید شبیه بموی و پوز تخم و کل آن سفید مائل بزرده و ثقیل الرائحه و با عطری و مانند کتلخ و بشیر ازی کل اربه و بستانی آنرا جعله کبیر و با رسی عنبرین کوبند برک آن بزرگ تر و کرم بو تر از جبلی و منبت آن کنار آبها و جاهای نمناک و در فصل بهار روید و تاز مستان مانند و بعد از شست با آب از اخلاص آن قوت آن ضعیف گردد و مستعمل جبلی آن * طبیعت آن کرم و خشک در آخر دوم و بعضی در موم خشک گفته اند * **افعال** و خواص آن با قوت تر یا قوت و مسهل و مفتحه سد و جمیع اعضا و ملطفه اخلاط و ملد و بول و طمت و آشامیدن طبع آن در اوقیه و نیم جهت تذکیه و رفع نسیان و نهش موام و عقرب و استسقای یا رد و بر قان اسودادی و نهجای بلغمی و سوداوی و اخراج دیدان و حب القرع و تحلیل ریاح و اوجاع جنین و عسر البول و رجوع مفصل و تنقیه حصاة وادرار حمض و تنقیه رحم و با هر که جهت تحلیل سپروز و صداد آن جهت طوایات صداع و تنقیه قروح مزمنه و اوجاع آن و التزاق و اندمال آنها خصوصاً تنوع کبیر آن و ذرور صغیر آن جهت اندمال قروح و ده و شفت و طوایات آنها و افتراش آن و در کردن آن و پاشیدن آب منقوع آن نیز جهت کربز اندین موام نافع مصلح و مضر مصلح مصلح آن حما مقلد ار شربت از جرم آن تاسه درهم را از طبع آن تالیست منقال بدل آن پودنه کوهی و در تحلیل ریاح شمع و در اخراج کرم معده یک وزن و در نلک و ذن آن پودیت بیخ انار تازه و درادرار سلخه است و اکتال عصاره آن با عمل جهت جلد به

* فصل الجیم مع الفین المعجمة *

ببصر نافع

* جفتد * بضم جیم و سکون فین معجمه و دال مهمله اسم فارسی بوم است * ماهیت آن مرغی است که در رزق و ثروت با صبر آن بسیار ضعیف میگردد بسبب نور آفتاب بسبب یکدیگر نمیتواند از آشیانه رجای خود بیرون آید و بر وزنهای و اقسام میباشند یکی بزرگ جفته و آنرا بفارسی بوق رشاه بوم و بترکی سار و قوس و بهندی الو نامند و قسم اوسط سیاه و رنگ بر آنرا چمن و در تنکابن کوره بوم و بهندی چبله و قسم صغیر آنرا بترکی بیلان و قسم کوچکتر از همه که تن آن بقدر قمری و سر آن بمقدار نارنج کوچکی است آنرا مرغ حق و بهندی ایجه نامند * افعال و خواص آن خوردن گوشت آن مورت ابله و بیوقوفی در جمع امور را خاموشان خون و زهره آن با خاکستر جوف کز و سبب آمیخته جهت طس البول و بول در فراش و اکتال خون و زهره آن جهت شکو و رطوح دل آن حسن و نه کرم کرم بروی صاحب لغوه و کورس و اذناغ و قطره مغز آن بار و غن بنفشه در سوراخ بینی طرف موافق صاحب شقیقه از مجربان و طلای خون آن بار و غن ما جهت گشتن سبب و رگته اند از خواص آنست که چون آنرا بکشند یک چشم آن مفتوح و یک چشم آن مطبوس میباشد و تغلب مفتوح آن بکاست بیداری و مطبوس آن مورت خواب است

* فصل الجیم مع الالف *

* جفتد * بضم جیم و سکون فای و تاء مثلاً و فو قلابه و مد الف و فتح فای و کسر واء مهمله و یا و دال مهمله انطاک گفته لغت یونانی بمعنی مزدوج و نزد ما مشهور و نصیحه الثعلب است و بعد ادی گفته اسم فارسی است و معنی آن المخلوق زوجا است و این اظهر میماند از یونانی بودن آن و غیر نصیحه الثعلب است و لیکن در تقویست باه از ان اقوی است * ماهیت آن کیهی است بقدر شری با شاخهای سیار و باریک و برک آن زیزه تر از برک نخود و انبوه ملاصق بهم و بنزدیک ساق آن هلافا شبیه بهیلله و بادامه تا چهار مد و اطراف آنها خار دارد و آن درون صرغانی سه پرده در طول و در هر پرده پنج تخم شبیه بعلبه و صغیری شکل و منابت آن بیلا در شام و روم * طبیعت آن در دوم گرم و در اول خشک و بارطوبت نفایه و انطاک در آخر دوم خشک گفته * افعال و خواص آن در تقویت باه و قوت از حصه الجبل و محمل راج و مسکن مغی و راجع مفاصل و چون هفت مثقال تخم آن را با گوشت بره یکساله بجوشانند و صاحب استسقای طبلی و لحمی بگفته بان مد و مت نماید و آب آنرا بیا شامند زائل گردد و مریای آن باعث بقایت سحرک باه و لطوخی آن در انبیین جهت تحلیل ورم و رنج آن نافع مصر کرده مصلح آن کثیر مقلد و شربت آن در ورم بد آن شونیز است جفتد بوست ملاصق لبوب است و بر طلع نیز اطلاق میمانند و جفت البلوط در بلوط مذکور شد و از مطلق این اسم مراد آنست

* فصل الجیم مع الکا *

* چکنی * بفتح جیم فارسی و کسراتی مشده و یا * ماهیت آن تندرختی است مندی که بندی و رنگالی که بل نامند و در رنگا له نسبت بیلا در دیگر و نور دارد و خوب میشود و درخت آن عظیم و بزرگتر از درخت گردان و از درخت پنبار کوچکتر و برک آن بزرگتر از برک نارنج و ترنج و در شکل شبیه بان را نندک تخم تراز این وجود آن زرد رنگ و کهنه عال خورده آن زرد تیره مائل به سخی و شر آن از تنه درخت و شاخهای آن بر میآید و آنچه بزرگتر به جمیع آن باشد بهتر و شیرین تر میباشد و میگوید در زیر زمین از بیخ آن نیز بر میآید و آن بسیار شیرین و لذت بخش و شاداب میباشد و شر آن در بزرگی و کوچکی مختلف میباشد که چکن آن تانک آنرا هندی و کمر از بن نیز دید و شله و دران دینه دانه که بهندی کوفه

نامند میباشد و بزرگ آن نایک من هشی که درازده من تبریزی است میشود و قرآن حد عد دروزاد هم کور و می باشد
 و پوست آن در خام جز و بعد و میل آن زرد و بعضی زرد و تیره مائل به سخی و نامو آورد اند و در وید آنها کربا اندک
 ساری بر آمد و هر چند دانهای آن درشت تر و بزرگتر باشد اغلب آنست که دانهای اند و وزن آن نیز بزرگ تر و شیرین
 میباشد و میانه کامل درست مانند شکفته حیوانی است که برگردانیده خمل آنرا بالا کرد و جوف آنرا مملو از چیزی
 کرد و باشد و آن اصناف میباشد بعضی دانهای آن کوچک و نرم و بد بو و این زیون ترین قسم آنست و بعضی دانهای
 آن متوسط و بعضی شیرین ری و ریشه و تشاد آب و شکسته و خشبو و این را گاهی چنانند و بعضی دانهای بسیار لطیف و ری ریشه
 و تشاد آب که در دهن آب میشود و اگر از جوف آن بر آورند و زمانی بگذارند خود بخود کداخته آب میگرد و این بهترین
 اصناف است و از دهن فضا میگذرد و کم نفع و گاهی که دانهای آن نرم و لزج باشد نفاخ و بطبع الهضم است و این دانهای آن
 چیزهای اندک نازک طویلا نی متصل بدانه آن میباشد چهار تا شش که در پنگال آنرا چنانچه نامند بعد بر آوردن آنها را
 جدا نمود و میخورند زیرا که آنها اندک صلب و ثقیل و نافع اند و مردم کم مایه آنها را نیز میخورند و نیز در جوف آن
 پرده ها و ریشته میباشد که از پوست آن روئید و واسطه شد میان دانهای آن و قسم آن که در جوف دانه آنست اندک
 صلب و بالای آن پوست نازکی رخام آن غیر مستعمل بلکه تخم آنرا با تش بریان کرد و بانگ میخورند لذیذ میباشد و گویند
 امتحان و ماضی آنست و نیز مردم بنگاله تخم آنرا در رمای بطور و بیاض و قورمه گوشت نیز میخورند خوب و لذیذ میباشد
 و جودی که شر آن بدن آن بد رخت پیوسته و تابو و سطر آن رسید و بطوری انکتی و تابقیضه دمی است و بطول یک شبر
 تا یک ربع بحسب کوچکی و بزرگی شر آن و آنچه از آن در جوف شر است اندک نرم میباشد خصوص طرف اعلای آن و آن
 چوب را به پند و بنگاله و بنگاله موهله کهول نامند و برای آن و قریب بیست آن خصوص محل اتصال آن بد رخت یتنوع بسیار
 میپسند و لزجی میباشد که آنرا اینندی لاسه کهول نامند و بهر جا که برسد بد شوری از آن جدا میگردد و تادست را بر دهن
 چرب نمائند خوب جدا نمیشود چنانچه شتیل و شک که اهل هند و بنگاله نزد یک سز کهول را در هنگام خامی که در آن وقت
 لاسه آن بسیار چسبند و میباشد برین و یا خراشید و تیغ زده و تیغ آنرا گرفته بگه آلود و خصوص بگه برنج که بفارسی پشال
 برنج و پختنی نرو و گویند از آن آلود و آن کا در در صحر امتصل کام که شیر می آید و آدم و کابو و کوسچند را ضایع میکند
 و بهن نمود و طعم مثل بز یا میش آنجا بسته در کمین بالای درخت می نشیند چون شیر بطعم طعمه داخل آن کرد و یک لاسه
 آلود بردست ریای آن میچسبد بر ای جدا کردن آن از قصه دست مارا بر سر صورت میمالد و بر سر صورت میچسبد و
 چشم هابند میشود بعد از آن از قصه می غاطل که در تمام بدن آن میچسبد که بدن آن بنظر نمی آید کویا توده کا میشود
 پس مردمان از درخت پائین آمد و چوب های سنگین اینقدر رمیزند که بسهولت همه استخوان آن شکسته می میرد و نیز
 بهمین طور آمو و کوزن و دیگر حیوانات را زنده میگیرند و صیادان طيور بر سر نی هانیز آلود و با هستی بیو طيور که بر اشجار
 نشسته باشند میروسانند بر آنها میچسبد پس آنها را میگیرند و طبیعت ثمر آن در آخر دهم گرم و در زایل آن خشک و با
 رطوبت فلیه * افعال و خواص آن میوه منعط و مسک و نفاخ و بطبع الهضم و ثقیل و مغسل خون و مولد خون غلیظ و سردی
 و امراض حاد از آن مصلح آن نمک و موز و آب سرد بالای آن خوردن و در بعضی امزجه با کوزه تازه خوردن و مر با حلوای آن نیز
 میخورند و در لیکن باید که اندک تمیص و ری ریشه باشد که آنرا در میز و یا دار هانیز و کدی مشک و زعفران با کلاب حرد

در آخر آن خال را مانند وضعه در چوب میان آن یعنی مومانه آن را چون بسوزانند و بتنهائی و یا با غلظت کبوتر و اذن ک آنک منقبض
گردد و مایل و اورام و مخرج جلب است و گویند که از خواص آنست که رخانه که باسد وارد رانخانه داخل نمیشود و چند آن اصلی
ندارد و چون بزرگ از ک آن روغن کار تازه بمالند و بر زخم کبر که در که از قروح سابعه است مکرر بپزند اندام الله تعالی ملایم گردد
* چکوتره * بفتح جیم فارسی و کاف و سکون و او و فتح تاء منادیه و فوائده و راء مهمله و هالفت هندی است و نثار و نیز نامند
* ماهیت آن نوعی از لیمو است درخت آن از درخت نارنج عظیم تر و بزرگ و گل آن نیز از بزرگ و گل نارنج بزرگ تر
و نسو آن بزرگ تا بقل و من وانه متوسطی و پوست آن ضخیم تر از پوست نارنج و مغز آن سرخ رنگ چاشنی در مشغوش
و کم آب تر از نارنج و در بلاد گرم سیراب کثیر الوجود و در رنگاله از همه بلاد هندی خصوصاً در هوگی بهتر میشود شاداب
و شیرین و ترش کمی که بدون تن مشغولند * طبیعت آن سرد و تر در دم * افعال و خواص آن قریب بنارنج است *
* چکوتره * بفتح جیم فارسی و کاف و سکون و او و فتح تاء منادیه و فوائده هندی لغت هندی است و آنرا بنارنج
نیز نامند * ماهیت آن گیاهی است هندی و بقدر و در ع و بر کهای آن ریزه و مخروطی شکل معکوس یعنی طرف
معرض آن بالا و باریک آن پائین متصل بشاخ در وقت غروب آفتاب بر کهای آن زولید و بهم پیوسته میباشد و تمام
شب چنان میند و وقت طلوع آفتاب باز میگرد و تمام روز باز میماند و بدو تلخ و تخم آن در هلالی شبیه بماش و
تخم قوت دهانه آن نیز شبیه بدان الا آنکه غیر مدور و واندک طولانی و لوزی شکل و بسیار صلب که تا چند روز در آب
گرم نخیسانند نرم نمیکرد و در سائیده نمیشود و بعضی گفته که سنگ سبزه همین است و بعضی غور آن دانسته اند * طبیعت
آن گرم و خشک در دم * افعال و خواص آن محلل و جاذب الوباء القوی با جهت رفع اذیت و باران کفر امراض جلده
مانند قوبا و بیتی و حرب نافع و خوردن برک بشته آن و آشامیدن آب نقوع تخم آن و ضماد سائیده آن و جرم آن بندهائی و یا
با اندک گوگرد زرد خالص که بهندی امله سازند و یا با اندک قیصر که بهندی را گویند نافع بشرط نگرا و عمل و مداومت
بدان چند روز و چون آنرا در ظرفی کرده در جای گرم مانند پشت اجاع تا یک هفته بگذرانند تا خوب تنجیس و جوش آید
پس بسایند بندهائی و یا با ادویه مناسبه بر قوبا ضماد نمایند انفع است و ضماد سائیده آن با آب لیمو جهت بر ص بانگوار
استعمال نافع و گویند پخته آن که با هاشم مزوج کرده در آفتاب بگذرانند تا جوش آید جهت داء النعلب که موخوره باشد
و قوبا را نیز نافع بانگوار عمل که اولاً موضع علت را خوب بمانند که سرخ و قریب بخون آلود گردد و پس بمانند و خوردن برک
پخته آن بطریق مسلول از برای دفع و با و امراض مذکوره مجرب چنانچه نقل است که در سالی در یک کاله خطی افتاده و در
قریه از قرا آن و با بهم رسید مردم آن قریه بگوشتان حوالی آن رفتند کسانیکه این گیاه را خورده اند از و با نجات یافتند
و کسانیکه نخوردند اکثر فلاک شدند و ضماد پوست پیچ آن با نمون وزن آن زاج سفید با آب لیمو که خوب نرم بمانند و اندک
رقیق باشد جهت رفع قوبا مجرب بانگوار عمل و خوردن آن نیز که حسب بسته مقلد و بکتوله آنرا ناشتا بلع نمایند تا سه روز
و بعضی رایک و دست اجابت مینمایند اما باید که آنچه برای خوردن است زاج آنرا بریان نموده باشند و وزن آن کم
باشد که در بکتوله پوست و پیچ آن یک ماشه زاج باشد بلکه ازین هم کمتر در بعضی امزجه و آن بسیار تلخ میباشد و با علم
* فصل * فی الجیم مع اللام
* چکوب * بفتح جیم و فتح لام مشدد و الف و باء موحد * ماهیت آن از جمله اشربه است که جهت تقویت قلبیه

هنا الله تعالی

* فصل * فی الجیم مع اللام

* چکوب * بفتح جیم و فتح لام مشدد و الف و باء موحد * ماهیت آن از جمله اشربه است که جهت تقویت قلبیه

ورفع خفطان رتو حش و مالخولیا و امثال اینها تر تیب میل مند و با عرقهای منابه می آشامند دستور ساختن آن آنست که بیکرند نبات سفید و یا عسکر سفید مقدار یک من و یا سه من کلاب یا تش غلامیم بجوشانند و کف آنرا بیکرند و صاف نمایند تا بنصفه رسد پس یک گرم زعفران بکلاب سوده داخل نمایند و در ظرفی نگاه دارند و عند الحاجة با آب سرد و یا با یکی از عرقهای مناسبه حل کرده تخم باتکو و یا فرفر نجشک و یا ریحان و یا امثال اینها بران پاشند بنوشند و اگر حرارت در مزاج غالب باشد بزرقاونا بران پاشند و اگر برودت غالب باشد غنبر و مشک از هر یک که دوا نکند داخل جلاب نمایند در آخر طبع جلاب طبع عبارت از همین است

* **جلا پا** * بفتح جیم عجمی و لام و الف و فتح بای فارسی و الف از ادویه جلد است که در عرض چند در یک معصی بچلا پایا نت میشود و اطباء آن بلد خواص آنرا یافته ببلد آن دیگر بوده و با نکلیشی جانب ندارند * ماهیت آن بجم کبابی است و غیر و کهنه آن ما ثل بسیار در شکل فی الجمله شبیه با غنم و جندل و کوچکی و متوسطی بی طعم و رائحه غالبی که مستحکمه طایعیت باشد و آنرا برید و یا چها رشتن نموده خشک کرده از انجامیآ ورنند * طبعیت آن گرم و خشک در دوزم * **افعال و خواص** آن با قوت مسهله بیغایله و اندک قابضه و غیر مستحکمه طبعیت چنانچه بر بوند راست و خطر که ماز رویون و غیر آن دارند اندر و احداث گرمی نمی نمایند و جهت اکثر امراض مانند صراع کهنه و صرع و نوازل قذیمه و سرفه کهنه و حمیات مزمنه و وجع گرد و ظهور عرق النسا و مغا صل و قولنج و استسقا و یرقان و امثال اینها نافع و طریق استعمال آن جهت امهال آنست که مقل از یک گرم تخم یا یک مثقال آنرا نرم کو بید و بپخته با پنچ مثقال کفنه سوخته بخورند و بالای آن عرق رازیانه و یا انیسون بپاشند مثل که معین بر عمل آنست و از برای رفع امراض معجون آن با ادویه مناسبه و نیز نقرع آن در آب یک شبانه روز آنرا نیم کوفته در آب بخمس کنند و صاف نموده با شکر و یا با شربت و در دیا با شربت بنفشه و یا امثال اینها بحسب حاجت بهاشامند مقدار آن از نیم درم تا در دوزم بدل آن مجوزان است که آن نیز از ادویه جلد است و در حرف المیم انشاء الله تع خواهد آمد *

* **جلد** * بکسر جیم و سکون لام و دال بهمبله بفارسی پوست و بهندلی چمر و کهای نیز نامند * ماهیت آن معلوم است و بهترین آن جهت اکل پوست بره و بزغاله یکسانه فریه است و از آن همه پوست مرغ فریه بخته است طبعیت آن بحسب هر حیوانی مختلف میباشد و نسبت بکوشش آن سرد و خشک * **افعال و خواص** آن آشامیدن پوست اندرون سنگدان و چینه دان طبر و خصوصا سنگان خروسی خشک کرده سائید یا طلا و یا ماء العسل جهت وجع معده و الصاق پوست سر بزغاله تازه بچ نموده بر سر صاحب سر سام مفید و مجرب و پیچیدن عضو افعی کزید و در پوست تازه نیز جهت جذب سمیت آن و پوست کوهنند جهت قروح خبیثه و حکه و جرب و تر آشفه پوست از جهت قطع خون جراحت تازه پیچیدن عضو بره و صدمه رسیده در پوست بز یا کوهنند و یا امثال آن که تازه و گرم و کرم حین ذبح باشد مسکن وجع و ورم آنست و بنسبت جهت تحلیل اوزام باره مفید و روغن پوست کرکدن جهت التیام جروح و قروح مفید که قطعه پوست کرکدن را در روغن کنجد اندازند و در آفتاب مدتی بکندارند و چون آن روغن بخرچ آید روغن تازه بیکر بران ریزند و خاکستر جمیع پوستها جهت نواصیر و سرخنتی آتش و سحج جلد و ضما د سوخته پوست امب آبی با آرد کرسته سه روز متوالی جهت رفع سرطان مجرب و سوخته پوست قنطاری با روغن زیتون جهت داء العلب و محرق پوست افعی جهت داء الحیه مفید و آشامیدن

پوست سوخته افعی که کسی را کزید و باشد زائل شد و سمیت خود است چون پوست آنرا کند و سوخته بزودی باران بخوردند و سوخته پوست به کفش کهنه جهت سج عارض از موزه و کفش مادام که تورم نکند و باشد و جهت سج عارض بیان را نه از حرکت و جهت موختگی آتش نیز و تعلیق پوست نیل جهت تسکین حمیات بارد و ویوست شغال جهت کزیدن سگ دیوانه و منع ترسیدن از آب و تعلیق پوست آن بر کمر جهت دفع بواسیر و پوست بوزینه بر درخت مانع سرمازدگی آن و کندن شنبه پوست مار در میان لباسها و اقشع مانع کرم زدن آنست و پوست حیوانات ماکول در فم و مولد خلط صالح متین قلیل الدویه و مصالح آن مهرا بختن ریاس که رمی و باز بر دارا و به خوردن و متین باد هان خار و نمودن و با بانجیر و غسل خوردن و نیز قندی از خواص جلود حیوانات در ذکر آنها بیان شد و انشاء الله تعالی میشود

جلبان * بضم جیم و سکون لام و فتح نون و الف و رای موهله معرب کلمه فارسی است و این را کل انار صد برک و هزاره نیز نامند جهت آنکه کل آن بسیار بزرگ و میزبک میباشد و نیز کل انار نرمی نامند جهت آنکه نرمی است و مکر بندرت و شکر آنرا منصوص میدادند و در موهله و باغبی که نرم آورد و میگویند زود آنرا خراب و رویان میکردند * ماهیت آن بری و پستانه و سرخ و سفید و درخت آن مسطیق بد رخت انار الا آنکه اندک اندک اندک و تر میباشد و بسیار بلند نمی شود و بهترین آن فارسی است یا مصری * طبیعت آن در اول دوم سرد و خشک * افعال و خواص آن فایده و حاسب سیلان و رادع و میخف و مقوی اعضا جهت استحکام دندان و لثه و اسهال دموی و صفراوی و رطوبی و زرق امعاء و سج و ترحم آن و نیز اندک هر عضو و ادرار و طبع و بواسیر و جرب و حکه و منع رختن و داء بعد از وقت شرب و داء و طلاء و چون با سر که بخورد شاند و این مضمضه کنند جهت بد بوی دهان و علاج آن و استحکام لثه و دندان و فساد آن جهت التیام جراحت و بد بوی زبانی و منع تریاکی و ادرام و انصباب بسوی آن اعضاء و دروز آن جهت نفی الدم قروح و سج و اطوخ آن با سر که و طبع مغر و بر حوالی و دمن مانع انصباب مواد بسوی آن المص و معصع و مسکن و مصلح آن کثیر امعاء و شربت آن از یکدوم قادی و دریم بدل آن بوزن آن اندام رمان و با پوست تازه و ریشه انار و با حبه بلوط و عصاره آن که تازه آنرا کوبید و فشرده آب آنرا گرفته خشک نمایند مانند عصاره لبخه التیس و آنکه خشک آنرا در آب جوش دهند تا قوت آن در آب باز داده شود پس بمالند و صاف کرده باز بجوشانند تا منعقد گردد در جمیع افعال قویتر و لطیف تر از جرم آنست و گفته اند از خواص آنست که چون روز چهارشنبه وقت طلوع آفتاب یک عدد غنچه ناشکفته آنرا صاحب رمل معتادین با آن از درخت بدین بپینند و فروردین یک سال رمل نکشد و مجرب دانسته اند و عقوف و اقراص آن در قرآدین ذکر یافت *

جلبانجین * بضم جیم و فتح نون و سکون لام و ریم و کسریاء موحده و سکون یاء منتهای تحتانی و نون معرب کلکین فارسی است یعنی برک کل مرشته یا موزن آن عمل که حقیقت واصل آنست و میبازد بر معمول از شکر و کل و موزن را با رسی کنند و کمتر و بیشتر و عقید زیاد و باشد کل شکری نامند و بهترین آن آنست که نیکو و محکم مرشته و کل آن خشک و تازه و غسل و یا شکر آن خالص سفید جید باشد و با باشد که باز درین محتاج بداخل کردن غسل و یا شکر شوند زیرا که آنقدر از غسل و شکر کم نمیکنند و نمیباید و حافظ آن نمیتواند بود از فساد و در قرآدین در حرف ابواب درود اقسام آن ذکر یافت * طبیعت عملی آن کرم و خشک در درم و شکری آن کرم در درم و تر در اول * افعال و خواص هر دو نوع آن مقوی دماغ و معده و میخف و رطوبات غریبه و مانع صعود بشارت بدماغ خصوصاً خوردن

آن بعد از طعام و عسلی آن جهت مبرودین و مضافی و کسانیکه در دماغ ایشان رطوبت غالب باشد و جهت نالجه و وجع
مفاصل و نقرس و تفتیت حصاة و عسر البول و یاریج آن معجون کنونی جهت تطیل ریاخ غلیظه و تولنج و اوجاع ظهر و
انهاضام طعام و من اومت آن در زمستان باعث حفظ صحت و شکر آن جهت مسرورین و جوانان در زمیادی و سراس
برجوتن و ممزوج آن با غموزین آن معجون اسطوخودوس و نصف آن معجون بنفشه که خوب است باشد من اومت
استعمال بدن جهت رمد کهنه و رفع بخارات و ضعف بصر و داء و شقیقه و رفع سدن و دفع اخلاط مختلقة معرب و آشامیدن
خطبوخ عسلی آن با تربید و تقیه کرفس که مکرون صاف نموده باشند جهت لقوه و نالجه و استرخای دمان و زبان و مبادی مفاصل
و مطبوخ شکر آن با ترهندی و عناب جهت دوار و سردی و کفایت را چون در آب طبع دهند و مالیده صاف نمایند نائب
مناب شربت آنست شیخ الرئیس در معالجات سل قانون نوشته که ضعیفه سل داشت و من اورا بخور رانیدن کفایت معالجه
نماید که تا مدت کفایت میخورد و عقار معتدی به صرف رسانید که مرا از زبان مقلد ار آن خجالت میآید و وصیت یاف
المصالح معطرش و مضر کبد و مصلح آن خشخاش سفید و شربت اجزم آن تا چهار مثقال و مطبوخ آن تا شش وزن آن آب
که تا نصف رسد تا چهاره مثقال و قوت عسلی آن تا چهار سال و شکر آن تا دو سال باقی میباشد

ب

* چلو زه * بضم جیم و فتح لام مثل ده و سکون و از و زای معجمه و یکسر جیم نیز آمده اسم عربی نندقی است و بعضی بر بادام
گرمی نیز استعمال میکنند و حب الصوب بر کبار و انیز مینامند و این بجهت اشتباه جیم حساست چه بقاء موهله حسب الصوب
است و صاحب اختیارات بدیعی نوشته که آنچه محقق است چلو زویری است و روغن ویرازیت البهرجان و السردان
ایز کویند و اهل مغرب الاصل ارجان و ارفان خوانند و این بادام گرمی است که بشرای بخورک کویند قائم مقام
چلو زه بود و منفعت * طبیعت این کرم در اول و کویند در دوم و خشک در اول و باندک رطوبت بفضل
* افعال و خواص آن مبهی و زیاده کنند و منی و حیوت در دشت و عصب و استرخا و عرق النساء و کزیدگی مقرب
و رتبلان و د بروغم و بر از معد و میکنند و مصلح آن شکر بدن آن چلو زه است

ع

* چلید * بفتح جیم و کسر لام و سکون باء مبتدأ تحتانیة و ذال موهله بفارسی نکرک و بهندی اوله نامند و در طبع و جمیع
آثار و افعال مانند تلج است و از ان کیفیت تر و گفته اند چون نکرک را بر پارچه کرباسی پهن نمایند و بر گردن صاحب
سلعه که در ینگاه مرضی میشود که بهندی که یکجه نامند بدنند باعث تحلیل آنست ولیکن وجع و سوزش بسیار مینماید و چون
بر عضو یکه سوخته باشد بماند وجع را تنها بآرد تا سکن دهد و چون نکرک را بر زمین اندازند که آب شود و کل آنرا
بر دملی که سوزش و التهاب بسیار داشته باشد بماند تسکین دهد و چون آن کل را کله نموده خشک نمایند و عند الحاجة
بآب تر نموده ضا د نمایند نیز همین اثر دارد

ک

* جمار * بضم جیم و فتح میم مثل ده و الف و راء موهله و زای معجمه نیز آمده و آنرا قلب النخل و لب النخل و شحم النخل
نیز و بفارسی بنیر نخل نامند * طبیعت آن جنیزی است سفید رنگ شیرین و قریب بطعم شیر که در سرد رخت نخل و موضع
طلع میباشد که چون آنرا ببرند و یا بر آوند آن درخت از قمر می افتد و دگر در نیمه دل و بهترین آن سفید تازه شیرین
آنست * طبیعت آن در آجر اول سرد و در وسط آن خشک * افعال و خواص آن مقوی معده و احشا و قاطع اسهال
خون و غیر آن و جهت نفث الدم و در دینه و رفع خشونت آن رطقی و نکرکی آ و از و تقیه آن وجهت مرده و غله صبرا

و غلبان خون و منع تحلیل از رواج مخصوصاً روح طبعی و جل ب حوارت عریبه از بدن و رفع صغری و خما و رفع روئید
 و لا غری کرده آشامیدن طبعی آن نافع خصوصاً با فکر و صفا د آن جهت کزیدن زنبور الحما و مفرغه و مولد ریا و غلط
 مائی و طبی النزول از معدة و مصلح آن عمل و سکنجبین و خرما و زنجبیل پرورده بدل آن حماس است
 چشم * بکسر و جیم و سکون و دمیم * ماهیت آن بعضی است شبیه بزرگ بری باریک و دراز و اندرون آن
 سفید و بیرون آن ما بین سفیدی و زردی و خوشبوی و باندک تلخی و شیرینی و از بلاد چین خیزد و از انجا بخارا
 و سمرقند و سائر بلاد برسد گویند آنرا باهوزن زرین از زمین بر میآورند و در لرستان آن را کزرموشان نامند و ساق و
 بزرگ آن شبیه بزرگ است * طبیعت آن در سوسم کرم خشک * افعال و خواص آن جهت خنای و ربو و سرفه و
 نفیخه النفس و نرف الدم و ذات الرئة و ذات الجنب و نیم منقال آن جهت خفقان شرابا فاع و بیشتر استعمال آن با بهمن
 سرخ و سفید و شکر است جهت تحریک باه و مریای آن در جمع افعال قویتر و در قربا دین ذکر یافت مضر سبزر مصلح آن
 فاع و هری مقد اشربت آن نیم درم بدل آن سه وزن آن سکنجبین آمین الدوله گفته که از یک منقال تا یک منقال و نیم آن
 با جلاب رافع خفقان در حال و از مجربات است
 چشم * بفتح جیم و سکون دال موهله بغایمی یغ نامند و در طبیعت و افعال مانند تلج است و از آن لطیفتر و خوبی
 و بی آن بآبی که ازان منجمد میگردد در میگرد و جهت هیفه و تبهای صغری و محرکه بغایت نافع و صفا د آن بر پیشانی
 جهت منع رها ف مجرب رجون چشم کمی از سردی برف و یغ و هوای بسیار سرد و درم کرده در دنا بیل یعنی که در میان
 قندها یا شاخته شیار منجمد شده باشد باندرون چشم بکشند مفید است و در دآن زائل میگردد مضرا و رام باطنی و اعضا است
 چشم * بفتح جیم و فتح میم مشدده و سکون عین موهله و ناء منناه فرانیة * ماهیت آن سکی است که در صفا که بادیه
 است در سه منزلی ملینه طبعیه بهم میرسد بعضی ازان سفید و بعضی سرخ و بعضی آسمان جوانی و تا حدی اریک رطل میشود و در
 معدنی که در انجا است نگون می یابد و گفته اند ماده نگون آن زیق قلیل ردی و کبریت کثیر جیل است و ضعیف النضج و طبع
 تام که نیافته با عتار نقصان حوارت و الا با قوت میکشد و بهترین آن سرخ ارغوانی شفاف است * طبیعت آن گرم و خشک در
 سرم * افعال و خواص آن آشامیدن آن محلل اورام و رافع خفقان و غنیان و غشی و مستی و طلای آن جهت ورم
 چشم و خراج و پوشیدن آنکشتی مصنوع ازان جهت نفیس و قضای حاجات و محبوبی نزد خلایق و در زیر سر نائم کند اغثن
 باعث دیدن خوابهای مشوش مقد اشربت آن تا نیم درم و در ظرف مصنوع ازان اکل و شرب در آنرا مانند آشامیدن جرم آنست
 چشم * بفتح جیم و نیم و لام عبری ابل نیز و بغایمی شتر و بهندی او فت بضم الب و خفای نون و سکون وا و ناء چهار
 نقطه مند و پیه آنرا عبری جز و رجیل نامند * ماهیت آن معروف است و آن حیوانی زیر کتر است از حیوانات دیگر
 چون رنجور شود برک بلوط خور و در چون آنرا را بکزد و خرد چنگ خور و در بهترین آن یک ساله فریه اعرابی را عی سرخ
 رنگ را شقراست * طبیعت آن در درم گرم و در اول موسم خشک * افعال و خواص آن خوردن آن کوشش آن مغز
 باه و اعضا و معظوظی و جهت تپ ربع و غرق النساء و رجوع و رک مزمن و برقان امود و حرقة البول نافع و طلای کوشش
 سوخته آن جهت توبه و طلای رنه تازه آن که هنوز گرم باشد جهت کف منجرب و جگر آن رافع نزول مای عین و مقوی با صره
 و طلای پیه آن بواسیر را مفید و نکاه داشتن آن در موی که خواهند کز آنند ما را است از انجا و مل او مت اکل رنه آن

مورث کوی رحصول مغز ساق آن با پشم بعد از آلوده روز متوالی معین بر حمل و نقوع سرگین خشک آن قاطع و عاف و
 آتامین آن: آن را در مناسبه جهت صرع و ضامه تازه آن جهت خنا زیر و زور و تشویر و غلای آن جهت ثآلیل موثر و خوردن
 کرممان آن جهت تنقیه رحم و بواسیر و قطع خون و شقاق و انقباض یعنی بنرمایه بیضه که انداخته شود: آن بفاصله مفری با در معظ
 و منبته کند: جامه و کلاه از نیکه منجیل از اخلاط و منی و مسمن بدن و آشامیدن کفشدن آن در حین مستی مورث جنون
 و چکانیدن آب: بود نه در دماغ جمل باعث زوال مستی آن و آشامیدن شیر آن جهت استسقا خصوص بابل آن محرب
 در قرادین و در مرقه مفاصل این کتاب نیز دستور آشامیدن آن ذکر یافت و بول آن به تنهایی نیز موثر و در روده و مسهل زرد آب
 و جهت سرفه و زکام و زرم جگر و استسقا و بر قلن و سد جگر و تقویت با در رفع مستی و سرعت و بوییدن آن جهت تقویت
 سده مصفا و رفع چشم و قطور کرم کرد آن در کوش ممکن و جمع آن و جهت رفع قفل با معده موثر و نظول رجوشانیده: آن
 با حرمل جهت لغرس و فایده و خند و اورام مجرب و ذرور موی نازک آن جهت تنقیه رانده مال قروح و سخته آن جهت
 قطع سیلان خونی جراحت و عموط آن جهت حبس رعا و بستن موی آن بر ران چپ رافع سلس البول و بستن کفش
 بر آستین عاشق باعث زوال عشق آن و چون کدم را بر بعد از آن تر کرده بخورد و لبور در حلق و بیهرش شوند و کف دمان آن نیز
 همین اثر دارد و گوشت آن غلیظ و روئی الکیموس و رقیق و مولد خون بود: او را مصلح آن با نسک و شبت مهر بختن و با زیت
 زکایی جوشانیدن و فلفل زکریا و بزاق گروانی داخل کردن و با کفی خردل خوردن و بعد از آن سرکه خلص و آب کامه یا سرکه
 کبر مغل با یا اشتراخار آشامیدن: ضرر و الزام از روبرای غیر از جلع مغاضل و میرود از اجزای زنجبیل خوردن است
 * **چهارم وری:** * بفتح جیم سکون میم و ضم ها و سکون و او و کس و راء مهمله و سکون یا * **ما هیئت** * آن شرابی است که مثلی
 را با آب بپوشانند تا آب بسوزد و دمل تنی بگذارد پس استعمال نمایند و بعضی شراب را نکوری ده ساله را جهموری نامند و دیگری
 گفته که آب نکوری است که جوشانیده تا بنصف رسیده باشد پس در خمر کرده آنرا شراب سازند طبعیت آن کرم و خشک: **افعال**
 و خواص آن: منفض و مصل و مذهب و مبهی و معین بر جماع و مربع الا نحل و مولد خون صالح غلیظ و مسخن احشا است *
 * **جهمیز:** * بفتح جیم و فتح میم مشد و سکون یا ای مثنا قشتا نیله و زای: معجمه و بیونانی اسفومغری یعنی تن الا حرق و
 پندگی کولر و چون در حوف ثمر آن بشه میباشند آنرا ثمر بشه میگویند * **ما هیئت** * آن ثمر و ختی است شبیه بانجیر و
 شیر آن بسیار غلیظ و بزرگد آن شبیه بزرگ توت و در سالی سه مرتبه و چهار مرتبه نیز ثمر میدهد و ثمر آن بی کل از ساق آن بومی آید
 بمقدار آوچه سبز سفید رنگ بر رسیلن بعضی سرخ میگرد و تخم آن بزرگی تخم انجیر و در بعضی بلاد خود بخند نمیکرد
 تا آنکه آنرا تیغ زنند و منبته آن بلا حشام و حوالی آن و در غنک و بسکله بسیار است بلکه درین مرد و بلد انواع میباشند
 و شیر آن را بدین نیت میگردند که شاح آنرا بخراشید و بقسمی که باصل درخت نرسد و در ایام بهار پیش از آنکه بنمر آید و
 آنچه از آن برآید بصلنی جمع مینمایند یا در ظرف سفالی لعابدار و یا چینی و یا شیشه و آن غیر انجیر بر است چه انجیر
 بزی از سمومات و ماکول نیست و آنرا در دلم دیوانجیر و جیمیز را شکار انجیر گویند و ماکول است * **طبیعت** آن در درم
 گرم و درازن تو: **افعال** و خواص آن: جهت وهراس و هر قیسی و در دینه و نعت الدم و جبر و کرد و نافع و لعوق
 آن که برک و ثمر و شاح آنرا جوشانیده صاف کرده با عکر بقوام آورده باشند جهت رطوبت النفس و سرفه مزمن و کرفتنی
 آواز مجرب و مضامیر و نمرس آن جهت نعت الدم از سینه و بواسیر و یک منقل از بزرگ سائیده آن با آب جهت قطع

سهال مجرب و با صبر در آن شکر جهت هوش از موده و صفا و عمارت برک آن جهت تحلیل و مایل و نفس آنها را شامیدن
آن با اشتیاق جهت قروح و زکری که جانوران می و ملای آن نیز مودند و گوشت خوردن نمر بخته آن با پشه جوف
آن مانع رمد است و امت در آن مال و شیر آن گرم و با حیات و لیکن ضعیف تر از شیر انجیر و با قوت ملایه و مستطیل و ارام
صلبه و مسهل اخلاط غلیظه و ملصق جزایات و جذبات و آ شامیدن نمل و هم آن جهت تحلیل سبز و زردیهای بارده و با لرز
و سردی و خاکستر جو آب جهت قروح و عایه و اکل و نارفار می مجرب و شیر آن روی الفل و طعاج و مصرعه و سوروب
خصیات و مصلح آن انیسون و سکنجبین و کنگدین و آغام بن آب و زردیهای آن و نوعی از آن کو چکتر از آنوچه است و شیرین
و بعد رمیدن سرخ میگرد و بر بالای آن از شیر و آن چیزی نشر کرده مانند آنکه نبات متجید میگرد و در آب و بر قوس حمام
چینا مند و در غلظتین و بشکله بسیار است و در غلظتین مشهور و معروف سلمی و در غلظت و تنگ و فیکور کو چکتر و درخت آن
بزرگ تر از انواع دیگر آن و شیر این مستطیل بد تیغ زدن میست و ولع و قوت در آن با اندک کپور و صغیر عربی که نرم بود در
آخر طبع و بر آن پاشند تا آنکه بقوام نکشت پس آن جهت سرکه و امراض صلبه و تحلیل مواد و رفع احیای باقی *

* قصه الجیم مع النون *

* جنبها * بدخ جیم فارسی و سکون نون و فتح یاء فارسی و الف * الجیمیت آن درختی است و غلظت و هوشه صنف می باشد یکی
کل آن زرد و دیگری سرخ و لای و درخت این هر دو صنف کو چکتر از دو صنف کبودگان و برنگ این الیگ با ریگتر از
برک این و صنف سوم درخت آن عربیتر و برک آن کوتاه تر و عرضتر و کل آن طولانی و رنگ آن سفید و این را با ک چینه
و مند و مستطیل و عریضه اکل صنف آخر آنست و کل هوشه فی الجملة شبیه بلبله و بر کفای آن پنج عدد و عاریت و رنگ و زرد
و چهل و طول و بدست و صغیر و خوشبو و تمیذ یکد و در صحر و زمین احداث رخا ف میسازد و در میان کل آن چشده دانه
و یزه مثلند آنکه در آن کز نکند است می باشد * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و تحولات آن است شام آن مقوی
قلب بارد و خور و برین آن دافع بطن و ریاح و طامع اشتها و طعام و گوشت چون سرد و رخت آخر لور و دانه آن و بطن رسه چهار
ذرع کل است و بر آن لته بسیار و سبیل و دروغ جزاغ بران ریخته مانند شعل مشتعل سازند تا تمام آنچه از زمین بر و نشت
بسرزد پس هیچ آنرا برآورند تا در زهر اکثر سموم است شراب و مضاد و ملاء و گوشت که جوب حیوة مشهور و ملک مند عیان است
ازین است لیکن این اصل ندارد و درخت جوب حیات حیکر است و بنواح قلعه رفتاس گفته در صوبه عظیم آباد است مشهور
شاید در خواص قریب بدان باشد *

* چنگ بد ستر * بسم جیم و سکون نون و دال مهمله و فتح ناء و موحله و الف و فتح دال و سکون سین و مهملین و فتح تاج
منافه و توانیه و سکون راء و مهمله و بعد ستر یا بجای الف نیز آمده یونانی اکسیانوش و جتا و سی آتش لیکن و در ترکی اغلان
آشی و نمین * ماهیت آن خصیه حیوانیست آبی و مزه و جوع یعنی د و عد و متصل بهم بهیأت کیس بیفتین و آن حیوان
بهیأت سنگ بسیار کو چکیست و غیر سنگ آبی است و صوم آن سرخ مائل به سیاهی و غلیظ و در خا ح آب نیز تعیش میکند و در دلم
آفراسک نامند و حکیم میر محمد مؤمن در تحفه نوشته که قیاس تقاضا نمیکند که خصیه آن بطن جلد باشد و حقیق تازد آن را
ملاحظه نموده که میاد قطع کرده بود اصلا بر و رنگ نداشت و بعد از جو شامیدن آن در آب و خاکستر زرد و رده کردن
آن بد و نگاه بعد از مدت صاحب پور رنگ شد و اینکه در آن نوعی از استماله است شکی نیست و رنگ آن زرد و سرخ

مشتق از اسم بادشاهی است که اول اطلاع بر آن یافته و یا شفا بر آن دوا یافته و اسم آن بادشا را جنطیان بوده **ما هیت**
 آن ذوصفت میباشد رومی و غیر رومی و رومی آن که بهترین اصناف است و بقا رومی نیز با مندرج مستعمل و نزد اطلاق مراد
 این صنف است یعنی است در راز تا بنبری و علی ظمانی و سرخی و تبرکی و تلح و ساق و عروق آن بسطوری انگشتی و مجوف
 و املاص و بقدر و ذره و کره و اردو یک آن شبیه ببرک کردکان و یالمان الحمل و از آن کوچکتر و از هم در و سرج و
 اطراف و وسط ببرک آن مشرف و کل آن سرخ مائل بکبود و نمز آن در غلافی عریض نازک سبک شبیه بکنکب و منتهی آن
 جبال و مواضع سایه و برف نشین و نمناک و صنف دوم آب جرمغانی نامند ببرک آن شبیه ببرک حماض و این غیر مستعمل
 و در نکاله جنطیا نا شیرین طعم نیز دانه شده **طبیعت آن** در اول سوم گرم و خشک بعضی در دوم خشک گفته اند و قوت
 آن تا مدد ما را باقی میماند **افعال و خواص آن** تا بضع و فایده لطیف و جالی و محلل و متقی و مفتوح سل در مسکن و جلاء
 پاره و صمایت کنند **قلب** از اذیت سموم بسبب قوت فایده و تر یا قیه که دارد و مدربول و مخرج جنین و آشامیدن آن جهت
 امراض مذکوره و کزیدن سگ دیوانه و عقرب و هوام و سموم مشرب و در جگر و معده و سراسر الی و احتباس حیض و در
 دره بک یا شراب جهت التواء عصب و روح بک و طحال و برون و زهر آرم آنها و یکمغنا آن با نخل و سداب و شراب جهت نهش فرام
 و سگ دیوانه و غیر آن و در تر یا قیت اقوی و آشامیدن عصاره آن مقدار یک مثقال یا آب جهت در پهلوی و معده و رگ
 بارد و سفته و رغن عسل و اطراف آن و التواء عصب نافع و ضا د آن با شراب جهت کزیدن جانوران همی و جراحات
 و برون خزینه و درم بارد احشا و ضرب و سفته و کمر و اعضا و روثی و روح معده و ریاس که جهت از زله بقی و طوی آن ناخنا بر کمر
 دست قاطع خون حیض و طوی آن جهت درم حار چشم و داخل کردن آن در شیا فانت حاده بجای عصا و خستنا سواد
 مغیل و حمل آن جهت اخراج جنین و اسقاط آن مؤثر و بدستور آشامیدن آن نیم مثقال کوبید و آن با عسل و آب نیسکر
 و رازی گفته که جنطیا از کبار ادویه است که داخل تر یا قات و معاجین کبار گردد و میشود از برای دفع سموم و تقویت ادویه
 خصوصاً برای دفع سمیت کزیدن سگ دیوانه و انقی و مار و عقرب و سباع کزید و ذوات السموم و مقارعت با سموم فناء
 خسر و به **المشامیر** و درین مصلح آن اسقون و قوت و برون معده و شربت آن تا یک مثقال بدل آن در رفتن و تحلیل یک
 وزن و نیم آن اما رغن و نیم وزن آن پوست بزم کبر و در مسامر مواضع قمع و زرا و نل بوزن آن و کوبیدن جنطیا نا جرمغانی
 و عصاره آن که بزم آنرا بکوبند و بنجیر و زرد آب بنجیسانند پس بنجوشانند تا عله غل گردد و صاف نمایند و باز طبع و فند تا معتقد
 گرد در درجیم افعال مذکوره شراب و ضما د اقوی تر از جرم بزم آنست و ریاسد آب و در تر یا قیت اقوی و قوت آن تا هفت سال
 باقی میماند و دواء الجنطیا نا و دهن و سفوف و شراب و ضما د و معجون آن در تر یا دین کبیر ذکر یافت

فصل فی الجیم مع الواد

چوب چینی * بزم جیم فارسی و سکون و او و یا مو حله و کمر جیم فارسی و سکون و یا عشا و تختانی و کسر نون و یاز
 آنرا خشب الصینی و بزم چینی نیز نامند و از ادویه جلد است **ما هیت** آن یعنی است سرخ و کلابی رنگ و اندک
 شیرین خور صا تر و ناز آن و بقدر و شرب و کوناه تر و بکند تر از آن نیز و قوی بسطوری یکقبضه و بعضی با یک تر از آن و بعضی
 کم کرده و بعضی بر کرده و بعضی راست و بعضی کچ و بعضی متشعب و بعضی املاص و بعضی خشن و بعضی سنگین و بعضی سبک و بعضی
 صلاب و بعضی رخور و بعضی سفید و بعضی سیاه و براق میباشد و بهتر و در بیشتر و در معمل آن سرخ و کلابی رنگ و شیرین طعم

آنست که قطعات آن بزرگ و راست و قوی و بی کوفه و پاک کره و امس و بی ریشه و ذرملایت و رخاوت متوسط و غیر متشعب و متشقق و تاز و منکین و غرق غیر بسیار کهنه کرم خورده باشد و آنچه مغید و سبک و رخو باشد خام است و آنچه سیاه و براق ملبس بر ریشه بهیئتیکه کو یا در اندرون آن صمغ جا کرده که صمغ نامند و همچنین بر کوه کج بر ریشه و متشعب و متشقق آن همه زبون و غیر مستعمل بجهاتیکه در قریب آبادین کبیر ذکر یافت و نبات آن از قبیل نعیم و بیار و فی الحیلله مفروش بر روی زمین و شاخ آن باریک و صلب و غیر مجوفه فی الحیلله شبیه بشاخهای نوره است با نس که در غن و بنکله میشود الا آنکه بزرگ آن باریک و بلند اندک شبیه ببرک ساجد فندی و از آن کو چتر منبت آن اکثر کوهستان بلاد چین و کنار آبهار چشمه ها و در کوهستان سلامت که در شمال و مشرقی بنکله واقع است نیز میشود و لکن بسیار ضعیف و کم قوت و پر ریشه و پر کره و سبک و وزن و رخو و از چین کا می بیخ تازه آنرا در میان خاک سرخ رنگی اندک لزوج و آشفته بریکهای بسیار کوچک میا و در نل چنانچه در سنده یکنوازی و یک ص و مشتاد و میشت میجری در کلکته آورده بودند و محرز کتابد در هر شل آباد قریب است آورده خاکهای شبیه بد آن بهم رسانیده و در اینجا کاشت میزند کشت بیار آن شبیه با آنچه ذکر یافت بود و طول آن بمقدار سه چهار ذرع و برکهای آن کوچک اندک طولانی و در در در هر ساعی سه چهار پنج برک زیاد بود و از پنج آن بعضی های دیگر پیوسته بد آن بهم رسید و بعد یک سال بر آورد شد و خوبی مانند چوب چینی نمود و لیکن شیرین طعم و چون باز کاشته شد بمسبب اختلاف آب و هوا و یا تصور تربت عزیز نکردند و پسندیدند که طبیعت آن حکیم میرعماد دلندین محمود شیرازی کرم و ترد و مرتبه اول دانسته بالیقین در حرارت و تامل در رطوبت آن و حکم مرزانی یزدی و حکیم میر محمد هاشم طهرانی هر دو در اول و خشک و در دوم دانسته اند و حکیم میر محمد مؤمن مرکب القوی مائل بحرا و حکیم محمد اکبر جعفری بحکیم آرائی در قریب بادین خود موصوف بقادرین نیز مرکب القوی نوشته و لیکن همه قائل اند بر طوبت فضله آن و لو آب معتدله الملوک سید حکیم علوی خان قدس سره نیز مرکب القوی و اجزای ترکیبی آن را مانند حرا و در رطوبت با رطوبت فضله غیره بسیار فرموده اند و ادله هر یک بتفصیل در قریب بادین کبیر ذکر یافتند و این اقرب بصواب است و محرز گوید اصل آنست که ترو تاز آن حار و رطب است با یس بسیار کمی و هر چند کهنه مبرک و در بیس آن می افزاید و از رطوبت آن می کاهند و تأثیر حرارت با یس آن نیز غالب است با یس افعال و خواص آن ملطف و مفتوح مدد و محل فصول و معرق و مرقق و مصفی خون و ارواح و منرم و مریح النفوس با عشا و قاصی بدن و معروق ضعیفه شعریه و محل حرارت غریزه و مقوی اعضای رئیس و معده و باده و مدبر و مل و محض و مجفف رطوبات غریبه باعتبار قوت قابضه که در ارم و جهت فالج و عشه و تشنج امتلائی و صل اع مزمن سوداوی و شقیقه و مواد نرینه مزمنه و اختلاط ذهن و سیات و اقسام جنون و ما لتخولیا و ما نیا و قطر و امراض خود اوید و دمودیه مستتره مانند جنون ام و آنفک و جمیع قروح خبیثه و ساعیه و جوشقه و قویا و جرب و حکم و کله و قروح کرده و مثانه و امراض معده و دیو سیر و نوا صیر و اسهال بواسیر و سلس البول و امراض رحم و عقرو و بروز نمودن حصه و سوء القنیه و استسقای لحمی و برقان اسود و سل و عقل های صلبه و ارام صلبه و درایه متعجبه و جمیات سوداویه عتیقه و دق شقوقه و حمی و ربع و سرطان و بهق و برص اسود بین و کلف و اوداع و مفاصل و وجع و برک و عرق النساء و نفوس و داء النعلب و داء الحیه و داء الفیل و ترک عادات افیون و دفع سمیت اخلاط فاسده محترقه و اعدا کنند باه و مایوسین و نصارت و حموت و صفای و رونق و تکا بشره و تمسین بدن و غیر اینها از امراض خود اوید و بلغمیه مزمنه بتفصیل که در قریب بادین کبیر ذکر یافت نافع با شرایط

است عظم و برک آن بهن و اندک طولانی و فی الجمله ضعیف و آن ثمر آینه زهت میباشد یکی سبز ضخیم با غرقت بسیار
و قیو ضعیف تراند که تلخی و دروغی اندک نرم و بعد خشک شدن خفیفی میگرد و در دم که در زیر آنست صاب و دریا رچه
بهیم پیوسته و سر آن اندک برآمده و در زیر آن مغز و بر آن پوست رقیقی محتوی بر مغز آن و مغز آن سفید باد و نمیت بسیار مانند
مغز بسته و چلغوزه و چنان رخصه است و در حصه از هم بسیار جدا و از آنک اتصال بهم دارند و در حصه دیگر با هم متصل و
البدن اتصال و بین آنها پدید آید نازک اندک صلب خفیفی است طبعیت آن درد و کرم و در اول خشک و با رطوبت
قتلیه و تازه آنرا گرمی و پیوست کمتر و در رطوبت فضلیه زیاده و هر چند خشک گردد دیوست و حرارت آن می افزاید و
رطوبت آن کم میگردد فعالیت و خواص آن بسیار لطیف و ملین طبع و سکن و صهی و مانع تشنه و مقوی اعضای رئیس
خصوصا دماغ و مقوی حواس باطنیه خصوصا با مویرغ منق و الخیر سفید و بر آن را بسیار موافق و خوردن دهه مثقال آن
بکده با انجیر کوبیده باشد در نیمین طبع مجرب و پنهانی ناشتا جهت سهولت قی و بر بیان کرده آن با پوست جهت سرفه
که از هوای سرد بهم رسیده باشد و خوردن آن با انزروت مانع ضرر انزروت و مخرج کرم معده و بعد میل و دل ستور
با بلاد و مانع ضرر آن و خوردن آن با انجیر و سد اب جهت رفع مضرت سوم خواص قبل حصول سم خواص بعد ازان
و آشامیدن آن که با پوست سوخته باشند جمعا اریک مثقال یارب مر و دوا منال آن جهت قطع خون بواسیر
مجرب و با لیسیت خوردن مغز آن مسکن منصف و مصلح قروح و دل ستور ضما آن و اکتال آن جهت جرب و سبل
و دمعه مقبل و تحول سوخته مغز آن با شراب جهت منع ادرا حیض ضما آن با عمل و میاز و لک جهت کزیدن
کد دیوانه و چون باز برده گرمانی نرم سوخته با عمل سرشته بر سر و بدن مغرور و مقول و یا صاحبان اوجاع مفاصل بارده
و حمیات بارده بلغمه مزمنه بمالند و در حمام و یا در آفتاب و یا خا ندر کرمی و بر فرش کرمی بر طرف مخالف علت در آن
هر دو علت و بر پشت در غیر آن بخوابند و بر خود لیسیت بر پنجه بیندازند و بکند از بدن تا خوب عرق شود پس بدن را پاک
کرده از زیر آن بر آید و بدن خود را از هوای سرد محفوظ دارند و آب سرد نتوشند در یک دفعه زائل کرد و اگر در
حمام است در پشت خار آن روند و بر مننه شوند و آنرا گرم کرده بر سر و تمام بدن بمالند و در فالج و لقوه اگر خوانند بطرف
مخالف بخوابند و آن مقل را بر صبر کنند که خوب عرق کنند پس بدن خود را پاک کنند و استعمال آب مطلقا نمایند
و بر آید و از هوا خود را محفوظ دارند و ضما دانه تر آن جهت رفع آثار ضربه و دلوک آن جهت از اذله کلف و تشنج وجه
و طای خائیه آن ناشتا جهت قوبای اطفال و ورم سودای که زخم شد و باشد و دل ستور طای خائیه مغز کهنه آن ناشتا
جهت غرب و غناغرا با جرمه و قوبای اطفال و التوای عصب و تمده و تشنج و اتار قله من حادث از بر و بیس و داء الثعلب و
ورم پستان و طای مغز کهنه سوخته آن با زنت جهت قروح سر و مغز آن بسبب لطافت و دهنیت سریع الفساد و استحاله خلط
مزایر خصوصا کهنه آن و اکثار خوردن آن باعث اخراج حب القروع و موجب ورم لوزتین و بنودمان خصوصا در مجروحین
که مضراشان است و بری این باید که بعد خوردن آن دهن را خوب بشویند و انا را چاشنیل بر بکند و سکنجبین بخورند و
با اندک خشکاش خوردن نیز مصلح آنست و چون متغیر و متکثر گردد ردی و زیون و یا سمیت میباشد نباید استعمال نمود
و مل او این قی کردن و ترشی مایه خوردن است و مر با آن با عمل جهت تسخین کرده و تحریک باه بسیار موثر و ملین بطن و
مقوی معاء و ورم که برورد آن تریاق صاحبان ضعیف معده و صمغ آن جهت قروح خفیفه و زور و کد اشتن آن بردن آن

و رجوع در مراحم نیز جهت قروح طریقه مفید و عصاره پوست آن دار آمار که طبع داد؛ منعقل نموده باشند جهت اورام
 رانغ، عصب غشای حلق مجرب و غرغره آب مطبوخ پوست آن جهت تحلیل اورام لته و استحکام دندان و زردی پوست
 مسلمانین پوست دوم آن جهت تخفیف جراحات و آشامیدن سائید آن سه روز جهت نزف الدم و زوال تقطیر البول
 سادات اراستریا و یک ستور حمل آن با شراب جهت نزف الدم رحم و چون پوست بیخ آنرا مقل از نیم اوقیه تا یک اوقیه بجوشانند
 و آب آنرا بعد پزی معده از طعام بیاشامند قوی آورد و اخلاط از جبهه بسیار دفع نمایند و اجاع اسافل خصوص وجع بطن رانغ
 بخشک و چون پوست بیرون آنرا در حال استقری و تازه کی بگویند و غبضت الحیدل سائید بهر آن بهاشند و هر روز بریم زندقه خضاییه
 نکور و رنگ آن بادوام میباشد و یک ستور چون با خبث الحیدل و سرکه طبع نمایند و تا یک هفته در آفتاب گذارند و هر روز بریم
 زندقه پس استعمال نمایند و این ابلغ و انفعی از اول است و مالیدن پوست سبز آن بر قوبا و حواز نافع و مسواک کردن بپوست
 تازه آن یعنی مالیدن آن بر دندان مقوی لثه و یک ستور مالیدن پوست بیخ تازه آن هر پنج روز یک مرتبه بدندان منفی
 دماغ از اخلاط و رابع نیسان و چون پوست بیخ آنرا در روغن زیتون بجوشانند ماهرا شود ضماد آن جهت براسیر و امراض
 مقعد و بغایت مؤثر و بطور آب هر یک آن که گرم نموده باشند جهت اخراج چرک کوش و رب پوست سبز آنرا که با عمل
 و نارب انکور تر تریسد و هفت جهت خنثی و شوردها و خون آمدن از بدن دندان و سسینی آن و تقویت لثه بعلیل و طلا
 پوست تازه آن با مثل آن برگ حنا جهت نزلات و صداع مزمن و شقیقه و فالج و جمع اجاع بارده مانند بغرس و امثال
 آن نافع و طلای نشاره پوست آن با هوکه جهت سرخ کردن رخسار مجرب و بازفت جهت قوی کردن عصبی مخصوص در
 خیسای بدن آن چند روز در روغن زیتون و بریدن مالیدن جهت منع تولید سچش مجرب دانسته اند و شربت آنرا جهت
 سرر مجرب یافته اند و جوشانیدن جوز صحیح در روغنیکه طعم آن متغیر شده باشد و همچنین ساثر طعمه متغیر الطعم
 باعث رفع تعبیر آنست و گویند از خواص مغز آنست که چون با مس بگویند و یا بر مس بمالند مس را ریزه کنند و گویند چون
 در فصل خزان ما زوراد در روغن زیتون بجوشانند بعد یک سیاه کرد و در صاف نموده در شیشه کرده پای درخت آنرا
 حفر نموده و ریخته قوی آنرا برین طرف متصل بد رخت را در آن شیشه کنند بعد یک هفته شیشه نرسد و در روغن باشد پس
 اطراف دهن آنرا خوب بد نمایند و بخاک بپوشند و نکاهدارند تا زمانیکه آند رخت بشواید پس شیشه را برآورند
 در آن شیشه چیزی سیاه شبیه برکب خواهد بود و آن خضایی است بسیار نیکو و ملتها اثر آن میماند و از سر راست و احتیاج
 بمالیدن بمرمون نیست بلکه بعضی ترک کردن شانه بدن و بر موشکین سیاه میکرد اند و چون قبل از موی بر آمدن در
 حمام برانثیان بمالند مانع روئیدن موی اسفید گردد و کندی مجرب دانسته و بعضی گفته اند از خواص آنست که چون
 در زردی سائید آن بخوابل لاغر میکردند و شخص ناظم بیدار میشود در حالتیکه مغمول و حواس باخته باشد و چون خوانند
 که جو زرا مقسر نمایند از قشر رقیق ملاصق مغز آن باید که در آرد و ظرف اندک بریان نمایند پس بدست بمالند تا پخته
 آن جل اکرد و در روغن آن در خواص مانند مغز کهنه آنست و محلل و مسخن و آشامیدن آن روزی سه درهم تا یک هفته
 جهت وجع و رگ مجرب و جهت امراض بارده و مزجیه بارده نافع و طلای آن جهت اکل و نواصیر چشم و نرم کردن
 اعصاب و رفع اجاع بارده و زوال قوبا و داء الثعلب و قمل مجرب و معوط آن جهت لقوه و فالج و تشنه نافع بدل مغز آن
 بزین آن حبه الخضر و بدل روغن آن روغن سداب است

* **جوزایه** * بفتح جیم و سکون و ورتج زای معجمه و الف و یای موحد و و فای ترکی و اواج نامند * ماهیت آن طعامی است که از ارد کنند و سبزیها ترتیب دهند * طبیعت آن گرم و مرطوب و بحسب سبزیها مختلف میگردد * **افعال** و خواص آن ملین و موافی سینه و شش و قلیل الغذا و نقلخ و مضر صاحبان ریا و رطوبت معد است

* **جوزار قلم** * بفتح جیم و سکون و او و زای معجمه و فتح الف و سکون و اء و طه و فتح قاف و سکون میم بلندت بر روی آکناز نامند * ماهیت آن بیج کیلیم است مستل به بقله و گردان و سفید و مصمت و زرد شکن و جو طعم شبیه بشا بلوط و قلا و یا اندکی کادی و چون خشک شود پوست سیاه و رقیقه بر آن ظاهر میگردد و زرد از آن بچل آمیضد و ساق کلاه آن باریک مستل بر زرباده بر ذری و خشن و اغب و مخوف و کل آن سفید و شبیه بقره شبیه و تخم آن بسیار و از یکدیگر و تنه بطن و برک آن شبیه ببرک زردک و در مزاج و جمال میر و یله و در وسط بناستان بهم میرسد و تا سه سال قوت آن باقی میماند و بعد از آن ضعیف میگردد و بهترین آن سنگین پر مغز تا زدن آن است * طبیعت آن در دوم گرم و خشک و در آخر سوم نیز گفته اند * **افعال** و خواص آن مخلص و مسکر و منبت حصاة و مخرج کرم معد و تخصیص اجزین با آب مطبوخ خشک بیا شامند و نالیکه از رتبه بدند بغایت منور و صفا آن وجه تحلیل او را مبلغمی و ساق و غیر آن مجرب دانسته اند بحدیکه در یک شب گفته اند تحلیل می برد مقدار رشیت آن تا شانزده قیراط و مصلح فحل بر آن شیر تازه و دوشید و آبکنار آن تاد و درم هم و باغ فای شاد بل و اسهال و استرخای اعصاب و کفله و مصلح آن ریختن آب سرد بر اطراف و نوشیدن خوشبوئی های سرد و تر و مالیدن آنها بر قلب و شامیدن آب سرد و عود و میبه ساده

* **جوز بوا** * بفتح جیم و سکون و او و زای معجمه و فتح باء موحد و وا و مشد و الف و یای فارسی است و پهنی جای پهل نامند * ماهیت آن نیمه رختی است که در جزیره از جزائر زیاد مسمی بجای که بر آن فرکی یا بارند و آنرا بتای نامند بهم میرسد و آن بند در تصویر و لنده پس است که عوام و لنده نیز مله و قومی از نصارت است خود بر چهار بطراف می برد و میفرشد و نیز ششیل و شند و دیکس و نند و شور جائی هست بسیار میشود و جنگلی و اشجار و صنایع هم هست و درین اوقات انگلس نیز که قومی دیگر از نصاری است نوعی از جوز بوا یافته و آن طولانی الی جمله در شکل شبیه ببلوط و در غلافی نیز مانند غلاف آن و از آن صلب تر و مغز آن از مغز جوز بوا معروف اند که رخت و لطیف بود و در نهایت بوزان کمتر و در قوت ضعیف تر و رخت جوز بوا بعد از رخت گودکان و از آن کوچکتر و برک آن غنی الی جمله شبیه ببرک آن و کوچکتر و باریک تر از آن و ثمر آن بقله و گردان کوچکتر با پوست سیاه و خام و آب آن به پوست می باشد یکی خارج و آن در خامی سبز و نرم و بی ریشه لحمی و ضخیم و قریب به سبطی انکشتی چنانچه در دست آنرا هر یک ساخته از آنجا میا ورنده و در زیر آن پوست لحمی پوست دیگر صلب اندک صلفی و بر بالای آن بسیار به بیچند و در جوفه آن پوست صلب صاف است و جوز بوا می باشد بمقدار قند قی و اندک طولانی و از بقی بزرگ تر و بهترین آن تازه کوم ناخورد و سنگین تنه و طعم و رائحه و آن سرخ رنگ است و قوت آن تا سه سال باقی می ماند * طبیعت آن در آخر دوم گرم و در سوم خشک و با قوت بلایه و رطوبت فضلیه و لعلها بزودی آن را گرم می خورد * **افعال** و خواص آن مفرح و ملطف و مسکر و حافظ حرارت غریزی و هاضم طعام و مقوی معده و فم آن مرص و چکر و باه می برد و در جهت صلابت چکر و هیز و زوار را م بارده آن و بر فغان و خوشبوئی دهان و عرق و بول و تحلیل ریا و رفع کلف و نهش و غلبان و رفع رطوبت معد و زلیق الا معاله اسهال معبای بار در طب و زاله و زله و باه

[illegible]

جوزا السرو

جوزا السرو

جوزا السرو

جوزا السرو

جوزا السرو

جوزا السرو و بفتح سین و سکون راء و مملوین و واو * ما هیئت ان یارذلت سروا هست و خشبی محض * طبیعت این درم سرد و خشک و کرم نیز گفته اند و اول اصح است * افعال و خواص آن قانع نرف الدم و مقوی اعصاب و تاضیف رطوبات از صبر ورق و مقوی معدة و کلیة و سیر زوایا و ذهن را تزکیرت اند و بوی دهان خوش کند و سده بکفایت و علای آن با غسل و کلاب جهت شقیقه و در سردی و یاقوت باضه و مسک منی و حابس بطن و جهت نسیان و سرفه مزمن و عسر البول و آنامیدن آن با شراب نافع و ضماد آن با سریشم و اهراس جهت قتن و چون بکوبند یا با انجیر و فنیله سازند و در بینی کاندازند کوشته اند را بشور و در مجلس در طبیعت آن جهت بروز مقعد و دفع رطوبات رحم نافع مقدار شربت آن نیم درم با عسل زردی رخساره و سده و مصلح آن عسل و روغن بادلم بدل آن بوزن آن بیخ انار و نیم وزن آن انزروت سرخ و کوبند یکوزن و نیم آن با بیل و بوزن آن کرم مزاج است و در حرف العین در سر و نیز بعضی خواص آن مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی

جوزا الشوک * بکسر شین معجمه و سکون راء و مملو کاف و آخراتین القیل و جوزا الخبشه نیز نامند * ما هیئت ان درختی است عظیم قریب بجزر شامی و ثمر آن بحد درکان و اندک طولانی و مستند بر پوست آن ازان نازکتر و سرخ و در سنبله میرسد بر حد خشکی تیره رنگ و چین دار میشود و خود بشود از این جل امیکرد و در زیر آن پوست صلیبی و در جوب آن دانه های پدید آید که رو خشک و با اندک تبدی و اهل مصر آنرا فلفل السودان نامند و کوبند و در حلل تزیاده از فلفل است و رنگ آن ماثل بتیوکی و بنفسجی و سرخی * طبیعت این درم کرم و خشک * افعال و خواص آن محال ریاخ و مغص شدیل و مفتاح سد در رافع و جمع و رک و عرق النساء و بی خوابی حادث از برودت و مهبه باه و اشتها و با آب کرم من در بول و مسقط جنین و در ممانه و آشامیدن آب طبیعت آن جهت تقویت حصاة و روغن آن که سائیل و باصل مثل آن آب جوش دهند تا برقع رسد صاف نموده و روغن زیتون بوزن آن دران ریزند و در قلع مضاعف و با آب آتش بسیار ملائم طبع دهند تا آب برود و روغن بماند جهت فالج و لقوه و در کسر و قونج و اورام رخو و اوجاع ماثر اعضا مغیول مقدار شربت آن تا بکشد تعال مضربه و مصلح آن کثیرا بدل آن نصف آن فلفل و در تریک باه انجیر است و کوبند چون آب را با ربع آن فلفل بسایند و در آب کرمه را جوش دهند تا آب خشک گردد و مشلول بغفلت نمایند فرتی چند آن نمیکند از فلفل چنانچه بعضی نامقدان فلفل را چنین مقشوش مینمایند *

جوزا العبهر * بفتح عین و سکون باء و موحه و فتح هاء و سکون راء و مملو * ما هیئت ان دانه ایست شبیه بآمله و مل و در حرف آن مغزی شبیه بدانه آلویا لورسوخ رنگ و با اندک شیرینی و قبضی * طبیعت این ماثل بکرمی و خشکی

افعال و خواص آن قاطع اسهال ما یومین و بار بار مورد جهت اورام باطنی نافع است

جوزا القطاة * بفتح قاف و طاء و مملو الف و طاء متبایة فرتانیه و جوزا البوی نیز کوبند آنرا جوزا القطاة ازین جهت نامند که قطاة که بفارسی سنک خورنا مند بسیار حریص است بشوردن آن و بعضی گفته اند که جوزا الانهار است و بعضی جوزا الانهار را غیر آن دانسته اند * ما هیئت ان دانه ایست شبیه بکاکب و در غلافی و در مغلافی دودانۀ کوچک میباشد که آن در شاخ که از بیخ آن روئید و منبسط بر روی زمین و بر کوه و در برک آن شبیه ببرک خرنه و از آن عریضتر و نرم تر و مزغب و غبار آلود و متب آن کنار آبها و جامای دنیا * طبیعت آن ماثل بکرمی و خشکی * افعال و خواص آن آنست امیدن برک آن با شراب جهت تقطیر البول و جرب معانه خصوص با آب طبیعت بیخ ملیون و عصارۀ آن جهت

قوانین و حی و خلطی و مرکب کوبند نافع است.

* **جوزالقی** * بهندی میں پہل و بغور کنی نور مطبوع نامتی * ماہیت آن ثمر درختی است مخصوص ببلاد یمن و هند و بنگالہ
بمقدار انجیر کرمی و فندق بسیار بزرگی و پوست آن اندک ضخیم و زرد تیره و اندک رخوریشہ دارد و در جوف آن
دو پرده در سر برداشته های ریزه بسیار بهم پیوسته فی الجمله شبیه بهبل اند و لعابی و مستعمل پوست آنست و بهترین آن
تازه کرم ناخوردہ آن * طبیعت آن در دروم گرم و خشک * **افعال** و خواص آن معقی بلغم و مسهل و جهت امراض
د باردہ دماغی و عصبانی مانند فالج و لقوہ و صوفه و ضیق النفس بارد رطب مزمن و اورام اعضا و تحلیل ریاخ و نفخ شکم و جذام
و دماغ میل و بشور نافع و چون بیست و دو شب و در یک سرطل آب بجوشانند تا نصف رسد و صاف نموده و قدری عسل در آن
ویند و جوزالقی را و یا معقی دیگرہ از حقیقات کہ خواہند با قدری نمک سائید و با عسل پیسشند و با مطبوخ مل کور
پیاشند مخصوصا بآن از آن کہ شلہ و یا شور یا آشا مین و باشند بقاصله یک و ساحت بغایت قوی آورد و بیضا لہ است و بدستور
چون یک گرم آنرا با بایک مثقال راز یا بند و آب گرم و قدری عسل و همچنین با رازیانہ و انیسون و یا قدری کفایت از آن با عسل
سرشته با آب گرم بخورند قوی آورد و قصول بلغمی و صفراوی را دفع نماید و اسهال نیز آورد بقدر رقت و فصل و طبیعت
همچنین سرشته آن با نمک طعام و سجاد آن جهت تحلیل اورام و نفخ آنها و دماغ میل و انجیر آنها نافع مقدار شربت آن یک گرم
بدل آن پوره و خردل و دو مسافر و الوزن است.

* **جوزالکوثیل** * بفتح کاف و سکون و ارفخ ثاء مثلثه و یخین مہملہ نیز و سکون لام و آنرا اقراص الملک و بعضی جوزالقی
نیز نامند * ماہیت آن ثمر کبایمی است ہندی شبیه بخرب در شکلی و رنگ مستطیل و واندک بہن پوست آن نازک و در
جوف آن غلافی شبیه بغلاف شاہ بلوط طعم آن مانند باقلی و برگ آن شبیه ببلبلاب کل آن سفید و مستعمل ثمر آنست
و بهترین آن تازه آن * طبیعت آن در آخر سوم گرم و خشک * **افعال** و خواص آن بغایت معقی و مسهل
و منقبی بدن از اخلاط رذیہ و جهت رفع سہد و صلابات و اوجاع باردہ و تقویت حصۃ نافع المضار مرخی اعضا و تہ
کہ تا یک مہبتہ ببال اصلیمہ اند بعد از خوردن آن مصلح آن فواکد و ربوب مقدار شربت آن تا یک داندک و یک مدرم
آن کشند بقوی و اسهال و تندرک آن ریختن آب سرد متواتر بر بدن و آشامیدن مبردات عطریہ است.

* **جوزالمانل** * بفتح میم و الف و کمر ثاء مثلثه و سکون لام و جوز حائم و جوز مات و جوز مات نیز و درخت آنرا
درخت مرقد نامند و بقارہی تا تولد و بهندی و دہترہ و بلقی استرمونیدہ کوبند و مصر با از کوزمانل فارسی است * ماہیت
آن ثمر درختی است بقدر درخت بادلیجان و برگ آن اندک از آن کوچکتر خود و در مزروع و سفید و بنفش میباشند اما
بنفش آن کمتر و بہتر از سفید آن خصوص بنفش مانل بجمعی آن کہ ساق و برگ و ثمر و کل آن ہمہ بنفش باشد و کل آن بشکل
بوق نای و سر نای و بلبلاب و از آن دراز تر و کل نوع بنفش آن مضاعف و قوی تر و تا سہ تہ پنج کتہ اند و سہ سہ از آنست و ثمر آن
بقدر زکودکان و خاردار مانند ثمرید انجیر و در جوف آن دانهای بسیار و کوچک اندک شبیه بدانه ساق و واندک خوش
طعم و مستعمل تخم آنست و بهترین آن تخم تازه بالید آن * طبیعت آن در اول چہارم سرد و خشک و کوبند در خشکی
قریب با ہندال است و اول اصح * **افعال** و خواص آن مشد رقی و مسکڑحتی پوست ثمر و شحم جوف و کل آن و مسکن
سعال صفراوی و در موم مزمن و حرارت ملتہمہ مغوطہ و بغایت بنوم و رادع اورام خار و مضامد جرم آن و یا تہد عین

بر وزن دانه آن جهت نوا هیر و اجاع حار و مقله و طلائی طبع آن با سرکه جهت تحلیل اوارام و اسسقا و ضربان و قطع
 هرق و منع قشعریره و ضماد مجموع نبات آن جهت تقویت اعضای مسترخیه و منع رختن مراد با عصاره و تحقیف رطوبات
 غریبه نافع و ستن برک کرم کرده آن بر چشم صاحب رمل موجب تسکین الم آن و بر سر جهت درد سیار و سد نزلات بارده
 و بران تبیین جهت نزول آب و برادر و ام دمامل جهت تحلیل و نفج آنها مفید مقدار شربت آن تا یکدک بدل آن لغاح دوزن آن
 صورت جنون و فساد کرم صلیح آن فلفل و زنیانه و چون کسی مقله از زیاده از یکدک نک بخورد و همچنین کل آنرا و عادی بخند رات
 و مسکرات نباشد سکر و تشدیر آورد و جمیع اشیا بنظر او بکود نماید و خیالات فاسد در خیال او آید بتدل یکدک کوباد رخارچ
 می بیند و عقل او زائل کرد در سخنان پراکنده و کزید و چون خواهد که راه روید فتوا اهل و نتراند که در دست نشیند و موش
 و مورچه در نظر او آید و چون خواهد که بکشد آنرا خنک و بسیار کند و چشمهای او سرخ کرد و تا یکدک و بسیار دست بجای
 و فرش و دیوار میبرد که کوبای میخوراند چیزی بکیرد و بالجملة حالتی مانع دیوانگان بهم میرساند و در اکثر عوارض مانند
 انیون است و لیکن روغن کینول و ترسیج با این منافات ندارد و تر باقی لسع حیوانات سمی بود چون بخورند و عصاره برک
 آنرا اهل ناماند و اوای آن حد اوای بیروح خورده است و خوردن زرد و زرد کرم کرده و قوی کردن و کلد اشش دست
 و پاد را بر کرم و کرم کردن بدن و مالیدن ادمان و ریاضه و تغذیه با غل و قحرب و آشفامیلن شراب مغیره و معجون جوز
 مائل مسمی بحفاظ الصیحة و حب الشفا و حب جوز مائل و حب بدل انیون جوز مائل و حب جوز مائل و تلذ و حلوی جوز
 مائل و دهن آن در قرا باهین ذکر یافت *

* **جوشیصا** * بفتح جیم و سکون و او کسوشین معجمه و سکون یا و مثناة تخنایه و فتح صاد مهمله و الف لغت نبطی است
 و اهل جزیره و جوسانی و در تنگابن بلا خوارانند * ماهیت این باز درختی است بقدر نخودی شکل زعفر و خوشخاش
 و بسیار کوچک و بعد رسیدن سرخ و شیرین میگرد و با قبوضت و درایلول ماه رومی میرسد و هر چند در درخت زیاده
 میماند مرغ تر و شیرین تر میگرد و لیکن قبوضت آن کم نمی گردد و درخت آن بسیار بلند نمیشود و پهن و بیضی و درخت
 البالو میباشند و برک آن شبیه برک سیب و کل آن سفید و در بعضی بلاد خزان نمی کند * طبیعت آن سرد و گرم
 کرم و خشک * **افعال** و **خواص** آن به مشهور و آرد و آورند و وی بالجملة مسمن بدن و خوردن آن قبل از طعام و
 بعد از آن مسکن درد معده و سایر اجاع بدن و خصوصاً در کمر و تهیکه و بواسطه طعام در همه حال و مانع تعفن اعضاء در
 معده * **مضمر** و روغن مصلح آن ادرین معده او شربت آن تا سه درهم است

* **چونلائی** * بفتح جیم فارسی و سکون و او و خفای نون و فتح لام و الف و کسر همزه و سکون یا لغت هندی است بعضی
 گویند بقله یمانیه است و ظاهر آن باشد * ماهیت آن نباتی است در فند اکثر موز و ع و ماکول برک آن اندک
 شبیه برک ریحان و نیمه و با اندک حدت رسان آن بسیار بلند نمیشود و بیگل و تخم آن ویزه مانند تخم بستان افر و زرد چون
 برکها و سرشاخهای نازک آنرا بپزند باز شاخهها و برگهای تازه و میروید باز میپزند و همچنین چنت مرتبه و آن برگها را
 با گوشت و بابی گوشت لخته و بار و روغن و بیا بپزیدان نموده بخته میخورند و بدل بدن میشود و پورانی آن نیز لذیذ میباشد حکیم میر
 عبد الحمید در حاشیه تحفه نوشته که در شایکا و دماس در دیه موسوم بپزیز دینه شد و آنرا سلیمانی مینامند و اهل آنجا آنرا
 پورانی میپزند * **طبیعت** آن سرد و اول کرم مائل به پیوست و اهل هندی آنرا سرد میدانند * **افعال** و **خواص** آن به برید

از هم دور اند و مفر چون آب به آنرا گرفته یکمقال حضی مندی و یکمقال نار قیصریان سه شنب و حب بندند و هر حسی بقلو
داندند تی و هر روز یک حب آنرا با یک پیاله آب آن را بشامند جهت بواسیر سالک نافع و مجرب و لکن در ایام خوردن آن
اجتناب نماید از خوردن ادویه مضره بواسیر و چون صبح آنرا با سبب و بر عرق مدتی صمد نماید نفع مستحب آنرا
فصل الجیم مع الیاء المنة الختانیة

جیم و سکون بامنة ختانیة و خفای نون و ناع منة قوتایه * ماهیت این درختی است مندی
و بسیار بزرگ نموده بزرگ آن شبیه بزرگ تمومندی زل آن بقیش و خیم آن در غلانی مانند با قلا و زان بار کست * طبیعت آن
در اول سوم گرم و خشک * افعال و خواص این آب بزرگ آن مسهل بلغم و فائز اقبام درین آن چون صبح ناشتا اول
اندک بمیونی بخورد و بلا لای آن مقدار هفت هشت مقال آب بزرگ آنرا با الص بندون آنکه آبد داخل نمایند بیا شامین
اقسام گرم بیکم رافع نماید و مجرب است آنکه در کسب تاز و گرم کرد آن جهت تحلیل اورام و نفخ و مامیل نافع و از
پل آن کاغذ رنگ میتوان نمود رنگ آن را غوا بی میا شد و لیکن ثلثت ند لید و پستن برک درست بکرم کرده آن جهت
تحلیل نزول آید و هر غوی که باشد که کوبیده و یک طرفه آنرا بخته مانند کرده آن بکر رخنه جهت تحلیل نزول آب در پیغه
و گرم کرد و بدین بخته آن جهت تحلیل اورام یارده و نفخ و مامیل مغیر و تخیم آنرا چون سائیده بر ناصور و زخمه
کنه به اند و بقتیل آلوده در جرف آن کذا رنگ نفع

جیم و سکون بامنة ختانیة و خفای نون و ناع منة قوتایه * ماهیت این درختی است مندی
و بسیار بزرگ نموده بزرگ آن شبیه بزرگ تمومندی زل آن بقیش و خیم آن در غلانی مانند با قلا و زان بار کست * طبیعت آن
در اول سوم گرم و خشک * افعال و خواص این آب بزرگ آن مسهل بلغم و فائز اقبام درین آن چون صبح ناشتا اول
اندک بمیونی بخورد و بلا لای آن مقدار هفت هشت مقال آب بزرگ آنرا با الص بندون آنکه آبد داخل نمایند بیا شامین
اقسام گرم بیکم رافع نماید و مجرب است آنکه در کسب تاز و گرم کرد آن جهت تحلیل اورام و نفخ و مامیل نافع و از
پل آن کاغذ رنگ میتوان نمود رنگ آن را غوا بی میا شد و لیکن ثلثت ند لید و پستن برک درست بکرم کرده آن جهت
تحلیل نزول آید و هر غوی که باشد که کوبیده و یک طرفه آنرا بخته مانند کرده آن بکر رخنه جهت تحلیل نزول آب در پیغه
و گرم کرد و بدین بخته آن جهت تحلیل اورام یارده و نفخ و مامیل مغیر و تخیم آنرا چون سائیده بر ناصور و زخمه
کنه به اند و بقتیل آلوده در جرف آن کذا رنگ نفع

جیم و سکون بامنة ختانیة و خفای نون و ناع منة قوتایه * ماهیت این درختی است مندی
و بسیار بزرگ نموده بزرگ آن شبیه بزرگ تمومندی زل آن بقیش و خیم آن در غلانی مانند با قلا و زان بار کست * طبیعت آن
در اول سوم گرم و خشک * افعال و خواص این آب بزرگ آن مسهل بلغم و فائز اقبام درین آن چون صبح ناشتا اول
اندک بمیونی بخورد و بلا لای آن مقدار هفت هشت مقال آب بزرگ آنرا با الص بندون آنکه آبد داخل نمایند بیا شامین
اقسام گرم بیکم رافع نماید و مجرب است آنکه در کسب تاز و گرم کرد آن جهت تحلیل اورام و نفخ و مامیل نافع و از
پل آن کاغذ رنگ میتوان نمود رنگ آن را غوا بی میا شد و لیکن ثلثت ند لید و پستن برک درست بکرم کرده آن جهت
تحلیل نزول آید و هر غوی که باشد که کوبیده و یک طرفه آنرا بخته مانند کرده آن بکر رخنه جهت تحلیل نزول آب در پیغه
و گرم کرد و بدین بخته آن جهت تحلیل اورام یارده و نفخ و مامیل مغیر و تخیم آنرا چون سائیده بر ناصور و زخمه
کنه به اند و بقتیل آلوده در جرف آن کذا رنگ نفع

و بواسطه رصیده خون و جد و رصیده نافع و در جمیع افعال کلاه آن مثل علیق است * **باب ششم در بیان**

اندوخته که جرف اول آنها خاضعه همله است * **قصه اول الحاء المهملة مع الالف ***

* **حائطی** * بمع حاء مهملة و الف و کسر همزه و سکون فاف و کسر طاء مهملة و مکون یا بقل ادی گفته لغت یونانی است
 یونان اقلی نمز با من و آن سهو است * **ماهیت آن** در وصف میباش کبیر و صغیر کبیر آن بزرگی شجر میشود و شاخهای
 باریک و از حنا و دل دزیاده نمی شود و برگ آن منصرف و بقل و برگ گردگان صغیر آن و بمقدار شبری و شاخهای آن
 باریک و برگ آن مشرف و بقل و برگ یا دام و کل هر دو سفید و تیره و در وقت اریطم در جوز امیرسل و قوت آن تا دو سال
 یابی میباشد * **طبیعت آن** گرم و خشک در درم * **افعال و خواص آن** مخرج اخلاط لوجه و رطوبات غلبه و مفتوح
 مد و میزین است سفار و جاع مغاصل شربلر بلاه شیرج و حمول آن جهت او جاع رحم و امراض مقعد و نوا صیر مفتوحه و حب
 آنرا چون در اوقات حمی بلع نمائید منع آستنی نماید و مجرب و مضغه آب آن جهت اسهال کرم دلدان و طلای آن بر موی
 با ع شباه و بعد م اسقاط آن و سوز آن سه روز یا صحت زوال حمی عین مضر و مصلح آن غسل مقعد و شربت آن تا یک روز *
 * **حاج *** بخج حاء مهملة و الف و جیم بقا رسی خا رشت و برکی ذوق کای و بندی جوا سا مانند * **ماهیت آن** که می است
 که تر نجین بران در خراسان منعقد میکرد بدغل آدی نوشته که اسم خا راقول است و غلط کرد کسی که آنرا خلج دانستیم
 * **طبیعت آن** گرم و بسیار خشک و سرد و نازک گفته اند * **افعال و خواص آن** رلدع و مفتوح و جالی و تریاق سوم و شریه
 و صما و ریخو و آن را فاع بواسبر و اکتحال عصیر آن جهت بیاض خفیف چشم و قطر رسه نظره آب خالص آن در بینی ناشتا و
 بعد یک ساعت استنشاق روشن بنفشه نمودن جهت رفع صداع مزمن مجرب دانسته اند و روغن آن که از آب برگ تازه
 آن تر سبب دهند جهت وجع مغاصل و جمیع علل دزد بخت مؤثر و شکوفا آن جهت بواسیر نافع است *

* **حاشا** * بفتح اول و الف و فتح شین و معجیه و الف و بنو نانی قوس و در مغرب معروف بصعرا السیر است و در بیت المقدس
 و حوالی آن در مواضع سنگلاخ بسیار میرود * **ماهیت آن** بومی از پزند کوهی است شبیه ببعتر و بقل و برگ شمر
 و شاخهای آن باریک و برگ در ریزه و بران زغبی مانند پنبه و کل آن ریزه و مد و روستفیل و مائل به پنبه و سرخی
 و تخم آن کوچکتر از خردل و منبت آن سنگ لایحه * **طبیعت آن** در درم سرد و خشک و شمع الرئیس و بقل ادی و
 صاحب شفاء الاسقام و دیکوان گرم و خشک در رسوم و انطای در درم دانسته اند * **افعال و خواص آن** مسخن
 قوی و مدبول و حیض و عرق و شیر و مخرج جنین و مشیمه و مفتوح سده احشا و عنقی سینه و شش و جهت ضیق النفس و سرفه
 و تقویت معد و کین و طحال و کرده و تحلیل خون منجیل و تریاق سوم بارد و حیوانه و نباتیه و حابس نفث الدم و مفتح
 و مسهل بلغم و مخرج اقسام کرم معد و شکوفا خالص آن مهمل سود اوقات مقام انتبهون و بانمک طعام و سرکه با ع
 زیاده بی تلطف و قطع آنست و چون دود هم خا را بانمک و سرکه بپاشا من اسهال کیموس بلغمی بماند و چون در
 مثقال آنرا با عمل بسرشد و یا آب گرم بپاشا من جهت فالج و لقوه و نسیان و کزاز و صرع و تقویت کرد و یا و رفع درد
 دهن و حلق و نفث بلاغم و تفتیح قواسم و چون قدر قابلی در طام داخل کنند مانند سوزن و انشورند ضعف چشم را
 زایل بود و قوت باصره را آنکه اورد و ضعف معد و جگر را چنانچه از اخلاط فاسده را زایل کند و اعانت بر هضم غذا نماید
 و آتامین ن طبیع آن باصل جهت عسر النفس و نفق انتابی و اخراج حیات و در ارجحی و بول و اخراج جنین و مشیمه

و لعلق آن با عمل جهت ادهال نفث بلغم و نفول مجتمع در سینۀ و هرقه و ضیق النفس و ضاد آن با سرکه جهت تسهیل
 اورام با غمیۀ تازه و تسهیل خورن منجمد و اعضا قطع نمیش و تا لیل برآمده و یا سه یکه بمرنابانی افروخته و دیس نامن و بلغمین
 و شراب جهت عرق النساء و امثال آن نافع و صغری آن جهت مصر و عین نافع و باعث افاده آبها است و کوبیدن چمن نزد
 بصروع در حین صرع حاشا را بسوزانند که در آن دیشام اورسد اگر با نافع آید علامت برء آنست مصر و ده مصلح آن نفع
 سقندر و شربت آن از د و منقال تا پنجدر هم بدل آن در تنقیه نم و وزن آن اقسیمون و در غیر تنقیه یک و وزن و نیم آن معر
 و چون یک و وزن آنرا باده و وزن آن آب انکرو بر شاند تا ثلث بماند در جمیع افعال قویتر از جرم آنست و شراب آن که
 صد منقال آنرا گرفته پخته در لته بسته در شصت در طول آب انکرو در هم کوچکی انداخته و آنرا بسته بکن از بند تا خمر
 کرد پس استعمال نمایند جهت تقویت هاضمه و رفع سوء الهضم و سقوط اشتها و وجاع معجانی و برودت و سایر وجاع
 حادثه مادی و نفعیکه و قشعریرۀ تبهای بارد و دفع ضرر سردی هوا و براف و سموم باردۀ حیوانیه و نباتیه بنایت مؤثر و

حاشا در جمیع افعال قویتر از صغری است *

* **حبأ شیشی** * بفتح حاء مهمله و الف و کسر شین معجمه و سکون یا عمنثاء تحتانیه و سکون شین معجمه و بغار سی حسن و سفا
 نامند * ماهیت آن چیز است مانند موم که در آبها منجمد میگردد و رنگ آن مانند سفیدی و رنگ هزه مانند بشیرنی و تندی
 و آنچه بتسقیق پیوسته دانهایست بهیاریزه و سفید از خشخاش ریزه و تر و صلب و پهنی تشم کرم ملی نامند * طبیعت
 آن گرم و خشک در چهارم * **افعال و خواص آن** بسیار تند و قویتر از انزویون و مقوی قوی چون بیا شامد شخصی که
 رجوع شد بدداشته باشد مقتدر کنیم در هم آنرا با آب کرم قبی شدید آورد و چیزی شبیه بخون قبی نماید و نجات یابد از آن
 و ضاد آن جالی و سرخ کنند و رخسار و مستعمل زنانست و جهت امراض بارد و استعمال آن از خارج بدن مجوز و خوردن
 یک گرم آن کشنده بقی مغرط و احتراق و لهیب و احتناق و اختلاط ذهن و دل و اوای آن آشامیدن شیر تازه و شدید و
 ماء الشعیر و روغن بادام و سویق آرد جو سود کرده و براف و یخ و جلاب سرد کرده و دروغ کار یا قرص کافور است
 * **حبأ مسوقی** * بفتح حاء مهمله و الف و فتح میم و الف و ضم مین مهمله و سکون و او و کسر قاف و سکون با * ماهیت آن
 نباتیهست منبسط بر روی زمین بقدر رطوبتی و شاخهای آن پنج شعبه بسطوری انکشتی رسته با برکهای ریزه و کل آن سفید
 و از شاخهای آن شری بقدر نفلی میر وید و چون قطع نمایند از آن لبن جاری میگردد * طبیعت آن گرم و خشک در اول
 * **افعال و خواص آن** جهت اسه عقر ب شراب و ضاد امجرب و غرضه آن جهت اصلاح رحم منجیل است *

* **فصل الحاء المهملة مع الباء الموحدة** *

* **حبأ حب** * بضم حاء مهمله و فتح باء موحده و الف و باء موحده * ماهیت آن حیوانی است بسیار کوچک و سیاه
 شبیه بعقرب و از جعل باریکتر و در غیرین انجیر نیم نمیرسد و چون کسی را بکزد آنرا میکشد و در آن روز نهایت تاسه روز
 و صاحب آن را سرخی چشم و کرب و کرمی و اضطراب قلب عارض میگردد و علاج آن خوردن آن در صبح رات قوی
 مانند کافور و امثال آنست *

* **حبأ حب** * بفتح ایل و ثانی و الف و کسر حاء مهمله و باء موحده و باء موحده * ماهیت آن حیوانی است از مکس کو چکتر و اندک باریک و غیره زرد و مقعدش در غایت همزی و در
 نامند * ماهیت آن حیوانی است از مکس کو چکتر و اندک باریک و غیره زرد و مقعدش در غایت همزی و در

زیر بال آن مستور و چون پیرا ز کند مشکوف گردد و در شب مانند احرار میل رخشد * طبیعت آن کرم رخسار واحد
 و از زرار به توجیه * افعال و خواص آن سه عدل آن قتل و یک عدل مقطوع الراس آن که خشک شده باشد با
 دوازده منقال نفیع خلطیت چون سه روز بنوشند جهت اخراج سنگ کرده و منافه مجرب دانسته اند و قطور یک عدل
 خشک سائید * آن بار و غن کل جهت اخراج چرک کوش و زوال کوی آن و با صبر و وسیع آب جهت اسقاط انث و اسیر
 و کوبند چون آنرا در روغن کچید اندازند و آن روغن را بر صورت بمالند باعث دوستی با مردم و قضای حاجات است
 * حباب را * بضم حاء مهمله و فتح باء موحد و الف و فتح راء مهمله و الف یاری می بود و ترکی توغری ریهدی چرخ
 نامند * ماهیت آن مرغی است بری و منعار آن بلبل و یا بیهی آن دراز و سه نوع میباشد یکی بزرگ ابلق اندک بزرگ
 نواز خروس خانگی و دیگری خاکستری رنگ منقش بپایه و از آن نوع اندک کوچکتر و دیگری بسیار کوچک که بیهی
 لک نامند بکسر لام * طبیعت آن در آخر دهم کرم و خشک * افعال و خواص آن موافق مبرودین گوشت و پیه آن
 جهت ربو و ضیق النفس و پیر و برد و سنگ آن جهت خفقان و اکرام ارض سینه و اکتال آن با مثل آن نمک جهت
 ابتلای نزل آب بغایت نافع و چون پیه آنرا با ابل ک نمک و سنبل مرشته بقدر نفخدی حبس ساخته خشک کنند و پنج عدل
 آنرا فرو برند در قطع اسهال دوری که در ب نامند بیعدیل است و خون آن ناهه مثقال با آب و شراب جهت ربو و عمرو
 النفس و خاکستر آن جهت تألیل قضا و نافع و گوشت آن در هضم و مضمر و رین و مصالح آن سرکه و در ارجینی است و
 گوشت آن چون ناخن آنرا با هم وزن آن حبس المنس سائید * با عمل یکسی بشورند باعث معیت مغرطه میشود و تعلیق آن موجب قبول
 و تعلیق چشم راست آن را فنج چشم زخم و تعلیق تنگی که در سنگ آن آن بهم میرسد قاطع و عاف و بیضه آن خضاب خوبی است
 * حبس و بفتح اول و سکون ثانی و فتح حاء مهمله و ضم باء موحد و سکون واو * ماهیت آن تود رختی است در سحر
 و همان بزرگی درخت نار حیل و لیکن ایف ندارد و مستعمل نموده است که بزرگتر از سر نار رجیل است و پیه آن نازکتر
 و چون بشکنند از جوب آن دانه بقدر نفخدی و بزرگتر از آن و چیز نرمی شبیه با رد اغبر لناع تدرش با قیوض بسیار
 بر می آید و مادام که در پوست است قوت آن تا هفت سال باقی میماند و چون بر وزن آورند تا یک سال * طبیعت آن
 در دهم سرد و در سوم خشک * افعال و خواص آن قاطع اسهال مزمن و بوز الدم و تشنگی و التهاب صغاری و قی
 و غشیان و چون یک معده بد آن مد اومت نمایند جهت رفع صلح حار و منع تصاعد بخار و مد و سرد و دور از با عمل
 جهت زحیر نافع مضرسینه و صورت و مورت معال مصالح آن کدرا معدا و شربت آن یک گرم بد آن سماق است و در فند
 و بنگاله تری شبیه با آنچه مذکور شد بهم میرسد و لیکن درخت آن شبیه بد رخت نار رجیل نیست بلکه شبیه بد رخت بیل
 است و در صیاف و ثمراند که کوچکتر و برک آن نیز کوچکتر از برک آن و قیوم آن کوچکتر از بخود و مغز آن ترش و با قیوض
 و بعضی نوع آن اندک چاشنیان را و آنرا بیهی و در بنگاله گوته و کته بیل با مثل و ابتداء الله تعالی در جوب الکاف مذکور خواهد شد
 * حبرج * بفتح حاء مهمله و باء موحد و راء مهمله و سکون جیم * ماهیت آن مرغی است معرف شبیه بختبار را و
 از آن کوچکتر و در کدرا بیهی * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن علیظ مولد خون سوداوی
 * آن مهرابستن و با مصطکی و در ارجینی و سرکه و مری و اشترا و بی روی خوردن است و اگر اندک روغن بر آن
 مالید و بریان نمایند بد نیست و میوز است

حسب البان * بفتح حاء مهمله وضم باء مشدده والاف ولام وفتح باء موحده والاف ونون یستد یکنان و بفرنگی
توزان کن نایه نامند * ماهیت آن دانه ایست کوچکتر از بسته و مد و در غلافی مانده غلاف لوبیا و باندک تلخی
و پوست آن سفید و رتیق و درخت آن بزرگتر از درخت کز و بر که آن شنبه بزرگ بیل انجیر و کوچکتر از آن و بسیار میز
و کلی آن زرد رنگ مانند بوسان و از ده و گویند بر که ای بعضی شاخهای آن بسیار سفید میباشد بخلاف اشپاردیکر
طبیعت آن در درم گرم و خشک * افعال و خواص آن مفتح سله جگر و سیر و مسهل بلغم خام و عصاره آن مدی
و آشامیدن جرم آن با آب و سرکه جهت مجرب و فته آن جهت رعا و جبن آن جهت استحکام لثه و صداد آن
جهت تحلیل اوزام صلبه و تشنج و مفصل و معده و صلابت جگر و سیر زرد دفع مواد سرد از به و بلغمه و کلب و جرب و حکه
و بایول جهت تألیل نافع و مغنی مفرج و مصلح آن راز یا نه مقداره شربت آن تا در درم بدل آن یک وزن و نیم آن سلیخه
و عشا آن بسیار و روغن آن جالی و محلول و قطره آن جهت درد گوش و دوس و طمنین و تسریع بدل آن جهت رفع تألیل و شقاق
هزمین و نرم کردن عصب و درد دندان و اوجاع یارده و نالجه و امثال آن و تحلیل ورم جگر و پوز و پوز و پوز و پوز و پوز و پوز
قی باقی و صفا آن با عنبر جهت نزلات یارده و سردی دماغ و جوب و حکه و تقشر و جالب و ترویح نافع و آشامیدن یک
مثقال آن با آب و عسل مبین قی و مسهل و با آب و سرکه جهت تنقیه جگر و پوز و پوز و پوز و پوز و پوز و پوز و پوز
مصلح آن ایسون چون داخل جوب کنند متکرج نمیکرد *

حسب بنسبان * بفتح حاء مهمله و کسر باء موحده مشدده و فتح باء موحده و سین مهمله والاف و نون * ماهیت
آن نیم درخت بلسان است بقدر رطوبتی و بزرگتر از آن و اندک مائل بطول و رنگ آن اشقر و اندک نقیل الوزن و مغز آن سفید
و طعم آن تلخ و فوق میان آن و نیم بشام آنست که نیم بشام بجزه و بیغز و مد و راست و گفته اند با لعل چون حب بلسان و درخت
آن مفقود است نیم بشام را بد آن میکیند و بدل آن نمیشود * طبیعت آن در آخر درم گرم و خشک * افعال و خواص آن
بخوری مصلح و رافع و بردت آن و مقوی ماضیه و یاقوت تر قایقه و محقق و طوبات مصلح و اعمار و رافع صرع و صل و درد سر که به
و نور و منصف و امراض بلغمی و سوداوی و ضیق النفس و سرکه و ورم و رطوبت و تحلیل و ریاح و نفخ و تشنج سله جگر
و استسقا و عرق النساء و کزیدن موام و عسر البول و احتباس حیض و داء العلب و داء الحبه و تقویت بین موی شربا و صفا
نافع و جلوس در طبیعت آن جهت افتتاح رحم مضرمانه مصلح آن کثیرا مصلح آن شربت آن تا در درم بدل آن یکوزن و نیم
آن جود بلسان و اگر نباید بوزن آن سلیخه و عشا آن بسیار و در تر یاقوت موزن آن زرد و اندک طول و حب الغار است
و در بلسان نیز بعضی خواص آن مذکور شد *

حبه الخضر * بفتح حاء مهمله و باء موحده مشدده و وض تاء مثبته و نون و الف و لام و فتح خا و سکون ضا د معجمین
و فتح راء مهمله والاف * ماهیت آن سرد درخت بطم است که بغار سی سقر نامند و در بطم خواص درخت آن مذکور شد
و حبه الخضر را بغار می بن نامند و در نوع است یکی نوع راشا هین گویند و این کوچکتر و پوست آن نازکتر بعد یکله با پوست
توان خائیک و خورد و درم از آن بزرگتر و پوست آن صلب تر و این مولف گفته که این زمان سه نوع است بدین قسم که در
مال ورد و نواح آن درخت بن را با بسته پیوند میکند تر آن بزرگتر و لذیذ تر میشود و آنرا کبکلیخه مینامند و بهتر بین این
همین تازه بزرگ دانه آنست و درخت شا هین را ضررنا مند و شر آن در خرشه میباشد و خام آنرا بنده نامند و در آبدوغ

ویدار ق داخل میندایدند برای نیکوئی طعم و رائحة و تقویت معدة درخت شاه بین را ضرر و مضع آنرا صغ الصر و کوبند
 و در حرف انشاء خواجه آمد انشاء الله تعالی * طبیعت نازة آن در اول کرم و در دوم خشک و خشک آن در سوم کرم و خشک
 * افعال و خواص آن مفرح و مقوی خواص و جگر و زهره و مهبی و مهبی با دو مسمی بدن و زکرة و مسکن و ارجاع باطنی
 و مفتوح سدة کرده و مخرج رطوبات سینه و شش و متقی بدن از فضلات بلغمی و مفتوح حصاة و ملین صلابتی که از صمد و ضرره
 بهم رسیده باشد و مخرج اقسام کرم معدة و بل و دیوانه و حیض و خون و اسیر که منقطع شده باشد و مسخین کرده و معدة و متسلل نفخ
 و ریاح سرد با نوبت تا بضعه جهت فالج و لقوه و سرد و خفقان و درد کمر و پشت و قولنج و غشی و استسقا مفید و بایا دام و عکس جهت
 تسهیل بدن و تطهیر البول و یلسر که آسانیدن جهت درد سرد و تنگی جگر و زکری بدن انی و زکری نافع و داخل نان کردن باعث سرعت
 انضمام و رافع ضرر آنست و مفرح و مرین و بطبیعی الحوض و مدی الکیموس و مضع و مفرح دماغ و احشای جوار و اکثر آن باعث جوشش
 دمان و ابطان شهوت طعام مصلح آن کلاب و رب ریاس و ربوب نو که حامضه و سنگین و زکری کثیرا و کوبند خیمه و بنفشه
 مفید و شربت آن از سه درهم تا پنجدرم بداند آن مفرح با دام تلج با چسته یا کزدان و کوبند بوزن آن جب الطبیعی است
 و ضما د آن منضج جراحات صلیبه و طلای آن متقی وجه جهت کلف و شقاق لب مفید و طلای سوخته آن بر داء الثعلب با صبر
 و روغن موی آنست خصوصا موی سر و بزرگ آنرا چون خشک نبود و بکوبند و بر موی غلاف سازند موی را بر و یانند و دراز
 گردانند و مداومت اعتدال با آن در حمام مائع بزلالت و بغایت مجرب و جوب و برک آن در اول کرم و خشک و مقوی
 بدن و جهت دفع رائحة کربیه بدن و زکری از بدن هوام و نکاهل اغتن چوب آن با خود جهت تشاهی حاجات و بخور پوست
 آن جهت کز زانیدن هوام و پیشه مجرب دانسته اند و چون با مصطکی و قسط و روغن بچوشانند جهت ذالج و لقوه و زکری
 و رسته و مفاد را و درام و رجب و کسر و ضرره و سقطه بغایت مفید است شربا و طلا و موم و رخا و صمغ آن جهت تجلیل رطوبات
 اذن و جهت قروح و زکری و سرکه میمن و تکیین بدن و تهییج با و زکری بدن انی مفید

* حبب الزا من * بفتح اول و هم ثاني هاء و لام و فتح راء موهله و الف و فتح سین موهله و سکون نون و آنرا
 زایب الجبل و زایب بری و اسطقل ما غریبا یا مند و آن بیطار گفته که معنی آن زایب الجبل است و بندادی گفته که نیست
 چنین * ماهیت آن دانه ایست شبیه بمریزج و املس و در غلافی شبیه بقرطم و بهن و با اندک تند و تلخی و عطریست و میل در
 نیز گفته اند و از کوهستان فارس آورند و از گرد میان و معدن نیز و کل آن شبیه بسوسن و راغن و در حرف الزا مل کور
 خواص شد و گفته اند برک آن شبیه ببرک کرم بری و مشرف و پشتهای آن بر کشته و شاخهای آن ایستاده و سیاه رنگ است
 * طبیعت آن * در درم کرم و خفیک * افعال و خواص آن مهبی و مقوی موی و مانع رختن آن و جهت امراض
 بارد و نافع شربا و طلا و غسول و شربت آن تاد و در هم بداند آن را سبب زکری و نیم زکری آن و صاحب تجربه نوشته که
 مولف ما لایع و غیره و مزج و احب الزا من دانسته اند و اعتقاد ایشان بجهت مشابهت این با آنست

* حبب الزا ریاس * بکسر راء موهله و سکون یا منة و تجانیة و فتح بای موهله و الف و سین موهله و سیاه رنگ است
 نامند بهترین آن نازة آنست * طبیعت آن سرد و خشک * افعال خواص آن قابض و جهت قرحه صفراوی و جرب
 محکم و با وضاد نافع بداند آن قشع جاماض دانه نیست

* حبب الزکرم * بضم زای معجمه و فتح لام و سکون میم * ماهیت آن غیر قشع نکرا است چنانچه بعضی تو هم نموده

اند را بنی بطن برشته که این را نقل گفته اند آن حی است چرب معرط اندک بزرگتر از نخود ظاهر آن زرد و باطن آن سفید
 خوش طعم و لذیذ و از بلا و ببر می آید و زرد ما آنرا فعل السودان نامند و نقل السودان عیر است و نقل ادرشته
 که آن در صنف میباید یکی بزرگتر از نخود و معرط و خشب و خوش مزه و شیرین و برست آن مائل بسفاهی و در شهر زور
 و مصر بهم میرسد و درم اندک مولای و کوچک و زرد رنگ و از مصر و بربر می آید و زرد کیه آن کمتر از درمی و برک آن مستدیر
 مانند درم و طبیعت آن سرد و گرم و تر و بارطوبت فضلیه **فانعال و خواص** آن سحر که باء و مسمن بدن و کرده و زردی
 جگر ضعیف و دافع خشونت هیئت و معال و امراض سودرای و حرقة البرول و خشونت سینة و امراض سودایه مانند آنرا زائل گرداند
 مدد از شربت آن جهت تعریک باء و تاهفت مشغال بدل آن حبة الخضراء معرط حلقی و مولد مدد مصلح آن سکنجبین است
حب السمنه * بکرمین معطل و سکون میم و فتح فون و ما آنرا آشامد اند بی بی نیز مانند و بفارسی نقل خواجه گویند
ما هیئت آن دانه ایست بقدر و لعلی مستدیر و صاف و رنگ و امس و مغز آن سفید و شیرین و باد هیئت و نبات آن بقدر زردی
 و شیرداری و برک آن سفید و غیره و طبیعت آن گرم و خشک و بارطوبت فضلیه **فانعال و خواص**
 آن آشامیدن شیر و مغز آن با ماء العسل معطل بلغم برقی و چون شوره آنرا بگیرند در آب و آرند و شراب و دروغ با دام شیرین
 یا روغن کنجد تازه در آن ریزند و طبع نمایند تا مانند حریره و نالود و تر حار گردد و تناول نمایند جهت تسهیل بدن
 میزولین و صاحبان برد و عیس و آشامیدن آب برک درخت آن مقدار ربع رطلی جهت اسهال بلغم و صفرا با هم نافع
 مقدار شربت از مغز آن تاده و هم بدل آن بسته و کنجد با لمانه و ثقیل و بطبیق الزول مصلح آن سکنجبین و معطل است
حب العزیز * بفتح عین و مسهل و کسر زای معجمه و سکون باء عتاة و تفتانیه و زای معجمه ما هیئت آن را انطای می مانند
 ما هیئت حسب الزلم نوشته و نقل ادری در نوع گفته نوی را اهل مصر در اسکن و بهر راحت می نمایند و در تابستان هنگام بودن
 آفتاب در برج اسد میرسد **طبیعت** آن گرم در اول و تر در دوم **فانعال و خواص** آن مسمن بدن و کرد لاغر
 و مولد خون صالح و جهت تقویت باء و کبد ضعیف و حرقة البرول و خشونت سینة و امراض سودایه مانند آنرا چون
 و اکثرا آن معرطی و ثقیل و مولد مدد مصلح آن سکنجبین مقدار شربت آن تاده و از دانه منقال بدل آن حبة الخضراء و بهترین
 طرق استعمال آن از برای تسهیل بدن آنست که آنرا بگیرند و در آب بخامد و لیکش پس بمائلی و صاف نمایند و بانشکریا مانند
حب انقلت * بضم تان و سکون لام و تان مناة فوقانیه معرب از کلت فندی است حکیم علی در شرح قانون نوشته که
 آنرا بهندی گفته نامند بضم کاف و سکون لام و کسر تاء مناة فوقانیه و خفای ما و سکون باء و کلت نیز و تسمی را چکرک و قسبی
 را رایج بیاء ناری و جیم مرئی و این قسم را بری کاسرا الحیر نامند **ما هیئت** آن نوشته اند که دانه ایست سیاه مائل
 با زردی و براق شبیه بد کتم کتان و از آن بزرگ تر و مائل بتد و بر و برین و در حین خافیدن احدی حرارتی میکند
 و آنچه در ناله دیدن و شنیدن آنست بلکه دانه ایست اکثر سفید مائل بزرودی بعضی مائل بسرخ و بعضی تیره و معرط
 اندک مولای و بقدر دانه عدس و حلیه و مغز آن در بار چاه و سفید رنگ **طبیعت** آن گرم در موم و خشک در دم
 و کوه گرم در دم و مائل بو طوبت است **فانعال و خواص** آن بغایت مفتحت حماه گردد و در مذهب طاعم و رافع نواق
 و امراض چشم و مل دیول و حیض و ملین طبع و میخف متی و بر اسیر و مفتحت مد و سوز و قولنج و یلغم آشامیدن طبیعت آن اشتیاق
 و یا با اندوه منامه دیگر و چون شش منقال آنرا باشش منقال نفخ شلغم و مفتحت و در پنج منقال آب جوش دهد بر آتش آذکرتا بیست

وینچ منقال آب به اند پس صاف نموده دوازده و نیم منعال آنرا صبح ناشتا نیم گرم و دوازده و نیم منقال را غام نیز نیم گرم
فرویده بنوشند جهت تعصیت و اخراج سنگ کرده و ممانه میرباحت و صاف آن جهت نبکونی رک رخسار و رفع بواسیر
نافع و مقصر رتبه مصلح آن عمل مقدار شربت آن یک درهم با آب برگ ترب برای تعصیت حصاة چنانچه در سند سنگ تراشان آنرا
گویند و در آب جوشانده بر سنگ میریزند نرم میشود و با سانی بریده میکرد و اهل فنل را عقیل است که چون بگویند
بر سنگ بمالند سنگ را قابل قطع میکند اند *

* **حب الکلی** * بم کاف و فتح لام و یا * ما هیت آن حب انا غرس است و در حرف الالف ذکر یافت و آن خصی
است شبیه بکره کوچکی از بالا بزرگتر و مائل بطول و در وسط آن خطوطی و رنگ آن مزوج بالوان مختلفه و توت آن
قاصه عال باقی میماند بهترین آن ماخوذ در سنبله و حکیم میر عبد الحمید دو حاشیه تحفه نوشته که پهنی کرچ نامند بخفای
و ورود رخت آن شبیه بد رخت نسوین و برگ آن زرد و ریزه و بر شاخ شبیه بگل لسان الحمل که بر تنم می بند و برو
گلهای زرد و ریزه دسته و تنم آن در غلافی مانند غلاف باقلای بسیار بزرگی و بر خارهای ریزه که چون بدست برسد
هوشش کند و خارش بسیار نماید * **طبیعت آن** در آخر درم گرم و در اول خشک * **افعال و خواص آن** منحل و در مسکر
و جالی آثار و مرقی بغم بقوت با آب گرم و آشامیدن یک شقال آن با شراب عسلی بقلوثر آب انکور و روغن است جهت
ربو و اخراج مشیمه و جنین و ادرار طبع و نیم منعال آن با شراب جهت صداع بار دو خوردن هفت عد آن و بخور و هفت
هفت عد آن و بن ستر و تعلیق آن جهت اخراج مشیمه و جنین و عسر و ولادت میرباحت و انسته اند مقدار شربت آن از نیم
منقال تا یک درهم و زیاده آن مرکب و مغزی و تا دو درهم کنند و مصلح آن روغنهای و صمغ عربی و مصطکی است *

* **حب الکلب** * بفتح میم و کسر نیز آمده و فتح اصح است و سکون حاء مهمله و فتح لام و باء موحد * بقرمی بیوند مریم
و پهنی که پونی نامند * **ما هیت آن حب** درختی است شبیه دل رخت بزم و پراکنده و تا یکقامات انسان و زیاده بران
و برگ آن دراز شبیه ببرک بین و زبرک زرد آلو کوچکتر و خوشبو و چوب آن نیز خوشبو و اهل اعتبار آن اهل نهاند
چوب سنی جهت کوبیدن لب از آن می سازند تا بوی آن بمشام رسد و در دست بمالند و کل آن سفید و حب آن بسیار خوشبو
و با تلخی و بر سر شاخهای آن میریزند و در وقت ریحان که خطرناکند و پهنی میترکند و پوست آن سرخ و مانع بسیار می
و مغز آن سفید با تندی طعم و چرب و داخل اکثر خوشبوئیها و میمانند و روغن آن را نیز میکوبند و بهترین آن تازه باشد و سنگین
خوشبوی بسیار چرب است که مغز آن در سخیل میماند و روغن آن را نیز با تندی و پوست آن میماند و روغن آن را نیز با تندی و پوست آن میماند
بلاد سرد سیر و دوزخان میزند و اکثر آذرنایجان و نهان میآورند و روغن آنرا نیز از انبیا و بطاکی نوشته که پوست
آن میماند یا بسه است صاحب تحفه نوشته که در گرم سیر یافت میشود و در لرستان بسیار است و آنرا مصلح گویند * **طبیعت**
حب آن در درم گرم و خشک و خشکی آن کمتر از گرمی و با قوت محمله و مغریه و قابضه * **افعال و خواص آن** اعضاء
الراس و الصدر و القلب و اللغز و النفث و مفرج و معوی حواس و جهت اخراج رطوبات غلیظه لزجه هینه و هش و خفمان
و بهر وضیق النفس و غشی و مقوی جگر و معز و مسکن اوجاع باطنی مانند کول و طحال و کرده و ظهور و تولد و درد پهلو
و امثال اینها خصوصاً با ماء العسل جهت آنکه محلل ریاغ غلیظه است و مل و بول و حیض و مفتح سل کرده و مخرج اقسام
گرم معد و رافع تقطیر البول و معوی و در حبس امحال و موی بهتر از کل مختوم است و چون داخل آن کنند باعث سرعت

انقسام آن کرد و در مدامت اغتمسال بدان در حمام مایع نولات ازین و الاوجاع و غیر ما غلام آن جهت کف
و جرب و صاف کنند بشره و طمیع آن جهت نفوس و تحلیل صلابات حادث از منک و ضرر بقدر چنگل گشته بش و با شد
و نفرت اعضاء ضعیفه خصوصاً با آن و ضد آن نیز جهت نفوس و ارجاع بارده نافع مقدار شربت آن از سداد درم تا پنج
درم بدل آن مغز گردان و بادام تلخ الحار مضرد ماغ و احشای خاز میخ آن گلاب و روغن بنفشه و رب ریاس القواص
نکاید اشن آن در بار چغندر و بد ستور بخور آن مصل بخور و اومت بخور آن موجب البت متعاندین و جرب
و بویک آن در اول کرم و خشک و مقوی بدن و رافع رانجه کریمه آن در کزیزانند و موام و موام نزدیک جنوب آن بکودین
و نکاید اشن جرب آن با خرد جهت قضای حاجات و بخور پوست آن جهت کزیزانیدن موام و بنفشه مجرب گفته اند
و چون با سداب و مصطکی و قسطدر روغن بچوشانند آسانند و بتدوین بدن آن نیز جهت نالج و لقوه و رفعه و کزیزانیدن و ارجاع
مفاضل و نفوس و ارام جبر و کمر ضربه و مقطه بنایت مفید است *

حب المسمم * بکرمیم و سکون نون و فتح سین مصله و بشین معیه نیز گفته اند و میم لغت عربی است * ماهیت آن
دانه ایست خوشبو و خوش طعم شبیه حب البطم و کزیزان آن بقل و مغز آن و بقل و زلفی و بسیار مایس و زردشکن
و مغز آن سفید و از بودی و حجاز خیزد و کزیزانند و رنگ آن مایس و زردی و درخت آن شبیه
یشمشاد * طبیعت آن دردم کرم و خشک * افعال و خواص آن مفرح و مفتیج و مسکن و میوه و مقوی مغذی
در سترخیه و ماضیه و میوه و نافع و طوبایع غریبه معده و احشای بدن و مفتیج حصاة و مد زبول و رادع بيازات و زبیه
شراب و طلا * و اکثراً آن مضروع مصلح آن شیر مقدار شربت آن یکمقال بدن آن کبابه است و اکثر اهل بدن
و حجاز خصوص زنان در هن آنرا که عطر منشم مینامند برای محبت و باعد از استعمال مینامند و خوشبو است و میگویند بهر فصل
و اراده که آنرا استعمال نمایند همان اثر می بخشد خصوص در علل اوت و بغض و تفرقه میان متحابین و مشهور است میان عرب
و چون خواهند که در میان دو کس و یا جماعت علل اوت و تفرقه افتد میگویند حق سبحانه و تعالی در میان شان عطر منشم باشد
* حب النیل * بکرم نون و سکون یا عنتا تحتانیه و لام بقا رسی نیم نیل و فریج و بیدنی و مرچا نید و زیزکی و به بنگالی
جواهر مرچه و یک نوع دیگر نیز میشود آنرا پراچنانا نامند و قوت اسهال این نوع را زیاد گفته اند * ماهیت آن
دانه کبابی است شبیه بلبلاب و بر مجادر خود میبندد و شاخهای آن باریک و سبز و بزرگ آن سبز و در هر بزرگی گل کبودی
شبیه گل بلبلاب و در آفتاب بهم میاید و نیم آن در غلای و در مرغ غلای سه دانه مثلث شکل که حب النیل نامند * طبیعت
آن دردم کرم و خشک * افعال و خواص آن جالی یعنی بر سر و مفتیج سده جگر و سپرز و مسهل قوی بلغم غلیظ
خصوصاً با تربل و منقی بدن و دافع اوجاع مفاصل و سائر امراض بارده و مخرج دیدان و حبس القوع و مفید بهی و بر سر
و نفوس و جرب و قروح خبیثه و با ستمو نیا مسهل صغیر او خلط غلیظه و با ملایله مسهل سوزد و مفتیج سده جگر و سپرز و مسهل
قوی و صاحب معالجات بقراطی نوشته که سه درم آن یا شش درم شکر سفید چون سه روز یا ششامند جهت از الی انواع
جرب مجرب مقدار شربت آن از یک آنک تا نیم مقال و یک درم و زیاد آن کشنده است و بغض و اسهال مفرط بلصوق
بما ساریقا و مفاصل آن ملایله و محق با جرب نمودن بر روغن بادام است و چون بکوبند و یکش در روغن بادام
بشمالند و صبح به تنهایی یا با مطبوخات مناسبه یا شامند رفع غایله معض و شیخ آن میگرد و بدل آن بوزن آن میگرد

خطا پس آن حجر ارمی است و مفرد آن بعد از کشفانه روز عمل میکند با معاجین و محرک و زود عمل مینماید و نفوذ آن تا سه سال باقی میباشد

✓ **حجر الف** : بفتح حاء و با رتاق بعربی اسم جنس کل نباتات ما بین شیر و گیاه خوشبو است و از مطلق آن مراد نزدیک است

✓ فصل الحاء المهملة مع الجیم

✓ **حجر اول** و دوم و سکون راء مهملة بفارسی سنگ و در و پهنی و پتھر نامند ✓ **ماهیت** آن اسم جنس مرچه از اجزای زمین صلب گردد بطول زمان و توالی اتصالات اجزای لطیفه زرقه ارضیه و رطوبات لزجه و زمین حرارت و یس و جناف بزبان مره بعد از آنکه رفع مزاج ارضی آن کردند و اختلاف رنگ و صفا و شفاف و غیره حاصله بحسب اختلاف اجزا و محل و غلبه رطوبت و حرارت و امثال اینها است مثلاً اگر رطوبت و برودت غالب باشد سفید و اگر سرد و قلیل باشد متکرج و مشکک و اگر حرارت و یس غالب باشد سرخ و اگر کمتر باشد زرد و اگر حرارت مفرط و رطوبت کم باشد سیاه و صلب و اگر ضعیف باشد رخ و اگر تاثیر حرارت و رطوبت در آن مساوی باشد متساوی الاجزا و اگر مختلف باشد غیر متساوی در رنگ و صلابت و رخاوت و غیره و تقصیل اقسام و مراتب آن طول دارد و محل کتبایش آن زیاد و بد آنکه شنیده شد که باطبیای فنک میگویند که احوال را بنابر اینکه هیچ ذایقه و بوی نداشته چنانچه آن تاثیر و منفعت و خاصیتی در بدن انسان نیست مگر آنکه استعمال نباتات و همچنین طلا و نقره را و این سخن ناگه مینماید العلم عند الله

✓ **حجر الا بیض** : بفتح حاء مهملة و جیم و ضم راء مهملة و الف و سکون باء موحده و بفتح باء مثناة تحتی و سکون صاد معجمه در آخر

✓ **ماهیت** آن سنگی است سفید سائیده آن مانند شیر و گوشت که آن حجر لبنی است ✓ **طبیعت** آن معتدل مانند اجرات و بیوست ✓ **افعال** و خواص آن جهت عسر البول نافع و در سایر افعال مانند فائز و حیوانی است و مراد اکسیر یا از حیز ایهی زجاج آئینه است

✓ **حجر الاحمر** : بفتح الف و سکون حاء مهملة و فتح میم و سکون راء مهملة ✓ **ماهیت** آن نوعی از الیاس است برنگی بهیمرجان و یک دانگ آن هم قاتل است

✓ **حجر الارمنی** : بفتح همزه و سکون راء مهملة و فتح میم و کسرتون و سکون یا عذسبت ✓ **ماهیت** آن سنگی است لا جور دی اغبر و رنگ از زرق بازمیست و ملمس آن نرم و ملایم و نوعی از ان سرخ و قهوه و از ارمنیه خیزد و این حجر ارمنی نامند و بهرین آن سنگین هش با اندک ملوحت و انطای توشته که شاید لا جور و فی غیره کامل باشد ✓ **طبیعت** آن گرم و خشک در درم و انطای در درم سرد و خشک توشته و صاحب اختیار در اول گرم و خشک دانسته ✓ **افعال** و خواص آن مفرح قلب و بالتأصیت و بالعرض بسبب تنقیه سودا و معهل قوی سودا و از لا جور و نافع و از خوبی سیاه اسلم و جالبی کرده و مزاجه و بالتأصیت جهت جذام مفید و مستعمل مفسول آن است و غسل آن باعث زیادت و تقویت عمل آنست و غیر مفسول آن مضر معد و مغشی و مصلح آن کثیرا و غسل و ساخته و انیسون مقلد اثرشست آن تا نیم منقال بدل آن لا جور و مفسول است یک وزن و نیم آن و بوزن آن خوبی

✓ **حجر الاسفکده** : بفتح الف و سین مهملة و الف و کسراف و فتح واو ✓ **ماهیت** آن سنگی است ملون و سرخی و زردی و سیاهی درم بهیات سنگریزه و شکسته آن مانند پتھر کی و کروی ✓ **طبیعت** آن سرد و خشک ✓ **افعال** و خواص آن در در آن جهت:

ورم لہات و جراحات و قطع نرف الدم نافع و مستعمل بکفش کرانست و لہذا آنرا حجر الاسافکھ نامند و اسکن کفش در زاست
 * حجر الاسفنج * بکسر مزه و سکون سین و مہلہ و فتح قاف و سکون نون و جیم منکی است کہ در اسفنج یافت میشود و ماہیت
 اسفنج مذکور شد و بهترین آن خفید صلب آنست * طبیعت آن بر اول کرم و در درم خشک * افعال و خواص
 آن میخف بی لدغ و قاطع نرف الدم و در زور آن جهت التیام جراحات و طلای آن جهت تحلیل اورام و آشامیدن
 در دانهک آن یا شراب و امثال آن جهت تقویت جصا و کبود و دیوان نافع

* حجر الامراپی * بکسر الف و سکون عین و فتح راء و مہلتین و الف و کسر باء و موحده و یاء نسبت بقارخی شکر سنگ رسد
 زخم نامند * ماہیت آن سنگی است شبیه بعالج و از یاد یاء عرب خیزد * افعال و خواص آن جالی و قاطع نرف الدم
 و جراحات و غیر ما و سوزن محرق آن جهت جلائی دند ان و استحکام لثتہ نافع *

* حجر الافروج * بفتح الف و سکون فارغ راء و مہلہ و سکون و و جیم حجر افرودی نیز نامند * ماہیت آن سنگی
 است مانند قیشر و سنگ کہ بروی آب می ایستد و از اسلام بول روم خیزد * افعال و خواص آن میخف و قابض
 آشامیدن یک آنک محکوک آن در حال ویزودی و رفع سم کردن عقر ب مینماید

* حجر الافریق * بکسر مزه و سکون قاف و کسر راء و مہلہ و سکون یاء مثناة تحتانیہ و کسر فاء و یاء نسبت * ماہیت آن
 سنگیست ما بین خفت و ثقل و صلابت و لین و باخطوط سفید مانند اقلیمیا و از افریقہ خیزد و بهترین آن زرد رنگ مترو مطابق
 خفت و ثقل و در صلابت و لین آنست * طبیعت آن میخف یا اندک تخفی و لدغی * افعال و خواص آن محرق آن کہ

سم مرثیہ کرم کرده در خمر اند از نڈ پس ما ئید و شرابند جهت فروج خبیثہ و شفته و مفردا یا شراب و عسل نافع و البصر
 روغن جهت سوختگی آتش و امراض چشم مفردا و احراق آن سبب زیادتی قوت آنست استعمال محرق غیر مفسول آن جایز نیست
 * حجر الانا غاطس * بفتح مزه و نون و فتح عین و مہلہ و الف و کسر طاف و سکون سین و مہلتین * ماہیت آن سنگی است کہ
 چون بسایند در رنگ مانند خون گردد * افعال و خواص آن قطور آن با شیر زبان در چشم جهت ورم و مدغہ و طارقه مفید *
 * حجر الابل * بکسر مزه و فتح یاء مثناة تحتانیہ مشدده و لام * ماہیت آن سنگی است کہ در شہودان کا و کوهی نگران
 مییابد و آنرا با دزمر کاوی نامند و در یاد زهر مذکور شد

* حجر البارفی * بفتح باء و موحده و الف و کسر راء و مہلہ و وفاء و سکون یاء نسبت * ماہیت آن سنگی است شبیه
 بصخر خنی بقا رکف دست و سبک ما خود از بارقه کہ موضعی است قریب بکوفه منسوب بدان و اندک ازان آب بسیاری
 نشود جذب مینماید و بر روی آب میایستد و بعد جذب آب بتہ آب میرود و چون در آفتاب کد ارند آب راپس میلند
 * افعال و خواص آن کوئند از خواص آنست کہ چون جهت استسقای زقی حوالی ناف را اندک جراح کردہ بران
 بندند جذب رطوبات کشد و بعد جذب در آفتاب کد ارند رطوبات راپس داند و بعد پس دادن رطوبات باز بچسباندند
 تا آنکہ جمیع رطوبات را جذب نماید و صحت یابد و وزن آن قطعه باید شدہ دینار باشد کہ منقال است و قطعه نیم منقال
 آن در منقال آب را جذب مینماید *

* حجر البصری * بفتح باء و موحده و سکون حاء و کسر راء و مہلتین و سکون یاء نسبت * ماہیت آن جمعی است سفید
 مدبر و صاب و در رجوف آن دندہ است کہ باطنی و اسفل حرکت میکند و از سواحل دریای خزر و قسما از آنکت است و ماہیت

آنکه گشت در حرف الالف ذکر باشد و گفته اند چیزی است شبیه بک معز که در ریاساحل می اندازد و در آن چیز است که از اجلی با شغل حرکت مینماید و گفته اند که آن تنگی بجز نیست که بعد مردن و ریختن خارها در ریاساحل می اندازد و با لوله آزاد و به مجهول الحامیه است * افعال و خواص آن آسمان یکل آنک تا در داند آن در تعینت حصاة مرموعه که باشد بغایت مؤثر است و مجرب گفته اند

* حجر البخر * بضم باء موحده و فتح حاء مهمله و سکون یاء متناه تحتانیة و فتح راء مهمله و ما * ماهیت آن سنگی است رقیق و سیاه و چون در آتش اندازند آن کی ملتهب گردد و از نواح شام خیزد * افعال و خواص آن با محلات محال و با محققات محیف و جهت تحلیل ریا و رکیب و النبا م جراحات نافع

* حجر البرم * بفتح باء موحده و راء مهمله و الف و مهم * ماهیت آن سنگی است حیاه که از آن دیک و ظروف میسازند و در خراسان بسیار است * افعال و خواص آن جهت تقویت لثه دندان و زوال دم مؤثر است

* حجر البسر * بضم باء موحده و سکون هین و راء مهملین * ماهیت آن سنگی است سفید مد و صاف در بحر حجاز یافت میشود * افعال و خواص آن چون اندکی از آن را بسیار نماید و تقویت قلب و تقویت حصاة کند با الحامیه و تعلق آن بر بالای متانه از خارج جهت ادا برول مقبل و آنچه در ساحل جله در صدف بزرگ مستند بر می بیهی تمام یافت میشود بسیار کثیف و مستعمل در طب نیست

* حجر البسف * بفتح باء موحده و سکون شین معجمه و فارشب یاء متناه تحتانیة و راول و یاء موحده و در آخرین آمده و یارسی یشم کویند بهم در آخر * ماهیت آن سنگی است بسیار صلب و بالوان بسیار میباشد بهترین آن زیتونی پس سبز مائل بزرده پس سبز مائل بسفیدی پس سفید است که آنرا کائوری نامند بلکه آنچه صاف تر و صلب تر و شفاف تر باشد بهتر و مستعمل است * طبیعت آن در آخر دروم سرد و خشک * افعال و خواص آن آسمان آن جهت تقویت قلب و معده و خفایا عجیب الفعل حتی تعلق آن بجهت نزف الدم و قروح باطنی و زحیر و حرقة البرول و با شراب سفوف جهت حصاة مقل از شربت آن یکل آنک و تعلق آن بر کردن جهت خنای بزرده و دل جهت خفایا و طبع آن و بر مری و معده جهت تقویت آن و بر ران جهت عسر و لاد و در دست جهت رفع شحیر و چشم بد و ضرر صاعقه مؤثر و گویند که چون قمر در برج انثی باشد و بز آن صورت انسانی نقش کنند تعلق آن جهت آلام باطنی نافع و بعضی در تأثیرات دیگر که مذکور شد نقش صورت انسان شرطند داشته اند و بعضی مقدار یکمقال را شرط میدانند برای این عمل

* حجر البقر * بفتح باء موحده و قاف و راء مهمله و آنرا خرزة البقر نیز نامند و بهندی کافی و رومن * ماهیت آن مهره ایست که در زمره کا و مکنون میگردد بمقدار زردی بیضه مرغ و زرد تر از آن و تلخ و زرد بر آوردن و تازگی اندک نرم میباشد و بعد از سرد شدن و خشک گشتن اندک صلب و قویه و بعضی منقط بیهامی میگردد و خرم آن اندک سست و سست و ظاهر آن صلب تر و در زنگ مساری و بعضی مد و در بعضی مثلث و بعضی پهن و بعضی طولانی و بهر شکلی که متخوفا شد درجه نر می و تازگی میسازند و از یکمقال تا چهارمقال میباشد و آنچه در طبرستان آن تگون میباشد فاد زمر است و در فاد زمر ذکر یافت و گویند علامت تگون آن در زمره کا و آنست که روز بر و ز آن کا و زرد و ضعیف و لاغر میگردد و چشم آن مائل بزرده و سفیدی و حلقه آن مستند بر و اکثر اوقات فریاد میکند و مختص بکا و بر و یا ماده نیست و در ماده

حجیرا لحوث ^{بعض} شاع ^{بعض} سحله و سکون و او و ناع ^{بعض} مغناة فوقانية و بغار ^{بعض} شي ^{بعض} سبک ^{بعض} عر ^{بعض} مادي ^{بعض} نامند ^{بعض} ما ^{بعض} هیت ^{بعض} آن ^{بعض} جسمی است سفید و مفرطی فی الجملة منکلت شکل صلب شبیه هیت که بد و طرف هر نوعی ماهی که بدنش پتھر چندان منکون میگردد در هر طرف یک عدد و آن ماهی بقدر یک شبر نهایت در شیر میباشند و در بنگاله بمبارا است و فلس دار و خلل و اکثر میخورند و از ماهی کوچکتر یکشمر باشد منک کوچکتر از ماهی تلان بزرگتر برمی آید ^{بعض} طبیعت آن ^{بعض} کرم و خشک و حاد و باقوت منته ^{بعض} افعال و خواص آن در تعینت حصاة کرده قوی ^{بعض} التأثير است ^{بعض}

حجیرا الجبیه ^{بعض} بفتح حاء ^{بعض} مهمله و باء منبأة تحتلیه و ما ^{بعض} بغار ^{بعض} سی ^{بعض} مهره ^{بعض} مار ^{بعض} کونیل ^{بعض} ما ^{بعض} هیت ^{بعض} آن ^{بعض} اقسام میباشند تسمی معنی بر آن را مار مهره نامند و بعضی گویند که در معن آن زیر جلد بهم میرسد و آن زیر جلدی رنگ ماثل بسیاری و خاکستری میباشد و شکل نگیں مربعی از یک مغالی تا در مغال و درم حیوانی که در عقب سر بعضی ماهی میباشند و در همه افعای یافت نمیشود بلکه بدن رت در بعضی و چون از کشت جلد آنکند نرم میباشد و بعد رسیدن هوا متشجر میگردد و بقدر نصف صلی ماثل بد را زی و خاکستری رنگ بعضی میا و صلب و مشطط به خط سفید و بعضی سفید و مشمت و مشجول نیز میباشد و امتحان اصلی از حلی و خوبی آن گویند آنست که چون بر موضع کز بد ^{بعض} مار ^{بعض} رنگ ^{بعض} از ^{بعض} بچمد ^{بعض} و چون شیر بران بریزند شیر منجمد و متغیر گردد و گفته اند که چون بدن از آن در شیر اند از نل شیر را منجمد کنند و چون جلد تمام سم کرده باشد دیگر کشید و شیر را منجمد نماند و در حین جلد سم لون آن متغیر گردد و در چون در شیر اند از نل بحال اصلی آید و امتحان دیگر آنکه چون بر جامه بومی سیاه یا کبود بمالند سفید گردانند و چون بمالند نمایان میا شود و سفیدی در آن نمائند و امتحان دیگر آنکه چون در آب لیمو در صحن چینی اند از نل بحرکت و دوران آید و این امتحان مختص بدین نیست بلکه اکثر اصداف و حلزونات نیز چنین میباشد ^{بعض} افعال و خواص آن جهت سم مار قوی ^{بعض} الانر و برای عقرب گزیده و هوام دیگر ضعیف الفعل و لیکن شیخ الرئیس در مغر دانت قانون نوشته که جالینوس منکر این فعل است و آشامیدن آن جهت تعینت حصاة و سبک مثاله بغایت نافع مقدار شربت آن ناسه قراط و تعلق مشطط آن جهت صدام و لینر نفس نافع است ^{بعض} حجیرا ^{بعض} الخزامی ^{بعض} بفتح خا و زای ^{بعض} معجمین ^{بعض} الف ^{بعض} و کسر میم ^{بعض} و باء نسبت ^{بعض} ما ^{بعض} هیت ^{بعض} آن ^{بعض} سکی است سبزه رنگ و مل و درو بدنی و از صقلیه خیزد و از آتش مشتعل گردد و چون آب کمی بران ریزند شعله ور گردد و چون در روغن اند از نل منطقی شود ^{بعض} افعال و خواص آن بخور آن جهت گریز آیدن هوام و با خوردن اشتن آن جهت صرع و عقوزان عاثر و وجع رحم و از نیت حیوانات موزی مؤثر است ^{بعض}

حجیرا ^{بعض} الخرفی ^{بعض} بفتح خا و زای ^{بعض} معجمین ^{بعض} و کسر فاء ^{بعض} سکون ^{بعض} یا ^{بعض} نسبت ^{بعض} ما ^{بعض} هیت ^{بعض} آن ^{بعض} سکی است مصری شبیه بشتر و صفاتی زرد منشق شود از هم میباشد و ریزه کرده ^{بعض} طبیعت آن ^{بعض} در گرمی کمتر از باقوت و بسیار خنک و باقوت نایضه و حاده ^{بعض} افعال و خواص آن قائم مقام حجیر کیشور است در شتردن موی و در روغن آن با شراب طافع خون حبض و خوردن یک مغال آن چهار روز بعد از طهر باعث قطع حمل دائمی و ضما د آن باعث جهت نرم پستان و قروح خبیثه نافع و مانع از دیاد و انتشار آن مرد راست ^{بعض}

حجیرا ^{بعض} الخطا ^{بعض} طیفی ^{بعض} بفتح خاء ^{بعض} معجمه ^{بعض} طاء ^{بعض} مهمله ^{بعض} الف ^{بعض} و کسر طاء ^{بعض} مهمله ^{بعض} و سکون ^{بعض} باء منبأة تحتانیه و نا ^{بعض} ما ^{بعض} هیت ^{بعض} آن ^{بعض} دیستورید و س گفته بچه اولین پرستور را چون در افزونی نور ما ^{بعض} بگریزند و شکم آبیشکافند و عدد سبک در شکم آن

یابند یکی بیکرند و دیگرها ملون یا لوان و چون دیگر لك آنرا در وقت شش یا گوساله بندند پیش از آنکه بزمین برسد تعلیق
آن بر بازو مصر و ع ریا کردن آن جهت زوال صرع بعون الله تعالی مفید و مجرب است و انطاکی نوشته سکی است بقدر
هر انگشتی مائل بزرگی و عقیدنی و آنرا بحیر الیقان نامند و در صورت یاب هم میرسد و چون بیخه خطا طیف را بر تان عارض
میشود ماضی روزی آن رفته آن سنگ را برای زوال آن میبرند و نزد ما یافت نمیشود مگر در آشیان خطا طیف و مرد می که
می شناسند آنرا بحیله بدست می آورند باینکه بچه های آنها را بر عفران زرد می نهند بحدی که مادر روی را آنها ندانند و بعد
دیدن آنها بچه ها را زرد بکمان بر تان رفته آن سنگ را بفرمان می آورند و مردم از آشیان آنها بر می آورند * طبیعت این
کرم و خشک در دم * **افعال و خواص** این جهت بر تان و عققان و تقویت حصاة و تقویت مد دشر با ملود و تعلیق نافع
و گفته اند ملون آنرا چون در حیز بر پیچند و نگاهدارند یا خود با عفا جا و قبول و قضا حوائج میگرداند و امین آل و له
گفته تعلیق سنگ ملون مرغ آن موجب رفع نزع است

* **حجر الرخام** ریح خاء معجده و فتح ميم والف وراء هملة و آنرا حجر الرخام جهت آن نامند که رافع حمار است و خرزة
البحار نیز نامند * **ماهیت** این سکی است سکنی و ملمس آن نرم و مرخ مائل بمیامی و بسیار صاب نیست و آن نرم
ماده خماهان است که حد یک صینی نامند بهترین آن آنست که چون بر مس بسایند سائید * این مرخ رنگ باشد
* **افعال و خواص** این چون مقداری بکشتای نیم سائید * آنرا محمور بیا غامد در ساعت خمار و زائل گردد
و عرق نماید و سردی و سرور و بر جای دل

* **حجر الدنك** * بکسر دال هملة و سکون ياء مثناة تحتانية زکاف * **ماهیت** این سکی است سفید مائل بقرنی بقلز
باقلی و از آن کوچکتر و در شکم خروس منکون میگردد * **طبیعت** آن در دم کرم و در اول خشک * **افعال و خواص** این
جهت دفع احزان و موم و سوس و تقویت حصاة و شربا و تعلیق نافع و آشامیدن آبی که آنرا در آن شسته باشند جهت تسکین
تشنگی مغرط بیدل و بل ستر و نگاهداشتن آن در دهان

* **حجر الرخمي** * بفتح راء و خاء مهملتین و الف آنرا آتوف نامند * **ماهیت** این سکی است سیاه و بر سوزاخ و متخلخل
مانند الصفي و با صلابت و از جمال شرقي حلب خیزد * **طبیعت** آن در آخر سوم کرم و خشک * **افعال و خواص** این
متخلخل و خالص خون حیض و چون کرم کرده سرکه بر آن ریزند و عسورا بخوار آن بدارند باعث ازاله ورم و رافع نفز اللم
و رعان و خون حیض است و شستن مقلعه بسر که که در آن آنرا تافته اند اخته باشد جهت بروز متعلد و بطول آن جهت

استحکام اعضاء و قطع عرق و رفع اعيا و حمل جرم آن جهت بواسیر و قطع حیض و بلای آن جهت استسقا نافع
* **حجر الرخام** * بفتح راء هملة و خاء معجده و الف و ميم * **ماهیت** این سکی است که در بعضی بلاد در قبرها
نصب میکنند و اقسام میباشد مراد از مطلق آن قسم سفید آنست * **طبیعت** این در آخر دم سرد و خشک * **افعال و خواص**
این رادع زطامع نفز اللم و جهت جراحت ریا بر که جهت تحلیل اروام و ریح استسقا و با صمغ و نوشادر جهت بقی
و رفع آثار و زردی آن جهت ریح بواسیر و آشامیدن مسحوق آن با عسل هر روز بقدر رنگ متقال جهت رفع دملهای دمو
مؤثر گویند آشامیدن سنگ مقابره که منقوش بنوشته باشد باعث نسیان است و همچنین بیماریارخواندن نقشهای آن را آشامیدن
آن روز شنبه پیش از طلوع آفتاب با سم مسحوق و فصل ریح عشق دفع تشنگی است

حجر الزبده * کسر ای معجمه و سکون یاء منناه تحتانیه و فتح راء مهمله و ما * ماهیت آن سنگی است باد صوم
و ثقل و زو دشکن * افعال و خواص آن * ذرو آن جهت اندمال جراحت بسیار نافع *

حجر السبلوان * بفتح سین مهمله و سکون لام و فتح واء و الف و نون * ماهیت آن سنگی است سفید و شفاف شبیه
بلور و فوق میان آن زیلور نم شدن آنست در آب و آنکه محلول آن در آب مانند شیر باشد بخلاف بلور * افعال و خواص
آن آشامیدن آب محلول آن جهت خفقان و نزف الدم و خراش معده و رفع مرض عشق مفید و شربت آن یکد درم
و نه عی از آن که مائل بر ذردی و بسیار براق نیست از جمله موم است *

حجر السطریط * بفتح سین و سکون طاء و کسر واء مهملین و سکون یاء منناه تحتانیه و طاء مهمله در آخر بقاء رنی سنگ
مرمر نامند * ماهیت آن بد نوع است یکی معدنی و دیگری آبی است که آنرا بهر شکلی که مضرو اند منجمد میکردند
بدین قسم که زمینی را که در آن آب میباشد بهر شکلی که مضرو اند حفر میکنند و یک شب میکنند آنرا از خلل و فرج آن آب
در آن مکان مضور جمع میکرد و در روز دیگر رفته آنرا که از آن بر آوردند در آن میریزند و مدتی میکند و آنرا
و بعد از آنکه خوب منجمد و صلب گشت بر می آورند و تراشید و بجلا میل مند و معدنی آن فخته سنگها است که از معدن
آن بر می آورند و این صلب در شفا قرازی آبی آنست معدن آن کرمان و در شهر بایک و قلعه قادر و خستیان و رائین و تبریز
و اجمیر نیز است و کرمانی بیشتر و صلب تر و رنگ آن سبز و سفید و فتوحی و ملون بالوان زرد و سفید و سرخ کمرنگ رک
دار و شبیه یشم و تبریزی اندک زرد رنگ و رخوترا است و اجمیری سفید و صلب بهترین همه آنست که از معدن مرغ آورند
* افعال و خواص آن سخن مصر قد آن جهت تقویت لثه و ضما د آن باریک و زرد و جهت تحلل و آرام صلبه و با
موم روغن جهت درد فم معده و ذرد و زخم آن جهت سوختن آتش مفید است *

حجر السمک * بفتح سین و ریم و کاف بقاء ریمی سنگ سرمایی نامند * ماهیت آن سنگی است که از بر نومی از ماهی
بر می آید و ماهی آن بقدر شرب و نادر و شرب و فلش دار حلال و در و ماهی دو سنگ در و جانب آن و سفید براق و صلب از ماهی
کوچک کوچک و اثر بزرگ بزرگ میباشد * طبیعت آن در اولد گرم و در دوم خنک با قوت مفتته * افعال و خواص
آن آشامیدن سائید آن جهت تفتیت حصاة گرد و مجرب *

حجر السلسلی * بفتح سین و سین مهملین و کسر لام و یاء نسبت * ماهیت آن سنگی است سفید و سائید و آن غلیظ
و مائل بر ذردی و شرب * طبیعت آن مائل بر حرارت * افعال و خواص آن منقعی قروح و در افعال ضعیف تر از حجر لینی است
* حجر العنقا طیس * بفتح دوغین معجمین و حوالف و کسر طاء مهمله و سکون یاء منناه تحتانیه و سین مهمله * ماهیت
آن سنگی است سنگین سواد رنگ مائل بر زردت و نیز گفته اند سنگ بسیار و سبک صفتی است که از وادی غاغا ما که بین فلسطین

و طبریه از ارض مقدس است خیزد و آن وادی مشهور ریچنم است و آن سنگ را چون در آتش اندازند مانند بوی شاخ حیوانات
سوخته گردد و از بکر ط آن یک اوقیه بسازند و سفید و صلب گردد و بوی آن در حین سوختن مانند بوی شاخ حیوانات
و نفط و قیر باشد * طبیعت آن در دوم گرم و خشک * افعال و خواص آن مثل و ملین و آشامیدن آن قاطع حمل
محض و مفتت حصاة و مقل و شربت آن تا نیم درم و بخور آن جهت غشی که از اختناق رحم باشد و کوزنیدن هوام و دفع
گرم اشتیاق مضربه و صلی آن زعفران و موی ص ۶ مصروعین بخور آن و ضما د آن جهت نفوس و زو یا نیدن کوشش مفید است

و غشی اغبریز چون نثار و فغان متوال بر آن بر سر ملطعم زعفران ازان ظاهر گردد و چون آنرا بر اعضا بمالند چو رنگ زانرا نل
گرداند و بعضی مردم از آن سنگ با تر قیاب میگردند و چون ملطعم زعفران بمالند و بگوید که خطی ازان بران ظاهر گردد و نیکی
و بدی را خلاص و منشور آن از لزلن آن ظاهر گردد * طبیعت آن در دم سرد و خشک * افعال و خواص آن آشامیدن
آن جهت عسر النفس و ذر گردد و امکان آن با شیر مرصعه پخته جهت رفع یباض و علاج طبقات عین و قروح آن
بنا بر نافع مقدور است آن یک انگشت است

حجر المسن * بکسر میم و فتح سین موهله و لغز مشدده * ماهیت آن سنگی است که بآن کازد و بشیر نیز کشند
و بارسی نسان و سنگ کازد نامند و با لوزان مختلف میباشد سفید و سرخ و سیاه و اغبر و سبز و زیتونی و سیاه و رطبه
میباشد و بهترین آن سرخ و سیاه و براق و شباده قسم زبون آنست * طبیعت آن گرم و خشک و با فی اقسام
آن سه سبز و خشک * افعال و خواص آن جهت تلاق و یباض چشم و حكه و جرب و داء الثعلب و منع بزرگ شدن
پستان و خفیه کلاله و ملاه و سائیده آن با آمین جهت رویانیدن آن مؤثر و آشا میگردانند بزرگ و حكه دفعه پنجم متروسل و محرق نم
فادغ مضر کرده مضاعف آن کثیر از قسم اغبر آنرا چون بسایند بر روی مس طلا نه اینک بزرگ و حكه دفعه پنجم متروسل و محرق نم
مبزرگ و یباض آن جهت سوز خنکی آتش و یباض عین و با سرکه و نظار و ن جهت قوبا و خنا و یباض و حكه و با قیر و طی جهت
هزطان و کله و شقاق و خروج مقعده و ارام حاره اعضاء عصبانی و التیام جراحت عصب و درد آن نافع و سائیدن ادری
چشم بر روی آن باعث زیادتى تقویت و جلای آن و ذر و رقه سرخ آن جهت یباض چشم و قروح و سوز خنکی آتش مقعده است
حجر المسنق * بضم میم و فتح سین مخمجه و قاف مشدده و سکون قاف ثانی * ماهیت آن سنگی است زعفرانی رنگ
یعنی برنگ قافای آن نیز نل سائیده آن رتو بر تو زرد شدن و از نواح مغرب خیزد و در شکل مانند سرخ و در قوت قریب
باشد نچ و اندک ازان ضعیفتر * افعال و خواص آن قطران آن با شیر دخترا ن جهت قروح حقیقه چشم و التیام طبقه
قرنیه و بر آمدن یک حلقه و خشونت اجفان بهتر از حجر لبی است

حجر المقتناطیس * بکسر میم و سکون قاف و فتح نون و الت و کسر طاء موهله و سکون یا و مثناة تختایه و همین موهله و مثناة یا
بغین مخمجه نیز آمده با رسی سنگ آهن و با ریخته می چومک پتھر نامند * ماهیت آن سنگی است سیاه مانند بزمی نیز
که از انتهای عنان و حوالی بحر منند خیزد و بهترین آن لا جزردی رنگ صاف آنست که آهن را خرب جلد ب سائید و بعد
جلد ب آهن بآن خوب بچسبند و زبون ترین آن سیاه آنست که قوت جاذبه آن آهن را ضعیف نماید و چون ب آهن مل
بکند از نل قوت جاذبه آن کم گردد و از مالیدن سبز و رشیدن عرق و رطوبت بآن نیز رفع قوت آن میشود و چون در خون
کا و گرم اند از نل اغاده قوت آن میشود و همچنین چون در خون بر اندازند و هر روز تغییر دهند و تازه کنند و حکمای اهل
فرنگ شفا دهند نموده اند که حجر مقطاطیس را هر چند مدتی غیر معین مختلف میل بجانبی است از یمن و یسار قطب
شمالی و وجه آنرا تا حال نیافته اند * طبیعت آن در اول گرم و در مزم خشک * افعال و خواص آن آشامیدن
آن جهت تالی و اوجاع مفاصل و غرق النساء و تقریر و تقویت جگر و معده و زواله حصاة و مسرولاد و با ماء العسل جهت
اسهال اخلاط غلیظه و با توابض قاطع اسهال و ذر و ر آن جهت رفع مضر جراحت آلات آهنی زهر دار و همچنین
و جهت قطع نزف الدم و التیام جراحت و محرق مسرول آن در جمیع افعال مانده باشد و این است مقدور است آن تابه

قیراط رنگا شدن بچشم آن در حرور سقیم یا خود باعث قبول وجاه و هیبت و قضا حاجات و کفایت داشتن آن در دست
 رافع کز ازد ر دست و یا تعلیق آن بطرف چپ جهت عس و ولادت و در زائیدن و نشو و آن که نرم شود و اندک اندک
 بر اخگر بپاشند و با نبویه بر خم بوسا نند جهت رفع عیلان آن هر چند مزمن باشد بغایت مفید و مجرب و گویند چون حائض
 مس آن کند این اثر از آن زائل گردد و گویند چون زحل در سنبله باشد آنرا با کلاب شسته سه مرتبه ترتیب داده دیگری از آن
 اکتال نماید و شخص مکتول بمقتطع مالت مدید نظر بخصص مکتول بآهن کهن بر تبه باعث محبت ثانی با ولر گردد
 که مانوق آن متصرف باشد و از مجربات شمرده اند *

* حجر المنفی * بنون ساکن بعد از میم مفتوح و قبل از ناء مکسور و یا عنسبت * ما هیبت * ان سکر بزه ایست ابلق
 بمقل ارزیتونید بالوان مختلفه که از منقذ از اعمال میرد خیزد * افعال و خواص * ان طلای سائید * آن باعث استحی
 عضو است نعل یکه ادر اک بقطع آن نشود *

* حجر النار * بفتح نون و الف و راء مصله در آخر و آنرا حجر الاصم و حجر الزناد و بفارسی سنک آتش زنده و سنک چاق
 نیز نامند * ما هیبت * ان انواع است سفید نباتی و سیاه و سرخ و اخگر و ملح و ثقیل الزن و حاد و چون آهن را بد آن
 زنده آتش از آن بجهل و بوی دختانیت از آن آید * طبیعت * آن در اول سرد و در سوم خشک و بعضی گرم گفته اند
 * افعال و خواص * آن در ورسائید * آن مانند غبار جهت خنای زبر و تنقیه التیام افرا * آن و قروح عسره الا نند مال جمیع
 اعضا و تعلیق آن بولته بسته در حین ولادت بران زنان باعث سهولت ولادت ایشان و بعد از ولادت باید که بزودی باز نماید
 * حجر النمر * بفتح نون و کسر میم و راء مصله * ما هیبت * ان سنگی است ابلق شبیه بموست پتیک بقل مغز بادام و از آن
 کو چکتر و در جوف پلک ماده حاصل میشود و چون در شیر اندازند شیر بریده گردد * افعال و خواص * ان طلای
 آن جهت التیام جراحتات و تعلیق آن جهت منع آبستی مؤثر

* حجر الهمدی * بکسر هاء و سکون نون و کسر دال مصله و یا عنسبت * ما هیبت * ان سنگی است مائل بسیاهی و سرخی
 و سائید * آن مائل بر سرخی و زردی و آنرا خاندی مندی نامند و از سواجل دریای هند خیزد * افعال و خواص * آن در ورسائید
 قطع خورن بواسیر و جراحتات و بیعتیل و آغامیدن آن بکمال و کمتر از آن جهت قطع اعنای باطن و بواسیر و عقریه مفید
 * حجر الیهو * بفتح یاء منبأه تحتانیه و ضم هاء و سکون و ورود ال مصله و آنرا از یتون بنی اسرائیل و بفارسی سنک
 جهودان نامند * ما هیبت * ان سنگی است فی الجمله بلوطی شکل و زیتونی و مائل بسفیر عی با خطوط متوازیه در طول و در
 آب زود سائید * شود و طعمی غالب اند و در نسلطین از ارض شام در کوه سیمی بیرون و در دیار قدس نیز بسیار بهم میرسد
 و نرو ماده میباشند و آن باوصاف مسطوره و ماده آن بی خطوط و مائل بر سرخی و تیرگی و بعضی اند که پهن غیر مستطوره
 نر آن مخصوص بحماة مردان و ماده آن بزنان و ماده آن تکران آن شاید اجزای لطیفه ارضیه ازجه مختلفه بطوبات و اجزای
 هواییه مستقنه تحت احجار باشد که بسبب تابش اشعه کواکب از خلل و فرج احجار بر آید و بعد بر آمدن بدن آبیاب
 متعجب گردد * طبیعت * آن در اول گرم و در دوم خشک و معتدل نیز دانسته اند باقوت معتقه * افعال و خواص * ان
 مد ربول و مفتت حصاة و مانع تولید آن و از آبست دند * خون منجمد در منانه و چون نیم مثقال آنرا سائید با پنجاه
 مثقال آب گرم و یک مثقال روغن بادام تلخ یا شامه جهت تغذیه حصاة و از رابول و رفع عسر آن و از آبست خورن

مجموع در مثانه مجرب وید ستور آب گرم خالص را کمال آن با خون خفای جهت رو یا بدن موی مر که رختنه باشد و طلا ی آن بر آب و جهت رو یا بدن موی آن خصوصا با خون خفای جهت التیام جراحتات و با عمل جهت تأمین صلابات مضر جگر صالح آن صغ و سفوفات و معا جین آن در قرابا دین کبیر ذکر یافت

*** قصه کمال الحما مع الدال المهملتین ***

*** حدائق *** یکس خار فیه دال مهملتین والف و تاء متناهیه فیه الف و تاء سی غلیظ و بتغییر از کوز کوزه و بتزکی چلقان رو بهندی چل نامند و کتب آن عربی ابو القظاب و ابو الصلت و جمع آن حد آن و حد آن آمد *** ماهیت آن طائری است معروف فی الجمله شبیه بنار و در غش فارما زان را شیار منبسط و گوشت حیوانات کو چک و امیر یابد و در هندی یک نوع دیگر نیز می شود که سر و سینه آن متغیل و باقی تنه آن صفت سرخ تیره و در جثه از نوع اول کوچکتر و مردم مردار بخوار که صفتی از هندی و نیکه اند که آنها را دوم و کچر و چند ال می نامند گوشت نوع ثانی را میخورند و گوشت نوع اول را میخورند زیرا که مورت جنون است بسبب فساد آن اخلاط و گوشت را طبیعت آن در دوزخ کرم و خشک و افعال و خواص آن خوردن مطبوخ آن با کندن ناو مدامت بر آن قاطع بواسیر و آشامیدن قدری از صحرای آن که تمام آنرا سوخته باشد با کلاب و قلیبی مشک جهت و بوضع النفس و سعال مزمن وید ستور خون آن با ادویه مل کوزه جهت امراض مزبوره ناشتا و مغز سر آنرا چون در آب کندن با جوش دهند و با شامند جهت زخم و زهر آب و شیر و آشامیدن خاکستر سوخته بر آن بغیر مر آن و نقل آری یک انگ تاد و د انگ با آب جهت نفوس و غدد باغی و سلعه بعلیل وید موی بر وخی که بیضه آنرا در آن جوشانید با شند تا ماهر اشد با شند جهت برص مجرب دانسته اند و جهت فالج و نفوس و تقویت اعصاب نافع و چون زهره آنرا در سایه خشک نموده غلظت با آب سائید و ملسوع و بلع موم سه میل آنرا در چشم طرف مخالف مغو ملسوع کندن مثلا کرد رجانب چپ باشد چشم راست را کرد رجانب راست باشد چشم چپ شفا یابد بعون الله تع خصوصا که در آب را زبانه سه مفتحه در آفتاب کدشته باشند چون چشم آنرا در زیر پاشش کمی گذارند بخوبی که آن کس نداند مانع خواب آمدن آن شود و چون زنده آنرا در خانه بیاورند و بپزد و باز و مقرب در آن خانه داخل نشوند و صاف فله تازه بجهه نوع سرخ آنرا چون از آشیان آن آورند جهت تحلیل ورم بیضه مجرب اما با بد که زیاد از یک ساعت نگذارند و سائید و خشک آن با آب یا عرق را زبانه نیز همین اثر دارد و لیکن از تازه آن ضعیفتر و گوشت چون دولشکر نام مقابل کردن و حد آن سرخ بر سر زشکری که پروانه زنده ظفر از جانب آنست و بدین سبب آنرا فتح اللقا نامند

*** حدیث *** بفتح خار کرد ال مهملتین و سکون یاء منناه تختانی و دال مهمله بفارسی آهن و بهندی لومه نامند *** ماهیت آن از جمله فلزات معروفه است و اجناس گلیه آن در نوع می باشد و زواده آن که صلب است فولاد و ماده آن که نرم است آهن و فولاد کانی طبیعی را شاپور خان و شایرخان نیز و صنوع از آهن نرم را اسطام گویند و چون شاخ سوخته بزرگتر از خام را با نسویه بر آهن بمالند و بر آتش سرخ کنند بسیار نرم شود و قیر و قتر عجا رب را از آن است و چون با ز صابا مزه شیا سیم الفار باز ربیع کدازند بمز قیه رصاص زود کد از کد زید ستور چون با الحاس بکدازند و بعد از آن با شوره الحاس را از روی سوزانند بغایت زود کد از کد و فولاد و صنوع متعارف بسیار است و طریق ساختن آن آنست که آهن متعارف را در کوزه مخصوصی با آتش بسیار شدیدی یک هفته می تابانند و جنظل و صبر و هر چه در تلخی قوی باشد با زهرهای حیوانات

نمایند؛ و بر راخته آن تخت را مبتدئ کند که در حرم آن داخل شود و گویند چون آهن را تا فته یکبار و روزی پنج نعلیه کنند و بار دیگر در آب اطفا نمایند اتمام آهن را منل آهن را بجانب می کند * طبیعت آن در دم کرم و در سوم خشک و زنجبار آن در آخر سوم تا چهارم * افعال و خواص آن آب آهن تا فته بغایت مقوی باد و قایض و جهت جراحت امعاء و اسهال مزمن بواسیر و ررم و سحر و زرقوت معد؛ و سلس البول و در مقله و کزیدن یک دیوانه و رفع زردی رخسار و میضه نافع و اینکه آهن گران آهن تفته را مکرر در آن سرد مینمایند و آنرا در سوماه التلید نیز نامند و شراب آهن تا فته نیز در رفع خفقان و استسقا و طحال و سلس البول و ضعف جگر و معد و یاب و حبس اسهال معدی و زو و سطر یا قویتر از آب تفته آهن است و در آن و دروغ آهن تا فته در اسهال دموی و نزف حیض و استرخای مقله و قویتر است و چون براده آهن را در شراب بیکه زهر آلوده باشد بیندازند تمام زهرها را بشو و جذب نماید و رفع سمیت آن شود و شرب آن زبان نرساند و خبث اللیل بد و زعفران اللیل بد انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد و قطور و سرکه که آهن در آن جوشانید؛ باشند جهت قطع نمودن چرک جاری از گوش که کهنه شد؛ باشد الحار براده آهن را چون بخورند در دستکم شلید و خشکی دهن و در دسر آوردند و ای آن آشامیدن شیر تازه و دوشید؛ و با بعضی ادویه قویه است و بعد از آن مسکه و روغن بنفشه و روغن گل و سرکه بر سر مالیدن و مقلد اریکله هم مقناطیس خوردن و امراق و سده و روغن کا و در رخا صا آورد؛ بلکه براده آهن اگر بر کمی بندد که در خواب دندان بخاید و طلائی چرک آهن با شراب جهت داخس و نفوس و حمل چرک آن خابس نزف اللدم و رحم و مجفف هوا سیر است

ب
ع

حقیق * بفتح حاء ال مهملتین و سکون فاف گویند اسم باد لیجان است و گویند باد لیجان دشتی است و اهل قلس آنرا باد لیجان بری و اهل حجاز شوکه العقب و یمنی و بهتکتیه و کنیکن نامند * ماهیت آن کیه؛ آن در بعض بلاد بزرگتر از باد لیجان و در بعضی برابر و شبهه بدان و ثمر آن بقل رجوز مائل و بی خار و در بعضی بلاد مانند بنکاله برنخم و در خامی سبز و بعد رسیدن زرد و در تابستان میرسد و زود فاسد میگردد و در فصل سه نوع میباشد یکی کوچک و کیه؛ آن مفروش و زمزمین و یو خار و ثمر آن بقل رفونل و کل آن بر نک کل باد لیجان و قسم دیگر کیه؛ آن از آن بزرگتر و کل آن سفید و کیه؛ آن بقل باد لیجان و قسم سوم کیه؛ آن بزرگتر از باد لیجان و کل آن مثل کل باد لیجان و ثمر آن بقل رجوز مائل و بعضی از آن بزرگتر * طبیعت آن در دم کرم و خشک * افعال و خواص آن بسیار جالی قائم مقام صابون در بردن اوساخ و بعد از آن اهل شام جامه بآن میشوند و بخور و نوع بزرگ آن که مقلدی نامند جهت بواسیر و بعدیل و طلائی نوع کوچک آن که حجازی نامند جهت کزیدن فروام و عقرب و بدستور خوردن بویک یا ثور یا ببع آن در ساعت نافع و لیکن با خطر و مورت کرب مصلح آن سکنجبین و قطور و روغن زیت و یا غیر آن که تمر آنرا در آن جوشانید؛ باشند جهت تسکین وجع گوش و در ساعت و تک من بدان جهت و رفع اعیا مفید و حمل آن با عسل جهت اسقاط کرم معد و آشامیدن زیره کل آن جهت سرفه مزمن و نوع کوچک آن جهت ضیق النفس و سرفه و حره البول و تب بلغمی و جنام و رفع نبضیت شکم و تنک مایه مفید دانسته اند و کل نوع سفید آن جهت حمل و بر انگختن حرارت معد و انهضام طعام و دفع بلغم و سرفه و ضیق النفس و فساد دخن و جنام و تب بلغمی و حکمای هند گویند روز یکشنبه چون بیکه نیچهتر یا مول نیچهتر بود در زیر کیه؛ آن جو و کنج و برنج بریزند و شخصی بطرف شمال بخورد که سابه او بر آن نیفتد بایستد و بیخ آنرا بکند و وزن عقیقه بعد از پاک شدن از حمض سه روز یا شیر کا و بکر نک که

کوماله و نیز صرنگ آن باشد بخوراند و مرد باو مقاربت کند با رکود انشاء الله تعالی و چون آن بیخ را بار و غنی و
وزرد چوبه سائید و بر سر بماند جهت صداع و شقیقه و بخور آن جهت تب و تعلیق آن بر گردن جهت خازر و سبله و سوط آن
با شیر زنان جهت صرع مفید و چون بادار نعل و بول کامیش بپایند و زنیکه بچه در شکم او زمانه و بزک نشود و ساق شود
بخورد طفل در شکم او بماند و بزک شود و بنیکوئی تولد یابد و چون در حال مقاربت آن بیخ را بر کمر بندند انزال نشود
و چون با صندل سرخ سزده بر بدن بمانند هر که بوی آنرا بشنود مصب و مخترا و کرد و نوع صغیر آن جهت جلس البول
و تب و بواسیر خوبی و اسهال خون و امثال اینها نافع *

فصل الحاء مع الراء المهملتین *
جربت * بضم حاء و سکون راء مهملتین و ضم باء موحد و سکون تاء مثناة فرقیه و ثناء مثله نیز آمده * ماهیت آن
کیاهی است بر زمین مغروش و برک آن باریک و دراز و مابین برکهای طویل آن برکهای کوچک و خوشبو و طعم آن با حلاوت
و بسیار خوشبو کننده دهان * طبیعت آن در موم کرم و خشک * افعال و خواص آن مفتح سد و جهت سود موم
و دفع بد بوی دهان و قولنج نافع و چون کوسفند از آن بخورد شیر و گوشت او خوشبو و لذیذ گردد و مصلح آن کثیر
مقدار شربت آن تاسه در موم بدل آن بر نجاسات است *

حربا * بکسر حاء و سکون راء مهملتین و فتح باء موحد و الف آنرا حاملا و نون نیز گویند و نسبت آن ابو حجاب و ابو الوندین
و ابو الشقیق و ابو قادم و بفارسی آفتاب پرست و بهندی که رکبت بکسود و رکاب فارسی و سکون راء مهمله و ثناء چهار نقطه
هندی در آخر نامند * ماهیت آن حیوانی است فی الجملة شبیه بچلپا سه و از آن بسیار بزرگتر و موی آن افشان و منبسطه
نظریا آفتاب دارد و در ایام کرم ماچره آن سرخ میگردد و ذوق نباله آن بلند و چشمهای آن بجمیع جهات حرکت میکند برای
آنکه صید خود را بر طرفی که باشد به بیند و چون صید او که مکس و امثال آنست نزد یک او آید بصرعت زبان خود را
بر میآورد و آنرا میباید و از دور که می بیند رفته آنرا صید میکند و حشرات سمی مانند هزار پا و عقرب را نیز صید
میکند و مختورد گویند کسی را نمکزد و چون بکزد کشنده است و معالجه ندارد * طبیعت آن در چهارم کرم و خشک
* افعال و خواص آن گویند چون موی مژگان را بکنند و خون آنرا بران بمانند دیگر موی نرید و زمره آنرا چون احتمال
نماید عشا و بصیر را ببرد و بیه آنرا چون بر آفتی بر روی آتش بسوزانند و مخلوط با خون و اندکی آب نمود و بر قروح و
بمانند در یک مرتبه آنرا زائل کرد اند و چون آب مطبوخ آنرا با آب حمام مخلوط کرده بدن را با آن بشویند رنگ بدن را تا
چند روز سبز میدانند و گوشت آن سم قتال است و عارض میگردد از خوردن آن قی و وجع فواد و امل و ای آن قی فرمودن
و هائرتد البیره را بریق را بعمل آوردن و قی آن نیز سم قتال است و در یک ساعت کشنده و امل اوای آن خوردن فضل با زیاطا
که نوعی از شراب است و قی فرمودن و پاکیزه کردن معده و مالیدن روغن و کافور تمام بدن و تکمیل سر با ماء اللیم و خوردن
انجیر خشک با مسکه و جنطیانا است.

حردون * بکسر حاء مهمله و سکون راء و ضم دال مهملتین و سکون زای و نون و در طبیبستان ملحه کول و در اصفهان مال
مالی و بهندی با همنی نامند * ماهیت آن حیوانی است شبیه بوزغ و ورل بری و از آن بسیار کوچکتر و بادست و پا
و سر باریک و طولانی و در عرض روز چند مرتبه متلون بالوان مختلفه میگردد و زخاها و خراها و کوهستانها یافت میشود
* طبیعت آن در موم کرم و خشک * افعال خواص آن تعلیق دل در لثه شما و بسته جبهه تبایع و طلای پوست

محرَق آن با عمل جهت بستن کردن اعضا بعد بکه از ضرب و قطع مثال نگردد و احتمال خون آن جهت تقویت باصره
و مرکب آن جهت بیاض و حله چشم و ضا د آن جهت تنقیه بشرة و رفع جمیع آثار مغیله و بهترین سرکین آن آنست که سفید
و سبک و زود شکن باشد و چون بمایند بوی آن ترش شبیه بوی خمیر بود و امین الدوله گفته اند همین بیه کوشش آن موی را
بروباند و تعلیق آن بر بازوی راست میباید و بهوش جماع است و بدستور تعلیق مهره پشت آن که قریب بگردن آن میباشد
بر کمر و خوردن یک تیر اطراف چشم راست خشک کرده آن با آب سداب البته طالع منی و یک تیر اطراف چشم چپ آن با آب
نخود سیاه مطبوخ و در استوار درغن کافور یایت محرک باه و مسخن کرده و کوبند چون حردون را با هم صاحب عرق النساء
میل کنند و رک باطن را آن آنرا پیل کرده آن موضع را بشکافند و آن رگ را با هم آن شخص قطع کنند و بعد از آن
یک دست بدن آنرا از ریزه ریزه نمایند با لثامیه رفع آن علت شود و مجرب دانسته اند و خوردن کوشش
حردون و عرق آن مورد جلد است

✽ **حرف شش** ✽ بفتح حاء و سکون راء و مهملتین و فتح شین معجمه رسکون فالت نبطی است و بر بی عکوب و سلیم و خریم و یغاری
کنکرتانند ✽ ✽ ماهیت آن اصناف میباشد بستانی و بری و صنف کبیر و صغیر اما بستانی آن با ضلاع و طبقات مانند
کافوری تعریف و اما صنف کبیر بری آنرا ساق بقدر انگشتی و طول تاد و ذرع و بر برک و باخارهای تند و کوبند برک این
کوچک تر از برک بستانی است و مائل به مایه و بر ساق آن چیزی شبیه بسیمب و انار مجتمع گردد و از اجزای زرد رنگ و
نعم آن طولانی از جو بزرگتر و بیج آن مائل به رخ و بال از رجت و از مطلق حرفش مراد این است و اما صنف صغیر بری آن
بر ساق و کوچک رخا رد و آنرا خیره نامند و همه آنها با رطوبت چسبند و برک صنف نوع بستانی ماکون آنرا بخته با ما است
و کشک و غیر آن و با کوشش و یا بدن کوشش میخورند لذت میباشد ✽ طبیعت بستانی آن سرد و مکرر و راول
خشک و کوبند راول تر است و با رطوبت فضلیه ✽ **افعال و خواص** ✽ این مهبی و ملو و پول و حایس طبع و مسخن کرده و رمانه
و محرک جماع و محال رباح و فاضل غذا و جهت ترخه شش و انقباض اطراف عضل و جراحات امعاء و ضا د آن جهت داء الثعلب
و غشیر کردن عرق و موم روغن آنرا که با سه مثل آن آب کنکرت مزوج نموده باشند جهت تسخیر اورام صلیه سریع الاثر
و جهت برص نافع و طول آن جهت خارش بدن و ضا د بیج آن جهت سوختگی آتش و التواء عصب مغیله و مفرد و مغ و مول
سودا و نفاخ و مصلح آن ادویه حاره و روغن و سرکه است و طبیعت صنف بری کبیر آن در آخر و مکرر و مکرر و مکرر و مکرر
و در جمیع افعال قریبتر از بستانی و مصلح اخلاط متعقنه و مخرج مواد غلیظه سینه مضر مجربین مصلح آن سرکه و ترشها
و طلائی اجزای لطیفه کل آن با سرکه جهت جرب و تطول طبع جمیع اجزای آن جهت حرا و زور و رفع قمل نافع و صنف بری
صغیر آن مصلح و مقوی و رفع حرق را بیا رسی کنکرت زرد نامند و در حرف الکاف ان شاء الله تعالی مل کو رخا هل شد
✽ **حرف** ✽ بضم حاء و سکون راء و مهملتین و فاء اسم نبطی حب الرشاد و بریانی مقلید و بر بی ثغای و بر بری بلا سفین و یغاری
نعم سپند ان و اسفند سفید و نیم تره تیزک و شبخیزک و ریونائی فرد اموم و حرف ابیض و یهندی هالم نامند و کوبند
چون آنرا بریان نمایند آن زمان مقلید نا نامند ✽ ماهیت آن از جنس تره تیزک است و بری و بستانی میباشد و رشاد
قسم بستانی آنست و ماکول و برک آن نرم و ریزه و در جرجیر مذکور شد و نیم آن اشقر و طولانی و برک بری آن مائل
بدن و بر و با ترش و بهترین آن با یلی است و مستعمل بستانی آنست هم گیاه و هم نیم آن و گفته اند آنچه نیم آن کوچکی

است آنرا حرف نامند و در خورد بیهای کرم بیشتر استعمال مینمایند و آنچه سفید و سرد و راست آنرا خردل گویند و این را بیشتر در طلاها بکار دارند و آنچه طولانی شبیه بتخم شاهسفرم است آن را حب الرشاد گویند * طبیعت نبات آن در گرم کرم و خشک * افعال و خواص آن ملطف و کفند کرم معد و حب القرع و محلل ریا ح و مقطع بلغم و نبات در گرم کرم و خشک آن در افعال قریب بتخم آن و صفا در طول آب مطبوخ آن جهت منع ریختن موی مضر معد و ممانه و مورت نقطیر البول مصلح آن کاسنی و مرکه و بوی آن قدید الحرافه و شبیه به بستانی و از آن در افعال قویتر و در ستر و تخم آن از تخم بستانی * طبیعت تخم بستانی آن که حب الرشاد مراد است در سرد کرم و خشک * افعال و خواص آن بغایت محرک با و مد ربول و مصالح و زام سپرز و منقح و ارام بلغمیه و محلل آنجا و قابل جنبین و اقسام کرم معد و ابعاد و مقوی ذهن و تریاق موام و مخرج فضول سینه و ریه و مواد نافله از بدن و استیصال حدود او و طو بات غلیظه از آن و منحلز کنند و بلغم خام بطرف مثانه و رافع احتراخای کل بدن و مقطع سل دزد افعل صلبان چرک معد و امغا و مقوی اشتها و آتاسمیدن مقلد ارشه در دم آن با آب کرم جهت رفع تولنج و تحلیل ریا ح و تقیه سینه و ریه و جهت ربو و ادرار حریض و نهش موام و تسخین معد و کبد و براکتش شربت طعام ربا و اخراج دینان و حب القرع و اخراج مشیمه و کفند و جنبین در رنگ و اخراج آن و بل ستر و پنبین در دم آن با آب کرم و فانی و بنجری و روغن کبچل جهت رفع تولنج مربع الاثر و علوق آن با عسل جهت سرفه و زب بود و د پهلوی که از خلط غلیظه عارض شد و با شل و باز رد و تخم مرغ نیمه رشت و عسل جهت درد سینه و شکاف عقل و تقیه موادیکه بسبب صدمه بسینه رفته باشد و با تخم نیمه رشت بتهائی بغایت مبهی و مصلح سینه و جابرسکتگی اعضا و شیرین بقل و در دم ناده یوم جهت ازاله برص مؤثر بر طنهایت امساک از اطعمه و بوداد و آن بسیار تأیض جهت سحج و اسهال بلغمی نافع مضر کننده مصلح آن شکرو نبات و خیار بدل آن خردل و تخم تره تیزک مقلد ارشوبت آن تا چهار در دم و صفا د آن با عسل جهت تحلیل درم سبز سیرج الاثر و جهت تقیه قروح شعله سر و قوبا و جرب متفرح که نار فاری نامند و کزیدن موام و منع ریختن موی در درد سیر و وجع و رک و صفا د آن با آرد جو و سر که جهت عرق النساء و ارام حاره و سوختگی آتش و با آب و نمک جهت انقاج د مامبل و بل ستر و برک آن الا آنکه ضعف العمل است و نیز لطول و شرب آن جهت منع ریختن موی رشتن سر با آب آن جهت دفع چرک و طو بات لزجه و منع اسقاط موی و لطوخ آن جهت بوق ایض و برص و طلای آن با خون خطا طیف جهت رفع وضع و غیر آن و با عسل جهت نمش و با صابون جهت نمش مستحکم و بازفت جهت درد سر که نه و با غار جهت درد اسافل و کمر که و در الفجیارد ببله مؤثر و تسخین بدن جهت قرحه امعا و وجع و رک و حبس اسهال و استرخای مقلد و دود آن جهت بواسیر و کزیدن موام مقیل

* حرف ابیض * بضم حا و سکون راء مهملتین و فاء و فتح الف و سکون باء موحده و فتح باء منقاة بستانی و صا و محجمه در آخر بغار فاری استقلان سعل و پهنای سر سون گویند * ماهیت آن گویند عمومی از حرف بستانی است برک آن پس و بیع آن بزرگ و کل آن سفید و حدت آن کمتر از رشاد و خردل فارسی است * طبیعت آن قریب بدن

* افعال و خواص آن منشفت طو بات و آزرده و در سائر افعال مانند رشاد است

* حرف آبالبلی * بضم حا و مکون راء مهملتین و فاء و فتح باء موحده و الف و کمر با و لام و باء نسبت * ماهیت آن

* کیمیا آن بقد و شرب و برک آن شبیه ببرک ترب و باخشونت و کل آن زرد و تخم آن سفید و مد و زرد و رنگ بن خاصه

و در سازند ران کلمه تره و شاه تره نامند * طبیعت آن گرم تر و تند تر از حرف نبطی است که حبس الارشاد باشد
 * افعال و خواص آن متقی قوی و مهمل خون بمبمشد تنغین و جذب و مد رحض و مفصل جنین و مخرج آن وجهت
 امراض بارده و عرق النساء و ضما د آن منفجر کنند و د بيله و در سائر افعال قوی تر از حرف بستانی و نشانزد و قیراط
 از کل آن مهمل قوی و متقی اخلاط مریه مقدار شربت آن بکرم است.

* حرف السطوح * بضم سین و طاء مهمل و سکون و ا و و حاء هوه مهمله بیوفائی و تسفی و عا متنا و در اندلس معروف
 با شیرون و اکثر اطباء آنرا حرف بابلی نامند * ماهیت آن بقول دیسقوریوس در تائیه گیاهی است منبسط بر روی
 زمین برک آن باریک طولانی بقدر یک انگشت و مشرف و بارطوبت ازجه و از وسط آن شاخی باریک بقدر شبر متشعب
 بد و شعبه برآمده و بر اطراف آنها کلی سفید و نری که کو یا چیزی است که فشرده اند منبت آن سفید خا نه و د پوارها
 است صاحب تحفه آنرا حرف مشرقی دانسته * طبیعت آن گرم و با حدت قوی تر از انواع مذکور است * افعال و خواص
 آن منفجر کنند و دیلات اندرونی و مد رحض و مفصل جنین و مخرج آن شراب و حمو لاجهت لقوه و عرق النساء مهمل
 خون و متقی قوی و مخرج بلاغم و خراجات و اخلاط مراریه و نهایت مقدار شربت آن تا یک انگ و نیم و چون فشرده
 قیراط از کل آن بیا شامند اخراج مره صفر ابقی و سهال نماید و تحقیق بدن جهت عرق النساء و بسبب قوت تفتیح
 و جذب بیکه در ادسهال خون مینماید و دیلات اندرونی را منفجر میسازد.

* حرف الماء * بضم حاء و سکون راء مهملین و فاراف و لام و فتح میم و الف بعضی هبسنیون و بعضی مردم آنرا قردا
 موم نامند * ماهیت آن نباتی است که بر کنار آبها میروید و برگ آن شبیه ببرک تره تیزک و در اول مستل برود و آخر
 با تشریف میاشد و آن غیر جرجر الماء است چه جرجر الماء در میان آبها ایستاده میروید و برگ آن بی تشریف است
 * طبیعت تازه آن در دم گرم و خشک و خشک آن در دم * افعال و خواص آن مشتق و مد رحض و وجهت
 هلتهای بارده باطنی و ضما د آن جهت قروح و بنور لبنیه و کلف نافع بطری آنکه سبب بمانند و صبح بشویند

* حرف المشرقی * بضم حاء و سکون راء مهملین و فارفتح میم و سکون شین معجمه و کسر راء مهمله و قاف و یا * ماهیت آن
 صغیری از حرف بستانی است بقدر یک ربع یا شاخهای باریک و برگ آن در د و جانب شاخها مانند نبات خرنوب رسته
 شبیه ببرک شیطرج و از آن نرم تر و سفید و کل آن سفید و بر اطراف شعبها شاخهای آن و ثمر آن مانند فلکه و تخم آن سفید
 و قریب بخردل و در حدت قائم مقام فلفل و در اطعمه بدل آن داخل میکنند و در جمیع افعال قوی تر از حرف بستانی
 است مطبوخ کبابه آن با کبابه جوجهت نزلات بارده و دفع اخلاط صلبه و تحطیل ریح موثر

* حرمل * بضم حاء و سکون راء مهملین و فتح میم و سکون لام و بفتح و کسر حاء نیز آمده لغت سربانی است و بفارسی
 اسپندان منند * ماهیت آن نوبی از سداب کوهی است و در قسم میماند قسمی را نیاب بقدر ری و ری و از یک تنه چند
 شاخ میروید و برگ آن مائل بتد و در غلاف دانهای آن مد و در وسط الا ضلاع و مشطط بیه خط و باندک سرخی
 و تخم آن سیاه بقدر خردل و نعیل الرائحه و از مطلق حرمل مراد این قسم است و قسمی را ببرک مانند ببرک بید
 و از آن کو چکتر و مائل بسفیدی و کلی آن مانند یا همین سفید و خوشم و غلاف دانه آن طولانی و سفید رنگ و این را
 حرمل ابض یا اعتبار رنگ غلاف آن نامند و تا چهار سال قوت آن باقی میماند * طبیعت آن در دم گرم و در دم

خشک * **افعال و خواص** آن لطیف و جالی مینه و شش از رطوبات لزجه و مختل ریا ح و امعا و مواد غلیظه و میخی و مسمی و مد شیرین و بل و حیض و مصل و سود و بلغم غلیظ و حب القرع اعصاب الراس و اللغز و غیره اما شامیدن جرم آن جهت صرع و فالج و جنون و نمان و سائر امراض بارد و دما عیه و عصبانیه و تسخین اعصاب دماغ و سائر بدن و رفع استسقا و بر تان و مد و قوتیج و عرق النساء و رفع آن جهت تحلیل مواد سود و اریه و تصفیة خون و نرم داشتن طبع اعصاب الصل و چون یک اوقیه آنرا بگویند و با چهار اوقیه آب بپوشانند پس صاف نموده با سه اوقیه عسل و در او قیصر و روغن کنجد بنوشند قی بقرت آورد و تنقیه مینه و اعالی بدن از رطوبات لزجه نماید و ضیق النفس و معال رطوبی را مفید امراض الراس و غیره چون آنرا بعد و بکرطل در شراب و یا آب انکور که بقدر هی رطل باشد بپوشانند تا بر مع رسد و تا هی روز روزی نادرا و قیه آنرا بنوشند جهت رفع صداع مزمن و صرع مجرب دانسته اند و چون سه روز متوالی زبیکه حامله میشد باشد و بعد از آن نشود از آن مطبوخ بیاضا مداماده حمل اوشود و چون باز زده شب صاحب عرق النساء مقداریک متقال تا یک متقال و نیم ناکوفته آنرا تناول نماید رفع آن علت کرد و دو مجرب دانسته اند و چون با تخم کمان و عسل سرشته بد آن مداومت نمایند جهت رفع ضیق النفس و بعد بل و چون باز جاج مسرق اضافه نمایند جهت تفتیت حصاة نافع و اکتال آن باز مفران و زمره مرغ خاککی و عسل و شراب و آب رازانۀ تازه سبز جهت ضعف بصر امتلائی و طول آب مطبوح آن جهت تقویت اعضا و سیاه کردن موی و ازالۀ خدر و مدامت خوردن مطبوخ آن با روغن کنجد و آب جهت رفع امراض زله و جگر و بالای آن با روغن شبت بر نافع و تهیه جهت قوتیج مزمن و ضما و سائید کرم نموده آن بتنهائی جهت فالج و استرخا و خدر او جاع ریعی و غیره و هر عضویکه باشد نافع بشرط مدامت و متروک با نلب و زن آن زنجبیل خشک با آب برک غیب البعلب و اگر در آفتاب تواند این ضاد را بعل آورد که زود خشک کرد و بهتر است و معوطه صافه آب مطبوح آن جهت نزله و سرخی چشم و قطور آن که در آب ترب و روغن زیتون جوشانید باشند جهت نقل سامعه و کرم و دری و طنین و بخور آن جهت درد دندان و رفع چشم بد و تعلیق آن در پارچه که بود رافع سحر گویند افشایند آن در خانه با عطر و قی و بخور آن مبطل آن اثر است مضر و روغن و مصلع و مغنی مصلح آن ربوب و میوه های ترش و سکنجبین و حموضات دیگر متقال و شربت آن از یک متقال تا دو متقال بد آن قدمان و گویند تخم مداب است و روغن آن در رسوم کرم و در درم خشک و مغنی سله دماغی و جهت فالج و لقوه و ورعشه و استرخا و صرع و اختلاج و ریا ح اعصاب و خدر و شراب و ضما و او حنفه آن جهت درد کمر و عرق النساء و درد کرده و رحم مفید و حمل بهی آن با روغن اسر سائید و مفتخ آنرا و عروق و خون بواسیر است

* **حراره** * بضم حاء و سكون راء مهمله و ضم میم و فتح لام و هاء عرب آنرا اقباضا نامند * ماهیت آن نباتی است حجازی بقدر قاعی و در کنار آبها میروین و از جمله یو عات است و شیر و برک آن در از تر از برک بید و کوجک تر از آن و تیره و نرک * **طبیعت** آن گرم و با حداثه * **افعال و خواص** آن گویند چون شیر آنرا با پنجه و یا صوفی بگیرند بعد یکبار آن پنجه و صوفی خوب تر شود و آنرا بکن از بند تاب بپوشود و چون انسان صاحب حرب در آفتاب ایستد و جرب خود را بخارد پس آن پارچه و صوفی را بد آن بمالد بقوت که احساس و جعی نماید جرب آن بزدی زائل گردد

* **حر** * بضم خا ک خالص و بکسر و فتح خا ک سنگد را است * **فصل** **سبل الحاء** **المهمله مع الزای المعجیه** * **حراره** * بفتح حاء مهمله و زای معجمه و الف وضم حاء و جمل و قصر و راء مد است که گویند یفا رمی آنرا در بنار و رویه نامند

و بقولې تخم آنرا زرد و فراو شیرازی هر گ کالر و نی و کو و تر و زرد و ما زدن آن را نرسیده خوانند * ماهیت آن بری
و بستانی میباشد و از مطلق آن مراد بستانی است ساق آن بقدر انکشتی و از آن باریک تر و شاخهای آن باریک و متشعب و از
بالای ساق رشته و آنرا تبه شبیه بقیه زرد ک بری و مائل بزر در می تخم آن عریض و مائل بطول و تنطع و با عصاریت و برک
آن شبیه ببرک کشنیز و از آن بسیار و نیزه و تر و کوبند شبیه بکرفس و از آن اندک بزرگتر و پهن تر و کوبند شبیه ببرک سداب
و از آن زرد تر و پهن آن شبیه بزر در ک و سفید و یا اندک تندی و طعم آن وین ستور طعم برک آن مرکب از طعم زرد ک و راز با نه
و صاحب تحفه نوشته که صهار رخت و سعید جرجانی و ابن تلمیذ گفته اند که در طبستان آنرا جعفری نامند و ظاهر جعفری
از تخم بری آن باشد چنانچه مشاهده شد * مؤلف گوید که شبیه بدین گیاهی در میند و نکاله بسیار میشود و اقسام میباشد و گیاه
آن تابندگی در ذرع زیاد * نیز یک قسم آنکه برک کل آن بزر در ک و زرد و تیره رنگ و کم برک تا پنج عد و در وسط آن
برکهای ریزه و ساقی و شاخهای آن باریک و سی و مائل و پیغشی و آنرا جعفری نامند و قسم دیگر آنکه تکه تکه کل آن بزرگتر و برک
و رنگ آن زرد جلانی و آنرا صد برک و کیند و نامند و بعضی بتعل برک کل آن را بسته و یک میکند و اندک بدین نحو که در هنگام
ظهور شکوفه و کل آن که او اسطر مستان است شاخ متصل بیخ آنرا شکافته قدری نیل در آن میکند و بر بالای آن پارچه نم کرده
می بچیند و قسمی دیگر آنکه آنرا حبشی نامند برکهای کل آن زرد و ریزه اندک و پیچیده میباشد و قسم دیگر آنکه آنرا سرانی
مینا منل برکهای کل آن اندک بلند و پیچیده شبیه بمر نانو نیزه قسمی دیگر میشود که برکهای کل آن سرخ بر کشته بطرف پائین و در
وسط آن برکهای ریزه زرد و بسیار خوش منظر و آنرا کل مضمیلی نامند و برک نبات آن شبیه ببرک تیره تیزک و انبوه و نیزه و ماده
میباشد بر آن بر اطراف تبه کل آن برکهای بلند عریض هشت عد و تاده عد و در وسط آن تکه ویران برکهای بسیار ریزه که
زیره نامند و ماده آنرا برکهای همه مساری و بالید و تر و گیاه آن هم مزرع میباشد و هم نشانیدن قلم آن و تخم آن سیاه رنگ و
باریک طولانی و کل قلم کرد گیاه آن بالید و تر و رنگین تر از روئید تخم آنست و بهتر وین آن صد برک و کل بزرک تازه
آنست * طبیعت آن در اول د و دم گرم و خشک و در رسوم نیز گفته اند * افعال و خواص آن مسخن و قابض و مصلط
و منضج خراجات و اورام صلبه و عاضه و من و بول و حوض و کاه و مریح و دافع جشای حامض و رافع مضرتها اغلیه مننخه و معطشه
و جهت سم عقرب و سایر هارده و تقویت معدیه بارد و تسخین آن و خوردن مطبوخ برک آن جهت بواسیر ریخی
و خونی و اخراج سنگ کرده * مجرب دانسته اند و طور آب برک آن جهت جریان رطوبات و چرک از گوش و طلای برک
درخت آن جهت تر و بارهق و کلف و نظول طبع آن جهت تفتیت حصاة نافع گفته اند و چون اندکی از آب برک آن و اندکی
زاج سفید در آب خیسانید و با توتیای کرمانی نرم سوده و یا سرمه نرم سوده حل نمود و در چشم بچکانند هر صبح تا چند روز
باعث تقویت آنست الفار مصلح و در ممر و رین موجب رمل و جرب و بشور و قطع منی و مصلح آن سویق و آب سرد کاسنی و بقول
بارده و بار در نجوه نیز گفته اند و ترشها و بشور آن جهت دفع اذیت ریاح و دیه و برک کل آن را چون در آب بجوشانند
تازک آن در آب باز داده شود پس صاف نموده اندک زاجی داخل کرده و پارچه سفید را و با غل و رابدان رنگ کنند بسیار
زرد و نیکو میکند و اگر اندکی نیل در آن داخل نمایند سبز یستق میشود و بر پارچه رنگ بپخته میشود و از آفتاب تغییر نمی یابد
* حرا عبری * و حرا آقین نامند و شیرازی کوخر گویند * ماهیت آن از جمله سداب بری شمرده اند و در قسم
میباشد بری و بستانی یک قسم را در مازندران جعفری نامند و برک آن شبیه ببرک کرفس بقدر برک کشنیز و تخم آن سبز

۵
۶

(۲۵۲)

و خوشبو و این بهترین اقسام است * طبیعت آن گرم و خشک و آخر موم * افعال و خواص آن مقوی هاضمه و دفع
ریاح و ادویه قنانه با رده هضم و صامع مغرب و مدربول و مجفف منی و قسم دوم که بستانی است ساق آن بقدر زردی
و برک و برک آن شبیه ببرک سد اب و بازغب و خوشبو و تند طعم و قسم آن شبیه بالهند ان و زردی عبارات از آنست و صاحب
اختیار ارات بدی نوشته که برک آن شبیه ببرک جزر و طعم آن قریب بطعم را زبانه و قسم آن سبز رنگ و خوشبو و خوش طعم
زدیک بنتم کز در شکل و برجامه بچند و بهورای آنرا خود و سک نامند * طبیعت آن در موم گرم و خشک * افعال و خواص
آن مقوی معد و احشای جگر و متصل ریاح و هاضم و مفتح سد جگر و موز و مسخن کرده و منانه و مسکن آن و مبهی و مقوی
آن و منقی منانه و مریجری بول دفع خمار و آشامیدن و بهوئیدن آن جهت زکام و رطوبات دماغی و برودت دماغ
و ضما د آن جهت تسکین وجع و ورم بواسیر و یک متور خورده آن را دمان آن گویند بواسیر را زائل کرد اند و رنگه
روی را لیکو سوزد و هیچ دوائی بآن نرسد و طلائی و برک آن با غسل جهت خراجات واکله و ضما د جمیع اجزای آن
با شراب و یار و غن بنفشه جهت رفع سم و هرام و نیم درهم آن با اندک شراب جهت کزیدن هوام شرابا نافع و جالینوس
با لثامیت آنرا جهت سعال یابس مفید میداند و قسم آن در افعال توینر از اکثر اجزای آنست و مفرر و مجفف منی و مصلح آن
با در نجبویه بدل آن سد اب است هرگاه اقسام دیگر حزیانیت نشود مقدار شربت آن تا سه درهم و از قسم آن نایک منقل
* حز از الاصفر * بفتح حاء معمله و زای معجمه و الف و ضم زای معجمه و الف و لام و فتح صاد معمله و سکون خاء معجمه و راه
معمله و ضم حائز آمد * رد مصر حناء العریش و بفارسی کل سنک و بدیلمی سنک حنا گویند و این را حزا از آن جهت
نامند که مرض حزا از آنکه نوعی از تو با است زائل میگردد * ما هیئت آن چیزی که بر روی سنگهای مناک متولد میشود و رنگ
آن سبز مائل بسفیدی و چون بدست بماند برنگ حنا مشابه گردد * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن
حالی و جهت اقسام تو با و رفع نزف الدم و تسکین حرارت اعضاء و لورام حاره و ورم زبان و با غسل جهت یرقان و ضما د نافع *
* حزنبل * بفتح و ضم حاء معمله و زو و ضم زای معجمه و سکون نون و ضم باء موحد و سکون لام لغت عربی است و کف الالبه
و کف النسر و یونانی مر باطل نامند * ما هیئت آن امین الد و له نوعی از بهمن سفید دانسته و مراد از آن بچشی است
سفید و مطبوخ مائل به تیرگی و زردی و طعم آن شیرین مائل به تلخی و نبات آن انبه و برک آن شبیه ببرک صمغ و هر بیشتر
از آن و مزغب و ساقی مجری از وسط آن رسته و رنگ آن ما بین سرخی و زردی و مزغب و برکهای ریزه احاطه ساق آن نموده
و بلندی آن تا در ذرع و منحرف بجهت اسفل بعد یک ملاصق زمین شده و بر سر آن چیزی متخلخل مثل اسفنج در و روش
با اندک رطوبت و خارهای ریزه را طرف آن و کل آن مائل بسفیدی و زردی و محیط اساق آن مثل فرا میون و بی شعبه و شاح
و مثبت آن نزدیک آبها و اکثر بلاد مانند طروس و ارا ضی شام و غر و طبریه و حمال بیت المقدس و صکار موصل و غیر اینها
از بلاد مناسبه بعلیقت آن و بهترین آن طروس و چرب و شیرین یا ندک تلخی است و تازه آنرا چون از زمین بکنند نرم
مانند شمع میباشد و چون بشا بدل مانند خمیر گردد و چون در نابستان نزد یک خشکی کاه آنرا بکنند صلب و برک میباشند
قوت آن تا در سال باقی میباشد * طبیعت آن در اول سوم گرم و در وسط دوم خشک * افعال و خواص آن مفتح
و محلل و ملطف اخلاط مبهی و مقوی احشاء الراس و الصر و الغذاء و النفیض و الزینه و المفاصل و غیرها آشامیدن
آن جهت رفع صداع کهنه و رفع بخارات و منع تعادل بخار و رفع غریب دماغ و قطع نزلات ورم و درد لها و لثه و سین و معال

و بر وضیق النفس و تولیج و ریاح غایظه و ضعف جگر و هموز و با عمل جهت حماة و مدّ امت یک مفتحه تاد و مفتحه بد آن جهت استقامی الحسی و زقی و با سکنجین جهت نیکوئی رکت رخسار و با مغز نفخه خربزه جهت وجع کرده و نزف الدّم و با کذا جهت قطع سیلان خون و با آب کنگ ناه جهت اسقراط انه بوا میر و مدّ امت خوردن آن با آب کرس جهت تحلیل انچه ذرات لایان بهم رسد و با صبر جهت وجع مفاصل و هوق النسا لرّاس بخور آن جهت صداع و تحلیل مواد دماغی و ضدّ مطبوخ همراهی آن با سدّ آب در روغن زیتون جهت فالج و لقوه و کزّاء و خدر و عرق النسا الاّ ذنّ نظور آن در کوش جهت ثقل سامعه العین اکتحال آن جهت قطع بیاض و ناخنه و ملاق السّموم آشا میدان آن جهت هموم حیرانی و نبانی و تقویت باه اجماعی اطباء است خصوصاً با شراب و لب ستر طلا کردن آن الخواص آشا میدان منقوع بکرم آن در شیر تازه در شید به قدر یک سیر صبیغ ناخنات آن آخر روز چیزی نخوردن موجب عدم تاثیر سموم است مطلقاً خواص حیوانی باشد و خواص نباتی تا مدت یکسال و گویند تا مدت العر و با آب و نمک جهت سقطه الجنین و ضدّ تاز و خشک آن جهت منی جراحت و التیام آنها بغایت مفید و گویند مضرّته است مصلح آن انیسون معدّ ارشربت آن یکمقال تاد و منقال یوسف بغلادی در مرغان صنفی را بیان نمود که در شام بهم میرسد و آن بخفتی است شبیه بسور نجوان صلب و عظیم و چون نشانند نرم میباشد و در رفع اثر سموم در عرض حال مخصوص بآن دانسته

فصل الحاء مع السین الیهامه

حسک بفتح حاء و سین مهملین و سکون کاف و آنرا اشک و منی و شکر منی نیز و شهر از وی خار و عوک و با صفهای سرد و در مغرب حصص الامر و بنا رسی خار خشک و بهندی که کبر و روست چنگار یعنی در پای نیل چون بشکند فریاد بر آورد و **ما هیئت** این بری وستانی می باشد بری آن در خرابها و نرد یک آبها و بیشها میرسد شویه نباتات هند و اند و شاخهای آن خاردار و منه سطر و بر روی زمین و برک آن که نزدیک خارهای آن رسته شبیه برک زیتون و نخود و طعم ظاهر آن و غشیمی که بر آن می افتد ترش و جرم آن پیسه و با اندک عفو صفت و اثر آن سه پهل و اطراف آن نیز مانند خار و مغز آن از نخود گوچتر و سدید یک وستانی آن در دیوها میرسد و شاخهای آن مرتفع از روی زمین و خارهای آن ریزه و شاخهای آن طولانی و طرف بالا بن شاخها غله ظرافت از طرف اسفل و بر آنها چیزی رسته بیاریکی موی و مجتمع شبیه انوشه و تمام این نیز شبیه بندر آن بهتر بن آن بستانی آن است **طبیعت** آن مرکب القوی از جوهر و طب اندک و ریاس بسیار و حرارت لطیف و گرم و خشک در اول نیز گفته اند **افعال** و خواص آن اعطاء الغذاء و التفت و الحوم و غیر ما جالی و مدّ بول و مسکن درد مثانه و افزاینده منی و مفتت خصا که دره و منانه و منفعی و رادع و ملین و رافع قولنج حار و مانع انصباب مواد و با شراب جهت دفع ادویه سمیه نباتیه و آشا میدان عصارة برک و بهر و شمر تازه آن بهما مهاجست قرحه میاری بول و حلّیل که بغار سنی سوزنک و بهندی سوزاک نامند و تقویت باه و تقویت حصاة و عسر البول و قولنج و عصاره آن مستعمل در اکتحال عجزه و میچغه و رادعه و مضغه عصارة آن با غسل جهت قلاع و غرغره دمان و رجع لثه و اوزام و عمل حلوم نافع و ضدّ عصاره طبع آن جهت ردع ورم حار و منع حدوث آن و ریختن مراد با عصاره و در عصاره خشک بری با شراب جهت اسم افعی و با شیدن آب طبع آن جهت بر طرف کردن کلب بغایت مؤثر و چون نخود راد آب تازه آن مکرر بر زرده کنند در تقویت باه و بعدیل معدّ ارشربت آن تا بهیچر هم مضرّ سر مصلح آن با دام و روغن کنجد و نفخ آن در جبین انعال مانند عصاره آن و روغن آن که آب کپا آنرا با روغن کنجد طوطی دهنی بد ستر و طلا و آن آشا میدان و تقویت

بد این جهت تقویت باد و در معال و نیکو کردن رنگ رخسار و در دگر و گرد و عسر البول و چکاندن و مالیدن آن در احلیل و عانه و کمر جهت حصاة کرد و متاعه مرقمقل و شربت آبن همت منقال یا میخچه یا محل یا نبین و چون تمام آنرا که حسمک اند یا مند یا شیو نازده مرتبه طبع نماید و هر مرتبه خشک کنند در تقویت باد بهیمن است

* **حسل** * بفتح حا و سین مهملین و سکون لام و کسر حائز آمده بیرو نانی حصی نامند * ما هیت آن کیامی است شیه بصعتر و برک آن در از تو برز و کتوزان و تیره و یک * **طبیعت آن** در دم گرم و خشک * **افعال و خواص آن** بخشنه آن مقوی معده و فاضل و مصلح معام نامند و جهت خشوئی دهان و آبروغه را شراب جهت گردن و رتلا و غریب مغیل مقل و شربت آن تا پنج روز و زاناد * **بر آن نیز مجوز است**

* **حسوس** * بشکل ی و و و ح و بر وزن نعل نیز آمده * **ما هیت آن** غدا می است که از خوب و غیر آن تریب معده من

رتیق و بطریق قهوه تناول مینمایند و باوصی حریر و نامند و در قرابا دین انواع آن کرباست *

* **نص** * **بل الحامع الشین الممجة** *

* **حشیشة البرافیت** * بفتح با و معدله و راه مهمله و الف و کسر عین معجمه و سکون یا و متنا و تعنایه و ثاء مثلثه یا لغت شام کبابه

د و رس زانانند و در عراق مواد از آن کیامی است که کیک را دفع مینماید و در طبهرستان کیک و لرش نامند و قهه از دگر قهه شده اند

* **حشیشة الد اخس** * بفتح دال مهمله و الف و کسر خاء معجمه و سکون سین مهمله لغت عربی است بیرو نانی و ناز توخیا

نامند * **ما هیت آن** کیامی است منبت آن سگلا خوار برک آن شیه برک عدس و از آن بزرگتر * **طبیعت آن** در آخر دم گرم و خشک * **افعال و خواص آن** محلل و ملطف ضا د آن جهت سعه و قروح شعله و د اخس نامع است

* **حشیشة الزجاج** * بضم زای معجمه و فتح جیم و الف و جیم برومی کسین و اهل اندلس حبیه و حبقا و بار می کبابه

آبکینه نامند * **ما هیت آن** کیامی است که در شوره زار و محوطها و خرابها میروید شاخهای آن باریک مائل به سرخی

و برک آن غشن و مزغب و بر شاخهای آن چیزی شبیه بنظم بقدر برنج و خشن و بسیار تلخ و بر جامه می چسبد * **طبیعت آن** در دم سرد و خشک * **افعال و خواص آن** محلل و ارام و رادع و مفتح مدد و جالی و قابض و چرک زجاج را با نکیه

زائل میکند و اندازین جهت آنرا حشیشة الزجاج نامند و قهه ی و اوقیاز عصاره آن یا شکر جهت مرطه کهنه بسیار

مؤثر و صا و عصاره آن جهت ارام خاوه و بواسیر و با سفید آب جهت حموره و تسله و تیره و طی آن بار و غن حنا و پیه بز

مالیدن برک آن جهت قوبا و غرغره آن جهت ورم لوزقین و بار و غن گل جهت درد کوش مغیل و مضر و مصلح آن

زبات و خشکاش مقل و شربت آن نادر و متعال است

* **حشیشة العلق** * بفتح عین مهمله و لام و سکون فامین الدوله گفته که آنرا در کیلان حنیس نامند و از جمله

بودنه است و در زماند ران ارجی گویند * **ما هیت آن** نباتی است شیه بهر سنبر و مائل به سیاهی و خشو با لیا صیه

اخراج زلوی در حلق مانده نماید و در سائر افعال قویتر از اقسام خود است

* **حشیشة المعدن** * بفتح میم و سکون عین مهمله و کسودال مهمله و سکون نون و آنرا ویش همدن نامند * **ما هیت آن**

کیامی است مغیل و صلب قریب بصلا بت سنگ و چون شکسته شود اجزای آن ریزه کرد و بار و غن چون مشعل کرد

شعله آن بر طرف نشود * **افعال و خواص آن** جالی و مؤثر و صیت و طراوت جلک است و داخل ضادات ملوک

د

ک

حشیشة البرافیت

حشیشة الد اخس

حشیشة الزجاج

حشیشة المعدن

حشیشة العلق

فصل الحاء مع الصاد المهملة

من ناید

۱۱ **حصاة** * بفتح حاء وصاد مهملتين والفاء وناء منناة مواتية بفارسي سكر بزه ويهني يتهري وككر نيز نامند * **طبيعت** آن سرد و خشك * **افعال** و خواص آن رادع و مسكن و ذرور سائید آن مانند غبار جهت ترف الدم جراحات و دفع ضرر آن مفید و انداختن آن در كوزه آب مصلح غلظت آن و مقوی اخلاص است

۱۲ **حصصرم** بكسر حاء و سكون صاد و كسر راء مهملتين و سكون ميم بفارسي غوره نامند * **ماهیت** آن انكور خام نار من سبز ترش است هر نوع كه انكور باشد * **طبیعت** آن ذرار و دوم مردود و آخر آن خشك و عصاره آن سرد تر و خشك تر از آن تا يوم * **افعال** و خواص آن مطفي حرارت خون و صفرا و قاع صفرا و مقطع بلغم حاصل در معده و حابس طبع و مانع انصباب مواد و مقوی جگر و بدن و رافع تشنكي و سمنی اعضا و ضا د سائید خشك آن جهت خشبو كردن جرق و حصص و منع تولد آن در آن سال ثانی و جوش و خارش و سستی بدن نافع و مضعف معده مرد و مضر باه و مولد ریا و مغص و مورثه عطش در بعضی امزجه جهت تكثیف آن اجزاء معده را مصلح آن ككند و انیمون و انجیر بدل آن ریباس و حماض و اترج و رب آن قاطع تشنكي و مسكن حرارت و التهاب معده و جهت امهال مراری و برانگشتن اشتها و حفظ جنبین و تقویت احشاء و منع غمان صفراوی و خمار و منع قبول مواد و بار بار نار و معشوش جهت صفراوی و مجرب و عصاره آن كه در آفتاب خشك كرده باشند جهت خنثی و زرم خنجره و لحاء و فلاح دمان و رعا و قوی الدم و با آب كند نا جهت تجفيف دانته

بواسیر و فزرجه آن جهت تنقيه و اصلاح زحم و باس كه جهت نوا سیر و نظور آن جهت چرك كوش و غرغره آن جهت ورم حلق و اكتمال آن جهت دمه و خشونت اجفان و تاكل آن و حقه آن جهت قرحه اما و سيلان رطوبات رجم مفید و در سائید افعال مانند رب آن و آب آن در افعال مانند عصاره آن و مقوی قوت ماسكه معده و چون توتیا را بآن پرورد كند و با ستر سائید و نارد و عین را بغایت مقوی فعل آنست مضر سینیه و مورثه سعال مصلح آن ككند و شربت خشخاش معده اشر به است از عصاره آن يك مغال بدل آن آب صیب ترش و سماق و شراب آن كه از آب غوره قریب بشیرینی و رسد كي سه جز و وعسل كك گرفته بگچ و ترتیب دهند بدینطور كه سه چهار روز در آفتاب كند و در آب بجوش آید پس صاف كرده در خم نموده در آفتاب

كند از نك تا برسد تا غایب و مقوی معده و منشف رطوبات رحم و جهت بطاوع هضم و استرخای معده و قوی قلب و و با و در سائید افعال مانند عصاره آنست و كهنه يكساله و زیاده آن بهتر و قوی تر تا زده آنست و بدست و چون با آتش بقوام آورند و شربت سازند

۱۳ **حصصی** لسان الجارمی * بفتح حاء و كسر صاد مهملتين و سكون ناء منناة تحت ناه و هم لام و فتح باء مو حده و اللف و ضم نون و لام و فتح جیم و اللف و كسر واد و همكون و بفارسی حسن لبه و یهني لبان نامند * **ماهیت** آن صمغ ضرور

بحني است و كمك مایهات از آن است و در غر و منكور و خواهل شد و انظار كي نوشته كه اهل این صنعت تحقیق نكرده اند و من بعد از مشقت بسیار تحقیق و تشخیص نمودم كه صمغ ضرورت و در اول نكون بقل و دانه كدم می باشد و بتدریج

بقل ضرر بزه ممشود و بوی آن مركب از بوی مصلكي و كك و روغن و بونین صمغها است چون در آتش اندازند و از بخورات طیبیه است و بهترین آن آنست كه بخور و بوی و سباهی باشد و معشوش بمصلكي و كك و صمغ میما بند

و فرق آنست كه چون در آتش اندازند اصلی آن خوشبو و می باشد بخلاف معشوش * **طبیعت** آن در دم گرم و در اول خشك * **افعال** و خواص آن العلب مقوی دل و مورثه سرور و شراب و بخور اللهم خاوندن آن جهت رفع قلاع دمان

وتقویت لثه و سرفه الزام طایف آن جهت خمس نزلات الاذن قطوران بازن و غنهای مناسب جهت در دوش بارد الصبر
والنماغ والمعدة آشامیدن آن جهت امراض حینه و معرفه رطوبی و تقویت دماغ و معده و اذابت رطوبات و تحلیل آنها
ورفع مغض و تقویت آلات تناسل و مقعد و الزیمة اغتسال بدن آن جهت تقویت بدن و حفظ موی از افتادن و مغل از شرب
آن تاد و در هم بدل آن لادن و مضطکی بالصافیه و مصلح محرورین مصلح آن در عین بغشه و خشخاش است

* فصل * بل الحاء المهملة مع الصاد المعجمة *

* حضض * بضم حاء مهملة و صاد و مکن و صاد بکر معجمین * ماهیت آن در نوع است مکی و فندی میکی را بدو نانی
لوخون نامند و آنچه مشهور است آنست که عصاره بزرگ و نیم نباتی است خاردار و قریب بسف درغ پوست آن کاهی رنگ
بزرگ آن شبیه بشمشاد و شیر آن شبیه بغلغل و سیاه و امس و طعم آن تلخ و گرم و بزرگ آن مد و رانندک ضخیم و بزرگ آن
اندک تر و رفته و منبت آن وادی عرفات است کیه آنرا با تمام از بیخ و بزرگ و نیم و ساق گرفته و خورد کرده در
حوضی میخیم با نند پس خوب لک کوب میکنند و صاف کرده میزند ارند تا در آن ته نشین گردد پس صافی زلال آن را
گرفته طایع میماند تا قریب با نعتاد رسد پس در خیمکها پزموده سر آنرا بسته با طرف میبرند و این را خولان مینا مندل و زدی
آنرا از بالا پیش میکنند رانند تاریشها و اجزای قلیظه آن جدا گردد پس اندک طنجی میدهند که قریب با نعتاد رسد کواها
میسانند و این را حضض مینا مندل و از بعضی ثقه شنیده شده و تحقیق همین است که کیه آن بعینه کیه و غنیب التغلب است که
بد صورت کور مرتب میماند و بعضی مغشوش و بعضی مجعول از برگ مورد و صبر و مغشوش از هر یک می میثقال و مر می بیست
و پنج مثقال و زعفران بیست مثقال و دوشاب یک من تبریزی میسانند و قرق میان آن و اصلی آن آنست که رنگ بیرون اصلی
زرد حاصل بمیاهی و اندرون آن مائل بسرخي چون در آب حل نمایند کف آن بزرگ خون میماند و طعم آن با قیضیت
و تلخی و چون در آب تش بدن را منتهب گردد و مجعول و مغشوش آن بخلاف آن باشد و آب تش ملتهب بشود * طبیعت آن
در حرارت و برودت معتدل و در دوزخ خشک * افعال و خواص آن قایض و رادع و محلل و مبر و تحلیل
آن کثیر از ردع و آشامیدن آن جهت انورام باطنی و اسهال قطع سیلان رطوبات و عرق و اجتناب خون زلفت حینه
و سرفه و در جگر و ریه قان اسود و زحیر و اذرا و حیض و بواسیر و حرارت کرده و قرحه میاری بول و التهاب و تشنگی
و کزیدن سک دیوانه الاذن قطوران جهت منع سیلان رطوبات و چرک از گوش آلفم مضطه آن جهت تقویت
لثه مسترخیه و غرغره آن جهت ورم خلق العین اکتال آن جهت جرب و حکه و سلاق و بد معده و مل و ضعف بصر و رفع
نزله اعضاء الغل و طایف آن جهت شقاق و قرحه مقعد و رشح کل اعضا و حقه آن جهت اسهال عزمین و قرحه
اما با نفع و قرشی در شرح قانون گفته که حضض با وجود آنکه منع نزلی الدم میکند اما در ارض میماند مضر مزور
مصلح آن انورام و حمانا مقدار شربت آن از نیم مثقال تا یک درم بدل آن حضض مندی است *

* حضض هندی * بهندی رسوت نامند * ماهیت آن بعضی گفته اند که عصاره قیل و زهرج است و تحقیق آنست که

غیر آنست صاحب دستر الاطبا نوشته بهترین آن آنست که در نکر کوت و نواج لا مور از شیره قلیله تازه سازند و صاف
باشد و در کتاب دیگر دیده شده که در نواج لا مور و نکر کوت از شیره قلیله تازه و شیر میسانند و حکیم عبد الحمید درین
حاشیه تحفه نوشته که آنچه از حکای مندی و کتب معتبره ایشان تحقیق شده آنست که عصاره دارمل است که در رمل تازه

در انهم گرفته ذر آب میجو شانند تا تمام قوت آن در آب باز داده شود پس صاف نموده مساری آن شیر را و داخل کرده
میجو شانند تا غلیظ و منعقل گردد و باطراف میبردند و بعضی گفته اند معنی رسوت بهندی رسا و تنه است زیرا اکثر من بمعنی
عصاره و ارته بمعنی جوشانیدن است و چون آن عصاره است و بطبع مرتب میماند لهذا معنی بدان گفته و آن عصاره
بزرگ چند نباتی است بعضی شبیه ببرک خلبه و خار دارد و بعضی شبیه بنسره خرد و ضخیم تر از آن و بعضی شبیه بنسره قوی
که بهندی کله پور نازیس کهور و نامند در مار نهایی چوبی بزرگ گویند آب آنرا گرفته صاف کرده طبع میل مند تا بمرحله انعقاد
رسد و بر کهای عرض طولانی سبز پستی رنگ ریخته خشک میماند و باطراف میبردند و آن برک بحتم که برک دار ^{در} ^{عسل}
باشد و رنگ رسوت تازه خالص زرد میباشد * طبیعت آن قریب بطبیعت مکی است و گفته اند سرد و خشک است

* **افعال و خواص** آن نیز قریب بدانست و جهت امراض چشم و تقریب با صره و تحلیل اورام حاره و بنور
و تمکین حلات خون و صفرا و قی و فواق و اسهال بواسیری و ورم طحال و دفع سموم نافع و آشامیدن محلول مقدار نیم
درم آن با آب برک ککروند که گیاه مندی است مقدار پنج شش مثقال خصوصا که شب در آن بخسار کنند و صبح ما لپیله
صاف کرده نیم گرم بپاشا منند جهت حبس خون بواسیر و اسهال بواسیری و اسهال الدم و سحج معاطای محلول آن در
آب نیم گرم جهت وجع بین الکتمین و تحلیل اورام حاره و بنور میبردند و اهل منند جهت سحج اطفال در ادویه ایشان
داخل میماند و میخورند و در قرا با دین مذکور و در ^{تنبیه} آن که بگویند آن آب نیم وزن آن ثمر نیم کله
بهندی نمولی گویند باربع وزن آن زرد باد کوخته در آب برک ککروند که مغین خوب حل کرده فتهله ما سازند بقل ریند
انگشت خنصر و خشک نموده در شیشه کرده و آنرا محکم بسته نگاه دارند منند الساجت یکی بردارند بد جهت تسکین وجع
بواسیر و حبس خون میجرب است

* فصل الحاء المهملة مع اللام *

* **حلا ب** * بضم حاء مهملة و فتح لام و الف و باء موحده * ماهیت آن گیاهی است بقدر شبری برک و شاخهای آن
بسیار باریک و گل آن بسیار ریزه سفید و تخم آن بقدر خردلی مثبت آن اکثر امکنه خصوصا اطراف عمارات و خرابها
* **طبیعت** آن درموم سرد و خشک * **افعال و خواص** آن صا د آب آن با آرد کند جهت استحکام عضو مسموم و زرد
گرفته وین ریخته و مانده و سست شده و با حنا جهت خارش کف دست اطفال و غیر اطفال و مانع زیاده شدن آن و جهت
سحج زرد آب ازان مفید *

* **حلبه** * بضم حاء مهملة و سکون لام و فتح باء موحده و ما و فریقہ نیز خوانند و در کیلان خلبه لغتای معجمه و با صفتان
شبیه در غیر از شملز و بهندی میته نامند * **ماهیت** آن از حبوب معروفه است و گیاه آن تا بقدر ذریعی و شاخهای
آن باریک و برکهای آن ریزه صبری شکل زاویه آن متصل بشاخ و قاعده آن بالا و طعم آن مائل بتلشی و بوی آن تند و
قیم آن لعابی و بوی آن نیز شبیه بوی برک آن و در غلافی شبیه بغلاف تخم ترب و اندک بهن و کوچکتر از آن و اندک زرد
رنگ و ریزه مربع اندک بهن و غیرا ملس و غیر مستوی و ماکول و برک آنرا نیز ریخته میخورند و با گوشت لذیذ میباشد
و بعضی برای حدت طعم و کم شدن تلخی و رائحه آن اولاد برک آنرا اندکی در آب جوش داده و آن آب را ریخته پس باد و پیاز و
گوشت بریان کرده میخورند * **طبیعت** آن درم گرم و خشک و بارطوبت فضله * **افعال و خواص** آن برک
آن منضج و ملین و متعال و مدبر و بل و حیض و جهت امراض یارده و سوء التیمه و استسقا و سرفه یارده و ورم طحال و در دکن

و جگر و رحم و درودت منانه و تطهیر البول و ضد آن جهت تقویت موی نافع و خوردن آن با نان مانع تلبس آنست و تخم آن ملین و منضج و منسل و مبهی و مد و حبس و مقوی رتة الصل و المدة مطبوخ آن با عسل مسهل و جهت مراد متبسمه بینه و سوره و ربو و عسر النفس و هو امیر و ارام باطنی و کسر ریاخ و دفع بلغم از ح از صینه و تنقیه امعاء مطبوخ آن با تمر هندسی و مویز و انجیر که آب آنرا بعد طبع صاف نموده با عسل بقوام آورده باشند جهت ضیق النفس و تصفیه صوت و قروح سینۀ و در آن که مزمن شده باشد آب بر میاوشان محرب خوردن آن با مری پش از طعام و یک شتر با عسل شکم براند و اخلاط را دیده دفع کند اعضاء النفس طبع آن پشهائی و یا با ادویه مناسب جهت تسهیل ولادت و ادرار و بول و حقیق و مد ارم خوردن آن با رد کندم و شکر و عسل مرشته جهت تسهیل بدن و فاضل حال کرده و نیز آب طبع آن با پنچ درم فو جهت نیکوئی را نشسته بر از و تائین طبیعت و رفع سستی و شکستگی اعضاء و در ارحم و لیکن مفید را نشسته عرق و بول است الا و ارام و غیره اعضاء آن جهت اورام صلبه ظاهری و باطنی و سعه و سبوسه کلب و سوختگی آتش و شقاق بارد و کین ناخن و درم سحر و زهر و رفع اسقاط موی رسا و تار جلده و ضد دارد آن با بوره ارمنی جهت تحلیل طینال و با انجیر جهت کشیدن و مل و با آرد جو و روغن کل سرخ و حر که جهت اورام حار و با عسل جهت بارده و طلای آن جهت رفع چرک و نیکوئی رنگ رخسار و با مویز جهت منع تولد قمل و قمل و رفع آن در آب جهت دفع و معده و سلاق و حمرة و بقایای ورم چشم و تطول طبع آن و در متورج و جلوس در آن جهت تسهیل ولادت و اسقاط مشیمه و تنقیه رحم و فر زجه آن با پیله ناز جهت تلبس صلابت رحم و رفتن فم آن و شستن سر با آب طبع آن جهت جعودت موی و زوال حزاز و قروح و بلیه نافع و اکثار آن مصلح و مغنی و مصر اثبات مصلح آن سکنجبین حامض و انیسون و مکملین انا و منخوش و معرو را المزاج را استعمال برک آن بدن کاسنی جائز نیست و طبع برک آن با برک اسفناخ و با برک خرفه و یا با زردک نیکو مصلح است آنرا از برای معرو المزاج و روغن تخم آن کرم و تند و متسل و ملطف و ملین صلابت و منضج و بیل و جهت زحیر و اسهال و تشنه ردی و موی و قرحة رخسار و با موم جهت شقاق و با دویه کلف جهت جلای بشره موثر است

* حلیبب * بفتح حای مهمله و سکون لام و کسر بای موحدۀ و سکون بای مننۀ تبتائنه و بای موحدۀ گویند سورنجان هندی است * ما هیبت آن درائی است هندی خشبی شبیه سورنجان مصری * طبیعت آن در دم گرم و خشک و گویند در سوم * افعال و خواص آن آشامیدن آن جهت نفوس در دم مفاصل و زانو و تقویت بدن و اخراج بلغم خام و اخلاط غلیظه و اقسام کرم معده و امعاء و اسهال بلغم خام مفید مقلد از شیرین آن ناسه در دم مضر سحر و مغلط آن مصلح آن کثیرا و کاسنی است * حلیبب * بفتح حای مهمله و سکون لام و ضم بای موحدۀ و سکون و او بای موحدۀ لغت نبی است و با نلدلس حریف الا ملس بای مهمله و در یلا و دیگر عناصر مس و خصی هر مس نشای معینه و ضد مهمله و دیستورید و س در ابعده نوشته که آنرا لیثورسطس و بعضی برسانئون و بعضی اربو طانون نامند * ما هیبت آن کیهامی است بقدر رشیمی و پیر شاخ و بسیار کره و شعبهای آن از کره های آن دسته و برک آن کوچکتر از بادروج و مغروش بر روی زمین و بکروی آن مزخجارد و نوع می باشد نر و ماده و ثمر نوع ماده آن خوشه دایره و تخم آن از بطن کوچکتر و برک نر آن و ثمر آن نیز کوچکتر از ماده و مستند بر و یک تخم بر بالای تخم دیگر و پیوسته بهم شبیه انصیه حیوان و بجم آن دو عدد و مستند بر بغل تخم کبوتر یکی هست و دیگری صلب نیز بهم پیوسته مانند انصیه * طبیعت آن گرم و خشک در دم * افعال و خواص آن محل

از رام بارده و ملین طبع و آشامیدن می متقال آراب مطبوخ آن مهمل رطوبات مائیه و مروت صفرا و ضا د آن محلل قوی و گفته اند حصول برک ماد آن بعد از طهر و خورن بیع صلب آن باعث حمل بدختر و آشامیدن برک نر آن و حمل بر بیعت آن باعث حمل پسر است **بالتصانیت** و گفته اند صحت آن مضعف با و صلب آن مقوی آنست

* حلبیت * بکرم حاء مهمله و سکون لام و کسر تاء مثناة فوقائیه و سکون یاء مثناة تحتائیه و تاء مثناة فوقائیه بغار می انکر در انغوزه و یا صفهائی انکشت کند و بهندی هینک نامند *** ماهیت *** آن در نوع میماشل طیب و منتن و طیب آن صمغ انجیل ان سفید است که آنرا کوله پرنامند و منتن آنرا کوبند صمغ انجیل ان سیاه است که بغار می کما که نامند و بهترین آن قلیب آنست و بهترین منتن آن صاف شفاف مائل بمرخی تند بوی با شاعت است که چون در آب حل کنند مانند شیر شود و زیون و مغشوش آن رنگ آن سبز بوی آن مانند بوی کند نا و طعم آن کویه یا شل و کوبند منتن آن بدین اوصاف است و مغشوش بسکینج رآرد با قلی میمانند منبت آن هرات *** طبیعت *** آن گرم در اول چهارم و خشک در آخر دروم و منتن آن خشک در سوم و با قوت تریاقیه و منه *** افعال و خواص *** آن امراض الراس آشامیدن آن جهت امراض بارده و ماغیه مانند مالچ و عشو و صوع و خلد و رتسد و دام الصبيان و امثال اینها و با فلفل و سداب جهت کزاز و با شراب جهت امراض اعصاب و با سکینج جهت فالج و خلد و بشرط ادمان و بلع نمودن مه قیراط آن مزروح با موم جهت فالج نافع امراض چشم و کوش و بینی و دهان و حلق و خنجره و صدر و معد و کبد و طحال و موارده **اکتال** آن با عسل جهت قوت باصره و نزول آب و بیاض و ظفر و قطور جو شانه و آن در روغن زیتون جهت درد گوش و کوی کهنه و دوی وطنین و بارنجار و زاج جهت بردن کوشت زیاده که در بینی میگون شود و کذاشتن آن بر دندل ان گرم خورده جهت تسکین درد و بر زبان آن و طلای آن از خارج نیز مسکن درد آن و مضمضه بطبیع آن با نیچیر و زودنا جهت درد دندل ان گرم خورده و غرغره آن با عسل جهت ورم لجه و یاسر که جهت اخراج زلوی در حلق ماند و باز دره و تخم مرغ جهت سرئه خشک و درد یهلو و بهتائی ریا با دوده مناسبه جهت تسکین الصوت و خشونت حلق و شوشه بلغمی و آشامیدن مصلو آن در آب جهت تصفیه صوت اعضاء الغل آشامیدن آن مذنب مرجامد و محلل و پراکنده کننده ریاح و با سکینجین جهت جمود شهر و با قوا بض جهت سهال رطوبی و باد و نه مناسبه جهت مغض ریحی و باغی و قولنج و تحلیل ریاح و پراکنده کوی آنها و اخراج اقسام گرم معدیه و تقشیر خرن و اسیر و برودت معدیه و جگر و سپرز و استسقا و سستی بدن و خوردن مقداریک نشود آن و با کمتر بقل در برداشت مزاج که در جوف خسران پنخته گذاشته بلم نماید تا چند روزی هم جهت تحلیل استسقای بارد هر نوع که باشد خصوص زنبی و طلمی نافع و با نیچیر جهت بران هلدی و یا با بارتک جهت رفع چرک و دیلات باطنی امراض رحم و اورام و قوباز تا لمل و سوسوم و غیرها و آشامیدن آن با مرونفلل جهت کثودن بول و حیض و بخور و حمل آن جهت اخراج جنین مبهت و کذاشتن آن بر اورام بعد شکافتن آنها جهت اخراج اجزای خبیثه آن و ضما د آن با نیچیر خشک و هر که جهت قویا و یا بر روی جهت قایل لبل و غل و در مسامیه و ضما د آن جهت داء التعلب و با آب خاکستر و آب دریا جهت شکاف عضل و طلای آن جهت زخم کزید سگ دیوانه و منع مغاریت هوام و رفع مضرت پیکان زهر دار و مانند آن و بد ستور یا شیر و جنطیانا جهت کزیدن سگ دیوانه و باروغن زیتون جهت کزیدن عقرب و رتلا البه کذاشتن اندکی از ان در مضمرا حلیل باعث تقوت و منع ندام و مالیدن مصلو آن در روغن زنبق بر احوال و در وقت مقاربت باعث کمال لذت جانبین خصوصاً که مرد

روغن زیتون مدتی بیند ازین روغن ریشته کرده در آفتاب گذارد پس استعمال نمایند الحی آشامیدن آن جهت تب رفع
از بنه آشامیدن آن با مال کولات جهت نیکوتری رگ رخی را نافع مقدر دماغ و جگر مصالح آن انار و زیتون و مغز سیب
مصلح آن کثیر از بوی آن ضرر محرز و زین مصلح آن پیچیده و غلیظ و آب سیب و شراب فندل مقدار شربت آن از یک عدد
تا نیم مثقال بدل آن چار شیر و مرکب پیچیده و گوشت مطبوخ و سریش که بیخ انجیل آن باخل بدل آنست و گوشت از خواص آنست
که چون در پارچه بسته در صبر آب گذارد مانع تگون نگردم است در آن و همچنین کله آشتن آن در دوزخه باعث کشتن مرم
است از آن موضع و در هر چه بیا نند مرم از آن گردان شوند و چون قدری از این را در روغن درختی که غلغ آن معتدل باشد
گذارد آن را میوه مانند را که یک دفعه کفایت نشود مکرر نماید دیگر بر بخور آمد آمد مانند سقوف خانه دارد و با مایه
درخت پهل و بر که در بنکاله و متد و ستان بر سقوف و دیوار خانه با بر می آید و باید یک زمانی دیوار ها و سقفها را کشید
و با ساجد و جام را بخواب میکنند چنانچه اگر کمبیرند لیکن اگر اندکی روغن اصل آن مانند باز سبز میشود

جلزون * بفتح جاء مهمله و زلام و هم زای معجبه و حکون و از وزن اسم جمع حیوانات صدفی است و نوع کثیر آن را
بقا می نماید و بهر نامی که در ایندی سبکه بفتح سین مهمله و خفاء نون و کاف و هاء مقفله و بد آن کاغذ و یا نرسه را مهر و در قاتی
می نمایند و بوق نیز می سازند و خر مهره که بهندی که دبی گویند که دو فت و بنکاله و ارد و سه و غیره با نیازی از معاملات و خرید و
فروخت خرد و ریزه اگر بد آن است خصوصاً در بنکاله و در فندل و نوس بیشتر و این کمتر نیز نوعی از حلزون است * ماهیت آن بوی
و نهری و نهری می باشد نهری آن بزرگ و نهری آن کوچک و مویک با شکل مختلفه بود و بوی آن چیزی است که چسبید و می باشد بکیاما
و اشجار و مار بر انداختن می باشد و آنرا از نطاح فروی نامند و صدف اعم از آنها است و آن مخصوص نیل حوری آن حیوان است
و شیخ رود و اطفال را لطیف و غلیظ و ساوخت الغراب و خر و زرد و دینس و صدف مروارید و غیره نیز و نطاح همه از انواع حلزون
اند * طبیعت چندان چیزی آن درد دم مرد و خشک * افعال و خواص آن انشاء الله تعالی در صدف مذکور بخور آمد شد
و گوشت آن در دوم سرد و تر گوشت دینس که در مصر ام الجوز گویند از اقسام بوی و مستطیل است الطف و سریع الاستحاله
بیشتر صالح است جهت جلد ام و جرب و جکه و جنون و سودا نافع و گوشت سائر حلزونات مراد بلغم و سودا و در افع تشنگی
و التهاب مغز امراض مین و اذن و انف استیال سوخته مجموع آن با عمل جهت رفع آثار تر حه چشم و طلای گوشت
محررق آن با قطران بعد از کندن موی و شعر متقلب مانع روئیدن آن و چکانیدن آب حلزونات که چک نهری که بهندی
که هر که نامند در هنگام غلغ و رجدی در چشم مانع بروز آن است در آن و بعد از بروز مصلح و دفع آن و مسکن حلدت و سوزش
و گرمی چشم و چون تازه آنرا بکیند و بسوزن موراخ نماید و بر موی روئید در چشم بکیند آنرا از ازل گرداند و چون
بر پیشانی بمالد منع رختن مراد پیچ نماید و چون بر حوالی گوش بمالد جهت رفع و طویات زخمهای غائر آن نافع و
سوخته آنرا با مر که چون بر پیشانی بمالد قطع رعاف نماید امراض معده و قولنج و درد مثانه و حبس طبع فرو بردن گوشت
خام آن جهت درد معده و با مر جهت قولنج و درد مثانه و خوردن گوشت میخ و مسحق آن جهت ادرا ر حاض نافع
الاورام و الجراحات و النصول و امثال آنها و سوء القیبه و تقرص و رم نقرص و سوء القیبه و
تجدب پیکان و امثال آن و جذب زهر سگ دیوانه که بیده از بدن و طلای طویات آن که از موزن موراخ کرده نزدیک آتش
گرفته باشند با مر صاف و صبر با لویه مرشته جهت تحلیل اورام مزمنه و التیام جراحات خبیثه بعدیل و با مر و کند ریز

جهت التیام جراحات خدو صامعیانی و گوشت یا لیسیت متفرقات صلبه را درم میمازد

* **حلقه** * بفتح حای مهمله و سکون لام و فتح نون و الف * ماهیت آن نوع از بودی است که بفارسی پسر نامند که در آبها روید و از آن حصیر و امثال آن ترتیب دهند و در حلیفه که موضعی و منزل است قریب بمکه معظمه بیشتر میشود * طبیعت آن سرد و رطوبت کرم و خشک * **افعال** و خواص آن شستن سر به محرق آن سه روز متوالی جهت رفع خراش و قروح ابریه و خوردن پنجپله رهم آن باعث و سرکه کشند * اقسام کرم معد و اعمار مفتوح مد و گفته اند با آب و غسل نیز این اثر دارد و داغ کردن بشاههای آن که از آتش آفرخته باشند جهت نسله ساعیه و تکرار آن سه دفع جهت منع زیاده شدن ادرام رخ و نافع است * **حلق** * بفتح حاء مهمله و لام و سکون نون * ماهیت آن عصاره برگ نباتی است یعنی شبیه بعلیق و شیر آن مانند خرشته انکور دانه آن مانند غلب و بعد رسیدن سرخ میکرد پس سیاه و برگ آن شبیه بهر تاک و ترش و با گوشت آنرا طبع می نمایند و منخورند و عصاره آنرا بدین قسم میکورند که برگ آنرا در تنور میکند و چون نرم گشت و طوبت آنرا افزوده منعقد می سازند و آن سیاه رنگ و طعم آن ترش میباشد و بهتر از آب حب الرمان است گفته اند آب آنرا در اصفه میریزند و بعد از آن عصاره در خشک شدن بر میدارند و با طراف میبرند * طبیعت آن سرد و خشک * **افعال** و خواص آن آشامیدن پنجپله رهم محلول آن در سی درم آب جهت تنع موه صفر و تسکین لهیس رحر را معده و عطش و از آله کرب خمار بیعدیل مقدار شربت آن تا پنجپله رهم

* فصل در الحاء الملهمة مع المیم *

* **حمما** * بفتح حاء مهمله و میم و الف و کسر حاء مهمله و سکون میم حقیق بستانی است و در شام حقیق نبطی و عبری دیم و بفارسی گویند بستان افروز است و نیز گویند غیر آنست و بهندی کلغه نامند * ماهیت آن نباتی است برگ آن شبیه به برگ بستان افروز و از آن بزرگ تر و مختلف الاوان و خوش منظر و در باغها با بستان افروز غرس می نمایند و مشهور بلاله خطائی است و در تبریز یکل عاشقان * طبیعت آن در آخراول سرد و خشک * **افعال** و خواص آن با اثر محله و رادعه و رافع سده و داغ و زکام حادث از بلغم و صماد برگ آن جهت سوختگی آتش نافع و صاحب تقویم گفته که حرارت معده و جگر را ساکن گرداند و چون طبیعت آنرا با جلاب یا سکنجبین بپاشا مانند معده و جگر را از اخلاط اسهال و در دپاک مازد و تخم آن مقوی دل و در شسته آن با روغن گل و آب مرد جهت اسهال مزمن مفید و اکثرا آن غیر نافع مصلح آن کند و مقدار شربت آن تا دو درم بدل آن بستان افروز است و روغن آن که آب برگ آنرا گرفته با روغن زیتون با ملایفه ترتیب دهند محلل با قوت قابض و خوردن دو مثقال آن جهت ریاخ معده و ولای آن جهت ریاخ اغشیه و داغ نافع است * **حدرا** * راهلی * بکسر حاء مهمله و فتح میم و الف و راء مهمله بفارسی خرد لاغ و بهندی که مد بفتح کاف فارسی و سکون دال مهمله و فتح ما و عا دیکر در آخرا نامند * ماهیت آن حیوانی معروف است * طبیعت آن سرد و رطوبت کرم و در ارائل موم خشک و با رطوبت طفلیه * **افعال** و خواص آن لحم آن غلیظ و طی الهضم تراژ و کور خرا و امراض الراس خوردن کباب جگر آن ناشناخت صرع تب و ربع و آشامیدن سم سوخته آن هر روز نیم مثقال نیز جهت کزاز و صرع و تب رهم آن با خمر غلیظ جهت جنون و ولای مرکب آن با مرکب بریشانی جهت رعا ف وید ستور چکانیدن و ضمیر آن در بینی پتهائی و استنشاق خشک آن که مرکب بر آن باشد و بشند و نیز قطور آب مرکب تازه الاغ جهت صرع مفید امراض کبد مراره و کرده و رمانه و موم و غیره آشامیدن بول آن جهت درد کرده و آشامیدن عصیر مرکب آن جهت یرقان و نفیت حصاة و

اخراج جنین و مثیمه و ترمیم آن جهت عمر و لا دت و آشامیدن آن جهت رفع هم و جلد ام و رضا دم موخته آن جهت شفا
 مزمن و بار و عن زیتون جهت خنایز و مفاصل و ناهور و بدمتور و رضا دم موخته آن بازیت جهت خنایز و بار و شراب جهت
 کجی ناخن بر سر پیشانی آن و رضا دم پیه آن جهت رفع آثا و تروح و التیام جراحت احشائیم گرم و خوردن آن و آشامیدن
 نتیج مرکب حمایه و کیه و خوار در شراب جهت کزیدن عقرب و ترمیم مغز آن و بار و عن زیت موی را بر و باند و دراز کند و
 دندان آن را در و زباید کند اشتهن خواب آورد و سبز آن شیر را زباید کند و خون آن را زائل کند و بوا میرا مت چون بران
 بمالند و رکود کبد خور و خشخو کرد اند و مضضه بشیر آن در دندان را تاسکین دهد و آشامیدن آن سرخه کهنه حار و مل
 و در قیام و موی دم آنرا که در شراب اند از کد عریقه آورد و بر ل آنرا بر هر کشتی که بمالند مایمان بسیار دران
 جمع آیند و تعلیق پوست پیشانی آن بر اطفال جهت رفع نزاع ایغان و آشامیدن چرک کوش آن مقل ارشمن در همی طفلی
 که بسیار کویه کد باعث تسکین کویه آنست و جانیوس گفته که طلای نقطه آن سه بار تا چهار بار مسقط دانند و بواسیر است و رکوبند
 چون مقرب کزید و بر الاغ معکوس سوار شود و چند قدم برود و بدمتور چون در کوش آن بکوبد که مرا عقرب کزید است
 باعث رفع درد آن است و چون قصب آنرا در کوزه آب ندیده کرده بر آتش کدازند تا قریب بسوختن رمل پس مالدند
 بار و عن زیتون طلا کنند جهت رویانیدن موی و دراز کردن آن بغایت مؤثر و رکوبند چون قصب تازه آنرا با دانه حاره
 بخته تناول نمایند قصب را زرد کرد اند و از مجربات شمرده اند و تدهن قصب خشک آن جهت تب ربع نیز مجرب
 دانسته اند بشرطیکه بعد توبه تدهن کنند و اندکی بخوابند و چون نظرون و عاقر قرحا بران باشد خشک کنند نیم مثقال
 آن با ماء القطر حابس اسهال است و چون ادمان خوردن لیم آن مورت خلط سودا و امراض سوداوی است باید که شخصی
 که ناچار باشد بخوردن آن تعهل نماید بدین خود را با خراج سودا و تطریب آن با استعمال ادمان و لغایبات و چون
 تناول نماید و در بدن خود ثقلی و تمندی در یابد و زرد از مغلطه و انگلزد باید که مبادرت نماید با خراج آن با استعمال
 فرزجات یا شیان یا جوارشات مسهله تریبی و سقمونیائی

* حمایه را نوش * بفتح و او سکون حاء ممله و شین معجمه بفارسی کو رخ نامند و معروف بشکر کور است و ماهیت آن
 حیوانی است معروف * طبیعت آن گرم و خشک ترا ز حمار اهلی * افعال و خواص آن گوشت آن غلیظ و موال
 سودا و چون خواست که استعمال نمایند باید که با نمک و شبنم و دارچینی و زنجبیل مهرا بخته تناول نمایند امراض الراس و العین
 و الصد و تعلیق بومت پیشانی آن بر سر و یا بر بازو جهت رفع صرع معترب دانسته اند و بعضی گفته اند باید که مقل اریک
 شیر باشد و بر شیرینی انگشتری مصنوع از مرم آن در خنصر چپ جهت رفع صرع مجرب اما باید که هر ماه آن انگشتری را
 تجل بدل و تغییر نمایند و طلای پیه آن با شیر مرصعه جهت رفع کویه اطفال و پیوسته نکا کردن در چشم آن باعث صحت بصیر
 و مانع نزول آب و آشامیدن رسته خشک کرده آن با عمل و کثیرا جهت ربو و سرفه و ضیق النفس امراض است که در مثانه و ظفر
 و باه و کلف و داء العلب و دوالی و غیره آشامیدن مغز سر آن جهت رفع بول در فراش و چهار قیراط زمره آن با خولنجان و آب
 کربن جهت تفتیت سنگ مثانه و پیه آن بار و عن قسط جهت درد کرده و کمر و خصیه و قصب آن بغایت مقوی باه و طلای
 زمره آن جهت رفع داء العلب و دوالی و پیه آن جهت کلف و قیرا آشامیدن مرقی گوشت آن و پیه آن جهت درد مفاصل
 و تحلیل ریا ح غلیظه و جگر و مرم آن در افعال حمار اهلی است

حماض * بفتح حاء مهمله ومیم منشد و هـ و الف وضاد معجمه بیوانی طوطاق اغویون و بشیرازی ترشه و بهندی چوکا نامند و بزبان فرنگی بستانی آنرا شلبیه کیاتم و بری آنرا اعلیه یاتم گویند و قسمی دیگر که کوچک میشود برک آن شبیه بسه برکه است آنرا الطریفلین یعنی حماض سه برکه و بری حمضض و بهندی امروله گویند * **صا هیث** آن بری و مائی و بستانی میباشد بستانی آن در نوعی است نوع عریض الورق و تنه و آنرا سلق بری و برتری کوزی غلافی و بهندی چوکا و بلنت اهل یمن بتعل و نوعی دیگر رقیق الورق ترش و آنرا حماض بستانی نامند و بیج همه مائل برخی و تر آن خسته دارد و تراکم و تنعم آن سیاه و بران و د غلافی ریزه منلت شکل و سرخ رنگ و نوعی را تخم بدون کل نکون میباید و این مرد و نوزع ترش و بهترین انواع آن * **طبیعت** آن در اول مرد و در دوم خشک و در اوائل او دوم نیز سرد و خشک گفته اند و با قوت قابضه * **افعال** و خواص آن امراض الغم مضغه بصاره آن جهت تسکین درد دندان واکله دمان امراض دماغ و معد و کبد خوردن آن رافع خمار و قی و غثیان صفراوی و خواص کل خوردن و امثال آن از خواصش ردیه ناله است و جهت یرقان و تقویت جگر و التهاب و تخنکی و آوردن اشتهای طعم و رفع سمیت عقرب کزیه نافع و بخته آن تلین طبع کبد و جهت جراحات امراض و سحج یا ساقی مفید و آشامیدن مطبوخ آن با شراب جهت یرقان نافع و چون بیزند و باروغن زیت بریان نمایند و کشیز و اندکی زیره و آب انار دانه بران بریزند و تناول کنند حبس شکم نماید وضاد بخته آن با شراب جهت خنازیر و وره های بنا کوش و جرب و برص و قوبا و با سرکه جهت سوزنغایت نافع وضاد آن باروغن کب و زعفران جهت قروح شعله به مفید مطربا و مصلح آن شربت مقدار شربت آن تا میخورد در هم بول آن حماض اترج و تنعم آن در اول مرد و در دوم خشک و قابض * **افعال** و خواص آن امراض فلب و معد و کبد و امعاء و سموم و غیره جهت خفقان حاز و التهاب معد و یرقان و قرحه امعاء بسبب تغریه آن و کزیدن عقرب جهت قوت ترابیه آن و بزبان کرده آن جهت اسهال د موی و صفراوی و کبد و دیساری بریان کرده آن حابس بطی و تعلیق نوزحماض بر بازوی چپ مانع آبستنی و گفته اند جهت سم عقرب به مرتبه مؤثر است چون کسی آنرا آشامید با شد و عقرب آنرا بکزد و متضرر نکند و مضر کرده و سیرز مصلح آن راز یا نه و قبل مقدار شربت آن نادر و در هم و بیج آن جهت اسهال د موی و سحج و یرقان و سیکن رحم و قطع خون حبض وضاد آن جهت جرب متفرج و قوبا و داحس و شقاق ناخن و با آورد جو جهت خارش بدن و مطبوخ آن با سرکه جهت ورم طحال و تعلیق آن بر کردن جهت خنازیر و آشامیدن طبع آن جهت یرقان و تقویت سبک کوده و متانه و احتباس حیض و بری آن عریض الورق شبیه بهارینک در طعم و شبیه بهر که چغندر در شکل و آنرا سلق جبلی نامند و بیج آن را در اصغهان حلیم و ناخوارند و آشامیدن آب کیه آن و خوردن برک بخته آن جهت سحج جفرا و معد و بیسی مفید و بیج آن در افعال قویتر از بیج بستانی است و خوردن آن با نبات جهت سرفه و آشامیدن نک متقال آن با آب خیت الحبل بد جهت بواسیر مجرب و وضاد آن جهت وجع مغاسل و گرفتگی اعصاب و قمرس حار و بخور آن با بیج کبر جهت خشکی کردن رانداختن دانة بواسیر و امراض و فتیله آن با مقل ازرق و موم و روغن و تنعم کتان جهت بواسیر باطنی نافع و مائی آن که در کنار آبها میروید برک آن با صلابت و شبیه بکاسنی است و نبات آن شبیه به نیل و فرو بیج آن شبیه به پیچند و تنعم آن سیاه رنگ اندک مائل برخی و طعم آن مانند بستانی و آنرا حماض البقر و سلق مائی نامند جهت آنکه نمیت آن کبار بها است * **طبیعت** آن سرد و خشک و قابض * **افعال** و خواص آن قریب به بستانی است و جهت خفقان و عیان نافع و با شراب جهت ازالۀ غم

و توجش را سترخای مقعد و تقریح آورد و طبع را خوش دارد و ضا د آن جهت خوب وجراحت و قروح غیبه و اورام حار و منع از دیاز زخمها مفید و رحم و برک آنرا چون بشایند درد دندان را ساکن کند و بن آن را محکم سازد و دمان اکی آن بران را زائل گرداند بدل آن بطباط است

۱
 حمام * ختم حاء مفید و میم و الف و میم بغاری کبوتر بهندی نیز مشهورید آن است * هاهیت آن مرض است معروف صحرایی و خانگی میباشد صحرایی آن اکثر خاستری رنگ مائل بسبزی و خانگی آن ملون بالوان و انواع و خوش رنگتر و خوش منقارتر میباشد * طبیعت آن در آخردوم کرم و در اول خشک و صحرایی آن کرم تر و خشکتر و لطیفتر از خانگی و مرد و برابریست فضلیه * افعال و خواص آن بجهت اعلی آن بهتر خصوصاً تازه پر و بال بر آوردن آن امراض و رو چشم و معد و کبد و کرده و با خوردن گوشت آن جهت فالج و لقوه و رعشه و خدر و راسترخا و تولید خون صالح و رفع استسقای زنی و طبل و تمسین بدن و تقویت کرده و با و تولید منی و چون سنگ آن آنرا که تازه بر آورده باشد و آرایش جوف آنرا دور کرده مائید و بشورند جهت رفع سبب کزیدگی مار نافع و خوردن بجهت کبوتر در روش کتید بدل آن آب و نمک طبع نموده جهت تغذیت حصه کرده و مثانه و اخراج آن در معامت مفید و طای خون آن بر پیشانی جهت قطع رعاف که از حجب دماغ باشد و بن ستور آشامیدن قد را فائز از عرق خنک شد آن و بر صحن خون کرم کرم آن بر جراحت مر که باستخوان و عید باشد و آنکمال خون کرم کرم آن خصوصاً که بر نورسته بجهت آنرا بکشد که خون از آن بر آید و در چشم بچکانند جهت جراحت چشم و گنده و غشا و طرفه و شب کوری نافع و قضا آن در سوم کرم و خشک و جالی و مفرج آشامیدن آن را یک گرم تا سه درم جهت استسقای بارد و سه درم آن باد و درم در ارچینی جهت تغذیت حصه مجرب و طای سرکین موخته آن بر اطراف بینی جهت رعاف بیعیل و چون سرکین آنرا بسوزانند و ملح آنرا بگیرند و با آب قرب و با شامند تغذیت حصه نمایند و دفع کد و ضا د آن ناحرف و خردل جهت صداع مزمن و متعبه و درد پهلو و مغاصل و تقرص و با آرد جو جهت تحلیل اورام صلبه و باروغ زیتون جهت سوختگی آتش و با سرکه جهت تحلیل خنا بر بر با تخم کتان جهت کثرت و مل و قلع خنک رسته زخمها و چون با آرد کندم و آب کرم و قدری قطران مرهم ساخته سه شبانه روز بر برص ضا د نمایند پس بشوند و با زنجبیل کنند و دانه لاله برص بنایت موثر و با سرکه جهت سقعه و اقسام استسقا و جلوس در طبع آن جهت عسر و یول و تمریح بیه آن جهت رفع آثار قروح نافع و سر آنرا که با بر و موی موخته باشند جهت غشا و وظلمت و بصرو شکری اکثلاً لا مفید و چون شک بجهت کبوتر را بشکند و کرم کرم بر موضع عقرب کزید بدلند جهت جذب سم آن مفید و بیضه آن بسینا کرم آشامیدن خام آن جهت دفع خشونت و میند و نیکوئی رنگ رخسار و چون اطعالم با عسل تناول نمایند بزودی بخش آیند و طای و پنجه د آن با بیه خوگ بر تحلیل محبت تحریک باه بغایت مؤثر و زهره آن را چون در چشم کشند جهت نزول آب و بیاض و غشا و نافع و استخوان ساق آن را چون بسوزانند و فرزه نمایند جهت اعاد بکارت از اسرار است و مد ارم خوردن بجهت کبوتر مورب برص و مجموع کبوتر صحرایی و اعلی مضر و رو برین و مصلع و محرق خون را کثرت خوردن کباب بجهت کبوتر با ادویه حاره و مورت احتراق دم و حرارت جد ام است مصلح آن بختن آن با آب غوره و سرکه و کشنیز و خوردن کاسنی و خمار تاز بعد از آن و سکون صاحب آبله در جائیکه کبوتران در آن باشند در زیر با بال بالناصبت مورت شغلی آن و میجارت آن سبب امن از امراض دماغی و صعبانی و عقربی مانند فالج و سکنه

وسبات وام الصبيان وخذرو طاعون وازاله وحشت وصادقوا است *

۵
۶

* حماما * بفتح حاء مهملة وفتح ذومیم ودوالف لغت نبطي است و امامون و امومون نیز گویند * ما هیت آن چند نوع میباشد نوعی نباتی است شجری مشبک از شاخهای سرخ یا قوئی رنگ و با صلابت و شبیه خوشه و گل آن ریزه و مانند گل خیری و سرخ رنگ و برگ آن شبیه بزرک فاشرا و تنه و خوشبوی و گل آن را بپزوانی لوفان و شب از می مایلو نامند و تنه آن بپارلذاع و مثبت آن از متینه و طرسوس و این بهترین انواع است و نوع دیگر مائی که در آبها میریزد و در شام یافت میشود و مانند بسبزی نرم و چون بدست بمالند بوی آن شبیه بسا اب باشد و نوعی دیگر نبطي و آن غیر مشبک و مستطیل و برگ تنه و تنه بوی و سفید مائل بمرخی و گل آن زرد مائل بسوخی و بعد و سبند سرخ میکرد و در آب ماه رومی میرسد و اگر پیش از رسیدن بکمال تنه آن را اخذ نمایند و زدی فاسد میکرد و در وقت آن تا مفت مال باقی میماند و صاحب تحفه نوشته که بهترین آن مائی است * طبیعت آن در موم گرم و خشک و بعضی در موم خشک گفته اند * افعال و خواص آن امراض الراس و الاورام و السموم و اعضاء اللسان و النفق و غیره فاضا بد آن بر پشانی جهت صداع و رفع و تحلیل اورام حار و بتهائی و یا با باد روج جهت کزیدن مغرب و یا مویز جهت ورم احشاش و آشفامیل آن مسکرو منوم و مورث سر و رومقی و جهت تقویت جگر و تقویت شده آن و سده و سوزن تحلیل صلابت آن و رفع مقص و پراکنده نمودن ریا ح اکبر اشامیل و طبیعت آن جهت ورم جگر مزمن و ورم رحم و سائر اورام و حبس بول و عانت و نفوس و حمول و فرجه آن جهت ورم مقبل و ورم رید ستر و جلوس در طبیعت آن و گذاشتن با در طبیعت آن و طلاهی آن جهت نفوس و طلاهی آن با باد روج جهت عقرب کزیده مفید و داخل اکتال مینمایند مقل ارشویت آن تا دود رهم بدل آن بوزن آن اسارون یا عود یا قنقل یا و ج و نصف آن زیره سفید مفر مقله مصلح آن تنه کرنس و مصلح و منوم و کمالش آورد مصلح آن صندل و کلاب و دارچینی و چون آنرا با سد آن در ارچینی حرق کنند و با عمل بیامیزند و در آفتاب کاندارند و در قریح و جمیع افعال تو بتر از خمر است و آشفامیل یک رهم آن بانیم درهم زجاج مکس جهت ادرار بول و تقویت حصه در همان روز عقب *

* حمص * بکسر حاء مهملة و فتح میم مشد و سکون صا د مهملة بغارسی نثود و بهندی چنه بلغتی بونث بضم باء مو حله و سکون و او و خفای نون و تا ع چهار نقطه هندی و برکی بولچاق نامند * ما هیت آن بری وستانی میباشد کیه بستانی آن بقدر یک درع و تا یک و نیم ذرع و با شاخهای بسیار باریک و بران برکهای بسیار ریزه مشرف و ثمر آن در غلافی بقدر بسته کوچکی در هر غلافی یکدانه و دانه تا چهار دانه و بهترین حبوب ماکوله است مانند باقلا و غیر آن و اجود آن سفید بزرگ دانه تا زده آنست و بر آن نیز شبیه بیستانی و تره رنگ و کو چکتر و ثمر آن اندکی با تلخی و مانند سرخی و دراز و نیز بستانی اصناف میباشد منخی سفید بزرگ دانه قلایم و منخی سرخ صلب ریزه دانه و منخی سیاه و منخی سرخ مائل بسماهی و بری را حص کرسنی نامند * طبیعت آن در اول گرم و خشک و بری آن در آخر آن یعنی گرم تر و خشک تر از آن و نزد بقراط در موم گرم و در اول خشک و سبز تازه آن در اول تر و قوی آن تا سه سال باقی میماند و مولد ریا ح و نفاح * افعال و خواص بری آن منقی و مقهق هله و جگر و سوز زکود و شراب و چالی جرب متفرج و تو با ملین اورام بنا کوش و انیمان ضما د و با عمل جهت تقویت قروح و جراحات سرطان مقبل و بیستانی آن ملین طبع و مقوی حرارت غریزی و در نه و طهر و مولد خون صالح و کثیرا لعل او مسمن و متیه اشتها اعضاء الصل و رالغذا و الاله

نزدیقه آن جهت روزه زیاده از محبوب دیگر است و اخیر تازه جهت گرفتگی آواز که از خشکی باشد و تب با ارنباش و چون با تب باشد بجای شرب آب بنوشند چون یکشب در سر که نخیسانند و صبح ناشنا تا اول نماز و در آن روز چیزی دیگر نخورند جهت کشتن گرم معده و بسیار مجرب و آشامیدن آب طبع آن با قلد ری نمک مقطع از وجات و مفتوح شدن در سبب کسب ملوحت و ملربول بسبب حرارت و بالخاصه جهت در دینه و قروح شش نافع الیه چون در آب خمسانید ه خام تناول نمایند و آب منقوع آنرا با اندک عدل بالای آن بنوشند جهت اعاده شهرت جماع مایوسین بعدیل گفته اند و خوردن حصص مابین طعام معین برضی آن و چون هر یسه از آن ترتیب داده با هر که بنوشند در طبع آن بنشینند جهت اصلاح امراض معد و تنقیه رحم و اخراج کرم حکم و مقول بهترین ادویه است و خوردن برشته آنکه سرد نشد باشد جهت بواسیر موی آزموده و سبز تازه آن مولد فصول آشامیدن نفعی آن جهت تحلیل ورم لثه و درد دندان نافع و روض حصص در مرم کرم و خنک و تند و با قوت نافه و مقوی موی و باه و جهت تسکین درد دندان و لثه و دردهای بارد و جناب ام و امثال اینها بنایت موبرو آشامیدن آن جهت امراض مذکوره و تنقیه رنگ رخسار و صوت و طلای آن جهت تقویت باه و نمش و کلف و امثال اینها مفید و طبعی نفوذ سیه مسقط چنین و مفتت حصه و مل و رضلات و در جمیع افعال قویتر از سفید آن و با قوت تریاقیه و جهت استسقا و بریان سدی و سده جگر و تحلیل ریا ح و جناب نافع و تلای اقسام آن جهت رفع صداع و زردی رخسار و معده حیا از کلف و خارش اعصاب و بعضی انها و امراض مغاصل و تقویت موی نافع و گفته اند که از خواص آنست که چون در اول هلال ماه بعد دنا لیل در بدن یک عدل درخورد با لید گرفته و مجموع را در لثه بسته از میان هر دیای خود و یا از بالای شانه آن اندر ریا نپ عقب اندازند در آخر آن ماه آن تالیل بر طرف میسوزند و حصص مفر ترحم مثاله است مصلح آن خشکاش و مولد ریا ح و نفع و ثقیل خصوصاً تازه آن مصلح آن جوارش کوبنی و زیره و شبت و کلقتل و در سرورین سکینسین ماده و خشکاش و بدل آن در قوت باه و لربا و در ماثرا افعال تر مس و آشامیدن آب بعد از تناول نفوذ بنایت

فصل الحاء المهملة مع النون *

مضر است

حکماً * بکسر حاء مهملة و فتح نون مشدده و الف بفارسی بتخفیف نون آمده لغت عربی است و بیونانی ارقان و تقریبون نیز و بهندی مهنی نامند * ماهیت آن نباتی است معروف ساق آن بعد و بکل رع و زیاده و در غنک و بنگاله تا بقدر رنگ و قامت انسان میشود و ساق آن سرخ رنگ و برگ آن شبیه بیوک انار و مورد و نازک ترو کو چکنر و نرم تر از آن و در اکثر بلاد مخصوص بنگاله خزان لبارد مانند مورد الا آنکه در فصل بارش که کما بودن آن تاب در بروج سرطان تا آخر میزان است سبز تر و در عاتر میباید و نشو و نما زیاده مینماید و مزروع و قلم هر دو میباشند و قلم آن بیشتر و کل آن که نا غیه نامند سرخ مائل بسفیدی و خشبواست و در بعضی بلاد مانند بنگاله در سالی دیوار کل میکنند یکی در ایام بارش و دیگری زمستان و تر آن بقدر نفلی و فی الجمله ما با یا اسبن و یوسن آن نازک و خوشه دار و در جوف آن دانهای ریزه و کوبیده نرماده میباشد برگ نر آن عریض تر و بزرگتر و برگ ماده آن کوچکتر و سبز تر و بعد سائیدن رنگین تر و نبات آن در عاتر میگردد * طبیبست آن مرکب القوی مائل بسودی و در دهم خشک و در اول گرم نیز گفته اند * افعال و خواص آن امراض هر چشم و دمان و صا در طلای آن با برگ کردکان با المناصفه جهت بیضه و خوزه و شقیقه و صداع رایی و بلغمی مجرب و بکستور با هر که بریضا نمی جهت رفع صداع و بازفت و باروغن کل جهت قروح و رو با قطران و روغن زیتون جهت

روانیدن موی و بر حبه و صلغین خصوصاً که با آب کشنیز تازه سرشته باشند جهت منع ریختن مراد پیشم و مضمه بطبیع آن جهت قروح دمان و قلاع اطفا و وضاد آن برکف پای آبله دار خصوصاً درین ظهور مانع بروز آبله است در چشم آن تخصیص چون با اندک عصاره زعفران آمیخته باشند و در حلت وارد است که حناسین و یا حین است تشبیه بد آن شعاع اهل اسلام و ایمان است و صداع را زائل میگرداند و نور بصیر میافزاید و تقویت باطن میسازد امری معده و کبد و طحال و مجاری بول و رحم و جنام و طاعون و وبا و غیره را نافع و بالخاصیت آشامیدن مقل ارنیم مقل جرم آن و نقوع ده مثقال آن جهت یرقان و سوز و سنگ کرده و مثانه و عسر البول و رفع احتباس آن و اسقا طنجین و تاده و روز متوالی بدستور رحمت و با قروح مجاری بول زار و بول و حیض و روندن ناخن اصلی بجائی ناخن کج و متاکل و دستر آشامیدن نقیع آن با هفت مثقال شکر جهت ابتدای جنام بغایت نافع و گویند چون یکباره آن مدامت نماید و جنام زائل نشود قابل علاج است دیگر نسبت و نظول آب مطبوع آن جهت جمره و موختکی آتش و طلای آن جهت اورام حار که زرد آب ازان آید و باره فن کل جهت رفع جرب و آب برگ بیل انجیر جهت شقاق مزمن و درد زانو مجرب و با گل حرف جهت فتق و قبله و ذرور آن جهت تجفیف قروح و وضاد برک خشک گویند سرشته آن بایمه بز جهت التیام قروح خصوصاً قروح گوشه ناخن و آشامیدن تخم آن بقل یک مثقال با عمل و کثیرا جهت تقویت دماغ بغایت نافع و کل آن معتدل و لطیف یک مثقال آن با سه اوقیه آب و وصل جهت رفع انواع صداع و قطع نزلات و تجفیف رطوبات و طلای آن با سرکه جهت صداع و بتهنائی جهت فالج و امراض دماغی و عضلانی و درد اعصاب و رفع خناق و التیام قروح و باموم و روغن کل سرخ جهت درد بمل و کوفتگی اعصاب و دانه مخصوصه طحال جهت ورم و درد نفخه آن و کل اشتن آن در لباس موئنه مانع کرم زدن آن و برگ آنرا نیز این اثر است و روغن کل حنا که دهن الغاغیه نامند که مانند روغن کل سرخ مگر درد روغنهای و رده کنند کرم و مصل و مقوی موی و نیکو کنند رنگ رخسار است ببل آن روغن مرزنجوش و روغن برگ آن نیز معوی و مصل و رافع اوجاع و تملد و اعصاب و مفاصل است و در قرأ بدین ملکورش و گویند حنا مضر حلق و ریه مصلح آن کثیرا و لعلاب بز رطوبه با مقل ار شوبت آن تا یک مثقال و زیاده ازان کشنده است

* حند قوقل * به تخم حاء مهمله و سکون نون و فتح دال مهمله و ضم قاف و سکون و او و فتح قاف و الف مقصوره اسم لبطی است
* ماهیت آن از اجنس برنج است بری و بستانی میباشد بری را بری حیاطا و بیوفانی لوطوس اغریوس و بغاریسی دیر
اسمست صحرانی و شیرازی اند قوقل و بلاطینی لوطس سکار و یهندی بسکهره و کل و پرنه نیز نامند و بستانی را بری ذرق و بیوفانی لوطوس بلغتی طریفل و بلاطینی طریفل و اترام و بکسطلان طریفل را که و یهندی این نوع نیز بنام بری مشهور است و در اصفهان شیل رود را زنگران شربت گویند و نیز سفید و سرخ میباشد و سفید آن قویتر و اکبر مسعمل و ساق آن اندک سطر و سفید نرم و تاسه چهار ذرع طولانی و بر زمین مغروش و برگ آن اندک پهن و طولانی و بعضی را برگهاریزه و کل آن نیز ریزه و متراکم و بنفش با تارهای سفید و درین شاخه برگهاریسته و تخم آن ریزه مائل با ستداره و رنگ آن مانند نانغره و طعم برگ آن فی الجمله شبیه بخرفه و با حلت و حرارت و ساق سرخ آن صلب تر و مائل به بتفشی و بقلر سه چهار ذرع و مغروش بر روی زمین و برگ آن نیز شبیه برگ سفید و در میان برگ و شاخهای آن شاخه بسیار باریکی رسته و بر سر آن کل آن سه عد و زیاده در جوانی و رنگ باریکهای مائل بسفیدی و ریزه و اندک خورشید و تخم آن ریزه تراز

قسم سفید و طعم برک آن نیز شبیه برک بستانی و با غوص و کلور زیاد از آن میخراشد و آنچه در ما هیت آن نوشته اند که ساق آن بقدر نیم رک و شاخهای آن باز یکتر برک آن بقدر ناخن و کل آن خوشه و با سفیدی و صراحی شاید در آن بلاد بنین میافتد و باشد و مستعمل برک و تخم آنست و اهل هند بیخ آنرا نیز مستعمل دارند * طبیعت آن در درم گرم و در اول خشک * و خواص بستانی آن امراض العین اکنتان عصاره آن جهت غشاور و بیاض و قرحه چشم امراض اعضاء الغذاء و النقص و غیرها آشامیدن آن با شراب جهت استسقای و روان و قولنج و مغص و رفع سحر و قتله و دامیل و اصلاح اخلاط ثلثه یعنی صفرا و خون و بلغم فاسد و ملین و مغشی و بن ستور و تاول برک بخشد آن با اندک روغن بریان نموده و عرق آن نیز که بن ستور برک کاسنی و کل بید انجیر مقلر نمایند جهت استسقای باز در نافع و روغن آن جهت درد مفاصل و انتین و اکثرا آن مورث درد کلو مصلح آن کاه و کاسنی تازه و تازه آن موافق مزاج در آب و منقی اخلاط فاسده آنها و تخم آن مهبی با و طلای آن جهت رفع کلف مقدارش بت از تخم آن تا سه درم و بر رو را برک بزرگتر و ساق در راز تر و تخم آن شبیه ببلبله و کوچکتر از آن و کوبیده الطعم و کل آن سرخ و آنرا نیز کوبیده نامند * طبیعت آن در درم گرم و خشک * و خواص آن آشامیدن آب آن جهت سرع و درد بطلو و تقویت معده و درد آن و دفع ریاخ و مضمه و برودت مثانه و تقطیر البول و ادرا را نمودن بول و حیض و شیر و عرق و سقوط آن جهت سرع و جنون و طول عصر آن جهت تسکین و جمع عرق بگزیده و مؤثر و بر عضو صمغ موجب احداث رجوع و دفع و جلوس در طبع آن جهت سرعت حرکت اطفال و بن ستور و تنه من بر روغن آن و نیز تنه من بر روغن آن جهت دردا عضا و غسل با آب عصر آن جهت تنقیه بشر و نافع و مصدع و مضر محرورین مصلح آن کشنیز و بقول بازده و تخم آن گرم و تر و خشک تر از نبات آن مهبی و جالی و طلای آن در دفع اوساخ و کلف وجه قویتر از بستانی و مقدارش شربت آن تا سه درم و مورث جرب مصلح آن کشنیز و مضر سینه و مصلح آن شکر ابلوج و از خاصیت آنست که چون برک و بیخ آنرا برادران چپ زن آستین بندند باعث سهولت وضع حمل و بایند که بعد از وضع حمل بزودی باز نمایند و صاحب دستور یا لطفا نوشته که چون بیخ سفید در ساق خشک کرده آنرا با آب و یا کلاب بپایند و در چشم کشند جهت در بانیان موی مژگان و نبشته و از آنکه دفعه و جرب مغفی و چون آب برک سبز تازه آنرا بگیرند و در نه درم آن درازد و بنوشته شود که داخل کرده بشو و نه حصین بول را دفع نمایند و نیز خوردن بیخ آن را از مقدار یک غلغل بایک دانة غلغل شروع نمایند و روزی بقدر یک غلغل از آن و یک دانة غلغل بیفزایند تا چهل روز که مقدار چهل غلغل و چهل دانة آن رسد و باز بتدریج کم نمایند جهت اکثر امراض بن بارد و رطبه و حمیات بلغمیه مزمنه مخصوص مرضیکه بهندی سانسیر نامند که در سر ما یا در اوایل و یا اواسط یا اواخر آن تب شدن می آید اکثر با حنی و نزول آب در بیضه و یا ماه و مواضع دیگر نیز یاد در درج عارض میگردد بسیار نافع است * حذره * یکسر خا و مهبله و سکنون و زن و تخم طاع مهبله و فادر آخر بعبی بر و قمع و بفارسی کندی و بهندی کیصون نامند یکسراف فارسی و سکنون یا عشتا بتاتیه و ضم ما و سکنون را و زن و زن و بریان کرده و نیمکوبه مهبله و قمع آنرا بعبی بر و قمع و بفارسی کندی و بهندی کیصون نامند یکسراف کوبند * ما هیت آن از جنوب مشهور و مغز و ماکوله است و اجود آن تا زبانی و سفید مائل به زردی و بعد از آن سفید آنست * طبیعت آن در اول گرم و در عاقبت و بهر دست معتدل و تازه خشک باشد آن در درم گرم * و خواص آن بهترین اطعمه است و کثیر از آن در معده بنین و آبکی مسدود و مضر صا حیان و عروق و احشای و خوردن خام تازه آن مولد کرم معده

و مصالح آن حرکت کهنه و آنگاه و مضرت زان حامله و بخندن آن نفاق و در یضم و متول رباح و مصالح آن خوردن شیر بنیه و خوردن آب بر بالای خام تازه نارس آن مورت تولج رخی و صفا دکن م مضوع جهت نفع دما میل مفید برای آنکه مستحق جلد است و کند م برشته بطی الهضم و نفاق و بدستور مطبوخ آن در آب و لیکن چون استوار عیال متول میکرد از آن غذا ای بسیار بیشتر از سایر انهای استعمال آن و صفا دکن م سوخته با موم و روغن جهت جلا و خسار یعلیل و آرد کند م سبیل که در آن اندک نخاله باشد که خمیره آن برآمده و نان از آن ترتیب دهند کثیر الغلغله و مسمن و میوه و نان فطیر و نانیکه آرد آنرا بسیار نرم سوده و در آن مطلق سبوس نباشد و شسته مانند نشاسته شد و باشد تا بضع و مسند و در یضم و مصالح آن فانیل سنجری و انجیر و فرا که مطبوخه و خوردن جوارش کمونی و فلا نلی بعد از آن و آرد مطبوخ با شکر و بادام مانند حریره و اندک اندک لیمن جهت سرفه و نفث الدم و در دینه و کزله و تسنبن بدن و تقویت با بغایت مؤثر در ستر و مضوع از نشاسته آن و مطبوخ با آب و بنوع و روغن تازه جهت خضرت سینه و صفا د آرد کند م بخته با آب و روغن زیتون جهت تحلیل و ارام حاره و با آب بهار جهت اورام بارده و نفع دما میل و با آب کشنیز جهت ردع و تحلیل و ارام حاره و خزان و روغن د مجرب و طلای آن با سکنجبین جهت بثر رلینیه و با عصاره بنج جهت منع ریختن فصول با عصاب و نفع امعاء و با شراب و یا سرکه جهت هم هوام غصه صا آرد کند م سرخ و در زور آن بر موضع کزله و سبک دیوانه بغایت مفید خصوصا که بر بالای آن برک پید انجیر بدن لک و گفته اند چون خمیر کنند م را بر موضع کزله و سبک چند ساعت بدن ند پس باز کرده و نزد سبک اند از آن اگر سبک آنرا نشورد معلوم میشود که آن سبک کزله دیوانه بوده است و نشاسته آنرا چون بار از دیانه طبع نمایند جهت زیاده کردن شیر زان نافع و روغن کند م جهت منع قوبا خصوصا قوبا ای اطعالم و قوبا ای تازه و سعه و حوز از و کف نافع و دستور اخذ آن در دهان و در ابادین کبیر ذکر یافت *

جنگل * بنوع حاء و مملو سکون نون و متع غلاء معجیه و سکون لام و آنرا القم نیز خوانند بسبب کمال مراد و عبرتی کسب و بشیرازی گوشت و بکرمانی خرزهره و بلغتی دیگر خربزه و روباه و بلغتی هند و اندک پوچهل و بهندی اندک و کاپهل و بلغتی مها کال نامند * صافیت آن نمک کبای است بقل هند و اندک کوچکی و نارنج متوسطی و در نهایت تلخی و نور ماده میباشد آنرا صلب تر و کوچکتر ماده آن بزرگتر و ریخته تر و مستعمل ششم ماده آنست که بیرون آن زرد و اندرون آن سفید مائل بزرده و متخلخل و در نبات آن شراب بسیاری باشد و قشع آن سیاه بود و اندرون زرد سبز زبون و آنچه در پوسته منتسب بیک باشد از سموم قتاله است و در هند و بنکال بهیرون آن سرخ بسیار رنگین و سفید نیز میشود اما بسیار کم در نباتات آن اندک طولانی و نباتات آن شبیه نباتات هند و اندک و برک آن از آن کوچکتر و زرد رنگ و بهیرون آن باریک قوت نمواند مادام که در پوست تا چهار سال باقی میماند و چون برآورند تا دسال و یا یک که عندالاحتیاج ششم آنرا برآورده استعمال نمایند و اگر بیشتر برآورند فاسد میگردد * طبیعت آن درجه ارم گرم و در سوم نیز گفته اند و در دوم خشک * انفعال و خواص آن متعال و مقطع و مسهل اقسام بلغم و جاذب اخلاط بلغمیه از معده و بدن امراض الراس استامیلن آن جهت امراض سردار مانند صاع و شقیقه و فالج و لقوه و صرع و نسیان و منع نزلات مزمنه و پشم و چون در روغن زیتون بجوشانند و بدن اسهول نمایند جهت تقطیع سله و ماغی و قطار آن جهت درد کوش و مالیدن آن بر بدن آن جهت اشانی کنند آن و سعط آب تازه آن جهت رفع زردی چشم و خوردن برک خشک آن بقل در دهم بنشاسته و مسخن هر بی جهت اسهال سوداوی و بافتیون و انیسون و یارچ بنفشه را

نخمس سفید و طعم برک آن نیز شبیه برک بستانی و با قفوصت و کلور از یاده ازان میفرشد و آنچه در ماهیت آن نوشته اند که ساق آن بقدر نیم ذرع و شاخهای آن باریک و برک آن بقدر ناخن و کل آن خوش و با سفیدی و مرغی شایسته در آن بلاد بین میأت میشد و باشد و مستعمل برک و تخم آنست و اهل هند بیخ آنرا نیز مستعمل دارند * طبیعت آن در دوم گرم و در اول خشک * **افعال و خواص** بستانی آن امراض العین اکمال عصاره آن جهت عشا و ریباض و قرحه چشم امراض اعضاء الغذاء و المنقذ و غیرها آشامیدن آن یا شراب جهت استسقا و یرقان و قولنج و مغص و رفع سموم قتاله و دامایل و اصلاح اخلاط ثلاثه یعنی صفرا و خون و بلغم فاسد و ملین و معفی و بتستور تنارل برک بشتن آن با اندک روغن بویان نموده و عرق آن نیز که بدن ستور برک کاشنی و کل ببل انجیر مقلط نمایند جهت استسقا یا در نافع و روغن آن جهت درد معاصل و انتین و اکثرا آن مورت و در کلو مصلح آن کاهور کاشنی تازه و تازه آن موافق مزاج دو آب و منقی اخلاط فاسده آنها و تخم آن مهیج باه و طلای آن جهت رفع کلف مقد ارش بت از تخم آن تاسه در هم و بری را برک بر رکت و ساقی در از تر و تخم آن شبیه بصلبه و کو چکتر از آن و کره الطعم و کل آن سرخ و آنرا یونجه کوهی نامند * طبیعت آن در دوم گرم و خشک * **افعال و خواص** آن آشامیدن آب آن جهت صرع و در پهلوی تقویت معده و در آن ردفع ریاح و مغمغه و برودت مثانه و تطهیر البول و در آن نمودن بول و حیص و شیر و عرق و سغوط آن جهت صرع و جنون و بطول عصیر آن جهت تسکین و جمع عقرب کزبده مؤثر و بر عضو صمیم موجب اجابت رجوع و لذت و جلوس در طبع آن جهت سرعت حرکت اطفال و بدن ستور بدین معنی و روغن آن و نیز بدن من بز روغن آن جهت درد اعضا و غسل با آب صیر آن جهت تنقیه بشره و نافع و مصدع و مضر محرور بدن مصلح آن کشنیز و بفول بارده و تخم آن کرم و تر و خشک تراز نبات آن مبهی و جالی و طلای آن در رفع اوساح و کلف وجه قویتر از بستانی و مقد ارش است آن تاسه در هم و مورت جرب مصلح آن کبر امضر سببه و مصلح آن شکر ابولج و از خاصیت آنست که چون برک و بیخ آنرا بر آن چوب زن آهستن بدن را باعث سهولت وضع حمل آنست و باید که بعد از وضع حمل بزودی باز نمایند و صاحب دستور الاطبا نوشته اند که چون بجمع سفید در ساق خشک کرده آنرا با آب و یا کلاب بپایند و در چشم کشند جهت رویانیدن موی مؤکد و ریشته و از آله معده و جرب مغید و چون آب برک سبز تازه آنرا بگیرند و در نه در هم آن دوازده توله شیر کارد داخل کرده و بشورند حبس بول را دفع نمایند و نیز خوردن بیخ آن را از مقدار یک فلغل بایک دانته فلغل شروع نمایند و روزی بقدر یکفلل از آن و یک دانته فلغل بیفزایند تا چهل روز که مقدار چهل فلغل و چهار دانته آن رسد و باز بتدریج کم نمایند جهت اکثر امراض باردگی و طبعه و حیوانات بلغمیه مزمنه مخصوص مرضیکه بهندی سائیر نامند که در هر ماه یا در اوایل یا اواسط یا اواخر آن تب شدیدی اکثر با حسی و نزول آب در مضه و با ما و مواضع دیگر نیز با در و رجوع عارض میگردد و بسیار نافع است * **حکمه** بکسر حاء مبهمله و سکون ذون و فتح طاء مبهمله و فادرا آخر بر بی بر رقیح و فادرا سی کندی و بهیمی که بهیون نامند بکسر کاف فارسی و سکون با غمضا تحتانیه و ضم ها و سکون وا و ونون و بولان کرده نیم کوفته معشور آنرا بر بی و شیش و تر و غل و فادرا سی بر غول گویند * ماهیت آن از جنوب مشهور و معروفه ماکوله است و اجود آن تازه یا بایل سفید مثل بزرودی و بعد از آن سفید آنست * طبیعت آن در اول گرم و در طوالت و بهیوت معتدل و تازه خشک است و آن در دوم تر * **افعال و خواص** آن بهترین اطعمه است که کسرا ساعده سن و آن را بیک مسد در مضر صاحبان سله عورق و احشا و خوردن خام تازه آن مولد کرم معده

و مصلح آن سرکه که کهنه را بکامه و مقروضان حامله و بختنه آن نافع و در هضم و مولد ریا ح و مصلح آن خوردن شیر بنیاض و خوردن آب بر بالای خام تازه نارس آن مورت و تلخ و ریحی و غما دکن م مضغ جهت تصحیح دما میل مفید برای آنکه معتن جلد است و کد م برشته بطی الهضم و نافع و بدن متورم مطبوخ آن در آب و لیکن چون احتیاطاً باید متول میگرد از ان غدا ی بسیار بیشتر از سایر انجای استعمال آن و غدا دکن م سوخته با موم و روغن جهت جلا ی رخسار بعد از آن و آرد کد م سبیل که در آن اندک نخاله باشد که خمیر آن برآمده و نان از آن ترتیب دهند کثیر الغنا و مسمن و مبهی و نان فطیر و نانیکه آرد آنرا بسیار نرم سوده و در آن مطلق سبوس نباشد و شسته مانند نشاسته شل و باشد قابض و مسدود و در هضم و مصلح آن فانیل سنجری و انجیر و فواکه مطبوخه و خوردن جوارش کمونی و ذلانی بعد از آن و آرد مطبوخ با شکر و بادام مانند حریره و راندک اندک لیمن جهت سرفه و نفث الدم و در سینه و کمر ده و تسهیل بدن و تقویت باغبایت مؤثر در تن متورم مصنوع از نشاسته آن و مطبوخ با آب و نعنای و روغن تازه جهت خشونت سینه و ضا آرد کد م بختنه با آب و روغن زیتون جهت تحلیل اورام حار و با آب و پاز جهت اورام بارده و تصفیح دما میل و با آب کشنیز جهت رفع تحلیل اورام حار و و خنار و روغن د مجرب و طای آن با مکجبین جهت بزرگدلیه و با عصاره نعیم جهت منع ریختن فصول با عصاب و نفخ امعاء و شراب و با سرکه جهت هم موم با غصا آرد کد م سرخ و در زور آن بر موضع کزید و سک دیوانه بغایت مفید خصوصا که بر بالای آن برک بدن انجیر بدن دل و کفنه از آن چون خمیر کد م را بر موضع کزید و سک چند ساعت بدن دل پس باز کرده و نزد سک اند از دل اگر سنگ آنرا فخور معلوم میشود که آن سک کزید و دیوانه بوده است و نشاسته آنرا چون بار از زبانه طبع نما بدن حیت زیاده کردن شیر زبان نافع و روغن کد م جهت منع قوا با خصوصاً قوی اطعالم و قوی تازه و معده و حوز از و کف نافع و دستور اخذ آن در امان و در قرابادین کبیر ذکر یافت *

* حنظل * بفتح حاء معمله و سکون نون و فتح غاء معجمه و سکون لام و آنرا القم نیز خوانند بحسب کال حرارت و بعضی کسب و بشیرازی گوشت و بکرمانی خرزهره و بلفتی دیگر خرزهره و ربه و بلفتی مند و اندک بوجله و بلفتی اندک رای کایهل و بلفتی معال کال نامد * ماهیت آن نمکهای است بقدر مند و اندک کوچک و نارنج متومطبی و در نهایت تلخی و نرماده میباشد نور آن صلب تر و کچکتر رما ده آن بزرگتر و رخوت و بیشتر و مستعمل ششم ماده آنست که بیرون آن زرد و اندرون آن سفید مائل بزردی و متشکل و در نبات آن نمک بسیاری باشد و نقش آن سیاه بود و اندرون زرد سبز زبون و آنچه در بوته منحصرا یک باشد از سموم قتاله است و در مند و بنگاله بیرون آن سرخ بسیار رنگین و سفید نیز میشود اما بسیار کم و نادر و هبانتان اندک طولانی و نبات آن شبیه نبات مند وانه و برک آن از آن کوچکتر و زرد رنگ و بیچ آن باریک قوت ثمر آن مادام که در بوست است تا چهار سال باقی میماند و چون برآوردند تا د سال دیان که عند الاحتیاج ششم آنرا درآورد و استعمال نمایند و اگر بیشتر برآوردن فاسد میگردد * طبیعت آن درجه ارم گرم و در سوم نیز گفته اند و در د و خشک * افعال و خواص آن محلل و مقطع و مسهل اقسام بلغم و جاذب خلط بلغمیه از معده بدن امراض الراس آثامیدن آن جهت امراض سردار مانند صناع و شقیقه و فالج و لغوه و صرع و نسیان و منع نزلات مزمنه و پیشم و چون در روغن زیتون بپوشانند و بدن ان سعط نمایند جهت تقطیع سل و دماغی و قطور آن جهت درد گوش و مالیدن آن بردن آن جهت اسانی کنند آن و سعط آب تازه آن جهت رفع زردی چشم و خوردن برک خشک آن بقلرد و در هم با نشاسته و صمغ عربی جهت اسهال سوداوی و با انجیر و نان و نسون و یارچ و فیکرا

جهت مالمیو لیا رصغ رداء الحیه و جذام و سایر امراض سوداویه و مضغه بطبع بنج آن در سرکه جهت وجع دندان و چون
جوف آن را خالی کرد و در آن سرکه بویژن و بنفشه شاند و در آن مضغه نماید جهت درد دندان و تفویض لثه و روغن
آن که در جگر آب تازه آنرا بایک جز و روغن کتید و زیتون ترتیب دهند جهت ارجاع و امراض بارده و وحوش سر
قطر آن جهت درمی وطن و کرم کوش و مالیدن آن بر دندان جهت رفع درد آن و اکثراً در مادی آن جهت سیاه کردن چشم
از رقیق بغایت مفید امراض معده و امعا و کبد و کوره و مثانه و رحم و مفاصل و غیره آشامیدن آن بتهائی یا با دویه مناسبه
جهت امراض مذکور و راستسقا و جذام و داء الحیه و داء القلیل و سایر امراض سوداویه و بواسیر و چون در ماء القراطن
که ماء القراطن است صمغ نمایند و بیا شامند اسهال کیموس غلیظ نماید و چون درست آنرا در آب بنفشه شاند و بان حقیقه نمایند
جهت فالج و رفع قولنج و بلغمی و ریشی و عرق النساء و وجع و رک و ظهور و امثال اینها نافع و شایف آن مهمل قوی و فرج
آن قاتل جنین و آشامیدن یک درهم از روغن آن بن ستور مسطور جهت اسهال بلغم و اخراج اقسام کرم معده و امعا و لثه فین
آن باز مرده و در ناف نیز جهت اخراج اقسام کرم و حقیقه آن جهت رفع قولنج مفید و اگر تازه آن بن دست نمایند ربع رطل
شیم خشک آنرا در آب بنفشه شاند و بایک رطل روغن طبع نمایند تا آب رفته روغن بماند و چون سر آنرا در پیده فلغل در جوف
آن بر کرده سر آنرا وصل کرده و بکلی حکمت بکینند و نزد یک اجاغ در فن نمایند تا یک هفته بنخورد بیکه نسوزد پس بر آورد و فلعلها را
سائید و تناول نمایند جهت رفع ریاخ و انهضام طعام نافع و طلاء سبز تازه آن جهت عرق النساء و درهای بارد و مبر
مفر دیکلانه و پوست و دانه آنرا چون بکوبند و بیا شامند و همچنین مقدار زیاد و یا از شحم آن اخراج اقسام دیدن
نمایند و آشامیدن آن وضه آن چند مرتبه بر کف پا جهت جذام و توقف شدت آن مجرب گفته اند و طبع آن
جهت امتساق و داء القلیل و تحلیل خون منجمد و رفع سمیت کزیدن عرق حکایت کنند که اعرابی را چندی جا از بدن
او را مار کزید در ساعت و درم آنرا بیا شامید صحت یافت و کوبیدن چون سر آنرا بر پیده چند بار چقه عرق که بمار می
رو باس نمایند در آن فروبرد و سر آنرا وصل نمود و بکلی حکمت بکینند و نزد یک اجاغ در فن نمایند تا یک هفته بنخورد بیکه نسوزد
پس بر آورد و عروق را از میان آن بر آورند و خشک نمایند و وقت حاجت با آب لیمو سائیده بر کاف دست ضام نمایند
در سه مرتبه بعون الله تعالی رفع میکرد و مجرب است وضه آن بر کاف آن با آب و نشا سته جهت قطع سیلان خون منفلج
و تحلیل اورام و یا شیدن آن آب طبع آن در خانه جهت کشتن کیک و منع تولد آن مؤثر و بنفشه آن جهت ادرار حریض
مفید و تعلیق بنج آن بر کمر جهت نزول آب در بیضه کوبیدن مؤثر است و نفخ آن مهمل و مقوی و مورت و دار و چون مکرر
بخورد و در آب نمک بنفشه شاند تا تلخی آن زایل گردد پس بکوبند و با شیر و خرما بنفشه شاند و بخورد جهت صحت بدن
مفید ازین جهت چون حفظ را سوراخ کرده اند آنرا بویژن آورند و روغن زیتون در آن بپزند و سوراخ آنرا بقطع
حفظ مسدود کنند و بنفشه بکینند و بر روی آتش بگذارند تا چند جوشی بخورد خضاب نمودن بدن آن و آشامیدن آن در حمام
جهت سیاه کردن موی و منع سرعت سفیدی آن مجرب دانسته اند و روغن آن که در امراض راس ذکر بافت جهت منع
رختن موی نافع است و کوبیدن چون آنرا از میان دیواره نموده بر بدن فرسی که بر آن کتیه بسیار باشد بماند در دمه
دفعه زایل کرد و معالجه شحم آن از نیم درهم تا یک درهم گفته اند که زیاده از نیم درهم نباید استعمال نمود
و نباید که استعمال نمایند آنرا مکرر سردی هوا و زمستان و در کرم و محرور المزاج را استعمال آن جائز نیست جهت آنکه

مکرب و موجب مغص است و نشاء است که عمل نمیکند و موجب امراض میگردد خصوصاً امراض معده و مقبله و انفتاح
افواه عروق و جریان خون صالح است از برای مرودین و بلغمی مزاجان و مرطوبین قوی المزاج غلیظ الطبع و مستعملین
مباه و اغلیظه غلیظه و غیر و بنیر و امثال اینها کسیکه اراده استعمال آن دارد باید که بتنهائی نخورد بلکه یا مصلح آن که
صمغ عربی و یا کنیر یا مقل الیهود و یا نشاء است هر یک مفرد او یا مرکباً و با دویه مناسبه دیگر نیز و صمغ عربی مضغ
فعل آن و کنیر اعمین عمل آنست و باید که بسیار نرم بسایند زیرا که جریش خشن آن مورت مغص و سحج و تقطیع معاست
و اصلاح آن با موم مذکوره است بدل آن حب الخروع است و کوبند بوزن آن خردل و چهار دانگ وزن آن قنار الحمار
و کوبند بوزن آن حرمل است

* فصل فی الحاء مع الواو *

* حواصل * بفتح حاء مهمله و او را الف و کمر صاد مهمله و سکون لام بهندی گنگ بهیم و مصر کی بضم کاف و سکون یا نا مند
* ماهیت آن * از جمله طپور آبی است اندک عظیم الجثه و متغایر آن بلند و پهن و هر آن بطرف یائین برگشته و از آن پشت
خار میسازند و پایها م آن مانند پای مرغابی و پرده دارد و نوع میباشند سفید و سیاه و خاکستری رنگ و سیاه آن بد بوی و
بوست آن مستعمل نیست و سفید آن خوشبو و از پوست آن پوستین میسازند * طبیعت آن * در دم گرم و تر و رطوبت
آن زیاده از حرارت * افعال و خواص آن * کوشش آن غلیظ دیر فضا و مصلح آن مهر ایختن آن باد ارچینی و کوبه
و ادویه خار و تئاول نمودن و پوشیدن پوستین آن موافق محرورین و حورانان و صغرافی مزاج را ضرر و فروردن پیه خام

آن جهت مغص و قولنج مفید و روغن آن مختل و ملین و مقوی اعصاب و جهت ارجاع مفاصل و دردهای بارد نافع

* حور * بضم حاء مهمله و سکون و او را هاء مهمله و زای معجمه نیز آمده است و آنرا اگر و نس و بفارسی تون نامند * ماهیت آن *
از جمله اشجار قریب بد رخت خرما است برگ آن مانند برگ بید و از آن بار یکتر و دراز تر و پوست آن زرد و گل آن خوشبو
و دانه آن مانند گندم و ریخت آن لیس آنرا سرد و له با مند و نبطی و رومی میباشند و مثبت رومی آن بلغار و اروس و صمغ رومی
آنرا کوبند که ریاست از اروس می آوند و بدین نحو تربیت میدهند که پوست و چوبهای آنرا بر هم چیده و در زیر
آن ظری میگذرانند و آنها آتش میافروزند تا پوست و چوبها سوخته و دهنبت آن در آن ظرف چکیده و مجتمع گردد و
درخت رومی آن بزرگتر و برگ آن دراز تر از نبطی و نبطی آن بی صمغ و در مز بلها می نشانند و فتری که در حوالی آن
و در آن منزله روید بیافته است * طبیعت رومی آن * در سوم گرم و در اول خشک * افعال و خواص آن * آساییدن
صمغ آن با سرکه جهت خفقان و صرع و تقطیر البول و ستر و ضماد آن بدون سرکه جهت خفقان و منع سیلان رطوبات
بمعد و امعاء و رقی النساء و قطع حمل و تفتیح سد و نافع و کل آن قاطع نرف الدم جمیع اعضا و برگ آن با سرکه جهت نقرس
و فرج آن با سرکه بعد طهر معین بر حمل نیز گفته اند و طبع چوب آن مجفف قروح و آله و روغن آن که مذکور شد
قوی تاثیر و خوشبو و در افعال قریب بر روغن بلسان است و نبطی آن در اول گرم و در دوم خشک * افعال و خواص آن *
العین اکحال تمر تازه آن با عمل جهت غشاوه الاذن قطور آب برگ تازه آن جهت درد گوش و آشامیدن یک مثقال
از پوست آن جهت عرق النساء و تقطیر البول نافع و قاطع حمل زنان است خصوصاً با اندکی حب الکلی و غسل و برگ آن
نیز بد ستر و همین اثر دارد چون بعد طهر با شامند بدل آن مرزنجوش ثلث وزن آن مقل ارشربت آن از نیم درهم
تا یکدرم است

* فصل فی الحاء مع الیاء الملتصقة بالتحته * *

* **حید** * یعنی خاوموله و فتح باء مثل ده و ما کویند وجه تسمیه آن بحیه از آنست که طویل العمر میباشد و نیز گویند جهت
 آنست که بعد مردن بدن آن مدتی میماند بیشتر از بدن حیوانات دیگر و آنرا بفارسی مار و هندی سانپ نامند * **ما شیت** آن
 اقسام میباشد و بدن توپین آنها سیاه و دروز آب و کفچه دار یعنی آنکه در وقت غضب سر آن بلند و مانند کفچه میشود و
 در ملک مثل وینگاه بسیار هم میرسد و مار میزند که سر آن مانند مویز سیاه و بدن آن خاکی رنگ میباشد و اکثرش خود
 را در خاک پنهان میکند و سر بیرون چون کسی بغفلت بخشد دانه مویزد ست پسوی آن بردار را میزند در مسچین اقسام
 ردیده دیگر نیز میباشد و در انی نیز ذکر یافت و فرموده میباشد و در آن را در دندان و ماده آنرا چهار دندان و بعضی
 شاخدار میگویند که میباشد و برای شاخ آن نیز خواص و منافع مینویسند * **طبیعت** آن در آخر سوم کرم و خشک و باقوت
 تصنیف * **افعال** و خواص آن **العین** اکتال بیه آن مانع نزول آب در چشم الاذن بطور پوست مطبخ آن در شراب جهت
 در کوش **الفم** مضمضه جو شایند * آن در مر که جهت درد دندان **العین** چون مار سیاه خاکی را زنده در کوزه نوی کرده
 در تون حمام گذارند تا بسوزد پس بر آورده با عسل سرشته اکتال نمایند بغایت مقوی با صره **الحنان** در داء الثعلب و داء الحیه
 با روغن زیتون محال خنار زیر و با سرکه مزیل داء الثعلب و داء الحیه **النواصیر** طلا پوست سوخته آن با روغن تخم کتان که
 چند روز مزوج کرده گذاشته باشند جهت نواصیر که نه بسیار مؤثر **الجد** آم و **الثلیل** چون سرود نهاله و زهره آنرا در
 روغن اندازند و بجوشانند تا مهر اشود و تد مین بدن جهت از آله **جد** ام و **ثلیل** سریع **الانرا الحی** تعلیق دندان که
 در حال زنده کی از آن کند * باشند و بدستور تعلیق دل آن جهت سریع و تعلیق شاخ مار شاخدار جهت تب غب مؤثر **الرحم**
 و **البراسیر** تعلیق پوست آن که در سال میاندازد که سلح الحیه نامند و بسیار نازک براق میباشد بر ورک زنان موجب
 سبب ولادت و بخور آن مسقط جنین و میخند دانه بواسیر **لبرص** تخم مارا چون با سرکه و بوره بسازند و بر برص
 طلانه ایند جهت از آله آن مجرب دانسته اند و بمقرا طبس گفته که چون شکم مار را از سوراخ نهاله بشکافند و احشای آنرا بر
 آورند و بجای آن شاه سفرم خشک که با آب خمسانب نه نرم کرده باشند پراکنند و میل شق را بد و زنده و ز آتش گذارند
 تا پخته شود پس شاه سفرم را بر آورده بر برص ضامند ایند و به بدن و بدن یک شبانور و زبکشانند با لک زائل میگرداند
 مجرب است و مدای کسی که او را مارگزیده و یا کوش و یا زمره آنرا خورده باشد مدای انی گزیده و لشم و

زهره آن را خورده است و در انی ذکر یافت *

* **حیس** * بکسر حاء و سکون یاء مثلاً **تحنانه** و **سمن** موله بفارسی چنگال نامند * **ماهیت** آن غدا ئی است که از روغن
 زبان کرم میسازند * **افعال** و خواص آن کثیر الغذا و **سمن** و غلیظ و در فم و مسدود و مصلح آن سرکه و عسل است
 * **باب هفتم در بیان ادویه که حرف اول آنها خاء معجمه است** * **فصل** **الخاء مع الالف** *

* **خاماسوقی** * یعنی خاء معجمه و الف و فتح میم و الف و ضم سمن موله و سکون و او و کسوف و بالغت و توانی است
 و خاما یعنی زمین و سوقی یعنی انجیر است یعنی انجیر زمینی * **ماهیت** آن نباتی است بی ساق و بگل و شاخهای آن
 بقدر چهار انگشت و منبسط بر روی زمین و پرشور و برگ آن در زیر شاخ آن رشته شبیه ببرک عدس و در زیر برگ شری
 معتدل و روغن آن باریک و در بار بار و می میرسد منبت آن سنگستان و مواضع خشک و در مصر خصوصاً عین الشمس بسیار
 * **طبیعت** آن کرم و خشک و در ازل **سوم** * **افعال** و خواص آن بسیار خاد و جالی و حریف **العین** اکتال آن

باعمل جهت زرع آقا و ترخه چشم و غلظت بصیر و ابتدای نزول آب البواحیر خوردن قدری قلیل آن بانان مسقط دانه
بر امیر انصاری آغامیدین مطبوخ آن ملین بطن و بدستور لبس آن ولیکن باخطر التایل و الم و الا ورام و غیر ماضیاد
شاح و بدستور طای شیر آن بر تایل منکوب که معماریه نامند و سائر انواع تایل و خیلان و کزیدن و عقرب و اورام بلغمی و قلع
آثار ضرب عیالی بر وجهه و تپیر آن و بدستور طبیح آن و چون اغصان آنرا بگویند و بر او زرام بلغمی و تایل مرنوع
که باشد ضاد نمایند تحلیل و مدال و الحم و مول سائید آن با شراب جهت تسکین و جمع رحم مضر منته مصلح آن کثیرا
مدال و شربت آن تا یک قیراط است

* **خانیق التلب** * که قاتل التلب نیز نامند * ماهیت آن گیاهی است برک آن شبیه بپرک دلب و تیره تر و کوچکتر
از این و تشریفات این از آن زیاد و از شاخ آن شاخهای باریک دراز رسته * **طبیعت آن** در آخر سر سرد و خشک
* **افعال و خواص آن** بالخاصه کفنه و کرک است و چون بگویند و بر گوشت خام بیفشانند و کرک بخورد بزودی
خناق کند و نمیرد و لهذا آنرا خناق التلب نامند و در سائر افعال مانند خناق النمر است که مذکور میشود و این ماسویه آنرا
اسفیل دانسته و صاحب اختیارات گفته که تحقیق خریق سیاه است

* **خانیق التلب** * آنرا قاتل التلب نیز نامند و بهندی و گهار و کوبند * **ماهیت آن** کوبند اذاری است که بفارسی
کچول نامند و مل گورشن و یوسف بغدادی مولف مالا یسع غیر آن دانسته ماهیت آنرا گفته گیاهی است شاخهای آن
باریک طولانی و بدوشکن و برک آن شبیه بپرک لبلاب کبیر و اطواف آن تند و بسیار بوی و بارطوبت لزجه
و زرد رنگ و تر آن در غلافی شبیه بپای بطول یک انگشت و در جوف آن دانه کوچکی سیاه و صلب * **طبیعت آن**
در چهارم گرم و خشک * **افعال و خواص آن** از سر و تنانه و کشنده و شک است در سعت نشانی لهذا مسمی بد آن گفته
و کشنده سائر سباع و حیوانات دم دار و انسان نیز از ورام ضاد آن جهت تحلیل ورام باره و نفع بالغ النفع و بزودی
موثر و علاج کسمه که آنرا خورده باشد تبوید و ترطیب و فطال است اگر طبیعت متحمل آن باشد و تقویت قلب بمفرحات باره
* **خانیق التلب** * بفتح ثون و کسر میم و سکون راء مهمله و قاتل النمر نیز نامند و بیونانی اقولیطن * **در ماهیت آن**
اختلاف بسیار است بعضی مازریون سیاه و بعضی اسفیل و امین الله و له کل سیو صحرانی دانسته و مولف مالا یسع و صاحب
قل کره گویند که آن گیاهی است غیر مازریون ساق آن بقدر ریشتری و برک آن شبیه بپرک قنار و از آن کوچکتر و باخشونت
و از سه عن دنا چهار اعل زیاد و نمیشود و بیخ آن شبیه بعقرب و براق در خشند و مانند شیشه * **طبیعت آن** در
چهارم سرد و خشک * **افعال و خواص آن** از سر و تناله و در سباع سریع التاثر و خصوصا کرک لهذا آنرا خناق النمر
نامند الخواص چون عقرب نزدیک آن رود یا آنرا نزدیک عقرب آورند ملاک میکند و در اطالیه رادع او را م حاره
و مسکن درد چشم و مسقط دانه بوا سیر و نیمدل و هم آن کشنده و بسل و رخنای و تشنج و بسته شدن زبان و سیاهی رنگ بدن و علاج
و تریاق آن کما فیطوس با شراب صغریه و یا آب و یا فرا سیمون و یا انستین و یا جرجیز و یا قیصوم و یا آغامیدین ماعالرماد
با شراب است و قری حقه فرمودن

* **قصه** * الخاء مع الباء الموحدة *
* **خباژی** * بضم اول و فتح باء موحدة و مشد و الف و کسر زای معجمه و یا بفارسی نان کلاغ و بزرگ و خیر و و بزرگی
این کما جی رد و مازندران گیاه آنرا الحیک و شیوازی خطمی کوچک نامند * **ماهیت آن** مولانا نفیس گفته که سه نزع

مقبلاً شد یکی بستانی و آن مخصوص با هم ملوخیه و ملوکیه است و دیگر بری و آن در نوع است یکی عظیم و آن مخصوص با هم
 خطمی است و درم صغیر و آن مخصوص با هم خبازی است و یغاری و خیری و نامند و از مطاق آن مراد نوع صغیر بری است
 که برک آن مستند بر یغیره و اندک خشن خصوص یشت برک آن و کل آن کوچک و سرخ مائل به بنفش و تنیم آن مدور
 اندک پهن و در وسط آن تغییر و رنگ تخم بعضی نوع سفید و بعضی مائل بسیاهی و نبات آن کوچکتر از خطمی و لعاب
 پرموت بیخ و پوست ساق آن بسیار کمتر از خطمی و در تری و تازگی اندک لعابی دارد و چون خشک و کهنه شود با کل
 بر طرف مکود و منبت آن زمینهای نناک و در خریف و در بعضی بلاد در اول بهار میرود و خود در و مزرع هر دو میباشد
 و خرفی تا بهار و در بعضی تا تابستان میماند و یکتود در کمر نزدیده شد که بر کهای آن و زدن و نرم و کل آن کوچک که در بهار میرود
 و تا تابستان میماند و نبات این بسیار رنگد نمی شود بلکه بعضی اندک بر زمین مقرر و میباشند و بر کل اینها همه هوای خطمی
 بلند و سرخ مائل به بنفش و کونانی شکل و بعضی بزرگ و بعضی کوچک و کل خطمی بزرگ و مدور و پهن و بعضی سرخ و بعضی
 سفید و زرد نیز میباشد چنانچه انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد * طبیعت آن در اول سرد و در و کونند در درم و بعضی
 معتدل در پروت و حرارت و بعضی بری آنرا مائل بحار و دانسته اند * افعال و خواص آن با بر و قوت و قوت
 متضاده و معتدل المذهب و ملین طبع و منفع و رادع و مفتح سد کبد و مل و بول و زیاد کننده شیر العین ضاد برک آن
 که در دین مضع نموده باشد با کمک جهت تنقیه نوا صیر جسم و بینک جهت التیام آن جبر الکسور و الا ورام و السموم و حرق
 النار و ضادها ثلثه آن جهت شکسکی اعضا و تحلیل اورام حاره و کزیدن زنبور و مکس و بازیت و بار و غن کل جهت
 سوختن آتش و باد سرخ و کزیدن کب و عقرب و صمغ دخنک آن با بول جهت ترویج سرور و غن لثاله الصد و الملع و الکبد
 و آلات البول و السموم آنرا بدن نیم و طل طبیع شاح آن با شکر جهت سرفه و بسته الصوت و رفع خشونت آن که حادث از حرارت
 و بیروست یا شد و در سپر زریان و جرب و قرحه و معار و زحیر و قرحه مانده و حرقت بول و تفتیح سد و ضاد طبیع بر و
 برک آن جهت ادویه قاله و ریتلا و در کرده نافع الرحم جلوس در طبیع برک آن جهت صلابت رحم و تلین اورام مفعله
 و چون برک تازه آنرا سائید و با کره تازه و کماوی بریدن بمالند هیچ کزنده او را نکزد و برک تازه نورسته کوچک نازک
 آنرا اخته میخورند و بهترین استعمال آن در ما کول طبیع آن با لیوم طبر و است و درخی معد و ضعیفه و مضرا مزجه بارده
 و طبعه مصلح آن در مخرورین و ترشیدها و در مری و دین فلاغی و همچون کموتی مقل و شربت از آب آن تا پنجاه درم و تنیم آن سرد
 و بر و کثیر للعاب و مزلق و مغری و ملین بطن و جهت سرفه کرم و خشک و کرفکی آواز و رفع بزله و تقویت امعاء و سنج و قرحه
 کرده و ممانده و دفع رانی عا دویه حاره حاده و دفع کزیدن زنبور و ریتلا و با تخم حنظل قوتای بری با السویه جهت درد مثانه و
 حقتنه آن جهت رفع سوزش امعاء و رحم و مفعله و با عمل جهت در دجکرا الا ورام و الا وراج ضاد آن بستانی و یا با جو مفر
 جهت اورام حاره و اوجاع و اورام صلبه حاره و ضاد تخم و برک آن جهت کزیدن زنبور و نافع مصر معد و ضعیف مصلح آن
 و بوب فوا که مقل و شربت آن تا پنجاه درم بدل آن تخم خطمی و کل آن جهت قرحه کرده و ممانده شربا و ضاد و شایخهای آن
 جهت وجع روده و ممانه نافع و خبازی بستانی را برک در از و کل زرد و کوچکتر از کل خیار و در بنده زاده بسیار سر وید
 و بلندی که به بنیه می شود تخم آن ساه و در از شبیه بشونز و بسیار تل و غلاف آن شبیه بکرم و مائل بسزی * طبیعت آن
 در پروت و رطوبت زیاد از بستانی و ملین طبع و سینه و رافع خشونت آن و مصفی صوت و مهبج حرارت بسبب لطافت

و زنجیر تپهای حاره نافع مفرغند؛ بار و مصلح آن ادویه حاره و تقم آن مصلح قوی اخلاط غلیظه و مفتوح هله و جهت
عرق النسا آب آن با شکر جهت دفع اخلاط معتزله و ضما د مضوغ آن جهت تحلیل اورام و تسکین درد کردن بدن عقبرب نافع
مقدار شربت آن تا دو درهم است

* خمیر * بضم ازل و سکون باء موحده و زای معجمه بغا رسی نان و بترکی چرک و بهشتی و روئی و با نکیزی بریت نامند
* ماهیت * آن از اکثر حبوب ترتیب میدهند بدین نحو که هر یک از حبوب را که میخواهند آن نمود به پخته خمیر کرده پخته
تبار و مینمایند و بهترین همه نان کندم فربه رسید و سفید تازه مغسول است که ما نیک و سبب آنرا بقدر اعتدال جدا
کرد و خمیر نمود و خوب سرشته و کدشته باشند تا خمیر آن بر آمد و پس در رتنور معتدل طبع با عتدال نمود و باشند و ناشیر
و روغن که ترتیب میدهند آنرا شیر مال مینامند و بهترین همه اقسام است و انواع این بسیار است و اکثر شیرین خواسته
باشند با شیر و شکر و و شاب نیز ترتیب میدهند و بران زرده تخم مرغ میمالند برای رونق آن و با باز برمانند کچند مغشور
و از باز نه و ناخواه و زبر و بران میباشند و یاد در خمیر داخل می نمایند و لیکن غیر آبی آن همه بطبی الهضم و غلیظ است
و اما مقوی کرده و طبیعت آن را جامع بطبیعت حبوب مصنوعه از آن است و افعالی و خواص آن نان کرم محسن
و مجفف و طریبات معد و خائیدن آن جهت رفع کندی دندان مؤثر و نان مرد مرطب بدن و تازه آن مریح الا نحلل در
و مؤثر بر بدن و مقوی آن و خشک آن در عرق و مجفف و اقسام آن مورت تشنکی و با باز برمنگور و حبابه و سیاهلانه مشهی
زد بر عرق و مفتوح و مجفف و محلل ریح و با خشکاش منوم و قابض و نان فطیر و آنچه آرد آن را نرم پخته و سوس آن را تمام گرفته
باشند در عرق و مسد و نفاخ خصوصاً که با شیر و با بار و روغن و شیرینی خمیر نمود و باشند در اکثر امزجه به کل بخلاف نخلاله
دار آن که همه را نافع است و نان جو مریح الهضم و تر از نان برنج و مبرد و قلیل الغذاء و جهت اسهال و تهیهای حاره که بی
ضعف معده باشد نافع و نفاخ و در مبرودین مورت قولنج مصلح آن ماء العسل و مرق کوشک و شکر است و نان برنج مود بسیار
خشک و معطش و مسد و مقوی بدن و کثیر الغذاء و جهت اسهال صفراوی و دموی و نیکو کردن رنگ رخسار مؤثر و نان کندم
و برنج و جو که با شکر ترتیب داده باشند بدین روغن هر یک الهضم و بهترین اقسام نانها است و بعضی امزجه و نان آرد نخود

با تابی و بلوط و ارزن بطبق، الهضم و ممد و قلیل الغد و با توشی بغایت مضمومصلح آن و روغن و شیرینی هاست
 * خبز الحواری * بفتح حاء مهمله و او را الف و کوراء مهمله و سکون یاء نسبت * ما هیت آن نانی است که در کوش
 میوس آن بسیار مبالغه کرد * با شش و کندم آن سفید بایل * باشد که نان آن سفید گردد و در بهتر بن اقسام نازهاست و

حواری به معنی سفید است و در روم و فنلاند آن را خوب سفید مرتب می‌نمایند بهتر از جاهای دیگر

* خبز الخشکار * بضم خا و سکون شین معجمتین و فتح کاف و الف و راء مهمله * ما هیئت آن نانی است که کندم آنرا
ناشته و بنوس آنرا ناکرخته تربیب میل مند * افعال و خواص آن سریع الانحدار و غیر مسدد در بعضی امزجه
و ملین طبع و مولد خون سوداوی و مضعف بدن و مورث بواهی و جرب و مصلح آن شیرینیهاست و روغن و شیر تازه و دوشیده
* خبز السمید * بفتح سین مهمله و کسر میم و سکون یاء متناهیه تختانیه و دل مهمله که مشهور بنان میل است نانی است که
در کرتن سبوس آن مبالغه کرده باشند سریع الانحدار و کثیر الغذاء و مورث سده جگر و سنگ کرده و مصلح آن انیسون
و رازیانه و شکر و سنگبین بزروری است

* خبر الطایف * بفتح طاء مهملة واللف وفتح باء موحدة وسكون تائه نانی است که خبر آن تاثیر باشد و نازک ساخته بر روی طایف آفتی که معرب تا به فارسی است که بفارسی حاج نیز مانند یخته باشد و سریع الانکسار و موافق افعال بود و میری است و این را نان ساجی نیز مانند

* خبر الطایف * بفتح طاء مهملة واللف وضم باء موحدة وسكون واو و نون نانی است که در کوفتن بنوس آن مبالغه کرده باشند و باروغن ترتیب دهند و رفیق باشد مشهور یکسمه است کثیر العناء و مؤکل خلط متین و در برفتم و مفر و مفرورین * خبر القوتی * بضم ناء وسكون راء مهملة و کس نون و سکون یا نانی است که در ظرن بهزند و اقسام صیبا باشد از آن جمله کماج است و دیگر یکسات و دیگر نان سنک و این بجهت مراتبین و صاحبان اعمال شاقه موافق و نون آنست که مکانی مجوف که از سنک و کچر یا از خشت یخته اندک و وسیع میسازند و بر آن دود کش مانند تون حمام قرار میدهند و در آن سنک ریزه بسیار بخشمت چهار انگشت و زیاده میروزند و فرش میکنند و در یک کنار آن آتش میافروزند و در آنرا بنک میکنند تا خوب گرم شود و در آن زائل گردد و خبر کاج را با آب نخود خیسایند و خبر مینمایند تا بخوش آمده با اندک شیر بنی و روغن خمر میکنند و میگردانند تا بر آید پس در کاج دانه کرده بر آنها را بسته بالای ریکهای گرم در آن فرو میچینند تا پخته و برشته گردد و در یکسات را نیز با آب نخود خیسایند و خبر مینمایند و بهر شکل که میخواهند میسازند و در ظرفی چید و یا بر روی ریکهای گرم بلا واسطه میگردانند تا پخته گردد پس بر میآورند و اگر خشک و دوا نشه خواهند همانرا در صفت و یا لوزی و یا غیر آن بریده در ظرفی چید و بر روی ریکهای گرم میگردانند تا طوبت آنها خشک شود و برشته گردد و خبر این مرد و بر آید و یک زرد قضم میباشد و نان سنک آنست که خبر آن اندک و رفیق و تاثیر میباشد آنرا ایمن نمود و بزرگ و یا کوچک که اندک نازک باشد و بر آن ریکهای گرم میگردانند و از آن و یا زیر مطاویه مذکوره در سخن بر آن میباشند تا پخته و برشته گردد پس بر میآورند و گرم کرمان نان بسیار زنده و روغن این نان میباشد و یزند و نان سنک باید که بسیار صاحب و قوی باشد و در شهرهای ایران خصوص کرمان خوب میروزند و در کرمان بسیار بزرگ تا سه ذرع طول و عرض یک ذرع است و کسری میسازند

* خبر * بفتح خاء و باء یک نقطه و ثاء مثله جرم اجساد است که در حین کلاخشن از آنها جدا شود * طبیعت مجموع آن خشک است و در حرارت و برودت مختلف

* خبر الخدید * بفتح خاء و کسردال مهملتین و سکون باء منناة تحتانیة و دال مهملة و آنرا بفارسی نوش و ریم آهن و سیرازی رفته و بهندی لوفه کا کوزه یعنی نضله آهن و مل بر آن را یک یک کاف و سکون باء منناة تحتانیة و ثاء هندی نامند * ماهیت آن چرکی است که در وقت کلاخشن از آهن جدا میشود و بهترین خبثها است و مستعمل بر مغسول آنست یعنی هائیل و در سر که خیسایند و خشک نموده شسته آن و هر چند مبالغه در حق آن زیاده نمابند بهتر است و برای امراض چشم و گوش بی سر که باید که باشد * طبیعت آن در دوزم گرم و در دوزم خشک * افعال و خواص آن بغایت میفید و مقوی معده و قلب و دماغ و مائع زلف المدام و در راحیض و مائع حامله شدن و جهت بواسیر و طحال و طب و رفع رطوبات باطنی و قرحا معا و مثانه و استرخا و مقعد و سلس البول و تحلیل ادرام و مجرب العین آنکس آن جهت خشونت پلک چشم الاذن قطور آن جهت پاک کردن چرک گوش و با عمل جهت تصفیه صورت و اباء با زرد و نیم مرغ بقل و یک آنک

جهت تریک با مرطوبین و ماوروهین السوم با سکنجبین جهت ادریه و تالاف البراسیر یا شراب کهمه جهت قطع خون
 بواحیرا رحم فرزند آن بایشم باره جهت نرف الذم و رحم الال و رام ضا د آن جهت تحلیل اورام حازه و غیر منعقد در
 پستان الصدر و ازینجهت آنرا ایست بار با آب و عسل بمالند و خشک کنند پس در روغن زیتون بقدر آنکه سه انگشت
 بالای آن آید بچرخانند تا ثلث روغن بسوزد و با حرف بابلی و عسل لعوق سازند و هر روز در انگشت ازان بتاول نمایند
 جهت تصفیه صوت و نیکوئی رنگ رخسار و اخراج فضلات بدن و یعیل وید ستور چون بار و رغن زیتون بچرخانند و با عسل
 معجون سازند و هر روز بمقل ارتلیلی بقدر حاجت ازان تناول نمایند مفرشش مصلح آن کثیرا و عسل مقل ارشبت آن
 تاد و د آنکه زیاده ازان مجوز نیست و از خوردن آن عارض میگردد حالتی که از خوردن براده آن بهم میرسد و علاج
 آن نیز صاخت و طریقه تندی بر آن و مرکبات مصنوعه ازان در قرابادین ذکر یافت

* **حبث الازهب** * بفتح ذال معجمه و ما و سکون باء موحد و نفل طلا است * طبیعت آن لطیف تر از همه
 * **افعال و خواص** آن قوی تر از حبث الفضة و بائب مناب اقلیمها است و طلای آن با آب جهت رفع بدنی و زایل رگج ران مجرب
 * **حبث البرص** * بکسر و نون و فتح صاد مهمله و الف و صاد مهمله ثلث قلعی است * طبیعت آن بغایت سرد و خشک
 و قابض * **افعال و خواص** آن مغسول آن جهت التیام جراحت چشم و تقویت باصره و منع ریشتن مراد بچشم موثر
 و مانند رصاص مصرق است بل آن اسفیداج رصاص

* **حبث الفضة** * بکسر و نون و فتح صاد معجمه مشد و ه و مائل نقره است بهترین آن هیز رنگ نازک آن * طبیعت آن
 سرد و خشک و بغایت قابض و با قوت جاذبه و مجففه * **افعال و خواص** آن طلای آن جهت قروح چشم و سعه و جرب
 و بواسیر و نواصر و التیام جراحت وید ستور در مرام جهت سه مرض اخیر نافع

* **حبث النحاس** * بضم نون و فتح حاء مهمله و الف و سین مهمله ثلث مس است و در قوت قریب بختب الحیدیل و ازان
 صعیتر و ملط و رجالی و در ادریه چشم و زخفها مستعمل و خوردن آن سم قاتل است

* **حبث** * بضم حاء معجمه و فتح باء موحد و مشد و ه و ما بشیر از می شفتگر که با صدف هانی خاکشی و به تبریزی سوزن و بترکی
 شیوران و در زمان کیه آنرا شلم بی نامند و در هند متهور بشوب لان است * **صاحبیت** آن تضحی است ریزه و اندک

طلوئی و در نوع میباش یکی ریزه و رنگ آن مائل بصرخی و طعم آن اندک مائل بملخی و در م ازان بزرگتر و رنگ آن
 صرغ مائل بترکی و مرد و خود روی در محراب و با غبار و دامن کوهها بسیار میشود و در ایام بهار و کیه انواع صغیر آن یک

و نیم ذرع نهایت و در ع و برک آن طولانی شیهه بزرگ جرجیر بری و قند طعم و شاخهای آن باریک و متفرق و نیم آن در
 غلافی باریک رقیق بر اطراف شاخها رسته و کیه و کبیر آن تا یسه ذرع و شاخهای آن متفرق و غلیظ و برک آن بزرگتر و عریضتر

و قند تر و غلاف نیم آن نیز بزرگتر و طعم نیم آن نیز تند تر از اول و ستمل که طبیعت نوع صغیر آن در اول و دوم گرم
 و در اول تر و کبیر آن در آخر دوم گرم باشد * **افعال و خواص** آن مبهی و مصفی و مقوی معده و هاضمه و جهت گردنکی

او از نیکوئی رنگ رخسار و تسایل مواد تغذیه و تجلری و صبه و شری و پرودت احفا و یکد رم و نیم آن جهت نفث اخلاط
 سینه و ریه و با شیر مسن و نیکو کنند و رنگ رخسار و صحرک با خصوصاً با دروزن آن شکر که در روز بوشن وید ستور چون

در روز بروز در دهان آنرا با چهار منتقال شکر سفید کف نمایند و صاحبان سوداوی مزاج را نیز نافع و شده در مرم آن جهت

رفع سمیت ادویه عمیه و میضه خضو ما که منکشف نمود با کلاب ریاب خالص آنمقدار تجویز نمایند که شگفته کرد و در نیم کرم
بیاغامند و چون قی شود باز بدستور بیاغامند تا قی بند کرد و در جهت میضه صفراوی با آب بزرک کاسنی تازه مکرر بتجربه
آمد و ضد آن جهت قرحه چشم و زرم بنا گوش و پستان و انجین و نفوس و زرم صلب سرطان و مشوی آن در خمیر جرات
مرفه مزمن در جهت شش و جگر و قرحه آن جهت اعانت بر حمل و قروح و رحم نافع و مصلح آن کثیرا مفید آرش بر سراز
کبیر آن تادر منقال و از صغیر آن تاسه منقال بدل آن در امر باده و تمسین و مانند آن تودری است که بزرا لغبیج نامند
و کمانیکه خبر را بر زرا لغبیج دانسته اند اشتباهی است که ایشان را واقع شده و اصل آنست که غیر آنست

* **حبیب البیض** * بغار می خاکینه نامند و با حبز بها کو کو کوبند کثیرا الغدا و در هم میس و مولی خلط غلیظ و باد ار چینی
و خرنجیان و ادویه با عیه مقوی باد است

* **خثو** * بئای منلله مرکب است و از مطلق آن مراد مرکب کواست و در اخشاء البقر من کور شد

* **خثو** * بفتح خاء معجمه و هم فاء منلله و او و بتاء و نقطه از بالا که میضغ خا تون ترکی و بلغت اهل خطا بمعنی بزرک
آمد است مانند لفظ خان و مورد و مراد هم اند * **ما هیت** * آن گفته اند نام مرغی است که بغار می رخ با مند بقدر
گردد کنی و از آن بزرگتر و طعمه آن اکثر اوقات میگویند که فیل است و در بلاد چین و زنج و ترک پایت میشود و از استحوان
پیشانی آن جهت ملوک قدح میسازند و از خاصیت آن آنست که چون بر بالای آن طعام مسموم کنند ازند عرق کنند و همچنین
است ما ثرا استحوان بدن آن و امین البی و له گفته که شاخ آمو میسک در راست و همین اثر برای آن بیان کرده و گویند
جهت امثال نیز بغایت نافع است و صاحب تحفه نوشته که مؤلف ند کرده گویند که در سر اند بیب پایت میشود و خوردن
بیمه آن بقدر در هم جهت حکه و جوب و حد و جگر نافع و بتجورا استحوان آن باصف اناق و مصر و وزیل آن جهت رفع
آثار و سکن آن جهت بوا میرضاد امفیل و صاحب حیوة الحیوان نوشته که ارسطاطالیس گفته در نعوت که آن طائری
است عظیم البینه و در بلاد چین و بابل و ترک بهم میسود و کمی زند و آنرا اندیکه مکرر استحوان مرده آن که کوششهای
آن جد اش و در پخته استحوان خالی مانده و از خاصیت آن حیوان آنست که چون بوی سم بشنود حذر کند و بگریزد و
عرق کند و خش از بر طرف شود و دیگران گفته اند جایکه بهم میسود در زمستان و تابستان در راه آن مسموم بسیار است
و چون بوی سم را بشنود حذر کند و بمیرد پس استحوان آنرا بگیرند و از آن ظروف و قبضه کار و در خنجر و غیره میسازند و
چون بدن آن استحوان بوی سم رحل از آن عرق ترش نماید و طعام مسموم را چون در آن کنند و یا بر آن نهند عرق
کند و بدن آن علامت معلوم گردد که مسموم است و مغز استحوان آن طائری هم کل حیوانات است و ما را از استحوان آن
بگریزد و نزدیک آن نرود مترجم صید اند ابو ریحان گفته که یکی از رسولان ملوک چین گفت که استحوان پیشانی
حیوانی است که در میات شبیه بگا و نر است و سبب و سمیت آدمیان بدن آنست که چون بز یک زهر بزند جرم آن عرق
کند ابراهم مدنی چنین حکایت کند که یکی از ثقات که با طراف بلاد چین گشته بود چنان گفت که با طایفه در سفر چین
رفیق بود تا روزی از روزها در وقت استوا آفتاب جرم خورشید از چشم ما غایب شد و عالم تاریک گشت و یک بگریز
نمی دیدیم چون اهل چین آن حال مشاهده کردند و بخیله افتادند و هر از سجد و بر داشتند تا آفتاب پدید نشد و جهان
روشن گشت چون سراز سجد و برداشته از ایشان سوال کردیم که سبب تاریک شدن عالم ناکاه و سجد نمودن شما چه بود

گفتند آنچه بر روی آفتاب بدید آمد بان عظمت خدا ای ایشان است و آن هجده خدا اول خود را کردند چون معتقد
ایشان معلوم شد از صفت آن موال کوردم چنان تفر نکردند که او مرغی است بغایت بزرگ و با مینیت و مسکن آن بیابانها
میان چین و بلاد دزنج است و در آن بیابانها نیلان وحشی میباشند که بهیچ طریق اهل نمی شوند طعام آن مرغ آن نیلان
میباشند و آن حیوان را خنجر کوبند بطریق تعظیم چنانچه خاتون و خان و چنانست که کوئی خاتون در اصل ختون بوده است
در لغت ایشان که در لغت پارسی متداول شد است مؤلف گوید که اکثر این هشتاد و پنج خاتون و آنچه دید و شنید و غده
که از بلاد چین استخوانی شبیه بکله مرغی میاورند و میفروشد و مرغ خنجر کوبند را در آن زمان زخم میسازند و میگویند برای
دفع مسموم نافع است

* فصل الراء الخاء مع الراء المهملة *

* خور اطین * بفتح خا و راء و کسر طاء مثاله هر چه مهمله و مسکن بباء متناه تینا نه و نون معاء الا راء و حذو الارض
نیز و نه های کجوه بکسوف مانند * ماهیت آن کوهای سحر طولانی است که در زمینهای نیناک خصوصا مانند باغچهها
و در سر کینه در کوما که بارش شود و در ازل سرمان نیز بهم میرسد * طبیعت آن در اول کرم و تر و بارطوبت غریبه
* افعال و خواص آن آلات الجول آشامیدن به در فم جائید آن باد و شهاب انکوری جهت ادرار بول و آب کوشید جهت
قوت باه و حیرت الحلق و الصدر و آلات الغذاء و غیره با جوشانیدن آن در روغن گنجشک جهت خنثی و سردی کهنه بغایت آزموده
و مستحق آن پارو روغن بادام بلخاصه جهت تنقی معالجات و التیام آن مجرب دانسته اند و جهت عبور و لا در رفع سنگ کرد
و مثانه و با شراب مغیر رنگی بدن بر قانی در معان ساعت الاذن قطو و مطبوع آن پایبه مرعابی جهت تسکین در کوش و بازیها
در کوش مخالف نیز ممکن و جمع آن و چون بران نمک باشد و آبکه از آن بهر سرد در کوش بچکانند جهت تسکین در کوش نافع
الحلق و غیره و اما آن جهت ورم حلق و لایقه و منع نزلات و طلای تازه آن جهت التیام عصب مقطوع مجرب بشرط آنکه تالم
شبان روز بیدار و نگذارند و یک ستور جهت جراحت اعضاء عصبانی مؤثر و باغبار آسما جهت استحکام مفصلیکه از جاب
خود حرکت کرده باشد و جهت ضربه و سقوط و تسکین او را م جاریه و پارو روغن دانه زرد آلوجهت و اوامیر و مطبوخ آن بازویست
و طلای آن بازو و بر یک کلو جهت بزرگ کردن قصبه بغایت مؤثر و مطبوخ آن با قصبه چهار زنند و اکلا و مضاماد رین
باب مجرب دانسته اند و چون با جعل و نبات در دانه طبع نهایی و ملاطی آن جهت و اوامیر و نزع الیم و شقاق و قلع و بیعدیل
و در جانی یا در موی که خراطین نباشند و خوارند بهم رسانند باید که بر یک جلی که شجری است که در هند و بنکال کثیر
الوجود است قند معتدل از آن بر یک را در کوی کرد و خاک و آب بر آن بریزند و بزودی تگون میباید و از خراطین مسمی بعمل
میآورند و آنچه شبیه با من و حلال صینی است انلبک هر خرنک بدینقسم که خراطین بیمار را جمع منما بند و میخورانند
تا خاکستر گردد و خاکستر آن را جمع نموده میخورند و در میان آن دانه که بر وی آید یک جا کرده میکند از نود و دوازده تا شصت
ان با آب تریان هم بیش و انون است و چون در طعام مسموم اند از نود و جوش و قلیه قوت و سرور آن را میسازند و کم
میباشد و نکامل داشتن آن در دمان نیز جهت هم مار و اگر مسموم نافع است

* خور امقان * بفتح خا و راء مهمله و الف و فتح میم و قاف و الف و نون * ماهیت آن گاهی است در شکل و بوماند
سمبل الطیب و رنگ آن سبز و طعم آن مائل بشیرینی * طبیعت آن در اول کرم و خشک * افعال و خواص آن مصل
و مجفف و در افعال مانند سمبل الطیب و از آن ضعیفتر است

* خربق * بفتح خاء و سکون راء مهمله و فتح باء مرحد و سکون قاف * ماهیت آن در نوع میباشد ایض و اسود
 ایض آن بیج گیاهی است برگ آن شبیه برگ بارتک و ازین عرضتر و کل آن سرخ و ماتی آن بقدر رجها را نکشت مضموم
 و مجوف و چون خشک شود پوست آن مقرر گردد و بیج آن شبیه بیجا مستطیل و بارشهای باریک و سفید مائل برودی
 و تلخ و از شکستن آن غباری ظاهر میشود و در جوف آن مانند ام عکبوت چیزی میباشد و مثبت آن مواضع جبلیه و بهترین
 آن متوسط السطح معتدل الانبساط سفید است آن است که با سانی مفتت گردد و لجم لعابی و از اراضی مرتفعه خشک باشد
 و چون بپشتن اول زبانرا اندک بکزد پس کزند کی آن بیشتر ظاهر گردد و آنچه مد و روافد آن نیز شبیه با ذخیر و چون
 بشکند از آن کردی بر آید و کم گوشت باشد و دردی و غیر مستعمل زیرا که خنای آورد * طبیعت آن در وسط سوم گرم و
 خشک * افعال خواص آن مسهل بلغم و صفرا و غلیظ و اخلاط لزجه و مخاطیه و مفتح سد و منقی معد و وجهت فالج
 و سرنام و صرع و بقلعی و لیث و غس و سائر امراض بارد و ماغیه و مغاقل و تقویت حصاة و در ارحیض و قتل جنین و اخراج
 آن نافع الدماغ و سوط آن مہیج عطسه العین اکحال آن در شیافات جهت جلای غشا و وحل بصراغم و غیره طلای آن
 با سرکه جهت قلع دندان متاکی و قو با وجوب و برص و بقیق و تنهائی و با ابرسانیز و غرض آن مد و جوف و قاتل جنین چون
 با سریق و غسل و مسشد و میوش بشور و قتل بمیرد و کلاب و خنازیر باشد و چون با گوشت طبع دهند گوشت را میهراسد و چون
 اراده استعمال آن نمایند باید که اصلاح آن نمایند به بشتن آن در جوف خنیر و یا مخلوط بحسوج و روغن بادام و یا مخلوط
 با اندک خاشاک و مصطکی نمایند و بهتر آنست که ناشناختن و خوردن بلکه بر بالای اندک طعمای زیاد از مقادیر شربت آن که از
 لیم مثقال تا یک مثقال است نباشد زیرا که زیاد آن کشنده است بقیق و خنای و تشنج و کشنده سک و خنزیر است و مد و ای
 کمی که زیاد از مقادیر شربت آن خورد و را و امراض مذکور طاری تنه و تبرید و تطفیه و اسهال است اگر طبیعت او
 مختص باشد و نشستن در آب گرم و مسکه و او بریدن مالیدن و آشامیدن امراق و سه مانند سرق و ذجاج و موئیدن بویهای
 خوش و گفته اند که خوردن جرم مسحق آن محذوف تشنج است و معرق و بهتر آن است که پنج مثقال آنرا در نه اوقیه آب
 باران سه شبانه روز بخسارند پس صاف کنند و با آتش ملایم و با آنکه معقار یک رطل آنرا با رجه بارجه نموده در د و قسط آب
 باران سه روز بخسارند پس جوش دهند تا دولت آن برود و یک ثلث بماند پس صاف نموده جرم آنرا دور کرده و با و رطل
 عمل صافی جیل بقوام آورند و کف آنرا بکمرند و یک ملقه آن بپنهائی و یا با آب گرم بپاشا مند و گفته اند که چون معقی قوی
 بلغم است باید کسیکه شاق و یادشوار باشد بر وی قوی کردن و عادی نباشد بل آن و نیز بیش از عادی بقی استعمال نمایند
 بلکه عادی بتدریج و بهترین استعمال آن از برای قی آنست که تری را صوراخ کنند و ریشهای باریک خربق را بریدند
 در آن قرب فروریزند و یک شب بگذرانند و صبح ریشهای خربق را بر آورده و در نمایند و علی غلای رقیقی مانند شله بخورد
 و بعد از آن آن ترب را با سنگجین بپاشا مل و بعد دوماعت بکلیف قی نمایند و گفته اند چون کمی آنرا خورده باشد و بر باز
 او را مرغ بشورد آن مرغ بمیرد

* خربق * اسون * بهندی که کتبی نامند * ماهیت آن بیج گیاهی است شبیه برگ کزبر و میجوف و بیشتر آن مائل بتل و بر ریشهای
 سیاه و باریک از آن رسته شبیه برشته و برگ آن شبیه برگ چنار و از آن کوچکتر و زوائد اطراف آن بیشتر و باخشونت و ساق
 آن کوتاه و رنشن و کل آن سفید مائل بر سخی و شکل خوشه و سر آن شبیه بد آنه قرطم و تشم آن در اسهال بی مضرت تراز

اصل آن و تلخ بوی آن از خرق سقید کمتر ولیکن در وقت تب و تر و بوی غطر * طبیعت آن در آخر سرم کرم و خشک
 * افعال و خواص آن معده مزه سودا و بلغم و صفراوی آمیخته با بلغم و جدا سازد و قوی بدن و جهت امراض بارده و قویتر
 از سقید و در جمیع علی که سقید موثر است این امر عالتا اثر اعضاء الراس و الصل و را الغذاء و غیره با جهت شقیقه و اوجاع
 سر و نزولات مزمنه نازل در چشم و سینده و تنقیه مینه و احشا و مثانه و رحم و چون در شیرینیا چند روز نخیسانند و یا با جو
 مقش و یا عنس جو شافیه و آب آنرا بنوشند چند آن مضرت ندارد و با لخاصیت تنقیه بآن کردن باعث تغییر مزاج میشود
 قریب بمزاج جوانی و غیره و طوب المزاج را بغایت مضر و مضر کرده و مصلح آن کثیرا و معتدود و قوی و نظرا سالیون و فودنج و مصطکی
 و د و مثقال آن کشته و الخناق و اسهال مقار شربت آن از نیم درم تا نیم مثقال بدل آن خرق سقید و گویند ما ذریون
 و چهار دانگ آن غار بقرون و یا ماهی زهرج و نیم وزن آن ما ذریون و بوزن آن بجم کبر و یا کیک است الفم چون با کر منه
 بجوشانند و بدن مضمحه کنند در دندان راسا کن گرداند و بخور آن نیز معین عمل نماید اعضاء الغذاء اشامیدن آن با
 دواهای ملطف دفع کرم معده نماید و بعضی در سنگین می خیسانند و یا در شراب شیرین پس طبع نموده صاف کرده بنده ای
 و یا با مرق مرغ میاشامند اسهال بلغم و صفرا می نماید و گفته اند دافع مزدا است از جمیع بدن و استقراغ صفراوی غلیظ زیاده
 از سقمو نیامینا بی اذیت الزینه و الجروح و ما در آن جهت بهق و برص و زرع قائل و بدن کوش زائد ناسد زخمها و ناصور
 و نسل نافع و قطور و فقیله و فرج آن مانند سقید است و باغیدن طبیعت آن در مواضع مانع حشرات و چون گندم را مثال
 آنرا در طبیعت آن نخیسانند قائل بر طپور و وحوش است که بخورد و چون با موم و کند و زغ و با آب و روغن بجا میزنند
 و بر جرب بجا نند زائل گرداند و گویند چون نزدیک درخت انکوز بر وید و از آن انکور شراب سازند و یا شامند اسهال نماید
 * خردل * بفتح خا و سکون و افتح ال مهملتین و لام بهندی رائی نامند * ما هیئت * آن گیاهی است برک آن شبیه
 برک ترب و کوچکتر از آن و خش و اندک تند بوی و ما ق آن مربع و کل آن زرد و تخم آن مد و رورس و رند طعم و بوی
 و بستانی می باشد بوی آنرا بر بوی حرشا و بترکی قبی نامند و برک آن ریزه تر از برک بستانی و تخم آن مد و رورس و برک
 بستانی بزرگتر از بوی و نوع سقید آنرا حرف ایض و یفازی اسپند و سپند آن نامند و نوع غیر تخم مد و رورس و تند طعم
 و بترکی کلک گویند و از مطلق آن مراد بزرک و رنگ تازه بستانی است که چون بگویند رنگ آن زرد و باد فنیست و خلط
 باشد زمستعل همین نوع است * طبیعت آن در چهارم کرم و خشک * افعال و خواص آن جالی و جاذب اخلاط از عمق
 بدن و محلل و طویات دماغی و معده و سایر اعضاء و مفتح سد و مد و فضلات امراض الراس و المعده و الکبد و الطحال
 و غیره با جهت امراض بارده دماغیه و ریجیه مانند لیثرخس و نالیج و استر خا و در سردی و تنقیه سد و مصفاة و تسکین نزولات
 بارده و تزکیه حواس و زکای ذهن و تقویت اشتها و زیادتى آن و تسکین درد جگر با دوسیر و زضاد آن بر سر بعل تراشیدن
 موی آن با من جهت لیثرخس و نزله بارد و با عمل بر بیهانی جهت صداع و من نزولات پی در پی و تسکین وجع جگر و طحال
 و معوط آن مرث عظمه و جهت انتباه مصروع و صاحب غشی و اختناق رحم و انقباض آن جهت تفتیح سد و کوش و اکتحال
 آن با آب و عمل جهت غشاوه و خشونت یک چشم و قطور آب مطبوخ آن با عمل در چشم جهت شکوری و در کوش و دندان
 جهت تسکین ضربان و درد آن و در دماغ و چون تخم تازه آنرا بگویند و عصاره آنرا گرفته خشک نمایند اکتحال آن جهت
 امراض عین و رفع قتیلات نافع و بدستور چون داخل ادویه عین نمایند و کلاشتن قتیله آن با انجیر در کوش جهت

در آن روزی طنین و غرغره سائید آن با ماء العمل جهت ورم تحت زبان و ثقل و استرخای آن و درد دندان و غشونت
 قصبه ریه مزمنه و مضغ آن جهت اخراج بلاغم از دهان و لطوح آن جهت تسکین ضریان و درد دندان دائمی ورم مجرب
 در ساعت و چون با عسل و بایه و یا موم با تش کله اخته بزیت مخلوط نمایند و بر صورت و چشم بمالند رنگ رور اصف کند
 و کینه الدم را زایل سازد و آشفامیدن آن با عسل جهت ربو و سعال و رطوبی و تقویت باء و با پودنه و شراب جهت اختناق
 ورم و اخراج کرم معده و آشفامیدن جریش آن با آب جهت تب بلغمی و موداری دوری حادث از خلط غلیظ از ج و مضاد
 آن با انجیر جهت نفوس و عرق التواء العلب و جذب مواد بظاهر جگر و تسکین وجع بارد ریخی و تحلیل اورام بلغمی
 مزمن از مر عضو که باشد و با مرکب جهت جرب متفرح و قوی مزمن و بدستور با کبریت و سکنجبین و یا سکنجبین و کونب
 جهت تحلیل خنازیر عجیب النفع و با ادویه مناسبه جهت تحلیل اورام صلبه و موداریه و برص و با روغن بر قضیب جهت
 نعوظ مجرب و همچنین آشفامیدن نغم آن نیم درم ناشتا یا شراب مقوی باء و منشط خوردن مخلوط آن با نان و یا شراب
 جهت اخراج کرم معده و مخلوط کردن آن با مرهم جاذبه جریه و جریه نافع و چون کیه تازه آسرایا نغم آنرا با طعام
 بخورند طعام را هضم و معده را گرم گرداند و ورم طحالی را تحلیل دهد و خوردن مسلوک و برک تازه آن و یا نغم آن
 با چغندر و شبازی بری بیش از قی باعث تقطیع بلغم و مهیا گردانیدن از برای دفع است و بدستور مسلوک آن با چغندر و
 جهت صرع و سدر عارض از بلغم نافع و کامنج معمول انزان حاد حریف و محرق و جالی بلغم بقوت و تسخین معده و کبله
 نماید باید که همیشه بیاشامند و بسیار هم و به تنهائی نیز بلکه با غلیظه غلیظ تناول نمایند و دفع ضرر آن کاسنی و بادام و سرکه
 است و صاحب اختیارات گفته که قویایک بهیچ چیز زایل نگردد چون بعد از حمام خود را سائید و قویا را با پارچه
 خشنی آن مقله اریمالند که خون آلوده گرد و پس بران بمالند زرد آب بسیاری از آن جاری شود و صحت یابد و بخور آن
 گریزند و حشرات و موام و رازی گفته ریختن آن در سوراخ ماری باعث هلاک آنست بد آن دو وزن آن حبب الرغام
 و حرمل مفر و برین صورت تشنگی مصلح آن کاسنی و روغن بادام و سرکه است باید که در رند اوی بانگ هندی و یا بوره
 ارمی بیاشامند و زیاده از سه درم کوبیده که مقله از شربت آنست و بنج درم غیر کوبیده آن بحسب امراض و امزجه
 و از منده و امکنه استعمال نمایند و چون در آب انکو ریختن از آن منع جوشیدن آن کنند و در کیلانات سرکه شیرین از آن
 ترتیب میل مند و روغن آن که کوبیده بدستور روغن بادام استخراج نماید بغایت ملطف و محلل و آشفامیدن آن جهت
 تفتیح سله اعصاب و رفع نسیان و فالج و اوجاع بارده مزمنه و تبهای مزمنه و اخناق رحم و قطور آن جهت ثقل سا معده و ورم
 بارد کوش و طلای آن جهت درد دندان و اختناق رحم و دردهای کهنه و تحلیل اورام صلبه و سائر اورام بارده و نافع
 مقل از شربت آن تا سه درم است

* خرقطان بفتح خا رسکون راء همله رفتح تاف و طاء همله الف و فون هندی بند ایا مند * ماهیت آن کیهایی است که بر
 اک و درختها مانند بادام و زیتون و سدر و غیره میروند و بر آنها میچسبند و بر زمین پستی اند از دور برک آن شبیه برک زیتون
 و مائل باشد از هر و کلی آن سرخ رنگ و نغم آن نیز سرخ و با حمله میات برک و کیه آن بحسب اشیا و متکونه بر آنها مختلف
 میباشد * طبیعت آن نیز اکثری سرد و خشک و با قوت قبض و بعضی گرم و خشک دانسته اند * افعال و خواص
 آن منقحی دماغ و مقوی معده و مفتح مد و محلل و آشفامیدن آب مطبوخ آن با انجیر جهت سرفه و یک اوقه آن جهت

شکستگی استخوان درونی مثل قطع اندام و رفع هیچ و درز و بریدن خشک و متعرق آن نیز جهت توبای سرب و سربیکه توبای
 را با بول و نمک تصدیی بشویند که خون آلود گردد پس بمالت و کوبیدن مسهل اخلاط و مجفف بواسیر است و اهل هند برای
 آن خواص و منافعی بسیار مینویسند از جمله آنچه بر درخت آم غیلان بهم میرسد تعلیق مایه آن بر کمر جهت بواسیر
 و بستر آشامیدن آن جهت بواسیر و راهائی که عسر العلاج باشد و بعضی شرط نموده اند که باید روز یکشنبه قبل طلوع آفتاب
 گرفته و وسط آن ریمان مفت باشد بستر گمر کند و باز بکنند بواسیر و اسهال اللم را مجرب است و بستر رانچه بر درخت
 سد و که گنار نامند و درخت انار نیز و آنچه بر درخت بیل تگون باید چون بلشیر گوزن بعد از حیض سیزده روز یا شامل
 آستانه کردن و مخصوص که در حوض اخلاط و در منزل شرطین باشد *

✽ خرم ✽ بهم خاویز فتح راء مهمله مشد و سهکون میم لغت فارسی است معنی فرج ✽ ما هیبت آن ازاد و ده میوه و
 است بعضی گفته اند اسم فارسی مرغجه است و آن گیاهی است که در بساتین و مواضع سایه دار میرود و برگهای آن باریک
 طولانی و کل آن بدنه شی و خوش منظر و لطیف و برگهای آن متفرق و امل فرس آرد تعظیم بسیار مینماید ✽ طبیعت آن
 مائل بکرمی ✽ افعال و خواص آن حالی و مقوی و ماغ و منوم و زیاده کنبه عقل و فهم و نظاره آن مورث سرد و رفرج
 و نگاهل اشتن آن در کف دست باعث مسیت و در آستن باعث مجرب و رفرجی که از گل آن ترتیب دهند جهت درد سرد
 و اختوا بی و رفع توحش و چون از آن موم روغن ترتیب دهند و شب بر صورت بمالند و روز بشویند موجب میگوئی و سرخی
 و رنگار خسار و قبول و رافع بغض است و بعضی آن را سراج القطرب و بعضی در اعالجالبی که برونائی اسطر طیفوس نامند
 و بعضی بتضییف را یعنی قشر بیض منقی مغسول دانسته اند

✽ خرنوب ✽ بهم ارل و سهکون راء مهمله و ضم نون و سهکون و اوریا و موکد و یفتح اول نما آمده ✽ هیبت آن بستانی
 و بوی میا شد بستانی آن درختی است عظیم بجز رکی که در کان و برک آن بسیار سبز املس مائل بشد و بر و ششم سرد و طرف
 شاخهای آن یکی مقابل دیگری و کل آن زرد ملانی و غلاف آن بقدر شیری و گوناگون و ششم تر و سیه و دانهای آن شبیه
 به آقا و یقین تر و مس و شیرین طعم و در تنگی کرات و در مارند آن و کلان لاری که نامند و بهتر است آن بستانی خشک است
 که مغز آن بسیار شیرین صافی الحلا و بوسه آن رقیق و از یک سال تجاوز نکرده باشد و از آن در مصر و شام رب میسازند
 ✽ طبیعت آن در بول سرد و در دم خشک و با قیضه و مسهله بعضی مخصوص تازه آن و سیر رسیده شبنم آن در اول
 کرم ✽ افعال و خواص آن در بول و جهت اجاع و هبه و تقویت معد و تسمین بدن و تولد خلط جدید اگر هضم نابد
 زیرا که بطی الهضم و نفاخ است خصوصاً تازه آن که یک سال بران بگذشته باشد و باد و تاباد و بول نماید و چون داخل
 شرب کنند شرب را بل بگذرد و انتهای طعام آورد و جهت سرفه مزمن مجرب دانسته اند و خوردن آن یاد آنه جهت تسمین
 بدن و رفع بستی و ضما د بضمه آن جهت صدمه و سقطه و امثال آن و تألیل و چون تازه آن را بر آب لیمو لند آنرا از اثل سازد
 و چون یک بار جده از د و بار جده نیم آنرا بر آب لیمو بماند آنرا قطع نماید و تقیم آن سرد و خشک و بسیار قابض و متعطل و اورام
 و جهت بروز معد و نزف اللم نافع و مضر معد و مجفف اعضا ممالج آن بیدانه و نبات بدن آن بوزن آن هر یک از قوط
 و تر اشبت و عفس معد از شربت آن نابتند و هم جهت ورم بوی و آن نیر خاری است بقدر ذری و شاخهای آن بر آنکند
 و خارهای آن تند و ریزه و کل آن زرد و داغدار و ثمر آن شبیه بگرد که کوچکی و در قزوین گیاه آن آرد و ک نامند و خرنوب

نبتی مراد از آن است * طبیعت آن در دردم سرد و خنک و بسیار باطنی * افعال و خواص آن مقوی معد و فاع
نزف اندام از غر عضو که باشد و حاجت افعال وجهت بر دان و مغص و منع ادرار حیض و برادر و غیر و مضغه و شتون آن
جهت درد دندان و استحکام آن و پوست و بیض نجات آن قانع دندان گرم خوردن است و محتاج بکندن با لث نیست و چون
با حنا خفایا کنند مقوی موی و باعث درازی و مانع سفیدی آنست و دلاوی آن بر بدن جهت رفع اعیان و تقویت اعصاب مؤثر
و چون بگویند و در آب بخیسانند و جامه بکنند و در آب آن تر کنند باعث ثبات رنگ آنست و مجرب دانسته اند *

* خرو و * بکسر خا و سکون راء و مهمله و فتح و در سکون عین مهمله بفارسی بدل انجیر و به شیرازی کثرت و ترکی کرچک
و بهندی آریند نامند * ماهیت آن دوتنوع میباشد سفید و سرخ مائل به بنفش و درم قویتر از سفید برک آن شبیه برک
انجیر و شرفها از آن بلبل تر و ساق آن بقدر و ذرع و از آن بزرگتر نیز دیده شده و بیض آن مانند نی مجوف و تور آن خاردار
و خوشه دار و مدور و در نیم آن بمقدار انثیه و پوست آن منقط و مغز آن سفید و پر روغن و منبت آن بلاد معتدل و در حرارت
و رطوبت * طبیعت آن در آخر درم گرم و خنک * افعال و خواص آن محلل و ملین و مسهل قوی خلط
بارد و رقیق عروق و مقوی اعصاب و جهت صداع و ناله و لقوه و ورعشه و امراض یارده و ضیق النفس و سرفه بار و تحلیل قولنج
و ریاح و تلبیس صلابات و اوجاع ظهور و مثانه و استمقاعه و صا مغز آن که قوت افعال آن زیاد است و برای ادرار حیض
و اخراج مشیمه نافع و چون در معدد مغز آنه آنرا سائیل و با ماء العسل بپاشند افعال بلغم و رطوبات مائی نماید و مرخی
و مسقط اشتها است و موجب کرب و غیام و فتح مصلح آن کثیر از معطلی و نفع مقدار شربت آن از بیض عد داده عدل و مستعمل
مقدار آنست و بیست عد آن مسکون و باز در آن ریاس و عصا و زهرمان و بدل آن عشر آن دندان است و رضا د آن جهت
تألیل و کلف و تحلیل او را م باغی و سلایب و تسکین اوجاع او را آرام و نفوس و مفاصل و با سر که جهت ورم پستان و او اخر
حد و که بلاد سرخ نامند برک آن ضعیف تر از حب آنست در افعال و تریاقت آن زیاد و آشامید عصاره آن از آن مکرر و قوی
نمودن بدن جهت رفع هم بارد بیش و انیون و امثال اینها و رضا د آن با آرد و جو جهت او را آرام حاره چشم و ورم زهرکلو
و سایر اعضای بعید و مقوی و مسهل و اتامیدن و در مغز آن با شیر تازه و دوشید جهت تسکین و خج القوا و بارد و پوست
بیض آن جهت رفع مغص و افتتاح مجاری و من و نافع و با ماء العسل جهت تحلیل بلغم لزج از اعضای بعید و خصوصاً که تازه
ساخته باشند و طلاوی آن جهت رفع تشنج و تلبیس صلابات و در درکوش و انقمام فم رحم و انقلاب آن و جرب متفرج و قروح
و طبع سرور ورم معد و رفع آثار کرمی در جلی و باز بدن الحیر جهت داء التلب و آب آن کف ناه جهت بواسیر و بواسیر و با و چون
در ظرف مس کنند و بر آتش کنند و سر آنرا بظرف مس بپوشند تا خوب گرم شود و در هر یک متعال از آن یک حبه کافور
خالص اصلی در عین گرمی سر آنرا باز کرده در آن اندازند و باز سر آنرا بپوشند تا کد اخته گردد و فرو برد و بکند و ازند
تا سرد شود و همان قسم بپوشید و باشد و بعد از طهارت از قضای حاجت هر مرتبه موضع بواسیر را خشک نموده این روغن را
نیم گرم کرده بمالند زانکه گرداند و جوشانند و آن با سلج الحیه و خردل و تد هین بدن جهت کزاز و داء الحیه و اقسام
توب و کلف و بیعد بل بدن آن روغن ترب است اهل هند بیل انجیر را دافع جل ام دانسته اند *

* خر و * بهندی کبوس نامند * ماهیت آن نوعی از موش است بغایت بزرگ که با کریمه جنگ میکند و بران غالب
می آید * افعال و خواص آن بخور و پوست خشک شد و آن جهت بواسیر مجرب را استجرا بطبیعت آن نیز همین اثر دارد و در

ما تریه : ارم از و من : قوی است

فصل فی الخاء مع الزای المجریه

۱۰ خنراسی : یعنی ازل و زای معجزه و الف و غم میرانف گویند که بعد از شب آسمانی و شب بوی بزرگ باشد و خنراسی از اوست هر کل میر : نیز گفته اند در ماهیت آن اختلاف است و بعضی گویند گیاهی است بسیار خوشبو که بذر سیاهی و بوی و شیرین و از ایند مانند و اما کئی غیر شیرین دانسته گفته که گیاهی است لطیف که قریب به پنجاه روز در ماه آفرین میروید و در حین زمان میوه و شبنم آن کوستان و میان رودخانه و کل آن شبیه به پنجه مائل بکروی و لا جو روی و بسیار خوشبو و زیاده از ناله و قریب به سیصد و پنجاه مائل بهای و اهل فلاحت بیان نموده که چون به از آنرا بهکس میشت اصلی بر سر نمایند و با صابون شست نمایند بنفشه میگرد و در وقت بعد از صبح اختیار اند و دیگران نیز خبری بر دانسته و گفته اند که گیاهی است شاخ آن دراز و برگ آن ریزه و گل آن سرخ مائل به بنفشه و آسمانی و خوشبو و از گل حنا که ناله داند و از گلهای حشایش بری و دیگر نیز و میست آن زمینهای رملی و نرم و از صفات و خواص خبری ظاهر میشود که خنراسی عربی بری باشد

۱۱ طبیعت آن در اول درم گرم و خشک و بعضی تردانسته اند و گل آن کو متر از گیاه آن : افعال و خواص آن کل آن ملایم و مسخن و مفتوح و دماغ و مقوی آن و رافع صداع و جاذب رطوبات زکامی و متصل ریا و مقوی دل و جگر و سوز و مدفع سده آنها و مضر نفلات چون مدد درم آنرا بیا شامند و فرزند آن جهت تنقیه رحم و خوشبو کردن آن و زعفران رطوبات و میلان مزمن از آن و برودت و احد اث گرمی و اعانت بر حمل و تنگی فرج و بدل ستر آشامیدن آن و طلای خشک آن جهت تقویت عصب و خوشبو کردن و عرق و فساد آن با آرد جهت اندام جراثیم و تحلیل ورم آن و بشور آن جهت رفع بد بوی عفونات و روغنی که از آن قریب دند قائم مقام نطاست و مصدع و محرورین مصلح آن مورد مقلد از شربت کل آن تا سه درم بدل آن با بونه است و بیاض و برگ و تنم آن در افعال ضعیف و بر و غیر مستعمل اند

۱۲ خنراسی : یعنی خار و سکن زای مشده : ماهیت آن با صلاح قدیم اسم شایبی است که از ابریشم و پشم و کج که به عربی قز نامند ترتیب میدهند و خنراسی لباسی است که از موی بعیا رنارک که در زیر مویها و خشن و زو امثال آن میباشد که به فارسی کرک نامند ترتیب دهند و با صلاح بدل پوست حیوانی است از سمور کوچکتر : طبیعت آن در د و م گرم و خشک : افعال و خواص آن پوشیدن آن جهت حفظ حرارت و دفع ضرر سردی از پشت و کرده و جهت فالج و نفوس و رفع با و رن جلد ام و حله سریع الاثر و آشامیدن آن جهت فتح اعصاب و اعضای عصبانی و ذر و سوز خنراسی آن جهت قطع زنی اندام و خشک کردن جراحات نافع

۱۳ خنراسی : یعنی خار و سکن و سکن و باغیاری سفال نامند : ماهیت آن معروف است : طبیعت آن بسیار خشک و با ناله حرارت : افعال و خواص آن فساد اسقام آن جهت ورمهای نرم و قروح اعضای یا بسه المزاج مانند غسول و روغن جهت اصلاح جلد و سفال نو با مرهمها جهت التیام جراحات و با مر که جهت حکه و جوشها و خنراسی و سکن و سرب و نفوس و با مر و روغن جهت ورمهای مزمن و خنراسی و روغن و ذر و سفال چینی نرم کوفته جهت جلا نیاض طبعه قوی و سکن آن جهت جلا و دندان و تقویت شه و قطع خون آمدن آن مضر اعصاب دماغی و مصلح آن روغن بنفشه و روغن نیل و روغن و ملا و خنراسی که در آن نمک با خنراسی یا در آن نمک و یا سکن و یا نمک در نمک پیدا میشود و جهت تسهیل اورام و بلغم با در و روغن و با خنراسی چشم مؤثر

فصل فی الخاء مع السین المجریه

بسنانی و بری میباشد بسنانی در صنف است یک صنف برک آن عریض و بلند تابکنار و نیم و چرب و شیرین و بزرگ و در ایران و عربستان و روم و غیره در موم بسیار میروند و زعفران در درخت و سنان و بنکله و موسم زمستان که باران نمبارد میروند و لیکن بوفور و خوبی و بزرگی آن بلاد نمیشود و صنف دوم از بسنانی برکی است و آن نیز در صنف میباشد یک صنف برک آن سبز کم رنگ و بسیار نازک و چرب و شیرین و صنف دیگر سر بر کهای آن اندک و بنفشه و نازکی و چربی و غیره این از آن کمتر و بر کهای این سرد و صنف درم پیچید و مانند غنچه و مد و در هر سال قیتم آنرا تازه و تازه از فرنگ میآورند و در زمستان میکارند و هر چند هوا سرد تر باشد خوبتر و نازکتر و پیچید تر میشود و اما خس بری بر کهای آن باریکتر و بلند تر و بی چربی و اندک سخت تر و سبز تر از بسنانی و تلخ و ساق آن با یونجه و بسیار و بعضی از آن افزون بعمل میآورند و لیکن از آن یونجه خشتا بسیار و ضعیفتر و آنچه قیتم آن سه باشد برودت و رطوبت آن کمتر از آنچه سفید است و قیتم صنف برک بنفشه و رنگی آن کثرت بسیار و با لجمه و نرمی و صلابت وجودت و رداءت زمین بر میگردد یعنی در زمین نرم چه که آب باری آن بعد لایق نمایند برک و ساق آن نرم و بزرگ و چرب و شیرین و قیتم آن سفید میشود و بخلاف اینها بالعکس و مستعمل و ماکول بسنانی آنست **طبیعت بسنانی** آن سرد تر و در اوایل درم **افعال و خواص آن** همان است که خون است چنانچه صاحب کافی بن محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله تعالی از حضرت ابی حمزه علیه السلام روایت میکند که خطاب بموالیان خود کرد فرمودند که بر شما باد خوردن خس بدرستیکه خون را صاف میکند و اولیا گفته اند مولد خون صالح و رقیق است بهتر از خون متولد از بقول دیگر در دفع ضرر آب و هوای و باری و اختلاف آب و هوا و مسکن حالت خون و صفرا و بوسه صفرا و سود و تشنگی و التهاب و مفتوح سد و دفع خمار و مانع مستی و صعود بخارات و بدماغ و درد سر و زلزله و سرفه که از گرمی و خشکی باشد و منوم و رادع و آرام حاره و ملین و مدبر بول خصوصاً ناشسته آن زیرا که قوت تغذیه این زیاد است از شسته آن و جهت حله و جذام و جثون و یرقان و درد بستان و تبهای حاره و قرصه مانده و میجاری بول و حرقت آن سرد و و با هر که جهت برانگیختن اشتها و رفع یرقان و تسکین درد معد و مطبوخ آن کثیر الغذاء تر از خام آن و جهت درد سینه و زیاده کردن شیر مؤثر و اکثراً آن مفرط و صاحب سل و ربو و مورت نسیان و کد و رنده حواس و بلاد و ضعف بصر و ظلمات آن و تولید ریاح مصلح آن نفع و گرفت و هلیله برورد و وزیر و مقلد از شربت از آب آن ناسی درم و ضد آن جهت تسکین التهاب و تحلیل ورم چشم و هر ورم حار و حمزه و قوی و دفع و رسوخه آن جهت انقباض جراحت و قلاع و قیتم آن در درم سرد و خشک و قیتم و منوم و مسکن مواد متحرکه و اشامیدن و در درم آن جهت قطع احتلام و ضعیف نمودن شهوت جماع و سد نزله و زکام و درد سینه و تقطیر البول و سبلان منی و طلای آن بر پیمانه جهت خواب آوردن و منع صلاح و رختن مواد بچشم و بر موی جهت منع رختن آن و برگزیدگی عرق جهت دفع سمیت آن و مضر به علی آن مصطکی بدل آن خشتا و یادام الاخوین و دروغ آن جهت تحلیل صلابات و ترطیب و ماغ و تنویم و ما لیضو لیا و صرع و سبی و منع منی شراب مؤثر و آب برک آن در جمیع افعال مانند قیتم آنست و طلای آن با روغن گل جهت تسکین جداع حار و دفع و خس بری سرد و تر و در رطوبت کمتر از بسنانی و بعضی گفته اند سردی آن نیز کمتر از بسنانی و در افعال قویتر از بسنانی و برک و قیتم آن و لایق آن در قوت مانند لایق بسنانی بلکه از آن اقوی و مثل این خشتا و

هیا است نمیدرهم آن مهمل که ومن مائی ومن رخیض وجهت کز یک کی عقبه ورتیلانغ شر باطله واکتیلان
آن جهت جلای قروح چشم و رفع غروب ولین بستانی قریب النعم است بدین

* **خس** * بفتح خا رسکون سین بی نقطه لغت هندی است * ما هیت آن ریشه کما هیا است که درمند و بنکاله درموم
کر ما از آن خس خانه میسازند و بران آب میپاشند بسیار خوشبو و مرد رختک میباید و بایراد و مندل عرق میکشد و عطر
آن را میگیرند بسیار معطر و خوشبو میباید و آن ریشه ای یاریک که و اح و کوه ارمادند ریشه منبل رومی و از آن غلیظتر
و بلند تر بقدر نیم ذرع و خوشبواست و نبات آن شبیه با حل که کولان نامند و کوبند و بجم اخذ و آجامی است و در آخر
اشاره بدان شد و گفته اند ریشه **الامت** **طبیعت** آن در درم کرم و خشک * **افعال** و خواص آن مفرح و مقوی
قلب و دماغ بارد

* **فصل** **الخواص** **الاشین** **المعجمه** *
* **خشخاش** * بفتح خا رسکون شین و فتح خا معجمین و الف رشین معجمه بهندی پوست نامند * **ما هیت** آن در منف
میباشد بستانی که خشخاش سفید وبری که خشخاش سیاه است اما خشخاش بستانی کل آن سفید و نیم آن نیز سفید و ریزه
و مل و رکیه آن بقدر دو ذرع ناچار در ذرع بحسب اختلاف آب و هوا از زمین بلند و کوه تا میباید و برگ آن مشرف
و مزغب طولانی و سرتقه و کوزه آن مشرف و قبه کوزه آن نیز بحسب بلاد و اختلاف آب و هوا از زمین بزرگ و کوچک میشود
و همچنین لبن آن که افیون است قوی و ضعیف و در افیون ذکر یافت و در ایام بهار میرود * **طبیعت** پوست آن در درم
مرد و در اول خشک و بعضی در سوم گفته اند و افیون ناکرفته آن قویتر از افیون گرفته * **افعال** و خواص آن پوست
آن مخدر و رادع و مسدود و نیم درم آن که صبح ناشتا و شام وقت خواب با آب سرد بنوشند جهت اسهال دومی و صفراوی
و التهاب معده و راحه و حرقت مثانه نافع و ضا د آن بر بیشانی جهت درد سردی حایله و کلاب که طبع یافته باشد جهت
ابتدای رمد و تسکین درد آن و منع ریختن مواد با اعضا و آشامیدن آن چه چا معال کرم و معال تر حاد از رطوبت رقیق
بسبب تیرید و تغلیظ و تحمیل و رد خود و با شراب معص اطعم از مزمن و عصاره آن که کوکاربامند سرد و مائل بر رطوبت
در آثار قویتر از نیم آن مد اومت آن مرخی اعضا و مشوش کنند و حواس و قاطع باه و مغسل اشتها و ماضحه و مورت نسبان
و معمد خون و با تعرض محال حرارت غریزی و مسکن اوجاع حار و باسه و منقسط مضر رطوبت مبرودین و مصلح آن شکر و عمل
و مصطکی مقد ار تربت آن تا یکمقال و نیم و نیم آن در درم مرد و در اول تر مخدر و منوم و منفج مواد رقیقه صفراوی
و قابض حکم و مد اومت آن آمایند در درم آن با شکر جهت خشونت سین و قصبه رطوبت حار و باسه و منفج مواد رقیقه صفراوی
و تقویت دماغ و ضعف حکرو کر ده و تسکین بدن و حرقت مثانه را مراض حار و آن و با مل آن مغز بادام مولد خون صالح
و دفع مزال خصوصا بوداده آن با عمل مبهی و مد اومت آن قاطع باه و بریویدن بوداده آن جهت رفع یخوایی مؤثر
و دودرهم آن تا پنجم درم منوم قوی و روغن آن در افعال از نیم آن ضعیفتر و منوم و مسدود و شربت نیم آن تاده
درم رچون خشتا تازه را با یوست و نکره آن بکوبند و اقراص سازند جهت مرفه و درد سین و حرقت البول و تسکین
تشنه و خمس اسهال که نه و جمع رطوبات شراب و نیز تبخیر رطوبات و تحلیل اورام ضا امدل ار شربت آن تا پنجم درم
و همچنین چون بعد از رسیدن جمله آن را در آب طبع دهند و لیکن ضعیف تر از قوص آنست و کل آن با آب کشنیز جهت
رفع وجع و موزش چشم و تر حه قریبه اکتیالا و طلالی آن جهت رفع آثار قروح و با آب کشنیز جهت نمل و ماضحه و قروح رخیشه

فما د از روغن آن که بدستور و روغن کل ترکیب دهند و مقدار و میسر در دماغ جارا و ارام رجعت ازله و سرفه جارش را
و تسکین درد گوش و تحلیل ورم حار آن قطار امقید و آب مطبوخ بر کب آن با عمل که آب خشخاش نامند جهت منع نزلات و
سرفه و اسهال زمین لغو فائز و خصوصاً بافتار و غصارة الحمة التیس و آب مطبوخ آن بطولاً جهت رفع بقضوی و سائل و کنگره
آن با از جو جهت جمر و اوزام جاره و صداد و طبع بجم آن جهت جگر و ابل و ترقیق خلط غلیظ معدة شرابا مفید و چون
برک نازک تازه نوسیده آن را در آب طبع دهند مانند بقول دیگر و بار و روغن و پیما زیریان نموده تناول نمایند و تفریح و تنویم
آورد و حسی اسهال نمایند و بدل خشخاش کا هواس

خشخاش بری * ما هیئت آن خشخاش اسود است و برک آن خشن تر و زغب و بشریف آن زیاده از خشخاش
بستانی و کل آن ملون بالوان سرخ و بنفش و سیاه و کبود و غیره و رقیق آن سیاه و با صلا ح اطباء سابقین مضار
آنست و با صلا ح جدیدان نیز این * طبیعت آن در آخر و سرد و در دم خشک * افعال و خواص
آن در جمیع افعال برک و تخم از بستانی قوی تر و جهت حرارت جگر و سیلان رحم نافع و طبع بجم آن در آب که بنصفه
برسد جهت عرق النسا مفید و فرد ماغ مصلح آن را زیاده مقدار شربت از جمیع اجزای آن بقدر نصف شربات اجزای
بستانی و از تخم آن یک مثقال بدل آن کا هویدی است و را اکثر مواد *

خشخاش منثور بفتح میهم و سکون نون و ضم ثاء مثله و سکون واو و راء مهمله و منشور از آن جهت نامند که برک کل
آن زود میریزد و آن قسمی از خشخاش بری است و برک آن شبیه برک تریزک و را زیاده و با خشونت و مائل بسفیدی
و ساق آن خشن و قبه کوزه آن کوچک شبیه بقبه شقایق و در ثبوت از خشخاش بستانی قویتر و از خشخاش سیاه ضعیف تر
خشخاش زبدی * بفتح زای معجمه و باء موحده و کسر دال مهمله و باء نسبت * ما هیئت آن گیاهی است بسیار
سفید و سبک و ساق آن بقدر ذریع و برک آن بسیار ریزه و دراز و بیخ آن باریک و دشر آن متصل به برک آن و سفید و مستعمل
و چون جمیع اجزای آن سفید و سبک مانند زبد است لعل از بدی نامیده اند و در وسط تابستان میرسد * طبیعت آن
بغایت گرم و تمل و مانند جبلا منک و از جمله سموم است * افعال و خواص آن معق و مسهل قوی و جهت تنقیه دماغ
و دفع بلغم و صرع و باماء البراطین بقی و تخم آن نایک درم جهت اسهال بلغم مفید و زیاده از آن مستعمل نیست زیرا که بسبب
سمیت قتال است و معالجه کمیکه آنرا خورده باشد معالجه جبلا منک است

خشخاش مقرن * بضم میهم و فتح قاف و اء مشدده و سکون نون و آنرا خشخاش بحری نیز نامند جهت آنکه اکثر کباب
دریاها و اماکن خشنه میریزد * ما هیئت آن گیاهی است سفید و مزغب و بازوید مانند اره و برک آن شبیه برک
قلمس و کل آن زرد و دشر آن شبیه بشاخ کار و منجی و ازین جهت مقرن نامیده اند و در خوف آن دانهها مانند حله
و کوچکتر از آن و غیر جبلا منک است چه دانه آن زرد است و دانه این زرد نیست و بعضی مردم گمان غلط برده اند که شیان
ما میثا مستخرج از نبات آنست و وجه غلط ایشان مشابیه برک است با برک آن * طبیعت آن در سرد گرم و خشک
افعال و خواص آن آشامیدن آن باماء الدسل عالی و مقطع اخلاط بقی و اسهال و آنکشی کل آن بازیت جهت
تنقیه جراحات و خشکان و شفا آنها و آشامیدن یک مثقال از تخم آن مسهل قوی اخلاط از جهت طبع بجم آن جهت خلل بارده
جگر و عرق النسا و ترقیق اخلاط غلیظه لرجه نافع

* خضاب * بضم خا و فتح شین مرد و معجمه و الف و باء یک نقطه و خوشاب بر او نیز آمد و بفارسی اسم آب و طیب و میوه
 است مانند آلونا و زرد آل و سمب و به و امر و د و مونز و امثال اینها که با شکر طبع دهند تا بقوام آید و مانند شراب آنها
 است * طبیعت * میوه آنها الطافت از اهل آنها است * افعال و خواص آن هر یک آن را جمع است باینجه ازان اخذ
 میشود مثلاً از آل و بالو جهت تسکین عطش و التهاب و اصلاح خلط محترق و درد سب ز و از به جهت تقویت اعضا و ریشه
 و ارواح و نفوذ فاضله و رفع عقوبات و از سبب جهت رفع خفقان و غمیان و رفع صفراوی و التهاب و حرارت کبد و بر تان اصغر
 و استسقای حار و از مزجه تصفیه صوت و تقویت سدد و بر تان و از جامون جهت تقویت معدة و تسکین حرارت کبد و
 بواسیر حار و لذت طبع صفراوی و زبون ترین همه خضاب زرد آل و است و مجموع مولد ریح مصلح آن ما ایسرون مصطکی است
 * خشک کن * بضم خا و سکون شین معجمین و فتح کاف و سکون نون و فتح جیم و کسب باء و سکون یاء منناه تحتانیه
 و نون معرب از انکین خشک است * ماهیت آن عسل است بغایت خشک و تند بوی که از جبال فارس و دکان زرون
 خیزد و گویند شبنمی است که بر اشجار انبیا می افتد سبز و زرد و سفید و سیاه و سرخ میباشد و در تکابین شکری و در دیلم
 و طبرستان اسید داند آن می نامند * طبیعت آن در چهارم گرم و خشک * افعال و خواص آن در غایت جلا و تقطیع
 و تسلیل از وجات و روح آن قویتر از سفید آن و سبز آن بسیار گرم و مائل بطبعی و سیاه آن قریب بعسل دلا در اول استعمال
 آن نشاند مقدار شربت سفید آن نایلکرم و زیاده ازان محترق اخلاط و مملک و بدل آن بوزن آن عسل و نیم وزن آن
 کز انکین و گویند یک وزن و نیم آن عسل است

* خشک نان * و آنرا خشک نانچ که معرب خشک نانک است نامند * ماهیت آن نانی است که از آرد کندم خمیر ابرو
 بشیرج سرشته باشند سازند * طبیعت آن گرم و تر در دم * افعال و خواص آن مولد خون جیل و مغذی و فربه کننده
 بدن و جهت اصلاح لاغری کرده و تقویت باده و زایل کردن لیکن عسر الیض و مولد زیاح غلیظ و مصلح آن سنجبین و مصنوع
 از روغن بهتر از شیرج است که روغن کچل باشد * فصل الحاء مع الصا الیهمله *
 * خصیه * بضم خاء معجمه و سکون صاد مهمله و فتح یاء منناه تحتانیه و دا * ماهیت آن معروف است و زبون ترین
 اعضای حیوان است از هر حیوانی که باشد و بهترین همه خصیه خروس فربه است و گفته اند نیکی و بدی آن بحسب
 حیوان بر میگرد * طبیعت آن گرم و رطوبت بر آن غالب و بعضی سرد و خشک گفته اند و اول اصح است * افعال
 و خواص آن از هر حیوانی در ضمن آن مذکور میشود و خصیه خروس فربه میبوی و مولد منی و خون صالح اما بطبع الیض
 مصلح آن اندکان و فو تنج کوهی و نمک و صغیر و نمک سود نمودن آنست

* خصی البعلب * بضم خاء معجمه و سکون صاد مهمله و ضم یاء و الف و لام و فتح ثاء مثله و سکون عین مهمله و فتح لام
 و سکون باء و موحد بیونانی ساطیورین و بعضی طرقلین بمعنی سه برک نامند زیرا که گیاه آن سه برک دارد
 * ماهیت آن بیتی است سفید شفاف از حور و لجان کوچکتر و طعم آن شیرین و بالزوجت و اندک تنگی و بوی آن تریه
 بوی منی و چند نوع میباشد یکی دانه های آن مانند و بیضه کوچکی که به هم پیوسته باشد و از هر بیضه و بیضه باریکی دراز رسته
 و در آخر هر رسته دانه کوچکی پیوسته و هر چند آن دانه بزرگ شود بیضه آن کوچکتر گردد و ازین جهت آنرا فلفل اخیه
 نامند مستعمل اصل بیضه است نه جب مذکور و این نوع را نیم نمیشد و برک این شبیه برک پیاز و ازان اندک بریضتر

و مغروش بر روی زمین و نرم و قه غلذ میباشند و نوع دوم تخم آن میاها صلب براق و نوع دیگر ساق آن بقدر شبیه و از وسط آن ساقی روئیده و بر بالای آن دو مدد یا سه مدد دکل زرد رنگ و در وسط کل تخمی میاها و ساق این طرح رنگ و برگ این شبیه برگ سوسن آزاد که زنبق است و ریخ آن بقدر رجوزی و بیرون آن سرخ و اندرون آن سفید و بالز وجع و غیر بینی مثبت آن جبال و اما کن لثناک و بیشتر در روم و مصر بهم مرسل اما رومی بیشتر فرق میان مرد و دانا است که مصری را در حین خامی مو راخ کرد و بر یسمان کشید و خشک می نمایند اختلاف رومی و این باید و تر و شفاف تر از مصری است و در حیزبان میرسد و تاد و مال میماند طبیعت نوع اول آن کرم تر و در آخر اول نوع دوم در روم و نوع سوم در روم و همه با رطوبت و غلبه **افعال و خواص آن** مهبی و مقوی عصب و جهت کزاز تر تشنج یا بس و تمدد و فالج و لقوه و مولد دم صالحه و منی و مقوی با و معوط و طلائی آن با روغن گل مقوی موی و روئاندن و مانع سقوط آن مقلد ارشیت آن تاد و مثقال مضر مقلد مصلح آن شکویدل آن تخم رطبه و تخم زردک و کوبند هر که نوع اخیر را غلغ کند دست او بهش و حرکت کرد و در چون آنرا بسوزانند و یا موم و روغن زیتون و یا با هر که تن همین کنند رفع آن کرد و در نوع اخیر را در امراض هودای و بلغمی مانند فالج و لقوه و تسمین بدن و زدن زانین حصا کرده و تقویت با و آوردن و عوط مبالغه بسیار نوشته اند حتی آنکه چون بیخ مذکور را در دست بگیرند با عفت نعوظ کرد و در از مقنقور و قویتر دانسته اند واصلی ندارد و چون برگ آنرا با زعفران و اندک مشک سائید و حول نمایند و با شوهر جفت شوند همان ساعت نطفه منعقد گردد و حامله شود و مجرب دانسته اند و تخم آن با شراب بغایت موجب نعوظ و ملک و خواص مقرر و درین رقم مقلد مصلح آن یکنجین و عصاره لسان الحمل و شکویدل ارشیت از بیخ آن نایکند و از تخم آن نایک و هم در رمل مشهور است که بیخ بهوین چنبا خصیصه لعاب است و اصلی ندارد و شاید نوع اخیر آن باشد و شبیه بدن و این کل مخصوص بنگاله است در رمل و جای دیگر نمیشود اول از زمین کل برمی آید بعد از آن برگ در رانجه و شکل فی الحمله با سوسن شبیه است بدن آن بوزیدان و نیموزن آن انجیر و کوبند بوزن آن تخم است *

خصی الد یلک * یکسور دال مهمله و مکنون لواء مثناة تختانیه و کاف * ماهیت آن صاحب تجمه المومنین نوشته که حبالبان است و مولف تذکره و غیره غیر آن دانسته و گفته اند گناه آن شبیه عنب العلب و اطول از آن و دانه آن بقدر آلبا می بزرگی و سفید است * طبیعت آن در روم گرم و خشک * **افعال و خواص آن** مسهل بلغم لزج و محلل رنایح و جهت عرق النساء و مفاصل و ضا د آن جهت تحلیل صلابات و اوجاع مفاصل و عرق النساء نافع و معدع و مرکب مصلح آن بنفشه مقلد ارشیت آن با کرم بدن آن زبره *

خصی الکلب * بفتح کاف و سکون لام و باء موحد یونانی از خص نامند * ماهیت آن گفته اند و نوع است نوعی شایخی آن بقدر یک شمر و برگ آن منبسط بر روی زمین و یا قریب بدن و شبیه برگ زیتون و نرم تر و نازکتر و بلندتر از آن و کل آن بنفش ریخ آن تجمه بهیچ بلبوس و بلندتر و بارکتر از آن و سفید و مضاعف و مزدوج مانند و زیتونی که با هم متصل شد و باشند یکی بالای دیگری و یکی محتلی از رطوبت لزجی و این را ماده نامند و درم خوشمخمره و این را نر نامند و گاه این ریخ را جوش داده و مانند بلبوس میخورند و مثبت آن مواضع حیرت زده و رملیه است حکیم میرمحمد مومنین نوشته که عانی آن بی برگ و تانیر ذرع و کل آن ریزه با هم متصل بشکل هر و نقش شبیه بکل اصابع صغیر نوشته که حقیر در فیروز

کره در درامثال : نمود : همه صفات با هم شبیه اند مگر آنکه کل اصابع صغیر و بزرگ متصل نیست و هر غراوانی است
 * طبیعت آن کرم و خشک قریب بسوم و در پنج بزرگ آن رطوبت فضلیه و کوچک آن بی رطوبت وحدت و گرمی این
 زیاده از آنست * افعال و خواص آن محلل اورام بلغمی و مسخن رطوبت بزرگ آن محرک جماع بقوت تمام و کوچک
 آن قاطع آن و کثرت آن بزرگ ماده آن مادام که ترونازه است محرک آنست خصوصاً جوشانیده آن در شیر بز چون
 خشک کرد در این نیز قاطع شهور جماع میکند و دو کوبند هر یک را که بعد دیگری بخورند فعل آنرا باطل میکند و مشهور
 نزد اهل انطاکیه آنست که چون قسم بزرگ آنرا بخورند پسر میزایند و چون قسم کوچک آنرا دختر و مسخن رطوبت
 مصالح آن صمغ و خشخاش و نوع دوم ساق آن بقدر یک شبر و بزرگ آن شبیه بزرگ کنی ناوازان بلند تر و در یستر
 و در آن رطوبتی چمنند و کل آن بنفس و پنج آن مانند و بیضه کوچک متصل بهم * طبیعت آن کرم و خشک در سوم
 * افعال و خواص آن آشامیدن آن جهت حبس بطین و قطع شهور جماع خصوصاً اکثر آن وضاد آن جهت تحلیل اورام بلغمی
 و تنقیه قروح و موضع ساعیه از انبساط و قطع عفونت آنها و زائل کنند آنرا رطل و قلاع دهان و دس تور و زور آن بوارام و قروح خبیثه
 * خصی الاعجاز جیل * خصیه کوماله است چون خشک کنند و با شراب بیا شامند نعوذ تمام آورد و مقوی باشد بود
 * خصی الابل * خایه بز کوهی است چون خشک کنند و با شراب بیا شامند جهت کزیل کی افعی نافع
 * قصه : ل الخاء مع الطاء الملهمة *

* خطاف بضم خاء معجمه و فتح طاء مثل دمهله مثاله و الف و با بر بی ابا بیل و با رهی و ستوک و بترکی و ترانقوج
 و بن بله و جلا و بھدی سیانی و کلهیا ویت و پوری نامند * ماهیت آن از طیر و معروفه است * طبیعت کوشش آن
 در اول شوم کرم و خشک * افعال و خواص آن کباب کوشش آن مفتح سد و دفع برقان و امراض سبز و سنک منانه
 و آشامیدن یک منغال خشک محروق آن جهت قوت باصره و دود و دم از نمک سرد خشک آن جهت خنای و رفع
 خاکستر آن آب جهت خنای و جمع امراض لوزین و خنای وین ستور یا غسل و طلای سوخته آن بر خشک نیز همین
 اثر دارد و اختلال محروق آن با خون مقوی باصره و دماغ آن با غسل و یا با هر کین وین ستور خاکستر آن با غسل جهت
 ابتدای نزول آب و جرب و بیاض و سبل و ظفره باقی و همچنین خون کرم آن و سرکین آن بغایت جالی و جهت نیکوئی
 رنگ رخسار و رفع بهق و آثار رطل و باز زهره و کارجوش سفید کردن موی سیاه * مجرب دانسته اند خوردن آب معصور
 ملقوق آن با قدری بادروج جهت اخراج جنین میت مزاج الاثر وین ستور یک منقال خاکستر آشیان آن که موزانیده
 باشند جهت حمر و لادت موثر و سحر ظاهره آن جهت سیاه کردن موی سر و ریش و یوسف بنیادی گفته مخصوص
 بسفیدی قبل از وقت است و باید که در آنوقت شیر در دهان نگذاردند که دندان سیاه نشود و طلای چشمه های آن
 با روغن زنبق بر ناف زنان جهت حمر و لادت مغیث و چون در سالی دریا ریخته میدهند هرگاه در حین زیادتی
 نور قمر شکم بچه اول را بشکافند و سنکریزه در آن ظاهر میگردد یکی بیکرنگ دیگری ملون چون بیکرنگ غیر ملون آنرا
 در پوست کوسا لکه در حین زائیدن بدن آن کوماله بز مین نرسد یعنی نکل از نکل که بز زمین فرود آید بدست معلق گرفته
 ذبح نمایند و پوست آنرا بگیرند و در آن بسته در گردن و یا بازوی صاحب صرع بیند جهت رفع آن مجرب دانسته اند
 و سنک ملون را چون در حرم در سفید بپزند با خود نگذاردند باعث جاهد و تقوی حوائج گردد و امین اند و گفته سنک ملون

هر بخ میباشد و تعلیق آن جهت رفع نزع مؤثر و گریز چون بیه آنرا با زعفران و انار و زرد کند که در حین رنگ کردن مادر و زرد را و نیمیند جهت رفع زردی بیه خود منک پر قان را با شبان خود آورند آن سنگ جهت بر قان مغول و در حین الخطا طیف ذکر باخت و چون سر ماده و نیرا بر آتش سوخته در شراب قومیکه شراب معغورند اند از ن سکرنبا ورد *

* **خطمی** * بفتح خاء معجمه و سکون طاء مهمله و کسر مهم و یاء و کسر خانیز آمل * اسم او یونانی مشتق از اسم کثیر المنافع است * ماهیت آن گیاهی است معروف و از انواع خبازی شده اند و کل آن سفید و سرخ و الوان مختلف و بهترین همه سفید و آنچه بیکال باشد خطمی نیز نامد و نوع ارغوانی کبود آنرا بهندی خیر و نامند * **طبیعت** آن جالینوس سرد و تر دانسته و شیخ الرئیس گرم با عتدال گفته و تخم و بیج آنرا در قوت مانند کل آن و از آن بمیافو برتر و نجف آن بیشتر و لطیفتر و دیگران معتدل القوی و مائل بسردی و تری دانسته اند * **افعال** و خواص و منافع آن محلل و منفی و رادع و مرخی و ملین و کل آن ضعیفتر از تخم و برگ و حاق آن و صمد و برگ آن جهت اورام دماغ و بیج کوش و تبیج و نشخه اجفان و السام قروح و تسکین وجع اورام و تحلیل آنها و خنثی و رفع خراجات و مد و مل و نرم پستان و مقبله و جراجات و خنثی و تسکین اعضا و عرق النساء و مفاصل که همه از گرمی باشد و باروغن زنبور جهت گزیدن هوام و مو خنک آتش زبایه مرغابی جهت درد مفاصل و عرق النساء و عصب و باد و نه مناسبه و روغنهای جهت ذات الجنب و ذات الرئه و صمد دیننه آن با روغن بغایت منفی و آرام حار * سریع الاثر و طول آن جهت نرم داشتن موی و جلد و در طبیعت آن جهت ورم مقبله و انضمام نرم رحم زنان و عقم مفید و تخم کوبیده آن جهت منک کرده و لعاب خام آن با شکر نرم گرم نموده جهت سردی حار و رفع نفاس و سبب قوت قابضه که دارد و صمد آن با سرکه بشرط آنکه در آفتاب نه نشیند جهت رفع یق و باروغن زیتون و سرکه جهت موم حیوانی و چون بکیرند یک جز را زان باد و جز و خرما و با سرکه برشند جهت تحلیل اورام بغایت مجرب و خائیدن آن جهت تسکین عطش و چون تخم آنرا با صمغ عربی مساوی الوزن طبع نمایند و دست و پاره مکرر آن بشویند جهت رفع شقاق و قشر جلد کف دست و با نافع و طلای مطبوخ آن بر هم اسب جهت رویانیدن آن و پوست بیج آن بغایت ملین و تری و تحلیل و آشامیدن طبعی سه درهم آن جهت رفع زحیر و قورنج و صمد اعضا و قرحه آن و اهل صغراوی و حرقه البول و امعاء و نرم آن و اهل رمدی و بیدست و تخم آن جهت امراض مذکور و با شارب جهت عسر البول و فتیحات حما و غضلات خام منانه و عرق النساء و شقاق و غضلات و مضغه بطبیعت آن با سرکه جهت درد دندان حار و چون بیج آنرا کوبید و در لته بسته در آب کدو رند و در زیر آستان شمشک و در آن یک چوب آنکه آب منجمد گردد طلای آن جهت رفع تبیج پلک چشم مؤثر و جهت مرئه حار و نفث اللام مجرب و طبیعت آن نیز همین اثر دارد و در جلد و در طبیعت آن جهت تحلیل مفاصل و ملابت اعضا و اغسال مویک این مافع تشقق آن و نیز صمد بیج مسحوق مطبوخ آن با پیه خوک و روغن سوسن و آرد با قلا جهت تعقل مفاصل و تحلیل اورام صلبه نافع و حقیقه طبیعت آن جهت امراض امعای مذکور و غیر آن و طلای طبیعت آن جهت گزیدن کی زنبور و عسل و با عسل جهت رفع حضرت گزیدن هوام و حصول آن با پیه بطایمر غابی و صمغ الططم جهت ورم رحم و انضمام نرم آن مجرب و مضر معد * **صلح** آن عصاره زردک و عسل و رازیانه و کوبند مضر رئه و صلح آن عسل است مقدر شربت از جرم آن یک مثقال و از طبیعت آن ناسی مثقال بدل آن خبازی و صمغ خطمی که در سنگ گرمی هرا از درخت آن میگیرند و زرد و سرخ رنگ میباشد جهت تسکین عطش و حبس بطن و رفع صغراوی و مجرب گفته اند

* خفاش * بضم خاء معجمه وفتح فاء مسند و الف و شین معجمه و بفتح خاينز آمد * و خفاف و طوطا و فارسي شب پره
 و بشير ازی موش کور و بهندی چمکادر و در بنگاله چمک ر می نامند * ما هیت این طائری است معروف بشلای طيور
 دیگر و چهار پا دارد و دندانها و پشم و مانند چهار پا یا ن بچهار پا را میبرد و حیض می بیند و راستن میشود و در میزاید
 و شیر مبدل و پرواز می نماید مانند طيور و لیکن بال آن مانند بال مرغان دیگر دارند بلکه پوستی است بالای اضلاع
 و غشای ریف کشیده که آنها را حرکت میدهد و منقبض و منبسط میسازد و سیاه رنگ و بسیار ضعیف البصر است و لهند از روز
 یسبب روشنی و تابش شعاع آفتاب از آشیان خود دیر نمی آید و اگر آشیان آنرا خراب کنند ویران غلج و کلاغ آنرا میگردند
 و شب مخصوصا شبهای ناقص انور و سیب تاریکی بر می آید و پرواز می نماید و در زاید النور کمتر بر می آید و ازین جهت
 مرض روزگور را خفش و صاحب آنرا اخفش می نامند * طبیعت آن در رسوم کرم و در چهارم خشک و حرارت کوشه
 آن کمتر از حرارت فصلات آن * افعال و خواص آن آشامیدن مرقه بخته آن مهمل فصلات و زرد آب و دافع است و استفاد در
 بزرگ و مهر بخته آن در روغن زیتون و زنبق جهت فالج و رعشه و اوجاع مفاصل و ظهر و نقرس و تحلیل اوارم بارده
 و در روغن کچیل جهت عرق النساء و صا چون مکرر نمایند و ملای مطبوخ مهرای نر آن در ظرف آهنی یا مسی باروشن
 زنبق که چون روغن خشک گردد باز روغن داخل نمایند تا مهرا گردد و صاف نمایند جهت فالج قدیم و رعشه و ربو و نقرس
 و درد اعضا و منع اسقاط موی و منع بزرگ شدن پستان بغایت نافع و ملای مهر بخته آن در آب بر تحلیل جهت رفع حبس البول
 و در ستر و قلع و آب مطبوخ آن در موراخ قضیب و جلوس در طبیعت آن جهت فالج و امتهار و اکتال و ملغ آن با آب پیاز
 جهت نزول آب و با عمل جهت بیاض و چون خون آنرا بر عانه صیدان طلا نماید موی نر وید و چون بر پستان دختران
 بمالند بسیار ریزک نکرد و اکتال آن را نافع عشاوه است و خاک کمتر آن جهت حدت بصر و جلای بیاض آن و چون در شراب
 اندازند را نفع مستی آنست و ملای زهره آن برفج زن جهت رفع عسر و ولادت مجرب در حال و مالیدن دماغ آن بر اطفال
 قدیم جهت تصحیح باه و سر کین آن بسیار کرم و خشک تا چهارم و اکتال آن جهت رفع بیاض و ملای آن جهت رفع قوبا و شیر
 آن نیز بسیار کرم و کره البرائنه و سنا رجالی و با صمیت و گمشال آن کشنده و ربع هر دم آن مخرج حصاة و در سقوف آشیانه
 آنها چیزی یافت میشود و منجم سفید رنگ بمقدار ویند انگشتی و کوچکتر و بزرگتر از آن و متخلف شبیه بغلی و سفید تر از آن
 و سوراخ دارد ملای آن جهت قلع ذلیل و ستردن موی از بدن و منع بزرگ شدن پستان و لیکن مخرج حلقه است و بول آن
 نیز مانند شیر آن و حار و اذیه دهنده مواد و اکتال آن جهت بیاض عین و لین آن نیز جالی بیاض و ناخنه است و لیکن
 هر دو مضارند بچشم اجتناب بهتر از استعمال آنست گویند چون بر آنرا حذر زیاده این شخصی بنحویکه آن شخص عالم بدان نباشد
 کند از نل آن شخص را خواب نماید و دست و چشم و دل آن همین اثر را درود بخ نمودن سر آن در برج کبوتران باعث
 جمعیت کبوتران است در آن و در سوراخ موش با عیف گرفتن مرغانست از آن خانه و تعلیق دل آن معین بر جماع و نیز گفته اند
 که چون میان خطاف و خفاش عدالت و خفاش از بیوی کوفس که بریزان لهند اخطاف کوفس را در آشیان خود میبرد
 جهت مسخر ظهورن بچهای خود از آن و چون کردن نوع کبیر که بهندی باندر نامند از بیع قطع نمایند و ذکر را در جوف
 تنه آن کند از نل قوت باه بخشید و دلیل بر مغز سر آن بر ذکر مقروق آنست * فصل الحاء مع اللام *

طایفه از
 صفت

خخل * یعنی خاء معجمه و سکون لام مثل ده بفار هي سرکه نام مل * ما هیت آن از اکثر چیزها مانند انگور و مویز و خرما
 و انجیر و شکر و آب نه تکرر تازی و عمل و امثال اینها و مویزه آید و روشمیرین و از حبوب نیز مانند برنج و غیره و ترتیب میل هند
 و بهترین همه انگور است که آب انگور را گرفته صاف نموده ریایب و ن تصفیه با ثغال عنب در خم خزی و نا چینی که اندرون
 آنرا پیله مانیده باشند ریخته و بر مرصه رطل ازان ده رطل سرکه جید درزند و سر آنرا بپوشند و یکل بکینند و در آفتاب ریای جای
 گرم بکنانند تا برسد و یا آنکه اولاد و آن سرکه نریزند و یکل ازند تا خوب بجوش آید و خمر کرد پس در آن سرکه و نمک
 بریزند و یکل ازند تا برسد و توش کردند و دخل خمر عبارت از این است و یا آنکه خمر خود بخود احتیاله یافته خل کرد و دخل تمر یعنی
 سرکه خرما آنست که بکینند خرما را و در هر ده رطل آن چهل رطل آب گرم شیرین صافی ریزند و در خم تازه مقیرو یا پیله آلود ریخته
 سر آنرا بسته در آفتاب گذارند یک هفته پس مالیده صاف کرده و در ده رطل ازان یک رطل سرکه جید و نیم اوقیه نمک ریزند و در خم
 کرده در جای کندانند که آفتاب همیشه بر آن بتابد تا برسد و از آب نیشکر و تار و میوه های آید و بسیار مانند آب انگور است
 و از مویز و انجیر و نه شکر خشک کم آب و امثال اینها مانند خرما است و از شکر و عمل چنان است که در آب گرم حل نمایند
 که در ده رطل آن چهل رطل آب باشد و صاف نموده در خم کرده در آفتاب گذارند تا بجوش آید پس صاف کرده سرکه
 بکنند کهنه و قدری نمک داخل آن نمایند و باز بکنانند تا برسد * طبیعت آن انگوری آن مرکب القوی از جوهر حار
 لطیف و قلیل و جوهر بارد لطیف کثیر و در دوزخ و سرد و خشک و کوبنی خشکی آن در سوم است و خرمائی و مویزی و انجیری
 و عسلی بعضی اینها قریب بد آن و عسلی کوم تر و خشکتر از آن و بعضی کمتر از آنست و قوت قابضه آنچه در آن بقضیت باشد
 مانند خل متخذا از کثری و تفاح و سفرجل و امثال اینها زیاده و خل مرکب از سه جز و میباشند جز و حار ناری که قوت تهییج
 و نفوذ آن از آنست و جز و بارد ارضی که قوت قابضه آن از آنست و جز و مائی بارد رطاب و این غالب بر همه است و ازین
 جهت مرخی و مضغ اعصاب است * افعال و خواص آن قابض و بسیار مختلف و سریع النفوذ و رساننده قوی ادویه
 با عضا و ملطف و قاع اخلاط غلیظه امراض الراس و طول آن بتهائی و یا با روغن زیت و یا روغن کل مزوج باغرم
 جهت صلاح حار صلاحه از آفتاب بهر میده باشد و یا از صغیر از اینها را با حار و یا حمام گرم و بل ستور تر نمودن بار چرخ
 بد آن و یا با سرکه کدو و کلاب جوشانیده باشند و یا بر پیشه سواند اختن و بپزیدن آن بتهائی جهت تفتیح سله مصفاة و نزله
 حار و صلاح گرم و تقویت دماغ حار و بادویه متاسمه مانید و روغن بادام و روغن کل و کلاب و آب خیار و امثال اینها جهت
 تسکین صلاح حار و سرسام و ملایان و بل ستور بخور آن جهت امراض مذکور و تفتیح سله و خیشوم و همچنین چون بر
 آجر گرم و یا سبک گرم کرده ریزند و یا سنگ کویزه و یا آجر گرم کرده در آن اندازند و بخار آنرا بگیرند چون بکوزن سرکه و در
 وزن آن آب و قدری شکر در ظرف خیزی هر بسته که بر سر آن قعی گذاشته و اطراف آنرا انجمیر آرد پاش مسدود کرده
 و سوراخ قمع را بند کرده و جوش دهند قدری پس بخار آنرا که سوراخ قمع را بکشایند که اندک اندک و بملائت بر آید
 و بر ورم کلو و حلق و زائند و بعد سه ساعت تجل یک کنند از سه چهار مرتبه زائل میکرد دانشاء الله تعالی العین لطوخ آن
 با عمل جهت کمنه زیر چشم و خون مرده تحت جلک الاذن قطران آن جهت قتل کرم کوش و تسکین درد آن مجرب و بخور آن
 جهت درق و طبلین و ثقل سامعه و تفتیح سله مصفاة و باعث جدت سامعه الفم چون یک اوقیه پیاز عنصل خشک را ورق کرده
 در سرکه بپزاشند تا مبراشود بکهنه در آفتاب گذارند پس صاف نموده ناشتا هر روز در دهم آنرا بپاشند مانند جهت

بد بونی همان که به شاکت معقّ و باطل نافع و مضغه بدن با نیک جهت قطع خون بدن آن که کند و باشند باز اج
 نبیند جهت تضفیه و جلای دندان و جهت قطع خون لته و مستی آن و با شمت جهت رفع تحرک اسنان و غیره آن جهت
 منع سیلان فغزل و تلیق و خنق و سقوط لها و درد دندان و بازیره و صتر جهت تمکین درد دندان و تروید ل و خوردن
 آن اندک اندک جهت رفع زلوی در حلق مانده و سرفه مزمن و نفس انتصاب که از گرمی باشد و خل جویز که کردن گمان منامیکه
 مقلاریند قی بود در هر که اند از نزل و بکثارتن تابعد و بدن آن غرغره نماید جهت خنق و امراض مذکور و همان انفع
 اعفاء النفس و اللذاء و النفس خلع عصل جهت سرفه بارد و ضیق النفس و امراض دماغی و طحال و استسقا و خوردن
 هر که جهت رفع تشنگی و اعانت برضم و قطع نرف الدم اعصاب باطنی و کسریک اشتها و کد اختن بلغم و سبزو و تقطیع صفرا و
 تفتیح سلیق و ماسار و بقا و سبزو و ساندن اثر دویه و طحال بمناسبت ترشی طعم خود که در طحال است و مل آن ناشنا
 جهت قتل کرم معده و طعامی که با سرکه بخته باشد مانع سیلان فضل است بعد از السمّ قی کردن بعد خوردن کرم کرده
 آن جهت رفع سمیت ادویه تنه و جمود خون و شیر در معده و با نیک جهت رفع ضرر فطر مرکب دیوانه کزنی و خصوصا سرکه
 انکوری و آشامیدن سرکه که انجیر یا مویز یا پوست بیج کمر در آن خیسانند و باشد ناشنا جهت تحلیل سبزو و استسقا و سرکه
 کد در آن اندک مازریون خیسانند و باشد با عمل جهت استسقا و رفع برودت رحم القروح و الاورام و الجرب تحقیق
 سرکه کرم کرده با نیک بعد حقه لینه جهت قروح امعاء و قروح ساعیه و طحال آن جهت منع انتشار قروح خبیثه و حمره و بجا جمود
 بجمود و نماله و جرب متفرح و بواسیر و داحس و تویارور و ظاهری و باطنی و مانع ورم جراحات تازه و خارش بدن و کزیدن حیوانات
 سمیه حار و سوزختگی آتش و نیز طلای آن مانع قبول ماده است از مجاورت و خوردن و طول آن جهت کزیدن حیوانات سمی
 و جهت نرف الدم ظاهر و قطع سیلان آن و صداد انجیر و کد در هر که طبع یافته باشد جهت هوش غش و خشونت آن و با کبریت
 جهت لقرس و با بزرقطونا جهت کبک ارمی که دانه سال نامند مجرب با نکیرا و عمل و با آرد جو جهت خنق و ورم پستان
 و بنا کوش و سائر اوزام حار و با حرمل جهت خل و زکواز و وجع مفاصل و بار ماد کرم جهت غل و ورم بارد و بشو آن که
 بر سنک کرم بر زن جهت بواسیر و مضریان و سودای مزاجان و صاحبان امراض ریه مانند سرفه تازه و خشک و غیره و ریح
 خلیظه و درد مفاصل و ضعف احشای و با ورحم مضرا اعصاب و امضای عصبانی و با وناقهمین و مبرودین و مل اوست آن مورث
 استسقا و ضعف بصر و زردی رنگ رخسار و سحج و لاغری بدن و معالجه آن شیرینیه و کوش آب جرب و شراب سرخ غلیظ و در رفع
 ضرر سرخه شیرینی و رغن بادام و ادویه ضعیفه الحار و در ضعف اعصاب و در سحج و در سحج لعا بهما مقلار شربت
 آن تا هفت مغال بدن آن در بعضی امور شراب و در بعضی آب لیونست و کوبیدن سرکه و نارحیل و تاروی مضر عصب نیستند
 * مخالف * بکسر خاء معجمه و خنج لام و الف و نا و یفتح خانیز آمل * صا هیت آن شامل بیل مشک و بیل بری و بیل
 موله است و از مطلق آن مراد بیل بری است که مصفا و یقارحی بیل ساده مانند درخت آن عظیم و رنگ چوب آن سفید
 اندک رخ و برک آن باریک و بلند تابشوری و کل آن در ایام بهار بعد روئیدن برگ از شاخها و بین برگها میر وید زرد رنگ
 و اندک خوش بو و باریک و بلند بقدر انکشتی و نمور آن مانند خروشه که از ساق شاخهای آن میر وید و در کتب بیل عبارتن از آنست
 و در اکثر مواضع یافت میشود و قسمی آن را بیک و بیتی آن آن بود که در کنار آبها روئید و باشد * طبیعت کل آن در درجه
 سرد و در اول تری و برک آن سرد و خشک و ثمر آن در اول سرد تر و با اندک قوت قبضی و لذعی و تبغیفي * انقبالی و خواص

آن ملطف بمقوی دماغ و قلب حار و مفتوح شد و جگر و رافع صداع و دمل و خفقان و تشنگی و غلبه معده و رگهای مجزعه و مقرویه و جمیع امراض حاره و عرق شکفته آن الطیف از جرم شکفته آن و در افعال مفاکروه اتقوا از عرق برک آن و جرم برک آن قابض و رادع و عصا و آن مهمل بلغم و صفرا و سودا و وحشت صرع و منع لرزهها و تقطیع سده حکر و برقان و صلابت مبرز و اندر ارباب و اختناق رحم و مفاصل و نقرس و کز بدن عقرب و ادویه سمیه و قطار آن در و کوش جهت پاک کردن چرک آن بسیار مفید و جلوس در طبع برک و شاح آن جهت رفع فساد اعضا بغایت موثر و خوابیدن بر فرش آن جهت رفع حرارت کبد و قلب و ثمر آن جهت ضربه که بر بدن رسیده باشد ضما و جهت نرف الدم و بدن متورم ضما برک تازه آن و آشامیدن آن جهت امهال دم و عرق آن جهت خفقان حار و رومی جلد ریه و حیوانات حاره حاده و حی دق و صمغ آن که از برک آن بیرون میآید جانی و مقوی با صره و خاکستر چوب آن جهت نرف الدم و با سرکه جهت تألیل و نسله و ورم پستان و ورم اعضای ظامری و زخمهای شری و آبله و اورام حاره و بدن متورم ضما آب برک تازه آن و جرم برک آن قابض و رادع و مقوی تهیگاه مصلح آن کلاب و شکرمقدار شربت از آب آن از هشت درهم تا بیست درهم که با شکر بنوشند بدن آن ریاس و دستورات آشامیدن آب برک آن در قوبا بدین در حرف المیم ذکر یافت و بهتر از آب کاسنی و ماء الشعیر است جهت اکثر امراض و آسائیدن بیست درهم آن جهت رفع سده کبد نافع و عرق آن در حرف العین و روغن کل آن که بدن ستورده من و درد ترتیب دهند بارد و مجفف و منشف و مسکن صداع طلاء و مانع صعود اخیره حاره و صورت خون نیز شربا و در مائرا نفع قائم مقام روغن کل است

* خلافت البلیخی * بفارسی بید مشک نامند و در شام شاه بید و در روم بهرامی * ماهیت آن درخت آن شبیه بد رخت بید ماده و از آن کوچکتر و برک آن از آن بزرگتر و در طول گستره کل این قبل از برآمدن برک بهم میرسد بقدر انکشتی و بلوطی و بعضی شبیه بدست گریه و بران زغبههای بلند و بر سر آن دانههای ریزه و زرد با اندک سرخی ربضی مائل باندک سیاهی و سفیدی و بسیار خوشبوی و در چند زغبههای آن زیاده و زردی آن غالب باشد خوشبوتر میباشد

* طبعیت آن جالینوس * سرد و تر دانسته و جمعی در اول گرم و مائل بخشکی و قول جالینوس اصح است *** افعال و خواص *** آن ملطف و مفتوح دماغی و مقوی دل و دماغ و مسکن صداع که از بخار و سودا و حاره باشد و ملین طبع و عرق آن در جمیع افعال قویتر از عرق بید و کلاب و مقوی دل و دماغ و ملین طبع و معین قوت باه و هضم و رین و مقوی اخشا و چوب و برک آن در افعال و خواص و مصلح و قدر شربت مانند بید ساده است و بطول آن محال نفع در هر عضو که باشد و بر شین کل آن و یا عرق آن مقوی دماغ و محل بادمای غلیظ و غرغره بصاره برک آن جهت اخراج زلوی در حلق مانده و بدن ستور و غرغره بطبیع برک آن و روغن شکفته آن سرد و تر و مجفف و مسکن درد مراحا و مانع صعود بخارات و خوردن آن مانع غلیان خون بسیار گرم و بدن آن روغن کل و طریق عمل دهن آن مثل روغن بنفشه است و چون با مغز بادام مقترن و روده نمایند

مانند بنفشه از آن روغن بگیرند و بدن عرق آن نیلوفر است یا بید ساده

* خلد * بهضم خوافه لام و مسکن دال و مهمل و آنرا نداسه و بفارسی موش کور و بشیرازی انکشت برک و باصفهانی و ازه سبانه و بدیامی کایش و بدن و چپ و نون و نامند * ماهیت آن حیوانی است که نه الرائنه بی چشم و دم و پاها و آن از موش کوچکتر و خاکستری رنگ و کزین چشم آن زردیوست آنست و در زمینهای نمناک میباشند و بیوسته زمین را سوراخ میکنند و در شبهای اشیار را میخورند مخصوصا به کمل نا و بیار و نهان چون کمل نا و بیار و زرا و بر دسوراخ آن کندن بدوی آن

بیرون آید * طبیعت آن بغایت کرم و بارطوبت و از صوم تناله * **افعال** و خواص آن خون موضع دانه آن جهت
رفع بیاغ چشم و آثار جلد و خال و ختن از بر و ملاط و ماغ آن بار و غن کل قاطع رعاغ و حیلان خون از هر موضع که باشد
و مصلح اورام و خنار و وجهت برص و یق و قویا و کف و هر چه از بدن بر و زکند بیغیل و خرن آن نیز همین اثر دارد
و سر آنرا سوخته با زاج سفید چون در کوش کند و یاد دینی بد بوی آن مرد و رازائل گرداند چون بر صاحب تب ربع
بند نشفا یابد و ملاطی آن جهت درد و سر و پیشور آن جهت عسر البول و سوز و حره آن با آب بیخ و طبع جهت رفع لثوه از
مجریات شمرده اند و تعلق لب بالای آن جهت تب ربع و صرع و با ما فی بیرون آمدن دندان اطفال و انداختن
دندان آن میان جماعت مودی باعث تفرقه ایشان و همچنین در آتش انداختن پیه آن

خلر * بضم خاء معجمه و فتح لام مشدده و سکون راء مصله آنرا جلجان خوانند و بهندی متراکلی * ماهیت آن
دانه ایست شبیه بکر سنه و کبابه آن بقدر ذرمی و کمتر از آن و بزرگ آن ریزه و کل آن مابین سفیدی و زردی و غلاف آن شبیه
غلاف باقلا و سفید و پنج قسم میباشد آنچه غلاف آن از باقلا کوچکتر و پوست آن غلیظتر و عریض و بسیار سفید و دانه آن
بقدر نشود و کوچکی آنرا جلجان ابریش نامند و آنچه دانه آن کوچک و بهمن و اغم جلجان اسود و بشیرازی مشهور بهندی که ساری
و اهل ولایت اروستان و نواح کرمان کولیان گرد و خوانند و بسیار آنرا متصورند و در موسم بهار که هنگام رسیدن آنست
خام ناخته آنرا نیز متصورند و آنچه مضاعف الغلاف و خشن و دانه آن در سفیدی و کوچکی و در بزرگتر از اول است آنرا
نبقه نامند و آنچه در غلافی قریب بباقلا و سیاه رنگ و دانه آن مستطیل و بزرگ و مائل یزیدی و بسیار تلخ است در مصر بسمیله
نامند و در سیم پنجم رقیق الغلاف سفید دانه و آنرا انصاف نامند * طبیعت همه انصاف آن در اول سوم سرد و در آخر گرم
خشک * **افعال** و خواص آن آشامیدن طبع آن با عمل جهت سرده و تصفیه و در دینه و تلیم آن و تحلیل اخلاط
فاهله و دفع فضلات غلیظه از امعاء و را نمودن شیر و بول و حیض و ضماد آن جهت تقویت اعضا و روئی و کف و با عمل
جهت تحلیل اورام و رنخور آن موجب جمعیت مورچه است در آن موضع و چون کا و بنشورد فربه شود مضرا عصاب و موله
سود و انفاخ و ادمان خوردن آن باعث لنگی و خوردن تر و تازه ناخته آن در و آلود خصوصاً نوع اندک و بهمن مثلث
شکل آن که بهندی که ساری نامند مصلح آن شراب عمل مقل و شربت آن تازه درم و نوع بزرگ آن بغایت غلیظ و مل و شیر است
خلنج * بفتح خاء معجمه و لام و سکون نون و جیم * ماهیت آن درختی است شبیه به رخت کز و در چین و بلاد روس
و بهند بسیار بزرگ میشود و برگ آن مانند برگ کز و کل آن کوچک و سرخ و زرد و سفید نیز میباشد و ثمر آن مانند خردل
و بنفش * طبیعت آن در درم کرم و خشک و شکوفه آن تند تر و قوی تر از اجزای آن * **افعال** و خواص آن شکر و
و برگ آن جهت کزیدن موام ضداد و روغن شکوفه آن که بدست روغن بابونه و روغن گل که در روغن کشند ریخته سه
هفته در آفتاب گذارند جهت رفع اعیاد و در معامیل و دشواری و نشاره خوب آن و بهشتال از تقم آن با عمل حافظ دل از
ضرر و سوزم و اکل و شرب در ظروف خوب آن مانع خفقان است

فصل فی الحاء مع المیم *
خمن * بفتح خاومیم و الف و نون لغت نبطی است و عربی و قحان منک و یونانی اقلی * ماهیت آن در صنف میباشد
کبیر و صغیر و کبیر آن شبیه بشیر و شاخهای آن مائل به سفیدی و مانند نی مستطیل و برگ آن مانند برگ کز و در آن و از آن
کوچکتر و ثقیل و رائحه و در هر شاخه از سه عدد تا پنج عدد دوبر سر هر شاخه تبه و کل آن سفید مائل به سرخی و ثمر آن شبیه

ائمه الخضر و بنفشه و مائل بسیاری و در شکل مانند خوشه و در غویه بشارب و غلط کرده کسکه آنرا درخت مندی که سر
 آن بل و فل است دانسته **افعال** و خواص آن مثل و بسیار میخف و صداد برک تازه آن جهت التیام جراحت
 متبل و صغیر آن شبیه یکا و ساق آن مربع و پر کرده و برک آن شبیه برک یادام و مشرف الاطراف و از هر کوی اثر ظاهر
 و تقیل را نشود و سر آن شبیه نشان کبیر و قسم آن مانند خردل و بیخ آن دراز و سطرپی انگشتی رتبه و سرخ و از مطلق آن
 مراد خالص صغیر است و مستعمل بیخ آن **طبیعت** آن در درم سرد و خشک و مزاج آن غالب با اندک گرمی **افعال**
 و خواص آن رادع و مسهل اخلاط ازجه و بسیار میخف و باقوت متخله آشامیدن آب طبیعت برک و ساق آن جهت
 اسهال بلغم و مره و سفرا آب افشوده آن و طبیعت بیخ آن بدستورد و مثقال از سائید **بیخ** آن جهت جبر و کسر و زنی و مسقطه
 شدید و بسیار نافع و طبیعت بیخ آن با شراب جهت استمقا و کزیدن افغی و وجع مفاصل و تقطیع سده و مضربه بدن جهت
 هلاکت کرم دندان و سحر و آن مقرور جهت رفع مریخ چشم و جلوس در طبیعت آن جهت رفع صلابت رحم و باعث نرمی
 و تفتیح انضمام آن و اصلاح نسا دخال آن و بدستور آشامیدن سر آن و طلای بسته سر آن بر موی جهت صوابی و منع
 اسقاط آن و صداد برک تازه آن با آرد جو جهت تسکین اورام حاره و سوختگی آتش و کزیدن کک می و نواصیر و بایه بر
 جهت نفوس و حمل بر آن جهت در درم و امراض مقله و نواصیر نافع مقرر نه مصالح آن در عمل معده از شربت آن تا در درم
خماهان **بیخ** خای معجمه و قیم الف و نون لغت فارسی است و خماصین نیز نامند و مندل حل پدی نیز **داهیه** است آن
 جبری است سیاه رنگ و نرماده میباشد و حد پد صینی جنس نر آنست و خیر الفمار جنس ماده آن و نر آن صلب ترو
 تیره رنگ و سیاهی بر آن غالب و رنگ سائید آن زرد مانند زرنیخ **طبیعت** آن مائل بیروت در درم خشک
افعال و خواص آن پوشیدن انکشتی آن مقوی دل و رافع وحشت تاریکی مکانی و تیر یکی شب رنگه کردن بدن
 جهت حفظ صحت چشم موثر و ماده آن که آنرا حجر النصارا نامند نرم تر و رنگ سائید آن بسیار سرخ و مائل بسیاری طبیعت آن
 حر و تراز نر آن **افعال** و خواص آن آشامیدن بکنفان و نیم از سائید آن جهت رفع خمار و مجرب در باعث تبریدن و تعریق
 مشهور و مرد و جنس آن جهت علل صفراوی و رموی و در چشم و تقویت عضو که از ریختن مواد متاثر شود و جهت خفکان
 و ریاح غایظه و درم سائید آن جهت رفع درد شکم حادث از دوا مسهل بغایت مفید و طلای آن جهت تحلیل اورام
 خصوصاً ورم چشم و حکه و جرب و حرقت جفن مسدل **مصلح** آن عمل مقل از شربت آن تا یک اذک
خمر **بیخ** خای و سکن مهم و رای مومله مراد از آن در شرع مانند شربه العقل است یعنی آنچه که عقل را بپوشاند و حر
 عرف مراد از مطلق آن شراب انکوری است و صنعت آن با انواع میباشد از آنچه آنست که آب انکور را گرفته و صاف نموده
 در خمی که اندرون آنرا زفت یا قیر و یا موم مالیده باشند کرده مدتی در آفتاب گذارند تا بپوش آید پس در سایه گذارند
 و بلیغ رادر سر کین اسپ تا نصف د فن کنند تا بوسل و بتسب تصفیه و غیر تصفیه و اضافه هر چه می تاثیر مینماید مثلا غیر صافی
 باد آنه آن قابض را بخود بدن جوشیدن شیرین و باز عفوان مقوی دل و جگر و سرور آن زیاده و آنچه خم آنرا بعد
 از بدن بزنند و بایر و یا موم بچود و گفته بخور کنند و در آب انکور مرورد و مصطکی و به شیرین و صیب قدری
 داخل کنند و بعد از آفتاب گذارن طرف آن رادر زمین د فن کنند و بخیانی نامند و آنچه بر وشش ماه بگذشت باشد مسطار
 و بپارسی و لانی نامند و چون آب انکور را بپوشانند تا ربع آن بسوزد و در خم کنند آنرا جده و روی نامند و بیهوده غلیظ

را قهوه و این قاعله یا هاست و شرابی که از یکسال نادر و حال کند شسته باشد عتیق نامند و دوساله قوی است و بیشتر آنچه از
 دوسال زیاد تا چهل سال بزرگ شسته باشد قد کم گویند و اولی آن است که بعد از جوشیدن آن تا سه ماه بکند و استعمال
 ننمایند و نیز آنرا اوصاف بسیار است از رقیق و غلیظ و حلوا و حامض و مرمر و قابض و غیره قابض و احمر و صفر و ابیض
 و سرد و خشک و بد بو و خوش آینه و کره بدن آینه و شمس و مطبوخ و مل فون و صافی و کک و روفه و غلیظ و ثقیل و حدیث و عتیق
 و متوسط میان آن مرد و غیر اینها و چون اینها را با هم ترکیب کنند قریب به شصت صیف میشود و بهترین همه متوسط
 است و کس که در دوساله سرخ مائل بزرده و خشک و معتدل القوام بین رقت و غلظت شیرین اندک تلخ آنست که ترش
 و بسیار تلخ و قابض نباشد بعد یک ماه را بهیم کشف بدترین آنها بد رنگ گداز غلظت القوام ترش مزه بسیار قابض بد بو
 آنست خواه بد بو آن بسبب احتیاس اجیره و یا ترش باشد و یا نسبت غیر آن امور و قوی ترین همه زرد صافی معتدل
 القوام و بعد از آن سرخ معتدل القوام و ضعیف ترین همه سفید تازه نارس و رقیق آن سریع النفوذ و غلیظ آن بطیء النفوذ
 و سرد آن غلیظ و سیاه آن غلظت و شراب خوش و موافق همه امزجه و بد بو آن رده و غیر موافق همه امزجه و بالجمله هر یک
 را امزجی و صورتی است صالح موافق بسزاجی و شخصی خاص * طبیعت آن نیز بحسب الوان و طعم و روایح و رقت و غلظت
 و تازگی و کهنگی و توسط احوال مختلف میباشد در حرارت و برودت و رطوبت و یبوست و بالاجمال عتیق آن در سوم گرم و در
 دوم خشک و اول بهیم آن در سوم گرم و خشک و مسطاز آن در دوم گرم و تر و سرد و خوشبوی آن که عبارت از ریحانی است معتدل و خوش
 ماه تا یکساله آن در دوم گرم و مائل برطوبت و تنه آن که قهوه نامند از طب * افعال و خواص آن رقیق آن سریع النفوذ
 و مفتوح سل و غلظت آن در هضم و کثیر الغلظت و مقوی اعضا و باطن و سرخ و خوشبوی آن که عبارت از ریحانی است بهتر از سایر
 اقسام و تنه آن یعنی قهوه موافق اکثر امزجه و لیکن مسقط شهوت طعام و باه و مصلع و بهتر از آن زرد عتیق و سفید آن ملین
 و ضعیف و سیاه آن در هضم و مولد سودا و مطبوخ آن که جهموری باشد غلیظ و مستثنی و منفی و مقوی عصب و مصلع و شیرین
 آن لقب و غلظت آن غالب ترش شیرین آن یعنی مختصر آن رده و مفسد هضم و مضر عصب و موافق توحش و تلخ آن جالی
 و مفتوح و هاضم و مل فون خرم آن در زمین و یا برف و یخ که اصلا در آفتاب نکند آفتاب نشین و آفتاب بان نرسیده باشد غلظت
 و در هضم و معفن و مولد تپهای مزمن و شراب کهنه صرف مودی اعضا و مورت سیم و مزوج با اعتدال آن مصلح حال بدن
 و آب بسیار باعث سستی اعضا و استسقا و قض با آن بهتر از همه و قابض طبع و باعث حشونت سینه و دباغت معده و نوی التمار
 و خوشبوی آن بسیار نیکو و لیکن مصلع و بد بو آن مودی و مصلع و مورت امراض مهلکه و شمس آن یعنی شرابی که در
 آفتاب رسیده باشد و بعد از جوشانیدن سیاه نرسد باشد تند و سریع الاصل و با قوت قریب بسیار و مولد تبهای حار و تغیل
 آن در هضم و خفیف آن سریع النفوذ و قد کم کهنه آن حاد و مضر حواس و اعصاب و تازه آن فحاح و در هضم و مورت امراض
 بلغمی و متوسط آن معتدل و صافی آن مفتوح و مل و شراب تازه کک و تیره مولد رمل و سنگ مثانه و سد و کفایت اند چون مراعات
 مزاج و سن و فصل و بلد آن و وقت و زمان و مکان و قد بر سابق و نیکوئی ترتیب کرده شود بشر آنکه در کتاب کتب مرقوم و در
 اخلاق ناصری و غیرها مذکور است و قایلیم اینجا ذکر میباید قرائن بسیار بحث از آنجه ملا حظه اوقات است که در هنگام
 تشنگی مفرط و کرسکی بسیار و سوزی و غضب و تعب و حرکات قویه و هوای بسیار گرم و اواسط روزهای تابستان و مغل از بسیار
 خصوصاً بیکل فع استعمال نماید بلکه بقی و لائق و در هر ماه یک مرتبه یاد و مرتبه یاد در هر هفته یک مرتبه برای استراحت ارجح

وقوی و زیاده و بیشتر ازین تجویز کرده اند که مضراست و ملا حظۀ مکان که وسیع و مرغوب و خورش آب و هوا و معتدل و دران آب جاری و کلهای میوه ای خوشبو باشد و اسباب سرور و فرح و نغمات و مغنیان و محبوبان دگش خورش الحبان و عطریات و بخورات مطیب لذیذ و رنجان عاقل فهمیده و صاحبان هوش و اخلاق حمید دران جمع باشند و شمع عمر خدام مجید شروط آنرا درین رباعی درج کرده * رباعی *
 کرباده خوری تو با خود مثل آن خور * پس با صمی لاله رخی
 خندان خور * بسیار مخور و در ممکن فاش مساز * اندک خور و کهک * خور و پنهان خور * با مراعات این شرائط
 ضم حفظ صحت بدن مینماید و بدن را گرم و قوی و فربه و فکر و ذکر و عقل و حواس و اخلاق را جید و ذکی میگرداند
 و نشاط و سخاوت و فرح و نشاط می آورد و نخل و ظنون فاسد و خیالات ردیه و امراض دماغیه مانند مالخولیا
 و جنون و وسواس را بر طرف میکند و رنگ و رو را نیکو و صافی میسازد و دماغ و دل و جگر و معدۀ و اعضای اصلیه را همه تقویت
 میدهد و فهم را بیکو کند و اشتها می آورد و نفوذ میفرماید با سایر اعضاء که درانیز تقویت میدهد و نفوذ میفرماید
 کیموس را در عروق کباب و فضول را بتخلل ممبر در اخراج می نماید غلبۀ آنرا بر ابراز و لطیف آنرا ببول و اللطف را
 بعرق و بخار و صفرا را ببول و عرق و بلغم و سودا را بر ابراز و تقویت بدن و ازالۀ رمل و بلغمی و شهبوت کلبه و ضرر هموم
 و حین یعنی ازالۀ زرد آب سکه و ترمل و بیری و هوای و بانی و امثال اینها مینماید و خوردن آن بقدر ریح و رطل با آب
 هب و کودت آب بی چربی جهت غشی و بیهوشی مجرب و در ضادات واطلیه جهت تحلیل مواد و نفوذ در مودن و
 پذیرفته شدن قوت ادریه مؤثر و بالجملة نفع جزئی بدنی دنیا و آن در اکثر امراض جیهین و ثابت است بنص قرآن مجید
 که در باب خمر و میسر وارد شد که و منافع لئس و اما کتا و ضرر را خمری و دنیوی آن از پوشیدن عقل و علم تمیز میان
 حسن و قبح اشباهی اختیار شدن و معاصی و قبا و بسیاری از صاحب آن بعمل آمدن بزرگتر و بیشتر از آن است که به بیان
 آید و لهذا در همان آیه شریعه میفرماید که و اما اکبر من نفعه ما و رأی کریمه دیگر آنرا رجس و رمل شیطان خوانده
 و جناب مغل س نبوی صلی الله علیه و آله آنرا ام التیهائت فرموده اند و همین کافی است در ممت و ضرر آن و در مغل
 شربت آن اختلاف بسیار است تا ششصد درهم تجویز کرده اند و لیکن در د و منقال و جالینوس و شمع الرایس اختلاف
 مغل را در احتساب مزجه و آنکه داشته اند در محور و المراج قدریکه بدرقۀ طعام شود و رفع تشنگی کند و بعد سرور و نشاط مفرط
 در سبب کلبی اختیار سازد و در صنف سفید رقیق و زرد و سرخ و مزوج باشد و معتدل المزاج و مبرود بقل و نهایت سرور
 و غیر مزوج و در قوی الایان و صاحبان خلط غلیظ قدریکه بعد از طرب رسد و ثقل و خواب آورد و سبب سکر و مستی آن
 متغیر شدن حواس است بر سین و بنای رات بی دریغ بدماغ بیش از تحلیل آنچه اول صعود نمود و لهذا الضعیف الی دماغ
 مضطرب و زود مست میگردد و قوی الی دماغ بایس بدی و سبب تحلیل بنای رات درین قدری بیشتر ازین و باعث سرور و فرح آن
 کثرت روح حیوانی و انبغات و انبساط آنست در ریجا از باطن بظاهر و باعث شجاعت و سخاوت و خوبی ادراک صاحب آن
 نیز همین جهت است و بد آنکه در هر مزاج خمر محرک خلط غالب و ظهور آثار آنست مثلا کثیف الخلط را باعث ملال و کربه
 و لطیف الخلط را سبب خنده و سرور و صاحبان اخلاط حار را موجب غضب و تهور و اخلاط بازده رطبه و با یا س را علت سکوت
 و نوم و خوف و بیملحظه شرائط مشار آن زیاد از ممانع آن زیرا که سبب موت فحشاء و خنای و امراض دماغی مانند جرع و سکه و لقوه
 و فالج و رهشه و سرهم و جنون و امثال اینها و ضعف قوت های دماغی و حیوانی و طبیعی و احصاب و در دپشم و امراض گوش و بیخشم

آن کیا می آید شبیه با شراش که بفارسی نریش نامند و کوبند نوعی از آنست و بسف بغل ادی نوشته که غلط کرده که میگوید
 بیخ آنرا اشراش دانسته بلکه غیر آنست برک آن شبیه بکند و از آن لطیفتر و هاق آن قریب بند و ری و نور و بر سر آن کل
 سفیدی شبیه به بلوط و بیخ آن مستند بر و امس طولانی مانند بیخ موس از آن بزرگتر و طعم آن تند و قشنگ آن در قشره مانند
 قشنگ پیا ز قوت آن تا جمار سال باقی میماند * طبیعت آن در آخر دوم گرم و خشک * افعال و خواص آن مسکن و تند
 و با قوت میخنده و محال و ماطفه و جا بر کسور و محلل ریا و اورام انتمین و مفتحت حصا و ذرافع قروح باطنی و یکدم آن مدر
 بول و حص و در دهم آن جهت درد پهلوی و سرفه و سستی عقل نافع و کلی و ثمر آن ملین طبع و با شراب جهت کزیدن معقرب
 و مزار یا خوردن اندک از آن جهت تسهیل قح و سه منقال آن جهت نهش هوا و و باید که برک آنرا بران ضما نمایند
 و خوردن ساق تازه آن جهت یرقان خصوصاً چون با حرکه و روغن زیتون بپخته باشند و آب آن با سفیدی قشنگ مرغ جهت
 سوختگی آتش و با کوبیده جهت قوبا با آرد تر مس جهت خارش بدن با مد او مت بران و بیخ آن در افعال قویتر از آن العین
 چون بگویند تازه آنرا آب آنرا بگیرند و با شراب کهنه شیرین و تلخ و زعفران مخلوط کنند و طبع نمایند اکثراً بدن جهت
 ازاله رطوبت چشم و سلاق و تسکین حرقت اجفان الاذن قلوب تازه آن بتنهائی و با بکسر و غسل و شراب و مرهم
 گرم نموده در کوبیده از آن چربک آید الفم چون در کوش مخالف جهت تسکین دندان موجب و بدستور چون بازیت طبع
 نمایند و در کوش مخالف دندان درد ناک نیکرم بچکانند و چون بیخ آنرا محجوف کنند و در آن زیت کنند و بر آتش کدازند
 تا جوش خورد قلوب آن در کوش جهت تسکین وجع آن و نقل سامعه و طلای آن جهت شفاقی اطراف عارض از سرما و سوختگی
 آتش و ضما آن بتنهائی بر دندان آسیا مسکن وجع آن و از خواص آنست که چون آنرا با سرکه سائید و بر ابهام جانب
 فرس در دناک ضما نمایند درد آنرا تسکین دهد و ضما آن با عمل بر شکم مستسقی نافع و ضما بپخته آن با درد
 شراب جهت قروح خمینه و روخته و اورام پستان و خصیه و خراجات و دم مایل و جراحات چو کندار و مخلوط آن با شراب
 جهت ابتدای ررم حار ریاض و چون بموزانند و با بعضی ادهان مخلوط گردد و داء الثعلب را با بارجه پشمی خوب بمالند و دندان
 تدعین کنند موی بر و باند و لوط و بر بهی ابيض بعد مالیدن آن ببارجه خشکی در آفتاب نافع مضر گردد و مصلح آن مصطکی
 مقدار شربت آن تازه در دم بدن آن در با شفاقل و در هموم استعمل است

* خند روس * بفتح خا و سکون نون و فتح ال و ضم راء مهملین و سکون واو و سین مهمله و آنرا حالا و نیز و بفارسی در
 مکه و بعر بی حنطه رومی و در تنگابن کندم مکه و بپند و جوار نامند * ماهیت آن ثمر نباتی است و خوشه و ادنهای آن
 متصل بهم و الوان میباشند زرد و سرخ و سفید اما سفید آن بسیار و بقلر دانه دختی و بزرگتر از آن و خام آن با عفو ص
 و رسید آن شیرین طعم و برشته کرده میخورند و مائید و آرد کرده از آن نان ترتیب میدهند شیرین و لذیذ میباشد کرم اگر
 آن و نبات آن شبیه بنی و نمشکر و زرد و یزرک * طبیعت آن مائل بحرارت و در دوم خشک و کوبند معتدل در حرارت و
 برود * افعال و خواص آن محلل بلغم و خون جامد و قابض طبع و تقیل لزج و نفاخ و غذائیت آن غالب تغذیه آن
 جهت رفع عل و اسعال نافع و غذائیت آن از برنج زیاد و ار کندم که تر و ضما بپخته آن با حرکه جهت جرب متفرج و تشفق
 و تقشر ناخن و مضرغ آن جهت تقویت نور و بصیر و گردیدن جانوران سمی و حنطه طبع آن جهت فرجه امعا بدل آن ذره است
 * خند یقون بفتح خا و سکون نون و کسر ال و مهمله و سکون یاء مثناة تحتانیة و ضم فاء و سکون واو و نون و خند و یقون نیز

آمد؛ * ما هیئت آن شرابی است که از ادویه و خمر ترتیب میدهند و از ترکیب اطباء نرس است و معنی آن شراب بری است و بیونانیان نرسیده و اینند و رکتب ایشان ذکر آن نیست و نسخ آن متعد و مختلف است و با لیسله در قرابادین بتفصیل ذکر نموده شد؛ * طبیعت آن در دم گرم و در آخر آن خشک؛ * افعال و خواص آن مولد خون صالح و مقوی ماضیه و مفتوح سد و جگر و معد و رطال و بصر و کندی لون بدن وادمان آن فربه کننده بدن و مزید امراض عسر العلاج و قاطع حمی ربع و درگاه تربا بیت عظیم مطلوب باشد قدری باد زهر حیوانی بعد مرشدن ترکیب آن دران داخل نماید

* خذذ ربلی * بفتح خا و سکون نون و فتح دال و کسر راء و همالتین و سکون یای مثناة تحتانیه و کسر لام و سکون یا و آنرا یغییل خوانند؛ * ما هیئت آن نوعی از کاسنی بری است و شبیه بد آن رسیا و تلخ و ساق و ریخ آن باریکتر از آن و کل آن زرد مانند بلور و بر شاخه آن صغی متکون میگردد مانند مصطکی بقدر یا قلا و یعبار چسبند و قوت نبات آن تا یک سال و قوت صمغ آن تا هفت سال باقی میماند؛ * طبیعت آن مجفف و از کاسنی بری است بحسب تلخی آن؛ * افعال و خواص آن خوردن در انتقال آب با شراب و بدستور رضا در آن جهت کزیدن آن فی و آب آن که با شراب طبع در هند جهت قطع اسهال و طلای آب برک آن جهت قطع بواسیر و چون مجموع گیاه آنرا با بیخ برگند و با عمل قرص سازند و با آب بطور آن که بوره ارمی است طلا کنند جهت یقی مؤثر و صمغ آن در هموم گرم و خشک و مفتوح سد و در مفتوح حصا و متعطل ریا و رقطور آن در چشم با آب کاسنی جهت ازاله سبیل و غلای آن جهت ازاله شعر منقلب و بر جراحت جهت بردن گوشت زائد آنها و نیز جده آن با مرصاف که البته بدن آن لوده بقدر زیوتی حمل نمایند جهت کشودن حیض و اسقاط جنین بغایت مؤثر و آقا میدان دودرم از بیخ آن با شراب جهت کزیدن عرق نافع و بدستور رضا در آن و مورث سچ و تر حه امعاصل آن نشاسته مقدار شربت آن تا یک انگ

* بخنزیر * بکسر خا و سکون نون و کسر زای معجمه و سکون یاء مثناة تحتانیه و راء هماله بفارسی خوک و کراز و بترکی ذ و نوز و بهندی بر او و مور نیز و بفرنگی کرنیکول نامند؛ * ما هیئت آن حیوانی است معروف و بسیار کلیف و نجاست خوار و بد هیأت و کویند گوشت آن اعدل و بهترین لحوم حیوانات وحشی است و اصلی ندارد و در طعم شیرین و فرفری از گوشت انسان بد دارد و اکثری از فرق غیر اسلامی آنرا میخورند و قبل از ظهور نور اسلام گوشت آنرا در بازارها میفروختند و بعد از آن در مذنب اهل اسلام حرام و ربیع آن متنوع و موقوف گردید؛ * طبیعت آن در اول دم گرم و در رسوم تر؛ * افعال و خواص آن مفتوح سد و معمن بدن و کویند موافق ترین لحوم است بمزاج انسان و همه آن بعد از انقضای جز و بدن میگردد و کویند مولد خلط غلیظ لزج است و مورث حرص شدید و صدمه مزمن و داء الغیل و اوجاع مفاصل و نمداد عقل و معد و زوال مرآت و غیرت و جمعیت و باعث مضنی است مصلح آن خمر از قبیل علاج فاسد بافسل است و شر و فانی و امثال اینها نیز بحسب سن و وقت و مزاج مستعمل آن در قوت و ضعف نیز گفته اند و آقا میگویند کعب نر خشک سوده آن بقدر و انتقال با شراب جهت کزیدن هوام و طلای آن با عمل جهت برص مجرب دانسته اند و یکمشتال آن که در اخرا ق بخت مفید و سبب باشد جهت تحلیل نفخ امعا و مغص مزمن نافع و بول خوک و وحشی جهت سنگ منانه نافع و در سائر افعال مانند بول لکاز است و سرکین خشک آن با آب یا شراب جهت نفخ الیم سینه و رفع درد پهلو و رضا آن با سرکه جهت سستی عضل و با موم و روغن جهت التواء عصب و قطور زمره آن جهت قروح اذن و غیر

آن و قطع بواسطه و با منقل و نقل جهت رویانیدن موی سراقع و حقه پیه آن جهت امعاء و د آن جهت در درد رحم
و مقعد و سوختگی آتش سرما و برف زدگی و پیه کهنه آن که من تی بر آن کشته باشد ملین و مسخن و مغسول آن با شراب
و مزوج نمردن با خا کستریا آفک جهت اوزام حاره و غرضه و از اجالوس منقول است که پیه نمک آن با مومیا بی
رفع کروی سامعه میکند اگر چه مادر زاد باشد و تصنیف موضع تشنج که پیه آن نافع و یک ستور دمل و خنار و ررا و خون آن در جمیع
افعال مانند خون انسان و طلائی آن جهت کوچک نمودن پستان و شیر منعقد در آن و اوزام بالخاصیت مفید و در رور
اختصار سوخته آن رافع بواسطه شامیدن هم سوخته آن قاطع سلس البول و موی سوخته آن که بازغت اخراق یافته
باشد با روغن کل مجفف قروح و زو فوع العلاج است و بزنت آن کر یزائند؛ پشه است

❖ خنفسا ❖ بضم خالی و سکون نون و فتح نا و سین مهمله و الف بفارسی جعل و خرورگ و بهندی که روله نامند ❖ ماهیت آن
ذایه است کرچک میا و در بای دیوار ها و خاک و ریها و سر کینها هم میزند و اصناف از پر داری و پر و بزرگ و کوچک
و اهلی و بری میباشد بری آن بزرگتر از اهلی و بری پر د ار آن قویتر از اهلی بی پر آن ❖ طبیعت آن در درم گرم و خشک
❖ افعال و خواص آن آب منقرع آن بقدر یک شنب مسهل اخلاط معدی و معوی و کبدی و جهت امتساق مجرب دانسته اند
و بحتن شکافه آن بر موضع مقرب گوید که جهت رفع سمیت آن و اکتمال رطوبتیکه از قطع دنباله و فشار دین آن ظاهر
میشود جهت تقویت بصرو رفع غشاوه نافع بواسطه گفته اکتمال جرم مسحوق جعلیکه در تنور خناری بومر مد جهت در چشم
مجرب و گفته چون پرده عقب هر آنرا بردارند و رطوبتیکه ظاهر شود مانند اغیون در موی بی بگیرند بقدر رحه منقال و قتیله
باریکی بقدر سوراخ احلیل ساخته بآن رطوبت آلوده در احلیل گذارند و باقی را بر عانه و کشران و خصیه و اطراف
آن طلا نمایند در ساعت حبس بول و سلس آنرا بکشاید و مجرب است و اکتمال آن جامی غشاوه و ظلمت بصرو د آن
و نافع قروح حاق و قطر زروغن زیتونیکه در آن جوشانید و با شند مسکن و جمع کوش در ساعت و طلائی آن جهت تحلیل
خنار و زو اسیر و از خواص آنست که چون در جوف نی گذارند و بر آن زن بندند رافع عسر و آلت است و چون در درد
احمور گذارند و در آن دغن نمایند پزمرده کرد و دوبمید و چون در سرکین دغن نمایند زنده و ربالبه شود و چون بر موی
آنرا در برج کبوتر آن گذارند باعث جمعیت کبوتران در آن کرد و چون مفت عد آنرا در زیر طاس مس سوخ قلنی ناکرده
چسب کنند موجب باریدن باران و جود هوا است و بخور شکوفه چنار و آب مطبوع این کنند و آن است

❖ خنکات یزدی ❖ قمی از نیند از زن است که بهندی بوزنه نامند و در قرابا دین ذکر یافت

❖ فصل ❖ در الخا مع الالوا

❖ خواخ ❖ بفتح خای معجبه و سکون و اوزخای معجمه بفارسی شفتا لور بهندی آرو نامند ❖ ماهیت آن نرمی است
معروف و متنوع میباشد آنچه پوست آن نازک و رنگ سفید و سرح و سبز و زرد و مزغب و از گوشت آن جدا کرد
آنرا اهل نامند و غیر آنرا شفتا لورادی و بهتری آن هلو بزرگ شاداب لطیف است که گویا آب منجمد است و تلخی و حموضت
آن غیر محسوس و بی جرم و خشبو باشد اختلاف شفتا لور و شفتا لور نیز و نوع است لطیف شاداب و غیر لطیف شاداب
و همه اجزای درخت آن تلخ میباشد از بزرگ و کل و صغ و تخم ❖ طبیعت آن در درم سرد و تر و بعضی در اول سرد گفته
اند و مودی و تری هلو از شفتا لور زیاده ❖ افعال و خواص آن ملین و مسکن و شاربیت حاره و یابسه و تشنگی و غلبان دم

و صفرا وجهت تبریدن دماغ و قریب مزاج سرداری که از احراق باشد و تبهای صفراوی خالص و دمای و رفع بد بوئی
 دمان و درامزج حار معین باد و مشی طعم و چون آب رسیده آنرا گرفته شب بگذارند تا در آن نه نشین و مان
 گردد صبح صافی آنرا بقد رنیم رطل باشکریا ترنجبین و یا شیر خشک و امثال اینها یا شامند اسهال صفرا نماند و جهت رفع
 اخلاط سوزخه حار و نافع مفرط و بین و اعصاب و سیرج التنعف و مورت تبهای مزمن هر چند بعد از گاه و با زیاد باشد
 به صلاح آن عمل و مرابای زنجبیل و شفتالو کاردی غایظ و دیر غضم و انوثه قابضه و نفاح و مورت تولنج خصوصاً خام آن و تلح
 آن بد ستور و خشک کرده آن قابض و بغایت دیر غضم و چون مضی باید کثیر الغلظ ارماع میلان فصول بعد از گاه بود و آشامیدن
 در اوقیه آب برک آن و در ستور شکوفه آن باشکریا جهت کشتن کرم معد و حب القرع بسیار مؤثر و طلای آن بر نافع دافع
 کرم شکم و در بدن بعد از نوره و خشک آن نیز جهت رفع بد بوئی آن و ضد شکوفه آن با آب کرب جهت قطع قائل و این
 وضوح تصریح نموده که یک آن شکوفه آن اسقام چنین زند و مینماید و روغن دانه آن جهت در ذکرش و کرمی و تفتیح
 اسهال آن و در بدو اسیر و خائون مغز آن جهت رفع کندی و دلدان و یک گرم از استخوان دانه آن جهت اسهال مجرب
 و چون دانه آنرا در آتش اندازند تا بسوزد پس مغز آنرا بر آورد و مائید بر بوی و جوی که بر بدن اطفال و پس
 گوش ایشان بر می آید بمانند سیرج الاثر و مجرب است

گوش ایشان بر می آید بمانند سیرج الاثر و مجرب است

* خواص * بضم خای معجمه و سکون و اوصاف مهمله اسم عربی برک درخت خرمای و برک درخت مقل و نار چهل و امثال

آنرا که دراز و باریک باشد شامل است

* خولنجان * به فتح خا و سکون و او کسر لام و سکون نون و فتح جیم و الف و نون و آنرا خسرد و در او و ترکی قرعات و بھند و

کلیج و کلان نیز نامند * ماهیت آن بیضی است سرخ تیره و پزیره تند طعم قتل بولند و با حلت و آنچه تحقیق رسیده

جیم درخت تا بول است که بھندی پان نامند و درخت آن کهنه سال خورده باشد و منبت آن بیاد دهنر رنگه است و غلیظ

پزیره و اقمی و باریک صلب را عقاری نامند و این بهتر از اول است و قوت این تا هفت سال باقی میماند * طبیعت آن

ه را خرد و گرم و خشک و کوبند در سیموم * افعال و خواص آن مقوی معد و احشای مضمه و با و احشای باطنی و

کاسری و ریاح و ماسک بول و جهت صداع و صرع بلغمی و تصفیه صوت و سرفه و طوبی و رفع بد بوئی دمان و خوشبوئی آن و

دردهای بارد بلغمی و در دگر و کسر ریاح و آروغ قش و رفع تولنج و برودت کرده و وجه آن و خنای و بر سرطان و عرق النسا

نافع در نکال داشتن اندکی از آن در روزی از آن رافع سستی آن و باعث سرعت تکم اطفال و موجب شدت تعویذ و یک گرم مائید

آن بایک اوقیه شیر بز تازه و شیشه جهت تحریک با مجرب و طلای آن با آب و یا روغن زیتون و یا با همین زائل کنند و کف

است مجرب مضر دل و حجاب سینه و مصلح مجرورین و صلح آن مندل و طباشیر و کشت آب مرغ فربه و انیسون و حایس

بول و صلح آن کثیر احمق و اثر بریت آن تا بکمال و نیم و بدل آن در اوجینی و گناه است و جوارش خولنجان و در نسخه آن

در قرآبادین مذکور شد و عرق آن بسیار لطیف و محلل ریاح و در مائر افعال الطف از اصل آنست و دستور گرفتن آن مانند

هر قیای دیگر است

* فصل * فیاء الیثناة الیختانیة *

* خیبر و شنبدر * بکسر خا و فتح یا و مثناة قتیانیه و الف و راء مهمله و فتح شین معجمه و سکون نون و فتح باء و مرحله و سکون

راء مهمله مجرب از خیبر چمن فارسی است و بھندی امثالین و کرم ماله و کرم ماله و سیال لایقی نامند * ماهیت آن نر

درختی است در بزرگپا بنام رود و سخت گردان و برگ آن کوچکتر از آن و اطراف آن تند و چوب آن خالدار و گل آن
 زرد شبیه بگل یا همین و تیر آن دراز تا بقدر ذریعی و یاری یک بطبری یا همی و زیاده بر آن و در جوف آن پودهای خشبی
 و بران رطوبت میاید چسبیده و منجمد که آنرا عمل خیار شیر نامند و بردها را فلوس آن و در بین هر پرده نیمی اندک
 بهین منوبوی شکل سفید مائل بزرده و مستعمل عمل آنست و آن شیرین طعم بد مزه اندک یک بود است بهترین آن میاید
 براق رقیق القشر رسیده قوی بسیار عمل شیرین کم بوی آنست و باید که در هنگام احتیاج قلم آنرا اندک با آتش گرم کرده
 شکسته عمل آنرا از آن جد نمایند و باروغن بادام چرب کرده استعمال کنند بهر نحو که خواهند زیرا که اگر بیشتر اخذ
 نمایند ضعیف میگردد و قوت آن * طبیعت آن در اول گرم و تر و کوبند معتدل در گرمی و تری * افعال و خواص آن
 ملین سینه و طبع و مسکن حدت خون و منقبی عصب و محلل ارام حاره دهان و حلق و احشا و غیره و مسهل برفق و بیغائله
 حتی زنان حامله و اطفال را مناسبت و میجو را هضم و اسهال آن بچند روز و جوی است که دارد و بدنه مناسبت مر خلطی
 مسهل آن و لیکن بطبع العمل و با تیر مندی مسهل صفراوی سوخته و با تیر مل مسهل بلغم و با سعالج و آب کاسنی و آب برگ پنبه
 و آب شاهره مسهل سودا و با لویه مانند لعاب ریشه خطمی و بهانه و بزرقونار و روغن بادام جهت تفتیح سینه و معاو
 و حیو و مقص و باد و بدنه مناسبت و آب برگ کاسنی و عنب الثعلب و کشمش جهت تفتیح هله و جگر و در آن و یونان و رفع
 تبهای حاره و غیره و آن با آب کشمش تازه رادع خناق عصب و محلل آن و بدستور یا شیر بز و آب انجیر و شیر منقح کنند
 و محلل آن در انتها و ملا آن جهت درد مفاصل و نفوس و تلبین ارام و دمه صلابات حاره خصوصاً با آب برگ عنب الثعلب
 نافع مضر معده و مغنیه مصلح آن مصطکی و انیسون و مورت مغص و سحج بسبب چسبیدن آن با معاو مصلح و مانع چسبیدن
 آن روغن بادام است که بدان چرب کرده و یا بر آن چکانده بنوشند مقدار شربت آن از پنج مثقال تا بیست مثقال بدلی
 آن سه وزن آن موزید آنه با اندک تربل و نیم وزن آن ترنجبین است و کوبند جو شایند عمل آن باعث رفع قوت
 آن و شدت التزاق آن برود میشود و استعمال تازه آن که یکسال بران نکند شته باشد مورت بول الدم و کل آن نیز ملین
 طبع چون طبع نماید و باروغن بخورک و مر با کل آن که بدستور کل بنفشه و وردا حمر و توبید دهند یعنی کل انگبین آن
 نیز ملین و برگ نورسته آن نیز ملین است و همچنین خام نارص تبر آن که ورق کرده بپخته با روغن اندک بریان نموده بمقل او
 ده مثقال تا بیست مثقال آنرا بنخورند و دانند آن از پنج حد تا هفت حد که کوبید و با شند مغنی قوی و خوردن بپوست سیاه
 معشوق آن باز عفوان و شکرو کلاب جهت هسرو لاد و اخراج مشیمه مجرب دانسته اند و ضماد آن را فغ قوبار و حب
 خیار شیر و شراب و لغوات و نفوعات و مطبوخ و معاجین آن در قریب یادین ذکر یافت *

* خبری * بفتح خا و سکون یاء مثلاً تستانیه و کسر راء همله و یا آخر حرف لغت یونانی است بفرسی شب بوی نامند
 جهت آنکه بوی آن در شب ظاهر می شود و در عراق عرب منتشر خوانند * ماهیت آن از جمله کلهای خوشبو است و
 اصناف از بزی و بستانی و سفید و زرد و صر و بنفشه میباشد و از مطلق آن مراد زرد آنست و مراد از بزی قسم سرخ
 آنست و غیر خزامی است چنانچه کدشت و شب بونام کلی است که در هند میشود و در حرف العین انشا الله تعالی مذکور
 خواهد شد * طبیعت معصوم آن در دوزم گرم و خشک * افعال و خواص آن محلل و ملطف و جالی و مد زو جلد آب
 از هق بدن و مسکن نواق و آقامیلن سه درم از آب آن بدستور سائیده آن مله رحیق و مقسل چنین و شرج مرده آن و متعیمه

و قسم و سب آفرانند و همین اثر است و اکتحال آن جهت بیاض چشم و توفیق در کل آن محل بلغم از دماغ و ریاح غلیظه و
روغن آن که بطریق روغن کل ترتیب دهند بسیار کرم و محال و صعود آن جهت تعتیج شکم و دماغی و آشامیدن و حمل
آن مد رجس و متخرج جنس و طلالی آن جهت ورم رحم و مفاصل و تقویت موی و طلالی آن با عا قوت و خا و قسم و نیز بر کرم
جهت تقویت باه مقل و هر بیت آن تا چهار درهم و بیخ آن با هر که جهت صلابت سپر طلا و نافع و چون داخل مرم کنند
جهت ورم صلب و مفاصل و زخم و کتودن حیض و با موم و روغن جهت شقایق انگشتان و مقعد و وضو و مطبوح آن جهت

ع
ن

در دندل آن دارد و جلوس در پیچ خشک آن و همچنین حمل آن جهت ادرا رجس و اخراج جنین میت و مشیمه نافع
* خیزران * کسر خا و سکون بای منافع تصانده و سکون زای معجمه و قتی راء مهمله و الف و نون و یار می خیزران و یهند و
بست نامند * ما هیت * آن نباتی است برک آن شبیه بیروک نخل و کوفته ترازان و ثمر آن نیز شبیه بنمر آن و کوچک
و مل و رو چاشندل را با عفو صیت و در خوشه بزرگی و بعضی مردم میخورند آنرا و سه نوع میباشد لک شاخهای آن راست و قوی
بسطبری ایها می وزیاده بران و بندهای بعضی بسیار طولانی و خوشرنگ و خوش جوهر و در زیر باد است و بند خوب میشود
و نصاری از آن چوب دستی مسازند و قیمت اعلی میفرسند و نوع دوم آن باره دار و بسطبری و انگشتی و طولانی و خا و دار
و اربوست آن سطح کرسی و بالکبی و چهار پایه و دروازه و شیر و غیره میباشد و این نوع در هند و نکاله و زربادات
بسیار میشود و لکن در زیر باد است و بهتر و پوست آن جوهر دارد و بعضی در هات بجای ریمان همین را مستعمل دارند و در
بستن کشتیها و خانههای کاهی و غیره از نوع سوم باریکتر از نوع دوم و بی خار و بی ثمر و بندهای آن طولانی و کوههای آن از هم
دور و این نوع در سلاط که بسط شمال و شرق مرشد آباد و پانزده شانزده منزل فاصله از آن واقع است بهم میرسد و در کنار آنها
میرود و بجای دیگر نمیشود و مردم آنجا پوست این نوع را بطول جدا کرده و تراشیده از آن فرش میبافند که سمنل نامی
مندان یعنی فرش سرد خشک زیرا که سمنل بلخت هندی بمعنی سردی و یاتی بمعنی فرش است و بعضی از آن بسیار باریک
و رنگ میسازند و نخل بیکه میگویند به سبب باریکی و املاسی مار نمیشوند و این را در هند و بالجملة بهترین فرشها است از برای
انام کرما و لیکن سواى بلاد نکه هوای آن مرطوب باشد مانند سلاط و نکاله و مانند اینها نمینانند و زرد شکسته و بر طرف میکرد
مانند بلاد حاره یا بسه و در غیر سلاط و نکاله فوش آفرانند آن خوبی نمیبافند و نمیشود و مخصوص بد است * طبیعت آن
در دهم کرم و خشک * افعال و خواص آن آشامیدن مائید آن جهت قطع نفوذ و طلالی آن رادع و محلل و آرام
و مو رجه کننده و از اخلاص آنست که چون در جامه گذارند از سه بآن ضرر نمیرسانند

* باب هشتم در بیان ادویه که حرف اول آنها دال مهمله است *

* قصه دال الدال مع الالف *

ع
ن

* دال ذی * بفتح دال و الف و کسر دال معجمه و با و دال مهمله نیز آمده و بفتح فارسی جو جاد و نامند * ما هیت * آن
قسمی از صوفایان است و مراد از مطلق آن دال ذی فارسی است و آن دانه است مانند جو و باریکتر و درازتر از آن
و طعم آن تلخ و تر و رنگ و بهترین آن هر چرنگ آنست و نبات آن زیاد و برشوی و هر چرنگ مثبت آن حبال فارس
است * طبیعت آن دراز و گرم و در دهم خشک و تا چهار سال قوت آن باقی میماند و گویند کرم و خشک در دهم
و بعضی هر دانه اند * افعال و خواص آن با قوت تر یا قیه و قابضه و مسکرم و ملین * باب و جهت رجوع رحم زنده

و استرخای آن و بواسیر و اسهال و دفع شوم و تقطیع مده و تحلیل ریا و لعوق آن با غسل جهت دفع سیلان رطوبات در میان
و گرم مده و آشامیدن دود رم سفوف چرب کرد ؟ آن دروغن زینون جهت بواسیر و جلوس در طبیح آن جهت علل
مقله و رحم و بروز آن مرد و که باز بجای خود درود مضر مثانه مصلح آن انیسون مسدود و مل و محرک بواسیر و مروت
و در مصلح آن خمیر و بنفشه و یا ملبله و یا تلبدل آن در تحلیل صلاب چهار دانگ وزن آن با دام و در بل آن ابهل
مکرر را یستی که ابهل مناسب نیست مقلد ارشیت آن نادر و درم و زیاد و بران کشد و را صلاح آن بقیه و اسهال و شیر
تازه و شبیه و چیزهای چرب است *

* دار صینی * بفتح دال و الف و راء و کسر مادمه ملین و سکون باء منناه آبتانیه و کسر نون و باحرب د ارچینی فارسی
است و در ارباقوسی بمعنی درخت و چوب است و بیرونی آنرا المتمر و بیرونی آنرا المتمر و بیرونی آنرا المتمر و بیرونی آنرا المتمر
شاخهای درختی است که ممت آن جزیره سیلان که سر اندیپ نیز نامند و شمالی آنست تا کوکن که جزیره ایست از جزایر
د کهن و زیر باد و آنچه در اصل سیلان میشود بسیار خوب قند بو تلطع و هر خرتک و شیرین و قندهای آن با ریکه
و نازک و بسیار در فم بیچید و بلند تاد و سه ذرع و راست خصوص که از شاخهای نور سته آن جدا شد و باشد و از سیلان
کند شده بتدریج ضخیم و کم طعم و کم بو و قندهای آن کوچک میشود و آنچه تا تلطع و آنچه تا تلطع و آنچه تا تلطع و آنچه تا تلطع
مینامند و لیکن بعضی سیلانی نیست و از کوچکی کند شده تا کوکن بتدریج ضخیم و لمای میشود و آنچه ضعیف است آن کم است
قوله و ضخیم آنرا سلیفه و بهندی هر دو را تاج نامند و در جزیره کو که ملاحظه نیز چیزی ضخیم بل طعم کریمه را آنچه تل و تر و یب
بیوی فساد میشود و از بعضی فقه شنبه و شله که در جزایر شهر ناز که در عرض می و کسری از درجات ارض جدیل جنوبی خط
استوای واقع است نیز در چینی خوب مانند سیلانی بهم میرسد و لیکن بقدر کمی و کثرت و فو و سیلانی نیست و در بلاد دیکو
همچو با بهم میرسد و درخت آن بقدر دو نیم قامت مانند درختهای کرمی و جنگلی است کج و اج و شاخهای آن بهن بعضی بزمین
افتاده و برک آن شنبه بزرگ ساذج فندی ببل و از برک بیل اندک عرض تر و کوتاه تر و بی و تمر آن فی الحمله شنبه بسبب بلبلان
و طعم و رائحه آن قرین بظلم و رائحه در چینی و ستور اخذ آن آنست که هر سال شاخهای گفته درخت آنرا میسوزند و چون
شاخهای تازه و روئید و بلند شدن نزدیک برسد یکی و سخت شدن آنرا از طول شق میکنند و چند روز بگذرانند چون دوست
آن بسبب نابش آفتاب جد و بچید شدن اخذ مینه ایند بهترین آن سیلانی با وضاف مل کوزه است و از شخصی فقه مسموع
گشت گفته در جوف چوب درخت آن در دری کا نور میماند و اخذ مینه ایند و ریشه عدد رخت آنرا نیز در آب جوش داده
ار آن کا نور بعمل می آورند * طبیعت آن در آخر دوم کرم و خشک و قوت آن تا بازنده بحال دانی میماند * افعال و خواص
آن بغایت ملطف و مفتوح و مفرغ نفس و منفض عفونت و اخلاط و تریاق مسموم حیوانی و نباتی و معدنی و حافظ قوتهای انسانی
و حیوانی و طبیعی و جالی با صره و محلل ریا و مواد بارده و محقق رطوبات دماغی و نزلات بارده رطبه و امراض بازده
دماغیه و مل ریول و جنض و مستغنا جنض و مقوی با و ده و خفقان و وحشت و بواس و جنون و تعویض اعضای رئیس و معدله و جگر
و رفع بل بونی دمان و سرفه و رطوبی و روبر و صغیه صوت که از بلغم غلیظ باشد و رفع رطوبات لزجه با خسته نصبه و رطوبت و تنفیه
صد از آنها و تقطیع سله و جگر و استسقا و عفونت زخمها و مسموم هوا و جازده از عقرب و غیره شراب و غماداد و شه و حولا و نوزاد
اعضاء را س غلامی آن برستانی و صل و قه جهت صلاح بار و بل و ستور و روغن و بر آن البین غلامی آن بر بلب چشیم جهت

اختلاج آن و انکمال آن جهت تقویت باصره و رسانیدن انوار و به بطیقات عین اعطاء الفلک و غیرها آتایند مطبوح
آن با سرکه و مصطکی جهت ذوق طوبی و بایوست فلیله کابلی جهت استسقای لجمی و زرقی و ضماد آن جهت رسته و دفع
لرزندهای بلغمی سوداوی و دانه بواسیر و شکم و جمع آن و لسع عقرب و ملاطی مضروع آن بر حشده جهت الزام از جماع
و لطوح آن با عسل جهت ببردن بینه و کلف و با مرکه نیز مضروع و زین و عسل و مغرمانه صلیح آن کثیرا و اسارون مقدور
شریت آن از درد رم تانین درم بدل آن در تحلیل و تلطیف و تقویت اعضا مثل وزن آن ابله و کبابه و در اصلاح دوده و سیخه
و دریا و خولجان است دهن آن بسیار کرم و خشک تا صوم * **افعال** و خواص آن جهت رسته و نقل سر و صداع بارد
بر او باغ ارجام صربا و ملا و بتهائی و با بایه و زیت و موم و زرد قیغه مرغ و عرق آن سریع الانتر از جرم آن قطور
آن جهت نقل سامعه و آتایند آن جهت تقویت فاضله و تسکین و یخ و برقان و در بواسیر نافع و جو ارشد از چینی و حب
و حشو و حلا و در دهن و مغن و جرق و عطر آن در قرا بادین ذکر یاف
دانه ارشید شمان * بفتح دال و الف و رای مبله و کسر شین معجمه و سکون نای متنا تحت تیه و فتح شین معجمه و عین مبله
و الف و نون اسم فارسی است و آن دانه دل و عود البرق مانند جهت آنکه چون برقی و قوس قزح بآن برسد خوشبو تر از عود
هندی میگرد و در بصلی آنرا کاعده پهل بفتح کاف و الف و کسریا و فتح با و هاولام در آخر و کانه پهل بیون نیز نامند بهترین آن
صلب و سنگین خوشبو و خوش طعم آنست * **بها هبیت** آن نوست بطبری است مانند صلیخه مثل بسرخ و بعضی شرح خود بو
با حراقتی و هضرستی و درخت آن خاردار و کوثا و وجوب آن با حرافات و کل آن زرد خوشبو و تنک و بهتر بن آن پوستهای
ضمیم بقدر الوزن خوشبوی سرخ رنگ آنست که در طعم آن تلخی و حلا با بطل و نوع امس آن بسیار تلخ و سفید آن بی بو
* **طبیعت** آن گرم در اول و خشک در دوم با قوت دارد و غایضه و کوند کرم و خشک در دوم و بعضی سرد دانسته اند و قوت
آن مدتی میماند * **افعال** و خواص آن محل و تابش و مانع نزلات و دافع درد سر و باد و سراس سوداوی و محلل پراح
و معذب طوالت و غلبه و مقوی اعضا و بزرگای آنها و جمیع اعضا و مزاجه و مفتح ملد و مسقط دانه بواسیر و معین
بر اخراج جنین الصلر آتایند آن با دارچینی جهت سعال طوبی کوفته و پ و بواسیر و سرطان منی المده آب مطبوح بیک رم
آن با شکر جهت دفع درد معد و بارد با مایوس العلاج و تنقبه آن مجرب الفم مضمه و با بجم آن جهت حفظ صحت دندل آن و با شراب
جهت دفع قلاع و قروح خیمه و ساعیه دمان و چون کوفته با سرکه سرشته بر دندل آن موجب کندن آن جهت تسکین و منع آن
و نشوین آن جهت تعفن لثه بسیار مؤثر **الانف** چون نرم کوبیده و بقیله آلوده در بینی انداخته جهت رفع بل بوئی بواسیر **الانف**
الاذن با روغن خیری در گوش جهت درد آبل زرق **الدم** و غیره آتایند من طبع آن قابض و قاطع نزف **الدم** و نف آن و
رافع سستی اعصاب و تعفن اخلاط و حابس اسهال و جهت عسر البول **القرح** و غلای آن جهت قروح متعنه و ذر و آن
جهت قروح رطبه و افلال و غیر آنها **الرحم** تر ز جده آن جهت انقباض جنین و رفع عسر البول و تشف و طوالت غلیظه و اعانت بر حمل
زنان عاقر نافع و ذر و آن جهت تجفیف قروح **الاکو** و منع معی و تحلیل ملایت آنها مقدار شربت آن تاد و درم اصل
مصر سبز و خشک و صلیح آن دق و مصطکی **الان** آن بوزن آن اسارون و دودلت آن زرق و دندل مل حرج و نصف آن درونج است
و با خاصه جهت فروغ عیان که مایند و صلبه و معیل است نافع و کوبید از خواص آنست که چون شاخ آنرا با کندر بشور
بکند و در لثه بستد و شب چاردهم ماه قمری در تحت جایگاه خواب شیمی حاجت منیل کند از لثه و خواب شیمی را بیند که

از حاجت اجواب گوید و روع شکفته آن که دهن القند ول نامد که بطریق روعن کل بنفشه و بادام کیزند و بجای بادام کچیل دقشر باشد بسیار خوشبو و آتشا میدان نم و وقته آن با شراب زردک یا میبه جهت تقویت فم معد و حقیقه آن با دونه حاسه جهت اسهال و طوبی و طلای آن جهت فالج و شقیقه امراض دماغی و عصبانی و تنفیج سده دماغی و تقویت پردمای آن و تقویت باد و نعوظ و تحلیل و ریاح اورام صلیه نافع

* دار فلغل * بفتح دال مهمله و الب و رای مهمله و کسر و فاء و سکون و و لام بعد از زای اول و دوم بغیر سی فلغل در اول و بیهندی پیل و بیهلی نامند * ماهیت آن * ثمر نباتی است بسیار و در هر یک آن شبیه بهر یک ثانیر و از آن اندک کوچکتر و با حدت و تلخی زهر آن بولانی شبیه بشاه توت و میاه رنگ و کوچکتر از آن و خشک دانهای آن کوچک و سرخ رنگ و پیوسته بهم و بالای آنها غلافی رقیق و پر دمای سیاه رنگ در میان دانهها و طعم آن تند و باندک تلخی و حدت و تلخی حدت پوست آن زیاد و از دانه آن و بیض آن کرمدار منشعب و پوست آن اغبر و مغز آن سفید و ریشه دارند طعم و فلغل مویه عبارت از آنست و در حرف الفاء انشاء الله تعالی خواهد آمد * طبیعت آن * در آخردرم گرم و خشک و بعضی در اول سوم گفته اند * افعال و خواص آن * محلل مواد بارده و ریاح و مفتح سده جگر و سهر و زهاضم طعام و مغزی معد و رافع قی و خشبو کنند دمان و رحم و مسخن احتسا و محرک باه و زیاد کنند مینی و ملدربول و بعضی و مسقط جنبین و جهت فالج و صرع و سرمه بارد و طوبی و نقرس و عرق النساء و تقویت یشت و کزید کی عقرب و رتیل و تنویر اخلاط بدن و بالجملة امراض بارده و طبله را معید و کشال آن که در جگر بکنند شنه و یا گویند بران باشد که کباب کرده باشند جهت شکوری و طلای آن بارورغن جهت نهش عقرب و رتیل و فاعی نافع و در امرباه قائم مقام زنجبیل معد و شرابت آن فاکمعال مضر و سر و مصلح آن صمغ عربی و صندل و کلاب بلبل آن یوزن آن فلغل سفید و گویند یوزن آن زنجبیل و زرنبا دامت با لسویه

* دار هلک * بفتح دال و الف و رای مهمله و فتح هاء و سکون لام و دال مهمله آنرا در جوبه و بیهندی انبی هلدی نیز نامند * ماهیت آن * درختی است هندی چوب آن زرد و گویند و سوت که حفص هندی باطله عصاره است چنانچه در حرفه الحاد حفص ذکر یافت * طبیعت آن * گرم و خشک * افعال و خواص آن * محلل و رادع و زرد معصا اعصاب الراس جهت امراض سر و کوش و دمان نافع و طعم دمان را نکو کرد اند اعطاء الغذاء و اللغض جهت تعویت حصا و حبس البول الحسی و الجروح و القروح و غیر ما جهت تب بلغمی راند مال جر احات و قروح و جرب و خارش شرابا و مضادا موثر و دهن و مرهم آن در قرا بادین ذکر یافت در ادهان و مرهم

* دارنج ابروج * بفتح دال و الف و فتح نون و سکون جیم و فتح الف و سکون بای موحد و ضم رای مهمله و سکون و او و جیم و دانک افزونک نیز نامند و بشیرازی انجک * ماهیت آن * نیمه امر و جنگلی است بزرگتر از بهل انه مائل بمنلی شکل پوست آن سیاه رنگ و مغز آن سفید و شیرین و لذیذ و آنرا بر شنه دقشر نموده تنقل مینمایند متب آن کوه کبلویه است از توابع ولایت فارس و جای دیگر نمی شود * طبیعت آن * در اول گرم و در طوبیت و بیوست معندل و بر شنه آن مائل بیبوست * افعال و خواص آن * موافق سنه و حنجره و اعصاب متشنجه و مهبی و مسمن و ملدربول و غذائیت بران غالب را شامین شره آن که بگویند در آب سیره آنرا بر آورند جهت ادرا و حیف مغیل و اکار آن معسل معد و مصلح آن سیرینه است

در صلب نفع آن بتفصیل ذکر یافت و غرض مائی آن انواع از مطبوخ و غیر مطبوخ و غیر مطبوخ آنست که خرمای زرد را گرفته در آب جوش میدهند تا جلالت و غیره آن در آب آید پس صاف نمود. طبع می نمایند تا غلیظ را نکشت پیچ کرده و میلان آنست که خرمای بیا رویید را با لایم هم جمع می نمایند و دجلتها کرده و آنچه شیر از نقل آنها بر هم نشسته تراوش کنند و بر آید گرفته اند که طبع می نمایند تا غلیظ و قریب بالجماد گردد و با آنکه در ظرف حر کشادی کرد و بر لایم آن پارچه تنگی انداخته بر آفتاب میگذارند تا غلیظ و قریب یا انعقاد حاصل و این بهتر و لطیفتر از مطبوخ آنست و از ثروت آنست که آب قوت مفید شاد آب را گرفته با تشن ملایم طبع میدهند تا غلیظ گردد و بدین دستور در شب هر چیز را که خواستند اخل می نمایند * طبیعت در شب آب انکور در دوم کرم و در آخر اول تر * افعال و خواص آن مؤید خون صالح و مجمن بدن و مفتوح مدد و با مدد آب جبهه صرع و با انقیامون جهت وحشت و جنون و با مغز قریط جهت شرم و رمای و زربا الجوز و حلیه جوت معال مزمن و در دمیته و با اندک زعفران جهت رفع هم و غم و غضب شدیدی و با شیر تازه و دغیده و اندک بادام جهت خفایان و فزال مغز و ضعف احشای عجیب الاثر و با اندک سرکه جهت یرقان و سیرتر و با ماء الشعیر جهت تفتیت حصوات و ادرا بول رضا و مطبوخ آن با خطمی جهت تحلیل اورام و کشودن دمل نافع مقداران شربت آن از د و مثقال تا نیم مثقال را کنار آن محرق خون و مصلح آن شیم ریحان و خشخاش است شیخ البرقیس فرموده که با آب میب و قدر بزرگ ریحان و اندکی حر مل قائم مقام خمر است الادرا مکار * طبیعت خرمائی آن در دوم کرم و در اول خشک * افعال و خواص آن کثیر الغذا و ملین طبع مبرود المزاج و بلغمی و جهت فالج و درد مفاصل و مزه با در تقویت با و بارد المزاج و طلای آن بتنهائی و با با قسط و نمک جهت رفع کلف و با شونیز جهت جمود اعضا از سردی هوا نافع که بر بدن نهاند و در رجای کرم مانند حمام و غیر آن نشیند و محرق خون و مولد خلط عکس شود از مصلح آن سرکه و با دام و خشخاش و سنگبین و ترشها است.

* ذابق * بکسر دال و سکون بای موجد و قاف و آنرا قنوس نامند و یاقوتی مویزک صلبی و کشمش کا و لیا * ماهیت آن دانه ایست از نخود کوچکتر و سبزرنگ و چون خشک گردد پوست آن در هم پیچید و مائل بسیاری شود و در جوف آن رطوبتی چسبنده باشد و دانه های آن بقدر خشخاش و گیاه آن از درخت امرود و غیر آن ممکن نمیکرد و چندین شاخ از یک مکان میروند بر که آن شبیه بزرگ مرود و انار و لطیف باشد و بعضی نیز رنگ و بویترین آن تازه اهلین و بر آنست که لون اندرون آن کزائی و بیرون آن مائل بسبزی و صیافی و زردی میباشد * طبیعت آن کرم در آخر دوم و خشک در اول و بار طوبت فلفله غمز لوجه بعضی در سوم کرم و خشک دانسته اند و قوت آن مرکب از جوهر خاز موئی و بارد مائی و اندک جوهره باض از صی و بعد ورود بدن از مرکب فعل مختص بدن ظاهر میگردد * افعال و خواص آن ملطف و محلل و ملین و یک از دانه رطوبات و بقیه و غلیظه و جاذب آنها از عمق بدن و چون در آب کرم تخیمانند و پوست و قشر آنرا از عمل آن افشوده صاف آنرا با مغز گردکان یا با مغز دانه بینا انجیر مرشته بنوشند که دستور اقامیدن آنست جهت تقویت سود او بلغم و تفتیح شد و عرق النساء و نوا صبر و امراض بارده نافع و طلای آن منضج و متفجر و جمع کننده مواد اورام و مسکن دردهای بارد و بار اشیج و موم جهت نفی دملها و شرای بلغمی و اورام بلغمی و تبیین مفاصل و بدستور یا از ریح جهت شرای بلغمی و اورام بلغمی و تبیین مفاصل و با کنل جهت قروح خبیثه و با زرمیز و زفت جهت قلع ناخن و با آب انکور و عسل جهت ربایانیدن آن و با حبثا جهت

معد و اوبه و باروغن کل جهت دراز کردن موی و جوشانید آن در آب آهک جهت تحلیل او را م خیره مؤثر و مسرور آن با آهک جهت اذابة طحال و جذب و جلب رطوبات غلیظه از عمق بدن نافع مضر دل مصلح آن باد و تجبریه مقد ار شربت آن تا یکمغال و زیاده آن مورت مغص و دوار و رقتل اعضا بدل آن در تحلیل نصف وزن آن ابل و چهار دانگ آن بادام و ورسا نر افعال نیموزن آن عاقر قرحا و چون دبی را با عمل و دوشا با و معطیان طبع دهند و مانند خیا طه باریک ساخته بر روی اشجار اندازند میوریکه بر آن نشینند بپای آنها چسبید و میل کردند و چون با قزمیاء میزنند باعث شدت رنگ آن گردد و در سائر رنگها نیز بسیار دخیل است

* **دبیدار یا** * بکسر دال و کسر بای و موحد و مکنون بای مثناة تحتانیه و فتح دال مهمله و الف و کسورای مهمله و فتح بای مثناة تحتانیه و الف لغت تبیطی مشتق از فارسی است * **ماهیت آن** گیاهی است مندی حاق آن بقدر رذری و خشبی را سافل ضاحقه خاردار و بر برگ آن ریزه و بعمار و همز و شبیه بر برگها رکته نوعی از باریکه است و تر آن بی کل شبیه به سحر کبیا و پنجه و مانند ک قلخی و حدت شبیه به حدت ابل و چون داخل اطعمه کنند خوش طعم میکند و برک تازه آن طیب الرائحه چون بخارند و آن ربیعی است * **طبیعت آن** در درم گرم و در موم خشک * **افعال و خواص** آن قابض و معطش و محرق و جهت اقره و زلال و تقویت معد و نفوس و امراض بارد و شراب و ضما د و جهت استرخای معد و منک مثانه شرابا و با شرب محرق با مضر و درین مصلح آن بقول بارد و ورائحه آن باعث حرقت چشم وادمان بوئیدن آن مسقط شعر اجقان و خوردن تازه آن با هر که کاسر حدت و لذت آن و مقوی معد و مقد ار شربت از تخیر و برک آن تازه در موم و مسواک بچوب آن جهت استحکام لثه و تحلیل رطوبات لهاة مؤثر

* **دج** * بفتح * **ل** مهمله و جیم بفارسی یک در می و بشیر از می طخا و در تنک بن کوه کوه نامند * **ماهیت آن** موی است از طرأس بزرگتر و خاکستری رنگ مشط بظهور سفید بسیار ریزه و در کوههای بسیار سرد میباش و بهترین میور بر می است و بعد از آن شکر و ریس صانی پس حجل و دراج و طیهوج و غفغین و جوجه کبوتر و ورشان و ناخنه است * **طبیعت آن** گرم مائل با عدل و لطیف * **افعال و خواص** آن در افعال از یک کبوتر و بنجر و آن با لخاصیت جهت رفع طاعون و با مؤثر و نکامد اشش بر آن با خود باعث یمن و برکت گفته اند

* **دجاج** * بکسر و فتح و ضم دال مهمله و فتح جیم و الف بفارسی مرغ خانگی و بهندی گگری و مرغی و عربی نر آنرا دیک و بفارسی خروس و بهندی گگری و مرغانیز نامند * **ماهیت آن** حیوانی است اهلی و غیر اهلی خانگی و جنگلی و معروف * **طبیعت** جوان نریه اهلی خانگی آن در آخر اول گرم و در رطوبت معتدل و مرغ بچه از آن ارطب بر رطوبت فضلیه و حرارت دیک یعنی نر نعتبت بن جاج یعنی ماده کمتر و بیضت بر آن غالب و خروس بچه عدل و مائل بر رطوبت و قول ببرودت خروس بچه خلاف تیاس و تجبریه است چه لحوم همه طبر و غیر مائی حار اند و میتوان بود که وجه شبهه که انیکه آنرا بارد گفته اند آن باشد که دید و ناشید که ا طبا خروس بچه را در حبوبات صغرا و بیه و امراض حار دتجر بر نموده اند بخلاف مرغ بچه را و شان بدون تأمل ترم نموده باشند که چون طریق معالجه بفداست پس بسبب سردی مزاج خروس بچه است و گرمی مرغ بچه و حال آنکه نچین است بلکه جهت حرارت مزاج خروس بچه بیه و جری در آن نگون نمی یابد که استحاله بصغرا یا نه مزید علت شود بخلاف مرغ بچه و مرغ غیر اهلی جنگلی که در بعضی صحرا ها چنانچه در تنکاله

در جنگل و صحرا و اطراف مگرمی کلی بسیار است بشکل و نحوه مثل مرغ اهلی میباشد و نوع بزرگ آن که بپند
گنک نامند هر دو نوع کرم تر و خشکتر از اهلی خانگی اند **افعال و خواص** این مهره با آن کثیر الغذا و لطیفتر
از اکثر طیور و مولد خون صالح و زیاده کننده عقل و منی و غیر مهره ایخته آن متغایب آن و گوشت آب خروس بخت
مالجورده محلل و مایم جامع و مخرج سودا و جهت قولنج بسیار مفید و بهتر آنکه بگیرند خروس پیر حال خورده را و
ذبح نموده با آب بسیار طبع نمایند تا مهره را گرد و آب گوشت آن را با قدری بسقایی طبع نمایند تا بقوام آید و نیمگرم بپاشند
اخراج مواد سوداویه به نیکویی نمایند و مرتقه چرخه جهت ابدان سقیمه و ناقصین و صاحبان التهاب معده و حیمات صفراویه
شرابا جهت تعدیل فصول و تلبین طبیعت و بدستور رفتن به بدن نافع و کشته اند غراری به معیل اند و دجاج محسک و
چون خروس نمر را بسیار بزد و انداخته کرد پس ذبح نمایند و شکم آنرا بشکافته و آنچه در جوف آنست بر آورند
و در آن نمک و سقایی و شربت بپزند و با آب بسیار طبع دهند تا مقلد از یکدیگر نمایند و شب زیر آسمان گذارند و صبح بپاشند
اسهال کیموس غلیظ تازه نمایند و جهت حمایت دوریه مزمنه و رعشه و ربور و رجع مفاسل و انتفاخ معده و تورم و قوخی و
دفع سموم مشروب و موافق و بعضی با آن کرنب یا قرطم یا شبت و یا هر سه نیز اضاف نمایند و این اقوی است در افعال
مذکوره و در اسهال بلغم و گوشت خروس جوان زیاده کننده و صاف کنند منی و مصفی رنگ رخسار و صوت است و خروس آنچه
جهت تفهیم و اعراض حاره و مرغ آنچه مرغ جوان توهم و جهت تصحیح بدن و رفع فزول و تصفیه رنگ رخسار و صوت و زیاده
کردن جوهر دماغ و فهم و منی و رفع خبالات فاسده و بخت آن با روغن تازه جهت سرفه یا پس و مدام و مت مرق و گوشت
یکقطعه آن هر روز تا یک هفته با نان میل جهت رفع زردی رخسار که سبب آن معلوم نباشد میجرب و کباب آن جهت دفع
خواش کل و امثال آن و موافق معده و طبع و جگر آن کثیر الغذا و مسمن و دیر هضم و مغز سر آن با حرارت معتدل که
و طوبت لربه و آشامیدن نایخته آن با شراب جهت کزیدن هوام و نفث المدم و زراف که از حجاب دماغ باشد میجرب
و بخت آن جهت زیادتی جوهر دماغ و تقویت قوت مفکره و نیکوئی ذهن و تصفیه صوت و ادمان آن با نمک و بلاد و پیه
آن جهت تلبین صلابات و مواد سوداویه و طلائی نیمگرم آن بر هر جهت مالتولیا و سعه و شقاق و جمیع امراض یا سه
عجیب المنفع خصوصا که مدینه نبویه هم بمالند و بیه دجاج مغلوب بقولم اقل درازد و روز جهت ابتدای جنام و ببرد
حران سنگدان خروس را چون خشک نمایند و سائیل با شراب بنوشند جهت رجوع معده و ضعف آن و ذرب میجرب
و جوارش و معجون آن در قرابادین ذکر یافت و آشامیدن خصیه خشک آن با زرد نشیم مرغ نیمبرشت جهت تقویت
یا به بسیار موثر و بدستور صد آن با روغن زنبق بریشت زهار و کچ را در جهت تقویت نموظ و چون خصیه خروس را در آفتاب
خشک نمایند و با وزن آن ملح اند و زانی حقیقت کنند و در طرف مسی بر آتش گذارند تا منعقد گردد و در هنگام عقاربت
اندکی از آنرا در زیر زبان گذارند بگویند که تقویت عجیب میباشد و میگرد و نیز بگویند که چون بگیرند خروس را در
هنگام ربیع و ذیح نمایند و آنچه در جوف آنست سرای خصیه آن را بپزد و رنگ و نمک در شکم آن بپزند و در سایه خشک کنند
و بتامی بگویند و در شیشه نگاهدارند و عند الحاجة قدری با شراب تازه و شید بنوشند تقویت با بسیار باشد و خون
خروس و مرغ را آشامیدن و خشک کرده آنرا اسعوط نمودن جهت قطع زراف و چکانیدن خون بال تازه رسته بر آن جهت
رفع بیاض جسم آزموده و درواستخوان سوخته مرغ سیاه با هموزن آن چوب تاک که با هم سرزانیده باشند و باین سر

* د خ بضم دال و سکون خای معجمه و نون و یقار می ارزون و بخر از ای الم و بهندی کنیکی نامند * ماهیت آن نوصی
از جا و رس است و د و قسم میباشد بقسم آنکه لوب فشر آن مانند بسعی است و نازک که بزودی از آن جدا میگردد و این بهتر
است از برای اکل و دوم آنکه پوست آن یراق و امس و از آن دیر جدا میگردد و این بهندی چینه نامند و نکوست از برای
دوا * طبیعت آن سرد در آخر اول و خشک در دوم و از جا و رس در خشکی کمتر * افعال و خواص آن قلیل الغذاء و میباف
و حابس بطن از جا و رس کمتر و مدبر بول و بطن و التزول از معدة را استعمال مقعر و مطبوخ آن با شرب تازد و رشید و بار و رفن
تاز و صالح الغذاء و جهت تلین صد و تولید منی نافع و مولد سله و هتک مثانه مصلح آن شکر و عسل بدل آن برنج است

* فصل الدال مع الراء المهمله *

* دراج بضم دال و فتح رای مشدده مهمله و الف و جیم بهندی تیترا نامند * ماهیت آن مرغی است قریب بجهت آنک و خوش
منظر و در هند چهار نوع می شود یکی بزراک خا کستری و رنگ مانند پشایی و منقش به پشایی و این را بهندی کهیر نامند بجهت
حشا بهت رنگ آن بزراک کبیر که بهندی اهمیت است و دوم از آن کوچکت و سماه منقش به سفیدی رخا کستری و این را کلا تیترا
یعنی تیترا سماه نامند نسبت به این نوع خوش منظر میشود و سوم از آن کوچکت و سقبل مانند بشا کستری و منقش و این را کوزیا
بضم کاف عجمی یعنی سفید نامند و نوع چهارم از همه کوچکت و خاکی رنگ بالای و منقار آن خطره و سماه و عقید و این را بهندی
بهت تیترا نامند جهت آنکه در زمین خای گشت زار بهم میرسد و بلند پرواز میباشد و پای آن جدا انگشت دارد و کوشش آن
بسیار ثقیل و دیر فهم و صلب و بخلاف در نوع اول که چنگلی اند و پرواز بسیار نمیدانند کزد پای آنها چهار انگشت دارد
شبه دوا و انطاکی اشتباها آنرا حمایی نوشته * طبیعت آن * مانند بصر است و در اول بایس و بعضی در دوم گرم و خشک دانسته
اند * افعال و خواص آن کوشش آن لطیفتر از کبک و قد بر و بهتر از ناخنه و زیاده کینه جوهر و ماغ و نهم و حفظ و ماده
منی و مقوی معده * مبرد التزاج و مرطوب مضر بحر و نایس المزاج مصلح آن ترابها و زهره و خون و زبدل آن جالی و رافع
بباض همین و آنرا جلیل و بقول مهرباوس همه آن بار و رفن را زقی جهت درد کوش عجیب الاثر

* در داب بفتح دال و مکون را و فتح دال مهملتین و الف و یای موخه و یقار می و ستمویه و بهندی گنجی بفتح کاف
و سکون جیم فارسی و کسر راء مهمله و یا در رنگا که گرمین و بهندی نیز نامند * ماهیت آن از جنس خریزه گرمک است
که ملیون نامند و کوچکت از آن و بالوان و اشکال مختلف میباشد زرد و مسطط و بزودی و مدوزی و زرد نهانی سفیدی یکرنگ
و مد و زرد شغلی و اندک طولانی و لحم آن کمتر از خریزه و مغز آن در خا می تلخ و بعد رسیدن شیرین نمیکرد و با اندک
تلخی و نیم آن راز و صاحب تحفه نوشته که اکثری آنرا ملیون دانسته اند و غلط است * افعال و خواص آن بربودن
آن مقوی و ماغ و مفتح سله آن و خوردن خام و پخته آن مدبر بول و مقنت حصا و خصوص خام آن بشرط عدم اوست چندیوم
و قدیری از آن را چون در حین طبع در گوشت اند از اند گوشت را مهربا و خازد و تاثیر این در بین باب از پوست خورده زیاده است
* در داب بفتح اول و مکون را و فتح دال و الف و راء مهملتین لغت فارسی است و آنرا دال و رن و عقید دارد و رخت پشه
نیز نامند جهت آنکه در جوف ثمر آن شبه متکون میگردد و نوعی از قرب است * طبیعت آن در اول سرد و خشک
* افعال و خواص آن قایض و بقوت جالیه اکتمال مضار * بزرگ آن با عسل جهت ظامت بصر و قطور آن نیم گرم در
کوش جهت نرم آن و قطور آن بیکه از هر چوب بیخ قرآن در حین موختن بر می آید و جهت رفع کرمی که از امتداد امراض

بهر سبب باشد برک تا ز آت مقوی دندان و لغو قاطع اسهال و بخته آن ملین طبع و ضا د آن جهت التیام جراحت
نازه و جبر کسر عظام و با سر که جهت جرب و رطب و پوست بیخ آن در لغال قویتر و یکسفال آن با شراب و آب مهمل بلغم
بعصر و ملا آن با سر که جهت تغییر دادن رنگ برص مؤثر و رطوبت ثمر آن جالبی جلد بشره و جهت تب دق رسره مزمن
میسیر و آب غمیابله خشک آن فائز مقام رطوبت آن المصارح و جرق خون و مولد مود امصلح آن شکر مقدّر است و تربت آن
تایک مثقال بدل آن و خشمزک است *

* در و بطارس * بفتح دال و غیره را و مکون و اوج فتح یای موحله و فتح طای مهمله و الف و کمر را و حین مهمله بیرونانی
یعنی ولد البلو است چه کیا و آن در درخت بلوط آکنه میریزد و بر آن منتهی مانده سرخس و کبرچکرازان و با اندک
جلا و تلخی و تیزی ریح آن مشکبهم بهیچیده و مزغب بر میوین با عقوقیت و تلخی و تندی و صلب براتی و رنگ آن سیاه و سرخ و
تیره و نیز می باشد و نوعی از سفایح است و برک آن مانند برک نرگس و ابلک با حلاوت و تندی و تلخی * طبیعت آن
در صوم کرم و خشک * افعال و خواص آن بغایت قابض و معض و ضا د آن جهت کرا و فالج و مفاصل و خنازیر نافع و
طای آن بر بدن و ورود پاک کردن اوساخ و تکرار نازه و بتازه نمودن آن در مخرج موی هجیب الاثر مقلد اثر شربت آن
تایک انک المصار یک درهم آن کشند و با نهاب و در شکم و معالجه آن معالجه غیرین اجماع *

* در و فینون * بفتح دال و ضم راء و ملتین و مکون و اوج کمر را و مکون و ضم نون و مکون و اوج نون
و یاق نیز آمد و لغت یونانی است و پیری زیتونه نامند جهت مشا بهت برک آن برک زیتون * ماهیت آن گیاهی
است برک آن شبیه برک زیتون و از آن دراز تر و باریکتر و شاخهای آن کمتر از درمی و کل آن غاریبی و نیم آن
مستلیر و کوچکتر از کسه و لون آن مغتلف و در غلافی که کیف درشت شبیه بغلاف یخود و بیخ آن بقل در می و بیضی
انگشتی و منبت آن زمینهای نمناک و قرب بد را * طبیعت آن در صوم کرم و خشک و این بیضار و غیره آنرا در و خشک
و قویتر از لاج دانسته اند * افعال و خواص آن بغایت مسهف و ذرور حافله و آن قاطع خون و التیام دنده و جراحت
و نظرون آن محال و ارام و چون در روغن زیتون بجوشانند و در گوش بچکانند و رفع کوی و زردندان قاطع آن و تدهین
آن معقظ دانه بواسیر و مسکن در مفاصل و امثال آن و حمول این بدن در حیض و منجنج و آب شربت آن تایدک با انگ
مصلح آن قوی کردن با هر که و شیر نازه است *

* در و دین * بضم دال و مکون را و کمر دال هر سه مصله و یا بغاریبی لای نامند * ماهیت آن نه نشین عسارات
است و بهترین همه نه نشین شراب است که خشک آنرا طریبر و یاری در آن توانمند * طبیعت آن در صوم کرم و خشک
* افعال و خواص آن در تخیل اوارام و جبر جهت رفع حمور و قرح و قلاع و برودن گوشت زائد
زخمها و منع زحف الدام و التیام جراحت و نیز بر شکم جهت رفع سیلان حیض و اطمینان و بر ساقین جهت تکلف و نهش و سائر
آثار و نیکو کردن رنگ رخسار و تسکین درد های یارده و مفاصل و ورم پستان و مجرق آن که خشک آنرا بر روی اخگر و یا در
کوزه کن داشته و سرخته باشند بصل یک سقیل شد و باشد بغا و جد جالبی و در جمیع افعال قویتر و مستعمل نازه و محرق آنست و کینه
محرق آن معین و مغمول آن جهت جلا می بصر و رفع غشاوه و ناخنه و یا ض و ضا د آن با برک مورد جهت نرم بخشی
معد و مغیل بدل آن ز ریح سرخ است و چون آنرا با تلی و شب تدریکت جویست از لاله مرخی منبت بغایت مؤثر و چون

یا بارود یعنی شره سفید کنند را صلاح نقره و زرد و دن رنگ مس بپعدیل دانسته اند

* در دی الحبل * یعنی لای سو که در رجیم افعال ضعیفتر از هر که احتیاج مکرر منع آنگه که قویتر است

* در ولج * یعنی در آل و ضم را و سکون و او و فتح نون و جمع لغت فارسی است * ماهیت آن بنشی است عقرب بی شکل
پوست آن خاکستری رنگ گداز و بعد دگره آن د و با سه و بهترین آن با اندک تلخی و خوشبوئی و با صلابت و اندرون
سعید آنست و برک گیاه آن شبیه بپیرک بادام مثل بزرگی و مغروش بر روی زمین و مغرب و ساق آن میوه بقدر و ذرع
و از میان برک روئیده و برکهای ساق آن متفرق و بار بکثرت و از تر از برکهای زیر آن از پنج عدد تا هفت عدد و کل آن
زرد و مجوف و مستعمل بیم آنست و قوت آن ناده سال باقی میماند مثبت آن اندلس و کوهستان شام مخصوصا جبل موسوم
به بیروت و در انجا معروف به بقری است و در نوع میباشد فارسی و رومی بهترین آن رومی عقرب است یعنی آنچه بشکل
عقرب باشد * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن محلل بلغم و سودا و بر اکل و کندی ریا غلیظه
و موی حواس و دل و معده و سوز و مفرح و با تر یا قیت و جهت خفایان و مال و نحو لیا مرا قی و قوت ماضیه و تسکین و جمع
رحم و تلطیف ریا غلیظه معده و معا و رحم و رفع ضرر کزیدن عقرب و رتیل و سائر جابوران سب و رفع طاعون شراب
و ضاد اخصو صا با لچیر و خوردن آن با شکر جهت صداع بلغمی و در سینه نافع مصر را س و مجرور از اج و مصلح مصلح
آن را ریا نه زرد و مجرور از ریا نه یارب غوره یارب و بهترین استعمال آن در خفایان و غمرا برای تسکین حلد
گرمی آن با شراب شیب و ثبللی کافور است مقلد از غریب آن بکلرم تادودرم بدل آن در دفع مغرب ریا و جمع نوزن آن
زرنهاد و در ثلث آن قنفل و کونید بدل آن عاقر قرحا است و از خواص آنست که چون بپا و بوند و نه آن را در اندرون
خامه طاعون در آن داخل نکرد و تعلیق سوراخ کرده آن بر سمانی بزرگ و کوه از ن حامله جهت تسکین در و بلاد و حفظ
چنین از آفات اما باید که آن ریمان را زن خود رشته باشد و تعلیق سوراخ کرده آن بطول جهت رفع نزع در خواب
و بدن خوابهای مشوش و باعث دیدن خوابهای نیکو است

* در ریا ص * یعنی دال و سکون راء مهمله و فتح یای مناة تحتانیه و الف و سین مهمله معرب از در و سن فارسی است
* ماهیت آن نوعی از زرد متین است کبابه آن بقدر شجری و زیاده از آن و از ساق آن شاخهای بسیار رسته و برک آن
شبیه بپیرک کنار و سوز مائل بسیار می و در هر شاخه سه یا پنج تا هفت عدد بزرگ میباشد و کل آن زرد و مستطیل بر روی و کرچک
و بد بو و تخم آن شبیه بغفل کوچک و شبیه دار و انطاکی دریا س را تفسیر بدوای دیگر نموده * طبیعت آن در سوم گرم
و خشک و با برودت یعنی مرکب القوی * افعال و خواص آن مجرور و مسکونیم درم تازه آن مسکونی و محلل بلغم و سودا
و منبسط کنند و جلد و مفتخ مد و رافع و رفان و ریا و زردی بشره و سرخ کنند آن و کوبید چون در روغن طبع داده
بوزن آن آرد کدیم اضافه کرده با عمل یقوام آورند و بعد از طعام تا شش درم آن را تناول نمایند در تسمین بدن مجرب
مدر سینه و مصلح مصلح آن کثیف و کثیر است

* در یان * بضم اول و سکون راء مهمله و فتح یای مناة تحتانیه و الف و ونون * ماهیت آن میوه است منحصرا به بلاد
زیر باد رخت الریح که عبارت از شهر تناسری و مرکبی و علاقه و شهرها و بلاد قریبه بآنها است مانند جزیره آحون و
پلیمیان و مرتبان و بناوی و غیره و ساق درخت آن بلند و برک آن شبیه بپیرک کتهل و میوه آن بزرگ و غولانی و بیات

خز بزرگسره و با بزرگ کرجک و پوست آن از پوست میوه کتهیل درشت تر و ریخت کتهیل و دانه دار تر و بر سر مردانه آن
خاری چنانچه هنگام ثمر آن حیوانات مثل فیل و کرکدن و شیراز خوف خالیدن خار آن بزر درخت آن نمیر وند و بوی
مبوه آن بسیار تند و کویه بست بلکه در شامه کسیکه کاه فرسیده و آشنا بآن نباشد موجب تنفر و خوش آیند نیست بلکه
مورث صدا است و اندرون آن مبوه و خانه است در صغوف و عد در صغوف آن از سه تانچ و مابین ناصله خانها پوست
سفید صابی و در هر خانه از یک انه تانچ دانه میباشد و یکدانه آن بهتر است و شکل آن دانه بشکل تمر بلوط سه پهلوی و تخم آن
مثل تخم کتهیل و بعضی بزرگتر از آن و ماکول لحم آنست بدون پرد و محیط پنجم آن بسیار ملایم ذایقه شیرین و لذیذ مثل
مسکه که با قند مزوج کرده باشند بلکه از آن لذیذ تر و نفوق همین است که در هومتی ند ارد و شید و شد که بسبب کمال
لذت آن مبوه بسیار مرغوب فیل است ولیکن بسبب خوف از دیت خار آن فیل آن را در علف پیمید و فر و میبرد و بسبب
سختی پوست آن هضم نشده در دست دفع مگرد و گاهی در میان فسله فیل درست آن یافت میشود و مردم آن بلاد دریان
چینی را بسیار جوان و خواهان اند و میگویند که آن بوی تفویذ بدن و قوای دیگر بهیمی بی نظیر است * طبیعت آن
ظا ا کرم و تر باشد * افعال و خواص آن بطع الهضم و مقوی و مبهی است و از مردم مبالغت بسیاری در حقولست
بوی آن ثمر و لذت خوردن آن شنیده شده چنانکه میگویند و الیحد علیه که بوی آن شبیه است بوی فسله انسان شب مانده
بتکرار منعقد شده و در باب لذت آن میگویند که تا جر ما لد ارضا حب جهای نیجا وارد شده اول از بوی آن متغیر بود
و چون عادی و آشنا ببوی آن شده و مانوس بآن گردید تمام اموال خود را فروخته صرف دریان نمود و آخر چهار را نیز
فروخت و بعد از آن مبلغ مدیون شد و بعد از آن فقر شد و دریای درخت دریان ساکن گشته بدو دریان مشغول گردید
و آخر العمر وصیت نمود که اراد رای درخت آن دن کنند و الله تعالی اعلم و عجب نیست زیرا که سابق برین ابو الحسین
ثقی که یکی از اصحابه بوده در باب خبر گفته این شعر عربی را **شعر** اذا مت فادفني اني جنب كرتة
تروی عظامي بعد موتي عروقتها ولا تدنني بالفلاة نائي * اخاف اذا ما مت لا اذوها * اگر این مرد نزد دریاب
دریان گفته باشد بعد نخواهد بود

فصل الدال مع الفاء

در فنی * بکسر دال و سکون فاء فتح لام و یای و نانی شیر بون و یسر نانی رود یون و یعی بی جن و سم التمار و بفارسی
خز زده و یهندی کثیر * من * ماهیت آن ناماتی است نقل ریک و ذرع و یک آن باریک و پند تا یک شبر و بی تشریف
و اندک ضخیم و صلب و املس و اندک بد بو تلخ و تند و کل آن خوش منظر و در نوع میباشد یکی سرخ که بهندی رکت
پهت و دیگری سفید مائل بزر دی * بعضی گریه مانند و درختند و بران چیری مانند موی جمع و ثمر آن پهن طولانی
قریب بشری و اصلب و مملو از حمزی مانند بش و سم آن دراز و باریک و شور و مائل بسرخ و اکثری سفید رنگ بوی
و بزم میباشد و در تمام سال بیج آن باقی میماند و در خریف گل میکند و بوی آن عظیم تر از نهوی و سفید آن در امربا
و امساک منی قوت تر از مرغ آن و در هند و بنگاله نبات آن تاب و قامت میشود و همیشه گل مد مد * طبیعت آن در آخر
سوم کرم و حسنه و با قوت سمیت * افعال و خواص آن بغایت محلل و رمهای صلب و میخف و جالی و استعمال آن
مخصوص از خارج است نه داخل زیرا که کشند * اسان و بهائم و مواشی است و برک آن را چون در شراب و آبجور و بجز شاند
و مقل از نیم ارقبه از آب مطبوخ بآن با کوه و بیا نمایند از ضرر سم موام این و در بهائم نیز همین اثر دارد و ضما

بسته سائید؟ آن جهت تحلیل اورام حلیه را از آنها و تسکین اوجاع ظهور مزمن و رجوع زانو و عرق النساء و جرب و حکنه کلف و رفع آثار جلد و بالای آب برک آن جهت جرب و حکنه و ذرور برک خشک آن جهت التیام زخمها و حمل آن جهت درد رحم و آب برک و کلی آن جهت حلیه رخسار و اصلاح موی و یاشیدن آب مطبوع آن کشنده کیک و ارضه و سلس و آب نفع برک آن کشنده بزومیش و حیوانات صغارا بعت و مطبوع شاخ و برگ آن با روغن جهت رفع کپلی و جرب در آب و با فیون و اشق جهت درد سر و جمیع قروح آن و روغنی که از گل برک تازه آن که مهرا بسته و آب آنرا گرفته با روغن زیتون بقدر نصف آن آب که در هر یک رطل آب آن نم رطل زیت باخل بجوشانند تا بش ملامت روغن بماند جهت فوطه که مقله کپلی است و جرب متقروح و حکنه و برص و امراض بارد و توقیت باه و اعصاب و استرخای و اوجاع طهر و رکیه کهنه و امثال اینها نافع و چون بکیرند از برک آن و از خشک ماست و از کبریت زرد در یک بنگ جز و نرم گرفته با پنبه کوفته و سرشته بر جرب متقروح ملاک کنند نهایت تا مفت مرتبه آنرا از آن گل کوبند و مجرب دانسته و چون بعد از تنقیه تام و از ده مرتبه بر برص بمالند زائل سازد و چون بجم سفید آنرا مقدار کمی در شیر کافور تازه و دوشده جوش دهند و بکیرند و قبلی از آن را بخورند تقویت باه و ماسک منی بخشش و اهل هند اکثر این را استعمال مینمایند بدل آن در تحلیل اورام حلیه بوزن آن اکلیل المملک یا با پونه و ثلث آن برک انجیر مفرشت مصالح آن عمل مقله اثرش بت آن نیم درم ریگ درم اربرک و کلی آن خواسته و خواسته خام سائید؟ آن کشنده خشکی و التهاب و کرب و لهیب و انتفاخ بطن و حجوظ عین و احمرار آن و مدای آن بقی و حقیقه و آشامیدن آب کوشه مرع جرب فرب سرد کرده مضب و لعاب بزرقطونا و روغن بادام شیرین سرد کرده با کنیر و خورند و خرما می شهر بر عجب المشع است درین امر و خرما می شهر و خرما می بزرک دانه زرد و یا سرخ است و کوبند خرمایست که تنیم آنرا در رطب میکافند و بر می آید همان قسم لهذا بدین اسم نامیده اند و خوردن انجیر با عسل و قلیلی مد آب و رب غیب واکره نیز نافع است

فصل فی الدال مع اللام

* دال آب * بضم دال و سکون لام و یاء موحد و عا رهی چنانرا مند و بر یکی باطنس * ضا شیت آن درختی است معروف و بسیار عظیم و برک آن پهن و مشرب و مشرف و چوب آن سبک و جوهر در امتعت آن بلاد سرد و سرد و ثمر آن مل و روخار در خشکی سبکوزن غیر ماکول * طبیعت آن سرد و قریب قوت قابضه و رطوبت آن بسیار سرد و خشک و با جرایم قلیله * افعال و خواص آن جالی و نفور کل آن که از ثمر آن گرفته باشند وضاد بزرک تازه بسته آن جهت ورم چشم و منع ریختن مواد رطبه و آب رفتن از چشم و رفع ورم بلفی و ورم زانو و رفع عضو که باشد و ورمهای گرم را نیز بند ستور وضاد برک تازه عمو مطبوخ جهت درد زانو و اورام حار و مضب طبیعت پوحت تازه آن در سرکه جهت درد دندان و ذرور برک خشک آن جهت تحفیف قروح و جروح و سوختگی آتش وضاد دیوست سوخته آن بغایت خالی و میخف و جهت برص و رفع وطوبت متعفن زخمها و با آب جهت نقش جلد و آشامیدن مطبوخ ثمر تازه آن با شراب جهت رفع سمیت گزیدگی جانوران صعی وضاد برک و ثمر آن با بیه جهت سوختگی آتش و بخور برک و ثمر آن درخت به جهت کز زایل شدن خنفسا و بند ستور با شیدن آب طبع آن و عماریکه بر برک آن می نشیند بغایت مضر قصه رنه رجوت ریمع و بصراست چون بد آنها برسد و مصالح آن شیر تازه دوشیده *

ع
ن

و نایبوت * بفتح دال و سکون لام و ضم باء معجود و سکون واو و ثاء متلفه اسم عربی بیسم موسی مصرائی است معروف بعین الفراء بجهت آنکه برک آن شبیه بسیف است * ماهیت آن یعنی است شبیه بد و نیاز که ملا مت بیسم باشند و لکن بیسم برده یعنی مانند نیاز بوده اند ارد و اندک لایبی بزرگتر از زیرین و بعد از خشکی بسیار صلب میکرد و خشک آنرا درین اندر باز از مسفر و رشت و آنرا حب الفافوخ مینامند جهت آنکه زنان بر رخسار خود برای هر خری رنگرئی و انتفاخ میسازند و کل آن شبیه بسوسن گوید است که انسان نامند و سرخ مائل به سفیدی و آنرا صغرا غانیون و بعضی کسقبیون و بعضی ماخاریون نامند و برک این بسیار که چتر و باریکتر از آن و صاق آن قریب بد رمی و بزرگ آن از بزرگ موسی درازتر و نور آن مهمل و منبت آن ارضی معمره و مزارع * طبیعت آن در آخر دوم گرم و خشک و بار و طوبی فضلیه * افعال و خواص آن جالبی و جاذب از عقیق بدین و مسمن و مسمی و چون در شیر تازه د و سفید و بجز شاند نیکو و لذیذ میکند و دفع ضرر آن میشود و آشامیدن آن جهت تسجیم باه و موثر و بدستور آشامیدن آن با شیر آب و گوشت پیچ بزرگ فواید آن محرک باه و کوچک زیرین آن قاطع باه و زنان و آشامیدن با لایم آن جهت قیلل اطفال نافع و چون سهل دیم آنرا در نهج استسانند هر روز از نیمه صبح تا یک ساعت از آن بنوشند جهت خشک کردن دانه و بواسیر و رفع ریاخ آن مجرب دانسته اند و بدستور آشامیدن یک روز از بیسم آن با ماء العسل تا چند بوم همین اثر دارد و ضماد آن با شیل و با ماء العسل جهت تحلیل غریب نافع و پاک کننده و شرا و صفت حنط و خار و دندان و طلای آن جهت سرخی رخسار و دفع آثار و بر زخم آن جهت کشودن جرمی موثر و مضر حلق مصاب آن در شیر و تخم آن مقلد اشریت آن تاج و در هم

* نال * تغذ بری است و انشاء الله تعالی خواهد آمد

ع
ن

ع
ن

* نلع * بضم دال و فتح لام و عین مهمله نوع کبیر تغذ است که تغذ جمیلی و پفاری خاریشت و پترکی کرمی و در زمان دران شان تشبیه و در دلم شاکر و دهنده سینو و نامند * ماهیت آن حیوانی است و قرب بجمله ملک کوچک و در پشت آن بجای موخارهای ابلق از سیاهی و سفیدی بقدری و زیاد و از قله باریکتر و در طرف آن باریک با تندی و چون تخم آن بعد خود را جمع کند و حرکت دهد خارها مانند تیر از کان جسته از آن جدا گردند با اندک آوازی * افعال و خواص آن در روز سوخته آن جهت جراحت بغایت مفید و در سائر افعال مانند تغذ است و انشاء الله تعالی در حرف الفاف خواهد آمد

ع
ن

* نلقین * بضم دال و فتح لام و کسرة واو متلفه کتانی و نون اسم یونانی و بعضی گفته اند بلختر و می اسم نومی از سگ است و خنزیر البحر و بفارسی چوک و ماهی بینی دراز و بدلیلی کچک ماهی و دهنی موسی نامند * ماهیت آن حیوانی است دریائی و سیاه رنگ سوزان شبیه بر چوک دندان دار و بیقل و بخلاف حیوانات دیگر حرکت از جای خود نکند و نه باحت سیاحت نکند مگر با جماعت یکی پی دیگری * طبیعت آن سرد و تر و قریب با عتدال * افعال و خواص آن کوشش آن مولد خلط غلیظ و مغری اعضا و بسیار چرب و در پیله و در پیله و پیه آن کوم خوردن و مالیدن آن جهت درد معاجل مفید و چون در جوف حنظل مغزیر و آن آرد کلاه شته بر آتش بگذارند تا چند جوش بیش و در جوش بقا بعد ناره و گفته مزمن معیل و تعلیق و ندان آن بر اطفال جهت رفع قزع ایشان موثر

ع
ن

* نلوق * بفتح دال و لام و فاف فارسی دله و با صفهانی موسوره نامند * ماهیت آن حیوانی است که چتر از سبک و بزرگتر از سمور و شبیه بدین و در ورس و بلغا و هم چیرم و از پوست آن در میسازند و دلقی مینامند و کرمی آن کبش و نقل

آن بیشتر از سوراخ است ولیکن بد بواسطه و لهذا ملوک آنرا نمی پوشند * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن خوردن گوشت آن زیاده کنند * باه و کوفت تعلیق چشم راست آن در غرقه کتان بر صاحب تب ربع رافع آن و چشم چپ آن بر آن باعث عود آن و جلوس بر پوستین آن جهت بواسطه رافع است

* نایک * بفتح دال و کسر لام و سکون یاء مثلاً و تنانیه و نایک با صفهائی بنک و در تنگابن کلبک و ترکی آیت بروئی و در شام سر مرالد یک نامند * ماهیت آن اسم عربی نمک است مانند نمک سرح بستانی بقل رزیتونی و چون نخته شود زرد مائل بسرخي و اندک سرخ و اندک شیرین با مقوصت گردد و چون آن مزغب و مضموی برد انبای حقیق طولانی و کل آن برخا رتو ازستانی وی بود و مشتمل بر چهار برک و کونند چون کل آن رنخته گردد در آن حاصل میشود و این مولف گوید که بزعم شیخ الرئيس آن تخم کل است * طبیعت آن در درم سرد و خشک * افعال و خواص آن قابض و رادع آشفامیدن آن جهت تقویت دل و جگر و معد و رفع اسهال مفراری و د موی نافع و مضغه و غرغره * طبیعت آن و سنون آن جهت خنای و تقویت لته مغیل بدل آن نمک سرح بستانی مفاد شربت آن تاده درم و جرم آن مورت سعال مصلح

* فصل الدال مع المیم *

آن کفند است

* د * بفتح دال و سکون میم بفارسی خون و پندی لیه نامند * ماهیت آن معلوم است * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن دم مرحو آن در طی ذکر آن مذکور میگردد و مجموع آن جالی بیاض و متحلل او رام و پرشته آن قاطع اسهال و رافع شوم و دم بال کورت تازه و پیرا ورده جهت رفع شکری مجرب است و در حمام مذکور شد و چون بخون در شکم منجمد گردد و یا در سینه یا در معا و یا در مثانه کیفیت سمیت بهم میرساند و از آن اعراض ریده از صغر نبض و ضعف و غشی متواتر و سردی اطراف و اختناق عارض گردد معالجه آن معالجه بسته شدن شبر است در معد و با شامیدن بنسرمایا خصوصاً بنسرمایه خرگوش مقل او و مقل یا یک اوقیه سرکه تل یا مقل ارک یا قلا حلتیت یا غیر اینجبر خشک و آسامیدن آب فوتمج یا سنگنجبین حامض و آشفامیدن طبیعت نیم کرفس با ماء العسل و قوی کردن ویدانکه اطباء فرنگ میگویند که چون خون بدن حیوانی یا انسانی که فاسد شده باشد و مانند کله اسد آن متعذر است بر می آرنز و خون بدن حیوان و انسان صحیح المزاج قوی را بجای آن داخل مینمایند آن حیوان و یا انسان فاسد الدم صحیح و سالم میگردد و قبل ازین بهین سال این را معمول داشتند و چون دیدند که فائده چند آن بر آن مترتب نیست و بالاخره ضرر میرساند ترک نمودند و طریقی اذخا آن آنست که از دست مریض مثلاً از زیر ربط خون میکشند بعد لا ثقی و مضی او را بند مینمایند و از دست صحیح المزاج از زیر ربط و ارد دست مریض مقصود از بالای ربط بیک فعه و سرعت تمام رک میکشایند و انبوه بسیار یکی در هر دو نصب مینمایند و خون صحیح المزاج بدن مریض میرود و بعد رفع احتیاج انبوه را برداشته رک هر دو را بند مینمایند و دست و ریدن شش ضعیف و نابینا خون صحیح المزاج جوان قوی را داخل مینمایند برای تقویت آن و مدعی آنند که بعینک های بسیار حلی بین حرکت خون را دوری یافته اند و در هر نبضه یک دوره طی مینمایند از کبد بجای قلب و داخل از قلب بجای کبد و خارج بتجربه یافته اند که از زیر ربط که فصل نمایند خون بر می آید و از بالای ربط بر نمی آید بلکه خون را جذب میکند و وجه علم فائده و حصول ضرر احتمالی که این باشد که اخراج خون بدن حیوان یا تمام بیک فعه متعلی بلکه موجب هلاکت است پس با اخراج قلی خورده خورده خورده و کثیر و اذخا خون طبعی بدل آن بی فائده و باعث فساد آن بعد اختلاط بتتمه خون

فاسد کالایضی و دیگر آنکه دوشخص که من جمیع الوجوه مزاج شان مساوی باشد نایاب و نیز خون هریدنی موافق مزاج
آنست و همچنین خون هر شقی پس خون بدنی نیز بدنی دیگر و معنی بسنی و مکرر و همچنین قوی بضعیف غیر موافق و نازمانیکه
استحاله یابد بسبب امتزاج نشون ناسد و یا بخون ضعیف المزاج و یا پس فاسد میگردد طبیعت نیز از غرض و نفع غذا می
جذبید از خارج باز میماند پس بای حال باعث زیادت و علت و ضعف و ملاکت است به اصلاح باقی العلم عند الله *

دم الاخوين

* **دم الاخوين** * آنرا دم التین و دم الثعبان نیز بر بعضی قاطران دم و غار می خون بسیاران و بعضی میراد و کاهی
و رنگ بروت نیز مانند * ماهیت این صفت است بخالص السرمه مثل بنفشه و قوت آن من ثبات باقی میماند و کوبند عصاره
کما: سرخی است که از جزیره سقطره و سحر خیزد و صاحب خلاصه التجارب گفته که عصاره موچه چوبه است و در او بخلط
مذکور شد و صاحب اختیارات بدیعی نوشته که صمغ بقم است و سه نوع میباشد چکبک و خشبی و آری و بهترین آن
چکبک و صافی است که تعلو جوب در آن نباشد و بعضی گفته که صمغ بقم نیست زیرا که از موافقی که دم الاخوين را می آورند
مانند حبشه و نونکبار در آن مواضع بقم نمیشود و بالعجله ماهیت کما و درخت آن معلوم نیست ولیکن آنچه نوشته که سه
نوع است درست است بعضی چه کبک و مانند صمغ سرخخیز و صافی براتی که کوباید از درخت جوش خورده و برآمده و چکبک
و بعضی دیگر از آن قبیل ولیکن آموخته بر بزمای چوب و پوست درخت و پوست ثمر آن و بعضی از قبیل عصاره و سرخ تیره
بی رزق و این زیاد نوع دیده شد بعضی صافی و بعضی غیر صافی آموخته بتراب * طبیعت آن در سرم و در خشک و بعضی
مردم گفته اند و با قوت فایده شدیده و بوجنا گرم و زایل و خشک در دم دانسته * افعال و خواص آن آشامیدن آن جهت
قطع و خیس خون الرجیمه اعضاء باطنی و التحام قروح و الزاقي آنهار و دفع سیلان فضول و تبرید معده و زوال حرارت کبد
و معده و امعاء و تقویت معده و بزرج و منع اسهال و هوی و صفراوی و ححم و شقاق و مقبض و بید ستور آشامیدن نیمد رم نایک
مقال آن باز در * تخم مزاج جهت اکثر امراض مذکوره و در اکثر آن جهت تقویت باصره و قرحه چشم و منبر آن جهت
تقویت لثه و زرد زدن جهت قطع و خیس خون و الزاقي جراحت ناز از جمیع اعضاء التحام جراحت فروع که باشد
مضر کرد * مصالح آن کثیرا مقلد اثر شربت آن از نیمد رم تا یکمقال بدلی آن شاد نی و غضا و خیس است و کوبند چون
بلور و شیشه را بدان رنگ کنند ما فتر و رنگین تر از حقیقت میشود و در بدن امر عدیل ندارد *

دم الاخوين

* **دمان** * یعنی دال و میم و الف و فتح دال و میم و سکون میم * ماهیت آن نوعی از لوبیا می است و در وصف
میباشد صفتی کوچکتر و مرغ تر و شفاف تر از لوبیا و بزرگتر آن نقطه سیاهی و صفت دوم از صنف اول کوچکتر و مرغ تر و
شفاف تر بقل و دانه ماش و بزرگتر آن نقطه سیاهی * طبیعت این مرد و گرم و خشک * افعال و خواص آن مقوی
دماغ و طبعان و غیر ایشان و طالع سیلان لعاب از دهان و مرد و مقلد اثر شربت آن از برای اطفال نیمد رنگ و غیر
اطفال یکد است *

* **دماغ** * بگردال و فتح میم و الف و غین معجمه * ماهیت آن مغز سر حیوان است * طبیعت آن سرد و تر
* افعال و خواص آن در بر معده و با قوت تریاقه و مقوی دماغ و مواب منی و ملاط آن جهت رفع خشکی دماغ و مرهم
و شقاق نافع مضر معده * مصالح آن تنوع و سرکه و آبکامه زاده و جاره و افعال و خواص دماغ و حیوان مختلف میباشد
بالتفصیل در طی ذکر هر یک حیوانات مذکور میگردد *

در معده الشجره کوبند صغ لبلاب است * افعال و خواص آن بغایت جالبی و جهت سردن موی آن بوده است
 و نمیا * بیونانی نوعی از ماهی است که در مصر و حوالی آن سیب نامند و در حرف السين انشاء الله تعالی مل کور میگرد
 فصل الدال مع النون *

دند * بفتح دال رسکون نون و دال مهمله مشهور بسبب السلاطین است و بفارسی تقیم یل انجیر خطائی و بهندی ع جبال کوته
 و جبال کوته نیز نامند * ما شیت این سردرختی است در غلافی و اکثر سه عد در یک غلاف و هر یک باز در غلافی بقدر
 پسته بسیار کوچک و در طول ازان کمتر و در غلاف آن در خامی سبز و غیر منقط و مغز آن در پارچه پیوسته مانده
 مغزهای دیگر و سفید رنگ و چون کهنه گردد در مائل بز ردی و زرد و سیا و پیوسید * میگرد در بالای آن متصل به مغز نیز
 پوست رقیقی و در وسط آن مرد و مغز زبانه و پوده و آن در تازکی سفید سبز رنگ و بعد خشکی و کهنکی زرد و سیا و پیوسید
 میگرد و این زیاده و پوده به سمیت میباشد و طریقی استعمال آن آنست که آدراحت الحاجت نقد قبل ازان معطر کرده زیاده
 آنرا آورد * مل بر کرده بکار برون و در قرابا دین و ستور و تندر آن مل کور و رش و در رمق مل ای کاب نیز و بهتر آن سفید
 بالید * آنست و بعد ازان مل بزرگی که پیوسید * نش * باشد زیرا که زرد فاسد و سیا آن و آنید معطر کرده * مل تی ماند *
 فاسد شد * باشد خالی از سمیت نمیشاید استعمال آن مجوز نیست و برک آن شیمید برک بال لجان و ازان نازکتر و بلندتری
 درخت آن تابسه ذرع و در هند و بنکاله تا به و فامت انسان دیک * شد * و کل این زرد مائل به سفیدی و سمیت آن خطا و چین
 و هند و بنکاله و سنجرستان است و در خطائی و چینی این بالید * تر و قویتر از هندلی و بنکالی و سنجر از ارمه ضعیف العمل تر است
 * طبیعت مغز آن در اول چهارم گرم و خشک و در نهایت حدت و زیاده آن در آخر چهارم و با سمیت * افعال و خواص
 آن مقطع و جالبی و سهیل بلغم و سودا و خلط غلیظه و موخته و جاذب رطوبات خلم و رقیق از دماغ و فاسل و قاصی و عاقل
 بلین و مفتوح و جهت استسقا و برقان و تنک کرده و منانه و مجمع مهر و ورکن و ساقی و نفوس و بالجملة اکثر امراض
 باردی بلغمی و طویله را نافع خواهد * بتنهائی و با باد و به مناسبه و مغویه و معینه عمل آن و چون خلط را میسوزانند اکثر
 بدان رحل و قاصی سوزش و دغ غه آن محسوس میگردد و اکثر مردم را قی میآورد و بهتر آنست جهت رفع آن حب
 مشوی آنرا شکسته در جوف دانه کشمش و یا میوز دانه برآورده کشته بلغم نمایند خواه بالای آن درای دیگر یا شامند
 و یا نه و اصل هند و بنکاله مقدار کمی از اینرا بقد و برداشت و آنکه اسهال کند با طفل شیرخواره اگر در مزاج شایان
 سردی محسوس گردد با آب زنجبیل تازه که بهندی اندک نامند و الا با شیر مرصعه آن حل کرده در مرض ام الصبیان
 و مرض دبه بختریک دال مهمله و بای موحده * مثل ده و هاکه دران مرض پهلوهی اطفال مجبهد و کویه و اضطراب
 بسیار میکنند و مثل یک شیر نمیکردند و در اکثر اعران با ام الصبیان مشارکت دارد سه چهار مدت اجابت نموده
 با فاقه میآید مجرب است و نیز در معاجین و غیر آن در اکثر امراض مستعمل دارند و گفته اند آنکه با آب سائید
 آن در چشم مارگزیده باعث عدم تضرر از زهر آنست اما باید که خیلی باشد زیرا که دند کمال مضرت پیشم دارد
 و ضد آن با مست جهت شقاق و داء الثعلب و برص حیوانات و بدستور با آب لیمو و آب زنجبیل تازه جهت داء الثعلب
 و باد و به مناسبه جهت جمیع اوزام باره و اوجاع و طلای آن حافظ همای موی و لیکن مورث تورم و قرحه و قشر
 جنگل است و چون بر لب رسد مرخی آنرا زائل کند و نگار آن موجب برص مضر و مزاج و یا پس و نجیف البدن

و در بلك و فصل حار استعمال آن جائز نیست مصلح آن جدا کردن قشر و یود و میان آن و مل بر کردن و یاد آب لیسو
یکنب خیسای نمدن و با کثیر او نشسته و بر کمال صرح و اندک زعفران استعمال نمودن و معینات فعل آن تربل سبب میجوف مد بر
و ملله سدا دیا کا بلی و صاف و افسنتن و سماع و با مسون و بیاض غرض شوی و اندک زعفران است و آغا میدان
آب سرد بالای آن و نا نمون و قشون مضر و استعمال آن میجو زنیست مقدار شربت آن در قوی الا بدان یکدل د تا در
عد و در غیر آن تا نصف دانه با صلیحات و معینات مذکور و چون کسی غیر مد بر یامد بر آنرا بجا روزیاده از مقدار

مقرر بشود گرمی کند و لذت و اسهال بسیار آورد باید که دماست و دغ و یا شامل و یا شیر تازه و دوشیده یا کره دروغن بخورد
و سوبق قیاح و در بر و برادر اس و ابطه حاسبه یونند و یا آنکه کسی پردۀ جوف آن را بخورد در احوال او متغیر شود باید که
اولاً شیر تازه و دوسل و باروغن کار بشود و قوی کند پس ادویه حاسبه لزجه و مغریه مانند شیره قیاح و بزر قطونا
و صیغ عربی و کبر او نشسته و فالوده برنج و جو مقصر بر روغن کل و یا بادام شیرین و آب سیب و غوره و در بر و حاضه و ماهی
بخشند یا مغز تخم کدو و آب کوسه و کرک و مغن و کرک عارض کرد و العبه مقوره با ملینات مناهمه بنوشند و جفتها یا اینده بالعبه
و اشیا مغریه در روغن کل و یعلن تلین شیر تازه و دوشیده و اقلیه ملینه جالبه مانند برگ چغندر و قشاق و اجاصیه و خبیصه
تداول نمایند

فصل در دلیل مع ابواب

* و ابوابا شربا * بفتح دال و واو و الب و یای مثلاً تحتانیه و فتح الف و سکون غین و فتح راء مهمله و یای مثلاً ثنائیه
و الف لغت یونانی است بمعنی قیچ جملی یا قصب بری * ما هیئت آن قیچی است که در سبک لاخ و زمین صلبه میروید
حاق آن شبیه بساق و ریاس و طول آن زیاد و بر تری و مائل یزیدی و زغب آن نیز مائل یزیدی و بر سر آن چهار برک
مربع شکل سبز مائل بسفیدی و یونانی بر کهای آن چرمی میروند بی کل و در آن تخم آن میباشند و خوشبو با اندک تندی
و ظام و فتنه آن ماکول * طبیعت آن در اول دوم گرم و خشک * افعال و خواص آن مقوی حرارت معده و مصلح
فساد آن و مد رسول و مخرج و بطو با بدغلیظه و نا زه غیر مطبوخ آن ملین بطن و محلل ریاح شکم و رافع آروغ و خوشبو
گنشد و دمان و مشن احشا است

* دواب * بضم دال و سکون و او و یای عجمی لغت هندی است بفارهی مرغ بفتح ميم و سکون راء مومله و غین معجمه نا منند
ما هیئت آن علفی است خود رو که در رفتن و بنکاله بسیار بر زمینهای نمناک و در مومم در سات همه جا تدم صحرای میروید
و بر زمین مفروش میباشد گویا مثل سبزه فرش نموده اند و برای اسب بهترین علفی است تر و خشک هر دو را بر غبت
تمام میخورند و گرمند از شاخهای آن متشعب و بزرگ آن ریزه بار یک و طعم آن قه * طبیعت آن مائل سردی
و با اعتدال اقرب و با تریاقت * افعال و خواص آن آشامیدن برک و ساق نازک آن با برنج سفید شسته که با هم
نرم نمایند و با شل با قلی نهات جهت دفع نفی و بفضه و رفع سمیت مارگزیده و با طفل جهت مارگزیده نفع و نهائی جهت
تسکین عطش و خلد خون و صفرا و جوشش و سوزش اعضا و ضاد آن با برنج و زرد چوبه و روغن یا مسون جهت جد شدن
و ریشتن خشک بشفه جدی و بتهائی جهت تحلیل او و رام حاره و حمرة و شری و نزول آب در اعضا که در ملک هندی
و بنکاله بسیار بهم میرسد با نفع

* و دانم * بضم دال و واو و الف و دال مهمله و ميم و دال و ن و الف نیز آمده * ما هیئت آن چیزی است مانند صمغ

فرح ما نل نسجای که در جوف درختهای کهنه سگون میگرد و در همه افعال تا بم مقام مو مانی است

دودا ابلق * بفتح بای موحد و سکون فاف و لام بفارسی کرم سوزد نامند * ماهیت آن کرمی است که در سبزه زارها و در بر کهای سبزه اشجار و گون میاید بشیبه بزار با از آن کوچکتر و رعایت سبزی * طبیعت آن سرد و خشک و تازه آن با رطوبت و افعال و خواص آن خوردن آن جهت رفع معوم مشروب و قضا آن با روشن زیتون جهت کزیدن جانوران سمی نافع است

دودا تحریر * بفتح حار و راء مهمله اول مکسور و در میان هر دو رایای مثلاً و تحتانی ما کنه بفارسی کرم ابریشم نامند * ماهیت آن کرمی است اندک طولانی موخر تک تیره که در بعضی بلاد در فصل ربيع در بعضی در اوان شریف نیز نرود آن با هم جفت شد و تخم میدهند و آن تخمه ها در بلاد سرد سیر در بار چنه پاکیزه و بسته کسان لطیف پاکیزه و غیر جنب و حائض در زیر بغل و یا بروی ناف خود میگذارند و می بزدند تا مدت پست یوم که کرمی بد آن رسیده و آنچه بر آورند و در بلاد گرم میمانند بنگاله احتیاج بدان نیست و بعد با هم جفت شدن نر را از ماده جدا میکنند و نر را دور می اندازند ماده آن تخم میدهند بزرگی دانه خشخاش کوچک و سفید رنگ و آنرا نیز دور می اندازند و تخمه ها را بر روی پارچه لطیفی پهن میکنند و بالا آن پارچه پهنه در ایاد و سه لای می اندازند و محفوظ میدارند تا بچه بر آورند و چون بچه بر آورند سفید میباشند پس سوخ رنگ تیره میگردند بر یک توت را بهار و ریزه کرده بر آنها میپاشند و آنها اندک اندک می خوردند و تن دریم بزرگ میشوند و چون بزرگ شدند احتیاج در ریزه کردن بر یک توت نیست بلکه بر کهای درشت و شاخهای آنرا بر آنها و نزد آنها می اندازند و آنها بخورند زیرا که خوراک آنها همانست و ناسه ماده بکمال میرسند و میگویند در سن هنگام شش روزه با اصلا بر یک توت نمیخورند باز اول یکروز باردوم دروز بار سوم سه روز پس شروع در تنیدن پهل بر خود میکنند و ناسه ماه دیکو پیله آنها با تمام می رسند و ریرا برای نتاج و تخم گیری و بچه کشی میگذارند و اینها بر آورده پیله را سوراخ کرده بیوروی میروند و گمانیکه جمله و ماهر بد اندنر و ماده آنها را با هم جفت نمود و بدستور مل کور تخم گرفته پرورش و نمایند و تخمه پیله را در آفتاب میاندازند تا خشک گردد و کرم در آن پیلها بهر د از برای اخذ ابریشم زیرا که ابریشم از پیله مو راخ شده خوب بر نمی آید و در زمانند در آن و کیلانات ایوان شنید * شد که پیله آن بهار بزرگ بالیده و بطوری شصتی بلکه از آن قوی تر و به بلند می آن و در بعضی جاها شبیه بیضه کبوتر و سفید رنگ میشود و در بنگاله مالی و در مرقه پیله می تند یکی اوائل بهار تا اوائل برسات و یکی اوائل خریف آنچه در اوائل بهار در اوائل برسات یعنی ایام و موسم بارش میتند بهتر میباشد * طبیعت آن در اول کرم در دروم خشک * افعال و خواص آن آشامیدن آن جهت خفقان و سه درم از خشک آن جهت خفقان و سه درم از خشک آن که سوزد و با مرق کند و چند روز متوالی بخورند جهت تسعین بدن و نیکوئی رنگ رخسار و تقویت باه و مؤثر و قضا بختن آن در روشن کنجد جهت خنق و اوام بارد و تقویت باه و تعلیف مرغ بدن بغایت مسمن آن و خوردن گوشت آن مرغ مسمن و مقوی باه و خاکستر موخته آن جهت التیام زخم و تخفیف رطوبات آن و رفع آثار و تعلیق یکدل و در زست خشک کرده آن در خرخته

ارغوانی بسته جهت رفع تب مؤثر است

* دودا خشک * بفتح بای کرم درخت کاج نامند * ماهیت آن کرمی است میز رنگ که در درخت کاج

تكون میا بل * طبیعت آن خا ر حاد تر یب بد را رنج است لهذا دیستوریدل و س و جانیوس درد را بیج ذکر کرده اند
 * افعال و خواص آن ضا د مل توق آن جهت انفجار دمل و ارامی که حاجت بشکافن باشد و از االه کف و میروح
 کردن مرغیو که خوانند آنرا میروح کنند عجیب الاثر و بک منتقل آن کفند انسان و اعراض خوردن آن مانند اعراض
 خوردن ذرا رنج و معالیه این نیز قریب دانست

* دود آخل * بفتح خاء معجبه و تشدید لام بفارسی گرم سرکه مانند * ما هیت آن گرمی است زرد رنگ و کرم
 که در سر که تگون میا بل * افعال و خواص آن سعال آن جهت گرمی که در دماغ تگون می یابد قوی الاثر و ضا د
 آن رادع و متعل و مقوی اعضا است

* دود الزبل * بکسر زای معجبه و سکون باء مو حده و لام * ما هیت آن گرمی است زرد رنگ و کرم که در
 سر تگون و مزبله بهم میرسد * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن تکرار ضا د مطبوخ آن در روشن زیتون
 کینه تا که بختند و هرا شود جهت قوطه که ریختن می تمام سر و مقل مد کلی است و داء النعلب میجرب و مالیدن روغن آن
 جهت بواسیر و امراض مقعد و مغیل *

* دوسر * بضم دال و سکون و او و فتح مین مهمله و یشتن معجبه نیز آمده و راه مهمله در آخر * ما هیت آن زبانی است
 مانند کدلم و در مزروع آن میروید و از آن دراز تر و درشت تر و دانه آن باریکتر و خوشه آن متفرق و پوست آن سیاه و
 بعضی سرخ نیز و در خوشه و غلاف و یا سه شکل فیله و دانه آن در میان پرد های غلاف آن و خوش طعم مائل بشیرینی
 و شیرازی تشم آنرا کرکاس مانند * طبیعت آن گرم و دراز و خشک و در د و م و بعضی سرد دانسته اند * افعال و خواص

آن منفض و متعل و ملین و ارام صلبه و دودرم آن مسهل و خارج اقسام گرم معده و ضا د آن با آرد کدلم جهت غرب غیر
 منقیر و مسفرغ آن جهت غرب منقیر و اکتحال آن با نشمزج و نبات مصری جهت تحلیل دانه که در چشم بر آمده باشد و ضا د
 آن بتهائی جهت جرب و ابتلای اوزام صلبه و داء النعلب نافع مفر اثبیین مصلح آن کبریا مقدار شربت آن تاد و درهم است
 * دوقس * بضم دال و سکون و او و ضم قاف و جین مهمله لغت یونانی است * ما هیت آن سه قسم است قسمی برک آن شبیه

ببرک و از دانه و از آن کوچکتر و باریکتر و بیلندی شیری و کل آن چتر دار مانند کشنیز و سفید و ثمر آن سفید و قند بود و مزه
 و مثبت آن مواضع سنگ لاخ و آفتاب بر و تشم آنرا قتیله و نبات آنرا حشیشه البراغیت و بلقت دلمی یک داش مانند و
 قسمی دیگر شبیه بکرفس و خوشه و دند که زبان را میگرد و تشم آن شبیه با نچل ان و بی بود و قسمی دیگر برک آن شبیه بکشنیز و

کل آن سفید و چتر دار مانند کل زردک و تشم آن شبیه بزیره و باتندی و بیع آن در طعم شبیه بزردک و بغلظت انگشتی و
 برک آن بیژغ و جانیوس در قود و رس و ایک دانسته و دیستوریدل و س از ا صاف زردک بری شیده و حکیم میر محمد مؤمن
 نوشته که این بتحقق اقرب است و من اقسام آنرا امتحان نموده ام و بهترین اقسام قسم اول است * طبیعت آن در سوم
 گرم و خشک * افعال و خواص آن مسکن سرده مزمن و معض و مد و حص و یول بقوت و مسقط جنبین و با شراب جهت

نوش و تبلا و ضا د آن جهت تحلیل اوزام بلغمه و د را ر یول و حیض و یل ستور برک آن اضا ضعیف العمل و بیع قسم اول
 آن جهت رفع سمیت سموم مشروبه و تشم آن متعل نفخ و ریاح و معین بر هضم و آشامیدن طبع آن جهت تنقیه سینه و اخراج
 خلط آن بنف و تشلیل مراد غلظه از اعما و متسقای ریختی و مقوی فعل آن تشم کرفس و مقد ار شربت آن د و متعال

وېلون تخم کړنس جهت لږېدلن عقرب و تقیمة رحم واعانت بر حمل و قطع شهوت در مختل و رېښ و یابس مزاجان و نظول
ماهیخ آن جهت عقرب کړېدل و جانوران سمی چون تخم آنرا بکو بند و بر رخت خواب بپاشند رفع اذیت کیک نماید کیک

در اینجا نباید و تشبیه در قسم دیگر در افعال و خواص مانند د و قواست و از آن ضعیفتر *

❖ دوقو❖ بضم دال وسكون واو وضم فاف وسكون واو لغت یونانی است و آنرادوقه و اغریاورد و قوبری نیز نامند❖ ماهیست،

ان نقش خزر بر روی است و بیرون آنرا مستطال و کبابه آنرا خرس کیا نامند چیت آنکه خرس آنرا بسیار دوست میدارد.

و کونند بشمار از آنرا بیدران نامند و آن شبیه بنارخواه است و از آن نیزه تیر و بالند یک تنه دی و کیا ه آن زیاد ه بر شمیری و

سبک آن مانند پیکر از ناله و از آن ریزه تر و چتر آن مانند چتر کشمیز و گل آن زرد و تنه طعم و زغبار و خوشبو و بوی

۷. سبطی را بکنش، دیار یک ترازان و در سبب بشبوی و در طعم مانند جز رود ر قزوین گیرا معبد و بهترین آن ناز قزوین

22

ریک است : طبعیت آن در سوم گرم و در دوم حبس و بعضی در دم گرم و حبس با سست شدن آب و گوشت آن

در جمیع افعال قرین از جز ریسنا نی است سوا عا تحریرک با قدر جز رجوا نی که ان من نور سیر و مراد از مضیق ان

نظم آنست آسنا میل ن آن جهت سوره که ۴ و فضول سین و تقویت معل و فاضله و با و از د ن ا د می و تسکین مع و راح و مواد

تخلیظہ بلغمیہ و تفتیح سد واد را برپول و تفتت حصاة کرده و زمانه راد را رنمودن حیض و تغذیه رحم و اعانت بر حمل

رحسرو لادت و استرخای مفاصل و وجع آن و مغص و سبج اطفال و استسغای طبعی و کز بدن عقرب و سایر عوام مسرّب

د انسته اند و آ شامېدن يک ږم تاد وږم آن باد ووزن آن تر مس جهت. قتل حب القرع وږېز اندن آن وږمه د آن جهت

نقص————بطل الدال مع الهاء

۱۰۹ هـ * بزم دال و سکران ها و نون بغار سی و روغن نا منند خوراء از حبوب نباتات کمرند و با از گلهای بابشکوها و با بر کنها و غیره

محل آوزل بطر بقبکه در مقتل ما این کتاب و در قرا بادین کبیر در حرف دالم ذکر یافت و دهان هر چیزی در جای خود ملکه و میگرد

ن هـ ا لسا... بتي بك باء م حل و لا سم مصلحه الف ذه ر بقا د س ع ر بار ا ز ا ن آ:

وَأَمَّا الْبُيُوتُ فَكَانَتْ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَنُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۚ

مذہب اہلسن نیز لوند فی الحقیقۃ لہن است نہ دہن . ماہیت ان مذہب نوع است خالص و مصنوع و مرکب اما خالص آن

مزی است سال اندک غلیظ چسبنده؛ خوشبوی قوی؛ رائحه تند طعم خالی از حموضت که زبان را بکزد و صاف شرح حقیقی باشد و

رون در میزاندازند شیر را منجمد سازد و چون در آب اندازند از آنکه نشین نکرود و چون در آب حل کنند آب را بر یک شیر گردانند

خون به پشمی آلوده بشویند در پشم از این اثری نماید و قوت این ثابها رسال باقی میماند و بهترین همه این قسم است و هرچه

این اوصاف نباشد ردی و مغشوش است و طریق اخذ ذهن آنست که در اول طلوع شعری میماند که درخت آنرا تیغ زده آنچه

ان تراوش نماید بکینند و موضوع آن که معمول این زمان است آنست که میکینند جوب بشام و نیمه سده و مبعده سائله دروغین

م تجرباً جراء متساوی و مجموعاً با دانه وزن آن زيت تا بر بعرض پس صاف منمايند و اين در نفع بعد از اصلي

ت و نیز شاح و مرک و چوب و حسب پلمان را در آب چو ش میل کنند و یار و غیره ز قهون یک ستو و مقور و مر تب می نمایند و این

3

—

مغشوش مینماید و بعضی بعمل و موم و روغن مورد و حنا و را تینج غش میکنند و این زبون ترازمه است * طبیعت خاص آن در اول سوم گرم و خشک و باقوت تریاقیت * **افعال و خواص** آن مقوی دماغ و اعصاب و قوت باصره و رحم و جهت امراض بارد دماغیه و عصبانیه مانند ناله و لقوه و کزاز و صرع و صداع و دراز و رعشه و استرخا و قروح و ارواح مفاصل و حلق و استخوان و عرق النساء و تقریر و همه ارجاع بارنده و طبعه و ظلمت بصر و باماض و سبل و غشاوه و حلت بصر و نزول آب و ثقل سامعه و کوی کوش حادث از پروت و رطوبت و ضیق النفس و ربو و خال و انتصاب نفس و قروح رگه و ضعف معد و کبد و طحال و گردن منانه و تغتیت حصاة و عسر البول و سلس البول و استرخای قصبه و امراض مقبله و تلبین صلابت تحلیل مواد بارده و دفع لزوتها و روضه و امراض مقبله و رحم و ارجاع آن و اخراج جنین و مشیمه و اخراج حیض و نشفای رطوبات آن و اعانت بر حمل و پاک کردن جراحت از چرک بهر نوع که استعمال نمایند شراب و پلاء و تمر نضا و اکتال و قطور و اسونینا و جوجولا و فرنیجه و مغرود و مرکبایغ و مانند ترنابات است و مرکبات و مقاوم سموم باشد و مانند عقیق و مائرم و ام ریخانی الزهر و امثال اینها است و آشامیدن نیم منقال آن با شیر تازه و دوشیده جهت رفع سمیت و اذیت خانی الزهر و فطر و نهش خواص سمی و یکدل آنک و نیم آن با سه منقال و بویج و زعفران جهت سعال و اوجاع سینه و چون در روغن زنبق حل کرده فقیله بدان آلوده در بینی کل او را جهت سکنه و جمود و حصول آن جهت اخراج جنین و مشیمه و بی ستور و حصول آن با موم و روغن مزوج کرده و ضماد آن با ایروما جهت اخراج خار و استخوان مغد از شربت آن تا نیم منقال بدل آن یک وزن زینیم تا دو وزن آن روغن زیتون کهنه با روغن زیت تازه با روغن زرازی یا روغن ترب که در آن عود و بلسان جوشانیده باشند و کوبیدن روغن گازی که در آن مرمری جوشانیده باشند و کوبیدن روغن نارچیل است و گفته اند که چون جمع درخت کاج را در بر و غدههای مناسبه حل کنند در اکثر آنها مانند دمن بلسان است و بهترین ابل آن میخواند بود

د هنر آلوده کردن * بفتح کاف عجمی و سکون زاعمه و همله و فتح جیم و فون اسم مندی است * ماهیت آن روغنی است که از تنه درخت بسیار عظیم بلندی که منبت آن اسلام آباد که شهر سمرقند یا اصطلاح قدیم و بهندی چنگام در چانگام نیز مینامند بسیار است بعمل میآورند بزدن تیشه بر تنه درخت آن و نصب کردن طرفی بدان موضع و بپائینی دیگر نیز رنگ آن روغن در تازیانه که سرج رنگ و قیق حاف میباشند و چون کهنه کرد در مرغ بسیار تیره و مائل بسیاری غلیظ چسبنده و چون بسیار کهنه کرد در غلبه و چسبنه کی آن زیاد میگرد و برای رفع گرم خوردن و چوب عفا و رت و تخنه دروازه و غیر آن در رنگه اکثر میمانند و نصاری در رنگ آمیزی کشتی و جهازات و عمارات داخل رنگهای نمایند و چوب انداخت بسیار رخور و ریشه دار در تازیانه چرب که مانند فقیله در آن آلوده و مشتعل میگرد و بکار مهارت بجز سوختن نمی آید * طبیعت آن گرم

خشک و خواص آن تحلیل اورام است

* د هنجیم * بفتح دال و هاء و نون و جیم بغارسی د هنجیم فرونگ نامند * ماهیت آن سبکی است سبز آید از رقیق که در معدن طلا و فقره و مس و آهن نگویند میباید از آنخوره کبر بیه که صعود مینماید از آن معدن و در خلال و فرج آن مستمسک کشته نکات میباید و بطول زمان سرد و منجمد و متحجر میگرد و آنرا از نیجار معدنی مینامند و البته میباشند بعضی سبز تیره که در هنگام صفای هوا صاف و هنگام کدورت کد کوبند فیروزه نیز چیتین میباشند و بعضی طارسی رنگ مائل یسویی اندک که براق و بعضی طارسی رنگ مائل برزخی و بعضی مائل بسیاری و بهترین همه سبز تیره است و آنرا دهنه فرونگی نامند و بعد از آن در بهترین

طاسی مائل بسرخ است و بدترین همه طاسی ماثل بسبامی و معدن آن فروک است و از آنجا می آوردند و تطاسکی گفته
 اند که از روس و قبرس می آوردند و صاحب احتیاجات نوشه که معدن آن فروک و کرمان و خراسان و در ولایت فارس و شبانکاره
 و سیرجان و شیراز هم می باشد و آنچه در یکی است آنرا فرندی نامند جهت آنکه بران نفیض مانند حور و شمیر می باشد و آن
 جوهر را با نری فرند نامند و ترش می باشد و درین آن است که چون بسایند و بر آئینه و زرد آئینه رنگ بر نهند و ترش
 آن بالعکس و فرقی میان طلائی و نقرئی و مسی و آهنی بدانست که با آب لیمو بر آهن صیفلی مانند صفت کارد و با شمشیر بسایند
 اگر زرد طلائی بر آید طلائی است و اگر برنگ نقره نقرئی و اگر برنگ مس مسی و اگر برنگ آهن صیفلی است و بدترین همه طلائی سبز
 تیره و زرد شیرین آنست و مستعمل در امراض عین همین نوع است پس نقرئی و گفته شد که ترش آن در صنعت کسب
 مستعمل است * طبیعت آن در اول چهارم گرم و خشک و بعضی سرد دانسته اند * افعال و خواص آن جالی و ملطف
 و نیم گرم آن فاد زهر محوم مشروب و مسی آنرا چون با آب لیمو سائید اغیون خورده اگر بپاشانند وقتی کند سمست را دفع
 نماید و در غیر دفع سم نماید خوردن در آنکه خود هم قاتل است بجراحت امعاء و کربد معالجه دهنی و نه نیست و نکات را شستن آن
 درد مان و فروریدن آب آن نیز همین اثر دارد و سعط و حکوک آن با آب سد اب جهت رفع صرع و بحدیل و دیستور نفوخ
 آن با ملک سوده سه دفع هفتاد و یک سال آن جهت تقویت باصره و قلع بیاض چشم مجرب خصوص با مروارید ناسفته
 و توتیای هندی اجزاء مساوی که نرم شده و بجز بر نهشته در چشم کشند و این خواص غریبه آنست که چون سائید در چشم
 در آب کشند دفع حبس البول آن نماید و طلائی آن با سرکه جهت فرو با وسعت سوداوی و سرد و جمیع اعضا و جهت بهق
 و برص و رفع اذیت عقرب گزید و نافع

ن هما ساء * بفتح دال ممله و خفاء ما و فتح میم و الف و سین ممله مفتوحه و الف و دها مه بفتح دال و خفاء ما و فتح
 میم و الف و فتح ها و ما در آخر نیز آمده و کوبند اسم هندی شکای است و فی الحقیقه غیر آن است * ما هیت آن کبای
 است هندی فی الحقیقه شبهه بکاه شکای * طبیعت آن سرد و خشک گفته اند * افعال و خواص آن جهت دراور
 جرشش دمان و سرفه و ضیق النفس و حیمات و تقویت اعضا و تصفیه خون فاسد و صفرا و تسکین عیش و دفع دغ دما میل
 فصل اول در معالیه الیه المیناة التحتانیة

و جدام نافع
 * دیگر و جیس * بکسر دال و سکون باء مثناة تحتانیة و ضم فا و راء ممله و سکون واو و کسر حیم و سین ممله و ضم جیم نیز
 آمده لغت یونانی است بمعنی مضاعف الاحراق و دیگر و جاس و ویر جاس نیز نامند * ما هیت آن سه نوع است یکی
 معدنی است که از جزیره قبرس از جاهای بیرون می آوردند و با قناب خشک نموده میسوزانند و این نوعی از طبن است
 که بعد خشک شدن مانند حجر صلب میگرد و در نوعی دیگر دردی و خالک مس است که بعد کک اختن در بونه میماند و آن
 در طبع و قبض مانند مس است و نوعی دیگر هر قشیشای سوخته است و این را یونانی لوریطس نامند و در تون حمام نا
 چند روز آنرا مانند آتش میسوزانند و چون هر خ گشت بر می آوردند و رنگ این سفید مانند نقره است و بعضی از سکر بزرگ
 مس از معدن بر آورده میسوزانند و بدترین آن صنف اول آنست که در آن طعم زنجار باشد و زبان را بسیار منقبض و خشک
 گرداند و بعد از آن در خوبی نوع دوم است و هر دو مستعمل اند * طبیعت آن گرم و خشک و بسیار مجفف و نوعی ثانی
 مرکب از حرارت ناریه مملو و ارضیه قابضه * افعال و خواص آن نفوخ آن در حلق جهت اندکهای خنثی و در در

آن جهت جراحت خفیفه و تلاح و جوشش دمان و التیام زخمها و لهات منقطع و حبس خون آن بشرط تکرار عمل و بن ستور جهت قروح عانده در برخوردن کوشش زائد و نرم و یار یک کردن موی غلیظ و با موم روغن جهت تجلیل و بیل و خشک کردن قروح سر و چون با حرکه بسایند و بوی بدن بماند جهت رفع حکه نافع و خوردن آن مهملات است

* نیش برونیش * بکسر دال و سکون یاء مثناة تحتانیة و کاف و فتح یاء موحد و سکون راء مهمله و کسر دال مهمله و سکون یاء مثناة تحتانیة و کاف فارسی است و شیرازی مرکب موش عملی نامند * ما هیت آن چیزی است و مصنوع از زرنج و زنجار و آفک و زیری است که مجموع را سائیده در د و دیک مضاعف یعنی یکی در دیکری بعمل میآورند و گفته اند از تر اکیب اطباء ی نارس است و شیخ دارد انطاکی که از تر اکیب نجاشه است که از برای خلطای عبا سی ساخته اند * طبیعت آن بسیار خا ر حاد یابس اکال است * افعال و خواص آن در و ر آن جهت اکلة دمان و رعضه که باشد بزودی با صلاح میآورد و بن ستور ناص و رو قروح سائیده ناسه و رالیم زائد را نشود و قطع خون جراحت و تجفیف رطوبات از رعضه مینماید و طلای آن با عمل جهت قلع آثار و دانه بواسیر موثر و از خوردن آن حالتی شبیه از خوردن اسفیداج و زرنج و

زاج حارض میگردد علاج این نزمائی علاج انباشت و نسخ آن در قرا بادین مذکور شد و میفردان شاء الله تعالی
* نیش قوس * بکسر دال مهمله و سکون یاء مثناة تحتانیة و کسرتون و فتح همین مهمله و الف و ضم قاف و سکون و او و خین مهمله لغت یونانی است بمعنی دائم العطش و آنرا اخس الکلب و جزامنه نیز و مشط الراعی و شیرازی طوسک نامند * ما هیت آن نوعی از خا ر است و ساق آن بلند و خا ر ناک و برک آن محبط بر ساق آن و شبیه ببرک کاف و بر سر هر بندی از هاق آن د و برک دراز خا ر دار مغرب و در بیرون و در برک آن بر آمد که همانند کباب و خا ر دار و طرف برک متصل بساق مجوف و عمیق که آب باران در آن جمع میشود و بر سر هفت که از شاخ آن رشته چیزی شبیه بر خا ر و پشت و خا ر دار و بعد از خشکی سفید میگردد و چون بشکند در جوف آن کره های ریزه سفید شفاف میباشد و قوت آن مدتها باقی میماند * طبیعت آن در د و کرم و خشک * افعال و خواص آن منجف و با قوت قریب و جالی آشامیدن نفع محلول آن در آب سرد و زمته و الی جهت تحلیل سوز و خلط غلیظ و تفتیح سد و رفع لزجیات و ریشته آن مقوی قصبه رنه و متخلل خناق و مد ریول و مغرچ کرم معده و ضاد آن جهت ثابیل و قروح شهیدیه و سوزش د بخته آن جهت بحس کردن عضو بیل یکة احساس الم بر بدن و حو ختن نکند مستعمل و طلای مطبوع بین آن با شراب جهت شقاق مقعد و نوار صبر و نفید سر آن بجای ثمر آن بعد از ریختن بر موضع گزیده افعی و غیر آن جهت رفع سمیت آن نافع و چون قدری از سر آن در لخته بسته در شیر حل کنند تا تمام آن حل گردد و از آن قدری در شیر دیگر ریزند باعث نیکوئی انجماد آن میگردد و چون کره های جوف ثمر آن را در پوست حیوانی بسته بر گردن و یا بر بازوینند جهت رفع تب ریع موثر دانسته اند و منکر کرده مصلح آن مسخ ضربی مقلد ارشیت آن ناسه درم است

* نیش برونیش * بکسر دال و سکون یاء مثناة تحتانیة و واو و فتح دال و الف و واو مهملات اسم فارسی است و بعربی شجرة البقی و شجرة الحین نامند و شاید اسمی مرکب از مندی و فارسی باشد زیرا که دیوبندی شوق بزرگ عظیم را نامند چه درخت آن بسیار عظیم و باطل میباشد و در بار سی یعنی چوب است و آنرا بهندی چیر نامند و دیوبند از لرز * ما هیت آن درختی است بسیار عظیم و ربلند و در است تا پنجاه و شصت ذرع و زیاده هم و نصاری و جهاز را نان برای د و ل جهازات و غرابها

و کشتی های بزرگ بقیصت اهل آنرا میخرند و دول جها زان عبارت از چوب راست بلند است که در وسط کشتی برای آویختن باد بان نصب میکنند و چوب آن بسیار تند و طبعم و راننده درغن آن قریب برانسته باز د است اغلب که باز د درغن این باشد زیاد رختی قریب بدین و بزرگ آن اندک عریض طولانی تازک بی تشریف بقدر بزرگ سازد و کو چکن از ان زمینیت آن اکثر مواجل دریا و ملک فرنگ را از ضایع و زیاده با فراطشده و در زمین و ستان و شاید در کهن هم باشد * طبیعت این گرم و خشک و در صوم و لبن آن که دهن آنست در چهارم گرم و در سوم خشک * افعال و خواص آن رادع و محل قوی ادرام بارده و مسکن و اوجاع و آلم کردنین هوام بارده و بهیض ضلله اوشامیدن سائیده خشک آن جهت نالغ و لقوه و استرخا و سکنه و صرع و اکثر امراض بارده و ماغیه و عضایفه و ریزندیدن سبک کرد و و مغانه و زرف و اشغال بلغمی و فواق ریحی و تحلیل و ریاح و نفخ شکم و دفع حمیات بلغمیه و بلغم فاسد و جلوس در طبع آن جهت قروح مقعد و نالغ مضرتنه مصلح آن کثیرا و صمغ عربی دروغین یاد ام شیرین مقد ایشربت آن تا یکن رحم است صماد آن جهت تحلیل خنار و ر و اکثر اورام بارده و نافع است

* باب نهم در بیان ادویه که حرف اول آنها ذال معجمه است *

فصل الذال مع الالف *

* ذاقنی الاسکندرانی * بفتح ذال معجمه و الف و کسر تاف و نون و یا آخر حروف لغت یونانی است بمعنی غار الاسکندرانی * ماهیت آن کما می است بزرگ آن قریب بد رخت هار جلی و شبیه بدوک مورد و از ان بزرگتر و سفید طولانی و شاخهای آن بقدر و شیری و از ساق مابین بزرگ آن ثمر میرود بقدر نشود و و سبز و زرد و و بیخ آن خوشبو و شبیه بعود و تند طعم و منبت آن کومستانها * طبیعت این دردم گرم و خشک * افعال و خواص این آشامیدن این آن بقدر زش درم بالغه که نوعی از شراب است جهت ادرار نمودن بول و حیض و اخراج مشیمه و دفع تقطیر لیل و در این آن نافع مقد از شراب از بیخ و ثمر آن تاد و مثقال است

* ذاقنی وینامی * بکسر و او سکون یاء مشتاة تحتانیة و نون و الف و وسین مهمله و ذاقنیل اس بفتح ذال و و الف و کسر تاف و ضم نون و سکون و او و کسر یاء مشتاة تحتانیة و فتح دال مهمله و الف و وسین مهمله نیز آمده و لغت یونانی است بمعنی شبیه بغار * ماهیت این قسمی از نماز دیون عریض و لورق است و بمعنی مازر و در شام بقوله مانند ساق آن بقدر و زنی و شاخهای آن بسیار و ریک و در نصف اعلا آن میرود و پوست شاخهای آن قوی و زنج و چون بچشد زبان را بکزد و کن آن سفید و ثمر آن بعد رسیدن سیاه میگردد و دانه آن کو چکن از حب الفار منبت آن مغرب زمین و ارض شام خصوص کوه لبنان * طبیعت این در آخر سوم گرم و خشک * افعال و خواص این آلم حلد و مفتی و محال آشامیدن دو مثقال از بزرگ آن معسل قوی بلغم و اخلاط غلیظه و رقیق و مل و حیض و بدستور آشامیدن پنج خبه از دانه آن و خاتین آن جالب بلغم است از دهن و حصول آن مل و حیض و بدستور شربت آن و آشامیدن آن مجرب نیست زیرا که مقطع و حیزق خلط و معدش است و مصلح آن نشاسته و کثیرا مقد از شراب از بزرگ آن تاسه قیرا طرا از بیخ و ثمر آن تاد و مثقال است

فصل الذال مع الیاء الموحدة *

* ذاب * بضم ذال معجمه و فتح یاء موحده و الف و یا بفا سی مکس و ترکی شین و بهیضی مکھی نامند * ماهیت آن

از جمله حیوانات الارض و تکون از فضلات میباید و در اول تکون سفید رنگ میباید و گستر از یکفته بر بر میاورد و بزرگ
و کوچک میباید بزرگ را خرمکس نامند و الوان میباید سیاه و ازرق و زرد و بهترین سه سیاه آن و بعد از آن ازرق و
بدترین همه زرد آن خالی از سمی نیست **طبیعت آب در اول گرم و تر** **افعال و خواص آن** محلل و جاذب
و متفوع و مقی و آشامیدن آن با شراب جهت سیر و لذت میسر است و در آنسته اند و چون مکس بزرگ را بکینند و سر آنرا
از انداخته بر شعری چشم میماند و دیدن مد اوست نمایند زائل گرداند و مجرب وید ستور چون بر موضع زنبور کزیده بمانند
بقوت رجع آنرا تسکین و سمیت آنرا جذب نمایند و ضا د نوع بزرگ و یا کوچک آن بازرد و بیض مرغ که نرم بسایند جهت
تسکین درد چشم و تحلیل گوشت زائل آن مادام که صلب نگشته باشد و مد اوست مالیدن آن پشت تا برداء انقلب مجرب
و بتنهائی جهت تحلیل ورم چشم و سمیت بن ایدل گوشت که خوردن بخته و خام آنرا انود جهت تقویت باصره و منع جمیع
آفات چشم مجرب میباید و کمال اشتی سر مکس سبز در تحلیل باعث تعوط قوی است و فصله مکس را چون با آب و عمل
بنوشند جهت از آله مغص و قولنج و خفاق مجرب یافته اند و بعد از دیدن نوشته حکایت کردند جماعه از عوام روزی که
تجربیه نموده اند آنها فضل آنرا که بر یمنان شبها می نشینند جهت از آله بهی و برص چون بیا شامند بعد از پرمیز از چیز
های ناموافه و در آفتاب نشینند و موضع برص را مکشوف نمایند تا آله کدل زائل گرداند و فعل آن مانند آله طویل است و
چون فصله آنرا با قراقرط و بکر سرخ ممزوج نمود و شبها سازند و بردارند اطلاق طبیعت آورد و روشن آن که مکرر مکس
وارد و روشن گشتند اندازند و بپوش نمایند در آفتاب و هر مرتبه صاف نمایند جهت رو بایندن موی مجرب است و بوی
پیا از منصل کشنده اقامت مکس بود وید ستور از بوی کافور و روشن زیتون و زرنیج و چون از زرنیج و کفش صورت مکسی
سازند و در حاشیه مکس بسیار باشد کمال آید مکس از موضع بگریزد.

چهار

ذبل به فتح ذال رسکون یا موهله و لام بلفظ رومی سیلویان و بغاری و باندی نیز کچکره نامند **طبیعت آن**
یوسنت سلیقه یعنی سنگ پشت نمدی است و کربند استخوان آنست بغایت سیاه و بعضی اجزای آن مایل بزرده و براق
و صلب و از آن دسته کارد و قلم تراش و باندن و قلعیدن و غیرها میسازند و با بقی زرد و سیاه مایل بر سرخی میباید و شنید
شد که آنرا بشو خاص طبع میباید نرم مانند خمیر میگرد و پس از آن بهر شکل آنچه میخواهند میسازند **طبیعت آن**
سرد و خشک **افعال و خواص آن** جالبی و بغایت باض آشامیدن آن میگوید آن مسقط اند و اسیر و با عمل جهت
التمام تبخیر رطوبت و نفث الم و رتق ربع و ضا د آن جهت اورام و سرطان و خنازیر و امقاداتا و نفیرا سیر و طای سوزخته آن
با سفیدی تخم مرغ جهت شقایق کعب و شقایق رحم که از اولاد بپهر مد و شقایق و بخروج آن نافع و بر زجه آن مانع سیلان
رحم و میقت جنین و جهت تسهیل و لذت بمقید مصر جگر مصلح آن سیب مقدر ارشیت آن تاد و در هم بدلی آن استخوان
تغذیه و گفته اند چون از آن شانه سازند و موی را بد آن شانه کنند با الحاصیت جهت رفع نخاله بن موی و تریل و بل و ریش
موی مؤثر است و نیز گفته اند چون آنرا با چوب صلیبی که آدمی را در آن از حلق کشیده باشند و قدری از خاک کچیر
هفتول بشو کنند و منع سحر و فتنه مجرب است و آنسته اند وید ستور جهت اصلاح متباغصین مؤثر است

فصل در ازاله مع الریه

ذرازیح به فتح ذال معجمه و در آراء مهمله و الف در وسط و اول مفتوح و دریم مکس و سیکن یا موهله تحتانی و حاشیه

چهار

مهمله بتزکی الاکنک وید یانی د ارساس ویا صدهائی قسمی از هن نامند * ما هیئت آن حیوانی است و دوزخ می باشد
 بزرگ و کوچک بزرگ آن بقدر وزن و بزرگ و کوچک آن از مکس بزرگتر و دهن وید و پیرنما ت تازه میشیند و در آنجا نکلون می باشد
 بهترین آن بزرگ طولانی آنست که در کتفم نکلون یابد و زرد مائل بسماهی و سرخی و با حظوط زرد که بعضی در پیران باشد
 و آنچه سبز و سرخ و زرد و منقط سماهی باشد زبون و ساثر اقسام آن غیر مستعمل و چون آدمی را بکودبی اختیار را زبول
 جاری شود * طبیعت آن در آخر سوم کرم و درد و م خشک و در رسوم نیز گفته اند * افعال و خواص آن بسیار تن
 و متدین و مقرر حلقه از سوم قناله و مقطع و مفتح و آقامیلن محرق آن رابع سبز و مغت حصاة و مد ربول و حمض
 و نیز آقامیلن محرق آن بامری کوشش کار و یا بار و غن زیتون جهت رفع خوف سک دیوانه گزید که بهترین ادویه است
 و کزیند قطعه ای خون منجمد ببول شارب آن دفع میگرد و و عوام را صفیه آنست که مکیای بسیار که چک در جوف
 صاحب آن متکون میگرد و این دوا آنهارا باد را در دفع میکند و در اخراج مشک کرده و مثانه نیز سوزانست و دستور
 احراق آن در مقدمه ذکر یانت و اگر در یارجه بچشمه و بخار سرکه چو شان بد اندک تا بمبرد حکم احراق دارد و با عسل
 تلطیف آن میشود و استعمال آن مجوز و اکتعال آن جهت ناخن و ضلاد آن بامر که جهت داء العلب و بهی و برص ناخون
 و تحلیل اوزام بلغمه و با قیر و طی جهت تلغ ناخن مالد و رویانیدن ناخن صحیح و با سرکه جهت جرب و تشر جلد و بهی
 و برص و قوبا و کزیند معرق و دفع ثآلیل و قمل و بقایای حدری و نمش و چون دسب و باهای آنرا انداخته در سایه خشک
 نمایند و در روشن بنفشه بسایند پس در روشن زیتون بجوشانند غلیظ شود قطره آن جهت ثعلب و درد گوش و طلا می
 آن جهت رویانیدن موی ابرو و داء العلب بعد تفرج مغیله و باید که چشم را مستفوظه در لک که در آن داخل نشود و چون
 نوع سیاه منقطه مرغ آنرا گرفته در روشن اند از بند و مدت شش ماه در آفتاب کمال اند جهت تلغ شرطه که مقدمه کچلی
 است مؤثر در چند مزمن شده باشد و طلا محرق آن با خردل جهت انبات شمر و با قیر و طی جهت بیاض اظفار و مقار
 شربت آن یکعلد و سرخشته آن و کشته اندلسه طموج و زیاد کشته است ببرد و قروح مشابه و مغص و بول اللکم و احتباس
 آن و غشی و حی حاد و اختلاط و ورم قضیب و نواحی آن و التهاب و حرقت در آن و معالجه آن قیر فرمودن بساء
 الشبت مطبوخ و در روشن گا و آب کرم مزوج بر روشن کچیل و احتقان بکشد ماء البعیر مطبوخ با روشن کل و روشن تخم
 کتان و آشامیدن شیر گا و تازه و شید و آب گروشتهای جرب و آشامیدن آب برک خورنده تازه با کره وادمان بارده
 و فالودهای لبنه و چکانیدن روشن کل و سفید بیضه مرغ در تحلیل و گفته اند پروپای آن تریاق آتمت و بعضی بالعسل
 گفته اند و همه بی اصل است

* در رقه * بضم ذال معجمه و تلحیر ا همله و با جاورس هندی است و بهنملی حیوان نامند * ما هیئت آن حیوانی است
 مقلد و شمیرین از عسل بزرگتر و در خوشه بزرگی پراز دانه و نباتات آن بقدر یکسانست و کثرت و زیاد و بران و شمشه بیشک
 و نباتات خنثی و بهترین آن سهم بزرگ دانه سنگین شیرین آنست * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن
 قوی الغل و فلیطرازدخن و مصلح و حاسب افعال و در جمیع افعال مانند خنثی روس است مصلح و ملطف آن روغن و
 شیر و لبها و ضماد آن مبرد و میخف و رادع و همچنین جمیع اجزای گیاه آن
 ذرق * در حنیفه کونک بلغت تازه نباتی را کوبند که شبیه بکند با ویر سربا ت آن غلافی که تخم آن در آن باشد و در

نرواز کی آنرا بخورند و چون خشک گردد نشو و ند و بویج آن بشکل نیاز و رنگ آن میاید و چون پوست سیاه آنرا جدا کنند مغز
 آن سفید ماند بپا ز باشد و طعم آن شیرین و بر آب و بعضی آنرا خندق فاکته اند
 فصل فی ذال مع النون

ذی نوب الخلیل * بفتح ذال معجیه و نون و باء موحد و الف و لام و فتح خا و سکون یا غمناة قحناة و لام و ذر شام مشهور
 بذنب الفرس است * ماهیست آن در نوع می باشد و گویند که در قریب آبها و خندقها بسیار می رود و شاخهای
 آن میوه و بسیار مائل بر سختی و با سختی و بر کوه کوههای آن بهم متصل و برک آن باریک شبیه بدم اسب و برک
 اند و بر شاخها و بر چا و بر خود میچسبند و تا بالای درخت میروند و ازین آویخته میشود شبیه بدم اسب و بویج آن خشبی صلب و بی
 گل و ثمر می باشد و بعضی گویند کل آن مابین سفیدی و کبودی و قوت آن مدتها باقی میماند و نوع دیگر آنکه اطراف آن کوتا
 تر از اطراف نوع اول و ازین سفید تر و با حقیقه گفته لجه التیس است و در زمین هر ب بسیار و عصاره آن در معده آن
 منبج و خشک نشود تا آنرا بر زمین دیگر نقل نکنند و در کتاب حبشایش آورده که آنرا کرس کوهی نامند * طبیعت آن
 در اول دوم سرد و در آخر آن خشک * افعال و خواص آن قابض و بی لذت و قاطع نفز الیم و نفث الیم زان و جهت
 معرفه مزمن را و امراض سینه و عسر النفس حار و استسقا و ورم حار جگر و اتمام الهالات حار و مذامی که تپ نباشد و قرحه
 ا معا و جراحات مثانه و کثرت شرب آن جهت التیام فتن و التیام روده منطوع و ترش و با حقیقه و ضا د آن جهت التیام
 و جراحات عظیمه و عصب منقطع و قیله ا معا و ورم مقده و اورام حار و اغشا و ضوط عصاره آن جهت رفع رطوبت نافع و مقلد
 شربست آن یکدم و مولد مواد مصلح آن شکور و روغن بادام بدل آن البیاض و صاحب اختیارات گفته که نوعی از لجه التیس
 است و بسیار استحال آن مرخی و اعصاب و مصلح آن بپخته و ضا د نوع دوم آن با سر که جهت جراحات خبیثه و اورام
 مقده و کبد و استسقا مفید است

ذی نوب الخضر و ف * بفتح خاء معجیه و ضم را و سکون و او و فاهمه * ماهیست آن کپا می است بویج آن باریک و شاخهای آن
 سفید و میوه و برک آن از هم دور شبیه برک راهین و کل آن زرد شبیه بکل رشا و در بی و تخم آن باریک و طعم و جویج آن
 آن مائل بتلخی و تند و با اندک لزجت و در شام خضر ماهیست المقدس کبر الوجود * طبیعت آن در آرد ورم کرم
 و در جرم خشک و گفته اند در آرد ورم کرم و خشک است و بارطوبت فضلیه * افعال و خواص آن آشامیدن آن مسکن
 مغص و محلل ریح و قاطع خرن و رافع مهر و زود افی اذیت کزیده و کباب و در ستور ضا د آن بر موضع کزیده آن و قطره عصاره
 برک آن و در ستور ضا د آن جهت رفع بواس چشم میبرد و استه اند

ذی نوب السبع * بفتح سین مهمله و هم باء موحد و رین مهمله * ماهیست آن کپا می است باقی آن بغل و در ذرع و اسفل
 آن مثلث و اعلا ی آن مستد بر و خا و های نرم از هم دور و برک آن شبیه برک کاز زبان و مزغب و از آن کوچکتر و مائل
 به سفیدی و اطراف آن خار دارد و در های آن چیزی مستد بر و مزغب و بنفش ربک و جویج در وسط آن رسته مانند بدم
 و قوت آن تاسه مال باقی میماند * طبیعت آن در اول کرم و در دوم خشک و بارطوبت لزجه و قوت قابضه و بعضی سرد
 دانسته اند * افعال و خواص آن جهت رفع اورام بیعد و جهت التیام جراحات و تمکین درد مفاصل و چون
 بویج تازه آنرا بخورند و در طریقه که از آن بر آید بر عضو مولد بهالت تسکین دهد و رحال و بویج آن جهت استسقام استخوان

شکسته شرباقدر یکمغثال وضمان نیز نافع و طلای عصاره آن جهت استرخای اجفان و تعلیق آن جهت تسکین درد اعضا مفید است و مصلح آن جنب الثعلب مقدار شربت آن یکمغثال است

ذنب العقرب * به فتح عین مهمله و سکون قاف و فتح راء مهمله رباع موحد * ماهیست آن نزد جانینوس ماموروما است و بعضی گویند ثورکیا می است شبیه بدن ثعلب و زرد رنگ و نبات آن کم و برک آن ریزه و مثبت آن بلا دسر سیر * طبیعت آن دردم کرم و خشک * افعال و خواص آن جهت هم عقرب و سایر موم بارده حمرانی و غیر حمرانی نافع * ذنب القمل * با صلا ح اهل شام گیاهی است برک آن شبیه ببرک بلوط و کل آن زرد و بیخ آن شبیه بشلغم و نافع آن میاه و باطن آن بزرگ خون و معروف نزد یونانیان بقدر و هو عالی است و آن اسم حیوانی است * افعال و خواص آن ضما د آن با سر که جهت کزیدن تن منبتی نافع است

ذنب الفار * لسان الحبل است از جهت مشابهت خوغه آن بدن ثعلب و موش * فصل الذال مع الهاء *

ذنب * به فتح ذال معجمه و ما رباع موحد * به عربی عقیان و عسجیل نیز و در فارسی زرو و طلا و ترکی ا و ن و قول و بپندی می و نا و کچین نیز نامند * ماهیست آن اغری فلزاتی است که در معدن از زینق و کبریت معدن صافی نگویند می داند * طبیعت آن معتدل مائل بکرمی و بارطوبت غریزی * افعال و خواص آن ملطف و مبرج و مقوی لب و دماغ و حرارت غریزی و فکر و فهم را نیز کزدان و جهت امراض قلب درد ماع و کبد و معدن و هماره و عالج و کزده و مانه و با و امراض صفراوی و عود اوی مانند خفقان و وشواس و توحش و روم و غم و حزن و جنون و دوار و صرع و ضعف معدن و کبد و بقران و سهر و انواع بواسیر و ضعف کرده و مانه و باه نافع و بدن را فربه سازد و جهت جنام بتنهائی و یا باد و به مناسبه مانند بهمانچ و کماذربوس و محلول سفائده آن با مر و اید که در آب اترج حل کرده باشند جهت اکسار امراض مذکور و زحیر و اسهال د موی و جنام مجرب دانسته اند و محلول غلابا بوشاد جهت اخراج هم مجرب و ساختن میل سرمه از آن جهت تقویت بصر و منع رم و اکتعال آن جهت غلظت اجفان و بیاض و غساره و کمنه و انباشتن آن در زنبه غریب جهت رفع آن مجرب و هنون آن جهت درد دندان و اماک آن درد دمان جهت رفع بخیر یعنی بدن بوی دمان و زرد آن جهت رفع اکله و آشامیدن آب طلا ثابت جهت تقویت حرارت غریزی و قلب و معدن و رفع اسهال نافع و طلای معتدل آن جهت فالج و تحلیل و اورام داء الثعلب و داء الحیه و عرق النسا و بقی ربص و بدن ستور و رغن آن اقوی است جهت تقویت کبد و اکسار امراض و نکستری آن جهت داء الصبیان و مغاقل و تعلیق خالص آن بر کردن الحال جهت رفع فزع و شنان مجرب دانسته اند و شواس این خاصیت را مخصوص بدن اده حوری آن که بقدر دانه خردلی در نهاده است صلابت میباشند و در معدن طلا نگویند میباید دانسته و لعب بطلا و بدن آن موزن سرور و رفع هموم و تقویت دل و شکم است و چون کوشا با سر وزن طلا سررا بخ کنند هیچ وقت التیام بدن یز نگردد و گویند مضر مانه و آلات بول است مصلح آن غسل و مشک و حب الاس و شام بلوط و اکثر آن اعتقاد آنکه اصلا ضروری اند و در چون طلا را صتیق نماید بنهجه که از غیر آن هیچ جسدی داخل آن نکرد و خصوصا ادویه سمیه و تناول نماید باعت حفظ صحت و طول عمر و دفع جمیع امراض سودای است و درین امور چیزی برای او نیست و مغذی شربت آن از یک قیرا طاب و قیرا و یک انگ است و چون اطفال را در ظرف طلا شیر و طعام و شراب و دار و دهن زود

بستن اند و فربه و قوی القلب و دلی و شجاع و از ام الصبیان اسن کردند و اگر زنگ زرد روی بازینند در شکار دیرتر
کرد و چون از آن بشکل هله ساخته در خواب و بیداری صاحب توحش مزمن خفقان و خیالات سوداوی در دهان
نکاهل ارد رفع جمیع اعلال و میگرد

* زنب * بکسر فال معیبه و سکون همه و بقاء موحله بغار می کرک و بترکی خورد و بپزند ی فند آرد و بهر به و بلغتی یک و بلغتی
د بکر یل آری مره نیز نامند * هاپیت آن حیوانی است معروف جرث النفس دند انهای آن متخلل یعنی بعضی در بعضی
مینشیند * طبعیت آن در سوم گرم و خنک * افعال و خواص آن کبد آن جهت امراض کبد بغایت نافع چون بسایند
و مقدار یک انگ آنرا با آب اگر حمی باشد و اگر نباشد با شراب یا شامند جهت استسقا و تبهای بارده و با سکنجبین جهت
برقان و با آب کرفس جهت سبز زناغ و غائب مقوی افعال آنست و مقدارش آب آن یک انگ و زهره آن بمقدار یک انگ
با عمل و با طلا جهت تب ربع کهنه مزمن و قولنج و استسقا و مقدار یک نفوذ آن با مطبوخ حمص جهت تقریب با دبی نظیر و
بل ستور طلای آن درین باب جهت رفع تنخ و صرع و کزاز و تشنج عصب خصوصاً که از سردی با غل و طلا و سحر طان
جهت نزلات عظمه و با آب چغندر جهت رفع حموت چشم در دهان ساعت و با سکنجبین جهت صرع و اکتحال آن جهت
تیرکی چشم و نزول آب و غشا در بکر و زهره و آن با ورس جهت بهن و برص و با دویه مناسب جهت تقشیر چل و داء العلب
و در ده مغاصل و گوشت چون زهره آنرا الطوخ کرده و مجامعت نمایند بکری بران زن قادر گردد و حمل آن مانع
آبستی و پیش خشک کرده آن بقدر یک انگ با شیر تازه و دوشیده جهت تب ربع و امراض شش بغایت مفید و به آن
جهت داء العلب و داء الحبه و ورم مزمن و دماغ آن بمقدار یک قهراط با شیر تازه و دوشیده جهت منع صرع و طلای
کد اخته آن در آب سداب و روغن زیت برین جهت مده اعلال ظاهری و باطنی حادث از سردی مفید و بخور موی
آن سبب کربختن هوام و طلای محلول آن در نوشادر جهت تحلیل اورام و کبد آن رنجهای جگر را مفید و ضد استخوان
ساق محرق آن که با ذکر آن موخته باشد جهت برامیر در این زهر در خواص آورده که کرک که با نخورد مکرر فی که رنجور
کردد مانند سک و کرکه و ده حیوانات قبیح نان از غله و عصب است بغیر و با و ذکر کرک که استخوان است بالای آن
حروق و با طاعت بمین و در پوست کشیده و چون دم آنرا در چراگاه و کاه و بوزن مادام که آن آویخته باشد هر چند که کاه
کوسنه باشد اصلاً در آن داخل نگردد و بول و خون آن قاطع حمل زنان شربا و حمل و لا چون خصیه آنرا بران کنند و بخورند
قوت با بهیض این و چون خصیه را است آنرا بکوبند و با زیت بریان کنند و بصوفی آلوده زن بشود ببرد دارد شهور او را ثل
کردد و در سطور فرموده که یک انگال از خشک آن با آب تر که تیزک جهت درد سینیه و پهلو و با معتبر جهت درد تهیگا و بسیار
نافع و اگر زن بر بول آن بول کند و کرک آستی نگردد و زبل یعنی سرکین آن بسیار گرم و محمل قوی و بهترین آن آنست که
کرک استخوان خورده باشد و علامت آن بسیاری سفیدی آنست که با خشونت باشد آتشا میدان یک نفر آن با آب گرم
و با شراب مفید و بد ستور با فلفل و نمک جهت قولنج سر مع الا ترحی تعلیق آن بر آن صاحب قولنج خصوصاً بر بسمانی که از
پشم کوسفندی که آنرا کرک درین باشد و اگر بعضی پشم در پوست ایل بشکند نیز همین اثر دارد و اگر پوست پسته بجای
مغز آن کند آنرا و سر آنرا بسته و برای آن کوشه قرار دهند و بر شکم بپا و بزنند نیز نافع است و اگر در انبوه از نقره که در کوشه
داشته باشد مقدار با قلابی از آن کنند و پیا و بزنند نیز مؤثر است و بد ستور بچید آن در پوست بزی که کرک آنرا در ده

با تدبیر خاصه صاحب تولد و غرضه آن با عمل جهت خنای بلغمی و بد ستور و در خشک استخوان خوردن آن و بخور
 آن باعث جمعیت موش در آن موضع و تعلقی کعب آن بر زانو جهت رفع وجع ریحی آن و رحمت حرکات و بازماندن
 از رفتار بسیار و کوبیدن چون سر آید و خوابگاه کوفتند آن دهن کنند کوفتند آن از خوف دلاک شوند در صورتیکه از فقر و کسب
 از آن میل گزینی نداشته باشند و چون در بروج کبوتران کذا اند ما و سائر مودیات داخل آن نکردند و چون در مویلاب
 دهن کنند دیگر میل از آن مخرجی نکردند و چون صدای نامی زنان را بر پوست کوفتند که کرک گرفته باشد بنویسند
 هرگز ماین زن و شوهر را الفت نمیشد و چون دهن آن بیش آن را در پوست پخیل و در خنایی دهن کنند باعث تعرق
 اهل منزل گردد و در پوست آن خوابیدن تولد را زائلی کند و کوبیدن تا کرک دیوانه نشود کوفت آید می بخورد و چون
 بوی خون شود و با آدم می خورند آورده باشد و بوی او را شنود تکان آید و او را تاند در مخرج آن آدمی قوی و زور آرد و سلاح
 بآب دهم در میان او بوبه که حرف اول آنها را به مهمله است
 اعیان و شعله باشد

فصل در البراء مع الالف *

* و التانیج * بفتح را و الف و کسر تاء و منة فوقا نیه و فتح باء منة تحتاً نیه و الف و فتح خون و جدم و التانیج و التانیج
 در پخته و ریشبه نیز نایم * ما همیت آن صغ منوبی است و سه نوع میباشد یکی آنکه سائلی باشد و منجمل نکرد و آنرا زنیست
 رطب و نوع درم آنکه منجمل باشد یعنی مانند صمغ و دیگر بعل بر آملن از آن درخت خود بخورد و بیرون طبع منجمل و منعقل
 کرد در سوم آنکه با نسی آبراطم دهن تا منجمل و منعقل گردد و این را نقل و نیا و بشهر از زکباری نایم و بهترین را التانیج
 آنست که رنگ آن سفید مائل بزری باشد و بوی منوبی از آن آید * طبعیت آن در آبروم کرم و خشک و بعضی در
 چهارم گفته اند و بعضی در سوم کرم و در اول خشک گفته و نوع آنش دیند آن گرم تر از آتش ناید و آن * افعال
 و خواص آن آنست که میماند نیم مثقال آن باز در نیم مرغ که نیم بخته باشد و همچنین با آب طبعی سهوس کنند جمیع سرفه
 مزمن و در بوجرا حمت رطبه شش و مضغ آن جهت سرفه و طوبی و جنب و نفول و ماغی و کفیلن آن مانند تنه کوب و زوال
 بکافه و زرد و دود فله و زسوم سه دهنه جهت سرفه و در بوجره شش منجمل الاثر و چون بخورد را بدن آن آورده و
 با تناب خشک کرده صاحب زکام بارد و حمی ریح و دود آنرا بکورد و رعایت تسکین با لب و ضا د آن جهت التیام و راحت
 و از آن حکله و جرب و خشونت جلد و با کلتا و جهت خنق و کفای و نوا صبر و با تخم کتان با تسویه جهت رفع قاعیل و التیام
 و حقیق که اطباء از علاج آن بازمانده باشند و جهت شقای قد مین و بوسه و مجرب و جهت کبی ناخن مؤثر و چون نکیز و از آن
 و از هر یک زر نیم سرخ و میر کین ارنج و نیمه بر نصف جز را جزا سوده و بپز آتش کله آخته اقراص ما زنی و بر قرصی نیم مثقال
 و عدل الحامیه بکفری را بشور و کندی با آتش ملائم و در آنرا بانی به بکوردن هر روز سه مرتبه و جهت دفع است برای سرفه و قریحه
 و بده و چون یک جزو آنرا بر آتش کله آخته بوزن آن نیم کتان و نصف وزن آن سفید آب تلخی در آن آخته از آتش فرود آورند
 لصوق قوی است برای التیام جراحت تازه و کفیه کهنه و اند مال آنرا با نوع مطبوخ آن در صلاح عوی در روز مؤثر را التانیج
 روز ناید و کوفت است در این آب صلب و به هم اورام است در بدن نرم و چون آنرا با نصف آن روغن و غلغل بار و فن با دام
 طبعی دهنل و مانند مرهم با زنی جهت اسقاط دانه بواسیر مجرب ولیکن با الم بسیار و تبارک آن بمالیدن سفید و نیم مرغ و سفید آب
 و بخور دهن شیر تازه و شنبه نماید و معالج آن موم و روغن با آب حی العالم بدل آن هلك البطم و قه و کوبیدن بدل آن زیت کهنه است

نکته

راز نیمی * بفتح راء همزه و الف و کسر زای معجمه و فای کویند توحی از سبل است و کل و ای بیل را نیز نامند
و این اقرب بصواب است

راز نیمی * بفتح راء همزه و الف و کسر زای معجمه و فای مثناة تستانیه و الف و فتح نون و جیم معرب راز یا نه فارسی
است و نیز بفارسی یاد یان و هر و می شار و بیندنی سونف بفتح سین همزه و د الان بزوک نیز نامند * ماهیت آن
بزوی است معرب و رب و در نوع میباشد بستانی و پری بستانی را ما رثون و پری را اقمار رثون کویند بهترین آن بستانی
آمنت طبعی بستانی آن در اول سوم کرم و در آخر اول خشک و بقراط کرم در دوم و خشک در اول و دانسته و تنم آن
کرم تر از بزرگ آن و پری آن تویتر از ما رثون از جای آن * افعال و خواص مجبوع آن مفتوح مد میجاری سنده و کید
و طحال و کبد و متانه و ممکن ارجاع آنها که از هر دت باشد و مقوی با صره و معد و متبل ریح و اخلاط غلیظه و مولد
شور و زیاده و کندی آن خصوصاً نازة آن مدر بول و حیض و تریاق موم حیوانی و مجفف قوی و با قوت قابضه و آشامیدن
طبیح کشم آن جهت بشفقان و غشی با یکی کا و زبان میتر و با پرسیاوشان و انجیر جهت سرفه و ربو و حسر نفس و با دویه
منابعه و بتنهائی نیز جهت تسبیل ریح غلیظه و در د پهلور و کیکه و قوتی و رفع و طوبات رقیقه و غلیظه و چچند و بعد
و غشیان و دفع بلغم حامض و بد رقت قوت ادریه و ایصال آنها با طرف بدن و رفع اسهال مزمن و بد صورت و ابرو و نیز
جهت رفع اسهال و تقویت معد و با عمل و یا با ککچین جهت تبهای کینه مغیل و یا آب سرد در هنگام تبهای مسکن غشیان
و التهاب معد و طبع آن با شراب یا غیر آن جهت کزید کی جانوران * می چون کزدم و زهر و درمانند اینها و آشامیدن
یکدم آن بطریق سفوف جهت دفع حرقت معد و جاذب از بلغم حامض به شف و تخمیر و باخراج آن از مکان خود و
باد را ببول و خوردن سفوف آن با ککچین سرشته جهت تقویت معد و دفع رطوبات و بلاغم آن و با شیرة آن
بد ستور و خصوصاً اندک کرم نموده و مالیدن مغز آن بر شکم اطفال جهت رفع نفخ و درد آن مغیل و از حضرت آدم
علیه الصلوة و السلام منقول است که چون فرسالد در اول نزول آفتاب ببرج حمل تا وقت تحویل ببرج سرطان هر روز
یکدم نشم راز یا نه را با صوفزن آن شکر سفوف نموده و تناول نمایند و در آن مال اصلا مرضی عارض خورند و آن نکرد
و عماره برک تازه آن جهت حلدت و بصر و بعضی در هنگام تری و تازگی نزد آتش میدارند چون از آن رطوبتی بر آید آنرا
جمع مینمایند برای چشم فعل آن ابلاغ است از عماره آن که آب آنرا گرفته خشک نموده در چشم کفشد و بتنهائی و با بادویه
مناسبه و چون آب تازه آنرا بر آتش گذارند تا د و سه جوشی نشود کف آنرا با عمل و سکینج و یابی سکینج در چشم کفشد
جهت منع نزول آب و تقویت و ریشائی آن نافع و چون عماره برک تازه آنرا با صوفزه قلیو اج در شیشه کرد و سه هفته در
آفتاب بیاورند آفتاب بدن مانع نزول آب و رافع هجف با صره و انتشار است و طلای بیج آن با عمل جهت کزیدن مک
دیوانه نافع و صغ آن در افعال مانند عماره آمنت و جهت تقویت با صره و نزول آب و چشم نزد آمدن و جهت
تفتت حصاة نافع و مفر و درین معنی آن مدلول و سکینج و بطیقه و مرخی معد و مقلد ارشوبت از تنم آن تا یکم متقال
و دو متقال نیز و از بیج آن دو متقال تا سه متقال بدال آن نشم کرفس است

راز یا نه بری * شاخهای آن عریضتر از بستانی و شبیه بریاس و بیج آن کوچکتر و سیار خوشم و تنم آن بزرگتر
و سبز تر * طبعیت آن در آخر سوم کرم و در دوم خشک * افعال و خواص آن جهت تقطیر البول و تنقیه رحم و

قروح از چرک و اسهال مزمن و رفع احتباس حیض و تقویت حصه و تبهای مزمن و یرقان و آشامیدن طبع آن با شراب جهت رفع سمیت کزید کی حیوانات سمی و ضما آن جهت کزیدن مک در یوانه نافع است

✽ **راسن** ✽ بفتح اول و الف و سین و نون و آنرا زنجبیل شامی و یونانی انیون و بلغات اندلس جناح و کلومح نیز نامند ✽ ماهیت آن بی نهایتی است خشبی خوشبو و تند طعم یا قوتی رنگ مائل بسبزی و ساق آن متشعب هرک آن عریض و دراز غبیه ببرک قلموس و دراز تر و خشن تر از آن و انبوه و از ساق آن روئید و بر روی یکدیگر و کل آن مائل بکبودی و حسب آن شبیه بقراط یا اندک پهنی و طعم آن اندک تند و منابت آن کوهستان و مواضع سنگلاخ و در تابستان بیخ آنرا بر میا درزند و بیخ آن مستعمل است و قوت آن تاد و مال باقی میماند و کوبیدن بیخ آن زرد و بسطوری انگشت خضر و بالای آن قوی تر از پایین آنست و بعضی کوبیدن بیخ سوسن کوهی است و صاحب اختیارات بدیعی گفته که دونوع میباشند یکی بستانی و آن فل جوش است و دوم بری و هرک آن شبیه به هرک فیل جوش و بیخ آنرا بترکی اند و خوانند و بهترین آن مائل بسبزی و تازه کرم ناخوردۀ غص آنست و بالجمعه از ادویه مجبوه له الماهیت است ✽ طبیعت آن در اول بنوم کرم و خشک و بارطوبت فضلیه و در دوم نیز کرم و خشک گفته اند ✽ افعال و خواص آن مغروح و با قوت تریا قیت و مقوی قلب و رفم معده و فاضله و باه و منانه و رافع الماثلشویای مراقب و توحش و خوف و خنجر حادث از مشا رکعت معده و مغشع سده جگر و سهر زرمستل ریح و زنج مسکن و اجاع بارده گید و مفصل و مفر و قوس و عرق النساء و غیره از امراض بارده و رطبه و جهت تقطیر البهل و رطوبی و بول در فراش و کشودن حیض آتامین مطبوخ آن و ضما آن نافع و نطول مطبوخ آن با شراب جهت شقیقه و امراض باغی و بارده و طبعه و ماغیه و تحلل ادرام آن و لعوق یکدرم آن با غسل جهت سرفه و ربو و عسر النفس و تنقیه مینه از بلغم و رطوبت و آشامیدن مطبوخ آن با شراب جهت سموم موام و سائر سموم بارده و قطور آن در کوش جهت دوی و طمین و بشور آن بردن آن جهت انداختن کرم آن و بر رخم جهت کشودن حیض و ضما مطبوخ آن در شراب جهت شقیقه و صرع و امراض باغی و عرق النساء و سائر اجاع بارده و بنمور مطبوخ هرک آن مانند مطبوخ بیخ آنست در منافع و ضما در هرک آن جهت شکاف عضل و تحلیل ادرام مفید مفر و ورین و مصلح را کنا ر آن مفسد خون و مسرق منی و قاطع باه مصلح آن سرکه و ربوب حامض و مکیدن آنرا ترش و خمیره و بشقه مقدار شربت آن تاد و درم بدل آن بوزن آن ابرسا و با قسط شیرین و کوبیدن چون یکدلۀ آنرا بلع نمایند رفع سرعت انزال نماید و بخور آن جهت تقویت دند ان و رفع کرم آن و ملای آن جهت نیکویی رنگ رخسار و با غسل جهت رفع آثار جلد مؤثر و شراب راسن که معروف بشراب ملیکه است باعتبار جالینوس در جمیع افعال مذکورۀ بهتر از اصل آنست و مرای راسن و قوس و معجون آن در قریا بدین مذکور شد و کوبیدن چون راسن زرد رنگ که شاخه از هرک آن منبسط بر روی زمین و هرک آن انبوه و طولانی و بیخ آن کوچک و زرد رنگ و با اندک تلشی و منبت آن جاهای نمناک و سواحل دریا میباشند بسیار شامد جهت رفع الم کزیدن موام و تسکین درد آن در ساعت مؤثر است گفته اند چون پیکان تیر را بعصارۀ آن آب دهند بهر حیوانیکه برسد بزودی آنرا ملاک میکردند ✽ **رامک** ✽ بفتح اول و الف و فتح میم و کاف لغت یونانی است ✽ ماهیت آن از ادویه مرکبه و از تراکیب جالینوس است و آن قرمی است که در قدیم از عصارۀ بلغم میساخته اند و درین زمان از ما زوود و غاب خرماتر تیب میل میداد و بهترین آن آنست که بکوبند یکجز و ما زوونیم جزو پوست انار ساقید و سه روز در آب انخیسانند و بخور شانند و برهم زنند تا مانند خمیر

شود پس ریع جزو زاج و مانند آن صمغ مخلول و یکجزو زنجبیل و ثواب خرما و با عسل اضافه نموده طبع همد و اقراص سازند
 و اگر بوزن پوست انار و طبع بسیار نارس اضافه کنند بی عسل است * طبیعت آن درد و سرد و خشک و بعضی کرم دانسته اند
 * افعال و خواص آن ملطف و قابض و بیخف و مقوی معد و کبد و اعما و مسکن حرارت و مانع مواد با اعضا و جهت
 حدس اسهال صغری و موی و زنی الدم و قز و سرخه و درد مینه و ضعف جگر و تجفیف قروح غربا خصوصا با ماء الیاس
 و ضماد آن بر شکم جهت تمکین کرب و ملاطی آن مقوی جگر مسترخ و دافع ورم حار و ورم مقعد و بر وزان و نفوس
 و حایس عرق و دافع عفونت و بشار ناسل و با حنا مسود شعرو قاتل سپش و سون آن مقوی لثه و قاطع خون مقدار
 شربت آن تا دو منقال بل آن سک مضمونه مصلح آن عسل است و در قریب این نیز نسخ آن مذکور شد

* راولند * بفتح اول و الف و و او و سکون نون و دال مهمله و ریوند بیای هشتاد و نهمه بیای الف و کسر را نیز آمده
 و بفارسی نیز بل بن اسم مشهور است و بیخ جگری نیز نامند * ماهیت آن بیخ ریاس است که در دامن کوه های خطا و
 چین و تبت و ترکستان و خراسان و بعضی از بلاد هند بهم می رسد و اکثر چوپانان و مرد می که بدان نواح میباشند و آنرا
 می شناسند بیخ آنرا بر میا ورنند و میگویند که بعد حفز زمین اول بیخ باریک سیاه رنگی ظاهر میگردد و از آن ریشه ها با طراف
 در زمین رفته چون دوسه ذرع دیگر بگردد و بر سر آن ریشه ها که به شکل شلغم بزرگ و کوچک بر می آید و بهار ریوند
 است برآورده هریک را برید و بن و قطعه و با سه قطعه و یا زیاد که سوراخ کرد و برای سهولت بار برداری و آنکه بزودی
 خوب خشک گردد و کرم نزنند و ناسل نشود و بگردن حیوانات می آورند و لهند اکثر قلعه های آن سوراخ دار میباشند
 و بهترین همه خطائی و چینی و تبتی آنست که قطعه های آن بزرگ شبیه بسم اسپ و رنگ آن سرخ مائل بتیوکی و زردی
 و تند بود و سنگین مستوی الا جزا و جوهر آن مابین صلابت و رخاوت باشد و چون بخایند بل شواری نرم گردد و لزج باشد
 و چون معموغ آنرا برانکشت و با در عضو بگرد و یا بر یا رچه بماند زرد گرداند و چون بشکنند موضع کسر آن زرد اندک
 مائل بتیوکی باشد و این مستعمل اطباء است و قوت آن تا یکسال باقی میماند پس ضعیف میگردد و دوما سران حافظ قوت
 آنست که با آن لکه دارند و آنچه برخلاف این اوصاف باشد زبون و غیر مستعمل و گفته اند آنچه مشهور بر لیبی آنست از
 جهت رنگ آنست که سیاه است نه از جهت آنست که منبت آن زنج است و این مشابه آنست در اکثر افعال و مخالف آنست
 در هاشاش و خفت و رنگ و بهترین این آنست که صلب سنگین و موضع قطع آن سیاه و مانند شاخ باشد و در دیر کوبید و و
 خائید و شود و آنچه معروف بتیوکی و فارسی است نه از آن جهت است که منبت آن آن بلک است بلکه از آن جهت است
 که بل آن بلا می آوردند و از آن بلا دیبای و بگردن نقل میمانند و این در میان مرد و صنف است در صفات مذکور و و ان درون
 و بیرون آن مرد و بسیار زرد و بهترین این آنست که موضع قطع آن و موضو غ آن نیز بسیار زرد و کرم نا خورد و باشد و
 یکصنف دیگر است که از عمان می آورند و زارند شامی نامند و آن عروق خض طولانی بغلظت انگشتی توپتر از آن نیز
 و صلب اغبر کسل اللون و موضع کسر آن املس و ظاهر آن زرد آشفته بزرقت میباشند و این مشهور بر او وند و اب است برای
 آنکه بیا طره آنرا در امراض کبد در اب مستعمل دارند عصاره صنف اول که بطبیع ترتیب دمند تا غلیظ نگردد و بهتر است از آنکه
 بکوبند و بسایند و بسیار طبع دهند تا منجمد گردد و تا زده آن تا یکسال نیکو است و گفته و رساله آن و دی و مضره طبیعت آن
 مرکب القوی و د راول و دم کرم و خشک و مبرد بالعرض بسبب شدت تحلیل و یار طریقت فطریه و لذت بزودی آنرا کرم

اندک بازگاملس متوسط در بزرگی و کوچکی و سبزی و کلفت و کل آن سفید و خوشبو و مخصوص در شب و رای بیل اندک طولانی
و مضاعف و مرتبه شبهه اندک مر و اید بزرگی و تضعیف این زیاد تا سه چهار مرتبه و موکره از مرد و بزرگتر و برگ آن
بهن تر و ضخیم تر و تضعیف این زیاد و لیکن لطافت بوی این مرد و زیاد است و گویند هر سه یک نوع اند و بحسب قوت وضعف
زمین و ترست و عدم تربیت مختلف میگردد و تربیت آن آنست که جائیکه خواهند بشتانند درخت و یا فلم آنرا باید که
خاک آنرا خوب تصفیه نمایند و یا آنکه صاف خالص باشد و بعد از غرس همیشه آب میل آید و باشتن و قبل از موسم گل آن مثلا
در بنکاله که بودن آنجا در برج نور است در آخر دلو و یا وائل حوت شاخهای بلند آنرا قلم نمایند و مرغهای شاخهای
آنرا بلند ستکاه مشتعلی اندک بسوزانند و اطراف بوته آنرا مقلاری بکثیر خالی نمایند و ریشههای باریک آنرا مخصوص از
موکره دور نمایند و روز دیگر در آن آب بسیار ریزند و خاک بالای آن کنند و مرغ و آب میل آید و باشتن کلهای بزرگ خوشبو
بار آورد و هر سال این عمل را تازه نمایند و رای بیل موته میگرد و درین وقت تربیت موته رای بیل بلکه کلهای بسیار کوچک
و کم بومیشود و میگویند که اگر شاخهای رای بیل و با موته را مکرر بخوابانند و اگر مرد و طرف آنرا بعد بستن ریشه قطع نمایند
که شاخهای تازه ازین آن بطرف بالا بروند و سر شاخها از درخت روئد و بیج گردد در چند دفع موکره میشود و گویند رای
بیل با سمن مضاعف است و گویند کل رازی عبارت ازین است * طبیعت آن گرم و تر و سرد نیز گفته اند * افعال و
خواص آن جهت دفع صفرا و تسکین حرارت و قوی و فزونی و جنون نافع و برونیدن آن مفرح و مقوی دل و دماغ و ررغن
آن قریب الشفیع و برفی یا سمن است که بھندی جنبیلی نامند و گرم تر از آن دانسته اند *

فصل الرابع مع الباء الموحدة *

ریشا * بفتح راء و کسر یاء موحده و سکون یاء مثناة تحتیة و فتح ناء مثله و الف * ماهیت آن نوعی ماهی کوچکی است
که از طرف هرموز می آورد و در کرم سیر از آن ماهی به میسازند و آنرا ماهی دشنه موتونیز نامند و خشک آنرا نیز اهل
آلجا میخورند * طبیعت آن گرم تر از اربابان است * افعال و خواص آن مهیج باه و مصلح حال معد و تشنگی آورد
و مصلح آن تشم کا هو است

فصل الخامس مع التاء المثناة الفوقانية *

رتم * بفتح راء و تاء مثناة فوقانیة و میم لغت عربی است * ماهیت آن نباتی است و نوع میباشد سیاه و سفید سیاه
آنرا باخهای زیاد و بزرگی وی برگ و صلب مانند ریمان و براشجار آویخته و پیچیده میباشد و کل آن زرد رتمو آن
مانند لوبیاء آن شکل علس و سفید آنرا ثمر و کل و شاخ نیز مانند سیاه آن الا آنکه رنگ شاخهای آن سفید و کل آن
کوچکتر است * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن جاذب و محلل و با قوت قابضه و تند و درم
از نمر آن مقوی قوی و آشامدن آن جهت اسهال گرم و اخراج جنین مرده و قتل زنده آن وادار نمودن بول بغوث
و حقنه بصار آن جهت اسهال خون و عرق النساء و خورده شدن هفت عدد آن سه روزی در پی سبب اسهال و منع
بروز مل مضر معد * مصلح آن سکنجبین مقل از ضربت آن تا بکشد افعال است

رنگه * بضم اول و فتح نای مثناة فوقانیة و سکون یای مثناة تحتیة و فتح لام و الف بغارسی انجورک و دلمه و خابه کبرک
و خابه کزک و ترکی بای و بھندی مکی و بسیار بزرگ آنرا بد سکر و آنکه پایهای دراز دارد مکرر آنرا منک و بزرگ آن را
تا بند و کپشکی دیده اند و آنرا آوازی مانند آواز گنجشک و زرد و زغب دار * ماهیت آن حیوانی است شبیه

بعنکوت زرد رنگ و شکم آن بزرگ و مربع الحریکت و پای آن کوتاه و اقسام می باشد و از سموم قاتله باره است که بدن آن زخوردن و عیدی از آن قتل است **افعال و خواص** آن ضاد کوبیدن آن بر موضع کزیدن آن جذب سم آن میکند و اطهر و یقین بختن زنده آنرا بر بازوی صاحب تب در وی جهت رفع آن مجرب دانسته است و نکات را عقیدت آنست که چون ملسوع آن در ظرف طلا مدت بی نظیر کند رفع اذیت آن میشود و از لسع بدن ترین آنها که مصری بزرگ شبیه بدن با اینست که اطراف چراغ نیز از آن میکند ورم بهم می رسد در موضع آن و کاه سرخ میکند و کاه سرخ و سبز و هر یک از انواع آنرا عراض خاص است مثلا از سرخ آن اندک و جعی و خارش و زرد تسکین یابد و از سیاه آن وجع شدید و رعشه و سردی بدن و از سفید آن وجع کمی و خارش و اختلاط بطن و رتلائی که بر پشت آن منظره طاری است خنک و احتراخی بدن و از زرد آن غیر آنکه چون اراده کزیدن کند اندک رطوبتی از دهن آن بر آید و وجع بسیار و رعشه قوی و غرق و بر آمدن کپی شکم عارض گردد و احیاناً فحاک گرداند و عوارض انواع دیگر آن قریب بدن آنها است علاج همه آنها بعلی مکن در موضع لسع و حنط سم بقوت فروردن و ضرر آب گرم و نظول با آب و نمک و دفن کردن در زم و خاک کستر کرم کرده و ضاد نمودن در موضع لسع و بر و نمک و با بخار کستر چوب انجیر و آهک و قلی و با آب گرم سر شده و خوردن شونم و تخم کرفس بطریق هفوف و خوردن دواء الحامی و تریاق مخصوص بر تیلا است

فصل در علاج الجیم **رجل الغراب** که سر و اسکون جیم و لام و الب و لام و ضم غین معجمه و راه معجمه و الف و پای موحده و آنرا رجل الزاغ نیز گویند و بهلولهای کلاغ و کلاغ یا و ترکی غاز باغی و غیره که کز تویس ناختل **هیت** آن کز تویس نجات آفر و لایل است و اکثری تصریح نموده اند که خیر آنست و در نواح بیت المقدس بسیار و آن کبابی است بقدر شرمی و لبم و لبها آن منبسط بر روی زمین و برک آن بسیار و همزمانه بسامی مانند برک و شاد بستانی و هر یکی منبسط بدن و شق و بران سه برک باریک و وسطی بلند تر از هر دو طرف شبیه پیکان غراب و شعبه های آن متعرق و طعم آن با تندی و اندک قبض و شیرینی مانند طعم زردک و ریح آن فور و فته در زمین و مستطیل شکل و کرده و در همه و زطام آن مانند بزرگی و هائیل آن بسیار و هفین مانند سور ریحان **طبیعت آن** در آخر اول کرم و در دوم خشک **افعال و خواص** آن مفتح مد و طهر و مسکن ریح و محلول در جهت رفع قولنج و مغص و درد کمر و پشت و مفاصل و احوال مزمن بقایب نافع و آسایش بدن مرده مطبوخ آن با راس العز یعنی بجهت بزرگه بزغال نامند جهت دفع صلب و بهلول و ورک و اوجاع مائرا و اعضا و عیال و اسهال مزمن ببعیدیل و طلای عصاره آن که با تش بغوام آورده باشند بدن قسم که مجبوع آنرا از بزرگ و شاخ و بهنج کد و با آب هسته تخاک و کل و غبار آن بر طرف کرد پس در ماهون تنگی نرم کوفته با دست چوبی و آب آنرا افشرد و باز بگویند و تمام آب آنرا بگویند و در پاتیل کرده با تش ملایم طبع دهند تا دو نعلت آن برود و نعلت بمائند و در جیمهای شبیه و با طرف هر گشادی کرده در آفتاب گذارند و هر روز با فاشی می بر هم زنند تا منجمد گردد مانند شمع و بدن ست نچسبد چون بدن حس کمزونی پس اقراص ساخته سوراخ کرده در پیمان کشند و در آفتاب آویزند تا خوب خشک گردد و بدن الحامی بقدر ضرورت کوفته با آب حل کرده بر مفاصل بمالند و اگر وجع و ضربان شدید بسیار باشد در دم آنرا در آب حل کنند و زیاد و درم پنج و بروج نرم کوفته بختنه بیا میزند و بر مفاصل بمالند تسکین درد آن دهد

و خبیب * یفتی را و سکون خای و کمر بای موحل و سکون بای مننای تختانی و تون لغت مر بانی است و بغای لوز و شیرازی
 قرا قوت نامند و لوز کتب تازه خشک نامند است * ماهیت آن کو بند ماهیت شیر است که بطبع غلیظ گردانند و بچکانند
 نام است آن جل اگر دد از حنیت آن و غیر مهمل است و ماهیت چکین و رانیز نامند * طبیعت آن در اول گرم و در آخر آن
 خشک * افعال و خواص آن کثیر الغل و موی و مصل و وطلی الهضم و تغیل و برداشتن شیای آن مهمل است و مصل
 در حرب المیم انسانا الله تعالی من کو موشود -

رخنه * بصر را و خاومیم و هالفت عربی است بغار سی مردار و خوار و بهندی کل و هر کله نامند * ماهیت آن قسمی
 از کرس است و نوزک جنبه سفید مائل بتیرکی با خطوط سیاه و چشم آن بسیار زرد و در کوهستان و بیابانها مینماید و از مردم
 بسیار خائف و در اماکن بعید و تنگ میزند و تنگم آن از تنگ مرغ خانگی بزرگتر است و بدین و شب که در بنگاه و مدد در کنار
 دریامار و رودخانهها بسیار میباشد و اعتبار آنکه متولد اکثر مرده خود را نیم سوخته در آب در بامی اندازند و بکنار آمل و
 خوراک آبها و سک و شغال و کلاغ و غیره است همه با هم جمع شده و بخورند و خبنا با خود اندک چکنی نیز میکنند و بسبب
 و فور مردار و سیرت و سستی طبیعت با هم متوجه خوردن میکردند * طبیعت آن در دم گرم و در اول خشک و در سوم
 بعضی گرم دانسته اند * افعال و خواص آن کو بند تنم آن بهتر بن اجزای آنست اگر صفت عل در آب این طریق
 بخورند که اول تشنه نمایند و بعد از آن بکنند و آنرا خام تناول نمایند و تا شش ساعت مطلقا چیزی نخورند پس شیر بای چوب
 بیابانها مندل و باز بعد از یک هفته دیگر بکار آمدن نمایند که تا هفت هفته هفت عل در خورده شود جهت رفع جلد ام مقبل و اگر نماند
 نمیشد از هیچ درای دیگر منتفع نشود و مایوس العلاج است و در ریوست آن قاطع و زف الدم و النیام دهند
 جو احت و با سر که جهت توب و حوا از نافع و زهره آن قطور با روغن بنفشه در گوش طرف مخالف جهت شعیقه و باروغن زیتون
 در طرف موافق جهت تحلیل رواج و رفع کوی و قطور و معوط آن اطفال را جهت تحلیل رواج دماغ و اکتال آن
 یا تب مرد جهت رفع بیاض و سر که آن با سر که قطور از چشم جهت رفع بیاض و درد گوش و بازیت جهت ازاله گوی
 و نقل ما معه و حیرل آن جهت اسقاط جنین و در ارجح و یک ستور بشور و بطوح آن جهت کزیدگی عقرب و مار و زنبور
 و مل متور بطرخ زهره آن و تنم آن نیز و با سر که جهت برص و کوبند اکتال آن در چشم جانب کزیده شده نافع و کوبند خشک
 خام آن با خردل بشور تا هفت مرتبه جهت حل انغاد مردی که آنرا زبان بسته باشند جهت تسهیل و لا بد نیز بر آن
 بشور جهت کزیدگی نایلن و مام بردار و در بازوی چپ آن جهت تسهیل ولادت و جگر آنرا چون بریان نمایند و با خام آنرا
 سائید و در روزی سه دفعه مرد نعل یک آنک با سر که بنوشند تا سه روز متوالی جهت رفع جئون مجرب دانسته اند و ریوست
 آنرا چون خشک کرده سائید و بر جراحت نباشند قطع خون آن نمایند و مندل مل سازد و طلای آن با سر که جهت توبار حزاز
 ریوست اندرون سنگ آن آنرا چون خشک نموده سائید و با شراب بپاشند جهت رفع جمیع مرم و مغز آن در دم
 بار و غنها جهت در مری نافع از اسططالیس منقول است که چون رخمه را جفاده کرده با چاه و قطار و روغن زیتون بشورند

تا مهر اخود ندین بدن این جهت رفع جذام مجرب است و رخمه روی المزاج و مومغ و معطش و محرق اخلاط است

* فصل الراء مع الدال المیهله

* ورنوئی * بصر را و سکون دال مهملین و قح را و و سکون نون و کمر نای مثناة خوانند و یار و روتی بد و را و ازل ساکن

دوم مفتوح نیز غنبل شد * ماهیت آن گیاهی است هندی عظیم الفع جابل القل رشیده بکله نخود در شکل و برک آن از آن کوچکتر و ریشمت برک آن بطرف آسمان و روی آن بطرف زمین و گویا از آن آب مبعده تراش می کند و زیر آن بقلر بپوشد آن بتل و در همیشه نمناک و سیاه رنگ می باشد مانند آنکه برغن چراغ جرب کرده باشد و ازین جهت آنرا روز و نونی نامند و برک آن خوش طعم و مائل به شوری و در اطراف درخت آن مورچه بسیار می باشد و منبت آن موضع آن آب را روز و نوری زار و قرب دریا و بعضی گویند ازین جهت آنرا او در و نیتی یعنی در آفتاب رویند و و کره کنند و عوام آنرا لون کا بونی گویند جهت آنکه در نمک زار می رویند و در نوع می باشد یکی برک بقدر یک لرع دست و شاخهای آن بقلر را ارتفاع چهار رینگیست از زمین ارثه آن رسته و مائل بر زمین پهن شد و تقریب یک وانگشت از زمین مرتفع می باشد و کوچک آن بغلر یکشتر تا یک و نیم شبر و هفتم همیشه بهتر و مستعمل کوچک آنست و در ضریقه اله آباد در سرکار کرده بدین را پور و در زیر باد سه کروی شاه جهان آباد متصل تدارک سازان و در ده که نیز بهم میرسد * طبیعت آن گرم و تر با رطوبت فطریه * افعال و خواص آن گویند که چون هنگام بودن در در منزل نره که بیچ مرطوب است و هندی آنرا مکه نه چهر نماند که در روز یکشنبه اتفاق افتد آن کباب را بنویسد مایه آنکس بران نیفتد از بیچ و بار برک از زمین برکنند و پنج شنبه در زیر آسمان تخمیش نماند پس در سایه خشک کرده و نگاه دارند و سود و هر روز یک گرم آنرا با نبات و رسل هموزن آن بشورند و تقریب عظم بشند و بدن را خیره و اشتیای طعام آورد و ماضیه را قوت و باز یاد گرداند و هیچ ضرر ندارد و اگر با آب درخت موز که بهندی گیاه با منل به سمست و یکم تبه تسخیه نمایند و با قرق قندی قندی پس با هموزن آن نبات و حبه بار و غن کا و بریان کسل و قاری دانه هل و با و قرقفل و مشک و گافور سوده بران بپاشند و معجون سازند و هر روز سه گرم آنرا با شیر تازه و دوش و بشورند و تقویت یا عظیم بشند و نیز گویند که اگر آب تازه آنرا بر طلق مصلوب ریزند که هر دو روز و نیم و با شنب و مرور روز قاری از آن بشورند آثار عجیبه مشاهده نمایند و چون چهل روز متوالی هر روز و نیم سفوف آنرا با هموزن آن نبات بزنی که حمل نکند بشورند این حاله شود و چون از سفوف برک آن یک میر و از تر پهل که عبارت از ایلله و لیلله و آله است نیم سبز تر که در لعل و لعل و زنجبیل است ربع سیر و بوزن مجموع که یک سیر و سه ربع سیر است شکر سفید درم نموده و هر روز مثل آن یک کف دست آنرا بشورند و بالای آن یک پیاله شیر تازه و شعله که تخمیناً نیم آنرا باشد بپاشند و از ترشی و باد می پریشان نمایند جمیع اوجاع اعضا را بر طرف مازد و تقویت بشند و آشامیدن سفوف برک آن پتهائی و غذای گرم و خیر بخوردن نیز منافع بسیار دارد و اگر در او گردیدن شرط مزبور را وفات و دیگر کباب آنرا اخذ نمایند و در سایه خشک کرده و سفوف سازند و بخورند نیز منفعت دارد و گویند چون یکتله قلعی را کله اخته چهار بوته تر و تازه آنرا مالید و بران ریزند آنرا نقره سازد

نص مصلی الراء مع السین المجله *

* رسا طون * شرابی است که از خمر و رسل واده حاره و تر تیب و هندی و قویتر از شراب ارسطو است و در امزجه بارده نافع و در فرابادین مذکور شد

* رساع * منکی است شبیه بخرنجک در دودم مرد و قویب القوه بر سلطان جهت جلای با صره و دمه نافع است *

* رسه کیوس * یونانی اسم شد است که آنرا دخان الصر و نامند و هندی است لوبان گویند *

* رسدور * بفتح را و سکون سین و فتح کاف و ضم باء مجمی و سکون را و راء مهمله لغت هندی است * ماهیت آن شنبه

مفید و از زیاده ای اطباء مند است و از مجربات اینان * طبیعت آن بسیار گرم و خشک * افعال و خواص آن از برای
جلد ری افزاینده و جرب خفیه که آنرا آتشک گویند و جوشش سر که آنرا نافراریه و از برای سفت خفیه که آنرا کپلی
گویند و از برای اقسام تر و رگه کینه و مغانه و مجاری بول که مزمن گردید * باشد و از برای ریشهای کهنه و ناصورانی و از برای
خنازیر و سبک کرده و ممانه و از برای سرخس آنرا و ضعف یا با عسل تناول نمایند مثلاً از شرابی از کمرخ ناد و مرخ صنعت
آن سیماب کل از منی راج سفید و در نسخه دیگر بجای راج سفید راج اخضر مندی که آنرا بهندی نیله و توتیه گویند داخل
است و نسخه اول بهتر است و تنک است از هر یک نه تانک مجموعاً با آب صلابه کرده و اقراض سازند و بعد از خشک شدن
در کاسه سفالین لعابدار که در ته آن نمک کرده باشند بگذارند و کاهه دیگر مثل آن که نشاکستر و شیر جوز مائل که آنرا بهندی
و به پوره گویند اندود * باشند بر بالای آن بگذارند و هر دو را بطین حکمت مطین کنند و سه شبانه روز بر بالا و اطراف آن
پا چک دشتی یعنی سرگون کا و صحرائی چیده آتش دهند و بعد از آنکه سرد شود بر آلود * آنچه به طرف و اطراف آن چسبید
باشد بر آ و زان که رسکوار است و از برای توت یا نه شبانه روز آتش دهند و یک نسخه دیگر طریق صنعت آن و حسب آن و
دستور استعمال آن در قرادین کبیور دریافت

فصل الرابع من البصائر المهمة *

* رصاص * یعنی رصاص و الب و صا و مهمله شامل تلعی و اسرب است و از مطلق آن مراد رصاص ایض است که تلعی
باشد و بغیر از این بر بهندی و آنکا یعنی نون و کاف عجیبی و از مغیبل بر صا وجود احرب که بغیر از صا و بهندی
میباشد مانند مراد است و بر عربی رصاص را بصرفان نیز نامند * ما هیئت آن معروف است و نگون آن از زیق و کبریت
و با الجوهرا قبل و بعد ترین همه فلزات است و قسراً الفی * طبیعت آن در موم سرد و صغیف با جوهرا طبع جامد
از برودت * افعال و خواص آن آشامیدن آن کشنده و اکتحال آن جهت قطع حیرت چشم و میلان و غلظت اجفان
و طلای سائید * آن با آب کشیز تازه و آب بزرگ کاسنی ترو آب بار تنک و آب غوره و حی العالم و عنب الثعلب و امثال اینها
هر یک به تنهایی و یا جمع در زیاده و یا منه با روشن کلی مخرج جهت حبس نرله و سرطان متفوح و زرم مقعد و جرب و بواسیر
و جراحت پستان و زخم و قصب و باد مخرج و اورام حار و منع ریختن مواد با عصاره با شراب جهت درد عصب و اورام
مخ که نافع و بهمن * صفت آن برخاسته و بر تعلق عصب و التواء آن و بر کمر جهت تسکین شوهت جماع و چون بر روشن چوب کنند
و بیکد از نرنگ بردارد و آن روغن زنگ گرفته را بر هر آینه که بمانند مرکز زنگ بکشد و پوشیدن آن کشتری آن
با لطافت موجب لا غری بن است و بر درخت شرد آ چون آنرا طریق نمایند با عفت حفظشرا نسبت از ریختن و میل
آنرا چون در کوش کشید که در آن زیق ریخته باشد بر آورد *

* رصاص الا سوز * عربی آنک و بغیر از صا و بهندی می باشد * ما هیئت آن معروف و در فلزات در تنگ و
قد از رصاص ایض زبون تر از سرخه آن آ بار و از این حاصل میگردد و چون در زمین نساک دق نمایند منتظر و برآمده
گردد * طبیعت آن در دم سرد و تر * افعال و خواص آن قابض و رادع و طلای سائید * آن با روغن کل و عصاره
مل کوره در رصاص ایضی در خواص مانند رصاص ایض است و عصاره آن با روغن کل و آب کشیز جهت
سرطان متفوح و تحلیل اورام حار و تر و جراح و اوجاع مفاصل نافع و چون آنرا بر کف دست بماند که میباید آن بر کف دست
بماند و آنرا با آب و بغیر از آن از عصاره منامیه مطلوبه بشویند و بر زمین و جرب و هوش چشم طاک کنند در حال سائیدن که اند

و مجربا است و چون آنرا بشویند بعد بکه سیاهی آن زایل گردد آنگاه آن جهت خروج خبیثه عین بهتواز آید راست
و در روز آن جهت انداختن مال جزایح و التیام آنها و حیض خون و بوجرت و دامایل نیز طلای آن نافع و بهستن مقعد آن
معتد مثقال آن بر کمر جهت منع اختلام و یستن منجحه آن در غدا و کباب و التواء عصب جهت تسکین اورام و روع آنها
مؤثر و گویند چون انسان جوان در کمال صحت و اعتدال مزاج و شدت قوت جماع و انغاط صفیحه سربی بوزن نه درم
و یا پانزده درم و یا مزده درم بسیار در روز و ساعت زحل بر کمر بندد تا چهل و پنجاه روز بسته باشد شوره جماع او را نیک
زایل گردد به سبب برودت و شدت یبسی که دارد و پنجاه درم آبراجون در زیر بالین کسی که در نماند و زایل خوابهای
پریشان بشود و وقت درم آنرا چون صفحه نموده در کوزه آب نداید و کاشته و تنبیه زحل در شرف باشد در میان درختان
دفن کنند منع جمیع مضار را شپار نماید و آشامیدن آن گفتند و است هرگاه سائیل باشد زهر و بردن گلوله آن با نجاسیت
را نفع در مد معده مزمن است و مجرب دانسته اند

فصل الرابع مع الطاء المهملة

را نفع در مد معده مزمن است و مجرب دانسته اند
* و طبع * بضم راء مهملة و فتح طای مهملة و با ی موحدة * ماهیت آن خرمای تازه است و نسبت آن بتر ما فائید
نسبت میوه های تازه است بخشک آن * طبیعت آن در واسطه دوم گرم و در اول تر * افعال و خواص آن مداومت
خوردن آن با مغز یا دام بغایت مسکن بدن و محرک باه و مقوی کرده و کمزور ملین و دفع رسا تر خواص آن در تسکین کورشد مضر
دندان و چشم و جنجره و صورت آن خوردن آن مصدع مصباح آن کامو یا سرکه و خیار و سکنجبین است

* و طبع * بفتح راء مسکون طای و فتح با ی موحدة و با ی فارسی است بهیت با هی تازه و ترکی بنیجه نامند خشک آنرا بر بی تست
گویند * طبیعت آن در آخر اول گرم و تر در دوم گرم و خشک نیز گفته اند * افعال و خواص آن ملین و مبهی
و نفاخ و مداومت خوردن آن با شکر مسکن و مولد خون صالح و مضاد کوبید و آن با عسل مخل ورم بارد و با سرکه محلول ورم
خاز و مضاد بخته آن روز در چهار جهت ریشه مغیله و تخم آن قویتر از سایر اجزاء قابض و مولد منی و شیر و مسکن بدن و مداومت
حیض خصوصاً چون در حمام و یا بعد از آن تناول نمایند و جهت خشونت مینه و صرفه نافع و قوتش تا پنج سال باقی است
مقدار شربت آن از دو درم تا پنج درم و روزی نیم آن در روغنی که از آب آن روزی در زیتون ترکیب دهند جهت لقوه
و در عشه شراب و مضاد نافع و خشک آن قابض و کل آن ضعیف تر از تخم آنست و مداومت دخان آن جهت لقوه نافع
فصل الخامس مع النین المهملة

* و حان * بضم و یفتح راء نیم مشدده و الف ردال مهملة * ماهیت آن نرمی از ماهی است عریض و کوفه و پشت
آن پهن و مائل بسیار و شکم آن بسیار مفید که چون در دست گیرند و یا در دام افتد گویند دست ضیا د میله ز دوخ ارضا
بهم میرسانند و مترجم مدینه ابرویمان گفته چون کوشش آنرا بر عسر کنند آنرا بی خبر سازد و حسن آنرا که کند و زایل آید در
سر را مفید است و در بحر اخضر و قز یا قنطاریه مشهود و آنچه بحقیق پیوسته آنست که چندان عریض نیست و طول آن تا یک لذر
و نیم است و چون دست بدان رسد تنبیه اختیار نموده در دست از زهره و حال تنبیه که با از بدن فاجح امیکرد ظاری میشود
و چون دست از آن بردارند بحالت اصلی رجوع مینمایند و در بحر مغرب و سوسیس و بعضی ممالک قرنک حوالی انگلان
و در بحر جنوبی عرض جلبد نیز بهم میرسد و لیکن قلیل الوجود است * طبیعت آن در دوم گرم و خشک * افعال
و خواص آن بستن زنده آن بر در جهت رفع ضرع و مداوم مفید و مزده آنرا این لحاظ نیست نیست و بل ستر و بستن

وکل اشمن آن بر مقلد؛ بر کشته مصلح آن و بر مرکب اشمن عرق چوب بوسنت آن و از آلده در هر من و شقیقه و در وار
بنایت مجرب گفته اند و بیه و گوشت آن شویب پیران را عاده نماید و قاطع بلغم و رافع یوقان و سهر و قاطع خون همه
اعضای است و بنشیند آن جهت سل و مطبوخ آن در روغن زیتون که مهر باشد با شل جهت وجع مفاصل و کمر و نفوس
و طای آن جهت تبریک با موثر و آلتی گفته که در بلاد اندلس مہی شبیه بر باد دیم که مردم آنجا آنرا عرو می کنند بنایت
مشکل و خوردن آنرا کشند و یا قلم در ساعت

* رعی الابل * بنوع را و عموکون عن ویای مثناة لعنانه و الف و لام و کسر الف ویای موحه و لام و آنرا سنائی و در
مصر آنرا شوک الجمل و سربانی و عا و یلا می مانند * ماهیت آن گیاهی است بقدر زباب و زردک و برک آن شبیه ببرک
درخت سقر و از آن بار کثرت درشت تر و ساق آن پر شعبه و چتر آن شبیه بچتر شبت و کل آن سفید و ریزه و قلم آن شبیه بقلم
شبت و وسط آن شکاف دارد اختلاف آطر و لای و با آن ک شبر بینی و بیج آن بسطیری آنکشتی و بقدر رسه آنکشت و سفید و شیرین
و خام آنرا بد ستور ساق تازه آن معشورین و رعی الابل از آن جهت نامند که چون شتر و معبر اباد دیگر از آن اهتد اجزا
نمایند سم صحرایی با و شان قمر و نمایی و چون بکزد و ضروری در خود با باند در صحرای بگرد و گیاه آنرا پیل آنکند و بخورند
امان یا باند منبها آن بستانها و در تازی آنرا معشورین و در یسقر وین و س گفته ساق آن شبیه بمساق کدو و شاخها آن انبوه
و بسار و غمیه و برک آن بن رازی و آنکشت و از شاخها مانند خرطله حبزی آویخته چنانچه از درخت را تنبج او بران
نمایند و بیج نبات آن درش و آنکشت و بطول سه آنکشت است * طبیعت آن در اول گرم و در دوم خشک و کرم و در سوم
گرم و خشک است * افعال و خواص آن ملطف و مقهیه و مسهل اخلاط بارده و رطاح و مقاروم و عموم حیوانی و حائلی
آن جهت تسکین درد دندان و رفع عسر و آلتس موثر و صمد آن با سرکه جهت ارام بارده و طبیعت آن سیاه کنند
موی و چون با حنا بسوزند و بر موی بمالند آنرا طول بگرداند و لیکن زرد سفید سازد و قلم آن با سرکه و یابون
آن آشامید جهت گزیدن هوام و سیلان رحم و هوا سیر نافع مضر احشا و اعصاب مصلح آن رفته و سنبلی الطیب مفید

بجربت از برگ و قلم آن قند و درم است
* رعی الحمار * ماهیت آن خاری است شبیه باد آورده بنایت کند و آنچه از آن شمه بر آئند حرف و بیج آن تل و قلم
آن شبیه بخودل سیاه و نافه صفت است حمار را چون دردی و نفخی بهم رسد از خوردن آن صحت میابد * طبیعت آن
در سوم گرم و خشک و بغایت مله و جذاب و خوردن بیج آن موزر عاف مغرطوب است و قلم آن و ربع درم آن جهت
طحال بیدل و جمع احزای آن جهت اختلاط جفل و جنون و عسر نفس و بر صام مفید و شیرین آن تا نیم گرم و از نندت
اسهال مسقط قوت مصلح آن شفا یق است

* رعی البهائم * بیهانی فارسطار و نون نامند یعنی حمای و نابجینی مظلالم الحما و آنرا بفارسی کا و مسک و دبیر مسک
نامند * ماهیت آن گیاهی است مایل آن زیاد و بوشیری و برک آن دندانه دار و مائل بسفیدی و از میان روئیده و ساق
آن متعصر یکی و بیج آن بقدر شیری و صرح مائل بسیاهی و قلم آن شبیه بکوسنه و طعم آن تل و کبوتر این گیاه را در دست
میدارد و بخوراش میبرد و آنرا کپی نوشته که برک آن مائل بسیاهی است و بعضی بیج آنرا مستعمل دارند مانند قهوه و در
مصر بسیار است و ساق الحما نامند و حکیم میر سید مؤمن صاحب تحفه نوشته که فار قیصر و عیارات از آنست و منبها آن کنار آبها

و در آفریده میزند * طبیعت آن در دم گرم و خشک و در اول گرم نیز گفته اند * افعال و خواص آن ملطف و میخف
قوت و مختل و نابز و دقت و قوت قایمه و آشامیدن آن جهت لقوه و ادرار حیض و مسدود کردن آن جهت التیام جراحت
تازه و قروح خبیثه و معایبه و بارور شدن کل ریه تازه جهت ارجاع ریح و باس که جهت حره و با عمل جهت التیام قروح
همیشه مفید میسر کرده مصلح آن کثیر است و شربت آن تا حدود دم بدل آن قوه الصبح است
فصل در الراء مع القاف *

رقعه * بفتح راء و قاف و فتح عین مهمله و مایعری شامل جمیع ادویه است که خوردن آن جهت جبر کسر عظم مغیر و مصلح آن
باشد * ماهیت آن بخی است صلب زرد رنگ و مرخرنگ نیز گفته اند * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص
آن در مختل آن بازردن و نفخ مرغ نیم برشت جهت ضربه و سقه و ریزه شدن آن استخوان نافع چون سه روز متوالی بنوشند *
رقعه * بفتح راء و سکون قاف و عین مهمله و فتح یای مثناة تحتانیه و فتح ميم و الف و کسرون و یاء و آن را رافع نیز
نامند * ماهیت آن کوبند درختی است بقدر درخت گردان و برگ آن مانند برگ چهار و شر آن شبیه با انجیر و بقدر
آن ازود اند * ثمر آن مانند انجیر و یا شیوینی و ماکول است و انطاکی نوشته که در مصر مشهور با انجیر افراچی است و آنرا انجیر
معدی نیز نامند و درخت آن در اطراف صنعاء و شیرود و مصر و نوب هم میوه میوه و لیکن نجیب و خوب نیست تا بد و ذوق بلبل
میوه و برگ آن بسیار غلیظ و خشن و مشرف و عین مانند برگ انجیر و حال آن که مثل آن نیست و ثمر آن از شاخه های آن
بر می آید و بزرگ می شود تا بقدر رخار کوچک و در راند رن پوست آن دانه مائل بطعم انجیر و لیکن بسیار گرم و زینی و زین آن
مانند لبن انجیر است و برگ آن را چون در زمین دفن کنند سبز می گردد و حکیم میر جید مؤمن در نسخه نوشته که ازین ظاهر
میگردد که انجیر بقدری باشد و زلال و زکرم سیرات و در مازند و آن موجود است و مترجم مولف انجیر نجیب و صاحب
اختیارات بل یعنی نوشته اند انجیر زلالی ماند اما عروسی شکفته و مثلث شکل و بر خي مائل و منتهی آن یعنی راز نجیب اطراف
میوه و برگ * طبیعت آن در دم گرم و خشک * افعال و خواص آن طالع نرف اندام و نفث الدم و یلغم و جالی تصبیه
رند و صوت و رطوبات غلیظه که جزء معدی و بقی و شیر آن جهت قویا و ادرار و مختل ادرام بارده و سقوط دانه بواسیر طلا و ریاض
اجزای آن جهت رخی و جبر کسر شراب و طبیعت آن معی بلغم و اخلاط غلیظه بقوت و ضیاء و برگ آن جهت التیام جراحت
مفید مقلد ار شربت از تخم و ریشه آن سه درم مضر معده مصلح آن کثیر است و کوبیدن طریقت استعمال آنست که با مطبوخ نیم
مزدق و فوین و شربت حل کنند و با شامند قی بلوغ آورد
فصل در الراء مع الجیم *

رقعه * بفتح راء و ميم و الف و دال مهمله و بغاری خا کستر و بهندی واکه نامند * ماهیت آن معرب است که عبارت
از سرخشته خاک شد و اجسام است و از درجی که باشد مشروب بدن است مانند رماد حلق و سرطان و گرم و امثال اینها و
بیشتر طلاق بر مواد احتیاجی می نمایند * طبیعت آن خشک و میخف و مائل اجزای آن مرکب از جز و بار در ارضی کثیف
بسیار جز و د خانی حار و ناری لطیف اندک است که از شستن جز و د خانی حار آن زائل میگردد و جز و ارضی بارد آن
باقی می ماند و کیفیت رماد هر چیز نافع اصل آنست که حرارت و برودت و خلت و غیر ما مانند رماد نوره که حادث است و رماد
شیرین که جالی است و رماد بلوط که قایض است و رماد گرم که با قوت مضر غذا است و منتهی و رماد عقرب از آن اقویه است
و همچنین خاک کستر بیوب تا که بعضی سرد و خشک و بعضی گرم دانسته اند بهترین آنست که از چوب درخت سال خورده باشد

و آتش چوب آن نامدنی می ماند و تا چند ماه گفته اند خصوص کهنه کوبی و صحرانی آن * **افعال و خواص آن** فماد
آن با سرکه جهت بیضه و غرزه و شقیقه و تحلیل اورام و کزیدگی جانوران سمی و مگد و یوانه و آشامیدن آن مقدار بیدرم
جهت قروح و جروح کرده و تفتیت حصاة مغیل و رجون با نظرون و هر که بر گوشت زائده که بر پوست خصیة به سرمد فماد
بما یمن زائل سازد و بازیت و ریایه کهنه و عمل جهت خلخ عضل و استرخای مفاصل و تعقد اعصاب نافع مضر نه مصالح آن
کثیرا مقدار شربت آن تانیم درم و رما د قصب یعنی خا کسترنی بهترین آن بطلی آنست * **طبیعت این** مانند کرم
است مفتوح مدد و التیام دهنده قروح و قلع آثار مضر نه مصالح آن کثیرا یا قند مقدور شربت آن یکد آنک * **ورما** د بلوط یعنی
خا کسترنی چوب بلوطا بصی رجا بس نرف الدم جمیع اعضای ممکن اورام و مانع اكله و رافع قرحه قصب خصوصاً سده مراره
و قروح مقعد و چون بسر پیچزند و سه روزه و صبح ناشتا و درم آنرا با شراب سیب یا شامه جهت رفع بلب و رطوبت معدة
مفید * **ورما** د قروح یعنی خا کسترنی و خا کسترنی بغم معصوم د قطران و زفت جهت قرحه قصب و مقعد * **مجرّب** است
ورما د ماز و یون جالی و معفن و جهت روشنائی چشم مفید * **ورما** د عشب خطا طیف یعنی خا کسترنی شیانة پرستورک بهترین
آن آنست که آشیانه در موضع بسیار مواد را ساخته باشد * **طبیعت این** سرد و خشک * **افعال و خواص آن** آشامیدن
آن جهت رفع د شوری زادن نافع و کوبند مضر شش مصالح آن سنگبین است د متوراحراقی آن آنست که د رکوزة کنند
و اکل حکمت بگزیند و در تنور کرم کنند و بعد از یک ساعت بر آورند و سائید و بکار برند * **ورما** د سرطان و غیره د سرطان
مد کورشد و رما د تین با قلا یعنی خا کسترنی که د لاد و منکام تری فماد آن د لوک آن در حمام جهت از آله جرب اسود و حوری نافع
* **رمان** * بغم راتنج میم و الف و نون بغاری آنرا نماند و بهندی نیز * **ماهیت آن** انواع میباشد بری و بستانی و
بهترین آن بستانی شیرین بداند است که امسلی نامند لطیفتر از سایر اقسام و بهترین آن رعیله و بزرگ دانه شاداب آنست
* **طبیعت این** مطابق آن بارد و طبع و برودت آن از د و م نکل شده و رطوبت آن از اول و با قوت فایده که مفارقت از جمیع
اجزای آن نمیکند تا آنکه آب ایشرد * **آن** نیز همین اثر دارد د چند قبض آن محسوس نیست و پوست آن بارد یا پس شدیدن
القبض دایغ و ترش آن سرد و تر و شیرین آن و خالی از بوی نیست و انار ترش بسیار د خراشند د معاست حتی آنکه
اگر ناشتا بسیار بخورند سحی معایبهم رسد و استعما بارد را مضر و کل انار شدیدن القهص بارد است و جمیع اجزای درخت
آن شدیدن القیض و پوست آن شدیدن القهص تر * **طبیعت** شیرین آن سرد با اعتدال و در اول تر و با قوت فایده
* **افعال و خواص این** قلیل القیض او مولد خلط صلیح و نافع و لولاد در محرومین باعث نعوظ کرد و رجالی و مفتوح و مایین
بطن و مدبول و مویبت تسکینی و خوردن آن بعد از طعام در محرومین باعث انحدار آن و گفته اند این فعلی کلی است
و جهت تصفیة روح کبدی و تقویت کبد را سقامی ذیقی و سود القیده و برقان و سرور و طهقان و در دهنه و سر فو حار و تصفیه
صوت و فربگردن بدن و نفوذ د نرمودن بدن و رفع خرب و عکله و نیکوئی رنگ و شمار نافع و اکثرا آن مفید غله و مریخی
معند و مضر صاحبان حمی بسبب نفخ و کفایت آن مسام را و مصالح آن انار ترش و در باره المزاج زنجبیل پرورده و رب انار
شیرین در افعال قویتر از آب آن و مریخی معد و مصالح آن مصلی است و شراب آن خصوصاً متعنع منافع بسیار دارد و چون
سرا را شیرین را سوراخ کرده بد نجات بقل و یکد کتکایش داشته باشد یا درغن یا دام شیرین یا درغن بنفشه دران ریخته پرورده
آتش کند و انار در غار و جل ب کند و بعد از مد که د یکد جل ب نکند مگیدن آن جهت وجع ص و رسعال مزمن یا بس مجرب

و بن ستر آها مین آف آن باشکرو نشافسته و صغ عربی و روض بادام که نیم کرم باشد همین اثر دارد و عصر آنرا چون در
 شیشه کنند و در آفتاب آنرا نخل غلیظ کرد پس در چشم کشند و روشنائی آنرا بیفزاید و هر چند این گفته ترشود بهتر میکند
 و دانه آن با غسل جهت درد گوش مفید و خوردن آن نفاخ و مولد ریا در معده و ذر و زکک سوخته آن جهت التیام جراحت
 و خشک نمودن آن مفید و عنقه ناکفته آن از سه عدد تا هفت عدد بحسب سن و قوت مزاج اطفال یا بزرگسالان هر گاه ای نورسته
 ام غلغلان و نالی زید و مفید سائید و سکناب نموده با طفل شیرخوار و بایز رکت از آن در حال تشنگی ایشا نرا اسهال عارض
 گردد و کهنه شود خواست و بسبب دندان بر آوردن باشد و با غیر آن سه روز متوالی و یا تا هفت روز مفید و ورم آن منزه
 یعنی انار میخوش ترش و شیرین در سردی و تری مائل یا عتد الود و سائر افعال قریب با نار شیرین و در تسکین حلت صغرا
 و توران خون از آن زیاد و صغراوی مزاج را التی از نار شیرین ترش صرف و آشامیدن آن آب انارین که با شکر نشود
 باشد از نیمرطل تا یکرطل و بیست درم شکر خام جهت اسهال صغرا و تقویت معده و دفع تپهای صداری و یزقان و جرب
 و حکه نافع و جربین افعال مانند مبلبل زرد است و چون آب انارین را در طرف مس کرده بقوام آورند جهت سلاق و جرب
 و تقویت با صره و جراحات مزمنه و خبثه نافع

* ورم آن حاض * یعنی انار ترش در درم سرد و خشک و تابض و مسکن لهیب و جراثیم معده و اکمل دار و غلغلان خون و
 صغرا و ما بع انصبا مواد معدیه و ملزول و جهت منع صعود بخار بلع و رفع دانه و خفقان حار
 و اکبر آن مورت قرحه و معارض و چون بعد از طعام بخورند مانع صعود بخار است بلع و مغیر و سردین و مضع
 جاذبه حکر و قوت باه مصلح آن انار شیرین و زنجبیل بر روده و اسهال باح یا توا بل و سیر و اکسالی آن جهت ناخن و سبل نافع
 و مضغه و نکاهل شتن آن در دهان جهت منع قروح خبثه آن و بن ستر و چون در ظرف مس با غسل طبع جیل دهنل جهت اکل
 دمان مجرب و چون عصا را آنرا طبع دهنل تا غلیظ گردد و با غسل مزوج گردد جهت قروح انفع و وجع اذن قطورا و
 جهت قروح خبثه و بردن لیم زائد ضما دافع و ضما دآن که مهرا بخفته باشند با بوسه و تخم آن جهت جرب و حکه صغراوی
 مجرب و طلائی مطبوخ آن در دست در شراب جمت تسکین او را و بعدیل و سوسق آن تابض و جهت رفع خواهش خوردن
 گل و امثال آن که زبان حامله و دیگرانرا بههم رسد مؤثر و رطب انار ترش در افعال قویتر از آب سوسق آنست و بن ستر
 شراب آن و چون جوف انار ترش را خالی کرد و در سرکه بچوشاند تا ماهر اشود و منعقد گردد پس بقدر قلی حبوب بندل
 پانزده عدد و باز زیاده از آن جهت رفع اسهال مزمن و سحج مخوف و قرحه و معده و مجرب و رطب انارین در درم
 سرد و در اول خشک و تابض و جهت رفع التهاب و تسکین تشنگی مفرط و تبهای تند و رخا و رفع خواهش رذیه
 حوامل و رسا در رنگ رخسار و دفع غم نافع و مضغه بآب طبع آن جهت تعویذ لثه و آشامیدن آن جهت سلس اللسان
 و آشامیدن سائید آن بقدر یک گرم یا آب کرم در دفع کرم معده و زحاح القرع بعدیل و طبع از سح انار درین باب از
 مجربات است و جهت لثه حار و در دندان مضغه آن بعدیل و انار دانه تا بضر از هر یک و در افعال قویتر و کوبید
 ترش آن با مویز یا سوریه و خم آن زیره کرمانی جهت دفع قوی و تقویت معده و مجرب و سحج و سرفه مصلح آن مو
 و جلوس در آب طبع آن جهت دفع غلغلان و خروج معقد و اطفال و ضما دآن با غسل جهت رفع آثار آبله و طلائی
 سوخته آن با غسل بر سینه و معده جهت نفاز الدم و نفث الدم و حفته بآب آن که با برنج و جرمه مشربود و جوشانید

باشند جهت رفع اسهال و تسهیل مقعد بآن جهت قطع خون یواخیر و امراض مقعد مفید و کل انار در افعال
مانند کل انار فارسی است و در وران جهت قطع خون بن دندان و التیام جراحات و قلاع و فتن و مضغه بطبیع آن جهت
استحکام دندان متحرک و قطع آمدن خون از لثه و رفع قلاع و ضما دکل آن یا بر یک کرم تازه بر هم معده جهت رفع قی
مفرط و نظیر عصا دکل آن یا کلاب در چشم جهت منع انصباب مواد بدن و تحلیل ورم آن و یا آب غناب اشلب و یا آب
برک لسان الحمل جهت قرحه تحلیل و نشف و طوبت و اند مال آن و انصباب مواد بدن و یا آب قراح جهت سنج موزه
و کفش و ابتلای داخس و یا سر که جهت حمزه که باد سرخ است مقید و یا دردی خمر جهت جشای عارض در چشم بشرط
مد او متبران و عصا دکل او بست و بران و ششم آن تا مقام عصا دکل آنست وید ستور و عقب عصا دکل آن که در او اخر
ربیع گرفته باشند و گویند چون مفت عن دختی که ناشگفته اند اینجهی بلع نمایند که پس دست نرسد جهت قطع بروز دما میل و رمد
تا یکسال مجرب است و دانه ای زردی که در اتماع انار میباشد شبیه بزور در دز جمیع افعال مانند کل آنست و چون انار را
طبع نمایند تا مهر شود و چهار در هم از آنرا با آبی که در آن طبع یافته است باد و اوقیه آرد و خیز حواری و یا آرد دخن
طبع نمایند تا مانند صید کرد و پس بران زیت خام و یا روغن گل ریخته نشووند جهت رفع اسهال ربع مایوس العلاج
مجبور چون صاحب تب بعد اندک غذائی آب انار را خواص شیرین باشد و خواص ترش بملک نافع است و را و لیکن اگر
پیش از غل باشد بهتر است از بعد از آن مگر آنکه لبتنی در طبع باشد و یا تنوع و قی معلوم کرد و چون انار در دست را
در شراب طبع نمایند تا بخته کرد و پس بسایند و بر گوش بندند جهت از آله در آن مجرب است و آش رمان و افشرچ
و بر و در مانت و حواریش و حقه و حب و حریره و خوشاب و دراء الرمان و دهن و رمانه و رب و سفوفایت و سنگچین رمانی
و سونق و اشر به و ملا و عصا و لهوق و ماء الرمانین و همچون آن در قرا با دین کبیر مد کور شد
رمان بری که مضی نامند بصاد معجمه ماهیت این حکم میر محمد من در تفسه نوشته که ثمر آن حب انقل
است و حکیم میر عبد الجلیل در حاشیه تحفه نوشته که در حوالی کور که پورا ز بلا دند سر کار صوبه اود کثیر البرجود
است چهار برگ از زمین برآمد که کل میکند و کل آن شبیه بکل انار و برگ آن مانند برگ کاسنی و اصل چوب ند آرد
و ثمر آن شبیه با نار و بزرگی انار متوسطی و طعم آن شیرین در زمین میرسد و خسته آن بزرگ افعال و خواص آن فساد
بیر آن با مسوی آن صبر سقوطی و طین ارمنی جهت ضربه و سقطه میبرد و سه دفع و جمع آنرا زائل میکردند
و صفت بکسر را و سکون میوهای منله ماهیت این نباتی است از جنس نخود و شبیه بشنب بلندی قامتی و رنگ آن
مانند شمع و خمر نیست و بعد از خشک شدن بسیار زرد میگرد و از آن چیزها رنگ میخوان نمود و گویند از میا و رت آن
رنگ ششم میا و زرد میگرد * افعال و خواص آن دخالن آن جهت زکام نافع و باعث کرفتن مرام است و قی
که از سوخته آن بیم میرسد گویند بهتر از قلی اشنان است

رمل بفتح را و سکون میم و لام بغار می ریک روان و با صفهائی ماه و بهندی ریت نامند * ماهیت این معروف است
بهترین آن ریزه خالص از خاک است * طبعیت این در هم خشک و میخف افعال و خواص آن کرم کرد و آن
جهت نشف را و بابت و استسقا بعنوان بشتن و دین در آن کردن مقید و حمل سائیل آن جهت قطع حیض و منع حمل
بغایت مؤثر و با لثامیت آب بل مزه و طعم را خوش طعم میگرداند و بالعکس آب خوش مزه این مزه

رم رام * بفتح راء وسكون مهم وفتح زاء الف وميم * ما هیت ان قوظم بری است گویند قرصنه است و برک آن
خرد وین و خاکی رنگ و جهت دفع مضرت سم مار و کزدم و انواع هوام نکا میدانند و بطریق استعمال آن آنست که برک
آن را در آب اندازند و بکند آوند تا قوت آن در آب آید پس آن آب را باودهند که او را کزید و رفتی که از آن حاصل
میشود ضعیف از قلبی اشناست

فصل الرابع مع النون *

رانی * بحر بی اسم راسن بری است بلفظ شام غار نامند و گویند جندل است

فصل الخامس مع الواو *

روس * بضم راء وضم و و راء و وسین موهله جمع راس است و بفارسی کله نامند * ما هیت ان معروف است مراد
از آن کله و مغز آنست از حیوانات و بهترین آن مغز کله کوسندل جوان فربه است * طبیبعت ان نسبت بسیارند بر حیوان
ایر و ارباب است و بحسب طبع هر حیوان مختلف میباشد در کیفیات اربع و قوت و دفع و غیره * افعال و خواص ان
کثیر الفل و بطی الهضم و چون هضم و استمراد باید بدین ضعیف را قوی گردانند و منی بیفزایند و جهت اصحاب کد و ریاضت
نافع و مضغ مده و بدین بکند و چشای و بول مصلح آن خوردن با خردل و سرکه آبکامه و معتراست و کوشه خللین آن
گرم تر و رطوبت آن کمتر و غذای آن زیاد و مورد و چشم آن چرب تر و صریح التزول و کوشه زبان آن ضعیف تر و همه اجزای
آنست و مغز آن ایر و ارباب و ارباب کل اجزای آن و پوست آن اعدل و بطی الهضم تر و غلیظ تر و غشای ریف آن ردی تر و همه اجزای
و بطی التزول و مورد و تولج و غشای ریف و ماغ آن ردت تر و مصلح چشم آن نمک سیاه و زبان آن نمک با عتدل و بنا کوش آن
سرکه و معترا و شتر غار و پوست کله و غشای ریف آن راحت و الملق و زنباید خورد و اگر مضطرب و ناچار گردند بخوردن آن باید
که با کف خردل و مصطکی و دارچینی قلیه بپخته بخورند اما بسیار دشمن و رطوبت و بیکه بر جوع صادق و ریاضت شدید
اذلک بخورند و اگر در مبتذل شود مصطکی و مورد مندی بنمایند و اگر ثقل کند باید که مبادرت با خراج آن بقی کنند و اگر
قوی و شوار آید و یا عادی بدان نباشد اسهال به بعضی جوارشات مسهله نمایند و بهتر آنست که در بنده ان رطبه و حاره
صاحبان امزجه ضعیفه کله و باجه نخورند اصلا و انکوره ای کله نخورند که مضراست و بطول سر بچه کوسندل و باجه آن جهت
تسکین اوجاع سر یا بس هنگام انتهایی علت و جهت ترطوبت سوء مزاج و ماغ یا بس و جثون و بیشتر ابی و امثال اینها با فاع
و حقه بمرق سر بچه کوسندل مرطب امعا و کرده و اعصاب و مهیجه باه و ملین و ارام صلبه باطنیه و سرهای ماهی کوچک نمک
مورد خشک کرده سوخته جهت شقاق ملازه و مقبله و ورم لاهه و کرده و سائر ادرام صلبه و امثال اینها با دمان مناسبه
و یا آبهای مناسبه نافع است

رواصیر * بفتح راء و واد الف و کسر صاد بی نقطه و سکون یای مثنا * آختنا نه و رای مهمله * ما هیت ان عبارت از بقولی
است که در آب بپخته و در روغن بریان نموده در آب میوه های ترش مانند انار و سیب و به و ریاس و آب شور و سماق و یارسا
و یا سبزی اینها و یا ما است و یا کفش اندازند و تناول نمایند و از جمله غذایه است و باره بی بورانی نامند * طبیبعت ان
بحسب آنچه از آن میسازند مختلف میباشد * افعال و خواص آن ممکن صفرا و حلت خون و مبرد و مسرور و از اجزای
نافع و مضر مبرودین و ثقیل و بطی الهضم و سبب غلظت آن و نفاخ و قابض شکم و مهیجه امراض رحم است

روبیان * بضم راء و سکون و او و کسر یای موحده و فتح یای مثنا * آختنا نه و الف و نون و اریمان نیز آمده و بفارسی ماهی

رویان و ماهی میک و بهندی چه چکا میبای نامند * ماهیت آن حیوانی است آبی و حلال باد ست و پاهای بلند و غلاف
 جنبه آن صدفی و کوچک آن بقل و ملخ بزرگی و بزرگ آن تا بیک شهر و نیم تاد و بیشتر و زیاده هم و سرخ رنگ و کرشت آن نیز
 سرخ رنگ و صلب و در بیشتره می شود و غیره جراد الحراسه است چه آن کوچک پر دار است و در جراد البحر من کور شد و در بیان
 کوچک را با آب رسک جوش داده و خشک نموده از سواحل دریا با طراف میبرند و آنرا در قارسی میک مینامند بریان کرده
 بانگک میخورند و باروغن و بیابان و بیاورنچ بسته دم داده و یا بالای طعام نیز ریخته و یا قلیه بسته میخورند * طبیعت
 تازه آن در دم کرم و در اول ترونگ سرد آن از آن کرم تر و خشک تر * افعال و خواص آن مبهی و مولد خون صالح و منی
 و مسخن کرده و رحم و معین بر حمل و کثرت اولاد و بطی الهضم و با سنجبین مهمل و مخرج حب القرع و چون باروغن
 کردگان و باروغن کاویان را جمل و یا پیاز و رقی کرده بریان نمایند و یا کنگر طایف نمایند مانند قلیه و باقیم مرغ نیمبرشت
 تناول نمایند بغایت محرک با و مسخن رحم است و اکثرا خشک مائید * آن با لعل جهت رفع شکری نافع و ضد کوبید *
 آن با تدر میا بهر شکم مخرج حب القرع و پنهانی مهمل اورام صلبه و جاذب پیکان و خار از بدن و طلای بسته مهرای آن
 در روغن زیتون جهت جمع مفاصل و تفرس نافع و نمک سود آن محرک با و مبرودین و مولد منی ایشان و مولد سودا
 و حکم قوی و امراض سوداوی و بثور آوردند * خون صغرا مصلح آن با مری یعنی آبکامه و سرکه و ربوب حامشه و بعد از آن شراب
 انار منع و جوارش سرچل مهمل خوردن مصلح تازه آن مخصوص در مبرودین کرد و یا قرص عود مندی و مانند اینها است
 * روز آریذ * بضم را و سکون و او قتی ذال معجمه و الف و فتح حمزه و کسرا و همله و سکون یا و مثلاً تحتانیه و قتی ذال
 معجمه و الف تحتانی است بمعنی اصل الوردی * ماهیت آن بیضی است شبیه بقط و سبکتر از آن و بعد از اسائیدن
 بوی گل سرخ از آن ظاهر میگردد * طبیعت آن در اول موم کرم * افعال و خواص آن ملطف و مهمل و جهت
 رفع صداع باریج خفصا چون با ناردین مخلوط کرده در آب جوش درند و بدین طول نمایند برغر
 * رو سنج * بضم را و سکون و از وضم سین همله و سکون خاء معجمه و قتی ثاء مثلاً و ثانیه و جیم معرب روی موخته
 فارسی است و آن را را سخت نیز نامند * ماهیت آن مس سوخته است و در متوراحراق آن در دستورات مقدمه
 ملک کرشد و بهترین آن سیاه مائل برخی آنست و سیاه آن زبرین زیرا که بسیار سوخته و فاسد شده است * طبیعت آن
 در موم کرم و خشک * افعال و خواص آن بسیار قابض و میخف و تند و جلاب و منقی جراحات و مل و مل و جالی شش و
 چشم و مانع زبانتی قروح و خبیثه و جهت بردن کوش فاسد زائد موقر و قتال و مغول آن ملایم تر و آشامیدن بکرم آن
 با موم و روغن کتبل که مصلح آنست مهمل قوی مای اصغر بقوت و جهت استغنانافع و با آب باران و عمل مقوی قوی طریق
 غسل آن مانند افسه است

* روی توئی * شبه است و مشهور و بروج توئی است چه آن توئیاع معدنی غیر مستوع است بخلاف سائر اقسام روی اهم
 فارسی ذال لیثون است و آنرا متنوع از چهار وزن مس و یک وزن و نیم سرب سازند و اهل هند این را بهنگار بفتح باء
 موحد و خفا یا مسکون نون و کاف فارسی و الف و راء همله نامند

فصل الرابع مع الهاء

* رهشی * بفتح را و سکون مار و کوشین معجمه و یا بندارسی ارده نامند * ماهیت آن کجیل معشورینان نرم سائید و

است که مانع باشد ورودن ازان جدا نکرده باشند * طبیعت آن کرم وتر * افعال و خواص آن مبهی و مسکن و غایط و دیرمضم و مقصد اشتیاق و طبعی الخروج از معدة * صالح آن عمل و سرکه و ملین صلابات طافری و باطنی و مفتوح جنای احشا و منفع دما میل و خراحت و مسکن و جمع و جذب و خشکی عصب و آتش و یا بارود و سوخته صماد و طلا و آنچه از مغز بسته و زرد آنرو و شفتالو و غیر آن ترتیب دهند در آثار مانند اصل آنست

فصل الرابع في افعال النبات تحتانیة

* ریباس * بکسر و را سکون باء متناه تحتانیة و فتح باء موحد * و الف و سین مهمله بقا رسی و ریواس و ریاح و جگری نیز مانند * اهمیت آن نباتی است بقدر یکدفع و شمه بسلق و از وسط آن یک واد و ساقی روئند و اندک دهن قریب بد و انگشت و پیچ یک انگشت و بر بالای آن یومنی سبز رنگ و مزغب و طرف متصل به بیج آن مانند سفیدی و اندک بنفشی و طرف بالای آن سبز و مانند پوست بیج که مو بطول ازان جدا میگردد و مغز آن سفید رنگ نازک آید و نریش با اندک صفرو صنی و سوماقی آن متعقب و در بین شعبها بر دمای سبز خشن و با لجمه ساقی آن شبیه بسا عد انسان بار یک و سر آن شبیه به پنجه مرغابی و کل آن سرخ رنگ و طعم آن اندک ترش با شیرینی کمی و منبت آن مواضع بر ف نشین و کوهستان بسیار سرد و بهرترین آن داری سب سفید لطیف شاداب منشوش آنست که سان آن سطر و بلند باشد و بیج آن راوند است چنانچه ذکر یافت و ریواس معموری منسوب است به عمر نیشادوری و آن اول کسی است که ریواس را یافته مترجم صمد نه اهوریجان گوید که بیج ریواس تا باب نرسد برک بر نهد و در بعضی مواضع سی سال باید تا برک بر آورد درین مدت بیج آن بتدریج در زمین بزرگ میشود تا بدقت از بیج درخت خرما رسد و بزرگی و آنرا راوند کوند و چون نبات آن بزرگ شود هر برگی ازان مشابه بدست او میباشد و در شیر راوند بدست بدان سبب گویند که دستهای او بلند بود و در شاخه از نبات آنرا تخم نباشد بلکه از میان نبات آن مر سال قضیبی بر آید و بر سر آن تخم آن باشد و بر حوالی آن قضیب سافهای ریواس بر آید بشکل دست آدمی * طبیعت آن در دوم سرد و خشک * افعال و خواص آن ملطف و با قوت باضه و مفرح و مقوی معدة و احشا و جگر و حار و تحریک اشباع و طاع قی صغری و آتسکی و غنیان و مسکن حدت صفرا و خون و صافی کننده آن هرد و وجهت رفع مستی و خمار و خفتان و دوسواس و بواسیر و طاعون و ربا و جگری و حصه و اسهال خا ر صفراوی و در نان و تپهای حار و صفراوی و مد او مت آن مانع بر وزد مل و اکسبال عصاره آن جهت تقویت باصره و رفع بیاض و ضما د آن با آرد جو جهت باد سرخ و نبله نافع مضرمینه و باه و مجفف اعصاب و مورق تولیج در میرودین مصلح آن شربت عود و انیسون و عمل مغذ از شربت از آب آن تاسی درم بدل آن حماض ائرج و آب غوره و رب ریاس نو تیر از آب آنست و شربت آن وحشت و جثون و رفع بخارات و احتراقات را نافع است *

* رنگه * بکسر و را و فتح باء متناه تحتانیة و ما یفا رسی شش و پهنلی بهیبره و بترکی ابکه مانند ماهیت آن معروف است و بهرترین آن رنگه بره و بزغال شش ماهه تا یکساله است خصوص که کوهی باشد * طبیعت آن کرم و نر و بغراط سرد و تر و روفس خشک دانسته * افعال و خواص آن جهت مرضی و ناقصین که خواش کوشد داشته باشند دلیل آن که اطراف آنرا که نرم باشد بریده بریان نموده باشند نافع و کوبیدن او مت خوردن آن مورث سل و بطبع المضم و قلیل ابغذ او مولد خلط بلغمی است مصلح آن کیر و یا سرکه که در آن بخیماسند پس ریاس کنند مضر معدة مصلح آن حب الاس و تکر است

و صمد کرم آن جهت تحلیل و نرم چشمی که بر سفیدی آن نقطه مرخی بهم رسیده باشد و رتبه بز و خنزیر و گربه و خرس و جمل
جهت سحج و رمی که در پا از کفش و موزه و امثال آن بهم رسیده باشد مغیل وید ستور و صمد صحر قرق رتبه آنها کرم کرم چون
بن نمک آب آبر آتش بریان کنند و خورانی که از آن آید بر تال لیل و قویای یا بس طلا نماند زائل سازد خصوصاً کثره بز یکسا باشد
و صحر قرق آن جهت رفع سحج مؤثر رتبه حمار الوحش را چون خشک کنند و بگویند و بنیا شامند جهت ضیق النفس نافع است *
* رتبه البخر * بکسر را و فتح یا و ضم تا و الف و لام و فتح باء موحد و سکون حا و را هر دو مهمله * ما هیئت آن چیزی است
شبهه بشیشه و قتیکه تازه و تر باشد در کارد یا یافت میشود * افعال و خواص آن صمد آن جهت نقرس و شفا قتیکه از
هر ما بهم رسیده باشد نافع است

باز

نشان
نشان
نشان

* ریحان * بفتح را و سکون یا عمناء تختانه و فتح حا و الف و نون بغار سی شامسفرم و بهندی ناز و رنگ با بری نیز نماند
* ما هیئت آن اسم جنس است و او را انواع است و در شامسفرم مذکور خواص آن شاد الله تعالی *
* ریحان السلیمان * آنرا جمسفرم و جاما موسلمان نیز نامند * ما هیئت آن گیاهی است از جنس عشقه شبهه شربت
ترونا و در برگ آن شبهه بهرک خطمی و کل آن سفید و کوچک و دانه آن سیاه مانند لعل و رکیه آن بر اشیا میچسبند و در
کوهستان فارس بهم میرسد و در اصفهان و دارالمزبور درختها میروید و در تنگ بن و دسمو نماند * طبیعت آن کرم
و خشک و بر ریحان تا چهارم گفته * افعال و خواص آن ملطاف و مجفف و مهمل بیغائله سودا و منقی خون از احتراقات
و مسکن نفخ و محلل ریا ح و رطوبت لزجه معده و صمد طبیعت آن جهت بواسیر و امراض سوداوی و در رحم و طلائی آن
با غسل جهت درم بلغمی و با سرکه جهت حمور و اورام حار و حمل آن بار و غن گل جهت در درم و آشامیدن و طلا
کردن شکوفه آن جهت لقوه و فالج و کزیدن عقرب نافع مقد ار شربت از برگ آن ناسه منقال را ز آب آن تازه درم و اکثار
آن مصلح مصلح آن روض نیلوفر و کافور و بل آن مرزنجوش و کوبند بدل آن نهجوز آن شمع و نیم وزن آن عنب العلب
است و کوبند بسبب آنکه در چهارم کرم و خشک است سرما بدن ضرر نمیدانند و ملتها میمانند و اگر ملتها آب نیاید محتاج
بآب نیست بلکه اشجار میجو و خود را از زیشه خود میراب میگرداند و حکیم میرشد مؤمن در تحفه نوشته که در کتب ادویه
مفرد نهشته اند که گیاهی است در اصفهان مشهور بکل عقرب است و جهت عقرب و رتلا و زرمور و کزید و شراب و صمد
مجبوب و برگ آن از لابلاب کوچکتر و کل آن مانند خوشه بنفشه و اندرون آن زرد رنگ و کوچک است اما همیشه
سبز بپست و آن سطاریون است و مل کور میشود و کوبند تم جلی آنرا برگ آن مانند شبت و کل آن سرخ با سفیدی میباش
* ریحان الکا فور * آنرا ریحان یهودی و شجر الکافور نامند و کوبند بغار سی سو من نامند * ما هیئت آن گیاهی است
کل و شاخ آن شبهه بشت و برگ آن شبهه بهرک انار و از آن ریزه تر و کل آن کبود مائل بسفیدی و از جمیع اجزای آن
بوی کافور آید خواه تر باشد خواه خشک * طبیعت آن در درم کرم و خشک * افعال و خواص آن آشامیدن آب
آن جهت تفتیح سده و برقان و قطع سیلان خون اعضا و بونیون آن بسیار محلل رطوبات چسبنه و باغشبهه و ماغ وادمان
آن محلل اخلاط غلیظه و با غبه و تحلیل اورام و ذرور آن جهت قروح و جراحات نافع مضر مخروین مصلح آن سنگجبین
مقدار شربت آن یکدرهم را ز آب آن تا مفت درم است *

نشان
نشان

نشان

* ریش * بکسر را و سکون یا و شبن معجمه بغار سی پر نامند * ما هیئت آن معروف است و با رت از بر طبر را است

۴۰۰ فعال و خواص آن در ذرّه و حوتّه اقسام آن جهت التیام زخمها نافع و موی و سارنوم باز که کرک نامند در قطع خون جراحها قائم مقام موی نرم غرگوش است و چون از یزید بر طوطی و آنچه بزرگ و سفید و عجب باشد جلّ اکرده بسوزانند و بشویند و خشک کنند و در بینی و مندهائی را که بهیچ چیز بند نکرده اند فایده بخشند و مجرب است و در جمیع نریب الدّم ببعید بل است خصوصاً بر طوطی

* باب یازدهم در بیان ادویه که حرف اول آنها زای معجزه است *

فصل في الزاى مع الالف *

* **زاج** * بفتح زاء و الف و جیم عرب از زاک فارسی است * ماهیست آن از معدنیات است و اقوام میبایست و غیر شب است و سفید و سرخ و زرد و زرد آن منقلب میشود و سفید آنرا دلقن یس و شوغرا روزرد را دلقطار و ریزینرا دلقن و دلقنت هوری نامند و ریزینرا زاج میبایست

✽ زاج بیض ✽ بفرای زاج سفید و بیونانی خلل القیس و پهنی و پهنگی نامند ✽ ماهیت آن چیزی و سفید و از یک مائل بزرده و خفیف الوزن و بهترین آن مصری براق شبیه بزرنگ بل بخشی است که چون در دست بمالند زود بریزد و گردد و پاک باشد از آرایش و کفته نباشد و آنچه را که خوراهند رنگ کنند و خوب و یکسان شود و اولاد را آب محلول

آن تر نموده خشک کرده پس رنگ میباید و معدن آن اکثرها اعم از انجمه بنجاب از صوفه لاهور در قصبه بهره مشهور بنخروش آب و نمک سار مابین نهر جهاو و رای که معدن نمک است شرقی آن معدن زاج است و در حین بر آوردن مانند نمک اندک گرم میباشند و بر حین هوا بدین صواب میگردد * طبیعت آن در اول سرم گرم و خشک و مائل

و با اعتدال و لطف همه اقسام است: افعال و خواص آن بسیار قایض و جالبی و در جمیع افعال تریب و ازاج زرد است و آشامیدن ثلث درم تا نیم درم آن که با در وزن آن نبات سفید نرم سوده کف کنند و بالای آن شیر کاه و تازه دوشیده بخورند و اگر اثر نهدی که همان مقدار آب داخل کرد و با شند نیار بیا شامند و اگر آن مقدار شیر و آب را بیک کفه نترانند آشامند

باید نبات بیاشامند و رقت شام نیز همین مقدار را زاج و نبات با شیر و آب بیاشامند و از ترش و بادی و کوشش پرهیز نمایند و تا هفت روز بهر عمل آورند جهت رفع قرحه کرده و ممانه و تحلیل و تحلیل ریاخ آنها و تقویت حصه نافع و اگر برای تقویت حصه تا پانزده یا بیست روز بهر عمل آورند بهتر است و چون در جزو آن را بابک جزو اقلیمها با سرکه مائید و در

طرف مغالی کرده چهل روز تا بمستان در آفتاب در زیر هر کس آب دفن کنند بغایت تند و جالی میگردد و از آلایض
فیله و ناخنه مینماید و در آن گوشت زائده زخمها بپدید میآید و آنکه حال را حصر قیچیه تغذیه حرکت کوششهای چشم و با غسل
جهت مطبوع پلک آن و نفوخ آن در ربنجی جهت رفع او بعد سترو طوی آن بر یا نفوخ آب کند تا رویا قبر وطنی جهت اكله

دهان و بعضی باخمیر سابل بل متورم کند و میسازند و آن نیکوترین دوائی است برای جرب طلاء و طلاء زاج با آب کشنیز جهت حمور و سلعه و جرب و حکه و خشک ریشه بستر زخمها و درو آن جهت قروح خبینه و زف الدم همه اعضا و روم بدن دلتان و عضلات حلق و فوزه و حمل آن با آب بکند تا جهت زف الدم و رحم و قملله آن با عسل جهت قرحه کوش

ریاض و امثال اینها نافع امت

* **زاج اخضر** : قسمی از زاج سفید مائل به سرخی است و جوف آن سیاه و با تجار و ف و ق و طها و باز مومنت و غلیظ تر از سایر اقسام و در جمیع افعال مانند آنها است و از آن آنچه صیقلی و بفتش است ضعیف تر و شیخ الرئيس در قانون نوشته که اطباء قبل ما و اطباء در زمان ما تجربه نموده اند که آشامیدن بکرم زاج سرخ بلخی موی سفید را میزدند و بجای آن موی سیاه میزدند و لیکن شخص قوی المزاج مرطوب متحمل آن بخوراند و شد زیرا که بسیار قوی است

* **زاج اخضر** : یعنی زاج سبز هندی و آن را میرا کیس نامند * **طبیعت آن** گرم و خشک تر از سایر اقسام و سوخته آن لطیف تر و احراق آن برای تطهیر آنست * **افعال و خواص آن** معرق و اکال آشامیدن بکرم سوخته آن جهت دفع سمیت فطر و با عمل جهت اخراج کرم معد و حباب القرع و با آب مقی قوی است و چون صاحب بنیه قوی مرطوب از آن بنوشد موی سفید آن ریشته بجای آن موی سیاه بر وی و مجرب دانسته اند و لیکن چون بسیار خشک و بغایت مضر است بر طبیب بسیار باید نمود و قطره آن در بینی با آب جهت قطع رصاف و تنقیه و ماع از رطوبات و در گوش جهت درد گوش بارد آن و چون آنرا سوخته و با سورنجان ممزوج کرده در زیر زبان گذارند جهت فسلج و اکله دمان و قلاع آن و در بینی جهت اکله و قروح آن و بد متورملای آن بتهائی جهت اکله دمان و بینی و فسلج و زیر زبان و بواسیر و لالنه و زرق الدیم جراحات مضر جراحات هضمائی و زیاد از بکرم آن کشتن است

* **زاج اصفر** : یعنی زاج زرد که هندی کیس نامند * **ماهیت آن** بهترین اقسام زاجات و افضل آن در موی و در خشنه آنست * **طبیعت آن** در سوم گرم و خشک سوخته آن لطیف تر بخلاف سایر املاح که از احراق قویتر میشوند و مفسول آنرا حدت کمتر * **افعال و خواص آن** آشامیدن آن جهت تب و اخراج اقسام کرم معد و تحلیل ورم و صلابت طحال مؤثر و غیره * **اقسام زاج** با سر که جهت زلومی در خلق مانند مجرب و چون در جود آنرا با یک جز و اقلیم با سر که سائید در ظرف سفال کرده چهار روز در تابستان در آفتاب و در زمستان در زیر سر کون اسپد فن کشتن بغایت تند و جالی میگرد و از آنکه بیاض غلیظ و ناخنه میماند و در آنرا کوشش زائد زخمها بیعیل و در رنگ کردن موی مؤثر و مقدر و شربت آن که بی خطر باشد تا یک انگ و زیاد و بر آن خطرناک مصلح آن قی کردن بشیر تازه و دوشید و در روغن تازه و کوه و شکر و تر طبیب بدن بدل آن رنگاراست و مولود جوهر در اربع از تصفیل و تصفیه بدن جوهر میل دند

* **زاج الاسفکته** : بهار سی زاج کفشران و هندی کیس نامند و کونین زاج سیاه است و بیرونانی مالیطر ناو و ملیطر نا کونین * **ماهیت آن** قسمی از زاج ابیض است کثیر الارضیه و چون آب با آن برسد سیاه میشود * **طبیعت آن** مانند سایر اقسام و با بیض تر از سایر * **افعال و خواص آن** قابض و جالی و جهت درد دندان و حرکت آن و سیاه کردن موی و با آب جهت جو ششهای رطبه و حقیقه آن با خمر جهت عرق النسا و طووخ آن با آب جهت بشور و جنبه نافع و داخل ادویه مسوده موی کرده میشود

* **زاج المظفر** : و طار نیز نامند * **ماهیت آن** از جنس زاج اخضر است که ماهیت لطیف آن در زمین معدن منعقل میگرد و بهترین اقسام است و منیان آن آنست که چون بر فولاد بمالند بزرگ مس گردد * **زاج البجامد** : از جنس زاج اخضر است که در ظاهر معدن رطوبت زاجیه منجمد شد و باشد * **زاج المطبوخ** : نیز از جنس زاج اخضر است که با خاک مخلوط میباشد آن را با آب میپوشانند تا منجمد گردد و بهیأت

مهر و نرد برید : استعمال مینما بند و از خوردن اقسام زاجات هرته مودی بس و قروح اعصاب با طبعی و امعاء و عروق
عارض میگردد علاج آن آشامیدن شیر تازه در شنبه و زکوة تازه با شکر و شربت زرد و مانند آنست
* فصل فی الزای المجهدة مع الباء الموحدة *

زباد * بفتح زای و با الف و دال مهمله بهندی میلد بکسر میم و سکون یاء متبناة تحتانیه و دال مهمله نماند * ماهیت آن
نوعی از عطربات است میاه رنگ مائل بسرخ و عیال از بلاد حبشه و اقاصی هند از حیوانی گیرند مشهور بزباد و آن
حیوان را بغارسب کوبه زباد نماند و جنه آن قریب بجنه شکر کوبه بزرگ صحرائی و با خطوط سیاه و سر آن کوچک و چون
آبر حرکت بسیار دهند از مابین دوران آن عضوی شبیه به پستان مائیتی بترشح بر می آید در غایت خوشبوئی و بیشتر
خوراک آن حیوان شنبل تازه و علفهای خوشبو است و در بلاد دهر دسیر نماند و بهتر بن زباد میاه مائل بسرخ و براق
خوشبوئی و بدترین آن سفید آنست و آنرا مغشوش با طغارا الطیب و مصطکی و خوشبوئیهای دیگر میکنند و امتحان خالص آن
آنست که بدست بمالند اگر بچسبند و بعد شستن دست بوی آن در دست بمالند خالص است دیگر آنکه در آن حیوانات
کوچک سرخ رنگ مانند مگس کوچک میباشد و آنچه تحقیق شده آنست که آن حیوان شبیه بکوبه و در از تران و نیز بوز آن یعنی
دمن آن باریک تر و دراز تر از کوبه است و در بلاد حبشه و جزا نوز ببادات بوم مرمد و اکثر مردم آن حیوان را در قفس
نگاه میدارند و بآن بازی میکنند و بعضی رام میشوند و رنگ آن سفید مائل بزرده است و در زیر بوم دم آن برآمدگی شبیه
بنافه و بقل زجوز کوچکی است و در آن پنج شش سوراخ میباشد و از هفت روز تا نازده روز یکبار از آن نافه زباد بعمل
می آورند و از یک و نیم منقال تا دو منقال زباد بعمل نمی آید و بعضی که رام اند دم آنرا بلند کرده زباد از آن میکبرند
و بعضی که وحشی اند دم آنرا از قفس بیرون آورد و از آن زباد میکبرند بدین طریق که صدفی را بآهستگی بر آن نافه
میکشند و آن نافه را بجلایمت میشارند از آن زباد بر می آید و آنچه از تران بعمل می آید بهتر است از ماده آن زیرا که
منقل بول ماده بالای آن نافه است و قدری از بول آن بآن زباد ممزوج میکرد و لهند اکسانیکه از آن آگاه اند آنرا
ناشته بکار نمیرند و طریق غسل آن آنست که در ظرفی کرده و اول سه دفعه بآب سرد می شویند و بعد از آن سه بار دیگر بآب
گرم و سه بار دیگر بآب سرد که نه بار باشد و باید که بهر بار آب بسیاری بر آن ریخته و بدست خوب بر هم زنند پس زباد را
بکفل دست از روی آب بگیرند و بکافصی پاک نمایند تا تمام آن برداشته شود و باز بدست و در ظرفی کرده آب بسیار بر آن
ریزند و بر هم زنند و از روی آب بگیرند آن هنگام زباد نرم و صافی در آب گرم نرم و رقیق و در آب سرد منجمد میگردد
پس سه بار در آب لیمو بشویند تا بوی بد آن زایل گردد پس سه بار دیگر بآب سرد و از کرباسی بکافصی برانند و سه بار بآب لیمو
بشویند پس در آن روزن کاسه چینی مائده شبیه بر روی کلافی خشیمی مانند ورد اخضر و باورد ابص یا ورد اصفر و باورد
نارنج و یا کاسمین و امثال اینها معکوس بکافصی بکافصی بکافصی بکافصی بکافصی بکافصی بکافصی بکافصی بکافصی بکافصی بکافصی
که خواهد پس اندکی از آن را با قندی عطر کلاب و اگر حاضر نباشد با کلاب ممزوج نموده بکار برند و این بهترین طریق
غسل و استعمال آنست * طبیعت آن در سوم گرم و در یبوست معتدل * افعال و خواص آن منشف و بغایت مفرح و مقوی
دل و حواس و آشامیدن یکباره طاعت با دویه مناسبه و با شربت تبریح آورد و جهت رفع غشی و خفقان و توخش و جنون
و درد فم و غده و مقعد و نافع و نرم درم آن با قندی زعفران و مرق کوشتر مرغ قریه جهت تسهیل و لذت مجرب دانسته اند

و بتولید آن جهت زکام و در دسوار و در شقیقه و همچنین ترمیم بدن و طلای آن با روغن یا دام تلخ جهت حفظ صحت سامعه و تغو بت آن و بیهائی جهت نفخه دمل و تسکین وجع آن و التیام قرحه و بر قصبه آلودن مانع حمل زنان و ممل اومت بودند آن باعث مداع و محرور و بد خلقی و ضیق النفس مسلح آن صندل و کافور و اعذیه باره بدل آن غالیه است *

بج **زنب** * بضم زای و سکون با و دال موهله به رسی روغن ناز به نیک و مسکه و روغن و بیندلی ممکن نامند * ما هیبت آن عبارت از روغن کار و بز و کوسفل و کامیش است و بهترین آنها تاز و خوشبوی است که از سرشبر گیرند و روغن کال و لطیف ترین همه و کامیش خصوصا جنگلی از همه غلیظتر و چرب تر * طبیعت آن در اول کرم و در آخر آن نر و کهنه آن کرم تر و تری آن کمتر و زرد مستحیل بخلط غالب میگردد خصوصا باصفرا * افعال و خواص آن ملین و منفض و مسمن و مفتح سل جهت تصعیه صورت و خست و نیت تصعیه رت و حلق و سرفه خشک و از رام ظاهری و باطنی واد را در فرمودن فضلات و با غسل جهت ذات الجنب و ذات البر و نفخه مواد و سنبه و دفع آنها و مالیدن آن بر بدن نیز و خوردن آن با شکر و خشخاش بغایت موثر تر بهی بدن و با بادام تلخ جهت رفع فضلات رت و با قویاض جهت اسهال و سنج که از حلات اخلاط باشد و با شیر بمل جهت قطع فعل دوائی و مسهل و باز رت تغم مرغ نم برشت جهت لدغ اخلاط و باز رت منقال آن با هفت منقال شکر جهت عسر البول مجرب و طلای آن بریدن با نشا صیت تغذیه بدن می کند و تغذیه آن موقوف بر ورود بآلات غذا نیست و جهت تصفیه و رمه را در کوش و ارپین و دمن و ریشی که بر سر و بدن اطفال بهم میرسد و جهت گزیدن انگی و هزار با خصوص کرم کرده که ما کرم آن و ترمیم آن برین دلد این اطفال باعث سرعت بهیرون آمدن آن و نیز ترمیم آن جهت رفع خصف تازه و کهنه و باد ویه مضغه جهت تغذیه حبيب و ماغ و تلین اعصاب و جراحات مثانه و قویا و سفعه خشک و چرب خصوصا که اولادین را با آب سرد بشویند و بمالند و بعد از مالیدن صاحب آن خود را بپوشانند تا عرق کند در همان روز رفع علت می گردد و ضماد آن با سورنجان نرم کوبیده جهت قطع و استیصال دانه بواسیر مجرب و درین امر فو چند کهنه باشد بهتر دانسته اند و مغسول آن بیک صد و یک آب و آتلا چهل و یک آب در امور مذکور و سریع الاثر و جهت پاک نمودن زخم از چرک و التیام زخمها و رو با نیدن و کوشش تازه و جهت بوا میر و حرق النار نیز مفید و مضعف و مرخی فم معده و مسقطا شتها و بسیار خوردن آن مسهل مسلح آن قویاض و نک و شکر و نایل و غسل بدل آن شیر تازه و دوشید که بپوشانند تا خمس آن موخته کرد و مدد و شربت آن ناهمی در هم است *

بج

زبد النبی * بفتح زای و با و ضم دال و الف و لام و فتح باء موحده و ممکن حاورا و مهماتین بغار سی کف در با و بیندلی سمندر پهبان نامند * ما هیبت آن گفته اند جسمی است مرکب از اجزای لطیفه از ضیه و اجزای هواییه مجتمعه با رطوبت درنا که بسبب تکررک امواج در سواحل بحر قلزم بر روی سنگها مجتمع و متکون میگردد بصورت جسی و آن نجسم مباشند یکی شبیه با سفنج و مطمر و زرد رنگ ناز و موت و کویه الرائحه مانند بوی ماهی و دروم مائل به سفیدی بسیار متخلخل و با تجاویف بسیار و رائحه آن مائل بکرا عبت شبیه با طبل بحری و سوم بشکل کرم و سبک و مائل به بنفشه و این را میسنون و دودی و بشیرازی کرم ابوب نامند و تجار م بسیار رتجو بف شبیه به بشم و چرک آنود و سفید مائل بزر دی و با تجاویف بسیار و آنرا قینون گویند و پنجم سفید و سبک ظاهر آن املس و باطن خشن و تند طعم و بی بوی و این از همه اقسام بهتر است و گفته اند بهترین این آنست که دودی یعنی بونک کل مرغ یا بل و نیز قسمی دبله شل که سفید بسیار ضخیم بک انکشت و زیاده

بر آن و بر آنکه و با اندک شری و اجزای آن بود و پرده و اندک علب و در بین برد ما جرمی و خوازی قبول مفید آب و شی
مکس و منجمد و بر پشت آن از قبیل پوست چیزی سیاه و رنگ و وسط پوست آن در طول کرده و از شبیه بختر را تفرات ظهر
در زیر پوست نمایان در طول آنرا یکم و نیم می کنند و این را بهندکی کتوری نامند و آنچه بتحقیق پیوسته زید البحر که
بما رمی کف دریا نامند اطلاق این اسم بر آن بمجاز و شبه است و آن کف نیست بلکه استخوان بالای پشت حیوانی است
بحری که در دریای فارس و قلم و نواح آن بهم میرسد بقدر شری و در زیر شکم آن پوستی و در آن لحمی رخود و در جوف
آن آبی بسیار لعابی سیاه که بعضی مردم آنرا با قدری صمغ میزورج نموده بجای مالد استعمال می نمایند و آن حیوان
بماحل افتاده و بر ورک و کشت و پوست آن بتخلیل و زائل گشته بد آن هیأت میگرد و مردم از ما حل برداشته با طراف
میبرند و کف دریا می نامند و اکثر ماهی گیران آنرا صید نموده گوشت آنرا که مرغوب ما می نامند است پس قلاب نصب کرده
ما می نامند و صید می نمایند و استخوان پشت آنرا می اندازند بر و زیام بد آن می آید و آن ماهی را سلماهی طولانی
شبهه پرده حیوان تا بنیم شش عدد و بطول یک ذراع می باشد و دم کوچک از گوشت لژی و بر بالای پشت آن بالای استخوان
پوست از کی * طبیعت آن در سوم کرم و خشک * افعال و خواص آن از ادویه قناله است قاطع تیغ و غشیان و هضم
الطعمه و مصر صوت و قصبه ریه مصلح آن لعابها و صمغ مقدار شربت آن یک انگشت بد آن شیخ ضما د آن جهت کف و بهق
سیاه و نمش و با موم و روغن گل سرخ جهت قوبا و بشور و بنیمه و قروح و جرب متقروح و خنازیر و بهق و کف و سائر امراض جلده
و تا ریکه بر وی ظاهر شود و با نمک و شراب جهت سردن موی و جلای دندان و طلای آن با سرکه بر بدن جهت لاشه کردن
بدن و از آفت لیم از مجربات است و طلای آن خصوص قمع اخیر با اندک فلفل با آب سرد جهت تحلیل اوزام بارد و زهره
و ریحه و استسقا خصوص ما دلهای نافع و آشامیدن یک انگشت تمهیم آن با متل آن کثیرا جهت در سرد و هسار البول و نفثت
فصل کرده و اخراج رمل آن و در کم و استسقا و سحر و زوا در اند نمودن حیض و ضداد متحرک آن با سرکه و با شراب سرخ رقیق
جهت داء الثعلب و کف مجرب و مقبول آنرا حل که کمتر و لطیفتر و جلای آن بیشتر و برای داء الثعلب و کف و بهتر و در یک
از اقسام آن بدل یکدیگر اند مقدار شربت آن یک انگشت تا دو انگشت مضموم مصلح آن روغن کدو بدل آن حبه قشور است
و نوع مفید آن در سوم کرم و در دوم خشک جهت جلای بصر و با ادویه مناسقه جهت رفع باض چشم مؤثر است *

* زید البورق * بفارسی کف پوره نامند * ماهیت آن غیر پوره زیدی است و غیر جامد و بغایت سفید شبهه پاره

و پوره زیدی حامل مائل برخی در جمیع افعال مانند پوره و از آن لطیفتر و تندر است

* زیدرجل * بفتح زای و باء مرحله و سکون راء مهمله و فتح جیم و دال مهمله * ماهیت آن ارسطو طالیس زرد و زیدرجل
مردور از یک معدن می آید و در معدن طلاگون می آید از مقله زحل با قمر نزد مقابله شمس و الوان می باشد سبز صاف

کم رنگ و مصری و زرد مائل بسبزی و اقربسی و زرد مائل برخی از اندکی نامند و این زیون ترین همه است * طبیعت آن

در سوم سرد و خشک و انطاکی در چهارم دانسته * افعال و خواص آن در همه افعال مانند زرد است و جالی و مغرغ

و قاطع نری الدم و زانغ عسار البول و ملتصق حصاة و جهت تقریب با صره و رفع جذام بهتر و با دویه است که هر روز نیم درم

آنرا بخورند و تعلیق آن جهت صرع و عسر و لاد و نافع مسقطا به مصلح آن عسل مقدار شربت آن تا نیمه منقل بدل آن

زرد است و چون صورت مرکبی در حین نمودن قرد و حوت بر آن نشانی کنند و از آن انگشتی سازند و در بنصر چک کنند

باعث فرج و از آله هم و تسهیل و لذت است و چون در طالع مرغان بوان صورت ماهی نقش کنند و در ماضی پمپید
در دام ماهی نصب کنند مافیان از غنای دریای بدام آیند و گوشت آشفامیدن شراب در پیاله زبرجل مست نمیکرد از
* زربب * بفتح و زای و سکون دریا در میان و در آخر ترکی ابر و خ و باصلهانی خوک را نامند * ماهیت این حیوانی
است بقدر رسک و کوچکی و زری آن ابلق از خطهای سفید و سیاه و بعضی پوست آن نیز ابلق میباشد و مشهور است که هر چند
آنها را بزند ذریه نمیگردد * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن گوشت چون آن مردار میخورد
مادام که میتة نخورده باشد گوشت آن حالج الغل و وجهت ریاح و سردی اخشا و اذابت بلغم و تحلیل مواد و پوشیدن
پوست آن جهت نقرس و مغامل و ریشه و خدر نافع است و علامت آنکه گوشت مردار خورد و آنست که از آن بوی بد آید
* زربب * بفتح زای و سکون یا مبتدا تحتانیه و یای موحده و فارسی مویز نامند * ماهیت این معروف است
و آن انکور رسک و بد رخت خشک شد و آنست و انواع میباشد بحسب انواع انکور بهترین همه پر گوشت شیرین کم دانه ذریه
آنست و بدترین همه خشک کم گوشت پر دانه آن * طبیعت آن بحسب انواع انکور مختلف میباشد آنچه از انکور سفید
است گرمی آن کمتر از سیاه آن و همچنین بسیار شیرین آنرا گرمی زیاد از کم شیرین و مانن برشی آن نیز معتدلترین
همه سفید و بعد از آن سرخ و بعد از آن سیاه آن و خشک کم گوشت پر دانه مانن بیبوست و قابض و دانه آن سرد در اول
و خشک در دوم * افعال و خواص آن در حدیث وارد است که باید که شامز بیب را بخورد که اطعای مره صغرا
مینماید و بلغم را ساکن و غضب را میبرد و دل را خوی و نیک میگرداند و منقّی آن کبوتر الغل است بیسب
جوهر غلیظ ارضی که دارد منضج خلط غلیظ و ملین بطن و محلل با عتدالی و جالی معدّه و امعاء و معین دانه و سهله و
مواقیق تصبّه و مقوی جگر و محرک ناهای و برودین و مسکن بدن و جهت سرفه بلغمی را مراض کرده و مثانه و ترحه امعاء را کل
کاو زبان و خرماهای سبز جهت خفکان مجرب و با حصی لبان جهت رفع نسیان و با سرکه جهت یزقان بدن و عتور مجرب و چون
بجای دانه در هر معدی فلانی جایگاه بد آن مدامت نمایند جهت سردی کرده و تقطیر ابول و سنگ کرده و منانه بعدیل
و چون با انیسون بزنند تا مهر آگردد و صاف نموده با روغن بادام بیاض مانند جهت سرفه یار و بلغمی مجرب و آشامیدن
آب نقیم آن و یا آب مطبوخ آن و یا با دانه مناسبه ملین طبع و خیسائی و آن در سرکه انکوری بناشتا جهت تحلیل ورم
طحال مجرب که هر روز چند دانه آنرا بخورند و بالای آن قدری از آن سرکه بپاشانند و چون با فلفل و آرد جاورس بریان
کنند و با عمل بخورند بلغم از دهن بیرون آورد و ضماد آن بایه حیوانات جهت تحلیل اورام و انفجار دماغ میل و قلع
ناخن میباشد و بر آمله و با شراب جهت غانغرایا و قروح شهید و رجوری و عفونت معال و جوشها و سرطانات و یا آرد
با قلا زریه جهت ورم انشیا و با جاجو شیر جهت نقرس نافع مضر درین مصلح آن سکنجبین و مکیدن آب میوه های ترش
و خشکاش مضر کرده مصلح آن عتاب مقدار و شربت آن تاسی درم بدل آن کشمش است و دانه آن سرد در اول و خشک در دوم
و قابض و حایس بطن و مقوی معدّه و نظاب و امعاء و زربب لاغر کم گوشت حایس بطن و مقوی آن و محرق خون مصلح آن
خیانر شیر و گوشت تشم خرفه است و مضر کرده مصلح عتاب و نوع پیدا نه که کشمش نامند بهترین آن سبز آنست که از انکور
مکری سازند و زربون ترین آن سیاه و همه آن لطیفتر از دانه دار و کثیر الغل و مبهی و یا قوت سهله و آب نقیم و همچنین
آب مطبوخ آن که با نانین بقوام آورده باشند جهت سرفه و تنقیه و خواصینه و تصفیه صورت نافع و ضماد آن با زعفران و

ت
ن

ف
ن

زرد و نغم مرغ و صغر جهت انگیزد مل و تحلیل صلابت بیعیل و چون بگردد آنرا با صبر و در سربالند جهت دفع کپلی مجرب و در سایر افعال مانند مویزدانه بیرون کرده است و محرق خون مصلح آن همان مصلح موز است که مذکور شد و شراب آن در قریب دین نوشته شد .

* **زبیب الجبل** * بفتح جیم رباء موحده و لام و زبیب بری نیز نامند و یونانی قیسو نه اسطافیرس اغریار یفارینی مویزک که مویزج معرب آتبت و بشیرازی نیز مویزک نامند * **ماهیت** آن نبات آن شبیه بتاک و از آن ضعیفتر و شاخهای آن را است و میوه آن مائل بسفید و شر آن در غلانی مانند غلاف خردود و آن در سه دانه اندک بهین غیر مستعمل و ریاضت و نیت بعضی سفید و بعضی هیاه مائل یسرخ و مغز آن سفید و طعم آن تند و تیز چون بنایند * **طبیعت** آن در آخر سوم کرم و خشک * **افعال** و خواص آن بسیار جالی و مفرح و مفتح و مسقط جنین و خائبل و غرغره کردن بطبیع آن حاذق ربوبات دماغی و تنقیه بلغم بهار از دماغ و با مصطکی و کنگر جهت رفع کثرت زبان و درد دندان که مرد و حاد ثا از لطم باشد و جذب رطوبت لثه و با غسل جهت قلاع و با قطران جهت کرم دندان و چون یکدل دانه آن را در پنجه پاکیزه بپزد و اندک تر کرده گرفته که دانه آن کوبیده و شکسته کرد کرم کرده بر دندان مویج کند از دندان در ساعت تسکین و جمع آن نماید و آسمان بن بقدر نیاز ده عد آن با ماء العمل مقع قوی اخلاط غلیظه و یابد که بعد شرب آن بنفعات ماء العمل بنوشند و حرکت کنند زیرا که اگر حرکت نکنند و بنشینند و یا خواب کنند خوف خنق است و با مصطکی و کنگر جهت تصفیه صوت و با دویه مناسبه جهت رفع سہر و کشتن کرم معده و ضماد آن با غسل و یا سرکه و یا غیر آن جهت داء الثعلب و تقشر جلد و باریدن زرد و زردی سرخ و زرد و نعل طویل جهت جرب غیر متقروح و حکه و رفع آثار و منع تولد قمل و کشتن آن خواص در سر و خواص در بدن باشد و مطبوخ آن در روغن زیتون جهت کشودن دمل و لظول آن با طبیع سداب جهت درد کمر و ساق و مضمضه بطبیع آن با سرکه جهت جمع دندان و تجفیف رطوبت و امتزجای لثه و چون نرم سائید و با قطران سرشته در سوراخ دندان کرم خورد و پرنماید کرم آنرا بکشد و وجع آنرا تسکین دهد مفرسبز مصلح آن کثیرا مقدر شربت آن تا یک گرم و زیاده از یکمقال آن کشند و است بنفاق و جواحت مثانه و احشای معالجه آن مرکب

از علاج ذرا بریم و جمل مذکور آن در وزن آن مافرق حاست *

* **زبل** * بکسز زای و سکون با و لام یفارینی مرکب نامند * **ماهیت** آن معروف است و مرا دازان زبل حیوانات است * **طبیعت** آن زبل مر حیوانی بحسب آن مختلف میباشد و با جمله همه آنها کرم اند * **افعال** و خواص آن نیز بحسب مر حیوان مختلف میباشد و در طی ذکر آن حیوان مذکور شد و میشود دان شاء الله تعالی و با جمله مجموع آنها محتل و مجتفان

* **فصل الزای مع الجیم** *

* **زجاج** * بضم ز و ففتح جیم و الف و جیم یفارینی آئینک و شیشه نامند * **ماهیت** آن در نوع است معنی و مصنوع معنی حقیق صاف شفاف بخلاف مصنوع آن اکثر جاما است آنچه در تیر و زاز توابع شیدا زو غمراست سنگی است تیره و رنگ ریزه آنرا با قلی نرم سائید و در کوزه ریخته با آتش تند چند شبانه روز میگذارد تا خوب کد اخته گردد پس حجر مغنیسا را هود و بارمل بر آن میباشند تا دردی آن ته نشین گردد پس از آن آنچه میخواهند میسازند و بهر رنگی که میخواهند نیز رنگ میکنند و بهترین آن سفید صافی بسیار شفاف آنست و مصنوع آنرا از رمل و ستنک ریزه و قلی میسازند و معمول امل

فرنگ بیشتر این است و ششهای فرنگی اکثر از رمل کد اخته با قلی است و این سفید تر و شفاف تر میباشد و راسطو حجر بلور را از جنس زجاج معدنی دانسته که مجتمع گشته و نضج زیاد یافته و رنگ نیکو به سرمانند * طبیعت آن گرم در اول و خشک در دوم و مصنوع آن گرم تر * افعال و خواص آن مقطع و محلل و جالی لذاع و محرق آن مجفف بی نفع و رماد آن لطیف آتاشمیدن آن بقل ریکرم با شراب ابیض دقیق جهت تقویت سنگ مثانه بشت و جهت رفع ضعف کرده و مثانه و حرقت البول و سبوز را نکاتل و محرق و رماد بسیار موده مانند غبار آن جهت رفع بیاض و جرب و سبل و جلای بصر نافع و سنون آن با عسل جلای دندان زرد شده و طلای آن جهت حرا از ربا روغن زیتون جهت روان شدن مری و ضماد آن با حنا جهت خنثی کردن امثال آن بسیار نافع و محلل آن در افعان مذکوره قویتر مضرا حتما و مقروح امعا مصلح آن کثیرا مقلد ارشوبت آن نایکد رم بدل آن زیر جلد است زجاج فرعونی آنست که پوست تخم مرغ را یک هفته در شیر تازه نشسانند و شبانه روز دوبار شر را قبل از ناهار و بعد از غروب منقار از آن بیست و چهار منقال شیر در حین کد از تخم و در آن دمنند

فصل الزای مع الزاء المهملة

* زراوند * یعنی زای و زوال و دفع و اور و مگون نون و دال مهمله لغت فارسی است و بجمعی اندلس مسموره و معرب نزد ایشان بمسمقر مسمقران است و نزد اهل مغرب معروف بشیر و ستم و یونانی ارسطو لوخیا و معنی ارسطو الغاضل و معنی لوخیا نساء است جهت آنکه برای عسر و ولادت نافع است و در قسم میباشد و در ماده قسم نرا نرا و اول و در ماده آنرا مدحرج نامند و از مطلق آن مراد زراوند و اول است * ماهیت آن بخشی است بسطوری انکشتی و قویتر و باریکتر نیز و طاهر آن قمره مانند بسرخی و طعم آن تلخ با اندک زهرمتی و برک آن شبیه برک لبلاب کبیر و از آن درازتر و عریضتر و شاخهای آن بقل و زهری و باریک و کل آن بنفس شکل شکوفه امروزه بهترین آن طاهر زعفرانی رنگ آنست که کهنه گرم خورده پس سبزه نباشد و قوت آن قاد و سال با فی می ماند * طبیعت قسم اول آن در سوم گرم و در دوم خشک * افعال و خواص آن تریاق موم نباتی و حیوانی و جالی و جاذب و محلل و مقطع بلغم و مفتح سد و رفعت حجاب و مدبر بول و حیض و کشند * گرم معدة و حبس القرع و قمل بدن و جهت استرخای عصب و تشنج امتلائی و تنقیه سینه و کبد و تصفیه رنگ رخسار و دفع ریاح و آتاشمیدن و در دم آن با شراب جهت رفع موم و با نفل جهت احتباس حیض و تنقیه رحم و اخراج جنین و با سنگین جهت هیز و زیکه منقال آن با شراب عملی جهت صرع و کزاز و ضعف اعشاریهال بلغم و اخلاط غلیظه بقوت و با ارسا و عمل جهت پرنودن قروح و حقیقه و اصلاح آنها بقوت و ضماد آن جهت کزیدن عقرب و هوام و روانیدن گوشت در قرحه رحم و سائر زخمها و با عمل جهت قروح رطبه مزمنه و با سرکه جهت سبوز بغایت مؤثر و چون با روغن بربن بمالند شش بکشد و دفع گرداند و سنون آن جهت تنقیه و طو بات لثه و چرک دندانها و فرج آن جهت احتباس حبض و صرب و در اخراج جنین بغایت مؤثر و مقلد ارشوبت آن از دودرم نادر و منقال و گویند مضر چکرو سبزر است و مصلح آن عمل بدل آن زراوند مدحرج و گویند بدل آن در تسکین صلابت هیز و غیظ و در رباح بوزن آن زربا و نصف آن از زروت و در تجفیف عبالج الکرم است

* زراوند مدحرج * بضم م و فتح دال و سکون حار و فتح راء هر سه مهمله و جیم بفارسی زراوند کد و با صفتها بی نفوذ الوندی نامند * ماهیت آن بخشی است مدبر و بقل و رند قی و اندک کو چکرو بزرگتر از آن نیز با اندک بهی و ظاهر آن

زرد و باطن آن مائل بر سرخی و بهترین آن تازه کرم ناخورد است و فوف آن تا دو سال باقی میماند و غاذهای کما
 آن بقدر یک رنگ و زیاد و باوق و بزرگ آن شبیه ببرگ زراوند طویل و از آن کوچکتر و خشو و باوندک تندی و نرم و یکی
 آن سفید و جوف آن سرخ و بد بو طبعیت آن درد و کرم و خشک و افعال و خواص آن تحلیل و تطلب آن زیاد
 از طویل آشنایان آن با آب کرم و با آب سرد ملطع اخلاط و متقی سینه و تصبیه رگه و فاد و زهر سوم حیوانی و نباتی و منق
 معد واد ماغ و جفت درد و سر و شقیه بار و دوزخ و جنتون و رسوا و در و وضیق النفس و سرفه مزمن و فواق و بوقان
 صفراوی و بلغمی و نفیضه چوک زخمهای چرکناک و دندان و فم و رومن عقل و درم سبز زرد و پهل و لرز تبهای بارد
 و با عمل جهت ناله را و جاع مزمنه و رگ و عرق النساء و قرص و در دفع سوزم و سائر افعال قویتر از طویل و ضما آن
 جاذب خا و رویکان و استخوان و زنده شده در اعضا و جهت بقی و قروح خبیله و با غسل جهت رویانیدن کورشت زخمهای
 عمیق و مژ مغل اثرشبت آن تاد و درم مفر سوز و مخفف اعضا مصلح آن حمل و روغن کن و بنفشه بدل آن قسم طویل آن
 بوزن آن در نیم و زین آن ریوند چینی و کوبند بوزن آن زرنبا و نصف آن قط و و تلب آن بسجا سه است و مترجم صیل نه
 ابرو ریحان بیزرنی در صیل نه خود آورد که زراوند سه نوع میباشد و نوع همان است که ذکر یافت نوع سوم زراوند
 خوش خوانند شاخهای آن باریک و دراز و بزرگ آن سطر و در و شکوفه آن بسیار مانند شکوفه سداب و صاحب اختیار این
 بد یعنی نوشته که این نوع شیرین است نه تلخ و این نوع غیر مستعمل اطبا است و در خوشبوئیها داخل میشود

* زرنب * بفتح زای و شکون و او تفتح نون و بای موحد و آرا را رجل الجراد نامند بجهت مشابهت آن بدن و بطنی و برمی
 و برآمده و سببی نیز و قشای را خند و پورنی و برامی و درخت آنرا تالیس و برک آنرا که زرنب است تالیس بهتر نامند
 * ماهیت * آن نباتی است از برک معتبر بری و ریضتر و مائل بزرزی و خوشبو و سببی بهوی تر و بکل آن زرد و کما و آب
 که ترا زدری و ساق آن خریع و مجوف و طعم آن با حد و قوت آن تا چهار سال باقی میماند و منبت آن جبال فارس و آنرا
 سر و قسنا فی نامند و دهنی و بنکاله نیز بهم مرسل و بهترین آن آنست که باریک تندی تازه باشد طبعیت آن در
 آخذ ورم کرم و خشک و افعال و خواص آن ملطع و بغایت مفرح و نافه و بیه و مقوی معد و جگر و ضعیف و کرم کنند
 آن و در و فائمه مقام دار چینی است و جهت تمونت اعشای رئیس و افراض عصب و تصعیه صورت و سرفه و غبغ النفس
 و فواق و زاله بلغم و تقویت هضم و زیاده اشتهاهای طعم و تحلیل ریح و رفع اسهال و عسرا و بول و برودت مثاله
 و سوسم نافع و عصاره تازه آن در تفریح مانند خصر است و سحر و آن بار و روغن کل و یا آب و روغن بنفشه جهت درد سر و بارد نافع
 مضر و راز المازاج و ضعیف مصلح آن کشتن و جلاب نیم کرم مقلد رشبت آن تاد و درم بدل آن دوزن آن دار چینی
 و کوبند کبابه و ساجه و کوبند مبل و آست *

* زرنبا * بضم زای و سکون نون و فتح با و الف و دال مهمله در مکه مشرقه مشهور و برق الکافور و بیدلی و کپور نامند
 * ماهیت * آن بخشی است تندی و با عطر و طاهر آن اغبر و باطن آن اندک مائل بزرزی و طعم آن مائل بتلخی و آنچه شیرین
 است و کرم بوی ضعیف است و در نوع میباشد یکی کوچک و آن بخشی است از زنجبیل بزرگتر و در یوتد و از آن اندک را نیمه
 کافور آید و این را در سحر جوش نموده خشک مینمایند و بیدلی و کپور نامند و درم بخشی است سطر و اندک بلند و بعد بر آوردن
 از زمین جوش داده و ورق نموده خشک مینمایند و این آنکه زرد خشک کرد و از فساد و کرم خوردن محفوظ ماند و این

راد و منی در لپور گویند و نرک آن بلند بقدر رذری و عریض بعد و چهار انگشت منظم شبیه بیک زرد چوبه را زیر یک
 زنجبیل بلند تر و عریض تر و کل آن زرد شبیه به سته کبی و اورا ماتی از وسط درخت آن بر می آید و بر سر آن گل های زرد طولانی
 می آید و گویند سفید و سرخ نیز می باشد و چون بهیچ آن رسید بر کهای آن و رختگی می آید و در خشک میگرداند آن زمان
 بر می آید و منبت آن اکثر بلاد و فستق بنگاله و در کهن و زیر باد است و چون است و قوت آن تا سه سال باقی میماند * طبیعت
 آن در آخر دهم گرم و خشک و بار و طوبیت فضله * **افعال و خواص** آن مفتح سرد و مفرح و مقوی دل و دماغ و معد
 و موافق روح حیوانی و طبیعی و مبهی و معمن بدن و تریاق زهر جانوران سمی و حایس قه و من و بول و حیض و مسهل
 سودا و جهت سرفه بارد و بلغمی و روحت و مواد سرداوی و خفقان و ریاح رحم و زحیر اطفال و بجهت تحریک باه و نعوظ
 و درد هان تکامل شستن آن جهت در دلدان و صحت آن و مضغ آن جهت رفع سرفه بارد و رطوبت مزمن و راحه سیر و یاز
 و شراب از دهان و ضامد تازه آن بر اورام و ارجاع باره و محمل و مسکن آنها و بر قندم با الحامیه جهت رفع جمیع طل مزو
 علای آن بر ورک جهت داء الفیل و مالیدن سقف خشک آن جهت تحلیل اورام و تسکین اوجاع باره و بغیر آن
 جهت گریز اینلین و رام و مورچه که بارد بگوید کنند مجرب و تعلیق قطعه بزرگ مقل را آن بر حقوبن و کامر باحت
 اعاده باه مایوسن و مصدع و زیاده آن مفرد دل مصلح آن بنفشه بدل آن در تربیع مزید آن و در ولج و در رفع زهره و مثل
 آن در ولج و نیم وزن آن دانه تورنج و چهار دانه آن طر عشق و است و ضامد هرک تازه آن جهت رفع کلف نافع است *
 * **زرافه** * بهم زای و فتح راء مهمله مشده و الف و فتح فای و یافای سی اشتراک و بلیک نامند جهت آنکه در مامیت آن گفته اند که
 کز آن آن بلند مانند کردن نیز مانند سوشتر و گویند مانند سرک و کوهی و رنگ آن رنگ آهو منطقه سفیدی و شبیه
 پیلک و پای آن مثل پای کاه و شایخ آن بدستور و است آن در از قرار پای آن و زانوئند او در دلدان آن کوچک و دلدان آن شبیه
 دلدان آهو است و آن از جمع شدن شتر ماده با کاه و تر و حشی بهم میرسد و با جمله شکل شبیه و قریب دارد * طبیعت آن
 خشک در اول و سرد و سیر گرم * **افعال و خواص** آن مولد خلط غلیظ سوداوی مفرح و راحه المزاج و ضعیف مصلح آن مهر انجستن
 آن با پوست خربزه خوردن آن بار و غن و فایده و ماضیه مقویه معده و لیکن باید خورد آن عادت دلدان خود
 و با شتر غایب یا رجات رفتن بجمام و هرق بسیار کردن و آنرا خاصیتی دیگر نیست مگر آنکه زهره آن جهت نزول آب معین است
 * **زرزور** * بهم زای معجمه و سکون را و ضم زای معجمه و سکون و اوراء مهمله جمع آن زرافه و آمله از جمله طایر است
 بفارسی سار و ترکی سقر چین نامند * ماهیت آن نوعی از عصفور و نیز پر است که در وقت پرواز از آن آوازهای
 آن کوتاه و چون پایهای آنرا قطع نمایند نتواند پرواز نماید مانند آنکه چون دستهای انسان را بر بندند یا بپندند نتواند که
 بد و در رنگ آن سیاه منطقه سفیدی است و در خاها آنرا پرورش مینمایند و هر چند کهنه شود سفیدی آن کمتر میگردد
 * طبیعت آن گرم و خشک * **افعال و خواص** آن مبهی و مشهی و مقوی بصر مفرد دماغ و محرر و المزاج و ریاس مصلح آن
 بر و غن و یا آب چغندر ریختن و محرر و المزاج با سرکه و مری خوردن و بعد از آن آب آنرا و مشوش نوشیدن و بهتر آنست کلا
 صحرایی تازه صید کرده آنرا بشویند و بجهت حلدت آن بلکه در خانه پرورده آن بهتر است و چون صحرایی آنرا ذبح نمایند
 باید که آتش بکند آنرا پس صبح طلوع نموده بشویند
 * **زربینه** * بکسر ز و سکون و او کس نون و سکون یا ع متناهی و خا ع معجمه بیروانی فرساطین و بهندی هرتال و سرتان

نامنل * ماهیت آن جسمی است که متکون میگردد در معدن خود مانند تگون کبریت از بخار دغانی که مصادف آن کرد
 رطوبت در قعر معدن و لیکن ماده ارضی در غلظت تغیر درین بیشتر است و جزو نار و کبریتیمت غالب و لهذا این مشتمل
 نمیکردد بخلاف کبریت که بر سمن اندک آتشی بدن مشتمل میگردد و آن پنج نوع میباشد زرد و سرخ و سبز و سیاه و سفید
 و بهترین آن همه زرد میباشد یعنی مانند طلق و براق و برونک ذهب است و این را زرنیخ و رقی و بهندی و هرتال
 و رقی و بهترین آن سرخ صافی شبیه با سرنج است که زود مغت کرد و بوی کبریت از آن آید و گاه مسوزانند زرنیخ
 را و مصاعد و رطوبت میکنند و آنرا شرا و مینا منل از جهت مشابیهت بشر از آتش در بر اقیاجزائیکه ظاهر نمیکردد در آن
 و این قائل و بسیار حا دسوزند است و داخل مراهم ^{مخلطه} جالیه میکنند و این هر دو قسم سبز و سیاه آن نیز رقی ترا ز کل
 انواع آن و غیر مستعمل اند به سبب قوت احراقی آن و سفید آنرا زرنیخ النور و داء الشعر نامند و بدترین انواع است
 بعد آن هر دو سم قاتل است و بعضی سفید آنرا قوت بر واحد ترمید اند از آن هر دو و حست آنرا علاج نبست و زرنیخ محرق
 الطف و قوت مهیت آن بیشتر و قتال مکر آنکه خوب آنرا سوخته و قتل نموده باشند و مقل ارکم آنرا با شراط آن در اراض مقرر
 بشورند و زرنیخ سفید بحتمل که همان باشد که سرمه سفید نامند و در اتمل مذکور شد * طبیعت زرد آن در سوم گرم و
 خشک و سرخ آن در چهارم و سه نوع دیگر از همه اقوی و از سمومات اند و گفته اند سیاه آن در چهارم و صغیر در اول چهارم
 و اخضر در وسط هموم و احمر و ابیض در اول آن و قوت آن تا هفت سال باقی میماند * افعال و خواص همه انواع آن
 لذاع و معفن و محرق و با قوت قابضه و خورنده کوشند زائد زخمها و جالی آثار خون مرده و رافع سغه و جرب واکله و کشنده
 اقسام گرم معدنه و سترند موی و بار آتینچ جهت داء النعلب و با آملک و خاکستر و امثال آن جهت ستردن موی و محرق آن
 گویند درین فعل اقوی است و باز قوت جهت برص ناخن و با روغن زیتون و امثال آن جهت رفع قمل و موم بدن و با پیله
 جهت تحلیل خراجات و بار و روغن کل سرخ جهت بشور مقلعه و بوا سیر و جراثیم بینی خصوص سرخ آن و بادوده مناسبه جهت
 بردن گوشت زائد و رو باین بدن کوشند بن دندان و خوردن زرد خام آن مقدار کمی برای سرفه رطوبی و ضیق النفس
 بارد بلغمی نافع و بخور آن بار آتینچ بشوید که دود آن بخلق رسد یا بنوبه جهت سرفه رطوبی که نه بدستور بشور آن بوا عطله
 انبویه یا مبعه و مغز چلغوزه و مغز بادام یا المویه و از مجموع مقله از نیم لیم جهت ربو وضیق النفس و سرفه مزمن بغایت مؤثر
 یا تکرار عمل و بشرط آنکه بعد عمل حریره آرد کندم با مغز بادام و روغن تازه جهت رفع هالیه آن بنوشند و یکدل آنک سرخ
 آن با غسل جهت تصفیه آرزو رفع چرک سینه و لیکن چون قوی است حد را زان اولی است و آشامیدن آنرا با پیله
 و قی کردن جهت تب رقیع مؤثر و رختی اقل و را کر آنرا از داخل استعمال نمایند اولی است و طلای زرنیخ سرخ بابل
 حمار و بدستور از هر عضو یکه خوانند موی در آن نر وید مانند زیر بغل و غیر آن باید که موی آنرا بکنند و زرنیخ سرخ را
 با آب بنوشند تازه بدن موضع بمالند و دیگر نر وید و مجرب دانسته اند و طلای آن با زهره کار و آب حی العالم و شبت جهت منع
 هوزانیدن آتش چون آنرا مس نمایند مؤثر و سمن سوخته سرشته آن بابل صبیان جهت بردن گوشت فاسل متعفن دند آن
 و رو باین بدن کوشند صبح مجرب و با سر کن کنجشک جهت ثایل و با صبر و حب الجان مقشر و آب کنن نا جهت سقوط دانه
 بوا سیر و التیام و جمع زخمها بعدیل و چون زرنیخ و زاج را هموزن نرم سوده و روغن یا مبعین که بهندی و جنبیلی نامند
 خوب بشو شانند و هر عضو یکه جرب رطوبد داشته باشد با آب گرم خوب بشویند که چرک آن پاک شود و بیاورگی بر آن بمالند

در چند مرتبه زائل میکرد و چون زرنج را در شجر حل کنند هر مگس که در آن افتد بمیرد و گوشتش هر مگس که بر آن عبور کند بمیرد مقلد ارشیت آن تا نیمد رم مصلح تعین آن اخلاط را پوست حلیم زرد است بدل زرنج زرد نصف وزن آن روح است و بدل آن مردود در اکثر افعال کبریت و اکثار ضا در طلای آن باعث کف و مستی باه و باعث اذیت و مصلح کف حادث از آن مالیدن عصفرو آرد برنج است و آشامیدن دودرم زرنج مصلح که مراقیون نامند بسیار بدن رسدت سکر و غص و قروح رذیه امعا و رجع مفاصل و متغیر شدن رنگ بدن بسیار می است و اصلاح آن با شامیدن آب گرم با جلاب بسیار و شیطرج و زرعین بادام وقتی بلوغ نمودن و ماء الارز و ماء الشعیرا شامیدن و تحقیق بدن آن مرد نمودن و اصلق چرب مانند مرق مرغ جوان فربه باروغن بادام و شیر تازه در شش و رلعب بزرگقونا و تخم خطمی و بهلانه است و چون نک ماشه ناش ماشه آنرا نرم سوده با ماش بخته سرشته بمیزانند بدن دسرتو که ناش روزیک ماشه آنرا در روز نرم سوده بقدری ماش بخته سرشته بمیزانند و در روز هفتم دوماش بهر آن اضافه نموده هر روز مه ماشه بمیزانند و در روز هفتم این شش ماشه بدن ستور نرم سوده با ماش بخته سرشته بمیزانند تا چهل روز تمام گردد و در این دیگر مقلد ارکه موافقت نماید پس دیگر بمیزانند و تا چهل روز بیا شامند و در این ایام از حوضات و بقول و ماهی و جماع و آب بسیار خورد و رسیدن هوای بسیار سرد بدن احتیاط نماید جمیع قوای حیوانیه و نفسانیه و طبیعییه را تقویت بخشد و طریقی این احراق و تشریف آن در مقلد مه مذکور شد

* زردی و بقیع زای و کسر زای و سکون زای منشاء آن غلبه کُل نباتی است که در کوهستان جو زجان بهم میرسد و به شیرازی اسفرک نامند و بیونانی ارجحین * ماهیت آن گیاهی است ساق آن بقدر شبری و کل آن زرد شبیه بکل حصیر بری و مستند بر پا اندک خارهای نرم برک آن زرد مائل بسفیدی و کوچک و بیخ آن زیاد بر شبری و طعم گیاه آن شبیه بکنکر * طبیعت آن سرد و خشک و با اندک حرارتی * افعال و خواص آن جالبی و محیل صلابات و رفع آثار و مسکن دردها و مد ربول و خون و مفتح سد و آتامین و نبرطل از آب مطبوخ آن با مویزه روز متوالی جهت عبور و زرقان را مستقیم و یک رقیه از معجون آن با غسل همین اثر دارد و مضاد آب طبع آن بآرد جو جهت اورام حار و بغایت مفید و خاکستر آن جهت جرب و جراحات نافع مصلح آن سکنجبین مقدار شربت آن در مطبوخات تا پنج گرم و صباغان آن را از برای رنگ زرد استعمال مینمایند *

* زریق * بغم زای رفته راء و سکون یای مثناة تختانیه و قاف * ماهیت آن از طایر مائیه است و بری نیز میباش و رنگ آن
 عقید و گوشت آن بسیار نازک و پوست و زوهرت و دل و پرویا و عصب و رالیا و بسیار و دل ترین آن پیرو و لاغر آنست و بهترین آن جوجه
 آنست که از تخم که ماده آن نجاست نخورده باشد بهمرسد * طبیبعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن ممرک
 باد و بطی و الهضم مصلح آن با آب چغندر و بختن است بعد آنکه اولاد در روغن دل ری بریان نموده باشند و سرکین آن بسیار جالی
 جهت جلا و کلف و نمش و زهره آن با سمیت و جلا و بیاض خفیف چشم و طلا و آن بر ذکر جهت رفع استرخای آن نافع
 * زرین کیا * * یفتی زای و کمر راء مشده و سکون یای مثناة تختانیه و نون و فتح کاف ناری و یارالف و ما از جمله ادویه
 مجهبه لاله اهمیت است امین الد و له گفته آنرا د رخر اسان کل عاشقان نامند و کیا * آن از یکد راع زیاد و برک آن عریض

و مغرب و کل آن زرد و شاههای آن بزرگ و دراز و چون نزد آن غنا و سرود نماید کل آن میلزرد و صاحب اختیار است
 یعنی گفته که درختی است که در ولایت کازرون بسیار میباشد خاصه در نشاد و زورق آن مانند ورق زیتون بود و کل
 آن مانند قرص آینه زرین در وقت انکسار بخفد و ورق آن سبز بود و بعضی درخت آن را دانسته اند و بعضی آزاد
 درخت را گفته **طبیعت این گرم و خشک** **افعال و خواص** آن آشامیدن عصاره آن با مصلحت جهت عرق النساء و اخراج
 خون منجمد در مثانه و احتباس بول و عرق آن و احتباس حیض تا فاعضرتان به مصلح آن حب الاس و بطور بدل آن بوزن
 آن قطور بون دقیق و کوبیده و وزن آن چهار ز و بوزن آن حب الاس و کوبیده بدل آن نیم وزن آن زعفران است
فصل الزای المعجزة مع العین المهنلة

زعفران **بضم زای و سکون عین و ضم راء مهنله و سکون و او و راء مهنله** بقارسی کیل و ناسفاتی کوچ و بشرکی بهیشتان و در
 تنگابن کرجیل نامند و از جنس کنوس طبری است و در حرف الکاف مع النون انشاء الله تعالی خواهد آمد **ما هیئت**
 آن در نوع است بستانی و آنرا مثلث العجم و بشرای کیل سرخ مانند بهترین آن بکمال رسید و بزرگ باین دجاشیند از
 آنست **طبیعت این درآخردوم سرد و دراول خشک** و بعضی تردانسته اند **افعال و خواص** آن باغذ اقیب و معین
 و قابض و میسکن حلات صفرا و خون و قوی و مقوی معده و کبد حار و اشتها و طعام و جهت رفع اسهال و تقطیر البول
 و آشامیدن آب آن با شکر جهت درد حرار مجرب و ضمد آن جهت تحلیل اورام صلبه و دهره ایجای مهنله فقیل مضر کرده
 و مورت قوئج و مرخی معده مصلح آن انیسون و عود و کلسکری مقدار شربت از آب آن نایست و پنج درم و از جرم آن دوازده
 مثقال بدل آن صیبت ترش است و زرد و جلی که چتر از بستانی است و در نوع باشد سرخ رنگ و زرد و بهترین این نیز
 بسیار حیل آنست **طبیعت سرخ آن قریب بستانی** است و زرد آن سرد و خشک و قابض تر از سنجید و در افعال
 و خواص آن نیز قریب بستانی اند و خون و قوی باز دارند و کوبیده شربت را قوی گرداند و داه الفیل را نافع و مضر و مصلح
 و مقدار شربت این بیست و بستانی است

زعفران **بفتحه زای و سکون عین و فتح نون و اولف و نون و آنرا** یعنی بانی که گرم و جوی باشد یا در قارمی که گرم است و بهترین
 کینر نامند **ما هیئت** آن تارهای کمی است شبیه بعضی و بسیار خوشبو و زرد تیره رنگ مانند یسری و بی خار و اول کل آن از
 زمین میروید و بعد اتمام آن ماق و بزرگ آن و طول ماق آن یک و نیم شبر و بزرگ آن شبیه بزرگ داسمین و پنج آن شبیه بزرگ و اول
 مدحرج و مانند بیازرکس و در کل آن تارها و در هر یکی سه چهار تار زعفران می باشد و آن تارها می بزرگ رنگین خوشبو
 است و لپچه باریک کمر رنگ کم بواسطه زعفران نیست و مثبت آن اماکن بسیار است و از آن زدن زان دردیه مسمی ببادیه کوه
 که عوام با کونا مند و اطعمه نباتات و کیلان و شام و مصر و مغرب و کشمیر و غیره از بهترین مصلح کشمیری پس انطهها نانی پس
 ما زدن رانی و پاکرانی پس از جامه دیکو و بالجملة بهترین آنها بسیار زرد مانند بصری خوشبو تازه آنست از هر جا که
 باشد **طبیعت این دردم گرم و دراول خشک** و بعضی در سوم گرم و در دوم خشک گفته اند و قول اول اصح است
افعال و خواص آن مفرح قوی و مقوی خواص و مغری و منضج و محلل و مصلح عفونت خلط باغی و مانع و حافظ آن از تغییر
 و فساد و مدبول و باقوت قابضه و محرک باه و مقوی جوهر روح حیوانی و جگر و احشا و آلات تنفس و مورت نشاط و شحک
 و متقی کرده و مثانه و بشره و مانند قوت ادویه و قلب و سایر اعضا و مصلح سله و فراغ و جگر و زعفران آشامیدن یک

متقابل آن جهت عسر ولادت مجرب و هر روز جهت از آله سوز و یا منبج جهت رفع خمار و با غسل جهت
 ریزانیدن حصاة و یا ادویه مناسبه جهت درد رحم و مقبله و انضمام آن جهت برسام و شومعه نافع و منوم و انکسار آن جهت
 جلای بصر و دفعه و غشاوه و زرقه و عارض از امراض و سلاق و جرب و قرحه چشم و طول آن جهت مداعبه و بدین و بخارایی
 و ضما آن جهت منع سیلان رطوبات و توازل چشم و تسکین جمره و درم حار گوش و در سردیاری و رفع بخارایی و طلایی
 آن با فزونی جهت نفوس و مغا ص و ذرور آن جهت نرف الدم و حمل آن جهت درد رحم و مقبله و مفرکه ده و مضغ
 اشتها و مغنی و جهت اضرار بحد و ضمت حاصله از انصاف سودا و معده و مقوی معده است بجهت آنکه در آن حرارت
 و قوت دایم و قایضه است و مضغ و با شراب مسکرم و ارم آن مکرر حواس و مقارضا بصلح آن انیمون و سکنجبین
 و قی اشریت آن تا دودرم و گفته اند سه درم آن کشنده است بفرج مفرط و اصلی ندارد زیرا که این مقدار آنرا این
 اثر نبست مصلح و دفع ضرر آن اسباب قایضه روح است و بالتجاصیت کف داشتن یکتا ران در تحلیل باعث د را ریول بند
 شد و گفته اند چون دودرم آنرا با آب حار شسته مانند گردگان مد و ساخته در آن سوراخ کرده بر شکم حامله تعلیق نمایند
 جهت عسر ولادت و اخراج مشیمه زبان و مادیان بالتجاصیت مجرب بدل آن بروز آن قسط و مثل آن دانه اترج و ربع آن
 سنبل و سدس آن سلیخته است و من آن که پنجاه متغال آنرا در سه رطل و نیم روغن کچیل و باروغن زیتون بنچ روز بند ازند
 و هر روز بر هم زنند پس صاف کرده نکاه اند افعال و خواص آن ملین عصب و صلابت رحم و منوم و محلل و تدفین
 و بنی و معوط آن جهت ذات الجنین و طلای آن جهت تنقیه قروح رحم و قروح خبیثه سایر اعضا و حمل آن با موم و مغز
 استخوان جهت ترحه رحم نافع و برک کاه آن جهت التیام جراحت تازه و منع ریختن مواد با اعضا معبد و نقل روغن آنرا
 بیونانی قرقومنا منند و قرقومنا نیز در حرف الفاف خوانند آمد و جوارش زعفران و دواء انکر کم و ده آن و قرص
 و مرهم آن در قرا با دین من و کور شد *

* زعفران الحیدید * ما هیئت آن زنگ آهن است که آهن را براده نموده بر روی شعله پهن کرده ترک کنند و درجای
 لیماک گذارند باز زد شود بعد از آن گوید که اجزای زرد شد و آنرا بکوبند و باز بسوزانند و تکرار عمل نمایند
 تا همه زعفران گردد و بهترین اقسام آن خصوصاً در صنعت آنست که براده حدید را با ربع آن نوشاد رسانند و در زمین
 دهن کسل تا در روز مجموع زعفران شود * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن قابض و از جمله سموم
 است ضما آن جهت نفوس و بواسر و داحس و خجوت بلك چشم و ناخنه و داء العلب و با سر که جهت باد سرح و
 جوشه های حار و مترب و فر زجه آن جهت قطع حص و ذرور آن جهت قطع خون بن دندان و تقویت آن نافع و نك تبر آن
 مانع آستنی است و از خوردن آن حالتی قریب بتوبال آهن و بر انداختن خوردن بهم مهرسد و مد اوای این مد اوای آست
 و در توبال در حرف التا من کور شد

* فصل الزای مع الفاء *

* زنت رومی * بکسر ز و سکون فا و تاء منناته قویا به و ضم را و سکون و او و کسر میم و با * ما هیئت آن سه نوع است زنت
 یابس زنت بحری زنت جبلی و از مطلق آن اکثر مراد زنت بحری است و کوبند اسم قیه هراست و غلط است و بهترین آن
 صافی براق امس آنست

* زنت بحری * بفتح باء موحده و سکون حا و کسر را و هم لنین و با * ما هیئت آن جزئی است شبیه بقطران سیاه

و سیال از زمین مانند نطف حاصل میشود سیال آن قیر است که بر کشتیها و حمامات و غیر ما برای استحکام و هم تقوآت
در آنجا میماند و داخل مرام میگرد و بهترین اصناف آن نرم آنست * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص
آن محلل و مقوی مفاصل و جهت فالج و عرق النساء و قیر و ریاح بارده و او جاع زایر و مقدر یکدم آن تا دودرم مسوی
و ضد آن با تکرار مصلحت جهت جذام و التیام اعصاب شکسته نافع مقدار شربت آن تا دودرم بدل آن قطران و کوبیدن
جا و غیر و مقز است با سوره مضروئه مصلح آن کثیر است و بیان قیر در حرف القاف مع الالف در تارائش الله تعالی
من کور خوافد شد *

* زفت الطرب * ماهیت آن رطوبتی است که از درخت صنوبری بر که قسم نر آنست سیلان مینماید و البته از
درخت باردند آن که غیر چغندر است و معمی بتسوب سیلان مینماید منجمد آنرا تیانج نامند و آنچه از درخت شربین که
از اصناف مر راست و شرب آن مانند شرسر و از آن کوچکتر حاصل میشود آنرا قطران نامند * طبیعت آن در سوم گرم و در
ازل خشک * افعال و خواص آن منضج اخلاط غلیظه و ملین صلابات ز آشفاییدن آن جهت ورم حلقوم و رمی ورم غسل
با غشی در طرف حلق و ربو و تنقیه چرک سینه و حلق و رفع سمیت ادویه قتل و با شکر جوت نفت اللم و سل * سیننه و سرفه
مزمین و ضد آن جهت جذب خون بظا مر جلد و فربه کردن اعصاب و با تکرار جهت کزیدن جانوران سمی و با موم جهت
برص ناخن و قو با رخیل جراحات صلبه و صلابات رحم و شقاق مقعد و جراحات فم منانه و با غسل جهت پاک کردن
زخه های چرکناک و جرمه و بجم و خشک و بابت التیاق آنرا بیل ستر و با مرام معقته و ضد آن بر میان سوهان از ترشیدن
یا فوخ جهت اخراج زلوی در حلق مانده و سیرب دایسته اند و با تکرار جهت اقسام حزاز و جهت جرب حیوانات و تعدد
اعصاب و عرق النساء و الثعلب و با آرد جو جهت خنار و با ادویه منامبه جهت رویانیدن کوش زخه ها و غرغره آن
جهت ورم عضلات حلقوم و رمی و قطران با روغن بادام جهت رفع رطوبات کوش و حلقه آن جهت ورم حار و رطوب
امعا و رحم و کزیدن عقرب موثر و مضروئه مصلح آن کثیر و بنفشه مقدار شربت آن تا سه درم بدل آن بوزن آن قیر است
و کوبیدن ربع آن قطران و روغن زیت که رطوبت بخار آنست که در حین جوشانیدن پشمی زایر روی آن گذارند و البته
در پشم جمع شود و انفرده اخراج نشایند و با بقوع و انبیق مقطر نمایند ضد آن با آرد جو جهت خنار و رو رویانیدن مو
درد اء الثعلب و جرب انسان و حیران و تعدد اعصاب و برص ناخن و عرق النساء و سوزش آن و امثال اینها الله اعلم از زفت
آنست و تطایع نزل اللم مسهل و تریاق سموم و جالی است و دوده زفت جهت نیکو کردن مژگان و منع زنجخن آن و قرحه چشم
و رفع سوزش آن و دمعه و تقویت با صوره بغایت مؤثر است

* زفت یا بس * ماهیت آن زفت و طب است که بخود خشک شود و با بطبع خشک کنند و آنرا ابوسفاس نامند
* طبیعت آن در سوم گرم و در دوم خشک * افعال و خواص آن بیس و تجفیف این زباده از رطوبت آن و در انشاج
ضعیفتر از آن و جهت التیام قروح فاسده و ضربه و سقط و قو با تسلیل و انشاج و رمای صلبه و تفتیح سب و آشفاییدن آن
بازرد * تنیم مرغ نیمه برشت جهت قطع خون حیص و بواسیر و مستی کم و تقویت رحم نافع و در مفاصل فعال ضعیفتر از رطوب
مقدار شربت آن تا دودرم مقدار مصلح

* فصل الزای مع القاف *

ز نال * بجم زای و فتح ناف و ناف و لام اسم فارسی قرانیا است بنون قبل از یاء مناة تحتانیه * ماهیت آن در سقر و بیل و من

گفته شد درختی است عظیم بقدری تنوینی و طولانی و درخامی هیز و بعد رسیدن یا قوتی رنگ و بعد از خشکی سیاه میگردد و طعم آن ترش نا اندک عفوصت و قیضی و آنرا مانند زیتون صلیح نیز مینامند و در ملک هند و بنگاله قومی فی الجمله شبیه بدین بهم میرسد و آنرا جامون نامند و در حرف الحیم ذکر یافت و گفته اند آنرا اگر وند و نامند و در حرف الکاف انشاء الله تعالی خوراندل آمد * طبیعت آن سرد مائل با عتدال و خشک و با قوت قابضه * انفعال و خواص آن جهت اسهال و قرحه امعاء تعویبت آن و تسکین عطش و التهاب معده و کبک و غلیان خون و صفرا و منع صعود ابخرة بدماغ نافع مضربینه صلیح آن شکر است و شرب خشک نارس آن که سبز باشد جهت ابرام و قروح مزمنه بغایت مؤثر خا کستر برک آن جهت رفع آثار عفید و بعد ادی صاحب مالایس نوعی از انبر باریس دانسته چنانچه در انبر باریس ذکر کرده و طبیعت آن رادرا خردوم سرد گفته و غیر قابض و با رطوبت غریبه بلغمیه و مرخی و قاطع عطش در ساعت و مسکن لهیب سر یعار نافع برای آنچه نافع است انبر باریس گفته

ز قیوم * یعنی زای و ضم ناف منده و سکون و اودومیم بهندی قیور و سینه و صمغ نیز نامند * ماهیت آن از جمله اشتیاق است و در نوع میباشد حجازی و شامی حجازی آن بقدر ثامتی و برک آن از برک انار و عریشتر و با تشریف و کل آن از اطراف شاخه ایست یا همین و زرد پستی رنگ و ضخیم و تومر آن سیاه و رنگ و شبیه به لبله و در جوف آن دانه مانند کچند و درخت نوع شامی بزرگتر و خاردار و کل آن زرد و تومر آن از لبله بزرگتر و رسیدن آن شیرین طعم با تغمضت و مقوصت و مغنی و این نوع را * طبیعت آن گرم و خشک * انفعال و خواص آن محلل ریح و جالی و رافع آثار مغلل و شربت آن تا پنج رم و روغن تخم آن بادک فندی جهت تحلیل ریح و مفاصل و مواد بلغمیه و اخلاط غلیظه و مسهل آنها و رافع ملد و فالج و نفرس و سبزو اسهال التهابش با وضاد و اصلع محرور و سینه کنند موی صلیح آن شربت تازه و دوشده مقلل آرشربت آن چهار قمر ابدل آن نقطه است و نوع اول با برک و بار و تازه آن جهت التیام جراحت تازه و نافع و قوی القیض و تخفیف و رادع و آنچه در بنکاله دهند و بد و و شنبه شد و چهار نوع میباشد یکی شاخه های آن سه پهل و این را بهندی نل هارا نامند و کره دار میباشد و بر سر کره های بیکر کوچک و شیر این را گرفته با آرد نشود و بریان سرشته حبوبه می سازند و برای رفع آتشک میگویند قوی الاتراحت و اسهال قوی مینماید و در چهار پهل و این خاردار و بر برک میباشد رسوم ساق آن خاردار و شاخه ها و ثنه بالای آن بختار و بر کهای آن اندک بار بارک و بلند بقدر نیم شبر و این را هیچ نامند و آب برک این را گرفته گرم نموده در کوش جهت ذرد آن میچکانند و با اندک نلک گرم کرده برای سرفه اطفال مجزور اند و نیز جهت ضیق النفس و استسقا و جنام و صلابت سبزو وضعف فاضله و برقان و رفع شکم و ریح محتبسه در امعاء یعنی قولنج ریحی و تفتت سنگ کرده و منانه و تحلیل اورام چون پوست ریشه نیج بالک جو می که کیا هندی است در آب برک آن باین طریق که برک آنرا از آتش گرم نمایند که نرم شود و در دستها فشار دهند که آب خوب بر می آید سائید و حب یا قرص بسته خشک کرده نگاهدارند و در وقت حاجت در آب برک آن سائید و بر قویا غلاظتها اند روزی دوشه دفعه در چند روز زایل شود اگر چه کهنه باشد مجرب است و مکرر با متحان رسیده و از آن مر یا می سازند و جهت امراض مذکور قبل نیز نافع و چون حاق و شاخ آنرا و رقه ریزه کرد و با شلترک که بهندی شالی و دهان نامند درخمی فروش از قیوم ورق کرده و لحاف از شلترک کنبه طبقه طبقه تا پیکرد و بر آن آنستد و آب برنزد که از بالای آن یک وجب پر کرد و پیر هر آنرا پوشید و در سر و کنبه

ایک بکفته یاد و روز فن کنند پس بر آورد و شل و ک ما را نیم خشک شود و کسک ما را ند و روزی نا شاد قل از یک کف
آرد که سه مثقال باشد بخورند جهت استسقا و سرفه و ضیق النفس باز در طب معین و تروع چهارم بنای و شاخهای آن
کم خار و از آن تا زهاب بقل و یکسب و زیاده و بقدر انکشت با ریگی آریخته میباشند و این چار قسم همه سفید و بلند و سرخ
و زرد نیز میباشند سفید آن جهت امراض و سرخ و زرد آن در آفات عقرب و سیاق مؤثر گفته اند و دیگر اقسام هم دارد
چنانچه را قم در باغها انگلیشیه دیده از آن جمله سه پهلواست که بر درختهای بزرگ میچسبند و ریشهای آن که بمنزل بومجی میتوان گفت
برفته در درختهای ریشها در آنند و میچسبند و بالای درخت بلکه منتهای شاخهای درخت شاخهای کشیده متفرق میگرد و از بیج اصلی
که قرب زمین است کندن و تر میشود و قسم دیگر سه و چهار پهلواست که شاخهای کندن بر آرد و ایستاده و بر آن خارهای بسیار
طولانی میباشند برخلاف سه و چهار و چو دقاره متدی که خارهایش کوچک میباشد

فصل الزامی مع اللام *

اولیه * بفتح زای و لام و الف و کسر باء موحده و فتح یاء مثلاً تثنیه و ما بفار می حلوی زلیبی نامند * ماهیت آن
از حلقه حلوی مرغونه است تازه آن لذیذ * طبیعت آن گرم * افعال و خواص آن مولد خلط صالح و سرخ الهیم و
بغایت مسمن بدن تحیف و مقوی کرده و جهت رطوبت رطوبت نافع و مسدود مع آن سکنجبین و انار
زلیف الملزک * نوعی از ابرون است که حی العالم باشد و بفار می زلف عرومان نامند
فصل الزامی مع المیم *

اولیه * بفتح زای و ضم میم و جیم بفار می چرخ و بترکی از تلوکان نامند * ماهیت آن از جمله سبع طمور است که بدن آن
جائوزان صید میکنند * طبیعت آن بسیار گرم و خشک * افعال و خواص آن جهت دفع دل طمعی و خفقان عارضی
و زهره آن را چون پنبهائی و با با آکمال منامه در چشم کشند جهت غشاوه و ظلمت بصر و شمر کوف مجرب و سرکه آن طلاوه
جهت رفع کاف و زهمش و آثار جلد مؤثر

دومیه * بفتح زای و معجمه و سکون میم و جیم با الف کشیده و همزه مکسوره و یاء حطی ساکن در آخر * ماهیت آن
میوه ایست جنکلی بقدر اندازه انگور که در بلاد زیاده بهم میرسد با پوست خشک خشکی و اندرون پوست آن لطیفی شمرین
و لطیفی گرم رطوبت در سه سال یکبار شمرید و در آن سال متعارف است که اطفال را آبله بسیار بر می آید * طبیعت آن
گرم مایل بشکی و رطوبت نسبی * افعال و خواص آن تا حال معلوم نگشته است *

سومیه * بضم زای و میم و راه و همزه مشدده و حال و بدل ال معجمه نیز آمده و بهندی پنا نامند * ماهیت آن از جمله احجان
نفسه است و گفته اند که در معدن ذمب بهم میرسد و ماده آن ذمی است که بر آن بیس و انجماد غالب گشته و بدن آن صفت
سبز شد و در مدت بیست و یکسال در معدن نگون میباشند و بعضی این را و زرجل را از یک جنس میدانند که بسبب
اختلاف ماده هر یک نوعی نگون میباشد و صلابت آن از اجبارد بکر کمتر است و سوغان در آن اثر میکند و اقسام و الوان
میباشد قسمی ذبابی است یعنی رنگ آن شبیه بدن باب اخضر است نه آنکه بر حامل آن ذباب نمی نشیند چنانچه بعضی که آن
کرده اند و این قسم بهترین اقسام و صفات و آب آن متوج و رقصان میباشد و ضرورت چشم منفی در آن مؤثر میگرد
و این را صعیل نامند که از صعیل مصر آورند و قسمی ریحانی است یعنی رنگ آن شبیه برنگ برک ریحان و این را زمره دلو

ها مانند قسمی دستقی است یعنی عبثاً مثل بعضیهای و این را زمره کهنه نامند و قسمی سلقی یعنی شبیه برنگ برک سلق و قسمی زنجباری شبیه برنگ زنجبار و قسمی کراشی شبیه برنگ برک کرات و قسمی دیگر صابونی یعنی برنگ صابون سبز مائل بسفید است و این بدترین اقسام است و بهترین همه سبز پر آب شفاف صلب آنست که آمیخته بسنگ ریزه و طبعی نباشد یعنی در جرم آن ریزه های سنگ نباشد و نیز بعضی مواضع آن براق مانند طلق نباشد * طبیعت اقسام آن در دو قسم سرد و گرم و خشک و تر و قوت آن مدتی مدید میماند * افعال و خواص آن مفرح و مقوی حرارت غریزی و ارواح و دل و دماغ و کبد و معده و رافع صرع و مغم و حزن و خفقان و ذات الحجاب و ذات الریه و نزف الدم و اسهال دموی و سدوم قنله و نفش و هوم و استسقای رقان و حبس البول و تقویت سنگ کوده و مثانه و جنام هر چند که متفرج و اطراف ریخته باشد شربا و تعلیق و چون شخصی که زهر خورده و یا جانوری سمی او را گزیده باشد قبل از سرایت بجمیع اعضا مقداره مت شعیر آنرا نرم سوده بخورد و هر بران کارگر نشود و اما ناید از افتادن مروجدا شدن پوست بدن و آنکمال آن جهت تقریب بصر و رفع سبیل و ملاومت نظر کردن بران رافع کلال بصر و تعلیق آن و پوشیدن آنکشتی آن جهت منع صرع در مصروع و اینجا ملوک آنرا علاقه کردن بند اطفال می نمایند از حین ولادت و چون آنکشتی از طلا باشد جهت رفع طاعون موثر و طلائی آن جهت سحفه و ترویح خبیثه مفید و چون بکمال آنرا در آنکشتی مزوج از طلا و نقره که بالمناصفه دو مثقال باشد در طالع میزان که آفتاب در برج موافق باشد لصب کنند و پودر شد باعث قبول دلها و هیبت و نظرها و تقوی حوائج مجرب دانسته اند و خواص و منافع بسیار دیگر بدان منسوب میدارند مانند آنکه میگویند چون بطعام زهر دار رسد هر قند و حامل آن تنگی معیشت نیاید و چون انعی را نظر بران افتد کور شود و بعضی گویند آب از چشم انعی جاری گردد و کور نشود و غیر اینها از خواص و منافع و حال آنکه هیچیک اینها اصلی ندارند زیرا که در هنگام تونکری اکثری مردم بجهت بسیار اطل خریدند و بعد آنکه فقیر و دمت تنگ شده همانرا بجهت بسیار نازل فروختند و مجربین آنرا بر چشم انعی مالیدند مگر کور نشد و مقتدر شربت آن در رفع سدوم بیک انگ و در نزف الدم بیک غیر اطل بدل آن در دفع صوم زبردند و در رفع اسهال مرجان است

* زهرور * بغم زای و میم و سکون و اوراء مهمله اسم فارسی زشت یا بس است و در رنگ مفصول را زمره لاک نامند و مسعمل زر کران است * افعال و خواص آن در احتباس حیض و بعدیل و مقداری بکمال آن باز رده تخم مرغ نیمبرشت از میربات است جهت کزف الدم و رفع نیز

* زنبار * بفتح زای و سکون نون و باء موحده و الف لغت فارسی است * ماهیت آن که می است که در الوجود و روی در تابستان مبهکاردند و در ازل زمستان میروند * طبیعت آن بسیار گرم و تند و نیز * افعال و خواص آن موجب حرارت بدن بشود و مستعمل آن از سردی هوا متضرر نکند و جهت درد سرد و حرارت و برطرف کردن آنها بقوت شربا و تعویض نافع مضرب مایع و غام آن مغنی بشت و بخلاف جوش داد و آن و مصالح آن در سرکه بشتن و با کاسنی و ساق کاه و مکین انبار چاقبیل اروسفر جل عقب آنست

* زنجبار * بفتح زای و سکون نون و فتح جیم و الف دراء مهمله معرب زنگار فارسی بیونانی قیظ طوس و معنی آن مجرب بود * ماهیت آن زنگ مس است و انواع میباشند معدنی و غیر معدنی مصنوع معدنی آن در معدن مس نگون میباید و بیونانی این را بارشغاریس نامند و عبارت از دهنه مسی است و نوع دیگر آنست که در مغاره قبرس نزد طلوع شعری مقطر میگردد

و منجمد میشود و این خالی از آمیزش بشاک و سنگ ریزه نیست و همچنین کیرانی آن و این مردود و استعمال آن مجوز نیست
در انسان و متنوع است اقسام است یکی آنست که مریض معی را بر طرف حرکت کند بنحوی که اگر نه بخار آن از سر
پوش بیرون نرود و بعد از هزده روز یا زیاده بردارند البته زک بر طرف اندرون آن بهم رسید باطل بتراشند و باز
چنان نمایند تا مرقا را که خواصند و دیگری زنجار و دی است و آن چنان است که مس را صفتی بسیار تنگ سازند
و برهم چیده حرکت تند بر آن ریزند و بکنارند در سرد ابهای بسیار سرد تا زنگار شود پس زنگ آنرا گرفته در هر بنجه مقابل
آن چهار اونیقه سرکه کهنه داخل کرده در هاون مس بسیار با بتدا غلیظ کرد پس شب بمانی و ملع اند را نی و بوره
مرح از هر یک چهار مثقال اخافه نموده قتیله هاخته در آختاب کن دارند تا خشک کرد و اقسام دیگر نیز میباشد زنگار بهترین
همه معدنی است پس دودی و آنرا مغشوش و سنگ ریزه سوده مینمایند و امتحان آن آنست که چون ترکشند با نکشت همانند
آرم گردد بخلاف زنجار غیر مغشوش و مغشوش بقلقت نیز نمکنند و امتحان آن آنست که چراغ کنگر اند اگر سرخ گردد مغشوش
است زیرا که قلقت بر آتش سرخ میگردد بخلاف زنجار * طبیعت آن در چهارم گرم و خشک * افعال و خواص آن
از سموم قتاله است و اکال و لذت و معفن و مورق قرحه و سترند * کوش و قانع آثار و با مرم و روغن زیت بهلد و مانع
زیاده شدن قروح خبیثه و سادیه و زرم جراحات و بلس رویانیدن کوش و با صمغ البطم و بوره و سرخ جهت جرب متفرج
و برص و پخته آن با عسل جهت تنقیه چرک جراحات و خنده و دانه بوا سیر جامیه و ناصور مقنع و مطبوخ آن با مر که در عسل
جهت ترویج لثه و جوشها و زخمهای اعضای بارد المزاج مانند دهان و بینی و گوش و استرخای لثه و غلظت اجفان
و اکتنان آن با عسل جهت غلظت اجفان و طلای سحر آن مانند قی موخته و کنیرا و سرخ و سفیدی و سرخ جهت کل جراحات
حادث در مطع بدن مجرب و محلول آن در شیر دختران و سرکه در هاون مس بحد یک غلیظ و خشک کرده جهت حدت
بصر و قطع بیاض و ناخن و دمه و سبل و سلاق مجرب و سحر آن که در هاون شنبه بتوتیا کرده جهت جرب و استرخای
پلک چشم و سلاق و رطوبت و زخم کنگر و بدستور با ادویه مناسبه جهت امراض چشم و با مرم جهت خوردن لیس زائله
و اصلاح قروح خبیثه متعفن و با ادویه مناسبه جهت قروح شعله و سر و چون با اشق بشرشند و قتمله ساخته در بوا سیر کنارند
خائف و بخشد و نفوخ آن در بینی جهت بد بوئی و زخم آن نافع ولیکن باید که دهان را پر آب کنند که کرد آن بخلق در سل زیرا که
کرد آن مضر خلق است مصلح آن شیر تازه و شیده و مسکه و چون زنجار مضر اعضای عصبانی است استعمال آن بیضر و رت
جایز نیست و عند الضرورة مقدار کم آن با ادویه مغریه و دهان و لعابات و یکدم آن کشند به قرحه جگر و بعد از تجاوز
از معدن عذیم العلاج مصلح آن جلاب و آب گرم و روغن بادام و لعابها و مرقهای جرب و سائر تل ابیرا سفیداج و زنجیر
و زیت خورده است بدل آن بر زن آن اقلیمیا و نیم وزن آن زنجیر است

* زنجبیل * بفتح زای سکون نون و فتح حیم و کسر باء موحده و سکون یاء مثناة تحتانیه و لام بهندی تر تازه آنرا در ک و
خشک آنرا سونیه نامند و سندهی نیز گویند * ماهیت این بینی است معروفت با آن شنبه بنیات شقاق و از آن کوچکتر
و بزرگهای آن باریک دولانی بقدر یک شبر و زیاده و می کل و شمر و در زمان زن را نیز بهم میرسد و در بلاد هند و دکن و کجرات
و بنگاله بسیار میشود و همیشه تازه آن بهم میرسد و کومی و دشتی نیز میباشد کومی آن بزرگتر هم در بیج هم در کیه و زنجبیل
بسیار شده است خشک را بهندی ستوده نامند و این بهترین و مه است و از چین که مر با زنجبیل می آرند و ابها بزرگ و

بالبید و نهایت بی ریشه که مانند آن هیچ جا نباشد * طبیعت ترو تا ز این در قوم کرم و در اول خشک و خشک آن در دم خشک و بار طوبت غلبه * افعال و خواص این مقوی قوت حافظه و ماضیه و معد و وکبد و مفتاح مد و جگر و میوه و متصل و یاح غلیظه معد و راعا و مقلع بلاغم و رطوبات غلیظه جسمیه * بسطح معد و راعا و غیرها و مجفف آنها و ملین مایع و شرج خلط غلیظ و رطوبات دماغی و خلق و بر ریت اعصاب و جهت فالج و کرم معد و ویرقان همدی و تقطیر البول حادث از بر ریت و ضعف آلات بول و اسهال که از نسیا مدعا باشد و جهت رفع موم حیوانی و تحکیم تشنگی بلغمی و نباتات و کند رجعت رفع مضرت مبره های تا ز در طوبت معد و باز روده تخم مرغ نیم برشت جهت از دیاد منی و غلظت آن و با تریه مهمل رطوبات مفصل و ساقین و معن قوت مسئله تریه و با جورتان و بسته جهت تقویت باه از احرا را سبب و انگشت آن جهت غشا و در جمل و بیاض و در دهان داشتن آن را غف تشنگی بلغمی و همداد آن جهت تقویت اعضا و کزاز و رفع و یاح و بوا و میر و و جاع بارده و ورم بارد بلغمی و رمائی و رنجی خصیه و سایر اعضا و با دوزن آن حرمل اقوی است در تاثیر وید ستور مایلین سفوف خشک آن و کرم نکاه داشتن آن موضع که جواب هر دین این لرم وید ستور یا نصف وزن آن را زبانه خشک نرم کوبیده و پیخته و باز زبانه نیز مضر حلق مصلح آن عمل و روغن بادام مقداره شربت آن تا در دم بدل آن در او غفل است و جوارش و رمای آن در ترابادین ذکر یا غت و همداد ترو تا ز نرم سوخته آن جهت داء التعلب و تحلیل او را م ریحیه و بارد مایه و تشنگی و جاع بارد و فافع و نوع کوهی آن قویتر و کوبیده چون آنرا نرم بکوبند و بیزند و بر آب کوبش بپاشند و بخورند جهت دفع اوجاع مفصل و امراض بارد و رطوبه و لرم و بارد نافع وید ستور طلای خشک آن و یا آب تا ز آن و نیز نوع دیگر موشور و درمن و نکاله که آنرا آنده موشور مینامند و بوی آن به خام از آن میآید این نیز قریب بآل است در مزاج و خلصیت و ترو تا ز این را اکثرا بزرق کرده با نمک و آب لیمو پور و روده بعد از طعام برای تقویت ماضیه و تغییر مزاج دهان اندک اندک مضروند و خوشبو و لذت میدهد و از نوع اول نیز تا ز آنرا ورق کرده وید ستور یا نمک و آب لیمو پور و زده و یا خشک آنرا کوبیده و پیخته با نمک و آب لیمو خمر کرده اقرص میسازند وید ستور و متقل مینامند

* زنجبیل الکلاب * ماهیت آن گیاهی است برک آن شبیه برک بید و بسیار زرد و شاخه های آن سرخ رنگ و طعم آن تند و شبیه ب زنجبیل و کفند و مک و لذت آنرا زنجبیل الکلاب نامند و کوبند و بوی از معن و است * طبیعت آن سرد و کرم و در اول خشک * افعال و خواص این فصاد تا ز ترو تا ز جهت دفع کلف و آثار بسیار قوی الفعل و ضما دیرک آن مجلل او را م حلیه و خوریدن آن جائز نیست و مولف اختیارات بدیعی آنرا خلخل الماء دانسته و از صفات آن ظاهر میکند که غیر آئین * زنجفر * بفتح زای و سکون نون و فتح جیم و حکون فاء و اء مهمله بغا ریمی شکرک نامند * ماهیت آن معرف است و در نوع بسیار جلد نری و مصنوعی معدنی آنرا بیرونایی میگویند و مانند بود معدن زینق و طلا و مس نگون میباشد و حیر الزینق مینامند و آن مانند عروقی مرغ اسر فنجی رنگ با کثافت است و بعضی این را اکبریت احمد دانسته اند و مصنوع آن از زینق و کبریت است و بیرونایی بسیار ناله های بدترین آن قله های بلند سرخ بسیار تیره آنست که بوی کبریت از آن نیاید * طبیعت آن کرم و خشک در بوم و بعضی خشک در موم و بعضی در دم سوخته اند * افعال و خواص آن قابض و جاذب و بعضی قوت توی آنرا زیاده از جذب آن و بعضی بالعکس گفته اند و از شادنی قابض تر و در ران جهت قطع از آلام و تا قل دندان و مانند مال جراحات و خشک نمودن رطوبت آنها و جگر و جرب و حصف و نمش و نمش

و موختکی آتش نافع و باموم و روغن جهت موختکی آتش و روغن و رو شقاق مقعد و راند مال جراحت و در یابندن گوشت و همچنین مرهم آن بانه جهت ردع و امیل و رایت و تحلیل و انقباض آنها و تحلیل ادرام باره و و کوفتن و ود آن باعث خشکی قروح خبیثه و راند مال آنها است ولیکن باین که چشم و گوش و دهان را از آن محافظت نمایند و عدم الاستعمال درد مان آب پونه بنزد زرد که آن از صوم قتاله است و در دم و کوبند و منقال آن کشند و است بشناق و کرب و خفان و جلود و سایر احوال زیت خورده اصلاح آن قوی فرمودن بر روغن کار و بطبعی انجیر و شیت و ماء العسل و بوره و آشامیدن ادویه نافع مسج مانند شیر تازه و دشمل و مطبوخ بزور لعابی و لعابات و آشامیدن مرقیای چرب و اگر بر آید یقین بهتر و لا محققه نمایند باد مان و دل آن شاد و نج است و اهل هنر را حقیق و آنست که چون آن تنقیه و تصفیه نمایند و با ادویه مناسبه و یا بتبیهایی چوب صغیر سازند جهت تبهای مزمن و مرکب و مرقه بارد و طب مزمن و ضیق النفس و بر تان و ششبی شکم خا دات از ریاح غلیظه و اوجاع مفاصل و جل ام و رفع سمیت زهرها بسیار نافع و مقوی نور باره است و دستور صنعت آن و مرهم آن در قریب باین ملک کور شد *

* زیتوق * بفتح زای و سکون نون و فتح بای و وحده و قاف بغار سی موهن آزاد نامند و گویند که آن غریب و بدین ایض و زهر یاسمن است و در دوسه من مذکور خواهد شد و گویند که سانبکه موسس ایض دانسته اند اشتباه کرده اند صاحب اختیارات بدین معنی گفته کلی آنرا سه شاخ زرد بود و بلند و شاخ آن کلال دارد یک کز و زیاده و کمتر و بوم و هر شاخی چهار رو بهی و شش تاده کل و میا شد و خوشبوی و بر کها که بر شاخ آن می باشد شمشه ببرک مورد و بلند تر از آن و بزرگ تر از آن شبیه ببرک کاسنی و ضخیم تر از آن و گفته که راز قی زیتوق است * طبیعت آن در دم کرم و در یوم صحت معتدل و بعضی در اول کرم دانسته اند * افعال و خواص این ملطف و مقوی و داغ و بیاز آن در افعال مانند بیاز بزرگس است و قوی تر از آن و روغن آن که مانند روغن کل مدتی در آفتاب گذاشته و سه مرتبه کل زیتوق را قیلید کرده باشند و در دم کرم و در اول خشک ملطفا و ملین و مقوی اعضا و بیخچل رم آن مسهل خلط مزاجی و مد ربول و بلای آن جهت رفع تشنه و سردی و داغ و اعصاب و اعضای تناسل نافع بدل آن در همه افعال و روغن ایراود و غیر اسهال و روغن لریکس است *

* زنبور * بضم زای و سکون نون و ضم بای و وحده و سکون و او و را و همهمه جمع آن زنبور آمل و بوندی بهر زرد رنگاله بر له نامند * ماهیت این از جمله حشرات الارض است و انواع میباشند و از آن بزرگ سرخ رنگ آنست و در اکثر صفات مانند نخل است که مکرر عمل باشد و گویند چون ایام زمستان آید و اخل خانه خود شود و برون نیاید تا هنگامیکه هوا معتدل آید و مکرر و صیل مینماید و چون کسی متعرض خانه او گردد و همه زنبور آن متعرض اذیت او گردند و بگزند او را و بی تعرض نیز مردم را میگزند لیکن کمتر آن ضرور و سوزش و خارش میکند و چون روغن بر زنبور ریخته بوی حس کردد مانند مرده و بوی و چون بروی سرکه بپاشند باز بگریخت آید و چون روغن چراغ بر آن ریخته بوی و گویند که آنرا یک نیش قوی زهر دار است و زاده آنرا د و نیش ضعیف کم زهر و در ایام زمستان نیش آن می افتد و یا سمیت آن کم میکرد و زاده خانه آن معلوم نیست که از چه جنس و نوع سرخ آنرا سمیت از سایر انواع بیشتر * طبیعت آن بسیار کرم و خشک * افعال و خواص این طلای آن با عمل و امک جهت رفع برص و ادرام و زخوه باره و زکزیکن آن صاحبان امراض باره و مزمنه عصا نیده را مانند نالچ و مال آن بغایت نافع و گویند چون بچه های آنرا خشک

نموده سائید و بکرم آنرا با لود و بشورند موجب برهمنی بدن است و زنبور سیاه مائل بزرقه را چون در روغن زیتون
طبخ نمایند جهت برص و بوق زو فاعث را غائر و نافع و چون زنبور کرمی را بکزد و در عضو مسوح در د و سوزش و خارش و سرخی
و درم بهم رسد از انواع ضعیفه آن کمتر و قویه زیاد و مدای آن بکشدن موضع لسع است از دمان و بقوت و بایسر سوزن
یا غیر آن اندک شکافته و بقوت میکند پس مالیدن خاک با سرکه و کافور و یا طبیب با سرکه و یا گل ارمنی با سرکه وید متور
کل رست با آب غوره و یا جود و یا با سرکه و صماد سرکین کا و تازه و صماد خنای و بقله و جله و عنبا لعاب رکن آشتن خرقه
تور کرده با آب برف و یخ بر آن و تبدیل نمودن و کد آشتن در آب بیا ز کرم و بلا فاصله در آب بسیار سرد مسکن و جع
آنست و مالیدن نوره و یا در روچ و خوردن ربوب قاضیه و بزرقه و ناسکنجین حامض و ماء الزمان حامض و خیار و هند با
و کاه و کشیز خشک با آب سرد و فک و فصد نماید اگر احتیاج بقصد باشد و مالیدن مکس سائید و بر آن و صماد برک کپور
که در رهند اروی نامند و یا روشن کاوداغ کرده و یا روشن با پیاز داغ کرده و زنبور حمل نحل است در حرف النون مع
البناء انشاء الله تعالی خواهد آمد

فصل الزای المعجمه مع الواو

زوا * بفتح زای ووا و والف و نون * ما هیست آن اکبری آنرا شیلد انسته اند و یوسف بندادی گفته که آن غلط
است بلکه آن غیر آنست و دانه است مائل بهیامی و اندک سبزی مانند ماش و کرجک طولانی و سر آن باریک و در غلانی
منجینی مانند غلاف شمیر و طعم آن تلخ و با حلاوت و کرامیت بحدیکه نفوذ میکند در سطح ذائقه زبان و مسکشدید و موحش
بدن و ن تفریح و قسمی دانه آن بهین میباشد و قسمی زرد طولانی را بن هر دوردی ترا زاول است * طبیعت آن در
اوائل سوم کرم و خشک * افعال و خواص آن با قوت سمیت و جاذبه صماد آن جهت بیرون آوردن پیکان و امثال
آن از بدن بشاید مؤثر و طولای آن جهت ویرانیدن موی داء الاعصاب و تحلیل اورام و کما د آن جهت درد سرد بارد نافع
و چون داخل نبیل کنند قوت آنرا قوی گردانند و سک بسیار آورد و چون مسکود و مضرد ماغ و عقل و مقعد است و صبات
بسماری آورد اولی اجتناب از خوردن آنست مصالح آن قوی کردن بروغن کار و مالیدن اطراف سقایی بدن و ربوب
خاصه خوردن و بنیدن و کلها و خوشبوئیهای بارد مقوی دماغ است

زوفای یا بس * بضم زای و سکون و ر و فتح زوالف * ما هیست آن گیاهی است مغر و ش بروفی زمین برک آن شبیه
بصفت بستانی و مرزنجوش و با صطریط و شاخهای آن بر کره و بر هر کردنی کلی مائل بزردی و بی تخم و تلخ مزه و نوشته اند که
برک آن مانند برک حنا است و بهترین آن آنست که از جانب بیت المقدس آورند و آنرا زوفای مصری نامند
* طبیعت بستانی آن درد و کرم و در آخر آن خشک و کومی آن قویتر از بستانی * افعال و خواص آن ملطف و
مسهل بلغم و مخرج رباح غلیظه و کرم معده و خون جامد و محلل اورام و جهت قلع و سرفه مزمن و ربوب و ورم شش و نزله
و عسر نفس و درد سینه و بهلوریزانو و معده و جگر و قولنج و سحج امعاء و کزیدن جانوران سمی و داء الثعلب و داء الحیظه
و بشا و آن جهت تحابل ریا کوش و مضغه لخته آن با هر که جهت درد دندان و آشامیدن طبعی آن با آب و غسل و سدا ب
جهت ورم شش کرم و ربوب و سرفه مزمن و نزله که از سر بخلق ریزد و عسر النفس و کشتن کرم معده و حبس القرح وید متور
لوق آن با غسل جهت رفع نکلون کرم معده و آشامیدن طبعی آن با سکنجین مسهل خلط غلیظ و با قند مانا و ابرسا قوت اسهال
آن قویتر و جهت نیکوئی رنگ رخسار و با شراب جهت استسقا و کزیدن جانوران سمی و با طبعی انجیر جهت خنثی امتلائی

زردخانه

زردخانه

زردخانه

و ضد آن با آب جهت ورم حار و یا شراب جهت تحلیل ورم بارد و خون مرده که در یک چشم مانده باشد و بنده آن جهت نزول آب و یا بوره و انجیر جهت تحلیل ورم هیزم و مغذ ارشرب آن در مطبوخ چهار درم تا پنج درم مضر جگر مصلح آن صمغ عربی و انار و ترش بد ل آن معتبر است و جوارش و آثر به و لعوق و مطبوخ و معالجه آن در قوبادین مذکور میشود ان شاء الله تعالی

* **زوفاء الرطب** * بفتح زای و سکون طاء مهمله و یاء موحده بغارمی شکل میش و برکی شکل اقی نامند * **ما هیئت** * آن چرکی است که درد نبض موی زیر شکم و کتف را ن و زیر دم کوفتن آن در بلاد ارمن بسبب چریدن گیاه می شیرد از رو با حلت از مناد بطریق ترش بیشتر بر می آید و در آن مواضع جمع و منعقل میکرد و بهترین آن آنست که در آب جوشانید * **پشم** را از آن جدا نموده باشند و یا کوبید * **پشم** را از آن بر آورد * و هرگاه متعقل آن بهم فرسند پشم غیا ن را ن کوفتن و بزرا بچوشانند و چربی آنرا بکوبند و بکار بندند کوبید ایل چون افعی را بخورد پشانی آن عرق کند و آن عرق منعقل کرد و آنرا زوفا می ترنیز نامند و در نهایت قوت است از غیر آن * **طبیعت** آن در دم گرم و در اول قوی و بعد از آن در اول خشک است * **افعال** و خواص آن منفع و ملین و محلل اورام صلبه و جهت استسقا و منقص و صلابت جگر و سپرز و برودت احشا و کوفه شراب و ضد انافع و طلای آن جهت تشنج و شکستگی اعضاء و جرب چشم و ریختن مره و ابرو و تجر مفاصل و تعقل عصب و آلکه و ورم مقله و ورم و مثانه و جمیع اورام صلبه حوالی آنها و رفع مودی آنها و یا پیله مرغابی و طیور جهت تشنج و قرصه کوش و جوارحت قضیب و فرج و تناق مزمن و یا اکلیل الملك و روغن تازه و حولا جهت رفع احتباس جف و عسر ولادت نافع مضر محرر المزاج و مکرب مصلح آن سنگین و روغن کل و سرکه بد ل آن لادن و مغز ساق کاه و کوفتن مقد ارشرب آن یک مثقال تا سه مثقال و چون آنرا از پشم جدا کنند و بموزانند در روز آن جهت قروح مذکبیر بهترین ادویه است

فصل الزای المعجزة مخ الهاء

* **زهرة الملح** * بفتح زای و سکون ما و فتح را و تا و الف و لام و کسر میم و سکون لام و حاء مهمله * **ما هیئت** آن چیزی است شبیه بشور و شور و طعم و زعفرانی رنگ و تند و بر کوبه الراضه شبیه بوی ماهی و لذت آید و با انگشت رطوبت کوبید در حینیکه آب نیل غلیظی گردد * **بوز** مینهای پست میماند و آن آنها را از آبش آفتاب خشک کردند زهره الملح حاصل میگردد و ماسر جویه گفته که آن شور است که مانند غبار و بر روی نمک معدنی میماند و آنچه زرد مائل بسرخ است با جزای منعقله مانند اندچند بهم جمع آمده آن رودی است و خالص آن هر نوع در تربت کداخته گردد و مغشوش آن در آب * **طبیعت** آن بنهایت گرم و خشک * **افعال** و خواص آن میجفف و محلل قوی طلای آن با مایع مودی جهت غشاوه همین و رطوبتی که از کوش تراش کنند و قروح خبیثه و آلکه و تقشر جلک و آثار قروح و منع روئیدن موی بسبب احراق آن و باروغنها جهت رفع اعیا و آشامیدن یک یک داندک با سنگین جهت صرع نافع و با شراب مزوج در اسهال قوی تر از نمک هند و مل و صرق مضر معده مصلح آن عود هندی مقد ارشرب آن تا نیم گرم و یک گرم آن کشنده است و قابل علاج نیست

* **زهرة النحاس** * بضم نون و فتح حاء و الف و غین * **ما هیئت** آن چیزی است شبیه بکف و نمک دانه اندک که از با شستن آب بروی مس تخته بهم می رسد و در معدن مس نیز یافت میشود و بهترین آن سفید ریزه دانه آنست * **طبیعت** آن در قوت قریب بزنگار است * **افعال** و خواص آن اکال لذاع و قابض رجالی آشامیدن به قیرا ط آن مسهل خلط و ماء صغر و التماس آن با مصلحی که حدیب آن را کم نماید جهت تحلیل غشاوه و بصورت طور سفید آن باروغنها جهت رفع کری مزمن

و غرغره آن با عسل جهت نرم بارد و لهه و ملا زده و مری و بار و غنها و مرا عجا جهت برون کوشت زانند حتی کوشت زانند
در بینی و بواسیر و تسلل ادرام معتد و خشک نمودن دانه بواسیر و زخمها و قروح خیمه و بارش آب جهت بشو و روغن و
بوق سغول و از مرم قتل است *

✱ زهر ✱ یغیغ زای وسکون ماروتج راه مهله وفاقنفل شامی رانامند ودر مغرب قرنغلیه نامند و من کور خواجه شل بفارهی
اهم مرا ا است وبعربی بررغوا ا اطلاق میکنند ووج رانیز مینامند

فصل الزاى المعجمة مع اليا م المثناة التحتانية *

* **زیبق** * بکسرای معصمه و سکن یا رفته یا عمر حد و قاف بنظر سی میماند و پیوندی باره و بغیر یکی سلوا مرون نامند * ماهیت آن از جمله نوز است و شبهه بنقره گل اخته متحرک و معدن آن بلاد چین و خرنک است و اکثر از آن بلاد میآوردند و در ظرف چوبی و نیز مسوم کشته هر چند بر آن چند ان اعتمادی نیست که در شهر ناور و جنبه بان که از ارض جنوبی است قلیلی بعمل بعمل میآوردند بدین قسم که حیوانات مرد و متغین شده خصوصاً سگ و اردخیا پر میکنند و سر آنهارا بسته تا مدت مقرر در زیر زمین دفن میکنند پس بر میآورند در آنها سیماب میپاشند و اگر از ایام مقرر بگذرد که بر نیآورند و خدایا خالی میپاشند و نیز مسوم شده که در معدن طلق قلیلی تگون میپاشند و در طبقات قطعه ضخیم طلق نیز میپاشند و از خواص آنست که نوزات دیگر را نانی میکردند چون بد آنهارا رسد و اینها از چین در ظرف چوبی که آنرا بغیر یکی پیچ نامند میآوردند و چون حرارت بدن را ملخورد نیز نانی میکرد و در آب و جاهای پست نمناک مجتمع میشود چنانچه جائیکه مامع کران کار میکنند بنزدیکی آن آب میکنند در آن قدری جمع میکرد * **طبیعت آن** در رم سرد و در سوم تر گفته اند و بعضی گرم و تر دانسته * **افعال و خواص آن** حاد و قابض چون مبرود و مرطوب المزاج در هوشانی چند روزی در ایام زمستان هر روز بقدر یکجه ویتن ریج تا یکد آنکه از خام آنرا بخورد و بالای آن آب گوسفند پاشا شام که مانع مفع و معین زود کشتن آن از امعا و بر آمدن آن کرد زیرا که سیماب خام در معدن نمینان و بزودی بر میآید جهت حفظ صحت بدن و تقویت اعصاب و مفاصله و یا در مزاجی که موافقت کند ببعیدیل است و طلای مقدار قلیل آن که یکمقال تا دو مقال باشد بر نارک هر در آخر هر ماه در تحت الشعاع بعد از مهر تراشی که شش هفت تبخ خفشی اندک غائر بزنند بعد یکد خون بر نیاید و سیماب را با آب برک تا نبول و یا با آب برک و سیمان و یا با آب دهان و یا با کره ماست و یا بعضی ادهان مناسبه آنمقدار بمالند که سیماب کشته گردد یعنی اجزای آن متلاشی و تا بدید کرد بر آن بمالند تا تمام آن متبیل گردد بعد از آنکه سر را بشویند و بعضی بعد از مهر سر تراشی لنگ یا پارچه صیفی را در کنار خود غرض مینمایند و مقداری سیماب خام را در پارچه بسته بر یا موخ خود میمالند و چنانچه از آن بخته شد از بالای پارچه باز جمع نموده بدستور میمالند تا قریب یکساعت و اگر آنرا با آب برک تا نبول و یا با آب برک و سیمان و یا آب دهان یا غیر آن کشته بمالند نیز نافع است و اگر در تحت الشعاع اکتفا نمایند نیز خوب است جهت تسخین دماغ با در طلب و امراض خادشا از آن و منع نزلات و مرمی که در هنگامه مشهور است که در آنف بهم میرسد و آنرا اموا نمینامند مؤکروما لیدن اندک آن بر کف مرد و صحت باعث خشکی جرب و رطوبت و ادهای آنشک است و بدستور مالیدن آن بر ادهای آنشک و قرص و جروح خبیثه بازو غن کا و که با یکد و یک آب شسته یا با موم

و در غنای مناسبه و در آن نیز همین اثر دارد اما باید که بعد از تغذیه بدن در نگه داشتنه به با رعایت آوردن در آن بدن غذای لطیف و بی سبک و با کم تک تناول نمایند ولیکن باید که بهسان اعضا بر سر و بدن مان و خلق و دماغ و گوش نرسد زیرا که بسیار مصرف دماغ و مولد فالج و بطلان قوت سامعه و فساد قوت بصر و ماضی و زردی رنگ رخسار است و موام مانند مار و حور و غیره مازد بدن میگزیند و اگر نگریند میسوزند و طلای کشته آن با تخم خربزه و بادام تلخ جهت چرب و خنک و رطوبت جمیع آثار را که و معده و طبع و قروح ساعیه و سائله و دفع قمل و چون با خنک و روغن بر بدن بمالند نیز جهت دفع قمل و چون کشته آنرا بر پسمانی بمالند و پر کردن و کسریا میروند که مانع بکون قمل گردد و اگر بزرگ کردن حیوانات بدنند منع نکردن کردن یعنی کشته حیوانات گردد و با کنگ روزانچ و موم و روغن زیتون علاوه آن جهت دانه های آتشک و قروح خبیثه واکانه از میچربا است و خاک زیتک در طرف آن بهم میرسد در جمیع افعالی مانند مقتول آنست و در مدیت نیز مانند آن و چون زیتک را بطعمی بسوزند و بشورد موش و مملد بمیرد مقدار شربت آن از سر مقتول یاد و در مبدل آن رصاص محلول و معده آن بسیار گرم و با حلت و از سوزم قناله و مخرج اخلاط و متخل قوتها و مقطع اعضا و چون غیر مقتول آنرا با ورق نقره خوب حل نمایند و بر مس یا برنج که صیقلی باشد و با آب لیمو آنرا خوب پاک شسته که چربی در آن معلقه نباشد بمالند و بر آتش کنگ آرند که سیماب آن صعود نماید پس جلای نماید مضمضی کرد و اگر با جلای حل نمایند بر مس و یا برنج و یا نقره و یا ستورساند مثلا گردد و نیز چون مس و یا برنج و نقره را پاک بشویند با آب خالص و آب لیمو پس سیماب بر آن بمالند و ورق نقره و یا ورق طلا بر آن بچسبند یک لاررق و یاد و لا ورق بالای هم اگر سکن و بسیار رنگین بخواهند تا حه ورق پس زمانی ثلیل بر آتش کنگ آرند تا قدری سیماب آن صعود نماید و مهره نمایند و با زدن بر آتش کنگ آرند و مهره کنند ملع نقره و یا طلای میگرد و چون زیتک را در گوش کسی ریزند او را اختلاط عقل عارض گردد و منجر بر صرع و سگته و بطلان سامعه شود و مای آن آنست که گوش را معکوس بطرف زیر در اند و میلی از رصاص و سیماب در گوش کنند تا زیتک بر آن بچسبند و بر آید و اگر یکم دفعه تمام آن بر نیاید دود نفع و سه دفعه تا تمام آن بر آید چون زیتک را بسوزانند که مانند رما گردد و با دویه مناسبه خلط نمایند جهت قوت رنج مخصوصا ایلا و س مغیل است و دل بهر کسمکه زیتک شورده باشد اگر غیر مقتول است بزودی بر آید بمحض آشامیدن آب کوشتهای چوب مزلق را اگر مقتول است و او را روجع بدن و منصف شد یک و ثقل زبان و احتیام من بول و تورم جسد عارض گردد علاج او آنست که شربکا و تازه و رشیده و بنرشد رقی کنند و با جیمز و فستقین و بزرگنس و یا شواب و یا فو درنج جبلی و یا زولای خشک و آشامیدن مر قهای چرب مغیل و سائر تل ابیریکه در زنجیر و اسفیکاج مذکور شد و چون غیر مقتول آنرا بر پارچه کرباسی بمالند و بطریق عصبه کسمکه بر سر او شیش بسیار باشد بپوش هر بدن نشش بسیار در آن آید و بمیرد و در چن مرتبه با نکل بر طوف گردد و دستور تصفیه رحب و در واد من و ضما و عق و قیر و طی و مرهم و معجون آن در قرا بادین مذکور شد و اطباء فرنگ سیماب را مکنس مینمایند بتنهائی و یا بادویه مناسبه و مکنس کرده آنرا از ملک خود میآورند و خصوص فرانسس و میگویند جهت آتشک و قروح خبیثه و زکویت قوی را رواج و حرارت غریزیه ضعفا ویران فافع و طریق استعمال آن آنست که تا پنجر و زیاده امت روز یا ندر و زردی یک حسب آن که بمقتل از لعلی است صبح ناشته ببلند و از حوصات و لبنیات و بقولات اجتناب نمایند و هرگاه من جوشش نماید آن زمان ترک نمایند بعد از آن نیز تا مدت سهی چهل روز بزمین نمایند

زيتون * بفتح زاي و مكنون يا وضعت نامی مضاعفة ثالثة و مكنون و ازونون * ماهيت آن برمی و بستانني می باشد بستانني آنرا
 درخت بزرگتر و برگ آن آبدارتر و سبزتر از برمی و درخت آن بعد از چهل سال ثمر میدهد و گریخت نام از رسال میماند و
 گریخت برگ زيتون چهلبي نیز مانند برگ زيتون بستانني است * طبيعت رسیده آن گرم و راول و با قوت قبض و نارس
 آن سرد و بغایت خشک و سبابة آن گرم و خشک * افعال و خواص آن سریع الاحتیاله بسود و صغرا و تازه و با قوتی رنگ آن
 مریخی معد و مغنثی و بهترین آن سبز رسیده آنست که در آب نمک پرورده باشند و با طعام خورد شود نه قبل و نه بعد از آن
 درین وقت مقوی معد و دایغ آن و مشهوی و جابجاس طبع و مبهی و مورت بخوابی و لاغری است مصلح آن مغز گردان و بادام
 و روغن و سرکه و گویند مضرش و مصلح آن عمل و مداومت آن محرق اخلاط مصلح آن شیرینها است و ضداد آن جهمت
 ریح سبوسه و ضداد نارس آن جهمت سوختگی آتش و طلای دانه آن بایه و آرد کند م جهت برص ناخن و بنور سیاه رسیده
 آن بادانه جهمت ربو و امراض شش نافع و برگ آن در دود گرم و خشک و ضداد آن جهمت غرب چشم و اورام حار و
 التیام پوست مرکه منقطع شده باشد و جمره و نجیم و نملة و منع مهبی و زیاده شدن آن و شری و نار فارسی و با عمل جهمت
 د اخص و با آرد جوهر ما تحت ناف و طلای آن جهمت اسهال و خائیدن آن جهمت قلاع و مان و ضداد بخسته آن با آب غوره
 بعد بیکه بقوام عمل رسیده جهمت دندان کرم خورده و ریزانیدن آن و مضغه با آب طبعی آن جهمت درد دندان کرم خورده
 و آشامیدن مطبوخ آن در شراب جهمت نفوس و مغايل و حقه با آب مطبوخ آن جهمت قروح باطنی و مقعد و رحم و عصاره
 آن با نعل مل کوره مانند برگ آنست و دمول آن جهمت قطع میلان رحم و نزف الدم آن و ضماد خام آن جهمت برآمدگی
 حلقه و قطع ریختن مواد بچشم و تاکی بلك آن نافع و داخل شفا قات کلی اجفان می نمایند و چون مغز دانه آنرا بایه و آرد
 اینها میزند و بر برص ناخن کندن از نازل سازد و بیخ و ریخت آنرا چون با قندری برگ آن بجوشانند و بدان مضغه نمایند
 جهمت تسکین درد سر و نطول آن جهمت زکام و تحلیل رطوبات و بخار آن جهمت اخراج رطوبات دماغی از بینی و غایت مؤثر
 و تعلیق بجم آن با انضمام جهمت سم مقرب مجرب و چون شاخهای با رنگ و برگ نازق آنرا در زکوزه کنند و در کوزه کوزه
 گری کنند از نازل تا بسوزد پس از کوزه بر آورده شراب بر آن بهاشند و بار دیگر بسوزانند اما نه با آن حله که مراد کرد بلکه
 احراق کبی باید گریخت در جمع انغال قویتر از قوتی است و مراد برمی آن با مرکه جهمت عرق النساء بر بالای عروق و از
 جانب ریختنی بقل رجه را بکشت جهمت قرچه نمودن موضع آن و ریخت آن علت از مجربات گفته اند و ضداد مل قوی برگ
 شاخ اقسام زيتون را نیز درین امر مجرب دانسته اند و رطوبت بیکه از شاخ تازه آن که در رحیم خوشتن بر می آید جهمت
 جرب و سبوسه سرقر و ریح آن در نطول طبعی همه اجزای آن جهمت صلاح و شقیقه و دوار و پاشیدن آن در خانه جهمت
 گریز ایندن هوانم و لکها اشتن عصای چوب آن جهمت قبول طامه و قفای حوائج و برگ مژ و ضداد و مراد آن با عمل
 و آب شمر آن جهمت داء القلب و داء الحية و سقفة و جوشها نافع و مضغه با آب و نمکی که زيتون در آن خیمه اند
 باشند جهمت استحکام دندان و لثة و غیله و مسخ آن در صورت شبیه بسمونیا و ماثل بسرخ است * طبيعت آن در
 تول گرم و در دود و خشک * افعال و خواص آن در نقیصه ذهن قویتر از گند و جهمت سعال مزمن را خارج بلم
 و رفع رطوبات جراحات و بامره ها جهمت رویانیدن گوشت مؤثر و صغ برمی آن قویتر و مل و رول و حیض و حوول آن
 جهمت جرب متقروح رحم و سنون آن جهمت تسکین درد دندان کرم خورده و قبل و عصاره برگ زيتون که برگ آنرا

بکوبند و بر آن شراب و یا آب بپاشند و بفشارند و بکندارند تا منعقد و خشک گردد جهت میلان رطوبات و نشف آنها
 بهتر از سایر ادویه‌هاست *

* زیتون آلبا * زیتونی است که نزدیک آبهار وید در جمیع افعال ضعیف تر از سایر انواع و بعضی کوبند زیتونیکه
 در آب و نمک پرورده باشند مسمی بزیتون آلبا است *

* زیت * یفتخ زای رسکون یا منبأ قتیانه و قاء قوقانه * ما هیست آن روغن زیتون است از مطاق آن مراد زیت
 عرب است که از زیتون رسیده کوبند و معشوش و غیر معشوش میباشند و علامت غیر معشوش آن آنست که اجزای آن

زرد بر سطح بدن منتشر گردد و از آب کرم ریزند و خوب بزمزند و بکندارند تا بای آن آب آید و سرد گردد و در
 برطوبت آن بی اصل و معشوش آن که در آب کرم ریزند و خوب بزمزند و بکندارند تا بای آن آب آید و سرد گردد و در

بزدارند کرمی آن کمتر و لطفاً و بیلند * افعال و خواص آن آشامیدن چهارده مثقال آن با یکریطل آب کرم و یا
 یا ماء الشغیر مسهل قوی و جهت درد اعصاب و عرق النساء و شراب و آب کرم جهت رفع قولنج و رفع و اخراج کرم معده و

تفتیت حصاة و از زبول و عرق و اوجاع مفاصل و عرق النساء و ورک و غیره و قی کردن بیان جهت دفع سمیت ادویه و
 خفته بآن جهت رفع قولنج و رمی و معده و درد کمر و مفاصل و عرق النساء و همین بدن جهت اوجاع بازده و با مزه‌ها

جهت التیام و اصلاح زخمها مفید مقدور شربت آن تا بهفت مثقال و چون یکسان از صاخص آن بکند و بعضی کوبند چون
 شش سال بکند و در آن زیت العتیق نامند * طبیعت آن کرم تر از غیر عتیق آنست * افعال و خواص آن معطل کردن

ملین طبع و بشیره و مصالح ادویه و تضعیف قوتهای آنها و مانع جمود اعضا و رفع غرر و سرما و انکسار آن مقوف ضرر و رفع بیاخت
 و قی و جزب و سلاق و در نزول آب قائم مقام قندخ و چون کرم نمایند و بر موضع حرق گردید و با لند تسکین آلم آن دهند

و چون زیت تازه را بجوشانند تا بنصف رسد بدل عتیق میکرد و در آنچه از هفت سال بکند و در بیشتر از روغن بلسان یافته اند
 و منجمل گفته نشود قویتر میکرد و کوبند تا چهار هزار سال قوت آن باقی میماند و چون زیت را با هم وزن آن آب

بجوشانند تا آب بسوزد و همچنین بکند بدل کنند تا شصت مرتبه پس آن روغن را چندین بجزشانی تا بنصف رسد و بر آب
 شش بجزشانی و روغن بلسان دانسته اند و از اشرا و عجمیه شمرده اند و آنچه از زیتون نارسیده کوبند آنرا زیت الاتفاق

نامند و بهترین آن آنست که بی لئع و حرارت باشد * طبیعت آن معتدل و با قوت قابضه و کوبند و آخر اول سرد و خشک
 * افعال و خواص آن مسمن بدن و مقوی لثه و دندان و اعضا و موافق مصل و صافی کنند * افعال و خواص آن مسمن بدن و مقوی لثه و دندان و اعضا و موافق مصل و صافی کنند

عفونت و مانع از راز عرق و جهت تفتیت حصاة و از زبول نافع و معقول آن موافق در اعصاب و مواد حار و زنگر
 کردن در زک رخسار و کوبند چون بیست و درم آنرا با مصل آبین غسل و ثلاث آن کند و روغن شربتی با لبناضه در حمام سه

روز بپاشانند و در آن روز آب سرد بپاشانند از جمیع درمهای بارده و خدر و فالج و امثال آنها نجات یابند و بر آن چند ساله
 را با مصل شنبلیله شهرت باد شود و مجرب دانسته اند و در من زیتون متعفن یعنی در نمیکه از زیتون متعفن کوبند مولد خلط

فاسد و بسیار مخیر و مولد حکم مصلح آن شربت بنفشه * و درمن زیتون بری و زاده در افعال و خواص قائم مقام روغن
 کل سرخ دانسته اند و زاده و منور و مانع عرق و حافظ سیاهی موی و انتشار آن و مفری دندان متحرک و مانع میلان

رطوبات لها و قاطع خون لثه است و جمع می مطلق روغن زیتون را در افعال مل کرده نافع میباشند و مخصوص بزوحی خون
 و درمن زیتون بری و زاده در افعال و خواص قائم مقام روغن

نوعی نداشته اند و تل هین بدان هر روز مانع پیروی و نیکو کنند موی و مانع احطاط آن و قاطع تعفن اخلاط و تقویت اعضا
و زیت زکایی زیت عذب و زیت الا نفاق و اهل عراق آن هر دو را زیت زکایی نامند جهت آنکه و کاب بکسر راس مهمله
و کاف و الف را می موحده که نام ابل است و چون از شام آنرا بر پشت شتر بار کرده با آنجا می روند لهذا زیت زکایی نامند و آنرا
زیت فلسطینی نیز نامند و غلط کرده کسیکه آنرا زیت مغسول دانسته است و سر و کشتن روغن زیتون آنست که زیتون را در آن تاب
اند از بند و یا در ظرفی کرده در تنور و کرم گذاشته تا پخته شود و نرم کرد و پس گویند روغن آنرا خشود و بکینند و با آنکه در
آب بجوشانند تا بجسته کرد و در مالیده و صاب کرده آنرا باز بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند اما احتیاط نمایند که روغن

بسوزد و آنچه را بر آن نمک مانند و بگذارد تا نرم کرد و پس مالیده و خشود و در آنرا بکینند زیتون است

زیت زکایی و بفتح ز و سکون بای منبأ تینا نه و فتح ت ای متا غوثا تینا و الف و رای مهمله یعنی عکره زیت نامند ماهیت
آن ثقل روغن زیتون است طبیعت آن با اندک حرارت و چون بسیار رطوبت در فک خصوص در طرف مس تا غلیظ گردد
و بعد از آن بشمارند و نگاه دارند طبیعت آن در دوزخ گرم و افعال و خواص آن قویتر از حاض است لطوخ
آن با شراب و ماء العسل جهت در دند آن و با نقیم تر عس جهت جرب مراشی و در آب نافع و گویند در چنل کینه تر
شود بهتر می گردد و در افعال قویتر و در بدن مرطوبین مولد قروح و ضاد تازه آن با آب جهت در دماغ و در عرق النساء
و لقرس و استسقا و التیام و التیام زخمهای ابل و ان لا غر خشک نافع است

زیت السون آن در بسمین مهمله و سکون و رو فتح دال مهمله و الف و نون ماهیت آن روغن شوری است که زیت
الهرجان و اهل مغرب اقصی ارجان و ارفان خوانند و رخت آن در نوع است یکی کوچک که بادام کوهی است و بشیرازی
بشکر و بزرگ که بر لبها مندر و درم بزرگ خا و در او شمر آن نیز مانند بادام کوچک و روغن از آن کبرک و طعم
روغن آن شیرین و خوشبو است و بشیراز درخت آنرا ارجن خوانند و در عراق تنکس و بادام کوهی و خا و آنرا و اب
میخورند طبیعت این در دوزخ گرم و در اول تو زکون خشک است افعال و خواص آن مولد خون صالح و ملطف

اخلاط و مل و فضلات و مفتوح سنگ در جهت امراض هوداری و بارده مانند جنون و رمواس و نالچ و خلد و اوزام و بارده
نافع و صاحب اختیارات بدنی نوشته که زیت السود آن غیر زیت هر جان است و آن زیتی است که از بلاد سودان آرزند
زیر باج بکسر زای و سکون یا و راء مهمله و فتح بای موحده و الف و جیم حمر زریبای فارسی است ماهیت آن
بطوری مذکور در استغناء الا سقام آنست که گوشت را بقل و بکر طل ریزه و ریزه کنند و اگر مرغ است از بند بند جل کرده
و باد ارچینی و فشر و مقشور و روغن کینل تازه و آب بجوشانند تا بجسته کرد و نیم رطل سرکه و ربع رطل جلاب و با شکر سفید
و یک اوقیه مغز بادام کوبیده و در کلاب شیر ذرشته و یک گرم کشیز خشک و دو زن آن عود هندی و مداب و قلی زعفران
داخل کرده در آب و بقل و بقرول شارح اسباب و علامات آنست که بکینند و پیاز را و بکینند و با و رقی کنند و کشیز خشک
کوبیده در روغن بادام بریان کنند و آب داخل کرده و جوش دهند تا بجسته کرد و پس قلی سرکه و شکر سفید و اندک مری
و کشیز و زیره کرمائی در آن داخل نمایند طبیعت این معتدل مائل بسردی افعال و خواص آن لطیف
و موافق از جله اصفا و صغری و مزاجان و کبد حار و متسکن مره صغری و حلاط و مقشور و مقشور و بلغم و مفتوح سنگ
و جهت تباهی ناله و شکر الغب نافع مضار مزاجها و بارده است

* باب در اژدهم در بیان ادویه که حرف اول آنها سین مهمله است *

فصل اول السین مع الالف *

* ساج * بفتح سین و الف و جیم بهند مال و ساگون نیز نامند * ماهیت آن درختیست هندی بقدر ریخت چنان
و مرغزک و صلب مائل بسیار می و کثیرا لورق و خشبور برک آن بزرگ و عریض و اندک طولانی و شر آن بقل زوئی و
پسته و اندک طولانی و در کوهستان میشود و تر آن را جوش داده و مشخورند * طبیعت آن در دوزم سرد و خشک
و با اندک حرارت * افعال و خواص آن ضد سائیدة آن با آب سرد جهت درد سر حار و تحلیل اورام حار و دموده
و صفراویه خصوصاً با آب اشامی بارده و خوردن نشارة آن جهت تسکین تشنگی و التهاب معدة و با ماء العسل جهت
اعراض صفرا و بلغم و گرم معدة و توی الاثر و ملاهی مصرق آن که بعد از احراق در آب مامینا و امثال آن اندازند و
سائیدة و ملائم ایند جهت ورم اجفان و تقویت با صره و حل قه نافع مقلد ارشبت آن از کرم نقل تا سه مثقال مصر جگر مصلح
آن عذاب است و پوست آن قابض و زمخت ضا د آن باعث خشونت جلد بدن و درغن تر آن غلیظ و خشبور جهت دراز
کردن موی و رفع خارش بدن مفید و کوبید چون نافه مشک را در آن کنان کنند حافظ بوی آنست و وزن آن را زیاده میسازد *
* ساد اوران * بفتح سین و الف و فتح دال و الف و و را و راء مهمله و الف و فون معرب از ساء داران است یعنی سیاهی
در ختان چه داریفت فارسی درخت است و الف و نون برای جمع است و بر عی سواد الکام نامند بجهت آنکه قسمی ملاد
از آن ترتیب میدهند و آنرا سواد القضا نیز گویند * ماهیت آن چیزی سیاه مائل بر سرخی و براق شبیه بهنج و با اندک
تلخی و در جوف درختان هند و بلاد حوالی آن بهم میرسد و گویند آنچه از درخت نارچل بهم میرسد بهتر است و آنچه
تحقیق شده از صفت خطامی آورند و بهندی کوی خطائی نامند و صاحب منهاج گویند صفت آنست و صاحب جامع گویند
چیز است مائل صغ که در اندرون بجم درخت گردکان که مجوف شده باشد یا بند و صاحب اختیارات بلبعی گفته چیز است
که در میان درخت بطم کهنه یافت میشود و آنرا آب بن نامند و گفته که صاحب جامع از درخت جوز یعنی گردکان نادرست
بطم دهو کرده و با لصله ازاد و به مجهولة الماهیه است و بهترین آن آنست که چون آنرا بشکنند اندرون آن براق و چون
در آب گرم زمائی بنمایند محلول آن برک اغفر باشد و طعم آن با اندک تلخی بود * طبیعت آن در دوزم سرد و خشک
و با اندک حرارت متخلل * افعال و خواص آن را دغ اورام حار و با آب بارنگ قاطع زوف اندام عضواست
شرابا و صا د احابس اسهال د مورب و التیام دهند و زخمها و با سرکه شراب جهت ورم قصب و انقیان و با شراب جهت تحلیل
اورام بارده و محلول در مثقال آن در آب برک مورد تازه که درغن مورد در سه مثقال داخل کرده و بمو با اندک جهت تقویت
بیخ و منع اسقاط آن و بار درغن مورد جهت منع ریختن موی موثر و ریاضت مسود آنست و فرجه آن با سرکه و حقیقه آن بی سرکه
جهت قطع خون حبسی و تقویت رحم و رفع اسهال نافع و ملاد و مت خوردن آن مولک سودا مصلح آن شکر منل ارشبت
آن یکقال بدل آن دوزن آن مورد است *

* سادج * بفتح سین و الف و ذال معجم و جیم بهندی پترو نیز نامند * ماهیت آن برک درخت هند است
با رنگ طولانی از برک بدن عریضتر و صغیم تر و خوشبو و اندک تلخ طعم و زرد رنگ و اندک خشن و بهنج خط طولانی از طول
از بیخ برک آن رسته تا بر برک رسد و یکی از وسط و در کنار برک و در میان کنار و وسط و خطوط باز یک در عرض

برگ چنانچه در برکهای دیگر شجاریها شد و درخت آن بلند و بزرگ و چوب آن نیز خوشبو و پوست آن شبیه به ساج است
 میباشد و بجای سلیقه میفرشند و منبت آن اکثر در کوهستان ها است و در کوهستان سلامت که شمالی و شرقی بنکاله واقع
 است و درخت آنرا از اینجا احیاناً پیدا شد و غیر آن نیز میآوردند و کوبند در غیر بلاد هند نیز بهم میرسد و لیکن اصل
 ندارد و قوت آن تا سی سال باقی میماند و بهترین آن تازه تنه بود که طعم آنست که فاسد نشود و شومزه نباشد و پوست آن شبیه
 به پوست اسارون و روغن وایرسا بود * طبیعت آن در صوم کرم و در دوزخ خشک * افعال و خواص آن حافظ ارواح
 و اخلاط و مغز و مسن و مختل ریاخ و معالجه حال معده و مقوی احشاء را مضار را بول و حیض و شیر و عرق و جهت
 و سواس و جنون و روحشت و تقویت حواس و جلال آب دمان و بد بوئی آن که از شرکت معده با غل و خفقان و روح فواد
 و درد جگر مزمن و امراض و متسق و ریان و سپرز و تقویت حصه و عسر و لاد و اخراج مشیمه و دفع مره سودا و منع
 و اخس و جمیع امراض و معده و رحم و اکتحال آن بتهائی و یا با دریغ مناسبه جهت بیاض و سلاق و ظلمت بصورت ناخنه باغ
 و نکاح داشتن آن همیشه در زیر زبان جهت لکنت زبان و بد بوئی دهان که بمشاکت معده باشد مفید و ضیاع کو بیله
 مطبوع آن در شراب جهت تعادل او را و امراض جفان و غلای آن با حرکه جهت دفع بد بوئی زیر بغل و کتف و ران و بشور
 آن جهت رفع عسر و لاد و مشیمه و کد داشتن آن در میان جامه و اقمشه جهت منع کرم زدن آن موثر و در ساق و ثلث
 و افعال تربیب به سبب الطیب و از آن ضعیفتر مضره مصلح آن مصطکی و مفر مثانه و مصلح آن شربت به مقدار شربت آن در
 مطبوخات تا یکم نقل و در معاجین تا نیم مثقال بدل آن در وزن آن سنبل هندی و کوبند و باطله لیفر است
 * ساگودانه * بدخه سین و همله و الف و هم کاف عجمی و وارتیج دال و الف و فتح نون و ما * هیت آن در انیس
 که در جزیره دلفا سری و شهر ناز و جنگ سیلان و مرکی و گله و ملاخا که از جزایر زیر باداند پیدا میشود درخت آن مانند درخت
 سونبیل که درخت هند یست که از شر آن نوع یتبه بهم میرسد و پوست آن بسیار مشیم و استخوان آن نازک و خوشر و دمان
 اینجا اولایه است و شب بالای آن بود و رمی کنند و آرد نداده دارند از چوب قوتیب داد * بران درخت میکشند از آن
 دانه و مانند قتیله نم چیزی جدا میشود آرد و با خشک کرد و دانه را میفرشند و قتیله مانند آن که به است مصرف خود
 میآوردند و بول دیگر کرد بحث که در جوف درختی در آن مکنه میشود بر میآید آنرا با آب خمر کرد * حبوب بسیار صغار
 مانند لؤلؤ خشکاش میسازند و میفرشند * طبیعت آن کرم در دوزخ و در دوزخ * افعال و خواص آن مقوی و مبهی
 و منتظر و مسکن بدن و ملین طبع است و در شتر و شاهین آنست که قدری از آن را با شیر تازه و و شیل * مانند شیرینج طبع
 نموده بقتل یا نه با شیرین کرد * مباح شامند و کسی را که شمر مواظبت نمیکند یا در بیمارها در آب پخته و با نه با شیرین کرد
 منضرب و در مقلل شربت آن از ده مثقال تا هیست و خیال است
 * ساگودانه * بدخه سین و الف و لام و الف و فتح هم و سکون نون و فتح دال و راه و هم ملین و الف ام یونانی نوعی
 از عطایه است و بر کپی به لاله اغود و یون نامند * هیت آن حیوان است شبیه به ارد و است و با دارد و ستهای آن کوتاه
 تر از پاها و گردن آن با رنگ و دم آن کوتاه و بزرگتر و بهی تر از سام ابرص و لون آن ابلق از زردی و سیاهی و بطی الحركه
 و اکثر سردم آن سیاه میباشد و کوبند آتش در آن تا تیر نمیکند و اگر در رتن را زدن آتش تنور افسرد کرد و و این
 اصلی ندارد و نیز کوبند چون سنگ بروی زند کار کنند * طبیعت آن بغایت کرم و خشک * افعال و خواص آن

در کتف و ران و بشور

در دلفا سری و شهر ناز و جنگ سیلان و مرکی و گله و ملاخا

یکشغال آن از موم قناله است مانند ذراریع و مسخن و معفن و مقرح جگ و روغنی که در آن مهرانخته باشند سترند
موی و مقرح عضو و چون دمت و بای آنرا قطع کنند و احشای آنرا اخراج نمایند و در غسل چند روز بیل از بل مالیدن
آن غسل جهت درد مفاصل و اورام بارده نافع و علامت کسیکه آنرا خورد باشد کز از زخار و درد معدة شدید و زرم
شکم شبه باسنقا و احتباس بول و زوال عقل و تبیل رنگ بدن و سیاهی و بنفشی مانند بدن آنرا کزین
آن نیز همان اعراض طاری گردد و معالجه و تریاق آن علاج و تریاق ذراریع است و لعوق و راتیج و علك البطم با میعه
و جنطیانا و غسل باقیه و غسل و آشامیدن طبع کافیتوس و خوردن قرصی که در آن کافیتوس نخته باشند و خوردن برک
سورن در روغن زیت نخته و مرق صفادع و مطبوخ یا اصل قرصه و تریاق آن تسم سلحفاة بری یا بجری در آب شروین نخته است
* سامان * بفتح سین و الف و فتح میم و الف و نون * ماهیت آن نوعی از بودیست که بفارسی پیر زمانند بسیار نرم
و بارنگ و مائل بزرردی و از آن حصیر و ترمب میدهند * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن جلوس
بر آن باعث دفع و جهت رفع بواسیر نافع و سوخته آن طالع زنفال نام است

* سام ابرص * بفتح سین و الف و میم و فتح الف و سکون باء موحد و را و صاد مهملین بشیرازی ما ترنگ و با صفهائی
مالیالی و پهنی و چه کلپی و در بنگاله تکنکی نامند * ماهیت آن اسم و زغه است ولیکن مصطلح آنست که بری آنرا سام ابرص
و بلای را و زغه مینامند که بفارسی چلباسه و آن کوچکتر از چلباسه و شبیه بخردون و با نطفها است و طبیعت آن سرد و سمیت
چلباسه نیست و بهترین آن آنست که در پستانها باشد * طبیعت فرد و نوع آن در موم گرم و خشک * افعال و خواص
آن فساد کوپیل و آن براعضا جاذب پیکان و خار و رافع ثآلیل و نبله و مسماریه و کد استن جگر خفک آن بردندان
گرم خورده ممکن درد آن و طلای خشک آن با روغن زیتون بر سر و غیر آن جهت رویالیدن موم و رفع احتباس بول
و چون شکافته بر موضع عقرب گزیده گذارند و جمع آنرا تسکین دهد و قطور زبل آن و خون و بول آن باندک مشک در
احلیق جهت رفع فتق صیبا و بیماری موثر و همچنین جلوس در طبیعت آن همین اثر دارد و خوردن آن مورتل و امراض
روده مصاح آن شربت ریاس و امثال آنست * فصل السین المهمه مع الباء الموحده *
* سبج * بفتح سین و باء موحد و جیم در آخر معرب شبه فارسی است و آنرا حق و شوق نمیزانند * ماهیت آن سنگی
است میاه و براق و زرد شکن و سبک و از بلاد همدان و هند و جبال شام خیزد و بهترین آن بسیار سیاه و براق صافی رخو آنست
* طبیعت آن در درم سرد در موم خشک * افعال و خواص آن خوردن آن جهت خفگان و کشودن مد و تقویت
معد و تقویت حصه و یکد آن با شراب مقوی باصره و دل و اکمال معرق مغسول آن با غسل جهت جلای بص و روغن
غشاقه و رقیق و تقویت قوت باصره بغایت نافع و بستر و میل آنرا در چشم کشیدن و پیوسته در آن نگاه کردن مانع نزول
آب رمل مقوی باصره و مشابه و کمال داشتن آن با خود بطریق انگشتری و غیر آن جهت رفع چشم بد و تعلیق آن بر سر رافع درد
هر و نگاهل داشتن قطعه آن که بقدر یکشغال باشد جهت رفع نزع و وحشت آزموده است و کونند چون سوره لم یکن بر معینه
آن بقلم خفی و سطرورد قیقه چند نویسد و صاحب قوه پیوسته در آن نگاه کند و در غیر آن نظر نکند و بیکروز لغو آن زائل
گردد و از مجربات شوره اند و اسطر کوید کسانیکه معن باشند و در چشم ایشان ضعیفی باشد و یا مانند خیالی و یا حبابی
و یا مکی و یا ابری در پیش چشم ایشان آید آئینه ازان سازند و اکثر در آن نظر کنند زائل گردد و دلای مسیق آن

بآب بر مذ اگر جهت ادر اربول مجرب مضر و مصلح آن آب الجبر و صاحب اختیارات بدیعی و نرع نوشته که یکی را از دیند قنچاق میآرند و آن آبست که بنور و رایام منجمد میکرد و دوتوع دیگر را ارجیلان میآرند و این کانی بود و بهترین آن نوع اول است و نوشته که آورده اند که آن بآتش بر افروخته میکردند مانند هیزم و بوی آن مانند نبط است

سپستان * بفتح سین و کسر باء و سکون هین و همزه و فتح تاء متاعه فوقانیة و الف و نون لغت فارسی است بعربی دبق و بهندی میسورده نامند و معنی سپستان اطباء انگیزه است بجهت شدت نفع آن از برای کلیه و آنرا مضاعفه مضاعفین نامند * ماهیت آن نمر درختی است و دوتوع میباشد یکی بزرگ بقدر آل و در اندرون متصل بختم آن آبای و تخم آن از لیم آن جل و دوم از آن کوچکتر تخم آن چسبیده بلغم آن و لعاب این کمتر و شیرین تر از نوع بزرگ و دوتوع در خوشه میباشد و در بختکی و رسیدگی زرد و بعد از بختکی سیاه رنگ و بهترین آن بالید و رعید و تازه بحرینی است و درخت آن بزرگ تا بد و قامت و زیاده بر آن تا پنج شش قامت و رنگ ساق آن سفید و شاخهای آن همز و برک آن مل و رو بزرگ و اندک خشن و در بلدان حاره بسیار بهم میرسد و در اکثر بلاد فارس و نواح آن کثیر الوجود * طبیعت آن در حرارت و برودت معتدل و در اول تره افعال و خواص آن کذاشتن آن در دهان و فرو بردن آب آن و آشامیدن آب نقیم آن و یا مطبوخ آن جهت تلهم سینه و حلق و اورام آن و خشونت صوت و سر نه دار یا بس و گرفتگی آواز و تسکین حلق و صفرا و عطش و حرقة البول حاد و از حدت صفرا و اخراج کرم معده و اسهال مجرور و المزاج مواد سوداوی و بلغم شور و اصلاح دریه مسهل و تباهی حاره صفراوی و در مریه و بلغم شور و سچ عارض از شرب شراب حاد و از ادویه حاده نافع و قلیل الغل ادمول و طوایف بلغمه و مزلق آنچه در اما است خصوصاً تخم بآب مطبوخ آن و غماد مطبوخ آن در دوشاب جهت کشودن دمل مجرب مقدار شربت آن از سی عد داده منقال مضعف معده و کوبند مضر جگر است مصلح آن در مریه و دین برک کل مریح و در غیر آن عتاب بدل آن خطمی است و چون چهار پنج عد دبرک نورسته آنرا بر بزه کرده بشب و آب نشباند و صبح مالید و صاف کرده بیا شند جهت جریان منی و قرحه اخلیل و منانه که بفارسی سوزنک و بهندی سوزاک نامند نافع و در رو بوست سوخته خشک آن جهت تسکین وجع و زخم بآتش سوخته مغیل

سپینه * بفتح هین و کسر باء فارسی و سکون با و هاء بلغت و رنگی نام ماهی است * ماهیت آن ماهی است که در ریابهم میرسد استخوان آن بسیار صلب و زرگران بر آن نقش حلی و زیور کنند و در آن نقره و طلا کلاخند میریزند و اطفال ببولح آن مینویسند و لیم و مغز آن سفید نرم و بر سرخ مانند اسفنج و در حوص آن نجای خون آب بسیار ساهی میباشد و عرق ماهی دیگر یا شخصی و صیادی فضل آن میکند از آن آب سیاه قدری در آب مسرر و آب سیاه میکردد بعد یک چیز در آن نمی نماید و آن ماهی خود میکیزد و چون سیاهی جو ف آن را در چرخ افروزند مانند روغن مشتعل کردد و اگر در انخانه چراغی دیگر نباشد کوبند آن خانه باز کند و بنظر میآید و کوبند بیضه آن جهت تفتیت سنگ منانه و کلیه و ادر اربول نافع است

سپین السین مع الخاء المعجده *

سرخار * بفتح حین و خا و الف و راء و همزه * ماهیت آن گیاهی است شمیمه با خور و بر شاخ و تلج و بدبو * طبیعت آن در رسوم کرم و خشک افعال و خواص آن جهت صرع و سکنه و فالج و تقطیع بلغم لزج و رباح و تقویت معده و انقباض طعام و تفتیح سده جگر مضر و برین مصلح آن ریوب ترش مقدار شربت آن بکمتهال بدل آن یکوزن آن و نیم آن از خراست

سخت است آنچه از فلزات بموهان جدا کنند که بفارمی بر آید و مانند راجه در حین گرفتن از آن ریزد

فصل در السین مع الدال المهملة

سدادت بضم سین و فتح دال و الف و یاء موحد و بدال معینه نیز آمده لغت عربی است و یونانی فیچین و در تنگین

و د یلم بیم و یهندی سانول و ساتری و بلغی و زونجی و نکالی تئلی نامند ماهیت آن سه نوع است بستانی و بری و جلی

درخت بستانی آن تا بلند و درع و برشاح و برک آن ریزه وید و نوسبار و سبز کویا بران غباری نشسته و کل آن زرد

و تنیم آن در غلانی و سه عد و بهم بیوه منلب شکل و بهترین آن بستانی سبز تازه تنب نوکه قریب بد رخت انجیر و وئید و باشد

طبیعت آن در سوم گرم و خشک و تازه آنرا گرمی و خشکی کمتر تادرم افعال و خواص آن در کانی از حضرت ابوالحسن

عم را و است که سداب زنده میگرداند عقل را و از آن حضرت هم و حضرت ابی جعفر هم نیز وارد است که سداب زنده میگرداند

عقل را و ترغیر مد مل قوت دماغی را و لیکن آب پشت را متعفن میگرداند و نیز وارد است که جهت و جمع گوش باغ است

و اطباء گفته اند با نریا قیت و مفتخ سل و مستحل ریاخ و نفخ و مقوی معد و مشبه طعام و مد رحیم و بول و مخرج فضول بسیار

و میخف منی و مسطح جنین و قاطع باء اعضاء الراس و الصد و الغشاء و اللغض و غیره جهت امراض دماغی و عصبانی مانند

فالج و ریشه و تشنج امتلائی و اوجاع مفاصل و عرق النسا شرابا و ضما و اوجعت سین و برقان و طحال و قولنج ریشی و تغیر

حصاة و بواسیر و امراض مقعد و رحم شرابا و آشامیدن آب برک طبع آن با عمل بقدر وادویه ناعه اوئیه جهت فراق مجرب

و با شربت خشک جهت تسکین درد پهل و سین و تنگی نفس و سرفه مزمن و تسکین مغص و ورم حار رفته و جمع مفاصل و عرق النسا

و لرز تباهی بارده و مطبوخ آن در زیت جهت اخراج کرم معد و مطبوخ آن در شراب که شراب بنصف رسیده باشد جهت

رفع استسقای لیمی وید ستر و ضما آن با مطبوخ انجیر وید ستر و انجیر و نمک برورده آن و یا با نسک جهت حدت بصر و

خائیدن برک آن رافع بوی پاز و سیر از دمان و قدر قلیل آن مقوی فاضله و مشبهی و جشا آورنده و با انجیر و گردان

جهت سموم مشرب و در سموم بوم و مد اومت آن هر روز بقدر یک گرم جهت ازاله فالج و ریشه و تشنج مجرب و خوردن

تشم آن وید ستر و حول آن بعد از جماع مانع آبستنی و مقارم جمیع سموم مد اومت خوردن برک و تنیم آن با عسل مقوط

جنین و همچنین حمول و بخور آن و مد اومت بودن آن با عسل ضعف بصر و حواس و تار بکی قلب و ضما برک آن جهت

ازالۀ درد گردن مشرب و رتله و سک دیوانه مغیول و مانع حمل و قطور عصارۀ آن در گوش جهت دوی و طمپین و ثقل مامعه

و قطور آب مطبوخ آن با سرکه در بینی اطفال جهت رفع ام الصبیان و قطع رعاف وید ستر و نفوخ برک خشک آن در بینی

قطع رعاف نماید و ضما آن با روغن گل و خل خمر جهت تسکین صداع و با ورق الفاو جهت ورم انشیان و با سوم و

روغن مورد جهت بشور و با شربت و عمل جهت قویا و شستن عضویان و قطرون جهت دفع بهق سفید و اقسام تألیل نافع

و احتقان آب مطبوخ آن جهت رفع قولنج و چون آنرا در روغن زیت طبع دهند و منانه را بد آن تکمیل کنند و در او بول

گد و یا بخود اشتن آن باعث گرفتختن حیوانات مودی صاحب شامه است و عصارۀ آن در سائر افعال مانند برک آنست

و قطور و انجبال آن با آب را زبانه و عسل در چشم جهت رفع ضعف آن و باعث حدت نور با صره و چون آنرا در روغن

انار کرم کنند و در گوش بچکانند جهت تسکین درد آن و ملای مستلزل آن در سرکه و سفید اب و روغن گل سرح جهت جمره

و نماله و فروج رطبه مر و با عمل جهت درد مفاصل و با عسل و سوط آن جهت ام الصبیان اطفال و کوبیدن خوردن آن جهت

فالح و خشن و شقی نافع و هر روز یک رم آن جهت فوایق و آحادین و ن و طلا نمودن آن جهت کزین کی مغرب و مار و ریزل و سک
 د بوا نه و ررفع و زهر مغلوب آیدستی نافع و مد اومت برک آن مصفف با صره و مصلح و مورت شقیقه و محررق اخلاط و منی
 و مصلح آن سکنجبین را نیمون مقدار شربت آن کمر السن راعه درم تاحه منقال و صغیر را یک قیرا طاجهار قیرا طبل آن
 صغیر امت و کویک نفعان و نودنچ و کویک میسنبر و تقیم آنرا جون بکوبند و یکلرم تادر درم آنرا با عمل و یا سکنجبین بیا شامند
 صرع و کابوس و حلت تبصر و فوایق رنجی و سردی معده و قولنج رنجی و اکثر صوم و رانفع وین ستور آشامیدن آب طبع
 آن و چون در زیت طبع دمنند و منانه را بد آن تکمیل نمایند ادرار بول کند و صغیر لهرول را زائل سازد و چون تخم آنرا
 داخل نمیدانند با عت خوشبوئی و شدت اسکار و دفع ضرر آن میشود و بزود از بدن برمی آید و لیکن مورت و طوبیت
 و ماغ و مداع و درد سر و نقل آن میگرد و صحت بستانی و بری آن بیا عت کرم و خشک و کرمی آن کمتر از خشکی آن و غیر
 ثابسا است و جهت ترخه چشم و تحلیل خنا زیور و ارام زیر بغل و کش زان و برص و غر زجه آن بقلر و یکله انک جهت اخراج
 جنین و مشیمه و ادرار حیض مجرب و روغن مداب که بکجز و آنرا با چهار جز و آب ده جز و روغن زیتون و چوشاند
 قاروغن بماند جهت سترخا و برودت کرده و منانه رد و یهل و کمر و رحم عارض از اختناق آن و تحلیل ریاخ و لوز زتها
 و خوردن آن بقل رنصف اوقیه در حمام جهت رسته و معوطیک انک آن جهت رفع ثقل معده و حقتنه آن جهت مضمض
 و قولنج رنجی و خطی و حمل آن جهت اخراج جنین و مشیمه و ادرار حیض نافع است

* سد اب بری * برک آن بار یکتر و کم شاخ تر و بد بو تر از بستا نیست * طبیعت آن در چهارم کرم و خشک و
 دوائت بران هاب * افعال و خواص آن اقرب صوم قنله است چهاردهم آن کشند و ترازد فلی است حرارت
 و سوزش اندرون و رنک و سرج کرد و چشمها بر آید و بول و غایط بند کرد و دوائت این نیز مانند دوائت اوات آنست
 و عصاره آن با عت ریاغ قوی و متال و چون آنرا بر آفس و آبکینه بماند مانع ز نلک رفتن آن و چون در مکان کوفته اند
 و مرشان بریزند حیوانات میخس نزد یک آن موضع نروند و عصاره برک آن موجب جذب مواد و احراق و موت عضو و عصاره
 پوست نبات آن با شراب جهت داء العلب نافع و اگر مزمن شده باشد با عصاره و اندک بیه آن با سه مزوج نمایند و مجرب
 المزاج را استعمل آن اصلا جائز نیست و میرود بلزاج چون خواهل استعمال نماید باید که بقل زلت مقدار استانی
 داخل نماید زیرا که عمل این اعضا عمل آنست و کویک مباشر جمع طبع آنرا تورم در دست و صورت بهم میزند با خارش
 و لبل اما مباشر آن اولاً باید که اغصای خود را با دمان بارده تدفین نماید پس متوجه کرد

* سد بر * بکسر سین و سکون دال و راء مهملتین بعارضی که از بصلی بیر نامند و ثمر آنرا بعر بی بق کویک * ماهیت آن
 بری و بستانی میباشد بری آن ترخار و آنرا اصنام نامند و نمر آن کوچکتر و خوشبو و چاشنبه را بشکل سنجید و بعد از رسیدن
 خرخ و زرد رنگ میکرد و بستانی آن کم خار و ثمر آن بزرگ تر و اندکی تر و خوشبو تر و شیرین و در شاهجهان آباد و اکبر آباد بهیار
 خوب و شاداب و با شکل و انواع و بزرگ و یا بله و نابغ را لوجه زرد آلود میشود و فرو بسیار در دوزان است و در بلاد کرم و برهم
 میرسد و بهترین آن بزرگ پر کوش و رسیدن شاداب زرد رنگ و یا سرخ رنگ آنست که دانه آن کوچک باشد و از بد
 مرا در هرک ساهین آنست * طبیعت آنست * در اول سرد و در دوم خشک و بستانی تازه آن سرد تر و خشک آن
 سرد و خشک و سردی و تری ترش آن زیاده از شیرین و منخوش آن معتدل و بعضی شیرین آنرا در اول کرم دانسته اند

مداورند و نیز بوی بروج الوتر اطلاق می نمایند و وصف بقدر آن آب را بروج الصنم دانسته و گفته آن را شجر سلیمان بن دارید
علیهما السلام می نامند جهت آنکه حضرت سلیمان عیسی بن ابی استعانت می بخشد بر همه اعمال خود و همچنین اسکندر رومی و آن
درختی شریف و بزرگ قدر است از قدیم الایام و بیخ آن بروج الصنم است که بادشاهان تعظیم آن میکنند و در خزاین
خود نگاه میدارند و درخت آن شبیه بعلیق است و بتفصیل در مالایسع مذکور است و صاحب تحفه حکیم میر محمد مؤمن
گفته افینوس است و در حرف الالف مع العلامه کور شد * **افعال و خواص آن** جهت رفع سموم و زکریه و رتیلانافع است
* **سرخس** خنجر سین و را و سگون خا و سین مهمله اسم فارسی است و یونانی بطارس و در تنکابن و در بلجماز و بهندی کیل
دار و و بسوره نیز و در تنکاله نیکوراج نامند * **ماهیت آن** بختی است سیاه رنگ مانند بصری و پر کره و پر از ریشه های باریک
و نرم و ماده می باشد تر آن بی ساق و بی ثمر و بی گل بلکه شاخه از بیخ آن می روید بقدر زهری و کثیر از آن و بر اطراف آن
برگهای مشرف نزد یک بهم شبیه بره های بال مرغان و ماده آن بی شاخ و منحصر بر یک برگ مرتفع و تا چهار سال توت آن باقی
می ماند و بهترین آن بزرگ سنگین مانند سیاه می است که مکسوران فستقی رنگ باشد * **طبیعت آن** : دردم گرم و در
اول خشک * **افعال و خواص آن** جالبی و مفتی و محلل نفخ و مجفف ببلذع و مفرح و دافع قمل و بخار سوداوی و مسهل
اقسام گرم شکم و معاضه صوابا خربقی سفید یا سیاه و با سقمونیا و عسل و بل ستور لعوق آن با عسل مخرج می اید و معرومانع حمل
و مسقط جنین و حب القرع است و جهت خفقان عسر العلاج و جراحت کرده و مثانه و عرق النساء و نفوس و دردها مفاصل نافع و
آشامیدن تک منغال آن با سه عدد زرده تخم مرغ نیم پرشت سه روز متوالی جهت رفع گرفتگی اعصاب و سقطه و ضربه بغایت
مفید و چون از نوع تر آن شش رطل تازه با زک را بقدر ریاضی ریزه کرده و در ده رطل عسل بجوشانند تا مهر شود و با
عسل یک سان کرده و دود منغال نمایند و هر روز چهارده منغال آنرا بنوشند جهت رفع درد و زکین مزمن مجرب و در زور
خشک آن جهت جراحت رطبه عسرة العلاج بغایت آزموده و چهار درم آن با شراب جهت اخراج حب القرع و جنین و سه
درم آن جهت اخراج حیات که گرم دراز معده است و شرط استعمال آن آنست که قبل از آن سیر خشک بنوشند و هر که تازه
نورسته آن ملین طبع و چون چند روز متوالی باها نمند مواد متین چشم را بیک دفعه کند و مضامین آن بر هر عضو موجب
اخراج فضول و چون با حنا بر سر طلا نمایند جهت منع نزول آب و چشم نزد ابتداء علامات آن مفید و نوش نمودن برگ
آن در خانه مانع یک یک مضره مصلح آن شیخ ارمنی مقدس ارشیت آن تازه منقال بدل آن تبخیر است
* **سرس** * بکسر سین و را و سین مهمله در آخر اسم درخت هندی است و گویند که آنرا سلطان الاشجار و بغار می درخت زکریا
نامند * **ماهیت آن** درخت هندی است موزون و برگ آن بادامی شکل و بی تشریف بعرض انگشت کوچکی و بطول یک
و نیم بند انگشت و از برگ تر هندی اندک بزرگتر و بیشکل آن و در شاخهای باریک محاذی یکدیگر و مترکم و گل آن شبیه گل
کلاب جامون و خوشبو و رنگ آن زرد و بعضی سفید نیز ندارد و تخم آن بقدر تخم خیار شمیر و از آن کوچکتر و نازک و در غلافی
مانند تخم قرع اما از غلاف آن بزرگتر و سیاه و تر و تازه آن نرم و خشک آن بسیار صلب و دیر گوید و میگرد و طعم مغز خام
آن شبیه بطعم نعود خام اما با اندک عفوصت و حلاوت کمی و پوست درخت آن ضخیم و خشن * **طبیعت آن** سرد و خشک و
شاید گرم باشد * **افعال و خواص آن** خوردن برگ بخت آن جهت رفع شکری که آنرا بخورند و عصاره برگ آنرا در
چشم بچکانند و نیز بخورند و مضغه با آب مطبوخ پوست درخت آن جهت تقویت لثه و دندان مجرب و چون پوست درخت

[illegible]

و چون بانگ طیر زد تا آب بهما بند و در چشم صاحب بیاض گشتن موثر است
 * سلطان نهتری * بفتح سین و راء و طاء مهمله و الف و نون و فتح نون و سکون و هاء کسره و یاء آخر حرف بفارسی
 خرنجک و بهندی کیکن آمانند * ملاهیت آن حیوان نیست آبی معروف بهترین آن ماده آنست و علامت آن آنست
 که چون هر سوزنی بر پشت آن فرویزند آبی سفید ظاهر گردد و بخلاف نر آن و بهترین آن بزرگ نهی آنست که در آبهای
 شیرین باشد * طبعیت آن در دهم مردوتر * افعال و خواص آن کثیر الفوائد و اعلی الفهم و مبهی و با قوت جا ذیه
 و متخله و چون در مده غلبه آنرا اطراف قطع نموده و جوف آنرا با آب و خاکستر پاک شسته و با آب تطهیر داده و با جومقشر
 طبع دهند و صاف نموده بشوئند جهت سل و دق و سرخه خار با بس و بیوست اعضا و مزال مغرط حار و معتبر و المزاجان
 مجرب و بند ستور محرق آن با صغ عربی و ادویه مناسجه همین اثر دارد و جهت بواسیر بغایت نافع و سه اوقمه از آب
 طبع آن با کرفس و راز با نه جهت تمهیت حصاة و ادرا بول حیض و فضلات و مستعوق آن با با دروج جهت حم و عقرب
 و کوبند چون این را با باد دروج نزد عقرب برنیز دو با شراب سفید جهت عمر البول و اخراج حصاة و با شیر الاغ جهت
 کزیدن رتبله و عقرب و جانوران مسمی دیگر و با عسل جهت مص کلب و شرغره شیره کوبیده آن بقل رنک سکرجه جهت
 خنق و درد لوزتین سر مع الاترو ضعا دانه کوبیده آن جهت جنب موم و تسکین الزه کزیدن عقرب و اخراج پیکان
 و خار از اعضا و تسکین ارام حار و نافع و شرغره با آب مطبوخ آن با شربت جهت ملسوع و ضعا و دمنجق آن جهت سرطان
 پستان آزموده و با عسل جهت بهق و اورام جامه و تصفیة قروح و چون چنل عدد آنرا زنند در دیک مس بی تلخی
 بموز انب تا خاکستر شود و در روز یک معلقه آنرا با لاده اوقمه آب بنوشند جهت رفع سرک و یخانه کزیده و با مایه که

بر موضع زخم کزید و سبک مرهمی از روغن زیتون و سرکه و جاج و شکر کند و اگر ملتی از کزیدن سبک دیوانه کن شد
باشد بقل رد و معلقه هر روز بدهند و گویند شرط احراق آن بجبهت این امر وقتی است که آفتاب در اوج باشد و یا مقابل
ذو نهار باشد و شعرا میمانی طلوع نموده باشد و ستور هرگاه با یک جز و مشرق ملزوم و نیم جز و جنوبی و تا عصر جز و گذر
افزاید نموده و روزیازاد و بران هر روز و معال با آب سرد بنوشند جهت دفع آفتاب سبک دیوانه مؤثر و همچنین چون
به معال با خاکستر ملزوم را با یک معال و نیم جنوبی یا با شراب بنوشند و همچنین با عسل و ضماد خاکستر آن با عسل که با هم طبع
نموده باشند جهت شفاقی یا و معده و شفاقی که از سرما بیم رسیده باشد و شفاقی ماده مرطانی نافع و تعلیق چشم آن بر
صاحب تب غیب نافع و گویند مضر منانه و مصلح آن کل قبری زحل مختوم است مقدار و شربت خلم آن چنان معال و از موخته
آن سه معال و در ستور احراق آن درد ستور احراقات مقدّم و سفوفات و اقرص آن در قرابا دین ملزوم شود

سرطان بنصری * بقا رسی خرچنگ در بائی نامند * ماهیت آن در نوع است یکی آنکه ماهی که در دریا است نرم
بود چون از دریا بر آورند و هوا بد آن رسد متحجر گردد و جهت آن بقدر سرطان نهی و از آن کوچکتر و صافی و نرم بود
و از سواحل دریا میخند و زمین خیزد و درم شبیه سرطان نهی و لیکن بسیار سفید و شبیه بخشک است و صیادان
ماهی در بلاد دیلم و تنکابن آنرا بقلاب نصب نموده با آن صید ماهی میکنند * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص
آن سوخته آنرا با جلا و تطبیع زیاده و اکثرا آن جهت دفع رطوبت یا تیکه از طبقات چشم و نیز در جهت تقویت عضلات چشم
و روشنایی آن و جرب و فخر و رسلق و دفعه و زردی آن جهت قطع نفوذ مجرای احت و رسوب آن جهت جلائی دند این و بالای آن
جهت کاف و نش معید * و طبیعت دوم سرد و تر از اول و مشرق آن در خواص ضعیفتر از اول و خوردن آن کشته است
* سبب نجی بفتح سین و ضم را و سکون نون و کسر خیم فارسی و یا لغت مندیست * ماهیت آن نهیست مندی و تا بیک ربع
و نیم و ساقی آن کره دار و بر سر کوه ها شاخهای بر کهای سفید و کل ریزه و در زمین بر کهای تشنه های ریزه و سفید اندک
چون بر ک نبات آن شبیه بر ک خرخته بزک رازان نازکتری طعمی غالب * طبیعت آن مائل بحرار و رطوبت
* افعال و خواص آن خوردن بر ک مطبوخ آن جهت رجوع ظاهر و مغا صلا و سایر اعضا و ریح آن با دارا ثقل بوده
جهت حمایت مرکبه نافع و ضماد بر ک و نبات آن با کات مندی و اندکی زنجبیل در جهت التیام زخما های پسر
آلاند مال نافع و داخس و انز میفید

مسره * بفتح سین و سکون را و زواحم فارسی است و بهندی نیز همین و لعل نامند * ماهیت آن در نوع است بری
و بستانی بری آن که جبلی نیز نامند درخت هر عراست و در حرف العین ان شاء الله تعالی خواص و امل و بستانی آن
درختی است بسیار بزرگ و عظیم و موزون و بر کهای آن بسیار ریزه و خزان نمیکند و ثمر آن کوچک صوب بری شکل شبیه بجز
رومی و آنرا جزو السرو نامند و معتزلی اند و در خواص سبب و صلب و بعد از رسیدن اندک زرد رنگ و خشکی در حرم
اجزای آن اندک حلاوت و حرارت و مرارت و عقوبت بسیار و تخم آن سفید زرد رنگ غلبه بل اندک س و از آن نازکتر
* طبیعت آن در اول گرم و گویند در حرارت معتدل و در موسم خشک و سرد آنرا از سایر اجزا بکرم تر و صغیر آن کرم حاد
حریف و قریب بصغ صوب و بزرگ و ضعیفتر از آن و رطوبت مائل از آن ضعیفتر از قطران درخت شربین * افعال و خواص
آن بر ک آن قابض و متالی و قاطع نفوذ الدم و زائل کنند و سفوفات و موی و آشامیدن طبع آن جهت عوارض اول و قریب

مقدار دو آثار از برک آن و یک آمار از آن یک شک نموده باین و تا چهار روز هر روز یک کف آنرا بخورند و سایر خونی را بسیار مغپیل و چون نه ماضی آنرا بایکاشه فلفل سیاه آب سائیده صاف نموده بنوشند جهت سرطان نافع و چون چهار ماهه آنه ماشه آب برک آنرا با فلفل سیاه سائید و حب بندند و تا چهارده روز بخورند جهت آشک که با د فرنگ نامند مجرب و چون برک وساق و بیخ آنرا خشک نموده بایکاشه فلفل سیاه بسایند و روزی مقدار سه مثقال آنرا با یا شامند در اربول نماید و نهضام طعام کند و تغذیه نفس آورد و اکثر امراض سوداوی را نافع است .

سراج القطرب * حیاء حب است

سراج القطرب * نه نیست که ناخشا نشد است در شب میل و خشک و کوبند و بوج الصنم است و کوبند ایمی مشترک

امت مثل سراج القطرب * فصل السمين مع انطاع الملهمة *

سراج خینس * بفتح سین و طوارف و کسر خا و سکون یاء مثناة تحتانیة و ضم نون و سین مهمله در آخر لغت یونانی است

ما هیست آن نباتی است ما بین کبها و شجرو شویه بفرامیون و پر برک و برک آن ریزه و سفید و اندک مزغب و

خوشبوئی مائل بکر اهیت و شاخهای بسیار سفید رنگ از یک بیخ رسته و اما نبات آن از نبات فرامیون بلند تر و برک آن ریزه تر

و سفید و شاخهای آن نیز سفید اختلاف فرامیون که زرد رنگ است و کل آن ریزه مائل بزرادی و انبوه و داعم آن تند و تلخ

و آه زنده است آن کوهستانها و زمینهای صلب خشک * طبیعت آن در موم کرم و در آخراول خشک * افعال و خواص آن

جهت ازاله توحش و خوف و وسواس و مالتخولیا و خفقان بار و بیشتر ای و ارجاع اندر رونی حادث از ریح غلظه

بارده و تقویت قلب و نفس و تنقیه مریه صرا و در اربول و حیض و اخراج مشویه جهت آنکه مفسد آنست شر با و حمو لا

و جهت کزیدن سگ دیوانه بیش از آنکه از آب بترسد قی نمودن بآب مطبوع آن و چون در روغن زیت جوش دهند

و رکوش بپکانند جهت تسکین درد دندان و برکتور چون بدان بمانند و بر پشت بنهند نافع مقدار شربت آن تا یک گرم است

سراج یون * بفتح سین و طوارف و کسر راء مهمله و ضم یاء مثناة تحتانیة و سکون و ارون لغت یونانی است

ما هیست آن نباتی است ما بین شجرو کبها شبیه بعتقه و بر اشجار و مجاور خود می بپزد و بتهائی وجد آن نیز میروید و کل

آن شبیه بهنشفه و چند حد متصل بهم مانند خوشه و اندک رن گلها زرد و ساق آن سبز مائل بسماهی و برک آن مانند برک

بهنشفه و خشم و در راضه آن کل عقرب و بفارسی بر ایران نامند و در باغها بسیار است و آن غیر فاشر استین است

طبیعت آن مرکب الفوق * افعال و خواص آن رادع او را مچاره و بارده و کل و برک آن را چون بکوبند و بر کز بک

عقرب و زنبور و ریتلا و مائرمو امضاد نمایند مجرب است و نیز ستور آشامیدن آن

سراج طوطس * بفتح سین و سکون ط و فتح راء مهمله و ط و ضم یاء مثناة تحتانیة و سکون و او و ضم ط و سین

مهملتن لغت یونانی است بهندی جل کنبهی نامند * ما هیست آن نباتی است که بر روی آب بهم میسوزد بی بیخ شبیه

به بادرنجبویه و از آن کوچکتر و از تناع بزرگتر * طبیعت آن سرد و تر * افعال و خواص آن ضد آن با سرکه

جهت منع جراحت و ردع او را م حاره و حمر و جهت حرقه الجول و در اربول و جوش خون کرده و التهاب اعضا نافع و در

جمیع افعال قریب بطعاب است و در کتب معتبره طبای فرنگ دونوع نوشته اند یکی برک آن را شبیه ببرک حی العالم

و از آن بزرگتر و آشامیدن آن جهت نزف الدم کلیه و ممانه و طلای آن با سرکه مانع جراحت و بجهت حمره تناء مهمله

اندرون آن بیمار مغذی است و خوشبو و برگ آن شبیه بمرکب کدنا و از آن بلند تر و باریکتر و با صلابت و اندک خشونت
 * طبیعت این در آخر درم کرم و خشک و بعضی در اول کرم و در درم خشک دانسته اند * **افعال و خواص آن**
 میباید ببلایع و مذل ربول و حیض و مفتت حصاة و مفتت افواه و روق و مخرج عفونات و جهت زیادتى فهم و عقل و صداع بار در
 بد بوئی بینی و بواسیر و انقباض و مقبل و نیکوئی رنگ رخسار و خفقان و یرقان و تقویت معدة و هاضمه و اعصاب و تریک باه
 و اشتهاى طعام و قروح معدة و طود ریاح و سم مقرب کز بید و شرابا وضاد اموات و چون پآب سائید و در ظرف سفالى کرده
 بر روی آتش کند از آن تاروطیت آن منجذب شود پس برداشته هر روز شش تا دوازده بار از آن بخورند جهت تقویت معدة
 و رفع سوزش فم معدة بسبب بد هضمی و بد بوئی دهان بمشارکت معدة نافع و باروغن حبة الخضر جهت درد کمز
 و سردی کرده و مثانه و تقطیر البول و تهامی کهنه و قطع قی و برود رحم و بهم آوردن فم آن شرابا و حمو لا و قطر آن
 جهت کرائی ساه و سنون آن جهت تقویت دندان و لثه و خوشبوئی دهان و رفع قروح و بد بوئی آن و در زرد آن
 جهت رو بانیون کوشش بر جراحت مزمنه که بسبب زیادتى رطوبت باشد و جهت دردهای باردی و بخی و بد ستور ضا د آن
 جهت امراض مذکور و طلای آن بازفت جهت جوشش سر و غسل آن جهت مرغ نمودن کوله و آشامیدن یک اوقیه
 از شرابیکه يك اوقیه از آن در یک گیل شراب جوشانید و با شند جهت رفع اقسام کرم معدة و حسب القرح مجرب و استعمال
 آن با بیه باصف فساد قذرة آن مضر حلق و صوت مصلح آن شکر و مضر رنه و مصلح آن انیسون و ملامت آن وزباد و از مقدار
 شربت خوردن محرق خون و مولد جنام و مصلح آن سه روز در عمل و سرکه خیماییدن است مقدار شربت آن از
 یک درم تا دو و منقال بدل آن مثل آن سنبه الطیب و نصف آن مروریع آن در چینی امت و چون داخل صابون کنند با صفت
 خوشبوئی آن کرد و زیادتى تنقیه و جلای آن و با صفت نیکوئی رنگ رخسار است و صنعتی از صفت مندی که شبیه بزنجبیل
 است و مضر و غ آن برنگ زعفران طبیعت آن قریب بچهارم کرم و خشک و از جمله مسموم و محرق و جلد و درد آن آن
 مورت جنون و زیاد و از آن کشند و طلای آن بساعت موی را بستر و با صفت جراحت جلد است
 * **مع آن** * ماهیت آن اسم عربی کیهامی است شبیه بکیا و خشک و خاردار و سفید تر از آن و برگ آن از آن نرم تر
 و ثمر آن مد و زرد و خار و تخم آن پهن و عراب معتدل اند که بیخ و ثمر آن مذل ربول و قاطع زحیر کرا سهل است *
 * **سعود** * بفتح سین و ضم عین و سکون و او طاء مهمله آنچه در بینی د منق و مانع باشد بدین نام موسوم است و از اختراعات
 جالینوس است و عود العطاس را نیز باین نام نامند *
 * **فقه** * **ل السبین مع الفاء** *
 * **سفاد یکس** * بفتح سین و فاء و الف و کسر دال و سکون یا وضع کاف و سکون سین مهمله لغت یونانی است * **ماهیت آن**
 نباتی است که در بایان و معموره نیز میروید و ساق آن بقدر در شهر و برگ آن مشرب و متفرق و شبیه بمرکب شاهتر و از آن
 بزرگتر و کل آن بزرگتر از اقوان و وسط آن زرد و بعضی را کل زرد و وسط آن سفید و در طعم مائل بتندی و تلخی و خام و ریخته
 آن ماکول و بعضی آنرا بیازیری دانسته اند * **طبیعت آن** کرم و خشک و درم * **افعال و خواص آن** مقوی معدة و
 مسکن درد کبد و مثانه و مفتت سد و احشاء و مذل ربول و حیض و تریاق مسموم و سی منقال از آب آن با شکر و پنجه درم هلیله زرد
 مسهل اخلاء غلیظه و بد ستور و درم کل آن با مثل آن هلیله و غسل مسهل قوی است و مضر جگر و مصلح آن کثیرا است
 * **سفر چهل** * بفتح سین و فاء و سکون و از تخم جهم و لام بفارسی به و آبن و ترکی حیوا و بیونانی قود و نیامیلا نامند * **ماهیت آن**

تورست معروفه و سه صنف میباشد شیرین که آنرا به آزاد نامند و ترش محض و ترش و شیرین که بعربی مزبهم میگویند و تشنگی زای معجمه و بغارسه میگویند و کوبند چون آن را باد رخت کوبید پیوند کنند و بیشتر و بهتر آرد و بهترین آن بزرگ یا لید و نازک شاداب آن است * طبیعت شیرین آن در حرارت و برودت قریب با اعتدال و کوبند مانند بحرارت و در آخر اول تر است * افعال و خواص آن مفرح و مغوی دل و دماغ و معد و مسرت افزای روح حیوانی و نفسانی و ملایم و طای آب کرم کرده آن جهت رفع تهیج اطراف و سوء القیه محرور المزاج مجرب و مبرود المزاج را مضر و جرم آن قابض و مسد و ترش آن در اول سرد و در دوم خشک افعال و خواص آن در تقویت معد و حار قویتر از شیرین آنست و اکثرا آن مسهل بعصر مخصوصا بعد از غذا و در خلای معد و حابس طبع ممر و المزاج و عصاره آن جهت انتصاب نفس و ربو و نفث الدم و قی و رخا و تشنگی و تقویت معد و واد را بر پول و نزف الدم نافع و مز آن معتدل در حرارت و برودت و در دوم خشک افعال و خواص آن قریب به در است ولیکن ثقل این زیاد و از آن سرد و رقیق گفته اکثرا این موجب فواق است بشی لغو و بوییدن اقسام آن مفرح و مقوی قوتهای روح حیوانی و نفسانی و قاطع غلیان و خون اعضای باطنی و خوردن آنها خصوصا شیرین جهت تفریح و رفع وسواس و درد سر و نزلات و تقویت کبد و معد و فهم آن و رفع ضعف آنها و بر انگیزش اشتها و حفظ جمیع از اسقاط و بوی دهان و منع نضارت بد دماغ و دل و مستی و غلیان و قی و کسالت و خفقان و برقان و انتصاب مواد معد و اسهال و التهاب و در دم معد که از انتصاب مواد مستتره باشد و خواص کل خوردن و جرم آن مسد و در مضر نهاده از آب آن و مصالح آن مر بانمودن آن است با غسل و مضر احشای ضعیفه و متشن تبیه و رنه مر و رشه و سرفه و قولنج خصوصا جرم غیر مرهای آن و اکثرا آن موجب فراق در ساعت و مصلح آن غسل و انیسون و امثال آن و قطور آب آن در تحلیل و فرج جهت رفع حرنة البول و جراحات مجاری آن بغایت نافع و چون آنرا در زیر آتش کد اندک تا بریان گردد و بعد بیکه رنگ آن تیره شود و بشورند جهت قطع اسهال مزمن مجرب و بتخصیص که در جوف آن نیجی به دانه جوز یا ریزه گردد و پیر گردد و باشد مقل ارشیت از آب آن در دندانهای تاسی درم و رب به ترش در آخر اول سرد و خشک و قابض و قاطع قی و اسهال مرای و مانع صعود بخارات بسرو مسکن تشنگی و حرارت و درد معد و امعاء که از خلط موجود باشد و مسهل بعصر و با آب بزرگ نعنای جهت منع غلیان و قی خصوصا صفراوی آن مضر و نه و معال و رب به تیرین قریب الاعتدال و بیوست در آن غالب و قیض آن کمتر از ترش آن و در جمیع اعمال مانند آن و جهت صاحبان احشای ضعیفه السب از آن مقل ارشیت از رب آن سرد و تا بیست درم و شکوفه تازه آن معتدل با قوت قابضه و مسکن درد سر و غلیان حرارت و مقوی دماغ و دل و معد و مرهای آن جهت تقویت مینه و دل و احشای خفقان حار و منع صعود البخار به دماغ موثر و مضاد آن وید ستور و مضاد جرم و تر و بزرگ آن جهت اورام حار و چشم و سائرا اعضا و حسی و آلات از انتصاب با اعضا و رفع سمیت کزید کبی هوام و نیز تصمید بزرگ آن جهت تخییف زخمها نافع و زغب و خمل آن یعنی برزی که بر روی میباشند بسیار قابض و مضر خلق و صوت و در آن جهت نزف الدم جراحات مفید و روغن به که به را میرا بسته آب آن را انشود و گرفته با در چند آن روغن زیتون جوشانید تا روغن خالص بماند طبیعت آن سرد و تر و قابض افعال و خواص آن جهت مبروده و رطوبه و قروح دهان و در واد و طنین و رفع مانند کبی و قرحه رحم و مجازیه بول و منع آدرار عرق و آشامیدن آن جهت صلاح حار و نفث الدم و درم جگر و اسهال مزمن و زحیر حار و قرحه امعاء و رفع سم فزار به و در خشب الصنوبر مفید و

مقتله بدان نیز معین اثر دارد و دروغنی که از کوفه آن بدستور روغن گل مرخ ترتیب دهند در قوت ضعیف تر از آنست
و بهمانه یعنی تخم آن در درم سرد تر و با اندک قوت قابضه لعاب آن جهت خشونت حلقوم و حلقی و مرفقه خار و با بس و
تسکین حرارت معدیه و تبها و سوزش زبان و دمان و بیوست آن و در شفاء الاسقام مذکور است که حب سفرجل ملین
بغیر قبض است و صاحب ذخیره گفته که به دانه با وجود لعابیت مضر معین نیست و این خاصیت را از لیم به بسجیا ورت اخذ
نموده اند و بنای آن جهت سوختگی آتش و دفع ضرر حرارت آفتاب بغایت نافع و مضغ آن جهت رفع کندی دندانها
و مغز آن با غروریت رمبیه و سرورین و موافق اعضای تنفس و سرفه و گرفتگی آواز و وصل و ترقحه المعامق از شربت آن تا
د و مثقال و از لعاب آن تاده مثقال و مضغ و مرخی معدیه و مصلح آن در سرورین شکر و در مبرورین را زیانه بدل آن
بزرگتر و نافع است و طریقه مقشر نمودن تخم آن آنست که لعاب آن را تمام بگیرند و آن تخم لعاب گرفته را در بارچه کرباس خشکی
بسته بقوت بماند تا مقشر گردد و در جنتین سفر جلی و جوارشات سفر جلی و حلوا آن و سکنجینات سفر جلی و اشربه سفر جلی
و عرق آن و قرص آن و مریای آن و مملات و معجون آن و میبه در قرابادین ذکر بایست *

سفیید و لیون * یفتح سین و کسوف و سکن یا عثنا قستانیه و سفید یلیون یفتح فار سکن لون و کسوف و کسوف و کسوف
یا عثنا قستانیه و کسوف و کسوف یا عثنا قستانیه و سکن و وونون نیز آمل لغت یونانی است * ماهیت آن نباتی است
برک آن شبیه ببرک خیار و برک جاشیر و ماهی آن بقدر ذریع و شبیه بساق رازانه و کل و تخم آن شبیه بنوع چهارم
میسالوس و از آن یمن تر و سفید تر و ثقیل الراضیه و بیخ آن شبیه بترب و منبت آن فی زارها و اماکن رطبه * طبیعت آن
در دم کرم و در آخران خشک * افعال و خواص آن آشامیدن و مثقال از ثمر آن مفتوح و مهمل بلغم و جهت صرع
بلغمی و عسر نفس و یروود در جگر و برقان مدی و قولنج و بواسیر و اختناق رحم و تطور آب تاذ آن جهت تنقیه جگر کوش
و بخور آن جهت نافه سیاه و لینر غس مزمن و سکنه و صداع حادث از مواد غایظه مؤثر و نفول آن با روغن زیتون نیز
معین اثر دارد و ضمد آن جهت صلابت بواسیر و فواصیر و بهتر آنست که بیخ آنرا خراشیده و کوفته در سوراخ ناصور
پر کنند و ضمد کل آن با شراب جهت منع زیاد تب و روح خبیثه و معی ناله و آشامیدن تخم آن و حلوس در رطبه آن جهت
اختناق رحم نافع مفر کرده مصلح آن کثیرا و مقدر اثر بیت از تمر آن تاده و مثقال و از بیخ آن تاده و درم و جهت برقان بیخ آن
بیترا زمر آنست

فصل السین مع القاف

سقمونیله * یفتح سین و سکن قاف و ضم میم و سکن و او کسوف و فتح یا عثنا قستانیه و الف یعربی مسمود و نامند
ماهیت آن شیر نباتی است که در کرمستانها و زمینهای سنگ لاح میروید و بر شیر و شبیه بلبلای شاخهای بسیار از یک
ساق روئیده و بقدر سه چهار ذرع بر روی زمین مفروش و در بعضی امکنه کاهست که راست نیز ایستاده و مباحث و بر ظاهر
آن بطوری چشمند که بدانست میچسبند و برک آن مانند برک بلبلای درم و تر و سوزن و بار بکتر از آن و کل آن سفید مستند بر
نویمان نهی و ثقیل الراضیه و بیخ آن سفید بقدر زردیک عظیم حجم و کوتاه بسطی ساعی و میجوف و بد بو و پرازشیر
و طریق اخذ شیر آن آنست که هنگام رسیدن گیاه آنرا از خاک خالی نمود و بر کهای جو زید و در آن فرش میکنند
و بیخ آنرا شستن میباید و بنفشه آن در آن بر کهای جمع شود و دیس صبر میکنند تا منجمد گردد و بر همین اند و یا آنکه بیخ آنرا
می سوزانند تا رویت آید و بر آید و در آن اوراقی جمع شود و اگر شاخهای مفروش بر زمین قریب بیخ آنرا شق کنند از آن چیزی

بدست نمی آید و بهترین آن انطاکی و یا جر مغانی آنست که از انطاکیه و یا از جرمنان آورند و صاف و سبک وزن بر
 هوراح شبیه با سفنج و زرد مفتت کرد و در جرمه در اصل طایفه بوده اند از عجم که از اینجا نقل بنواح دیار موصول کرده
 و در اینجا وطن ساخته و رنگ آن شبیه برونک مریشمی باشد که از پوست کاه و مسازند و مائل بکبودی و زردی و سفیدی و محلول
 آن در آب مانند شیر سبب و چون بر زبان گذارند زبان را بسیار بکزد و گفته اند جر مغانی آن مائش بسیار می و مستند
 بالمثل میباشد و آن قتال و غیر مستعمل و هر چه صفات مذکوره نباشد زیور و مصنوع آنرا از شیر يتوعات دگر مانند
 شیر عشر مخلوط با رد کرمنه میسازند و قوت مشوی آن تا دو سال و غیر مشوی آن تا سه سال باقی میماند و بعد از آن قوت
 مسئله آن مبدل بصله میگردد و مدد میباید شد نه معهل و بهتر آنست که قرب با استعمال آنرا مشوی نماید و بکار برند نه
 پیشتر و ستر تشویذ آن آنست که با مصطکی سود و در کسبه کرده در جوف سیب و یا به خالی کرده و گذارند و سر آنرا با زقطعه
 از آن سیب و یا به بدل کنند و بتخیر گرفته در تنور بر روی آجری و یا طرف سفالی گذارند تا مشوی گردد پس بر آورد و در
 سایه خشک کرده با مصالحات و مقویات آن مانند مصطکی و عود و صمغ عربی و زنجبیل و صبر ویز و جرز و نمک و فلفل و هلیله
 و جسل و روغن بادام در هم رودین و با کثیرا و صمغ عربی و مغزیات دیگر در محروری استعمال نمایند و این تلخیص هنامکی
 و انیسون را بهترین مصالحات دانسته و در محرورین عصاره کل سرخ و کثیرا و رب به و در هم رودین انیسون و بعضی گفته
 که سائیدن آن با کل بنفشه نیز صلاح آنست و یا آنکه در جوف بیضه مرغ گذارند و بر آن آب به و صمغ بریزند تا بر گردد
 و سر آنرا بسته در خمیر بکینند و در تنور بر روی آجری بگذارند تا جوش بخورد و مشوی گردد پس بر آورده استعمال نمایند
 و اگر آب به و صمغ نباشد جلاب بر آن ریزند و گفته اند سائیدن آن با بادام مقشوکا سر حلت آنست و بالجمله باید که
 بدن مقویات معده و مغزیات و معینات و مختصرات استعمال نمایند یعنی باید که با دویه مذکوره و یا کل سرخ و انیسون
 و شاهانه و اغنال اینها سرشته استعمال نمایند و باید که مبالغه در سائیدن آن ننمایند زیرا که نرم آن مانند نرم کوبیدن قند
 بتخلیل معده و مجسم و عمل آن ضعیف میگردد و نفوذ بسوی مجذب کهک میباید و از حذب بجهت عضو و فصول باز
 میماند بلکه باید که اندک جریش باشد و نیز باید که در هوای بسیار گرم و یا بسیار سرد و بک آن خاره و محروری المزاج و ضعیف
 القلب و ضعیف الاحشاء طالع استعمال نمایند * طبیعت آن در سوم گرم و در آخردوم خشک و بعضی در سوم نیز خشک
 دانسته اند * افعال و خواص آن جالی و محلل و مفتح و مدیل صفرا و لزوجات مخلوط با آن و جاذب از انامی بدن
 و متقوی فعل هر سه میلی و یغایت سرع العمل و مدد رفضلات و قاتل جنین و مخرج آن و جهت کزیدن عنقرب شرابا و ضما دا
 نافع و با هم وزن آن تا دو وزن تربید چون با شیر تازه و دوشیده ناشتا بموشند جهت اخراج اقسام گرم معده و با معاجرب
 و بالا جورد جهت امراض موداری و باز زنجبیل و تربید جهت اخراج مواد بلغمی و یا کل سرخ جهت تقویت معده و یا آب
 کمرنس جهت سرعت خروج آن از معده مقدار شربت آن نیمدانک تا دو دانک و زباد و بران مضر دل و معده و کبد
 و امعار مورث تشنگی و کرب و غم و رافع اشتها و اگر زن حامله بخورد بار اندازد و بیچه او را بکشد و زیاده از نیمد رم تا
 یکد رم آن کشنده است و اما کرب و غمیان و عرق سرد و اسهال مغرط پس اهلک و مد اوای آن قیق فرمودن
 و خوردن دروغ و عویق صیب و رب ریاس و رب سفرجل و رب سماق و ریختن آب سرد بر سر و نشستن در آن و طلای آن
 با روغن بادام جهت دردها و یا سرکه جهت صدمات ضربانی و صدمات مزمن و جهت قویا نیز و ضما غیر مشوی آن و بدستور

ملای آن جهت بهی و برص و زخم و کلف و با و روغن زیتون جهت خراجات و دل ستور مطبوخ آن با عمل و زیت جهت
تجلیل خراجات و عرق النساء و چون در سرکه بپزند و با آرد جو کوبیده سرشته ضاد نمایند جهت جمع مفصل و ورک و عرق
النساء و جرب متفرح و نیز ضاد بخفته آن در سرکه پخته با جهت جرب متفرح و باز مره که از ترمس چون بپزند و بر حوالی
ناف بمالند جهت اطلاق نمودن اطفال و ضعیف الاحشاشانفع و حمل آن با بشم باره جهت اخراج جنین و برک آن ضاد
در اندام ضعیفتر از بهیج آن و فر زجه آن جهت اخراج جنین و بهیج آن بسیار کرم و محرق و محلل و نعلوب آب آن با سرکه
و روغن کل سرخ جهت درد سر و ضاد آن بشه با جهت برص و درد مفصل و تحلیل او را م و فر زجه جمیع اجزای آن
فائل جنین و مخرج آن و بدل سقمونیایکوزن و نیم آن صبر زرد و نیم وزن آن حلیله زرد و کوبید لاغیه است و چون
سقمونیای را با کلاب و آب سماق و سفرجل بسایند و قوص سازند و عند الحاجة استعمال نمایند من جمیع الیجات بغایله
است و خوردن بهی که در آن مجبوره را مشوی کرده باشند با قدری بنفشه جهت جمع امراض صفراوی و رفع تبهات مقید
و بی مضرت و دستور مشوی نمودن در جوارشات و مجبونات آن در قرابا دین مذکور شد
* مقو لو قند ریا * بفتح سین و هم قاف و سکون و اروضه لام و سکون و اود فتح قاف و سکون و ون فتح دال و سکون و ا
و فتح باء مثناة تصانیه و الف یونانی است * ما هیئت آن حیوانی است مانند عنکبوت با پایهای بسیار بری و بحری
میباشد و متاخرین آنرا اوسبع و سبعین و متقن مین اربع و اربعین نامیده اند و اربع اربعین طولانی است با پایهای
بسیار از قریب بر آن تادم در دو صف و اکثر مغیبل رنگ ابر و اربع اربعین در حرف الالف مع لراء ذکر یافت
* طبیعت آن حار حاد و از سموم قتاله است * افعال و خواص آن در طب خواصی برای آن نوشته اند و چون
برعضوی از بدن مردم بر سبیل حکه آورد مگر آنکه ملای مطبوخ بحری آن در روغن زیتون سترند موافق است

فصل السین مع الکاف *

* سلک * بضم سین و تشدید کاف * ما هیئت آن بد آنکه آن اصلی و غیر اصلی میباشد اصلی آن متخل از عصاره آمله
و طب است و آنرا یک چینی نیز نامند و چون در اکثر بلاد غیر هند آمله بهم نمیرسد و تازه آن بدست نمی آید و لهذا
از عصاره پاج که خرما می نازد است می سازند و مرکب مشک اضافه آن نمایند آنرا اسک المسک نامند و گاه ادویه دیگر نیز
بهمه سب حاجت داخل مینمایند و غیر اصلی آن مرکب از ماز و عصاره پاج است و این نوع از رامک است * طبیعت
آن در درم سرد و در اول کرم و در درم خشک می گفته اند * افعال و خواص آن مفتح و محلل و قاطع نفث الدم
و نزف الدم و حابس قی و بطن حادث از رطوبات و ضعف معدة و امعاء و حابس طبع اطفال و مقوی اعصاب و قوت ماسکه
و اعضای باطنیه و قاطع عرق و رائحه نوره و بد بوئی بدن شربا و ضاد او طلا و مقل ارشوبت آن تاد و منقال بدل آن
را مک است و تسخ آن در قرا بادین ذکر یافت

* سلک المسک * ما هیئت آن چون سک اصلی یا غیر اصلی را با قدری مشک بیا میزند باین نام خوانند و اگر در ناف مشک
کند آن سک الجلود نامند و چون نافه را در آب خیسانید سک را با آن آب بپوشانید و چون نافه را کوبید
با آن بیا میزند سک اگر اسخوانند * طبیعت اقسام آن مائل بکرمی * افعال و خواص آن قریب برامک و قسمی
از سک المسک که از جمله طیب است مولف شفاء الاسقام آنرا مقوی احشاشانسته و محلل و مفتح و مبهی و مفرح

وجهت درد دل و مفاصل و اسهال و زنی حیض نافع منعیت آن آنست که بمرتب در رطل آب بلخ تازه که غوره خرمه است و با سه رطل ما زرمائید و پیچ شاندن تا قریب با نقاد رسد از آتش بر گرفته از مویک از شنبلیله الطیب و لسان العاصیه بسیار و برک جوزی و زعفران و قافله صغار و کبار و عود مندی سیاقیه و صندل و زردنیم رطل زعفران پنجاه گرم صمغ عربی یک رطل میمور و زرنیم سائیده و ریآن آب مذکور چسبند و اقراص سازند و استعمال نمایند

۳۳ **سکبک** ۳۳ بکسر سین و سکون کاف و فتح باء موحد و الف و جیم معرب هر که فارسی است ۳۳ **ماهیست** ۳۳ آن نوع غلانی است که از سر که قریب میل مند ۳۳ **طبیعت** ۳۳ آن میرد و مرطب ۳۳ **افعال** ۳۳ و خواص آن ملطف و مفتح و قاطع بلغم و صفرا و مسکن غلیان خون مضر تحیف البلین و صاحبان علل عصبانی و سوداوی و سرفه و سحج و قولنج و ضعف معد و متانه و رحم درد و مفاصل و مضر شارب ادویه مسهله و مصالح آن حلویات و پالوده صفت آن آنست که بکیرند گوشت را و بحد و سطر و زرد ریزه کرده و اگر مرغ باشد از بند ماجد اگر دهنم بسته و پیا ز زردک و کنگر نار یا چند جوشی داد و نوزجت آنرا گرفته با آب سرد بشویند و با گوشت و مرکه و ادویه خوشبو بقدر حاجت مهر بسته با عمل و با شکر چاشنی دند و دندان زعفران در آغوش اضافه کرده از یک بر آورند و تناول نمایند ۳۳

۳۴ **سکبک** ۳۴ بفتح سین و سکون کاف و کسر بای موحد و سکون باء منثابه تختانی و فتح نون و جیم معرب اسکینه فارسی است و یونانی ساغافون و بهندی کنگل نامند ۳۴ **ماهیست** ۳۴ آن صمغ نباتی است در شکل شبیه خیار و بهترین آن صافی بیرون سرخ و بازرد و اندرون سفید یا طوبت ظاهر است که بوی آن مایین بوی حلیت و قبه و حریف باشد و از ما که اسهال مرضی است قریب با صفهان آورده باشند و کوبند که چون کهنه شود مستحیل بسکبک چنگر و در فرق میان ایشان رنگ اندرون بسکبک محیل است اختلاف قه و این صمغ را از نزد یک برک آن میکینند بزدن تیغ بر ساق آن و قوت آن قایست سال باقی میماند و گفته اند در نوع میباشد و هر دو جید اند ۳۴ **طبیعت** ۳۴ آن در سوم گرم و خشک و بعضی خشکی آنرا در دم دانسته اند و این اصح است ۳۴ **افعال** ۳۴ و خواص آن مسخن و ملطف و جالی و محلی ریاخ و قولنج و اورام صلبه و طحال و غیر اینها و مسهل ماء اصفر و باغم غلیظ و لزج و جذاب آن از صمغ بدین و مفاصل که با آنها چسبید و باشند و با قوت تر یا قه و مصالح ادویه مسهل و مانع نکایت آنها و قاطع فضول غلیظه سینه و ریه و مسکن درد آن و در مفاصل و ظاهر و در کین و طحال و قمر و مقض و قاتل اقسام گرم معد و جنین و خراج آن و در بول و حیض و اعضاء الراس آشامیدن آن جهت امراض بارده بلغمیه و اعصاب و برودت آبها و صواع بار و در صرع و فالج که حس و حرکت در آن زایل شده باشد و جهت اوجاع مفاصل و سعال و آن جهت صداع و صرع بارد بلغمی اعضاء الصدر و النقض و الحیات و بلغمیه و سردار بد اثر و قولنج و بلغمی و ریشی و بواسیر و ریاخ آن در برودت کبد و امعا و مقعد و رحم و تحلیل خنازیر و تقویت باه و بدستور ضام و حمل و حقه و بشور آن بحسب مرض از امراض مذکوره و آشامیدن یک انگشت آن تا نیم گرم و تا یک گرم جهت اصلاح ادویه مسهل و منع اذیت آنها از اعضاء شارب جهت نیش عقرب و هوام قتاله و با عمل جهت تقویت باه و قولنج و ادرار و طحال و خراج جنین انبیین انکسار آن بهترین ادویه است از برای نزول آب در چشم و ظلمت حادث از اختلاط غلیظه و با سر که جهت شعبیه و اشتقاق رائحه آن با سر که جهت صرع و بعضی امراض از اختناق رحم و بدستور ریش و آن و نیز زجه آلوده آن بوشم پاره جهت

رفع احتباس حبض واحتقان آن جهت بوا حیر و دفع ریا ح آن و تقویت باه و رجوع و رک و ظهر و مضام آن با سر که جهت
جذب با خار و پیکان از اعضا و تعقد عصب و بوا حیر و عرق النساء و التیام عضل مقطوع و تحلیل خنازیر و سلعه و از الة آثار جل و
کزید کی مقرب و موماد و یک نافع و دستور حل آن مانند حل حلتیت است در روش بادام تلخ و یا آب کند نا و یا سداب و یا نان
کرم که در جوف آن کاند آید تا آنکه نرم گردد و استعمال آن میزودین را نافع و مضر و زین و مورت اورام باطنی و مشعل
ح. ارب غریزی و مضرمانه و کرده و حصل آن کثیر است و اشریت آن قایک و هم بدل آن قنه و کوبند در دفع سموم را نیانچ است
سکر و بصر سین و فتح کاف مشد و رواء مصله بغار سی شکر بیشین معجمه و یندی باغیت اشاوک سرکرا و شکر سرخ مائل
بسمایی را نه و ده و بلف و بنگاله شکر سفید را چینی و یندی کفاند و شکر تری و بر و شکر سرخ مائل زعفرانی را
کند و ده و سرخ مائل شنبلی را کر نامند و صافیت آن عصا و لیشکر است و آن شبیه به بی است ولیکن غیر مجوف و شاداب
و سفید و سرخ میباشد و آن اکثر بلاد هند و مصر و چین و بتاریه و در خوزستان در عمان نیز و شکر سفید از سفید آن
و سرخ از سرخ آن بهل میآوردند و بنی نخو که تصب آن را گرفته معشر نموده آب آنرا گرفته بچرخ و یا بکوبیدن و آن آب را
طبخ مینمایند تا منعقل گردد و بعضی اماکن تصب آن خوب و نرم و نازک و بلند و در بعضی اماکن سخت و کرم آب میشود
و شکر سفید را چون آب حل کنند و خوب تصفیه نمایند بطنج و داخل نمودن شیر و یا سفید بیضه مرغ و منعقل سازند و قالب
شسته و یا بپیر آن و در آن جو بهای باریک تراشیده کاند آید و بر یا بر یسمان ریزند و بکند آید تا منعقل گردد و مره و بله اخروی
یعنی هر مرتبه آنچه از شیر آن انعقاد نیافته باشد باز بقوام آورد و در آن قالب ریزند تا فرمقل ار که خواهند تا آنکه
قالب پر گردد آنرا میکوسلیمانی و بغار سی نبات نامند و اگر در تصفیه آن زیاده مبالغه نمایند و قالب تصفیه آنست که عند الطنج
و جوشد و یک چرک و کف بر سر نهارد و در قالب شیشه ریزند آنرا نبات قراری و سنجری خوانند و اگر بعد از تصفیه
باشیر در حین انعقاد بر آن کف شیر یا سفید بیضه مرغ بکفند و بکفچه بسیار بر هم زنند تا منعقل گردد و بر یسمان کشند آن را
خانیخزائی و سنجری گویند و اگر آنرا بکفچه و یا بچوبی خوب بر هم زنند که کف بر آورد آنرا بر روی پارچه کرباس پاک
اند کی نم کرده و یا بر روی بورای ترکیده از کفچه اندک اندک جدا جدا بپزند که حبابی شکل و جوف آنها متخلخل
باشد آنرا فانی و یندی بنامند و اگر بر آن کف سفید بیضه مرغ و یا کف شیر زنند و نیز از معجون سازی بر هم زنند
که خوب سفید کرد دوازده بر گرفته آنرا اقراص و یا قلههای باریک سازند و مقل آید و انکشتی بپزند و بکند آید تا سرد
و بسته گردد آنرا اخانیل و نیز بغار سی شکر بپزند تا مانند و اگر آنرا بعد از تصفیه بنحوی کور و قرب انعقاد برداشته بل دست خوب
بکشند تا تارند در مرکز چین کنند در بین کشیدن هر دفعه بنحی پاکیزه و یا بوقت چوبی بزنند تا خوب سفید گردد پیش
اقراص سازند آنرا نالط نامند و اگر بر آن کچین مقشر بریان کرده بپاشند آنرا نالط سسمی و بغار سی حلوی کشید
و یندی ریری خوراند و اگر در آن مغز بادام بسته و یا گردان بریان داخل نمایند آنرا حلوی مغزی گویند و اگر
آنرا مانند کیوسلیمانی بغار سی کیسک نامند و بعضی در حلوی مغزی ربع و زین شکر عمل نیز داخل مینمایند برای زیاده
شکنندگی آن و اگر در تصفیه شکرها لغز زیاده نمایند و چون محال انعقاد رسد و قالبهای منوری شکل که بطرف باریک
آن هر راخی باشد بپزند و ملتی بکند آید که خوب منعقل و خشک گردد و رطوبت و چرک آن از آن سوراخ تراش
نمایند آنرا فانیل و سنجری و بغار سی قند سفید نامند و اگر در قالب مستطیل که در هر دو طرف آن متساوی باشد بپزند آنرا

قلم نامند و اگر آن قند را با ز صاف نماید و بدستور با قند منعقل سازند و آن قالیهای مشهوری و یا خلوانی دریا مدور آنرا
ایلوچ و بفارسی قند مکرر و یمنی و اوله یعنی مانند دانه تکرک نامند و بعضی آنرا طبرزدکوین یا بعضی گفته اند که آنرا در طبع
آن بقدر عیشر و وزن شکر سفید غیر تازه و دوشید و در آن ریزند و صاف کرده بقوام آورند و در قالب ریزند آنرا طبرزد
نامند و از شکر سرخ بعد از تصفیه بطریق مزبور نبات و قند و طبع و غیرها نیز مساژند و لیکن بلذت و لطافت شکر سفید نیست
طبیعیست سفید آن در درم کرم و در اول خشک و آب نیچر تازه در درم کرم و در اول تر و شکر سرخ در رآخ و درم
کرم و در آخر اول خشک و سلیمانی در آخر اول کرم و در اول قور طبرزد و نبات قریب با مقدار ال و هر چند زیاد آنرا
تصفیه نمایند حلاوت و حرارت آن کمتر و معتدل تر میگردد و لطیف ترین همه اقسام قند مکرر نبات قناری پس قند
پس نبات است و همچنین و هر چند مکرر کهنه تر گردد بهتر میشود و پریوست آن می افزاید **افعال و خواص آن**
ملین طبع و حقایق و سینه و شش و چاهی و رطوبات آن و سیرج التوفد یعنی بدن و جهت تقویت ارا و راح و قوی و کب و تبخیر و راح
امعاء و تقویت باه و تولید خون جالی و استحکام اعصاب و عظام و منع پیری و رفع خلط هودای و امراض آن و در تغذیه
مرضی جریع الا تروا **شامین** یک اوقیه آن با آب کرم و روغن بادام شیرین جهت بحة العورت و تسکین توالیج و باد و میل
آن روغن کاه یعنی ده اوقیه که نیم کرم باشد جهت رفع وجع ناف و سلبه جوف و اقیقه زنان و نفاسه و جهت عسر البول مجرب
و خوردن نبات در روزی بمقدار یک اوقیه که یک حب یک حب بدفعات در دهان گیرند تا آب شود جهت رفع سرته
و خشونت صوت و مینه و درد آن و ارتعاش و خفقان که حادث از جماع باشد نافع و با آب کرم جهت بحة الصوت عارض
از زلالت و ملایمت و نبات آن جهت ازاله هرنه و آنرا میجلای آن با کلاب و آب سرد جهت ابتلای حیات مستتره و بدستور
جلای آن مطیب کلاب و یا غیر مطیب با آب سرد و یا نیم کرم جهت ابله مرضی در ابتلای بقدر حاجت هرگاه حادث باشد
نافع جهت آنکه جالی است و پاکر تازه جلای آن زیاده و منفی قروح و سینه و حاک و خاریدن اجفان و نبات و قلم و مشقی
و ابلاج صلب جهت رفع جرب آن و جلای بیاض و لیم زائد و با مرارید و هر کین و سوسمار جهت سلاق و جرب مجرب و
ضاد آن با کبریت و قطران و سب و روس و نوشادر جهت رفع قویا و برص و سائر آما و قریب العسل و زرد و آن جهت حبس
خون عضو مقطوع و مجروح و بدن کوشش زائله فاعل جراحات و روئانیدن کوشش تازه صالح و بشور اقسام آن خصوص
نبات جهت رفع زکام و تنگی سده مصفاة بنایت مؤثر **الماء** مرضیها حبان مل و اسماعیل و مغص و صفراوی مزاجان و مولد خون
صفراوی خصوص که در بنکام کرمکی مغرط تارل نماید و جهت تصدیع در مرطوبین هنگام غلبه بلغم و رطوبات در مزاج
و مولد بلغم بنحصر که بارض و یا ترشی استعمال کنند و اقسام گفته آن معسل اخلاط و مخرق خون مصلح آن بادام و شیر
تازه و شیده و ترشیه و آب انارین و سفرجل و طماش و کاه و امثال اینها بدلیل آن در تقویت باه و تلین و ترطیب وزن
آن ترنجبین و با کز انکبین و یا شیر تازه و شیده و در تسکین قولنج عمل مقدار شربت آن تاهی درم و نبات و طبرزد از
برای محرور المزاج و قلم سلیمانی و متعصر مطبوخ بد و ن هفت کردن که اندک سرخ رنگ باشد برای مبرود المزاج
و کسانیکه در ابدان ایشان اخلاط غلبه باشد و یا تر و آب تازه قنی شکو در اول کرم و در آخر آن تر جهت تلین طبع و حقایق
و سینه و شش و جلای رطوبت آن و جهت سرته و احتباس بول و قرحه نافع و مولد خون معتدل و مووت نفخ و نزول آب در
خصیه کثرت آن و مکیدن آن ناشنا جالی معد و بعد از هضم طعام ملین طبع و اخراج کثیفه نقل با سابی و بالای طعام مواد

بلغم و نغم و قراقر و نفع آن در بلاد جلای آن زیاد و چون آب معصرا آنرا چنگل جوش خفیفی داده نمیکرم بیا شامند
جهت سرفه بار و در تصفیه صوت و صفیکه مانند نمک بر پیشکر ظاهر میکرد جهت جلای با مر و نافع

* سکر العشر * عشر عین مهمله و فتح شین معیبه و راء مهمله بغا رسی خرک و یهین ی آک نامند * ماهیت آن
شبنمی است که بود رخت عسدر در بلاد خراسان منعقد میکرد شبیه بقطعههای نمک سفید و آنرا ایمانی نامند و آنچه سیاه
رنگ باشد حجازی گویند و نمور آن که مسمی بخورق است بهترین آن ایمانی است که اولاد ایقنه آن شیرین با قیص باشد پس
احساس بتلخی شود و شبه نمود که سیکه آنرا اشکر تیغال دانسته و قوت آن تأیست هال باقی میماند * طبیعت آن

کرم و خشک و راول و این تلخ معتدل و لطیف از شکر دانسته و بعضی معتدل مائل بحرارت و حجازی آن کرم تر از ایمانی
* افعال و خواص اقسام آن مفتوح و مقوی جگر و روده و جالی و ملین طبع و آلات تنفس و جهت سرفه بار و در تحریک

شش و درد سینه و جگر و معده و کرد و ممانه نافع و معطش نیست مانند شیرینیهای دیگر جهت آنکه خلالت آن کم است و با شیر
شتر جهت استسقا و با شکر کوفتن جهت معال بهتر از دمن فاوندی و مد اومت آن هر روز بقدر یک اوقیه تا یکماه با آب نمیکرم

جهت ربو و هضم و التیس از سبب بات شمرده اند و اکتفا آن جهت قوت با صره و خلای بیاض نافع و صلح و مرورین
صلح آن روغن بادام بدل آن بعضی شکر تیغال گفته اند مقدار شربت آن یک اوقیه و حکیم میرزا مؤمن در نسخه نوشته

که کیسوس بن ما بس گویند که سکر العشر یک از درخت نوع عشریکه برک آن شبیه بگر کز و کل آن سفید و نمور آن مثل نعود
و مائل بسرخ است میکرته اند با وجود شیرینی قدر و متقال از آن در سه روز قاتل بوده و در خزان ملوک ضبط

اقسام سکر العشر از این جهت میشد مؤلف گویند بالفعل سکر العشر وجودند اردو از آن بجز نامی اثری نیست و ماهیت
و مزاج و افعال و خواص درخت آن در حرف العین ان شاء الله تعالی مذکور خواهد شد *

* سکر جبه * بفتح سین و فتح کاف و سکون را و فتح جیم و هاء * ماهیت آن امین الله و گفته اند این است برک آن شبیه
برک مورد و در وسط آن خاتمی شبیه پشم و بستی العالم کبیر شامی دارد * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و

خواص آن سهل سودا است و جهت صلاحیت سحر نافع مؤلف تذکره حسب الشوک دانسته *
* سکره * بفتح سین و ضم کاف و فتح واور و هاء * ماهیت آن نام درختی است که در بلاد هند و بنکاله بسیار هم میرسد

و بسیار عظیم و بلند میگردد و چوب آنرا در بلاد در عمارات بکار میبرند و میگویند که درخت آن چون کهنه شود پوست
آنرا از آن جدا کنند و در زیر پوست آن رال که آنرا قهقر و قهقر نیز نامند بر میآید چنانچه کافور که میگویند از زیر پوست

درخت کهنه کافور رود و چون درخت آن نوزد در چوب بریدن و تخته کردن بر می آید
* قصه * لیسین مع اللام *

* سلا جیت * بفتح سین و لام و کسر جیم و سکون یا عمتنه یا عمتنه و ناء عمتنه قوتا نه لغت هندی است * ماهیت آن
نوع مومیائی است که در بعضی چاهان هند و کهنه و صوبه بهار و غرهها از شکافهای کوه مانند مومیائی تراش کرده بر میآید

و منجید میگردد و انواع میباشد اکثر آن سیاه کم رنگ ناصاف و خالص و غیر خالص و خالص آن چنان است که مذکور شد
و غیر خالص آن آنست که میگویند نوع میمون که روی آن سیاه و دم و راز که هندی آنرا انکور و عمو مان نیز نامند آنرا

مشهور و در بجز در خوردن شکم آن جاری میشود و بر سنگها نجاست میکند آنرا نامقدان بر داشته بجای حلاجیت خالص

میسوزند. طبیعت آن کرم و خشک. افعال و خواص آن با تریا قیبت وجهت دفع نسا د اخلاط خصوص خون و بلغم و ضیق النفس و دق شغوصت و بواسیر یادی و خونی و جویان منی و سیلان بول و ضعف باه و تقویت سنگ مثانه و استسقا و زردی بدن و جذام و اورام و تقویت باه و جمیع اعضا و قوی وارواح و دفع بعضی رسوم صغیه نافع دانسته اند
 * سلاحه * بضم سین و فتح لام و الف و فتح حا مهمله و ها و یفتح سین نیز گفته اند * ماهیت این بول بزرگ و می
 است که در کرمه مسمی بسلاحه و هنگام مستی بر روی سنگها میکند و منجمد میکند و آن سیاه مانند قیر میباشد و در
 ولایت دیلم شوره ازان ترتیب میدهند و بسیار قویتر از بارود است * طبیعت آن در آخر درم کرم و خشک * افعال
 و خواص آن مسهل اخلاط سوخته و آشامیدن یک گرم آن هر روز با سنگین تا چهل روز باعث شفای چند ام مستقیم
 دانسته اند اگر چه بعد از بختن اطراف رسید باشد و طلای آن جهت کشودن اورام و در محل ررقع آثار چلند اثر مرز مستعمل
 صاف کرده سفید آن و طریقه تصفیه آن در مقدمه مذکور شد و غیر صافی آن سیاه شبیه بزفت خاک آلود است

* سلیت * بضم سین و سکون لام و تاء مثناة فوقانیة و کسر سین نزاء له و بغاری جوبه منه و بزایلی جوبه کم و بهندی آت
 جوبه الف و کسر تاء مثناة فوقانیة و فتح جیم و وا و نامند * ماهیت آن نوعی از جواست و کوچکتر از ان و متوسط
 میان جوبه کم و مانند کرم مقرر میگردد و سرخ و سفید میباشد و کباب آن یکساق یا یک دأرد و مضر در آب نیست
 مانند کرم که مضر است * طبیعت آن کرم و خشک و گفته اند که در اول کرم و در دوم تراست * افعال و خواص
 آن تناول مطبوخ آن با شیر مسمن بدن و مولد پیه کرمه و حریره آن با روغن زیتون و یا کره بسیار جهت مالش بر زخمها و بدن
 و تنقیه سینه و کرمه و مانند زرقع سرقه شد بدن و نان کرم آن ملین طبع و بعضی مولد خلط صالح و چون یکوزیر آن بکشد
 دیوهضم و مولد نفخ و ریح میگردد و مضر معد و مصلح آن را زبانه و چربیها و شیرینیه و ضماد آن محلل و رام و رافع طحال
 و کف و زخم و جلوس در طبیعت آن مسکن در دیواسیر و رشتن بشره با آب طبع آن منقی آن است

* سلیخ الحیه * بفتح سین و سکون لام و خافارسی پوست مار و بهندی سانپ کی کیلی نامند * ماهیت آن پوستی است
 که مار را بام بهار میاندازد و بهتر بن آن پوست مار تراست و آن غلیظتر و سیاه مائل بزرده و براق میباشد بخلاف از
 ماده که سفید رنگ نازک است * طبیعت آن کرم و خشک در آخر درم و در سوم بعضی خشک گفته اند * افعال و
 خواص آن خوردن یک گرم ریزه کرده آن باد و درم آرد جو که خمیر کرده مانند نان ساخته و زیر سکریزه کرم کرده
 پخته باشند جهت بواسیر غاری و باطنی مجرب دانسته اند و بدستور یک گرم آن با سه عدد خرما که در سه روز بنوشند جهت
 منع خروج تالیل و سقوط آن مؤثر و باز جاج مگس جهت ریزانیدن سنگ مثانه بغایت سریع الاثر و مضمضه بسرکه که
 در آن جوشانید با شند جهت رفع درد دندان و ولنه و قروح آن و قطور روغن زیتونی که در آن جوشانید و یا در افتاب
 مدتی گذاشته باشند در کوش جهت تسکین درد آن و رفع سیلان مواد آن و جهت جرب و دفعه و استرخای اجفان و
 انتشار احوال و سلاق و تقویت وحدت باصره و شقاق مقعد و بدستور قطور مطبوخ آن با شراب جهت تسکین درد کوش
 و مضمضه آن جهت تسکین درد دندان و همچنین مضمضه مطبوخ آن با برک کبر و قیر و طی مصنوع از روغن زیتون که در آن
 جوشانید با شنب جهت رجع شقاق لب و مقعد و ضماد سوخته آن با نوشاد جهت بهت و برص و رفع آثار چلند و طلای
 سوخته آن با روغن زیتون و یا خراب جهت رویانیدن موی داء الثعلب و مجرب و بخور آن جهت کربانیدن هوام و

اخراج جنین میت و مشقه در ساعت و مجفف قروح و طبعه و با لحاظ صیه بستن آن بر ورک زنان در حین زادن باعث تسهیل
 ولادت و خوردن آن مظلّم بصبر و باعث تقشّر جلّ شیهه پیوسته ما و مصلّح آن کفّین مقلّد ارشیت آن نایکرم است
 * سحفاً * بضم سین و فتح لام و سکون حاء مهمله و فتح ناولف و تاء مثناة فتواتیه بغارسی کشف و منک پشت و بشیرازی
 لا ک پشت و برکی تسباغ و دهنی کچه و امانند و بزورک نه برادر یغدا و دنواح آن رقا کون * ماهیت آن حیوانی
 است معروف بری و بصری و نهی میا تله * طبیعت بصری و نهی آن در دوم کرم و در اول تر و بی آن کرم و خشک
 * افعال و خواص این مقوی باه و کمر و کباب آن حابس حیض و با جند بید ستر جهت تحلیل و یاح غلیظه و التیام فتن
 قریب العود و آشامیدن خون سحفاً بصری بقدر سه مثقال با شراب و یک انگ انگه ارنب و نیم درم زیرو کرمانی سفید
 در هر ماه جهت کزیدن هوام مخصوص ضلع اجامی که بیونانی قور و نورفس نامند نافع و ضما د آن محلل اورام و غون
 بری آن شراب جهت صرع و تشنج نافع و چون آنرا با آرد جو و عمل حب سازند بقدر رفللی و صبح و شام یکسب ناشتا فرو برند
 جهت صرع بیدیل و طلای آن بردست و پا جهت درد مفاصل و نقوص با کتار عمل نافع و احتقان بل آن با جند بید ستر
 جهت تشنج مغی و طلای زهره آن جهت تحلیل و خوانیق و قروح خبیثه دهان اطفال و مالیدن آن بر بینی مصروع و
 بل ستر و سوط آن و قطور آن در بینی جهت صرع و انگخال زهره مجفف آن با عمل جهت نزول آب در چشم و بیاض و
 دمه نافع و چون بشکافت شکم بری را و آنچه در شکم آنست برآوردند بیدیم و بسوزانند تا سفید گردد و بار وغن کار
 مائید و بر یارجه کر با سی مالیدن و بر سرطان متقرح گذارند جهت تنقیه چرک و التیام و منع آن از عود بیدیل و طبیعت
 زوال زخمهای دیگر و سوختگی آتش نافع و بیضه آن بقدر رفللی با حریره های موافق جهت قطع سرفه مزمن اطفال و طلای آن
 با عسرون آن را زبانه جهت ورم انشیا بیدیل و با شیر مرصعه جهت دردها و باد خصیه اطفال و بل ستر و چون در روغن
 بپوشانند و طلا کنند و بیه آن جهت تشنج و کزاز و جلوس در طبیعت سحفاً و بل ستر و طبیعت زهره آن جهت فتن اطفال و کوشش
 آن نیز جهت تشنج و کزاز و تقویت غیر بدن و باه و انعاظ و زیادتی منی و ضما کاسه سوخته آن با روغن کل و روغن
 تخم مرغ و روغن کنجد جهت رویانیدن موی مرمر و طلای سوخته مجموع آن که بحد سفیدی رسید و باشد بار وغن کار
 و غیر آن جهت سرطان متقرح بی نظیر و با سفیدی تخم مرغ جهت شقاق مقعد و سائر اعضا خصوص شقاق باها و در آن
 جهت زخمهای مسره العلاج و اگر با آن خاکستر بقدر عسرون ثفلل داخل کنند و با عمل بسرشدن و صبح ناشتا و شام بقدر یک
 ملغقه که چهار مثقال است بپاشانند جهت لبت که اگر بکنی نفس و برآمدن زبان است از شدت تعب و جهت سل و در بونافع
 و انگخال استخوان نرم سائیده خام و یا سوخته آن جهت کور نمودن هر گرا خوانند کور نمائند بدن و نالم نافع و خون
 نوع بصری آن جهت دفع محرم شراب و اخور استخوان تختانی آن جهت رفع تبها و منع عسرون آب بر سر رختن از کاسه فتوانی
 آن جهت دفع بستن مباحث زنان بغایت موثر نوشته اند و کونین چون کشف را در مکانی دفن کنند منع باریدن تکرک از آن
 مکان میکند و مجرب مضرا معاصی آن عمل مقلّد ارشیت از سوخته آن یک گرم و از تخم آن یک فیرا طوا زخون آن سه قیرا است
 * سلك الیون * بفتح سین و سکون لام و فتح دال مهمله و ناولف و کسرون و ضم یاء مثناة تحتانیه و سکون و اوون و لغت
 نبطی است و در مصر سالیان نامند * ماهیت آن درختی است قریب بد رخت بیدل منبت آن بیت الملس در خیابا و
 و بلندی درخت آن ناسه کز و برک آن شبیه بد رخت عرب و مرغ رنگ و کل آن سرخ و تخم شبیه بشاهد انه و یا شیرینی و قبض

* **طبیعت آن** در درم گرم و خشک * **افعال و خواص آن** آحامدن برک و تخم آن جهت تنهه قصبه رنه و تصفیه صورت و رفع خشونت آن و جهت رفع موم حیوانی خصوصا افعی بهترین ادویه است و طول برک آن محلل اورام * **سلیق** * بکسر مین و سکون لام زهه و بفارسی چندی نامند * **ماهیت آن** د نوع است یکی بزرک سرح تیره و غیرین و برک آن پهن تر و آنرا سلق اهود نامند و دوم گلابی رنگ مائل زردی و شیرینی این کمتر و بزرک آن ریزه نازک زرد رنگ و ساق این باریکی الجمله شبیه با سفناج و این را سلق ایض گویند بهترین آن شیرین بیریشه آن است و سفید آن در مد را بهتر از سرخ آن * **طبیعت آن** مرکب القوی با حرارت در اول و بیروست و بوقریمت و قوت فایده و رطوبت مائیه فضلیه و سهه آن با قوت فایده و سفید آن با جالبه و محله * **افعال و خواص آن** جالی و محلل و مفتح و مقطع بلغم و مررد و مطفی و جرم آن حا بس طبع و تبلل الغذ و نفاخ و نلیس و مائیت آن زیاده و بهترین اجزای آن آب برک آن است و ماههای برک آن بهتر از بیه آن و از طبع بوقریمت آن زائل میگرد و خوردن نخته آن بطریق تغذی جهت ریشه و تحریک شهوت حساع خصوص آنچه سانی آن سرخ باشد و یا سرکه و خردل جهت تفتیح سده طبعی و تحلیل ورم آن مؤثر و جهت درد کرده و منانه و امراض مقعده و آب برک آن با ادویه مسهله معین براخراج بلغم و جهت اوجاع مفاصل و نفرس نافع و معوط آب بیر آن با غسل جهت تنفیه نفول و دماغی و باز قوه کلنک جهت لقوه و صلاح و شقیقه و ریشه و درد دندان و حموه و عین حادث از اخلاط لزجه بشرط ادمان بر آن نافع و بدستور آب برک آن و قطور نسیم گرم آن با روغن بادام و با غسل جهت درد کوش و غسول و طول طبیع برک و بیر آن جهت خراش و زخا و سرد قیل و صیمان که بفارسی رشک نامند و اوجاع مفاصل و نفرس مفید و صماد آب برک نیم گرم آن با بوره ارمنی جهت رفع بهق و داء الثعلب و تهیج پشت پا و استسقا و سائر اورام خصوص سفید آن و حقه با آب آن و با آب طبیع آن جهت اخراج ثقل و صیج و بروز مقعده و کد داشتن دست و پا در آب مطبوخ برک آن نیم گرم مکرر و یا ریختن آن آب بر آن جهت رفع شقاق عارض از سرما مجرب و طلای برک پخته آن بعد سرد شدن جهت سرخ کنی آتش و آب جوش و حموه که باد سرخ نامند و قهرو طی معمول از آب برک گویند آن جهت تسکین اوجاع اورام و رفع کلف و صماد برک خام آن جهت بهق و داء الثعلب و قروح حبشیه و سعه و مفاصل و با غسل جهت توبه و ناللیل و با حنا جهت رویانیدن موی و نکوئی آن و با روغن بادام جهت تلپین اورام و خوردن آن با خردل و آبگامه مسکن قولنج و ریاح فلیظه مغرمعه و راکنار آن مغزی و حرق خون و موریت قولنج و مغص و مصلح آن بخشن آن با عدس است و استعمال خردل و آبگامه و یا آب غوره و یا شراب انرج و گویند چون آب آنرا در سرکه ریزند آنرا خمر کرد اند بعد از چهار ساعت و در خمر سرکه بعد از دو ساعت

* **سلوی** * بفتح مین و سکون لام و فتح و او را آخر حروف بهندی لوا گویند * **ماهیت آن** اکثر اطباء آن را سمائی دانسته اند و بعلی غیر آن گفته که از طمور آبی است و در کنار آبها میباش رنگ یروبال آن اندک شباهتی به سمائی دارد و باهای آن در از تر از سمائی است و حکم میر محمد مومن در تحفه المومنین نوشته ظاهر آنکه آنچه را بترکی باوه و در رنگین لاله بال نامند عبارت از زان باشد چه آن از جنس سمائی است که بترکی بیلد رچین گویند و در مکان بی آب نمیشد و از کثرت باران بسیار و از عدم باران کم میباش * **طبیعت آن** گرم و خشک گرمی آن زیاده از خشکی * **افعال و خواص آن** بهترین از طمور آبی است و سریع الانحل از امعه و محرک باه و مورث تشنگی و محرک حکه و بنور

انصار آن مکرب و مصلح آن طبع آن با حموضات و ادهان بشته آن بهتر از کباب آن است زیرا که کباب آن با سهوکت و بطی
النزل است از مصلح و در فند چهار قسم میشود و هر یک بنامی مشهور و یکی را پسل بفتح باء عجمی و سکون نون و ضم
سین مهمله و لام و دو م را کو رک بفتح کاف و سکون را و و کس را و مهمله و سکون کاف و سوم را پوند ک بضم باء فارسی و سکون
و او میجول و خدای نون و فتح دال مهمله فندی و سکون کاف و چهارم را در پهر بفتح دال و سکون راء مهملتین و فتح باء
مروحه و خدای ما و سکون راء مهمله نامل و بزعم اطباء اهل غنای اول کرم و تراست و دافع سودا و مانع فساد آن در دم
خشک و سوم سرد و قایل الغد او در هضم چهارم سرد و تر و دافع امراض حاد و از خون فاسد و در نسوی که بر پی اسرائیل
نازل میشد اختلاف است و در کتب تفاسیر بتفصیل مذکور است

* سلیمانی * بفتح حین و کسر لام و سکون یاء منناة تحتانیة و فتح خاء معجمه و ما بیروانی اسلیوس و بهندی نیچ نامند
* ماهیت * آن گفته اند که پوست شاخهای درختی است مانند لوله ای تنگ و سوراخ و منبت آن مندل و عمان است و برن
آن شبیه ببرک سوسن کبود و ساق آن غلیظ و پوست آن سبطر و هفت قسم میباشد یکی زرد غلیظ و خوشبو و دوم سرخ برنگ
بیج مرجان و صفائی و خوشبو و سوم سفید مائل بزرده و بی راحه چهارم مایه سرخی و سیاهی و رقیق پنجم رقیق کبود
و در خوشبوئی شبیه بکل سرخ ششم شبیه بقسطر غیر براق و هفتم رقیق و بسیار سیاه و بد بوئی و گویند از درخت دارچینی
بهم مرسل و آن مستحیل بدارچینی میشود و آنچه بتحقق پیوسته قول اخیر اقرب بصواب است و آن پوست درخت
نوعی دارچینی است که در غمر سیلان و نواح قریب بدان بهم میرسد و هر چند در تر میشود از سیلان زبونتر و گرم تر
بلکه مائل ببل بوئی میشود و در دارچینی نیز اشاره بدان نموده شد و بهترین آن سرخ رنگ و خوشبوئی تنگ طعم
املس آن است که با بقوض باشد و زبان را بکزد و تلخ و گریه را بکشد * طبیعت آن در آخر دم گرم و خشک و در
سوم نیز گفته اند و قوت آن تا هفت سال باقی میماند * افعال و خواص آن ملطف و مسکن و منفع و محلل ریح و اورام
بارده ابحشا و مقطع اخلاط و مقوی اعضا و معدة و کبد و ملز و بول و حیض و فضلات و مخرج جنین و حصاة و جهت حلد
بهر و تقویت آن اکثالا و جهت منع نزلات و تزکام و سرفه و زردی و در حجاب و معدة و رحم و تنقیه ریح و در ریح آن و تبهائی
نویه و دفع منبت ادویه سمیه و زهر افی و جهت خوشبوئی و رحم شرابارضا و انخوار و فرج ذافع وضا و آن برایشانی
جست منع نزلات و ملاح نار و با اصل السوس و ادویه صلبه و سمیه جهت امراض صلبه من کوره و اخراج بلغم
و چرک از آن و در ستور بخور آن با غسل جهت بنور لنبیه و جلوس در طبع آن و بد ستور بخور آن جهت تنقیه و انضمام
فم و اثر مغذی و شربت آن نادر و درم بدل آن دارچینی و قرفة الطیب مضر کرده مصلح آن کثیرا و مضر اما و مصلح
آن آب سیستان و کثیرا است

* سلیمانی * بضم سین و فتح لام و سکون یاء منناة تحتانیة و فتح میم و الف و کسر نون و باء تسیمت و سلمانی نیز آمده و
بفارسی در اشکنه و در مصر و راء الشعث و بهندی کسنا لکه و راست بنا نیز نامند * ماهیت آن چیزی است مصنوع از زیتون
و سم الفار که زیتون یکرطل و سم الفار که هیچ نیز نامند یک اوقیه که بعد از سخی بلوغ تصعب نموده باغند بهترین آن تازه
سفید سنگین آن است * طبیعت آن در چهارم گرم و خشک و سم قاتل * افعال و خواص آن داخل مرهم میخایند
و دافع کوشش زائد است و خوردن آن مهلك مد اوای آن خوردن شیر تازه و شیره و امراق و سه و قی کردن پی در پی

بآب بارتنگ جهت قروح خبیثه و فساد آن بر مرقعات و قطرات و بویج تصبیه جهت سلس البول و استرخای اعضا و ضماد برک
آن بر غده اطفال رافع اسهال و مقوی احشا و کوبند که از خواص آن است که چون در صوفی سرخ رنگ بندند و در موضع
نزف الدم ببندند قطع آن نمایند و صغ درخت آن شدین الیسیس و با اجزای حاره و یارده و رادعه و مسئله است و جهت
حدت بصرو امراض جفن و انتهای حراحت و تسکین درد دندان کرم خورد و کذاشتن بران مفید و جوارش شقاق
و حب و سفوف و شیاف آن در قریب این مذکور شد

* سماق الی باغبین * گفته اند مازوی ریزه دانه کوهی است و جمعی برک سماق دانسته اند و دباغان بآن جلود
رقیقه را دباغت می نمایند * طبیعت آن بسیار بارد و قابض است * افعال و خواص آن در جمیع افعال مانند
سماق است و قبض این بیشتر

* سماق * بضم سین و فتح میم و الف و کسر نون و یاء و مازندران ورد و در دیلم و شمش و اروشین معجونه و میم و
بعر بی قلیل الرماد مانند جهت آنکه گفته اند که چون آنرا زرد بشنود میبرد و اصلی ندارد و کوبند غذای آن اکثر
خوبی است و اصلی ندارد و خائف و جبرون ترین طایور است و بهندی آنرا بتیر نامند * ماهیت آن از طيور معروفه و غیر
علوی است و چهار نوع میباشد یکی بزرگ و آنرا بهندی که کاس و کرچه کوبند و در مازان کوبند و آنرا الوه و سوم
از آن کوبند و در کردن آن طوقی سیاه و منقطه نقطه ای سفید و این را بهندی چنگ و کود و چهارم از دمه کوبند و رنگ
آن زرد و سرخ بهم آمیخته و این را بهندی توره نامند * طبیعت آن در آخر درم کرم و خشک * افعال و خواص
آن گوشت آن کثیر الغذاء و مسمن بدن و نرم کنند و بشره و مل و بول و مفتت حصاة و جهت وجع مفاصل بارد و نافع و بالخاصه
مورث رقت قلب خصوصاً دل آن و مبهی و مبهی با زنان و بخت آن بهتر از کباب آن است و اکثر آن مورث صداع و
کزاز و تشنج و تلمد و مصلح آن در آب شیرین و روغن کبچد و یا بادام جوشانیدن و یا روغن بادام و یا روغنهای دیگر و
آب انار ترش بغانیدن شیرین کرده خوردن و خوردن بیضه آن مورث فصاحت تکلم اطفال قبل از وقت وضاد شق کرده
آن جاذب سم و موم و لعوق زهره آن بقدر حبه با عمل هر روز جهت صرع و بیعدیل و قطور و خون آن در کوش جهت تسکین
درد آن و در چشم جهت جلائی آن و زردی و بیاض و طلائ و مرکب آن جهت کلف و نش و بخور بر آن رافع توها است و امین
المد و له از خواص آن بیان نمود که یکصد آنرا بتمامی چون مشوی نمایند که چیزی از آن طرح نشود تناول آن باعث
شفای کد و روانه کزید می شود

* سدسم * بفتح سین و سکون میم و کسر سین و مبهی و مشهور و کسر و در سین است و بلغث حشبه جلجلان و یا سی کبچد
و بهندی تل بکسر تاء متناهة فوقانیه نامند * ماهیت آن معروف است و بهترین آن سفید تازه چرب بالیده آن است
قوت آن تاد و مال باقی میماند و در اکثر بلاد و خمازان و مقشرا آنرا بر روی نان میباشند و حلوا نیا ن از آن حلوا میسازند و
روغن آن که در سن البتل ببناء مبهله نامند معمول و معروف و در اکثر ادیان و مراهم داخل است و در بعضی خلای نیز
داخل میکنند و زود متغیر و متکرج و فاسد نمیکرد و بسبب لزجت و غلظتیکه دارد و بزروغن ناکرفته آن خصوص که مقشر
نکرده باشد و یرتر و مقشرا آن زود تر فاسد نمیکرد * طبیعت آن در آخرا و ل کرم و قرو و بار طوبت لزجه و در درم کرم زتر
نیز گفته اند * افعال و خواص آن مغزی و مفتت و صالح الی کپوس قلیل الغذاء و مسمن بدن و ملین صوت و خشونت خلطی

سبب عرونی که از در مصلح اخلاط سوخته و مواد سودا و زهره و ملین اعمار معده و محلل اورام حار و آشامیدن آن
با شراب جهت کزیدن عفرب رافعی و با هموزن آن شکر و خستاش و نصف آن مغز بادام مقشر و عشر آن بیه ایص که
عمر در آن مجموع آن تک اوقیه تبا و ل نمایند جهت فربه نمودن بدن و تقویت با و مجرب و مولد پیه کرده و شهره
کوبید و آن با نبات جهت رفع سوزش معده و مری و ترش شدن رطوبت معده سوداوی و حرقت و لذع ادویه مشروب و خلط
حاد و شرب شراب و جهت تلین معده و اعمار و دفع سنگ کرده بشرط ادمیت بران مدتی نافع و خوردن در درم
آن با یک گرم کردن سوخته جهت قطع خون بواسیر مجرب و آشامیدن آب طبع آن با خود مل رجعت و مسقط جنین و
چون در اوقیه آب طبع آن را با شراب و تقیع مویز یک اوقیه و نیم روغن کنجد و نیم اوقیه انیسون ناشتا بنوشند جهت رفع
خارش موی و بلغمی و در شتی جگه و شقای مجرب دانسته اند و با فانیل انفع و بد ستور با نفع صبر و زیب و عرق آن جهت
سرفه و امراض سینه و قروح شش نافع و با بز رکتان جهت تقویت با و از دیاد منی و آشامیدن سائید و آن با شراب جهت
رفع قولنج و قولون و کزیدن مار شاخه را المصار بطیقه الهضم و مصلح آن بران نمودن و با غسل و با مری خوردن
باعث سرعت الحار آن است و بد ستور با تشر آن و مورث بد بوئی در میان خصوص که از آن در بین دلد آنها بماند و مصلح
و مصلح آن غسل مقدر از شربت آن پنچدرم بدل آن نیم کتان و صماد آن محلل اورام و ملین جگه بدن و رافع آثار سیاهی
و شمش اخضر و سطرپی و عصب و قولنج و قولون و کزیدن مار شاخه را و سوختگی آتش و بعد سوختگی بزودی مانع آبله و تسکین
وجع و ارم آن و طول آب برگ آن باعث درازی موی و سیاهی آن و رافع جوش سوداوی و صماد مطبوخ آن با شراب
جهت تکامل ورم چشم و ضربان آن نافع و بیه آن را چون در آب بجوشانند و سر و مور با آن بشویند باعث درازی و سیاهی
موی و رافع نموست و باریه آن است و روغن آن را اگر از کنجد غیر مقشر بریان بگیرند آنرا دهن الحار نامند بفتح های
مهمله و تشدید لام و لزرجن این زیاده است و اگر از مقشر بریان اخذ نمایند لزرجن آن کمتر و چون آنرا نرم بگیرند
و با آب بدست خوب بزنند تا کرم شود و روغن آن جد اگر در بردارند رطوبت آن غالب و آنچه سائید و در آب جوش دهند
تا روغن حاصل گردد آنرا طبعی نامند و سائید و یا کوبید و آن را بدون استخراچ روغن زمشی نامند که بغار سی ارد
کوبند و در حرف الرامد کورشد طبیعیست روغن آن در دوم کرم و قزو تا مبعث سال قوت آن باقی میماند افعال و خواص
روغن آن آشامیدن آن با ادویه مناسبه مفتح ملین و مرطب و مسمن و رافع احتراقات حادث از خلط حاد و ضیق النفس
و سعال یا بس و قرحه رنه و تشنج یا بس و تیراز کنجد و در حرقه البرل مانند کنجد و در مزوره های مرضی بعد از دهن لوز
نستقی نافع ترین ادهان و قطور جو شایید و آن با فلفل سفید و مصکی جهت کشودن سله گوش و طلال آن با سفید و تخم
مرغ جهت تحلیل صلابات و اورام چشم و غیر آن و با روغن زیتون و زرده تخم مرغ جهت رفع ورم چشم و با بز رطونا
جهت خشونت و خارش بدن و سوختگی آتش و جراحتیکه از نوره بهم رسیده باشد و مالیدن قیر و طی آن بر صورت جهت
نیکوئی و صفای برآقی و نرمی آن مغفیل و بد ستور از کنجد و جلوس در آن جهت اکثر امراض بیسی مانند تشنج و غیر آن و همچنین
تد هین بد آن مکرر انداختن پارچه تر کرده بد آن بر عضو با اعضا بد ستور تد هین آن جهت زخم جلدی و سوختگی آتش
نافع مضر سوداوی مزاج و بطیقه الهضم و مرخی معده و مفسد دماغ ضعیف و قریب الاعتدال بصفر مصلح آن جو شاییدن آن
با پیاز و یا با اندک خمیر و آشامیدن آن را با آب لیمو و آب گامه و امثال آن و یا بعد از آن مقلا و شربت آن تا دو درم بدل آن روغن

بادام شیرین است و جوارش مسسم و حلوا و سبوف آن در قرا بادی منگور شد و عصا و نبات آن جهت از آله ابریه موثر است
 * سمقو طین * بفتح سین و سکون میم و ضم قاف و سکون و اور هم طاء مهمله مثاله و نون * دروا هیت این اختلاف است
 بعضی حی العالم دانسته و پنجمین است و بعد ادی و غیر آن نوشته اند که بلغت یونانی نام گیاهی است و در نوع می باشد صغری
 و مهلی صغری آن در جنگ لاخها میر وید و شاخها بر کهای آن شبیه بشیخ است و صلب و خشک و خوشبو و طعم آن با حلاوت
 و نرک آن باریک شمشه برک را زیاده و سردی شاخ آن کوچک مانند سر شاخهای حاشا و بیج آن طولانی بسطری انگشتی و بنفش
 و مستعمل برک و سردی شاخ آن است * طبیعت آن ظاهر الحار است با قوت فاضله * افعال و خواص آن درانی است
 شریف نافع جهت امراض ظاهره و باطنه و محلل و مغزی و جامع و مصلب اعضا و باض و منقی رتبه و زفول و چرک منجمل در آن
 و مضغ آن مسکن عطش خادث از جفاف و این همه افعال بغیر ظاهره آن است و آشامیدن آن با سرکه و عسل و یا سنگبین
 دسلی جهت تسخیر عضل و عصب و معلو و آن با شراب جهت ترویح امعاء و نزف الدم زنان حائض و غیر آن و جهت وجع
 کرده و با شراب جهت نرف الدم و تروحه امعاء و سنگبین جهت شدخ عضل و آب مور و یا آب سد اب و یا شراب عصف
 جهت قبله الامعاء و ضما در آن جهت فتق و چون با کوش طبع نمایند بزودی کوشت بخته و مهرا و صریع الانحل را کرد
 مفید از شربت آن از بکرم تا پنچرم و مرکا اراده اکثرا آن نمایند بهتر آن است که تکرار استعمال آن نمایند نه
 آنکه مقدار وزن آنرا بیفزایند در اکثر مواضع * و اما سمقو طین مهابی نباتی است شاخدار و پر اکنه و خشک و زغیدار
 و بلند آن تا در دود و برک آن باریک طولانی و مزه ب و نرزد یک یک بکسر شبیه بزبان کارورده را بین برکها و کهای کوچک
 چسبیده و برک بزرگ آن کل آن زرد و چون دست برک و ساقی آن برساند خارش آورد و نرک ظاهر ریشه آن سیاه و باطن
 آن سفید و بالز و جمت و بی شیرینی و بی عطریست اختلاف اول و منبت این غیر سنگ لاخها و مستعمل ریشه آن است * طبیعت
 آن قریب بعینل و از آن در کرمی ضعیف تر و رطوبت فضله این زیاد و دلنه بسیار مدهج با و منع است و در دود و درم آن
 با شراب جهت نفع الدم از مینه و شدخ و قطع عضل و ضما در آن جهت التصاق جراحت تازه و ورام مقده نافع و چون
 با کوش طبع نمایند قطعه ای آن بعضی با بعضی ملتهق کردند

* سمک * بفتح سین و میم و کاف بفارسی مهبی و بتورکی بالغ و بهندی مهبلی بفتح میم و سکون جیم فارسی و خفای فارسی
 کسر لام و یا و شپو طرا بهندی و دود و رضر اضی و اموی مهبلی نامند * ماهیت آن حیوان آبی است که تعیش آن
 بدن آب نباشد و گاه بر آنچه بدن آن آب تعیش میماند مانند سقنقور نیز اطلاق می نمایند عجا و آنرا انواع بسیار است
 بعضی را نامی مخصوص را کثیر بر آن نیست و تعداد آن غیر خالق انام جل اسماء نمیداند و در حدیث نبوی صلی الله علیه
 و آله وارد است که حق سبحانه و تعالی خلق کرد هزار قسم از اب و هزاره صد قسم آبی و یکصد قسم بری و بهترین همه ماهی
 و رضر اضی است و ما زنی و در ماهی منجری لطیف دیگر که در آبهای شیرین سبک خوشکوار که سرچشمه آن بعید و دوری
 هنگ و سنگ ریزه که منجره نامند و بارمل کند و در همه شه جاری و مشکوف باشد و یا در آن بوز نکون یا بدل و مقلار آن
 در غزری و کوچکی متوسط و سریع البحر که و فلس آن بسیار و استخوان آن بزرگ و خار آن کم باشد و سهولت بسیار
 نداشته باشد و پشت آن منقط بسیار و با خطوط سیاه و مائل بسوزی و شکم آن سفید و در همان روز میل شد و باشد و شب مایل
 آن زبون زیرا که رشت آن بسیار لطیف و نازک است و زرد فاسد میگردد مگر آنکه آنرا نیک سود نمایند و بعد از رضر اضی

ماهی شوره و مازنی و امثال اینها است و ماهی دریای شور که در لیجه و باحر اخلی که زمین آن سنگستان باشد بهتر و نازکتر
 و لذیذ تر از آب شیرین است و از اقسام آن ماهی حلوا و ماهی آبنوس که در نواح سیلان بهم میرسد و شاه ماهی که در سیمیه
 طبرستان صید میکنند و در ولایت ایران قزل آلا که منقذ بسرخ است و سلف که یشت آن سبز و شکم آن سفید و در بند ماهی
 روم و در بنکله هلسه و لیکن هلسه بسیار چرب و گوشت آن نازک و گرم و با سه و کت بسیار است اما لذیذ و امثال اینها را با لیجه
 در مرد یار و مکان و بلد که در آن چشمه و یا نهرو یا بر محل دریائی واقع است نوع ماهی خوب میشود و بهترین از انواع
 دیگر در میان و همچنین ماهی و فصل و اراضی نیز مختلف میباشد در لطافت و کثافت و لذت و عدم آن و لذت آنکه
 بگوهر عظم جنبه ماهی که حیوان آبی است هیچ حیوان بری نمیرسد و لذت ترین ماهیها ماهی تنوات و کودالها و چشمه های کوچک
 و زمینهای پست و آبهای کثیف متعفن است که جاری نباشد و همیشه استاده یا تنک و همچنین ماهیهای بسیار نازک و بسیار
 کوچک و پر خارش طبیعت مطلق آن مرد در اول و تر در دوم و بعضی گرم و تر مانند کوا سچ و تساح و ماهی و جری و
 اربان که بهشتی چنگا نامند و هلسه که در بند و بنکاله بهم میرسد و ماهی نهروی آب شیرین سرد تر از ماهی نهروی آب شور و
 نمک سرد تر نوع گرم و مائل به بویست است خصوص قندیل که نه نمک سود که گرم و خشک است * افعال و خواص آن کباب
 بآتش بریان کرده و تازه آن بهتر از در روغن بریان کرده آن و سریع الهضم و صالح الکبوس و مرطب و مسمن و مولد منی و شیر
 و بیه کرده و در مجروح و رمب و متعظ و مصلح اخلاط حاره و جهت تصفیه و نرمی قصبه ریه و قرحه آن و سل و سعال و یابس
 و ضعف کبد و کوفه حارین و یرقان و زحیر و مغص حار و کباب آن با آب غوره و سماق جهت اسهال مراری و دموی مجرب
 و مطبوخ ماهی مازنی با سرکه جهت صاحبان امراض حار و مجروحان از جان و با بزرق طین جهت ریه یعنی شدت حرارت
 و تسکین حلات آن و فساد دم احتراقی و خوردن ماهی تازه بر نان یا پازنازه سبز و آشامیدن شراب معتدل بعد از آن
 مولد منی و نعوذ و آشامیدن مرقه آن جهت زمرهای مشروب و ملذوعه و مدامت بران جهت دفع زهر مار شاخن و رومک
 دیوانه کزیده و بهترین انشای استعمال آن جهت ترطیب بدن بطریق اسفید باج و بعد از آن مشوی بر طوق و بآتش بریان
 کرده آن سبک تر بعد از آنچه در روغن بریان کرده آن و آنچه در آرد ملنوت کرده و بر روغن بریان نموده با شکر تشکی
 بسیار آورد و دیر از معده بگذرد و خوردن ماهی بسیاری بی نان و بعد از آن قه کردن با آب گرم و عمل و سکنجبین و آب
 مطبوخ ترب منقی فضول غلیظه و اخلاط فاسده است و جهت اوجاع مفاصل و عرق النساء و هق اسود و بیض و رفع آثار
 مجرب و سمک مضر مردین و مرطوبین و دماغ رطب و عصب و معدیه بلغمی و مصلح آن یشتن آن با روغن کافور با روغن نادر ام
 و با کشید و خوردن زنجبیل پرورده و صعترو غسل و کفکند سگری کهنه و با عسل و آبکاه و اندویه حاره و زیر پاجات و مجروحین
 را خوردن با سرکه و سکنجبین بعد از آن و با لختامیت مورت تشکی و راقع آن سرکه و آبکاه و در بعضی امزجه مصلح آن
 موافق تر و عطش آن کمتر و بعضی امزجه غیر مصلح آن و آشامیدن آب بسیار بعد از آن بغایت مضر است بیکه که با آنرا
 زنده و خود را مرده گردانیدن است و باعث امراض مزمنه است و اما شراب بعد از آن بعد از نافع و قبل از آن باعث مرده
 به بیب نفوذ اجزای غیر منتهضه آن و عروق و جلد و امراض رده از جرب و جکه و قوبا و امثال اینها را جمع آن با شیر و یا
 در مرغ و یا گوشت خصوص حیوانات بری بسیار مضر و مستثنا امراض مزمنه و نمک سود که با نزه و روز و زیاده بران
 و نه با شکر مائل بکرمی و خشکی و قاطع بلغم و مورت اشتها و موافق مبرودین و مولد بلغم زجاجی و مانع مورت خارش و

جرب و قوبا و نقش جلك و بيل ارمي و امثال آنها و آنچه مدتی بران گذشته باشد مسك و مولن اخلاط فاسد و سودا و روده سوخته و مصلح آن سرکه و سکنجبین و آب گامه و قوی فرمودن و خوردن مسهل و تنظیف بدن و قتلیدن مسك سودا آن که سماریس نامند بدترین اقسام و تکلیف ترین همه و محال بلغم غلیظ و مقوی خمل معد و مورث امراض مذکور و صبر و مداومت آن باعث تسکون مصلح آن آنچه ذکر بایست و خیسایند آن در سرکه گفته اند جهت کزیدن عقرب و مسك دیوانه نافع و مایه شور که در سرکه پرورده باشد سرد و خشک و مجفف و دیر هضم و مقوی ماسکه و مانع انصباب صفرا و بعل و مورث حکه و جرب و بشور سودا و اعتسالت عضو بآب مایه شور نمک سود جهت قروح عفنه و جرب تازه و مفیل و مایه تازه را که بویان نمایند و بکند از بدن تا سرد گردد و خصوص که یکشب بران بکند و باز باده و در جای نمناک مانده باشد ردی و سیمی و مداومت هر روز بدین باعث بر ص و استسقا و محدث اعراض فطر و تدبیر آن قوی فرمودن و مسهل خوردن و سائر نکات باین نظر است و در مبرودین خوردن جو رشته خاره و اشپای خاره مذکور و در سحر و رین سکنجبین حامض و سرکه و آب گامه و کمی را که از خوردن مایه غشیان ماریش کرد و بایک کرب به بلیس و آشامیدن آب نعرو زیره کرمانی بهتر است و جلوس در طبیب آن جهت ابتدا ای قرحه اعضاء و جذب مراد بظواهر جلك و تحقیق بدن جهت عرق السامغیل و تخم آن در رقیقیت با قوی الاثر و موی منی و متعطر و جهت سرفه و زحیر حار نافع و زهره آن خصوص از شیوط کرم و خشک را که کشال آن جهت رفع بیاض مؤثر و چون مایه زنده را شاق کنند و همان قسم کرم که حرکت داشته باشد بر عضو بندد جهت جذب مواد و زجاج و رخا و غیره بظواهر جلك نماید و در دفع اختلاط ذمه صاحب سر سام و اورام بعل و یل و ضما در سوخته نمک سود آن جهت ورم مقعد و شقاق آن و کزیدن عقرب و مسك دیوانه کزیده و بار و رغنه و لعابها جهت ورم صلب الهاق و طلای استخراج سوخته آن جهت بر ص نافع و شستن مایه بآب کرم و نمک نیکو و یا مالیدن کاه کل بدن آن و زمانی گذاشتن پس نیکو شستن باعث رفع سهوکت آن است و خوردن مایه بدن آرد و نان باعث هضم آن است و با آرد و نان بطبی الهضم

سکینه رخا و * بفتح را و همین مشده و الف و فتح دال هر سه مهمله و ما ماضی و خواص آن در رعاده در حرف الراء مهمله مع العین مذکور شد و شین و شله که در دریای مسمی بحر ابيض که در رفتاد درجه عرض شمالی خط استوا و بطول یکصد و چهل درجه واقع است نوع مایه بسیار بزرگی بقدر یکصد و کسری تا در وصل ذراع در طول و بیست ذراع در عرض بهم میرسد و درین و بیتی آن بر پشت و میان هر دو شانه آن است و در هنگام نفس کشیدن مانند فواره بسیار بزرگی بقدر مزار که چکی آب از بینی آن میجهد و مردم آن بلد آنرا صید می نمایند چون روغن بسیار دارد و تمام بدن آن کوپار روغن متجمد است آنرا پارچه پارچه نموده در دکهای بزرگ بر آتش روغن آن را کداخته در ظرفهای چوبی که پیپ مینا مانند کرده با ظرف میبرند و خرچ سوخت چراغ و مشعل تمام سال آن بلد از همان است و مغز سر آن مفیل پرده پرده نرم لطیف است آنرا کداخته برای سلاطین آن بلد شمع میسازند و روشنی آن سفید مائل بسوزی است و بد آنکه بسبب سردی مواصلاتی سه چهار ماهه زیاده در آن دریا و سواحل آن نمیتواند ماند و نیز شین و شله که قریب بمیزان در سه روزی هوای بسیار سردی میوزد و اگر مردم بزرودی خود را از آن دریا بدین بهتر و الا در روز چهارم و پنجم آن از طرف شمال امواج نفعهای یخ میآید و دست بدست تمام دریای می بندد و تحویکه مختصی از انجامشکل و مستقیم و هر که در آن جا ماند ملامت میگرد * افعال و خواص این گویند خوردن مغز سر آن جهت سل و قروح سینه و حجب آن نافع است

سکته الجنب | ۱۰۰۰ بفتح صاد مهمله و همون یا و فتح دال مهمله و سبک صید به تصخیر نیز آمد و آنرا سکت بزرگه و سکت
 ثول و یونانی سقیس نامند * ماهیت آن ماهی است که در قریه تبرک در چشمه ثول بهم میرسد شبیه بزغده کوچک و
 ساق آبرص و بادست و پا دردم و متقلب و خمیل کی پای آن بطرف وحشی را و آن است و نران باریک و دراز و سر آن کوچک
 و دنباله آن دراز و زیر حنک اسفل آن با خط و خال و تازنده است فرق میان نرو ماده آن ظاهر میباشد و بعد مردن مضعی
 میگردد شیخ رئیس رحمه الله تعالی در مجربات خود سکت تبرک نوشته و تبرک قریه است از شام قریب بصید آن ماهی
 در آن قریه در چشمه ثول بهم میبرد بعد از ده روز از ماه شباط که منکام میجان آن است ظاهر میشود و نرو ماده آن با هم جمع
 شد و به جان میات نانیمه آذرمه میمانند و سفاد آن مانند انسان است و در آن دنکام که فصل ربیع است کفی از بنا کوش
 آنهار میآید و داخل آب میگردد مردم آنجا آنرا جمع میکنند و در همان ایام آنرا صید میکنند زیرا که در ایام دیگر بدن آن دست
 نمیمانند بسبب سرعت حرکت آن و چون صید نمودند بزودی آنرا اندک نمکسود میمانند و نکاه میدارند تا فاسد نگردد
 طبیعت آن گرم و خشک در دوم و کف آن در سوم و مرد و بار طوبت فضلیه * افعال و خواص آن مغذی و رطوبت
 بازدهنده تشنه مرغ و تیرش و بیابا مرغ جوان بغالت مهبه باه و منعظ گفته اند محل یکه بهلاکت میرساند از شدت انعطاف
 بمراتت قوت بر اثر لجم آن است و نمک سود آن قوی را از غیر نمک سود آن و کوبند قوت این بسدی است که هیچ چیز بدن
 نمیرسد و شرط خوردن آن آنست که نیمه رم آنرا سوزد و بر خمر ابيض یا شیره بعد از طعام بنوشد و بخور بدن باه را به چنان
 آورد و بمرعت انعطاف نماید و گویند که نران در ذکور و ماده آن در نانات موثر است و بعضی گفته اند که ماده آن را خاصیتی
 نیست نه در نانات و نه در ذکور و آنچه از رنگزارهای حوالی چشمهای صید حاصل کنند شیر آن چشمه مخصوصه سفید و بهیأت
 مد کوره نیست و آن خاصیت را اثر ندارد و بعضی گویند که آن در رمل مانند آنکه ماهی در آب شنا و غوص نمینماید و
 از این جهت آنرا سکت الرمل مینامند و نیز گفته اند که هر عضوی آن برای فساد عضوی از انسان موافق است مثلاً دهن
 آن برای وجع دست و پای آن برای وجع پای و همچنین واصلی ندارد *

سمن * بفتح سین و سکون میم و لون بفا همی روغن و بهندی که می بکسرواف عجمی و شغای هاز با نامند و تار آنرا بعرابی رنگ
 بضم زای معجمه و سکون باه موحد و دال مهمله و در حرف الزای مد کورش * ماهیت آن معروف است و غنی است که از
 شیر حیوانات و یا ماست بعمل میآورند و بهترین آن روغن گا و گوسفند و بز جوان قریه است و روغن گا و زامه الطف و
 روغن میش و گا و میش و خصوص جنگلی آن اغلاز همه * طبیعت سمن آن در آراول گرم و تر و در چنل کهنه گردد از
 رطوبت آن میگذرد و پوست بهم میرساند و دوسال آن در ارل خشک * افعال و خواص آن در افعال قویتر از زرد
 و متحلل و مفتوح و با قوت قریب و مقارم موم و مانع رسیدن اثر منافع قلب حتی آنکه بدن ادی نوشته که شیمی را انفی
 قاتل کزیه بود و غیر روغن کار کهنه حاضر نبود همانرا آشامید آفتی با و نرسید و یک اوقیه آن با دوسکرجه که شصت درهم
 است با آب آنرا جهت ذ و ستظار با نافع و ملین جلد و منقی بشره و فضول دماهی و مینه و مسمن بدن و رافع یرمعت خیرم
 و حلق و جهت سرفه با بس و درقان و غشال و حصا و دافع و آن که قبض مینه بد و گاه لپنت و لعوق آن ناشتا جیت سرفه با بس
 مزمن و تبیین مینه خصوص با شکر و یا دام تلخ و یک اوقیه آن با نیم اوقیه آن شکر جهت رفع عسر البول در حال سیر و با آب
 گرم خوردن و قی کردن بعد از آن جهت موم مشروب و انجون وید هتو و یا شیر گا و تازده و شیره و اکتال آن با آب غلب

الغلب جهت ضربان عین و رفع اورام آن و طایمان به آبی جهت تلخین صلابت آن و بازیت جهت جرب اجفان و بر
 اذن جهت ارجاع و سقوط آن جهت خنای و شقاق و راج و حقیقه آن با آب خاکستر جهت زحیر و ترخه اعمار حصول آن
 با پنبه مرغ جهت فتح رحم و تنقیه آن و بر مقده ارفع شقاق و قاطع بواسیر و نزله ام آن و تدمین کرم کرده و ریاریستن
 و چکانیدن آن بر موضع کزیده و فزاریا و عقرب جزار و رقله النسر و اکثر جانوران سمی مفید و بتجر به رسید و تقطر نرم
 کرم آن در کرش نیز جهت قتل و اخراج آنچه در کوش رفته باشد و طای روغن حامض و روغن کاکه و کهنه و یا کوسه و کهنه
 با سور لیجان جهت بواسیر و بتهائی جهت جن ام و مالیدن آن شب بر صورت و خوابیدن و وقت شب بی دربی
 چنین کردن جهت تنقیه صورت و نیکوئی و جلا و تعقیل آن و همچنین زیند این فعل نماید و طای آن مکرر محلول و ارام
 خصوصاً ارام زنان و اطفال و بر جراحت با عصاره خشک ریخته آنها و بر دهن جراحت باعث منع التئام آن و کلد اشتن
 فنیله و یا پنبه بر آلوده بدن در دهن جراحت باعث جمعیت دهن و تنقیه غرور آن اگر در اندرون آن چرک باشد و چون برک
 خنای خشک را نرم گوید و پخته با روغن کهنه سرشته بر جرب کهنه و جن ام بمالند زائل گردد و چون روغن را با آب
 مرد یکصد و یکمرتبه بشویند و بر جرب کهنه و بواسیر و اکثر جرب و قروح با مالند زائل گردد و شسته آن تلخ میگرد و
 خالی از سمیت نیست و خوردن آن غیر مجوز و ترمیم و تدمین روغن جوشانیک در شیر تازه و دوشیدن جهت ارجاع آن
 بغایت نافع مضرعلتهای باطنی و رطوبی و مولد صغاد و محرورین و ملجولین جهت آنکه سریع الاستحاله است بخلط غالب
 و مرخی معد الضعیف و بلغمی مزاج و میضع عاضه است مصلح آن در صرور و ترشیدها و در میرود جوارشات مقدار شربت
 آن درند او را تاد و آتیه و قوت جالبه و تحلیل کهنه زیاد و از تازه آن است و فعل آن در بدن آن متوسط زیاد و از بدن آن
 قویه مستحکمه باشد مانند الحمال و زنان و این جهت اورام بنا کوش اطفال نافع است و چون روغن فاسد گردد و در خواهند
 که اصلاح آن نمایند باید که با دوغ مامت جوش دهند تا مامت سوخته گردد و اما روغن نموزد و با آنکه بر آتش گذاشتن
 چون بخوش آید اندک اندک آورد کدم بر آن نباشند تا آرد سوخته گردد و روغن نسوزد پس صاف نموده بشیرچ آورند

نمک در روغن داخل کردن باعث حفظ و هضم سرعت فساد آن است *

سمندر * بفتح سین و هم و سکون تون و فتح دال و راء مملتین * ماهیت آن مهر بارص گوید حیوانی است که از
 آتش متضرر نمیکرد مانند ماهی که از آب و بقدر عصفور است و آتشی رنگ مولف گوید شاید اصلی نداشته باشد * افعال
 و خواص آن خوردن زهره آن مقدار یک دنگ با آب نخود و مطبوخ با شیر تازه و دوشیده جهت دفع صوم مشروب و راکتال
 دماغ آن با سرکه جهت نزول آب و حفظ بصر و طای خون آن مانع از دیاد وضع و مغیر رنگ آن است *

سمور * بفتح ازل و هم و سکون و او راء ممله * ماهیت آن حیوانی است که در ترکستان بهم میرسد شبیه
 بلبل و زان سیاه تر * طبیعت آن بسیار گرم و خشک * افعال و خواص آن در جمیع افعال قویتر از آن و پوشیدن پوستین
 آن کو متر از سنجاب و حیوانات دیگر و جهت پیروان و میرود المازجان مفید و مسخن سین و زرد و مقوی باه و مرطوبین و
 ضنادیه آن مسخن کرده و در زور و موی آن جهت تجعیف قروح نافع و پوستین آن زود تر از پوستین حیوانات دیگر فاسد
 میگرد و جهت آنکه دباغت آن کمتر است *

سمیرا * بضم سین و فتح میم و سکون یا عنان و تئانی و فتح راء ممله و الف * ماهیت آن صاحب تحفه نوشته که صاحب

نجه كويد قسمی از ماهی زهرج است و در ديار ربيعه بهم ميرسد و شش بگشني و نقل رنگ قامت و برک آن در غایت شيرين و اغبر و بهی آن بقدر کرم مزاج و هم حیوانات است و این تلمذ گفته در جزو اربعه ميرسد و خوشه آن شبیه بغاس و هم حیوانات است * طبیعت آن بغایت کرم * افعال و خواص آن در ارضاء امراض با در دستعمل *

سین * بفتح سین و کسر میم و مکنون یا ع مثلاً تحتانیه و نون بغار سی چربی و فر بهی را نیز نامند * ماهیت آن چربی است که بر روی پرد شکم و ظاهر گوشت رورده و غیر آن میباشد از ششم اربعه و نرم تر * طبیعت آن بغایت کرم و تروری آن زیاده از کرمی * افعال و خواص آن قرب العمل است بر دشمن تازه و سریع الهضم و ملین طبع و اعضا و سریع الاستیاله بصفر او در صفر او مزاجیان در اصلاح ادویه صهی مانند و روغن تازه است *

فصل السین الیهمله مع النون *

سنا مکی * بفتح سین و نون و الف کویند و یندی میار نامند * ماهیت آن برک کبابی است حجازی و ربعی ساقی آن اندک رخ و برک آن باریک شبیه ببرک خنار و در واز برک حنا برک تر و منخیم تر از برک مورد ناز کتر و یکی آن مائل بکرم و دی و دانه آن بهن و کوچک صنوبری شکل مائل بدرازی و اندک خمیدگی و در غلظت شبیه بغلاف با قلا و یمن بسیار ناز کتر از آن و نوعی برک آن هر یضتر از آن و کل آن زرد و آنرا پنج از عسوق نامند و در تابستان بهم میرسد و مستعمل برک آن است که سبز باشد و زرد و سیاه و کهنه و فاسد باشد و از چوب و تخم و خاشاک پاک کرده باشند و قوت آن تا هفت سال باقی میماند و مثبت آن حجاز است و در عظم آباد از هند نیز تلبلی بهم میرسد و شاخهای آن در رم پیچید و لیکن برک آن کوچک و نازک و ضعیف العمل تر از مکی حجازی آن * طبیعت آن در آخردوم کرم و در اول خشک * افعال و خواص آن مسهل بلغم و سودا و صفرا و اخلاط سوخته و منقی دماغ و شدید الغوص یعنی بدن و مقوی آن و جالبی جلد اعفاء الراس و الصدر و التواء و غیره جهت صرع و شقیقه و جنون و صلواع کهنه و دردهای و ضیق النفس و قولنج و عرق النساء و نفرس و تشنج عضل و داء النعلب و داء الحیه و حکمه و جرب و بشوهای کهنه و شش که در بدن بهم رسیده باشند و جهت قتل دینان و شقاق دست و با سائر امراض سوداوی و ارجاع مفاصل حاصل از بلغم و صفرا و مخلوط باهم و جهت وسواس سوداوی بالعرض نیز و آشامیدن مطبوخ نیم اوقیه آن در دوا و قیه زبت الانفاق که بنصف رطل جهت درد کمر و رگین و اخراج خلط خام از آن هر دو و عضو و جهت بواسیر و آشامیدن آب مطبوخ آن با دانه مناسبه و کل سرخ جهت اخراج اخلاط من کوره و با کل سرخ و شیر تازه و شیشه و شکر یک ستور که وزن سنا مکی از دو و مثقال تا چهار و مثقال تا شش مثقال و کل سرخ از یک رطل تا دو رطل بحسب مزاج و مرض و شیر و تازه و شیشه از ربع آثار و نمدی تا یک آثار باشد و سفوف کوبیده پخته آنرا با کل سرخ و شکر با شیر تازه و شیشه و نوزمان اثر دارد و لیکن آب مطبوخ آن بیغایله تر است از جرم آن و آشامیدن یک مثقال از مسحوق آن با عسل سه روز متوالی تا هفت روز جهت رفع وجع مفاصل و امثال آن مجرب المفاصل و کرب و مقص و غثیان مصلح آن پاک کردن از چوب و شاخ و تخم و آلودن بروغن بادام بعد از کوبیدن و بنفش و با هلیله زرد و کل سرخ و انیسون و بنفشه و آب میوه استعمال نمودن و با لیمه استعمال آن بدون کل سرخ و روغن بادام جائز نیست مقدار شربت از جرم آن از دو رطل تا سه رطل و از مطبوخ آن از چهار رطل تا هفت رطل بدل آن گفته اند من آن قریب و نصف آن هلیله زرد و ربع آن بقیه است و لیکن این مقدار بسیار است در

اكثر از مزجه و ضماد مطبوخ آن در سرکه بصل كه تمام بهم رسانند بر بدن جهت جرب و حكه و كلف و بيهق و اند مال زخمهای
كه نه و بر موی جهت منع ریشتن آن و یا حنا بر موی جهت سیاه کردن آن موثر و یا سرکه و شافتره و برک حنا كه با آب نرم ما نهد
در حمام و یا غیر آن بر بدن بماند و بعد از سه چهار ساعت بشویند جهت حكه و جرب و قروح خبیثه و اند مال جراحت
با تکرار عمل میسر بد آنكه شیخ الرازی رحمه الله تعالی متعریض ذکر سناشده و محبوب و مسقوفات و ضماد و مطبوخات و
معاجین و اقوع سنا مکی در قرا بادین مذکور شد *

* سنبل دج * بضم سین و سکون نون و فتح باء موحد و الف و فتح دال مهمله و جیم و آنرا حجر الممن نیز نامند و بقا رسی سنگ
سینا ده و بهندی می کنند نامند * ما هیئت آن * سنگی است اندک و خوماند و دل متجبل و سه نوع می باشد و در ملك فضل بسیار
از کوهستان شمالی اله آباد و توابع آن میا آوردند و چند قسم می باشد یکی سفید رنگ شبیه برنگ خیر و بهندی این را دود و یا
نامند و دوم سیاه رنگ شبیه برنگ و عن چراغ و این را بهندی ی قلیله نامند و سوم شبیه برنگ علس و این را بهندی مسوریه
نامند و این بهترین همه است و گویند هر چند سرخ تر و صلب تر باشد بهتر است و گویند بهترین آن نرم املس صلب جرم
ثقیل الوزن مائل بسموی آن است و رملی رخوا آن زبون * طبیعت آن در دوزم سرد و خشک و بعضی در سوم خشک
گفته اند * افعال و خواص آن * سنون آن جهت جلای دندان قوی الاثر و جهت استرخای لثه مفید و ضماد آن محلل
اورام و تورید و برآمدگی جلد و مسکن التهاب و با سفیدی تخم مرغ جهت سوختگی آتش و یا موم جهت بواسیر و سائیدن
معادن بان با عصاره جلای آنها و موجب زدودن چرک و زنگ آهن و مستعمل صیقل کران است در تصقیل آهن و فولاد و چون
در آب سائید و مرجان را بان حلا دهند بسیار بیرونق آورد و زرد و موخته آن جهت قطع نرف الدم و التهام قروح مزمنه
نافع مضر عصب مصلح آن زعفران است و از داخل غیر مستعمل است *

* سنبل * بضم سین و سکون نون و ضم باء موحد و لام در لغت بمعنی خوشه است و يعرف اطباء شامل سنبل هندی که سنبل
الطیب و سنبل العصار نیز نامند و سنبل رومی و سنبل جبلی را از مطلق آن مراد سنبل هندی است که بیونانی ناردین و بهندی
بالچهر و چنما می و بلا ایمنی نارد و قسم دوم را نارد و ایتالین یعنی نارد بینکه در ایتالین بهم می رسد و سنبل رومی را
ناردین کیا کو و بر لکی نارس نامند * ما هیئت آن * گیاهی است بی شوری مثل شبیه بد نهانه سمور و دله و در طول بقدر
یک انگشت و اندک زیاده بران و بقطر انگشتی و یا زبکتر از آن و خوشه دار و چند عدد بهم پیوسته بیک رنگ آن اشقر
سیاه مائل بزرده و بسیار خوشبو و تند رائحه و بوی آن اندک صلب منبت آن گویند کوهی است که آن طرف سوریا است و در
هند و بنگاله نیز بسیار است و بهترین آن اشقر تازه خوشبوی تند که خوشه آن کوچک بود و بوی زهومت نداشته باشد و بعد
از آن طولانی باریک که بوی زهومت آن کم باشد زیرا که کثرت آن با زهومت می باشد و قوت آن تا سه سال باقی میماند
* طبیعت آن در آخر دوزم گرم و خشک و جالینوس در اول گرم و در دوزم خشک و بعضی در سوم خشک گفته اند و اول
اصح است * افعال و خواص آن * مفتوح سده دماغی و معد و کبد و مقوی دماغ و رم معل و جگر باره در معجن آنها و نیکو کنند
رنگ رخسار و مقوی قوت ماسکه و مد ریول و حیض و محقق و طریقات و نفوذ دماغی و زبان و سین و معد و مانع انقباض
مواد معد و اعداد دافع لذع آنها و مفتحت حصه و مقوی قوت ماسکه و حایس طبع و جهت خوشبوئی دهان و رفع رطوبی
وضیق النفس در دینه و خفقان و رفع یانمی و تسلیل نفخ و ریاح و علاج کبد باره و طبع را مستقام می و برقان و در دوزم چرخ

و اورام باطنی و بواسیر و مال باورده کرده و با افستین و صندل بغایت مطهی و مقوی معده و با آب سرد جوش میبایند و
 معده را منفع می دهد و اکتیال آن با آب کشور جهت حصره چشم و تقویت باصره و رویانیدن مژگان و رسانیدن نور و به
 طبقات مود و نشف و باویاب آن و با غصص جهت دفعه مجرب و ضد آن مقوی فم معده و متحلل اورام آن و بریدن قاطع عرق
 در اعصاب خود و سوز آن و طلاء مطبوخ آن در خمیر جهنم سیاه کردن و در ازوی موی مؤثر و در زرد آن جهت التیام جراحات
 و فرجیدن آن جهت نزع اندام رحم و قطع رطوبات آن و جلوس در باطن آن جهت درد کرده و روم رحم و تسکین درد و تنقیه
 آن و کشودن و بعضی وید ستور نکند و مطبوخ آن مفر کوزه مصلح آن کثیرا مقدر است و بهت آن تا یکسفال بدل آن از حرکی
 بوزن آن بگویند ساذج مندی و شراب آن که رطبی را در با نروده رطل آب انکور بچشانند تا نصف رسد و سه هفته در آفتاب

کندارند در جمیع افعال مذکور اثرش قویتر است و جوارش و شراب و قرص و میمون آن در قوای بدن مذکور شد
 * سنبلی رومی * آنرا سنبلی اقلیطی نیز نامند و آن نار دین اقلیطی است * ماهیت آن بیخ و ساقی است گل دار و
 خوشبو و با صلابت و در شکل شباهتی بسنبلی الطیب دارد بلکه برگ آن باریک بلند و سر برکها مرصع ترا بائین و از وسط
 آن برکها ساقی رسته و بر سر آن شاخهای باریک و بر سر هر یک کلی کوچک و بیخ آن بلند منحنی گوه دار با ریشههای باریک بلند
 و معتدل بیخ و ساق کل آن است و بهترین آن تازه خوشبوی صلب آن که سبک و مجوف نباشد و بیخهای آن بسیار باشد
 * طبیعت آن گرم تر از سنبلی الطیب و قبض آن کمتر * افعال و خواص آن ضعیفتر از سنبلی و با افستین با قریب است
 و متحلل دغخ معده و روم و بر زوچکر و رافع درد کرده و مثانه و مد ربول و در مزاجها داخل میشود و شراب آن
 که نیم آن را در رطبی رطل آب انکور اندازند و بعد از دو ماه صاف نمایند و روزی بیست مثقال آنرا با صفت مثقال آب
 بنوشند جهت جمیع امراض بارده معده و جگر و کورده و بر تان و همرا ببول و سادر کرب و شارسار مفید و بعضی از سنبلی

اقلیطی سه اوقیه و از زوج دو جز و در هفتاد رطل مصر هنب بد ستور خیمانیله صاف کرده استعمال میبایند *
 * سنبلی چلبلی * بفارمی روخته و الا نامند * در ماهیت آن اختلاف است انطاکمی مودا کشته و بیدادی غیر آن و کثرت
 برگ نبات آن شبیه بقصر صندل و شاخهای آن مانند شاخ آن و از آن کوچکتر و بی خار و بی ساق و بیخ آن زیاد و برد و مدد
 و در از و بر ریز آن مانند بعمای و اندرون آن سفید رخو و خوبوی ثروبی کل و این را بهیچاز سنبلی نامند و الا مشابهتی
 بدان ندارد و آنچه از کتاب مصر و فرنگی معلوم گردیده و دیده شده آن است که نبات آن دو شاخ دارد و بر سر هر شاخی
 چتر و قریب بهتر از دهر شاخی سه چهار شاخ باریک و بر آن برکهای باریک کوچک و در بائین شاخهای بلند آن نیز برک
 های کوچک و بزرگ و برک آن فی الجمله شبیه برک لسان الحمل و از آن کوچکتر و بیخ آن شبیه بهیچاز و مد و مد دیم
 پیوسته یکی از برگ و یکی کوچک با ریشههای قوی و ضعیف * طبیعت آن قریب بسنبلی الطیب * افعال و خواص آن
 مقوی اعضا خصوصاً معده و جگر و مقوی قوت ماسکه و متحلل ریاخ و دغخ و رافع استسقا و قوی باطنی و شراب آن در منافع مانند
 شراب سنبلی الطیب است که هر رطل آن را در رطبی رطل آب انکور اندازند و بعد ستور مرتب نمایند و یکسفال آنرا بپاشانند
 جهت صمر البول و عال کبد و استسقا و لیس و تقویت فم معده و احشای قوت ماسکه و قطع قوی بلغمی و تسخیل ریاخ معده و نافع
 * سنبلی فارسی * شامل پرسیا و شان نیز هست * ماهیت آن قسمی از ریاخین است که با نرکس میر وید و در غایت
 خوشبو و برگ و بیا ز آن ضعیفتر از بیا ز نرکس و کل آن بنفش و بعضی سفید نیز میباشد و شکل یا معین در هر ساقی چند عدد

بر بالای یک پگزود راغال قریب پنوکس یاز آن ضعیفتر از یاز نوکس و سفید آنرا در غنل کل شب بونا مندر زیر آنکه در شب بوی آن بسیار میباشد و ساق آن بلند و بر هر آن کل آن و بر کهای نبات آن باریک بلند از برگ کد نا کوتا و تر و بیج آن مانند پیاز نوکس و در بعضا تبین مینشانند و هر حال و بایک سال در میان ارا ثل فصل نوروز بر آورده و بشها و اندک از نه آنرا برین و چند روز در آفتاب می اندازند پس غرس می نمایند نبات آن بلند و کل آن بسیار و بایلید و خوشبو میشود و از اطراف پیاز آن بیازهای بسیار بر می آید

* سنبل اقلیطی * سنبل رومی است

* سنبل سنبله * بفتح سین و سکون نون و ضم باء موحده و سکون واو و فتح حین مهمله و هالفت فارسی است بیوانی بر ما ورد و بهند عی مثلث را نیز سنبله و مد و در ابروی نامند *** ماهیت آن *** از اغنیة معروفه است که از آرد میل و شیر و روغن خمیر کرد و پهن نموده و در جوف آن قوطی گوشت یا نخود یا نخه یا روغن و یا از بریان کرد و قفل واد و قیة حاره و مصالح کرم و عطریه داخل کرد و بشکل مثلث ساخته پس در روغن بریان مینماید و یا در توتور میزنند و می گوشت نخود و یا نخه و یا ستور مصالح داخل کرد و نیز ترتیب میدهند و یا پیاز بریان کرد و در روغن واد و قیة حاره بریان مینماید *** طبیعت آن *** گرم و تر *** افعال *** خواص آن کثیر الفلذ و معوی اعصاب و مسمن بدن و بهنج اشتها ولیکن ثقیل و مسل و مولد ریاح خفیه و در معدة ضعیف و مصالح آن سنگبین گفته اند و در صغاری مزاج و جوارشات حاره مانند کونپ و فلا فلپی و فلا سله و مانند اینها در مزجه بارده و بلغمه

* سنبل آب * بفتح سین و سکون نون و فتح جیم و الف و باء موحده *** ماهیت آن *** حیوانی است از موش صحرایی بزرگتر و در نباله آن کوتا و پر موی و سیاه و بسیار نرم و زیر شکم آن سفید و با فی خاکستری رنگ و در تنکای آن اسبکول نامند و در مار تان و آن اسبک و در د رختها ماری می اندود و در حقاله و ترکستان بسیار بهم می رسد *** الحکم نزد امامیه *** گوشت آن حرام است و پوشیدن پوست آن حرام و نجس نیست و نزد اهل سنت و جماعت مختلف فیة است *** طبیعت آن *** در اول گرم و در دوم تر *** افعال و خواص آن *** خوردن گوشت آن مسکن خوارات و جهت در د سینة و سرفه و طرحه آن نافع و مولد قوی و مصالح آن روغن بادام و پوشیدن پوست آن معال مزاج و رفع اوجاع عصب و ذر و رموی آن جهت التیام جراحت و قطع خون و ضماد آن با عسل جهت ردع ابرام مفید است

* سنبل روس * بفتح سین و سکون نون و فتح دال و ضم را و سکون واو و سین مر سه مهمله بهندی چند روس نامند و نزد عوام مشهور و بکهر با است *** ماهیت آن *** چیزی است شبیه بکهر یا از جنس آن و زرد رنگ و بعضی قطعه ای آن هر خورنگ و از کهر یا خوردر تر و آتش و روغن کنجد و روغن شرف بر آتش کد اخته میکرد و روغن کهر یا مشهور که مستعمل نقاشان است را اهل هنر ساخته بر حویری مالند و از آن موم جامه می سازند از همان است و در قرابادین در ادهان با سم دهن الصوابی مذکور شد و ظاهر اصغ درختی باشد و آنچه گفته اند که سمکی است که از هوا حل در یاخیز در عهد بن احمد بن زکریا گفته که در سبط بحر مند چشمه است گرم آب آن مثل عدل عظیم و در میان آن آب سنبل روس میجوشد و نرم میباشد و چون بر روی آب می آید سرد و منعقل میگردد و موصوفه بهند است و اصلی ندارد و بعضی اهل هنر میگویند صغ درختی باغورا است و اهل فنرنگ و ملاخه نیز متفق بر آنند و در رخت آنرا بر پیروس نامند و گفته اند آنچه روز از رخت می چکد

سنبل اقلیطی

سنبل سنبله

سنبل روس

مبنی بر س است و آنچه شب کا نور و قطعه های سنگ روس دین شده که در آنها گرمیهای کوچک و مو رجهای بسیار بود و چنان معلوم می شد که در بعضی چکبک و بعضی در چین تازی و عدم اعتقاد بر آن بستمه و فرورفته اند و در آن مابین و این نیز دلیل آن است که از قبیل صمغ است نه خجسته آنکه از دریا می حوشد و آن چهار نوع میباشد یکی آنکه ظاهر آن زرد و باطن آن سرخ و براق و در دم زرد کم رنگ و بیاض و هست و صوم ماثل یکبودی و هست و چهارم سیاه و سبک و صلب و از ل بهتر است همه است و خوب آن آن است که مانند کهر با که را بر باد و قوت آن تا بیست سال باقی می ماند و از ادویه جلیله القدر است و فرق میان این و کهر با بسیار دشوار است زیرا که کاه را مانند کهر با می باید و لهذا اکثری از سن نیز بسته و غیر با ساخته بجای کهر با میفرشند و فرق آنست که این از کهر با هست تر است و چون در آتش اندازند ازین نوعی گرمی آید و از کهر با بوی آید مصطکی و دیگر آنکه از کهر با بوی آب لیمو آید خصوص چون بمالند که گرم کرد و بشتاف سنگ روس و طعم مبنی روس اندک تلخ میباشد بشتاف کهر با و در ریودن کاه بقوت کهر با نمی باشد و در کهر با نیز انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد * طبیعت آن در دم گرم و در اول صوم خشک و در اول گرم و خشک نیز گفته اند * افعال و خواص آن میجفف رطوبات دماغیه و سایر اعضا و باطن و نفث الدم و جمع اعصاب ظاهری و باطنی و اسهال دموی و قاطع بلغم معدی و امعاء و قائل گرم آن هزد و موجب القرع و مدر و بول و حیض و جهت استرخای عصب حادث از انحراف برودت و رطوبات و املاء و نفث الدم و خفقان و وسواس و ریو و ضبط النفس بلغمی و تب نائبه و سر ز و ریواسیر و اسهال مزمن و علل و مت آن با سکنجبین جهت رفع فربهی مجرب و مانع عرق و حافظ قوت است و لهذا اکتی گیران آنرا مستعمل دارند و آشامیدن آن با ماء انصاف جهت اد رطوبت و بول و با سکنجبین و با سرکه و با غر و با هم جهت اسقاط جنین بقوت العین اکتعال آن با غسل جهت بیاض و قرحه و جلای آثار و سلاق مجرب و چون سوده بر جگر کوفند و با آمو یا شیده بر آتش پیران کنند و آبیکه از آن برآید بر چشم کشند جهت رفع شکوی اذین نظیر آن در گوش جهت نسکین و حرم آن و نقل سامعه و با روغن زیت و با گل جهت التیام جراحت آن اعضاء الراس و غیره با بخورود خان آن با عود هندلی جهت رفع صلا ع و قطع زکام و دس ستور و بخور آن با شکر جهت قطع زکام و بویا و غیره و خشک کرد اندین ناصور و سنون آن جهت درد دندان و استسکام دندان متعبر و قروح لثه و زور آن جهت التیام جراحت و جوشانیده آن با روغن بادام بسند بکه بقوام آید جهت شقاق و مرهض و که باشد مجرب دانسته اند و دس ستور و روغن کل جهت شقاقی که در گوش دست و پا بهم وصل و با نظران جهت توبی مجرب و فرزجه آن جهت اخراج جنین و در سائر افعال و خواص مانند کهر با است مصر کرده مصلح آن صمغ عربی مقل او شربت آن بکدرم بدل آن نصف وزن آن کهر با روغن آن سازج هندی است

* سنگ پریطس * بفتح سین و سکون نون و کسر دال و همزه و سکون یاء مثلاً ذقنا نیه و کسر راء و همزه و سکون یاء مثلاً ذقنا نیه و همزه طاء و همزه مثانه و سین و همزه در آخر لغت یونانی است بمعنی شحمه است و یس و جسر یانی سمیقا گویند * ماهیت آن کبای است ربیعی و سه قسم میباشد قسمی بزرگ آن شبیه ببرک بلوط و خشن و شاخهای آن مربع و نقد و شبیری و در اطراف آن چیزی گردی و در آن نیمه سیاه و منبت آن منکلاخها و قسم دوم شاخهای آن بقد و دوزع و بزرگ آن شبیه ببرک و رخس و کسر لعل دوازده جانب شاخ روئیده و در انتهای شاخ آن شعبهای دراز و باریک و در اطراف آن چیزهای مستند و در آن تخته شبیه بتمیم چندین رازان مل و رتر و صلب و قسم سوم رازیک بزرگتر و شبیه ببرک کشنده و شاخهای آن بقد و

شیری و مائل به سوی و با اندک مرغی و ریزه و تخم آن باریک و تیز و مائل بسرخي و منبت این قریب بتاک انکوز
 طبیعت این دردم سرد و در سوم خشک و قسم آخر از همه قویتر و افعال و خواص آن ضاد برک تازه و با ذر و خشک
 همه اقسام آن قاطع نفوذ الدم و قابض و جهت التیام قروح و رفع ارام و خنای و بوشید الاثر و حقنه و شراب آن جهت
 قرحه امعاء و بهال نافع و برک قسم سوم در التیام قروح مؤثرتر از اول و دوم *

سنگسبویه * بفتح سین و سکون نون و کسکراف و فتح سین مهمله و ضم باء و موحد و و سکون وا و و فتح یاء مثناة تحتانیة و ما
 لغت فارسی است معرب آن سنجسبویه است و بجیم بیای کاف و سکسبویه نیز آمل و کویند که بپندای آنرا تخم چگونند و تخم
 پنوا نیز نامند و چگونند در حرق الحیم مذکور شد و ماهیت آن دانه ایست بسیار صلب شبیه بسنگ و امس و بزرگ
 تر از دانه انکور و چونک ماش و بقدر آن و مریع شکل و کوباید در طرف آن را برید و اند و این بسبب انسان دانه ای آن است
 بهم و در غلافی طولانی مانند غلاف تخم ترب و لوبیا میباشد * طبیعت آن گرم و خشک در عموم * افعال و خواص آن
 طلا و صمغ آن دانه که جهت ارام خزینه و امراض جلدیه مانند کف و نمش و جرب و حکه و جذام و قوبا و برص و بهق
 و آثار جلد نافع با تکرار عمل و آشامیدن نفوع آن پشهائی و یا با برک خنای و شامتره و کوکردن در صافی هریک بقدر مناسب
 جهت امراض مذکوره و صبیق النفس و امراض سوداویه و صفراویه و دمویه فایده و نیز آنکه آنرا اصلح دم فاسد و سایر
 اخلاط دانسته اند و نیز آنرا مفرح گفته اند و اقوال دیگر مانند آنکه صاحب تذکره عباس دانه سپستان و صاحب شفاء
 الاسقام و غیره اثلث دانسته اند و همه شاید بخلاف واقع باشد و گفته اند که خوردن آن جائز نیست *

سنگسبویه * بکسر سین و شام نون و سکون کاف فارسی و شام و الف و فتح راء هندی چهار نقطه از فوق و الف لغت
 هندی است و کویند کیلانی چیلان و جیلام نامند و در آنجا نیز بهم میرسد * ماهیت آن ثمر نبات هندی است و نبات آن در
 آب ایستاده میروید مانند غل بر باد و ایام بارش که برسات و بر خکال نیز نامند و در آن ایام بهیمار میشود و در ایام
 دیگر کمتر و خاردار و برک آن کوچک و هم و رخپاره دار و ثمر آن مثلث و پوست آن خاردار بر هر گوشه خاری و مغز آن
 غلیظ و شیرین با نفاصت خام و نازک آن لذیذ و پخته آن صلب و خشک آن بسیار صلب خام نازک آنرا مفسر نموده این قسم
 هم خوردن رشته خشک آن را خیسانید و بریان کرده و بخورند و نرم و نیم صلب آنرا در آب جوش نموده و بخورند و بعضی
 در اندک روغن نیز بریان میکنند و صلب خشک آنرا آورد نموده قدری از آن را با شکر یا آب سرد میاشامند بجهت انجماد
 منی و رفع سرعت انزال و خیر آن و آن و حبس بطن و نیز از آن حلویات میسازند و پوست آن در خامی سبز یا کمودت و خشک آن
 میاه و مستعمل مغز آن است * طبیعت آن سرد و تر و خشک آن سرد و خشک و با قوت تر با قوت
 افعال و خواص آن مقوی باء مجر و دین و سرفه و تب حار صفراوی و دمی و دق و امهال الدم و سنگ کردن و مثانه
 و سوزش دل و بیاموشی و تشنگی و خشکی خلق و سکر و خمار را نافع و کوسکی در مسرورین بیغزاید و عطشی دل را دفع کند و نقلت
 و لاغری بدن را از آن کند و ناصر و مقدره را نافع و مضر و دین و ثقیل و دیر غصم و مولد سدد و خصوص پخته صلب و خشک آن
 سنگسبویه * بکسر سین و سکون نون و کسکراف و خفای ها و فتح یاء و الف لغت هندی است * ماهیت آن بخشی است سمی
 و لوبون و بیضیات شبیه بشاخ آموبره و منبت آن کوهستان کید در پربت که میان هند و خطا واقع است و آن انواع میباشد
 از قوی القوت و ضعیف القوت و متو مطوقی القوت آن اعلا است و گفته اند بر تبه قوت سمیت آن قوی است که اگر پس آن

کنند و بدن عرق آلود و مل و یا بریان و یا تنید و ساعت ملاک سازد بمصیب هرعت نفوذ و رسیدن اثر محبت آن بقلب و افساد روح قلبی و فائز از اوج به غارت باغبان و توجه ارواح و قوی تمامی بمیل و انوع خود که قلب است و در آن مختص و فاسد و فانی شدن و گفته اند حکمای هند امتحان قوت آن را بدین که کنند که بر شاخه و شیردان تعلیق می نمایند و شیر آنرا بمیل و فساد و فانی شدن و قوی است و لا ضعیف و از علل طافه قوی آن آنست که سیاه براق صلب باشد و یا آنکه اندرون آن مائل به رخنی تیره و یا سفید تیره و یا مائل به زردی و پررویی آن نقاط مانند طلق محجوق و یا کافور

محجوق باشد و باشد و سرخ آن اقوی از زرد و زرد از سفید و سیاه از همه و این کرم باب است و محتمل که قرون السبیل عبارت ازین باشد و مایل که علامت نیز نامند صمغ آن بعضی گویند صمغ بچه ملاک است که نوعی از بیش و در بیش مذکور شد

* **سئور** * بکسر سین و فتح نون و فتح بون مشدد و سکون و اوراء مهمله و هر و نیز لغت عربی است بغار سی کره و بتزکی پشیک و بهندی نیز آنرا بلور و ما در آنرا بی نامند * ماهیت آن حیوانی است اهلی و وحشی و مائی و اهلی آن مانوس ترین حیوانات

ظواهر الجمل و بالوان مختلف از یک رنگ سفید و سیاه و خنثی و غیره و ابلق ازینها میباشد و مائی آنرا بهندی اژدها و کوریند و از پوست آن پوستین میسازند و سنور را در سالک فرنک و غیره اصناف و اقسام بسیار میباشد و بیضات مختلف و هر کابل نیز

قسم خوب که پشم آن بسیار بلند میشود و سفید و ابلق و جوئی رنگ میباشد * طبیعت اهلی آن در دهم گرم و رطوبت بران غالب * **افعال و خواص** کوشش آن موافق پیران و مرغوبین و ارجاع مفاسد و طبع صاحبان نقرس و شقی و مسکن کوفه و اسیر و در

پشت را سد مذ و پوستین آن کرم و خشک پوشیدن آن مسکن بدن و خصوص از سنور مائی که پشم آن بلند تر و نرم تر میباشد و همچنین از اهلی پشم بلند آن و طلای محرق آن تمامه در کوزه در تنور زیاد رتوبت خمام که خاکستر شود با سرکه جهت

شفاق انگشتان و سست و پای بیعیل که با پر مرغی بمالند و سرکین آن شدید الحار را طلای آن با روغن گل سرخ در دروز

لوبه تب و ممانع آن و حمل و بخور آن مسقط مشعه و ضد کوشش تازه آن دافع نقرس و قلد بد محجوق آن جاذب بیکان و خارا ز بدن و جهت جبر استخوان شکسته نافع و مجاورت نفس آن و خوردن کوشش آن موجب هزال و سلب مهر و یارس

کوبید مغز سر آن با آب جو چیرش با جهت تقطیر البول و درد کرده و معوط زهره سنور سیاه با روغن زیت جهت لقوه و سیاه کردن موی مؤثر و اکتال آن در حین ولادت کوبید در شب نیز بهین میشود و نیم درم آن با روغن زیت جهت لقوه و زبا

نمک کوفته جراحات کهنه را مغی و طحال کوبیده سیاه و تعلیق آن بر زن مستحاضه جهت خفون آن نماید و از سطو سطو خفیه آنرا جهت جدام بغایت نافع دانسته و وحشی آن بزرگتر از اهلی و اکثر زجاجی و رنگ و کرم موثر و در جمیع افعال مؤثر از

اهلی و در دهم گرم و خشک * **افعال و خواص** آن بخور مغز سر آن جهت اسقاط نطفه مجرب دانسته اند و خلط سرد طبیعت آن جهت درد کمر و نقرس نایب مناسب طبع کفتار و خوردن کوشش اهلی آن بمصیب رطوبت مزاج و خوردن قاذورات

و اشیای کثیفه زبون و دیر هضم و مفید بدن است و چون سنور کسی را بکزد خصوص وحشی آن که رنجع بسیار و سبزی در بدن بهم میرسد مملوای آن ضد دیار و نفوذی بر او است

* **سئور** * بضم سین و فتح نون و فتح میم و تا عمتدیه و را مهمله لغت هندی است بمعنی نخود طلایی رنگ * ماهیت آن از اژدها و نه هندی است و آن دانسته است مثل شکل ظاهر آن زرد و تیره طلایی و مرغوب به رنگ سفید و باطن آن سفید

و بر از چیزی شبیه پشم و نبات آن از قبیل تخم و نیاره و نیز مجاور خورد بچیک و برک آن ریزه نبات یعنی سه برک بهم پیوسته

در یکساق و کل آن کوچک زرد رنگ و سر آن در غلافی مثل شکل و در غلافی سه دانده شبیه بدانه زرد و مستعمل
دانه آن * طبیعت آن در دم گرم و خشک و با قوت مسهله * افعال و خواص آن آشامیدن چنانچه منتقل تا شش
منتقال تخم نرم گوشت آن با آب سرد مسهل بلغم خام و غلظت متروک و صرا و مودای و بواسیر را نافع آب سرد معین فعل آنست
فصل السین المهملة مع الواو *

* سر و دانی * بضم سین و سکون و او و فتح دال مهملة و الف و کسر نون و یا لغت عربی است جمع آن مودانها آمد که گویند
مرد است و بفارسی در کورد از بر و سراج نیز و بشیرازی دار ملک نامند * ماهیت آن طاری است دم آن طولانی
و عریض و بقل یک کف و دشت و دوار که آن ملخ و حشرات و انکور و گوشت آن بدن آن صلب بد بو و بهترین آن سبز رنگ منقار
بلند آنست که با شکار منقار خود را بزند و کونداید * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن بسیار مضر
دماغ و صاحبان هزال است *

* سر و نجیان * بضم سین و سکون و او و کسر راء مهملة و سکون نون و فتح جیم و الف و نون و یمنی بر بری و تخم را بپستار ملک
با مثل * ماهیت آن نجیب است شبیه بسیر صحرایی منو بری شکل با اندک پهنی و سه نوع میباشد یک ظاهر و باطن
آن سرد و سفید و طعم آن شیرین و درم ظاهر و باطن آن سرد و زرد و زرد مائل بترکی و سرخی و درم ظاهر و باطن آن مائل به سیاه
و ظاهر آن تیره و تری و تلخ طعم و بهترین آن نوع اول بالید که گرم ناخورد دانه ک صلب آنست که بد بو نباشد و این مستعمل در
ادویه و ماکوله و مشروب از داخل است و در نوع دیگر با صحت مخصوص سیاه آن و مستعمل از خارج نه داخل است زیرا که
مهلک انداختن و هر که آن شبیه بهرک کرات را زان قوی تر و ساق آن بقل و شیرین و کل آن زرد و بفارسی شنبلیله نامند
و شبیه بزنجبیل و کل سیاه آن سرخ و منبت آن کوفته و قوت آن تاسی سال باقی میماند * طبیعت آن در سوم گرم و
در دم خشک و با دلویت فساد و نیز هم بعضی معتدل آن در حرارت معتدل * افعال و خواص آن مسهل اقسام باغم
از اعضا ی بعیده و اقاصی بدن و با قوت تأخیر و دفع سدد و جاذب اخلاط لزجه از عمق بدن خصوصا از مفاصل و رافع یرقان
و سپر زو با صبر جهت عرق النساء و نفوس مجرب و بازنجبیل و ذلل بغایت مبهی و جهت مفاصل بسیار مفید و خوردن نیمه در هم
آن بازنجبیل و نو دلی و زیره و همچنین با شکر تازه و دوشب و فانیله و زهره زوز بغایت محرک با و تریاق جمیع مفاصل است
خصوصا در اوقات ریزش نوازل و ضماد آن بازعفران و قنطریه مرغ در تسکین درد اشتخار و تحلیل اورام صلبه و با شرباب
جهت ارجاع مفاصل و با سرکه و آب حی العالم نیز مجرب و حمل آن با روغن کهنه کوسن و یا کاه و جوشانده اسقاط دانه
بواسیر و تسکین درد آن مجرب و در دوران مختلف زخمهای کهنه مقدار شربت آن مفردا بازعفران یک گرم و مرکبا با دویه
لبدن رم تا نیم مثقال بد آن در ارجاع مفاصل و زوزن آن حنا و نصف وزن آن بقل مضر معد و مضر است بسیار و مورت
مغص و ضعف معد و دیگر مصالح آن کثیرا و شکر و عفران و با یل که در ارجاع مفاصل با هموزن آن زنجبیل و نقل که معین
و مقوی فعل آنست استعمال کرده شود و نهوین کل آن مفتوح سدد دماغی و متخلل ریا و در سردی و رافع ازیت سمیت
سیاه و سرخ آن اگر کسی خورد و باشد قوی فرمودن با شیر کاه تازه و دوشب و شکر را نایل فاد زهرات است و محبوب و دوا

و سفوفات و مخلوقات و معاجین و سر و نجیان در قرا بادین مذکور شد *

* سوس * بضم سین و سکون و او و سین مهملة و فارسی شیرازی مهک و بهج آنرا بیج مهک و با صفهائی سرد و ترکی شیرین

بان و بهندی ملاحظه می کند و موتی نیز و فرونگی کلیس و زنه نامند * ماهیت آن اسم نبات است که در اکثر بلاد به هم می رسد
 و نبات آن بر روی زمین پهن می گردد و می چسبد بر آن و قریب بد * ذرع دشت را فرا میگیرد و بمکانی که به هم رسیده
 بد شوری ازان زائل میگرد و غلظت آن از یک انگشت تا بقدر یک قبضة دست و زیاد * بران میباشد و برگ آن شبیه ببرک
 مصطکی و گل آن ما بین حرمت و زرق و و کز زرد و بیخ آن بلند و بوست آن سیاه رنگ و مغز آن زرد و د و قسم میباشد شیرین
 و تلخ و مستعمل بیخ شیرین آنست و لهذا آنرا هرق السوس می نامند و مشهور است که باید پوست آنرا مقشر نمود * استعمال
 نمایند و در وجه آن گفته اند که مار آنرا بسیار دوست میدارد و خود را بسیار بران میمالند جهت انسلح جگر و تقویت بدن
 و روشنائی چشم خود مانند رازیانه و نیز گفته اند که نه ازان جهت است بلکه از جهت حلالت و زیادتی بیس آنست و تلخ
 آن غیر مستعمل جهت آنکه گفته اند با سهیم است و شیرین آن بعضی با اندک شیرینی و تلخی و قویست و بعضی شیرینی آن
 غالب و بهترین آن شیرین کم ریخته زرد متوسل غلظت و بار یکی مصری آنست که در صعیل مصر میشود و بعد ازان عراقی پس
 شامی پس هر جا که خوب شود خوا * آن بلاد باشد و خوا * هند و خوا * غیر آن که شیرینی آن غالب و تلخی و قویست آن
 بسیار کم باشد و قوت آن نادره و باقی میماند * طبیعت آن گرم در د و خشک در اول و بعضی گرم در اول و بعضی
 معتدل در رطوبت و بیومت و بعضی سرد و خشک دانسته اند و قول اول اصح است و بار رطوبت غریبه * افعال و خواص
 آن منصف اخلاط غلیظه و مرکبه و مسکن تشنگی و التهاب معده خصوص نفوق آن که نمائید * بنوش و گرم کنند * سینه و حلق
 و در تشنگی حادث از رطوبت چند آن نفعی ندارد و در مسهل رطوبات و غاسل اعطای باطنی و مقوی اعصاب و محلل ریاح
 و ملل بول و حیض و جهت رطوبت سینه و سوزش آن و حلق و کوفی آواز و ضیق النفس و هلل ریه و کبد و مثانه و التهاب معده
 و هر قی بول و امراض دماغی و عصبانی و امراض طحال و بواسیر و تهی کینه و انواع سرفه مکرر و حادث از اخلاط غلیظه زجاجیه
 که ضعیف العمل است در آن و من اومت آشامیدن هر روز نیم درم ازان باربع درم شکر و زبانه جهت جلائی مجاری بدن
 و نیکوئی رنگ رخسار و طرد ریاح و رفع وحمیات مزمنه و اکثر امراض مانند صداع و شقیقه و ظلمات بصیر و باعث جلائی آنست
 خصوص که از اول حمل تا اول سرطان بپاشانند و شمع الرئیس در معالجات قولنج بار و نوشته که آتامین در چهار درم اصل السوس
 در آب مکینج و فراسیون و یا ماء الجبن نافع است آنرا اصل السوس بتنهائی نیز و مجرب است رقی نمودن بطبوخ آن مخرج
 رطوبات است و اگر تمام دفع نکرد و چیزی بماند یا سعال یا باد را دفع میگرداند و داخل کردن آن در مسیلات مطبوخه
 و همچنین در ادویه کبلیه سبک میباشد بر طبیعت و دفع ضررهاست بسبب لزوجت و غریبیتی که دارد و اکتال آن جهت
 جلائی بیاض و تقویت باصره و رفع زردی آن و ضداد آن با عسل و جاموم جهت داخس و آب بهنکوه که گیاه مندیست و در
 حرف البامع النون مذکور شد و یا با آب خالص جهت داء النعلب یا تکرار عمل مقیه و ضداد برگ تازه آن جهت دفع
 بد بوئی زیر بغل و میان انگشتان یا مجرب و خوب آنرا این ماسویه و امین الدوله گرم و خشک تراز سائر اجزای آن دانسته
 اند و با قوت جالیه و فاضله و محله و گفته اند که سیسارون عبارت ازان است و آتش آن تند تر از خشاب دیگر و فی الواقع
 چنین است و در ایران شیشه کران تنک شیشه را گویند در کوره با آتش آن میکند ازند و فحم آنرا محمد بن احمد قزوین تراز سائر
 اجزای آن دانسته و بنوحنا بن سراپورن گفته داخل معاجین باید نمود و در مصره و فواح آن از درخت سوس بعمل میاید
 و در جاهای دیگر به هم نمیرسد و مخصوص بدن آنجا است و گویند اصل السوس مضر یک ده و سه روز است و مصلح آن در کرده کنبرا

و در سبز گل سرخ اشت مقد ار شربت آن تا پنجد رم بدل بمع آن در راجع صد روز زن آن کثیرا معجون با عقید انجیر
 و رب آن که پنج آنرا مقطر نموده نیم کوفته و یا شق نموده در طول و در آب جوش دهند تا قوت آن تمام در آب باز داده شود
 پس مکرر صاف نموده که دردی در آن نماند جوش دهند تا غلیظ شود و مانند دوشاب متعقل گردد * طبیعت آن گرم
 و خشک در دریم * **افعال و خواص آن** در جمیع افعال بهتر از پنج آن و دافع ضرر مسهلات و لذت داریه است *
 * سنوسن * بضم سین و سکون و او و فتح همین مهمله و نون و بفتح همین اول نیز آمده معرب از سوسانی سریانی است
 * ماهیت آن در نوع می باشد بستانی و صحرائی و مرکب ازان هر دو سفید و کمبود می باشد بستانی و رابلا طینی ایردی
 و میسبتیک و صحرائی را ایردی سالو متیکا و نوع دیگر صحرائی را و تال ترا ایردی سالو متیکا و بغرنکی بستانی را و ابریس
 و منسیکا و برنرا و ابرا ابریس سلوسیر و موسن زرد صحرائی را تمر کایس ناصند و کونیک سفید را سوسن آزاد نامند و ازرق
 را موسن کبود و صحرائی الهوان می باشد زرد و ازرق و ازرق را آسمان کونی که معرب آن آسمان جونی است و زرد را خطائی
 گویند و شاخ آن بلند می باشد و برگهای آن باریک بلند و پیر بالام ساق آن شاخهای باریک سه و یا پنج و بر آنها گل آن و برگهای گل
 آن پنجد در بعد از شکفتن منحنی میگردد و نوع دیگر از صحرائی دیده شده در کتاب ترکی که از پنج آن دوماق رسته و بر سر
 آن گل آن و برگهای آن نیز باریک و بلند تر از اول و بمع آن کره ار که راج با ریشه کمی و بمع اقسام آن کره اریو اقل و بر
 و طولانی سفید و خوشو شبیه بوی بنفشه و لعل اوعام آنرا پنج بنفشه نامند و مشهور بل ان است و گل سفید آن با عطریست و قوی
 و حکیم می بیند مرمن نوشته که غیر سوسن آزاد است جهت آنکه سوسن از داسم فارسی زنبق است و کسانیکه آنرا سوسن آزاد
 گفته اشتباه است ایشان را جهت هم فرق میان اقسام آن و ایرسا بمع قسمی از سوسن کبودی و جبلی است که آسمان جونی
 گویند و گل آن بسیار کوچک تر از سوسن کبود بستانی است و بمع آن یکدل در بین و دراز و پیکره و بلند آنکه سوسن آزاد سوسن
 ابیض است که زنبق نامند درین زمان و سوسن ابیض را اطلاق بر سه قسم کل سوسن می نمایند اول بر سوسن بستانی معروف
 و سوسن بستانی دو قسم است یکی سفید خوشبود و م بنفشگی و این که بر ترانست و برگهای این نیز بلند و از صحرائی بلند
 تر و بلند که بر یضتر و بمع آن مد و طولانی شبیه بپایا و ریشهای بسیار و زنبق در کتاب ما هم یا همین ابیض است و روغن
 آنرا روغن زنبق میگویند و قسم سوم کل آن کوچکتر از آن و بوی آن کم تر و در روز چند آن بوی ندارد و شب بسیار بویا
 میکند و لعل این را بغار سی کل شب بوی می مانند و شب انبوی نیز و بگری گویند خزا اما است بختا و زای معجمتین و در
 بلاد دهند خصوص بنگا که کثیرا لوجود است هر چند در اصل این اسم خیری بری است ولیکن درین زمان بر هر دو و اطلاق
 می نمایند و بعضی شب بورا کل مریم میگویند و در سبیل نیز ذکر یافت * طبیعت آن در اول گرم و در قوی و خشکی معتدل و
 مرکب از حرارت محله و ارضیه طایفه و قوت صیفه و نایفه و گویند سفید بستانی گرم و خشک در دریم و بعضی در سوسن گفته اند
 و بر آن از بستانی گرم تر و خشک تر * **افعال و خواص آن** جهت امراض رگه و وجع طحال و کبد و رحم و بواسیر و
 خنثا و زهر و در اریض و اند مال زخمه و ارفع چرک آنها نافع و در رنح سموم ملل و عده و خصوص عقرب ضعیف تر از سایر
 اقسام و لعل ایا بد با چیزی که قوت جلای آنرا زیاده گرداند مانند غسل استعمال نمایند و طلا و آن با غسل جهت بوق و
 برص و جرب متفرح و قروح و طبله و با سرکه و یا بایزک بنگ و آرد کنند جهت تسکین او را و حار و آنهین و سوختگی آب
 گرم و بد ستور یا آرد جوش و شستن و ز آب آن جهت رفع کلف و نهش نافع و عصاره آن که با عهس وزن آن سرکه ز عدل در

طرف مسطحه منتهی تا بهن انقباض رسد جالی و محقق بی اند و جهت جراحات اطراف عضل نافع و در من آن مانند دهن
ایرسان است در جمیع افعال و آفا میل آن بقلریک اوقیه و از طبیعت آن نیز بهمان وزن مسهل و جهت ایلا رس صفراوی
و امراض رحم و اخراج جنین و دفع مقص و اوجاع عصب مفید و بی ستور ترنخ و قد هون بدن و آشامیدن باغ و اوقیه و نیم
آن مسهل و تریاتی بیخ و کزیر و فطر و ترنخ و قد هون بدن و جهت قلبین اصواب و صلابت و برآمدن کی رحم و آشامیدن نیم
آن جهت ضرر و هوام نافع و مضغه طبیعت بیخ آن جهت رجوع دندان خصوصاً بری آن و قطور آن در رکوش جهت دود آن
و آشامیدن آن جهت جدت بدن و رضی النفس و نفس الانقباض و رجوع حلقوم و غلظت و صلابت طحال و با ماء العسل
جهت اسهال ماء اصغر و استسقاء و جلای مثانه از رطوبات از جهه و تسکین عطش و خائیدن آن جهت دفع بدن بونی و حرور
ضما د برک آن جهت کزیدن هوام و سوختگی آب کرم در حال نافع و بدستور بهیج آن و در دهن بیخ آن جهت در رکوش و
عصب و قد هون بدن اصحاب آن خصوصاً که بریان نموده و سائیل و باروغن کل مخلوط نموده بهالند و در ورین غشک آن جهت
ظفر و کوشش زائد در اجفان و مطبوخ بیخ آن در در دهن کل جهت سوختگی آتش و امراض رحم شراب و قد هون بدن و با سحر که
در ظرف مس جهت ترویح مزمنه و جراحات و استسقام کل آن مقوی و مغرغ قلب و دماغ و محلل ریاح دماغی و اخراج
آن و از زعفران قوتی است درین امر و لهذا جهت غشی بهتر از زعفران است برای آنکه انقباض آن قلیل و امساک آن
بسیار است بخلاف زعفران که انقباض آن کثیر و امساک آن قلیل است و شراب آن جهت تسع جمیع هوام مسی نافع
و صفی ایروسی که در زیر دختان میروید و کل آن زرد و کوچک و بیخ آن بطریقی انکشتی و خوشبو و بالشی و تویتراز
سوسن سفید و کبود در ضعیف تر از ایرسان است و کل آن کرم تراز صله و با قوت قابضه خائیدن بیخ آن و مضغه طبیعت آن جهت
در دندان و ضما دکل و برک آن جهت جراحات و ضما د مطبوخ آن با شراب جهت اورام بلفم و اورام لجه که جمع
وینجه نکرد د نافع و جمع وینجه کرد اند وینجه دما گفته که این علس المرامت و ایرسا در حرقه لالاف نه گویافت و جوارش
و در دهن و شراب آن در قریب دین مذکور شد و سوسن احمر و ل بو مر است *

هو قال * بضم هـ و سکون و او و فتح نـ و لام * ما هیئت ان ابو جریح گفته شکوه و هر سه بای غلظت شعله بهیست
در سخت لسان البصا فیر است * طبیعت آن کرم و خشک و با حذت و جلا و دت و جهت درد مغال بارد نافع
سولان * بفتح هـ و سکون و او و فتح لام و الف و لون اندیش یونانی است * ما هیئت ان یعنی است مرغ و نک بشکل
کرم از سقالبه و زرم خیزد * طبیعت آن در چهارم کرم و خشک * افعال و خواص آن حار و محرق جلد و سعطیک
جهت آن با آب چغندر جهت لقوه و طلای آن محلل و اورام بارد و بریرا کند و کندی ریاح و بدستور باد فیان و اکتیال آن
جهت تحلیل ریاح غلیظه نافع و داخل اکتیال کرده معشود *

سویق * بفتح هـ و سکون و او و سکون یاء مثناة تحتی نه و فاق بهار سی هست و ملجان و بترکی و دت و بهیست ستروا مند
ما هیئت ان اسم عربی آرد جمیع ماکولات است و عربی اطبا مراد آرد بوداد و آنها است ولیکن باین که اصل اعتدال
بریان نمائند که نه خام باشد نه سوخته و بعد از بریان نمودن بیک مرتبه با آب کرم و یکمرتبه با آب سرد بشویند پس خشک
کرده آرد نمایند و سوبق جوهر برنج و کد م جهت تسکین التهاب و تشنگی و تپهای حار و امراض اخلاط نافع است
طبیعت آن راجع بآن چیز است که از آن مازند و بیوست بران غالب و از جوهر کد م و برنج و نشود و کنار که نذقی

فانند و سنجید که غیر اوسیب و قرع و حب الزمان و امثال اینها سازند. و تبرید مغسول آنها را با ۱۵ از غیر مغسول و دستور غسل آن در اینجا در مقلد مه نیز مذکور شد. **افعال و خواص آن** نیز بحسب آنچه از آن سازند مختلف باشد و سویق شعیر در تبرید و تبخیر و طویات معده و تقویت آن و تسکین حرارت و قوی صفراوی و غلیان و اسهال صفراوی خصوص که با آب انار بن برشند و یا سفوف سازند و جهت صداع صفراوی و صداعی که از ارتفاع بخارات مستتره معده باشد و تبهای حار و نافع چون از آن حسوی و یا عسید سازند یا قلیلی شیرینی و غذای اطفال از آن نمایند بدن ایشان را نرینه کند مضرا مزجه باده و مشایخ و نافع مصلح آن تند و آب سرد و در مردن قلبی از بانه و کمون و یا جوارشات حار و موثر خطه گرم مانند ال و سریع الهضم و الانهک و روکثیر الفل و تر و نفع آن نیز کمتر از جو و مسکن حرارت و باید که با قند و یا شکر بپاشانند و سویق ارزین مرد و است و برای امزجه متوسطه نافع که با شیرینی بخورند و سویق نخود قریب بسویق کند و مقوی باده و نافع و نیز باید که با شیرینی بخورند و سویق نبق که کنار نامند قریب بجوارحت و مسکن حرارت و التهاب معده و کبد و حابس امهال اما کثیر النفع و سویق تقاح قوی و غلیان صفراوی و تشنگی را ساکن گردانند و معده را قوت دهد و شکم به بندد و سویق غیر این ستور و سویق زمان و سویق خربوب نیز اما قوت قبض این مرد و غلبه و سود و خشک اند و سویق قرع سرفه و درد سینه را که از گرمی باشد نافع و طبع را نرم دارد و سرد و تر است و همچنین سویق هر چیز خواه حبوب باشد و خواه اثمار قریب است بدان در منافع و خواص و از اشیا باده جهت امراض حاده و حدمات حار و حاده خصوص که از قبل معده باشد و جهت امهالات برای آنکه اینها خالی از قبض و تغریه و لز و جتی نیستند و چنانکه مطابق قبض بطن و امساک نباشد باید که برای رفع آن بروغن حبه الخضر و یا گردکان و یا زیت کهنه چرب نمایند و گفته اند تا ضرورت بسیار داعی نشود اسهول را استعمال نمایند خصوص از اشیا با قضا به که معده داخلی از غایله و قوتی نیستند و اصل همه و موافق تر برای معده عند الضرورت سویق شعیر و حنطه است اما شعیر جهت آنکه سرد تر است برای تسکین التهاب و احوال خشکی بهتر و سویق حنطه برای تبرید و ترطیب جهت آنکه این در معده مکت میکند و آن بزودی میگذرد و مصلح است که آن با شکر و شیرینها استعمال نمودن و خوردن جوارشات مسهله است.

سویق کبر * بفتح سین و کسر را و و مرکب باده مثقاله کبستانی و کسر تاف و فتح باده مشدده و هاه * ما هیئت آن شربتی است متین از آن که آنرا میگردانند و می بیزند و باده طبع می نمایند تا غلیظ گردد پس در آن آب انار و ماء العسل و شیر و موز و شکر رقیق داخل نموده مگر در هر می زنند و در آن چینی و قرنفل و بسماسه خوشبو نموده در تابستان در روز و در زمستان در روز در آفتاب میگذارد و پس استعمال می نمایند و گاه از جو و جنید و از نان خشک کوبیده و ذره نیز می سازند و از آن را با عسل بهتر است. **طبیعت آن در سوم گرم و خشک** * **افعال و خواص آن** قاطع بلغم خام از سینه و شش و بفتح هاء جگر و سوز و جهت استسقا و برقان و طحال و عسر البول و انقباض طعام و تقویت باده نافع مصلح و مفر و آنچه از ذره سازند معرق اخلاط و از جو مسکن حرارت و تشنگی و سوزش معده و از کنگر ممول قوتی و مصلح آن سکنجبین است.

* غصه لیسین مع الهاء *

سکنجبین * بفتح سین و خفای ما و سکون جیم و فتح نون و هاء لغت دندی است و آنرا سرکه و می که نیز نامند * ما هیئت آن درخت عندی است که در بنکایه یا در اطراف عظیم میوه و از آن شاخهها برآمده و زیر هر شاخه شاخههای باریک و در آن شاخهها نیز

* طبیعت آن کرم و خشک در درم * افعال و خواص آن محلل و مقوی آشامیدن طبعی ببع آن جهت تقویت معدّه

و اغتهای طعام و ادراک فرمودن بول مفید و مانع ضعف معدّه و اعضای باطنیه است

* سیسمان * بفتح سین و سکون یا مشتبه تختانیه و بباء موحده مفتوحه و الف و نون لغت عربی است و کونین بهند آنرا کل آنول نامند * و در ماهیت آن اختلافست صاحب منهج رهن تبع له آنرا حب الفقد دانسته اند که بزنجشکست باشد

و بعضی گفته اند که ثمرات آن است و اصلی ندارد و بعضی نوشته درختی است بقا می دوزد و تا چهار ذرع بحسب اماکن

و غیر حبسیان بباء موحده و بعد از زمین اول است که ذکر یافت و این عریض الورق و باریک و بر روی هم پیچیده میباشد و

گل آن زرد و بسیار خوش منظر و در خوشه و ثمر آن بقدر حبله و رنگ آن مابین زردی و سیاهی زرد باغات جهت خوش

منظری عروس میباشد و این اقرب بصواب و آنول هندی مشابه این است * طبیعت آن مائل بکرمی و در درم خشک و در درم

کرم و تر نیز گفته اند * افعال و خواص آن مقوی مد بفع معدّه و حابس اسهال مزمن و نفث الدم و دافع سیرز و با

خیر و تریاق سموم و ضاد آن محلل بحال ریاشیدن آن مانع تولد کیم و کونین پوشیدن آنکشتی آن روز چارشنبه قبل

از طلوع آفتاب در انکشتن خنصر یا لیماسیه مورث جاذبه و قبول در نظرها مصدع محرور المزاج مصلح آن کشیز مقدّر اشریت

آن تاد و درم بدل آن باد آورده است و اهل هند ضاد بیک بری آنرا جهت سرطان مجرب گفته اند

* سیسمین * بکسر سین و سکون یا و فتح سین مهمله و بباء موحده و الف و سیسمین بکسر سین و سکون یا و کسر بباء موحده و فتح بباء

مثنای تختانیه و الف نیز آمده و عربی لسان البحر و یفرنگی شبیه و اهل سواحل مغرب قلّه و بعضی در میانند با هم هر ماهی

صدقی * ماهیت آن نوع ماهی است که در بحر قلزم و بحر طبریه بسیار هم میرسد شبیه بسرطان ظاهر آن صد فی و

باطن آن حجری و در جوف آن رطوبتی سیاه مانند مداد که از آن کتابت توان نمود و اطفال عرب با آن کتابت و مشق

مینمایند و ازین جهت آنرا با فارسی ماهی مرکب نامند * طبیعت آن در آخردرم کرم و خشک * افعال و خواص آن

یطی الهضم و ملین بطن خصوص حوصله آن و رطوبت آن بسیار کرم و طلاوی آن جهت داء الغلب و بهق و نمش و زجر و بر

مفاکستراستخوان محرق آن جالی آنرا روجیت امراض پلک چشم و بانمک مگس جهت بیاض چشم حیوانات و سنون آن

جهت جلای دندان و در در آن جهت تجفیف زخمها نافع و چون از استخوان آن میلی سازند و جفنی را که خشونت

داشته باشد بد آن حک نمایند زائل سازد و حکیم عبدالحمید در حاشیه تحفه نوشته که آن ماهی در هر ماهی یک مرتبه نغم

میل مد و بچه بر میآورد و زباده از د و سال عمر آن نمیشد آشامیدن بیضه آن بجهت اخراج سنگ کرده و مثانه بسیار نافع

و اگر در چراغی از سیاهی آن برافروزند در خانه دیگر که در آن چراغ نباشد هر کس که نشسته باشد در اطراف آن خانه

کردی مشابه و میخاید و نوشته که از کتاب مصور فرنگی نقل نموده شد *

* سیلان * بفتح سین و یا و لام و الف و نون * ماهیت آن اسم عربی عصاره خرماست که بدن و نافع در آنتاب غلیظ گردانند

و دبس اعم از آنست و در دبس نیز مذکور شد * طبیعت آن در درم کرم و خشک و الطیف از دبس مطبوخ و غلظت این

از آن کمتر است * افعال و خواص آن قریب بتمراست منضج و محلل و مرطق طبیعت و جالی مانی المعدّه و امعااز

بلاغم و مقوی کبد بارد و با و منعظ و زیاد کنند روح کبدی و صالح الغذاء و سوای الاستحاله بصفا و محرق خون و

مفسد لون اکثرا خوردن آن مضر و در ورین و مصلد و بخلاف رطوب که مصلد نیست مصلح آن میوهای ترش و چاشنی دار

و بر بالای آن چیزهای چرب خورده و آنچه بر آتش بعمل آورده باشد بطی الهضم و قلیل التصدید است

در آخر لغت یونانی است و بنا بر سی کاشم رومی نامند و بقدری گفته که غیر کاشم است و غلط کرده که کسیکه کاشم دانسته و

در آخر لغت یونانی است و بنا بر سی کاشم رومی نامند و بقدری گفته که غیر کاشم است و غلط کرده که کسیکه کاشم دانسته و

شمع انریس در محبت احمقا گفته که انجیدان رومی است و آنرا سالوس و سیسالی نیز نامند با لجمله ازاد ویده است که در مافیت آن اختلاف است اصح اقوال آنست که نباتی است و چهار قسم میباشد یکی شبیه پرازیانه و از آن قویتر و بقیه آن شبیه بقیه شبت و شر آن از انجیدان که کوله پرا نامند و از تر و قند طعم و بیخ آن زیاد و برشیری و با عطریست و در افعال از هائرا جزای آن قویتر و درم برک آن شبیه بلبلاب کبیر و از آن در تر و قند طعم و بیخ آن زیاد و برشیری و با عطریست و در افعال از ویزر کتر از آن و قند تر و خوشبو تر از قسم اول و در افعال قشر آن قویتر از سایر اجزا و رسوم برک آن شبیه برک زیتون و در شبت تر و ساق آن در از تر از قسم اول و قبه این بزرگ تر و شر آن عریضتر و بزرگتر و غریبه و خوشبو و قوت این از قسم اول قویتر و از دم ضعیف تر و چهارم نبات آن شبیه با انجیدان و شر آن سفید تر از آن و مستند و رود را از تر و قویب با آنکه در طبقه باشد و با عطریست و قندی و چون مقرر کنند از آن نخمی در از تر از رازیانه و مانل بسبزی و در طعم شبیه بترنجی ظاهر گردد و مستعمل بیشتر این قسم است و مقرر آن **طبیعت همه اقسام آن کرم و خشک در دم * افعال و خواص این محلل و ملطف و مسکن دردهای باطنی و مفتح سد و مقوی معد و مدربول و حیض و جهت صرع و عسر نفیس و تقویت هاضمه و رفع ریح و تقویت باه و تطهیر البول و اخراج جنین و در رحم و اذ ابه بلغم منجید و یک متقال آن با ملغل و شراب جهت رفع مضرت هوائ سرد و مد اوست نه قیرا ط آن با میخنج تاده روز جهت در کرده و لعوق بیخ قسم اخیر آن با عسل جهت رفع فصول سینه و سل کهنه و امراض کرده و ممانه نافع مضر بحر و رین مصلح آن کثیرا و اکثرا آن مضر جگر و مصلح آن زرشک مغل آرشیت آن یک متقال بدل آن انجیدان است**

* سیسنبور بد و سین مهمله اول فکسور و در دم مفتوح و در میان هر دریاء منشاء تختانیة سا که و سکون نون و فتح باء موحده و راء مهمله در آخر و سوسنبور هم سین اول و سکون وا و نیز آمله اسم فارسی تمام است و بنا بر سی نیز سه سنبل و سی سنبل و بلا طینی و سر بیلم و عربی تمام الملك نامند و در سقور و در و س گفته که بعضی آنرا زفلس گویند و از فلس تمام است و آن را تمام از جهت سطوح را نچه و قندی بیوی آن نامند و بقدری گفته که غیر تمام دانسته *** ماهیت آن نباتی است از قبیل ریحان و مابین تنوع و فود نچ نری و بستانی میباشد بیوی آنرا ذباب نامند و برک آن مانند برک مداب و قویتر از بستانی آن شبیه بنعنای و از آن سفید تر و خوشبو تر و برک آن عریضتر و کل آن سفید مانند بسخی و قشر آن ریزه تر از قشر ریحان و منابت آن اراضی مشکوئه کثیره الشمس است *** طبیعت آن کرم و خشک در رسوم و نیز در آخر دم کرم و در اول آن خشک گفته اند * افعال و خواص آن مفرح و مفتح و مغوی احشای روح و ماضی و قلبی و با قوت تریاقیه و رافع عقوبات و مدربول و حیض و مخرج کرم شکم و جنین مزه و محال ریح شراب و جلوسا و با شراب جهت تسکین قی و غلبان و جهت در دم خصوصاً با سرکه و در فک کل ضاد و از جهت امراض بلغمی و در دینه و معد و ورم جگر و سپهر زربا عسل جهت کزیدن عقرب و با سکیجین جهت کزیدن زنبور و مجرب شراب و ضاد او طبع آن جهت فواقد و مغص و تطهیر البول و تغذیت سنگ مثانه و در رحم و رفع قمل و عرق بد و شراب و ضاد او با سرکه جهت قی الدم شراب نافع و بد ستور قشر آن جهت امراض مذکوره****

و حمل آن نیکو کنند بوی رحم و بوی بدن آن منبر و میحرک مواد دماغی مضر و نه مصلح آن کثیرا مقلد از شربت از خشک
آن یکدفعه بل آن مرزنجوش و بادروج و روغن آن که آب آن را با روغن کتید طبع نمایند تا آب رفته روغن بماند و
یا آنکه کل آن را در روغن اندازند و در آفتاب بگذارند مانند روغن کل یا بونه و قبل بل نمایند مگر را جهت تفتیم سه
دماغی و منخرین و تحلیل مواد و تقویت اعصاب و موی سر و خوش بویی آن و ترویج عسل است

* باب سیزدهم در بیان ادویه که حرف اول آنها شین معجمه است *

* فصل اول الشین مع الاثنی *

* شادنج * بفتح شین و الف و بفتح دال مهمله و نون و حیم در آخر معرب از شاد دانه فارسی است و بسین مهمله نیز آمده
و عبری حیرالدیم نامند جهت آنکه حاصل بسدم است و با آنکه رنگ آن بعد سودن برنگ خون هرج می باشد و حجر الطور
نیز نامند جهت آنکه از جبل الطور می آوند و حجر فندی نیز جهت آنکه در هند نیز بهم میرسد * ماهیت آن سنگی
است سریع التفتیم عسل سی شکل و جاورسی شکل نیز و بالوان مختلفه و بانواع منکره می باشد سرخ و زرد و سفید و خاکستری
تیره و ماثل بسیاری و خشنی سرخ و زرد با نقطه های ابلق و بهترین همه سرخ عسل سی شکل آن است که مصری نامند مربع
التفتیم و مکیسور آن نیز سرخ باشد و زبون ترین همه خاکستری رنگ تیره آنست که فندی گویند و همه این انواع معدنی
می باشد و حکیم مرصع مؤمن در تفسیر نوشته که قبحر همه اینها را مشاهده کرده و تجربه نموده و سفید را در فیروزه گوهر
هر بخ و زرد را بانی رادرجوالی جوارری و فندی را در جبال قزوین و مصنوع نیز می باشد از مقناطیس محرّق را این
همه زرد سنگ تر از معدنی است و در جمیع افعال مانند معدنی بخلاف مصنوع از حجر الجا میحرّق که افسر ثقیل
الوزن می باشد * طبیعت مغسول آن در آخر اول سرد و در دوم خشک و غیر مغسول آن در اول سرد و در آخر
دوم خشک و بعضی درد و سرد و در سوم خشک و بعضی در سوم گرم و خشک نیز گفته اند و مستعمل مغسول آن است و ثبوت
آن تا بیست سال باقی میماند * افعال و خواص آن میخف و رادع و باض بی لذع و خاتم و مدمل قروح و مقوی عصب
و عضل و قوت باصره و حابس سیلان خون اعضای ظاهری و باطنی و آشامیدن آن با آب انارین و امثال آن جهت نفی
الدم و با شراب جهت عسر البول و سیلان حیض دائم و ادرار منی و با ادویه مناسبه جهت اسهال دمود و قرحه و معا
و زحم و سل و اکتال آن با شیور ختران و سفید تخم مرغ و امثال آن جهت رمد و دمه و سلاق و سوزش بلك چشم
و قرحه و جرب و حكه حاصل و با آب حلیمه جهت امراض باغی غلیظه چشم و با آب خالص جهت خشونت اجفان بی ورم
و چون از آن شانه سازند و با اناقبایا میزند و در چشم کشند جهت امراض چشم و جرب نافع و ذر و غیر مغسول آن
جهت دفع گوشت زائد جراحت و رو بانیدن گوشت صالح مجرب و بدستور قنطاریه آن با آب که غلیظ باشد و با کتینز
و مانند آن جهت بنور قروح حاره و مزمنه و جراحت مزمنه و جراحت مقله و ورم و قصب و اعضای عصبانی
ببعل بل و طلائی آن جهت حمه و سوختگی آتش مقلد از شربت آن از یک آنک تا نیم مثقال مضرمانه مصلح آن کثیرا بل آن
حجر مقناطیس سوخته و در ادویه عین حشیش و یاروی سوخته نیم وزن آن و چهار دانگ آن تو تیا و در غم آن دم الاخوین
و طریقه غسل و اقراض و مرهم آن در قرادادن مل کورشد و عسل بسیار صاب هر بخ خشک تر از سایر اقسام و جهت قروح خصوص
قروح شغل و قروح حادث از سوختگی آتش و لیبیب آن نافع و شادنج مصنوع مضر مصلح و احشا و مصلح آن عصاره زرشک است.

* **شابل** * بفتح شین و الف و کسر طاء و همزة مشالة و لام در آخر و شادل بقاء مشالة فو قه نیز آمده بفارسی و روشک نامند
 * **ماهیت آن** * درائی است فندی شبیه بقطر خشک و بقل را قلائی و بزرگتر و کوچکتر از آن نیز و با تلخی زیوست آن بسیار
 چمن دار ما بین سیاهی و سرخی و املس و آنچه بعضی گفته اند که عروقی است خشن پر کره مانند با قلا اصلی ندارد و گویند
 که از ترکستان نیز آورند صاحب اختیار بتدیی نوشته که در قریه کره که از جامه شیراز است نیز میباشند * **طبیعت آن**
 گرم و خشک در موسم * **افعال** و خواص آن معتدل قوی اخلاط غلیظه مشیت در مفاصل و اعصاب و کیموسات معتدل و
 جهت فالج و فاقه و در عشاء و صرع را مراضی بازدهد و ماغی حادث از رطوبات غلیظه نافع و از جمله اجزای معجون نجات است
 و مقدار شربت آن نیم مثقال با میوزن آن نبات که با آب کرم بیاضا منک مورت در ردض صالح آن نوک بارده است *
 * **شارف** * بفتح شین و الف و زاء همزه و نا * **ماهیت آن** * گویند اسم فندی است یعنی شبیه بتربید و علم آن بین حلات
 و ذی مغراطین گویند طبیعت آن در اول کرم و خشک * **افعال** و خواص آن مهمل بلغم مائی و جهت امراض
 بازدهد نافع و گویند آنرا بیهضی بد ما را بکسر باء موحده و فتح دال همزه و خفاء ها و الف و فتح راء همزه و الف با مثل علم
 آن تلخ و ملین و مقوی باء و ذافع سودا و بلغم و خون و رجعت و زام اعضا و امراض بازدهد و زسیلان منی مفید *
 * **شاهتره** * بفتح شین و الف و کسر هاء و فتح تاء مشالة فو قه نیز و راء همزه و ما لغت فارسی است مغرب آن شاهترج است و معنی
 آن سلطان البقول و غیر بنقاة الملك و بیوتانی قیاسوی معنی دخانی و قفص نیز و بهتلی بیت با پر * به معنی بقله نابعه برای مره
 صغر اوت با پر * نیز نامند و در طب قدیم فلاحان و شام آنرا شیخه الدم مینامند جهت آنکه صاف کنند خون است بالخاصیت
 * **ماهیت آن** * گیاهی است معروف و دوفوع میباشد یکی را بزرگ ریزه شبیه بکشیز و اندک خاکستری رنگ و یکی آن سفید
 ریزه و در دم بزرگ آن از آن هر یک و سوز و یکی آن سفید و ناعم و در دوفوع تلخ با اندک حلاوت و قبض و هر دو را کبره الحام
 نامند و بزرگ آن بهتر از سائر اجزای آن بهترین آن سبز تازه تلخ با اندک تیزی و قبض آن است * **طبیعت آن** * مرکب
 القوی و در حرارت معتدل و در دوفوع خشک و گویند در دوفوع گرم است و شمع الرئیس در اول سرد گفته * **افعال** و خواص
 آن مغفیه سد * کبد و طحال و مقوی کبد و مغف * و مد یغ آن و مسهل اخلاط ثلثه خصوصا سودا و ذافع مره صغرا و سودای مختلعه
 بیول و صافی کنند خون و مد ربول و منبه اشتها و خشک آن در تقویت معده قویتر و جهت تهیای کینه و امراض سوداوی
 و بلغم شور و تقویت بن دندان آن را بر سر که جهت قوی صغراوی و عثمان بلغمی و تنقیه معده و امعاء از فضول محتسبه در آن
 و همچنین با ماء العسل و آب برگ تازه آن با شکر و یا با تمبر فندی جهت تنقیه معده و امعاء و تنقیه سد * کبد و طحال و تقویت
 معده و رفع یرقان و جرب و حكه و قوی باز ابریه حادث از احتراق خون صغراوی عفن و یا بلغم عفن و کسر حلاط
 مختلعه مریه و سودا و زه از سر و بدن و دفع آنها بیول و بر از و عرق آن یعنی ماء مقطر شامتره و بقرع و زیتون مانع اسهال
 جهت مفارقت نمودن جوهر حار لطیف متعفن آنرا و استحصال عصاره آن جهت تقویت با صره و منع زیتون اشک بنساز و با صغ
 عربی جهت منع روئیدن شعر منقلب که کند * باشند و مضمضه آن جهت جراحات کام و زبان و حرارت آن و تنقیه نثر
 استحکام آن و ضد خشک آن با حنا که در حمام استعمال نمایند جهت جرب و حكه و غیرت و بیل ستر و چون با آب تازه آن
 بسزشند و مانند و شستن سر و رویش با آب منقوع آن جهت رفع قمل و صئبان که رشک باشد و بریده نافع و بیل ستر و شستن با آب
 مطبوخ آن را بن ماسویه ضا دنازه آنرا جهت کزیدن زنبور بسیار موفردانسته اند رضا جنب شفاء الاسقام گفته بهترین

ت

و

آن برک نازده آن است و نوشته که استاد من گفت ندیدم من که شامتره بتهائی تلمیسی طبیعت کند چه جای اسیال و نه
تعبیست قلب بد ضعف آن بد دشواری و تقیم آن معتدل السراتر و در افعال محیدین احمد و جالینوس قویتر از سایر اجزای
آن دانسته اند و گویند شامتره مضرر نه است و مصلح آن کاسنی مقدار شربت از جرم آن سه درم تا پنج درم و از آب آن از
هی متعال تا شصت مبالغ با آب نوع هبلله زرد مطبوع بکورد و مطبوع پنج درم قاده درم و از تقیم آن تا پنج درم بد آن
آن نصف وزن آن سناود و تل آن هبلله زرد و گفته اند که استعمال آن با هبلله زرد اولی است جهت آنکه مضر طحال است
و هبلله مصلح آن است و عصاره برک آن را باید صاف ناکرد و استعمال نمایند و قسمی از کبابه میباشند در نبات شبیه بدن
و از آن بسیار تره و نزدیک آن یا ریکتر شبیه با فستقین و ماق آن استاده و کل آن مائل بسپاهی و مجتمع و عروق آن لطیف
و تلخی و قشبی ندارد بلکه بی مزه و بوقاقیل کار است چون آنرا بپزد و غیر مستعمل زیرا که غیر شامتره است

شاهسفرم * بفتح شین و الف و فتح هاء و کسر فاینز آمد و سکون سین مهمله و فتح ناز و راه مهمله و میم معرب شامسفرم
فارسی است بمعنی سلطان انرا حین و نیز بفارسی ناز بو معروف بر حان مطلق است و بفارسی اسمیم و قسمی که برک آن
بزرگ است اسمیم ما کثرم یعنی برک بزرگ و قسمیکه برک آن ریزه است اسمیم باروم یعنی برک کوچک و بیشتر تلمیسی
نامند و بعضی غیر تلمیسی دانسته اند * ماهیت آن ریحان سبز مائل بزروری ریزه تر برک است و قسمی بزرگ برک سبز
نیره صاحب اختیارات بدیع نوشته که حقی کرمانی است و بهترین آن معتری بود که کرمانی نامند و ریحان بزروری نیز
طبیعت آن در اول گرم در دوم خشک * افعال و خواص آن مفتوح مدد مافی و سهل او را م جمیع اعضاء
جهت خفقتان و ضعف معده و ریاح غلیظه و عصاره آن با نکر جهت رفع درد سین و ریور و سینه و مضغه و خائیدن آن جهت
فلاح دمان و تر کردن آن با آب مبرد و مقوی اعضاء و استئمام آن جهت درد سر و سرورین و مسازن و رفع ریا و کربز اندن
هوام و تقیم آن مقارن و مواضع معتدل جمیع امزجه و بد آنکه اطباء گویند آن تقیم ریحان را در تر اکب منع نموده
اند و همچنین بزرگسالان السهل را در ادویه زهر جهت آنکه لعابیت آنها که مطلوب است زائل میگرد و لیکن گویند آن
ضرر نرساند مانند گویند بزرگسالان را در تر اکب ادویه زهر کوفته آن مستعمل است چنانچه صاحب کفا بضم منصور
و غیر آن نوشته اند که در کوفته آنجا قوت قابضه زیاده می باشد خصوص تقیم ریحان که کوفته آن با صمغ عربی در زهر

عجیب التفع است و مجرب و جوده نیک آن نیز مقبول

شاه صینی * بفتح شین و الف و کسر صاد مهمله و سکون یاء منثناه تبتانه و کسرون و یا * ماهیت آن عصاره
جامل سیاه صفاتی است که بر و شبیه بنقش خاتم نقشی باشد و از چین آورند و گویند که از هند و گویند آن عصاره خنای
چینی است و گویند عصاره زبول است و مولانا نفیس کرمانی نوشته که برک حمای چینی مستوی معین باخل است و بالجمله
از ادویه مجبولة الماهیت است و بالوان مختلف میباشد بعضی بر یک صندیل سفید و بعضی مائل بخری و بعضی مائل بسپاهی
و بعضی مائل بزروری و این بهترین همه و مستعمل و غیر تقیری خطائی است * طبیعت آن در سوم سرد و خشک * افعال و
خواص آن میخف و نابض و طرای آن جهت صدا عار و بالاب جهت او را م حار و ابتدای تنق و در زور آن جهت
نفی الهم جراحات و آتاهمین آن معین بر پیداری و جهت صدا عار و منع صعود بخار و مغ و جهت ضعف معده نافع
شاه هبناک * و شاه باک و غاباک نیز مانند آن و ماهیت آن خلاف است بعضی گویند بنقش انگلاب است که بحر

مودة الكلاب نامند و بعضی جمیع موی صاحب جامع و ثواب مرحوم بر نون دانسته اند و نیز گفته اند که شیر ابراهیم
 کبرجک است و نیز از قول غافقی نقل کرده که نوعی از قیوم است و از قول صاحب حاوی که حب شیر موی است و صاحب
 اختیارات بدیعی گفته که اینها همه خلاف است و محقق آنست که بنفس کلاب است که شیرازی آن را نسک گویند
 طبعیت آن کرم و خشک است در درم * افعال و خواص آن جهت صرع و آب رفتن از دهان خصوصاً اطفال
 و تسخیل و یاج حکم ایشان و زخمها و قائم مقام مرزنجوش است

شش * بفتح شین و الف و ضاد معجمة بزبان هندی از هر دو ریزه زانند * ماهیت آن حبی است از حبوب ماکوئه
 معروفه مشهوره که در اکثر بلاد مخصوص مازندران و هند و بنگاله و دکن بهم مبرسد بقل و نخود کوچکی و مد و راندن
 بهن و بر سر آن مانند دانه با قلا نشانی و درد دکن و بند و سورت و کجرات و عظیم آباد خوب و بالیده میشود * طبعیت آن
 سرد و خشک در درم گفته اند و شاید کرم و خشک باشد * افعال و خواص آن هاضم و بطی الهضم و قلیل الغل و قابض
 و مشر و جهت اسهال صفراوی و ذرب و فساد بلغم و خون و دفع زهر نافع دانسته اند

* فصل * الشین المعجمة مع الباء الموحدة *

* شبک * بکسر شین و فتح نیز آمده و بباء موحده مشدده بفارسی ذمه و زاک سفید و پهنی و بی تیزی بکسر بباء فارسی و خفای ما
 و سکون تاء چهار ربطه مثلاً نوقانیه و کسرماف و راء ممله و یا ناند * ماهیت آن ما ئیتی است که می جمع و منعقد
 میگردد و از اجزای صفت ارضیه بمبب برودت اعتقاد غیر مستحکم یافته از جمله معادن اربعه غیر کامله الصورت است که
 مهارت از اجزای ملاح و نوشادر و شوب باشند و آن چیزی است شبیه بزاج و یا نند که ترشی بخلاف زاج که ترشی آن زیاده
 است و در اکثر افعال مانند زاج است و معادن آن بمن و مصر و بلاد ارمنیه و گرجستان و اکثر بلاد است و اصناف آن آمده
 بمان نموده اند و آنچه موجود و مستعمل است این چهار صنف است یکی سفید شفاف مائل بزردی و یا بی زردی و این را بمانی
 نامند و این ابی است که از معدن آن که بلاد بمن است می پیکد و منجمد میگردد و این بهتر بن اصناف است و صنف دوم
 سفید شفاف که در آن مطلق زردی نیست و این را زاج بلوری نامند و قطعه های این مربع و مکعب و مشق میباشد و صنف سوم
 مائل با سنداره و این را زاج مد حرج نامند و صنف چهارم ملمس آن نرم و زرد شکن و باز و ممتد رائحه و این را زاج زرد
 نامند و سه صنف دیگر است که همه غیر مستعمل یکی زرد مستطیل و دوم سرخ رنگ غیر مضبوط الفکل و سوم سبز شبیه بزاج
 و شورمه و در صنف دیگر است که با سبمت است و غیر مستعمل یکی از ررق شفاف و دوم سیاه مائل بتیرکی * طبعیت
 مجموع آن در درم کرم و در رسوم خشک و در رسوم کرم نیز گفته اند و بعضی مود دانسته و اصلین دارند * افعال و خواص
 آن می جفف قوی و قاطع نفوذ و زخمها و زائل کنند کوشش زائل و التیام دهند قروح و رافع چرک و زنگ معادن و
 در صاف کردن آب و شراب و ربع الاثر و شرب آن مانع قی و غنیان و مقوی ماسکه و سعوطان قاطع رعان و قطور آب متلول
 آن جهت بیاض عین و غشا و رقیقین با کثرتا عمل نافع و قطور مطبوخ آن در زیت جهت رفع کرمی و نشف و طو بات و رجوع
 آن در رجوع انشمن مقدس و اکتال مگس مصحوق با مر و اریل و شکر و پوست تخم مرغ و هر کسین حردون اجزا متساوی جهت
 فلع بیاض عین مجرب و با ماز و سماق جهت دفع قمل و حرمه مزمنه و اورام و سطوی پلک چشم و قلع بنور لرینیه و سنون
 آن با فو فل جهت درد دندان و تقویت لثه و استحکام دندان متحرک و بد سترا مساک آن بر دندان متحرک و با

خاکستر بیخ کرنبه جهت قلاع و بد ستور یا عمل جهت قلاع و مخته بطبع آن با سرکه و عمل نیز و ذر و ر آن جهت ورم لته و لته نافع و بد ستور و طلائی آن از بیرون و رضا د آن با روغن جهت اورام بلغمی و با ادریه مناسبه جهت امتساق لجمی و تهیج و با برک آس جهت رفع بد بوئی زیر بغل و عرق آن با نمک و ماز و روکل سرخ و سرکه جهت منع تورح ساعیه و خبیثه و معی تزیید آن و با آب کرم و با عمل جهت حکه و جوب متفرح و با عمل جهت رفع آثار و با عصاره عصی الراعی برینا کوش جهت منع حیلان مواد از کوش و زیق و یاد دمی خل و غص هرسه معاوی جهت اکل و غلائی محلول آن در آب بر ناخن مفید شد و ر خارش آنکشتان و داخس و شقاق عارض از مرما و یا شیدن آب محلول آن جهت سوختگی آتش و منع آبله آن مؤثر و یا موم جهت داخس و یا آب بر موی و بر بدن جهت رفع قمل و رشک و اذابه لجم زائد در هر عضو که باشد و ذر و ر آن جهت رفع نرف الدم و حمل آن بتنهائی در یارچه صوفی جهت رفع سیلان حمض و نشف و طوبات و اصلاح حال رحم و پیش از هنگام جماع مانع حمل و با قطران مسقط جبین با نکرا و عمل و نفوخ آن در دهن اغنی و بد ستور قطور آن با آب دمن انسان کفنده آن و بخور آن در زیر جامه خواب که میکه بترسد و قزع نماید جهت ازاله آن مؤثر و کلد اشتن آن در زیر جامه خواب مانع احتلام و رافع فزع در خواب مقدر شربت آن یک قیرا طبدل آن نوشادر و کوبند از خواص آن آنست که چون کمی را چشم بدسل و شب را بخور و کند اگر در آن قطعه نقبه بصورت چشم پیل اگر در و آنرا در طرف قبله خانه آن شخص بکند و کند چشم بدسل آن خانه نرسد المصارا آشامیدن بکرم آن بسیار مضر و جدت سرفه شلید و بیس بسیار و مضر و زکاء و مؤسی بهل کرد و دودرم آن فی القور کنند و مل اراش آن آشامیدن شیر تازه و دوشیده و کره و کاک و با روغن کار و شکر و نان بهن و قوی کردن و میوه ترو تازه خوردن است

شبهت بکمر شین و فتح باء موحله و نواء مناة فوقا ئیه مثل ده که بغرضی شوت و شود و دیونا فی و البیتون و بهندی
 صوا و سومی و تخم آنرا بهندی و لالان خورد و کوبند * ماهیت آن کبایمی است معروف قائم بر یک ساق و شاخهای آن بسیار باریک شبهه برایانه و برکهای آن ریژه و کل آن چتری و تخم آن ریزه ترا و از برایانه و اندک بهن بشکل نصف دانه و از برایانه در طول و گفته اند که اهل تجربه تصریح نموده اند که هر یک از از برایانه و شبت در بعضی اراضی منقلب بیک پکر میشوند و قوت آن تاد و سال باقی میماند و از ادریه که ارجلیله القدر و بهترین آن تازه خوشبوی شکفته آنست * طبیعت آن در آخر دوم گرم و در اول دوم خشک و گفته اند آنرا در آخر اول کرم و خشک آن در اول آن * افعال و خواص آن محلول و منضج و معفتح مد و هاضم و با نریا قیت و مسکن مغض و اوجاع بارده و مل برول و حیض و جهت ربو و فواق امتلائی وضعف معد و حکر و مبرز و سبک کرده و مثانه و قولنج و منع فساد اطعمه را و مرض بلغمیه حادثه و عینه و معد و ا و امراض آلات تناسل و آشامیدن آن با عمل جهت رفع سموم و اعانت برقی و اخراج اخلاط غلیظه از معد و نیز آشامیدن طبعی تازه و خشک برک و تخم آن جهت پراکنده نمودن ریاح و تحلیل آنها از جمیع اقطار بدن و روح ظهور کرده و مثانه و ا در برول و تسکین مغض و قطع غنجان که حادث از ایستادن طعام بر معد و وجوشیدن آن باشد و فواق بلغمی امتلائی و طبع کوش با آن با عمل اخراج و مع و زفارت و زفومت آن و سرعت طبع و نفیج و انهضام آنست و چون شبت را سائیکه با عمل طبع دهند تا منعقل گردد بر معد و بطور نمایند اسهال نمایند با سانی و جلوس در طبعی برک آن و بد ستور تخم آن جهت امراض رحم و تحلیل ریاح کرده و مثانه و انبیا و قطور عصاره آن جهت امراض کوش مقدر شربت آن تا شبت در هم المصار مضر و رین

مختر و مغنی و مل اوست اكل آن و آشامیدن طبع آن مضعف دماغ و بصیر و معد و كرده و منانه و مقل و مجفف منی و اكثراً آن قاطع آن مصلح آن آب امرو و سنگین و آب غوره و ترشها و در مبر و دین قرفل و دارچینی و عسل گفته اند بن آن تخم آن و دهن آن که عصاره برک تازه آن را با روغن زیتون با الما صفت جوشانید با شند و یا برک تازه آن را در روغن پرورد که مکرر تبدیل نموده باشند مطب و مسخن و نجهت اعاد در معامد و اعصاب و تلبین صلابات و تهیج اطراف و رفع تشعیر و راز بها بغایت مؤثر و تخم آن کرم و تر خشک تر در اطعمه و ترشها جهت اصلاح معد و خوردن ترشی آن بعد از طعام مقوی و بدستور مضر و زهرین و مغنی و اکدار آن مضعف دماغ و یا صره و یا و مجفف منی و مصلح آن نیز ترشها است و تخم سوخته آن در موسم کرم و خشک و با عسل جهت امراض مقعد و بواسیر شربا و ضد اوبار و ماد زجاج و عسل جهت تغذیت حصاة و عسر و البول مجرب د انسته اند و ذر و آن مجفف قروح و طبله و پرچرک و جهت قرحه نصیب بی علیل و ضا و مستحوق آن با عسل که در مطبخ بعد از غذا در سیمه باشد بر مفعله با عسل تلبین طبع است

شیرم * بضم اول و سکون باء موحده و هم راء مهمله و میم و بکسر اول و موم نزامل و ویر نابی سطر و یا بشیرازی کاو کشک و کالین و خشک و طایط و مک نیز زمانه جهت آنکه چون کاه بشورد میبرد و کوهفتن را درین اندارد * ماهیت آن نباتی است که در بوستانها رکشت زارها روید و ساق آن راست و بازغب و کره دارد و رنگ درختی شبیه به نی و شیر در و برک آن شبیه بطر خون و برک کاج کل آن بنفش و دانه آن خبیثه بعد از ماندل و بعضی و زردی و بیج آن سطر و بر شیر و قویتر از نمر آن و نمر آن قویتر از برک آن بهتر و در آن هرگز خشک و زن رقیق شبیه به پوست پیچید است که از نصیبین و دیار دیگر آوژند و بدترین آن تیره رنگ غلیظ سخت و آنچه از نارس آوژند زبون و اقوال دیگر نیز در بیان ماهیت آن وارد است و آنچه بعد از شکستن در جوف آن مانده خیاها باشد بسیار زبون قتال و غیر مستعمل بلکه استعمال مطلق آن بی احتیاج قوی مجوز نیست * طبیعت آن در موسم کرم و در آخر دهم خشک و در دوم کرم و در سوم خشک نیز گفته اند و شیر آن تا چهارم کرم و خشک * افعالی و خواص آن از موسم قتاله و مهمل قوی بلغم و سودا و زرد آب و یا قوت قابضه و مفتخ دهن و کما و سدد و مد را خلاصه از عمق بدن و موافق معد و بارد و طب و جهت استسقای زقی و قولنج و درد مفاصل نافع و ضا د آن جهت توبای بعد بل مصر و مجرورین و ضعیف البنیه و معد و و جگر و یا و مورت حمیات حاده و ضعف اشتها و مصرق منی مقدر و شربت آن فایک اند و دل آن ماز و یون یک مثقال آن فائل یعنی و کرب و غشی و خنای مد اوای آن خوردن مسکو و روغن کاه و مرته چرب است و نیم مثقال شر آن کشند و غیر مستعمل مصلح آن ناکوفته آن در شیر خیسانیدن و سه مرتبه قبل بل نمودن که در هر مرتبه یک شبنم روز و زرد شیر باشد پس در سایه خشک نموده با انیمون و مقل و کمون گرمائی و غلبه زرد و صبر و تربد و امثال اینها از ادویه مسهل معتدله استعمال نمودن است برای کسوحالت شوم زیرا که آن بسیار حاد است پیش از اصلاح و بتهائی جائز نیست استعمال آن و در معالجه قولنج که سبب آن راح غلیظه و بلغم باشد با مقل و سکینج و اشق و سرکین کرک حب ساخنه بکار برند و در معالجه اورام و سد و آب زرد که عبارت از استسقا است و غلبه بلغم و سودا و آب کاسنی در راز یا نه و عتب و التغلب صاف کرد و سه شبنم روز خیسانید پس در سایه خشک نموده با قناری و نک

هندی و صبر و تربد و غلبه حب ساخته استعمال نمایند *

شیرم * بضم اول و سکون باء موحده و هم راء مهمله و میم و بکسر اول و موم نزامل و ویر نابی سطر و یا بشیرازی کاو کشک و کالین و خشک و طایط و مک نیز زمانه جهت آنکه چون کاه بشورد میبرد و کوهفتن را درین اندارد * ماهیت آن نباتی است که در بوستانها رکشت زارها روید و ساق آن راست و بازغب و کره دارد و رنگ درختی شبیه به نی و شیر در و برک آن شبیه بطر خون و برک کاج کل آن بنفش و دانه آن خبیثه بعد از ماندل و بعضی و زردی و بیج آن سطر و بر شیر و قویتر از نمر آن و نمر آن قویتر از برک آن بهتر و در آن هرگز خشک و زن رقیق شبیه به پوست پیچید است که از نصیبین و دیار دیگر آوژند و بدترین آن تیره رنگ غلیظ سخت و آنچه از نارس آوژند زبون و اقوال دیگر نیز در بیان ماهیت آن وارد است و آنچه بعد از شکستن در جوف آن مانده خیاها باشد بسیار زبون قتال و غیر مستعمل بلکه استعمال مطلق آن بی احتیاج قوی مجوز نیست * طبیعت آن در موسم کرم و در آخر دهم خشک و در دوم کرم و در سوم خشک نیز گفته اند و شیر آن تا چهارم کرم و خشک * افعالی و خواص آن از موسم قتاله و مهمل قوی بلغم و سودا و زرد آب و یا قوت قابضه و مفتخ دهن و کما و سدد و مد را خلاصه از عمق بدن و موافق معد و بارد و طب و جهت استسقای زقی و قولنج و درد مفاصل نافع و ضا د آن جهت توبای بعد بل مصر و مجرورین و ضعیف البنیه و معد و و جگر و یا و مورت حمیات حاده و ضعف اشتها و مصرق منی مقدر و شربت آن فایک اند و دل آن ماز و یون یک مثقال آن فائل یعنی و کرب و غشی و خنای مد اوای آن خوردن مسکو و روغن کاه و مرته چرب است و نیم مثقال شر آن کشند و غیر مستعمل مصلح آن ناکوفته آن در شیر خیسانیدن و سه مرتبه قبل بل نمودن که در هر مرتبه یک شبنم روز و زرد شیر باشد پس در سایه خشک نموده با انیمون و مقل و کمون گرمائی و غلبه زرد و صبر و تربد و امثال اینها از ادویه مسهل معتدله استعمال نمودن است برای کسوحالت شوم زیرا که آن بسیار حاد است پیش از اصلاح و بتهائی جائز نیست استعمال آن و در معالجه قولنج که سبب آن راح غلیظه و بلغم باشد با مقل و سکینج و اشق و سرکین کرک حب ساخنه بکار برند و در معالجه اورام و سد و آب زرد که عبارت از استسقا است و غلبه بلغم و سودا و آب کاسنی در راز یا نه و عتب و التغلب صاف کرد و سه شبنم روز خیسانید پس در سایه خشک نموده با قناری و نک

وزاء مهمله نامند * ماهیت آن یکی از اجساد معدنیه معروفه است و از ترکیب آن یامس که ثلث وزن شبهه و در ثلث مس و یارب ربع وزن شبهه و سه ربع مس باشد جیسی زرد رنگ شبیه بطلا میسازند که بفارسی آنرا برنج و بهندی پیتل نامند و بعضی شبهه را اسم اصطلاحی آن برنج مصنوعه دانسته اند و شبهه مابین اهری و قاجی است و صلیب تیر و در یک از تراز مرد و زن آن مائل بکبودی و رنگ آن کمتر از فلزات دیگر و اوانی مصنوعه از آن جوهر دار و نگارها اشتن آب در آن سرد و کلاب و اکثر عرقها در آن خوب میماند و در ناسد میگرد و بخلاف او انی اجساد دیگر او انی خالص آن شکند و میباشند * طبیعت این کرم و خشک در دم * افعال و خواص آن اکل و شرب و از او انی آن مقوی دل و معده و رافع خفقان و طلاء مستحکم آن تا آب را زبانه و پاک سنی و یا غلبه النعلب محلی او رام و اکتال موخته آن جهت رفع باهی عین و ملاقی و جرب و تقویت آن و در اطایه جهت کف و تحلیل او رام و رفع آثار مفید مضر طحال مصلح آن عجل مقل و شرب آن تا پاک و انگ و گفته اند که چون موی را بمشاقش آن بکشد و بر آب و گفته اند مل و موب آشا میدان آب در ظرف مصنوعه از آن جابیس طبع و هورث قولنج و زردی رنگ است و نیز شبهه اهم درختی است معرب از فاباهی مرئی و بیونانی فابورس یا بنید بزرگ و بقدر سه ذرع بلند میشود و در یکستانها و اراضی خالی بهم میرسد و شاخهای آن باریک صلب یا خارها یا یکوچک و بزرگ های آن شبیه ببرک آس میماند و آن یک زردی و کل آن اندک سرخ رنگ و ثمر آن مانند شاهد اند که چون بفشارند از آن رطوبتی لزج بسیار بر آید * طبیعت آن در آخر اول کرم و در دم خشک و برعکس نیز گفته اند * افعال و خواص آن تضم آن از اکبر و اعظم او در نه نافع از برای نهش اناعی و حیر و بافت صوی و مغری و سینه و همچنین برک و شرب آن و طبیح آن جابیس بطن و محلی او رام بلغمیه است و در ایتل

* شبیبی * بفتح شین و کسر د و باء مزحه و سکون و و یا عمتناة تختانیه در میان و آخر بیخ شوکران است و آنرا عامه بیخ نعت نامند جهت آنکه در کوه و نعت بسیار بهم میرسد و شبیه بلغمیه است در ایتل و خواص آن که در ایتل و خواص آن که در ایتل

* فصل الثانی مع الشین مع اللملثة *

* شست * بفتح شین و ثاء مثلثه و ماهیت آن اختلاف است و عنب بغلادی برک میرود و گفته اند که از آن دباغت جلود می نمایند و گفته اند که کبابی است تلخ خوشبو که بان پوست را دباغت میکنند و انطاکی و حکیم میر مجا مؤمن در تحفه نوشته اند که نباتی است بی ماق و کل و منصرف از اوراق متراکم تو بر تو با رطوبت بسیار زکریه الراضه زرد رنگ و در کوهستانها و سنگ لایها بهم میرسد و دباغان دباغت پوست بان میکنند * طبیعت آن در دم سرد و خشک * افعال و خواص آن آشا میدان آب آن جابیس قی و مقوی معده و قاطع لزج الدم همه اعضا و جهت اسهال سریع الاثر و در امراض چشم قائم مقام مامیثا مضر مثانه مصلح آن عنایب مقل و شرب آن یکرم بدل آن سابق است و چون پوست خجرات را بدل آن دباغت نمایند خوشبو گردد

* فصل الثانی مع الشین مع الجیم *

* شجره ای * مالک * بفتح جیم و کسر یاء موحد و و یا عمتناة تختانیه و فتح میم و الب و کسر لام و کاف بیونانی فلو مابین نامند * ماهیت آن نباتی است و در نوع میباشند بری و بصری و نبات آن منجصر بیک ماق مربع سبز رنگ و بعضی مائل به سخی و بنفشه و در آن کره ها از هم دور و در هر کره ای دو برک بزرگ بقدر یک دهنه در مقابل یک دیگر و مشرف و دانه دار مانند اژه و یا بین برکها سفید که کویا برک کوچکی است و کثیر الشعبه و شاخهای آن مجوف و کل آن ریزه و بنفشه و ثقیل

الرائحة را تمام میزی و ثمر آن بقدر نفعی مد و در نفع آن میوه بارک و نفع آن بزرگ بیرون آن میوه و اندرون آن
 مفید بالزوجه که چون در آب زنده ازان کفی مانند صابون بر آید و ازان کا در آن جامه شویند خوب پاک گردد و
 در دمشق و نواح آن بسیار و انرا صابون القاف نامند و منبت آن جا های نساک و سایه و کنار آبها و میان آنجا است و
 گفته اند که قسمی از عطریهاست و غیره صباغان است و صاحب اختیارات بدیعی نوشته که نوعی از کلیم شوم است
 و در آذر میزند کورشد * طبیعت آن در او اندک و در کرم و در میوهست قریب الا اعتدال * افعال و خواص آن
 بنفع آن ازاد ریه شریفه است مقطع بلغم و جالی و مسهل هود ابرق و بهتر از لاجورد و دافع جمیع امراض سودا و یدر
 در ربع جندام و قرحه ریه بیدیل گفته اند و آشا میدان آن خصوصاً بری جهت نرف الدن نساء مجرب و مضامین
 بری آن جهت خنار و بر و طلا و برک مرد و نوع آن رافع قروح و التیام دندله زخمها مضر مثانه مصلح آن سنگین معدن
 شربت آن ناسه در دم بدل آن بوزن آن حجار می است *

* شجرة الراهم * بفتح راء مهمله و الف و کسر ما و باء موحده * ما هیئت آن در طب قدیم بعد بن احمد گفته
 درختی است که در بلاد دمشق بهم مبرسل مزرع و غیر مزرع ثمر آن شبیه بنمرشاد آنه و روغنی که ازان میگیرند در
 طعم نیز شبیه بشهل آنج * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن گفته اند که آنها نیکه در شاخه های بالای آن
 میباشند معقی قوی و دانه های شاخه های زیرین مسهل بدرون قوی و دانه های شاخه های وسط آن هم معقی و هم مسهل مقدار شربت
 آن از بانه دانه تا چهل دانه و غیر ما عودانه است *

* شجرة المریم * بفتح ميم و سکون و او فتح یاء مثناة تحتانیة و میم * ما هیئت آن نبات بخور مریم است و مثل کورشد
 و شاخه های آن در هم و متبک در یک یک که چون در آب اندازند دراز و بالیده گردد و چون خشک شود در احتمال خود عود
 کند * طبیعت آن در سوم کرم و در میوهست معتدل * افعال و خواص آن مفتوح و رافع بلغم و سرخ کنند و بشره و جالی
 و جهت زکام بارد و نزول آب در چشم و آب نفوع آن جهت عسرو لادت و اخراج جنین بیدیل و طلا و آن جهت بواسیر
 و یقی و برص و اندمال زخمها و بدرون گوشت زائد مؤثر مضر نه مصلح آن کثیر مقدار شربت آن ثانیم درم است *
 * شجرة ابراهيم * بنجینکشت است بعضی آنرا ام غیلان و جمعی شایخ دانند ما لبقی نوشته که در فلاحه شجرة ابراهيم
 را عظیم بطویل و کثیر الشوک و بر برک و کل آن زرد و خوشبو و آنرا بریم نامند و در صیغره امار و میندهای خالی خشک بهم میرسد
 و که کل آنرا در الحاح و خوشبو تبه نامیند
 * فصل الشمین مع الحاء الملهله *

* شجرة و * بص شین و سکون حار و ضم راء مهملین و سکون و او راء مهمله در آخر لغت عربی است و بترکی قرطارخ و باصفهائی
 غوغار و بانه زدن رانی توکار و نامند * در ما هیئت آن اختلاف است اکثری گفته اند طائریعت سیاه و بنجینه قمری و منقار و بافان
 آن دراز و زرد مانند برخی و اقوال دیگر که دراج و کبک درمی و نوعی از کنجشک بزرگ سیاه طویل العنق و منقار و با است
 توهم است * طبیعت آن در دوم کرم و ترود راول کرم و خشک نیز گفته اند * افعال و خواص آن سریع الهضم
 صالح الغذا و جهت کز او ما لتولید و فایده نافع و خون آن بار و غن با دام بغایت مورت حسن صوت و رافع کزنکی آواز
 و صاحب منهاج گفته که بهترین آن گوشت آنست و صلب و کرم و خشک و دیر عضم و نسبت صلابتی که دارد و ردی انگار
 و در عضم و مولد خون کرم و مضر مده مصلح آن روغن بسیار است *

ششم * بعض شون و سکون حاء مهمله و میم بغارهی پیه نامند * ماهیت آن عضویت از اعضای مغرده که بر بعض اعضا مانند کرده و معده و امعاء متوالک و منعقد میکرد و برای محافظت آن و آن صلب تر از زمین و ماده آن زمین هر دو رقیق دم بارد مائی و فاعل انعقاد آن هر دو برودت است و لهذا اگر می آن هر دو را میکند آرد ولیکن برودت و کثافت را با اعتقاد بر ششم غالب تر از زمین است و در نهایت و ماهیت بر زمین و بهترین آن تازه برآورده از حوالی کرده است و اجود طرق استعمال آن آنست که از اغشیه آنرا پاک نموده در ظرف مسی و یا آهنی با قتاب کک ارنند و مرقق که از آن کد اخته کردند در ظرف صغالی بردارند و اگر کمکه سود نمایند جهت محافظت بعضی امراض بل نیست و از برای بعضی امراض زبون و نیز طرق تصفیه و حفظ آن در مقلد مه مذکور شد * طبیعت آن بل آنکه شحم حیوان نر کرم تر از حیوان ماده و وحشی کرم تر از اهلی و همچنین شکاری از غیر شکاری و خصی بین قریب بماده آن و ایرد و رطب از لحم است و تازه آن کرم تر و کهنه آن کرم و خشک و گفته اند هر چند کهنه تر میشود کرمی و خشکی و لطافت آن زیاده میگرد و بحسب هر حیوانی طبیعت آن مختلف میباشد و شحم هر یک از حیوانات در رسم خود ممل کور شد و میشود ان شاء الله تعالی و از مطلق آن مراد پیه بر است و خشک تر و سبک قسم تر و سریع الاتحاد و ترویجی الفساد تر از الیه است که دنبه باشد و از رطب شحم شحم خنزیر است و فعل آن قریب بزیت پس شحم بط شحم بز غلیظ تر از شحم خنزیر و رطب و شحم مرغ خانگی و خروس بین آن هر دو واند و شحم گا و نر کرم تر از شحم گوسفند و شحم بز ماده کرم تر از بز نر و شحم شیر کرم تر از همه و قوت تحلیل و حلات آن زیاد و لهذا در ابتدای او رام استعمال آن جائز نیست و در انتهای او رام صلبه و مزمنه نافع * افعال و خواص آن بهترین شحم شحم خوک است در نفی و تلخین او رام حاره و قرحه امعاء و تسکین او جاع و غوص در احماق بدن پس شحم بط نیز مزج الغوص است باز و جهت پس پیه کرده بز ماده جهت قرحه امعاء و نفع معای مستقیم و لهذا امسکن او جاع و جالب نوم است و پیه خرس جهت داء الثعلب و پیه مرغابی جهت خشونت زبان و ورم رحم و امعاء و چون با برنج پخته شود جهت قرحه منانده و اکتبال پیه ماهی نوری که از حرارت شمس کد اخته باشند با عسل جهت تقویت باصره و بحری آنرا انفع گفته اند و پیه انغی جهت نزول ماء در چشم مجرب و پیه کرکس و جوارح طیر و وحشی جهت اوجاع معال و پیه شیر جهت تقویت باه نافع و ضداد یکرم از موم و زفت و شحم گا و نر یا شحم بچه گا و نر یا شحم بز نر یا شحم بز ماده و یا شحم خنزیر جهت نفی و تفتیح او رام و دمانیل و بهترین دوائی است و شحم خنزیر جهت اطفال و زنان و کسانی که کوشش بدن ایشان نرم باشد بهتر و شحم ثور از برای مغلوجین و حصادین و جمیع اعضای یابسه صلبه جهت زیاد تی تحلیل آن نافع و گفته اند که چون از عضوی موم آنرا بکنند و پیه انغی را بجای آن بمانند یکد در آن عضو نورید واصلی ندارد و شحم او زو شحم د جاج نمک مو د جهت تحلیل او رام و رحم نافع و شحم فیل و ایل را چون لطوخ نمایند جهت طرد موم نافع و شحم تیس هندی که بدن بی پیرومازنی پانی زیل نامند از انفع ادویه صحت برای فالج و خوردن شحم مغنی و مرغی معده مصلح آن در معرو وین مکچین و آب لیمن و امثال آن و در مبرودین زنجبیل و نمک رمانند آن بل آن در جمیع افعال روغن زیتون و از آن بهتر است * فصل الشین مع الرء الهمله * شراب مروق * بضم میم و فتح را و او مشده و قاف * ماهیت آن خمزی است که ثانی میل و بکلمات در آن خیسانیه بعد از شش ساعت صاف نمایند و بخورند کثیر الغل و موافق نافعین است

* **شرابین** * بهم شین و سکون راء مهمله و کسر باء موحده و سکون یاء متناه تثنیه و تون لغت فارسی است بهر ناپی
قاد رس و غیر نکی سند رو بلغت الحلام آ باد چاکام که مضاف بنگاله است کرجن نامند * **ماهیت** آن آ از اصناف سرور
امت برک آن از ان عریضتر و تیر آن شبیه بیار سرور از ان کوچکتر و قطران حاصل از ان بهترین قطرانها است و بعضی
آبر از اقسام صنوبر دانسته اند و بلند و مروا شب و از ان کوچکتر و در اصفهان معروف بد رحمت نوش است و قسی دیگر
از ان کوچکتر و بخار و اروثر آن بقدر کردکان و آنرا عرعر بری نامند و گفته اند درخت غریب بین ناپنجای سال میماند و در
کتاب فونکی مقرر د بد شد نوعی را که ثمر آن شبیه بثمر کاج و بزرگتر از ان بود شاخهای آن متراکم پر برک با برکهای
باریک اندک بلند * **طبیعت** اقسام آن در اول سوم گرم و خشک * **افعال** و خواص آن آب مطبوخ شاخ آن جهت
قروح ظاهری و باطنی و مستی اعضا و ضعف معد و جگر و ریاح غلیظ و باطلا جهت کزیدن ارباب بری و لعوق آن جهت
ذاب الفیل و بد ستور لطوح آن جهت منع و بختن موی و رفع قمل و تحلیل اورام یا مراض مقعد و رحم و مضغه بطبیع برک
و لور آن با مرکه جهت درد دندان و وضاد آن جهت خنثی و درم لوز قین و بانک جهت نهش مار شاخ اروز رور آن
جهت رفع نوبه لدم و اعیان و التیام قروح و خوشبوی زائحه بدن و احتقان بطبیع آن جهت کشتن سائرد بدن و موثر و ثمر
آن قابض و مد ربول و مخرج مشیمه و جهت سعال رطوبی و علل کبد و کزیدن ارباب بری نافع و لطوخ ثمر آن با ششم ایل
و با مغز مر آن بر تمام بدن جهت عدم مضرت هوام مودی نافع و مورث صداع و مزال مصلح آن فواکه ترش و کشنیز
امت و احوال قطران آن در حرف الفای مع الطاد و قطران مذکور و خواص انشاء الله تعالی و اهل بنگاله و قریه
قطران آن را که روغن کرجن نامند بر چوبهای عمارات و کفشیها برای محافظت از گرم خوردن می مالند و
داخل رنگها نیز نموده بر کفشیها میمالند *

* **شراب** * اسم اصطلاحی خمر است و لبز شراب را بر شربت معمول مطبوخ آب میوه و یا دایه و رطبه و یا با پس در آب
پخته صافی کرده یا شیره نبات و یا قند و یا عمل و یا مانند آنرا بقوام آورده اطلاق می نمایند
* **شریغه** * بفتح شین و کسر و سکون یاء متناه تثنیه و فتح فاء آنرا سیئا پهل نیز نامند * **ماهیت** آن اسم هندی
شری امت هندی شبیه بهر صنوبر که بشا رهی کاج نامند و پوست آن صلب خش و مقطع بهم پیوسته و بعد از رسیدن نرم و از
هم بعضی جدا میگردند و بعد از قطعهای آن در جوف آن دانهها است و بر مردانه رطوبتی و پیوسته بباطن پوستها نیز رطوبتی
غلیظ لزج داند و در زیر آن پرده اندک نازک لزج و در جوف آن تخمی سیاه رنگ اندک طولانی بقدر لوبیا و حب
الخروع و مغز آن مغدن و درخت آن پریشان باشد و شاخهای بسیار و تابسه قامت بلند میشود و برک آن از برک ساذج عریض
تر و اندک کوتا تر و نازک تر و بهترین ثمر آن بزرگ بالید و رحید شیرین بزرگ دانه پر رطوبت آنست * **طبیعت** آن
درد و گرم و تر با رطوبت لزجه * **افعال** و خواص آن آب اندک مسخن و مشرب معد و محرک مواد ساکنه و ملین
طبع خصوص با پرده بالای تخم آن خوردن نفاخ و بیطی الهضم و اکثار آن مولد خون بلغمی لزج سردی و محدث حمیات
و دما میل و جرب و قویا و امثال اینها و تخم آنرا چون بپزند و آب برمالند سپس آن را بکشد و دفع نماید و لیکن باید که
احتیاط نمایند که بچشم نرم نکند و موزش و درم میکند و فرزجه آن معقطنین است و مجرب
* **قصه** * ————— **کلی الشین مع الشین المعجمین** *

* **ششپریت** * بکسر شین و مکنون شین ذوم و کسراء مهمله و مکنون یاء مثناة تحتانیة و ذاء مثناة * ماهیت آن اهم یعنی نباتی است که در دیرالبلاد مصر یافت میشود سبط تراز انگشتی و بی مزه مانند یزدی * **طبیعت آن کرم و خشک**
 * **افعال و خواص آن جهت استغای زقی** مجرب دانسته اند و گویند بدن کرم و مشقت اخراج زرد آب میکند
 * **فصل الشین المعجمة مع الطاء المهملة المشالة** *

* **شطبیه** * بفتح شین و فتح عا و سکون یاء مثناة تحتانیة و فتح باء موحدة و هاء لغت مغربی است * **ماهیت آن نباتی است**
 کثیر الوجود در کوه های برف دار برک و تخم و شکل گیاه آن مانند زیره و با اندک تندی طعم و شیرینی و بوی آن چند عدد
 مجتمع و غیر مستحکم و بعضی ازان راحت و بعضی کچ * **طبیعت آن کرم و خشک** * **افعال و خواص آن** بالخاصیة جهت
 قه های خار نافع و مله زبول و مفتت حصاة و مسهل ریح معد و رافع اکله مستحکمه و مساد آن بجهت علت معرفه بشرکه
 گویند مجرب است *
 * **فصل الشین مع العين المهملة** *

* **شعر** * بفتح شین و سکون عین و راء مهملتین بفارسی موی و بتبرکی قتل و بهندی بال نامند جمع آن اشعار و شعور و شعار
 آمد * **ماهیت آن** متولد از انحر وادخنة اخلاط مستخرقة و یابسه است و فرق میان آن و صوف و بر آنست که شعر
 پیچیده نباشد اختلاف صوف و بر و صوف نرم و نازک و مابین آن هر دو است و صوف را بفارسی بفتح و بر و کرک نامند
 و هر سه عام الی همه حیوانات یعنی بعضی ترا شعر و بر هر دو می باشد مانند بز و بعضی را بشم فقط می باشد مانند میش و بز و
 بعضی را موی فقط مانند اکثر حیوانات و انسان را نمی باشد مگر شعر فقط و از مطلق آن مراد شعر انسان است * **طبیعت آن**
 مرد و خشک * **افعال و خواص آن** موخته آن مسخن و بغایت میجف و بیلتدع و جهت اکله و خشک کردن زخه ها و
 قلاع و قروح در زرا و طلاء با غسل و با کندر و زفت جهت جراحات سرد و رابعد از مالیدن زفت بر آنها و طلاء آن با
 مرد آنست جهت تسکین جرب و حکه شدن قوی چشم و باروغن زیتون و یا آب جهنت سوختگی آتش و با سرکه سائید * آن
 جهت تحلیل و قلع آبل و بنور و صک و بوانه کزیده و با شراب و روغن زیتون و یا آب جهنت ورم سر و جراحات آن و بکستور
 غیر محرق آن و مسرق آن با غسل جهت تلاد و مان اطفال و باروغن کوسفند جهت شوره ورم حاد ث ازان و ذرور آن
 جهت بوز مقعد و درد کنند * آنست بر موضع خود و قطور آن با روغن گل جهت تسکین درد کوش و با مقید آب و توتیا
 معمول و کل ارمنی جهت حرقه البول مجرب و بخور آن جهت جرع همدی و کزیزانیدن موام و حمل آن جهت سیلان
 ورم و تجفیف و طبوبات آن و صرع و ماء الشعیر که از تقطیر آن حاصل میگردد جهت داء الثعلب و زریانیدن موی مجرب
 و بکستور دهن آن و نیز مقوی باه است و تعلیق موی طفل پیش از آنکه صلب شد * باشد جهت نفوس و عرق کزیده نافع و
 دستور احراق آن در دهن و رات مقدمه و دهن آن در مرکبات در ادمان مذکور شد *

* **شعرا** * بکسر جیم و فتح یاء مثناة تحتانیة و الف و ال مهمله * **ماهیت آن** نباتی است شبیه بموی یا ل احب و
 باریک و عیاه چندین عدد و بهم پیوسته شبیه بدسته از یکبار و قیده و بر روی زمین پهن و بی برک و ساق و بخی قوی و چون
 بسوزاند بوی موی سوخته ازان آید و غیر بوسیا و شان است * **طبیعت آن کرم و خشک** * **افعال و خواص آن** بخور
 آن جهت تب ربع مجرب و تعلیق آن و مانع مانندی مسافران و زدن کان پیاده است
 * **شعرا** * بکسر عین معجمة و سکون او و لام و آنرا الحاء الغول نیز گویند * **ماهیت آن** گیاهی است بی ساق و

نمرو منقبض در اوراق خشکی عقیقه بعوض خشن مائل به صافی و بیخ آن حیاء و در ریشه و در اوراق مزجود و در تنگ بن کروی
 نامند و غیر بر سیاه و شان است چنانچه بعضی گمان کرده اند مایه یی گفته که آنرا با رسی ارد مانده و بر بری مامرب و سبوس
 نامند و آن نباتی است که در اقلیم ثالث بهم مهر سرد و غیر آن از اقلیم دیگر بهم نرسد و آن تارهای باریک شبیه بسوی
 است که بر روی زمین پهن میشود و طول بسیارند ارد و شاح و برک و کل نیزند ارد و چون جمع کرده شود منقبض
 میگردد و چون بر آتش اندازند بوی موی آید و بعضی محسن ز اشعر الغزل نامیده اند و در مغرب اقصی بسیار
 می روید میان مدینه و نلسان و مدینه ناس و در اینجا معروف بلحیه مسنون است * طبیعت آن گرم و خشک با اعتدال *
 * افعال و خواص آن نریب بیومیا و شان است و در تقیقه سینه قوی تر از آن و مایه یی گفته از خاصیت آن آنست که بشور
 آن زائل کنند * و تبریح است بزرگی و تعلیق آن بر بازو مانع کوب تعب و ماندن کی مسافر است در راه رفتن
 * شعیر * بفتح شین و کسر عین مهمله و سکون یاء مثله تختانیله و راء مهمله بغارهی جو و یکنوی سچ بفتح سین مهمله و جیم صغیری
 نامند * ما هیئت آن از حبوب معروفه است بهترین آن سفید و ریحله بالید * تازه آنست و کهنه که بکسال بران کلبه شبیه
 باشد بسیار زیور * طبیعت آن در آخر اول سرد و خشک * افعال و خواص آن قلیل الغلث از آن کنگم و با قوت جالیه
 و قابله و متغیغه و رادعه و مسکن غلیان صفرا و خون و عطش و حدت حمیات حار و حاده و مل و دق مصلح آن لبن بتواع
 و مورت لا غری بدن و مضر مثانه مصلح آن روغنهای و انیمون است و آب جو مقشر مطبوخ بخیل یکله جوها شکفته و مهر آشورن
 و صاف کرده سرد نموده و با نیم گرم میاشامند که ماء الشعیر نامند سرد و تر و مسکن حدت دم و صفرا و اخلاط مستتره و حمیات
 حار و حاده و امراض حاده و مسکن حرارت باطنی و لهیب و حرارت جگر و عطش مفراط و دق و تر حرقه و ریاح و ذات
 الجنب و معال یا پس و صباغ حار و امثال اینها و در سریع الانسدال و مولد خون صالح و مرخی معده و رطب و مضر لاشای
 بارد و نفاخ و مصلح آن کل قتل و هنگام احتفال بطن استعمال آن جائز نیست و مطبوخ آن با نصف وزن آن خشتخاش کوبیده
 مانند حریره جهت صلاح حار و ریاضه قریب جهت اخراج بلغم لزج و منع شری و مفتوح سب و با عناب و ریوستان و انجیر
 پرسیا و شان جهت درد سینه و سرفه مجرب و شیر و جو که کفک الشعیر نامند سرد مائل به خشکی و غلیظ تر از ماء الشعیر و جهت
 اسهال صفراوی و امزج حار و غرضه بدن جهت ورم کلو و درد آن و ضماد آرد آن رادع و محلل و آرام صلبه و
 گشاینده و دامیل حار و زندهائی و با تخم مخازی بوزن آن جهت مل و ذات الجنب و اورام و بر بغل و سینه و پستان
 و ناکوش و سایر اعضا بدستور با نیلی و یونک چینی جهت اورام که حرارت آنها در کمال حدت نباشد و با سرکه جهت اورام
 صفراویه و شر و اگر آرد آن نباشد جو مقشر با آب و یا عصاره بر کهای مناسبه ساکنه استعمال نمایند و با آب صبرجل
 جهت نقرس حار و با آب کستنیز تازه جهت تحلیل خنازیر و اورام حار و صلبه و ورم کلو و با رازیانه زخم کتان و زفت و بول
 اطفال جهت تحلیل اورام صلبه و کشودن دمل و با کلیل الملك و پوست خشتخاش جهت ذات الجنب و نقرس و مطبوخ آن
 با سرکه جهت جرب و حکه و با بنک و فسون و آب برک کاه و مواند آن جهت صلاح و ورم چشم و نزلات و باد سرخ و
 استسکام نمودن عضو مکتور و رموض و طلای مطبوخ آن با انجیر یا ماء العسل جهت تحلیل اورام باطنی و حار و ریاضه و مؤثر
 و ضماد سوخته آن با مرکه جهت کف و حزاز نافع و موثق آن یعنی آرد بوداده آن که در سیریتی مذکور شد تبرید و تغذیه
 آن زیاده از سیریتی کندم است و آشامیدن آن با قدری شکر بهترین اغذیه اطفال است و مسکن عطش و لهیب باطنی و

زان آن ثقیل بطریق الهضم و نفاخ و چون خمیر آنرا بکند ازند تا ترش شود و در دوغ حل کنند و یکشب بگذارند پس بنوشند
 جهت تسکین غلیان خون صفراوی و لیب باطنی و تفنکی مغرط و قی صفراوی و تهیای حار و اسهال صفراوی و حاکه ببعیدیل
 مضر و در بین و نفاخ مصلح آن شکر و نباتات خوردن و مصلح سویق آن مغسول نمودن و با شیرینی خوردن است و در متور
 طبع ماع الشحیر در قریب دین در حروف المیم مع الالف مذکور شد
 * فصل فی الشین مع الفاء *
 * شغنین البری * بفتح شین رسکون فاکرسکون و سکون یا عثناة تستانیه و نون معروف بیمام است بترکی الا ناخته
 و بیهندی بکله نامند * ما هیست آن مرغی است از فاخته بزرگتر و مفید و طوق کردن آن سیاه و فاقصام و کردن و پایی
 آن بلند و کوبیدن بچند ناخته است و بغارسی بو تیمار نامند و کوبیدن کموتر بریست و منقار و پایی آن سرخ است و آنچه در غنل
 و بکله دیده شده طوق کردن ندارد و تمام آن سفید و منقار آن سفید رنگ و پاهای آن بلند باریک سیاه رنگ و بعضی
 را مائل بزردی و بعضی را پیرمادی سر آن بلند تر و اکثراً کوتاه * طبیعت آن گرم و خشک در دوزم و کوبیدن خشکی بران
 جالب است * افعال و خواص آن بغایت مسموم بدن و مجموع آن مستحیل بخون صالح میگردد و مقوی قوت ماسکه
 و حواس و موافق ناقصین و مغلوبین و زیاده کننده قوت حافظه و محرک باه و اکثراً آن مضر محرورین و مورث بخوابی
 مصلح آن مرکه و کشمیز و مقوی فعل آن شیر تازه و دوشیده است و کوبیدن بهتر آنست که بعد از بیه یکروزه بکنند و روز دیگر
 بچند بخورند و همچنین ما نرطوطویه را بهترین آن کوچک فربه آنست و زیاده از یکساله آن و همچنین لاغر آن بسیار مضر است
 * شغنین البحر * بیهندی ما کوچک و بفرکی پستینا که مرین نامند * ما هیست آن حیوانی دریائی است شبیه بختفاش
 در رنگ و بال و شکل در نباله آن نیشی مانند خار است * افعال و خواص آن چون کسی را بکزد الم عظیم حادث گردد
 و چون نیش آنرا در زیر جامه خواب کند ازند مورث بخوابی مغرط و فن کردن آن در خانه موجب تفرقه اهل آن خانه
 و پاشیدن مسحوق سوخته آن بر دوش و کس باعث تفرقه و بغض ایشان و بدین سبب آنرا حوت الشر نامند و کوبیدن چون در
 بول کسی نیشی آنرا فرو برند باعث موزش و درد عظیم صاحب بول شود و مواد امیکه بر نیارند و رفع آن نشود

* فصل فی الشین مع التاء *

* شقاقل * بفتح شین در دوقای در میان هر دو الف اول مفتوح و درم مضموم و در آخر لام و آنرا شقاقل و شقاقل و شقاقل
 و شقاقل و شقاقل نیز و بیهندی متالی و سوالي و دود هالی و کاکول رشتا و رنیز نامند * ما هیست آن بیخی است پر
 گره و بال و وجت و اندک شیرینی و بطبری آبگشتی و دراز و سفید رنگ و ساق کیه آن پر گره و بر هر گری برگی و ثمر آن
 بقدر نخودی سیاه و بر از رطوبت میباید و کل آن بزرگ تر از بنفشه و منبت آن زیر اشجار متراکمه و جامهای نماند و مستعمل
 بیه آنست و قوت آن تا چهار سال باقی میماند * طبیعت آن در اول گرم و در دوزم تر و رطوبت نفاضه * افعال و خواص آن
 مبهی و مفتوح و قاطع بلغم و مقوی ظهر و مستحسن معد و کبد و کوره مضر اشتها و مصلح ع و مصلح آن غسل و موی آن با غسل بیجا بله
 و مقوی ارواح و قوی و باده و زیاده کنند و منی مقدار شربت آن تا پنج گرم بدل آن در تقویت باه حب الصنوبر و بوزیدان است *
 * شقایق * بفتح شین و قاف و الف و کبریا عثناة تستانیه و قاف و آنرا شقایق البنعان و بلاطینی بیای دراز با تلم یعنی
 کلی که رنگ او زرد متغیر میشود و بخت استیلان اما بلس و بغارسی لاله نامند و در وجه تسمیه و نسبت آن بنعمان گفته اند
 برای مشا بهت رنگ آن بشقایق در قی است و نیز گفته اند شبیه است بخون که سرخ است و خون را بنعمان نامند و نیز

گفته اند چون نعمان بن منذر آنرا بسپارد و مت میل داشت و اول کسی بود که در خورق اطراف تصرخود داشته بود و نیز گفته اند که چون آنرا بسپارد و خضابا استعمال مینمود لعل اموصوف بدان نموده اند * **ماهیت آن** نباتی است شبیه بخششاش در نبات و برگ و گل و ثمر و دانه الا آنکه از آن در همه چیز کوچکتر و نغم آن ریزه تر و بر و رستنی میباشد و برگ بستنی آن از بری ریزه تر و گل آن اکثر پنج برگ و صد برگ که هزارا مانند نیز میشود و الوان و نشان نیز * **طبیعت آن** در درم گرم و خشک * **افعال و خواص آن** فایون حاصل از آن مانند آنکه از کوزه بخششاش اخذ مینمایند بسیار قوی التخلیر و السكر و بیستور دانه و پوست آن از دانه و پوست بخششاش جاذب و مطالب و مفتح و جالب آثار و مفتح و آشامیدن کل خشک مسحوق آن بقدر در درم با معیشتج جهت تسکین درد احشا را عضا که دقه بهم رسیده باشد بسیار سریع الاثر و نفوخ آن قاطع رعاف در ساعت و در آن حابس نفز الهم هر عضو در مطبوخات با حب جلری در را تل جهت تطایف ماده و تصفیه آن و تمتع مسام و بر و زبنا فمرجل نافع و آشامیدن مایع برگ و ساق آن که با کاه جو پخته باشد مد رشیر و بول و حیض و طلای عصاره آن منفي چرک زخمها و رافع نفش رطل و محلل ورم چشم و معوط آن منفي رطوبات دماغي و قطران جنابی بیاض عین وید ستور و قطور برگ کل آن و اکتبیل بدان و عصاره کل آن با پوست گردگان سبز سیاه کنند * مو و رافع توباء آشامیدن بکدرم نغم آن مر و ز با آب سرد و مد ارمیت بد آن جهت رفع برص حیرب گفته اند و یکپرم از تبه آن با ثراب مورت حنون است

* **شقران** * بفتح شین و کسر نیز آمده و قاف و فتح راء هماء مشد و و الف و نواف و شراق و شقوق و شرش نیز و بغاری کاکیتنه و بشیرازی کاسه تنکک و با صفهائی سبز قنار و از رنگ رانی کر اگر و عرب آنرا اخیل گویند و بدین دانه تل و بهندی لتوره نامند * **ماهیت آن** دما منی گفته طائری است بقدر کبوتر و کوچک سبز رنگ خوش منظر و در جناح آن سیاهی و مضطط بسرخ و سبزی و سیاهی نیز میباشد و در بلاد دروم و شام و خراسان و بواح آنها بسیار و حر بص و بد خورد زده بچه مرغان دیگر است و در آن آبادانی و مردم میباشد و بر سر کوهها اشیانه میسازد ولیکن بجهه در آبادانی بر می آورد و عقیق از سفاد و کثیر الاستفاده میباشد و فریاد بسیار میکند که گویا آنرا زده اند و بدین ادی و افطاکي گفته اند طائری معروف است ملون یسبزی و سرخی و سیاهی و در اشجار و شکاف دیوارها خانه میسازد و در تابستان دیده میشود و بدین بواسطه و کثیرا لتصویر و گویند طائری است بقدر کجشک که پیه گویند و کنجشکان را صید کند * **طبیعت آن** گرم و خشک در درم * **افعال و خواص آن** محلل قوی رباح غلیظه و مواد باغمیه و دیروهم مضر محرور و منصدع مصلح آن سکجین عسلی و شکری و طلای سبزی آن جهت جلای کلف نافع است

* **قصه** * **الکشین مع الکاف**

* **شکابی** * بضم شین و بفتح نیز آمده و فتح کاف و الف و عین بهمله و الف مقصوره لغت عربی است و یونانی اقرانیعی و نیز افشار نیعی بمعنی شوکه البیضا نامند و گویند آنرا شوکه البیضا و شوکه عربیه و کثیر الکرکب نیز و بلاد طینی اطراف طلیاض و بغاری باد آورد گویند و اصح آنست که غیر باد آورد است بلکه از اصناف آنست و نیز بغاری آنرا چرچه گویند و در بعضی بلاد معروف یککوخراست و گویند بهندی اونت کتار و نامند * **ماهیت آن** دنیوع میباشد یک کل آن سفید و شاخه های آن باریک بلند سفید و کم شعبه و دیگری کل آن بنفش و شاخه های آن اندک و توتتر و بر شعبه و ما تل بسبزی و زردی و این مخصوص شکابی است و تحقیق آنست که ساق آن مثلث و طولانی و سطحی آن بقدر انکشتی و باریکتر از آن

و درک آن کوچک مثلث شکل اندک ضخیم طولانی بازغیب کمی و بر سر آن خاری و کل آن بنفش مائل بزرده و قشقرق آن
ریزه مثلث شکل خاکستری رنگ و علم آن شدرین و بهترین آن سبز و بعضی گفته اند زرد آنست که گفته اند نیا شد و مستعمل
از آن بیخ و ثمر آنست و بیخ آن قویتر و طبیعت آن گرم و خشک در درم و کوبند در اول گرم و در دوم خشک و بعضی خرد نیز
گفته اند * افعال و خواص آن قوت تجفیف و قشقرق این زیاده از یاد آرد و قوت تر یا قوت ریخ و ثمر آن ملطاف بلغم
و مفتوح و جهت قطع نرف الدم از سینه و درم لاهه و مقعد و طبیعت آن جهت امراض معده و کبد و حمیات مرکبه و رگینه و خصوصاً
در صمیان بغایت نافع و جهت خالچه و عرشه و واجاع ظهر و اسهال بطن و جهت جذام و درص و بقی و قطع سیلان رطوبات
از رحم و سائر بدن مفید برای آنکه دفع مواد سوداویه و بلغمیه و جالب آنها است از عروق بدن و با افسنتین مسکن بدن
و بیخ آن خایس نرف الدم و محلول اورام مقعد و مایل قروح مضربه مصلح آن صمغ عربی است مقعد ارشربت آن در
درم و صاحب تقریب پنجه رم گفته بد آن باد آورد و در سائر افعال قریب بباد آورد و در حرف الیامع الالف مل کور شد
صاحب اختیارات بدی بعی گفته که بشیرازی آن را خار مهک کوبند و وی نباتی کوهی است و در زمین سیستان بهم میرسد *
* شکر تیغال * بفتح شین و کان و را مهمله و کسر تاء مثلاً قو قانیه و سکون یاء مثلاً تختانیه و فتح عین معجمه و الف
و لام بغار سی تیمال نامند * ماهیت آن خانه و غلاف حیوانی است شبیه بمکس که در خار انزروت مانند کرم ابریشم
از لعاب خود میتند و در آن میبرد و بعضی را سوراخ کرده بد میبرد و آن خانه و غلاف در تازکی شدرین میباشند و چون
بسیار رگینه شود شیرینی آن بسیار کم میگردد و آن گرم را بشیرازی خرونگ و تیغال و خانه آن را شکر تیغال نامند و غیر سکر
العتراست و صاحب اختیارات اشتباه نموده آن را سکر العشر نوشته * طبیعت آن در حرارت معتدل و رطوبت بران
غالب و بالزوجه * افعال و خواص آن نملین حد و غشونت آن رسکن حد و اخلاط و بوش مزه و جهت سرفه و تصفیه
صوت و خشکی کلو و معده نافع و اکثار آن غشی مصلح آن شکر و ترنجبین مقعد ارشربت آن قاپچرک رم بد آن نبات است
* شاف * بفتح شین و بفتح نیز آمده و کان مشدده بعربی هم الفار و ثراب الهالك و اهل عراق و مغرب ریح الفار و بشیرازی
مرک موش کابی و بهندی متبل کهار نامند و اکسیریان زرنیع سفید خوانند * ماهیت آن جسمی است معدنی مغیر
ثقیل الوزن براق و لجه زرد رنگ باشد زبون پرد و از خواص آن آوند و کوبند و در نقره است که از معن آن بهم میرسد
و قوت آن تا هفتاد سال باقی می ماند و بعد از آن فاسد میگردد و رنگ آن اغبر و وزن آن سنگین میشود * طبیعت آن
در چهارم گرم و خشک * افعال و خواص آن از سر و قناله است و محلول و معفن و التیام دهنده زخمهای بار شدید
که صبر نتوان نمود و انگشت آن در یک روز رطوبات طبعه کات چشم را زایل کند و طلای آن بار و غنها جهت جکه و جرب و با
کلاب جهت اورام بارده و متسق نافع و نیم درم آن در یک روز کشنده و بوسه زدن و وزن ثقیل زبان و احضار و خن رود رخی
چشم و کرمی بدن و بر اثر و خنکی بشره و کاه با سهال الدم منجر گردد و تر باقی آن تراشه پوستهای حیوانات است که
خوزانیده بقدر ربع نوبه در چند ان بیاض مانند و معالجه آن معالجه زریق خورده است و چون در خمر کوبند زیاد
جلا می دیکر و بخورد موش دهنده میرود و هر موشی دیگر که بوی آن بشنود نیز می میرد و خانه از موشان پاک شود
۱. مل مند می کوبند که پنج نوع می باشد یکی بهتکیا و آن شبیه بشب پمانیست سفید شفاف و در آتش دود نکند
و درم مل یا یعنی برنگ زرد چوبه زرد رنگ و سوم کودیا و این میگون است و چهارم دار مار آن شرح است برنگ دانه

انار و نیم سبکی را بن سها و مفید میباشد و این مرد نوع اخیر بسیار کم یافت و در اعمال صناعت کجیا بکار می آید

و دافع بلغم و سودا است و جهت تپ لرز و ضیق النفس انسان را مصلحت و در دلدان نافع دانسته اند

* شکر قند * بفتح شین و کاف و سکون و اعمهله ثاق و سکون نون و دال مهمله بعارضی مشهور و زمین قند و زمین را بهندی
اول نامند *** ماهیت *** آن بیخ نباتی است بطریق نیم و یار و بر زمین مغروش و بر ک آن شبیه بجوز مائل و از آن کوچکتر

و کل آن نیز شبیه بکل آن و کم رنگ تر و کوچکتر و بیخ آن در بر زمین که از اطراف ریشه آن برآمد تا بقند و تربی و پوست
آن سرخ و مغز آن سفید و کم آب و در مرده پانزده عدد و زیاد و کمتر نیز تگون می یابد بسمب قوت و ضعف زمین و بعد

بکمال زمین و بر آورده زیر خاک کمتر گرم مانند چقدر ریشه و با در آب جوش داده پوست آن را جدا کرده متخورد شیرین و
لذیذ میباشد بعضی آنرا بعد از یخستن نرم کرده و قند را از کفم مزوج کرده مانند خمیر مرشته حبوب بزرگ بقند و زردکان

ساخته در روغن بریان کرده کرم کرم در شوره شکرو یا نبات که غلیظ باشد می اندازند و بعضی برای خوشبوئی قند و
مشابک بکباب حل کرده داخل آن نموده میکنند پس بر آورده متخورد بسیار لذیذ میباشد و این را بهندی و کل کله مینا منق

* طبیعت * آن گرم و تر و با طوبیت نشلیه غریبه که بعد از طبع و جوش دادن کم میکند *** افعال و خواص *** آن مسهل
* فقه * **ل الشبن مع اللام ***

و قابض و نفاخ و فی الجملة مغری سینه و قوه ریه است

* شل * بضم شین و تشدید لام *** ماهیت *** آن نمد درخت مندی است ازاد و بی مجوه است بعضی گویند که آنرا
شیرجل مندی نامند که بیل باشد و بعضی گفته اند بزرگتر از قند است و در طعم آن تند و اندک تلخی و قش است و

نرم ملمس و بی تشرب و بعضی گفته اند مل و بر بق زرد آلود میباشد و بعضی گفته بهیات زنجبیل است *** طبیعت *** آن در سوم
گرم و در اول خشک *** افعال و خواص *** آن محلل قوی و ملطف اخلاط غایظ و مسهل و دافع ریا و جهت صلاحیت عصب

و ناله و عرق انسان و تلخ نافع مفر ریه مصلح آن عمل مقلد از شربت آن تا نیم درم است

* شبنم * بفتح شین و بهین مهمله نیز آمده و سکون لام و فتح جیم و میم معرب شلفم بغین معجبه فارسی است و بیونانی
صنقلی و منقلی نیز و فارسی بر شاد و شمل نیز و بر کبی بضم باء عجی و میم نامند *** ماهیت *** آن معروف است و بر می و

بستانی میباشد و بر می و قش است یکی شاخهای نبات آن در از و بر ک آن بعرض انگشت مبین و بیخ آن باریک مانند بیخ
اشجار دیگر و غیر ماکول و تخم آن سیاه و مغز آن سفید منایب آن مزارع و دیگر نوا منایب صحراهای لیماناک و نزدیک آنها

و بیونانی نویسناس و نویسای نیز گویند بیخ آن بقدر شیار و سمار و سرخ و ماکول و بر ک آن شبیه بزرگ بستانی و از آن
باریک تر و ملمس و کثیر التشریف و تخم آن مانند بستانی و مائل به سبایی و تخم این مستعمل در تریاق فاروق است و بستانی

آن را بر ک شبیه بزرگ تر و کثیر التشریف و از آن ملمس و بیخ آن من و در و مفرط بعضی اندک طولانی و بر سر آن اندک
ریشه و ماکول و در اکثر بلاد بهم میرسد و بقدر تلخ و بزرگی و تا عند و اندک و بعضی بلاد و اراضی قریه میشود و نازک بی

ریشه و در بعضی اراضی ضعیفه کوچک ریشه دارد و بهترین و مستعمل آن بستانی نازک پیر ریشه آنست و تخم آن سرخ و تیره
و از بر می بزرگتر و آن مزروع میباشد در غریف و در او اخر شتا و از ازل ربيع نیز قلیلی در بعضی بلاد بهم میرسد *** طبیعت *** بر می

آن در او اسط و درم گرم و در اول تو و بستانی آن در اول درم گرم و در او اخر اول تر *** افعال و خواص *** آن تناول
بطاموخ بیه آن کثیر الغذا و رافع سعال و ملین سینه و بطن و مغزی با صره و مشهوی طعام و مهیج باه و زیاد و کندن و منب و مفتت

حدا و مد زبول و بر کهای بازک آنرا توت ادرار زیاد و عطشی البهم و نفاخ و مصلح آن ثقل و وزیر و شیرینیه و در احادیت
 و ارد است که امور مردم و نذ بخوردن شلغم و فرمودند علیکم باللفت فانه ليس احد الا وله عرق من الجن ام واللفت ينجم
 و در جلدیت دیکراست که مامن احد الا و فی عرق من الجن ام فاذ یبوء بالشلغم و چون ریغهای با و یک آنرا سائید و با عسل
 بیا شامند جهت سیر زود و صبر المول مجرب و عصا مطبوخ آن محلل ادرام و نطول مطبوخ جمیع اجزای آن جهت شقای
 عارض از بر و دنفرس و حکه مراریه و بن ستر و طلا و عصا دبر ک و بیخ و یاقتم کوبید و آن و ترشی بیخ آن یعنی مثل آن لذین
 و ملطوب رطوبات و متوجها حشا و مشبهی و بی نفع خصوص با خردل آن و با جاشش در آن که توت جلا و تقطیع آن زیاد است
 و مطبوخ آن در جوف خمر در زیر آتش که طبع کامل یافته باشد ثقل النفع و جفا آوردند و محرک یا زیاد از محلل آن
 جهت آنکه رطوبت فضلیه و ریاح آن در جوف خیمه با نکل بتسلیم نمیرود و جمیع اجزای آن با تر یاقیت و تخم آن در اول
 سوم گرم و در اول ترومبهی ترازیخ آن خیمه صا که اندک بریان نموده باشند و مشبهی و با تر یاقیت و در جمیع افعال
 قویتر از آن و مولد ریاح و مصلح محرور و مصلح آن سنگبین و ترخیفا و کلغین و خشخاش حبه و شکر نیز قد و شربت آن
 و در رم و دروغن تخم آن محلل ریاح و رافع اعصاب و مقوی آلات تبادل شربا و در هینا و مرهم بیخ آن کثیر المنفع و در رقا بادین
 و در امه ملو کورشد و تخم قسم اول بری آن جالی بشرد است طلا.

* شلین * بفتح شین و کسر لام و سکون یاء مثابه و لام بخرا سانی شقرنک و شیر هرنیز نامند * ماهیت این از جنس
 شفتالو است گویند درخت شفتالو زرد آلود که با هم پیوند نمایند شلین میشود و آن یقن زرد آلود و گردان و از شفته آلود
 لذین تر و لطیف تر و هائو آن که تر در طبیعت و سائر افعال اقرب بدان هر دو است * فصل کل الثمین مع المیم *
 * شمع * بفتح شین و سکون میم و عین مهمله با ر می موم نامند و بیونانی قوروس ماهیت آن معروف است که جرم خانه
 زنبور عسل است که عسل را در آن جمع میکند و آن مه نوع میباشد یکی آنست که زنبور عسل را در آن جمع میکند و
 این مائل برخی زردی و نرم و چرب و خوشبو میباشد و بوی عسل از تازه آن می آید و درم آنست که پردهای خانه
 خود را از آن می سازد و در آن عسل نمیشاند و این متوسط است در خوبی و بدی و سوم معروف بتسلیط است و آن چیزی
 سیاه رنگ است که هر کواثر یعنی خانه خود میمالد و این زیون است * طبیعت آن در اول و دوم گرم و در رطوبت معتدل
 و قوت آن ناسی سال باقی میماند * افعال و خواص آن محلل و منفع و ملین اعصاب و موافق جراحت ها و مصلح ادویه
 مراهم و حافظ آنها و خوردن وزن ده خرنوبه از آن که بمقدار ده انگشت گندم ریزه کرده و فرورزند با اجسای موافقه و یادار
 روغن با خصوص روغن کنجد حل نموده بنوشند جهت قروح باطنی و سحج با هیال مزمن و جذب هوم مجرب و جهت درد
 هینه و سرفه و سکن و رفع ایجاد شیر و درد کلو و لها و در صغیه صوت یبعلیل و بخور آن معرف صاحبان حیات و رافع
 عفونات هوای و باقی و رائحه آن جهت رفع بد بوئی بینی و اذیت بوی مردار و مغایر و با حقه که اخته آن با روغن
 گل سرخ یا زیت عذ با لاصه جهت سحج اعصاب یا نافع و طلا و آن با دمان مناسبه خصوص صا روغن بنفشه جهت رفع
 خشونت هینه و سائر خشونات بدن و نتیج ادرام و جهت جکه و جرب و توسیع دهن و زخمها و پیرک آلودن آنها و رفع
 اذیت زخم حربه زهر در او جذب آن با الحامیه و طلا و موم روغن معمول با روغن موسن و یا روغن زیتون و یا یا سمین بر
 مهورت های کتب و نیز کتب و رنگ و زائل کنند و کف و محلول صلابت اعصاب و گویند چون از موم زرد یا سرخ

باروغن بوسن و یا کل مرغ مرتب نمایند و سه هفته در آنتاب گذارند پس بر اورام پس کوش واریه خلاصه بند بتسایل برد
 ومنع انصباب مراد بد آن نمایند و چون بتهائی ورق ماخته بر پستان گذارند مانع انجماد و بسته شدن شش است در آن
 و بر تعقل عصب را ورام محل آنهار و تکمیل ریزه ریزه کرده آن باز در جو به خشک کوبید و در صره بسته و بروغن کنجد
 گرم کرده محلول اورام و ریح و مسکن اوجاع و چون مخلوط بعود هندی نموده بر آتش گذارند بد پری و اندک اندک
 سوخته کرد و در خوردن موم دافع اشتها و مصلح آن نان مقدار شربت ثانی درم بدل آن آرد با فلا است و کوبند چون
 آشیان مکس را بسوزانند و بطرفی نمائند و در آب دریا و یا ساثر آبها گذارند آب شیرین را بخورد چنانکه میبندد دستور سفید
 کردن موم آنست که بکوبند موم را و یک اخته در آب سرد اندازند و حرک آن که در زیر آن جمع کرد دجل انما یبند
 و همچنین حکم را نمایند پس در دیک سر کشاده سفالی نو کرده آب در یای شور بر آن ریخته و اندک نظرون و اگر آب در یای
 شور نباشد آب نمک بر آن ریزند و بر آتش گذارند تا یک اخته کرد و از آتش فرود آورند و دیک سفالی دیگر که در آن
 تواند داخل شد ته آنرا قکر کرده در آن فرو برند تا موم مهاید آن بپسجد و بر آورند و بعد سرد شدن موم را جدا کنند
 و همچنین باز دیک را در آن فرو برند و مکرر همچنین عمل کنند که هر مرتبه یک از فل آب شور و نظرون و از ته دیک سفالی
 دیگر قکر کرده بردارند پس آن قوه را در و بر و بر یسمانی کشد و روزها در آفتاب بپایانزد و بر آن آب سرد دفعه بد دفعه
 بپاشند و شب با جامه تاب تا آنکه خوب سفید گردد پس کد اخنه از آن شمع ریزند و یا در مرهم و غیر آن که مطلوب باشد بکار برند
 و یا آنکه در ظرفی کرده آب بسیار گرم جوشان بر آن ریزند و در ستر عجم دهند و عمل نمایند تا سفید گردد و یا آنکه بعد تصفیه
 حرک آنرا کد اخته در آب سرد اندک اندک بر یزند و یا آنکه بد فته جاروی بر هم زنند که بجزودی دانه کرد و پس روزها
 بر بار چوبه کرباسی نم کرده و ریزند و بر آفتاب گذارند و آب بر آن بپاشند و شب با زیر آسمان و ماهتاب گذارند تا سفید گردد
 فصل فی الشین مع النون *

شند * بفتح شین و سکون نون و ذال مهمله و بسقوریل و س اسمیلوس نامیده و بهندی است بفتح حین و معمله و تا معنای فرتانیه
 مشند و کوبند * ماهیت آن از طوب معموله است خصوص اهل مصر و بهتر از آنجا جای دیگر نمسازند و کوبند دخان
 ضرر است و دستور صنعت آن آنست که حصی لبان را نیم گرفته هر قدر که خوافتند و دیک سفالی کنند و دیک دیگر طولانی
 بر سر آن نصب نمایند و اطراف آنرا بکل حکمت بپسوند و در زیر آن آتش بسیار ملایم کنند تا در ظرف بالا صعود نماید و
 بپسند و اگر بجهت زیادتی عطریات ظرف بالائی را بعد و صندل یا لایتن خوب است و اگر بجای دیک بالای کاغذی
 را بشکل کله قند بپسند و بر سر آن نصب کنند بنحویکه اصلا بخار بیرون نرود و نیز خوب است و بهترین آن سفید خوشبوی
 آنست که بوی در دوزان نیاید * طبیعت آن در موم گرم و در دم خشک * افعال و خواص آن مقوی دل و مدر
 فضلات و مفتت حصاة و دافع اغلاط لزجه سینه و باز معر ان مفرح و جهت سرخه و ضعف عصب و خفقان و یا انبسون جهت
 قونج مجرب دانسته اند و ولای آن جهت التیام قروح و دافع آثار و حصول آن جهت برابری و تقویت رحم مفید و میجفع
 و مصلح معرور و مخشن سینه و مصلح آن روغن کنجد مقدار شربت آن چهار قوط است
 فصل فی الشین مع الواو *

شوا * بفتح شین و و را و الف ممل و ده لغت عربی است بفارسی کباب و بریانی کوبند * ماهیت آن کوشن بریان

کرده است بهر نحو که بریان نمود و یا هندی بر آتش بواسطه یا نیما اسطه در روغن یا بر روغن و از بالا روغن بران زده باشند

* طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن استشمام رائحه آن در رحین بریان نمودن مقوی قلب ناقهین و مرغان زمین و بدستور خوردن آن سریع الهضم جید الکیموس و مقوی اعضای رئیس و باده و اکثر آن ثقیل و در بعضی و نفاخ * شواصرا * لغت یونانی است بفتح شین و اوو الف و فتح صاد و راء هر دو معمله و الف مشک الجن است و گویند در بلاد شبانکاره فارس مشک چوبان نامند و در تکابین مشک داش * ماهیت آن رازی گفته از انواع بلنجاسف است که برنجاسف نیز نامند و دیسقوزیوس گفته بیونانی بطوس نامند و آن گیاهی است که فرمال تازه بازه میرود و بقدر معمار می فروشد بر روی زمین و شاخهای آن بسیار و برگ آن شبیه ببرک دشتی و تخم آن بزرگ شاخهای آن و میوه آن از شاخ و برگ و تخم بسیار خوشبو است و لهذا امر دم در ثیاب خود میگذارد و منتبت آن بیشتر وادیه است و متخیم کتاب ابو ریحان در صید نه خود گفته که در بلاد دیلم نباتی بدین نام که آنرا مشک الجن نامند دیدم خاکستری رنگ مائل بزرقت شبیه با شنبلیلی ساق و بی گل و منحصراً بر اوراق بسیار متراکم منبسط بر روی زمین که از زمین بلند نمیکرد و در بیج آن سیاه و بقدر مسامری و منتبت آن سبک و لاخها و کوهستانهای عظیم و از تازه آن تا چند ماه بوی مشک تازه می آید * طبیعت آن سرد و موم گرم و خشک * افعال و خواص آن مفرح و مقوی ارواح و قوی و مد رحیض و با شراب جهت عسر النفس محتاج با تصاب و در حلقه جهت عرق النساء و از جاع مفصل داخل مینمایند برای آنکه معهل اخلاط لزجه است *

* سوحط * بفتح شین و سکون و اوو فتح حاء و سکون طاء مهملتین لغت عربی است * ماهیت آن مجهول است بقول ادی گفته درختی است بزرگ شاخهای آن صلب و بی کبره و راحت و برگ آن شبیه ببرک بین و از چوب آن گان کزان گان میسازند و بعضی گفته اند که نوعی از نوع است و بعضی آنرا و شراب را یک دانسته اند و گویند آنچه در روزه کوه میشود نوع است آنچه در یابین آن شوحط و باختلاف منابت نام آن مختلف میگردد و صاحب اختیارات خوشه از آن گفته و بعضی گفته نوع خبیث و زیون مازیون است و این قول اقرب بصواب است * طبیعت آن گرم و خشک و جمیع اجزای آن با قوت قافیه * افعال و خواص آن جهت امهال مفید و جلوس رسایه آن مضعف است *

* شوکران * بفتح شین و سکون و اوو فتح کاف و راء معمله و الف و نون لغت عربی است و یغدادی گفته یونانی است و این بیطار گفته که بجای اندلس حفره نامند و بیونانی قولیون و مقونین و یاریقون و طغنیقون و منقوسون و بغریکی شبکنه و یغریمی بیج تحت نامند * ماهیت آن دیسقوزیوس در رابه گفته بیج نباتی است با لزوجت و ساق آن برگره شبیه بشاخ و از بانه و سطر نیز از آن و شعبهای شاخهای آن چتر و برگ آن شبیه ببرک تنا و بزرگ تر از آن و ثقیل الرائحه و در بالای آن شعبه واکلیلی و در آن گل سفید شبیه بگل شبنم و تخم آن مثل ناخواه و مائل بصغیری و در نفس گفته برگ آن مانند برگ بروج و بسیار زرد و بیج آن باریک و بی ثمر و تخم آن بزرگ ناخواه و بزرگتر از آن و بی طعم و بی بوی و لعاب دار و بعضی گفته اند بیج نباتی است که آنرا د و سرود و در ورس نیز نامند و بعضی گفته اند بزرالنج رومی است که آنرا د ورس گویند و بیشتر و مستعمل آن آنست که در کوه ثقت از یزد در وید و آنرا د ورس تفتی گویند و صاحب اختیارات گفته آنرا شوکران نامند و بعضی گفته اند بیج نباتی است که پهنای موهنه نامند * طبیعت آن بر چهارم سرد و در سوم خشک * افعال و خواص آن مندر و معکرم و منرم و مقل ارشیت آن تیمد از ک بدل آن بزرالنج و د ورم آن قتال بقوت

سبب باردی و زال عقل و اختلاط کورده و من و خلاص و سردی و طمست و غشایه و بصر که چیز را بیند و فراق و برودت باطن
و اطراف در آن خنثی و خنثای از تنگی که در قبضه رگ و خنجره پیدا کند پس موت و مبادی آن مبادرت باقی و اسهال
بطن تا که نفاخ حاصل کرد پس آشامیدن اشهای نافع تر یا قه ما نند طلایه صرف که نوعی از شراب است پس اندک میلند
داده بعد از آن شیر الاغ و آمنتین با نخل و جند بل و سدر و اب با ملا نوشند و با قه ما نانا و میوه و نخل با تخم انجیر و با طلا
و یاروس غار انجیدان و حلتیت و روغن حار منامی و باقی تن امیر آن مانند تن پیر امیر خورد است و چون خوشه
آنرا پیش از آنکه تخم آن خشک می شود بگویند و همواره آنرا گرفته در آفتاب خشک کنند و بنفع بسیار در ارد و از آن جمله
آنکه ادویه مسکه اوجاع چشم است و زما دان جهمه تسکین اوجاع حاره و نمله و جمره و خمره و ضما و برک و تخم آن
در پستان شیرد اطفال شیر آن و مانع آن و در پستان دختران مانع کبر آن و در ستور و در جهمه پسران و در خصیه
و کشران جوانان مانع اختلام و مبتل و روم آن و در تقصیب مضغه باه و مانع بزرگ شدن آن و در عانه و در عضو که خوراندند
مور و در مانع آن و بر شکم حابس اسهال و نزف الدم و در ستور طلایه آن بر پشانی حابس پس زحاف و حکیم مور و در
مور من نوشته که چون بیخ آنرا با بزرالنج از هر یک پنج گرم بگویند با یکدیگر و پنجاه مثقال آب و یکصد و پنجاه عدد مور و
بزرک دانه با تش ملایم طبع دهند تا آب به موز پس موز ما را از ادویه جدا کرده نگاه دارند و از یکصد دانه تا سه عدد آنرا
بخورند مسکوق و مساک منی آورد و زیاده از سه عدد منوم خوبست و نوشته که من این را مور و مور نام کرده ام

* شولندر * بفتح شین و واد و سکون نون و فتح دال و واد آخر مرد و مهله و ضم اول و دم نیز آمده * ماهیت آن بیلانی
گفته معرب از چند فارسی است و آن نوع از لغت است و در مصر آن را لغت طلیطی و قومی شلیم احمر نامند و آن شبیه
شلیم است و نبات و صورت و لیکن هرک آن خشن و مشرف نیست بلکه اقرب بسلق است و برک آنرا انخوردند چنانکه
برک شلیم را بخورند بلکه بیخ آنرا میخورند و طعم آن با حلاوت و تلخی کمی است و انطاکی گفته فرنی میان آن و
زردک و شلیم نیست مگر آنکه برک آن مشرف نیست بیخ آن مائل با سدره و طویل و بسیار سرخ و شیرین مائل بتلخی و قوی
است و صاحب نسخه نوشته تسمی از شلیم بری ما کول است و بهترین آن سرخ خالص کوچک تازه آنست * طبیبیت آن
بارد و رطوبت در دم و گرم و تر و در آخرا دل نیز گفته اند و طوبت آن زیاد از حرارت * افعال و خواص آن رافع ریاخ
و عفونت و معجن و جاذب دم از عروق بظاهر جگر و مصلح باه و بند آدمی گفته بنابر آنکه بار و رطاب است که اظهار است مضر باه
است و مضر مبرورین و صاحبان معده بارد و بطیقه الهضم و مورت نفع و قراقرص مصلح آن مگر که خوردن و بختن آن مضر و مردم
بلد آن با شیر آنرا یا با ماست ترکیب میل کنند و بطیقه الهضم میگرد و لیکن لذیذ میباشد و تخم آن تشما رافع است و ادویه
قتاله و اگر بیشتر از سم بخورند سم چند آن ضرر نمی کند و فعل آنرا باطل میسازد بالمره و لعل از ادویه تریاق فاروق است
و جزوی از جزای آن بخلاف تخم بعثانی آن که ضعیف است و طبع آن جهت ابر و نافع جلیوس و نطول بدن و در مائثر افعال
قویتر از سایر اقسام شلیم و در شلیم مذکور شد

* شولندر * بضم شین و سکون و او و سکون و سکون یای مثناة تحتانیة و زای معجمه لغت فارسی است و شولندر و معیاد اند
نیز و عربی حبه السوداء و بونانی سنود و مقهور و وس شون گفته و بیدند و کلونجی نامند بفتح کاف و ضم لام و سکون و او و
خدا نون و کسر جیم و یای آخر معروف بهترین آن تازه و فربه دانه تبل بوی آنست * ماهیت آن تسمی بنانی است شبیه

برایانه و ازین دوا از ترریا ریک تر دکل آن ورد مائل سیفی و بنفش نیز میشود و برک آن شبیه برک زبان در قفا و تقیم آن در غلافی بزرگتر از غلاف بز را البقیه و تقیم آن قریب بمقدار انیسون و سیاه تنک بود و مغز آن سفید و توت آن تا مدت سال باقی میماند * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن مسخن و مجفف رطوبات و منصف و مقطع اخلاط و جانی و مد ر شمر و بول و حیض و مسقط جبین زنه و مرده و مشیمه و تر یاق سوم بارد * شربا و بخورا و حصولا بادهن موسس اعماء الصل و الغلغلاء و النقص و غیرها جهت سرفه بارد و درد سینہ و انتصاب نفس و قی المله و غثیان و استسقا و بران و سهرز و قولنج و ریحی شربا و ضما دانفع و مد او متخوردن آن هر صباح مد ر بول و حیض و شربا و روغن جهت سرخ کردن زخا ساره و تصفیه بشره و با سرکه جهت اخراج اقسام کرم معده شربا و ضما د او بکشف نادر و درم آن تاسه درم یا آب نیم کرم جهت ملک دیوانه که زید و زریه و اباسکبجین جهت تب ربع و تب بلغمی کهنه و یا آب و عسل جهت نفس الانتصاب و تفتیت سنگ کرده و مثانه و تمهای مزمنه و با نظرون جهت عسر البول و سوخته آن جهت بواسیر خصوصا که بار ب مورد بنوشیدن بیدیل و برنجان خام آن و یاد د سرکه خیسایله آن یکشب در صرسته وید ستور و غوطه در سرکه خیسایله آن یکشب در صبح سائلید * جهت درد سر بارد مزمن و تفتیت سله خیشوم و زکام و نزله و لقوه بغایت نافع و بیدیل زچون مفت عله دانه آن را در شیر زبان انجیرا تنبل یکپا عت و سنا بند و در بینی کمی که یرقان داشته و چشمهای او زرد شده با بیل قطره نماید بغایت نافع و زائل سازد بسبب قوت تفتیتی که دارد و غوطه مسخوق آن بادهن ایرسا جهت ابتدای نزول آب در چشم نافع وید ستور با تکمال استعمال آن جهت نزول در ابتلا و کما د کرم کرده آن بر سر جهن زکام و بر سائرا اعضا جهت تحلیل ریا ح سریع الانرو و مضغه مطبوخ آن با سرکه بنشانی و با با جوب صوب و جهت درد دندان بارد و ضما د آن در بیش سر جهت منع و سد تالی نزلات مزمنه و رفع درد سر بارد و تفتیت سله خیا شیم و با سرکه غمور با انکوری جهت ثایل و رفع خال و تشر جل و درد معاصیل و بقی و بر من و سعه و قوبا و با بول اطفال جهت تحلیل اورام صلبه و ثایل و خال مجرب و یا آب حنظل تر که بر اطراف ناف طلاء کنند جهت اخراج حب القرع قوی بالاثرب و یا آب شیخ جهت اخراج حیات بقوت تمام و سائله آن با خون انبی و یا خون خلفا و یا خون خطا ف جهت وضع بغایت مؤثر و با عسل و روغن جهت در درم و وجع آن در چین نفاس و باروشن کلم سرخ جهت انواع جرب و ضما د سوخته آن با موم کل اخته و روغن سوسن و با حنا و مانند آن هر دو بر سر صاحب قرع که بفارسی کل مانند مغیل و مانع ریشتن موی آن در ریابند آنست بشروط مد امت و ضما د اندک بریان کوبید آن با کلاب جهت زخمهای شود اوی ساق با میجرب و یا بول صبیان جهت قروح شعله سر و یا نقره و بارد و رطبه و قطره رود دانه کوبید و جوشانده آن باروشن زیتون و صاف کرده بقی رسه چهار قطره در بینی جهت رفع زکام که با عطسه بسیار با شب مجرب و باروشن حبه الخضر در گوش جهت تفتیت سله و رفع ریا ح و درد آن نافع و د خان آن کویز لند هوام را کباب و شربا و شونیز مورث خناق و مریز و برین اولاد و مصلح آن در کرم که خیسایند آن مضر کرده مصلح آن که با مغلل از شربت آن تادود رم در مریز و برین ثانیتم درم وید ل آن انیسون و نصف وزن آن تخم شبت و روغن آن باروشن زیتون و کلاب جهت اعاده با مایه عین شربا و عطسه و جرب دانسته اند و روغن آن که بقرع معکوس گرفته با شند طلاء بر اعضای تناسل و کمر جهت آوردن نعوط بیدیل و رافع دردهای بارده و سستی اعصاب و مد آن و بید ستور را شامیدن آن با شیا می دناسبه جهت امور مذکور و سریع الاثر و قوی کفنه نبات آنرا چون در غل بر اند از ندها میان آن با لای آب آیند و کوبند نوعی از ان خنای و غثیان آوردن نیز

دانه کوبید

آن قی کردن و آشامیدن شیر و سائیدن ابیرکنش خورده است * فصل **در الشبین مع الیاء المنة التثانیة** *
 * شبیه * بفتح شین و سکون یاء مثنایه تحتانیه و فتح یاء موحد و ما اسم عربی است و غیر شبیه العجوز است و آن را بعضی
 اشتباه یستأنیه نامند * ماهیت آن گیاهی است ساق و شاخ آن سفید و برگ آن مائل بسفیدی و غبار پاک و کوبیده بقرص
 و بزه کرده اند و خوشبو با تندی شبیه بوی صغیر منبت آن یسائین و جامه هاییکه باران بسیار شود و در شیر از بسیار می شود
 و آنرا در ریاضاتین و مقابله بسیار می کنند و در ریاضاتین و حریق کرمانی و حریق کرمانی نیز نامند و در ریاضاتین آن شبیه بکا نور است * طبیعت
 آن در گرم و در سرد خشک و در آخر اول نیز خشک گفته اند * افعال و خواص آن مفتوح مد در محل و مد در حقیق و
 منقی فضلات و مواد نری هر بار و ضا د آن رافع ورم ریشی و بلغمی و مانع موا در رمی در ابتدا و در انتها مسهل آن وجهت تسهیل
 ریاح رحم و التیاح فم آن وادار طبع و جذب چمن شربا و حمولا و جلو صفی ماء طمغه مؤثر مقلد ارشوبت آن تا یکمعال
 و نیم است و با شرب ماء العسل بقل و احتیاج *

* شمع * بکسر اول و سکون یاء مثنایه و حاء میثله یونانی هاریقون و اقل ینا شجر ارسیتیس یا نیز و بقرص و در منه
 نامند * ماهیت آن نباتی است قریب ببلندی شبت و کل آن خوشبو و تلخ و با ندک حدت شبیه با فسنین رومی ولیکن
 قبض این از آن کمتر و گرمی این از افسنتین زیاده و برگهای آن ریزه نازک شبیه برگ گل اب و بعضی مائل به زردی و بعضی
 مائل بقهقر و کل آن زرد و سرخ و آن اسام می باشد جبلی و صحرائی و جبلی آن قویتر از صحرائی و آنچه کل آن مائل به زردیست
 و برگ آن شبیه بگل اب و نبات آن از شبت کوچکتر و گرمی آن منی نامند و آنچه مائل بقهقر و تقیم آن شبیه به تقیم کشت و اندک
 از آن بزرگتر و تبرکی آن بار طبع و چسبند و کل آن زرد و شمع جهای را بیونانی اقلیون نامند و طعم آن تلخ و آنچه عریض
 الورق و کل آن سرخ است شمع خراسانی و شمع ترکی نامند و در منه ترکی تقیم بستیاج است که و خشک نامند و آن قحطی
 است معروف و در بستیاج مذکور شد و مستعمل از اقسام آن کل آنست غیر سائر اجزا و گیاه آنرا میسوزانند و گفته اند
 نوعی از افسنتین است و صاحب منهاج آنرا در وصف گفته یکی چوب آن میخوف و برگ آن شبیه برگ سرو و دیگری ارمنی
 زرد رنگ و شمع الزبیس نیز یکی را سروی الورق میخوف العود گفته و این مستعمل در دانه و بخورات است و در دم
 برگ آن شبیه برگ طرنا و گفته اند که یا نشت میشود نصف ثالثی که زرد رنگ میباشد و آنرا هاریقون ارمنی و افسنتین البحر نیز
 نامند و مختار و بهترین آن ارمنی است * طبیعت آن گرم و خشک و در سرد و درم نیز خشک گفته اند * افعال و خواص
 آن مفتوح مد و قاطع بلغم و محل ریاح و مسهل اخلاط فم و مد و فضلات و مخرج اقسام کرم شربا و ضا د وجهت
 کزیدن عقرب ورتیلا و موم بارده و عس و نفس و فواق و مقصود در دورک و تهیای مرکبه شربا نافع مقلد ارشوبت آن در
 سموم تامة درم و در غیر آن نادر و درم مضر معده و عصب و مصلح آن مصطکی و قمر مس بدل آن بوزن آن افسنتین
 و بعضی مد ابر ایدل آن دانسته اند که یک بطبیع آن و یک متور طلا آن جهت مد بلغمی و سائر ارام بلغمی غلیظ
 بعد از تنقیه در در دو ضا در مواد سوخته آن با وزغن زیتون و یا زنبق و یا امثال آن جهت داء الثعلب و رعیت و روانیدن
 موی بران مؤثر و در و آن جهت اکل و وزغن آن که بدستور وزغن کل مرغ سازند جهت عسر النفس و رفع لرزه ها
 و امراض بارده و درم معده و استسقا و اخراج دیک آن و لسع عقرب ورتیلا و نبات لحم نافع است *
 * شمع البحر * و آنرا شمع یهودی و سمک یهودی و اهل مغرب نیل نامند * ماهیت آن حیوانی است بحر و

در درای مغرب کثیر الوجود شبیه بسنگ پشت محسوس و لیکن صد قسمت این بدن مرتبه نیست بلکه پوست صلیب است و هر
و بینی آن شبیه بکوسه و گوشت روزنه از مکان خود حرکت نمیکند و ازین جهت آنرا همک الهی و دی نامند و آنرا می خورند
* افعال و خواص آن خوردن دل آن جهت داء الثعلب و بهق و یوشیدن پوست آن و تعلیق آن مانع تولد قریس
بر افع است و بخور آن جزا و آن با استخوان جهت رفع تبهای بلغمی و کشتن پشه میرد دانسته اند *

* شیر خشک * بکسر شیر و سکون یا عثنه تحتانیه و راء مهمله و کسر خا و سکون شیرین معجمتین و ثاء منثنه فرائیه بفارسی
شیر خشک نامند * ماهیت آن گفته اند طل یعنی شبنمی است که در بلاد خراسان و مراب و بعضی بلاد فرنگ نیز بر
درختی که آنرا بزبان دماق نواح خراسان کثیر و درختی دیگر که کبیر و نامند می نهند و آن درخت بقدر درسه
قامت بلند میشود و چوب آن خالک ارزرد و سفید و اندک ثقیل الوزن است و از آن عصا بسازند و کباب و قیمتی است
جهت آنکه چوب آن اکثر کرم و ج میباشند و تحقیق آنست که آن از قبیل صمغ است که از کرمهای آن درخت بر میآید و
منعقد میگردد و از قبیل طل یعنی شبنم نیست و اسم آن نیز دالست بر آن میکند جهت آنکه گفته اند که رخت باخت اهل آن
نواح بمعنی صمغ است و بعدا صاف و ترکیب کثیر و یا کبیر و بدان و حذف کاف از اول کثیر و کبیر و اسقاط و از اول خشک
و آخر کثیر و یا کبیر و برای تصفیه شیر خشک و بیز خشک گردید و نیز آنرا بهاری شیر خشک مینامند یعنی لبن منجمد و مجفف
پس لبن که بهاری شیر نامند قیر طل است که شبنم باشد و بهتر بن آن حبهای بزرگ سفید شیرین خالص آنست که چون در دهان
گذاردند زود کلاه خسته گردد و کام و زبان را بسیار شیرین و سرد گرداند و با جلا و تقطیعی باشد و شیرینی طعم آن شیرینی خاص
است و زای شیرینی شکر و عسل و مغشوش و مصنوع از آرد جو و شکر را این صفت نیست و نصاری درین اوقات از بلاد
ایران بسیار میآوردند و میگویند که رانجه بسیار بهم میرسد و از قبیل شبنم است و از آنچه بر شاخهای اشجار و سنگها پاکیزه
مانند و با درجای آن و یا غیر آن با احتیاط اخذ نموده اند سفید خالص میباشد و آنچه بر زمین ریخته و مخلوط بخاک و مائیل
بترکی است و این نوع مطلقا دهان را خوب نبرد و نمیکردند و زرد در آب کلاه خسته نمیکردند و مانند شیر خشک خراسانی
اما در قوت اسهال قریب بدان است و گویند که در بلاد هندی بهار و پته و بها کپور و نواح آن از علفی که آنرا بهندی کتوا
مینامند چیزی شبیه بشیر خشک بعمل می آید بدین قسم که چون علفها را بریدن فضا بطله است که بهج آنرا آتش میزنند بعد
از آن از بیخ آنها رطوبتی جوشید بهی آید و مانند دانه نقلی سفید بسته میگردد و آن دانه نقل در جمیع اوصاف مانند
شیر خشک است و آنرا بزبان مردم انجیر لال و به فرنگی مانده نامند و حکیم میر محمد عبدالحمید نوشته که من خود تجربه
نمودم مانند شیر خشک است * طبیعت آن در آخر اول گرم و بر طوبت و بیروست معتدل * افعال و خواص
آن جالی و ملین طبع و مسهل صفرا و اخلاط مرخه و مرکبه و زرقه و معوی جگر و معده و احشای مسکن حرارت و لهیب
معد و قلب و جگر و ورم آن و جهت سرنه و خشونت سینه و حلق و تبهای حادث از مواد رقیقه نیکو مسهلی است و اسهال
آن برقی بدن گرم و اذیت و اضطراب و احوال آن حرارت حتی که اطفال و بزرگان ضعفا را موافق است و اگر نزله و سرفه
باشد با کلاب بهتر است و عمل آن بیشتر و الا با دویه متا بمید و دیگر و با ماء الشعیر بهترین مهمل است از برای صاحبان تب
حار حاد و معمر و الزاجان و امراض حار حاده که در نیم آتا راء الشعیر که قریب بیکر طل است و یا زیاد مقلد این
شش توله تا شست توله شیر خشک را حل نموده صاف کرده و روغن بادام معده را در دوزم بر آن پیکانید و گرم کرد و بنوشند و

هرگاه تخنه شوند و یا تصور در آنها ل نمایند چرخ را زبانه و یا قدری ماء العشیر بمسکرم کرده بنوشند الاضامون ریاح و تراقیر
 ورمعه و ترتیق منی و باغ صرعت انزال است بوسیله جلائیکه دارد مصلح آن روغن بادام و زبانه مقدّر از شربت
 آن تابوست و پنج مثقال بل آن بوزن آن ترنجبین و در جمیع افعال سواى تقویت باغ ضرر صاحبان قولنج مانند ترنجبین
 است و شیخ الرئیس در بعضی مقالات قانون گفته که شیر خشک با وجود آنکه مسهل اخلاط رقیقه است مضر صاحبان قولنج است
 و ضمناً آن ملین و جالی بشود و یا شیر جهت ملز و متا کونه مؤثر است .

شیر سسته * بکسر شین معجمه و سکون یا ع مثلاً تختانیه و کمر را ع همله و سکون سین مهمله و فتح تا ع مثلاً غرقانیه و یا
 صاهیت آن بلغت کیلانی اسم سرکه شیرین مصنوع است و در اکثر منافع مانند خمر است و مضر تر است که در سرکه میباشند
 لذ از در اکثر مواضع و در صنعت آن آنست که بخود ل سرخ یا تخم شلغم بری که شبیه بتخم شلغم بستانی و مائل بسیاری است
 یا سرکه تندی میسازند تا مانند خمیر گردد و بعد از آن ده مثقال آنرا با دو یست مثقال آب انکور بسیار صاف و پنج مثقال هر که
 کهنه مخلوط نمود و تا د هفته هر روز مکرر برهم میزنند تا مانع جوشیدن آن گردد پس استعمال مینمایند .

شیر طرچ * بکسر شین و سکون یا ع مثلاً تختانیه و فتح طاء مثاله و راء هرد و مهمله و جیم معرب و چترک هندی است
 و هندی است چیده نیز نامند و اکثرین این نام معروف است و گویند معرب شیر فارسی است و عربی صواک الزاعی و خینوس
 و قاشوس و خامه نیز نامند و یونانی لیمل یون برای موحده بعد از بای مثلاً تختانیه و لیفل یون بغا بای بای موحده و
 بربری عصاب و بفارسی بیج بزند و مانند صاهیت آن را زنی گفته و در نوع میباشند هندی و شامی هندی آن باریک و شامی
 آن غلیظ شبیه بعدد و رنگ آن مائل بسیاری و در یسور وید وس گفته نباتی است معزوف و شیر و آب و نهک معزوف است
 استعمال آن و جالینوس در عاشره از میا مرفود از می مرقاطیس نقل کرده که گیاهی است که در مقابر و دیوارهای کهنه
 و مواضعی که کشت زکار نمیشود میر وید و همیشه تازه میباشند و مرغ و رگ و برک آن شبیه برک حریف و بلبل و شاخهای
 آن تابیکند و در تابستان برک آن خشک میگردد و باریک شده بران میباشند تا آنکه سردی هوای زمستان بد آن رسد آن
 زمان میریزد و شاخهای آن باریک میگردد و متصل بهم آن برگی میمانند و در تابستان از شاخهای آن کل سفید ریزد و بر آکن
 ظاهر میشود و تخم آن از تخم خشخاش بسیار ریزه تر که خوب دیند نمیشود و مستعمل بهم آنست و در سابعه از ادویه مغروره
 گفته قوت و طعم و رائحه آن شبیه بخرنوب است و بهترین آن بقول صاحب منهاج تازه هندی یا بخری آنست و بعضی گفته اند
 بهترین آن فارسی آنست به جهت آنکه چون بر مغزوی طلا نمایند در رنگ لحظه آبله میکند ببلبل هندی آن یعنی حدت
 فارسی زیاده از هندی است و قوت آن تا پنج سال باقی میماند و گفته اند علامت خوبی و تازگی آن آنست که چون بیضه مرغ
 را در گویند آن ببار و زینها کنند پوست آن مرغ بخورد و آلبه و رنگ بکشد و دیدن شد لها آن ببلندی بکند و تابیکند و مرغ
 و نیم و شاخهای آن باریک زکده و در هر مرغی چند عدد دهرک شبیه برک متب الثعلب و از آن اندک بلبل تر و بعد از
 ریختن برک آن در میان مواضع یعنی بر گوه های آن چند عدد گل سفید ریزد و برک کوچک بی الجمله شبیه بگل یاسمین اما
 از آن کوچکتر میر وید و در نوع میباشند یکی رنگ شاخ آن سیاه مائل بسرخ و کل آن سیاه و این کنایه است و دیگری
 هفید مائل بسبز و بعضی مائل بسرخ و کل آن سفید و این بسیار و نبات آن همیشه میباشند و بخود رواست نسبت آن
 کنایه را به وجاهای نمناک و ذریع کل نمیداند و در آخر آن بزرگ بر میان زود * طبیعت آن در آخر خرم

کرم رخشک * افعال و خواص آن جالی و محرق و منغظ و مفرج جلد و مفتح و مسهل اخلاط لزجه و صاف کنند و آواز
و دافع بلغم مفصل و اوجاع آنهار و ریاح و صوم و سهرز و هاضم و مهیج باه و مسقط جنین و طریق استعمال آن بیشتر آنست که
باشیر و باد که و یا در آب و نمک خیسانیده استعمال نمایند و ضماد آن بمر که جهت برص و بهق و قوبا و تقر و جلد
مغلی برای آنکه سیاه کنند و جلد بدن و نافه و جالی است و الا بله میکند پس متفرج ساخته مواد آن را دفع مینماید
و باصلاح می آورد و وجع مفصل را نیز مفید است و در د را ساکن میکند و ضماد برک آن مفرج جلد و با بیخ را سن
جهت سهرز و عرق النساء و جرب متفرج که ربع ساعت تا نیم ساعت بر آن بکند و از آن مغل آرزیت آن بکند و هم مضربه مصلح
آن صمغ عربی و مصطکی بدل آن در مهال سهرز و جران و در غیر آن نوع و زرنبا است

شیر زرق * اهم لطیف شیر خفاش است و کوبند مراد از آن بول و سر کین اوست و در خفاش من کور شد شیر و غ نیز همان است
شیلیم * یعنی شین و مکون یا ه مثله تخم تانیه و پنج لام و نیم لغت غربی است و زوان نیز مانند و بغا می کند م ذیوانه
ما هیت آن دانه ایست از جوباریکتر و کوچکتر و با تخم و مائل بسرخ و لبات آن شبیه بهبات کندم و در کندم زار
میر وید و در اصفهان کاکل و بشیرازی مشک کوبند و بهترین آن فربه آنست که کهنه و فاسد نباشد * طبیعت آن در د و م
کرم و خشک خشکی آن زیاده از کرمی * افعال و خواص آن مخدر و مومجسد و مفسد و آوزنا نیکه شیم داشته باشد
مسکرو منوم و با عسل در ضماد آن جاذب خار و پیکان و منقی مراد و مرشته کوبید و آن با شراب جهت وجع و رک و با
هر که بپخته بازیت سرشته جهت قوبا و سعه و جرب متفرج و با سفیدی تخم مرغ محلل صلابات و با عسل جهت نقرس و با
بزرگان و سر کین کبوتر منغیر و سوراخ کنند و دما میل و جراحات و از ران و با کندم جهت قوبا و ربهشاد و رور و با کور کد
جهت بهق طلاء مغلی و چون در شراب آنند از بند بغایت سکری خواب کران آورد بدل آن حنظل قوی مصلح مضار آن روغن
و شیر و قه کردن و ربوب حامضه آشا میلان و روغن آن لطیف تر از روغن کندم و طلای آن بر صدفین خواب معتدل آورد
و قوبا را نافع است چون بر آن بمالند و بهتر از روغن کندم و طریق اخذ روغن آن نیز مانند روغن کندم است و در قوبا بدن
عذ کور شد

* فصل در خواص و افعال مع الالف *

حما بون * یعنی ماد و الف و هم با عموجه و مسکون را و بنون از اختراعات هرمس است * ماهیت آن معروف است
و د ستون ساخته آن آنست که بگیرند قلی بکیز و آملک آب نلید و نیم جز و هر دو را نرم سائند و با پنج وزن آن آب در
حوضی و با ظرفی بزرگ کنند که متصل بد آن اندک نشیب ترحوضی و یا ظرفی دیگر و پایین مرود و موری باشد آن مرور بسته تا
دو ساعت آن آب را با قلی و آملک خوب بر هم زنند پس رها کنند تا که نشین گردد آنکه آن مرور با زدن تا صافی آن در آن
حوض دوم و یا ظرفی دیگر آید پس آن مرور را با زدن و نمالند و رها نمالند و آملک را با زدن و ران ریزند و نیکو بر هم زنند
و بکند آنند تا که نشین کرد و صافی را با زدن در حوضی و یا ظرفی طحلی و نمالند و همچنین تا دیگر حدت و تندید در آن نمالند
و آب هر مرتبه را جدا جدا آنکه از بند پس بگذرد و وزن آب اول روغن زیتون بر روی آتش کد داشته بتدریج از آب
آخر بخورد آن بد من تا تمام شود پس آب پیش از آنرا همچنین تا آخر آب اول را بخورد آن دهند و قوام آن مانند
خمیر شد باشد پس از آتش فرود آورند و بر بر برای و یا حصیری پهن نمالند و مانند افراس بزرگ بپزند و بکند آنند

تا خشک شود و بعضی بجای روغن زیتون روغن بیدارنج و یا بنفشه و یا کنجد و یا دنبه و یا قزط می کنند و بهترین همه
منوع از زیتون است و بدترین همه معمول از زراعت و در قرا بادین اقسام آن ذکر یافت * طبیعت آن گرم و خشک
در سوم * افعال و خواص آن مقطع و معفن و کال و منضج و ملین و از ام و جالی و خوردن آن مانع حمل و حمل و حمل آن
مخرج جنین زنده و مرده و مد ریض و ضد آن بام و زن آن حنا جهت درد زانو و عرق النساء و نمش و کلف و باز بقی
و سلیمانی جهت درد مفاصل مزمن و باز اح سفید مرق جهت قویا و بار روغن کل که با هم مله فندک جهت خشک نمودن
زخم های مرطوب با نکرار عمل و بر قروح شهید که بمالند و تا مفت روز یکد آنند پس با آب گرم بشویند و باز بمالند
تا زائل گردد از اجله ادریده است و با سر کین کبوتر و آملک و امثال آن جهت کشودن دمل و اغتسال موی سر بجا برون
جهت رفع چرک و قتل و رشک و بشواریه نافع و موی را میچند کرد آنند و اکثر آن موی را سفید کرد آنند و با البه جهت
حکله و جرب و رفع آثار و چون در خرقه صوفی اندازند و بزور بر خاز و قویا بمالند زائل کرد آنند و با هم وزن آن نمک در
حمام بدستور جهت حکله و جرب ریش شده و چون با نیم وزن آن سلیقون که زنجبیر مرق است که هر لیچ نماند
و هم چنان آن آملک آب دینه و در هم نموده بر موی ریش خضاب نمایند در حمام بعد از آن که ریش را با یک شسته باشند که
نموت و جرب در آن مطلق نمائند باشد و نیم ساعت صبر کنند موی را سبزه کرد آنند و پیری را ببرد و با ادریده مناسبت جهت
تخلیل او را و با بلغمیه و نفی آنها و اکثر امراض جلد به مناسبت و جرب و شباب آن مسهل خلط خام و رافع قولنج و مخرج
گرم مقدره خصوصاً در اطفال و مد ربول مقدره شربت آن تاد و منفال و چهار درم آن کشنده است بجا راحت امعاء و احشا
و ذر و رسوخته آن در طرف سفالی جهت ناصور سفید که موضع را اول با آب گرم پاک بشویند و خشک کنند پس بر آن بپاشند
بجرب و آب آن خصوصاً آب اول تیز آب است و آشامیدن آن فتنال تا چهار درم بسوزش حلق و معده و میجاری غذا و قوی
و اسهال شدید و بماند باشد که اعضای باطنی را متفوح و سوراخ گردانند و مد آزای آن همچنین صابون خورده قوی نمودن
با آب گرم و روغن کنجد است با کد و بعد از آن آب کوشته های جرب با روغن بادام نوشیدن و آشامیدن ماء التیمار با روغن
بنفشه و قوی نمودن بدن و آشامیدن مرق دجاج با حب یقطین بنفشه و با کد نیست با آشامیدن یک آب کافور و مالیدن
تیز آب بر محل لسع و عض حیوانات سمی جاذب و مانع انتشار آنست و بتفروح دفع گردان
* صافرا * بافتن صاف و الف و فتع صاف و سکون و فتنه را و الف و سین همه مصله * ماهیت آن از ادریده جلد
است که از پله و معی بد فلوریده از بلاد ارض جلد می آید و رنگ آن پوست درختی است بعضی ضخیم و بعضی نازک شبیه
بد ارچینی در شکل و رنگ و بو و طعم آن قریب بر ازبانه و با حلاط و عطاریت و درخت آن شبیه بد رخت صنوبر در دمنیت
و ماثر و صاف و با حلاط و برک آن مد و در مشرف به شرفه و چون خشک شود خشمخو کرد و زیاده از تازه آن رفته درخت آن
شبیه بکشمی در قطر و سبز رنگ مائل بتیوکی و در صلابت و رخاوت معتدل بنیت آن صخره های معتدل نه در حرارت و برودت
و رخاوت و صلابت و مستعمل بیشتر قشر آن است * طبیعت آن در ازل گرم گرم و خشک و چوب آن در درم یعنی گرمی
و خشکی قشر آن زیاده از چوب آن * افعال و خواص آن ملطف و مرقق و طوبات لوزجه و مقطع آنها و مفتاح سد دغیقه
در جمیع میجاری و منضج اخلاط غلیظه و مقوی اعضای رئیس و ضعیفه و قوی و موافق خرابت غریزه بسبب عطاریت راحه
و حرارت ذاتیه و دافع جمیع امراض ناشیه از ماده بارد و رطوبه بتعریق و ادرار و ضیق النفس و رفته کهنه و فراق رقی

و غشيان و میغه و سوء المزاج بارد از معد و کبد و مثانه و رجوع کرد و مفاصل قدیم حادث از مادۀ بلغم و مد ربول و حیض و متاع ریا ح غلیظه مستقنه در مجاری بول و منی و زائل کنند و عسر انبول حادث از سنگ کرد و مثانه و ادرغرائب آثار آنست که اطلاق طبیعت میغاید و اسهال نیز با وجود یبسی که دارد بسبب فاذریت و جهت امراض سمی بتمامی خصوصاً طبعین و رمی ربع و نائیه و ربائیه حتی آنکه گفته اند نکاهل اشتن تعلقه از شر آن درد مان و فروردن آب آن در ایام و با بسیار نافع و مانع سرایت بقوت هوا است باذن الله سبحانه و نیز جهت تسکین درد دند ان نافع چون مرطوب المزاج در اوقات صحت جهت حفظ آن استعمال نماید نیز نافع ولیکن مناسب محرور المزاج و همچنین یا پس المزاج نبعت مکرر از احتیاج و ضرورت برای طبیب حادثی و تلبیرا و جهت آنکه استعمال آورد و چنین مزاجی خطر ناک است بحدی که تلبیر و اصلاح آن دشوار و طبیب حاذق چون استعمال نماید ملا حظۀ مزاج و سن و بلب و فصل و مرض و غیره نموده باادویه مصلحه و مبد رفته استعمال خواهد نمود حتی آنکه بعضی حذائق در علاج مزال مفرط باادویه مسخته بارده استعمال نمود و باذن الله تعالی هزال بر طرف گشته و تسهیل حاصل شد و جهت آنکه از شر ان این درواست بد رقه و رما تیلن قوای ادویه که ترکیب یان نموده اند بوسی محتل مقصود پیش از فتور قوت و سقوط تاثیر آن بسهولت و لذت نفع آن در امراض متضاده بزرگ و بسیار است باادویه مناسبه مرعلت و طرق استعمال آن بوجه کثیر است و اشهر و اقوی همه آنست که بکبرند چوب باقشر آن پنچل درم باشد درم بحسب رای طبیب و انتضای وقت و بکار د رزه ریزه نموده در یکصد و پنجاه درم آب یکشب و یک روز بخسایند پس در یک کرد و سر آن را بسته بخوریکه مطلقاً بخار آن بیرون نرود پس در ظرف گلی لعاب را با آتش ملایم طبع د فند تاد و ثلث آن برود و پنجاه درم نماد پس غرود آورده بکنارند تا گرمی آن کم شود پس سر آنرا کشاد و صاف نمایند و با شکر پنج مثقال و با بون آن نیم گرم بجا شامند و بر ثقل آن در و صل درم آب داخل کرده با آتش ملایم جوش دهند تا یکصد درم بماند و صاف نموده بجای آب هر وقت که تشنه شوند یا شامند و همچنین قابض و یکروز یا چهل روز بحسب رای طبیب و کلفت و شدت بر میزان صفا نظت هوا و غیر آن بطور چوب چینی نیست و جهت هر مرض باادویه مناسبه آن چنانچه ذکر یافت ترتیب نمایند

☆ صا صلی ☆ بفتح صاد و کسر صاد ممله و لام و یا آخر حروف و وصله و شاصلی نیز و بیونانی ارتینوس غالباً نامند

☆ ماهیت این نباتی است شبیه بخلغای تازه روئیده و از ان کوچکتر و شاخهای آن باریک و نرم و نازک و زرد شک مائل بسفیدی بقدرد و شیر و بالای آن متشعب بسه چهار شعبه و تازه آن ماکول و اندرون کل آن سفید و نیم آن شبیه بشونیز و از ان سبز تر فام مقام شونیز و خیزان بزبان میباشند بجای شونیز و بیخ آن شبیه ببلبلوس کوچکی خام و نجسته آن را مخمورند نوآب معتدل الملوک سید علویان قدس سره نوشته اند شاید قاطبی و یا نوعی از ان باشد زیرا که شبیه بدان است در ماهیت و خواص و افعال

☆ طبیعت ان گرم و تر ☆ افعال و خواص آن جهت درد فواد و ابوده و ریا ح مملد و نافع و نیم آن در افعال شبیه بشونیز است و بسیار خوردن بخت آن مضر که با و زافع و جمع فواد بارده است

☆ صا صریحاً ☆ بفتح صاد و الف و فتح میم و سکون راء ممله و ضم یاء مثناة تحتانیه و سکون و او و فتح میم و الف لغت سریانی است و اهل اندلس تر نشول رید یا مصر که با و عقرب و بعضی عربیان آن را غیرا نامند جهت آنکه رنگ آن اغبر است و بعضی لا جوردیه جهت آنکه رنگ عصاره کل آن لا جوردی است و گویند اسم گیاهی است که بهندی آنرا لجالو گویند ☆ ماهیت ان نباتی است و در نوع میباشند که بر رصغیر کبیر آنرا از یک بیخ چهار ریخ شاخ میر وید و شاخهای آن بر شعبه و برگ آن شبیه

برک خیب و از آن کو چکنو زغب در او با خفونت و گل آن مروح لا جور دی و منبتی مانند نباله عقرب منبت آن زمینهای
خشن و صغیر آنرا برک گو چکنو دم و روماق آن مفروش بروی زمین و گل آن لا جور دی و منبت آن کاه و آب و اجاعا
که آب در آن ماند و بطرف کرد و مستعمل برک و ماق و تقم آن است و بیخ آنرا چند ان منفعتی نوشته اند * طبیعت این
گرم و خشک دردم و حرارت آن زیاد از یوسبت آنست * افعال و خواص آن حمل و جالی و مسهل بلغم و مرطوب و اومد
و با یافانین شهرین نمود و جهت اسهال مرطوب و با شراب جهت رفع خیمت عقرب و رتولا و همچنین آشامیدن ذودرم
از تقم آن سنگ منانه را نیز بریزاند و گفته اند بلع نمودن چهار رطل از زعفران پیش از نوبه تب ربع بیک ساعت و سه
رطل برای حمی مثلثه یعنی غیب مؤثر و ضما آن جهت رفع نایل و رتوبا مغبل و ضما برک آن با شرجهت تحلیل او را
خسب دماغ اطعالم و نقرس و التواء و هصب را آشامیدن ثمر نوع صغیر آن باند کاسک مندی و یا ناز و ن جهت دفع اقسام
گرم معد و اعا و ضما آن با هر که جهت نایل بر آمد و آ نوشته نافع و کویند تعلیق بخ کبیر آن ممکن زنج کزیدن
عقرب و رتولا است مصر صبر و مصلح آن سهل مقلد ارشبت آن نادر و درم و با حث تیفه نوشته که امین الدوله در خشت
حسب السمنه را صا می رود است و لیا و در حرف اللام ان شاء الله تعالی مذکور خواهد شد *

صَاب * اِسْمٌ عَرَبِيٌّ جَمِيعُ اشْيَاءِ هِيَ كَبَسِيَارِ تَلَخَ وَتَنَدَ بِأَشْلٍ وَبَرَقَتْهُ الْحَارُورُ كَمَا هِيَ كَيْ يَتَوَعَّ أَنْ تَنَدَ وَتَلَخَ اِمْتَنِيزِ
اِطْلَاقٌ مِنْهَا يَنْدُ . * فَصْلُ الْمَوَارِدِ مَعَ الْبَاءِ الْمَوْحِدَةِ *

[illegible]

که تر و ضعیف العمل تر مخصوص از د اخل و سوم شمیخانی بفتح سین مهمله و کومهم و سکون یا عمننا ثنائیه و فتح خاء معجمه
والف و کسز نون و یاء نسبت نام بک ای از بخارستان است و آنرا صبر نادمی نیز نامند و این زبون ترین اقسام است و صیاد
رنک غیر صافی شبیه بل روی و رملی و دیر شکن و بد بو و ضعیف و سبک و بسیار ضعیف العمل از خارج و از داخل غیر مستعمل
و بعد بن احمد بن یثوری نوشته که یک قسم دیگر نیز میباشد مشهور و مختصر می و این بعد از سقوطی و بهتر از مندی و وفار می
است و بعضی این قسم را بانی گفته اند و قوت صبر تا چهار سال باقی میماند یعنی کمتر از چهار ساله آن قوی العمل و از چهار
سال کلد شته تا هفت ساله آن بسیار ضعیف العمل و غیر مستعمل و باید که مبالغه در سائیدن آن نمایند تا تحمل معده
بجسید و خوب عمل نمایند و حراران و صفراوی مزاجان و محرورین و صاحبان ضعیف الاخصا بخصیص صاحبان ضعیف
امعار و ساریقا و جگر و علل مقعد و بواسیر و کسانیکه در ابدان ایشان خون غالب و عروق شان ضیق باشد و در هواهای بهیم
کرم و با بسیار سرد از استعمال آن اجتناب نمایند و همچنین هنگام بودن طعام در معده که مباد با طعام آمیخته آنرا فاسد سازد
و صبر را معشوش با افاقیا و صمغ عربی و امثال اینها مینمایند و فرق بر آنکه و طعم و صلابت آنست که اهل خبرت میشناسند
طبیعیست این در دوز کرم و خشک و بعضی در سوم خشک و بعضی در اول خشک گفته اند و قول اول اصح مینماید و ثلثی طعم
و قبض آن دلالت بر مرکب القوی بودن آن دارد و این اقوی است % افعال و خواص آن مفتوح سد و کبک و غیر آن
و محلل و یاح احشا و مسهل اقوی هر خلطهای مجتمع در معده و سرد و مغاقل و غیرها و ضعیف الاثر در غیر آن و جاذب از افا صی
بدن و صمقی معده و عروق از اوساخ و مسهل و یخروج سودا و بلغم غلیظ و مائی و صفرائی و زائل کننده برقان بقوت اسهال
و تفتیح سد و کبک و یسیرین در اوئی است برای معده و منقبی و مقوی آن است و مقوی قوت با صوره و سائر خواص و دافع مالتیولیا
و حدیث نفس و اکثر امراض دماغی حادث بمشاکت معده زیرا که معده را باقی کال شرکت است و منوم و ضعیف بی لذت
خصوصا مفسول آن و ملصق نوا صیر غائر و مل قروح عذرة الا نذل مال خصوص که در دبر و مذل اکیر باشد و مانع خباثت
مواد آنها است و اگر پیش از برآمدن عرق بدنی یعنی اول هنگام ظهور علامات آن سه روز پیهم بدین ترتیب بخورند
که روز اول نیم گرم و روز دوم یک گرم و روز سوم یک گرم و نیم و قدری بران موضع کنند این ماد را آنرا بتحلیل برد
و باطل سازد و آشامیدن یکمنقال و نیم آن با آب نیم گرم اسهال معده نماید بقوت و تقویه آن کند از فضول و باماء العسل
اسهال بلغم و صفرا نماید و گاه است که چون صبح و شام چند حبه از آن با مصلحات آن و راتینج و عسل کفکرفته بقوام آورده
خروشته در برند با آب گرم اسهال بطن نماید و فاسد نکرد اند طعام را در معده و اوجاع معده را در کبر و زائل کرد اند
و با مصطکی منفی دماغ و با غاریقون جهت مغاقل و ربو و تقویه سینیه و یک گرم آن با آب سرد جهت نفث الدم و برقان و باطل
مرخ و مصطکی جهت امراض معده و بادویه مناسبه جهت جمیع امراض سوداویه و اخراج اقسام کرم معده و امعار امراض
طحال و کرده و رفع تشنگی حادث از صفراوی مخلوط بلغم و اعاده کردن شهوت طعام باطل شد و اصلاح التهاب حادث در
ایضا از حرارت صفراوی کائن در معده و بادویه مسهله و رفع ضرر آنها از معده چون با طفال شیر خواره با بادویه مناسبه بخوراند
کرم شکم ایشان را دفع نماید و اگر طفل نخوراند و موضعه او و نخوراند نیز همان اثر دارد با اعتبار تاثیر در شیرا و در طب
قدیم است که چون مسهل سودا است اگر سه روز پیهم هر روز مقدار یک منقال آنرا بخورند و سه روز ترک نمایند و باز
سه روز نخورند و همچنین عقلها و کوره های مزمنه قدیمه را بتحلیل برد مقدار شربت معتدل آن یک منقال و یک نیم گرم

این معهل و ده درهم آن منقی اخلاط نافعه و اکثر آن مورب اسهال الدم بدل آن در او رام و جراحت در وزن آن
 حفض مکی و در اسهال نیم وزن آن تریب و قه ری مقویا و گفته اند بوزن آن افستین و نصف وزن آن زعفران مضرا
 و معد و رکیب ضعیف و مقعد و بیجهت آنکه مرخی و مفتی افوا و عروق مقعد و اجب و مورت صحیح مصلح آن در امعا کثیرا و در
 ضعف معد و رکیب برک کل سرح و مصطکی و در مقعد و مقل و جرب نمودن آن موضع بروغن کل یا روغن بنفشه و یا پیله بز
 مقوی فعل آن غسل را ناریه و فلیله و زرد است و اقسام زبون آن کاه باشد که تاسه و زرد و معد و یماند با عشتاق و کرب
 کرد و اصلاح آن عند الضرورة زیرا که استعمال آنها بی ضرورت جائز نیست عمل آنست با کلاب و یا برک کل مرغ
 و مصطکی و اخسنتین و مقل و ماء العسل و یا با پیله افوا و یه و غسل آشا حیدن و آکمال آن مقوی با صر و سلاق و حکه و جوب
 و غلط احیان ویر کنند قروح غائر و چشم و چاق کنند آن و قاطع دم منبعث بسوی آن و ملائی آن با روغن کل جهت
 قروح چشم و جرب و اوجاع آن که از جانب موافق باشد و تبخیر و طوبات آن و بریشانی و مدغین جهت تنقیه نضول
 صفرا و یازد ماغ و تسکین صدام و بانگ و نظرون بریش سرجهت منع نزلات بارده و رنخین دماغ و مجفف و طوبات آن
 و یا آب برک یا رنک و یا سرکه جهت قروح و طوبه سر اطفال و یا انا قی جهت استحکام شیون و یا آب برک یا رنک
 جهت قروح بینی و گوش و باروغن ککوی شیرین جهت جراحت بینی و یا مورد و شراب جهت سیاه کردن موی سر و ریش
 و دفع قمل و رو یا نیدن موی که از کپلی رشته باشد و یا غسل جهت ضربه و سقطه که خون در آن مرده و بنفش شد و باشد و
 دفع آثار جلد و نزلات و صدام و تحلیل او رام بارده و نمک و باد سرخ و داحس و قروح خبیثه و اوجاع طهر و مغامل و
 دوا میر و منور یا شراب و غسل جهت کوفتی اعضا و عضلات و دوطرف زبان و لثه و او رام دمان و منخرین و قروح عسریه
 الاند مال مخصوصا که برالف و مثل اکبر و بر باشد و یا آب کشیز تازه و سرکه جهت حمزه و شراب حلوج جهت دانهای
 بوا میر و بر آنتکی و آرنجی دانهای آن و قطع آمدن خون از آنها و شقاق مقعد و یا آب کلد نا جهت اصفاف دانه بوا میر
 اما باید که بعد از اسقاط اهراب و باروغن کل مائید بر آن موضع یماند و مطبوخ آن با آب کلد نا و سلع الحیه جهت
 سقوط دانه بوا میر و امراض مقعد و با کثر اعمل بی نظیر و ملائی آن و بیهائی و یا با ادویه متعابه بریدن موتی حافظ اجساد
 او شان از عفون و زرد از هم پاشیدن و ضامد مستول آن در وضع صوف که از طبع بر آورد و باشند بر اعضا جهت تسکین و جمع
 حاد نثار زرض و فسیح و غسول آن با سرکه جهت حزاز و سینه و دانه النعلب و خثور آن و کرفتن دخان آن با انبویه و با تمعی
 جهت ریو یا مل و امت بر آن بهترین دوائی است و تحقیق بدان جهت بوا میر نافع و در زور آن مجفف زخمها و التیام
 دهنه و آنها و جهت قروح قضیب و فرج و اعضای مصمانی بنهایت مفید و یا ستخوان پوسید و با لسویه جهت دفع اكله
 و او اسیر و قروح خبیثه و جرب و زنان اهل هند را دستور است که چون شکم اطفال شیر خواره قبض میشود و از آن درد و
 وجع بهم میرسد صور را با آبی حک کرده و بر برک تا نبول بنگاله مالیند و کرم کرده و بزیر ناف ایشان مانل بطرف چپ موضع کبد
 را جهت مغرت آن مران را کلاهته می چسباند اسهال می آورد و درد و وجع آنرا زایل میگرداند و رکیب که چون
 قطعه از برک را شق نموده و بر آن زرد چوبه و قلیانی انبوس نرم نموده و بپاشند و بر ورم کش را که خیارک نامند کرم کرده
 بندند و بتخلیل برد و صبر مغسول ضعیف العمل تر از زهر مغسول و حدت و لذع آن که تر جهت آنکه اجزای لطیفه مسهل آن
 زایل میگرد و یا ناقص آن از بوا میر ضعیف بیشتر از قیر مغسول و همچنین برای اکثر امراض چشم و دستور

غسل آن در قرا با دین ذکر یا نیت و ازاد و بی شریفه و جزو اعظم ایاریات و شبهارات و اکثر حبوب معمله است و داء
الصبر و صفا و طلا و قرص و مطبوخ و معجون و نقرع آن در قرا با دین مذکور شد *

صنعتی * عصاره سماکی است که از آن قورمه سازند جهت رفع اورام بقایت نافع است *

فصل فی الصاد مع الحما الملهمة *

صحنه * بفتح صاد و معکون حا و فتح نون رالف و تاء مثناة نوتانه بفارمی مافیانه نامند * ماهیت آن در قرا با دین مذکور
شد * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن میخف رطوبات معدیه و قاطع بلاغم و جالی آن و دافع بد بوئی
دمان که از رطوبات ناهله معدیه و یا ضعف آن باشد جهت فالج و امراض باره و وجع و رک و تقویت ماضیه و برانگیختن
اشتها نافع مضر محرورین و سوداوی مزاجان زیرا که مسرق خون و مولد خطر دی و سودا و امراض حادثه از آن و مورث
تشکی و تعفن و خلط و جرب و حکه و صداع است مصلح آن بالخاصیت زنجبیل و مغز کاه و یا مرکه و ترشیها احتمال

فصل فی الصاد مع الدال الملهمة

نمودن است

صدف * بحر یک صاد و دال و نایبند میسب و برنگی بلینه نامند * ماهیت آن گویند با حلزون مراد است
و شاید حلزون اسم جنس باشد و صدف نوعی از آن یعنی آنچه پوست آن بعیار صلب و یمن شبیه با استخوان و در صلابت
و رخاوت مابین حجر و عظم باشد آنرا صدف و آنچه با شکل متغییه باشد آنرا حلزون نامند و حلزون در حرف الصاد مذکور
شد و مراد از مطلق آن صدف مروارید است و بیان صدف مروارید در لؤلؤ انشا الله تعالی خواهد شد و در قرا با دین
ذکر یافت و بهترین آن آنست که از آب شیرین باشد * طبیعت آن بعضی گرم است و بعضی سرد و بعضی سوختن گرم
و لطیف میگرد و خشکی مسرق آن زیاد از غیر مسرق آن * افعال و خواص آن ملطف و جالی و دافس امهال
و نفس الدم و نزف الدم و جهت تقویت لثه و رفع زخمهای آن و آله و جلای دندان شربا و در زردی و سفیدی و نفوخ صدف
سفید سائیده مخصوصا پوست داخلی آن در بینی جهت رفع و اکتحال آن جهت ترخه چشم و سلاق و شعر زائده
و صماد صدف زرد معرونی بنفش الغراب مسرق مشلول بقطران بر اجفان مانع و ویندن شعر زائد و با مرکه چون
بسر شد و بر قائل و بواسیر گذارند زائل سازد و مجرب و سفید صدف مسرق بانام جهت درد دندان و زنجبیل
لثه سست شد و احتیاج آن روغن جراحات متعده و گفته اند که آنرا بمیاز زباید هائید تا معین باشد بر قوت جلای
آن و صماد آن جهت احتیاج نافع اما باید که از بین جد انباشتند و بکندارند که خود بشود بر یزد و بوی آن درین نعل اقوی
است و طلای آن با سفید تخم مرغ جوت سوختگی آتش و با آب گرم و باروغن گرم و با دانه مناصبه جهت کلف و بهق و
روغن بشره و چون با سرکه بمالند و بر بنا کوش بماند صماد دایمی نزلی را زائل سازد و مالیدن سوخته نرم سوخته آن
بر اوجاع بارده و رطبه ممکن و زائل کننده آنست جالینوس گفته که صدف هندی مسرق بالخاصیه رافع در دوا است و
بشور آن جهت بواسیر و بستن کورشت آن بر عضو جاذب بپیکان استخوان بظاهر و خوردن آن زائل کننده سابر ریاح و مردیه
از بین و صماد آن بزین و ناف و بر طعن مقوی با و آشامیدن امراق لجوم اصدا ف صغار معسل بطن و صدف فرنی یعنی بنفش
را چون طبع نماید در روغن و تدعین بد آن نماید منافعت میکند موی را از افتادن و چون با سرکه بپاشد مثل طحال را زائل سازد
صدف البوا سیر * معروف بنفش الغراب است و در ساحل دریای قزم و حجاز بسا راست و شبیه بحلزون مگر آنکه

بزرگوار
مردم
بلی
بزرگوار

با حیفات رید بود بنش مائل بسیاری و در مو اهل نازم معروف بکره است و بخور و پشماد عسرق آن با عمل جهت
بوامیر و نایل و زحیر نافع *

* صدق الفریز * که نور و نیر از مانند نوعی مبدی است مائل بسیاری و در غایت صلابت بشو رآن منترج مشیمه و رافع
اختناق رحم و انکشاف عسرق آن بغایت جالی است * قصد المل الصاد مع الراء المهملة *

* صریحه الجدی * بفتح صاد و کسر را و سکون یا عشتا ق تحتانیه و فتح میم و تاء مناة فو نانیه و الف و لام و فتح
جیم و سکون دال مهمله و یاد و راند لس آنرا سلطان الجبل نامند * ماهیت آن نباتی است شاخهای آن غلیظ گردان
که میباید بر مجار و خود و برگ آن شبیه به برگ لبلاب کبیر و از آن کو چکتر و کل آن سفید و خوشبو و ثمر آن مانند ثمر

لبلاب و بالز و جت راند که حرارت مثبت آن جبال و مواضع خشنه * طبیعت آن در آخر دم کرم و در وسط آن خشک
و تا اول سوزم نیز کرم گفته اند * افعال و خواص آن آشامیدن نیم آن مفتوح سد و مل و بول و ملین بطن و منترج
مشیمه و منقی رحم از نفلات و هر روز یک نعل آن با شراب مفید و امثال آن بقل ریم و طل جهت عصر نفس و تنقیه رحم
و رفع طحال و سوزم مفید مکرر کرده * مصلح آن عذاب مقل آر شربت آن تاد و دهم و بریل ن کل آن مغوی دماغ و منشط
و محرک باه و بجم آنرا منفعی نوشته اند *

* صود * بضم صاد و فتح و ابدال مهمله جمع آن صراد آمد * ماهیت آن مرغی است که بغار نمی سوزد و ترنسک اندر ک
نیز نامند و عبری سوام رکیت آن ابو کبیر و آن طائریست ابلق سر و منقار آن بزرگ و او را بر سن یعنی کف با
و انکشتان بزرگ است و دیکه نمیشو مگر بر شاخه درخت و کسی را دست بر آن نیست و بسیار رشور النفس کو بزند و دشمن
گوشت است و آنرا صغیر مختلف است هر طائر را که خواهد میل نماید بزبان آن صغیر نمی آورد و بزبان آن نزد خود
میطلب و چون طائر بسیار نزد آن جمع شد نند بهر یک که محتوای حمله مینماید و منقار خود که بسیار تیز است گرفته از
میان تل اود و نیمه کرده و میخورد و همیشه از آن این است و ماوی آن مرد رختهای بلند و قلاع و حصون است و در حدیث
از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم مرویست که آن حضرت بدست بن قانع مرد دیک نند برمودند که این اول
طائریست که در روز عاشوره روزه نگذاشت و نیز در حدیث دیگر وارد است که نبی فرمودند از قتل مورچه و زنبور
عمل و مردند و گوشت آن حرام است *

* صرصر * بضم صاد و مهمله و در میان و آخر راء ساکنه مؤنثین و بفتح هود و صاد نیز آمد لغت عربی است جمع آن
مر اصر و صریانی و شیرازی چهره ریسک و اهل اندلس جفاله و یقارسی چروانک و عربان صراد اللیل و با صفهانی زنجره
و در تنگ با جیک و بندنی جهنمگر نامند * ماهیت آن حیوانی است معروف شبیه بلعج و بسیار کوچک و در خانه ها و باغها
و شکاف دیوارها میبازد و شبها بسیار صد میکند بمطولانی متصل بهم مخصوص در کرمها و شبهای ناز * طبیعت آن در دم
گرم و خشک * افعال و خواص آن خوردن بریان آن جهت اوجاع مثانه و سائید خشک کرده آن با فلفل جهت
قولنجیکه اطبا اعلاج آن عاجز باشند نافع که از بیج عد قاده داند آنرا با مثل آن عد و فلفل بحسب قوت و شدت وضعف
و خفت علت با آب کرم و یا جلاب عد و یا غریبا شامند در ساعات تسکین دهی و مجرب دانسته اند و قطور زیت مطبوخ
آن در آن خصوصاً مطبوخ اطراف آن جهت تسکین در دگوش و گویین چون عد و عد د یا سه عد د آن را در انبو بونی

کرده و سر آن بند کرده زیر بالین گذارند مادام که آن در زیر بالین باشد صاحب آن را خواب نیابد

* فصل السادس مع العین المهملة *

* صعتور * بفتح صاد و مکرر عین و فتح تاء و مثناة فوقانیة و راء مهملة و معتز بعین مهملة بجای صاد نیز آمده ولیکن اطبا بیشتر بصاد مینویسند تا ملتبس و مشتبه بشعیر نشود و بشعیر معجبه و بزای معجبه نیز آمده و درومی از موش و بینونا نی صعتورس را و ریغاهن و ریغاسی ایشان را و شن و رترکی کلکلیک و یا مهنای ویشم و بهندی هاتر نامند * ماهیت آن برک کیامنی است و انواع میباشد بستانی و دوی و جبلی و بستانی را بفارمی مرزه نامند و برک بستانی مد و رور برک بری بعضی طولانی و ریزه و بعضی برک آن نازک و جبلی عریض مد و رور آنچه رنگ آن سیاه باشد صعتور نامی آنچه سفید نزد بعضی مردم مشهور و بجوز است و صعتور نیز نامند و انواع دیگر نیز میباشد و همه در طعم تل و خشبو و گل همه گلود بهترین آن برک کوچک ناز و بری آنست و دراز برک آن بهتر از مد و رور برک آنست * طبیعت آن در آخردوم کرم و خشک و بعضی در اول سوم گفته اند و کرمی و خشکی جبلی آن زیاده * افعال و خواص آن منفتح مد در مقطع و مجفف و محلل ریاغ و بلاغم و ملطف اغذیه غلیظه و مبهی و مذهب غذا و منقی و نه و معده و جگر و معازیر طوبات و بلاغم و مانع صعود البخار و بدماغ و دافع جشای بلغمی و مسکن وجع دندان و درک خاتد از سردی و رجوع مثانه و رحم و مدربول و حیض و با قوت تریا قیت و خوردن آن با آب الحیر جهت ربو و عوفه و با انجیر خشک عرق آورد و رنگ رورانی کو کرد اند و خوردن ادویه مسهله با آب صعتور مطبوخ رافع تخمه و عوفت غذا و اثرش شدن آن و غشیان و رجوع فواد و قولنج ریتی و ثقلی بلغمی و منصف و مخرج اقسام کرم معده و حباب القرع و بدستور با عسل و اگر پیش از زردی مسهله بخوردن با عسل تهیه اخلاط است جزای دفع به سهل با سانی و با آب کرفس جهت تقویت حصه و عصرا لبول و با میخک جهت دفع مضرت شوکران و اقویون و با سنگبین جهت دفع مضرت جنین و با بادروج و تراب جهت وجع ورک و ثقل حاصل از رطوبات شرابا و ضماد و بار و عن زیتون جهت انواع مغص و آشامیدن سز که که معتبر در آن خیسانید و با سنگبین مصنوع از آن مرکه سرفه نباشد جهت سوز مجرب و با پنبه تازه جهت تسکین بدن و با خیاره جهت کوفتگی عضل و معده و جگر و لعوق آن با عسل جهت ورم ملازه و رنه کرم سرنه و رطوبی و عقرب گردن و با سائر هوام و مفع آن جهت تسکین درد دندان و تقویت بصر و سفوف آن با مثل آن شکر جهت قطع صعود البخار و تقویت چشم و با اطعمه غلیظه با عسل خوشبوئی و سهرت آن حد از روزیاد تین و لطافت آنها است مانند هر سیه کدک و با قلا و عدس و کله و پاچه و کوش کوساله و مانند اینها و محلل ریاغ و نفخ آنها با جمیع بقول مضرو عین خواهر کرم باشد خواهر بار در رافع ضرر آنها و با هر که بهترین نان خورشی است و آشامیدن سه درم آن با عسل جهت گردیدن عقرب و سائر هوام و مضغه آن با هر که و زیره جهت درد دندان و کلوراکتال آب معصرون جهت رفع بیاض و شب کوری و معوط آن بار و عن ایرما جهت اخراج فضول رطوبی بسیار از دماغ و قطور آن در کوش جهت رفع ثقل سامعه و با شیر جهت تسکین وجع آن و ضماد آن با عسل جهت اورام صلبه و عرق النسا و رجوع ورک و بار و عن زیتون و زیره جهت برآمدگی ناف اطفال و رفع ریاغ جوف ایشان و با سریق جهت تحلیل اورام بلغمی و با کدک جهت وجع ورک و ضماد مطبوخ آن در حمام جهت جرب و حکه و زقان و رانجه بخور آن و انتراش بدن جهت گردیدن هوام و آشامیدن مطبوخ شاخه های آن با مثل آن عتاب که در چهار مثل آن آب جوش دندان تا برع مد جهت تصفیه خون غلیظه یا لخمیه مؤثر و کل آن مهمل مره عود اربلغم اما ضعیفتر از اقیمون و

تویتر از خاشا چون در منقال آنرا با سرکه و نمک بپاشند اسهال سودا و یلغم نهاید و در آب بول و حیض کند و عصاره کل
تازه آن منحل در مصل در طرف زبان و لهاة و قلاع دهان در آخر علت و مرای آن با شکر و یا عمل و بن متورک کنند و منقال
آن در دفع معوم و امراض بارد و قوی الاثر چون شب وقت خواب مقلد از یک منقال آنرا بخورند و بخوابند و مل و امت
بر آن نمایند منع صعود انحراف بدماغ و نزول آب پیچشم نماید و ذهن را تقویت بخشد و رنگ رور انیکو گرداند و روغن کل
آن پتهائی با جمیع اجزای آن بن متور مقرر جهت جمیع امراض بارد و مانند فالج و لقوه و ریشه و استرخا و واجاع ظهور
و مفاصل و خصوصاً قوتی و امراض نواحی معدیه و اما بهتر از روغنهای دیگر و تخم آن در جمیع افعال قوی تراز برک آن و
مفتح سد و در افغان و بوقان و مهبی باه و خائیدن آن ممکن در دندان و معرک اشتها و چون در نان داخل نمایند دفع ضرر
ماکولات و معین بر باد مبرورین و معتبر مضرر نه مصلح آن سرکه مقلد از شربت آن تا پنج منقال است *

* فصل در الصاد المهملة مع الفاء *

* صفراشون * بفتح صاد و سکون فاء و فتح راء مهملة و الف و ضم غین معجمة و سکون و او و نون * ماهیست آن اهم فرکی
مرغی است تویتر بکنج شک خاستری و رنگ مائل بزردی و سبزی و منقار آن باریک و دم آن اندک بلند و بران نقطه های سفید
و در موسم سرما بیشتر ظاهر میگردد و بر لب جوی و حوض نشسته صغیر میکند و دم خود را در آن حرکت میدهد بیشتر سنگ
ریزه و ریزه های خشت متخورد بر بی ابوالمی و بفارمی دم جنبانک و دپچه و بشیرازی مرغک شفا و پهن و موله
و کهنچ نیز مانند * طبیعت آن گرم و خشک در دم و گوشت آن تلخ با قوت تریا قیت * افعال و خواص آن خوردن
گوشت خام و بن متور محرق آن با ماء الهمل جهت تفتیت منک کرده و مانند عسر البول بسیار نافع و مل و قویست

* فصل در الصاد مع اللام *

* صل * اهم قسمی از ما را است که روی آن مل و ریاضد و کویند شنیدن آواز آن کشنده است

* فصل در الصاد مع المیم *

* صبیغ * بفتح صاد و سکون میم و غین معجمة و یفتح میم نیز آمد و لغت عربی است بیون فای قوت میون و بسریای قوت میون
و بر روی دینون و بفارمی ارد و بشیرازی از دو پهن و کونند مانند * ماهیست آن و طوبی است که از کتله بعضی اشجار تراش
میکند و متجمد و خشک میکند و صمغ عربی قوی و طبی ذکر آن مذکور شد و میشود و مراد از مطلق آن صمغ عربی است که از
درخت ام غیلان که مغیلان نیز نامند حاصل میگردد و بهترین آن زرد مائل به سفید و صاف شفاف براق آنست که چون در آب
اندازند و زمانی بنامند منتفی نگردد و تمام آن کد اخته شود و چیزی از آن نمائند و کد اخته آن صاف و چسبند و باشد
و چون قطعه از آن را در دهان بگذارند آن دکام پیچید و منتفی نشود بلکه کد اخته گردد * طبیعت آن در گرمی
معتدل و در گرم خشک و جالینوس گرم دانسته * افعال و خواص آن مغزی و ملین صل و روتا بضع و مقوی معدیه و امعاء
و حافظ استخوان و مانع رختن مواد دیمینه و رافع حلات و نکاب و باد و اسهال صفراوی و جهت درد سینه و مرغه
و قرچه و رگه و خشونت خلق و رقصه رگه و سینه و تصفیه صوت و منع انصباب مراد از نای سینه و معین بر اخراج نفث چون قدری
از آن زیاد در دهان گذاشته آب کد اخته آنرا اندک اندک بکشد و غر و براند و یاد و حبوب و یاد و رگه متوجه داخل کنند
و از در منقال قاسه منقال آن جهت اسهال و سخی امتا مجرب و بریان آن بار و روغن کل سرح طاع سیلان خون جمیع اعضا

است سواى رحم و برادر و خايس اسهال مداومت آن روزى يكبشال كه هود بايك اوقيه روغن كا تازه تا سه روز يا هفت روز بنوشند تا طبع نفث الدم و زرق الدم صكر و رويه و سائر اعضاى داخلى سواى رحم و بواسير مجرب و بدستور يا شير فز تا زه و شيشه و ملاى آن با سفيد تخم مرغ جهت موخكنى آتش و قطور آن با كلاب جهت رمل و سلاق و جرب بغايت مفيد مضر سهل مصلح آن كثير و كوئيل كلاب و صندل بدل آن صمغ يادام و حب الاس است

* صمغ البلاء * بفتح باء مؤنثه و لام و الف و طاء مهملة لغت عربى است و آنرا الزاق العجور و لواق الرخام و بيونانى لسوندا معني غرای العجرا نامند * در ماهيت آن اختلاف است ديستوريدوس كويد چيزيست كه از حجر رخام و حجر كه از بلاد قوامى آورند ميسازند با سرشيم جلود و صاحب منهاج گفته بعضى از آن معدن نيست و بعضى مركب از صبر و دم الاخوين و علك البطم و انزروت و صمغ عربى از هر يك يكجز و از زيبج مرجان كه بعد از امت زجاج از هر يك نيم جز و بسيار نرم كوفته پخته با آب صمغ محلول سوشته و بر ديوار كچكارى ميسازند و ميكند از آن تا خشك كزود و هر چند خشك و كهنه كزود بهتر ميشود و بنفادى گفته كه آن نشاؤ بلا طمضا فبغرى الجلود است كه بسيار با هم ميسازند و ميسازند چند يوم پس درى صاحب تحفه نوشته كه نشاؤ بلا ط الكبران و غرى الجلود است كه بسيار مبالغه در كويدن و طمى آن كرده بر ديوار خاها ميسازند و اند و سنگ فرش خاها را كه بلاط مهارت از انست بدل آن مستحكم ميكردند * افعال و خواص آن در در آن جهت التصاق موى زائد چشم و التيام جراحت تازه و منع آنرا از تفتيح قوى و مريض الاثر و آنچه صاحب منهاج بيان كرده در قلع بهق بسيار مؤثر دانسته اند

* صمغ الدامينا * بفتح دال مهملة و الف و كسر ميم و سكون باء مثناة تحتانية و فتح ثاء مثله و الف * ماهيت آن صمغى است تلح مائل بر طبعى و صاف در غايت حدت و جيش تفليسى گفته كه از بلاد فارس خيزد * طبيعت آن گرم و خشك * افعال و خواص آن ملطف و مسخن و محلل رباح و در مزاج و سائر افعال قائم مقام حائيت است مكر آنكه كويه انرا بسنه مانند آن نوسن مقدار شربت آن تاثير درم

* صمغ الكافور * غل ائى است كه از خمير ارد كنند مثل بفراتر تيب دهند و در افعال مانند بفرات است و زمك و رطله

* فصل فى الصاد مع النون *

* صندل * بفتح صاد و سكون نون و فتح دال مهملة و لام معرب صندل بسين مهملة فارسي است و كوئيل لغت سرياني است و يوناني خلوصا قيل و برومي تلوريقا و بهندى چندن نامند * ماهيت آن چوب درختى است عظيم بقدر و درخت كردگان و انبه و لبيب و شاخهاى آن افتاده بر روى زمين و ثمر آن درخوشه مانند حبة الخضر انطاكي گفته كه برك آن شبيه برك كردگان و نرم و نازك است و سه نوع ميباشد يكي سفيد لباى رنگ و آنرا صندل ابيض و بهندى چندن و درم زرد رنگ و آنرا صندل اصغر و بهندى ملاكيوسوم سرخ تيره و آنرا صندل احمر و بهندى ركت چندن نامند و مثبت آن اكثر بلاد هند و سواحل كهن و نرنگ است و بهترين از سفيد و زرد آن آنست كه خوشبو و كم ريشه و صلب و جرب و امس باشد و از سرخ آن آنچه تيره رنگ صاف كوشه و قوت آن تاسي مال باقى ميانند * طبيعت آن سفيد و زرد آن در سوم سرد و در خشك و سرخ آن در سوم سرد و در سوم خشك * افعال و خواص سفيد آن مفروح و مقوى دل و معدن و رادع و قابض و باقيا قيت و محلل اورام حارة و جالب مواد و آميدن آن جهت خفقاى حار و تپهاى تند صفر اوى

التهاب ومنع صعود انبساطات بدن و دماغ و بواسطه ضعف قوت حافظه و ذهن و دل و معد و جگر بتخصیص در محرور المزاج
بدن ستر طلا و نیز طلای آن با کلاب و قلیلی و خور و پیشانی جهت صداع حار و پنهانی و یا با نیم وزن آن انزروت با سفید
قنیم مرغ بر پیشانی و صدغین جهت صداع حار و منع نزلات پیشم و ماثرها و پنهانی و یا با دویه بارده مناسبه جهت
خفقان و رجوع معد حار و رفع بد بوئی و نور و عروق و با آب برک عنب الثعلب و یا با آب حب العالم و یا با آب برک خفوه و یا با آب
طحلب و امثال اینها جهت انقراض حار و اورام حاره مانند حمزه و نارغاری و منع و تخنن فصول بعضو در ابتداء علت و بالخاصیت
طلای آن موثر حرارت و خارش شدیدا و بدن بسبب تکلیف مسام و میل معد و بباطن و راغ آن مرکه و روغنهای گرم و لطیف
و بغایت مضرباد و قاطع آن و مضروص مصلح آن غسل و نباتات مقل و رشوبت آن یکمته تعال بدن آن نصف وزن آن کافور و رب
اشنه گفته اند و بدن سرخ آن نصف وزن آن فوغل است و متدل سرخ در اخلاص مل کوره از تفریح و غیر آن شرابا ضعیف تر
و طلاء تویترا از سفید و طلای آن جهت درد مریدار و اورام خار و تصاد آن با روغن زلیق جهت رفع تب و اعیا و با کلاب
جهت رفع قلاع و هان بدن ستر جهت درد آن قرشی در شرح قانن گفته که مستعمل در زمان مادر اضمه و غیر آن متدل
سرخ است و در مشروبات متدل متقید جهت آنکه اتفاق کوزه اند بر آنکه و متدل سرخ جز و جاری نیز است که نفوذ میفرماید
اجزای بارده را از خارج بدن داخل و البته اقوی است فعل آن از سفید و رخا رج و چون با سفید نیست اقوی است از سرخ
درد داخل و صاحب شفاء الا سقام گفته که آنچه مشاهد کرده ام ما از اطباء است که استعمال میکنند متدل سفید را در
اسهال صفراوی و مرخ را در اسهال دموی و مریدور با هم در احوال مختلط با هم و صدع اند از تقیم آنرا چون بهما شامند جهت
بول و دم و حرقة البول و موصی که بجای متی خون انزال شود و صحراب دانسته اند و لطای متدل با آب زنجبیل ترکیه بهندی
ادرک نامند استعمال می نمایند و جوارش و حب متدل و خمیرها و سفوف و شربه و معجون و مغرغ آن در قرا با دین مذکور شد
صنای الوبو * بکسر صاد و نون و الب و لام و فتح و او و باء موحد و زاء مهمله * ماهیت آن انطاسی گفته اقراسی
است که در مغارهای بلاد یمن می یابند و سنجامی آورند و در اصل و حقیقت آن اختلاف است چنانچه در بول الابل مذکور
شد و بغدادی گفته که چیزی است که از مغارات جبال یمن بکشد می آورند شبیه بصغ و بونک مرودر که آنرا اقراس ساخته
می نروشد بول الابل نامند و در حرف الباء مذکور شد و در وجه تسمیه آن بعضی گفته اند بول جانوری است قریب بپشه
کر به که آنرا و بر نامند چون دران مغارات بزل کند و غلیظ و منجمد و خشک گردد آنرا اخذ مینمایند و ثواب مرحوم نوشته اند
طن غالب آنست که این درائی باشد که بهندی و سلاجیت نامند و بعضی گویند ابوال تیموس جلی است که در مغارات بر
چنگها مجتمع میگردد * طبیعت آن درموم گرم و خشک و در دوزخ نیز گفته اند * افعال و خواص آن قاطع اسهال
وضیق النفس و امراض بارده و جهت اند مال جراحات خبیثه جمیع حیوانات و قطع سیلان خون و تحلیل اورام نافع
و حمل آن قاطع حمل و بواسطه ضعف قوت حافظه و ذهن و دل و معد و جگر بتخصیص در محرور المزاج

* صنوبر * بفتح صاد و نون و سکون و او و فتح باء موحد و زاء مهمله لغت عربی است و از زه نیز بسیاری از رند و بر روی
بقطانیون و یونانی و نلو غیطون نامند * ماهیت آن در وصف میباشد ذکر رانی ذکر آن در نوع میباشد یکی بستانی و آن
درخت بزرگی است قریب بچنار و برک آن شبیه انشیا طه قوی و بخلال بلند و بقدر یک شبر و همز تیره و ذک و ثمر آن بشکل دل
چهار و بقل و دل کومند و زکتر از آن و شبیه بشمشیر و که ثمره نه نیست و خاوه خانه و بعد رسیدن و خشک شدن از هم شکافته

میگردد و خشبی است و مغزی ندارد و ماکول نیست و درخت آنرا بغار صی ناورنا جو و بشیر از می کاج و ثمر آنرا پراکاج نامند
 و را تینچ صمغ این است و درم جبلی که در سرده و بهیم میرسد و ثمر این نیز ماکول نیست و از مطلق آن مراد اینست و درخت
 این شبیه بد رخت ابل و بسریانی از رند نامند و چوب این جرب و بجای شمع و چراغ و مشعل میسوزاند و قطر آنکه از این
 بعمل می آید رقیق تر و قابل المنفعت تر از شریبن است و انقی آن نیز دوتوع است یکی کبیر و چلغوزه و ثمر این است و در شریبن
 واقعی آذربجان و بعضی جایها از ملک روم و کشمیر و غیرها بسیار بهیم میرسد و درم صغیر و آنرا اتوب نامند و ثمر آنرا
 قضم قریض و عامه اهل شیرازان را فستق نامند اما ثمر یک معروف است نزد عامه اهل شیراز و عراق چلغوزه فی الحقیقت
 از اقسام با دام است نه از انواع صنوبر زیرا که دانده صنوبر بهین و بی مغز و ثمر چلغوزه مغزدار و مغز آن اندک باریک
 قتیله شکل بقدر دانه خرماکو چکی و در غلافی اندک صلب که بدست شکسته میگرد و ثمر آنرا چون در آتش اندازند بعد
 از گرم شدن منشق گشته آوازی کرده دانهای چلغوزه از میان خاندنهای آن چسته بر میآیند و نیز نوعی دیگر از صنوبر می شود
 درخت آن متوسط در بزرگی و کوچکی و خوش منظر و آنرا نوش نامند و برگ آن اندک بهین و مشرف متشعب خوش منظر
 و زنان اهل اصفهان و ایران در وقت خنابستن نم کرده بر پشت دست گذاشته بالای آن خنای میبندند خوشنما میگرد و در شریبن
 اشاره بدان شد و درخت صنوبر را خزان تمیاض و حکیم میرنجید مؤمن نوشته که ثمر آنرا ثمر بی مغز و قطران از بون تر از
 قطران شریبن است و ماده آن کوچک و بزرگ میباشد کوچک آنرا صنوبر صغیر و تنوب نامند و ثمر آن مثل دل کوسفند
 و از آن بزرگتر و مغز آن با تلخی و سفید و بی پرده و رقیق سرخی و قضم قریض عبارت از آنست و در سمنان کثیر الوجود
 و را تینچ صمغ آنست و بزرگ آنرا صنوبر کبیر گویند و در کیلان یافت میشود و بسیار بزرگ و مغز ثمر آن را با صلااح آنجا چلغوزه
 و در رخت آنرا درخت چلغوزه نامند و ثمر آن بقدر باریکی و مغز دانهای آن مثل قضم قریض و بالید و ثمر شریبن تر از آن
 و در عراق چلغوزه مغز میوه را گویند که از بحرین میاورند و ظاهر آنکه چه در صفات مثل آنکه است و درخت آن بقدر
 زرد آلود برگ آن همیشه سبز و انبوه و ثمر آن بقدر رشتند و مستطیل و در طعام شبیه بآن و مغز دانه آن دراز و باریک و با پرده
 مرخی که ملاصق مغز بادام است اختلاف حب صنوبر که بی پرده و سرخ و بالید و ثمر کوزه و ثمرات و قول حکیم رحمه الله علیه تا آنجا
 که مثل قضم قریض و بالید و ثمر شریبن تر از آنست و عبارت بعد از آن که در عراق چلغوزه مغز میوه را میگویند
 که از بحرین میآورند و ظاهر آنکه با شن تا آخر اشتباه محض و غیر مطابق واقع است زیرا که آنکه و قضم آن نه چنین است
 و آنکه در حرف الالف مع النون مذکور شد و نیز نوشته که ظاهر اصغراس فرنگی عبارت از آن باشد این نیز اشتباه است
 و اصغراس بد و صاد مهمله و در آخر آن سین است و در مع الالف و الصاد ذکر یافت و بالجملة بهترین
 آن تازه و سفید بالید و چرب آنست * طبیعت آن در سوم گرم و خشک و در دوم نیز گفته اند و برگ و پوست آن گرم تر
 و خشک تر از مغز آن * افعال و خواص آن آشامیدن برگ و پوست آن جهت در دگر و جراحات شش و قطع رعان و
 خون جراحات تازه و یک مثقال از لحار برگ آن یا ماء العسل جهت علل کبد و ورم و غلظ آن و خشک آن با آب سرد
 حابس بطن و درور آن مدمل مواضع ضرب رسیده و با آب گرم سوخته خصوصاً الحای نوع ذکر آن که اقوی است درین
 امر و بطلای مضبوط لحار برگ آن با مرد اسنک و دخان کنگر جهت التیام قروح ظاهر جل و سوختگی آتش و با موم و روغن
 مورد جهت اندمال قروح ابلان نرم واقع بظاهر جل و با زاج مرغ جهت قروح خبیثه سابعه و عمل بطبع آن جهت

رفع اعیار کچلی و چرک بدن و عفونت عروق و جلوس در آن جهت امراض رحم و مثانه و مضغه بطبیع آن با سر که جهت درد دندان و بشتر آن جهت اخراج مکیه و ادرار حیض یا نکر ارجع در خان آن مانند دحان کهد و قطران است در دفع جهت ریختن موی مرده و ابرو و کد اختن مایه و تا کل آن و دمه و ضعف بص و سلاق و جرب نافع و غماد برک تازه کوبیده آن جهت نوب اللدم جراحت تازه و جوب آن که بدن متورج و حساسیتی و عشیبه استعمال نمایند مؤلف تلک کوه نایب مناسب جوب چینی در علت آتشک و امانال آن دانسته و چون ریزه نموده با سر که بشویند و مضغه بدن نمایند در دندان را تسکین دهد و همچنین جوب آنرا چون درد مان نکند ارنه و پوست بیج آن نایب و میخند و در انتقال آن جهت اسهال و سحر مغید و در آن جهت سوختگی آتش و آب گرم و رفع الم ضربه و سقطه نافع و حب صنوبر که در دوزم کرم و در اول تو و توت آن نایب سال باقی است **افعال و خواص آن** مبهی و مشیبه طعام و قوی اعصاب و اعضا باه و متغی مدد و کمر ریاح مزید حاده و جهت فالج و قوه و خدر و کزاز و عشه و تر و روح رنه و اوجاع مغاصل بارده و امراض جگر و رتبان و استسقا بود در کده و مثانه حاد و از حرارت مرده صفرا و لعوق آن با غسل هر روز مقدار سه سال جهت نایب و عشه مجرب و جهت امراض رنه و تنقیه آن از اخلاط غلیظه و تقویه کرده و سوره کهنه خصوصاً با در شاب مغید و آتش مبدل آن با نتم خیار جهت ادرار نمودن بول و منع قرحه کرده و مثانه و با عصاره بقله الحما جهت تسکین درد معده و تقویت بدن و ضعیفه و رفع وطوبات فاسد و مضایح ترو تازه کوبیده با پوست آن با طلا که صاف کرده و هر روز مقدار چهار رقه آب بر اینوشند جهت معال مزمن و قروح رنه و مد اومت خوردن حب صنوبر که با جهت استحکام اعضاء مسترخیه و سختی گوشت شراب آن که کوبیده و آب انکرواند از دمانع نزلات و سرفه و هاضم و طالع اسهال را موی و استسقا و صماد آن با افستین بر معده جهت رفع مغص آن مغید معال ارشیت از حب آن تاد و درم و از عصاره آن سه دریم و از طبیع آن یک اوقیه و حب صنوبر بطی الهضم و مضر و زین و مصلح و معنی مصلح آن سکنجبین و نوا که حاضمه قابضه است مانند انارین و به و موافق میور دین و در ایشان محتاج بمصلح نیست و در امر باه با کچیل و غسل بهتر که مغوی آنست و باید که زیاده از نیم اوقیه که یک یک آنه تنقل نمایند زیاده تناول نکنند بدین آن در تقویت باه شقاقل و حب الحلب و در علل معده و احیای حب الفار و حب صنوبر صغار مهمل بعضی است بسبب قوت قبضی که دارد و جهت امراض مینه و کرده و مثانه توتیر از کبار و در سائر افعال مانند آن و انکار آن باعث مغص و التواء امعاء مصلح آن در آب گرم با روغن کچیل خمسانه آن آنست یکر و ز و کرم سبزی که در درخت صنوبر بهم میرسد در سهبت مانند ذرا بیج است و از خوردن آن زبان و کام و حلق و ریم کلد و معده و روده بمانیز و در تمام بدن سوزش و حرارت بهم رسد و ضعف عظیم رود مد علاج آن علاج ذرا بیج است

فصل الصاد مع الواو

صوف * بعضی صاف و سکون و لونه سفارسی پشم نامند * طبیعت سیاه آن و کرم تر از سرخ آن و از سفید بسیار کرم و تر و مجموع آن در آخر دوزم کرم و خشک و بهترین آن نرم و خالص آنست **افعال و خواص آن** سرخ آن جهت شری بیعیل و کاد سرخ آن در شراب گرم تر کرده جهت رفع سرفه و نزلات رقبه و خرد سینه و ارجاع ضربه و سقطه مجرب و با روغن گل سرخ مختل او را و تریاق زخم ملک دیوانه کزیده و پوشیدن جامهای پشمین معین و میخند بدن و مورقین خارش و صلب کنند عجل امت و انزالش آن جهت صاحبان نفوس نافع و مخرج مغمول و غیر مغسول آن در خواص مانند شعر

است جهت قروح ولحم زائد نافع.

صوف البحر * بفتح باء مرحد و سکوحا و راء مفهملین * ماهیت آن چیزی است شبیه بشمش که از صدف بزرگ

غلیظی که سر آن عریض طرف دوم آن مائل بباریکی و زائد زون شکافته و شبیه بشمش و اندرون آن مائل بزردی و سرخی و در جوف آن حوایی ایستاده و از راه شکاف آن صوفی برمی آید * **افعال و خواص** آن جهت تطع اسهال و مضاد آن

جهت نزف الدم هر عضو سریع الاثر * **باب پانزدهم در بیان آن ویه که حرف اول آنها ضا ن بمعجمه**

است * **فصل الضاد مع الالف** *

ضآن * بفتح هاء و الف و ثون بغارسی گوشتند و گوشتند و رء ماده آنرا میش نامند و يعرف اطباء هم مطلق گوشتند است

ماهیت آن معروف و از جمله حیوانات ماکولیه اللحم است و نسبت بحیوانات دیگر بسیار نیک و قابل تعلیم نیست

و از کمال بلاد بر سر ذایع خود می ایستد و رحمت و اضطراب نمیکند و همین یک وجه حلیت لحم آن و امثال آنست از

حیوانات ضعیف النفس و الادراک زیرا که حیوانات قوی ذکی اللحم و الادراک عند الذبیح حرج و الم بهیادرمی یابند

و نفس آنها را تعلقی بدن آن خود و نفس ذایع میباشد زیرا که اکثر حرام شد و الله در شروع شریف و ذابسان حیوانات اکثر

قوی القلب میباشد و بهترین آن یکساله و در ساله آنست که غریبه باشد و چهار ماهه و زیاد از آن غلیظ و کثیف و مولد خلط

فاسد و گوشت کردن رشانه و حوالی آن بهتر از گوشت سایر اهلی آنست * **طبیعت** آن سرد و گرم و تر

* **افعال و خواص** آن سریع الهضم کهر الغلظ و مولد خون متین و مقوی و ممغن بدن و مزایق ترین لحوم برای بدن

انسان و دل و جگر و کبد آن مقوی دل و جگر و معده و کبد و مدامت خوردن مغز سر آن مورت بلاد و نمیان و خوردن

گوشت آب مهرای آن با هر که غسل که مل و امت بر آن نمایند و غلظت منجمد بدن یا شد بغایت مقوی بدن و مانع غشی

و رافع خفقان و لا عری بدن و بلع نمودن پیه آن بعد از ذبیح که منور سرد نشد و همچنین کد اخته نمیکرد آن جهت هر قدر

و در دینه و ضیق النفس و حرقة البول بسیار مفید و گوشت کرما گرم ذبیح کرده آنرا چون بر اغضای غریبه وصل مدهد و بعد

که تازه باشد بهیند دل و چون سرد گردد تبیل نمایند بزودی در درازا نائل کند و مانع تورم و زخم شدن گردد و دین ستوف

یوست کرما گرم آن که اعضاء بدن میچند و مضاد گوشت موخته آن جهت لعم حیات و عقارب جراثیم و با شراب جهت

کلب کلب و اکتال خاکستر آن جهت رفع بیاض حین و طلای آن با هر که جهت بهی باغ و زهره آن گرم و خشک و جالی

آثار و اکتال آن جهت بیاض بتنهائی و با با عمل و طلای آن جهت اقسام توب و غسل سر آن جهت حرارت و بریه خصوما

با عمل و زخون آن کرما گرم جهت حله و جرب و منع ابتلاء اعضاء موخته در ساعت طلاء و سرگین آن بسیار گرم و خشک طلاء

و مضاد آن جهت تحمل اوزار و استعفاء و انقیام زخمها و باعوم و روغن کل کد اخته جهت سوختگی آتش و با سر که جهت

شری و ثلیل و لحم زائد که توت نامند و سوختگی آتش و داحس میرب و مضاد در کلاب خمسانید و آن جهت انقباض و خراج و مدمل میرب و شراب احتخوان سوخته تبرقی آن قاطع اسهال و هیلان خون و خاکستر هم آب جهت داء النعلب طلاء و منقول محرق آن حابس اسهال و درایم و دیار طاعون استعمال گوشت آن جهت آنکه بسیار مولد خون است جائز نیست و غلیظ تر و کثیر الفضول و بطی الهضم تر از لحم معز است و هر که و آبکا مه ملطف و رافع ثقل آن و هر که اراد تبیل بدن آن کند در آنها طبع نمایند و یا با قرا و طوط و یا گتک و یا حاق و یا با آنها بخورد *

* **صَب** * بفتح ضاد و باء موحدة مشددة بفارسي هو موارو پندی کوه نامند و شاید کوه غیر آن باشد * ماهیت آن حیوانی است که چکتر از کوبه و مابین هیاهای وزیدی و دنباله آن بسیار کوتاه و درشت شبیه به درخت سرور * طبیعت آن در سرم کرم و خشک و مابین درل و حر درن است و زحل کیفیت * **ا ف ع ا ل و ح و ا ص ا ن** کوست آن مقوی باشد رجائز نیست و مزاج را استعمال آن جهت آنکه مکرر است و عند الاحتیاج باید که با سر که مانع نمایند تا مهر شود و بازیت و کشنیز و زرد کرمانی و عرق نعناع خیسبانه مطیب نموده با کاسنی و مغز که هو و بقول بارد و دیگر بخورند و کمال سرکین آن جهت رفع بیاض عین و نزول آب دران و طلای آن جهت کف و بهی و نمش با سر که اگر قوی باشد و آب اگر ضعیف و صادقی گردد آن جاذب بکلیان و خوار و موم جانوران سمی و طلای پوسمت سوخته آن مریب بپیشی عضو بتدل بیکه اگر قطع کنند صاحب آن متاثر نمیکرد

ضمیمه خرجا: بفتح ضاد و هم باء موحده و عین موهله زفتح هین و هکون را ه همتین و فتح جیم و الف لغت مر می است
و حل و جمعا ر نیز کونند و کنیت آن ام عامره است و یونانی تسمیه و ر و بر یانی بد ناویفا و سی کتا و ر بهندی چو که و بنجو
و بد کنه پی ترس نامند * ما هیئت این حیوانی است بزرگ مانند کرک و پروما و میباید و در ریشنا و رد و بدن لنکی میکند
و در وجه تسمیه و لنکی آن گفته اند که چون رطوبت جالب این آن از اسیر آن زیاد است لهذا میسلک و گویند بسبب
آنست که جانب چپ آن کوتاه تر از راست آنست خصوصا ماده آن گویند بسبب حیلۀ خود در اچنان میباید تا بمردم و حور و انان
دیگر ابدار مانند چون پیر کرد و امارج شود و آنرا متصف با عرج و مورب آنرا بعرجانموده اند و آن حائض مانند ارنب
میشود و نیز مانند ارنب یکسال تر آن توی القوه و یکسال ماده آن میباشند و عوام میگویند یکسال ماده و یکسال و نیز میباشند
در وقت نری سفا و میساید و در هنگام مادگی مزاید و ضعف القلب و کثیر الجماع و حرری بران میباشند و بسیار از حنظل
میتروند اگر شخصی در مدت یکروز از آن میگزرد و نیز از خواص آنست که اگر سگ در بزند ای ایستاده باشد و صایه آن در
شب ما عتاب بر زمین افتد و گفتار و در آن برود که سایه هر دو در هم مستغرق باشد و خود را از بالا اندازد و گفتار
او را بدرد و در روز بسبب گرمی هوا بسیار گرم و میباشند و شب توی و گوشت آن حرام است نزد امامیه و ابو حنیفه و
نزد مالک مکرره و نزد شافعی حلال * طبیعت آن در آخر دوم تا اول سوم گرم و در اول دوم خشک * افعال و خواص
آن آبن طبع آن یعنی جلوس در آن که زندۀ آنرا دقت و بایسته در دیکه بزرگ در حق کشاده اند از آن که در آن آب
نجوشان باشد که شبت و نشود و روغنهای مناسب نیز در آن باشد و هر آنرا بپوشند تا مریا شود پس صاف نموده در ظرفی
بزرگ که علیل تواند در آن نشیند کنند و علیل در آن نشیند اما باید که آنفک از گرم باشد که برداشت آنرا داشته
باشد تا آن زمان که رو بروی آورد جهت اوجاع مفاصل و تملد و کز از راه ترخا و عرق النساء و تقرس و ریاح غلیظه مفید
و در قرابادین آبنات آن مذکوز شد و بن ستورقت هین بدین آن که در آب با ادمان مناسبه طبع دهند جهت امراض
مذکوره مفید و خوردن گوشت آن جهت رفع هودت و معده و حجاب بلغمیه و سوداویه و زردی رنگ رخسار و ارجاع
باردۀ و خوردن خون آن رافع جنون و خوردن امدلرم از چرک گوش آن مورت جنون و زهره آن نیملرم مسهل اخلاط
ثلثه و مضررۀ مصلح آن عمل و اکتنال آن بتماهی جهت حدت بصر و جلای غشا و ریباغ آن و طلای آن بعد از کندن موی

زائد بلك چشم مانع روئیدن آن و با موزن آن روغن اقحوان که در ظرف مس سه روز بگذارد پس طلا نمایند برپایض
عین و نزل آب در آن بر ما در روز زائلی سازد و مجرب و هر چند این روغن گفته شود بهتر است و جگر سوخته سائید آن
نرم اکتلا جهت روشنائی چشم و زهره آن نزول ماع در چشم را نافع و تقریب چشم نمایند و طلای زهره آن با پیله شیر
جهت جلای بشره و از آله کلف و آب خوردن در پوست آن دافع ترس یک دیوانه کزید و است از آب رچون از پوست
آن پیمانده سازند و حبوب را با آن پیچمایند مانع فساد آنها و فساد در اعصاب و جگر و بیهوشی آن مورث ابنه و رافع نفرس
و زریاح غلیظه و مفاصل و جمول محرق پوست تھمک و حوالی آن بازیت جهت رفع ابنه و بید ستور مایلین آن بر مقله
و حوالی آن را چون بسایند و بر حوالی مقعد بماند نیز همین اثر دارد و از ماده آن بالعکس و مورث ابنه است و بستن پوست
ضبع ماده بر شکم زن حامله مانع اسقاط آن و طلای مغزاق آن بازیت الاتفاق جهت نفرس عظیم النفع و نکه داشتن دندان
آن با خود مانع فساد دیوانه بد اند و آن و خصیه نمک سود آن بقدر یک مثقال با آب گرم جهت درد جگر نافع

فصل الضاد مع الجیم

صباح * بفتح اول و جیم و الف و جیم * ما هیئت آن صمغ درختی است خاردار و شبیه بلهان مائل برخی و براق
که از جمال عمان میآورند * طبیعت آن در دوزم گرم و خشک * افعال و خواص آن صمغ آن جهت بردن گوشت
زائد جراحت و التیام آنها و با عمل جهت اورام باره و مستی اعصاب نافع و در شستن جامه و کتان بهتر از صابون و زودتر
سفید میگرداند و بعضی سریدن آن میگویند و بکسر ضاد هم نرمیانیست که طیور و سباع مانند شروع و قتب دفع سمیت از خود

فصل الضاد مع الراء المهملة

بدان میماند

صمغ * بکسر ضاد و سکون را مهملة و را بفتح ضاد نیز آمده لغت عربیست و بیونانی فوفوقس و یونانی ضر و ابرومی
عشایش و بفارسی در خشک و رازی در حار و کبیر گفته که بفارسی اریسه و نیز گفته اند که درخت کلنگور انا من و صمغ
آنرا بفارسی حسن لبه و پندلی لبان و گویند و جوهری گفته که حسن لبه صمغ ککام است * ما هیئت آن درختی است
شبیه بد رخت بلوط و عظیم و اطراف برک آن مائل برخی و نرم و ثمر آن در خوشه مانند بطم و دانه آن بزرگتر از آن
و چون بر سر خار و برک آن مرغ گردد و منبت آن جبال حجاز و یمن و بلاد هند و غیر ما است و صمغ آن در ابتدای ظهور
مانند دانه گندم باشد و آهسته آهسته بزرگ تا بقل رخیزه گردد و از آن لبنی لزج میآید شبیه بقیق دفع کرد و واضح آنست
که درخت آنرا ککام و صمغ آنرا حصی لبان جای نامند و معروف بدان خوشبو شبیه بهوی مصطکی و لادن و بهترین آن
آنست که مغیل مائل برخی و چون در آتش اندازند خوشبو باشد و اگر در بنشورات مستعمل و در حرف الحامد کور شد
طبیعت شاخ و برگ و بار آن گرم و خشک و گرمی آن زیاد از خشکی و گفته اند گرم در موم و خشک در اول
افعال و خواص آن در جذب قوی است و جهت سرفه بار در سیلان و طویات از دهان و رحم شراب و فرج و حابس
بطن و آب مطبوخ آن که صاف کرده و با شکر بقوام آورند جهت خشونت خلق و سرفه بارد و درد دهان و قلاع نافع
و مریم الاثر و مضغه آن جهت درد دندان و استحکام آن و از آله بلغم و سفیدی آن و چون با روغن طبعی و دند و در
کوش بپکانند جهت درد کوش و ذرور آن جهت قلاع دهان و عصاره آن معقی قوی و بید ستور طبعی اطراف تر و تازه آن و
مخرج بلغم از معدن بدون مضرت است و برگ آن خوشبو و آسمیلین طبعی آن بقدر سه اوقیه جهت رفع درد تھمک و چون

برک و اطراف تر و تازه آنرا بقدر یکتضه بسوزانند و خاکستر آنرا با آب سکو طبع دهند پس صاف کرده صاحب و جمع خا سوه
 بنفشه درد آن زائل گردد و ساحت و مجرب است و روغن حب آن خوشمزه و میوه و محل بلغم و ریاح و جهت مغص و تقویت
 معد و جرب حیوانات و مقبل شربا و طلاء بدن روغن آن روغن حب البطم است و در ورجوب سوخته آن طاع نرفزا ادم
 جراحات خصوص قروح و مقبل و نافع و صاحب اختیار است بدیعی گفته که آنچه از مکه مغظمه می آورند آنرا رب
 الضرو نامند در همان نگاهداشتن آن در حال دردن را تسکین دهد و ضمغ آنرا در خو شبوئیها داخل مینمایند *
 ضمیر * بفتح ضاد و کسر او سکون باء منثنا تحتانیه و عین مهمله و کوفه که آنرا شریقی نامند و شتر آنرا بخورد * ماهیت
 این برک نباتی است و در ورجوب مائل بزروری و نفع و در قعد دریا بهم میرسد و موجه بسا حل میآورد * طبیعت ان
 گرم و خشک * افعال و خواص آن جارس در طبع آن و بدستور نطو ل آن جهت دردها صل و طلاء آن و بدستور
 شستن بدن بدان در حجامت جهت جرب و حکه مجرب دانسته اند و بخور آن جهت زکام و التیام جراحات سریع الاثر
 و بوی آن چون ستور از آن بخورد هرگز فربه نشود جناب اقدس الهی در وصف اهل جهنم میفرماید قوله تعالی لبس لهم
 طعام الا من صریع و بدان آن در تفاسیر مذکور است *

ضمیر * بفتح ضاد و سکون را و عین مهملین بفارسی پستان و پهنی چوچی نامند * ماهیت آن معروف است و آن
 هضم مصبانی قابل اللحم است که در آن شمر تگون میباید از برای خوردن بچه آن و پخته ترین آن فربه پر شیر از حیوان
 جوان فربه است که لحم آن نیکو باشد و زیور ترین آن برعکس آن * طبیعت آن سرد و خشک با لذات بسبب مصبانیت
 جوهر خود و بارطوبت بسیار * افعال و خواص آن چون نیکو هضم نماید مالغ غذا و اگر هضم جود نماید مولد خلط
 خام بلغمی است از برای پروریدن و مرطوبین مصلح آن اناویه و صطکی و خوانچیان و درین نمودن آنست و در ریحورین
 محتاج با صلاح نیست و مل و بول زنان و زیاد و کثیف و شیرایشان و جهت دفع خمار و کسکه در معد و اوشار با و با اخلاط
 حاد و صفرا و فربه حریفه موجود باشد *

ضمیر * بفتح ضاد و سکون عین و ضم باء منثنا تحتانیه و سکون را و عین مهمله و ضغابا بس بفتح اول و دوم و الف و کسر باء
 موحده و سکون یاء منثنا تحتانیه و عین مهمله نیز آمده لغت عربی است و بفارسی سفید با منب * ماهیت آن قبیای کوچک
 و خربزه نارس است و نیز نباتی را نامند که شبیه است بهلبون آنچه از آن بزروری زمین ظاهر است نیز و آنچه از آن زیر
 زمین است سفید و شیرین * افعال و خواص آن برک آن طاع با و بیخ آن که در زیر زمین و سفید و شیرین است
 محرک باه و ماکول و ماحول صفا است و بیعت نیکوئی طعم در کفک و ماست داخل میکنند و بخور آن

ضمیر * بفتح ضاد و سکون نا و ال و عین مهملین بفارسی و لرغ و شیرازی یک و بترکی قر باغه و پهنی میدک نامند
 * ماهیت آن معروف است حیوانی است که در زیر زمینها نمناک و آبهای استاد و جو بهای بسیار بههم میرسد بری
 و نهری و نهری میباشد و از مطلق آن مراد نهری است و بری آن از سموم قتاله است * طبیعت انقسام این در سموم سرد
 و در اول خشک و اصل آنست که خالی از حرارت قویه نیست * افعال و خواص آن نهری ان سموم است از قبول دفع
 فاسد با نسل و مضمضه بطبع نهری آن جهت درد دندان و غذا دشق کرده آن جاذب بیکان و خارا و امثال آن و سموم

کزند کان بقوف و قاطع میلان خون و التیام دهند و زخمها خصوصاً در ورم و ختلیسم آن و بازفت ترجهت داء العلب
و طلای آن قانع دهند آن است بی الم و وجع و مایع موزانیل آن آتش و دماغ محرق آن قاطع غزف الدم اعصار نفورج آن قاطع
و عاف و بستر طلای آن بر پنهانی و جمعی که طلای خون آنرا مانع بر آمدن موی دانسته اند اصلی ندارد و گفته اند
چون ران ضبع را بر وسمان بندند و کمیکه الماس خورد با سلف بلک پارهای الماس بدن چسبند و بر آید و چون اطراف
و احشای آنرا انداخته با پیله کرده بزمهر اخته روغن آنرا جمع کنند جهت بواسیر حار مجرب دانسته اند و قسماً از ضلع
که در باینا شتر بیه مبرسد سوزیمار کوچک چون آنرا با هموزن آن دانه بنده بسوزانند اکتحال آن جهت نزل آب
از مجرب است و مضغه بطبع آن جهت وجع اسنان و گفته اند چون آنرا بد نصف بشق کنند یکی را در آفتاب و یکی را
در سایه خشک نمایند آنچه در آفتاب خشک شد است سم است و آنچه در سایه ملایم است و ای آن و هر که ضلع اجامی سوزو یا
زرد و یا سیاهی از مرصف که باشد و یا سرخ تری را بشوید و در روزی و در روزی و در روزی و در روزی و در روزی و در روزی
که بود و یا سیاه است که متورم کرد و دوقی و ورم احشاد رد دل بهم رساند پس بمیزد که از خوردن زرد و یا سیاه آن سقوط
اشتها و لا پس جشای حامض و قسا در لک بدن و قوی و غنای و وجع قوا و ورم شکم و ساقین بهم رسد و ملایم آن قوی
در مودن با آب و احک و آب شبتا مطبوخ با ملح بعدیکه نقی حاصل کرد و بمحام رفتن و آشامیدن سکنجبین و اسفید با جات
بادار چینی و دوائی الکرم و دواء اللک و آشامیدن شراب و هر که خلاصی با بد از آن نهم است که او را استسقا و یا سقوط

استان عارض نکرد

فصل الفضا مع الیم
* ضمیر آن * بفتح ضاد و کسر میم و فتح راء و همزه و الف و نون و آنرا ضربان و ضربان و ضربان و ضربان و ضربان و ضربان
آن اختلاف است اکثری آنرا شامسفر میخوانند و گفته اند و رنگ آن سبز است نه چون گرمائی و بعضی فودانج نوری
و بعضی حمام و بعضی گفته اند گیاهی است که در بادیه میرود و در حجاز اکثر الوجود و خوشبو و واحد الراء و بعضی
گفته اند نوعی از شحم است که صنفی از بقوم باشد و بسیار خوشبو و بهترین آن تازه خوشبو دانسته * طبیعت آن آب
گرم و خشک در دوم و بعضی سرد دانسته اند * افعال و خواص آن کثیر المنافع از برای امراض بارد و زکام و مضاد آن
بجهت قلاع و سرخختگی آتش و بوییدن آن که کلاب بران یا شبیه باشند مقوی دماغ مجرب و المزاج است

* باب شانزدهم در بیان ادویه که حرف اول آنها طاء مهمله مشال است *
* فصل الطاء مع الالف *

* طاء لبسفر * بفتح طاء و کسر لام و سکون باء مساقه تحتاً نه و سین مهمله و فتح فاء و راء مهمله * در ما هیئت آن
اختلاف بسیار است بعضی گویند آن پوست درختی است که از بلاد هند آورند اندک از دار چینی ضخیم تر و صلب تر
با اندک حلاط و خوشبوئی کمی و اشقر و چون کهنه کرد دمانل بسیاری شود و گفته اند عروقی است با رنگ بیرون آن اغبر
و اندرون آن زرد ربوی آن شبیه بوی زعفران و با قوی و تمیزی و شاید زرد باشد که بهندی طالیس پتر نامند و آن
برک درختی است با رنگ بیرون آن اغبر و اندرون آن زرد رنگ * طبیعت آن مختلف القوی با جوهر ارضی غالب
معتدل و گرمی سردی دمانل بحرارت و خشک در سوم و بعضی گرم و خشک در دوم دانسته اند * افعال و خواص
آن جهت تقوی و فالج و نفث الدم و نفث الم و حبس مبلانات و اسهالات بواسیر و قروح و امعاء و مضغه بطبیعی آن با سوز

جهت در دندان و نگاه داشتن آن در دهان جهت قلاع سفید آن و صفا آن خشک کنند و دانه ها و سیرمق را ضربت آن
تا یکمقال بدل آن چهار دانه و زن آن کون و نیم وزن آن ابل و کوبند بدل آن بوزن آن سنبل و نیم وزن سادج
و کوبند ابل و مقل مساری آن مضر و نه مصلح آن عسل است *

* طایفه یاقوت * بفتح طاء الف و کسر لام و سکون یاء مثانه تحتانیه و ضم قاف و سکون و ا و ر نون لغت یونانی است و بعضی
صغریه فارسی مس است و روی عبارت از آنست جهت آنکه در معدن مس بهم میرسد بدون صناعت بشری * ما هیت آن

مصنوع و غیر مصنوع میباشد غیر مصنوع آن مسی است زرد رنگ شبیه به رنگ مصنوع مرکب از مس و روح توتیا را ز نافتن
با تش و کوفتن بمطر تیره سیاه نمیشود و بخلاف سائرا اقسام مس و مصنوع آن مسی است که مکرر کداخته در بولک و کد دران

اشنان و جوشانید با شند ریزند و چون قدری رصاص اضافه آن کنند آنرا آنجاس صیقلی نامند و کوبند جسد است مصنوع
از اجساد سبعه که طلا و نقره و مس و آهن و سرب و قلع و روح توتیا که بفارسی هفت جوش و پهنی کا نه نابل * طبیعت

آن در آخر سرم گرم و خشک * افعال و خواص آن با قوت سمیت و چون منقاشی از آن سازند و موی را از آن بکشند
دیگر بر نیاید و چون قلابه از آن سازند هیچ ماهی از آن خلاص نشود و چون گرم کرده در آب اندازند هیچ حیوانی

از آن آب نخورد و چون از آن آئینه سازند و در خانه تاریک صاحب لقه در آید و آن نظر کند رفع علت آن شود
* طایفه ووس * بفتح طاء و الف و دو و اول مفصوم و دم ساکن و معین مهمله بهندی موزانند * هیت آن طایفه است

معروف خوش رنگ با ثواب مختلفه و براق و دم آن بسیار بلند و چتری چون بردارد بلند کند و از آن شبیه با و از کربه
و نرنگ بزرگتر از ماده آن و خوش رنگ و خوش منظر تر از ماده آن و دم ماده آن کوچکتر و ماده آن در سالی یکبار تخم کند و

* طایفه گوشت آن در آخر دوم گرم و خشک * افعال و خواص آن بغایت صلب و غلیظ و بطایفه الهضم و مری و خلط
غلیظ کثیف و کوبند معوی معده است و آشامیدن مرقی اعطیل باج آن جهت درد پهلو و ذات الحجاب مغیض و خوردن گوشت

و پنبه آن معوی باه و مرغه لحم آن که با سداب بسته باشند جهت درد معده بارد و قولنج و ریاخ غلیظه و درد مغایر بل و ستور
نطول آن و طلای پنبه آن بر کوبند و کرمقعه و مسحر که و طلای پنبه کداخته آن با آب و سداب و عسل جهت قولنج و درد

معده و طلای خون آن با انزروت و ملج جهت قروح خبیثه که بیم اگله باشد و طلای سرکین آن با قوت جلا عسل و جهت
تألیل و رفع جمیع آثار و طلای استخوان سوخته آن جهت کلف و تغیر رنگ برص مغیض و آشامیدن زهره آن بقتل درد دانه

بتنهائی و یا با سنگین و آب گرم جهت حبس اسهال و در وسطاریای مزمن و طلای آن با سرکه جهت کزیدن هوام و قروح
و رفع آثار و با انزروت جهت قلع بیاض و زرد و سوخته آن ملجم جراحت و سنون آن معوی دندان و جالی آن و کوبند

چون دنباله آنرا در رکوزه کرده و بوزانند از صد مقال آن فریب یکمقال نازی شبیه طلا بهم میرسد و آنکمال آن
در رفع بیاض عین و امراض آن از میروبات است و گوشت آن بسیار گرم مصلح آن با زیر و گفته اند مصلح آن همچنین گوشت

هر حیوانی که صلب و ثقیل باشد آنست که بعد از ذبح سنگی سنگین بقل رثقل آن حیوان بر پاهای آن بندند و علق بیا و بیزند
یکروز و بدو روز تا سه روز پس پاک نموده شسته با سرکه و صبر اطبع دهند و با روغن تنارول بسازند و باید که غیر صاحبان

قوت معده و مری تا ثبات نخورند و کوبند که از خواص آنست که چون طعام مسموم را بیند برقص و فریاد آید و نظر کردن
آن بر طعام مسموم یا عیب کسر قوت سمیت آنست

نامند جهت آنکه از افتراش برک آن براغیت و هوام میگزیند و مخیر آن بقدر یکشهر و برک آن نرم زود شکن و یکی آن
مانند بزرگی و نرم و بی بزوبالند که شیرینی را بن گریه ارائه نیست مانند آن * طبیعت آن گرم و خشک در آخر دم
و در عوم بزرگفته اند و گرمی آن زیاد از خشکی آن و قوت آن نامدنی میماند * افعال و خواص آن کل صغیر آن
مقوی کبد و جهت اوجاع آن و تقویت بد را و زایل تپه و رفع حاد از ضعف و اندر اربط و تقویت حصه و دفع موم خصر
هم عقرب شراب و مضاد اربط و عصا و کل برک آن مهمل اخلاط مستقر که برق و جهت یرقان و مغص و اوجاع رحم و حمیات
گهته و جرب و حکه و اندر اربط و اخراج جنین بقوت و بد ستور و جلوس در آن مقدار و شربت آن نادر و مثقال و چون کل تر و تازه
آن را در زیت صلیح در منق و بنوشند جهت ناقص و قشر یرق و حمیات در و ریه نافع و مضاد برک صغیر آن جهت صدع و جراحات
و نهش هوام و با هر که جهت صرع و بلغمی و بازیت جهت کزاز و رفع تب و جرب و حکه و افتراش برک آن خصوص منتن آن
جهت گریز ایندن هوام و پیشه و قتل کیک و بد ستور و خین بد آن و تحول عصاره آن مسقط جنین در ساعت و صنعتی
از آن که قریب بآب میرود و ساق آن غلیظا مابین کبیر و صغیر و در آن رطوبتی که بد ستور و بلغم نیست و ثقیل ارائه تر
و بد بو تر از هر دو صنف و ضعیف العمل تر از هر دو راحت

* طبیب هیم * در قرآبا دین کیومند کور شد
* طحال * بکسر طار و فتح حار و الف و لام لغت عربی است و بفارسی بر زو و بیتی تلی نامند بکس و تا عمنه فو تا نیه و کسر لام
مدد و زیاد مثله تحتانی * ماهیت این معروف است که عضوی است نرم و ضعیف کبیر و در ک واقع در جانب چپ زیر قلب
و آن او عید هودا متولد در کبد است برای رختن بدی از آن بعد دفع قبول از معد و برقم معد و از معد و جهت انتباه آن
بجوع برای دهاست معد و داخل شدن قدری از آن در خون برای تغذیه بعضی اعضا و صلیبه چنانچه بتفصیل در کایات
فن طب مدکور است و تکرر آن از دم سوداوی است و آنچه میگویند که فرس طحال ندارد نیست چنین مانند آنکه میگویند
که شتر زهره ندارد و آن مثل است برای سرعت و جلاد قوس و عدم حرأ و جسامت شتر بهترین آن حیوان فریه
جوان اعلی است جهت آنکه رذات آن کمتر است از حیوان یر بری و شیخ الرئیس گفته بهترین همه طحال خنزیر است
و طحال طیور بدترین همه * طبیعت آن بار دیابس * افعال و خواص آن بیتی الهضم ردی انکی موس مولد خون
هوداوی و در خون خشک آن ملصق و طاع نرف الدم جراحات تازه و مصلح و داعت آن خالص نبودن از عروق
و باروغن بسیار و دنیوریه بختن و بالای آن شراب رقیق آغامین است پند آنکه طحال از اعضای مفروده است یعنی در بدن
هر حیوانی از یک طحال بیش نیست و لیکن اطباء فرنگ میگویند که پند رت متعدد دنیورید و غده و در بدن بعضی حیوانات
تا پند مدد و شنید و شد که اطباء فرنگ شکم سکی را شکافتند و رجوف آن پند مدد طحال یافتند و نیز شنید و شد که طحال
مکی را برید و بر آوردند و باز آنرا ملتئم ساختند و آن سک تا مدتی زند بود

* طحلب * بضم ط و سکون حار و ضم لام و باء مؤنثه و بوزن تغل و کسرا و ول و موم نیز آمده و بوزن زبرج لغت غربی
است و بحرانی طحلیا و یونانی اویسون و برومی و یونیا و یفاری جغرافیه و جامخواب بک و بشیرازی جل بک و یا صغای نی
جل وزغ و بیتی و هوال نامند و در شکله معروف بکائی است و کسکه که آنرا بهندی کتال دانسته محض توفم است جهت
آنکه کتبمال طحلب الصخر است که خرازا الصخر باشد نه طحلب الماء * ماهیت آن سزی است که بالای آبها حوض

آبهای استاد و کله آفتاب بر آنها تابانند مانند غریب و آب جوید و حوضها اکنون میباید و بعد قسم میباشد آنچه مستند بر و از هم
متفرق است مسمی بخرازا اما و طحلب لیفی است و آنچه مانند ریشه متصل بهم و بر لب جوید بسیار میباشد غزل
اناء نامند و آنچه متراکم مانند نم باشد خروج الضاد گویند و در آبهای استاد و تکرر میباید بهترین آن آنست
که در آب شیرین نگویند میباید * طبیعت آن در دوزخ مرد و در قوت قابضه و قبضه نوری آن زیاد از اجزای است
* افعال و خواص آن ضاد آن بنتهائی و یا با آرد جو جهت خمس الدم از هر موضعی که باشد و باد مرغ و تحلیل او را
حاره و تپهها حاره و نفوس و تپه و فتق اطفا و چون در روغن زیتون بچشانند در تلبین عصب قوی الاثر و چون در
روغن زیتون بچشانند بلع نمایند و آب کرم بالای آن بنوشند و قوی کنند در اخراج زلزل در کوی چمید و مجرب و آشامیدن
خشک آن حابس امهال مراری و آشامیدن نوع درم آن مقداری کرم با سه چهار دانه لفل و تلبلی تباه کوی خشک که
بجهه را با آب غلیان نرم شود و حسب بمته صبح ناشتا و در وقت جهت طحال خاد از کثرت خوردن بقول نافع تا که دفع گردد
و مرجه بزروی سنگهای دریا متکون شود بسیار قابض طلای آن حابس سیلان خون اعصاب است *

فصل الطاء مع الخاء المعجمة *

* طخشیقون * بفتح طاء و کسب و خا و کسر شین معجمه و سکون یاء مناة تختانیه و هم فاف و سکون و اولون طخشیقون
نیز نامند بمعنی قومی است * ماهیت این درای می است از جمله پتومات که در بلاد ارمن پیکان را با آن آب میند
زخم آن کشند و میباشد برک و نبات آن شبیه ببرک کبر و بر شیر و بغایت تند * افعال و خواص آن ضاد آن جهت
قوی نافع و گویند حلیت با دوزخ آنست شراب و ضاد کردن بر موضع جراحت آن * فصل الطاء مع الراء المهملة *
* طرائیث * بفتح طاء و و الف و کسر ثاء مثلثه و سکون باء مناة تختانیه و ثاء مثلثه بمعنی زب الارض و زب الراح
است و زب بمعنی ذکر است * ماهیت این نیا تیسست خشبی شبیه بفطر و در زمین فرو رفته و سرخ و سفید میباشد و کلاه آن
مانند برک میچید و منبت آن بیشتر بخود زار ما و زرد رختان و سرخ آن شیرین طعم و قابض و ماکول و سفید آن تلخ و غیر
ماکول * طبیعت آن در دوزخ سرد و خشک * افعال و خواص آن بسیار قابض و قاطع و حابس امهال و سیلان خون
و عرق و مقوی کبد و معده و دافع و رافع استرخای آن و جهت اعیان و دفع مواد حاره و تحلیل صلاحات و تقوی مضامیل
مسترخیه شراب و ضاد ارجون با شیر و ناز و دوشیده طبع دهند و یا با دوغ ماست کار یا شامند جهت استرخای معده و کبد نافع
مضر نه مصلح آن شکر و متخین جل و مصلح آن بزرق و نامقلد ارشبت آن قادی و درم بدل آن ثلث وزن آن عصف و وثلت
آن قرون نصف وزن آن تشریض و عروق و عروق وزن آن و بقولی بوزن آن صمغ عربی است و افاقا نیز بوزن آن گفته اند
* طراشته * بفتح طاء و را الف و شین معجمه و فتح نون و هاء و آنرا جعفریه و عشبة العجول نامند * ماهیت آن غانقی
گفته نبات آن در نوع میباشد یکی برک آن شبیه ببرک شلغم بری و از آن نازک تر و مشفق و مجعل و در رمزی شبیه ببرک
کلم و بران غباری سفید رنگ و ساق آن تا قریب بیک قامت و بر بالای آن شعبهای کوچک و در اطراف آنها کلهای زرد مانند
گل طایق یا گل کاسی و ریح آن سفید یا شعبهای بسیار و وصف درم نیز شبیه بدان و رمزی آن مائل بزردی و ساق آن از آن
کوتاه تر و باریکتر و شاخها و شعبهای آن زیاده منبت آن اجام و مواضع رطبه * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و
خواص صنف اول آن انکحالی عصاره آن راقع بیاض عین و در آن امر قوی الفعل و آشامیدن هم میر نبات آن دافع نفخ و ضعف

کند و طحال را مستعدارین و حال و صفت درم نیز جهت رفع بیاض قوی اللف و صویح الاثر و لهذا آنرا اعشمة العجزول نامند *
طراغینون * بفتح طاء و راوا الف و ضم غین معجمه و غم ثاء مثله و سکون و اوونون * ماهیت این شمع این بیطار نوشته
 که این نبات را رازی ذکر نموده و قوهی نامیده و گفته بعضی مردم آنرا قوهی نامند و نبات آن شبیه به شاهی است و برگ آن
 شبیه به برگ نباتی که زعفران شمر آنست و سرشاخ آن بزرگ و در طرف آن تری میآید و رنگ آن نبات را مشغورن و رازی
 گفته حشیشی است که در میان کندی میروید و آنرا میلت می نامند و صاحب فلاحت گفته که شاهی است کوتاه بسیار سبز
 که با برگ نازک و یاریک طولانی می باشد و گاه بی برگ و عروق آن طولانی غلیظ است و پوست آن نیز غلیظ و بر سر شاخ آن
 تری شبیه به زعفران و در میان آن تشهار آن را مشغورن و لذیذ و خوشبو است و هیچ آن شیرین را آنرا شاخ آن مشغورن
 * **افعال و خواص آن** * آنکستال آن جهت منع کثرت در موعهین و خاندن و خوردن آن نیکو کنند و بوی دهان است
 * **طراغین** * بفتح طاء و راوا الف و کسر غین معجمه و سکون یا و مثناة تستانیة و نون و بعضی آنرا طراغین و بعضی قونوس
 نامند * ماهیت این نباتی است که چک بر روی زمین بقدر یکسوز و زیاد و کمتر از آن بی برگ و بر شاخهای آن ثمر بقدر
 دانه کدم و شبیه به آب انکور کوچک و اطراف آن نیز و کثیر العدد * طبیعت آن گرم و خشک و سرد و خشک نیز گفته اند
 و نبات تا بضعه * **افعال و خواص آن** آشامیدن و دانه آن با شراب جهت اجهال و سیلان و طوایط رحم مزمنین نافع
 و بعضی مردم آنرا کوبیده و در حب و اقراض ساخته عند الحاجة استعمال مینمایند *

* **طراغینون** * بفتح طاء و راوا الف و کسر غین معجمه و ضم یا و مثناة تستانیة مثل د و سکون و اوونون لغت یونانی است
 بعضی شبیه به پیش جهت آنکه راحته برگ آن در خرف میماند بیش میباشد * ماهیت آن در قسم است یکی بزرگ و برگ
 و ساق آن مانند اسفودق و ریون و مانند ک زغی و صمغ آن مانند صمغ عربی و در جزیره افریطش بسیار بهم میرسد و درم
 که چکتر از آن در سواحل دریای بهم میرسد و بی برگ و بسیار بلند نمیشود و بر شاخهای آن دانه های سرخ بسیار بقدر رکند می
 و در آن باریک * طبیعت آن درموم گرم و خشک * **افعال و خواص آن** یک مثقال از هر دو نوع آن با شراب
 مفتت حصاة و در رحیص و مخرج جنبین شراب و حولا و صمغ آن جاذب خاویز و بیکان از بلون و کوچک آن قابض و جهت حبس
 اجهال و سیلان حیض و باقی سیلان شراب و از دانه آن قاده دانه نافع است *

* **طراغینون** * بضم طاء و بفتح نیز آمده و سکون و اوونون معجمه و سکون و اوونون معروف ترخانی فارسی است و در یونانی
 طرخونی و در ویجی و در بطون و در یونانی میورینه نامند * ماهیت آن نباتی است معروف در بلاد ایران خصوص در فارس
 و در شیر از کثیر الوجود و مانند سبزه های دیگر از ارتفاع و بود نه و جرجیر که تره تیزک و مانند انبها با نان و زیتون و غیره میخورند
 و در بعضی نباتانی میباشد و نبات آن هم از قلم شاخ آن بهم میرسد و در غم آن حلاوت و قوت و عفو صحت و اندک
 حلاوتی است و خاندن آن ناشتا به نباتی فی الجمله خلل ارتقی در زبان بهم میرساند و لهذا بعضی مردم پیش از آشامیدن
 مطبوخات مسهله به شمع میخایند طعم آنها خوب مجسوس نمیکرد و در طعم بزرگ نورسته بیل ترش شدی که بهندی می کند بیل
 و کوفته نیز مانند فی الجمله شبیه به اناب و لیکن حلاوت و طافت ندارد و در کثافت و عفو صحت بسیار بر این غالب و هیچ برقی
 آن تا قرحا است و اصل فلاحت کوبند که چون تخم اسفند را در سرکه کهنه نشیما نهند تا مزاج گیرد پس بکارند طرخون میگرد
 و نیز اگر در میان ترب کل آشته بکارند طرخون میورینه و بهترین آن هستانی تر و تازه آنست * طبیعت آن گرم و خشک

خسوس بری آن ریستانی آنرا در اول گرم خشک نیز گفته اند و با قوت مخدوره * افعال و خواص آن محلل ریح
را خلاط مزجه و مفتخ سد و مقوی معده و مشهوی و مجفف و ناشف رطوبات و خائنین آن خوشبو کنند و دمان و مغیر ذایقه
و مخدر دمان و زیان وجهت قلاع نافع چون مدتی بعد از خائنین در دمان نگاهدارند وجهت اصلاح موی ربائی و
طاعون و چون آب تازه آن را با شراب کادی حل کنند و بنوشند جهت منع آبله و خصمه و منع حمل و تولد آبله نافع
و آشامیدن آب بعد از مغف آن لذیذ نسیان مضر ترورین و اکثراً آن محرق خون و طالع باه مصلح آن بقول باری و منش
سینه و مصلح آن غسل و طلع الغنم و مصلح آن کرنس و مقوی فعل آن رازیانه است *

* طریق بافتن طاسکون راء و فتح فارالف بغار می گزویهندی چهار و بر روی موی بقا و بر نانی عرا و بر نانی اریقا و بوشا
و بعضی گفته بیونانی مورسقی نامند * ماهیت آن چهار صنف میباشند یکی درختی است عظیم و برگ آن مانند برگ
سرو و این را بحر بی ائل و ثمر آنرا عذبه و بهندی نهی مائی زدرخت آنرا سال نامند و درخت آن نیز عظیم شبیه
بائل و این صنف بری است و بی ثمر و سوم کوچک برگهای آن کم و کل آن سفید مائل بسرخ و در خوشه و نخل یعنی زنبور
عسل آنرا در دست میبارد و ثمر آن مانند مازوی عطریست و خوشبو و بهندی این را بری مائی گویند و چهارم ثمر آن بی
کل بهم میسوزد و نخل رحب شامل اند و سرخ مائل بسبزی و صباغان ثياب را با آن رنگ میسایند و این صنف در بلاد عراق
و فارس نموده شده و گفته اند در صنف میباشند بزرگ و کوچک بزرگ آنرا ائل نامند و بستانیست و ثمر آن مدور و عذبه
نامند و در حرف الف مع الناء المثلثة مذکور شد و کوچک آن بری و آن مخصوص باین اسم است و شکوفه این سفید مائل
سرخ و ثمر آن مثلث شکل و کزمازح نامند و بهترین آن آنست که در کنار آبهای شیرین روی * طبیعت آن در اول
سرد و در دوم خشک و بعضی در دوم نیز سرد گفته اند * افعال و خواص آن قابض و باندک قوت تجفیفی و رادع و محلل
و طبع بیخ آن بازیت جهت جذام حادث از ورم سوم سپرزسد و آن داسر که جهت یرقان حادث از ضعف مراد و ضبط
و خمس صبرادران و جهت تفتیح سد در ورم صلب جگر که هر روز می و پنج مثقال آنرا بنوشند مجرب و مفصله بطبع برگ
آن جهت تقویت لثه و دندان و آشامیدن آن جهت خمس امهال و نزف الدم رحم و رفع سیلان و تسخیف رطوبات آن
مجرب و آشامیدن عصا برگ یا طبع لحا و یا کل و باقی آن نرم و کوچک کنند و طحال صلب بزرگ شده خصوصاً که در سر که
و انجیر طبع نموده باشند و جلوس در طبع آن جهت نزف الدم مقعد و رحم و بواسیر و شستن سر بد آن جهت رفع شمش
و صلبان که رشک نامند نافع و ضماد برگ گویند و مطبوخ آن با سر که جهت ورم حار و تحلیل صلابت طحال خصوصاً با شق
و سکنبیه و زین کبر و صبر و بدستور ترکیب بد آن جهت طحال و در و خشک آن مجفف قروح و طبع و زخم آبله آتش و دخان
و بنور شاخ و برگ آن جهت زکام و اخراج زلوی در حلق مانده و خشک نمودن آبله و زخمهای طبعه مؤثر و گرفتن بخور
برگ آن سه دفع ساقط کنند دانه بواسیر و تالیل و خاکستر چوب آن با قوت جالیه و سفیفه و حوصله آن جهت استرها و خروج
مقعد و ذرور آن جهت قروح و طبع و سوختگی آتش و ثمر آن جهت نفت الدم مزمن و تقویت لثه مسترخیه و فساد هوا

و کز بدکی و تیل و آشامیدن آب و طعام در ظرف مصنوع چوب آن جهت طحال مفید بد آن ائل است *

* طریق بافتن طاسکون یا عثنا تیتانیه و عاء معجه و آنرا بتارخ نیز نامند * ماهیت آن نوعی ماهی
است بقدر یکسوز و اندک زیاده بران و قاد و شر نیز روی و سفید رنگ و آنرا بغار سی حلوا ماهی نامند و در بحیره از

حبش از ناحیه آذربایجان و دریای فارس و بحرین و بعضی سواحل بنا در مانند پهلوی و غیره به هم می رسد نلس دار
و کم استخوان و نازک و نازد آن بسیارند و آنرا نمک سود نیز مینامند و با طراف میبرند * طبیعت نازد آن گرم
و خشک و در اول نمک سود آن در آخر درم * افعال و خواص آن متشنج و میوه و جالی و مقطوع بلغم معد و ملطف
و بر دای غلیظه جهت حمیات ربع و تحریک باه میروید و مرطوبین نافع و در بعضی امزجه تلین طبع و در بعضی حبس مینماید
و مضر و مریض و بهترین استعمال آن آنست که با روغن بادام یا کنجد مقش نازد بریان نمود و باشد بعد تنظیف تام از
نلس و امعاء مراره و غیره و باریک شسته و نازد آن بهتر از نمک سود آنست

* طریقه و وس * بفتح ط و سکون را و فتح فا و کسر راء مهله و سکون یا و مثناة تختانیه و ضم دال مهله و سکون را و
و معین مهله * ماهیت آن دیسقوریل و س گفته عنبه کبریا لغسان اعجب شبیه بعضا و کما ذریوس و برک آن باریک است
شبیه ببرک فغود و در بلاد فلیقه کثیر الوجود است * افعال و خواص آن جهت نهش هوام نافع است
* طریقه و وس * بفتح ط و سکون را و ضم فا و سکون را و ضم لام و سین مهله لغت یو نایی است * ماهیت آن قطعی
لطیف نافع است جهت جسا و طحال و گفته اند خشک است

* طریقه و وس * بکسر ط و را و سکون یا و مثناة تختانیه و ضم فا و لام و نون ام یونانی است یعنی ذ و ثلثه اوراق * در ماهیت
آن اختلاف است بقول اکثر آنست که نامی است مشترک میان خند قوتا و نبات خصیه الثعلب و بعبی مراد از حومانه
است و آن نباتی است ترسب بد ری و شاخهای آن باریک و سیاه شبیه با ذخیره و برک آن مانند برک خند قوتا و در هر شعبه
سه عدد و کل آن بنفش و رائحه آن شبیه بعضی و بیج آن در از و صلب و تخم آن مائل به بیجی و بازغب و مستعمل برک و تخم
آنست * طبیعت آن در رسوم گرم و خشک * افعال و خواص آن مفتوح و مقوی و جگر و مل و بول و حیص و آشامیدن
و در مقابل از برک و تخم آن و از برک آن سه مثقال ببتی نایی با آب سرد جهت ازاله صرع و شوره و ابتداء استسقا و وجع
و جرم و عرا لبول و استسقا و جهت سهر و رسوم هوام و چون بکوبند نبات آن را با برک و بیج و عصاره آن را بر نهش هوام
و زلز و وجع آنرا تسکین دهند و ستور و طول طبعی شاخهای آن و اگر بر عضو متورج و ناب و ع و سلم برسد در در وجع کند و بکزد
و بخورد آنرا آقا میدانند برک رسد و اندک تخم آن با شراب جهت حمی مثله و چهار برک و چهار دانده آن جهت حمی
و مع بالخاصیه نافع و بیج آن از ادویه تر یا قیه و در معالجین کبار داخل مقدار شربت آن و درم مضر کرده مصلح آن کثیر است
* طریقه و وس * بفتح ط و سکون را و ضم فا و سکون را و ضم لام و سین مهله و مثناة تختانیه و سکون و ا و نون لغت
یونانی است یعنی ذ و ثلثه عناقید * ماهیت آن نباتی است بقل و شیری برک آن شبیه ببرک ثیل و از آن تو تر و کل
آن در طرف صبح سفید و در نصف روز بنفش و در شب سرخ تیره و بیج آن خوشبو و سفید و طعم و بوی آن مانند زنجبیل
و غلغله و ده کشیکه آنرا بیج تربید دانسته * طبیعت آن در رسوم گرم و در آخر آن خشک * افعال و خواص آن مقوی
معد و جگر و قاع اخلاط بارده و جهت خفان و رقع سوم نافع و آشامیدن و درم از بیج آن با شراب جهت اسهال بطن
و در در بول معد و شربت آن نادره و مضر و سف مصلح آن کثیر است بقدا دی گفته از ادویه سمیه است نزد اهل هند
و آن را ماریان دانسته اند و جالینوس این دوا ذکر نکرده * فصل الطاعصع الغاء *

* طریقه و وس * بفتح ط و سکون را و کسر سین معینه و سکون یا و مثناة تختانیه و لام و نون یو نایی است * ماهیت آن

عده منقش است که در هر که بخته باشد و از آن به قديمه است * **افعال** و خواص آن تليل الغل و مقوی معده حار و ممکن حدت خون و صغیر از جهت تهوی مریکه بلغمیه و صفراوی و قطع نمودن حیض و سلس و بول نافع مضر امراض همدای و اعضای عصبانی و قاطع باه مصلح آن شیرینیه است

* **قصه** **الحل الطاء مع الالم**

* **طلح** * بفتح طاء و سکون لام و حاء مهمله در ماهیت آن اختلاف است گویند موزاحت که بهندی کیله نامند و گویند نوعی از ام غبلان بهخار است با صطلح اهل بادیه و موز در حرف المیم مع الواو انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد و ام غبلان مذکور شد * **طلح** * بفتح طاء و سکون لام و عین مهمله بفارسی بیمار خرمانند * **ماهیت آن** شکوفه درخت خرما است در ابتدا ی ظهور و چون به قبل از یک شیرینیا کمتر یا زیاد و در حد شبهه بهایی می رود در عرض الوسط سر و ته آن باریک میباشد آن زمان غلاف آن منشق گردد و از جوان آن خوشه خرما سفید رنگ که دانه های آن از جو خود ترویران گردی مانند آرد باشد ظاهر گردد و بر آید و بتدریج دانه های آن بزرگ و رسیده آن غلاف خشک و جدا گردد و بیفتد و آن غلاف را کفری و خوشه خام تازه از آن برآمده را ولین و بفارسی دانه های آن را غوغ و خرما و آن کرد را کشن و دقیق النخل خوانند و کشن درخت نرا تاباده و نزلد بعد از آنکه دوسه دانه ثمر نو آنرا در جوانی ثمر ماده کل داشته و بسته باشد خرما ی آن بالیده و بزرگ و شیرین و لجم نمیگردد و از ابتدا ی غورگی تا انتهای تموی مرا پب او احوط آنرا با مهای بسیار است و در تمام اکثری مذکور شد و نصف کفری در حرف الکاف مع الواو انشاء الله تعالی خواهد آمد و بهترین طلع از برای خوردن و تداوی از نخل تراست که در زمین و آبهای شیرین روئین باشد و دانه های آن کوچک و پوست آن سفید بود و قیوشت آن کم و تلخی نداشته باشد * **طبیعت آن** در اول سرد و در دم خشک * **افعال** و خواص آن مقوی معده و قابض طبع و ممکن حرارت و حدت خون و آشامیدن خشک آن بقدر زینم اوقیه جهت رفع تشنگی و اسهال و تهوی حار و نفث الدم و نزف الدم نافع و در هضم و استراحت آن مولد قولنج و هسار و لون و در دهنه و مصاح آن چربیه و کوشتها و شیرینیه و جوارشات مانند جوارش کدوی و فلائی و زنجبیل و میا و عدل و کشن آن با حرارت لطیفه و رطوبت فضلیه و لهله ابتیای محرک باه مردان و محرک شهوت زنان است * **طلح** * بکسر طاء و فتح لام و الف مملو ده * **ماهیت آن** آب انکور و جوشانیده است که طبع نمایند تا د و ثلث یا کمتر از آن برود و آنرا میبخشند نامند و بعضی اعراب آنرا خمر گویند و بعضی گویند آب انکور و بعضی که طبع دهند تا آنکه نصف آن و یا بیشتر و یا کمتر بود و غلیظ مائل به سیاهی گردد و آنرا طلاء از جهت آن نامند که اعراف درخوب شتران با قطران و زیت میمالند و بعضی همه انعام خمر را بدین نام مخصوص میدانند و بعضی مثلک را * **طبیعت و افعال** و خواص آن نیز قریب بخمر و مثلک است و ذکر یافت می یابد انشاء الله تعالی *

* **طلح** * بفتح طاء و لام و قاف در آخر و سکون لام غلط است و بکسر طاء نیز آمده معرب از تلک فارسی و عبری کوکب الارض و عرق العروس و یسریانی فتح جشما و کوکبا از عانیز گویند و در یونانی چشم و رن و فلون و سطر و یعنی کوکب یعنی کوکب الارض و در رمی غوغ و طیه و بفارسی ابرک و یهودی نیز و بهندی ابرک نامند * **ماهیت آن** جسمی معدنیست متکون که از زینق خالص و کبریت قلبی غالب بر آن ارضیت و بیس و فاعل انعقاد آن برودت و سه صنف میباشد یمانی و اندلسی و هندی و بهترین همه یمانی است و آن سفید نقره رنگ شاف و براق میباشد است که خوب ورق ورق گردد و اوراق آن بزرگ و نازک سفید براق صدفی باشد و مائل به سیاهی نباشد و بعد از آن در خوبی هندی است و آن در سفیدی

و نازکی کمتر از میانست و اندلسی که مغربی نیز باشد از همه پست تر و اوراق آن نازک نمیکرد و در یک آن با کبودت
و نیز گفته اند در وصف می باشد یکی صفایحی و ورق ورق میکرد و در دم مانند سبک حص و معدن آن جز در قبرس است و در
هند معدن آن بغض جاما است مانند نواح عظیم آباد و میگوید که احیاناً در بعضی قطعاتی آن قلیلی سیما با برمی آید
و مستعمل از آن مخلوط و آنست و چون پشتهائی احراق نمی یابد یا لایه لایه با پوشاد در کلس البیض احراق
مینمایند و دستور حطب و حل و اجزای آن در مقدمه مذکور شد * طبیعت آن در دم سرد و در آخر هم خشک و در
اول سرد و در دم خشک نیز گفته اند * افعال و خواص آن آشامیدن آن با ادویه مناسبه جهت اسهال دموی و
کبدی و نزف الدم همه اعضا و رحم و ذمطار با و تبهای حار و ریختن آن در روغن سیبیل و طلائی آن جهت قروح رطبه قصبه و اعشای
مغسول آن با آب بارنگ جهت نفث الدم سینه و رحم و بواسیر و یخچیل و طلائی آن جهت قروح رطبه قصبه و اعشای
عصبانی و اورام حار و یستمان و خلف انهن و بواسیر و حمله و جرب مد اکبر و سایر اعضا و خور و جدام متفرج و رفع آثار
ضیای جلد بغایت مؤثر است و آشامیدن آن مطلق با خطر و مضر و سر زور کرده مصلح آن کثیراً و نفث کرفس و استعمال آن
با غسل را دفع نشمت آنست با اعضای باطنی مقدس و شربت آن تا نیم مثقال و چون مخلوط آن را مانند عصاره سائیده و مکور
با آب خالص غسل نموده و با صمغ عربی و آب حل کنند در اعمال نقاشی مانند آن بهتر از ورق نقره است و چون در آن
زعفران اضافه نمایند ورق طلا محلول باشد و باز نکار زمری رنگ و با صمغ دستقی رنگ کردند و چون با شب یمانی و
خطمی و مغره و مرکه و سفید قشمر مرغ و اعضا طلا کنند مانع سوزانیدن آن از آتش خود را در صناعت طلق را حلقه طلعی میداند
هرگاه آن گل آخته شود و دستور حطب و حل و احراق و دهن و اقراص کوک در قرا بادین ذکر یافت *

* فصل فی الطاء مع الیاء المثلثه و التختانیة *

* طبر اند * بفتح طاء و سکون یا و فتح راء و همزه و الف و فتح نون و هاء طشیر و طشور نیز آمده * ماهیت آن نباتی است
مانند فطر و بزگر از آن در شرب مانند چراغ میل و خشک و تر و تازه آن سفید و زرد و خشک آن سرخ و رنگ منقطع می گردد
از طرف مانند اسفنج قطعاتی سرخ و رطوبت آن بد بود و نمیت آن اکثر زبرد رخت بلوط و زیتون و در سالی که باران بسیار
شود بیشتر میرود * طبیعت آن گرم و خشک در چهارم * افعال و خواص آن نفعی از آن تا حال ظاهر نشده و از
سوم قائله قریه است حتی بوییدن و لمس نمودن آن و اجتناب از آن واجب *

* طین * بکسر طاء و سکون یا و نون بفارسی خاک و بهندی مٹی و سر بانی چشما نامند * ماهیت آن معروف است بهترین
آن طین حر یعنی خالص از آمیزش رنگ و شوره و کبریت است که از آب شیرین باشد و آنرا حرا زین جهت نامند و بفارسی
خاک رست نامند و لطیف ترین طین آنست که از آب شیرین جاری نه نشین شده باشد و طین نیل مصر بهترین طینان
انها را است * طبیعت آن مطلقاً سرد و خشک مگر خاک یک مصطکی و خاک کیک که در میان نمک بهم میرسد و یا مدتی در نمک
مانده باشد و خاک دریای شور و آبهای تلخ و کبریتی و شمی و امثال اینها که همه گرم و خشک اند * افعال و خواص
آن جمیع اسام آن تا بغض و حیض و رجالی و مسدود و حابس امهال و محمل او را و مسکن التهاب و گرمی مقتله و مقوی
اعضای مسترخیه از سوزی بسیار و حرکت عنقه شربا و قضا و اطفال پتهائی و یا با دویه مناسبه در علت و آشامیدن آن
جهت سل نفث الدم و سحج معار و کزیدن آن بپسری و در اربع و موم و هوام و تسقین بدان جهت سحج معار و طلائی آن

جهت نبش افعی و کلب کلب و با سرکه و روغن گل سرخ جهت تحلیل و درم حار و چون خاک حر را با آب شیرین مرشده خشک نمایند و در آبهای کدر و شور حل کنند و یک انزال تا ده نشین کرد داخل و شیرین و اصلاح فساد آنها نمایند و چون با آب تلخ و شور مزوج شود عرق کشند عرق آن شیرین برای دل و غشائی که ملتی آفتاب بران تابید باشد طلای آن جهت استسقا و تقویت اعضاء مسترخیه رمله و با سرکه جهت کزیدن هوام بپعدیل و غسل سربل ان منقی و اساخ آن و مقوی موی دراز کنند آن رخائی که آتش بسیار دید باشد مانند خاک اجاغ بسیار میخف و منقی بشره و جانی بهی و رافع خشونت بدن و حکه و با سرکه جهت کزیدن زنبور و با قهر و طی جهت خنثایر و تحلیل صلابات و طلای خاک تنور با نمک و سرکه جهت رفع کپلی مرا طفال مجرب و رخائی که در نمک مدتی مانده باشد و خاک ظرف کلبی که در آن نمک میگذاردند جهت تحلیل او را م بارد و را نچجاد ما میل و بنور نافع و با بول بز و یا شتر و با کرم محلل استسقا و صفا د کا کل با سرکه جهت کزیدن عقرب و هوام و تحلیل او را م حاره و چون کلاب بران بهاشند و بمویند مقوی دل و دماغ و رافع خفقان و غشی و التهاب و عرق کا کل که با کلاب و عرق کا و زبانا و امثال آن بکشند جهت تقویت قلب و رفع خفقان و دفع مله حار بسیار مفید و طلا و صمد خاک برود نعل که هنگام زیاد تبی آن و بعد کمی آب خشک شده باشد مقوی اعضاء محلل او را م همز منه و رافع استرخا و لا غری حادث از کثرت نفث الدم و در احادیث منع بسیار از خوردن طین وارد است مانند این حدیث که قال رسول الله صلی الله علیه و آله لا تأکلوا الطین فان فیہ ثلثة خصال تورث الداء و تعظم الایطن و تصغر اللون و قال صلی الله علیه و آله ایضا اکل الطین حرام علی کل مسلم و قال ایضا من اکل الطین فکانما عان علی قتل نفسه و مضر اصحاب حصاة ردین ان وضعف احشاست

* طین الابیض * ماهیست آن خاکی است سفید رنگ با غر ویت و نرم اندک چرب با چسبندگی کمی که در بعضی اراضی مخصوص جافا که طین حرا باشد خمر صا در زمین کوفته و حجاز بهم میرسد و آن رنگهای خاک خالص لزج چسبند است شبیه بطین خرا مانی * طبیعت این سرد و خشک * افعال و خواص آن جالی چرک موی سر چون سر را بدان بشویند و جهت قروح مزمنه و د ما میل و تحلیل او را م حاره و تسکین آنها در و ر و اطلا نافع و در سائر خواص مانند طین خراسانی است * طین الازهر * طین مغره است که بفارسی کل سرخ یزدی و یمنی کبر و نامند و گاهی آنرا طین فارسی نیز نامند * طبیعت و افعال و خواص آن در مغره در حرف المیم مع الغین مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی * طین الکحضر * بفتح مزه و سکون خاوتی ضاد مجتبتین و راء مهمله * ماهیست آن خاکی است سبز رنگ چرب بالزرج و چسبندگی که آزادگان که از توابع شیراز است می آورند و در بعضی از قطعه های آن رنگهای زرد و سرخ و سفید می باشد و بهترین آن سبز یکرنگ خالص آنست * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن زنان ایران او را بریان نموده در دانه میخورند و میگویند جهت طبش قلب نافع و شستن سر و بدن آن مسکن حرارت و نرم کننده جلد و مرور رافع چرک و شپش و با شیدن سوده آن بر فرش و غیره که بران روغن ریخته باشد شند ناشف است * طین الازرقی * بفتح اول و سکون راء مهمله و فتح میم و کسر تون و یاء منثنا تحتانیه نسبت بهرانی حماد و رها یا و یونانی ببلایر نیمون و برومی فلا میا نانا مند * ماهیست آن گلی است سرخ تیره چکری رنگ یا نرمی راندک چربی و غر ویت که بزبان نچسبند از خرشور و در طعم شویه بخاک باشد و از ایران و از رومیه آورند و گاه بهر حجه از رومی نیز بهجاء

ا طلاق مینمایند و بهترین آن نرم امس چرب خالص مانی از سنگ ریزه و رمل چسبند ؛ بزبان طلائی رنگه آنست
 * طبعیت آن سرد و در اول خشک و در دم * افعال و خواص آن قابض و مغزی و مقوی قاع و حایس نوز الم
 و نفت الدم و رطوبن و رحم و ماعده و بواسیر و بول و بیضت قروح آنها و قروح و تلاح دهان و منع نزلات عظیمه منحل و
 بسوی سینه وضیعی النفس و سرفه و مل و حمی و ریه و حاد و از آنها جهت حمس اسهال شرابا بسو رافع بیضت شدت تجفیغی
 که در او ازین جهت نیز رادع ا ورام است و بیضت و باطامون چون پیش از حد و ت آن چند روز زیاده را ن هنگام
 نیز با سرکه و کلاب اگر تب نباشد و الا با آب و سرکه بشویند و برورم آن طلا نمایند اما ن یابند از آن ربا ا قاعها جهت کسر عظام
 طلا و در ور آن جهت حمس نوز الم کل اعضای ظاهری و تجفیغ قروح و طبعه مغیر مضر طحال مصلح آن مصطکی و کلاب
 مقدرا و شرب آن از نیم رم نادر و درم بدل آن طین مغره و طین حجازیست *

* طین الاصفی * بفتح اول و ممکن صاد مهمله و فتح فاراء مهمله و آنرا طین الصنم نیز نامند * ماهیت آن خاکی است
 زرد مائل بتیر که از میان د کوه حوالی قسطنطنیه آورند و رهبانان سکنه آنجا بران صورتی نقش مینمایند و گویند صورت
 بتا است و بعضی گویند نقش د بکر است غیر معلوم از قبیل طلسم و گویند چیز یست که بهندی آنرا پیوری نامند و اصلی
 نداد و زبر که پیوری چیز یست زرد سبک وزن مصنوع از بول بچه کاوتا ز زائده که بآن برگ درخت انبه خام خور آنند
 طبع نموده بعمل میآ و رند و اکثر مستعمل نفاشان است و مشهور است * طبعیت آن سرد و خشک * افعال و خواص
 آن قابض و حایس و جهت نفت الدم و نوز الم اعضای باطنی و قیام کمندی و قیام انده شرابا بهتر یز اما یان است
 و در ور آن جهت نوز الم ظاهر و تجفیغ قروح نافع *

* طین الاقریطس * بکسر مزه و سکون فاف و کسر راء مهمله و سکون یاء منناه تختانیة و کسر ط و سین مهملین و اقو قرطون
 و قرطون نیز نامند * ماهیت آن خاکی است خاک تری زک باخشوند و با شکست شکسته کرد و در قوت شبیه شبش است
 و از آن بسیا وضعیف ترس و نرق میان مرد و بچشدن معلوم میگرد که تجفیغ این بآن حد نیست و غالب بران اجزای
 هوایه است * طبعیت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن جالی بی لدع و جهت قروح چشم نافع و تعایق آن جهت
 حفظ جنین و منع از اسقاط مؤثر و گفته اند مسهل و لاد است و نفاشان جهت ثبات رنگ آن در نقاشی مستعمل دارند
 * طین الاندلسی * بضم مزه و سکون نون و ضم دال مهمله و ضم لام و کسر سین مهمله و مشد و یاء نسبت * ماهیت
 آن خاک سیاه کثیفی است * افعال و خواص آن جهت تحلیل ا ورام ضما و اخلاء نافع است *

* طین الجبلون * بضم جهم و لام و سکون و اورد ال مهمله * ماهیت آن خاکی است سرخ تیره رنگ امس که یوست
 حیوانات را بآن رنگ میکنند سرخ مائل بزودی میگرد و رنگ آن قیام و ثبات ندارد * طبعیت آن گرم و خشک و با قوت
 قایمه شد بد و منبله * افعال و خواص آن طلای آن محتال ا ورام و با آب برگ بارتک جهت اسهال نافع و خوردن

آن حائز نیست و ردی است

* طین البحر * بضم حاء مهمله و راء مهمله و مشد و بغاری خاک رست نامند * ماهیت آن بعضی آنرا شامل طین اندلسی
 و طین فارسی و بعضی خاکی که از سیراف میآ و رند و انسته اند و آن خاکی است رخسبک خالص و بسیار سبز شبیه برسیان
 و چون دزد دند آنرا خوشبو و خوش طعم کرد و آن را منخو رند کسانیکه معتاد بکل خوردن اند زیرا که مضر ت این کمتر

طین الاصفی

طین الاقریطس

طین الاندلسی

طین الجبلون

طین البحر

انه اطمینان دیگر است و بعضی گفته خاک خالص از آمیزش یک درم و رطل و اشای غریبه است و بعضی از انواع طین قیولی و از اصناف طین الخراطین دانسته اند

* طین الحکمة * از مرکبات است و دستور صنعت آن در مقدمه و در قریب بادین مذکور شد بطرف شیشه و چینی و غیره جهت رفع ضرر از آتش و صدمات میماند و ضما آن جهت شکستگی اعصاب و تقویت استخوان و عصب مؤثر است
* طین الخراسانی * بضم خاء معجمه و فتح راء مهمله و الف و فتح عین و الف و کسرتون و باء نسبت و انرا طین نیشاپوری و طین لاکل و طین الماکول نیز نامند * ماهیت آن کلی است بسیار سفید خو شیر و خوش طعم با اندک شوری و ضرر خوردن آن کمتر از خاکهای دیگر است و لهذا کسانی که عادت بخوردن خاک دارند از آن بخورند و بعضی بریان کرده بخورند و داده بعضی خام و بعد بریان کردن شروع آن اندک کم میگرد و در پیدا د اطفال بان برالواح مینویسند و بعضی مردم آنرا بریان نموده با گلاب شسته صاف و خالص آنرا اتراس ساخته خشک نموده تناول مینمایند و بعضی قدری مشک و یا عنبر و یا کافور نیز اضافه میکنند * طبیعت آن سرد و خشک و بعضی بسبب ملوحت آن اندک گرم دانسته اند * افعال و خواص آن تسهل خا اضم و با مصلط مطیب آن بخور مذکور جهت خوشبوئی نکهد و تقویت معد و تسکین غشیان و رفع منع سیلان لعاب و آب از دهان و رفع خواب و رفع جوع کلبی و هیضه مهله که باقی و افعال و منع نزلات مفید خصوصاً که تربیت و پرورش باشد و سعد و از خرقه و کبابه و امثال اینها بکباب تر کرده باشند مغذی و شیرین آن از یک شغال تازه منقل و در ربع هیضه و از قیمة آن با آب سیب میخور و یا بارب آن و با آب طبعی سعد و با آب سرد و اکثراً آن مضمحل مزاج و مولد سد و حصا و مضر معتادین بسد کبد و ماسا ریقا و ضعف کبد و مسالك ضیق و متک کرده و مثانه و لیکن بعضی از اطمینان دیگر است مصلح آن انیسون و قیسم کرفس است *

* طین د افسغانی * بفتح دال مهمله و الف و کسرتین معجمه و سکون عین مهمله و فتح تاء منثا و ثو قانیه و الف و کسرتون و باء نسبت * ماهیت آن خاکی است که از دغستان و قریب بدیند بلک و شیروان آذربایجان آورند و الوان می باشد بهترین آن خاکی است کاهی رنگ خوشبو که از دغستان قریب بنواح شیروان آورند و کاهی آنرا مانند اطمینان دیگر میخورند و اقرا می سازند و این هنگام سفید رنگ املس نرم سبک خالص از رمل و سنگریزه چسبند و زود در آب گدازند و میباید و بعضی از آن کبود رنگ و این در خوبی بعد از آنست * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن مغرغ قوی و رفع خفغان و غشی و سمیت اخلاط و تب و بانی حادث از اخلاط فاسده و در ما اثر افعال قویتر و بهتر از طین مختوم و اکثر معتادین بکل بسبب کمی مضر است این را بخورند خصوصاً از آن عراق و عرب و لیکن معد و مضمحل لون است مصلح آن شستن و مشوی نمودن آنست

* طین الد قوچی * بفتح دال مهمله و ضم تاف و سکون واو و کسرتاف و باء نسبت * ماهیت آن خاکی است که از ناحیه د قوچی بلک و حلب آورند کبود رنگ با بویست قوی و بعضی از آن سفید رنگ سبک املس خالص از رمل و سنگریزه و زود گدازد در آب و این بهترین آنست * طبیعت آن سرد و خشک و با قوت قابضه و اندک حرارتی * افعال و خواص آن مجفف و تابض و حائس انفعال و ناشف و طو بات معد و او را م مرکبه و حاره و زائل کنند و اسماخ بدن و موی شراب و طلاء و غسول و زنان معتاد بخورند اطمینان بیشتر این را بخورند بجمای طین خراسانی و لیکن معد و مضمحل رنگ است

و بمب اندک حرارتی که دارد خون را فاسد میسازد مصلح آن شستن و بریان نمودن و خوردن انیسون است بالای
آن خوردن شیرینی بالای آن و یا آن بمبار مضر*

* طین الرومی * بضم راء مهمله و سکون واو و کسر میم و یاء نسبت * ماهیت آن خاکستری است سرخ نیم رنگ و بعضی
سفید مانند بکودی و خوشبو و آن نوعی از طین قهرسی سفید است * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن
سفید و فایض غلای آن با آب با سنی محال و مانع ورم اجفان و خون آمدن از چشم و در سائر افعال مانند کحل ارمنی است.
* طین شاموس * بفتح شین معجمه و الف و ضم میم و سکون واو و سین مهمله و آنرا طین شامیس و کوب الارض و کوب
شاموس و بریانی چشم شاموس و برومی فلاغاسامنی و یونانی ابو بریطس و یفاری کل سفید نامند * ماهیت آن چند
صنف میباشد صنفی سفید صناعی اندک براق و صاف شبیه شیشه و یفاریس و صنفی رمادی رنگ صفاتی نرم زرد شکن که در
آب زرد کد اخته گردد و این را یونانی اسطرا یعنی کوب و یفاریس کوب و یفاریس که ری می نامند و صنفی بسیار سفید
لیم که چون بر زبان گذارند بچسب و زرد شکسته گردد و در آب زرد کد اخته شود و این بهترین همه و بقول انشاک
متفرد و بهترین همه است و از قهرص و صابون و زرد * طبیعت آن در دو قسم در خشک و مغسول خشک گردد آن اطفاف
شدی رئیس گفته که هوایت بران غالب از طین مختوم و اقوی از آن است * افعال و خواص آن آشامیدن یکمقال
از مغسول آن با کنگر قاطع خون خفصه دانه و جربان عرق شراب و طلا و شراب جهت سوم جابر و ادریه مناسبه جهت
نفث الدم و اختلاف و میلان خون از همه اعفا و دردم آن با آب و اندکی سرکه جهت ترقحه امعا سریع الاثر و نیز در درم
آن با آب و شراب که آب غالب باشد جهت تحلیل اورام حار و اعراض رخد و مانند پستان و بنا کوش و زرد بغل و کچم ران
و حنقه آن با آب با رنگ جهت ذ و منطار و با ترقحه امعا که متعفن نشد و با شکر بعد از آنکه اولابا ماء لعسل و آب نمک حنقه
توده باشند و طلا و آن با آب و روغن گل جهت ورم پستان و اورام حار و نفرس و با شراب جهت سوم ملد و غه نافع و

در سائر افعال مانند طین مختوم اخت*

* طین صوفی حمید * بضم صاد مهمله و سکون واو و کسر ناون و با ترقحه حاء مهمله و کسر میم و سکون یاء مثناة تحتانیة و دال مهمله
* ماهیت آن خاکستری است سفید خوشبو که از بلاد شیر و آن از بقعه صوفی حمید آردند * افعال و خواص آن با بوی تر و ناپیت
جهت رفع اذیت و سمیت هوام زهر دار و ماشر با بخلاء و با خود داشتن آن موثر و در سائر افعال مانند طین قهرسی است *
* طین الفارسی * کل شیرازی و کل سرشوی نیز نامند * ماهیت آن گلی است سفید مانند بکودی و خوشبو و بعضی
طین حرامشاهی و بعضی طین نیشاپوری و بعضی طین خراسانی دانسته اند * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص
آن جهت جمع و نه نافع و گفته اند مضرنه و مثانه است مصلح آن آب سرطانات مقدار شربت آن نادر و مثقال *

* طین الغیمولیا * بکسرتان و سکون یاء مثناة تحتانیة و فتح یاء مثناة تحتانیة و الف و آنرا
حیر رخام و یفاری می نامند و اطفال در قند بر قنطاریه مشق میمانند * ماهیت آن سه قسم است یکی سفید براق
خوشبو و گویند از آن بوی کافور آید و درم مانند بیهوشی و جرب و بالز و جت و زیر شکن که در آب زرد کد نکرده و از بلاد اندلس
و ارمن آردند و این مرد و خوب و مستعمل و قسم سوم که سیاه و از اندلس آردند و چون تریب همه است بقد آدی نوشته که
شیخ من گفت که طین قیمولیا خاکستری است که میان فلل یا نیت میشود و غیر ارکسی نگفته و در آن د و ثوت است یکی مبرده

طین الرومی

طین صوفی حمید

طین الفارسی

طین الغیمولیا

و دیگری حار و مسئله و بعد غسل قوت حار و محله آن زائل میگرد و بهترین آن صافی سفید صلب لزج آنست که زرد شدن
 نباشد و در آب زرد کند اخته نگردد * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن مجفف و محلل و قابض و ناغف
 و طویات و بلب معدل و مقوی آن و فاضله و حایس احوال صفراوی و ضرب صفراوی و بلغمی و نفث الدلم و قرحه و معا و مسکن
 سوزش معده و طلای آن جهت امراض چشم و با سر که جهت ورم و بنا کوش و همه او را حار و در سوختگی آتش مانع آید
 آن و ریهائی جهت نفی دما میل و التیام جراحت و جوشها خصوصاً جوش سر اطفا و ابدان ایشان و تحلیل او را و با غسل
 جهت ورم زرد معد و ما اثر اعضا مفید و چند همه اطمین محل او را و اند و لیکن این را این خاصیت زیاد است و از همه
 اقوی و مسترق مغسول آن جهت قروح عصره الاند مال و در ما اثر افعال ضعیف تر از طین شاموس بدل آن طین مصری است و صاحب
 اختراعات گفته که در کوهستان یزد بهیم میرود و زنان جهت جلائی روی بخود استعمال میکنند و رو ایشان را پاک میکند و آن *
 * طین قبرسی * بفتح قاف و باء موحد و سکون را و کمر سجن معتلین و باء نمیت * ما هیئت آن کپی است سرخ چوبند و
 شوشه و که بزبان میپسند و چون بشکنند از درون آن رگهای زرد رنگ بود و چون بدست بمالند دست را رنگین کند
 * طبیعت آن سرد و خشک و با قوت قابضه معتدل * افعال و خواص آن جهت نفث الدلم و هر ضر و قرحه و معا و مسج
 آن و مسج کبل شربا و اعتقبا و یکرم آن با سرد و با آب جوش داده جهت دفع حرارت باطنی و سمیت ادویه قتال
 و طلای آن جهت تحلیل او را و شکستگی اعصاب و کوفتی آنها و فنادن از جای بلند مقدار شربت آن تا پنج درم بدل آن در
 جمیع افعال طین مشهور است *

* طین الکرمی * بفتح کاف و سکون راء و مهمله و میم و باء نسبت * ما هیئت آن خاکی است که از بلاد هندی آورند
 و سیاه کربه الرانیه شبهه بختیم کوهند که از چوب صنوبر گیرند و چون در اول فصل بهار که ابتدا ای نمو کرم یعنی تاک انگور
 است بر آن میمالند جهت حفظ آن از آفات و لهان آن را طین الکرم نامند و آنچه از آن سفید خاکستری رنگ باشد زیور است
 * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن محلل و جالی و در استحکال جهت روئیدن اشفا و در ادویه
 زنج کلف و حکم مستعمل زیرا که بهترین ادویه حکم است و شرب زود درم آن جهت نرف الدلم باطنی و ظاهری و طلای
 آن جهت دما میل و قروح مزمنه مؤثر

* طین المشموم * بفتح میم و سکون خا و ضم تاء مثناة فوقانه و سکون و او و میم * ما هیئت آن بقول جالینوس خاکی
 است سرخ رنگ که از جزیره مابین از جزایر مصر غرب آورند و در اینجا معبد عابدی است و آنرا منسوب به ارماس
 هاید مینماید و خاد و نگهبان آنجا نیست و غیر از آن خادم و نگهبان آنجا نمیباشد آن زن وقتی قدری خاک از تلی
 که در بساط آنجا است باخسوع و خشوع و هینت و اجلال و اکرام و نیت شفا آورد و در معبد و بدست و غسل اطمین آنرا نیکو
 شسته اقرص ساخته میر آن عابد را بر آن نموده و در سایه خشک کرده نرد ماوک بونان و زردم فرسناد و شهرت یانست و در آن
 تل میچ درختی و سنگ نیست و خاک خالص است و بقول دیسقو ویدوس آنست که آن خاک را با خون بزکوهی بعد غسل شسته
 اقرص ساخت و مهر نمود و گویند در آن جزیره رنم است که بزرانج نیمینا پند مکر یعنی آن قربانی و آنرا بر سر آن تل و لهان
 خاک بالای آن تل سرخ رنگ میباشد و بیشتر از خاک جامای دیگر است و گویند خاک پائین آن تل مائل بزروری و با حرارت
 و خاک تلها میگرد آن جزیره در از آن معبد را آن خاصیت نیست و کم رنگ مائل به سفیدی با قوت جالبه است و لهان

فبالان قیاب و بآن میخورند و گویند بالفعل آن جزیره را آب گرفته و طین مختوم اصلی بهم میسر شد و بجا آن طین از منی
و یا خاک دیگر شبیه بدن میات ما خسته استعمال می نمایند و آنچه بتصفیق پیوسته آنست که آن جزیره غرق نگشته و تا حال
هست و بدستور از انجا بهمان نخود و فیکل مریم اقرص ساخته با طرف میبرند و بهترین آن بسیار سرخ چوب املس آنست که
ظاهراً باطن آن یکسان باشد و چون بر آب و یا بر زبان گذارند بچمید و بوی آن شبیه پیوسته است و چون بر جوارحت
تازه باشند در ساعت قطع خون و حبس آن نماید و آنچه ظاهر آن سرخ و باطن آن سفید باشد و بوی ذیبت از آن نیاید
و حبس خون را بمرمت نماید خوب نیست * طبیعت آن درد دم سرد و خشک و با قوت ترابیت و شمع رئیس مغذی
در گرمی و سردی دانسته مشابه جسد انسان مکرر در رطوبت که بیس بران غالب است * افعال و خواص آن مغروح
مقوی دل و معدی و معفی و مقارم جمیع موم و مانع انصباب مواد جهت آنکه قابض افرازه عروق و مسالك
هم و دافع اذیت و نکابت آنست بحسب تغریه و حبس و قبض و ترابیتیکه دارد حایس نفی الدم و نزف الدم باطنی
و ظاهری کل اعضا است و جهت قرحه رنه و حلق و معاوی و حج آن و سایر قروح باطنی و تنهائی و یا با کثیرا و جهت نفاذ
خون و تبهای حار و بانیه و طواهرین و اسهال در مویه و صفرا و یه و دفع و غیرت هرام و هوای و بانی و آب زبون شرابخواه قبل
از آنها و خواسته از آنها و یا شراب جهت دفع موم مشرب و به و منه و شه مانند ذرا ریج را و رب بحری و ما روانی و حک
دیوانه و یا شراب و آب گرم و شبت آتاشمیدن و دفع نمودن جوت دفع موم و تفتین بدن جهت دفع عطار با و قروح اعضا
بدستور مذکور در طین شاموس و طای آن با غسل یا شراب جهت امر اض مذکور و تسکین التهاب و تحلیل صلابات و التیام
جراحات تازه و کهنه و قروح خبیثه متعنه و شکستگی اعضا و ضربه و صدمه و مقطعه و باید که بهر بالای آن طلای برگ قطعه و برون
و فربا سیون و سایر بری و امثال اینها از بر کهای منافع بطیفه بگذارد و با سرکه جهت نوش هوام مانند مار و افعی
و سگ دیوانه و اورام حار و ذر و زرد آن جهت جروح و قروح تازه و کهنه که خون و چرک و رطوبت بسیار از آن آید
و زردی حبس نماید و التیام دهد و باید که ملاذ در و زرد آن بقدر حلت و صحت آن باشد بلکه اندک زیاد و یا شراب
ابيض و یا احمر و یا خلوص و یا مر و یا منلت و یا معقد غلب و یا عمل و یا سرکه عنبی کهنه و تند و یا سکنجبین هر یک که مناسب باشد
بحسب علت و حاجت با هند و اگر پیش از آشامیدن سم و یا گزیدن حیوان همی بخورند از اذیت آن محفوظ مانند و مضر
رنه و مصلح آن کثیرا و عمل و مضر طحال و مصلح آن کثیرا و کلاب مقداد شربت آن تا یک مشتال و تاد و درم نیز بدل آن کل
در اغستانی در امور مذکور و قوت از آن و بعد از آن طین از منی و فرا غلیظه طین مغر و صاحب اختیار است بدیعی نقل نموده که
طفل یکساله در مشتال دیک بردیک که از موم تناله است بخورد و در زمان قدری طین مختوم با شیر مادرش با و دادم
شروع بقی کردن نمود و مجموع آن را بقی دفع کرد باز قدری با شیر مادرش بدم دادم دیگر قی کرد و یک مجلس طبیعت
اراجا بت نمود و از آن زهر کشند خلاصی یافت و بد آنکه جمیع اطیان حابس دم و اسهال اند مگر این طین که مسهل
است و گفته اند مسهل سم است فقط و مشارک آنها است در قبض و حبس بعد از آن *

* طین المصهر * بکرمیم و سکون صادر را مهملتین ابلیز است و بیوفانی اطر و یا ش نامند یعنی خاک زمین مسروته
* ماهیت آن خاکی است آفتاب خورده چرب بسیار و غلیظ با خطوط و با حلت که از مصر آورند و بعضی خاک تری رنگ
بهترین آن خاک تری رنگ است که بسیار نرم باشد و چون بر هم بمالد سائید و آن بزرگ زنجبار باشد و راه آنرا مانند غسل

اسفنج اچ میشود و اقرص ساخته خشک مینمایند و مغسول آن نرم تر میباشد و گاه مقداری بنفشه در ظرف چیل
و بر آنرا بسته در آخگر میگذارند تا بسوزد و بر نیک خاکستر میآید کردد * طبیعت آن گرم و راول و خشک در آخر دوم
افعال و خواص آن جالی و مجفف و قابض و مغری و جهت اسهال الدم و استسقا و طحال و اورام کهنه و متردله و رخواه
و اوجاع مزمنه و بواسیر قدی علامی آن با سرکه و بتهائی نیز بسیار مفید و در اسکنان ریه معتدل است *

طین الجزیره المصطکی * و آنرا طین انکیرس و حیا و حیوش نیز نامند یعنی جزیره مصطکی * ماهیت آن خاک است و بقی صفاتی و قطعهای مختلف الشکل که از جزیره مصطکی آورند بهتر بن آن سفید ماثل باشد کمتری رنگ زرد شکن و در آب رود که از نده است * طبیعت آن گرم و خشک در درم * افعال و خواص آن جالی و مفتوح بخلاف طیان دیگر و جاذب مغن و بظاهر جنگ و نیکو کنند و رنگ رخسار و لعل اجهت نمش و جلا و تقویه و تصفیة و ساج بدن و جلای آن و تسقیل وجه خود و آنرا در حمام بر بدن میمالند و در غرضها مستعمل دارند و جهت سوختگی آتش در آغز امر که متفرح شده باشد مفید است * طین مدینه * طین مدینه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مانند تربت مرقد منور جنب حضرت سید الشهدا است علیه السلام که برای استشفاء مقل از کم آنرا با دعا و شرائط آن میخورند *

طین الملتانی * بضم میم و سکون لام و فتح تاء منناة نونانیه و الف و کسر نون و باء و نمیت * ماهیت آن خاک ایت صفایسی
مایین سرخی و زردی و سفیدی و اندک صلب * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن جانی و محال ارام
حلا و در شاه جهان آباد اطفال بر نشسته مشق می نمایند *

طیهوج * یفتح ط و سکون یا عن متناة تحتانیه وضم ها و سکون وا و رجیم مغرب تیه و فارسی است جمع آن طیا هیج و بفارسی
فر نور نیز نامند و با ند لسی خریس بغداد و ذ و رس بد ال معجبتین و یسین موهله مشله ذ نیز * ما هیبت ان مرضی است
کوهی کوچکتر از ایک و در ریک شمیمه بدن و زریال آن هیاه با سفیدی بهترین آن فربه جوان قریب بمعوره است رازی
گفته مرضی است بقدر یک کردن و منقار آن مرغ * و طبیعت و افعال و خواص آن مانند یک است و دیت نا قیهین
و ضعیف الاحشا بغایت نافع * باب هفتم در بیان ادویه که حرف اول آنها طاء معجمه مشله است
* فصل الطاء مع الباء الموحده *

طَبِي * بفتح طاء وسكون باء موحدة وباء اسم عربي غزال استودر حرف الفين مع الزاء المعجمتين انشا الله تعالى
خداوند آمد

☆ طغر: بضم اول وسكون فا وفتح راء مهمله وما لغت عربي است وآن را تستر نیز نامند جهت آنکه در تستر که بفارسی
شوس تر نامند از بلا دفار است بسیار میشود و آنرا بفارسی علفك دغا نامند. * اهمیت آن گیاهی است ضعیف مغروش
بر روی زمین بر دو راه و شاخهای آن باریک نرم و برک آن مدور ظاهر آن سبز و باطن آن سرخ تیره کوچک آن بقدر
ناخنی و بزرگ آن قریب در شکل ببرک قوطولید و نوازمیان برکهای آن ساقهای بسیار باریک برمی آید مدور و بقل و یکشیر
و کمتر از آن و بر سر آن گلی زرد و سبز رنگ و بوی آن سیاه و منقبض سفیدی و باطن آن سفید بقدر یک انکشی. * طبیعت آن
در چهارم گرم و خشک. * افعال و خواص آن تند و تیز و خوردند که گوشت و سم قاتل لهذا استعمال آن از داخل ممنوع
است و ضدا دآین خوردند که گوشت زائ و نائل و اصر و انک و کپایی را نافع و قائم مقام دیک بر دیک دانسته اند

عَلِيٌّ بْنُ الْحَزِينِ

مالِ زینہ

طین الملتانی
طیور

طابق

8

طغرا لقطه به فتح قاف و طاء مهمله اسم مغربی نبات فلو ماین است * ماهیت آن در وصف است یکی بری و دیگری نه بری
و این را شجره ای مالک نامند و مذکور شد و جالبینوس این دوازده ذکر کرده و بری آن نباتی ساق آن مربع شبیه بساق باقل و برگ
آن شبیه بیرک لسان الحبل و بر ساق آن غلافهای حرکت و متصل بعضی بعضی و کل آن شبیه بکل سرخس که بری که بیخ
آنرا ایرسا نامند و آینه تان غلافها و بهترین آن جبلی آنست * طبیعت آن در دو مرد و خشک * افعال و خواص
آن قابض و عصاره تازه تمامی آن قاطع رفات و نفث الدم و صل و اسهال و نزف الدم رحم و بواسیر و صماد و شراب
و ضرر و بارک آن جهت التیام جراحت موثر و مضر سفلی مصلح آن صمغ عربی مثل ارشرب آن يك مثقال بدل آن قاتیاس است
طغرا قطورا به فتح قاف و طاء مهمله و سکون و ارونج راء مهمله و الف لغت سریانی است * ماهیت آن کبابی است بری
و ستانی و ستانی آنرا شاخهای باریک شبیه بری منبسط بر روی زمین منبت آن زمینهای خشک مرلی جبلی و در سواحل
بیشتر و بری آنرا شاخهای باریک خشکی و پوست آن نازک و رنگ ساق آن سرخ و مقلد اریک شیر و نیم آن از زمین برآمد
و باقی در زمین فرو رفته و پوست آن آنچه بیرون است میوه آن رنگ و آنچه در زمین است سرخ و از بیخ آن شاخهای متفرق
رسته و بر آنها برگهای باریک شبیه بیرک شیخ از هم دور و کل آن شبیه بکل ناغالس و ماثل بر سرخی و بر آن شبیه بر سر
فیوفاریقون و نبات آن در کرمان و سرما میماند و بطرف نمیشود و مستعمل پوست هم آنست * طبیعت آن سرد و خشک در
سوم * افعال و خواص آن چون آنرا خشک نموده بکوبند و بپزند و با هسل میخون سازند و بنوشند جهت ترخه امعا
و مسج آن و قطع نزف الدم هر عضو که باشد و مضاد و زور آن نیز جهت حبس خون از هر عضو که باشد نافع است
فصل الطاء مع اللام *

* ظلی * بکسر طاء و سکون لام و فالغت هر بی است بغار می رنگه و کفشک و مشهور رسم است که اصل آن سنب بود و هم
شد و بر روی اکید و نرینه ای که در جمع آن اختلاف آمد و متد اول نزد اهل فارس آنست که سم بعضی حاضر است نه ظلی
و بعضی سم شکافته را نامند و صاحب اختیار این معنی گفته ظلی را بفارسی بشک کوین * ماهیت آن معروف است
و آن جنسی است صلب غشوی که بر کف دست و پای حیوانات روئید و شکافته میباشد * طبیعت آن سرد و خشک
افعال و خواص آن ظلف هر حیوانی در طی ذکر آن مذکور شد و میشود و سوخته مجموع آن معهل مای اصغر و صماد
آن با شراب جهت کزیدن فوام و با هسل جهت نقرس و مفاصل نافع و طلا و سوخته سم بزیار که جهت داء النعلب موثر
فصل الطاء مع الیاء المنة التختا نیت *

* طیان * به فتح طاء و باء مثل د و الف و نون بفارسی یا همین بری است و باس سفید عبادت از آنست و بلغت اندلس برید
فوقه بمعنی عشب النار و بری از برید و نرینه ای جوهری و جنگلی چینی نامند و منبت آن بیابانها و بلادای تلهار با علق
باشد و بران پنجه و از آن جل انباشد و کوبند بری آن رعات آرد و در قسم مغربی آنرا عشب مغربیه نامند و در حرف العین
انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد * ماهیت آن نباتی است شبیه بلبلاب و از آن صلب تر و شاخهای آن در هم پیچیده
و کل آن بسیار خوشبو و معطر خاردار شبیه بخارک سرخ و کل آن از کل با همین بستانی که کل چینی نامند بسیار کوچک
تر و بر آن سیاه و باریک و بر شعبه و قوت بیخ آن تابست سال باقی میماند و فعل آن مانند خرپق است و لعل بعضی
کمان کرده اند که همان است و بعضی طیان را با زرافه دیگر ذکر کرده اند اصح اقوال آنست که ذکر یافت * طبیعت بیخ آن

هر اول چهارم گرم و خشک و گرم تر از خربق امو و خاثر اجزای آن در موم * افعال و خواص آن محل و ملطف
 امر آن الراس والعصب والصدور والبرص و یون کل آن جهت صدام و شقیقه و ریاح غلیظه و چون نیم اوقیه بیخ آنرا در یک
 اوقیه آب بجوشانند تا نیم اوقیه بماند جهت فالج و لقوه و احتراخ و فالج و لقوه و غریق النفس بعدیل و مسویک حبیه
 بازان باروغن بنفشه جهت شقیقه بارده و روغن مرکب آن جهت احتراخ و فالج و لقوه و غل بارده و روغن و سعال مزمن نافع
 جهت آنکه گرم و خفیف و محال قوی است و همچنین روغنیکه بیخ آن را در آن جو شافید * با شند امر آن الفم والمعد و مضغه
 بطبخ برک و شامخ آن با هر که جهت درد دندان و آغامیدن مطبوخ آن مقوی و همچنین با آب خبازی مقوی و
 بل ستور عصا و برک و شاخهای آن و آشامیدن ده ذره از عروق آن با مثل آن بسفایج و مثل آن مقل ازرق مسهل و منقی
 بلغم و مودا احتیاجی کرب و الم و لذیت و گفته اند * مجلس اجابت میکند و بل ستور آشامیدن نیم درم از بیخ آن کوبیده
 و بر روغن بادام چرب کرده با هم و ژن آن اختصین و کثیر امهال بلغم و صفرا است بقوت تمام اما با خطر در وقت قریب
 بخربق امو امراض الجذمل و غلای آن محرق جلدمانند شیطان و با هر که بهترین ادویه است جهت بهی حقیل و سیاه و برص
 و با طین خاک جهت عرق النساء و اوجاع مفاسل نافع اما باید که زود بردارند که بسیار زخم نکند و روغن آن نیز جهت
 عرق النساء مفید و غلای آن با هر که که بقوت بمانند تنید یک خون آلود کرد جهت داء النعلب بیک فعه مؤثر مقلها و شربت
 آن تا نیم درم و یکمغال آن کشنده بقی و کرب و مقص شدیل مصطلح آن روغن بادام شیرین و امراق و دهه و العج و مبردات
 است و نوعی از طیان که بر کهای آن باریک و شاخهای آن مرغ و کل آن مائل بمرخی است بمعبارتند و تیز و بوی آن کزیه
 و تند است و زبون و غیر مستعمل زیرا که محرق جلدمانند و خراشند و جدا کنند * جلدمان و برک آن نیز مانند بهی
 آنست و این نوع را بیونانی قلیماطس نامند *

* باب هجدهم در بیان ادویه که حرف اول آنها عین مهمله است *

* خصه ————— من العین مع الالف *

* **عاقرقرحا** * بفتح هین رالف و کسر د حرف و فتح حاء مهمله در میان مرد در واء مهمله ساکنه در آخر الف معرب
 * کزکر * مندی است و گفته اند لغت نبطی است و بعضی گفته اند لغت عربی است مشتق از عقر و تقریح جهت آنکه فعل آن
 تقریح است * صاهیت آن نباتی است کثیر الوجود و در مغرب و هند و شاخ و برک و کل شبیه بنابونه کبیر سفید کل که
 بمصر کرکاش نامند مگر آنکه شاخهای عاقرقرحا مغرب و مغروش بر روی زمین و شاخهای آن بسیار از یک بیخ رسته و بر سر
 شاخهای آن قبیای مستند بر شکل یا بونه و کل آن تمام زرد و لثاف با بونه که شاخهای آن ایستاده و بر کهای کل آن سفید و بیخ
 آن طولانی بقدر یکبشر و بسطبری انگشتی و تند و تیز و موزن و بد یسقورید و گفته که بیونانی آنرا فریون بمعنی عاقرقرحا
 نامند نبات آن شبیه بهشت و اکلیل آن نیز مانند آن و کل آن زرد شری و دنداندار و این صفت صودی است که آنرا عود
 القریح جبلی نامند و در شام کثیر الوجود و بر سرادی بوده بهم میرسد و این را تومی است که من آنرا دیده ام و بیخ
 آن بطول یکبشر و ضخامت انگشتی و قائم مقام عاقرقرحا است در بعضی افعال و خواص و انطای که گفته که عاقرقرحا
 بعضی از آن مغربی است و منافیت آنرا بنبویه که شیخ ابن بیطار ذکر کرده بیان نموده و الا ذکر بافت و بعضی شامی که آنرا
 عود القریح نامند و آن بیخ طرخون جبلی است و بمعنی است که دستگیرید و بیان کرده و در سرطان میرسد و آنکه

اصح اقوال در ماهیت آن قول اول اخص و مستعمل بیه آنست و قوت آن تا هفت سال باقی میماند و بهترین آن حاد
 موزن و زبان است که به چشم یک انگشت و منکین و چون بشکنند از رن آن سفید باشد و گفته اند منبری آن اقوی از غلیظ
 آنست و طبیعت آن در آخر روم تا اراذل چهارم گرم و خشک و شامی آن در رسوم و بعضی گمان کرده اند که بارد است
 و افعال و خواص آن مفتوح سد درمقی و ضول و ماعی و آلات آن و جالبی و لایم و جهت اقوی و فالج و روعه و کزاز و استرخا و نکست
 زبان و درد مینه و دندان و مغاصل و عرق النساء و استمقا و تقویت ماه مهرد وین و اسهال و باخم و ادرار و بل و شیر و عرق
 و حییات و غیره با ضما و اطلاع نافع امراض الراس و المغاصل و العصب و الم و الم و المایند آن با روغن زیت جهت کزاز
 و بند و امتر خای مزمن و اعضای بیست شده و بدستور جلوس در طبیعت آن و در ورود لوبک آن بر یا فوخ یا عسل تسخین دماغ
 و مانع توالی نزلات و صرع حادث از خلط غلیظ نافع و بدستور مضغ آن خصوصا با مصطکی و یا با زفت و نفوخ آن در بینی مفتوح
 هله و معفاه و خیموم و سحوط آن با روغن گل جهت شقیقه و صداع شدیدی بلغمی و چون در سوره که بخیمایند و در زینر دل آن
 مومع کل از لند و جمع آنرا تسکین دهد و چون بخیمایند و یا بزینر زبان بها شدن جلب رطوبات نماید و لکنت را زایل سازد و چون
 طبیعت آنرا در دهان نگاه دارند آن متحرک را مستحکم کرد اند و مضغه و یا غوره و یا عسل آن با سرکه جهت خنثی و سقوط
 لثه و استرخای زبان حادث از بلغم زمانیدن سوده آن بریدن ادرار عرق آورد و تعلیق عاقر قرحا بتهائی و یا با فاراها جهت
 صرع طفلان نافع و اگر بموی سبک نمیا و یکنرک بیند ند بهتر است الملقه و الباه و الحیمات و غیره لعوق آن با عسل جالبی و زایل
 کنند و در سینه و سرفه که بده بارد بلغمی و ببرد و بلغم از معده و زیاد کنند و باه مهرد وین و مرطوبین و آشامیدن نمین و م
 آن مهسل بلغم بغضب و چون پیش از توبه تب و ناض بازیت بر تمام بدن بمالند آنرا زایل کرد اند و عرق آورد و استرخای
 اعضا را بطرف سازد و چون پیش از جماع روغن آنرا بر قمیم بمالند آنرا محکم کند و شویب جماع را بر آنکه زایل و لذت
 جماع دهد و انزال را سریع کرد اند کسیکه اراده نماید که انزال او سریع شود و بدستور چون با عسل بسرشد و طلا نماید
 و چون با آرد با قلا بسرشد و بخربطه آلوده و قمیم و بیضه را در آن اندازد و زایل و نکوز کامل نماید کنند که در آن باشد اعانت
 بر جماع مهرد وین نماید خصوصا کسیکه در بیضه خود بسیار سردی در یافان من عجائب افعاله چون بانوشاد در م بسیارند
 و در کام و دهان بمالند مانع سوختن آنست از آتش و باز بکران مستعمل دارند و چون با عسل که طبع نجابت تا مانند خمیر
 گردد و بر دند آن گرم خورده کل از لند گرم آنرا بر بزاند مضر رنه فصلی آن کثیرا و مویزج مقلا و شربت آن تا تکلیف
 بدلی آن در طفل و عمل در امراض کبد و در امراض معده راسن و اگر آن سرد و بیهم نرسد لایجیل نصف وزن آن و یا
 فلفل بدستور در زعفران فود لایجیلی یک وزن و نیم آن و در او جماع حلق قاقله و روغن آن که از مصارده آن ترتیب دهند
 و یا آنکه یک اوقیه خشک آنرا بکوبند و با یک رطل آب جوش دهند تا یک اوقیه بمالند پس مایه صاف کرده با دوا و قیه روغن
 زیتون در قن مضاعف مرتب نمایند و بکار برند محلول و در عرق و رافع تبها بارد و جمیع امراض بارد و مقوی باه
 شربا و تل و سحوط آن جهت صداع و شقیقه بارد و صرع و تقویت دماغ بارد مفید *

ساج * دند آن فیل است و در فیل انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد و چهل چون زن وزن نیم منقال تا یک منقال سوده
 آنرا با خمر بنوشد بعد از طبع و جامه شود *

ما قول * انطاکب گفته شود که اجمال است * ما هیمت آن نیاتی است معروف با خا و سیار و تیز و کل آن سفید و زرد *

در وسط آن مانند مونا را و دانه آن مانند قرطم و مستطی و طبعیت آن در اول صوم کرم و خشک و افعال و خواص
آن مفتوح است و در باری منوم و خلدی دند و از آنها شراب و جمیع اجزای آن جهت بران سیرش را و بنور او غلظت باغ و رب ستور
نلای خاکستر آن و عصاره آن نافع قروح سابعه و گفته اند چون بر حبه و زنک ورم آن زیاد و در زک نشود مضر گردد مالم
آن کثیر باشد آن حد قوت است و حکیم میگوید مؤمن نوشته حاج است که بفارسی خارشتر نامند که بران شیرخشت در
خراسان می نشیند و گویند بنیوت است که نوعی از خربوب است

فصل العین مع الباء الموحدة

جیمیران * بضم عین و فتح باء موحده و سکون یاء مثناة تحتانیة و فتح ثاء مثناة و راء مهمله و الف و نون و عبوتران
بفتح ثاء مثناة و بضم آن نیز آمل و پهنندی دانه و دانه مروانیز نامند * ما هیئت آن گفته اند شامل بر نجاسف و شیر مریم
است و بقلادی گفته که غلط کرده و کسیکه آنرا اشج داندسته و کسیکه آنرا قیصوم گفته بلکه نباتی است مائل بغیرت و مغرب
و ثقیل و انوائحه و با عطریت شبیه بر انوائحه سنبیل الطیب و طبع و تقایمی گفته نباتی است برک آن مل و رو صاحب معتدل نوشته
که قیصوم نیست بلکه نباتی است اغری یا شاخهای باریک شبیه بقیتوم و این را تریت زرد رنگ شبیه پنبه یک در وسط اتیان
میباشد و خوشبو شبیه بهوی سنبیل الطیب * طبعیت آن کرم و خشک در ورم در صوم نیز گفته اند * افعال و خواص
آن مفتوح و متقل و مقوی دماغ ضعیف و بارد و قلب و معد و مد ریض و محرک جماع در مبر و دین و معین بر حمل امراض
البراس و انقباض و الملع و بر نین آن مسکن انشرد بارد و منقی دماغ و مقوی آن وجهت در سرد و زلات و زکام و در وار
و در راحشال اینها از امراض بارده حادثه از یلغم و رطوبت و از سودا نافع و آشامیدن آن مخصوصا با عمل جهت امراض
دماغی حادثه بحشاکت قلب و رحم و وجع فواد و تقویة احشاء و تفتح سدد و حفظ صحت بدن و تدریک باء میرودین و اکتنال
بآب آن جهت حدت بصو و جلای عشاره و رقیق امراض الرحم حصول مرشده آن با عمل مستحسن رحم بارد و نیکو کنند حال
آن و معین بر حمل هر چند عاقر باشد جهت آنکه زائل کنند عقر است معتدل ارشوبت آن در ورم

جیمیر * بر جیس است و صاحب معتدل گفته معرف است در زمان ما بشکر و النبی و اطراک و آن میعد است و این درخت
و اصغ نیست و له کن دهن است البته اسم عربی زعفران است و نیز اسم خورشوی مرکب است و در مرکبات مذکور میگرد
و در قرابادین کیمیا ذکر یافت

فصل العین مع الاء المثلثة

هشک * بر یک عین و ثاء مثناة و قاف * ما هیئت آن نباتی است بقدر نامتی برک آن شبیه برک کبر و طبع
و انبوه * طبعیت آن در آخر صوم کرم و خشک * افعال و خواص این محلل قوی و محرک و عصاره خشک کرد آن را
چون مکر رضا دانه میوی را مانند نود و بسترد

فصل العین مع الهمزة

حجیر * بفتح حین و ال و سین مهمله بفارسی تشک و مرجومک و زنکی مسور و فتح حین و طبعیت الیض مذکور است
و در قرابادین کیمیا در بعضی به تفصیل ذکر یافت

فصل العین مع الدال المهملة

دیس * بفتح عین و ال و سین مهمله بفارسی تشک و مرجومک و زنکی مسور و فتح حین و طبعیت الیض مذکور است
و در قرابادین کیمیا در بعضی به تفصیل ذکر یافت
وراء مهمله و رین ملس نامند * ما هیئت آن حبیب از حبوب ماکوله مشهور است مل و در مخرج و در نوع میباشد
هری و سستانی بری آن کوچکتر مائل بتل و در تلج و آنرا بقیه نامند و سستانی آن پهن تو و بزرگتر در نوع سستانی دانههای
کوچک سرخ رنگ میباشد که بهین می شود و دانه و در کاله آگری نامند و پخته و مهز انده شود و این اچیل و جل اگر دانه را

می بزند بهترین آن سفید بستانی بزرگ دانه است که در طبع زرد کد از باند آب را حبابه نکند و با پوست و مقشر کرده
 مرد و سمر را که با ترشی انبه و روغن کامبیز زنده می شود **طبیعت آن** در حرارت مائل با اعتدال و در درم خشک
 و بعضی در درم سرد و خشک دانسته اند و تحقیق آنست که پوست آن گرم در اول و سرد در اول است و این آب
 مطبوخ پوست آن ملین و جالی و لب یعنی جرم مقشر آن قابض و بیس بری آن غالب و نفع بستانی زیاده **افعال**
 و خواص آن جالی و نفاخ و بطلی و لویض و مولد خون سوداوی و سودا و قابض و مسکن غلیان خون و مغلط آن و مانع سلوک
 آن در عروق ضعیفه و باعث دین خون و ابوی مشوش و دبی و ظلمت بصر امراض العین و الحلق و الصدر و المعدة و دانه آن با
 اکلیل الملك و با آب سفرجل و دمن ورد جهت نزلات و اورام حار و عین و مطبوخ آن با سرکه جهت اورام حار و شری
 و حمره و خنازیر و با آب بخته جهت نزلات و صرخته آن جهت احتراش و پلک چشم و سفید کردن دندان و غرغره آب
 طبع آن جهت قلاع و دمان و خناق خصوصاً با رب شاه توغ و آشامیدن آن جهت امراض جد و روزه و سرفه و در دانه
 و بلغم نمودن می عسل و مقشر آن جهت اصلاح فساد معده و مهر **افخته** آن با سرکه مقوی معده و بی نفع و بی **افخته** آن
 نفاخ و ضما د آن با آب کرم جهت ورم پستان و انجما دشید در آن و با عسل جهت قروح غایره و فساد خام با شراب آن
 با چند دانه فلفل جهت تحلیل اورام و تسکین و جاع آنها **المنی** مطبوخ آن با پوست جهت امراض جدی خصوصاً با سرکه
 و یا آب غوره و مزوره آن با روغن بادام جهت مرضی بعد رفع تپها با عسل و کس آن و ضما د آن با مغزی بیضه مرغ
 جهت نمله و جدره و شقاق پا و پل متور با سرکه بخته جهت شقاق عارض از سرما و خنازیر و اورام صلبه و روغن کل جهت
 اورام معده و با سویق جهت تقرص **اللزین** ضما د آن با تخم خرپه جهت تنفیه بشره و رفع زردی رحا و مصر **سوداوی**
 مزاج و صاحب ضعف بصر و معده و قولنج و بواسیر و عسر الاول و اکثراً سودن آن مولد خون سوداوی و مسترق خون و مظلم
 بصر و محدث با الخولیا و سرطان و جد ام و اورام صلبه و با شیرینجه مولد استسقا و قولنج و بواسیر و عسر البول و حرس آن
 و احتیاس حیض و میخف بدن و نافع باه و باعث دین خوابهای مشوش و تاریکی چشم **مصلح** آن طبع آن میرا با روغن
 کچل تازه و یا روغن کار و یا روغن بادام و کوشته فریده خوردن و بد تریدن سه خوردن آن با مایه نمک سود بدل
 آن ما ش است و مطبوخ بستانی آن با پوست قابض و مقلیل بول و حیض و بری آن مهمل و مکرر در **د**

عذس الماء نوعی از طلب است که خردا الضادع نامند در طلب مذکور شد

فصل فی العلاج المیهله

عصر بفتح در عین و سکون دراء مهملتین لغت عربی است بفارسی هر گوئی و بشیرازی رمل و بسریانی هر بیا جلا
 و برومی قنوس و بیونانی هر و ثارون و روس و سرونارون نیز نامند **ماهیت آن** در نوع است یکی بزرگ و از
 سر کوناه تر و کوچکتر و ثمر آن بقدر رفتن قبی و با اندک شیرینی و درم از آن کوچکتر و ثمر آن بقدر با فلا مستدل و گفته
 اند ثمره مرغیو ثمر ابل است و بعضی ابل دانسته و بعضی گفته شیرین از آن بهم میرسد **طبیعت آن** در درم گرم
 و خشک و ثمر آن گرم در درم و خشک در اول درم و درم و درم و خشک نیز گفته اند **افعال** و خواص آن
 محسن و مفتاح سد و با قوت قابضه و مقاوم هموم و مدبول و حیض امراض الصدر و المعدة و غیره آشامیدن در درم آن
 جهت تنفیس سد و در درم سینه و نشال و ضعف معده و کسر ریا و اسیر و مقصود در درم و در درم و در درم و در درم

و خکافه شدن و غسل و گردیدن موام مخصوص با شراب النجور و جلوس در طبع آن جهت اختناق رحم و تضاد آن جهت قطع هرق و تقویت بدن نافع و مورت خشونت سینه صلیح آن کثیرا مقلد ارشود آن یکمقال و گویند از خواص آنست که چون هشت عد در آن در سربدل نه باعث قبول و عظمت در نظر ما است *

ج * **هرق** * بتتریک عین و رات لغت عربی است بمریانی و عنائی و بیونانی و بیوهون و برومی و ورعیس و بفارمی خوی و بندی و سینه نامند * **ما هیئت** این چیز است که از مسامات بدن حیوان ترشح کند و برآید خصوصاً نزد حرکات و گرمی هوا و استعمال چیزیکه عرق آورد و گفته اند که آن فضول و قیقه حاصله از غذا در بدن است که از راه منافذ و مسامات دفع میگردد و گفته اند ماهیت دم اجب که مشوی میگرداند آنرا مرار و رشیورانهز ما قیث دم میل اند * **طبیعت آن** کرم و تر * **افعال** و خواص آن محلل و جالبی است و هرق انسان و هر حموی در طی اسم آن مذکور شده و میشود آن شاء الله تعالی و از خوردن عرق دانه زردی رنگ و سبزی آن و خنای و سیلان عرق بسیار بدن بومار میگردد علاج آن تنقیه بماء العسل پس آشامیدن و همچنین و روغن گل و تر یاق الطین مختوم و آشامیدن زرد اند و ملج اند و رانی از هر یک نیمدرم با آب کرم است و نیز عرق بتتریک عین و رات و قاف اسمی مقطر از حبوب و اخشاب و گلهای و بنشهای رطبه و یا باده است که بقرع و انبوق مقطر نمایند بن ستور مقرور و در قرا با دین کبیر ذکر یافت و در قرا با دین این کتاب نیز آن شاء الله تعالی خواهل آمد و در طی ذکر هر چیز نیز بالا جمال ذکر مییابد طبیعت هر یک آن را جمع بطبیعت چیزی است که از آن مقطر نموده باشند * **افعال** و خواص آن نیز را جمع بآن چیز است ولیکن الطیف و سر یع النمود ترثا نیز آن در بعضی مواد زیاد و اکثر آشامیدن هر قهای حار و خاد و مانند دار چینی و نالخواه و سیر و امثال اینها محرق خون و مورت امراض حار و بدن ستور و ق قلی *

ج * **هرن** * بفتح اول و درم و نون و عرب آنرا اعظم السبق خوانند * **ما هیئت** آن زوایدی است که در حوالی هم زنان و هم اسب و شتر میباشند * **طبیعت** آن مانند مزاج سم است و شبنم الییس * **افعال** و خواص آن نیز مانند آنست و در ظلف ذکر یافت و بالجماع چون مقلد از نیدن رم آنرا با سرکه سائید و بوشند جهت صرع و طوئی و با آب و با کلاب جهت معوم جمیع اصناف موام و بخور آن جهت اختناق رحم و حمی ریح مفید و گفته اند از خواص آنست که چون ما حبب حمی ریح بقصل رفع تپ آنرا از حیوان جدا کنند رفع تپ او میشود و میجرب دانسته اند و نیز هر ن نزد اهل شام اسم نوع سفین هیرنار یقون است آن شاء الله تعالی در حرف الهی خواهل آمد *

ج * **هروق** * **الصباغین** * قوه الصبغ است و گویند اسم عروق الصغرا است * **هروق** * **الصفر** * بضم عین و راء مومله و سکون و و رات و ضم صاد و سکون فا و راء مومله و آنرا خشیشه الصفر او عروق الزعفران و عزوق الصباغین نیز نامند و عربی هر دو بقله الخطا طیف و بیونانی خال و نیون و خلک و نیون و طوما غانیز و برومی کالید و نیون و بفارمی زرد چوبه و بندی و ملکی نامند * **ما هیئت** آن در نوع است یکی کبیر و دیگری صغیر و غیر آن نامیران است و در حرف المم مذکور خواهل شد آن شاء الله تعالی و کبیر آن بیع نباتیه است ساق آن بقدر و ذرع و از بیخ آن شعبها روئید و زیر هر شعبه بر کهای شبیه ببرک موزنازه کوچکی رسته و از ببرک زرنبا و بز و کبر و کل آن زرد و در خورشید بقدر یکشبر و تخم آن سیاه و رنگ بسیار ریز و بیخ آن زرد و بعد بر آوردن از زمین آنرا بریل و جوش داد و خشک نموده

با طراف میبرد و تازه آن را در طعم و رائحه تاسه چهار مایه پس نیکو میکرد و در کوزه ای در میان آن بن و بعضی دانه های صبی
 بهم میرسد و آن صلب تر و مانل و تیرگی است و آنرا به پندی هلد یا نامل و کسانیکه میشناسند چید : بر می آورند و رتبه را
 جوش می دهند و احیاناً بعضی دانه ها شبیه به امیران در میان بستهای زرد چوبه بهم میرسد و آنچه در ماضیت آن صاحب
 تحفه و غیره نوشته اند بیان واقع نیست و مثبت آن بلاد چمن و فند و یتکاله و دکهن است و بهترین آن تازه جوشانده کسر شده
 آنست * طبیعت آن در موم کرم و خشک * افعال و خواص آن جالی بصرو مفتوح است و جگر و جهت استسقا و روان
 نافع چون یک دم آنرا با شراب ایض و با هم وزن آن انیسون یا هانند و مع آن جهت تسکین و جمع انسان خصوص اندک
 بریان نیکو کم آن و اگر کتال آن جهت جرب و بیاض و رقیق و تقویت چشم و عصاره آن روشنائی چشم بیفزاید و بیاض
 حادث در آن را بر طرف کند و در آن آن محقق قروح و زائغ درد و زرم آنها و اهل اهل من بعد از خیمات بلا فاصله در زور
 آنرا بر آن موضع میمالند و ضماد آن با شراب زائل کنند و نماله و عجبف قروح است و نگه میداند آن مسکن و اجتماع و محال
 اورام خصوص ورم حادث بعد از فصل و طلای آب کل آن زائل کنند و کف و بهق و آثار جلد مضرب و بضر و بسیار مصلح
 آن آب لیون و اترج مقداره شربت آن تا درود رم بداند آن فوة الصیغ و نیم وزن آن در امراض عین ماموران و در غیر آن
 نیم وزن آن نیز مافوق خواست

* قصه اللعین ع السین المهمله *

* عسل النحل * بفتح عین و سین و لام و فتح نون و سکون حا و لام یونانی مالی و القولیس نیز در یونانی و یسار و رومی مالی
 و یغاری الیکهن و شهول و پهنلی مد و بر لغتی بهت برس یا مند و مشهور و شهول است * ماهیت آن معروف است و مراد از آن
 عسل نحل است بهترین آن سرخ رنگ شفاف و خوشبوی غلیظ خوش طعم صادق الخلاوت آنست که در آن مطلق موم نباشد
 و چون با نکشت برد از دل تارند و دوان از برای مد او را بهتر است و بعد از آن سفید نباتی رنگ باوصاف مذکور و از این از برای
 لذت و تغذیه در بعضی این بهترین از صیغی است و رشتی آن زبون و همچنین سبز و سیاه و کهنه از یکسال گذشته عسل عسل الطعم و تیز
 و یا ترش و تلخ و رقیق شده و بهق بل بوی و یا خشک شده و در طبابت آن تحلیل یافته بهش بل بوی کشته و اکثراً بسیار کهنه فاسد آن
 در کمال مضرت و مورت جنون و امراض مهلکه جهت آنکه محرق اخلاط است * طبیعت آن در موم کرم و در اول
خشک و اندک مانند آن در آخر در موم کرم و خشک و بعضی انواع حادث آن و همچنین کهنه آن در اول موم کرم و در موم
 خشک و عسل خام گرمی و جدت و جلای آن زیاد و بد و رایت اقرب و عسل مطبوخ کف گرفته حرارت و جدت و جلای
 آن کمتر و بغل ائیت اقرب و در قوام آوردن آن شرط است که آب داخل کنند و یا تش ملائم جوش دهند تا بقوام آید
 بر احتیاط کنند که نسوزد زیرا که اگر آب داخل نکنند کف آنرا نمیتوان گرفت و اگر آتش زیاد کنند میسوزد و تلخ میگرد
 * افعال و خواص آن جالی و مفتوح حد و اخرا و عروق و مقطع و منقی باغم لزج و در طبابت رها ذب آنها از صمق بدن
 و فضول و دماغی و زائل کنند و استرخا و استسقا و روان و جبر و عسر البول و انواع ریاح و یلاوس و موم بارد و مفتحت
 حصه و دلیل بر منافع آن همین است که حق تعالی در کلام تنجیل خود میفرماید که * واوحی ربک الی النحل ان اتخذ من الجبال
بیوتاً و من الشجر و ما یعرشون ثم کلی من کل الثمرات فاحملکي سبل ربک ذلک للعرض ج من بطونها شراب مختلف الالوان فیه
شفاء للبأس ان فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون * و جناب مقدم نبوی صلی الله علیه و آله و سلم میفرماید * فوالی فی نفسی بید ما من
بیت فیه عسل الا و استغفر الملك لذلک البیت فان شربها رجل دخل فی جوفه الف الف دراهم و خرج منه الف الف دراهم فان مات

و هو في خوفه لم يمسسه النار * وثان صلى الله عليه وآله وسلم قلب المؤمن حلوى يحب الحلوة وقال صلى الله عليه وآله وسلم نعم الشراب
العسل يرضى القلب ويذهب برد الصدر وقال صلى الله عليه وآله وسلم من يريد الحفظ فلياكل منه ونبز در حدیث است
كه عركه اراده شفا داشته باشد باید كه صبح ناشتا غسل با آب باران ممزوج كند * بياشامل و جائلنوس گفته هيج جز بهتر
از غسل نيست در رفع از برفاي بدن و علاج اكثر امراض از برفاي سرشتن ادويه جهت آنكه بسبب لزج و غلظت
قوام باعث سرعت امتزاج و حفظ آنها است از تلاشي و فساد و بسبب حلاوت و محبوب جلبا ف و لذتي و دافع بشاعت
و رسانند قراي ادويه است بصورت در تمام بدن و غير اينها از فوائد كثيره * امراض الراس و الصدر و المعده و الكبد
و غيرها * آفات بدن آن با مصطكى جهت جلب رطوبات و خضول ماغي و قالي و لقوه و استرخا و خد روا مثال اينها تقويت
معده و اشتها و دفع رياح و لزجيات و فتيج مد و قولنج و تقويت معده و شهوت طعام و با آنكه رجعت تنقيه صدر
و قصبه ريه و استسقا و پرفان و طحال و فتيت حصاة و عسر البول و انواع رياح و يلاوس و دفع صوم و رياق خصوصاً آب باران
مدر طب اعضا و مقوي باه و مضغه و من و منقى قرحه امعاء و منانه و مفتت حصاة و رافع عسر البول و بالخاصيت مسكن عطش
و قوي نمودن بدن جهت تنقيه معده اله و الحلق غرغره * آن جهت تحليل ورم و عضلات جانب حلقوم و لوزتين و تنقيه
جراحت كام و زبان و حلقوم و لوزتين و دهن و ستور و تشك بدن و دفعه بدن آن با سر كه جهت استحكام لته و درويان بدن
كوشش آن و تقويت دند آن و جلاي جرگه و سفوف كردن آن مخصوص كه با نكشت بردن آنها بمانند و در هر ماهي
سه چهار مرتبه بعمل آورند و شبه نموده كسبكه انرا مرخي دانسته باعتبار آنكه شير پنيها همه مرخي اند و وجه شبه
آنست كه شيريني را مطلق اخذ نموده و في التحقيق شيريني با رطوبت مرخي است نه شيريني با بيوست و غسل حار يا بس
است بالاتفاق اعين اكنال آن پنيها يي و با آب پيا زربا نمك اند راني جهت جلاي بصر و دفع حكه و جرب و دمه
و بياض و نزول آب دران الا بدن تلوي آن در كوشش بانز و روت و نهك سنگ جهت دفع رياح و دمي و قطع هله و رطوبات
سائله از آن و تسكين ارجاع بارد و آن و نقل سامعه و بدستور زقطر و آن با زهره كا و تازه و با آب برك نيم تازه و با شيرين
و بالبن و سا و با سفيد بيشه مرغ البدر و آشامودن و لعق غليظ آن با روغن گل جهت سرفه باردا لا معالجتين بدن با آب
بارنك جهت قرحه امعاء و تحليل اورام آن نافه با نكر ارجمل و پنيها يي با حقه ها مقوي عمل آنها اعضا التماس و الرجم ضاد
آن بعد از حمام مكر رباعت تقويت قضيبي و عظام آن و دخول آن جهت علل رحم زنان نفساء الا و ارام و البتور و الركلف
و غير ما ضا د آن با آرد كنك م جهت تحليل اورام و نفج د ما ميل و با سر كه و نمك جهت تحليل اورام و دفع كلف و با نمط
جهت كلف و با نمك جهت دفع آثار ضربه و صدمه كه با دنجاني و نكشيد باشد و با عد به جهت تنقيه ابواساح جروح و بدن
كوشش زائد و التيام زخم آنها و بازرا و دهن و لول و آرد كرسنه جهت التيام زخمه ها ي عقيقه و جرب و بازرا و دهن و طول و آرد
كرسنه و باد ام تلخ و حب السلب و آرد جو جهت ادرا عرق و با انز و روت جهت جلاي قروح و بدن كوشش زائد و باد و
بهق و برص و كلف دافع آنها و بازرا و در جهت بهق و برص و مطبوح آن با شمت جهت دفع آثار ضربه و قروح و با و دهن و طول و آن با روغن
گل جهت قروح شعله و سائر قروح حادثه از بلغم مالح و جهت تقويت بدن و پنيها يي جهت رفع قمل و صبيان كه بفارسي
رشد نامند و بر جسد اموات حافظ آنها است از سرعت فساد و همچنين مالميدن آيين بر لحوم و شحوم و غير ما السموم لعوق
و با آشاميدن آن با آب كمون جهت غلظت و كزيك و دانه و غلظت آن با روغن گل جهت نهش هرام و قني نمودن

بدان جهت دفع اذیت افیون خورده و از خواص میجر به آنست که چون زن با آب شربت باخته ناخنهایها شامل اگر باشد
نقص کردد حامله است و الا فلا و جهت این اموریتها می خام جود آن در بعضی اقسام و اهلایه در بعضی مواد تازه خام
اندک حا در آن اولی است و بالجملة جهت میروید و بعضی مزاجان و در زمان فصل و بلک بارد نافع مضر مخالف اینها
و مصلح میروید و انکار آن مریح الاستحسانه بضر او مفید دماغ حار و مصلح قی و امراض صفراویه و حار و عطش مفرط
مصلح آن آب انار ترش و انرج و آب لیمو و نوا که حامله و ربوب آنها و سرکه و کفنین مقدّر و شربت آن با نر زده منقل بدل
آن در شارب انکور و و خرمای جود غیر مطبوخ بد آنکه مسلیکه مکس آن بر گیاه افستین و امثال آن نشسته باشد ملجم آن تلخ
بود جهت امراض معده و رکب و تقطیع سب و آنچه بر معتر نشسته باشد بل سترو و بجهت میروید و مرطوب مزاجان و امراض
بلغمیه یارده و آنچه بر حاشا نشسته باشد نیز جهت امراض مث کوره و قایص و تقطیع سب و نافع و گفته اند نوعی عسل خرفی
میشود که از بونین آن عطسه می آید و گفته اند غشی آورد و حرق سرد و عقل را زائل کن آنرا نباید خورد تنه بر کسیکه
آنرا خورده باشد قی نمودن و مایه نمک سود شور خوردن و مکرر قی کردن است تا معده نقایص نام یابد و بعد از آن تفاح
مزبونی قرش شیرین که سیب میخوش باشد و امروز تناول نمایند و نیز نوعی از عسل میباشد که خواص آن مانند شوکران
است استعمال این نیز جائز نیست و هیچ قسم و دهن و طبع و شراب آن و مثل آن و ماء العسل در قرا با دین کبیر
ملک و رشد و از خوردن عسل ردی و بسیار تند و نیز که از بونین آن عطسه آید و از خوردن آن حالتی مانند خوردن بزر
البنج عارض کرد و علاج آن تطهیر با شربه یارده و آب لواء که یارده و العبه مغیره و مانند اینها است *

فصل العین مع الشین المعجزة *

* مشبه مغریبه * بضم عین و سکون شین و فتح باء موحد و ونا مخفف عقه النار است زیرا که اهل اندلس و مغرب آنرا
مشبه النار نامند بسبب حدت آن و بعضی گویند که بهندی رس و پرومی سوبه و در ترکی اسفرنیه گویند و وجه نسبت آن به مغرب
آنست که اول اهل مغرب اطلاع بر قرآن آن یافتند و بعد از آن در سائر بلاد انتشار و اشاعت یافت * ما همیشه آن نصبان طایمان
است که با سمین بری باشد و آن شاخهای نباتی است شبیه بلبلاب و در هم پیچیده بلکه اشبه با سمین سفید که بهندی چنبیلی
نامند و بسیار تلخ و کل آن بسیار خشبو و برگ آن اندک عریض و اطراف آن تمیز و غلیظ و سبز رنگ و نرم و قسمی شاخهای
آن خاردار شبیه انار کل سرخ و از با سمین بمثانی بسیار کوچک تر و بیخ آن سیاه و باریک و پر شعبه قسمی برگ آن مشابیه
برگ بلبلاب و کل آن شبیه با سمین زرد و از آن کوچکتر و رنگ آن مانند بسبزی و خشبو و زیاد از با سمین بری و بر مجاور
خود می پیچد بهترین همه و اقوی مغربی آنست که شاخهای آن بلند و متوسط در سطحی و باریکی و سرخ نیم رنگ باشد که چون
بشکنند از آن جاری ظاهر شود و مغز آن سفید باشد و آنچه غلیظ تر و رنگ و باوصاف مذکور نباشد بل است و قوت آن
تا بیست سال باقی است و عقه بلاد دیگر ضعیف الاثر * طبیعت آن گرم در او اخر درجه دوم و خشک در آخر آن و خشکی
کنه آن زیاد از نو آن و بیخ آن در آخر مرم و بعضی ذرا وائل چهارم گرم و خشک گفته اند و در قوت قریب بخوبی سیاه
است و صاحب معتدل و بعضی دیگر نیز بیخ خربق دانسته اند چه در قوت و ثقل مانند آنست و سائر اجزای آن در نرم گرم
و خشک * افعال و خواص آن استعمال و مرق و ملطاف و معرق و مد و رجعت اکثر امراض یارده و رطبه دماغه و صد ریه
و معده و رکبیه و کورده و منانه و رخ و اوجاع معال و امثال اینها نافع * امراض المراس و الفم و اللسان و المعده و بونین

کل آن جهت در دهن و شقیقه بارد و مضطرب باطبع آن یا سرکه انگری جهت درد دندان بارد و آشامیدن مطبوح آن
 بنحو چوب چینی وند همین بدن آن نیز جهت فالج و استرخا و لقو و ریو و معروفه مزمن و ضیق النفس و تقویت معد و کبد
 و استسقا و بواسیر و تبیل سائر امراض بارد و رطبه و آشامیدن طبعی شاخ و پیچ آن که بقدر نیم اوقیه آنرا در یکرطل آب
 بجوشانند تا بنصف بکشد و با تکرار مثال آن بنوشند جهت فالج و استرخای مزمن و ضیق النفس و سرکه کهنه بیکدیگر و سحر
 بفتح آن بوزن حبّه بارو غن بنفشه جهت شقیقه بارد و اوجاع المفاصل و النقرس و هرق النساء و الازرام و الامراض
 السوداء و البجرام و الاثمنه و اما لها آشامیدن سفوف آن هر روز یک مثقال با نبات تا یک هفته و زیاده بران جهت
 اوجاع مفاصل مزمنه و خمد آن یا ملاط جهت فالج و تسکین اوجاع مفاصل و عرق النساء و غیره و تحلیل اوزام و حمل
 آن مذبول و مسطح جنبین مقدار شربت آن از یک مثقال تا دو مثقال بدن آن چوب چینی اندک کهنه مضر و مریخ و جوانان
 و در فصل گرما و امراض حار و مانند حمیات حار و صفراویه و دهمیه و حصه و جد ری و مانند اینها و آشامیدن طبعی برک
 و شاخ آن بقدر سه درم با هم وزن آن بسفایح و مصطکی و مقل ازرق مسهل قوی خلط هودا بغیر کرب و آشامیدن برک آن
 مقل ارقطبی با زیت بسیار مقی قوی عنیف و جهت کزیدن کلب کلب و جهت جذام و امراض هودا و زائنه و ائیه است قوی
 ولیکن غیر مامون و با خطر خدا آن جهت قروح خبیثه نافع بفتح آن بسیار جراحاد چنانچه ذکر یافت و مجرق و مقروح
 بجلل است مانند شطرج مندی و ملاطی آن جهت بهق و برص و با هر که جهت عرق النساء و اهل العلب بجلل یکدیگر خون آلود
 که در یک دفعه زائل کرد اند باذن الله تعالی بتقروح و دفع مواد دریده آنها و نیم گرم آن که مقل ارشیت آنست مسهل
 قوی بلغم و سودا است و مانند خربق میا است و با آب خبازی مقی قوی و یک مثقال آن کشتن و بقی و کرب و منصف مصلح آن
 در غن بادام شیرین است بد آنکه نفع آن در امراض باغیبه ظاهر است چه در هودا و کیفیت یعنی حرارت و ریو است
 ضد کیفیت بلغم است که برودت و رطوبت با شل بقواعد کلیه که علاج و دفع مرض بطل است و اما در امراض سوداویه
 باید که با اعتبار بس هودا موافق نباشد اما باعتبار ترقیق و تلطیف و اذابه و تحلیل آن مواد غلیظه و متعجّر و رطوبات
 بسیار در بدن بهم میرسد که باعث ترطیب و اصلاح ریو است هودا و دفع علت حادث از آنست و با خاصیت نیز مانند جگر
 لا جور در که با وجود آنکه دفع امراض هودا و به است امزجه هودا و به را مضرت زیرا که موجب حلت و صلا
 و زیاده در حرارت دم و احراق آنست مگر آنکه تعدیل نمایند آنرا به بعضی عرقهای سرد غیر آن که درین وقت شاید
 در بعضی امزجه صلا و به و دهمیه نیز نافع باشد حکیم میرسد موثر در نسخه نوشته که جمعی آنرا نایب و نایب چوب چینی
 میدانند موافق گویند اگر مکرر و از اجان یا بس ضعیف بهیچ قسم استعمال نمایند بهتر است زیرا که ضرر آن در امزجه ایشان
 مکرر مشاهد شد و دستور آشامیدن آن با احتیاطی و معجون آن در قرابادین کبیر مذکور شد *

هشتم * بلغم عین و فتح شین معجمه و یا به مصلحه و بتشیل شین نیز آمد و عشا و یا لف بعد از شین نیز آمد و لغت عربی است
 و به نانی حجاب کبیر و بهار می خرد و درخت زهرناک و بهندی آن ک بمل الف و سکون کاف و هار و اوم اکون و ملار
 نیز نامند * بهیچیت آن از جمله اشجار و بهیچ است حادثا مال می و بقدر قاف می و زیاده بران و شاخهای بسیار از
 بفتح آن میرود و نسبت آن بادیه و صحرای از مینهای رمی و مخصوص بلاد گرم و بهر که آن شبیه بهر که کبیر و ترنج
 و از آن هودا و اندک کلان و ضخیم تر و نرم تر و با اندک زغمی و کربا بران گردی نشسته و جمیع اجزای آن از برک و هاق

و شاح شیرد ار که چون بشکنند از آن بسیار و شمر بر می آید بحد یک از یک زخمت آن بقل و یکرطل و زیاده هم ضرر بعمل می آید و کل آن چند حد متصل بهیچ فی الجمله شبیه بکل فوکس و نوشته که بکل خزر و هاست و ثمر آن شبیه بنخار و کوچکی و پلوت بزرگی و منتنی و چون رسید و شکافته گردد از جوف آن چیزی شبیه به زجر و زنبه سبیل بغایت نرمی بر می آید و گویا کیسه معلول از بنه است و تضم آن فی الجمله شبیه بسبب القرم و تخم سماکی و خاک کشتی و رنگ مائل بسا فی و اعراب با دیه از آن بنه متخل یعنی بالش قریب میل مند و در قداح یعنی آتش زنه مستعمل در ازل و سه نوع میباشد یکی درخت آن بزرگ و کل آن سفید و برگ آن بزرگ و شمر بسیار و این در شهرها و دیگر استاتین نیز میروید و بهترین انواع گفته اند و درم از آن کوچکتر و ذل و برگ و بیرون کل آن سفید و اندرون آن بنفش مائل بسرخ و صوم از همه کوچکتر و کل آن پستی رنگ مائل بسفیدی و بعضی زرد گفته اند و لکن این مورد کوکتر از اول و بیشتر در بیابانها و زمینهای رمی میروید * طبیعت

شیران در چهارم گرم و خشک و با صمیمیت است * افعال و خواص آن اکال و مقروح چک و قاطع بلغم و با قوت مسهله قویه و سترند و موی است و واحد ترین شیر نباتات شمر دارد است و با غان اهل حیاط و زدن و منل شیر آن را در ستردن موی جلود مستعمل دارند امراض الراس و غیر فاطلای آن را قع کچلی و معقه و قویا و نافع دانند بواسیر و مضغه آن با صعل جهت قلاع دهان اطعام نافع و چون لبن آنرا به بنه آلوده بردند آن مویج گذارند جهت تسکین و رجع آن و حکیم میر عبد الحکیم در حاشیه تحفه نوشته که جهت تسکین چندان و قویا و جرب و بنور و دامیل و صلابت طحال و امراض کبد و استسقا و دیدن اس و حب الرغ نافع است و اگر با نخو و راد شیر آن چند مرتبه تسقیه نمایند و در سایه خشک نمایند جهت ضیق النفس و سعال بلغمی مجرب و دیگران گفته اند که چون از زن و باشنوک و بانخورد یا غیر آن از محبوب و احزان مکرر تسقیه کنند و رسایه خشک نمایند مقلد و قلیل آن اسهال بسیار مینماید و جهت امراض مذکور و نافع و طلائی ادک آن بر مفصل صحت و پاکه بعنوان نقطه بصر خلای برا لها گذارند باعث آبله و تفرح و اخراج رطوبت لزج و تسکین و جاع آنها است چنانچه بعضی اهل هند و بنگاله این را مانند شیطارج مستعمل دارند و بعضی در سالی بکمر نه در موسم بهار و تابستان * طبیعت برک و شایخ آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن بستر برگ تازه گرم کرده آن جهت تحلیل اورام و تسکین ارجاع باره و تدفین مطبوخ آن در روغن زیتون جهت فالج و تشنج و خلد و زرد و برگ خشک آن جهت منع سخی قروح ساعیه و خبیثه واکله و رفع چرک قروح و سخته و تجفیف آنها و بردن گوشت زائد فاسد نافع و حکیم میر عبد الحکیم نوشته اگر درخت آنرا که کل آن سفید باشد از برگ و شاح و پوست و کل و چوب در سایه خشک نمایند و بسایند و هر روز و منغال آنرا با شربک و بنورند جهت ضعف بدن و ناتوانی و ریه و سعال بلغمی و قهوی مزمن و تحلیل نفع بسیار نافع و اگر تسقیه نموده در آب بهنگر و بنورند و منافع انفع را تم است و نوشته اند که در برگ خشک آن جهت منع سخی قروح ساعیه و خبیثه واکله و رفع چرک قروح متقرحه و تجفیف آنها و خوردن گوشت فاسد مفید و چون یکی از محبوب مذکور را با برگ آن در طریقی مانند سب و مرتبان بطریق فرش و لحاف چید و بر آن آب آنقل ار که از روی آن بگذرد و بپزند و سر آنرا پوشیده مدت بیست و یک روز بگذرانند پس برآورده چوب را در سایه خشک نمایند استعمال قدر قلیل آن نیز سهیل و امراض مزبور و نافع است و زنبه آن جهت قداح یعنی آتش زنه بهترین اشیا است و چون در حین قوی و تازگی از هم باز کرد و بر جراحت بگذرانند قاطع زنف الدم آنها و جهت رویانیدن کزشت تازه و موثر المصا و جمیع اجزای آن با صمیمیت و مضمر و المراج

و مضغ احشا است و مقرح جلک مقد ارشبت لبین آن نیم درم و سه درم آن کشتند * یسج و تقرح احتیاط و بواسطه زاحمال
قوی مصلح آن الجان وادمان و تنقیه بقی است التماس اهل مصر گویند نخور و اقتراش ببرک آن کر بزنند * پشه است
مؤلف گوید اگر حتی المثل وراستعمال چنین ادویه سمیه کثیر الغایله تنمایند اولی است حکیم میرمحمد مومن و غیره نوشته
اند که قسمی از شجره عشره سمیت است که جلوس و نهم در مایه آن کشتند * است و ببرک آن شبیه ببرک بلبل و مل و
وقسی را ببرک شبیه ببرک درخت کز و بل آن سفید و ثمر آن مثل نخود مائل بسرخ و گیسوس بن نالس گویند که ازین قسم
مکر میکرفته اند با وجود شیرینی مقتل او در مثقال آن قاتل بوده * در سه روز و زود رخزائن ملوک ضبط اقسام سکر المعشارین
جهت میشد * محمد بن احمد بن زکریا گوید که در ظرف مغالی که غیر آنرا جمع کرده بودم بغل از آن ظرف را مکرر با
آب گرم و اشان شسته جمع کثیر که از آن ظرف آب خورند همگی هلاک شدند *

* عشق * بفتح عین و سکون شین و فتح راء مهمله و قاف بیونانی قرحا گویند بیونانی مرفوران نامند * ماهیت آن
بلغت اهل حجاز سنای عربی و لورق و نامند ببرک آن از ببرک سنا و یضتر و میز و بل آن مائل بسرخ و بعضی لاجوردی
و نك و کوچک با سنگ اده و غلاف آن شبیه غلاف نخود مغرب و تخم آن عله سی شکل کوچک و بعضی مرودانسته و این تلخیص
گفته کماهی است ببرک آن شبیه ببرک غار و سرخ و خوشبو و عروسان استعمال میکنند و دیتوری غیر آن دانسته دیمقورین رس
در فائله گفته قرحا نباتی است ببرک آن شبیه ببرک عنب الثعلب بستانی و با شعبه بسیار بزرگ سیاه رنگ تخم آن شبیه
بجبار و رس و د غلاف های شبیه بخرنوب شامی و عروق آن سه یا چهار بقدر یکشهر سفید رنگ خوشبو و نمیت آن بیشتر سنگ لاجها
که آفتاب بران تابنده باشد * طبیعت این کرم خشک * افعال و خواص آن چون از بیخ آن مقدار بر بکمن نیم کوفته
در شش قوماولی شراب حل و یکسب و بکر و زخمیسانند پس صاف نموده سه روز بنوشند جهت تنقیه رحم و تخم آنرا چون در حسو
داخل کرده بنوشند ادرار بول شیر آورد و خوردن حسب آن خواه تر باشد و خوا خشک جهت بواسیر و سیاه کردن موی نافع
* عشقه * بفتح عین و شین و قاف و هاء باریعی اخفاک و نال شاربندی چاند ریل نامند * ماهیت این نباتی است
شبیه بلبل و بسیار کرم برگ و شاخهای آن بسیار از بلبل و قوت و تر و از آن دراز تر و بهود رختی که می پیچند آنرا خشک
میکردند و ازین جهت آنرا عشقه نامند مشتق از عشق که بهر تنبیه پیچند آنرا خشک میکردند و تخم آن شبیه نجابه و از آن
کوچکتر و در تنگین دیمقور نامند و بعضی اطباء این زمان تخم آنرا کثرت دانسته اند

* فصل العین مع الصاد الملهمة *

* عصفور * بضم عین و سکون صاد و ضم نارسون و ادرار و اعمهله بغار سی کچشک و چغوک و پنچشک و ببرکی سرچه و شارچه
نیز و بینکالی کوریه و بهندی نر آن را چار و اماده آنرا چریه نامند * ماهیت آن طائر است معروف صغیر الجنده و املی
و بری میا شد و جند بری آن اندک بزرگتر و منقار آن باریکتر و دراز تر از املی و بهندی این را بکمری نامند و املی را
چریه و کوریه بکاف ناری نامند و بهترین آن قریه شتری بری است و خاکی آن هر چند قریه باشد زیون * طبیعت آن
در درم کرم و خشک و بری آن از املی پاستر * افعال و خواص آن مسخن و مسمن بدن و موافق مرطوبین که در
اقدام ایشان ریاخ تولید کند و مسرک باده و زیاده کنند * منی و منعطر و گوشت آن ملین طبع و جرم آن قابض بطن و گفته اند
عصفور را ز طیز رجیل است از برای اصحاب ناله و آغز و راهتر خا و خلد و وضعف کبد و استسقا و برتان و ضعف کرده

و با را مثال اینها و بهترین اخذ یافت برای میرود و مرطوب مزاجان و کسی که شکایت از کثرت ریاخ در شکم خود نماید و مغز سر آن را خلص می کند و در وقت همچنان گرفته و در روعن باد ام بریان کرد و با نازید مفوحه مقویه عینه باه خورخو نمود و با شد بقایات مهیج باه و زیاد و کندی منی و منعظ است و فراخ یعنی بچه آن قوی است و در تحریک باه و شدت اندام خلص ما چون عید سازند باز و دقت تم مرغ و در روعن زیت بریان کنند و بخورند و همچنین بیهه آن و این در تمسین بدن بی علیل و مغز سر آن باز و دقت بیهه مرغ مهیج باه و آشامیدن آن با شراب و حمل آن باعث سرعت حمل زنان عاقر مضر و مضرورین مصلح آن آب آنار و غوره و مری و سکنجبین جامض است و بهترین آنست که گوشت آنرا امتحین سازند با مری و آب آنار و غوره و بخورند تا زود انقباض یابد زیر آنکه گوشت آن سلب و کرم است و چون عصاره را ذیج نمایند و خون آنرا در آرد عس بچکانند و بنادق سازند و خشک ساخته بوقت مقاربت یک بند قه آن را با عسل سائل و با حلل بسالند و با در زیر زمین نکل آرند و مقاربت نمایند با و اینرا نکیزند و چکاندن خون آن در چشم جالی بیاض آن و زیل آن بمیار کرم و خشک و جالی بیاض همین و کلف و آثار حادث در وجه و با آب دهان جهت رفع قائل و جالی کلف و آشامیدن استخوان سائیده آن مقوی معده و حبابس اسهال و ناسائیده آن بغایت مضر و احشای و معاست بلکه اولی اجتناب از استخوان آنست خواه سائیده و خواه ناسائیده بهمان جهت و آنکه مورت صمغ مری و معاست زحاکستر بران مهمل اورام است طلایه و چون موی مقعد آن را پاک کرد و در رقیقه کوش بد آرند در حال درد آنرا اماکن کند و مجرب و چون بر های آنرا تمام بکنند و پاک کنند موای سر آن که زنده باشد و در آشیانه زنبور عمل بیاورند تا از نیش زنبور ها ببرد پس در روغن بجزو شاند تا همین بدن آن جهت امتزجای قضیب و تقویت باه و نعوذ مجرب و عصا نیر شوک که عصاره کوچک اغمرا است که موام آنرا ابو ترون نامند بسیار خشک و کرم است و نمک سود خشک آن قاطع اسهال مزمن است و خوردن آن مضر و مضرورین مصلح آن اشیای مذکوره است *

مصی الزراعی * بفتح عین و صاد و الف مقصوره و لام و فتح راء مهمله و الف و عین مهمله مسکوره و با لغت عربی است بلاطینی آنرا اصباط بلی گویند و ببر بری رستی نود و نه و بلغتی دیگر ببر بری کوری زوله و بیرونانی بطحا و بلوغ و ثور بر مندر نیز و بر یانی شطبان و نلو عربین و با تریقی خنجر و در جی اول حاوی کبیر برشیان دار و نامند گویند برشیان دار و اسم فارسی آنست و بنار سی کسته و عزاز بندک و هر جز و بهندی لال ما ک گویند و گویند بهندی و اج کبری نیز نامند و آنرا عصای موسی نیز نامند و با جمله در ماهیت آن اختلاف بسیار است و نر و ماده می باشد و سقور بر رس و در ثلثه گفته نر آن هر سال از مرنو میر وید و با شاخهای بسیار و باریکتر تازه منبسط بر روی زمین مانند سل و برک آن شبیه ببرک سل آب و از آن بلند تر و بسیار نرم تر و زرد و بر برکی کل سفید و سرخ تیره و ماده آنرا کلاه کوچک و یکشاخ تر تازه و برک آن شبیه ببرک صوبه و زرد یک یک یک و مذهب آن آبها و بغل آدمی گفته و در نوع است ذکر و انشی و بعضی کبیر و صغیر گفته اند ذکر آن ثمنشی بزرگ و انشی آن کوچک و برک ذکر آن طولانی و برک ماده آن مائل بتند و بر منابت آن شطوط آنها و جاهای آب دار و سابه و کل آن نزد برک آن میر وید از نر آن سرخ و از ماده سفید و در کتاب موسوم بطبق قدیم است که درختی کوچک با شاخهای باریک کوه دار و بر کهای مغروش بر روی زمین و در تابستان و زمستان میماند و کل آن نر و کوههای شام آن میر وید و این شبیه بساک چون لای مندی است و باطبا کی نوشته نباتی است خاردار و برک آن تر و تازه مغرب و قویب ببرک باسان و قنم آن مایهین

برکهای آن بر می آید و ذکر و انشی می باشد قسم ذکر آن سرخ و تخم مادّه آن سفید و در جوار می رود و قوت آن در یکسال باقی می ماند و صاحب اختیارات بدیع نوشته به ترین آن سرخ و رنگ مائل به سیاه یعنی بستانی آنست و صاحب تحفه نوشته کبیر و صغیر می باشد کبیر را در صغیر را ماده و بفارسی صغیر را سفید موز و کبیر را سرخ مرز نامند و تخم و ساق آن سرخ و برک آن مائل به بنفش و در باغها بسیار و در تنگابن صغیر آنرا خاک توفه گویند و برک و ساق صغیر آن سبز و تخم آن سفید کوچکتر از تخم کبیر و گو یا خاکستر بر برکهای آن باشد و اندک و تخم مرد و قسم در زیر برکهای آن بر می آید و را نبوده و در فعال کبیر آن از صغیر قویتر

طبیعت آن در سوم بارد و در اول خشک و جزو مائی بران غالب * افعال و خواص آن قابض و رادع و حابس نفث

الدّم و نزف الدّم کل اعضا و قی صفراوی و اسهال مزمن مراری و حیض و مسکن حرارت باطنی و ظاهری و تبهای دوری و قرحه اعمار نافع الاذن بطور عصاره آن قاتل کرم کوش و مجفف قروح و مسکن وجع آن **الصد** و آشامیدن عصاره آن تایلک اوقیه قاطع نزف الدّم سینه المده ضاد آن مسکن التهاب معده و مبرد آن و آشامیدن آن حابس اسهال مراری و قرحه امعا و نزف الدّم آنها و مرضی که در آن کوف و اسهال بود و آبل و این مرض را به یونانی حولارا نامند و قولنج را نیز سفید شرابا و صمادا و حقیقه و حولا **الرحم** چون در شراب طایع نمایند و با عمل بیا میزند جهت قروح فرج عظیم النفع است **البحر** و **الروح** و **القرح** و **الاورام** و **البتور** و صماد آن جهت اندک مال جراحت تازه و تحلیل فلغمونی و حمزه و نمله و قروح ساعیه و کل اورام دمویه و منع انصباب مزاج دجید النفع و صماد برک تازه آن جهت تسکین التهابات و حمزه و نمله نافع **السورم** آشامیدن آن با شراب جهت دفع حموم و نهش هوام می مضر نه مصلح آن **الچیر** و شربت بنفشه سکری و صندل نیز گفته اند مقدار شربت از آب آن تا هفتاد منقال بد آن جنب **اللعنب** و هوای بیخ آن در طب منفعتی تا حال ننوشته اند و اهل مثل مضمه با آب مطبوخ آنرا جهت جوشش دهان و صماد سائید که کرم کرده آن را جهت نفخ و انفجار دمایمل و کها یعنی ملح ماخوذ از محرق آنرا صباغان بجای زاج در صمغ لباس مستعمل دارند *

عصب * بدیع همین صماد و باده موحله بفارسی پی و بهندی یاری و پتته نیز نامند * **ما هیبت** آن چیزی است چرب سفید صلب در انصال و نرم در انعطاف و خرم شدن و بدن حیوان مولف از انست و حس و حرکت بی آن نمی باشد و حیوانا تیکه استغفران دارند بسر آنها کشیده شده است * **طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن** در دفع

ورودی الغذا و سریش مصنوع از ان جهت التناق شعر منقلب و غیر آن نافع *

مضفر * بضم عین و سکون صاد و ضم نا و راء موهله احریش است در آنجا و در قرطم که حب آن است مذکور می گردد

عصاره * بضم عین و فتح صاد و الف و راء موهله و الف و تاء مثناة فوقانیة جمع عصاره است * **ما هیبت** آن اجزای مائیه مستخرجه از نبات است خواه از کلهای و یا از اوراق و یا از اغصان و یا اصول و لای آنها باشد که کوبیده و فشرده اخذ نمایند خواه همان قسم مایع استعمال نمایند و خواه خشک نموده و آنچه از آنها با سمی مخصوص اند علمند و بدان نام ذکر می

یابد و باقی در ضمن نبات آن *

فصل العین مع المضاد المعجمه *

عضل * بدیع عین و ضاد معجمه مفتوحه و لام * **ما هیبت** آن چیزی است در بدن حیوان که قریب بمفاصل و اعضای متحرک آن میباشد و حسب تعدد حرکت اعضا تعدد آن میباشد و آن مرکب از لحم و رباطات و اعصاب و عروق و غشا است چنانچه تشریح آن در کتب تشریح و کلیات مذکور است * **طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن** جهت الغذا

و مالم انکسوس و لذیذ و خفیف تغذیه تناول آن و انکسار آن محلث بقی الخا صیت و همچنین چون در امتلاط طبیعی بدن بخورزند
مصلح آن ادمان و بازیر معتدل و با لجمله آنچه از اعلی بدن و قریب بمفصل باشد بهتر است از اسافل آن و در و از مفصل
فصل فی العین مع الطاء المعجمه *

عظایه * بفتح عین و طاء معجمه و الف و یاء مثناة تحتانیة و ما و عطاء بهم نیز آمده * در ما هیئت آن اختلاف است
ما حب تاموس گفته دانه ایست شبیه بهام ابرص و جمع آن عطاء و در یسقر وید و من گفته که از جنس حردون است شبیه
بورغ و نر آنرا جیلین و ماد و آنرا فرجان نامند و انطاکی سالامند راد انسته و حکیم علی جیلانی گفته حیوانی است مانند
سام ابرص و معبر ذک بطی الحریک الوان آن در اوقات شبانروز مختلف میگردد و چون در آتش اند از نیک نوز و با قوت
سمیت است و آنرا مانند ذریع دست و پا انداخته و شکم آنرا شکافته احمای آنرا بر آورده در غسل نگاه می دارند که فاسل نگردد
اعمال و خواص آن آبشامیدن مقل ارد و نیک از ان جهت رفع الم و سمیت کز بدن آن و چون آنرا شق کنند و بر نهش
افعی بلند نفع بین بخشش الجروح و القروح و جها جرب مانند ذریع است در نفع و در امر اهم اکاله و موتامه داخل میکنند
از نیک طای مطبوخ خون آن در زیت صترنگه موی است و زهره و سرکین آن هرد و زو فائل و سرکین آن شل بل الجلا است
چون اندکی از ان را با نفاسته بسیار بیامیزند و جهت رفع کلف و آثار غلیظه و تنقبه قروح عقنه خجینه استعمال نمایند مفید
است و چون عطا به کمی را بکزد و دندانهای خود را در ان موضع گذازد بایل که درون و خاکستر بران به اندک تا بر آید و ابریشم
و قز بران به اندک تا بر آید پس خاکستر و روغن بران موضع به اندک و اگر رجوع آن دو ام یا بیل میکند آن موضع را بقوت و تطویل
نمایند بران آب گرمی که در ان نخاله جو شانیله باشد پس تریاق و تیل وطر خشقوق نافع است *

عظم * بفتح عین و سکون طاء و میم جمع آن عظام بغاری استخوان و یهندی هدی و هادی نیز و یونانی سولونوس و برومی ستون
و یسربانی کرمار پترکی سموک نامند * ماهیست آن معلوم است که جمعی است صلب در بدن حیوان که از ان صلیت عضوی
نیست و از اعشای مفیده است و برای استحکام و دعامه و صل و ارتفاع قویه تیام و قعود و مشی و سایر حرکات باسانی و باحسن
وجوه مخلوق است و فوائد آن بتفصیل در کتب تشریح مذکور است و عدد آن در بدن انسان بعد از حروف رحمت است
یعنی در صد و چهل و هشت و بهترین آن استخوان انسان است * طبیعت آن در دوم سرد در اول سوم خشک و مسرق
آن در آخر سوم خشک * افعالی و خواص ان قابض و حابس و میجف امراض الراس آشامیدن سائیده استخوان انسان
تجهت صرع مجرب خصوصا پوسیده آن و ریختن آب مطبوخ استخوان پوسیده با سرکه بر سر حابس رعا و سقوط بسیار نرم سوده
آن و تعلیق با ب یعنی دندان نیش ثعلب جهت صرع و تعلیق استخوان پهلوی جمیع یعنی کتار جهت شقیقه جانب راست برای
جانب راست و چپ برای جانب چپ القم تعلیق فرس آن برای صرع اغشاء الغذا آشامیدن کهنه با لیل آن که بسیار نرم سوده
باشند حابس اسهال و قاطع نزف الدم و آشامیدن زامدماق کار و استخوان ران آن مقل او که نفاش با عصاره عصی الراعی
جهت قطع نزف الدم و حبس بطن و سحج امعاء آشامیدن ذر و زرد ماد استخوان کلب قاطع بواسیر است مجرب الحمال
آشامیدن سوخته با لیل آن با سنگین جهت سوز وید سوز موده کعب تبس با سنگین است آشامیدن کعب تبس با
عمل جهت تبس با و استخوان با لیل انسان با غسل بدن ستور الرحم برداشتن قنله ان تنقیه رحم نماید و رطوبات سائیده
آنرا خشک گرداند و حرق النار صفا دیا کتر آن با سرکه جهت سوختگی آتش او جاع المغاصل و غیره آشامیدن آن با غسل

جهت اوجاع مفاصل وعرق النساء و غیره بتخصیص اوجاع عظام القروح والجروح و درو رکهنه بوسیلہ آن جهت تقویت
 رطوبات و التیام اعضاء یا بسہ و عصیانہ مانند ذکر و خصیہ وضاد استخوان سنگ پشت یا صبر رادع و مانع قروح و ملصق
 جراحات و مانند نورہ موی را بسترد و زائل سازد و بواسیر را خافق گرداند الحمی آشامیدن استخوان انسان میت
 بقسمی کہ شارب آن نداند جهت حمی ربع و آشامیدن استخوان کاسہ سر انسان مختل و مسکن الم الزینہ طلای کعب
 خنزیر جهت برص و طلای استخوان انسان کهنہ بالیدہ با ماء الشعیر جهت رفع آثار آبلہ و غیرہ رکهنہ بالیدہ آن کہ در دیوارهای
 کهنہ باشد یا کلاب نیز همین اثر دارد مقدار شربت آن تا در مثقال الخواص گفته اند کذا شستن صرص انسان با استخوان
 بال مد مد در زیر سر ناظم مادام کہ در زیر سر آن باشد بیدار نشود و با خود دا شستن صرص آن مانع احتلام است و تعلیق
 دندان طفل اول کہ اقتل و بر زمین فرس در نقرہ کرتہ باعث منع آبستنی است تعلیق دندان تساح بر جانب راست
 باعث تقویت بر جماع است و تعلیق دواستخوابیکہ در بال خروس میباشد و در طرف آن سوراخ است جهت رفع اعیا
 و تعلیق راست آن برای حمی دافعه و تعلیق کعب ابن مرص کہ بزند کی آن برآوردہ باشد بزرز با باعث آلتست کہ حمل
 نکیر و تعلیق ناب سکی کہ انسان را کزند باشد در پوست پیچیدہ بر بازو جهت نزدیک نشدن سگ دیوانہ بصاحب
 آن و فریاد نکردن آن بر و تعلیق ناب کلب بروکسمیکہ در خواب حرف زند و بر طفل باعث سرعت و آسانی برآمدن
 دندان اربی رجع و جهت رفع یرقان و دفن کردن کذا انسان میت در برج کبوتران باعث کثرت ایشان است و کوفتن
 چون استخوان ناب یعنی دندان نیش سگ و کر به رادرمیان جماعتی اند ازند کہ ایشان ندانند باعث خصوصت شان
 گردد و چون استخوان سگ را بجای استخوان انسان کہ شکسته و بر طرف شدہ باشد کذا التیام یا بدل و افعال و خواص
 استخوان هر حیوانی در ضمن بیان آن حیوان ذکر یافتہ می یابد ان شاء الله تعالی

فصل العین المهملة مع الفاء

مقصود بفتح عین و سکون فاء و صاد مهملة بفارسی مازو و بهندی مازو و پهل مانند ما هیت ان کوبند ثمر درخت
 بلوط است زیرا کہ درخت بلوط یک سال بلوط نمی آورد و یک سال مازو چنانچه در بلوط ذکر یافت و نیز کوبند ثمر درختی
 است بسیار شبیه بلوط شاید این اصح باشد زیرا کہ بلوط مخصوص بسرد میر است و مازو در بلاد معتدل کہ گرم سیر است نیز
 میشود و بهتر و مختار آن بزرگ خام شنبز صلب سنگین بی سوراخ آنست و آنچه سبک و نارسیدہ و بخلاف اوصاف مذکورہ
 است ضعیف و قوت آن تا سه سال باقی ماند طبیعت آن سرد در اول و خشک در دوم و نیز در سوم سرد و در سوم خشک
 گفته اند با جوهر ارضی بسیار بار دشتیدن القبض افعال و خواص آن حابیس و مانع سیلان رطوبات الراس نفوخ
 آن قاطع رعان العین اکمال آن جهت دفعه و سلاق و جرب الاذن قطور آن با آب بقله السمقاء در گوش خون و چرک
 جاری از آن باز دارد القم سنون و درو ر آن بردندان و بین آن و مغصه بمطبوخ آن خصوصا با سرکہ جهت تقویت
 دندان و لثه و عمو و جلب رطوبات فاجد از زبان و لثه و قلاع دبا و منع سیلان رطوبات از دندان و بر کردن سوراخ
 دندان کرم خورده را بد آن مفید و مانع تاكل آن اعضاء النفس آشامیدن سائیدہ آن با آب جهت قروح امعاء و حال
 مزمن و سیلان حیض و رطوبات رحم و تقویت آن و بد ستور خوردن آن با غلہ و وضاد پیخته آن در آب جهت اورام
 متعبہ و بر وزن آن اطفال خصوصا با سرکہ القروح والجروح و الاورام و غیره ماعلائی هائیدہ آن با سرکہ جهت

در بار باد مزاج و رابتند اوداء الصلب و کلف و بهق و تمش و ذرور محسوس آن بر لیم زائد باعث ضرر و لا غری و تحلیل آن
 خصوص محرق آن و ضما آن رادع و محلل اورام و مانع معی قروح سابعه و نمله واکه اعت شر یا خصوصاً مطبوخ آن با سرکه
 و یا شراب زرد و رطلاده نیز وجهت جبر و کسر نیز مفید الزینه اغتسال موی با آب مطبوخ آن یا نقوع آن سیاه کنند موی است
 و سیاه کنند مفاصل درواستخوان و ملاطی آن حابس عرق و رانغ بد بهی آن و محرق آن در زیت جهت سیاه کردن موی نیکو
 خضاب است که بعد بریان کردن در هیت آنرا نشف نموده سوده بکار برند مفر منه و حلقی مصلح آن کثیراً و صغ عربی
 و یا بیض نیمبرشت خوردن مقد ارشیت آن یکمثقال بدل آن پوست آمار و جفت بلوط و تمره الطرنا و علیل زود است
 بوزن آن و د ستورا حراق آن آنست که بر روی احکرسوزانند و یا ظرف سفالی بر آتش بکند و در آن ظرف بریان کنند
 و در شراب خاموش نمایند و یاد و سرکه و نمک و قبض و تجفیف و لطافت این بیشتر است بسبب حرارت مکتسبه از حرق
 خصوص مطبی آن در شراب قابض و با سرکه و نمک و برای حبس دم و تجفیف قروح و تحلیل اورام این انفع از غیر محرق آنست
 فصل العین مع القاف *

عقاب بضم عین رفتح قاف رائف و بایه موحده بغارسی اله و الو و بهندی کیل و بترکی قرا حوش نامند ربا مصلاح
 اکسیر باری اسم نوشادر است ماهیت آن طائری است معروف بزرک چنه سیاه رنگ و از جمله جوارح طیور رصباغ
 آنهاست طبیعت آن در د و م کرم و خشک افعال و خواص آن لخم آن لیغی صلب ردی الکیموس جهت
 ابره در ریاح و رطوبت نافع و قوی بکوشت کاواست العین اکتال زهره آن جهت ابتدای نزول آب در چشم و حلت
 بصر و تقویت آن و رفع شفا و قروح آن الاورام طلای خون آن جهت تحلیل اورام الزینه سرکین آن جالی طلای آن
 جهت رفع کلف و جوش رخسار و تحلیل خنا زیر بغل و بر آن جهت اختناق رحم نافع است

عقرب بفتح عین و سکون قاف و فتح راء مهمله و بایه موحده اغت عربی است بغارسی کز دم و بهندی بجه و بترکی
 اشکورینی نامند ربا مصلاح اکسیر باری مراد از کبریت است ماهیت آن از هوام ذرات سموم است و آن اقسام و الوان
 میباشند آنچه در حرکت دنیا له خود را بلند دارد شیا له و آنچه بر زمین کشت جزاره نامند و این از شیا له کوچکتر است و در
 سمیت قویتر و مهلك و در زهره از کثیر الوجود است یکم مردم ترک مکنای آنجا نمودن و سمیت عقرب ماده قویتر از
 تر آن و سیاه آن زبون مخصوص سیاه زغب دار بزرک آن و تشخیص سیاه دارد و گفته اند عقرب عسکریه و بعضی مواضع
 دیگر نیز بصیرا ربا سمیت است بکل یک گفته اند بجرد مشی بریدن هلاک میکند و گویند که اگر نیش خود را بر مسک زند
 آنرا مفتش میگردد و اند چنانچه شخصی آنرا بر پسمان بسته بر روی سنگی بست هر مرتبه که نیش خود را بر آن سنگ میزد
 پارچه از آن سنگ جدا نمیکشت و این ابرای تقویت حصا مجرب دانسته اند و بتجربیه رسید که چون اجزای آب ندیده
 را از آنک آب پاشیده بر روی هم بچینند خصوصاً در تابستان عقرب بسیار در میان آنها نکلون میباید و بعضی گفته که چون
 کاغذ را کوبیده در فن کنند در زمین د و سه رو ز عقرب تولد کند و بعضی گفته که چون شاخه کنکری در میان د و خشت آب
 ندیده بکند و اند عقرب تولد کند و کز ایندن عقرب بر غیر موضع عصب رافع فالج و مجرب دانسته اند طبیعت آن
 در موم سرد و خشک افعال و خواص آن امراض الراس طلای روغن آن جهت فالج و لقوه و استرخا و ارجاع
 مفاصل و غیره العین اکتال خاکستر آن با ملل و زنجبیل و ادویه حاره مناسبه جهت رفع بیاض و ناخن چشم انسان و غیر

آن را محرق آن یا سرکین موش بقدر نصف وزن آن جهت تقویت بصر و جرب و جلای چشم و آشفته شدن آن
جهت سرخ شدن یا رده گشته و قرچه آلات بول و آشامیدن محرق آن با دویه مناسبه جهت تقویت سنگ کرده و مناسه و عمر البول
بی نظیر وجهت رفع قولنج خواص حادث بالذات و خواص بشارکت کرده البرص و البهق و الکلف و داء النعلب ثلاثی عقرب
بزرگ خشک کرده شود و با سرکه مرشته بر روی تازه زائل کننده آن باذن الله تعالی و جهت بهق و کلف و داء النعلب نیز
عقید القروح و چون عقرب را در زیت بسوزانند و بر قروح خیمه و عصاره الاند مال بمانند و بر بالای آن سفوف عقرب محرق
نهایتا شل شود مثل بود و تنه همین داء النعلب بدان نیز زائل کننده آن و رویتانده موی آن البرص و طای آن جهت اسقاط
دانه بر اسیر و بدستور تنه همین بدن آن السموم چون زنده آنرا شقی کنند و بر موضع کزیدند عقرب بدن جناب سمیت
نمایند و خوردن برشته آن جهت رفع سمیت آن نیز عقید الیاء تنه همین آن جهت تقویت باه مؤثر گفته اند چون یکدل عقرب را
در آخر ماه که سه روز یا چهار روز از ماه مانده باشد کشته و شیشه کنند و بر آن زیت ریخته و سر آنرا محکم بسته در آفتاب
چند روز بگذرانند تا قوت آن تمام در بدن آید تنه همین بدن آن جهت فالج و وجع ظهر و جرق النساء و قطع دانه بواسیر و گفته اند
اگر زیاده باشد اعلی اند عقرب زیاده نماید بنسب آن روغن را با زای هر عددی باید که ده درم زیت باشد و چهل
زوزد را فتاب کل آردن و تنه همین بدن آن جهت تقویت حصاة مجرب و گفته اند تعلیق عقرب مرده خشک بزرگیکه حمل آن
نمایند یا صفت حفظ آن از اسقاط مقلد از غربت رما در آن نیم درم تا یکمقال مضر نه مصلح آن کل ارمنی و تخم کونس و آشفته شدن
آب پیاز تا بست مثقال و چون عقرب کسی را بکشد موضع لسع آن ورم کند و صلب و سرخ گردد و ملسوع در بدن خود دو
جالت مختلف در پاید که گاه سرد گردد و گاه گرم و کرم و کرب و اضطراب و ضعف در دل خود و عرق سرد و استرخای اعضا و لرزه
و اختلاط عقل و اختلاج لهما و فواق و قی شلید عارض گردد و بقی چیزهای زج بر آید و روغن در شکم او بهم رسد و رنگ او
متغیر گردد و زبان او سبز گردد و دندانها بر هم افتد و غشی او طاری گردد و اعضا سرد و سست گردد و قیصیب او ورم
کند و معده او بر آید این فتکام معالجه پندیر نبود باجمعه علاج آن فی الفور بستن بالای آن موضع اگر ممکن باشد بقوت تمام
مانند مار کزیده و پزیرگنان و کبریت زرد و عسلک الیهم را کوبیده و روغن زیتق مرشته بر آن موضع گذارند و چندی بگذرانند
و فریون و مومکی و فلفل دراز با سرکه بر آن موضع بقوت تمام بمانند و با تش تکمیل نمایند و یا با آب کرم و تریتاق فاروق و تریتاق
اربعه و تریتاق العقارب و سیر بخرانند و میر را نیز ضا دهند مانند وجد و اربران بمانند و اجتناب نمایند از استعمال اشیای
مفتتیه سده و خصوصاً کونس و اگر عقربیکه کزیده است و دست آید بگیرند و بکوبند و بر موضع نهش آن بشنند دفع سمیت
آن نمایند و میرب و آمک و برگ توت را کوفته و روغن دنبه مرشته بر محل زخم آن نیز و آهک و زرده تخم مرغ با هم آمیخته
نیز درد آنرا ساکن گردانند و با قلا کوفته بدن و شب مرشته فی النبال درد آنرا ساکن کنند و اگر کرم را در روغن بپوشانند و بیایند
و آن روغن را بر موضع کزیدگی آن مانند درد ساکن گردد و اگر با عسل آن روغن را بمیزند و چون کودک از مار چر
بزیانک نیمدلرم از آن بگام او بمانند اگر در همه عمر کرم او را بکشد درد نکند و اگر چرک کوش خنزیر را بر موضع کزیدگی
عقرب بمانند درد ساکن شود اگر سریش را با سرکه حل نمایند و بر زخم کرم بمانند همین عمل کنند و اگر کرم را بگیرند و با
نمک سوده در روغن چربا کرم داخل کنند و بر زخم کرم گذارند همین عمل کنند و اگر برگ تاک را بکوبند و بر موضع لسع گذارند
درد ساکن شود و اگر مغر جوز و نیبیر و میر کوفته بر زخم آن بمانند نیز مؤثر بود استعمال شافیه فی د و مقصد مسکن و جمع

است و موش را خشم شکافته کرمها بران ضاد نمایند و تشم بویجه را پخته ضاد نمایند و بیج کبر و فستقین و زراوند و بویل
و مدح و حر و طرخشق و اجزای متساوی با عمل معجون ساخته مد ارجها و دانک بشو و رائی نقل است که شخصی فالج داشت
که قادر بر قیام و تنه و رمشی نبود از اتفاقات شمی درین خواب چنان جای بدن او را عقرب جراه بگزید آزار فالج او را نقل
گشت اطباء ماهر گفتند اگر بارد یکرا او را بگزید ملاک خواب شد و این نقل بتفصیل در کتاب فرج بعد شدت مسطور است و
ترباق و دافع سمیت عقرب جراه خوردن روغن کاوریا کوهنقد و زیتون کرم کرده بسیار کرم جوشان بر موضع لسع آنست
مکرر و نیز کلد اشمن محجمه و بقر کفیلن و دافع کردن آن موضع پس فصل نمودن و روپ فوا که حاضه مخصوص سیب ترش
و سوبق آن بآب سرد و طرخشق و کاسنی مطبوعات و مسکنات حلت و ماء الشعیر و ماء القرع و ماء الخیار و رقیص کافور و امثال
اینها از خون و ترباق و سگری و ترباق متخذ از طرخشق خشک و برگ سبب ترش و کشیز خشک اجزای متساوی و سه کف
آنها بشو و زدن مفید است و هر مره یک حادث کرد و از آن بعد آنچه آن پردازند و دستور احرار و دهن و معجون آن
در قرآبادین که بر ذکر یافت *

عقرب بدتری * بپزدی سیبکهای میوه‌های و بفرنگی شکو ربی مرین نامند * ماهیت آن نوع ماهی صدفی است خاردار
که سر آن بزرگ و خاری سفید بران رسته که نیش آنست کزیدن آن باعث درد و سوزش عظیم * افعال و خواص آن
امراض عین اکتحال زهره آن جهت نزول آب و خضالات و جلای غشاوه و تقویت بصورت و ستورا اکتحال مسرق آن جهت
نزول آب و غشاوه و بیاض و قرحه چشم داء العلب طلای آن جهت داء العلب مغیل *

حلائی گفته اند و گفته اند بخور زبل آن جهت ربو مغیل است *
حقیق * بفتح عین و کسوف و سکون یا عمناء تبتان به و فاف * ماهیت آن منکی است معروف و معروف آن یمن و در
کنبایات بیشتر و ساحل بحر روم نیز گفته اند و بهترین آن یمنی است که صاف و شفاف باشد و گفته اند فرقی میان یمنی و غیر
آن آنست که یمنی صلب میباشد بخلاف غیر آن و بالوان بسیار میباشد سرخ و زرد و سفید و هبها و هریک رنگین و زرد رنگ
و مرغ و جگر می و صاف و شفاف و ناصف غیر شفاف و ابلی و شبیری و در طبقات و هریک در هنگام برآوردن از معدن کدرنک
میباشد قطعه‌های صاف شفاف بی جرم آنرا جد کرده طبع میل نمند رنگین میگرد و طریق طبع آن آنست که دیک بزرگی خرفی
و یا مسی را که بلند باشد تا بکردن دران چوبها میچینند و دیک را تا بنصفه آب میکنند و قطعه‌های عقیق را بران چوبهای چپند و سر
دیک را محکم بسته زیر آن آتش ملائم می افروزند که بخارات گرم بد آنها برسد و کسانیکه این عمل میکنند نزد خود در مالی معین
دارند که تا آن زمان طبع رنگین میکرد پس برآورد و تراشید و حکاکی مینماهند بهر نحو که میخواهند آنچه از آنها
بسیار در رنگین صاف شفاف براق بکونک است بسیار خوب و مستعمل در ادویه و اکشتری و غیره بسیار سرخ شفاف براق
این قسم است پس زرد و آنچه در جرم آن شکلی شبیه شاخه درختی و یا پارچه کوهی باشد آنرا شبیری نامند و آنچه از طبقات
است هریک برنگی اکثر آنرا بدین قسم تراشند که طبقات آن یکی فوق دیگری باشد آنرا جزع گویند و در ح ف الجیم مع

الزاد ذکر یافت و آنچه در عرض برین باشد که خطوط آن در سطح بالای آن مل و دریا غیر مل و ریاض آن را حجر سلیمان
وینا رسی با غوری نامند و این نوع اکثر صلب تر میباشد و اکثر شک مهره را ازین نوع میسازند * طبیعت آن
در د رم سرد و خشک و متحرک آن الطیف بسبب کسب حرارت و خشکی آن غالب * افعال و خواص آن در احادیث
شریفة فضیلت و خواص آن بسیار وارد است آشامیدن در داندان گرم سوده آن بتنهائی و یا با شربت سیب جهت تقویت
دل و رفع خفقان و بتنهائی و یا با دویه خاص دم جهت تقویت دم حیض که بهیچ قسم بند نشود
و با دویه مناسبه مفتحه سد جهت رفع سده کبد و طحال و با دویه مفتحه جهت تعینت حمایه الکمال آن بتنهائی و یا
با الکمال جهت تقویت بصر و نیکوئی اشعار سنون محرق آن بتنهائی و یا با مروارید و بسل جهت تقویت دند ان متحرک
و لثه و منع خون رفتن ازین دند ان و جلای چرک آن الحواصی تعلیق آن جهت تسکین حلق و غش و خصوصیت و پوشیدن
عقیق لخمی که بر آب کوبیده شده باشد جهت قطع نزف الدم از هر عضو که باشد خصوصاً برای حیض جاری و پوشیدن
الکستری آن را رفع خفقان و باعث هیبت و در نظر خصم و استجاب دعا و از در سینه و گوشت چون عقیق را
با مشک و کافور و روغن زیت بسایند و بر روی و موی خود بمالند و نزد سلاطین و حکام روند عزیز گرد می گردند و مذهب
همه خلایق باشند همچنانکه عجم بیروزه را بغال نیکو دارند و ضرر کرده مصلح آن کثیر است و شربت آن تا نیمه رم بدل آن بسط است

* فصل اعین مع الکاف *

* حکم * بمعنی عین و سکون کاف و فتح باء و موحد و راء مهمله بفارسی هر موم نامند * ماهیت آن چیزی است شبیه موم
با اذنی که صلب آمیخته و غیر آن سرد و است که مجتمع میگردد و رخا زنبور و رسل و در سالهای جذب خشک که گیاه کم
روین به شتر بهیچ مریسل و رخنهای خانه خود را بآن بند میکند و بغلادی گفته کسانیکه وسیع الکواند انسته ازل غلط کرده
اند جهت آنکه وسیع الکواند چیزی است که بر دیوار خانه آن که کور نامند یافت میشود و آن چیزی است که اولاً زنبور و رسل
آنرا بمنزل اساس بنیاد میکند پس بر آن از موم خانه ساخته و رسل در آن جمع مینمایند * طبیعت آن در آخر د رم
گرم و خشک * افعال و خواص آن بسبب کمال رداءت خوردن و انشای غذا در آن جهت تر با وجلب خا و روپکان مغین
برای آنکه جاذب قوی است و در جبر و کسر و استیکام استخوان شکسته و ضربه و سقطه و حبس خون نالین مناسب و میانی
دانسته اند و لهذا آنرا مومبائی نعتی نامند و شوره آن جهت سرنه بارد که به و حمل آن قاتل و مخرج جنین مقلد شربت آن
یکمشتال که باد و معال نبات و رسل شربت نموده بنوشند صاحب اختیارات بدیعی گفته که عکس چیزی است که در میان
عسل بود و شیرازی آنرا در رخوانند و نوشته که مولف گوید مکس نخل آنرا برای خورش خود و بچکان خود میآورد از مجموع
گلها و آن الوان میباشد زرد و سرخ و سفید و بنفش و بغایت تلخ بود و اگر در میان عسل بود عسل را تابا نکند

* حکم * بهتجربین عین و کاف و راء مهمله * ماهیت آن نفوذ و دردی چیزها است مطلقاً و نزد اطباء مخصوص بتغلب
ادمان است و در اکثر امور قویتر از دمن صافی آنست و در بعضی امور غلیظتر و کثیفتر از آن و عکس هر دهنی را جمع بطبع و خواص
آنست ولیکن غلیظتر و کثیفتر از آن و مستعمل نیست مگر در اضلاع منصفه و لطو خات * طبیعت آن عکس زیت گرم و خشک در د رم
افعال و خواص آن چون در ظرف مس قمر سی طبع دمنند تا غلیظ گردد مانند عسل در رفع مانند خضض بلکه بهتر
از انست الفم چون بآب غوره لجم دمنند تا غلیظ گردد و بر دند ان گرم خورده بمالند آنرا تلخ نماید با سانی العین داخل ادویه

عین کرده میشود و از اجزای آنست اکتحال بدان جهت نزول آب در چشم و بل ستور عکس در من موضع انقطاع النفس احتیاج
 بکهنه آن جهت قرحه مقعد و روح مضاد آن محلل ریاخ شد و طحال آلا و حاح و غیره با طلا و ضماد تازه غیر مطبوح آن
 جهت عرق النساء و نقرس و او جاع معا صل نافع و عکس هر چیز در ذیل ذکر آن چیز مذکور شد و میگردد ابتداء الله تع
 * حکرب * بفتح عین و سکون کاف و فتح راء مهمله و باء موحده * ما هیئت آن نوعی از حرش بر بست برک آن مائل
 بسفیدی و فتح آن سفید مستطیل و چون بریان نمایند لکن یزد کرد و با قهره مغشوش میکنند * افعال و خواص آن بغایت
 مقوی باشد است و سایر خواص آن در حروف مذکور شد *

* حکنه * بفتح عین و سکون کاف و فتح نون و ما اسم لغت بربری است که نوع دقیق مورچان است * طبیعت آن کرم
 و خشک و در دم * افعال و خواص آن زیاد * کنده * باه و مد * و مت بران سرخ کنبه و وجه است بعد یکدیگر سخی آن بر
 سر نیز سیرایت کند و بزودی رنگ آن زایل نکردد زنان در رسم خود مستعمل دارند جهت سرخی رنگ و رخسار *

فصل العین مع الکلام *

* عانس * بفتح عین و لام و سین مهمله بفارسی گندم مکه نامند و طعام اهل صناعا است * ما هیئت آن صغیر است از حبوب
 شبه بکنند و دان آن شیرین تر از گندم * طبیعت آن سرد و تر و قوت قبض آن زیاد از گندم و کرم تر از جو * افعال و خواص
 آن چون در آب طبع و فند در آب آن صاحب بواهی بنشیند و جمع آن در تسکین دهان و حرکت آنرا را نل کند *

* حلق * بفتح حین و لام و قاف لغت عربی است بفارسی زلورده و ترکی ملوک و بهندی چونک نامند * ما هیئت آن
 کرمی است در آنها روغن و روغن آنها که در آنها آبها شیرین ایستاده غلیظ متعفن و طعنه بسیار با شد تولد میباید و انواع
 میباشد آنچه در آنها روغن و روغن آنها که در آنها آبها شیرین ایستاده غلیظ متعفن و طعنه بسیار با شد تولد میباید و انواع
 ویزرکی و هر آن هیه و مد و ریز شکم آن اندک آنچه باشد بکبر است و گفته اند آنچه زهر شکم آن سرخ رنگ و بر پشت آن
 د و خط سبز و با و صاف من کوره باشد نیکو است و آنچه سیاه و سبزه و آنچه است و بزرگ زبون و غیر مستعمل و بسیار و کوچک
 آن ضعیف * طبیعت آن مرد و خشک * افعال و خواص آن لعوق خشک کرده آن با عمل محلل خناق و مفتحات حصار
 و ضماد مسخوق آن با صبر و صغیر دانسته و با سیر و طای آن جالبی آثار و طای یخته آن در روغن زیتون بر قضیب بغایت معظم
 و مقوی آن و ضماد سوخته آن در روغن زیتون بد ستور معظم و مقوی آنست و ضماد سوخته نوع کوچک آن با سرکه یا آب
 بنک مانع روئیدن موی زائد است که در ارجافان روئیده و کنگه باشد و قطران با روغن بنفشه جهت حرکت البول و
 قرحه منانه مجرب گفته اند و چون پانزده عدد زلوی بزرگ زنده را با بیست منق خراطین شسته خشک کرده در روغن
 کنبل تازه خالص مقدار نیم آن را رندی خوب بچوبانند پس صاف کرد و در شبشده یکبار نهند و عند الحاجة بر قضیب و
 حوالی آن بمالند تقویت آن بسیار بنفشه و روغن زرد و چون بر خصیه که در آن آب نزول کرده و کهنه و صلب شد و باشد
 چند روز متوالی کرم کرده بمالند زائل سازد و مجرب است و چون نوع اعلا آنرا بر مواضعیکه خون فاسد در آنها باشد
 مانند سعه و قروح خبیثه و قوبا و بنور و زردیه و مواضع ضعیفه و صغیره مانند ارجافان و موهقهایی چشم و رخسارها و یا اطفال
 و یا زنان ضعیف الهیه که نشو و اندک حجامت نمایند ایشان را بچسباندن خون فاسد را چنان نمایند بی مشقت و لیکن بابل
 که بدن مبتلی نباشد بلکه نقی از اخلاط فاسده باشد و بدین ازان از استعمال آب سرد و دوماهی سرد و حرصات اجتناب نمایند

و اگر مثنی نمایند یعنی روز و دم بر عضویکه زلو چسبانیند اند باز بچسبانیند که بقیه خون تا حدیکه در عضو ماند است بکشد بد نیست اما باید که در عضل از روز و زیش کمتر باشد مثلاً اگر در روز و زیش ده عضل زلو چسبانیند اند روز و دم پنج یا سه عضل بچسبانیند و باید که ملاحظه حفظ قوت نمایند و آن مقلد خون یکگانه نگیرند که ضعف آورد و بر روی رک نه چسبانیند و بهتر آن آنست که زلوی جید مختار را قبل از چسبانیدن زمانی بکونند که اندک اندک خورده است قوی کند و دفع نمایند و عضو شخص مریض را چنانکه بماند که سرخ کرد و اگر ممکن باشد پس زلو بچسبانیند و بعد از پرسیدن آن از خون زلو را از عضو بیرون بکشند بلکه بکشند از آن تا پر از خون شد و سپس کشته خود بشود جل اکرد و یا اندک خاکستر و یا نمک بردن آن بپاشند و یا اندک پیاز را بر دم آن رسانند که خود بشود بدین اعمال جل امیکرد پس موضع بدن آنرا لحد بالحد با چوبه کپریاس نازکی گفته پاک نمایند تا خون آن بند کرد و اگر بسیار آید و بند نکرد آن زمان با قندری خاکستر و یا بادیه حابسه دم بند نمایند و اگر آن موضع بسبب رسیدن آب یا هوارد و ریه ورم کند و خارش بسیار نمایند آن موضع را با زرد چوبه کوفته بچسبند و در خرقه بسته تکمیل نمایند و یا با آب جود گرم کرد و مکرر صفا نمایند و از آب و عوام سرد مستغذرا درند و چون بعد از جد شدن قدری نمک بردن آن زلو با شستن جمیع خونها را قوی کرد و دفع نمایند و بجز در و اگر احیاناً آب زلو در اینوشن و در مکرر زلو بماند قل بپراخاند آن آنست که غرغره با سرکه و نمک نمایند تا بپزد *

صلک * بکسر عین و سکون لام و کاف اسم جنس چیزی است که قابل مضغ باشد و از هم نهاده مانده سقز و مصطکی و امثال اینها

صلک البطم * بکسر عین و سکون لام و کاف و الف و لام و هم باء موحد و سکون طاء مهمله و میم بفارسی سقز و با صها نپی

تند رون نامند * **صا** * هیت آن صمغ درخت بطم است خشک آنرا اقلون گویند * **طبیعت** آن در آخر دم گرم و خشک

افعال و خواص آن محلل و ملطف و مقوی هاضمه و مد ربول و منقی و ساق و با اتفاق حکمای یونان و روم در جمیع افعال بهتر از مصطکی است **اعضاء** اللامع و الحلق و المعده خائنین آن جهت جذب و جلب رطوبات بلاغم از دماغ و تقویت آن و حلق از خلط لزجه و تقویت معدن تحلیل رطوبات آن مفید **اعضاء** النفس و القلب چون یک اولیه آنرا باد و اولیه پیه کرد و نیز در رطوبات بکند از دماغ و می آن را در سه شب وقت خواب بنوشند جهت تسهیل رطوبتی و خفایابی عضل القروح و الجروح و غیره با عدا جهت زخمهای باطنی و با سنبروس و زرد قغم مرغ نیم برشت جهت کسر اعضاء و رفع کجی و بر رویانیدن گوشت در زخمها مانند راتیج است و در و راهم بدل آن داخل میکنند و صا دکن اخذ آن در پیه بز جهت رفع کجی با خون و در دماغ و شقاق مزمن خصوصاً با قندری شنیف مجرب و بار و غن زیتون جهت تحلیل ادرام و شکاف عضل و تقویت عصب رجاء گفته نافع مضر و برین مصلح آن سکنجبین و گویند مضر عصب مصلح آن عسل است مقلد اثر تربت آن یک شقال

صلک **الانبات** * بفتح الف و سکون نون و فتح باء موحد و الف و طاء مهمله **علک البطم** است و اسحق بن عمر آن گویند صمغ درخت بسته است و در مانع مانده سقز بهترین آن سفید مائل بزرده است *

صلیق * بضم عین و فتح لام مشدده و سکون یاء منناه و تحتانیه و قاف بیونانی با طس و بلا طینی روس و سائر بفارسی ورد و بشیرازی تربت سه کل و درد یلم تبوش و ترکی بکوریگان نامند * **ماهیت** آن در نوع است غیر جملی و غیر جملی آن را بلا طینی سار سا موده نامند و آن نباتی است خا و دارد در یک و کل شبیه بکل سرخ و ثمر آن در شکل و طعم مانند تربت سیاه اندک مد و رسه بهلو * **طبیعت** آن مرکب القوی و سردی و خشکی بران غالب تا بد رجعه درم * **افعال و خواص** آن

جميع اجزای آن میخفت و مبرد و رادع و هابس نفث الدم و نزف الدم و سيلان رحم و مقوی احشاء الاراس ضاد برک آن جهت زخمهای سر و برآمدگی حدقه العين عصاره برک و ماق تاز و مسحوق آن با نلک صمغ جهت جميع امراض حار و بارده چشم خصر صا قرحه و دعه و ناخنه و ورم و برآمدگی آن اللفم خائیدن برک آن جهت قروح لته و استرخای آن و قلاع و بد بوئی دمان و جراحات تاز و آن و همچنین خائیدن ثمر رسیدن آن اعضاء الغداه و انقباض آشامیدن آب برک و ماق تاز و آن با نلک صمغ عربي جهت تقویت معد و نفث الدم و حبس اسهال و فضلات و بواسیر آشامیدن آب طبع برک و ثمر آن و نبال در حین حیض مانع حمل و آشامیدن کل آن نیز جابس اسهال و ضاد برک آن مقوی معد و بواسیر را که خون ازان جاری باشد مفید و بد ستور عصاره برک آن که در سائیه خشک کرده باشند و شیر طبع کوبی عصاره آنست باز یا دتی قوت و ثمر آن قابض ترین سائر اجزای آن و آشامیدن آن مقوی اعضا است و بیخ آن با قوت قابضه و جود هر حار لطیف آشامیدن آن مفتت حصاة کلیه است الا ورام و القروح هماد برک آن محلل اوارام و منقیر کنند و دیلات و مانع از دنا د اکنه و نملة و ساعیه و طلای عصاره ثمر تاز و آن جهت تسخیف قروح و طبعه و منع سيلان جرک و نظرها نواز ازان و کل آنرا نیز این خاصیت است و هماد برک و شاخهای تازک تاز و آن جهت سحج خفین در اسهال نافع الزینة طبع برک و ثمر آن سیاه کنند و موی و نیکو خضا بیست کوبند هر که ملائمت نمائید بغسل قد مین بدن بعد از هر مرتبه که استحمام رود موی آن سفید نکود السوم بجهت دفع سمیت حیوانی که آنرا افز سطنس نامند و آن مار ماهی است که شاخد اراست مفید مضر کرده و مصلح آن شکر مقدور و شربت آن از عصاره نوکل سه در هم و علق جلی را بلا مینوی مار سارید نامند و این که خار تو و خارهای آن باریکتر شبیه بنسرین رسائوای این سفید و ثمر این مائل بشد و پرماند ثمر کل شرح پردر انعال مانند غیر جلی و شکوفه آن محلل است و این مؤلف گفته که حضرت موسی علی نبینا و آله و علیه السلام آتش ازیں شیر دین و بعضی کوبند از درخت عناب *

* حلیق الکلب * و آنرا علق الغدس و بشیرازی درخت سه کل و بفرنگی پلمور و کل آنرا بفارسی سه کل خوانند و عربی ورد المسباخ و نسرین السباخ و بیونانی طیش باطش * هما هیت ان * نباتیست بسیار و بزرگ تراز علق و شبیه بشیر و برک آن عریضتر از برک آن و خارها شاخ آن صلب تراز خار علق و کل آن سفید و ثمر آن همانند زیتون و سبز طولانی و چون بخته گردد سرخ شود و در جوف آن چیزی مانند بشم بود و مستعمل ثمر آنست که بشم جوف آنرا پاک کرده باشند زیرا که خوردن بشم جوف آن مهلك است بسبب چسبیدن بمری و بجهت شدت تبضیکه دارد * افعالی و خواص ان آشامیدن طبعه پوست ثمر آن بغایت قابض طبع و هابس بول و کل آن سرد و خشک و قابض و میخفت و بجهت اسهال دمو و صفراوی و ضعف معد و ضرب و نفث الدم سینه مفید و گفته اند بشم آن ملحم جراحات است بد آن شوکه المصربه است .

فصل فی العین جمع النون *

* عناب * بضم عین و فتح نون مشدده و الف و باء مؤنثه * ما هیت ان * ثمر درختی است معروف قریب بد درخت کنار و زیتون در بلندی و برک آن اندک ضخیم تر و طولانی تر از برک کنار و بکوری آن مزغب و پوست درخت آن سرخ رنگ و جوب آن نیز سرخ رنگ و نیمرنگ و خالدار بهترین آن بزرگ بالید و بکمال رسیدن سرخ شد و بر پوست جرجانی و با خطائی و نبینای آنست که بشم این زعفران آن کم باشد و نیز نوعی اندک طولانی فی الجملة شبیه انحر ما و حسته آن

باریک بنشد و دل که از نیبال و گوسفستان رنگور می آورند در خلوات این زیاده و در عفو صفت کمتر از آن است
 و قوت این تاد و مال باقی است * طبیعت تازه آن معتدل در حرارت و برودت و مائل بر طوبی و معی الرئیس رحمه الله
 تعالی دارد در اول و معتدل در بیوست و بر طوبی قلیلی گفته * افعال و خویص آن منصف اخلاط غلیظه و ملین صدر و احشا
 و مسهل اخلاط رقیقه و رافع خشونت سینه و حلق و صورت عارض از حرارت و سرخه و بر و روج صدر و صاف کنند و خون
 و مولد خون صالح و مسکن التهاب و تنگی و حلدت بخون و گرمی و روج جگر و کبد و معثانه و امراض مقعد و ولزاع معا
 و معده و فساد مزاج جگر آئین طلای سائید آن بینتهائی و باجهت آن مسکن التهاب و رورم حار چشم اعضا الصدر
 آتش مین آن جبهت امراض صدر و رندماند هرقه و بر و روج صدر و رافع خشونت سینه و حلق و صورت بتهائی و با بدریه
 مناسبه و خشک آن از برای امراض صدر و رندماند بهتر از تر و تازه آنست اعضا لغذاء آشامیدن آن نفاخ و بطی الهضم
 و ردی از برای معده و مویلی خلط محمود و زائد کزج و ملین احشا و معهل اخلاط رقیقه و منصف و مسکن التهاب معده و تشنگی
 و حرارت جگر و بخون و اخلاص فساد کبد و امراض مقعد و خصوص سینه که نیم خشک آن و نیم ریس آن حابس بطن و آشامیدن
 هائیل آن بلاد انجهت قرحه و معاویاد آنه آن مانند سوزن با آب سرد جهت حبس بطن و رافع اسهال مفید اعضا النفض
 گفته اند که جبهت امراض کبد و کبد و معثانه نافع است الا و رالم و البثور و غیره آشامیدن آب نقرع یا مطبوخ آن در عرق
 گاسنی یا سنگجبین جبهت شری و حصیه و جلدی صغری و بی و تسکین حلات صغری و بخون و با سنگجبین و خبیثه سنگشود و
 بد ستور و کافور و نیش و الایا آب و یا با عرق نیلوفر و یلین و یا کادی و اما مال اینها خبیثه و بد ستور آشامیدن آن با آب
 حلس مطبوخ یا قشر و آشامیدن نقرع آن در کلاب و شکر جهت اکثر امراض مذکوره و سواهی سرفه جهت دفع ضرر شراب
 و دبیلات نافع مقبل از شراب آن تا اینجا و عد و بدل آن سیمنا من مضر معده و بارد رطب و نفاخ بخصوص اکثر آن مصلح آن
 شکر و مویز طایفی و کلاب و مقبل مبنی و مضعف با مصلح آن غسل واد ریاضیه و چه چون برک آیر یا آب مطبوخ دهند و صاف
 کرده و هر روز نیم طول بلندی شکر یا شامند تا پنج روز متوالی جهت خارش بدن و میجرب و ذر و برک خشک نرم گوید
 بنشته آن جهت دفع الکله و قزوح خبیثه خود ادرمان باشد و یاد و هضود بکر بهترین دروایی است خصوص آنکه و لا غسل
 بر این عفو سالک و یا لای آن پهاشند و چون پخته درخت آنرا نرم بسایند و بتهائی و یا با هم وزن آن سفید آب مزوج
 کرده در جوف جراحت خبیثه بر کنند جهت تنقیه و التیام آنها میجرب و بعدیل و آشامیدن نشاء و چوب آن جهت دفع سحج
 و حله و جرب و فساد آن جهت جبر کسر اعضای شکسته و بیرون رفته و تحریک استخوان از جای خود و صغ آن بتهائی و یا
 یا بدریه مناسبه جهت امراض چشم طلاء نافع و یا سرکه جهت قویا و خا ابلدن برک تازه آن باعث خلارت و بیسی زبان
 و علم ادرک علم لدیه و شمع کره و الطعم است و لهذا اقبل از آشامیدن مسهل واد و به بشعه آنرا مضغ میمانند و شمع
 الرئیس دراد و یقود مقداره تا نون نوشته که جا لینوس گفته اند یلم من درین نفعی اندر حفظ صحت موجود و نه در استرداد
 صحت مفقوده و غیر جا لینوس نوشته که جهت تسکین حلات بخون گرم نافع و شاید این خاصیت بسبب تغلیظ آن خون را باشد
 و سیکه آنرا صاف کنند و غسل آنرا در آبسته ظنی است که توجه من بآن نیست و آنرا غلایت بسیار قلیلی است و نوشته
 که قول حکیم فاضل جا لینوس بسینار صواب و نیکو است و پیش بد و سنگجبین عنابی و شراب لعوق و غلبه و نقرع آن در قریا بدین
 کبیر ذکر یافت و در حلیف و لرد است که العناب یذهب بالحمی و الکبیر یجلبی القامی

* جنب * بکسر هین و فتح نون و باء موحده و لغت عربی است بقا برمی انکورو برتری اوزم و بهندی داک نامند * ماهیت
 ان ثمری است معروف که از درخت تاک که رزقش نامند بهم مرسد و صیفی و شتری میباشد و صیفی آنرا انواع و اصناف
 بسیار است بهترین آن سفید رسید * شیرین خاد آب بزرگ دانه آنست که پوست آن رقیق و نفیس آن کوچک و دانهای
 آن در مقدار متساوی باشند و در هم طبعید رخوشه نباشند و خوشه آن باریک نباشد و لطیف همه عکری و صاحبی
 و ریش بابا و کشمی که رزقی نامند پس انواع دیگر و کشمی بسیار شیرین و لطیف است * طبیعت آن باقوی مختلفه
 است و انواع کثیره و مطلق رسید * آن در آزار اول کرم و تر و بعضی بسیار شیرین آنرا قادم کرم و تر دانسته اند * افعالی
 و خواص آن جالی و منضج و بریم الانحل اروکیمز الفل و بهترین میوهها است و رغذائیت و تولید خون صالح و معدی
 از مجذبه غلبه و مصفی خون و دفع مواد سوداویه و احتراقیه و مصلح حال صدر و روده و مسمن بدن و زیاده * کثله * پیه کرد *
 که آب آنرا خورده * پوست آنرا بپزند از بل مضر معدی و طبعه رجمه و مولد ریاخ در آن مصلح آن زیره و رازیانه و مضروس * جگر
 و طحال و قولنج ریعی و کرده و مصلح آن تخم کرفس و ملین طبع و مورت تشنگی و مصلح آن سکنجبین و غده های ترش و آب سرد
 بالای انکور بغایت مفید آن و مورت احتساق و ته های عفن و باید که بعد از چیدن فی الفور تناول نمایند بلکه بعد از آنکه
 یکم و روزمانند باشد بخورند و مابین دو طعام که طعم اول انضمام یافته باشد و انکور تازه و نفاخ و ملین و انکور اندک تشر
 آن بزمرد کبر الفل از آن تغییر و نفخ آن کمتر و معوی بدن و مسمن و زیاده * کثله * خون جیل و منضج و ملین و جهت نافعین
 و صاحبان حمی مزمنه و باره و نافع و آب انکور صریح النفوذ و الانحل ارو جهت امراض صدر و روده و باید که آب آنرا
 بمکند و پوست آنرا بپزند از بل و خورند و موی مخصوصا طبعی آن از قبح بحال معدی و کبد و کرده و منانه و انکور یکم و روز
 مانده باشد بدستور موی با تخم خورند جهت اوجاع معدی و امعا و کرده و منانه بهتر و روغن انکور که مکرر آب و ثقل آنرا
 باروغن زیتون جو شاییده صاف کرده و یاد را قناب پرورده * باغذ بغایت مسخن و محلل و ملین جلد است و دانه آن در درم
 مرد و خشک و مولد ریاخ و حابس بطن و معسک بول و منی خصوص دانه انکور یکم از خم سرکه بر آوری و بریان کرده * آن
 قبض آن زیاد * و مضر منانه و کرده و پوست آن سرد و خشک در اول و بسیار بطی الانحل ارو مولد ریاخ و در رومحرق آن
 جهت جلای جلد و تحفیف رطوبات چشم و اکثر قروح و در هر عضو که باشد مغزی و انکور نارس و غوره و عصب سرد و با قوت
 قابضه و کثله در حدیث وارد است که شکل روح الی الله تعالی الغم فاحی الله الهه ان باکل العنب فانه یلعب الغم و در
 حدیث دیگر وارد است که حبیب الی من الفاکهه العنب و البطیخ و در غل و خوردن انکور وارد است که کل العنب حبه
 حبه فانه ابناء ما و شتری آن بحسب ضعف تابش آفتاب خوب رسید * شیرین نسیم کرد و در وصف میباشد سفید و سرخ
 آنرا در ریختن ادجیلی نامند و این با شیرینی کمی و با عفو و صفت و بسیار غلبه و بطی النزول از معدی و نفاخ و احیاناً بسبب
 به سبب که دارد معوی است و سفید آن لطیف و سریع النزول تر از آن و خاکستر چوب آن مفتحت حصا و محلل اوزام
 بارد * بیضه و خوزه و شنبه و براب و شراب و هماد و جوارش حصرم و خل و دس و دهن عقیل آن و رماد اکرم و شراب
 حصرم و شراب عنب و شراب ریحانی و میوه و میخنج در قرابادین کبیر گریافت *

* عنب الثعلب * بفتح ثاء مثلثه و سکون عین مهمله و فتح لام و باء موحده و آلر اقا و زیرق و ثلثان و تولبولون و بغار می
 رویه ترک و ریه تورک نیز بمعنی انکور و ریه و شکر انکور و ریه نیز و برکی قوش اودی و با صدهانی تاج ریزی و بهندی مکه

و مگوی و کاک ماجی نیز و بلطینی سلاط و بیری مرابله و بکستیلان از مرز نامند * ماهیت آن سرد درختی است و انواع
میباشد از بستانی و بیری و جبلی و مرکب نر مادّه میدان اردن بستانی آنرا ککچ و اهل مغرب حب اللهور مادّه آنرا عنب
البلطب و اهل مغرب قناد و نرذ اخلاق مراد این است و بیری نیز در قسم میباشد جبلی و سهلی و جبلی نر آنرا اهل مغرب
کاکچ غالبه نامند و در خادایه کارند و این کو چکتر و صلب تر از ککچ بستانی است و نافع تر از آن و گویند در قسم جبلی
را ککچ منوم و مادّه بیری را عنب التعلب میگویند و این بسیار قوی میباشد و نباتات عنب التعلب بستانی مابین
شیر و گیاه و تاب و ذرع و پیر شاخ و برگ آن بزرگتر و درخترازی برگ ریحان و مائل بسیار و شتر آن زرد مائل سرخی
در شیرینی و لزج و در خوشه و تخم آن ریزه و بقدر خشکاش و خفید و شتر این نوع نیز سیاه میباشد و گویند سیاه آن خالی از
سوی نیست و غیر مستعمل از داخل و بیرون آن مستعمل زرد مائل سرخی بالبله تازه ناسد نشدّه آنست و مستعمل شتر
و برگ و عصاره آن و با عرق آن و با مطبوخ یعنی سلاطه آن و با ملا و ضما د آن از خارج و عصاره آن نیز و نباتات ککچ بستانی
از نباتات عنب التعلب بزرگتر و برگ آن عریضتر و شتر آن بقدر ریزه کوچکی و انگور و خورد املس و در غلانی و در خامی
سبز بعد از رسیدن سرخ میگردد و قسم آن بزرگتر از تخم عنب التعلب و نباتات قسم اول و سهلی که آنرا عنب التعلب منوم
نامند تششی عظیم و برگ آن شبیه برگ سیب و بهرمز غب غبار آلود و در ساق آن چسبندگی است و کل آن سرخ برگ
خون و شتر آن در غلانی زرد و اصل شتر آن سرخ و در زمینهای نمناک سنگ لاخ میروید و قسم دوم این که میگویند
نباتی است برگهای آن مانند جرجر و بزرگتر از آن شبیه برگ که حریف و بی خار و شتر آن در خوشه و در هر خوشه ده
دوازده دانه و دانههای آن سیاه و در خرمانند دانه دق و بیج آن مثیل غلبط میخورد و رازی یکذرع نمیشد آنرا ماکن
جبلیه و نزدیک درخت چنار و مواضعی که بادهای گرم آنرا محرق سازد * طبیعت بستانی این در دوم سرد و خشک
و با حرارت خالعه و گفته اند سرد در اول و خشک و در دوم و مخدر آن بارد یا بس در سوم و مخدر و منوم آن شبیه با فیون
و ضعیفتر از آن و خواص بستانی آن ملطف و مسکن حرارت و تشکی و با قوت قابضه و راحه و محلل و ارام حاره
امراض الراس و الصداع و صا د برگ نرم موده آن جهت صا د و روم و حجب د ماغ و بد متور و طول بدن آن و بخور آن
جهت نزلات و آشامیدن بکمتعال ریشه بیج آن با شراب منوم الاذن ضما د آن در بنا کوش جهت تحلیل ورم آن و قطور آب
برگ آن نیم گرم چند مرتبه جهت امراض کوش و بینی العین عصاره برگ همه انواع آن حتی منوم جهت غرب و تقویت
بصر و ساقین و شیاخت نافه چشم جهت اوجاع عین و آب آن بدل آب خالص و بدل سفید بیضه مرغ انیسب
و قطور عصاره نباتات آن بشامه جهت زخمی و آحمیی که پیشتر رسد مرگتر الفم و غرغره با آب برگ آن جهت اوریام حلق
و درد دندان امراض آلات الغذاء و التنفص ضما د آن بر معده جهت ورم آن و التهاب آن و سایر اعضای اوریام حاره
و آشامیدن چهار رقیه آب آن با شکر محلل و اوریام باطنیه و امراض احشاء و مسهل اخلاط مراریه و رافع مغص و زحیر و ورم
مقعد و استسقای حار و بدن ستر و دوا و قیه آن با آب و ازایانه و آب کاسنی و با کفوت و حقیقه آن جهت جنون و خری و تنقیه
امعاء بسبب اطلاق آن و قوت تبضی که دارد و غرضه آن جهت قطع سیلان حیم و رطوبات رحم و حمل آن مانع احتلام
بسبب برودت آن و آشامیدن نیم مثقال آن مد ربول و مفتت حصا کرده و مثانه و میرد و مانع احتلام الاوریام و الحاکه
و الجرب و المقرح و حرق النار و غیره آشامیدن آب آن جهت اوریام باطنیه حاره و ضما د آن جهت منع اوریام حاره

ظا مریه و باطنیه و یونیکه آتش و زخم آبله و قروح ساعیه و هر طایفه متفرع خصوصاً با آرد جو و نکرار استعمال و با اسفند اچ
و دهن و در جهت حمور و نسله وید ستور یا جنطیانا کنین مضرتنا نه مصلح آن قند بدل آن کاکچ و نزد بعضی عطایا مقدر شربت آن
تایله مقال و در مطبوخات تاده مقال و آری آن تا بیست مقال و آب غیر مطبوخ آن بغایت بفعی است و غلبه میهن
که ما عیت آن ذکر یافت * طبیعت آن در چهارم خشک و از موم است * افعال و خواص آن نکشفال آن بغایت
مسکروزیاده ازان تا چاه و منقال کشند و پیشگی زبان و کمودت و رنگ و فوق و قی اللام بسیار و زنده آن و اختلاف هیچ و منطایی
در دمان بهر رسبل ن ماضی شیهه بطعم شیر و استعمال آن بهیچ وجه جائز نداشته اند و بعضی در اصفه مواجرا و فاسد
فاصله تپوین نموده اند و کذبیر که یکبار آنرا خورد با شل آشامیدن ماء العسل است و قی فرمودن بآن و یا نه نشون و شیر و مضغ
و از پانچ و آشامیدن شیر * آن با شکر و با آشامیدن طبیعت آن و خوردن بادام تلخ و سینه مرغ نیز *

* **منب الادب** * بضم دال مهمله و باء موحده مشدده و ترکی مردار را غاجی و بارشین نه زکوند و درخت آنرا غایش نامند
* **ما هیئت** آن درختی است کوفی نه و ماده میباشند نر آن بقدر قاعته و شاخهای آن بسیار و مانل بر زمین و چتری و بخار
و برک آن مانند برک انار و مانل بهیچ و نرم و دهن آن خوشه دار و بقدر کثاری کوک و مانند کاکچ سرخ و در جوف آن چهار
بنج عدیده کوچک و طعم آن با اندک شیرینی و تلخی و لزوجت و قبض کمی و کل آن زرد مانل بسوی شبیه بکل خنار با یکتر
از آن و تغذای نه نوشته بودی از زعفران و جلی است و بیه آن مانل بهر خپ * طبیعت آن سرد و خشک و راول * افعال
و خواص آن نر آن جهت نفث اللام و سوزق خشک آن حابس اسهال کهنه و بهیچ آن بسیار مجفف و جاذب و محلل اورام
و بیطاران پوست آنرا بر ارم و آب ضماد مینمایند تا چرک آورده به شود و ماده آنرا برک بزرگتر از نر و شبیه برک شمشاد
و ازان کوچکتر و غیر چتری و بهیچ آن عود بری است و سایر اجزای آن با صفت و در بلاد کمرمان و شیراز کثیر الوجود و آنرا
برک نامند و برک آن مسکرات بخلاف بهیچ آن *

* **منب الحینه** * بهفتح حاء مهمله و باء موحده مشدده و ما شامل نر فاشرا و ثمر کبر است
* **منب** * بهفتح عین و سکون نون و فتح باء موحده و راء مهمله * در ما هیئت آن اختلاف است بعضی گویند موم نوخی از
نخل است که در جزائری که در میان دریا واقع است بر جبال و اشجار آن نوعی نخلی جانیه ساخته عمل در آن جمع میکنند و در
موسم بهار که گلهای و شکوفهها بسیار است و در موسم باد و باران از شدت آن هرد و خاندای آنجا دل اکشته با سیلاب در دریا میروند
و عمل آن بهر و ریام شسته زائل میگرد و موم خالص آن از تابش آفتاب و لطایع امواج بی در پی در هم بنشته پاره پاره
و عد و زعفران میگرد و ساحل دریا میآید و مردم آنرا بر میدارند و استعمال و بیع و شری میفایند و مل و آنرا شامه مینامند
و بقیصت اعلی میفر و شند و موید این است که از جمعی ثقات شنیده شد که بدن رت بعضی اوقات تازه آن که بدست آمده
با خلوت و در مانند خمیر شیرین بسیار رخو و شوم میباشند و در ساحل بحرین و مال دپ و حضرموت و نواح آنجا موج میآورد و
مردم آنجا آنرا بر میدارند و ما و سلاطین و حکام و متولین آن بلد آن بقیصت بسیار کران میخرند و بر غایت تمام منخورند
و میگویند بسیار مقوی باه و حرارت غریزی و قوی و ارواح است و بدن را فربه میسازد و حیوانات بحری آنرا بسیار دوست
میدارند و چون آنرا دینند بزودی می بلعند و در شکم آنرا نهضام یا یافته آنها را میکشد و با شکم آنها منتفخ شده بر روی آب
می افتند و کسانیکه واقف این امرا لند آنها را بزودی گرفته شکم آنها را شکافته بر میآورند و این سیاه رنگ و اندک با سهوکت

و زحمت میباشد و این را عنصر بلعی مینامند و نیز مؤید آنست آنچه نواب غفران مآب حکیم سید محمد هاشم الخاطب بحکیم معتدل الملوک سید علوی خان خال و آل با جدر مصر قدس الله سرهما قلمی نمود: اندک فقیر شمامه دیک که در آن مثل نخل جانور های بسیار برب بصل عد دکنجل پوشت آنها صلب خیزی بود بودند و محضر کتاب نیز قطعه عنبری دیک که در آن نیز سر و گردن جانوری صلی جل سرج جوزی رنگ و شبیه بمنقار نیز چیزی در آن نمایان بود و آن مغفور نیز نوشته اند ولیکن قول بر آنکه آن رطوبتی است که از بعضی معادن میان دریا و جزایر میان دریاهای هند قعر و مومیایی و تیریرمی آید و بسبب جرم و طلاطم امواج و رسدن حرارت آفتاب بدان بروری آب دریا پرده یزده منجمد میگردد و نیز من بر شکل شامه و با شکل دیگر کشته بساحل می افتند نزد احقر قوی است و گفته اند ازین مرد و آنچه مخلوط بخاک و رنگ و وصل میگردد در نه آب می نشیند بسبب ثقل و این صفاتی سیاه میباشد و احیاناً از زمین صفای آن مثل و خاک و چرک بر می آید و این را عنصر ملی و تخته نامند و بدین تصفیه استعمال این جان نیز نیست و طریق تصفیه آن مانند تصفیه موم است و در مقلقه ذکر یافت اما قول بر آن که عنصر و روغ یعنی سرکین نوعی از حیوان در نایم است که موج آنرا بساحل می اندازد و همچنین قول بر آنکه آن طل یعنی شیمی است که بر روی دریاهای بسته بطول زمان منعقل میگردد چنانچه صاحب اخوان الصفا بر آنست بعین مینامند و الله اعلم بحقائق ما خلق و لما خلق پس بد آنکه از عنصر آنچه صافی مائل بر روی است آنرا عنصر اشوب و ازین آنچه مد و در شکل شامه نامند و آنچه قطعه های آن مائل بسفیل است و بر آن نقطه های بسیار و ریزه سفید میباشد آنرا عنصر خشخاشی و آن نقاط را بهار عنصر مینامند و بهترین همه آنست که تازه با دهنیت و خوشبو باشد و سایر انواع دیگر بر آب یعنی بعد از اشوب آنچه مائل با زرقی است پس مائل جسمی پس مائل بسیار و زیاده سیاه که بر روی بسیار گفته آنست بطن باهی و آنچه ریز و شله با شخو اند آنرا مجتمع گردانند با بد در کلاب در قنر صفا بکند و رنگ و در کلاب سرد اند ازین و مانند شامه سازند و با آنکه در پارچه کرپاس نازکی پاکیزه کرده در آب گرم چوشان گذارند تا خوب نرم گردد و در هم فشار دهند تا بکسان گردد پس در آب سرد فرو برند تا منجمد گردد و پارچه را از آن جدا کرده نگاه دارند و این بعد از مدتی نیز بهار می کنند و مصنوع و منجمد نیز می سازند از کچ و لادن و موم و قنری عنصر ساه و بهر شکلی که میسر و اندک صفتی و یا شامه از آن ساخته از عنصر خالص سه چهار لای پرده بر آن میچسباندند و میروشد و با عنصر خالص را که اخته بالای آن مریزند و گفته کرده میفر و شدند و فرقی میان اصلی و جعلی آنست که قنری آنرا بشاید اگر مفتت گردد مصنوع است و اگر نرم و مجتمع و اندک چسبند با باشد خالص و دیگر آنکه در آتش اند ازین اگر در دانه خوشبو باشد خالص است و الا منجمد و یا آنکه شیمی را گرم کرده در آن فرو برند اگر بوی خوش از آن بر آید خالص است و الا فلا و اصل آنست که امتیاز شامه اصطناعی از جعلی مشکل است مگر آنکه بشکنند آنرا و حقیقت جوف آنرا در باندن طبیعت آن در دود گرم و در اول خشک و در اول گرم و در دوم خشک نیز گفته اند * افعال و منافع و خواص آن حافظ ارواح و قوت های حیوانی و نفسانی و طبیعی و بغایت مفرح مبرودین و مقوی حواس خمسۀ ظاهره و باطنیه و محرک شهواتین باه و باعام و اعاده کنند قوت های از شراب ادویه مسهل و غیره و کثرت اوجاع و جماع گرم شدن و مفتخ شدن و یاد زهر سموم و مقام آنها و مقوی افعال معاجین و تراکیب و بالطبع دافع امراض بارده و هموم و بالتخصیص امراض بارده و ماغیه و قلبیه و خوشبو کنند دمان بالتجاصیت دافع امراض حارۀ قلب و دماغ و متعش حرارت غریزی است و بر این را بسیار موافق امرای الراس و الصل و القلب و المعده و الکبد و الطحال و الكلية و المثانة جهت فالج و لقوة و وعشه و کرا و زوخل و رسل اع

بارد و شقیقه و جنین و نژلات مزمنه را و جاع کوش و تحلیل رواج آن و امراض یعنی وسینه و سرفه کهنه و ریو و قرحه شش و ضعف قلب و خفقان و عشی و ضعف معده و کبد و استسقا و رفان و اوجاع معده و طحال و کبد و ریاح میجتمع در معده و اما معا و اوجاع مفصل اعصاب شراب و معوطا و قن هینا و بنجر را اعضاء التماس مل ارمیت آشامیدن آن با ماء العمل جهت اعا دة باه ما یوسین و طلای آن با غایله و ادمان حاره جهت تقویت اعضای تناسل و تحریک باه و براحلیل باعث شدت لذت جماع طرفین بحد افراط و آشامیدن یکد انگ آن هر روز تا سه روز جهت درد فم معده جدید و قدیم مجرب الوباء و السوم آشامیدن آن جهت رفع و بارسوم و بنجر آن مصلح هوای و بانی و کر نژاتیدن هوام و بوئیدن آن در جمیع امور مذکور قوی الابر المناسرا با غلبان خون و وقت آن و تولید شرم در محرورین مصلح آن کافور و میوه های سرد و تر و سعط آن با دمان حاره جهت دفع امراض با و ده و ماغیه و تفتیح سدد آن و حمل آن یا قطنه آلوده جهت دفع استطلاق بطین حادث از بر و ضعف معده و رکوبند مضراست مصلح آن صمغ عربی و نژد بعضی مضغ روح کبلی یا هست مصلح آن اندویه با و ده مانند طباشیر و کشنیز و امثال اینها و کناراکل و شم آن بواکنیز اند و ما شری و حمزه است و مصلح کن بوئیدن آن کافور و خیار و مقدار شربت آن یکد انگ و گفته اند که اگر یکصقال آن را با و د و چند ان سربسته و نیم منقال صمغ عربی بسته دفع در یکروز خورد شود تفریح بحد اسکا را آورد و باین قول مغر و نژاید شد که چند ان اصلی اند اربدل آن بوزن آن منک و زعفران و رکوبند بوزن آن مرومشک و زعفران است و دستور حمل و تصفیه و بنجر و ساختن تسبیح و جوارش و حب و خمیره و شراب و شمع و عرق و سعط و قنبله و قرص و قهوه و معجون عنبر در قرابا دین کبیر مذکور شد *

* مفقود * بضم هین و سکون نون وضم کاف و سکون و ارد و ال مهمله اسم جنس خوشه است و جمع آن عناقل آمده
 * ما هیئت * ان اسم خوشه نباتی مخصوص است پرشاح بقدر سه شرب و برک آن مانند برک سداب و ریزه و بی شکوفه و خوشه
 آن مملو از رطوبت و فتح و زائده آن شبهه سداب * طبیعت آن سرد و خشک افعال و خواص آن مقوی اعضا
 و مانع رختن مواد با اعضا است و ضاد آن رافع او را محاره و التیاب آن و مسکن حدت خون و صفر امقدار شربت آن تا سه درم
 * هکیموت * بفتح عین و سکون نون و فتح کاف وضم باء موحد و سکون و ارتاء منناه فوقانیه جمع آن عناکب آمده بغازی
 گارته و برکی ارومچک و بندهای مکرر نامند * ما هیئت آن حیوانی است کوچک تنه و پا های آن بسیار باریک بلند
 و انواع مینا غل و هر یک بنامی خالص مانند شب و سمع الی باب و تولا و غیر ملو از مطلق آن مراد نوعی است که در کوه های
 خانه و جا های خالی از لعب دهن خود تارها تید و خانه ها ساخته میاند * طبیعت همه انواع این سرد و خشک و بعضی
 مانند شب و سمع الی باب و مانند آنرا کرم دانسته اند * افعال و خواص آن الی ذن نظور و حکوت غلیظ نسج سفید
 با رزغن زیت در کوش جهت تسکین درد آن نژف الدم و لا ورام و القروح و البثور بستن تا عنکبوت بر جراحات که
 خون از آنها جاری باشد باعث حبس خون و سبب چسبیدن بر آنها و التیام آنها است الحیات گفته اند که چون نسج
 عنکبوت را با بعضی مرهم مناسبه داخل کنند و یا با زفت بر یا زفت کتانی مالید و بر جبهه و یا صدغین بپسباندند جهت رفع
 حمی غب موثر نیز گفته اند چون نسج عنکبوت غلیظ سفید را در پوستی بسته بر سر و یا بر بازو و یا بر گردن صاحب تب شب
 بپزند زائل کرد و ویرده صغیفی که در زیر شکم عنکبوت در حین نچه دادن میباید و چون نچه بزرگ شد نژد جل اگشته
 بپچا بر می آید آنرا چون بر یا زری ما چسب تب ریع بند نژد زائل کرد و چون بر نژف الدم اعضا بندند حبس آن نماید و

بجراحات تازه حکم تخلف و خشک بند دارد و چون عنکبوت بر عضو مالیده شود آیه کند و غارش نماید و میر و ج کرد
 الحار از نوع قوی آن اعراض ردیه و برد اطراف و شعریه و انتشار قصب و امتداد آن و انتفاخ بعض از رباح بهم رسد
 علاج آن آشامیدن سد اب خشک و معد و خون نیز با شراب صرف قوی و تعریق و حمام و مالیدن انبه خام خشک کرده
 است که بهندی میچورد مانند که آنرا با آب نرم سود و با لک و نوع عنکبوت سیاه می که معروف بعن اب است و پاهای آن
 گوناگون و بر زمین می کشد و چون خلایق نزد او برندید همت خورد میگوید از کزیدن آن حمی مطبوعه عارض میگردد
 و سایر عوارض دیگر و سم آن کرم است بخلاف سایر عنکبوتها که دیگر علاج آن فصل است بد نعت و حل طبیعت بمطبوخ فواکه
 و الزام ماء الشعیر و موزرات و باید که گوشت فاسد موضع لیس آنرا با آب حلید و برین و تکه بر قروح ردید را بعمل آورند
 و اما عنکبوت معروف بفهل که بر مکنس منجه و آنرا میگوید چنانچه فهل بر صیدی میخیزد و میگرد آنرا و آن عنکبوت دست
 و پا گوناگون کوچک مقبله منقط بسیار می است و آن سلیم تر از سایر انواع است از کزیدن آن خارش بسیار عارض میگردد علاج
 آن عرق نمودن و عرق را پاک کردن ساعت بساعت و مالیدن حشمت محلول در سرکه که در آن بیخ کرفس جوشانیده باشند
 و اما عنکبوت معروف بشبث و آن عنکبوتی است که پایهای بسیار بلند دارد و از لیس آن رجم معده و رقی و عسر البول و بواس
 عارض میگردد و مهلک است علاج آن علاج رقیلا است *

عنق * بقیم عین و تون و میم بلغت و یلم و تنکابن دار و اش و بهندی سکر اری نامند و گویند چنانراست که بغار سی کلنار
 گویند * مما هیئت آن حکیم میر محمد مومن در تحفه نوشته از شاخهای درختان میر وید و غیر نیتو مد است برک آن سبز
 با طراوت و انبه و گوچکر از برک بادام و کل آن سرخ خوش منظر و حکیم میر عبد الحمید در حاشیه تحفه نوشته که چندی صنف
 میباشد صنفی برک آن شبیه بهلیون و این صنف و برک آن جهت جراحات مفید و صنفی برک آن مثل برک نیم و صنفی
 برک آن مانند برک انبه و صنف چهارم برک آن شبیه به برک خیاب و در چهار صنف در خواص قریب بهم اند * طبیعت این
 سرد و خشک * افعال و خواص آن الفم خائیدن برک آن مقوی دندان و لثه اعفاء الغشاء و اللغز و انفض آشامیدن آن
 مقوی معده و حالب اسهال و سیلان و نزف الدم و حیض و بستر و زحمت و حمل آن الجروح ضا و در زور آن جهت
 جراحات تازه نافع است *

قصه * من العین مع الواو *

عنق * بقیم عین و سکون را و دال مهمله اسم جنس چوب رشاخ اشجار است که بهندی لکری و آلی نامند از مطلق آن
 مواد نزد طباعود هندی است که بهندی اگر نامند * مما هیئت آن چوب درختی است که از کوهستان چینتا قریب بساوهت
 که از توابع صوبه بنگاله در سمت شمال و شرق آن واقع است و در جزائر مملکت دکن که مرز و از بلاد عرض شمالی خط
 استوائ و در جزیره چینان از جزائر شهر ناو که قریب بحر چین از بلاد عرض جنوبی خط استوائ عرض سی و چند درجه
 است بهم میرسد و درخت آن بسیار عظیم و ماق و شاخهای آن اکثر کج و راج غیر مستوی و اندک رخو که ازان عصا و چوب دستی
 و یا ظرفی و یا پیاله خوب نمیتوان ترتیب داد و بسبب کج و راجی و رخاوت و نیز جابجایی آن مجوف میباشد بیهمت آنکه درخت
 آن تا سال خورد و کهنه نباشد و بعد بریدن تا مدتی نمائند که اجزای خام آن بر و رایام پیوسته و بریزد خوشبو نمیشد
 و برای سرعت پوسیدن در زمینهای نمناک دفن میکنند پس برآورده آنچه ازان باد همت و حکیم سنا و غرق است که در
 آب نر و میرود در آب انداخته امتحان نموده جدا میکنند و آنرا غرق مینامند و آنچه در آن اندک خامی باقی است با لات

آهنی برآورد؛ هری مستعملی میگویند و آنچه نیم غرق است آنرا نیم غرق و سلفا اهل و آنچه مطابق به آب نمیرد سلفه خوانند و این کبریا لوجود تراز انواع دیگر و غرق آن سیاه میباشند و غیر آن آغیر بعضی تیره و بعضی کدرنک بهرات خوبی و بدی و گفته اند انواع میباشند مبنی و سمن و ری و قاری و مندی و مندی آن سیاه و سمن و ری آن در دمنیت غالب بر صدی و قاری آن کمرنگ و مندی آن بسیار خوب و سمن و ری و جیلی میباشند جمالی آن با خطوط سیاه و هری با خطوط سفید و بعضی بالعکس گفته اند و بخور ریاب مبنی آن با همت منع تولد شیش است در آنها و گفته اند سمن و ری منسوب به سمن بلک است که از انجیامیآ و رند و همچنین قاری و رختا در طبع در ادویه بیشتر مبنی بنکالی سلفتی غرق آنست که تلخ خوشبو باد و منیت را نندک تبض باشد زیرا که عودا مکن دیگر بشو بی و خشه و بی و جریبی نوع اعلاهی سلفتی یعنی غرق آن نیست و آنکه در اکبر نسج و تراکیب قبل عود مبنی خام مینمایند شاید جهت آن باشد که در ستور است که چوب آن خوشبانه و ولیم گفته از ان عرق میگردند و از این عرق بعد سرد شدن عطر میگردند و بعضی نامعقلان آن انقال را خشک نموده انجیامی آن میفروشند تا آنرا استعمال نمایند که ضعیف است و بعضی قد ری مغز بادام داخل آن انقال کرده در شیشهها کرده از ان بطریق تنکیس روغن میگردند و آنرا بهیندی چو و و اگر مینامند و ان چند ان خوشبو نیست مانند چو و و خالص که از براده و عود عرق ناگرفته بدون خلط مغز بادام داخل مینمایند و بعضی آنرا با براده صندل و با براده چوب آگریا عرق میکشند و بعد سرد شدن عطر آنرا میگردند و این طوری مانند عطر خالص چمن ان خوشبو نیست و آنچه صاحب اختیار را بتدبیر نوشته که از بندر چینه خیزد که از انجیامی و و دروزه راه بود و آن بغایت عزیز الوجود است و بهم سنگ زر فرو رشتند و گوئی هیچ بوند ارد و چون بدست بگردد گرم شود و هری کندی بغایت خوشبو بود و بو آن یکسان بود در است است و قریب با آنچه نوشته محرر بنوشید و شاید بنی رجتیان ملی کور باشد که چینه نوشته و بد آنکه چوبی دیگر در ریاضات و سلامت و دمنیت بسیار شبیه عود غرق میگردند و در دمنیت و رنگا به هم میرسد و لیکن همه کس در تمییز این اکرا این را بدل آن میفروشند و این را تکر مینامند * طبیعت آن در آخر درم گرم و در سوم خشک و در دوم نرم و گرم و خشک گفته اند * افعال و خواص و منافع آن ملطف و مفتاح مل دو مفرج و مقوی اعصاب و حواس و قوای دماغی و قلب و کبد و معده و احتیاج کرد و بهر کنند که در ریاح و محلل آنها و ماضی و زائل کنند و بد بوئی دهان و رطوبات هفت و دمنیت معده و رحم و دفع معده و مواز کرده و مثانه و رحم و حافظ صحت حواس و جنین و دافع اوجاع و نفوس اعفاء الراس آسانیدن آن بسیار مقوی حواس و اعضای دماغی و اعصاب و بد ستور بخور آن مقوی و محلل فضول و راهی دماغیه است آنهم مضغ آن مقوی دندان و لثه و نیکو کنند کهکوت و سمن و محرق آن جالی دندان و مستحکم کنند آن اعضا الصدر و القلب و انقال آسانیدن آن حجت بپرنه و ربو وضیق النفس و تفریح و تنویر قلب و رفع غشی و خفقان و بار و ضعف معده و کبد و غذایان و اسهال و ذر سطار پای سودا و استسقا و سوزن خصوصاً که یکرم و نایکرم و نیم آنرا بخورند و همچنین بخور آن مقوی قلب است و نکاهل اشتیاق آن در دهان نیز جهت امراض مذکوره مفید و چون قد ری عود را در آتش اندازند و ظریفی که از روی تریا باشد که بهیندی جاست نامند بران معکوس بدانند که در د آن در ان مجتمع گردد و قد ری شیر مرصعه طبعی که نماید و بهیچ نوع تسکین نیابد در ان بد رشتن و حرکت دهند که با آن مجزور گردد و با آن طفل بخوراند در د و سه دفعه تی بند کرد و طفل صحت یابد اعفاء النفس مقوی آلات بولی و یاه و مسک بول و منی و روی و منی حاد ثا از برودت و رطوبت و ضعف مثانه و اوجیه

منی و رطوبات مانند از رحم باز دارد و آنرا خشک و گرم سازد الم مطبوخ آن با غراب و حیاتی باد و مرسموم بارده
و بخورند و در ثیاب بپزند آن مانع تریک قمل است در آنها مضمر و درین شراب و شور را مصلح آن کافور و کنجد و کزکند مضر
سفل مصلح آن کلاب مغذی و شربت آن داریچینی و قرنفل و زعفران و زراوند مدح و در آنک وزن
آن در ارجاع نقرس قطور ریون دقیق است و دستور احراق و بخور و جوارشات و عود فطر که بخاریه نامند و چوره
و خمیره و اشربه و شامه و عطر و قتیله و قرص و مجنون آن در قرا با دین کبیر ذکر ریانت

عود البلسان

* **عود البلسان** * بدخ باه موحده و لام و سین مضملة و الف و نون * ماهیت آن شاخهای درخت بلسان است
بهترین آن کدلم و رلك خشوبه آنست * **طبیعیات** آن گرم و خشک در رسوم * **افعال** و **خواص** آن مفتوح سدد و مقوی
قوی و با تریاقیت امراض الراس جهت دوار و رصع و تنقیه رطوبات دماغی و تریکی چشم امراض الصد و الغشاء و النفص
و السموم جهت ربو و ضیق النفس و سردی معد و جگر و یاد زهر سموم و کزکند کی انعی را مفید الرحم بخور آن جهت تجفیف
رطوبات رحم و عقم و ازائل سازد مغذی و شربت آن تانیم منقال مضرا معاصی آن کنیز ابل آن حب آن و در بلسان نیز ذکر ریانت
* **عود الحنیه** * بدخ باه مضملة و یاء منناة تحتانیة باشد و ما * ماهیت آن غمز از قزوینی دیگری ذکر نکرده و آن نباتی
است که در بلاد دهر بر و سودان بهم میرسد شبیه بسوسن و بدخ آن نیز مانند بدخ آن و با صلاحیت و خشونت و تلخی و تند می
رائحه مانند عاقر قرحا * **طبیعیات** آن در رسوم گرم و خشک * **افعال** و **خواص** آن * مغر و دمیوی حواس و مصلح ریاح غایظه
السموم آشفایان نیدرم آن جهت دفع سمیت مرسم گرم و سرد نافع خواه قمل ازان و خوا * بعد ازان و نکاهل اشن آن در
دست نیز مانع کزندن مار و موام است باد ارنده آن و بعضی را کمان آنست که چون در دست نگه دارند و چشم افعی
بر آن افتد بحس و حرکت کرد و چون خائبله ذردمان مار اندازند بمردا الاوجاع تک همین مطبوخ آن در درفش

زیتون جهت رفع عرق النساء و ارجاع باره در ساعت مفید مغذی و شربت آن تانیم منقال

* **عود البعطاس** * بدخ عین و فتح طار و الف و سین مضملة * ماهیت آن نزد بعضی کدش است و نزد بعضی بخیی است
بقطر و انکشی و سر آن بطبر طرف دیگر آن باریک منحنی و ظاهر آن تیره و رنگ و باطن آن سفید و شاخهای نبات آن
باریک و انبوه شبیه بکجا بر لچاسف و برک آن شبیه برک زیتون و قبه آن کوچک و شبیه بپایونه و تنل بوی و معطر * **طبیعیات**
تازه آن در آخورد و گرم و خشک و خشک آن در آخر نوم خشک * **افعال** و **خواص** آن * معطر قوی و جالی و مصلح
الاثار ضامد آن رافع نمش و کلف و بوس و خون مرده تحت جلد است و بیطاران در جراحات دواب مستعمل دارند
* **عود القرح** * بدخ قاف و سکون را و حار و دومیله * در ماهیت آن اختلاف است بعضی عاقر قرحا دانسته
و بعضی گفته بخیی است با حدت و نبات آن شبیه بر ازیانده و بقدر قاصی و شاخهای آن مانند ریاس و عریض و در شام
کثیرا لوجود * **طبیعیات** آن گرم و خشک در رسوم * **افعال** و **خواص** آن در جمیع افعال مانند راج است و بعضی مانند
عاقر قرحا دانسته اند

عود البلسان

عود القرح

عود البیاض

* **عود البیاض** * بدخ یاء منناة تحتانیة و سکون سین و راء مضملة * ماهیت آن جمعی برانند که چوب انار غرس است
بجیت خاصیت آن در ریسر و انسانی و لاد و بعضی بجیت نقای حوائج و ریسر آن چون چوب نسلب و خوب خطمی و قومی
منفی از اراک دانسته اند

* **عروق الصلبي** * بفتح مـاد مهمله و كسر لام و سكون ياء مثناة تحتانية زباء موحد و نون جمعي نارا نيا است و بعضي غير آن

دانسته اند و در نارا و نيا ذكر آن و تفرقه ميان مرد و خواهد آمد انشاء الله تعالى

* **عوسج** * بفتح عين و سكون واو و فتح سين مهمله و جيم * ماهيت آن * درختي است قويم بد رخت انار و بر خار و برگ آن تند مائل بد رازی و بار و طبع چسبند و شر آن بقدر رخت و مائل بطول و سرح و در رخت بسيار ميانند و ميريزد و نسبت آن شور زار با رقتی از عوسج را برگ سياه مائل بسرخي و عربضتر از زر و خار آن بيشتر شاخهای آن در راز تا چهار ذرع و تمر آن عريض باریک و گویا در غلاني است رقتی دیگر مفید و شمع المریس نوشته که آنرا تر مانند توت است که مردم آنرا مخفونند و در بلاد داره بسیار و مستعمل بر کهای نازک سبز آنست * **طبیعت** * مجموع آن در اول مرد و در آخر دوم خشک * **افعال** * و خواص آن العین تصور آب برگ کوبیده آن در چشم تا بفت روزی هم جهت رفع بیاض آن خواه تازه یا شد خواه کهنه مجرب و چون تمر آنرا بکوبند و آب آنرا گرفته صاف کرده خشک نمایند و عند الحاجة مقدار یک انگ آنرا با سفید تخم مرغ و یا شیر زنان حود در چشم بچکانند جهت جمع اوجاع و رفع بیاض آن نافع رطبا در آن بر پشانی مانع نزول فضلات است بمشتم بسبب قوت قبضه که دارد و بر آورد نمودن توتیا با آن جهت رمد بسیار مفید و چون برگ آنرا در آب بجوشانند تا قوت آن در آب آید پس مالید صاف نمایند و باز بجوشانند تا غلیظ گردد جهت رفع بیاض چشم مؤثر القم خائیدن برگ آن جهت علاج دمان النملة و الحمره ضما در برگ تازه آن جهت نمله و حمره که حرارت آن حرکات شدت نماید الحكة و الجرب و الحجام و الامراض السودا و بقا شامیدن عصاره برگ تازه آن جهت جرب صغری و تسکین التهاب صفراناق و شریف گفته که اطباء یونان و فارس و هند باین معالجه جت ام را در ابتدا امتحان نمایند پس قسم که هیچ آنرا ریزه کرده هر روز بقل و یک اوقیه با یکوطل آب میجو شاند تا ببلت رسد پس صاف نموده میجو شد چهار پنج مجلس عمل میکند و دفع سودای سوخته مینماید و جهت جذام مجرب دانسته اند و شرط است که در روز قبل از آن اسفید باج گوشت کوفته فربه تناول نمایند و روز سوم طبع مذکور را بنوشند تا چند روز زبان حد امت نمایند و باید که روز دیگر شرب آن که روز را حیات است بحمام روند و بندهای دیگر نوشته اند که در شراب ریختنی بد ستور طبع دند و بیاض اند و در اثبات آن بحمام روند و اطباء کیمیا طبع مذکور را جهت قروح و طبعه و جرب و حکه و رفع آثار بهتر از جرب چینی دانسته و چون بیخ آنرا ریزه کرده با برگ مورد بسوزانند جهت قروح و امراض مقعد و منع زیادتی قروح خبیثه و ریاضین موی سریع الاثر و تمر آن در جمیع افعال مانند برگ آن و طاعن نف الدم و اسهال مقعد اگر عربت آن تا یکمقال بدل آن در ورمهای کرم بوزن آن آشفته بوزن آن نوبل مغر و جرز مورت قونج مصلح آن کثیرا و با لحامیت تعلیق شاح آن بر سقف خانه و در روزه مبطل صحر و با خود داشتن آن مورت جا دانسته اند و بخور برگ و با عصاره آن نیز کریز اند و هوام است *

* **قصه العین مع الیاء المثناة النجباء نیه** *

* **عینون** * بکسر عین و سكون ياء مثناة تحتانية و ضم نون و سكون واو و نون * ماهيت آن غا فقي گفته این امه را نزد

ما برد و نوع از گیاه اطلاق مینمایند یکی را کلا و کحل آن و سلیس نامند و آن نباتی است بسیار تلخ و از ساق آن شاخهای

بسیار باریک راست طولانی صلب و روئید و برگ آن کوچک مانند برگ مورد و با متانت و رنگ شاخهای آن ما بین سیاهی

و سرخی و در سر شاخه کلی سر مع رنگ مستدیر مانند در می و مائل سیاهی و ثابت آن کو مستانها و اطباء اندلس آنرا

بنابراین مانند زئوع ذوم برك آن خوشبو مانند ترنجبوش و از آن بلند تر و شاخهای آن طولانی بقدر رذری و باریک مغلی
ایستاده از یک ساق روئیده و نزد یک بیخ آن و بر اطراف شاخهای آن گلی زرد رنگ و منبت آن نیز کومستان ما و با قوت قابضه
و این بهتر از نوع اول است و اسامی از آن در فتن * طبیعت آن کرم و خشک در اول و صوم * افعال و خواص آن اهل
اندلس آنرا آبجی سنا مکی مستعمل دارند جهت آنکه مسهل اخلاط ثلثه است خصوصاً در خلط یارد یعنی بلغم و سودا چون
یک قبضه آنرا با انجیر بجوشانند و صاف کرده بیا شامند و جهت اوجاع ظهور و مفاصل و عرق النساء و رزق و مغنی است مصلح
آن عناب و انسون مقلد ارشیت آن در درم تاحه درم *

* عیون * بکسر عین و سکون یا زفتح و او و الف و فون شیخ الرئیس رحمه الله تعالی علیه نوشته آخر اص مصلح است اعضاء
الراس جهت امراض بارد و دماغ و منع زلایم بارد العین قطور آب آن جهت خلط بصر مفید است *
* عین الدلیله * بفتح عین و سکون یا زنون و الف و لام و کسر دال موهله و سکون یا و کاف بفارسی چشم خروس نامند و کویتن
بهندی که کهنکچی نامند * ما هیئت آن چشم درختی است صلب سرح صیقلی براق مل و ریخ و کویتن درخوشه مانند بطم میباشد
و درخت آن آنچه بتحقیق پیوسته درخت بقم و آن ثمر آنست و در جهال مند و دکن بهم میرسد و کسانیکه گفته اند که کهنکچی
شاید شبه باشد زیرا که مابست کهنکچی دله و نپنان است بلکه کهنکچی دانهای آن گرد کرده بقدر اندیشه و کوچکی
و استه آلوده و در نوع میباشند مرغ و سفید و در حرف الکاف بیان آن انشاء الله تعالی خواهد آمد و بالتجسسه طبیعت آن در صوم
کرم و در درم خشک و بارطوبت فضلیه * افعال و خواص آن مفرح و مقوی اعضاء و حافض قوتها و مانع پیوی و جهت
از دیاد منی و تقویت باه بسیار مؤثر است و اندک آنرا با جزوا عظم معجون ملوکی و حافظ الصحة است مقلد ارشیت
آن از نیم درم تا یک مثقال مضر محرورین و مصلح آن کشیز و بایده که باخبر تازه و رشید و بایترنجبین خیسایند و بیا
مسکه استعمال نموده شود

* عیون * جمع عین است و آن عیون از اعضاء معروفه حیوانی است * طبیعت آن کرم و تر و طوبه آن زیاد و از اعضاء
دیگر و حرارت آن مائل با اعتدال است * افعال و خواص آن بهترین همه چشم کویتن است و چشم طيور مایه ردی مائل
بیمروت و زیاد کند و منی است زیاد تی نیکو و سرریحه الاسترا در محرورین و ردی و مضر و درین مصلح آن نلک و معتبر
و خوردن مسلوق آنست

* عین البئر * اسم نوعی از انکور بزرگ دانه است که شیرینی آن کم باشد و پوست آن غلیظ و صیاه باشد و نزد اهل
مغرب اسم نوعی از آلوی بزرگ دانه است و ذکر یافت و بطبی و الهضم و ثقیل بر معده است و انجوان را نیز نامند
* باب نوزدهم در بیان ادویه که حرف اول آنها عین معجمه است * فصل العین مع الالف *
* غار * بفتح غین و الف و راه موهله بیونانی و انیمور و سفلی موس و نزد اهل شام زرد و بفارسی با مشتاق و بفرنگی لا درس
نامند * ما هیئت آن درختی است عظیم تا هزار سال میماند و اهل یونان آنرا بسیار احترام مینمایند و شاخه آنرا
در دست مبدارند و از خود در دره میکنند و حکمای ایشان از چوب آن تاج میسازند و یک آن نرم تر از یک بید و بلند
تر از آن و تلخ و خوشبو و با انجیر آن را نکه میدارند آنرا خوشبو میگردانند و مانع کرم زدن آنست و جبلی و سهلی میباشد
برک جبلی آن باریک تر از یک سهلی و مخصوص بجلاد شام است و از انجا بمصر میبرند و شر آنرا بپوشانند و از انجا بپوشانند و از انجا

و هفت نامند آن بقدر رفتن کمرچک و پوست آن نازک میا درنگ و مغز آن دریا ریخته و زرد رنگ و چرب و خوشبو و چون
 کهنه کرد و مائل بر خوی و تیرگی میگرد و سیاه آن فاسد ^{طبیعت} ان کرم و خشک و در دم مغز آن کرم تر از برک
 و پوست آن و شر آن خشک تر از سائر اجزای آن و روغن آن کرم تر از سائر اجزای کرم تر از روغن گردان ^{افعال} و
 خواص آن محلل و مفرح و مقوی و ملد و قویاق عموم خصوص حب آن اعفاء الراس آشامیدن حب آن با شراب جهت
 جداع بلغمی و ریاح مستحب و صرع و سواس و تقویت ذهن و نرم و معوط آن جهت شقیقه و لقوه و تل هین بدن آن جهت
 درد اعصاب و رفع اعیاء اختلاط ذهن و تقویت دماغ عروق الاذن قطور و مائل حب آن در روغن گل و سرکه و یا خمر کهنه
 جهت ارجاع باره گوش و رفع دوی و طنین و تغل ماعده و باعث تقریب آن وید ستور و طول دهن آن انهم مضغه بطبیع برک
 آن جهت در دندان الصد و لعوق برک و حب آن با عسل و یا با طلا جهت امراض باره و یا سنگ چبین جهت امراض حاره
 و ضعف نفس و نفس الانصاب و سیلان و غشول از رتبه و قروح رتبه و مرفه کهنه و مضی النفس اعضاء الغشاء آشامیدن حب آن
 جهت تحلیل ریاح غلیظه و معص و تونج و امراض جگر و سیر زربا عسل جهت قرحه و معا و آشامیدن در من آن با شراب
 ناقور و جهت رجوع کبد وید ستور و تر آن و آشامیدن بطبیع برک آن معی و آشامیدن در من و متقال حب آن خشک سوده مسکن
 مغص در ساعت اعضاء انقباض دهن آن مغنی و مقی و مد ربول و حیض و طبیع برک آن جهت امراض مثله و رحم شری
 و با عمل جهت امراض باره و یا سنگ چبین جهت حاره و نطول و حلوس در آن جهت امراض کرده و معانه و رحم و آشامیدن
 بگل رهم از قشر آن مفتت حصاة و کشنده جنین است بسبب تلخی بسیار که دارد وید ستور و حب آن نیز مفتت حصاة و حمل
 آن مسقط جنین الحمی آورج دهن من آن جهت رفع قشر و بره حمیات الموم آشامیدن حب آن با شراب جهت کز بد کی مار
 و دقرب و سائر هوم وید ستور و رضا بد آن جهت اسع زبور و نخل و غیر اینها الا ورام ضامد آن با نان و یا با سویق حوجه
 تسکین ضربان را و رالم حاره و الماصل آشامیدن آن و دهن آن و تریج بدن جهت اوجاع مفاصل و اعصاب و درد کمر
 و غیره اما ازین طای آن با شراب جهت بهق و کلب و روغن آن را حله موثر الما و حب و دهن آن مرخی معده و مغنی و محرک
 قی و مضر و مصلح آن کثیر اعتدال و شرب آن حب و برک آن نیم منقال و تاد و متقال آن مسهل بدل آن حب الحصاب و سازج
 و اگر یافت نشود با دام تلح و حبسب نیز گفته اند التواص طرد الهوام با شیلن آب طبیع برک آن در خانه کز یافتن
 مگس و هوم است وید ستور و افتراش برک آن صاحب فلاحه گوید چون برک آن را با دست نچینند بقسمیکه بر زمین نیفتد
 و بر پس خود گل ازین مرقه را شراب که بنوشند مست نکرند و چون در موضعی که طفل خوابد و بر سر در خواب
 بگل ازین دیکر نثر سل و باخورد آشتن آن شورت جا و تقای حاجت و تکیه کردن بعضی آن باعث حدث و تقویت صحت
 و اغتسال بدان در حمام باعث رفع تعسر و حرج و چون روز چهارشنبه قبل از طلوع آفتاب بشور نماید کسیکه از ازدواج
 و مودی مانده باشد زائل گردد و تاد و کر دود ستور را خن روغن آن آنست که دانه آنرا نمکوفته در آب طبع نمایند
 و بگل ازین تا سرد شود آنچه بر روی آب ایستد بردارند و یا عصاره برک و شر آنرا در آب طبع دهند تا قوت آن در آب آید
 پس باروغن زیتون در قند و مضاعف و اگر میسر نباشد یا تش ملائم طبع دهند تا آب برود و روغن بماند و اما نموزد پس

صاف نموده بکار برند *

* غار یقون * بفتح غین و الب و کسر راء و همزه و سکون یا ع مثله آن چنانچه وضف فاف و سکون و اورنون * ماهیت آن چیز است

شبهه به بیم پوشیدن و که در جوف بعضی اشجار مال خوردن گفته پوشیدن و مانند درخت انجیر و جمیز را مثال اینها و بارشده آنها است که پوشیدن و کشته بسبب تعفن مانند ناد که از درخت بلوط بهم میرسد و بعضی ریشه ای پوشیده و بعضی قطار دانسته اند و آن نرماده میباشد و با لوان مختلف و طعم آن با حلاوت ظاهر و حرافت و میرافت و قبض نر آن اندک صلب تراز ماده و مستلیر و با طبقات که کوباشی واحد است بخلاف ماده آن و قوت آن تا جها رسال باقی میماند و بهتر و مستعمل عاده سفید سبک و زن اناس با حقیقت مستوی غیر مستلیر است که قطعه های آن بزرگ و رخو باشد و با اندک مدون از زمین بیاید و آنچه بخلاف این اوصاف باشد زبون و زرد و سرخ آن قریب بحمیت و سیاه آن شمی و صمد آن غیر مستعمل و همچنین نر آن و شرط استعمال آن آنست که بر پوزن موی بماند تا لطیف آن بکند و در اجزای سمیه آن بماند و نکوبند زیرا که اجزای سمیه آن که بشکل ناخن چیده هست بکوبیدن کوفته داخل میگرد طبیعیست این خواه نر خواه ماده بقول شیخ الرئیس در اول کرم و در زم خشک با جوهر وائی و حائی و ارضی لطیف و بقر در یک ان کرم و خشک در دوم و بعضی کرمی آنرا زیاده از خشکی آن تا سوم و بعضی مرکب القوی و بعضی تر دانسته اند و با قوت تا بضعه صاحب ارشاد کرم در اول و خشک در دوم گفته اقفال و خواص آن مسهل بلغم و سودا و صفراوی مخلوط با هم و ملطف اخلاط غلیظه و مقطع مواد لجه غلیظه و محلل نفخ و ریاح غلیظه و لورام منلیه و قولنج هر نوع که باشد غیر ایلاوس و مفتح سل در خصوص سل که کبد کرده و معین ادویه مسهل و رساننده آنها با تمامی بدن و جاذب مواد از قاصی و اعماق بدن و ملزبول و حیض و رافع رهن عضل و رسوم و نهوشه و مشربیه و ادویه سمیه و بغایت مقوی عصب و دل و دماغ و مفرح بالعرض و مبالغه فساد اخلاط فاسد و رحیمات بلغمیه و بی غایله و مسود العاقبت است اعفاء الراس جهت صداع بارد و بلغمی مزمن و کهنه و شقیقه و رفع بضارات خصوصاً با هلیله کابلی و مضطکی و با غاوانیا جهت صرع و باریون جهت نزلات و غرقه آن با مفتح جهت تحلیل ورم حلق و عضلات آن و تقویت لثه و دندان و احتقان آن جهت ابتداء نزلات و یائیه اعضا البکم در آن با آب جهت نفث الدم و زرق الدم و رو بکرم آن با انیسون جهت ربو و نفس الانصباب و بارب السوس بوزن آن جهت در رسینه و سرفه مزمن بارد بلغمی و ضیق النفس و عسر آن و باطل جهت قرحه ریه اعضا لثان و الفسف آ شامیدن یک گرم تا یک مثقال آن بپزیدن جهت امراض جگر و معده و ترش شدن طعم و معده و با سکنجبین جهت یزقان سدی و سپرز و منل آن اسارون با غسل شسته جهت تفتیت سنگ کرده و منانه و درد احشا و کمر و کرده و با فستقین معجون با غسل بشرط مل اومت جهت استسقاء لیمی و زرقی و با انیسون جهت اوجاع باطنیه و یازایانه نیز جهت درد احشا و سنگ کرده و منانه و با غسل جهت قولنج و انواع ریاح و خفنه آن نیز جهت قولنج و ورم و قروح و معاشق آن بتهائی و بلعیدن آب آن نیکو د رائی است برای وجع معده و جشای حامض و ایستادن طعام بر سر معده و یک گرم آن با ماء القراطن اگر تپ باشد جهت اسهال بلغم و سودا و صفر با هم مخلوط و از آب غلیظ و جذب از قاصی بدن و ادرا ببول و حیض و رفع مغص و اخشاق و رحم و تحلیل ریاح آن و اگر تپ نباشد با نومالی و با صبر نیز جهت اختناق رحم و قرحه آن و با قلیلی چند جهت اقسام قولنج بلغمی و ریحی الا ایلاوس و باریون جهت تفتیت سنگ کرده الا ورام و الالات المفاصل و الحمیمات آ شامیدن آن با دویه مناسبه جهت جمیع انواع اورام و دستور و طلای آن و نمود رم آن تا نیم مثقال یک گرم با سکنجبین جهت اوجاع مفاصل و ورق ایلسا و با صبر جهت اوجاع مفاصل و عرق ایلسا و نقرس و امراض اعصاب و رحیمات ثابته بدن نفع ماده و رحیمات کهنه و

نفس خدایات و ذود و هم آن با خراب قبل از نوبت مانع مدح آن و حفته آن بجز جهت صفا و ربانیه و یا ماء القراطن نیز
جهت حصی السرم آشامدن آن یکدم تاد و درم با شراب جهت لسع مار و ساقه و ام و بد متورضاد آن بر موضع لسع
آنها و د اخشن آن با خود جهت منع کزیدن عقرب الزنبه آشامیدن آن چهار قوطی آن جهت نیکوئی رگ و خسار و اقسام
زبون آن همه مهلك و موریث کوب و خناق و امراض و دمه مصلح آن در همه حال چند باد ستور و قی فرمودن با ب کرم و نیز
فاز و د رشید و بیج و ساق و د ابر کندنش خوردن را بعل آورند مقل اشربت آن در غر مطبوخ و مغرد یکدم و در مطبوخ
تایک مثقال بدل آن نصف وزن آن ششم حظ و وزن آن تربل و ربع آن زنجبیل با هم و ربع آن فریون و د وزن آن
بشمار پنج و بد ستور و وزن آن اتمه و وزن آن عشر آن خربق سفید است و حبوب و قرص و معجون آن در قرا با دین کبیر ذکر یافت
* شاخ * بفتح غین و الف و زای معجمه اسم فارسی نوعی از مرغابی است بز رگتر از اردک و بعرری فاز و وزنیتر مانند
و ذکر یافت در حرف الالف * طبیعت آن کرم تر و غلیظ و تر از اردک * افعال و خواص آن نیز مانند آن و
ورغن آن محل و مفتوح و جهت رباح و مغص و استمقا و رد مفاصل شراب و صماد اناغ است و در قرا با دین کبیر و در
آن در و وزنیتر مذکور شد *

* شاخ * بفتح د و غین معجمه و د الف بعد از هر یک و هم لام و سین و موله و الف است و بفتح غین و الف و لام و کسر
هین مهله و سکون باء مثناة تحتانیه و هم نون و سین نیز آمده و بیرونانی بمعنی متعین الاله است و غالونیس نیز آمده و
نزد اهل مصر مشهور بقس الکلاب و در طبرستان بلیهم نامند * ماهیت آن نباتی است امس و برک آن نرم و بد بو
چون بد است با لند تلح و بیلغ و کل آن بنفس باریک و حکم مریض مؤمن نوشته نبات آن بعد از رسیدن سیاه و پر آب میکرد و در
امس و بد بو کل آن چتری و سفید مانند گل شبت و در آن بعد از غلب الثعلب و بعد از رسیدن سیاه و پر آب میکرد و در
دارا از سرکه را با آن رکن میماند و در بعضی آن سفید و با تجویف مثبت آن خوابها و شوره زارها و اطراف بساتین و در
کرم با هم میرسد * طبیعت آن در اول کرم و در دوم خشک و کرم و خشک و در دم نیز گفته اند و بعضی در سوم
* افعال و خواص آن الاذن صماد برک و شاخ آن با سرکه جهت ورم گوش اعضاء الصل رخوردن سابق تر و ناز و خام
آن مانند سبزیهای دیگر جهت هر فک کهنه و بهر وضعی النفس موقوف که باشد و در بود و د سینه بید بدل بسک یککه قائم مقام
آن چیزی دیگرند انسته اند اعضاء النفس مفتوح مد و مفتوح حصاة و مد ریول و حیض و سبل رباح الحیث و الحکة و
الاورام و القروح جهت جرب و حکه و تحلیل خنا زیر و اوارام صلبه و سرطان و قروح خینه و ورم صلب انیلان خصوصا
چون برک و شاخ آن را با سرکه روزی د و سه مرتبه صماد نمایند و بد ستور و غتسال بطبیعت آن روزی چند مرتبه و با لیا صیه
جهت علل صفراوی مفید مقل اشربت آن و در پنج و هم و آشامیدن آن بطبیعت بیخ آن بعد و د درم مسهل قوی بلفم و سردی
زریق و سریع العمل است *

* شاخ * بفتح غین و الف و فتح فا و ثاء مثناة فوقانیه بر وزن آفت و یکسقاء و ثاء مثناة نیز آمده و بلا طینی او بطوری و
ببرری اگر سوسنه نامند و نبات آنرا احشیشه الغانت و شجرة البراغیت و شوكه منتنه نامند * ماهیت آن گیاهی است
خار و در برک آن در از و عریض و غولانی و مزغب و از وسط برکهای آن شاخی مجوف خشن و رنبد و کل آن کبود مائل
به بنفشه و طرلانی و جمیع اجزای آن بسیار تلخ و راصبر تلختر و اعفوصت و قبض کمی و حرارتی چند اندارد و مستعمل کل

آنست و با عصاره آن رتوت آن تا سه سال باقی میماند بهترین آن فارغی است که از کوهستان شیراز آرد و در وی نیز
 * طبیعت آن کرم دراز و خشک دردم و جمعی بالعکس نیز گفته اند و صاحب ارشاد کرم و خشک دردم دانسته و با قوت
 تا به کمر * افعال و خواص این ملطف و مقطع و جاذب و جالی و مفتاح صده جگر و سپرز و تنقیه مجاری آن و جهت تپه های
 مرکبه و امهال اخلاط سوخته و اندر او بول و شیر و حیض و عرق اعفاء لغز اعز و انقباض آسمان و حشیش و با عصاره آن جهت
 اوجاع کبد و تنقیح سد آن و سد طحال و تقویت کبد و تحلیل اورام آن و اورام طحال و صلابت آن و صلابت معد و سوء
 اللفظیه و استسقا در او بول و حیض و با شراب جهت قروح و معاصی و حمل آن مد و قوی حیض بغل از یاس ازان القروح آشامیدن
 نیم منقال از حشیش آن با آب شامتره و سکنجبین و معین کل و عصاره آن وضعا د کیه آن با پیله خنزیر کهنه و با پیله مرغی و اینکه
 باشد برشته جهت قروح عسره الاذن مال و طلای عصاره آن جهت جرب و حکه و زرد و ران مجفف و التیام د مند و زخمها
 التیمی جهت حمایت مزمنه کهنه و مرکبه و سودا و ده و صفرا و ده و مستقره به تخصیص عصاره آن با عصاره انستین الزینده جهت
 داء الثعلب و داء السیه کوبیدن مغز لحال است مصلح آن ایسون معد و شربت آن و غیر مطبوخ تا سه دردم و در مطبوخ
 تا مفت درم بدل آن در حمایت بوزن آن اسارون و نیم وزن آن انستین و طریق اخذ عصاره آن آنست که کیه آنرا
 و آب آنرا گرفته و آفتاب بکشد و آرنج تا منعقد گردد پس اقراص ساخته خشک نمایند * طبیعت این سرد و خشک و الطب
 از جرم آن * افعال و خواص این ملطف و مقطع و رافع جرب و حکه و تپه های کهنه و در جگر با آب شامتره و سکنجبین
 مقید و شربت آن نیم منقال تا یک منقال مضرا نیست مصلح آن مصطکی بدل آن سه وزن آن غافق و کوبیدن سه وزن آن سماق
 است و تخم آنرا چون با شراب بپاشانند جهت قروح و معاصی و نفوس موام مقید و حب و اقراص و معجون آن در قرابادین کبیر کوبانند
 * غالیون * بفتح غین و الف و کسر لام و ضم یا و سکون و او و تون لغت یونانی است بمعنی عاقل اللبیب جهت آنکه شهر را
 مانند النخه منجمد مبرک داند * ماهیت این نباتی است استاده برک آن طولانی و کل آن زرد و باریک و پرز و انبوه
 و خوشبو یا تلک حدت و منبت آن کنار آبهای استاده * طبیعت این کرم دراز و خشک دردم * افعال و خواص این
 حابس بزف الدیم و وضعا د کل آن جهت هو خنکی آتش و قطع خون جراحات و با قوی و طوی و روشن کل جهت رفع امیای و بیخ
 آن در آخر اول کرم و در دردم ترا فعال و خواص آن بغایت محرک باه است *

* غالیون * بفتح غین معجمه و الف و کسر لام و ضم میم و سکون و او و تون شیخ الرئیس نوشته دوائی است خوشبو و سفیر جالی
 و رنگ با قوت متقیه با حدت کمی و منجمد کنند شیر مانند انقشه و کل آن جهت قطع انشجار خون و سوختگی آتش مفید
 موافق کوبیدن شایب این خود غالیون و با قریب بد آن باشد *

* غالیه * بفتح غین و الف و کسر لام و فتح باء مناة تبتانیه و ما * ماهیت این ازاد ویه مرکبه قلیه است گفته اند از
 مختلعات جالبوس و اصل آن مرکب از مغز و حصی لبان و روغن بان سه جز و روغنهای خوشبو است پس جهت اعراض
 و اعراض دیگر و دهنی و سک و رامک و لادن و امثال اینها اضافه مینمایند و در قرابادین کبیر نسخ آن ذکر یافت
 * طبیعت این کرم و خشک و رطوبت ترا کیست طبیعت آن مختلف میباشد در حدت و عدم آن * افعال و خواص
 این مقوی قلب و دماغ و سائر قوی و ارواح را و اعضا و مفرح اعضاء الراس و تمرین بدن با روشن بان و یا خیری جهت تسکین
 صداع بارد و ناله و لقمه و بند ستر و با شراب و سه شام آن منمش ها جیب صداع و مبرک صداع بارد و آشامیدن آن با شراب

مسكر و قطور مختلر آن ذریک ازان روغن در کوش جهت صرع و سکنه و وجع کوش اعصاب الصد ربوئیدن آن مغر
و مقوی قلب اعصاب النفس محمول آن جهت اوجاع یارده رحم و تحلیل ورم سلب بلغمی آن واد را رطمت و اختناق رحم
و اصلاح حال آن مفید و رحم را آمیهای آبتسی گرداند و طای آن بر احویل ملک ذجماع است *

قصه سبل الغین المعجیمة مع الباء الموحدة *

* خبار الریحی * بضم غین و باء موحده و الف و راء مهمله و الف و لام و راء مهمله و حاء مهمله و یاء یاء می کرد آهیا
نامند * افعال و خواص ان مختلف معوطا آن جهت قطع رهای وضا د آن بر پیشانی جهت منع ریشتن مواد بپشم
و تقویت اعصاب نافع است *

* شیرا * بضم غین و فتح باء موحده و سكون یا عثناة تحتانیة و فتح راء مهمله و الف و یاء می هنجیل و بر ترکی ایکه نامند
* ماهیت آن ثمر درختی است بزرگ بقدر درخت عناب و برایشان و در یلاد بسیار سرد بهم میرسد و برک آن خشن
و اغبر و لیل آنرا اغبر نامند و دودنوع بود نرو ماده و نر آن ثمر نیمه مله و ماده آن د و نوع میباشد یکی تمر آن بقدر

عناب و فندق کوچک و کناری و پوست آن نازک و بعد از زمین پرمست آن مرغ میکند و از مرغ خوب جدا نمیشود
و مغز آن مفید رنگ شیرین خوشبو و خوش طعم و در جوف آن تخمی اندک طولانی شبیه با استه عناب و کنار و درم نر آن
بزرگتر از نوع اول و پوست آن نیز موخ و نازک و مغز آن نیز سفید رنگ و لیکن مانند آرد نرم میباشد و قش

آن با آمای ازان جدا نمیکرد و این در شیرینی ازان نوع کمتر و این را بفار می هنجیل آردی نامند و هر دو نوع در وسط
تابستان میرسد و قوت آن نادر و مال باقی میماند * طبیعت آن سرد در اول و خشک در دوم و خشکی خام آن زیاد *

* افعال و خواص آن مقوی و مغر امراض الراس جهت صداع خصوصاً حادث از قری انشراة از معدة و سائر بدن
امراض الصد سر نه کرم را مفید اعضاء مقوی معدة و قوت ماسکه و داغ آن و ممکن قی و دافع صغرا و مانع صعود
انشراة و انصاف مراد بعدة و میلان و طولات و حابس اسهال خصوصاً خام آن و مویق آن نیز جهت امور مل کوره مفید

و سحی صغرا و را مفید و حابس ادرار و بول و مانع تقطیر آن و اطعانی را بسیار موافق تنقل بدن جهت آنکه معدل مزاج
ایشان است مقل ارشیت آن تا پنجاة عدد و کل آن مفید مائل بزردی و بعضی زعفرانی رنگ گفته * طبیعت آن در دوم
گرم و خشک و بسیار خوشبو و تند بعد یک در جائیکه درخت کلد آن را باشد بوی آن با طواف تاقت هشت خانه میرسد

* افعال و خواص آن مویج شهرت باه خصوصاً از زنان و لیذا زنان و دختران نروس را از استنشام رائحه آن منع مینمایند
و در ادری و باقیه کل آنرا داخل میکنند و استنشام آن نیز مغر و مقوی دل و دماغ و آشفاییدن آن جهت امراض دماغیه
مانند ناله و کزاز و تقویت دماغ و قلب امراض الصد و از نیت و جهت امراض این مورد و عفو مانند و پور و قرحه و نه امراض

اعضاء الغل * جهت تقویت معدة و جگر و تقویت معدة و تحلیل ریح و استسقا و برقان و لرز و حمیات مفید مقل ارشیت
آن یکته نال و القروح و الجروح چون برک آنرا بر جراحت و قرحه بندند بچرک آورد و چرک آنرا پاک سازد و ملثم
گرداند که احتیاج بدوائی دیگر نباشد و اگر بیک نازد آن نباشد برک خشک آن نیز مفید است و روغن آن که آنرا در روغن

طبع دند نامور اگر در دهن بین بدن جهت مفاصل و استرخا و در اگر در موی مجرب و عرق کل هنجیل محلل ریح معد
در جمیع الاعمال مانده است و ازان ضعیفتر

قصه سبل الغین مع الال المعجیمة *

* **غذاف** * بضم غین و ذال معجمین و الف و نا * ماهیت آن نوعی از کلاغ کوچک است بقدر زانویه ماثل بسیاری و منقار و پای آن سرخ نیست بخلاف زانویه که رنگ آن سیاه و منقار و پای آن مرغ است * **طبیعت** آن گرم و خشک * **افعال** و خواص آن گوشت آن صلب و مولد خط ناسل و مطبوخ آن با شبت جهت ریح تریکا و درد زانو و ریح یارده چون است و زمره و سرکین آن بسیار حاد و جالی و رافع آثار و مقوم بصراست

* **نص** * **الغین مع الراء المهملة** *

* **شواب** * بضم غین و فتح راء مهمله و الف و یاء موحد اسم جنس کلاغ است و سه نوع است یکی ابلق و آنرا غراب الا بقع و درم سیاه بزرگ و آنرا غراب اسود نامند و برکی تو زتون و سوم حیا که کوچک و آن در رکشت زار بسیار می باشد و غراب الزرع موموم و اخل انطا که آنرا اغتاق نامند و بغارسی کلاغ سیاه و آنچه از غراب الزرع کوچکتر و منقار و پای آن سرخ است بغارسی زغن و زانویه نامند و این و تیرغذاف است و جیفه و تخم و در بهترین آن میتلف یعنی بچه آنست * **طبیعت** آن گرم و خشک و در اول * **افعال** و خواص آن جهت مبرودین و مرطوبین و مشایخ و زیادتی منی مغیل و خوردن هر یقه آن جهت تعزیک باه و باید که قبل از طبع مکرور و آب طبع دفعند و آب آن را بریزند پس با سرکه طبع دهند تا ماهر شود که مصالح آنست برای مبرورین و در خواص مانند غراب الزرع و از صنف آنست غراب سفید که ابلق یعنی ابلق باشد و بهترین این بچه آنست * **طبیعت** آن در دوم گرم و خشک * **افعال** و خواص آن در فهم و دی الفه و اجتناب از ان اولی و خوردن آن قاطع باه و تعلق چشم آن مورث و بخوابی است و زراغ * **طبیعت** آن در سوم گرم و خشک و در خواص مانند غلاف است و بغایت ردی العن و نشور و در آن اولی است آشامیدن طبع آن جهت تحلیل ریح و قولنج و جلوس در طبع آن یعنی مرئه آن جهت از الی ریح شاد که الزینه چون زنده آنرا در طریقی کنه دارند و براده آهن و حوضات مانند سرکه تند و آب انترج بر سر آن ریزند و سر آن را بپوشند و هر روز در سرکین امپ دفن کنند تا حل گردد پس بر آورند و آن روغن خواهد بود و آن بتهائی و با سرکین آن خضایی نیکو و مجرب گفته اند و تا مدتی رنگ آن میماند و متغیر نمیکرد و در تخمیر رنگ وضع در ریانیل موی مجرب و کلاغ سیاه و زانویه در اول گرم و خشک * **افعال** و خواص آن مولد خون صالح و متحرک باه و مفر و مبرورین مصالح آن سرکه و زمره همه انواع آن جالی و حاد و جهت رفع افاض و ناخن و باز و در خروس و عمل جهت ظلمت بصرو زبل آهانه زحاد و جالی و جهت بهق و برص و زوال آثار مغیل و خوردن گوشت خشک آن با عدس سرد و زمره زمره قیراط جهت رفع بهق و طلاخ و خورن خشک کرده آن رافع بواسیر و طلاء پرموخته آن رویاننده موی است *

* **خرپ** * بفتح غین و را و یاء موحد و یونانی اطاء و بشر از ی و زک و با صفاتی و شک و در تکابن و دیلم ارجا نامند * **ماهیت** آن درختی بسیار بزرگ است از جنس خلاف یا صفا یا اختلاف اصطلاح آن و برک و پوست آن سفید و برک آن بقدر برک قطف از آن صمغی بعمل می آید و در ن تیغ بساق آن در هنگام ظهور و تکون آن را کبر مستعمل لتاء و برک و صمغ آنست * **طبیعت** آن در دوم سرد و خشک و بعضی تا سوم و زیاد از صمغ دانسته اند * **افعال** و خواص آن کل و برک و عصا و ما خوردن آن هر در مجفف می لنگ و با عقوصت و لحای آن قریب بدان و خستکار از ان الاذن قطور و عصاره برک و برنج مسحق آن با روغن کل چو شانه و در ریختن آنرا جهت تسکین وجع گوش و آمدن چرک از آن و بدل سنور مطبوخ پوست تازان و شستن سر و طبع لحای آن جهت حرا از العین قطور و عصاره کل و برک صمغ آن جهت جلای بصرو روغن بسیار

و زهر را تا ربيع ثلث القم غره بطبیح قشر آن و با عصاره آن جهت اخراج زلوی در حلق مالد؛ موثر است در آشامیدن قشر آن و بدستور زهر آن جهت نفث الدم الغشاء الغداء آشامیدن برک سائید؛ آن با غلغل جهت رفع مغمص و قولنج حادث در معای دقایق که ایلا وس نامند العیاذ بالله جهت سله کبد و بتهائی با آب مانع آبستی و آشامیدن عصاره آن اخراج کنند؛ علق است از حلق و آب افشردن آن جهت دفع هیلان و چرک اعضای باطنی و عمل جگر المفاصل بطول بطبیح آن جهت نقر من القرح ضد پوست و چرک تازه آن بر اعضای مقطوعه و مجروحه و دینه طریقه نافع و علی آن داخل مراهم میفخه کرد؛ میشود و در ورطی آن میخفد و روح مزمنه واکه و بدستور در ورخا کمتر آن الزینه طلای خاکستر قشر و یا چوب درخت آن با مرکه جهت اسقاط آلیل منکره و غیر منکره در دست و یا فآلیل مد و رده شبیه بسر میخ که مسازیه نامند و پوست بیه آن داخل خضابات مکرده میشود برای مباحی آن و رما دچوب مغسول آن قائم مقام توتیا است مضار کده مصلح آن صمغ نمرب بد آن نیم وزن آن اقاتیا است و گفته اند که از تنه درخت آن نمکی بر میآید سفید نازک بهترین املاح است و آنرا بنیای املاح و دیگر استعمال مینمایند

غری * بکمرشین و قرح راء همته و یا بغار می و ریشم و بختی می و ریش و بترکی یا بوشان نامند؛ ماهیت آن عبارت از چیزهای لطیفی چسبند؛ است که بطبیح غلیظ و چسبند شده و باشد و انواع میباشند و مراد از مطلق آن سریشمی است که از پوست کار سازند و بعد از آن سریشم مایع است و بعد از آن انچه از ناهسته کندم مرتب نمایند؛ طبیعت مجموع آن بر آب کرم رخک است

غری الکجلون * سریشمی است که پوست خیرانات مکرر میپوشانند و آب نامهر شود و میکل ازند تا در د آن تنفشین کرد و صاف میکنند و یا از طبع میل متف و مسچین مکرر عمل مینمایند تا دیگر در د آن متمیز نکرد پس آنمقدار طبع مینمایند که غلیظ گردد و در آب تلخ چند آن بر هم میزنند که بعد اعتقاد مرد پس ظاهر یابد خشک مینمایند و عند الحاجة در مقدار که میخواهند در آب کرم بر آتش طبع مینمایند تا کد اخته گردد و رگرم کرم شد و حل اخشاب و حلود و غیره با بد آن مینمایند و بهترین آن معمول از پوست کراست که صافی باشد از آن بهتر انچه از بیه سازند؛ طبیعت آن در د و م کرم و خشک؛ افعال و خواص آن غری و میخفد امراض الراس طلای آن جهت معفه کهنه و قروح مرهم ترا امراض الصد آشامیدن حصول آن در آب بتهائی و یا با سرکه و یا با ادویه مناعیه دیگر که مانند حمور بخته تسبی بد آن نمایند جهت نفث الدم صدر و قرحه رنه نافع الخیر و حرق النار و جبر الکمر و را الفتوق و الخیر و القربا و غیره اما ضد آن با غسل جهت ورم زخمها و التیام جراحت و استحکام استخوان شکسته و در رفته و قلیه الماء و آب جهت سوختگی آتش و منع آبله آن و یازرد چوبه و جوز البر و یا مرکه مرشته جهت تنق قاز که نامد تی بران بندند و نکشایند و جهت منع ورم زخمها و التیام جراحت و یا باز و جوز البر و جهت تنق و قلیه الماء و یا مرکه جهت جرب متشرو و تشرجل و قریا و معفه و بصر و برص و رفع آثار جلای بشره و چون کد اخته بیغم خرکوش آلوده بر جراحت که خون از آنها جاری باشد کد از بندند نباید و بر سوختگی آتش در د و وجع و التهاب آنرا تمکین ده و منع آبله کد و مسرق مغسول آن قائم مقام توتیا است

غری السمک * بغار می و ریشم مایع نامند؛ ماهیت آن رطوبتی است منجمد شبیه بیه که در شکم نوعی ماهی بینی دراز که خنزیر البحر نامند و امثال آن بهم میرسد و سفید و بعضی سیاه و باقی نیز میباشند؛ طبیعت آن کرم و خشک در

اواخر اول یا اوائل درم * **افعال** و خواص آن قریب بغیر الجلود اخت اعضاء الصدر و امت آشامیدن آن روزی از یک نفال نادر و مثقال جهت سل مجرب الزینه ضد آن جهت شقاق رخسار و برص مفید و آنچه از نشاسته و سرخ و امثال آن ترتیب میدهند در منافع قریب باصل آنست آشامیدن یکمقال و نیم آن جهت حمض نفث الدم و دفع و ضد آن جهت الصاق جراحت و اعضاء بدن و رفته و در ناخن مفید شد و جهت برص و شقاق وجه و دندان آن نافع است

* **غری الجبین** * بغار سی سرخیم پنبه نامند از صنایع غربیه است و غیر از حکیم میر محمد مومن دیگری ذکر نکرد و آنرا جوهر الصانع نامید * **مجاهیت** آن آنست که پنبه تازه و روغهای نازک برید و بر روی سنگ مسطحی امک آب بندید و نرم بپاشند و روغهای پنبه را بر آن پهلوی پهلوی که بهم پیچیدند فرش کنند و بر آن اوراق باز آهک نرم بپاشند که آنها را بپوشد تا جمله اوراق فرش و لخت شود پس سنگ مسطح سنگینی بر آن گذارند و در روز بگذارند در آفتاب تا دهنبت آن با لقمه گرفته شود یعنی آهک جذب نماید پس با آب شسته بد ستور فرش و لخت از نمک سائید و کرده یک هفته در زیر سنگ بگذارند پس شسته سرخی و چربی که داشته باشد رفع کنند و چون در آفتاب گذارند اگر از آن چربی ظاهر شود با آب و نمک و آهک بپوشانند تا بتدی رسد که اصلا چربی در آن نماند و کمال آن در علم چربی و سرخی است پس مانند سره سائید و در شیشه ضبط کنند و در وقت احتیاج قدری را با آب سفید تخم مرغ که در شیشه خوب برهم زده کف آنوا گرفته باشند و قطرات آنرا بر سنگ زیرین ریخته باشند یا لاسا بمانند تا بر سنگ زیرین بچسبد پس چند قطره آب آهک صاف بر آن بپاشند که روان شود اما باید آنمقلد اربابند که چون چیز را با آن وصل کنند زود خشک گردد و از خواص آنست که هر چیزی را که با آن وصل و الصاق نمایند از آب و آتش جدا نگردد و از اسرار مکتومه شمرده اند *

* فصل بل الفین مع الزاء المعجمین *

* **غزال** * بفتح غین و زای معجمین و الف و لام بغار سی آمو و بترکی جیران و بهند صرگ بکر مریم و راء معمله و کاف عجمی و پیچ آنرا بعبری ناش ماه و طلازشش ماه تا سه سال را خشف و تانشش سال را طبی نامند * **طبیعت** آن در آخر دوم کرم و خشک * **افعال** و خواص آن از سایر لحوم مید اقریب بمزاج انسان و موافق موطوبین و مبرودین و کثیر العضول در بدن و کسایکه محتاج بتخفیف و لا غری بدن خود باشند حیوت آنکه سریع الهضم و حیث و قابل الغل است و نر آن بهتر از ماده آنست مخصوص خشف یعنی چوب فربه چرب و در صحرای خوش آب و علفاً مراض الواس و القلب و الغلغاء تناول آن جهت فالج و استرخا و سایر امراض بارده عصبانیه و خفقان بارد ویرقان الزینه طلا حد آن موجب درازی موی است الخواص چون خصیه آرا صغیر و نمک پاشیل و خشک کنند فرجه آن قاطع حیض و سرکین آن کرم و خشک و بسیار جالی و طلاء مطبوع آن در سر که جهت تحلیل اورام بلغمی و تهیم و الکمال آن جالی بیاض رقیق و جلوس بر پوست آن باعث کربتن مرام و تغلیق آن جهت سیر زخمین و گوشت آن مصلح و مضور محرورین و صاحبان معتاد بقولنج مرکب با ثغلی یا ریحی خصوص کباب آن با سرکه که زبون و بطیق الهضم است مصلح آن اولد جوش دادن در آب پس باروغن بادام و یا کنجد معطر طبع نمودن و بر آبی که کمال او را ریاح و اید و عارض گردد و باروغن گردان و زیت و آب و نمک مکرر نفس و عسر الخرج و مصلح آن سنگین بین و مکیون نرا که حامضه تا فیه است و غزال مسک ان شاء الله تعالی در مسک بین کور خواص شد گوشت آن کرم و تر و خشک تر از سایر انواع است *

✽ خضار الصبونی ✽ بنتی غین وضا د معجمتین والہ بفارسی کاہ چینی نامہ بغایت مستحق و سنون نرم کو بیدہ آن جانی دند ان و قاطع خون لثہ و زخمهای تازه امت و غشار مطلق مراد کاہ سفالین مزج یعنی لعاب ابرار است و چون غفار چینی را نرم بود با مر و رکی که خوانند با صمغ مطبول پیامیزند و مانند ملاد و شجرف بد ان بنویسند بعد خشک شدن خط از کاغذ بلند و نوامیان ترازماد و شجرف را روان خالص دیگر میباشد ✽ قصہ گل الغین مع اللام ✽

غلغلی * بفتح غین و سکون لام و کسرتان و یا * در ما هیئت آن اختلاف است نزد جمعی عاقله است و نزد جمعی
بیشی است بقدر ترب و نرم و ثمر آن مانند ثمر کمر و مثلث شکل و برگ آن شبیه بناخن و من و پر در حروف شر آن چیزی مانند
پنبه و تخم آن مانند دانه امرو و صلب و پنبی که از آن حاصل میشود مسهل قوی بعضی یک مصلک است و حمای آن رافع ناآلیل
است و صاحب اختیارات بل یعی کوید گیاهی است که بکر مانند برگ و ساق آن کرد و در صحرای شیراز بسیار از جمله
یتیمات معتبره است و شیر بسیار دارد و هر شمشیر و کار دیکه بآن آب دهند زخم آن بومر کس که بر سر بپزند اگر شیر
آورد بر تو بماند زائل شود

﴿ضم﴾ بفتح غین و نون و میم اسم ضآن است و بلقت ماوراء النهر نوعی از قطران است کہ بترکی کیلک نامند بہتر از اقسام قطران و موافق مکرر المزاج و در بعضی مضر معدی صابغ آن مربا زی نجیب و کفایت است ﴿فصل﴾ الغین مع الواو

* غوثا شنباء * بضم غین و سکون و او فتح ناعمناء * خوانامه و الف و فتح غین معجمه و سکون نون و فتح باء و حاء و الف
 و بیاء و مرد و غین قاف نیز آمد * معرب از کوتا که بالغت فرنگی است و کمر کوت نیز نامی و نزد عوام مشهور و بصاری
 ریوند است و عربی نرفیران نامند * ماهیت آن عصاره ایست زرد تیره رنگ مائل پسرخی براق که چون قطعه از ان
 را بر چراغ بدل آرنند مشتعل گردد و چون در آب حل کنند آب آنرا مانند شیر غلیظ و زرد رنگ سازد و بی طعم و رائحه غالبیکه
 اقراص و قابلهای بزرگ و کوچک ساخته از اراض جلید میآوردند بعضی گویند عصاره ریوند است و اصل آنست که غیر آن است
 و از بعضی ثقه شنیدند که عصاره نباتی است شبیه بکنده نافه و زنگهای آن از ان بلند تر و عریضتر و در چنجهان و نواح آن که
 جزیره ایست از جزایر شوره نا و اراض جلید جنوبی قریب به بندر چین و در چین نیز بسیار بهم میرسد و از ان بلاد میآوردند
 * طبیعت آن گرم و خشک در اول گفته اند ولیکن آنچه بتجربه معلوم گشته تا اواخر دهم گرم و خشک است * افعال و خواص
 آن مسهل و مخرج اخلاط مختلفه باسانی و بی غائله است و هر خلط فاسد را که در بایاد از نواح صدر و معدیه و کبد و سائر
 اعضا بقیه و اسهال و ادرار دفع میخورد و بسیار در معدیه نیمه اند مانند مسیلات دیگر که تهایت یکر و وزیک شب بلکه بزود
 و آسانی فعل خود را نمود و با اخلاط فاسده دفع میکرد و جهت اکثر امراض بارد و رطبه و ماغیه و عصبانیه و صدریه
 و معدیه و کبدیه مانند فالج و قهر و استرخا و تشنج امتلائی و بیضه و خود و مالمش و لیا و ریش و زلات و نزول آب در چشم
 و نقل سامعه و دی و ظنن و ضیق النفس و سرقه بارد و خفقان بارد و تقصیر سک و مایا و بقا و کبد و استسقا و یرقان و احتباس
 بول و حمیات و بلغمیه مزمنه و بالجملة اکثر امراض مزمنه و متقلبه و جلید و رامغید و دوائی است شریف و بی غایله حتی آنکه
 گفته اند باطفال و حوامل نیز میتوان داد اما بهتر آنست که بحوامل ندهند و مخرج اقسام دیدن کبار و صغار و حب القرع
 و اکثر استعمال آن با کفله است که معملی آنست و یا با شکر سرخ که دود آن آنرا با چهار دانگ مقلاد شربت که متوسط

آنست بحسب سن و مزاج و قوت وضعف بدن نرم سوده با سه چهارم کلقتل و یا شکر مرشته بخورند و هر وقت در عمل آن
 قصوری شود و یا تشنه شوند آب نیم کوم بنوشند و اکثر آنست که قی را سه سال هر دو میاورد و بعضی را سه سال فقط و بعضی
 را کرب و سه سال بسیار و بعضی را سه سال کمی باید که تشویش و اضطراب تمامیند که تا آخر روز یا اول شب که عمل آن با تمام
 رسیدن رغبت اول نمود و خواب کردند طبیعت بحال میآید و اگر عمل بسیار نماید و مقصود برطن و موزش در منبرج
 غایط بهم رسد قدری کلاب را با روغن بادام نیمکر نموده بیا شامند و روغن کل بر شکم و مخرج بمانند و اگر در این آن توبه
 و امراض مستحکمه باید دفعه لغوعات و یا مطبوعات مناسبت هر مرض بیا شامند بهتر است و یا قی منوط برای طبیب حادث است
 و نقاشان در رنگ آمیزیها مستعمل دارند و قوت آن تا سه سال قوی میباشد و بعد از آن ضعیف میگردد مقلد ارشیت آن از
 دود ایک تا نسیم درم و از گننه آن تا چهار دانگ است *

* غوشیده * بضم غین و سکون و او و کسر ذین معجمه و نون و ما و غیویشه نیز آمده اسم فارسی است و یغاری می نیز و شک بامند
 * ماهیت * این نوعی از کما و یا فطر است با ملوحت و شکل آن چون خشک شود مانند برگ کاسنی است کوچک متشنج نرم
 و سبب ملوحتی که دارد چون خشک شود کازران جامه را بدین شویند چرک آنرا پاک میکند و اندک در بیت المقدس و بلاد
 عجم بسیار است و آنرا یکریشه خوانند و چون در آب جوش در فنل ملوحت آن زایل گردد و یا ترشیه متخورند و بآلات میباشند
 و در غلظت و بطوی اشد از اراکه کمتر است * طبیعت * آن سرد و خشک از اسهال که کمتر است * افعال و خواص * آن
 مغلف دم و کاه سردت آن وردی الخلط مانند کاه نیست بهتر آنست که اکثرا در خوردن آن نکنند و اگر بسیار بخورند
 بالای آن شراب جیل بنوشند *

* فصل * الالف مع الالف *

* فاخته * بفتح فاء و الف و کسر و خاء معجمه و تاء مناة قرقانه و هانت فارسی است و نیز بفارسی کوکو و بهندی پانیک
 نامند و بعضی عربیه و نزد اهل انطاکیه مشهور بهما است * ماهیت * آن مرغی است خاکستری رنگ مطوق بطوق سیاه
 قریب بچند گوشتو صحرائی و کمتر از آن و تللی الالف و حسن الصوت * طبیعت * آن در آخر دم گرم و خشک و بعضی تا اول
 صوم گفته اند و بهترین آن جوان ذریه آنست * افعال و خواص * آن امراض الراس مهرا بخته آن جهت رعشه و فالج
 و خدر و امراض عصبانی بارد و ریاح غلیظ و تفتیح مدد العین بطور خون تازه گرم آن جهت بیاض چشم مؤثر خصوص خون
 بال آس الاورام و غیره ضاد زیل آن با سرکه جهت تحلیل اورام و نفی آنها و بجهت رفع کلف و آثار خوردن گوشت آن
 مؤثر و بخوابی و در هضم خصوص کباب آن مصلح آن شکر در روغنها و سرکه و کشیز الشوص گفته اند تعلیق زیل آن بر طفلی
 که شب در خواب نزع نماید رافع آنست و آرازان مغز را سودمند و مارا ز آواز آن بگریزد و در خانه که قمری سفید باشد
 صیغ دزد و دشمن و ساحر دست نیابد و بشور و بر آن بگریزند و آنرا است *

* فاذ زهر * بفتح فاء و الف و ذال مهمله و زای معجمه و سکون ها و راء مهمله معرب باد زهر است و یا اصطلاح عبارت از دوائی
 است که حافظ ارواح بود بقوت خود دفع ضرر سم از بدن نماید و بیان معنی آن بتفصیل در مقله و یاد زهر در حرف الباء
 الموحده مع الالف مذکور شد *

* فاذ زهر * بفتح فاء و الف و ذال و خاء معجمه و سکون ها و راء مهمله معرب باد زهر است و یا اصطلاح عبارت از دوائی
 است که حافظ ارواح بود بقوت خود دفع ضرر سم از بدن نماید و بیان معنی آن بتفصیل در مقله و یاد زهر در حرف الباء

استناه بنوعی از حیوانم کرده و گویند سنگی است زرد مانند بل سفیدی و بعضی پیچزی و بر کبکهای دیگر نیز میباید و چون بر روی سنگ بازرد چوبه بسا نند سائبه آن پستی رنگ بود و در آتش نسوزد و نیز صاحب اختیارات نوشته که از آخر فله و چین نیز از رزق و بهترین آن چینی بود و باید زعفران و زهره ها است و بر با و طلاء و مقل را شربت آن دوازده جواست و گفته بی خلاف باز در هر کانی است *

* **فارس** * بفتح فاء و الف و راء همزه بغاری موش و موشا و موگهک و یسوانی گو قفری و برومی و بطریق و یونانی لیطروس و یمنی چو موش و رتکی سحیان نامند * **ماهیت** آن حیوانی معروف است ذی موش و موزی * **طبیعت** آن در رسوم کرم و خشک * **افعال** و خواص آن امراض الراس خوردن آن مورت نسبان و غتیان و اخلاق ذمیمه و مغلب معده و چون بر نان نمایند و بطلی که از دهن او رطوبت بسیار آید بداند که نشورد مؤدرا عصاره انقض خلوس در طبیه آن جهت رفع عسر البول و آشامیدن سرکه آن جهت تحلیل اخلاط غلیظه و با کندن در سر که جهت اخراج سنگ کرده و مثابه و شافیه آن رافع عسر البول و بغایت ملین طبع اطفال امین طلا و اکتعال زل آن جهت رویانیدن مرکان ریشه شده و جلای بیاض چشم از زینه طلای خون آن جهت قلع نایل و مسامیر مجرب و ضما در سوخته سر آن و سرکه آن با سرکه یا با عسل جهت رویانیدن موی داء المقلب مؤثر مقدرا شربت آن نمیدر و مخور آن کوزانند موشان و بول آن راقع نهایی کتابت السم چون موش رازند و شکافته کرما کرم بر موضع نعل مار و عقرب بندند دفع سمیت آن کمل و بر عضو که خار و یگان رفته باشد بر آورد و بر خنازیر تحلیل دهن و بدستور بر نان آن بر کزیک عقیق و خوردن پس ماند آن مورت نسبان این مولف گوید میان موش و کرم عداوت است اگر در دوراد ریشه کنند میان شان خصومتی عجب بود موش فصل دهنال کرم کند و کرم نیش زند اگر موش دهنال کرم را گرفت و بر بد از اذیت آن رست و الا از آسیای نسلع هلاک میگردد و چشم آنرا اگر بر کلاه در زند را در رفتن آسان شود و اگر بر صاحب تب آویزند تب او زایل گردد و در خضه آنرا که بر زن بدنند تا با و باشد حاصله نشود *

* **فارسه البیض** * موش بیضا است و منگور شد *
* **فارسه السک** * آهوی مسک است و گفته اند آنرا بهندی چپچهند زانند و آن حیوانی است فی الجمله شبیه به موش و بسیار بد بود و بحدی که هر جا که بگذرد بد میگرداند و از دور وی آن فی الجمله شبیه بوی مشک و بول و غائط آن بسیار حاد و کال است بحدی که بر فرشی بپاشیکه بول و غائط کند آنرا میپوساند اگر زرد نشویند و ملتی بماند و بسبب قایل تعفن کرم و سایر حیوانات گوشت آنرا نمیخورند و خالی از سمیتی نیست و در قاذورات و مزبله بهم میرسد و بیشتر مخصوص بملک دهن و بنگاله است و شبیه شده که در مازند و آن بملک ان حاره و طبعه نیز بهم میرسد و نوع میباشند و عسل رنگ و بزرگ تر از این بسیار بد است و نوع درم از آن کوچکتر و بر رنگ موش و بد بود این از آن کمتر * **طبیعت** آن کرم و خشک *

* **فاسی** * بفتح فاء و کسبه و ناء نسبت * **ماهیت** آن حکیم میر محمد مومن در تحفه نوشته یونانی اندر و صابون نامند و آن قشعی مرغ رنگ خمیده و تلخ و غلاف آن مانند خرنوب و برک آن مانند برگ نخود و در میان جو و کندم میر وید * **طبیعت** آن در اول کرم و تر * **افعال** و خواص آن لطیف و قابض و مفتاح سله احشا و جهت درد مفاصل و عسر النفس و مبر ز نافع و بر زجه آن با عسل مانع حمل بر شربت جو شافیه * آن در دروغ زبوتون کشند * کرم معده مقل از شربت آن

فارسه البیض
فارسه السک

در د رم است و نواب علویان مرحوم نوشته اند که اندر و صا رون را یونانی اند و نولون نیز نامند و بیان مافیت آن را در حرب الفال من ذکر کرد : ام مؤلف گوید کتاب مفردات آن مرحوم نزد احقر نبود که دیدم شود که چه تحریر فرموده اند حق سبحانه تعالی برساند از فضل خود *

حاج

فأشراً * بفتح ناول و فتح شین معجمه وراء مهمله و الف مقصورة معربا فاها و ریائی آهت و یعربی کرمة البیضا و ریائی هزار نشان و هزار کشان که معرب آن هزار جشان است و معنی هزار کشان الف عالیج یعنی هزار شاخ است و بعضی گفته اند معنی الف ذراع است و نیست چنین بلکه بمعنی اول است و نیز بفارمی ما را در و ز کرم د شتی و بشیرازی نخوشی جهت آنکه نبات آن در زمستان خشک نمیکرد و در تغلیبی گفته بسریائی کتبیا نامند و بر می حلیوطان و بر نانی اغلیطوس و بر بری ارجالون و در تنکابن و طبرستان الا ملک گویند * ما هیت آن نباتی است شبیه بتاک انکور خا را در و برک آن با ملاست و مانند بتل و بر و تار ما دارد مانند تاک و بر میا و رخود می پیچد و ثمر آن بقدر رشودی و سرخ خوشه دارد و در زمستان ثمر آن پیبرک میماند و طعم آن حاد با حرارت و قویست و صاحب اختیاران بدیعی گفته در هر خوشه قریب ده دانه میباشند و در اجتل اسم و ریل رعین سرخ میکرد و آنرا سیه دارد و رخو اند و در کوهستان بلاد فارس کثیر الوجود و بسیار مستعمل خصوصا ببع آن در موم منبوشه و آنرا عود الحیه نامند و بسیار شبیه بقسط تلخ و عطاران بجای قسط تلخ میفروشند و طعم آن با قویست و حاد و حریق بسیار تلخ است در قانون در قسطا رغان مذکور است که هزار جشان است و مختار و مستعمل در تازة آنست * طبیعت برک و ثمر آن در موم کرم و در موم خشک و بعضی در موم نیز گفته اند و گرمی ببع آن کمتر از آن و تلخ و نیز * افعال و خواص آن جایی و ملطف و مجفف و مسخن معد و مقوی آن اعضاء الراس آشامیدن آن روزی یک گرم تا یکمقال جهت رفع صرع و سبب روغالی و استرخا و تسلیان و شلح عضل آعین مطبوخ آن درد من زیت جهت کمنه الدم تحت چشم اعضاء الصل و لعل و آن با عمل جهت خنثاق بلغمی و نساد نفوس و هر غة کونه و درد و بهلور و رباح آن و چون عصاره آن را با کنل مطبوخ نمایند و بیاضا من شیر را غلیظ و زیاده کردند و ضما د آن با مرکه جهت بشور لنبیه اعضاء الغذاء چون بر کها و شاخهای نورسته آن را طبع نمایند و بشورند جهت تقویت معد و تقویت و جلای آن از لزوجات و جهت رجوع قوا و رجوع معد و تسخین آن و بجهت اسهال را در شیر موثر و ببع آن محلول و کاف از نده صلابت باطل و خصوصا که با سرکه تاسی و رو بیاضا من و بر سرکه و انجیر بران ضما د نمایند و همچنین عصاره آن اعضاء النفس و الاورام و البثور و غیرها تناول مغز پخته آن نزد ابتلای روئیدن و خام آن نیز جهت اسهال بطن را در اربول نافع و عصاره تازة آن یک گرم با اندک کثیرا که مصلح آنست نیز با ماء العسل جهت اسهال بلغم و ببع آن نیز با کثیر ارباماء العسل بقدر یک گرم تا یکمقال اسهال و قوی آورد و در اربول و شیر و سائر فضلات و تغذیت حصاة کنگ و جنین را بکنند و حمل آن و یا عصاره آن جهت اخراج جنین و تقویت رحم و بدستور جلوس در طبع آن و مطبوخ آن با زیت بجن یک غلیظ کرد و جهت بواسیر و نوا صیر مقلع و جمیع اوجاع بارد و تحلیل صلابات حصف و دفع چرک زخمها و تناول مطبوخ آن جهت تحلیل اورام و ضما د ببع آن با سرکه جهت تحلیل اورام و بشور لنبیه و قطع نا لیل و با شراب جهت تسکین وجع داخس و تحلیل اورام صلبه و انقباض دیله نافع القروح ضما د ببع آن با نمک جهت قروح ردیه خبیثه و داخل مرا هم اکل و حمر کرده میشود و ثمر آن جهت جرب متقروح و غیر متقروح و تقشر جلب شر با رطوخا و طلا و موثر المفاصل و ضما د ببع آن با شراب جهت اخراج استخوان شکسته و استحکام اعضاء مسترخیه ضعیفه و با آرد کرسنه و حلبه جهت تحلیل اورام

را نخبارد ما میل السموم آشامیدن يك منقال از بیخ آن جهت لسع افعی و مائرموام و ضما د آن با شراب نیز و برک و ثمر آن
 درین فعل ضعیف اند الزینة ضما د بیخ آن با آرد کره و حله جهت رفع کلف و آثار سیا می بعد از جروح و قروح مانند
 و جلای سائر آثار و تنقیه بشو و صاف کنند آن و بل متورم طمبوخ آن در روغن زیت مهرانجهت کمنه لکم تحت چشم و ضمد
 ثمر آن مثرند موی است و دباغان در مثردن موی جلود معتصل دارند و گردن را کلا راکل بیخ و ثمر آن مضره پرز و مورت
 اختلاط خون و عقل است مصلح آن با کثیر اخوردن و یاقق کردن و بعد از آن رو بجا حاضه خوردن و آشامیدن عصاره آن
 اختلاط عقل و ظلمت بصرا و د بدل بیخ و ثمر آن بر وزن آن در روغ و در وقت آن به عباسه بعضی نصف وزن آن نوشته اند
 * خاسرستین * بفتح فاء و الف و کسر شین معجمه را و سکون مین مهملتین و کسرتاء مشاء فو قانیه و سکون باء مشاء لتجانیه
 و نون در اکثر نسخ چنین است و بعضی بتشیل فو قانیه مشاء و بعضی مزیل شصت علت و بعضی بفتح راء مهمله و سکون مین
 مهمله و فتح تاء مشاء فو قانیه و نون گفته اند لغت سریانی است بعربی کرمه السوداء و بغار می شش بند آن سیا و بیشتر از
 شش بند آن و میو نانی انبالس ما لیا یعنی کرم الاسود و پرو می انار و تروطیس و ببر بری مضمون و باند لس معروف به موانیه
 است و گفته اند معنی فاشر العتین دافع شصت علت است * ما هیت آن نبات آن شبیه بغار و لبلاب است در ریچیدن
 بر میا و رخود و در نك مخالف فاشرا و برک آن عویض ترا زیرک لبلاب و صاق آن حیا و ثمر آن مانند ثمر فاشرا در خوشه
 و در خامی سبز و بعد رسیدن سیا و ظاهر بیخ آن سیا و رباط آن سرخ و گفته اند بزودی مائل میا شد و در قانون در قطارغان
 مذکور است که مهند است * طبیعت آن کرم و خشک است ال * افعال و خواص آن در افعال ضعیف تر از فاشرا
 است اعفاء الراس صرع و فالج را و بیمار مغیل اعفاء الصدر و النفض جهت تنقیه سینه و اعفاء نقص و ضما د برک آن
 جهت زخمهای حیوانات مانند خرواستر و کرا و امثال اینها و التواء اعصاب مغیل بدل آن کرمه البیضا است *

* قاط * بفتح فاء و الف و طاء مهمله مؤلفه و بطاء معجمه بعضی گفته اند لغت رومی است و تفسیری گفته عربی است و یسریانی
 با لطاء و بر روی نمایانج نامند * ما هیت آن تا حال خوب معلوم نشد و هر کس چیزی گفته صاحب اختیارات جد و ار
 خطائی دانسته و در کتاب طب قدیم نوشته که فا ذخ است که سنک زرد مائل بسفیدی و سبزی است که از اقامی فارسی می
 آرند و بهترین آن صلب آنست و اکثری برانند که داروی است مجهول الماهیت که از ترکستان میا آورند و بهترین آن
 تازه آنست * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن جهت سم رشو کران و جوز مائل است و لسع هوام آشامیدن
 آن با آب مرد مغیل است *

* فاخره * بفتح فاء و الف و کسر عین معجمه و فتح راء مهمله و فاء و آنرا فارغه نیز نامند و بغار می فاخره و کبابه دهن شکند و
 کبابه دهن کتا د گردند * ما هیت آن بزرگتر از کبابه است و بقدر نفوذی و جوی رنگ و تا نصف شکند و در رجوف آن
 دانه کوچک مل و روسیا و براق و با عطری و از زرباد است هند و بلاد حدود آن آورند و در لطوخت و تلخ و اشبا آنها مستعمل
 دارند * طبیعت آن بقول شیخ الرئيس کرم و خشک در موم و بقول دیگران در اول دوم کرم و در آخر در م خشک
 * افعال و خواص آن با قوت متله و بیماریا باضی امراض الراس و القلب آشامیدن آن جهت امراض بارد و دماغیه
 و ریاخ غلیظه و جنون و تلخه آن جهت تقویت دماغ و قلب التم مضمضه بعضا و آن جهت لدع دمان اعفاء الغشاء مقوی
 معده و راضه و جگر بارد و مفتوح معده و منقبی اخلاط بلغمی و هرداری و داخل ادویه مصلحه معده و کبابه بارد و کرا د میشود

وجهت غوا استمراره و اغذیه بارده و جهت امهال بارد نافع و حاس شکم معده محرور معالج آن کافور و نیلوفر و روغن

بادام و کلاب مقدس و شربت آن تادود رسم است *

* فالبرنس * بفتح فاء و الف و کسر لام و فتح باء و موحد و سکون راء و همزه و ضم نون و ضمیمه و در بعضی لغات بدرون
نون آمده و آنرا نالی بورس نیز نامند * ماهیت آن نباتی است که از بیشه های باریک شاخهای بسیار میر وید بطول د و نیز و

کوه د از شبیه به نی و تقسم آن سفید بقل و چا و رس اندک طولانی و بیخ آنرا قائد و نیست در طب * طبیعت آن گرم و خشک
با حرارت لطیفه * افعال و خواص آن اعضا عا لنفص آشامیدن تقسم و برک و عصاره آن مرکب بتهائی و یا مجموری با آب

و یا با شراب جهت اوجاع مثانه مغیل *

* فالنجیقن * بفتح فاء و الف و کسر لام و سکون نون و کسر جیم و سکون یاء مثانه تختانی و فتح قاف و سکون نون لغت یونانی
است بمعنی رتیل و فالنجیقس و لواتیس نیز آمده * ماهیت آن نباتی است که آنرا د و شاخ یا سه شاخ متفرق میباشد

از یکدیگر و کل آن سفید شبیه بسوسن و اندک مشرف و تقسم آن سیاه بقل و نصف عدسی و باریکتر از آن و بیخ آن کوچک باریک
و در هنگام قلع از زمین زرد پس سفید میگردد و منبت آن تلای خاک * افعال و خواص آن جهت نهش حیوانات

سمی نافع رد یسقورید و س گفته آشامیدن برک و کل و تقسم آن با شراب جهت لسع عقرب و نهش رتیل نافع است *

* فالنوج * بفتح فاء و الف و ضم لام و سکون واو و فتح ذال معجمه و جیم و ذال و ذق بقاء نیز آمده و معرب پالوده فارسی است
* ماهیت آن با صلاح قلیم خلوا و نشا سنبه را نامند که بار و غن بادام و یا روغن پسته قند و تول نمایند و با صلاح جل بد

معروف درین زمان در اکثر بلاد آن است که نهشته را در آب گرم بسیار حل مینمایند و صاف کرد و طبع میل هند که خوب
پخته و خامی آن را نل شد و اصل انعقاد رسیده که چون در آب ریزند مخلوط با آب نکرد پس در ظرفی تنگ ریخته تقسیم نیم

انگشت و بعد سرد شدن قطعه ها را بسیار کوچک لوزی برید و در شربت قند یا نبات یا دوشاب سفید چیل مطیب بکلاب و با عرق
بیل مشک و یا هر دو ریخته و یا بر فدا خل کرده تنه و یا مینمایند و یا آنکه بعد کال طبع و بر محل انعقاد رسیدن آن اندک

در پاتیلی و شکر ریخته در زیر آن ظرفی آب سرد کرده گذاشته بقاشق مینالند تا مانند دانهای مروارید از موراخهای پاتیل
برآمده و آن آب سرد ریخته منعقد گردد پس بد ستور و در شربت ریخته تنه و یا مینمایند * طبیعت آن گرم و خشک * افعال

و خواص آن کثیر الغذ و جهت اکثر امراض صلا و رنه و امهال نافع و اگر بر آن تقسم ریختن و یا تقسم شربت پیاشند
تقویت آن معده را و حسیس آن اثر نمیکرد *

* فالنید * بفتح فاء و کسر نون و سکون یا و ذال معجمه بغارسی قند نامند * و ماهیت آن اختلاف است بعضی را عقیده آنست
که آب نیشکر بعد از طبع و انعقاد هرگاه بی تصفیه باشد آنرا قند سیاه گویند و اما آنرا شکر احمر یعنی شکر سرخ نامند و اصل

آنست که شکر با اعتبار نیشکره نوع میباشد یکی سیاه رنگ که بهندی گویند و یکی سرخ رنگ که شکر احمر است و بهندی لال
چینی و شکر تری زرد که در بنگاله شکر اچینی مینامند و یکی سفید و آنرا بهندی که اندک گویند و چون شکر سفید را با آب

کد اخته بجوشانند و کف شیر و یا سفید تقسم مرغ بر آن زنند و صافی نموده منعقد گردانند آنرا نبات سفید گویند و چون
مرتبۀ دیگر تصفیه کرده و در ظرفی بریزند که در آن حل گردد آنرا شکر سلیمانی گویند و چون دیگر باره طبع نموده تصفیه

نمایند و در قلاب صنوبری بریزند آنرا نانید گویند که بغارسی قند نامند و اگر در طبع ثالث مبالغه نمود و باشند ابلوچ که

بفارسى قتل مكر و بهندى اوله نائن و كويند كركه در قالب مستطيل مساوى الطرفين ريزند معروف بقلامت و چون بطبع ديكر داده در شيشه ريزند نبات قرارى و منجبرى نامند و چون در مطنع ثالث بقل عشر آن شير تازه اضافه نموده بپوشانند نامنقل گردد آنرا عجيند كويند و اكثر قتل مكر را مخصوص باين اسم دانسته اند و بعضى را كه آن است كه شكر سفيلى را چون مرتبه ديكر تصفيه نمايند بطبع و در كچكه كرده بپيچوبى برهم زنند كه حبابها بهم رسند و قرصهاى كوچك بر ريزند بر روى پارچه سفيلى يا بوراى يا كيزه يا غير آن به قسميكه حبابهاى آن ميچوب حبابى باشند و بلكه ارنه كه سرد شود و بسته گردد آنرا فانيلد و بهندى بتاسه و تومى ديكر كويند كه چون آب شسكر سفيلى را مرتبه ديكر بطبع تصفيه نمايند و صافى نموده بقوام آورند و از آتش فرو آورده بر ريزند و بگف شير با كف سفيلى بوضه مرغ و تير زدن آنرا سفيلى كنند و قرصها سازند و بلكه ارنه بتاسه كرده آنرا فانيلد و بفارسى شكر پيتر كويند و اكثر براى عجم آنست كه شسكر سفيلى را چون مرتبه ديكر بطبع تصفيه نمايند بگرفتند لكه آنرا ناله ديكر كف نياورد پس صافى نموده بقوام آورند و بقل قوام دو شخص آنرا بلست بكنند و در بين كشيلى دفع بدفع آن را بپيچوبى يا بختنه يا كيزه ريزند تا سفيلى شود پس قرصها سازند آنرا فانيل نامند و بعضى ناطف و كاه مغزهاى نوا كه چون جوز اكل يعنى كردكان و بادام و بسته مقشر و اسنابل اينها داخل مينمايند و آن هنگام آنرا اخلواى مغزى و قبيل ميكويند و بعضى براى زيادتى شكند كى آن مقل اربع وزن آن عسل مصفى نيز داخل مينمايند و اگر بر روى بى عسل آن كنجش بپاشند آنرا اخلواى كنجش و بهندى و بر روى و بعضى ناطف مسمم نامند صاحب اختياراى كه گفته كه فانيل آن است كه بقوام آورند قتل سفيلى را يعنى مرتبه ثالثه از تصفيه شسكر سفيلى كه در قالب مخروطى رشته باشند و عسل طر فارا كه بفارسى كز ناميند كويند بعد از تصفيه بر چوبى كه آنرا واد كويند زنند تا سفيلى شود پس آنرا اتصالات نموده استعمال نمايند فانيل نامند و از ترنجبين نيز به همين قسم ترتيب ميدهند و در فانيل خزائى و فانيل سنجرى نيز اختلاف است البته راز قتل سازند و بى آرد جو نگاه دارند فانيل خزائى نامند و آنچه را از عسل طر فارا و ترنجبين ترتيب دهند و آرد جو بران پاشند و نگاه دارند فانيل سنجرى نامند مغرب سنكرى منسوب به سنسكرستان كه مغرب سنكرستان بسين مصله رزاي معجمه است و بالفعل معروف بسينستان است و غلط كرده اند كه گفته كه فانيل سكرى است بضم سين و سكون حاء مهملتين كه منسوب است بسكر كه آن بللى است از عمان و بهترين آن سفيلى رقيق خزائى است طبعيت آن كرم و تر در اول خصوص سفيلى آن كه در طوبت آن زياده است افعال و خواص آن غليظتر از شكر و كرم تر از آن اعضاء النفس جهت مرفه و ضيق النفس و در دمينه اعضاء النفس جهت تليين بطن و برودت امعاء و رحم نافع و جوارش آن در قرا با دين كبير ذكر يافت *

* فاوانيا بهنم فارالف و قنق و اورالف و كسرون و قنق يا و الف آنرا عود اربع و بى ريانى كه با ناكه با نيز و زده اهل مغرب معروف بعود الصبر است ماهيت آن اكثرى تصريح نموده اند كه فارانبا عود الصليب است و مولانا نقيس در معالجه صرع در شرح موجز قرشى گفته بتحقيق غلط كرده كه سيمكه فارانبا را عود الصليب دانسته از جهت مشابهت بپنج و بر ك هر دو با هم وليكن فرق ميان مرد در اريان نكرده و بعضى گفته نر آنرا چون در جوف آن خطوط صليبيه است عود الصليب و ماد آنرا كه نند ارد فانبا خوانند و اين اصح اقوال است و شيخ الرئيس رحمه الله تعالى در مفردات قانون هريك را از عود الصليب و فانبا جدا جدا ذكر فرموده و نيز فرق بين اينها ذكر نكرده و در عود الصليب ماهيت آنرا بتفصيل ذكر نموده و نوشته كه ديسقوريدوس گمان كرده كه عود الصليب چيزى است كه بعضى مردم آنرا ذوالاصابع ناميدند و بعضى ديكر عيسى

یعنی خلطی لرغ و آن نباتی است که ساق آن بقدرد و شمر و متعجب بشعبهای بسیار و فرو ماده میباشند برگ نر آن شبیه
ببرک شاه بلوط و برگ ماده آن شبیه ببرک سمونون که کرفس بری است و مشرف و در جانب ساق آن خلطی شبیه بغلاف
یادام و چون شکفته شود آن غلاف ظاهر میشود از آن دانه سرخ مانند خون شبیه بدانه ابار و کثیر العدد و مابین دانهای
آن چیزی بنفش رنگ پنج یا شش و پنج نر آن بطوری انگشتی و پنبلی در یک شبر و سفید و با قبوضت طعم و ریغ ماده آن
متعجب بچند شعبه هفت یا هشت و یک شبیه بلوطی مانند پنج غنی * افعال و خواص آن اعضاء الراس آشامیدن
بیست و پنج حبه آن با ماء العسل جهت کابوس اعضاء الفل اعز کردن آن بتهائی جهت لد معده و رجوع آن اعضاء النفض
آشامیدن آن دانه یک یا دو جهت تفتیه رحم از فعل طبعی وادرار طبعی و رجوع کرده و مانده و رحم و یوتان و آشامیدن
مطلوب و آن با شراب حایس و عاقل بطن و آشامیدن سرخ آن ده درازده دانه با شراب اسود قابض و حایس و قاطع نزف الدم
رحم و ده عدد حب آن با شراب عسلی جهت اختناق رحم و عارض از رجوع رحم و چون صبیان را در رایتل ای حد و ث
حصه یا یا شا مانند دفع نماید و دیگر حصه عارض ایشان نکرد و در ناولان نوشته که آن نر ماده میباشند نر آن بپشهای
سفید بطوری انگشتی است و چون آنرا بشایند تا مریکود و از آن بعد از یک ساعت اندک حلاوتی یا قبوضتی در معده
و ماده آن کثیرا لشبهه * طبیعت آن گرم نه بشت * افعال و خواص آن مجفف و قابض و رحل و مفتوح و ملطف
و مقطع و جالی اعضاء الراس نافع است جهت صداع و صرع حتی تعلیق آن بتهائی میسر و نوشته که یهودی گفته اند سخن
نر آن جهت چنانچه و مصر و چین نافع و زائل کنند آن و یک ستور بخوردن نر آن با کتلند شد اندک النفع و نوشته که گمان من
آنست که این نفع و در ناولانیا و رومی باشد نه مدی و آشامیدن نیم آن بیست و پنج دانه با ماء العسل یا با شراب جهت
کابوس اعضاء الفل آشامیدن مطلوب و آن با شرب قابضه عصفه مانع از صباب مواد است و بعد از آشامیدن نهم آن مقوی
معدت و مسکن و جمع و لذت آن و ریغ آن مفتوح است و جهت بران نافع اعضاء النفض چون با شیر و م را تبیا شامند و در اربول و
حیض نماید آشامیدن بیست و پنج دانه نیم آن با ماء العسل یا با شراب جهت اختناق رحم و رجوع آن و کابوس و درازده دانه آن
جهت قطع نزف الدم مفید و چون زنان صاحب نفاس دانه را یک بلدم از ریغ آنرا بخورند تقیه نماید نفول نفاسه ایشانرا
بدرار و یک ستور جهت رجوع کرده و مانده و طبعی آن با شراب شک را بنل نماید و در آرد و درازده دانه طلا و غوره آن در جلا و آنرا ساهمی
بشره مؤثر المجاصل آشامیدن آن جهت نفزس نافع و یک ستور ضد آن و دیگران نیز ماهیت آنرا مانند آنچه شیخ از
د و سقورین و بیان کرده نوشته اند و حکیم میرمید و مومن در تحفه المومنین نوشته نبات آن شبیه بزردک و ماده آن را نبات مانند
کرفس بری و گفته اند نر آن را چون بشکنند در جوفه آن در خط صلیبی متقاطع یافت میشود و ماده آن بشکل بلوط میباشد و در
جوف آن خطوط صلیبی نیست و نزد اطلاق مواد نر آن است و بیشترین آن رومی سطر آنست که گفته که کم خوردن نبات و چون
بیش ازین بعد از اعتدای ظاهر شود از آن حد و خراقت با اندک تلخی و قوت آن تا هفت سال باقی میماند و گفته اند باید که
نزد استعمال نرم سوده و مانده در معیق آن نموده استعمال نمایند و بعضی گفته که برای امراض مردان نر آن و برای زنان
خصوص امراض رحم ایشان ماده آن را نسبت است که طبیعت آن گرم و خشک در هوم و بعضی تا هوم و بعضی مائل با اعتدال
دانسته اند * افعال و خواص آن آشامیدن نیم آن بند رگ نرم در شراب عصف یا شکر شیرین کرده یا با شراب
شیرین دیگر جهت صرع و رمشه و لغوه و امراض صلیبیان و اکثر امراض سر و تقیه سد و یوتان و در کرده و مانده و در اربانه

آن بر سینۀ الباء جهت تقویت باد و اوجاع المفاصل و غیر مفاصل و بیخ آن بالبان ذکر کرد که ضد نازک نمایند جهت ارجاع مفاصل و عرق النساء و بقرس و تجلیل صلابت و اورام افتیان و اورام قصبه و وضع عصب و گوشت گرفته شد و مرزبان بیخ آن انفع از مرزبان زنجبیل اعضاء الغذاء و النفض و الباه جهت خوشبوئی دهان و جشای بارد زانهاضام غل از تحلیل مواد و تخمین معد و کرد و منانه واد را برول و تحریک باد و تقویت آن بسیار موثر است *

❖ قصبیت ❖ بفتح فاء و کسر تاء مشاء فو قانیه و مکنون یا ع منانة تختانیه و تالفت حری است ❖ ماهیت آن هر چیز خرد کرده و انامک و بیشتر مستعمل در آن کنند خشک خرد کرده است خواص بکوبیدن و خواص بغیر کوبیدن که بسیار نرم نباشد و بعضی گفته اند که نرم باشد ❖ طبیعت آن کرم و خشک با اعتدال ❖ افعال و خواص آن قلیل الغذاء و میباف و طوبات معد و مزل ریاخ سرد اوی و دیر مضم و مولد امراض بارد و ریحیه مانند قولنج و رجوع یهل و تهیکه و مصالح آن لیکو خمیر نمودن و طبع جید دادن و با سسم و کمون و نانثوا و یا شکرو و غنها مانند روغن بادام تناول کردن و جهت صاحبان امزجه بارد و رطبه صاحبان ضعف احتیاج بسیار مضر و باد که در سایه خشک نمایند و بسیار کهنه نباشد که کهنه آن ردی است و بهترین مصالح آن در همه حال شکراست

❖ قصبیل ❖ بضم فاء و سکون جیم و لام بغاری ترب و بشیر از ی تریزه و بریانی نعلا و برومی و بیون و بیونانی انا تیس و نیز بیونانی ابابوس و بهندی مولی و بفرکی رنالس نامند ❖ ماهیت آن معروف است و در اکثر بلاد میشود و نوع میباشد بری و بستانی و شامی نیز و شامی آن آنست که تنم شلغم را در بوته ترب کد آشته غرس مینمایند و یا بالعکس و بری آن تند تراز بستانی اما بدرازی و بزرگی بستانی نیمت و در قوت قریب بخردل و بعضی آنرا خردل بری دانسته اند و بستانی آن اقسام میباشد قسمی سفید طولانی نازک و از بن تم بعضی در بعضی از قریب بنگاله بسیار بزرگ بایند قایم و در زمستان و در قطر نیم شهر میشود و بعضی نازک شاداب و بعضی خشک و جو ف آن متخلخل و بخور و رطوبت رنگب و کامی است قسمی بغیر صد و از قوت زمین آتیا بوزن بیست اثار و بدرازی در دست و زیاد از آن و بقطر قریب بد و ششاد اب و شیرین آنرا خلیل مولی مینامند یعنی در درازی قطر مثل دندان خیل کلان میشود و معمول اهل بنگاله است که آنرا مثل شلغم با گوشت و یا مافی بسته با چلا و منخورند و در جافای دیگر تا بیک و نیم شیر و قسمی دیگر کم و در شلغمی شکل پوست آن سیاه اندک خشن بر این خشک تراز قسم سفید طولانی آنست و شادابی آن نیست ولیکن تند تراز سفید خضوه پوست آن و این قسم اکثر در زمستان میشود و بسبب سردی هوا و بیس در زمین منشق میگردد و قسمی دیگر کم و در سفید پوست که اهل فرنک از ملک خود تخم آنرا میاورند و این نیز قریب بسیار است و راهت و این نیز مخصوص زمستان است و بهترین همه شاداب نازک تند طولانی آنست که کم ریشه باشد و برگ همه اقسام شبیه برگ شلغم و خردل و از آن هر دو خشن تر و تند تر و تخم همه ماثل بتند و برود و غلاف باریک طولانی تا بقدر انکشتی و در خاکی سبز نازک تند شبیه بطعم ترب و لذیذ بهندی آنرا سینگری نامند و آنرا مانند ترب با نمک مختورند و آنرا بزه کرده با گوشت میپزند لذیذ میشود و بعد از رسیدن سرخ تیره ماثل بسیاری میکند ❖ طبیعت تخم آن کرم در موم و خشک در دوم و بیخ آن در اول کرم و در درم تر و کرمی پوست و برگ آن زیاد از اصل آن و بری آن اقوی واحد از بستانی در جمیع اجزا ❖ افعال و خواص آن ملاطف و متال و مزل ریاخ و محرک آروغ تخم آن متال آن و در بعضی ابدان هاضم غیر متعظم خصوصاً برگ آن و در بعضی که

در معده آنها را طریقت بسیار باشد مانع از هضم و مشرب معدی است و این خصوصاً اصل آن جهت آنکه در آن جزو لطیف سرخ
التعفن است و مل و بول را از آنک تلبیس چون برک و بیض آنرا طبع نمود و بخوردن با روغن و مری و غذای
آن زیاد و از بیخ آنست و از حضرت ابی عبد الله علیه السلام مرویست که فرمودند که در فیل سه خاصیت است برک
آن بر آنکه کتب کنند و رباح است و مغز آن مدبر و بیخ آن قاطع بلغم است اعضاء الراس مضر سر و دندان و حکم الاذن
قطر و روغن آن جهت تحلیل رباح گوش کثیر النفع و چون جوف ترب را خالی کرده و روغن کل در آن ریخته بر آتش گذاشتند
تا جوش بخورد پس نیم گرم چند قطره در گوش بپاشند جهت تحلیل رباح و تسکین اوجاع آن سریع النفع و بندستور چون
آب آنرا با روغن کل جوش دهند و در گوش بپاشند العین مضر چشم و قطره آن جایی و رافع آثار حاد و زیر موی آن
و آب برک آن نیز کنند و قوت با صره و ضما آن جهت رفع کمنه الدم زیر چشم و با عمل جهت نزول آب در چشم مفید
اندر آشفامیدن مطبوخ آن جهت سر نه کهنه مزمن و دفع کیموسات غلیظه حادثه در سینه و خناق حادث از آشفامیدن
قطر و قتل و غرغره با آب مطبوخ آن با سکنجبین جهت خنق نافع و با وجود آن مضر حلق و زیاد کننده شیر است اعضاء الغذاء
ردی است برای معده و جشا آورنده و بعد از طعام ملین بطن و نفوذ فرمایند غذا است و قبل از طعام مانع نفوذ و اختراق
آن در قعر معده و باعث طغی و استادن طعام بر معده و ازین جهت باعث هولت قی است خصوصاً پوست آن با سکنجبین
و موافق سینه و بهلور و مهر زامت و بندستور قضم آن با سکنجبین و این ماسویه گفته آشفامیدن آب آن ماضی غل و مفتاح سدد
کبد و طحال است و استسقا و طحال و برقان را نافع و جرم آن مغنی و قضم آن محلل نفع و مشیمی و باعث سهولت اخراج غذا
است و وجع کبد را مفید و نیمه متقال قضم آن بعد از طعام ماضی آن با سکنجبین معقی قوی و منقی معده و چون خربق
را ریشه ریخته کرده و در ترب فرو بردن و ضمیر و کل گرفته در زیر آتش طبع نماید پس بر آوند و خربق را بد و ر کرده آن ترب را
بخورند بقوت تمام قی آورد آلات المعامل قضم آن جهت ضربان مفاصل و عرق النساء و رجوع و رک و حکم حادث از بلغم
و بیخ آن جهت دفع آن از نافع القروح و الجروح ضما آن با عمل جهت قروح خبیثه و قروح لبینه و شعله و قضم آن با عرکه
جهت قلع آثار غانغریا و قویا البثور ضما آن با ارد شیلیم برای بشور لبینه و جلای آنرا اعضاء النفس تناول نمودن مطبوخ
آن جهت ادرا و حیض و رفع احتباس آن و آشفامیدن آب شاخهای آن و بول و برک بقدریک اوقیه جهت اخراج سدد
مثانه میرب دالسته اندل خصوصاً با سکنجبین و آب برک و شاخ آن بقدر ربع و طل با شکر جهت اخراج زرد آب و استسقا
و بانکه جهت مهر و زوت قضم سدد کبد و برقان نافع و چون قوب را سوراخ سوراخ نمایند و قضم شلیم و ارد آن سوراخها را از لوله
و سوراخها را با ریجیای ترب بند کنند و با آنکه جوف ترب را خالی کنند و قضم شلیم و ارد آن پر کنند و سوراخها را با ریجیای ترب
مسدود نمایند و در خمیر بگردانند و در زیر آتش بپزند و با عمل تناول نمایند در اخراج سنگ مثانه میرب دالسته اند باید
که سه روزی در پی مرتب نموده و بخورند و آشفامیدن قضم آن مدبر و بول و حیض و ضمیر و صحرک باه و متقی است و جهت درد
جگر یازد و درم سبز زعفران ضما آن جهت نهش اناهی و ضما قضم آن با شراب جهت ماریخا و درم فرام و چون
سرجیای تر اشله و بیخ آن و یا گویند که آنرا بر عرق کل آوند بمیرد و بندستور چون آب آنرا در آن ریخته از هم بپاشد و چون
مقرب کسی را که ترب خورد و با شد بکزد متضرر نشود و بخلائی آن باعث عدم تزدن یکی همواست البته خوردن آن نیکو
کنند و رک و خضار و ماد آن با ارد شیلیم جهت ادبات شعرداء الغلب و داء التلبه و داء عمل جهت قلع آثار عارضه قضم

وطلاء آب آن جهت قوت باز و ضماد تخم آن با عسل جهت نمش و مائو الوان غریبه و آثار ضرر و قرحه و کلف و نیکوئی رنگ رخسار و قوت باز بکنند ش جهت بهق ایض خصوصاً در حمام و اکثر آن رویانند موی است بر موضع داء الغلبه آثار و نیز اکثر آن مورث مغص و تعفن اخلاط و مولد سبش جهت آنکه در آن جزو لطیف خریج التعفن است چنانچه ذکر یانت مضر سر و حلق و دندان مصلح آن نمک و عسل و زیره که در مسکه خیساً نیده باشند و مختل آن یعنی پیور و رده آن در مسکه تندر اکوری طاع اخلاط غلیظه و محال صلابت طحال که ناشأ از خوردن و با طعام نیز و میتر و اصل ضرر ندارد اگر حرفه نباشد و تخم آن معق و جهت درد جگر و مبرز و ادرار شیر و بول و حیض و دفع هموم و با شراب جهت کزیدن مار شاخ ارمو و ثور و در سائر افعال مذکوره قوت تر از بقیه آن است و آشامیدن نیم محال آن بعد از طعام فاضل آن و یا سنگبین منقی معده و قسا د آن جهت قوت باز و با سرکه جهت زخم غانغر یا با عسل جهت درد مغاصل و با کنش و سرکه جهت بهق سیاه و میجر با مقلد ارشیت آن از تخم آن با یک گرم و از آب آن تاسی گرم و از جرم آن تابیست درم و بری آن بسیار کرم و تر از شلغم و ضعف تر از ترب و محال و ملوبات و مدربول و اکثر آن مغنی و مصلح آن نمک است و روغن آن که تخم و آب برک آنرا در آب تندر آینه نیم بستن بدست و مقرر قوتیست دندان که با روغن زیت و یا روغن کنجد تازه در تندر مضاعف و با تش ملایم طبع دهند تا آب زرد و روغن بماند و نسوزد بسیار مضغن و در اکثر امراض قائم مقام زیتون کهنه و روغن بلسان است و لطیف تر و گرم تر از روغن بید انجیر و محال قوی و آشامیدن آن جهت نالغ و لقوه و دفع اذیت عقرب و سایر موم زهر داز و قطور آن در گوش جهت تحلیل ریاح و تسکین و جمع آن و تندی بین بدن جهت نالغ و لقوه و استرخا و دفع خشونت بشره و جلای آن و بهق و برص و انطاکی گفته که چون ترب را با اینها بپزند و بکند آنرا تندی متعفن شود و گرمها از آن منکون گردد و در ظرفی ضبط نمایند تا گرمها بیکبار بکوبند و بپزند و چند عدد بماند پس آنها را حل نمایند در حل معادن بیعدیل و افعال غریبه از آن می آید

فجل با عشیقی * فجل شامی است * طبیعت آن مرکب القوی و از شلغم گرم تر * افعال و خواص آن از فجل و شلغم ردی تر و ضعیف تر از فجل و مدربول و محال و ملوبات و اکثر آن مغنی و مصلح آن نمک است

فصل الفاء مع الراء المهملة *

قراخ * یکسر خورا و الف و خاء معجمه بغار سی چوجه و بر ترکی فریک نامند * ماهیت آن معروف است * طبیعت و خواص چوجه مر حیوانی در ذیل نام آن حیوان ذکر یافت و میباید انشاء الله تعالی بهترین همه چوجه مرغ و کبوتر است و مدامت خوردن کباب کبوتر بپیه باادویه حار و معمر مولد جدام دانسته اند و مطبوخ آن با بیه معق قوی باه و کوبند خروس بپیه با لثا صیت منفع باه است

قرا سیون * بفتح خا و راه مهله و کسر سین مهله و ضم یاء مثناة تحتانیه و سکون و زنون و ضم فانیز آمد و ویر نانی فرامین ویرسون نیز و بلاطینی ماد و رویتیم و عربی علما جهت آنکه تلخ است و مر و چیز تلخ را علقم نامند و بغار سی افشان سر و کور از معنی کرات جملی که کند نای کوهی کوبند و لفظ کور و یا بیکم که تصحیف از کور را باشد * در ماهیت آن اختلاف است و یسقور وید و س گفته نباتی است با شاخهای بسیار مربع سفید مزغب از رنگ بیخ و روئید و برگ آن بمقدار انگشت ابهام و مائل با ستداره و مزغب و متشج و تلخ و گل و برگ آن متفرق در شاخها و رنگ گل آن بنفش و مستدیر و متنبه آن خرا بهما و انطاکی نوشته بخشی است مربع با شاخهای بسیار سفید مزغب که از رنگ حاق روئید و بایر کهای خشن مانند ابهام و گل آن

از رزق یا صغر تلح طعم و در تور و جوزا میرسد و قوت آن ناشش سال میماند و گفته اند که بهترین و مستشار آن ورمی مائل
 بر سرخی آنست و حکیم علی کبلانی شارح قانون نوشته که فرا میون و جشیخه الکلب و صرف الارض که عبارت از کرات جبلی
 است مانند و ما میت آن را چنانچه از دستورین و س مذکور شد بیان کرده و نوشته که انواع میباشند نوع خفیل آنرا
 فرا میون و این را بر عری صوف الارض و جشیخه الکلب نیز مانند جهت آنکه چون هک بران بکند در بران اول کند این نوع کثیر
 الاستعمال است و نوع دیگر را طوی نامند و نوع سوم را اسطخیس و بواب حکیم معتدل الملک سید علوی نشان قدس سره نوشته اند
 که کسیکه آنرا کرات جبلی دانسته غلط کرده و بحتمل که آنچه در دستورین و س نوشته نباشی باشد که بهندی اروسه نامند
 و اروسه در حرف الالف مذکور شد * طبیعت آن در دوزم کرم و در موم خشک * افعال و خواص آن متعال و جالی
 و مقطع و مفتوح سد و کبر و طحال و با قوت تر نایه اعفاء الراس و الاذن و العين و قطور عماره آن در کوش جهت تنقیه ففول
 و تفتیح منافذ آن و از الودر کهنه آن و در چشم با غسل جهت جلای آثار سفیدی بسبب حدت و توتیکه دارد و بر ذن اثر زردی
 یزقان که در چشم ماند باشد و جهت جرب و سلاق و در معده و غشاوه و نزول آب در چشم و ضاد مطبوخ آن با آب جهت
 انتفاخ اجقان خصوصا بار و غن بنفشه و رسانیدن فشار آن بچشم نیز زائل کنند و زردی یزقان است و چون جرب عین را
 با ماء لرممان حامض بسالند بر کوه اند و عصاره فرا میون را بران بمالند زائل گرداند و داخل شیا فای مقویه بصر کرده
 میشود الفم و الا سنان مضج برک آن جهت امراض فم و استحکام دندانان اعفاء الصدر و آشامیدن نیم درم آن با شربت
 بنفشه و با جالاج جهت سرفه و رطوبت و قروح سینه و رنه و تنقیه آنها از زنف و مده و نیم درم تا یک گرم آن با طبع زرفا و روغن
 بادام شیرین جهت تنقیه سینه و رنه از اخلاط لزجه عجیب الفعل و با شکر و با با غسل و با آب انجیر جهت ربو و سرفه بلغمی و ضیق
 النفس و قطع فضلات غلیظه و آشامیدن حسو معمر ل ازن و نفاذ کند که که نفاذ را در آب جوش و فند صاف نموده نیم
 اوقیه فرا میون خشک که بوزن پنج درم باند ران جوش دهند تا غلیظ کرده پس صاف نموده نیم گرم بنوشند جهت سرفه
 مغوط و عجیب الاثر که تا هفت روز یا شانصد و مطبوخ کل آن با آب و عصاره نیم تر و تازه آن با غسل جهت قرحه رنه و با اروسه
 چون خشک آنرا بیامیزند جهت رفع سرفه مزمن و تنقیه سینه از فضول و ضاد برک آن با غسل مسکن درد بهل و ضیق النفس
 اعفاء الفم و الا سنان سد و کبر و طحال و معوط آن جهت یزقان و مضج برک آن و بلع آب آن جهت اوجاع معد و آشامیدن
 طبع آن و با عصر آن بار و غن کل ریا باز است جهت در داء معا و تحلیل ریاخ غلیظه و بلغم لزج در هر موضع که باشد و اعظم
 ادویه منقیه بدن است از فضول غلیظه و برای وجع طحال و بدستور و ضاد آن نافع اعفاء النفس آشامیدن آن خف و ما
 با ابرسا جهت تنقیه رحم واد را بر حمض و تسهیل ولادت و اسقاط جنین و بدستور و ضاد و خلوس در طبع آن و چون در آب
 و زیت و یا با آب تنها طبع دهند و یا آن کاد نمایند بر عانه مردان و زنان جهت رفع اوجاع منانه حاد و از ریاخ و عسر البول
 و ضاد برک تازه آن زینباف جهت رفع تعقد امعاء و وجع آن بغایت نافع و فر زجه آن با غسل تا هفت روز بی هم جهت
 اعانت بر حمل سریع الاثر و با لجمه فرا میون دافع جمیع ریاخ غلیظه است هر نوعیکه استعمال نمایند شرابا و ضاد را کادا
 و وجع کاسر و خاسر و جنین را بسیار مفید السموم آشامیدن عصاره برک آن جهت رفع سمیت ادویه قتاله مانند فطر
 و کشنیز و امثال آنها و ضاد آن جهت کزیدن سک دیوانه الاورام و الجروح و القروح و ضاد برک بخته آن با آب ممزوج
 با غسل جهت تحلیل اورام و تنقیه و جلای چرک و قروح و سحبه غفنه کهنه و خزینه و کوشک فاسد متاکی رقلع د اخس و تلیقین

و تحلیل خنازیر و انجبار د مایل و جراحات خام بدن از نیت و قروح و التیام ده و چون بگویند تازه تر آنرا و بایسته
 گردان سرشته بر او رام هر نوع که باشد ضماد نمایند بزودی تحلیل دهند و جگر کسر نمایند و چون در زمین گوئی کنند
 با تش کرم کنند و چون کرم شد آتش را بر او ورده در آن کرم تر امیون را فرش نمایند و عیالگی از برودت و ریح زمین کبر
 شده باشد بدن او را چرب کرده بر روی آن بشوایند و از تر امیون بر آن فرش نمایند و بر او لسانی ببوشانند و در آن ممان
 قسم خوابید و باشد تا کرمی آن را زائل کرد در دفع مرض او مجرب گفته اند و چون در خمی که آب انکور مقداری
 ماطو بطس باشد و مگوک بر یک تازه تر امیون را بگویند و ریخته سر آنرا پوشند سه ماه بگذرانند پس بر آورده صاف کنند
 و بنوشند در دفع اورام باطنی و امراض سینه و دفع فضلات و مواد بارده بغایت نافع دانسته و گفته اند از اکبر ادویه است
 در آن امور المصا مضر کرده و منانه در رغایت مضرت بعد یکه اکثرا آن موجب در رقرق و بول اللیم میگرد و مصلح آن
 کثیرا و غسل و سنبل الطیب و رازیانه را بعضی باد زمر آن دانسته اند و مقوی فعل آن مقداری شربت آن تا سه درم صاحب
 منہاج نیم درم گفته بد آن در امراض سینه و سیاهان و در تحلیل ریح چهار دانگ وزن آن لبان و در وزن آن اسارون
 و در اسهال لزوجات و تسکین مضر و گویند بدن آن اقمیون و انیسون است و گویند بوزن آن لایغی و در تحلیل طحال و غیره اشق
 * فرس * بفتح فاء و وسین مهمانین بغارهی اسب و بتزکی آت و بهندی کهور آ بضم کاف عجمی و خفای ها و سکون را و
 و فتح راء هندی و الف نامند * صاهیت آن حیوانی است معروف و از حیوانات دیگر ما کول اللیم اهلی کرم تر
 و بهترین مرکوبات و خوش همت تر آنها و مودب و مرض تر و با فراغت و اصناف میباش از نجیب و غیر نجیب رابطه آنرا
 به عربی مهر و بغارهی کره نامند * طبیعت گوشت آن در آخر دوم کرم و خشک * افعال و خواص آن خوردن آن مورثه
 شپاعت و تساق قلب و کباب آن با شیومقوی با میردین اعضاء الراس گفته اند چون زوائد یکه بر زانوی فرس میباش
 بگویند و با سر که بیاشانند صلاح را زائل گردانند اعضاء النفس اشامیدن آن نفیض آن بقدر نیم متقال جهت اسهال مزمن و
 قرحه امعاء و ضرب و دل هتر لیم محرق آن قاطع اسهال رطوبی و کباب آن مولد خلط فاسد مضر محو و رین و مصلح آن جوش
 دادن و مهرالین آن و اشامیدن و دوغ و آب انار با لای آن باید که آب بر آن نیاشانند لا ارام و البثور غلای محرق
 پوست مهر یعنی کره آن با موی با آب پراکند و کثله بشور و سر کین آن مانند سر کین حمار است در خواص و خون تازه کرم
 آن از جمله سموم و مسهل و اعراض و علاج آن مانند دم ثور است و در بقر من کور شک و عرق آن نیز در عرق ذکر یافته
 از بنه طلای خون آن تغییر دهند رنگ و وضع و در پوست سوخته آن با موی رافع جوشها است انخواص گویند چون
 دندان آسپای آن ابرماق بدن از حرکت ماند کی نباشند و اکودند آن آنرا بر کردن گوشت بدنند دندان او بی الم
 بر آید و سم آنرا در خانه که موش بسیار باشد دف کنند موشان بگویند و عرق آنرا که بر زانوی طفل بمالند موی نرویند
 و نیز بر او سر دفع نماید و قطور آن در کوش جهت تسکین در آن و در بینی جهت عاف و اگر با حیوان چهار پا بدن
 اسب بدنند لنگ شود و اگر بر در خانه موی دم آنرا بکشتند یک در آن خانه داخل نشود و فرس بحری را بقرنکی او رطب
 بانیس نامند گویند از خواص آنست که چون خرا منند بر عضوی موی بر آید خاکستر آنرا با قیور و بایسته بر سرشته بمالند موی
 بر بدن و در زور آن جهت خشک کردن جراحات و رویانیدن پوست بران موثر است *
 * شرفیون * بفتح فاء و سکون را و ضم یاء منة یستأنیه و سکون را و و قون و قوم کرد که یکم بکمر فاء و مخراند و آنرا

فریبون بهایای فاع دوم و انریون و ایریون بز یادتی همزه مفتوحه در اول که مقرب و بریون فارسی باشد نیز نامند
و آنرا اکل بنفشه و حافظ اطفال و بربری تاکسوت و برومی فوینوس و بیروانی کالیون و اهل مصر و شام آنرا البانیه مغریبه
خوانند * در ماهیت این اختلاف بسیار است بعضی لبن مازریون و بعضی لبن زقوم دانسته اند اصح همه اقوال قول
شافعی است که روایت کرده از کسانیکه آنرا دیده اند در بلاد بربر در جبل در آن که آنرا بربری نامند و کثیر الوجود
است در انجا و از انجا بلاد دیگر میزنند و آن لبن د و نوع نبات است یکی شبیه نبات کامور و در شعبه و خارناک و پرشیر
و درم برک آن سیاه و شاخهای آن مغروش بر روی زمین و خارهای این باریک و تیز تر و شیر این بیشتر از اول و در حرف
الالف مع الفاء تمام بیان ماهیت و خواص و افعال آن مذکور شد *

* در میوس * بفتح فاء و سکون را و کسر میم و ضم یاء منثله تبتانیه و سکون واو و سین مهمله بر تیفیس است * ماهیت آن
نمزیست شبیه تهنظل و باغی و در جوف آن تخمها * طبیعت آن بسیار گرم و خشک * افعال و خواص آن ترمیم
آن با دمان مد و عرق وضاد آن با شراب جهت نهش آنجی نافع *

* قرجمشک * بفتح فاء و سکون نون و فتح جیم و کسر میم و سکون شین معجمه و کاف مغرب یلیکیشک فارسی است و آنرا
فرجمشک و فلجمشک و ایرجمشک بهایای فانیوز نامند و پسرانی نلنماک و برومی امبولو فراس و بیروانی اقبلیس و بهندی
رام تلسی و کونین بهندی انبل نامند * ماهیت آن نوعی از ریحان است نبات و برک آن اندک بزرگتر و بلندتر و بسیار
خشو شبیه ببری قرفل و لعل آنرا قرفل بستانی نامند و در قرا کیب هر جا قرفل بستانی مذکور است مراد این است
و آنرا حقیق قرفلی و ریحان قرفلی نیز نامند و کونین چون رانیه آن شبیه برانیه مشک است از آن جهت آنرا فرجمشک
نامند و آن در صنف میباخت یکی بستانی و آنرا مندی و دوم بری و آنرا چینی نامند و شاخهای بستانی آن مربع و مغرب و برک
آن مانند برک باد روج و ربک آن مابین سبزی و زردی و مغرب و رانیه آن شبیه بقرفل و تخم آن بشکل زرد و سیاه رنگ
مانند سبزی و از تخم بالنگره بهلو تر و بسیار کوچکتر از آن و منبت آن مجاری آبها و شوره زارها و بری آنرا شاخهای مدور
و برکهای آن ریزه تر و باریک تر شبیه برک تمام بری و ریحان کوهی و باخشونت و باعطرب و تکی زیاد از بستانی و تخم آن
شبیه بتخم ریحان و از آن دراز تر و سیاه و منبت آن خرابها و بیابانها و سنگ لاخها * طبیعت آن در آخر دم گرم و خشک
بری آن گرم تر و پس این از مرزنجوش و تمام کمتر * افعال و خواص آن اعفاء الراس مفتوح سد و دماغی و مصفاة و
منخربین الا و شواطء و جهت دزد سر بار دافع الفم بوی دهان خوش کند و لثه و دندان را محکم کند و رطوبات فائده
آنرا دفع کند اعضاء الصد و آشامیدن آن مقوی دل و جهت خفقان و رسواس عارض از سودا و بلغم در قلب اعضاء
الغذاء مغوی معده و کبد و ماضی غذای غلیظ و محال و ریاح و جشای نیکو آورد و مسکن معص و منبه اشتها است اعضاء التنفص
جهت سیر زوئو سیر شربان و طلاء نافع انصار مصدع محرر وین و مولد مره و سودا شام و شربا مصلح آن بنفشه و سکنجبین مقدار
شریت آن سه درم بدل آن سوسنبر و یا در نیجویه تمز گفته اند و قرفل نیز و تخم آن بسیار خشک و منجنف منی و ماضی طعام
و منعظ و مولد مثبان که بغا و سی رشک نامند مقدار شربت آن تا دو درم و چون در سرکه و اشربه و شراب و آب الکو داخل
کنند مانع نساد آنها است بدل آن بالنگره *

* قرخار * بفتح فاء و سکون را و فتح خاء معجمه و الف و زاء مهمله * ماهیت آن درختی است بقدر چنار و برک آن

مانند برک بادام و گل آن مانند کل سرخ و بیاض خوش منظر و طبیعت و افعال و خواص آن ضعیف تر از کتانراحت

* فرشه * بفتح فاء و راء و شین معجمه و ما * ماهیت آن اهم عویبی شیرینست که بازرد و تخم مرغ با تش نرم بچشانند تا غلیظ شود شبیه باغور و در افعال مانند لباء است

* فسانس * بضم فاء و سین و الف و کسر فاء و سین مهمله بفارسی محرک و ماس و شب گزنیز و بهندی که تمل و بفرنگی خمیس نامند * ماهیت آن حیوانی است از جمله هوام و بقدر نصف عدس و سردم آن باریک و بسیار کوتاه فی الجمله شبیه بنصف دانه حب الشروع و دست و پای آن نیز باریک و در عین کوتاهی نیز دارد و نیسی از دمان بر میآورد و بر آن میگزرد

و باز بشود میگذرد و بد بوی و بجهت آن سرخ رنگ و بزرگ آن مائل بسیاهی و از گزیدن آن عضو اندک خارش و سوزش و درم کمی میکند و باز خود بشود ذراتی میگردد و در شکافهای چوب و در میزها و خانه کبوتران و در چهار پایه که با اصطلاح مندر پلنگ مینامند و بر آن خواب میکنند و لباس پشمی و ابریشمی و در حصیرها و یور یا بسیار تگون میباید * طبیعت آن گرم و خشک

در سحر * افعال و خواص آن اعضاء الراس نفوخ سائید و آن در بینی و استنشام رانحه سائید و آن و یا علای آن بر اندک جهت مریض که در تنگاله میشود و آنرا اعوه مینامند مؤثر و در آن یا نبویه که در حلق بوسد و یا آتشا میند آن با سرکه و شراب و یا غوره و آن جهت اخراج زایوی در حلق مانده مؤثر اعضاء النفیض کذاشتن مرده و آن در سوراخ قصب جهت رفع

احتباس بول و استنشام رانحه و بخور آن جهت اختناق رحم و مالیدن آن بر موضع داء الثعلب السمل بلغ یکدل و آن جهت گزیدن مار شاخه را و از بیماری خوردن آن مانند خوردن در ارجح احوالی طاری میکند و دود بپزد بر آن نیز دود بپزد بر آنست

* فستق * بضم فاء و سکون سین مهمله و ضم تاء مثناء فو تانبه و قاف معرب چسته فارسی است بسریانی بستقی و بیونانی بسطاقیایر کی بسما که نامند * ماهیت آن ثمر و دختی است شبیه بد رخت بظم که بفارسی سفز نامند و از آن کوچکتر و اغبو بی خار و مدتی میماند و ثمر آن در اول نیاست پدید میآید و بایلول ماه میرسد و بستانی و جبلی میباش و ثمر بستانی بزرگتر از جبلی و از مطلق آن مراد ثمر آنست و بهترین ثمر آن آنست که بزرگدانه پوست آن نازک سفید و پوست خارج

آن سبز مائل بنفش و مغز آن سبز و چوب لبی با شد و آنرا ببطم پیوند مینمایند و پیوندی آن بسیار خوب میشود و جفت آن مراد پوست رقیق بالای مغز آنست که زیر پوست صاب سفید است و در رخت آن یکسال ثمر آن مغز را و یکسال بی مغز میباش و بی مغز آنرا یزغنج مینامند و در حرف الباء مع الزای مذکور شد و ثمر آن مادام که در پوست است مدتی میماند

تا سبک نمیکرد و چون مقرر گردید و از پوست جدا نمود فلان میگرد و آب لیمو حانظ فساد آنست * طبیعت مغز آن سرد و گرم و خشک و بعضی تر دانسته اند بر طبیعت قضیه و این صواب است و لهذا آنرا زرد گرم مینموند و مقوی باه است و زیاد کننده منی و بعضی سرد دانسته اند و این زعم غلط است * افعال و خواص آن اعضاء الراس و الصدر و الغذاء

جهت تقویت ذهن و حفظ دماغ و سرد و قلب و خفقا و رقیق و غشیا و مغص و برودت کبد و تقویت سدی که بکبد و منافع غذا و مرارة جهت عطرت و عفو و رقیق که دارد و متقی کبد و مزید و جمع رطوبی آن و قلیل الغذا و مسمن بدن و مقوی معده و رف آن از هائو محبوب زیاد و خصوصاً که با جفت آن یعنی پوست با لای لب آن بخورند رافع لاغری کرده و در قان و طحال و سوز و

فحش هوام و خوردن آن با شکر مصلح هوای و بانی و پوست سرخ و رقیق ملاصق مغز آن معذی در حرارت و خشک و پوست همزیرون آن سرد و خشک الفم مضغ آن مقوی دندان و لثه و خوشبو کننده دهان و رافع قلاع آن اعضاء الغذاء بغایت مقوی دل

و معدّه و فابض و مخش و دایغ خمل آن و رافع قوی و فواق و اسهال و تشنگی آسم یا شراب جهت دفع سم عقرب و سایر هوام
 و پوست عقیل ملب آن که در آب طبع داد یا شند جلوس در آن جهت خروج مقله مجرب و نظول بطبیع پوست درخت
 و برک آن جهت حبس نزلات و درد مقله و رحم و جرب و حله و رفع قبل از زیت مل او مت غسل موی بدن آن جهت ازاله
 و سواس و موی و دود اوی و دفع موم و خوشبو کنند آطعمه و مقوی غالیه و اربا یا لثا صیت مغز آن مضر معدّه خصوصاً مقشر آن
 و هضم طعام و بد ستودن آن و گوشت مغز آن مضر عقل است مصلح آن زرد آلوند آن مغز بادام و مغز حبه الخضر
 و گوشت نیموزن آن مغز جوز نیموزن آن مغزین و اکثر آن صحت شری مصلح آن آشامیدن سرکه و انار قش و زرد آبی
 * فصل الغناء مع الشین المعجزة *

قوش خشک است

* فشاغ * بضم فاء و فتح شین و الف و عین معجزة و نشغ بفتح ناء و شین و عین معجزة نیز آمد و نرزد اغلباً مشبو و بدین است
 و نرزد اهل لغت بدان و بفارسی آنرا عرم نامند عاهیت آن از جیس فاشرا است و بر میا و رخود می پیچند و آنرا میوه شادان
 و نبات آن شبیه بنبات عنب الثعلب و شاخهای آن با رنگ و خار آن کنرا از قش و ثمر آن خوشه دار و برک آن با خشونت و دانند
 آن بعد از رسیدن سرخ میگرد و طعم آن کزنده زبان و بوی آن عطبر و ملب منبت آن آجام و مواضع درشت نیز در قسی از آن
 بیهوده اند آن با قلی مصری و از آن کوچکتر بسیار سیاه و بهر در آن خط سفیدی حکیم میر محمد مومن در تحفه نوشته ظاهر
 لویبای هندی عبارت از آن باشد موف گوشت شبیه بدین درخت و بنگاله چیزی میشود و آنرا اسم بکسر سین و همله و سکون یاء
 نمینا و تحتانیه و صیم مینا من و برک آن اندک پس نبات آن بر میا و رخود می پیچند و آنرا میوه شادان و ثمر آن در غلانی مانند
 با فلاذ انهای آن کوچکتر از با فلا و پوست آن بعضی سفید و بعضی سیاه میباشد و در یکطرف آن قریب بنصف آن خطی سفید
 در رد و نرغ و مغز آن سفید و در طعم اندک شبیه به نلا و بوی زرد مت آن زیاد و از با قلا و اقوال دیگر نیز در ماهیت آن
 بیان کرده اند طبیعت قسم اول آن در سرم گرم و خشک افعال و خواص آن آشامیدن ثمر و برک آن مفرح و مقوی
 و حافظ حرارت غریزی و دافع ضرر از دیه سیه و محلل ریاح و چون برک آنرا با عمل لعوق ماخته بتدریج اندک اندک
 بطفل شیر خوار بدقت مدقه الحیره گویند موم نباتی و حیوانی با و اثر نمکند معد از درخت آن یکمقال و خوردن نه قیراط
 از قس دوم آن مورث دین خوابهای پریشان و تولد خلط فاسد و نفع و ریاح بسیار و صداد آن رادع اورام و مسکن درد
 * فصل الغناء مع الصاد المعجزة *

مفاصل است

* فصه * بکسر فاء و فتح صاد و با ثار می هم و نرزد عوام مشهور بنقره است و بهندی و ر و با بضم راء و همله و سکون و ادر فتح
 باء عجمی و الف و یسرانی سیاه و در می ارجوا و یونانی اکورا و ترکی کرمس و یفرنگ و براط نامند ماهیت آن
 از فلزات معروفه مشهوره میان مردم کثیر المنفع است و گفته اند ماده تگون آن زینق خالص چید و کبریت خالص است
 و کبریت عشر وزن زینق بود بدلیل آنکه چون نقره از کبریت مگس گردد و وزن خود زینق را منعقل کرد اند و بنظر قدر
 با مساحت مشتری در سه سال تگون آن در معدن خود تمام میشود و فاعل انعقاد آن برودت و در باطن آن زخمیت است
 چنانچه در باطن ذهب نصیت است طبیعت آن در اول سرد و خشک و با قوت قابضه و مجفیه و سحاله آن خشکتر و قوت
 قابضه آن زیاده از منطول آن و بعضی معتدل دانسته اند افعال و خواص آن در تفریح قریب بیاقوت اعضا الراس جهت
 مایضه لیا و جنون و سواس العین اکتحال آن با میل نقره جهت جلای بیاض رقیق و تقویت بصر آشامیدن سحاله آن

با ادویه مناسبه جهت رفع بخر و جلب و جذب و بطوایات لزجه متعنه و بلاغم الصداشامیدن محلول آن و بد هتو رساله آن
جهت ریز و سرده و خفقان و توحش و سایر امراض قلبیه با ادویه مناسبه اعضاء الغلغاله و النفس بجهت مذکور و مقوی معد و
کبد است و جاذب بطوایات و جهت استمقا و سوز و تفتیت هک کرده و منانه و عسر البول و غلای محلول بحاله آن بازریق مقبول
جهت بواسیر الجرب و اینکه و بد ستور جهت جرب و حكه الاورام ضا د بحاله آن جهت تحلیل او رام مضرا معاصله آن
کثیرا مقد ار شربت آن از یک انک تا نیم درم و از خاصیت آنست که از رائحه کور که در خام و میاروت آن سیاه میگرد و غسل
آن با نمک رافع و جالی آنست و آشامیدن طعام و شراب در او اتی فضا باعث تفریح و گفته اند خوردن شراب در جام فضا
سکزی د آورد و دستور حمل و تکلیس و احراق آن در مقل مذکور یافت و فضا محلول که اطباء آنرا ک اختراع نمودند و آنرا
بن تور و بنورانا مند و لاجور دی و نک شفاف مانند یاقوت کبود است که نیلم نامند و ازین جهت آنرا نیلم آب نیز نامند
در جمیع افعال و خواص بهتر از فضا غیر محلول است بجهت خفقان و غشی و ما لبحولای مرا قی بیعدیل که در قطر و آنرا
با اشاره مناسبه بیان مند

فصل فی القاء مع الطاء المهملة

با اشاره مناسبه بیان مند

قطر بکسر ق و بضم نیز آمده و طاء ما کنه و راء مهمله بفار می مهار و غ و ش و او و نریانی فطریا تا بر و می مو کو مایس و بهندی
بهین چهره و بیو نائی و نظریثا نامند و د یس ق و یل و س در ثا لثه قنطس و در رابعه موقو مایس نامید * اما هیئت آن نباتی
است که زمینهای نمناک و عقب بارشاد در بعضی بلاد زمین منشق شد و بر می آید و در بعضی جاها بدون انشقاق نیز شکل
نصف بیضه مرغ که منکوس باشد و بی برگ و کل و ساق آن بمیار کوتاه و خوف آن مملو از ضایع و ما گول آنرا بفار سنی تارج
و بشیرازی مردم موام میکل و بشیرکی کیلک و فطر و کما اسم جنس ما گول و غیر ما گول آنست و بعضی فطر را مخصوص نوع
قتال و کما در ابا گول آن دانسته اند و بالجمعه هر چه بیلز و جت و برائحه سفید مائل بشیرکی و کورچک باشد و در زمین
طیپ نیکو رویند ما گول است و سیاه آن غیر ما گول در غایت محبت و همچنین سرخ آن و آنچه از نوع سفید آن که در آن از و جت
بسیار و با نر ازین عقولند و ما بئل نسج هکبرت چیزی باشد ریاد زیز و رخت زیتون و انجیر و کورکان و گیاهای سمی و بتر عانت
و یاد بر سر کین و چیغها و نزدیک سوراخ حیوانات سمی و مانند اینها رو بد همه قتل است و گویند سفید ما گول آن تریاق
سرخ غیر ما گول آنست و گویند آنچه را در کشمیر که کنجیرا نامند از نوع ما گول آنست و گفته اند فطر سه نوع میباشد یکی رافعه
ثامند و بفار می میکل و در دم رافوشنه و سوم رافقیل و هر سه از انواع کما است و گویند فرق میان سمی ردی غیر ما گول
آن و میان ما گول آنست که چون غیر ما گول را بپرند و بکل از آن زد و فاسد و متعفن گردد و همچنین هر چه را با آن کلانند
فاسد سازد و نیز فطر ما گول را بهندی کنهی بخفاها ما نامند و فطر غیر ما گول را یک بهیر و قسمن را چهرت بخفاها ما نامند
و قسمن را لکن دهن و قسم اول بهترین اقسام است * طبیعت ما گول آن در سوم سرد و تر * افعال و خواص آن
اعضاء الراس اکثر خوردن آن مزوت خدر و فایه و سکنه اعضاء الغلغاله اکثر آن باعث عسر البول و ملل او است آن قاطع
نسل و ضا د خشک کوبید و آن با سریش ما می جهت فتح و قیله و بر آمدن کی ناف اعضاء العین اکثال آب تازه آن جهت بیاض
و تقویت با صره و جرب پلک و چشم و مانع نزول آب خصو صا چون سرمه را بد آن پرورده کنند اعضاء الغلغاله نفاخ و در هضم
و مولد خلط غلیظه و عفن و اکثر آن مولد فیضه و چون قبول عقولت کند یز دی متعفن گردد و بعد از اطام و مسد و مورت
قرنچ و در معد و آشامیدن سائید خشک آن رافع اسهال و ذر ب و زلقی اما بهترین مصالحت آن مری و خرد و طبع

آن بانگ و شبت و پرده و روغن کشید و زیتون و مصتر و فلفل و با کشوری تر و یا خشک خوردن و خوردن فلفل و زنجبیل
 پرورده و جوارشات مناسبه مانند فلا نلی و کمونی و فلا صفة و امثال اینها و آشامیدن آب سرد بالای آن و همچنین با بیضه
 مرغ و یا با گوشت خوردن مضر و کوبیدن از خواص آنست که هر حیوانی همی کسی را که فطر ماکول خورده باشد بکزد و در مغز
 آن فطر در معدة او ریاشد در او میخ و دانه نمی بیند و تریاق همی غیر ماکول آن چون کسی خورده باشد در اعرق
 مرد و ضیق النفس و غشی و ثقل معدة و قولنج و خناق و ذبیحة و قنصره که از عوارض آنست طاری شد؛ باشد خوردن مقطعات
 مانند ترب و آب پودنه و موی و بنوره و نمک و هکسچین یا قودنچ جلی یا سرکین خورمن بپیه یا سکنجبین غصلی و یا خاکستر
 چوب الجیر با آب گرم یا اندک حرکه و نمک و مرغ بپیه و یا با سرکه و یا خوردن عمل بسیار است و تریاق اربعه و منجربا و فلا نلی
 و یا کمونی با شراب و یا باب حد آب و مضاد نمودن بر معدة و اضمه و ملطنة و استعمال حقنهای حاده و بسیار است که در یکرور
 بلکه در ماعت فلاک میکند و هر قدر که در زهر خرم شراب ریخته باشد پوست آن زهر کشند؛ و جوف خشک کرده آن موره
 بیوشی است چون اندکی از آنرا بشورند و رانچده و نکاله میشود خواه غیر ماکول خواه ماکول خوردن آن غیر مجرب
 زیرا که ماکول آن نیز خالی از سمیتی نیست *

* فطر المالبون * بفتح فاء و کون طار فتح را و الف و عین مهملات رالف و کسر لام و ضم باء متناقضتانه و نون لغت
 یونانی است و غیر لکی بطر مالی نامند * ماهیت آن * کرفس کوهی است و آنرا کرفس صغری و کرفس مانت و نی نیز نامند
 و تخم آن سیاه طولانی شبیه بنانشره و خشب و تند و بهترین اجزای آنست و مستعمل * طبیعت آن * در صوم کرم و خشک
 * افعال و خواص آن * اعفاء الغشاء و النفث طاع لزوجات و محل نفع و بغایت مفتوح و جهت در دپهل و مغص و ادرار
 بول و حیض قوی الاثر و مخرج جنین و مبعی السموم و مقارم جمیع صوم بارد و در جمیع افعال قویتر از بستانی و سائر اقسام
 خود بدل آن دو وزن آن تخم کرفس بستانی و جالینوس نیم وزن آن افسنتین گفته و حکیم میر محمد مؤمن در تحفة المومنین نوشته
 که با لعل تخم نبطی را بجای آن استعمال میکنند و آن مل و رمانل بد را زی و بقدر فلفلی و بیرون آن میاء و اندرون آن سفید
 مائل بزرزی و تند طعم و بیک نبات آن عریض و یا اندک حلت و کل آن چتری شبیه و شبت است و در تشکاب و ابلهیم مانند
 و این قسم را بعضی ضعیفتر از فطر المالبون دانسته اند و جمعی مثل آن و آن مل و عرق و رافع عرق النساء و تبصیه و نر نجه آن
 مسقط جنین و در سائر افعال مانند اقسام کرفس است و در حرف الکاف در کرفس انشاء الله تعالی مل کور خواهد شد *

* فصل في افعال مع اللفاف *

* فقع * بفتح فاء و قاف و عین مهمله و کسر فاء نیز آمده * در ماهیت آن * اختلاف است جمعی از اقسام فطر و کاف دانسته اند
 و بعضی غیر آن و اصل آنست که از غیر اقسام فطر است و مل و ربقدر نارنجی و کوچکتر از آن و اندک طولانی و در زیر زمین
 در مواضع خیلیا و جامی نضاک و قرب آنها رو بعد از باران در زمیهای ریک زار و دامنه های کوه بسیار بهم می رسد و جائیکه
 تگون می باشد زمین آنجا اندک بلند و بعضی منقش می باشد و گمانیکه مید اند آنجا را میکانند و بومیاء و رند و در بعضی جاها
 یک انهد و در بعضی چند مل و بفا رسی تخم و بترکی دبلان نامند و آن شیرین لذیذ می باشد آنرا نخته و یا بریان کرده و میخورند
 بهتر از فطر ماکول است و در سابی که رعل و برق بسیار شود و بکون می باشد * طبیعت آن * در صوم سرد و تر * افعال و خواص
 آن نفاخ و بطی الیضم و غلیظ و اکثرا آن مولد قولنج و اصلاح آن مانند اصلاح فطر است و ضرر آنرا ندانند *

فقاح * بضم فاء وفتح قاف مثل ده و الف و عین مهمله لغت عربی است یونانی زوفوس و ورفوس نیز دین * شد و بر روی بقاعین و بقا رهی بوز و نامند و گفته اند آن ارتفاع از انبیهت مینامند که کف آنرا میکوبند و واحد آن فقاعه و بقا رسی سرراک آب خوانند * صا هیت آن اسم انواع نمین است و طعم آن مرکب از اندک شیونین و ترشی و تلخی و حدت و آن مصنوع از اکثر حبوب میباشند مانند جو و برنج و ارزن و ذره و نان حواری یعنی نان سفید نظیر بانواع و کرفس و از میز و خرما و شکرو نیشکر و عسل و امثال اینها نیز و گاه اضافه میکنند بر آن فلفل و سنبل الطیب و قرنفل و سداب و امثال اینها * طبیعت آن بحسب آنچه از آن میسازند مختلف میباشد و با لجمه ابرده شده شعیری پس خبزی و احرصه عملی مغر و است پس عسل غیر مغر و پس تمر یعنی خرمائی و اعدل همه زبیبی است که با حبب الرمان سازند و کسیکه اراده اصلاح و خشبوی آن نماید باید که بغیر از مصطکی و برک بنوع و قلیلی طر خون چیزی دیگر زیاده نکند * افعال و خواص آن ردی الغذا و نفاخ و مولد اخلاط غلیظه و نفع و ریاح و مضرا عشا حیوانی و قوت نافذ آن است که اگر عا راد آن را بنخسند نندرم گردانند و آسان کرد و آنچه را خواهند از آن بسازند مضر حجب دماغ و اعصاب کال مضرت دارد و متخذ از خبز حواری و کرفس و نفع جید الکیموس کثیرا لغذا بسیار موافق محرورین و مقوی احشاء و معد و نفع آن کمتر و بهتر متخذ از شعیر است و متخذ از شعیر مد ربول و مرطب بدن و جهت سوقف و امراض حار و رطبه نافع و مضر کرده و مثانه و متخذ از عسل از برای مبرودین مغیخ و نفع و ریاح آن کمتر و چندان مضر بعصب نیست و متخذ از شکر اعدل از عسلی است و از برای معتدل المزاج موافق و سزاوار است که نیا شامند آنرا مکرنا شتایاد را از آخر بقایای طعام در معد و نژد انداختن آن را زیرا که در غیر این دو وقت طعام زانسان میسازد و اما عسلی و مغر و آنرا ناشتایا شامند مکر وقتی که معد و کثیر الرطوبت باشد و آلوده و بطوبت لزجه باشد و باید که خبزی و شعیری آنرا مغر و بمصطکی و سنبل الطیب و قافله نمایند که نفخ آنرا زایل گرداند و طر خون آنرا لایذ و حبب الرمان لیکم میگرداند خصوصاً که آنرا معطر سازند و در ریسمت رطل آن از هر یک از آن اغویه یک مثقال زیاده داخل نکنند و اگر چنان برک ترنج نیز داخل کنند بل نیست و در قرابادین کبیر نیز ذکر یافته نسخ جید * آن *

فقاح * بضم فاء و فتح قاف و حاء مهمله اسم جنس شکونفا است بد عربی و فقا ح هر چیزی در ذیل اسم آن ذکر یافت و می یابد انشاء الله تع * فقا ح الکرم * شکوفه انکور است یونانی در ذل علیاطیون و بر روی اینکس طراخیون و یسویانی نجعی اوکیشا و بقا رسی و ل نامند بری و بستانی میباشد بهترین آن بری تازه آنست * طبیعت آن در اول سرد و خشک و با عطریث * افعال و خواص آن مقوی دل و معد و مسکن قوا ق و ق و عرق آن یعنی ماء مقطر آن در افعال قویتر و لطیفتر از اصل آنست *

فقاح الملح * زهره الملح است و نژد بعضی ابقرا است و ما رجویه گفته بر روی نمک معدنی چیزی شبیه بشوره و نکون میباشد الطاف اجزای ملح و بعض آن کمتر از آن است

قل * بفتح فاء و تشدید لام * در ماهیت آن اختلاف است بقدر ادی نوشته ثمری است فندی یقدر ریخته و پوست آن شبیه به پوست بتنی و با نین مغز آن مائل بزردی و سفیدی و بالای آن مائل بسبزی و برک آن بازوای بسیار با ساقی بقدر یک شبر و در موسم ربیع اول میا و زردگی زرد و تنک و خشو و بزودی بر طرف میگرد و انطاکی نوشته عبارت از یا سمین مضاعف است خواهر با سه و خواهر بترکیب آن با نیلمو فر که بیخ آنرا شکفته نیلمو فر در آن کز ارنه و یا بالعکس یعنی پیوند نماید آنرا با نیلمو فر و حکایت کرده در فلاحت که آن گیاه است سفید خالص و بر کهای آن مضاعف و محیط آن آنرا و اندرون آن زرد

رنگ و چون بخته گردد سیاه شود و چون بر کهای آن برزد دانه آن طولانی گردد و مرغ براق و این هنگام آنرا بر شگین نامند و این
 نیلوفرندی نیست و رتبه هم نیست و صاحب اختیار را نیلوفرندی دانسته و سهوی است از او * طبیعت آن بقول بغلادی
 کرم و خشک در سوم و بقول انطاکی در دم کرم و معتدل و یا یابس در اول * افعال و خواص آن مفتوح سد و منقعی دماغ و
 ضامن آن مزید مداع و استرخای عصب و آشامیدن آن جهت خفای غشی و استسقای ریاخ بواسیر شراب و زخوار و بلاء و استعمال
 قنم آن حوی را در یسئیل میگرداند و طحال و رجم کبد را بر طرف میساند و شراب و مالیدن بر ک سائیل * آن بر بدن باعث خوشبوئی
 و عدم تولید مهبش است و حکیم عبد الحمید در حاشیه تحفه نوشته که یاسمین مضاعف را بپختن رای بیل نامند و قنم آن
 بقول ردائنه نشودی است نه بقول رندقی و آنچه بر قنم بعد از تنعم بسیار در بلاد هند معلوم گردید * آنست که فل بفتح
 فامعرب از بیل فندی است و آن میوه است مشهور و در بلاد کهن و بنگاله بهم میرسد بسیار خوشبو شبیه بموی کلاب و لهذا
 آنرا کلاب بیل مینامند و آن در اول مرد و تر و مقوی قلب و معده و سموت اغزای روح حیرانی و نفسانی و قنم آن بخوری
 است که صاحب تحفه نوشته منقول از بغدادی و مؤلف گوید بحتم که کلاب جامون باشد زیرا که ماهیت این بسیار مشابه
 با آنست و کلاب جامون در حرف الجیم ذکر یافت و قنم آن دو قسم میباشد بعضی سبز است و بزرگ و بعضی سفید *
 * قلز * بکسر فام و سکون لام و زای معجبه در لغت بمعنی سفید روی و مس سفید است که از آن ظورف بخته و سیاه زنند و مغرغ
 نیز نامند و قلز بشد بل زای معجبه و کسر لام بمعنی ریم آهن و ریم معادن کد ازنده است و مرکب دیگر که در کد خیزد در اصطلاح
 آنرا اجسام معدنی نامند و مرکب را معدنی مخصوص است و وزن هر یک متفاوت است از آنکه متطرق بال فعل باشد یا بالقوه
 که با اعمال مخصوصه قابل کد از و تطرق یعنی چکش کبر گردد و اقسام متطرق را مطلقا متطرقات و معدن سبعة نامند و فی الحقیقت
 هشت نوع اند که از هشت معدن حاصل میشوند طلا و نقره و قلعی سرب آهن روی توپا مس روی و هر دو از یک معدن حاصل می
 گردند و جهت اختلاف و تعددشان تفاوت و اختلاف وزن هر یک است اما مس از کد از جسم معدنی بهم میرسد و روی خود
 در معدن بهم میرسد و ازین جهت آنرا بقایای روی و مس رست نامند و بیرونانی طلا یغون و آن در نهایت زردی است و
 از تاب آتش سیاه میگردد و لهذا بعبری آنرا صفر نامند و مس در نوع میباشد یکی مرغ یکی مائل بزرخی و هر دو در وزن
 همکثر از روی اند و مس سرخ نرم تر از مس مائل بزرخی است و از نرنگ که معدن آنست سه نوع میآورند یکی قلیها و آن
 نرم مرغ اطلی است دوم قنهای بزرگ و این در خوبی و سرخی از آن کمتر و سوم بصرهای بزرگ پس و این از همه
 زیور تر است و از مس سفید نیز ظورف ماخته میآورند و لیکن این شکنده است و متطرق نیست و بعد از یک سال زرد کم
 رنگ میگردد و متطرق بالقوه است که با اعمال مخصوصه متطرق و تاویل از دیگر دپس نلزنه نوع شدند و معدن
 هشت با سیما ب و چون روی کمیاب است اکثر اشتباه بمس زرد میشود * طبیعت و افعال و خواص هر یک در جای
 خود مذکور شد و میشود ان شاء الله تعالی *

* قلقل * بضم فام و سکون لام و کسر فاد و قافیز آمد و مغرب لیل فارسی است و بصریانی پهلوی و بیرونانی
 بشو ریقون و ارنیس نیز و پندلی مرغ و کل مرغ یعنی قلقل گرد نامند * ماهیت آن ثمرندی است یعنی در بعضی بلاد دهند
 و بنگاله رجزا ثر ملک د کون بهم میرسد و نبات آن در نوع شنید * شد * یکی شبیه بنهات در اقل و لبلاب و بر میار و خود می
 پیمپیل یعنی از قبیل نیچ و بیاره و بر ک آن شبیه بر ک تا بقول و از آن کو چکنر و در ملاست از آن کمتر و صوبه بری شکل شبیه بر ک

لبلا ب وازان ضخمتر وند لمع با غوصت و تلخي و ثمر آن که فلفل است خوشه دار و در هر خوشه ده بیست دانة متصل بهم شبیه بخوشه بقم رتوت بزرگی و بطول یک و نند انگشت و دانهای آن بخامی سبز و بعد از رسیدن بنفش و بزرگتر از دانة کشنیز و بقل رنخودی کوچک و پتو پنهانی بسیار با ریک و پیوسته بخوشه آن و بعد از خشک شدن میاه و با شکنج و چین دار میگرد و در م نبات آن بقل و دوسه ذرع و برک آن شبیه ببرک عنب الثعلب و از آن در طول اندکی بلند تر و در عرض کمتر یعنی باریکتر و بلند تر و با حلات و اندک تلخی و ثمر آن در خوشه شبیه بخوشه عنب الثعلب و ذره و لیکن بزرگتر از خوشه عنب الثعلب و کوچکتر از خوشه ذره و دانهای ثمر آن مانند دانهای ثمر نوع اول را نپسته مشهور است که سفید نیز میباشد شاید همان سیاه باشد که بسبب سودن دانهای بهم در حمل و نقل پسته سیاه دانهای بسیار رسیدن آن جدا گشته سفید میگرد و درختی علیحدہ نند اردو مشاعله نیز چنین شده و شاید خام آن باشد که پوست آن هنوز بسیار سیاه ننگشته و از بعضی فقه شنیده شده که پوست سفید نیز میباشد و درخت آن جدا است ولیکن شبیه بهم را این قلیل الوجود تر از پوست سیاه و پوست نوع سفید آن نازک تر و شکنج آن کمتر و از آنکامل ملس و کوبند بری و پستانی میباشد بری آن قویتر از پستانی و بهترین آن حاد الطعم و راسته آن رحلت پوست آن کمتر از مغز آن است * طبعیت سیاه آن در آخر صوم و سفید و یا مقش از پوست سیاه آن در اول صوم کرم و خشک و شمع الرئیس رحمة الله علیه فلفل میاه را در چهارم کرم و خشک گفته و افعال و خواص آن محال و جنب اب و جالی و مسخن و منق و بلغم و با قوت تر یا قوت اعفاء الراس مقوی حافظه و اعصاب و جهت علت های عصب بسیار مفید و خائون آن با مویز جهت جلب و دفع رطوبات دماغ و معد و و تد هین بدن جو شانیه آن در آن جهت فالج و خدر و جمیع امراض بارده رطبه و رفع تشعیر و تباهی بارده و بدستور آشامیدن آن با دویه قابضه جهت امراض مذکوره و طمای مطبوخ آن در کلاب جهت رفع نزلات بارده و درد دندان و بدستور مضغه بدن آن که با پوست خشکاش جو شانیه باشند و همچنین مشون بدن آن جهت درد دندان کرم خوردن اعضاء الغل اشامیدن آن قاطع بلغم و مسخن و مقوی معد و جگر و ماضمه و مشه و رفع آروغ ترش و ملطاف اغل به غلیظه و خلط غلیظه و مرقق خون غلیظه مبرودین و دفع جذام و ریاح و مغص و بابرک غارتازه جهت تحلیل نفخ و ضما د آن با سرکه جهت تحلیل ورم طحال و رم او مت آن مانع قولنج ریسی و بلغمی العین اکتحال آن جهت رفع ظلمت بصر و جلا یباض آن و ناخنه اعفاء الصدر جهت دفع سرفه بارد رطوبی و ضیق النفس و اوجاع صدر و ریه و با غسل جهت خنق بلغمی و تقیه ریه و منع اجتماع رطوبات لزجه و بلاغم رسیده بدن ستور یا لعوقات و حریرهای مناسبه اعفاء النفث مد ربول و حیض و بادویه قابضه جهت تقطیر البول وادر ربول و حیض و جبول آن منسرج چنین و بعد از جماع مانع حمل البهائم اشامیدن آن با شیر و شکر جهت تقویت باه و الا ورام و البثور و الزبنه و غیره و ضما د آن بازفت محال خنثی و رافع اخس و یرص ناخن و جنب ام و با حنا جهت رویانیدن ناخن زائل شده از قوب و غیر آن با تکرار عمل و مد او مت و بدستور بایه مرغ و یا آرد با قلا و نشود جالی بهی و بانظرون بهایات جالی بهی و سرخ کنند و رخسار و پایا زونک جهت رویانیدن موی در موضع داء الثعلب که بقوت تمام بمالند و با مصلحات جهت تبیی ریسی و یا مرهم داخلین جهت تحلیل او رام بلغمی الا التامفاصل مسخن عصب و عضلات تحلیل یکم معادل آن نیست و وائی اسوم باد زهر صوم و آشامیدن آب جو شانیه کوبیل آن در آن جهت دفع سمیت مارگزیده و عقرب گزیده و انیون خورده که مکرر یا شامند و قی کنند تا اثر سمیت باقی است و جهت صوم بارده مطه و سمیت بیش نیز مفید

و زدن بدن آن نیز و حکمای مذهب میگویند چون بیش را مکرو یا نقل و آب زنجبیل تازه و صیقل بلخ نمایند رفع سمیت آن
میرود و گفته اند چون مارگزید آنرا بنیاض اگر حدت آن را بد زهر در آن چند آن اثر نمود و اگر در زنباد زهر بسیار
در آن عمل نمود و این امتحان قوی است از برای استخلاص از هم و یا تا ثیوان که تا پنجه حد است الحار و صندع محروم و این
در مضمّن صند روحانی و مضرّ جوکار و کرد و کسانیکه خون در بدن ایشان و فوری نداشت باشد رجعت جراثیم باطنی و
المی که در مجاری بول داشته باشند و میخف منی در فصل گرم و جوانان محروم المزاج را و امراض حارّه حادّه مصلح آن
ادمان بارد و در مبرودین عمل مصفی مقلّ اثر شربت آن تا یک مثقال بدن آن زنجبیل و دار فلفل است و سفید آن بهتر
است از برای امراض معدّه و لثالی و معوم از میاه آن بدن میاه آن یکنیم وزن آن سفید و جوارشات ذلافی و بدن الغفل
و مقلّ و معجون آن در قرابادین کبیر ذکر یافت *

* **فلفل السودان** * بضم سین و سکون و ا و فتح دال مهمله و الف و نون * ماهیت آن گفته اند دانه است امّلس
شبهه بلبان و غلاف آن مانند غلاب آن و بدن علم با اندک تلخی و نبات آن نمشی کوچک و نسبت آن بلاد حبش و سودان
است و از انجا به مصر میآورند و اصل بلاد بجای فلفل مستعمل دارند * **طبیعت آن** در آخردرم گرم و خشک * **افعال و**
خواص آن محلّ ریح غلیظه و بلغم لزج و مفتّح حد در با عمل محرک باه و جهت در دندان و حرکت آن و قولنج و
ایلا رس نافع مضرّ حلق مصلح آن عذاب و معطل مبرودین و مقلّ اثر شربت آن تا در درم و حکیم میر عبد الحمید نوشته
که بعضی آنرا کاح مرچ نامند و نبات آن مابین شجر و کباده تاب و ذرع است و نهایت سه ذرع و برگ آن مانند برگ ریحان
سبز و گل آن سفید مانند گل آنوجه و از آن بسیار ریزه تر و شرّ آن طولانی تا بقدر در دندان انگشت و مستند بر صنوبری شکل
مضرّ و طیّ طرف مثل بشاخ غلیظه از طرف بالا ی آن و در خاکی میز رعد از زمین سرخ براق میگرد و تقمّ آن سفید
شبهه بضمّ حوز مائل و از آن کوچکتر و آن نمود در غایت حدت با اندک تلخی است و در خراص مانند دار فلفل و حرارت
این زیاد از آن است و بختن ماهی بدن مصلح ضرر ماهی است و در خراص دیگر بنحو ماهی است که صاحب قفله المومنین نقل
از بغدادی و انطاکی نموده و نوشته و مؤلف گوید کسیکه کاهمی آنرا خورده و محروم المزاج باشد بحجّ در رسیدن آن بزبان او را
بچشم او و موزش بسیار میکند و تورم بیم میرساند و نیز نوعی دیگر از ترک تقمّ آن را میآورند و در رنگا له و بعضی با شپها
میگردانند برگ آن از آن اندک عریض تر و شرّ آن مل و در قند و آلوی میاه و پوست آن بعد رسیدن سرخ و با شکجه میباشند و
حدت این اندک کمتر از سرخ طولانی آنست *

* **فلفل الماء** * ماهیت آن فلفلی است که در آبهای ایستاده غیر جاری میرود و بدن آن را فلفل الماء نامند برگ آن
شبهه به برگ بید و نرم نازک و ساق آن پر گره و شاخهای آن بقدر ردی و دانه آن ریزه و مجتمع شبهه بنوشه و طعم آن تند
شبهه بطعم فلفل و بی عطریّت و بعضی عوض فلفل و افارویه خشک آنرا با زیست سوده در اطعمه استعمال مینمایند و قائم مقام آنست
و آنها را خوش طعم و رابحه و سریع الهضم میگردانند و بوی آن طولانی و بی منفعت * **طبیعت آن** در درم گرم و خشک
* **افعال و خواص آن** اعشاء الفلّاء مسخن مقلّ و جگر و ماض شراب و ضما د برگ و شرّ آن محلّ اروام بلغمیه و صابنه برآمده
و رافع آثار رکنه الدّم تحت عین الزینّه ضما د بوی آن جهت رفع کلف و تنش مزمن صلب قوی الاثر مقلّ اثر شربت آن تا در درم است
* **فلفل مویده** * بضم میم و سکون و ا و فتح با و ما بهندی بیبلا مول بلام و بیبلا مور بر اء مهمله نیز مانند مول و مور بلغم

اهل دنیا هم بیخ است و بیول نام دار فلغل یعنی بیخ دار فلغل در ارفل دل ذکر یانت * ما هیئت ان بیخی
است کرمه اربعی متشعب و غیر مغز آن سفید و ریشه دار و تنطلم بهترین آن تازه سفید تنطلم سنگین جلب آست
* و در طبیعت و خواص و مقدار و شریعت و مصالح و قریب بد ارفل اراض الاراس معوط آن جهت صرع و سکنه و خائیدن
آن بنهائی ریایا مویز و یا غرغره آن باطبیعی مویز جاذب و قانع بلم از دماغ و جهت امراض مذکوره نافع اعصاء الفل اع
و النفض و غیره ما مشی طعام و هاضم آن و حرارت معد را بر افروزد و جهت قولنج و ریاح بارده و امراض طحال و ورک و عرق
النسا و نفرس و اوجاع بارده و بر خیمه و تنجید شلید النفع و قویتر از دار فلغل شریا و رضا دابدل آن بروزن آن نار متک و در وقت
آن سورنجان و ثلث آن مغز حب القرطه و دار فلغل نیز گفته اند مضر محررین و مقبل نور بصرو منی است

* فصل الفاء مع النون *

* فنجیون * بفتح نا سکون نون و کسجم و ضم یاء متناهة تحتانیه و سکون و اوزون و فنجیون نیز آمده * ما هیئت ان
نباتی است برک آن شبیه برک لبلا ب کبیر که آنرا قوسی نامند و از آن بزرگتر و از هفت حله زیاد نمیشود و طرف ملاصق
بر زمین آن سفید و طرف بالا ی آن بسیار سبز و باز و اند و زوایای بسیار و در چهار از میان بر کهای آن هائی مروید بقدر
شهری و کل آن زرد و زیاد برده و زرد نمیداند و لهند انصریح نموده اند که بی کل و بی ماق میباش و بیخ آن باریک و در مواضع
نعلناک بهم میرسد تنطلم و قلع و باقبض و قازو آن مستعمل و خشک آن راحت در تلخی زیاد و ثواب علو بخان معتمد الملوک
قدس سره نوشته اند یکن این نبات صنفی از تنباکوباشد * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن
محلل ریاح و الصدر و نگاهل اشتی قلبی از بیخ و برک آن در دهان جهت سرفه مزمن و ضیق النفس و نفس انتصاب و بر و بر و قرحه
سینه و تحلیل ریاح و بخور خشک آن را ستنشاق دود آن نیز همین اثر دارد و رضا دآن محلل و کشاینده اوارام دملها و التیام
دهند و زخمها و دخول آن با عسل مخرج جنین زند و مرده است *

* فنک * بفتح فاولون و کاف لغت عربی است و بغا رسی دله و ترکی قراس نامند * ما هیئت ان پوست حیوانی است
از سنجا بزرگتر و از بلا دروس و ترک آورند و رنگ آن سفید و روح و باقی و خوشبو ترین پوست حیوانات است بغا دی
گفته گوشت آن شیرین است و بعضی گفته اند فر و ثعلب روس است و بعضی گفته اند پوست نوعی از کربهاست و انطاکی گفته
پوست طائی است سفید و رنگ بسیار نرم و از آن بوستین میسازند بسیار سفید میباش * طبیعت آن بقول انطاکی گرم
در دم و معتدل و یا خشک در آن * افعال و خواص آن پوشیدن آن مسخن بدن و ماطف و محلل اخلاط بارده و جهت
فالج و قوه و ریشه و خدر و نافه حیوانات و نرمی بشرة و بشور آن جهت طرد هوام نافع و گوشت آن روی روی و در آن منفعتی نیست
و بقول انطاکی و غیر آن گرم و معتدل و از موم و رسد و تر از آن گرم تر از سنجاب و قاتم * افعال و خواص آن پوشیدن
آن موافق جمیع امزجه خصوصاً پیران و اطفال را و خوردن گوشت آن مغنی است *

* فصل الفاء مع الواو *

* فو * بضم فاولون و او مشدده لغت یونانی است و یونانی بخورید و س و قوله نیز و یلسان اهل خوارزم زوله و بغا رسی شستوه
و نیز سنبل و یهندی چهل کری نامند * ما هیئت ان نباتی است شبیه پانوسالیون یعنی کوش جبلی عظیم الورق و ساق آن
زیاده بر درعی و املس و مجوف مانل و بنهائی و پر کرده و کل آن شبیه برکس و از آن بزرگتر و رنگ آن سفید به بنفشه آمیخته و

بهنج آن مطبر اشقر و انتهای آن با شعبهای کچ ذرمم یافته و مانند بهنج اخضر و دوشهای خرق و بوی آن شبیه بوی منبل و رمی
 و لهذا آنرا ناردین بری نامند و منبت آن بلادی است که آنرا نبطس از ماحل یسرامود یعنی یسروم نامند و مراد
 از مطلق آن و مستعمل بهنج آنست و در نوع حبیباشد کبیر و صغیر کبیر را بفرنگی توپا کینوم و صغیر را فواریزم گویند بهترین آن
 بهنج باریک اشقر خوشبوی شبیه بوی منبل است و گفته اند بلکه خود بهنج نوعی از منبل است و سیاه آن زیور نامند و گفته اند بیتی
 است یا قوتی رنگ و اندوزن آن بعد از شکستن زرد رنگ و طعم بهنج و برک آن شبیه بکروس جبلی و آنرا مغشوش به بهنج آس
 مینمایند و فرق با آن آنست که بهنج آس بی بو و صلب است و این خوشبو و نرم * طبیعت آن در آخر درم گرم و خشک
 افعال و خواص آن مدفع سدد و محال ریح اعشاء الصل و الرغص و غیر ما فاعلمین یابس و طبع آن جهت علل باره
 مینه و در د چهار و مغص و سبز زرد را بر بول و حیض و عرق النساء و تنقیه عرق و با قوت تریا قیه و ضا د آن جهت داء العلب
 مفید مضر کرده مصلح آن عمل و راز خانه بدل آن کبابه مقل و شربت از جرم آن یکمشتال و در مطبوخات تاد و مشتال است
 قورنج * بهنج نازگون و او در فتح دال مهمل و به حجه نیز آمد و فتح نون رجیم عرب از پودنه و یاپود نک فارسی است و قوت
 بقاء مشا و نوقایه بجای دال نیز آمده و سریانی همز را و یونانی فونیا و فیلانز و برمی اریقانون و برمی حق نامند
 ماهیت آن سه نوع است بری و جبلی و نهری بری آنرا ایونانی عظیمین و اهل اندلس بلا نه و مصر قلیه و اهل شام معتبر
 گویند و ساق آن متفرق و تند بوی با عطری و برک آن ویزه مائل با سدا و و نازک و نرم و طعم و رائحه آن شبیه بقودنج نهرف
 است و با حدت و تلخی کمی و تشم آن شبیه بتشم ریحان * طبیعت آن در اول صوم گرم و خشک افعال و خواص آن
 بغایت ملطف اعشاء الراس و الفل و النفض و غیر ما جهت کوز و تنقیه قفول سینه و معده و موزش آن و نواق و غشیان
 و تحلیل ریح و استمقا و یز و ن اخراج مشیمه و ادر و عرق و بول و حیض و اسهال حودا و قتل جنین و تریاق لسع حوام می
 و قرز جة آن مخرج جنین و نفول آن جهت حکم ریح و رحم و رفع صلاحت آن الفم متون سوخته آن جهت تقویت لثه القلب
 بوی آن رافع عشی مضر اما مصلح آن کثیرا مقتدر شربت آن تاد و درم بدل آن نصف وزن آن پودنه نهری و نیز نوعی از
 پودنه بری را برگ دراز و نرم مائل به سیمایی و کل آن خوشبو و تند مائل بزری و در جمیع افعال ضعیفتر از اتمام پودنه است
 و نودنج جبلی را ایونانی قطبین و بعضی عظیمین اگر با ریاضی پودنه کومی نامند و گویند مشکطرا مشیم است * ماهیت آن
 نبات آن بسیار تند و طعم و بوی برگ آن از برگ بری بزرگتر و سفید رنگ مزب مانند صوف و برگ مشکطرا مشیم
 شبیه برگ صنغی از نام که مویشیونا مند و ساق آن بزرگتر از شاخهای آن و سرخ رنگ و بی گل و بوی برگ آن
 شبیه بوی سونبر و چون خشک گردد شبیه بریحان خشک گردد و مشکطرا مشیم در حرف الیم ثاء الله تعالی مذکور خواهد شد
 قودنج نهرفی * صومران و حبق التمساح و یونانی فالامینی نامند و ریاضی پودنه بستانی و در نوع حبیباشد نوعی را
 برگ مانند برگ ریحان کومی و ضخیم تر و خشن تر از بری و شاخهای آن پر کوه و باریک و بزرگتر و بزرگتر و کل آن بنفش و در
 کنار آنها و ساقین و ریز نوعی شبیه بتنعاع و برگ آن دراز تر از برگ تنعاع و تند طعم و خوشبو و رنگ آن مائل بزری و
 حاق آن قویتر و چون در پوستها غرس نمایند بعد از د و مال تنعاع میشود و بهترین مریک تازه خوشبوی آنست و جبلی
 اخری از بری و بری از نهرفی و نهرفی کثیرا الوجود و تر از در نوع دیگر و نصاری قدس شاخهای آنرا د را عا دبر سبز بند مانند
 تاج و در آب نیز میاندازند در آن انام * طبیعت آن در آخر درم گرم و خشک افعال و خواص آن با قوت تریا قیت

وجو هر لطیف الاذن قطر آب آن نیمکرم جهت کوی که در گوش بهم رسید باشد اعضا الصدر و غیره آشامیدن طبعی
 آن جهت نفس انتصاب و داء القبل و تب بلغمی و سوداوی و جذام و جرم آن یا عصاره تازه آن یا غسل مد ربول و عرق و
 با شراب جهت میوه و تنق عسل و با سکنجبین و یارب و یا شربت انا و جهت رفع غثیان و قوی صغری و فواید و نظایر آن جهت
 رفع زردی برقان و با غسل و نمک جهت زخم کرم معده و حب القرع و حمل برگ آن جهت احتباس حیض و قتل جنین و
 ضما و بخته آن در شراب جهت رفع آثار سیاهی جلد و عرق النساء السموم آشامیدن آن با شراب جهت مرم و ضما و خشک
 آن بر مواضع اسهال و ام موجب تفرج و جذب سمیت آن و ذروران در مواضعیکه کرم متکون شد باشد رافع آن مضربه
 و کرده مصلح آن کثیر امقن ارشربت آن یکدم بدل آن تناع و نژد بعضی قرد مانا است
 * فونج * بضم نوا سکون و ادر و فتح ذال معینه و جهم مغرب از بود فارسی است * ما هیت ان ما یه مری و بعضی ترشیه است
 و آنرا از آرد کندم و آرد جو میسانند تا خشک کرد و در عند الحاجت بکار میبرند و در قربا دین کثیر صنعت آن بخریاد است
 و در مری نیز * افعال و خواص آن ضما د آن با هر که در روغن گل جهت جرب و خارش بدن و نفخ د ماهیل و تحلیل
 اورا م مقید جهت آنکه محلل قوی است و بعضی در اند وید خوشبو یا سر که اضافه مینماید بحد احتیاج و مطالب و خوشبو
 در آفتاب مد تی میکند و ارنل تا بعمل آید

* فوفل * بضم فوا سکون و ادر و فتح ناولام و یفتح اول نیز آمد که گویند مغرب از کوبل هندی و دیگری فوفلا و برومی و در سمون
 و بومانی و فیومطوس و یبندی و سیاری نامند * ما هیت ان * ثمر درختی است که در هند و دکن و بنگله بهم میروند
 و درخت آن باریک و بلند تا بل و بیست ذرع دعت و قطر یک شبر تا د و شش و بر سر آن شاخه ها سه شبه شاخهای با راجیل
 و نخل رازان کوتاه تر بر کهای آن نیز شبیه بد آن و لیکن کوچکتر و باریکتر و ثمر آن در خوشه مانند خوشه خرما و کوچکتر
 ازان و پوست د آنها آن درخاهی سبز و بعد رسیدن سرخ رنگ و بعد از خشک شدن سیاه میگردد و بعد رسیدن خوشهای آنرا
 چرند و دانهای آنرا اجل کرد و خشک نبود آنچه خوب رسید است در آب جوش میکند و پوست آنرا اجل آمیکند و آن
 پوست خشبی لقی است و اندک ضمیمه و این فوفل را بهندی و سیاری چه لیه نامند یعنی پوست جد اگر د زیرا که پوست
 خشک و مبر و چینی را بهندی چهل کوبند پس آن دانه را خشک مینمایند و هر یک بقدر جو زبور کوچکتر و بزرگتر ازان بعضی
 حل و در بعضی اندک مغرط و بعضی صنوبری شکل خوا و طولانی و خوا و غیر طولانی و پوست آن اندک جوزی رنگ میباشد
 و آنچه بکمال نارسید و با پوست آنرا که دین ارنل کوه نامند و نیز مطلق غیر مقشر خام تازه خشک ناکرد و را کوه خوانند
 و فوفل مطلقا و قسم میباشد بنگالی و دکنی و هر یک نیز بچند قسم و از بنگاله آنچه مقشر و خشبیت و ز مستحیت آن کمتر و مغز آن
 هفتاد بار کهای زرد تا بل بسرخ تیر و در ریشه آن شبیه ریشه مغز راجیل و مل و در صنوبری شکل است آنرا سیاهی چهل لیه
 نامند و امل بنگاله و هند قاطبه ورق کرده و یا ریزه ریزه و بقدر نضود کرد و آنرا با برک تانیول میخورند آنچه بسیار ز مست و
 خشبی و تمام آن سرخ رنگ است آنرا چکی نامند و این بیشتر مستعمل در هنونات است و قسم اول بهتر و در همه بلاد بنگاله
 میشود و لیکن بفرچاند پور و نواح آن که دینی است از دیه های بنگاله قریب بیجا کبر نکر جای دیکر نیست و در آنجا سالی
 قریب یک لکه رویه بیشتر تجارت آن میشود و دکنی آن نیز اقسام است بهترین آن همه قسمی است که آنرا چکی دکنی
 نامند یعنی چرب و آن پهن سیاهی میباشد و کمر ریشه و نازک و ز مستی آن کمتر و در خامی آنرا مکرر در آب جوش میکند

پس چیزی سنگین بر آن میگذارد و مطبوقه اندک میگویند تا پهن گردد پس بر یکد و در عرض دو بار چرخ کرده در شیر
 کاوچند مرتبه جوش میدهد پس در آب پاکت فندی پس بر آورد و خشک نموده خوب میمالند و آنهای آفتاب را براق کردند
 و از آن آنچه لطیف چرب با نازک باشد که چون قطعه از آن را در دهان نگاه دارند نرم گردد و خوش طعم و لذت بخش باشد
 قسم اعلی واول نامند و آنچه نچسبند باشد بر آب از آن دست ترونیز قسمی از دکنی و آنهای آن مد و رصوبه بری شکل میباشد
 مرغ رنگ بسیار زشت و این را چکی دکنی نامند و لیکن این بهتر از چکی بنگالی است و استعمال این در سرنوآت اولی
 است و بعضی مردم از قسم بنگالی اعلی بد متور چکی دکنی در هنگام نیم خامی برود و در شیر و آب کات جوش داده چکی
 میسازند و لیکن بخوبی دکنی نمیشود بلکه مانند قسم پست آن نیز و بالجمله فوئل مطلق چهار نوع میباشد یکی سرخ بسیاری
 مائل مشروطی شکل مائل با دندان و با جفوت بسیار و با اندک تلخی و این را چکی مینا مند و این در سرنوآت معتدل در دم
 تیره رنگ مغرط و کم عفو صفت و این را چکی می نامند و بعضی متمولین با برک تا قبول میخورند و بعضی بتهائی سرخ رنگ
 ظاهر آن اندک سرخ رنگ بزرگ دانه و باطن آن سفید و این را بهاری چهار لیه نامند و این را عموما همه کس با برک تا قبول
 که بان نامند میخورند نوع چهارم مشروطی شکل طولانی اندک رخو مانند ک چربی شبیه بطعم نارچیل و لیکن بجز
 نارچیل نیست و در غلاتی شبیه بغلاف بلوط و از آن تیره تر و این را بهاری کهویره گویند یعنی شبیه بغل نارچیل خشک کله
 بهندی کهویره نامند و این قسم قلیل الوجود است بلکه فی الواقعیت سه نوع است و نوع اول نوع علیحد نیست در میان
 نوع سوم و آنها بدان صفت یافت میشود و با آنکه بعضی اشجار که بیومتری بر آنها غالب باشد تری آنها چنان میشود و بالجمله
 بهترین همه سنگین و گرم ناخورد و آنست و از نوع دکنی چکی براق آن که چون در دهان گذارند زرد تخمیس و نرم
 گردد و فوئلند آشته و گرم آن الطیف باشد * طبیعت مطلق آن در دم سرد خشک و شیب الرئیس در دم نرم رشته و در
 قوت قریب بصندل * افعال و خواص آن قایض و رادع و مانع صعود البخار و بلع و مستحکم کننده اعصاب و رافع
 رطوبت دهن و معنی اعصاب و اعشار و رئی و قلاع و امراض حار و دهان و معنی استخوان و کله و میلان خون از آن و رافع درد
 بهلول و مغزی دل و اعصاب مسترخیه و معده و حابس اسهال و قاطع عرق و رافع اوجاع حار و سرخ آن تاد و در دم معهل
 بعضی برقی و غیر مغرط و بول و حیض زیاد و از سبیل هندی و رومی چون در آب جوش دهند و صاف نموده آب آن را
 بیاضا مند مضرها حبان سنگ کرده و نمائنه و قوین و مخشن سینه مصلح آن کثیرا و اکثالا آن جهت طرفه و استریای بک چشم
 و دمه و التهاب رمد و جرب آن مفید معال و شراب آن تا یک مثقال بدل آن بوزن آن صندل سرخ و نصف آن آب
 کشنیز سزا است و معنی آن جهت خوشبوئی و تسکین حرارت دهان و تقویت لثه و دندان و بدستور مضغه بطبیع آن و عصاره
 آن جهت ورم حار غلیظ نافع و فوئل نیم مرص خشک نخل را اگر بخورند در روان هر و خفتان آورد مصلح آن آغا معدن
 آب سرد است و در گوشها از دهن مواد معدن *

* فو * بضم فارتشد و او مفتوحه و با معنی عروق الصباغین و فو ق الصبغ و بیروانی و ذر لوس و بنار سی و بنار س.
 و زرد که زرد آنک و بهندی میجه و بفرکی و رویه و فو ق صفیر و بلا طینی البیسم و بیرونی و رویه منور نامند * ماهیت
 آن بخشی است مرغ تیره و مستعمل صباغان در رنگ ثياب و در نوع میباشند بری و عستانی و ثمر آن مدور و رند از رسیدن
 میا میگرد و نبات آن کوچک و خشن و از یک شاخ زیادند و در ویرگهای آن مستعمل و ثمر آن در میان بر کها مجتمع و

در آن تخم آن و منبت آن سبک لاخها و زینتهای صلب و مستعمل بجمع آن و زیادهترین آن تازه و رنگین و سرخ آن * طبیعت آن در درم کرم و خشک * افعال و خواص آن مفتوح مدد اعشاء الراس و الغذاء و النفیض آشامیدن آن با عمل جهت فالج که به بستی عضو باشد و جهت لقو و سمعی اعضا و رقان و تقویت معد و ادرار بول غلیظ بسیار و حیض و شیر و عرق النساء و با سکنجبین نیز جهت تفتیح سد و جگر و سوز و زو یکرم آن باد و درم ریون چینی با یک پها له نبیل جهت ضربه و سقطه و ثمر آن با سکنجبین جهت از الیفسر و زرقیه جگر و تفتیح سد و آن سرد و سکنجبین مائرا جزاء آن و ضداد آن جهت فالج و سایر امراض بارد و عصبانیه و سعه و حذر از قویا و بهی و رفع آنا و جلد عارض از ضربه و سقطه و حمل آن مد حیض و منخرج جنین و مشیمه و ضداد بجمع آن با عمل جهت کلف و لکها فیکه در صورت از آفتاب بهم رسیده باشد و یا هر که جهت قویا و بهی و رفع آنا و جلد السم خوردن مائیده آن با طعام جهت کزیدن سبک دیوانه و برک و شاخ و ثمر آن بتمامی وافع هم موام و در جزوی از آن بتنهائی نیز همین اثر دارد مضرمانه بهسبب قوت ادرار قوی که دارد و مورث بول الکرم مصلح آن کثیرا مضر سرو مصلح آن انیسون مقلد از شربت آن یک مثقال و در مطبوخات تا سه مثقال بدل آن کبابه بوزن آن و نصف آن سلیخته و نلث آن مویز میا و نیز گفته اند و گفته اند شارب آن باید که هر روز بحمام رود و بدن خود را بشوید و تعلیق نبات آن بتمامی مای و برک و کل و ثمر و بنج در خانه جهت دفع چشم بد و مویز آن در پارچه قریزی بر کردن حیوانات مانع حدوث امراض و مصیفات و جالبی قروح و جرب آنها است *

* قصه فصل الغاء مع الهاء *

* فهد بغت فلو سکون ها و دال مهمله اسم عربی یوز است و یندی چیته و شرکی پارس نامند جمع آن فهد آمله * ماهیت آن حیوانی است از جمله سباع شکاری قابل التعلیم شبیه به نمرود در رنگ و شکل و از آن کوچکتر و بحد ارض بزرگی و کثیر النوم و الغضب و ماد و آن جلد تر و شکار کنند و تراز آن و بزرگ آن سریع التعلیم تراز کوچک آن و چون مریض گردد و کوشش سبک بخورد شفا یابد و آنرا موانست بغنا و مزامیر و محبت با خمر است و ادول کسیکه صید یان نمود و یزید ابن معاویه بود * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن در حرف الباء مع الواو دیوزان شاء الله تعالی مذکور خواهد شد گفته اند چون بول آنرا در سوراخ موش بریزند موش از آن مکان بگریزد و چون کمی را بکزد بدن آن و یا بناخن قد ببر آن تدبیر شیر و سنور و خشی کزیدن است و مذکور شد *

* فیروزج * بغت فلو سکون یاء مثناة تحتانیه و ضم راء مهمله و سکون و ادرتخ زای معجمه و جیم معرب پیروز و فارسی است * ماهیت آن سنگی است رنگ آن مرکب از زرق و خضر و رنگ آسمان و معدن آن نیشا پور و خجند و کرمان و آنرا بمیان و جبال فارس از نواحی شیراز و جبال بهتنت نیز میشود و بهترین همه نیشا پور و کهنه بزرگ رنگ صاف یکسان آنست که در مغائی هوا صاف و در کن و رت آن کلا رکود که ابوا سحاقی نامند زیرا که هشت نوع میباشد و بعد از آن فتی و از هر ی پس سلیمان پس درونی پس آسمان کونی که آنرا خاک کونی نیز نامند پس عبد الحمید ی پس اندلسی پس کنجینه و این بدترین همه انواع است چنانچه از جبال بهتنت که میشود ازین نوع است و ماده نکلون آن کبریت جید است و زیقی قلیل بقدر خمس آن که انعقاد از بدودت یا قته باشد بنظر رحل و شمس و در مدت هفت سال بکمال رسد و آنچه از معدن کرمان و شیراز بهم میرسد مائل بسفید است که شبانکی و شیر بوم کوبند و آنچه در نیشا پور و غیر آن بهم میرسد مائل بنیلی بود و نیل بوم نامند و میوه آن از بود مشک و ریحان عرق و چربی بدن رنگ و فاسل میکند و نکلونیک تمام آن بدن رنگ و فاسل

میشود و آن زمان آنرا مرده نامند و گفته اند درین زمان چون معدن نیشا پور خراب است بجای آن فیروز کرمانی را مستعمل
دارند آن را بمبب ریخت و تغذیل بزودی بر حیدن چربی و عرق و غیره تا مدتی در آن میکردند * طبیعت آن در اول
سرد و در سوم خشک * افتخالی و خواص آن مغروح و با قوت قریا قیت اعفاء الراس و الصد و الغشاء و النقص اکثان
آن جهت تشفط رطوبات چشم و مدینه و بیاض و تقویت روح و با صبر و دفع شکری و رفتن طبقه قریه و سایر طبقات حادثه از
ضربه و زرم خواسته بیهائی و با پادویه مناجیه و یک و با عمل جهت صرع و معجز و تقویت شک کورد و رمانه و بیهائی و
پایا دویه مناسبه و با تر اکیم معالجین و غیره با جهت تقویت دل و معدنه و رفع خفقان و اسهال و ترحله امعاء و سایر جراحات
با منیه و قروح و رسته السه با در مجموع مرم تینل رم آن و یک رم آن با شراب جهت مرم قریه و تشفط درم آن جهت
لمع حنظل * با صمیمه برب مفر کورد * مصلح آن کثیر از مصلح مالیس گفته مر کوهی که از رنگ خود تیار کردد پوشیدن آن
بد با شل مقل از شریت آن تینل رم آن شراب گفته اند تعلیق آن حقوی قلب و رمانه خوف و فیروزی بر خصم و در اندک آن از
عرق در آب و زمین صافه با آن مسطرط ماند و تختم بد آن مانع نزدیک شدن مار و عقرب است بصاحب آن و کذا کردن
بر آن بسیار باعث تقویت نور با صبر و دیدن رویت ملال بد آن باعث یمن و برکت رجوع با اجسام نرم بکاردن صلبه
کردند و مکنس آن نکلیس مغادر و تنبیت نفوس عاریه نماید *

قبیل * بکسر نا و مکنون یا ولام عرب از بیل تاری است و بهتلهای فاتی و فتی و کچ تیز بفتح کاف عجمی و جیم و بفرنگی
آل ناطله و بکزدی الیقین نامند * مناسبت آن حیوانی است معروف بعبار کبیر آنچه اکبر از کل حیوانات و از جمله منسختات
شمردند آن معنی که بصورت آن بعضی از اسم خاصه مانده مع کشته اند و بعد از سه روز مرده اند و انواع میباشد از
کمریه و مرکه و غیر اینها و منسخت از آنها که بکبیر جسته و با دست و پا های اندک کوتا و در مر که بلند و قاصت ذرع دست از ناخن
دست تا استخوان شانه آن را زین زیاد هم جز آنرا در دندان بلند قوی میباشد از دو طرف دهن آن برآمده و درخوردن بطرف
بالا و بعضی را نامقل ار سه چهار ذرع دست و زیاد هم بلند میشود که بر آن تختی و پاچار پایه بسته بر آن بعضی از جنود عمل
نشته و میروند و دندان بعضی تا بهشت اند از دهن آن بیرون است میخوف میباشد و بعضی کمتر و باقی شیر میخوف و مرچه
تجویف آن کمتر و ضخیم و رامت و مغیل باشد بیشتر است و آنچه را امیل کرده اند در حال و یادک سال در میان از سوزند آن
آن قدری مقل از یکبیر و یا کمتر میبرند برای آنکه خوب قوی گردد و حلقهای برنجی بر آن می اندازند تا منبسط و متکسر نگردد
از تابش آفتاب و عمل بات و خرطوم آنرا بهیندی موند نامند و بیای بینی آنست و میخوف و پیچیده میشود و از آن تنفس منماید
و آب را بدندان می کشد و پیچیده در دندان خود رفته مشهور کوه و غیره خوراکی خود را بهمان خرطوم برداشته بدندان
داخل میکند و بدندانهای اعیان کورتا خورد کرد و مشهور و در خرطوم آن زور بسیار است و آن در کوهستان جنتا و تیر
و اسلام آباد که در بنکانه اند و آشام و در صوبه اوده و در کوه که پوز و غیره زد کهن و موند پرمالند پ و حبشه و جاهای
دیگر نیز بهیم میرمل و میگردند تا در خرطوم دندان بعضی اخیال حال خورد چیزی مل و ریشیه بموراید بزری بهیم میرمل
و آنرا کچ موی بلسان امل فند میبندند و دندان قیل ماده که بیندی بینی نامند کوتا با رنگ تابیگ شمر و نیم و یا اندکی زیاد
بران دندان قیل را بهی حاج نامند و بهترین اجزای آنست و مفصل پایای آن در وسط مفصل دستهای آن نیست بلکه
در درجانب بالا و اسفل یکی قریب بیگدرع بالا و یکی نیز قریب یکدرع بناحق آن و لیلاد و روت نشستن بر خرابیلان

اولاد ستهارا از پیش دراز میکند پس پامار می خواباند و از گرمای بسیار متأذی میگردد و هرگاه تب نمود بزودی میمیرد.
و مدت حمل آن مژده ماه گفته اند و میگویند عمر آن مثل انسان است * طبیعت آن مرد و بسیار خشک * افعال و خواص آن اعضاء الراس و الصدر و البطن و الغشاء و النفص و غیر ما اکتمال زهره آن جالی آثار چشم و مقوی آن و آشامیدن هر روز و درم برادۀ حاج با ماء العسل و یا با آب و عسل مقوی حافظه و فهم و رافع درد مفاصل و بهلر و با آب و ادویه مناسبه حاجب اسهال و نفوذ الدم و باغراب و یا با ماء العمل تا یک هفته جهت حمل و بدستور و فر زجۀ آن بعد از ظهور جهت حمل زن عاقر مجرب دانسته اند و نیز چون بعد از ظهور تا هه شب هر شب یک مثقال نشارة آنرا باد و مثقال نبات سفوف نمایند و شب چهارم با شوهر جفت شوند بامت حمل است و یا آب پودنه کومی و یا نیری چند روز بهم مانع از دیادن است و در روز سائیدۀ آن با هم وزن آن برادۀ آهن جهت براسیر و آشامیدن برل آن بخوریکه آن زن نداند که بول فیض است و دستور ویدوس جهت حامله شدن زن عاقر مجرب گفته و حمل سرکین آن باعث آنست که زن هرگز آبستن نگردد و در کوبیدن اگر بر درخت باردارینند و یا بران بمانند و دیگر بار نیارود و بخور آن رافع تبهای مزمنه و گریزاندۀ موم و طلای آن رافع کلف و آثار جلد و قبل و عرق آن جهت سینه و طبعه و التیام زخنها و زهره آن جالی آثار چشم و طلای آن برای رفع برص ناسه و روزی بهم و باخون کشف و یا بیه آن تریاق جمیع سوم و خوردن یک تیرا ما ز خصیۀ آن با آب کاسنی رافع ذیاب و اسهال مزمن و فر زجۀ آن معین بر حمل و رعایت اعانت التواء بستن دین آن یعنی عاج بر عضو یک استخوان آن شکست و در آن مانده باشد جاذب و معین بر اخراج آن و تعلیق آن بر کردن انسان خصوصاً اطفال و مواشی در پارچه بسته مانع زهر و با و طاعون و صرع رام الصبغ و اگر بر درخت زنند ثمر آن شیرین گردد و تطبیق پوست آن رافع حمی زنج و حیات نائمه و در حدیث از حضرت امام کاظم علیه الصلوة والسلام وارد است که شانه کردن از شانه عاج و بار از ابل میگرداند و بخور اندک کبابی پارچه خشک خورطوم آن رافع بواسیر است *

* فیلچوش * بکسوف و سکون یا رلام و ضم جیم و سکون و اووشین معجمه معرب فیل کوش فارسی است که بمعنی اذان الفیل است و گفته اند لوف العقل و لوف الجمل و لوف الحیة است و گفته اند لوف کبیر است که حضض منقلبی عصارۀ آنست که کشند و فیل است * فیلزهرج * بکسوف و سکون یا ولام و فتم زای معجمه و سکون و او فتم واء همله و جیم معرب پیل زهرۀ فارسی است جهت آنکه گفته اند کشند و فیل است * ماهیت آن نباتی است که حضض مندی که رسوت نامند عصارۀ آنست و گفته اند که نوعی از لوف کبیر است و گفته اند خود نام حضض مندی است و گفته اند نام زهرۀ فیل است و جهت آنکه آن عصاره را در کوه چرمی میکنند شبیه زهره میباشند و یا بجفت آنکه کشند و فیل است و زله نامی بدان گفته و حضض مندی در جرف البیاض مذکور شد و گفته اند ثمر آن بقدر نفع است * طبیعت آن معتدل در حرارت و برودت * افعال و خواص آن اعضاء! نفص آشامیدن آن جهت درد سپر و زورقان و آشامیدن طبیع برک و شاخ آن جهت ادراخ و خض و بدستور آشامیدن عصارۀ آن مقدر ارشش درخمی تا در او زده درخمی آن جهت اسهال بلغمی بسیار مقید الزینه طلای آن بتنهائی و یا با زیت مقوی موی است *

* باب بیست و یکم در بیان ادویه که حرف اول آنها قاف است *

* فصل القاف مع الالف *

* قاتل الکلب * ماهیت آن خاتق الکلاب است و نر در بعضی اذرقی است * طبیعت آن بسیار گرم و خشک

❖ **افعال و خواص** آن آشامیدن آن محلث نفث الدم و زراف و کفشد شک است بزودی و سایر حیوانات و انسان نیز
 ❖ **قار** بفتح قاف و الف و زاء مهمله و نزد عوام معروف بقیرست و کفیکه آنرا آل هندی دانسته ترم کرده زیر که رال
 صمغ درختی است و آنرا لعل معبری و قیهر و قهر خوانند و آن شاء الله تعالی در همین باب خواهد آمد ❖ **ماهیت آن**
 چیزی است سیاه رنگ مائل بسرخ که از زمین یا آب گرم از چشمه میجوشد و دریند ماهیت و نواح آن که برکنار شطرنجات
 واقع است کثیر الوجود و آن در حین برآمدن سیال میباشد و بعد از ماندن زمانی صلب میگردد و بعضی مردم برای آنکه زود
 صلب و قابل آن کرد که بر کشتیها و دیوارها و صحن حمامها و حوضهای مانند چنانچه رسم و مدارا و اهل بصره و بغداد و نواح
 آنها بر آنست قد ری خاک داخل مینمایند و قوت آن تاسی حال باقی میماند و قریب است بقدر الیهود ❖ **طبیعت آن**
 در هوم گرم و خشک و رقیق آن که سیال نماند احرأ صنف آن است و صلب آنرا جبهی گویند و خشک آن نیز قابض ترین
 اتسام مطبوخ سیال آن با تراب برای صلاحیت قوت قبض آن متوسط و تحلیل آن زیاد ❖ **افعال و خواص** آن انشاء
 المراس مضع آن منشی خلط لجزه و جالب و طویات رقیقه از دماغ و فصل فکین و برودت آنها و ثقل زبان و لکنت و مسرتکم
 و غیره یعنی بمسک دند آن و نساد لثه را زایل کند و رنگ و روانیکو سازد و نیز خلط لجزه صدر را نضج دهد اعضاء الغذاء
 و نیز مضع آن معین بر هضم و مسخن معد و بعل آن پراکنده کنند و ریاح و مانع قیر آب و طعام و فساد صوای و یائی و اعانت
 بر هضم و تقویت معد و رگب و محال و آشامیدن آب در ظرف قیر اندرد مانع غلظت و تغییر و دفع ضرر آن و دفع طاعون
 و استسقا و محلل نفخ ریاح و مسخن اعضاء باطنی است و گفته اند نکامد اشتن آب در ظرف قیر اندرد مانع غلظت و تغییر
 آن و مدامت اکل آن مورت قروح متانده و کاه و مودی بسجج اعما میگردد و سزاوار است که کسیکه اراده خوردن آن داشته
 باشد با بعضی ادهان مناسبه حل کرده بخورد تا باعث قرحه و سحج نگردد مقدار شربت آن تا یکمقال و زیاده بر آن نجوز
 نیست بد آن نفر الیهود و در سایر خواص نیز مانند آن و ضما آن منشی دما میل و غراحت و دیلات و محلل اورام و
 جابر کسور و زایل کنند و جمع ضربه و سقطه و ماسختن شراب در خم قیر اندرد باعث رقت و سرعت خروج آن از بدن و هرگاه
 غلیظ الغوام باشد نیکو است از برای مبرودین و بلغمی مزاجان و خم آن خفیف تر ❖

❖ **قاطا لیقی** بفتح قاف و الف و فتح طاء مهمله و الف و کسرون و سکون یاء مثناة تحتیه و کسراف و یاء و قاطا با طبعی نیز
 آمد و بلفظ یرانی بمعنی کف العقاب است ❖ **ماهیت آن** نباتی است برک آن کوچک شبیه ببرک آس و زیتون و در صنف
 میباش صنفی ثمر آن شبیه بکرمه و بیج آن باریک مانند بیج انخروش و یا مفت سرد ارد و چون خشک شود منسجی گردد
 هر آن بسوی اسفل و در شکل شبیه بناختهای حلأ قمره و صنفی دیگر سر آن مانند شبیه کوچک و بیج آن مانند لثیم زیتون
 و برک آن نیز شبیه ببرک زیتون در رنگ و شکل و بزرگتر از آن و ثمر آن کوچک بقدر ریشودی و سرخ و سوراخ حوراخ
 ❖ **افعال و خواص** آن آشامیدن آن بشرط آنکه در حین آشامیدن بقصد محبوب و مادی و اربا شامند باعث محبت و
 تعشق است و در بلاد انطا لیه آنرا مستعمل دارند و درستی و گفته اند تعلیق آن مانع تعشق است ❖

❖ **قاقا لیا** بفتح قاف و فاء و کسرام و فتح یاء و الف لغت یونانی است و بعضی گفته اند که آن بقله الا و جاع است
 و شاید غیر آن باشد ❖ **ماهیت آن** نباتی است برک آن سفید و بزرگ و ساقی از وسط برک آن ایستاده و رؤید و بران
 یکی شبیه بگل نباتی که آنرا در افریقا میمانند و چون گل آن ریخت حمی از آن ظاهر میگردد و آنرا میخی است با قوت مبهغه و بی

لذع منبذ آن کومستان * طبعیت آن کرم و تر * افعال و خواص آن آشامیدن آن نفوץ بیخ آن در شرایب و موضع آن
فیزنا شاجهت رفع خشونت قهقهه و رمی و سرده نافع جهت آنکه جوهر آن غلیظ است و پیون مانند کثیر از شراب بخساند
که غلیظ گردد و یا لعوق آزان سازند و به مضغ نمایند بیخ آنرا از آن عصا و بر میآید که نافع است امراض مذکور و اوقاف مقام رب
لسوس است و حسد آنرا چون نرم بگویند و یا قیر و طی ممزوج نموده بر صورت مالند یا بهت تبدیل و مانع لذع و تشنج آنست
فقالله * بفتح قاف و الف و ضم قاف و فتح لام و ما بیونانی قلیل و وس و سربوئی شرفیون و شوشا و یرنگی کوده موم و یا رسی
میل و بحر بی ملل و بهند و الا بیجی نامند * ما هیئت آن از جمله افاد و عطره است و ثمری است فندی و در نوع میباش
کبیر و صغیر کبیر را قائله کبار نامند و صغیر را قائله صغار قائله کبار یا قائله ذکر و میل ذکر و قائله زنجی و بهندی بر ما الا بیجی نامند
* ما هیئت آن ثمر درختی است بقدر و سه ذرع و یک ساق دارد و برگ آن شبیه برگ ناز و و بجان و کل آن سفید و زرد و مائل
بسرخی شبیه بکل با قله و ثمر آن صوبه هر شکل مختلف غیر فتسای الا ضلع بمقدار یک انگشت و کوچکتر و بزرگتر از آن و پوست
آن اغبر تیره و سه یا رچه پیوسته بهم و اندک بخیم خشن با خطوط طولانی و در طرف پائین جای اتصال بشاخ معنی و بر آمل کی
و چون خشک کرد و پوست آن بعضی خود بخورد و با یا اندک صلبه منشق گشته و انهای آن بر آید و نیم آن شبیه بچشم جرم و
خوشم و فی الجمله شبیه بر آفتاب نور و یا اندک حلت و در کارکی با طوبت از جبه شیرین طبعی و بعد بخشکی زائل کرد و قوت
الطبه در غلاف است تا نهایت و سال باقی میماند پس طعم و رائحه آن زائل و قوی آن باطل میگردد و آنچه از غلاف بر آید
قالب سال و انطاکی نوشته که برگ آن هر بض است و حکم میر علی الحیدر در حاشیه تحفه نوشته که برگ آن شبیه برگ
جوار یعنی ذره است و سبز تیره و طول آن بقدر یک شبر و نرم و عریض بقدر سه چهار انگشت و کل و ثمر آن در اسفل ساق آن
میر و کل آن شبیه بکل با قله است و از دیگر می نیز چنین شنیده شده و طول برگ آن و نادر و شیر گفته * طبعیت آن کرم
در اول و خشک و در دوم * افعال و خواص آن مفرح و مقوی معده و هاضم طعام و محرک جشاء و جابس بطن بخصوص
بیویان کرده آن و در بعض طامع این الذوائف از صغار آنست و بیشتر با برگ نانمول یعنی پان میخورند و دیگر در ادویه
و سبزیات و غیره بمصرف می آید و در اجل طعام نمیکند و سون پوست کوبیده آن و به ستودن آن آن مقوی لله و مانع قلاع
دندان و کوبیدن مضامع میماند آن کثیرا مقلد از شربت آن نادر و منتقل بدل آن قائله صغار است *

* قلله صغاره و آنرا نیز شش بضم د و شین معجمه و میم و شوشم و خمیر و ارمیل و ارمال و ارمیل انشی و یصله و کچرا ایتی
الایچی و چه و تیه الایچی نامند * ماهیت آن شیر نباتی است که در ملیبار در کوه موسوم به ییلی و نواح آن بهم میرسد و در
جای دیگر وجود ندارد و نبات آن نایب و ندرع و بیک آن بقدر بیک آن آوار و ریجان ریحان توازان و شش و آن خر شده در و صبر
دانه ازان در غلافی بقدر مغز پسته و نیز رکتور و کر چکر ازان و بشمار خوشبو و در خامی سبز و بعد رسیدن زرد و بعد از خشک شدن
سفید میگردد و مثل شکل متساوی الاضلاع و هر دو طرف آن اندک باریک و پورحت غلاف آن سه پارچه و بهم پیوسته و بخش
با خطوط طولانی و خوشبو و با اندک عقوصت و در زیر آن جای اتصال بخوشه اندک قمی و بر آمل کی و مائل کیچی و پیوسته
آن بدان متصل و ازان روئیده و روئیده آن چون خشک گردد خود بخود و یا با نلک صدمه شکافته بانه از جوف آن بومی آید
و در جوف آن دانه ای آن مانند نایله کما و مکر آنکه این و نیزه تور و سه صف در سه ضلع آن و مایین آن پوده سفید رنگ نازکی که
بواسطه آن غلاف آنها میرسد و در نازکی در آن رطوبت از شیخ و بن طعم خوش و بوی چون خشک گردد زائل شود و بیست

آن مفید کرد و طعم دانهائی آن اندک تن و خوشبو و بعد خائیدن آن دهن اندک سرد کرد و چون کهنه شود مانند بلخی
 شود و حلت رائحه آن در یکی و پودت آن میل بسیار می آورد تا آنکه بدن بورقی طعم و قوت آن باطل گردد و با لیمو توت
 آن تا سه مال میماند * طبیعت آن در دوزخ گرم و خشک و با قوت تریاقت و قاضیه * افعال و خواص آن مفرح
 و ملطف و جالبی و میلان و خوشبو کننده عرق و رائحه دمان اعصاب الراس و فروغ گوید * آن در بینی که عطسه آورد
 جهت مداع رعی و صرع و اغبا و ذرور آن در کوش جهت تسکین وجع آن و مضغ آن خوشبو کنند و دمان و ریوست
 و دانه آن مقوی لثه مضغ و ذرور اعصاب الصدر و الغشاء و بعضی ناشف رطوبات حد ریح و معد و مقوی قلب و جهت
 خفقان بار و دوقویت معد و تسخین و رفع بات آن و غشیان و تهوع و قی و وجع معد و بارد ریحی و آوردن جشا و انضمام طعام
 به تنهایی و با بادیه مناسبه و حایس بطن مخصوص بریان کرده آن و با آب مصکلی و آب آنار جهت قی و غشیان و تقویت معد و
 وجوش داده نیم گرفته آن خصوص با پودت در کلاب و با آب جهت رفع غشیان و تهوع و میضه و قی و دل ستور یا برک بودند
 و با نفع با آب و با کلاب جوش داده یک درم آن با سنگبین سه روز جهت اوجاع بارده کبد و تقطیع سد * آن و با نشیم
 خیارین اجزای متساوی و زوی و دوزم با سنگبین جهت اخراج حنک کرده و مانند الزنبه اکل و ذرور آن خوشبو کنند
 عرق و در فمه افعال اقوی از کثیر آن مکرر دوقویت معد و رطوبات عکس این نوشته اند شاید قائله کهاریک در جوشه و زنج
 و جامی دیگر غیر بنکاله میشد با شد چنان بود و آنچه در بنکاله میشود و مکرر بتجربه رسید نه چنین است که ذکر یافت مصر
 صدر و رنه مصحح آن کثیرا معدا و شربت آن بکرم تا یکمقال بدل آن نصف آن کبابه و نصف آن حب بلسان و بوزن آن
 قائله کهاریک و نصف سوم قائله که نوشته اند تا حال دید و نشد که مامیت و خواص آن تصریح یابد *

فقالی * بفتح قاف و الف و کسر قاف ثانی و فتح لام مشدده و الف مقصوره و بتخفیف لام و بضم قاف و کسر لام و یا نیز آمده
 لغت قطبی است و عربی تلام کرمان و تلاح و رجل الفروج و بغارسی کاکل و کاسروشا بانک و نیز بغارمی و نوکی شورد
 و بیونانی و مدیمون و برزی آوردیون نامند * بما هیئت آن بماتی است شبیه باشتان و خرف و بزرگتر و سبز تر از آن و دوقویت
 این زیاد و بران و با شوری و برزیت و لثی و قبضی اندک و ربیعی است و در جوش و میرسد و مردم با ماست و شیر منخورند
 و شتر بن راغب و موافق مزاج آن و متبیت آن شور زار ما و خرا بها * طبیعت آن در آخوردیم گرم و خشک و بغلادی در
 اول نوشته * افعال و خواص آن اعصاب الغشاء خوشبو کنند و جشا و ماضم آنچه در بطن باشد و قلیل الغلغله با پودت
 و لزوجت و لثه امویل و مخرج مانی البیان است و آب افشرد * آن سهل ماء صغریک و اوقیه آن تانیهم رطل با آب تقوع
 زینبیا و شکر سرخ رافع قول و وضع معد و در دوزخ و پشت و ورک اگر تپید باشد و تقوی در معد و احداث منجای بسبب لزوجتی
 که دارد و یابد که عصاره آن را جوش دهند و قوت آن باطل میگردد بلکه جوش نداد و بیاشامند و بعضی یکرطل عصاره آنرا
 باده درم شکر سرخ میاشامند و قوی منجای و جوش بن الحسن گفته با شکر سرخ و بلبلاب و شاعره و نعل آن اقوی است
 اعصاب النفض مدبول و شیر و زیاده کسل و منی و محرک با خوردن تر و تازه آن و گفته اند میخلف و مستین و نافع منی است
 مانند سله آب و میرد قوی است مانند کافور و قوی آن در اسهال زرد آب اقوی و گفته اند فعل آن مانند فعل کشت
 است مقدار شربت از جرم آن تا سه درم و از آب عصیر آن در نعل رطل باده دوزم شکر سرخ و متبیت که این رد رتی باشد
 که در حرف الزام مع الاله المهملة ذکر یافت زیرا که بسیار مشابه آنست *

* قاقم * بفتح قاف و الف و ضم قاف و میم * ماهیت و طبیعت آن پوست حیوانی است شبیه بستیاج و ابر و رطوبت
 از آن پوست آن شبیه به پوست تنک و قیمت آن بیشتر از بستیاج و نر و یعنی پوستون آنرا اگر می کمتر از زهر و وافق ابدان
 معتدل له و گفته اند فرو آن کرم ترا ز نر و بستیاج و لباس ملوک و سلاطین است و گفته اند پوست حیوانی است که چکتر از کربه
 و بز و زکتر از موش و دم آن کوتاه و سفید رنگ و سرودم آن میاه * افعال خواص آن شبیه بفتک است *
 * قانصه * بفتح قاف و الف و کسرتون و فتح صاد مهمله و هالفت عربی است و بیونانی شعر سیون و برومی کلبیان و یغاری
 صندکان و ریندی پتهوی کوبند و ترم کرده کسیکه آنرا چینه دان دانسته زیرا که چینه دان را بر بی حوصله نامند * ماهیت آن
 بمنزله معد است از برای طهور و گفته اند بجای مضارین و معا است و اول اصح است و بهترین همه قانصه از نر و به جوان
 است و بعضی گفته قانصه بطاست پس دجاج سمین و باید که از هر حیوانی پرند که داخل مینما یند جوان باشد نه پیر
 * طبیعت آن بطبیعت طیر ماخوذ از آن بر میگردد * افعال و خواص آن نیز بالجملة از طهور مذکور که کثیرا افعال
 و مولد خون صالح و رافع خفقان و فائده دجاج سمین جهت صاحبان ضعف کبد مفید و چون هم نیکو با بدن خون محمود
 از آن تولید مییابد و لیکن مولد قولنج و بطی القضم است خصوصاً عصب آن مصلح آن آنست که عصب آنرا در کنند و طبع
 کامل دهند که خوب نضج یابد و با سرکه و مری و نمک بخورند و پوست زرد اندرون آنرا بختصاص از خروس چون خشک
 نموده سوده با آب سرد بنوشند جهت درد معد و استطلاق بطن و زلق الامعاء مفید و این پوست از حیوان لا غر شک بهتر
 از بقیه آن و اقوی است و درین فعل تانصه جباری کرم و خشک و اکتال آن جهت تحلیل آب نازل در چشم و جلائی آثار ترنیه مؤثر
 * قانده * بفتح قاف و الف و فتح و او سکون نون و دال مهمله * ماهیت آن ازاد و به مجهوله است یعنی اصل آن معلوم
 نیست که نباتی است یا حیوانی بعضی نباتی و جمعی حیوانی دانسته اند و گفته اند که در بلاد ترک مرغی است که آنرا
 قانده نامند و این شحم آنست و آنرا شحم قانده می نامند و بعضی گفته اند پیه طائرفندی است و بعضی پیه سبکی دانسته
 و بعضی دهن مغز ساق ابل گفته و بعضی گفته دهن ماهی است و بعضی گفته از جنس سنگ سیاه بر می آید اقوال دیگر بزرگان وارد
 است و از لجمله آنکه اسم مرغی است سفید منجمله شبیه بپیه و می بود که از حیشه و نواح یمن و هند آورند و آنرا شحم قانده می نامند
 و ثواب معتدل الملوک سید علو بخوران قدس مرده نوشته اند اقوال مذکوره در آن همه بی اصل بلکه دهن ثمر درختی است
 که در کوه کاووزن که کوهی است در کنار زنه و کنک یعنی در پای کنک که کنک نیز نامند و آن کوه تا به خطا و چین کشد و ما بین
 هند و آن بلاد واقع است و آن تعریف زیاد هم بزرگی و تحجیم کرده بزی است مغز آنرا سائید و در آب جوش می دهند و کف
 میکنند و کف آنرا با لثام میگیرند پس آن کف را جوش می دهند تا نهایت آن بر طرف گردد و روغن خالص بماند و ملاحظه
 مینمایند که نسوزد پس صاف مینمایند و بعد از سرد شدن منجمد مانند پیه میگردد و نزد عامه اهل هند معروف بشحم شجری
 است و بعضی اوقات مغز مقرر آنرا بگل های خوشبو مانند یا سمین ایص و یارای بیل که نام سمین مضاعف است پرورده مینمایند
 مثل مغز بادام یا گل بنفشه و گل سرخ پس از آن روغن میگیرند و در مری و خات شقاق حادث از سردی هوا استعمال مینمایند
 * طبیعت آن کرم و خشک در درم و کوبند کرم مائل بخیکی است * افعال و خواص آن محلل ریح غلیظه و محرک
 باه و آشامیدن بکرم آن تاسه درم بالعابا و حریره های مناسجه جهت سعال بارد گفته متفرح و ضعف اعصاب و اوجاع
 بارد و سائر اوجاع طهر و خاصه و ورک و زانر و غیره و تقویت باه در هنگام میکه غیر ما دی بلکه ساج باشند مفید معدار

شربت آن تازه درم و بن ستوریت هین بد آن جهت امراض مذکوره بافع **قصه** **سبل القاف مع الباء الموحدة ***
* قبیح * بفتح قاف و سکون باوجیم معرب کبک تاری است نه عربی جهت آنکه در لغت عرب قاف رحیم و در زبانهم در یک کلمه
جمع نمیشوند مگر درین کلمه نزد هوم آتش خورده و عربی حیل و واحد آن تنجیه یا مادر آخر آمل و زمره ماده آن یکسان است
در آن و ترکی کبک و بهندی چکر و ریسر یانی چغل و بیرونانی ماغیر و ابرومی بزدیق نامند *** ماهیت این طایفهست معروفه**
ببجته کبوتر مرغ کوچکی و خوش منظر و خال از منقط بسیار می رسقیدی مانند قطار و سر آن مل و ربا خطوط سفید و سیاه و رنگ
بعضی مرکب از سخی و تیرکی و طواف بر آن مشطاط بسیار می و سفیدی و منقار و پاندای آن سرخ و ماده آن بانرده بیهه میکلارد
و بسیار دوست میلارد بیهه خود را و زدن آن موضوع بکثرت هفت است مانند خر و س و ازین جهت بیضه آنرا بمنقار میشکند تا آنکه
ماده آن مترجه حسانت و بجه کشی نشود و آن از سفاد بازماند و لهذا ماده آن ازان میگزیزد و بسوی تخم میرود و متاذهظت آن
میگاید تا نرند شکند پس نرمای بعضی با بعضی جنک و فریاد بسیار میکنند و هر یک بکر بزاند دیگر را و بران ظفر بای آن سفاد میکنند
و کبک تغیر میللد اصوات خود را هر قل رکه متخواد از سواص آنست که نر آن شلید الغیرت میباش بر ماده خود و بسا است
که ماده منتقم میگردد از راستیه نرد بکر آنست که چون صیاد را بیند سرخورد را ببر فرمی برد بکمان آنکه صیاد آنرا نمی بیند
پس صیاد آنرا میکیر و عمر آن یا نرده سال میباش و از غار اصوات خوش الحان خوش میشود و بسا است که از کمال خوشی
در آفتاب خود می افتد و صیاد آنرا میکیر و تعیش آن در سرد میر و کوهستان سرد برف نشین میباش *** طبیعت آن گرم**
و خشک در دوم و خشکی آن زیاده بر گرمی و بعضی معتدل دانسته اند *** افعال و خواص آن** لیم آن لطف لیوم است
و کثیر الغنا و سریع الوهم و مزل خون صالح اعفاء الراس و الصلبر و الغشاء و النقص جهت فالج و لقوه و امراض بارده
دماغیه و صلبیه رفود و معد و کبد و احشاء و استسقا و حبس بطن و ازدیاد باه و تسمین بدن نافع المصارده و محرور المزاج
و عواء و بلل آن حاره و مغر و با شراب صرف مصدح و مورث خارش بدن و صلح آن سنگبین و ترشیه و چون کورشت آن
صلاب است باید که بعد از نرجه و شب در هر ما و در کرما یک شب بگذارد پس طبع نموده تناول نمایند و در بعضی امزجه
در همضم و آشامیدن یک مثقال از مغز سر آن با شراب و بن ستوریت نیم مثقال صندل جهت یرقان و بلع جگر که ما کرم آن بقتل
لیم مثقال جهت صرع و زمره آن اکتمالا جهت جلای غشاوه و طلمت بصر و شبکوری و بازیت شیرین که اجزای مساوی شاد
نمایند بر بیرون چشم جهت ابتدای نزول آب در چشم و بار و اید ناسفته سوده و مشک بوزن آن جهت جلای بیاض و ظفره
و طارفه و غشاوه و دمه و معوط آن در هر ماه یکبار جهت حدت ذهن و نیکوئی آن و تقلیل نسوان و حدت بصر و شون آنکه
خشک کرده سوده باز جاج فرغونی یعنی شیشه سفید و دار فلفل اجزا مساوی با غسل شسته در چشم کشند جهت رفع بیاض
و جرب الجفان و بیضه آنرا چون با سرکه غنصل بخته بنورنی جهت رجح بطن و زوال مقص و در غیر سرکه جهت فصاحت
و تصفیة صوت و رفع سرفه و خام آن با کتل و مسمن بدن و خاکستر بر آن محلل از ارام صلبه و طلاهی موکین آن رافع کلفه
و نمش است **قصه** **سبل القاف مع التاء المثناة الفوقانیة ***

* قتاد * بفتح قاف و تاء الف و دال مومله لغت عربی است و نیز عربی شیره القندس و مسواک القیاد و مسواک المسح
و بفارسی کون و توارس و قیچ نیز تسمی ازان است و واضح آنست که بفارسی آبراکم بغم کاف و بشیرازی بالش عاشقان مانند
* ماهیت آن درختی است پر خار و خارهای آن تن و غم شده بسوی باطن که چون برگهای آنرا خواهند که بیست کشیده

از شاخهای آن جدا نمایند چنانچه از شاخهای اشجار دیگر میکنند دست میروند و در وقت آن بیضا ریزانند و بیشتر آنرا
 بخورد مگر در سالی که باران کم باشد و نباتات کم روید و چون مواجی از آن جدا نمایند و بخورند فربه گردند و کل آن زرد
 فام و در آن قطعه‌ای سرخ رنگ و میوه آن از کل آن بیرون می آید و رنگ آن بهیئت مسطوخما و کثیر اصنع است * طبیعت آن
 در درم گرم و خشک صاحب اختیار است بدیع کرم و تر گفته * افعال و خواص آن آشامیدن آب آن جهت سردی و ضعیف
 النفس و قوحت رطوبت و غلای آن با هر که و عمل جهت بهی و رفع آثار جلد نافع و بهی آن با ضعیف و ناز آن مانند مشعل میسوزد
 بد و روشن

* فصل در القاف مع الناع المثلثة *

* قنار * بکسر تاء و فتح ثاء مثلثة مشددة و الف ممد و ذی یقارهی خیار زرد و یونانی و صوفی و سیسیانی و یونی و یرومی
 قومی و بهی و کرمی مانند * ماهیت آن معروف است که نبات آن از قبیل نیمه و یار است مانند خیار یا درنگ و مشابه
 آن الا آنکه برگ آن از آن امس و اندک کوچکتر و در آن ذونوع میباشد یکی بزرگ ماولایی ضعیف اللحم قلیل البزر که
 در اول فصل ربیع میرسد و این را خیار زرد یا زرونی نامند و درم از آن کوچکتر و نیم آن نازکتر و نیم آن بیشتر در او خور
 و تابستان میرسد و این را خیار زرد یا پوری نامند و این شیرین و اولی و قیتر از اول است و از هر دو نوع بعضی مغز مابین و نیم
 آن تلخ میباشد و نیز هر دو نوع بعد کال رسیدن و بخت شدن ترش میگردند خصوص نوع دوم و گفته اند بهیترین آن قازک
 ماولایی یا بزرگ امس یا زرونی است و زبوتر آن نمشاپوری مخطط خشن آن و نیم آن بهتر از نیم خیار و اولی و قیتر از قنار
 و سریع الهضم تر از آن و مولا ناخمس کرمانی گفته که قنار خیار است و در آن بطبیع نغام مستطی است که خام بود و فیه و زردی
 باشد و از این قول نادر است و نیز در جوامع شیراز این مشهور یک بزره و مو کو و کوکرات نه خیار زرد * طبیعت آن در آخر دوم
 سرد و تر و مغز آن رطوبت و الطیف از لحم آن و ترش آن از بدو رطوبت و سریع الاستیصال به فساد و دخلط غالب * افعال و خواص آن
 در کانی از حضرت ابی عبد الله علیه السلام مروی است که فرموده اند که حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند بخورید
 خیار را یا نمک و در حدیث دیگر وارد است که حضرت ابی عبد الله علیه السلام فرمودند که قنار را از اسفل آن بخورید که برکت
 آن اعظم است اصحاء الغلای و النفس جالی و مسکن عطش و حرارت و صغر او التهاب و جلدت خون و جگر است خصوص
 مغز رسیده آن و نیکو است از برای معده و حار و راجع مد اکبر و مثانه و لیکن قلیل الاستمرار است و ملین بطن و زایل بول
 خصوصاً سنگ کرده و مثانه و درم آن و مغز تلخ آن در بین امواتی است زیرا که جلای آن زیاد است از ترش آن و ترش آن از
 شیرین آن و آشامیدن آن بفتح آن بقدر دوا بولوسات با ماء الجسل قی خلط بلغمی رفیق نماید المصار نفاخ بطبیع الهضم و الاسهال
 و زدی الکبوس و سریع الغفرت و مهیج حیات مزمنة و ضعیفه و بطبیع هریع الاستیصال تر بفساد است از آن مصلح آن نمک
 و ناخته و زریب و راز یا نه و مقشر نمودن آنست و در معرو و زین سکنیچین و نیم آن مد و مفتوح و جالی و منقح
 عروق از مواد لزجه و قویتر از مغز و لحم آن و از نیم قنار ضعیفتر و از نیم خربزه و یا اندک قوت ضعیف کما مواد ماکنه و پوسیده
 و گوشت آن مولد ریاخ و قولنج و روح خاصه و زهره و خلطی که از آن بهر رسد مستعمل عفونت باشد و در اکثر افعال مانند
 قنار است مصلح آن غسل و کمونی و جوازش بود و آشامیدن کوزه و بزرگ آن جهت سنگ دیوانه گردید و شلغ بلغمی و یا سنگ
 جهت شری بلغمی و خشک کرده آن جهت اسهال صفراوی نافع *

* قنار * لغت عربی است و نیز عربی مشقة الین لب و صاب و یقارهی خیار زرد است و خیار زرد و سیسیانی و یونی و یرومی

و بیرونانی شقوشینا و کسانیکه آنرا اولیای قتل می دانسته توهم است زیرا که ققاء الحما را زیاد ویده مسهل است بخلاف کوبلا
و کوبل بهندی گرمی و کجری تلخ کوبند و مستعمل که پاول تلخ بری که کند و ری کوبند باشد در ماضیت آن اختلاف است بعضی
گفته اند نبات آن شبیه به نبات ققاء است و برگ آن مغرب و خشبی و ققاء یعنی ثمر آن شبیه ببلوط طولانی و بیج آن بزرگ
سفید رنگ منبت آن خرد و بارز مینمای و طعم ثمر آن تلخ کوبه المرائی رطبی که کهنه شد و باشد باخطوط و بعضی املس
و بقدادی گفته که نباتی است که یک سیاق دارد در اینختاده و برگ آن کو چکتر از برگ ققاء است و نباتی و اقواص اجزای آن
و مستعمل از آن عصاره ثمر آنست و بعضی گفته اند مستعمل عصاره بیج آنست و احمی آنست که عصاره ثمر آنست که بیرونانی
اخریون نامند و بعضی گفته اند نباتی است سبز رنگ مائل به یامی شبیه به نبات کبروی خار و کل آن سفید و ثمر آن طولانی تر
از بلوط و سبزرنگ و نفخ یافته آن زرد و سیاه تلخ و ازین جهت آنرا علقم نامند زیرا که عرب هر چیز تلخ را علقم خوانند
و بهترین اجزای آن ثمر ریخته زرد راخت طولانی مانند خیار زده بسیار تلخ است که نبات آن منبصر بیک ثمر باشد
و هر چند ثمر آن زیاد و باشد بهتر و مستعمل و همچنین از عصاره آن بهتر و مستعمل آن سفید رنگ املس سبک آنست که چون
نزد چراغ بد ارنده مشتعل گردد و زیاده از یک سال بران نکل شده و از ثمر رسیده آن باشد که نبات آن منبصر بیک ثمر و یا
ثمرهای کم و خشک باشد بلکه بر ثمر و تازه باشد و اخذ نموده باشد بدین نحو که بگیرند ثمر رسیده آنرا که چون دست بمهر
آن رسانند خود بخود باز درخت جدا گردد و تازه شاداب باشد پس یکیک را بریده و بفشارند و بر منخلی و یا صافی و یا نیچه
از لیم آن در منخل یا صافی بماند و فشارند و بمانند تا از منخل و یا صافی بگذرد و آب شیرین بران ریزند و بکند ارنده
تا در صوب آن ته نشین گردد و آب صاف رقیق بالای آنرا بریزند و بران در صوب باز آب شیرین خالص بریزند و بکند ارنده
باز در صوب آن ته نشین گردد و آب بالای آنرا بریزند و همچنین چند مرتبه پس دردی را نرم نموده و مسحق بلیغ نموده و
با صمغ عربی بوزن آن و یا بانیم وزن آن نشاسته و یا با گل ارمی سرشته اقراص سازند و خشک نمایند و نوله یکو آنست که
در آخر تابستان که ثمر آن زرد و رسیده شود گرفته در پارچه صافی اندازند و بمانند و آب صاف آنرا بگیرند و بدستور
راوق کنند و بر روی خاکستری نرم بپخته خشک کنند پس الراح و یا اقراص سازند بدین قسم که بر روی کرباسی صاف
بر روی خاکستری نرم بپخته عصاره غلیظه آنرا بریزند تا خشک و طوبت آنرا نماید پس صلایه کرده اقراص سازند و در سایه
خشک کنند و گفته اند قوت آن ناده سال بمانی میماند و آن را مغشوش با شیمی چند مینمایند و معلوم نمیکرد و علامت مغشوش
آن آنست که با و صافی مل کوبه نباشد و بسیار مغشوش و کراتی خشک و سنگین آن رطبی و غیر مستعمل طبیعت آن گرم و خشک
در دوم و در سوم نیز گفته اند افعال و خواص آن ملطف و محال و جالی و منقح و ماغ و مسهل مره صغرا و بلغم خام
وزر از آب رجعت فانی و لقوه و صرع و کزاز و صلا و بیضه و خود و اوجاع مفاصل و فقر من و عرق النساء و سرفه و بار و در بر
رضیق النفس و ریاح غلیظه و استمعا و برقان امود و بواسیر و تقیت سنگ کرده و مثانه و ادرار و بول و حیض و نافع و ثمر و برگ
و بیج آن همه جالی و محال و مجفف و تحقیف پوست آن زیاده از برگ آن و حلت عصاره و برگ و بیج آن زیاده و غلبه بر اس
غوط عصاره آن با شیر دختران محال شقیقه غلیظه و صلا و بیضی عام و تمام سر و جمیع اوجاع بارد و مزمنه و لیکن بعد از
تنقیه تام و نیز نافع است جهت لقوه و خدر و کزاز و صرع و طووخ آن بر منخرین یا شیر جالب فضل کثیره و جهت بیضه و خود
و مدافع مزمن و عصاره برگ آن از آن ضعیف تر و ریشهای بیج آن قوی التخیف تر از ثمر اجزای آن نماید آن بر بنا کوش جهت

تخلیل ورم آن و مطبوخ آن یا در جو نیز و قطور نیم گرم عصاره آن در گوش ممکن در آن و مضمضه بطبیع آن جهت در دندان
 و یابد و نظیر عصاره آن در زیت که در آفتاب کرم گذاشته یا شنب چهل قطره در گوش جهت تسکین درد آن و دوی وطنین
 و ثقل سامعه حادث از ریح و مواد غلیظه و یتنهائی کرم کرده کشنده کرم آنست و طلاء عصاره آن با عمل و بار و رغن زیتون
 یا زهره کا و جهت تخلیل او را م حنجره و خناق نافع اعضاء النفس لطوخ عصاره آن با عمل و زیت بر حنک جهت خنای بلغمی
 و تخلیل ورم حلق و امهال و آشامیدن عصاره آن جهت سوء تنفس بسیار موافق و آب افشوده بجم آن بقل رش قیراط جهت
 سوء القتیبه و استسقا و بر آن اسود عجیب التفع و بدن و ضرر و آشامیدن بجم آن بقل دروازه قیراط و یا طبع نیم رطل آن با دوسط
 شراب و یا آشامیدن هر سه روز سه ابروسات که بقولی نه قیراط و بقولی هیزده قیراط است با ماء العمل قی بلغمی و در اوی آورد
 و امهال بلغم خام و صغیر و زرد آب نماید سهولت بی مضرت بمعده و بهترین ادویه است برای استسقا و یک ستور آشامیدن
 پوست آن بقل و چهار اگسونا که بیست و چهار قیراط است هر روز با ماء العمل و چون عصاره آن را باد و چند آن نمک را نلک
 هر سه سرشته حبوب بقل و رسنه ساخته با آب بیاشامند امهال نیکو نماید و چون قدری از آن را با آب حل کرد به هر مرضی
 آلوده به ریح زبان و اطراف آن بمانند قی آورد و اگر سریع تر خواهند در زیت و روغن سرس حل نمایند و چون قی بسیار آورد
 شراب بازیت بیاشامند و اگر ناله نه نشش هویق یا آب سرد و یا سرکه یا آب بیاشامند و یا در آب سرد بشینند و آب سرد بر سر رویند
 و اطراف را با نمک و صمغ ناری بند و شرط کنند و اشپای تابضه و حابسه قی بشورند و چون بجم آن را سائید و نیم رطل
 آن را در سه رطل شراب داخل کنند و هر روز غمت اوقیه و نیم آن را شایا تا سه روز بیاشامند جهت استسقا نافع و سعو عصاره
 آن با شیر دختل آن نیز جهت یرقان و ضما و مطبوخ بجم آن با پیخته و امثال آن جهت استسقای لحمی اعضاء النفس
 آشامیدن عصاره آن در مری و بول و حیض و حمل آن مفصل جنین و چون بگویند و آب آنرا گرفته نیم گرم نموده به زیر ناف
 بمالند که هیبار یکدل و بر آورد و چون بر معده بماند قی آورد و چون بر خضیه بماند درد آنرا تسکین دهد و نزول آب آن را
 در تخلیل بردن الا و ارام و الجش و ضما و بجم مطبوخ آن با آورد جو محلل ورم بلغمی کهنه و منقح کنند و دما میل و جراحات
 خصوصا با صمغ البطم و عصاره آن درین باب اقوی است آلات المفاصل آشامیدن آن جهت اوجاع مفاصل و جمیع
 اوجاع سوداوی و بلغمی دست و پا و جمیع اعضا و خلل را نه از حقه بطبیع آن جهت عرق النساء و ضما و پیخته آن با سرکه
 و با می پیخته و امثال آن جهت وجع ظهر و نقرس بار در ضما و کل آن جهت اوجاع مفاصل مزمنه و همچنین ضما و پیخته آن
 لا قروح و الجروح و زور خشک آن بر جرب متقروح و قوی با نافع و با عمل و یا سرکه یا شراب سرشته نیز جهت جرب متقروح
 و نائل و قویا و بهق و آثار سیاهی صورت و ماثر بدن و مداومت با آشامیدن طبع برک و بجم آن جهت جنای نافع
 و چون آب قناء الحمار را در روغن کشید یا روغن بزرگان طبع نمایند تا آب برود و بر بوا سیر نمایند تا زائل سازد و چون
 غم تازه رسید آنرا ریزه ریزه کرده و یا آب آنرا گرفته یا روغن زیتون دوزین آن در عطری کرده و هر آنرا پیسته در آفتاب
 گرم کند و ازل چهل روز یا بر روی اخگر تا رطوبت آن خشک کرد پس بر بدن بماند جهت رفع هر دوی وجاب و جنب فصول
 و رذع کلف و بنور عدل سیه که بر صورت بر می آید و اوجاع مفاصل کهنه و امثال اینها و بدستور آشامیدن آن نافع مقدار شربت
 از عصاره آن از دوقیراط تا شش قیراط و از بجم آن دروازه قیراط و از طبع آن تا سه اوقیه و از تخم و کل آن تا یک گرم
 یا آرد جو و کرم را از روغن آن تا یک گرم و در حقه ملازیکرم زیاد و کار نبرد زیرا که مضر و رین و ابلان

ضعیفه و مرقی با نرا طرا باند سحج است مصلح آن در افراطی اشیای مذکوره و العجبه با دمان مناسبه است و چون خواننده
 عصاره آنرا استعمال نمایند باید که بتنبهائی استعمال نمایند که مورت سحج است بلکه با مصلحات و معینات فعل آن و مناسبه
 طبیعت آن بکار برند و بهترین آنها صبر و قنطاریون و دمیق و صوریان و بوزیدان و کما فیطوس و قسط و مرز و فرغان
 و سنبل الطیب و دارچینی و سلخه و زراوند مدحرج و انیسون و قیثم کرفس جبلی و بنستانی و جاش و شیر و سکنبج و قمل
 و زرد و مصلح مندی و حسب بلسان با ماء العسل و عقیق عنب و انعام صوغ و روغنهای اقل آنست که یکل انک عصاره آنرا
 سرد با هم وزن آن صغ عربی و نیم وزن آن کل ارمنی و ناشاسته سرشته بخورند و با سقمونیا و شحم جنطل از ادویه حاره
 استعمال آن جائز نیست و صغ لوزک و صبر و مصلح قوت فعل آنست

فقد بفتح قاف و ثاء مثله ردال ممله اسم عربی خیار ماکول است و بشیر از خیار در ازو خیار یا لنک و بشیر اسانی
 بخیار یا درنگ و یندی که میرا و یفرنگی کوکوا این مرنا منند * ما غیبت آن ثور ناتی است از قبیل لجم و یبارة و بز مجاور خود
 میچسبند و در زمین نیز پهن میگرد و بزک آن پهن و مشرف بزرگتر از بزک فداء مزغب و شاخهای نورسته و نازک آن نیز
 مزغب و تیر آن انواع است یعنی سفید و نازک طولانی و آنرا مصری و شامی نامند و ازین نوع در بعض جاها طولانی
 ثابته کدرع دست میشود و لجم آن زیاد و مغز ریشم آن کم و دریزه و نوعی سبز مختلط و ازین نیز آنچه طولانی و کوچک است
 نازک و لطیف و آنرا نیز شامی و مصری نامند و آنچه بزرگ و سخت مائل با ستاد و ضخیم و مغز ریشم آن زیاد و تر و بزرگتر آنرا بلدی
 نامند و نیز درینگاه نموی دیگر میشود اکثر ثمر آن مدور و بعضی اندک طولانی و پوست آن خشن ریشم آن کم و ریشم آن
 زیاد و نورس و کوچک آن نازک و پیشته آن سخت و ریشم آن بزرگ و این را یندی و لوتی که میرا نامند و در زمستان و تابستان
 نیز بهم میرسد و آن دو نوع در کرماد و همه انواع آن اکثری شیرین و بعضی اندک تلخ و دها شد و جمله انواع آن غلیظ تر
 از قنار و بعد از رسیدن زرد و مغز آنها ترش و لجم آنها صلب میگرد و در بعض مردم لجم صلب آنرا مانند کل و پیشته
 میخورند و از کل و غلیظ تر و بطی الاضم تر و نفاخ تر است و بهترین قند کوچک نازک آنست و بدترین آن متوسط و در صغر و کبر
 و صلب و گرم زده آن که بفارسی عوام شفته زده و شفته دار نامند و زبون * طبیعت آن سرد و تر در دانه * و افعال و خواص آن
 اعضاء الراس جهت صلاح حار خوردن و ضاد کردن و مانیدن قاش و یا کف آن بر پیشانی و نیز استعمال باره کرده آن
 یا آب تر و تازه آن بعنوان الحاح جهت انباش ارواح نفسانی و حیوانی و اکثر امراض حاره حاد و دماغیه و رفع بیشوائی مقید
 اعضاء الغذاء و النفس و غیره آشامیدن آن جهت اکثر حمیات حاره حاد و تسکین حرارت صغرا و خون و التهاب احشا
 و دفع تشنگی و تقویت مد و جگر و آدرایول و اخراج حصاة و رفع یرقان و بعضی که از اسهال حار مفرط بهم رسیده باشد نافع
 و آشامیدن آب آن نافع و درین مثال باد و نرم شکر سلیمانی یعنی نبات جهت اسهال مرقه صغرا و که در معده و امعا
 موجود باشد و اخلاط مختلعه صغرا و سوداویه و جهت حمایت حاره حاد و یرقان و بدستور آب خیار رسیدن زرد شده
 ترش قوت اسهال آن زیاد از نارسیله آن و چون قدری قنفل را در آب آن بنفشه مانند یک شبانه روز بپزد و در آن فرو
 بپزند و یک شبانه روز بکنارند پس روز دیگر آفرود و یا شامند با ماء العسل جهت نیکوئی رنگ رخسار و تقویت سد و تحلیل ریا
 غلیظه و دفع مراد حاره و خفقان و دیگر رزم و تر و نظول مطبوخ آن مانع تولد قمل و در حال یخ است که آشامیدن آب مطبوخ
 پوست خیار تازه در آب سه روز متوالی رافع یرقان است و خوردن خیار محروم ازین اوقات و مضرب بر دین و عصب معد

والبا ف آن رخام کنند غل و مولد خلط غلام و نفع و رقا و زرد تبه گاه و چون در معدنه فاهل گردد و مولد خلط سمی شود و با طعام
و بعد از آن خوردن مخصوص اغذیه غلیظه مانند آش ماست و آش غوره و امثال آن مضر مصلح آن در معرورین سکنجبین
و در مبرورین زیب و ناخته و غسل و معاجین حاره مانند کوفیه و قلا فی و مغز خیار ناراس الطیف و ابرو از لیم آن
و لیم آن نفاق و ثقیل و در بهیم و مغز سیده ترش آن ابرو و اربط و جهت اکثر منافع مذکور از اطفا فی حرارت و لهیب صفرا
و تبخیر و ادرار نمودن بول و غیره نافع و سریع الفعاده و ضما و مغز و تخم آن جهت التهاب معده و احشای تحلیل و ررم حار
و جرب و حصص و شرعی و خارش بدن و نرمی جلد و رفع خشونت آن و بر پشت زمار رافع احتباس بول و عسر آن و ادرار
قوی آورد خصوص در اطفال و مغز تلخ آن درین امر اقویه است از شیرین آن و ضما و آن بایوره و غسل نیز جهت تحلیل و ررم
نافع آشامیدن و در مثقال و نیم و پوست خشک کرده آن جهت رفع عسر ولادت و سهولت رضع حاصل مؤثر مضر زنان حوامل
بیوقت و تخم آن سرد تر از تخم قنار و از آن بهتر و بعد از التبعین و با قوت محرکه مواد ماکنه و مل و بول و منخرج صفرا سوخته با ادرار
و جهت رجوع رطوبه و رطوبه آن و حرقة البول و ررم کبد و طحال حارین و حمیات حاره نافع مقدار شربت از تخم آن تا پنجدرم و آشامیدن
آب برک آن بقدر رسه مثقال یا دو چندان بول صاحب طحال جهت تحلیل طحال آن مجرب و بعضی در مبرور المزاجان
قلهلی آب زنجبیل تازه نیز داخل میکنند و دهنی الخیار که آب رسیده زرد آنرا گرفته با روغن کنجد و یازیت طبع نمایند
تا روغن بجالد و در جمیع افعال ضعیف تر از روغن کدو و روغن ماباء الخیار و نیز مانند ماء القرقع است که در خمیر آرد چوبه گرفته
پس در کل و در تون حمام و یا در تون و طبع نمایند پس آب آنرا گرفته بنوشند جهت امراض حاره و حمیات صفرا و به حاد
و دق نافع و خوردن خیار نازک یا نمک و یا قشر بهتر از بی قشر آن است زیرا که زود تر از معدنه میگذرد و روان نمیداند
که نفع نیابد و متعفن گردد و بخلاف بی قشر آن و کسمکه مقشر آذر اثر جمیع داده خلط کرده و جمع آن با شیر زبون و موجب
فالج در مبرورین است *

* فصل فی القاف مع الدال المهملة *

* قد ید * بیشتر ناف و کمر دال و سکن یاء مثنا * تمانیه و دال مهمله * ماهیت آن اسم جنس چیزهای خشک شده است
خواه با تش و خواه با قناب و یا در سایه و از مطلق آن با مصطلح مراد گوشت خشک شده فاق حیوانات بری یا بدمی است و پهنی
سکاهیرا و سوسکی مانند و بهترین آن از گوشت حیوان تر و به جوان چرب است و بعضی گفته اند از حیوان نر جوان
متوسط در فریبی و لاغری است که در آن حدت و تلخی بهم نرسیده باشد و بعضی گفته گوشت خشک نمک سود است و اکثر
عام دانسته اند خواه نمک سود باشد و یا به نمک را چود همه گوشت کوسفند و بز و ماعی و خنزیر است برای آکین مرید
و از نمک سود آن که معتدل الملوحت باشد و در آن حدت و تلخی نباشد * طبیعت آن گرم و خشک تر از غیر آن
* افعال و خواص آن جهت ترمول و استسقاء و امراض یارده و یلغمی مزاجان اگر عطش بسیار یارده و یا رضع تعطیش آن
نموده باشند نافع و آشامیدن آب بسیار بران برای خشک مزاجان بد نیست و ردی ترین اغذیه و مولد خلط سوداوی
و مورث بیلاری و تونلج ثقلی در معتدین و در آن و حله و جرب یا پس و جوشه شاهر گوشت قلدیل حیوان و حشی جهت استسقاء
بهتر از غیر آن چون در سر که جسمانی طبع نمایند که عطش آنرا کم کنند و خشکی آنرا زیاد و بدترین طرق استعمال آن
بر بان کردن آنست زیرا که بصیر اخشت معطش میکند و بهترین مصلحت آن کشیدن خشک و یا بقرن لوجه مانند استفاخ
و سرمق و یا چغندر ریزین نیست با روغن بادام و کچیل تازه و کره و روغن کافور تازه و به تازه در معرورین و در ارجینی

وزیره و انیسون و ادمان مذکور در میرودین و چون عطش و کرب آورد سکنجبین با آب سرد یا شامند و چون خشکی
در حلق و عطش آورد جلاب با آب سرد یا مرقهای چرب بنوشند و خوردن لوزیۀ چرب و مغز خیار بهترین مصلحات و زائل
کنند و نصاد آنست و اکثر آن موجب خشکی و طوبت جلد و به خساد اخلاط امراض مذکور است

فصل في العلاج مع الراء الملهله

قرآن بضم قاف و فتح راء و الف و دال مهله لغت عربی است و آنرا قد بضم قاف نیز نامند و جمع آن قراد بضم قاف
و قد و ان بکسر قاف نیز آمده و یغارسی کند و بهندی چیری و کنی و یکن نیز نامند ماهیت آن حیوانی است کوچک شبیه
بدانۀ بیل الجیر و بقدر آن مرکو چکترازان نیز که در ابدان بعضی حیوانات مانند سگ و شتر بهم میرسد و بیشتر نزدیک
بکوش سگ و زرد شکم و بجم و ان شتر می باشد و می چسبد بدن آن و بد شواری از آن جدا میگرد و دست و پا ندارد و بد فن
و دندان مانند زلو میچید و خون بدن را میکشد طبیعت آن قریب بقفس است افعال و خواص آن علای خورن
کند سگ مانع انبات و شعر زائد شر منقلب است که چون بدن را کند بدن آن موضع بمالند بکروید و چون بعد از قطع
شعر بک چشم بمالند زائل سازد و چون بر اشعار بمالند مانع روئیدن آن موی مزکن کرد

قرآن صیاء بفتح قاف و راء مهله و الف و کسر صاد مهله و فتح یاء مثلاً تستانیۀ و الف و یغاد معجمه نیز آمده و یسین مهله
بجای صاد و قار و اسیا نیز آمده لغت رومی است و اهل صلب چرامیا و اهل مغرب و اهل لس حب الملوک و اهل دمشق
نیز قرا سیار و یغاری شیرین آن را کیلاس و ترش آنرا آلوی بولی و عوام آلویالو و آلویولی و الی بولی نیز نامند ماهیت آن
ثمر درختی است شاخهای آن پریشان و سرخ رنگ و برگ آن نیز سرخ رنگ و شمشه بد درخت زرد آلود در برگ و شاخ و ثمر آن
کوچک و مدور و بیجوبی با رنگ بلب پیوسته بشاخۀ آن و اکثری آ و شسته و د و عددها هم و در خامی سبز و غص و نیم رس آن
سرخ و ترش و رسیدۀ آن بنفش و منقوش یعنی چاشنیل اربانند که طبعی غیر مستوس و نیم آن کوچک بقدر نخودی متوسط
پوست آن صلب و سفید رنگ و مغز آن سفید و کیلاس درخت آن نیز مانند درخت آلویالو است و لیکن ثمر آن از آن بزرگتر
و بعد رسیدن ثمرین میگرد و راستۀ آن مانند استۀ آلوی نیز قسمی دیگر می باشد در جمیع امور شبیه آلویالو الا آنکه ثمر آن
کوچکتر و بعد رسیدن غصص می باشد و بهترین مفر رسیدۀ شاداب آنست طبیعت آن آنچه خام است سرد و خشک
و قابض در اول و آنچه نرس و سرخ و ترش است سرد و خشک در اول و در رسیدن چاشنیل آن را در آخر درم و رسیدۀ شیرین
آن گرم و تر در آخر در اول درم نیز گفته اند و با قوت قابضه افعال و خواص شیرین آن یعنی کیلاس سریع
الانسل از ارمع و بسبب رطوبت و لزوجتیکه دارد رجعت خشونت حلق و رطوبت و برانگیزند و نیمه و مغص معده و
لهل ابالای طعام نباید خورد زیرا که مستحیل میگرد و بهر خلطی که غالب باشد و طبیعت آن و مصلح آن جوارشات حار و
مقویه و مسهل و ملین طبع است خصوص چون بادانۀ آن خورده شود و این هنگام منعظ نیز میباشد و خشک آن قابض و
چاشنیل آن را یعنی آنریا لوطا طاع عطش و مسکن جلات و حرارت و ثوران صفرا و خورن و غشمان و قبح و غراوی و اسهال
و معوی معده و کبد حار و قوت قابضه خشک آن زیاده از تر و تازه آن و دانه آن را چون شیر گرفته با عصار آن را زبانه بنوشند
جهت تغذیت سگ کرد و مثانه و قرحه میاری بول واد را در حیض بعد یل و چون مغز دانه آن را با نمک کهنه نرم کنند و
فته های باریک ساخته و را حلیل کنند و زایل رافع جراحت میاری بول و منتهی آن و بول المده و حررتۀ لبول است و صبح در درو

نوع آن کرم و خشک و شبیه به صمغ اجاص و جالی و مغری و قاطع اخلاط ازجه لهذا جهت خسرونت نصبر رنه و زیکوئی رنگ
رخسار و در انکشتن اشتها و تقویت حصاة نافع زیرا که خشونت سینه اگر از بیس باشد تغریه آنرا مینماید و اگر از بلغم لزج
چسبند آنرا انقطاع میکند و خلل میل مد و جهت سرفه مزمن یا آب سرد یا یل که بیاضا مثل مقلد ارشوبت آن یکمقال و اکتقال
آن باعث حدت قوت یا صرد و رافع جرب آن و طلای آن منقی بشره است *

* قرأ طارغویس * بفتح قاف و راء و الف و طاء مهمله و الف و کسر راء مهمله و ضم غین معجمه و سکون و او و کسر یاء مثناة
تحتانیة و نون * ما هیئت آن نباتی است یا شاخهای بسیار کرده در از یک بیج روئید و برگ آن شبیه به برگ کدوم و رقیق
آن شبیه به جوارس و بغایت نمد مثبت آن زمینهای سایه و شوره زارها و گفته اند کدوم صراغی است * طبیعت آن کرم و خشک
* افعال و خواص آن کوئند چون مرد وزن مرد و چهل روزناشتا قدری از آن بمقدار نیم درم یا پانزده مقال آب بخورند
پس مباشرت نمایند زن به سر حمله کرد و باذن الله تعالی

* قرأ طرن * بفتح قاف و راء و الف و ضم طاء مهمله و نون لغت یونانی است * ما هیئت آن ماء العسل ساذج است و صاحب
اسرار را لطیف گفته عسل قلیل است که با آب بسیار ریخته باشند

* قرأ طاط * بفتح قاف و راء و الف و طاء مهمله و الف و طاء لغت ترکی است بزبان فرنگی قر قاطارده اسپند نامند * ما هیئت
آن ثمر درختی است بقدر زلفلی و در رتبی شبیه بزرشک در افعال قریب بد آن و شاید نوعی از آن باشد و اشتباة نموده کسیکه
آنرا از زال دانسته زیرا که زغال اسم فارسی قرانبا است بنون قبل از یاء مثناة تحتانیة و زغال در حرف الزای المعجمة مد کور شد
* قرأ الحین * بضم قاف و فتح راء مشدده و هاء و الف و لام و فتح عین مهمله و سکون یاء مثناة تحتانیة و نون لغت عربی است
و آنرا جر جر الماء و کرفس الماء نیز نامند جهت مشابهت این با آن هر دو در طعم و زائحه و بالجملة احمی مشترک میان هر دو
است و یونانی دیقورس و سلیمون و افسر سالوس بمعنی کرفس الماء و یسریانی کر قشاد و برومی میون و یسریانی ککر آبی نامند
* ما هیئت آن نباتی است که در آبهای ایستاده و احیاناً در جراثیم نیز میروید و قبه آن بیرون از آب و از میان گل آن
برآمده و رنگ گل آن زرد و ساق و برگ آن شبیه بکرفس و از برگ کرفس اندک ضعیفتر و گفته اند برگ آن مشرف مائل
بتدویر است مانند کرفس و در ساق آن را طوبی چسبند * بدست و جمعی اجزای آن از گل و غیره با عطریات و تنل طعم
و بزک آنرا امل شام بسیار میخورند * طبیعت آن کرم و خشک در آخر درم * افعال و خواص آن مسخن و محلل
و حابس نزف الدن هر عضو یک باشد و مد ربول و حیض و مقنت سنگ کرده و اعضاء الغذاء و النفیض آشامیدن ناز و بیامطبوخ
آن جهت تحلیل ریاخ غلیظه رده و مد و امعاء و فتیح سد و رتخین معد و انضمام طعام و ادرا بول و حیض و تقویت
حصاة کرده و مرغ نمودن رنگ رخسار و از آله درد پهلوی و رفان و طحال و مغص و قرحة و امعاء و طول طبع آن و یا اغتسال
بدان جهت تسکین قشعیر و ناقض حمیات یعنی لرزتها نافع مضر سفلی و مصلح آن عناب *

* قرد * بکسر قاف و سکون و او و ال مهمله لغت عربی است و جمع آن اقرا و قرد و قرده بکسر قاف و فتح را و ال مهملین
و ما و قرده بفتح قاف و کسر را آمد و ماده آنرا قرد و بکسر قاف و سکون راء مهمله و فتح دال و هاء و فارسی کبی و بوزینه و میمون
و بترکی بنپی و بهندی آنچه روی آن سرخ است بند و آنچه روی آن سیاه و بدن آن خاکستر رنگ لنگور و نمومان نیز و
این هر دو درم دارند و آنچه روی آن سیاه و بیاضی ال جملة شبیه بروی انسان و دست و پا و انگشتان آن در آنرا است بهر دو پا نیز

راه میرود مردم آن اردو بن آن نیز عیاده و پیش آن بلند است آنرا بفارمی نمناس و پندای بنما نس یعنی انسان جنگی
 کوئل و این صنف مانوس تر میباشد از دو صنف اول و مثل آن هر دو بسیار مودت نیست و در زیر پا دات مالک فرنگ و چین
 و غیره اصفان دیگر نیز میشود بعضی در صورت بسیار شبیه با نمان و بعضی نه و بعضی بیدم و بعضی بادم کرده و بعضی بادم بسیار
 بلند و بعضی دم آن کوه را بلق و بر پیشم و بر مردم آن کوه بزرگی و بعضی بی کوه و با لجمه الکیم کوشش آن غذا ما میه حرام
 و نزد اهل سنت هوای مالک روح نیز و بعضی مکرده است و اندک مالک روح حلال * ماهیت آن حیوانی است مشهور و خود از
 مسوخت نیست بلکه بصورت آن بعضی از امم مالفه عاصیه مسخ شد و بعد از سه روز مرده اند و آن حیوان اشیه با انسان
 است در مزاج و خلق را اکثر حالات قابل تعلیم است و حکایت انسان میکند و دست چیز را بر میآورد و طرب مینماید و خند
 و بازی میکند و حیوانات و بارها و میورد و یکی و سرع اللهم است و اطباء اکثر وائی مجهول الصافیت را که میخورند و نیر به
 نماید که سمی است یا غیر سمی و الا با و بیشتر اند بهمان سبب مناسبت بمزاج انسان * نقل است که دو میمون مدیده برای
 متوکل خلیفه از نو بد آورده بودند یکی خیاط بود و دیگری زرگرو نیز شنید * شد که میمون شطرنج بازی یاد گرفته بود و نیز نقل
 است که میمون ماده نزد میمون بازی بود و آن جتی و آنچه کسی دزدی کرده و یاد دل قص کرد * بد آن اعلام میکرد و بدین قسم
 که بر پارهای کاغذ مطالب و یا نامه های که آنیکه متهم بودند بدین زدی نوشته پیش آن می انداختند آن یکیک را دید * بو کرد
 نام دزد و یا نام کسیکه چیز را پنهان کرده * بود جل اگر دزد است میمون باز میداد ششمنی گفت شاید این نصنعی از میمون
 باز باشد خود چیزی را پنهان کرده * میمون را طلبید و نامه های بعضی مردم را نوشته نزد او انداخت و
 همه نامه ها را دید * کنار کرد و نگاه بصورت صاحب مجلس کرد و برخاست و بر او سلام کرد یعنی خود پنهان کرده و روزی
 ظریفی در دل قص کرد که با و مقاربت نماید و بر پارچهای کاغذ مطالب چند نوشته و این مطالب را نیز چون آن میمون آنرا
 دید بغضب تر آمد و خواست که او را بکزد میمون باز مانع میآید و فائد * نمیکرد. آخر حقا ر مجلس گفتند با حق چیست میمون.
 باز از میمون پرسید او با های خود را از هم جد کرد و با نکشت میان مرد و پای خود را اندوخت که میخواهد چنین کاره بکند و باز
 بر و حمله میکرد با چار آن شخص را از مجلس برخیز اینک و بعد از چندی آن میمون را دزدان کشتل که اکثر آنها را
 بکیر میداد و از شخصی ثقه شنید * شد که در کتاب مصور حیوانات فریادی * شد * که در ساحل دریای که زمین آن ریک بوم
 بود شیری قص گرفتن میمونی نمود * بود میمونهای بسیار جمع شد * سرعت و جلد جله همه بصورت آن ریک میرفتند تا
 آنکه شیر عاجزش * گرفت و حکایات بعیا را از آن منقول است که تفصیل آن طوطی دارد و نور آن اگر دست یابد باز آن انسان
 مقاربت مینماید و چون مقاربت نمود موز بسیار در فرج او بهم میزد و او را هلاک میکرد اند * طبعیت آن کرم
 و شک * افعال و خواص آن غلای خون آن جهت منع روئیدن موی مجرب و خوردن آن کرم که باعث کنگی زبان
 در ساعت و چون از پوست آن غریالی مازند و هر غله را که در آن پیزند و زراعت کنند از فالت ملح محفوظ مینماید و گفته اند
 که میمون چون طعام معموم را ببیند فریاد می نماید و میثر مد و صاحب تفسه نوشته که هم میثرون که از انسان مشتوق
 در کتب قدما مرقوم است از آن نیز حاصل میکرد و از اسرار مکتومه است *
 * قرد مانا * بضم قاف و کسر و یفتح نیز آمده و سکون را و کسر ذال همله و فتح هم و الف و نون و الف و قرد مانی و قردافون نیز
 آمد و لغت یونانی است و آن گویای دشتی است و بفار می نخم آنرا که مستعمل است تخم تو خره نامند * ماهیت آن نبات

آن شبیه بکرویا است در برک و کل و نمکر آنکه ثمر آن از ان طولانی تر و بزرگ و بیخ این از ان بزرگتر و شاخ آن بلندتر و خشن تر و گفته اند نبات آن شبیه بنبات با بونه است و شاخهای آن متفرق و کج و کم برک و از با بونه بزرگتر و بیخ آن قوی تر و کل آن سفید مائل بکبودی و ریزه و تخم آن دراز یا یک شبیه بکرویا و از ان درازتر یا تندی و تلخی و نوع بری بکرویا است و مستعمل تخم آنست و بهترین آن ارمنی تازه تنگ طعم و رائحه بزرگ دانه است که زرد کوبیده نشود منبت آن میاوی سیل و آبها و کوهسارها و سنگلاخهای بلاد عرب و ارمنیه و هند * طبیعت آن در موسم کرم و خشک * افعال و خواص آن مسخن و سرخ کننده بشیره و ککازند * اخلاط لوجه مقوی اعضا باطنیه اعضاء ارام و العصب آشامیدن آن با آب جهت فالج زرع و استرخا و عرق النساء و رجوع و رک بلغمی و کوفتگی عضل اعضاء الصل رجعت ثقیله سینه و تصفیه صورت و مرنه کهنه و ربو اعضاء الغل و انقباض جهت تحلیل ریاخ غلیظه و فواق و دل * جگر و سبزه زو و تلخ و مغض و قتل اقسام کرم معده و امعاء و حب القرع و جهت درد کمر و در عسر البول و رسوم با رده حیوانیه مانند عقرب و غیره با شراب و با پوست بیخ غار جهت تقویت خصا و با سرکه جهت عسر البول و طوبی و حمل و نفور آن قاتل جنین و ملای آن با سرکه زافع جرب و حكه و معده و قوی و کلف و برش مفرس بر مصلح آن انقباض و انقباض و مقد ارشوب آن ناکم مثقال بدل آن انخر با حرم و مشک را مشبع و حرف نیز گفته اند * قرصه * به فتح قاف و راوسگون صاد ممله و فتح عین ممله و نون و هاء ثانی است و حافظ النحل نیز نامند و اهل شام شوکه ابراهیم و شجره ابراهیم نیز و بفرنگی اربین جیم گویند * ماهیت آن نباتی است خاردار برک مفرش بر زمین و از میان برگها ساقی روئیده کرده از ریشه یکشور و زیاده بران و برک بعضی مائل بسفیدی و بعضی بسیار سفید و خار بعضی سبز و بعضی سفید و بعضی ازرق و بیخ مجموع خشبو و بعضی مائل بشیرینی با اندک حرافت و تلخی کمی و بعضی شیرین و بعضی اندک صلب و بعضی نازک منبت آن جبال قدس و انزلی و قندهار و بلاد عرب و فارس و ابوالعباس حافظ اندلسی نوشته که در جبال قدس امنه الله تعالی نوعی برک آن شبیه ببرک خاما لادن ابیض که اشخیص نامند و خشن و ازرق با ساقهای بهمان انبوه و گرده از اطراف آنها خار مائل آن سفید و بیخ آن ضخیم و لیم و طعم آن شیرین با اندک تند می شود و اما آنچه در انزلی و قندهار و بلاد غرب میشود انواع است نوعی برک آن شبیه بد آنچه که ذکر یافت و غیر خشن و خار آن انبوه و املس و بسیار سبز و ساق آن بقدر یکدفع و در نصف اعلاهی آن شعبهای بسیار روئیده شبیه بقصر صحنه ازرق از لاسبز رنگ پس سفید میگردد و بیخ آن طولانی و راست برنگ بیخ سوسن بری و این قسم قویتر از قسم اول و در کیفیت و رائحه شبیه انبوشک و این را برد بخانها برای کوفتنیدن مکس میا و ریزند و نوعی برک آن مائل باستانه و بریده و بیخ آن طویل متوسطه و غلظت و رقت و سفید و ساق و کل آن نیز سفید و نوعی برک آل ملحق بر زمین و مستند بر شکل دینا و ساق آن یکدل دو بقدر یکدفع و زیاد و نیز و گرده از خار نازک و خار آن مائل بزرق و بیخ آن بشکل ثابا و نیا ظا هر آن سیاه و باطن آن سفید و بیخ آنرا مغشوش به بهمن مینماید و بدل یکدکرم مفرشند لیکن برگ بهمن از ان بسیار بهمن تر است و آنرا نفاق الجبال نامند و نیز ابوالعباس گفته که دیدم من در جبل قریلو طعلیه السلام و نوع قرصه سفیدی که ساق آن خشن و اوراق آن بسیار و خار آن نیز و وجهه آن بزرگتر و ضخیم تر از نوعی که نزد ما است حتی آنکه گویا حریف متوسط طولانی است شبیه بقسم جبلی متدلب لورق مفرد الساق قوی الحرارة و در قدس و نواح آن این را جهت جمع پهلوی مجرب میل اندل و نوعی نیز که در ساحل دریا میشود و برک آن عریض تر و سفید تر و بیخ آن سست نازک و شیرین تر از ان نوع و قلیل الشحون اقرب بملاست و ریشههای آن شیرین با اندک حرافت و این نوع

بجهت تهیه باد و نافذ قوی است خصوص من مرای آن با عسل و نیز نوشته که دیدم در حوالی بیت المقدس در زمین سنگ لاغ
 نوعی از قرصه سفید که بیو آن بزرگ و بزرگ آن کوچکتر از برگ خاملا و نابیض و کوفه تر و نازکتر از ان و شاخهای
 بسیار از یک بیو روئیده و بر محل برگ آن میاهای باریک مانند میل مغزل و گردان روحالی کرده آن بوکها و برضا عیف
 و بر اطراف آن کلی مانند کل قرصه از رقی و سر آن کوچک تر از ان و طعم بیخ آن شیرین با اندک تلخی و اصل قدس این را
 قرصه نامند و دستور وید و در ثلثه گفته که آنرا برنجی نامند و بعضی قارین و بعضی ارنجین و آن صنفی از خار است
 برگ آن در هنگام ظهور و شور و مزه و عریض و اطراف آن خشن و خشو و چون بزرگ شود شاخهای آن بسیار میگرد و بر اطراف
 آنها سرهای سفید و سرمی رنگ نیز احیاناً و در شبیه بستاره و روحالی آنها خارهای تیز صلب و عروق آن طولانی و عریض
 بسطبری آنها می ظاهر آن سیاه و باطن آن سفید و خوشبو و میوه آن صغیر و مواضع خشنه و بغلادی نیز انواع آنرا مانند
 آنچه ابو العباس گفته و نوشته که از انواع آن نوعی است که بساق دارد و بقل و یکشیر و نیم و شاخهای آن مانند بسطبری
 و بران مرهای مستند بر برگهای آن شش خار باریک بلند مانند میل و بیخ آن بسطبری سیاه و طولانی و این نوع کثیر
 الوجود در بغداد و لواح آنست و نزد اخلاق مراد این نوع است و نبات آنرا مادام که تر و تازه و نازک است پخته
 می خورند و بعضی با آب و نمک پرورده می نمایند و بهترین بقول دیگر است و ردی الخلط نیست و مرای بیخ آن با عسل بهتر است
 و انطاکی نیز میبلان آنرا نوشته و صاحب اختیارات بدعی گفته که در این لس آنرا شوکه ابراهیم خوانند و آن انواع
 بسیار بود در سنکستان و از زمین های خشن و یک بو مها میروید و آن نوعی از خار است که چون اول روید برگ آن بر روی
 زمین نه بود و سبز و خشن و چون بزرگ کرد در خار شود و سفید و بقل و یک و جب و زیاده نبود و نبات آن انبه و کل آن
 سفید و سر کل آن مانند بسوخی و برگه برگ آن شش خار بود مانند هنان و صلب و بیخ آن بسطبری انگشتی بد رازی سه کز
 بلکه بیشتر از ان و بزبان آن قوم که مکس عمل میدارند آنرا خار خشک گویند و شیر از میوه و در صغیرهای شیر از بسیار
 بود و مکس عمل از کل آن خوردن دارد و صاحب تصفه نیز نوشته که خار داری است و اقسام میباش و برگ اقسام آن
 مفروش بر روی زمین و از میان برگهای میروید و یک قسم را ساق کرده اند و بخارها در حوالی کرمهای و گلش سفید
 و بعضش بسطبری و طعمش با شیرینی و اندک تلخی مانند طعم زردک و بفارسی میوه زانمانند و در افعال مانند مکس است و
 قسم دوم را برکش بی خشونت و خار دارد و نرم و بهیاری و ساقش بقل و زردی و از نصف اعلای آن شاخها میروید و آن قویتر
 از اول است و قسم سوم را برگ مائل یا سکه ابره و بعضش دراز و در بسطبری متوسط و سفید و قسم چهارم را برگ عریض
 و مستند بر ساق آن بی شعبه و بقل و زردی و مملو از خارهای مانند یکبوی و ظاهر بعضش سیاه و باطن سفید و شبیه به هم
 و قسم پنجم که از اقسام قرصه بیضا است برگش بسیار خارهای آن تند و صاق آن خشن و قبه آن شبیه بکنکر و قسم ششم که قرصه
 جبلی نامند برگش مستند و قوی الحرا و در بیت المقدس جهت در کرم و مواد باره مجرب میدانند و تند و قسم هفتم از
 انواع بیضار برگ عریض و بسیار سفید و بیخ آن سمیت و مانند شیرینی و در تقویت باد عظیم الاثر و قسم هشتم را ساق بسطبری
 انگشت سیاه بد طعم شبیه به زردک و از مطلق قرصه مراد همین قسم است و آنرا قرصه مسدس و در زمان ران و رنگ
 و در تنگابن شکاک گویند و گو با تخفیف شش شاخ باشد و مستعد بیخ آنست و بهترین مستلی آن طبعیت مطلق آن
 در آخر اول کرم و خشک و افعال و خواص آن محل صلابات و ماضی و مریع الاصل و مریع الاصل و مریع الاصل و مریع الاصل

و بانوت قرنايت آشفتمين ثلث رطلی از طبع بيم آن با مثل آن سداب جهت اوجاع شرايف و بتهائی جهت درد پهلوی
و سینه مجرب است اعلا بغل اعوانص نیز آشفتمين آب طبيعى آن با شکر جهت تسکين اورام و بتور و تحليل جراحت
و ديلا ت با نيمه و مد اومت آن مخرج اخلاط مستقره و فاسد و از بدن و تحليل رايح و نفع وادرار بول و حيض و سحر
و عرق و تغيت حصاره و رفع مغص و با شراب جهت درد جگر و متلائي و يک دم آن با يک دم تخم خيزر جهت ادرار حيض
و بغايت محرک باه و مر بای بيم تازه نرم آن خوشبو کنند جشار و محرک باه و منعقد و حصاره آن مد ر حيض و دافع مغص
السموم با شراب جهت نهش موام خصوص عقرب و سموم قتاله و خوردن بقول مطبوخ آن مادام که تر و تازه نرم است بهترين
بقول است و مولد خطر دی نیست و محال بلغم رقيق در معده و امعا است و کاه آنرا با آب و نمک پرورده مينمايند و بدستور
خوردن بيم آن الا ورام ضاد آن محلل اورام و با آرد جو و آب برگ کاسنی تازه محلل اورام و بتور و قروح و رطبه و دساق پاکه
آب از ان جاری باشد و اء الديل در ايک و بتاقي آن برد رخانه کريز انند و ذباب از انخانه و بر اورام خارجيه محلل است
* قرطاس * بکسر تاف و بضم آن نیز و بفتح باء آمل و سکون را و فتح طاء ماله و الف و حین مهمله لغت مريبي است
و قرطاس طعرو کا غل نیز و بخارسی نیز بکا غل مشهور است بسروانی کرامسا و مخرق آنرا بر رمي خرتن کا مینون و بيولايي
سنياميقورنا نيل جمع آن قرطاس و قرطاس آمد * ماهيت آن معروف است و در اکثر بلاد ميسازند و هر جا از چيزی
و بران کتب و مکاتيب و فاد و ثرو غير ما ميکارند و بهترين آن خان با لغی است خواه قسم مشهور با بر شيمي و با قسم بنه پس
د و لند آبادی پس کشمیری خصوص قسم اعلاي آن پس سمرقندی پس اکبیری پس پند را ئی بنگالی نیز قسم اعلاي آن
پس رنگ پوری نیز قسم اعلاي آن پس مصری نیز قسم اعلاي آن و از مطلق آن مراد کا غل مصری است که از ساق بر دی که
بزبان اهل مصرغا نیر نا منل ميسازند و بهترين آن آنست که سقبل باشد و نطا کي گفته بهترين آن مصری است که از بر دی
و اصول بشين ميسازند تقليسی گفته بهترين آن محروق مصری است صاحب تحفه نوشته بهترين آن مصوی معمول از ساق
بر دی و لعاب بشين است و بر دی را بفارسی پیر ز نامند و در حرف الباء مع الزا ذکر يا فت * طبعيت آن سرد و
اؤل و غشکد در دم و نطا کي گرم و خشکد در دم گفته * افعال و خواص ان اعضاء الراس نفوخ آن خصوص مخرق
آن حابس رعا ف و بتور آن جهت زکام و سنون آن حابس سيلان خون از لثه و مستحکم کنند آن و طلاي آن جهت سفعه
و سرطان و اکتحال آن جهت يبا ن و دمه و تر حه چشم اعضاء الصدر و انغلا ء آشفتمين مخرق آن با مرق سرطان نهری
پخته جهت تروح نه و حبس الدم از سینه و معده با درويه مناسبه قابضه و قروح و امعا و بدستور احتقان بدن و آشفتمين نفوخ آن
در سرکه و آب جهت قطع نفث الدم نافع مقدار شربت آن يك منقال الجروح و الفروح و درور آن ميخفد قروح رطبه و سخته
و غير ر سخته و زخميه که در يا از موزه بهم رسد و ملحم آنها و بچپيد آن بر عضو مجروح با خون آن آلوده ملجم آن و چون
با آب ترکند و در حال رطوبت آن کتاني را با آن بچپيند و بگل آزند تا خشک شود پس در سوراخ نواصر داخل نمايند آنرا
بسبب منتفع شدن کشاده سازد بدن آن در اکثر امور بر دی سوخته است

* قرطاس * بضم قاف و سکون ر و طاء مهمله مثاله لغت عربی است بفارسی شیک و روشن در با رو با صفهائي شود و روتر
آن را رسين نامند * ماهيت آن نباتي است شبیه بر طيه رازان شيرين تر و ترک آن نیز رکتربندای گفته اسم مصری نباتی
است که در مصر میروند شبیه بر طيه و نوعي از انست درخت آن عظيم و برگ آن بزرگ و برگ بزرگ بلوط و در مصر زراعت

مینمایند برای فروبی اجهان و شور آفرایم نامند * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن آما میدن تر و تازه آن
 مهمل خشک آن حابس و آشامیدن آب تر و تازه آن با طبیعت خشک آن با شکر و یا انجیر و با عمل جهت سرفه و خشونت سینه نافع
 * قرطم * بضم قاف و سکون را و ضم طاء مهمل متبale و صیم و بکسر قاف و را و بکسر هـ و دینز آمد لغت عربی است و آنرا حب
 الحصر و زرا لاهریص و پیاومی خشک اند و تخم کافشه و یکیلانی تخم کاجره و تخم کازیر و پهنندی کر و کمینکه کایم نیز و سرانی
 کشنی و برومی قسطا درس و بیونانی اطرا قطوس و دینقورین و ص قیفس نامید و بری آنرا قیفس اغریون یعنی اصغری
 و بری و بستانی میباشد * ما هیمت بستانی آن دانه است صنوبری شکل ماثل به پهنی و تربیع و پوست و مغز آن سفید
 با دسومت و چون کنده کرد پوست آن میل به بیامی و مغز آن بزردی پس بیامی و لزوجت مینماید و در غلافی زیر گل آن و
 در غلافی همت و همت دانه و نبات آن تابید و در خار دار و برک آن بلند و با شرفهای بسیار ریز و بالایی برگ آن عریضتر
 از بایلی آن و برینند فارمواض شاخها و بر شاخها نیز رسته و ماق و شاخهای آن در خامی مغز رنگ و بعد از رسیدن سفید میگردد و گل
 آن خار دار و مرغ رنگ و صاحب اختیارات قرطم بری را طریقان گفته بعضی گفته اند طریقان حب آنست نه نبات آن و ضم رئیس
 شهر آن دانسته و در حرف الطاء مع الراء مذکور شد و باصله بهترین آن سحیل بستانی تازه سنگین بانیله آنست و روحه ذکر آنست
 از احریض جلالت و عظم نفع آنست * طبیعت آن در دوم گرم و در آخر اول خشک با قوت مهمل * افعال و خواص آن
 قلیل الغذا و مهمل و مخرج بلغم رقیق و خلط مستحرقه و محال راح چون نیچر رم آنرا کویله و شیر و گرفته با ذانیف و یا شکر سرخ
 و یا عمل به شامند و نیز چون ده درم آنرا بکونند و در نیم رطل آب بنوشانند و بدانند و صاف کرده ده درم شکر سرخ در آن ریخته
 بنوشند و ایضا چون ده درم مغز مقرر آنرا با مغز بادام تلخ و قسطا زهریک نیم مقال و نظرون و انیسون و زهریک یکمقال
 داسل کنند و با انجیر خشک و عمل بسترند و مغز اریک جوز ده قاد و جوز و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند
 مغز مقرر آن با مغز بادام و انیسون و نظرون بوزن مزبور با عمل و شیر و انجیر بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند
 پیران را بسیار موافق اعضاء الراس ماء الحین مصنوع از آن که اغنیمون را در صرسته در آن اندازند و یا بمانند تا قوت آن
 در آن بر آید و بنوشد و با لای آن شیرینی مناسبی بیاشانند جهت مالش و یا در سواص و توحش و خفقان و جذام و جرب و حكه
 و اکثر امراض سوداویه مؤثر و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند و بنورند
 و الغذا و النفس آشامیدن شیر آن با آب انجیر بخسانید و یا ذانیف و یا عمل متقی سینه و صاف کنند و آواز و منصف نزلات و اکثر
 امراض بارده ملدیه و مقوی باه و زیاد و کنند و منی و لیکو کنند و رنگ و خسار و دافع ریاخ و محال آنها است و چون داخل مزورات
 ماشیه و حمیه نمایند نفع و تسکین و سهال و بلغم خام و مراد مستحرقه نماید و آشامیدن ده درم شیر و آن با ذانیف و یا شکر سرخ
 و یا عمل جهت احتسای زرقی و لیمی نافع و بدانند که نمک فندی ادرار آن قویتر و نافع و خوردن مغز مقرر آن بل ستور مسطور
 در دفع قولنج مؤثر و معتادین قولنج را رونق و آشامیدن شیر آن که مغز قلوب خیار شیرین در آن حل کرده باشد جهت تب بلغمی
 بعد از نفع ماده و آن از جمله ادویه است که مرخلط منجید را میگذارد و در خلط رقیق را منجید میکند و اند و لهند و بالایی شیر
 نباید خورد که آنرا منجید میگرداند و معد و مضر معد مصلح آن انیسون و شیرینجه مقل و شربت آن از پنج درم تا ده درم
 و از آن زیاد و مضر و غیر مجوز بدل آن حبه الخضره و گفته اند که چون در شیر داخل نمایند باید که در هر یک رطل شیر ده درم
 حسب القراط باشد و نیم رطل آن را با تمامند تا عمل نماید و در آن قریب بلغم انجیر است و ضعیف تر از آن و منجید کنند

تیمر و جد اکنند؛ ما نیست آن از جنیت و درهن بستانی آن میل بطن است؛ قَرم بری را میونانی اطر بطرس نامند و نبات
 آن بلند تر و برک آن طولانی تر از بستانی و درین شاخها رسته و یاقی شاخها خالی و بیبرک و سفید و نیز درین شاخهای آن پنج
 مدد خار و گل آن زرد و قشمر آن شبیه بچشم بستانی؛ طبیعت آن دردم کرم و درموم خشک؛ افعال و خواص آن
 آتشامیدن برک و شر آن بقدر یک مثقال با نیم مثقال نفل با شراب جهت لسع عقرب مفید و گفته اند چون ملسوع برک
 و یا تمر آن را در دمان نکند ارمادام که درد هان او سست احساس نالمم نکند و چون بیند از د باز عود کند؛

قرطمان؛ بضم قاف و سکون را وضع ماء مصله مثاله و فتح میم و الف و نون معرب و طمان فارسی است و گفته اند که
 چلبان است؛ ماهیت آن ابو حنیفه دینوری اسم درختی دانسته شبیه بد رخت چنار و در ساحل عمان یافت میشود
 و برک و شاخ آن خوشبویا است؛ افعال و خواص آن آتشامیدن و خشک آن بقدر دو مثقال جهت رفع اسهال مفید دانسته
 این و مرطمان در حرف الهاء انشاء الله تعالی مذکور خوا شد؛

قرظ؛ بفتح قاف و سکون و اوظاء معجمه مثاله بعضی گفته معرب کورت فارسی است و بفارسی بزغند و بسویانی خجیر
 و میثا و یونانی عوصودون و یمنی کیکر و مصری سنططای و مصله و بظاء معجمه نیز و صنف بفساد و ماء مصلتین و در میان هر دو
 نون نیز مانند؛ ماهیت آن گفته اند ثمر نوعی از ام غیلان است که افاقه اعصاره آن و صمغ عربی صمغ آنست و درخت
 آن خاردار و ربعی برک سالم و ربعی شرسط و دانسته اند و ساق درخت آن قوی و چوب آن صلب و چون گفته کرد در سیاه
 رنگ برک سیسم و آنوس، میگردد باندک سفیدی و اهل هند و بنگاله پای کز و دبا و رته و کادی و چیکر و از آن میسازند برای
 صلابت آن و شاخها و چوبهای آن غیر مستوی و قشمر آن بقدر دانه ثمر مندی و از آن کوچکتر و در خامی سبز و بعد از رسیدن
 سرخ میگردد و در غلافی مانند ثمر مندی و از آن نازکتر و مانند لوبیا و گل آن سفید و ربعی زرد و در هند زرد میباشد و خوشبوی
 از برک و ثمر آن دباغت ادریج و پوست حیوانات میمانند و آنرا جلود القراطینا مندل و بهترین عصا را آن یعنی افاقه آنست
 که از شرخام آن اخذ نموده در سایه خشک کرده باشند و بیان آن مفصل در افاقه در حرف الالف مع القاف مذکور شد؛ طبیعت
 جمیع اجزای شجر آن سرد و خشک و با قوت فایده؛ افعال و خواص آن مسواک و پودر بیه آن و سنون سائید
 آن جالی دندان و مستحکم کنند آن و نیکو کنند و رنگ رخسار و آتشامیدن آب طبیعت برک و خار آن جابس اسهال و بخور آن
 مستحکم کنند؛ اعصاب مسترخیه و افع در آن و ضیاد برک تازه آن جهت التیام جروح عظیمه و ماهه نافع؛

قرع؛ بفتح قاف و سکون را و عین مهمله و بفتح رانیز آمله لغت عربی است و نیز بعربی دباء و بفارسی کدو و یمنی تیمر
 مشهوریدان است و برکی قباق و بسویانی قراء و برومی فلورنیا و میونانی قروانا منلدود و سقورید رس تلورنیا نامید
 ماهیت آن ثمر نباتی است که آنرا یطین نامند و بیار و در بر میا و رخود و بر زمین و دیوار نیز زمین میشود و برک و شاخ
 آن بزرگتر و تو تر از خار و خش و مزغب تر از ن و بجم آن باریک و بلند و اندک شیرین و مسکر و مطلقا آن در نوع است شیرین
 و تلخ و ثمر تلخ آن کوچکتر و بفارسی کل و تلخ و یمنی تونبر و نامند و گفته اند در نوع است سبز و رومی و شیرین آن اصناف است
 صنفی مدور و صنفی طولانی تا بلند و ذرع زیاد هم شنیده شد و قطر آن از یک شبر هم کمتر تا یک کبیر و این مخصوص ببلاد هند و بنگاله
 است و یمنی کوچک بقدر نازنجی و امروزی بسیار بزرگ و شکل آن و این مخصوص ببلاد که در هند وستان است و بسیار نازک
 و لذیذ میباشد و یمنی د مینس نامند و از همه اصناف بیشتر و لطیفتر و نازکتر و صنفی بسیار بزرگ صراخی شکل و در پوست

و در

و در

و در

آن که مغز آنرا بر آورده بخاک کرده باشد تا مقلد اریکسل رطل کند مریا برنج میکتند و این مخصوص ببتکاله است و جای دیگر این بزرگی نمی شود و در هند و سنان می برون تا صد رویه فروخته میشود و ازین طنبر و میسازند مرقه رکه بزرگ باشد قیمت آن زیاده که ادا از آن بلند تر میشود و صنعتی مولانی مستدیر و لجم آن با زهر و موت و این مخصوص ببلاد هند و بنگاله است و هندو دین را بسیار محشورند و مسلمین کمتر و بهندی بیته و به بنگالی کوند و نامند شیرینی و مربای این خوب میشود و لجم اینها همه سفید است و تخم همه مولانی بهن و نیم صنفی میشود مد و رو بعضی اندک مولانی و خیاره دار و پوست آن در خامی میزد و بعد از رسیدن سفید مانند باندک سرخی و لجم و مغز آن سرخ رنگ و طعم آن باندک شیرینی و این را مزه و به و بهاری کل و مکه و بهندی کل یمه نامند و بهترین همه آن سفید نازک تازه شیرین آنست که ریشه دار نباشد و متوسط در بزرگی و کوچکی باشد * طبیعت آن مطلقا سرد و تر و در گرم * افعالی و خواص آن مبرد و مرطب و مفتح سد و مد رطوب و ملین بطن و زایل کنندگی یرقان و خلفه مزمنه و حمیات حاده و خورجین بخته آن قلیل الفلأ و سریع الانداز و مناسبت محرور و المزاجیان و صفراوی و مولد خلط صالح تنه اگر در معدة خامد نکرد و قلیل الانهغام زیرا که پتهائی سریع الفساد و استحاله بخلط غالب موجود در بدن است و مولد خلط صمعی بسبب لطافتی که دارد و چون باغرا که مناسبت مغلط و ترکیب نمایند کیفیت آنرا امیدل کرد اند مانند آنکه اگر با سفر جل و یا آب غوره و یا آب انار و یا مرکه در روغن بادام و یا زیت الانعاق طبع نمایند مولد خلط صالح و جهت صفراوی مزاجیان و محرورین و حمیات حاده نافع و بدستور چون با سرکه طبع نمایند ولیکن ضرر آن برای صاحبان قولنج و معتادین بدان زیاده زیرا که قریب مولد قولنج است و یا شق حریرف مانند خردل مولد خلط حاد و یا شق مالح مرل خلط شور و یا غلبه باض و همچنین با هر چیز مستحیل بخلط مناسب آن اعفاء الاراس قطور و نشوق یار بستن آب افشرد و خام آن را شیر دختران در بینی و گوش و بدستور کناشتن جراند آن بر سر جهت صداع خار و هر سام و دندان و جنون و اورام حاره و بخشوی وضاد سائید آن بر پیش سر افعال و غیر افعال جهت ورم حار آن و صداع خار و زرع خشکی دماغ و بی خوابی و بر چشم جهت ورم حار آن و شستن مریات آن و آشامیدن و قطور آن در بینی باعث تسکین صداع خار و ترمیم مبرسمین و غرغره و مضغه آن جهت وجع حلق و درد دندان خار و قطور آن در گوش جهت تسکین درد آن خصوص بار و غن کل و سعه و آب مطبوخ پوست خشک آن بتنهائی و یا بار و غن کل جهت درد دندان و قطور آب کدوی بسیار کوچک تازه منعقد که منور ل آن نیفتاده باشد که در خمیر کزنبه و زیر آتش منشی نمایند در چشم برای رفع زردی حاصل از یرقان مؤثر و بدستور آب کل آن جهت رحل حار نیز نافع و آشامیدن آن آب مطبوخ آن با سرکه و ملکی و شکر جهت تسکین حرارت دماغ و درد سر حار و بواس و جنون و زخمیکه از شش ران معده باشد اعتناء الصند و اشامیدن اسفیل باج مطبوخ آن با کشک الشعیر و یا باماش مقشر و یا مطبوخ آن در روغن بادام جهت درد سینه و سرفه خار و بدستور آشامیدن سویی آن بختصیص که منسول باشد اعتناء التذواء و النفیض مطبوخ آن مسکن عطش و گرمی کبد حار و کرب صفراوی و دافع فضول حاره بسبب ازلاتی که دارد ولیکن موجب مستی و اسهال معده و معات و سویی آن خاص بطن و مسکن عطش و حیات صفرا و خون و کرب و آشامیدن آن آب مطبوخ معصور آن بقدر ثلث رطل یا د رطل و با غسل و اندک نظرون ملین بطن و مسهل باعث ایل با مغز قلوب خیار و شنبر و ترنجبین و بنفشه مریا و یا شراب آن مسهل صفرا و جهت تبهای صفراوی و دمای و یا تهر و غلی و شکر مسهل صفراوی سوخته و متقی اعاء کرده جهت حرارت دماغ و زایل و حمیات حاره و آب مطبوخ در دست در خمیر و مل کرخته آن بدستور ماء القرع بقدر نیم رطل

یاد درم شکر و با شریتهای مناسبه لطیفه جهت تسکین حرارت معدّه و کبک و قلب و حمیات حادّه و دتیه و غیره و اکثر امراض
 حارّه حادّه و شحم الرئیس نوشته در ذرات الجنب هر چهل ماء القرع نافع است از جهتی که مضر است از جهت آنکه مدر
 است و مطبوع آن با سرکه نیز جهت حمیات حادّه و صفراویّه و کمر حلت صفرا و خون و اکثر امراض حارّه حادّه و نیز
 باعث سرعت خروج آنست از معدّه و با کپشت باعث سرعت و تیکوتی و هم آن و با مزورات ماشیه و حصیه بارون بادام
 جهت سرخه و ترطیب دماغ و بدن و تسکین حرارت جگر و تبهای حارّه و آغامیدن مرق مطبوع کد و با خروس بجهت ریا
 با مغز تخم آن جهت رفع غشی و تبهای حارّه و غشیه و رفع سمیت اخلاط سمیه ببعیل و رضاد آن بر معدّه و کبک و کبد و احتیاج
 مسکن حرارت و لطیف آنها و آشامیدن پوست خشک آن جهت بواسیر و نزف الدم احشای و الجمله اقسام قرع جهت محرر
 المزاجان صفراوی و دموی و جوانان و بلدان حارّه نافع و مضر مختلف آنها و مولد قولنج و نفخ و رثل در معده و مسقط
 اشتها و مولد بلغم و مواد بلغمی و سردی احتیاجی از بلغم و مطبوع تراشه آن با ماست که کد و ماست و بھندی را یتھ نامند
 چون با خردل و غیر و نمک و نعنای استعمال نمایند مبرود المزاجان را موافق و محرر المزاجان را احتیاجی بد آنها
 بدن و نمک و نعنای جهت تسکین و صلاح آن قوی نمودن و آشامیدن با ماء العسل و عود هندی و قرنفل و زیره و سعد و نعنای
 و جوارشات حارّه عطره و بختن آن با روغن و داخل کردن نفل و خردل و آبکامه و اشغای حارّه و دیگر و نمک در مبرودین
 و در محررین و صفراوی مزاجان آب غوره و نابا و سرکه و امثال اینها و مریای آن که مسبر نامند با شکر و یا با عسل معتدل
 ترین مریای و لذیذ و مقوی دماغ و مولد خون صالح و دافع مواد موداویه و امراض حادث از آن و مریع الهضم اگر در معدّه
 بلغم بسیار نباشد و الا مستحب است بدان میگرد و دوسلی آن برای مبرود المزاجان بهترین از شکری و مصلح آن ملطاف
 و ماضی و مسکن حلت صفرا و خون خصوص چاشنید از آن موافق و محرر المزاجان و مضر مبرودین القروح و الجروح
 در روست خشک سوخته آن جهت قطع نزف الدم جراحات و رفع اكله زخمها و زخم ذکر و اعضای یا بعض المزاج و باروغن
 کا و تازّه جهت سوختگی آتش و با سرکه جهت بقی و بدستور مغز آن با آرد جوهر شسته جهت سوختگی آتش و بادام الاخرین
 نیز الا ورام ضداد کد و می سائید و جهت حمور و اورام حارّه و روغن آن که آب تازه و الحیم و مغز جوف آنرا گرفته با رب
 وزن آن روغن کچیل و یا روغن بنفشه و بادام و قد و مضاعف و یا غر آن طبع و منف تا آب برود و روغن بماند مانند
 روغن بنفشه و نیمه و است * طبیعت آن سرد و تر * افعال و خواص آن مرطوب بدن و دماغ و رفع پیوست آن
 و منوم و جهت مالش و بیه و مفرط و تشنج یا بس و در دکوش حار و سرخه حار و در ق و قلبین حلا با شرب و سوس و با و تلو و او
 تسرخا نافع چون پوست آنرا حد کرده خصوص که تخم آن خوب مسکنک نشده و خام باشد و مجموع آنرا از لحم و شحم
 و تخم با پیله کرده و بیکوبند و جوشانند تا خوب مهر شود و بکند و بکند تا سرد شود و چربی بالای آنرا بگیرند در جمیع افعال
 از ترطیب و تبرید و غیره اقوی از دمن آنست که با روغن کچیل سازند و چون هر کس را برید و در جوف آن خبت
 الحبل بدن برآید و سر آنرا بهمان قطع بند کرده بکند و بکند و بعد از چهل روز آب آنرا گرفته با حنا خمیر نمایند و بر مخرطاب
 کنند خضاب بیکو است * و مغز تخم کد * طبیعت آن سرد و سرد و در اول تر و با قوت و سکنه اخلاط متحرکه
 * افعال و خواص آن معمن بدن و جهت رفع خشونت سینه و نفث الدم رتبه و غرقه حار و تشنجی رتبههای حارّه و قرحه
 ابعار و مبادی حادّه از اخلاط حادّه و لاغری کرده و حرقت المبول و احوال اینها نافع و روغن تخم آن جهت رفع پیوست

د ساع و بنخرا بی رسول و تنهای حار و مغض صفراوی بیدیل شربا و قطور را و عوطا و تمر و شاربلا و رضا و روغن مغز تقسم
کک وی شیرین باد مالاخوین نرم سوده و یا با بجرم مغز آن جهت قروح حر و بدن اطفال و کوشه دمان و بنا کوش و
فند اکبر و غیر ما مجرب مقل او غربت از تقیم آن تا مفت متقال بدل آن مغز تقسم فند وانه و خیارین و حلوار دهن انقزع
و مرین و مختل آن در قرا با دین کبیر ذکر یافت *

* قرح الکر * یعنی کک وی تلخ که بهندی تونری نامند * ما هیت * آن در نبات شبیه بیبا و کک وی شیرین و ثمر آن ازان
کوچکتر * طبیعت آن بسیار گرم و خشک و سسی * افعال و خواص آن مقل ارقلیلی ازان مقی قوی و قوی فرمودن
بآن جهت ضیق النفس بارد و طب قدیم و سرفه و طب کهنه نافع و قطور آب گل آن و نشوق آن جهت رفع یرقان و امراض
رطوبی و دماغی نافع و بوی آن که بهندی بگمه نامند گرم و خشک و مختل اورام و ارجاع بارد و طلاء و رضا و امراض
یامرکبا با دویه مناسبه و گوشت که چون کک وی تلخ خشک را بشکافند و در جوف سر آن پرد که مانند پرد عینکوت میباشد
بر آورده نرم سوده اند که ازان را معوط نمایند جهت رفع یرقان امراض که چشمها و رخساره همه زنده شده باشد و اکثر امراض

د مایه و رطوبی نافع با خراج و طریبات و بلاغم زرد رنگ از بینی و چشم *
د قرقه الدارچینی * بدانکه قرقه بکسر تاف و سکون را و دفع فادما لغت عربی است بمعنی پوست درخت مطلقا و مراد اطلبا
پوست درخت خاص است و بیونانی فیضیطراس و یسریانی ضر وافر و درومی فیضیطوسین و بهندی تپ نامند * ما هیت * آن
انچه بتسقیق پیوسته پوست درخت نوعی از دارچینی است که در جزیره سیلان بهم میرسد و ضخیم تر از دارچینی
و پوست آن خشن تر و اصناف میباشد بعضی برنگ دارچینی و بعضی تیره تر و بعضی مایل بزرده و سفیدی با خطوط
و بعضی رائحه آن شبیه برائحه قرقنفل با اندک حدت و این راقرقه القرقنفل و بعضی برائحه دارچینی و این راقرقه
الد ارچینی نامند و بعضی کریمه البرائحه بهترین همه قرقه القرقنفل در ارچینی رنگ تیره آنست که با حلت و خوشبو باشد
و بسیار کهنه فاسد شده نباشد و زیور ترین همه کمرنگ اغبر کریمه البرائحه آنست و در دارچینی بتفصیل ذکر یافت * طبیعت
آن در آخر درم گرم و خشک قرقه القرقنفل در مزاج و افعال مشابه قرقنفل و قرقه الد ارچینی قریب به دارچینی یعنی ضعیفتر ازان
و بعضی ازان قویتر دانسته اند * افعال و خواص آن معوی اعشای باطنی اعضاء الراس و العصب جهت فالج و لقوه
و صرع و امراض عصب و اوجاع مفاصل اعضاء اللذاع معوی معده و رکب سرد و درین فعل اقوی از دارچینی گفته اند
الاورام و القروح ضد آن با سرکه رافع اورام و جرب و قوبا مقل او شربت آن تاد و درم بدل آن سلیمه است *

* قرقمان * بکسر تاف و سکون را و کمر تاف و میم و الف و نون و یفتح هر دو تاف نیز آمده * ما هیت * آن چیزی است مانند
قادی که در جوف بعضی اشجار کهنه بهم میرسد مخصوصا درخت خرما و مقل حجازی و صعیدی و انطاکی گفته چیزی است گرم
خورد که در جوف درختهای کهنه بهم میرسد و مخصوص بد رخت مقل است * طبیعت آن در درم گرم و خشک * افعال و خواص
آن حابس نزل الدم و افعال مزمن و سائر سیلان و بول و شیر و سوزن آن جهت تقویت لثه و سفید کردن دندان
و ضد آن با سرکه جهت نرم کردن جلک بدن نافع *

* قرقومغا * بفتح تاف و میمون را و وض تاف و سکون را و وفتح میم و سکون غین معجمه و میم و الف و قرقومغا نیز آمده لغت
یونانی است * ما هیت * آن ثقل دهن زعفران است زیرا که قرقوز زعفران است و مقمائل را نامند و مختار و بهترین آن

خوشموی سنگین میا زنگ آنست که در آن چوب تماش و چون بخایند بدن نازان بچین و دندان را رنگین کنند و چون در آب حل کنند آب را رنگین برنگ زعفران نماید و انطاکی دهن زعفران دانسته * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص
 این منضج و مسخن و مقوی اعصاب و محال صلابات و مد ربول و اکتحال آن جالی آثا و رافع طامت چشم و مقوی روح با صفاست
 * قو من * بکسر قاف و سکون را و کسر میم و زای معجم لغت رومی است و گفته اند لغت ترکی است و عبری درد الصباغین
 و صبح ارمنی نیز قفر و یفا رسی گرم رنگرزان و کم رنگ و بیونانی انیقر و س ویشریانی اغنیوس نامند و دیسقوریوس
 در رابعه قیس نامیده * صاهیت آن حیوانی است کوچک که در برگ های اشجار خصوص درخت جیلار بهم میرسد
 و تا بقدر دانه عسل سی بزرگ میشود و سرخ و هر چند بزرگ میشود سرخ تر میگردد و گویند شبنمی است که بر برگ بعضی اشجار
 می نشیند و چمنی شبیه بدن آن عسل سی بر سر آن برآمدگی مثل سر حیوانی و آهسته آهسته بزرگتر میشود تا بقدر دانه نخودی
 مستطیل و مانند حیوانی پرنده * میگردد که گویا معشوقه طیران کند پس شکفته شده از جوهر آن گرم کوچکی سرخ رنگ برمی
 آید و هر چند کهنه گردد رنگ آن زیاده نمیکرد و آنرا با شراب میکشند بنوعی خاص و طایع می نمایند یا شراب یا آب و رنگ
 آنرا اخلاص نموده نقاشان کتاب و رنگرزان در رنگ آمیزی نقاشی و کتابت و رنگ ابریشم و پشم بکار میبرند و یک جزو آن
 ده جزو حریر و یا پشم را که در آب جوش داده باشند خوش رنگ میکردند و رنگ کتان و ریسمان پنبه بدن آن خوب نمیشود
 و گویند دو قسم میباشد خمیری و غیر خمیری آنست که آنرا در شراب میکشند و بالید و خوش رنگ میباشد و یک آنرا چون
 در آب بمالند بزودی آب را خوش رنگ میکردند بخلاف غیر خمیری و بهترین الوان احمر است و از آن بهتر رنگی در سرخ نیست
 زیرا که رنگ این شکفته و خوش نما و براق میباشد خصوص که بر طلا بنویسند و ابریشم و پشم رنگ نموده بدن آن ثابت رنگ میباشد
 و بهترین آن تازه بسیار سرخ آنست که از قبرس و بلاد ارمن آورند * طبیعت آن در دوم سرد و خشک * افعال و خواص
 این با قوت قابضه و جاذبه دم اعفاء النفس اشامیدن آن بقدر و درم نیکه فته هر روز بی هم با عمل جهت قطع حیض
 مجرب گفته اند ربا مرکه جهت منع حمل و ذروران مجفف بواسیر الجرج و امراض الاعصاب و صداد آن با عمل جهت
 الصاق و التیام جراحت عظیمه و بدن ستور ربا مرکه و نیز با مرکه جهت شکستگی اعضاء و جراحت اعصاب خاصه و مائثر اعضاء
 صومالی الاثر الزینة نطول آب مطبوخ آن محال صلابات و نیکوئی و در رازی موی مانع تولید قمل مقدار شرب آن دو درم
 و تعلیق آن با ابریشم سرخ در دفع تپید مؤثر *

* قرن * بفتح قاف و سکون را و نون لغت عربی است ویشریانی قورنه و یفا رسی هر زن و شاخ حیوان و بهندی سینه که نامند
 * صاهیت آن معروف است و آن بمنزل سلاح و حربه است برای دفع موی از خود و اکثر حیوانات حلال گوشت مانند
 اقسام کاه و بز میش و آهرا میباشد و تنوع نور را بزرگتر و بلند تر از نوع ماده و ماده نگون آن بیشتر و غلیظتر از ماده موی
 است و جمع آن قرون آمده * طبیعت مطلق آن سرد و خشک در دوم * افعال و خواص این مجفف و قابض مانند
 بلع مغسول و اکثر محتمل محرقات است العین اکتحال آن جهت منع نزول مواد بصری عین اعفاء النفس جهت نفث الدم
 هر عضوی و بواسیر اعضاء الغلغله و النفس جهت استرخای معده و نشف رطوبات آن و برقان و دستار یا نافع و دستور احراق
 آن در مقل مذکریات و قرن هر حیوانی در طی ذکر آن حیوان بیان شد و قرن ایل را بصریانی قورنا و بلاد بیونانی سمغوریا
 و برومی سمغوریا و یفا رسی سرگا و کوفی و شاخ کوزن نرو بهندی باره هینکه گویند و بهترین آن ماخوذ از ایل پیر است

و نیز قرن ایل را با مصلاح اهل باغ از یلاد اندکس نباتی را نامند که بیوانی قوتن کوریند و قوتن مذکور شد و نیز قرن بقول انطاکی اسم درختی است بقدر آزاد درخت و آنرا نمری است بقدر زیتون و سرخ پس سیاه میگرد **افعال و خواص** آن جهت رفع امهال و قروح نافع و خاکستر برک آن جالی آثار و چون بکیرند نمر آن را در حال خامی که سبز باشد و سرخ نکشته و سائیده و باورام و قروح کنارند بزودی زایل سازد *

قرنفل * بفتح قاف و راوسکون نون و ضم فاولام و قرنفل نیز و بیوانی غیر نیواس و برومی و قرنفلون و بغار فی معشک و بهندی لونک و یا نکیزی کلوف نامند **در ماهیت** آن اقوال بسیار است آنچه بحقیقت پیوسته آنست که تدریجی است که در جزیره از جزائر زیاده که آن جزیره را جاوره و بتاریه نیز نامند بهم میرسد و در جای دیگر نمیشود و با فعل آن جزیره و تصرف و نلدیس است که قرقه از نصاری است و درخت آن فی الجملة شبیه بل درخت کنار و شاخهای آن باریک و بلند مانند شاخهای یاسمین که بهندی چنبیلی نامند و بلند شده با زیموی زمین میل کرده و برگ آن شبیه به برگ انار و از آن بزرگ تر و ثمر آن که قرنفل است باریک بلند از بند انگشتی کوتاه تر و اندک پهن و هر آن مشرق و بر سر آن قبه بشکل حباب و چون خشک گشت در پستما که می آورند بسبب سودن با هم اگر قرقه آن جل امیکرد و آنرا در ماده میباشند نمر آن بزرگ تر و باغیز و برگ و کم بود کم طعم نرا ز ماده و ماده آن کوچکتر و در صفات مذکوره آخری و بهتر و مستعمل ماده تازه خوشبوی قوی ال رائحة تلطط طعم مانل بشوینی تیره رنگ با لیل و آنست که در خائیدن و کوبیدن آن تمام خوب نرم کرد و در خشیمت نداشتن باشد و آنچه بخلاف این اوصاف باشد زیون * **طبیعت** آن در رسوم کرم و خشک **افعال و خواص** آن با قوت تر یاقوت و تفریح اعضاء الراس مقوی ارواح و اعراض رؤس باطنیه و حافظ آنها جهت تقویت دماغ و ذهن و نکور رنغ صلاح بارد رطب و فالج و لقوه و نزلات متوالیه و سکنه و تفتیح مدد دماغی و سائر امراض بارد و رطبه سوداویه و دماغیه و عصبانیه نافع و سوداوی مزاجان و کسبیکه و رمزاج اوسود غالب باشد شراب و سوطا و نفور و خا و غلا و صمد ابتنائی و با بادویه مناسبه و جهت تقویت لنه و درد دندان بارد و رفع بد بوی دمان و با صفت طیب و رکعت مضغوا **اكتعال** آن جهت تقویت با صره و رفع میل و غشاره و نیز خوردن آن جهت امراض مذکوره **اعضاء** این جهت سریه بارد رطب و ضیق النفس کهنه و طوبی و خفقان بارد و وحشت و خوف و سواس و مورث شیعات آشامیدن آن **اعضاء** الغذاء و النفض مقوی معد و قوت هاضمه و اعمار کبد و کوره بارد و طحال و باه و رحم و مستن و رافع امراض بارد و اعضای مذکوره و قی و غشیان و فواق و جشا و تجلیل و یاح غلیظه حاصله از اغذیه لجزه غلیظه و استسقای لجمی و تغطیر البول و سلس آن و علل بلغمی و سوداوی و زلق الاعماء و طوبی و امراض بارد و رحم شراب و زرقه آغا میدان نیم درم آن یا شیر تازه و دوشنه بشرط امن و مت بغایت محرک یا و مل و امت بکرم آن در وقت طهر و یا یکی از حیض باعث حمل و تسخین رحم و زور بردن یکل در آن روز باعث عدم حمل و طلا و صمد ماده آن برایش شرجهت امراض بارد و دماغیه مذکوره و برا وجاع بارد و مسکن آنها و بر اورام بارد و محتال آنها و صمد مضرغ آن با آب دمان بر احلیل نزد مقاربت باعث تلذذ جان نبین و کوبند مضر کرده و اما معامصلح آن صمغ عربی مقدار شربت آن تا یکمقال بدل آن و وزن آن در چینی و نصف آن بمسکه است و نیم وزن آن فرنج مشک و نیم وزن آن خولنجان و وزن آن نیز خولنجان گفته اند و عرق آن در جمیع افعال قائم مقام ضمراست که بکیرند یک جز و آنرا و نیم بمانند و از هر یک برگ کلی سرخ و برگ کار زبان نرم سود یک و نیم جز و برگ تانبول نیم کوفته بنیخته نیم جز و رومه را

در کلاب یکشنبه روز بخیه ساند پس بدستور متعارف مقطر نمایند و بقل راحتیا بخوبی شکل جهت تفریح و تقویت اعضاء ظاهره و باطنه و معد و کبد و فاعله و دفع ریاخ و سوزم و تفتیح سد و وتعلیل اخلاط و استسقا و سایر امراض بارده ببعیل و شراب آن که یک جزو آنرا با شانزده جزو آب انارین و یک جزو عسل مصفی در شیشه کنند و سر آنرا بسته در سر کین اسپد فن نمایند و بعل یک هفته بر آورده استعمال نمایند از خمر بر آتب قویتر گفته اند و اگر آنرا با شکر بقوام آورند و شربت مرتب نمایند جهت امراض بارده معده بی نظیر دانسته اند و جوارش و دهن و شراب آن در قریب دین کبیر مذکور شد *

قرنفل بستانی * ماهیت آن برگ فربشمش است و بهندک انبل و رام تلیم نیز نامند و در فربشمش ذکر یافت نوزق آن مانند عرق قرنفل است در طعم و رائحه عوام اهل شیر از قرنفل بستانی را بر قطرو برون غلیظ بستانی اطلاق مینمایند جهت مشابهت کل آن بقرنفل در عطاریت و رائحه *

قرنفل شامی * قرنفلیه است لغت مغربی است * ماهیت آن نباتی است ساق آن بقل رکنز رخشن و با شعبها تبرک آن شبیه ببرک لیلاب و هرک بنفشه و کل آن بنفشه و کل بنفشه و خوشبو شبیه بیوی قرنفل و بیج آن شبیه بخوبی طعمه و در پودمانند در چینی منبت آن اکثر موضع نمناک و با باد و روج یک جا میروند * طبیعت آن سرد و گرم و خشک * افعال و خواص آن اعضاء الراس و غیره آشامیدن آن جهت صرع و سرد و گرم و ریحی و در طوبی و ابتداء ای غریب و درم پستان و تحلیل انجماد شیر در آن و بوییدن کل آن جهت زکام آشامیدن آب طنبی آن جهت سرد

نفس و سرفه و طوبی و عسر البول و جلوس در طنبی آن جهت احتیاس و احتیاس و جمع حادث از احتیاس حیض و اسقاط جنین و با شراب جهت جمع وادام و مضاد مطبخ آن با آب جهت کوفتگی اعضاء و چون بیج آنرا گرفته در روغن طبع نمایند کلدیمین و تدویج بدان جهت کز از ولز حمیات نافع مضر و درین مصلح آن بنفشه مقدس شربت آن یک گرم است * قرون السنبلی * بضم قاف و را و سکون و او و ضم نون و الف و لام و ضم فین و همزه و سکون نون و ضم باء و موحد و لام * در ماهیت آن اختلاف بسیار است بعضی بیج نوعی از سنبلی ایض دانسته اند که با سنبلی یافت میشود و تعالی است و بعضی گفته که در ریشه بعضی از سنبلی هندی نیز یافت میشود و بعضی بیج خاتق الثمر و بعضی بیج شوکران دانسته اند و بعضی گفته اند بیجی است شبیه به بیج ورمی و بعضی گفته اند نوعی از بیج است واضح اقوال قول اخیر است که نوعی از بیج

است و بهندی آنرا هینکیما نامند و در حرف الباء مع الیاء در بیج ذکر یافت و آن سیاه رنگ و باریک و از سعد باریکتر و راز تر

نویاد در شند کی و بعضی سفید رنگ نیز میباشد * طبیعت آن در چهارم گرم و خشک * افعال و خواص آن آشامیدن آن مجوز نیست ضا د آن با سر که جهت دفع درد های کهنه و تحلیل اورام صلبه بارده و تدفین روغنی که در آن جوشانیده باشند جهت امراض مزمنه و ضا د آن جهت تحلیل صلابات اعضاء مغیل و ربع درم آن کشنده است با خلط عقل

و بول الدم و سیاهی زبان و سایر امراض هرام و ملوای آن قی فرمودن و آشامیدن کافور مقلد بسیاری تا بیک گرم و تا یک مثقال هم با کلاب و شیر و تخم خرفه معشر یا بر روغن سرد کرده یا جلاب و قرص کافور با روغن ما هست کافور و نمودن اضمه بارده بر قلب و کبد مانند صندل و کافور یا کلاب و آب برگ بیل و امثال اینها و آشامیدن شیر تا زده و شیره و سوزق نمیب ترش و جو مغسول با جلاب سرد کرده و آشامیدن آب انار ترش و آب هندی وانه و ماء القرع و ماء الخیار و لعاب بهیله اند و نیز قطرونا سرد کرده یا جلاب و مانند اینها

❦ قریب ❦ بفتح قاف و کسر راء مهمله و سکون یاء مثناة تحتانیة و سین مهمله ❦ ما هیئت ❦ آن بعض گفته اند نوع غل ائی است مانند مصوص و مصوص در حرف المم انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد و اکثری گفته اند آب کوشت سرد منجیل شد و از اینم مرکز شتیکه باشد از مایه و غیر آن

❦ قریب ❦ بفتح قاف و کسر راء مهمله و سکون یاء مثناة تحتانیة و صاء مهمله ❦ ما هیئت ❦ آن نوع غل ائی است که از لحوم لطیفه خفیفه مانند مایه و بزغاله و جوجه مرغ و پاچه و امثال اینها ترتیب دهند با سرکه و ترشی ها و میوه های تازه و خشک و ادویه طيبة الارائنه ❦ طبیعت آن معتدل با برودت و رطوبت ❦ افعال ❦ و خواص ❦ آن مسکن صفرا و خون حاد و قاطع بلغم و محرر المزاجان را نافع مضر مبرود المزاجان و هوداوی و علایق تنفس و سرفه و ضیق النفس و قاطع بلغم و محرر المزاجان را نافع مضر مبرود المزاجان و هوداوی و علایق تنفس و سرفه و ضیق النفس

❦ فصل ❦ القاف مع الزای ❦ المعجزة ❦

❦ قزاح ❦ بضم قاف و فتح زای معجزة مثلده و الف و حاء مهمله لغت مغربی است و عرب اب افریقیة آنرا علیجان و اهل شیراز که و کاه نیز نامند ❦ ما هیئت ❦ آن نباتی است معروف در قزوین شبیه بوزیانه و شتر آنرا میچرد و از رازیانه برک آن باریکتر و شاخهای آن کوچکتر و متشعب در هم بافته شده و کل آن زرد و تنعم آن باریک شبیه بانیسون و طعم آن مانند رازیانه و جمیع اجزای آن از برک و شاخ و گل و ثمر همه خوشبو است و در مصر نیز به هم میرسد و در نواح شیراز نیز و بر او غم نیکو مرغی و علفی است فربه کنند ❦ آن ❦ طبیعت آن ❦ در مردم کرم و خشک ❦ افعال ❦ خواص ❦ آن برک و تنعم آن مستعمل اهل آن نواح بجای توابل و محال ریح و محرک جفا و مسکن اوجاع بارده و مد ربول و حیض و در طعمه با عسل لذیذ آنرا هادو آشامیدن آب طبیعت آن بار باریک و شکر در تحلیل ریح و در داجشا مجرب دانسته اند

❦ فصل ❦ القاف مع السین ❦ البهمله ❦

❦ قس ❦ بضم قاف و سین مهمله ❦ ما هیئت ❦ آن لبلاب بی ثمر است برک آن ریزه و مشک و شاخ آن باریک ❦ طبیعت آن ❦ کرم و خشک ❦ افعال ❦ خواص ❦ آن اعضاء الراس سحوط عماره آن جهت عفونت خیشوم اعضاء النفث آشامیدن آب برک و مایق آن سرد حیض و نفوذ آن مخرج جنین السم آشامیدن آب بیخ آن با سرکه جهت کزیدن رقیلا نافع ❦ قسب ❦ بفتح قاف و سین مهمله و یاء موحده اسم عربی حجازی و تونسل خشک شد ❦ نیم رس است و اهل مغرب آنرا منقل و اهل نجد عربی و بر شوم و بقرامی خرمای مسک اشکن و بشیرازی قصبه نامند ❦ ما هیئت ❦ آن خرمای بسیار خشک نیم رس است که یکسال در حیدر باشد و اقسام می باشد و آنچه را بعد از جوش دادن در آب شکافته و یا رچه غیر متساوی نموده خشک کرده باشند شکم دریده نامند و آنچه سر آنرا بلبل خورده و در درخت مانند خشک شده باشد بلبل خورده و کونل را سین شیرین تر می باشد و بهترین همه بزرگ فربه هسته کوچک آنست که خشک و صلب باشد ❦ طبیعت آن ❦ کرم و خشک ❦ افعال ❦ خواص ❦ آن مقرب معد و ناشفا و رطوبات و مستحکم کنند الیاف آن و حابس طبع و نفاخ خصوصا که آب بران بیا شامند و خوردن آن با مغز گردکان منضج و محلول اخلاط سینه و اما سرشی آن که خوب خشک نباشد کرم و قز و خشکی ندارد و نفاخ و بطیق الهضم و مرخی معد و کاه اسهال می آورد و مصلح آن سفز گردکان بریان کرده و گفته اند قسب قاطع اسهال بلغمی و مسکن عطش حادث از بلغم مالح است و بهتر آنست که خشک اندک مائل بعیزی آنرا مقل از کیمی بالای طعام سرد و تر بنورند خصوصا صاحبان ضعف معد و اما اوقال یعنی آنچه خام است ناپسته خشکی که بی سفز باشد صنفان آن

مورث ریاح و کشیل کی معده را حشا و اجتناب از آن اولی است صلح آن زیره در مرکه خیسانیده و مطابق قصب مصر دند آن ولته است مانند سائر شرینیهایی صلح آن در میرورین سنگجین حامض و شراب انارین و در میرورین زیره در سرکه خیسانیده و بعضی گفته خرمای میرورین عبارت از آن است *

طی

* قسط بضم قاف و سکون سین و طاء موصله مثاله گفته اند معرب از قسط یونانی است و گفته اند معرب از کته هندی است و یسر یانی توشتا و قشتا و یارسی کوشنه و یورگی کست و یهنلی کت نامند * ماهیت آن نخی است شبیه به بیج لجاج و نبات آن بی ساق و مغروش بر زمین و برگ آن عریض و کوبند بخی است خشیبی که یهنلی بپهرمول نامند بل آنکه قسط هه قسم می باشد قسم اول آن شیرین سفید اندک مائل بزردی هیک با عطریات است و این را قسط بحری و عربی گویند و درم تلخ مائل بسیاهی و مغز آن مائل بزردی و سلبوری و سبک و کم پروان را قسط هندی نامند و سوم مائل یسویی و سنگین و در وزن شبیه به چوب شمشاد و خوشبوی و بی تلخی و این سعی و قائل است و آنچه بوی صبر از آن آید زبون و از مطلق آن مراد قسط شیرین است و با لجه از ادویه شریفه جلیله النفع است و بهترین آن سفید تازه شیرین کرم ناخورد با عطریات را نخته سطر لحم آنست که چون بخشد اندک بزبان را بکزد و پوست آن نازک باشد و بعد از آن هندی سیاه سبک وزن و بعد از آن قسط شامی و قوت آن تازه سال باقی می ماند و بعضی بج را سین را قسط شامی نامند و معشوش و قسط بحری مینماید و فرق میان آن قسط بحری صلابت و عدم عطریات را نخته و کوبل کی بج را سین است یعنی صفات قسط بحری در بج را سین نیست * طبیعت آن در سوم کرم و خشک شیخ الرئیس کرم در سوم و خشک در دم گفته و بارطوبت فضایه نفاخه و گفته اند قوت حرارت و حرارت و مرارت مر آن هندی است که مقرر جلد است * افعال و خواص آن مقوی اعضای رئیسه و غلظت نافع و اعصاب و باه و دافع امراض بارده و طبعه از آنها مستفید اعضا نیکه مراد تسخین آنها باشد و جاذب خون و مائز اخلاط و هم بظاهر جنگل اعضاء الرأس مقوی دماغ مستحکم کنند اعصاب و محلل و پراکنده کننده و ریاح مخدره و دافع صلابت بار و در طبعه کهنه خصوصاً قسط سفید که در آن امر عظیم النفع است و از برای اوجاع مقدم دماغ و لشش و تشنج و کزاز و ریشخ و کرم و غیره از امراض بارده و طبعه دماغیه شرابا با عمل زیاده و نفع مناسبه دیگر و ضما د آن با عمل نیز و نموی آن با روغن عربی که روغن بزیاکا باشد که در آن بپوشانند و سالند جهت امراض کوره و معوط آن با آب باران جهت درد هر مومن و لطوخی آن جهت رفع نسیان و ضما د آن با روغن زیتون جهت ناله و استرخا و در کوش و بل ستر و قطارد هن آن در کوش مفتح سد بارد آن و بخور آن رافع زکام و ویای حادث از عفونات اعضاء الصدر را آشامیدن یکمقال آن با خمر و آفتنین جهت اوجاع صدر و نور و بهر وضیق النفس و هرقه کهنه و نفعیه مینه از اخلاط از جهه لغو قبا و عمل و در دیهلو را نیز نافع الا که المفاصل را الاعصاب جهت اوجاع مفاصل را سترخا و عصب و عضل و فسیق آن و تسخین اعصاب و مفاصل و رفع امراض آنها و جهت عرق النساء شرابا و ضما د او بل ستر و هن آن اعضاء الغذاء و النفس آشامیدن آن با عمل جهت نسف رطوبات و بلاغم و دفع آنها و قطع اخلاط از جهه تحلیل ریاح و تقربت معده و کبل و کوره و مثانه و تسخین و دفع امراض را و جلع آنها و عضلات بطن و وجهه تقطیع سد کبد و طحال و تدایل و دم طحال را سترخا و پرتان و مغص و در درحم و با آب هر دو جهت اخراج کرم معده و امعاء و حسب الفرع و ادرا را برول و حیض و لشش و آن بقمع قوزحه و حصول آن جهت ادرار حیض و قتل و اخراج جنین و مثیمه و تسکین اوجاع رحم وید و تورج و سوس در طبعه آن و نگهین بذ آن اعضاء التناسل آشامیدن نیم درم آن با عمل زیاده و شرابا

جهت تقویت باه را بدستور مضاد آن و تدفین بدین آن آشیامیدن آن با سنگین جهت تب و ربع کهنه و مضاد آن
 با روغن زیتون جهت لرز و حمایت بلغمیه پیش از اخذ حمی یعنی پیش از توبه القروح و القروح مضاد آن با ماء الحسل
 جهت رفع کلف و آثار جلد و ملای آن با سرکه و قطران و عسل جهت داء العلق و رو بانیل من موی در انموضع و جهت
 برش و نشستن و سغف و خراجات و تشنجه در صورت بهم رسید باشد و ذر و رکینه آن جهت قروح رطبه و تازة آن مقرر
 جلد السوم یکمقال آن با خمر و اختنشین و تر یاق سوم و جاذب آنها بسوی ظاهر جلد و جهت رفع سم افعی و عقرب و رتیل
 و امثال اینها از موم قتاله نافع مضر منانه مصلح آن کنگبین مضر نه مصلح آن انیسون مقدر شربت آن یک گرم تا یکمقال
 بدل آن نصف وزن آن عاقر خوار کوین بدل آن و ج ترکی است و مصلح آن خطمی است دمن القسط ساده که قسط تلخ را
 مقدار چهارچهل منقال نیم گرفته یک شبانه روز در شراب تخمیا نخل پس با چهار صل منقال روغن زیتون با نش ملائم بپوشانند
 تا شراب سوخته گردد * طبیعت این کرم و خشک * افعال و خواص این مقوی اعصاب و اعضا و باه و متحلل قوی و رافع
 پرودت معده و جگر و لرزتهای مود او و بلغمی پیش از توبه و مقوی موی و دراز کند آن شراب و کهنه مقدار شربت
 آن هفت درم و قسط ایض مرد و صحر اما و کوهستان بلاد بصری از بلاد فارس که کرم سیرات با عد بسیار بهم میرسد یکپا
 و برک آن شبیه بکره البیضا که ناشرانمند و بیخ آن ضخیم تر از بیخ ناشر و تلخ و آن قسط احمر است و انطکی نوشته که نوعی
 از قسط میشود بسیار سنگین و ثقیل و آنرا اهل آن ملک قسط تلخ و ما در درو می نامند و من نبات آنرا دیدم و بیخ آنرا بر آوردم
 و تعبیر کردم و داء القسط را دهان و معاجین آن در قرابادین کبیر مذکور شد *

* قسطرون * بفتح قاف و سکون سین و فتح طاء مهمله مثاله و ضم راء مهمله و سکون و ا و نون بیونانی تسحر و طو و تون
 یعنی متاثری با تش و وجهه تسمیه آن بدان جهت آنست که در اماکن بارده میروید و اهل روم آنرا بر طایقی نامند
 و رسا بر تانین * ماهیت این دیسقورید و من گفته باقی است که بر سال تازه میروید ساق آن باریک بقل ریکن رع و زیاده
 بر او مربع و برک آن باریک بلند طرف پائین آن عرضتر و بدست ریح باریک میشود شبیه ببرک بلوط و مشرف و خستبر و بر طرف
 ساق آن نخه های مجتمع و در یکجا شبیه پخش و ریح آن شبیه بشریق و باریک و مستعمل بیشتر برک و بیخ آنست و انطکی
 نوشته که آن زرد و در پوشیده بوی صعتر و اقوال دیگر نیز در ماهیت آن مذکور است و بالجملة از ادویه مجیه الهامیه
 است * طبیعت آن کرم و خشک در درم * افعال و خواص آن جمع اجزای آن با قوت تر یا قوت اعضا الراس
 و الذن و النفس آشامیدن برک آن با آب جهت صرع و جنون مقدر یک گرم آن با عسل و سرکه جهت امراض کبد
 و طحال و با شراب جهت یرقان و ادرار طم و چهار درخمی آن با شراب مسمی با درومالی جهت اسهال بطن و یک گرم آن
 با درومالی جهت ادرار بول و تقویت حصاة و اختناق رحم و مقدار یک با قلی آن با عسل کف گرفته بعد از طعام جهت تقویت
 و دفع جشای حامض از فساد معده و بدستور مضاعف آن و فرودن آب آن و آشامیدن طبع آن جهت رفع قی ذریع و عنیف
 و جهت اسهال طبیعت و ادرار بول اعضا الصدر آشامیدن آن با ماء الحسل جهت قرحه و نه مزمن و در کرم مجتمع
 در سینه و مقدر سه ابولوت آن با شراب مزورج نیم گرم جهت نفخ اندم مینه اگر تب نباشد و الا با آب العین و الاذن
 اغتسال بطبع آن جهت رم و کمنه و قنور و صارة آن در کوش جهت درد دندان و اوجاع المفاصل و غیرها آشامیدن
 آن جهت عرق النساء و غل السوم آشامیدن سه درخمی آن با درومالی جهت نهش موام می یک گرم آن با شراب

جهت دفع سمیت ادویه تناله ضما د آن نیز با تراب جهت نهش هوام و دیگر گفته اند نفع آن در مسموم بیداری است که اگر قبل از وقوع سم بخورند از بخت آنرا کمر گردانند و اگر بعد از آن دفع سمیت آن نمایند

❦ فصل ❦
❦ ل الغاف مع الشین المعجمة ❦

❦ تشا رکذ ❦ و بکسر تاف و فتح شین و الف و راء مهمله و ضم کاف و سکون نون و ضم دال و راء مهملتین ❦ ماهیت این ریزمائی است که از سودن قطعه‌ای کند ریاضی جدا شود و در کیسه آن ریخته کرد ❦ طبیعت آن گرم و خشک در درم ❦ افعال و خواص آن قابض و میخف و درد از رومات چشم و اکمال و در مرهم و معاجین و غیره ماستعمل و جهت نفث الیم و ترحه امعاء و اسهال مزمن شرابا و ذرور آن جهت رو باندن ن کوشت بر جراحات و خشک کردن آنهارا و اصلاح قروح و جروح قدیمه و تر زجه آن جهت نشف تبخیف رطوبات مائمه مزمنه از رحم و بریان آن جهت رفع حکه و روح نافع و در کند ریزش انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد

❦ قشر ❦ بکسر تاف و سکون شین و راء مهمله لغت عربی است و فارسی پوست و پهنی چهل و چهارگانه نیز نامند و جمع آن قشور آمده و قشره بانام مراد پوست نازک تازه نرم است ❦ ماهیت آن ❦ اسم جنس پوست اشجار از تنه و شاخها و ریشه و ثمر و لخم است و الوان اکثر قشور مختلف میباشد باغزان و کاه و متف و بالجملة در خامی و نازکی و سبز و بعد خشک شدن سفید و مائل بسفیدی و اهرب و سیاه و رنگ و بعضی بعد کمال رسیدن کی زرد مائل بسرخ و سرخ میگردد مانند اترج و دارچینی و نارنج و غیره و امثال اینها و نیز در غلظت و رقت و لطافت و کثافت و حدت مایه و رافه و عدم آن هر در نیز مختلف و متعارف میباشد و نیز بعضی بطبیع الهضم و بعضی سربع الهضم و نیز قشر بعضی اشجار نافع و خوشبو تر و تنک تر و لطیف تر و سوبع النور و تر از جرم و لخم آنست بسبب عطریات رافه مانند اترج و دارچینی و قرفه و صافیه و امثال اینها و نیز پوست بعضی نافع و اهل و لطیف اند مانند بیج کاسنی و کبر و راز یا نه و کرنس و دار فلفل و نافع و کشتن و خشک و مانند اینها و کاه میباشد قشر بعضی سربع الهضم تر از لخم آن مانند زردک و ترب و خیار و مانند اینها و لعل با پوست خوردن آن نافع است و هر یک الهضم تر از بی پوست و نیز قشر بعضی خوشبو تر از لخم آنست و لیکن نفاخ و بطبیع الهضم مانند پوست سیب و تفصیل قشر هر چیز و منافع آن در بیان آن چیز مذکور شد و میشود انشاء الله تعالی و جالینوس و غیره آن گفته اند هر چیز را قشری است حتی معدنیات و فلزات را و قشر فلزات آنست که نزدیک بین ازان جدا میگرد و مانند انواع تو بالات و اینها انطاف و جالی تراند از اجرام آن فلزات و تو بالات نیز ذکر یافت و جهت تامل و نقصان لحوم فاسده و نافع و تو بال انطاف بهتر از تو بال آهن و قشر شاپورقان قابض تر از غیر آن و بدانکه مراد قدما ای اطباء از اطلاق آن قشر بطبیع است و اما درین زمان نزد اهل یمن و نواح آن مراد ازان قشر قهوه است یعنی بن طبیعت قشر هر چیز مطلقا گرم و خشک تر از جرم و لب آنست ❦ افعال و خواص آن ❦ بطبیع الهضم تر و نفاخ تر مگر بعضی که ذکر یافت قشرا ترج گرم و خشک در درم ❦ افعال و خواص آن ❦ مقوی معده و قلب و دماغ و هاضمه و احشای بارده و مهمل و ریاح و خائنین آن خوشبو کنند و دمان و زائل کنند و بوی میر و بیاض از آن و قلیل آن نافع و اکثرا آن مضر و اصل آن عسل قشراصل الرمان سرد و خشک و مسهل و مخرج اسام گرم معده و اما و حباب القرق قشرا لیمان آنچه از رمان حلواست سرد و تر و آنچه از رمان خامض است سرد و خشک و ضما د آن جهت ورمهای پیچ امعاء و اسهال و قطع خون بواسیر و مضغه با آب آن مقوی لثه و دندان و چون دودرم

آن را بسایند و مشوف سازند و بالای آن آب گرم بپاشند مثل اخراج دیدن آن بقوت نماید قشراصل الرازی بانه کرم و خشک در دروم و در انحال قریب به بیخ کوفس قشراصل الکوفس کرم و خشک در دروم ملطف و مفتوح و ملربول رجوت امراض کبد په و باطنه نافع و بدستور قشراصل کبر و عند با و قشرجوزالا خضر یعنی یوست سبز تازه کردگان مورد و خشک و باحالت چون آنرا بخته ازان رپی ترتیب دهند جهت رفع خنقا و طوبی نافع قشرجوزا الصلب یعنی یوست صلب زبر پوست کردگان خاکستر صحرای آن صیف زخما و بی لذه قشراختیار شمر چون دو مثقال آنرا نرم حوده بر آب سرد باشند زن حامله نزد وضع حمل که بدشوا ری شود بنوش با سانی وضع حمل او شود قشرقصبه الفارسی صحرای آن جهت داء التعلب قشرافسق یعنی پوست بیرون بسته سود و خشک در دروم و قابض و صیف و داغ و مقوی و معده است و بتفصیل هر یک اینها و غیر اینها در اماکن خود ذکر یافت و میباید انشاء الله تعالی *

* قشمش * بکسر قاف و دوشین معجمه در میان هود و میم ها کله معرب کشمش فارسی است * ما هیت * آن نوع انکوری است کوچک مدور مثل بالندک طولانی و لطیف و شیرین ترین انواع آنست در زبیب رحیمه آن نیز بسیار شیرین و لطیف و بهتر از سایر انواع زبیبها و از نرم رس و غوره آن که غوره کشمش نامند چاشنیدار میباشد و این از برای زبر طعام کد داشتن و در تنگ مرغ و طیور دیگر و حلان ماهی کردن بسیار موافق و لذیذ * و طبیبعت و افعال و خواص آن در زبیب مل کور شد

* قضا ص * بضم تان و فتح صاد الف و صاد مهمله اسم قمی از خرد رقیق الغلاف کوچک دانه بسیار سفید است و در حرف الصاد مع الراء در خلوم کور شد *

* قصب * بفتح قاف و صاد و باء موحده لغت عربی است و میروانی قتا و میروانی اثرون و قال من نیز و برومی فلا باس و بفارسی نی و ترکی قلیش و یمنندی سرکنده و نل و بفرنگی برونل و نوع بسیار کبیر آنرا بیهندی بانس و متوسط آن را ترله بانس نامند * ما هیت * آن اسم جنس فی کرم اراست و آن اقسام است از مجرب و غیر مجرب و معصت و آجامی و غیر آجامی که در زمینهای آب و روکنا و آبها و زمینهای نمناک میروید و بهترین اقسام مجوف آنست که در بندنای آن بکن و کوههای آن بسیار از هم دور باشد و این رانی هندی نامند و ازین نوع آنچه بکنهای آن بسیار بکنهای باریک نرم و کوههای آن بسیار از هم دور است آنرا نی آچی نامند جهت آنکه از اینجا می آورند و آن جزیره از اجزای جزایر هند است و در جزایر دیگر نیز بهم میرسد و قلم که بد آن کتابت میکنند نیز نوعی از نی مجوف است و بهترین این آنست که در قریه واسط از قراعه شومتر و بعد از آن آنچه در قرا دیگرتواح آن بهم میرسد که صلب خوش جوهر خوش رنگ سیاه مائل به سرخی براق و بالندک ابلی بی ریشه و راست است و پچیل از نباشد و چرب و نرم باشد و از آنرا آنچه را اتر بیت می نمایند در ابتدا ی رستن و رقت بریدن و بعد از آن خوب میباشند بدین قسم که بعد از رستن و بکن و ریک و ذرع و حیدن آنچه بمیا و ضعیف و غیر مستوی است و یا کوههای آن نزد یک بهم میزنند تا تتمه قوت یابند و آنچه خوب است اگر اندک کچ شده بملایمت راست میکنند و بعد از آن کال رحیلن میبرند و نمیکند آنرا که بسیار خشک و فاسد گردد پس دستیا بسته در جامای بکن که بد اندیا دود برسد میکل آنرا و دود بد آن میل منل و تدایر دیگر نیز میکنند پس خوب آنرا اجل اگر دود دستیا می بکنند هر د مته بکنند و آنچه را اتر بیت نمودند باشند زیورن و اتفاقا در هر د سه ازین نیزه چهار نیزه که در هر نیزه دوزیا بکنند و بدین قلم میباشند خوب

برمی آید و باقی زبون و از نوع زبون نی پوریا و غیر آن میباشد و از مصمت آن نیز و میسوزانند و میفکند که قصب السكر است
از اقسام مصمت آنست و علیحدہ انشاء الله تعالی مذکور میگردد و نا بیایی که نی فارسی است و آن نی سبز رنگ است که در
آبها میریزد و بنطی آن نی روید مگر در آبهای ایستاده و عکس که قسمی از مثل است چون در زمینهای آب از ترتیب
یا بد نی میگردد و وقتا یعنی نی نیزه و تیر که بر نی مران و بھندی سری مانند نیزه در و از اقسام قصب اند و اقسام بانس
که در ملک منند و زیاده از خصوص افراط اقسام آن در رنگا له بسیار است نیز از اقسام نی میجو است و تفصیل هر یک جدا
جل الطولی دارد و خیزران نیز از اقسام نی مصمت است در حرف الخاء ذکر یافت * طبیعت مطلق آن سرد خشک
و مریق آن گرم و خشک * **افعال و خواص** بینج آن اندک جالی و بی حدت و از سائر اجزای آن تویترا عشاء البراس
در ر و ر قصب مریق جهت سقعه و قوای حادث در مریق آن چون در گوش رود احدی اثری نماید بسبب چسبیدن
باند ر و ر و گوش را بحد احتراز از آن واجب است و شون سوخته قصب جالی دندان و مایع سیلان خون لثه را بکشتن و بطریقه
در بر کانی جمع میگردد جهت رفع بیاض مین از مجربات است اعشاء الصدر و اغشاء و النفث آشامیدن سائیل و برگ آن
با غسل جهت سردی و مریق آن بقل و رنگ آن جهت تفتیح مد مراره و ادرا بول و حیض چون برگ نورسته آرد در آب
خوب بمالند و صاف کرد و بنوشند لغت اندام را مفید است الجروح و المرقوح و مضاد سوخته آن جهت جرب ر حکه و زخمهای
چرک آلوده و دگر تازه آن جهت حمزه و اورام حاره و مضاد بینج تازه گویند آن جاذب استخوان و پیکان و با سرکه
مسکن درد کمر و عصب و ورک و در پوست نی نیم رس خمر با بانس حاد بس زرب اللہ همه اعضا است که پوست ظاهر
آنرا بخرانند و نرم سوده بر آن بپاشند اللهم مضاد شکوفه آن جهت کزیدن عقرب و اخراج کرم گوش و معدله از زنبه طاد
و خضاب بینج سوخته آن با پوست و باغیوز آن حنا جهت رویانیدن مو و بلبندی و تقویت آن و جلای بشه و پوست نی
فارسی سوخته گرم و خشک در سوم و جهت داء الثعلب الحمی و غیره فرش کردن برگ نی فارسی که آب روان باشد و بپاشند
جهت صاحبان تب حار و رفع شدت گرمی هوا و نسا د آن نافع مفر ر نه مصلح آن کنیز او فلقی است *

* **قصب الکبریره** * بفتح ذال معجمه و کسر راء موهله و سکون باء مثناة تثنیه و فتح راء موهله و غائخت مریبی است و نیز
بر نی قصب بوا و یسریانی قصاد یسما و یسوانی ار منیقون و بروی اقیانونی و یفاسی نی نهادنی و بر کینه و بھندی چرایتا
و چرایته و یک نوع دیگر انبیال و بفرنگی کال دم ارمانک نامند و دیسقوید و سقلاس نامند * ماهیت آن نباتی
است معروف باریک و بلند تاد و شیر و انومی کرماند و بر هر کوهی و شاخ و بر شاخها نیز شاخهای بسیار باریک و بر هر
کوهی و بر یک شبیه ببرک نعناع و بر شاخهای بسیار باریک آن غنچهها و گلکهای کوچک فی الجملة شبیه بگل بنفشه و ساق آنرا
چون بشکنند شکسته آن باریشها باخل رجوف آن سعید و در آن چیزی شبیه ببنه اندانی نموده و نسج عنکبوت و لزج و طعم
معضوغ آن قابض باندک حدت و حرارت و رنگ ظاهر ساق و شاخهای آن سرخ مائل بزرده و تیرگی و در نوع میباشد یکی
کبیر و با صاف مل کوره و دوم صغیر و آن بسیار باریک مانند خیمه طو منابت آن بلاد هند و فارس و کوه کیلویه و در رنگا له
نیز کثیر الوجود و گفته اند نوع دوم املس و بهیات کبیران و رنگ ظاهر آن با کودت و طعم آن با تهرست و با حدت
و حرارت و این هندی است و بهتر از اول و نیز گفته اند یک نوع دیگر هندی میباشد که حدت و تلخی ندارد و این را نخمی
است مانند نخود و در غلاتی و اکثر اطباء گفته اند معتدله و بهترین آن با قوتی رنگ بصفا مذکور و اصل راست که در دمای

B
Cدر
این
کتاب

آن نزد يك بيم وسايل آن خوشمرورد رنگ مائل بسفیدی باشد * طبیعت آن در آرد نرم گرم و خشک و بعضی گرمی
آنرا و بعضی خشکی آنرا غالب دانستند و این اظهار است * **افعال و خواص آن** لطیف و محتال و باندک قوت
قابضه و مجففه زیاد از قابضه و حرافت و با جوهر ارضی و هوايک با هم نیکو امتزاج باعث الیافته و با جوهر لطیف چنانچه
در همه افریه میباشد و مقوی دل و جگر و دفع استسقاء و درد سینه و جگر و رحم و عسر البول و تقطیر آن و محتال اورام
و التیام دفتل شکاف عضل اعضاء الراس و العصب و الصلب و آشامیدن آن طبیعت آن با قشقرق کف جبهت خون و وضع نواد بارد
و سرفه بارد و ضرب و نیز استشق دخال آن بتنهائی و با با صغ المظم بقع که متعلق بر سن جبهت سرفه بارد و عطش و اکتحال
آن جبهت جلای بصر و تقویت آن و حدت بصر و آشامیدن آن طبیعت آن جبهت شدخ عضل و اورام معده و کبد و تقشیر مدور
بأسل و بز کف جبهت حین و وجع عضلات بطن و اورام رحم و آرد در البول و امراض کرده و دفع قرحه مزمن و تقطیر
البول و جلوس در طبیع آن جبهت درد رحم و استسقاء و عرق النساء الزینة و الاورام فساد آن جبهت کمودت خون مرده زیر
جلد و تقلیل اورام و ضرر آن جبهت خوشمروئی زو بقل عرق و خشکی اعضاء دفع مضر کمر که معالج آن انیسون و استعمال
آن با صغ البطم بهتر از سایر چیزها مقدار شربت آن قادم و درم بدل آن عسل و مر و بن ستود غدا و العلیب است یا صندل
و آنرا داخل اکتال جالبه و مقوی بصر و گفته اند داخل طیب و ذراتر میخاید نهذ آن تصب الذر و میثامد را طبای
هنگ آنرا سرد و خشک و سبک و باد انگیزد دفع سرفه و صغ و سوزش اعضاء و تب حادث از فساد اخلاط ثلثه که منیای
نامند میل اندل و آشامیدن نفع آن با بزرگ حنا و فلیکسیه امدی و شافتره از عریک یک درم تا کنگال و یا زده دفتل
نیم گرفته که شب در آب گرم بنهسانند و صبح نمایند صاف کرده باد و درم شکریا شامند در روز متروائی با یست تا چهل
روز جهت اقسام حرب و قویا و ایتن ای چنم و غیره و مجرب و با غافله سفایح و اقمیون و عذاب نعل آن اقوی است *
* **قصب السکر** بخارسی نیکو و پخته ی بفتی او که و بفتی گد و گنه سرد و بکاف عجمی و بوند انیزا مند * **ماهیت**
آن در نوع است مثیل و مرغ و در یک اصناف میباشد نرم نازک شاداب شیرین و صلب کم آب کم شیرین و بعضی شرمز
و بسبب اماکن مختلف میباشد در خوبی و بدی و سفیل آن در قصبه شیر و دامن از مضافات مرشد یابد بنگاله بسیار خوب و لطیف
و نازک شیرین مثل قند و نبات میشود بعد از آن در اکبر آباد و شاه جهان آباد و صوبه بیکار و کهنه و بعضی جاها در کهن
از بلاد هند و در راج میل و دیگر جاها نوع مرغ در بنگاله خوب و کلان میشود و در صوبه عظیم آباد و ارد و کور که بهر
از بلاد هند و نیز در تارویه و چین و در مصر و عمان نیز خوب میشود از قسم سفیل و در اماکن دیگر بد آن خوبی نمیشود و مرغ
آن نیز مختلف باشد در خوبی و بدی و بهترین قصب السکر آنست که صادق السکر و آید از لند کمربنده باشد یعنی و بتهای
آن نرم نازک باشد که در خائین دندل و زبان و آمیعی نرم و شکر مصنوعه از آن خوب و لطیف میباشد و در فزین
دمتور اخذ و صنعت اقسام شکر و نبات و غیره حاصل گورشد * **طبیعت آن** در ازل گرم و در دم قریه **افعال**
و خواص آن لطیف خون و حایس و مفتح مدد اعضاء الصلب و اخذ عواطف و انقباض واقع خشونت سینه و نه و سرفه و جالبي
و عطبات متبول در انتها خصوص در مشوی آن که در زرد آتش و یاغ کستر گرم و یا آنکه مقشر آنرا آب گرم شسته باشند
و مسمن بدن و درم ربول و منق و متاندر ملین بطن و محرک باه و دفع احتیاج معد و وقتی کردی با آب آن که بیداشمند و یا لای
آن آب مرد بنوشند وقتی کتف باغات پر مرغی که در دروغ کشید فرموده باشند و اکثرا آن خصوص بعد از غلام نفاخ و روان

رياح و مغسل معد و مضروئه پيران و بلغمي مزاجان مصلح آن طبع آن دو سه جوش و خوردن ان نيسون بعد از ان

* قصه بل القاف مع الضار المعجمه *

* قضايه * بضم قاف و فتح ضاد و الف و فتح عين مهمله و ما عربي ما دة شك آبي را نامند و بهند و اود بلا و ونيز غبار آسيار

نامند * افعال و خواص ان اکتحال و ضاد دماغ آن جهت رفع تاريكي چشم بيمد يل

* قصه بل القاف مع الطاء المهملة *

* قطا * بفتح قاف و طاء و الف جمع آن قطا و قطوات نيز آمده و قطليات نيز و روجه تسميه آن بقطات بجهت حكايه از صوت

آنست يعنى در توصيف آن قطا قطا ظاهر ميگردد و بفارشي سنگ خوار و بركي باقرقره و برومي فاخا و يوناني رمنه مور

و بهند ليوانا مند و نواب علوي خان مرحوم نوشته اند توهم نموده كسي كه آنرا سنگ اشكك دانسته و صاحب اختيارا ت

بل يعني گفته كه بفارسي اسفردن نامند * ماهيت آن مرغي است و نوع است كبير و صغير و كبير آن جبلي بقل ركبوتر

و مغلط بلوان مختلفه و زردى بران غالب و صغير آن بوى و بيشه كنجشك بزرگي و مرش با زردى و بر سر آن تاجي و در

صير اهاى كم آب و سنگستانها ميپاشد * طبيعت آن در آخردوم كرم و در سوم خشك و شمع اريس نوشته ضعيف الحرارة

قوى اليبس است * افعال و خواص ان اعضاء الراس والعصب والغذاء مفتوح سد و مقوى معد و كامل مرطوب و ين

و جهت فالج و درودت اعصاب و احشا و استسقا و قولنج بلغمي و تحليل رياح و تحريك باه نافع المفاردي و فهم و مولد سودا

مصلح آن كذا شني آنست بعد از دفع د و روز د و سرما و در كرم اقل بكتش مانند طيور سرخ كوست صلب د بكر پس مهرا

يختن و با سر كه و روغن واد و به طبعه الرانسه خوردن و سكدن آن مولد سنگ كرده و اکتحال خون كرم كرم آن جهت

رفع بياض و شب كورى و فلاي استخوان سوخته آن كه در روغن زيتون بسيار جوشانيد با باشند جهت رفع سعه يعنى كچلي

وداء النعلب و رويا نين موى دران ناخ است *

* قطف * بضم قاف و فتح طاء و الف و فا بفارسي سنبومه و بهندى پورى نامند * ماهيت آن نوع غذائي است كه از آرد

ميله و بار و غن و شير خمير كرده و نا نهائى تنگ ساخته در جوف آنها مغز يادام و كردكان و فندقي و پسته كويده و با قند

و كشمش پرمي نمايند و با سبزيها و با كوست قيمه يا نخود مشق بخفته يا خام سبز بركرده در روغن بريان ميكند و ياد رفتن

زياد و ترمودر طري چيد بريان مى نمايند و ميشورند * طبيعت آن با آنچه كه از ان سازند راجع * افعال و خواص

ان كثير الغذاء و مولد خلط متين و مسمن بدن و ميهي و آنچه از يادام و شكر سازند براى مستورين و آنچه از پسته و جوز

و فندقي سازند براى ميرودين و آنچه از جوز يعنى مغز كردكان سازند سريع النزول و براى ميرودين و مشايخ بهتر است

المضار مولد سد و دودير مضر و آنچه با سبزيها ترتيب دهند مرطب و فليل الغذاء و انرا سازند اقسام مصلح اين غسل و مصلح سائر

اقسام در مستورين سكبجين حامض و در ميرودين عمل است

* قطف يقي * بفتح قاف و طاء و الف و كسري اى هينا و تفتانويه و فا بفارهي رشته خطائي نامند * ماهيت و صنعت ان

در حرف الالف مع اطباء و اطريه ذكر يافت * طبيعت آن د و دوم كرم و تر و صلي آن در رطوبت مائل با عذال

* افعال و خواص ان * سريع الهضم و كثير الغذاء و مولد خلط صالح و موافق ناقهين و ضعيف القوة چون با غسل بخورند

بغايت مسمن بدن چون با مغز كردكان و يا با روغن آن كه تازه باشد تناول نمايند و بعد از ان سكبجين بنوشند را كبار آن

بیبی که بر معده ثقیل باشد منوع و مضر مصلح آن سککبین است

قطق * بفتح قاف و طواف لغت عربی است و نیز هر مرق نامند معرب از سلمه و یا هو مک و یا سرمه فارسی است و بسریانی فقط و بیونانی انیلو کیون و افکار کمیس و دیستوریوس اند را نکمیس و بقولی اطرافس نامند و بفارسی اسفناخ رومی و یهنی یا یک و بقول دیگر ککروه و گویند یهنی بتیو بفتح بای موحد و قسم تلی متناه قوفانیه و خفای هار بفتح و او را لف نامند ماهیت آن نباتی است بری و نباتی برک آن سبز مائل بزردی و طولانی و زرد شکن و ساق آن مانند پودنه بلند و کل و تنم آن با زردی و اندک لزوجت و شوری و منبت آن نزدیک آبها و بری آن اقوی ازستانی * طبیعت آن در درم سرد و تر و سردی و تری بری کمتر ازستانی * **افعال** و خواص آن تارل برک بشته آن سریع البضم و مولد خلط صالح و موافق کبد حار و صغری و مزاجان خصوصا با آب غوره و انار و مسکن عطش و صاحبان حمیات حار و طحال و رادع اورام حار و حلیق و سائر اورام باطنی و ملین مینه و بطن و آب مشوی آن با شکر مهمل و ساق آن مفتوح سد و رافع اورام حار و باطنیه و ظاهره و حموره و شریا و ضما و اولاء که پارچه را با آب آن تر کرده مکرر بر عضو کلد ارنه و آشا میدان آب آن با شکر مفتحت حصه کرده و منانه و محل ورم طحال و بادویه مسخته غیر متخله مهبی مضر میرود وین و مولد ریاخ مصلح آن ادویه حار و عطره و ملای عصاره برک آن در حمام رافع جرب و حکه و آثار حادث در جل و شستن جامه حریر و پشمینه و رنگین با آب طبیعی آن باک کنند * اوصاف آن بدون تغییر رنگ و صمد برک بشته آن محال و اورام حار و حموره و تنم آن در کرمی معتدل و در اول خشک * **افعال** و خواص آن مفتوح سد و مهمل و محال لزوجات و اورام باطنیه و ظاهره و ملد ربول و مقوی قوی مره صغرا چون با مصلح آن که نمک و آب کرم و عمل است بیاشامند و چون بیست و یکروز هر روز و در منقال آنرا با ماء العمل بیاشامند جهت تفتیح سد و استسقا و برقان مجرب و جهت عسر البول و تقطیر آن ضعف کرده و رفع التهاب احشا و حمیات حار و مسموم مغیر و انگشت آن با شکر بوزن آن جهت جرب ناف و با خاصیه آشا میدان آن مهبی و منعظ مقلد از شربت آن از یک مثقال و نیم قند و مثقال با جلاب و شکر و کلاب و سککبین و سائر اشربه مناسبه و تنم بری آن را چون بقدر سه مثقال و نیم در نود مثقال آب بجوشانند تا نصفه و مد پس بمالند و صاف کنند و بیاشامند جهت اخراج مشیمه که بر نیاید و سه چهار روز یا زیاده ماند با شکر مجرب دانسته اند مصلح آن در اسهال و میجانب قی نمک و عمل و آب کرم و گفته اند بقله آن بهتر از جفتل و سائر بقول است جهت آنکه زود منهد و میگرد و اخراج مییابد نه بسبب لزوجت بلکه تقویت تحلیلیکه دارد مضر میرود از مزاج و معده بارد و مولد ریاخ غلیظه مصلح آن بپختن آن با چغندر و مطیب با بادویه عطره و با زیر حار و نمودن و آبکاه خوردن است * **قطق** بحرری * اهل شام آنرا ملوخ نامند و گفته اند بتیو هندی این نوع است نه نوع اول و بیونانی لیمون و بلخ نیز خوانند * ماهیت آن نباتی است شبیه بعوض و بختار و برک آن شبیه برک زیتون و از آن شریفت و خشنتر و باندک شوری و بعضی منبت آن بسواحل دریا و شوره زارها و این بهتر از آن هرد و نوع است جهت آنکه مودی و مضر معده نیست بسبب ملوحت و قهضیکه دارد * طبیعت آن گرم در درم و تر در اول * **افعال** و خواص آن خوردن اطراف و برک نازک ویزه نازدتر آن خام و با مطبوخ زیاده کنند * شیر و موی و معین بر جماع و سبک بر معده و زود اخراج مییابد بسبب اندک ملوحتی که دارد و آشامیدن بپنج آن بقدر دودرم با ماء العمل جهت شلخ عقل و تسکین مغص و ادرار ببول و رفع احتباس آن مغیر و بعضی قطف بحری را ملوخا و بعضی نوع صغیر خطمی دانسته اند و هرد و غلط است و از پوست آن کسا و منبسط

و عا و بر د یعنی چا در و غیر ما میا فند و یحتمل که این درخت من با شد که در ملک مند و بنکاله و غیره اندیشود
 ز برک و شاخهای نازک نرم نوزسته آنرا بخته میگویند مانند بقول دیگر رازیوست و سینه سافه درخت آن کف
 ببلندی یک وقت می شود و چوب آن سفید خوشک می باشد بجای پشم و موی حیوانات در بلاد ایران و عرب و در ملک
 هند مستعمل دارند در فتن و ریسان از آن دریافتن و بعضی البسه و جل حیوانات و خر و گاو و کبک و جوال و غیره
 برای کد داشتن شکر و برنج و قند و غیره *

* قطنب * بضم قاف و سکون ط و وض لام و باء موحد لغت شامی است بعربی قاتل ابیه و بجیمی اندلس مطرده و عامه
 عصبی الدب و بیروانی قوما ریس و قوما و ریس نیز و ثمر آن را جنی الاحمر نامند و بعضی گفته اند که بلغت قدس نقیب و بیروانی
 با قولا گویند * ما هیئت آن درختی است شبیه بد درخت به و برک آن از برک آن نازک تر و ثمر آن بقدر آلویی و بی تخم
 و چون رسید به بخته کرد در عفرانی رنگ و سرخ یا قوی و شیرین و خوشبو میشود با اندک قبی و چون آب آنرا بمکند بجای
 تخم ثل بار یک ما نبد که در آن میماند * طبیعت آن در دروم سرد و خشک * افعال و خواص آن ثمر آن تریاق سموم
 قتاله و ضما د آن بر چشم جهت نفخ آب نازل در آن مؤثر الا ورام و البثور آسایش آن آب طبع برک آن جهت رفع ثلایل
 و دما میل و تحلیل اورام و بدستور ضما د برک مطبوخ آن در نطول آن جهت درد مقلع و رحم القروح و حرق النار و زور
 برک آن جهت تصفیف قروح و طبع و ثلایل و رفع سوختگی آتش و بدستور ضما د آن مؤثر و ثمر آن مضرمعه و گفته اند آنرا
 صغی می باشد و کم یافت میشود و اگر بهم رسد خوردن آن جهت منع اسقاط جنین و حصول آن جهت بواسیر و ثمر آن
 جهت رفع سحر و افسون مؤثر است *

* قطن * بضم قاف و ط و تشدید نون و به تسکین ط و تصفیف نون نیز آمده لغت عربی اعبت و عربی نیز آنرا نامها بسیار
 است مانند کرسف و بر شفا و طوط و عسدا لخر و تار و آن را قوز و کهنه آنرا اضمیم و یارمی پنبه و بترکی ما موق و بینوق
 نیز و بینب و روثی و درخت کپاس و شکوفه آنرا کپاس یا پهل و حب آنرا بنوله نامند * ما هیئت آن مغز درختی است
 در اکثر بلاد معموره کثیر الوجود مکرر در بعضی بلاد اقلیم اول و اقلیم هفتم که مطلقا نمیشود و آن دونوع می باشد یکی نبات آن
 صغیر از یک ربع تا یک قامت و دیگری زیاده نیز بنسب ضعیف و قوت زمین فی الجملة شبیه بد درخت باد نجان و هر یک سابق
 ایستاده و ساق آن مجوف و اطراف آن ششهای بسیار و در سر شاخها گل و ثمر آن و برک آن از برک باد نجان کوچکتر و زرد رنگ
 و گل آن نیز زرد رنگ و اندک خوشبوی فی الجملة شبیه بگل خطمی و به برکهای گل آن سرخ و ثمر آن که جزوه القطن نامند بقدر
 گردان و شبیه بغنچه گل ریوست آن در خامی سه روز بعد رسیدن مائل بپنشی و شکافته پنبه از جوف آن نمایان میگردد
 و در بعضی اماکن و بلاد آن را بعد کمال رسیدن میچینند و درخت آن را برقرار میدارند یکسال تا دو سال دیگر ثمر
 میآورد پس از بیج میهرند و از سر نوزراعت میکنند و در بعضی بلاد دو سال از بیج میبرند و از سر نو میکارند این نیز بسبب
 قوت و ضعف زمین است پس پنبه را از جزوه و تخم جدا کرده بمصارف مقرر میآورند و نوع دوم درخت آن عظیم بعد
 درخت زرد آل و وسیع و گردان نامند بیست و پنج سال تا سی سال و زیاده هم و گل آن سرخ و بزرگتر و جزوه آن
 نیز بزرگتر و پنبه آن بسیار نرم و یحتمل که این نوع سیمیل باشد که در ملک مند و بنکاله میشود و لیکن پنبه این بکار فتن
 البسه نمی آید و در حرف الیمین مع الیاء ذکر یاد جهت بهترین پنبه حقیق تا ز نرم آنست و کهنه خشن آن زبون و بهترین حب آن

بزرگ بر مغز ناز؛ آنست * طبعی است این در دوزم کرم و خشک فردا نمهند و حب آن در دوزم کرم و تر و زیاده است
فضلیه و کل آن کرم و تر و زیاده است * افعال و خواص کل این امراض الراس و القلب و الغض و غیر ما آشامیدن شراب
آن بقدر ریختن زم جهت است ای جنون و روسا و خفقان حار و اختناق رحم مؤثر و از یک وقت آن گفته اند که از غایت
تفریح حالتی قریب بسکر بهم میرسد الا در ارم و حرق النار ضاد آن پنهانی و یا با بزرگ تازه آن جهت تسکین اوارم و رفع حکله و آبله
و موخکی آتش و ما پنبه پس البسه بافته ازان و محسوس بدان و یا بافته ابریشم و یا پشم محسوس پنبه خصوص تازه خربندانی نمودن آن
مقوی و مستغن و جفت بدن و مصلح آن امراض الراس و موافق صاحبان امراض و ماغیه و عصا نیه مانند رسته و امتحان نانج
و کزازه و مثال ابتهاج و آن رافع زخم الا در ارم و الحکله و حرق التار و الجروح و القروح ضاد پنبه سوخته که بعد رمادیت نرسد
محلل ابرام و رفع حکله و مانع آبله و موخکی آتش و بر کردن آن در جوف قروح عمیق که جذب چرک از صقی و مجفف آن
و در رزان قانع جراحت و مجفف ابتهاج و بر کردن آن در جوف زخمهای کهنه محلل و قاطع لیم فاسد زائد آن و جاذب چرک
از صقی آن و بدست پنبه کهنه کرم کرده بر اعضا مرجمه و اورام بارده و عرض یک با شکر و بر قیقه اما نیز مسکن و مستحل آن
با نکرار عمل خصوص که بران عضو لا زنجبیل و زرنبا در نرم کوفته پخته خوب بپاشند پس پنبه را کرم کرده بران بسته تا مدتی
بگذرانند زیاده نکنند و بدست پنبه تازه دانه جدا کرده و در جوف کرمی بکوبند و کرم کرده بر بزرگ بیند البت کرم کرده پس نموده
بر زرم بپاشند و بدست پنبه تازه از پنبه جدا کرده کوبیده اند که زنجبیل و آب بران پاشیده کرم کرده و چون فایده از پنبه
سازند و یک سر آن را بر تایل مسامیه کنانند و سر دیگر آن را آتش دهند که کرمی و حشرات آن بدست آن رسد و لیکن بسوختن احرار
نرم و تا سه روز بعد آن نحر و اغ نمایند زائل کرد و حب القطن یعنی پنبه دانه امراض الراس و القلب و الغض و غیر ما آشامیدن مغز مقرر آن
ملین هین و شکم و رافع سرفه کرم و باد ارجینی و شکر و سرودین و یا سکنجبین در مجرورین مقوی باه و مقدر ارشیت آن نانچ
مثقال و نند مین بدن آن جهت رفع کفایتش و خراجا ت حاد و در صورت وورق آن آشامیدن آب برک تازه آن بقدر ربع
و طبل فعات خصوص با شربت سیب حایس امثال اطفال و غیره امثال وضاد آن بار و غش کل جهت نفوس و در میان دایم بپاشند
و با بزرگ خرفه جهت ارجاع مفاصل حار و بارده و جلوس در طبع برک تازه کوچک و اندک از پنبه آن جهت اختناق رحم
و تسکین رجم آن و در رزان قاطع خون جراحت و ضاد جمیع اجزای آن مقوی معده و مستحل و جاذب خون بظاهر جلد
الاذن چون شاخ پنبه را در کوش کندانند و طرف دیگر آن را بسوزانند و یکدو کوش و فته باشد جلد بکشد و گفته اند نیم آن
مضر کرده مصلح آن خمیره بنفشه بدست آن نیم کنند است و در قرا بادین کبیر جوارش حب القطن و معجون آن و شراب زعفران
آن ذکر یافت

فصل الثانی مع العین *

* قنطرب * بفتح قاف و سکون عین و فتح نون و باء موحده بعربی نام شیر است و نیز تعلب نورانا مندر بفارسی ناخن باز و قنطرب
گفته اسم نباتی است که بجمعی اندلس و در نسخه دیگر طریقه نامند * ما هیئت آن نباتی است بر یک ساق ایستاده
و برگ آن قریب ببرگ استخار و زرد رنگ و بر شاخهای آن عرقهای زرد رنگ و شاخهای آن را مانند ازبانه میخورند
و طعم آن تنه با اندک شیرینی و در آخر اندک تلخی ازان محسوس میگردد و در دانه با دینه معروف بقلقباس است و قلقباس
غیر این است و در فصل القاب مع اللام انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد
* قنطرب * بفتح قاف و سکون عین و فتح باء موحده و لام * و ما هیئت آن اختلافت است و بعضی از اقسام فشار دانه اند

و دیسور و بل و من گفته اسم بطنی دواتی است که بیوفانی سقراطیون ناعنل و آن یسعی است شبیه ببلوس و بیزرکی بقدر
 شلغم و سرخ رنگ و تلخ طعم که زبان را یکزد و و برک آن شبیه به برک مومن و بلند تر از آن و نرکس و کرات بزرگی * طبیعت آن
 گرم و خشک در سوم * افعال و خواص آن در بعضی افعال قائم مقام جصل الفار است و گاه عماره بیخ آنرا کرند و یا آرد
 کرند سرشته از آن اقرص میسازند و بعضا حیوان جنون را محال مقلد و در رم میخورانند با ماء العمل که با باران
 ماخته باشند و صاحب مناجات گفته نباتی است شبیه بساق کنکری سفید و صطبر و چون خشک شود مثل بزرگی و سرخی کرده
 و بی برک و بی کل و بی مزه که در هنگام ربیع زمین را شکفته بر میآید و همان که ناز و برآمد مردم آنرا اخذ می نمایند و عرب
 آنرا اقصة الصبیغ نامند * طبیعت آن گرم و تر در دوم بعضی آنرا بخته با غاست و حیر که مصلح آنست تناول می نمایند طعم
 آن تده با لذت ک حراخت است

فصل الثانی فی علاج الفاء *

* قفر * بفتح قاف و سکون ذار را و موله * ماهیت آن اسم جنس فار و عرق الجبال است که عبارت از مویائی باشد
 و البته شبیه ببل آن بود در رنگ و در لا جیت هندی نیز از آن جمله است و در حرف السین مع اللام ذکر یافت *
 * قفر الیهود * بفتح قاف و سکون ناورا و فتح یا و ضم ما و سکون و ورودال معرب کفر الیهود است و یسریانی بهودایا
 و بربری قسوطون و یونانی بر یونیونیا نامند و در وجه تسمیه آن گفته اند که چون از تخیر بهودیه که قریه متیه نزدیک قریب
 بقریه کفرالیهود در قریه الایام آباد بود و حال خراب شده از اعمال فلسطین قریب به بیست المده من از بین سنگهای زیر
 دریا مانده غیر جو شین و زمی آید و هله امسمی بقفر الیهود نموده اند و آن دو قسم است یکی آنست که در یلدرزستان
 در وقت هجیان بساحل می اندازد و اصل آن بک قدری را از روی آب میکشند و قدری بر خشکی افتاده و رنگ این بنفش
 هائل و سرخی براق و بوی آن شبیه بوی نفت و حیریت برین غالب آنچه را از روی آب گرفته اند بی آمیختگی از سنگریزه
 و خاک میباشند و آنچه را از کنار دریا از روی زمین برداشته اند مخلوط میباشند و این ما دام که بر روی آب و نازده است
 نرم و سیال میباشند و چون برداشتن و کهنه شد منجمد و صلب میگردد و قسم دوم آنست که ساحل آن بحیره را حفر نموده
 جرمی آورند و این نیز تا صاف میباشند مانند موم با آب گرم بر آتش غاف مینمایند و این صافی و قیر رنگ میباشند و بر آبی
 پستیا زنند و بوی آن شبیه بوی قیر عراقی است و نظایکی مخصوص به بحیره طبرستان و ساحل آن دانسته و گفته که از
 زمین قل من نیز میآورند و بهترین آن و مستعمل در تریاق خاروق بنفش براق سریع التفتیت و سنگین و خوشبوی آنست
 که بوی نفت از آن آید و خالی از سنگریزه و خاک باشد و کهنه آن حیاه و زبون آنرا مغشوش برفت و قیر نیز مینمایند و
 مغشوش آن نیز سیاه میباشند و آنچه از جبال حاصل میگردد که عرق الجبال نامند از اقسام مویائی است الطف و اقوی
 از قفر الیهود است * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن قائم مقام زخت و قیر و قطران و غیر
 دانسته اند و در جبر و کسر و ریش و حرم و صریه و سقطه قریب بمویائی است و بجای آن مستعمل اعضاء الراس دخان آن رافع
 زکام و نزهه و محرک صرع معتادین آن و لظوخ آن و اکتحال آن جهت الصاق شعر منقلب در جفن و شعیره و جلای بیاض و تجمیف
 بوطولات عین و کد آشتن آن بردن آن و سغون بک آن جهت درد دلت آن گرم خورده و خوشبوئی دهان و رفع رائحة کربیه آن
 و طای آن بر اعصاب و اعضاء مسترخیه ضعیفه نافع اعضاء الصل را آشامیدن آن مسکن درد مینه و سرفه کهنه و ریویض النفس
 و عسر آن و قرحه ریه و اعانت بر اخراج نفث و مده سینیه و اورام لوزتین و خناق بلغمی و موداری و جهت لغث الدم و زنف الدم

اعضاء الغل اء والنفض بلع نمودن مقدار دو خربزه تا سه خربزه آن جهت رفع بخار دخانی و تحلیل خون منجمد در معده و امعاء الرطوبه مزمن و طرد ریاح معده و شرا سیف و ضعف کبد و کرده و بواسیر و دفع دینان و حسب القرح و تطهیر البزل و امراض رحم مطلقاً دفع ملائمت آن و تقویت اعضاء و حصول دخان و استفسام را بآن جهت نثر و برآمدن کبی رحم و تسکین اوجاع و اشتقاق آن و آشامیدن آن با اندک جندیل ستر و شراب جهت ادرار و طبع ما یوس العلاج بقوت نافع و آشامیدن آن با سرکه متعال رک از نده خون منجمد در معده و داخل سفوفات اطفال و سفوفات مقویه معده معین بر هضم و تحلیل ریاح و قراقرم نماید و احتقان آن با ماء الشعیر جهت ذوب و نظار یا و قرحه امعاء و ترآلات المفاصل و الاورام و آذین آن جهت تقویت اعضاء و ارجاع مفاصل و ادرام جاسمه و نقرس و عرق النساء و استحکام اعصاب و اعضاء باره بدستور شرب آن و ضاآن با آرد جو و نظرون و موم جهت عرق النساء و نقرس و اوجاع مفاصل و تحلیل و انشاج اورام حاره و باره و غما د کاخته آن در زیت جهت گرفته شدن عضو لحمی و نیکسکی استخوان و ضربه و صلحه و سقوطه و نفی خنار بر تحلیل اورام جراحات و منع تورم آنها البجروح و القروح و آذین مصلح جراحات و ملامت آنها و دفع قواهی و داخل مرام منبت اللیم کرده میشود و جهت التیام زخمها و التیام و رفع کرم آنها مفید الزینه تلوح آن منقی بشره و مانع سفیدی اخلاط را دفع قوا و برص و بهی السوم ملا و آشامیدن آن با انستین و شراب جهت نهش موام سمی نافع مقدار شربت آن از نیم درم تا یک درم الخواص دخان آن کریزانند موام و مار و عقرب و پشه و غیره مالمالین مصلول آن در زیت بر درخت انکور رافع کرم آن و طریق استعمال آن آنست که در اکثر جاها در روغن زیت کاخته بکار برند مضر محرورین از داخل مصلح آن سرکه و آب فواکه باره مطلقه مقدار شربت آن تا یک درم بد آن زیت رطب و بعضی قیر گفته اند

* قلی بفتح قاف و نجه لام و الف مقصوره و بکسر قاف و سکون لام و یا نیز آمده و آنرا قلی الصباغین و شب العصر نیز و در اصفهان که لاود رخا سان بخار و در کیلان و شیراز و قندهار و سیسی و ساجی و در کابل ایشا را نامند * ماهوت آن چیزی است متخل از اشنان سوخته بدین نحو که بر زمین اندک کودی میکنند و بران اشنان تازه بسیار جمع میکنند و بالای آن نی و خار یا همه آتش میزنند اندک رطوبتی از آن سیلان مینماید و در آن مجتمع و منجمد میگردد چنانچه در اشنان ذکر یافت و هر چند در آن اشنان رطوبت و چسبندگی زیاده باشد زیاده بعدل میاید تا آنکه مانند قرصی و کرده بزرگی و الا مانند حبهای بزرگ و کوچک میباشد و از نبات رمت و مرام نیز بعمل میآورند و در بلاد کرمان و روم و ملتان خوب بعمل می آید و رومی بهتر و قویهای آن بزرگ و صاف و ملتانی اکثر و بزرگ با کستر آمیخته و مسومع کشته که در ملتان نیز از اقراض بعمل می آید و در جائیکه گیاه آنرا می سوزانند طرفی سفالی شبیه بدیکچه دفن مینمایند که رطوبت ساکنه از آن در آن جمع و منعقد گردد و آن بسیار خوب میشود و بهترین این صاف سیاه براق شبیه شجره الرحی است که قوی نافع و بعد از آن منزوج بر صفت و مرام آنچه مانند خاکستر سیاه که در آن پارچه های کوچک باشد زبون و جزو اعظم صابون است * طبیعت آن در چهارم کرم و خشک و با قوت سمیت * افعال و خواص آن جالی و محرق زکال و اقوی از بلع بر مراتب اعضاء الغل همچون آنرا هفت مرتبه در آب حل کنند و بجزر حلقه تصفیه نموده منعقل سازند آشامیدن یک قیراط آن جهت تقویت معده و انقباض طعام و آوردن اشتها و قطع بلغم و رفع قوی ما یوس العلاج و تحلیل و درم طحال العین اکتمال آن رافع بیاض چشم حیوانات القروح و انقایل و غیره و طلای آن خورند گوشت زائلی زخمها و زائلی کنند و تالیل و نواصیر و برص و بهی و جرب

و طب و شفعه المضار یک رم آن کشنده در همان روز و در دم آن در ساعت و قابل العلاج نیست و با لیمه مد او ای آن مد او
 مابون خورده و آشامیدن ادمان و امراق چرب برقی نمودن است و در اطبله استعمال آن بتهائی ممنوع است بدن
 ادمان زهر که محبت یسی است که رفع آن در شوار است و چون آنرا در روغن حل کنند و بر آنکو ریخته شد بزودی آنرا
 مویزداند و مانع قلبی و در حرف الحیم مع اللام در املاح انشاء الله تعالی خواهد آمد.

قلب * بفتح قاف و لام و الف و ضم نون مشدده و شین معجمه * ماهیت آن نباتی است مسمی بخوخ المروج جهت
 مشابهت بآن در رنگ و بویک و شاخه مکر آنکه بک این ازان کوتاه تر و آنک عریض تر و کرهای قصب این نزدیک بهم و منبسط
 بر روی زمین بخلاف آن و اصل مصریحی چوب در استسقای آب استعمال مینماید و بسیاری آب نیل را بدین میکشند و بزراعت
 و غیره امیل منند و مزه آن تره با اندک لز و جسته است * افعال و خواص آن شمع این بطار کافحه عصاره آن چون
 پستانمان جهت نفث الدم سینه و جهت نزف انتم نیز حمو لنافع و فعل آن درین باب مانند دوائی است که بمونانی لوسیاخوس
 نامند و در حرف اللام مع انوا و مد کور خواهد شد انشاء الله تعالی و کویا عجبی ازان است و در غیر مصر من آنرا ندیدم *
 قلب * بفتح قاف و سکون لام و باء موحده و لغت عربی است بغار سی دل و بلاطینی مطس بر مین نامند * ماهیت آن

عضوی مرکب مغروف از اعضای حیوان است و اول عضوی است که تکرر می یابد بنا بر قول و اصل و مبدل و معدن حرارت
 غریزی و روح حیوانی است و این اکرم ترین همه اعضاست و آخر همه اعضا از حرکت میباشد و هر د میگرد و گوشت آن بسیار
 صلب و بطبع الهضم اولی اجتناب ازان است مگر عند الضرورت بهتر آن بدین حیوان کم من جوان فربه صمیم المزاج
 است و بهترین از مواشی دل کوفتن و بزگرم صفا عذکوره و از طپور دن هجاج جوان فربه خالی از امراض و از قلوب
 طپور آبی با حنوا از انسب * طبیعت آن مطلقا گرم و خشک و گرمی طپور زیاده از گرمی غیر آن و خشکی بری زیاده از اهلی و طپور
 آبی بسیار گرم تر از غیر آبی * افعال و خواص آن معرقی دل و رافع خفغان و در بعضی وردی اللغاصه آن مهر انجمن
 و مطین آن با شحم و روغن و با آب که در خوردن و یا کباب برقی بر روغن کنجد و یا بادام بر سر که و انجمن و لعل و زیره
 و صحت و روای آن سرکه و آب که به آشامیدن و نیکو غائی است از برای صاحب کله و ریاضت العین تطویر و اکتال خونا به که
 در هنگام که آب کردن ازان می چکد در دفع شکری مجرب دانسته اند و قلب موحیوانی در طبی آن ذکر شد و میشود انشاء الله تع

قلب * بضم قاف و سکون لام و باء موحده و معجمی اندلش * ماهیت آن گیاهی معنی کاسرا است و بیونانی لبایس نرسن یعنی
 بزرگجری و بغارسی سنگ سمریه نامند و سلیمان بن حمام گفته که این نبات را بصلب که یکی از اسمای فضا است نامیدند و اند
 برای صلابت و سفلی در رنگ تغم آن و ثواب علو ایشان مرحوم مغفور نوشته اند که کمان میهرم که این تغمی باشد که بهندی
 آنرا تغم بنوار نامند و کسی که آنرا کلتبی دانسته غلط کرده جهت آنکه کلتبی حب القلت است بتای مشتاة نواتیه نه باء موحده
 و نیز غلط کرده اند کسی که آنرا ماش مندی دانسته اند و بیان حب القلت در حرف الساء مع الباء مد کورش و پتورا را
 در نکالی چکو ند نامند و چگونند نیز در حرف الیم مع الکاف ذکر یافت و سنک سبویه نیز در حرف السین * ماهیت آن
 سلیمان مد کورش نوشته که در بلاد اندلس کثیر الوجود است و در غیر آنجا از مواضع دیگر از بلاد شام که من سکنی داشته و بدیه
 ندیده ام مگر بل یا بکر بظا هر مدینه آمد بر ابرو برج زاویه معروف برج صایج در فصل خریف و کسی توهم نکند که این همان حب
 القلب است که در حرف الحام کورشن * ماهیت آن گفته اند حب نباتی است برک آن شبیه برک زیتون و ازان بلند

تروعر یضرونم تروازان آنچه نزدیک زمین است مغروش بران و شاخهای آن باریک ایستاده تا بیک ربع و زیاده و کمتر
از آن شبیه با ذخیر صلب و بر اطراف شاخهای آن چیزی شبیه بساقی منقسم بد و قسم بران برکهای ریزه و مابین برکهای آن
و آن مفید صلب مد و شبیه بکرمه کوچکی منبت آن زمین های خشن و اما کنه عالیه و انطاکی گفته نیم آن سیا و رنگ
باخسرونت و در کرمستان در فنگام بودن آفتاب در برج احد میرود * طبیعت آن در موم کرم و خشک و انطاکی
در موم دانسته * افعال و خواص ان اعضاء المده رجعت موفه باره مزمن و در برضیق النفس اعضاء الغذاء و النفس
جهت فراق رطوبی و افعال وادار و بول و اشراب هقول حوت سنگ کرده و متانده و رفع احتیاس بول و حیض و دآن
جهت بواخر نافع المصارفای مضع باه و مجفف منی مصلح آن مغز چغفره و مقد ار شربت آن تا سه درم است .

* قلت * بضم قاف و سکون لام و ناع متناهة نو قانیه معرب از کلتیه هندی است و بفتح قاف و کسر آن نیز آمده و پسر یانی قلنا
و بیرونانی اتو نیا و برومی توانیقی نامند و در حرف الحاء مع الیاء در حبوب ذکر یافت
* قلسو فون یون * بفتح قاف و سکون لام و ضم حین مهمله سکون و اورو هم فو سکون و اورو کسر دال مهمله و ضم یاء مثناه
نیمتایه و سکون را و و نون لغت یونانی است * ما هیئت آن نباتی است صغیر بدنی و بکثره استعمال در و قورنار منبت آن
ما بین سکهها برک آن شبیه ببرک نوعی از فنام که آنرا از قلس نامند و کل آن شبیه با رطل السریه متفرق بعضی از بعضی
مانند کل فرا بیون * طبیعت آن در موم کرم و خشک و با جوهر لطیف مسری * افعال و خواص آن آشامیدن نبات
و طبع آن جهت نهش موم و شدخ مثل و قططیرا ببول را در رطوبت را خراج چنین رطوبت تأثیر که آنرا بیرونانی
انرو خود رس نامند موثر چون چند روز بعد از آن مل اومت نمایند

* تلفو نیا * بضم قاف و سکون لام و ضم فو سکون و اورو کسرون و فتح یاء مثناهة قیاسیه و الف مقصوره لغت یونانی است
بفارسی رنگباری نامند * ما هیئت آن گفته اند صغ صوبه است مطلقا و بعضی گفته اند صغ صوبه بری است که
بیرونانی قورنار نامند و آن صغ را تینج است که خود بشود هیال باشد چون طبع دهند آن را انجماد یابد تلفو نیا نامند و شمع
این بیطار گفته خلط کرده اند کما نیکه آن را را تینج بعینه دانسته اند بکمان آنکه را تینج علم است برای تمام اقسام آن و این
خطا است بلکه مخصوص بصفتی از اصناف آنست که طبع انجماد یافته باشد و بعد از آن گفته که تلفو نیا صغ صوبه است و سه
نوع است یکی سیالی که منعقد نمیشود مانند قطران و بعضی آنرا قطران نامند و نوع دوم صلب و نوع سوم آنست که بعد
طبع صلب میکرد و در این فی الحقیقت تلفو نیا است و آنچه شامل جمیع اصناف است را تینج است و را تینج را را تیانج
نیز نامند و را تیانج در حروف الراء مع الالف ذکر یافت

* قلقامس * بفتح قاف در میان هر دو لام ساکن و الف و عین مهمله لغت عربی است و گفته اند بضم اول لغت رومی
است و پسر یانی تلفاسی و برومی او ذی نفس و بیندی از وی بد کهنی چمک لا و بینکالی که خوانند * ما هیئت آن این
بیطار و بعد از آن نوشته اند نباتی است که نزدیک آبهای ایستاده میرود و برک آن امس بزرگ شبیه ببرک موز و از آن
در طول کمتر و کوچکتر و هر یکی را حاتی خلط است از یک بیع رسته نهایت بمجلی و انکشتی و بیع آن بزرگی ترجیحی و کوچکتر از آن
نیز بقدر زر در کی ظاهر آن مائل بر سخی و باطن آن سفید و طعم آن باقبوضت و حلاوت و بر وقیت و لزوجت کام و چون
در آب جوش دهند و آب آنرا چند مرتبه تبدیل نمایند پس طبع در فله و قصب و حلاوت و بر وقیت آن زائل و از بدی و لزوجت

قلنا

تلفو نیا

تلفو نیا

تلفو نیا

مانند آن زائل گردد و بری نیز میماند ولیکن غیر مستعمل و آنچه در بنگاله میشود و درین شب و بجم جنگلی بری آن که نزدیک آبها و کوهها خود را است کچو نامند شبیه بد آن است که ذکر یافت و شاخهای آن مانند ری نار دانی شکل و تنه مد و زربتن ریج باریک شده تا بیک پیوسته و بهر بونه رانها بیت ناچار شاخ و برگ آن فی الجمله شبیه بکشتی کو چکی که یکطرف آن باریک و طرف دیگر آن عریض و در جوف آن در ایام بارش و شبنم اندک اندک آبی میماند و منته آن کنار آبها و زمینهای نمناک و نهایت بلندی شاخهای آن تا بیک و نیم ذرع و بعد بزرک شدن آن از بیخ آن ماتی میروند و بر سر آن کلی زرد رنگ طولانی بری آن شبیه بپوی زرد چوبه و رنگ آن نیز بزرک آن و قشعی ندارد و این نوع کم مستعمل و کم کسی میشود جهت آنکه حدت و بهر بیت و لزوجت بسیار دارد و بهر شانی که در آب و طبع بخورند کوربا کل زائل نمی گردد و برگ آنرا نیز بخته میشود و آن نیز با حدت و لزوجت بسیار است و بیخ بستانی آنرا که بهندی اروی نامند کوچکتر و بزرگ این بزرگتر و هر یک در حدت و بهر بیت و لزوجت آن که تر و لعل اکثر مستعمل و ماکول بخورند کورکه اولاد در چند آب جوش داده تبدیل نموده پس در روغن و پیاز بریان کرده آب داخل کرده بخته و غافله حار و طبعه زرد چوبه داخل نموده بخورند لذیذ میباشد و با گوشت لذیذ تر و بعضی که در ریختن بهیما ر صاحب و قوف اند اول در آب زرد چوبه افکند اخته که خوب رنگین شود یکمتر تیر در آن آب جوش میدهند که رنگین گردد و نیم خام آنرا در روغن و پیاز بریان میکنند بعد ازان در آب کک از کرده ترشی انداخته خام تازه یا خشک و اگر نباشد ترشی لیمو یا ترشندی بقدر ذائقه و اندکی ذلعل سرخ داخل کرده ساده بدون گوشت یا با گوشت بخته بخورند بسیار لذیذ مثل مغز قلم میشود و در حین طبع از وحش آن زائل میگردد و در بریان نمودن در روغن نیز و این را نیز * طبیعت آن کلی مانند آنست مطلقا در اول کرم و در دوم تر و در اول نیم خشک گفته اند * افعال و خواص آن بنایت مسمن بدن و محرک با دانه است اندک اعضاء اصل رجعت سرته و خشونت سینک و خنجره اعضاء الغل و الغلغله سریع الهضم و رافع حجاج امعاء و اسهال و پوست آن در حبس اسهال اقوی و جهت استسقا و لاغری کرده و استعمال صغرا و امای اصغر و ما نیت برفی و در او بول خصوصا عصاره نبات آن و تناول برگ و شاخ مطبوخ آن نافع الامار و در بعضی و مرول سودا و در مصلح آن عمل و سکنجبین و ادویه خوشمونی مانند دارچینی و قرفل و بعضی آنرا با سرکه و غرول مرتب مینمایند و این هنگام سریع الهضم و التخرج میباشد از معدنه و نوشته اند که آنرا انجمنی میباشد و در افعال قریب بتخم کردن مقدارش از قسم آن دو درم و عصاره نبات آن از ثلث رطلی تا ثلث و نیمی از قلفاس میشود صلب مستبر که هر چند طبع نمایند بخته نمیکرد و مضاد آن جهت نفخ اورام و زرد سوخته آن جهت اندمال

قروح و قلاع و تقویت موی موثر *

* قلفاس یس * بفتح د و قاف و لام ساکن در میان و کسره ال و سکون یاء مثناة تحتانیة و سین مهلهله و راء بیت آن اختلاف است اکثری زاج سفید و بعضی زاج سرخ و بعضی زرد و بعضی نوعی زاج سفیدی که بفارسی آنرا زاج شتر ذل ان نامند دانسته اند و بعضی گفته که آنرا بفارسی شوغار و یونانی حلقیس نامند و تحقیق آنست که قلفاس یس سه صنف میباشد صنفی سفید هبک زرد شکن و این تند ترین و بهترین اصناف است و صنف دوم کثیرا لا و صفت غلیظ خشن و رنگ آن مائل بکبریت و این و ایونانی مالی تر یا نامند و صنف سوم نرم متساوی الاجزا و صفت و چون آب بد آن رسد سیاه گردد و این را زاج الاسا گفته

نامند و در حرف الزای العجمة مع الالب بتفصیل ذکر یافت *

شفا قلوب و جراحات و کزیدن معقوب و ضا دبرک صنف نر آن جهت سرختگی آتش مضر کرده مصلح آن کثیر المقدار شربت آن ناد و درم بدل آن اناغورس است *

* قلوب ما بین * بضم نون و لام و سکون و او فتح میم و الف و ضم یاء مثناة تحتانیة و نون لغت یونانی است و آنرا شیخ و ابی مالک و اهل دمشق صابون القاف و صابون النیاب و ظفر القطن نیز نامند * ما هیت ان نباتی است جبلی و رستانی ساق آن مربع شبیه بساق باقلا و برک آن شبیه ببرک لسان الحبل و برهاق آن غلاف ها و اطراف بعضی مائل بطرف بعضی و کل آن شبیه بکل سوسنی که بیخ آنرا ایروسانا منسوبیست حیوانیکه آنرا اربع و اربعین گویند بهترین آن جبلی و کاه از نبات آن نیز مانند آنکه از بیخ آن عصاره میکوبند اخذ مینمایند * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن حابس رطاف و نفث الدم سینته و نزف الدم معده و رحم و ضا دبرک نرم کوفته آن جهت الزاق جراحات در ابتدا می خرد و با التیام آنها مجرب *

فصل القاف مع المیم

* قمری * بضم قاف و سکون میم و کسر راء و همزه و یاء نسبت منسوب بقمر است که نام بلدی است از بلاد مصر و گفته اند که آن بلد اسکندریه است جهت مشابهت رنگ این بشاک آن بلد و واحد آن قماری آمده و گفته اند جمع اقمر است مانند احمدر و حمدر یا جمع قمری است مانند رمی و روم و زنجی و زنج و ماده آن را قمر بنه نامند و نر آنرا ساقی حر و جمع قماری غیر منصرف است و آنرا بهندی آنرا و نمانند * ما هیت ان مرغی است از ناخته کوچکتربا طوق و بسیار مانوس و خوش منظر و خوش آواز و گفته اند که لغظی اگر یک مایل الحروف از صوت آن ظاهر میگردد و نوع میباشند سفید و زرد و از غرائب آثار آن آنکه این اثر در تاریخ خود نوشته که از جمله مدایا که بعضی ملوک بقاع هند مدایه برای سلطان محمود سبکتگین فرستاده بودند قمری بود که چون طعام زهر دار را میلین چشمه های آن سرخ و داخ ازان جاری و متحیر میکشت و چون آن حجر را سوده بر جراحات دهن کشاده میباشیدند بزردی چاق میشد * طبیعت آن در دوزخ کرم و خشک * افعال و خواص آن موافق میبود بین و مرطوب بین و ملول خاطر فاسد و اکثر آن میخند و رسواس و جذام مصلح آن ادمان و ادویه لطیفه است قد مین بدین آن باعث سرعت حرکت اطفال و تخم آنرا چون بطلل بمیاشا مانند باعث سرعت تکلم آنست قبل از شکام آن التیام گفته اند بودن آن در خانه باعث حلیم تاثیر میخورد آن و چشم بلد است از صاحب آن خانه

* قنقا * بفتح قاف و یاء نیز آمده و سکون میم و فتح قاف و الف و میم و قمل و فتح قاف و سکون میم و لام * ما هیت ان در حیوان کوچک اند که در بدن انسان و غیر انسان بهوم میروند و فرق میان هر دو آنست که قنقا را پای های بسیار است و به بیخ موی میپسپند و واحد آنرا تمام مینامند و قمل شش دست و پا دارد و یک فن اندک میگرد و سرودم آن بار یک و سفین رنگ و انبیه در موی بهم میرسد و غبر و عباد رنگ و گفته اند رنگ آن برنگ موی میباشند که در آن تگون می یابد از سیاه و میگون و سفید و غیره و ماده آن زیاد از نر آنست و قمل را بغارهای شرب و بترکی بیست و بهندی جراثیم نامند و مراد از مطلق آن قمل انسان است و ماده آن تگون آن عرق حادث از کثرت فضلات رده و کثافت چمنعه در بدن انسان و قلت و یاعلم اغتسال بدن و ثیاب و علیم تخفیف آنها است و قوت مزاج بدن و هر چند ماده آن زیاد تگون آن زیاد در موی سر و ریش و لبها سهای چرک گفته تگون آن زیاد میباشند خصوصاً در زمستان و کثرت آن باعث لاغری بدن میگردد و مرض است و در ابد آن نقیمه نظیفه و البته پاکیزه تگون آن که میباشند بلکه نمیشد * افعال و خواص آن چون شش شپش زنی و رادر سورخ یا قلا کل ارنند

و بل نمایند جهت رفع حمی ربع میرب گفته اند و چون در سوراخ احلیل کند از اندر رخ احتباس آن نماید و چون زن حامله در کف دست خود گذارد و بر آن شیرین و شد اکرا رود و حرکت کند حامله به پیراسته و الا بدختر و بعضی گفته اند که اگر

بمیرد حامله به پیراسته و الا بدختر و انداختن شیش زنی موجب نسیان است بلکه بایک که بکشند و بایک از اند و طلا آن زن بر بدن مولود در رحم و لا دت با آب زرد باعث آنست که در تمام عمر قمل در بدن او قتل نکند و چون در بدن شش بسیار بهم رسند بدفع آن آنست که جامه را بزریق آلوده و پیوشند و یا بزریق برین بمانند و یا بزریق با خنادر صابون دفع آن کند و شبش سر با آب تخم شریفه که ثمر مندی است که سائید با آب مخلوط کرد و سر را با آن بشویند بزودی رفع شش آن می نماید اما بایک که چشم را پیوشند و محافظت نمایند که داخل آن نفوذ که باعث سوزش بسیار و فورم آن میگردد و از خواص آنست که نزد قرب مرگ از انسان میگردد و چون قمل بیماری جمع نمایند و از آن سریش سازند قمل بر و چسبند و ترمیم باشد از سریشهای دیگر گفته اند قمل متولد در حبوب آشامیدن نیم درم آن جهت ترحه رنگه و تخمیت حصا نافع و این از جمله مساللات است زیرا که این مقدار بهم رسیدن متعذر است

فصل الثالث في النون

فنا * بفتح فاء و نون و الف مقصورة لغت عربی است و بر جنس معنی آمده از آن حمله بمعنی نیز و جمع آن قنوات و قبی بکسوف مانند جمل و جبال و بعضی اطباء گفته اند که بفتح و بقصر نصب است و داخل آن قنایده ها است و جمع آن قنوات و بر هر دو لطبا غیر یعنی نصب آن نیز اطلاق مینمایند و بر شجره الاشج نیز گفته اند خود اشج است و گفته اند نوعی از اند و طایس است و نیز گفته اند اهم نباتی است برک آن شبیه ببرک تنعاع و معروف نزد عامه عرب بطح و نزد بعضی بر طایه یا به و کلج در حرف الف مع اللام ان شاء الله تعالی مذکور خواهد شد *

فنا برون * بضم فاء و فتح نون و شد و الف و فتح باء موحده و راء مهمله و الف مقصورة لغت عربی است و گفته اند لغت نبطی است بضم فاء و فتح نون مخففة و الف و کس باء موحده و راء مهمله و یا نیز آمده و نیز آن را عربی شملول و قملول و نملول و قوق و شجرة البهق و یونانی قیهیمالون و برومی قبار و مبدوس و بنجر آمانی و بخت و بفارعی بزنل و بنخل و بشیرازی سیز و هود و باصفهائی موجه نامند * ماهیت آن نباتی است که در اول ربیع میروید و تا آخر آن میماند و بعد از آن گفته از بقول صحرائی است و برک آن کوچک تر از برک کاهنی صحرائی و بایک حدت و تلشی و کل آن مثیل باریک و تخم آن اغبر رفیق و زوب مغفور و رونوشته اند برک آن شبیه سرمت است و لیکن املس نیست بلکه زغب خفیفی دارد و صاحب تحفه نوشته برک آن شبیه باسفا ناخ و بایک تملی و تلشی است بقدر رشبری و ساق آن باریک و کل آن سفیل و زو و تخم آن در غلافی بقدر رشود در هر غلافی چهار عدد بسیار شبیه بفرزد بهترین آن تازه آنست که در شاخهای آن اندک سرخی باشد * طبیعت آن گرم در اول و خشک در آخر آن و بعضی در دوم خشک گفته اند * افعال و خواص آن لطیف و جالی و مقطع و ازاد و ریه نافع است جهت مبرودین و مستورین و در اعشاء الصدر و الغشاء و النفی منقی سینة و ریه از کیسومات غلیظه و مفتح حد * کبد و طحال و مدبر و بول و حیض و شیر و عرق و آشامیدن آب آن الحلاق طبیعت و رفع یرقان و مغص و اخراج کیمومات غلیظه مینماید و ضمد آن جهت بواسیر و مغص و تحلیل ملابات رحم نافع از زینه جهت کلب و بیق و وضع بهترین دوائی است ضمد او و شربار و غصه اند خوردن آن بایک زمانی و تللی ایامی وضع رازائل میگرداند و برین ستورند همین آن جهت امراض مذکور و زخم دستای اسودم ضمد آن جهت نیش جمیع موام می

مؤثر المصارف ملد سود اخمصا لك پروردۀ آن مصلح آن طبع و بریان نمودن آنشت در روزنها مانند روغن بادام زیتون
و غیر آن زکفته اند مصلح آن لیلۀ کابلی و سکر است *

* قنب * بکسوف و قنقون مثلثه و بیاض موحد و بضم قاف نیز آمد و لغت عربی است و گفته اند مغرب از کتب فارسی
است و آنرا ابق و بیدرونی و دینورنی و بیدرونی قنقور و برمی کتانی و بفارسی کنب و ینک و ینک و ینک بخای و با صلاح
ورق الخیال و جز را عظم و حشیش و حشیشة الفقر و نشاط افزا و نك تاز و عرش نما و حمة المساکین و شهوت انگیز و مونس
الیهوم و چتر اخضر و زرد نك و بر کلک شیرازی و امثال اینها مانند و د یسقورید و س قنایس و قنایس نیز نامیده و گفته اند
پوست ساق آنرا قنب نامند و از آن مانند کتان و ریمان و البسه سازند اما بوسه شین لباس آن جائز نیست جهت آنکه مفصل
مفصل و متصل لاغری است و کاغذ از آن خوب ساخته میشود چنانچه در کفمر از آن کاغذ میسازند بسیار خوش قماش برای
پاکاغذ ابریشمی می کنند و شکر و غار زغبی و شبمی که بر آن می نشیند و غلیظ و چسبنده است همه را جمع مینمایند و چرس
مینمایند و در سر غلیان میکشند نخدیر و سکر بسیار می آورد خصوص شمام آن و آن هر چند چسبنده تر و غلیظ تر و منجمد تر باشد
قویتر است و بسا است که بسبب لال قوت ملامک میکردند کشتند و خورند * ما هیت * آن نباتی است معروف و در اکثر
بلاد بهم میرسد مانند هند و کشمیر و بنکاله و زنج و روم و فارس و عراق و غیره و گفته اند بتربیب مذکور هر یک اقوی از دیگرانند
و عراقی و ینکالی از همه ضعیفتر و بعضی فارسی را اقوی از رومی گفته اند و هر یک بری و بستانی و جبلی میباشد و بری و جبلی
اقوی از بستانی اند و بستانی فی الحقیقت قنب است زیرا که پوست آن جدا میکردند و درخت آن بلند تر تا به پنج ذرع و ساق
آن مجوف و شاخهای آن باریک و بر آن برکها پنج یا شش یا هفت تانه و اکثر نرم میباشد و بسیار سبز نك و با خشنوبت و کل
آن سفید نك باریک و تخم آن مندر و آنرا شهننج و بفارسی شاهانه نامند و بری و جبلی آنرا درخت کوتاه تر از بستانی
و لحای آن خوب جدا نمیکردند و ید شواری اگر قلیلی بعمل آید بکار و امر من کوره نیاید و شاخهای آن شبیه انضطی و رعیه
نك و برگ آن نیز مانند برگ بستانی و از آن خشن تر و سباهی آن کمتر از بستانی و سفیدی بر آن غالب و کل آن سرخ و ثمر آن
مانند فلفلی شبیه حبس السنه و بعضی خود حبس السنه دانسته اند و بیج آنرا مغاث و شیخ ابن بیطار زکفته قنب و نوع میباشد
بری و بستانی و نوع ثانی که آن را قنب هندی نامند و نند یدم من آن را مکر در مصر و آن را حشوشه نامند و در بعضا تن
زراعت مینمایند و بسیار مسکرات یکدم آن زیاد و بر آن از حد سکر بزرده و برون و اختلاط عقل و جنون منجر میسازد
و بسا است که ملامک میکردند و بالجملة انواع ردیۀ آن بسیار است از مین و غیر آن * طبیعت برك آن مرکب القوی
و در سوم سرد و خشک با حرارت لطیفه قلیله و برودت کثیفه غالبه و تخم آن کرم و خشک در سوم و پوست آن سرد و خشک و در
غایت رداءت و لحای آن سرد و خشک با اعتدال * افعال و خواص آن از جمله اشجاری است که برگ آن بسبب مرکب
بودن قوای آن اولافرح و سرور و نیکویی نك رخسار و سکر میآورد نیز جزو حار لطیف و نخدیر حادث از جزو یار و بعد زوال
و تحلیل جزو حار لطیف و ظهور آنرا جزو یار و کثیف ضد افعال مذکوره از آن ظاهر میگردد و نیز بسبب جزو حار خیال و فکر
و لطیف و دقیق میکند اند و عطش و اشتها طعام و شهوت باه را با تعرض زائد میکند و از بالاخره بالعکس و با عننکدر
روح و ماغی و ظلمت بصر و ضعف آن و جنون و مالیش و لیا و جین و خوف بسیار را سستقا و امثال اینها و ضعف باه و قطع آن
میکردد جهت آنکه میخفت منی است و شیرین متری فل آن و ترشید و مبطل آن اعضاء الراس معوط برگ بری آن منقعی

دماغ و استعمال بصارت و برك آن جهت رفع ابريه و غش موی و رطوبت و حصار و ترك بوی و دهن آن جهت تسكين درد كوش
و كشتن كرم آن اعطاء الغداء و التفض خور دن برك آن ناشف رطوبات معده و حباب بطن و مل و ربول و رذی و رافع
و مسك و مجفف منی و پوست آن قاطع باد و مجفف منی القروح و البثور و الاورام و البثور و ركب پودیل و مجفف
جروح و قروح و رطبه و مند مل كند؛ آبهار ضبا و طبع بیع بوی آن و ضد برك آن جهت تسكیل اورام حار و جمره و تسكين
اوجاع اعضاء معنایی كه در آن كیوسات فاسد؛ مانند؛ باشد مفید و چون برك خشك آن آنرا نم كوفته و اندك آبی بر آن
پاشید؛ و كرم كرده بزرگ بید انجیر كرم كرده كذاشته بر خصیه بندد جهت قیلة الماء و تسكیل اورام آن، نافع مقدر
شربت آن يك گرم و زیاده بر آن خصوصاً از انواع رذیة آن كشد؛ مصلح آن قتی نمودن بار و غش و آب كرم ناكلكه در
معده هیچ نمائند و آشامیدن شراب حماض بسیار مفید و تخم آن ممكن غنیان و متعال و در آن كند؛ كند؛ قیاح و موی و خلط رذی قوی
الامتنان و منخر و تابض بطن و مسك و مجفف منی الفشار مصلح و مظالم بصر و مضر معده؛ مصلح آن بر آن نمودن و راکتار آن باعث قرحه
احشا مصلح آن خشخاش و سکنجبین شکری و شراب لیمو و گویند آب سرد و برف و شراب فواكه حامض است دهن شامد آنچ كه مانند
و دهن بادام كبرند كرم و خشك و جهت درد كوش و اعصاب و تسكیل اورام صلبه و صلابت رحم و تطویر و نرمش نافع و آشامیدن
آن مجفف منی است بدانكه اهل هند خصوص فقرای ایشان ولوع بسیار با آشامیدن آن دارند و بكمال فاسد؛ خور
معتدل آنند كه عمر را طویل و خیال و فكر را زائد ميكرد و اندك چنانچه مقلد بعضی از فقرا كه خود را كامل و حاصل میل آنند این
است كه بیت؛ بنكي زديم رسنا لاسق شد آشكار؛ ما را باین كیا و ضعیف این كمان نهود؛ و اكبری ازین طائفه هر صبح
و شام برك آنرا مائید و در آب حل كرده صاف نموده يكقلح میآشامند و هر كه از امثال ایشان واردشان ميكرد؛ و بفرز
تواضع مینمایند و بعضی خشك نموده اندك كبریا ن كرده زمانی طویل آنرا مضغ مینمایند بتهائی و یا با كچیل مضغ و یا
مائید؛ و با شكر مغوف مینمایند و طرب و فرح بسیار ميكند جهت آنكه در ابتدا و اوائل حال قوای بیهیمی ایشان را بركت
میآورد و انواع اطعمه كثیر؛ و منخوړند و متلذذ ميكردند؛ نهضام می یابند و بدن ایشان فریه ميشود و دكتور اجتماع رطوبت
پس ثانیاً مبتلا با كثر امراض صعبه ميكردند مانند ضعف ماضیه و كثر ریح و قرا و قریه و سوء القویه و تهیج اطراف و صورت
و تغير رنگ بشره و امانال اینها وضعف باد و سقوط اسنان و منخر و كسالت و حجب و خیالات فاسد؛ شیطانیه و سوء فكر و انداختن
خود و جهال را ببعوی عقیده و با باخت و زنند و ترك عبادات و غیره؛ و بعضی از آن معاجین میسازند و منخوړند و بعضی
برای اصلاح و تسكیل بیس آن در شیر جوش میافزایند و آن شیر را ماست میسازند و كرده آنرا كوفته و در تر اكیب استعمال مینمایند
و بعضی سرشیر آنرا كنده استعمال مینمایند نیز دهن آنرا با انواع دیگر اخذ مینمایند و بعضیكه بسیار قوی منخوړند و قوی
از جنس آنرا داخل تر اكیب ميكند مانند معجون شره خانی كه مشهور و بشیر از دخانی است كه از دكهن ساخته احیاناً
میآوردند كه يك حبه آن شكر بسیار میآورد و جز و اعظم آن روغن نيك و جرس و ادمان و جواهر بشیرای قوی مثل؛ مسك و دیگر است
قنبره؛ بیم قاف و سكورن و ضم باع موحد؛ و قنبره و اعمه و مالغت عامی قنبره؛ است و جمع آن قنبره بفتح قاف و كسر باع
موحد؛ و بعضی ابوالمیخ و بارسى چكاوك و حشور و لك نیز و بیرونانی بود الوس و بودیل الوس و بلادینی كارینه مانند؛ ماهیت
آن مرهه است از جمله عصا فیر از كشیك اندك بزرگتر و خوش منظر و خوش آواز و در سر آن كاكي و تاجی مانند طروس
و مل و بهترین آن جوان فریه آن و وجهه علقه؛ ذكر نمودن از عصا فیر اختصاص آن با هم خاص است و شهرت آن بدان

است * طبیعت آن کرم و خشک * **افعال** و خواص آن آغامیدن اصغیل باج و مرغه آن ملین طبع و گوشت آن حابض و همچنین کوفت باج و لجم سائر عصا نیر و این اقوی از آنها است و مدامت کباب آن صالح الغذا و جهت صاحبان تولنج و ارجاع مثانه نافع و مسرک مجروح آن جهت ذات الحینب و وجع قواد بسیار موثر مضر مضرورین مصلح آن کاسنی با سرکه

و میوه های ترش و یاروغن بادام استعمال نمودن است

* **قنبیط** * بضم قاف و فتح نون مشک ده و کسر باء موحله و مسکون یا ع متناة تحتانیة و طاء مهملة مشاله بغار سی کلم رومی و کلم کرد نامند * ماهیت آن نوعی است از کونب و وجه عسلجده ذکر نمودن آن اختصاص معروف بدان بودن است و نزد عوام راهل شام و بغلاد مشهور به بیض العیاء است برک آن شبیه برک چغندر و از آن عربضتر و ضخیم تر و سبزی آن باغبانیت و سرمش رنگ و طعم آن با تلخی و شیرینی آمیخته و در وسط آن ساقی و بویالای آن جمه آن و بر امارات آن برکها در هم مجتمع بشکل کله و در رنگه در موسم زمستان تخم آنرا از نوک میآورند هر سال تازه میکارند بسیار خوب و لطیف و سفید و مجتمع و نازک و لذیذ میباشد و هر چند هوا سرد تر باشد بهتر میشود و بتعمیل و تربیت بهتر و سفید تر و لطیف تر میگردد در بعضی مردم در وقت کوچکی برکهای آنرا در هم میبندند و در هنگام نزدیکی بکمال رسیدن در یکپسالی که بهندی ها ندای نامند معکوس بر بالای آن میگذارند که کله آن در جوف آن بگنجد و آفتاب و شبنم بدان ترسل که آنرا فاسد سازد و ساق آنرا از نصفه بیشتر بکلی میکوبند و بدان آب همیشه میل کنند خوب و لطیف و بالبله میکردد و بقوت زمین و خوبی تخم نیز بر میگردد و بهترین آن تازه سفید رنگ با زرد رنگ نازک خوب در هم بچسبند آن نسبت به نرسیده دیگر ازین میشود در برک و ساق و قبه همه مشابه بدان الا آنکه برکهای خارج آن اندک بزرگتر و عربضتر و تر و رنگ و ساق برگ آن بنفشه مائل بر سرخی و رنگ برکهای قبه بچسبند آن مرغ تیره مائل به بنفشه است و بهترین این نیز تازه خوش رنگ نازک و خوب در هم بچسبند * **انست** * طبیعت آن مرکب القوی با وطوبت مائیه غلبه و حواریت مفتحة لطیفه و ماده ارضیه کثیفه و کخته اند کرم داران و خشک در دوم است * **افعالی** و خواص آن با قوت مفتحه و محلله و مبهیه و نفاسه و مل و بول و مولد خون سوداوی و مکر و مضاعف دماغ و منشور و دیالغذا و نفاخ و مسهل و مسهل و دفع در حوالی پهلوی شکم و با اختصاصیت محلل خمار و مسکن آن و آکنار آن مولد اخلاط سوداویه و امراض سوداوی و افکار رده و خیالات فاسده و بدن خوابهای مشوشه و مضاعف دماغ و بصو سبب تنخیر آن و آشامیدن مائیت آن مانع مستی و تطول طبع آن جهت ارجاع مفاصل نافع مصلح مضاران در آب جوشانیدن و آب آنرا مکرر ریختن و مهربانستن با گوشت فربه و روغن بادام و یازیت الانفاق و روغن کاهوتاز و بسیار بر بان نمودن و با ادویه حار طایفه خوردن است و بیض آن نفاخ و مبهیه و قواقی و زیاده کنند و منی و معین بر جماع خصوصاً چون بریان نمایند و با سرکه و زیت و آبکامه بخورند مولد سودا است زیاد از کرم و تخم آن کرم و خشک و استعمال آن پیش از شراب یا با شراب مانع مکر و محلل خمار آن و مفصل منی است چون زن بعد از جماع با خود ببرد

* **قنبیل** * بکسر قاف و مسکون نون و کسر باء موحله و مسکون یا ع متناة تحتانیة و لام کتبه اند مغرب کنبیلا فارسی است و یا مغرب کنبیله هندی در ماهیت آن اختلاف است بسیار بعضی گفته چیز است رملی سرخ رنگ که از آسمان فرود می آید با شبنم در بعضی بلاد و بعضی گفته اند که دیمبی است که بر اراضی بادیه نم می نشیند و یا خاک ممزوج کشته بدان همیشه میکردد و بعضی گفته طینی است مانند طین معروف بطین الجلود که نزدیک باریدن باران ظاهر میگردد در خراسان و بعضی

گفته اند بزور رملي است غامر آن مرغ بعضی گفته اند نیم مرغ صفت و ثواب حکیم معتدل الملوک میل علونین قدس
 مردوشته اند که بیشتر از کوهستان مابین هند و چین میآوردند و از آن یافته که از درختی حاصل میکرد دکه
 آن درخت را میشانند و بطن ایشان بزور آن اشجار است و اینهمی که برانهای نشیند و آنچه صحر و شنبیل د آن است که مغز ثمر
 درختی است گرمی درخت آن شبیه بدست صغری و مرکب آن نیز شبیه بمرکب آن و از آن بزرگتر و خاردار و خارهای آن
 درشت و بلند و ثمر آن بشکل نارنجی و بر سر آن خاری و درخامی سبز و بعد رسیدن مرغ میکند و بعد کال زمین شکافته از
 جوف آن چیزی مرغ مرکب تیره برمی آید و بر زمین میریزد مردم آنرا جمع نموده بر میل دارند و عمان تهیل است آنچه غیر
 موزج بشاک است خالص و سبک وزن میباشد و آنچه مخلوط بشاک و رمل است غیر خالص رسنیک العلم عند الله تعالی
 * طبع آن گرم و خشک و در گرم و در محوم نیز گفته اند و با قوت باغض شده * افعال و خواص آن آثامین
 یک گرم تا در دم ساقید و آن با دایه مناسبه استخراج اقسام گرم معده و امعاء و حب المقر بغیر ریس و طریقات لرجه
 و اخلاط فاسده و رجعت مرق مدنی و غلای آن نیز جهت امور مذکور نافع مگر امعاء خالص آن کثیرا و ضعیف اثر می و مضر فم
 معده مصلح آن معطکی و انیسون بدل آن ترمس و برنگ کابلی مقشر و سکنجبین الجروح و القروح و الجرب و القویه و زور
 نرم موده آن مجفف قروح رطبه و التیام دهنده جراحات و سعه و جرب و رب و ثور و قو باغض و کاه اوله و ثور و با رغین
 کل و یار و فم نیم ناکس و تنصصی سعه و جرب و قو بائی اطفال و بدستورند همین آن و خورند همین آن و یار و فم نیم و همچون آن
 و استعمال مردم آن را طریقل و ذرا و در فم و مردم و معجون قنبلی در قرا و دین کبیر مژ و در شد
 * قنطاریون * بدستخ و فم و سکون خون و ضم طامه میله مشاه و سکون و او و کسر را و مصلحه و ضم و مینا و تحتانیه و سکون
 و اورن و لغت رومی است و نیز بعضی یونانی واضح است که مغرب از جنتوری و رومی است منسوب به جنتوری حکیم رومی
 جهت آنکه او اول کسی است که معرفت بدان بهر سائید و یسریانی اسکینیلای و یونیانی و میظرون و یفاریانی و یز و ولونا
 و کریون نامند و گفته اند کریون اسم قنطاریون دقیق است و آن د و فرع است کبیر و صغیر و در آخر ربع میرود *
 * قنطاریون کبیر * که آن قنطاریون غلیظ و یونانی قنطاریون طومایه یعنی قنطاریون کبیر و یونانی قنطاریون کبیر نامند
 * ماهیت آن نباتی است ساق آن شبیه بساق حماض و خس و به بلند می د و ذرع تا سه ذرع یا شعبهای بسیار از یک بیخ
 رسته و بر سر آنها شعبه بقیه خشخاش و مد و طولانی و کل آن سر مشی رنگ مد و شبیه بصوف و نیم آن شبیه بقرو طم یعنی
 نیم کانشه و با حران و برک نبات آن شبیه بمرکب جوز و میز و اطراف آن مشرف شبیه بدندانهای ا و ربع آن سبطی طولانی
 قاب و ذرع و صلب و سرخ رنگ و بر اثر طریقی سرخ برنگ خون و طعم آن مرکب از حلا و حران و اندک حلا و حران
 قبضی و رنگ عصاره آن نیز سرخ مانند خون و نسبت آن زمینها نیکه آفتاب بسیار بر آن افتاد و کوهستانها و تلهای و دشتهای و قوت
 آن تا ده سال باقی میماند و ثواب معتدل الملوک میل علونین قدس هر که نوشته اند که قنطاریون صغیر کثیر الوجود است
 بارش ما یعنی بلاد فارس و آن برد و نوع است بری که بر زمینهای سهل هموار و تلهای پر اشجار و میرود و کل آن سرخ رنگ
 مائل به بنفشه است وستانی آن نبات قریبتر و بلندتر از بری و کل آن خوشبوتر و تلخی آن کسرت و در سایر احوال مساوی بری
 ولیکن کل آن مختلف الالوان و عصاره اهل شیر از آنرا کل میبک و کل قریبی نامند و کل آن قریب بدنه ماه میماند و ربع آن
 در زمین باقی میماند و در بام ربع از نو از همان ربع میرود و ربع بری آن در زمین باقی نمیماند بلکه هر سال از سر نو در

اوائیل ربع میرید و در اوائیل صیف کل و تقیم میآورد و قوت آن تا دو سال باقی میماند * طبیعت آن در آخر دهرم کرم
 و خشک و در سوم نیز گفته اند و عصارهٔ بیم آن قویتر از سایر اجزای آن مستعمل * افعال و خواص این مصل و فاض
 و جالی و بحسب اختلاف علوم بیم آن از ان افعال متضاده صادر میگردد از در ارمط و اخراج جنین مرده و انسداد
 تریزه و اخراج آن و تفتیح سدد و تنقیهٔ دماغ و سینه و امثال اینها از افعال حرارت که صادر از اجالت و حرارت آنست و بحسب
 نفث الدم و اند مال حرارات که از افعال برودت که بسبب قبض آنست و گفته اند چون لیم مقطع را بدین طبع دهند
 مجتمع میگردد اعضا الصل و الغداء و النفی جهت ضیق النفس و عمر آن و ربو و مرثهٔ کهنه و نفث الدم مزمن و درود
 چهل و مغض و رفع سدهٔ کبد و طحال و قولنج باغمی و سستقا و یرقان و صلابت کبد و طحال و در اربول و حیض و عسر و ولادت
 و اوجاع رحم و تسخ و غسل و عصب و تنل و اخراج دیدن نافع و تر زجهٔ آن جهت ادرار طم و اخراج جنین موثر و التبرج
 و القروح و التواصیر ضد تازهٔ آن پستهای و خشک آن پستهای و با ما را هم جهت الزاق و چسبیدن زخه‌های تازه و التام
 و ختم جراحات تازه و ردیهٔ کهنه و عمیق غائر و نواسیر و اوجاع عصب و رفع آن و کسر اعضا و عرق النساء بغایت قوی الاثر
 و در ستر افعال قریب بظن و یون صغیر و از ان ضعیفتر و مضر دماغ مصلح آن غسل و شیریندها مصلح در شربت آن تا در دهرم
 و اگر تپ نباشد با شراب و الا با آب بدل آن حفص و قنطاریون دقیق و عصارهٔ حب آن جهت امراض ملی کورهٔ نافع و شیم
 این ببطاریون شده که انچه در بلاد لویه تمیث و عصارهٔ آن را گرفته بجای حفص استعمال مینمایند *

* قنطاریون صغیر که آنرا قنطاریون دقیق و بیولانی و تپاریون طولیون یعنی قنطاریون دقیق و قنطاریون طر مقرر
 یعنی قنطاریون صغیر و بعضی آثار املیسون مشتق از ملیس که یعنی آب ایستاده است نامند جهت آنکه اکثر نمیت آن کنار
 آبهای ایستاده است و در عطایع نیز میرید و بفارسی لونای خرد و کربون نیز گویند * ماهیت آن نباتی است که بر کبریا و آبهای
 ایستاده و در عطایع میرید و بقدر یک شبر و زیاده بران شبیه با و نار یقون که قودنج جبلی نامند و ساقهای آن از هر جهت ابر شاخ
 و برگ آن شبیه ببرگ سداب و کل آن سرخ مائل به بنفشهٔ شبیه بکل شیو و از ان کوچکتر و شمر آن مانند گندم مستعمل و در جمیع
 اجزای آن بسیار تلخ و با اندک قبض و بدیهٔ آن کوچک و بی منفعت بخلاف بیم نوع کبیر و سایر اجزای آن مستعمل و تازهٔ آن اندک
 خوشبو و شاخهای آن سفید مائل بزردی و قوت آن تا ده سال باقی میماند و از نباتات ربیعی است و در آخر ربع میرید
 * طبیعت آن در سوم کرم و خشک * افعال و خواص این لطیفتر و قویتر از نوع کبیر و در جمیع افعال و ساق و برگ و کل
 آن قویتر از عصارهٔ آن و میجفف و بی لذت و مفتح و مسهل و منقی و جاذب از اعماق بدن و مفاصل و امثال ادویهٔ چینی را
 منفعات بسیار است اعضا الراس و العصب و اللی و الغداء و النفی و السموم و غیرها آشامیدن مطبوخ و منقالت آنکه در
 هفتاد منقال آب طبع نمایند تا بنیمه رسد و بمالند و صاف کنند و با شکر و امثال آن بنوشند جهت تنقیهٔ دماغ و اعصاب و رصرع
 و عسر نفس و نفث الدم و امهال مرهٔ صفرا و سودا و زرد آب و بلغم لزج مخاطی و امراض بلغمی و ارجاع مفاصل و رفع عضل
 و تفتیح سدهٔ جگر و طحال و رفع قولنج بلغمی و تحلیل صلابت طحال و ضرر موم و ام خصوصاً عقرب نافع و در دهرم آن جهت
 رفع حمیات و با شراب جهت نفث الدم و ذوات الخبث بارد و با ماء الاصول جهت اوجاع ظهر و مفاصل و عرق النساء و طول
 و آب مطبوخ آن دافع کزاز بدن سوزش و ران و احتقان با آب مطبوخ پنجبرم آن با روغن کنجد و بنشور و بر ماد آن جهت
 عرق النساء و ارجاع ظهر و قولنج بیعیل برای آنکه مخرج اخلاط مراریه و سودا و بده و بلغمی لجه است و از اطعمهٔ آن مردی

با سهال الدم الجروح والقروح والاورام ضما تازة آن جهت الزاق واند مال وخنم جراحت کبار تازه وکهنه ردیه
 و هسه الالتهام ونواصير وتلين اورام صلبه ومنع انصاب مراد باعضا بحسب قبض و تخیف بی لزک دارد و خشک آن
 بمراهم مجففة جهت تخفیف قروح ردیه شبیه غائر و عمیق و نواصير و باطنه جهت منع ابتلاع و انشقاق جراحت کبار تازه و کهنه
 و اند مال و تحلیل اورام آنها و بآرد تر مس جهت تسکین اوجاع عضل و عصب و مفاصل یارده و بآرد جو جهت حار و آنرا کل آن
 ضا و شراب جهت لسع انعی و مقرب نافع و مصار و آن در وقت قبض و تحلیل و تخفیف و غیره قریب بسا نرا حنای آن و عرق اخذ
 آن آنست که اگر تازه باشد بگیرند درخت سبز تر و تازه آنرا با نسر و بکوبند و آب آنرا بیکوبند و در ظرف خزی در آفتاب کد ارند و بچربی
 پاکیزه بر هم زنند و اگر در بیکر و زخمش نکرد در شب مر آنرا بپوشند زیرا که شبهم مانع انجماد و انعقاد عصاره است و روز
 دیگر در حنود و آفتاب کد ارند و بچوب پاکیزه بر هم میزد با شند تا آنکه غلیظ و منجمد و منعقد گردد و اگر تر و تازه آن بهم
 نرسد ببع خشک کبیرا تر اندیم گرفته بچرب و زرد آب تخیسانند پس بپوشانند و نیکو بمانند و نیکو بمانند و مکرر صاف نماید پس با تش ملایم
 طبخ دهند و بر هم میزد با شند تا منعقد گردد و بهمین نهج عصاره مرچه را خواهند اخذ نمایند * طبیعت آن سرد
 قریب بسا نرا اجزای آن * افعال و خواص آن نیز قریب بدانها بلکه در بعضی مراد قوی آشامیدن آن جهت امراض
 مذکوره نافع اعضاء الراس معوطا آن با سرکه و آب غصیل جهت قروح بینی و حبس رعا ف خصوصا با اندک زاج و کافور
 و آب یخ و طلا آن با سرکه بر پیش هر و صد شین جهت مداع حادث از احتراق شمس و آشامیدن شراب و چون موی سر را
 بنروزائل نمایند و محلول آن با سرکه بران بمانند جهت رفع قروح آن و رویانیدن موی مجرب و لتال عصاره رقیق آن با عمل
 جهت بیاض و اند مال تر حه مین و طلا آن با شیر درختان جهت ورم پلک چشم و تسکین درد آن و یا آب کاکج جهت سطری پلک
 چشم و جرب آن را بشیر و آب را زیاده جهت جمیع اوجاع عمیق عین و رفع آثار قرینه و شعیر و با آب مرزنجوش جهت تحلیل سبلی
 و چون پلک چشم را بر کوبند و عصاره آنرا با آب انار بران بمانند در حال رفع جرب آن نماید قطور آن با روغن خیوی و امثال
 آن جهت ضربان گوش و با آب برک شفتالو جهت قتل و اخراج کرم آن و با آب قریب و امان آن جهت ثقل سامعه و باروغن
 نرکس و خزدل و سرکه جهت ورم گوش و رفع کرم و مضمة آن با کلاب جهت راحه کریمه دهان و قلاع متعفن آن و با طبیع
 جوز السروج جهت درد دندان و رفع تحریک و استحکام آن و غرغره آن با آب بارنگ و عنب العلب و عوسج جهت ورم
 لوزین و خناق و طلا آن با آب جهت شقاق لب اعضاء الصل را آشامیدن آن با طبیع حابه جهت امراض سینه اعضاء التنفس
 محلول عصاره آنرا در آن مد ریض و مخرج جنین مضرا معا مصلح آن صغ عربی و کثیرا مقلا و شربت از تازه آن یک گرم تا دو
 درهم و از خشک آن تاسه درهم و در حقه پنجدرهم و از عصاره آن یک گرم بدل آن بوزن آن آنستین و نیم وزن آن با بونه
 و نیم مثل آن تربد و بعضی بوزن آن پوسیا و شان و نیم وزن آن برک حنفا گفته اند و روغن آن که با تازه آنرا با روغن
 زیتون با تش ملایم بپوشانند تا روغن بماند کرم و خشک و مستن عصب و مقوی بدن و رافع امراض بارده مصما نیه مانند
 فالج و سترخا و اعیا و اوجاع بارده و مزمنه و تحلیل و راح و رفع یسر و عسر و ولادت و شراب آن که آب آنرا با سکر بقوام
 آورند جهت اکثر امراض مذکوره نافع است *

* قنقد * بضم قاف و سکون نون و ضم فاق و فتح فاقه آمد و بدل ال معجمه و بدل ال معمله نیز بجای ذال لغت عربی است و نیز
 بعربی خیزریمونانی قوما روس و سربانی قند و برومی شیرا ختلون و یقا و سی خار پشت و جبر و وجش و ستخول و بشیرازی

چونکه در رنگین و ارموک و بمانند رانی و ارمی و بترکی کرنی و بپندی ساهی و سارسل و میخی نیز نا مند و ماده آنرا
 بربری تنقل و رجوع آن قائل * ماهیت آن حیوانی است موی بدن و پشت آن بلند مانند خار و چون بشمش آید سر خود
 را فرو کشد و مجتمع گردد مثل دست خاری شود و خود را حرکت دهد از میان آنها خار مانند و یکسر و کم و بیش چیزی مانند
 قیرجد اگر دوز آید باندک آوازی و اگر بدین کسی برسد اندک زخم نماید و سه قسم میباشد بری و جلی و بحر می بری
 آن کوچک بمقدار کوبه کوچکی و جلی آن بزرگ بمقدار یک متوسطی و خاری آن بلند و ایلی تا بیک شبر و زیاده بران
 نیز راین را دلیل نامند و تغذی بحری نوعی ماهی است که نصف اعلای آن شبیه بفتند و نصف پائین آن شبیه ب ماهی و در بدن
 آن موی است مانند موی حیوان و نرم و بعضی گفته اند صدفی است و اصلی ندارد و از مطلق آن مراد تنقل بری است
 و بهترین آن که نه بزرگ آنست و در جزیره از جزائر یو یا و کوبند جزیره جاوه است که بتاریه نیز نامند و در جزیره
 یعنی تنقل مانا د زمی تگون می یابد مانند آنکه در جوف بزکوهی و کوه و میمون و غیره مارا هل آن جزیره شصت فلان
 سال میشود که پی این برده اند و از جوف آن برمی آورند و آن بزرگ و کوچک نیز میباشد بزرگ آن بمقدار بطوطی
 و اندک کوناه قران و از آن وسطی و کوچک آن بقدر جوز و با گو چک و طعم آن بمایه و قلع و چون در آب کنگارند زمانی
 آید و بسیار تلخ میگردد و آن آب مستعمل در انواع فیضه ها و اوجاع باره و تحلیل و ریا و منال اینها از امراض
 باره و رطبه و احتمال که محل نگویند آن زهره آن با ذی و بیان آن بتفصیل در یاد زهره و حرف الباء مع الالف ذکر یافت
 * طبیعت آن کرم و خشک در اول دوم * افعال و خواص بری آن گوشت آن مجفف و محلل قوی و مانع انصباب
 مواد با حشا و بدستور کبد خشک آن ورماد محرق آن جالی و محلل و مجفف اعضاء الراس و المفاصل و النفس و الغذا
 و النفس گوشت مایه آن با سکنجبین جهت در سردی و باد و به مناسبت جهت فالج و تشنج و امراض عصب و داء الغل و امثله
 اگر با تپ نباشد و در دگرده و غیوم مایه آن جهت رفع سوء مزاج و سل و بول در فراش اطفال و غیر اطفال حتی آنکه
 اد مان اکل آن باعث هزال و محقق است و مقوی باد و موطنین و مبرودین و کبد خشک کرده آن در آفتاب جهت الصمغ
 و آشامیدن پوست محرق آن با شراب جهت فالج و با سکنجبین جهت تسهیل الی الامور و البثور و الجروح و القروح و لحم آن
 جهت خنثی زهر و جلد ام و تحلیل غدد و عقل های صلب و فسخ عضل شر با و ضمه او ورماد پوست محرق آن جهت قروح
 و سخته و خوردن لحم زائد و تخفیف قروح و جروح جهت آنکه جالی و منقی و مجفف است و بدستور آشامیدن گوشت خشک
 کرده سائیده آن جهت جذام و بثور آن نیز از زینة اطوح ورماد آن رافع کلف خفیف و تشنه و بازفت جهت داء التعلب
 و باد و به مناسبت جهت جرب و اغتسل بدن آن جهت قروح سرا و الحمی و السموم خوردن لحم آن رافع حمیات مزمنه
 و تشنه و ام و سائر سموم و نم درم از محرق پوست آن جهت تب ریح مجرب المفاصل و کتار آن مفصل مزاج معده و کبد
 و ریکز و خسار مصلح آن مهران بخش آن با آب و منجنیق نمودن آن با روغن بادام یا شیرج و با سرکه و کاسنی خوردن است
 و مراره آن کرم و خشک و جالی و مجفف و اکثر آن رافع بیاض عین و طلای آن مانع انتشار قروح در بدن و جهت جذام

نیز نافع و چون با موم بپسرنند و زن بپاشند و یا حمول نماید جهت اخراج جنین میت موتر

* دلیل * یعنی تنقل کبیر جلی که آنرا همی نیز نامند جهت آنکه ترمی اند از دجنایه ذکر یافت خوردن گوشت آن

جهت نقرس عظیم و دفع متورمات و آن و طلای خون آن جالی کلف و زائل کنند و اسهال بدن و حمول آن مکرر حیض

و گفته اند نوعی از ابرون است و بغری لامعات خوانند جهت آنکه برگ آن شبیه بکاس است * ماهیت آن نباتی است
برگ آن مستند بر یا اندک تجویفی رساق آن کوتاه و تقیم آن متصل بساق و در اطراف آن و بیع آن مانند زیتونی و یا تندی
و تلخی * طبیعت آن مرکب القوی و بیع آن گرم و خشک * افعال و خواص آن قابض و رادع و جالبی و محلل اعلاء
الغذاء و الغض و آشامیدن برگ آن ممکن التهاب معد و با شراب و عسل رافع هضم بدن و بیع آن مفتت سنگ مثانه و مدر
بول الادرام و البزوح ضد برگ آن مسک و اورام و مسکن حرارت معد و واحشاورافع شقای که از برودت هوا بهم رحید
باشد و ضد عصاره نسج و برگ آن محلل ورم و زخمها و با شراب و صیغ کنند * نقبه جراحات است و از ادویه مجهوله الماهیت است
* قوی * بغم قاف و سکون را و در کسفا و یا * ماهیت آن حیوانی بحری شبیه بصورت انسان است در شکل و انفع
آن در قوت مانند جند با دست * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن خوردن کرشت آن جهت صرع
و اختناق رجم نافع و فرق میان انفع آن و میان انفع حیوانات دیگر آنست که چون آب بر انفع حیوانات دیگر ریزند
و بعد از زمانی آب آنرا بروی انفع آن ریزند بزودی آنرا بکند از آب گردانند بخلاف انفع حیوانات دیگر که این
خاصیت ندارد * **فصل** **اللقاف مع الهاء ***

* قهوه * به فتح قاف و سکون ما و فتح وا و و هاء ضم خمر غلبه است و نیز بمعنی مشبع و محکم است حیث آنکه چون آن خمر
مطلوب است بزودی شارب خود را حیر میگرداند و مکر آن محکم و قوی است و الحال مصطلح نزد عامه و مراد از آن ثمر درختی
است که در بین و حبشه و بتاریخ بهم میرسد و آنرا بن مینامند و در حرف الباء مع النون بتفصیل ذکر یالت *
* **فصل** **اللقاف مع الیاء ***

* قیر وطنی * بکسر قاف و سکون یاء متناه تحتانیه و ضم راء موهله و سکون را و و کسواء موهله مشابه و یا لغت یونانی است
که بغری مشهور شد و بفارسی موم و روغن نامند * ماهیت آن عبارت از موم که اخته در روغن است مر و روغنیکه باشد
از روغن کل یا غیر آن خوا * ساذج از همان جز باشد و یا مرکب از اجزای دیگر و بحسب اعراض مختلف میباشد و نسج آن
بتفصیل در قرابادین ذکر یالت *

* قیسوم * به فتح قاف و سکون باء متناه تحتانیه و ضم صاد موهله و سکون را و و میم لغت عربی است و قیسوم بسیم موهله
بجای صاد نیز آمد و بیونانی شوهر او ابرومی او طامایا و طمیشا نیز و بفارسی برنجاسف و بلنجاسف بلام بجای را
و بوی ماندن نیز و برتر است و بشیرازی هر زردک و یندی کنک ناو کند ما و نیز نامند * ماهیت آن گفته اند برنجاسف
نجلی است گفته اند در نوع میباشد و نماد و نر آن را شاخهای باریک و ثمر آن کوچک شبیه با فسنترین و کل آن کمرک و کوچک
تر از کل ماده و مائل بسفیدی و ماده آن نباتی است ثمنشی مشاكل شجر مائل بسفیدی و شاخهای آن پر پرک و برگ آن
و شقق باریک شبیه ببرک سداب و بر ساق آن رطوبتی چمنند و بر هر اطراف شاخهای آن کلی مستند یزرد طلائی رنگ
و خوشبوی و با حداث و ثعل و تلخ و طعم و ثمر آن مانند حب الاسب و در تابستان کل میکند گفته اند ماده آن برنجاسف
و نر آن قیسوم است و نیز گفته اند نوعی از برنجاسف است نه خود برنجاسف و فرق میان مرد و آنست که از ساق برنجاسف
شاخهای بسیار میروید و قیسوم را ساق بی شاخ و اکثر از یک ریشه یک ساق میروید و برگهای آن مانند زنبق بر ساق آن
و رسته و برگ متصل به آن مفروش و بزمین و در انتهای ساق آن تبه چتری که کل آنست و با عطریست و ثقیل الراحه شبیه

مرائعه و اجابت درین روگ بر مفعول فاعل و با این مشابهت جمع می افتد بصوم را خورد بر فاعل و آفته اند و طبیعت آن در حریم گرم رسته و در اول گرم و در محوم سخته نیز گفته اند **افعال** و خواص آن قوت تحلیل کش آن زیاد از افسه نشین است و انرا من نشو و ک آن جهت مداخله بارد و افسه الصد و الغل و التشنج و المفاصل و السورم و التصلبات آشامیدن مطبوع آن تنهایی و ایا در وقت مناسبه جهت در دهنده و قبی اندکس و قتل السام گرم معده و امعاء را خارج آن واد را در اول و حیدر و دفع عصاره اول و تمییزت مشک کرد و در مثانه و نسج عقل و ریاخ مفاصل و عرق النساء مزمن و ضرر ادره فائده و اثر زحمیات مذکور مضار و مزاج بدن و با شراب جهت دفع هر در جمیع محوم و لسع عقرب و زهر و تیشار و زخماد اربازیت بشته جهت تسکین دماغ و معده و از الیه بردن آن هر دو عصاره و اوجمول آن مخرج جنین و زخماد آن جهت تحلیل اوریام و اند مال جبر و خازا بستن و زخماد مطبوع آن با مفرج محل مثل اوریام عسره التحلیل از ریه در وران و زخماد سرخته آن جهت نزول الدم همه اعضاء و داء العلق و بار و غش بید انجور و بار و غش قرب جهت صحت بر آمدن ریش موثر انرا من نشو و ک آن جهت تنبیه و در استور بخور آن کوبیده اند و دوام منوره مصالح آن کثیرا و خشکاش مضر معده و مصالح آن عمل و شیع مقد ار شربت آن در درم بدل آن الحشین و با بونج و روشن آن که از برگ و کل آن مرتب نمایند جهت اکثر امراض بارده عصبانیه و ادرار حوض و امثال و رحم و انقسام فم آن و تحلیل مالات و ررق لوز حیات نافع است

* **قیحیه** در بنج کاف و مگون یاه مثقاله قشایه و فتح فانی و اوریام مملو و قیقه بنون بنیای را و قیقه بنون بنیای یا قیقه بنون بنیای و انون مفتوح بعد از این نیز آمده است و بنای است و بعر بی شیر و بغار سی لعل معبر و بیهندی رال و دهونه نیز فائده در مشابهت این اختلاف است و آنچه بتحقیق پیورده است که صغ درختی است که در رند و بنکاله بیشتر بهم می رسد فیه الجمله شبیه بسند و روس و لرم و درخو که زود مائیده میشود و با اندک حرارتی که از آتش بدن رسد کاشت کرده حتی آنکه آفتاب ند نیز آنرا نوم میخازد و کویه الرائحه فی الجمله شبیه برائحه قیر و یازد و مزوج با هم و قبل از ک از قطعه های آن اگر قلیه اندک پهن ملین مائل بزردی بعضی اندک تیره و بعد از ک از سیاه رنگ میباشند و کوبیده آن عقید شکری رنگ وید طعم و با اندک غریت است و کوبیدن از زیر پوست درخت گفته مکه که مال نیز کوبیدن بر میزند و در حروف السین در سکه من کور شد و طبیعت آن در حریم گرم و خشک **افعال** و خواص آن متعال و جالی و مد مل اعضاء الراس و الصدر و الغل و اللغض منقی دماغ و با ماء العمل جهت صرع و ربو و استحقاق و ادرامت و آشامیدن یکد رم آن سه روز تا پنج روز متوالی با سکنجبین و یا با آب فراح جهت تحلیل مبرز و لاغز کردن اندک بدن موثر مقد ار شربت آن ربع درم احتمال آن جهت تقویت باصره و رفع آثار چشم و بنون آن جهت درد دندان و تساقط لثه الجروح و اللزوح و الجرب و القوباح و دماغی آن منقی آثار قروح و در روح بزردی و مرهم آن جهت التیام جراحات و قروح تازه و گفته مزمنه و عقیقه و زخم جری و سوختگی آتش و ناصر و نافع وید ستور و روشن آن و نیز و روشن آن جهت جرب و طب و قوی یا مجرب و روشن و مرهم آن در قراجه دین کبیر ذکر یافته

* **باب بست و دوم در بیان ادویه که حرف اول آنها کاف است**

فصل الکاف مع الالف

کاف در بنج کاف و انب و ناء و مثقاله قو فائده بنار سی نام نوعی برنجی است که در شوشتر که بعضی تستر کوبیدن و زواعت میزند ایند و کوبیدن یکال که آنرا زواعت نموده اند تا هفت سال تمام میل شد و هر سال احتیاج بزراعت تازه اند از د و نیز نام درانی

است که بلغت هندی مشهور بکنجه است * ماهیت آن صغ وین درختی است که آنرا بهندی گویند نامند و آن درختی است
 بسیار عظیم رچوب آن سرخ جوهر دار و بسیار صلب و خاردار و شاخهای آن پراکنده و بر آنها شاخهای باریک و بر شاخهای
 باریک آن درد و صنف مقابل هم برکهای بسیار و ریزه طولانی شبیه ببرک تور هندی و طوق اخذ آن آنست که تنه درخت آنرا
 جانباً زخم میزند از آن رطوبتی برمی آید و منجمد میگردد و میگردند و بهترین آن آنست که خود بخود از درخت بر آید
 مانند صمغ دیگر و آن در نوع میباشند یکی سفید رنگ که آنرا پکیرا کنجه نامند و این اکثر دراد و به مستعمل در دم سرخ رنگ
 و این بیشتر ماکول یا برکتا نبول و این را نیز صاف مینمایند زیرا که بیشتر آشفته بخاک و رمل میباشد و آنرا محبوب یا
 اقراض ساخته خالص و یا با آبدک مشک و عتبر و طماشیر وادی و دیگر اقلا مشک و عتبر و عدل الحاجت برای خوشبو شدن
 تاول مینمایند و این را کهرولی بنفای ما و کرولی و ن فامیتامند و آنرا صغنی نیز میباشند و موخرنک اندک براق * طبیعت
 آن در دم سرد و خشک * افعال و خواص آن قابض و مجفف و حابس و رادع ستون آن جهت اشتیاق کم نشد و همور
 و تلاح و همان ربا غرا و مضعفه و مانیز و زرد و طلائی آن مجفف جراحات حار و خصوصاً جراحات حاد و آنزور و آب
 دریا می شود و مطبوخ آن قاتل کرم شکم و جهت بر تان رجن ام و فساد خون و جریان منی و کثرت احتلام و ترشح معای و میامید
 بول و حرقت آن بر سرد و ته های حار و دما میل و بشور شراب و طلاء سفید و اکثراً آن مولد سنگ کرده و مثانه و مضعف با
 مصلح آن مشک و عتبر و صغ آن جهت حبس البول و اسهال بسیار و سفید شراب و رچوب درخت آن جهت اسهال و حبس
 البول و امراض مذکور و شراب موثر است *

* کاذبی * بفتح کاف و الف و کسر ذال معجمه و یا وید ال موله نیز آمده لغت عربی اهل یمن است و گفته اند لغت هندی
 است و عبری آنرا کال نامند و نیز بهندی گویند آنرا نوع کوچکی که کوبند * ماهیت آن نباتی است که بین الوجود
 در بلاد عمان و یمن و هند و دکن و بنکاله و زیرباده و درخت آن فی الجمله شبیه بل و ختم نخل و کونا و تران و پراکنده
 و غیره و زرد و ساقی شاخهای آن پر کره و خاردار و پیچیده و بر روی زمین و برکهای آن باریک بلند از برگ نخل و از چیل
 بلند تر و عرض بیشتر و نرم تر و اطراف آن مشرف و خاردار و مانند دندانهای اریه و باریکتر از آن مانند خار و در و رازم و در
 زیر باد است از برگ آن مانند آنکه از برگ نخل فروش و جوی نماز و تخمیر میباشد نیز میباشند نرم تر و بهتر میباشد و کل آن
 که طلع نامند شبیه بن رة بزرگ یعنی خندروس با برکهای توپ تو و اطراف برکها نیز خاردار و در رنگ آنها سفید مانند بزرگی
 و خوشبو مخصوص برکهای درونی که سفید تر و لطیفتر و خوشبو تر است و در وسط آن خوشه مانند خوشه کفر او بسیار نرم تر
 از آن و برگ و آن کرد و درم خوشه آن نیز بسیار و خوشبو و کل نوع کوچک آن که کیتی نامند کوچکتر و خوشبو تر و لطیفتر
 از کبیر و در اصل و سنبله کل میبند و تا میزان میماند و از برگ کل آن عرق میکشند مانند عرق کلهای دیگر و آن عرق خوشبو
 فی الجمله شبیه بپوی بید مشک میباشد و در اول و ملة تند تر و اندک با حلت خصوص مکرر آن و عطر آن نیز بسیار خوشبو
 و لذیذ میباشد و چون دهنیت چند آنند آرد یا براده صندل و یا با عطر صندل ضم مینمایند که برگ آنرا با براده صندل
 عرق میکشند و عطر آنرا از روی عرق بعد سرد شدن میگردانند و با آن عطر را در ته قابله و مشربه میریزند و بران عرق
 کل تازه میکشند و عطر آنرا از روی عرق بر میارند و همچنین هر چند زیاده تکرار نمایند خوشبو تر میگردد و یا آنکه اولاً
 عطر صندل را در ته قابله میریزند و بران عرق کل کاذبی میکشند و عطر آن را بر میارند و در ستر و کرا رمل مینمایند

و شراب برک کل آن که در آب جوش میدهند و مالید و آب آن را بابتد بقوام می آورند نیز خوشبو می باشد و شراب آب
 بیخ و رنده تازه آن و یا خشک نیمکوتنه در آب خیسانید و آنرا با شکر ریخته بقوام می آورند و آنرا نفعی می باشد شبیه باناس
 در شکل و ظاهر آن صفتی و باطن آن خشکی و غیره ماکول و این شراب بیشتر در کاهای حوالی آدیسه و سواحل دکن بهم میرسد
 * طبیعت آن در آخر دوم گرم و خشک و بعضی معتدل مائل بصرارت و پیوسته اند * افعال و خواص آن
 مفرح و مقوی دماغ و دل و سایر حواس و اعضای رافع خفقان و اعیا و ماضی و جدی و حصه و بطور جرب و حله و مسکن
 درد های صبا و جذام را نیز نافع گفته اند و عرق و شربت آن جهت امراض مذکوره بهترین درائی است و اصل معتدل را
 عقیده آنست که در موسم آبله هر که آبله برونیا ورده باشد چند روز متوالی عرق و یا شربت آنرا و یا هر دو را بهم بیاشامد آبله
 برونیاورد و اگر بر آورد چند آنه تا بهشت نه دانه و شاید این مهالغه باشد و لیکن مخفف عوارض آنست خصوصا که با عرق
 نیلوفر و خبه سنگنور نموده و بنوشد و در ایام ظهور آبله نیز موثر است و رب آن نیز جهت امراض مذکوره نافع و دمن آن مقوی
 حواس و مفرح و سرور آورنده و مانع اعیا و رافع خفقان و مستحکم کننده اعصاب و شام و ترخه که شکوفه آنرا قبل از آنکه
 خوب شکفته گردد در روغن کنجد اندازند و تا چهل روز در آفتاب گل آرند و در بین اگر دوماه مرتبه شکوفه آنرا قبل از آنکه
 مانند روغن گل و با بونه اتوی میگرد و در روز گرد آن در گوش اطفال مسکن درد آن و التیام دهنده قروح و میخسف و طوبیت مستخرج
 از آن در رنجه باعث نرمی و خشکی و تنگی آن و ذرور خاکستر چوب سرخه آن جهت التیام جراحات مهربد آنه آن مقوی
 دل و جگر بدل آن صندل مرغ و بوزن آن چوب بقم گفته اند و رب و شراب آن بانسای عرق و عطاران در قرا بادین کبیر
 ذکر یافت صاحب اختیارات بل بھی نوشته که در گرم سیرات شیراز درخت کدرسیا راست و آنرا کل کبدی نامند بل بھیار

خوش دارد تا اصل یک جامه که بوی آن کبیر و تاریزد و کرد بوزان زائل نشود الله یعلم شاید او را شبه شده باشد *

* کاشم * بفتح کاف و الف و کسر شین معجمه و میم لغت عربی است و گفته اند لغت فارسی است و یونانی قنالیون و لیغ مشیقون
 ماهالی و لیغ فیغون و یسریانی نیلی قنیا و برومی کملون و گفته اند انجیل ان رومی است و تسم آنرا بفارسی کل پرنامند و گفته اند
 بزهم بعضی متاخرین نوع رابع سیما لیس است که یونانی طاریون نامند * ما هیئت آن تغلیوسی گفته اند ای است
 زرد رنگ شبیه با نچل آن و این ببطار و بغدادی گفته اند کاشم رومی نباتی است شمشی کوچک ساق آن باریک شبیه بساق
 شبت و برگر و برک آن مانند برک اکلیل الملك و نرم تر از آن و خوشبو و برکهای اعلای ساق آن باریک تر و پر شکاف تر از
 برکهای زیرین و آخر ساق آن چتر دار و ثمر آن سیاه مصمت اندک مولانی از ازیانه بالید و تر و تند طعم و با عطری و بیخ
 آن شبیه به بیخ انجیل آن و خوشبو و مستعمل تسم و بیخ آنست و خوشترین و تند ترین ها ثمر آن جزای آن و بهترین آن تازه تنگ طعم
 خوشبوی آنست ز قوت آن تا سه سال میماند * طبیعت آن در موسم گرم و خشک * افعال و خواص آن مفتح سد و جگر
 و محلل ریا ح و منفض خلط خام اعضاء الصدر جهت سرفه بارد و رطب و رب و عسر نفس اعضاء الغذاء و التفض مقوی معد
 و ماضی غل و محلل نفخ و کاسر ریا ح و مسهل اقسام گرم معد و امعا و رحب القرع و مخرج آن و رافع طوبیت معد و ارجاع
 بارده رطبه و قرا تر و رافع مل و کبد و استسقا و محلل خون منجمد در معد و مثانه و مد و بول و حیض و مخرج جنین و معین
 بر حمل السوم و تریاق سوم بارده و لسع هرام همی بارده امراض العصب و المفاصل علای آن جهت فالج و ارجاع ظهور عرق
 انسان و سایر امراض بارده و طبعه مقل از شربت آن یک درهم و در استسقا در دم با آب گرم و اصل و دم بجای تر نعل داخل اطعمه

میکنند و بسیار ملطف لحوم است خصوصاً لحوم طیور آبی و لیکن باید که مرقّی آتش را که مرقّم نه یا شامند که بخار آن باعث
 جلد اعداغ حار است بلکه بعد از آن که بخار آن زائل شد باید که مضرّ محرورین مصلح آن خیمانیدن در مرقّی و آب آشامیدن
 مرقّی که بالای آن معدن محرورین صداد غیر دائم بلکه مریح الزوال مصلح آن بوئیدن کافور یا کلاب مضرّ مثانه مصلح آن رازیانه
 و تخم خیارین نیز گفته اند ببل آن بوزن ربع و وزن آن زیره سفید و بوزن آن تخم کرفس جبلی و تخم زردگ بری نیز گفته اند *
 * کافور * بفتح کاف و الف و ضم فاء و سکون و او را مهمله * ما هیت آن صمغ درختی است که در زیر باد در جزیره ممی
 یما چین بهم میرسد و آن درختی عظیم میباشد و چوب آن سفید رنگ و روخو کوبند در گرمی هوا اکثر پلنگ و مار در مجاور
 درخت آن میباشد و آنکه از آن درخت در حین قطع میچکد مسمی بماء الکافور و در هن الکافور است و در نهایت تندی رانخته
 و غلیظی و ماثل بسرخ و کافور اقسام میباشد یکی ریاحی بکسر راء و فتح یا عثنا تحتانیه و بباء موحده نیز آمده و الف
 و کسر حاء مهمله و یا عثنا و درجه تسمیه آن گفته اند سبب تسماء آن باریاح است از کمال لطافتی که دارد و بعضی
 گفته اند که ریاح نام پادشاهی است که اول آنرا یافتند بود و یا در عصر او یافتند و بنام او اشتها ریافته و این را بهندی بهم
 هندی نامند و آن حبوبه شبیه بمصطکی میباشد که خود بخود از باطن آن درخت جوش خورده و بظاهر بروز میکند مانند
 صمغ و دیگر و این اعلای همه اقسام است و چون گرمی بدان رسد و یا در آفتاب گذارند نرم و گل آخته میگردد و قلیل
 الوجود تر از سایر اقسام و بعضی گفته اند که بعضی مواضع تنه درخت آنرا میخراشند و تیغ میزنند و رطوبتی که بر می آید
 و منجمد میگردد کافور است و بعضی گفته اند که شبنمی است که بر درخت کافور می نشیند و منعقد میگردد مانند ترنجبین
 و شیرخشت و رنگ اینها همه سفید نباتی میباشد قسم درم تصوری گفته اند مشموب ببل تصوری است و آن نیز شبیه
 بصمغ و سفید صفا نباتی صاف شفاف میباشد و از جوف درخت آن بر می آید و در چندین شیخ الرئیس قدس سره در مفردات
 قانون نوشته اند اما مشبه فقل راینه و کثیرا و هو خشب فقل و ریحا اختتقی خلله شی من اثر الکافور و محرر نیز از
 بعضی نقه شمل که سالی چند تحت ضخیم از چوب کافور از اجین آورده بودند در بند و هو کلبی که بنبر رنگاله است و آنرا
 بر بند و ورق نمودند از جوف آن کافور بر آمد از و تجار آنجا میان خود هاقست نمودند و این نیز اطل و خالص است
 و گویا بگفته اند در سالی که صواعق و زلزله و رجف بسیار باشد زیاد بعمل می آید و در سالی که کمتر کمتراز نهایت در
 حالی در سه من طبی و یا تریزی حاصل میگردد و آنچه در تحقیق پیوسته در اکثر بلاد چین و جزائر زیاد است و بعض بلاد
 فربلک نیز بهم میرسد و بهترین همه آنست که در جزیره ممی ببر نیوک واقع بر خط استوا بطول یکصد و سی درجه است بهم
 میرسد هم از جوف چوب درخت آن بر می آید و در مرقّم از تنه درخت آن بطریق ترشح مانند صمغ و مصطکی بر می آید
 و باخل میکنند و هم از طبع نمودن ریشه های درخت آن بعمل می آورند بهترین همه قسم اول است و بعد از آن قسم دوم بعد
 از آن قسم سوم و درخت آن بسیار بلند مانند درخت دیودار میباشد و سفید رنگ و کم شاخ و برگ آن شبیه برگ مولسری
 و از برگ ریوست و چوب و جمیع اجزای آن بوی کافور می آید و اهل چین جزائر بلاد دیگر که در آنها کافور بهم میرسد
 بسبب خوبی کافور این جزیره ازین جزیره میربند و نیز شمله فلان شخصی که سخن او کمال وثوق بود که از جوف چوب درخت
 دارچینی نیز در کافور بعمل می آید و از طبع ریشه های درخت آن نیز قسم سوم گفته اند که از ریزهای چوب درخت آن از
 چو شانیدن بعمل می آورند و این تیره رنگ ناصاف میباشد و مشهور و کافور موتی است و اقسام دیگر نیز میباشد همه معجز

مصنوع بعضی مصلع و بعضی غیر مصلع آن سفید لطیف شفاف و قطعها بزرگتر و مصنوع را بیشتر از نخل و چینه که بند ری
 است از بناد و چینه در صند و قهای بزرگ چوبی پر کرده میآوردند و بوزن منهایمن هندوستان و از آن بهامی فروشدند
 و این اندک چوب بزرگ است و گفته اند که مصنوع آن اکثر از برگ و بیج درخت موز و چوب درخت کافور با چنگ دوی دیگر
 ترتیب بید هند و نیز شده و شده که از موم سفید کافوری و دوزن در روزغن گل با پیغشته بیم وزن درهم حل کرده و سنگ رخام
 را در وزن نیکو سستی نموده بر آن میباشند و در هارون با اندک کافور اصلی صلایه مینمایند تا خشک گردد و در ریزه ریزه نموده
 مانند کافور اصلی میسازند و چون خواهند کافور چوب را سفید نمایند طریقه آنست که شیر را جوش نمایند و گرم گرم در
 کاهه شیشه ریزند و قطعها بزرگ کافور را در آن اندازند و با نیکشت بمالند پس بر آورند و در غربال موی پهن
 کاهه شیشه ریزند و در ریزهای آنرا در پارچه نازک پاکیزه کرده در میان آن شیر پس بمالند تا چوب آن زایل گردد
 کنند تا خشک گردد و در ریزهای آنرا در پارچه نازک پاکیزه کرده در میان آن شیر پس بمالند تا چوب آن زایل گردد
 پس بر روی آن غربال پهن کنند تا خشک گردد و امتحان خالص از غیر خالص بپند طو راست یکی بشمار یک ذکر یافت
 درم آنکه در ریخ و یا برف کند از نخل و مستعمل سازند اگر مانند شمع مشتعل گشت خالص است و الا مغشوش و غلظت آنکه
 قطعه شیشه را بر آتش کنند و کافور بر آن ریزند اگر تمام آن کد اخ و مرتفع گشت بباقی نماند چیزی خالص است و الا
 مغشوش چهارم آنکه در پارچه نازک بر می کنند از نخل اگر عرق کرد و تر شد خالص است و الا فلا پنجم آنکه اندکی از آن
 را بر شقیقه مالند اگر خنکی و سردی بسیاری در چشم ظاهر گشت و آب از چشم بر آید خالص است و الا فلا ششم آنکه رائحه
 کافور اصلی شبیه برائحه پوست ترنج و لیمو است با بوی خاصیکه دارد بخلاف مغشوش و فی الحقیقت فرق مشکل است مگر
 آنکه شخصی با حدت ذهن و حدس صائب مکرر در آید و باشد تا فرق تواند کد داشت و چون کافور زرد هوا میگرد
 و نیماند خصوص در ایام گرم و بلاد حاره طریق حفظ آن آنست که در ظرف شیشه خنیم سرتنگ با چند دانق جو و فخم
 و یا لعل پر نموده و سر آنرا خوب مستحکم بکنند و بموم گرفته نگاهدارند و عند الحاجة که بر آورند باز سر آنرا بدستور
 محکم نمایند و چون خواهند کافور را استعمال نمایند در معالجات و مغرحات و حبوبات و غیره باید که کافور را بپنهانی
 و یا با اندک نبات و یا در ویه مناسبه یا بیه بازده از ادویه آن ترکیب بآلی از عقیق بمالند که گرم نکردد پس ایند
 و یا بر نخل و طبیعت آن سرد و خشک در آخر موم و با قوی مختلفه ناریق حاره مسئله که مرارت آن دلیل آنست و قوت ارضیه
 بارده یا بیه که دلیل بر آن قبض آنست و قوت هوایه لطیفه معتدل که کد است رائحه و عطریات آن دال بر آنست و اهل هند بالعکس
 در آخر سوم تا اول چهارم گرم بخشک دانسته اند * افعال و خواص این اعضا العا لسان و الصدر و الغن و النض و مفرح و مقوی
 دماغ و قلب و حمی و ردق و سایر حمیات عنیفه و نوات الجنب و قرحه و رئه و هل و اسهال حاره و خلط صغری و دافع تشنگی و التهاب
 جگر و کبد و حرقة البول است شرب و طلاء و معوطا و طلاء آن با گلاب و صندل سفید و گل فارسی مسکن صداع حار و مقوی حواس
 و اعضای دماغی و بدستور بار و ریخ کل و خل خیر بر پیشانی جهت صداع صغری و شدت حرارت روح دماغی خصوصا
 در حمیات حاره حاده و بر یا فروخ و پیشانی خصوص یا آب برگ کشنیز تازه و یا برگ آس یا برگ لسان الحمل جهت حدس
 رعاب مجرب و معوطیک و جو آن با آب برگ کشنیز تازه و یا سرکه و یا عصیر و یا آب برگ آس و یا باد روج جهت رعاف
 و یا برگ کاهو جهت بخوابی و محرورین و تسکین حرارت دماغ بار و ریخ کل جهت اورام حاره و اکتحال آن جهت رمد
 حار یا آب کشنیز و رمد سائیل و باعث برنیا مدن دانه آبله است در چشم و اگر بر آمده باشد باعث زوال آن و بدستور

با آب حلزون تازه اما باید که حلزون آب شیرین باشد و قطور آن در روغن گل در بینی جهت سوء مزاج حار سازد و عز
 و چشم و علامت سوء مزاج ساذج آنست که بار قاع و زیادتی آفتاب زیاد و شدید شود و با احتیاط و نقصان آن ضعیف و کم و قطور
 محلول آن با آب کنگیز تازه در گوش جهت درد گوش حار و قطع رعاف و مایه و ستنون و غرغره آن با کلاب جهت درد
 دندان کرم خورده و قلاع دهان و کد اشتن آن در جوف دندان کرم خورده مانع زیادتی آن و خوردن آن با مشک و عنبر
 معدل برودت آن و مقوی روح حیوانی و نفسانی مهرد المزاج و ضعیف السموم تر باق سموم حار و عقرب جزاره و ریح
 منقل و یاز یازده با آب سیب قرش و جهت قرون السنبل با آب انار و شیر و خرفه و برف آتش جهت حمی دق و سایر حمیات
 حار و حاد نافع و حمیات خلطیه را مطلقا مضر چه در اراثل چه در اواخر جهت آنکه در اراثل باعث تغلیظ مواد در اواخر
 موجب تجر آنها است الجروح و المقرح دروز آن جهت قروح خبیثه و مایه و باد ویده مناسجه جهت زخمهای حار و
 جراحات تازه و قطع خون و تسکین درد آن مجرب المهار مضوم و بدین و صاحبان مزاج ضعیف و مصلح و مضعف معده و آلات
 قبل و باه حتی اکثر ربوئین آن و منجمد منی و مهرد کرمه و مثانه و گفته اند ضرر آن بیهانه بسبب برودت فقط آنست بلکه
 بصرارت مصلحه و یاز آن نیز و در موضع باه از اقیون بد تر است جهت آنکه شارب اقیون بعد از افاقه از تشنگی در آن خلطی و
 آفتی و تعطیلی در آلات تناسل خود نمیناید بخلاف کافور و موروث و بنخواهی خصوص بسیار ربوئین آن و باعث سفیدی موی
 و پیری و قطع اشتها و نسل و تولید سنگ کرده و مثانه مصلح آن عنبر و مشک و جند باد و ستر و اوده حار و عطرها و کفکند و روغن
 سوسن و کل خیری و بنفشه و نوکس و امثال اینها است و ضعیف الرئیس در اوده قلیه نوشته که آنوا خاصیت قویه است در
 تقویت جوهر روح اگر مقدار معتدل از آن بشا منند و بسا است که اعانت میکند بر تعدیل مزاج حار و عطرها را کثرت آن
 معین بر خاصیت آنست و در مزاج بارده باید که تعدیل کرده شود برودت آنرا با مشک و عنبر و یوست آنرا بر روغن خیری
 و بنفشه مقدار شربت آن تا یکدانک و در منقائل آن قاطع باه و مفصل معده و گویند در منقائل آن قاتل است بدل آن در وزن آن طباشیر
 و یگزین آن صندل سفید و گفته اند اگر زن در فرج خود ملانماید مرد بر آن قادر نگردد حکایت این ما هر چه گفته مرده
 از اصحاب مقدار یکمقال کافور در یکروز بخورد باه او قطع کرد و در روز دیگر نیز همان مقدار بخورد باطل شد شهوت جماع
 او و در روز سوم مقدار یکمقال در بخورد فاسل شد معده او و بعد از آنکه غذا در معده او و منجمد و بنفشه نمیدانست بر اهل هند آنرا مقوی باه
 میل اند و اهل اندرا اکثر حلویات و ماهات داخل مینمایند و جوارش و حبیب و دمن و عرق و اقارب آن در قرا بادین ذکر یافت *
 * کاکر اسپینگی * بفتح کاف و الف و فتح راء میله و الف و کسر سین و مکنون یا عمنناة تحتانیه و نون و کسر کاف و یا
 * ماهیت آن در رائی است فندی شیره بغلاف شاخ بزی و کوچک و میجوف و رنگ آن سرخ تیره و طعم آن اندک تلخ و با حدت
 مغوص و آن کل در سرد رختی است شبیه بد رخت مرز * طبیعت آن در اول گرم و در آخر سرد خشک * افعال و خواص
 آن جهت مرده و ضیق النفس بارد و طب خصوصاً اطفال و جهت فواق و قی و اسهال الدم مجرب دانسته اند و جهت رفع
 تشنگی و نسا و بلغم و تب و نیز و مشهی طعام است و تصاد آن رافع بهق است *

* کاکنج * بفتح کاف و الف و فتح کاف و نون و جیم و کسر کاف دوم نیز آمل * عربی کاکنه فارسی است و نزد عامه اهل فارس
 معروف به رسک پس پرده بشیرازی کپوم و برونائی او عقل نون و برونائی خوری مرجا و برومی اسقید و لیون و برونئی
 جوز المزج و حبب الله و ریختی را جوینکه و بن بوتکه و بلاطینی هلیله کایم منند * ماهیت آن از انواع غنایا و غلبه است

و رجه آنرا دژ کزان معروف بودن با هم خاص است و آن نباتی است شبیه نباتات غلب و برک آن ازان عریضتر
 و شاخهای آن چون بلك شود منحنی بصری اسفل گردد و کل آن سقیل مائل بسرخی و ثمر آن در غلافی مستطیل و شبیه بمانده
 و آن غلاف در خامی سبز می باشد و بعد رسیدن مرغ در وسط آن دانده مانند هر پستان و فندق کوچک نیز بعد رسیدن
 مرغ می گردد و پیوسته بقطع آن و در صنف می باشد جملی و پستانی و جملی آنرا برک مانند برک سیب و مغربار آورده و سیاه
 و سیاق آن با پوست چسبند و نبات آن بزرگتر از پستانی و کل آن بسیار سرخ و دانده آن زرد مائل بسرخی و در غلافی زرد
 منبت آن سبک و خا و آنرا کاکج منوم و غلب منوم و در رختدیر قویتر از خشخاش منوم و از مطلق آن مراد کاکج
 پستانی است و مستعمل پوست نمرودانند آنست که سرخ و حیدر با لاله تازه باشد بهترین آن بعضی پستانی و بعضی جملی گفته اند
 و جمع میان هر دو قول آنکه جائیکه تخمدین بیمار مطلوب باشد جملی بهتر است و در مواضع دیگر پستانی و قوت آن تا سه سال
 باقی می ماند * طبیعت آن سرد و خشک در درم و جملی آن در سوم و عصاره آن نیز * افعال و خواص پستانی آن
 الاذن قنور عصاره آن جهت قروح مزمن کوشش اعفاء الصدور و الغذاء و التنفیض جهت رنوبت و عسر النفس و اخراج
 صفرا بادرار و انقسام کرم معده و امعاء و حب القرع و ادرا و بول و دفع امراض کرده و منانه و قرحه آن و مصلح حال جگر و مد اومت
 هر روز مقلد از یکمقال ازان و با عصاره آن جهت یوقان مجرب و بلع نمودن زن هفت عدد دانده آنرا بعد از یکای از حیض جهت
 منع حمل مجرب یافته اند و بوس گفته که چون جزوی از خشک آن با جزوی از شمع ارمنی بسایند و بخورند کرم معده و حب
 القرع را دفع و اخراج نماید الاورام و القروح طلای عصاره آن محلل و بوسا و رفع قروح مزمنه کوش و محافظ
 قروح از نساد و مصلح آن کفشد مقدار شرب از پوست و دانده آن تا پنج گرم ببلد آن غلب و جملی آن نیز مد بول
 یکمقال آن منوم و زیاده از یکمقال مورت اختلاط عقل و جنون است و جوارش و اقراص و معجون آن در قز بادین ذکر یافت
 * کالاکوت * بفتح کاف و الف و فتح لام و الف و ضم کاف و مکون و او را تلخ و هندی است بحدی سیاه کل * ماهیت آن
 بعضی است صمی نبات و کل آن مائل بسماهی و بیخ آن در میات و رنگ شبیه بجد و از نقش و سیاه و اعلا آن در کوه کبل از پربت
 از نواح ثبت پیدا میشود و بهترین و قوی آن برای صلب سنگین آنست * طبیعت و افعال و خواص آن مانند هینک است
 که نوعی از بیش است و بیش در حرف الباء مع الباء ذکر یافت و کل آن نیز در کال ماهیت است
 * کالکی زیری * بفتح کاف و الف و کسولام و بقاء و تحتانی و کسوزای معجمه و سکون یاء و کسوزاء و ماله و یا لغت هندی
 است و آنرا موراج نیز نامند * ماهیت آن تخم نباتی است هندی نبات آن بقل در دوزخ و برک آن اندک باولانی مشرف و کل
 آن بزرگ کل کانی و تخم آن نیز شبیه تخم آن در شکل و غلاف و ازان بلك ترور و آن سیاه بسیار تلخ و مستعمل تخم آن
 * طبیعت آن گرم و خشک در آخر سرم * افعال و خواص آن آشامیدن آن جهت رفع مواد بلغمیه و اخراج انقسام
 کرم معده و امعاء و حب القرع و ضد آن جهت تهکین اوجاع یارده و تحلیل اورام صلبه بتهائی و یا باده و به منافع نافع
 و بلسر و ضد برک و شاخ درخت آن و به منب کال حل در خالی نیمه دن از سمیت و بادرار معالجه اشخاص انسانی از داخل
 کرم مستعمل دارند بلکه اکثر مستعمل بیا غره در معالجه دواب است
 * کامخ * بفتح کاف و الف و فتح میم و خاء معجمه معرب از کامه فارسی است و جمع آن کوامخ و بعضی گفته اند بغار سی
 جواب و باصفهائی کرمه نامند * ماهیت آن نوع صمغ و نان خورشی است که از پودنه و شیر و با بایز و فزنج که خمیر و کوامخ

و قمری است میسازند و در قریب آن نخته آن در قودج ذکر یافت بهترین این معتدل الحرافه کثیر الا با زی است
 * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن مشه و منحل و رکنند غذا است بزودی الا آنکه ردی و بیکموس
 معطش و مفصل معد و مضر طحال است و اکثر آن باعث تبهای عفنی و اورام مزمنه و مضر سینه و سرفه نیست و تحفیف این
 که تر از مری است و سزاوار آنست که بسیار نیا شامند

* کالچی * بفتح کاف و الف و سکون نون و کسر جیم و یا * ما هیئت آن اسم هر که فندی است که از حبوب یا کوله میسازند
 بهترین همه مصنوع از برنج است و آنرا سرکه فندی نامند صنعت آن آنست که هر یک از حبوب را که میخورند مهر یا بسته
 صافی نموده با قدری نمک در شیشه و یا در مرتبان چینی و یا سفالی لعابدار کرده حر آنرا بسته چهل روز و یا زیاده در آفتاب
 و یا پشت اجاق میگذارند تا برسد و خوب ترش کرد پس صاف نموده بکار میبرند * طبیعت آن مطلقا سرد و تر با اندک
 قبیضی * افعال و خواص آن جالی و مقوی اعصاب مسکن قی و حرارت و حدت خون و صفرا و عطش مضر معد و صا حجاب

از جبهه باره مصلح آن کفند آفتابی و باورد مری و عسل است و گویند میراست که گویند در آن داخل کرده بسیار شامند
 و آنچه از کدم و جو سازند مفرح قلب و مقوی قوی و رافع سستی بدن و مقوی موی شریبا و طلاء لیکن اکثر خوردن آن مضر
 * کاک * ما چینی * در بنکاله عنب الثعلب را گویند و کستی هم نامند * فصل الکاف مع الباء الموحدة
 * کباب * بفتح کاف و باء موحده و الف و باء موحده و لنت عربی است * ما هیئت آن گوشت بریان کرده با تش است

و اقسام میباشند و بهترین همه کباب گوشت خنلن چاق و نرینه چرب است که قطعههای آن کوچک و همچنین گوشت ماهی لطیف که
 با غر فحم همه چیل متساوی بریان نموده نمک و فلفل و غیره با بقدر لائق و روغن نیز بر آن زده باشند و آنچه بسیمج بدل اعتدال
 تشویه یافته باشد بهتر است از آنچه در روغن بریان نموده باشند خواص قطعههای گوشت را در دست و یا گویند که مانند شامی
 کباب که طباهیم نامند و یا غیر آن و کباب گوشت آمو و کوزن و طیور و امثال اینها نیز لذیذ میباشد ولیکن بسیار گرم و خشک
 است و بدترین آن آنست که از گوشت پیر یا غریب بسیار بر آن زده و یا بر آن خرزغال چوب و فلا و انجیر و خرور و زقوم
 و امثال اینها از بهبهای ردی بریان نموده باشند یا آنکه سوخته و یا غیر متماوی الا جزا باشد * طبیعت آن گرم و خشک
 بحسب اختلاف لحوم مختلف میباشد در شدت وضعف * افعال و خواص آن نیز بحسب اختلاف لحوم مختلف و با لجه
 مولد خون متین و مقوی اعضا و مسخن بدن و کرده و محرک اشتها و باء و موافق معد و موطوبین و کسا لیکه فصل و یا حجامت
 کرد و باشند و در هضم و بدن هضم مولد خون صالح و با ساق و کشنیز و فلفل و ساثر و دویه حاره حابس اسهال و رطوبی و در
 معرور المزاج مؤثر صلا ع مصلح آن بکتهجین و طریقفل و خوردن آب بسیار بعد از آن بغایت مضر خصوص کباب ماهی
 که گو یا آنرا زدن و خوردن امر دگر دانیدن است

* کباب * بفتح کاف و باء و الف و فتح باء موحده و دم و ما لغت عربی است و نیز بر عربی حنبل العروس و بیونانی و میلمون و
 نرومی و ریلمون و یمنی کباب چینی نامند * ما هیئت آن شمر د رختی است که از ملک چین و نواح آن و روم میاورند
 و در وصف میباشند صغیر و کبیر را حب العروس نامند و آن فی الجملة شبیه بحسب بلسان است و مائل به تیرگی و سیاهی و مغز آن
 هفید و خشک و تند طعم و درخت آن شبیه بد رخت مورد و نوع صغیر را فلتجه و فلتجه نیز نامند و در حرف الالف مع الفاء
 ذکر یافت و از مطلق آن مراد صنف کباب است و بهترین آن تازه خوشه و تیل طعم آنست که از چین آورند و بعد از آن رومی

و این بهتر ز فندی است زیرا که فندی تلخ می باشد و قوت آن تازه سال باقی میماند و بعضی گفته اند ثور آس بری است
 و اصلش نهارد * طبیعت آن دردم گرم و خشک و بعضی در سرم گفته اند و بعضی گفته اند با قوت حاره قوت بارده
 نیز دارد * افعال و خواص آن بغایت ملطف و مفتاح اعضاء الراس و اندک و رافع دردم سر مزمن و خائیدن آن خوشبو
 کنند دمان و مقوی لثه و دفع قلاع عن آن و صاف کنند آزار و روافع خفقان اغشاء الفم و انقباض مقوی معده و احشا
 و اعضاء باطنی و رافع اطفال و مفتاح مدد کبد و احشا و رافع و محلل ریح و دفع امراض کبد و طحال و مدد ربول و منقبی قروح
 میباری آن از رمل و سنگریزه بادار و مفتاح آنها و حایس سلس البول و ربول و فوفاش و آشامیدن در داندک آن با سکنجبین
 جهت شری ایمن نافع الاروم و البروج و القروح ضاد آن با پیه حیوانات محلل اورام و رافع قروح و جروح و شری بلغمی
 از نینیه طای آن با غالی از خشک کنند و رافع بدن و مقوی آن و طای آب خائید آن بر قویب بغایت مانی در جماع مصر مثانه
 مصلح آن مصطکی و کوبند مصلح آن مصلح آن مندل و کلاب مقداد و شربت آن تا یکمقال بدل آن دارچینی و فاقله و چون یک گرم
 تا یکمقال آنرا نرم شود بر یک پیاله مامت تازه بسته که بسیار ترش نباشد بپاشند و سر آنرا بهارچه صیفی محکم بسته اگر موسم
 گرم باشد شب تحت السماء بکند و صبح برهنه در پیاشند تا سه روز یا بیشتر و زین متوجه جهت قروح میباری بول موثر است
 * کبابه درهن شکافته * فاعله است و در حرف الفاء ذکر یافت
 * کبابه * بفتح کاف و باالف و ثاء مثله لغت عربی است * ماهیت آن نرم و صید میا * شد * ار اک است بهترین آن
 بزرگ بسیار و صید آنست که تخم آن کوچک باشد * طبیعت آن گرم و خشک در دردم * افعال و خواص آن چون
 پنجه رم آنرا نرم کرده با موزن آن شکر سفوف نمایند و بالای آن آب مرد شیرین بپاشند اما حال نماید و مقوی معده
 است و جهت اوجاع و هوراکتر امراض نافع جهت آنکه جالی معده است از بلاغم و آشامیدن مطبوخ آن جهت ادرار ربول
 و تنقیه مثانه و تقویت معده و امساک طبیعت نافع بدل آن بر وزن آن بزرگ کبابی و نصف آن تصاد بیض و د و ثلث آن قنبیل است
 * کبد * بفتح کاف و کسر بار و ال و کسر کاف نیز رسکون باد هر دو آمد و بفارسی جگر و یونانی مورسیا و مورسیا نیز ویرومی
 و فابرا و یترکی بزرگ و بهندی کلیجا نامند و کبد مونت است و مذکر نیز آمده و جمیع آن اکباد و کبود گفته اند کبد بالکسر
 و سکون با مفرد است * ماهیت آن عضوی است مرکب از جمله اعضاء رئیس بدن حیوان و مبدأ قوت طبیعی و محل
 فشم کیموس را خلاصه است و میان آن بتفصیل در کتب تشریح مذکور و بهترین آن کبد طیور است خصوصاً دجاج و بطار و زفره
 جوان که غذای آنها فرا که و محبوب نصیجه شیرین باشد و بهترین مواشی جگر و بقاله و بچه کوسفند یکسانه فریه و بدترین آنها
 جگر حیوانات بزرگ پیر خصوص حیوانات وحشی است * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن غلیظ دیر فشم
 و خون متولد از آن بطبیعی! لعلوگ در میباری و صریح التحقن مکر آنکه بانمک و سرکه و آبکامه و دارچینی و کر و یار کشنیز خشک که
 بر آتش جیل بریان نموده یا شند مصلح آن در معرورین سرکه و کشنیز و در میورین ادویه حاره مذکور و جوارشات مناسبه
 و چرن شره نموده بران تنک و صغ عربی یا شیل بریان نموده یا شند جهت قرحه امعاء و سعال موثر بشرط آنکه قوتها ضمه
 معده قوی باشد و عاجز نیاید از مضغ آن و بالخاصه جگر بزرگ مرکب صرغ مصر و عین است و کبد حمار خوردن کباب آن ناشتا
 جهت صرغ نافع و بدستور و جگر کبک که خشک کرده کوبیده یکمقال آنرا بخورند و همچنین جگر موش و جگر خنزیری با سرکه
 جهت لدغ موام و جگر ذئب جهت درد جگر و داء الیث و جگر کلب و کلب هر دو جهت کزیده که برانند و منع

ترمیم آن از آب الا وضاد اکید المعز خوردن جگر بریان کرده آن جهت صرع و بشار آن را گرفتن و آب مقطر ازان را درخون بریان کردن در چشم چکاندن و ده رافع شب کوری است کید الوزغه چون جگر وزغه را بردند آن کرم خورده گذارند درد ازان ساکن گرداند و کمی که الماس خورده باشد چون جگر آنرا بتا ریخته بسته ببلعد و بعد ازان یک زمانی با هستی بر آورد کوبند الماس بدن چسبیده بر می آید کید الایل چون شرحه نموده و بران فلفل و دار فلفل کوبیده باشد و کباب کنند و آب مقطر آنرا در چشم کشند شب کوری را زایل کند و ابتداء نزول آب را مفید و بستر و چون خشک کنند و سوده در چشم کشند جهت سرد و علت مفید و بتفصیل خواص جگر و حیوانی در طی ذکر آن ترقیم یافت و میباید انشاء الله تعالی *

* کبیر * بفتح کاف و باراء ميمله لغت عربی است و یا معروف از فارسی و یونانی اثنو نیطس و قبارس نیز و یونانی قبار و یونانی قباریش و یسیر از می کورک نامند * ماهیت این ثمر نباتی است خادار و پر شاخ و اکثر شاخهای آن غنیمت بر روی زمین و برگ آن اندک پهن و کل آن در غلافی سبز بمقدار زیتون کوچک و دانه نشوئی و بعد شکفتن کل آن مفید در وسط آن تارها شبیه بپوست و آمر آن که خیار کوبانند از بلوط بزرگتر و رنگ رخا رگ جکی و بعد رسیدن شکفته مغز آن سرخ و رنگ و نیم آن زرد و بار موی و لزجی و طعم آن اندک شیرین و بانیقی و قشقی و عفو صفت کمی و در چنگ رسیده تر باشد تلخی و عفو صفت آن کمتر و شیرینی زیاده گردد و بوی آن سفید بزرگ و لانی و پوست آن ضخیم و از چوب وسط آن بعد خشک شدن اکثر جدا گردد و طعم جمیع اجزای آن تلخ خصوصاً بیخ آن در حرارت و مرارت و اندک ملوحتی است و غنچه کل و ثمر کوچک نارس آنرا نیز در آب نمک شیرین نموده و محلول می نمایند و بیخ آن قویتر از سایر اجزای آن اکثر مستعمل و مثبت آن خواصها و منک لایحه و زمینهای خشن و آنچه قریب آب و زمینهای نمناک باشد نافع و در می و مفید * طبیعت آن در د و م کرم و خشک و آنچه در بلاد حاره یا بسه بهم رسد تا سوم * افعال و خواص آن مفتح و جالی و محلول و ملطف و مقطع بلغم و سودا و اخلاط لوجه اعفاء الراس و العصب جهت امراض بارده و ماغیه مانند فالج و استرخا و خن و رواج مفاصل و عرق النساء و نفوس نافع بيسبب عفو صفت و یقینی که دارد وضاد تازه آن جهت تسخ عضل و خائیدن پوست آن جالوسر طوبات و ماغ و مسکن درد آن و بل ستر و خائیدن پوست تازه آن و یا برگ آن و مضغه بزرگه خضری که پوست آن و یا نیم آن در آن جوشانیده باشند مسکن درد آن و مفتح مدد ماغی و منقعه و ماغ و قطور و صلاوه آن در رکوش کشنده کرم آن و شستن هر آب با طبع آن رافع کپلی اعضاء الصلب زیاد و یه خوشبو مانند منهل الطیب را سبط خود و س و اذخر و عمل محلول بلغم سینه و مخرج آن و مسکن ارجاع صبر و نمک بر و در آن جهت رنو و غرغره و بطبع آن دافع بلغم از اعضاء تنفس اعضاء الغذاء و انقباض مقوی احشاء و محلول ریح و مفتح مدد کبد و طحال و مسهل خلط خام و مبل زهره سودا و تاتل و دین ان اعضاء و مد و ریل و حیض و زیاده کندن و قوت با و خوردن نمک سود آن بیش از طعام ملین بطن و بهترین دوائی است از برای سپر زخوص پر زرد آن با غسل و سرکه و یا سبک که است فراغ می نماید از طحال ما و غلیظ سوداوی را با سهال و اد رار و بعد ازان صحت حاصل میگرد و با فلفل و سداب جهت تقطیع مدد کبد بازده و خوردن محلول آن چهار روز متوالی رافع سپر زرا شامیدن آب برگ آن کشنده و مخرج اقسام کرم معد و اعضاء و آن با آرد جو یا ترمس محلول ورم طحال خصوصاً با سرکه مد و ریل و حیض و جهت بوسه و از دیاد با خصوصاً شیرین با کرده و تلخ آن و بخور آن جهت بواسیر نافع الا ورام و البثور وضاد پوست ناز و یا خنک آن و یا برگ آن با دونه مناجمه محلول خنک از بر و ارام صابون و یا برگه رافع بوی و قوی و بزرگ آن با دونه

مناسبه که مرقوت آن وجهت خنایز و برقیه و اورام غلیظه آن و زیر بغل و کش ران ازا غصای رغو و سحر و انقروح و الجروح و صماد
تاز آن جهت قروح غلیظه و رسته و میخ و آتیا آلات الحاصل جهت عرق النسا و وجاع و رگ شر با احتعا تا بعصر آن السوم
تزیق اکثر سوم است شر با و صماد مخصوص با شراب و کل آن قبل از شکستن در دود کرم و خشک و ملطف و مقطع و در جمیع افعال
مانند بیه آن و از آن عفت و ذور آن رافع نوا میر چشم و مغل آن لذیذ و مشهور و رافع سوز و رجالی بلغم و مفتی سله جگر
و سوز و مصلح محرورین و بد ستور و مغل خیار آن و خیار آن کرم و قروح آن و در سوم کرم و خشک و خیار و زرد آن بد و ن
مضغ تیش آن ناستا ماین طبع و معده و ساق و ریک آن و در آخرا دل کرم و خشک و در افعال ضعیف تر از کل آن و مصلح خنایز
و نوا میر چشم و عصاره آن کشنده اسام کرم معده و صماد آن باز نافع قروح شهن به و قروح خزینه و نایت مصلح خنایز
و سایر اورام بلغمیه در جمیع افعال ساق آن تویر از بزرگ آن و غرغره و بطبیخ جمیع اجزای آن منقی و دماغ و مفتی سله دماغ
و صل و مصلح شراب آن تا مفت درم که با سر که و عمل و شکر بنوشن و از بیه آن ناسه درم و در مطبوخ تا مفت و مصلح مضر
معدله محرورین مصلح آن سنگین مضر مثانه مصلح آن انیسون و اسطوخودوس مضر کرده مصلح آن خور تیش و مصلح و عریک از
اجزای آن بدل دیکری و کامی کبر مهزل و مصلح طحال و بهتر از کبر و مصلح آن غرغره با آب سرد و آشامیدن آنست
* کبریت * بکس کاف و سکون با و کسوراء و مصلح و سکون با و صماد و تنایه و ناسه و نایه فتانیه و نایه و نایه است و نایه آخر آن
بقول بعضی اصلی و بقول بعضی زائد و بغلایه که گفته معرب از بنی است و عری اصلی الاصل نیست و می توانی قاریون و حیرانی کبریتا
و بر می نادن و بغلایه که کور و بیهی کند مک نامند * ماهیت این جسمی است چیری و خوبا جوهر ارضیه متوان از ایشان
یابس و دغانی که با بخار رطب لطیف دغنی مزوج گشته و بخارات شمس طبع یافته و در آن دغنی و حرارت و لطافت و رغبت
به هم رسیده باشد و لهذا بر خیل آن آتش بد آن بزودی مشتعل میگردد و چه را صنف می باشد سرخ و زرد و نل و سبزی و سفید
و مائل بکبودی و سرخ آن شفاف صافی لامع میباشد و در معدن خود شب می رخشد مانند آتش و اطراف معدن خود را روشن
میکرد و آن معدن آن هر روز از اعمال نارس و جزا نرعمان است و نواب معتمد الملوک معدن ها و نایه قندس سره نوشته اند
که دین م معدن آنرا در جزیره از جزا نرعمان که مانند معدن دیگر زمین را حفر نموده کبریت سرخ صافی بر می آورند
اما کبریت احمر غیر صافی که معلم اول نوشته گاهی من ندیدم و جالینوس نوشته که کبریت را از معدن حفر نموده بر می آورند
و آن سرخ و زرد و سفید و میا باشد و زرد آن مائل به سبزی است و این را مصکاوی و اصابعی نامند و سفید را کبریت فارسی
گویند و مائل بکبودی را کبریت اسود که رخاوند و مطبوخ آن از آب چشمه های کرم کبریتی و با از خاک بخی اما کن لغیر
مائل به سبزی و مسرق آن سیاه میباشد و بهترین اقسام آن احمر جلیل الحمره است و بهترین آن صافی سنگین غیر متعجب
آنست که با آتش نرسیده باشد و تقایمی گفته که بهترین اقسام کبریت زرد بد بوی صافی آنست و جالینوس گفته که بهترین
هر صنف صافی خالص آنست و قوت آن نامی سان باقی میماند و در کبریت احمر اقوال بسیار است انطاکی گفته که معدن
ذغیب و بغلایه گفته وادی انمل است و بعضی گفته اند جوهری است مصنوع غیر معدنی و بعضی دهن الشعره قطره ناسته اند
و باصطلاح اهل صناعت که میا اکسیر مصنوع و رغایت هرخی را کبریت احمر نامند * طبیعت آن در آخر سوم کرم و خشک
و گرمی آن زیاد و از خشکی آن و بعضی تا چهارم دانسته و در رغایت دغنیست * افعال و خواص آن مسهل و مسخ و ملطف
و میخف و رجالی و جاذب اعضاء نراس و صل و راننداء السوم آشامیدن آن باز نایه تیش نیم برشت و باز نایه تیش مشوی نموده

جهت زکام و نزله و سرفه و طوبی و زین و اخراج چرک و بلفم از منته و شش و رفع نقران و معوم و آشامیدن آن به تنهایی با آب و با بادریه مناسبه رافع نقران و مد و حیض و مقارم معوم و ذرور آن نیز رافع ضرر لرع هوام سخی است و طلای آن با حب الغار جهت امراض بارده و نیم وزن آن صمغ عربی با مس است جهت سقعه و قروح سر و قوبار چرب و طب مجرب و معوط آن جهت صرع و سکنه و شقیقه و بشور آن رافع صداع و حایس زکام و نزله و رافع کرمی و مسقط جنین خصوص نوع صرخ آن و قطور آن با ادمان و با ادویه مناسبه رافع کرمی و ثقل سامعه و طلای آن با عمل و بول و آب دهن جهت کزیدن هوام و بارانچین جهت کزیدن عقرب و با سرکه جهت کزیدن عقرب و تبین و بتری و با طین قیو لیا جهت سقعه و انفر و ح و الجز و ح و البثور و غیرها آشامیدن آن در بیضه مشوی و یا بیضه نیم برشت جهت اتسام چرب و طب و خارش و طلای آن با عاقر قرحا و عدس و سرکه جهت جذام و جنبشهای سوداوی عجیب الاثر و با سرکه جهت بهق و با سرکه و قطرون و حلك البطم جهت قلع آثار و ریاض ناخن و سائر آثار حادث در بدن و حكه و جرب و بهق و بلفن و تقشر و جلك و داء الحیه و الثعلب و اكله و قروح و طبعه و با صمغ البطم تنه جهت قلع آثار ناخن و با حنا جهت قوبار و با جند بید ستر جهت تحلیل صلابات و با بوره ارمنی و عدس و دانه منا جهت نقرس و ذرور آن بربن قاطع عرق و بر موی سفید کننده آن و بخور آن کزیزاننده هوام و سفید کننده موی و اغتسال بد آن جهت حكه بد ستور با آب کبریتی مضر معدی و مصلح آن کثیرا و شیر تازه و دوشیده و مضر دماغ مصلح آن بنفشه و نکر مغذی و شراب آن آزدود انک تا یک شقال رطل مرزک دیگر است و معصل آن جهت تکلیس معدن و رفع چرک آنها بعل بد و سفید کرده آن نائب مناب جوهر زرنج و زروغن آن جهت جمیع دردهای یازد و جرب و حكه و سقعه و عرق آن بغایت مجفف و مریح و انقبوذ و جالی و رافع رطوبات و جهت سرفه بارد و ضیق النفس یازد و طب و تحلیل و نرم ضحال و در دندل و دفع کوش فاسد بدن دندل و کفالت آن و مسخن و محرق اخلاط و مفرح جلك و چون قلیلی از آن را بنهیه آلوده بردند آن درد ناک شد بد کلد آن را نیکون دهن و چون بر زخم کرم کلد ارنند سم را جنب بکنند و چون بر عرق ملنی کلد ارنند تمام آن را با سانی بر آورند و چون قطره از آن را با آب بنوشند صلاحت و جزر را تحلیل دهن و اشتهای طعام آورند و وضع و درای آن برای جمیع امراض بلغمیه و سوداوی و حمیات که با سردی آید و حمیات مزمنه حادثه از بلفم و سودا و عرق النساء و اوجاع مفاصل و غیرها نافع به تقصیل که در قبادین با نسج آن و نسجه حب وادهان و طریق تصفیه تدبیر و عرق آن در قز با دین کبیر ذکر یافت

کبسون * بفتح کاف و سکون باء موحد و ضم سین مؤمله و سکون واو و تون و کسوم بغائجی باء موحد و نیز آمد و ماهیمت آن * بکر نبات و چمی است که از بلاد حبشه می آورند و آن شبیه بکشیز شامی و باتندی و تیزی و تلخی و حبب آن مدور و طبیعت آن گرم و خشک در اول بکمان اهل حبشه و تحقیق آنست که در سوم گرم و خشک است * افعال و خواص آن اهل حبشه بسیار آنرا مستعمل دارند جهت اسهال و اخراج دیلان و حبب القرع که نرم میگردند و با شکر و با عسل سرشته باشند و تازه و شقیه و میا شامند به تنهایی و با با برنگ کابلی و ادویه مناسبه دیگر و بعضی آنرا کثورت و بعضی بزرگ کابلی دانسته اند و اصلی ندارد و آنچه به تحقیق پیوسته نبات آن مشابه بوما درانست و در جمیع اجزای بدن آن بسیار قوی است در اسهال و اخراج دیلان و حبب القرع و طریقه استعمال آن آنست که کوید در آب یا بجرمندی حل مینمایند و صاف کرده میا شامند و اگر از آن قویتر خواهند برنگ کابلی نیز بزان ضم مینمایند و اگر از آن قوی خواهند قندی حب النیل نیز اضافه میکنند و اگر از آنها استیصال نام نیا بیند ببع آنرا میا و با آب میوزن * طبیعت آن آنست که در سوم گرم و خشک باشد نه در اول چنانچه ذکر یافت

کبکیمچ * بفتح کاف و کسر باوسکون یا عمتناة تحتانیة و فتح کاف و جیم عرب از فارسی است و آنرا کاف اللمع و یونانی بطراخین و مالتین اغریون و اصفهائی موشک و یترکی ماستواء چپکی و یهنلی جل بیل و لستوری نیز و یترکی زینکل نامند
 ماهیت آن اصناف بسیار است صنفی برک آن شبیه برک کشتیز و از آن عریضتر و مانند سفیدی زبار طوبت نرجه و کل آن زرد و بنفش نیز و ماق آن باریک بقدر یکدغ و یکدغ و یکدغ آن سفید تلخ و متشعب مانند شعبه های خربق و منبت آن قریب آبهای جاری صنف دوم نیز شبیه بصنف اول و از آن بزرگتر و بخیار خریف و کل آن بنفش و این را سالتین اغریون نامند
 و صنف سوم نبات آن بسیار کوچک و کل آن زرد ملائی و کره الرائحة و صنف چهارم نیز شبیه بصنف سوم و کل آن سفید
 برنگ شیر * طبیعت اصناف آن گرم و خشک در آخر دوم و در سوم نیز گفته اند * افعال و خواص آن حار حاد مفرح رجالی و مقشور جلد و لذاع و محکم اعفاء الراس معوط یبع خشک آن معطس و قویتر از کندس و ملائی آن از خارج جهت غربان اسنان و سنون آن جهت تغذیت آنها و تطول مطبوخ آن جهت سبعة الارام و البثور و لای آن جهت قطع جرب و بشور و نایل مصالح و غده و آوند و تاز و برک و شاخ آن با اندک زمانی موجب جراحات در د اعضا و بار و غنها جهت جرب انسان و حیوان و قطع برص و بیاض ناخن و اتساق نایل رداء العلب و حمل آن مخرج چنین و شیمه و رافع احتباس حمض و د و مثقال آن کنند و چون با مثل آن آرد کد م خمر کنند و بر مغر کنند و رنگ نایب مناب داغ است و از داخل استعمال آن جائز نیست بعلب کال حلت آن و چون کسی آنرا بشورد اعراض از و مانند اعراض اعتیال و زرا نجره خورد است و بدستور مدای آن

کتمان * بفتح کاف و تاء مثله و الف و نون لغت عربی است و کسر کاف نیز آمده و یهنلی الی و تیس نیز نامند و تخم آنرا بعرسی بزرکتان بفتح با و معکوس زای میجه و کسر یا نیز گفته اند یهنلی الی کایج و تخم نیز نامند * ماهیت آن نبات است بقدر درختی و ماق و برک آن باریک و کل آن لاجوردی و قهقهای آن قریب بیجوزی و پرا ز تخم و تخم آن کوچک اندک بهن طولانی و از پوست درخت آن مانند پسته و پوست درخت قس لباس میبندد لبس آن بسیار سرد و خشک میباشد * طبیعت آن سرد و خشک و گفته اند معتدل مانند نیرود است * افعال و خواص آن پوشیدن لباس آن رافع حرارت و باعث تقلیل هرق و زشتی آن و جهت جرب و هک و ورم صلب نافع و از ملاس محرومین و فصل کر با است و شپش در آن از بنیه کمتر جمع میگردد و بهم میرسد بجهت آنکه بدن آن خوب نمی چسبد و غیر معمول آن محیف خصوصاً در زمستان و بخور آن و نبات آن نیز مفتحه هله و ماغ و زکام و مصلح حال رحم و زرد سوخته آن محیف و قاطع خون جراحات و التیام دنده آنها و بدستور پر کردن جوف زخمها بخور کتان شریف گفته اگر خواهند که بدن لاغر گردد در زمستان جامه کتان نوبوشند و در تابستان جامه کتان شسته اگر خواهند که لاغر نشوند بالعکس و کل آن مغر و مقوی دل و تخم آن مانند یزردی و تیرکی و اجلس و بهن اندک طولانی و بعضی مانند بصرخی و تخم میا و نوعی سفید * طبیعت محبوب آن در اول گرم و خشک و با رطوبت فضله * افعال و خواص آن محلل و جالی و ملین طبع اعفاء الراس و انصب و الصد و ضد آن با آب سرد جهت صداع و ورم و قریب دماغی و قروح مرو با بزقرطرا جهت تسکین درد مغاصل و عرق النساء و قرقن و قطور لعاب آن در چشم و مالیدن آن بر چشم دافع مریخی آن و اعواق آن با غسل جهت سرته بلغمی و سه درم آن جهت تنقیه مینه و نفخ و تحلیل ورم جگر و اعضای باطنی و یونان نموده آن تا بخی و جهت نفث الدم و هر قدر طویلی بغایت مفید اعضاء الغل و التفضیل و امت مرق و زخم منقال آن

جهت درد امعاء در بل و عرق و شمر و حیض و تلبین طبع و قرحه کرده و مثانه و چون یکتوله تخم آنرا در آب جوش داده لعاب آن مع تخم بنوشند برای ریزانیدن سنگ کرده مجرب و با عمل جهت ورم هر زربا اندک فلفل و عسل جهت تحریک با ده ما بمین مجرب و دانسته اند و حقه بطبع آن جهت اخراج فضول و لذع امعاء و رحم و بدستور جلوس در طبع آن و درود آن مصلح حال رحم الا ورام و الجروح و القروح و غیرها ضماد آن جهت ورم صلب و قروح مر و با انجیر جهت کلف و با بلی و عسل جهت شقاق ناخن و با بوره و خاکستر جهت تألیل و با روغن کنجد جهت زخمها و رفع درد و لذع آنها و در ورم حخته آن جهت تجفیف جراحت و تسکین درد و لذع آن و بدستور در نمودن جوف زخم بخرقه کتان المصار مظم بصرمصلح آن کبشیر و مضغها مضغ آن سکنجبین و مضرا نعیان و مصلح آن عمل مقد ار غریب آن سه درم تا چهار درم بدل آن حله و روغن تخم آن کرم و تر و حقه آن با روغن کل جهت رجع جراحت امعاء و طلاهی آن جهت رجع فواد و قویا و جراحت و تسکین درد آن و آشامیدن آن و جوشانیده آن جهت رفع قولنج انسان و در آب و بدستور رنده همین بدل آن مضغ با صره و با مصلح آن سکنجبین است *

* ککنم * بفتح کاف و تار میم لغت عربی است بقا و سی و سه و بری آنرا درمازندران و تکابن شالخی نامند بمعنی حنای شغال * ماهیت آن برک نباتی است بری و بستانی میباشد بعضی گفته اند غیر برک نیل است و برک آن شبیه ببرک مورد و ماق آن غیر مجوف و شاخهای آن انبوه و ثمر آن بقلدر فلغلی و بعد رسیدن سیاه میگرد و در جوف آن نشی کوچک ریزه و بریده و جوی آن در کنار رودخانه های رنگزار میرود و شاخهای آن انبوه تر و برک آن عریضتر و درازتر از برک نیل و ساق نیل و مجوف نبات آن شبیه بگلان و تحقیق آن سه که برک نیل است و گفته اند شرط است که برک آنرا صبح چیده و بیک آفتاب خشک نمایند و نرم کرده در شبیه محفوظ نماید که هوا بد آن نرمی زیرا که اگر شب نیم خشک بماند و روز دیگر با قناب خشک نمایند رنگ آن ضائع میگردد و ملاسد یک کار زنی در شوح موجود رسود انت شعر نوشته که و سه هندی جیل تازه در تخفیب و تطوین بهتر از و سه کرمانی است و و سه کرمانی تخفیب آن کمتر ولیکن رنگ آن در برتری ماند و تخفیب آن مایل بسپاهی است و رنگ موی و طار و سیت بسیار رنگ آرد * طبیعت آن در دروم گرم و خشک * افعال و خواص آن جالی و قابض و محلل اغشاء الراس خضاب آن با آب و نمک جهت صداع ربیعی و بلغمی و بیضه و خورده و بخور و طلاهی آن جهت زکام و تقویت موی اعضاء الغل و الاسم آغامین آب برک آن و با آب طبع آن بغایت مفی و جهت کزیدن سبک دیوانه مفید و بهترین چیزها است از برای خضاب و گفته اند خضاب بوسه بهتر از خضاب نیل است بنا بر قول آنکه غیر بیک یکرا المصار مضغ و داغ مصلح آن قزغزل و لادن و روغن آن که آب آنرا با هم وزن آن روغن کنجد یا تش ملایم بجوشانند تا روغن بماند جهت درازی موی و منع ریختن آن و بوا هر و امراض مغفله و ارجاع بارده تدفینا نافع و تخم آن در رنگ و مقد ار غلاف شبیه بتخم ترب و مانل بسپاهی و اکنتال آن بهترین ادویه است برای منع نزول آب و تحلیل آب فازل در چشم و بیخ آنرا چون با آب بسیار طبع دمن و صاف نموده قدری صغ عربی در اغزل نمایند جهت کثابت قائم مقام مل اداست و در تخفیب لویه و غیر آن شرط است که اولاً موی صحان و سر و غیر آنرا پاک بشویند که چیزی و نوسعت مطلقا در آن نباشد پس اولاً احترا بخیای مانده نمایند و بعد زمانی بشویند و خشک نمایند و خضاب بوسه نماید که رنگ آن نیکو میگردد *

* ککین * بفتح کاف و د و ناء و مثنا و ق و نابه در میان هر دو با هر حال و در آخرها * ماهیت آن نباتی است طول

آن بقدر ذریعی رساق آن باریک و صلب مانند ساق کتان و بر کهای اسفل آن دراز شبیه ببرک کتان و نیز ماثل بسیمای
و مغروش بر روی زمین و بر نصف اعلا ساق آن تا سر کهای ازرق سفید رنگ نازک و زرد رنگ نیز شبیه بگل کتان و کر چکش
از آن رفته آن مانند نیم شامه و ولطمه کیه آن رفته آن تلخ * طبیعت آن در آخرا و ل کرم و خشک * افعال و خواص آن
آشامیدن آن جهت اخراج بلغم خام را و جاع و رگ و مفصل بارد و ضا د مطبوخ آن جهت رفع قویا نافع و تسهیل دیکر زان
میباشد که در اماکن صلبه میر وید و شاخهای باریک از ساق آن رشته و بی برک و شیر در او این قسم از قسم اول قویتر در
اخراج بلغم خام مقدار شربت از قسم اول در درم و از درم یک و نیم درم و محمول آن جهت قطع حمل مجرب دانسته اند
* کتبیه * بضم کاف و فتح تا سکون یا عمناء تختانیه و فتح لام و ما * ماهیت آن نباتی است طول آن از یک کثیر تا یک کز
و شاخهای بسیار از یک بیخ رشته رچوب آن صلب و برک آن شبیه ببرک مورد و از آن باریکتر و ماثل بسفیدی و مزغب و منبت
آن بلا د شام و بیت المقدس * طبیعت آن در سوس کرم و خشک * افعال و خواص آن چون اندکی از آن در خم
شراب اندازند پیش از آنکه بجوش آمده باشد مانع فساد آن و اهل مصر این شراب را شراب البشیشیه نامند در نهایت حرارت
است و جهت امراض بارده نافع * فصل الکاف مع الناء المثلثة *

است و جهت امراض بارده نافع * کثیرا * بفتح کاف و کسرا تا سکون یا عمناء تختانیه و فتح را و الف لغت عربی است بیوانی طرا خافیا و طرا فافیا نیز
و بغیر سی کون نامند و مشهور یهندی کثیرا بقاء مناء قوفانیه بجای ثاء مثلثه است * ماهیت آن صمغ درختی است بسیار
خار د آروخارهای آن بسیار تیز و زهر کشته که آنرا قتاد نامند و مل کور شد و سفید و میا * میباش شد بهترین آن سفید صافی املس
باریک خالص مائل بحلاوت آنست و میا * آن زبون * طبیعت آن در گرمی و سردی معتدل و در اول تر و رطب از صمغ
عربی و بعضی در اول سرد و خشک دانسته اند و خشکی آن کمتر از سردی و بعضی گرم و تر و بعضی مرکب القوی * افعال و
خواص آن * مغری و با تخفیف کمی و شکنند * حلدت ادویه حاده و مغلف خون و مواد رقیقه و ملین صلابات و مسکن لذع
و حلت اخلاط و ادویه حاده و مشروب از امعاء و مقوی فعل آنها بسبب غریت و تلایین و از لایقی که دارد و با اندک قوت
مسهله اعضاء الراس و الصل را کتیل آن با العبه و ادویه مناسبه جهت رمل و قرحه و بتورجشم در اکمال و ذرورات مسکن
حلدت آنها و بهتر از صمغ عربی و بجای آن مستعمل و آشامیدن آن با شیر یا لاغ و با شیر بز تازه و شبیه قاطع نفث الدم و نزف
الدم سینه و سایر اعضای باطنی و جهت سرفه و خشونت مینه و حلق و قرحه رمله و کرفکی آواز و چون با عسل بپوشند و حبوب
و یا اقراص ساخته در دهان نگاه دارند و آب آنرا فرو برند جهت امراض سینه نافع اعضاء الغشاء و النفث و السوم
آشامیدن آن با ادویه مناسبه مقوی امعاء و مسکن لذع و قرحه آن و مسکن درد کرده و منانه و قرحه منانه و مجاری بول و حرقت
آن و مصلح ادویه صمغیه و کوبیدن مسهل مره صغرا و بلغم لزج است و آشامیدن در درم آن که در دهان خیسانیده و با قندی شاخ
کوزن و یک انگ شب بمانی داخل نموده با قند جهت وجع کرده و حرقت منانه فی الفرو نافع و مل او مت آشامیدن آن با برک
از مغز بادام مقشر و نشا عته و شکر بوزن آن بنایت مسکن بدن خصوصا که بعد از آن شیز یک در آن نار جیل طبع یافته باشد بنوشند
و از سرار مجربه شمرده اند الزینه تلای آن جهت کلف و نمش و تلایین جلد و رفع خشونت آن و شقاق لب و با سرکه جهت
بهبود و برص و با لجه جهت تشقق موی الجروح و القروح ضا د آن با کور که در جهت جرب و اكله و با ادویه مناسبه جهت اکثر
زخمهای خارده و بارده و مغر سفید مصلح آن انیسون مقدار شربت آن از یک گرم تا پنج گرم بدل آن در تغریه و غیر آن صمغ

هر بی و در تلین و تغلیظ نهم کد و بیخ آن درخت را چون بگویند هنگامیکه خشک باشد و با سرکه برهق بمالند زائل گردد

فصل ————— ل الكاف مع الجيم

کجدار * بفتح کاف و سکون جیم عجمی و فتح نون و الف و راء مضملة و لام بجای و انیز آمد لا لغت مدنی است * ما هیت

ان درختی است هندی شاخهای آن متفرق و پریشان و برگ آن عریض و وسط آن هم از جانب پائین و هم از جانب بالا منشق

دیل و نصف و غنچه آن سبز طولانی و کل آن بعد شکفتن خوش منظر و اندک خوشبو و در نوع می باشد سفید و سرخ ارغوانی مائل

بینش و دل دهر که‌های کل آن پنجه‌ها دو پائین بر که‌های پار یک‌بالای آنها عرض و در وسط آن پنجه‌ها بار یک و بر سر مهر تاری

چیزی شبیه بدانند زیرا و در وسط آن تارهای ناری باریک و در وسط آن ضمیمه که تشبیه آنست و عنقه خام آن را باد و بیا:

پشته بار و غیره بار که در دو پاکت و بار که شست میخورد از آن رو و چوبه و طعم میاش و طبعیت جمیع اجزاء را برسد.

و خشک دردم * افشا و ضم (از رقیب) منصف و مقوم معلوم (معا و دایم) بطر (دافع) اسرار (دلیل) و حسب

[illegible]

اس طرح کہ دونوں وجہات جیب ام کے در درمیں بیچ پرست درست ان پامی کی پاسو وجہات کے ساتھ ساتھ ام کے

وَجَرَّاحَاتُ بَشَرِيٍّ وَشَعْنُهُ رَعْرَعَةٌ أَنْ حَصْرُهَا بِالْأَقْبِيَّةِ وَمِنْ جِهَاتِ جَرُوسٍ دَمَانٌ وَمَنْزُورٌ

[illegible]

ووصف من انفق مع الزوار المهملة *

وَأَمَّا الْفُلُ فَأَنزَلْنَاهُمْ عَلَيْهِمْ وَأَتَيْنَاهُم بِطَارِيقٍ فَالْمُنَافِقِينَ

مشهوری و اصلاحاتی بر روی نامی تو از روی طبیی کوپر ایستو و بنیوانی ترا سینا و بنیوانی عصارا و بر روی عقود و بنیوانی از

نه‌گی و جملی‌ها را از سیر و نام‌ها **م** ما قیست آن نبانی است معروف و در آن اثر بلاد میشو و در بری و پستانی و جملی میباشند آنچه

هرک ان باریک شبیه بهرک پمازودرتما مال میماند و چون بزرگ گردد از میان ان باقی میروید و بر سر ان کل و نیم و کل از

سفید شمشیر بکل پیاز و تخم آن سیاه و نیز شمشیر به تخم پیاز را این را کرکث البقل و کرکث الحامض و نهانند جهت آنکه مانند بقول دیگر خا

و پشته آنرا میخورند و در میان بد و خویان حاضر می و طعام مانند بقول دیگر حاضر می سازند و آنچه در آخوز مستان و اول بهار می رسد

وپیاز آن شمیله بپسل ما کول و قهقه آن مانند قهقه آن آذرا کرات شامی و بیرونائی قرا آهس بابالوطن و قراهن فافالوطن نیز و بشیراز

تربیاننا مندا و خام این غیر ماکول بلکه بختنه آن را با گوشت میخورند و این در صنف میباشند صنفی صغیر الراس و دقیق العنق

منه، کبیر الہ اس صغیر العنق تصور و تیزی و تندی این صنغ کمتر و خوشتر و لذیذ تر از اول و بری آن بسیار شمیمه بشوم است

آن اوقات الشوم وکرات الکرم نیز نامند و گفته اند فراموشی و این است و از مطلق آن مراد کرات البقل تا زمانیست که محتاج

کتابخانه عمومی و مطبعه مطهریه

وَبِشْرٍ مُّسْتَبِشٍ ۚ

اعضاء الاسر والصلوات على ائمة الهدى

سَلِّطْ جَلْمُو مَقْوِي هَاضِمَهُ وَلَمَرِّ دَمْلِينَ طَبِيعَ وَرَافِعَ قُرُونِجٍ وَمَدَّ رِبُولٍ وَحَمِضٍ وَبَعْدَ أَزْطَعَامٍ مَانِعَ نَرَسِ شَدَنَ اِنَّ رَاعَا نَتَبْرَهْ

وتلین طبع و تقویت با آب این مقدار سه مثقال و نیم قاطع خون بواسیر و محرک با و با عجل جهت امراض بارد و قریط

سینه را در آب رفته و نضح آنها را با ماء الشعیر و یا مطبوخ آن با جو جهت در دینند و بر و با سرکه پرورد آن مفتوح است.

وسپر زو رانع تولنم و عصاره برگ خشک کرده آن مهل خون و خوردن و صفا د کردن برک مطبوخ آن مقوی باه ریه و سینه

نوع

* کردن نوح * بک - رکاف و سکون را و کسر دال مهملتین و فتح نون و الف و جیم معرب کرد ناک فارسی است * ماهیت آن نوع کبابی است که بعد از نیم پشت کردن مرغ و امثال آن بسمج کشیده با تش بریان مینمایند و بهترین آن مرغ جوان نر است که بروغن کارنازه آنرا مکرر تسخیم کرد و باشند در هنگام بریان کردن کله تر نرم گردد * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن جهت تقویت بدن مرغان و بندگان مختل و معد و حار نافع و کثیر الغل و امراض معد و ضعیف مصالح آن منبتج و بعضی گفته اند عبارت از مرغ بریان نموده بطور مسطور است که در داخل آن باز پر کرده باشند

نوع

* کرسنه * بفتح کاف و را و سکون سین مهمله و فتح نون و ما معرب از کسکه فارسی است و عبری حب البقر و یونانی از زوس و یسریانی کشنی و یرومی ناغیونس و یفرکی پرو و یغاری کسک و کشن و شنگ کاوی و کا و دانه و یغنی میسر بفتح میم و ثاء چهار نقطه مندی و راء مهمله نامند * ماهیت آن دانه است مد و ربکد رنخودی کوچک و تیره رنگ مائل بسرخ و زردی و طعم آن تلخ و تندی و غیر ما کول انسان بطریق غل بلکه علف و غلای کاواست و آرد آنرا بهر میگرداند و بکبوتر و کوسغنل و مرغ و بز و غیره مانیز مخمور اند و بهترین آن آمس سنگین مائل بزردی و بعضی گفته اند مائل بسفیدی آن است و نبات آن کوچک و شاخها و برگ آن باریک و ریشم آن که تر آنست در غلای و این در رهند و بنگاله چند صنف میباشد و هر یک بنامی مخصوص یکی را مندر نامند چنانچه ذکر یافت و در م را بتلا بفتح باء موحد و سکون ثاء مثناة فوقانیة مندی به رسوم را ما که بفتح میم و الف و فتح کاف و های مندی و این را چون کار بخورد سیاه و قره کرد * طبیعت آن در اول تادوم گرم و در دوم خشک * افعال و خواص آن مفتی سد و مقطع و جالی اعفاء الصدمه و نفث غلیظ و منقی سینه و رشح و آغا میدن طبع آن با عسل جهت سرفه و طوبی و تنقیه ریه و عرق انفس و ضد آن جهت تحلیل صلابت پستان الفم ستون آن با زراوند مد حرج جهت زواید بدن گوشت بدن دندان اعفاء الغل و انقباض آشامیدن آن در مفسر خیسانه آن مسهل و محرک باه مبرودن و یار و رغن کنج مسکن مغض و زجیر و یا سرکه رانع عسر البول و جرب کرده و تنقیه کرده و طبع آن با سرکه جهت یرقان و هر زنا نافع الا ورام و البثور و القروح و الجروح و ضد آن با عسل و باد و بید مساه و بتهائی نیز جاذب خون بظاهر جلد و جهت جرب و خشکی اعضا و سعه و شقای و زنا فارسی و تحلیل صلابت و قروح خبیثه و ساعیه و مانع انتشار آن و التیام جراحت عمیق الزینه ضد آن با آب دلفی رغن خربزه جهت برص و بازفت جهت بزک نمودن عضو و خلا و رسول بدن منقی بشره و جهت سرخ نمودن آن و تریز سائز و دریه و خوردن سویق آن با عنب رفیع لاغری بدن و شستن عضو با آب طبع آن با نطول بدن جهت شقای عارض از سرما و زک و بثور و نبه و شعل به السوم ضد آن با سرکه و فستقین جهت لسع عرق و با شراب جهت لسع افعی و سک دیوانه گزیده و انسان سکه دیوانه گزیده و انسان صائم لظا را کناران مولد خلط باحد و مد رخن و مورت اسهال د موی مصالح آن کلاب و کل ارمنی و اصلاح آن مانند اصلاح ترمس است و سفید آنرا غایله کمتر از سرخ آن و طبع آن در مرتبه موجب بطلان قوت جالیه آنست و باقی مائید از رصیت آن و غلای اندک از آن حاصل میگردد و مقدار شربت آن تا سه درهم *

نوع

* کروش * بفتح کاف و کسر را و شین معجمه و یکسر کاف و سکون را نیز آمده لغت عربی است و یونانی سمپلونس و یسریانی اسطک و یرومی کلیا و یغاری شکبه و یغندی و جهری نامند * ماهیت آن عضوی از اعضای معروفة مرکبه بدن حیوان و جزئی از معد است در بدن انسان و شامل شکبه و ورده های حیوان است و از حیوانات نا کوچک تازه تولد یافته و علف و حبوب

و غیر و نشورده اند که بر آوندن انچه مانند و بعد از آن شکبه و بهترین آن از برای اتخاذ و در به خصوص اسفیل با جات
 شکبه کو سفند و بزجوان فربه است * طبیعت آن جمعی کرم و تر و بعضی سرد و خشک دانسته اند * افعال و خواص
 آن کثیر الغذا و در مضمات و مصلح آن مهرایختن و باادریه حاره
 خوشبو و سرکه خوردن است *

* کرفس * بفتح کاف و را رسکون فارسی نام و در معمله معرب از کرفش بهشتین فارسی است و گفته اند معرب از کرسب فارسی
 است و یونانی و ادعای یون و یونانی کرفشا و یرومی با طراخیمون و یهندی اجمود و یفرنگی سلوی و بلاد طینی ملک مری نامند
 * ماهیت آن نباتی است و آنرا اقسام بسیار است و در کمال آن ماثل بتند ویر و شاخهای آن باریک و بلند نبات آن تا بیکلرع
 و نبضی و مائی و از مطاق آن مراد بستانی است و در کمال آن ماثل بتند ویر و شاخهای آن باریک و بلند نبات آن تا بیکلرع
 و تنم آن ریزه تر از سائر تمام و تیره رنگ و تند طعم و با عطریست در مقدار قریب با نمون و در غیر املس و بیخ آن بزرگ
 و سیاه رنگ باریسهای باریک و قویتر از سائر اجزای آن و بعد از آن قش آن و قوت آن نادر وصال باقی میماند و بیخ آن تاسه
 سال * طبیعت آن در اول درم کرم و خشک * افعال و خواص آن مفتح و محلل اعضاء الراس و الصدر و الغذا و اللدغ
 و غیره فاضل آن بارد جو محلل ورم چشم و آشامیدن آن جهت و بر وضیق النفس و در د پها و فراق و برودت احشا و رفع
 قه و سبج و مقص و حلت ادریه و مسرک استغاث طعام و یاده و محلل ریح و رنح و معین بر عمل ادریه مسهل و تفتیح مد
 چکر و کبد و طحال و ادرار و یبول و حبض و اخراج جنین و تنقیه کرده و منابه و کد اختن سنک مثانه و رفع حصه و لرز و حمی
 بلغمی و رجوع و رک و عرق الساس و نقرس و اوجاع ظهور و اکثر امراض بارده بلغمیه مفید السموم آشامیدن آب آن که با آب
 انار و شکر چوشانید با شنب جهت سموم مشروب و آشامیدن طبع برک و بیخ آن جهت ادریه قتاله و نهش هوام و مردا سنک
 و طبیعت کرفس با عدس و قتی نمودن بعد شرب منقی آن الخواص خوردن کرفس قبل از کزیدن و عقرب و هوام و همچنین
 بعد از آن باعث سرعت تأخیر سم است و در بدن و قد بیری ندارد الا در ام را لیون و الجرب و الحكة و غیره فاضل آن
 بتنهائی و با با عمل محلل و ارام و طلاء آن تا یک هفته با روغن گل و سرکه جهت جرب و بدستور با کبریت و بوره سرخ و بانوشادر
 جهت ثایل و رفع آثار مفید المضار منجر و محرک صرع و درورین و باعث صرع و خفت عقل و مضر حوامل و مرضعه
 بجهت آنکه محرک باه ایشان است و تازه آن نفاخ مصلح آن انیسون مقدار شربت از عصاره آن تا پانزده درم و از
 جرم آن تا هلد درم و از بیخ آن در مطبوخات پنج درم و بزرگ کرفس بستانی * طبیعت آن در آخر درم کرم و خشک
 * افعال و خواص آن در تنقیه قویتر از سائر اجزای آن و فاضله غذا و اجاذب فضول از معد و زجر و جهت استسفا و تسکین
 اوجاع و در سائر منافع مانند بیخ آن مضره مصلح آن حماما و کوبیدن قش کاسنی و مورت سبج مصلح آن کثیرا مقدار شربت آن
 یکدرم بدل آن نانخوره و زیره الخواص چون در هر رطلی از آب انکوریک مثقال قش کرفس بستانی با فطرا مالیون کوبیده
 داخل نمایند و همچنین در هر رطلی از شراب نیم مثقال اوزان مخلوط کنند و بهتر آنست که کوفته در صرسته در آن اندازند
 و مر آنرا بسته نکند و در اند و بعد از سه ماه صاف نباتین و در ظرف دیگر کنند و تناول نمایند جهت تقویت معد و تحریک اشتها
 و دفع عسرا لبول و چون نیم مثقال آنرا با نیم مثقال نانخوره بنوشند جهت تقویت معد و رنح و ریح نافع و برورده بیخ و برک
 آن با عمل یعنی مریای آن مسکن غشیان و مقوی معد و پرورده آن با سرکه یعنی مثقال آن مفتح سل و مقوی معد و احشا

و اشتهاى طعام و محرک آن و موافق محرور المزاج است و قشمر مضر بصر است لهذا در ادویه مصر و ع داخل نباید کرد
و کرنس جبلی را بیونانی اودا سالون نامند نبات آن بقدر یک شبر و شاخهای آن کوچک و بر سر آنها تبها مانند نر بیون و از آن
کوچکتر و باریکتر و قشمر آن باریک طولانی شبیه بزره و حریف و خوشبو و منبت آن سنگها و ماکن جبلیه و اقوی از کرنس بستانی
* طبیعت آن گرم و خشک در دوم * افعال و خواص آن آشامیدن و تنم و بیخ آن جهت در ابول و حیض نافع و داخل ادویه
مربکه و ادویه حاره کرده میشود و کرنس صخری را بیونانی فطر ایا لیون نامند یعنی کرنس الصخر جهت آنکه در اماکن صخریه میروند
و کرنس مائل و پی نیز جهت آنکه در لیل مائل و در نیم میروند نبات آن ایستاده و قشمر آن شبیه پندخواه و با عطریات و خوشبو
و بسیار حریف و طعم جمیع اجزای آن نیز حریف و لیکن ضعیفتر از قشمر آن و اقوی جمیع اجزای آن و قشمر آنست
* طبیعت آن در درم گرم و خشک * افعال و خواص آن مفتح و محلل اعضاء الغل و اعراض النفس آشامیدن و تنم و مائل
اجزای آن محلل نفخ معده و معای و تریون و رافع درد بهل و مغص و وجع کرده و مثانه و مل و بول و حیض و قشمر آن داخل ادویه
مدر و بول و مرکبه کرده میشود و کرنس نبطی را کرنس مشرقی و کرنس شتوی و بیونانی اقو سالون یعنی کرنس عظیم نامند
و بوبری حشمت کوبند * ماهیت آن بزرگتر از کرنس بستانی است و مائل بسفیدی و برک آن سبز مائل بسرخ طولانی
نازک و با خطوط و نهن ترا از بزرگ بستانی و سرهای آن شبیه بمر بنفشه و بران کل آن و قشمر آن طولانی و معصم و حریف و خوشبو
و بیخ آن باریک و خوشبو و خوش طعم منبت آن مواضع تاریک بین اشجار و نزد آجام و مستعمل مانند کرنس بستانی هم برک
و شاخها و بیخ آن خام و هم بخته با مایه و غیر آن و کا * طبع نموده * طبیعت و افعال و خواص آن * ضعیفتر از کرنس
بستانی آشامیدن و تنم و بیخ آن با شراب مسمی یا قوامی مد و حیض و جهت تقطیر البول و امراض بارده و لطرخ آن نیز
با شراب جهت امراض بارده نافع و نیز صفتی از کرنس کبیر میباشد که کرنس طری و بیونانی سمیرند چون نامند که در کوه مسمی
با مانوس بهم میروند ساق آن شبیه بساق کرنس بستانی و صلب با شعبهای بسیار و برگ آن پهن ترازان و مائل بزرده
و برگهای قریب بزمین آن منحنی بسوی بیرون و در برگ آن اندک رطوبتی چسبند و بدست و با اندک تدی طعم و خوشبو
و چتر آن مانند چتر نبطی و شبت و قشمر آن شبیه بقشمر کلم و مستند بر و تند طعم و رائحه آن شبیه برائحه مرو و بیخ آن حریف طیب
الرائحه و لیکن حرافت آن با آن حد نیست که حنک را بگیرد و پوست بیرون آن سیاه و داخل آن زرد مائل بسفیدی منبت
آن سنگ لاخها و تلهای * طبیعت و افعال و خواص آن * قریب بکرنس بستانی و ضعیفتر از جبلی آشامیدن و تنم آن
مل و بول و حیض و عرق النساء و نزول آب نافع و محمول آن مسقط جنین و برگ نمک پرورده آن حاسین بطن و آشامیدن و بیخ آن
جهت سرفه و سعال النفس و انتصاب آن و عسر البول و نهش و ام مقبل و محمول آن مسقط جنین الاورام و الجروح و ضاد آن
محلل الاورام و بلغمه محل یثه و اورام حاره و صلبه و خراجات و جاک کنند آنها و قشمر آن مسکن نفخ معده و محرک جشاء و مسکن وجع
طحال و کرده و مثانه و مل و عرق و بول و حیض و مخرج مشیمه و جهت ترف الاذن زنان نافع و جهت حمایت نیز و کرنس
الماء را کرنس اجامی و نوری نامند و در کما ر آب و میانه آن میروند و بزرگتر از بستانی و باقی آن مجوف و سفید رنگ
* طبیعت و افعال و خواص آن ضعیفتر از همه اقسام است *

* محرک کن * بهنج کاف و سکون و ارفق کاف و ذال مهمله مشدده و نون و بنال معجمه مشدده و مخفقه نیز و به تشدید
نون نیز آمده و معرب از کرک فارسی است و عربی جریش و بهندی کیند انا میند * ماهیت آن حیوانی است عظیم

الجنه از کاومیش بزکتر و از قبل گوچکتر و پوست آن میاه و چیند از ضخیم و صلب و صورت آن فی الجمله شبیه بصورت
خوک و در پیشانی آن شاخی است باین آن عریض و سر آن باریک شبیه بگلۀ قند و تیز و متبنی بسوی بالا و بسیار زرد و
بست یکه و برفیل غالب می آید و آنرا نیز میکشد و اکثر در بلاد حبش و نوبه و کوهستان چینک فند و بنکا به هم می رسد و شاح ما
اینچه در بلاد حبشه نوبه به هم می رسد بلند تر و میاه آن کتر و اکثر ابلق از سفید و میاه و کم جو و چون از عرض آنرا ببرند
و آنچه در بلاد هند و بنکا به هم می رسد طول آن کتر و اگر میاه و بندرت در وسط بعضی خالهای سفید بپاشی اشکال به هم می رسد
و اهل فند آنرا بامیخت و خواص بسیار می دانند و ظاهر اکوش آن حلال باشد بیست آنکه مانند بقرو ابل و غنم نشخوار
که بعضی چره بکسر چیم نامند و هندی چکالی گویند میکند یعنی علمی و غذائی که خورده باشد آنرا باز کرد آید و در دمان
میشاید و فرو می برد و این از علامت حلیت گوشت حیوان چهار پا است و از پوست آن بسبب صلابت و ضخامت میسر
میسازند بسیار خوب و جود دارد و می شود و قیمتها علی میفر و شد **طبیعت آن گرم و خشک** **افعال و خواص آن**
آنرا شاح آن جهت بواسیر و عسر و ولادت و زکریز اندن و هوام و بدستور و بخور آن آفا میدن آب در ظرفیکه از شاح
آن ساخته باشند و بدستور ریوشدن آنکشتی و زکریز شاح آن جهت بواسیر و طلای پیه آن مورت مهابت در نظر ما
و روغن پوست آن که قطعه از آنرا در روغن کشید اند و اند و ملتی در آفتاب بگذارد جهت التیام جروح و قروح عظیم النفع
و گفته اند که هر مقلد ارکه از روغن آن خرج نمایند و عوض آن روغن خالص داخل نمایند نیز نفع میبخشد و آنرا ضعیف نمیکرد
گرگند **بفتح کاف و سکون را و فتح کاف و سکون نون و دال** **ماهیت آن** اسم فارسی منگی است سرخ رنگ شبیه
بیاقوت و بعضی گفته اند اسم لعل است بعضی منگی را که هندی پیکو نامند و بعضی منگی بهش رنگ که بعضی چینه نامند
دانسته اند **افعال و خواص آن** آشامیدن آن مغر و مقوی قلب و رفع خفقان و تودش
گرگرس **بفتح د و کاف و سکون و دراء** مسمله و فتح هار و نون لغت بربری است **ماهیت آن** این منگی است باریک
شبیه بسنبل رومی و بسیار سرخ و در جمیع افعال مانند هار و تر و حار و لذت بخشی آنرا اما تر و حار دانسته اند و غیر آنسعه و بعضی
گفته اند این منگی است باریک بخلط شاح ریحان شبیه به سفلیج در شکل و رنگ و میاه این از آن کتر **طبیعت آن گرم**
و خشک **افعال و خواص آن** جهت ناله و امراض عصب نافع و جمعی آنرا نارانیا دانسته اند
گرگی **بضم کاف و سکون را و کسر کاف و دیم** و بالغت عربی است بغارسی کنگ و بتوکی در ناله و بپندنی کوفی به هم کاف
و سکون و او و خفا و نون و جیم نامند **ماهیت آن** از جمله طیور بری است بلند پرواز و کثرت را بها نیز میباشد بهترین
آن است که باز آنرا صید کرده باشد **طبیعت کوشش آن** در دوم گرم و خشک **افعال و خواص آن** مفتح
ملد و مقوی بدن و محلل قولنج **الافاد** بر مضم و مولد خلط غلیظ **مصلح آن** آمت که یک روز بعد از زنج بگذارد پس
با سرکه و آب و نمک طبع نمایند و باز زیر حار و لطیفه داخل کنند و بعد از آن حلوا قندی بخورند و حوصله نعی چینه دان آن
حاصل مهال و آغا میدان خشک مانده آن یا آب نفع و مطبوخ جهت درد کرده و متانه میبرد و مغز سر آن را نفع شکموری اکتالا
و با آب حلله جهت تحلیل اورام صداد از هر دوی آن سوطا سه روز با آب چغندر و روغن کنور سه روز نایکفته با آب مرزنجوش
جهت لغز و میبرد بشرط آنکه در جانب مخالف در بینی کشند و در آن ایام روغن گردان بپاشانند و ببالند و در جای
نارنگا بنشینند و بر ریشی نگاه نکنند و اکتال آن جهت رفع نزول آب و شکموری و ناخنه را اثر آبله نافع و طلای آن جهت رفع

برص وجرب متفرح قوی الاثر و معوط مغز سر آن و زهره آن از هر یک یک کفراط باروغن زنجب رافع نیسان و مفید می موی سر و ریش
 بانکر از عمل در تقویت حافظه و بینش و بیه آن را چون بکند از بند و با مکره متصل بیا شامند چهل روزی هم صلابت طحال را
 زائل گرداند و چشم آن را چون خشک نموده مرده در چشم کشند بخوابی آورد و خصیه آن را چون نمک سر دنیا بند و خشک
 کرد نموده با موی زن آن سر کین سوسمار و کف دریا و شکر در هم نموده در چشم کشند جهت رفع بیاض چشم مجرب گفته اند
 * **سکرم** * بفتح کاف و سکون و او هم لغت عربی است و اصل آن کرمه و جمع آن کرمات و بیرونی اولیا بطیوم و سر بانی کبیشا حمرا
 و بر می دید رن اسما یا دیفاری تاک و روز و بندی با که کا جها را مانند صاهیت آن نبای است اکثر از قبیل نیم و بیا رو
 و بر میا و خود بچند و نه آن قوی و شاخهای آن با رنگ بلند و نورسته آن با خیوط و برک آن پهن بی الحمله شبیه ببرک خیار زرد
 و برک عنب العنب بستان پی و غیر مزغب و املس و خوش طعم مخصوص برک نازک نورسته آن و خوش را نه و کل آن
 روزه با رنگ خوشبو و زرد مائل بسفیدی و ثمر آن که عنب و دیفاری انکور و برکی اوزم کوئیل خورشید در رود رخامی سبز عصف
 و نیمس آن ترش و با عفو صفت و رسید آن شیرین و ملون بالوان از سفید و سرخ و رنگه و سیاه و بعد رسیدن و خشک شدن
 زبیب و دیفاری مویز و نیمس خشک آن را که ترش طعم است غوره مویز نامند و تنیم آن مده حرجا شکل مرغ و رنگ شبیه بختصیه
 حیوان بسیار کوچکی و آنرا حب العنب نامند و شاخهای نازک در سب آنرا الفایف الکرم و عسالیج الکرم نیز نامند و بوی و
 جلی و بستانی و با شد نبات بوی و جلی آن بسیار بلند و پهن بروی زمین و اشجار و غیره نمیکرد و ثمر آن کوچکتر و کم آب
 تر و پوست آن ضخیم تر از بستانی میباشد و درخت بوی بی ثمر را در تنگین دیور ز نامند و شاخهای درخت آن را مطلقا تا
 هر سال ببرند و تربیت نمایند ثمر زیاد و بهتر نمیدهد و بیان عنب بتفصیل در حرف العنب مع الترنون ذکر یافت و بیشتر این اجزای
 درخت آن عسالیج است و بعد از آن برک و عصاره آن * **طبیعت** آن در آ خورد و م سرد و خشک * **افعال** و خواص
 آن جالی و صغیف و قابض اعفاء الراس و الصد و الغشاء و النفیض آن آمیدن عسالیج آن مانع صعود ابخره بل ماغ و ضما
 برک و عسالیج و خیوط آن خصوصا با آرد جو جهت در سرحا و تسکین التهاب عین و اورام حار و آن را آرد جو را ملط
 جهت تسکین التهاب معده و ابتدای ورم حار آن و سایر اعضا عصاره برک آن مقوی معده و حار و مانع قی و قاطع قی الدم
 و رافع خما و رو تغلب نفس و جهت قرحه امعا و امهال صغرا و می که در وسط ربا می معوی نامند خوا و بنوشند و خوا و بن
 حقه نمابند و نیز مل و بول و حانظ جنین از اسقاط و شویت آن که آب عسالیج آن را با قند بقوام آورند جهت خفتن صفرا و
 و تخیر تک اشتها و دفع خما و رو تسکین حلات صفرا و غشایان را سهل مواد در قیفه صفرا و دفع مانع و ساهمت که به موجب قوت تجالید
 که در آرد باعث اطلاق طبیعت میشود و مفرقه مصلح آن عمل و صغ و آب منجمد آن بسیار جالی و بایس آ شامیدن آن
 با شارب رافع سوز و مخرج سنگ منانه و ضما آن رافع قوبا و جرب متفرح و غیر متفرح و طلا آن باروغن زیتون سترند
 موی باد و ام عمل و آب چوب آن که در حین سوختن تراوش کند رافع قایل و نملة و کلف و نمش و قوبا و جرب و سترند
 موی خصوصا با زبیب و روماد چوب زرشا و شاخهای آن کاری و ضما آن با سرکه رافع بواسیر و باروغن کل سرخ و سرکه رافع بواسیر
 و باروغن کل سرخ و سرکه و سدا و هت ورم سبز و روماد شاخهای آن بایه کهنه و روغن زیتون و عسل جهت شکاف عضل
 و هستی مغا صا و تعقل عصب و بار و آرمی جهت بردن کشت زائل زخمها و با سرکه جهت اثرائی عصب و کزیدن مواد و افی
 و سگد بوانه و ورم غل دی و کما کرم کرده آن جهت بواسیر و خوردن نیم در هم آن جهت قرحه امعا و تقویت حصاة و آت آمیدن

آب خاکستر آن جهت مقطه مغیله و نوع بری گرم اقوی و قابض تر و شکوفه آن بیشترین اجزای آن و شدیدی القیض آشامیدن
در مثقال خشک آن قاطع نفثه الالم و مقوی معدّه و مانع ترش شدن طعام در آن و حاسا بهل و مد ریول و آشامیدن آب
طبیعی آن بقل رمی و پنجه مثقال با ندری شکو مهمل و طویات و ماء اصغر و صفا و آن رافع ورم چشم و سائر اوزار و قلاع دهان
و رادع مواد و مسکن التهاب معدّه و دافع قروح خبیثه و حصول آن قاطع حیض و چون آنرا در صفای بسوزانند اکتسالت و ذرور آن
جهت درد چشم و با عمل جهت ناخنه و گوشت آن با عمل قاطع خون لثه و بن دندان و رافع مستی آن و طوی آن با عمل جهت
داخل و پوست آن سونا قاطع خون لثه و پنجه انگور و صفا و بری بهیاء رجالی قطور مطبوخ آن بپنهائی و با بادمان مناسبه جهت
جلای چرک کوش و رفع کوی و آشامیدن آن با آب یا شراب جهت استسقا و اسهال ماء اصغر و شمر بری آن مقوی معدّه و رافع غثیان
و حصول طعام و اسهال و اداریول و صفا و آن مانع ورم جراحات و روغن شکوفه آن در خواص مانند روغن گل است و
لظافت این ازان کمتر و با قوت قاضیه و رادعه و جهت جوشش دهان و حبس عرق و قروح و ساعیه مغیله صنعت آن بکیرند
شکوفه آنرا و سکر در روغن زیتون اندازند و در آفتاب گذارند و هر سه روز پیل یک کنتل و روغن صبر آن که با روغن کنجد

یا با زیت ترتیب در مدت مسکن و مسکن اوجاع اعصاب و عضلات و رافع اعما است

* **گرم دانته** * بکسر کاف و سکون را و میم و فتح دال و الف و نون و زما لغت فارسی است بعربی حب الله و دانند
* در ماهیت این اختلاف است بعضی ثمر مثان دانسته و بعضی گفته اند حبی است سیاه و درد و طرف آن باریک و بران
غشائی مغیله رگ * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص این مسهل ماء اصغر و شرج دینان و مسکن قبل و
مصفی آن از فضلات و بعضی حب نوهی ازماز برون دانسته و اقوال دیگر نیز در این وارد است و از خوردن آن خارش
و ورم جارخ کردد علاج آن علاج ترید خورده است

* **گرنب** * بضم گاف و راضی نون و مجامع اول ردوم و سکون حوم نیز آمده و معرب از گرم فارسی است و نیز بفارسی کلم
و با صفاتی قریب و یونانی قریبا و قریب و یونانی کرانی و کرنا و برومی اعاریا و یونانی بغلة الانسانا مند * ماهیت این
لباتی است و انواع میباش از یونانی و بری و بحر و ریستانی و اقسام بسیار است و تنبیه قسمی از یونانی است و در حرف الفاف
مع الین ذکر یافت و قسمی معروف از یونانی آنرا ربیع شبیه پیچند و پوست آن خشن و مبز رنگ و برک آن عریض و مطبوع و تراز برک
چند و رنگ آن سبز غبر و تنم آن ریزه مد و مرغ قیره و این را یونانی قریبا انصار نامند و از اقسام گرنب تبیلی است
و نیز قسمی دیگر ربیع شبیه بشلغم و اندک مفرط و در طول و رنگ آن مغیله و پوست آن چند ان خشونت ندارد و جرم مغز آن
نازک و پیر و ریشه و برک آن شبیه ببرک قسم اول و از ان کوچکتر و نیز قسمی دیگر میباش که از ربیع آن ماتی میر وید و قدری از زمین
بلند شده بران کوهی شبیه بشلغم سبز کمرنگ منعقد میگرد و بر بالای آن نیز ماق تا بل و شیر بلبل میباش و در انتهای ماق آن برکها
فی الجمله شبیه بصنف دوم و ماکول و مستعمل کرده آنست نه ربیع آن که در زمین است و نیز قسمی دیگر میباش که از ربیع آن
برکها میر وید فی الجمله شبیه ببرک قسم اول و برکهای بیرونی آن از ان بزرگتر و اندر و بیرون کوچکتر و در وسط آن از ربیع آن
ماتهای کوتاه بازگ بقل در دوسه انگشت روئیده و بر سر آنها قبههای سفید و صغیر و هم پیوسته و در بین مریک قبه برکی باریک کوچک
و صند تبهاده تا پانزده و این را گل کلم نامند و مستعمل و ماکول شاخها و قبه نازک آنست نه ربیع آن و این از صنف انواع نازکتر و لطیفتر
میباش و در الجمله اصفای آن از غامی و صمدانی و موملی و اندامی و غیره مختلف میباشند و در شکل و از مطلق آن مراد یونانی

است بهترین اقسام آن نازک بیریشه تازه آنست * طبیعت اقسام بستانی آن مرکب القوی و در اول کرم و در دوم خشک و بیخ آن ارطب از برک آن و بری آن کرم تر و خشکتر از بستانی * افعال و خواص آن منفع ملین و مجفف خصوصا چون طبع دهند و آب اول آنرا بریزند و غذائیت آن اندک و از عسل ارطب و چون با گوشت فربه و مرغ جوان طبع دهند جلد غذا میگرداند اعضا الراس آشامیدن طبع آن و قشمت آن مانع صعود انحراف و مایع و مسکن صداع و رافع ظلمت بصر و معنی و مهربان بختن آن قابض و رافع خمار و رطاش و منوم و مقوی ضعف بصر و شعوط عماره آن منقی دماغ و منوم و مجفف لسان اعضا الصدر آشامیدن طبع آن رخوردن مهربان بختن آن رافع صرفه مزمن و درم حجاب و احشا و آشامیدن هر روز یک اوقیه آن صاف کنند و آرازد و رافع در فک آن و رجوع لطال و یک ستور چون مضغ نمایند و آب آنرا بکنک جهت صورت منقطع نافع و غرغره بعصاره آن و یا طبع آن باروشن کنجد رافع خنثی اعضا الراس و الغضض بطی الهجم نفاخ خصوصا آنچه در تابستان روئیده باشد و مسلح آن با آب و نسک ردی تر و رخوردن برگ تازه آن با سرکه رافع ورم لثا و آشامیدن آب مطبوخ آن مذبذب و حیض و آشامیدن نشیم آن میرگ با و با قمرس قاتل دپان و حمل نشیم آن بعد از جماع مفصل منی و آشامیدن خاکستر بیخ آن مفتحت حصه و آشامیدن عصاره آن با ایر سار و نظرون مسهل بطن و حمل کل آن مدر حیض و قاتل جنین مخصوص با آرد شلیم السموم آشامیدن عصاره آن با شراب جهت لسع اغنی و سک دیوانه کزیه و نشیم کرم مصری از جمله اجزای تریاقات است الا ورام و البثور و القروح و الجروح ضامده انواع ثلثه آن منفی صلابات و برک کرم بری یا بستانی بسیار نرم کوفته بتنهائی و یا با آرد جو مخلل ورام حاره بارده با نمیه و حمزه و شری و سرطان و با نمک جهت نارفاشی و بازاج و سرکه جهت برص و جرب و با سفید نشیم مرغ جهت سوختگی آتش و جرب متقروح و با سرکه و حلبه جهت زخمهای عمیق و منع انتشار آنهار و سوخته آن بغایت مجفف و رافع سفعه و مانع روئیدن موی و با پیله خوک و امثال آن جهت خنثی و زجر احاث صلبه و دیلات و با سفید نشیم مرغ جهت سوختگی آتش آلات المفاصل ضامد برک آن جهت ریشه و یا آرد حلبه و سرکه جهت اوجاع مفاصل و تقرس و نظول طبع آن جهت اوجاع مفاصل و نشیم آن درد و کرم و خشک و مبهم و کشتن کرم معده و طلای آن رافع کلف و نمش معده و ترشیت آن در مشقال المعده و رمض و مولد سودا و ردی الغداء و اکثرا آن باعث دیدن خوا بهای ردی و کلم بری در شکل شبیه به بستانی و سفید تر از آن و برک آن از آن کوچکتر و با زغب و تلخ و د و ائیت بران غالب تر از غذائیت و بعد طبع با آب انار تلخی آن زایل میگردد و نشیم آن شبیه بدغلل سفید * طبیعت آن در سوم کرم و خشک * افعال و خواص آن بسیار جالی و محمل و ملین طبیعت و مسهل خصوصا که با گوشت فربه طبع یافته باشد طبع خفیفی و چون در مرتبه و یا زیاده طبع یافته باشد میباید مسکن بطن و آشامیدن بیخ و نشیم آن بقدر دود در هم رافع سم افعی و نشیم آن بغایت محرک با و کلم بخوری برک آن دراز و بیخ آن سرخ شبیه به برک زرا وند و با اندک یتو عیت و لبن مانند یک لبلاب و طعم آن شور و با تلخی و خوردن آن

جائز نیست در ضامدات محله مستعمل و در انتقال از نشیم آن در کشتن حب القرع بسیار مؤثر است

* کرم وند * به فتح کف و را رخفای و او و نون و فتح نون و دال و ها لغت هند است و بجای ما الف نیز می نویسند * ماهیت

آن نرم مندی است درخت آن فی الحمله شبیه بد رخت لیمو و خار دار و برک آن بعضی بزرگ اندک بهن طولانی و بعضی کوچکتر و طول آن اندک کمتر و امس شیر مشرف و بیزغب و خارهای آن بر کره های شاخهای آن و سر اکثر آنها در شعبه و کل آن هر خرنک مائل بسفیدی و ریزه و با غوصت و شمر آن شبیه به نمشوق و کوچک بقدر عتاب کوچک می و رواند ک

مولای و بابتو عیت و در نوع میباشد و همز و غیل آن لطیفتر و در خامی و کوچکی همز و ترش با عفوست بسیار و هر چند
 در بزرگی میآورد عفوست آن کمتر و ترشی آن زیاد و قریب نصف آن سرخ میکرد و در وسیله آن بنفش و چاشنیک و در تخم
 آن در غل دریا سه عدد و دانه یک بهن و سفید و نرم که خائیل و میکرد و خام آنرا مقرر نموده و تخم برآورد و در تلابا و غیره
 داخل مینمایند و اگر چاشنیک و ارخوا و هند در می شیرینی داخل مینمایند و مختل و مربا و شربت از آن میسازند و بنشیند آنرا
 این تخم میخورند و یا شربت میسازند و نوع همز آن در خامی همز و نرم رس آن سبز و سرخ تیره و بنشیند آن سیاه و در راتی امور
 شبیه به قسم سفید و ظاهر نوعی از زغال باشد که ترانیا نامند و در ملک هند و بکاله بدین میآید همیشه باشد و طبیعت آن
 سرد و تر و با قوت قابضه و بعضی کرم داندسته اند * افعال و خواص آن خام آن مولد بلغم و ثقیل و نفاخ و حابس یطن
 و بنشیند آن مسکن مغز و تشنگی و مشهوی طعام و حابس امهال و نفوق خشک آن نیز جهت امراض مذکور نافع *

* کرویا * بهم کاف و را و سکون و او و فتح با و الف مدوده و مقصوده نیز و فتح کاف و را و سکون و او و نیز آمل و معرب
 کرا و یا بطینی و یا کرا و سرانی است و بنویانی از حیثیون و بسویانی کرا و ی و بر و می قار و و نی و بر و بی ثقله و تقدر و کمون
 و رمی و بعضی کز لبا و در کز لبا و یا سی کز و یه و زیوه و رمی و شا و زیوه نامند و در یسور و یوس قار و انا میله و عا هیت آن
 تخم نباتی است بستانی و بری میباشد نبات بستانی آن بقل و یکنوع و برک آن شبیه ببرک شبت و چتر آن نیز شبیه بچتر آن و
 کل آن سفید و یک تخم آن شبیه بزیوه سفید و از آن بلند تر و مانبل بزرگی و با حلدت و تلخی و بیخ آن شبیه ببنج زردک و ما کول و
 آنرا بنشیند و میخورند و بری آن قرد مانا است و کل آن سفید مانبل بکبودی و در باقی صفات مانند بستانی و شمع طی کیلانی شارح
 قانون گفته ببرک بستانی آن شبیه ببرک شبت و مانبل بسیمای و تخم آن باریک و بری آن شبیه ببابونه و شاخهای آن با و یک
 مابین مرخی و نیلی و کل آن سرخ شبیه بکل کشیز و قوت تخم و بیخ آن شبیه بانیمون و از مطلق آن مراد بستانی است و مستعمل
 و قوت آن تاسه مال میماند * طبیعت آن کرم و خشک و در دم و بعضی خشک در دم گفته اند * افعال و خواص آن
 ضعیفتر از قرد مانا و ملطف و محلل ریاخ و نفخ و قابض طبع و مصلح اغذیه نفاخه اعشاء الراس مانع صعود بخار بدماغ العین
 اکتبال آن باعث حدت بصر و از جمله اجزای ادویه عین است و اکثر آن مضغ بصر اعشاء الراس جهت ضیق النفس و خفقان
 بارد و فزونی ریشی اعشاء الراس معشع معده و محرک آروغ و اشتها و مانع قیحه و ترش شدن غل و در معده و وقع و مغض
 و محلل بلغم و مدر بول و دفع درد معده و مغض و ریاخ کرده و و متانده و مقوی بدن و فرویه کندی آن و قاطع منی و قاتل دیدان
 و جب القرع و مخرج آن و معده و رم آن بایک اوقیه و روغن زیتون تا یک گشته جهت استسقاء رسو که پرورده آن موافق
 محرورین و آشامیدن طبع نبات و تخم آن مسکن مغض و مدر بول و قاطع منی و قاتل دیدان و جلوس در طبع آن جهت ارجاع
 رحم و نماد دمقرق تخم آن جهت تلغ بوا میرآ و بنشیند مقدار شربت آن تا پنج درم و مضربه مصلح آن عمل و صغیر و مضر کرده
 و مصلح آن کثیرا بدل آن قرد مانا و انیمون و زیوه *

* کریلا * بفتح کاف و کسر را و سکون یا و فتح لام و الف و بعضی یحیی الف ها می نویسد * عاهیت آن ثمر نباتی است هندی
 شبیه بقنار و بر میآورد و می پیک و برک آن شبیه ببرک قنار و هندی و اندی و زغب و کوچکی از بزرگ قنار و هندی و اندی و کل آن
 زرد و ترش آن بقل و خیار و کوچکی زخارد و یا خارهای نرم و طعم آن بسیار تلخ و تخم آن فی الجملة شبیه بنختم کل و از آن کوچکی تر
 و خشن و تلخ و ترش آن در خامی همز و غیل رسیدن زرد میگرد و کما نیکه آنرا آفتاء الحما داندسته اند و بعضی قومه است

جهت آنکه راحه نساء الحمار بسیار گریه و باحت است بخلاف راحه کویلا و آن نیز مهمل قوی است مانند شحم حنظل بلکه
 اقوی از آن بخلاف کویلا که مقوی معد و قاضی و از اغذیه معتاده اهل هند و شکاله و دکن است که پوست آنرا کند و ورق
 نازک بریده و تخم در کرده نمک مالیده سه چهار مرتبه میخویند که تلخی آن زایل گردد و با هم وزن آن پیاز را نیز ورق نموده
 در روغن بریان مینماید و با گوشت و یا بی گوشت پخته میخورند با نان و یا با چلا و سیارل بن میشود بعضی خواهند که تلخی
 آن کم گردد نمک بران پاشیده بعد از ورق نمودن که ساعتی میگذاردند پس پاک شسته بشخورند کور بریان و طبع مینماید لذیذ
 میکند و بعضی آنرا از پهلوجاک کرده تخم را بر آورده نمک مالیده بدستور تلخی دور کرده قیسه بر نموده در روغن بریان
 کرده و پخته بطریق دلخواه میکنند لذیذ میشود **طبیعت آن در صوم کرم خشک** **افعال و خواص آن محل**
 ریاح و قاطع بلغم و مقوی اعصاب و باز و مولد منی و دفع جزایان آن و جهت درد مفاصل و نفوس بارد و استسقا و احتیاج
 و بر تان نافع و دفع کرم شکم خصوصاً که تلخی آنرا زایل نکرده باشند مضر و روغن معالج آن سنگبین و مبردات است

فصل الکاف مع الزای المعجمه

کاف بزرگ **بشم کاف** و سکون و ارض و باد و موله و فتح راع مهمل و باز و فتح کاف راع مهمل و نیر آمد و لغت عربی است و یا معرب
 از کزبر نا عربیانی است و جلیلان نیز نامند و یونانی برد نمائون و بنه طی فاقه و بسویانی کزبر نا و بفارسی کشنیز و یهندی
 نم هینه نامند و دیسقور و رس فور بون نامیده و بعضی گفته اند کزبر و اسم نبات جلیلانست که کشنیز خشک باشد و یهندی
 نبات آنرا کوته میگویند **ما هیئت آن بود** وستانی میباشد نبات بری را بر کریزه و تر و مائل بتند و بر تخم کویلا
 هر دو عدل بهم پیوسته و در جمیع افعال قویتر از بستانی و از آن زیون تر و با سمیت میباشند و بیشتر از این را قیتر نامند
 و نبات بستانی بقل و ذری زیاد بران پاشا خبای باریک و بر کویلا آن شیمه بزرگ تره تیزک و در کویلا عریضتر و بزرگتر
 میباشد و هر چند بزرگتر میگردد باریکتر و کریزه تر میشود و کل آن چتر و راز چتر شبت کوچکتر و کل آن ریزه سفید و تخم آن
 سبز و مد و رو پوست آن اندک خیاره و در مغز آن دوحصه بهم متصل و جدت و راحه پوست آن زیاده از مغز آن و بهترین
 آن تازه بالیده بزرگه آن تلخ طعم قوی الراحه آنست **طبیعت آن مرکب القوی و نزه بقراط سرد و خشک در دم و نوز**
 در راز خراول و اسوم و خشک در دم گفته اند و نزه ابو جریج در صوم خشک و نزه شیخ الرئیس خشک آن مائل بانندک
 گرمی و نزه جالینوس جمیع آن مائل بگرمی و با جوهر خارا لطیف که بزرگی تحلیلان میروود و در معد و نمیرسد که گرمی آن
 ظاهر گردد و الا آنکه از آغامیدن عصاره آن نائل نمی بود بتبرید و با جوهر کثیف ارضی بارد بسیار **افعال و خواص آن**
 تازه آن باحت که کمی اعتناء را اس و الصل و راحه و آغامیدن هفت مثقال آب آن منوم و مانع صعود بخیره بدماغ
 خصوصاً با سرکه و حاق و قنار آن بچشم مانع بروز آبله و حصه دران و رافع زودی آن و ضد آن باشد ختران جهت
 ضربان چشم و بانان خشک جهت سلاق ورم و مضغه بآن رافع جوشش دهان و سوزش آن و مسکن درد دندان کرم
 خورده و خائیدن آن رافع بوی شراب و سرعت مستی و سکون آن مقوی لذت و قاطع خون آن و شرا بیکه از آن ترتیب دهند
 منوم و جهت سرد تر از راحه مستی شراب نافع و جهت سرفه و ضیق النفس حار و طرب و خفقان مقبل و هفت مثقال از آب
 آن با شکر مشه و منوم و مانع تشنه و جرم آن مسکن صفرا و التهاب معد و تشنگی و حابس قی و رافع باه و نعوذ الا ورام
 و الجور و الجروح ضمد آن مانع انصباب مواد حاره و محلل اورام حاره و باده مرغ و بانان خشک جهت خدر و روح ساعیه

و جرب و خكه و با آرد جو محلل خنازير و او رام صلبه و با آرد يا قلندر داغ خنازير و امثال آن و چون مر ب را با آب كنهيز بارورغن
كل بسا يند در سرطان متفرج و غير متفرج بماند دفع نمايد و مجرب مقلد اوشربت ارباب آن تا يك اوقيه و از جرم آن در اوقيه و بلبل
آن بر ك خشخاش و كا مور قشيم آن كه چلبلان و كنهيز عمارت ازان است * طبيعت آن تا در دود سرد و خشك * افعال
و خواص آن اعضا الاراس و القلب و الفاء مفرج و مقوى دماغ و قلب و مانع صعود البخره و دماغ و رافع خذاقان
و رمواس حار و مقوى معد و جابس اسهال و جرباى مني و قروح مجارى بول و آسمان شير آن و يانقوع آن جهت امهال
د موى و مبخه بيز خصوص بود اذ آن و رافع خذاقان و با مبخشج موك مني و مسقط كرم معد و مانع تكون آن و خائين آن رافع
بوى شرا بى سرعت مستى و شربت آن جهت سرد رود و او رومع مستى شراب و سفوف در سر كه خمسانيله آن و نيز زمين خاصيت
دارد و صماد آن جهت درد مر حار و با مندل و انيسون جهت تقويت معد و رافع آرزغ و با مبخشج موك مني و مسقط كرم
معد و مانع تكون آن و با عمل و روغن زيتون جهت شرمى و نارغاري و امثال آن در ذروران قاطع خرن جراحت مقلد اوشربت
آن از پنج ردم تا يك اوقيه و بلبل آن قشيم كا مور و خشخاش الفاء و زياده آن تا چهار اوقيه ارباب تر و تازه آن مورت نسبان و اختلال
ذهن و سرد و معات و بحة الصوت و تقليل مني و وضعف باه و مسكن نعوظ و تقليل حيض و آمان بوى كزبره از بدن شارب
آن علاج آن بعد از تنقيه بقى و امهال خوردن زرده قشيم مرغ بيم برشت با فلفل و نمك و آب كوشش مرغ فربه است بتهنائى
و يا با دارچيني و مغر صاحب بر وضوى النفس مصلح آن قشيم نيم برشت و شراب و كنجبين سحر جلى است *

* كزبره الشعلب * ماهيت آن غافقى گفته باني است باخيوط باريك و بريشان و پهن بروى زمين و رنگ آن مائل
بسرخى و رنگ خون و برگ آن كوچك برد و جانب شاخه هاى آن و مشرف بسترهاى نزديك بهم و مائل بسبزي و سياهى و حاق
آن ايستاده و مدور در هر طرف آن سر مابعد را كشت اجهام صنوبرى شكل و بران كلي و باريك سرخ رنگ و قشيم آن باريك
مببت آن كوفستانها * طبيعت آن گرم و خشك و سرد و خشك نيز گفته اند * افعال و خواص آن اكتحال معازة آن
با شكر جهت حلاوت قوت با صره و جلاى قشيره و خوردن جگر تيس بويان كه بران برگ خشك آنرا سوده پاشيده با تندن
جهت شبكوى گفته اند نبات آن خنازير را نافع است المصارا را آسمان آب نفع آن حالتى شبیه بسكر عارض ميكرد
باختناق و خشونت حلق و سينه و علامت آن آمدن بوى كزبره است از بدن شارب آن علاج آن قى نمودن و طبيعت شبت
وزيت و آقا ميدن روغن و رب غناب است بعد ازان و بعد از تنقيه بقى و امهال خوردن زرده قشيم مرغ نيم برشت با فلفل
و نمك و آب كوشش مرغ فربه است بتهنائى و يا با دارچيني *

* كزوان * بفتح كاف و سكن ز او فتح و او و الف و نون لغت فارسي است يعنى بقله اترجيه بجهت مشابهت را بجهت
برك آن با اترج و بقله نغليه نيز براى مشابهت حلاط طعم آن بفلفل نامند * ماهيت آن گفته اند معروف بباد در نجوبه
است نزد اهل اوشيم ابن بيطار گفته غير آنست و آنرا باد رنجوبه نيز نامند نباتى است خوشه برك آن از زمين ميرويد بدون
حاق شبیه برك حر جبر و مائل بسبزي و سر آن مدور و بانيش آن اندك مشرف و طعم ورا بجهت آن شبیه بپوست اترج و با عطريت
بيجى * طبيعت آن گرم و خشك * افعال و خواص آن مفرج و عطيب نفس و مقوى قلب و رفود يعنى فم معد و رافع
مهموم و خفاقان دارد و دافع مهموم بارده خصوص عقرب و مبخش بدن يكال تخمين مفرج و رين و اكثار آن بصلع و مكدن
حرته البرول مصلح آن از اميدن و كنجبين و روپ بارده و امثال اينها است *

* **کسر نکتین** * بفتح کاف و زوا سکون نون و فتح کاف و کسر یاء و موحد و یاء مثناة تحتانیة و تون * ماهیت این شبنمی است که بر درخت کز و سایر اشجار می نشینند و مانند قریبیین متعلق میگردد و آنچه بر درخت بین متعلق میگردد لطف است از آنچه بر درخت کز و باط منقلع میگردد و بهترین آن صاف سفید شفاف بزرگ انداخته است که مخلوط به برگ رخا شک نباشد * طبیعت این در اول گرم و در خشکی معتدل * **افعال و خواص** آن جالی و با قوت مسهله اعضاء الراس و الصل و منقبی دماغ و ریاح غلیظه آن وجهت نزلات و ترویت اعضاء تنفس و آلات غل و ملین سینه و صوت و رفع خشونت آن و ضیق النفس و سرفه خار و بار در طب و مرطوبی مزاج را نافع مقابله ارضیت آن از هفت درم تا بیست درم است

* **فصل الکاف مع السین الممهلة** *

* **کسب** * بضم کاف و سکون سین و یاء و موحد لغت عربی است و قیز عربی التز و یفاری کتیار و و کثرت و یفاری خرو و بهندی که می نامند * **ماهیت** آن نخل چیز ما است که از انهار و عن گرفته باشد مانند حبوب و لبوب و بز و غیر ما و از مطلق آن مراد نخل و من کتید است و بعضی گفته اند جرم آنست که در آن مطلق در هیت نمائی باشد * **طبیعت** و **افعال و خواص** آن نخل مر چیز در طی ذکر آن مذکور شد و میشود انشاء الله تعالی و بالجملة بسیار ثقیل و روی النفا و موملک و ریاح و سده است و از خوردن کسب خرو و ع میضه عارض میگردد علاج آن علاج تریل خوردن است *

* **کستی** * کاف تازی در بنگاله جنب الثعلب است *

* **کسموفا** * بفتح کاف و سکون سین و ضم میم و سکون و از و فتح کاف و الف و کسموفا کسر میم و ضم یاء مثناة تحتانیة و سکون و از و نیز آمد اسم نبطی است * **ماهیت** آن شج این بیطار نوشته غافقی گفته که مسعودی در کتاب مسموم بیان نموده که آن حشیشی است منبسط بر روی زمین و در نظر آن بقدریک فکر که طول مابین انگشت سیاه و ایهام است بزرگ آن شبیه ببرک مرزنجوش طعم آن لزج شبیه بطعم نبق کوچک منض و آنرا خشک کرد و نکاه میدارند * **طبیعت** آن گرم و خشک *

* **افعال و خواص** آن عند الحیاجت در آب مالید و بعقر کزین و منخو و اند در حال تسکین مینماید *

* **کسول** * بضم کاف و سکون و او دلام * **ماهیت** آن این تلخین تصنیع نموده که آن شری است بقدر انگشتی و در رنگ و شکل شبیه بنیاشنبراندک عریض و نضج آن بقدر خیارشنبه منبت آن بلاد روم * **طبیعت** آن سرد و خشک و فیمای را قیاس * **افعال و خواص** آن آشامیدن یکدرم آن نافع خورن و اسهال دموی و قزروان در دفع نزف الدم جراحات یبعلیل است

* **کسود می** * بفتح کاف و ضم سین و سکون و او و تون و کسودال و یا و کسودنی عجم بجای دال نیز آمد و لغت هندی است * **ماهیت** این نباتی است هندی تا آبیک تا امت انسان و زیاد و نیز و شاخهای آن انموه و مائل به بنفشی و برک آن شبیه ببرک منامکی و حله و کل آن زرد * **طبیعت** آن گرم و خشک * **افعال و خواص** آن جهت دفع حمیت مسموم مشروب و تعدیل فساد اخلاط و سفال نافع و خوراندن آن بد و اب جهت صرفه آنها که کمار نامند عقید و چون قدری از بیخ نوع سیاه که آن بهندی کالی کسودنی نامند با چند دانة فلفل نرم سوده خوب ساخته بمار کزین و بخوراندن شغایا بن وضاد آب بیخ تازه آن با صندل جهت تریل نافع است

* **کسیر و** * بفتح کاف و کسر سین و سکون یاء مثناة تحتانیة و ضم راء و او لغت هندی است * **ماهیت** آن بیخ نباتی است هندی که در غل بر ما که بهندی تا لاب نامند و آبهای او ستاد و میروید و از نبات آن پوریا میباشند و بیخ آن که کسیر و است

مد در بقل و جو زبوا و وقت آن هیا بهی اندک مائل بر خي یا ريشه‌های بسیار یا ريك هیا و مغز آن به بدن شیرین اند و نه
خوش رائحه و گفته اند به نوعی از پرده است طبیعت آن مرکب القوی و مرد و ترد و دم با اندک حرارتی است افعال
و خواص آن باتریا نیت و قوت فایده جهت تقویت قلب و خفقتان و رفع هیضه خد و بد آنکه قی و اسهال بسیار رشد باشد
نه در اول حال و دافع اسهال مغزای و دموی و سردی و عوزش اعضا و مسموم مشروب و ممل و غه و طاعون زامقید
شر باطلا و گفته اند حیات صغریه و دمویه و نافع است

* کسبای و کسبیل * بفتح کاف و کسومین و سکون یاء مثناة تحتانیه و فتح لام و الف مقصوره و یا و ما بجای آن در لغت دوم
اسم نباتی است ماهیت آن چوب نباتی است شبیه برناس و یا چسپند کب و سیاهی و سرخی بران غالب و تنم آن شبیه
بشمال رشاد و گویند پوست درختی است در شکل شبیه باسخته سیاه و در طعم بدان مشا بهت ندارد * طبیعت آن سرد
در کرم و در اول خشک * افعال و خواص آن سنون آن مسکن درد دندان و رافع تحرک آن و آشامیدن آن مفوم
معد و احشا و مفتح مد و رحم و کرده و مد و بول و حیض و جالی کرده و منانه و کشنده کرم معده و نیکو کننده رنگ رخسار
و در فربه نمودن بدن بهتر از انزروت و جهت صاحبان بلغم و رطوبت نافع مقدار شربت آن از سه درم تا پنج درم مضر ریه
فصل الکاف مخ الشبن المعجزة *

مصلح آن کثیر است

* کسبب بروکشت * بفتح کاف و سکون شین و تاء مثناة فوقانیه و فتح باء موحدة و سکون راء مهملة و فتح کاف و سکون شین
معجزة و تاء مثناة فوقانیه لغت فارسی است بر بی بمعنی التواء بر التواء بکسر هود و کاف نیز آمده بمعنی زرع بر زرع
و بعضی آنرا سواد السنل و بعضی مراد از لهند و بعضی سراد الا که در بقرانی و بچک و اهل شیانکاره فارس بچور
بیونانی فناغیز و برومی بر و طوس و یندی و یولی و نواب معتمد الملک قدس سره نوشته اند احتمال که دوائی باشد که
بهندی برور سیمکه نامند * ماهیت آن گیاهی است مانند ریسمان یا ریک بهم بچید به بعضی بر بعضی و اکبر عدل آنها
پنج می باشد از یک بیخ رسته و رنگ آن مائل به سیاهی و زردی و بلغمی غالب ندارد و کل آن یک صد درم شبیه بکل حب النیل و
سفید رنگ و بعضی مائل بر خي و برگ آن شبیه بد نباله عقرب و بهترین آن مندی تازه مائل به سیاهی و زردی آنست و بعضی
آل را بل شکان دانسته اند راصح آنست که غیر آنست و در قوت مانند آن * طبیعت آن در اول کرم و در آخر آن خشک
و در دم کرم و خشک نیز گفته اند * افعال و خواص آن محل و ملطف و مسهل بلغم غلیظ و قاطع باه و شیر و ضما د آن جهت
اورام باره و قویا و جرب نافع مصلح آن در قطع باه و شیر حب الصنوبر مقدار شربت آن یک گرم بدل آن صبر است
* کشمش * بکسر کاف و سکون د و شین معجزة در میان هر دو میم یکسوره اسم فارسی زیب بیل انه است معرب آن کشمش
بقاف بجای کاف بهترین آن سبز شیرین بالیده بزرگ انه تازه آنست * طبیعت آن در دم کرم و در اول خشک * افعال

و خواص آن با قوت مسهله و مبهی است و باقی خواص آن در زینت مذکور شد

* کشوٹ * بضم کاف و شین معجزة و سکون و او تاء مثناة و اکثوت نیز آمده لغت عربی است و بعضی گفته اند معرب
است و کشوٹانیز گویند و بیونانی بشر و طوس و سیرانی و ناورغانیز و برومی کشورین و بقرانی برش و بهندی امل بیل و
اکاس بیل و امر لته نیز نامند و گفته اند که بقرانی زجول نامند و گفته اند که زجول نام زخم کشوٹ است * ماهیت آن
گیاهی است مانند ریسمان یا ریک و بی برگ و طاق آن مائل به زردی و تیرگی که بر خارها و گیاههای تند و کل آن ریزه

ریزه مائل بسفیدی و نیم آن کو چکتر از نیم قرب و مائل بتدریج و زردی و بعضی زرد مائل بسفیدی و
و نیم آن کو چکتر از نیم قرب و مائل بتدریج و زردی و بعضی زرد مائل بسفیدی و بهترین آن تازه زرد
تلخ طعم آنست و قوت آن تا سه سال باقی میماند * طبیعت آن دراز کرم و دردم خشک و با قوی متضاده * افعال و خواص
آن ملطف و مفتوح و مخرج فضول لطیفه از عروق و منقعی آنها از اخلاط اسهال و الغل و النفض مفتوح مد و معد و کبد
و احشاء و منقعی و اسهال از شکم و عروق و ملین طبع و منقعی بدن و جهت ربع و خنای و مقص و ضعف معد و جگر و سپرز و تپهای
کهنه و تحلیل ریاخ و ادرا و بول و حیض و شح و عرق و تنقیه رحم آشامیدن آن با سرکه مسکن فراق و قابض و حابس نزف الدم
و سیلان خون رحم و آب آن عجیب النفع است از برای یرقان و عصاره بری آن را چون در شراب اندازند و بیا شامند مقوی
معد و ضعیفه است و آشامیدن آب آن با سنگینین مذهب مغرا و مطبوخ آن در تفتیح و خیسائی آن در اسهال قویتر مقدار
شربت از آب آن دوا رقیه و از جرم آن در مطبوخ پانزده درم و منقعی مصلح آن کثیرا نیم آن در افعال مذکوره قویتر از سایر
اجزای آن بود و آن در تقویت معد و قبض و حبس و نزف الدم اعضاء باطنی و سیلان رحم اقوی از غیر بود و آن
آن و مضاد آن جهت جرب و لغرس نافع مقلد ارشیت آن در دم و کوبند مضربه مصلح آن کاسنی و مضر طحال و مصلح آن
سککین و بدن آن باد روج و در وقت آن افسنتین است * فصل الکاف مع العین المهملة
* کعب * بفتح کاف و سکون عین و باء موحد و لغت عربی است بفارسی غاب و شتاتنگ نامند جمع آن کعاب و کعوب
آمد * صاهیت آن استخوان مثقال بساق است بهترین آن کعب کا و خوک است و خواص کعب خوک مذکور شد و کعب
بقر محرق جهت سپرز و تقویت باء و با عمل جهت تفریح دل و تقویت جگر نافع مقلد ارشیت آن تا سه مثقال اکحال آن
مقوی با صره و سنون آن مقوی دندان و مضاد آن رافع برص است

* کعک * بفتح کاف و سکون عین و کاف معرب کاک فارسی است * صاهیت آن بعضی گفته اند نوعی نانی است که بفارسی
گلیچه یا منند و بعضی کوبند نان و دآتش است و بعضی کوبند نان مطابق و بعضی نان ما بون که خشک نان نامند و با لجه
نان خشک د آتش که توان کوبید و آرد نمود * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن حابس بطن و میجف
و طو بات آن و صاحبان قولنج را مقرو داخل بعضی اقراص نموده میشود * فصل الکاف مع الفاء
* کفی آدم * لغت عربی است * صاهیت آن نهایی است بقدر زردی و برک آن مستطیر و بقدر بزرگ مزرد و بیخ آن
خشکی و ظاهر آن مابین سیاهی و زردی و باطن آن سرخ و نیم آن از نیم کافشه باریکتر و بعضی گنای بهمن سرخ دانسته اند
* طبیعت آن دراز کرم و خشک * افعال و خواص آن رافع خفقان و محلل ریاخ و مقوی جگر و در جمیع افعال قائم
مقام بهمن سرخ است مثلاً شربت آن یک مثقال

* کفی الضمیع * بفتح کاف و تشدید فاء و الف و لام و فتح ضاد معجمه و ضم باء موحد و عین موهله و سین بجای ضاد نیز
آمد و لغت عربی است * صاهیت آن شافقی گفته نهایی است ربیعی از چند روز بیش نمی ماند و گرم برک و برکهای آن
مد و رمتشق و بقدر برک کرفس و بروری زمین مفروش و شاخهای آن باریک و مغرب و منبسط بروری زمین و زرد رنگ
و شاخهای بسیار از یک بیخ میروند و کل آن زرد طلایی و سفید نیز میباشد و بیخ آن مانند بیخ خربق و با حلات بسیار منبت
آن قریب آبها و زمینهای نناک و کتبه اند نوعی از گیاهی است و بعضی خود آن دانسته اند * طبیعت آن در دم کرم

رخشک * افعال و خواص آن ملطف و مقطع و جالی و محلل است و آن را فاعل بیاض در دوران رافع تألیل و خوردن

کوش زائد و رویانند * کوش صبیح و منقی جراحات و قروح را نافع
* کف الهم * بکسر ما و زاء موهله مشدده لغت عربی است * ماهیت آن نباتی است بقدر ریشبری و شاخهای ریزه
و بر هر شاخ سه چهار ربوک مستند بر مشتق و ملحق بر زمین و کل آن زرد براق خوشبو و با عطریت و بوی آن بقدر زیتونی
با شعبهای بسیار در راول پایز میروید و گفته اند ملحق بکف الصمغ است * طبیعت و افعال و خواص آن مانند آن

فرزجه آن معین بر حمل و در دوران جهت قروح خبیثه و ضاد آن با عسل قانع تألیل است

* کف المریم * لغت عربی است و آنرا کف عایشه و بهندی میگویند که در ماهیت آن اختلاف است بعضی
گفته اند اصابع الصرد و عراق شجره و این اسم نامند و در مغرب بنطالون را و ابو العباس حافظ در کتاب رجله
مصرقه گفته نباتی است که آنرا کف مریم حجازی نامند * ماهیت آن نباتی است منبسط بر روی زمین و شاخهای
صلب و بقدر ریشبری و برک آن مائل با سبزه و میبلد و با اندک زغب و اندک قبض و بسیار جز زکلی آن با یک مائل
بزرگی و بقدر زکلی رجله و چون آن ریخته شود کل زرد صلبی بهر محل پس بر کهای آن ریخته و شاخهای آن پیچیده گردد
عنبیه با نکشتان پیچیده و هر کرد دیموی شکلی که متعارف است نزد مردم * طبیعت و افعال و خواص آن قریب

به نباتان است و در حرف الباء مع التون ذکر یافت *

* کفیری * بضم کاف و فتح فاء واء مشدده و الف مقصوره و یفتح و بکسر کاف و یضم فاء و بکسر آن نیز آمده و لغت عربی است
و بیرونی قیاس و بغار سی غنچه خرما و کار و الی و ریشری از ناز و نه خرما نامند * ماهیت آن غلاف شکوفه نخل است که
هنوز نشکفته و از آن خوشه بر نیامده باشد و بعضی پوست علاف و شکوفه و گردن آن را که کافور النخل و دقیق النخل و کفن نامند و در
د آنست اند و بعضی پوست فقط و بعضی خوشه شکوفه آن که مانع نامند و بعضی کافور آن یعنی گرد آن را گفته اند و با لجه بهتری
آن تازه خوشبوی ماخوذ از نخل نواست و چون گفته کرد سرخ شود و بوبرت از آن زائل شود * طبیعت آن در آخر

دوم گرم و خشک و با حرارت کمی و برودت بسیاری نیز گفته اند * افعال و خواص آن مفرح و مقوی قوی و ارواح
قلبی و دماغی و کبکی و الفم منون آن مقوی لثه و رافع اكله و قروح خبیثه و بستر و در آن جهت اكله و قروح ساعیه مائل
اعضاء اعضا الغشاء و اللغض آشامیدن و و متعال از مغفوف آن قاطع امهال و طبع آن قابض و نیم رطل نیم گرفته آن که با یک رطل
آب بپوشانند تا بنصف رسد و صاف کرده با هموزن آن شکر بقوام آورند جهت تغویت معده و رفیضه و شعبه و اجشای منع

انصباب مواد بعد و درجه و در دگرده و مثانه مفید و ضاد آن مقوی معده و مفاصل و قاطع اسهال و با موم و راتینج رافع
جرب بشرط آنکه چند روز بر آن نهند و بغار بسیار نرمی که غیر کفن در آن بهم میزنند در جمیع افعال قویتر از کفن و

بغایت مقوی معده و رافع نزف الدم و سحج و قروح غفنه باطنیه و اسهال است و عرق آن که مانند گلاب گیرند با عطریت
و قابض و مقوی القلب و معده و رافع خفقان و اسهال رطوبی و سحج و دهن آن که بعد از رسیدن طلع نیم گرفته و با مساوی
آن روغن زیتون درهم کرده سه چهار روز جرکت دهند پس صاف نموده در شیشه کتند و سر آنرا بند نمایند و بکار برون
* طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن رافع درد سرخار و قروح اعیان قابض و حابس عرق و مقوی

موی و مانع سقوط آنست * قصه الکاف مع الکاف *

מקור

* ککړول * بد وکاف اول مفتوح و دوم ساکن رض راء مهمله و سکون و اولام * ماضیت آن ثمر نباتی
 است هندی و در نکاله هم میشود از قیل نیم و یار و بر و مجاور خود می بیند برک آن شیمه برک خیارزه و ثمر آن اندک
 طولانی خاردار و رخامی سبز و بعد رسیدن زرد و سرخ میگرد و قیتم آن زرد رنگ و آنرا اهل هند ورق نازک بریده
 بخشخه و باروغن دریان کرده مخورند بتهائی و یا با گوشت لذیذ میشود * طبیعت آن مائل با اعتدال و با اندک رطوبتی
* افعال و خواص آن جهت سرفه و دردش و بدن و تپهای کهنه نافع افسار نفاخ و بطبی الهضم ضا دیبج آن با آب
 بر بر موی و بستن سر بهار چة مقوی موی و مانع اسقاط و د راز کنند * آنست و داء الثعلب را نیز مفید *

گھر و قلعہ

* **کروند *** بد و کاف اول مفتوح و دوم ما کن و ضم راء همله و سکون و او و نون و فتح دال همله و هالفت مندی
 است گویند کاذبوس است * **ما هیت** آن نباتی است تا بد و ذرع و شاخهای بسیار متراکم از یک بوم رسته و برگ آن
 طولانی مشرف فی الجمله شبیه ببرک کاسنی و از آن بزرگتر و کره الراحه یا زغب نرمی و رنگ آن تیره و طعمی غالب ندارد
 و باندک عوصت و کل آن زرد رنزه و تخم آن هیا و باریک و تخم آن در غلافی شبیه بکوزه شقائق و خیاره دارد و بوم آن باریک
 و صغیر و بی طعمی غالب * **طبیعت** آن در درم کرم خشک * **افعال و خواص** آن مفتوح و محتل اعضاء الراس و عصاره
 لیم آن جهت اذیه که مرضی است در بنکاله در بینی مردم میشود و علامت آن تب شدید و ثقل سر و درد اعضا خصوصا کردن
 و شانه و کمر و شراب و عوطا نافع و قطور آب برگ آن جهت رمه شدید و زردی که از آب آن چشم را پر کنند و بعد از ساهتی
 بریزند و باز تکرار نمایند در سه روز و من زائل شود اعضاء الغل اء اشامیدن آب برگ آن جهت استسقا و بواسیر و اخراج کرم
 حکم و بد ستور بسته آن و طلای آب آن بر مقعد جهت بواسیر السوم و جمع اجزای آن جهت اخراج کرم شکم و سکه دیوانه
 گزند و نافع و آشامیدن بوم آن که نرم سود و بقل و زلفی حب بندند سه حب آن حابس اسهال مزمن و هضمه است و لیکن
 در اوائل هضمه خوب نیست بلکه در او اخر که امهال بسیار شود و ضعف غالب گردد و بدن نفا یافتنه باشد و یا یک که در وسط تابستان
 نبات آنرا بجا مه اخذ نمایند و خشک کنند و منقح الساجت سوده با غسل بخورند و در وقتال از تخم آن با غسل از ریشه آن سه منقال
 یا شیر جهت رفع سم کلب بقی نافع الخواص چون خولا در ابراده نموده در آب آن ریزند و یا نبات تند کنارند و سه آنرا
 منکس سازد و منکس آن جهت استسقا و اکثر امراض بارده عظیم النفع است *

* کلب * بفتح کاف و سکون لام و باء مرحدده لغت عربی است و جمع آن کلاب و اکلب و اکلب آمده و مونت آن کلبه
 نویسنده ای است و پتر کی آیت و پهنی کته ماده آنرا اسک ماده و پهنی کتی و کته نامند * ماهیت آن حیوانی است درنده
 و شایندار و ریاضه و با و زنا و شعور و صفات حمیل و ذمیمه و معروف و در همه بلاد بهم میرسد و تمام شب بیدار می باشد برای
 پاسبانی و روز مختواب و آنرا اجناس بسیار می باشد از اهلی و بی و مائی و اهلی را نیز اصناف می باشد از بزرگ و متوسط و
 کوچک و بزرگ شکاری آنرا سلوکی و ماسوای آنرا جنگلی نامند و سلوکی که منسوب بسلوک است که اسم مدینه یمن است و آن
 قابل تعلیم صید است و شکار میکند و جنگلی اسم عامی سگی است که قابل صید نباشد و صید نکند و این را پهنی و کوره نامند
 و این اکثر محالطت باغ و زراعت و خانه مینماید و بزرگ این نزد ایلات و اهل بلادی و قبری و کوهستانها می باشد و نکاه
 میل دارند برای امور مذکور و در شعرهای بدست و متوسط آن سگی است که در همه جا بسیار می باشد و محالطت باغ و زراعت
 و خانه نیز مینماید اما نه بشوئی نوع بزرگ و کوچک آن خوش شکل تر و اکثر بانیان پشم می باشد و بهترین آن آنست که در ملک

بزرگ میشود و آنرا بسیار پرورش مینمایند و دوست میدارند و تا بقدر ریخته کربه پنج شش ماه میباشند ازین
 بزرگتر نمیشود و نیز بعضی بقدر کربه یک دو ماهه دارند کی زیاده از این نوع جانوران کوچک مثل روباه و خرگوش و
 مانند اینها شکار میکنند و مرد و بچه بسیار با شغور و شاد و خنده و با و نامیاشند و از نو و شعور و کلب اصلی نژادهای بسیار نموده اند
 که تفصیل آن طول دارد و کلب بری را بر عربی مکتبی باین آری نموده اند و بفارسی شغال و بشیرازی توره و بتورکی چغال و
 بهندی کیل و یکای فارسی نامند * **ماه هیت** آن معروف است و در همه بلاد میشود و این در ویرانه ها بیشتر مای دارد
 و در روزگرم بر میآید و از مردم گریزان و حیل و رومکار و وقت شام از خانه های خود بر میآید و قریب برع شب گذشته فریاد
 میکند و با طراف میگرد و همچنین که یکی آواز کرد و همه با تعاقب آواز میکنند و مرغی و جانوری خرد ترا خرد و با مرده که یافتند
 میخورند صبح باز بجای خود میروند و این قایم با سگ اهلی جمع میشود و نتایج حاصل میگردد و کلب مائی حیوانی است آبی
 و آن در نوع میباشند بحری و نهی و بحری آن بچند سگ اهلی و از آن بزرگتر نیز در ستها و پایهای آن کوتاه و بی دم و در
 بحیره در بند کنبرا لوجود و آنرا صید میکنند و پوست آنرا آکنده و آن نقطه برگرد و بلاد ما میبرند * **طبیعت** آن در رسوم
 گرم و خشک و در خواص مانند سگ اهلی و زوره آن سم قاتل است و در ساعت و علاج پنی بر نیست و آکنده آن رافع بیاضی
 همین ورثه تا زوره آن جهت نقرس ببعید دل و کلب نهی بچند کربه و از آن بزرگتر و بسیار مشابه بدلق و دست و پای آن بزرگتر
 از این دم آن بلند مانند دم کربه و آنرا بهندی ارد بلار نامند و در آنهار عظیمه میباشد و در نهی و رارس و در نهی و مسکا بسیار
 و آنرا قدس و بعضی خز میان نامند و گفته اند خز میان حیوانی است که از آن جنین بید ستر حاصل میگردد و حکیم میر جید
 مؤمن نوشته که در تنگابن مک نهی را شنگ نامند و چند از آن حاصل میشود و حقیر مشاهده نموده که صیادی در ابروان
 چند از آن قطع نموده بود و بعد از جوشانیدن در آب و خاکستر و بدردگاه خشک نمودن رنگ و بوی از آن ظاهر شد و نوع
 احتیاط در آن معلوم کردین * **و در طبیعت و افعال** و خواص آن مانند کلب اهلی است و در رنگا که نیز احیاناً کلب
 نهی که آرد و بلاد و نامند و در دیای کتب بهم میرسد خصوصاً اطراف جهانبگیر و نگر و صمت اسلام آباد و رنگا مائی و نواح
 آنها و در چیران چهار بار بسیار است و پشم آن نرم و بلند میباشد آنرا صید نموده و پوست آنرا آکنده و ببلدان خصوصاً بلاد
 صرد میر برای پوشش می برند و در عجایب المخلوقات نوشته که بدن خود را کل آلود میکند برای آنکه تمساح بتخیال دین آنرا ببلند
 و چون بلعید و داخل شکم آن شود و دمای آنرا منخورد و شکم آنرا شکافته بیرون میآید و ازین جهت هر که نزد آن پشه ک آبی باشد
 ازها بکند تمساح محفوظ میماند و معذلک یک حدس از زوره آن هم فاعل است و شنیده شد که آنها جمع شده ماهی از دیار صید نموده
 بساحل می آورند چون قدری معتدل جمع کردند میان خود مانتقسیم میکنند و اگر در تقسیم زیاده و کمی واقع شود بران بزل
 میکنند در ساعت در آنجا گرم بیدار میگردد و کلب مائی بلغاری کلب نهی است و گفته اند کلبی است که جنین بید ستر خصی آنست کلب
 کلب سک دیوانه است و گفته اند چون سگ گوشت سگ را بخورد دیوانه شود و همچنین چون بسیار تشنه شود و گوشت جیفه
 بخورد در آخر کما و از علامت آن آنست که خاموش میباشد و سر دم خود را پائین انداخته دم خود را اکثر در میان پایهای
 خود میدارد و چون کسی نزدیک آن برود غافل آنرا میگرد و لعاب از دهن آن جاری کرد و از آب بترسد و در حرکت مانند سگ
 خورده را و از آن گرفته و سگان از آن بگریزند و طعام و شراب نخورد و چون موی آن بویزند و در بدن او و صفتهای جرب
 بهم رسد آن زمان انتهای علت آنست و آفت آن عظیم مزاج آن سگ مائل بسودا ویت و خباثت سمیت میباشد و در لعاب آن

صیت و بیشتر در بل آن و اوقات حار و بسیار و بسیار در سبب احتراق اخلاط بهم میزند که غیر سگ را از حیوانات دیگر
 مانند کرک و گشتار و پلنگ و شغال و نمائل آنها نیز عارض میگردد و انسان را چون سگ دیوانه بکند و نه میبرد و مطلق آن مراد
 سگ اهلی است * طبیعت آن در دم گرم و خشک و بچه بیست روز آن گرم و تر و افعال و خواص آن اعضاء البراس آتاشمیلین
 بسته آن با ادویه خوشبوی جهت جنون و مالیش و لیا قری الاثر قطون شیریکه از اول مرتبه آن باشد رافع بیاض عین و طلای
 زمره آن مانع روئیدن موی زائد در چشم و غرغره و نفوخ و ضما در کین خشک آن خصوصا که با مستخوان فقط تعلیق نموده
 باشند و این هنگام آن غیل روی و زرخش میباشند خشک نموده نگاه میدارند و عند الحاجة بسیار نرم نموده با ادویه مناسبه
 خلط نموده استعمال می نمایند و جهت خنق و اورام حاق مجرب آغش الغل و انقبض چون سرکین آن را در تابستان
 بکوبند و در سایه خشک کنند و با شراب و آب بیا شامند سرکین معلف با مستخوان بنشیند کوبیده شیریکه سکنرین در آن جوشانیده
 باشند و با آمن تفتد در آن خاموش نموده با شند جهت ذوسنطاریای دموی مجرب و آتاشمیلین خون خشک کرده آن بقل بنشیند
 جهت اسهال دموی و چون بچه نکشود آنرا بتمامه دو آب طبع دهند بعد یکبار که با آب یکسان کرد و نود مثقال کندم در آن
 آب بجوشانند تا جمیع آب را از اجنب بکشد و خشک شود و آن کندم را بخوراک مرغ بکند الکه در تاریکی بسته باشند بخوراک
 بعد اتمام آن مرغ را کباب کرده زن عاقر تا اول نماید که غنای دیگر در آن مخلوط شده باشد یا صفت حمل زنان عاقر کرد و خصوصا
 سه مرغ پرورده را بسه روز بخورد و در فربه کردن بدن نیز مجرب و آتاشمیلین و حمل و پتیر مایه آن مخرج جنین ممت و
 چون بچه سگ پستان زن مرصعه که شیر در آن منعقد شده باشد بکوبد رافع انعقاد آن کرد و آتاشمیلین بول آن مانع حمل و قطون
 شیر آن که نیز از اول مرتبه زایلین آن باشد در احلیل رافع حرقة البول السوم آتاشمیلین پتیر مایه آن بقدر ربع درم رافع
 حرقة البول و جگر بریان نموده کباب آن جهت رفع سمیت کزیدن سگ دیوانه مؤثر خصوص که جگر همان سگ دیوانه که کزیده
 باشد و بل ستور ضما دغا کستر آن با سر که جهت سگ دیوانه کزیده و آتاشمیلین خون آن جهت سگ دیوانه کزیده و آتاشمیلین
 شیر آن بشو طمذ کوب رافع زهرهای قتاله الاورام و الجروح و القروح خوردن بسته آن در آب با ادویه خوشبو در رفع جنایات مجرب
 دانسته اند و علای سرکین آن محال اورام صلبه و زرد و خشک آن جهت زخمهای کهنه و ضما دغا کستر آن نیز جهت زخمهای
 کهنه و شقاق و بواسیر و حکه و بول آن رافع ثلیل و بهبه آن محال خنثی و چون بچه چشم نکشود آنرا با سرکین کار بسوزانند و
 بر آن صورت بپاشند خشک گرداند ازینه چون بول سگ مآد و در اطری کنند و بکند و زدن تا منعقد کرد و در بر موی بلند میاید که کوداند
 و بیکو خضایی است و گفته اند که مالیدن شیر آن بر پشت و اطراف اطفال و خصیان مانع روئیدن موی است و همچنین بجز موضع
 که خواهند واصلی ندارد آتاشمیلین و عصب سگ با مستخوان شکسته و عصب کسبخته انسان پیوند پذیرد بخلاف
 مستخوان و عصب حیوانات دیگر و تعلیق ماب آن که دندان نیش نامند مانع خرخره آزار و حرف زدن انسان است در
 حالت خواب و رافع یرقان و بر ذل با ع بر آمدن دندان بی درد و آلم و چون ناب آنرا با آب کوبیده بموی ایشان بخورد
 نموده باشند و هر خانه که دندانهایش باعث حمل و ثقته است در آن و زبان سگ سیاه را چون در موزه دارند از جمیع
 کزندگان این گردانن تعلیق ناب کلب کلب که در پرمیت همان سگ بسته باشند و باز و رافع شرکلاب کلب است هر چند که
 دارند آنرا بکزند و نگاه داشتن تواد کلب با خود باعث فریاد نکردن و اذیت نرسانیدن کلاب است بدانند آن مکر سکی که
 از آن تواد گرفته اند تعلیق قضیب خشک کرده آن بر آن پناایت معین هر جماع تعلیق موی سگ سیاه یکبار یک جهت صرع نافع

امت خزی کنند هک است چون دارچینی را کوبید و در خمیر گرفته بشورد سبک بد کند بطرب و رقص آید و چون زهره هک آبی مقل از یک عدله بشورند بعد از یک هفته ملاک می شود علاج آن آشامیدن روغن کارنار و است باجنسیا تا و دارچینی و پنیر مایه خورکوش مزوج در روغن تازه طیب و تلطیف تبرید و چون کلب کلب کسی را بکزد اکثر عوارض هک دیرینه مانند توحش و آوارما لیشولیا ماری میگرد علاج و آنست که متجمه بران موضع گذازند و بقرق بکشند تا خون بسیار برآید پس مرهمهای صحره و اکال بران گذازند و با سیر کوبید و با سرکه و زیت سرشته و با چغندر و پیما زوتره تیز کشته با روغن با سیر و پداز با نسک کوبید و با کستر چوب تا کسرشته و این تدابیر را بقتل است تا هم قبل از سرایت سم در جمیع بدن و نمکم سرایت آن باید که متوجه تقیه بدن شوند بمسيلات صاحب مال لیشولیا و خورا نیدن و دواء الی راریج و دواء السرطان مخصوص بسم آنست و تریاق فاروق خورائیدن واد ویه تریاقیه اگر از زمین تدابیر بحال آید بهتر و الا هائرتل ابیرا صاحب مال لیشولیا از قوطیب مزاج و اغذیه یا حمام و غیر آن پردازند *

کلج * بکسر کاف و سکون لام و رعاء معجمه و بناء مهمله نیز آمده لغت مرایانی است * ما حیث آن بدلادی گفته نباتی است بر آن شبیه بربک تفاح * طبیعت آن سرد و خشک * اغتال و خواص آن قابض و رافع نفث الدم و سهال دمو و کزیدن انغی و سحرط آن جهت رعاء نافع و قضم آن بسیار کرم افعال و خواص آن مل در عرق و رافع مقض را بقرق آن ظاهر میشود که اندر رطالیس باشد و در انصا تصریح نموده که مانند اشنان بربک است و در اینجا تصریح کرده که نزد اهل مغرب اسم قانونزد اهل مصراقی است *

کل داودی * بضم کاف و لام و فتح دال مهمله و الف و ضم را و و کسر دال مهمله و یا * ما حیث آن کلی است که در ملک مند و ننگاله بهم میرسد و مشهور است شبیه بکل نسرین در جمیع صفات و بربک آن فی الجمله مانند بربک پنبه و گیاه آن بقدر زردی و زیاد در بران قابل و ذرع و بوی آن شبیه بوی برنجاسف و سه قسم میباشد زرد و سفید و یک رنگ و سفید ماثل ببنفشی زرد آن بسیار و در قضم دیگر کمتر ریلا طینی بر طینی مانند * طبیعت آن دردم گرم و در اول خشک * افعال و خواص آن بر جمیع افعال قریب برنجاسف و عرق آن مقوی و مفرح دل آشامیدن کل آن با شراب متحلل و دافع خون منجمد در معد و مخرج سبک کرده و مثانه و مد رخیص و محال ریا حمله و کرده و مثانه و رحم مقل ارشیت آن بطریق سفوف سه منقال و در مطبوخ تا پنج منقال و ضماد و عصا و کل مطبوع زرد آن محقق قروح و جهت سرطان متفرح از متبریات اذل نونک است و چون بکیرنک از کل زرد آن بقدر یک تمت کشاد افکشت و از راز یا نه بقدر یک درم و از زبره سفید نیم درم و در آب خوب بپزد که مانند مرهم گردد و ضد آن جهت تبلیل اورام و بغضی در ایام تزیل میبرد و بعدیل است *

کل مهندی * بضم کاف و لام و کسر میم و سکون ها و خفای نون و کسر دال مهمله و یا * ما حیث آن کلی است در مقل و ننگاله کثیر الوجود و در باغات و باغچه ها غرس مینمایند در فصل کر ما که موسم بارش است و در امد و سنبله و میزبان باختلاف زمان یک می آید و کل آن الموان یکن رنگ سرخ و یلابی و بنفش و سفید و چند رنگ در هم و افتان نیز و متخفف که ببع بربک و مضاعف که حد بربک مانند کلسرخ نیز میباشد نبات آن خوش منظر و در کل و از یک رنگ تا د و ذرع بلند میشود و برونه کوچک پیرکل هزارا بیه تبرک آن اندک با ریک بلند و نازک و در حروف ساق رشخ و برگ آن اندک رطوبت لزجی و صغای آن نازک و متصل بکرهها آنرا اندک جو غی در آب داده رطوبت آنرا نشف نموده و در سه ساعت در آفتاب گذاشته در هر که پرورده

مینماید اچار خوب میشود و میخورند و نیز هر با میمازند لذت میبخشد و مقوی باد **میدانند و نیز برک نازک آنرا و گل آنرا با کوشش بخته میخورند و تخم آن ریزه خیاره رنگ طبعیت کل آن کرم وتره افعال و خواص آن خوردن مطبوخ آن در کلابا و با غیرها مقوی باد کفایت اند و آب کوید و برک و ماق و شاخ آن را فاع سوزش اعضا با تپش و آب کرم میخورند و آبله آن که بعد از سوختن بران بزودی مکرر میند **گلز** * بکسر کاف و سکون لام وزای معجمه * ماهیت آن گفته اند حیاتی است مندی و بسویانی کزی و برومی قلوب فتیح نامند و گفته اند پوست درختی است مندی و بهندی میل و لکری نامند و بحتمل که مغاث مندی باشد جهت آنکه افعال و خواص این مشا به آنست و غلط کرده کسیکه آنرا حب کادی و یا بهیج رمان بری دانسته * طبعیت آن کرم وتره * افعال و خواص آن جهت شکستگی استخوان و بجا شدن عضو و یک روز قتن آن شرابا وضاد انا فاع و در سائر افعال مانند مغاث است و انشا الله تعالی**

در حرف الهیم خواهد آمد *

کاس * بکسر کاف و سکون لام و عین مهمله لغت عربی است و نیز بر عربی نوره و جبر و بفارسی آهک و بهندی چون نامند. **ماهیت آن** با صلاح اطباء عبارت از امداد و حلزونات و قشر بیض و احیای است که مبالغه در احراق آن نموده باشند بسبب یک خوب سفید و اجزای آن یک مان سوخته شده باشد و بهترین آن کلس صدف مروارید و پوست تخم مرغ و خیر رخام سفید است که مرمر نامند در ستور احراق آن آنست که ریزه ریزه نموده در کوزه کرده هر آنرا بسته و بگل حکمت گرفته در تون حمام و یا تنور بکفیه آن روز یک اند پس بر آوند و آب کرب خوب سفید و اجزای آن یکسان سوخته شده باشد بهتر و الا باز کند آوند تا سفید گردد و اگر بسیار خوا مندی است و تنور خشک خام و کوزه خام برای آن کوره سازند و در آن پیرتیب چیده و لابلای آن هیزم و بوبالای آن گل مالیده آتش دهند تا خوب محرق گردد و دستور تکلیس قشر بیض و هر چه خوا مندی بهمان نحو است که در کوزه کرده محرق نمایند و نیز دستور احراق قشر بیض مذکور شد هر چند کلس سفید تر و اجزای آن متساوی و نرم و خالص باشد بهتر است * طبعیت آب ندید که آن در آخر اول کرم و در آخر دوم خشک و تابیت روز قوی القوت و با حلات و محرق و مقروح جلد میباش پس ضعیف میکند در آب و بد و قسم حیری آنرا ناسه **جوز قوت احراق** باقی است و بعد از آن سخن میباشد * افعال و خواص آن سترند و موی خصوصا باز رنج که بهیوی فعل آنست و مالیدن ثقل و صغرو و برک شفتا لور فاع بد بوی آن و روغن کل یا همین که بهندی روغن چنبیلی نامند با سفید و تخم مرغ با هم آمیخته نیز وضاد در روغن گل و آرد عدس و قویای مغسول و کل سرخ سائید و فاع جراحت آن و کلس مغسول * طبعیت آن مائل با غتدال * افعال و خواص آن قاطع نزف الدم و نفوخ آن مکرر و کلد اشتهن فتلله و آنکه بسفیدی تخم مرغ آلوده و با آهک آغشته باشند در بینی قاطع رعا ف و مالیدن روغن زیتونیکه آهک در آن چوشانید و باشند مانع نزلات و رافع برودت اعضا وضاد آن مقوی اعضا و جاس اسهال و مجلل اورام بلغمی و نزول آب در اعضا و جهت سوختگی آتش و منع ادرار و حرق و یا پیله خوک جهت کفودن دمل و ورم صلب و قروح و جروح نافع و کلس البیض در خمیس خون جراحات و نیز تخصص که با روغن خردل ابیض که بهندی سر سون نامند پارچه تر کرده بد آن بر جراحات موضع فصد و ختنه و غیر اینها کند آوند و جهت حکه و جرب و رو یا نین کوشش زخمها و جبر کسرا اعضا مجرب و فزرجه آن قاطع خون حیض و میلان رطوبات از رحم و جریان منی و بل سوز خوردن بخته ناد رحیه آن با غسل چند روز جهت

دهن من خون برآمده و میلان منی و دوق و زدن مردان و نیز ضما د آتک صدقی یا زرد چوبه و زدن سیاه و مندی که بهین می
 کرد و زدن جهت التیام جروح تازه و مجرب و خایس خون آن و تکمیل کلس حلزون جهت تسکین اوجاع بارده مؤثر ضما د
 نوره مطلقا با آب زنجبیل تازه و نمک محلول او را م بارده و آب نرول در اعضا که در بنگاله بسیار عارض میگرد مفید المصار
 آشامیدن آن تا تل بشکست دهن و وجع معد و کشیدگی آن و مغص و عسر البول و غشی و اسهال دهن و مصلح آن آشامیدن
 اد هاین و امر اقد سه و لغات با د هان مناسبه و تن مین بدن و با ارنه ایز زرنج و زنجیر خورده است و خوردن در چیده و
 آبی که مکرر آتک در آن ریخته تصفیه نموده باشد طبع نماید کشتن است و راندن زمانی را زرار مکتومه است
 گلوی بکسر کاف و ضم لام و سکون و اروپا لغت منی است و آنرا کرج نیز نامند ماهیت آن نباتی است از جنس
 لبلاب که بر میا و خوردن میبچشد و برک آن مد و ریند و برک لبلاب کبیر و ضخیم و صمغ مائل بزرده و پوست ساق آن سفید
 و چوب ساق آن مطبوخ و خوش ریخته مانند چوب اراکوبی و ثروبی و شیه و چون چوب آنرا عرس نمایند سبز گردد و مستعمل
 چوب آنست و طعم آن بسیار تلخ و در مطبوخات چوب آن مستعمل و در معاجین و غیر آن نشاسته آن د ستور اخذ نشاسته آن
 آنست که چوب آنرا نرم کوفته در طری ریخته و آب بر سر آن کنند و بعد از زمانی چوبهای که بر سر آمدی باشد بردارند
 و آن آب را بریزند و بلا یست و آنچه ته نشین شده باشد با آب بریزند و بکنند و آرد تا ته نشین گردد پس آن آب را بریزند
 و ته نشین آن که مانند نشاسته است بردارند و بکار برند و این نیز اندک تلخی دارد و طبیعت آن گرم و خشک در اول
 و بعضی تردانسته اند و اهل هند در خشک و فعال و خواص آن جهت صرفه ویران و غشی و قوی و تقطیع بلغم و اقسام
 حمیات صفراویه و بلغمیه نافع و مبهی و مشوی و مولد منی است و اگر بار و غن بشورند ریاح و سودا دفع نماید و اگر بانبات
 بشورند حدت صفرا و فر و نشانند و اگر با صندل بشورند تقطیع بلغم نماید و شیوه آن در حالتی که مجز و تازه باشد آتوی بود
 و اگر تازه آن بهم نرسد خشک آنرا در آب جوش دمنه و مالیده آب آنرا بگیرند و این نوع شیوه را بهینست و رس نامند و چون
 عصاره آنرا طبع دهند تا غلیظ گردد که خوب بسته شود و خوب سازند هر چه بقدر رغبت و بزرگی از یک حبستا در حب آن جهت
 حبس امیالات مزمنه و بواسیر و یسه و حل یسه مجرب و اگر کوی که بر درخت نیم پیچیده و تر و تازه باشد جهت اقسام حمیات
 حتی حصی دق مؤثر دانسته اند و با اسهال و بدن و اسهال نیز میتوان داد و در مرنه و اندر مفید گفته اند و خواص تنها استعمال
 نمایند و خواص مرکب یا دویه مناسبه و جهت حمیات مرکبه عتیقه و بلغمیه مزمنه با عصاره شیر هندی و انده و ایل بر او هر یک د و درم
 و نبات سفید چهار درم شربتی از یکمغال تا د و درم مجرب گفته اند و صفت آن یعنی عصاره آنرا لطیفتر و هریع الاثر دانسته اند
 و در حمیات حار و نقوع آنرا و نیز نقوع حابس قبی است و در غیر حار مطبوخ آنرا که اصل السوس مقشور و کاه مویز منقی و کاه
 با قصب الی ریه و بهر نحو و هر دو که مناسب دانند طیب حاذق د ستور اخذ عصاره یعنی هست آن آنست که کلوی تازه را
 بگیرند و بشورند و بکوبند و آب صاف شیرین خصوصاً آب باران قدیمی بر آن بریزند و بپوشند تا آب آن غلیظ بر آید پس آن
 آب در ظرف سفالی یا چینی بهن کرده در آن پارچه بسته که کرد و غبار ویران نه نشیند پس بر آفتاب کن آرد تا خشک گردد
 و این بهتر و لطیف است و اگر آن آب افشرد و را بجوشانند بر آتش تا غلیظ و منعقد گردد و نیز خوب است و لکن لطافت آن تمام
 کمتر است و اگر لطف از آن خواست کلوی تازه را شسته و از میان دوشق نموده خرد کرد و یک شب در آب باران بشیسانند
 پس مالیده صاف کرده بدن آنکه آنرا بگیرند و آن آب را در آفتاب کن آرد تا غلیظ و منعقد گردد و بکار برند

ک

کلهار * بضم کاف عجمی و سکون لام و فتح هاء و الف وراء همزه و آنرا کل کنترل نیز نامند لغت معنی است * ماهیت آن کل نباتی است که در غل بره و آبهای ایستاده که بهندی قالا ب و جیدیل نامند میروند نباتان شبیه بنبات نیلوفر از آن قویتر و بزرگتر آن بهن تر و کل آن بزرگتر از کل نیلوفر و مضاعف و رنگ آن سفید و مرغ و در هم آمیخته و بسیار خوش منظر و خوش رائحه و بعضی سفید فقط و در وسط کل آن نخچههای ریزه زرد که آنرا بهندی کبیر و کتیک نیز نامند * طبیعت کل آن سرد و تر * افعال و خواص آن جهت حمایت صغرا و نه ویرقان و تسکین عطش مغرط نافع و عرق آن قریب الفعل ب عرق نیلوفر و زردی میان کل آن سرد و خشک مسکن حلد صغرا و قابض شکم و حابس خونی و اسهال و کوفه کل آن که بهندی کنول گفته نامند و بعد ریختن بر کهای آن ظاهر میگرد و در شکل سر فواره و نصف گرد و جوف آن خانه می باشد و در هر خانه دهانه باد و غلاب یکی سوزاندک غنیم و دیگری سفید نازک و مغز آن در پارچه مانند مغز بادام و سفید و شیرین طعم لذیذ مخصوص نازک آن که صلب نگشته باشد و در وسط مغز آن زبانه سبز رنگ و تلخ طعم طبیعت مغز آن نیز سرد و تر و رسیده صلب آن خشک و در هضم و مسکن حلد صغرا و خون و سوزش اعضا و صغری میان مغز آن نیز سرد و تر و جهت حمایت حاد نافع و ساق کل آنرا اموتال و بیخ آنرا شانوک گویند سر و خشک اند و میوهی صغری و درین و قابض اسهال و مسکن حلد صغرا و خون و سوزش اعضا * کامیان که گفته بفتح کاف و سکون لام و فتح واء منناه تحتانی و الف و فتح کاف و الف و فتح تاء منناه ثو فانی و ما * ماهیت آن نباتی است خاردار و بقل رذری و خارا آن درشت و در ملک بنکاله در حوالی بردوان و میدانی پور گنبره وجود * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن چون نیم مثقال پوست بیخ آنرا با نیم مثقال ریوند چینی مل بر جهت وجع طحال شل یل بشورند در ساهت تسکین یابد و تلخ ریوند آنست که ریوند را در قندی آب بچوشانند و آب آنرا ریخته ریوند را خشک نماید و سود استعمال نماید و نگین بد آن جهت استسقا و جویع و آرام و آلام و راجع مغیل و اگر طرف روی برگ آنرا بر جراحت بنند زخم را جلق نماید و اگر بر جراحت یا لحوم فاسد و طرف پست آنرا بنند لحوم فاسد را بشورند و اگر بر خراش بنند و منفرج سازد و چون پوست بیخ آنرا کوبند و در کیه کرده برورم استسقا بنند و جع عظیم در آن بهم رسد و درم دفع گردد اما باید که چون وجع شل یل شود آن کیه را با رنگند بر موضع دیکوبند و در هضم مواضع ورم و مکرر این عمل نماید و جهت ورم خال و نزول آب نیز نافع است

ک

کایه * بضم کاف و سکون لام و فتح یاء منناه تحتانی و هالفت عربی است بقاری کرده و بهندی نیز همین نامند و با صفهانی قله و بترکی لو کرک نامند * ماهیت آن عضوی است از اعضای مرکب بدن حیوان و در هر حیوان د و عدد می باشد یکی بجانب راست و یکی بجانب چپ مائل بطرف پشت از برای جنب مائیت از کبد و فرستادن بمثانه تا با درآبول دفع گردد بهترین آن از برای آکل کرده گوشتند جوان نرینه و میزاست که در همان ساعت ذبح کرده اخذ نموده باشند و حیوان عطشانند آشته باشد * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن مقوی کرده و کمر و پیه آن ملین و آرام صلبه المضار طبعی الهضم و دفع الغلغله سریع الفساد بجهت آنکه ردی ترین گوشتهای اعضا بدن حیوان است و اقبال طبیعت بسوی آن کاینی نیست مصلح آن مانع و بازبان نمودن آنست همان قسم پایه آن و بار و غن زیت و یار و غن گنچ و هانک و نفل و در ارجینی و کروب و مصطکی و آب که در سرکه مطیب نمودن است

ک

ک

ک

کما * بفتح کاف و سکون میم و فتح همزه و تا * ماهیت آن اسم جنس فطر و کشج و قنبیل و سار و غ است و رنگ بعضی

میزومس بما کرل آنست و نظر مختص با نوع ماکونه آن و هر یک مذکور شدند و آنرا بترکی قارج و بفارسی ممالو و سماروغ و مورو نیز و بشیرازی هنگلو و یونانی و زرنبا و معرف باد و دلی و بسریانی اردی و برومی و هودیا و یعربی نبات الرعد و بهندی کهنی بضم کاف و اشام و نون و کسریاء و موحد و یادامند و دیستوری و س و دین نامیده * ماهیت این بعضی است که از غرقت زمین در هنگام ربيع در زمین های ملی و د امتیای کوه بیشتر بهم میرسد و در سرخ رنگ بی ساق و بی برگ و آنرا خام و مطبوع مشغورند و طعمی و رائحه غالبند ارد و بهترین آن آنست که در زمینهای مرتفع و ملی طیب بهم رسد و متوسط در بزرگی و کوچکی و ملمس خوشبو تازه و طعمی و رائحه عالیند آشته باشد و بعضی گفته اند بهترین آن سفید باوصاف و متوسط است و رائحه بخلاف این اوصاف باشد و در زمین های ردی و زیر اشجار و در یقه بتو عیه و زیتون و حوز و زوید و سفید مذکور است و رائحه بخلاف این اوصاف باشد و در زمین های ردی و زیر اشجار و در یقه بتو عیه و زیتون و حوز و زوید و سفید و سرخ تیره و خشک باشد و دلی است و با سمیت و حیاء آن که ظاهر و باطن آن هر دو سیاه باشد مهلک * طبیعت آن در دوزخ و در تر * افعال و خواص آن العین در حدیث نبوی صلی الله علیه و آله وارد است که کما فی الارض است و آب آن شفا است از برای چشم را * گفته اند که آب آن حالی بیاض عین است مخصوصا اینکه نزدیکان کردن آن را حینیک و سرمه را که با آب تازه فشرده آن ساخته و پیورده باشند مقوی اجفان و قوت روح با صبر و زیاده کنند و نور آن و رافع نزول آب آنست اعضاء الغلظت تغلیر و دلی الکیموس قلیل الغلظت بطی الاصل و غلیظ مولد خون بلغمی و بلغم و ناع و مولد ریاح در زیر سر اشیف و پشت است الفار اکثر آن مولد سکنه و ناله و دبحه و تقل لسان و عسر نفس و یق و امیض و قولنج و عسر المبول و مصلح آن طبع آن با غثت و با آب رنگ و معتد و پیورده و سل آب طبع جلد و مطبوع بر روغن و مری و با زیر حاره مانند دار چینی و فلفل و قرنفل و امثال اینها سودن است و سائرند ایبر خطر است که مذکور شد و ضما د خشت آن با آب بر سر جهت رفع طلع بیش از وقت آن مجرب و ضما د خشک سزده آن با سرکه و سریش ماهی جهت برآمدن کیم با ف اطمان و ختی ایشان و سائر خنوق مجرب و تازه آنرا نیز بریان نموده با نمک و فلفل میخورند و خوردن خشک آن مجرب نیست و عند الضرورة باید که یکشنبه روز در خاک خالص با آب حل کرده آشامند پس چاک شسته بدستور ریخته با روغن بسیار بشویند و اگر بخوردن آن نماند و اگر با آب کیمه

و خوردن بخورند که بهترین مصلحات آنست بهتر است *

* کما فی ریوس * بفتح کاف و میم و الف و فتح ذال معجبه و سکون راء و مهمله و ضم یاء متناهة تحتانیة و سکون و او و عین مهمله و بدل ال مهمله نیز آمد و معرب ما ذریوس یونانی است بمعنی بلوط الا لرض و گفته اند لغت رومی است و یونانی مقیرون و بفارسی راندا روی تلج و بشیرازی مانند ارزی تلج و بغرنکی کمیل اس نامند و دیستوری و س گفته بعضی مردم آنرا بلوط و ریوس نامند و گفته اند که بهندی آنرا موندی گویند و فی الحقیقت غیر موندی است موندی آن شاء الله تعالی در حرف المیم مع الواو و النون مذکور خواهد شد * ماهیت آن دیستوری و س گفته نباتی است بقدر شیری و برک آن ریزه و شبیه برک بلوط در شکل و رنگ و تشقی و طعم آن بسیار تلج و با اندک حدت و کل آن بنفش و ریزه و قش آن ریزه تراز انیسون و با حدت و بنج آن ارغوانی رنگ و در ترموز یا خت میشود و عنب آن سنگلاخها باید که بعد رسیدن به تمامه بردارند و نکند و دارند که برک و کل و قش آن نریخته موجود باشد و نیز گفته نباتی است برک آن عویض سبز شبیه برک تومس بری و نبات آن مغروش بر روی زمین پراکنده می شود و بیج آن شبیه بلوط کوچکی و در طعم شبیه بد آن بالختی و جالینوس گفته قدما نیست مانند ریحان و از آن غلیظ تر و سبز رنگ و برک آن ریزه شبیه برک بلوط و کل آن ارغوانی رنگ و تلج و بیج آن نیز ارغوانی رنگ و گفته اند با خا

و برگ آن درخت اشق است و این آبی خالک افروزی در کتاب اعتقاد تصریح نموده که بفتح نباتی است شبیه ببلوط و اقوال دیگر نیز وارد است و با لجمه بهترین آن تازه و بی آنست که در آن گل و تنم باقی و زرنفته باشد و قوت آن هفت سال باقی میماند *

طبیعت آن در درم گرم و خشک و گرمی آن زیاده از خشکی تا آخر درم و بعضی درموم گفته اند * **افعال و خواص** آن منقح و مقطع اخلاط غلیظه و ملطف و مسخن بدن العین از این حیو ب ساخته خشک میماند اکتال سائید آن با شراب جهت نیرو عین که غرب و نامور نامند و همچنین اکتال طبیعت آن با زیت و زرد سائید آن نیز اعضاء الصمد را آشامیدن تازه و با خشک مطبوخ آن جهت سرخه مزمن رطوبی سه درم مطبوخ آن با جلاب و یا با عمل چند روزی هم جهت درد سینه بر رگه و بر بردن نواحی آن اعضاء الغذاء آشامیدن تر تازه آن و یا مطبوخ آن با آب جهت یرقان و مودای مددی و تحلیل صلابت طحال و سایر امراض طحال را در جدول و حیض و امقاط جنین و شدخ عقل و با شراب جهت تحلیل صلابت طحال هر ربع الاثر و آشامیدن طبیعت چهار درم آن با هم وزن آن روغن زیتون و دیگر طل آب که تا بنبت برسد و چند روز بد آن ملامت کنند جهت تفتیت حصاة و سنگ کرده و مثانه مجرب و باید که روزی سه و قیہ بنوشند و صفا د بشته آن با سرکه آن محلول صلابت طحال و شراب آن جهت رفع سوء الهضم و صفا د معده و ابتلاعی استسقا و بر قان و نفخ رحم و صفا د اخلاط و اصلاح مزاج نافع و دستور ساختن شراب آن آنست که در هر رطلی از شراب و یا عصیر عنب در شراب دو درم و در عصیر و منقال ریخته و مدتی گذاشته پس صاف کرده و روزی تا یک رطل یا شامند و این هر چند کهنه تر باشد بهتر است السموم صفا د آن جهت نفوس هوام نافع العروق صفا د آن با عمل جهت غروح مزمنه و روضه الزینة مسوخ آن بر بدن باعث گرمی آن دهن آن که از آب تازه آن و یا از آب عظیم آن و از گل آن بدستور روغن کل مرخ وادمان دیگر ترتیب در فندل جهت رفع برودتی بدن و ریاح مؤثر و در سایر افعال کا ذریوس مانند کافیتوس است مثل ارشرب آن سه درم و در مطبوخ تا هفت درم مضر اعداء صلیب آن کثیر و بدل آن بوزن آن سیمانوس و روغن آن سکنه و نیز بعضی هروق غاف و سلیمه است و اقلو قند ریون نیز گفته اند *

گما شیر * بضم کاف و فتح میم و الف و کسر شین معجمه و سکون یا ع مثناة تحتانیه و راه مهمله لغت فارسی است معرب آن قنما شیر و بیونانی لوفیون نامند * در ماهیت آن اختلاف است بعضی صمغ کما و بعضی صمغ نباتی بدل و بعضی صمغ فندی شبیه بجا و شیر و بعضی صمغ نباتی شبیه بجا و شیر و بعضی صمغ کرس جبلی که تنم آن نواسیون است شبیه بجا و شیر و بعضی شبیه بیز و نند شبیه بجا و شیر دانسته اند و با لجمه در صغیت آن اتفاق است و بهترین آن زرد تند بی تازه آنست و در قوت اقوی از جا و شیر * **طبیعت آن** درم گرم و خشک و درموم نیز گفته اند * **افعال و خواص آن** اعضاء الغذاء و النفض مسهل زرد آب و دفع استسقای لسی و زرقی و مدبول و حیض و مسقط جنین و بدل دستور حصول آن با صمغ عربی و محلول صلابت شراب و صفا د مثل ارشرب آن از یک انگ تا نیم درم مضر رگه مصلح آن کثیر است *

* **گما فیطوس** * بضم کاف و میم و الف و کسر فا و سکون یا ع مثناة تحتانیه و ضم طاء مهمله سکون و او سین مهمله لغت یونانی و بیونانی الاصل خاما نیطس نامند یعنی صنوبر الارض و بعضی گفته اند بمعنی مقروش بر روی زمین است واضح اول است و یسریانی زراعت و کرفا و یغاری تنم کرس زومی و بشیرازی ماش دار و و جلا طینی آبی که بغرنجی جوده و پهنی گکرونی با منند * **ماهیت آن** در سقر و یک رس گفته اند از نبات متبانه ایست که هر سال تازه میروید و احصاف میباشد صمغی از آن را نبات بلد نمیشود و کاه برگ و شاخ آن میبود بر روی زمین و شاخهای آن مانند بمرخی و برگ آن شبیه برگ صنوبر

وحي العالم و صغیر و مغرب و کثیف ضخیم و تلخ با اندک قبوضت و حرارت با رطوبت چسبند و بوی آن شبیه بوی درخت صنوبر
و کل آن با رنگ و زرد رنگم آن از تنم کرفس کوچکتر و بیخ آن سفید و از ثورتا سرطان میماند و قوت آن تازه سال باقی است
و صنف دیکر و نیز شاخها بقدر یک ذرع شبیه با ذخر و شعبهای آن با رنگ و کل آن شبیه بصنف اول و برگ و تنم آن سیاه
و رنگ و در پوشیده بوی صنوبر نیز و صنفی دیگر را نر نامند ساق نبات آن خشن و سفید و شاخهای آن با رنگ و برگهای آن کوچک
و با رنگ سفید مغرب و کل آن زرد کوچک و را نر اند این نیز شبیه بر آنست صنوبر و قوت این د و صنف قریب با دل و از آن ضعیف
ترو جالبیوس گفته که فیطوس شاخهای آن با رنگ سبز و برگ آن مانند برگ مرو و کل آن سرخ و در ثورتا میروید و در سرطان
بکمال میرسد و قوت آن تازه سال میماند و تلخ آن بهتر از حاد و حریف آنست و صاحب اسرار الطب گفته آن را بیونانی حریفه
نامند و شاخهای آن با رنگ و برگ آن منبسط بر روی زمین و کل آن مرغ مانند بسیاری و با قبوضت و حرارت و تنم آن زرد
و بعضی گفته اند تنم کرفس رومی است و بعضی گفته اند طرخون رومی و یا هند بای رومی است و رنگ آن بنفش و در آخر
تنم آن فرا میون میشود و بهترین آن تازه بری آن بعضی گفته اند بهترین تازه یستانی تند بوی آنست و مستعمل از آن
برگ و شکوفه و تنم آن * طبیعت آن در اول درم کرم و در آخر آن خشک و درد و کرم و در سوم خشک و کرم گفته اند * افعال و
خواص آن مفتوح مد و منقی و جالی اعصابی و بلغم غلیظ و جلائی آن زیاد از کرمی آن اعصاب الغداء و النقص
مفتوح مد و کبد و طحال را بقوت مسهل و مسهل بلغم غلیظ از اکبراد و یطحال است و جهت امراض آن اعضا و استسقا و یرقان
اسود و تحلیل ریح نافه چون هفت روز متوالی بنوشند و مفتوح مد و رحم و مد ربول و حیض و رافع عسر البول و جهت اوجاع
کبد و شکاف عقل و بواسیر مفید و حمل آن با غسل منقی رحم و مشرج جنین و آشامیدن برگ آن با شراب دقت روز
جهت یرقان و با توبال انکاس و را تنجی مسهل عظیم زرد آب و منقی رحم از فضول الاطامه اصل آشامیدن د و منقال آن
با آب انجیر مطبوخ جهت تنقیه معای غلیان نافع و آشامیدن آن با غسل جهت تنقیه اعصاب و عرق النسا و وجع و رگ و نفوس
و مد اومت آشامیدن آن تا چهل روز با ماء العسل که با آب باران ساخته باشند و با ماء العسل و آب باران جهت عرق النسا
و در دگر کرده و مغص و آدرار بول و حیض و آشامیدن مستحق آن با انجیر بادانه سرشته مسهل الجرج و القروح ضامد
آن با غسل التیام دهند جراحت و قروح عفنه کبار و ملصق جراحت تازه الا درام و البثور ضامد آن یا در جوج جهت تحلیل
ورم پستان و تحلیل صلابات و با غسل جهت منع سعی نموده ساعیه اسوم آشامیدن طبعی آن دافع ضر و سوم و خالق النسر
مضررته مصالح آن انیسون مقد ار شربت آن ازد و درم تا سه درم بدل آن بوزن آن سیسالبوس و نصف آن سلبیه و باب
که در هوا اعی کرم و مزجه حاره و اطفال استعمال نمایند و آنچه در نکاله میشود و ککروند و نامند در زمین باب در فصل

کافی مع الکاف مذکور شد

* کشوری * بضم کاف و فتح میم مشده و سکون ثاء مثله و فتح راء مثله و الف مقصوره و یرض میم مشده غلط است لغت
عربی است بیونانی لوفیون و آفوس و انقوس نیز و رومی ایلی و یقارعی امرو و نیر و یهندی ناشیا تی نامند * ماهیت آن
بدرختی است از سبب بزرگتر و برگ آن شبیه بمرک شفتالو و از آن عریضتر و بزرگتر و کل آن مانند کل آن و ثمر آن اصناف
میباشد از برقی و جبلی و بستانی و هر یک شیرین و ترش و شیرین و معشوش و بعضی و تافض و غیرها و مطلقا در بلاد سرد سبز
بهتر از گرم سبز میشود و هر چند بدن خود قریب به تر و لطیفتر میگرد و بستانی اقسام میباشد از شاخه امرو که خراسانی

نامند و چینی که معرّی است و نظری و منجستانی و غیر ما و هر یک ازین مادر و پدری و شیرزی و جائیکه میشود بنامی
مخصوص و نیز هر یک در بعضی بلاد و اراضی بهتر از بلاد و اراضی دیگر میشود مخصوص در بلاد مرد میر چنانچه ذکر یافتم
و در بلاد چین خوب میشود و قسم بزرگ مل و شیرین شاداب خوش طعم و رائحة آنرا که گویا شربت تند منجمد با کمال لطافت
و لذتی است و پوست آن نرم و نازک و سه ز مائل بزودی شاه امرو و نامند و محل روح شیخ الرئيس رحمة الله علیه است و این
در بلاد ماغان و بلخ خوب میشود و آنچه پوست آن منجمد و هر آن بر آمل و بی الحمله صراحی شکل و در خانوار صاف قریب
بدان است آنرا احمدی نامند و این در آذربایجان و فیه ان خوب میشود و چون پوست آن منجمد است باید که مقرر نمود
بشورند و قسم مترومتر که در مقد از ان کو چکتر و اندک طولانی و در اوصاف مذکور و لطافت از ان مرد و کمتر نظری
نامند و این در اکثر بلاد بهم میرسد و شیرازی و عجمی نامند جهت آنکه حکم شاه عباس موسوی صفوی رحمة الله علیه نهال
آنرا از همدان با صفهان و بلاد دیگر بردند و فوری یافت و قسم صغیر از همه اسلام طولانی تر و صراحی شکل و خوشبو که در اول
فصل پیش از همه اقسام بهم میرسد و در جرم آن اندک رملیت است و پوست آن اندک زرد رنگ و سرخ و در بقلاد ریخون
و شیرازی و لاهی نامند و این قسم جهت اطفال و مرضی بهتر از تمام دیگر جهت آنکه حلاوت آن بکمال اعتدال است و بهترین همه
قسم اول و بهترین هر یک از اقسام و جمله شیرین شاداب خوش طعم و رائحة بزرگ مقدار و نازک پوست آن است و آنچه بدین اوصاف
نباشد بمزاجها و قلت و کثرت زیون و تخم همه اقسام شبیه و سبب و اما نایب ندارد طبیعت آن نفع شیرین شاداب معروف
شاه امرو و معتدل مائل بحار و در جرم تر و معروف به معنی قریب بدان و اقسام و انواع دیگر در حرارت معتدل در اول
تو بعضی مائل بخشکی * افعال و خواص ! ان مفرح و مقوی و جالب و با قوت قابضه و ملینه و بهتر از تفاح است در اکثر
امور اعصاب و الراس و مرطب و دماغ و دائع نزلات جهت آنکه مسکن معود البشرة است بدماغ اعصاب الصل و اخذ اء مفرح
و مقوی قلب و معدة و ما ضمه و رافع خفقان و تشنکی و موزن مثانه و معتدل خورن و ملین طبع و با قوت قابضه بعد از تلبین و مانع
معود البشرة بدماغ خصوصا خورن آن بعد از طعام و ضما د آن حابس و مانع انصباب مراد با اعضا السمرا نفع سمیت نظر و چون
نظار را بان طبع دهند ضرر آن زائل گردد و جمیع اجزای آن سرد و خشک و شکونفان مفرح و مقوی دل و قاطع نفث اللم
و اسهال و ضما د آن محال و رم چشم و تخم آن بش و مغنی زنا تل کرم معدة و مخرج آن چون دو مثقال آنرا بیا شامند و برک آن
حابس اسهال چون پنج درم آنرا بیا شامند و در وران منجف جراحات و التیام دهند و ملصق آنها و صمغ آن محلل و منفض
قوی و سرختمه چوب و برک آن نایب مناب توتیا است و در وران منجف قروح الحار و مضرب کمال رسیدة شاداب لطیف
آن کمتر خصوص در مجرور المازجان قوی مضر و برودین و ضعیف المعده و راکتار آن مولد نفخ و قولنج خصوص بکمال نارسیدة
آن مصلح آن زنجبیل مرین و رازانه و بید که در خلای معدة فخورند بلکه بعد از انحدار غل او بالا آمدن آب بیا شامند خصوص
آب مرد و بجمام غلیظ نشورند و با گوشت نیز و با اوراق طیور و بری لطیف بد نیست

* کثیری حامض * که کثیری چینی نامند بهترین آن رسیدة شاداب لطیف آنست * طبیعت آن در اول سرده و در دوم
خشک * افعال و خواص ! ان مقوی معدة و رگب و مدیمی طعام و مسکن غلیان حدت خورن و مضر او مانع معود البشرة بدماغ
و مولد خلط صالح و رافع تشنکی و رفع اسهال خور و لاتر و تازه آنرا نشورند و یا خشک آنرا و بعد از طعام مانع معود البشرة بدماغ
مضر مشابه صا حیان فلج و مبرود المازاج و صفت و مورت قولنج مصلح آن غسل و جوارش کمونی و مانند آن و کنیزی و رشتن

آن بشمار آب و مشوی نمودن یعنی بشمار که تندرست بر آتش بخشن و یا مری نمودن با عمل و یا شکر و نارحمید و زخمت آن بارد و بایس در دم و تابض و مورت تولنج و حایس قی و اسهال و مضاد آن ملحق جراحات است

* کمتری بری * درخت آن کوتاه تر و ثمر آن کوچکتری آب و با عفو ص و رملیت * طبیعت آن در دم سرد و در سوم خشک * افعال و خواص آن تابض و مست و آغامیدن سفوف خشک آن حایس اسهال و زور آن میجفف جراحات و زوایند * کرش السوم ناد زهر فطر چون فطر را بآن طبع دهند ضرر آن زائل گردد و آشامیدن خاکستر جوب آن نادر کمی که اورا خنق از خوردن قطار و امثال آن بهم رحیمه باشد مضر عصب و مورت تولنج مصلح آن عمل وادویه حار و خوشبو است

* کمتری جبلی * نیز مانند بری است و از آن سرد تر و خشک تر و تابض تر و همچنین نارس زخمت هر نوع نیز نوع از جبلی که در کوکبلویه میشود و مخصوص بد آنجا است ثمر آن کوچکتر و زخمت و با خشونت و صلب و بعد بخشن اندک شیرین و بارملیت بسیار و در جرف آن تخم بسیار و ثمر آنو اگر فته در خاک دفن میکنند بعد آنکه لیم آن مضاعف شد بر آورد و شسته تخم آن را جدا میکنند و آنرا بریان نموده مقرر کرده میخورند و داخل لوب و مرکبات دیگر نیز میکنند و آنرا بفارسی انجیک نامند و آنچ ابروج همین است و در حرف الدال ذکر یافت و از کوستان رگمور نیز ثمری * با هر دو جبلی می آورند بمقدار لیمو که کافی و مل و زور آنرا بهوت بیرمینا مثل و شراب کمتری جهت اختلال طبیعت و رفع فساد معد و تقویت آن نافع خصوص که از کمتری نیم رس مرتب می نموده باشند که آب کمتری نیم رس که هنوز خوب نرسیده و نورم نشسته باشد کو فته صاف کرده با شکر و با عمل با تشلیم بقوام آورند و رب آن تابض و حایس اسهال صغراوی و قی صغراوی و رانیع عثمان و دایغ معد و ستر مرتب نمودن آن مانند ربوب دیگر است *

* کمزوره * بفتح کاف و میم و سکون راء مهمله و فتح زای معجبه و سکون فاقحه راء مهمله و ها * ماهیت آن گفته اند که نباتی است که در کوستان سرد برف نشین بهم میرسد برک آن شبیه برک آس و بهم متصل بعضی به بعضی و شاخهای آن بسیار و ملق از در و جب و زیاده و کم از آن و از زمین بلند میباشد و چون برک آنرا بتکین شیر بیباری از آن بر آید و بر سر شاخهای آن کلی و تخم آن مانند مازریون و بقدر کوسنه و بخی آن با شعبه بسیار و بر درخت آن گرمی مانند کرم ابریشم منقطا و منقش بسیاری و سرخی و سفیدی بهم میرسد * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن با قوت سمیه و قاتل بعضی حیوانات و نبات آن تریاق فایق نهش هوام و عقارب *

* کمرک * بفتح کاف و سکون میم و فتح را و کاف و عوام کمر که نامند * ماهیت آن اسم ثمری است هندوی طولانی بقدر نیم شبر و شش پهلوی شکل شش پر و در خامی میزد و بعد رسیدن زرد میگرد و و ترش و شیرین حبیب باشد درخت آن بلند و موزون بقدر درخت گردگان و برگ آن بعضی ریزه و بعضی بزرگ اندک طولانی در شاخهای باریک و برگهای اسفل شاخه آن ریزه تراز برگ اعلا آن * طبیعت آن در دم سرد و خشک و سردی و خشکی ترش آن زیاده از شیرین آن

* افعال و خواص آن تابض و مسکن حلت صغرا و عطش شدید و قی و اسهال صغراوی و طعم دمان را نیکو گرداند و در سائر افعال و خواص آن قریب بریه اس است مضر هر دوین مصلح آن جوارشات وادویه حار *

* کم کوث * بضم کاف و سکون میم و ضم کاف و سکون و او و تاء مناة قوفانیه لغت ترکی اهت بمعنی صمغ درخت کوفت زیرا که کم در لغت ایشان بمعنی صمغ است و آنرا که تا کنوا غوثا غبا و بغت انکایش کمبوس و بغت پرتگالی

برون نیز مانند نژاد عوام مشهور بعضا در یونان است و ماهیت و طبیعت و افعال و خواص آن در حرف الفین مع الواو تذکریافت کویند چون آنرا با مساوی آن صواب نموده هر حی بیقل رنخودی شریقی از صواب نامت بحسب مراتب انسان وضعف وقوت مزاج بخورند اسهال قوی نماید بی مشقت و تعب *

۱۰ * **کرمون** بفتح کاف و میهم مشدیده و سکون و اوون لغت عربی است و یا معرب از خامون یونانی و یا از کمون سریانی و عربی سنوت و برومی اسقیقوس و نیز یونانی کرمیون و یغارسب زیره و بهندی نیز زیره و جیره نامند * **بایهیت** آن نغم نباتی است از راز با نه باریکتر و سیاه و سبز و زرد و سفید میباشد و نبات آن از راز یا نه کوچکتر و بزرگ آن مستند بر رفته آن مانند شنبه و معر و فاست و در اکثر بلاد میشود و چهار قسم میباشد فارسی و فطی و کرمانی و شامی و هر یک بری و بستانی میباشد نوکرمانی آن سیاه و رنگ ریزه دانه خوشبو که یونانی با سلیقون نامند بمعنی ملوک و فارسی آن زرد رنگ خوشبو و هر یک بری و بستانی میباشد و بهتر در همه بری و بستانی کرمانی تازه آن است پس فارسی تازه جیل آن بری و هر یک اتومی از بستانی و بدترین همه بنطی سفید بستانی است و مغشوش بکروا مینماید و فرق بخشوی و استطالت زیره کرمانی و اکثر مستعمل نغم آن است هم از داخل و هم از خارج و قوت آن تا هفت سال باقی میماند و از بری نوعی میباشد ساق آن باریک بغل ریگش و بران چهار و یا پنج برک مشق شبیه برک شاهتره و بر سر آن تپهای کوچک مستند بر پنج و یا شش و نرم و در آن هم چیزی مانند کاه و یا نخاله محیط نغم آن و نغم آن بسیار تند تر از کمون بستانی میباشد آن بالای آنها است و نیز نوعی میباشد از بری شبیه به بستانی نغم آن همیشه بشو نیز و قوی الحار است و در غلانی شبیه بقرن ازد و جاتب آن رشته و طعم آن تلخ و تند و احتمالی که این نوع چیزی باشد که بهندی کالی زیری نامند و در همین باب مذکور شد * **طبیعت** آن در زمزم گرم در رسوم خشک و در رسوم نیز گرم و خشک گفته اند * **افعال** و خواص آن مسخن و ملطف و مقطع و محلل و مجفف و قابض **اعضاء** الراس و سرطان و قروخ و خسانید و آن در سر که و یا استشمام منقوع آن و ناپدید شدن بینی بدان حایس رها ف و تطور آب مضغ آن در چشم قاطع خون آن و جالی غشاوه و قرقر چشم و طرفه و کشته الدم خصوصا که بازیت مخلوط نموده باشد و مضغ آن با نمک جهت جلای جرب و قبل و ظفره و بعد کشتن آن و مانع التئاق چشم و با سفیدی چشم مرغ جهت نرم کردن حار و مقصفه بطبیعت آن مسکن نزلات در درد دندان خصوصا با صفت و امثال آن **اعضاء** التنفس آشامیدن آن با سرکه ممزوج با آب جهت عسر نفس و نفیس الانتصاب و خفقان با **اعضاء** الغل و التنفس آشامیدن آن جهت تقویت معد و اوعا و کبد و گردن و تسکین اشتها و تحلیل ریاخ و نفخ و رفع فواق و رطوبی و ریخی و قحه و مغص ریخی و ورم الحمال و اسهال و رطوبی خصوص بریان نموده آن درین امر و مدبول و حیض و رافع قططیر البول و چون با نمک بنمایند و فرو بردن قطعه سیلان و رطوبات معد نماید و امت خوردن بر سرکه پرورده خشک نموده آن قاطع شهوت کل خوردن و نغم و امثال آن و در سرکه خیسانیده بریان کرده آن قوی القیض و در دفع رطوبات معد قوی الاذروا احتقان بطبیعت آن محلل ریاخ و نفخ امعاء و معد و گردن و وصول آن با زیت قاطع حیض و صمد آن با زیت محلل ورم الحمال و **السوم** آشامیدن آن با شراب جهت نهش عوام الاورام صمد آن با زرد با قلا محلل اوام و با قیر و طی و یا زیت و آرد با قلا محلل ورم انبین القروح و الجروح مدمل جراحات چون در آنها بر نماید **الزینة** طلای آن و یا اغتسال بدان جالبی بشره و مد امت با آشامیدن آن و یا عرق آن باعث لاغری و زردی بدن **التجواص** چون آب زیره را بر بدن مولود در حین ولادت بمالند کویند در مدت العرشش در بدن او به هم

در مکرر و نه مصالح آن کثیر است از شربت آن در درم بدل کرمانی آن بکوزن و نیم نبطی آن و گویند بدل آن کروریا است
 و در طرد ریاح مغزشامه اند و بدل آن نارس نیم وزن آن کرمانی و گویند بدل آن تخم کرب است و بدل شامی کروریا و تخم کند نا
 و زیزه جهت مبرودین و مشایخ و بلغمی مزاجان بسیار نافع و چون با افابیه و شبث و دارچینی در طبع لیوم غلبه داخل
 نمایند آنها را لطیف و قوی و ملین و مد ربول و محل نفع کرد اند کون نبطی درد ورم کرم و خشک و ملین طبع و کرمانی قابض
 و گویند بری که شبیه بشو نیز است در موم کرم و خشک **افعال و خواص** آن قویتر از بستانی اعشاء العین عصاره و صمغ
 آن جالی بصرو جالب معده و داخل ادریه کوری و نفث شعر منقلب مینماید و چون بعد تنف بران بمالند دیگر نریز و چون
 بر جرب چشم بمالند آنرا زائل گرداند و ضماد جرم آن بازیت و عمل جهت رفع سیاهی که در چشم بهم رسد باشد نافع
 اعشاء انگذاء و النفث جهت تقطیر البول و اخراج تنک کرده و رمانه و تحلیل خون منجمد در معده و کرد و خصوصاً با آب
 کرکس بستانی و با هر که جهت فراق و اخراج کرم معده السموم آشامیدن آن با شراب جهت کزیدن هوام نافع الا ورام
 و البثور ضماد آن با روغن زیتون و عمل رافع خون مرده تحت جلد و تحلیل ورم انثیمان و آشامیدن عصاره آن با ماء العمل
 مسهل و آشامیدن هشیب آن مد ربول است و دستور مد بر نمودن آن و سفوف و دوا جو ارشاد و شراب کون در قریادین

فصل الکاف مع النون

کیمبرل کور شد *

کنند و **بهم کاف** و **مکون** نوز و ضم دال و راء مهملتین لغت عربی است و گویند فارسی است و میونانی قیو طیسرون و
 بسرائی لیا نون و برومی سقر و س نامند **ماهیت** آن علك و صمغ شجری است خاردار و بقل رد و ذرع و برک و تخم آن
 شبیه برک و تخم مورد و مائل بتلخی و مثبت آن کومستانها و بلاد شیر و عمان و چین و در سلطان صمغ آنرا اند مینمایند
 و از آن آنچه مستدیر الشکل مائل برخی است کند رد کر و آنچه سفید صفت است انثی و تازه آنرا که در انبیاها هر که
 داده و مد و رشک باشد مد حرج و پوستهای رقیق و با صافی آنرا که از سائیدن بیک یکر جدا شده باشد قشار کنند و آنچه
 از غیر صافی آرد باشد ذائق کنند و نامند و قوت آن تا بیست سال باقی مینماید و بهترین آن تازه نرم خالص ذکر آنست
 که ظاهر آن سفید و زرد شکسته نشود و چون شکسته شود داخل آن چسبیده و زرد و طلائی باشد و علامت خالص آنست که زرد
 پایش مشتعل گردد بخلاف مغشوش آن زیرا که آنرا مغشوش بصمغ عربی و صمغ صوبور مینمایند و صمغ عربی مشتعل نمیکرد
 و صمغ صوبور دود میکند و نیز زائنه اصلی آن شبیه بر آنکه مصطکی است و نیز قشار آنرا مغشوش بقشر صوبور و با قشر تنوب
 مینمایند و مستعمل از داخل و خارج هر دو است و اکثر مستعمل قشار آنست و بهترین قشار آن نئین چسبیده تازه امپس آنست
 و طریقی استعمال آن آنست که هرگاه در معاجین استعمال نمایند باید که در شراب و یا عرق زازا یا نه و یا عرق دارچینی
 بتیساند و داخل نمایند و در مرهم و در سرکه بتیساند زیرا که تازه آن سائیده نمیکرد و گفته اند در بعضی بلاد مثل نیز بهم
 میرسد و رنگ آن اندک یا قوی و رنگ یا دنیان است **طبیعت** آن گرم و خشک و در اول دوم و گفته اند خشک در اول و تشویر
 آن تا موم خشک **افعال و خواص** آن با قوت مجففه و قابضه و منشفه و جالبه کمی و بی لذت و حابس خون و اکسار آن
 متروک دم اعشاء الراس و اند و متقی روح حیوانی و دماغی و محل ریاح و حابس سیلان خون ظاهر اعضا و حجب دماغی
 و نفث اندام و مقوی دل و قوت حافظه و جالب و مجفف رطوبت دماغی خصوصاً با مصطکی و صاف کنند و آواز را در خفتان
 و با صمغ عربی رافع بل هوئی خیسوم و عصاره نفس و سرفه مزمن و رطوبی و بره و با عمل جهت نسیان و با روغن زیتون جهت

ثقل زبان شر با رمغا و مضاد آن با نظرون و عمل جهت قروح رطبه سر و کونکي آن و تقویت دندان و لثه و بازفت جهت
 شلخ عارض در گوش و چون بیکتال آن را در آب بنجیما نند و بیاض مانند ازان آب هر روز صبح ناشتا جهت رفع زیادتی بلغم
 و بلاد و نسیان مجرب و اکتمال آن جهت جلابی بصرو قرحه چشم و پیکند و آن و تحلیل خون منجمد در آن و مد و قوت
 قریه و ظفر و سرطان رد معه و سلاق و بیاض و جوب و حكه و ظلمت آن خصوصاً با عمل و ذرور آن جهت قروح خبیثه و ریه
 آن و با لجمه از اکبراد ریه امراض عین است خصوص ظفره سرخ مزمن و قطور آن با خمر حلوه جهت درد گوش و مضاد آن
 با قیوایا و روغن گل جهت اورام حار و پستان و داخل ادریه مشرویه قصه رنه کرد و میشود اعضاء الغداء آشامیدن آن
 با شکر جهت ضعف معد و تحلیل ریاغ غلیظه و تحقیق و طو بات و تسخیم و استمساک آن و جودت هضم و حبس قی و خلطه و ذرب
 و ذر و سنا و ریا و نرف الدم مقعد و بوا سیر و زخم و آشامیدن نیم گرم آن بازرن آن نا نفع جهت زخم بلغمی نافع و بر داشتن
 فتنه سرشته آن با شیر در مقعد مانع انتشار قرحه آن است حیات جهت حمایت با لجمه الاورام و البثور مضاد آن با طین قیوایا و روغن
 گل جهت ورم کرم پستان زبان خصوصاً در منکام نفاس و داخل ادریه اخضره مجمله اورام احشا کرده میشود و با سرکه و زفت
 جهت رجعی که بیروانی مریه یا مانند آن احساس بر رفتن مورچه اهت بر بدن و از مقل مات خدر است و جهت قلع قوب
 و تا ایلیکه آنرا نیز میونانی مریه یا مانند آن احساس بر رفتن مورچه است بر عضو و با عمل جهت داخس و بازفت جهت شکاف
 عضل القروح و الجروح جهت چسبیدن و اندام جراحات عمیق و جراحات ناز و قاطع نزف الدم آن و انتشار
 قروح خبیثه و با پیم بط جهت قوب و با پیم خنزیر و با پیم بط جهت قروح بآتش سوخته و قروح اطراف و شقاق عارض از سرما
 و رجاع الما صل بار و روغن زیتون و عمل جهت اوجاع مفاصل و اوجاع بارد و استخوان که مزمن شد و باشد و بار و روغن کتچل
 جهت تحلیل ضلالت الابه آشامیدن آن باز رده تخم مرغ نیم پخت جهت تقویت با و و تولید منی خصوصاً با جوز بو و سیاه
 الزینه و بار و روغن مورد مانع ریختن موی است مقدار ارشوبت آن نیم درم الما را کنار آن مسرق خون و بلغم و مصلح محرورین
 و مورث جنون و جذام و بوق میا و مصلح آن برنج فارسی و شکو مقدار زیاد و آن شراب و سرکه کشند و بدل آن مصطکی و قشار
 آن و تدفین بدن رافع و با اما قشار آن درد کرم در مردم خشک و افعال و خواص آن در کمال قوت قبض و تحقیق
 و لطیف تر از کندر و جهت نفث الدم و نزف الدم و منع سیلان مواد اعضا و تقویت معد و رافع قرحه امعا و احتقان بدن
 نیز جهت قرحه امعا و مضاد آن بر شکم حابس اسهال و کشند کرم معد و بازفت جهت شکاف عضل القروح و الجروح منقی
 قروح و مجفف رمدن مل کنند و آنها و جالی آثار بقوت مقدار ارشوبت آن و ثلث درم و کنار آن مضرو مغا را بین نیز مانند مضار
 کند راست و دقاق کندر و نیز خشک تر و لطیف تر از کندر و بهترین آن خالص نرم سوده است و افعال و خواص آن
 مفتوح و جالی و در افعال ضعیف تر از قشار آن مکر در اوزق و تغریه و دقان کندر که دود آن باشد و طبیعت آن کرم و خشک
 و افعال و خواص آن ملطف و مسکن اوجاع چشم کرم و قاطع سیلان رطوبات ازان و منقی قروح آن و رویانند و گوشت
 در آن و سرطان آنرا نافع است و جوارش و دقان و سفوف و معجون آن در قریا دین کبیر من کور شد
 و کندی * بضم کاف و سکون نون و ضم دال و کسر راء مهماتین و یا نسبت ماهیت آن نباتی است شبهه نبات
 زردک و رازیانه و برک آن ازان غریز تر و بوی آن مانند کندر و طبیعت آن در اول سوم کرم و در آخر آن خشک
 و افعال و خواص آن مد و در محتمل و منضج و در اکثر افعال قائم مقام کندر است

۱۰ کندی * بفتح کاف و سکون نون و ضم دال و حین مهملتین و یشتین معجمه نیز آمد و بغلامی بیخ و زران و کند شد نیز نامند
 ۱۱ صا حیت آن بیخ نباتی است شبیه بکنگر برک آن مائل بیزی و سفیدی و در شام لباس یخی را بآن میخورند و ظاهر بیخ
 آن مائل بسپاهی و باطن آن مائل بزردی و زردی بوی و در حرطان میرود و قوت آن تابست مال باقی میماند و مستعمل در ورق
 آنست بهترین آن تازه و تند بوی و با صاف مذکور است * طبیعت آن در آخر صرم گرم و خشک و با قوت سمیت افعال و خواص
 از آن معطر قوی و معرق خون و بلغم و قاع آن و منخرج مره مودا اعشاء لراس معوطان بقدر یکدل ص با روغن بنفشه مفتوحه
 مصفاة و مسهل ریاح خفاشیم و خلط غلیظه و منخرج آنها بعطسه و تحریک آنها و رفع بصر و رفع شکری و معوطا و قشورا
 و بهر شی مضروع و مسکوت و نیز رافع خشم و دل بری بینی و صافی کننده آرا و با عفت حدت بصر و رفع شکری و معوطا و قشورا
 با روغن بنفشه و د اخل شیانات علل عین میبایند و قشور و جوشانید آن با روغن بنفشه و یا ا دمان مناسبه دیگر و در کوش
 جالی او با غ و منقی آنها و رافع اوجاع بارد و دردی و طنین و گرمی و ریاح حادث از برودت و رویت و کشش گرم آن و یا تجمیده
 معوطا و عطرس و قشور آن جهت اکثر امراض باره و طبعه و ماغیه نافع اما باید که بعد تنقیه بدن و در فصل سرما و یا قویب بدن
 استعمال نمایند و اجتناب نمایند از استعمال آن در حین امتلائی تام و فصل حار و زمستان و در المزاجان و اطفال
 و پیران بسیار ضعیف و یا است که عطسه بهرامی آورد و خود بخورد تسکین نمی یابد بد بیر آن است شاق روغن بنفشه و تر نمودن
 بمرکه و کلاب یا بخی و یا برف سرد کرده است اعشاء انصاف و قوی کردن بآن جهت عین نفس و رویت اعشاء النفش آشامیدن آن بقدر
 یک انگشت یا غیر تازه و در شید و در روغن کثیر معقی قوی و معمول و مسهل صلابت طحال و دل و بول و حیض و منخرج جنین و معمول
 آن نیز با عمل جهت اخراج جنین میت مجرب و در تنقیه صفاة قوی الاثر و منضج احشایا و بیخ کبر و جاشیر جهت
 تنقیه سرد اوریزایدن متک کرده و مثانه و آشامیدن وضاد آن جهت استسقا و برقان و طحال الزهه و ضد آن با عمل جالی
 کف و بقی و برص خصوصاً اورد آن وضاد آن با موزن آن زرنیخ و روغن زیتون جهت رویانیدن موی داء الثعلب و داء
 الحیه الاورام و الجشور و صلی آن با سرکه و حمل جهت جرب و حکه و قربا و جوشانید آن با هر که دردی روغن گل نیز جهت
 خارش المفاصل آشامیدن و طلا کردن آن جهت اوجاع مفاصل زهری النساء مقداره و موثر کرب و غشی مصالح آن کثیر او شیر
 تازه و شید مقداره شربت آن جهت قوی کردن از یک دانگ نادره و یک دانگ با شیر تازه و در شید جهت سیر و برقان و امثال آن از یک
 دانگ تا پنج قیراط و از لی اجتناب از آشامیدن آن صفاة خصوصاً مسر و المزاجان و در فصل گرم و دردم آن کنند و در حال
 بمرض خنق و یحیی و تشنگی مغوط و اختلال عقل و در شکم و تقطیع امعاء و اوی آن قوی نمودن و شیر و روغن و حقه
 قویه که در آن شحم مختل باشد و آشامیدن روغن کار بسیار و اگر تشنج عارض گردد معالجه تشنج با بس نمایند و بعضی گفته اند
 علاج پندیر نیست خصوصاً و تیمکه اختلال عقل و وجع شدید و معده و بیخ رمل
 ۱۲ کنگرزد * بفتح کاف و سکون نون و فتح کاف و سکون راء و میله و کسر زلی معجمه و دال میله لغت فارسی است و انگلی
 و قرب النقی نیز نامند * ماهیت آن صغ حریف است که بغلامی کنگر نامند * طبیعت آن در گرم گرم و در اول خشک
 ۱۳ افعال و خواص آن معقی بلغم و صفرا با مانی چون آب گرم و مکنجین بسیار باشد و با عمل وضاد آن مسهل اورام
 مقداره شربت آن یکدرم تا دردم بدل آن جوز النقی در قی و در غیر آن دار شیمان اجب
 ۱۴ کنگرچی * بفتح کاف و سکون نون و فتح کاف و سکون راء و میله و کسر زلی معجمه و دال میله لغت فارسی است و انگلی

درخت شانه نامند بجهت آنکه مشابه است ثمر آن بشانه و گفته اند مشط الغول و بعضی گفته شود حطانت ولیکن شاید غیر آن هر دو باشد * ما هیت ^{ان} آنچه در تنگله مشاهده شد نباتی است بقدر ریگقامت و زیاد بودن شاخهای پراکنده و صلب و در شاخهای آن شاخهای ریزه و بران شاخها بر کهای ریزه فی الجمله شبیه بمرک کشتیز و از آن بعضی بزرگتر و پهن تر و ضخیم تر و صلب و بوسه شاخهای آن کلهی کوچک زرد رنگ با پنجه برک و در وسط آن تارهای بسیار باریک و بر سر آنها دانههای زرد ریزه و تارهای سبز نیز رفته اند در قهقهه شبیه بسوفرا و نصف کره و خیاره و در رعد و خیارهای آن هلهه هلهه و در جوف آنها انتمهای نمیه و رنگ کوچک اندک بهن و سر آنها باریک * طبیعت آن در درم کرم و خشک * افعال و خواص آن جهت امراض سینیه و بواسیر و اورام و تب غیر نوبه و دفع مواد سوداویه وادرار بول و قروح و میخار آن نافه و تخم آن مبهی و ضمد برک آن محلل اورام و مضمه با آب طبیع برک آن جهت درد دندان مجرب و خوردن برک مطبوخ آن جهت درد کمر و درد اعضا و بواسیر و خونی و باد و نفور و برک آن که شب در آب بخیسند و صبح مالیده صاف کرده بنوشند جهت بواسیر و خونی و بادی موثر و چون چند شاخه آنرا بهم بسته و شیر را بجوش آورند بعد از آن فرود آورده آن شاخها را در آن حرکت دهند شیر منجمد و ریزه مانند آرد گردد *

* گئوس طبری * بفتح کاف وضم نون و سکون و او و سین مهمله و فتح طاء و باء نهمله و واء نهمله و باء نسبت * ماهیت این بلفت طبرستان اسم نوع کبیر زعفران است و بترکی از کبیل نامند و دوام این زیاد از آن * طبیعت و افعال و خواص این قویتر از زعفران و در صغیر و قابض تر و لذیذ تر از آنست

* گنهان * بفتح کاف و سکون نون و فتح هاء و الف و نون و عرب از فارسی است و بفارسی گومان نامند و بعضی گفته اند نهطی است بعضی آنرا کونهان خوانند و بفتح ادی آنرا کنهان گفته * ما هیت ^{ان} نباتی است قریب بد رخت کوچکی برک آن در رنگ وحدت شبیه بمرک حبه الخضر و از آن حبه آن حبه بد و شاخهای آن از مریک ساق سبطر رسته و نرم تر از درخت حبه الخضر * طبیعت آن در سوم کرم و خشک * افعال و خواص آن دوام بوئیدن آن مسخین و دماغ و آشامیدن آن مسخین بدن تسخین شدن و مسخین معده و کبد بارد و معین بوفهم مقدار شربت آن یکدرم تا سه درم و بیشتر از آن مورت و خم و فساد غلبه با حراق و مفسد و محرق خلط البواس عجیب الفل است در کوبیدن آن و قرب و در جاتی که آن با غل معرب نزد یک آنجا نمیرود و چون برک آنرا بر عقرب بپاشند در حال میبرد *

* گوسبل * بضم کاف و سکون و او و ضم من مهمله و سکون نون و لام لغت تذکاب و دیلم است و این تلمین گفته بلفت طبرستان و دیوار بلفت بازن در آن و دامن کوزن کیا نامند و در تنگ کره بفتح ادی با هم کومرل نوشته و گفته نوعی از قنار است * ما هیت ^{ان} نباتی است برک آن شبیه بمرک بارنج و عاق آن زیاد برد و قو و تخم آن میاه بقدر آلو بالو و ظاهر بیخ آن نمیه و باطن آن سفید و صابن تحفه گفته که آن غیر قنار است و مستعمل از آن و در دیلم برک آنست در اطعمه * طبیعت آن در آغز درم کرم و خشک * افعال و خواص آن مکرر مورت و بخورابی و بیهوشی و رفع سلس البول و بول در فراش و راجع مفصل و امراض بارده راجعه مقدار شربت آن از برک آن در اطعمه تازه درم و از بیخ آن نیم درم و انکار آن مورت جنون و کشتن و گفته اند از خاصیت بیخ آن است که قلع در هر حالتیکه آنرا قلع نمایند و بهر قولی تلقی و تکلم نماید شارب آن بیخ را نیز همان حالت طاری میگرد و همان قول را تکلم مینماید و آمزده است *

* **گومله** * بفتح کاف و سکون و اوجهای نون و فتح لام و مالت هندی است * ماهیت آن شرد رختی است شبیه بنارنج در جمیع اجزای آن که درخت نارنج اندک کوچکتر و همچنین برگ و باری و ثمر و تخم بهار آن یعنی کل آن کم بو تر و برگ آن نازک تر و در سبزی کمتر و ثمر آن در خامی مجز و خوش و بعد از رسیدن برگ نارنج و شیرین و شاداب میگرد و خوشبو و خوش باعم و پوست بعضی نازکتر و نازکتر و بعضی ضخیم تر و برصلاست پوست نارنج نیست و در تلخی نیز از پوست نارنج که تر و خوشبو و انچه پوست آن نازکتر میباشد شاداب تر از ضخیم آنست و در رنگ آن از کوهستان سلامت و رنگی که آن مرد در مرحل آن بلکه واقع اند می آورند و در آن مرد و در آن خصوص در سلامت بسیار خوب و را فر می شود و در میدان یورکتک از مملکت اود یسه و در شاه جهان آباد و اکبر آباد و عظیم آباد و کهنه که بیشتر نامند و نواح آن بلن واقع اند می آورند و در آن مرد و در آن بسیار خوب و را فر می شود و در مملکت هند نیز می شود و لیکن بخوبی و در آن مرد و در آن نیست و در مملکت بنگال نیز بسیار خوب می شود و در تمام سال میماند بخلاف آن اماکن و غیره از بعضی شهرهای مملکت ایران و دکن و غیره که موسم رسیدن آن زمستان و تابهار است اندکسب اختلاف اراضی از دوسه ماه زیاد نمی ماند * طبیعت آن در اول دوم سرد و در آخر آن تر * افعال و خواص آن مفرح قلب و رافع خفقان و مسکن حلد خن و صغرا و تشنگی و لویب معده و کبد و مد ربول و پوست آن مقوی معده و قائم مقام پوست اترج و نارنج و طلای آن رافع کلف و مختل و مرای آن نیز خوشبو و لذیذ و مقوی میباشد و تخم آن در تریاقیت نیز مانند تخم اترج و چون ثمر کمال رسید آنرا بتمامه از پوست و مغز و تخم بکنارند تا پرسید و خشک گردد پس بآب بانیله خوب سازند هر جمی بقل و نفودی بزرگ شربتی از پنج حب ناده حب جهت رفع غشیان و رفع مغرط و اسهال بسیار که در میضها بهم میرسد بسیار نافع و مجرب و بهترین از فاد زهر معادنی و غیره از حبسات تریاقیه است *

* **گومله** * بفتح کاف و سکون و اوجهای نون و فتح لام و مالت هندی است * ماهیت آن بلغت اصفهانی نوعی از مری است که مایه آنرا که فودج است در شیر حل نموده استعمال می نمایند * **افعال و خواص** آن قریب بمری است که بفارسی آبکامه نامند و تجذیف این کمتر از آن و مضر سینه و سرفه و بیخیت را بآنها و آن مورت تبهای عفنی را و رام مزمنه است *

* **گوبت** * بفتح کاف و سکون و اوجهای نون و فتح لام و مالت هندی است * ماهیت آن شرد رختی است شبیه بیل و شیرین و شاداب میگرد و خوشبو و در رنگ آن از کوهستان سلامت و رنگی که آن مرد در مرحل آن بلکه واقع اند می آورند و در آن مرد و در آن خصوص در سلامت بسیار خوب و را فر می شود و در میدان یورکتک از مملکت اود یسه و در شاه جهان آباد و اکبر آباد و عظیم آباد و کهنه که بیشتر نامند و نواح آن بلن واقع اند می آورند و در آن مرد و در آن بسیار خوب و را فر می شود و در مملکت هند نیز می شود و لیکن بخوبی و در آن مرد و در آن نیست و در مملکت بنگال نیز بسیار خوب می شود و در تمام سال میماند بخلاف آن اماکن و غیره از بعضی شهرهای مملکت ایران و دکن و غیره که موسم رسیدن آن زمستان و تابهار است اندکسب اختلاف اراضی از دوسه ماه زیاد نمی ماند * طبیعت آن در اول دوم سرد و در آخر آن تر * افعال و خواص آن مفرح قلب و رافع خفقان و مسکن حلد خن و صغرا و تشنگی و لویب معده و کبد و مد ربول و پوست آن مقوی معده و قائم مقام پوست اترج و نارنج و طلای آن رافع کلف و مختل و مرای آن نیز خوشبو و لذیذ و مقوی میباشد و تخم آن در تریاقیت نیز مانند تخم اترج و چون ثمر کمال رسید آنرا بتمامه از پوست و مغز و تخم بکنارند تا پرسید و خشک گردد پس بآب بانیله خوب سازند هر جمی بقل و نفودی بزرگ شربتی از پنج حب ناده حب جهت رفع غشیان و رفع مغرط و اسهال بسیار که در میضها بهم میرسد بسیار نافع و مجرب و بهترین از فاد زهر معادنی و غیره از حبسات تریاقیه است *

* **قصه** * **الحکف مع الهاء**

* **گومله** * بفتح کاف و سکون و اوجهای نون و فتح لام و مالت هندی است * ماهیت آن شرد رختی است شبیه بنارنج در جمیع اجزای آن که درخت نارنج اندک کوچکتر و همچنین برگ و باری و ثمر و تخم بهار آن یعنی کل آن کم بو تر و برگ آن نازک تر و در سبزی کمتر و ثمر آن در خامی مجز و خوش و بعد از رسیدن برگ نارنج و شیرین و شاداب میگرد و خوشبو و خوشبا

ذیانیطس و سیرانی حموما و برومی فیخیرس و یهتدی کور و ربعی قرن البحر و مصباح الروم نیز نامند * ما هیئت ان
صمغ درختی است که از بلاد اروس و بلغار و مغرب و غیر آن آفرین درخت آن عظیم و آنرا حوز نجاء مهمله مضمومه و مکران و او
و زای معجده نامند متاب آن بلاد بسیار سرد و برف نشین است و آن در قسم میباشد رومی و فبطی رومی آن بهتر است و صلب
و شفاف براق طلائی رنگ و دیگر از چون بدست بماند که گرم گردد از آن بوی آب لیمو آید و خورد * که را بر یاید و پنبه را بریشم
و اندیز چون بد آن گرمی رسانند و وجه تسمیه آن بکوری یا ازین جهت است و یا ثوران دیگر نیز میباشد و فبطی آن بدین اوصاف
نیست و در وقت از آن ضعیفتر و که در جوف آن که و سنگ ریزه میباشد که در وقت چکیدن صمغ در آن ماند و منعقل و متعجب شده
و حکیم میر محمد مؤمن در تحفه نوشته که حقیر قطعه از کوری یا مباحه نمود که مسمی در آن ماند و منجمد و متعجب شد و بد و از بعضی
ثقه شنید * شد که در خزانه بعضی باد شاعان منده قطعه کهر یا بی بود که بجهت میمونی و جوف آن ماند * بود و از اقوال حکمای
ما تقدم ظاهر میگرد که کهر یا و سندن روس مرد و از یک جنس اند و سندن روس مخصوص ببلاد هند و کهر یا مخصوص ببلاد مغرب و شمال
و در یونان که در دوشربانند الا آنکه سندن روس با آنکه حرارتی که از ما لیدن دست بقم رساند جذب کاه می نماید و کهر یا
محتاج بماندن بسیار است و سندن روس نرم و بوی آب لیمو از آن نمی آید و جلای بسیار زنی پندیر از حاکمی و کهر یا صاب و از آن
بوی آب لیموی آید و جلای بسیار می یابد و در حین سوختن از آن بوی مصطکی و از سندن روس بوی کریه و بوی شاخ سوخته می آید
و نیز بعضی آب چشمه است در جزائر مغرب و غانقی گفته کهر یا در وصف است صغی از بلاد روم و مشرق می آفریند و صغی یافته
میشود در غربی اندلس در مواحل بحر در زیز زمین و بیشتر نزد یک بیخ روم و حرانان و مزادمان چیز بسیار جمع میباشند
و یافته میشود در آنها قطعه های مصمغ صاف و شفاف و این بهتر از صنف مشرقی و صلب و ترو و بهتر از آن است در فعل و نوشته که خبر
دادند مرا که آن بطوری است که از برگ درخت روم میپیک هنگام بر آمدن آن درخت از زمین و آن را بوی شبیه بعبیل است
پیش از منجمد شدن و که در اندرون قطعه های آن مکرر و که منجمد و زبانه یافته میشود و مطابق قول غافقی از ثقات نیز
مسموع گشته و از اقوال دیگر در آن مذکور است و چون اصلی نداشته ذکر نمود و بیان سندن روس در حرف السیم مع الثون گذشت
* طبیعت آن در گرمی و سردی معتدل و در دزد و خشک و در اول سرد نیز گفته اند * افعال و خواص آن مفرح و مقوی
دل و حابس نفث اللم و قاطع نرف اللم همه اعضاء غامری و باطنی و قاض اعضاء الراس حابس رعی و نزولات و مانع ریختن
رطوبات از دماغ و بیه و داخل اندر بیه عین کرده میشود و از ادویه نافع آنست اعضاء الصلح حابس نفث اللم صرور و نه با آب
صرد بقل رنیم مثقال و یا با ادویه مناسبه دیگر و نیز حابس خونی که از انقطاع عرقی از عروق سینه باشد و یا کلاب و یا با آب جهت
حققان عارض از صرا بشمارکت قلب و معده اعضاء القلاء و انتفض حابس قی و اسهال دموی و مانع مواد ویه از انصباب و معده
و حبس نرف اللم معده و بواسیر و رحم و حیض کمال و مجاری بول و جهت یوقان و در وقت البول وضعف معده و کرده و سنگ مثانه
و یا مصطکی جهت تقویت معده و دفع دمار البول و بالخاصیت جهت زخم و خلع و ملای آن با صبر مسقطانند بواسیر القروح
و حرق النار و اکثر و غیره از دور آن جهت التیام جراحت و حبس اللم آنها و ملای آن با آب جهت حرق النار و کوفتی
و شکستگی اعضا و یا مورد حابس و قاطع عرق ضعفا و لخواص تعلیق آن مانع رعی و مقوی دل و معده و مانع تخمه و یا خود داشتن
آن دافع خوف و طاعون و یرقان و حافظ جنین است از لحاظ و گفته اند چون بوزن چهار شعیر آنرا در طالع سرطان صورت بوزن
قائم اند کر نقش کنند حامل آن درخود از جماع نفوذی نیاید الا اگر کین کهر یا مغز سراسر است و اگر آن متبع معالج آن بنشیند

مقدار شربت آن نیم مثقال بدل آن متد رس و اگر یافت نشود دوزن آن ملین ارمنی و ثلث آبن سلیخته و در تریخ مروارید
و در رفع طاعون مرجان و ستور احراق و ذهن و صفوف و اقراص کهر باد قرابادین ذکر یافت *

کهر نی * کهر کاف و خفای ما و سکون راء و ممله و کسرون و یالفت مندی است * ماهیت آن درختی است مندی بسیار
عظیم و برک آن بلند و اندک باریک تراز برگ کتهل و ثمر آن کوچک طولانی و بقل و یک بند انگشت و در خامی سبز و بعد رسیدن
زرد میگرد و شیرین بایتو عیت بسیار که برد ستوزبان و لب میچسبد * طبیعت آن گرم در اول و تر در دوم و بارطوبت
تخلیه * افعال و خواص آن مفرح و مقوی اعضا و رفع ثقل سرد و یهوشی و تشنگی و مسکن صیجان اخلاط اربعه و قوی وجهت
سرفه و قرحه مجاری بول و مشتهی طعام و یاه و زیاده کنند و منی و آنچه در ولایت کجرات میشود بهترین است از آنچه در بنگاله
میشود و نیز در بعضی اماکن ثمر آن مد و زویرک بقل و آلو میباش و این بیماری را کم یا ب و در ریه از مضامین صوبه بنگاله
یک و درخت آن موجود است و آنکس از آن با شیرد ختران رافع جرب و بیاض و جالی و روشن کنند و چشم است
و با ناخن قبل در رفع بیاض مجرب است و معوط آن بالاب امرو را مقید * **فصل الکاف مع الیاء ***

کیا کو * بفتح کاف چینی و یاه مثنا و تینا و یه و الف و خم کاف و وار * ماهیت آن از ادویه جدید است که
از ارض جدید میآوردند و قریب به پنجاه شصت سال میشود که بر منافع آن مطلع گشته اند و آن چوبی است جوزی رنگ
بسیار صلب و ریشهای آن اختلاف و شش چوبهای اشجارد بکر بطول نیست بلکه مرکب و صف بصف از یمن به یسار و از یسار
به یمن رفته که گویا ریشهای بعضی صدها ریشهای بعضی صف دیگر را به زوایای حاد و در طول و منفرجه در عرض تقاطع نموده
و طعمی غالب ندارد و رائحه قوی نیز و جهت صلابت کوئی منقطع و سطح و غره فرهای مراکب و دهانات و کشتیها را که بزبان
فرنگی که می نامند خوا و بزک و خوا و کوچک که بدن و رسانها و بر دما و آلات مراکب و جهازا و اشیا و احوال و افعال را
بالا میکشند و فرود میآوردند و در حمل و ثقل اکثر از آن چوب ساخته از ارض جدید میآورند و کهنه و شکسته آنها را در اکثر
بندار میفرشند و اطباء و اکثران ایشان و غیر ایشان خبریده و براده نموده استعمال مینمایند و بهترین آن تازه نواست و کهنه
مدتها آب و هوا و آفتاب بدن رسیدن بسیار ضعیف الا ثروت آن نامندی میماند * طبیعت آن شستل که تا اول د رم گرم
و در سرم خشک باشد * افعال و خواص آن ملطف و محلل و جالی و مصلح اخلاط مستقره و تخف قوی و جهت اکثر امراض
یلعنیه و مودا و به و موبه فاسد و مانند ناله و استرخا و وجاع مفاصل و عرق انسان و نقرس و جلال و تمام آتشک و قروح
خبینه و امثال اینها نافع و مجرب بلکه در تمام آتشک و قروح خبینه از چوب چینی و عشبه مغریبه اقوی است لهذا افزونگان
درین اوقات چوب چینی صرف و همچنین عشبه مغریبه را به تنهایی بدن کیا کو استعمال نمی نمایند بلکه هر سه را با هم
به تنهایی و یا با ادویه مناسبه دیگر بطریق نقوع بیشتر بکار میبرند بخلاف مطبوع که کم مستعمل دارند بلکه شنبه و نش و بهترین
طریق استعمال آن که مکرر بتجربیه رسید * آنست که بکیرند چوب آنرا بوسه مان براده نموده و با چوب روزن آن چوب چینی
اعلی نیز براده نموده و در پنج وزن هر دو عرق قندی دو آتشه بلکه سه آتشه تنن تخمسانند و در ظرف چینی یا شیشه ضخیمی
و سر آنرا خوب مسدود نمایند که مطلقا بخار آن بیرون نرود و در آفتاب گذارند تا چهل روز و در بین هر سه میزد و باشند
تا خوب کد اخته و مضحل گردد و هر چند آن عرق قندی تنن تر باشد و بهتر زود تر کد اخته میگرد پس صاف نموده در شیشه کد کنند
و سر آنرا بسته در جای سرد نگاه دارند بلکه در ایام گرمایان و مل کد آنرا تنن تا شیشه را تشنگ و رنگ این که خوب بعمل آمد

باشد سرخ یا قوی صاف شفاف میباشد و علامت کمال جودت و خوبی آن آنست که چون قدری از آن را در پیاله کنند و بر آن آب ریخته اند 'م آن برنگ شیر سفید گردد و اگر آب نیم و نفع کرد و خوب ساخته نشود و ضعیف العمل است و عند الحاجة در امزجه متوسطه و امراض ضعیفه از یکتوله تا یک و نیم توله هر روز و در امزجه و امراض متوسطه روزی دو توله تا بیست و یکروز یا سی روز و در امزجه قویه و امراض شدیده و توله تا دو و نیم توله نهایت اعتدال و یکروز و نهایت پنجروز و بنوشند بگویند الله تعالی در عشره دوم والا سوم نفع بین ظاهر و مکرر و در اگر جروح و قروح باشد مریوع که بود و بخشکی می آرد و بعضی خشک میکرد و در خشک میشد می بند و در عشره چهارم و پنجم بالکل زائل میکردا اگر بنجای عرق قندی در عرقهای مناسبه دیگر مانند عرق کاروبان و شامتره و یا در لیمویه و امثال اینها بطریق نقرع چوب چینی بنجیسانند و بنوشند نیز خوب است اما باید که غل ادر آن ایام چلاوی نسک باشد و چیزی دیگر نشورد و بجای آب نیز شیر نیم گرم یا شامندر و بعضی اوقات کباب و قلیه و نشینی با نان یا جلا و ویلا و نیز می توان خورد ولیکن باید که همه بی نمک باشد و از هوا و اعراض نفسانی و جسمانی و حرکات آن مردود و جماع و اکل حبوب و بقول و حموضات و آب سرد و نمک و غیره اجتناب نمایند و با جملہ در امر برهیز بد متوری است که در چوب چینی بتفصیل در قرابادین کبیر ذکر یافست چه در بین رجه بعد انقراغ و همچنین باید که بعد تنقیه نام بدن از اخلاط فاسده از فصل و مسوی و قوی و غیره آنچه در ابتدا و چه در بین استعمال نمایند تا منتفع گردند و متغیر نشوند در فصل زمستان در غن و نکه استعمال آن اولی است از فصل دیگر باقی العلم خدا الله تع

* کیک داشته * بفتح کاف و سکون یا منماة تحتانیه و کاف و فتح و اوواف و شین معجمه و فالغت عجمی است * ماهیت آن * و افعال و خواص آن که کاهی است که چون آنرا فرس نمایند کیک بگریزد و گفته اند اسم طبری نوع نباتی است

که بیونانی آنرا دوقس نامند و فتح آنرا چون مائید و بر فرس و رخوت باشند کیک از آن بگریزد و دوقس مذکور شد * کینتی * بفتح کاف عجمی و سکون یا منماة تحتانیه و خفا و نون و کسر تا منماة فونانیه و یانغت بنگالی است * ماهیت آن نباتی است از قبیل نسیم و باره مغرورش بر زمین و بر میا و رخودی پند و برک آن شبیه ببرک آنار و از آن باریکتر

و عربک آن و نیز کل آن برنگ گل کاسنی و کوچک * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن معوط برک خشک موده آن جهت رفع حمیت مار گزید و نافع * باب بیست و سوم در بیان ادویه که حرف

* فصل * اللام مع الالف *

اول آنها لام است *

* لاذن * بفتح لام و الف و ذال معجمه و نون و بدل مهمله نیز آمده و رخت آنرا بفرکی لدان نامند * ماهیت آن

رطوبت غلیظ چسبنده است که از ساق و برگ درخت کوهی حاصل میگردد و آن درخت بقدر رخت آنار و شبیه بد رخت ذبق است و برگ آن عریض بهم متصل و رقیق و صلب و کل آن مائل بمرخی و ثمر آن مانند زیتون و در جوف آن دانه

هیا و باریکی و در کتاب مصور فرنگی دیده شد که درخت آن عظیم باشد شاخهای باریک بلند و برگ آن بر دو طرف شاخ زوج زوج رسته و باریک بلند از برگ آنار بزرگتر و بر مواش کاهل و ثمر آن و کل آن پنج برگ و اندک کوچک و لاذن اصناف میباشد

انچه از سابق و برگ آن اخذ نموده باشند خالص و در کمال خوبی و خوشبوئی و بهترین اصناف است و آنرا لاذن عنبی نامند و آنچه از آن رطوبت بر موی بز و کوسه مندان در حین چریدن نبات آن چسبند و از آن جدا نمائند زبون تر از صنف اول

و انچه برسم مراعی در حین چریدن آنرا اخذ کنند زبون ترین همه اصناف و این با خاک رریک آمیخته میباشد

و بعضی گفته اند شبنجی است غلیظ لزج که در فصل ربیع برد رختی شبیه ببق می نشیند و آنرا جمع نموده اقراس ساخته
 با طراف میبرند و بعضی گفته اند که رطوبتی است که از نبات قوس که نوعی از لیلاب است حاصل میگردد و بر موی بز
 و کوه خندان در حالت جزا میپسند و از آنها داخل مینمایند و تصفیه نموده اقراس میسازند و با طراف میبرند و بهترین آن
 قبری خوب نرم خروشی چرب میا و مائل بر سخی و مجزی عنبری آنست که سنگین و خالص و رطوبت انداخته باشد و سیاه
 قوی آن زبون * طبیعت آن در اول گرم و در دوم خشک و رانچه از یلا و جنوبی بهم میرسد گرم و تر و بعضی در دوم گرم و در
 سوم خشک گفته اند * افعال و خواص آن ملطف قوی و مسخن و مفتح افوا عروق و مقوی ارواح و جاذب رانندگی
 قابض و منقبض رطوبات غلیظه لزجه و محال آنها با عتدال و محال صلابات و مسکن اوجاع و زایل اداخل ادریه مسکنه اوجاع
 مینماید اعتدال را سطلای آن جهت در سردی و باروغن کل بر یا قو خ اطفال جهت حبس نزلات و سرفه ایشان و داخل ادریه
 معالجه صداع ضربانی کرده میشود و قطور محلول آن در روغن کلد در گوش مسکن اوجاع آن و طلای آن بریش سر حابس
 نزلات و مانع آنها از نزول اعضاء النفس و الغذاء و النفث آشامیدن آن جهت سرفه بارد و تقویت معد و تسکین اوجاع
 بارده آن و فواید رطبی و با شراب گفته قابض و حابس بطن و مدربول و شهر و مخرج جنین و طلای آن مقوی معد و مانع غثیان
 و سیلان آب دمان حادث از استرخای معد و رافع صلابت آن و صلاحیت کبد و رحم و فر زجده آن نیز رافع صلابت رحم
 و اختنای آن و احتباس حیض و گرفتن دمان آن بقهعی در رحم مخرج جنین مرده و مشیمه و ضامد آن بایه خون و بایه و جهت
 ورم مقعد و درد آن و تحقیق بدان باروغن کل جهت محج بارد القروح و الجروح طلای آن مدمل جروح کهنه عسر الاند مال
 و منقی گوشت فاسد از زینه اند وین آن با روغن مورد و شراب جهت روئیدن موی و انبوهی و بسیاری حفظ آن از اسقاط
 نافع جهت آنکه لطیف و نفوس کنند و در باطن عضو منقی اخلاط فاسده و جذب کنند اخلاط صلیحه قابل نکلن موی است و جهت
 داء الثعلب و داء الحیه نیز مفید بهمان اعیان و بایزیت جهت قلع عضو برص و با شراب قانع آثار قرحه و آبله الا ورام و الاوجاع
 ضامد آن با زیت محال صلابات و باروغن با بونه و شبت جهت تسکین اوجاع بارده و حوق النار طلای آن با روغن کل جهت
 هوشنگی آتش مود الهوام بخور آن گریزانند هوام الخواص چون زن بعد از بول بشو آنرا بکشد اگر در حال با زاد را بر بول
 آید قابل حمل خواهد بود و الا فلا المنافع و مضروفل و آغا میدان آن موجب کوبه مصلح آن سنبل رومی مقداره شویبت آن از نیم
 درم تا یک درم روغن لادن که یک اوقیه آنرا در یک رطل روغن زیتون و گنچین حل نموده روز دیگر بر آتش خاکستر کنند و آنرا که
 قریب بس من آن برود * افعال و خواص آن جهت برودت اعضاء و زکام رطوبی و تقویت معد و ورو یا نیدن و سیاه کردن
 موی و تقویت آن بغایت نافع است *

* لا زور * بفتح لام و الف و کسر زای معجبه و فتح و ا و ر و سکون و ا و دال مهملین معرب لا جور و ناری است * ماهیت آن
 سنگی است که از خاکشغمی آورند بهترین آن صلب صافی نیلی براق با نقطهای طلایی کبود و سخی و بنفش و سخی مائل است
 که در آن رگهای خاک نباشد و آنچه باوصاف مذکور نباشد مصنوع است و مستعمل در طب نیست و ماده نکلن آن زبیک قلیل
 جین و کبریت بسیار و غیره می قریب بما دد ذهب است که طلا ناکشته پیوست بران غالب شد آنرا بل ان رنگ و لا جور
 کرد انیل و آنرا مغشوش بز و زنج زرد و زنج آن زاج و رمل میکنند و سحق و پلغ با سرکه که در آن نمک حل کرد و مس
 فغنه برادران خاموش کرده باشند تا هر که بجز کشته باشد مینماید تا بقوام خمیر آید پس خشک نموده بجای لا جور

میفر و شند و همچنین بستن ممر که تسقیه بایکده در آن شب یکمرتبه و آن هر که مذکور مرتبه دیگر و در سر کین گرفته یک
 شبانه روز آنس ملایم موافق داده پس سرد کرده بر آورده بجای لا جور داصلی میفر و شند و فرق بشناخت ملابت
 وجوهر اوصاف مذکوره است و اگر سوده باشد یا تکه رنگ لا جور داصلی مانند رنگ آنست بخلاف جعلی و نیز از ترنک
 چیزی مصنوعه سائیده رنگ لا جور دمیآ و رنگ اندک سبکوزن خوب نرم و سوده نیست و چون خوب نرم بسایند رنگ آن
 بسیار کم میگرد و لا جور نیست و مستعمل در طب سنگی اصلی کاشغری آنست هرگاه اراده اسهال باشد غیر مغسل آن والا
 مغسول آن زیرا که قوت اسهال غیر مغسول زیاده از مغسول آنست و دستور غسل آن در مقل ممد مذکور شد * طبیعت آن
 در اول گرم در دوم خشک و شمع الرئیس در یکران در دوم گرم در سوم خشک گفته اند و مغسول آن در اول سرد و در دوم
 خشک * افعال و خواص آن جالی و صافی کننده اخلاط از کدورات و مسهل سودا را خلط غلیظه مخاط بنیون و بالخاصیت
 دافع سودای حوالی قلب و امراض سوداویه و غم و هم و توحش و فشارات غلیظه و مفرح و مقوی قلب و با اندک قوت
 قابضه و در سائر افعال قریب بحسب ارمنی و لزاق اند فب و از آن مرد و ضعیفتر و با قوت مستتره و حاده و مقرحه و اندام
 و معفنه اعضاء الرأس نفوخ آن قاطع رعان و آشامیدن آن جهت مالتخولیا و سواس و اکتال آن جهت رمل و دمعه
 و سلاق و بیاض و قرحه و منع ریختن مرگان و از اعظم اجزای ادویه امراض عین است برادر تقویت اجفان و رویانیدن
 مرگان و زیاده و تسخین آنها اعضاء الصدر و الفم و اللسان و الغش آشامیدن آن جهت امراض قلب مذکوره و جهت
 ریه و بهر واسیل سودا را اخلاط سوداوی و جهت امراض حادّه از قبل سودا و در کدوره و ادرا و بول و حیض و بقوت و فرزند
 نیم درم آن بایک گرم روغن زیتون جهت حفظ جنین از امقاط و حمل آن مده حیض القروح و الجروح و الزینه ذروران
 جهت اکل و قروح ساجیه و جذام و حکه و جرب و بدستور خلاص آن با سکه جهت تسخیم موی و اسقاط و تلغ ثآلیل و برص
 مضر ممد مصلح آن مصطکی با حما و موجب کرب و غثیان خصوص غیر مغسول آن مصلح آن کثیرا و غسل و غسل
 آن ممد ارشبت آن از نیم منقال تا یک منقال با ادویه مناسبه بدل آن حشر ارمنی است و لزاق الذهب نیز گفته اند
 و دستور غسل و حبوب آن و سفوف آن در قرادین کبیر مذکور شد

لا حرین * بفتح لام و الف و فتح عین و کسر راء مهمله بن سکون یا عثناة تحتانیة و نون و لا عون نیز دیند * شله
 * ماهیت آن نه تی است شبیه بپای خرگوش و لهذا آنرا ارمنی کونیک و یوپی رجل الارنب و بلاطینی لکونس و ببروی
 طریطس نامند منیت آن خرابها * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن چون با شراب بیا شامند شکم را
 بند نمایند و با آب جهت حبس شکم صاحب تب و ضما و در تعلق آن مصلل او را م حار اریه است

لا عیه * بفتح لام و الف و کسر غین معجمه و فتح یا عثناة تحتانیة و هادرتکابن سینة بن نامند * ماهیت آن نوعی از
 یتوعات است و می غائله ترازیتهات دیگر نباتات آن پر شمار قریب نباتات سقونیای و برگ آن مده و زرد رنگ و کل آن زرد
 مائل بسرخ و شبیه بگل نرگس و شبت و اندک خوشبو و مکن غسل بر آن می نشینند و چرا میبندند و قسم آن شبیه به خشخاش و چون
 نباتات آنرا ببرد از آن بطور بتی و لمنی بر آید و آنرا اخی می نمایند و بعضی لبن آنرا با اردچ و کثیرا جمع مینمایند منیت آن
 دامن های کوه * طبیعت آن در آخر سوم گرم و خشک بلکه در اول چهارم * افعال و خواص آن لبن آن تویترا از سقونیای
 و با صیت اعضاء اللسان و مسهل قوی و مقوی و جهت اسهال مزاجی و اخراج مای اصغر و اخلاط مستتره و خوردن برگ بخته آن

نیز جهت استسقای زنی و اسهال مایه صفر قوی و آشامیدن آب برگ آن مقوی و مهمل قوی و قویتر از لبن آن و لیکن لبن آن منقّی و نفّیس آن نیز مهمل و مقی و انداختن شیر آن درغل بری که در آن ماهی باشد باعث بالا آمدن مایه‌هاست بر روی آب و کشیدن آن و مضامد آن مفرح جگر و بدستور بزرگ و نفّس آن مقدّر اثر شربت از لبن خالص آن یکد آنک و از مخلوط آن با آرد جو نایکد آنک و نفّس و ارک آن در مطبوخات نیز یکد رم و از آن زیاد و جائز نیست مضراً معاصلاً آن کثیرا بدل آن فراسمون و مکس عملی که از لبن آن چنانموده باشد باعث عمل آن نیز مهمل است *

﴿لَا يَأْكُلُ﴾ ودر دلائل ﴿ما هیست﴾ آن گیاهی است معروف که از طرف مکه معظه زادگاه تعالی شرفا و کرامه می آورند
﴿طبیعت﴾ آن کرم و خشک ﴿اعمال و خواص﴾ آن تابض و مستحق آشا میدان آن حابیس سیلان خون و بخر آن خصوصاً ثمر
آن جهت بواسیر و درد معده نافع و اکثراً آن مضر مثانه مصلح آن تخم مورد است ﴿

لا لئلا نعلم ان لا لئلا نكون

2

7

د انسته اند **افعال** و خواص آن مضغ آن ممکن درد دندان و در کتب قدیمه است که شکایت کردنی از انبیای عالم
السلام بسوی حق جل جلاله از درد دندان و حی آمه بسوی او و شور و لرزه را آشامیدن آن طالع نرف المدم داخلی و دروز
آن حابس نرف المدم خا رجی و طلای آن مقوی موی و با شراب محال او را م و بالادن و مورد جهت جبر کسر و ضرب
و تکرک استخوان از مفصل بزودی و دشان آن کویز اندک هوام و ثمر آن مقوی معد و حابس خون و اسهال المعده مصدع
و خوردن مغز مسته آن موجب ثقل سامعه و کوی است و درخت آن نومی و تیلای بهم می رسد قاتل

ک

البلاب بکسر لام و بفتح نیز آمده و سکون با و فتح لام و الف و باء موحه و آنرا نر بوله و بیونانی تنبایس و قسوس و بعضی
عاشق الشیر و علیتی و حمل المساکین و عشقه و حلیوب و شیرازی هر سه نامند **ما شمت** آن نوعی از قس است و اصناف
میباشد از کبر و صغیر و سفید و سیاه و منجموع آن بر میا و رخود می پندل کبر را بهندی چنان نی بیل نامند و برک آن شبیه
ببرک لوبیا و سفید آنرا کل سفید شبیه بشاخ جشیث و تشم آن سفید و آنرا حمل المساکین و در رنگها بگو نامند و سیاه آنرا کل
پنخش و تشم سیاه و غیر آنرا بهندی عشق پینان کویند و بفرنگی سفید آنرا مرقه ابه و سیاه آنرا هیل و بکره و صغیر آن اقسام
میباشد از سفید و سرخ و زرد و کبود و بزرگ همه ریزه و کل کوچک و تشم آن در غلاتی سیاه و مائل بسرخ و قسسی از آن بی ثمر
و ساق جمیع اقسام کبر و صغیر سرد دارد **طبیعت کبیران** مرکب القوی و جالینوس در درم سرد و خشک گفته و یوحنا بن
ماسویه کرم دانسته **افعال** و خواص آن مفتوح و متئل و ملین و معهل و چون بپوشاند توت تفتیح آن قوی و اسهال
آن ضعیف میگرد و در مسج تحمل و ملوحت آن و آب فشردن آن بدن طبع بالعکس اعشاء الراس و الصل و الغلغله و النفض
معتد عصاره آن با برسا و نظرون و عمل جهت درد سر گفته و قطره عصاره آن با روغن زیتون و یا پنجه آورده در گوش کاشتن
جهت درد گوش و جلای چرک آن و بزرگ کبر سفید آن که مسمی **تدبل** المساکین است جهت درد سر و امراض سینه و زنده
و تفتیح سکه کهن و آب آن جهت سرده خادث از حبس طبیعت و قولنج عارض از خلط حار و معهل صفراوی سوخته و باخیار
شهر جهت ربه و ورم اخشا و قرحه ربه بیل و بیل و ستور چون با روغن بادام بپوشانند و سه درم از کل آن جهت قرحه
امعا و دما و بزرگ تازه آن جهت درد سر و زخم خاص که با سر که بشته باشند و کل قسم اخیر بی شرا آنرا آشامیدن و بفرزجه
لمودن مل رخیس و بشور آن بعد از ظهر مانع حمل و حمل و حمل شاخه و بزرگ آن با عمل مل رطاب و آب افشردن آن رافع بدن بوی
رحم **اعضاء المفاصل** و الاورام و القروح و الجروح و حرق النار طلای آب بزرگ تازه سفید کبر آن که حمل المساکین نامند
جهت اورام حار و مفاصل و منقبض کنند و دامیل خصوصاً با شیر آن و ضداد بزرگ تازه مطبوخ آن در درفشه امثل او را م
ممكن اوجاع و رافع اعیار و غیر مطبوخ آن جهت جراحت عظیمه و سوختگی آتش و ضداد عصاره آن با موم روغن نیز جهت
سوختگی آتش و بستر و ضداد بزرگ قهم سیاه آن جهت قروح خبیثه و ضداد بزرگ قسم بیشتر مطبوخ آن جهت التیام
جراحت خبیثه و سوختگی آتش **الزینة** عصاره و قسوم سیاه آن سیاه کنند موی و آب قسم اخیر بیشتر آن شلید الحرات
و حلات و سترند موی و کشند و شمش السوم ضداد بیخ قسم بیشتر آن با شراب جهت کزیدن و تیلانا نفع و از قسم کبر آنچه بزرگ
آن با خشونت و دراز مائل بسما می است مسمی نزد اهل مغرب بشیمیه و سرازیل الطوال است **طبیعت آن** سرد و خشک
افعال و خواص آن جهت درد سینه و سر و زور و قولنج و تنهائی مزمنه و ربع و ربع رطل از آب آن با ده درم مغر و طاع
ذنف الی همه اعضا الجروح و القروح ضداد تازه آن التیام دهند جراحت و خشک آن صلیف و ناشب قروح و رافع قروح خبیثه

المضار اقسام ابلاب مضر عصب و عروق و مثانه مصلح آن نبات و مانع حمل و قاطع حیض و مقدار و رطوبت از آب آن از نیک اوقیه تا سی درم با نبات بی آنکه بیجوشاند و ابلاب صغیر * طبیعت آن قریب بکبیر و مرکب القوی * انفعال و خواص آن محمل رطوبت و مسهل مره صغیر و سبب لزوجتیکه در اسلام از سایر اقسام اعضا الصل و عروق غیر هار افع اقسام سه رفته که بایموسست طبع باشد و قولنج خار و باخیر شتر محمل و رم احشا و تفتیح مد و اکثر قبیحا اعفاء المفاصل و الاورام محمل اورام مفاصل و غیره ما مقدار شرب از آب آن تا نیم رطل بایست درم نبات بدل آن آب برک خطمی و خجازی است *

نکته کس * بفتح لام و بارنون لغت عربی است بفارمی شیر و پتیرکی سود و دهنندی و دهنه نامند * ماهیت آن معروف است و آن مرکب از سه جزء است مائیت و دهنیت و جنبیت و بحسب غلبه هر یک بردیگری طبیعت آن در حرارت و برودت و رطوبت و یبوست و اعتدال مختلف میگرد و در خاصیت و انفعال نیز و شیر و حیوانی با نقراده جدا جدا انشاء الله تعالی مذکور میشود و بعد از این امور مشترکه در اینجا بالا جمال بیان مییاب و هر حیوانیکه مدت حامل و ولدت آن قریب بملدت حمل و ولدت انسان باشد انصب بتغذیه است از غیر آن پس شیر تاو که مدت حامل آن نیز به ماه است انصب برای تغذیه اطفال و غیر ایشان از شیر حیوانات دیگر وائل با اعتدال است در امور و کیفیات مذکور و بعد از آن شیر بز و گوسفند و آمو و شیر شتر بعد از آنها و بعضی شیر بز را بهتر از شیر گاو دانسته و گفته اند اعدل و افضل به آنست و شیر الاغ و اسب و شتر و گاو و خر و خوک و غیره برای تغذیه اقوی اند از حیوانات مذکور و آنها برای تغذیه و همچنین بحسب تعالیف و سن و فربهی و لاغری و رنگ حیوان و سکنه آن از صلابت و رخاوت و فصل و بلد و غیره مختلف میباشد چه درگاه تعلیف و بعضیهای تر و تازه و یا نام ربیع و بارش باشد و رطب و اعلایه های خشک و یا کم و یا بیش و یا مسکرات و مسهل و یا مانند بک و خشتاش و کامروا و امثال اینها نماید شیر آن نیز مسکرات و رخوا و اعلی بود از ادویه مایه ملین و از مسهل و مسهل و همچنین از قابضه و مسخنه و مبرده و مرطوبه و لطیفه و کثیفه و غلیظه و غیره آثار آن نیز متبدل میگرد و شیر حیوان سفید زود تر منحل و میگرد و از غیر آن * طبیعت اجزای آن * ماهیت آن در درم سرد و تر و دهنیت و دهنیت آن در اول گرم و خشک و جنبیت آن در اول سرد و خشک و شیر تازه و دوشیده گرم با حرارت لطیفه و سریع النفوذ و الا نحل از بخلاف هر دآن که در مرد شدن حرارت لطیفه آن بتثایل میرود پس باید که چون خواهند بنوشند گرم نموده بنوشند تا موجب سرعت نفوذ آن گردد و از مطلق آن بی و بن و قیل میروا شیر کاه است و موافق ترین اغذیه است در مزاج اطفال و در غیر اطفال در طبیعت و مزاج شخص که موافقت نماید و بعد از آن گوشت و تخم مرغ نیم پزشت و هر چه جنبیت بر این غالب باشد مسهل و ثقیل و هر چه مائیت بر آن غالب مد و دق و خفیف و هر چه دهنیت در دهنیت و منقل و قبل از انقضاء یوم از ولادت آن در زمستان بسبب غلظت و قریب بولادت را بسبب غلبه مائیت نیز استعمال جائز نیست و در آخر فصل بهار تا واسطتاستان استعمال آن اول و بهترین البان شیر تازه و دوشیده حیوان جوان فربه صحیح المزاج معتدل القوام سفید خالی از طعم و رائحه غریب جیل المرعی است المضار کنار آن مورت تبها و تولید شیش و قروح و جرب و حكه و وضع اورام رده و دما میل و ماشر و امثال اینها و مطلقا خواه قلیل و خوراک کثیر حیبت اصحاب اورام باطنیه مضر و جهت اعصاب و امراض عصبانیه خصوصا بلغمیه نیز هر روزی هم خوردن آن مضر و بیجیت و سرعت و سریع الاستعمال بل غذا نیت و صغیر و خلط غالب و فساد و درها کن حار و معدله ضعیفه باعث مغرت و موافق سودا و مزاجان و بایس و مغنا دین با فیون و مقل و اقلیل آن در اغذیه و کثیر آن در تلین و امثال اقوی رجوع آن باشی حاکم و مالیه

و با کوهت زبیشه مرغ و ماهی و ترب و پیاز و میوه ای تازه و بقول و حبوب و امثال اینها و بالای آن نیز مادام که انسداد نیافتد باشد و بالای آن چیزی خوردن و خوابیدن همه مفسد آن و با وجود اختلاط سه در بدن و امتلا مهلك دانسته اند و بدستور با شیر حیوان اهلی کثیر الد هومت و ثقیل و روحی قلیل الد هومت و خفیف * طبیعت آن مطلقا مرکب القوی با غلبه حرارت و رطوبت و نیز گرم در ازل و تدریج در دم * افعال و خواص آن مجموع شیر حیوانات جالی و دفع اختلاط سرخشته و مقوی و مسمن و موافق اعضای تناسل و گفته اند موافق امزجه حارّه یا بیه حرکات صفرادر معدّه نباشد و قطور آنها جهت رمل و اکثر امراض عین خواه بتهائی و یا با شایعات و ادویه مناحیه و طلاصی اسام آن موافق ورم مقعد :

و در آن و رتبه منانه و ادرام عانه و رحم و حافظ رطوبات اصلیه و طول عمر و مسمن و متحرک باه خصوص شیر جاموش یا شکر السموم با دزمهر سموم قتاله و شراب ارنج بصری و شوکران و بنک و ذرا ریح و ارنج بصری و ثانیسم و غریبی و خائق الذئب و نمز و جمیع ادویه کاله و معفنه و امثال اینها نافع است از زینه طلای آن جالی آثاره بیه و آشامیدن آن نیکو کنند و رنگ رخسار خصوصا با شکر رفیه کنند بدن خصوصا شیر برنج و زنبی آن به تخصیص در امزجه حارّه یا بیه و طلاصی ماء الجبن جالی کلف و آثار جلد و آشامیدن آن نیز الا و رام و انبهر و آشامیدن ماء الجبن با هلیله جهت جوب و حکه نافع و اطباء میمند جمیع شیرها را خام خوردن محدثات امراض مختلفه میدانند مگر شیر زنان و الاغ و بعضی شیر گاو تازه و پوشیده که هنوز گرمی پستان در آن باقی باشد بسیار نافع و از تبیل آب حیات دانسته و غیر این در سه شیر خصوص شیر بز را جوشانید بهتر میدانند و طریق جوشانیدن آن آنست که بقدر ریح آن آب شیرین خالص داخل کنند و با تش ملائم بجوشانند تا آب برود و شیر بماند پس بعد از سرد شدن بنوشند و نیز هر شیر را بعد از آنکه از دوشیدن آن دوساعت گذشته باشد و بعضی چهار ساعت گفته اند خوردن آن را بد میدانند و همچنین شیر حیوان که تازه بپزد آن مرده و با ساقط شد باشد و بسیار لاغر و یا مریض و یا حامله و یا تازه زائیده و یا قریب بانقطاع را نیز زبون و مولد امراض کثیره و در اطفال حیوانات نیز مادام و اخرا نافع گفته اند و رافع تبض بطن و هوش چشم و بس دماغ و لاغری و ضعف بدن و پیوری و آلات بول و اعضای تناسل را مفید و چون شیر را با هم وزن آن و باز با ده آب بنوشند از رنج بسیار آورد و مجاری بول را صاف کند :

* لبن الا تان * بفتح الف و تاء مثناة فوقانیة و الف و نون لغت عربی است و بغار می شیر الاغ و شیر خور و بندی که می گارد و ده نامند * ماهیت آن معلوم است و مائیت بر آن غالب و بغایت قلیل الجبنیت و دهنیت و لهذا * طبیعت آن ابرد و ادراب همه شیرها است تا دم سرد در سوم تر و بهترین آن شیر الاغ جوان فربه صحیح المزاج تازه زائیده است و اگر بپزد آن ماده باشد بهتر و باید که گرم گرم بنوشند که مرد نگشته باشد * افعال و خواص آن بسیار میورد و مرطوب و مفرح و جالی و مغفنه و مقوی قلب حار و رطوبتی الاستحاله لاختلاط غالب و موافق امزجه حارّه یا بیه حرکات معدّه ایشان خالی از صغرا باشد اعضاء الراس و عوط و قطور آن در بینی و گوش و با فوخ جهت ترطیب دماغ و جهت رفع بیس آن و بختوابی و صداع حار و بیسی و امراض حارّه یا بیه دماغیه و رعان و درد گوش حار و رمد حار و سوزش چشم و دماغه و سلاقی و طرفه و امثال اینها خصوصا با سفید بیه مرغ و روغن کل جهت طرفه و صمد آن نیز جهت امراض مذکوره که با رچه کرپامی پاکیزه و باید آن فر کرده بر پیش سر و گوش و چشم اندازند و چون گرم گردد و یا خشک شود تمیل نمایند و غرغره و مضغه آن جهت خوائف و دهنه و ادرام لته و لاله و لوز قین و تقویت لته و در دهن آن بتهائی و یا با مغز فوس خیار و شنبه و زین حین تجلیل آن

اقوی و جهت امراض مذکوره نفع و معوط آن با کهر یا ریاضت و من نرم عود و حایس و اعضاء الصدر و الحیات و الغشاء
و النفس آشامیدن آن موافق سینه و جهت سل و دق و قروح رنه و حسیات خار حاد و امراض خار حاد و مزال خار
یحمی و مرفه و عسر نفس و ایسب و نزلات حاد و جهت نفی اندک خصوصا با کهر یا کثیرا و طین مستنوم و پوست بیهنجار
و صغ عربی را مثال اینها و نرف الدم را نیز مفید و ملین بطن و جهت استسقای خار و صلابت طحال و التهاب دم و صفرا
و حقه آن جهت امهال الدم که در مستطاریا نامند و جراحت اعمار و رحم خصوص با قوا بیض و قطور آن در اخلیل به تنهایی
جهت حرقه الجول ریاضد الاخویین و کلی ارمنی و روغن کک و جهت قرحه میجاری آن و بدستور رزرقی آن بتنهائی و یا با
ادویه مناسبه مذکوره السحوم آشامیدن آن جهت رفع مضرت ادویه قتاله الارام ضاد آن جهت ورام خار حاد ظاهری
و باطنی خصوصا باز عقران مضمر و ویدین و مرطوبین و در دربار دود و در وطنین خصوصا بران خرابیدن و بهنج فراق و جشای
دخانی مصلح آن کلکوبین مقدار شربت آن از دوا و اوقیه تا نیم رطل با شکر و کثیرا و روغن قنیم کک و ورب السوس و امثال
اینها و تعلیف آن با شیای مناسبه و لائقه در علت شرط است مثلا برای نفت الدم و سل و دق بکشتنیز تر ناز و زهرک خار خرنوب
و حماض و اطراف عوسج و زهرک بار تک و کافور و جو خسیانید و امثال اینها و جهت چاق و تقابل و اختیم سد کرفس و رازیانج
و شیخ و قیسوم و جو خسیانید و با نیم کرفس مزوج کرده و امثال اینها بد آن شیر زبان و یا شیر بز و ستر آشامیدن آن
در قرا باد بن کبیر بتفصیل عدد و مقدار مد این کتاب نیز مجلا ذکر یافت

کتاب الاسد * بفتح الالف و سین و دال و هملتین شیر شیر است و بهندی با کله کاد و دونه نامند * طبیعت آن در گال
کرمی و حلت * افعال و خواص آن در غایت جلا و نفوذ و ادبار است

کتاب البقر * بفتح باء و مرحد و قاف و راه مهله بغاری شیر کار و بهندی کای کاد و دونه نامند * صا هیت آن معروف است
در دین اجزاء ثلثه از دهنیت و جنبیت و ما قیت بنسبت البان دیگر کجند اعتدالی و متساوی است و در غلظت و رقت نیز در جنب
بالک انت دهنیت بران غالب و غلیظتر شیر ما است حوی شیر کا و میش که دهنیت و غلظت آن زیاد است و بهترین آن شیر کار
چوان نره و بهنج المزاج خالی از امراض است که تعلیف به نباتات و شیای جید یافته معتدل انقوام مفید صائی شیرین خالی
از طعم و رائحه غریبه * طبیعت آن معتدل در کرمی و سردی و تری و بازطوبت فاضله * افعال و خواص آن مفتوح و
جالی و سریع الهضم و کثیر الغشاء الراس آشامیدن تازه و و شید آن که سرد نشد باشد مغزی جو و مرد ماغ و مرطب آن
و حافظ طریبات اصلی و رافع نسیمان و مالتیولیا و وسواس و نکو کنند رنگ رخسار و امراض بینی را مفید و قطور و طلاهی آن
جهت اکثر امراض عین حتی مایوس العلاج از مل و امت آن صحت یابد و یا کتل و جهت طریقه و با انزروت جهت ناخن و
ذیل و شرناق اعضاء الصدر و الغشاء و النفس آشامیدن آن کرما کرم تازه در شید و مقوی قلب و رافع غم و وسواس و خفقان
و قرحه رنه و سل که بی تب خلطی باشد و شیخ معارز مفید و ملین طبع و مرکب منی و مبینی و معمن بدن و خوردن شیر بز نیز رقیق
جیل الطبع با شکر ملین و قولنج یا بس ثغلی و زحیر و بسی رافع و شیر آس تاب و یا با سنک تفته مکرر داغ کرد و رافع امهال
و آشامیدن آن با دروزن آن آب شیرین خالص مزوج نموده مد رقیق و منقی میجاری بول خصوص با قلیلی تا مقل ارد و دانک
زاج و یکدم نبات نرم سرد * اعضاء المفاصل والا ورام و البثور طلاهی آن با سفید آب قلیی جهت نقوس و ورام خار
و آشامیدن آن و طلاهی آن نیز جهت جرب و حکه و قویا و جل ام و مانیدن شیر بز نیز بر هر قاع یعنی کپیل که دانهای زخم

افعال و مضافات مانند البان دیگر است و محذوفات قرآنی و مراد بلغم و قولنج است

بدرج

* لبن الفلاح * بفتح لام و فاء و الباء و حاء مهمله بغارسی شیر شتر و بھندی او تنی کا در دهنه نامند * ماهیت آن معلوم است و لطیف و رقیق ترین شیرها و مائل بشوری طعم و در ذیبت آن بسبب کمی و گرمی و شدت امتزاج از مائیت آن جدا نمیکرد و لهذا طبیعت آن گرم مائل بششکی است * **افعال و خواص آن** جالبی و منصف و مبتل اعشاء الراس و اللغزاع و انفض اشامیدن آن مقوی چشم و بدستور اکتحال بدن آن و آتامیدن آن با شکر جهت ضیق النفس و ربو و تقویت ضد و دفع بیوست جگر و تحلیل اورام باطنیه صلبه و تحلیل خلط کائن در کبد و استسقای زنی و مایلی و غیر آن مرد و را غیر نافع اما بعد استحکام علت و اجتماع مای اصفرنه قبل از آن جهت علل طحال و بواسیر و ادرار بول و حیض و باه را برانگیزند و با بول شتر جهت اسهال و ادرار مای اصفر که زرد آب نامند نافع و باید بتدریج ازد و اوقیه شروع نمایند تا بیکر مل رسانند و شتر را در روز قبل از استعمال در ایام استعمال تعلیف بر ازیانه و کنگر و کاسنی و در مرنه و امثال اینها نموده باشند و با پنجدرم سکر العشر جهت استسقای کرم و با شکر مقوی بدن و صاف کننده بشو و مرکب باه و اشتیای طعام و در اورام صلبه بار و غنهای مناسبه مصلحه مانند روغن بید انجیر و نار دین و بادام تلخ و پیسته و امثال اینها و بعضی گفته اند شیر شتر معطش و بطبع الانداز و معد و و اعالی جوف است نسبت بلبان دیگر و دستور آشامیدن آن جهت استسقا آنست که نباید که بپاشا مند آنرا در اوائل و یا ورامیکه آیل باستسقا است مگر بعد از استحکام ماده و گرم اگر بآن تب نباشد و الا جائز نیست در هیچ وقت زیرا که یا تب البان منافات تام دارند و زیاد کنند ماده حمایت اند و در اورام هیر آبله در اوائل امر باکی نیست از استعمال آن و دستور آشامیدن آن و ماء الجبن آن نیز بتفصیل در قرابا دین و بلال جمال در مقلد این کتاب نیز مذکور شد

بدرج

* لبن الهمز * بفتح هم و سکون عین مهمله و زای معجمه بغارسی شیر بزر و بھندی بگریکا و دهنه نامند * ماهیت آن معلوم است و مائیت بران غالب و جز و دیگر و گفته اند جنبت آن زیاده است * **طبیعت آن** مائل به حرار و گفته اند بار در اوایل و رطوبت بران غالب تا درم و گویند معتدل ترین شیر حیوانات است * **افعال و خواص آن** ملطف و جالبی اعشاء الراس اشامیدن آن جهت نوازل و حبس آنها و غرغره آن جهت اورام لیمات و حاق و کاه و درم زبان خصر صا یا مغز فلوس خیار شنبو که در آن حل کرده صاف نموده باشند و قطور آن در بینی و گوش نیز جهت تواسیب و ماغ و رنح بیس و بنخوابی و در گوش حار و صفا آن که با رچه بدن تر نموده و بر پیش سر کنند نیز جهت ترطیب و ماغ و رفع بیس و بنخوابی نافع و آشامیدن آن نیز اعشاء الصد و اللغزاع اشامیدن آن با کثیر اوصغ عربی و یا با لک مقصور جهت نفث الدم و سرفه سل و قرحه و رئه و نزف الدم سایر اعضای باطنی که مقلد شیر بیست و پنج منقال تا پنجاه منقال و هر یک از اینها نیم درم تا یکدرم باشد بدستور از می منقال آن تا پنجاه منقال یا یکمنقال تا دو منقال کثیرا و نیم منقال رب السوس و صغ بادام جهت نفث الدم و سرفه و علل سینه و قلب و خفقان و غم و سواس و توحش مقبیل و لیکن باید تازه و دوشیده گرم و سرد نباشد و از حیوان جوان فربه صحیح امتزاج خالی از علت و مرض باشد و از بزرگ و پخته تر از آن و از بکر است و خالص گرم آن مایین بطن و مد و بول و جهت ترحه منانه و تقویت باه و تدارک ضرر رجاع و عرق انسانی حادث از گرمی رییس در سایر افعال مایل بشیر کاه است و از آن لطیفتر مضرب و درین مراد و بین و فاح و با صغ جشا و بهیجان فواق

و امثال اینها بدل آن شیر کا و بوالکس و آغامیدن آن بطریق ماء الجبن جهت اسهال صفراوی مستقر و امراض صفراوی
مستقره و سوداویه و یرقان و ترطیب بدن و برآی محرورین نافع **الحمی** جهت حمی دق و حمیات حارّه که نه در ستور آن
بتفصیل در قرا بادین کبیر ذکر یافت و با انتمیون مائیت آن زائل میگردد و بجای اسهال شکم را حبس مینماید و آغامیدن
آن با آب و خبه که خاکشی و شفتوک نامند با قلیلی شربت بنفشه که ابتدا از ده باز ده مثقال آن با سه چهار مثقال آب و یک گرم
خبه سنگش نموده و نیم درم شربت بنفشه شروع نمایند و بتدریج روزی چهار پنج مثقال بر شیر و اندک اندک بر مرکب از آب
و شربت بیفزایند تا هر مقل از که موافقت نماید و بعد کردن نباشد و خلل در وضع و نظیف نماید و در هنگام احتیاج
با زیتک ریج که نامند جهت ترطیب بدن و حمیات حارّه حادّه در انتها و حمی دق و تسهیل بدن مهزولی محرور المزاج مفید
و نیز در ستور آغامیدن آن در مقل مذکور یافت **الاورام** و البثور ضاد تخم ریحان کوبیده پخته در شیر بمخل و منفع و منفجر
کننده **اورام** و دامیل و بنور است و با ضافه تخم ترندی کوبیده **اقوی** کوبیده مضر احشاست **مصلح** آن کثیرا بدل آن شیر کا و
لبس النساء * بکمرن و فتح سین مهمله و الف مملوده و بغار سی شیر زنان نامند * ماهیت آن معروف و الطف است
از شیر اتان و موافق ترین با نوشوهاست از برای اطفال و امراض حارّه حادّه خصوصا از مولک و دختر و بهترین آن شیر زن جوان
معتدل المزاج صحیح دختر زائیده است که غذای موافق خورده باشد چند روز قبل از آن و درین نیز * طبیعت آن در
درم سرد و تر از دختر زائیده * **عرد تر** * **افعال** و خواص آن جهت ترطیب و تقویت دماغ و رفع بخوابی و رم و قروح
و نه و حمی دق و ادرار بول و دفع سمیتا و تب بحر نافع **اعضاء الراس** و الصدر آشامیدن آن جهت ترطیب دماغ و خنجره
و تقشیر سده و خیشوم و رفع سل و دق و بیوهت هینه و سرفه بسی و نفق الدم و نزف الدم با دویقه منامیه و معوط آن جهت رفع
خشکی دماغ و سرسام و جلاله حار بیسی و اختلاط عقل و مالتولیا و جنون صفراوی و دموی و سهر و امثال اینها و بدل ستور
ضاد آن بر سر بدن قسم که خورقه بدن آن ترکده پی در پی بر پیش سر کند از نده و چون کرم کرد تبدیل نمایند و تصور آن در چشم
جهت رمل حار و قرحه و رفع خشونت پلک آن و با انزروت جهت غفره و ملاق و شرناق و امثال اینها و در گوش جهت وجع
حار و قرحه و وزم کرم آن و مقدار شربت آن از دوا و قیه تا نیمه و طل و باید که کرم کرم که هر دو گشته باشد یا شامند و اگر از
پستان تر اند شد که بشورند بهتر است زیرا که بسبب کمال لطافت و زود فاحش میگردد بدل آن شیر الاغ **الخواص** گفته اند چون
زن حامله بر روی شپش شیر بد و شد اگر شپش بیدارد و یا در زیر آن بماند آن زن بد دختر حامله است و اگر کمترین در زنند بهر آید
بپسرو میگردانند و نه اند و بهترین شیر زنان و مائل البان آنست که چون بر روی ناخن بریزند جمع گردد و یا چوبند کی بسیار
نماشد و با خدال قوام باشد و در ستور آغامیدن آن در قرا بادین کبیر و نیز در مقل مده این کتاب ذکر یافت
لبس حمار الوحش و لبس الغزال * شیر کور و شیر آهوفر و کرم و تر اند از مادیان که لبس الرماک باشد و لطیفتر
از آن و در تحریک باه اتوی *

لبس الحامض * بفتح حاء مهمله و الف و کسر میم ضاد معجمه بغار سی ماهیت و بختی دمی است و بترکی جغرات نامند
ماهیت آن شیر منجمد است و بهترین آن ماهیت شیر کا و تازه و خوب انجماد یافته اندک ترش است * طبیعت آن
در درم سرد و تر هر چند ترش تر و رقیق تر باشد و سردی و تری آن زیاد * **افعال** و خواص آن مرطب و مسکن تشنگی و معوی
با به محرورین و غل ائیت آن نسبت بدن و غ که مخفی نامند بسبب زیادتی دهنیت بیشتر و در سائر افعال قریب بدن آن و مخفی

در حرف الجیم مع الیاء المعجمة مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی **الف** خار مغیر میرودین و معده سرد و کتیف و دیو هضم و
 ممل در مری و خلط اخام و مغز تپهای عقده مصلح آن معاجین حار و زنجبیل مریمی است و اغذیه مصنوعه ازان در قریب ایدین
 کبیر بتفصیل ذکر یافنت و چربی بالای آنرا بر سر مالیدن مرطب دماغ و منوم و قائم مقام روغن قشیم کک راحت
 * **لبس السودان** * بضم سین مهمله و سکون و او و فتح دال مهمله و الف و ونون * ماهیت آن نزد اکثر اسم فرغیون است
 و بفتلادی و دیگران گفته اند چیزی است شبیه صمغ و مانند بسیاری و زری که از مواج مغرب میا و رزن * طبیعت آن بسیار
 گرم و خشک تا چهارم * **افعال** و خواص آن از سوم قتاله و بولیدن آن باعث رعاف و عطسه بسیار و مملکت و تدبیر آن
 تدبیر آن فریون و جند باد مریه خورده است و مذکور شد ضداد آن محلل اورام صلبه است در چند ساعت
 * **لبس الیتومات** * بفتح یاء متناهیه و تینانیه و هم تاء متناهیه فوقانیه و سکون و او و فتح سین مهمله و الف و تاء متناهیه فوقانیه
 * ماهیت آن شیر نیات شیر دار است مانند مازریون سیاه و فرغیون و سفونیا و امثال اینها * **افعال** و خواص آن
 مجموع آن از سوم و مسهل قوی و بفتح و شیر و نیا تی در ذیل آن مذکور شد و می شود و اینچه نای مضمر منند از دریتوحات
 در حرف الیاء مع التاء انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد و اعراض و تدبیر آن فریون خورده است
 و مذکور شد
 * **فصل** * **اللام مع التاء** * **اللمنة** * **الفوقانیة** *
 * **لنگو** * بفتح لام و سکون تاء چهار نقطه مدی و هم کاف و واو * ماهیت آن شر درختی است در تنگانه میشود و کثیر الوجود
 و درخت آن بقل درخت آلورینیا له و پرخار و برک آن نیز شبیه برک آلورینیا له و ثمر آن خوشه دارد در پیله سه هفت هشت
 فاده دانه و بزرگی آوی کوچک و رینیا له و سفید رنگ و طعم آن در می ترش و بعد رویدن منتشر می گردد و در جوف بعضی آن سه
 دانه و بعضی چهار دانه شبیه بد انیسای شریفه و کتیل که کوه نامند در جوف دانه های آن نمی بینش رنگ نرم لزج لعابی
 * **طبیعت آن سرد و تر** * **افعال** و خواص آن مسکن حلات صفرا و خون و جهت بعض امراض د مویه و صفرا و نه نافع
 و شرع آن نیز جهت امراض مذکور و نافع *
 * **فصل** * **اللام مع الجیم** *
 * **لجالیو** * بفتح لام و جیم و الف و هم لام و سکون و او و لغت فندی است * ماهیت آن گیاهی است که در کنار آبها و زمینهای
 نمناک میرود و در مردم باران بیشتر و دو قسم میباشد قسمی درختکی و زمینهای نمناک میرود نباتات آن تا بیک ربع و شاخهای
 آن باریک و برک آن ریزه و باریک شبیه برک ام غیلان و از این ریزه تر و قسم دوم مائی که در کنار آب و غل بر فامیر و این
 مقرش بر روی زمین میباشد و در شاخ و برک شبیه بد این قسم و از خواص هر دو قسم است که چون دست نزد یک آن برند
 و بد آن رساتند بر کهای آن بهم مجتمع میگردند و چون دست را بکشند و ازان دور نمایند بعد از اندک زمانی از هم باز میگردند
 بحالت اصلی خود و از جمله ادویه عظیم النفع است نزد اهل هند و با اصطلاح خود آنرا از زمین می اند * طبیعت آن
 در درم سرد و تر * **افعال** و خواص آن مخلل و جالی و منضج و مفتح و جهت فساد خون و امراض حادثه ازان و امراض
 صفرا و نه شرابا نافع و قطور آب آن جهت ناصور و زخمهای کهنه عقید و کوبیدن چون آنتاب در بروج سرطان و در منزل شره باشد
 که بهندی پیکه نهچتر نامند بر وند بر کنار غل بریکه در اینجا گیاه لجا لوباشد و او لا غسل بکنند و قوی شیرینی تصلق نمایند
 و نیز و مشرب بجزل بسوزانند مانند مقل آرزق با روغن شوش پس آن گیاه را از ریشه برکنند و بسوزند که سایه آنکس بران نیفتد
 و در سایه خشک نمایند و با زچون ماه د ران منزل آید نرم کوفته پخته بقل و ظلی ازان و با شیر که تازه در شیل و مزج کرده

این منتر را هفت مرتبه بر آن خزانة و بنوشند منتر این است **بسم الله الرحمن الرحيم** * **وَلَهَا امْرُتٌ وَلَهَا سَنَكَةٌ**
اِنَّ اَنْ لَمْوَلَحْوَ بَشَوَانٌ * نامة هفتة هفتة هر روز یکین بخورند در هفتة اول امراض سوداوی و حمیات ربع و مرکبه
دفع گردد و در هفتة دوم بواحیر و نوا صبر و یزقان و امثال اینها زائل گردد و در هفتة سوم جلد ام و بقی و قنبر و آتشک و مانند
اینها بر طرف گردد بعون الله تعالی و با لجمه مدامت بدن قوای حیوانی بمقتضای و از اسرار است نزد ایشان *

قصه نسل اللام مع الحاء الملهمة *

لحم * بفتح لام و سکون حاء ممله و هم لغت عربی است جمع آن لحوم آمده بفارسی گوشت و پنبندی ماس نامند * **ما شیت**
آن معرب و منعقد از خون است و ناعل انعقاد آن حرارت فاضله و در بدن حیوان برای حشو و فاصله و حائل بودن میان
اعضا با عروق و ارتار و غیره و استخوان و حافظ و مانع بودن آنها از التزاد حرکات متضاده و رفع و رض از صل ماص خارجی
و برای تطریب اعصاب و عروق و غیره و احسن منظر و نیکوئی میات شکل و غیره از منافعی که مفصلا در کتب گایات مذکور است
و اقسام مبها شد بحسب اقسام حیوان و اعضاء آن **لحم** هر حیوان در اسم خود مذکور شد و میشود انشاء الله تعالی و در اینجا
بقول کلی و بالا جملا چیزی ذکر می یابد باید دانست که چون بدن انسان مرکب از مواد ایل ثلثه است و حیوانیت بر آن
غالب پس انسب غذائی برای بدن مایستل **الحوم** است لکن در حقیقت شریف تری صلی الله علیه و آله وارد است که سید
الطعام **اللحم** و لمیمعت مدبره بدن ناچار است در استحاله نبات تا آنرا شبیه بمقتلای نماید از هفت قسم فعل از تسلیل
و استحاله و تعریق و هقل و تشبیه و تغذیه و ادخال در حیوانات باقل این افعال مدعا حاصل است مثلاً در شیر آنها پنج فعل
گافی است که تغریق و تغذیه آن مضم و تمیز است و تعقیق و تشبیه و ادخال باشد و در پیشت مأمور سه فعل گافی است که تسلیل
و استحاله و تمیز باشد و در **لحم** و فعل که تشبیه و ادخال باشد کافی است پس **لحم** سید و بهترین مائراغذیه شد ند
و گوشت مفادیم حیوان از گردن و دست و سینه بهتر از مؤخر آن مانند ران و پشت تازه و کرده ردی و گوشت اینهن
بهتر از ایسر و جانب و حشی خشک تر و بطی التزول را نئی نرم تر و ارطب و بهترین **لحم** لیم حیوان صحیح
الزاج فربه است در امزجة لطیفه صاحبان ترنه و سکون و آرام و بهترین مواشی بز و کوسهند است که کمتر از شش ماه و
زیاده از یک ساله نباشند و بعد از آن کوساله و یکساله کار و کامیش و شتر جوان بهتر از شتر پیه و از وحوش بچه بز کوهی است
و آهوبه و گوشت حیوان خسی کرده از گوشت ناخصی کرده بهتر است و لطف و گوشت حیوان را می چرنده بهتر و لطف
از محبوس معلوف و از حیوان سیاه بهتر و لذیذ تر و سبک تر و از مرغ اجود و متوسط و از سقمی بطی **اللحم** و سمین و سریع
الاستحاله بتعفن و فساد و گوشت سرخ و راز فساد بتعفن و سریع **اللحم** و لذیذ و روح در همان روز بهتر از بابت شب ماند و
قلید گرم و خشک و قلیل الغذاء بسیار و برون و مولد خلط رقیق و **لحم** بری بهتر از اهلی و بهترین **لحم** بری طبی و بهترین اهلی
ضأن و گوشت جلدی و اقل ضرر است از غیر آن و **لحم** حیوانات بری از برای بلغمی مزاجان و صاحبان نلج و استسقا و
کبانیکه برودت و در طوبیت بر مزاج ایشان غایبه نمود و باقی با سرکه و آب غوره و امثال آن برای محرورین و کسیکه مزاج آن
ملتهب نباشد مطمئن آنرا با مری و زیت بخورد و گوشت اعضاء عصبانی مولد بلغم است و گوشت سرخ خالی از لیف عصب
گرم و تر و قریب با ستخوان خشک و متین و گوشت طفلی بارد و رطب لزج و گوشت نعجه ردی ضعیف الغذاء مصلح آن و مصلح هر
گوشت ضعیف رطب نمک و ریاز و غلغل و زنجبیل و دارچینی و ترنفل و هیل و زیره و امثال اینها است و مصلح گوشتهای

کرم خشک هر که رآب غوره و روغن و کوشتهای کرم رتو گنیز و سماق و امثال اینها است و گوشت رخبر که در آن عصب نباشد لذیذ و مخصوص گوشت سینه و پستان بسبب تولید شیر در آن و گوشت زبان لذیذ و سریع الهضم و گوشت حیوان وحشی و حمار و الوحش کرم و خشک در سوم سریع الهضم کثیر الغذا مائل بسودا ویت و در فصول زمستان خوردن آن و امثال آن بهتر و گفته اند بطبی الهضم ردی الکیموس و گوشت کباش جهت کسیکه ذرا بجه خورده یا شد نافع و گوشت ارنب کرم و خشک و گوشت بریان کرده آن جهت قرحه و نه مغیل و گوشت تغل بسیار تراست و گوشت چوب زدنیه کرم ترا زمه و غیاظ و بطبی الهضم و ملین شکم و قلیل الغذا آوردی و سریع الاستحاله بد خانیت و صفرا و گوشت کاماده کثیر الغذا غلیظ سوداوی و مولد امراض سوداویه و خشک تر از گوشت بز و گوشت حیوان آن سریع الهضم تر و بهترین آن گوشت بچه کاماده و بهترین اوقات خوردن آن فصل بهار و ازل تابستان و ریوست خریزه مهر اکنده آنست چون در حین طبع در آن اندازند و همچنین در هر گوشت صلب که زود مهر انگردد و اکتار گوشت کامول بهق و امراض سوداوی و گوشت شقراق کاسر ریاح و بعل التعفن از گوشت بز و کوسند و قلیل الشحم و یا بس الجوز و قلیل الغذا آوردی و گوشت حیوانات مید کرم و خشک و مولد خون غلیظ سوداوی و بهترین آنها گوشت اهو است و گوشت سباع و ذات الحیال ب همه آنها ردی اجتناب از آنها واجب و گوشت ضأن معتدل در رطوبت و ریوست مربع الهضم مولد خون جمید و جهت محرور المزاج نافع و گوشت جزور یعنی بچه شتر بسیار کرم و خشک و مولد خلط غلیظ و جهت اصحاب کل و ریاضت شدید و عرق النساء و آذخر حمیات ربع نافع و گوشت سنور یعنی گوشت کره کرم و تر و گوشت سرد است معین کرده و جهت درد پشت و بواسیر مغیل و لحم الخیل یعنی گوشت اسب مانند گوشت شتر مختل مسام و جهت اصحاب کل و ریاضت شدید نافع و مولد سودا و از طیور متوسطه که قریب به مرغ خانگی باشند مانند کبک و ندر و رود راج و خجل و طیور و راج و امثال اینها صغیر اینها بهتر از کبیر و بری بهتر از املی و بهترین بری طیور مذکور و بهترین املی دجاج و از طیور ماهی انچه کردن آن بلند و عظیم البته باشد ردی است و لحوم بری کبار همچنین طیور کبار رجسته مانند بطا و زمورت حمیات ربع اند و از ماهی مایان متوسطه در بزرگی و کوچکی آب جاری صغری لطیف مانند ماهی رضایی و چلوا ماهی و ماهی رمه و نازاری و آنبوس و امثال اینها و از برای اصحاب کل و ریاضت قوی المزاج حار لحوم قویه غلیظه مانند گوشت جزور و خیل و کوزن و کامیش بهتر و ولی است از لطیفه خفیفه و باید که حیوانات رطبه المزاج را بعد از استحکام قوت آنها ریاضه را اعتکام طفولیت و کوچکی ذبح نمایند و هر چه از شکم حیوان بر آوردند که حلا ن بضم حاء مهمله و فتح لام مشدده و الف و نون و حلام بجم بجای نون نامند و انچه بعد کال نرمیل باشد همه ضعیف و مورت ضعف و سستی و امراض بلغمیه اند و از حیوان پیر و ضعیف سال خورده بسیار لاغر و مریض و میتة همه مورت امراض صعبه کثیر و سودا و امراض سوداویه است خصوص کبش و تیس و یقروجا موس و جمل و همچنین گوشت حیوان بچه مرده و یا کرک و غیر آن از سباع کرند و خوف ناک و یا در آب افتاده و بدستور حیوان مختوق همه ردی و مورت امراض ردیه صعبه و سودا و امثال اینها است و در حضور حیوانی حیوان دیگر از ذبح نمودن زبون و اشامیدن آب بعد از گوشت مضرتنازل نمودن آن در شبها باعث تجمه و جمع آن با شیر و بیضه مضر و غیر مجوز و هر چند مبالغه و طبع و کوبیدن آن گند اولی است و باید که اجزای آن متساوی طبع یافته خواسته کباب باشد و یا غیر آن و گوشت آب یعنی مرغه سریع الهضم و النعرد و موافق ناقصین و ضعیف المزاج و القود است اگر بلاغم و رطوبات بسیار بر بدن غالب نباشد و کشیکه ارا در نماید تجفیف و صلابت بدن را باید که مشور و کرناج آنرا بشورد و مشوی آن بطایع

مردم صادق و قسارت نیز خوانند و گفته اند آن در صنف است نر و ماده نر و ماده درخت کوچک و کثیر الاغصان و خوش و کونا و بزرگ
 مدور و صلب و مز غسول شبیه بگلزار و متمت آن منگستانه و صنف ماده در آب و برک شبیه ببرک کند نا و یا بین آن هر بنتر از یا لایه
 آن و کل سفید و نر دیک بیج آن نوعی از طرائف میروید و هر چه یا قوتی رنگ و آن بهترین انواع آنست و گاه سفید و گاه استر نیز
 میباشد و قوت نبض این رناده از آن در جمیع اجزاء آن طرثوت را برومی هم و قسطی اس و بنونانی ایو قسطس نامند
 و مراد از عصاره لیمه اتیس عصاره آن طرثوت است و از جمله اجزای قریای قاروق همانست و در قوت مانند حفض
 الا آنکه در حفض قوت تحلیل است و درین قوت تبض فقط و حکیم میرحیدر مؤمن نوشته که امین الدوله و جمعی دیگر بیان
 نموده اند که آن شاخهای است بی برگ مائل بسوخی و درخشنده کی و هر یکی آن مائل بسیاری و بقدر شری و بیشتر آن در
 زمین و چاه را نکشت آن از زمین بیاد و بیرون و مثبت آن شوره زار ها و این قول اصح میباشد چنانچه گویا مزوره نوعی از
 ماراثیت است بهترین آن غازه آنست * طبیعت آن معتدل در گرمی و سردی و خشک در درم و رطوبت در سابعه گفته
 نباتی است و این شجر و گیاه را اندک قبضی موافق گوید در شیراز و صمدان و قراح آنها نباتی کوچک تا بیک شبر میروید
 و با شاخهای باریک و برگهای باریک بلند و نبات آن بهیئت مجموعی شبیه دریش بزرگه تبس نامند و آنرا بشیرازی و صمدانی
 الا لاشک ندارند و در ماده و عصاره چنانچه ذکر یافت و تر و تازه آن را با هر که درین آن برای تبرید مانند کاسنی و کاهو مشهورند
 و تحتل که لیمه اتیس این باشد و آنچه در کتاب مصر و ترکی دیل شد نبات آن بلند است و رنگ ساق ایستاده دارد و بران
 برگهای باریک بلند شبیه ببرک کند نا و کل این مد و برگهای آن اندک طولانی و سر آنها متشعبند و شعبه و غنچه آن
 بی الحمله شبیه بخنچه کل سرح و رنگ آن سبید * طبیعت آن در آخر درم سرد و در سوم خشک * افعال و خواص آن
 قابض و قاطع نفز الدم و اسهال موار و دمود و قرحه و نه و بیج آن در قبض اقوی و عصاره آن در قبض مانند قسط کل سرح و مقوی
 معده و مانع احصاب مواد بدن و قرحه و زهر و امعا و عصاره آن از آن اقوی و آسایدن عصاره آن با شراب جهت نفز الدم
 و رحم و ضماد آن مقوی اعصاب ضعیفه و فم معده و جگر و نفز الدم رحم و در سائر افعال قویتر از اقا قیا اعضاء الراس بیج آن جانی
 جگر کوش و خشک کننده قروح آن اعضاء المنص و العذاع آسایدن برگ و کل و بیج آن با ماء السعیر جهت قرحه و نه و عصاره
 آن جهت نفز الدم و نفز الدم اعصابی باطنی و جهت تقویت معده و حبس یطن و قرحه و معادن اشربت از عصاره آن تا سه درم
 و از برگ و کل آن تا چهار درم و از قروح و زهر و برگ و کل آن جهت اند مال و التیام جراحات کهنه و رفع تعین آنها
 و ضماد آن جهت التیام عصب مقطوع الا زهرام ضاد کل آن مثل اورام حرق النار و کل آن با موم و روغن جهت سوختگی
 آتش السموم و بدین زکریا خوردن بیج لیمه اتیس و ادافع سموم دانسته متذکرده مصالح آن غناب بدل آن حفض و اقا قیا

است و کثیر و ریشم آن * فصل اللام مع ابناء المعجمه *

* لخنیس * بفتح لام و سکون خا و کسر نون و سکون یاء مشتاقه لحنانیه و معین مهمله لغت بنونانی است * ماهیت آن نوعی از
 خیری بری است نبات آن قریب بذریع و کل آن بنفش و ببری و جلی میباشد و در صورت مشابه بهم مکر آنکه جلی آن
 اقوی است و درخت تر و کونا تر از ببری و دانه آن ساه و تلخ و بقدر و غلی می بعضی آنرا هراج القطر بدانسته اند * طبیعت آن
 در سوم گرم و خشک خصوص کل ریشم آن * افعال و خواص آن آسایدن در درم از آن در دمنوع مسهل قوی و نکدرم آن
 جهت لسع عقرب نمیان و چون کل آنرا بر روی عقرب اندازند آنرا بکشد * فصل اللام مع السین المهمله *

لسان * بکسر لام و ميم و الف و نون لغت عربي است بفارسي زبان و بهندى جيب نامند * ماهيبت آن از اعضاي مرکبه بدن حيويان و در بدن آن واقع و مرکب از ليم و خوند دمي و عك و عروق و عصب و عضلات و غشا و معروف است و مطبوخ از بزي بر آمدن آن از از دندان و تکلم و افاده و استفادة و القاء مافي الضمير بغير تغلب غذا و در حين مضغ و اعانت بر بلع و حفظ طريقت نازله از دماغ و خارجة از سينه و معدة و غير اينها از منافعيکه در کتب طبعي و کليات طب مذكور است و غير خالقي چنانچه اسم نهيد اند فوائد آنرا بتفصيل * طبيعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن خفيف سريع الاختلاط و مرطب بدن و بادويه حار و خشبو زيان دهنده مني المترا و مريض التعفن مصلح آن طبع آن با سرکه و يا کشنيز خشک و زيره و خولنجيان در مبردن بدن و در مبرورين سرکه و کشنيز خشک خوردن است *

لسان * و آنرا اذiban الثور و کتلا نیز نامند بجهت آنکه کل آن بزرگ کتل است * ماهيبت آن نهائي است بالزرج و رانته آن شبیه بانجبار و غير لسان الثور است بزرگ آن عريض و مفروش بر روی زمین و مستدير و در خشونت مانند برک کاه و زبان و از میان بزرگ آن شاخی مير و بد بقدر ذري و بر سر آن کلی سرمی رک و فرق میان برک اين و برک لسان الثور بآنست که برک اين بر عريضتر و در درويشيه بشار و زرج آن زياده از لسان الثور و کل آن آرنخته بسوی زمین و خام و بيسته برک آنرا مضورند بخلط برک و کل لسان الثور که باين اوصاف نيست * طبيعت آن در دوزم سردتر * افعال و خواص آن جهت غلظت زبان انسان و شتر و غير آن از حيوانات و بنوري صلب مرغ که ظاهر ميگردد بر زبان مانند حب الزمان و آنرا حارس مينا مندر جهت قلاع و سائر امراض حار و دمان و خفقان و حرارت معدة نافع *

لسان الابل * بالف مکتوبه و باء مرحة و لام لغت عربي است * ماهيبت آن غير عربي الا بل است و غلط کرده کسيکه آنرا لسان الايل دانسته بلکه آن نهائي است مابين کياه و شجر و شاح آن پراکنده و مربع مانند بسفولي و برک آن شبیه به برک قعاق و از آن بلند تر و باريکتر و اندک خشن و مجعل شبیه بتجعب ثياب تازه شسته و با زغب نرمي و سفيد رنگ و خشبو و ثقيل الرأسه و شر آن زرد مانند بل به بهني مثبت آن زمينهای خشن * طبيعت آن در دوزم سرد و خشک و در دوزم گرم و خشک نیز گفته اند * افعال و خواص آن مفتح و جالني اعفاء الغم و الغذاء و النفص آشامیدن آب طبعي برک و شاح آن و مضغ برک آن جهت رفع کثرت زبان و اضطراب و تلجلج آن و قروح باطني و ادرا ببول و حيض و اخراج جنين و آب طبعي آن با موز و عناب مفتح بدن و در مريبول و رافع التهاب باطني القروح و الجروح و زور آن منقي قروح خبيثه و مجفف قروح و التيام دهنده جراحت و آشامیدن آن جهت قروح باطني و ظاهري و استنجاء با آب مطبوخ آن مسکن حکله قروح و مفعله و ذکر الزينه خضاب آن با خنساء کهنه موی سر و شستن با آب آن و بدن آن خضاب نمودن نیز سياه کنند موی است مضر کرده مصلح آن صمغ عربي مقدار شربت از جرم آن تاسه درم و از آب آن تاد و اوقيه و شراب آن که هفتاد مثقال آنرا در دو وقت در دل آب انکور و نشسته تر تب دهنده جهت نفث الدم و ممرنه و مستي عضل و قرحه کرده و منانه و احتباس حيض نافع مقدار شربت آن تا يك رطل السموم جهت کزیدن شغنين مصري نافع است *

لسان الثور * بفتح ثاء من ثلثه و سکون و ادراعه مهمله لغت عربي است بفارسي کاه و زبان و بهيوناني فوبلا طيني بکوم و بلغت ديگر پراهم و بهندى سکا هولي نامند * ماهيبت آن نهائي است جميع اجزای آن با خشونت و مرغب و منقط بقطعی شبیه بشار و ساق آن باريک و خشن مانند پای ملج و سبزمائل بزردي و بقل و ذري و بزرگ آن بزرگتر و سياه و ضخيم و با خشونت

و منقذ بنفقه پای حلیل شبیه بنیاد و مغرب شبیه بزبان کار و مغروش بر روی زمین و ربعی است و تا زه آن سبب مائل بر روی و کینه
آن مائل بسیار می و مرجع کینه ترکود سیه و قشود و کل آن لاجوردی رنگ بشکل کل انار را زان کوپکتر و مولای و نیم آن کوجان
اندک مولای و سفید از حب انظرط اندک باریکتر و در قعی و اندک لعابی و نیم آنرا مل و نیز گفته اند منبت آن اکثر بلاد خصوص
کیزان که در آنجا بسیار خوب میشود و در عظیم آباد از ملک هند نیز میشود و لیکن بزرگ و حکیم میر سید مؤمن در تصفه المومنین
نیز شته قسمی را که در این صلهان و بعضی بلاد کاو زبان میداند مرا حوزا است و کل آن لاجوردی و ارچک و مد ورمی باشد و
بهترین آن کاو زبان ناز و ضخیم مز مائل بر روی منقط کیلانی است * طبیعت آنرا در ارل کرم و تر و خشک آنرا
و طوبت کمتر و مائل بمرصوم و قوت آن تا مفت مال باقی میماند و کل آن الطف جمیع اجزای آن * افعال و خواص آن
مفرح و مقوی ارجح و حرارت غریزی را اعضای رقیه و حواس و ملین طبع و مسهل مرقه صفرا و اخلاط متحرکه و سودای
مترک از خلط سودای و تسکین اعراض آنها را مرض سوداویه مطلقا اعتناء الراس و الصل و الغلغله آشامیدن آن با
مطبوخات مناسبه جهت سردی و برسام و مالخوب و رجنون و نیکویی حواس و رنگ رخسار و تغریغ و رفع خشونت تصبیه رتبه
و مینه و سرفه و ضیق النفس و در دکل و سینه و شش و خفقان سودای و قوحش و ممراس و خلط نفس و قزغ و خف و غم
و هم و برقان و سنگ کرد و ممانده و مطبوع آن با نبات و یا با خور و یا ماء العسل جهت خشونت سینه و تصبیه رتبه و سرفه و ضیق
النفس و آشامیدن دودرم کل آن یا یکدر کم از مری و دودرم شکر جهت خفقان و خشونت سینه و سرفه و انعاش حرارت
غریزی و قوی و ازاله یزقان و تقویت حصاة و تصفیه رنگ رخسار و در ورم حرق آن در دمان جهت قلاع دمان اطفال و
تسکین لیب و هوش دمان و محتمی لکه و بد متورغیر و حرق آن و لیکن ازان ضعیفتر و مضر و مصلح آن مندل و سفید مقدار
شربت از جرم آن از دودرم تا پنجم درم در مطبوخ و منقوع از نیم درم تا ده درم و از آب آن تا چهار اوقیه بدل آن ابریشم خام حرق
و چهار دانگ آن پوست اترج و نیز بوزن آن ریاس و نصف آن سنبل و ربع آن امارون گفته اند و چون از آب آن آب سبب و آب
موی شرابی ترتیب دهند دو مثقال آن تغریغ بحد یک رطل شراب کد بدن ازاله عقل و عرق کاو زبان جهت امراض سودای و
ومراس و خفقان سودای و مقید و در مائر افعال ضعیفتر از جرم و مطبوخ آنست و بعضی اقوی گفته اند مقدار شربت آن تا چهار اوقیه
* کسان ^{الاحمل} * بفتح حاء مهمله و میم و لام لغت عربی است و دسقوریل و س آنرا کثیره الا ضلاع و ذو جعبه ضلاع
نامید و بفارسی بارتک و بر ترکی باغ و باغ و لمان ^{الاحمل} کبیر را بغرنکی بیشاک میسور و صغیر را بیشاک میثور نامند
* ماهیت آن از جنس مرا حوزا است و در وصف میباشد کبیر و صغیر کبیر را بزرگ شبیه بزبان کو سفند و همز طولانی و
اندک عریض و ساق آن بقدر و ذوی و بر آنکه و مائل بطرف زمین و سرخرنگ املس و از وسط نبات آن ساقهای با ریک بلند
رسته بر سر آن و کل آن زرد رنگ و نیم آن مل و ورز و حیا و رنگ مائل بین قشی و بیج آن سمت و مغرب و تا بسطبری انگشتی و
صغیر را نیز بد متور لا آنکه بزرگ این ازان کوچکتر و سرخی ماق کمتر و نیم آن بزرگ تر و کبیرا قوی از صغیر و در منافع نیز
از آن زیاد و از مطلق آن مراد صغیر است * طبیعت آن در دودرم سرد و خشک و نیم آن را بیصومت زیاد از بزرگ و
برودت کمتر بر برودت بحر حالتی و بر بیصومت آن بحال لغت نریم * افعال و خواص آن مرکب از جوهر مائی و از جوهر مائی
تبرید می نمایند و از جوهر ارضی قبض و آب بزرگ آن لطیف اعتناء الراس آشنانیدن آن حایس نفق الدم و نزف الدم همه اعضا باطنی
و رعان و رصع و معوط و ضاد آن بر پوش هو و سینه نیز زطو و آن در کوش جهت تسکین و جع آن که از حرارت باشد و مکرر مضغه

نمودن آب جامعی بجم آن و یا مضع آن و یا آب برگ آن جهت درد دندان و نزع امراض دهان و بشویدن سینه آن و تقویت لثه
 مسترخیه و دامیه و یا آب بری آن جهت رفع نلاع دهان و قطره و طلائی آب برگ آن جهت و مد حار مغیض و مائید و میشود
 شیخات چشم در آب آن و داخل ادویه عین کوده میشود اعضاء النفس تنعم آن حابس نرف الدم و آشامیدن عدس مطبوخ
 با برگ آن بدل سلق جهت ریزش آشامیدن عصاره آن جهت دق و سل و نف الدم و قرحه رثه و ریزش موی و صرع اعضاء
 الغلغله و النفس آشامیدن عصاره آن معوی کبد حار و طحال و کوده و مفتوح مد آن و مسکن تشنگی و رفع نساد هضم
 و قوی الدم و نرف الدم اعضاء باطنی و حرقة البول و سيلان خون بواسیر و حیض و بیع و برگ و تخم آن مفتوح مد که کبد و کوده
 و مائه و در ادویه مفتوح آنها داخل کرده میشود و جهت قروح امعاء آشامیدن عدس مطبوخ با برگ آن نجای برگ چغندر
 جهت استسقای حار و مطبوخ آن با نمک و سرکه و عدس جهت اسهال دموی و آشامیدن آب برگ آن با غلا جهت درد کوده
 و مائه و آشامیدن و یا احتقان و یا تبثیم و یا عصاره آن جهت قرحه امعاء و حبس خون بواسیر و حمل آن جهت درد رحم حادث
 از احتقان آن التیمی گفته اند آشامیدن سه عدد بیع آن جهت حمی مثلثه و چهار عدد بیع آن جهت حمی ربع و همچنین با چهار
 اوقیه و نیم شراب مزوج کرده و آشامیدن عصاره آن نیز جهت حمیات حاده نافع السموم ضاد آن با نمک جهت سمیت
 سکن یوانه کزید، الجروح و القروح و حرق النار ضاد آن و دستور ذرور آن جهت تنقیه چرک و تجفیف و اند مال قروح خبیثه
 و مزمنه و جراحات عقیقه و سوختگی آتش و نار فارسی و قروح سابعه واکله و باطنی و قیویا و اسفیداج جهت جمره و لیجیم و
 داء الفیل و منع نزاید و موجب ضرور آن الاورام و البثور و محمل اورام حار و نمله و شوره و حموه و کاهی مبهله که باد سرخ
 باشد و روم پس کوش و خنازیر و تعلیق بیع آن برگ کندن نیز جهت خنازیر و موثر الحار کونند مضر که مصلح آن غسل و عصاره آن
 مضر لجلال و مصلح آن مصطکی مقدار شربت آب برگ آن از ده مثقال قائم رطل بدل آن حاض بستانی و تخم آن در افعال
 مانند عصاره برگ آن و زهره آن قابض و مغری امعاء و رافع زحیر و برغن بادام و بارغن گل چرب کرده و یا در آب جوش نموده
 آن بیزرافع مغص و حابس نرف الدم اسافل بلغم مغذی تر است آن تاسه درم و عرق برگ با رنک که مانند کلاب بقرع و انبیق
 مقطر نموده باشند در تقویت قوت ماسکه بیدیل و در همه افعال از عصاره برگ آن ضعیف تر است.

لسان السبع * مفتوح سمن مبهله و ضم باد موحله و عین مبهله * هایت این نباتی است بقل و در نزع و شایخای آن
 پر اکله و برگهای آن طولانی و اطراف آن نیز و مشرف مانند دانههای ارا و مجید و صلب و رنگ آن سبز مایل بزرده و سفید و
 و بر سوشای آن قبهای مستد بر و کل آن بنفش و بیع آن سیاه مربع منبت آن زمیهای سنگریزه و ربیعی است * طبیعت آن
 دسوم گرم و خشک * افعال و خواص این آشامیدن طبع آن جهت تقویت سنگ کوده و مائه و فر زجه بیع آن جهت ادرار
 حیض و اخراج جنین مانع است *

لسان العصاره فیر * بفتح عین و صاد مهملین و الف و کسر فاء و سکون یا ع مشاة تحتانیة و راء مبهله بفارسی زبان کنجشک
 و بھندی اندر جوریشرازی تخم اهر خوانند * هایت این ترمدرختی است از قسم در دار عظیم و برگ آن شبیه ببرک
 بادام و ثمر آن در خوشه و در علا فیه و برگ از هم متفرق و در غلافی یکدانه با ریک طولانی شبیه بزبان کنجشک و طامران
 اند که تیره رنگ و باطن آن سفید مائی و زردی و با تندی و تلخی و قوت آن ناده سال باقی میماند و در ملک مند و بنکاله کثیر
 الوجود و در نوع میشود یکی تلخ با حلا و درم شیرین و نبات آن بیشتر در مزرعه برنج بهم میرسد و ببلندی نبات آن از برگ

نبات برنج باریکتر و نازکتر و خوشتر و رمبز تیره شبیه ببرک بیل و از آن اندک پهن تر و سردتر و کله کله و شیر آن در خوشه مجتمع و ز
 دانه های آن در غلافهای سبز تر شبیه بشار و کل آن و غده و از تلخ آن سفید مائل بزرده و از شیرین آن بنفش و ثمر تلخ آن نیز بهیأت
 خیرین الا نکه ثمر شیرین آن بالیده و تورنتک باطن آن بنفش و طبیعت آن در آخر دوم گرم و خشک و در اول تر نیز گفته اند
 و باریک و باریک و خواص آن مسکن ریاح و برک آن با قیوض اعضاء الصد را شامیدن ثمر آن مسکن درده
 پهلو و تهیگاه و جهت خفقان و غیغی النفس و مرغه منهن اعضاء النفس آشامیدن آن جهت مقص و در دگر در رحم و دراز
 بول و تهیت حصه و تقوی به اعضای تناسل و تحریک و زیادتیه باه مقید و فرجه آن با غسل و زعفران بعد از ظهور و چون در حمل
 و مجرب گفته اند انصار مصلح و مریضین مصلح آن کشیز مقب و ارشیه آن جهت باه پنهانی ناله دریم و با معیت تادوم بدل
 آن در تقویت باه بوزن آن جو زبر و نصف آن بهمن سرخ و یا قو در سرخ بوزن آن و یا مغز گردان و یا کبابه الجروح و
 القروح ضاد ببرک آن منق و مدمل و ملیم قروح رطبه آلات المقامل صماد پوست آن با سرکه جهت کوفتگی عضل نافع
 لسان الکلب * بفتح کاف و سکون لام و باء موحده بلاطینی امیره کوبند شبیه به کوره و بربری لیکو کالنس نامند
 ماهیت آن کوبند لسان الحمل است و بعضی حماض دانسته اند و بعضی گفته اند نباتی است حلیمه ساقی آن زیاده بدو
 قرع و با شعبه های بسیار و گردنار و باریک و ببرک آن شبیه ببرک بارتک و از آن درازتر و با تقیر و بسیار نرم املس و اطراف آن
 تپد و کل آن بنفش و رنجم آن باریک و بفتح آن سفید بر شعبه با شعبه های باریک مانند ریحان و متعجب در هم و در اول تابستان
 میروید و معتبت آن نزدیک آبها * طبیعت آن در اول گرم و در دوم خشک * افعال و خواص آن آشامیدن آن بقدر
 یکرطل با غسل رافع صلابت طحال القروح و الجروح صماد آن ملزق جراحات و جهت التیام زخه های تازه و کوش آوردن
 زخه های کهنه مؤثر است * فصل * لالام مع الصان المهمله *

زخه های کهنه مؤثر است * فصل * لالام مع الصان المهمله *
 لالامی * بفتح لام و کسر صماد مهمله و سکون یاء متناه تحتانیه و کسوف و زیا و آنرا اذنان اللب نیز نامند و در تنگاب معروف
 بکاش است * ماهیت آن نباتی است خار دار که بر جامه پیچسپد و از آن جهت آنرا الصبیقی نامند و ساقی آن زیاده بر درمی
 و بطنبری انکشتی و ببرک آن شبیه ببرک بارتک و از آن کوچکتر و ضخیم تر و رنجم آن بقدر رفتنی و بخودی * طبیعت آن در
 آخر اول گرم و خشک * افعال و خواص آن محلل و جالی اعضاء الصد را شامیدن طبیعت آن با غسل جهت سرفه بار و بخشونت
 هینه و صماد آن با روغن کل جهت ضربان و درم مقلد بغایت نافع و غسل آن سرخ کنند و خسار و مغز و رنجم آن بهی است *
 فصل * لالام مع العین المهمله *

لعلاب * بضم لام و فتح عین و الف و باء موحده بحریمی رقیق و بفارسی آب دمان نامند * ماهیت آن معروف است
 افعال و خواص آن جالی مخصوص لعلاب دمان صائم یعنی شخص ناشتا و چون آب دمان صائم را در کوش کسمیکه از اذیت
 گرم متادنی باشد و بزند تسکین دمان و گرم آنرا بکشد و بر آرد و طلای آن محلل خون مرده و جالی بهی و کلف و قویای اطفال
 و نافع و چون در دمان مار اندازند آنرا بکشد *

لعبت بربری * بضم لام و سکون عین و فتح باء موحده و ناء مثبته و قوتانیه و فتح و باء موحده در میان هر دراء مهمله
 در آخر یاء نسبت * ماهیت آن بیضی است شبیه بصورت لچان و باریکتر از آن و مانند هر پستان و طعم آن تلخ و تند و در مصر
 معروف پتر یا قی است و از نواح اترقیه آورند و نامقدان معشوش بصورت لچان مینمایند و بعضی صورت لچان را با بن نام خوانند

را غشاه است * طبیعت آن دردم کرم و خشک * افعال و خواص آن محلل ریاح و قاطع باغم و مقوی حرارت غریزی
اعضاء الصدر و النفیض آشامیدن آن جهت تطع باغم هیئت و تحلیل ریاح معده و بواسیر و درار خون حیض و بواسیر و اوجاع
صدر را معال آن نافع السموم رازی جهت سم افی و مسموم ماثر هوام بغایت نافع دانسته و مل او مت آن باعث مرخی رنگ
و خسار مقدار شربت آن دردم که در سوزش بیمار جوش دهند تا رفع غایب حلدت آن گردد اما ضرر آنرا آن مورت امراض حاره
و مصلح مصلح آن کشنیز بدل آن بوزن آن مغز گردان است و چون اطفال ریاح غیر ایشان بغطلی بخورند قی و اسهال آورد تا
بحدی که مرخی چشم و حائلی مانند مستان لحافات نماید و اگر زن یا شک اختناق رحم و هلاک سازد تن بپیر آن نمی نمودن بر وزن
و مصل و بعد از آن انیسون خوردن است *

* لعل * بفتح لام و سکون عین و لام گفته اند معرب از لال منلی است * ماهیت آن از احجار جلین است که تازه اطلاع
بدان بهم رسید و در کتاب احجار قدیمه ذکر آن نیست و مؤلف منافع الاحجار و لباب الصناعات تصریح نموده اند که از سی صد مال
بهتیار است که سالی بسبب زلزله عظیمی که بدخشان منهل شد و در کتب احجار و لباب الصناعات تصریح نموده اند که از سی صد مال
یا قوت در سخی کمتر و اندک ماثل به غشی و ارقوانی و از یا قوت نرم تر و معدن آن بدخشان ابرمکت توران و در دکن نیز بهم
میرسد و بدخشانی بهتر و مرخی آن غالب و صلب تر از دکنی بود کهنی نرم تر و اندک تیره تر و از تر از بدخشانی و کم بها تر
و یا بجمله قسمی از اقسام یا قوت است که باختلاف مکان بدین نحو متکون میگردد و یا قوت در حرف الیاء مع الف انشاء الله تعالی
من کو رخا و اهل شد * طبیعت آن در گرمی و مروری معتدل ماثل بحرارت و دردم خشک * افعال و خواص آن در تفریح
دل و اعصاب و قوت با صره قویتر از یا قوت و با حس نرف الدم و بواسیر و در جمیع خلل سوداوی قوی التا تیر مقدار شربت آن
از یک قیراط تا یک اندک و بعضی تا نیم دانگ گفته اند *

* فصل فی البلام مع الغاء *

* لغاح * بضم لام و فتح فاء و الف و حاء مؤمله لغت عربی است بفارسی شایزک و مغن نیز نامند و مغدا هم بدانچنان است
* ماهیت آن در پیروج بری است و بیخ لغاح عبارت از پیروج هریانی است و در حرف الیا انشاء الله تعالی مذکور خواهد
شد و نرو ما ده میباشند قسم ما ده آرا برک عریض و مغروش بر روی زمین و شبیه ببرک کا هو و از آن کوچکتر و ماثل بسفاهی
و ثقیل الرائحه و کل آن سفید و ثمر آن از زیتون بزرگتر و زرد و بسیار خفص و بعد از رسیدن با عطریات و ماثل بشیرینی
میگردد و آنرا لغاح الجین نامند و تخم آن شبیه به تخم سیب و بیخ آن در وجه غلبه متصل بهم ظاهر آن سیاه و باطن آن سفید
و پوست بیخ آن سطبر و ماثل بسفاهی و در شکل شبیه بصورت انسان و بی بی یعنی لیفهای شبیه بوی که در پیروج میباشند درین
غیست و قسم نرا برک املس و مانند برک چغندر و ثمر آن بقل رخیا و زرد بیخ آن در سطبری متوسط و صنفی از آن را منبت
مقار و مواضع سایه دار و برک آن کم عرض و در طول بقدر شیری و ماثل بسفیدی و بی ماق و بی کل و ثمر و بیخ آن دراز و سطبری
اینها می و سفید و این قویترین اقسام است و قوت آن تلجها و مال باقی میماند و قویترین اجزای آن پوست بیخ و عصا و آب
نمائل از آنست * طبیعت آن در آخر سوم هر دو خشک و کوبند خالی از اندک حرارت نیست و ثمر آن سرد تر و آنچه در جوف
بیخ آنست عذیم القوت * افعال و خواص آن مخدر و محقق و مسکن ضربان مواد حاده و غلیان خون و صفرا و قابض و مسکر
و منوم و مسکن بدن اعضا و لاس طلای آن جهت درد هر و و نیدل آن منوم و صلح حار را نافع و مضغه بطبیعت آن جهت درد
دندان اعضا الصدر و الغداء و النفیض آشامیدن شش قیراطان پوست بیخ آن با آب و عسل جهت رفع بخراپی و رختقان حار

و احمال د مری و حرقه البول نافع و معقی بلفم و مره و مود است و کیا و آن مدبر و بل و حمل و تخم آن با کبریت قانع خیس اعشاء
 الما صل صمد پوست بیخ آن با آرد و جو جهت درد مفاصل حار و الا و رام را بتور خلاص آن مثل اوزام حار و ربا و که جهت
 حمور و عساده برک آن با آرد و جو جهت اوزام حار و برش الزینقه طلای شیر آن جهت کلف و نمش و آشا میدن نیم درم از تخم
 آن بغایت مرخ کنند و زغاره و مانند مرخی که از حمام بمبار کرم بوم میسود و طلای پوست بیخ آن مولد قمل در روبرو غنیکه
 باشد السوم طلای پوست بیخ آن با عمل در روغن زیتون جهت کزیدن و وام و بل ستر تخم آن و برک کز چک آن فاد زمر
 عنب الثعلب بمی قتال مقل ارش و بت آن از سه قیراط نانیم در هم و در رمم آن کشند است با خنلال عقل و سبات و غشوان
 مصالح آن قی کردن بر روغن و عمل و بعد از آن عمل و صلاب بری و خردل و زانیمون خوردن و بعضی گفته اند آب سرد نوشیدن
 انشا را کنار نوئیدن آن محدث سکنه خصوصی انچه برک آن سفید باشد مصالح آن بر موم و نوئیدن و تخم خشخاش و وزن آن جوز

القی نیز گفته اند و آشا میدن تخم سه عدل آن بازار یا نه و عکر مکر با تفریح آورد و بیغایله است

* لغش * بفتح لام و فارشون معجمه صا هیت آن درختی است عظیم منبت آن نواح شام در هنگام تری و سبزی زود مشتعل
 میگرد و در خشکی دیر آتش در آن تاثیر مینماید و ابن ابی خانی کوید مراد از قول حق سبحانه تعالی در قرآن مجید و من
 الشجر الاخر نار آن درخت است * افعال و خواص آن طلای برک خشک مسحق آن رافع برص و بیهق و عاده ناز آن
 رافع قوبا است حکیم میر محمد مؤمن نوشته که انطاکی کوید که آن چوب منبر بر است **قصه** **ل** اللام مع القاف
 * لوق * بفتح و لام مرد و قاف معربا که فارسی است * ماهیت آن از جمله طیر معرفی شده است کبیر الجئنه که در اوائل
 ریخ می آید و گاه متوطن میگرد و از جانی خود نقل نمی نماید و از خار خانه میسازد برای محافظت بچهای خود از مار و زپه که
 مار دشمن بیغه آنست و آن نیز بسبب حرارت و بیوهت دواج خود مار را می باعد و آن ضرر نمیرساند و گوشت آن بیل بر است
 برای بودن خوراک آن حشرات و خیانت * طبیعت آن در آخروم کرم و خشک * افعال و خواص آن اعفاء الراس
 و غیر ما خوردن آن گوشت آن جهت ناله و لقوه و خدر و رریاح غایظه و برودت مستحکمه در اعضا و ضعف باه و رسوم منهوشه
 و گوشت بیغه آن بهتر از بزرگ آن ضرر و روغن مصالح آن روغن کنجد و طبع آن با سرکه و کرفس و کشنیز بسیار رویت شیون
 و باروغن بادام و شواب بر آن نیا شامند و بیغه آن در جمیع افعال قویتر از گوشت آن و زمره آن رافع شکوری است آنکجا
 و خون آن جالی و جهت از آله بیهق و وضع نافع طلای آن با سرکه و سرکن آن جالی بیهق و کلف و آتار جل و با بیغه آن سیاه
 کنند مری و رافع صر است **قصه** **ل** اللام مع الکاف

* لک * بضم لام و کاف و بفتح کاف نیز آمده و بغارسی لاک و بهندی لاکه بخفای ما مانند * ماهیت آن صمغ نباتی است
 که در ملک فیل و پنگاله بهم میرسد و از سر شاخهای بعضی اشجار بر می آید و منعقل میگرد و در سرخ رنگ شبیه بتوت سرخ و بعضی
 حبهای آن تا بقدر لیمونی و نارنجی میباشد و این را لاک خام و بهندی لاکه و بهندی لاکه و بهندی لاکه و بهندی لاکه و بهندی لاکه
 نامند و درخت پیدل و بر و غیر اینها بعمل می آید و انچه از درخت کنار بعمل می آید بهتر است و از طبع لاک خام در آب و لخنه
 آب آن انواع رنگهای سرخ بعمل می آید و هر یک را نامی و انچه از آب مطبوخ آن با انعقاد بعمل می آورند بهندی لکال بکاف
 عجمی نامند و انچه آب آنرا در ونبه گرفته اقرص نازک ساخته خشک مینمایند بغار می کنند و بهندی لاکه و بهندی لاکه و بهندی لاکه
 و نعل لاک مطبوخ آب گرفته را در رتقهای نازک میسازند و آنرا بهندی لاکه و بهندی لاکه و بهندی لاکه و بهندی لاکه و بهندی لاکه

در طب خرخ شفاف صافی تازه خام غیر مطبوخ مغسول آن است زیرا که مغسول آن در بعضی مراد بهتر از غیر مغسول است
 و بهترین جرم مطبوخ آن نیز سرخ و شفاف صافی تازه آن است و این در غیر حلب مستعمل و قوت آن تازه مال باقی می ماند
 * طبیعت آن در دم گرم و در موم خشک و در اول گرم و در دم خشک نیز گفته اند و مغسول آن الطف و غیر مغسول آن
 قوی * افعال و خواص آن جالی و محال و منقی اخلاط و حابس اعفاء الراس و الضرب و الغداء و النفث آشامیدن
 آن جهت نالی و نفث الدم و مرغه و زرد و خفقان و تقویت معد و جگر و احشا و تقویت مع و کبد و طحال و استسقای لجمی و زرقی
 و بر تان و ضعف کرده و سایر اعضا و تنقیه اخلاط یارده و رجوع کبد و تحلیل او را و با طبعه نافع و آشامیدن یکد آنک تا در دانه مغسول
 آن با شیر بز تازه و دوشیده و بقل و سی مثقال جهت حبس نفث الدم مجرب مفرور و مصلح آن مصطکی مقد ار شربت آن تا یک مثقال
 بدل آن در تنقیه در لثه آن ریوند و زخم وزن آن اسارون و ریح آن طبا غیر الخواص لاغر کنند و بدن است با لیا صیت و چون
 هر روز یک آنک آنرا با سرکه بنوشند تا مدت سی روز یا چهل روز یا بیست بدن را لاغر کند و چیزی دیگر بدن آنرا رسد و همچنین چون
 سه چهار مثقال آنرا با سرکه در سه چهار روز بنوشند و چون اشتان سبز را یک شهاب و زرد و شیمانک پس یک خام صافی اضافه نمود
 با نش ملائم بنوشانند تا دردی و صافی آن از م جد اشوند و آب اشتان سرخ در خشند و کرد پس لطیف صافی آنرا جدا
 کرده با صمغ عربی جمع و متعلق نمایند و این را به بندی لالی نامند و در نوشتن و نقاشی بهتر از رنگ شجر و ثقل آنرا زمرور
 زرکمر و زرگران در لحیم و استحکام چیزی مستعمل دارند و در غایت قبض است آشامیدن آن در قطع حیض از مجربات و طریقی
 غسل آنست که بکیرنک لک خالص از چوب و خشاک صافی خام را در دهان نرم بگویند و آنیکه در بونک چینی و بیخ اند خردان
 نجوشانید با شند الیک اندک بران روزی و یا به سبکی بمانند تا یکسان گردد پس دریا و چوب حریری بریند و بمانند و آنچه دران
 بماند باز بد ستور با آب مل کو رسا بیند و از چوب بکنند و این را همچنین تا دیگر چیزی از لک نماند پس آن آنها مخلوط با لطیف لک را
 بکنند از لک تا نه نشین گردد آب با لای آنرا بریند و خشک نموده سوده بکار برون و بوزد ستور غسل آن در مقد مه مذکور شد و در
 قرابادین کمیونیز و در اء اللک نهم متعلده و سفوفات و اقراص آن نیز ذکر یافت و بد آنکه رنگ آن مخصوص با بریشم و شمش است
 اختلاف غیر آن و لیکن با دیا بریشم و یا پیشم را اولاد مطبوخ آن با طریقی که صاف کرده باشد یک شب با نش ملائم بنوشانند و طریقی
 با دیکه پنج جزو و از لک صد جزو باشد و بدین طریقی تا اثر نندارد و رنگ آن خوب نمی شود * **فصل اللام مع النون** *
 * **البحیض** * بفتح لام و سکون نون و کسور جیم و سکون یاء منبأ تحتانیه و ضم طارمین و مملتین لغت یونانی است و در شام منعم
 نامند * ماهیت آن نباتی است و در وصف می باشد بستانی و صحرایی بستانی را برک عریض تر از برک کنل نامند و محتجی بظرف
 اسفل و سرخ و رنگ خون و بیشتر بکهای آن از بیخ آن میروید و کمتر برهاق آن و عاقل آن بقل در دوشم و بر سر آن کلی میا شیشه
 بقل سوده و دران صورتی شیشه برنگد مان باز کرده و در جانب هر آن برکی مملت الزاویه و بیخ آن شیشه بزرگ منبت آن اما کن
 خشنه و جامای نمانگ و صف صحرایی را برک مانند اسقلوت و یون و از آن خشن تر و تغریف آن بزرگتر * طبیعت آن گرم
 و خشک و خشکی آن زیاده بزرگ * **افعال و خواص** بستانی آن آشامیدن بیخ آن مد یول مقد ار شربت آن جرم آن یک
 مثقال و از طبیع آن در اوقیه و آشامیدن خشک صحرایی آن با شراب و یا با سرکه جهت مفرور و مقد ار شربت آن تا در دم الجروح
 و القروح ضمد تازه صحرایی آن مانع زیادتی جراحات و باعث تنقیه و التیام آنها است * **فصل اللام مع الواو** *
 * **لویا** * بضم لام و سکون واو و کسور یاء موحد و فتنه یاء مینا تحتانیه لغت هندی است و بیرونانی سیلین و یقطعی مایه را

در بر روی نمون و تعبیری نریقا نامند و بقایای نیز مشهور و بلویا است و آنرا الویا و ثامروان نیز گویند * ماهیت آن حبی است از
حبوب ماکوله مشهوره و در اکثر بلاد بهم میرسد و نبات آن شبیه بلبلاب کبیر و بعضی ایستاده و اکثر مغروش بر زمین و بر مچا و در
خرد می بینند و برک آن از یک کله لایب میتر و املح و کل آن ریزه و پشش و ثمر آن در غلافی شبیه بغلانی با قلا و از آن با ریختن
و دانه آن از دانه با قلا کوچکتر شبیه بکود حیوان کوچکی و در ماه نیسان میکارند و در حذر آن میروند و دانه آن بعضی سفید
با نقطه میامی بر همان و بعضی سرخ و بعضی سیاه و نیز و نازده نارس آنرا مغز و غلاف ریزه و ریزه بید با گوشت پخته میخورند
لذیذ میشود و رسیدن آنرا بی غلاف و سرخ آنرا چون مکر در آب جوش دهند و آب آن را قبل از نماندن سفید میگرد و قوت آن
تا دو مال باقی میماند و از با قلا بهتر و نفخ آن کمتر و از نخود زیون تر و نفخ آن در مریخ الخرج تر و زماش اگر آنرا عایقی بپایند
* طبیعت سرخ آن در آ خراش کرم و در دوزخ و در حقیقت آن معتدل در حرارت و برودت و گفته اند سفید آن در اول کرم و
در رطوبت و پیوست معتدل و سرخ آن کرم و تر * **افعال و خواص آن** با قوت جلا و تحلیل وادار و در پوست آن
زیاده از لب آن **اعضاء الصدر والغذاء والنفض** نفخ و بطبی الهضم و مولد خلط غلیظ خصوص سفید آن و ملین سینه و روده و معین
یرقی و مولد منی و شیر و محرک باه و مسمن بدن و مدر و بول و حیض خصوص آشامیدن آب مطبوخ سرخ آن با قلیلی که و روغن
نار دین و منقی نفاس و مخرج جنین و جلوس در آب مطبوخ سرخ آن مکرر نیز منقی نفاس و مخرج جنین زنند و موده و مشوره
و جهت درد کرده نیز نافع و اکثر آن باعث دیدن خوابهای ردی میشود **مصلح** مشار مذکور آن را زنجبیل و خردل و آبکاه و زبره
و نمک و زیت و صندل و فلفل و سقر و طبع آن با گوشت نیز مصلح آن است **فی الجملة** و معنی است با الخاصیت و مصلح آن بیشتر از
دار چینی و سکنجبین و یا آبکاه و خردل و مصلح چیزی نیست و خوردن آن با غلاف بسیار مضر مکرر آنکه نرم و نازک و خوب
طبع یافته باشد بااد ویه مذکوره *

ب **نور** * **فتح لام و سکون و وزای** معجمه بفارسی بادام فقر یکی آنکه الله نامند * ماهیت آن نرمی است بری و بستانی و
کرمی میباش و در واحد شیرینی و تلخی دارد شیرین و الزلزله و بفارسی بادام شیرین نامند درخت آن بقدر درخت انار و نه
و پوست آن مائل بسرخ و تریکی و کل آن سفید و در میان آن ریزه های زرد رنگ و برک آن بهن مستند بر نرم و درخت بستانی
آن بعد از عرس در سال هوم و چهارم ثمر میآورد و در زمینی میماند و ثمر آنرا سه پوست میباش و در با تله که فنز از هم امتیاز
نیافته اند طعم آن عفس پس میل بترشی مینماید و چنانچه آن درش و نازک و لذیذ خصوص با اندک نمک و هر چند نازک تر و
خام تر باشد ترش تر و لذیذ تر میباش پس میل به بستی مغز و پوست و خشبیت مینماید و چون پوستهای آن خشبی و صلب
گشتن تله میگردند و مغز آن چرب و شیرین و در بین فکام مغز تازه آن نازک و لذیذ میباش و چون بکمال رسید و خشک گشت
مغز آن نیز لذیذ و از آن روغن اخذ مینمایند و خام و بریان کرده مغز مقشر از هوسه تشر را میخورند و انواع حلوبات از آن
تر قیام میل دهند و نیز مغز مقشر آنرا با کلهای خوشبو مانند گل بنفشه و کل سرخ که در دلدرد باشد و بیل مشک و امتال اینها مرکبی
که خوابند پرورده مینمایند و روغن از آن اخذ میکنند عند الحاجة و روغن آن بوی همان گلی میباش و با از آن نقل و
حلوبات میسازند و با همان قسم میخورند ماحصل هر نحو که خواهند همه خوشبو و لذیذ و مقوی میباش و پوست بیری و بی آن خشبی
و اندک نازک میباش که بعد از خشک شدن آن خود بخود بشود و یا بسودن با دامها با هم جلا میکنند و پوست وسطی آن صلب
سفید رنگ و پوست سوم متشکل بمغز آن اندک سرخ تیره و با عفو صفت و بوضوح و بعضی انواع که بادام که پوست آن رقیق نازک

نیما شد که بدست شکسته و جدا میگردد که آنرا با دام کاغذی مینامند مغز آن لطیفتر و لذت‌آور و شیرین تر از نوع صلب آن و برین
 و جمالی این نوع را پوست صلب تر و دهنیت مغز کمتر و در لطافت و حلالت نیز ضعیفتر از استخوانی است و بهترین آن لوز نازک
 پوست بزرگ مغز چرب است * طبیعت آن در اول کرم و تر و معتدل نیز گفته اند * افعال و خواص آن مفتوح و حافظ
 قوتها اعضاء الراس و الصدر و حاد نظا جوهر دماغ خصوص با نبات و جالی اعضاء باطنی و مقوی با صره و ملین طبع و حلالت و
 موافق سینه و شیره آن با شکر جهت سر نه و خشونت سینه و خنجره و ربو و ذوات الجنین و حبس نفث الدم و با نصف آن زنت
 جهت قطع سر نه از مجزبات و ستون پوست صلب سفید آن که سوخته با شکر و بر سر حلا و ما دیت نرسید؛ باشد جهت تقویت لثه و
 دندان و جلای آن اعضاء الغذاء و النفض ملین اعضاء باطنی و بطبیع بمب جلائی که دارد و جهت ترقیه امعاء و مثانه و زخمیر حادث
 از رطوبت معده و مولد منی و مسکن حلات آن و حلات بول و مومن بدن و با شکر کثیرا الغذاء و ملین طبع و مفتوح و با انجیر نیز
 ملین و جهت تولد نافع و با دام مطحون ثقیل بر معده و بطبیع النزول از بن و ریشی سریع النزول تر از آن و با دام مریا در تنه به
 و نریه نمودن بدن بهتر و در اصلاح کرده قوی الاثر و بودا دة آن مقوی معده و قابض و رافع ترهل و سستی آن و مقوی باه و زیاده
 کنند و منی و لعن نمودن مقدار یک جزو معتدل از بن با غسل جهت درد جگر و سر نه و تحلیل ریح خصوص ریح کرده و ثمر تازه
 نارس آن که چغاله نامند با پوست مقوی بن دندان و مسکن حرارت دمان به سبب برودت و پوست پوست آن السموم خوردن آن
 با انجیر جهت کزیدگی سگ دیوانه شربا و صمدا و شکوفه آن محرک باه مردان و قاطع باه زنان المضار ثقیل و بطبیع الهضم در معده
 با در طب و مضرا حشا مصلح آن مصطکی و هویج صفرا مصلح آن شکریا دام مکرر و فاسل موجب کرب و سقوط اشتها و غشیان
 و غشی مصلح آن قی نمودن و ربو با حامضه بعد از ان آشامیدن و ورغن آنرا طبیعت معتدل در گرمی و سردی و بغایت مرطب
 دماغ خصوص تازه آن * افعال و خواص آن اعضاء الراس و الصدر و الغذاء مرطب دماغ و موافق تشنج بیسی و ورمی و
 سرسام و ذوات الجنین و رافع هیم و منوم شربا و منوم بخامکر را و آشامیدن آن با کثیرا و شکر جهت سر نه خشک و تصفیه آواز و
 قصبه رنه و تلیمین امعاء و رفع ضرر ادویه مسهله مطلقا و حنجره و حار و شربا و چرب نمودن آنها بدن و با آب کرم و اشپای
 مناسبه نیز جهت زحیر و مغض و تلیمین امعاء و رفع قولنج و حصر البول و امانت برا خراج حصاة خصوصا با جبرالیهود سوده
 با آب کرم مقل اشربت آن تانه منقال الاات المفاصل و وام تله هیمین ههرهای پشت بدن جهت نقرس و رفع خیمه کی
 پیران و غرغره آن با آب کرم جهت خشونت حلق و موثر مضرا حشا ضعیفه مصلح آن مصطکی و برک تازه آن مسهل و مسقط
 کرم معده و خشک آن قابض و رافع اسهال است

* لوز آلر * بضم هیم و راء مهملة مشدده بقرسی با دام تلخ مانند * ماهیت آن مانند لوز الحلو است الا آنکه مغز آن تلخ
 و بهترین آن نیز تازه و بزرگ داند چرب آنست * طبیعت آن در آخر خرم کرم و در آخر ازل خشک و در دم نیز کرم و خشک
 گفته اند * افعال و خواص آن محلل و جالی و ذرتقیه و از الله اخلاط غلیظه و یعلیل ضاد آن با سرکه جهت درد سر
 و اکتساب آن جهت تقویت با صره اعضاء الصدر و الغذاء و النفض جهت ربو و هر فقه و ورم سینه و رنه نافع خصوصا با نشاسته
 و با نعنای جهت رجع کرده و با غسل جهت تفتیح سده کبد و طحال و امراض کبد ویرقان و رطاله و با ماء المعسل جهت تولد منی
 و با منجنج جهت علل کرده و تفتیح حصاة واد را و بول و رفع عسر آن و وجع رحم و اعتسالم و بول آن جهت خزا و قتل شپش
 و فرزند آن ملر حیض الطحروج و القروح و الا ورام و البثور و ضاد آن با سرکه و با شرباب جهت زخمهای گفته و ما عیه و بشور

رطبه و تر با و حذر از رطبه و جذب و حكه و شری و طلای آن جالی کلف و آثار صورت و با شراب و غسل جهت نملہ العوم
 خدا آن جهت کزیدن ملک دیوانه مفید مضرا معاً مصلح آن شکر و نبات و با جام شیرین و خشخاش و بوی آنرا قباد اجتهاد جمیع
 ذر دها مفید و ریشد رخت آن کرم و خشک * **افعال و خواص** آن جالی و مصلح و ضامد آن با روغن گل جهت درد سردی و بارید
 و کاف و آشا میدان طبع آن جهت تنقیه طحال و کلیه و رفع قولنج و اخراج کرم معده و ضامد خاکستر آن جهت سوختگی آتش مفید
 و طلای برک مطبوخ آن با شراب جهت حزاز معده و اسطوخودوس چون بنشیند بر بادام تلخ را کوبیده ناشتا تناول نمایند
 از شراب مست نکرند و روغن بادام تلخ جالی و مصلح و میخف * **طبیعت** آن در اول دوم کرم و مائل بر طوبی * **افعال و خواص**
 آن مسهل اخلاط لزج چسبند و مود اریه در فواح معده و بادویه متاسمه جهت بیرو و سردی و در کده و عسر البول
 و رفع قولنج و اختناق رحم و اورام و انقلاب آن و اخراج حصاة و جنین و قطره آن جهت درد کوش و دوی و طین و کشتن کرم آن
 و حصول آن مشرق جنین و مشیمه الزینة طلای آن جهت رفع آثار رخسار و کلف و چین کوفه و شفاقی عارض از سرما الجروح
 و اقروح الای آن با شراب جهت فروز رطبه و هر زوح از نافع مقدار شربت آن تا چیا ارتفاع و صغ درخت بادام
 شیرین و تلخ نائب مناسب صمغ عربی است و بادام نمک پرورده بریان مصلح و معدل نفس است نزد کوسکی کاذب رباعه
 بطور مکر و منقی سینه و مد زبول و مسهل بطن و مورث تخمه و مصلح آن شکر و مصلح و لوزی و لوز چلی درخت آن مود
 از درخت لوزستانی کوچکتر و بزرگ آن ریزه و کل آن مائل بر سخی و با عطری و ثمر آن کوچکتر و با تلخی و بعضی بسیار
 و غیر جلوز است * **طبیعت** آن در موم کرم و خشک * **افعال و خواص** آن جهت تقویت معده و رفع رطوبات و بله
 و امراض بارده آن و قی و احوال نافع مقدار شربت آن تا سه درم را ز کل آن نادر درم

* **لوز البربر** * بفتح د و باء موحده و د و راء مهمله ماکنه * **ماهیت** آن قسیمی از لوز بری است شبیه نصب الصنوبر
 و بزرگتر از آن و زرد رنگ و در جوانب آن شعبههاییکه بعضی آن نرسیده * **طبیعت** آن کرم و خشک و بسیار تابش و روغن

آنرا زیت السودان نامند و مکر و کوشد در حرف الزاء مع الیاء المتناهة التستائیه
 * **لوسیه یا خیموس** * بضم لام و سکون و او و کسر عین مهمله و سکون یاء مثناة تحتائیه و فتنه میم و الف و کسر خاء معجمه و ضم
 یاء مثناة تحتائیه و سکون و او و عین مهمله لغت یونانی است بمعنی شبیه الک صبر و نزد اهل اندلس تصب الذهبی و خویصه
 مصغر خوصه و لیسوخ الما و عود الوبیح نیز میهند و جوار و راج ناکه نیز نامند * **ماهیت** آن نوعی از سراج القطر است
 و آن نباتی است قریب بندری و بی ساق و شاخهای آن با رنگ و کرکداری و بر کوهی بر کوهارسته شبیه برک بید و طعم
 آن با اندک قیزی و کل آن سرخ مائل بزردهی طلایی رنگ مثبت آن آبهای ایستاده و زی را ماستعمل برک و عصا و آن
 * **طبیعت** آن در آردوم مرد و خشک و انطاکی کرم و خشک در دم دانسته * **افعال و خواص** آن قاطع رعان و زلف الدم
 و اعضا و نر زجه برک آن قاطع میلان حیض و حقنه آن جهت قرجه امعاء و ضامد آن جهت التیام جراحات و تحلیل اورام
 و باحنا جهت دراز کردن موی و بخور آن کزیزانند و هوام و در قتل موش مجرب دانسته اند مضرر نه مصلح آن غلب مقدار

شربت از آب آن نیم منقال و از برک آن یک منقال است *
 * **کوسیه یا بطوس** * بضم لام و سکون و او و فتح عین مهمله و کسر جیم و سکون یاء مثناة تحتائیه و کسر دال مهمله و سکون یاء مثناة
 تحتائیه و ضم طای مهمله و سکون و او و عین مهمله * **ماهیت** آن این تلمیل و صند بنی احمه گفته اند گیاهی است برک آن شبیه

ببرکه! سقروقتن ریون رشم آن مثلث شکل و بوی و بستانی میباشد بری آن کرم تر از یهتانی **افعال** و خواص آن آشامیدن
برک خشک آن و ضماد پوست آن با سرکه جهت جرب مجرب و جمیع اجزای آن جهت التیام زخمها مفید است *

لوف * بضم لام و کون او و تالعت عربی است و بغار بی فیل کوش و یفرنگی کو تکلوس و سر بن طین نیز نامند بمعنی شبیه
بمار * ماهیت آن نباتی است سه قسم میباشد قسم اول لوف الکبیر یعنی بزرگ و آنرا لوف الارط و لوف الحیه نامند جهت
مشابهت ساق آن بمار ابلق و یونانی در افیون و در اقیان نامند بمعنی لوف الحیه * ماهیت آن ساق آن سطر
و شاخهای آن مانند عصاره زنگ ظاهر آن موش یعنی مانند مار ابلق و برک آن شبیه ببرک بلابل کبیر و بنفش و بارنگهای مختلف
و ثمر آن مانند خربزه و در ابتلا سفید و بعد رسیدن زرد و بیخ آن مانند بلوس و منبت آن مکانهای نمناک رسایه دار * طبیعت آن
در آخر دوم کرم و خشک و با جوهر ارضی **افعال** و خواص آن ملطاف و مخرج و مقطع اخلاط غلیظه لزجه و مفتح سد
و بغایت جالی اعضاء العین قطور عصاره آن رافع بیاض عن حادتها از قرحه الاذن قطور آب خوشه تازه آن با روغن زیتون ملد
بول و رافع عسر آن و دافع حصاة اعضاء البدن و بالشفاف آشامیدن لوف کبیر جهت عسر نفوس و نفوس الاغتصاب و ربو کفنه و با
عسل و با شراب مصرک با و با سرکه مسقط جنین و حمول آن مخرج جنین و برونیدن کل آن نیز مخرج جنین و آشامیدن بی عذبه
از دانه آن با سرکه جهت اسقاط جنین و شیشه و بعد پیل محمد بن احمد گفته که چون بیخ لوف را خشک کرده کوفته بپخته با آرد کدکم
و روغن کبچ و نمک خمر و نه ایند و خمیر مایه آن نمایند و هر روز صفت منقال از آن نان و تانول نمایند در رفع بواسیر طهری
و با طنی مجرب از زینه ضما و بیخ آن با عسل جهت کف و یقی و تمش و برص و با شراب جهت شقاق عارض از سرما مغبول الحار و ج
و القروح ضما آن بهترین ادویه سلطان و لوا صیر الاثف و تقیه جراحات متعنه و زخمهای تازه است خصوصا برک و ثمر آن
و از آن شیافات میسازند برای نوا صیر و چون داخل قروح حیوانات نمایند فاسد گرداند و ضماد بپخته آن رافع شقاق مزمن
و آثار قروح طرد الهوام مایلند آن آب ریشه آن بر بدن گریزانند هوام است خصوصا افعی مضر جگر و مولد خلط غلیظ مصلح آن
صمغ عربی مقول ارشبت آن یک رم بدل آن است سنتین قسم ثانی لوف را لوف الجعد و فیل جوش و یونانی ارب و ولدن و ببر بوی
الونی و اهل اندلس صیاده و یفرنگی اریمارم نامند * ماهیت آن مانند لوف صغیر است و برک آن از برک قسم اول کوچکتر
و با لوان مختلفه و ساق آن بقل رشوی و بنفش و ثمر آن مانند قسم اول و بیخ آن نیز * طبیعت آن در گرمی کمتر از قسم اول
و در خشکی از آن زیاده **افعال** و خواص آن بیخ آن قویترین اجزاء آن و مقطع قوی و جهت امراض سینة و تنقیه آن
و ضماد آن با سرکین کا و جهت نفوس و در سایر افعال نامند لوف کبیر است و چون بیخ تازه آن را در روغن مغز زرد آلود بچوشانند
تا سوخته گردد و در بیخ آن جهت اسقاط دانه بواسیر و در حمول آن بخرقه آلود جهت بواسیر باطن و چون بیخ آنرا با رجه
پارچه نموده در شراب یک شبانه روز بنشینانند پس هر مقداری که ممکن باشد در مقعد نگانند از نده جهت بواسیر عجیب
النفع و بخور بیخ آن نیز جهت بواسیر نافع است و قسم ثالث لوف را لوف الصغیر نامند و یونانی اریمارن و اهل مصر و برب
نویسقورین و سد در ثلثه در اقبطون نامیده و یونانی فیل جوش نامند بمعنی اذن الفیل * ماهیت آن در وصف میباشد
منفی کوچکتر از دیگری صنف اول را برک و شاخ آن شبیه بقسم کبیر و ثمر آن در طرف ساق آن شبیه بنخوشه و در ابتلا سفید
برنگ خشناس و بعد از پخته شدن زرد و عرقانی و طعم آن باحدت که زبان را بکزد و بیخ آن مائل باستاره شبیه به بیخ بلوس
و لوف دیوست آن نازک منبت آن اما کن رطبه و جالینوس گفته برک و بیخ آن شبیه به نوع دوم است و از آن تنل تر و تلخ تر

آن خاک صرف باشد مرز این خوب در اینجا می شود و هر چند تنگ لاغ تر باشد بهتر می شود و آنچه مشهور است که مرز این آب باران نیمه آن است که در حین باریدن صاف با بالای آب می آیند و دهن کفایت قطرات باران را در جوف میگیرند و مرز این میگرد اصلی ندارد بلکه آنچه بتحقیق پیوسته بتیوی است که بیان شد و بتفصیل در قرا بادین کبیر مذکور گشت * طبیعت آن در آخردوم سرد و خشک * افعال و خواص آن مفرح و مطلق و مقوی اعضای باطنی و قوی ارواح و در تفریح قویتر از ذنب و غرض کننده در تمام اجزای بدن اعضا الراس و الصدر و البطن و آشامیدن سائید آن حایس نفت الدم و نزف الدم و سواس و جنون و بد بوی دهان و ربور انواع حقیقان و خوف و حزن و فزع خود اوی را مراض قلب و ضعف معده و خار و کبد و کرده و متغی شد و مفتتح حصاة و دافع برقان و حرقة البول و حایس اسهال د موی و مراری و خون بوا سیر و حیض و سوط آب محلول آن جهت مداع حادث از انتشار احدا ب عین در مرتبه اول و آنکمال آن جهت رمل و سلاق و ظلمت بصر و بیاض و سبل و کمنه و تر حه آن معین و محلول آن رافع بیاض چشم و مقوی و حافظ صحت و منور آن مقوی لثه و پاک کننده چرک دندان و فرزجه آن در منع حمل مجرب دانسته اند از این طای غیر محلول آن جالی کف و بهی و رافع آثار جذام و غیرها و محلول آن رافع برص بقول از سطوالقروح و الجروح ضرور آن قاطع سیلان خون اعضای ظامری و تروح و التیام دهنده آنها السوم آشامیدن و ملا نمودن آن دافع سوم مضر و به و ملذ و عه الشواص تعلیق آن مقوی دل و در پندان نگاه داشتن آن جهت جذام و در رفع غم و ضعف دل مؤثر مضمنا نه بقولی مصلح آن بسد مقد ارش برت آن تانیث مثقال بدل آن صاف سفید است و از چوبی و بوی بد و چرک و د و بد رنگ و زبون میگرد و شستن آن در آب برنج مطبوخ که آنک کرم باشد نه بسیار و زرا که بسیار کرم آنرا فاسد میگرد اند و مالیدن آن در برنج تر کرده بد آن نیز صاف کننده آنست و خوراندن در دست آن بکوتر و یا مرغ و بعد از آنک زمانی آنرا ذبح کردن و از شکم آن بر آوردن نیز باعث تصفیه آنست و گفته اند در جوف آن کرم میباشد و کرم در آن زبون و علامت آن آنست که نسبت بمرواریدنهای دیگر ملمس آن کرم میباشد و گفته اند در دو طرف روز یعنی صبح و شام رنگ آن متغیر میگرد و دست را حراقت و حل و جوارش و حب و خمر و دهن و سفوف و اقرا و مفرح و معجون آن در قرا بادین کبیر و بتفصیل مذکور شد و بالجملة طریق حل آن آنست که ما قبله در شیشه کنند و بران آب اترج ریزند که آنرا خوب بپوشد و در شیشه را بسته و در طری که در آن سرکه باشد معلق بیا و بزنند و آن طرف را در سرکه اسب دهن کنند تا چهار ده روز پس بر آورند حل شده خواهد بود بعضی گفته اند احتیاج با و شستن در ظرف سرکه نیست همین در سرکه دهن نمودن کافی است

فصل في الالام مع الهاء *

* الهولوقوزا قیس * بکسر لام وضم هاء سکون وادغام سکون وادغام قاف و سکون وادغام عین معجمه وراء مهمله و الف و کسراف و سکون یا ع متناة تحتانیة و همین مهمله * ماهیت آن شجر مصری است که کازران استعمال مینمایند در غسل ثیاب و در آب زود نرم میگرد * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن میجف بی لثع و قابض دماغ و مانع سیلان مراء آشامیدن آن جهت نفت الدم و نزف الدم و مزال و در دمنایه وضاد آن جهت جراحات تازه و کمنه نافع است

فصل في الالام مع الياء المتناة التحتانیة *

* لیثا نولس * بکسر لام و سکون یا ع متناة تحتانیة و فتح ثاء مثله و الف و ضم نون و سکون وادغام لام و همین مهمله * ماهیت

آن مالینی گفته ثباتی است و صاف بسیار دارد آنهارا کندهات با نمید براه آنکه را آنچه بهی آنها شبیه بکند راحت را از

از عکس است و بر یک آن مستند و بر نظم آن شبیه بر از بانه و با اندک حداثت و صندلی را اهل الدلس بر بطور ربعی است
 و بعضی صاع لیم نامند آنرا جهت آنکه عمالینج در حامی و نازکی در بام و ربع مشهورند و با اندک تیزی و لذت است و صنفی
 بی ماق و بی ثمر و صنفی با ماق و تدر و ربع آن سه درو شبیه بکله و نوعی از آن که در ساحل دریا میشود کل آن سفید و سر
 آن مانند نمود از بانه است و چای لیموس در ساحل کعبه گفته آن سه نوع است یکی بی ثمر و در نوع دیگر با ثمر و در وقت همه شبیه بهم
 طبعیت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن مثل ملین و جالی العن عصا و نبات و بیج آن با غسل جالی طاعت
 بصر حاد است از طوبت غلیظ و باعث حدت آن اعصاء الراس و الصل و العفاء و النفض آ شامیدن نوعی را که بر نفس
 و سمانیون نامند جهت بر تان و با سر که جهت مغص وادرار و بول و حبص و سد ستور آ شامیدن کل آن و آ شامیدن آن با نخل
 و شراب جهت وجاع سین و ویرقان الا ورام و البثور و ضاد آن مثل اوزام حار و عارض در مقی و و بوا سیر بر آمد
 و اوزام عسرة النفس و اوزام نغمیه و شد عضل و اطراف آن با سر که جالی بهق القروح و الجروح ضا د خشک آن با غسل
 حابس خون جراحات و قروح و مجفف و مل مل انواع آنهار با آرد تجم و مرکه جهت شد عضل و اطراف آن السوم

با سر که جهت نهش و ارم و بازیت مل و عرق است

* لیف * بکسر لام و سکون یاء متناه و لغت عربی است * ما هبت آن غشا و ویرده است با نته شده از خیرط
 و تارهای خشبی که محیط بر نخل و مغز آن و اطراف طلع و تدر نارچیل و مقل و فوغل و امثال اینها مباحا شد و بهترین آن لیف
 نخل و نارچیل است و زبون ترین آن لیف مقل و از مطلق آن مراد لیف نخل است * طبعیت آن در اول کرم و در درم خشک
 * افعال و خواص آن بسیار خشک و جالی اعصاء العین و اللم اکتال خاکستر مرقق آن جالی و جایی بیاض رقیق
 و غلیظ آن با مل و امت بران و سنون آن مستحکم کننده و نه وند آن دیاگ کنند و چرک و سفید کنند و آن و فرش و لباس آن
 جهت استسقا و ترمل و مصتی و اوزام و ملاهی خاکستر آن جهت برص و بیق و جرب و حکه و حزاز و آ شامیدن آن جهت
 تفهیت را خراج حصاة و از مقل جهت تسکین بوا سیر نافع است

* لیف البحر * ما هبت آن بعضی است شبیه بمع و بزرگتر از آن و رنگ ظاهر و باطن آن سیاه و اغیر و برک آن شبیه
 ببرک سریش و خشبی و ربع آن ریشهای با رنگ سیاه بهم در یافته پیچید و مل و رشیده بکوی کوچکی بغلر گردان تا بقدر نارنجی
 و با خشونت که گویا بشمی است مل و رکرد و شد و از دریای مغرب خیزد و موجها بساحل میاندازد * طبعیت آن در درم
 کرم و خشک * افعال و خواص آن شدید الیبس و جالی اعصاء العین و اللم مرقق آن بهترین ادویه چشم رد مان
 است و اکتال مغسول آن جهت ناخن و بیاض چشم دشون غیر مغسول آن جالی دندان و مقوی لته و ضاد و ذرور
 آن جهت قروح خبیته و بل متور و کوبید و خشک آن

* لیخه * بکسر لام و سکون یاء متناه و لغت عربی است * ما هبت آن گیاهی است
 مرغ و یک خار دار سر آن بشکلی خیار کوچکی و خار دار و در نوع می باشد یکی مسهل قوی و نافع حمیات و درم قتال و غیر قتال آن نائب
 مناب قتاء الحما است در افعال و در غور و نواح مصر کثیر الوجود مقل ارشیت آن ربع درم و زیاده از یک درم آن کشنده است
 * لیمو * بکسر لام و سکون یاء متناه و لغت عربی است * ما هبت آن معروف و انواع است از ترش و شیرین و مختوش
 و مرکب نیز اصناف است بهترین همه لیموی رقیق آب و از مطلق آن این نوع مراد و درخت آن از درخت نارنج کوچکتر و شاخهای آن

اندک دوم و بزرگ آن کوچکتر از بزرگ نارنج و ثمر آن بقدر ریخته مرغ و سمیرا بزرگ آن ثابته ریخته نازی و مدور اندک طولانی و بهترین آن بزرگ با این شاداب آنست که پوست آن نازک باشد و بهترین اجزای آن آب رسیده آن و پوست آن نیز در تقویت قریب به پوست نارنج است و از آن ضعیفتر طبیعت آن در درم سرد و در اول خشک و تر نیز گفته اند افعال و خواص آن ملطف و جالی و قاطع اخلاط لزجه غلیظه اعضاء الراس و الصدر و الغذاء جهت درد سحر و در احداث از انبساط اخلاط غلیظه و تسکین خمار و اورام حار که خلق و خفقان سرد و غلیان خون و صفرا و التهاب معده و قوی صفراوی و غلیان و تقلب طعام و برگشتن آن و جهت جذب مواد حار و جگر و تقویت معده و جگر و الحتمی جهت تهیای صفراویه و دمایه و عفونت خون و غلبه خالص و غیر خالص نافع امراض مضر عصب و صاحب مرقه و بارد المزاج و اکثر آن در خلای معده مضاعف امعاء مریضه مضمحل آن شکر و عسل و چون لیمو را ببرند و گرم کرده طرف بریده آنرا بریشانی صغیر مکرر مالند منافع حار را تسکین دهنه الاورام و البثور و جهت بشور و شوی و حصف و بسته های جالی بشوره و زائل کنند اساخ السدوم دافع موم موام و ادویه قتاله و در اکثر امور قائم مقام سرکه و آب اترج و از جهت امراض صفراویه بهترین از آن و از شراب آن دوائی نیست و شراب آن در اول سرد و در دومیت و بهر پوست معتدل و عسل آن مانند بشنگی و اطبا کی ساده شکری آنرا در درم سرد در اول ترد آنسته و مرکب آن بحسب ترکیب طبیعت آن نیز مختلف و بهترین ساده آن آنست که از آب لیموی تازه یک کال رسیده با لیمو شاداب با شکر سقیل و یا قند سفید مکرر و با عسل چیل صافی مرتب نموده باشند و صادق لیمو صفت و از ساختن آن یکسال زیاده نکند شته و معتدل انقوام و نسوخته باشد و اگر شکر سقیل صافی را در قلیح کنند و بر آن آب لیمو بفشارند آن مقداری که آنرا ترکودند و یک شبانه روز بگذرانند پس صاف نموده قدری آب لیمو که مذاق آنرا ترش و تکیو گرداند داخل نموده بقوام آورند بهتر است افعال و خواص آن جهت امراض مذکوره نافع اعضاء الراس و الصدر و الغذاء و غیره از برای قلاع دمان و بستگی زبان و تصفیه آواز و سینه و جهت سرفه کرم و خفقان حار و جمع صفرا و دفع غلیان خون و حمیات صفراویه و مرکبه و دائره به تخصص و قطع و تلغ اخلاط مستتره و سوداویه و غلیظه لزجه و انبساط اخلاط سوداویه جهت آنکه قاطع و جالی اخلاط آن است و قاطع و خلط و ماده غلیظه و لزج و چون بیش از درای مسهل بیاضا مثل مهیا میگرداند بدن را از برای قبول درای مسهل و بعد از آن غسل میل مد بدن را از آنچه در آن مانده از بقیه درای مسهل و کسیکه همیشه آنرا با شام حفظ میسازد صحت او را و از برای جمیع امراض اطفال نافع و در رفع حضرت سہوم و حمیات دائره قائم مقام قریاق و روق است خصوص منع آن و با بشنگه نفع بسیار دارد و در قرا بدین کبیر بتفصیل و اقسام از هفوجلی و ترنجبینی و شیر خشکی و مرکب آن و قرص آن و مر با و مصل آن ذکر یافت و چون جواهر را با آب لیمو بسایند و بمسازند مدت چهل یوم و درین آب لیمو را تبدیل می نموده باشند حل گرداند و دستور حل آن مانند لولو است در آب اترج و مذکور شد و تنم آن در درم گرم با آب گرم یا با شراب و با غلیان آن رافع بشنگی دندان عارض از روشی آن و چون لیمو را به تمامه خشک نمایند و با وزن آن شکر بسایند و بشورند جهت منع صعود انبساط و تقطیع سدد و بیعیل و نمک پرورده آن مقوی معده و با صفت خوشمزه دمان و آروغ و بزرگ آن در ترنج ضعیف تر از بزرگ اترج و طلالی سائید آن با اندک قونفل و در چینی رافع صداع و بی در چینی نیز و لیمو شیرین در منافع بسیار ضعیف تر از ترش اما مضر عصب نیست و آنچه پیرزده باشد درخت آنرا با ترنج و یا نارنج و لیمو مشهور در مرکب نیز در افعال ضعف تر از آن است

باب بیست و چهارم در بیان ادویه که حرف اول آنها میم است * فصلی که المیم مع الالف

* ماء * بفتح میم و الف میوه و ده بعارضی آب و بهندی پانی و بانگشی را تر مانند * صافیت آن معروف آن جسم رطاب سیال و رنگی از ارکان عنصری و از عناصر اربعه بسیطه و اجزای مولدات ثلثه طبعیه و صناعیه است و پنهانی بسبب بساطت صلاحیت و تابلیغ غلث اثبت بدن حیوان ند اورد بلکه مرقق و معدرق اغذیه نباتیه و حیوانیه و نفوذ فرماینده اخلاط است در عروق ضیق و شریه و اساق بدن و نیز مرطب بدن و مغروح ارواح خصوص روح حیوانی و در تلویح است درین امر و مسکن التهاب و جدت و کاسر جدت حرارت معد و کبل خا و غامل اخلاط غلیظه لزجه و ملین و رقیق کننده آنها است و قابل دفع گرداننده و معین بر دفع آنها و نیز معین بر هضم و نضج و جذب و دفع استماله و تاثیر فعل و انفعال اغذیه و ادویه است و با لیسله فعل و کار طبیعت و صناعیت چه در ادویه و اغذیه و چه در زراعت و حرث و غرس و ما تر صناعات تمام می نماید خلقت و اعانت آن تمام نمی شود و وجود آنها منوط بدان و نص من الماء کل شیء حی اشاره بدان است و چون این امور را باجمال دانسته شد و جوهر آنها با اعتبار رخت و نقل و صفا و کسورت و معرفت نفوذ و انحدار بطوآن و تقویت فاضله و ضعف آن مختلف میباید و انواع میاه مختصرا ند در آب باران و آب چشمها و کاریزها و آب چاهها و آخته از برف و یخ و عبارت دیگر میاه منحصر اند در ماء جاری و راکل و ماء امطر و ماء جاری مانند آب نهاده و در حکم آنها است ماء امطر و ماء العیون یعنی آب چشمها که آب از آنها جوشد و بر این ماء راکل مانند آب غلیرها و در کمالها و امتال اینها و در حکم آنها است ماء اللبر یعنی آب چاه و قاعه یعنی کاریز پس هر آینه که در لطافت و خفت و صفای هر صفت نفوذ و انحدار و غیرها از صفات مذکوره بر همه مزیت داشته باشند بهتر است و آن نیست مگر ماء امطر یعنی آب باران پس آن از همه بهتر است و بعضی گفته اند در آن نیز قوت قبضی است چنانچه شیخ الرئیس در محقق اسباب گفته واجب است که بوده باشد آب ایشان آب باران جهت آنکه در آن قبضی است مؤلف گویند میتوان بود که قبض آن بالغ این باشد بلکه باعرض بسبب کمال لطافت و خفت و صفا و نفوذ و معرفت انحدار و عدم توقف در معد که باعث بلی و رخاوت و سستی آن و تبیین و سهال و رفع و قرا گردد بلکه جهت نشف و طوبیات باعث قبض شود و لهذا اگر با قوت قابضه است ولیکن بسبب کمال لطافت زود قبول عفونت مینماید و مضرسینه و آواز است در این ان و کسانیکه هادی باشند این آن نباشند باعث همچنان نوازل و زکام و سرخه و غیرها است و لهذا چون در خارج نگاهند از ن زود در آن گرم نگون میباید و نکه بر و اصلاح آن جوش نمودن و یا سنگتاب و یا آهن تاب کردن آنست و بهترین آن آب باران صیفی و خریقی است و بعضی آب باران شتوی را گفته اند با اعتبار ضعف تاثیر تابش آفتاب و صعود ابخره کبیر و بلکه لطیفه و این بسبب اراضی و بلدان مختلف میباید و یک حکم بر همه جاری نمیتوان نمود و قریب بآب باران آب مقطر بعنوان عرق در قوع و انقیق و با بعنوان ترشح از خم و سبب بود کوزه مختلخل المسام و یا سنگ رخا است که آب منقطر منتشر آنها را جمع نموده بهما شامند و از نرنگ سنگی رخو و مجوف از قبیل حوضی بسیار کوچک که نیم مشک آب در آن کنجایش دارد می آورند و آب شور دریا ناصاف را که در آن ریزند و مکرر مقطر نمایند آب شیرین صافی از آن قطره قطره ترشح مینماید حتی اگر شربت را ریزند آب خالص مقطر میشود و شکر در جرف آن مینماید و تابایں حل مبالغه دارند که اگر کمی زهر در آب داخل کنند زهر مینماید و آب خالص تقطیر بایند و بر جهازات و کشتیهای آن سنگ نگاه میدارند که عند الضرورت و تمام آب شیرین آب شور را بتقطیر شیرین نموده بهما شامند و یا بطریق عرق و بعد از آن در لطافت وجود ماء العیون یعنی آب چشمهای جاری عمیق شیرین صافی شفاف خوش طعم و رائحه است که خاک و زمین

آنها خالص طیب را یا مزوج بسنک ریخته سرخ و یاسنک لاخ و بالای آنها مکشوف باشد که باد شمالی بر آنها بوزد و راعنه آفتاب و کواکب بر آنها بتابد و بیشتر را دخته آنها بتخلیل رود و در آنها محقق نمایند و بسبب جریان و حرکت و تسویم مواز باد و تظلیف و تصفیه یابند و هر چشمه که آب آن از بلندی مانند بالای کوه و یا دامنه کوه یزیر و یز و باوصاف مذکور باشد بهتر است و بعضی از آن میاه الانهار و لیاریه یعنی آب فصولی جاری است که منبع آنها دور و بیلند باشد که بمرعت جاری و خاک آنها مایع باشد و یا بپرستی و یا سنک ریخته سرخ کند و بالای آنها مکشوف بود که باد شمال بر آنها وزد و شیرین صاف شفاف عمیق باشند و از مغرب و جنوب بطرف مشرق و شمال روند و گفته اند در آب نیل این همه اوصاف موجود است و اگر کرب را باشد بسبب مرور و شدت جریان بر زمین و ملی مزوج کساک طیب چون در ظرفی بگذارند باندک زمانی صافی گردد و در صافی آن دردی نباشد که مرتبه دیگر از آن جدا و ته نشین گردد نیز خوب است مانند آب اکثر رودها مثل رود جمشود و سیحون و در جاه و فرات و امثال اینها و در آب کرن و رکنی و صومهن نیز اکثر اوصاف اول موجود و هر آب جاری که متعاقب بدین صفات نباشد و یا طعمی و رائحه کویه بر آن غالب باشد زبون و بعضی از اینها میاه را که است یعنی آبهای ایستاده مانند آب غل و یرمای و جمیع صمغ طیب البته شفاف شیرین خوش طعم که بالای آنها مکشوف باشد و باد شمال بر آنها بوزد آنها را متزوج و متحرک دارد و اطراف آنها خالی از اشجار و نباتات و آنچه بخلاف این اوصاف باشد مانند آب غل یرمای کوچک و کودالها همه ردی و ثقیل و موجب امراض زده اند که مذکور میگردد و نیز در حکم آب ایستاده است آب کداخته یخ و برف و این هر چند لطیف است ولیکن مضر حسب احتیاج است و باعث تحریک نزله و مرغه و همچنین آب حوضها و آب انبارها و برکهها نیز همه ردی و ثقیل و نفاخ و موجب امراض زده اند و بتخصیص که در آنها حلق و کرمها و طحلب نگویند شده و غلیظ و طعم و رائحه آنها متغیر باشد و بالای آنها غیر مکشوف و از آنها در داعت زیاد و ماء الاجام و الباطاخ است یعنی آب نی زار و اورنج زارها و آبهای جاری تحت اشجار رودیه سمیه و یا بر زمینهای ردی کثیف و باتلج و شورا است که همه موجب امراض زده اند مانند ضعف معده و کبد و هضم و قلت اشتها و عفونت اخلاط و دل در سوء امتزاج و غلظت و سوء القویه و استسقا و طحال و ویرقان و زلیق الا معا و بواسیر و دالمی و ادرام رخو و وزردی و رنگ رخسار و ثقل بدن و قروح احشا و حمی ربع و عرق مدنی و قروح حاق پا و لاغری آن و ککه و جرب و توب و جنون و نزول آب و امثال اینها خصوصاً در زمستان و علاوه آنها در زنان باعث عسر حمل و انقباض جنین و متولد شدن آن متورم و حصول رجایی حمل کاذب و روحم و در اطفال ادره و امثال آن از امراض زده و ماء آب کد و مولد شده و سنک کرده و مثانه و مقعد غلظت است و در حکم ماء را که است ماء الببر و القنایه یعنی آب چاه و کاری که ثقیل و نفاخ و بطبی الا نحدارند و از آب غل یرمای و جمیع طیب صافی باوصاف مذکور و ثقیل تر و بهترین اینها چاههای وسیع عمیق بسیار آب است که مجرای آب آن از طرف شمال و مغرب باشد و آب آنها شیرین صافی و شفاف و سبک بود همیشه از آن آب بسیار میکشید باشند و قوتی که هر چشمه آنها بعید و بلند و آب آنها بسیار شیرین صافی و سبک و بمرعت جاری باشد و آنچه از اینها بدین اوصاف نباشد و یا متغیر و لطعم و رائحه و مائل بتلخی و شوری و عفونت باشد و یا مدتی محقق و مسموم و ضائع و باد و زمانه باشد همه زبون و محدث اکثر امراض مذکور و آن و علائم خفت و لطافت آب و اوصاف و افعال مذکور است از شیرینی و صفای و سرعت التحلل و راعنه و عانت بر هضم و تقویت اشتها و خفت و سبکی بدن و علم نفع و فزاید و ثقل و غیره و علائم دیگر سرعت قبول حر و سرد از معین و مبرد و خا و زجی است یعنی آنچه زودتر گرم

و یا هرگز در داسف و الحلق است از آنچه در هر ترو علات دیگر آنست که در قطعه پنجه و یا کوباس و خاک طیب را که بوزن
مساری باشند در دمق ارازد و آب که معرفت سخت و لطافت و ثقل و کثافت آنها مطلوب باشد که هر دو در دمق ارنیز
مساری باشند تر نمایند و خوب خشک کنند پس وزن نماید هر یک ام که سنگین تر باشد آن آب ثقیل تر است ^{طبیعت آن}
مطلقا یعنی طبیعت مطلق آب شیرین سرد و تر و در تری چیزی بد آن نفع حاصل و لکن تسکین عطش و التهاب معد و رگب
بنحی یکه ازین حاصل میکرد از مایع دیگر نمیشود ^{افعال و خواص آن} و منافع و مضار را که بر وقت و محل لا نف و ضرر
پیدا شدن منافع است که در صد و ذکر یافت و الا با علت ضعف و سستی اصاب و معد و واحشا و رگب و فساد رنگ رخسار و بدن
و نسیم و بلاد ذم و سبب و ثقل حواس و حروض نزلات و تهیج اطراف و زیر چشم و سوء القنیه و استسقا و امثال اینها
است مثلا اگر در فنگام سیری و میرابی و یا قبل از انحد از غل از معد و یا قبل از غل از غل از معد و یا قبل از غل از غل از معد
عنیفه شدن و یا خواب و یا حمام و یا جماع و یا در بین خواب و یا ناشتا و یا استاده و یا کمر بسته و یا برورد رفتاده و امثال
اینها و یا آب بسیار خصوصا که سرد باشد بسیار نامند و اما در بلان حاره و یا م طاعون و فصل کرم و مکرر و المازجان
قوی و صاحبان قلب و معد و رگب حاره و قوت و دماغ اعلم مرعات شرائط مذکور این همه مضر نیست اگر مبالغه در
اکتاد و مداومت آن نکنند و بحد ضرورت اکتفا نمایند و بیک نفع آب بسیار نیا شامند بلکه اندک اندک آهسته آهسته
نفس و اما غیر ایشان را البته مضر و باعث اکثر امراض مذکور است و بعد از موهای ترو و زوسن و یا باعث تگون مواد
فیض غلیظه و نفع و ریاح و قرا و رمد و امت بران باعث خل و ثا کله و آشامیدن ماء بارد معتدل المقل از موافق ترین
آنها است، رای اصحاب و منه اشتها و مستحکم کنند ^{الباقی} معد اما مضر عصب و اصحاب او رام احب است و آب بسیار سرد
مضر و آب یخ و یا برف و یا آب یخ و یا برف انداخته باشند و از فیه بل تر آب تکرر است و مر چند آب سرد مکرر
المازجان قوی را موافق و مقوی فاضله و جاذبه و ماسکه و قوت اشتها و رگب حاره و رگبهای حاره است و لیکن عموما
مضیی حرارت خریزی و مضعب عصب مضر صاحبان سدد و صل اع باردینه و اسهال و غلیظه و باعث تحریک نزلات
و صل اع و استسقا و امتزاج و رسته و ترم و قولنج و ضعف با و امثال اینها است خصوصا که اکثر دران کرده شود بیوقت و بدل اوست
بران نمایند و آب بشوره سرد کرده که معمول اهل هند است قریب بدینها است در منافع و مضار و مصلح آن معطکی و عود
و جوارشات مله و امثال اینها است ما بکن موافق اصحاب بطن یعنی اسهال و لیکن مسدد و مولد حصه مصلح آن آشامیدن ملات
است و اما آب بسیار گرم محلل ریاح و نفع و جهت مالمشول و مصلح بارد و بشور و درم حلق و قروح و حباب و زینه و نواح صل و اغتسال
معد و رفع تشنگی سودای و بلغم ضرر و رقیقه معد و تحریک دوی مسهل و اذابه بلغم رقیق و مواد غلیظه و اندازبول و حیص و تسکین
از جماع و خارش بدن مغیل و اکثرا ملامت بران مضر معد و مریخی آن و مفسد مضمر و مطلق طعام و مودی بلق و لاغری بدن است مصلح آن
اشیای قابضه بارده و شستن چشم صاحب رمد و اورام و بشور و قروح بدن آن نافع خصوص در انتهای و اما آب نیم گرم ملین طبع و مغنی
و مفسد طعام و مروت استسقا و عمل طحال و صعود اجتره بدن ماغ و اکثرا آن مفسد معد و وجهت ورم حلق و لها و سینه و صرع
و تنگی معد و تحریک دوی مسهل و اعانت بر اسهال و قی و اذابه بلغم رقیق و تسکین تشنگی سودای و بلغمی شور و قبل آن
نا شامنا سل معد است و آب فاتر یعنی معتدل در هوای و گرمی موافق سینه و معد و ضعیف و احشا و مسکن خارش بدن است
و اما ملامت بر مستعمل در استسقا آنست که در رطل آب باران را یا کوب طل هر که بچوشاند ثلث آن بماند نوع دیگر آنست که در

یکصد رطل آب در رطل سرکه تند انکوری ریزند و طویع نمایند تا ثلث آن بماند پس در خم متخلخل و بیا سبک متخلخل المضاف
 ریزند و آنچه از آن مترشح گردد در کوزه صیقله المضاف کنند و نوشند تا عمل دیگر آنست که بیکرین نشاءه چوب کز و آجر آب بند
 در آب یک شبانه روز بخیسانند پس صاف نموده بیا شامند در کرم مصلح آبهای ردی فاسد و کد رصاص و مروق نمودن آنست
 و یا مقطر کردن بطریق عرق و یا در خم و سبک و یا سبک متخلخل و طریق آن آنست که آب ناصاف را در ظرفی کنند در جای اندک
 بلند بگذارند و متصل بدان ظرفی دیگر خالی که اندک از آن نشیب باشد نیز گذارند و قتیله یا رجه کریاس نظیفی را تر نموده
 یک سر آن را در ظرف آب مود بگذارند و ظرف خالی گذارند تمام صافی آن در آن متقطر گردد و طریق تعریق آن را با آب شور آن
 و یا آب تلخ و یا آسن یعنی متغیر الطعم و الرائحة و یا آب غلیظ آن است که خاک طیب صافی خصوصا خاک آنتاب خورده و سوخته
 بدان می آمیزند و عرق کشند یک مرتبه و یا در مرتبه و چون دانه بادام را کوبیده در آب کد و شیره کشید و بکند از بند
 صافی میگرد و یا چون فلیلی آملی حال صافی و یا زاج در آب بند از بند آنرا صافی میگرداند و همچنین چون چند دانه
 نر ملی که تقسم شماری است هندی در آب شیره کشند و بکند از بند صاف میگرد و داخل نمودن فلیلی سرکه در آبهای فاسد و
 طویع نمودن و یا حرق کشیدن دافع فساد آنها است خصوصا در تابستان و آب غلیظ ثقیل مجدث اکثر امراض مذکوره است
 و نیز مصلح آن سیر و بار و تصفیه آن شب و یا بطریق مذکوره است و نیز مصلح مرآب ردی و نزد تغیر آب بآبی دیگر سیر و پیاز
 و سرکه و گاه همه با هم که ام که باشد خوردن و داخل نمودن فلیلی خاک بکد خود در آب مختلف ردی و بعد از تصفیه آشامیدن
 مصلح آبهای مختلف است و نیز جوش نمودن و آهن داغ کردن و با هم زوج نمودن و پیوسته و سرکه و سکنجبین است و در
 اسفار رموز زوج نمودن آب هر منزل را با آب منزل دیگر خصوصا که آب منزل کد شسته بهتر باشد و یا تدا بهر مذکوره است
 * ماء البصر * بفتح باء موحده و سکون حاء مهمله و راء مهمله یعنی آب دریای شور * طبیعت آن گرم و خشک و زغاق
 یعنی تلخ و شور و تند * افعال و خواص آن جالعی و محلل و جاذب و ملین و مسهل و ملغم و صغرا و ناشف و رطوبات و مقصد خون
 و مولد حکله و جرب و رطوبت کرم کرده آن جهت وجع اعصاب و شقاق عارض از سرما و حکله و جرب و قوبا و اغتسال سراقع
 بدان با ملایمت با احتشای آن و جلوسن در آن جهت تسع مواد و امراض بارده و استسقا المضار معدیه و راض و موجب
 خمس طبیعت و تسخیر و تحریک اعراض حرقه البول مصلح آن آشامیدن گوشت آب مرغ و مرق ماهی و اغذیه رطبه دسمه و صمغ
 عربی و کل ارمنی با روغن بادام و العبد منامیه و طین حرو و سقیق جو بود اوده در آن حل نمودن و بعد تصفیه آشامیدن و
 انداختن خرثوب و حب الّاس و زهر بر در آن *

* ماء الجمه * بضم جیم و فتح میم مشدده و ما بهائیت آن کوبیدن آبی است غلیظ سیاه که از بلاد هند و چین آورند و کوبند
 از چون نوعی ماهی حاصل میگردد که در بحر چین بهم میرسد * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن
 آشامیدن ربع درهم آن جا بر کسر هاضم است و گفته اند و منقل آنرا این خاصیت است که چون با شامند هر عضوی که شکسته
 شده باشد در بکروز با صلاح آورد و جهت کشیدن عروق و روض عصب و نیز طلا و مضمضه آن جهت جوش لذه و طلای آن
 جهت رفع آثار و قروح و حکله و جرب و بسرعت مجرب این مواف گفته که در دریای هر موزه نوع ماهی بهم میرسد که از شکم او
 آبی خاکستری رنگ بر میآوردند و آن ماء الجمه و همان خاصیت دارد و با طراف میبرند *

* ماء الجمه * بفتح حاء مهمله و میم و الف و تاء مصلی یعنی آبهای گرم بورتی و زاجی و شمی و کبریتی و نوشادری را منال

طایفه

ماده

ماده

آنها * طبیعت مجذبه آنها مائل بکرمی و خشکی * افعال و خواص آن مثل قوی و قابض و مانع تولید قمل آشامیدن
 قلیل آن حابس قی و ماء الشبی جهت نفس الدم و میلان بواسیر و قنول طمش و غیره نافع و اکثر آنها بغایت مضر و موجب
 ثوران حمی در بدن معتدل و در مائرا افعال مانند آب کبریتی مصلح آن آشامیدن ملینات و نیز مانند مصلح ماء البحر است *
 * ماء الرمان * بفتح راء همسله و میم و الف و دال همسله * ماهیت آن آبی است که خاکستر در آن انداختند چند مرتبه و
 جوش دهند و صاف نمایند * طبیعت آن گرم و خشک و با اصل آنچه آن خاکستر ازین است راجع و آنچه از یتومات و اشجار
 حاره است گرم و تر بلکه خشک * افعال و خواص آن جالی و میخف و محرق و معفن و قانع و امان و درین امر بهتر از سایرین
 و آشامیدن بسیار صاف آن بقدر نیم مثقال مضمضن بواسطه و جالی قصبه رگه و معده از لزوجات و حابس قی و غتیان و اسهال مصلح
 خشونت آن روغن بادام و نیم اوقیه آن جهت خون منجمد در شکم و دفع سمیت لسع رتیل و نظول آن جهت فالج و درد عصب
 و احتقان بدن جهت ترخه امعاء و نظول آن بر زخمها جالی و قانع و اکال گوشت زائد و میخف آنها است *

* ماء الزفتی و القبری * بکسر زای معجمه و سکون فاء کسره ثاء مثناة ثباتیه و یاء نسمت و کسره فاء و سکون یاء مثناة ثباتیه
 و کسره و یاء نسبت آبی است که در معدن زفت و یاقیر بهم میرسد * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن
 آشامیدن آن مفتح سدد و مسخن بدن و مرخ کنند رنگ رخساره و در وقت ترخه امعاء و امراض حاره مصلح آن اغذیه رطبه
 دمه و آشامیدن صمغ عربی و کل ارمنی با العبه و روغن بادام و یا با ادویه منافع *

* ماء الکبیری * یعنی آنیکه از معدن زمین کبریتی بر آید * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن مسخن
 و میخف و جلوس و اغتسال بدن جهت امراض سوداویه و دبه مانند جرب و توبار و یق و تقشر جلد و از جاع مفاصل یارده و
 تعقل عصب و شخوص و ریاح یارده و حر احات کزید * سباع و سعفه و قرح یعنی کچلی و درد جگر و رحم و زانو و امثال اینها نافع
 اما غار مضغ با صره و معده و اعراض مسخن جگر مصلح آن امراق دسمه و اشیا یارده رطبه *

* ماء المر * بضم میم و راء مفلده یعنی آب تلخ * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن ملطف اخلاط غلیظه
 مقطع بلغم و مفتح سدد مضر و درین و معده خون مصلح آن اشیا دسمه و جلاب و مزرع با آب و عمل و شکر و سیر مطبوخ و
 ماء الحصن قبل از آن و قبل از هر آب مشتبه است و یا جوش نیدن و یا مقطر نمودن آن است

* ماء المعدن * یعنی آنیکه از معدن فلزات بر آید مانند معدن مس و آهن و صرب و قلعی را مثال اینها * طبیعت اینها تر و یب
 بنطیبت آن فلزات است * افعال و خواص آن ماء النحاس خواص از معدن آن بر آید و آنکه مس تفته در آن ذوبش نمایند
 جهت فساد مزاج و جوشش دمان و ورم نهاده و در دگرش و تقویت اعضای ضعیفه بمضمضه و قنول و اغتسال بدن نافع مضر بواسطه
 و آشامیدن آن خطر ناک مصلح آن بدستور ماء الزنت است و ماء الجید نیز خواص از معدن آن بر آید و یا آنکه آهن تفته را
 در آن مرد نمایند جهت طحال و استمقا و تقویت اشتها و تقویت یاء و اکثر امراض یارده نافع و اغتسال بدن نیز جهت امراض

مذکوره در ماء الکبریت * ماء الرصاص یعنی آنیکه از معدن صرب یا قلعی بر آید و یا آنکه صرب و قلعی که اخته و یا تفته در آن
 انداختند مولد قنول و احتباس بول و رذات آب و صرب و یاء از آب قلعی است * ماء النعیم و لغظه بدستور جهت تقویت
 دل و دماغ و معده و رگین و یاء و اشجریا و خفقان و اعانت بر تعویذ نافع و ممک بطن و بالجمله ماء المعدن موردت عمل است *
 * ماء المسح * بکسر میم و سکون لام و حاء همسله یعنی آب شور خواص از معدن آن بر آید و یا نمک در آن انداختند یا از جامه‌ها

ماء الرمان

ماء الزفتی و القبری

ماء الکبیری

ماء المر

ماء المعدن

ماء المسح

چشمه‌های شور بر آید * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن و مضار آن قریب بماء البحر است و مذکور شد و آن مهمل است اولاً و بعد از مد امت قاضی است بسبب نشاء رطوبات مصلح آن شیرینیه و چربیها و مخلوط نمودن آرد جو بود آذنه و بوی و خاک خالص طیب است *

* ماء النون * بضم ناء منقوفاً و نون سکون و و نون لغت یونانی است و یورپی ماء النون بتون بجای تا نامند * ماهیت آن آبی است که از ماهی نیک سرد ترشح کند * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن مضمغه آن جهت قروح متعفنۀ دمان و احتقان بدان جهت قطع و اخراج اخلاط غلیظه و وجع و رک و عرق النساء و قروح و امعاء تنقیه جراحات کهنه و تجفیف آنها نافع و بالجملة مصلح هر آنیکه عطش بسیار آورد آشامیدن دوغ ترش و شیرۀ تخم خرغنه که درد و غ ترش پرورده باشند و مزوج نمودن مرکب با آب و ربوب حامضه و آتش آلود بخار آبی درد دمان و نار دمان است اما منافع صباه بتربیب اعضا الراس ماء فترجهت استحاب صرع و آب گرم مضرا یشان و ماء البحر جهت صلاح بار در ماء النحاس جهت قروح دهان و کوش مضمغه و قطور آلات المناصل ماء البحر و کبریتی اغتسال و استحمام بدان جهت امراض عصب بارد مانند و غشه و فالج و خن و رمال اینها اعضاء العین ماء القیر مضر جخم اعضاء الصل و رائفس و الغل و رائفس آب بسیار سرد مضر سینه و قصه رنه و سرته و آب فترجهت او را م حلق و لها و سینه و ماء پورتی بعضی اوقات جهت امراض رنه نافع و بطول آب دریا جهت او را م ثدی و ماء الشب جهت نفس الکرم و ماء الحلیدی جهت تقویت معده و امراض طحال و کرده و قولنج و ماء النحاس قریب بدان و جهت کرده و قولنج نافع و آب بسیار سرد مضرا صاحب سد و ربه و حاسب بطن و مسکن حرکات منی و ماء البحر و مانند آن از آبهای شور مضر معده و مهمل اولاً و بعد از مد امت با عت امعاء بسبب تجفیف رطوبات معده و کورتن بخار آب دریا جهت استسقا و آب پورتی مناسب حال معده و رطبه در بعضی اوقات بسبب نشاء رطوبات آن و ماء الشب مانع قوی و ماء الحماۀ قاضی بطن و ماء الکبریتی جهت او را م کبل و طحال و اوجاع آنها و احتقان آب دریا جهت مغض و فیضه محتبس و آشامیدن آن مهمل و کاه با عت لذع میگرد و آشامیدن مرق الدجاج مسکن آلت و آب شیمی جهت منع استسقا و در اوجاض و آب کبریتی جهت اوجاع رحم و ماء معدنی با عت عسر البول و حیض و ولادت را کثر آنها با عت اطلاق بطن و بعضی آنها منجف مانند شیمی و حاسب بطن و مصلحت قولنج و ماء الکک و مصلحت منک کرده و متانه و آب آهن قاب جهت نفث الکرم نافع الحمیات میاء کبریتی و طینی و را که بد بوهمه مصلحت حمیات غلیظه و ربع اند السموم آب دریا جلوس در آن جهت لسع انعی و ماثر فوراً قتاله نافع الجروح والقروح ماء التیری جهت قروح مضر و ماء البحر جهت حکه و جرب و قوبا و قروح و بد ستور آب کبریتی استحمام بدان و بجهت بهق و برص نیز مفید الا ورم و البثور آب کبریت جهت او را م مفاصل و تحلیل صلابات و تا لیل آریخته الزینۀ آب دریا جهت شقاق عارض از سرما قبل از تفرح و فائز قمل و محال خون منجم تحت جلد و ماء الاصول و ماء البزور و ماء الجین و ماء الخیار و ماء الخلاف و ماء التبعیر و ماء القراطن که عبارت از ماء العمل است و ماء القرع و ما الکافور و ماء لسان الحمل و ماء لسان الثور که عبارت از عرق آنها باشد و ماء الورد و ماء الہند با بعضی آنها در مقدم کتاب و بعضی در ضمن ادویه در قریب دین کبیر ذکر یافت و بتفصیل

ا نشاء الله تعالی در قریب دین این کتاب مذکور خواهد شد

ماء القداح * بفتح قاف و دال و الف و حاء مؤنثین * ماهیت آن مراد عرق کل نارنج است که مانند کلاب عرق کشند

مشهور و بر عرق بهار طبعیت آن گرم و خشک است **افعال** و خواص آن ملطیف و محلل اعشاء الراس و الصدر و جهت صداع بارد و کزاز و سایر امراض یارده و نزلات و انقباض نفس و از انقباضان بارد و تفتیح سده مصفاة و خیا شیم و چون در شیشه کرد و ببینند جهت رفع امراض یارده و راس و تشنج حاصل در عقل محرک و حرکت بدن نافع و مداومت بپوشیدن آن باعث سهر اعشاء الفلذ و انقباض مقوی معده و مضر کبد و معین یافه و قاطع اسهال رطوبی چون ناشایبیا شامند

ما رکیب بافت میم و الف و راء و مهمله و کسر کاف نارس و فتح یافه مثناة تبتانیة و الف و ما لغت فارسی است **ماهیت** آن نباتی است قریب بد و ذرع و برگ آن شبیه ببرک بید و گل آن زرد و قهوه آن شبیه بسر مار و منبت آن حریم از ریشیان **افعال** و خواص آن اکثر متوطنین آنجا آنرا کوید و در شرور بار خسته میخورند و گویند که دیگر از کزیدن مار و هوام متفرر نمیکردند و شرط میل آنند که بعد از آن نایک دهنده چیزی را در دهان فطیر نهند و در احتراز از دار منی و جماع نمایند حکیم میر محمد مومن نوشته که بظن حقیر آنست که احیون باشد والله اعلم

ما رکیب بافت میم و الف و راء و مهمله و فتح کاف و سکون یافه مثناة تبتانیة و فتح و از الف لغت فارسی است و تار کبیر و نیز نامند **ماهیت** آن نباتی است شبیه بد رخت تا بقدر رینج ذرع یا شاخهای بسیار و صلب و در شکن و برگ آن از برگه زیتون کوچکتر و نرم تر و گل آن سرخ شبیه بگل شب بوی و ثمر آن در میان برگها شبیه بغنق و مانند بیا می رود و چون آن را آبیاده و بیا و نرم و قوی از لفلل الماء است و آنچه از حیوب مانند کرسنه و غیره را از آن بچوشانند و خشک کنند طعم آن مانند لفلل کرد که تمییز نتوان نمود **طبیعت** آن در دود گرم و خشک **افعال** و خواص آن محلل ریاخ و رافع بواسیر و صفا دهنست خشک آن بغایت مرطوب کننده و برده و رافع اورام یارده و آتار جل و طلای خاک کمتر جمیع اجزای آن رافع کاب و فر زجه آن مد ر حیف و طلای برگ آن با آب سترند موی آدامین دانه آن با غسل محلل ریاخ و مخرج بلغم است

ما رکیب بافت میم و الف و راء و مهمله و فتح میم و الف و کسر کاف و سکون یافه مثناة تبتانیة و جیم و عرب فارسی است و اصل مصر آنرا فکلین نامند **ماهیت** آن ماهی است شبیه بیا و طولانی و زیاده بر شری قاییک و ر و سفید رنگ و بر پشت آن از سر تا دنباله خاها شبیه به اردو بیش از نیم می باشد و بر روی آب مانند ماهیان دیگر نمیدانند **طبیعت** آن گرم و خشک **افعال** و خواص آن خوردن گوشت آنرا مقوی یافه میدانند و زائل کننده ریاخ و سردیهای بدن و پیران و جهت وجع پشت و قطع

عیلان خون نافع و بهترین طرق استعمال آن برای باد تبتانی آن بادار چینی و صطکی و از برای امورو و یکر و پیران مطبوع آن است **ماز زیون** بافت میم و الف و فتح زای معجمه و سکون و راء و مهمله و ضم یافه مثناة تبتانیة و سکون و ورنون بیونانی خاما نامند **ماهیت** آن برگ درختی است شیردار و بقل در رخت سماق و سه قسم میباشد قسمی را برگ مفید و بزرگ و نازک و این را اشتیخ خوانند و قسم دوم را برگ زرد رنگ و از بزرگ زیتون کوچکتر و از برگ مورد بزرگتر و ضخیم تر و این را باقرسی هفت

برگ و بشیرازی هفت و روانند و قسم سوم را برگ سیاه و بهترین همه مستعمل سفید آن است و لیکن چون این نیز خالی از غائله نیست و در قوت قریب بشیرم بدن و در تندرست استحال آن غیر میوز و تندرست آن آنست که برگ قسم کبیر سفید آنرا بگیرند و در شبانه روز در مکه بنشینانند و دوه یا سه بار مکه را تغییر دهند پس شسته خشک کنند و نیم گرفته با روغن بادام چرب کرده در اسهال مواد مودای ریلغمی تربید مدبر و اقیمون در پوست حلیله زرد و گل مرخ و رب السوس و زبره کرمانی و نمک هندی و در اسهال ماء صفر و لغم ابر و اتر و بال النحاس را در ارون و عصاره و غاف را قستین و منهل الطیب و مصطکی و مر مکی مد فی

و سکنج و نمک مند و زرد قشقرق کوفس بستانی و امثال آن اضافه نمایند و شرب آن با آب عنب الثعلب و آب رازیانه و خیار شیرازی است و سبب اطلاع بر مازریون را ملا احمد تمیمی در تاریخ الحکما خرد چنین نوشته که از جمله اتفاقات عجیبه آنست که مستسقی بود و در بصره که جمیع اطبا از معالجه آن عاجز آمده بالاتفاق گفتند که این قابل علاج نیست چون این حکایت شنید امین از حیات خود منقطع گردانیده گفت مرا بکنایه این که چند روز که حیات دارم آنچه خواهم بخورم و بکر سکنج ندورم اطبا گفتند تو بهر چه میل داری بخور که بعد از آن هیچکس مانع تو نخواهد بود پس آن مرد گفت مرا بر سر کوجه برب که آنچه خاطر من خواهد از جماعتی که در کوجهها میگردند و چیزهای خوردنی و حلای می فروشد نخرم و بخورم چنان کردند اتفاقاً اول با و نظر او بر شخصی افتاد که ملج بشته میفروخت طبیعت ملحه او میل با و کرد از آن ملج بشته قدری صالح خرید و تناول نمود بعد از ساعتی شروع با سهال کرد و چندان آب زرد متعفن از شکم آن مستعقی بیرون آمد که گمان هیچ احدی نبود که این مقلبار آب در بدن آدمی تواند بود اما بعد از آن با ننگیه از آن مرض نجات یافت چنانکه هیچ کس او را نموجولست شناخت چون این خبر با جانی که مدتی در معالجه او اوقات صرف نموده و از علاج مایوس شده دست از معالجه برداشته بودند رسید حیرت ایشان زیاده شد چه ملج بالطبع قابض است و نه مسهل بالاخر یکی از آن اطباء که حلدت او نسبت بسائر طبیبان دیگر زیاده و قوی بود با و ملج را طلبید از وی پرسید که تو این ملج را از کجا صید کردی و چه طور زمین بود و در آن زمین چه گیاه بود گفت من این ملج را از جانی صید کردم که در آن موضع غیر از مازریون هیچ درخت دیگر نبود و خوراک این ملخان همان مازریون بود پس آن طبیب چون این حکایت شنید خاطرش از آن فارغ شد چه خاصیت مازریون اسهال و رطوبات رقیقه است غایتش آنکه چون قوت اسهال آن بسیار قویتر است چنانکه اگر بوزن یک گرم تنها از مازریون شخصی دهند بحتمل که آن اسهال آرد که بحسب آن ممکن نباشد و بنابر خطری رغایله که دارد مازریون را تنها بدون مصلحت استعمال نمی نمایند و عند الضرورت با مصلحت استعلاج متوازن نموده استعمال می نمایند و آنجا در ملج یافته یکی در شکم ملج و دیگری آب که ملج فروش نموده و کسر کیفیت آن شده و با صلاح و اعتدال آمده و لهذا از آن این عمل بی خطر و عاقلانه بظهور آمد و این از الهامات جناب باری است تقدس و تعالی مرتبیت را * طبیعت آن در آخر سوم و در چهارم نیز گرم و خشک گفته اند * افعال و خواص آن جالبی و منقش و بسیار جریف تند اعضاء الراس مضطرب بعضی آن خصوصاً هیاه آن ممکن دور دندان و چون بر پارچه از بزرگ آن فلفل سوده مالیده بردند آن گذارند نیز ممکن وجع آنست اعضاء الغشاء و الغشاء منبسط و مایل و حجاب القراع وجهت استسقاء و زقی و لیمی و روتان و ضعف کرده نافع خصوصاً بزرگ تر و ناز آن که در هنگام کل آن اخذ نموده در سر که بسر سوزن مزبور خسانیل خشک نموده مقلارشش قیراط آنرا در یکرطل و نیم آب جوش دهند تا بثلث رسد و صاف نموده بپاشانند اسهال حیات و حب القراع نماید بتمتعص که با فودنچ جالبی جوش نموده باشند و کا میخسانند بیست درم آنرا در دوسیرش آب و دو مافه میکن آنرا پس صاف نموده در مایه دیگر میکن آنرا پس میاشانند جهت استسقاء و تبقیه نفاس و چون شش درم آنرا در یکرطل و نیم آب جوش دهند تا بثلث رسد و مایه صاف نموده با یک اوقیه روغن بادام جوش دهند تا روغن بماند اما سوزن دیگر درم تا پنج درم آن اسهال برقی نماید و آشامیدن طبع آن جهت عصر الیول شدید مغیر و بعضی گفته اند مسهل سودا و اخلاط بلغمیه نیز است خصوصاً که با دوزن آن آنستین بجز شاند و بپاشانند بعضی یک مثقال آنرا با دو مثقال افستین و با عسل مطبوخ بقوام آورده مرشته شبانی ساخته بر میاند و در واجب است که بحسب اراده اسهال ماء اصفر و هر یک از اخلاط و اراج اقسام

کرم معد و اما با بادریه مسهله منابه و مصلحه هریک ضم نموده بیاضا مند و صفاد آن با سرکه جهت تحلیل ورم طحان السوم
آشامیدن آن باغراب جهت نهش هوام مقلا و شربت آن از شش قیراطا نیم درهم بدل آن سه وزن آن ایرسار و داندک وزن
آن مقل الیهود الجروح و القروح قما دجمیع اصناف آن با عسل جهت تقیه چرک قروح و سخته و قلع خشک ریشه و تجنیف
جرب رطب بسبب جوهر کال محلل مجفف آن و با موم و روغن جهت جرب متقروح الزینه طلای برک آن جهت بهق و قویا و
نمش بتنهائی و با اکویت نافع المصارضر و حور و رن و اطفال و ضعفا و در فصل کرم و بک آن حار و یا بیه و بک و نمد و مصلح
بغایت مضر جگر و معی و مورت کرب و غم و در درم از غیر مد بر آن خصوصاً زرد و سیاه آن قتل بقی و اسهال و کرب و غشی
تدبیر آن قی فرمودن بشیرک و تازه و شیل و مکر و با جلاب و میبه خوشبو و آب سرد بریدن و ریختن و بعد از آن از مرتهای چوب
آشامیدن و مبردات قوی و منور و بطرس و تریاق طین مختوم بهترین مد ارای آنست و چون با آرد جو و زیت و آب سرشته
بموش رسک و خوک بخوراند و بمرین و سر و درخت آن در چهارم کرم و خشک و همی قتل و از داخل غیر مستعمل و طلای آن
جالی بهق و برص و جوارش و دوا و محبوب و روغن و سکنجبین و سفوف و اقراص و معاجین برک آن در قرابا دین کبیر مذکور شد
* ما س * بفتح میم و الف و عین مهمله ام فارسی الماس است و بهندی هیرا نامند * ماهیت آن از احجار نفیس و صلب
ترین و خشک ترین احجار است و الوان میباشد از سفید و زرد و سیاه و سرخ و سیاه که رنگ که بهندی که تبلیا نامند و سفید آن
گنبره الوجود و زرد و سرخ و سیاه و کمرک و یکرک خالص هر یک از دنیا گیاه و قلیا و داغل و ارسفید آن معیوب و داغل ار
دل اغ سرخ آنرا بدین میدانند و بهترین همه سفید یکرک شفاف براق بزرک قطعه آنست و همچنین الوان دیگر آن که
یکرک و صاف باشند و معدن آن ملک دکن حوالی کلکنده و ججه پنه است طریق اخذ آن آنست که زمین را حفر نمود و
خاک آنرا بر آورده بر زمون میباشند و بران آب ریخته در وقت ارتفاع آفتاب از کناوی بران نظر میکنند هر جا که برقی بنظر
در آید آنرا نشان کرده رفته بر میدارند و همچنین باز زیر و رو کرده بران آب یا شیل و داغل ستر و در آفتاب بران نظر میکنند
و در ابتدا قبل از حکاکی برقی بسماری و صافچندانی ندارند و حتم و قبح آن خوب ظاهریست و بعد از حکاکی حسن
و قبح آن ظاهر میگردد و در بر ازیل از جز اثر ارض جدید جنوبی نیز بهم میرسد و لیکن بشوئی و سفیدی و شفافی و صافی
دکهنی نیست و الماس را با الماس میاوده بالاک کرم کرده سرشته چرخ ساخته بجای سنگ حنیاد و در حکاکی احجار دیگر
حکاکی مینمایند و قطعیهای آن مانند طلق و زرنیع و رقی و ورق و ورق بر روی هم چسپید و غیر محسوس میباشد بعضی از آن قابل
جد آکشتن اوراق از هم است و بعضی نه و کسانیکه عارف بدانند آنرا که قابل است از هم جدا مینمایند و آنچه مشهور است که از
هرب آنرا می تراشند و حکاکی مینمایند اصلی ندارند و هر یک از الوان آنرا بنا می مخصوص خوانند مانند آنکه آنچه شبیه
برنگ نو شاد را است و شفاف نو شادری و سفید شبیه برنگ نقره را ابرسی و آنچه سفیدی رنگ آن از نو شادری کمتر و
قطعیهای آن بزرک آنرا ماق و نی نامند و زیتی نیز و این را بعضی بهترین همه میدانند و آنچه برنگ آهن است حدیدی
و احجار دیگر و آلات حدیدی هیچ یک در آن اثر نمیکند و آتش نیز مگر بد شوری بسیار و امل مند آنرا مکلس میسازند
به نحوی خاص و مکلس آنرا بسیار نافع میدانند جهت امراض مزمنه صعبه * طبیعت آن در چهارم سرد و خشک و بعضی کرم
دانسته اند * افعال و خواص آن تعلیق آن مقوی ذل و رافع خوف و فزع و باعث سرعت ولادت و غلبه بر خصم و مصلح شکل
آن مانع صرع و سحر و آن جالی دندان و خطر ناگ و اجتناب از آن اولی و کذا شستن آن بردن آن باعث تقویت آن بدورن

کلفتی و گفته اند از خواص آنست که بغیر شکل مثلث شکسته نمیکرد اما زخمی است و قلیل آن نیز قاتل بتقطع اعضای باطنی مد اوای آن قبی نمودن یا شیر تازه و دوشیکه کاه و باروغن مکرر تا تمام آن بر آید و آشامیدن مرتبای چرب بعد از آن **ماش** * بفتح میم و الف و شین معجده لغت عربیست و میخ نیز و یافری نیز مشهور باشد و بهندی مونک نامند * ماهیت آن حبیبی است از محبوب معروفه ماکو له و در اکثر بلاد کثیر الوجود و آن حبیبی است که چنگ مد و راندک مولای نی پوست آن سبز و مغز آن سفید و بعضی پوست آن سبز تیره و بعضی غیر تیره و بعضی زرد رنگ و در بنک له بعضی پوست آن سیاه و بهترین همه سبز تیره است پس سیاه و سبز پس زرد و زرد آن دیر تر پخته کلد از میگرد در از سبز خصوص زرد دانه ریزه آن و قوت آن تاسه سال باقی میماند * طبیعت آن در آخر اول مرد و مائل خشکی و مقشر آن معتدل و در تری و خشکی و قشر آن مرکب القوی مائل بکرمی و باغوصت * افعال و خواص آن لطیفتر از عدس و نفیج آن کمتر از باقلا و در جلا کمتر از باقلا و از اصناف خوب ماکوله است و کثیر القذا و مولد خلط صالح الکیموس و لیکن بطبی الاصل از خواص مقشر آن که قشر آن را به تمام گرفته باشند زیرا که پدس و قوت تحلیل و جلا در قشر آن است و از اغلیه تابستان و بهار و بولد آن حاره و صاحبان مزاج کرم و خجالت خاره حاده است جهت آنکه مسکن حرارت و رحت و التهاب صفرا و خون است اعضاء الصل و الراس و الغشاء مغوی و عصب و اعضای عصبانی و قوت با صره و جهت درد سر حار و نزلات و ورم لبها و ورم فم و حیات حاره خاده و امراض کزده نافع زیرا که موافق آنست و مطبوخ مقشر آن باروغن با دام مولد خلط صالح اما از برای حمیات صفرا و یه با برک خرفه و کاه و ورم و وجع مقشر و مطبوخ آن با پوست با حمای بطن را از خواص آن است که با وجود برودت تحریک سودا می نماید و هم از جهت تلبدن و هم از جهت تبض یطن نافع است اما محرکه اراده تلبدن طبیعت باشد باین که مقشر آنرا طبع نمایند با ماء القرم و روغن با دام شیرین و هرگاه مقصود تبض طبیعت باشد غیر مقشر آنرا بریان نموده طبع نمایند و یا آنکه در آب جوش داده آب آنرا بریزند تا قوت خاره جالیه آن زائل گردد پس آب خالص داخل کرده طبع نموده تناول نمایند و اگر با حبس تسکین حلد و حرارت دم و صفرا مقصود باشد با آب حمای و یا با آب نارترش انشوده یا برده سفید جوز آن که شحم الرمان نامند و یا با صاق و زیت رکابی و اگر زیت خورش لیایند باروغن با دام شیرین طبع دهند و حسو متخل از ماش مقشر جهت خرفه و نزلات و نافع المصار ماش مبرود المزاج و بیزان و کما نیکه در معده ایشان و رطوبات و اخلاط فاسده و نفخ و ریاح و بیاض و مائل مقشر آن و مضر دند آن و باه مصلح آن در میرود بین اناریه عطوره حاره مانند زیره و فلفل و دارچینی و فلفل و زنجبیل تازه و جوارش کمونی و فلا نلی و مصطکی و خردل و امثال اینها و در معده و رین طبع آن با ماء القرم و یا با حموضات مثل کوره و نیز در معده و رین ماء القرم و روغن با دام و صفا و مطبوخ آن با محرکه که در حمام جهت جرب متفرج و یا با آب جهت تقویت اعضای مسترخیه و تسکین درد آنها و مطبوخ آن با غلاکه نوعی از شراب است و یا با شراب و یا با مطبوخ آن بازغران مسکن درد اعضای کوفته شد و جگانشه نافع است و البوان اعظمه مصنوعه از آن را مانند برابری و بی کشمیری و یا پرویت و تنال و منکوچه و ماش پلا و کچنچری و لدی ماش در قرا با دین کبیر من کورشد و اما حبیکه در ملک هند و بنک له و دکن میشود آنرا ماش وارد بضم همزه و سکون زار دال مهملاتین و به بنکای کلائی نامند و غیر آن ماش است و کما نیکه آنرا احباب الغلت دانسته سهو نموده اند و آن حبیبی است برنگ و شکل ماش و بزرگ تر از آن و مغز آن لزج لعابی که بعد از طبع و یا خمر کردن در آب لزجند آن ظاهر نمیکرد و در ملک هند و بنک له پخته با سپ و غیره در آب میخورند و خود نیز میخورند مانند مورنگ * طبیعت آن کرم در اول و نیز در دم و بارطوبت

فصلیه **اعمال** و خواص آن بسیار و فاعل و مفعول منی و معطی بحسب نفی که دارد و ضمای آن جهت امور مذکور و در ما شافع و جهت برص که تازه بتازمانند و روزی چند مرتبه بمالند تا چند روز متوالی مقید دانسته اند و در ملک منل و بنکاله آنرا نیز مانند ما شافیه میخورند و انواع اعطیه مانند ما شافیه از آن میسازند و در قیادین شمه ذکر یافت *

* **ما سقر و زون** * بفتح میم و الف و فتح مین مصلحه و ضم فاسکون و ا و ضم دال مصلحه و سکون و زونون * ماهیت آن گفته اند اسم هندی دوائی است که در ملک هند میروید و از انجیامی آورند شاخ و برگ آن شبیه برنجان و برگ آن از برگ آن عربیتر قریب بپوک آس و مدور و نازک تر و در بر شبیه بعنبل هندی و کل آن شبیه بیاسمین و از آن لطیفتر * طبیعت آن گرم و خشک * **اعمال و خواص آن** در جمیع افعال قریب بمنزل و جهت خوشبوئی داخل ادمان مینماید خصوص برگ آنرا *

* **ما سقر** * بفتح میم و الف و کسر عین مصلحه و زای معجبه لغت عربی است و معتزیز و یافرا سی بز و آنرا تیس و پتر کی کچی و بهندی ماده آنرا بکری و نر آنرا بکرا نامند * **ماهیت آن** حیوانی است متصور از حیوانات ما کونه اللحم گوشت آن نسبت به لیموم حیوانات دیگر بعد از کومندان است و لطیف و بهترین آن جوان یکسانه قریب به صبح المزاج آن است و املی و معتزلی

و جلی میباشد * **طبیعت آن** گرم و تر و گرمی آن از لیم کوسفند یعنی خان کمتر و جلی از املی گرمتر و لطیفتر و بری از املی نیز گرم تر و لطیف تر * **اعمال و خواص آن** موافق مجرورین و مرضی و در فصل و بلدان حاره صالح انگیموس موند خورن لطیف سبک مفید وادی مزاج مصلح آن بادام و نار و جمل و خرما و خورن میوه های تر و تازه و ترشیها و کشک با آن بغایت مفید

و گوشت بزغاله مانق شش ماه با رطوبت غایبه و بهترین لیموم ممکن غلیان خورن و ملطف و موافق مرضی و ناقصین و کد اشتن گوشت بزگرمای گرم بر عصب و ریه و صدمه و ریه و کوبه شد و در متورم و پچیدن عروق و ریوحت گرم آن ممکن و جمع و در د ریا و عت علم تورم آن و بستن پوست بر ریز غانده و رحن گرمی بر سر صاحب سرمام و اختلاط من و ضما د مغز سو آن مرطب

قوی و ملین دماغ و اعصاب صلبه العین اکتحال زهره آن رافع عتاره و جگر و سیاه را چون شرحه شرحه نموده آنرا با آن منضم کرده دار لنگل و زنجبیل و آن پاشیده گلاب بمالند و چون آب مثری از آن را کوبیده در چشم کشند جهت شب کوری مجرب و منون هر کین نیم سوخته آن با سبک منک جهت رفع زردی دندان و عفونت لثه اعطاء الصد و اغذیه و انغش چون خصیه آنرا شکفته و رواند من حرج و نظرون و زیره بران پاشیده و خشک کنند یک مثقال آن با آب گرم جهت بیرون و در و در جگر و مثانه

و مل اومت آن جهت تقریب با عجب الاثر و چون با بورد و صغیر خشک کنند یک مثقال آن با سرکه غنصل جهت سپرز و چون بز نر چهار ماهه بکرنک سرخ را در اول فصل فکام رنگینی انکودنچ نماید و خورن اول و آخر آنرا بریزند و خورن و سطراد در ظرفی بگیرند و بعد از بسته شدن ریزه ریزه کنند و بر روی کاه و یا قیو بال در ماه یا خشک نمایند و آنرا با الله نماند جهت آنکه

در تقویت سنگ کرده و مثانه قوی الا تراست و بعد از آن خربزه پیه آن با آرد برنج و جابر س جهت صحت و اجهانی که از اغذیه حاره حادیه هم ریه باشد و جهت منع انراط عمل مهبل و احتقان بدن با آرد جو جهت قرحه معالجه و اتمیلین مرکب آن جهت یرقان و یا ماء العسل جهت کشودن حیض و قتل و اخراج جنین و فر زجه خشک آن با کند و جهت رفع

ادرار حیض و اتمیلین هم سوخته آن با عسل جهت رفع یول در قرائش مجرب و مقدر اشریت آن تاد و جهریم و غلای سرکین آن با بول آن جهت استسقه و درم طحال و غلای مطبوخ آن با بول اطفال جهت رفع تورنج بلغمی و ریاح غلیظه و ماء اصغر **الاراجع** و الارام و البش و رضا دید آن ممکن در دها و غلای مرکب آن مسال از ام گفته و مرکب سوخته آن لطیف و جلی

وطلای آن با هر که جهت داء الثعلب و بدستور طلای نهم سوخته آن با هر که جهت داء الثعلب و ثانیل منکوسه و با عمل جهت جرب و روغن را و رام صلیه و سفله و بایز و البیج جهت کوجک نمودن یستان و انشیان و ضاد هر کین بخشنه آن در شراب و حبله جهت تحلیل او رام و چون کرده آنرا شرحه نموده و کبریت بران پاشیده کتاب نمایند و آب متروشه ازان را نیز بر بهق بمالند زائل گرداند القروح و الجروح بیه آن رویانند و گوشت بر زخمها و طلای سر کین میرق آن با غسل جهت قروح سامیه و شهید به السوم آشامیدن بیه آن جهت سم ذرا ریخ و آشامیدن سر کین سوخته آن جهت کزیدن هوام طلای سر کین خشک بنیخته با شراب و یا سو که جهت جنب بسم هوام و زهره و بز کوهی یا دزمر صوم هوام الاصله المغاصل ضاد بیه آن با سر کین آن و زعفران جهت نفوس و داغ کردن بر سر کین خشک آن جهت عرق النساء و مجربات و مشهور است بداغ مری و طریق آن آنست که سر کین را انر رخته در شیمی بنجید در موضع عمیق که در تحت بند ما و محاذی ابهام است بکند ارنه تا حواریت آن کم گردد پس تبدیل بدیگری نمایند تا حرارت آن محسوس در ورک گردد و طلای محرق و غیر محرق آن با غسل جهت درد مفاصل بارد و یا هر که جهت حار آن مود الهوام بشور سر کین آن کربزاند و هوام وحشرات است الخواص چون شاخ و سم آنرا با ترب و غسل و بیل انجیر و تظیر کنند معادن و جمیع اشیای صلیه را نرم سازد و چون آنرا حل کنند ملد آمد در رعایت سیاهی باشد *

* **معالجہ الحزین** * بدفع میم و الف و کسر لام و ضم کاف و الف و لام و فتح داء و همله و کسر زای و عجمه و سکون یاء مثناه تختانیه و نون و آنرا مالکی نیز نامند و بفارسی و تیمار و بیهی و بکه * ماهیت آن از طبر و آبی است سفید و جند آن بقلر جند کوفتری و گردن و یاها و منقار آن در ازود و اکثر کار آبهام مجاور و سبز بیا کنند و میباشد * طبیعت آن در دوزم گرم و خشک * افعال و خواص آن گوشت آن غلیظ و مولد و باح و مقوی گردد و محرک یاء و مصلح آن ادویه حاره و طلای پخته آن قاطع خون بواسیر و ضاد خون آن در حمام مانع نزلات است *

* **معالجہ کنگنی** * بدفع میم و الف و لام و فتح کاف و سکون نون و کاف فارسی و کسرتون و بالفت غندی است * ماهیت آن نیم نباتی است غندی و نبات آنرا یکساق ریاد و ساق و تابقل و یکقامت و شبیه نبات دخن و ساق آن ازان قویتر و برک آن بزرگتر و در طول و عرض زیاد و خوشه آن نیز بزرگتر از ازان و دانند آن بقدر دخن و اندک طولانی و سه بهلو و بعضی اندک بهن و مرغ تیره رنگ و مغز آن سفید و در غلافی اندک خشن و چندان آنه بهم پیوسته در غلافی دیگر و دران خوشه و طعم آن با حلت * طبیعت آن در سوم گرم و در دم خشک و با رطوبت فضلیه و بعضی در اول توده انسته اند * افعال و خواص آن اعضاء الراس و العصب آشامیدن آن جهت تقویت دماغ و قوت حافظه و ذهن و ارجاع مغاصل و نفوس و عرق النساء و ورک و رکه و امراض بارد و طبعه دماغیه و عصبانیه و لیث و غس و عموطن و تن عین بدن آن جهت فالج و لقوه و رعه و تشنج و طوبی و امثالها و امراض مذکور و بدستور رگمید بدن اعضاء النسل و النفیض آشامیدن آن جهت تقویت معده و سرفه و ضیق النفس و تقویت معده و ماضیه و اشتیای طعام و کبد و یاء و رفع ضعف آنها نافع و بدستور تن عین بدن آن جهت تقویت باغبایت مؤثر خوردن روغن آن نیز بدین دستور که روز اول قدر بسیار قلیلی یعنی یک حبه و یا کمتر از آن با برگ تابول و روز دوم اندک ازان زیاد و روز سوم نیز ازان اندکی زیاد و همچنین تا آنکه موافقت نماید و ضرر نرساند جهت تقویت باه و زیادتیا اشتیای بسیار و مقید و اهل هند با نباتی شقی آنرا استعمال دارند مانند آنکه از یک ان شروع

مینمایند و عروق و رگها به میزان اینند تا بعد از آنکه رگها بتدریج کم میشوند اینند تا با تمام رگهای اکثر امراض قویه
 باز در رطبه منته و تقویت قوت و با وزیدانی حار است و برتری میبرد و منوط المزاج قوی و از امراض متو سط المزاج چهل
 روز بیهوشی آن ترتیب که از رنگ آن شروع مینمایند رنگ آنده ما فزانت تا چهل آنده و با زایل ستور میکافین و از برای امراض دوز
 آن تا بیست و روز و یا هفت روز و یا همان ترتیب که به بیست و یازده و با مقتدا نه رسد و با زهیمان نشی کم مینمایند
 تا بیست و نه و در ایام استعمال چند روز قبل و بعد از آن از قریبی و با دی و لبنیات و بقول و جماع و امراض نفسانی و بلی و
 حرکات عنیفه و اشیا حار و حریقه مانند خوردن و سیر و تراب و زنجبیل و امثال اینها اجتناب مینمایند و گفته اند تدهین
 بر دهن آن که در روز چهارشنبه اخذ نموده باشد جهت رفع جذام و خوردنیدن بدان نیز نامت بیست و یک روز چیت
 جذام و نیز دانه های در دهن و در دهن و خالص بریان مینمایند و روزی یک کف آنرا میخورند و میگویند قوت با و را
 بحدی می رسانند که بشرح نمایاند و نیز در شیر کادمی جوشانند و صاف نموده از آن شیر فاست بسته و دهن آنرا میخورند و روزی مقدار
 یک اونیسه آنرا بشیر برنج میخورند و میگویند که مویرسیا میگرداند و دیگر موی سفید نمیرد و گفته اند که اگر یک آنرا آنرا در
 ده آنرا شیر بنشیند آن مقدار که تمام را جذب کند و عروق و غشای آنرا بلیغ نماید کسیکه چنین باشد یا قوت با و بسیار
 ضعیف گفته بحال اصلی آید و قوت عظیم باید و چون آن را بر دهن خلع چرب کرده و دهن از آن نماند و بر غشای بماند
 تقریب عظیم نشد و اما کد و اگر در بول شیر و یا غغال چند روز بنشیند و ده روز متواتر بنفشه زانیه بنشیند
 شهور و با لکل زائل گردد و چنانکه دیگر رفعت بر جماع نکند و کسی بر دهن دیگر دانه اش را بر دهن و مضر و المزاج و فصول و بلدان
 حاره و جوانان و چون حار باشد اکثر ضرر می رسد چنانچه شنی و شل که چند کس خوردند و همه متضرر گردیدند و بعضی
 هلاک شدند پس اولی اجتناب از استعمال آنست خصوصاً از داخل و نیز دهن آن را و ادنان حبیب دیگر را بدین نحو اخذ
 مینمایند که دردی که ناصغه آب کرده و بر سر آن پارچه صغیر پاکیزه بسته و بر آتش میگذرانند و ششم آنرا هم مقدار که میخورند
 گویند و بر آن پارچه میباشند و سر آنرا بر پیشانی بوشند تا بخار در آن مجتمع گردد بعد از یک دو ساعت برداشته ششم که ببله
 را با پارچه می نشانند آنچه روغن از آن بر آید اخذ مینمایند و مرتبه دیگر نیز بسو و بر عسل میا و زیتاد و دیگر روغن در آن
 نماند و این بهترین طرق آنست

۱۰۰ مایا ۱۰۰ بفتح میهرالف و کسر لام و فتح یاء مثناة تحتانیة و الف ۱۰۰ ما هیت ان بعضی مران دانسته اند و یونس گفته درختی
 است که در بلاد شام میشود ۱۰۰ افعال و خواص آن آشامیدن برک آن را رفع حمیت انقبی و طلای پوست مضر و آن را رفع برص
 و خوردن نشاء چوب آن کنند ۱۰۰ است حکیم عبد الحمید در حاشیه تحفه نوشته که بهندنی آنرا اکول نامند برک آن شبیه برک
 بادام و کل آن سفید است و چوب آنرا چوب حیات دانند چون بیخ آنرا مایه ببار گردانند و بخور آنند رفع حمیت آن نماید و
 جهت دفعه نیز نافع و دفع خلط صمغی و غلای صمغی مینماید

۱۰۰ مایه قرطین ۱۰۰ بفتح میهرالف و کسر لام و سکون یاء مثناة تحتانیة و فتح تاء و راء مهملة و الف و ضم طاء مهملة مثانه و نون
 لغت یونانی است بمعنی ماء العسل زیرا که مالی بمعنی عمل و قرطین بمعنی ماء است ۱۰۰ ما هیت ان آنست که بکوزن خخل
 صافی خالص را در روزن آب یاران و یا آب صاف شیرین با قش ملایم طبع دهند و کف آنرا بگیرند تا در رنگ بماند پس صافی
 نموده نگاه دارند و عند الحاجة بیا شامند و این ماء العسل ساد است و اگر مرکب خواهند بعضی ادویه مناسبه حار و یا

دارد و بسبب غرض و غرض اضانه نمائند و تنوع آن بتفصیل در فرائدین کبیر مذکور شد * طبیعت ساد: ان گرم و تر
* افعال و خواص ان جالی و ملی و قاعلم اخلاط لزوج و مفتوح و منضج بلغم غلیظ و مقوی اعضای باره و معد و سرد و احشا و
اشتها و دافع امراض باره و عصبانیه و ماغیه و ارجاع مفصل و قوی و قرا و شکم و اذیت ادویه قتاله و ضعفی که از جماع بهم
رسیده باشد و من و بول و حیض و مضر و رانزاج و مضراوی و ارام حاره احشا و صلح آن روبرو حاضه مقه و اشربت آن تا
سی منقال است شیخ الرئیس در محبت قولنج گفته که ماء العمل ما خود برای قولنج بایلد که طبع بسیار یافته باشد تا نفع آن زائل
گردد و الا ضعفی الظاهر نفع مینماید *

* ما میثا * بفتح میم والف وکسر میم رسکون یا عمتا خشنا به وفتح ثاء مثلثه والف لغت تبطیا است و آنرا امینا نیز نامند
 * ما حیث * ان نباتی است شبیه به خشخاش بحری معروف به خشخاش مقرن و در آن مائل بسفیدی و باز زایل شبیه باره
 و زغب و بارطوبت چسبنده و کل آن زرد مانند خشخاش ساحلی مقرن و ثقیل الرائحة و آب و ثمر آن مانند خشخاش مقرن
 و بی غلاف منبتی شبیه بغلاف خشخاش بحری که در قرون میباشند و تنهم ما میثا بقدر کنگدن سیاه و شاخهای خشخاش ساحلی در
 زمستان میریزد و در بهار نمود میکند بخلاف ما میثا که اثری از آن در ظاهر نمیماند و در سرطان ثمر ما میثا میرسد و آن را کوبیده
 اقراص میسازند بیهمت بلوطی و آنرا عصاره ما میثا و شیاف ما میثا نیز نامند و قوت آن تا هفت سال باقی میماند و بهترین آن
 زرد مائل به سیاهی قوی الرائحة بالطنی است که چون در آب حل کنند زود حل گردد و عصاره میثاف آن بهتر از جرم آن و گفته
 اند آن در نوع میثا شد نوعی را که کل سرخ است از غامونی نامند و آن غیر مستعمل و نوعیکه کل آن زرد است مستعمل و گفته
 شد * طبیعت آن در دوزخ سرد و خشک و در اول نمیکند * افعال و خواص آن قابض و رادع و محلل و مقوی اعضا
 اعفاء الراس و العصب و الم و الم و طلاء آن جهت درد سرد و مفاصل حار و منع انصباب مواد پیشم و ابدای رمد
 و حرارت اجفان و سلاق و زرد پنج و زرد حار آن و در لبرک آن جهت قلاع دهان و اکتحال آن جهت مدد و استرخای پلک پیشم
 و ضعف باصره و آشامیدن تنم آن بقدر یک منقال را فاع خفان را سپال صفراوی با دویه مناسبه معینه و مسمن بدن است
 الاورام و البثور و حرق النار طلاء عصاره آن جهت اوزام حار و باد سرخ و موخکی آتش و سببی که بسبب حرکت در زیر
 بغل و ران بهم رسیده باشد و طلاء تنم آن جهت حمزه و نفوس یعدیل مقلد ارشوبت آن تا یکد رهم بدل آن سماق منضر
 مبرز مصلح آن بادام شیرین است *

* **مامیران** * بفتح میم و الف و کسر میم و سکون باء مثناة تبتانیه و فتح راء مهمله و الف و نون * ماهیت آن قسمی از زرد چوبه است ماق و شاخهای نبات آن از زمین مرتفع و برک آن شبیه ببرک لبلاب کبیر و مائل با ستاره و سفید مائل بزرده و بالزوجه و بیخ آن پر شعبه از یکپار و روئیده و کوچکتر از زرد چوبه و باریک تر از آن و گرد و غیر مستقیم و در کره های آن ریشهای بسیار باریک شبیه بموی منبت آن قرب آبها و از هنل و چین و خراسان آورند و مندی آن زرد و مائل بسیاهی و چینی آن زرد زبون تر از مندی و خراسانی آن تیره و رنگ مائل بسبزی و تخم آن شبیه بکنجد و بهترین آن زرد با ریک صلب گرد و تازه چینی آنست و قوت آن نایابست سال باقی میماند * **طبیعت آن** در آخر موم کرم و خشک * **افعال و خواص آن** جالی و محتال و مفتوح و مفرح جلد و مشفق ناخن اعضاء الراس و سوطان با عمل جهت تنقیه دماغ و اکتحال آن جهت جلائی بیاض و ناخنه و ظلمت بصر و روشنائی آن را بیفزاید و موضع آن جهت درد دندان اعضاء الغلغله و النفض آشامیدن بیخ آن

با ضرب جهت بر فان دلی و تحلیل و با غلیظه و زحیر و مقص و ادرا و بول و طای آن جهت انقباض و رحم و زهریم و بواسیر
 بی نظیر و بعضی مضر کرده گفته اند مصلح آن عمل مقدّر است و تربت آن تا نیمه منعزل بدل آن بوزن آن زرد چوبه و نصف آن مر
 الزینه طای آن با عمل و با سرکه جهت برص ناخن و کلف و مرش و جرب و رفع آثار جلد نافع است
 * ماشور آنکه * بفتح میم و الف و ضم ما و سکون و از و فتح دال میمله و الب و نون و ما اسم فارسی است بمعنی قائم بالذات
 یعنی در امثال بتنهائی بی معاونت و واجب دیگر کافی است * ماهیت آن نباتی است شیردار و آنرا اهل مشرق حب
 الملوک نامند و غیر حب اسلاطین معمى بدنند است ساق نبات آن بقدری و درعی و بطنبری انگشتی و برکهای ساق آن
 دراز شبیه ببرک بادام و برکهای شبههای آن ریز و مائل بتدریج شبیه ببرک زراوند طولی و کل آن زرد و ثمر آن در غلافی
 مخروطی شبیه بشیرا و رکیب و در جوانی آن سه دانه متفرق از هم و هر یک در غلافی دیگر و دانه آن از دانه کرسته بزرگتر و پوست
 آن افرو و مائل برخی و مغز آن سفید و شیرین و چوب و بیج آن باریک و قوت آن تاد و سال باقی میماند گویند نسبت آن
 بلا دند و عراق است و گویند دانه آن شبیه بهماش است و بزرگتر از آن و در غلافی شبیه بلوبیا * طبیعت شیر آن
 در سوم گرم و خشک و برک و دانه آن در آخر دوم * افعال و خواص آن آشامیدن آب برک مطبوخ آن با خروس
 سال خورده و مسهل و محلل قولنج و مدر و بول و جهت درد مفاصل و نفرس و عرق النساء و دانه آن از سه دانه تاهشت
 دانه مسهل و آشامیدن گویند که حب بسته آن با آب سزد در اسهال توینر و مخرج بلغم غلیظ و مسحق بلغم خام و مرار
 سوداوی و کیموس مائی زیاده از دست بلغم نمودن آن مقدّر است و برکت آن از جرب آن سه عدد دانه تاهشت عدد و از برک آن
 تاد و در هم و زیاده بران غیر مجوز آشامیدن آب سر دمچین عمل آنست مضر و نه و مصلح آن انیسون مضر و سفلی
 مصلح آن کثیرا و گفته اند چون ماهودانه مفقود است بالفعل بجای آن حب اسلاطین مستعمل و بعضی مرک آنرا بتنهائی
 و با بادریه مناسبه بخته میخورند اسهال می نماید و بیجهت اوجاع مفاصل و عرق النساء و نفرس و استسقا و قولنج نافع و با مرق
 خروس سال خورده و بزرگتر جهت قولنج و ادرا و بول و لبن آن نیز مسهل است و لبن آن نیم و وزن آن دند و بوزن آن
 حب الخروع و یک وزن و نیم آن حب النیل است
 * ما شیز هرج * بفتح میم و الف و کسر ماریه و مثناه و تبتانیه و فتح راء و همله و جیم معرب از ماهی زهره فارسی است بمعنی
 هم سمک جهت آنکه کشند ماهی است * ماهیت آن نوعی از نفوس است که بتدریج سقوط و ریختن نامنی و نوزد اکثر اطبا
 پوست کیهائی است شیردار شبیه بشیرم ساق آن زیاده و درعی و برک آن مقروش بر روی زمین و کل آن زرد و در
 آخر ساق آن از جوانب آن رسته بهیئت سر و پوست ساق آن مائل بزروری و بانندک حلت شبیه بصلت پوست هیچ کبر
 و مستعمل همین است نه سائر اجزای آن و قوت آن تا سه سال باقی میماند و بهترین آن پوستهای باریک زرد رنگ تازه آن
 با اندک حلت و تند آنست * طبیعت آن در سوم گرم و خشک * افعال و خواص آن مسهل قوی اقسام بلغم و اخلاط
 غلیظه و محلل و باح و جهت اوجاع مفاصل و نفرس و عرق النساء نافع جهت آنکه مخرج اخلاط غلیظه است از عروق و مفاصل
 و از برای مبرودین و مرطوبین بلغمی مزاج و قوی کثیر النفع مضر اما مصلح آن کثیرا و نشاسته و انیسون و بار و غن بادام
 جرب نمودن مقدّر است و برکت آن با شکر تا یک مغال و در مطبوع تاهده در هم جهت استسقا و تحلیل و ررام بلغمی و ربیعی
 و چون آنرا گویند در آبی که در آن ماهی باشد اندازند میان بیست و شش کشته بر روی آب آیند و بمیرند و گویند ماهیان

* مثلثان * بفتح میم و سکون ثاء مثلثه و فتح لون و الف و نون لغت عربی است. *** ماهیت آن *** نباتی است که کرم دانه نثر است و آن در قسم می باشد قسمی را شاخهای انبوه و خشن و بقدر دوزخ و برک آن شبیه ببرک مازریون و از آن نازکتر و بارطوبت چسبند. و کل آن سفید و از مایین کل شر آن میروید شبیه بفتح مور دو مائل یا ستاره و میز و بعد از رسیدن سرخ نمیکرد و پوست آن صلب و سیاه و مغز آن سفید و آنرا جرم دانه و کرمانه نیز نامند و برک و تخم آن مسهل *** طبیعت آن *** جمیع اجزای نبات آن تا سوم کرم و خشک *** افعال و خواص آن *** آشامیدن یک گرم آن با حریره یا و یا بلع نمودن دانه آنرا درست مسهل قوی بلغم و مانع معود آئینه بدماغ و مخرج اقسام کرم معده و اما مقدار شربت آن از دانه تا یک گرم از نیمه طلای کوبیده آن با عصاره دار عرق بسیار وضاد مطبوخ آن با زفت جهت جرب و قویا و برص بغایت نافع و زنان حب آنرا در فرج جات مسخه و ناشقه و طوبیات و خوشبو کنند از احرام و معینه بر حمل و مشوقه و ملل ذی جماع مقدار ربع درم آنرا استعمال مینمایند و برک آن در افعال مانند بتم آن و باید که آنرا در فصل ربیع ایام حصاد اخله نمایند و خشک کرده نگاهدارند و عند الحاجة بکوبند و شطایا آنرا از آن جدا کنند و آتشا میدن و از دانه قیراط آن یا شراب میزج یا آب مسهل و طوبیات مائیه و جهت استسقا نافع و بدستور در سرکه خیسانیده آن جهت رفع غایله که دارد و با طبیع یا یلاریا علس مسهل برقی و حمل آن مخرج جنین و قاتل آن وضاد مطبوخ آن با زفت جهت قویا و جرب و برص مجرب مقدار شربت برک آن در مطبوخات ناسه درم و باید که یکشنبه نه روز در سرکه خیسانند مانند برک مازریون و با صمغ عربی و کثیر استعمال نمایند و از تخم آن یک درم که بدستور در سرکه خیسانند و باروغن بادام و صمغ عربی و کثیر استعمال نمایند و تا دودرم آن کشنده و مورت جراحته خلق اگر بدان رسد و هیچ عارضه عظیم در بدن و ورم حار بهم میرسد علاج آن علاج فرقیون خورده است و در فرقیون مذکور شد و قسم دوم آن در صمغ کثیر الوجود مثبت آن قریب دریاها و آبها و بارانها و آبها و نباتات آن بقدر دوشهر و چتری و برک آن مانند برک ابل و رائل و در پهلوی هم و کل آن زرد و بارانها و از میان برکها و زئبد و تخم آن بقدر انبوه و سفید رنگ و بیخ آن خشبی و بی فائده و گفته اند که کرمانه اینقسم است نه قسم اول و مستعمل تخم و برک آن *** طبیعت آن *** در سوم کرم و خشک *** افعال و خواص آن *** آشامیدن یک گرم برک خیسانیده آن در سرکه یکشنبه نه روز و یا باروغن بادام آتشا میدن مسهل ماء صفر و بلغم خام و اقسام کرم معده و استسقا را نافع و چون پنج درم آنرا با یک یا یک و نیمه میزج بیدانه در بکوبل آبه میجوشانند تا چهار روز بماند صاف نموده یک گرم باروغن بادام در آن ریخته بنوشند جهت اسهال بلغم خام و ماء صفر و استسقا و اخراج اقسام کرم امعانی صغار مفید تجروح و القروح استعمال قبیله آن در خنازیر و جراحات خورند که گوشت فاسد و متقی ارساخ و چاق کنند آنها و بدستور وضاد برک آن با دزیه متاعبه و یا بتهائی *

* مثلث * بضم میم و فتح ثاء مثلثه و لام مشدده و ثاء مثلثه و ر آخر *** ماهیت آن *** اکثری گفته اند آب انکوری است که دوثلث آن در بلغم برود و یک ثلث بماند و از قول شیخ الرئیس در کلیات *** لئون و کلام صمد بن محمود *** املی در شرح کلیات ایلاتی معلوم میگرد که مثلث عبارت است از آب انکور سه جز و آب خالص یک جز و که جوش نمایند تا یک ثلث آن برود و آنچه در صدر ذکر یافته و اکثری گفته اند اشتباه است مثلثی آن و چون مثلثه بی است نه طبی و مثالب طبی این است که ذکر یافت و مثلث فقهی آن است که شراب انکوری را بجوشانند تا دوازده ثلث آن برود یک ثلث بماند و بالجه *** در طبیعت و منافع قریب بضم است و مولد خون ***

مالح متین و مقوی فاضله و موافق ذات الجنب و ذات الصل و آبله و حصه و مقوی یاه میرود بین زناده کنند؛ منی و اکابر
 آن مضر میزورین مصطلح آن بسیار مرخ آن با آب است * فصل **در الجیم مع الجیم** *
 * متجنج * بضم میم و سکون جیم و فتح نون و خاء مهمله لغت عربی است به رسایل خوش نظر نامند * ما هیت آن برعی از
 ریاحین است * طبیعت آن دردمرد و خشک * افعال و خواص آن قابض و رافع اسهال و سیلان خون و جهت
 زخمهای ناز و عصاره آن جهت کرم کوش و قرحه و درد آن نافع است *

* میچوقان * بفتح میم و ضم جیم عجمی و سکون و او و فتح قاف و الف و نون * ما هیت آن از ادویه جدیده است که از اراض
 جدیده از بلدی که میچوقان نامند نصاری می آورند و آن بیج نباتی است سفید رنگ شبیه به فاشرا توت آن کثیر الاصول شاخهای آن
 مغرورش بر زمین و برگ آن مد و رود ران رکهای بسیار و رثر آن شبیه بکشتیز و درخوشه مانند خوشه عنب انجلب و در وسط
 تابستان در ترمز میرسد و بیج آن سطر و مثیل مانند بیج فاشرا و بعضی آنرا بیج فاشرا دانسته اند و نیست چنین جهت آنکه بیج
 فاشرا با حرارت و حدت بسیار است بخلاف این بیج * طبیعت آن دردمرد و خشک و قابض و قوی و نافع است که از این جهت
 از این جهت بغلط بعضی نوعی از او راوند دانسته اند و نیست چنین جهت آنکه درین دو نیست کیفیت که مستکره طبیعت باشد
 و را ئیده ثقیل و طعم کربهی چنانچه در او راوند است * افعال و خواص آن جهت نوازل و وجع مفاصل و کرده و قولنج و ملغمه
 و طبعه نافع جهت آنکه مسهل و مخرج یلغم و ما ئیت فاسد از بدن و مخرج حلاصه آن و دسا است که استعمال یک قیرا ط آن با شرابی
 و یا معجون موافق پنج شش مجلس بی تعب اطلاق مینماید و بالجمله از مصلحات ملوکیه است که معالجه کرده میشود بآن چوب
 چینی و عشمه و شیره انبی و صافرا من رقت تنبا که عصاره ریوند نامند و امثال اینها جهت آنکه و حکه و جرب و وجع
 مفاصل و ظاهر و غیره و او در حیات مزمنه مستمر و عظیم اشفع است جهت آنکه مفتوح است * است بقوت تمام و کیفیت استعمال آن
 بانجا و بسیار است از مرهای آن مانند مرهای اصول دیگر و معجون بیشتر سفوف آن با شکر یا اشربه مناسبه مرض با عرق رازیانه یا
 انیسون یا دارچینی و یا مطبوخ و روک آنها و بهترین معالجین معجون و در مسهل است جهت آنکه مناسب و موافق آنست در
 غایت موافقت و همچنین آب مطبوخ آن مانند چوب چینی که قوت آن در آب باز داده شود که یکشنبه روز در آب اول خیساییده
 باشد با شکر تهار یا با مقویات دوا و اعضاء ریشه چنانچه در آب استعمال مسهل لطیفه و شدیده است نیز و بعد استعمال آن اگر
 بمقدار نیم ساعت خواب نمایند باعث تقویت عمل آن میگردد بخلاف مسهل لطیفه دیگر که خواب باعث ضعف و باطلان عمل
 آنهاست مقدار و شربت آن در اطفال غیر بالغین نیمه لبرم و در اقویا بالغین از یک گرم بحسب قوت و ضعف مزاج بد آنکه درین دوا
 قوت انضاج است و لهذا با تزاحم استعمال آن بدون منصف و از خاصیت آن منع قوی و غنیان است بخلاف سایر ادویه مسهله و
 مفتوحه است از بیماری ضیق و عروق شرعی و سواقی و غیره با بخور در کبیل و خواص در سایر اعضا و جهت امراض رحم
 و اختناق آن و غیره از امراض مختلفه منتهه بآن نافع و رب آن نیز مانند رب ملیله بعمل می آورند و مقل و یک قیرا ط آن
 با خورشبات و یا اشربه متامبه چند میبلس کافی اجابت مینماید که تقاضا صل میگردد بی تعب الحاصل این دوا از ادویه ملوکیه است *

و انبال و زنان حامله و مرصعات را سود مند و بدخانه است چنانکه گفته اند و باقی منوط بتجربه است *

* متکلب * در حب الحلب مذکور شد * فصل **در الجیم مع الخاء المعجده** *

* منج * بضم میم و خاء مشدده بغارسی مغز استخوان و انبال و شامل مغز نیز است * ما هیت آن معروف است که جهم نرم

موجب است که در جوف استخوان حیوان می باشد خواه مجتمع مانند دماغ و مغز ساق پا و ساعده و عضل و یا متفرق در اجزای استخوان
 قص و اطراف استخوانهای نرم باشد * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن ملین و مرخی اعصاب و کثیر الغذاء و
 مسمن بدن المغار اکثر آن مفید معد و مورت غشایان خصوص بی نمک خوردن آن مصلح آن نمک و معتبر در ارجینی و زیر و در
 مبرودین و ترشیه و در مروجین آلات المفاصل و الا عصاب تبریح بدن آن ملین صلابت مفاصل و اعصاب و رطوبات را و تار
 و پیچیدلات و شقاق و اطراف و بهترین آن مغز استخوان حیوان چون صبحی المزاج فربه است که چرا خوب یافته باشد و مغز ساق
 کافور و زیر و تر و تر در گرم اند و قوت تحلیل آنها کمتر و تجفیف آنها زیاده و جرب و لذت اند خصوص از حیوانیکه رنگ آن سیاه و
 پر مغز یا و صاف مذکور باشد و وجه بهتری مغز ساق برای زیادتى در نهایت و قوت فصول آنست بسبب کثرت حرکات آن و چون
 مغز ساق کافور و یا آمور مکرر در ساق و بدن های اطراف بمالند زود برافتن و چون خواصند که آنرا بیکه از بدن باید که در زمستان
 افشاند نمایند و در غیر آنها را ما کن بلند گرم خشک با برک خار خشک بگذرانند و از جافای نهم دور دارند *

* مخلصه * بهم میم و فتح خالام مشد ده و صاد مهمله و مارا نرا مخلصه از آن جهت نامند که از خوردن آن خلای و اما ن
 می یابند از سم انعی و نکایات آن و مورت و بتکرار به تجربه رسانید و اند در رسوم و امم دیگر نیز * ماهیت آن نباتی است
 مختلف الانواع و بحسب اما کن مختلف الشکل می باشد و تا وقت قسم دیده شد و رطوبه بالشی و کل همه متخنی منکوس و شبیه
 * حبه * قسسی بی ساق شاخها از زمین رسته و برگ آن شبیه ببرک کرفس و از آن نرم تر و از اول تا آخر شکافته و هر چند شاخهای
 آن بلند تر کرد ببرک آن ریزه تر شود تا بعد برگ کتان و کل کبود و منکوس و این قسم در اواسط ربیع می روید و در
 اواسط کرماکل می کند و قسم دوم آن نیز شبیه به قسم اول مگر آنکه کل آن مابین کبودی و مرخی است و قسم سوم را
 برگ شبیه به سوسن و در ریزه و کل آن سفید باز روی و اندک سیاهی و این قسم را با سکن دریه راس الهل مل نامند و قسم چهارم
 ساق دارد و در ربیع می روید و ساق آن باریک و مستند بر قند و شبیه قاعه شیر و شاخ و برگ ندارد و کل آن بشکل عقرب و یکپود
 نیم رنگ و قسم پنجم را ساق مربع و برگ مدور و مشقق و شبیه ببرک بادرنجیویه و بی بو و طعم آن تلخ و این قسم در طربلس و نواح
 آن بسیار است و نبات آن کوهستان و زمینهای صلب و قسم ششم را شاخهای صلب و غیر و بول شکل و غیر مستقیم بلکه معوج و کم
 برگ و برگهای آن باریک تر از شبیه ببرک با بونه و در شاخها قویا شبیه بقیه با بونه اما برگهای ریزه ندارد و باز غبی بنفش و این
 قسم در بلاد شام کثیر الوجود و معروف در بلاد و حوران است و بهترین همه قسم اول و آنچه در ارضی صلبه بی آب و سنگ لاخ روید
 و قوت آن تا بیست سال باقی می ماند و صاحب اختیارات بلایی نوشته که آنرا مصاحب و ابواب کوبین و سه نوع است یک نوع آنرا
 بشیرازی کار رنگ نامند و بفا رمی بلبل شامی و یک نوع را کشنیز کوهی و یک نوع را تریاق کوهی و تخم هر سه نوع مشابه بهم اما در
 نباتات اندک متفاوت نبات کار رنگ خشن و تخم آن بسیار تلخ و کل آن از رزق و در کوه و سنگستانها روید و نبات کشنیز کوهی
 املس و بزرگتر در قند و تخم آن نیز بزرگتر و تلخ و نبات آن مرغزارها و دامنهای کوه و کل آن مائل بسرخ و نوع تریاق کوهی در
 رمل روید و نبات آن کوچکتر و کل آن مائل بسفیدی و زردی و سیاهی و بهترین همه آنست که در شبانکاره روید و از کوهستان
 شبانکاره آورند جهت آنکه تریاقیت آن از همه زیاده است * طبیعت آن در اول موسم گرم و خشک * افعال و خواص آن
 اعفاء الغلغاء آشامیدن آن جهت دفع قولنجهای صعب و تحلیل اخلاط از جبه و تقویت معد و کبد و طحال و اعصاب و دفع ارجاع
 مغایر و ظاهر و روک و امثال اینها * السموم آشامیدن یک گرم تا دو گرم آن جهت دفع سموم مشروب و منوشه مانند مار شاخدار

و مقرب و رقیلا و غیرها و قبل از آن و یا بعد از آن مانع تاثیر و دفع ضرر آنها است مقدار و شربت آن یکمقال با روشن زیت
و چون در اول نزول آفتاب بر وجه حمل تا سه روز و هر روز یک مقال نیم آنرا بنوشند در آن سال هیچ بیماری نبخوردند و آن ضرر
نرساند و عرق مخلصه و محلول و مقوی اعضای رئیس و موافق میرود و در دفع قولنج و بعضی داخل کردن آنرا در تریاق
کثیر قائم مقام شراب دانسته اند *

۱۹

* مغیض * بفتح میم و کسر خا و مکنون یاء مشتاة تحتانیة و ضاد معجیه لغت عربی است بغاری دوغ و بتزکیه ایران و بهندی
چونچه نامند * ماهیت آن * ماستی است که با اندک آب درخیک و یا غیر آن حرکت داده و بهرم زده و هیت آنرا که کوره
یا مثل گرفته باشد بهترین آن دوغ تازه ماست شیرکاه است که هیت آنرا با تمام بنحو من کور گرفته باشند * طبیعت آن
در درم سرد و تر و رطوبت بران غالب بر یسوست * افعال و خواص آن مسکن غلبان خون و محرک یاه محرک مزین و مشهی
و مسمن و مطفی حدت قلب و سمو مات حاره و حرارت و التهاات معدله و جگر کرم و مسکن تشنگی و باخبت البلیل و واطر یفل
جهت تقویت معدله و سنگتاب و یا آهن تاب آن یعنی داغ کرده بهنک ریزه و به آهن نفته جهت حبس اسهال دموی و صشار و
خصوصا با طرا ئیت رتوا بض و مطبوخ آن با برنج و آرد جو بوداده بهترین اغذیه صاحبان اسهال حار و بیجهت تسمین بدن مؤثر
و در حدی دق با نان خشک از ربع رطل تا نیم رطل و مقدار آن از ده مقال زیاده تجویز نموده اند دستور آشامیدن در
حدی دق و امراض حاره چنان است که بکوبند دوغ تازه کا ویرا و نیک بها لایند که تمامی کوره آن جلد اکرد و مطلق و هیت
در آن نمالند تا پنج شش ساعت بگذاردند که طعم آن نیکو و اندک ترش مزه گردد پس نیکو بهرم زنده ناما نیتیکه دوران آمده است
با آن مخلوط گردد پس بکوبند نان تنگ میدله خالص مقدار ده درم و ریزه کرده درمی درم از آن دوغ بیامیزند و بکنند و آنرا بکوبند
امتزاج یابد و تناول نمایند و اگر زیاده از نیم مقال را خواهند و احتیاج بیشتر باشد به همین میزان زیاده نمایند و روز و دم
پنج درم دوغ زیاده کنند و از نان یک درم کم نمایند و همچنین هر روز پنج درم بر دوغ بغزاینک و از نان یک درم بکنند
تا دوغ خالص باشد و بعد از آن حاصل گردد و چون خواهند که ترک نمایند بر عکس اول عمل نمایند تا بمقدار روز
اول برسد و بعضی اطباء نظر بکمال احتیاط گفته اند شروع از ده درم دوغ و یک درم نان بیفزایند تا دوغ بسی درم رسد و اگر زیاده
از می درم خواهند تسمین زیاده نمایند و بنمقور بکافند و کمانی را که عادت بخوردن دوغ باشد محتاج باین تنبیه نیست
بلکه همین مراعات قوت هضم و آنکه با رحمی عفی نباشد کافی است زیرا که در رحمی عفی جائز نیست مگر آنکه وقت انتضائ
از گرمی هوا و وقت وحدت ماده مانند غیب خالص و امثال اینها و جائی که تعفی را خلط با ند با قریص طباشیر تناول نمایند
و هنگامیکه طبیعت ملین باشد و تلین آن موجب ضعف گردد و کرد و دوغ را آهن تاب و یا سنگ تاب نمایند و با طباشیر سفید
و با طرا ئیت و یا حبوب و اقراص مناسبه استعمال نمایند و صاحب خلاصه التجارب نوشته کاه فاد زه و حیوانی با دوغ نفع
میبخشد و نفعی بسیار در آن امراض و چون نیم خرقه را بکوبند با دوغ سه مرتبه تسقیه نمایند و خشک کنند آشامیدن قلیلی از آن
رفع تشنگی و خواش آب تا چند روز میکند و از امراض متاعین است المضار دوغ در تبهای عفنه خلطی مضر جهت آنکه متعفن
و مزین علت میکند اصلاح آن قوی نمودن و آشامیدن حکیمین سفرجلی است و چون در معدله بارد ترشد کرد درم درم و در روشی
بشرد اصلاح آن نیز قوی کردن و یا فلانی و جوارشات حاره خوردن است * قصه الیمیم مع الدال المهمله
* بکسر میم و فتح دال و الف دال مهمله لغت عربی است و آن را حبر بکسر حاء مهمله و سکران باء موحله و راء مهمله

۲۰

یعنی و یفاری مرکب نامند * ماهیت آن معروف و اقسام آن در قریب بادین کثیر بتفصیل مذکور شد و از مطلق آن نزد طایف امرات
مجنون از دود و دوزخ کنان و صمغ عربی باغری الحلود و زاج زرد و آب ماز و است و بهترین آن بسیار سیاه و براق و بک وزن
آن است * طبیعت آن در دم گرم و خشک بخلاف ملد دهندگی که سرد و خشک است و از اجزای درخت فلفل میسازند
و گفته اند که از ما زوتنها میسازند * افعال و خواص آن قابض و محف و رافع خصوص ملد دهندگی اعضاء الراس والعصب
و غیرها سحر و مضاد ملد دهندگی بر پیشانی حاس و عاف و طای آن رافع شقیقه و مستعی اعضا و بر کف پا جاذب حرارت
حیات و بر اوزام حاره معتدل آنهار غیر مندی جهت منع ریختن موی و التیام زخمها و با حرکه و با آب و با حالم آن جهت
سرخگی آتش و بد ستور با قیر و ملی اما باید که بعد از تطهیر نشویند و رفع نمایند بلکه بکمال اندن خود بخود درازا دل کرد و در آنچه
دران زاج باشد مصلح مراهم ترو و متعنه است و بد ستور و بد و گفته آشا میدان در و مثقال ملد و با آب و در دافع سم عقرب است
* فصل فی المعجم مع الراء المهملة

اَلرَّاسُ مَعْدُومًا مَقْدَارُكَ اِنَّكَ اَنْ مَنَقَى دماغ و با آب مرز نجوش جهت منع نزلات و با آب نبتات جهت بد بوئی بینی و لیکن
 باید که گرم بود و با شند و طول محلول آن در سرکه که حلیط باشد بر سر جهت رجوع صافین و صل اعی که سبب آن معلوم
 نباشد با آب مرز نجوش بر مغزین یا بر مرغی خاص نزلات مزمنه و ذروران مجفف قروح سوراخ قروح سائرا اعضا مضاد
 آن باز بر کرمائی و روغن کاز سرشته جهت تجفیف و التیام قروح و طبعه سر و بدن ستورضا آن با کبر جهت امواج قروح و ریشور
 مجرب و سریع الاثر و کذا شستن فنیله آلوده بدن و اغوین و ما میار خند بید ستر مخلوط در م د رکوش جهت تنقیه چرک و ریم
 و تجفیف قروح و التیام آنها و تسکین اوجاع و تحلیل اورام و ریاح آن باغ و مصمغه محلول آن در آب شب محلول در حل غصص
 و با مرکه مزوج با آب مطبوخ دران بیخ ملیون و قلیلی زنجار جهت رفع قروح متعده دمان و لته د امیه با سرکه غصص در روز
 جهت قطع خون بد بدن و ریاعت لبکونی نکبت یعنی خوشبوی دهان و رفع بد بوئی آن و بدن ستور نکات هلا شستن آن در دهان و در روز
 فردن آن رافع خشونت حلق و تصفیة آواز و اکتال و طای آن جالی آتا رغلیطه ریاض و ظلمت بصر و خشونت احقان و قطع
 چرک و پرنده قروح چشم بی لذع و حبابس و محلول آب بازل در چشم در ابتدا اگر رقیق باشد و نیز اکتال حل نموده آن در
 آبیکه دران عروق زعفران و زرد چوبه جوش داده با شند و یا در آب اسل یا فود نچ نهی جهت حدت بصر و ابتدای نزول
 آب و شمع الرئیس نوشته مغشوش و نوعی آن درین امر بهتر است و غیر آنست با شیر زنان و یا سفید بیضه جهت رمد و ریاض رقیق
 و با آب شقایق النعمان و با فلفل جهت جلای بیاض و ضعف بصر و با عسل حدت سلاق و با آب حلبه و کلاب جهت قرحه و با آب
 مورد جهت مدع و جرب و با عصیر هوسج و یا شقایق النعمان و نیز جهت جلای بیاض بقوت و با کلاب جهت تعبیر و با آب ترب
 جهت کمنه الدیم تحت العین و با لجمه باید که مرکه اراده استعمال آن نمایند در امراض عین خصوصاً رمد با شیر زنان و یا
 شیر الاغ و یا سفید بیضه مرغ بکار بند اصفاء الصر آشامیدن آن با اشیا مناسبه جهت امراض سینة و سینه مزمن و طوبی و
 ریو و عسر النفس و نفس الانصباب و در پهلوی سینه معین اصفاء الغداء و التفض آشامیدن صافی خالص آن جهت استرخای
 معده و تشفط و طوبی آن و تنهیه اعضاء با طنی و تحلیل نفخ و ریاح و خون منجمد در رحم و تلبیس بطن و اسهال ماء اصفر و بلغم
 و قروح امعاء و صمغ و مغص ریخی و بلغمی و زرم طحال و اخراج بدن از حبس القرع و جتین و ادرار و بول و حیض موقوف شده
 و رجوع کرده و متاننه و تلبیس صلابت آن و تقطیع و انضمام غم آن خصوصاً با آب مداب و یا افستین و یا آب ترمس و یا راشن جهت
 امراض رحم و امعاء مذکوره و بدن ستور احتقان بدن با میاه مذکوره و با آب حلبه جهت صلابت رحم و با آب نبتات جهت
 بد بوئی دهن و بدن ستور جلوس دران و محلول آن در قیل با شراب مسقط جنین و سرعت و در دبر با کنگر و زعفران و اغوین جهت
 زحیر و طوبی و محلول مستق سرشته آن با آب برک مورد جهت رفع بد بوئی رحم و چون بازیت فلسطین که زیت رکابی نامند حل
 نمایند و با بهام یا ی را بت با لند مادام که آلوده باشد از جماع متورنیا بند وضاد آن با د و نه مناسبه جهت فتق و یا سرکه
 و آب چغندر جهت درد و ختن و زرم طحال و آشامیدن نیم درم آن با بیضه نیم برشت حبابس نرف الدیم رحم التیمی آشامیدن
 مقدار یک با قلابا فلفل از نافض حییات بدن و ساعت مانع نفخ السوم آشامیدن با شراب جهت سوم بارده و طای
 آن جهت نهش فوام الارام و البثور طای آن جهت تحلیل اورام و بلغمیه و ختاز بر خصوصاً با آب ترب البثور و القروح
 ضامد و طای آن منقی موم مثل قروح متعنه و رویانم که کوشت صالحه بر استخوان و مجفف قروح و جروح و مانع تعفن آنها و یا
 کوشت حیوان صدف جهت قطع کوشت مرده قروح و جروح اعصاب و غضاريف و رویانیدن کوشت بر استخوان تازی از

گرفتند شد و با سرکه جهت قویار بار و عن کل جهت جرب متفرج و حکبه و ذرور آن مخفف قروح و مانع تعفن خصوصاً که اولاً
عضو را با آب بارتند بشویند و بعد از آن بر آن بپاشند الرینة صماد آن با شراب و لادن و روغن مورد مانع ریختن موی و
حفظ آن از افتادن و تقویت و انبوهی آن و با آب ترب جهت بهق و کلف و خون منجمد تحت جلد و یا سلیمه و پیا ز منصل و
پسل جهت تلاح تألیل و کلف و طلای آن باشد یمانی جهت رفع بد بوئی زربغل و کش ران و با آب اترج جهت سعه و جرب
الآفات البفاصل آشامیدن و صماد کردن آن جهت اوجاع مفاصل و عرق النسا و نفرس و صماد آن با آب کشیز و با آب کرنس
بنازه و بازیت و سرکه جهت شدخ عضل و تحلیل و نرم و تسکین درد آن و بتهائی و یا با ادویه مناسبه جهت کسر عظام مؤثر المفاصل
عضو و محرومین و بویون آن منوم و باعث سدر و صماد عظمی و کاه عاذی و عروق و صماد عظام و مضر مثانه مصلح
آن غسل مقلد ارشوب آن از یک یا قلاتنیم درهم بدل آن صمغ بادام تلخ و نزد جالینوس قصب اللزیز و قسط تلخ بوزن آن
و نزد بعضی مویائی و چند و نفل مرکب از اینها بحسب مناسبت و مراعات امراض و زدن خان آن که مانند دخن کند و رحل
آورند و در سائر افعال مآخذ مر و الطاب و قوت تجفیف آن زیاد است و برک آن مقوی معده و محل ریاح و مد رطوبات
و دافع سوء افی و سائر موم و شر آن مافع فحشه و کما در و زور سوخته آن رافع سوختگی آتش و علای پوست سوخته آن
با آب رافع جرب متفرج و سحر سائر امراضی آن طاع رعی و غرضه آن حابس حیض و صماد سوخته آن با سوخته پرسیا نشان
جهت دراز کردن موی و آشفامیدن نشانه چوب آن بقدرد و درم کشنده و مایار نیز همین اثر است *

* **مرارة** * بضم میم و در راه مصله اول مشده و دوم بخفیه و در میان مرد و الفلفت عربی است * ماهیت آن خاری است
که در آخر بهار و اول تابستان میروید و در مصر معروف بمرباست و اطباء ای آنجا بجای شکاف میستند دارند و در فعل
قریب بدان است و مردم دیار بکر آنرا زرد و به نامند و برک آن شبیه برک چغندر و سیاه رنگ و ملاحظ زمین و در تابستان
مانند درخت شعبه از یک بهی از آن میروید و کل آن زرد و در آخر هنگام خشکی خاردار میشود و شبیه بشکامی و در آن تنمی
مانند تخم معصر و سیاه تلخ میباشد و قوت آن تا چار سال باقی میماند و خاق آنرا پوست جلد کرده و میخورند و تلخی آن کمتر
از برک و تخم و پوست است و بعضی با گوشت پخته نیز میخورند منبت آن میان زراعت و زمین های نمناک و چون شتر از آن
چرا نماید فریه کرده و چیزی بهتر از آن نیست و در فریه نمودن شتر و اول آنرا شوک الجمال نامند * طبیعت آن در حرارت
معتدل و خشک درموم گفته اند * **افعال و خواص آن** مفتح و ملطف العین صماد آن جهت درد چشم اعضاء الصلر و الغذاء
و النقص آشامیدن برک آن و با آب برک آن بقل ریک اوقیه مکرر جهت علل قصبه ریه و درد پهلوی مزمن و ضعف جگر و کفایت
بدن آن و در اربوب و جرب و حکبه و اطعای حدت و حرارت خون و تصفیه آن و جهت تبهای کهنه و بانان خوا و زجاج
هرد جهت تقویت سنگ مثانه و عمر البول السوم آشامیدن همدان آن با شراب جهت موم نافع المفاصل مصلح آن کینوا
مقدار شربت از جرم آن تا ده درهم و از آب آن تا یک اوقیه است *

* **مرارة** * بکسر میم و فتح در راه مصلتین در میان مرد و الف و در آخر هالفت عربی است جمع آن مرارات و مراری نیز آمده
و بفارسی زهره و بهندی پته نامند * ماهیت آن معروف است و آن عضوی است از اعضاء مرکبه بدن حیوان موضوع و
وعائی از دای صغری متولد در کبد از جهت قرارش مذکور در کتب کلیات و آنرا د و میجری است یکی از کبد بسوی آن برای
آمدن صفرا از کبد در آن و دیگری از آن به عدله و امعاء برای انصباغ صفرا و امعاء برای غسل آن و دفع فضول و مرارة مردیوانی

در طی ذکر آن مذکور شد و خواص کلیه آنها را آنچه مذکور شد و در اینجا بیان می یابید و قوی ترین زهرهای حیوانات
چهار بازو و کربس زهره خرس پس زهره بزبیس زهره کوه خنک است و اسام زهرهای حیور زهره خروس و ماکیان
و کبک و سایر زهرهای طیور اقوی اند از حیوانات چهار پا و قتیکه نسبت داده شود طائر را بماشی و صید کننده و از زهرهای
بسیار قوی و لدع زهره جوارخ است خصوص بزرگ آنها زهره شیوط و سگ مسمی بمقرب و صلیفات اقوی اند از زهره
خیرانات چهار پا و ضعیف ترین زهرها زهره منزیه است و نیز هر یک از زهرها بحسب لری و مواد کی حیوان و اختلاف احوال
از سیر و کرسنگی و میرابی و تشنگی و وحشی و اعلی و ریاضت و تعب و دوندگی و سرعت حیر و پرواز و راحت و آرام و یکجا
بستن و در قفس بودن و تعلیف و غیره با شایع حاره و بارده مختلف میباشد چه از حیوان نه مطلقا که در هنگام کرسنگی و آتش
و دوندگی و غیره از امیاب مسخه اخذ نمایند که کمتر و خشک تر و راحت را قوی اند و از ماده خاصی و سنگام مخالف آن
امور از اسباب مبرده اخذ نمودن در گرمی و خشکی و حلدت کمتر و ضعیفتر میباشد و زهره انواع ماعیان حاد و قوی میباشد
خصوص زهره شیوط که سمی است و زهره انواع مارها هم قاتل اند و بهرین آن مطلقا زرد مائل بسرخ بر یک طبعی
آلست و بدترین آن زنگاری و سرخ تیره آنست طبیعت آن مطلقا تا چهارم کرم و خشک و افعال و خواص آن خارجالی
و شدیدی النفوذ اعضا الراس مفتوح سده خیشوم و مصفاة و قنور مراره و بجهت قروح تازه کوش و قنور زهره رخمه باز است
جهت ثقل سامعه و با عصا و کرات نبطي برای طبین و ثقل سامعه و اغسال سر بزهره کافور و بانظرون و طین قیو لیا برای
حزاز و دلوک مراره هلکة بجهت تلاح خبیث دهان اطفال و زهره اردک خانگی با دغ سحر طاد رجا نب موافق جهت
رفع حقیقه نافع و اکثمال زهره جوارخ خصوص بلخشک آنها جهت ابتدای نزول آب در چشم و انتشار زهره آهرو کوشند و نه چلی
از حیوانات چهار پا و کبک و شیوط جهت غشاره و زهره کرک جهت رفع بیاض عین و زهره ثور با آب رازیانه باعث حلدت بصر
و زهره خروس و ماکیان و بلاغ و بزاق و موغان آبی و قلقل و کنتا و روخنیز و حیوانات ماکول اللحم و امثال اینها جالی و جهت
حلدت بصر و تنقیه قروح آن از اسماخ نافع اعضاء النفث لعوق زهره آهرو والاغ با روغن کافور و ناشاند رحمام دافع بثور و بزهر
زهره کافور با سسل جهت خنای و بلندتر زهره ملحة اعضاء الغذاء و النفث آشامیدن زهره ثور و معنی انواع عروق و زهره
زهره مر حیوانی مطلقا مسهل است حتی زهره خنزیر چون بر ناف بمالند و یا پنجه بدانان لوده حمل نمایند تا بلبین و اسهال نمایند و
ضماد زهره ثور با عمل جهت قروح مقعد و زطول آن جهت رجع رحم و زنبین و زرم شراب و زهره زهره مر حیوانی مدور
حیض است و آشامیدن یکدرم زهره تغذ با یکدرم موم سرشته مخرج جنین و از مجربات شمرده اند و آشامیدن زهره چغندر یا
مخاکستر و چوب کزراف بول در فراش و طلای زهره مرغ سیاه خانگی برا حلیل مورت لذت جماع عظیم زنان و محبت مغر
ایشان بر مردان و طلای زهره کبچشک با هاتر قرحا و قنور و زبیک بر کبک ران و قضیب و خصیه و ران با عمل شدت نفوذ و کوبند تا کف
پار از زمین نکلانند رفع آن کردد السموم طلای زهره تیغ جهت نهش هوام و بدستور زهره ثور و الاوزام و البثور طلای زهره
حصار و حش با عمل جهت تالیل و تحلیل او را و در مراض حمیه و داخل کرده میشود و زهره شیر با عمل مانع تراید او را و
و تحلیل آتیا و رافع خنازیر القروح و البثور طلای زهره کرک جهت انقیام جراحات عصب و در زمان سرمانع تنگی
و کبر از مشغول و زهره تیغ جهت قلع کوش زائد و داخل مراهمی که مستاج بر ادرات قریه باشند برای قروح عظیمه
قدیمه داخل کرده میشود و طلای زهره مر حیوانیکه باشد بانظرون و زاتیانه و طین قیو لیا جهت جرب متفرح و زهره کاب جهت

۱. رخت شدن و در داخل مرهم جراثیم غیر حاد است از جرمه نافع است

* **مران** * بضم میم و فتح راء مثل ده و الف و نون * ماهیت آن درختی است که در زمین عرب بهم میرسد جمیع اجزای آن تلخ و چوب آن صلب * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن اشامیدن برگ و یا عصا بر برگ آن بکشد و یکدم با شراب جهت سم افکند و نفع و برطرف خواص آن در مرز کربانیت و بعضی خود آنرا شیجره المودانسته اند چنانچه مذکور شد * **مرنا فلن** * بضم میم و سکون راء و فتح باء موحد و الف و فتح فاء و نون و نون لغت یونانی است یعنی هزار برگ و آن خزان است و در حرف الحامع الزاء مذکور شد

* **مرجان** * بفتح میم و سکون راء و فتح جیم و الف و نون لغت عربی است و فارسی نیز مشهور و در آن و بهند میروند و هرگاه و مرجان نیز نامند * ماهیت آن جسمی جبری شبیه بساق و شاخ درخت است و سرخ و سفید و سیاه نیز میباشد که در بحرین در زیر آب از زمین میرود و تا بقدر یکدفع و زیاده نیز و یا شاخ های بی برگ و ثمر و بهترین آن قطعه ای بزرگ سرخ رنگین براق بی جرم و بی سوراخ که گرد آنست و بعد از آن سفید باوصاف مذکوره و سیاه آن بزبون و ماده نکون آن اجزای لطیفه از صفت مختلفه با آب و هوای حادث از انبساط معتدله در زیر زمین آن دریا و برین احیاء است که بسبب تابش آفتاب و تاثیر کواکب بهم میرسد و هنگام زیادت و قوت رغایه انبساطه و بروز آنها را زلزل و فرج و منافذ احجار زمین مرتفع ساخته بر می آورد و بعد از برآمدن منسحب میگردد و بشکل نبات و درخت و اجزای بخاریه از آن مفارقت نموده متحجر میگردد و بصورت سنگ میشود و در بعضی طونس و اندلس بهم میرسد و چنانکه بسیار جمیع است آلات سرب و غیره از آن افعال بردام حامی گیری بسته و در دیوای می اندازند و بر طرف و جوانب حرکت میدهند تا بدینها پیچید و گردد پس بزر و می کشند تا شکسته و جدا گردد و بر آید و چنانکه محقق آید آن که است غواصان در آب فرو رفته بر مسلمان بسته شکسته بر می آورند * طبیعت آن در دوزخ سرد و خشک و بعضی در اول سرد گفته اند و سیاه آنرا تاسوم سرد و خشک * افعال و خواص آن تشامیدن نیم درم آن قابض و میخف و حابس و یکدم آنرا باد زهر جمع سموم اند و تعلیق آن بر معده جهت جمع همل آن با لئانیت نافع و جهت رفع قزع و غوف و الحاله در خواب و در سایر افعال مانند بسد است و در حرف الباء مع السین ذکر یافت و دستور احراق و حسی و سفوف آن در قریب ادین کبیر مذکور شد

* **مرد اسنج** * بضم میم و سکون راء و ممله و فتح دال و ممله و الف و فتح سین ممله و سکون نون و جیم و عرب مردا سنگ فارسی ست و نیز در فارسی مرد افنگ و یونانی لید و خورس نامند * ماهیت آن جسمی حیرتی است مصنوع از اجساد معدنیه سواهی آهن و بیشتر از سرب و قلعی بطریق احراق بعمل می آورند و ذمی آن سرخ و قلعی و رصاصی مانند سرخ و زردی است و بهترین آن صاف زرد رنگ براق سنگین آنست * طبیعت آن با لئای است از آنجهل آنکه میکل از نون سرب را و سرب و یا سرب سوخته ببرد آن میل همد تا مرد و خوب و مزوج گردد پس در ظرفی کرده و سرکه قند بر سر آن میریزند و هر چه خوب سوخته و مزوج بآن با شلج آمیسانند و با آب و جو طبع میل همد بشکل یکدیگر جوهر را کرده و متشق شود پس از جو جدا کرده با هم وزن آن نمک میسایند و در آب میخیسانند و هر روز بر هم میزنند و هر سه روز آب را تبدیل مینمایند تا چهار مرتبه که خوب صاف گردد و در اجزای خام در آن نماد پس استعمال مینمایند و چون خواهنند که آنرا سفید گردانند که مرکب نامند و بفتح میم و یکسر آن نیز و سکون راء و ممله و فتح تاء مشاقه فوقانیه و کاف در پیشم سفیدی پیچید * با آب با قلع جوشانند و بعد از مهراشدن با قلع و سیاه شدن پیشم آب با قلع و پیشم را تبدیل نمایند و طبع دهند تا سفید گردد و این معتدل در انبساط و زویرات است برای

آنکه عضو را سیاه نکردند و مغسول آن الطاف و حدت آن کثیر از غیر مغسول و طریق غسل آن آنست که هر مقدار که خواهند
 بزم بپایند و آب و نمک بر آن و بزنگ آینه را که چهار انگشت بر بالای آن آید و تا چهار روز یکبار آنند و هر سه چهار روز بزم زنند
 و هر هفته یکمرتبه آب را تبدیل نمایند پس آب را ریخته خشک نموده نرم سوده بکار برند و باید که نمک بر زن مرد آنکه باشد
 و بدین طریق غسل نیز سفید میگردد * طبیعت آن مائل بکرمی و در آخر دروم و تا سوم خشک گفته اند و مغسول آن در اول
 سرد و خشک در دوم و سفید کرده آن که مرنگ نامند الطیف و اقوی * افعال و خواص آن اسقام آن سم تال را زد اخل غیر مستعمل
 و محال و متجفف و قابض و مغری و معسد و حابس و جالی و برنده * گوشت فاسد زائد و در ریه نده * گوشت صالح و التیام دهننده
 زخمهای عمیق و ماده اکثر مرام و جماع ادویه و کاسر شدت تحلیل ادویه مسئله قویه و خوردن * گوشت فاسد عفن و از خاصیت
 آن آنست که چون در سرکه انداخته آنرا شیرین کرد اند اعضاء العین سفید کرده مغسول آن در اکتمال جایزه جهت سلاق
 و جرب و ناخن و قرحه چشم نافع اعضاء النفس شیخ الرئيس و رحمة الله تعالی علیه در ادویه مفید در قانوب نوشته که
 آشامیدن آن حابس بول است و زنان بلا دما باطفال برای خلفه و قروح و معارضه اشیاء منخورا نند و حکیم میرمید مؤمن
 در تحفه المؤمنین نوشته که در بلاد دارالمز جهت رفع کرم با شیر میخند و حرکت میفرمایند و تا کرمها دفع نکردند مانع
 سکون آنند و فی الواقع در دفع اسقام کرم بیعیل است امین الی و له تصریح نموده که نیم درم سفید کرده آن با جلاب مخروج
 اسقام کرم معده است و مجرب و سفید کرده آن در حقنه حابس اشیاء قروحي و سجی الجروح والقروح طلای آن روئانند *
 گوشت فاسد زائل شد و در قروح و منشأ آنها و قروح رطبه و منقی قروح با عرض و مناسبت و با مثل آن کبریت
 زرد و سرکه و روغن مورد جهت شری و جوشهای پر آب الزینه طلای سفید کرده آن جالی کلف و رافع آثار حکه و جرب
 و جدی و تحلیل خون منجمد تحت جلد و سوختگی آتش و آب کرم و مسکن حلات ادویه حاد و جهت دفع بد بوی عرق
 اعضا مانند زیر بغل و کشان و ان و بوی عرق را خوش کند و منع ادرار عرق نماید و جهت مسج جلد مؤثر و خصوصاً با روغن
 گل مرغ و با روغن کل بر حوالی ثلب و زیر بغل مانع ریختن مواد بقلب و با سرکه جهت رفع قمل و چون با روغن زیتون بمالند
 و بچوشتان تا غلیظ گردد و طلای آن بهترین ادویه انشقاق است و طلای غیر سفید کرده آن با آهک سیاه کنند * جلد
 و ذرور آن جهت قروح بین انگشتان با نافع المضار و درم آن کشند و با احتیاس بول و انتفاخ بطن و حالبین و قولنج و مغص
 عظیم و ضیق النفس و کشیدگی زبان و خنای و کاه منجر با نشقاق اما کرد در مصلح و مد و ای آن بقمع و تنظیف بدن است
 با ماء شبت و انجیر و آشامیدن مر مکی سه درم با آب نیم کرم و ملازمت آشامیدن اصفی باج و لیوم خرفان و مرق خاوس
 پیر و آب گوشت نای جرب و سرکه خرمیا و مالیدن لطوخت معرفه وادمان بریدن و خوردن زنجبیل مر با رافستین
 و زردا و قشم کرس و فلغل و فاغیه یعنی کل حنا و نار دین و طلای و موثقال از قشم کرس و فاسنتین و مر مکی یا یک اوقیه عاجیز
 کرس و اگر طبیعت قبض باشد حقه فرماید بحقنهای لینه و حب و مرهم آن در قرا با دین ذکر یافت

* سر زنجبوش * بفتح میم و سکون را و فتح زای معجبه و سکون نون و ضم جیم و سکون و او و شین معجمه معرب مر و نکوش
 فارسی است و بعربی سمرق و عنقر و یندی و دونا و مر و نامند * ماهیت آن غیر از اذان الفار است جهت آنکه برک آن
 هیچ شایستی بکوش ندارد بلکه طولانی و نبات آن از جمله ریاحین خوشبو است و در روغنها ی زرع مینمایند و نبات آن
 تابان و سه ذرع و با شاخهای پراکنده و برک آن طولانی اندک باریک کم عرض و کلی این سفید مائل بسرخی و قشم آن شبیه

بیتیم ریحان و شقایق و کسانیکه آنرا اذان الفار دانسته اشتباه نموده اند * طبیعت آن در آخر درم گرم و در اول آن
 ذمک * افعال و خواص این توتیز از موسنبر و مطاف و محمل و مفتوح و جالی و مفتوح و جاذب اعضاء الراس آشامیدن مطبوخ
 آن مدتی مدی و دماغ و خیاشیم و رافع صداع بارد و طبع بلغمی و سوداوی و ریحی و مالغولی و مایراقی و لقوه و حابس زکام
 جهت آنکه محمل رطوبات و ریح دماغی است و بوییدن آن جهت تقویت دماغ و معنی شراب و منع خمار و تقویت سد
 منبرین و معوطا آن جهت تنقیه دماغ و لقوه و صرع و طلای آن با حنادر حمام جهت درد سر یا درد مجرب و تدفین بدن
 آن جهت فالج و امراض عصب بارد مانند کزاز و امثال اینها و اکمال آن جهت ابتلائی نزول آب در چشم و ضعف باصره
 و طلای خشک آن با غسل جهت رفع آثار خون منجمد زیر چشم و خا بوییدن و فرو بردن آب آن مانع سیلان رطوبات و آب
 از دهان و نطول آن جهت درد گوش و بدستور تطور آن و تطور دهن آن نیز و یا کندن اشتن خرقة تکرر کردن آن در گوش
 دافع مد آن اعضاء النصل و الذناب و الفم و آشامیدن مطبوخ آن مفرح و جهت درد سینه و سرفه و ضیق النفس و خفقان
 و رجوع فواد و تسخین اعضای باطنی و احشای و تحلیل ریح و جبر زور رافع مقص و استعقا و عسر البول و احتباس حیض و قولنج
 و یب و نفزحه آن مد و ریح منقل و شراب از جرم آن تاد و منقال و در مطبوخ تا هفت منقال مضر کرده و منانه مصلح آن
 کاهنی و تقیه خرفه بدن آن هو سنبر و کوبیدن افسنتین و مرما حوز و در وزن آن و نیم وزن آن لفل و بوزن آن شا بک نیز
 گفته اند الا درام و البثور طلای آن محمل اورام بلغمیه و با بزرالنج جهت درم انثیان آلات المغاصل با موم روغن جهت
 التواء عصب و وجع ظهر و ریه و با غسل جهت رفع اعیان و بدستور تدفین بدن آن انزین طلای آن با مرکه جهت رفع
 کلف و بد بوئی عرق و مالیدن آن بر موضع حجامت رافع اثر زخم آن السموم ضاد آن با مرکه جهت لسع عقرب طرد
 البوم بخور آن کوبیدن و هوام و رافع مشوت هوای و بانی و روغن آن که آب آنرا با هموزن آن با روغن زیتون بخوراند تا
 آب رفته روغن بمالد تدفین بدن آن جهت فالج و لقوه و کزاز و ریشه و شقیقه و درد سر یا درد و تطور آن جهت تقویت مد
 گوش و کرانی سامعه و تحلیل ریح آن نافع است

* صرطس * بفتح میم و را و فتح سین و ضم طار و حین و معلات لغت لطیف است * ماهیت آن درختی است بقل ربک
 قامت برک آن باریکی موی و هم پیچیده و بار طوبی چسبیده مانند عمل و تشد بوئی و تلخ و رطوبت برک آن زیاده از
 شاخ آن * طبیعت آن در موم گرم و خشک * افعال و خواص آن طلای آن جهت نیش انعی و ما نروم سمی و
 محرق برک و شام آن با آرد در حمام سه مرتبه رافع جرب و قلع آن و سنون آن جهت تقویت نه و جراثیم آن و ذرور
 خشک آن جهت التیام زخمها و تعلیق آن جهت عس و ولادت مؤثر و آشامیدن و او قه از آب آن کنند * است بعد در روز صاحب نلاحه
 گفته چون برک آنرا غرس نمایند درخت میرود و چون شاخ آنرا بریده دفن نماید آب دفن بعد از چهل روز نظیر ما کول روید
 * صرعی * بفتح میم و سکون را و فتح عین و همله و کسر زای معجیه و یاء نمبت اسم سریانی است بفرامی مرعز مانند
 * ماهیت آن نوعی از رشم بز و از موی بسیار نرم است و اکثر سفید میباشد و از آن لباس میبافتند * افعال و خواص آن

بوسیدن آن موافق جمیع امزجه و مستمن میرودین و مقوی کمر و کرده و محرک باه است

* صر قشیشا * بفتح میم و سکون راء و همله و فتح ثاف و کسر شین معجیه و سکون یاء مثناة تحتانیه و فتح شین معجیه و الف لغت
 یونانی است و آنرا مار قشیشا و حیرالنور و حیر روشنائی نیز خوانند جهت آنکه برای روشنائی چشم بسیار مفید است و

بهندنی و مرنا کبکی نامند * ماهیت آن منگی است غیر براق بشلای مغنیما که براق است و انواع میباشد از ذمی و
قضي ز ناسی و حیدری و شومی و در معادن آنها کون میباشد و هر یک برنگ آن فلز منسوب بدان و مخلوط بچو مر آن معدن
است و آن جوهر را ازان استخراج میکنند و قویترین همه نحاس است * طبیعت آن در آخردوم گرم و خشک و در
فهرم نیز خشک گفته اند * افعال و خواص آن منحل و جالی و قابض و مفتوح و معین و با سمیت و استعمال آن از داخل
غیر مجوز و مادام که آنرا خوب نرم نمایند منفعت آن ظاهر نمیکرد اعشاء الراس گفته اند تعلیق آن بر کردن طفل باعث
عدم فزع آن است و احتمال محرق و غیر محرق آن جهت جلا و تقویت چشم و تحلیل منه نیست آن را برام زالمو و خلای
آن با راتیانی جهت تحلیل او را مصلحه و داخل مراهم مثله کرده میشود و بسبب تحلیل و انضاجیکه دارد القروح و الجروح
با راتیانی جهت انقیام قروح و باز زخمی قروح و خوردن کوش ز آید فاسد و روینند کوشت صحیح آلات المعامل
طلای آن محلی آنچه جمع شده است در اجزای غسل از ماده شبیه بدن و الزینه طلای آن با سرکه جهت برص و بهی و
نمش و تحلیل رطوبات مستحقة زیر جلد و نرم و باریک کنند موی و باعث تحمیل آن و محرق مغشول آن اطف و حرارت آن
کمتر و طریق احراق آن آنست که بعمل آلود و در خرقه بپایند و در آتش اندازند تا سرخ گردد و بعضی مکرر میچایند
و طریق فعل آن مانند غسل اقلیمه است و اصل مصر صفاتی آن را جهت استسقا و خواص را جماع کرده و مثانه و برقان و
جریان منی و دق و خشوخت استعمال می نمایند و جهت دفع سموم مشروطه نیز مصنوع از مس یک آثار هندی و روی ثوبیا
و ربع آثار و برن ثمن آن و قلعی نصف ثمن آن و منگ ریزه سرخ حود و نیم من آنار که همه را یکجا کاختند و آن ربع آثار مس
الغاز زرد سود و پاشید و در حین کد آوردن جای ریزش شبیه بمر قشما میشود در لونه

* مر ما حوز * بفتح میم و سکون و ف و فتح میم و الف و هم حاء مهمله و سکون و و زای معجمه و براء مهمله نیز آمده و بفارسی
مرو خوش نامند * ماهیت آن مرو جلی است ساق آن زیاده و شیری و غشی و با صلابت و شاخهای آن بی لانی و برک
آن مائل بتد و پرورازی و رنگ آن مائل بتیرگی و سبزی و خوشبو و تلخ و با شاعت کمی و ملاصق بساق آن و مائل با سفید و
قسم آن در خلای شبیه بتخم کتان و کل آن مائل بتیرگی زردی و در تومر می رسد * طبیعت آن تا سوم گرم و در دوم خشک
و افعال و خواص آن ملطف و محلل و مسکن و ریاح و مفتوح سد و بلغمی در هر جا که باشد اعشاء الراس چون در شراب
اند از لند بزودی سکر آرد و بوئیدن آن تفتیح سد و ماغی نماید و صداع آورد و انکیبا بمطبوخ آن جهت الجدار
بخارات از دماغ و صداع یارده و مشابه بشیخ است درین امر اعشاء الصل و اللذاء و اللغض آشامیدن آن جهت خفقان
سرداری و تقویت معد و امعار و حشای ضعیفه وضعف جگر یارده و قوی و غنیان باز دارد و جهت تفتیح سد و احشا و نشف
رطوبات معد و باقرباب جهت درد رحم حوامل و بدستور بطول بطبع آن و جلوس در آن مقل اثر تربت از برک و کلر
قسم آن تاد و درم و از آب آن نایک اوقیه المضار و صدع و مضطرب مصلح آن مورد و ریاحین یارده و بدل آن بادرنجوبه و
مرونجوش بجهت سکر بوزن آن اشنه و اندکی زعفران و مر آحوز و مر زنجبوش و زرنجه شک و شاه مسفرم و بادرنجوبه همه قریب
به هم و قائم مقام و بدل بیک یکر اند الا و بجا چون برک تازه آنرا در حمام غرض کنند و بران صاحب اوجاع یارده و ریاح
حایله در بدن را اعضای باطنه و ظاهره بنحو بدل زائل کرد و دیهتر ازان دروائی نیست

* مر ما زان * بفتح میم و سکون و ز و فتح میم و الف و فتح میم و الف و دال مهمله و فارسی مرو آزاد و بفرنگی مطاکیس

نامند * ما دیت آن نباتی است سابق آن یکصد و هفتاد و شش و قریب سیصد و هفتاد و یک که کوا از ساق تا آخر در میان
پنبه حلا جی گردد بسیار نرم و پیچند اند و یکی آن بنفش مائل بر خرمی و ریزه و از حاق تا آخر با برکهای بسیار و ریزه آمیخته
یکل و حکم میریزند مؤمن و حمد الله تعالی نوشته اند که قنبر در نیم روزه که مکر مشاغل کرده و اخلاص نموده * طبیعت آن
گرم و خشک و گرمی آنرا زیاد از خشکی دانسته اند * افعال و خواص آن اعطاء الراس معوط آن بار و عن بنشست
تفتیح سدد و مغنی و تقویت دماغ و صداع بلغمی نافع اعطاء اللغذاء و التفض مفری معد و جگر و اغضای باطنی و تحلیل ریاغ
و امراض بارد * جگر و رحم و مد رحیض است

* مرطاب طوس * بفتح میم رسکون و از فتح میم و الف و ضم طاء میمله و سکون و او و حین مهمله بفارمی در زک نامند * ما دیت
آن مروری است و قسمی از مر و سفید که مر ما هوس خوانند و برک آن شب و برک خبازی و از آن کو چکتر و با تشریف و در

فما افعال مانند مر ما هوس است
* مر ما شوس * بفتح میم رسکون و از فتح میم و الف و ضم طاء میمله و سکون و او و حین مهمله بفارمی مر و سفید و مر و تلخ نامند
* ما دیت آن نباتی است شبیه به مر ما حوز و برک آن مانند برک لبلاب و از آن کو چکتر و یکی آن مائل به بلبی و رقیتم آن
مد و از شلف سایر اصناف آن که همه طولانی اند و گفته اند مراد از مطلق رقیتم مر و رقیتم این است * طبیعت آن گرم و خشک و ریزه بعضی

معتدل * افعال و خواص آن مفرح و میجف و در همه افعال مانند مر ما حوز است و شکوفه آنرا امین الدوله مر و تر دانسته
* مر و * بفتح میم رسکون و از ر و از لغت نبی است و کوپند نار می است و نیز بفارمی مر و رش و بهندی و کنوچه نامند
* ما دیت آن اسم جنس است و انواع میباشد و هر یک بنامی مخصوص و برابرون رخا می و اقحران و لمان الثور نیز

اطلاق میفایند و از مطلق آن مراد نوع خوشبوئی آنست که مر ما حوز باشد و اصناف مر و چهار رامت و نیز بعضی پنج یکتور
و مر ما زاد نامند و درم را مر ما حوز و سوم را مر ما طوس و چهارم را مر ما هوس و صنف پنجم را سر و دانسته اند و ظاهر
ابرون باشد و از نوع مر و نباشد و نوعی از مر و که کم بر میباشد نمیت بر ما حوز آنرا اشوسا نامند * طبیعت آن در دم گرم

و خشک و بتسبب انواع آن مختلف میباشد چنانچه ذکر یافت * افعال و خواص آن ملطف و محلل ریاغ و رفع و بلغم و
غشی ریاغ و مفتیح سدد و هر جا که باشد اعطاء الراس قطو ر آن با شیر زنان و رکوش جهت تمکین و جمع آن در ریتنی جهت
صداع حار و صداع بارد و یونیدن نزع خوشبوی آن مصدر خصوصاً بالای شراب اعطاء اللغذاء و التفض مقوی معد

و امعاء و رفع استسقا و ریاغ جوف و مد و بول و عرق و محلل بلغم معد و مسکن ارجاع آن و چون مستحق مدامت با شامیدن
برک و رقیتم طولانی که آن شبیه بخم کتان است نماید و مر و و درم آنرا با مثل آن شکر ناشتا بسیار شامد نجیف ما
و اخراج آن بول و عرق نماید و ایما و رقیتم آنرا چون بریان نمایند و بیبا شامند جهت صحت خصوصاً که بار و رغن بادام چرب

نموده و باغند و جهت ذ و سطر یا بر بریان ناکرده آن مهمل بلغم و نیز بریان کرده آن با رقیتم حماض رافع امهال د موی و
فرجه معا و صیغ الا ورام و الی ما میل صمد آن منضج و ارام صلبه و د ما میل و خراجات و تخمدین زکریا رقیتم آنرا در دم
گرم و در اول تر دانسته و کوپند چون اندک اندک آب بران و ریزد و با نکشت بمالند و لعاب آنرا با اندکی روغن یا سمین

رو ز ناشتا و شش شرای عود وی و با یکی زان کردن و مجرب است
* مر شیطون * بفتح میم رسکون و اء میمله و سکون یا عمنثاة تحتانیه و ضم طاء و حین مهملین * ما دیت آن سنگی

است سیاه مخططه و مینک و بعضی از آن لاجوردی و رنگ و چون بسیاری از آن خمر از آن آید و از مغرب آورند **افعال و خواص**
 آن آشامیدن سه شعبه آن جهت وجع الفراء مجرب دانسته اند و ضماد آن جهت نمله مقبل است *
 * **موی** * بضم میم و کسواء مشدد و یانفت عربی است مشتق از معنی مراوه و گفته اند اصل آن موی بل و میم بود که
 برای تنقیف یک میم را حذف نموده اند و بکثرت اجتماع یک میم قرار یافته و گفته اند اسم نبطی است و بمصر بانی او را میوریا
 و در موی کولوفوس و بفاری آنکه ما نامش * **ما هیت** * آن از ادویه قدیمه است و از اختراع اطباء یونان و ماد که آن فودج
 است و در حرف الفاع الواو من کورش و بهترین آن است که از دجور را با فودج بزی در تابستان خنجر کرده که در عاهاخته در تونر
 بزند پس با هم وزن آن فودج و مثل آن نمک و ربع آن و از یانه و بجهت میرویدین قلری تخم کرفس و دارچینی و قرفل و انبال
 آن با آب خمیر کرده بیست و روز در آفتاب گرم بگذارند و هر روز بر هم زنند و آب بر آن بپاشند تا سیاه و متعفن گردد پس در آب
 حل کرده صافی آن را در شیشه کنند و چند روز در آفتاب گذارند و هر روز بر هم میزدند تا سیاه باشد پس استعمال نمایند و انواع و
 اقسام دیگر میباشد و همه بتفصیل در قوابل دین کیر مذکور شد * **طبیعت** آن ناموس گرم و خشک در اول گرم و در دوم خشک
 نیز گفته اند و این مملو به صمکی آنرا از شعری در گرمی و خشکی کمتر دانسته و نیست چنین * **افعال و خواص** آن جالی اخلاط
 غلیظه و منقی تلخ و ملین بطبی و اشف و طوبات العین است و بافتن آن در چشم در اوائل جدی مانع بروز زیش و آبله است در آن
 و اگر بر آمله باشد باعث از آلودگی آن و مجرب با الفم غرقه آن محلل درم لجات و لیز و قین و جاذب دماغ و رفع لقاص ذائقه
 و باعث خوشبوئی آن اعضاء الغذاء و التفضیض من عده و حکم و میخفف و ناشف و طوبات معدة و اعما و سهول و هضم طعام و
 مضمی و دفع تجمه و ضرر چربیها و ملطف غلای غلیظه و ملین جامع و جهت تونج و اخراج کرم معده و اخلاط و اسهال و موی لزج
 و در ارضلات و وجع و رک و عرق النساء و احتقان بل آن جهت رفع قولنج و قروح و معده و حنج و وجع و رک و عرق النساء
 الجروح و القروح و طول آن جهت قروح غده خبیثه و معمول از ماهی و لحوم شور نیز جهت قروح خشمه نافع الیینه و شامو
 کنند که نکست و آشامیدن آن چند روزی هم با قدری لک لک اغلاغر کنند و بدین و مجرب السرم جهت نهش کاسکلب نافع گفته اند
 المشا و مضر عینه و سرقه و بواسیر و صاحبان خارش و قوبا و جذام و امثال اینها مصالح آن لغا بها و چوبها و شیریندها و رفتن
 اتمام است مکرر با نفع آنکه مشهور میان عوام بپای موی فودج یعنی ماده آنکه مصلول در سرکه است که در آفتاب
 میگذارند تا برسد استعمال مینه ایند و قوت مسهله این ضعیف و مفتحه غالس و مضر و معاد در حقیقه غیر مستعمل و در اصفاها
 بپای سرکه در شیر حل میکنند و معروف بکومه است و در حرف الکاف مذکور شد *

* فصل فی المیم مع الزای المعجیه *

* **مز** * تسمى از ایند است که در مصر از جوهر نرغ میسازند و بفاری موزه نامند و در موزه مذکور شد و در قوابل دین کمی نیز ذکر یافت
 * **مز مار الراخی** * بکسر میم و سکون زای معجیه و فتح میم و الف بضم راء مهمله و الف و لام تدریف و فتح راء مهمله و الف و
 کمر عین مهمله و یا * **ما هیت** * آن نباتی است برگ آن شبیه برگ لارنگ و از آن باریکتر و منبتی بطرف زمین و ساق آن
 باریک و بیکره و بقل و در موی و بار طوبت چپنده و بر اطراف آن موی خمودی شکل و بر آن کل با و یک مایین سفیدی و زردی و
 خوشبو و بیخ آن عبا و شبیه اخربق اهور و بسیار خوشبو و منبت آن اما کن رطبه و در جو از بهم میرسد و تخم آن شبیه تخم کل سرخ
 * **طبیعت** آن در اول گرم و خشک و بعضی گرم و تر دانسته اند * **افعال و خواص** آن جالی و صحال و ارام و رافع و موم

و فتنه چنان در مده حقیض و قابض بطن اعشاء الغذاء و النفض آنها مبدل آن بتنهائی و یا بارزن آن در وقت ممکن نواق و مغض و
جهت قرحه امعاء شلخ عضل و اوجاع رحم و آنها مبدل طبع ببع آن در آب جهت تفتیح مدّه جگر و تفتیح حصّه کرده و مثانه و
تنقیه آن و در رحم و آنها مبدل نبات خشک آن حابس بطن و مدّ حیض و ضاد آن محلل ورم صلب احشا و اورام ضاد تازو
آن محلل اورام بلغصه و کک ازنده اورام و خوالز زینه معمول آن جهت دراز کردن موی و طلای آن با زیب الجبل و روغن زیتون
مانع تولّد قمل تا یکسال السموم آنها مبدل ببع آن بقل و در دم جهت آشامیدن سه ضفادع و ارنجی و ضرر افیون مقدار شربت
آن تاد و منقال و در مطبوخ تا پنج درم در یک رطل آب که تا نصف رسد با شربنی اگر اراده نیست باشد ربی شربنی اگر
اراده محسّس طبعیت باشد و از آب آن یک اوقیه مضر طحال مصلح آن با د آورد بدل آن اشنان است

فصل المیم مع النسین المهملة *

مستعمله * بضم میم و سکون سین و فتح تاء مثناة فوقا تبه و سکون عین مهملة و فتح حیم و لام و ما در ما هبت آن اختلاف
است نزد بعضی یوزید آن و نزد جمعی سور لیان و انطاک و دیگران گفته اند از قروح لعبت بر روی و آن ریشها است در هم
پیشیده و صلب مربع شکل یعنی که چون از هم باز کنند چوب آن مربع متساوی الاضلاع مشاعله کرده بهترین آن شیرین صلب
خوش جوهر آنست و آنرا مستعمله از آن جهت نامند که در تقویت باه مستعمل و هر ربع الاثرا است * طبیعت آن در دم گرم
و در اول تر و یا رطوبت فضل * افعال و خواص آن با صندل مقوی قروح و اعصاب و باه و مانع فساد اخلاط و موی باه و سرعت
زمن تحیل و صلب ذکر و آشامیدن آن قبل از هم مانع تاثیر آن مضر حلق مصلح آن عسل مقدار شربت آن ناسه در هم بدل آن خمیر مایه
است و زنان آنرا در فریجی بدن مستعمل دارند و با احساس فالرد هار نیز کوبیده بر شیر با شید و ناسه در هم آنرا یکمرتبه میخورند
مستعمله قونیاء * بفتح میم و سکون عین و ضم حاء مهملة و سکون و اروضه فاف و سکون و او و سکون و فتح باه و مثناة تحتانی
و الف و آنرا مستعمله نیز نامند و بفارسی کف آبکینه و عبری ماء الزجاج * ما هبت آن ابلاق آنرا بر احجار مطبوخه
متبوخه از شیشه و سنگ مرمره و قلمیما و راخت سائیل و تسقیه با آب آهک و قلعی نموده و صمغ بلوط اضافه کرده و حوضانید
تا منعقل گردد و کف شیشه که در حسن کک از بالای آن پند امیکرد و نیز مینمایند و آن شیشه پیوره میباشد * طبیعت آن
گرم و خشک * افعال و خواص آن حادث جالی انعین اکتحال آن رافع بیاض و غلظت بضر و ناخنه و سلاق و شوناق و سنون
آن جالی دند ان الجروح و القروح و البثور و طلا و ذرور آن تنهائی و یا با مرام جالی و قاطع کوش زائد فاعل زخمها و مجفف
آنها و کشاید و بیلات و رافع آثار جلال و طلای آن در حمام رافع خارش بدن و اغار آنها میدان آن قتال بدل آن آبکینه سفید است
مسک * بکسر میم و سکون سین و کاف لغت عربی است بفارسی مشک بشین معجمه و یسریانی مسکه و برومی مورون و بشرکی
بیار و بهندی کستوری نامند * ما هبت آن اهم خون منبج است که در ناف حیوانی بچینه آموی کوچکی که دست و پای
آن باریک و استخوان قلم در تحت و پای آن یک پارچه بخلاف آموهای دیگر و صورت آن شبیه باین عرس که بفارسی را مور
بهندی یا نیول نامند با دند ان باریک بلند مثل کراز بر کشته بسوی بالا بعضی گفته اند که نر آنرا دوشاخ و دودند ان میباشد
و ماده آنرا دودند ان و آن حیوان را آموی خطائی و آموی مشک نامند و در کوهستان چین و خطا و تبت و ترکستان و
کوت کانکرا که نکر کورت می گفته اند در قدیم ایام و کوهستان بهرا یه و زیبال و مورنک و رنک پر و غیره که همه آن کوهستانها
بهم پیوسته اند بهم میرسد و ذره و در محل بلکی و مملکتی و شهری از مواضع قریبه با کوهستان می آورند مثلا در توران و

ایران از خطا و تب و در ملتان و لاهور و شاه جهان آباد و کهنواز و انجیا و از کوهستان کوت کانکر و بهرا و پنج و نیپال
 نیز در سنگال و از کوهستان مورنگ و رنگپور و نیپال و در ایران و خراسان و روم و چین و خطا و تب هم از راه دریا و هم
 از خشکی می آورند خالص آنرا بسیار کم می آورند مگر بعنوان تحفه و هدیه برای ملوک و سلاطین و حکام آن بلاد و
 هر چند آن را کثرت و همان جا نادر است و مغشوش نموده و بقسمی که معلوم نشود نافه را در دست ها خفته می آورند که کم کمی
 در می یابد و بهترین آن نصیب امکه خطائی است پس بتبی پس کوت کانکر آئی پس نیپال پس از جامای دیگر و بحسب
 برونند بونی آن است که محور را از اجزای آن آورد و بحسب رنگ زرد و قهوه ای آن و گفته اند مشک د و نوع است
 هندی و ترکی و مختلف و ترکی بهتر از هندی و خطائی آن بهتر از تناری زیرا که تناری با اندک زهر مت است
 بعد از آن اصناف دیگر ترکی و بهترین هندی آن نیپالی آن پس رنگپوری و بعد از آن ساثر اصفان بعضی گفته اند که مشک
 چهار قسم میباشد قسم اول خونی است که از آن حیوان بطریق حیض بر می آید دفع شده و بر روی سنگها منجمد میگردد و این
 قسم در نهایت خوشبوی و تنی میباشد بعد یکه بوئیدن آن عاف میآورد و زرد رنگ و قطعات آن طولانی و با صلابت و
 نادر و قلیل الوجود است قسم دوم بتبی و آن نافه است که از اجتماع خون در حوالی ناف و بسبب غلبه قوت و حرارت آن
 بهم میرسد و بزرگ میشود تا مقدار نصف لیوی و بعد از بزرگ شدن و رسیدن بکمال خود خارش بسیاری در آن مواضع
 بهم میرسد و بسبب شدت خارش بر سنگها و درختها میآید پس آن با یومتی که بر بالای آنست جدا شده می افتد قسم سوم
 چینی است و آن خونی است که بعد از صید نمودن موضع ناف آنرا بدست میآورد تا خون اطراف یکجا جمع شود پس شگفته
 بر میآورد و خشک میکنند و آن سیا و رنگ با صلابت میباشد و نیز گفته اند که صیادان موضع ناف آنرا کشند و بعضا به می
 بندند و چون خون بسیاری در آن مجتمع گردد آنرا بدیده ناف آنرا بریدند و مالتی در وجود فن می نمایند پس بر میآوردند
 خوشبو میگردد و الا قبل از آن کریمه الراضه است مانند چند بادستر که قبل از استعماله کریمه الراضه است قسم چهارم هندی
 راست و آن خونی است که از دبه آن حیوان بهم میرسد و با جگر و سرکین خشک آن خمیر میکنند و این قسم اشقرانلون است
 و غیر صلب میباشد و بدترین همه و غیر مستعمل و این هشتان بجاها شاید اصلی نداشته باشند بلکه مشک و قسم میباشد یا اصلی
 خالص است و یا جعلی مغشوش و اصلی خالص همان قسم دوم است که مسمی بتبی کرد و اند و حال آنکه مخصوص بد انجیا
 نیست و این قسم یا آنست که خود بخود جدا میگردد و چنانچه ذکر یافت و یا آنکه قریب برسیدن کال که مردم آنجا وقت آنرا
 میداند آن حیوان را گرفته بریدند جدا میکنند و قسم اول بر تقطع برودق است که آن حیوان بسبب خارش آن موضع را
 با سنگها میآید و و بخور شده خون از آن بر می آید و بر سنگها ریخته منجمد میشود و باشد و مردم آنرا یافته حمل بر حیض
 و بواسیر آن میکرد و باشند و در قسم دیگر خصوص چهارم مغشوش است و نیز گفته اند که مشک عملی از ریوند چینی و حصی
 لبنان و جگر خشک کرد و بزرگتر مردم و قریب و خون کبوتر و قریب مشک خالص تر تب داد و در نافا پر کرد و آنرا مملود
 نموده بصورت اصلی ساخته میفرشند و علامت مغشوش آن از سیاهی مفرط و ثقل و کمی راحه و یا بد بونی آن معلوم میگردد
 و امتحان آنچه در ناف باشد آنست که ریسمانی را بوزن کد را نیند و اول از نافه بگذرانند پس آن ریسمان را از وسط سر
 بگذرانند و برونند و هرگاه که بوی سیوند هندی خالص است و الا فلا و امتحان آنچه در غیر نافه باشد آنست که در کف دست قوی
 از آن را با آب در من بماند اگر حل شود خالص است و اگر فایله گردد مغشوش است و کوبیدن خالص سائل و را چون

در طرف رطوبت دار کند از نبل بقدر يك ساعت و نش زیاد می شود و امتحان دیگر آنکه ظرفی را بر آتش کند از نبل و مشک
بر روی آن ریزند اگر از آن بوی نیکو آید خالص است و الا مغشوش است امتحان دیگر آنکه سر جوال در زیر زنده در ناله
فر و بر نبل و به ویند اگر بوی بد از آن آید مغشوش است و اگر بوی خوش از آن آید اصلی و بهترین مشک مشک تبی خالص
بهمان اصطلاح است و قوت آن مادام که در ناله است تا سه سال باقی می ماند و از ناله بیرون آورد تا یکسال * طبیعت آن
گرم در سوسم و خشک در درم و شقی رئیس و دیگران گرم در درم نوشته اند و بعضی خشکی آن را غالب بر گرمی دانسته اند
و بالتجربه هر چند کهنه شود بیس بر آن غالب و حرارت آن ضعیف میگردد * افعال و خواص آن ملطف و مفتح صد ها و
محلل اخلاط غلیظه بارده و رباح و بالتخاصیة مغروح و مقوی دل و دماغ و سائر اعضای رئیس و حرارت غریزه و اضافی ظاهری
و باطنی و ملکی حواس ظاهره و باطنه اعضاء الاراس ملکی حواس ظاهره و باطنه از سامعه و باصره و شامه و ذایقه و یا اندک
قوت سکر و جهت مالیش و لیوا و خدر و فالج و لقوه و رعشه و صرع و ام الصبیان و سکنه و بلاد و نسیان و سائر امراض عصبانی
نافع و رساننده قوای ادویه است با عاق بدن و یونین آن جهت منع نزلات و صداع بارد و سعوط آن باز عفوان و البلیک
کافور جهت صداع بارد و یتهائی نیز و سعوط آن یتهائی و یا با جنت باد متر و ثقل و ذار شبعان و امتال اینها جهت سکنه و
جمع امراض بارده و دماغیه و تمرین آن با روغن بان بر مقدم دماغ و یا ادهان جاریه و نفقات ظاهر جهت خدر و فالج و
استرخایا با تکرار عمل راست است بر آن و طلای آن نیز و آکنش آن جهت ظلمت بصیر و رفع بیاض رقیق و مدد و نظره و نشف
رطوبات چشم و رساننده قوای ادویه بطبقات آن اعضاء الصدر و الغذاء و النقص مغروح و مقوی تب و رافع خفقاں بارد
هود اوی و تروشح و غشی و روحیت و غم و وجع فواد و سقوط قوت و ضعف دل و رافع اسهال و حایس بطن و رباح امعاء و فرجه
آن معین بر حمل است و طلای آن با روغن خیری مقوی و محرک باه آنزونه نیکو کننده رنگ رخسار شرابا و لطوفا السوم
آشامین آن دافع ضرر سموم مشروب و ملذذ و ادویه حمیه مخصوص بیش و قرون السنبلی المکار مضر محرورین و مصلح
ایشان خصوصا در بلاد حاره و فصل گرم و اکثر آن باعث زردی رنگ رخسار و بد بوئی دهان مصلح آن کلاب مقدار شربت
آن تا نیم درم بدل آن یکوزن و نیم آن سادج هندی و در اوجاع عصب و ثلخ و وزن آن چند بیک ستر یعنی در سعوط و طلای
مشروب و حوار شات و محبوب و در اعراض المسک باقسام و معجون مسک در قرابادین کبیر بتفصیل مذکور شد *

* مسیر * بفتح میم و کسر سین و سکون باء منتهای تثنیة و راء مهملة * ماهیت آن اسم مرای کد است و بهترین مرابما
است و راضع آن بقرط اولیا و آنرا با عمل ساخت پس تو لمعه یافت و یا سکر نیز ساختند و بهترین آن عسلی است صنعت آن
آنست که بکیرند کدی رسیده چین را ریوست و مای الجوف آنرا جد کرده و لب آن را شرحه شرحه بریده و بالوزهای
کوچک و در آب جانی آفک کند از نبل زمانی پس بر آورده پاک شسته در آب حائض شیوین طبع و فندق بخته کرد و لیکن
مضمحل نکرد و پس بر آورده و نشف و رطوبت آنرا از با رجه پاکیزه نمایند و در عسل کف گرفته بقوام آورند و یا شیر شکر صافی
د و بر ابر آن ریزند و بر آن بکند از نبل تا عسل و یا شیر شکر در آن منجیب کرد و در کرب و رطوبت آن عسل و یا شیر شکر را رقیق
کردند تبیل نمایند و با دسه جوش خفیفی و فندق و لابل و اندک مصطکی سود و خوشبو ساز زن و بکار برند و در قرابادین
کبیر بتفصیل ذکر یافت * طبیعت عسلی آن مائل بگرمی و شکر آن معتدل * افعال و خواص آن مفتح صد و ملطف
اخلاط و مل و فضلات و مسمن بدن و محرک باه اعضاء الاراس و الصدر و الغذاء و موانع صعود البثره و دماغ

طبع و موافق مخدورین مادم که در معده فاسد نکرد و باعث رفع بد بوئی دهان و آشامیدن آب مطبوخ و با نقوع خشک
آن منهل صغیر از ملین طبع و مسکن تخنکی و علیان خون و صفرا و التهاب معده و رفع آروغ و خصوصاً مستحوش آن الصبیات
چون صاحب تب حار سفر اوی تازان و آنرا بخورد و آب گرم و غسل بالا ای آن بسیار شاد و قوی کند اخلاط کراتی و زنجاری دفع شد
تب او رفع کرد و از مجربات شمرده اند **المصراع** سرخ التعفر و نسا و نفاع و مولد آروغ قرش و تبهای عفونی و مضر میرودین
و صاحبان ریاخ و تملد و دجشای حامض و ضعف معده و عشاخ **مصلح** آن شکر و مصطکی و انیسون و زانخواه و جوارش کونی
و کند ری و خوردن آب بالا ای آن خصوص آب سرد و پی و برف و یا آرایا ای عام غیر منقسمه خصوص طعام غلیظه بطبی
المظم خوردن بغایت مضر **مصلح** آن قه فرمودن و تقیه بدن با ملایم و باقیم رازیا نه چند روزی هم و یا بالا ای آن سکنجبین
خوردن و کوبیدن نیم در هم مصطکی و نیم در هم انیسون با شراب میبه ممکن بسیار شاد و ناستا خوردن آن بسیار بد و مدامست
بر آن باعث **سج** **مصلح** آن شکر و انیسون در جمیع امزجه و گفته اند هرگاه بعد از خوردن زرد آلونصل کنند خون سفید
مشاهده کرد و ولهذا انکار خوردن آنرا موی برص و المسته اند بجهت آنکه سرخ التعفر و مولد خلط بلغمی است و نیم قه تلخ
آن در دوم گرم و خشک و نیم قه چیرین آن در اول گرم و قه **افعال** و خواص آن مبهی و بطی المظم **مصلح** آن در بیان
کردن و نمک بران زدن است و روغن همه اتمام آن مفتوح مد در ملین صلابات و رافع خشونت خلق و در شتی جلد و روغن
مغز تلخ آن بقدر یکم انتقال کنند که گرم معده و مسهل آن بقوت و محتل اوزام مقعد و مدیت حصاة و رجعت زجیر باره
و بواسر ظاهری و باطنی و نوبه و علاء و با انیون جهت جمیع اوجاع طلاء و قطور آن در رکوش جهت تسکین درد و قتل گرم آن ز
گرانی سامعه یبعد بل درد رسا و افعال قریب و روغن بادام تلخ مقدار شربت آن تا سه منقال و روغن شیرین آن ضعیف تر از روغن
بادام شیرین است و اجزای درخت آن در دوم سرد و خشک **افعال** و خواص آن آشامیدن طبع برک آن مسقط
گرم معده و مد ربول و تطول آن محال و آرام و آشامیدن برک خشک آن بقدر و منقال با آب سرد قاطع اسهال و تطویر تب
برک تلخ آن مسکن درد رکوش و قاتل گرم آن و **افعال** و خواص آن در رکوش و خواص آن ملطف آشامیدن و در روغن
آن قاطع نفز اندام باطنی و ظاهری و خوردن مغز نیم تلخ آن باعث فیان و غشی مدای آن قی کردن است و روغن فواکه
حامضه مانند غوره و اترج و لجهو آشامیدن است **فصل المیم مع الصاد المهملة**
مصطکی * بفتح میم و سکون صاد و فتح طاء و مولهین و کمرکاف و یا و یضم میم و فتح کاف نیز آمده و رانباری گفته مصطکا
یمل الف بر وزن غللی معرب از مصطخای یونانی است و یا مصطکی و می و بعربی علك و می و یسویانی کیا و میز و می و
هندی کیه نامند **ماهیمت** آن صغ درختی است که در سیاهله از بلاد شام و روم و ناحیه ارمنه مشهور و چوب و برک آن
لطیف و نازک مثل اراک و شر آن هائل بلندی و آن صغ در هنگام بودن آفتاب و بروج جوزا و حوالی آن از درخت آن
مستخرج میشود و قوت آن تا بیست سال باقی میانند و آن در قسم میباشد قسمی سفید تر و خوشبو و صفت شفاف با اندک شیرینی
و چمنند کی بسیار بیدان در وقت خائیدن و تازه آن بعلی نرم است که ها بید نمی شود و این را ببطی نامند و بهترین
آن بزرك دانه آنست و این غصم مثل صوغ دیگر از قوت طبعی از جوف درخت تراوش کرده بیرون می آید بل زن
اعانت از خارج بشرش درخت آن و غیره و قسم دوم هیاه و ناقلی و در اوصاف مذکور و ضد آن و قابل هیچی است و این
و اقباطی نامند و بعضی گفته اند که این قسم بزرن قیغ برهاق و شاخهای درخت آن تراوش و طریقت از آن حاصل میگردد

رد یکران گفته اند که چوب شاخهای نازک و بزرگ تازه آنرا جوش داده صاف نمود و متعلق میسازند و این قسم بافته میشود
 در زمین صاف از اعمال روس قریب بترکستان از اقلام پنجم و این قسم در حقیقت جلد است * طبیعت آن کرم و خشک
 در آخورد و بعضی خشک در سوم دانسته اند و تسبیح رئیس رح گفته که این مقلد کرمی و خشکی که در آن است در درخت
 آن نیست و آن لطیف و معتدل است در سردی و گرمی و مرکب از جوهر لطیف مائی اندک کرم و جوهر کثیف ارضی است
 و همچنین جمیع اجزای آن * اعمال و خواص آن ملطف و محلل و جالی و قابض و مقوی قوی و اعضای رئیس و معده
 اعضاء الراس و الصل و خائیدن آن با اندک صبر جاذب رطوبات و بلاغم از دماغ و کام و زبان و آشامیدن آن را غصه صراع
 بارد و فزولات بارد و دل متور و بوقیدن و استنشاق آن با روغن زیتق و با علیجات جهت وسواس و حدیث نفس و مبادی
 مالخو لیا و تسکین نوازل و تصفیه قصبه ریه برای آنکه مهمل شود اخلاط با آنها و با کندن جهت حدیث دهن و تقویت حفظ
 فهم و دلای ملبرخ آن با زیت جهت کزاز و ریشه و ضربان و ماندگی اعضا و لرزیمات و زردی و آن در چشم جهت الصاق
 شبر و منقاب و چون در آتش اندازند و با رجه پنبه را در کلاب تر کرده و بدو آن داشته بر چشم صاحب رمد کاندازند در
 آنرا تسکین دهد و چون با روغن کشید جوش دهند و در گوش بچکانند سه آنرا بکفایند و گرمی را نافع و قطور روغن تمر آن
 در گوش محلل ریاخ و مسکن درد آن و خائیدن و یاسنون آن بتهائی و با باد ویه مناسبه جهت استحکام دندان و لثه و
 رویانیدن گوشت و تسکین درد آن و خوشبوی دهان و جلب رطوبات از حوالی کام و زبان و دماغ و تقویت معده با مشارکه معید
 و مضغه بروغن تمر آن مستحکم کنند دندان متحرک و مسواک کردن بچوب شاخهای آن جالی دندان و مستحکم کنند آن
 و لثه مسترخیه و آشامیدن آن جهت نوره و نفث اللم و تصفیه قصبه ریه و باد ویه طاعنه دم حابس آن از مرغوضه باشد
 اعضا الغلغله و النفث آشامیدن آن جهت تقویت معده و معا و کدن و کرد و خوشبوی معده و بر انگشتن اشتهای طعام و
 گسز ریاخ و رفع سوء هضم و قراقر و فزاق و ریج و تحلیل ریاخ و تحریک جشا و ورم احشا و مقصود با آب کرم یا با آب سرد
 جهت انحدار رطوبات و رفع بلت از معده صاحب شفاء الا سقام گفته چون مصطکی را با آب سرد بیا شامند احداث بلت و
 رطوبت مینماید در معده بخلاف آنکه با آب کرم بیا شامند و اگر در معده رطوبت بسیار باشد و مصطکی را با آب سرد که در آن
 گلشن مالین صاف کرده باشند بیا شامند تلخیص طبیعت میگوید بعمرو مد اومت بر آن باعث حبس و قبض بطن است و با غریزون
 مهمل بلغم و یا صبر مهمل صغرا و با علیجات مهمل سود و یا کهر یا قاطع نفث اللم و چون بکرم آنرا باد و درم شکورده
 بیا شامند با تلخیص طبیعت نماید و تقویت معده و بشک و باد و دفع کبد و اخلاط غلبه بالغصیه و تحلیل دهن و فضول را منسوخ
 هازد و طبع را نرم دارد خوراء شب و وقت خواب و یا صبح بیا شامند و یا شام و یا قبل از طعام و یا بعد از آن و چون در آب جوش
 دهند و بیا شامند جهت نفث اللم و حبس امهال و تقویت معده و احشا و چون بکرم آنرا در کربل تب در کوزه آب ندیند
 تازه جوش دهند تا در ثلث آن پرورد بیا شامند و چون صرف کرد تجدد نمایند باز در کوزه ناره و دیگر جهت استسقای زقی
 و غشیان رزحیر و تقویت هضم مجرب و بدستور چون اجزای درخت آنرا در آب پیچر شانند و صاف کرده بیا شامند و جمیع
 اجزای درخت آن از تر و برگ و شاخ و ساق و بیج همه قابض اند و بواسطه درخت آن قائم مقام اثاقا و عصاره لویه النیس
 است که در فوسفیل اس نامند و همچنین عصاره برگ تازه آن و از تر آن روغن قریب میل کنند شل و انقباض لطیف و ملین
 آشامیدن و مالیدن آن جهت ارجاع رحم و سینه رطوبات رده زبان و در آمدگی آن و معده و بر موضع معده و کرد و

مانده جهت تقویت و تحلیل ریاخ آن و هیضه و فواق رسوء و غم و چون اجزای آن را بقایمی بپوشانند با آب و مکرر کنند یعنی آن آب را صاف نموده باز اجزای تازه داخل کرده و جوش دهند و همچنین تا آنکه عایظ گردد و بپاشانند جهت نفع الهم و قرحه و معار و اسهال و برآمدن کف ناف و رحم مغیره و ضامد بزرگ آن جهت برآمدن کف معده و رحم حادث از سردی ناف و مفران شربت آن تا یکم انتقال بدل آن کند و روزن آن و یکوزن و نیم علك البطم و در تقویت معده و جگر و روزن آن از خرگفته اند مصطکی مضر مثانه است مصلح آن خیسانیدن آنست در سرکه انکورسی یکشنبانه روزی سه خشک نمود و استعمال نمودن با کثیرا و یا بتهائی و کوبیدن مصلح آن قند و صمغ عربی است و مغز گردان و کشنیز نیز گفته اند آلات المفاصل و البرج و القروح آشامیدن مصلحی جهت جبر کسر و کوفتنکی اعضا و ضرب و صدمه و سقطه و طول آن مقوی اعضای مسترخیه و جابر استخوان شکسته شده و ضربه رسیده و سقطه و کوفتنکی اعضا و زرد و مصطکی نرم حود و بر اوزام و اوجاع و بیجا شدن اعضا و زخمها و بستن آنها با رجه با صفت تطیل اوزام و تسکین اوجاع و رجا آمدن عضو بیجا شده و التیام زخمها است خصوص که اول یا با طبیع اجزای آن عضو را شسته باشند مکرر مالیدن آن بر اوجاع بارده و تغل و مفاصل بار و غشای کرم محلل و بتهائی جهت التیام قروح و بک شتر و نه من بدن و کل آن و گفته اند سیاه فبطی آن در تحلیل صلابات اقوی از سفید آنست ازینکه آشامیدن و طلائی آن جالی بشود و سرخ کنند و خسار و طریق داخل نمودن مصطکی در تراکیب و جوارشات و حبوب و دهن و سفوف آن در قرا با دین کبیر ذکر یافت

* مصلح * بفتح میم و صاد و لام لغت عربی است باصفهائی قارا و برترکی قرا قروطنه نامند *** ماهیت آن *** ماهیت آن ماهیت دوع است که بعد جوش دادن و انفصال اجزای جنینیت و ماهیت از هم اجزای ماهیت را آن مقابله جوش دهند تا غلیظ و منعقد گردد و آن بسیار ترش میباشد و جنینیت مخلوط با نلک دهنیت را روزنایند و نلک و سیاه دانه و پوست زرد اترج ریزه کرده و صغیر و نلک سرکه با آن سرشته چند روز میکشند تا نلک مزاج کیرد پس بجای بنیر با نان میخورند بسیار نلک پند میباشد و تازه آنرا نیز با کره ممزوج کرده با نان و یا بر طب تازه میخورند الی میباش و چون در آن جنینیت نلک داخل کنند و حبوب کبار و یا اقراص ساخته خشک کنند بغارسی کتک و برترکی قروطنه و برعربی اقراص مل نیمز نامند *** طبیعت مصلح *** در دهن و سرد و خشک *** افعال و خواص آن *** مسکن حلات صفرا و خون و تشنگی حرارت معده و کبک و اسهال مراری و حمیات صفرا و یه حاد را نافع و رادع اورام حاد و بک شتر و طلائی آن رافع اورام زبان و مضغه و مغرغره با آن جهت قلاع حاردهان و لثه و خلط و اورام حار و آنها نافع و ضامد آن جهت هغه و رطبه و نار فارسی و قوبا و قروح شعله و امثال اینها با سرکه نافع و سعه با رانیز مغیره است المصارر دی الغد و انکار آن مولک نفع و قولنج و مصلح آن ادویه مستنزه و جوارشات حار است

* مضمون * بفتح میم و ضم صاد و سکون و او و صاد مهمله *** ماهیت آن *** باصطلاح اطباء عبارت از سنج کباب چاشنی دار است حقیقه و مجاز ابر قلائی چاشنی دار و مزورات نیز اطلاق مینمایند که از جوجه و یا مرغ جوان فریه یا کوشه بره املاک و یا بزغانه هر یک که خواهند با سیزی های مناسبه مانند برگ خرفه و کاسنی و اسفناخ و کشنیز تازه و برگ عنب الثعلب و امثال اینها و یا با زهر حار و مناسبه و ادویه خوشبو بحسب احتیاج پیخته با آب زرشک و یا انار قوش و یا سماق و امثال اینها ترش نموده و چاشنی از زهر گرفته تا اول مینمایند اگر چاشنبدل را منظور باشند و اگر ساده مطلوب باشد بی ترشی و چاشنی *** طبیعت آن *** نسبت به ترکیب اجزای آن مختلف گردد *** افعال و خواص آن *** جالب الغد اعسرع الهم جهت صاحبان امزجه خار و معده و کبک حار و غلبه صفرا و امراض حار و صفرا و یه و اسهال حادث از حرارت و صفرا و حمیات حار و حاد نافع است

* فصل * ل الجیم مع الضاد المعجمة *

* مفضل * بفتح میم وضاد معجمة لغت عربی است * ما هیت آن * مان بری امت و کویت ثمر آن حب القلقل است حکیم
فیر عبد الحیدر در حاشیه تصفه نوشته که در حوالی کور که بوزن صوبه اوده و از بلاد هند کثیر الوجود است رسه چهار برک
از زمین بر آمد کل میکند کل مانند کل آثار و برک آن شبه برک کاسنی و اصل چوب ند ارد و آثار آن بقدر انار و سطی و
فروزی زمین میرسد و طعم آن شیرین و خسته آن بزرگ * افعال و خواص آن ضاد بیخ آن با مساری آن مجرعه قوی
و طین از منی جهت رجع ضربه و مقطبه در ذومه دغه رفع الم آن میکند و مجرب است *

* فصل * ل الجیم مع الغین المعجمة *

* میثاق * بضم میم و فتح غین معجمه و الف و ثاء مثله لغت عربی است * ما هیت آن یعنی است و از مطهر و پوست
آن دنیا هائل بصری و مغز آن مائل و سفیدی و زردی و بهترین آن خوشبو تلخ مائل بشیرینی است و از جبال کوه و نواح
آن خیزد و در نوع میباشد بغل آدی و مندی برک بغل آدی با خشونت و عریض مانند برک ترب و کل آن سفید و تخم آن مانند
نحب السجده و آثار قلقل نامند و لفظی شبه نموده اند که آن بیخ مان بری امت که حب القلقل ثمر است و بعضی گفته اند
که نوعی از سور لیجان است و اصل آنست که فیر آن مرد است و قوت آن تا مدت سال باقی میماند و انطاکی نوشته که نوعی
از انرا از بغداد آن و نواح شام می آورند و آن در مصر مستعمل و ضعیف الفعل و مندی آن را درخت بسیار بزرگ و برک آن
کوچک قریب برک سبب و ثمر آن فی الجملة شبه به میستان و بالعابی چسبند و در سایه و تلخ و آنرا بهندی میگویند تا منک و
عربی گز و در حرف الکاف مذکور شد * طبیعت آن در درم کرم و در اول خشک و بعضی مائل بحار است گفته اند
* افعال و خواص آن میل و تابش و مقوی اعصاب و اعشای مسترخیه و مسطح شدن و مسکن بدن اعضاء الراس و الای
الباطنه و الهی و انقباض آشامیدن آن با سنگین جهت سریع و چون دفع خلط مزاجی و با غسل جهت امراض بلغمی
و در دگر و مفصل و عرق النسا و نقرس و تشنج و ضعف مصب و امراضی آن و نکسکی احتیوان و التواء اعصاب و تحلیل
صلا بت آنها و صلا بت حلق و ریه و رحم و تقیه سینه و ریه و کوفتی آواز و تحریک باه و ریل متروضاد آن با کل ارمنی جهت
چمبر کمر و ریش و غیره و مقطه و التواء مصب و تحلیل و تلین صلا بت آنها و دشدن و اورام حلق و رحم و معینین باس که الزینه
مب اومت آشامیدن آن با عذاب و کثیرا جهت تمسین بدن و تخم آن در تحریک و تقویت باه و توبتر از ماثر اشیا مفتر مثانه مصلح
آن عمل مقدر از شربت آن در درم بدل آن حور لیجان و عا قور حرا و در ضادات قلت است *

* مجر * بفتح میم و غین و راء ممله و ما و آنرا طین مغز نیز نامند لغت عربی است بیروانی میلطوس و بهندی کبر و نامند
* ما هیت آن خاککی است مرغ تیره و مائل بزرگی و با غر ویت گویند که از روم آورند و در هند و بنکاله بسیار و بیشتر از
راج محل می آورند و در نوع میباشد یکی مرغ تیره خالص و این را بهندی سون کبر و نامند و درم کبر نك ناصی و این را
کبر و مطلق و این نشوئی آن نیست و زده بعضی مغز و بهتر از طین مختوم است و بهترین آن آنست که چون در آب اندازند
منتفع گردد و زیاد شود در حیم و صافی باشد * طبیعت آن در درم سرد و خشک * افعال و خواص آن قابض و سفت
و جابس و رادح اعضاء الفذاه و انقباض آشامیدن آن جهت ارجاع کبد و حبس بطن و قتل دیدن و حب القرق و حبس
فرد الدم جمیع اعضاء و حیض و باز رده تخم نیم برشت آب بارنگ جهت قرحه امعاء و مثانه و زهر امیر و رحم و سنگین و راز

لغضا و حقه آن جهت قرحه امد و جريان خون از آنها و با آب برک بارتك در قیل جهت حبس حیض الزینه آشا میدان آن
 بانكر جهت فربه نمودن بدن و طلالی آن بار و ض کتید جهت نرمی بشره و بر اقی آن و چون دست را بدین خضاب نمایند و
 آبراشته حنا بدین لفته اند تا بجهت روز رنگ حنا میماند الا ورام و الهو و روال و القروح و الجروح طلالی آن با هر که جهت حمزه
 و نمله و ادرام حاره و سوختگی آتش زرخه و اعلای آن بابا بیجی و کبریت و بیم خرزهره که با آب زنجبیل تازه تا مدت سی
 و صلا به نموده باشند اقل تا پنج روز و خوب ساخته مرکا و خواهنند يك حب آبرانا آب زنجبیل تازه شود و بر برص طلالی نمایند و در
 چند مرتبه بعون الله تعالی زایل میگردد اگر زائل شد نمی است و تازه و قلیل المقدار است المفاصل را کنار آن مسد و مضرا معا
 و بواسطین مصلح آن شیرینجه امقل ارشیت آن تاد و درم بدل آن بوزن آن کل ارمني و ربع آن کثیر است *

* مغنیمسا * بفتح میم و سکون غین و کسرون و سکون یاء مثناة تحتانیه و فتح سین مهمله و الف اسم نبطی است * ما هیت آن
 هنکی است قریب بر ریشها و بغارعی رنگ کاسه نامند و کاسه کران ظروفا را بآن رنگ میکنند و ریشها کران نیز بعد از آنکه تنک
 شیشه را کد اخته آن اکوبید و بران می باشند صافی میگردد و آن حدیدی و قضي و ذهبي و نحاسي میباشد و گفته اند انواع
 آن پنج است و از اکثر آن صوف حاصل میگردد یکی صبا و دوم مائل بعیامی و سوم سرخ و چهارم سفید و پنجم بیرون آن زرد
 و اند زون آن سرخ و بعد بن زکریاد و نوع گفته یکی را اشها میمانند و این انثی و بانر می میباشد و دیگری سرخ مائل بسیمایی
 و حدیدی و این را ذکر و بقول اکثری حدیدی و آن سیاه و قضي سفید و ذهبي زرد و نحاسي سرخ و در چندین اقسام آن نقطه های
 حقیقی و چشمه ظاهر میباشد و قلی در خشنه و رنگ ازند و شیشه صاف کنند و آن و آنرا تا بل رنگ گرفتن میباشد و با آبن
 نیز همان نعل میباشد * طبیعت آن در دو مرتبه و در سوم خشک * افعال و خواص آن عالی و قاضی اعضاء الغذاء
 و انقباض آشامیدن آن مقوی معده و منقبی و طوبات و رافع حصاة و عصر البول الزینه و القروح و الجروح طلالی آن با هر که
 و عمل رافع کلف و قلع الاثار و در زائله چرک و زردغن و امتثال آن غریب الفعل و در آن التیام دهند و جراحات مضره
 مصلح آن عمل مقل ارشیت آن نیم درم بدل آن مر قشیا است *

* فصل المیم مع القاف *

* مقل * پنجم میم و سکون ناف و لام بسر بانی مقل و نرمی بدالبون و بریمی قفر و کور و بفارمی بوی جیوه دان برای آنکه
 یهودان آبر بسیار بشورمی نمایند و بختی و کول نامند بد و کاف عجمی اول مضموم و بعد از آن و اما کن و کاف درم مفسور
 و در آخر لام * ما هیت آن صغ درختی است بقدر درخت کند و در بسیار عظم و در مواعیل بحر عمان و شجر و بلا دهند کثیر
 الوجود و انواع میباشد و سه تلخ آنچه صغ آن مائل بر خبی و تلخی است مقل ازرق نامند و آنچه مائل بزردي مقل الیهود
 و مائل به تیرکی و کثافت و سیاهی و نرمی در ملس را صقلی و آنچه از نواح یمن خیزد و با دنجانی رنگ میباشد مقل عربی
 گویند و بهترین آن صافی خالص و راق لزج چسبند و نرم خوشبوی زرد مائل بتلخی آنست که چون در آتش اند ازند برف
 ها را زان آید و در آب زود کد اخته شود و آمیخته بچوب و خاشاک و زمل و خاک و غیره میماند و آنچه بختلاف آن اوصاف
 باشد زیور و قوت آن تا بیست سال باقی میماند و چون کهنه شود تلخی آن زیاد و هر چند کهنه تر کرد میل بتیرگی میماند
 و نرمی آن مبدل بتشکنی و سختی نمیکردد و خصوصا عربی آن و مغشوش بر میماند و فرق بلز و جت مقل و نواقی است بختلاف مغشوش
 * طبیعت آن در اول موم کرم و در دوم خشک و شیخ الرئيس در دوم کرم و بعضی تر دانسته اند و این اصلی ندارد
 * افعال و خواص آن جالی و محلل و ملین و با قوت تریا قیت اعضاء الصدر و الغذاء و انقباض و آلات المفاصل جهت

کز از درد کلو و سرفه و طوبی گفته و تنقیه سینّه از اخلاط زجه و بر بوی و ضعف جگر و تحلیل ریح آن در یاج بر اسیر و خون منجمد
در اخلاط و اسیر و سردی و احتیاس حدض و عرق النسا و تقرص و رجح ظهور و در ایول و حیض و شیر و تقنیت حصا
کرد و تقنیت سد و اسهال بلفم نافع و چون با دوریه مهمله حاد و بیامیزند دفع حدت آن می نماید و چون از مقل مافی سرج
رنگ بری مقل ارد و مثقال پسا پند و باماء العسل بیاشامند منحد رمی میگرد اند بلفم را وضاد مقل عربی جهت تحلیل اورام
حلق و خنجر و مغیل و شیخ الرئیس گفته قوت تلیم صقلی زیاد و از غیر آنست و آشامیدن یک درم آن با شیر تازه و دوشید
جهت تقویت با و بلفم ادی گفته چون اراد تلیم طبیعت نمایند مقل را یکو بند و آب گرم بر آن ریزند و بیاشامند اسهال
بلفم نماید وضاد مستحوق مطبوخ آن با سه و وزن آن میوس کند م که بجای آب آب انکور و یارب آن باشد با قدری
در روغن کاه جهت ورم شقیقه مجرب وضاد آن با آب دهن صائم جهت ورم پلک چشم و اورام صلبه جگر و بادنتی و بانند گن
هر پنج جهت اسقاط نافه بواسیر و ثلیل مخصوص تازه آن و نیز وضاد آن جهت اورام صلبه و تحلیل ریح غلیظه و امراض رحم
و مقعد و بواسیر خصوص با آب کند نارینهائی جهت تقویت با وضاد آن که با گلی با قلا جوش داده و غمیر نموده باشد
جهت قله الماء اطفال و بادنتی و قله الامعاء و نیز به تخصیص مغیل و احتقان آن جهت بواسیر و غرور آن جهت بواسیر
و التلخا و رحم و انضمام فم آن و انسداد و جنین و دفع فساد هوا که بنسب عفونت رطوبت بسیار و یا کشتار و یا سردی بسیار باشد
و حمل آن نیز جهت رفع انضمام فم رحم و انسداد و جنین و قطع بواسیر و رطوبات سائل از رحم و نفش آنها مغیل
السموم آشامیدن و طلاء نمودن آن نیز جهت دفع سمیت لسع حوام الارام و البثور وضاد آن جهت تلیم اورام و تقویت عصب
و دفع عضل و خون منجمد تحت جلک و آب دهن صائم جهت قویا وضاد معز و جخمیر کرده آن با تلاجوش داده جهت
اسقاط ثلیل آ و بخته و تحلیل اورام بلفمه صلبه وضاد مقل اليهود جهت تحلیل خنزیر و آشامیدن مطبوخ آن جهت
اورام باطنیه مضررته مصلح آن کثیرا مضرک مصلح آن زعفران مقل و شربت آن یک درم بدل آن دو ثلث آن مر مکی و ربع
آن صهر است و اطریفات مغلی و بخور و جوب و دهن و راضله و اقراص و مرهم و معجون آن در قرا بادن کمر مند کور شد
مقل مکی * ماهیت آن اسم نردخت درم است و با عفوصت و خشونت و با حلاوت و تر آنرا نهش و خشک آن را و قل
نامند و ما کول است و میخویند آنرا درخت آن در شکل و شمیرش بد رخت خرما * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص
آن تا بضع اعضاء الغلّه و التلخا و مقوی معد و حابس اسهال و سیلان خون و طبع آن جهت تقطیر البول و نفث الدم
و جلوس در آن جهت دفع انگبار خون رگها و آشامیدن طبع درخت آن جهت قروح مزمنه و تنقیه بلفم بطول لیف موخنت
آن جهت جرب و حکه و منع قول قمل موثر است

* متشکله * بضم میم و سکون فاف و کسرتون و فتح عین مهمله و ما * ماهیت آن عبارت از شیر کاه است که گرم کرده عصاره
خربوب شامی اضافه نموده باشد * افعال و خواص آن جهت مالش بر لیا و خشونت سینّه و تسکین تشنگی و تلخی دهان
زدن قهقهه با اخلاط سودای حاصل در معد و ضعف جگر و حرقة البول و جرب و حکه مغیل است

* مقدونس * بفتح میم و سکون فاف و ضم دال مهمله و سکون واو و ضم نون و بین مهمله * ماهیت آن کرفس مانند و ن
است که نظیر اسالیون نامند و در حرف الفامه کور شد
* قصه * المیم مع الکاف
* مکهاره * بفتح میم و کاف و عا و الف و فتح واء مهمله و آنرا مکیانه بدون بجای رانیز گویند لغت هندی است * ماهیت آن

بیج نباتی است قندی مشهور بتال مکیله و در هنک و بنکاله در غنایوها که تالاب نامند در میان آن بسیار بهم میرسد زحل و برک
آن شبیه بکل و برک نیلوفر و بعد از کمی آب که بیج آنرا بقل رچندل و متوسطی و پوست آن سیاه خشن و در حوف آن حانهادر
هر خانه تخمی مائل بتل و بر و بایوست سیاه رنگ اندک صلب و مغز آن سفید اندک شیرین و قلیلی از وجت و کریمه الطعم و آنرا
بر آورده و پیچوند در خلای و نارکی و پخته خشک آنرا بویان نموده نیز پیچوند * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص
آن تازه آن مغوی بدن و باده و زیاده کنند و منی در مبر و دین مضر و رین و خشک بریان کرده آن با غلایت و حابس

* فصل المیم مع اللام *

اصیال است

* ملاحیم بکسر میم و سکون لام و حایفارسی نمک و پترکی دوز و یندی لرن نامند * ماهیت آن جمعی سفید است که در
آب کداخته میگرد و داخل کل اطعمه کرده میشود مکر در حیوانات و آن اقسام میباشند از معدنی و غیر معدنی و معدنی آن
خجری و غیر خجری است خجری آن رطوبتی است که از شکافهای بعضی کوهها و مغارها و قعر آنها تراوش نموده منعقل و متحجر
میکردد و بهترین آن سفید صلب صاف شفاف است که اندرانی نامند و نمک لاهوری نیز از آن قبیل است و نیز از آن قبیل است
آبی که از بعضی اراضی میجوشد و با عنوان ترشح از رگهای زمین تراوش مینماید و مادام که در جای خود است غیر منجمد و
متحجر نیست چون از آنجا حرکت دهند و بجای دیگر برند مانند آنکه قریب آنجا حوضی کنند و آن آب را در آن بتلند و چون
زمانی بران بکند در هوای سرد بران وزد منجمد و متحجر گردد مانند ملح فرموزی و ساندنبر و امثال اینها ولیکن اینها بسفیدی
و صفائی و شفافی لاهوری و اندرانی نیستند و نمک ساندنبر اندک سرخ رنگ است و غیر خجری آن آب بعضی چشمهای بعض
اماکن است و آنرا دریای نمک نامند که بسبب تابش آفتاب و تاثیر کواکب دیگر اطراف آن انجماد مییابد و مانند قند میباشد
در انجماد و صلابت و وسط آن غیر منجمد مائع است و هر چه در آن افتد برورایام بحسب حرارت و حرارت و محلول نمک
میکردد و هر یک از انواع املاح را بنامی مخصوص دارند چنانچه اکثری من کو رخ و اهل شد و خجری آن در آب دیرتر کداخته
میکردد از غیر خجری و مسود کشته که در حد و کوهستان شرقی بلاد پنجاب ما بین مضای نکر کوهته معمور است که فی الحال و ام
وران مکان آنش از زمین آن ملتهب است و آن مکان معروف نزد هندو و سچو لامکھی است و بر در آن چشمه چند است مسطح
که آب آنها شور مانند نمک کداخته در آب است و مردم آنرا در مطبوخات استعمال مینمایند و اکثر هندو آنرا قمرکا بجایهای
دور میبرند و در سالی یکبار تبه برای زیارت و بر ستش اطراف بعینه در آنجا جمع میگردند و آن در کوه در مواضع مسطحی واقع
است و در آنجا عمارتی ساخته اند و شنیدل شد که پادشاه اورنگ زیب عالمگیر که کرباس شرع بسیار منظور داشت تابه آفنی
بسیار شنیدن و کلان و ضخیم طیار کرده بالای آن موضع گذاشته بود که بر آملدن آتش مسدود شود لیکن شعله آتش تابه را منور اخ
کرده بر آمل و هر چیل سعی و چل و جهل نمود و موقوف نکر دین و قدرت کامله حق سبحانه جلشانه برای عبرت شعله از آتش
جهنم شعله تنک سوزان برای دین مخلوقات آفریده و لیکن کفار بر عکس آن کرامات تصور نمود و مبهوت شدند و نیز در کوهستان
سمت مغرب آن نمکی کبود رنگ صلب متحجر از یک تلخ و قند که یندی کومه نامند بهم میرسد آنرا نیز نرم سوده در آب حل
کرده استعمال مینمایند و این با نلشی امت چنانچه ذکر یافت * طبیعت آن درد ورم گرم و در رسوم خشک گفته اند و جهت
مجرد دین و وضع غل ارفع ثقل معدن مغی و مفتاح سله کبد و طحال و کشتن گرم معدن و معاوجش آورد و رواج رادفع نماید مضر
مضر و رین و زکده و منانه و امهال آورد و منی را رفیق کرد اند مصلح آن بار و غن تازه کا و کوا و میش و ز استعمال نمودن

آنست مصنوع آن نیز اقسام است تمامی آنست که در مواعیل بحر شور از بند گرفته تا بنگاه جا بجای بعمل میآوردند در مطعومات و ماکولات ملد اهل آن بلدان و نواح آنها تمام بر آن است و آن چنان است که آب دریا را بر زمینهای شور و زار بسته میکنند از آن تادران منجذب و خشک کرد پس خاک آن موضع را برداشته در آب حل کرده تصفیه نمود و طبع میل مند تا منعقل گردد و اگر آنرا مرتبه دیگر تصفیه نموده باز طبع نمایند سفید شبیه بقتل و مانند غیر حجری ماخوذ از دریا نمک میگرد و چون مکرر تصفیه نموده و بر کاه پنبیلی و ریزند مکرر طبقه طبقه تا مانند قند منجمد گردد و آنرا در بنگاه و بند کاج لون نامند و بهترین همه ملح ذرائی است که در هند مشهور و بلا عوری است پس اقسام دیگر حجری پس غیر حجری که ملح طعام و خبز نامند و بدترین همه ملح مصنوع از مای بحر است و این با اندک تلخی و حلا میباشد زیاد و از املاح دیگر و از مطلق آن مراد ملح طعام است و نیز از برای تدای از رمادات اکثر نباتات مانند برگ و ساق تنباکو و ترب و صرر و امثال اینها و بول حیوانات و انسان نیز بطریق تریق و تصفیه و طبع تلخی بعمل میآوردند و هر یک از اینها موسوم بآب چیزی اند که از آن میسازند و اهل صناعت از بول انسان جوآن میخورند و از اج غارب الخور ملخی بعمل میآوردند برای اعمال خود و بد آنکه تکرار و اقسام واجبات و شیوب و بوره و قلی و زو شاد نیز از جمله املاح اند و آنچه فاعل انعقاد کل حرارت و ماده آن رطوبت و اجزای لطیفه تر ابیه لطیفه است و بحسب اختلاف تاثیر حرارت و لطافت مواد اقسام آنها مختلف میگردد مثلاً اگر حرارت باعندال باشد و ماده لطیف و ارض طیب اقسام املاح جیده از آن حاصل میگردد و درین صورت اگر بویست بران غالب باشد قطعههای آن بزرگ و سفید شفاف میشود و اگر بایان حله نباشد قطعههای آن کوچک و ریخته و زرد و اگر حرارت قوی باشد و ارض قطعی قطعههای آن بزرگ و سرخ رنگ که بوی نفث از آن آید بکون می یابند و اگر حرارت قوی باشد و ماده لطیف و ارض متین ملح متین حاصل میگردد و رنگ آن سیاه میباشد و همچنین قیاس اقسام دیگر بتفصیلیکه در کتب معادن مذکور است و رفتی آن در میهای کمتر از نفطی و نفطی و چون بتله خین نفطیت آنرا از ازل سازند مانند ذرائی کرده طبعیت مطلق آن در آخر درم کرم و خشک و در چند تلخ تر باشد کرم تر بود * افعال و خواص آن محد بن یعقوب کلینی روایت کند مرفوع از حضرت ابی عبد الله علیه السلام که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم خطاب بعلی بن ابی طالب هم کرده فرمودند یا علی افتتاح کن طعام خود را بخوردن نمک و اختتام کن به نمک پس بدستیکه شخصیکه افتتاح کند طعام خود را بتمک و اختتام کند بتمک مستغفر میماند از هفتاد و دو مرض از جمله آنها جنون و جنام و برص است و در حدیث دیگر وارد است از آن حضرت علیه السلام که هر که بر لقمه اول طعام خود نمک پاشد بخورد درو میشود از آن نمش وجه یعنی لکه های که بر صورت می افتد و در حدیث دیگر وارد است از همان حضرت علیه السلام که حق سبحانه و تعالی وحی کرد بموی حضرت موهی علیه السلام که ای موهی ابتدا کن بصلح و ختم کن بصلح طعام خود را بدستیکه در است هفتاد و دو مرض را که اهلون و اضعف آنها جنون و جنام و برص و رجوع خلق و مرض و بطن است و در حدیث دیگر از حضرت رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم مرویست که سید ادا م یعنی نان خورش نمک است و نیز در حدیث دیگر وارد است که فرمودند که هر که پیش از خوردن هر چیز و بعد از خوردن هر چیز نمک بخورد می صدمی مرض از او دفع میگردد که اهلون آنها جنام و در حدیث دیگر از حضرت ابی عبد الله علیه السلام مروی است که عقرب گزید حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و آیس آنحضرت صلی الله علیه و آله لعنته فرمودند عقرب را در فرمودند که بکشد اشتهی تو هیچ مومنی را که از دست ترسانیدی و نه هیچ کافری را پس نمک

ظلیل تدویر آن موضع مایلند در دهاکن شک پس فرو دند که اگر میزد احتیاج مردم چه خاصیت است در ملج هر اینه خواهش نمیکردند بلان تریاق را را حادیت بسیاری در فضیلت ملج وارد است و باین چند حدیث اکتفا ننموده شد و موافق اقوال حکمای طبیعیین ملطف و سمبل و قابض و مضیف و مسدد و قوت قبض این زیاد است از اثر افعال آنست و تحقیق و تحلیل مسرّق آن زیاد از غیر مسرّق و دفع عفونات اخلاط و کد ازند اخلاط جامده و تحلیل امتحان ملج مرز زیاد از سایر اقسام و ملج بریان قوت تحلیل و تلطف و شوری آن کمتر و چون این را چند مرتبه غسل دهند میخفت بی لایع گردد و قوت افعال آن ضعیف شود و مجموع آنها مهمل بلغم و سودا و ماء اصغر و دفع رطوبات لزجه و همد و قشقه و نماد طعام و مشهوی و نیکو کنند و رنگ رخسار و مصلح اغذیه بارده و نیکو کنند طعم اطعمه و بقول و محبوب تغه و حوضات و لحوم و امثال اینها اند و بعضی در اخراج خلطی خاص قویتر از غیر آنست چنانچه من گوید خواهد شد انشاء الله تعالی عنقریب اعفاء الراس ملج اند رانی جهت حدت ذهن و طلای آن با شحم حفظ جهت قروح حادث در سر و با مرکه جهت معفه و قوبا و با صبر جهت نزلات امراض العین اکتحال آن جهت سلاق و ریاض و بدل و تقویت با صره خصوص اند رانی و با مر وارید جهت پاک کردن چرک و جلای دندان و مضغه بدن جهت تقویت لثه و دندان کرم خورد و قلع کرده شد و خصوص مسرّق اند رانی آن برای زیادتی تحقیق آن و بدستور مضغه آن با مرکه جهت افعال مذکوره اعفاء الصل و آشامیدن ملج اند رانی و نطپی آن و سایر انواع آن جهت قطع بلغم لزج از مینه و نطپی آن با عمل و سرکه جهت خنثی و در رم لها مفید اعفاء الفداء و التفضی آشامیدن آن معین برقی نمودن و قی نمودن به نطپی آن در غایت نفع است از برای در حنطار یا با سکنجبین منقی معده مجموع آنها مهمل بلغم و سودا و ماء اصغر و دفع رطوبات لزجه و همد و قشقه و نماد طعام و مشهوی و بعضی اقسام آن در اخراج خلطی خاص اقوی از قسم دیگر و همه غسل اعمار معین بر قلع سودا از اقسامی بدن و رافع بدن مزکی اطعمه و مانع حدوث جذام اند خصوص نطپی آن و اند رانی جهت اوجاع معدّه بارده و با سکنجبین جهت استسقا و امراض هوداوی و بلغمی و تفتیح سد در با مسهلات معین بر قطع و اخراج اخلاط باغمی و سوداوی و تفتیح سد و ضداد آن با فودنج جبلی و روغن و خمیر نان جهت تحلیل او رام انشین بلغمی و بدستور با جوز مائل و بانودنج و عمل جهت قروح ذکر بود اده آن میخفت و قابض و سوخته آن اللف السوم ضداد آن با بزکتنان جهت لسع عقرب و بانودنج جبلی و زقی و عمل جهت لسع افعی شاخند او رنهنگ و با سرکه و عمل جهت کزیدن کی هزار با زنبور و با سکنجبین جهت دفع مضرت انبوس و فطور و با مقلطرا مشیع جهت کزیدن افعی و با زیت و قطران نیز و با فودنج جبلی و روغن کاروند ستور الاورام و البشور ضداد آن با کف صابون جهت ورم ریحی و بلغمی و تهج و بانودنج جبلی و عمل جهت او رام بلغمی و بازفت و عمل نیز و با کلال اجاع و عمل جهت خون منجمد تحت جلد و تحلیل او رام بلغمی و نزول آب و با خمیر جهت لثیم و دامایل و با عمل و زیت جهت انفجار دما میل موثر القروح و الجروح و از بینة طلای آن با روغن زیتون جهت حکه و جرب و زخم آبله و جذام و با حنا جهت داخس و با عمل و قوتیج جهت منع نسله از انتشار و بازیت و سرکه جهت خارش بلغمی بشرط آنکه نزدیک آتش نباشند و با عضو را بر آتش بدن اند که عرق کند و بستان آن با پشم بر زخم طافع خون آن و اغتسال نمه و کلاه و جوشهای بدن رافع آنها و اغتسال آن نیکو کنند و رنگ رخسار و حرق النار طلای آن با روغن زیتون جهت موختکی آتش و منع آبله آن خصوص نوعی بورتی آن زلف الدم چون نمک را نرم سوده با روغن یا معین مزوج کرده پارچه بدن آن نرکده بر موضع فصل و یا خسته و یا غر آن گذارند خون را بزودی بدن نمایک آلات المفاصل ضداد آن با روغن

زیتون و غیر آن زیت و عمل جهت فم عقل و کونکب اعضا و ریه و یا آرد کد م جهت انتوای عصب و یا زیت جهت رفع
 ادیامستن کرم کرده آن بر عطر جهت رفع اوجاع بارد و یا عجمه و ریحیه و یا ستور که کب آن به تنهایی و یا با حرمل نرم گرفته
 در هم ریاسوس کنند و یا برنج نیز الفاسق در مغ مار و مورث غلظت یسر و خارش بدن را بد آن ضعیفه مخصوص مصنوع
 از آب بستر آن و مسترق خون و میخف اخلاط بدن و عقل منی به تنه ص اکثرا آن مصلح آن صحت و در بیماریها و اشیا بارد و رطبه
 و کوبند از خواص مجربه آنست که چون سه درم آنرا در حنیکه عقرب یا سرطان طالع یا بند در خانه مریض بر آتش کد اورد
 اگر بعد از جستن میل بدرون خاله کند آن مریض شفا مییابد و الا فلا و چون در خانه بسوزانند و سوخته آنرا بر طرف چپ
 زنان تعلق نماید باعث سرعت ولادت گردد *

* ملح اندرانی * و آنرا ملح ذرانی بفتح ذال معجمه و راء مهمله و کسرتون و یا ع نسبت نامند مشتق و منسوب بل راء
 بمعنی شدت بپاش است جویت آنکه رنگ آن نمیت با ملاح دیگر بسیار سفید صاف شفاف است مانند بلور و بپاشی نمک حنظل
 بلوری و بهندی نمک لاهوری نامند جهت آنکه از لاهوری آورند و شنید شد که در چین بر آوردن از معدن قطعیای آن
 اندک نرم میباشد و بعد از رسیدن هوا بد آن متحجر میگردد و این بهترین اصناف املاح است و بهترین آن صاف شفاف
 آن در هندوستان از آن نمک ان و بیاله و نعلبکی میسازند و بخار و روق کرده و غیر آن در آن گذاشته تناول می نمایند
 نمکین میگردد * طبیعت آن در آخردوم کرم و خشک * افعال و خواص آن مقوی قه و ذهن و مهمل باقم و لزوجات
 و رافع قهه طعام و جشاد راد و قه عین جهت امراض مذکور در ملح غیر آن جائز و معتدل نیست *

* ملح سانبهر * بفتح سین مهمله و الف و سکون نون و فتح باء موخه و خفای ما راء مهمله * ما هیت آن بعضی آنرا
 ملح اندرانی دانسته اند و اصل آنست که غیر آن است زیرا که سفیدی و شفافی آن نیست و طبعی این کوچک و اندک
 سرخ رنگ است و شنیده شد که زمین راقی و حفر می نمایند از خال و فرج و عروق زمین آبی منتشر میگردد و در آن کودال جمع میشود
 و برسدن هوا بنمیل و متحجر میگردد و این در لطافت از نمک لاهوری کمتر و در طبیعت و افعال و خواص آن قریب بدان است
 * ملح اسود * بپاشی نمک سیاه و بهندی کالون نامند * ما هیت آن از اقسام ملح العجین است و سیاه رنگ و یا اندک
 تلخی و بی نقطیت را * طبیعت آن در کرمی و خشکی زیاد از ملح اندرانی * افعال و خواص آن قوت تلخین و
 افعال و جلای این زیاد از ملح اندرانی و قوی بلع فطری است چون نرم شود با قوری مسته انبه خشک نرم شود
 همزوج نموده اند که بشورند و نواق را زائل گردانند * ملح و شنیدی * ملح طعام است که مائل بسرخي است *

* ملح العجین * یعنی نمک که داخل خمیر نان و طعام می نمایند و آن اقسام و الوان میباشد از حبری غیر اندرانی و
 و از غیر حبری مذکور یعنی نمک دریا که نمک در فارس و ایران میباشد و نمک مصنوع از آب یسر و در هر یک از قسمی از آن
 مستعمل مانند آنکه در عراق عرب و عربستان و روم و حجاز و نواح آنها حبری مذکور و در فارس و ایران غیر حبری ماخوذه
 از دریا و در مواحل سند و کهن و بنگاله همه مصنوع از آب یسر و در کوه و رگه و در جنوب و بنارس و نواح آنها نمک
 مصنوع از خاک زمینهای شور و از رگه خاک آن امکانه راجع نموده در آب حل می نمایند و آب صافی آنرا گرفته طبع میدهند
 تا منجمد میگردد و در هند و عمان نمک سانبهر و نیز آن الوان میباشد از سفید مائل بزرده و مائل بسرخي و مائل بسیاهی
 و بهترین همه سفید صاف آنست * طبیعت آن کرم و خشک در د و مکر مصنوع از آب یسر که کرمی و خشکی آن زیاد است

افعال و خواص آن قریب بملح اندازانی است الا مصنوع آن که قوت امحال و حدت آن زیاده و مائل بتلخی است
 * **ملح طبرزد** * بفتح طاء مهمله و یاء موحد و سکون راء مهمله و فتح زای معجمه و دال مهمله * ماهیت آن نمک جایی
 حیرت است بهترین آن سفید صاف شفاف و بزرگ رانی و لاهوری آنست * طبیعت و افعال و خواص آن در صد ذکر یافت
 * **ملح المر** * بضم میم و راء مهمله مثل د و بغار سی نمک تلخ و بیهندی پادالون نامند * ماهیت آن نمکی است بسفیدی
 و سیاهی زردی مائل * طبیعت آن کرم و خشک تا چهارم * افعال و خواص آن در اند مال جراحات با صغ عربی
 و روغن زیتون قویتر از سائر اقسام مقدار شربت آن کمتر از یک گرم و گفته اند این همان ملح نفتی است لا غیر و نیز گفته اند
 که مصنوع است معلومی نیست *

* **ملح نفتی** * بکسر نون و سکون فاء و کسر طاء مهمله و یاء نسبت * ماهیت آن از جمله املاح معدنیه است سیاه رنگ
 بن بوی باطمت و از بویان نمودن و سوختن بآتش نفتیت آن کم و زائل گفته سفید میگردد * طبیعت آن در رسوم کرم
 و خشک * افعال و خواص آن قوت مسهل و مقه آن زیاده از سائر املاح و در اخراج بلغم و سودا و قویتر از سائر اقسام و
 چون باروغن کل سرخ طلا نماید در رفع جرب و جوشش بدن آن عجیب الفعل مقدار شربت آن تا یک گرم حکیم میرسد
 السهل و در حاشیه گفته نوشته که آنچه معلوم شد ملح نفتی اکثر متبرع از سنگی است مشهور و بسیجی که تلامذ و از دست هازی
 پورمبا ورنک و در پشته مشهور بظیم آباد آنرا میسازند و با طراف میبرند و دستور صنعت آن آنست که اول تار را مگس
 منبایلند پس گرفته در آب منجمد شاند و آن آب را منعقل میسازند ملح نفتی حاصل میگردد و بقول که آنهم غیر مصنوع و هم مصنوع باشد
 * **ملح هندوی** * ماهیت آن نمکی است شفاف سرخ رنگ مائل بسیاهی که بنفسجی نامند و قطعه های آن اندک بزرگ و بیهندی
 آنرا سیدلون نامند * طبیعت آن در اول سوم کرم و خشک * افعال و خواص آن مسهل ماء و صر و سودا و بلغم و
 محرک اشتها و رساند ریح و در سائر افعال مانند سائر اقسام مقدار شربت آن تا یک گرم و نیم است صنعت ملح مصنوع
 از اکثر نباتات و اوراق که بیهندی کهار نامند آنست که گیاه و یا هر برگ نباتی را که مختار اند از ترب و نخود و تها کوب و برگ موز
 و غیرها را در مغدا و که منجمد اند میگیرند و خشک نموده میسوزانند تا خاکستر گردد و در آب حل میکنند و میگردانند
 تا نه نشین گردد و آب صافی آنرا بتمامی بجز حلقه در ظرف دیگر که متصل به آن است گذارند و بیهندی آنست که از نه نشین
 و یا کرباس پاکیزه ساخته و تر نموده یک هر آنرا در ظرف نیکه در آن آب خاکستر است و بیکارند و سرد دیگر آنرا در ظرف خالی تا تمام
 مائیت صافی آن در ظرف خالی آید و باز در آن دردی خاکستر قدری آب داخل می نمایند و بر هم میزنند و میگردانند تا نه نشین
 گردد و آب صافی آنرا بدستور بجز حلقه میگیرند و همچنین تاد بیکار و محوط در خاکستر نامند پس جمع آبهای صافی را یکجا نموده
 باز بجز حلقه صاف نموده صافی را طبع می نمایند تا منجمد گردد و با آنکه آب خاکستر را عرق میکنند و عرق را بطبع منعقل
 میسازند و صنعت ملح اشجار که قلی نیز و بغار سی قلیا و کهار و بیهندی بسیجی نامند نیز بطور جرحه است و طبع و خواص آن در
 قلی ذکر یافت و چون آنرا در سکه حل نموده عقل نمایند و با نوشا در بسایند و با زای مرده در آن یک عدد پیخته مرغ بغیر اینند
 و با آتش پرشته کرده روغن آنرا با نشردن بگردانند و خوردن و گوشت زائد و منقی آنست و دستور احواق و حبب ملح مسهل و حبب
 ملح مسمی و حبب حیات و عرق ملح و ملح سلیمانی و با چک و دهن و معجون آن در قرا با دین کبیر من کور شد *

یا اندک شور و بر وقت مسهل بلغم و سودا و ماء اصغر و حمیات غفنه مزمنه را نافع چون مقلد و در توله تا چهار توله آنرا در آب کرم با عرق رازیانه حل نمایند و قشود شکر داخل کرده بیا شامند چند مجلس خوب عمل نمایند و اگر از آن اقوی خوراند در توله تا چهار توله آنرا بنسب قوت مزاج و حاجت با چهار توله شیر خشک و چهار ماشه برک کل مرغ و شش ماشه رازیانه نیم گرفته شب در آب کرم بخیم مانند و صبح صاف کرده نیم کرم نموده بیا شامند و از برای اعانت عمل آن کاهکاء عرق رازیانه

* فصل المیم مع النون *

نیم کرم بیا شامند

* من * بفتح میم و نون مشدده * ماهیت آن اسم عربی مجموع شنبی است که بر اشیا و غیر آن منعقل گردد و شیرین باشد مانند ترنجبین و کز انکبیس و شیر خشک و امثال اینها و آنچه بر اشیا رسمی منعقل گردد سبب باشد مانند سکر اشهر و آنچه بر نباتات قابضه نشین قابض و آنچه بر مسهله مسهل و بالجملة از ادویه مسهله است و هر یک در ابرام خود مذکور شد

* منج زراوشان * بفتح میم و سکون نون و جیم و فتح زای معجمه و راء مصله و الف و فتح راء و رشین معجمه و الف و نون لغت فارسی است * ماهیت آن تخمی است شبیه بنفشه و سرخ و باله ترازان و نزد بعضی تخم خیری بری است

* فصل المیم مع الواو *

* مو * بضم میم و واو و بفتح میم و تشدید و از نیز آمد و بیونانی میوه و بعضی میطیقون و بیاضی ریشارالانا مثل * ماهیت آن بیج نباتی است ساق آن شبیه بشیت و از آن غلیظ تر و بقدر ذرع و هر یک آن مانند برک آن و بیج آن متفرق و باریک و بلند و بعضی موج و بعضی مستقیم و خوشبو و بزرگ غاریقون و مانند بزرگی و اندک تلخی و حدت که زبان را اندک بگز در کرم کند در خالین منبت آن بیشتر مقل و نیا است بهترین آن سفید روشن پاک آنست و استعمال آن بدو آنکه آنرا مختل نمایند چنان نیست و دستر و مختل نمون آنست که در سر که اندازند و چند روز بگذرانند پس بر آورده خشک نموده اقرص ساخته بکار برند و انطاکی ریشه سنبل جلید آنست و قوت آن تاد و سال باقی میماند * طبیعت آن در درم کرم و در سوم خشک و در سوم نیز کرم و خشک گفته اند و بار طوبت نافقه * افعال و خواص آن قابض و معش و ملطاف و مفتاح و منوم اعضاء الراس و العصب و الصدر و الغشاء و النفس آغامیدن بیج آن جهت مد نزلات و منع رختن آنها پسینه و تصفیه آواز و امراض عصب و مفاصل و اوجاع آنها و ضعف معد و جگر و طحال و کرده و مثانه و تحلیل ریح و نفخ معد و کبد و رحم و تسکین صعود بخارات بلع و مغص و درد کرده و مثانه از اجتماع فضول و رافع بله و نری اختره و بلاغم و لزوحات معد و مدربول و حیض و منصف منی و مقوی و متحرک باه و جلوس در طبیعت آن جهت عسر البول و احتباس آن و حیض مفید مضار مصلح آن خیماییدن آنست در سر که چنانچه ذکر یافت و مضمر در مصلح آن تخم کرفس و عمل مقل او شربت آن تاد و متقال بدل آن نیم وزن آن سنبل الطیب و نیم وزن آن جوز بوا و کوبند بدل آن قطر اسالیون است بوزن آن و لوبند بدل آن ثفل سیاه و کوبند افستین است

* موزر * بفتح میم و سکون واو و زای معجمه لغت عربی است و نیز بعر بی طلع و بهندی کیله نامند * ماهیت آن ثمر درختی است هندی در ینکاله و دکهن کثیر الوجود در سواجل اکثر بلاد عربستان و یمن و عمان و بصره و بغداد و ایران نیز قلیلی یافت میشود و گفته اند شیرینی و لطافت آنها زیاد از ینکالی است و اصناف میباش و هر یک بنامی مشهور در هر یک از خصوص در ینکاله و درخت آن بد و سه قامت و بر کهای آن عریض و طولانی تا بل و ذرع و از تنه آن میروید و تنه آن پرده پرده و با قوطیت بسیار در جوف آن مغزی که بهندی کنجبال نامند و آنرا ورق و ورق کرده با مایه یا تنهها بختنه مانند بقول و اصل

دیگر مشغول و شمر آن در ابتداء ظهور و غلا فی صورتی شکل بنفش مانند بعضی می باشد پس آن شکافته خوشه ظاهر میگردد و در آن خوشه دانه های مغز بسیار ریزه و پتله ریج بزرگ میشود تا آنکه میرسد و پخته میگردد پس آنرا قطع نموده پوست بالای آنرا دور کرده مغز آنرا مشغول و شمر درختی که یکمربته شمر آورد دیگر شمر می آورد آنرا میبرند و مغز آنرا که کنجیال نامند بر آورده پخته مشغول و چنانچه ذکر یافت و در بنگاله شمر آنرا اختصاص بفصلی و زمانی معین نیست در تمام سال شمر می دهند الا آنکه در فصل بارش زیاد و از اطراف درخت فصلها و بچه های بسیار می آید و آنچه بلند و بزرگ است بعد از اخذ شمر بحدود کور و قطع تنه آنرا از آنها بجای آن بر قرار میدارند تنه را بر آورده جایهای دیگر خس میچینند و در باغی و مکانی که سه چهار درخت آن باشد و زمین قوی بود در سه چهار سال تا صد درخت و زیاد میشود و شمر بعضی اصناف آن شیرین و لطیف و لذیذ بسیار و خوشبو میباشد و آنرا درخت و در بنگاله یکمربته شمر می نامند و سواي بنگاله مخصوص چهار نگیر نکرد تمام ملک هند و کهن این نوع نمیشود و این بی تخم است و بعد از آن اصناف دیگر با تخم بعضی بسیار کرم و ریزه مانند انوپان و صغری و چمنیه و مال بهوک و چنبا و امثال اینها نیز و طعم آنها شیرین و با لذت را داشته خوش ولیکن بطاقت و لذت و خوشبوی و شیرینی مرتبانی نیست و بعضی از اینها نیز با لذت و عذوق میباشد خصوص که خوب پخته و رسیده نباشد و اما صنفی که آنرا کچیکله نامند خوشه و شمر آن بزرگ تر از شمرهای همه اصناف دیگر تا بیک شبر و اکثر مثلث شکل میباشد پخته و رسیده آنرا نمی خورند برای بی مزگی و لزوم و عقوق و کم شیرینی پوست آن را در نیم خامی جدا کرده و مغز آن ورق نموده در ماهی و قلاب یا بدن و اینها پخته میخورند و از همه بد تر صنفی است که در بنگاله آنرا آتوه نامند چون این بسیار بی مزه و با لزوم و عقوق و بی تخم است اکثری نیم پخته آنرا نیز نمی خورند مگر فقر و مساکین و هر یک از اصناف مذکور در بعضی بلاد به تر از بعضی دیگر می شود بحسب اختلاف زمین و آب و هوا و هر جا بنامی مخصوص و همه اصناف مذکور در بنگاله مخصوص چهار نگیر کرجای دیگر نمی شود و از برگ و پوست درخت آن خشک کرده و هموزانید و ملجی بعمل می آورند چنانچه در ملج مذکور شد و خاکستر آنرا با اعتبار آنکه با بور قیمت و جلا است کازران مثل و بنگاله در غسل بعضی ثواب بسیار چرب و جرح مستعمل دارند بجای صابون که در آب چند روز لها مهارا می خیسانند پس اندکی طبعی داده و نوز این را با صلاح خود به تنی نامند پس مالیده اندر ده آب خالص می شویند تا پاک گردد و * طریقت آن و در کرمی معتدل و در دم ترو با قوت نافه * افعال و خواص آن جالی و کثیر الغذاء و بطبی الهضم و بعد از انضمام مولد خون غلیظ و مسمن بدن اعطاء الصل و الغذاء و التفتض و طرح و ملین سینیه و جهت هرقه یا بس و خشونت خلق و ترطیب معد و دجمن بطن و تحریک باه و حرورین و دفع لاغری کرده نافع مطبوخ نیم پخته کچیکله حایس اهل الزینه طلای آن با سر که و آب لیمو جهت کجلی و معفه و جرب و حکه و با آب و تخم خربزه جهت کف و نیکوئی و رنگ رخسار و آبرام و صداد برک آن محلل ادرام القروح و الجروح و حرق النار و صا د نوع موزیکه در بنگاله مال بهوک میگویند جهت سوختگی آتش که چون بعد از سوختن بران موضع بمالند مانع آبله و روجع آتست و نیز نوع موزیکه بولکه نامند جهت قروح بدن اطفال خصوص قروحیکه به سبب آتشک ابودین و یا مرضه بهم رسیده باشد مجرب که رسیده آنرا پخته آنرا نرم مثل مرهم ساخته بر یا رچه مالیده بران گذارند در پنج شش مرتبه زائل میگردد و چون الله تعالی در رور خاکستر پوست آن و پوست درخت جهت نوز الدم جروح و تجفیف و التیام قروح مؤثر الحار بطبی الهضم و نفاخ و اکثرا و ملامت آن مولد ریاخ و خون غلیظ بلغمی و باغم و موجب

مد و تولنج و زحور و ضعفها قسمه مخصوص در سر و دین و مرطوب المزاج و بلان رطبه و باعث نزول آب در اعضا و خصیه
 بتخصیص چو ن آب بالای آن پتو شد مصالح آن نمک بر بالای آن خورن و مر بای زنجبیل و عمل و عکس در بعض امزجه بارده
 و سکنجبین بزوری و شکری و در حاره و خورن آن ناختا بمبار مغر و بلجمه در امزجه حاره یا بسه قویه و بلان حاره یا بسه موافق
 و نافع و مقوی و مغر و دمن و در این آب بارده رطبه و ضعیفه و بلان رطبه مغر و مصلث اکرا مرض مذکوره و اسباب آنها
 و بیخ آن کرم و خشک آشامیدن آن دافع کرم شکم و اهل فلاحیت نوشته جا نیکه موز نیاشد و خواصند که بهم رسد باید که دانند
 خرما را در قلاس کل اشته غرس نمایند و در موضع غرس سر کین اسف ریزن و تسقیه می نمود و باشند درخت موز بهم عید رسد
 * موسسری * بضم میم و سکون و ارو سین مهمله و کسر لام و یا لغت هندی است * ما هیمت * آن کوینل بیخ سینهل کوچک کل
 نیامده است و آن بیخی است بسطوری شقال مصری و بسیار شبیه بلان و از آن بز رکتود و نوع میباش سفید و سیاه و سفید
 آن اقوی و مستعمل و بعضی خیار آنرا انفع دانسته اند * طبعیعت * آن کرم و خشک تا دوم و بارطوبت فضلیه * افعال و
 خواص آن آشامیدن سفوف آن که بکار دجونی ورق کرده در سایه خشک نمود ذکر فته آنرا بفرد و منتقال با نبات جهت
 ضیق النفس و تقویت باه و از یاد ماده منی و رفع بواسیر و تحلیل ریاخ آن و آشامیدن و منتقال آن با زیره کرمانی جهت
 یرقان و باز لجبیل بی ریشه که بهندی است و آنرا مندل جهت هیضه بلغمی و اسهال و آب پیاز جهت تولنج رستی و آب فرنیجه شک
 و آب آب برک تاسی که نوعی از فرنیجه شک است جهت تحلیل ریاخ کرده و با برک پنبیکشت بالسر به جهت رفع ام الصبیان
 و با اطر فیل جهت سیلان منی که بهندی میمون مانند و با ناخته جهت سرد بار و با دار فلفل جهت کزین کی سک دیوانه
 و با کنجیل جهت حمی ربع و غب و جلدی و با نمک هتک جهت تقویت اشتها و زیادتی آن و با آب کرم جهت درد شکم و با شمر کاو
 و شکر جهت ازدیاد منی و تقویت باه و فربه نمودن بدن و با روغن کنجیل جهت زکام و نزله و رفع بلاغم مغیل است انفع و
 بهترین طرق استعمال آن آنست که بیخ درخت دوساله سفید آنرا از زمین بر آورند و ریشه های باریک آنرا در و رکنند و بکار
 چوبی ورق نموده و بسوزن چوبی مویاج کرده بریسمان کشند و در سایه خشک نمایند پس سفوف کرده و رزی یکسره آنرا بیکسره
 نبات در نیم پیا لب آب کرم ریخته بقاشق چوبی بر هم زنند تا لعاب آورد و تا چهل روز با من دستور پیا شامند و درین ایام از ترشی
 و بادی و جماع و اعراض نفسانی و بن نیه و هوای سرد و آب بسیار سرد پرورد و پر صین نمایند جمیع قوای حورانیه و طبیعیه
 و نفسانیه را تقویت بخش و پر را مانند جوان میکرد اندک حکایت حکیم شرف الدین در میخربات خود گفته که من شروع
 بشوریدن این دوا نمودم و بدن منی جهت آنکه بازن خود مقاربت نمایم مرا بیک جانب و ز رجه مرا بیکانب دیگر شود
 میخوار باید چون بیست روز از خوردن این دوا گذشت از شدت قوت باه و شوق نتوانستم صبر نمود شمی یای خود را از
 بالای پل دراز کرده زن خود را بران پاسوار نموده بدن طرف آوردم و با او مقاربت کرده باز بر پاسوار نمودم و بدن انبیا
 فرستادم که در بین پای من لغزش نمود و اندک فرود آمد و پای زن من بر شکم پل و رسید از خواب بیدار شد گفت ای ظالم
 چرا تا چهل روز صبر نکردی که این لغزش و ضعف من نمی ماند

* موسسری * بضم میم و سکون و ارو لام و فتح سین و کسر لام و یا لغت هندی است * ما هیمت * آن درختی است
 عظیم رشاخهای آن انبوه و موزون و خوش منظر و در ملک هندی و بتکله و فرنک اکثیر الوجود و در باغات و خانه های شری می نمایند
 و برک آن متوسط در بزرگی و کوچکی و اندک عریض و طولانی و امس و کل آن کوچک بهمن مد و مرشرف هندی و نمک و بسیار

خوشبویم در نازکی و هم بعد از خشک شدن و در موسم گرما که هنگام بارش است در ملک هند و نیکاله هنگام بهار آنست و ثمر آن
 بعد رعناب متومطی و سنجبل بزرگی و بریک آن و مغز آن با غوصت بسیا و اندک شیونبی و هسته آن بزرگ * طبعیت کل
 آن گرم و خشک و ثمر آن سرد و خشک و بعضی خصوص نارس آن * افعال و خواص آن ثمر نارس خشک و نفی آن را نیز در
 ادویه حایسته منی و سبلان آن داخل می نمایند جهت آنکه باض و مسمک متی است و حایس بطن و آشامیدن آن قروح پوست
 درخت آن جهت حرقة البول و قروح مجاری آن و آنشک نافع و بیخ آن نیز در ستور و مضغه بطبع پوست درخت آن جهت
 درد دندان و تقویت نه نافع و سعطو کل خشک سوخته آن برای مرض اموه که مرضی است در نیکاله در بینی مردم بهم میرسد
 علامت آن تب شدید و صداع و درد کردن و شانه و غیره است و جهت صداع بارد وید ستور کشیدن کل خشک آن در سوغایان
 بجای تباه کو و عرق کل آن جهت صداع و تقویت دل و دماغ و شرابا و سعطو نافع طرد الهوام گذاشتن کل آن بر فراش و رخت

خواب باعث دوری هزار یا و مار از آن است و در حروف الباء مع الوار بنام بولسری نیز ذکر یافت

* مومیا * بضم میم و سکون واو و کسر میم و فتح یاء مثناة تثنیة و الف لغت یونانی است بمعنی حافظ لاجساد و بعضی عرق
 الچبال و بفارسی مومیا نامند * ماهیت آن چیزی است شبیه بقیر از درختها و شکافهای بعضی جبال بیرون می آید و
 بهترین همه آن است که در کوه داراب که از توابع فارس است بهم میرسد و بعد از آن در سطهبانات و نواح آن و بعد از آن در
 گهکلیویه و آنچه از جاهای دیگر اخذ مینمایند قیر است نه مومیا و وضعی الاثر و چند آن خاصیتی و نفع بر آن مترتب نمیکرد
 و آنچه ملا حمل تهمته در تاریخ الحکا در کیفیت بد و اطلاع بر مومیا و خواص و افعال آن نوشته آنست که از جمله عجایب
 اتفاقات ظهور مومیا کانی بود در عهد فریدون و کیفیت ظهور آن در کتب معتبره چنین آورده اند که در ایام حکومت
 فریدون جمعی از سپاهیان او در حوالی داراب جرد فارس شکار میکردند ناگاه یکی از ایشان تیر کاری بر قوچ کوهی زد و آن
 بعد از چنان زخمی از نظر ایشان غائب شد هر چند تفحص کردند و نیافتند اتفاقا بعد از یک هفته باز آن جماعت بشکار رفتند
 همان قوچ را دیدند که صحیح و سالم میگرد و آن تیر در پوست او آویخته و قوچ آنچنان شکار امید که کو با اصلا زخمی بد و
 نرسیده آن جماعت از مشاهده آنجا تعجب شد و در مقام گرفتن او شدند و بهر نحوی که بود او را بدست آوردند چون
 بیک ملا حظه نمودند قدری از مومیا فی در اندرون زخم و حوالی او چسبیده بود چنانچه معلوم می شد که او خود را بموضع
 که مومیا فی داشته مالیده و آن مومیا فی موجب التیام و التئام زخم کاری او شد و چون این خبر بغیرون رسید بحکم او
 حکما و طبعا در مقام تجربه را امتحان آن شدند و در التیام جراحت و جبر عظم مکسور و غیره مازوی آثار جمل و قوا و
 عظمت یافتند انتهی کلامه و بعضی گفته اند که در زمان فریدون فرخ حکما پی باین در او بردند بدین طریق که روزی فریدون
 برای شکار رفته بود و آهویی را تیر زد چنانچه آن تیر بر پهلو او نشست و از پهلو دیگرا و بیرون رفت و تیر دیگر بر پای او زد
 که لنگ شد و بیرون رفت و فریدون در عقب آن میرفت تا آنکه آهوی بجای رسید که اندک کورده داشت آن آهو چند مرتبه زبان
 خود را بر آن مکان مالیده و تا رسیدن فریدون بسوخته او باز آن آهو بد و نشست و برت و نمی لکید ازین معنی فریدون
 متعجب شد حکما را طلبید و اظهار آن مقله نموده و بعد تفحص معلوم شد که از زغای سنگ مانند صغ چیز می تراوش
 میکند و میچکد و آن آهو آنرا لهیبند پس فریدون حکم کرد که مستحفظان در اینجا باشند و هر ساله هر مقل آنرا جمع شود ارسال
 حضور نمایند و از آن زمان تا حال در اینجا مستحفظان هستند و هر ساله آنچه جمع میشود از برای سلاطین ارسال میگردد

ورفته بر درایام از کثرت کارش آن مکان کوه شده است و اعتبار آنکه سنگی را که در ذوق آن در می آید میگرداند بکاف
از زیر آن بیشتر است می آید و همچنین ازین جهت آن مکان کوه ترا از سابق شده و با فعلی بر مثال چه می بگوید در غایت
انسان بقطره چهارده روزه شده است سگی عظیم بدن آن کهنه شده و مستحقان قدر یک آن میباشند و می بگویند بکاف
شست کس و زیاده هم جمع شده آن منک و اندک اندک کنار می کنند که شخصی در آن توانا رفت پس شخصی سگی بسته
اند و این آن می رود اندک آبی و قل و یک شیر یا یک و نیم شیر کفی قل دی زیاده و کفی که تر از قرا و شر حروق آن کوه در قل
آن جمع شده است در آن مدت و بر نای آن اندک دفتی مانند پخته نازک متعبد گشته تمام آن آب را با اندک سنگ و درخت
و آنچه هست در آن بیرون آورده و در یک بزرگی جلع میکنند و مستحقان همه جمع میباشند و آن دین را بر آتش گذاشته
چند جوشی میل مثل قافیت از اقامت رخاک و روغن و غیره داخل اگر در پس فرو آورده مرا آنرا بسته بده بر آن میگردانند
و میگردانند تا خوب سرد گردد پس مرا آنرا باز کرده آنچه بر روی آن بسته شده است از دفتیت میگردانند و مرتبه دیگر آنرا بهین
قسم جوش داده میگردانند تا سرد گردد و دفتیت آنرا باز میگردانند و همچنین قافیت دیگر در آن نماد پس قافیت دیگر
در دی برای خورد میگردانند و تمامه را جمیع آنها بر آن میزنند و ارسال حضور میباشند و مجموع قافیتها را یکبار و مثقال
نهایت تا در صد مثقال در تمام مال جمع میشود کفی زیاده تا سه صد مثقال و کفی کمتر زیاده برین شش و شش و در درجی آن
نیز قافیتها را بسیار است چون در روشن و کفی کل سرخ حل نمادند و صاف نموده و به شستن و دانه شستن نمادند و برین
بعضی تفه شیل و شل و کاف و در آب در کفی است که از آنجا میروند در آب می خند می نمایند در آن در و زشتی کوه
قطره قطره میباشند و میپزند در زیر آن شاق بزرگی نصب کرده اند در آن آنچه میبستند میگردانند و جمع میکنند و
هر حال بد ستور ارسال حضور میباشند و برین نمادند و غیره در آب میزنند و زشتی کفی سبک بر می آید و رنگی معین مانند در آب
ندارد و کافیکه معر بین کارند در آن کوهستان رفته پس میباشند و بر روی بعضی سنگها که عظمی و دخی معلوم میشود
اجزاء ایمنی کوپید و نشان میگردانند و بعد از چند مدت آمدن از آنجا آنچه جوشیده شده است جمع نموده بر میل و اند
و کاه است که سال دیگر از همان سنگ و همانجا نیز بر می آید و کاه هست که بر می آید و زجای دیگر و از شفاف سنگهای دیگر که بر
نیامده بود بر می آید و نیز از بعضی قند و سکنه آن دیار خیل و شل که بعضی دل آن دیار و سالیان است و کوه و یار و نیز در بعض
نواح آنها جمع شده در بعضی دیار و از شفاف کوه که که میل اند که از آنجا میروند بر می آید و دانه بعضی در آن مغار و
شکافها جمع کرده آتش میزنند و میروند بسبب کوهی تابش آتش از شکافها و زشتی سنگهای چینی بسیار بر می آید و در مغار
شکافها و زشتیها میگردانند و بعد از مدت آن مغار آمدن آنها را جمع کرده میان خود تقسیم میکنند و میخورند و
این نوع است که نزد مردم بسیار در و از آن است و خرد و فروخت آن میشود و در تغیر و بزرگ است و انواع
اول که در آب و ماخود از کان خاص و خاص است متاع بسیار دارد و در تغیر الوجود است و بدست همه کس نمی آید چنانچه
ذکر داشت مگر آنکه قایل از آن عمل و یا از بخشش و تعامات سلاطین و اعیان و کوه خانیات بطریق سرقه بدست بعضی آید
و نیز چیزی شبیه به میوه میباشند و ضعیف العمل تا صاف از بعضی کوههای هند و کین بعمل میآید و میگردانند که شکوفه مغار
میپزند و خوب خالص آنرا چون در آب اندازند آب را سرخ میگردانند و مانند موم میباشند و کاه است و آنرا باستان
اعمال مثل طلا جیت میندند و خاصیت بهیاری برای آن بیان میکنند و میگویند که نوع دوم سبزی که آنرا کور می نامند

خوب است و جیل و اصلی و لایک و غیر اصلی و کاه باغذ که در عرصه فخت هشت ساعت با صلاح آورد و امتحان دیگر آنکه مومیائی خوب را چون بدست بگرداند مثل موم خالص بزودی نرم میگردد و بدست و مغشوش و مبدل آن صلابت بسیار دارد و بزودی و بتدریج کمی نرم نمی شود و بهترین امتحانات آنست که جگر کمر اعضای انسان و ارجاع و تقویت باه و ساق و قوی و غیره را نماند تجربه نمایند و طبیعت آن در اول سه گرم گرم و در دوم خشک و نرزد بعضی خشکی آن غالب بر گرمی آن و صاحب شفاء الا سقام حار در درم و ریاس در اول گفته و قوت آن تا چهل سال باقی میماند و افعال و خواص آن مقوم ارواح و ذل و مفرح و محلل مواد بارده و مقوی اعضای باطنی و ظاهری و میخف رطوبات و معین باه و حافظ ارواح بدنی و لطیف و سریم التفوذ و مفتاح مدد و جالی و جهت فواقی و فالج و وعشه و لقوه و رفع سموم و مشروب و به و ملک و رغه و دردم معده و وجع الفواد و تقویت معده و اختناق رحم و جمیع امراض بارده و نفث اللم و جراحات متانله و سلس الیول و ابتلاص الجنام و داء الغیل و ثقل زبان و کزیدن مغرب و تشلیل او را مبلغمه و جگر کمر و ضربه و سقطه و خلع نافع اعضاء الراس و الاذن و الالف و اللسان و محلول مقدار یک حبه آن با آب مرزنجوش جهت صداع بارده و ساذج و شقیقه و صرع و دوار و لقوه و فالج و استرخاود و حبه آن با آب طبع صغیر فارسی و راسن جبلی جهت سبات و آشامیدن و مالیدن و معوط نمودن و چکانیدن یک جوان در بینی و کوش با طبع مرزنجوش و باروغن و زنبق و نیز معوط یک حبه آن با یک حبه مشک و کافور و جنل بیل ستر محلول در روغن بان جهت اوجاع بارده کهنه در مرور و یاح و برودت و دماغ و همچنین قطور آن در کوش و بینی و باروغن زیتون و عمل جهت ریاح میجتم در دماغ و آشامیدن یک حبه آن با آب طبع کرفس و زیره کرمانی جهت لقوه و نیم دانک آن با یک صغیر فارسی در آن جو شاییده باشد جهت ارتعاش و چکاندن یک حبه آن با روغن یا سمن باطل در کوش جهت درد آن و مقدار یک شعیره آن با روغن گل سرخ و بتنهائی و یا با آب غوره قطور آن و فتمیله مزوج با آن در کوش گل اشن جهت ثقل سامعه و ریش و قروح و آملن چرک ازان نافع و ارمطاطالیس گفته قطور محلول آن با پیله خوک شیر نمک سود جهت کرمی نافع حتی کرمی مادر زاد مبالغه و با کافور و بتنهائی و یا با آب مرزنجوش جهت رها و امراض بینی و در لک آن با عسل جهت نکست زبان و ثقل آن نافع اعضاء النفس آشامیدن مقدار سه شعیره آن در نهیله و جگر کمر جهت نفث اللم از زرنه و یک حبه آن با شیر الاغ جهت نفث اللم و رعا و همچنین قطور آن جهت رعا و یک قیرا آن با سکنجبین و یا با آب نعناع جهت رفع خناق و یک قیرا آن با شراب مورد و رب توت و یا با طبع عدس و امثال اینها جهت وجع حلق و ورم آن گفته اند غرغره مقل ارد و حبه آن با آب اصل السوس مقشره روز و عاقر قرحا مطبوخ جهت خناق و یک طسوج آن با آب عناب یا بستان و ماء الشعیر و اصل السوس مقشره روز متوالی ناسته جهت سرفه و یک قیرا آن با آب نعناع و یا با آب مطبوخ زیره کرمانی و نانخواه و کروی و جهت خفقان بارده و مغیل است اعضاء الغل و آشامیدن یک قیرا آن با آب مطبوخ زیره کرمانی و نانخواه و کروی و جهت غشیان و تهوع و خفقان و ضعف معده و قراقر و نفخ و ریح بلغمی معده و امعاء و ازاله رطوبات میجتمعه بر فم معده و سقطه و ضرر به بر سینه و معده و بر ای سقطه و صدمه و ضربه کبد مقدار یک قیرا آن با دود آنک کل ارمی و یک دانک زعفران در آب برک عنب الثعلب و یا با آب برک کاسنی و یا دخیار شنبز و جهت فواقی ریحی یک حبه آن با طبع نشکر کرفس و زیره کرمانی و جهت وجع طحال یک قیرا آن با آب کشتیز ناز و یا با آب بیج کبر و جهت وجع و نفخ و بزرگی طحال یک قیرا آن با ماء السكر و یا با آب کرفس تازه و یا با طبع بیج آن و یا با طبع نشکر و یا با پوست بیج کبر و یا با

ورم همچنین با آب طبع خشک طلای نیمه آنک آن با آب مطبوخ انیسون در آن جور شافیه باشند بر شکم مستسقی و همچنین آشامیدن
یک دانگ آن با آب مطبوخ انیسون نافع اعضاء النفس و التناهل آشامیدن یک قیراط آن با غیر تازه و وشده و بتنهائی و یا با
قد رمی شکر جهت ترویح و ارجاع الحلیل و منانه و آشامیدن طسوجی از آن با آب مطبوخ در قورق قح اندر جهت رفع حبس
البول و تقطیر و در آن و خوردن و هفتت یک مرتبه در حبه آن با روغن کاه جهت رفع باد بواسیر و ارجاع معد و در حبه آن
با آب مطبوخ ساذج هندی جهت اختناق رحم و حمل اندک آن مخلوط با ارد کنندم جهت قلت صبریة نگاه داشتن بول و
سلس البول و همچنین حمل آن با روغن زیتون یا روغن زنبق جهت تقطیر البول و عدم صبر بر حبس آن و استرخای مقله
و غل و طر و مسح آن با روغن نار حیل و مانند آن بر قصب و انثیان و حوالی آن جهت تعویج جماع و همچنین آشامیدن در
حبه آن با آب با قلاب حبه از آن با زرد قشقرغ نیم برشت سه روز متوالی و بعد بن زکریا در کتاب الباء نقل کرده اند که کسی
را آب منی خرج شد با باشد و خواهر که بزودی ببالا اعلی برگردد در آخر حرکت قریب با نزال و جو مو میائی را در پنج
درم غسل سفین حل کرده بخورد و اگر محرور را مزاج باشد با اشریة باره مناسبه بنوشن مجرب است الانت المفاصل متلول
آن از یک انگ تا یک و نیم دانگ در دهان مناسبه مانند روغن کل و یا انجیلی مرافقه مانند آب با قلاب و زرد قشقرغ در
مه حل در جهت ارجاع مفاصل و خلع عضو و کوفتگی عضله و عصب و جدا شدن و پاره شدن آن و کسر عظم و سقطه و ضرب و صدمه
و امثال اینها خوردن و مالیدن آن بر آن موضع بعدیل و همچنین آشامیدن آن با شراب و برای جراحات گفته و
ناصور وزن یک انگ آن با یک گرم بیه بخنجر یک انگه در زیر مقل از نیم درم مرهم ساخته بمالند و جهت اعلان باطنی و
صد ماست آن در روغن کل مرخ یا روغن کنجد حل کرده و طلا نمودن بآن و اگر بر کسی تیرید زده باشند مالیدن بر آن موضع
و خوردن آن بغایت نافع الجمی آشامیدن نیمه آنک آن با مطبوخ انیسون و باد آورد و یا با اشریة مناسبه دیگر جهت رفع
حمیات هتیه بلغمه و سودا و ریه نافع الاورام و البثور و الزیتة نیمه آنک آن با مطبوخ انیسون صرف باد ویه مناسبه دیکو هفت
روز متوالی جهت ابتدای برص و جلد ام و داء الغیل و همچنین جهت مرعلت باد ویه مناسبه و معار آن مفید است السموم
مالیدن آن بقل و رنگیرا با روغن کاه جهت کزیدن عقرب و نیز جهت عقرب کزیده آشامیدن یک قیراط آن با شراب صرف
یا نیمه صرف و همچنین یک قیراط آن با آب کشنیز تازه و یا آب بیج کبر آشامیدن و کد داشتن بر آن و جهت مطلق سموم مقل از
در حبه آن با طبع خشک و یا با آب فرا سیر و یا با آب سد اب و یا با آب فو تچ جبلی و یا با آب انجیل و یا با آب طبع آنها
مجرب است دستور چل مو میائی مانند حل غبر و لا دن است در قدر مضاعف در کلاب و یا با دهان مناسبه و یا بتنهائی و در
تو اکب واد ویه داخل نمودن و حبوب آن در قیرا بدین کبیر ذکر یافت *

صورتی * بضم میم و سکون و ورنون و جیم لغت هندی است * ماهیت آن پوست درخت نوعی از نی غیر میوه است
که بهندی می سر کنند و مانند اطفال از قلم آن بر نشسته می نویسند * طبیعت آن سرد و خشک * افعال و خواص آن غرغره
با آب مطبوخ آن جهت جوشش دهان و اورام لثه و لایه و آشامیدن آن جهت ضعف شهرت تمام و برآ سیر خونی و ریحی و
درد کرده و منانه و آلات تناسل و آشامیدن آن بطریق تنبا کو که در مرغلیان بجهت فواق از مجربات گفته اند و بتجربه
رسیده و اگر قبل از کزیدن آن قدری برک تنبا کو خشک را در آتش انداخته و در آنرا لیمان بگیرند بهتر است و اگر
بهکل فو زائل نکرد و مکرر نمایند و این معالجه فواق ریحی است و بخور آن جهت برآ مهر مفید است *

* **مولد** یی * بضم میم و سکون واو و خفای تون و کمرد ال مؤجله بالغت مندی است * ما هیست آن نامانی است مندی
 کثیر المنافع و از قبیل نجیم و باره با شاخه ای مغروش بر زمین و برک آن شبیه برک یوده و از آن ضمیمه ترم مغرب و کل آن
 شرح ماثل بینفشی و مد و رشبه بتکه و خوشبونی الحمله شبیه بموی کلاب و طعم آن اندک تلخ و منبت آن صحرای مزارع و
 در من و عظیم آباد و بتکله کثیر الوجود * **طبیعت** آن درد ورم کرم و تر و یاقوت قابضه * **افعال** و خواص آن مقوی اعضای
 رئیس و قوی و ارواح و معد و رسال و ملطف و مفت و در تلطیف و تقویت قریب پیچوب چینی بتل یکه از عرق و نول و راسخ شارب
 آن بوی آن می آید رجعت رفع خفقان و ترشح و پرتان و زردی بفره و امراض صفراوی و سوداوی و رحم و حرقة البول
 و از این و بر و مانند خنازیر و ماهی و ادوام جمیع اعضا نافع و آشامیدن عرق آن که بدستور کلاب عرق کفشد جهت خفقان
 و سواس سوداوی و صفراوی و تحلیل مواد بلغمیه و تقویت قوی و ارواح و سایر امراض مذکور و جرب و قویا و حکم و
 امثال اینها نافع بشرط ملا و متبوان که از سه متقال تا پنج متقال ابتداء شروع نمایند و روزی در متقال بیفزایند تا هر
 متقال که موافقت نماید و مرض رویتشفیف و انقطاع آورد پس بتدریج کم نمایند و در ایام آشامیدن از حر و غش و لبنیات
 و نفول و اغلیظه و آشامیدن آب بسیار سرد و پیاسیاری و امثال و حرکات نفسانی و دنی و جماع و حمام اجتناب نمایند
 و اگر نمک را تقلیل نمایند بهتر است و اقتصاد بر اغلیظه لطیفه و آب نیچرم نمایند و در مزج قویه شروع از ده متقال نمایند و
 بتدریج یک متقال یاد و متقال بیفزایند و جرم آنرا نیز اهل من مستعمل دارند و نبات آنرا در هنگام تازگی یا پیچ و برک و کل
 کدب در سایه خشک میخایند پس نرم سوده یا آرد کنند و م و روغن و شکری بطریق حلوا اختیه روزی موافق برداشت مزاج میخورند
 جهت حفظ قوای حیوانی و دنی و منع موی از مغیل و اسقاط و نیز بطریق مغوف یا شربه مناسبه می آشامند جهت امور
 مذکور و تخم آنرا گفته اند اگر با شیر هر روز مقداری کف بخورند قوت حیوانی بخشش و کل آنرا اگر تا چهل روز بخورند
 نیز همان خاصیت بخشش و نبات آنرا قبل از بیکل آمدن چون با بیکر و مائید و روغن و عسل آمیخته تا چهل روز بخورند موی
 را سفید نکرد اند و نیز بزاد اهل من مشهور است که چون غنچه کل آنرا در اول سال در دست بعل نمایند در آن سال از آزار و
 محفوظ میمانند یک غنچه آن یکسال در غنچه آن دو سال و همچنین مجرب میداند و بیج آنرا اگر تا یکسال بخورند نیز جهت
 سیاه کردن موی نافع و چون بیج آنرا نیم گرفته در آب بشیسانند آن مقداری که نیم بردارد پس با روغن یا سهین چرب کرده
 در ریشه کرده و بطریق قرع معکوس مقرر نمایند و هر روز یک انگ آنرا با برک تا نبول در زمستان بخورند نفع عظیم بخشش و
 تقویت قوی و ارواح نمایند و امراض بارد و رطبه را دفع سازد و بدستور چون آب تازه نبات آنرا با کل و بیج بکیند و با روغن
 کبیب بقدر ربع آن با آتش ملایم طبع و مدت تا روغن بماند و صاف نموده هر روز مقداری در دم آنرا صبح ناشتا بخورند تا
 چهل و یک روز درین مدت از جماع و ترشی و بادی پرهیز نمایند تقویت باه و بندی بخشش که شرح نتوان نمود و چون بیج آنرا
 در ظرف مسی با ده شته چوب نیم خوب بسانند و مسحق نمایند با آب چند آنکه سیاه رنگ گردد پس پنبه یا کیزه را باندان تر نهوده
 خشک کرده و در آن و منالیا جت قدری از آن پنبه یا آب تر کرده و بر چشم صاحب رمد گذاشتند تسکین درد و رجوع آن
 نمایند و نیز نوعی از موندی می باشد که آنرا بیهی می نامند و کل آن بزرگتر از نوع اول جهت تعدیل اخلاط بسیار

نافع و در باقی خواص و افعال قریب بنوع اول است * **فصل** **الایم مع الیهاء** *
 * **ایم** * بضم میم و فتح هاء و الف می نیز آمده و لغت تطبیقی است * **صاحبیت** آن سنگی است و قسم میباشد که می سفید صاب

شفاف شبیه بسک آتش زنه که ازان نیز آتش ظاهر میگردد و از نواح روم و صید مصر آورند و در معدن مغنیسا بهم میرسد و در زخون کرم تبس چون بسایند حل میگردد و قسمی دیگر ازان غیر شفاف و ازان صلیبتر و شبیه بمک سنک و این را کوئید ازان ظروف میسازند و غیر سلوان است * طبیعت آن در دزم سرد و خشک * افعال و خواص آن جالی و محلل العین اکتحال آن با مر و اید و شکر قاطع بیاض چشم می آلی و بستر چون بآب بسایند و در چشم کشند اللسان چون بکشد ازان را با نمک و نوشاد در زعفران و مر و سرکه و عسل حل کنند و بر زبان چند مرتبه بمالند دفع ثقل آن و لکنت و تبس و تنگ نمایان و مجرب گفته اند اعضاء النفض آشامیدن آن جهت تقویت حصاة وادرار بول و ضا د آن بر پستان جهت زیادتى شیر و رافع انجذاب آن در ان التواء تعلیق آن جهت رفع رعشه و لرز و عسر ولادت و براطفال رافع خوف و جستن ایشان از خواب و دیدن خوابیای بریشان و داشتن آن در دست راهت جهت قضای حاجات مؤثر دانسته اند

میهن * بفتح میم و سکون ها و دال مهمله * ماهیت آن صاحب خلاصه التیاریب نوشته بلغت کشمیری کیاهی را نامند که شاخها بسیار دارد و کوید بشکل همیشه بهار و بر کهای آن باریک و دراز و کل آن باریک و دراز و کل آن همیشه رو با قتاب دارد و بر طرف که میل مینماید این نیز میل میکند و بیخ آن بقلع جداری بزرگ و سفید رنگ در کوستان کشمیر کثیرا لوجود و صیادان آنجا بیخ آنرا مانند سریش می پزند و تیر را بد آن الوده بهر حیوان شکاری که میزنند در ساعتی افش می میرد آنرا می کنند تا خوب سرد گردد و جمع زهرها از بدن آن حیوان باز کشته با خون در محل زخم جمع میکرد و در آن موضع مطبوع می شود پس آن موضع را برینده می اندازند و قتمه گوشت آنرا مضخورند میگویند بی مضرت است و سمیتی ندارد و امکان بیخ مطبوخ آن در رتوبت و ضعف چنان است که تیغی بر عضو فرو می برند تا اندک قطره خون جاری گردد پس محل زخم را پاک مینمایند و قدری ازان بیخ بران میکنند ارنه اگر فی الحال نشویند از پوست نیز سرایت میکند بگوشت و مرزش و خارش عظیم در بدن احد اث مینماید و سرخ میسازد و اگر علاج نکنند مملوک میسازد و اگر فی الحال عضو را پاک بشویند و بر روغن چرب نمایند و بران تریاقات بمالند مضرت نمی رساند و علاج آن اگر در خارج باشد میچمه بکنارند و بکشند و زلزل بپسپانند و بعد ازان بران تریاق بمالند و شستن آن موضع بهرول در اول حال بغایت نافع است *

مهلبلید * بضم میم و فتح هاء و لام مشدده و کسر باء موحد و فتح باء مثناة تحتانیة و هاء یاء سی فونی نامند * ماهیت آن از جمله اغلیة لیذیه است که از شیرۀ آرد برنج و شیر و شکر ترتیب میدهند بدین نحو که آرد برنج را در آب شیر می کشند و با شیر و عسل میمالند تا شیرۀ برنج بپخته گردد و بقوام آید پس شیرۀ شکر حافی کرد و در آن می ریزند آنمقل ار که آنرا شیرین گردانند پس چند جوشی داد و در دمی آورند و در ظروف چینی برمی آورند و اگر خواستند در منگام فرود آورند و چند دانه میل بواکوئید و باقلیلی مشک در کلاب شیرۀ کشیده داخل می نمایند خوشبو و لذیذ میگردد و تناول می نمایند بعد ازان سرد میکرد و این مختار و در سبالی است که بجهت مهابین مغیره ترتیب داده بود برای رفع قبح که در اعراض شده بود از ریختن سودا بعد از * طبیعت آن کرم تر * افعال و خواص آن جهت مالیشولیا و جثون و در دزمیسی و فربه نمودن بدن و تولید خون صالح و منی و تقویت باه و رقع قی هو داری نافع است *

فصل المیم مع الیاء المثناة التحتانیة *

میهن * بفتح میم و سکون یا و کسر باء موحد و هاء * ماهیت آن اسم فارسی شراب به است که با شراب را با آب

ایک دہری مرتبہ ایندھ افعال و خواص آن مفرح و مضبوط و مقوی معدہ و درقرا بادین کہ مرتبہ آن ذکر یافت *

* میسنون * بفتح میم و سکون یا و فتح سین و نون نیز آمده و نوا و نجای نون نیز دیده شد لغت عربی است بمونانی
 لوسوس و لوطوس نیز نامند * ماهیت آن درختی است عظیم برگ آن شمشه ببرک کرفس و بازو ابد بسیار ثمر آن بزرگتر
 از نخل و شیرین و خوش طعم و خوشبو و مثل شکل مائل بزرگی و نیز گفته اند بقل کنار کوچک و سیاه باندی است و چوب
 درخت آن مائل به سیاهی و سرخی و صلب و خوشبو و در پیستان میبانشد * طبیعت آن در دوزخ گرم و خشک و یستانی آن معتدل
 * افعال و خواص آن آشامیدن نمر آن جهت سرفه و تقویت معده و حبس اسهال و تقویت طو بات و لبن آن را اهل شام
 برای سرفه مستعمل دارند و احتقان بنشازد چوب آن جهت قرحه امعا و سحج همد الا ورام و البثور و ضاماد آن جهت
 داء الغیل و تحلیل و ارام مجرب دانسته اند الزینه طبع آن جهت استحکام نمودن بیج موی و منع آن از اسقاط و چون شاخ و بیج
 آن رسیده بر ارام صلیه بندند تا سروز متوالی و هر روز تجدید نمایند و تحلیل آن مؤثر در رفع رفق نیز میسر گفته اند *
 * میسنون * بفتح میم و سکون یا و فتح سین و نون و سکون و اورنون بهار می کرم ابوب نامند * ماهیت آن
 جسمی است حشری باریک طولانی به مقدار تخم خرما و از آن بلند تر نیز سفید خاکستری رنگ را نلک رخو گفته اند نوعی
 از زید النحر است * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن آشامیدن آن جهت استسقا و سروز و تعمیم حصاة
 و در کرده و احماس حمض نافع و در رآن میخفد و طو بات چر و روح و در روح و التیام دهند آنرا و تعمیم قرح هر در
 مائل افعال مانند زید النحر است و ملگورسند *

* طبیعت سه لک * یکسرمه و سکون یاء مننایه تختانیه و فتح عین مهمله و هالفت عربی است و اینی نیز و یحیی سلا رس نامند.
 و درخت آنرا بفرنگی اسطرا که لیکه کوبند یعنی نرم و میوه مشتق از میعان است * هه هیت آن صمغ و یالین درختی است
 بهمار خوشبو و گفته اند درخت آن شبیه بل ریخت سفرجل است و آنرا در بلاد شام بهیرونه منل و گفته اند صمغ درخت مروان
 است و اصناف میباشند و آنچه خود بخود از درخت تراوش کند مانند صمغ دیکر بهترین اصناف است و رنگ آن با شقر مائل
 یزردی و بقوام غسل میباشد و آنچه از قشردن اجزای درخت آن اخذ مینمایند مانند بل مسوخی و غلیظ تر میباشد و این متوسط
 است و آنچه اجزای درخت آنرا در آب طبع میل مند و میماند و صاف میکنند پس آنرا بمچوشانند تا غلیظ میکردد سیاه و تغیر
 میباشد و این مسمی بمیعه یابسه است و صاحب کتاب مرشد گفته بگونه آن سفید میباشد و بکنوع سرح بالجمله قوت آن
 تازه سال باقی میماند * طبیعت آن درموم کرم و درموم خشک * افعال و خواص آن مقوی و عامل ریح و منضج و ماس
 و با قوت قبض و تجمیف اعشاء الراس و النفس و الغشاء و النقص جهت هرنه و زکام و خدر و کزاز و ریشه و اخلاط و رطوبات از
 دماغ و تنقیه آنها و در دینه و رنده و کوفتی آواز و تقویت اعضای باطنی و استسقاء و سوز و کوده و مثانه وادر اربول و حبش و دزد کمر
 و ورکین و آشا میلن هه درم آن یا آب کرم معهل بلغم بقوت تمام و طلای مطبوع آن باروغن زیتون جهت خدر و کزاز و ریشه
 و مادد کی اعشار بخور آن نیز جهت نزلات و کزاز و قطور آن جهت امراض گوش و ریح غلیظه آن و فرزه آن نیز جهت
 احتباس حیض الاوجاع و غیره اما دآن جهت اوجاع مفاصل و بقرص و در صمادت آنها مقوی فعل آنها و طلای آن جهت
 جرب و آشا میلن هه درم آن یا آب کرم جهت جذام و بخور آن نیز مضر رنده و مصالح آن مصطکی مقدار شربت از یک بمصل تا سه درم
 بل آن روغن یا عین و چند یل ستر و از بعضی پوزن آن قطران و تن آن زفت رطب است و از اجزای عالیها است *

* میعه یا بسه * ماهیت آن نزد بعضی صنف موم میعه سالیله است که ذکر یافت و نزد بعضی ثقل صنف دوم است که اجزای درخت آنرا افشرد و صافی آنرا میکشند و نزد بعضی ثقل آب مطبوخ آن است * طبیعت آن در کرمی و خشکی زیاده از میعه سالیله * افعال و خواص آن باقوت قابضه و مسک بطن و بتور آن جانیب زواید دماغی و رافع لقوه و ضررموی و بانی و حمل آن جهت خون بواحیر نافع و حیض و مسقط جنین و رافع انقباض فم رحم و صلابت آن و در سایر افعال قریب بمیعه سالیله المصار مصدع مصلح آن رازیانه مقلد اثر شربت آن تاد و مثقال بدل آن جا و شیر است *

* میفتخ * میفتخ موم و سکون بام و ضم فاء و مگون خاء معجمه و فتح تاء مثلاً فوائده و جیم معرب میبخت فارهی است و بیونانی اغلیقن نامند بمعنی عقده لعنب * ماهیت آن آب انکور است که در طبع زیاده از دوتل آن نسوزد و غلیظ گردد و مائل بتشری باشد و در کلمات آنرا دوشاب و شات نامند چون با خاک و دوشاب بپوشانند تیرین گردد آنرا دوشاب گویند و بعضی دس و درد بس ذکر یافت و که در آن میل و جو زیاده و ثقل و امثال اینها اضافه مینمایند * طبیعت آن در درم گرم و در اول خشک * افعال و خواص آن موافق هینه و رنه و آبله و حصه و معین بر نفث و تلبین طبع و محرک باه و جهت رجع کرده و متفانه نافع و داخل شراب خشخاش معروف بدل یا قودا کرده میشود المفارد در محرورین انکار آن مولد صفرای غلیظ مصلح آن میوه ای سرد و ترش بدل آن دوشاب انکور است *

* باب بیست و پنجم در بیان ادویه که حرف اول آنها نون است *

* فصل النون مع الالف *

* نارجیل * بفتح نون و الف و کسر راء و مهمله و جیم و سکون بام مثلاً تختانیله و لام معرب ناریل هندی است زیر آنکه بهند تا زه آنرا ناریل خشک آنرا که پودانه اند و بقولگی کوکرس اند یکریس و بعضی جوز هندی * ماهیت آن ثمر درختی است و در اکثر بلاد و سواحل دریای هند و کهن و نیکاله یافت میشود و در ملیبارات کثیر الوجود و در چند قریب تر در ریای شوریاش و آب شور ربهای آن برسد ثمر آن بهتر و لذیذ تر و شیرین تر و چرب تر میباشد و باختلاف اراضی و بزرگ آن از هفت هشت سال بعد غرس تا نوزدهم بعد سال ثمر میدهد و ثمر آن مانند خرما در خوشه میباشد الا آنکه خوشه آن بزرگ و در هر خوشه هفت هشت تاد و پانزده عد و درخت آن نیز شبیه بد رخت نخل الا آنکه زواید آن کمتر و شاخهای آن نیز شبیه بشاخهای نخل مگر آنکه برگهای آن بلند تر و چوب و ساق آن نیز بلند تر و صلب تر و چوب آنرا چوب و ساق برک آن میسازند و تابندگی در درخت بسیار مضبوط میباشد و ثمر آن سه پوست دارد یکی بی بی غش غشیم بختات یک انگشت و در خامی جزو لبه های آن نرم و صلب و بعد رسیدن و خشک شدن اغبر میکند و آنرا جلد امینما بند و خیسانید و کوپید و ریشهای آنرا جلد انموده و ریمان لکرجها زات و کشتی ها از آن میسازند جهت آنکه در آب دریای شور بزرگ پوسید و فاسد نمیکرد و پوست دوم آن صلب خشبی سیاه رنگ و در هر آن سه نشان دو کوچکنر و صلب و اندک براق شبیه بد و چشم و موی اندک بزرگتر و درخشان براق فی الحقیقه شبیه بد من و از همان موضع چند بطوبت برای نشرو نما مینماید و از همانجا نیز بعد از کمال رسیده که شروع بپودیدن و رخت مینماید و در هنگام نیم رس بودن آب در آن باشد آن موضع را سوراخ می نمایند و آب آنرا از آن بر می آورند و بعضی مردم سر آنرا بمغارد و هم بزری * و راج کرده * مغز آنرا از جو ف آن برید و بر می آورند برای آنکه غلاف آن در پوست بماند برای ساختن غلیبان و بران آب بنی نصب نمود و غلیبان میسازند

و اکثری خاکسته مغز آنرا بر میآوردند و مشهورند و اقسام حلزونات از مغز آن ترتیب میدهند و در اکثر ملیها و اوقات خوراک مردم آن آب و حیوانات از زبان بیشتر متعجبند آن اسب چه خام و چه بطریق شیر برنج و غیر آن پخته و روغن مغام و جراح نیز در روغن آن بعمل میآوردند و خشک آنرا در اکثر بلاد بعید و میرند و پوست سوم آن نازک جزوی رنگ و بیوسته بسفر آن را بین راد و سگام استعمال و اکل جلد امینا پند و مغز آن که مغول و شیرین و لذیذ و با دهنیت بهیما را هست مشهورند و از آب آن سرکه بزم میسازند و چون آب آنرا بکند آورند که بجوش آید خمر و مسکر میکند و بهترین مغز آن تازه و مغول لطیف شیرین چرب است که رسیده آنست و بهترین آب که مخلوطند داشته باشد و طبیعت آن مغز نازک و چیل تازه و در ساد و گرم کرم و در اول خشک و طبع خشک آن در آخر گرم کرم و در اول دوم خشک و متکثر آن در سوم گرم و در آخر دوم خشک و آب آن در اول گرم و در رومحه اجزای آن با رطوبت فضلیه و افعال و خواص آن مقوی حرارت غریزی و مسمن بدن و مولد خلط صالح اعتدال اتراس جهت دفع مواد بارده و بغمه و سودا وید مانند استرخا و نالی و جنون و مالش و لیا و مثال ایها و خوشبوئی و دین اهواء العلاء و الفصص جهت ضعف جگر و قرحه باطنی و بواسیر و تواید منی و تسخین کرد و کرم میروند و در اول و تقطیر آن و سردی منانه و درد لث و با عکرم و مؤلف خون صالح و مقوی حرارت غریزی و اسهال رجم آن مسدود و در یوسف و مولد خلط غلیظ و مشغن مننه و مفسد آواز و مصلح آن شکر و نبات و در میروند و در مشائخ احتیاج با صلاح اند و در سرد و روغن میوههای ترش و لیبر و دهنده و انه و مغز ناسد متکثر آن مورت غشیا و غشی مصلح آن قی نمودن و میوههای ترش و ترپانی خوردن و نیز مصلح و معین و بر فم آن مطلقا خوردن برنج خام شسته است و بالای آن بمقدار سه چهار مثقال و گوشت چون قدری برنج را در روغن بیکه نارچیل بسیار باشد و سه آنهارا ناسد میکند اندک مقداری شربت از حرم آن غیر معتادین را سه مثقال و از آب آن سه اوقیه بدن آن مغز گردان و بسته و چلغوزه و شراب آن جهت مالش و لیا و جنون و تقویت باه نافع و سرکه آن در اول گرم و در سوم خشک و در دوم نیز خشک گفته اند و افعال و خواص آن آشامیدن آن مصلح و مشرق اقسام کرم حکم و حسب القرع و جهت تقویت هاضمه و مهر نمودن لثوم چون در حرم طبع در آن اندک و سوزن خاکستر پوست آن نجالی دندان و ملائی آن رافع کلف و تنش و جرب و حکه و نیکو کنند و رنگ رخسار و با حنا مقوی موی و روشن آنرا و قسم اخل می نمابند یک قسم آنکه مغز آنرا کوپید و وجو شایند و از آن روغن اخراج مینمایند جهت تقویت فهم و تولید بیه کرده و رنغ در دمنانه و تحلیل ریاخ آن و اخراج دیدان و حسب القرع و در دگر و زانو و ریس و ترش و باه مغلید شربا و تند و ناز و آن جهت آشامیدن و کهنه آن جهت تدفین انفع است و با روغن خسته زرد آلو جهت بواسیر مجرب و قسم دوم آنکه مغز تازه و مشرق آنرا کوپید و و یا با آلت آهنی خراشید و با آب گرم مزوج نموده صاف کرد و در جای بسیار سرد آن آب را میکان از نداد و نهایت آن با لایق و متجمل کرد پس اخل مینمایند و این الطف و در مزج میروند و در مطربین از روغن کاور و کوسند بهتر است و خوش طعم و خوش ذایقه میباشد و روغن پوست دوم صلب خشبی آن جهت جرب و توب و قروح خبیثه نافع و مجرب است

نارچیل بحری و بفتح باء و مکن حاء و کسر واء و هم لثین و باء متناه و تحتانیه بفارسی نارچیل در بانی نامند و ماهیت آن سرد و خشک است که در جزیره که بر خط استوا بطول یکصد و بیست و سه درجه واقع است میشود و در جای دیگر بهیم نمیدانند و درخت آن بسیار و میوه بدن رخت نارچیل مندی و نرم آن طولانی و در بدن بهیم پیوسته و آنرا نیز سه پوست میباشد الا آنکه

پوست در این ازان صلب تر و املس و پوست سوم متصل بمغز این اندک ضعیف تر و مغز این ضعیف تر و صلب تر و گرم تر و بعضی
 بعضی بغضات عرض دوا نکشت و زیاد هم دلد شد و در نهایت این کمتر از نارجیل غندی و در تری و تازگی اندک چرب
 و بسیار سفید و لذیذ تر از مغز نارجیل غندی است و مغز خشک آن بسیار صلب قریب بصلابت عاج و چون کهنه کرد میل
 بزدی و مرغی و تیرگی و تلخی مینماید و هر چند کهنه تر میگردد تیرگی و تلخی آن زیاد میشود و از ادویه چید است
 و قریب یکصد و پنجاه سال میشود که پی بمنتفع آن برده اند و آن جزیره را هشت نه سال است که یافته اند و الا قبل ازان
 از روی آب میکوفتنند و هر کس بوه و خیال خود چیزی گفته و نوشته اند **طبیعت آن** مرکب القوی و بعضی گرم و تر در اول
 و بعضی در درم دانسته اند و هر چند کهنه تر شود حرارت ریس آن زیاد میگردد **افعال و خواص آن** با قوت ترابیه
 و حافظه قوت و گفته اند چون هر هفته یکمرتبه یاد و مرتبه مقدار یک حبه تا دو حبه آنرا بکلاب بر سنگ سماق سائید و میل
 نمایند بدن را از اکثر امراض مانند حمی و ربع و حمیات مرکبه و امراض بارد مثل فالج و لقوه و ورعشه و ادجاع مفاسل و
 مانند اینها محافظت می نماید و دافع اذیت هوای و بانی و اختلاف آنها و جاذب اخلاط رده فاسده و وسیله از حق بدن
 است و چون مقدار چهار پنج حبه آنرا سوده بصاحب هیضه و یا شارب سموم بخوراند و وقت فرمایند ما دام که سمیت در بدن
 ارباقی است قوی آورد و اخلاط فاسده سمیه را دفع نماید و چون بالتمام دفع گردد دیگر قوی نیآورد زیرا که از خواص آن است
 که چون در بدن اخلاط فاسده نیاید تیرگی قوی نمینماید و بدستور آشامیدن آن با شیر کافور و تاز و دوشید جهت انبوه خورد
 و یا بیش و امثال اینها و چون بصاحب حمی بلغمی در ابتدای احساس بقشعریر و مقدار یک حبه تا دو حبه آنرا سائید
 بخوراند و قوی فرمایند تخفیف بسیار در عوارض آن حاصل میگردد و دفع خشک و طلای آن بر موضع سبعه عقرب و زنبور
 و زنبور و نفعی و سایر زهر دار دافع الم و نگایت آن مقدار شربت آن از یکتین اطناب تا دو تین اطناب گرفته اند مؤلف گوید شاید
 این بسبب اختلاف مزجه بدن و ان و هویه و کفکی و نوی آن باشد زیرا که ترو تاز آنرا اکثری مقدار بسیار تأیید هم
 خوردند و مطلق تفاوتی در مزجه ایشان بهم نرسیده و همچنین جهت اکثر امراض مذکوره فائد آن بران مترتب نکشت
 بمقتل که خواص مذکوره متعلق بکهنه آن باشد اینقدر بتجربه رسید که اکثر تاز آن در مزجه حار و یا بسه باعث همپان
 و ثوران حرارت است و اندک تقویت با می بخشد و الله اعلم و گفته اند آشامیدن آب در پوست آن نیز با تریا قیمت
 و دافع سموم است و پوست نازک بالای مغز آن نیز در خواص قریب بمغز آن است و قائم مقام آن و حب نارجیل
 بحری در قرابادین کبیر ذکر یافت *

نار دین **بفتح نون و کسر ا و دال مهملتین و سکون یاء مثناة تحتانیة و نون** **ما هیئت آن** گفته اند سبیل
 رومی است جهت آنکه در منبله است و مؤلف اختیارات بلایی گفته یعنی است در رنگ شبیه بامیران و عروق الصفرو
 بشکل اسارون باریشهای بسیار در ریشه این باریکتر از ریشه امارون و ممتدترین آن قوی تاز و خوشبوی آنست و آنچه مائل
 بسفیدی باشد زبون **طبیعت آن** در درم گرم و در سوم خشک **افعال و خواص آن** اعضاء الراس و اللغزاع و
 اللغض آشامیدن بکرم آن جهت فالج و لقوه و یرقان و منع انصباب مواد بعد و جهت ادرا بول و حیض و تحلیل اورام
 زخم و اکتال آن موی مرکبان بر رویانند بتهائی و یا با کمال مناسبه و جلوس در طبیعت آن نیز جهت اوجاع کرده و امراض
 رحم نافع مضر نه مصلح آن کثیر و عمل مقدار شربت آن یک گرم بدل آن منجیل غندی است *

* نارس * بفتح نون و الف و کسر اء مهمله و فتح ناء و الف و راء و هین و ملتین * ماهیت آن صاحب منهاج گفته
برخی از مرعشوش است که از توح نارس می آوند و یا بتوحات دیگر معشوش می نمایند و صاحب تحفه نوشته که بقدا دی
اشتباه نمود و نارس را بمعنی انار فارسی که رمان است حمل نمود و در وجه تسمیه آنرا آنفهمیل و ممکن است که بمعنی آتش باشد
جهت آنکه مرعشوش بتوحات می از جمله موم زد را حراق اخلاط مانند آتش چنانچه نارس فارسی اسم مرض حار حاد است
* ناریصر * بفتح نون و الف و کسر اء مهمله و فتح قاف و سکون یاء مثناة تحتانیة و فتح صاد و راء و ملتین یعنی ناکیمو
کیراتی نامند و ماهیت آن اختلاف عظیم است انطی که گفته نباتی است بایکسا قیاریک حرمخ ماثل بزردی و کل آن نیز
ماثل بزردی و خوشبو و از روم آورند و در مصر آفریقا الحام کوبند و گویند شقایق النعمان است * طبیعت آن گرم و خشک
در درم * افعال و خواص آن مغز ح و آشامیدن آن جهت تقویت معدة بارد و تحلیل ریا ح و دفع و تفتیح سدد و
ادرار بول و حیض و ملای آن جهت تحلیل ملا بات و اوجاع مفصل نافع مقدر اشریت آن یکمقال است

* ناریجوا * بفتح نون و الف و کسر اء مهمله و فتح کاف و سکون یاء مثناة تحتانیة و فتح راء و الف * ماهیت آن
گفته اند مار کبیر است و ناریجوا بین بیطار در چیز اند و لیکن از تعریف اود و چیز ظاهر نمی شود و بعضی خشکاش زردی دانسته
اند مثبت آن اکثر آجام و مواضع مایه دار و پتیهائی میروید و تابیک قامت بلند میگرد و ببرک آن شبیه ببرک زیتون و
از آن کوچتر و میز و امس و فعیار نرم مانند خربزه و کل آن شبیه بکل خیری و ثمر آن بقدر بندگی و در آن تسم اذ کن الثون
یعنی تور و رنگ رتیل و قیول لاج و بعضی آنرا لطف اله دانسته اند و بعضی گفته اند که غیر انس و یا لجمه * طبیعت آن
گرم و خشک در درم و یا حدت و لذت * افعال و خواص آن آشامیدن تسم کوبیدن آن با عمل هر شته زائل کنند
ملبله و محلل ریا ح و غلیظه و اخراج کنند * بلا هم الزینة خلای خاکستر و رخت آن و یا ببرک سائیل و آن رافع کلف و نمش و
آثار جان و مایه کتند موی ریا ح و در بر آمدن آنست الاورام ملای آن متلی اورام و از خواص آنست که چون کرسنه ریا
پیا ز و مانند آن را در آن جوش دهند و خشک نمود و بعد از خواب بر صورت بمالند منفع و ع و رخ رنگ گرداند

* ناریمشک * بفتح نون و الف و کسر اء مهمله و میم و سکون شین معجمه و کاف لغت فارسی است بدعنی مسک الرومان و آنرا
ناریغیت نیز نامند و در قنطار خان در قانون باسم مور بار و من کوراست و گویند بوندی ناکیم و خوانند * ماهیت آن
اختلاف است بعضی اقصای رمان مندی دانسته و بعضی گفته اند شکسته باشد و درخت آن بقدر درخت انار و چتری است و بعضی آنرا
رنار قیصر را یک چیز دانسته اند و اصلی ندر جهت آنکه در ترا کب قد ما مانند سقف اسطوخودوس کوراست و بهترین
آن تازه و خوشبوی آنست که رنگ آن مابین سفیدی و زردی و یا غوصت طعم باشد * طبیعت آن در اول گرم و در درم
خشک و بعضی در درم گرم و خشک دانسته اند و شیخ الرئيس در سرم * افعال و خواص آن ملطف و مرتق اخلاط و مانع
تحلیل ارواح اعضاء الراس و الصلب و الفیاء آشامیدن آن مانع صعود بشارت بد ماغ و قاطع آنها و جهت مالتضار
و سواس و تقویت دل و جگر و معده و امعاء و یارد المزاج و جهت حبس نزف اندام و اسهال و رفع لزوجات و داخل ادویه
مفرح کرده میشود القروح و الجروح فساد آن جهت تبخیر قروح و رفع حرق نافع و بدستور در آن مضمضانه و مرور
زردی رخسار شراب و ملاصق آن روغن بادام و مغز مرار و مصلح آن فانی مقبل اشریت آن از در درم ناد و مقبال

بدل آن نیم وزن آن پوست پسته و وزن آن زنجبیل و سدس آن سنبل الطیب است و وزن آن زیره کرمانی و ثلث وزن آن قسط بحری نیز بعضی گفته اند *

نارنج **فصل** در بیان نوع و اقسام و معارف و حکم و خواص آن است و بهندی که نانا مند * ما هیت آن
 ثمر درختی است عظیم و خوش منظر و اندک خار دارد و چوب آن صلب سفید مائل به زردی و برک صندل ابیض نرم در لمس
 و کمریسه و مستوی الاجزا و برک آن از برک لیمو بزرگتر و از تریج کوچکتر و خشبو و گل آن سفید اندک طولانی و بسیار
 بخوشبو و وادک تل طعم و با تلخی کمی و ثمر آن در خامی بهر زردی و زردی و رسیدن زرد مائل به سرخی میگردد مغز آن ترش
 آبل و ناس و ناس در نزد ما و تخم آن اندک و طولانی شبیه به تخم اترج و از آن که چکنر و تلخ و پوست ثمر آن نیز تلخ و بهترین آن
 بزرگ بالیده و رنگین شاداب پوست نازک املس آنست و در کرم میراث کثیر الوجود در بعض بلاد ثمر آن همیشه میباش
 بر درخت از سال گذشته زرد سرخ و رنگ و از سال حال بهر نیم رس و هنگام شکوفه آن بهار و بایز است * طایفه است پوست
 زرد و شکوفه آن کرم و خشک و در رم و ترشی آن در آخر دهم سرد و در اول خشک و بعضی درد در نیم خشک گفته اند و پوست
 و تخم آن در دهم سرد و خشک و خشکی آن زیاد و سایر اجزاء آن کرم و خشک در دهم * **افعال و خواص** آن جمیع اجزای
 آن سوی ترشی از تریج بهتراعضاء الصدد در ترشی آن لز و جتی است که موافق نزلات سینه و سرفه حار است مخصوص
 که با پوست از میان دوباره نموده و تخمهای آن را برآورده و قدری نبات کوپید بهر آن پاشید بهر آنش کند از آنکه دوسه جوشی
 بخورد پس برداشته نیم گرم بمکند آب آنرا صبح ناشتا اعضاء الغذاء آشامیدن آب آن با شکر مهمل صغرا و مسکن حلات
 آن و خون و مل و صفرا و رافع خما و امراض حار و صفراویه و بدستور و شربت مطبوخ آن با شکر صافی و ضرر نارنج به اصاب
 کمتر از ماثر جموضات است و مضر عصب غیر صحیح و اکرا آن مضغ جگر خصوص ناشتا مصلح آن شکر و عسل و بهر پوست
 زرد آن مفرح آشامیدن یک گرم و نیم آن که خشک کرده باشند با آب جهت رفع قوی و غشیان و مغص و اخراج کرم شکم مجرب
 در نکساعت و مضاد آن با هر که جهت درد در جگر و حار و مضاد پخته ههای آن بنما مه از پوست و مغز و تخم جهت جرب و حکه
 و جوشهای سرورزم کردن جلد بدن و موی نیمیدل اعضاء النفس و السموم آشامیدن آب نفع پوست و شکوفه آن جهت
 مسهل و ولادت رسم عقرب و عوام سمی و بوییدن پوست و برک آن مفرح و رافع طاعون و هوای و بانی و فساد هوا السموم تخم آن
 با تراب قیت و در رم مقرر آن تریاق لسع هوام سمی و بدستور ریشهای باریک درخت آن با شراب و بوییدن نارنج رافع
 طاعون است و شکوفه آن را بوییدن مقوی دماغ و محلل زکام و عرق آن که مسمی بماء القلاح و بفارسی بقرق بهار است
 در دهم کرم و خشک * **افعال و خواص** آن مفرح و مقوی ارواح اعضاء الراس و الصدر و الغذاء و النفس جهت رفع
 ضعف دماغ و تغریج و تفتیح سده و مغففات و نزلات و درد سینه و خفقان و غشی و قولنج ریجی و تقویت اشتها و بهار و رافع آروغ
 و ریاح و مغص و مل و امت آن هفت روز روزی درد و اوقیه با شکر و ربع درهم مرجان سوده جهت سوز از مجربات و با آب
 کرفس جهت اخراج سنگ کرده و منانه و آشامیدن آن ناشتا جهت قطع اسهال و ملوپی و حمل آن با پشم جهت ادرا و طم
 و اصلاح حال رحم و با شیر ماد یا بن جهت اعانت بر حمل از مجربات دانسته اند و بوییدن آن مورث بخوابی مصلح آن
 کلاب و عوا مفر آن وقت آن در دارف جستی و نامسمی نامغت سأل باقی میماند و در شیشه تایکسال و روغن آن که پوست را
 آنرا با شکوفه در روغن کتید اند از آنکه سه هفته در آفتاب بگذارد و در وقتیکه بوییدن پوست و کل نماید پس استعمال

نایند در جمیع افعال بهتر از روغن نار درین است و کذا غثن پوست و کل خشک آن در ثیاب مانع کرم زدن آنست با نصاب
 و آقا میدان در انتقال آن با دزد هموم بارد و حیوانیه است و تد هین بدان نیز موجب نفع آن و دهن و شراب و عرق آن در
 قرا بادین ذکر یافت و مثل پوست زرد آن و روای آن نیز مرد و لذیذ و مقوی معده میباشد و صنعت آن مانند پوست اترج است *
 * ناطق * بفتح نون و الف و کسر طاء مملعه رفای فارسی قطعه نامند * ماهیت آن معروف * طبیعت آن گرم و خشک
 * افعال و خواص آن موافق سینه و ریه و هرقه و خلط بلغمی و مسموم بدن و بیهوش منع انصاب سود ابعده نافع مصر
 محرورین مصلح آن اشیای حامضه و متعرق از شکر آن موافق جوانان و کهلان و یدران و امزجه بارد و معرفه حادث از
 حرارت و متعرق از خستناش جهت اصحاب نزل و حرقة الجول و متعرق از غسل موافق امزجه بارد و یدران مولد
 صفرا در جوانان و مصلح و متعرق از دقیق جهت درد سینه و ریه حادث از اسه و خلط بلغمی نافع و متعرق از کین کثیر
 الغذاء و موافق سینه و هرقه و لیکن ثقیل و بطیء الهضم و مرخی معده و متعرق از گردگان بغایت گرم و معده بلغمی و کرده
 و موافق و لیکن مصلح آن خستناش و یا کاه و صنوع از بادام اندک گرم و سرده و روغن را حنا سب است *
 * ناگیسور * بفتح نون و الف و کسر کاف عجمی و سکون یا عمتناقه تحتانیه و فتح هین و راهم همتین ناگیسورید و کاف دیل
 شد و کد میتو بدست لغت هندی است * ماهیت آن در حقی عظیم که در بنکاله میشود بعد از درخت گردگان و برگ آن بهین
 بقول برگ امر و کل آن بسیار خوشبود و ریورنیه و رنگی و رو دیگر نواح بنکاله کثیر الوجود و عطر کل آن خصوص زردی
 که در میان گل میباشد میگوید بسیار تند بو میباشد و در صندیق عطر یکله آن باشد عطرها ی دیگر را همه فاسد و بوی خود
 میکرد اند از حدت بوی که دارد * طبیعت آن گرم و خشک تا آخر سوم و عطر آن تا چهارم * افعال و خواص کل آن
 صفرا و بلغم و غائله سموم و ریاح و بوا سیر را هر نوع که باشد و گرم شکم و قی را دفع نماید و رنگ رو را صاف و نیکو و خون را
 صاف و جراحات را پاک و با صلاح آورد و حبس خون بواسیر و استیصال دانه آن بدن قسم که سه متقال زیر که در میان
 گل آن میباشد شب در آب بنشیند و صبح صاف کرده قوی قلد و یا غسل اضافه نموده بشویند چند روزی هم تا آنکه دانهها
 زائل گردند و حکیم میرعمد السدید در حاشیه تحفه نوشته که در چهار روز بتدریج بر سید که زائل گشت و چون زردی آنرا
 شب در آب بنشیند و صبح آب آنرا صاف کرده بپاشد مانند باندک نباتی تا چهار روز دانه بواسیر و زائل گردند و آشامیدن
 مقل از یک حبه از عطر آن با برگ تا نوبل مقوی باشد و لیکن چون بمیاز گرم است خطر ناک زلی آنست که مکرر از مزاج مزینک
 آن نگردد و طایع عطر آن نیز مقوی باشد و انعاضا است و چون مغز تقیم آنرا گرفته اندک آبی بران بپاشند در صرسته و جرب
 یا پس شب خوب ببالند تا اندک روغن از آن بر آید و چون روغن آن کم گردد با زانک آبی بران بپاشند برهم زده صر
 و بسته با زانک و روز با آب گرم بشویند و در چند روزی هم زائل گردد و جرب و رطوبت را نیز مفید خصوص که روغن آنرا
 بران بچکانند که آن صر را بپاشند تا روغن از آن بر آید و یا بطرز روغن بادام روغن از تقیم آن اخذ نموده بر جرب و رطوب
 بچکانند و قلیل را نرم نموده بران بپاشند در چند مرتبه زائل سازد *

* ناختوره * بفتح نون و الف و تنین و فتح خاء معجمه و راز و الف و هاء لغت فارسی است بمعنی طالع بنان و نیز بغارسی زنان
 و بجزیی کرم ملوکی و پهنی اجواب نامند * ماهیت آن قشمی است شبیه بانیسرون و از آن ریزه ترا و شقر مائل بر زدی و تند بو
 و تند طعم و باندک تلخی و قوت آن تا چهار سال باقی میماند و معتمد تقیم آن و بعضی تقیم معتبر جلی دانسته ازل و نیست چنین

و بهترین آن زرد ماثل بسرخی تازه تند طعم و بوی آن است * طبیعت آن در اول درجهٔ سوم گرم و خشک و بعضی در آخر آن گفته اند * افعال و خواص آن با توت مجفف و تریاقیه و ملین و محلل ریاخ اعفاء الراس آشامیدن آن جهت فالج و رعشه و استرخاؤ قطره آب مطبوخ آن در چشم جهت جلای کینه و آنچه از چرک و غبر آن انجماد یافته باشد و در گوش جهت ثقل سامعه اعفاء الصل و الغذاء و انقباض جهت درد سینه و دفع رطوبات و تقویت چرک و لزوجات آن و تقویت هک در ثقل قلب و تلبس بطن و تحلیل ریاخ و ملائمت کبد و طحال و رفع مغض رمخی و آنچه بسبب دوائی صلی شد یل الکنایه و مسهل قوی مانند بامودانه و متال آن عارض شد باشد و جهت فواق و قی و غثیان و جشا و آروغ و یل و یوتخمه و ریاخ و قرا و قروض طعام دفع قساد اشتها و بلبت و برودت معد و کبد و احشا و عسر البول و حصاة و مهبی و مسجن احشا و کبد و کدره و مثانه و مسکن مغض و مقوی و مسشن معد و کبد و باردی و دل و بول و حیض و شبر و عرق و استسقا و امقید ناشتا خوردن آن و در نان نیز داخل کردن و با عسل و شراب جهت احتباس بول و مرودین و اخراج گرم معد و حب القرغ و با سکنجبین جهت مجرورین و جمیع امراض رحم و کبکله بن ایلهٔ او طعمهٔ لثی یل نیاید و کوبیدهٔ آن با مغز گردان و سوخته رافع تر حر و ناشتا خوردن آن رافع سنگ کرده و منانه و از میریات شمردن آن و چون در آب لیمو آنمقل ار که آنرا بپوشانند و یک انگشت بالای آن آید بخمس آنند و خشک کنند و هفت مرتبه بکرا و نمایند جهت اعادهٔ شهوت با ماهوین مجرب گفته اند از بنهٔ آشامیدن سه مثقال آن که در یک رطل شیر جوشانیده باشند تا بنصف رقیق باشد یا یک و نیم تنه سفید که بالای آن لحوم خورده شود باعث فربهی با فراط گردد و بخوردن و طلا نمودن آن بر بدن با لثیاصبت موجب زردی بشره و با عسل و ادویهٔ بوس و یق و آثار جلد مقوی فعل انجا الحیمات آشامیدن آن جهت حمایت باردهٔ مزمنهٔ کهنهٔ خصوص ربع و نظول آن دافع ناض السموم آشامیدن آن تریاق سموم و نهش هوام و مضرت آنورن و بیجهت ترک عادت آن و نظول آب گرم آن جهت رفع اذیت عقرب کزید و سریع الاثر و بخور آن با رائنج و فز زجه و حنظل آن جهت تنقیهٔ رحم از رطوبات بل و بوتجفیف آن و ضاد آن با نمک و ترمس و زعفران جهت ورم اندامین الارجاج و الاورام و البثور و ضاد آن با سفید بیضهٔ مرغ جهت ناف برآمدهٔ مجرب و با عسل جهت درد جمیع اعضا و تحلیل اورام خصوصاً باطنی قمری اما از میریات شمردن آن و یل ستر جهت خون منجمد تحت جلد بیعدیل و با روغنهای جهت بشور اندامهٔ امضا و مصلح مجرورین و اکا ر آن مورت غلامت بصرو زردی بدن و مصلح آن کشتیز و مقلل شمر مزاجه و منی بیجهت آنکه میجف این مرد و است مصلح آن ترمس مثقالی شربت ان تا سه درم بدل آن در قهوهٔ تسهین شونیز بوزن آن جوارش و د ستر و مد بر نمودن و دهن و سفوف و شراب و عرق و معجون آن در قرا بادین ذکر یافت و عرق آن که بدستور متعارف عرق کشند * طبیعت آن گرم و خشک * افعال خواص آن جهت فالج و رعشه و امراض عصبانی و عسر نفیس و تحلیل ریاخ و تقویت اشتها و رفع بلبت معد و استسقا مقید و چون باد ارچینی و کار زبان عرق کشند در تفریح نائب مناب خمر دانسته اند و روغن آن که به قرق و انبیب مقطر نمایند جهت تحلیل ریاخ و درد های مزمن و از ارام

* فصل فی النون مع الباء الموحدة

باردهٔ بهترین ادویه است

* نیند * بفتح نون و کسر با و سکون یاء مثناة تحتانیة و ذال معجمة لغت عربی است بمعنی منبذ و بیفارسی و بهندی نیز بوزنه نامند * ماهیت آن اهم جنس جمیع مسکرات مانع است غیر از خمر و آن انواع است و عبارت از تقوعات مسکرة حاده است و مراد از آن و مشهور مصنوع از اشیای است که ذکر می یابد و نفعات قسمی ازان است که از آب انار و سافرنجه و

حیرت قریب دهند و آن مقلد ارنگد آید که بجزش آید و مسکر گردد و چون مدتی نگذارد که بیوش آید و مسکر گردد
 آن هنگام آنرا مضغ نامند و از حمله انداخته است * طبیعت مطلق آن گرم و خشک * افعال و خواص آن جسه آن مریق
 خون و مضغ دماغ و مکر و حواس و مولود و سوداوی مزاج و صاحبان اورام سوداویه و طحال را مضرد و ستور صنعت آن
 نزد متقل مین آنست که هر چه از زیب و خرم و سست و سائر مساویا بسریعی غور و غما سازند باید که آنرا در و میل
 آن آب بکشند روزی سه تا پنج بار پس بپوشانند تا شب آن برود پس در نظری کرد * سودا را مخکم بسته تا پنج شش ماه بگذارد
 تا برسد پس استعمال نماید و نزد متاخرین آنست که با اینجی مثل آن آب بپوشانند تا بنصف رسد پس بدستور مرتب نمایند
 و آنچه از حیرت سازند باید که آن مقلد را بپوشانند که مضمحل گردد و آب یکسان شود و با سه وزن آن در شیرینی که
 خوانند از شکر و عسل و دوشاب را مثال اینها آمیخته بگذارد و بعد از یک هفته صاف کنند و یکبار بنهند و بیعت تقویت و اصلاح
 آن بعضی از ادویه مفرجه و مقویه مانند جوز بو و اقور نفل و دارچینی و زعفران و عود و فنی و امثال اینها از صریح
 بازای هر ده رطل پنجید رم نیم گرفته در یارچه بسته از اول طبع تا آخر در آن اندازند و آنچه از عسل و شکر در و شاب
 و امثال اینها سازند باید که با سه مثل آن بپوشانند تا در و شب بماند و اگر خواستند برای تقویت ادویه مسطوره بپورن مزبور داخل نمایند
 * نبیه الزیب * بقاری مویز آب نامند * طبیعت آن سرد و تر و گرمی آن از شراب متمش و مطبوخ
 آن کمتر و با قوت تا به * افعال و خواص آن مولد دم متین و مفتح سدد و فاضل و مستحق بدن و مقوی مقلد و چون
 قدری عمل اضافه نمایند گرمی و قوت نفوذ آن در اقطار بدن و احقاق آن زیاده مسکود و میباشد مبطی سینه و ریه و از
 اخلاط لزجه و مسخن کرده و مثانه و مصل و ریح و محرک با و مد ربول و مفرح نشول و چون حمام در حین جوش اضافه
 نمایند جهش جوع بقری و تقویت فاضله بدن و نافع المصا و سریع الفساد و معسد ماع و مغلفا اخلاط و مسحق خون و مولد
 امراض سودا و نه و احترا تا و اورام سوداویه و طحال و استسقا است

* نبیه العسل * و آنرا شراب عسل نامند * طبیعت آن سرد و گرم و در دم خشک و بهار گرم از غوره * افعال و
 خواص آن محال اخلاط غلیظه و مجفف رطوبات و حافظ صحت مبرورین و بران و مقوی حواس و بیعت امراض باره
 و ضعف اعصاب مانند قاج و نقوه و ریشه و استرخا نافع و استعمال آن در فصول و بلدان باره السبب المصار سریع
 الاحتیاله بصغرا و مصر و سرورین و صغراوی مزاج خصوص صاحبان کبد حار و تیف البدن و قتل البدن به تشخیص آتیه بدن
 آن ناشسته و من اومت بران طریق ساختن آن عمل و خرماد و جز و نان خشک یک جز و جوز و نه و عشر و نان قرنفل پسمایه از هر یک
 نصف عشر و نان زعفران نعل عشر مجموع را نیم گرفته در آب بپوشانند تا مضمحل گردد و اثری از آنها ماند پس صاف نموده و بقدر
 عشر وزن صافی آن عمل اضافه نموده و بپوشانند تا در و شب بماند و یک شب بسوزد و استعمال نمایند بعد از رسیدن
 * نبیه السكر * که از آب نیشکر و یا نند و شکر سازند * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص آن رقیق و لطیفتر
 از زیب و با قوت نافه و جهت کرده و زمانه و حرقة البول و مسخن نافع المصار محرق اخلاط صفراوی کراچی زنجبیری و
 با عصاره مکیکین سفوف و انار و شکر و نه و مصنوع را در صحت سینه و ریه و کوره و مثانه و فیه و چنانی بدن
 نافع و مسهل و موافق تا قوی و صاحبان سودا المصار مولد * آن سرد و تر
 * نبیه الفراکه * که از آب میوه با بعل آورند مانند آبله و ترش و سب و هر دو قوت و امثال اینها و این بهتر از نبیه

حبوب است الفسار مسكر و سريع الفساد و مهيچ نفخ و رقا تر مصلح آن ادویه حاره و خوشبو و عسل

نبید انتمور که از خرما سازند و آنرا شراب خرمائی نامند طبعیت آن گرم و خشک تر از زبیبی افعال و خواص

آن موافق پیران و بلغمی مزاجان الفسار ثقیل و مضر دماغ و معدة و اعما و مولد سودا و جذام و خنازیر و سرطان و
امثال اینها زیرا که محرق خون و اخلاط است

نبید البسر و البلیج طبعیت آن در اول گرم و در دوم خشک افعال و خواص آن بهتر از خرمائی و بعد از

مویز آب بهتر از سایر آنه است و قابض و مقوی معدة و ملد ریول

نبید الدبس و السیلان که شراب دوغابی نامند و در طبعیت و افعال مانند شراب خرمائی است

نبید الارز که بگارس بوزه نامند و در مصر مرزبان شامل نبید ذرة و برنج و جو و گندم و سایر حبوبات است

طبعیت آن از سایر آنه گرمی آن کمتر افعال و خواص آن مسهل بطن و ملد ریول و قلیل السكر و ضعف باه و مضاعفه

و ما قط کنند شهور مصلح آن ترویج آن با عمل و طبع آن با ناریه الفسار مرورت حمل و ظفره و مضر بدان ضعیفه مصلح آن

های تازه و گفته اند آنچه از گندم و دخن سازند محرک اشتها و سرخ کنند رنگ رخسار و مسکرتوی و با عسل محرک باه و

آنچه از جو میسازند نفاخ و بیتغریج و مفسل باه و مضاعفه است

نبید النون مع الحاء المهمله قصه ل النون مع الحاء المهمله

نبید النون مع الحاء المهمله قصه ل النون مع الحاء المهمله

از جمله نازات معدنیه است و معدن آن جزیره جهان و بعضی مالک فرنگ و ایران و بلدان دیگر است و بهترین همه چنانی

انست و آن اقسام میباشد آنچه قلعه و شیشه ساخته می آورند آن مرغ رنگی نرم میباشد و بهترین اقسام است و آنچه

تختهای بزرگ عریض طولانی ساخته می آورند بعد از آن است و در خوبی و آنچه اقراص بزرگ ساخته می آورند بدان خوبی

بوست و صلب است و همچنین آنچه در ملك فرامیس و کرمان از ایران میشود صلب میباشد و آنچه در رمنیان قریب بسین و از

میشود و در شان را طرف برده از آن ظروف میسازند و نیز نرم و قریب بجپانی است و در گاشان و بنگاله و دبل و جاهای دیگر

ظرف آنرا خوب میسازند و نوعیکه در معدن آن نگوں میباشد و آنرا مس رست گویند و عبارت از زری است بحر بی صغرو

پیونانی طالعون گویند رنگ آن زرد و درخشنده میباشد و طالعون در حرف الطاء ذکر یافت و نوعی از گل اختن سنگ

خالص بهم میرسد بعضی از آن مائل بزردی و اکثری سرخ میباشد و از مطلق نحاس مراد این نوع است و چون سرخ آنرا

با عشر آن روی توتیا بگل از گندم جسنی زرد رنگ حاصل میگردد که بغریبی برنج و بحر بی صغرو و پختل نامند

چکش کبر تر و صلب تر از نحاس است و چون زرد آنرا با مقدار خمس ریاض وزن آن روی توتیا بگل آرند و در قلعه یا بشکل ازایی

درینند این را بفارسی ریخته و پهنندی بهر نامند و این قابل الطراق یعنی چکش کبر نیست و شکنند و میباشد و چون صغرو

مخلوق قلیل الوجود است بنا بر آن مصنوع آنرا با هم آن شایع گردانید و اند و مستعمل است و چون مس را با قلنی بگل از گندم

بشارسی سفید روی نامند و چون با قلنی و روی توتیا بر و بگل از گندم بفارسی جام نامند و پهنندی کانه و این شکنند و تر

میباشد و از فرنگ ظروف ساخته چرخ نموده بسیار سفید و اراق شبیه بنقره می آورند و قاتاز و نوا است و آب و جوی بدان

در سیه و با استعمال بسیار نیامد و غم و رطوبت بسیار در آن اثر نکرد و بدان صفت میباشد پس میل باندک زردی مینماید

و شکنند و قابل گداز نیست و گداز خسته نمیکرد و ماده تگون نحاس زیق و کهریت غیر صافی و متعلق به جادیت زمرد با شمس

و ترمیم بقدر و یکمال نیست و بیشتر و زیاده نام میرسد بکفته بلیناس و بهترین آن زرد فوسفور است و در سردی و خالص
 آنست و آنچه بغیر این الزام و اوصاف باشد همه ردی و همچنین بسیار صلب آن * طبیعت آن در رسوم گرم و خشک
 * افعال و خواص آن محلل و مسرق آن با قوت مله و قابضه و جدت حرارت و غسل آن باعث لطافت و کسر جدت و حرارت
 آن و زهرا و التماس الطبع است و در حرف الزلاء المعجمه مع الحاء مذکور شد اعفاء الراس چون نتاس را در سردی که چند روزی
 بگذرانند و خنار با آن سرکه خمیر نموده ضامن نمایند در رفع نزلات و سرکه و منع ریختن موی مجرب دانسته اند و اکبتال
 بان باعث جدت بصیر و صلابت اجفان را مفید و چون موی را بمقتضای طالعون بکنند دیگر نروید اعشاء انقباض آنها مبدون
 متداول آن با ماء الغسل مسهل ماء اصفر و مبادی استسقاء و استور طای آن و آشامیدن ساکنه آن * مهنج قه زمزم مثقال آن
 مخرج مائیت آن بغیر از ذیت و محمول مثقال آن باد و یکده در یک و غیر آن مجتمع میکرد و با آب لیمو و جهت منع آبستنی
 مجرب گفته اند السوم آشامیدن ساکنه آن بتهائی و با باروغن کاروبیا شیر تازه و شیشه و قی فرمودن مکرر باعث دفع ضرر
 افیون خورده و آشامیدن اشیای حامضه و بلیناس و لحرم و یا مالین و یا تلخ و با چرب در ظرف مس بی قلعی خصوص که زمانی
 در آن مانده باشد بسیار مضر و در قلعی دارم تی کشن نیز مضر خصوصا که گرم باشد و سر آنرا گرم بستم باشد و از همه
 بدتر ماهی بویان است که در آن گذاشته گرم و سر آنرا بوشین شب مانده باشد جهت آنکه اینها همه باعث زنجاریت
 مس اند و زنجاری میگردند و زنجار خود هم است و ای آن قی فرمودن با شیر تازه و شیشه وادهان و بعد از آن آشامیدن
 آب کوشهای چرب الفروج و الجروح و الاورام و البثور طلای غیر مغشول آن باعث جهت اند مال قروح خسته و ساقیه
 و منع سعی آن و خوردن گوشت زائد و مغشول آن مل مل جراحت و طلای آن باعث مصلح قروح متصله مجتمع در ابد آن
 صلبه و جهت جرب و حکه و تحلیل اورام و رفع سمی و مائل کی اعضا مفید و آنچه ناس را سفید و پراقی کرد و اند تافتن صابون
 رقیق آنست و در ترشیها مکرر انداختن خصوصا آب سماق و سرکه و پاشیدن شوره بعد از کندن از بویان را فاع اشیای مختلفه
 بدان و انداختن تخم باد لیان بدان در حین کندن باعث سرعت و آب آنست و مسرق آنرا و سختی نامند و در حرف الزاء
 مذکور شد استعمال و یا اغتسال با آب در ظرف ممل با آفتاب گرم شده و مرتب بر او است خصوصا که اگر استعمال آن و از
 خوردن و بال و براد آن و یا خوردن طعام و یا شراب در ظرف بی قلعی آن خصوص که ترش باشد و مل تی در آن مانده
 عوارضی مانند عوارض توبال و براد و زنجیر الحیدل عارض کرد و علاج آن مانند علاج آنست و مذکور شد *

* نكاح * بضم نون و فتح حا و الف و مهم، ترکی و فارسی انقود نامند * ماهیت آن نوعی از طیور آب است از ناز
 کوچکتر از اردک بزرگتر از بلبل از سفیدی و هیاهو و سرخی مائل بزرده و بسیار زیاده را کسر در کنار آبها و خرابها میباشد
 * طبیعت آن گرم و تر * افعال و خواص آن در هیت بران غالب و بسیار بد بو و مولد خون متین و منی چون ضم
 باید و مقوی چشم و بدن و مسرک با مضر مکرر وین و در هضم وید بو کنند و بول و عرق و براز مصلح آن در هر که بپشتن و
 یا با کشک الشعیر و فانی و بعد از آن نیز تناول نمودن معین بر الحیدل آنست و جهت مبر و دین و مشائخ مفید *

* فصل * بفتح نون و سکون حا و لام زنجور و عمل است بغیر مکیس و بهندی شده کی مکیس نامند * ماهیت آن
 معروف در ذرات * طبیعت آن در رسوم گرم و خشک * افعال و خواص آن چون بپزد و پزینا و در آنرا
 در سایه خشک نمایند و بکسر هم آنرا با بالوده آوردند که آمد در مقل و شکر پنج مثقال باشد پزیند و در آن یک زمانی بدن

را نوبه میکردند و مجرب گفته اند وطلای وطلوبت آن واقع در کزیدن زئور و محال اورام آن است *

* فصل ... النون مع الخاء المعجمة *

نضاع * بضم نون وفتح خا و الف و عین مهمله لغت عربی است بغارسی مغز حرام و حرام مغز نامند * ماهیت ن
مغز سفید چرب لزجی است که در میان استخوان فقرات کبود و پشت و غیرها میباشند برای ترتیب اعصاب و اعصاب
اکثری از آن روئید و غده اند و نائب مناب در قباله مع دماغ است و نیز رسانند و روح نفسانی مأخوذ مدینم از دماغ با عصاب
است * طبیعت آن گرم و تر از دماغ تری آن کمتر و گرمی آن زیاد * افعال و خواص آن ملای آن ملین صلابات
و رساد آن اکال قروح و در چرک آوردن زخمها و رفع شقای لب و سایر اعضا و خشکی اعضا حادث از مرما و گرمی بیدل
و در سایر افعال قویب بد ماغ است و غیر تلذیذ و بطبی الا نحل از و لهذا اکل آن غیر مجرب و مصلح آن نمک و یالای آن جلاری
خوردن و بهترین همه انجیر و در ماء العسل خیسانیدن است *

نخاله * بضم نون و خاء معجمة مفتوحه و الف و لام مفتوح و مالغت عربی است و عبوس نیز و بهندی بهوئی و چو کهر
نامند * ماهیت آن عبوس محبوب است از مطلق آن مراد عبوس کندی است * طبیعت آن گرمی آن کمتر از آرد کندی
و خشک تر از آن و با لجمه گرم و خشک در اول * افعال و خواص آن جالی و محال و منقی اعضاء الراس بخور خیسانیدن و آن
در سر که جهت زکام اعشاء الصل و رائغ و النفی و آشامیدن آب مطبوخ آن بطریق حسوب با شکر و عسل و روغن بادام جهت
قلبین سینة و شکم و اعانت بر اخراج نفث الدم و رفع خشونت سینة و حرقة مزمن و ربو و ریاح غلیظه و تغذیه ناقصین بدن و نافع
و نان آن قابض و مجفف رطوبات معدیه و رساد مطبوخ آن در شراب و امثال آن جهت تسکین درد پستان و تحلیل و نرم
آن که از انعقاد شیر در آن بهم رسیده باشد السموم و الاورام و البثور رساد مطبوخ آن در آب برگ ترب جهت تسکین وجع
کزیدن و عقرب رساد مطبوخ آن با نمک و بل ستور خشک کوبیده آن با نمک جهت اسهال و عقرب و تحلیل ریاح و اورام
بارده و مطبوخ آن با سرکه و عسل جهت نملة ساعیه و جرب متقروح و قوبا و اورام حارة و رساد متقروح آن در سرکه جهت جمره
بجیم و تکمیل آن جهت تحلیل اورام و رجمه و ابوجاع و نافع خصوص که با اندک نمک معز و ج نموده و در صرما بسته بدن تکمیل
نبا بد مکرر یک صر بعد از صر دیگر و طول نخاله جو جهت حکه و شری و بخور نخاله عدس جهت رفع بول در فراش و قمل
و صمبان و بخور نخاله با تلی جهت منع ریختن شکر نه درختان آلات المفاصل رساد نخاله کندی با روغن زیتون و سرکه جهت
خربان مفاصل مفید است *

* فصل ... النون مع الدال المهملة *

نذ * بفتح نون و دال بغارسی کشته نامند * ماهیت آن دوائی است مصنوع از قبیل بخور و مانند غالیله خوشبو و مستخرج
آن بخاشعه اند و برای خلغای عبا می تر تیب داده اند اجزای آن عود مندی خام و عنبر اشهب مثلک سفید حصی لبان پوست
اترج با برگ آن اجزای متساوی کوتاه پیخته با یک وزن تمام ادویه و بعضی دو وزن آنها نبات سفید با کلاب و یا آب مرزنجوش
سرشته اقراص و بعضی مانند شمع قتیله طولانی می سازند و در مجالسی برای خوشبو میسوزانند و نیز از عود غرقی خام با کلاب
سود چهل مثقال و عنبر اشهب چهار مثقال مشک یک مثقال و نبات سفید یک مثقال میسازند و بعضی مصطکی نیز داخل
مینمایند و یا آب صمغ محلول سرشته اقراص و یا قتیلهها مانند شمع میسازند * طبیعت آن گرم و خشک * افعال و خواص
آن مقوی قلب و دماغ و حواس و منعش ارواح و محرک شهوت و مقوی معدیه و کبک و با دفع سمیت هوای ربائی و طاعون

قوانع زکام است شراب و شورا

و اما ز نام است برادر
 نوزدهم **ن** بفتح نون و سکون را و کسر و عینا و قوا و یه و سکون یا ع مشاة کتبا نیه و ضم فاف و سین مهله **ن** ما هیت آن
 بولس گفته بانی است شیمه بنظای درجوف آن شیم و ضم آن یا عقوقت **ن** طبعیت آن کرم و با خشکی سیمار **ن** افعال و خواص
 آن اعضا و الراس و غیر ما عوط آن جهت دفع بل بونی بینی و قطع رعان و شما و آن بار و غنها مل و عرق و با شراب جهت

کمزور بن عقر بنافع ❦

زودن عرق با نافع
ترجمه: بفتح نون و سکون را و کسر جیم و سکون سین مهمله معرب از ترکیس فارسی است. ما هیت آن کلی است بسیار
خوشبو و در نوع می باشد یکی را قند حی دروم و مضاعف نامند قند حی در میان آن بشکل قند حی و میانه کو چکی زرد رنگ و طراف
آن شش عدد و هر که اسفید مائل بتی و بر و این را ترکیس نیز می نامند و مضاعف را ماده ویشه را زی مفت و روزه و هر که ای آن زیاده
و بالوان و دیگر نیز می باشد مانند بنفش و نبات آن در مای و مرک و تخم و منج شبیه به یاز و کو چکر از آن و بیخ قند حی را چون بشکل صابنی
شق کنند و غریس نمایند مضاعف می گردد. طبیعت آن در سوم کرم و خشک و بعضی معتدل در کرمی و خشکی و بعضی در دروم کرم
و خشک گفته اند و تخم آن در دروم کرم و خشک و گفته اند در اول تره افعال و خواص آن جالی و جاذب از معده بدن و متصل قوی
و فاسل اعضاء الراس بولیدن کل آن جهت مداع باغمی و سوداوی و تفتیح مداع باغی و از الة نزلات و زکام باره نافع جهت آنکه
مصل قوی است جبرئیل اختیاشوع گفته هر که خواهد در زمستان زکام بهم نرساند مداع و مت بهر نیدن ترکیس نماید و مضاد
آن جهت سعه و منع نزلات و در ریه خشک آن را نفع سبل و نافحه و مضاد آن با عمل جهت تشنج اعصاب چشم اعضاء الغشاء
و النفس آشامیدن بیخ خائید و با مطبوخ آن بغایت منقی خصوصاً با عمل و مخرج هر چه در معده جمع شد و منقی ریه
و معده چنانچه زنده و مرده و التیام دهند و زخم های ظاهری و باطنی و چهار درم آن با ماء العمل مخرج اقسام کرم معده
و مسکن اوجاع مثله و در رحم و مضاد بیخ آن که نه روز در شور و خصوصاً در شیر که و میش خمسانند و خشک نموده پس سائید
باشد جهت تقویت باه و سطرپی قضیب و بر مادن احلیل جهت رفع تعین مجرب و پخته های نیز مقوی باه و معظم ذکر است
الجر و القروح و الاورام و البثور و در ریه آن قاطع خون جراحات و التیام دهند و آنها و مضاد آن با سرکه و عمل
منقی قروح و کشایند و دیلات که دشوار بنفش آیند و با آرد کنند و با شیل و عمل جهت اخراج بیکان و خار و امثال آن
و تجال از ارم اعصاب و مضاد بیخ آن با سرکه و عمل جهت تنقیه اوساخ و انتیام جراحات عظیمه و غائر و ریه و با و عصب مقتطوع
و با مندل طرح و کل از منی و فوفل و تافیه و حضض و سفید آب و مرده استک جهت ورمهای جاسمه آلات المفاصل مضاد آن
با عمل جهت دردهای مزمنه اعصاب و مفاصل و نقرس و شکستگی اعضا و نیز مضاد آن با صمغ و چسباندن جراحات عارض
در اعضای مصبانی است الزاق شدید حرق النار مضاد آن با عمل جهت سوختگی آتش الزینة مضاد آن با سرکه جهت
دفعه الالب و بهق و آثار جل و مضر و رین و معده ایشان مصلح آن بنفشه و کافور و در همه افعال کل آن مانند بیخ آن مقدار
شریت آن یکمقال و نیم روغن کل آن مانند روغن کل مصلح و در آفتاب مرتب نموده و در رین تجل بدل کل کرده باشند
مصل و مسکن اوجاع سردا و یه و ریه و ریه و رانج مداع ریحی و مداع رطب و سوداوی و دافع دردهای بارد و موافق امراض
عصب و کشایند و نیم روغن و مسکن اوجاع آن و مصلح مجرورین و تخم آن تا سوم کرم و خشک و با رطوبت فصلیه افعال و خواص
آن آشامیدن نیم درم آن یا شیر تازه و شید و بغایت مسرک باه و مضاد آن با سرکه جهت کلف و بهق و نمش موثر است

بزرگ و بفتح نون و ضم را و سکون واو و کاف لغت فارسی است * ماهیت آن بعضی است شبیه بلعنت بر روی ازان
بزرگتر و از کرمان آورند امین الله و گفته که منبر صادق پس خبر داد که در جمال کرمان خصوصا جائیکه پلنگ باشد دژ اول
بهار نباتی میر و پلنگ آن در ابتدا شبیه ببرک خورده و چون بقدر شمری رسد شکل ببرک آن منقلب گردد و بنا بر آن در آن
وقت آن مکان را نشان میکنند و بعد از خشکی گیاه و رسیدن بیج آن بهمان نشان بیج آنرا اخذ مینمایند و گفته اند علامت خوبی
و خواص آن آنست که چون بر بالای دیک جوشان بگذرانند و ریخته از جوش باز ایستند و چون در تنور اندازند نان
از تنور بیرون دهند و چون در شمر اندازند شور بپزد و کرد و در یک اصلی آن بر یک پلنگ ابلق میباشند و نیز از خواص آنست که چون
پلنگ از از این بسیار آزار مییابد و برود شوار است از آن لهذا آن بیج را پید کرده بر آورده و بخورد تا بار نکند و از خوردن
آن بار نمیگیرد و درین آن غله بهم میرسد و از مرگاییکه پلنگ بیج آنرا بر آورده خورده باشد باز مال دیگر از همان بیج تازه
میر و پلنگ و باز سزی میباشند بخلاف آنچه را پلنگ بر ندارد که آن سفید است و در مرگ آن گاهی بعضی مریها یافت میشود و بعضی
گفته اند در شمر د آن و بعضی گفته اند در فرج و رحم آن و بعضی گفته اند در ذنب آن تگون می یابند و صاحب اختیارات
بدیعی نوشته تحقیق آنست که در ذنب آن بهم میرسد و باقی خلاف است و آنرا حیران المر و بفارسی روک پلنگ نامند
و دستور اخذ آن چنان است که چون قبل آن را احساس نمایند و در فم رحم آن چیزی مانند آب در یابند باید که پوست
رحم آنرا ببرند و در جواند ازند و من تی نکند از آن آب مانند الفحه منعقد گردد و در یک حقیقی عبارت از اینست
و طریقیون مصنوع آنرا بانواع میسازند بعضی مانند جو و بعضی مانند کدو م بار یک طولانی و این صحیح نیست و صحیح همان
است که ذکر یافت * افعال و خواص آن چون در شمر و تایل طحرج آنرا زن بخورد و با فرجه سازد زیاد در وریدان تعلیق
نماید هرگز آهستن نکردد و چون مرد تعلیق نماید مباحثت نکند و اگر نماید با هر زن که مقاربت نماید حمله نکند و دژ و زور
و تعلیق آن جهت دفع خاز بر ریح الشوک میرد دانسته اند و طلای آن جهت رفع ناهور و مجرب مقلد ارشیت آن یک
طسوج و زیاد از آن موجب لا غری با فرط است و در جهت داشتن آن باعث سرعت ولادت و گفته اند چون بر ناهور
بنند حجیم آن زیاد گردد و ناهور کمتر و کوچکتر شود و تجدید آن باعث رفع ناهور است *

* فصل ——— الـنـون مع الـسین المهملة *

بزرگ و بفتح نون و سکون سین و راء مهمله یعنی لغت عربی است و بفارسی کرکس و بر ترکی فخر و بهند گن نامند * ماهیت آن
از جمله سمع و طعم و بزرگ جله و در رنگ قریب بقعاب و زماثل بسرخی و منقار و ساق آن دراز و بر آن مانند نی است و گویند
د و یک روز زیاد از د و هزار فرسنگ ببر و از قطع مینماید بدلیل آنکه لپچه آنرا از عرق آن آلوده و آشیان آن میکنند ازند
هنگامیکه او تاباشد و چون آلوده لپچه خود را زرد مشاهده مینماید بکمان آنکه یرقان کرده و دیگر و ز سنگ یرقان را از
هر اندیپ آورده در آشیان خود مینماید برای رفع یرقان آن بعضی بلاد ایران و روم و ترک و غیره مسافت آن تا سرنه سیب
در رقتن و مرا جعت از د و هزار فرسنگ زیاد است زیرا که آن سنگ بغیر از مراد نب جای دیگر یافت نمیشود و در هنگام پرواز
بسیار اوج میکند و از مغرب تا مشرق در یک روز عیو می نماید و باز مرا جعت میکند و بنسب حرارت مزاج در وقت خواب یک
چشم را نمی پوشاند و تا هزار سال عمر میکند و در سانی زیاد بر یک چشم و یک پشه نمی آورد و قوت شامه و باصره بسیار قوی
دارد پس یک از مسافت بعید و زمگانی که حیران مرده باشد در حین پرواز و یا بغیر آن آلوده و با بوی آنرا شنیده خود را

بآن میرساند * طبیعت آن در موم کرم و خشک * افعال و خواص آن محلل ریاخ غلیظه و مفتوح سد اعطاء الراس .
 بنورن کوشن آن رافع تشنج و اختلال خون و زهره آن بآب صفت مرتبه و طلای آن بر اطراف چشم قانع بینش و رافع نزل آب
 و طلعت بصر و جرب چشم و معوط دماغ و زهره آن مرید بقدر نیم دانگ و موزن آن قطران و روغن زیتون رافع جذام و جنون
 و از مجربات شمرده اند و قطره بیه کل اخته آن نیم کرم مکرور در کوش جهت کرمی قلیم اعطاء الصل و الغلغله و انقباض آتامیدن
 بیه آن جهت سرتنه و کوشن آن محلل ریاخ غلیظه و بولنج امعاء دقاق مسمی یا یلاوس و مفتوح سد و مفتوح حصاة و رافع بلغم
 المغار و دی الغلغله و غلیظه مصلح آن در چینی و مریکه و طلای بیضه آن در سه روز مقوی قضیب و تیر و ح و التور و زلزله
 طلای خاکستر موی آن رافع جرب و حکه و قروح و طلای مویکن آن جالی کلف است و رافع زرم کلر که در بیکانه که بیکه میبرد
 * نسرين * بفتح نون و سکون سین و کسر واء همزه و یاء مفتوحة تحت ثانیه و نون یعربی و دصینی و بغار می کل مسکین و در بعضی بلاد
 کل هنبرین و در اصفهان متکلیتیه و بهندی سیو تی نامند * ماهیت آن کلی است مفید و بعضی اوراق آن مائل بزروری
 و مفاع شیه بکل سرخ و از آن کوچکتر و خوشبود درخت آن شبیه بل و خشت کل سرخ و از آن کوچکتر منبت آن بزرگ حار و در
 صحر اما کثیر الوجود و موم کل آن از حمل تا آمد و در بعضی بلاد مانند بنگانه و غیر آن از نیم درم تمام حال کل میوه
 ولیکن در ایام بهار و تابستان بیشتر و موم های دیگر کمتر و عرق آن از خلط بسیار کم بودر جهت آنکه چون بسیار غلیظ است
 بوی آن در حین عرق کشیدن به تحلیل می رود و ضعیف میگرد و از آن نوز عطر بر می آید * طبیعت آن در درم گرم و خشک
 در اول و شیخ اثر رئیس در درم و بعضی در موم گفته اند * افعال و خواص آن ملطف و مفتوح و محلل و منقی و مانند یاسمین
 و نرگس است در وقت وضع اعطاء الراس بر بولن آن مقوی دل و دماغ و حواس و مسخن دماغ و رافع سردی اعصاب و
 نزلات و زکام و سائیدن آن در الخالیه باعث خوشبوئی آنها و معطرش و مفتوح سد دماغی و مندرین و محلل ریاخ و طواریات آن
 بعطمه و لطوح بری آن بر بیشه انی ممکن صناع و زکام و قطره آن بار و رغن زیتون جهت کشن کرم کوش و تحلیل ریاخ آن ردی
 و طنین و منون و مضطه آن جهت درد دندان اعطاء الصل و الغلغله و آتامیدن چهار درخمی آن منقی سینه و جهت از یام نه
 و حلق و لوزین و خفقان یازد و مقوی معده و جگر و موافق عمل جگر و جهت فراق رقی و غشیان و روقن و بولنج و تحلیل ریاخ
 و یکدرم آن تا چهار درم برک آن مهمل قوی بخندین ذکر یا نوسته که در خواص آن دیم کل کل نسرين و از یکدرم تا سه درم
 میداند اندامیان وادار قوی میگرد و کشکین آن نیز اممال تمام مینماید یا تقویت دل و تقویع مقل ارشیت آن تا این اوقده و
 ضمد آن معطر دانه بوسیر و مایع است و اداء الغیل لآل المغا صمد آن با حنا جهت تقویت موی وضمد آن در حجام
 باعث رافع بل بر بوی عرق و خوشبوئی آن و طلای آن رافع کلف رخسار و مد اومت نیم متقال خشک آن نایک متقال از اول حمل تا
 یکسال مانع مفید شدن موی دانسته اند و آنضاک طبیعت این امر موثر و در متقال مرین شکری آنرا در کفای تیر به بیان
 نمود و از آن مرین یعنی گفتند مانند ورد احمر میسازند و گرم تر از فلفل و ورد احمر است و مزج و جهت خفقان یازد
 و تقویت قلب یازد و رافع و نیز مهمل دانسته اند چنانچه ذکر یافت و روغن آن که مانند روغن نرگس مرتب نمائند مسخن
 باحتال و مقوی دماغ و رافع ذات الحین بلغمی و سوداوی دانسته اند

فصل الثنون مع الشین المعجبه

* یخما * بفتح نون و شین و الف لغت عربی است و بغار می نشانه و بیوفانی امول و امول نس نیز نامند * ماهیت آن

عبادت از کشتن کند مامت که کنند را خصالند : تا بصل تعفن و نفوس آن منشق گردد که چون بدست بمائیل با سانی از مغز آن جدا شود و مغز آن نرم پس گویند : فشرده از صافی کن را نبل : افعال آنرا در و نمایند و صافی آنرا بکندارند تا نه نشین گردد و آب بالای آنرا بریزند و به بشین را اقرص سازند و در آفتاب خشک کنند و استعمال نمایند بهترین آن سفید تازه خالص غیر متکرج و سیاه آنست * طبیعت آن در آخر اول سرد و خشک و بعضی سردتر دانسته اند * **افعال و خواص آن** رادع و قابض و مغزی اعضاء العین مصدع و دینه عین و مقوی آن وجهت تجفیف قروح آن و دفع جرب و منع ریختن مواد پیچشم و انگشتان آن با شوزن و یا عقیده بیضه مرغ مسکن حرقت چشم و نرم و نرم کنند و خشونت اجفان اعضاء الصل و الغلغله و النفض اشامیدن مطبوخ آن بانبثا و یاروغن بادام نیم کرم قاطع نفث اللحم و خشونت حلق و سرفه حار و در عینه وصل و قطع خون بواسیر و حبض و اسهال بطن بتخصیص که بریان نموده با عدس پخته با شند که قوت تبض و حبس آن زیاده میگرد و حریره آن مانع نزول نوازل بسمینه و بابیه بزجهت سست و رفع افراط عمل دوائی مسهل و باید که یکوزن آنرا با سه و یا چهار وزن آن آب خوب ملایم نمایند و احتقان آن جهت قرحه امعاء و ارام ضاد آن با سرکه جهت خنقا و اوارام حار الزنه طلای آن با زعفران جهت کلف السموم طلای آن با شراب جهت نهش انفعی المضار قلیل الغلغله و اکثرا آن مقال منی و مسدود و دیورغم و گویند مرگ مود است مصلح آن شیرینیا و کرفس و قرفل بک آن برنج مغسول و غبار الریحی معد ارشرب آن از بکثقال تا باقوده مثقال است

* **نشاره** : بضم نون و فتح شین و الف و فتح راء مهمله و ما * ماهیت آن اسم اجزائی است که از اخشاب بسوهان در چین سائیدن جل آنکرده * طبیعت آن **نشاره** هر چیز نسبت باصل آن کرم تر و خشک تر است مگر آنچه کرم خورده و تعفن یافته و بوسه شده باشد که بمس آن زیاده بعضی کرم تر و بعضی این را سرد دانسته اند * **افعال و خواص آن** همه آن قابض و جالی البجروح و القروح و چوب کرم خورده بوسه شده خصوص از اشجار قابضه جالی و منقی زخمها و مل آنرا با چوبن با مسامی آن انیسون با سرکه خنجر نموده دریاچه کتان بسته بسوزانند پس سق نموده بر قروح خبیثه و نمل و ساعیه و آکله بهاشدن منع تعفن و سعی و اکل آنها نماید و التیام دهن و **نشاره** چوب صنوبر با حنا جهت جرب و طبیب و بنشور و زخبن آن کوبند اندک هوام و کشتن و پشه و **نشاره** عاج اشامیدن ربع درهم آن معین بر حمل است و خواص و منافع مرکب بتفصیل در ذیل خشک آن چا بجامل کورشد * **لشقی** : بشقی و کنون و شین و فاء اسم عربی است * ماهیت آن کوبند بیه مرجان است که بسند نامند و گویند غیر آن است و آن سبکی است سبک پر سوراخ شبیه با شیان زنبور که از سواحل دریای مشاوجله و نواح آن خیزد و در زیر آب کنون می یابد * طبیعت آن خشک تر از بس * **افعال و خواص آن** قاطع خون و التیام دهند زخمها و ملیم آنها خصوصا

باشد و در سایر افعال مانند بس است * **قصه** : ل النون مع العین المهملة * **لعم** : بضم نون و فتح عین و الف و میم و فارسی شتر مرغ نامند * ماهیت آن مرغی است معروف عظیم الجثه کردن آن بلند شبیه بستر و یا های آن شبیه بپای کا و وظلف آن مشقوق و رنگ آن اغبر مائل بسفیدی و مانند طیور دیگر بسیار پر و ز نمیواند نمود بلکه بعنوان جست رخمی است و بهترین آن بچه آنست و چند آن محتاج با آب نیمه مکر آنکه آب را بید بلکه استشق هوا آنرا کفایت است * طبیعت آن بسیار کرم و خشک تا آخر سموم و آنچه لرم نیز گفته اند * **افعال و خواص** آن کوشش آن محلل ریاخ و قاطع بلاغم اعضاء الراس و المغاصل و النفض خوردن کوشش آن رافع الف و لقا و خل و رواج

مما حل ويطهر بحرق الإنسان فقص ساقاً ومثالاً أيضاً واستسقوا جميع أمراض يورث في رحمها مثل المنار طبع الهضم ومضغ
مترين ومنخل أن مركه وروغن وفيه أنرا آشامیدن باعث سرعت تکلم اشغال ورائع بودت اعضاء وضامدان مثل اورام
مزمنه واستسقوا جميع اطراف ورائع هم حرق و باعث سرعت حاکت اشغال چون بریدن و پاشای ایتان بمالند و از خواص
آنست که بریدن شخصی که مالیده باشد تمام ماره از آن شخص بگریزند و گریزند و او شوند بی حس گردند این وضو ان
گفته چون به آنرا در ازل تابستان در آخر بهار و بکیزند در هر موضع که کند اند ماره ای از آن گریزند و چون موی آن بشوند
خشکی آورند و سر کین آن و ارفع کف و آنرا جلد بزودی و خا کستر موی آن رافع اکل و از خواص آنست که از بلع کردن آن آشکو
را امن نموده و من ثلثه متشیر و نمیکرد و فحم میگرداند

و لا یمنع ^و یفتح درون و سکون در عین مهله و آخر انما یفتح و یزوی و یوانی مثنی و یفارسی جزا را و بشیرازی را قوت را منحل
و ماهیت آن نباتی است معروف بری و نباتی می باشد یک بری آن خشن تر و کوچکتر و نباتی نازکتر و نرم تر و بهترین
آن نازک است نباتی آنست ^{طبیعت آن} در آخردوم گرم و خشک و بارطوبت فضله ^{افعال} و خواص آن در جمیع
اعمال تویر از بوده و با قوت مستند و مفرح و مقوی دل و مرقق خون غلیظ و متخلل مواد بارد و اعضاء الراس طلای آن بر پیشانی
خصوص بارد جو جهت درد سرد بارد و معوط یک انگ عصاره آن بار و رغن کل درخ تا مد دفعه جهت خنای یک در گردن بهم
رسد بغایت مؤثر و قطره آن با ماء الغسل جهت درد گوش و ماییدن آن بر زبان رافع خشونت آن و خافیدن آن رافع درد
دندان ^{اعضاء اللسان} و الفل و الفل و الفل و الفل عصاره آن قاطع نفوذ اندام و نفوذ اندام و جهت درد سینه و یمن و یمن
و طوبات قصه رفته و دمه و تنقیه آن و چون با پر میارشان بچوشتانند و با شامند جهت رجع نواد و خفقان معدی رقیقیت معده
و ما سکه و دانه و فم معده و تحلیل و ریاح معده و آروغ و رفع قولنج رسی و کشنده اقسام گرم تکم و با سکه قاطع نفوذ اندام و آما می بدن
دوسه شاخ آن با آب انار ترش ممکن فراق رختیان و رفع ریش و مثنی و مسکن خفقان معدی و وجع الفرد و درد معده و چون
با قلد ری عود و با مصطکی بخیانل فراق خفقان را زایل کند و مقوی دل و مغروح و درقان را مقبول و تقویت باه نشد و با حب الیمین
نیز جهت میقه و چون دوسه شاخ آن را در شیر بمالد مانع انجماد آنست و با سکه و ترشیه رافع ضرر آتیه است با عصب و یک ستر
بالنبیات و یمنل و در مسکینینات و آب دودخ داخل منما یمنل و با پیر فیه مبتور و یمنل و ضاد آن مشین و مقوی معده و ترشیه و با آرد
جو جهت ادرار و مردن شیر منجمد در استکان و یمنل و یمنل جهت بولسیر و اسهال جهت درد امین و درد آن و حمل آن قبل از
جماع مانع حمل المزار مولد ریاح و اکثر آن مولد حله در کوه و معالج آن کرفس بدل آن پودنه بصری مثل ارثوبت آن نادر
ممثل السرم ضاد آن با صک جهت رفع سمیت سکه و دیرانه گردید و در مضرغ آن جویت تقرب گردید و الا ورام و اختبر
ضاد آن با آرد جو جهت اخراجات و رفع دما میل و شراب و جرق آن در قزو بادین کبیر و ذکر یانت و مسکینین آن و
نصفه ^{ل النون مع الغین المنجمة}

و لغو و بفتح نون و غین وراء مصله ما شئت ان اسم جنس عصفور است و نیز دخی مخصوص بکجستک سیاه کوچکی است که در نبات آن کرنا و دایم حرکت و کثیر الصوت است و عربی آنرا ابو ترورن و ایبرالنج و یغاری جگر وک و یغندی مولود در تنکابن حشر مند طبیعت ان کرم و خشک افعال و خواص ان قد یدلنک سرد آن جهت افعال و غیره که خود آن جهت در المیزان و تقیید هتاکرد و مثاله بغایت بافع است قصه الی النون مع الغاء

نقطه * بکسر نون و سکون فاء و طاء مهمله * ماهیت آن بر طوبی است و هنی حاد الراسه که از بعضی زمینها مانند زفت و قیر میخوشد و از انقضی عراق خیزد و در انواع میبشد سفید و سیاه سفید آن بهتر و الطف و بسبب لطافت زود مستحیل به هوا میگردد و نقاشان قدیمی آن را داخل درغن کان برای ترقیق و تلطیف مزوج نموده بر نقشها می مالند و سیاه آن بان لطافت نیست و بتطهیر سفید میکند و آنرا مغشوش بر وزن خزامیان می نمایند و فرق آنست که نقطه متصاعد میکند بخلاف آن و از توابع مصر از کار دریا نوعی نقطه می آورند و آنرا زیت الجبل می نامند * طبیعت آن تا چهارم کرم و خشک * افعال و خواص آن اقوی از اکثر درغنها و مفتوح و صریح النفوذ و کاذب ازند * ملا با ت و تریاق جمیع امراض بارده و شراب و ضامدا اعشاء الاراس و العصب و انغذاء و النفیض طلاء آن جهت ناله و لقوه و ورعشه و کز از و خدر و راسخار اکثر امراض و اوجاع بارده و رطبه و تحلیل ریا و اوجاع مغاصل و امثال اینها مفید و اکمال آن جهت نزول آب در چشم و بیاض قطور آن جهت کرم و ریاخ کوش و آشامیدن آن جهت سرخه کهنه بارد و بهر و بر و ضیق النفس و نفث الدم و بواسیر و ثقیب حصاة و اخراج کرم معد و مقعد و تحلیل ریاخ احتیاج و مغص و حرقة البول و فر زجه و بشور آن جهت هردی رحم و اختناق آن مفید و طلاء سفید آن رافع کرم حیوانات مضر و مری و مصلح آن خشخاش و مرکه و مفرقه و مصلح آن کنیز امقل ارشیت از سفید آن و دانک تالیم مثقال را از میاه آن تا یک مثقال بدل آن بوزن آن میعه و بعضی قطران گفته اند زفت و رطاب نیز السوم خوردن سهیل و سیاه آن دافع سوم قوی الاثر است

* نقل * بفتح نون و فاء لام * ماهیت آن کرکند نبات بارزد است شبیه برطبه بنجار مانند بسرخی و بنفشه و در بهوشیه بشکونه بید و شاخهای آن کرمه ارم مانند خار خشک و در عربستان کثیر الوجود * طبیعت آن کرم و خشک * افعال و خواص آن آشامیدن نیم و کل آن رافع سحر و مدبول و کل آن اقوی و طبیعت آن در افعال ضعیف تر است

* فصل النون مع الکاف *

* نگا چونی * بکسر نون و فتح کاف عجمی و الف و ضم جیم فارسی و سکون واو و کسر نون و یا * ماهیت آن صاحب خلاصه التجارب نوشته که بزبان هندی نوعی بتوصیف را نامند که نبات آن بر روی زمین پهن میبشد و ساق نبات آن بسیار ضعیف و برگهای آن از دو جانب رشته مقابل یکدیگر و ساقها نصف عدسی و درین ممالک یعنی مرو و نواح آن کثیر الوجود است و در زمینیهای رکیبوم دراز آب و نزدیک آن روین و قویتر آن آنست که دراز آب باشد و نبات آن مانند بسرخی * طبیعت جمیع اجزای آن کرم و خشک در اول سوم * افعال و خواص آن آشامیدن عمیر و با مل فوق برک آن با شراب جهت اکثر سوم هرام منوشه و بید ستر و طلاء آن مفید و با شیر مسهل اخلاط فاسده و اخراج سوم از بدن نافع است

* فصل النون مع المیم *

* نم * بفتح نون و کسر میم و راء مهمله و با و سی یلنک و ترکیخیلان و یندی تی و یکن و او بکمر ناء و مننأه و نونانیه و باء مننأه و تیتانیه و خهای نون و دال مهمله و او نماند * ماهیت آن حیوانی است معروف شبیه یغول در شکل و رنگ و صورت آن شبیه بشیر و کثیر اللحم و هیچ حیوانی گوشت آنرا نشتارد و در جنبه از سگ بزرگتر و باریکتر و جل و سبک و قنار و تیز و تر از حیوانات دیگر و شدید القوت و غیور و تجربه رسیده که چون بر زخم یلنک موش بول کند یلنک نبات نیاید و موش حریص بران است که خود را بدین رساند و بول بران کند و لعلن یلنک زخم در او در رجائی نکا * میل او این که اطراف آن آب باشد و موش نتواند

خود را بد آن رسانند و بول کنند و آن را از خواص آن آنست که در هنگام رفتار هیچ حیوانی را بالا ترا خود نمیتواند دید
 طبعیت گوشت آن گرم و خشک و افعال و خواص آن اعضا را لاس پیه آن بهترین اطلیه است از برای نالغ و
 خنر و ارواح معاصر و نفوس و امراض باره و بدستور رنگ همین بدن را و اکتال خون آن را غنی جمیع علل چشم اعضا
 اندکی قشور مغز سر آن با آب جرجیر و زنبق در حلیل مقوی و محرک جماع بدن دستور حمل آن در دروغن زنبق و جلاوس
 بر پوست آن ممکن بواسیر الجرج و القروح و الزینه طلای مطبوع پیه و گوشت آن با آب زیتون مهر بسته جهت از الله
 زخمه او شوی و حنا زبید بد و طلای خون آن را غنی کاف و بهی و آثار جلا و طلای زهره خشک آن بماء حماض اترج و زنجبیل
 و از خواص آنست که چون کسی بر تمام جسد خود پیه کفتار و مال پلنگ تصد او کند و چون آنکس نزدیک آن رود پلنگ نگرزد
 و بحدی بیست کرد که دل برت و حرکت او را نداند که آن شخص اگر خواهد آنرا بتواند بکیر و دونه بسیار مستحب خمر است چون
 بدان رسی بی اختیار آنرا بشوید طرد الهوام موی آنرا چون در خانه دود کنند کرم بگریزد از آنجا و خود از درخت
 مر بگریزد و انما زهره آن سم قاتل و دوزخ آن در سه ساعت هلاک سازد و آنرا که آن قیود در بشیر تازه و در شعله و بد
 از آن رو ب وطن مختوم خوردن است و ما نرنگ این زهره اسلخورد است که مذکور شد
 نمل بضم نون و سکون میم و لام لغت عربی است بغاری مورچه و بوندی چو نبتی نامند و بزرگ آنرا چو نکتا و کتیرا بنامند
 چهار نقطه فنی و بترکی فارسیه ماهیت آن از جمله حشرات و قوت شامه آن غالب تر از حور اب دیگر مختلف میباشد
 در مقدار آن بزرگ و متوسط و ریزه بزرگ سیاه را ببری و دست و پا بلند آنرا نمل فارس و بغاری مورچه سوار و کوچک را
 بلی و کبار پرند را طیار و بغاری مورچه پرند نامند و گفته اند که هر چند بزرگتر شود پیدار میشود طبعیت مطلق
 آن در هم گرم و خشک و افعال و خواص آن با قوت سمیه مخصوص کبار آن از آن مهر یارس گفته چون مور را در دروغن
 زیتون بچو شانند و در گوش بچکانند را غنی کوی و رباح و طنین آنست آلات التماسل چون صد غنای مورچه مقابر را در لیم
 اوقه روشن را زقی و باروغن زنبق آنرا اخته سه هفته در آفتاب بگذارد و طلای آن بر قصب و حوالی آن بغایت محرک باه
 نماید و رانغ غیب و مورث صلابت و بزرگی آلت را ز میزبات دانسته اند الا ورام و البثور طلای مور مقابر با سرکه را غنی
 خنازیر از زینه طلای مسحوق آن مانع بر آمدن موی چون بار اول قلع کرده باشند مستجاب بکار استعمال نیست و ضما د کبار
 سیاه آن جهت برص بعد تنقیه و ضما د نیم آن با همه روغنهای مسقط و مو مانع بر آمدن آن دانسته اند انما ز خوردن آن
 موجب مغض و کرب و رفع و رباح و قراقرص طلای آن غسل و زیر و چون کسی را بکزد خصوص نوع بری آن موزش و خارش عظیم
 و زرم پیم میرسد مصلح آن مالیدن آهن سوده با سرکه و روغن تلخ و ضما د چوب خیزران با آب و نیم آنرا چون بشویند
 تحریک رباح شکم بطرف اسفل بدی نماید که ضبط آن دشوار و معتدل باشد مصلح را غنی آن زیره کرمانی آنرا گفته اند
 چون کسی خراشید که چیزی در جای کد ارد و مورچه در آن نرود باید که در وقت کد آشتن حبس نفس نماید و نفس نکشد
 مورچه در آن نشوید رفت مادم که دعت دیگری بد آن غرق و از اهرام مکتومه است و از دکان کبریت و قطران و
 حنایت و زهره کار نو بگریزد

نموس بضم نون و میم و سکون و او همین مؤمله جمع نس است ماهیت آن حیرانی است بمقدار شغال و صورت
 آن شبیه بدلق و رنگ آن مائل بزرده با خطوط سی و سر آن کم موی بسیار چرب بدست بکده مطنه آن شود که کویا چرب

گردد؛ اندک و نموست علی است که در شوره بزم فیوسل بنا بر مشارکت درین وصف معنی یل ان گفته و مرغ و موش را میبند کنند
 و در هنگام مستی صدای آن شبیه بصل ای که به کرد و در وقت قیام مستی بهنجی دیگر و تکران ما وراء النهر آنرا لکنجه گویند
 و در بلاد مر و نیز یافت میشود * افعال و خواص آن امراض الراس سقوط خون آن بقدر یک برط با شیر زنان رافع
 جنون و استحصال زهره آن با سفیدی بیضه مرغ رافع و معه الزیة طلای سرکین آن با خوردن رافع داء الثعلب و طلای بیه آن
 و بستر و موی موخته آن با روغن رافع بهق سیاه و جرب الخواص ارسطو گفته چون آفتاب در بیت خود با شرف باشد چشم
 راست آنرا گرفته در خرقه کتان بسته بر صاحب حمی ریع تعلیق نمایند رفع جمعی او گردد و چون چشم چپ آنرا بندند جمعی
 باز عود نمایند و مغارقت نه نماید

ع
س

* بوارس * بفتح نون و او و رالف و کس و ز و عین مهملتین لغت یونانی است و بعربی آنرا شجرة القدس و مسواک
 العباس و مسواک المسیح نامند * ماهیت آن نوعی از قبا است شاخهای آن باریک و بلند تابسه درع و برگ آن ریزه
 مستند بر جمیع اجزای آن مزغب بازغب شبیه به پشم و کل آن زرد و خوشبو و طعم آن تند و خاران نیز مانند سوزن و صمغ آن مابین
 سفیدی و سرخی و در روم و حلب کثیر الوجود منابت آن آجام * طبیعت تخم آن در د و م کرم و خشک و بیض آن در موم
 و این قویترین اجزای آنست * افعال و خواص آن میخف و قابض اعفاء الصد و آشامیدن عصاره آن جهت ترخیزند
 و ذات الجنب بیدار الی السور تخم آن رافع سموم قتاله و مقارم آنها مضر کرده مصلح آن قتل و گفته اند مصلح آن بندن است
 مقلد ارشیت آن یکمغال الاغصاب ضما د بیخ آن در التیام جراحات اعضاء مجرب دانسته اند و لهذا آنرا شجرة
 العصب نامند و طبیب شکره سائید و جرم آن و همچنین صمغ آن در التیام عصب ضعیف تر از بیخ آن را آشامیدن و ضماد
 کردن آن نیز جهت درد عصب و کوفتنکی اعضا و از جای بیرون رفتن و شکستن آن و قطع زلف الد م مؤثر و طبیب نبات
 و کل آن قائم مقام صمغ آنست

س
د

* نوشادر * بضم نون و سکون و ز و فتح شین معجمه الف و ضم دال و واء مهملتین لغت فارسی است و بهندی یو ماد و بغرنکی
 سال از مونیک نامند و ز د اهل صنعت موموم بعقاب و کبریت الدخان و ملخ النار و سلسا لبوس نیز است * ماهیت آن
 چیزی است سفید شبیه بشوره قلمی و اصناف میباشد از معدنی و مائی و مصنوع معدنی آنرا معبلن بلاد حاره مانند خبثه
 و زنج است و قطعی آن مانند شوره و مائی آن آب چشمه ایست که چون دست بد آن زنگ کف کند و از جوشانیدن آن
 قطعیهای سفید بر روی آن بسته گردد و انطای گفته در نواح اصفهان آن چشمه موجود است و گویند در جبال جزاسان نیز
 میباشد و این مرد و صنف عزیز الوجود اند و مصنوعی آنرا از قاذورات و کثافات بتعقین و تصعیل بعمل می آورند و اخیانا
 قلیلی در کوره آجر پی که از قاذورات آنرا طبع دهند نیز بهم میسوزند و این قبل از تصعیل اکثر رنگ آن اغبر میباشد و بعد از
 تصعیل سفید شفاف مانند شوره قلمی میگردد و چون سفید صاف شفاف آنرا با مثل آن زاج زرد لاری و عشر آن زنگار
 تصعیل کنند سوز میگرد و در مصر و روم و ملتان شنی * شی که قاذورات و کثافات و سرکین حیوانات را جمع نمود
 و مانند خشت خام اقراص ساخته خشک کرده در کوره بر هم چید و بالای آنها خشت های بسته را دوستانده سر آنها را
 بر هم تکیه داد و آتش میدهند و آنچه بران خشتهها و اطراف بالای کوره صعود نمود متعقل میگردد بعد از شدت زدن
 اخل می نمایند * طبیعت آن در آخر موم کرم و در اول آن خشک * افعال و خواص آن ملطف و جاذب از عرق

بدن بطاهر و مفتوح و طالع نرف الدم همه اعضاء العین اکمال آن جهت انیام قرحه و رفع معده بارد و مغین انقم غرغره آن
 با آب مد اب جهت زلوی و در حلق ماده الصدر آشامیدن آن رافع چرک هیئت و طلای آن جهت خنای السوم چون آنرا
 با مثل آن فضلا انسان تصعید کنند آشامیدن يك مثقال آن در رفع هم مطلق سمیات مجرب دانسته اند و از اسرار مکتومه
 است الطحال آشامیدن آن رافع طحال الجروح والقروح فساد و ذرور آن میخف قروح و حابس نرف الدم آنرا
 جروح و رافع چرک آنها الزینه طلای آن باروغن قشم مرغ رافع برص و با غسل جهت داء الثعلب و داء الحیه و سعه و
 باروغن کنجد جهت جرب الخواص باشند آب محلول آن که در جای نمناک گذاشته حل کنند و یا با سرکه حل نمایند و
 بتن متورم و زخم آن باعث کمر بستن و مار و موام است از آن مکان و چون محلول آنرا بر کاغذی نقش کنند و در اطراف خود
 گذارند موام قریب بدن نکرند و المفاصل در هم آن کشند است به تقطیع احتیاط آوی آن قوی نمودن بشیر و روغن
 و اشپای امراق دسمه و اطعمه چرب خوردن است و ساورتلد ابیز زرنج و زنجفر خورد

* فصل ثلث النون مع الهاء *

* نهماء * بفتح نون و سکون و اوتج میم و الف * ماهیت آن اسم لطیفی درختی است کرمی ساق آن مربع و بقل و یکقامت
 و با زغی میمائل بزودی و شکوفه آن بعضی مائل بسفیدی و بعضی مائل بسرخ و میان آن تهی و عذوق و با عطریت و برک آن
 بعضی مستلیم و بعضی دراز و بی ثمر * طبیعت آن در درم کرم و خشک * افعال و خواص آن مقوی و مفرح و اعضاء البرص
 بر تئید آن جهت حد نولات و زکام و تن متورم و زخم آن انقض و الصدر آشامیدن آن با تفریح و مقوی قوی و رافع خفقان
 و مد رخن و فز زجه آن منعی رحم و خوشبو کنند آن السوم با سرکه رافع همه سوم الزینه آشامیدن خیسانید آن
 با مویز و بعد از آن بادام خوردن مسمی بدن الخواص چون یکدرم آنرا با ماست حل دانه کشید و در بارچه کبودی بسته
 در چاه اندازند در تابستان با دسر و زین کبر و چون در حریر سرخ بپزند و بر بازاری چپ بندند رفع سحر و چشم
 بند کند با الخاصیت

* فصل ثلث النون مع الیاء المناء * التحنات *

* نهماء * بفتح نون و سکون یاء و فتح ذال مهمله و ما لغت مصری است بعربی صنوبر و او و منی یا لیزنا من * ماهیت
 آن از اغلی معروفه اکثر بلاد است شیرین و لذیذ میباشد و در ستور صنعت آن آنست که کدم جید را صاف نموده و در آب
 میخیما نند و برشته و یا خنچه چوبی و غیره آن پهن نمایند بشخامت سه چهار انگشت و بارچه کبر یا با کیزه بر آن می اندازند
 و هر روز بر آن آب میباشد تا آنکه ریشه بر آورد و عجز گردد و چون بمقتل از چهار رنج انگشت رسول آنرا بریده و کوبید و آب
 آنرا افشرد و صافی نمود و بتن و تن بهم آب صافی آنرا در دیک میکنند و با آتش ملایم طبع میل هند و قطعات بر بد نعت در آن
 می اندازند و طبع میل هند تا غلیظ و شیرین گردد و بتن ستور جید که با لعل معمول میان عوام آنست که آب صافی آنرا
 با همه چهار وزن آن آرد مید و خالص و در یک بزک می طبع مینمایند به ملاصقت تا اینکه نفخ یابد و طعم خامی آن بر طرف شود
 و بعضی مغز بادام ریخته و گردکان در مت غیر کوبید و بعضی درست با پوست در حین طبع در آن می اندازند و بعضی
 بی پوست نیز و بعد از کال نفخ زمانی سر آنرا مستحکم نموده و دم داده و در ظرف بر می آورند و تناول مینمایند بسیار لذیذ و
 شیرین میباشد و عوارات اکثر بلاد این را بطهارت و پاکیزگی و حسن عقیق و خضوع و خشوع تمام بنما حضرت سید النساء
 جلالت لله علیها مرتب مینمایند و غیره آن تشرک از برای موالیان و محبتیان اوشان جایز میفرستند * طبیعت آن در

اول کرم و در خشکی معتدل * افعال و خواص آن مولد خلط صالح در معین بدن و عمل بلغم اعفاء الراس و الصدر و الغشاء
جهت رفع صعود بخار بدن مانع و مالتویلیا و مرفه خشک و درد سینۀ و تولید خلط صالح و تمسین بدن نافع المخار ثقیل و در برغم و مصلد
و اکثرا آن مورت تبهای مرکبه و الفچه بادام و کر دکان و دسته دوان اندازند زبون و ثقیل تر مصلح آن سنگین و کاسنی اسف
* نبیطه فلی * بکسرون و سکون یا و فتح طاء مهمله و الف و فتح فا و کسر لام ریا * ماهیت آن صاحب مغنی گفته از جمله
بتموعات و غیر بنطالپی است و بر شاخهای آن پنج عدد برگ میباشند و برگ آن شیرد آروغایت مجفف بی لذع و بی حدیث
* افعال و خواص آن طبع آن جهت درد جگر و اسهال و بواسیر و وضاد آن جهت خنثی و بر عرق النساء و مفاصل و تحلیل
ملا با ت و د اخس مغیل و عصاره یخ آن سم قاتل مقلد ارشوبت آن قاعه ابو الوساب است *
* نبیل * بکسرون و سکون و لا م لغت مندی است و آن را بر بی نیلج نیز نامند * ماهیت آن اقراص و حبوبی است
آسمان جنوبی تیره رنگ مصنوع از عصاره نباتی و اکثر از غنای و کجرات و تهته متهور و بی بول و نواح آن با طرف می برند و آنرا
از درخت نیل که آنرا اعظم نامند بعمل می آورند و نبات آن در کتب مذکور شد و بیان اختلاف آنکه بعضی و موه و نیل را یک چیز دانسته اند
و بعضی غیر یکدگر و آن بری و بستانی میباشد نبات بستانی شبیه بکشان و ماق آن منشعب بسته شعبه باریک و برگ آن شبیه
ببرگ کبر و تشم آن ریزه مائل بر سخی شبیه بتخم خربوب و از آن ریزه تروری آن مانند بستانی و خشونت آن زیاد و هجا
تروبی تخم و بهتر بر آن صافی تیره رنگ لا جوردی است که بهندی نیل بیانه نامند جهت آنکه در قصبه بیانه که قصبه است
از توابع شاهجهان آباد بعمل می آورند و در هیچ جای دیگر بدان خوبی و صفا و رنگ نمی شود لیکن از ده دوازده سال که
صاحبان انگریز مشوجه شد در ینکانه و صوبه عظیم آباد و بنارس بلکه تالکهن و بیشتی گشت و کار درخت نیل کرده و چا بجا کوتهی ها
برای تیاری نیل بنا کنند آشته تیار میکنند بسیار خوب و رنگین مثل لا جورد و بهتر از بیانه میشود و بر چاه زات برای تیاجرات
میبرند و از برگ همین که خشک کرده مردمان خضاب میکنند همین و سمه است خوب هجا میشود و گویند در خور چره که
متصل اکبر آباد است بسیار خوب نیز میشود و اکثر تیاجرها از آنجا خریدند با طرف می برند * طبیعت آن در آخر اول
کرم و در د و م خشک و نرزد بعضی معتدل * افعال و خواص آن مبتل و محقق و رادع و قاطع نف الدنم و وزف الدنم
قوت تجفف بستانی آن زیاده و بدن و نفع ویری آن را قوت تجفف اقوی ریا حدیث و جاذب از اصاق بدن اعفاء الصل
و الغشاء و النفض اشامیدن آن بقدر چها ر شجره بتهائی و یا بااد ویده مناسبه جهت سرفه شدن اطفال که از شدت آن قوی
کنند و در د سینۀ و کرب و ریاح غلظه و نرب بااد ویده مناسبه جهت قرحه رنه و شوصه سودا و به و با کفکند خواه مندی و خواه
کرمانی آن جهت وحشت مرم و خفقان و با سنگین جهت سهر ز خصوص بری آن و با خیاشن جهت استسقاء عصاره آن
نیز جهت سرفه و چون نیل را با آب بسایند و بر ناف اطفال بمالند اسهال نماید چون بوزها را بر نشان بمالند بول بسته را بکشاید
التجروح و القروح ضا د بری آن جهت قروح خبیثه و باد سرخ و نملة و التیام جراحت گفته برای شدت جذب و حدیث
آن و طای محللول آن در آب که کرم نموده باشد جهت تسکین و جمع بواسیر و مژ و نیم وزن مردانک و قدری رزغن کل
مرخ و مرم جهت اکلۀ امیز ریات اما با بد که قبل از طلا موضع و یا آب باریک و غسل بشویند و یا سرکه جهت قروح سرد خنثی
متقرح بمحلل و جهت انزال مال جراحت در ابل آن صلبه بستانی آن بهتر و جهت قروح نیز برای تجفف و قلت جذب
و حل نیکه دارد و جهت قروح گفته با عمل و جراحت عصب و حرق النار و برای آن با آرد شیلج جهت اخراج خار و نیکان

الزئنه جالی کلب و بقی و برص و داء الثعلب نافع خصوص محرر آن الازرام و البثور ضما د آن جهت تحلیل ورم و خوراک
 اورام د را بتد اوجه خراجات مبرر و مصلح آن عمل معدا و شربت آن قاد و درم بدل آن بوزن آن آرد جو و تلب آن
 مایه نبات است و در ستور اخلاص رنگ آن آنست که بکوبند و در آب یکتبانه روز یکند آوند پس ته نشین آنرا بگیرند و در رخی کسد
 و بر آب نمایند و در زیر آن آتش ملایم کنند و بر هم زنند تا کف بر صورت آرد تا کف آنرا بگیرند و استعمال نمایند در درک ثیاب و غیره
 و اینج * بکمر نون و سکون یا رفیع لام و جیم لغت عربی نیل است و بعضی غیر آن دانسته اند * ماهیت آن نباتی است
 برک آن شبیه ببرک صغیر و بر روی زمین مقروش و در حوالی در بند شیر و آن کنیز الوجود * افعال و خواص آن

اقرص معمول آنرا جهت بیاض چشم بیعلیل دانسته اند *

* لیم * بکمر نون و سکون یا رفیع لغت هندی است گویند اصل آن نیل بود که بنا بر قاعد مقرر در الفاظ فارسیه هر جا که
 نون یا باء موحده ساکنه جمع شود بار با میم بدل میکند مانند دلب و سلب که بار با میم بدل کرده و برای تخفیف نون را حذف
 کرده و م و سم شده در آنجا نیز همین عمل نموده اند * ماهیت آن درختی است عظیم هندی معروف و مشهور برک
 آن باریک و مسرف و نازک و اندک از برک انار و زکتر و شریف آن زیاده و کل آن درخوشه و وسط کلها زرد و اندک با عطریات
 و خوش منظر و تمر آن بقدر سنجید بسیار کوچک یعنی حد و راندک طولانی و رسیدن یخهای آن زرد رنگ و تلخ با اندک شیرینی
 و جسته که آنچه حکیم میر محمد مؤمن روح تع در تفسیر نوشته اند که آنرا در اصفهان سنجید کرخی و در مازندران کنار نمند
 و در بعضی بلاد معروف بد رخت تر است چند ان اصلی نداشته باشد زیرا که نیم در غیر بلاد منقلبی شود و مستعمل اکثر برک تازه
 آنست * طبیعت آن نزد اهل هند سرد در اول و خشک و در دوم و نرزد بعضی در اول گرم و تر و نرزد بعضی معتدل * افعال و خواص
 آن محلل و منفی اعضاء الراس بشور و برک مطبوخ آن در آب جهت در کوش و اوجاع مفاصل و قطو و عصاره برک تازه آن به
 تهائی و با با عمل در بینی مسکن صداع و در گوش مسکن و جمع و مصلح جراحات و مانع آب رفتن از آن و مضغه با آب برک
 تازه آن و یا با آب مطبوخ آن جهت تقویت نته و درد دندان نافع اعضاء النقص آشامیدن آب برک تازه مطبوخ آن و یا آنکه
 درک آن را سائید و کرده بانی بخت در آب اندازند و آب آنرا سه شب و روز یا شامند جهت تحلیل ریا و طولبات معد و التیام
 میاری بول و تغذیه آنها و آشامیدن آب مطبوخ پوست بیج آن بقدر دوازده سفال مل و حیض بسته شده و آشامیدن نمر آن
 یک مثقال حابس اسهال مزمن و حکیم میر محمد افضل در میریات خود نوشته که ثمر آن گرم و تر و ملین بطن و رافع جذام است
 الازرام و البثور و الرامیل ضما د برک کوبیده گرم نموده آن و بد ستور ضما د بخت آن بدین نحو که در ظرف سفالی کرده و ظرف
 دیگر بر سر آن گذاشته و اطراف آنرا بسته بر آتش کمی گذارند که بمختار طبع یا بدین آنکه در برک ببل انجیر و یا برک موز بسته
 در زیر خاکستر گرم طبع نمایند جهت تحلیل اورام حار و رطبه و یا رده و نفی دامیل و تنقیه فروع و التیام آنها و تسکین
 اوجاع و امثال اینها نافع و ضما د سائید آن با اندک نمک منقی قروح خبیثه و خوردن کوشش فاسد و بد ستور با گر که
 شکر سرخ تیره مائل بسباهی است اکال قروح و جروح است و چون بقتله آوده در دهن زخم گذارند کشاده گرداند و چون
 در جوف آن فرستند تنقیه آن نماید خصوص که بر بالای آن زخم برک سائید گرم کرده و با مطبوخ بنحو مذکور بسته باشند
 و چون قروح و جروح تنقیه نام یافتند و خواص ملتئم سازند باید که بی نمک استعمال نمایند و مرهم و دهن آن نیز جهت اکثر
 قروح و جروح و موخکی آتش نافع و بعضی زرع آنرا نایب مناب روغن شمع صناعان دانسته اند و صنعت آن هر دو و حلوائ

بزرگ آن در قرا با دین کبیر ذکر یا خض و عرفی بوقت درخت بهیاء که نه آن که نیم گرفته قرمقل ار که خوابند و باربع وزن آن شکر سرخ که بهند گرتا مندا اما صاف خالص باشد و ده وزن آن آب بخسارند و روزها با قناب و قنیه در سایه کند ارند تا بپسند و بیکر زریس عرق کشند بد ستور و مقر و روزی دو توله تا چها رتوله آنرا بیاض نمایند و از عقب آن بغا صله بکند و ساعت ثان باز وزن کا و تازه بخورند تا بپسند و بیکر و زیاده به حسب حاجت و مرض و از نیک و ترشی و ماهی و باد پیو میزنند این جهت اکثر امراض مانند لقوه و فالج و استرخا و اوجاع مفاصل و غیر ما را مستغنا و نزول آب در معده و فیکه باشد و قروح و مجاری بول و جند ام و قروح خبیثه و ماعبه و جرب متقرح و قوبا و امثال اینها نافع و بد ستور آشامیدن نفع من کور جهت امراض مزبور و روزی دو توله بد ستور و مراحات پیو میز *

نیل

* نیلوفر * بکسرون و بکون یا منته تختانه و نیم لام و بکون را و وقت نماز واء مهمله معرب از نیل و بول مندی است زیرا که نیل بزبان مندی بمعنی آب و بول بمعنی ثمر است و بیونانی نمینا و بعبری کرب الماء و حب آنرا حب العروس و بزبان بنگله سولا و کوئین نامند و بری آنرا بمصر عرایس انیل گویند * ماهیت آن بکل نباتی است که در غل برها و آبها پستاده که بهند یجهیل و تالاب نامند در ایام کرما که موسم بارش آن دیار است بهم می رسد ساق آن نرم و مجوف طولانی بقدر هفت آنها تا بد قامت و برگ آن غریص و بر سطح آب مفروش و کل آن بیرون از آب و الوان میباشند سفید و نیلی و سرخ ارغوانی و بنفش زرد رنگ نیز لیکن زود رنگ آن که آب و سفید آن کثیر الوجود و بعد از آن نیلی و بعد از آن ارغوانی و بهتر ترین همه سفید و نیلی است و برگهای کل آن طولانی با تمعی سخت در میان آن زوهار بعد ریختن کل آن ثمری بقدری سمیعی مد و در جوف آن تخته های کوچک سیاه که باز و جت میباشند بهم میرسد و مندی آن باطل بسرخی و بیخ آن بعضی شبیه بزردک طولانی سیاه و بعضی مد و روتلخ طعم خشبی و این را بهندی سلکی نامند و بعضی مردم پخته مضروبند و بعضی گفته اند نیلوفر بری نیز میباشند * طبیعت جمیع اجزای آن در دم سرد و تر و کل آن از صفة الطف و از بنفشه در سردی و تری زیاده و بیخ آن گرم و خشک و تنم آن سرد و خشک و مراد از مطلق آن کل آن است و اکثر مستعمل و قوت آن تا بیکسال باقی میماند * افعال و خواص آن مقوی دل و دماغ و مسکن حرارت آنها و تشنگی اعفاء البراس و الصل و یونیدن کل آن مقوی دل و دماغ و حار و نرم و مسکن صداع حار و خشکی دماغ و آشامیدن آن جهت امور مذکور و سبب نزله و خشونت سینه و مزه در حار و قروح ظاهری و باطنی حادث از اذیه حاده است و چون تعدیل آن باز عفران و دارچینی کرده باشند جهت تقویت دل و خفقان مؤثر و نگاه داشتن قدری از بیخ آن در دمان محال و آرام خلق و رفع خنق مجرب و بطول کل آن بر سر مسکن حرارت آن اعفاء النفس و الیمیات آشامیدن کل آن و بد ستور بیخ آن جابس امهال مزمن و قرحه امعا و میلان منی و ملجمه کنند و آن و مسکن شهوت باه و مانع احتلام خصوص با شربت خشخاش و با جوارش عود شیرین و آشامیدن کل آن بتهائی و با با مطبوخات مناسبه و با عرق آن جهت جلدی و حصه و بعد از پوزنه قبل از آن جهت آنکه مانع برز آنست و نیز مسکن حرارت قلب و کبد و حمیات حار و حاده است مضر ثانه مصلح آن نبات و غسل و مضربه و مصلح آن لبریات و غسل مقلد ارشرب از جرم آن تا سه درم و در مطبوخات تا هفت مثقال بدل آن بنفشه و باخلاب و با خطمی سفید و بیخ آن جهت اسهال مزمن و تحلیل طحال و قروح امعا و سیلان منی و ضد آن جهت درد معده و مقعد و مثانه و زرم طحال و مقعد و از بنده ضما و بیخ آن یا آب جهت یوق و بر سر خصوص بیخ سیا و آن و باز رفت و با غسل جهت داء الثعلب و

خون و صفرا و در سه هفته بارد و تقویت معده و جگر بارده و ماضیه و تحلیل ریا ح معد و امعاء و در جگر و امعاء و عروق و مغص و سیم و امعاء و تقطیر البول بطوبی و تقویت حصاة و تسخین کرده و تقویت باه و زیادتی آن و مد ربول و حیض است و ضماد آن جهت نالجه و تشنج بلغمی و خدر و اوجاع مفاصل و در رک و رحم و تحلیل ریا ح و صلابت طحال نافع و رافع کبر آن و نوزجۀ آن با شیر ما دیان و زعفران جهت اعانت بر حمل و جلوس و طبیح آن جهت در در رحم السوم آشامیدن آن جهت سوم مشروب و ضماد آن جهت سوم ملک و غه و بالجملة همه امراض بارده و میرودین و مضاعف را مفید و مضر مصلح آن راز نانه و محرق خون و محرورین مصلح آن سکجبین مقدر اشریت آن یکمقال بدل آن در طرد ریا ح و امراض کبد و طحال و وزن آن زیره گرمی و بلبل آن ریون چینی و در امرباه و اوجاع و غرها ز و راند طویل و نیز شیخ ارمنی گفته اند و ایضا ربع وزن آن قرنفل و صود هندی الزینه آشامیدن آن نکبو کنند و رک رخسار و یک متر ضماد آن جهت بهق و برص نافع الا ورام و المغاغل ضماد آن جهت تحلیل و اورام بلغمیه و اوجاع مفاصل بارده و بهق و برص و فتق و امثال اینها نافع و جوارش و دهن و سفوفات آن در قرابا دین مذکور شد و موی آن جهت نالجه و صرع و ضعف معده و درد آن و نفخ و قراقرشکم و قولنج نافع و معجون آن جهت نشف رطوبات و ماغ و نزلات و مقل مؤثر و ل آب در چشم و رفع خیالات باطله و بلغمی مزاجان و تقویت معده و تسخیف رطوبات آن مفید و مرد و نیز در قرابا دین ذکر یافتند *

❖ فصل الی و امعاء و الدال الملهمة ❖

❖ دوع ❖ بفتح و اوردال و عین مهمله ❖ ماهیت آن از جمله اصداف و حلزونات است اصناف و اقسام و اشکال مختلفه میباشد آنچه در از و بیجیه است بقارسی کچک و در دبلم کلاچک و با صفهائی کس کرب و بهندی که دوی نوع کوچک آنرا بشیرازی کوش ماهی خوانند و بهندی که کونگ نا مند و پوست آن زیاده از سایر اقسام و در دریا و زمینهای نمناک نیز بههم میرسد و بهترین آن بحری است و شعبه بهمن و بیجیه بود ❖ طبیعت آن سرد و خشک و خشکی آن زیاده از عاثر اصداف ❖ افعال و خواص آن ملرمانیت و جالی و جهت صبر البول و حصاة نافع و ضماد کوش آن جاذب بیکان و خاثرناشف رطوبات اعضا بطاهر و طلالی سائید که کودی زرد بر پشت زمار با عت ادرا ربول و رافع احتباس آن و محرق آن در همه افعال مانند شیخ و جالی و گرمی و خشکی آن زیاده و رادع العین اکنتال آن جالی بیاض عین و با ع حلت بصرا الزنه و الا ورام و غیره و ضماد آن جالی بهن و برص و قوبار و ناشف رطوبات اعضا و محلل و اورام رخوه و جهت احتباس جنین نافع و مالیدن معروف محرق خشک آن مسکن اوجاع بارده و محلل و اورام بلغمیه و ضماد محلول آن در آب لیمو محال و ارام و باقلیلی نوشادر رافع جمیع آنرا راجل الاذن کودی زرد و پخته آنرا سائید در کوش بقل و نم ما سه اول انداخته بعد که قدری آب لیمو اندازند جوش متخورد و جمع کوش و سنگینی در ده دفع که بعمل آرند دفع خواهند شد و آشامیدن مسحق غیر محرق آن با سرکه مقل اربع درهم با شراب ابیض جهت طرحه امعاء و منع تولد آن قبل از تغنن المصار مضر رکه مصلح آن عسل مقدر اشریت آن نافع درم است *

❖ فصل الی و امعاء و الراء الملهمة ❖

❖ ورن ❖ بفتح و اوسکون و اوردال مهمله بلغت عربی اسم جنس کلهای خوشبوی اشجار است و بعضی جل معرب کل نامند و از مطلق آن مراد در داحر و بستانی است که بقارسی کل سرخ نامند و آن اقسام میباشد از سرخ و خوش رنگ و خوشبو و سرخ کم رنگ و خوشبو و زرد و سفید و هر یک بر ریوستانی میباشد و هر واحد بنامی مخصوص و بستانی هر یک اکثر مضاعف و بر غیر مضاعف است *

* **زرد ابيض برى** * ماهيت آن بزرگتر از نمرب و غير مضاعف است و پنج برک و بزرگهای آن سفيد و بزرگتر از
بستاني و در وسط آن زرد رنگ و تند بود رخت آن بزرگتر از نمرب *

* **زرد احمر برى** * ماهيت آن کل در رخت دليک است و سرح غير مضاعف *

* **زرد احمر بستاني** * معاري کل سرخ نامند * ماهيت آن معروف و در اکثر بلاد می شود بهترين آن برای عطر
گرفتن بزرگ و رنگين بسيار خوشبوی تلح طعم با اندک شیرين آنست و برای تد اوی غنچه تمام ناشکفته آن زیرا که قوت

قبض اين زياد است و در اکثر بلاد مانند مندن بنگاله تا موصال قبل از موسم گل آن که ارا خردل و ارايل حوت است آنرا
قلم بکنند و درای آن مایه کنند و خاکي سفیدی که آنرا کلي نامند و غمرا از مصالح دندانند و آب باری و تر تيب بکنند

کل نمیلند * **طبعت آن** مرکب القوی با جوهر مائی و راضي و نژد اکثری در اول سرد در درد و خشک و جمعی کرم
و تر گفته و بعضی معتدل دانسته اند با قوت قابضه و خشک آنرا قبض زياده و تلخي کمتر و ترغي گفته ورد با پس نسبت بر طب

آن ميل بسردی دارد * **افعال و خواص** آن مقوی قوی و اروح و مغر و ملاتف و جالی و مسهل و مسکن صفرا و بلغم
و قی و قابض خصوص خشک آن و قبض غنچه خشک آن زياده و باحراف و تلخي و قبض و اندک شیرینی و چون خشک گردد

تلخي و شیرینی آن زائل گردد و تازه آن مسهل چون بیست درم آنرا با شامند اعضاء الزاس قطور عصاره آن جهت درد
سرو چشم و کوش حار و قطور طبیع خشک آن جهت غلظت اجفان و ضاد تازه آن جهت درد سر و مضغه طبیع آن جهت

تقویت دندان و لثه و بند ستور ستون آن و در ور خشک آن رافع قلاع دندان و نیز مضغه و غرقه آن با علس و کانور و بونین
آن مقوی دل و دماغ و رضعفان باغب میجان عطسه و زکام و زکام و ما شری و در بعضی مسکن آنها مصلح آن کانور در محرر المزاج

اعضاء الصل و اللغاه و انتفض اشامیدن آن جهت تقویت قلب و رقه و معد و جگر و کرده و امعا و رحم و مقعد و رقع
نفث الدم و اشامیدن آب آن رافع خفقان حار و غشي رضعف و تلح و اعضاء مذکوره و حابس امهالات حار و خصوص غنچه

عص آن و گزینده درم غنچه تازه آن ده مجلس عمل میکند و ضاد آن جهت تحلیل اورام مرق و تبخيف رطوبات معدیه
و تقویت آن و ضاد تازه آن جهت ورم مقعد و احقان طبیع آن جهت قروح امعا و در ور خشک آن جهت رفع سيلان

و رحم و بند بونی آن باعث خوشبو و تنکي آن الحمی هه و درم آن مسکن حرارت تب ربع القروح و الجروح و الا و ارام در ور
خشک آن جهت رفع جوشه ها و التيام زخمها و قلاع و زخم آبله و خشک نمودن دانه های آن و ضاد تازه آن جهت تحلیل

و سحج جل که بسبب حرکت بهم رسیده باشد و رویانیدن کوشت تازه بر زخمهای عمیق و تحلیل اورام حار و شکستنی
اعضاء الزينه طلای آن در حمام جهت رفع بند بونی عرق و ضاد تازه آن جهت اخراج خار و بیکان از بدن و حوا زرد و زربغل

و کنج ران جهت بند بونی و التيام جروح و قروح آن و بند ستور در ران با برک مورد جهت قطع عرق مصریه و مورث تشنگي
و مصلح آن حب الزله و انیسون مقد ار شرب از تازه آن تاده درم و زخم خشک آن تا چهار درم و از آب آن تا عشب درم بدل آن

بنفشه بوزن آن و ربع آن مر زنجش و عصاره برک کل تازه آن که در سایه خشک نموده باشد جهت غلظت اجفان و نفث الدم و رفع
رطوبات و بلبت معدیه مفید و قبض و دبس آن زياده از غنچه و برک آن و اشامیدن سغوفات قلاع آن حابس نفث الدم و قابض

بطن زرد یعنی دانه های ریزه که در وسط کل آن میباشد * **طبعت آن** درم کرم و خشک * **افعال و خواص** آن
اشامیدن و درم آن با آب رافع نفث الدم و نزف الدم و اسهال عمر و علاج خصوص که با قلاع آن بسایند و جدول آن

موقوف رحم و رفع رطوبات آن و مضیق فوج است و تقم کل که عبارت از اثر آن است و مانند نکه است در افعال مانند دلک است که عبارت از اثر کل مرغ بوی باشد و مذکور شد و بعضی زور در عبارت از عنقه ناشکسته آن دانسته جهت مشابهاست آن بزرگتر است یعنی نکه پیراهن و بعضی دلک دانسته اند و بالفعل مشهور بر زهای و مطاکل آنست و مستعمل در تنه کسب نیز همین است و جنبین آن در افعال قویب ببرک آن و در بعضی مواد قوی و در بعضی اضعف و روشن آن که بر کهای کل تازه بی افعاغ آنرا در روشن کنجید تازه و یا روشن زیتون تازه اند از آن و در آفتاب کث از آن و چون رنگ برک کل سفید گردا نشود و در نمایند ببرک کل تازه در آن و زیند و همچنین تافعت مرتبه و این را در هن و در خام خالص نامند و یا آنکه آب برک کل را گرفته با روشن کنجید و یا زیت بوزن آن با تشی ملایم بجوشانند تا روشن بماند و این را در هن و در مطبوخ نامند **طبیعت مطلق** این مرکب القوی **افعال و خواص** آن را در ع و قابض و محلل و مفتوح و موافق مواد حار و بار و با قوت مسهله اعضاء الراس بطول آن بتنهائی و با با سرکه و کلاب جهت درد سر و تقویت دماغ و رفع بخارایی و تحلیل اورام دماغی و بدن ستور طلای آن با سرکه و لخته آن با سرکه و کلاب جهت تسکین صداع و زردی بخارات دماغی و موافق اورام آن و قطور آن در گوش جهت تسکین درد آن و درد سر و رفع بیس آن و مضمضه آن مسکن درد دندان و رفع قلاع حادث از آملک خورده **اعضاء** الغلغله اقسامین آن مجهل ماده لزج و حابس اسهال مراری و مسکن التهاب معده و قروح امعاء و سحج و مغض و تقویت اعضاء و تسکین اوجاع و راقع زهر و بدن ستور و بدن بدن و احتقان بدن آن جهت قرحه امعاء و سحج و مغض و عارض از خوردن مغز فلس خیار و زهر و غیر آن و طول آن خابس اسهال مراری و مسهل ماده لزج **القروح و الجروح و الاورام** بدن بدن و این روپا نند **گوشت** بر زخمهای همیقه و محقق رطوبات جروح و قروح و دفع مواد خبیثه و زخم آبله و با سفید و بیضه مرغ جهت سوختگی آتش و زخم عارض از زهر و زهر چشم و با سرکه با د زهر قروح و جوشهای حار و آشامیدن آن جهت رفع ضرر آملک خورده و زدن و فرار بوج و امثال آنها **الزینة** با سرکه و آب مورد جهت رفع عرق مقد ار شربت آن یک اوقیه بدن آن بوزن آن روشن نمید و نیم وزن آن روشن بنفشه و ماء الورد که بفار همی کلاب نامند **طبیعت** آن مرکب القوی و مائل بسردی و با سه بخت حرارت لطیفه مفتوحه و رطوبت و اندک قوت قابضه و بعضی سردی و خشکی آنرا بسیار غالب دانسته اند **افعال و خواص** آن مقوی دماغ و قاب ورم معده و رفتهای بدن **اعضاء** الراس و الصد و الغلغله آشامیدن نیم گرم آن جهت عوارض حادث از نزله و نفث الالم و خشونت سینه و خفقان حار و تقویت بدن و درد معده و امعاء و مغص بارد و حار و روج کبد و طحال و با شراب یا عسل زیادتی تغریخ و بوییدن و ملاک کردن آن جهت درد سر حار و درد چشم و با قرقنقل جهت درد سر بار و لخته آن جهت تقویت دماغ و حواس با طنی و نشا طائف و تقویت دل و رفع خمار و غشی و بیهوشی و خفقان و با لیمایه مضر صاحب نزله و محرک آن و با عت سفیدی موی مصالح آن جلاب زینت مقد ار شربت آن تا همیچ و مثقال و آشامیدن کلاب مکرر مقطر نمود **بغل** در روئیه مسهل است و جنبین شکری و عملی مرکب و جزاوش و حب و بدن الورد با قسام و شراب و عرق و فصول و اقراص آن نیز با نهای شتی و کل شکری و کلکین عسلی و معجون و در فمه در قرا با دین کبیر مذکور شد و نوع کل مرغ مضاعفی که در اکثر بلاد مخصوص است و بنکاله میشود آنرا مدل الکلاب می نامند جهت آنکه همیشه کل می آورد و در بعضی موسم زیاد و در بعضی که تر بوی بنمایا و ضعیف و ناخوش تیز از جمله و در اجزای است **ورد اصغر** یعنی کل زرد نسوین زرد بزی است درخت آن خاردار و کل آن زرد غیر مضاعف و خوشبو و مفرح و قوت

آن مانند نسرین سفید و گلکین و جلوه ای برگ آن مفرح و مغوی باشد *

* **ورد اصغر بستانی** * این نیز نسرین بستانی زرد است و درخت آن بقل رگل سرخ و بی خار و گل آن مضاعف و رنگ

آن زرد مانند لیلی و در وقت مانند گل سفید بستانی است *

* **ورد الحماق** * بفتح حاء مهمله و هم و الف و تاف و آنرا ورد العجاز نیز نامند و بفارسی کل رعناز یا و بشیرازی کل

تعبه خوانند * ماهیت آن درخت آن شبیه بد درخت ورداحه بری و گل آن غیر مضاعف و اندرون آن سرخ آتشی و بیرون

آن زرد زعفرانی و بری خوشی ندارد و گفته اند از اقسام ورد منتهی است و رنگ بعضی خوشبو می شود و مستعمل بهیچ

آن * **طبیعت آن** گرم و خشک و گرمی بیج آن زیاد * **افعال و خواص** آن محلل قوی و در اغلب استعمال آن اولی است

* **قصید الوامع الراء المهملة** *

* **ورد** * بفتح و و و سکون و او و من مهمله * ماهیت آن * نرد درختی است حجازی مخصوص به بلاد یمن و تا بیست سال

سال گل و ثمر میلند و تخم آن مانند کنجد و بعد از رسیدن منشق شده و چیزی شبیه بوی زرد مانند بسرخشی شبیه بزعفران

از آن ظاهر می گردد و ساق آن را از زمین می آورند شبیه بزعفران سوده و ثیاب را بد آن رنگ میکنند و بهترین آن نیز تازه

زرد مانند بسرخشی است و قم سیاه آنرا از حبشه آورند و حبشی نامند و سرخ تیره آنرا که هندی نامند از بون تربود و زرد

بعضی گرم بیج نبات آنست و ملی ندارد و وقت آن تا چهار سال باقی میماند و آنرا حبی است مانند ماش * **طبیعت آن**

درد و گرم و خشک * **افعال و خواص** آن مقوی و مفرح عظیم و رافع بهی و خفقان و محلل ریا و غلیظه و جالی و مهبی و

مقوی باشد و مفتت حصاة الزینة طلائی آن رافع بهی و برص و کلف و نمش و جالی مائل آثار و باعث لاغری بدن و آشامیدن آن

آن جهت دفع الجروح و انقروح جهت جرب و حكه و سفعه و قویا و بنورافع السموم مقام همه سموم مضره مصلح آن

مصطکی و کثیرا و وصل مقدار شربت آن نایک مثقال بد آن بوزن آن زعفران و نصف آن سازج و پوشیدن ثیاب مصبوغ بد آن

مهیج باشد دانسته اند و معین در جماع

* **وردشان** * بفتح و و و سکون را و فتح شین معجمه و الف و نون و ترکی الا فاخته نامند * ماهیت آن از جنس کبوتر صحرانی

است و از آن بزرگتر و از دجاج کوچکتر و مائل بهیاهی و مطوق * **طبیعت آن** گرم و خشک * **افعال و خواص** آن

کبوست آن مانند کبوتر صحرانی است و خفیف تر از کبوست کبوتر و خشکتر از آن و جهت فالج و برودت کرده و مثانه و پشت و

تحلیل ریا و چون در روغن زیتون مهر یاخته ملا نماید در افعال مانند بیهوشتر مرغ المصا و عسل الهضم و مل اومت خوردن

آن مورت سوء خلق و حبس بطن مصلح آن در محرورین سرکه و در مبرورین نمک و اندکی نخود و آب بختن و درین هنگام

نیز سریع الخروج می باشد از شکم

* **ورد** * بفتح و و و سکون و لام و هم و همی و ترکی بز میه و یندی کوی بضم کاف عجمی و او و مجهول و یا نامند * ماهیت

آن حیوانی است بزرگتر از خرد و و هر آن کوچک و دنباله آن دراز و از دنباله وزغ قویتر و پوست آن سیاه و خشن و ابلق

خطوط زرد و گفته اند غیر موسمار است * **طبیعت آن** گرم و خشک در سوم و درد و نیز گفته اند و سرکین آن بسیار گرم و

خشک * **افعال و خواص** آن نایم مقام معتقور است در همه افعال و مهبی و محلل ریا و ضما و کبوست آن جاذب بیکان و

خارا ز بدن و هم سموم آنرا شق نمود و بوطا هر جل بد بد با عی فربهی عضو گردد الزینة تن هین بر روغن

زینگونه در آن جوشانیده باشند تا میراشد و باقی در آغ آن را چنگ و کجایی و حله و ذاء الثعلب و قوبا لعین آن جالبی
بیاض عین و قل مین بدن آن روئانند و موی در ذاء الثعلب و جالبی و ضخ و کلف و نمش و قوبا و امسمن بدن پیه و گوشت آن و
مالیدن پیه آن بقوت باغب عظم قصب و طلا و خاکستر آن باعث بی حسی عضو بدن پیه آن پیه مستقر است

فصل الواو مع السین الیهمله

و سنج و بفتح و او و سین و خباء معجمه بفارسی چرک و پهنی میل نامند و ماهیت آن معروف است که فضلات متجلبه
خارج از مسامات بدن حیوان است و موی بدن که فضول رطوبه لطیفه دزان زیاد باشد چرک آن نیز زیاد می باشد
و از مطلق آن مراد چرک بدن انسان است و طبیعت آن گرم و خشک و بنسب امزجه و غذیه و اعضاء و بدن مختلف
می باشد آنچه قریب بنا خنها است گرمی و خشکی آن زیاد است و افعال و خواص آن طلای چرک کوش جهت شقاق لب
و کز بدن اغنی و آشامیدن آن مروت بهوشی و استعفاء و قابل گفته اند و طلای چرک بدن را بعضی ادمان مناسبه جهت بواسیر
و شقاق لب و مقعده و داء خس و یاموم و روغن جهت تحلیل اوریام بستان و نفاط و جوشها و ذرور خشک سائید و آن جهت
نفس قروح و سینه و باندک جلا السوم ضما د آن جهت نهش اغنی و بدن ستور چرک کوش افسان زیرا که اقوی در تاثیر آن
سائرا و ساخ بدن است و روغن بدن ان مضار عین یعنی چرک بدن آن کشتی کمران و آن در قسم می باشد یکی آنست که در بدن
ایشان بسبب مالیدن روغن و غبار جمع میگردد و دم آنست که بر دیوار زورخانه مجتمع می شود و در دفع و محلول و جالبی
باعث ابل اند و طلا کردن آن جهت قروح و مشائخ و سخته و عرق النساء و براهم جهت تجزیه نافع است

و سنج الکواثر و بفتح کاف و او و الف و یاء مثله و ثنائیه و راء مهمله و ماهیت آن چرکی است که یافته می شود در
گواثر بدن یعنی خانه های زنبور عسل و آن غیر حکیز است که بفارسی بر موم نامند و بقول بغدادی و بقول صاحب تصفه بر موم
است و بهتر بن آن مانل بر خوی و نرم و خوشبوی آنست و شیخ الرئيس گفته بهترین آن سبز آنست و طبیعت آن گرم
و خشک تا آخردوم و افعال و خواص آن لطیف و جالبی و جاذب و محال و اوریام و نفور آن جهت سرفه مزمن و طلای
آن جالبی قوبا و جاذب بیکان و خار از باطن و زچهر کسر و صوبه و سقظه قائم مقام مومیایی است و روغن الحام جهت نفاط
نافع و مانند و سنج مضار عین است

فصل الواو مع السین المعجمه

و شوق و بفتح و او و سین و راف لغت فارسی است و ماهیت آن یوهتین حبرانی است از شک و زکتر و از بلیک کوچکتر
و در رنگ و شکل مانند آن و قریب و دنبال آن از شک شهر کتور و رنگا بن آن را بلیک قومول نامند و گفته اند شبهه بربوفا است
و در ترکستان بهم میرسد و گفته اند بری است و بحری نیز گفته اند و قبح در خشکی میکند اورد و اصلین ندارد و طبیعت آن
در آخر سوم گرم و خشک و افعال و خواص آن میل رباح و جهت فالج و کزاز و زرعته و پوشیدن آن عظیم النفع
است از برای امراض مذکوره و معین بسیار و زائل کننده بلغم و مقوی کرده و باه و معین بران و مصلح حال کرده
و مناده و ظهر بارد و مل و اومت لباس و افتراش و جلوس بران جهت براس و سر و نقرس و مجرب و جهت مبرودین و
مشائخ نافع و مضر میز و رین و شاربان و خمر و مرقی جان و مهیا گرداننده آن از برای قبول آفات از سر ما و در ورموی
سوزنده آن جهت جراحت مزمنه نافع است

و شوق و بفتح و او و سین و راف لغت فارسی آنرا بهمود ارنه نامند و ماهیت آن نجاتی است مغرور میان

غریب و در کرم متان از شکافهای سنگ روید و در پوشیده بموی لیمو و چوب آن بمیاز صلب و از آن نیز میسازند و برک آن شبیه ببرک کتخیز و شاخهای آن باریک و بیع آن کرم دار شبیه بسعد طبعیت آن در آخر دهم مرد و خشک و با غوصت
 افعال و خواص آن رادع و مقوی اعضا آشامیدن بسم مثقال از بیخ خشک مائید آن با بیضه نیم برشت جهت
 شکستگی اعضای صدر و ضرب و مقله و فسخ عقل و رهن و رقی و درین امور بهتر از رقی مطیب است و جلوس در
 مطیب آن با اندکی از خرجهت رقی میلان رحم و نرفالام آن و بواسیر و مقعد و مغیل است

فصل الواو مع العین المهملة *

وعل * بفتح واد کرمین ولام * ما هیئت آن اسم بقر جملی است مطلقا و جمع آن وعل و اعال آمد و بعضی گفته اند
 بهتر از املی است و آن حیوانی است بمیاز میاه رنگ بقدر جاموس کوچکی و نوعی از ایل است و برکی جویر و در دلم
 شرکانامند طبعیت آن در مرم کرم و خشک افعال و خواص آن جیل غذا و مقوی اعضای مبرورین و مضاعف
 پیه آن جهت فالج و کزاز و مفاصل و نقرس طلاء مفید المفاصل و زانده خون مراد اخلاط غلیظه مواد و به و جدام مصالح
 آن سرکه و مری و با زهر و حبول شاخ آن مورت عقر و موی آن کریز اند و قوام بخور از چون شخصی زارد و باخند و با صربه و
 مقله و یا صمد مدیدان و میل باشد در پوست آن که کرما کرم جلد انورد و با شنب بپزند الم و روج آن زائل گردد و در م ننگ
 فصل الواو مع اللام *

وگب * بفتح واد ولام رباء موحل * ما هیئت آن بلفظ عربی نام نوعی از بومعات است و بیرونانی نابلس نامند نبات
 آن بقدر ذری و برک آن شبیه ببرک زیتون و بمیاز سبز مائل به تیرکی و باخشونت و شیردار و چون قطع نمایند شیراز آن
 جاری گردد و بعضی اماکن شبیه ببرک مورد آن غیر ولب است که شجره الواو نامند و غیر ما مودانه است طبعیت
 آن کرم و خشک در مرم افعال و خواص آن مغنی و معق قوی و باقوت مهله و مخرج اخلاط و بعنف و منقبذ بدن
 و کوبند از عیائب خواص آنست که چون از جهت فوق قطع نمایند برگ و شیر و تقیم آن معق صرف می باشد بدن قوت
 مهله و اگر از طرف پائین قطع نمایند مهله بدن قوت معقه و اگر از فرد و قسم ترکیب نمایند و بشورت قوی و اصلاح
 فرد می آورد و مسقط کرم شکم است مقدار شربت آن نیم درم و زیاد و بر آن کنند و مورت غشی مصالح آن عمل و آبی که
 در آن بنفشه جوئاید باشد بدن آن لاله است و اولی اجتناب از استعمال آنست مطلقا

* باب بیست و هفتم در بیان ادویه که حرف اولی آنها ها است *

فصل الهاء مع الالف *

هارسنگهار * بفتح ها و الف و راء و فتح مین مهلتین و هکون نون و کاف و الف و راء مهله نفت فندی است بمعنی
 علائق کل که از برای زینت در کردن اندازند زیرا که هار و لفت فندی بند کل را که در کردن اندازند نامند و سنگهار
 زینت و آرایش را گویند ما هیئت آن درختی است فندی و در هند مخصوص در رنگه کثیر الوجود و ساق آن مربع شکل
 و از بیخ تا انتها در چهار ضلع آن در زیر پوست چهار رک سفید صلب اندک پهن و هته و همچنین در شاخهای آن و برک آن
 متوسط و زردی و کوچکی و عزیز و تیره و خشن و زایدن آن عریض و بالای آن باریک بعضی مشرف و بعضی غیر مشرف و پوست
 ماق و شاخ آن منقط بنقطهای سفید رنگ شبیه بکار زبان و کل آن خشک و مای آن زرد و کل آن انبوی شکل باریک اندک

ماولای بقدر رحم بنده انکشت و برهر آن برکهای مفید شش مفتحت شد و بر ذخیبه بگل یا همین و اهل هند غنچههای نیم شکفته
آنرا بر پیمان کشید؛ اما میسازند و برکهای مفید کل شکفته آنرا از اساق زرد آن جل امینما بیند و انشوده آب آنرا که رفته خشک
هینما بیند و آنرا کل که مینما منند خوشبو میباید و از آب تازه آن نیز لباس را رنگ می نمایند خودی رنگ خوشبو میکرد و در
ساق کل آنرا خشک نموده در آب جوش داده لباس را بدین رنگ مینما بیند و زرد رنگ میکرد و قشمت آن بهین مائل بتد و بر و از میان
اندک منجی و مائل بزردی و تیرگی و در غلای خشبی نازک و مستعمل در ادویه بیشتر برگ و قشمت آن است * طبیعت آن
در درخشندگی و نوب تا بضعه * افعال و خواص آن اهل هند برگ نازک نورسته آنرا مقل ارشش مفتت برگ با آب سائید
با آن که زنجبیل تر که بهندی ادویه نامند جهت حمیات کهنه میخورند و قشمت آنرا سائید با آب و بر را بدین منمشوند
جهت رفع حرار و میخورند شرط است در استعمال جهت حمیات اجتناب از مامت و لبنیات و ماهی و گوشت و کل که ماهر در قریاد بدین
کبیر در حرف الکاف ذکر یافت *

کبیر در حرف الکاف دریافت *

هـا سيمونا * بفتح هـا والف وكسر سين مهملة وسكون ياء مثناة تحتانية وضم ميمن وسكون واو ونون والمف لغت نبطي است.

* ماهیت آن نهائی است ساق آن بلند و بارطوبت لزج چسبندۀ و مزعم و شاخه‌های آن باریک و برکهای آن ریز و شبیه

بخار کوچک و بیخ آن شبیه بشلغم و سیاه و هر چند در زمین نرم و میرود باریکتر می‌گردد تا بقدر رموی میرسد و خام و پخته آنرا ۱۰۰

مشغور نل و نل یی میا شد و ما نل به تندی * طبیعت بینی ان در دوم کرم و در اول خشک و بعضی کرم و تر دانسته اند

﴿ افعال وخواص آن ملطف اخلاط غلیظه اعضاء الصدر و الغذاء و النفس آشامیدن آن مقوی قلب و حافظ همت بدن.﴾

ووجهها سافره و در زمین و سپرز ز کوه و مثانه نافع و بعضی آسمان را با آب تولید میسازد آنست که اند و گفته اند با این خاصیت نطفه^{۱۲}

منعہ از آن صورت انوثیت نمیکند و جلوس در طبع آن و بدستور بخور آن جهت سرعت حرکت اطفال مؤثر و بکمان

بعضی تعلیق آن در بارجه سبز در روز چهارشنبه قبل از طلوع آفتاب رافع حجر و چشم بد است

فصل في الهاء مع الدال المهملة :

هذه به بقیه ما و سكون دال و قه باء موحده و مادر اصنافه ان آخر خدا و بشیر ازى مهجك و پر پا و عربى خمار قیام

ویندی سرالی نامہ * ماہیت آن حیوانی است بقدر باقلاؤ خاکستری رنگ زیر شکم آن سفید با پایہای ہمای ہمای بقدر

روزنی و در زیر خه های آب و جاهای نمناک بهم می رسد * طبیعت آن در دو م سرد در * افعال و خواص آن نمناک

بدان با عمل جهت خنثی و سقوط لِهات و بستر و ملائی آن با پرمغی الاذن قطور مطبوخ آن در پوست انار با روشن کل

مرخ نیم کرم در کوش مسکن درد آن و رافع کرمی قلبیه اعضاء النفس چون در کوزه نوسقانی بسوزانند و با عسل مخلوط کرده

روزی از يك ارقیه تاد وارقیه آنرا بشوشت جهت صبر نفس مجرب دانسته اند اعضا التفض آشامیدن غیر محرق آن

بأشرب رافع عسر البول ويرقان وقطور وطوبت آن در احليل رافع حرقة البول ويد ستور كذا شتم فتيمة آلوه ده يد ان الحمة

بعضی تعلیق آنرا در بارچہ کتان و امثال آن رافع حمی و یغ دانسته اند *

* هـ هـ * بـ حـ د و هـ ا ز م یـ ا ن هـ ر د و ا ل م یـ م ل ه ب ق ا ر ح ی م ر غ س ل یـ م ا ن ی ن ا م ن د * م ا ه یـ م ت ا ن م ر غ ی ا س ت م ن ق ط ب ه ن ق ط ی ا ن ی

زرد و میا و بر سر آن تاجی از بر * طبیعت آن در دم کرم و خشک * افعال و خواص آن اعضاء العین اکتال زمره

و یا خون آن جهت بیاض چشم اعضاء الغذاء و النفس مهر المختل آن با غایت جهت تقطیر سدد و زخم پیش و قولنج و تحلیل

خون منجمد در گردد و مانند دل آنرا چون خشک نمایند و نرم سوده باطلایا شامند تقویت باد نمایند این بنده ضما در هر دو خزن
 آن جهت یعنی و معفه وضما در هر دو آن درجای تاریک تاسه روز بر صاحب لقوه معیل اعضاء الراس بلغ نموتن دل آن در حین
 گرمی ذبح یعنی گرمی با عت قوت حافظه و یک متر و سه وعده ماغ آن یا روض کتیل تازه الخراسان تخلیق چشم آن بر صاحب
 نسیان با عت عدم فراموشی هر چه زاست که یاد نمایند و ایجاد آمدن فراموش شد و تقویت حافظه و بر صاحب حذام هر چند
 کتبیم باشد مؤثر و تعلیق پر زبان آن با عت جاده و دوستی با مردم و طغر بر خصم و همچنین تعلیق منقار زیرین آن و تعلیق
 استخوان فك زیرین آن جهت بستن زبان و کویان و دوستی دشمنان و تعلیق مد من مد بوح تمامه بر در خانه با عت امان
 از سحر و چشم بد رام الصبیان و تعلیق استخوان آن جهت تپ ریح و کف داشتن ناخن و پیر آن در حدی زرد بسته در زیر
 و بر خصم جهت الفت میان ایشان خصوصا وقتی که قمر در سنبله و نظرد وستی باز فردا بسته باشد و نگذاشتن آن با خود جهت
 نصرت بر خصم و تصور بر آن جهت زخمها و سحر و خنجر و مررجه و کیک و خنجر و مغز آن در برج کموتران با عت
 آن است که هیچ موزی نزدیک آن نکرده و خوردن گوشت آن جهت رفع سحر و کسی را که بسته باشد در چون خون آنرا خشک
 نمایند و با همون خلط کنند و با بر و غن کتیل تازه و بر موبمانند سیاه و مجمل کرد اند و چون بلند ترین بری از بر های بال آبرا
 در پوست بلند و بر آن راست تعلیق نمایند در هنگام مجامعت تقویت بخشد

فصل الهاء مع الراء الملهله

هر لپی بفتح هاء و سکون راء و ممله و کسر یاء و موحله و اللفظ مندی است ما هیئت این صاحب خلاصه التجارب نوشته
 هیچ نوعی از محمود است و در جبال کشمیر اکبر الوجود و در نوع میا شد یکی مائل بسپاهی و در م سفید شکری یک طولانی
 غیر مخروطی بمقدار مجد و ارا طبیعت سپیده آن درجه گرم کرم و خنک و از سوم قناله افعال و خواص آن مقلد
 نیم نفوذ آن کنند با سهال مغرط و بی رطوبت و سرش و حرارت و طایف و تنقیج با بس تند بیر آن تند بیر پیش خورده است
 و مل کر شد و از جهت شدت قوت حکمای هند این را مستعمل اند ورنه سفید شکری رنگ آن در آخر سوم گرم و خنک و دانگی
 از آن کنند و است بعراض مذکورند بیر آن نیز بد متور و این را در اکثر سوم مستعمل اند و آنها را بقوی و سهال دفع
 میکند و مقاربت با همه سوم می نماید و با نصیحت همه را دفع میکند و گفته اند که در هنگام بر آوردن بیج آن باید که صورت
 و دماغ را محافظت نمایند که بخار آن بد این نرسد و الا متورم میگردد

هر طمان بضم هاء و سکون راه و فتح طاء ممله و میم و الف و ون بعربی قرطمان نامند و گویند معر و طمان فارسی است
 ما هیئت این حی است شبیه بجلبان که خطر نامند و در میان جو و کتلم بهم می رسد و بعضی خرد جلبان دانسته اند و اعتقاد
 است جهت آنکه هر طمان سرح مائل بسپاهی است و جلبان ماه مائل بغیرت زنبان هر طمان شبیه بکدم و سحر آن در علانی
 منقسم بد و صنف طبیعت آن در سردی معتدل و مائل بشکری و با قوت قابضه افعال و خواص آن میل و رادع
 اعضاء اند و را غلغله آتاهمین مطبوخ آن یا روض غیر قابض و موافق سینت و جهت سرفه نافع و مطبوخ آن بدون روض
 حابس بطن الا ورام ضما در آن جهت روع و تحلیل اروام حاره در ایستاق نافع المضار تقیل بطی البشیم و مسندت ریاح صلیح آن
 هر که وزیر کرمانی در روض بسیار و میکند لیمر و فرجل و اگر در دم معده مالد یا باشد خور آن حیویات باعث نزول آنست
 هر لپه بفتح هاء و سکون و وضم تون و و او ودا و آنرا قنوه نیز نامند ما هیئت این گفته اند شردخت خود است که چکنر
 از فلل ربانند که زردی بر طعم آن تله و بوی آن خوش شبیه بپوی خود و از حوالی سنجر و قمان آورده طبیعت آن مرکب

الغوی در درم کرم و در خشکی معتدل * **افعال و خواص** آن مفرغ و محال اعفاء الرأس و الصدر و اللغز و النفض
بشر آن مانع زکام و نزله و آشامیدن آن جهت اوجاع حلق و تفریح قلب و تقویت و تلطین آن و اعانت بر هضم و تسخین کرده
و مثانه و آشامیدن طبع آن ملد و بول و بهترین استعمال آن خائیدن آنست و کل اشتن میان متاع و جامه مانع کرم زدن
آن و بوی آنرا چون چهل روز میان شراب و یا سرکه نارس یکد آنند بسیار عیاء و میگردد بخت یکد از عود مندی بفرقه نتوان نمود
مقل از شربت آن تاد و در هم بدل آن قائله است

* **هرفوری** * بفتح هاء و سکون و او تفتح نا و کسر راء و همزه و سکون و او و کسر راء و همزه و یالغت هندی است * **ماهیت** آن
نمرد رخت هندی است بزرگ و شاخ آن انبوه و بزرگ آن طولانی اندک عریض امس غیر مشرف و سبز شکفته در شاخهای
باریک و در دوصف مقابل بهم و کل آن بسیار ریزه و صندلی رنگ و نژاد آن ملد و زرش بملو و ترش و در خامی سبز و بعد
رسیدن زرد رنگ میگردد و آنرا میخورند خام و پخته و مختل آنرا نیز ترتیب میدهند * **طبیعت** آن سرد و تر و روم

* **افعال و خواص** آن نافع صفرا و مسکن غلیان خون و حرارت و مولد بلغم است

* **هریسه** * بفتح هاء و سکون و یای مثناة تحتانیه و فتح هین و همزه و ها * **ماهیت** آن از اغذیه مشهوره است
مصنوع از لضم و حبوب در هم پخته و بهترین آن مصنوع از گندم سفید جید و گوشت مرغ جوان نرینه و یا گوشت کوسفتن
جوان نرینه از استخوان جدا کرده است بدین قسم که کندم مقرر را پاک شسته با آب طبع نمایند و گوشت را نیز طبع نمایند
علیه و بعد از طبع استخوان آنها را از آن جدا نمایند و با اندک روغن بریان کرده در آن داخل کنند و با هم طبع دهند
و با آنچه برهم میزدند باشد تا یکسان گردند و در ارچینی و میل ناگوبه و در دست در آن اندازند و باید که وزن گوشت
مضا عطف کندم و زیاده بر آن اندیشد و تر میگردد و اگر خواهند که با قند و ارچینی تناول نمایند نمک در ویسه کمتر داخل
نمایند و طریق تناول آن بدین قسم است که بعد از طبع تمام در ظرف بر آورده و روغن جوی تازه خوشبودار داغ نموده
بر آن ریخته قند و در ارچینی نرم کوبیده بر آن باشد و با نان و یا بی نان تناول مینمایند و اگر خواهند که با قورمه که در آن
نبود و طبع یافته باشد تناول نمایند نمک را بقند رالایق داخل نمایند و از عس با پوست و با گوشت نیز بدین قسم ترتیب
میدهند و آنرا با روغن داغ کرده با آب لیور و یا سرکه و یا آب نارنج و صغیر کوبیده تناول مینمایند * **طبیعت** آن گرم و تر
* **افعال و خواص** آن کثیرا اللذ و مسکن بدن و کرده و مقوی عصب و باه و زیاده کنند و میوه موافق امراض سینه
و خوشن آن و سرکه یا بس المزاج و بفرغم و مسهل و مصلح آن در مجتوبین و در میرودین انکور و بالخاصیه انداختن
قل و انکور در یک هر یسه مرتفع قوام آنست و خوردن آنرا بایا هر یسه مضر

* **هلام** * بضم هاء و فتح لام و وائف و میم * **ماهیت** آن نوعی غذا است که از گوشت کارو کا و ماه و امثال آن بعد از پختن
در آب نمک در جای میگذاردند تا آب آن چکیده گردد و در محاسب احتیاج بقول حار و یا بارده را با هر که پخته گوشت مذکور
را در آن می اندازند و بقول و بعد از اندک زمانی از آتش بر میدارند و اگر بقول را بپوشانند قسمی از قریص خواهد
بود مزاج و افعال و خواص آن تابع بقول و لجمیست که ازان مرتب مینمایند *

* **هلیون** * بفتح هاء و سکون لام و ضم یای مثناة تحتانیه و سکون و او و نون لغت رومی است و عربی خشب الحیه و بفارسی
مار چوبه و اهل مغرب اسراج و یونانی سمارک و هندی ناکرون و هلمون و شتی را اسراج و غوس کوبند * **ماهیت** آن

ساقی است یستانی و غیر یستانی هفت یستانی و این یا بر مصر در یستاقن میثانند برگ آن شبیه ببرک است و نبات آن
بهستان نیم آن مل و در زخمی میز و بعد رسیدن بنفش میگرد و منقطه بنقطه های زرد و در افشان و در حروف آن سه عد در نیم
آن شبیه بحب الثیل و صلب در سه ضلع و صنف درم خار در این را بجیمی اندلس اسموعین نامند و ساق و برگ این
شبیه بکبر و اندک شیر دار و کل این مائل بسفیدی است و گفته اند برگ این شبیه ببرک رازیانه است و این مؤلف گفته
که ملیون اغلب از بیج درخت نار و روغن و بر درخت نار و بیجید و شود و صغری نیز می باشد # طبیعت آن دراز و گرم
و در دود خشک و بعضی گرم و خشک دانسته اند و بری آنرا خشکی غالب بر گرمی و صغری آنرا متعادل گفته اند # افعال
و خواص آن محلل و مفتح مدد اعشاء العین و انغم و الصدر و انقل اعرا النقص آشامیدن آن جهت ظلمت بصر و ابتلی ای
نزول آب در چشم و در سینه و ریه و ریه و استسقا و مضغه آن جهت درد دندان و آثامیدن آن مفتح مدد کبد و طحال
و کبد و ملیون بطن و جگر و محلل نفخ در ریاح و قولنج و غذائیت آن غالب و فاضل و مغیرا کس بول و غرق و مفتح حصاة کرده
و مثانه و منقی کرده و مدد بول و طبیع آن ملیون طبع و مفتح بلغم لزج ملاحظه مدد در اعضاء و معده و مدد بول و با
شراب جهت تقطیر البول و آشامیدن آن ناشتا مفتح حصاة و زائل کنند و علل کرده و مثانه اسموم آشامیدن طبیع آن
با شراب جهت نهش و زوال المفاصل و اکثر آن مفرر اس مصلح آن عمل و مدد ارمیت بران مهج در مفاصل و بالک صیه سفید
طعام و مفتح مصلح آن در مبرودین عمل و در مبرورین جوش نمودن آن در سرکه و مری نیز و طبیع آن در سر برای
مسرورین و با کوشته امقوی با بیشتر از مفرود آن و همچنین معمول آن با بیغه و ریشتن آبی که در آن جوش نموده باشند
اول بار پس بخشن با آب تازه و جهت آنکه آب اول آن حاد بشع مغزی است و همچنین سکنجبین مصلح آنست در مسرورین
و در مبرودین و مثانی احتیاج با صلاح چند آن نیست مقدار شربت آن تا سه درم و گویند ملیون کشتن شک است چون
بخورد و نیم آن مفتح مدد طحال و آشامیدن آن با عمل و روغن بلسان مخرج سنگ کرده و مثانه و زنان مصر نیم آنرا
گویند گرم و در نیم مرغ نیم برشت با شیل و نیم گرم میباشند بکمان آنکه مسکن بدن است و نوزجۀ آن مدد حیض
وادرار آن تویر از ملیون مقدار شربت آن تا دو مثقال بدن آن حفظ مصدر ماغ مصلح آن سکنجبین و بیج آنرا خائیدن
جهت درد دندان و کل اشتن مائده آن مسکن و درد دندان غیر فاسد و کنند و فاسد آن و تعلیق خشک آن مسکن درد
دندان رباعت کردن آن است با سانی بی وجع و الم و مضغه بطبیع بیج آن با هر که جهت درد دندان و بل ستور و طبیع
نیم آن و آشامیدن طبیع بیج آن بتنهائی و یا با عمل و یا نیم خریزه قوی بالفعل است در تقویت حصاة و علل مثانه و وجع حادث
از سده کرده و میجاری بول و در نلاح مدد کور است که چون شاخ کو سفید را دین نمایند و سکر و آب دهند ملیون روغن
و از میریات است #

* فصل الاله مع النون *

* شد با # بکسر ما و مکون نون و کسر دال مجهله و فتح باء موحد و الف لغت عربی است بقاری کاسنی نامند # ماهیت
آن نباتی است معروف و در اکثر بلاد هم میرسد و اقلام می باشد از بری و یستانی و عربی نیز برد و قسم است آنچه را برگ
بزرگ و دراز و با خفونت و مائل بتلیق و ساق آن تاب و در ذرع و زیاد و نیز با شاخهای رخ و کل کبود و اندک بزرگ و خوش
منظرند بای شامی نامند و آنچه را برگ کوچکتر و کل ریزه تر و کبود و تلیق آن زیاد و قند باء البقل گویند و بحسب اختلاف
امویه را مکنه و از منته تغیر در طبع و رنگ و طبع آن هم میرسد و یا بستان کاه است که تلخی بسیار و هم میرساند پس آن هنگام میل

بحرارت کمی مینماید باینکه اثر برودت بسیار از آن ظاهر نمیکرد و یستانی را کاسی و بری و اطراف خشخوق نامند * طبیعت
 تر و تازه آن در آخر ازل سرد و تر و با اجزای حار و لطیفه که از شستن زائل میکرد و بسبب ضعف ترکیب و کمال لطافت و لطافت
 در شرع و طب هر دو منع از غسل آن وارد شده است و آنچه در تابستان بسیار گرم و بایک آن حار و در موسم گرمه بهم میرسد
 مائل بگرمی است و خشک آن مائل بختکی و با قوت تابض یا خنثی ال از غیر شد و نوع صغیر آن را طوبیت و لطافت کمتر از
 کبیر و یستانی ابر و در او طب از بری * **افعال** و خواص آن مفتح و مسکن حیات صفرا و خون و تشنگی اعضاء الهامی طلای
 آب برک آن بتهائی و با با سرکه و صندل جهت صدمه حار و صفراوی و با صندل سرخ و سرکه و لابل جهت شری و با ملاک نوعی
 از خمر است جهت اورام حار و در چشم وضاد کوبیده برک آن جهت رمد حار و خصوصاً با روغن بنفشه و مضمضه بطبیعت
 آن با سرکه و بتهائی نیز و تخم آن نیز جهت وجع فوس و غرغره آن با خیار شیر و یا شراب شاه توت جهت ابتداء ورم حلق و خناق
 وین ستور با آب برک کشنیز تازه اعضاء الصد وضاد برک آن با آرد چوبه جهت خفقان و تقویت قلب حار و تحلیل ورم جامیه اعضاء
 المغلغله و انقباض آشامیدن آن جهت تقطیع مده کبد و طحال و یورتان و استسقای حار و تقطیع مده الحشا و عروق و تقویت چکر
 و تسکین حرارت خون و تشنگی و غشیا و همبجان صفرا و التهاب معده و موافق چکر حار و بار و منقعی مجاری بول و کرده و هر چند
 تلخ تر باشد در دفع سله و امراض کبد بهتر است و آشامیدن آن با خبه سنگ شونوده با سنگچین ساده جهت دفع صفراوی و
 همبجان صفرا و شری و همبجان دم صفراوی و جدی و حصه و میضه صفراوی و آب برک تازه آن را که بپوشانند و کاف آن را بکوبند
 و ضاف نموده که آب کاسنی مرقق نامند با سنگچین جهت تقویت معده حار و استسقای حار و تقطیع مده و دفع تعفن رطوبات و غرغره برک
 آن با سرکه مسکن صفرا و جهت حبس اسهال صفراوی و چون با قدری رازیانه و کشوت بپوشانند تقطیع و اسهال آن زیاد کرد و
 و بری آن موافق تر از بری معده و یستانی آن از بری کبد الکحیات آشامیدن آن آب مروق آن با سنگچین جهت حمیات
 حنقیه و جهت حمیات ربع و حمیات بارده و آشامیدن مطبوخ برک تازه و کل و تخم و ربع آن بنمای بتهائی و یا با تخم کشوت
 با ضاف سنگچین بزوری و یا ساده و یا شراب کشوت و یا بزور و هر یک بحسب احتیاج جهت حمیات مرکبه کهنه و با نیه و
 استسقای سموز و زرع نهج اطراف مجرب السوم وضاد برک آن و همچنین طلای آب آن و آشامیدن آب آن نیز بازیت و باد زهر
 اد و به کشنده و وضاد برک و ربع آن با هم جهت اسهال عقرب و موم و زهر و موم ابرس و همچنین با سوبق بی عدیل آلات
 المغاصل و الاورام وضاد آن با آرد جو و سرکه جهت اوجاع مقابل حار و نقرس حار و اورام حار و طلای آب برک آن
 با سبغ آب و سرکه جهت تبرید عضویه که اراده تبرید آن باشد عجیب الاثر مغذی و شربت از آب آن تا نیم رطل مضر صاحب
 سرفه که از هب زرم محتجب کبد نباشد و مسرک آن و الاچند آن مضر نیست بلکه در بعضی مواد نافع مصلح آن شکو
 شربت بنفشه و امثال آن و تخم آن در دوزخ سرد و خشک و مائل بحرارت و با جزای باره نیز گفته اند و با قوت محرکه و مواد
 ساکنه و صاحب شفاء الاسقام معتدل در حرارت و برودت و یا بس در دوزخ دانسته * **افعال** و خواص آن جهت صدمه حار
 و خفقان و تقطیع سله و استسقای یورتان و حمیات صفراویه و مده نافع و با مطبوخ صندل و رازیانه جهت رفع شوم و ضعف
 کرده و طحال و قطع نفث اللم و تجرید اشتهاه مؤثر در سائر افعال نایب مناب برک آنست مقلد شربت آن از دوزخ
 تا پینل رهم المصار که با الطعم و مغنی مصلح آن ادویه خوشبو و سنگچین و صاحب شفاء الاسقام در بعضی ورم طحال نوشته که
 مضر طحال است مصلح آن سنگچین و لیغ آن در ازل گرم و در دوزخ خشک * **افعال** و خواص آن بغایت مفتح و ملطف اخلاط

و منقح میاری غدا اول و بول و جهت تصفیه خون و دفع ورم احتشاش و استقار و رفع و تحلیل مولد و حمیات مریکه مؤمنه و ارجاع معادل و انداز بول نافع مقدس از حریم حاشیه آن از یکد و هم ناچهار و در هم در مصلوح از نیکول و هم تا با نذر و در هم است *
 * **شدن بانی بری** * که آنرا طرخش قرق و بقلة البهردیه نیز نامند و غیر محتدر بلی است * **ماهیت** آن فزائی است شبیه بهستانی و بویک آن از ان باریکتر و درین تر و ضخیم تر بویک آن کمبود و طعم آن بسیار تلخ * **طبیعت** آن در آفرین مرد و ختنک و تیر و بول آن زیاده ازستانی * **افعال** و خواص آن قابض طمع و مقوی معده و در جمیع افعال بغیر از تر و طبع قوی تر ازستانی و قاطع نفث الدم و زدن و حیض و غیره و اکمال لبس آن جهت جلای ریاض عین و حصول عصاره آن زافع اورام حارّه فرج و زخم السموم آشامیدن آب آن بار و غش و زیتون جهت رفع اکثر سموم مثرویه و موام و ضماد بخی آن جهت کزیدن عقرب و زنبور و مار و با آرد جو جهت باد صرخ و با سفید آب و مو که جهت سوختگی آتش و التهاب اعضا نافع و رفع و بخی آن در فعال قوی تر ازستانی و مریکی بدل دیکری اندود سترو آشامیدن بویک بستانی آن جهت تقطیع سله عروق و جگر و تریای د موی و صفراوی و دستور مروق نمودن آن و عرق آن و مغوف آن و معجون نشم آن همه در قیادین کبیر ذکر یافتند و نیز نویی کانی بری میشود که نیم آنرا فرنگان از بلاد خرد میآورند و در بنگانه در سائین میآورند و در ابتدا ای موسم حرما بر کهای آن باریک طولانی و اندک مفرق و نازک و سفید رنگ خصوص بر کهای اندرونی آن که حرارت آفتاب بد آن اثر نکرده باشد در ابتدا ساقی ندارد و در انتها از ان یک ساقی باریکی میروید و بر سر آن کل آن شبیه بکل کانی بستانی و اندک طولانی و نشم آن نیز شبیه بدان و نیز چند موهر و در باشد آن بهتر و لطیف تر میشود و آنرا در مشکام کوچک و خا می دسند می بندند که حرارت آفتاب در جوف آن اثر نکند و بر کهای آن نازک و لطیف کرد در محتمل که این نوعی از بری باشد * **طبیعت** و افعال و خواص آن قریب به بری است

* فصل فی الهاء مع الواو *

* **هوا** * بفتح هاء و راء و الهاء و همزه و بغارمی یاد نامند و بپندی باو * **ماهیت** آن معروف و یکی از عناصر اربعه است که ارکان نیز نامند و آن خفیف بالاضافه است یعنی از خاک و آب لطیف تر و از آتش ثقیل تر است و یکی از سته ضروریه ناگزیر موجودات جسمانی یعنی فواید ثلاثه است و مروح روح حیوانی مستقر و قلب است که اگر در می و لطفه بد آن ترند منطقی و خاموش میگرد و باعث نشو و نما و نباتات و حیوانات بلکه زیادت و تعلب و اکمال جمادات و حضرت امام ثامن علی بن موسی رضا علیه السلام التخت و التشاء و روح الله ذبیعه میفرماید خطاب بامامان کرده این بدن مستیک قوت نفس تابع امرجه ابد آن است و امرجه ابد آن تابع هوا و متغیر میشود امرجه بتغیر هوا و بد و امکان مختلف پس هرگاه سرد شود قوا بیگانه و گرم شود مرتبه دیگر نیز بیگانه متغیر میشود بحسب آن امرجه ابد آن و اثر میکند آن تغیر در قوی پس اگر باشد هوا معتدل میباشد امرجه ابد آن نیز معتدل و صحیح میباشد تصرفات قوی و امرجه و حرکات طبیعی مانند هضم و نفی و جماع و خواب و بیداری و سایر حرکات طبیعی و تقمائی * **طبیعت** آن بالذات گرم و تر است بحسب اختلاف ارتفاع فلکی و ارضی مختلف میگردد و بحسب جهات نیز مثلاً بودن مشکام آفتاب در بروج شمالیه گرم میگردد و همچنین در شکام استیل و معتدل یکی از کواکب حارّه خارج میگردد و در ارضی متخففه غیر مکشوفه جانب شمال آنها و یا ارضی میبار و نیز و مختلف اینها بارد و مشکام شدت تابش آفتاب خصوص در بلاد مصر به گرم و ختنک و در بلاد بحریه و جزایر مشکام باران و طب و یاد صبا که از جانب مشرق و بقیع شمال و در گرم و ختنک و باد شمال که از جانب

شمال تا بنده مغرب و زرد مرد و خشت و باد و بزرگه از مغرب تا بنده مایل و زرد مرد و بزرگه جنوب که از جهل تا بنده مشرق و زرد کرم و تر و مرکب از اینها مرکب از کیفیات اربعه است * **افعال و خواص** آن باد صامز بل بلغم و مجفف رطوبات و مفتوح مدد و معین بر هضم و مانع نزلات و مقوی قوت دفعه و مصلح حال مرطوبین و جهت امراض بارده و رطبه از امتحان و قاع و غیره مانع و محرر و رین را بد آن خشک و امراض صفراویه و مخرج صفرا و مراد حکم و جرب و تشنج بیا و امثال اینها است و باد شمال مستحکم میکرد اندک افکار و مانع احتیاج و کمالت زرقی اعتبار حرام و زکای نفهم و ذکر و غصه و صفای رنگ و تضار آنست و مضر صاحبان مرغه و ضیق النفس بایس و بواسیر و باعث اسهال جنین و عسر ولادت و امثال اینها است و باد دیو و عکس صبا است و باد جنوب عکس شمال و مرکب از اینها جهت امراض مرکبه نافع و اصلاح نساد و تعفن هر یک برد یگری نمایند و بتغییر و تبدیل ملک و مکان اگر ممکن باشد و بیرونیدن پیاز و سیر و سرکه و زرد چوبه و غیره و لادن و قطران و مرمیائی و عود هند و عنبر و قعط و رنگ و رس و کهربا و پوست نارین و مشک و زعفران و سعد و ابل و صندل و گزماز و زردا و زرد طویل و جد و اتمام اینها و یا آنچه میسر آید و بغیر از سردن باینها و زردنه و طرنا و خوردن پیاز و سیر و سرکه و عنقا و زرد چوبه و طین مختوم و حالتیت و آتشین پیاز و عنصل برد رخانه و پاشیدن سرکه بردود پیاز و فروش خانه خصوص که در آن سیر و پیاز برورد و پاشیدن و حتی المقل و رازان خانه حرکت نکنند و بجائی بروند و اگر بالضرورت حرکت کنند یعنی را ببلنه و سرکه و سیر آلوده و به بندند و زرد معاودت نمایند با وجود این تدابیر باید که از خوردن مثل میوه ای تر و شیرین و میز کنند و از جماع و حمام و تشنگی و کوسکی احتراز نمایند و آب بیاورد و ننوشند و در آنچه میخورند پیاز و سیر د اخل کنند و غذاهای ترش بی چربی میل نمایند و غیره یعنی مطلق نخورند و از کشت حیوانات آن ملک اگر بشوند احتراز کنند و الا بیاورند و بخورند و از تریاق و ناریق و مژد و طوس و جد و از خطائی هر یک که باشد مکرر بخورند و بر شش و فلوئیای رومی نیز مناسب است و فاد زهر معدنی هم خوب است

* **هوفار یقون** * هضم ها و سکون و او و فتح و الف و کسر و اء مهمله و مکنون یاء متناهی تختانی و هضم ثانی و سکون و او و نون معرب از او و یقون یونانی است و میوه فاریقون نیز دیده شده و بزایدی یاء متناهی تختانیه میان ها و او و بعضی اند و روسا و بعضی قوریون و بعضی اما ما نیطس یعنی صنوبری برای مشابیهت و آنچه قسم آن بیوی را تینج که صمغ صنوبر است تا من و گفته اند که هوفار یقون لغت رومی است * **ما هیبت** آن نباتی است و سه قسم میباشد و هر سه را شربیه بجاوست و قسمی را ساق بقدر شیری و زیاده بر آن و برک آن مانند برک حداب و بسیار سرخ و کل آن سفید شبیه بطل شبیه چتری و در مو شبیه بیوی صنوبر و قسم آن در غلاتی طولانی و سیاه و در از شبیه بجز و مد و ریز مبت آن زمینهای صلب و خرابها و ثمر آن اقوی از تینم و سایر اجزای آن قوت آن باد همال باقی میماند * **طبیعت** آن در مرم کرم و خشک و گفته اند خشکی آن زیاد و از کرمی آنست * **افعال و خواص** آن میجفف و محال و ملطف و مفتوح مدد و کم از اندک اخلاط و لزوجات و غیره * **اعضاء** الراس و الفاع و التفض آشا میدان آن جهت گزاف و تفتیح مدد و کبد و امعا و ادرا و بول و طم و اسهال مرده صفرا و رحومل آن نیز جهت ادرا و بول و حیض **آلات** الفاعل آشا میدان برک مطبوخ آن با شراب و یا آشامیدن عصا و آن چهل یوم بی هم مداومت بر آن جهت درد و رک و عرق النساء و نفوس و آشامیدن تینم آن هر روز نیم درم یا ماء العمل جهت عرق السبا مجرب و انبیه اند **الحیات** آشا میدان آن با نیم وزن آن سداب

جهت حمی ربع البروج والقروح ضداد برک آن جهت تنقیه و اند مال جراحت عظیمه و قروح ردیده و سوختگی آتش و ذرور آن جهت تنقیه قروح متفرقه و متعنه نافع بدل آن تنخم شبت و انبسون و بیخ آن مانند بیخ کبرایت و قسم دوم را نبات بزرگ ترازول و شاخهای زیاده و برگ آن بقل و برگ نعناع و پرشعبه و پاشعبهای مستقیم و باری آن سرخ و کل آن زرد و تنخم آن در غلانی شبیه بششخاش و یا خطوط و در پوشیده براتینج * طبیعت آن در آخر دوم کرم و خشک * افعال و خواص آن آشامیدن در دم از تنخم آن مهمل صغری غلیظ و آشامیدن آب سرد معین بر عمل آن و در دفعه افعال مانند تسم اول و آشامیدن تنخم آن با شربانی که آنرا آرد و مالی نامند جهت عرق النساء و علای مطبوخ آن در شرباب رافع جراحت عظیمه و ضداد نبات آن جهت سوختگی آتش نافع و قسم سوم آنرا که در ابروی نامند و نبات آن بز رکترا زاول و رکترا چکتر از دوم و سیاه و مرغ و شاخهای آن انبوه تر و برگ عریض مانند برگ سداب و بیزرکی نعناع و بسیار و کل آن زرد و در ربو شبیه بقسم اول * طبیعت آن در کرمی و خشکی ازاول کمتر * افعال و خواص آن مهمل رطوبات معده و میخف بلت آن و در جمیع افعال قویتر از اول و در دم آن مهمل صغری غلیظ خصوصاً آب سرد و مقوی معده و رافع فالج و عرق النساء و عسر البول و مفتت حصاة و مسقط جنین و یک ریغش و سرخ کنند و رخسار و مغاوم همه سوم و جهت استسقا و تولنج و تب ربع و علای آن بازیت جهت فالج که میل کرد و باشد کردن بهیوی پشت و علای آن جهت بهی و کلف و دفعه آنرا رطل و بومیر و ضربان مفاصل و التیام قروح نافع المضار و صدع و سرورین مصالح آن سنگجبین مقلد ارشوبت آن یک رم بدل مرکب از اقسام آن دیکری است و بدل همه بوزن آن اذخر و نصف آن بیخ کبر و نصف وزن آن شیطر و نصف آن قرد مانا نیز گفته اند و حکیم میر عبد الحمید نوشته که آنرا بهندی آرد و سه نامند و اقسام است قسمیکه کل آن سفید و برگ آن مانند گل عباسی و تنخم آنی مانند جو و خوشه آن مثل خوشه جو و کندن و بر سر خوشه کل آن و درخت آن بغل و در ذرع و خا رناک است از جمله ادویه مشهوره و مثل به است و در خواص چنان است که مرثوم است قسم دوم را کل زرد و در شاه جهان آباد و برهان پور آنرا پیا بانسه نامند و قسم سوم را کل بنفش و سرخ نیز میباشد و بری آن در جمیع افعال قویتر از فالجی است * سوم * بضم هاء سکون و او و میم لغت ترکی است * ماهیت آن نباتی است شاخهای آن برگه و شتر آن شبیه بنعناب النعبل و کبک ازان بسیار و محفوظ است و بری برگ و بی بیخ و بارشهای ضعیف و غیر غائر در زمین * افعال و خواص آن از مرثوم قتاله است و چون پیکان را با آب آن آلود و خشک نبات پیکان به حیوانی که زخم تیر آن برسد آنرا بکشد * هوم الجروس * بضم هاء و سکون و او و میم الف و لام و فتح میم و ضم جیم و سکون و او و سین لغت عربی است و آنرا مراتبا نیز نامند * ماهیت آن گیاهی است اسفل حا ق آن یک عدد و بار یک و صلب و کل آن قرد و تیره شبیه بیا همین و برگ آن ریزه و شکوفه آن شبیه بیا همین و شکوفه آن شبیه نیز بمشکطرا مشیم و صاحب تحفه نوشته که غلها از جنس ارغوان زرد باشد و بغضی بنحور مریم دانسته اند حکیم میر عبد الحمید نوشته آنچه متحقق شد هوم الحیوس کلی است که آنرا جعفری نامند اقسام میباشد قسمی پنج برگ و قسمی مضاعف و جعفری مذکور شد * طبیعت آن در عوم کرم و خشک و بعضی کل آنرا سرد و خشک گفته اند * افعال و خواص آن جالی و حاد و میخف و مفتح سلد و آشامیدن طبع کل آن جهت ادراک فضول و نفیست سنگ کرد و سنگ مثانه نیز گفته اند و برای احتیاس بول نیز در ورر کل آن حابش خون جراثبات مقلد از شربت آن یک مثقال و زیاده از دو مثقال کشند و بتجفیف قوی و حکیم میر عبد الحمید مقلد ارشوبت آنرا در وتوله نوشته و

رِزْغَن کُلِّ آن کَد بَادِ نَبُتْ کُورِ سَفَنَدِ تَرْتِیْبِ دَمَنِ جِهَتِ اَوْجَاعِ مَقَاصِلِ بَلْغَمِی وَ مَوْدِ اَوِی وَ بَارِغَنِ زَیْتُونِ جِهَتِ اَوْجَاعِ
 مَقَاصِلِ بَلْغَمِی مِیْزَبِ اَمَسْتِ

﴿ثُمَّ شَفَعْنَا فِيهِمْ ذُلَّ النَّارِ مَقْعَ الْمَشْكُورِ﴾ ^{۱۰۰} ﴿وَأَنزَلْنَا فِيهَا غُلَّابًا وَبَارِئًا وَمَکْرُومًا﴾ ^{۱۰۱} ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا قَبْطِیًّا وَسُؤْمَرًا﴾ ^{۱۰۲} ﴿وَمِیثَاقًا لِّمَنْ هَمَزَ الْأُذُنَ﴾ ^{۱۰۳} ﴿وَکَسْرًا لِّمَنْ لَّمْ یَسْمَعْ أَصْتَبًا﴾ ^{۱۰۴} ﴿وَبَدَّلْنَا الذُّلَّالَ وَالْمُتَمَنِّعِينَ﴾ ^{۱۰۵} ﴿وَالَّذِیْنَ یَقُولُ ٱلْأُفَّ لَیْسَ بِهَٰذَا شَیْءٌ ۚ إِنَّا لَنَنصُرُ ٱلْغَٰلِبِیْنَ﴾ ^{۱۰۶} ﴿وَجَعَلْنَا ٱلْأَرْضَ رِجًّا وَمَنْهَٰجًا﴾ ^{۱۰۷} ﴿وَنَزَّلْنَا ٱلْغُلَّابَ ٱلْجُتَّ﴾ ^{۱۰۸} ﴿وَجَعَلْنَا ٱلْجِبَالَ رِجًّا مُّخَرَّجًا﴾ ^{۱۰۹} ﴿وَالْأَیَّامَ نِجَاجًا﴾ ^{۱۱۰} ﴿وَالْأَشْجَارَ أَغْجَاجًا﴾ ^{۱۱۱} ﴿لِّیَعْلَمَ ٱلَّذِیْنَ هَمَزُوا ٱلْأُذُنَ ٱلْأُولَ ٱئِینَ﴾ ^{۱۱۲} ﴿وَالَّذِیْنَ لَمْ یَسْمَعْ أَصْتَبَ﴾ ^{۱۱۳} ﴿وَالَّذِیْنَ لَمْ یَسْمَعْ أَصْتَبَ﴾ ^{۱۱۴} ﴿وَالَّذِیْنَ لَمْ یَسْمَعْ أَصْتَبَ﴾ ^{۱۱۵} ﴿وَالَّذِیْنَ لَمْ یَسْمَعْ أَصْتَبَ﴾ ^{۱۱۶} ﴿وَالَّذِیْنَ لَمْ یَسْمَعْ أَصْتَبَ﴾ ^{۱۱۷} ﴿وَالَّذِیْنَ لَمْ یَسْمَعْ أَصْتَبَ﴾ ^{۱۱۸} ﴿وَالَّذِیْنَ لَمْ یَسْمَعْ أَصْتَبَ﴾ ^{۱۱۹} ﴿وَالَّذِیْنَ لَمْ یَسْمَعْ أَصْتَبَ﴾ ^{۱۲۰}

* همیشه * بفتح هاء وسكون ياء منناه تختانیه وفتح ثین معجمه وراء مهمله * ماهیت ان ککروبى است وبلندى آن تا بقدر ریک
 کزوز ناده و میان آن تهی و شکوفه آن بهن و بنفش و بعد از خشک شدن سفید مبرکد و در میان شکوفه آن چیزی مانند
 پنبه واکران بنیه در کوش رود کرگرداند * افعال و خواص ان آشامیدن مطبوخ آن جهت سرفه نافع *
 * شیل بوا و هال بوا * بکسر هاء وسكون يا و کسر لام و فتح باء موحد و واولف * ماهیت ان خیر بوا است و در
 حرف الخاء نموده * طبیعت ان گرم درارل و خشک دردم و بعضی رسوم گفته اند * افعال و خواص ان
 بسیار لطیف تر از فله اعضاء الغنای مقوی معده و کبد سرد و ماضم طعام است *

هو فلسوس * بفم هاسكون واوروتج فاسكون لام رضم هين وسكون واورمين * ماهيت ان چنين گفته اند حسن
الجمار است كه ابوخلسا باشد و من كور شد در حرف الالف مع الباء * طبيعت آن مرد و تر با قوت تجفيف و تمسين و اهل
وقص * افعال و خواص آن با قوت قابضه و ساغر افعال آن در ابوخلسا ذكر بابت

باب بیست و هشتم در بیان ادویه که حرف اول آنها یا مبینة تحنّیه است
* فصل ————— الیاء مع الالف *

یا سیمین * به تخ یا سگون الف و فتح هین و گمر مین و سکون یا نون و آنرا یا سمون بوا و بجای با و یضم مین نیز و هجلا ط
نیز و شبرازی کل هاشم و بهندکی چنبیلی نامند * ماهیت آن گلی است خوشبو و سفید و زرد و کبود و بعضی را پشت
کل بنفش و هر یک سوای زرد بستانی و بری و جبلی میباشد و سفید آن خوشبو و کثیر الوجود و کبود آن کم یاب و نبات آن
ما بین شجر و یقطین یعنی نه مانند درخت ایستاده است و نه مانند یقطین بر زمین مفروش خصوص سفید آن و نیز زرد
کبود آن شیرین غالب و در بعضی بلاد درخت آن عظیم میگردد و ساق سفید آن اندک پیچدار و بر کهای آن اندک
ریزه طولانی و مشرف و در دو جانب شاخه آن رسته و خوش منظر و گل آن خوشبو با ساقه باریک مجوفی و بر سر آن بر کهای
ریزه پیوسته بان ساق در هنگام غنچگی طولانی امرودی شکل و بعضی سفید آنرا زنبق دانسته و گفته اند از روغن زنبق
مرا در روغن این است و هو سن آزاد را مخصوص بدین و هو سن سفید نزد اکثر اطباء مفقود الحاصیت و این از جهت
اشتباهی است که ایشان را روداده و در هو سن مذکور شد و بری را ظمان نامند و جبلی آن یا هیمین هندی است
* چه هور اطباء را ماهیت آن نوشته اند که درخت آن مانند درخت مورد و از آن مبرز تر و املس و بزرگتر و برگ آن پهن
تر و نرم تر و بسطبری برگ مورد نیست و درخت قسم سفید آن ضعیفتر و گل آن سفید و با شاخه سرخی و بعضی بی سرخی
و بسیار خوشبو و از حمل بالغربا گل میلند و در بلاد حاره همیشه و درخت نوع زرد آن ازین عظیم تر و چتری و مانند درخت
مورد است و نزد بعضی قسم زرد آن مسمی بزنبق است * و با الجملة طبیعت آن درد و مگرم و خشک و تا سوم نیز

گفته اند: * **افعال و خواص آن** مفروش و مفتوح شد و مسکن بدن اعطاء الراس والعصب والغذاء والنفس بوثيق ن
آن جهت تقویت دماغ و در سردی بار و در قریح ریاح دماغ و مشائخ و میبر و دین را نافع و نطول طبعی آن جهت صدا ع و در دماغ
باز و آشامیدن آن مسهل بلغم و سودا و ماء صفرا و رافع سد دوریاح غلیظه و فالج و لقوه و حذر زاجاع مفصل و مغروح
و متحرک باه و مخرج اقسام کرم معدة و اعاده ریول و حیض و چون آنرا در شراب اندازند اندک آن سکر بسیار آرد
و آشامیدن آب گل آن سه روز و روز دهم تا طلع زنی الدم و مضغه یا ب مطبوخ یکرک آن جهت درد دندان و قلاع دندان
و جوشش آن و لثه و ضاد آن بر پشت و قصبه معین بر تعویض و بزرگ کنندة آن السموم آشامیدن آن مقاوم همه سموم و بستر
ضما د آن انزینة ضما د آن جهت رفع کاف و مریخ کنندة رخسار و بستر و غسل آن در حمام و در سفیل کردن موی مؤثر حتی
ذرو آن المضار صلع و میزورین و اکثر بوثیق آن با ع زردی و نک رخسار و مصلح آن بنفشه و کل سرخ و سکه مقدار شربت
از جرم آن تاسه درم و از آب آن تازه درم بدل آن یا همین زردود و تخمین بدن و مفید کردن موی زرد آن اتوی و بدل هر دو
یا همین بری است و روغن آن که مانند روغن گل مرتب نمایند و یا کتیل مقرر در آن مکرر برورده نه این تا رنگ کتیل سرخ گردد
پس ما ئیده از آن روغن نمایند بسیا رخوشبو و معطر میباشد * **طبیعیات آن** کرم تر * **افعال و خواص آن** مفتوح و محال
و نرم کنندة جلک و جهت امراض باردة عصبانیه و مشائخ نافع و در جمیع افعال مذکور اتوی مقدار شربت آن از سه درم
تا پنجم درم است و بوثیق آن مصدع و باعث رعاف و حرورین و کل یا همین زرد در ایران و دکن و شاه جهان آباد و در بعضی
بلاد هند کثیر الوجود گفته اند چون آنرا در جوی حنظل سبز مهورا بخته یکلرم از آن را با یک اوقیه غسل پسند روز نشورند
و مل اومت بران نمایند جهت رفع استسقا و درد کمر و مفاصل مجرب است *

میفر و شند و بد بکری نمیتوانند فروخت زیرا که حکم راجه انجیا آنست که اگر بد بکری بفروشد خانه آنرا ضبط نمایند و سیاست
 عظیم کنند و نیز مسموم کشته که در روز زمین یا قوت خوب نمیشد بلکه نا صاف و خام چنانچه وقتی راجه انجیا حکم نموده که قطعه
 از آن زمین را حفر نمایند شاید یا قوت بسیار و قطعه های بزرگ خوب بر آید چون حفر نمودند قطعه های کوچک بد رنگ ناصاف نرم بر آمد
 و با وجود آن جمعی هلاک شدند بسبب بوی بکریست و اختراعه متعنه لهذا امر نمود که دیگر حفر نه نمایند و آنچه از بالای زمین
 بیابند بیاورند و نیز اماکن دیگر مانند جزیره بر ازیل از اراض جلد بد جنوبی و جزیره هولان و غیره که معدن یا قوت و غیره است
 یا قوت بهم میرسد ولیکن یا قوت جنوبی آن بخوبی پیکوئی نیست هر چند بر ازیلی اکثر قطعه های آن صاف شفاف آبدار بزرگ
 مقدار میباشد ولیکن بصلابت پیکوئی نیست همه الهوان آن از سرخ و زرد و نیلی و غیره و سیلابی بسیار نرم و کم رنگ میباشد و از
 اقسام آن گفته اند غیر از سرخ و زرد و نیلی و بعضی گفته اند سرخ و زرد و نیلی و بعضی گفته اند سرخ و زرد و نیلی و بعضی گفته اند
 چون با سفید آن شاهه سرخی باشد چون بر آتش معتدل در ظرف هفالی گذارند تمام آن رنگین گردد بد آنکه اکثر این اقوال
 اصلی ندارد و راجه کریمه و دود و عرق و روغن مضر لون آنست و مالیدن آن بر جلد هر خسته و آب سباده باعث جلای آن
 * طبیعت این در حرارت و برودت معتدل و در دود و خشک و زرد آن در دود و کرم و خشک و کبود آن در اول کرم و در سیوم
 خشک و سفید آن معتدل در کرم و سردی و در اول دود خشک * افعال و خواص آن مفرح و مقوی دماغ و آشامیدن
 یکدوم آن جهت رفع سرخ و وسواس و خفقان و طاعون و انجماد خون در باطن و نزف الدیم و دفع سموم و تغییر هوای ربائی
 و تصفیه خون و حفظ جراثیم و غریز و قوای حیوانی و پوشیدن آن اکثری آن جهت قضای حاجات و رفع ضرر صاعقه و ماهور
 و در دهان داشتن آن جهت رفع بد بویی آن و تسکین عطش و تقویت دل و تغذیه و نشام و تعلیق آن با نجاسات جهت رفع
 اصابه عن که چشم زخم مانند طاعون و تغییر هوای ربائی و وسواس و خفقان و ربا هیت و شکوه بودن نزد مردم و
 نیز قاطع نزف الدیم و محلی انجماد خون دانسته اند اکتیال آن مقوی نور باصره و حافظ صحت چشم مقدار شربت آن از
 یک قیراط تا یک انگشت و معاجین مسمی یا قوتی و مفرح آن در قرا با دین کبیر ذکر یافت *

* قصه بل الیاء مع الباء الموحدة *

* بیروح * بفتح یا و سکون باء موحده و ضم راء مهمله و سکون واو و حاء مهمله لغت عربانی بمعنی ذوال صورتین است
 * ماهیت آن * هر سربانی جنس اشیای زوجیت در خلقت و شامل بیع لافح و ثمر اقسام آن است و از مطلق آن مراد قسم
 جبلی آن است و چون بیع هر نوع لافح که بزرگ باشد بتکافت در آن شبیه بد صورت انسان مشامه میکند لهذا
 آنرا مسمی با این اسم نموده اند و بیع لافح جبلی ادنی مشابهتی بصورت انسان دارد بخلاف آن که مشابهت تام دارد
 و بعضی آنرا مختص به بیع سراج القطرب داشته اند *

* بیروح الصنم * بفتح صاد و نون و مهم * ماهیت آن بیع لافح بری است بشکل د انسان که روی یکدیگر گذاشته
 باشند و آنرا مهره کبابه و سنگین نیز نامند جهت آنکه میان عوام مشهور است که هر که آنرا قلع نماید هلاک میکند لهذا
 بعضی بعد از خالی کردن اطراف بیع آن زسمانی بدان بسته بر گردن سکی و آن سکارم میل هند تا بکمر آن بیع کنند
 شود و گفته اند که اصلی ندارد و نبات آن شبیه بعلیق است که بترکی کن نامند و بقدر ذریع است و برک آن شبیه ببرک
 انجیر و بارک تر از آن و ثمر آن سرخ و بقدر زیتون و د رپوشیده بمعد سائله و کل آن هفیل و گوشت در شب میل و خشن و بیع آن

فصل فیاء مع التاء المثناة التوقافية

یتوع یتوع یا وضع تا و مرکب را و در حین مهله **ما حیث** این اسم جنس نبات شیردار است که شیر آن خار و خار محصل
مصرق باشد و مشهور از آنها قنقن نبات است عطر و شیرم و لاغیه و اریطیا و ما عوداته و ما زریون و بنطافین که در هفتم
الاوراق نامند و جمیع آنها معنی قتال اند و نیز یافته اند بعضی بتروحات حادّه خارجیه ازین صفت نبات متصور و مانند
اذان الفار و نوعی از بلبل و فرخ بری یعنی بقلة الحقاء بری و قوسبجی و از مطلق آن مراد لبن لاغیه است که تریاق خردی
و تر سنجی نامند و گفته اند بهترین آنها یتوع درخت ذکر نبات مذکور است که شاخهای آن طولانی و بزرگ تر از یکدیگر
و مائل بر موی شبیه شاخهای زیتون و معلو از لبنی مفید حاد باشد و برگ آن شبیه ب برگ زیتون و از آن طولانی تر و نازک
تر و با طراف شاخهای آن پنج شاخه باریک شبیه بشاخهای اذخر و با طراف آنها تبها و مرعا که تر است و مائل بتغییر شبیه
بصنی از اذخر و بیج آن غلبظ خشن و منبت آن اماکن خشنه و کوفستان و آشامیدن لبن آن مقلد ارد و دانهک معیل بلغم
و اما نوع ماده آن که آنرا جوی نامند شبیه ب نبات اذان الفار و از آن بزرگتر و قویتر و مفید تر و برگ آن شبیه ب برگ مود
و از آن بزرگتر و بد بو و اطراف آن تند و خاردار و شاخهای آن بقدر یکبیر از بیج آن روئید و ثمر آن در بعضی سالها میبشود
و بعضی کمتر و در بزرگی بقدر جوی کوچک و مانند کزنده و زبان مانند پوست کدو و بیج آن نیز شبیه به بیج آن منبت این
نیز زمینهای صلب که هفتاد و لبن و بیج و برگ و ثمر آن در قوت مانند صنف اول و از آن قویتر و جوی آن که خشن تر باشد
شاخهای آن بقدر چنل شیر و مائل بر موی و بیج و برگ و ثمر آن کورچک نازک اند که طولانی ب برگ کندن و ثمر آن
شبیه ب کرمه و حرمای آن مضاعف و مدور و کلهای آن سفید و با طراف قصبان مرما متعل بهم و مستطیل و در آن ثمری و
شاخهای آن از یک بیج روئید و تمام نبات آن معلو از شیر و مستعمل این صنف است و در قوت مانند در صنف اول و گفته اند
یتوعی دیگر میباشد که آنرا امشس نامند یعنی دائر یا شمس و ثمر و ورق آن شبیه به بقلة الحقاء و از آن باریکتر و شدن
الاحتلابه و شاخهای آن چپا و ریاض از یک بیج روئید و بقدر یکبیر و باریک سرخ و رنگ معلو از لبن معیل و پشتر آن شبیه ب پشتر
شبت و تنم آن شبیه ب بیره و تمامی آن با حرکت شمس دور مینماید و منبت آن بیشتر خواهد بود و بیرون اطراف شهر و تنم و لب آنرا
جمع مینماید مانند بزر و زبان نباتات دیگر و قوت آن مانند قوت اصناف دیگر و از آن ضعیفتر و بعضی این را مانند مقوینا
دانسته اند و در قوت و منبت آنرا مزایع گفته اند و نیز گفته اند یتمعی دیگر میباشد که آنرا مروی نامند ساق آن از یکبیر
تا یکدفع و در موی و برگ آن از ساق آن می روید شبیه ب برگ ارز تازه و روئید و این نیز معلو از لبن است و در قوت
مانند اصناف مذکور و نیز گفته اند یتوعی دیگر میباشد که در سنگستانها و میان احیای می روید و با شاخهای مضطربان
از هر دو جانب و کثیر الوراق شبیه ب برگ مرورد و باریک و مسخرنک و ثمر آن مانند ثمر صنف و این نیز با یتوعیت بسیار و در
عمل مانند آنها است و نیز نوعی عرض الوراق شبیه ب برگ قلموس میباشد و بیج و برگ و لب آن مسیل کیموس عانی و بکمان
بعضی قبیل مانوع یتوعی است که بیرونانی آنرا قو و یا عیس نامند و نیز نوع دیگر میباشد ساق آن بقدر یکدفع و زیاده بر آن
و مربع و برگ و برگ آن کوچک و ریزه و اطراف آن تند و کل آن سرریز و ریزه بتفش و رنگ زرش آن پس شبیه بهل من و بیج آن سفید
معلو از لبن و گاه یافت میشود در بعضی مواضع نبات این نوع بسیار بزرگ و بیج آن نیز بزرگ و چون مقلد او یکبیر و آنرا
بیاش مانند با ماد العمل اسحاق شکم نماید و همچنین ثمر آن و همچنین لب آن را چون با آرد کرمه بپوشند و باید که از برگ آن

زیاده از حد مثقال تناول نه نمایند همچنین از آب آن بعضی مردم بتوعد نیا که مایق آن مجوق بقدر یکند رع بطبری
اصبعی و اطراف مایق آن منشعب و برکهای آن بعضی بوقاق آن و بعضی بر شعب آن رسته اما بر کهاییکه بر مایق آن است طولانی
شبهه برک بادام رازان عریض تر و بسیار نرم تر و بر کهاییکه بر شعب آن است کوچکتر شبیهه برک زراونک و بلبل و رنر آن بر اطراف
شعب آن مستند بر الشکل شبهه حب کبود و در جوف آن سه تخم متفرق بعضی از بعضی و بزرگتر از حب کرهنه و چون آنرا مقشر
نمایند مغز آن شیرین باشد و بیخ آن باریک سفید و بی انتفاع در طب و نبات آن معلول از لبنی باشد مانند بتوعد حکیم فاضل
دیسقورید و س نوشته که همه این اصناف را من مشاهده نمودم اما قوی و مختار لبن آنها پس تخم آنها پس کل آنها پس
بیخ آنها پس ورق آنها است و عند الاطلاق مراد لبن لاغیه است و آنچه از آنها با همی مخصوص مشهور بودند جابجا
مذکور شد و در اینجا ذکر خواص کلیه آن بیان می یابد * طبیعت مطلق آنرا در غایت گرمی و خشکی تا چهارم دانسته اند
و متوسط آنها را در میوم و ضعیفه آنها را در دم و با قوت صمیه * افعال و خواص آن مفرح جلد و قتال و چون در بر کله افتله
ما همان تمام بر بالای آب آیند العین اکتحال لبن آن قاطع طغره الفم و علو آن بر دندان کرم خورده مفتت حصاة و مسقط آن
و با قوتان سرشته اتوی جهت آنکه محافظ دند انهای صحیح است و همچنین با موم سرشته و چون دند انهای صحیح را بموم
کر نته پس بردند انهای متا کل لبن آنرا بچکانند تا آنکه آنرا مقنت و قطع نماید بهتر است و چون بیخ آنرا در سرکه بجوشانند
و بعد ان مضغه نمایند و جمع دندان را تمکین دهد اعضاء الغذاء و القضم آسان میداند آن مهمل بلغم ما ئیت و قاع بواصیر
و چون در قطره و یا سه قطره آنرا بر التجیر بچکانند و خشک نمایند و تناول کنند اسهال نیکوکاری نماید و همچنین با سویق رنان
خالص و بهتر آن است که با عمل و یا قیرو طی استعمال نمایند تا آنکه با عمل تفرح دهان و حلق نکند و در کاه اخل می نمایند
افغان بتوعدی تر آنرا و بر روی خزی آنک بر یان نموده محقق می نمایند با قدری سویق و آب بران ریخته می آسانند
اسهال می نمایند و شاخهای خشک آن درین امر بسیار ضعیف است و صنفی که آنرا کربون نامند چون شاخهای آنرا گرفته
در سایه خشک کرده پوست آنرا گرفته بقدر نه گرمه و یک شمان روز در شراب کهنه خیما نیده پس صاف نموده نیم گرم کرده
بیا شامند اسهال بیغائلم می نماید مقدار شربت از لبن آن ناه قطره و بدون مصلح استعمال آن جائز نیست و مصلحات
آن نشاسته و آرد جو و روغن بادام و روغن بنفشه و کل روغن های صاف و رب الموم و کشور است و دروغ نموده مصلح انراط
عمل آنست اعضاء با قوت صمیه و جراحات کنند جلد و مهمل قوی در همه امزجه و از غایت شدت مرورث اسهال الدم و قرحه
امعاء و زحیر و مغص و غثیان و انقلاب معد و غشی است و لهذا استعمال آنرا از داخل تجویز نمودند اند و عند الضرورة
از سه قطره که مقدار شربت آن است با مصلحات مذکوره باید که بیفزایند و بدل آن در استفراغ ما ئیت از امعاء و ملت از اعضا
وزن آن سقمونیا و بوزن آن سکنبج التجروح و القروح صفا د بیخ آن با هر که محال صلابت اطراف بوسیر و قاطع قوبا و مصلح
قروح منعقده متا کله و یا قیرو طی جهت جرب سرداری و نار فاسی واکله و غانغریا الزرینه طلای آن قاع تا لیل و تواتر
خبلان و لحوم زائده در اطراف با خنها و لبن آن زائل کنند ماست مخصوص که در آنتاب با نمایند و موئیکه بعد از آن روزی ضعیف
باشد و چون مکرر نمایند دیگر نروید و استعمال آن بازیت کاسر و زافع غایله آنست

* فصل الیاء مع الرأ الملهمة *

* تجربوع * بفتح یا و ساکن را و وض با و مرحد و ساکن را و رو عین مهمله لیغ عربی است بفارسی مرشد و بهندی که بر

مانند * ماهیت آن حیوانی است شبیه بعوض و از آن بسیار بزرگتر و دهتهای آن بسیار کوتاه و پایها و دم آن بلند و قوی و در صورت و خرابیها و در بعضی عمارات کهنه میباشد و خراب میکند * طبیعت آن در هوای گرم و خشک * افعال و خواص آن کثیر الفل و ملین طبع اعصاب الراس و العصب و الغذاء و النفس آشفین آن جهت اکثر امراض باردی عصاب مانند نالغ و لغو و رعشه و احاح و مفاصل و طغیر و در اربول و تقطیر آن و اخراج سنگ کرده و مثانه و تقویت باه و رمشایع را مفید الحار محرق خون و محرر المزاج را مضر مصلح آن میوههای تازه ترش و ترشیا است *

* فصل الیاء مع القاف *

* یقطن * بفتح یا و سکون قاف و کسر طاء و ممله و سکون یاء متناهة تحتانیة و نون لغت عربی است * ماهیت آن اسب جنس هر نباتی است که بر ساق نایست و بر زمین مغروش باشد و یا بسج و روخود پیچید مانند نبات خیار و هند وانه و خرزله و کد و لبلاب و امثال اینها و عوام از مطلق آن مراد قرح دانسته اند که بفارسی کد و نامند و قرح ذکر یافت *

* فصل الیاء مع النون *

* ینبوت * بفتح یا و سکون نون و ضم باء مؤنثه و سکون واو و تاء متناهة قرقانیة * ماهیت آن خر و نوب نباتی است و در بای و دیوارها و سائین روید و ثمر آن شبیه بگردی که سفند بسیار کوچکی و سرح رنگ مائل بسیاهی و آنرا در مصر حبب الکلی نامند و آنرا آنرا از آن خر و نوب شامی و در حرف النون ذکر یافت و اینجا نیز شمشد ذکر میابد * طبیعت آن در گرمی و سردی معتدل و خشک دردم و بعضی در اول و بعضی سرد و خشک در هوم دانسته اند * افعال و خواص آن مقوی بی لذع اعصاب الغذاء و النفس آشفین آن و حمل آن و جلوس در طبع آن جهت رفع غصص و اسهال و سیلان حیض مغرط و تقویت سفلی نافع السوم یا شیدن طبع آن کنند * بر اغیث التلیل علای آن مثل تللیل و زائل کنند * آن المار ثقیل و در بعضی خصوصاً تر و تازه آن

* ینمه * بفتح یا و سکون نون و فتح میم و هاء مغربی است * ماهیت آن نباتی است شبیه بختدریلی و برگ آن از برگ کاجنی کوچکتر و مزغب و زرد رنگ و ساقی از وسط آن بقد ریکشور و زیاده و روئید و کل آن زرد مانند خندریلی و این بیطار بوشته که برگ آن مابین لسان الحبل بری و برگ اذان الغزال است و زرد و صاحب اختیارات بدیع توشه که آنرا بشیرازی منبل دار خوانند * افعال و خواص آن ضاد تازه آن جهت الصاق جراحت تازه و ذر و خشک آن جهت اند مال زخمهای کرمه مفید

* فصل الیاء مع الواو *

* یوز * بضم یا و سکون واو و زای معجمه اسم فارسی فهد است و بترکی یارس و بختدریلی چیتا نامند * ماهیت آن حیوانی است شبیه بیلک و آنرا تعلیم و رام نموده مانند سگان شکاری بان مید و حوش مانند آمو و امثال آن می نمایند * طبیعت آن در حرارت و بیست کمتر از بیلک * افعال و خواص آن در جمیع افعال مانند بیلک است

* و اینجا ختم نموده ادویه مفیده را بعون الله تعالی و حسن توفیق *

* و الحمد لله الا و لا آخره و لا مرأی لنا و صلی الله علی رسول *

* محمد و آله و صحبه الطیبین الطاهرین و سلم تسلیما کثیرا *

بسم الله الرحمن الرحيم *

* خاتمه *

در بیان تعداد ادویه مذکوره با سامی و لغات مختلفه از عربی و یونانی و سریانی و فارسی و ترکی و
هندی و غیره اسمی بفرهنگ بترتیب حروف تهجی با ملاحظه حروف روم و سوم بیزنیویق بالله
تعالی و حسن عنایت در ضمن بیست و هشت باب و در هر بابی چند فصل

عربی ترقوه نامند	ابن باصلاح اکبریان زیق است	* باب الالف *
اذریاس بهیرانی ثانیما است	ابکامه اسم فارسی مری است	* فصل الالف مع الالف *
اذرگون اذر پو است	ابکوان نشاسته است و لباب الخطه	اب اسم فارسی ماء است
اردجو بریان کرده سویق الشعیر است	رانیز نامند	اب پنیر ماء الحین است
اردبوس دار اسم فارسی خشک است	ابی اسم فارسی مفرجل است و به و	اب جوافشده اسم کشک الشعیر است
اردیست که مبالغه در پیش است	بهی نیز نامند	اب جوجوشانده اسم ماء الشعیر است
ارد کردن پوست از مغز آن نکرده باشند	اب لوج اسم فارسی قد مکرر است	ابنج نام زعفران است
اردکنار سویق البیق است	اآقه اسم هندی دقیق است که بفارسی	اب دندان بدل الف و سکون یا بروزن
اردمیده اسم فارسی سمی است	آرد نامند و نیز بندی اسم میوه است	بار دندان جنسی از امرو و قسمی از انار
اردوج بلغت ترکی اسم درخت ابله است	در شکل شبیه بثمر کاج	و نام نوعی از حلوا است
ارن بلغت یونانی اسم لوف اکبر است	اآرون یونانی اسم صاق است	اب دارو مومنی است و حدین زکریا
ارن صان یونانی اسم لوف الصغیر است	اچار بروزن یا کار انواع ترشها یعنی	دوای دیگر را باین اسم خوانده
ازادادارو بلغت فارسی بمعنی سلق	مخللات را گویند	ابعت بدل الف و فتح با و سکون سین و تا
چلی است	اآخرک بفارسی استخوانی را گویند که	بلغت مغربی گوشت اترج را نامند و در
اها بصریانی آس است	در زیر کردن و بالای سینه میباشد که	اترج مذکور شد

الامرون ابلیغ یونانی اسم مطلق است
 الامو اسم هندی شرابی است مسکر که از
 قند هیاه را ز پودت امغیلان میسازند و
 صنعت آن در قریا بدین ذکر یافت
 الاشن بچکان اسم فارسی چند است
 الاشارون بترکی اسم مودانیا است
 الاغلس بیونانی درهم است
 الاغرو بترکی اسم دغلی است
 الاغرونی بترکی اسم لواء است
 الاغوزس بفارسی اسم ابله است
 الاغلیس یعنی ظاهر و بیونانی اسم
 قنچکشت است
 افتاب پرهت بفارسی خربا است و
 آزر بون را نیز نامند
 اک بکاف عجمی اسم هندی آتش است
 ویکاندا بازی اسم فارسی ربه مادر آخر
 اسم هندی در خبت مشرا است
 اکل بنفشه فرعون است و کانور را نیز
 نامند
 الوج مؤلف جامع الادویه گفته که شبیه
 به پیش است در شکل و در بلاد عجم آنرا
 گارزک نامند و مؤلف اختبارات نوعی
 از مشخصه شمرده
 الهوه بفارسی عقاب را گویند
 الوی بیونانی سنامکی است
 الوی سمدل اسم شالوج است
 الوبالو اسم فارسی قراضیا است
 الوی بخارا اسم فارسی اجاص است
 الوجه اسم فارسی ادرک است

الامله بفارسی اسم آملج است و بترکی تفاح
 را نامند
 الامله مار بهندی کمربت فارسی را نامند
 الامولن بیونانی اسم نشاسته است که
 نشاء نامند
 انک رصاص امواد است
 انویس بیونانی اشاره است
 انیس بیونانی اسم الیون است
 انک اسم فارسی توره است
 امن اسم فارسی حدید است
 امن ریا اسم فارسی مقناطیس است
 امو اسم فارسی غزال است
 اینک دلالة اسم فارسی منبل الطیب است
 ایند چین اسم چیزی است مانند آینه
 که از نقره و برنج سازند
 فصل الالف مع الباء الموحدة
 اب منبل الطیب است
 ابایل خطای است
 ابامرون بیونانی روج است
 ابزالقط بلغت مغربی ابرون صغیر است
 که حی العالم نامند
 ابزاز بقول مؤلف تذکره لغت شامی
 گیاه مورنجان است
 ابزار ادویه خوشبو است که در طعام
 داخل مینمایند و همچنین توایل مکر آنکه
 توایل را اطلاق بر ادویه یا بیه و ابزار
 را بر طبقه بیشتر استعمال مینمایند
 ابرق شغین لجر است و طلق را نیز نامند
 ابرتلیا برومی اسفناج است

ایرک بهندی مطلق است
 ایرکاکیا دام عتیکود است
 ایرنچ برنج کابلی است
 ایرنی برومی لوف است
 ایردیون بیونانی اشنه است
 ایریز ذهب خالص است
 ایریون بیونانی ایرسات
 ایل اشتراست
 ایلوی بعربی ابرون است
 ایلدین طین مصری است
 ایم کاجی بترکی خیازی است
 ابن آوی شغال است
 ابن حیه نان است
 ابن الماء مرغابی است و جمع آن
 بنات الماء است
 ابوالاجساد با مطلق اصل صنعت
 کمربت است
 ابوالارواح بهمان اصطلاح زیقی است
 ابوتورون برومی اسم نغز است و آن
 طائری کرچک است
 ابوالاشفا سکر است
 ابوعمارو صعتر است
 ابوقلمون حنجریش است
 ابوعلس برومی کل خیری است
 ابونامون بیونانی قمر الیهود است
 ایمشون بیونانی راتینج است
 ابوالفضیل صغراغون است
 ابواللمح قنبره است
 * فصل الالف مع الباء المثلثة *

اثاریون بیونانی استرغاب است
 اثامیطعون بیونانی مواجست
 اثاقون آتش است
 اقدار بلغت اهل یادید آذربایجان
 است و بتا نیز دیده شده
 انزوعو برومی تنفس است
 اناساسا اسم معجون است
 انیرالملوک اسم درودی است مرکب
 و فردودر قربا بدین مذکور شدند
 * فصل الالف مع الجیم *
 اوجهری بپندی کوش یعنی شبکه است
 اجواین پهنی ناخواه است
 اجواین خراسانی پهنی یزرالنج است
 اجمود اسم هندی تخم کرفس است
 اجده بکسر اول و جیم مثله و ما
 پهنی تصب السكر است
 * فصل الالف مع التاء المهملة *
 احداق الموضی اقتوان است و آنرا بهار
 و نابونه کوهی نیز نامند
 احداق البقر عنب اسود است
 احل یا احادی بیونانی انعی است
 احریض عسفر است
 احلب دیا بسرائی شهر است
 * فصل الالف مع التاء المعجمة *
 اخراس بیونانی کثیری بری است
 اخروس بیونانی امارتون است
 اخربط کراب بری است
 خریطوس کونب بری است
 خمینه خردل بری است

اخله بلغت مصری بستیاح است
 اخملوس بیونانی ناخواه است
 اخنبوس اخبروس است و آنرا ضرزیه
 و خردرو نیز نامند
 * فصل الالف مع الدال المهملة *
 ادادا بلغت بربری اشخیص است که
 اسد الارض نامند
 ادرافس اذریون است
 ادقوس بیونانی عرعر است
 ادویه حاره عبارت از بابا زیر است
 ادویه خوشو عبارت از نافویه است
 * فصل الالف مع الدال المعجمة *
 اذان الازنب بلغت بربری لصیقي است
 اذان الیور لسان الثور است
 اذان الجدی نوع بزرگ لسان الحمل است
 اذان الدب قلوبس است و گفته اند
 یک نوع نومصر است
 اذان الشاة و اذان الغزال لصیقي
 است و گویند لسان الحمل است و
 بلسکی را اذان الغزال نامند
 اذان العید بلغت بربری مزمار
 الراعی است
 اذان الغز عسی الراعی است
 اذان الفیل لوف کبیر است
 اذان القمیس نوعی از ابرون است
 اذرد نوعی از زبد البحر است
 اذباب الفیل لحیة التمس است
 * فصل الالف مع الراء المهملة *
 ارامونی بیونانی شغافق است

اراه مصطکی است
 اریاليس عبرانی حمص است
 اریبان بلغت شام بهار است و آن عمو
 و رویان است که ماهی رو بیان نامند
 و پهنی جهنمکا میچلی
 اریا بترکی شعیر است
 اریس بیونانی علق است
 اریعه و اریعن اسقورونک دیا است
 ارتقی بیونانی خلج است
 ارجالون فاشرا است
 ارچان لوز الیرواست و ارچن روغن آنست
 ارچن عبرانی منکوت است
 ارچین معرب اریخته بیونانی است
 و آن روهر است
 ارخص بیونانی خفی الکلب است
 اردک بفارسی بطا است
 اردسم و اردسمین بیونانی تودری است
 اردما و اردشران و اردشیردار نوعی
 از مرواست و گفته اند مرما حوز است
 اردم آذربا است
 ارده بفارسی رهشی است
 ارذه بفارسی زفت رومی است
 ارزن بفارسی دخن است
 ارزه بفارسی زفت رومی است
 ارزن بفارسی رصاص ابض است
 ارسامیون و ارسانیقی بیونانی زرنج
 زرد است
 ارسل حیرانور است
 ارسطور پیرنانی نبات یزرالنج است

خود را بیض است گفته اند بلکه حرف	اشقاق	اشقاق است که جز روی نامند.	بیخ مهک و پهنی می ملهتی و در بنکاله چیده می
ابض است	اشقون	بترکی ریواس است .	من نیز نامند .
اسفست	اشکانی	بلغت تنکابن و طبرستان بقله	اصل السوسن الاسمانجونی . ایراسانست
آن خنل قوی بری است	الیمانیه است		اصل السوسن الایض . بیخ سوسن سفید
اسفناج	اشکیل	چشم عوسج است	است و در سوسن خواهل آمد
اسفولار	اشمرها	نوعی از مرواحه که کم بو تر است	اصل الانجدران . اشترغراست
اسفیدش	ازمانراقسام		اصل العربینشا آذر بو است
اسقوزون	اشنان دارو	بفارسی زرقای خشک را نامند	اصل الغفل
اسقال	اشیران	بیونانی خسی الکلب است	فلعل مویه القتب و آن
اسقلا طیقوس	اشیاف	ما میثایف ما میثا است و در	بیخ فلعل در راز است که پهنی می پپیل
اسقلینوس	ما میثا ذکر یافت		نامند و آنرا پپیل مول کویند
اسقسط	فصل الالف مع الصاد المهملة *		اصل الفلاح البری . یبروح الصنم است
اسفوالس	اصابع غلادی	نوع آنکور و لانی را نامند	اصل المرجان . بصل است
اسقوریدوس	که آنرا آنکور ویتونی نیز نامند		اصل النیلور و الزند . می بیخ او هجیر
اسقید و لیون	اصابع قینان	فرنجشک است	است و گفته اند فلست است و فاعیه را
اسکوربی	اصابع الملك	اکلیل الملك را نامند	نیز نامید و اند
اسقولس	اصابع الهرمس	شکوفه سور لیجان را کویند	* فصل الالف مع الفاء المعجمة *
اسطاریوس	اصطرك	بیونانی میعه یا بسه است	اصراد العجوز . خشک است
اسکندر روس	اصنف	بیخ کبر است و صنف نیز آمده	اضراس الکلب . بسفایج است
اسلیوس	اصطفي	میعه مائله است	اطحوط
اسمار	اصططن	بلغت اهل شام جزراست	اطحوط اطحاط است که رته و پهنی می
برمی است	آن معرب از اسطافالیس یونانی است		رته نه نامند
اسمالارن	اصقلوس	دارشیشان است	* فصل الالف مع الطاء المهملة *
اسنة البستانیه	اصول الاربعه	عبارت از بیخ کبر و بیخ	اطار و اطاطاس
* فصل الالف مع القین المعجمة *	رازیانه و بیخ کرفس و بیخ کاسنی است		است که بفارسی و شک نامند
اشبیل	اصل النشی	اشراس است	اطباء الکلبه . سوستان است
اشترکاده	اصل الراس	بیخ نوعی فیلیوش است که	اطبوط
اشتلابوس	بترکی اند ز نامند		اطبوط و اطاط و اطحوط اهم بربری
اشتیون	اصل السوسن	بیخ سوسن است که بفارسی	رته است و فوفل را نیز نامند
			اطحوط کشت بر کشت را کویند
			اطحطون اسقید است
			اطروخیا اسم هریانی بادرنجبرویه است

اطروغا بمریانی اترج را کویند
 اطریقون خشک است
 اطرینون مضارۃ ثناء البحار است
 اطمیثا قیصوم است
 * فصل الالف مع العین المهملة *
 اعلبوماس بعمرانی نام طاق است
 اعین العراطین اثنتی است و سکنبویه
 رانیز نامند
 اعیون جمله است
 * فصل الالف مع الفین الموحدة *
 آفسولیس درختی است که اشق صغ
 آن است
 آغالوجی بیروانی عودالچوز را نامند
 آقبر اسم درای مرکزی است از شیخ
 و توتیار نبات که نرم سوده در چشم
 میباشند و در قرابادین نسخ آن مذکور
 سن وجهه رانیز نامند
 آغرمطس بیروانی ثیل را نامند
 آقرکیوس بیروانی حنظل را کویند
 آغریوس قماء البحار است
 آغلان آشی بترکی جنل را کویند
 آغلیقش بیروانی دوسراست
 آغلیقی و آغلیقن بیروانی میفتخ
 رانامند
 آغتش بلغت حجاز و بمن نوسادر را
 گویند
 آغیریا بیروانی بمعنی ارض است
 آغیراطون بیروانی حلفا است
 آغیرس بیروانی جوز رومی است

اغیس بیروانی یتکتک رانامند
 * فصل الالف مع الفاء *
 افاریقون دبق است و ماذریون
 رانیز نامند
 افاسون روشن تر است
 افراهیون نفع است
 افراهیون یونجه است که حنل توتی
 باشد
 افرعنج کفوت است
 افرودیجان قسم اول دیفر و حس است
 افروسلین حجر القمر است
 افریلس بیروانی اذخر را نامند
 افخابن بیروانی مدام است
 افلالن مغل ازرق است
 افلیجه فلنجه است
 افیسون بیروانی بادآورد است
 افیغابن بیروانی سداب است
 افیغرون آخینوس است
 افیلون و افیل بیض و اولیز آمده
 شیخ چلبی را کویند
 افیمقس بیروانی عصفراست
 افیمونا بیروانی دارچینی را نامند
 افینس بیروانی فریمشک است و
 افرنیمشک نیز نامند
 افیور بیروانی زور را کویند
 افیون بیروانی بادآورد است
 افیورسفاسن بیروانی تخم خبازی
 را کویند
 افینین بزمی فریمون را نامند

* فصل الالف مع انباء *
 افارون برومی روح را کویند
 افاقلس بیروانی تسمیز است
 افرومعا و فرومعا نیز دردی روغن
 زعفران است
 افرسی و اقرس دبق است
 افاروا گریبا است
 اقریطس ماطس کل علیق القلص است
 اقراض الملك حوزا لکونل است
 اتوس مویزج بمعلی است
 اسیا مزرعون سفید است
 اقلبار اتوقی بیروانی شکامی است
 اقلالوتی بیروانی شوکه البیضاء است که
 بادآورد نامند
 اقلارلیقی بیروانی بمعنی شوکه غریبه
 است که شکامی باشد
 اقلن بیروانی ماش است
 اقلپی بیروانی خمان کبیر است
 اقلنوس بیروانی انتره است
 اقلارطس بیروانی طرثار را کویند
 اقولاسمون دمن بلسان است
 اقوماتون رازیانه بری است
 اقونطن دیونی خائق النمر را کویند
 اقونوجیون رعی الابل است
 اقوس بیروانی کشری است
 اقومالی بیروانی ماء العسل است
 * فصل الالف مع الکاف *
 اکاریقون تخم زیتون دشتی است
 اکج زورور را کویند

اكر بكان فارس بهندي عود مندي است
اكرار نوع كير ما ميوما است
اكر البكر ليف الحراسه
اكرس كرفس است
اكرفس جوز رومي است
اكر و فاك انزروت رانمند
اكسوفيلس بيوناني حومانه است
اكسومانس ابوظلسا است
اكسبالوس بيوناني چنل است
اكشوت كشوت است
اكهورت بهندي بزدگان رانمند
اكير بتركي روح رانمند
اكويزان زعي الجمام است
* فصل الالف مع اللام *الاتيون راسن است
الاد بيوناني زبت است
الاسفانس لسان الايل است و غلط
كرده كسيكه آنرا هي الايل دانسته
الط نام است و ناما و نام الملك نيز
نامند و هر قوليون نيز و آن همينبراد است
الاجي بهندي قاتله را كويند
الايمني ليلاب است
الاتن بيوناني بسياهه رانمند
الاكلنك بتركي ذرا بچ است
الاملك بلغت ديلمى فاشرا است
الايون بيوناني راسن را كويند
الباي بيوناني خطمي است
البطوطا كشت بر كشت است
الچ ليلاب است

الما ناخواد است

السنه العاصير لسان العاصير است
الصفان لسان الايل است
السنين بيوناني ملج را كويند
السي بهندي بزرگتان است
الط هوسنبر رانمند
الماس ماس رانمند بفارهي
الماقن بيوناني بسياهه را كويند
المقارون بيوناني كه ربا است
المكه بفرنگي مصطكى است
الك اسم تركي مخ است
الوج نوعي از نبات مخلصه است
اليون بيوناني اسد است
الويس بلاطينى صبه مقوطرى است
اليوه بلاطينى زيتون است
* فصل الالف مع الميم *امامون بيوناني حماما است
اماغرون بغيراني خرنوب نمى
است
امايطس بيوناني شادنج را كويند
ام الجلود نوعي از حلزون است
امرو اسم فارسي كثرى است
امروسيا عقود است و نام معيوني است
ودرقا بدين ذكر يافت
امعاء الارض خراطين است
امعامين برومي آب غوره رانمند
امعداليا بيوناني لوز است
امورعي برومي عكر زيت است
اموليقون بيوناني آبار است

امونان بيوناني اشق است

امبوس ناخواد است

* فصل الالف مع النون *

انار بفارسي رمان رانمند

اناركيوا خشتاش است

انارمشك نارمشك است

انارنجه بارند راني قمي از اخگر

را كويند

انار دانه بفارهي حب الرمان است

اناردان دشتى بفارهي حب القلقل

رانمند

انايطس بيوناني اكتمكت رانمند

اناغورس برومي اناغالس را كويند

اناهليس بيوناني اذان الفارصه

اناليس اسم نبطي اناغالس است

اناليقي انجيره را كويند

انب بتحريك با ديجان است و تسكين

نون و باي موحده انبه است

انباريقن خشتى است

انبالس لوتا بيوناني فاشرا است

انبالس ماليا فاشرستين است

انبوب الملك و انبوب الراعي نوعي

ازا برون است كه حى العالم باشد

و كويند بمشان انروز رانمند

انبوس ناخواد است

انتبه سودا جد و ار است

انمجات اقسام مريبات رانمند مانند

مرباى انبه و مرباى زنجبيل و آمله

و هيله و بيل و غيره ما در شريفه شكر و يا

دوشاب و با عمل

ابرورن روح است

انبلی بهندی می نمودی را گویند

انجیلان رومی سیسالیوس است

را گویند کاشم است

انجیل خطمی را گویند

انجیوارانقلیا و الجوما و انیسازلون

ابوخلسا است

انجیر المود حشیشه الزجاج است

انجیرک مرزنجوش است

انجیلک بفارسی دانج ابروج را نامند

انجن بهندی سوره و دوا چشم

را نامند

انجوع عود را نامند

انجیده فراسیون است

انجیر بفارسی نام قین است

انجیر و فادی شوزق یونانی است

ودر مصر آنرا انجیر یمن نامند

انجیطینا جلتار است

انده بدال هندی اعم بیض است

اندامون یونانی ماش است

اندراین بهندی خنظل است

اندرجو بهندی لمان العصار است

اندرزا بفارسی حجر البقر است

اندراسیون بخورالاکراد است

اندر و نیلون و اند و ماروزن

یونانی اسم تاس است و مؤلف جامع

تیمی اند و ماروزن و بلغت یونانی

لسان العصاره است

اندر و سامن میو فاریقون است و بلغت

رومی آنرا اند و زینا کون نامند

اندیقیا یونانی اند و طوتیا و انطوتیا

برومی کاغذی پستانی است و آنرا

هندای بلخی نیز نامند

الس بحرایی اسطوخودوس است

انسانا مویزج است

انفایقین برومی خضم است

انفاق روغن زیتون نارخیده است

انفایقون آب غوره است

انقردیا برومی بلا در است

القلمین یونانی بهار را نامند و آن

نوعی از اقحوان است

القزاقوس مریخه است

انقود اسم فارسی و ترکی تمام است

انقون ورد منقش و یونانی در یاس

است

انکین بفارسی عمل است

انکور بفارسی عنب است

انکور شغال بفارسی عنب القلب است

انکوزه بفارسی حلتیت منتن را نامند

و بهندی هینک

انودیا عصاره قنار الحمار است

انوق رخمه است

آنولا بهندی اسم املاح است

انومسا شقایق النعمان است

* فصل الالف مع الواو *

اوزان یونانی بیض طبر است

اوبانیس یونانی اقحوان است

اوتشین جارشیر است

اورنگو یونانی کرم العنب است

اورترکی زمج را گویند

اوجا بلغت بنگین درخت غرب است

اوجالوس ابوخلسا است

اورجی اهم هندی کرش است که

بقارسی شکنجه نامند

اوجی باز درانی حشیشه الغلق

است

اورا مالوس و اورا سلیرین یونانی

کرس جمبی است جهت آنگه اورا

بلغت ایشان بمعنی جبل است و

مالوس کرس

اودنگ برکی حرمل است

اوزر یونانی آب را نامند

اوزربازی یونانی فلک ماء است

اوزرما ماء لصل است

اوزرا یونانی ارز است

اورککیک برکی روح است

اورن لوف صغیر است

اوریقاس لوف صغیر است

اوزر حورس یونانی زریق است

اورن بهندی شمر را نامند

اورقلس یونانی لسان الحمل است

اوتقارون عاذت است

اورقین یونانی باد روح است

اورقینس یونانی فریحه شک است

اوکسوتالی یونانی شکنجین علی

است

اوماريقا بيوئاني رازيانه رومي است	ايزر بتركي راج راكوبند	بارتق بفاړى لسان الحبل زانامند
اونو بيوئاني خمير است	ايلنون اسقورونقون است	بارج عنب الثعلب است
ارنوساليوس بيوئاني قرة العين است	ايتك بتركي بقر است	باردرخت بقم بفاړى غيرن الذيك
ارماج بتركي اطريه بى ترشي است كه	ايوس بيوئاني زنجار است	رانامند
بتركي آش يواغامند	ايوك بتركي قائم است	باردرخت هدر بفاړى نيق راكوبند
اوما تيانا بيوئاني ممش است	ايهقان جرجرورى است	باردرخت مور بفاړى جوزالمروزا
ارناذيا واربوديا بيوئاني عصارة	* باب الباء الموحدة *	كوبند
تباء الحمار است	* فصل الباء مع الالف *	بارسروكوى بفاړى ابل راكوبند
ارتهه اشفاى نون رتاي هندی بهندی	بابارى بيوئاني فغل است	باردرخت هود بفاړى هرنه رانامند
اهل رانامند	بايلون ايلوا است	باردرخت گز بفاړى ثمره الطرافارا
اوهيرة بهندی آس است	بابونك بهندی برك كالي است	نامند
اويقس بيوئاني اظفار الطيب است	بابلمس بيوئاني خشتاش زبد است	باردرخت كل صحرائي بفاړى
اويكم بتركي اسم رنه است	بابرى بهندی ربحان	دليك است
* فصل الالف مع الهاء *	بابونكاو بفاړى اقتوان رانامند	بارس بتركي بوز رانامند و بهندی خچر
اصونيون بيوئاني اسميلاج رانامند	بات بباى عجمي بهندی برك نبات	السيك
* فصل الالف مع الباء المثناة التثنية *	رانامند	بارسطاريون بيوئاني رعى الحمام را
ايبار بتركي مشك راكوبند	باچ بباوجيم عجمي بهندی نام علي	كوبند و آن بهمنى حمام است
ايبك بتركي ابريشم است	است كه بيوئاني فاسقون دون نامند	بارسقارقس زنجار معدنى است
ايدع دم الاخوين است	باجرة بهندی دخن رانامند	بارمو بهندی درقوا است
ايدقان حناء است	باچه بباوجيم هردى بفاړى اسم كراع است	بارنچ نارجيل است
ايدس بيوئاني نجاس است	بادام اسم نوزاست بفاړى	باروق بعبوانى اسفيلاج است
ايدولا شمة النار است	بادام كرى بفاړى جلوزاست	بارود حبر السبوس است
ايساطس بيوئاني نيلج است	بادامك بفاړى بادام فارسى است و	بارى رعدا بسرائى بزرگتان است
ايشك بتركي حمار است	نيز نام نوعى از خلف است	باريقون شوكران است
ايطامس درخت غرب است	بادل بهندی ابر راكوبند	باز اسم فارسى بازى است
ايقاة لس غصن سبز است	باديان اسم فارسى رازيانچ است و	بازن اسم تركى يوزاست
ايكده بتركي مبراء است	بفاړى رازيانه نيز كويند	بازمركاني بفاړى فاذر معدنى است
ايكسامين بردي آبوس است	بادبان ررمى بفاړى انيسون است	بازمركارى بفاړى حبر البقر است
ايلوا بهندی صبر است	پارا بهندی اسم زريق است	باسيون وبافيون سعل راكوبند

است و بفتح و رای هندی اسم درختی
 هندی است
 برابران بغاری سزارین است
 بر اچیل کرس است
 براتی بیروانی براسمیریانی برسامون
 و برسون برومی ابل است
 برادۃ الحدید سودۃ آهن است
 براسیا دیوسمون است
 بربا بغاری هل به است
 برام حجر البرام است
 بربر بحرینی ثمراراک است
 بر بطورۃ بلغة اندلیس و ثورالاکراد است
 بریملون از جمله یمنوات است و گفته
 اند قسمی از بلوس است
 بریش اشق است
 برد و لام مغربی لسان الحمل است
 بر دزون بحرینی اصب یا بوا است
 بدسونک بغاری خطاف است
 برش فطن است
 برشین بلغت مصر و طیه است
 برشون ثمر درختی است شبیه با مرود
 و منبت آن اسکندر یا در مصر آنرا تانول
 مینمایند و در سائر بلاد بعید هم است
 برومقا میلا بیروانی سقر جل است
 برومخ بترکی زیر است
 برشرم بحرینی تسب است
 برشپان دارو صبی الراعی است
 برطانیقی بیستان افرور است
 برطیقون طین مغره است

سنگدان طیور کویند
 یهور بهندی اسم حجر است
 فصل الباء مع الاء المثلثة
 بغاری بیروانی مرغ است
 فصل الباء مع الیهم
 بیج نیم بحرینی بلغت اندلس نام قطف
 است و نیم فارسی اسم هندی و ج است
 بیتم بمصری اسم ثمرة الطرء است
 بیجاجة عصی الراعی است
 بجوره بهندی اترج است
 بیجیناک بهندی اسم نوع از پیش است
 بیجو اسم هندی عرق است
 فصل الباء مع الاء المهملة
 بیجشاش اذان الغزال است
 فصل الباء مع الاء المعجمة
 بیجج مغرب از بشته فارسی است
 بیجک بشیرازی بادم کوهی را نامند
 بیجله و بیجله بقلة الحفء است
 بیج شوابی را نامند که از آرد کدوم
 و امثال آن سازند
 بیجور میعة سائله است
 بیجیر و بیجی کنگر است
 بیجیب بول شتر اربی است
 فصل الباء مع الاء المهملة
 بد رانک اند ریان است
 بد لیون مقل است
 بد اسم فارسی غرب است
 فصل الباء مع الاء المهملة
 بد بضم بحرانی اسم از اسمای جنطه

پاشه بغاری باشق است
 باطابا بترکی بزرالنج را نامند
 باطس نوعی از علیق است
 باقری بترکی قبل است
 باقریه اسم ترکی قضا است
 باقرساق بترکی معاست
 باقلای هندی قسم اخیر شغ است
 باقلای مصری نوع یا قلاوی کوچکی است
 کدور مصری شود غیر ترمس است
 پاکه بهندی اسم اسد است
 بال بترکی اسم عمل است و بهندی
 نام شعر است
 بالادرغان بترکی ساقی انجان است
 بالغ بترکی سبک است
 پاک بهندی اسفناج را کویند
 بالنگ بغاری اقرح را کویند
 پانی بوی هندی اسم ماء است
 بالیقش ابوخلسا است
 یان درخت حب البان است
 فصل الباء الموحدة مع الاء الموحدة
 بیر اسم نوع شیر است که در فیل بهم
 میرود و از شیر کوچکتر و از یک تن
 بزرگتر و زراوند طویل است
 بیول بهندی اسم اغیلان است
 فصل الباء مع الاء المتناة الفوقانیة
 یت رقی بهندی اسم زهر و دخیوات است
 یتع نبیل ثمر است و نزد بعضی نبیل دشمن
 است و کویند نبیل عمل است
 پتکه بترکی فانه است بغاری

بِقَلَّةٍ غَرِيْمَةٍ - بِقَلَّةٍ يَمَانِيَةٍ اَمِت	* فَصْلُ الْاَبَاءِ مَعَ الْوَعْنِ الْمَهْمَلَةِ *	بِقَلَّةٍ اَمِت - اَمِت تَرْكِي مَنُور اَمِت
بِقَلَّةِ الْوَرُوسِ فَرْدَنْجِ بَرِي اَمِت	بَعْر مَرَكْنِ حَيَوَانَاتِ اَمِت كَهْ خَشَك	* فَصْلُ الْاَبَاءِ مَعَ الْاَصَادِ الْمَهْمَلَةِ *
بِقَلَّةِ الْفَزَالِ مُشْكَلُ مَشِيْعِ اَمِت	شَدَّ اَزْهَمِ بِاَشِيْدَةٍ بِاَشِيْدِ مَانَنْدِ مَرَكْنِ	بِمَاقِ اَبِ دَوْنِ اَمِت -
بِقَلَّةِ الْمَلِكِ شَاهِرَةٍ اَمِت	كُوْعَنْدِ وَشْتَرِ	بِصَلِ الْغَارِ وَبِصَلِ الْبَرْدِ وَبِصَلِ الْخِيَابِلِ
بِقَلَّةِ يَهُودِيَةٍ عِنْدِ بَايِ بَرِي اَمِت	يَعْرُوشِ بِقَلَّةٍ خَاكِي اَمِت كَهْ بَعْرِي بِي	وَبِصَلِ الْحَبِيْدَةِ اَصْقِلِ اَمِت
بِقِسْمَاتِ مَعْرَبِ بِكَسَمَاتِ دَارِسِي اَمِت	الصَّغِيْرُ نَا مَنَدِ	بِمَاقِ الْقَمَرِ حَجَرِ الْقَمَرِ اَمِت وَآنَا
وَأَنْ نَوْعِي اَزْخَبَزِ الْكَلَكِ اَمِت كَهْ دَرْفَرِنِ	بَعِيْرِ اَمِت حَمَلِ اَمِت	رَعُوْقُ الْقَمَرِ وَزَيْدَةُ الْقَمَرِ نِيْزَانَمَنْدِ
مِي بَزْدِ	* فَصْلُ الْاَبَاءِ مَعَ الْفَايِ *	بِصَلِ الزَّيْزِ وَبِصَلِ اللَّزْبِ بِلَبُوسِ اَمِت
بِقَحِيْسِ بِيُونَانِي بِقَسِ اَمِت	بِقَرِ الْوَحْشِ نَوْعِي اَزْاِبِلِ مَحْرَاثِي	بِصَلِ الْمَاكُوْلِ بِلَبُوسِ اَمِت
بِقَمِ بَقْمِ بِاَشِيْدِ مَوْجَلِ دَرْفَتِ قَافِ مَشْدِدِ	اَمِت	بِصَلِ النَّرْجِسِ بِمَازَنْدِ كَسِ اَمِت
وَمِيْمِ بِلَغْتِ بِيْمِ جَوْزِ مَائِلِ اَمِت	بِقَلَّةٍ اَتْرَجِيْمَةِ تَرَنْجَانِ اَمِت كَهْ قَعْمِي	* فَصْلُ الْاَبَاءِ مَعَ الْاَصَادِ الْمَهْمَلَةِ *
* فَصْلُ الْاَبَاءِ مَعَ الْاَكَاكِ *	اَزْاِبَادِ دَرْجِيْمِيْدَةٍ بِاَشَدِ	بِمَاقِ اَبِ دَهْنِ اَنَسَانِ اَمِت
بِكُرَاثِي بِيْغَارِسِي نَوْعِ لِيْمَوِ اَمِت شِيْرِيْنِ	بِقَلَّةِ الْاَنْصَارِ كَرَنْبِ اَمِت	* فَصْلُ الْاَبَاءِ مَعَ الْاَصَادِ الْمَهْمَلَةِ *
بِاَنْدِ كَهْ تَلَخِي وَدَرْوُوعِ مِيْبَا شَدِ يَكِي	بِقَلَّةٍ يَارَدَةِ لَبْلَابِ اَمِت	بِطَارِسِ بِيُونَانِي بِمَرْخَسِ اَمِت
بِزَرْكِ كَهْ بِكُرَاثِي مَكْنَهْ نَا مَنَدِ وَلِيْمَوِي شِيْرِيْنِ	بِقَلَّةِ الْحَمَّاقَةِ بَرِي اَلْبُجُورِ اَمِت	بِطِيَاطِ - بِيْمِي اَلرَّاعِي اَمِت
نِيْزُودِ يَكِي كُوجَكِ	بِقَلَّةٍ خَرَاثَانِي بِقَلَّةٍ حَامَمَةِ اَمِت	بِطَرَا بِيُونَانِي اَمِت مُكَلَاخِ اَمِت
بِكَامِ حَسْبِ الْاَسِ اَمِت	بِقَلَّةِ الْخَطَاطِيْفِ دَوَاءِ الْخَطَاطِيْمِ	بِطَرَا بِيْمُونِ بِطَارُخِ اَمِت
بِكَاكِ بِيْلَرِ بِيْنْدِي	اَمِت وَكُوْنِدِ مَرْوُوقِ الصَّغَرِ اَمِت	بِطَرَاخُو بِيُونَانِي شَدْدَعِ اَمِت
بِكَاكِ بِيْنْدِي اَزَادِ دَرْخْتِ اَمِت	بِقَلَّةٍ دَشْتِي بِقِيَاقِ اَمِت	بِطَرَا اَلْدَنْ بِيُونَانِي بِمَعْمِي دَهْنِ
بِكَمِ اَمِت بِقَمِ اَمِت بِيْنْدِي	بِقَلَّةٍ ذَمِيْمِيْدَةٍ بِقَلَّةٍ رَوْعِيْمِيْدَةٍ - قَطْفِ اَمِت	بِحَجَرِي اَمِت وَآنِ نِفْطِ اَمِت
بِكَنِي بِيْنْدِي اَمِت مَغُوفِ اَمِت	بِقَلَّةِ الرَّمْلِ بِقَلَّةٍ بَرَا رِيْدَةِ اَمِت	بِطَرَا سَالِيُونِ فُطْرَا هَالِيُونِ اَمِت كَهْ
بِكُرِي بِيْنْدِي اَمِت مَعَزَاتِ	بِقَلَّةِ الزَّهْرَا وَبِقَلَّةِ الْبَنِيْدَةِ بِقَلَّةِ الْحِمَمَةِ	كَرْفَسِ جَمَلِي بِاَشَدِ
بِكُورَتَكْنِ بَتَرْكِي عَلِيْقِي اَمِت	اَمِت	بِطَرِيُونِ بِخَرْوَبِ الشُّوْكِ اَمِت
* فَصْلُ الْاَبَاءِ مَعَ الْاَلَامِ *	بِقَلَّةِ الضَّبِّ بِاَدَرْجِيْمِيْدَةٍ مَحْرَاثِي اَمِت	بِطَسْفَا بِيُونَانِي مَوْمِيَاثِي اَمِت
بِلِ اَمِت هِنْدِي ثَمَرِي اَمِت	بِقَلَّةِ النِّعَايِرِ وَبِقَلَّةِ نَازِمِيْدَةِ بِاَدَرْجِيْمِيْدَةٍ	بِطَمِيْحِ زَقِي وَبِطَمِيْحِ هِنْدِي وَشَامِي وَ
بِلَا بِيْسِ بِيُونَانِي بِلَبُوسِ اَمِت	اَمِت	فَلْطَمِيْنِي بِطَمِيْحِ هِنْدِي اَمِت كَهْ بِنَا رَهِي
بِلَاخَوَارِ بِلَغْتِ تَكَاكِ بِيْجُوشِيْقَا اَمِت	بِقَلَّةٍ مَبَارَكَةِ وَبِقَلَّةِ عَاشِيْدَةِ جَرَجِيْرِ بِيْسْتَانِي	هِنْدِي وَآنَدَرْ بِيْنْدِي تَرْبُوزِ نَا مَنَدِ
بِلَارِ عَرَطِيْنِيَا اَمِت	اَمِت	بِطَلِيْطَسِ بِيُونَانِي بِبَرُوجِ اَمِت
بِلَارِجِ لِقَانِ اَمِت	بِقَلَّةِ الْعَدَسِ فَرَفِيَا اَمِت	بِقَدْمِيْدَةِ بِلِ اَمِت

بلايس بىرياني حرف برى است

بلا مخفى بلغت بربرى حرف بويست

بلا ع اردى بتركي حرف الماء است

بلبوس بصل الزيز است

بلبوسا مورنجان است

بلبلج زاج سماه است

بلخيه بهرامچ است

بلد ويل بهندى ثور است

بلنيس بعربي ثمن ابيض است

بلسفا يوناني حرف بابلي است

بلسان يوناني اسم بلسان است

بلسن علسي است

بل شيرين بشيرازى طرايف است

بلطاس بفركي درخت خمار و نامند

بلطاون يوناني بقله يمانيد است

بلفور حشيش است

بلمون وكمون بفارسي اسم نرغ است

بلنچاسف برنچاسف است

بلنچشك فرنچشك است

بلنطس باندلسي بقله يمانيه است

بلنك بباء عجمي اسم فارسي نمر است

بلواشيه شقراق است

بلوايه خطاف است

بلواه بهندى بلاد است

بلوط بتركي اشنچ است

بلوسيطون كنار است

بلوط الارض يوناني دريوس است

بلوط ملك شاه بلوط است

بهيم بلغت ديلى غايس است

بليسا بلغت ديلى بلبوس است

بلى بكمربا و تشديد لام بهندى اسم

سوراست

بلمن خرنه رانامند

فصل الباء مع التون *

بن بضم با و سكون نون مري است

و بتشديد نون قهوه رانامند

بن بفتح با و سكون نون بفارسي حبه

البضراء و كويند

بنات الوعد نظراست

بنات النار انجره است

بنات الشمع هدبه است

بناست بفارسي علك البطم است

بنبه بفارسي قطن است

بنبه دانه بفارسي حب القطن است

بنبه كهنه اسم فارسي قطن است

بنج جبلي و رومي شوكران است

بنچنگشت بفارسي اسم اسبق است

بنيق بتركي قطن است

بنومه باندلسي خرطان است

بنيشكران بفارسي لسان العصفير است

بندواش بلغت تنكا بن ثيل است

بنير ميمستان است

بنسلوچن بهندى طباشير است

بنطاعامس يوناني ذوخمة اجنحه

رانامند و اسم بنطافون است

بنطاطوس يوناني بنطافون و بعنى

ذوخمة اقسام است

بنطادفتران يوناني اسم بنچنگشت

است و بعنى ذوخمة اصابع و بنطافون

رانيز باين اسم نامند

بنفشه يك بفارسي شابنج است و بنفشج

الكلايد نيز

بنق بفارسي قنب است

بنكو بشيرازى بزر قطو ناست

بنوله اسم هندى حب القطن است

بنيم اسم فارسي چمن است

بنير خرما اسم فارسي جمازا است

بنيرك اسم فارسي خبازى است

بنكار علا بىرياني بسفاچ است

بنيرك بستانى اسم فارسي ملوخوا است

بنير مابه اسم فارسي انگشته است

بنورنكه حليس مراست

بنويش ماش است كه بهندى مولك

نامند

بنورسخ علس است

بنوادو اسم اصلاحي ببح بقول ما بنيد

زردك و چنگلار و شلغم است و قرشى

كد و رانيز نامند

بويس نكهه درخت جوز است

بوو هد هد است

بوو كرمود بلاعنى كراث است

بوو كوهى بفارسي سلاخه است

بوت يوناني درختي است ثمر آن شبويه

بزعر و روكيم ميرمير مؤمن نوشته

ظاهر درخت كنوس طبرى چمن باشد

بوتيمار بفارسي شغين بر است

یوحا کو بند حشیشی است که با بیش
میردند
پودنه صحرایی متکثر است
پودنه جوئی و کوهی بفارسی نودنج
فوری و جدلی را کوئند
بورنک بادروج است
بورق القرب و بورق التبا زین و بورق
الصناعه از اقسام بوره اند
پورده سفید اسم فارسی پورده رومی است
پورده سلمانی بفارسی نظرون است
پورنی ازون بالنی بترکی دلقین را
نامند
پور بترکی جمل است
پوزاد بترکی اسم عجل است
پوزه اسم مرزا است که بعربی قناع نامند
پوزیطس مرقشیا است
پوهت اسم فارسی قشر نباتات است
و جمل حیوانات را نیز شامل
پوهت بهار خرمای ماده کفری است
پوهت بجز درخت زرشک آرزیس است
پوسفاس زفت یا بس است
پوشاد شلجم است
پوسیرا قلموس است
پوطا موطن یونانی سلق الماء است
پوطانیه فاشرا است که کرمة السوداء
نیز نامند
پوغلصن بیونانی لسان الثور است
پوغنج شونیز است
پورنه اسم فارسی قنمی از چغندر است

کله بترکی ساروقش نامند
پورقه اسم ترکی حلقه است
پورسیا در داراست
پورق خرفه است
پوتی قنطوریون غلیظ است
پوکل حبة الخضر است
پولا یسریانی باقلى است
پولوخودیون بیونانی بسفایج است
پولودین برومی سرخس است و بیونانی
بمعنی کثیرالارجل است و آن بسفایج
است
پولاد بپائی عجمی قمی از حدید
چومودار است
پول بضم اول اسم هندی مرغانی است
پولوسوی بمعنی مولهوی است
پولوسمون بیونانی لبلاب سیاه است
پولوطریشون بیونانی بمعنی کثیرالشعر
است و آن پر سیا و شان است
پولوتچین بیونانی قرصنه است
پوم اسم عربی چغندر است
پومادران بفارسی برنجاب است
پویانس فلعل مویه است
پویلوز اسم ترکی قرن است
پوم فصل الباء مع الهاء *
په اسم فارسی سقرخل است
پهار اسم نوع صغیر افخوان است
پهارد درخت خرما اسم فارسی طلع
کور است
پهار قسم نر خرما اسم ققور است و آنرا

کفری نامند

پیشکوری بکسر اول اسم هندی زاح سفید
است
پهرامج پیل میبک است که خلاف بلخی
نامند
پهرم و بهرمان اسم فارسی کل عصفور
است و صاحب جامع تهیمی بهرمان را
اسم یا قوت دانسته
پهش اسم شاه بلوط است و مقل تازه
را نیز نامند
پهته مریمه است
پهتی الصخر خرازا الصخر است
پهکرمول بضم اول اسم هندی قسط
تلج است
پهک بفتح اول بهندی قصب است
پهول بضم اول و غفای ها اسم هندی
جنس کاه است
پهچ بوزیدان است
پهیره اسم هندی بلبله است
پهفضل الباء مع الیاء المتأناة التثانیه *
پهازون بلغت مصر و اسم بهشتین
است
پهاز بفارسی بصل است
پهاز غنصل بفارسی غنصل است
پهان بترکی سوسن است
پهپل بهندی اسم دارفل است و نیز
نام درختی عظیم است
پهپلامول بهندی فلعل مویه را
کوئند

تالقص اسم حرف است

تانبیا اسم هندی نعام است

* فصل التاء مع الباء *

تور ذم است

تبن مکه اذخر را گویند

* فصل التاء مع الجیم *

تج اسم هندی قرفه است

* فصل التاء مع الحاء المعجمة *

تخ بعربی خمیر ترش است و کعبی

رائیز نامند

تشم اسم فارسی بزور و بیش طیور

رائیز شاهل است

تشم ترشه فارسی بوردها بن را گویند

تشم خیر عمر فارسی بیش زراوشان است

تشم زرداب فارسی تو مون است

تشم قتب فارسی شهد آنج است

تشم کاج فارسی حب الصبور را گویند

تشم کاجیره و تشم کاهه فارسی حب

القرط را نامند

تشم کوفس کوهی اسم فارسی نظرا سالینون

است

تشم کو فیه با قلاهی مصری است

تشم مرغ فارسی نام بیش ماکیان است

تشم نیلوفر نج فارسی اسم حب النیل

است

* فصل التاء مع الراء المعجمة *

تراب الفار و تراب الهالك هم الفانیه

را نامند

تراب القی کنکرزد است

بیر اسم هندی کنار است

ببرزد اسم فارسی بارزد است

ببسر بهندی لولورا نامند

بیغابین سداب است

بیغول تخم کتان است

بیقه بنقه است

بیول به فتح اول بهندی اسم ثور است

بیل به مالله اسم تور هندی است

بیلد ارو بلغت تنکابین جند است

بیلد رچین بترکی سحانی است

پهل کوش اسم فارسی لوف کبیر است

بیم بلغت تنکابین سداب است

بون بترکی دماغ است

بیوزا اسم فارسی قسمی از قصبه است

بیوله بهندی شیتره البق است

پیمه اسم فارسی شیم است

پیه خرما فارسی جماز است

* باب التاء المثناة الفوقانية *

* فصل التاء مع الالف *

تاسمقت بزبان بربری جماز است

تا توره و تا توله اسم فارسی جوز

ماثل است

تادانه بلغت دلم حب الزلم است

تانیما صقرا است

تاسمن مخلل اترج است

تاغند است بلغت بربری عاقر قرجا

را نامند

تا کوف فرغیون را گویند

تالیه سبزو بهندی زرنبار نامند

بیج بهندی بزور نباتات را گویند

بیجاده و بیجادی بدل سیاه را گویند

بیجک کشت بر کشت است

بیج فارسی اصل شی را نامند از نباتات

و غیر آن

بیج دانده انااردشتی بغاری مغاث

را نامند

بیج الجبلای خراسانی اشتر غار است

بیج نظور مریم آذریه است

بیج برنده اسم شطرنج هندی است

با صفهائی

بیج تقی فارسی اسم شوکران است

بیج جماز بلغت تنکابین مرخس است

بیج دارجماز بلغت تنکابین بهفایج

است

بیج سنبله فارسی سنبل که آردنایی

است که فونا مند

بیج طرخون کوهی عاقر قرجا است

بیج کوله پو فارسی محرویت را خوانند

بیج لفاح بری به روح الضم است

بیج مرجان فارسی بدل است

بیج نی اسم فارسی اصل القصب است

بدل اسم فارسی صفصاف است که

بیل بری باشد

بیل انجیر اسم فارسی خروع است

بیل انجیر خطائی فارسی دند است

بیل کیه اسم فارسی نبل است

بیل مشک اسم فارسی خلاف بلخی

است که بهرامچ نامند

توبز اسم تریون است

تربولا بهندی اسم اصطلاحی علیه
و بلیله و آمله است

ترتیک اسم فارسی جر جبر است

ترخوان بفارسی اسم طرخوان است

ترشه و اش بلغت تنکابن حماض است

ترش فطر است

ترک بشوکی زبل است

ترمس الوسن است

ترنج اسم فارسی اترج است

ترنجان نوعی از بادرنجبویه است که

بجای سبزی میخورند

تره با صهائی اگر اندر نامند

ترناق ترکی مو میانی است

تریاق الحبه رطوبتی است که در کچ

چشم کاوگومی و بزگومی جمع میکرد و در

پاد زهر مذکور شد و بشیرازی آن را رس

پران نامند

تریاق الروساق ثوم است

تریاق فارسی و تریاق طبعی باد زهر

است

تروانگ اسم فارسی اقیون است

ترومان غاف است

ترواملون صلق است

تریاق جبلی تشیم نوعی از مخلصه است

تریوم بلغت تنکابن اسطوخودوس

است

تریون بیونانی دلی است

تربة العسل بان لیس جزو جنس است

فصل التاء مع الهمزة *

تساعة بترکی تحففات است

فصل التاء مع العين *

تشمیران و تشمیر بسفایج است

فصل التاء مع الفاء *

تفاح الارض بابویه است

تفاح ارمني منهن رابا من

تفاح الجن ثمر لجاج است

تفاح بری زهرور است

تفاح فارسی خوخ است

تفاح مای اترج است منسوب به زاد

ماه است که در اینجا بسیار هم میرسد

تفاق نوعی از منل های بری است که

بعده یهودیه نامند

تفرالس یونانی بهج است

تقسما ناسیا است

تفسلیقون طشیقون است

تقورا تقیر است

فصل التاء مع الفاء *

تقده کزبزه بری است

تقره کروی است

فصل التاء مع الالف *

تکان اسم ترکی شوک است که بفارسی

خار نامند

تکر اسم هندی سازن است و نیز

چوبی شبیه بهود هندی رابن نام

خوانند

تکرک اسم فارسی جلیل است

فصل التاء مع اللام *

قل اسم هندی عجم است

تلمی اسم هندی فرشته سکا است و بزرگ

آن عبارت از قر نخل بستانی است

تلی اسم هندی طیل است

فصل التاء مع المیم *

تمتم اسم شاق است

تمرالقهیم بلاد راست

تمسلاند توت العلیق است

تمول قنای بری را کویند

تمن اسم عربی ارز است

تسلی بلغت دلی نبات ثافسیا است

تموش اسم دلمی خلیق است

فصل التاء مع النون *

تمبول ثانبول است

تمبور قسم صغیره صنوبر است

تسوم قسم صغیره صامریو است

فصل التاء مع الواو *

توبا بلغت میوس سبب رانامند

تویج عشقه است

تویاء اکور شیخ است

توت العلیق و توت وحشی ثمر علیق

است و بشیرازی توت هله کل نامند

توت اسم فارسی فرصاد است

توتک اسم هندی طوطی است

توج سفرجل است

تودریون شوکران را کویند و آن بمنج

کوهی است

تودره بلغت مغربی بقلة الاوجاع را

کویند

تورک بفارسی تخم خروغه است و نبات
آبرانیز نامند
تورده بفارسی اسم شغال است
توز بفارسی جزر و رمی است
توس بکاین است که آزاد درخت باشد
توله بفارسی خجازی و نامند و بیجه سک
را و صفی از شک شکاری و انیز نامند و
بهندی نام و زنی است که سه مشتال
خیزی میشود
تولگی اسم ترکی ثعلب است
تویج گیاهی را نامند که بتازی مشقه
کوبند
* فصل ابتداء مع الباء المنانۃ التختانیة *

تیمر بهندی دراج را نامند
تیلای بهندی جرادر را نامند
تیز بات اسم هندی سازج هندی است
تیس یحربی اسم بز نر است
تیغال و تیغال شکر تیغال است
تیمبللس بیونانی خنثی است
تیل اسم هندی روغن بزور است
تین احمق جمیز است
تین الفیل جوز الشربک است
تینک و کی لکری اسم هندی چوب آبنوس
است زیرا که تینک و نام درخت آبنوس
و لکری نام چوب است و کپی برای اضافت
و نسبت است
تین افرنجی بلغت مصر ثم رقع یمانی
است
تبهو اسم فارسی تیهور است

* باب الناء المنانۃ *

* فصل الناء مع الالف والحاء *

والدال والراء

ثاقب البحر یسفاچ است

ثالسقیس بیونانی حرف بابلی است

ثامر لوبیا است

ثاموس بیونانی موز نیروش است

ثنجین بمعنی غلیظ است

ثنی ضرع را نامند که بفارسی پستان

کوبند

ثریا بلغت الخلدلس اریقارون است

* فصل الناء مع العین المهملة *

والغین المحجمة والفاء والقاف واللام

نعبان اسم مار عظیم است

نغاربر یغین معجمه دروید است

نفا بفارسی حرف بابلی است و

کوبند لغت عربی است

نقوس بقاف هندی بای بروید است

نلنان منب الثعلب است

* فصل الناء مع الیم *

شجرة السدر ثقی است

ثمرة شجرة الدوم مقل مکی است

ثمرة الشوك المصرية جلنا راضف

ثمرة العود ایهل را نامند

ثمرة العلیق توت العلیق است

ثمرة التواد بلغت مصر شاه بلوط است

و بعضی بلاد را نامند

ثمقولس بیونانی توتیا را نامند

* فصل الناء مع الواو *

ثوب الماء طحلب است

ثوم بری و ثوم الیمه و ثوم الثلب

اسقودریون است

ثوم الثعلب باندلسی قسم دوم

سند ریطس است

ثومس بیونانی حاشا را نامند

* فصل الناء مع الباء المنانۃ التختانیة *

ثیر ورد ابيض را نامند

ثیرتون بیونانی دلی است

ثیرقوس بیونانی اذخر است

* باب الیم *

* فصل الیم مع الالف *

جاوی اسم زعفران است

جازگون بفارسی سباسة را کوبند

جارانهر سلق الماء است

جاسوس خشکاش زبلی است

جاسا بلغت سریانی اجاص است

چاکسو بهندی تشمیزج است

جال بفارسی درخت مسواک را کوبند

جامه باقلاء قبطی را نامند

جام پهل سفری آم را نامند

جامع الیم قطور بیون است و جیره

رانیز نامند

جاورس هندی ذره است

جاوزین و جاوزهرج حجر البقر است

که بفارسی کاوز مریه کوبند جفت آنکه در

زمره آن نگویند می یابند

چارل بهندی اسم ارز است

جای پهل بهندی جوز پورا نامند

جای تری بهندی اسم بسیار است
 فصل الجیم مع الباء الموحدة
 جلاحت نظر سالون را کویند
 جبین بترکی ذهاب را نامند
 جبهین جص است
 جج به وجهم بلغت تنکابن مامیران
 فصل الجیم مع الدال المهملة
 جد اجدا صر صراحت
 جدال نوع سیزده است
 جلب جهاز است
 جلد را باصفهائی صبر را نامند
 جد او جدی بزغال را نامند یعربی و
 نیز یعربی معز کویند
 فصل الجیم مع الراء المهملة
 جر الجیم عربی بهندی بیخ را نامند
 چرایته اسم مذکی قصب الذریعة است
 جراسیا فراسیاست
 جراسمه مشط الراعی است
 جربوب جلبوب است
 جربوز بقله یمانیه است
 جربی گوشت اسم فارسی همن است
 جرجر باقی است
 جرجرمصری یا قلی مصری است که
 ترس نامند
 جرجیر الماء قرة العین است
 جرماتی و جرماتی کرم دانه است
 جردان ناره است
 چرخ بفارسی اسم زنج است

چرخون بفارسی لسان التحلل را نامند
 چرند بدلمی نبات فاقیاست
 چریه بهندی اسم عصفور است
 چریش بترکی اشراش را نامند
 فصل الجیم مع الزاء المعجمة
 جزرا قلطی و جزربری کویند شاقول
 است
 جزمازج کزمازج است که ثمره الطراف
 باشد
 جزور بجه شتر است
 فصل الجیم مع الحین المهملة
 جساد زعفران است
 جصارا تمر مکی است
 جمت اسم فذکی روی است که یعربی
 شبه نامند
 جهمی حسک است
 فصل الجیم مع الشین المعجمة
 جش بفارسی مهره کبودی است که
 بکردن اطفال جهت چشم بد می بندند
 چشمیزج و چشمک و چشموشم تشمیزج
 است
 چشم خرور، بفارسی عین الیگ است
 چشمیش یعربی بلغور را نامند زن نیم
 کوته کندی و امثال آن است
 جص جبسین مسرق است
 فصل الجیم مع العین المهملة
 جعله صغیره جعله کومی است
 جعله القنی بلغت دمشق پرمیا و شام
 است

جعله کبیره جعله بستانی است
 جعفری بلغت مازندرانی قسم کرنس
 الماء و جرجیر است
 جعفری بفارسی اسل العسل است
 جعل بفارسی قسم بزرک خنفسا است
 فصل الجیم مع الغن المعجمة
 والفاء والقاف
 جغرات بخرا سانی لبن خامش را
 نامند
 چغندر بفارسی اسم سلق است
 جفری بفارسی است
 جقه طوط بقاف شوکران است
 فصل الجیم مع انکاف
 چکارک اسم فارسی توره است
 جکر بفارسی کبل را نامند
 چکورک بترکی دانه میوه نارا کویند
 چکورنگه اسم ترکی جراد است
 فصل الجیم مع اللام
 جل معرب کل فارسی است و مراد از آن
 وردا احمر است
 حلاب از شربه است و در مرکبات
 ذکر یافت
 حلیاسه اسم وزغه است
 حلیان خلوات
 جلبوب نوعی از لبلاب است
 حلتا غوج اسم ترکی حبه الخضر است
 حلتلق سلق جمیلی است
 حلیلان بیریانی سمسم و کزبره را نیز
 شامل است

جوزالانهار وجوزالمر وجوزالقطة است

جوزارمانوس قسمی از مناصه است

جوزالسرور ثمر درخت سرو است

جوزالجمسه جوزالجمس است

جوزالرتنه بند ق هند است

جوزالرقع رقع یمانی است

جوزالشیران قلمس است

جوزالطیب جوزیوا است

جوزمائم وجوزماتا وجوزمقاتل

وجوزمهائل جوزمائل است

جوزالمزج حسب کاکج است وکوبند

دقلى است

جوزمندی نارچیل است

جوشانی جوشما است

جوغان اسم فارسی اشنان است

چو صباغان اسم فارسی اذرخواست

چوک اسم هندی چیزی است از قبیل

رب بسیار ترشی که از کوهستان نیبال

ونواح آن ساخته می آورند و نیز آب

لیموراجوش می دهند و وقتی که غلیظ میشود

در ظرف می کنند و بکار می برند

چوکا بهندی حماض است

چو کاذران شجره ای مالک است

وصابون القای رانیز نامند

چونلای اسم هندی بقله یمانی است

چونه اسم هندی نور است

چوهه اسم هندی ناره است

فصل الجیم مع الهاء

لجهار بهندی طرفه رانامند

فصل الجیم مع النون

چنار اسم فارسی دلب است و درنگاله

نوع خربزه طولانی را که در رانگاماتی

رفواح آن در احلام آباد و راج محل

و در ونه نیز بهیم می رسد نامند

حناح بلغت اندلس راس است و حرشف

رانیز نامند

جنبل غنچه ناسکفته هر درختی است

و اکثر استعمال آن در جنبل الرمان است

جنبل صغرا است

جنتوبه قطاریون دقیق است

جنیر اذان الغزال است

چندال بهندی قسم زبون بیش

راکوبند

چندن بهندی صندل رانامند

چنگال یفارسی خبیص را کوبند

چنه بهندی نوعی از نخود را کوبند

جني احمر نیر قطاب است

فصل الجیم مع الواو

جو اسم فارسی شعیر است

جوار اسم هندی قسمی از ذره است

جوان اسب و غم اسم فارسی شابانج است

چوبک اشنان اسم فارسی عربیثا

است

جوبر اسم ترکی و عرا است

جوبرمه اسم فارسی نعلت است

جوبل باصفه های کاشم رانامند

جوتروی بهندی بسیار به را کوبند

جوزالابهل ابهل است

جلجلان البش خشناس هاست

جلجلان مصری اسم بیش است

جلز خلفا است

چلقوزه اسم فارسی تخم میوه است و

و غیر حب الصنوبر است

جلفطیط دوع غلیظ است

جلقان اسم ترکی خدای است

جلماثا قتل است

جلنجیم اسم کفشد است و کوبند کفشد

صلی است

جل نسرين معرب کل نسرين است

جلوجا جار شیر است

جلنجوج فودنه بری است

جلنجون صغرا است

جلهم قسم سیاه عوسج است

جلي دار بلغت تنگابن ازاد درخت است

چلمره و چربله بهندی آشفته را کوبند

چلیف عربی شلم رانامند

فصل الجیم مع المیم

جمازالنهر سلق الماء است

جماز بلغت تنگابن سرخ است

جمان عربی اسم لولو است

جمل چینی استیوس است

جمر تمر هندی است

جمهفرم ریحان سلیمانی است

چمکادر و چمکودری اسم هندی

خفاش است

جمول بلغت ديلم چکارک است

جمل الجمی جرجوان است

حب المودا غو نواز است و تشمیزج	حافر هم حیوانات است	جبار و کاهل بیند کز مازج را گویند
رایز نامند	حافر المهر سورنجان است	جهنکا اسم هندی و رویان است
حب الصراط مازرین است	حالا س. یونانی امعج است	چپاج اسم هندی منحص است
حب العصر ابل است	حالی الشعر جالینوس را گویند زرنج	چپال اسم هندی پوست اشجار است
حب العروس کبابه است و گویند تخم	است و بعضی گویند حیر القشور است	چلی اسم هندی غشا است
نیلوفر است	و بعضی گویند ناشر است	چمن فصل الجیم مع الباء المنة التثانیه *
حب العصفور قرطم است	حالی اطریقواست	چپال اسم هندی دند است
حب العصفور دبق است و گویند	حالوما بمریانی ابوخلصا است	چیر نوره است
اثلق است	* فصل الجاعم مع الباء الموحدة *	چیران بترکی شراب را نامند
حب اللؤلؤ تخم فنیچک است و گویند	حافا حنل قویا بری است	چیک اسم دلی سرور است
ثمر یکون است	حبوب دانه نبات را نامند و حب	چیل اسم هندی حلافاست
حب القهم بلادراست	مرنباتی در ذیل آن نبات مبین شد	چیل آرر اسم فارسی سرخس است
حب القلقل و در حرف القاف مذکور شد	حب البقر کرسنه است	چمید یون یونانی شامه را نامند
حب القنب شامل آنج است	حب الائل مل به است	چینوتی اسم هندی نمک است
حب القنا عنب الثعلب است	حب البطم حبة الخضر است	چینه اسم هندی دش است
حب اللوز لسان العصفیر است	حبیب بلغت اهل مکة معظمه شرقا الله	چینه دان بفارسی حوصله طیور را
حب الملوک ما هو دانه و گویند دزل	تعالی شرقا و کرامه و حبشه و نواح آنها	نامند
است و این اصح است و گویند حب	اسم فند وانه است	چیره بفارسی زینق را گویند
الصوبر که بار است و بغلادی گویند بلغت	حب الحکلا حب العینه است	* باب النعام المملة *
بغلاد اسم قرصیا است	حب الجلوة انیسون است	* فصل النعام مع الالف *
حب النافوخ بلغت بغلادی بیخ	حب الدود کرم اندر نامند و آن	حافظ الا جماد و حافظ الموتی طهران
دلبوث خشک است	ثمر مثنان است	است
حب اللهور کاکج است	حب الدفعت حب الغار است	حافظ اطفال و حافظ النمل قرینون
حبق یعربی اسم کل نبات مابین شیخ	حب البعثنانی دانه فاقله است	است
و کیا خوشبوی است و از مطلق آن مراد	حب ملاطین و حب خطاء دند است	حافظ الجوز نوره است جهت آنکه مانع
قودنج بری است	که بهندی جمال گویند و چپال گویند نامند	گرم زدن آن است
حبق اتوجی و حبق ترنجایی بادر نجیره	حب الارشاد بزر الحاض است	حافظ الکافور فلعل است
است	حب الرشاد تخم نوعی از جن جیر است	حافظ النقط تین است زیرا که مانع
حبق البقر با برنج است	که حرف بطی نامند	معدود است

حقق تصاح وحقق الماء فردنج نهری

شامل است

حدید صینی خفافان است

حجران باصطلاح اکسیریان زر

است

مستدیر و شبیه پنجم باشد

ونقره است

حقق جبلی نفل مویه است

حجر النیس بادزره حیوانی است

حقق خراسانی بقله خراسانیه است

حجر حدید یا خفافان است

حقق الشوخ مرو است

حجرالدم و حجرالطور شاذنج است

حقق معتری کرمانی و حقق بمنائی

حجرالحداید و حجرالهنود حجر

شامسفر است

مقابلیس است و در مقابلیس منگوشد

حقق الراعی برنجاف است

حجرالزمل و حجرزینق حجرزینقر

حقق الغیل و حقق القنار و زنجوش است

مخلوق است

حقق قرظلی فرجه شک است

حجرزینون حجرالهدا است

حقق نبطی حمام است

حجرالمم بادزره مغربی است

حقق النهر لوهیماخوس است

حجرشوری بید است

حجر مداد است

حجرالشعر و حجرالشقاق حجرالقیشور

حبیب المساکین لبلاب است

است

حجر و حیین دفلی است

حجرالعاج حجر اعرابی است

حجره غوره الکورا است

حجرالغیطوس حجر غامطیس است

حجرما بیریانی هم نفع است

حجراللزورد لاجورد است

حشمت درد زعفران است

حجرالماء منباج است

حجر الماسکه و حجرالنار و حجر

الولاد انکت است

حجرالصفا شبه است

حجرالنور و حجرروشنائی ارشد

است

حجراسود باصطلاح اهل صناعت

حجرالصفا شبه است

موی مرانت

حجرالنور و حجرروشنائی ارشد

حجرالاسم و حجرالزناد و حجرالنار است

است

حجرامیوس امیوس است

حجرالبرقان حجرالخطاطیف است

حجرافردی حجرالاندرج است

حجرالخطاطیف است

حجربادزره حجرالحیه است

حجرالخطاطیف است

حجربلور بلور است

حجرالخطاطیف است

حجرالبهت و حجرالسر و حجر

حجرالخطاطیف است

العقاب حجرالنسر و حجرالبحر و

حجرالخطاطیف است

حجرالخطاطیف است

حجرالخطاطیف است

حجرالخطاطیف است

حدید صینی خفافان است

حدقی اسم جنس هرکلی است که

مستدیر و شبیه پنجم باشد

نصل الحاء مع البراء المهملة *

هر بضم خا خاک خالص است و بکسر

و فتح خا ک سنگدان است

حرا ب اسم عربی اشتقاق است

حرب طلع است

حویه برعین بطرس است

حربط اسم عربی آزاد درشت است

حرثا و حرثانه خردل بری است

حرجل ملح بزرگ سبز است

حرجوان ملح بی بال است و در

جرامد کورشد

حرز اشان است

حرزه البقر حجرالبقر است

حرزه الحمار حجرالحمار است

حرز الشیاطین علف آبی لال است

حرفقان اسم سنگ است

حرمانه اسم لبطی مرغان است

حرمه طین سیاه است و آنچه لون

ورائیه آن متغیر شده باشد

حرمه ابیض و حرمه قرمزی قهوه

از حرمه است

خریث عازماهی است

خریزه آب ریشم است

حریق امپس بخت اندلس جنوبی

است

حزم برای معینه راجع قطرب است

حزم برای معینه راجع قطرب است

* فصل الحاء مع السين المهملة *

حسكة بلغت مصر بستان است

حسل بجهة موسمار رانامند

حسین لیه اسم فارسی حسین لیان است

حسین یوسف اسم فارسی حاشیش است

* فصل الحاء مع الشین المعجمة *

حشقیقل شقاقل است

حشیشه اسم اصطلاحی قنب است

حشیشه الامد اسم العبد است

حشیشه الانعی بلسکین

حشیشه الاروام الدیرون است

حشیشه الارض کیه آطریلال است

حشیشه البراغیث بلغت شام کیه

دوقس رانامند و در عراق مراد از آن

کیاهی است که یک رادفع مینماید و

در طبرستان یک دوش نامند و قسمی

از دوقس است

حشیشه لشرانیه خشیزک است

حشیشه السعال فنجیرون است

حشیشه السلیفاة وحشیشه الحاة

آلس است

حشیشه السلطان حرب ابض است

حشیشه الطحال وحشیشه الدرد

حقولوتد ریون است و حیوانی را نیز

یا هم اخیر خوانند که قدیم مشهور

باربع واربعم بوده و الحال شعبه

و معین خوانند

حشیشه العقرب صامریوما است و

بلغت حجاز بولامونیون نامند

* فصل الحاء مع الصاد المهملة *

حص ورس است

حصی الاسفنج حیز الاسفنج است

حصی مرمن جلبوب است

* فصل الحاء مع الفاء *

حقا اسم عربی بردی است

حق اسم رودی است که شیردان

و هزارخانه نامند

* فصل الحاء مع القاف *

حقوق بقلة الصمغ است

حق قوشی اسم ترکی صاقر است

حقین اسم مامت است

* فصل الحاء مع اللام *

حل بلغت حجاز سسم شیر مقشرو

با مصلاح اکسویان زیدی رانامند

حلال مصطکی است

حلاق الشعر نور است

حلاحل وحلل بصل است

خلاروتون بیونانی مامتا است

خلوای زلیبا بفارسی زلایده است

خلوای قبیله اسم فارسی باطفا است

حلیثا نوعی از یقوعات است و برک

آن مانند برک زیتون و شیر آن جهت

تألیل نافع

حلیاب لاغیه است و کوبند لیلاب

کبیرا است

حلان و حلان بزغاله اسم و حلوان

غلط است

حلم قراد است

حلو میاه کثیر است

حلیقه خراز بری است

حلهون اسم فارسی خماض است

* فصل الحاء مع المیم *

حمارالیهب و حمار قیمان مد باشد

خماض الاثرج توشی ترنج است

خماض الارنب کثوث است

خماض چلبی خماض بری است

خماض نهوی خماض یستانی

است

خماض سوانی خماض مائی است

و خماض البقر زانیز نامند

خماض طلع نوعی از جمیزا است

خمر بلغت حجاز تضر منکلی است

و تضر الیهود را نیز نامند

خمر الارض خراطون است

خمض الامیر بمغربی حسک است

خمض الکرمنی خمض بریمت

خمض اسم مجموع اشجار است که

ملوحتی داشته باشد و کوبند مخصوص

باشان است

خمض نوع صغیر خماض است

شبهه بیه بر که که بهنلی که پتی نامند

و در تنگابن توش و اش نامند

خمض نبات خیه است و بنجای معجمه

نیز آمده است و باغت شام و دیار بکر

لسان لثورا است

جمل و حملان بفارسی اسم بره است

و در میان مد کورشد

خمیرا اسم عربی ابوخلسا است و
بکسر حاء اسم ثنائی است
* فصل الخاء مع النون *

خناء الغزاله بلغت مصر ابوخلسا است
حنطه رومی خندروس است
حنقه وحنفا بلغت اندلس حشيشة
الزاج است
حناقیش خراز الصخر است
حنای مجنون بلغت مصر وسمه
است.

* فصل الخاء مع الواو *

حواری آرد کندم بسیار نرم سقین است
حوت سمک است
حوت النحر ششون بحری است
حورجم اسم عربی کل سرخ است
حوراسفندار حماحم است
حوص قصب است
حوران و حوران طرخون است
حوک بادروج است
حومانه اسم عربی طریفلان است
حومر تمرندی است
* فصل الخاء مع الياء *

المائة الثانية

حی بلغت اکمیریان زبیک است
حی العالم ابرون است
حیصل بادنجان است
حیفا حشيشة الزاج است
حیوة الموتی قطران است
حیوس طین حمال است

حیومیون اسم یونانی باقلى است
* باب الخاء المعجمة *

* فصل الخاء مع الالف *

خاتم الملك ماداوران است
خار بفارمی شوک رانامند
خارخسک اسم فارسی خارخسک است
خاریشت اسم فارسی قنداق است
خارصینی شبهه است و بفارمی روی
توتیا و بهندی جست نامند

خاغن اسم ترکی خس است
خاکستر بفارمی رماد رانامند
خاکشی باصفهائی اسم خبه است
خاص تره بلغت تکاب حرف بابلی
است و بخراسانی کندنا
خاریاز ذیاب است
خاک صوفی حمید دراطیان ذکر یافت
خاکینه اسم حبیب البیض است
خالاون بیونانی خندروس است
خافور نباتی است که تازه روئید
باشد و کورینک مراد از مرو عریض
الورق است و اهل مصر و طمان را
باین اسم نامند

خاما ذاقنی بیونانی بمعنی غار
الارض است و در حرف العین ذکر یافت
خامالا بیونانی زیتون الارض است
و آن مازریون است
خامالون مالس بیونانی اشخیص
سیاه است

خاما مالیون بیونانی بمعنی تفاح

الارض است و آن بابونج است
خامالون لوتس اشخیص سفید است
خالاون بیونانی حر با است
خاما اقلی بیونانی چمان صغیر است
خامانیطس بیونانی بمعنی صنوبر
الارض است و آن کوفیطوس است
خامادریوس بیونانی بمعنی بلوط
الارض است و آن کادریوس بود
خالی دویتون بیونانی بمعنی خطائی
است و آن مامیران است و کوریند
عروق الصفرا است

خارانی بلغت مقابله انکیز است
خامشه بلغت شام شیطرج است
خامون بیونانی اهن کورون است
خارلنجان خولنجان است
خامبراق سکماج سرد شده است که
از روغن صاف کرده باشند
خایه قدر اسم فارسی چندان است
* فصل الخاء مع الياء الموحدة *

خبازی شجری خطمی است
خبیه تمرندی است
خبز رومی خبز الکک است
خبز الغراب اقحوان است
خبز المشایخ نبات بشور مریم است
خبز القرد لوف الکبیر است
خبیز اسم جمیع نباتات است که بکروش
آفتاب دور کنند و خبازی مشتق از آن
است

خبیص اسم عربی حبیبض است و در

حرب الحاء المهملة مذ كورشد

* فصل الحاء مع التاء المتباعدة الفوقانية *

خترق انستین است

ختمرج بقلة الحاء است

ختم الملك طین مختوم است

* فصل الحاء مع التاء المثلثة *

خثا سرکین است و از مطلق آن مراد

مرکین کاواست و در اختاء مذ کورشد

* فصل الحاء مع الدال المهملة *

خداغ الرجال بزوالنج است

خدرتی هنگبوت است

* فصل الحاء مع الراء المهملة *

خراهم فارسی حمار است

خریزه اسم فارسی بطیم است

خریزه کومک اضم فارسی ملین است

خرچنگ اسم فارسی هرطان است

خرخدا اسم فارسی مدبه است

خردل ابیض و خردل فارسی و خرق

و خرتوق حرف ابیض است

خرزه اسم فارسی دقلی است

خرس اسم فارسی دب است

خرطال هرطمان است

خرغله اضم فارسی لسان الحمل است

خرقه اسم فارسی بقلة الحاء است

خزان برهنازه است و جمع آن خروف است

خاقي خارا است

خرفع تدرعشوا است

خزکور اسم فارسی حمار الوحش است

خزکوش اسم فارسی ارنبا است

خرومک اسم فارسی مرجان است

خریع اسم عربی اخریض است

خربق اسم انجوده است رکوبند

قوانیا است

* فصل الحاء مع الزای المعجمة *

خراز الخضر خراز الصخر است

خراز الماء طحلب است

خزوان اسم فارسی خیزران است

خزمیان مراد از ان حیوان چند است

و کاه بر چند نیز اطلاق می نمایند

خرباش مرما جوز است

* فصل الحاء مع المیم المهملة *

خس الحمار ابوخلما است

خسف اسم عربی جوز است

خسق اخریض است

خسک اسم فارسی حسک است

خسک افه اسم فارسی فرط است

خسرودانه اسم فارسی خونچیان است

خس الکلب دیناقوس است

خسته اسم فارسی استخوان میوه

است مانند خرما و آلو و شفتالو و انزال

اینها

* فصل الحاء مع الشین المعجمة *

خشتاش ابیض خشتاش پستان نیست

خشتاش بری خشتاش اسود است

خشتاش پتیری خشتاش مقرون است

خشب الشونیز نزد بعضی سیساریون است

خشب متلبه بجهت آمو است که اول

مربطه بود و یافتن باشد و صاحب تجربه

خرما اسم فارسی تهر است

خرمای تر اسم فارسی رطب است

خرمای خرک اسم فارسی قصب است

خرمای میرونی اسم فارسی قصب است

و کویند خرمای باریک است که استه

آن باریک باشد

خرم یکسوی را و بحاء مهملة و بزای

معجمة نیز آمد و پوسه تغم مرغ است

و در حرف الحاء مذ کورشد و بحاء مهملة

وزای معجمة نیز دیده شد

خرموش موش بسیار بزرگ است که

با کوبه جنگ کند و غالب آید

خرنوب الخنزیر اناغورس است

خرنوب الشوک و خرنوب مغربی و بوی

خرنوب تبطلی است

خرنوب تبطلی و ثمری ثمر قرط است

خرنوب صیلانی خرنوب نامی است

خرنوب هندی خیار شمر است

خرو اسم فارسی خبازی است

خروب اسم جنس خرنوب است و

کویند مخصوص بری آن است

خروع چینی دندان است

خرع زبل است

خرع الحمام جوز خندم است

خرع الصقاع طحلب است

خرع العصفیر اشنان است

خروس اسم فارسی دیک است و در

دجاج مذ کورشد

خروسان بهرانی عقرب را نامند

اشتهای پخته نرینه شتر را نوشته است

خشکار خبز خشکار است

خشل مقل مکی است

خشنشار مرغابی بزرگ است تیره

رنگ رمیان سر آن هفیل و بترکی

و شقال اک نامند

خشم بلغت شبانکاره کشت است

خشرم خانه زنبور است

* فصل الخاء مع الصاد المجهلة *

خصیة البحر وخصی خزه اسامی

جند است

خصی مرمس حلوبوب است

* فصل الخاء مع الصاد

المعجمة والطاء المجهلة *

خخف خریزه نارسید است

خخلاف درخت مقل است و گویند

مقل مکی است

خطر وسمه است

* فصل الخاء مع الفاء *

خخف خردل بری است

خخروج خرفه است

خخف الغراب نوعی از حلازون است

بزرگتر در از ترازان.

* فصل الخاء مع اللام *

خلاق زعفران است

خخال غرمای نار است که از حد

ملح گذشت باشد و در ترمز کور شد

و بستیاج را نیز نامند

خلال ابراهیم خیر بری است

خلال خلیل نبات آطریلال است

خلال دان نوعی از آطریلال است

خلال مامون اذخر است

خلبان اهم یونانی بارز است

خل النمر سرکه آنکوری است که از

شراب آنکوری بهم رعیده باشد خواه

خود بشود یا بتعل

خل العنصل سرکه عنصل است که

اسقیل نیز نامند

خلل القیس بمرنایی زاج است

خل الزیت ترشی است که از روغن

زیتون و غوره یا از سرکه و روغن بادام

و کشنیز خشک و نان فطیر خرد کرده

و شکر ترتیب دهند

خلاف بری بیل معلقی معروف است

خلال مکه اهم فارسی بستیاج است

خلر بری بلغت مصر بسيله را نامند

* فصل الخاء مع النون *

خما فیطوس کافیتوس است

خیال یون ماذریون سیاه است

خیان الارض نوع صغیر خمان را نامند

خختم نبات تودری است و بلغت نباتی

اسم خبازی است

خمسة الاوراق پنجه گشت است

خمسة الاغضان بکون است

خمل سور لیجان است

خمیر بنفشه اسم فارسی بنفشه مرئی

است

خمیر مایه اسم فارسی خمیره است

خمیط کورشت بریان است

* فصل الخاء مع النون *

خنتف صلاب است

خنتیک خار خشک است

خندیس خمر است

خنزیر البحر دلفین است

خنک اسم فارسی لسان الحمل است

خنی اسم فارسی خنا است

خنیس بلغت دلیلی حقیقة

العلق است

* فصل الخاء مع الواو *

خولان بلغت مصر اسم خضض فندی

است

خواتم الملك طین مشتموم است

خوبانی زرد آلر خشک شد است

که مغز آنرا بر آورده و بجای آن مغز

آنرا مقشر کرده و یا مغز بادام مقشر

کرده در آن گذارند

خوب کلان اسم فندی خبه است

خوخ افرع شفتالو کاردیست و گویند

اسم ساذج فندی است

خوش اسم عربی برک درخت خرما

است و برک درخت مقل و نار چیل و

امثال آنرا که در ازرباریک باشد

شامل است

خوش نظر حماحم است

خوصی بردیست

خوک اسم فارسی خنزیر است

خوکره بلغت امیهایی زیزیت

بصل الباء مع الیاء المتناهة التثنية

خیار جنبر اسم فارسی خیارشنبه است

خیار دشتی اسم فارسی قنار الحار

است

خیار زره اسم فارسی قنار است

خیار کبر اسم فارسی تمر الکبر است

خیزران هندی اسم مورد درخت

خیزی بزمی قسم سرخ خیزی است و

کوفتد خزامی نوع بری آنست

خیربوا اسم قاضی صغار است

خیر و خ خبازی است

خیشروج حبث القطن است

خیطه لغاه است

خیل درین است که بفارسی اسب

نامند

باب الدال الیهمة

قصه الدال مع الالف

دارتو اسم فارسی طوطی است و بفرکی

تارتور و روغن مصنوع از انرا نیم

تارتور نامند

دارچماز بلغت تکاین یسقا بیج است

دانیج البر حبث راهن جملی است

داربوقه بطبع هندی است

دار بر تنبنا بقم است

دار خج بلغت دلمی اند ما میر است

دارا شکه اسم فارسی سلیمان است

دار رومی سولان است

دار فیل اسم فارسی قرصنه است

دار کوب هر دانیات است

داک اسم درخت عناب است

دار کسه بقولی طالیس جراست و بقولی

بسببه و کوبیند چیزی است مانند

کبهه که در بعضی درختها بهم میرسد

واندرون آن یازاریشه میابد

دار مک و دار مانوع معبد اشوسا

است

دارواش اسم دلمی غنم است

داروان بیونانی از درخت است

دام عکبوت ابر کاکیا است

دانقوذ اسم ترکی خنزیر است

دانه موین اسم فارسی عجم الزنب است

فصل الدال مع الباء الموحدة

دبا بتشدین با نوع از قرع است که

بفارسی کدوی رومی گویند

دباب بتشدین باء اول هو سنبر

پستانی است

دبا بسکون همزه ج را د است

دبای بلغت عراق شفس بری است

دبال ترنج است و دباله را نیز نامند

دیومک خبازی است و دیوکی نیز نامند

فصل الدال مع الجیم والتاء

دجر بجیم اسم نبطی لوبیا است

دحوایانا اسم هریانی غراب است

دح ابناء همزه کز برة الحتام است

دحنا زعفران است

فصل الدال مع التاء المعجمة

دخس دلفین است

دخسا بلغت نبطی شامل روغن بلسان

و تنک است

فصل الدال مع الراء المعجمة

در فین قلموس است

در اقیطون لوب الکبیر است

درخت کاج بفارسی صنوبر نامند

درخت ناردن بفارسی غرب را گویند

در علق است

در اشیم نوعی از جلاب است و گویند

خند لیلی است

دراق بلغت شام اسم خوش است

درخت دسک بفارسی اسم دلدرا است

درخسا بلغت نبطی شامل روغن بلسان

رینک است

درخس دلفین است

درست اسم فارسی الموس است

در سومارس بیونانی زجاج است

در دروغن زیتون اسم فارسی عکر

زیت است

در قوطیطس زراوند طویل است

درمنه اسم فارسی شمع است

درمنه ترکی بفارسی تخم بستیماج را گویند

درمنه خراسانی بفارسی گیاه و خشیزک

را گویند و تخم آن بهشتیاج

درنا بترکی ترکی است

دردی الخ لای سرکه است در جمیع

افعال ضعیف تر از سرکه و دراکله قویتر

ازان است

در نجیب اسم فارسی حبر القمار است

درناق اسم ترکی ظلف است

دوباروج ماکنج است

دودنه اهم فندی لبن است

دودا کچراد نبات وردانست

دودالصباغین وردالقرمز قرمز است

دود اسم فارسی دخان است

دور حولی دلبوس است

دوشاب اهم فارسی میخچ است

دوکنند اسم فارسی دس عنبی است

دوشاب خرمائی دس است

دوشان اسم ترکی ارنب است

دوشان تودری بترکی خنصار نامند

دورس شوکران است

دووس ماء الحید است

دورغ اهم فارسی مشیض است

دوقوبری ودوقوبر بادریا غراب است

دوتس بصل است

دوتسطاس مشکطرا مشمع است

دورقیا بیونانی حنظل است

دوکی اهم ترکی ارز است

دولی اهم ترکی جلید است

دول طالیسفر است ویشای ما بعد از

دال بلغت هندی اهم کرد و خاک زغبار

است

دوم بلغت مغربی خرما است

دونه مروا اهم فندی مرزنجوش است

دویره رخه است

دویره نوعی از لوف است

دویل گیاهي است که سال بروکشته

باشد

دم التین دم الثعبان دم الاخوین

رانامند

دمیسا بیونانی نوع از مایه است که

سمیا نامند

دمیده بصری نوع از یون افستین

است

دممیده اهم فارسی صغرا غون است

دمعة العشاق حب التیل است

دمور اهم ترکی حید است

دمورتیکان اهم ترکی حمک است

* فصل الدال مع التون *

دتلان قیل اهم فارسی عاج است

دیلان اهم ترکی کشنج است

دنبه اهم فارسی الیه است

دنکران اراقوا است

دنق سپستان است

دنگه شلم است

دنقر البقرا است

دنقطاماش مشکطرا مشمع است

* فصل الدال مع الواو *

دواء الحیة جنطیانا است

دواء الیطافی خالیدونیون

دواء الشعث بلنت مصر اهم حلیمانی

است

دواء النور بیج قروک است

دوراس اهم فارسی دریاس است

دواله اهم فارسی اشته است

دوم اشامل درخت مقل و بلوط معتدل

است

دورنگ درونج است

دراچه شراب انگوری را بلغت فندی

نامند

دستودیه بدل و غین مهملتون اهم

فارسی دوداب است

دشیش بدل ال مهمله دشین معجمه

حشیش است

* فصل الدال مع العین الموهلة *

دعیا اسم عربیانی اقا تبا است

دعشا علك البطم است

دعیامینون انیون است

* فصل الدال مع القاف *

دقاق کندر ریزهای کند راحت است که

ازر مقشر کرد

دقام بصریانی پول است

دقربا بلغت عربیانی بطیخ است

دقظا مایون بهمان لغت مشکطرا

مشمع است

دققی النخل بفارسی آنرا کشن و کرد

خیر ما خوانند و آن در طلع مذکور شد

* فصل الدال مع اللام *

دلاج بحر بی بطیخ فندی را نامند

دلپیس نوعی از مدی است و در

مصر ام الخلول نامند و آن دود بری

است

دلج بلغت اهل بیت المقل من نوعی

از کج است و بیونانی سفند و یون نامند

دله اهم فارسی دلق است

* فصل الدال مع المیم *

فصل الذال مع الياء

دهام رصاص اسود است

دمتوره اسم هندی جوز مائل است

دهما سا کوبند اسم هندی شکای است

دهن بعر بی روغن را نامند

دهن الاسمان حوتی دهن ایرما است

دهن البزور روغن درخت بطم است

دورکتان مذکور شد

دهن البطم روغن درخت بطم است

دهن الاتوج روغن ترنج است

دهن الجیر نبط است

دهن حب البطم روغن خبۃ النضرا

است

دهن الخلد دهن سمسم است

دهن الخثوف روغن زعفران است

دهن الزفت درخت مذکور شد

دهن السموسن الاسمانجونی دهن

ایرما است

دهن الصوابی روغن هندروس است

که مشهور بر روغن گمان است

دهن عسلی او مالی است

دهن المبارک و دهن المنفل روغن

اجرا است

دهمست اسم فارسی غار است

دهنه اسم شبه است

فصل الذال مع الیاء

المنانة التتامة

دیاسقولیطوس جوارش کونی است

دیاقوز اسم یونانی شرب خشخاش

است

دیامرون اسم یونانی شربت توت است

دینار اسم سریانی تخم کثوت است

دینارویه اسم فارسی قسمی از حزای

بری است

دیوا هیمت خند قوای بری است

دیوانچیر تین بری است

دیفر و جانس دیفر و حماس است

دیگ اسم سری خروس است و در

دجاج مذکور شد

دیم حماحم است

دیوسمر بلدوس است

دیوبافونیطس اسم یونانی اصل اللوف

است

دیک الکرم مذکور شد است

دیوچه اسم فارسی علقی است

باب الذال المحجمة

فصل الذال مع الالف

ذانی اسم یونانی غار است

ذاماسکینا اسم رومی احاص است

فصل الذال مع الراء المهملة

ذره مکة خند روس است

ذرق بضم اول و فتح ثانی خند قوای

بستانی است و بفتح اول و تسکین ثانی

مرکین طيور است

ذرق حون عنب الثعلب مبین است

ذرق الطیر خرقطان است

ذروح بفتح اول و واحد ذرا ریح است

ذریاس نافعیا است

ذریس موهوج است

فصل الذال مع الیاء والغان وانکانی

ذری اسم عربی سداب است و هر چه

کریه الرائیه باشد بن ستور ذرنا منل

ذذل فطر اما لیون است

ذکر بجزم تابی زرار و نب بطویل است

فصل الذال مع النون

ذنب الجردون ذنب الخروف است

ذنب البار لسان الحمل است از جهت

مقا بهت خوشه و تخم آن بد نباله موش

ذنب الفرس بلغت شام ذنب الخیل

است

ذنب اللبوة ذنب السمع است

فصل الذال مع الواو

ذوال ورقات مر باقلن است

ذولثه حیات زعرور است

ذولثه ورقات شامل خند قوفا و کپا

خصیه الثعلب و نصفه و طریقلن است

ذولثه شوکات شکای است

ذولثه الوان و ذولثه اوراق

طریقلن است

ذوخسة اصابع اثنان است

ذوخسة اوراق و ذوخسة اغصان

و ذوخسة اجنحه و ذوخسة اقسام همه

اسم بظاقلون است

ذومائة شوکه و ذومائة راس قرصه

است

باب الراء المهملة

فصل الراء مع الالف

راتا بیونانی رمان حلواست

راتیاج دراتینچ راتیانچ است

راج کیرا اسم هندی اذان الفزاست

راج کیری اسم هندی عقی الراعی است

راج فتنس اسم هندی پرسیاوشان است

راش الهل مد بلغت اسکندر به قسیمی

از منصله است

راح اسم خمر است

راحله الاسد نوعی از ارطینا است

رازیانو رومی دشامی انیسون است

زاسخ زروی سوخته روخته است

زاسو اسم فارسی ابن عرس است

راس الشیخ بلغت اندلس اتسون است

راطینی بیونانی اسم مجموعه علیها

است

راعی نوعی از سمک است

رافوته بودند است

رافه - حلتیت است

راکهه اسم هندی رماد است

رانچ جوز هندی است که نارچهل

نامند

رال اسم هندی یاقه است

رامتو بفرکی درخت عوسج است

رابم بفرکی شلم است

راون بیونانی اسم راوند است

* فصل الراء مع الباء الموحدة *

رب عبارت از آب میوه و نباتات

است که بطبع بقوام آورد و باشند و رب

هر چیز در تحت آن مذکور شد

رب الغنب مفتوح است و در دلم

دو شاب قرش رانا مند

رب الضر صمغ ککام است

ربرق غنم الثعلب است

ربل نوع جبلی استستین است و کویند

نوع ازیر نیامف و قصوم است و دروم

آن جهت رفع زفر و مام مجرب دانسته

اند

ربیان اربان است

ربیس علیق است

* فصل الراء مع التاء *

* المتناة الفرقانیه *

رنه اسم نهلی بند ق هندی است که

بهندی ریتمه نامند

رتک مشکطرا مشبع است

رتوت اسم خنازیر کبار است

* فصل الراء مع الجیم *

رجل الزرور ورجل الطیر ورجل

العقاب ورجل العقق کلاه آطریلال

است و لغت هندی کا کچنکی و مسی نامند

و کویند رجل الغراب غیر آطریلال

است و بزبان فرنگی آنرا کروتیس نامند

رجل الارنب لایون است

رجل الدجاج اقحوان است

رجل الجراد زرنبا است

رجل الراعی خریق میاه است

رجل الزاغ رجل الغراب است

رجل الفروج ورجل الغلوس قالی است

رجله بغلة الحمقاء است

رجیع فضل خیرانات است

* فصل الراء مع التاء المهملة *

رجیق اسم خمر است

* فصل الراء مع التاء المعجمة *

رخ اسم فارسی خسرو است

رخام حیرالرخام است

رخام الطین طین قیو و لیا است

رخینه راتیانچ است

* فصل الراء مع الشین المعجمة *

رشاد حرف بستانی است

رشته قطیف اسم اطریه است

رشینه راتیانچ است

* فصل الراء مع الیون المهملة *

رعی الزرازیق فوة الصیغ است

رعاوله اسم مرابانی رعی الابل است

* فصل الراء مع الغین المعجمة *

رغت جنطیانا است

رغوة کف مایعات است که نزد حرکت

بر سر آید و آنچه از جامد است نیز نزد

حرکت مانند صابون و نمک باشد

رغوة التجامین و رغوة البحر اسفنج

است

رغوة القمر حیر القمر است

رغوة الملح زمرة الاسیوس است

رغیدا اراقوا است

رغانس بفرکی فجل رانا مند

* فصل الراء مع الفاف *

رق سلحقات بحری است

رقعا اسم عربی خان صغیر است و کویند

راغز گویند

روباروس اسم یونانی ازاد درخت است

هر خس است

روغن بادام کوهی زیت در جان است

روبه اسم هندی فیه است

رفع فارسی خرفتن است

روغن درخت ارزن زیت سودان است

روبه اسم هندی فیه مسکوک است

و تاقس لغت بربری است و گویند

روغن زیت قمارلان است

روبه بلغت بربری قوه الصبغ است

جفت افرون است و بعضی اسم خصه

روغن زیتون زیت است

روقی اسم هندی جز است

الشلب دانسته اند

روغن زیتون نارس زیت الانفاق است

روث مرکب حیوانات است

و قیب الشمس مام بر ما است و نوعی

روغن شیره و شیر بخت و روغن کنجد

روح و روحانی بلغت اکمیران

از تنوع را شامل است

دهن الحل یعنی دهن شمس است

زریق است

* فصل الرابع مع الکاف *

* فصل اول الرابع مع الهاء *

رود بیونانی رود است

رکت چندن اسم هندی صندل

رهم و رهشمار و رهم الفار شک است

رودامالی بیونانی شربت رود است

احمر است

رهمرا درائی است هندی مسهل

که با عمل ساخته باشد

رکبه صدف ابو امیر است

رجهت تحلیل ریح در امراض کین

رودیون اسم سریانی دغلی است

رکف بخور مریم است

رطال و استعقا مفید است

روده اسم فارسی معاء است

* فصل الرابع مع الیم *

رهمقان زعفران است

روزی اسم سریانی ارزا است

رمان الانبار نوع کبیره و نار یقون است

* فصل الرابع مع الیاء المشاة المحتاجة *

روسی اوطا بیونانی مایق و نانمند

رمان انبر شامل درخت ثقل و چنان

ریحاج اسم فارسی ریاس است

روناس اسم فارسی قوه الصبغ است

است

ریحان ایض شبیه است

روشنک اسم فارسی شاطل است

رمان السعال خشک شافیه است

ریحان الجبال مطبوخ است

روشیانا بیونانی یعنی کبلی و سریانی

رمان عش الخطاطیف خاکستر آشیانه

ریحان ایض شبیه است

اسم مرتضی شامت

خطای است و در خطای ذکر یافت

ریحان الجبال و ریحان دارود

رونیون نوعی از عنب الثعلب است

رمان بکمر شجری است شبیه بعضا

ریحان ایض شبیه است

روفتن اسم هندی اذخر است

* فصل الرابع مع النون *

ریحان الجبال و ریحان دارود

رویا اسم سریانی عنب الثعلب است

رنک بهر بی آس بری است و بلغت شام

ریحان ایض شبیه است

روی اسم فارسی طایقون است

غار و گویند صندل است

ریحان ایض شبیه است

روی اسم هندی قطن است

رنت اسم عربی بهرامج است

ریحان ایض شبیه است

روی توبتا شبه است و مشهور بروح

رنت کاسه اسم فارسی مغنیسا است

ریحان ایض شبیه است

توتیا است چه آن توتیای غیر مصنوع و

* فصل الرابع مع الواو *

ریحان ایض شبیه است

معنی است اختلاف مائر اقسام

روان بیونانی خشک شافیه است

ریحان ایض شبیه است

روین اسم یونانی قوه الصبغ است

رواس اسم نبطی قره العین است

ریحان ایض شبیه است

روغن اسم فارسی دهن است و من

رویه اسم فارسی ثعلب است

ریحان ایض شبیه است

روغن اسم فارسی دهن است و من

رویه اسم فارسی ثعلب است

ریحان ایض شبیه است

روغن اسم فارسی دهن است و من

رویه اسم فارسی ثعلب است

ریحان ایض شبیه است

روغن اسم فارسی دهن است و من

رویه اسم فارسی ثعلب است

ریحان ایض شبیه است

روغن اسم فارسی دهن است و من

رویه اسم فارسی ثعلب است

ریحان ایض شبیه است

روغن اسم فارسی دهن است و من

رویه اسم فارسی ثعلب است

ریحان ایض شبیه است

روغن اسم فارسی دهن است و من

رویه اسم فارسی ثعلب است

ریحان نعنع بلغت مصر ترجمان است

زانه اسم فارسی قند است

ریحان دمانی کطف است

زارق اسم زیبی است

ریحانی نوعی از خمر است

زازان مران است و کویتد مرواست

زیشم اسم هندی ابریشم است

* فصل الزاء مع الباء الموحدة *

زیشة والا اسم فارسی سنبل جبلی است

زبان گنجشک اسم فارسی لسان

زبما اسم کوکلان است

العصافیر است

زیم آهن اسم فارسی خبث الحبل است

زیمب بری زیمب الجبل است

زیر بول راوند است

زبل الحیرة ادرافین است

* باب الزاء المعجمة *

زبل الطوی اشقیق است

* فصل الزاء مع الالف *

زبل القصب وطوبی است که در یخ

زاج اسود زاج مطبوخ است و کویتد

نی جمع میشود

زاج الاساکفه است

زبل القمر حجر القمر است

زاج طلوری اسم فارسی شب دمانی است

زبل القواریر معقونیا است

زاج السیاح از جنس زاج اخضر است

زبل الملح زهره اسموس است

گده در ظاهر معن آن بهم میرسد

زیش بطبع رقی است

زاج البحر زاج اصفر است

زحمول قشم کشتی است

زاج سوروی زاج احمر است

* فصل الزاء مع الحاء *

زاج قهرمی زاج زرد مائل بسبزی است

والد الالمهلتین *

زاج لاری و کرمانی از جنس زاج

زحمت الملك شاد اوران است

قهرمی است

زحل بلغت اکمیریان رصاص اهود

زاج مطبوع از جنس زاج اخضر

است

است که مخلوط نیک آنرا در آب حل

زد اوش بلغت تنکا بن نام است

نمایند و صاف گردد و بجوشانند تا منجمد

زدرار جد و اراحت

گردد و بیست مهره زرد در پدید استعمال

* فصل الزاء مع الراء المهملة *

نمایند

زدر اسم فارسی ذهب است

زارج اسم فارسی انبر یا ریس است

زرتک و زردک بتا و بدال آب

زاع اسم غراب کبریا سود و بترکی

عصفر است

فورغان نامند

زرجون اسم خمر است

زاعجه اسم فارسی غراب است

زرد آلو اسم فارسی مشمش است

زردک اسم فارسی جزراست

زرد قشمر مرغ اسم فارسی محلی

البیض است

زرد چوبه اسم فارسی عروق الصفراست

زرد قوری نبات آطریلال است

زرقون اسم مغربی ارج است

زرنیخ ابیض شک است

زرنیج ریباس است

زرالورد زبره میان ورد احمر است

زریرا بقلة مبارکه است

* فصل الزاء مع الغین المعجمة *

زغار خراطین است

زغن اسم فارسی عذاف است

زغبر مرواست و بغاری قشم کتان را

نامند و کویتد اسمی از قنقش است

* فصل الزاء مع الفاء *

زفت بری و جبلی زفت یابس است

زفت رومی شامل زفت یابس و زفت

بحری است و از مطلق آن مراد در اکثر

زفت بحری است و کویتد اسم قنقش

است

* فصل الزاء مع الغاف *

واللام و المیم

زناط اسم بربری حب الزلم است

زلایف الملوک نوعی از برون است

که حی العالم باشد که بفارسی زلفا

مروسان کویتد

زلفج اسم عربی بیش است

زلو اسم فارسی علق است

ز م ا ت الزامی اذن الغز است

ز م و م از نامهای زینق است

* فصل الزام مع النون *

ز ن دوسراست

زینق اضر یا سمن زرد است

زینور عسل لعل است

زینوع اسم عربی استنبوب است

زینجار الحدید و زعفران الحدید است

زینجار میزود و زینجارودی از اقسام

زینجار مصنوع است

زینجیل بلدای زینجیل شامی راضی

است

زینجیل العجم و زینجیل فارسی

اشتر غار است

زینره بلغ صغهای مصر و راناند

زینزین و زینفرا است

زینزور افزور است

زینمبله بلغ مصر و اسکندریه تا نایل

الربمان و راناند

زیند بلغ شام و تاراکویند

زینطاح قصبی از حلزون بری است

که در اشجار و بقول میباید و یقین و

باقلائی است و غیر آن چیزی است که

در دلم سندله کاخول نامند و در

حازون مذکور شد

زینکار اسم فارسی زینجار است

* فصل الزام مع الواو *

زوترا قسمی از خزامی بری است

زولنگ بلغ ما زندی زانی قسمی اخیر

فرمخته است

زوله بلغت جرجان قواست

* فصل الزام مع الهاء *

زهر یقارسی هم و انا مند و عربی

شکو نهرا

زهره بفتح زاقنفل شامی و در مغرب

ترغفله و فارسی هزاره حیوان و

عربی بر عوة اطلاق مینمایند و جرجا

نیز مگویند و بضم را با صیلاح اکسیریان

احساس است

زمراسیوس اسمیوس است

زهر زمون بلغت جرجان آزاد ترخت

است

زهره العجر جزو جند نام است و گویند

خرازال صخر است

زهر اسم زیاد است و گویند زیاد اسم

جانور و زهر اسم عطران است

* فصل الزام مع الیاء *

الثناء التثانیة *

زیت الامصار و زیت فلسطینی و زیت

رکابی و هه اسم زیت اتفاق است

زیت ریاح طرائث است

زیت الجبل بلغت نواح مصر اسم

بفط است

زیت الشلیم روغن تخم شلیم است و

بلغت صعیل مصر روغن انجم قسط

است

زیت الهرجان زیت السودان است

زیتون الارض یا زیتون سیاه است

زیتون بنی اسرائیل خبیر اليهود است

زیتون جملی و زیتون الجیش و

زیتون کایه زیتون بری است

زیتون الماء زیتونی است که نزدیک

آبهار رود و در جمیع افعال ضعیفتر از

سائر اقسام آن است و بعضی گویند

زیتونی است که در آب و لبک پرورده

باشند

زیتونیه بلغت مصریما و انوعالی

است و گویند و در شمنو تسبیح

زیرگون بلغت دمشق نوعی از زیت

شیرینی نام است

زیر صومراست

زیره اسم فارسی کهون نام است

زیره رومی اسم فارسی اقمیون و

کرویا و زانیز نامند

زیره میز زیره فارسی است که کهون

نمی نامند

زیره سحرانی اسم فارسی کهون بری است

زین کتان است

زینا دانه خواص است

* باب المین الموهلة *

* فصل المین مع الالف *

هایبوج مغرب از شایترین فارسی است

که ییروح نامند

سانا خورا اسم سریانی باد آورده است

ساجی اسم شندی تلی است

ساز اسم فارسی زرزور است

ساررا اسم یونانی عضایه است

فصل السمين مع الناء المنة الفوتانية *

ستار اسم هندی شقاقل است

سناروی اسم هندی بوزیدان است

ستو اسم هندی سوریق است که بفارسی

پست نامند

ستوا بهندی اسم نوعی از زنجبیل

است که بی ریشه باشد و گویند اسم

تسمی از بیش است

فصل السمين مع اليمين *

سجوس بلذت رومی و سجیلس بلذت

یونانی ذخراست

سجلاب اسم باهمین است

فصل السمين مع الاء الموهلة *

سحاب بلغت اکبیریان زبیق است

سحاب البحر است

سحورون اصل است

فصل السمين مع الیاء المعجمة *

سحاله آنچه از لذات بسوهان جدا

کنند و نیز اجزای صغیر را که در حین

گویند ن لذات جدا کرد نامند

سناوس اسم هراتی امطوخودوس است

سختیره زاج احمر است

سختبنا اسم یونانی مصطکی است

سختیس بیروانی درخت مصطکی است

فصل السمين مع الال الموهلة *

سحاب اغریا اسم هراتی فراسیون است

سدوس نیلج است

سدی بهتیاچ است

فصل السمين مع الراء الموهلة *

بهندی سار و اکویند

ماریقون اسم یونانی شمع است

ماس اسم فارسی نفس است

سامارکت بزرانجیره است

سامس ابنوس است و گویند نانخواه

وانامند

سابعالیوس و سالیوس سببالیوس است

ساربه و سارپون اسم یونانی خصیة

التجلب است

ساطر یوس یونانی جد واروانامند

و بمعنی مخلص الارواح است

ساعین و ساعافون اسم سکینج است

سافروس اسم یونانی فیروزج است

ساق الحمام بلغت مصرعی الحمام

است و انطاکی ناریصر گفته

سالس اغردون اسم یونانی سکینج است

سالیطس اسم یونانی حیر القمر است

سالیون اسم یونانی کرفس است

سانقه و ساق اسود پر سیاوشان است

فصل السمين مع الاء الموحدة *

سپاری اسم هندی فوقل است

سپرغم اسم فارسی شاهسفرم است

سبز قبا بلغت اصفهان اسم شقاق است

سبع اسم جنس حیوانات دوند است

جمع آن سبع

شبع الارض پر سیاوشان است

شبع الشعر اغتیهمون است

شبعان ازاد درخت است

شوس کندم اسم فارسی نخاله است

سراج القطرب حباب حب است

سراج الظلام کدش است

سراج القطریل لبنانی است که تا خشکی

نشد است در شب میل و خشک و گویند

بیروح الصم است و گویند اسم مشترک

است مانند سراج القطرب

سراد بخلیل است

سراپون اسم یونانی صابون است

سراویل الطوال قسم اخیر لبلابه

کبار است

سراونون اسم یونانی پوشیاوشان است

سرسوخته اسم آبار است

سردیون اسم یونانی پر سیاوشان است

سرچه اسم ترکی صغیر است

سرخان ذیپ است

سرخان خبتوس اسم یونانی شطرنج است

سرخ مو اسم فارسی اذان الغزال است

سرو اسم شامی کرفس است

سردوله اسم اندلی خوزرومی است

سراسر اثلج است

سرمون اسم هندی خردل ابیض است

سراطوط فالوذج است

سرکه اسم فارسی خل است

سرکه شیرین اسم شیر بسته است

سرکه هندی اسم یانجی است

سرکین اسم فارسی زبل است

سرکین خروس اسم فارسی خرو

الديك است

سرکین سوسمار اسم فارسی بحر الصیبه

سفید موز یا سفیدانی سفید شامه نامند	سپینوس اسم یونانی چنار است	المت
واسم فارسی نوع مغیر عصی الراعی است	* فصل السین مع العین *	هرکی اسم هندی بیخ نیلوفر است
که پیندی چو لانی نامند	* الملهة والحمة *	خرکین کار اسم فارسی اختفاء البقراست
سفید مهره اسم فارسی تسمی از دوغ	معالي رماله خنجر یون است وحشیسته	خرماشق اسم ترکی عشقه است
است	المعال رانیز کوفند	مرمه اسم فارسی اندا است
* فصل السین مع الالف *	میغین حکیمتج است	سرم بلغت شیرازی اسم نشاع است
مقروصقر بصاد نیز آمله اسم عربی	مقتل عود بلشان است	سرمق عرب مریم فارسی است که
دوشاب خرومانیت اطبا بصاد را اسم باغچه	مغیر مرخص است	قطب باشد
میل اندک و ترکی یکمربین اسم بقر است	* فصل العین مع الفاء *	سورجبل مرعراست
سقراطیون یونانی قبیل است	مقال اسم فارسی اسفند آج است و	سویس یونانی هند یا است
سقراغانیون دلیوس است	خوز رانیز نامند	تیریش اسم فارسی اشراف است
سقرچین اسم ترکی زوزور است	مفرجل هندی کوفند اسم شل است	مرشم ماهی اسم فارسی خری السمک
سقرقوبزرقی اسم ترکی ماهی زهرج	که بیل باشد	است
است	مغری ام جام پهل است	مرشم پوقه حیرانات غری الجلود
سقونیوس اسم یونانی محقر است	مغمان یونانی خیارات	است
سقر اسم ترکی علك البطم است	مغش الکرم متالنج الکرم است	* فصل العین مع الزاء *
سقدیون انقبولیو قدر یون است	مغنون یونانی اسقری قدر یون است	المحمة والعین الملهة *
سقولجیان اسم ترکی خراطون است	مهند اسم فارسی حرم است و امقلند	هرنا اسم نبیل الخطه است نزد اهل
سقولوس اسم یونانی حریف است	نیز نامند	هند اد
سقونیا اسم یونانی صایون است	مغقل یلوس اسم یونانی شاعر است	نعمالی عرب یعیال یوس یونانی است
سقتقن سقنقوز است	سفیداب اسم فارسی اسفند آج است	عسی و سما بهندی اسم ارتب است
سقرعلا اسم سریانی بشارتج است	سفیداب یزدی اسم فارسی اسفند آج	* فصل العین مع الطاء الملهة *
* فصل السین مع الالف *	جصاصین است	سطاح اسم جنس کاهی است که بر روی
سک آبی اسم فارسی فضاء است	سفید امقلند اسم فارسی حرم ابیض	زمین پهن شود
سکال امین الدوله کوبل نمیشود است	است	مطراک زرمیاد است
سکاکور اسم فارسی حسب انقلب است	مغیل خار اسم فارسی عومج است	مطخیلون اسم یونانی جد و ار است
سکیمتج حجر طامخوس است	مغیل روی پیندی کاهی است و آنرا	مطفلین اسم سریانی جزراست
سک دیوانه اسم فارسی کلب کلب است	از چهار جز و مس و یک جز و قلعی مرتب	مطراک بلغت سریانی معنیایه است
سکور اسم ترکی خلاف است	سازند	مطیعون اسم یونانی زودتر است

نفل السین مع اللام

ملکافیرس نوشادر است

سلسفی بیروانی نم نبات وردان است

نبات الما حمام مائی است

خلسان الجبل صرصة الجبل است

سلم نبی است

ملامه قرظ است

سلیخه السرداء نوعی از سلیخه است

نعلیط زیمنه است و گویند عکبر است

سلیقه وزن بیروانی امرنج است

سلهتون قرطالعین است

سلوک اسم ترکی علی است

سلور معرب از سلوس یونانی است

و آن جری است

سلهارس اسم هندی میوه سائله است

نفل السین مع النیم

نیم اسم انوپی از سلوری ثمر است

و یضم اسم فارسی ظلف است و بعضی

زهر را نامند

سمار بلشت مصر اسم اصل است

سماروخ نوعی از فطراس است

سماریس اسم یونانی ماهی شور است

سماقیل سماق الد یاغون است

سم الحمار دلفی است

سم السمک ماهی زمرج است

سم الفار شک است

سم درخت مغبلان است

سمکه تول و شکله الزنه سمکه صیل است

سمک الیهودی شهر البجرا است

سمسم نری جیلا شک است

سمتی بضم اول مرزنجوش است و

بفتح اول یا سمین است

سمطارس اسم یونانی اژدها است

سمن اسم فارسی شیر است

سمندر پهن اسم هندی زبد البحر

است

سمنه و سمینون حب السمنه است

سمنو اسم فارسی نیده است

سموریون کرفس است

سموک اسم ترکی عظم است

سمینون بیروانی اغیلاج است

سمیقا اسم یونانی سنبل یویطس است

سمیقلس نوعی از عسرا است که سایه

آن قاتل است

نفل السین مع النون

سن بفرسی شقه است که نوعی از

جلاب باشد و هندی اسم نباتی است

که در خامی هرک آنرا میخورند و نیز

هرک آنرا خشک می نمایند جهت اکثر

امراض مانند پیش و کرم شکم و آنرا

سوخته می نامند و از پوست درخت

آن بعد از رسیدن ریسمان و آبش و

غیر هاتمی سازند و بیجای موی حیوانات

در بلاد هند مستعمل است و بیروانی

اسم موا است

سن الکلب سچستان است

سنا بفرسی بمعنی سواک یعنی

چوبیکه از آن مسواک میسازند

سنال لسی و سنابل فی عینون است

سناخ دخان زاج است که میجوشد

کرد در چیزی

سنام الجمل کوهان شتر است

سنایز بلغت مصر امه است

سنار بفرسی بمعنی مخالفه است

خواه از طلا و یا نقره و یا آهن و یا غیر

اینها از هر فلزی که باشد

سنب بفرسی بمعنی خا فرا است

که هم نامند

سنبهالو هندی پنجنگشت است

سنبالی گفته اند بلغت هندی نام

دوائی است که آنرا مولی نیز نامند

سنبه شور است

سنبیل هندی مطلق بیش را نامند

و بفرسی و هندی نیز پر صاژشان و نیز

بفرسی کل اسمانجونی خوشمور را گویند

سنبیل الاسد سنبیل جبلی است بقوله

انطاک و آن موا است

سنبیل اقلیطی سنبیل و می است

سنبیل جبلی بفرسی ریشه والا است

و گفته اند سنبیل الاسد است

سنبیل رومی ناردین است

سنبیل سودی نوعی از سنبیل الطیبه

است

سنبیل العصاره سنبیل هندی است که

ناردین نیز گفته اند

سنبیل فارسی پر سیاژشان است

سنبیل گهار هندی شک است که

ستار	بهری درخت قرظ است	مندریس	بیونانی شرنج است	الغازیز نامند	
سنقرس	بیونانی قنای استانی است	سندور	بهنده ای اهرنج است	سنبوت	کمون است
و بطیخ را نیز نامند		سند بوس	اگر بوس بیونانی قنای	سنبوسق	مغرب سنبوسق و سنبوسه
سنب	بهری در سرامت که در صخره است	بری است	که قنای الحار باشد	است و آن	از اغلیه مغروئه مضویه
رسد و یغاری می گران نامند		سندرنی	بیون و یا هر دو بعد از راه	است که آنرا	بهنده ی پوری نامند
سنقر	و سنبقار از طیور معام شکاری است	مهمله	بمعنی اسرنج است و بقاف غلط	سنبهاروی	بفارسی نودنچ تهری است
که ملوک بدان شکاری نمایند		است		سنبچار	خس الحار است و آنرا رجل
سنقره	کلاغ سنبه است و یغاری کاسه	سندوما	و مندومن و مند و می مرده	الجامه	بیونامند
شنگک نامند و آن شقراق است		بلغت	مندی اسم ملح طوز است	سنبید	بفارسی اسم شبیر است
سنگ	اسم فارسی حجر است و بشیرازی	مند	فارسی اسم قذره انسان است	سنبج بوی	کلی است که بوی آن
برد و بیرونانی	بطور و بهندی پتور نامند	سندما	بهنده طباشیر است	شبهه	پتور کل است
و کاف تازی	بهنده اسم شنج است و آن	سند فان	عود مندی است	سنبند خرمائی	مناب است
مهره است که ذفان نامند از آن ذقانی		سند می	و نخبیل است	سنبند کرخی	یا اصطلاح عامه اضحیان
مینمایند و آلات پوشیدن و دست زدن		سندی	اسم مندی نخل بری بی ثمر	سند درخت نیم است	
نمود دهائی غربا از آن میسازند		است که تنه آنرا	ضربت زد و آنکه	سنبیل مندی	ثمر مولعری است
سنگ آتش	حجر النارا است	طلع آنرا	بریده طرئی بجای آن شب	سنبجر	شجر است
سنگ آسیا	حجر الریح است که بهندی	نصب مینمایند	که بر ورکشانه روز	سنبلاط	فرنجی شک است
چکن کا پتور نامند		دران	و طوبت جمع کرد پس برداشته	سنبیونس	مضطکی است بیونانی
سنگ آهن ربا	حجر مقناطیس است	میآشامند	شیرین طعم و اگر یکدور روز	مندانه	بهری ماده خرد را نامند و
سنگ احمر	حجر احمر است و آتش میدن	بماند و کف بکند	میسوزد و از مطلق	یاقان	مشهور است
یک دانک آن هم قابل است		آن مراد	نزد اهل هند آن رطوبت	هندر	بفارسی هندروس است
سنگ ارمنی	حجر ارمنی است	مجمع مسکرات		هندره	بهری شجر قتی است که از
سنگ اسفنج	حجر الاسفنج است	سندیان	بلغت اهل شام درخت بلوط	چوب آن گان	میسازند
سنگ اشکن	حسب القلت است که بهندی	است و بلغت اهل مصر	حد انیون است	سندری	نوعی از طیار است
کتنه نامند و آنرا سنگ اشکن جهت آن		سندیان الارض	بلغت سریانی	سندس	بیونانی قنای استانی است
نامند که مفتت حصاة است و نیز اسم نوعی		فرا هیون است		و بطیخ را نیز نامند	
از ثمر است		سندریس	بیونانی حلیه است	سندس مارمن	بیونانی بیخ قنای
سنگانه	بفارسی نام مرغی است که	سنتی	آس بری است	بستانی است	
بهری صوره نامند		سند	بفارسی زئور و عیا است	سند و سندس	بیونانی جوشهر است

سنگ برامی حجر السام است

سنگ پرستوک حجر الخطا طیف است

سنگ پرکان و سنگ معنی اسم قریه است

از قریه های شیراز از اعمال خاروق که

معدن آن سنگ است و آن سنگی است

ملون بالوان و شیشه کران آن را در سفید

کردن شیشه مستعمل دارند و مغنسایمانند

سنگ پشت بفارسی سلجما و بهندی

کیهوه نامند

سنگ یشم بفارسی حجر حبشی است

سنگ یشم اسم حجر یشب است

سنگ بصری بفارسی تو تانابی است

سنگ چقماق حجر النار است

سنگ بلور حجر بلور است

سنگ بهندی مهر انا منک که بعبری

شنج نامند

سنگ کارد اسم فارسی حجر الماس است

سنگ کچ اسم فارسی جبسین است

سنگ بلغت فرس زوئی و طب است

سنگ ان مرغ اسم فارسی قانصه است

سنگهیا بلغت هندی اسم نوعی از یش

است

هنر بقرانامند

معنی نوعی از ماهی است که در ملتان

و بلاد سند بهم میرسد و لذیذ میباشد

مشوت کمون است

مشوس سند رطس است که آنرا نبات

خدی نیز نامند

منوله نوعی از خطا ف است

هنیز شونز است

سین اجزای صغارا است که در وقت

سودن در سنگ بهم رسد

نصف ل الخین مع الواو

سو بتوکی آب رانامند

سواد الاسافه چیز است مرکب از زاج

و پوست انار و سرکه و از جمله رادعات

است

سواد البطان بعبری کبد است

سواد السند و الهند گفت بر کشت است

و گفته اند سواد الهند نوعی از سلخته

است که سلخته السواد نامند و از ادویه

تریاق ناروق است

سواد الحکام ساداران است

سواد القضا عصف است

سودانیات مرغ است که بفارسی داربو

و بعبری سود نامند گوشت آن مبهی

و مغز دماغ است

سوهن هومانه است

سود اسم ترکی لبن است

سوادیه بعبری صفورا است و مارسیا را

نیز نامند

سواد الهند و السند صاحب منهاج

گفته آن از حیوان جاری میجرای توتیا

است در افعال باید که در کوره حله ادا

آنرا بسوزانند و عوده یا بشسته و جوید

ماخته خشک نمایند و عند الحاجة

استعمال نمایند و بعضی کثیت بر کشت

دائمه ریختن ادی غیر کثیت بر کشت

دائمه و صاحب منهاج گفته چیز است

شیهه شبیهه شبیهه که اهل هند و سند از آن

ادویه میسازند و تحمل که کانیچه باشد که

از آن چوری میسازند و زنان هند و سند

در قبیله دست میپوشند و آنرا از احواص

نوعی کامی بعمل میارند و از آن اوانی

نیز میسازند و لیکن ناصاب میباشد

سوهن بعبری اسم درختی است که

از آن زردی دسته کار و غیره میسازند

و احد جمع آن سوا سده آمده است

هواسن هومانه است که طرفین باشد

سوام بفتح ایل راعی است و بضم نام

طائری است

سویلی بفارسی نام مرغی است

کوچک که بفارسی سارو و بتوکی سقور

دوق رز رزور نامند

سوتیه بلغت مصر تبین است که از

کندم میسازند و اهل مصر بعبار آنرا

میثا نامند

سوجر نیز اسم شجر خلاف و باصفاف است

سوخ بفارسی اسم بصل است

سودریقون بعبری نانپ اسم نوعی از

توتیا است

سودق صقرا است

سودنقی و سوداتی اسم صقرباشین

است

سور بهندی اسم خنجر است

سوران بفارسی اسم مرغی است

کوچک خوش آواز و گفته اند شاربو

نافع است جهت ارجاع مفاصل بارد	سومپند یقارمی نام نباتی است	سوارک است
سوقوطون وسوقوطون وسوقوطون	یتومی ویتوع آن بسیار مستعمل در	مورد بارد نار مشك است
اسم حی العالم است بیونانی	خضابات ویشیر از علف شیر دار و	سور بیون بیونانی شیخ اومنی است
سوقی بیونانی تین است	بهندی دودیه نامند	سورتخان بنای معجمه بیونانی نام
سورقیرس وسوقیروس بیونانی اسم	سومک بفارمی تیسو عرب آن	ذروزی است نافع جهت اورام خلق
خروع است	تیهوج وآن مرغیست شبیه بکبک رازان	ووجه آن دمو رتخان بدون راء
سولا مازربون است	کو چکتر وکوبند ختاقمی است که در	مهله میان را ووتا نیز آمده مشتق
سولع بعربی اسم صبر است	حمامات وموضع نمناک بسیار بهم میرسد	اومو غشی که بیونانی نام ورم غش
سوما اسم مختال خلدی است	سومصار ضباست که بهندی کوه نامند	داخل خلق ویا مر میست و در و تر ابادین
سوماقون و سوما جیون و سوما فیزون	سومس احمر دلبوت است	ذکریانت
اسفناح است	سومس آزاد مومس ابیض است که	سورج معرب شررة فارسی است کلبعربی
سوما یا بیونانی مختال نیاس است	زریق نامند	ابقر نامبل و صاحب تحفه بارد دانسته
سونا رسوند بهندی اسم ذهب است	سومن جبلی ایرواست وراهن را	سورسان سولان است
سونا مکهی و سون ما مکهی و سون ما نکهی	آنیز نامند	سورخون وسوقوطون خصیة الثعلب
سندام هندی مرغشیش است	سومنبر هیستبر است	است
سوناموتی اسم هندی بابونه است	سومده بفارمی اسم عقاب است	سورمچلی بهندی خنزیر البحر است
سونپ وسونفا بهندی اسم رازیانه است	سومالین سلقی است	که د فلین نامند
سوتهد اسم هندی زنجبیل خشک است	سومطیس نیز خلق است	سورن بیج نباتی است هندی که
سونچرلون اسم هند نمک میاه است	سومویرا بیونانی اسم مخلص اکبر است	مشهور و بجز کهند است
سونش فندک بای بری است	رد و تر ابادین ذکر یانت	سورده گفته اند که میری است معروف
سونلشی بلغت فندی اسم اذخر است	سومعاه بعربی اسم منی ویاودی است	بکوفس الماء وقررة العین است
سونش اسم فارسی براد آیین است	سومعان ترکی اسم بصل است	سوری گفته اند اسم نوعی از زاج و
سویق اسم عربی پست وگلخان فارسی	سومته بفارمی مونس متکون در صوف	گفته اند زاج احمر است و نیز بفارمی
ویهندی ساترا است و آن اقسام است	ویشمینه است که بشورد و فاعل سازد آنرا	اسم نوعی از ریحان مرغ رنگ و نیز نام
از آرد و تفاح و خنطه و ملت و شعیر و حمص	سوقوطون چندیل است وراحت بیونانی	سومس احمر است
رومان و ربق و قنق و غیره میسازند	و صاحب اختیار است خصیة الثعلب	سورق صقراست
* فصل فی السین مع انهاء *	دانسته و بعضی هم بی برانیز نامند	سوزة قنای بری است
سهاکه اسم هندی تنکرا است	سوزال ابو جرایع گفته کل کشور غلیظی	سوس اسم حب است و نیز اسم گرمی
سهاله اسم فارسی سبانه است	شبهه بشو و لسان العنابر است و آن	است که در لباس پشمی بهم میرسد

سه برکه اسم فارسی چند قوی است
 سه بر اسم فارسی بقراست و گفته اند
 منتض بکا و ماده است
 سهروز و شهر یزیدین معجمه نیز آمده
 اسم نوعی از توم است
 سه رین دارچینی است
 سه خلیل اسم فارسی سیسبیر است
 سه کل حلق است بفارسی
 سه کوفک اسم فارسی حسان است
 سه ل اسم عربی قراب است
 سه لاله اسم عربی حمی است
 سه لاله اسم طعامی مصنوع است
 فصل السین مع الباء *
 * الحثالة الثمانية *
 سی اسم فارسی حبر است
 سی اسم فارسی سنا است و گفته اند
 عصاره آن است و گفته اند عصاره نبات
 دیگر است
 سیاب بربری اسم بلخ است و گفته اند
 اسم دوسراست و بعضی خلل گفته اند
 سیاه اسم خمر است
 سیاداران ماداران است و گفته
 اند عصاره است که از بیخ درخت جوز
 جاری گردد در سیاه رنگ است و چون
 خشک گردد دحادر متعبل گردد و نواب
 علویجان قدس سره فرموده اند این دوا
 در شیر از ایلاد فارین بسیار است و از
 که هستان نواح آن می آورند و از ساق
 درخت بطم بعدل می آورند بزدن تیشه

سیان و سیاه رنگ مانند مداد میباشد
 و آن را رنگ مله می نامند و صاحب
 اختیارات گفته چیزی سیاه رنگ است
 که در حوض درخت بطم بهم میورند
 آنرا آب بن مینامند
 سیار بفارسی کشکینه و بهندی ایسی
 روئی نامند و آن چیزی است معمول
 از آرد حبوب مانند آرد جو و درختن
 با قلا و امثال اینها
 سیاسر بفتح اول بفارسی اسم سار است
 سیاع بربری کتان است و یا نباتی
 دیگر شبیه بکتان و بکمر اول اسم گاه کل
 است
 سیاه ل بفتح اول بلغت عربی نباتی
 است عقیل با خا راهای طولانی که چون
 خارها از روجان اکمل از ولنی بر آید
 و از ثمر طولانی را نامند و یا سمین نیز
 و چند قوی را ایضا
 سیال بکمر اول بهندی اسم شغال که
 کلب بری باشد و یا سمین را نیز نامند
 سیالچ اسم فارسی حسان است
 سیالی بکمر اسم هندی شغال است
 سیان بفتح بفارسی عشقه است
 سیاه بیل بکمر اسم نوعی از خلاف است
 سیاه دازین اسم فارسی ساداران است
 سیاه دازر بفارسی کرمه السوداء
 است که بسیاری ناشر همین نامند
 سیاه دانه بکمر اول اسم فارسی حبه
 السوداء است که شو نیز با صفهائی

سیاه برنج
 سیاه کوش اسم فارسی سافرائی است
 سیب اسم فارسی تفاح است
 سیبا اسم تهرندی است
 سیبوس و سیبوش بفتح اول و سکون
 دوم اسفیوش است که بزرقطونا باشد
 سیبیا بکمر اول دمیما است
 سیبل لغت عربی اسم چهل منلی است
 است و آن قصبی از بقروچی است و
 گفته اند بز کوهی است که تیس جلی
 باشد و کلان تر از آن و خوا لهای سفید
 مد و دارد و خوش منظر میباشد و شاخ
 ندارد جمع او سیائل آمده
 سیج بفتح اول اسم فارسی موی است
 که زیب باشد و بکمر اول اسم هندی
 نوعی از درخت زقوم است
 سیچنه بکمر اسم فارسی شاه است که
 معرب آن باشی است و گفته اند اسم
 صعد است
 شپچان اسم ترکی ناره است که بفارسی
 موش و بهندی چوها نامند
 ششوز بکمر اسم فارسی تنقل کبیر است
 شیمامند اسم سریانی جبلا هک است
 شیمامون پیونانی اسم سمسم است
 شیمی بلغت عربی شیسبان است
 شیشرک و شیشرو و شیشک همه بکمر
 اسم شوشی است که در حبوب بهم میورند
 و آنرا بشورد و آنرا قبل الطعام نیز نامند
 شیمق شومق است

از قبیل فحیم است	سیک یکسر اسم ترکی تفسیر حیوانات است	سیرم این تلمیذ گفته درائی است
مندر یکسر و ضم دال مهمله اسم فندی	است	شیهه بزنجیل بالقی والد ک قبضی
اخر فح است	سیکران بیخ است	سیسمان و سیسزم و سینو مولون
سینک وسیع یکسر اسم فندی ز قوم است	هیوان الحوت اسم یونانی قلموس	سه اسم نام است
سینک مالون اسم فندی ملج طبرزد	است و بوا سین زانز گفته اند و اسم	میرینرون و میریرون حرف الماء
است که ملج درائی نامند	ماهی زهرج نیز	است
سینک یزن بیونانی حل دل است	سیک و سیک اسم فارسی سوس	سینور و سیه اسم فندی اسرب است
سیرا الهند کشت بر کشت است	حبوب است که قمل الطعام نامند	که رصاص است و باشد
سیون قره العین است	سیکی اسم فارسی شراب مبتلا است	سینون اسم فندی درختی است
سیونی یکسر اسم فندی اطره شعریه	سیلان بفتح عبارت از مصیر رطب است	عظیم و چوب آبی نماء رنگ اندک
است	و نیز نام نوعی از باقوت مرغ است	ایلق و جوهر در صلب میباشد
سیه متبل سینه بر است	سیلانه یکسر اسم فارسی غناب است	سینورن افسنین است
سیل و سیلانه یکسر بهر اسم ذنب	سیلج گوشت اسم فندی اشته است	سیسارون عشب الشونیز است
است جمع آن سیلان و سیلانه	سیلقی اسم یونانی بنات زردان است	سیر علیط اسم عربی سر صر است که
سیل لوقی صقر است و گوشت شاهین	سیم یکسر اسم فارسی نه است	بقاری زنجیره و جهره ریسک نیز نامند
است	سیماب اسم فارسی زینق است که بهندی	سیمرا اسم فارسی تفند کبیواست
سلسا قره العین است	پاره نامند	سیرور اسم یونانی کنگر است
سیر یکسر اسم فارسی نرم است و زرد	سیمده و سیمادله یکسر اسم فارسی	سیمورس و سیمورس نیز قنای پستانی
حامه قریاق و سیمانان ریهندی لوس	شباد که معرب آن سبادج است	است
نامند	سیمافنک تاء التخرار است که فارسی	سیمقوس اغریوس و سیمقورون قنای
سیمزب یکسر اسم فارسی غنائی است	خیار زده سیند نامند	برای است که تاء الجار باشد
از امعای حیوانات مانند بز و کوهینک	سیموس یونانی اسم الحاس است	صیف اسم ماهی است و موی دم
با آب و سیر تر تیب دهند	سیمفور خمیر است	اعقب را نیز بهر نامند
سیران گفته اند اسم فندی مرغ شمشیر	سیملا بیونانی اسم لوبیا است	صیف الغراب دلبوث است
است	سیمین یکسر اسم فارسی دروچ است که	سیمافیطوس بیونانی آبش است
سیمرجون بفتح چیزی است مصنوع	جمع آن درواریج است	سیمس انارس بیونانی قنای پستانی
از رصاص صیف فروغ چشم و منبت	سیماء بفتح بلغت عربی نام درختی است	است
سیم آن است	سیمین یکسر اسم فندی نوعی از باق	سیمس اغریوس قنای برای است
سیم صحرائی و سیردشتی و سیرمو	است که مشهور به سیم است و نبات آن	سیمور مورون بیونانی اسم خمیر است

همه اسم نوم نری است که بیونانی هقوردیون

ویدهندی خنکی لبس نامند

سیرمان یا فوت اجمر است

ببرون - کرفس الماء است که قرة العین

باشد

سرس کوبند آبنوس هندی است و نیز

کوبند بهندی اسم کافور است

سیسا بیونانی اسم سرطان بحر است

واسرب را نیز نامند

میسار بیونانی اسم انجیل این طیب است

همیهارون قلقاس است و کوبند درانی

است مجهول الماهیه

بسماسر بیونانی اسم سمسم است

باب الشون الحجة *

فصل الشون مع الالف *

شبابك شابانچ است رسا نامچ نیز نامند

شاه باهی سریانی نام درختی است

که حب آن شیهه بشن آنه است

شباب - خردل است

شباب رومی نخل معتدل است

شباب هندی نخل سیاه است

شاپورگان و شاپورگان و شاپورن همه

اسم نو لاد است که حد ی ذکر باشد

شاپیرج و شاپیرج لیاح است

شاج حیوانی است شبیه به سگ و که زیاد

نامند

شاخ - اسم فارسی قرن است

شاخل و شاخزل یفارسی اسم حمی از

جیوب ماکوله است که از ننان میسازند

شاد - یفارسی بمعنی خمر است

شادانی - معرب شادلانه فارسی است

که شاد نچ نیز نامند

شادانه - شاد نچ است

شار - اسم سار است و گفته اند اسم سفال

است

شاربا - سریانی ابریشم است

شارشک - طیهوج است

شارکی - اسم انجیلان است که بمع

حلتیت است

شاررد - صروج است

شاسپرم - اسپرغم است که شامه قرم

نامند

شاش و شاشه - اسم فارسی پول است که

کپی نیز نامند

شاه شاه - شیص است بحر بی

شاشنک - و شاشنک طیهوج است

شاصلا - صاصلی است

شاطرون - بیونانی خصیه الثعلب است

شافنچ - معرب شابانک است که بر نوب

باشد

شافت - هلیون است

شالم - یعربی سیم است

شالی - یفارسی نام برنج غیر محشر است

که شلتوک نیز نامند

شال کره - بلغت دلی و شال تشی بلغت

مازندرانی دلدل است

شالختی - اسم مازندرانی و همه است

شالیطون - بیونانی خطاب است

شاماخ - اسم فارسی نوعی از حبوب

ماکوله است که بسیار ریز و بهندی

ماند نامند

شافع - یعربی نام تبس است و شان را

نیز نامند و یاحیوانی که شفع بچه آورده و تر

شامل - اسم عقرب است

شامرا - دودی است که در کور و غور

آن مجتمع کردد

شامی - اسم نوعی از کباب است

شان - عبارت از خاب زبور و عمل

است و بعضی عمل غیر مصفی را نامند

شانک - یفارسی اسم قانصه است و حوصله

را نیز نامند

شانه سر - و شانه هرک اسم فارسی

هدول است

شازرد - اسم فارسی سبزه است

شبهه - بشیچ که یعربی ثغام نامند

شاورطیس - بیونانی ریجان سلجانی است

شاماب - آب مستخرج از معصر است

بطریق خاص

شاه اسپرغم - و شاه اسپرغم و شاه اسفرغم

و شاه اسفرغم و شاه اسفرغم همه اسم

شاه اسفرغم است

شاه اسفر و شاه اسفر و شاه اسفر همه یفارسی

اسم اکلیل الملك است

شامباز - اسم فارسی باز سبیل بزرگ

است که بترکی خطا طیعون نامند

شاهریا - اسم سریانی ابریشم اجربی

شاهه - تک بر نوب است

نامیوی بفارمی امم عنبر است
 نامترة اسم فارسی شامترج است
 نامتوت توت شامی است
 نام چینی اسم تنز و خطا نیست معرب
 نام شاه صینی است
 نام دارو اسم خمر عتیبی است
 نام اناج معرب شامدانه است
 نام اناق و شامد انک نیز نامند
 بزر القبا است
 نام درخت اسم درخت منور است
 نام زبده زبده کرمانی است که کمون
 مند
 نام سقر رموی اسطوخودوس است
 نام حلوج و شاملول و شاملوک معرب
 نام الو است که بشیرازی الو کرچه
 نام و آل و سلطان نیز
 نام ماسی بطارخ است
 فیصل الشمین مع الباء الموحدة
 نام بفهم و سکون بای موحده اسم
 نامی از تنکوت همی است
 نام انگیز بفتح بفتح همی است
 نام بفری اسم نبات است
 نام بفارمی اسم خفاش است
 نام بفری اسم لوهی همک است که
 چو نامند
 نام افروز کرم شب افروز است
 نام آبیوی بفارمی کل شب بواس
 نام خزامی است
 نام بانور بفارمی اسم خفاش است

شامنگ بفارمی مرغ بحر خوان است
 شب بیره و شب بیک و شب پاره و شب
 پاره و شب بیره همه اسم فارسی خفاش
 است که بهندی جمک در و چمک در نیز نامند
 شب الاماکه بفارمی زاج گفتگران
 است
 شب القلی قلی معادل است
 شب تاب و شب چراغ اسم فارسی
 حباج است که بهندی بهک جکی
 نامند
 شب خوان اسم فارسی هند لیب است
 شب خیزک اسم فارسی تیره تیزک
 است که بهندی رشاد نامند
 شبدر بفارمی اسم هند خونی
 بستانی است
 شجاع بفری بمعنی لسان است و
 عقرب را نیز نامند و گفته اند عقرب
 اسم حقیقی و لسان میازی آنست
 شب رنگ کلی است سیاه رنگ مائل
 بزودی و نیز منک میاهی را نامند که آنرا
 شبه گویند که چون بر آتش گذارند
 بهر دوزان بری لفظ آید
 شبطاط بفریانی بمعنی همی الراهی
 است و مصطفای نیز نامند
 شبوته نوع کبیر خمان الارض است
 شبب اسم هند است
 شبیشه اسم فارسی راقینج است و نیز
 خفاش را نامند
 شیش بای فارسی اسم فارسی قمل

است بفتح فاف و سکون میم
 شبشه نیز بای فارسی اسم سوسی است
 که در حبوب نگون می یابد
 شند ان گفته اند نام انار شیرین است
 شبه اسم فارسی شیخ است
 فصل السین مع الناء اثبات الفوقانیة
 ستامه اسم عربی ابدل جابس است که
 بفارمی شیر خشمناک نامند
 شتر اسم فارسی بعیر است
 شتر بای اسم وقع میانی است
 شتر بچه اسم فارسی جزور است
 شتر خار اسم فارسی ها قول است
 شتر دندان اسم فارسی زاج مصریست
 شتر غار اشترا غار است
 شتر کا و پلنگ اسم حیوانی است که
 زرافه نامند
 شتر مرغ اسم فارسی نعما است
 شتر مور اسم فارسی نمل کبار بری
 است و آن در صحراهای مغرب بلاد
 نجد تا به قله اردزی میشود و کنند شتر
 است و خوردن آن
 شترنج بفارمی اسم اجناس حبوب
 است که در هم خلط نموده و بسته می
 خوردند و آن طبع را شترنجی نامند
 منصوب بدان و نیز شترنجی اسم درختی
 است که از بوم ملون بالوان و بار بسمان
 رنگارنگ بافته باشد
 شته اسم فارسی عنب است
 فیصل الشمین مع الیمیم

الکافور رانی نامند

شجره کف اصابع الصراشت که کف

مریم نامند

شجره الکلب الروس است

شجره موسی علیق الکلب است و موسی

رانی نامند

شجره النعام صا مریوماست

شجره النور درخت لسان العصار است

که بفارمی درخت اهر و نامند

شجره اليهود قنای بری است

شجره نوعی از راتیانچ است که با تش

پنجه یا شند

نصل الشمن مع الحاء المهملة

شحم بعربی اسل است

شحم ان کره است

شحم بمریانی زاج البهر است و گفته

اند لغت یونا نیست

شحم اسمانا زاج احمر است

شحم بعربی ورق طبر است

شحم اترج پوست الکلب است که البهت

نامند

شحم الارض قطن است و خراطین را

نیز گفته اند بعضی فطردانسته و خراطین را

امعاء الارض

شحم الخنظل مغز و پود های جوف

حنظل است و همچنین شحم الرمان

شحم فارونکی فارون است

شحم المرخ خطمی بری است

شحم الخله جواز الخن است

شجره الدب زعفران است و علیق

الکلب را ارموس رانی نامند

شجره الدبق درخت سیستان را گویند

شجره الدلب که بعربی غنم و بفارمی

درخت چنار است

شجره الدم شنار است و شامه را

نیز نامند

شجره الذراخ جهت آنکه ذراخ

درانایت ان بسیار نیماند

شجره ذی قرنن و شجره هلیانی و

شجره الصنم به روح الصنم است

شجره رستم زراوند طویل است

شجره الزرور بفارمی درخت کیل

نامند

شجره الصفادح کبکچ است

شجره الطجال صرمة الجلبی است

رفا شستن رانی نامند

شجره الطلق مسمی بشجره مریم و کف

مریم است

شجره طایبه نخل است

شجره العجم مولوبد انا است که

مردانک سفید کرده رانا نامند

شجره العقب نوارس است

شجره النار دیمست است

شجره الفرس نوارس است و گویند

عرق السوس است

شجره القدس نوع یزک قناد است

شجره القطران شربین است

شجره الکافور اتخوان است و ریحان

شجاع اسم از نریه عظیم بجهت است

شجاج بعربی حمار الوحش است

شجر و شیر اسم عربی درخت است

که بهندی چها رانا نامند واحد آن

شجره و جمع آن اشجار

شجره بتدریک اسم رایج است

شجره الاله بعربی نام صنوبر هندی

است که دیودار نامند

شجره بارده لبلاب صغیر است

شجره البراغیث طباق است

شجره البق دردار است که بفارمی

درخت پشه نامند

شجره البهق قنای بری است

شجره التسمیح اندریان است

شجره التین لوف کبیر است که

لوف الحیه نامند

شجره التیس طراغیون است

شجره التین درخت انجیر است

شجره الجبار و شجره الجبان

پژوا و شان است

شجره الجن دیودار است

شجره الحانضه اسم ام قبل است

شجره الجزاره آزاد درخت است

شجره الحیات هرو است جهت آنکه

ما و احیات است و فرنیون رانی نامند

شجره الحیه جنطیانا است و لوف

کبیر رانی نامند

شجره النطایف عروق الصفرا است

و ما بران رانی گویند

شجر کشنج است	جوز را نامند	تراتی و شراقی	شومن ایمن است
شیر نام طبری است که شکر و روانند	شام ملح است	شوام اشراق است	
شیرجه لبلاب کبیر است	شاندان بکسر اول و تشدید و م بری	شراقی سلح الحید است	
شیر فصل الشین مع الخاء المعجمة *	شاه درخت سدر است	شربت بمصری شهر را نامند	
شیراب کنگاب شنب شیر تازه و شیرین	شدر بفتح بری قطعه ذهب است که در معدن بر آورده باشد و بولوی صغارا نیز نامند	شربه درخت نشلی است که در آب روئید باشد	
شیر قلی است	شدمان بری ذنب است	شربت پسرانی فرامیون است که صوف الارض نامند و نیز حشمت الکلب را گویند و بقاری کنندای کوهی و نیز شربت عبارت از آب میوه ها و یا دانه ها و گاهی تر و خشک در آب خسته اند که چشایند یا شکر و یا عمل بقوام آورده است را یا جلا بیا نامند	
شیراب نام فارسی طاری است مائی و مز رنگ و سطر آن سفید	شدر قرصه است	شربت بیا معنای در آخر یاغت سریانی فرامیون است و اسرار نیز نامند	
شیربغا فارسی نام قلی است و نوشد را نیز نامند	شیراب جمبوسی شرابی است که در جزیره جیوش از بلاد مغرب از آب دریا و درشاب سازند و آن حار و غص می باشد	شربوع بضم ضغع است	
شیربغا اسم فارسی صغوری است	شیراب حدیث شرابی است که زیاد از شش ماه در آن گذشته باشد	شربون بضم و یا فارسی قطران است	
شیربغا و خوش آواز	شیراب ریحانی خمر صاف خوشبوی معتدل القوام مرغ و یا زرد است	شرجیان بری درختی است مانند باد نیجان که جلود را باغت بد آن	
شیر فصل الشین مع الال المعجمة *	شیراب دوشایی نبیل الدبس است	شیرمینا	
شیربغا بزرگبار است	شیراب موشن میوه من است	شران بری دایه است مانند بعضی که در شب ظاهر میشود	
شیر حب القرط است	شیراب عسل نبیل عسل است	شرزدک نوع زرد زعفران است	
شیر بری شکوفه نباتی است شبیه بیاضین	شیراب عتیق شراب چهار ساله است	شرغوف بضم غ صغیر است	
شیر نبات جمع شدنیه است و آن اسم نوعی از شتر است که در موضعی ازین بهم میرسد و یا منسوب بقمل است	شیراب مروق شرابی است که خبز کک را در آن خیسانند و بعد از شش ساعت صاف نموده باشند	شرنا عیبری است	
شیر فصل التین مع الال المعجمة *	شیراب مویزی نبیل زریب است	شراق و شرق و شرقا است	
شیربغا بذال معجمه درخت مسواک است و ملح را نیز نامند و ذباب کلب یعنی مکس مک را نیز نیز قطعه کوچک از درخت	شیراب نبیض بضم اول و کسر ثانی و یا مشتبه بری اسم اهل است	شرنوب بری اسم اهل است	
	شرار زرنیم معدن است	شرک بفراسی اسم مطلق سم است و نیز حنظل را نامند که عبارت از دلفی است که بفراسی خرز و زهره نامند	

شفتالو بفارسی خوخ زانامند	نامند	شرو. بفتح و یکتر نیز بعربی غسل است
شفتگر اشهم فارسی نخبه است	شفتا ط بعربی اسم طائریست	شروین شروین است که نوعی از شرو
شفتزک بفارسی اسم میوه است که در	شطوط و شطوطی ناقه ضمیم	است که عربی نامند
طرف آن سرخ و طرف دیگر سفید مائل	السماست	شوی بعلیقه است که تاء الحما را باشد
بزرگی باشد و آن ثمر مرکب از درخت	* فصل الشین مع العین المهملة *	و کیا حفظ را نیز نامند
شفتالو و زرد آلر یعنی پیوندی است	شعر بعربی زعفران است	شرق طائری است مابین حدائق و صقر
از آن مردود و شلیل نیز نامند	شعرا بفتح اول و الف مصدر و	شویان درختی است که از آن کان
شفتیل بفارسی جنه قوتی بختانی است	ذبابی است از رقی یا احمر که پرشتر و	میسازند
شغردانه حرمل است	الاغ و سگ نسیند و بفارسی مکس سگ	شویش اسراش است و بهندی بجری
شفشه بکسر بفارسی اسم شمشین طالو	نامند و نیز نام درخت نخود است و نیز	الجلود را نامند
نفه است که بعربی سمک نامند	نوعی از شفتالو را نامند	* فصل الشین مع العین المهملة *
شغلی باصلی است	شعر الارض و شعر الجبار و شعر الجن و	شش اسم نرسی زده است
شغعاء الغز بسریانی لسان الحمل است	شعر الجبال و شعر الجنات و شعر الغزل و شعر	شش رستان بفارسی اسم کلب است
شغور روغن سفرجل است	الجنات و شعر الخنازیر و سیارشان است	جهت آنکه اکثر عدستان آن شش
شغورس و شغودیس تنای بری است	شعر شقراء جعله است	است
شغیر فیروزخ است	شعرو دره بعربی تاء صغیر است و گفته اند	شس بفتح بقله یا تیه است
شغیقل شقاقل است	تنای بری است	ششبدان اسم فارسی کوه السوداء
* فصل الشین مع الفات *	شعور و صفالبه زعفران است	است که فاشرستین نامند
شقادیرا ثوم کراشی است	شعور بعربی جو و زری است	شمبره گفته اند فراست و فوة
شقا شقاری و شقرو شقبق بعربی	شعیر رومی خندروس است	الصباغین را نیز نامند که بفارسی روناس
شقایق النعمان است	شغال و شغیر بفارسی ابن آوی است	بوئند
شقله بعربی اسم گیاهی است که	که کلب بری نامند	ششقاقل شقاقل است
الدهن واللبن	شغالی بفتح نوعی از عنب است	ششمانیه و ششمویل بواسط
شقر و شقران بفتح بعربی ذئب است	شغوا بعربی اسم عقاب است	* فصل الشین مع الطاء المهملة *
شقر بغم و بفتح مرد و اسم عربی بچه	* فصل الشین مع الفاء *	شطا بفتح یاء فحل است و چون جدا
شربا است	شعادارو بفارسی اسم باد زهر است	کنند و غرس نمایند در موضع دیگر و فیصل
شقر بعربی اسم دیک است	شفانه بفارسی اسم طائری است بزرگتر	نامند
شقری بکسر ثمر جمید است	از حدائق سر آن ملون بچهار رنگ و پر و	شطیه صغیرستانی طویل و لورق
شقره شقراف است که زنجفر نیز	جسل آن بالوان بسیار	است که بشیرازی مزه را بشن دراز

میشازند	شمار بزرگ تورعربی اسم الماش است	که بفارسی مشتک و بهندی متر نامند
شمار بیریانی سوزا است	شموس بیری خمر است	شکار المصنوعه لجام الذهب است
شنبلیله باصغیانی حلبه است	شمول و شمه بفارسی هر شیر و چریه	شنگله بفارسی خوشه آندم است
شمخاطر ملج هندی است	و بترکی قیماق نامند	شنگیل زنجبیل است
شدانه صواب است	شمیز بفارسی شونیز است	شکریز برای معجمه وراء موله در آخر
شمر بفارسی هر شیر و بترکی قیماق	* فصل الشین مع الترن *	نیز برد و چیزا طلاق مینمایند یکی بر
و بهندی ملائق نامند و نیز اهل شام	شنا گرانج جلی است که بیونانی	شرابی که از آب چکیده درخت نخل و تار
را زیاده تر نامند و اهل مصر انیسون را	فرامیون نامند	بعمل می آورند که بهندی سین می
شمر بیریانی دغان است	شناری بیری اسم سنور است	و بیری اطواق نامند و دوم بزبان پهلوی
شمراخ بیری خوشه پرازا نکور است	شنان اشنان است	بزرگ زنجبیل
شمراد سطرکا بیریانی دغان میعه	شنبلیت و شنبلیله اسم فارسی حلبه	شنگله بلغت بطنی تودری است
سائله است	است که بیونانی فریقه نامند	شنبلید شکوفه سورنجان است
شمراد لپونا دغان کندر است	شنجار ابوخا است	شنین بضم بفارسی شونیز را نامند
شمس باصطلاح اهل صنعت ذهب است	شعج جمل است بترکی و بتسکون	* فصل الشین مع الواو *
شمسبه دهن فیل است و سنبلطس	مولداژان مصارقه درخت پلاس است	شوت اسم فارسی شبت است
و نیز نامند	که کات و بهندی کبیر و کته نامند و نیز	شوات و شواد و شوراد و شوالک و شوال
شمشاد و شمشاد ال و برامی محتین	معرب منك یکاف عجمی است که نوی	همه بضم و فتح نیز بفارسی اسم خدای
اسم فارسی بقس است	از حلازون باشد	است و بقولی سرخاب را نامند و نیز
شمشدر بلغت فرس زند و بازند	شهر شونیز است	بو قلمون را نامند که طائری هر خرگبه
ثرم است	شیرف زنجیرف است	است و هر ساعت برکی میگرد که آنرا
شمشرا مرزنجوش است و بعضی اذان	شنگ دغان ضرراست که بهندی	ابو براقش را ابو الهراق نیز گویند
القادری است	ست نامند	شواد بقی و شواد نیق از طيور صیل مقرر
شمشک بلغت زند و بازند مسمم است	شک بلغت اصفهانی لحیه التیس است	و یا شاهین را نامند
شمشیر بضم اول قافله صغیر است و آنرا	شکری اسم هندی شیرف است	شوانا شونیز است
شو شمر نیز نامند	شکرف راولی اسم فارسی سرنج	شوب و شور و شل را نامند و قافله را نیز
شمسین قافله است	است که سرنج و بهندی سنل و ز نامند	شوب صینی معرب چوب چین است
شمعل بیری اسم فیل است	شنگرن اسم فارسی همین است که	شوخ بفارسی اسم و سنج است
شمالچ و شملع شلغم است	ذرا بیج باشد	شوخط ابتداء معجمه اسم عقود است
شمالیت و شماییه و شاموز حبابه است	شنگل و شنگاک اسم فارسی کرسنگ است	مطلقا و عقود دخن را خصوصا نامند

شورکه شهاد درخت خونرب نبطی است	شوروا اسم عربی آمو است که قریب	شود اسم فارسی شبت است
و قرطاران نیز نامند	بشاخ زدن رسیده باشد و یا آهویی که	شود اتقی صقر و یا شاهین است
شورکه مهباه بلبر شاست و خونرب نبطی را	شاخهای آن برآمد و قوی شد باشد	شوری اسم نبات بحری است که اهل
نیز نامند	شوع درخت بان است	مغرب امرار نامند
شورکه غریبه شکلی است	شوخ و شخ است	سوران عربی معشقران نامند
شورکه العلك اشخیص است و مازریون	شوغار و شوغاریهاء موحد زاج	شورناج مغرب شوربای فارسی است
رانیز کوبند و بعضی کوبند نوعی از	ابيض است	و آن بیماری از مرته لجوم و یا حیو ب
مازریون است	شوک اسم عربی خار است که بهندی	ما کوله است یا آب و نمک
شورکه قطیه و شورکه مصریه درخت	کازنه نامند	شورج مغرب شورق فارسی است که
قرط است	شوکا بلفیت تنکابین معنی وعل است که	بارود است
شورکه منه طباق است و صاحب اختیاران	از جنس ایل است از انواع بحر الوحش	شور مور بفارسی اسم مور صغار است
عانت کتبه جهت آنکه طباق خاردار تر است	شورکه ابراهیم بلغت مغرب قرصه است	شوره عربی اسم اسد است و نیز اسم
تولم شبلم است	شورکه انوش صقر رب اکوبند	درختیست که در اقصای بحر حجاز بهم
شومه مازریون است	شورکه بیضه عربی باد آورداست	میرسد شبه بغداد و آن سوزنک سیمه
شوروز شور نیز است که حبه السوداء	رکما سیکه تکاهی دانسته اند و شور است	بهلا در و صحن و نج است حصت باه
باشد	زیرا که شکلی غیر باد آورداست	و از اضرار است
شوله نام هقر با است و شغین بحری را	چنانچه ذکر یافت	شورگز اذل است
نیز نامند	شورکه الجبال است و غار است که بهندی	شوسا بحرانی اسم پنجه کش است
شوه سنگ سیاه خفیف است که شبه نامند	ازنت کنار نامند که روی الا بل است	شوس داجا بحرانی بقله یهودیه است
شوربب قند است	شورکه الحیبه صنفی از باد آورداست	شوسینا بحرانی موهن است
شوی یفتح بمعنی اتمام است که بفارسی	که خارهای آن بلند و نیز مانند موزن است	شوهین بحرانی است و گفته اند یونانی
کوسند ان نامند	شورکه الداجین مشط الراعی است که	است نوعی از صنوبر است که قند رسی نامند
شوی بکمر شمت است	یونانی و بناقوس نامند	شوشا یونانی شولیز است
شوی بضم بمعنی شور با است	شورکه الدمن اکوب است	شوشك بفارسی اسم تهور است
شوی صی نوعی از شر است	شورکه السوداء و شورکه یهودیه نوعی	شوشمیر بفارسی اسم قاتلک صغیر و گفته
شویلاء و شویلی و شویل بر نیا معاست	از قرصه است	اند یونانی است
که یونانی را طیبیا نامند	شورکه الزرقاء قرصه ازرق است	شوشو بفارسی اسم جاورس است
شوی بفتح بمعنی یونانی است	شورکه شایکه قرط است و کیا هرنوب	شوشه اسم فارسی سبکه طال و نقره است
فصل الشین مع الهاء	رانیز نامند	شوشن عسل است

شیرجالتین آب انجیر و ادویه	شیروزان بتر کی نام مار است	شهاب و شهاب شیر مزوج یا آب است
طبع دهند تا مهر اگر در دپس صافی کرده	شیرکلیا بیریانی عوج الطاب است	که د و ثلث آن آب باشد و نیز شهاب آب
بقوام آورند	شیرینه اشه است	متخذ از عصاره سرخ و زانامند
شیرصاد بفارسی اهم حرمل است	شیریه العجوز تیزا شنه است	شهاب طاریست از طيور صید بزرگتر
شیریتی مناب است	شیر دیا بیریانی اشه است و نیز	از باران و از آن در جرأت کمتر
شیر کچشک بفارسی نام طاری بخت	ام غیلان و نیز کچشک و زانامند	شهبانج شاه بانج است و جسم اصغر مرزا
بزرگه از خضاع طيور و خوراک آن	شیره بفتح اهم فارسی شیرج است	نیز نامند
جیفه است	شیرقور اهم عربی شیر است که بفارسی	شهل عسل و زانامند
شیر گیاه بفارسی نام نبات یقوی	شیر نامند	شهل المنج تخم تمب
است که در خضایات استعمال مینمایند	شیر جلی در مینه کوهی است	شهبانج بری حب السته است
و بفارسی سورند و بهندی در دی نامند	شیر حبشی قفل سیاه است	شیریز نوعی از خرما
شیر لغایب نام عسل است	شیر الریبع درانی است که بیروانی	شهل گوشت سینه چربی و زانامند
شیر مامی اسم نوعی از ماهی است	ار یقارون نامند	شهبانج شاه بانج است
لذیذ که بیریانی و بهندی با کله	شیر یهودی شیر الحار است	شیرین مر یسه است و ناکله بریان
میچلی نامند	شیر قان طاری است از طيور صید	شیریزون بیریانی طاریه است
شیر مرغ لبن خفاش است که شیر زق	و گفته اند صقر است یا شامین	شیر شیه السرداء است که شونیز
نامند	شیرل مان از صید است	نامند
شیر مکس عنکبوت است	شیر بیریانی نام شیر است و چوب	شیرانی از ادویه عین است و احد
شیر قوی از شراب مرکب از زیتون	آب بوس و زانامند و بفارسی اسم لبن	آن شافیه و نیز در آنیکه بطریق حمل بر
است که بفارسی بوزه نامند و رنگ بنار	است خوراک و حیوانات باشد یا از اشجار	خوب یا قبل بردارند
نیز گوشت و نیز بزرگ بنک مخلوط با شیر آب را	و نیز بفارسی اسم و زانامند	شیرانی خورزی برش در بهندی است
نامند و بفارسی روغن کنجد را و بمعنی	شیر یا شیر برنج است	شیرانی مامیا عصاره مامیا است
آب انکو و نیز آمد	شیر بان بتر کوهی اهم نوعی است	شیراله امروج است
شیر آخر ما خیلان خرما است و یا	شیر لچشیر گوشت شیطرح هندی است	شیریه بکسر بفارسی نام اتعی است و
دو شاب آن	و گوشت خریق است	بفتح بفارسی نام اشه است و نیز
شیرندون بفارسی شیرم است	شیرج دهن شمش است که دهن الحل	گفته اند بیریانی نام خوشه است
شیرش و شیرش و شیرش و شیرش و شیرش	و بفارسی روغن کنجد و شیر نامند	شیربان دم الاخرین است
است که ابته آن بسته نشد باشد	شیراز و جبار است	شیریا طعنا بیریانی عوج است
و نیز شیرش اسم نوعی ماهی است	شیرابه خشخاش است	

شیخا بهندی رصاص اسود است
و آئینه را نیز نامند

شیشاک و شیشک بفارسی کوفندیک
شالدر انا مندی و طهوج و انیز

شیشو و شیشون و شیشک اسم فارسی
طهوج است

شیشه اسم فارسی زجاج است
شیطان بعربی جبهه را نامند و نیز نوعی

از زقوم را
* باب الصاد المهملة *

* فصل الصاد مع الالف *

صابون القاف و صابون الثياب شیخه
ابی مالک است

صابون رقی صابون عراقی است که
در قرینه رقی از اعمال شام سازند و آن

مصنوع از زیت و بیه است
صائر و صاتری معتبر است که بفارسی

اوشن نامند
صاد بعربی نام صفر و نحاس است

یانوئی از نحاس
صاد از املاط و مع الحماص است و یا

و شخی که در مواضع صراع که بفارسی
زور گر خانه نامند میچنگ کردد

صادغ دیک است جهت آنکه در کتب
آخر شب بسیار فریاد میکنند

صارم اسم است
صارم و سرون دوله در قات است

صاروان لقب صغیر است
صارج معرب از ساروج فارسی است

جهت آنکه صاد و جیم در کلمه عربی
بایم یکجا جمع نمیکرد و آن چیزی است

مستوع از خاک و خاشاک و خاک رویه
در دم یا آب سرشته بخفته یا آفک و آب

سرشته کوبیده است بنحوی خاص و اکثر
حوضها و حمامات را از آن میسازند

صاره لقب صغیر است
صاره جزرا است

صاغانایون و صاغانایون سکنج است
صافر ابوالمخ است که قیر نامند

و بفارسی چکارک
صامت نام مذکب و فقه است

صامره ماست بسیار ترش است
* فصل الصاد مع الباء الموحدة *

صبارا تمر هندی است
صبار نبات صبر است

صبی عصا و شنامکی است که از آن
قوسها سازند بنحویت ابرام بغایت نافع

صبار صبره بضم حیا و شلیدن غلط است
صبع بکسر بعربی ادم است که بفارسی

نان بخورش نامند
* فصل الصاد مع الباء المهملة *

صحاء بعربی بقله است
صخراء بر وزن حمراء صفتی از زمین

است
صخیره بفتح اول و کسر ثانی شیخ تاز

دوشینه است که جوش هندی و روغن
در آن ریخته بپاشانند

* فصل الصاد مع الحاء المعجمة *

صخره بعربی نام سنگ صلب بزرگ
است جمع آن صخره بتحریک و صخرات

نیز آمده
* فصل الصاد مع الالف المهملة *

صداء الحن و صداء الحن یله زعفران الی یله است
که بفارسی زندکار آهن نامند

صد پیوند با صلاح عامه فارس عصبی
الرایی است

صدیغ ثمر درختی است بسیار شریخ
نرا و عناب

صداد بضم و تشدید دال اول بعربی
اسم حیة است و سلام ایضاً را نیز نامند

و نیز اسم حیوانی کوچک از جنس جردین
است

صداع اسم کس خبیثی است که خفه
آن مابین بزرگ و کوچک باشد

صدان الذر بینوایی قروفس نامند
صدنی بضم اول و فتح ثانی اسم عربی

طائری است
صدید بعربی آب رقی مخلوط بنحون

است که از جراحت بر آید که بفارسی
زرد آب نامند و چون غلیظ گردد دمل

کوبند
صدید ا بصریانی اثمد است

صدیق بضم است
* فصل الصاد مع الزاء *

صراء بعربی اسم حنظل است که بزرگ
و زرد دشت باشد

صرا یله بصریانی اسم شیت است

صراح بضم اول اسم صخر خالص است
 بعر بی
 صرام شیز بست که بسیار غلط است
 باشد درستان حیوان
 صر بفتح و سکون و بتحرک نیز بعر بی
 لپن بسیار حامض و انا منند و نیز نام صمغ
 طلع است
 صربوتا بصریانی صدف ترمز را نامند
 صرخه شراب منسوب است بجزیره
 صرخه صا حبه تا موس گفته منسوب
 است بلالام که نام بلدی از بلاد شام است
 ضر بکمر اول و تشدید را اسم عربی
 طاثر است شبیه بکنجشک زرد رنگ که
 بفارسی زرد رنگ نامند
 صراح بفتح و تشدید را بعر بی اسم
 طاوس است
 صرخه لوف الحیده است
 صرد سودانیات است
 صرد و صردا لیل گفته اند حیوانی
 است شبیه بلع و گفته اند نوعی از نباتات
 و زرد است و بی پر
 ضرصران بعر بی نام ماهی امس است
 صرغان بعر بی غرما می سنگین صلب
 پر گوشت شیرین است و رصاص سود را
 نیز نامند
 صرف فلا ما بصریانی اسم قرقه است
 صرفونا بصریانی اسم صدف قرمز است
 صرفولا بصریانی انزروت است
 صرم تمغز بچرم نارس است که

مراد از مطلق جنگل مد بوغ است
 صرم الدیک نزد اهل شام دلیک را
 نامند
 صرما بصریانی کاشم رومی است که
 صعالیوس نامند
 صرز شوکران است و ضر و بضاد
 معجمه را نیز نامند
 صروا شوکران است و بصریانی قرقه
 صرافوز ناما بصریانی قرقه الدار
 چینی است
 صرور شاه بصریانی عام ابوص است
 صریرا بنات وردان است و باد زوج
 را نیز نامند و بنان افروز را نیز و نواج
 خروس را ابضا گویند
 صریط اشراس است و نوعی از لوف
 را نامند
 صریف شیر تازه و شیشه است که
 گرم باشد و نیز فقه خالص را نامند
 صریقه شاخه درخت خرمای خشک
 است
 صریقه نوعی از خمر است که در
 صریف که قریه مسمی بصریف از قرای
 راه است میسازند
 صریوتا بیونانی قسط است
 فصل الصاد مع اللقاء الموهله
 صطریق بیونانی میعه است
 صطفاین دبارا بصریانی شقاقل است
 صطوتون شاباک است
 فصل الصاد مع العین الموهله

صعارف بصریانی شعیر است
 صعترا الحمار و صعترا الحمیمه عربی
 حاشا است
 صعترا الشامی و صعترا الفوس فو تنج
 بری است
 صعروز جعل است
 صصف شربانی است نزد اهل یمن و
 نیز نام طائری کوچک است
 صعفر تخم ماهی را نامند
 صعوه کنجشک کوچک را نامند که
 بفارسی ترندک گویند
 صعون نعمه نرا نامند
 صعیل قراب را نامند
 صعصور قسط است
 فصل الصاد مع العین الموهله
 صغاب تخم مورچه است
 صغبان سکنج است
 صغبین سکن است
 صغرات معربا از بصرات است که
 رایب باشد
 فصل الصاد مع اللقاء
 صغر بضم مش زرد معنی است که
 مس رست نامند
 صفراء بفتح اسم ذهب است و خاط
 معروف را نیز نامند و نیز اسم مایع است
 و قتی که پاک شود از تخم و نیز اسم نباتی
 است سهلی رملی برک آن شبیه ببرک
 کا هو و ابرو العباس گفته نباتی است که
 که در زمینهای رملی میرود برک آن

ماهام اصل است
 صلیقه خمزرقی است ریز کوشا بود
 و بسته را نامند جمع آن صلاتی آمده
 فصل الصاد مع الفیم
 صا ضم و ضمض اصل است
 صا لم لبن غلیظ است
 صا لخی لبن بی طعم است
 ضمزه بحر بی لبی است که خدش
 ز داشته باشد
 صمعه مار خبیث را نامند که کزید
 آن قابل علاج نباشد
 صمغ اجاج صمغ فارسی است
 صمغ الا قایا صمغ عربی است که
 با قوای صمغ و از اجزای ترنای کبیر
 جمع الا لجن آن خلطیت است که
 بفارسی انکر و انکوره و بشیرازی
 نکشت کند و بهیلهای قینک نامند
 صاحب ارشاد گفته صمغ انجین آن امر
 خلطیت منشن است
 صمغ البظام عک البطم است که بفارسی
 حقن نامند
 صمغ البحر کهر با است
 صمغ البلسان دمن بلسان است
 صمغ التوب زفت السفن است
 صمغ البحر شرف و صمغ انکر قراب
 القی است که بفارسی کنکر زد و کنکری
 نامند
 صمغ الجوز الزرمی کهر با است

جمع الدامیثا صمغ درختی است در
 بلاد فارس و بهترین آن صافی مائل
 بسرخی با خلط و حرارت قوی است شبیه
 بحلثیت و قوت مکدر و کزائیت راحه
 صمغ الزیتون اسطوخودوس و بفارسی
 زدریتون و بسریانی قاهون و زینار
 و رومی دینجیون انجریوس و بیونانی
 او ریطادون نامند و آن صمغی است
 در رنگ شبیه بیا قوت غریخ مرکب از
 قطرات صغیر که زبان را بکزد و آنچه
 شبیه بضمغ و عظیم القطرات ابلس باشد
 که زبان را کزد و روی و غیر منتفع به
 است در طب
 صمغ العذاب الجبلی ثامعیا است
 صمغ مدابری ثامعیا است که
 منون نامند
 صمغ المرور در جمیع افعال مایند
 راتیم است
 صمغ الصنوبر راتیم است
 صمغ الطرثوث و صمغ اشتر غار اشق
 است
 صمغ عربی صمغ درخت قرط است
 صمغ الفارسی مشهور بصمغ اجاص
 است ولیکن نزد اهل شیراز صمغ بادام
 بری است که آنرا از در بادام نامند
 صمغ القنار کثیر است
 صمغ الکرفس الجبلی کما شیر است
 صمغ الکثری بفارسی زدا مرود نامند
 و بشیرازی از در مرود است بهترین

آن ماخوذ از درخت کشری کهنه است
 صمغ ککام و صمغ الفرحی لبان است
 صمغ الموز بفارسی زبادام و بشیرازی
 از در بادام و بسریانی قاموز و رلوز و
 برومی و دینجیون قلعه و بیونانی دیند
 نیلوسی و صاحب تحفه نو شده ز کول
 نامند و بهترین آن سفید ماخوذ از
 درخت قریب العسل بفرس است
 صمغ الحروث خلطیت است
 صمغه بحر بی لبی است که طعم آن
 زائل شده باشد
 صلاح و صلوح چرک کوش است
 صمغه بحر بی اسم طعام بی کوش
 است که بفارسی کاجی نامند
 صمغ صاوخا قهقهه النمر است
 صمغه اهم عربی مار تراست و اهل ترا
 نیز نامند و طفل مادی را ایضا
 صمغ خون و صمغ خون مرز پوش
 است
 صمغ نباتی است شبیه بقرط
 فصل الصاد مع البنون
 صمغ قزونی گفته نیست حیوانی
 بزرگتر از آن بر روی زمین و بر آب خود
 خانه میسازد بقدریک فرس و هر حیوانی
 را که نظر بر آن افتد در ساعت می میرد
 و چون نظر آن بر خودش افتد نیز می
 میرد و استخوان آن مدت طولانی
 میماند
 صمغ صمغ چنار است که بحر بی

دلب نامند

صناخر بره ذریه است .

صنادل حمار و بعیر ضخیم و صلب عظیم

الراس را نامند

صنفر خوماء خشک است

صندل حدیدی چیزی که بد است که

خماهان نامند

صندل دانه مغرب آن صندل دانج

ویونانی مولی و بشیر از میزرا سبند

و بعضی حمل عربی نامند و آن نوعی

از صلاب جبلی است

ضنل کاجول بلغات تنکا بن خف

الغرائب را نامند و آن قسمی از حلزون

بری است

صند قیس اسرلج است

صنط تر ظاقت و ضبط نیز نامند

صنغی نوعی زبون خود است دون

قماری و فوق قاطبی صنوف بصف

بفتح که اهم موضوعی است که از انجا

می آورند

صن بکسر صاد و ثنل بد تون بول ابل

است

خنوبر الارض گنا بیطوس است

صنوبر هندی دیودار است

صن اسم نباتی است کوچک برگ آن

ریزه و ساق آن بقدر یک شبر بالای

آن متبعب و کل آن زرد مائل باندک

سرخي و بعد ریختن کل آن غلا نهی

پیش از بارک طولانی ببارک سوزنی و

بر هیت خا و علیون بجای هر کلی سه سه

عذ ذمیر وید و بیج آن یاریک و طعم آن

ماثل بتلخی جهت تحلیل و یاخ نافع

صل الصاد مع الوار

صوامن صاحب تحفه گفته که بیونانی

صعتر است و لو اب علو نشان قدس مره

نوشته اند که سند آن زادر کتب

مقتل مین نیامده ام

صوره جودون است

صورا مانم ابرص است و گفته اند

نوعی از وزغ کبیر الواس فریغ شبیه

بر اس ام جنین عریض الجعد است و

جودون را نیز نامند

صولا صلا است

صوله اهم مغربی شول راست یا

نوعی از ان و گفته اند نوعی از حلق

است و نیز گفته اند شلی زرد رنگ مائل

بسفیدی است که در ان سخی نباشد

و نوعی از شلغم را نیز نامند

صوف الارض فرامیون است

صوف الحجامین اسفنج است

صولج بر بی فقه خالص را نامند

صوفانی بزرگ پر مور نامند

صوبایه کوفشد پر مور نامند

صوم زرق نعام است و بلغت مذیل

اهم درخت کریمه المنظر است

صومزا بادروخ است

صوان نوعی از سنگ صلب است

صویق صویق است

صل الصاد مع الوار

صهاره یدک اخته است و یا قطعه از

پیدا و معنی قرب نیز آمده

صهالی خمر است و ریه مائل بحمره

را نیز نامند

صهار خمر سرخ است و خمر مائل

بسرخی و نیز خمر معصور از عنب سفید

را نامند

صهر رمان است

صهرا جوز مائل است

صهری میمالیوس است

صل الصاد مع الوار

المناساة التختانیة

صیاض البقر قرون یعنی شاخه های گاو

است واحد آن صیضه است

صیاه فناء است

صیحان نوعی از تمر ملینه طعمه است

و گفته اند نوعی از تمر سیاه رنگ است

صیدان ذهب رفته است

صیر صحنه است

صیص یوسف شیم حنظل است که

در ان مغزی نباشد

صقوا بیونانی اسفنج است

صق عصفور است

صیهب بر بی حجر است جمع آن

صیامب است

صیاد امل است

صل الصاد مع الوار

صل الصاد مع الوار

صل الصاد مع الوار

صل الصاد مع الوار

جنان خلاف ما عز است جمع آن

ضآن خلاف معز

لصّب از درآب الحرام است

خا حک شک بسیار سفید است که از

کوه ظاهر گردد

* فصل الصاد مع الباء الموحدة *

ضایم وضایزک وضایرم وضیو

وضیثم وضیطر وضیور اسم احد است

ضیله مار باریک را نامند

ضیة النخل طلع آنست

ضیا درختی است شبیه بنور

ضح زمان است

ضبر جوز البر است و آن جوزی

ضلب است

ضلعان ضبع نر است وضع ماده را

ضلعانه نامند

* فصل الصاد مع الهمزة والباء *

والل ال المعجمة

ضیاج بفتح عبری عاج را نامند

ضیک ابیاء موهله عبری اهم شکوفه

طلع است هنگام انشقاق کم آن و نیز تلج

وعسل را نامند

ضلج بدل ال معجیه بر بوز است که

یقله یمانیه باشد

* فصل الصاد مع الراء المهملة *

ضراک بضم عبری اعلم است است

ضراغه بکسر عبری شجره البطم را

نامند

ضرب بفتح اول و نیز یک و تسکین ثانی

نیز عمل حقیق غلیظ را نامند

ضراد اسم نوعی از قفل کبیر است

ضرج اسم تراست

ضره بفتح اول و تشدید دوم نکهستان

را نامند و نیز بیخ آنرا

ضرد عبری اسم احد است

ضرس بکسر اول نام دندان است

زاین از میان استان مذکرات

و همچنین انجاب و جمع آن ضروس

را ضراس آمله

ضرس العوز شوک السعد آن را

نامند و گویند حسک است

ضرم عبری نام احد است و مباح

نر را نیز نامند

ضرم و صرم و صرمه همه اسم

احد است

ضرف عبری درخت الجیر را نامند

ضرم بفتح عبری فرخ العقاب است

ضرم بضم مطبوخ و درس است

ضرو بکسر اول ملک شکاری است و ماده

آذر اضره نامند و جمع آن ضیر است

ضروع بضم عبری انگور سفید بزرگ

دانه را نامند

ضروع الکلیه درخت زقوم را نامند

و بعضی گفته اند اسم ثمر آنست

ضری بفتح اول و تسکین ثانی آب

غوره زرد و یا سرخ که بزینتی بریزند

و نیز سازند

ضریب بفتح ضمیمه و تلج و جاید را نامند

ضرب الثول شتر است که بد و شنی

بعضی را بر بعضی و نیز شیر و شیل

از چند شتر در یک طرف را نامند

ضریک کرکس تراست

ضریم صمغ درختی است

* فصل الصاد مع الفاء *

ضفادی ضفادع است

ضفایر الجین برهیا روشن است

ضفغان ثمر سعدان است

ضقطار ضرب قوم است که بفارسی

سوسما را نیز نامند

ضف بضم و بتشدید فاء ابه است

کوچکی که بفارسی سرخ و شمشیر و بندی

که تمل نامند

* فصل الصاد مع الهمزة *

ضمد بکسر اول عبری اسم عصابه

است که بر جراحت بندند و با صلاخ

اطباء و دینه مطبوخ یا مایه است که قوام

آن غلیظ باشد که بر عضو گذارند و در

قریادین بتفصیل ذکر یافت و جمع آن

اضمد و ضمدات آمله

ضمج بفتح اول و سکون دوم عبری

اسم گرمی است که بهندی که تمل نامند

ضمج نافع بزرگ را نامند

ضمیزان اسم عبری شاه سقر است

* فصل الصاد مع الواو *

ضوع بضم نر را نامند که بفارسی کول

در گوشت جمع آن اجواع و ضیعان آمده

ضولج بفتح و افصح ضاد موهله است

آهم عربی فیه است
 یوسیر باد روح است
 ضوطه خمیورم بر آب است
 * فصل الصاد مع الهاء *

ضهر سلخافه است
 * فصل الصاد مع الیاء الخفاء التثنية *
 ضیاح بفتح لیم وفتح مزوج است
 ضیب بفتح دواب البحر است وحب
 لورائین نامند
 ضیم وضمیم وضمیمه قمره نامند
 است

ضمج بفتح مقل لضمج است
 ضمیرك بعرنی نام تعوی از ماهی است
 ضیس بکسر بعرنی اسم صابون است
 ضمیران شامسعرم است وباد روح
 رانیز نامند
 ضیوان بفتح اول و سکون دوم وفتح
 واورون کریند و کریند جمع آن ضیوان
 * باب الطاء المهملة *
 * فصل الطاء مع الالف *

طابق آجر بزرگ و نامند
 طابله بعرنی اسم خمر است و خمر طیب
 صانی رانیز که بفارمی مغشوش و رانند
 و نیز نام ثمر است که در مینده طایفه میشود
 طابق معرب تا به فارسی است که تاجن
 نیز نامند و آن طاری است که بران نان میزند
 و جمع آن طوابق و طوابق آمده
 طائر اسم عربی شورشیر است
 طاخک ازاد درخت است و گفته اند

ثمر آست
 طارقه ماهودانه است که معروف
 بسبب الملوك است
 طارکس ملک العظم است و حبه
 الخضر ارانیز نامند
 طارنی نومی از خرف است
 طاریقه دندان است

طاری اطواق است و آن خمر است
 که از آب درختی که بهندی تا و نامند
 بعمل می آورند و آنرا می کویند و درخت
 این با فراط و عظم آباد و درینگاه هم
 بعضی جاها کمتر
 طاسا مار قشیا است
 طاطس چوب صوبری است که مانند
 مشعل مشعل گردد

طاظاوس اسم یونانی توره است
 طافره رماد است
 طاروبش یونانی مراست
 طانی بعرنی اسم ماهیست که مرده
 بر روی آب آمده باشد و نیز کف اشیاء
 مانع و هر چیز صیک که بر روی آب آید
 نامند
 طاق کویند درختیست که آنرا
 بفارمی مایه خوش نامند و شر آن بقدر
 کنار کوچکی میزند است و آنش آنکر
 آن مایه میماند و گفته اند ازاد
 درخت است و شر آن طاخک
 طاقتی خارا است
 طالس یونانی خیمه است

طالطری و طالوطن یونانی مایه است
 طالون اذربونست
 طابونس صغراغوان است که آنرا
 طیار الملوك نامند و بفارمی مرغیست
 و دم جنیان و بهندی میمورد
 طالقون طالیقون است
 طالیا اصداف صغرا است

طاموسویون یونانی مضمار الراسی
 است
 طالانیون بعضی آنرا اهرقن برمی
 و بعضی رطل الرنه نامند نباتی است
 ساق آن شبیه بساقی رطله و برگ آن
 نیز شبیه برگ آن و نزد یک برگ آن
 برگهای آن شاخه میروید متشعب به
 شش شعبه یا هشت شعبه همه مملو از برگ
 های ریژه و چون برگهای آن ریخته
 شود رطوبت لزجی از آن ظاهر میشود
 و کل آن سفید است و منبت آن زیر
 درخت انکور

طاماغا یونانی قنطور یون است
 طامره برغوث است و شیر غلیظ رانیز
 نامند
 طامرین و طامر بعرنی برغوث است
 طامل و طاملو دو قواست
 طاموس یونانی مرزنجوش است
 طاهر پنجهکشت است
 طافره اسم عربی حیوان برنده است
 جمع آن طامرو طامور آمده
 * فصل الطاء مع الیاء الموحدة *

طالطری و طالوطن یونانی مایه است
 طالون اذربونست
 طابونس صغراغوان است که آنرا
 طیار الملوك نامند و بفارمی مرغیست
 و دم جنیان و بهندی میمورد
 طالقون طالیقون است
 طالیا اصداف صغرا است
 طاموسویون یونانی مضمار الراسی
 است
 طالانیون بعضی آنرا اهرقن برمی
 و بعضی رطل الرنه نامند نباتی است
 ساق آن شبیه بساقی رطله و برگ آن
 نیز شبیه برگ آن و نزد یک برگ آن
 برگهای آن شاخه میروید متشعب به
 شش شعبه یا هشت شعبه همه مملو از برگ
 های ریژه و چون برگهای آن ریخته
 شود رطوبت لزجی از آن ظاهر میشود
 و کل آن سفید است و منبت آن زیر
 درخت انکور
 طاماغا یونانی قنطور یون است
 طامره برغوث است و شیر غلیظ رانیز
 نامند
 طامرین و طامر بعرنی برغوث است
 طامل و طاملو دو قواست
 طاموس یونانی مرزنجوش است
 طاهر پنجهکشت است
 طافره اسم عربی حیوان برنده است
 جمع آن طامرو طامور آمده
 * فصل الطاء مع الیاء الموحدة *

طباً نوشادر است

طبار صنفی از انجیر بزرگ سرخ است

طبا صیبه معرب تباهه است بمعنی

گوشت پریان که بفارسی کباب نامند

و آنرا طباهچ نیز نامند

طبوع ذابۀ سین است که از کزیدن

آن در دسیاهم میرسد

طبیح بکسر اسم طبیح بکسر است که

بفارسی خربزه نامند

طبیح بکسر و ناعه واحدۀ متلدۀ مغز

طالع است

طبر خشت صمغ دامینا است

طبرخون بفتح نوعی از صفصاف است

که بفارسی سرخ فید و بهندی تن نامند

طبرزد و طبرزل و طبرزن هر سه اسم

نکود معقود است که بفارسی نبات نامند

طیس اسم عربی ذئب است

طبیطاب بفتح نام طائری است که آنرا

توکوش بزرگ است

طبیطر مرع آبی است از اقسام اور

طبق بعربی اسم دبق است و آن لبن

و بتوعد درختی است چسبنده مانند

لبن و بتوعد درخت کتهل که بآن جانوران

را صید میکنند و نیز هر چیز چسبنده را

نامند که بفارسی سریش نامند و سلخفا

سفید را نیز

طبقاً یونانی نام نوعی از کدوم بارک

است و بقول جالینوس سلت است و بقول

صاحب تفسیر شیل و توم کرده کمی که

خند روس دانسته

طبقا وزن لغت یونانی است ماهیت

آن نباتی است برگ آن شبیه برگ

انگور وستانی با شعبه ای بسیار و گل آن

سیاه کوچک و تخم آن شبیه انجا روس

طبلاف بفتح بتوکی اسم سعد است

طبیح در لغت هر چیزیکه با آتش پریان

نموده و در آید پخته باشند و نزد اطبا

چیزی را نامند که در آب جوشانیده

باشند و نام مرکبی است و چیز مشوی را

نیز گویند

فصل الطاء مع الاء المهملة

طرح بعربی اسم نعل است و گویند

نعل صغار است

مشره سرشیر و انانند

طیار اسم عربی احد است و بتوعد را

نیز نامند

فصل الطاء مع الاء المهملة

طحبا بعربی طحاب است

طحلب الصخر خراز الصخر است

طحماء بعربی و گویند برومی شوکران

است

طحمیل بعربی اسم دنگ است

طحین و طحیه بعربی دقیق و بفارسی

آرد را نامند

طحن بضم اول و فتح دوم بعربی غنم

را نامند و حریر را نیز

طحینه بعربی سسم مطحون یعنی کنجد

سائیده را گویند

فصل الطاء مع الاء المهملة

طحب بعربی لبن خامض است

طحی دیک است که بفارسی خروس

نامند

فصل الطاء مع الاء المهملة

طواحا و طراحا ما سبایس یونانی و یونانی

طراعامیس و طراعامیسا صغ قناد است

که کثیرا باشد

طراخس یونانی خند روس است

طراغون یونانی فرتیج بری است

طراسا یونانی نوعی از درخت بلوط

است

طراسولن طالبسقر است

طراسنس تنب النعلب است

طراعبی رازی گفته از جنس نشود

سیاه است و گفته اند حبی است کوچک

سیاه که در باقلا بهم میرسد و گفته اند

خند روس است و سلت را نیز گفته اند

طراغافینا یونانی کثیرا است

طراغیس سلت است

طراغورعاس و طراغورغایس یونانی

فرتیج جملی است

طراغورغایس یونانی صنفی از

صعتر است

طراغلودس و طراغودیس یونانی

طائری است که بفارسی صغراغون نامند

طراق بکسر اول و تشدید دوم اسم

تزیان است و آن مرکب است معروف

ویدرا بادین مذکور شد	اکل آن مورت شب کوری و غشا و چشم	طریکون بیرونی عنب العلب است
طرایون و طرامیلس بیرونی طک	است	طرم - یکسر زید است و عمل رانیز
البطم است	طربک - خمس الکلب است کلودیناتوس	نامند و گفته اند غذای مرکب از زید
طرایله - غائب است	نامند	و عمل است
طریله - طریفلن است	طرمی - بیرونی هند با است	طرماداس - بیرونی بشور و نیم است
طرتوت - طراتیت است و گفته اند اسمی	طرسولن - طالیسفر است	طرموق - خفاش است
است مشترک میان اشتراغارد و دخت اشق	طرجشقون - و طرمشقون هند بای	طرمولس - و طرمولولس حسک است
طرتعس - بیرونی سد ابراکویند	بری است	طرمولون - باد آورده است
طرخفی - شمع است	طرشولی - پاندلمی مامرومای صغیر	طرمیس - بیرونی بطم است
طرحسمین - کبکچ است	است	طرمیون - نوعی از حنجره یشتا است
طرحسمی - بیرونی طرمی است و آن	طوطاب - خیز طابق است	طرن - نوعی از غزا است
هند با است	طوطب - یعربی یستان طولی را نامند	طرنجین - معرب ترکیب است
طرحاطیقون - بیرونی بمعنی شیان	طوطا - لجنان است	طرنجوماتس - پرسیا و شان است و گفته
العین است و شیانفات عین در مرکبات	طوطیر - یعربی دردی خمر است	اند نوعی از هزارچشان است که ناشرا
مذکور شد و بمعنی کلبی نیز آمده	طریق - یعربی گردان نور را نامند	باشد
طرحوم - یعربی ماه آجن را نامند	طرحیمما - یعزانی یا بیرونی صغرتاد	طرنجومالیتس - کرکم است که زعفران
طرخولی - طرخون است	است که کثیر باشد	باشد و گفته اند نوعی از هزارچشان
طردغولونفطس - صغراغون است	طردایین - یکی از انواع طراغیون است	است
طردیلون - یرومی صیالیوس است	طردیلودیس - صغراغون است	طرنم - نارچول است
طردیون - بیرونی لجنان است	طرد - معرب ترف است که ترکی	طرنشول - یعزانی مامرومای نامند
طربنج - یکسر اول و ثقل دوم و سکون	تراقروت نامند که رخبین باشد	طرنیلون - طالیسفر است
یا رخاء و معجده شاه مای را نامند	طرنابارا - یعزانی نشاله حنطه است	طردطون - بیرونی سلق است
طردیدین - بیرونی کاشم است	طرد ذنب ایل - از سموم است و در	طردغلودطس - و طردغادوطس
طردیولا - غری الجلود است	ایل مذکور شد	بیرونی عصفور السباخ و عصفور الشوکه
طرس - یکسر یعربی کاغذ است	طرد - یکسر اول و سکون و نیم یعربی	رانیز نامند و آن عصفور است کوچک
طرسا - نوعی از بلوط است	شمع است	طردغلودیطس - بیرونی عصفور کوچک
طرستوج - معرب ترستوج است بیرونی	طریقوتون - و طریقون و طروقوتون	است که بفارمی دسک یا گنک و پهنی
طریغلا نامند و یعربی اندلس مل و آن	زعرور است	پله و پهل کی نامند
صنعی از مای بحری است که آد میان را	طرکسو - ترند است	طردغلودعس - بیرونی عصفور

بسمان کوجکی است که بهندی میولانامند
 طرز خلیطوس و طریقیومس بیونانی
 بزردن آب برف است
 طرز و خلیطوس بیونانی نوعی از مرز
 خورشید است
 طرز و نوتون بیونانی زهرور است که
 طریقیون نیز نامند
 طرز و نوتون بر طانیطین است و بعضی
 بختان ۲۰ روز در نزد است (الب)
 طرز و کس و طرز و کس بیونانی در دما
 خمر است
 طرز و مال غنای است
 طرز و یاد فلانی بیونانی سارج است
 طرز و نله بیونانی خند و قی است
 طرز و یاق بکسر اول معرب تریاق است
 که باری می تریاک نامند
 طرز و یجه گوشت بزبان یا تش است که
 و فارسی که آب آتش نامند
 طرز و یوما نس بیونانی شعر الغزل است
 طرز و یان طریقیولون است و قرطیوم
 و انیز نامند و شیخ رئیس در قانون گفته
 نیانی است و بعضی تشم آن شبیه بعضی
 طبع آنرا چون بر نهش اخاع بر وزن
 تمکین و جع آن نماید و چون بر عضو
 ملیم بر وزن احد اث رجعی مانند رجع
 نهش انعی نماید
 طرز و یلا و طرز و ج و طرز و یلون
 سمیالیوس است
 طریقیون فرقة المصبخ است

طرز و یمن لاهیوش است
 طرز و یما نوعی از سنگ اخریست
 طرز و یقورون بیونانی زما است
 طریقیومس بیونانی مد آب بری است
 طریف دره است و طعام متخذ از آن
 و انیز نامند
 طریقیون و طریقیون بوتیمار است که
 بهندی بکله یکاف عجمی و کبوت نامند
 و بعضی پیام و شغین نیز گویند
 طریقیون بالاعماء بیونانی شغین
 بحر است
 طریقیون و بیونانی ذو ثلثه شواکات
 است
 طریقورا بیونانی ذو ثلثه نبات است
 که مراد زعفران باشد
 طریقیون بیونانی خود زرمی است
 طریوم اسد است
 طریون طین رقیق است
 طریوا بیونانی سرق است
 فصل الطاء مع العین المهملة
 طس قاتله است
 طسومالو و طسومالیومالس و طسومالون
 و طسومالیایونانی و سریانی همه اسم
 یتر است
 طسبه قرع است
 طسمان شمیر است
 فصل الطاء مع الشین المهملة
 طشیر و طشور طیرانه است
 فصل الطاء مع الطاء
 ططراسی و ططراسی میانش جلك الانهار
 است
 ططراسی درخت بطم است
 ططرقوس مرهم باعلیقون است
 و در قریادین ذکر است
 ططربوس بیونانی ققاج الکرم است
 فصل الطاء مع العین المهملة
 طعام بهربی اسم ما کولا نیمت که
 در آن غذا ثبت غالب باشد و نزد کرسکی
 انعام بخورد و نیز اطلاق بر کندانم
 می نمایند
 ططم بضم اول و سکون و ریم بهندی
 طعام است
 فصل الطاء مع العین المهملة
 طر بهربی اسم طائری است معروفی
 و جمع او طفران
 طفر بر بضم بتری اسم طائر است از طيور
 صید از جنس صقور
 طفری و طغیان و طغیان بهربی کار و دهی
 کوچک را نامند
 طغ و یفتح و تشدید بهربی اسم
 ثور است
 فصل الطاء مع الباء
 طفاحه بضم کف یک است که نزد
 جوش بر سر می آورد
 طفال بضم طین یا بس است
 طفرادیس و طغرد و سباهرانی
 اطفال الطین است
 طقسیا بیونانی مد آب جبلی است

طرز و یمن لاهیوش است
 طرز و یما نوعی از سنگ اخریست
 طرز و یقورون بیونانی زما است
 طریقیومس بیونانی مد آب بری است
 طریف دره است و طعام متخذ از آن
 و انیز نامند
 طریقیون و طریقیون بوتیمار است که
 بهندی بکله یکاف عجمی و کبوت نامند
 و بعضی پیام و شغین نیز گویند
 طریقیون بالاعماء بیونانی شغین
 بحر است
 طریقیون و بیونانی ذو ثلثه شواکات
 است
 طریقورا بیونانی ذو ثلثه نبات است
 که مراد زعفران باشد
 طریقیون بیونانی خود زرمی است
 طریوم اسد است
 طریون طین رقیق است
 طریوا بیونانی سرق است
 فصل الطاء مع العین المهملة
 طس قاتله است
 طسومالو و طسومالیومالس و طسومالون
 و طسومالیایونانی و سریانی همه اسم
 یتر است
 طسبه قرع است
 طسمان شمیر است
 فصل الطاء مع الشین المهملة
 طشیر و طشور طیرانه است
 فصل الطاء مع الطاء
 ططراسی و ططراسی میانش جلك الانهار
 است
 ططراسی درخت بطم است
 ططرقوس مرهم باعلیقون است
 و در قریادین ذکر است
 ططربوس بیونانی ققاج الکرم است
 فصل الطاء مع العین المهملة
 طعام بهربی اسم ما کولا نیمت که
 در آن غذا ثبت غالب باشد و نزد کرسکی
 انعام بخورد و نیز اطلاق بر کندانم
 می نمایند
 ططم بضم اول و سکون و ریم بهندی
 طعام است
 فصل الطاء مع العین المهملة
 طر بهربی اسم طائری است معروفی
 و جمع او طفران
 طفر بر بضم بتری اسم طائر است از طيور
 صید از جنس صقور
 طفری و طغیان و طغیان بهربی کار و دهی
 کوچک را نامند
 طغ و یفتح و تشدید بهربی اسم
 ثور است
 فصل الطاء مع الباء
 طفاحه بضم کف یک است که نزد
 جوش بر سر می آورد
 طفال بضم طین یا بس است
 طفرادیس و طغرد و سباهرانی
 اطفال الطین است
 طقسیا بیونانی مد آب جبلی است

مُشَقَّقُونَ مُشَقَّقُونَ است و بعضی

شوکران دانسته اند و اصلش ندارد

مُطْفَانٌ بعربی اطفران غیر رانامند

طِفْلٌ بکسر بیچۀ صغیر رانامند و باندنمی

طین قیولیاری و نیز کمون بوی را گویند

طفله شاهر است

طفلی درخت مقل است که دروم نامند

طِفْرَه و طفی خروصۀ مقل است

فصل الطاء مع اللام *

طَلَّ بفتح بعربی بیچۀ حیوان صاحب

طَلْفَ را نامند و گفته اند بیچۀ آمو را

و بضم قشردم است

طَلَاءٌ بکسر و مل ادویه یا عی را نامند

که بر عضو بماند و از صداد رتوق تر باشند

و نظاران را نیز نامند و حر که نه را نیز

و آب انکور و ممش را نیز گویند و عسیر

مطبوخ را نیز نامند

طَلَّاحٌ بعربی طلح است و نوعی از ام

خیلان است

طَلَحٌ بکسر و ادا است

طَلَبُومٌ و طَلَبُومٌ بضم جیم و تلخی معجمه

بعربی ماء اجن است

طَلْخَامٌ بکسر بعربی قَبیل مادۀ را گویند

طَلْخَقُوقَا طرخشقوق است

طَلَسٌ بیونانی حلبه است

طَلْمَا و طَلِيسَا اسم صنفی از صدف

کوچک است

طَلْمِی اسم فندی ترنجمشک است

طَلَقَنٌ اقتران است

طَل بفتح اسم بعربی شبنم است که

بهندی اوش نامند و آن رطوبتی است

که از آسمان شبهه خصوص آخر شب

فرود آید و بر زمین و اشیا و غیره نشیند

و جمع آن طلال و طلیل آمد و بفتح و

بکسر نیز اسم مار است و بضم و تشدید

لام شیر حیوان را نامند که بیاض مانند و

و خون را نیز گویند

طَلَامٌ بالضم و تشدید لام اسم ثوم

است که حب شدۀ آنج باشد

طَلَمٌ بفتح چرک دیدن را گویند

طَلْمَه بضم و سکون لام نایب است که بفارسی

کرماج نامند و در جدب است که حضرت

رسول صلی الله علیه و آله شخصی کشتن

که طلمه میبخت برای اصحاب خود در

سفر و عرق از و جاری بود آنحضرت

صلی الله علیه و آله فرمودند نمیرسد

او را کرمی جهنم مرکز

طَلُو بکسر بعربی اسم ذئب است و

بفارسی مس را گویند

طَلَوَه بیچۀ کوچک حیوان زحشی

است

طَلْهَیز طرخشقوق است که فند بای

بوی باشد

طَلِیا و طَلِيسَا و طَلِيسٌ بفتح

اهل شام نوعی از صدف کوچک است

که از آن نمک میبازند و بانان متخوردند

و بقول صاحب تحفه اسم حلزون است

طَلِیجا بفریانی علس بوی است که

جکس تلخ باشد.

طَلِیطَلِی قیولیاست

طَلِیطَلِیس بیونانی خراطیس است

طَلِی بیچۀ کوچک غنم است که بفارسی

بزغاله نامند

فصل الطاء مع المیم *

طَمَاطَطٌ حاذج است

طَمَر و طَمُور بفتح برومی خروغ است

طَمُور بضم بعربی شقراق است

طَمَطَمٌ بضم تمتم است که ساق باشد

طَمَل و طَمَلَه بفتح بعربی مار کله

است

طَمَر بکسر بعربی شتر مرغ تر را نامند

طَمَه بضم بعربی عذره است

طَمِیل و طَمِیلَه بعربی جلدی و عنای

را نامند

فصل الطاء مع النون *

طَنْب بضم اول و دروم جبل طوال و

عرق شجر را نیز نامند و غضب بدن را

نیز گویند

طَنْبَاط بفتح اهل سودان اسم ترنجبین

است

طَنْبَل بفتح اسم نوعی از ماهی

است

طَن بکسر و تشدید نون بعربی رطب

درخ بسیار شیرین است

فصل الطاء مع الواو *

طَوَاوَه بفتح بخت اندلس کیا میست

که نزدیک افلقه میریزد مانند بیش

که باجد و از میرود و آن پیش اند لمی
 است و سم است و انکه تریاق
 طوطا بضم بعربی اسم یا شق است و
 خفاش را نیز نامند
 طواغون برومی لیمه التمس است
 طواقیطرس قرطم بری است
 طواق اطواق است که پهنی سبزی
 و تاری نامند
 طواویس جمع طاووس است
 طوالب بخت اهل مصر آجرام است
 طویاله اسم میس ماده است و میس
 نر را طویال نامند
 طوطوطوق جعله بریست
 طوطوی مجلس درخت بلم است
 طودرین توردرین است
 طورین بیریانی توپ است
 طورس بیروانی آجین است
 طورسرا بیروانی سکر است
 طوزقو طوز بیریانی و یارومی مرا بیض
 است
 طوروس جبین است
 طورری بضم اسم طیر و وحشی است و
 حمام را نیز گویند
 طوئطس برومی ذخرا است
 طوسک لسط الراعی است
 طوسیس ققاع اخرا است
 طوط بضم بعربی قطن است
 طوطاق اغریون بیروانی حماض
 بری است و جلی را نیز گفته اند و سلق

بری و سلق جلی نیز گفته اند و معروف
 نزد اهل شهر از باطن موس است
 طوطرا حبه الخضر است
 طوطرف بیریانی بودری است
 طوطک اسم عامی طوطی است که بعربی
 بیغانامند
 طوطارون بیروانی عاق است
 طوطی معرف توتی هند است
 طوطیا معرب توتیا است
 طوف بعربی قایط است
 طوفریوس بضم و طو قوریوس نوعی
 از کاذریوس است
 طوق دار اسم عامی قاپی قوری
 است
 طوتو بیریانی اسم دو قواست که قشم
 جزیری باشد
 طوکنر طباشیر است
 طولو اغریون خریق ایض است
 طولون بیروانی عربینا است
 طولله اسم اند لمی قیطل است که
 بیروانی سفید و لیون نامند
 طولیل رن صلب الثعلب است
 طولیطون قنطوریون صغیر است
 طوماطال و طوماطال بیروانی
 عربینا است
 طوماقا قنطوریون کبیر است
 طومقروق قنطوریون صغیر است
 طومه سلخفا است
 طوتلس بیروانی ذخرا است

طول بفتح طازضم و اشمد ده بعربی
 اسم طائریست یا همانی طولاتی
 فصل الطاء مع الیاء
 طهر طرخشقوق است
 طهرس بکمر بعربی اسم لبن است
 طهب بعربی اسم نان دخن است و
 گفته اند ذره است و گفته اند طعام
 متین ازان است
 طهلا اسم یونانی ماهوداته است
 طهیوئع بیروانی اسم ترنجبین است
 فصل الطاء مع الیاء
 المناء التثانیة
 طیا بیروانی نوشادر است
 طیات بعربی جنس از فحل است که
 در مصر میشود
 طیالیفون بیروانی بطافن است
 طیان طیان است که یا همین بریست
 طیب اسم عربی ادویه خوشبوئی
 است مانند مشک و عنبر و عود و غفر
 و نیز نامند و آن غذای روح و مقوی
 قوی و زیاده کنند سرور و معاشرت
 باد و مغان است و از احب اشیا است
 مرحناب حضرت رسالت مآب از صلی الله
 علیه و آله و سلم چنانچه فرموده اند
 حبیب الی من دنیا کم ثلک النساء و
 الطیب و قره عینی فی الصلوة و
 آن جناب بسیار خوشبوئی استعمال
 می نمودند و از آن بوئی ناخوش بودند
 و تطیب بمشک میفرمودند و رب ریوا

و نیز واحد یث بسیار در فضیلت و تیریس
بخشود و خوش بود آشتن بن و لیا
وارد است و محتر زبودن از کثافت و
بد بوئی

طین الغراب - از خراب است

طینار - بخریبی اشیاء است

طین - طاجن است که طایق و بغاری
تابان بزمی نامند

طین - از عجم جنس چوبان و زلفه است
و جمع آن طین و طیار آینه و از آنجه

صاحب جو صله و قاصد است و عقب پای
آن خار دانه و یا مابین انگشتان پای

آن پرد و دریا باشد مانند پای مرغابی
و بطور دنجین پر و از دانه آن زیاده از

صف آن باشد یعنی پر و فار بسیار حرکت
دهد و با هم زدن جلالت گزشت است و

باقی همه جزام
طین محروس - درخت بطم است و حبه

الطین و از آن نامند
طین - یکسر یعنی باقی است و خفاش

و از این نامند
طینا - و طینا لوس یونانی نوره است

که بغاری آن نامند
طینان - و طینانه یکسر گزشت بری است

طینس - شاد لیج است
طینوی - بخریبی گفته اند از طلا است

و گفته اند نوعی از طینور آبی است
طینیس - برونایی صفتی از خاک است

طینولیس - خیر از منی است

طینونج - یونانی اسم حبه است

طینو میور - یونانی قلی است

طینلوان - یونانی خولجان است

طینقون - یونانی یعنی است که میوه

یا بله باشد

طینی - گفته اند حب یلسان است و

گفته اند نباتی است برک آن شبیه برک
سعد و نایق آن املن و کل آن خفین

پچید و مانند قوی نیست آن نی زارها
و آبها را افتاده

طینقون - بگویند منعی از حی العالم
است و گویند بقوله الجمعه و بر صحت

طینلون - یونانی آذریون است
طینلور - یونانی و نریانی بر صیارتان

بری است
طینس - طالین است که حله نامند

طینلیس - و طینالیس یونانی خراطین
است

طینا و جنجورین - یونانی قائل الکلب
است و خانی الکلب نیز نامند

طین اصفهانی - طین نیشاپوری است
طین اقر و طون - طین اقریطس است

طین الاکل - طین نیشاپوری است
طینانی - طین از منی است

طین بخری - طین مختوم است
طین اندلسی - طین میاه کثیف است

که از محوم قتاله است و از داخل غیر
مستعمل و داخل صنادید و طینه کرده

میشود

طین حیا - و طین کبوش و طین حموش

طین خزر و طینه مینگی است

طین الراسب - طین اصغرا است که طین
الصنم نامند و کسکه آنرا طین مختوم

داشته اند و هم کرده
طین الشفا - نزد اهل هنت خاک قبر

اما م خنیل است و نزد بعضی تراب مدینه
طینه و نزد شیعه اما میوه طین و در حقیقت

سید شهدا اما م حسین بن علی ابن
ابی طالب علیه السلام است

طین ساها مانی - طین هاناشی است
طین الصنم - طین الراسب است که

طین اصغرا باشد
طین قیلس - طین مختوم بخواتم

بخریب است
طین قریطس - طین اقریطس است

طین الکاهن - گفته اند طین مختوم
است و تحقیق آن است که طین اصغر

که طین الصنم را نامند
طین الکو اکب - طین شاموس است

طین لانی - طین از منی است
طین ماکول - طین خرا مانی است که

طین نیشاپوری نامند
طین منقل - طین نیشاپوری

طین مغره - مغره است که بهندین کوز
نامند و در حرف الیم ذکر یافت

طین مقلو - کل بریان است که طین
ماکول و طین نیشاپوری نامند

طین نیشاپوری - طین خرا مانی است

طیور جمع طيور است	غفرة الحجوز حشک است	عایس یکسر اسم احد است
طیور مالس بیهوانی برشیان داور است	غفرة النمر ظافا نیقی اسم است بمعنی	عایق فرخ طائر نیست و قتیکه پرواز کند
طیار با اصطلاح اهل کیمیا زیق است	کف العقاب	عائک اسم قوس است و جمع آن
طیقی دادی است	ظفری بضم اسم صغری از اقلیمی می	عوا تک و ما است بسیار ترش را نیز نامند
طیخوس حیوان است	معانی است که از معدن قلیمه کهنه	ونیل صافی را نیز گویند
باب الطاء المعجمة *	برمی آید	ماذر و عاذره و عذره بمعنی غایب
فصل الطاء مع الالف *	فصل الطاء مع اللام *	است
ظالم مشبه است که آثار اشخاصی	ظلام بفتح اول و تشدید دوم برمی	عازه نبیند خوشبو است
ظوانی باشد و صوف را نیز نامند	اسم مشبه است که مصالح آن طولانی باشد	عاهل برمی ذنب است و جمع آن
فصل الطاء مع الاء الموحدة *	ظلم بفتح برمی اسم تلج است که بفارمی	عسل و عوا سل آمده
ظباء ضبع الاجاء است	ظرف نامند	عاسی شمر اج نخل است
ظلی غزال است	ظلم نعامه تراست	عاشرة اسم صمغ است و جمع آن
ظلمه ماده ظلمی و کاماده و بز ماده	ظلمه اسم حیوانی است که آنرا شیر	عاشرات و بفارمی گفتار نامند
را نیز نامند	باشد که بنوشند قبل از گرفتن زید آن	عاصی بریانی عصب است
فصل الطاء مع الراء المعجمة *	و عرب میگویند صفا نا ظلمه ظلمه	عاضله نچه است و عنبر را نیز گفته اند
ظراء آب منجمد از سردی است	فصل الطاء مع المم ومع النون *	عاضر شعا شخار است
ظریفانه اسم عربی حیة است	والها والباء الخناة التثنية *	عاقل تبس جمعی اسم جمع آن
فصل الطاء مع الفاء *	ظلم اسم ثمر جز است	عواقل
ظفار اظفار لطیف است و نیز نام	ظناب یکسر برمی اسم بیخ درخت است	عاقورا از اربون است
بلک ای از یمن است و عود ظفاری منسوب	ظنوف بروزن عصفور و عصفور عظیم	عاقول خارشتر است که حاج نامند
بدان است	الماق است	و بعضی یموب دانسته اند که خرلوب باشد
ظفر بضم اسم عربی ناخن است و جمع	ظمه برمی شربت شیری است که کوه	عاقولا برمی نوع غذای مصنوعی
آن ظفر بحر یک و اظفار و بندرت	آن را کرفته باشند	است که آنرا آرد توله و بفارمی گچی
بضمین و یکسر نیز آمده و آن جسمی	ظهرة بضم سلخفا است	نامند
عصبانی است که بر سرانکشتان انسان	ظهور اسم غری منور و حشی است	علا قطیطس بیهوانی حجر لینی است
را که حیوانات میرود و بوی فواید	یعنی کوبه دشتی است	و بعضی معجمه نیز آمده
که در کباب مذکور است	طی بفتح برمی اسم عمل است	عاله نعامه است
طفره و طغره بضم فو تنج بری است و	باب العین المعجمة *	عالحجور فو تنج بری است
بعضی فو تنج هندی دانسته اند	فصل العین مع الالف *	عامه اسم نوعی از میعه است

فصل العین مع التاء المثلثة

عقبس وعبقس وعبقس همه نام

عائیه بخمری است که در خانه که عانای

عشا بعربی همه است

دایه کوچکی است

نامند و از قرای جزیره است میسازند

عشالط بضم لهن خاتراست

عبلکه نوعی از اخراست

ولهذا منسوب بدان است

عشار بضم عشار است

عبله منکره و معین است

عاداتیون بیونانی نباتی است که خار

عفت بضم کرمی است که بوهت و صوف

عبقاره جناب طولانی است

آن شبیه بموزن است و آنرا ابرة الراعی

را بنورد

عبوس اهل است

و ابرة الراعی نامند

عترب بضم اول درختی است شبیه

عیت ریحان است

عابومیس عقالیس است

بد درخت انار رساق آن روح و همچنین

عبیثه اقط خشک است و گفته اند طعام

عایب اهل است

ثمر آن و ترش باصف و متنابت آن

متنخل از اقط و عویق که با روغن خورند

عایشالب اهم فارسی عامی طاقری

زمینه ای هموار و برک آنرا بنشته و آب

عبیر اسم زعفران است و نیز خوشبوئی

است که آنرا بعربی جعوه نامند

آنرا گرفته در رایب خامض که مسکه آنرا

مرکب را نامند و در قرابادین ذکر یافت

عایطن بجادی است

گرفته بنشته باشند داخل کرده میشوند

عبط دم خالص تازو را نامند

فصل العین مع التاء المثلثة الفوقانیة

جهت تقویت شکم و زیادتی اشتها و گفته

عناق الطهر جوارح طهور است که

عواء چهل است

اند درختیست شبیه بریماس

عناق مرغان شکاری را نامند

ععبب بضم اول نوعی از کاکج

عنگال عنگول است و عکول بمعنی

عقار می مرغان شکاری را نامند

است

عندق و شمر اخ است

عتیق عتر گویند گیاهی است متفرق

عباس اهل است

عشلط لبن بسیار غلیظ خاثر را نامند

مانند مرزنجوش و گویند خود مرزنجوش

عبل نباتیست طیب الرائحة

عتمان بضم فرخ حباری است که بفارسی

است و گویند قطعه از مشک خالص است

هبر بضم و بفتح نیز عقاب است

چوزا چوزو و نیز فرخ شعبان و نیز ماوریا

عترب بضم شقاق است

عرب سماق است

بچه آنرا نامند

عترس بفتح اهل است

عبریه هاتیه است

عشمم بعربی اهل است و شتر بسیار

عترسان و عترقان بضم دیک است

عبروس و عبروناس براتی است

طویل را نیز نامند

که بفارسی خروس نامند و نیز عترقان

عبرونی یحریانی خنثی است

عثوا بعربی اهم شمع است و آنرا ضعیف

نام گیاهی است عریض الورق ربیعی

عبری مداری است که در کنار

بهمب بسیار می نامند و بفارسی گفتار

ععت بضم جدی است که بفارسی

آبهار وید

عویل و عویل ضعیف تر را نامند

بزغاله نامند

عیس شایانک است و اهل مصر آنرا

عثوا بعربی اهم شمع است و آنرا ضعیف

عیتی بیه گفته است و نیز نام نوعی

برنوف نامند

بهمب بسیار می نامند و بفارسی گفتار

از قوا است و نیز اسم آب و طلا و خمر و

ععبب بفتح اول آهوی نراست

عویل و عویل ضعیف تر را نامند

لبن است

ععبه صوف احمر است

عثوا بعربی اهم شمع است و آنرا ضعیف

عینک نمین صافی است

عقبر هوس ایض است

بهمب بسیار می نامند و بفارسی گفتار

عینک نمین صافی است

عقبر هوس ایض است

عویل و عویل ضعیف تر را نامند

عینک نمین صافی است

عقبر هوس ایض است

عویل و عویل ضعیف تر را نامند

عینک نمین صافی است

عقبر هوس ایض است

و عجاچه نیز و شتر نیز را عظیم العجاچه را

نامند

عجی بر وزن هدی - بعربی پوستهای

مذک است که طبع نموده شتر و نل واحد

آن عچه

عجارم سوزن قوی را نامند و گفته

اند اسم قصب مرد است

عجاف بکمر حنظل است

عجاف بضم نوعی از خرما است

عجازه اسم نوعی تمر است در مدینه

قلیبه

عجالت رجالت و عجالت لبن قلیظ خاثر

است

عجام بضم اسم جنس هشته هر شی

است واحد آن عجم را کثر مخصوص

بد اندا نکور و مویش و امثال اینها است

عجائن عجائن عجائن است که در آن قلب

مکانی شده و آن جعلان است

عجائن بضم قنصل است

عجب حب التیل است و حب التلی

نیز و بیونانی اناغورس نامند

عجیم بفتح و تشدید جیم خفاش ضخیم

است و طوطا را نیز نامند

عجل زربلب است و حب العتب را نیز

نامند و گفته اند تمر است شبیه بزربلب

و بفتح اسم غراب است

عجل و عجل و عجل و عجل اسم بچه

کا و است که بفارسی کوسا له نامند جمع

آن عجا جیل

عجوه بضم قله و کره میست که در

اشجار و غیر ما بهم میرسد

عجرم بکمر کره میست که در درختها

بهم میرسد

عجرم بضم بعربی شتر قوی شکی است

عجروق بضم کرمی است با پایهای

طولانی و گفته اند مورچه در از پای است

عجل بفتح و تجریک بعربی اسم طین است

که حماء مسنون نامند یعنی خاک میاه

و بدو جمع آن عجل است

عجم بفتح اول و دوم بمعنی است و هر

میوه ها کول از فوا که مانند ایکور و شتالو

و زرد آلو را مثال اینها را بچه شتر را

نیز نامند و بضم اصل ذنب یعنی بیخ دم

را نامند

عجه بفتح و بحزیک اسم نخاع است که از تن

روین

عجماء بر وزن فعلاء بهیمه است و حیم

بمعنی کتک است و بهیمه را عجماء ازان

جهت نامند که کتک است و همین نمیکوین

و نیز بعربی اسم سطرانیون است

عجمی نوع تمری است کوچک

عجنس شتر قویه صلب تویر را نامند

عجوه اسم نوع تمر است که در مدینه

طیبه میشود و زکتر از صحنائی و در حدیث

است که حضرت رسول الله صلی الله علیه

و آله فرمودند هر که صبح ناشتا هفت دانه

عجوه بخورد در آن روز هیچ همی و

شتری بار اثر نکند و نیز آنحضرت عم

فرمودند که عجوه از جهات است و سفای هم

عجور - بعربی اسم خورا است و آنرا عجور

از آن جهت نامند که میکند از آن تا کهنه

گردد و استعمال مینماید و تازه آنرا نمایی

خورند و نیز از هم زرباه و شیر و یقز و کرک

و گفتار و عقرب و فرس و تک و شتر ماده

و فیل ماده و نیز از هم درختی است معروف

و مشک و نوعی از خورشیدی را نامند و

نیز اسم طعامی است متخذ از نباتات بحری

عجور بعربی بچه شتر است جمع آن

عجم است و نر و ماده درین مساوی میاید

عجهوم بضم اسم طائر است از طایر آبی

عجین اسم خجیر است که بفارسی آرد

شرشته نامند

فصل العین مع الدال المهملة

عدار اسم دایه است

عدام بفتح اسم نوع رطبی است که در

مدینه طیبه میشود و در آخر میرسد

عدا مل و عد مل و عد ملی هر چیز

قلبی من من ضمیمی را نامند و عمو ما و

خصوصا درخت کهنه سال خورده قوی را

عدونا بعربی کتک ش را گویند

عدس حبلی نجقه است و گفته اند نوع

بفشه است که کل آن سفید میباشد

عدس الحر گفته اند تخم نباتی است

که یونانی سفار هائون نامند و مستعمل

در ترنایات و ازاد و نافع در موم

است و این بیطار گفته که بیونانی شقر

غافون نامند و آن در موم بری است و

گفته اند دوائی است که آنرا عقلم و امل
بصرین مریوانند و گفته اند که شسته تلخ
است که بفارسی مشکب تلخ نامند و در
بول و معده دل و دماغ است که مثقال بول
الدم میگردد
مدس نوعی نهاتی است شبیه بعضی
در شاخ و برگ و یکبار آن از آن
مؤلفانی تر و در بیشتر شاخ آن غلافی
طوبانی میروان مانند شوخ و در آن بجم
آن میباشد و در بعضی آن تلخی است و
میشو رند

هل سیه نوع طعمان است مصنوع از
هلین مانند حلیم که از کدوم میسازند
هل مول بزوزن مغبول یعنی صمد است
هل نوعی بفتح هم یعنی کوچک غنم است
و گفته اند اینچو چار و در بید است
فصل العین مع اللال الحیمه *

هل ایه هل نه است که شمرا ئیل باشد
هل افور شتر عظیم را نامند
هل انور شتر ماده عظیم صلب را نامند
هل ایله این خاثر را نامند
هل ب بمعنی شیرین است و آب طیب
خو شکر از را نامند و نه نام درختی
است و نوعی از انار و خمر

هل ب بصریک چیزی است که بر
میاید از رحم بعد از جنین و نه نام
درختی است
هل به بفتح و تحریک و بکم و دوم صلب
است و آب عناب را نیز نامند و ککف

آب طحلی است و بصریک شمرا ئیل است
هل ام یعنی هم بر غوشه است که
بفارسی کیک و بهندی و یسوز نامند
هل را به فتح اول و کم و دوم یعنی
اسم غایب است که رجوع نیز نامند
هل قوف بضم دایه کوچک است عقید
نرم که بفارسی مار مارک و مار مارک و
بهندی بهمنی نامند

هل ق بفتح نخل بار و از است جمع
آن اعدای و عداق
هل ق بکم و قوف نیز است و خوشه

خر مارا نیز نامند و گفته اند هر چون
است که در آن شمار رخ باشد یعنی خانه
نور نخل است که در آن شاخها با یک
که نور بر آن متصل میباشد
هل ق این زید اسم او می از نور است
هل ق این طاب نوعی از نور است
در مدینه طیبه

هل لوق بضم نوعی از انگر و سموزنک
است و جمع آن عدالیتی
هل نه نخل بار و از است و شمر که در آن
تخم باشد نیز نامند

فصل العین مع الرااد المومله *

هرا بریانی اسم طریقه است
هرا ب بفتح یعنی هم درختی است
که از بوخت آن ریسمان میسازند که
بهندی و من نامند
هرا ب بکم نوعی شتر و است و خیلی
که آنرا شتر عربی و اسب عربی نامند

در مقابل نیستی

عواده اسم عربی بخواتین است
یعنی ملج ماده

غرار اقحوان است

عراضم و عرازم یعنی اسم اسد است

عراضن النخل نزد عامه امل مضرب
بهمن است

عرجه و عرجه بکم نهاتی است که

بفارسی دیو کندم نامند و گفته اند نوعی
از بیش است که بهندی بهمنی نامند

عربوا بهر یانی حب الفقل است که
نور فنجکشت باشد

عربی شغیر ابیض است و حمله خرقان
را نیز نامند و اصل آنست که سلت است

عرجا یعنی هم صبح است

عرجل ارجون نخل است

عرو حمار است

عردار یعنی اسم نخل است

عرز یونانی اسم قطور وون است

هر بضم اول و ثلث پدر یعنی ازرق
الطیر است و عذر از انسان را نیز نامند

ویه کوهان شتر را نیز

مرصف باشد از راحت

عوصم باد لیجان بری است

عرض ازراک است

عزطب خشک است که بهندی و کوهان
نامند

عزطیما آذربو است که بفارسی
چو ک نامند

الاکراد است

عرق نقصان جنه توتی است

عروسی معربی و سریانی خنثی است.

که اسرارش باشد

عرویا سریانی است و بفارسی گزافه بین

نامند

عروس قاتل النحل است که نیاور

باشد و کبریت زرد را نیز گفته اند و اهل

شیر از آب مقطر از معصر در اول مرتبه

را عروسی و آب شرخ بعد از آن را

دما نامند

عروسان فارس سلح الحیه است

عروسک پس پرده و عروس در پرده

اهم فارسی عامه فرس کاکچ اسفند

عروسک رحبان حب است که بفارسی

کرم شب تاب نامند و گفته اند اسم فارسی

طیشوس است و چندان را که یوم نامند

نیز گویند

عروق بفتح اول و ضم دوم دوی معربی

است و ضم اول و دوم یعنی رک است

و شامل رگهای بدن انسان و حیوان و

اشجار است و نیز ریشهای باریک درخت

را نامند و عروق الضامین را نیز نامند

که بفارسی زرد چوبه کوبند و بعضی گفته

نیا تمست زرد که بفارسی امهرک و بهند

چن نامند

عروق اصف بیخ کبر است

عروق بیض بعضی مستعجله و بعضی

تدریجی است که بهندی ستاوری نامند

عرق یابوس قلعونیا است که بفارسی

زنگباری نامند

عرقضا و عرقضان و عرقضانه

و عرقضان همه اسم حنل توتی است

یا بربطوره است

عرقچ بوی بکبکون است و بخوراکراد

رانیز نامند

عرقون نباتی است که برگ آن شبیه

ببرک شقائق النعمان است و شکافته و

طلوئی و بیخ آن معتدل و آنرا میخورند

و صنف دیگر نیز میشود شاخهای آن

باریک و برگ آن شبیه ببرک ملو خاورد

اطراف شاخهای آن چیزی بر آلهه شبیه

بسر مرغی و متقارن و این در طب غیر

مملوح بلکه در صناعت دیگر است

عرقیل بحرایی صفره بیض است

عرم بفتح اول و دوم ماهی است که

اهل مغرب در وین و بیونانی و پس نامند

عرماء مارهای مشطوط بصرخ است

و گفته اند مار مرقش است

عرماض بکسر بحرایی طحلب است

عرمه بفتح اول و کسر دوم و فتح مهم

و هاجرد ذکر است یعنی جوش دشتی نو

عرمض بفتح طحلب میزیست که در

زیر آب میباشند و بالای آب می آید و نیز

حب الغار و نوعی از سد رهبری است که

بفارسی کنار بوی نامند و راک کوچک

راد است

عرومضان اسم عربی حنل توتی و بخور

عرفج اسم عربی نوعی از یثرب است

و گفته اند اسم نباتیست که بر شطوط انهار

میروید و بیخ شاخه میلارد و لهله آنرا

ذو خمسة الاغصان می نامند و گفته اند

درختیست شبیه بهماق

عروق جمع عرق است و شامل عروق

بدن و شجره و دواست و نیز بیخ درختی

است زرد رنگ که از آن ثیاب و غیره آرا

رنگ می نمایند که بحرایی عروق الصفر

و بفارسی زرد چوبه و بهندی هندی

نامند

عرق الارطی بخشی است شرخ رنگ

و بهک که بفارسی بیخ بله نامند و آن بیخ

درخت عرب است

عرق اصف بیخ کبر است

عرق انجبار بیخ انجبار است

عرق الجسل رک بدن است

عرق السوس اصل السوس است

عرق الکافور بلغت اهل مکة مشرفه

و زباد است

عرق الطیب اهرار است و زرباد را

نیز گفته اند

عرق الفالوذج ابوخلما است که

بفارسی صوفه جوبه نامند

عرق الجبال مومانی است

عرق الزبيب مویز آب است که مقطر

نموده باشند

عرق البشیر صمغ است

عرق العروس طلق است

دانسته اند

عروق احمر قوه الصباغین است که
بفارسی روپاش و بهندی منجبت و مجبت
نیز نامند

عروق الزعفران عروق الصفراغت
که عروق الصباغین و بفارسی زردچوبه
و بهندی ملک کوبند

عروق الموم اصل الموم است
عروق البیض عروق الصباغین است

عروق الصفر عروق الزعفران است
عروق الطیب و عروق الکافور زرباد

است
عروق فالودج ابوخلع است که شجار

نامند
عروقا چیز است که اهل نصیب در

ضیای موی مستعمل دارند و گفته اند
اغراس است

عروق عفر مستعجله است
عروم عرجون است

عروون نظراست
عریا نالخره است و عوشه را نیز

گویند
عریس العیل بلغت مصریثین است

عریض جلدی یعنی بزغاله است
عریطه عقرب است

عریقضاء و عریقانه حنظل قوی است
عریقطه دابه است عریض شبیه لیل

عریکه منام بعیر است یعنی کوهان شتر
عربین لحم است

عرازی و عرازا عروراست

نصف ل العین مع الزاء المجهله

عزه عزانه است که بفارسی آمور
نامند

عزمل حمام ذکر است یعنی کبوتر
عزمول ابل است

عزور و عزورین قطورین است و در
بعض نوح قانون عزیر قطورین کیمر

است و عزیرا قطورین صغیر است
عزیز کجلی است معروف و قریب است

مذکور شد
نصف ل العین مع ال سین المجهله

عسا بلع است و کثرت را نیز نامند
عساس قناذ است و آفریدن آن نام

بدان جهت موصوم نمودند که در شب
بمبار رفتار مینماید

عماقل و عماقل نوعی از کاه است
عمار و عماره ذئب است

عمالچ جمع عملوج است بمعنی
تضبان دقاق یعنی شاخها و بشته ها

درخت کرم و کد و خیار و امثال اینها
که بردخت و غیر آن پیچد و بالا رود

و بمعنی شاخهای درخت باریک و ریخ
درخت نیز آمده و بعضی آنها را الفایف

نیز نامند و گویند الفایف مراد از آنها
است

عمیان جوی نخل است
عمیر بقری نمور است و عحیره

نمر ماده

عسجد یعنی ذم است و حواص
مانند یاقوت و دروشت قرینه را نیز گویند

عسجر ملح است
عسوی بقله است

عس زرینج است
عساس و عسین و عسما من بقری

ذئب است
عسوس نوع درختی است شبیه

نخیزران
عسغه منکرین ذئب است

عمل انستین عملیکه عکس آن بر
افتمتن نشسته باشد

عمل بلاد رطوبت سیاه چسبند است
که از بلاد در بر می آید در حین فشار که

دهن بلاد در نیز نامند
عسل اسم مصری بیه ارطیتا است

عسل بلبلج عسل مری بلبلج است
و همچنین عسل امکج و عسل دلبلیج و عسل

زنجبیل مری و عسل تومیلان تمر
است یعنی در تاب خرما

عسل دارد دهن عسلی است که اولی
ناخند و توم کرد که سیکه اور مالی و

اومالی دانسته
عسل الحاج تونجبین است

عسل حاشا عملیکه زنبور آن بر
درخت حاشا نشسته باشد و از ادویه

تزیاق اکبر است و همچنین عسل شوکران
است و عسل صغیر و عسل کبر و این فامه

صغیر و این امضا است

مسل الخلف شير خشكي است كه از	مشمية السباح كراث است و غافقي غير	مخغ آن كثير است كه يوناني نوارض
درخت بيل بعل مي آيد	آن دانسته	نامند
مسل دارود او ماليست	عشمة العجوز طراشند است	عصبة بفتح و تريك نوع لبلابي است
مسل الرمت شبنمی است كه بر درخت	عشبة النار ثيان است	كه يوناني فسوس نامند
رمت نشيند و آن چيزی است هفيل	عشر بضم ي فارسی درخت خرك و بهندی	عصاب بفتح و تشديد ضا د اسم غزال
شيرين و گفته اند كه آن شكر تيغال است	آك نامند و در مكر العشر مذكور شد	است
مسل طبرزد شير قند و شيره نبات	عش الطائر خائنه طيور است كه بفارسي	عصقل بری باد آورد است
است	آشيان پرند و كويند	عصفور الجند خطای است
مسل القصب مسلي است كه از خرماي	عشق الصبيان شوكة السوداء است	عصفور الصباغ و عصفور الشوك
خشك بطبخ و نشردن و بقوام آوردن	فصل العين مع الماء والضاة *	صفرا عون است
بعل آوردند	عصاب و عصب بضم ام بربری	عصلان عضل است
مسل القصب آب نهكرا است	شيطرج است	عصيلة طما می است مصنوع و ذن
مسل النبي حصی لبان است و بعضی	عصاره عبارت از آب انثرد و نباتات	قرآبادين مذكور شد
گفته اند ميعه مائه است	و نباتات كه غير نبات است خوراك خشك نمائند	عصيفره و عصيفره چيزی زرد است
مسل مادی مسل نخل سفيد است	و نباتات و عصاره هر چيز در ضمن اصل	عصاه بكسر اول و درخت عظيم خاروان
مسل النخل شول است كه بهندی	آن مذكور شد	است و آن برد و قسم است خالص و غير
مده نامند	عصاره آرقيس عصاره پوست انبر	خالص و درخت ام غيلان را نيز نامند
مسل يابس خشك كننده است و طعام	باريس است و در امران عين محتمل	عصرن خطمی بری است كه يوناني
طيب رقيق را نامند	و بهتراز ما ميران چيني است	باد و بربري شحم المرج نامند
عصاي بكسر منب اخذ و نشور و رميم	عصاره المانج سك است	عصفر ط و عصفوط جانوری است كه
است	عصاره خناء الصيني تنز و خطا قيس	بفارسي مار ملوك و بهندی بهمنی نامند
عصن پيه گفته است	كه شاه صيني ميز نامند	عشرون بكسر اول و بورق است
عصيب جريد نخل است و استخوان	عصاره الموس رب الموس است	عص بكسر اول و تشديد ضا د اسم جنس
ذنب را نيز نامند	عصاره القرظ اقا قيا است	در درخت كوچك خاردار است و گفته اند
عصيل قضيب قبل را نامند	عصاره فونق طيل اس عصاره لية	اسم نوعی از خار است
* فصل العين مع الشين المعجمة *	الترس است	عشل بفتح و تريك بلغت اهل يمن
عشار بضم عشار است	عصامومی عصی الراعی است	جرا د است جمع آن مضلان
عشب كياه تر را كويند	عصی هرمن خابوب است	عشميه بربري اسم ثعلبه است كه
عشبة عشبة مغريه است كه ثيان نامند	عصب بضم درخت خاردار است كه	بفارسي روبا د ماده نامند

عضو بضم عین و سکون وا و جمع آن
اعضا و آن اجزای کثیفه بدن جبران
متولد از منی و کثیف اخلاط است و آن
یا مفرد است مانند استخوان و غضروف
و عصب و رباط و عروق و لحم و شحم و
صن و یا مرکب بترکیب اولی مانند عضل
و یا ثانوی مانند عین و یا ثالثی مانند
وجه و یا رباعی مانند راس

جذبله مصغر عضله است
فصل العین مع الطاء المهملة *

عطارد بهر یانی گرات است
عطارد بضم اول و سکون وا مهمله
باصلاح اهل صنعت اکمیر و بقی امت
با اعتبار مناسبت طبیعت آن با طبیعت
عطارد که با هر کوکبی مناسبت آن تاثیر
مینماید و همچنین از بقی با هر فلزی و
دوائی بمناسبت آن تاثیر میکند و گفته اند
هنبل رومی است

عطرب بهر ی اسم قطن اخضر و بفتح
قطن نرم را نامند جمع آن عطارب و قطله
ازان را عطبه
عطر بکسر اسم جنس خوشبوئی است
جمع آن عطور و بفتح خوشبو شدن
و یا مبالغه بعضی عامه چرمیان شبنمی
است که بر درخت قنب نشیند و منعقد
گردد که چرمی اعلا و خالص نامند
عطرانا بهر یانی نظران است
عطر مثلث عطر مرکب از عود و صندل
و صندل است و بهتر از آن عطر مرکب از

عطر کلاب و عطر عود و صندل است
عطر منثم بهر ی اسم منم است
عطشان بهر یانی است که بیرونانی
دینا قوس نامند و بهر یی حسن الثقب
و طرسک نامند
عطاره بفتح هنبل رومی است
عطعل گفته اند صغیر است و گفته اند
بهرامچ است که خلاف بلخی و بهارسی
بیل مشک نامند

عطلسه و عطوب قاتل آیه است
عطوس بحار الوحش است
عطم بضم صوف منقوش است
عطون بفتح اول و ضم دوم دوائی
است که در بینی دمنند تا عطسه آورد جمع
آن عطومات و در قرابادین ذکر یافت
عطوط طائری است که آنرا طیطوی
نامند

فصل العین مع الطاء المعجمة *

عظا نوهی از صدف است
عظاء و عظامه سلا مندر است
عظرب بکسر اول و سکون دوم اسم
عربی انعی کوچک است
عظم بهر ی اسم کبیه و صم است که
بهارسی تیل نامند و گفته اند غیر آن
است و گفته اند قطن است
عظم الحقی حرن است
عظمیله بکسر ی و جع ماده را نامند
فصل العین مع الفاء *

عقا و عقاء بکسر ی و جع ماده را نامند و

گفته اند یر تمام است

عقادار مون بهر یانی حب الفلفل است
عقار گفته اند کسر قاتل آیه است و
نیز هویق بهر ی ملوث بادام است و بهر ی
قطناس را نیز نامند

عقاره جوز القطن است که بفارسیم
کوزک و بشیر از ی خورک و با صفتانی
کو کوزک پنبه و بهندی و هیری نامند
عقام نافع قوی را نامند
عقایل بهر یی یا مغاها است
عقل بفتح حجام است یا طائری شبیه
بدان

عقر بفتح بهر یی قراب است
عقر بکسر بهر یی اسم خنزی است
عقرالدیک و عقریه پوکردن خروس
است و عقریه دایه موی بیشانی آن است
و عقریه انسان موی عقب کردن آن
عقصریح نوعی از بلوط است

فصل العین مع القاف *

عقار خدر است
عقارار طهنا اسم سریانی آذر بواست
عقاراعرون اسم سریانی ابراش
است

عقار سوسینائی اسم سریانی آردا است
عقاقیر اسم جنس ادویه است و عقار
اسم مطاق دوا
عقله بلغت مصر چوب زرشک است
عقربان بلغت اندلس اسقونق و ربون
است

عقیان اسم عربی ذهب خالص است	عنب العین فاشرا است	عیشام اسم عربی درخت غرب است
عقلا اسم عربی عود است	عنج عجم الزیمب است و جمیع دانة	عیز و بعضی درخت چنار و نزد بعضی
عقیل العنب میبختج است	انثار شامل	سفید اروز و زر و جلی را نامند
عکروش اسم صنعا اخیر ثیل است	عندم بقم است و ریزه جمعی دم	عین صوف است
عکس فصل العین مع الکاف *	الاخون	عین الاعلا اقحوان است
عکس فصل العین مع اللام *	عتربا ساق است	عین البقر اسم نوعی از انکورا است
عکس خندری است	عنز بز ماده است و در معز ذکر یافت	و بلغت مغربی اسم نوعی از آلو است و
عکس قراح است	عززان اذرباست	اقحوان را نیز نامند
عکس علت است	عنصل اسفیل است	عین السجیل بلغت شام قسم صغیر اقحوان
عکس وعلی وعلو نبات صبر است	عنقه اسم عربی مرزنجوش است	است
عکس رطبه خشک است	عقیلی اسم یونانی بلیم است	عین البیوة با صطلاح اکمیریان
عکس هندی اسم فارسی عقودون است	عود الخور عود تماری است	زیب است
عکس طه میقرون است و کویند اسم	عود البرق دار شمعان است	عین السرطان شپستان است
صبر است	عود بلسان شاخ درخت بلسان و در	عین الهدمد اسم مغربی اذان الغار
غلغم اسم جنس نبات تلخ است و کویند	بلسان مذکور شد	رومی است و در اثر بقیه بجهت عرق
مراد ازان قنای الحمار است و کویند	عود الدرقه محررت است	النسا استعمال مینماید
حنظل است	عود الریح اسم مغربی ارجیس و نزد	عین الهر سگی است مشهور و در طبع
عکس یابس تلفو نیا است	جمعی فارسی را نیز و بعضی مامیران و نزد	نفی برای آن ذکر کرده اند
عکس رومی مصطکی است	بعضی ریح	عینون آذان الغار است
علم با صطلاح اکمیریان و ریح است	عوسیا برومی بسیار است	عینیه بلغت اندلس و علی الحما است
طلوئس خهزی است	عود الصلیب فارسی است	عین البطاط آذان الغار است
علوفن بیونانی میبختج است	عود الفالوئج ابوخلسان است	* باب العین المیجیمة *
* فصل العین مع الهم *	عود الوج و ج است	* فصل العین مع الالف *
عقاد بنک الاس است	* فصل العین مع الیاء *	غابانک شایانک است
عمر و کزس است	المثانة التتانیة *	غابس عنب الدب است
عکس نوعی از خرنوب است که با تخم	عیدان اسم جنس شاخ نباتات است	غازاباهی اسم ترکی کیا اطرلال
خورند	و بلغت شام دار شمعان را نامند	است و در کوستان و لرستان پای زاغان
* فصل العین مع النون *	عمرزان زعفران جلی است	نامند
عناق بزغاله است و در جلی مذکور شد		غاسول اشنان است

هاحول رومی ابوتانس است
 غاغانی اهم یونانی خیر غاغیطوس
 است
 غاغه فودنج است
 غالولطی بیونانی ترمس است
 غالی بیونانی لمن است
 * فصل الغین مع الباء الموحدة *
 غبیری درخت سد رخار دار است
 غباریه جنب الدب است
 * فصل الغین مع الراء المهملة *
 غریب نوعی از انکور میاه است
 غرر بخت شام نوع کوچک عصی
 الراعی است
 غرسا راهن است
 غرقل نوع سفید بزرگ عوچ است
 غرم اهم ناری میش کوفی است
 غرمج اهم فارسی شوینز است
 غریف اهم یاسمین است
 * فصل الغین مع الزاء المعجمة *
 غزال الماء طحلب است
 * فصل الغین مع الهمزة الموحدة *
 غما بلخ است
 غسل خطمی است
 غملج آذربا است
 غمول اشنان است و از خرا نیز نامند
 * فصل الغین مع اللام *
 غلوفریا بیونانی اصل السوس است
 غلوقس بیونانی اسم طیر است
 غلوقن بیونانی مامیثا است

غلیچن بیونانی فودنج است
 غلیچن اغریا بیونانی مشکطرا مشع
 است که فودنج جیلی باشد و غلیچن
 بمعنی ریشان و اغریا بمعنی کوه است
 غلیبراج اهم فارسی حدا است
 * فصل الغین مع الیم *
 * والنون والواو الیاء *
 غملول قنای بری است
 غمامه اسفنج است
 غناب یعربی عنکبوت است
 غوره اسم فارسی حصرم است
 غور و خرما بلخ و سرامت
 غوک ضلع است
 غوغار باصفهانی شتر و راحت
 غیال زنبق است
 غنیم اسفنج است
 غیقیطس سنبل الطیب است
 * باب الفاء *
 * فصل الفاء مع الهمزة والالف *
 فواد یعربی اهم قلب است که بفارسی
 دل نامند و مراد از رجع الفواد رجع
 فم معد است که بصیب قرب و مجاورت
 مجاز ایران اطلاق مینمایند و الا قلب
 محتمل هیچ اذیت و الم نمیتواند شد و
 مصاحب آن مروت است
 فایز یعربی اسم غلیبی است جمع آن فور
 فزارة یضم یعربی اسم حلبه و تمر است
 که جهة نسائی یزند
 فارغوس لقای است

فایس زاج است
 فایش بیونانی بانلی است
 فایش قبطی باقلی تبطی اسنب
 فانش بطبع است
 فاطر احین حب الورد است
 فاتح اهم نافه جوان آبستن است
 قاتر الستمین خردل ابیض است و
 حرمل رانیز نامند و کسیکه آنرا فاشرستین
 دانسته توهم نموده
 فاجشه جند بیل سرامت
 فاجع غراب البین است
 فاحا بیونانی زمفران است
 فاحا نامس حفص است
 فاجر خرمای بی هسته است و گفته اند
 نوعی از خرما است که بفارسی کابشک
 نامند
 فاخره ناعره است
 فاخوز نوع ریحانی است که ریحان
 الشیوخ نامند و بزنجباف رانیز گویند
 فادج بغتج دال مهمله رجیم باد زهر
 معدنی است و ریه ترین چینی آئست که
 خطائی نامند و گفته اند جد و راست و
 بنحاء معجیه نیز آمده و گفته اند که بند ق
 هندسی است که رته نیز نامند و مشهور
 اول است
 فاد زهر معرب باد زهر است
 فادما یسریانی اسم توتیا است
 فادن گفته اند نام درائی است که
 بهندی پتوار نامند و نوع صغیر آن تحت

نقره بضم اول وفتح هـ و موش نقره گویند

نقار اسم عضل حیوان و انسان است

نقار دانه را بسویانی شمرضو بر است

نقاراسون باونچ ابیض است

نقراسبول فراسبول است

نقار دامون بیونایی حرف است

نقارس - بمعنی اسد است و در زبان را

نیز نامند

نقارس الماء سطر اطباقوس است

وسطر اطباقوس و سطر اطباقوس نیز آمده

فارسطاریون رعی الخصاص است

فارسون لیلاب است

فارسیه اسم یونانی تجوز است

فارشامی صاحب طب قدیم گفته درختی

است بزرگ آن شنبه بزرگ و پند و ازان

عرب بصر و خوشه و صاحب تحفه نوشته

که اندر طون است و صاحب منهاج گفته

جهت تغلیح عدد احشار و اوجاع نافع

فارش بقر مسن است قال الله تعالی

بقرة لا قارش ولا بقر عوان بین ذلک انی

مترسلة بینهما

فارغه فارغه است

فاروخیا و فاروخینا بیونایی حشیشة

الداحس است جهت آنکه داحس را

که ورم بن اظفار نامند نافع است

فارو بیونایی شبت است

فاروسی شمع است که بفارسی موم

نامند

فارسوسرا بیونایی سد اهل الحیدر است

فاروتو آملج است

فاروتسون لغت رومی است و بیونایی

قلقوریس نامند و عبری خریق اسود

فاریقا بیونایی حلیه است

فاریونا بلغت عربیانی فارانیبا است که

عودا الصلیب باشد

فارونیل نباتی است که بهند می پانچ

نامند

فارز عبری مورچه میاه یا سرخی است

فارس بسکون همزه اندرونیلر است

فاس طوقا است

فاسا قطا است

فاسطامای و فاسطامی بیونایی شاه

بلوط است

فاسطون لغت سریانی است و بیونایی

جند بادستر و فاطونیقی نامند و بفارسی

بستان افروز است

فاسطره و فاشطره بیونایی جند بادستر

است

فاسلو بیونایی لوبیا است

فاسمی زعفران است

فاسیا عبری خنفساء است و گفته اند

نوعی ازان است

فاسه خنفسای بسیارند بواسطه

فاسیس هندی یا بری است

فاشرا کرمة البیضاء است

فاطقی - معرب فستقی رومیست که عدس

ماکول باشد

فاطل دیوا غنصل است

فاطویل فو قل است

فاطوس بیونایی چرک کشتی کبریا

است که عبری و صراع نامند

فاطونیقی بستان افروز است

فاعوس عبری اسم حیة است و وعلی

رانیز نامند

فاعوسه عبری فرج رانا مندل جهت

آنکه منقوس یعنی منفرج میگردد

فاعیه ابع نیلو فرندی است که ذل

نامند

فاعیس مرزنجوش است

فاعر بکسر غین معجمه وراء مهملة

کلی است مائل بزدی و بسیا رخو شیو

مانند زنبق و طولانی و در بلاد هند

کثیر الوجود و بهند می را می چنبا نامند

فاعوش بسریانی شطرح هند می را

نامند

فاعیه عبری اسم شکوفه حنا است

و عبریانی لقیج کفر را بر روی

اور میسقون و بیونایی سد امون نامند و

طبیعت و خواص آن در خدا ذکر یافت

و در حدیث است از حضرت رسول الله

صلی الله علیه و آله که احب الی احب

الفاحیه و بهترین آن تازه سفید حلو

الرانیة آنست و معتدل در حرارت و

برودت است و جهت اورام حاره

نافع و باعث گرم نشودن پارچه پشمی

است نگاه داشتن یا آن و نیز بعضی

فاعر آمده

فتات وقتوت وقتیت فان فتور است

که فتیت نیز نامند وقتیت هر چه زرا کویند
فتا ط حکیم میر سید مومن گفته که سوستان

است

فتاق یکسراول نانی است که تعبیل

در ادراک و بر آمدن خمیر آن کرده
باشند و لبغ ایض را نیز نامند

فتال بلبل است

فته نموناز شمه بجهت الشطر است

فتجا عربی عقاب است

فترة سکه رعاد است

فتیس یونانی عذس است

فصل الفاء مع الباء المهملة

فب عربی اسم ارزن است که بهندی

یا جری نامند نبات آن شبیده نبات

ذرة و حب آن شبیه بجا بر س و اصل منند

آنرا بسیار میخورند نان آن رشته و دیگر

انواع

فتیم حنظل است و گفته اند درخت

حنظل است

فتموس یونانی دند است

فتمون یونانی لیمو است

فصل الفاء مع الجیم

فج یکسر بمعنی خام را کثرا طلاق آن

بر میوه خام می نامند و بطبع شامی را

نیز نامند که بطبع هندی است

فصل الفاء مع الیاء المهملة

فتا بمعنی ازاران را است فنانند

پیا زو سبر و کستیز و غیرها

بتلارح نیز نامند

فالرمون شراب کهنه بسیار قوی حاد

است

فالس یوسف درختی است در طور سبنا

ثمر آن مانند بلوط

فالفس یونانی صغی از شتر است

فال مال فرنجیه شک است

فالنبدی بیخ کبر است

فالینوس شاهتره است

فالیر القیوس اصابع الصقراست

فالانس سقینوس صنف کبیر ذوقرا

است منسوب با سقینوس حکیم جهت

آنکه را اول کسی است که معرفت بدان

یهم رسانید و کسیکه آنرا نوع کبیر درو

دانسته غلط کرده

فاناقس حرنوسون نوع صغیر ذوقرا

است منسوب با طای حرون که قریه

ایست از جبال شام و گفته اند زوای

خشک است

فانچی مغرب کالچی است

فانی طرون یونانی سوستان است

فانیوس کمون بری است

فلوانیا نارانیاست

فارسون یونانی اسم تلج است

فارطلها یونانی ذرة است

فثیل اسم گوشت برنان است

فابطون شمع است

فصل الفاء مع التاء

الفتاة الفتاة

فافی و فانور قی فلفل است

فاناس فاخته است

فاناس ایرانیلون نبات جاور شور

است

فانالس جزیری است

فانرن و فانروس و فانیروس و فانیر

و فانیروس همه اسم بردی است

فانور اسم عربی برنج سف است

فانیس بقلة السمقاء است

فانلیون بطیح است

فانیوس یونانی کمون بری است و

شاهترج بری را نیز نامند

فایق عربی طائی است طویل العنق

وزیت مطبوخ را نیز نامند و هن البان

رانیز

فایشر یونانی سرطان است

فایکه اسم عربی ثرا شجرا است که

بفارسی میوه نامند و بهندی پهل جمع

آن نراکه

فالامغسطس یونانی نوعی قصبی

است که آنرا ثیل نامند

فالامینی یونانی فودلج نهری

است

فالانچقون و فالانچیطس و فالانچیقون

یونانی اسم رتبل است

فاس نباتی است که یونانی

اندرو سارون گویند و فارسی تبر

فالیموس یونانی پلبوس است

فالرس و فارغوس لقای است که

فصلاً فاخته است که یونانی قریوس	قال الله تعالى واصحابكم ماء فرائاً	فراهیون زبده البحر است
وما طوس نامند	فرته نیده است که بشیرازی میله نامند	فرایطائی فلنجه است
فصلام ورس بسربانی چند بیل متر	فراخ بچه طیور است	فربانیون اقتحوان است
است که خصیة خراست	فرار بچه ختربوز و کاروحشی است	فربرک و فرتوک خفاش است که
فحم انکشت است که بهندی کویله	فراریج جمع فروج است که بچه	آفرامرغ عیسی نامند
نامند و آن اختری است که خاموش کرده	دجاج باشد	فریودم کافور است
باشند	فراس خرما میوه است غیر شهریر	فربی احم فارسی سخن است
فجول بفتح کشن خرما را نامند	فراسترک بفارمی پوستواست که	فرت نهائی است که جهت رجوع فواد
* فصل الفاء مع التاء المعجمة *	بعربی خطاف نامند	نافع است
فخار خرف را نامند که بفارمی سفال	فرا سینا بیونانی کراث است	فرت سرکین است
نامند	فراش بفتح اول و شین معجمه در آخر	فرثا فوه است
فخفره نشاله است	اسم عربی پروانه است واحد آن فراشه	فرنانیون اقتحوان است
فخمیده پنجه است که تخم آلا	فراشیدون فراهیون است	فرثا شعراست که بفارمی جونا نامند
بر آورده باشند	فراص سازج مندی است	فرحانه کاد سفول است
فخوز درخت نخل قوی شاخ بربرک	فراطان قرن است که بفارمی شاخ	فرحه بهربانی سعد است
را نامند و ناقة بزrk پرشیر را نیز	نامند	فرحور بفارمی نرخ طیور است
نامند	فراطهوس برومی مغاث است	فرار با صلاح اهل صناعت کیمیا
* فصل الفاء مع الدال المهملة *	فراغ بعربی اسم منی است	زریق است
فداد ضلع است	فرائر و فراخل سونق ثمر بنوب است	فرکاش شمع است
فدرب بضم اول و دوم وراء مهملة	فروام بکسر اول بعربی دوائی است که	فروج چوچه ماکیان است
مشده بعربی اسم فشه است	زبان برای تصیق فروج مستعمل دارند	فرر نهائی است در نهایت تلخی
فلس بعربی اسم عنکبوت است	فرا موس بیونانی باقلی است	جهت مغض و زحیر و رجوع بطن نافع و
فلان بعربی اسم ضعیف سرخ بهراست	فرائق بضم اول معرب بردانک فارشی	ازچین می آورند و آن بتواج خطائی
فل بلبرن بیونانی مقل است	اسم که بعربی بریل و بفارمی سیاه کوش	است و بعضی رج و بعضی دوائیکه بترکی
* فصل الفاء مع الراء المهملة *	و ترکی نارا فلاق نامند و آن حیوانی	ایکرو را نامند و بعضی آنرا راوند چینی
فربر مرغ است	امت فلو رک کوچکی و مرک آمور کوش	دانسته اند
فراء کورخراست که حمار الوحش	آن همه ویش پیش شیر میگویند میورد	فرزد و فرزد مرغ گفته اند نهائی است
نامند جمع آن افزاء و فزاء	و کوبند که رمید هل از آمدن شیر واز	که بیخ آن سعد است
فرات آب صاف شیرین خوشگوار است	سباع شکاری است	فرزغ حب القطن است

صید که بتري قروش نامند

قزاق درخت عظیم است مانند درخت

چنار برگ آن مانند بادام و کل آن

مانند کل مرغ و از چوب آن کاسه و ظروف

سازند

فرغاب درختی است عظیم که از چوب

آن رحال سازند و کوبند درخت مانج

است و کوبند درختی است که بهندی

ما کوبه و ما کوان نامند

فرغت شاعره است

فرغ و فرغین و فرغینا و فرغیم و فرند

و فرغین بقلة الحقاء است

فرز بر باری اسم قرا و روط است

فرزدا نوعی از صدف است

فرزورون بر روی سعد است

فروس هتک سرخی است که جهت

جراح نافع است

فرغیر بنفشه است

فرغون افزون است که فرغین نیز

نامند

فرغومعا دواى مرکبی است مستعمل

در دواء الخطا طیف و در معاجین

در قرابادین کبیر ذکر یافت

فرکیه طعامی است مصنوع مانند

هریسه و از طب ازان که بفارسی آش فلیم

نامند

فرم دوائست که زنان برای تضییق

فرج مستعمل دارند

فرماهر بیونانی باقی است

گفته اند آنچه ازیشم و مو و کرک

بویست آن انتفاع بزند و گفته اند درخت

کوچک و خرد همزم است

فرشکی بفارسی خوشه کوچک است که

در خوشه بزرگ خوشه انکور میباشد که

بعربی خصله و نیز بفارسی یمتک نامند

فرص و فرصداسته مقل است

فرصاد بعربی اهم درخت قوت است

و گفته اند درخت قوت سفید را نامند

و قوت مرغ رانیز وضع مرغ رنگ رانیز

فرص بکسر آسته مویز یا آسته انکور

را نامند

فرض نوع خرمایست که در عمان میشود

فرض بکسر ترمردم است مادام که

مرح است

فرضج بکسر بعربی عقرب است

فرشس بعربی حیه مقرنه است

فرصریون فرغیون است

فرطس مارناخل را را کوبند

فرع بعربی قمل است و گفته اند قمل

کها را است

فرغنده و فرغک نباتی است که بر شیار

پیدا میشود که حلقه نامند و گفته اند نوعی از

لبلاب است و گفته اند اسم نباتی است

که بهندی اکاس پیل نامند

فرغور بفارسی طیهوج است و گفته اند

مرغی است خوش آواز که بلبل باشد

و سفید رانیز کوبند

فرعوی بفارسی طائری است از طيور

فرسا دار لفل است

فرساما سلرا است

فرمان بکسر و بفتح نیز بفارسی

حیوانیکه از پوست آن فرو میسازند و

گفته اند تک است

فرستک و فرستو و فرستوک همه اسم

فارسی خطاف است

فرسل حمص است

فرستار یون بیونانی بمعنی حمامی

است که حبی از حبوب ماکوله شبیه

بعل است که آنرا می الحمام و

بهندی از هر نامند

فرسفس بعضی می الحمام و بعضی

در اریح گفته واصل آنست که طائری

است که آنرا حباب نامند

فرسک نوعی از خرگ است که بفارسی

شلیر و شلیل نامند

فرسارس و فرسارون طاق است

فرسیا برومی بسیار است

فریطا هیون بیونانی زچیدیل الکلاب

است

فرشین متاله حلید است

فرغیرن نمک صغری است و گفته اند

حماخم است و صاحب تحفه اسم نوعی

از باد آورده دانسته

فرش بعربی صغارا بلی است که قابل

حمل نباشد قوله تعالی ومن الانعام

حمولة و فرش را گفته اند غنم است و آنچه

بلا حیت غیر ذبح نشده باشد و

فرصین عجم الزیپ است و عجم

العنب را نیز گویند

فرنب پنبه پر بوع است

فرزد نوعی از امان است که تولد نامید

وحب الارمان را نیز نامند

فرغیمون بیونانی زرین درخت است

فرینوس بیونانی کونب است

فرینون اسم بیونانی زبد الجحر است

فرنی اسم فارسی مهلبه است

فرز بعرنی پوستین است جمع آن

فرز استخ از سنجاب و حواصل و سمور و

قاقم و تنک و یا لوز دلق و غلب و حملان

فرس بیونانی مادر یون است

فرسمه جنزما ن است

فرشه بازنی آفرشه است و آن

حلوای است مستخ از ارد و روغن و غسل

یا شکر و گفته اند فرشه است

قرصنامی و افروصنامی کرکات الثوام

است

قر و هموس بیونانی سنگی است که

جها فان بلاد فر و غیا که افریقیه باشد

مستعمل دارند و لهک اسمی بیونانی

بفرغیرس کشته

قرقرط زرینج احمر است

قررکه پیه کرده است

قر و قودیا لون و انیس حریف

خوشبو و گفته اند نباتیست شبیه بنشاما

لادن اسود و بیج آن طولانی سبک عریض

و بوی آن مثل شبیه بوی حرف چون باب

طبع نمایند و یا شامندر عاف آورد و

طیال را نافع

فر و قلس بیونانی و مع الکواثر است

فر و لوس یزومی مای زهرج است

فر و مل صعد است

فر و میان بصل است

فره بفارهی بنفسج است و برکی فراخ

است

فرمنج بفارهی اسم کثوث است

فرنج بفارهی اسم و ج است که برکی

الکر نامند

فرجات اسم فارسی شبنم است که بر بی

صقیع نامند

فریده مز و اید بزرگ را نامند و

نیز مز و اید بزرگ پرشته کشید را

فریدش و فریدش بلغات اهل مصر

رویان است

فریز و فریس بفارهی اسم نباتیست

در نهایت تازکی و نضارت که چون در آب

بشور و دفریه شود و نیز اسم نباتیست

خوشبو و نیز فریزد و فارسی اسم کوشک

خفک و نیز اسم نباتیست که بیج آن بصل

است

فریسقاغول بیریانی را سن است

فریطیقموس نوعی از دوقیس است

فریق جاروس است

فریقه بعرنی خرمائی است که با حلبه

طبع نمایند بران بنساء و یا حلبه ایست

که با جنوب طبع نمایند و جمعی که آنرا

حلبه اندامته اند غلط است

فریغیکه ملیم است

فریوک بفارعی بطبع است

* فصل الفاء مع الزاء المعجمة *

فز بفارعی اسم رسع است

فرز و فریز بفارعی اسم و ج است

فرغن بفارعی عشقه است و گفته اند

که نوعی از لبلاب است

* فصل الفاء مع الهمزة المعجمة *

فسا بیریانی استخوان ثمر است

فساریدوس بیونانی نوعی از زراعی

است که در کندم تولد یابد

فساریوس بیونانی نوعی از خستین

است

فسافین برومی اسم خرما است

فسال بنحیمت خشک سفید رنگ تلخ

شبیه بشحم حنظل خاصیت آن محلل و

مجفف

فسالة الحدید ثوبال الحدید است

فسامانا بیریانی لوبیا است

فسامون حب بلعمان است

فسان اسم فارسی حجر المهن است

فسیا برومی زفت است

فسطاطیس بیونانی ضرو است

فستقادیو و فستقادیول بیریانی

حب البان است

فحقن حجیم و فستق الهاریه حب

البان است

فستور و فستورزی بیونانی نمک است

فلس حب اللیل است و گفته اند

تشم ماذرون است

فسرا فطارس بیونانی سرخس است

فسرا فومین بیونانی تمار است

فسریقون زنجفر است

فسطانیون بیونانی فستق است

فسطون و فسطوریاد بیونانی بسمک

است

فمطهره گزبره است

فسطحه بندق است

فسطیون نما دود الصنوبر است

فلسه اهمیت است که فستق و

یونجه و عربی رطبه نامند

فسرا بیونانی و عربانی نماس است

فسمی و فستقون بیونانی خروج است

فونیز فستقین بمعنی فشان الکرم است

فسلان صغار لبل است و جمع فسل

فسلیون بر غوثی است که بزرقطونا

نامند

فسمولیون اسفیداج اجرب است

فصلو برون هزار چشان است که

فاشرا باشد

فسملان احمدیونانی سنگبین است

فسمین اسفیداج است

فس حجر الحسن است

فسخ فسخ است

فمنیا فیل بایرانی قافله است

فسرا براسین عربی اصابع الصفر است

فسوة الصباغ و فسوة الصبغ ابر عربی

نوعی از کات است که فطر باشد

فسوة الکلاب شاه بانج است و گفته اند

غالیس است

فسوریون یونانی با قلی قملی است

که تقاس نامند

فسولیون بر غوثی است که بزرقطونا

باشد

فسولیدوس و فسیلس بیونانی کاکج

است

فمیط عربی قمع سرخس است و گفته

اند چید و ناخن است

فسورلیس بیونانی نللمویه است

فسیا اسم عبرانی قافله است

فصل الفاء مع الثمین العجیمة *

فش درخت ثوب است

فشقه لبلاب است و نیز بنه که در

چوب قصب باشد نامند و خرنوب رانیز

گویند

فشرا براسین عربی اصابع الصفر است

فصل الفاء مع الصاد المهملة *

فصا حب الزیعب است که عجم الزیعب

باشد

فصافص رطبه است

فصاء عربی ناره است

فصص صیتران است

فصصه اسفست است که رطبه نامند

فصر بکسر فارسی زبان رانامند

فصله لخل برید و اکویند

فصیح شیر تازه و شید است که کتب

آن نوشته باشد

فصل بیضة شتر است

فصل الفاء مع الصاد العجیمة *

فضا خرما و موز مخلوط با هم و هردو

چیز مخلوط در یک ظرف را که متغیر و نشود

یکی از آنها از دیگری فضا نامند

فصال و فضوخ عربی اسم خمر است

فضیه و فضل عربی عقرب است

فضله بقیه و پس ماند و چیز رانامند

و چیز ردی رانیز

فضیح بجم عروق رانامند

فضیح صمغ عرب است و نیز شراب

مختل از بسر رانامند

فضض آب شیرین و آب باران را

نامند و طاع رانیز

فصل الفاء مع الطاء المهملة *

فطار میقی و فطرمیقی بیونانی عربانیتا

است و گویند کندش است

فطارلیس سرخس است

فطر اسم ساروغ است که بهندی یبیین

چیت نامند

فطرا تا مکاة ابیض است که فطر ماکول

و بفارسی میکل و ساروغ نیز نامند

فطراسالیون و فطراسامین کرفس

صخری است که کرفس جبلی نامند

فطرسلیون بز کرفس جبلی است

فطریاسا بیریانی فطر است

فطریس سرخس است

فطریطن فطر طبقون است که عصیر

جنب باشد

فطر یوس عدس جبلی است

فطس و فطسه حب الآس است

فطعم قزقل است

فطقلون بنطافیل است

فطلا ورد است

فظلمن شیء است

فطوحیون بیونانی زفت رطب است

فطوخینا هراج القطرب است

فطویدس بیونانی زجاج است

فطوس حب الآس است

فطول مزارچشان است که فاش را باشد

فطوما یون کیلا است

فطوره خردل ابیض است

فطور خمور خام است

فطولامج فاط است

فطوبایون فانوانیا است

فطین دوس قانله است

* فصل الفاء مع العین المجهلة *

فقالا بسرانی فجل است

فدوس بیونانی حنطه است

فدفع بعربی جدی است

فعلیوه کادی است

فعم درخت کل است

فعوسا برومی غربی است

فقولم قانله است

فعلولون برومی خنا است

فعیلا سوسن کیا می است از جنس

عزطنینا که بشور مریم است

فعمال بسرانی فاسل است و تمرزانی

نامند

* فصل الفاء مع الغین المجهلة *

ففا بعربی اسم طین است

ففر و فغو ورد است و کل خنار نیز

نامند

* فصل الفاء مع الفاء *

فغلین بقله التیقاء بری است

فغولیسور بیونانی اسم ملح است

* فصل الفاء مع القاف *

فقارس بیونانی اسم هراست

فققه مرگی است که بیش از ورق

با یا آن هم رعد

فقد نجشکشت است و گفته اند قسم آن

است و اول اصح است و نیز شراب زبیب

یا هل با کثوث را نامند

فقدح حب الفقد است

فقدو شراب زبیب یا هل یا کثوث

است

فقططس اس برومی لیمه العیس است

فققه بعربی کل زرد را نامند و تخم

که فققه بوده باشد بیهامه زبراکه

ورد اصغراست

فققاح بعربی اسم جنس شکوفه است که

نوریز نامند و بیونانی نفج و برومی اینکس

و بیونانی دوز و بیشتر اطلاق فققاح را

بر نوراد خر می نمایند و نیز بر هر گی که

بیش از زیرک براید

فققاح از خر شکوفه کورکیا است که

برومی اینکس ششوس زبونی

ذوانیقون نامند و بهترین آن خوشبوی

آن است

فققاح السجل شکوفه یتوج بشوشه است

که بسرانی نفج را برودین و برومی

اینکس طوخس و بیونانی دوز سفلیوس

و بهندی چهار کاپهول نامند

فققاح سورنجان رابارمی سنبلیله

بعربی اصابع هرمس نامند

فققاح الغار شکوفه دهمست و بسرانی

نفجی در ذاقنی و برومی اینکس قور

یموس و بیونانی دوز اسطفا بن نامند

بهترین آن تازه خوشبوی آنست

فققاح الکرم شکوفه رز و بسرانی نفجی

او کیبیا و برومی اینکس طراخون و

بیونانی دوز اطماطینون نامند و نیز

بفارسی دل کزید بهترین آن برقی

تازه آنست

فققاح الملح زهره الملح است

فققاح الموز شکوفه موز است که بهندی فا

کیلا کاپهول نامند و بیونانی دوز اموز

و بسرانی نفجی موزا برومی اینکس

موزین

فققاح النحاس توبال النحاس است

فققاحلیرس بیونانی ضریه الجلی است

فققاحلایون فاشستین است

فققیح که وتر سفید است

فققاحلیمونس بشور مریم است و گفته

اند ضریه الجلی است

فلسطروس دلب است	یعنی فلقل اسود و ایض و دار فلقل و	فقلرم تاقله است
فلسولویون رجل الارنب است	مسخن بدن است و در قرا بادین	فقلین عصب است
فلطاط زعفران است	ذکریافت	فقلوطارومیه کرات است
فلل الخواص و فلل الاخواص	فلام اسم عربی تاقلی است	فقلص شامبره است
ماهودانه است که حب الملوک نامند	فلامرما بمریانی رنه است که بفارسی	فقیضه بیضه شکسته است که مقروضه
فلل مالی بمریانی دار فلل است و	شش و بهندی بهیمره نامند	نیز نامند
گفته اند فلل الماء است	فلامسوس و فلامن و فلامون و فللوره	فقیض دود القمر است
فلل البری و فلل صقالیه حب الفقل	زاج است	* فصل الفاء مع الالف *
است که بز و قنچکشت باشد و فلل صقالیه	فلایه فودنچ بری است	فکرومید برومی مشکطرا مشع است
حرف با بلی را فلل را نیز نامند	فلتان طایری است که میمون را صید	* فصل الفاء مع اللام *
فلل دراز بفارسی دار فلل است	می نماید	فل بفارسی چوب درخت سقرجل است
فللس بیونانی نوعی از خشتهاش	فلنچون بیونانی هر خس است	فلار بیونانی دروینون است
است	فللس کلب و دب میهن است	فلار بفهم بمریانی ماذح است
فلل الشام تخم مخلصه است	فلجیقن سورنجان است که بلموسانیز	فلا آذر پوش
فلل الفرود حب الکثم است که تخم	نامند	فلات اسم نیکه است که بفارسی
وسمه باشد	فلح و فلخمیله پنبه حلجی کرده تخم	میل نامند
فلل مول بهندی بیخ دار فلل است	بر آورده است	فلا میطلی برومی صندیل ایض است
که فلل مویه و بهندی بیخ دار فلل نامند	فلخور و فلخیده حب القطن است	فلا سغه جمع فیلسوف است و اسم
فلل مور فودنچ جبلی است و کوپند	فل فیون و فل دیون و فلید لافن اسم	مرکبی است از معاجون کباب که ماده
فودنچ بری است	دوایی است مرکب در قرا بادین ذکر	الحیات نامند و در قرا بادین در حرف
فل فاقیه است که بیخ نیلوفرندی	یانت	المیم مع الالف ذکر یافت
باشد	فلذ بکسر اول اسم کید حیوان است	فلا ملوج ماذح است
فلیق خوخ ایض است	جمع آن افلاذ و فلذ و نیز قطع طولانی از	فلا طاس بیونانی زید البقر است
فلوم ذرا بیخ است	کید را نامند و همچنین فلذ و نیز فلذ و	فلا عارنایا برومی طین رومی است
فلورن حبق جبلی که فودنچ جبلی باشد	قطع طلا و نقره و لیم را نامند	فلا عاسا مس برومی طین شاموس است
فلیمانه ورد است	فلز نحاس ایض و زینق و در صا اسود	فلا حالیمانیس طین مستحوم است
فلدی بیونانی فلسیه است	وحدید و صفرا باشد	فلا عامری طین مغره است
فلنقیون اسم دوی مرکب است خاد	فلسطاریون رمی التمام است و دلب	فلا فل السودان فلل السودان است
و نافع جهت تامل لئه و عفونت دندان	را نیز نامند	فلا فل معجون مرکب از سه فلل است

ددرتربالدين ذكرنافت	نليس وثليس يونانى عصف است	است كه فاعر با شد
فلميشكا رفايشك نرنيشك است	نليماطس يونانى رصه است	تچ فلك است
فلوا سكندرى قيموليا است	فليغوريس خربق اسود است	فنجيل بقم يعربى عناق الارض است
فلو نارمشك است رها رچشان رانيز	فلفميس وثليغيس خند ترقى است	فنجيكشت اثلث است كه بهندى
نامند	كه بفارسى ديوا هست نامند	سنبهالونا مند
فلورا بحراني اهم عرعر است	فليفله هرود است وناثيرا فزانيز	فنجيشوش معرب پنيوش است كه
فلوريفنا صندل است	بعضى ثمر پنيكشت وباد رنجبويه نيزو	عبارت از خبت الحديد وعليله وبليله
فلوريفى صندل ابض است	توهم كرده صاحب تحفه كه نوشته بخت	وامله وعلل باشد واسم معجون مركب
فلوس ماهى بشيرازى اسم خائق	اهل مغرب اسم تچم انجرا است	از آنها است وآنرا اصل الحيوه نامند و
الكلب است كه قاتل الكلب نيز نامند و	فليفيا اصل السوس است	نمى آن در قرابا دين ذكرنافت
اذا رقى رانيز و بهندى كچله كوئند	فليل ليف است	فنجيربون فنجيقون است
فلو عربى عصي الراعى است	فليله يعربى قوس سوزن رانا مند	فنجيربون خنجم است
فلو عربون برومى طين ماکول است	فلميا يونانى پوشان دارو است كه	فنجيشوش نوع احمر خس الحما است
فلو فرنيسا برومى قرع است	بسرپانى بطيا طانا مند وآن عصي الراعى	كه عرق الفالودج نامند
فلومس بو نصير است	است	فنجيا گفته اند بفارسى اهم ثلج است
فلوموس يونانى خيا ز است كه فامورون	فلى نوين لاغيه است	فندق معرب فندق است
نيز نامند	فليوفا لسان العصفير است	فندق فندلى رته است كه بهندى
فلوموسور حسب النيل است	فلمو حوش هولان است	ريته نامند
فلون شمع جملی است و برک نبات	فليو حيم يونانى بسل است	فندار وئند يرفه كنار است
رانيز نامند	فليه قودنج برى است	فطاطا غطا بسرپانى شير الكلب است
فلونيا اسم معجون مركبى است منسوب	فصل الفاء مع الميم	فطاطلون بطاطا قلم يونانى است كه
با فلان طبيب كه افلونيا نيز نامند و در	فماشرا فيل بسرپانى كاشيرا است	بمعنى ذرخصه الاوراق است كه
قرابا دين ذكرنافت	فمولو زنجبيل است	پنيكشت نامند
فلو دين جعل است	فصل الفاء مع النون	ففظلون فارانيا است وبيرونى عود
فله اسم لها است كه بفارسى اعوذ نامند	فنا وفتاة غناب الثعلب است وحين الديك	الصائب نيز نامند
فليتون سرخس است	رانيز نامند	ففظلوتيس يونانى فظوس است
فليتيقن سورنجان است و بعضى	فنا سيموس يعربى اصابع هرس است	ففظلوتقون زراوند است
حومانده دانسته اند	فنا طيلوس برومى مضمار الراعى است	ففتع يعربى فارة است
فليز بسرپانى حجر المصابيح است	فنا فسالون برومى فبايس يونانى	فنگ حنظل است وخرمل رانيز نامند

فونکن زنب است	فورتا بیروانی خشی است	فوسین ذنب السباع است
فون بتتریک بعربی اسم شخص است	فورج قرین عسرق است	فوشته وفوتشسه وفوشنه بفارسی
جمع آن افنان و افنانین	فوردارس بیروانی و بسریانی	فوعی از فطراست که غوشنه نامند
فنان حمار الوحش است	فرد ما با و عربی شمع نامند	فوستوتس بیروانی و رومی غرو
فوز الفاء مع الواو	فورمیتس برومی اسم قوی است	است
فواظا غلب الثلب است	که حیوان بری قریب بتیوان خنک بیل است	فوطین بسریانی حکم است
فوزج وفوده اول معرب ثانی است	است	فوطالین بیروانی عربی نام است
بمعنی خمیره مری و کام و در قریادین	فردوس ضادع خضر است	فوطاه و عیاطون بیروانی جابر النهر
ذکری است	فروس بیروانی نبق است	است
فوتج وفودنج معرب فودنک و فودنه	فورنرو بسریانی حما است	فوطر بیروانی قریب است
فارمی است	فورفوس بهریانی خطه صحرایی	فوطر دادی است
فوتج بری که جلیجوجه نامند فودنج	است که خنک روس نامند	فوییس ماذریون است
بری است	فورمی اهل است	فوطینوس برومی جلتار است
فودنج بهری حبق الماء است	فوررون و فوررون و فورر برومی	درفورون رانیز نامند و خیر و ارنیز
فونهج بیروانی ارثال است	ویروانی عاقر حاس است	کویک
فوتیلج بیروانی جوزبر است	فورودیس و نورودوس و فوزیس	فوعریسق بیروانی خشخاش اسود
فونا فوه است	برومی ضلع است	است
فویس بیروانی شحم اهد است	فوروس بیروانی خطه است	فوعلس و فوعولسون لسان اشوا است
فوتیس برولا بیروانی پیه مرغابی	فوریس ابرور فانس است	فوعیناوس برومی اسم من است که
است که بعربی شحم الارز نامند	فوریطیس مار قشیشا است	بفارسی شبنم نامند
فوتیس لیولدا شحم اهد است	فوهیر حدید است	فوف بفتح بعربی اسم شانه بقراست
فوجلائس نوعی منکر یزه ایست	فوهیرمیون بیروانی بلسان است	و ضم یوست بالای آسته لمر را نامند و
فستل برکه نبشته از آن آهک که بعربی	فوسطریقون بیروانی نوعی از زعفرور	قشور نوای را و نیز دانه سفید یگله
کلس نامند بعمل میآورند	است که بشیرازی کیل نامند	در میان نوا است که از آن نیشل
فوخلیاس و فوخلیا حلزون است	فوهنتین بیروانی رته است	مور و یک و نیز فطن را نامند
فولوس ماطوس بیروانی اسم فاخته	فوتیس و فونیس و فونیکس بیروانی	فوناش نباتی است که آن را براه
است	تخاله است	الرعی و براه الرع نامند
فودیتولس برومی غار است	فوسیم راتینج است	فونس بیروانی قتل یل است
فورلیون بمل است	فوسین قلی است	و ماذریون و قشم ماذریون رانیز نامند

فولوس کورائیتل است	بمقای است	و نان و سار حویلیکه از ان نان یزید
فولای بسریانی فول است	فولوربرون بیونانی خربق اصد است	نیز نامند
فوفم ذهب است	فولومرون ثوم است	فوما میر العطس باقلی قطبی است
فوفوزومبه اترج است	فولوطر پرسیاوشان است	که قلفاس نامند
فوفه عشب است	فولوعوما لون شکامی است	نومان کتدم و جورانا منک میروپیا ز
فوفیلا سوس زاح است	فولوعس فستق است	رانیز
فورفارس قنفذ است که بفارسی خا	فولوقس فولوفیس و فولوفتیس	فومه منیل است
پشت نامند	حنظل است	فوموپطیا میر و فوموپطو شعری بیونانی
فوفیس برومی جوزا سرو است	فولوفرنیون ورق البلوط است	جعد است
فوفومنون بونانی صغ عربی است	فولومسن قناء است	فومومحیون ترمس است
فوکان ققاج است که بفارسی بوز	فولومینا ماء الزيتون ماء است و ماء	فومینون هرطمان است
نامند	السک کبار ملر رانیز نامند	فوتیا برومی دارچینی است
فول بلغت اهل شام باقلی است و گفته	فولون طین ارمنی است	فوتیانا بیونانی فودنج است
ادل معنی است شبهه بحمص و بعضی	فولی برگ نبات است	فونین بیونانی بسل است
گفته اند حمص است	فولیا کرش است که بفارسی شکنجه	فوره بری بلسکی است
فولا بسریانی ساز است	نامند	فوهه شیرازی است که دران طعم
فولاذ و فالوذ مغرب یولاد فارسی است	فولیاغونا ورق الزيتون است	حلاوت باشد
که نوعی از حلید جوهر دار است	فولیاناسفا ورق الاترج است	فورد شراب است
فولنموس برومی بل است	فولیا سیفی ورق الخوخ است	فودل قناری است
فویس فوفس حلیق الکلب است *	فولی جنیموس ورق الخفاف است	فویس و فویوس حلیق الکلب است
فول طامون بیونانی شبت است	فولیطقاتن ورق القار است	فویفه مصفر ناره است
فولاطیقا بیونانی باقلی مصری است	فولیطوفولس ورق الاس است	* فصل الفاء مع الهاء *
فوللو بسل است	فولیفالون ورق الاجاص است	فیار اسم جواهر حیریة سرخرنک
فولن برگ نبات است	فولیس و فولس ریاب جعد صغیر است	برنک یا قوت است که از معدن ذهب از
فولو حنظل است	فولیسفرین ورق التوت است	بلاد مشرقه برمی آورند و بعض گفته اند
فولوا ماریقون و فولوفریون بیونانی	فولن برومی قل است و بیونانی	که اسم لعل است
و بفارسی بر سبان و بسریانی طباطکه	جعد است	* فصل الفاء مع الباء *
عصی الراعی است	فولیون جعد است	* الماشاة تحتانیة *
فولودین و فولونودین و فولونودین	فوم بفری ثوم است و کتدم و خنود	خی دارفلل است

فیضی : زرقع احمد راحت	مبارک فاضل وجهت امراض بارد و دفع	فیله : بحر بی اسم طائر است شبیه عقاب
فیطاطخاس : شجرة الکلب است	و معنی مبارک منی و معنی کثیر التبیاح	فیاریسیا : کبر است
فیطامیرون : ریظورن و ریظورن	نیز و در قربادین ذکر یافت	فیاریمیلوس : بیریانی قبا بر است که
بیونانی کز بره است	فیروطیس : بیونانی هدر است	بقارسی : مرغس نامند
فیظرن : بقاف اصح است و قبطره نیز آمد	فیسا و برا مانا : بیریانی عید ان یلسان	فیاسیب : قبطر است
فیظرمقنی : کند س است	است	فیاغوس : کشت بر کشت است
فیظراسالین : کرفس جبلی است که	فیسا : اسم طار س است	فیاکر و جون : برومی اسم جوز مائل است
فیظراسالیون نامند	فیساد ناوانها : فاوانیا است	فیامیس : ثا غره است
فیظریون : جعله است	فیسی : زقار دین	فیغیقی : برومی هلس است
فیظس : بیونانی حب الصنوبر صغار است	حنبل است که داویشعان نامند	فیغورن : بیونانی خل است که بقارسی
و آس بستانی را نیز نامند و غلط کرده	فیساد و قیطامیرون : بیریانی اسم	سرکه نامند
صاحب تحفه که بتک آس نوشته	مشکطرا مشمع است	فیجرا : دادی است
فیظفلون : فارانیا است	فیروفس : بیونانی نوعی از مندا است	فیجین : بیونانی سداب است
فیظفل : بلغت اندلس کمون بری است	فیسانلوس : بیونانی نوعی از لبلاب	فیجاء : حساء مستوی است
و شامته را نیز گفته اند	ماکول است	فیجارس : بیونانی جارس است
فیظرا : انفتحه است	فیسالون : برومی قطران است	فیچورین : بیونانی هند بای بری است
فیظوطخاس : شجرة الکلب است	فیسرد هوا : بیریانی اسم هلیون است	فیچیلوقون : نوع قتال قیوارون است
فیظولرون : زفت رطب است	که بقارسی مارچوبه نامند	فیچ : زعفران مافوق است و موی لب
فیظولوس : پوست درخت صنوبر است	فیسا و زفرافردینجا : بیریانی	اسب را نیز نامند
فیظرا : بیونانی کبر است	مشکطرا مشمع است	فیذر : رماد است
فیظیغیا : بیونانی بند ق است	فیفسور : سنگی است که در حمام بهیامی مانند	فیذرسانس : بیونانی خالق الثمرات
فیظورس : بیونانی درخت حنا است	و بقارسی سنگها و پند و چنانوه نامند	فیذر س : بیونانی ماذریون است و
فیظورس : بصل الزیوا است	بهترین آن سبک کثیر التجویف آن است	گفته اند بزرمادریون است
فیظرس : نوعی از درخت بلوط است	و غیر محرق آن غیر مستعمل و احراق	فیذر ماس : شراب سکر است
فیظیکس : و فیفس : بیونانی حقیق است	آن آنست که در آتش اند از فلز تاسرح	فیذر یوس : انجیره است
فیظانون : برومی سداب است	کرد پس در خمربستانی اند از فلز و	فیذرثوا : و فیرنوا اسم رومی جوز است
فیظ : بحر بی و بیریانی انفتحه است	همچنین تاجها و مرتبه پس سوده بکار برند	فیفریطوسمین : قرقند از ارجینی است
فیفا : بیونانی در دلفنل است و بحر بی	فیفس و فیفشله : کوبند راسن الذاکر است	فیفرسا : بیریانی شمع است
اسم اقیانوس است و بیریانی قناء	فیظا : موی است	فیفرزنوش : اسم مرکبی است یعنی

فیثی قطرلوس عدس جبلی است که
 عدس المر باشد
 فیفانه نارمشک است
 فیفاد میوس بیونانی نکاس محرق
 است که در شختج نامند
 فیغورین بیونانی فلفل ابیض است
 فیفس لوما بیونانی عدس الماء است
 که نوعی از طبل باشد
 فیفی لامیوس بخور مریم است که
 نوعی از عطرها است
 فیقرا بیونانی بمعنی تلخ و مراد از آن
 صبر سقزری است
 فیقراطیوس منجیل است
 فیقلامیون بخور مریم است
 فیقن اسم یونانی قرطم است
 فیقن غریبون قرطم بری است
 فیلاتاریدین یونانی بولامون است
 فیلالا فن فلک فیون است که در آبی
 است مرکب حاد و در قرایا دین
 ذکر یافت
 فیلاروس بیونانی شجره الکلب است
 فیلبا عطریه است
 فیلو سازج است
 فیلورا غنم است
 فیلوروسا فن شجره القطران است
 که در شمن نامند
 فیلورستیس شجره المصطکی است
 فیلورسغین شجره البق است
 فیلوپاسین بیونانی قاتل الکلب است

فیلوکیرن قطف است که بقاریی هلمه
 نامند
 فیلرن ارمد فلولوس یرومی و بیونانی
 فینو طیس نامند که شنبلیل باشد
 فیلقاق شورنجان است و برک
 شورنجان را نیز نامند
 فیلموس عرعر است
 فیماروس بیونانی حب الصنم است
 فیناروس سعد است
 فیناسیوس اصابع هرمس است
 فینج و فینل معرب فینک است که خچر
 القیشور نامند
 فینفس حومانه است
 فینفن بیونانی قرطم است
 فینفن اغریون قرطم بری است
 فیفیطراس بیونانی قرة الدارچینی
 است
 فیثورایمر اصابع الصراحت
 فینو طیس ققاج شورنجان است و
 برکد شورنجان را نیز نامند
 فیو منیوس سلخته است
 فیورا یفس است
 فیورمینا لاجورد است
 فیورسلویا عجم الزیپ است
 فیوصین ریپاس است
 فیوطیاس فرخ بری است
 فیوطیوس بیونانی اسم جلد است
 فیوفلامیس بخور مریم است و یا
 نوعی از آن

فیو فیوس تخفص است
 فیوماطین یرومی نکام است
 فیون فجل است
 فیومر بمریانی رنه است
 فیولیرن بیونانی هیالیوس است
 فیوچ اسم غمر است
 فیوکی باند لسی انتله المود آه است
 فیاد یفتح اول و تشدید یا نوم ذکر
 است
 فیسیر حلبه مطبوخ با تر است
 فیسل القاف
 فیسل القاف مع الالف
 فامه وقایه اسم عربی فرخ طائر
 است و پیشه را نیز نامند و تشریضه که
 چوجه از آن برآمده باشد نیز
 فابوق بترکی اسم قشراست
 فابولا اسم فارسی کچی است
 فاکر اسم ترکی بغل است که امتر
 نامند و بهندی خچر
 فاکره نام است و کز بره بوی را نیز
 نامند
 فاکل ایبه بد اشقان است و طلب را
 نیز نامند
 فاکل اخیه خیمه النعلب است
 فاکل کلبا یسربانی قاتل الکلب است
 فاکل الحیطان و قاتل السمک لاغیه
 است و ماهی زهرج را نیز نامند
 فاکل الذئب خالق الذئب است
 فاکل العرق نوع انثی ازرق آنها است

امت که شکرده آن کبود باشد و گفته اند
نوعی از مرزنجوش است که بهندی
مروا نامند

قاتل النسل نوہی از نیلوفر است کہ
بہندی کنوں نامنل

قائل نفسه نوعی از اشی است و
گفته اند فرمون است و بعضی کافور را
و هر چه خود بشود بتسلیل رود

قاتل الكلب خانق الكلاب است و
کوبند اذ ارقی است

قاتل النمر خائق النمر است وبعضی
خماذریون میا را نامند وبعضی
خامالون مالن را که اشتیاض اسود
است

قائولہ معرب قائولہ است کہ جوز
ماثل باشد

قاتق و قاتق بتركي لبس حامض را
نامند و مطلق ادا م را نيز

قاهره و قاهره و بیونائی جار شیر
است

فادح وقاوتده بقربی اسم کریمست
مکه اشچارودند ان را میثورد

قادر س شربین است
قادمه ریش متقادیم جناح طیور است

قاره دب انشی یعنی خرس ماده را
فامند

قارا بترکي مقل است

فرد ما ناهست

فارا اس اسم قرن است که بفارمی
مرو و شاح نامند
فارا سا قبا صبا است

تاراطيا بیرونانی خرنوب شامی اع
تاراطیاس بیرونانی اهم شستاش

مقرن است
تار اطمینان

قاراغچىس يىونانى وبىمرياني قىصب

قارا طيطمون بیرونانی بصل است

قارن سكاخت

فَارَاقِیْمَسْ وَدَرْجِهْ اَخْوَانِ اسْتِ
 دَارِیْمُزْ شَرِکِیْ طَیْمِیْنِ یَزِیْ اسْتِ

قارالبین ، پورانی نوعی از

قارِيا سلعيًا وقا قاليس بموناني قشم

جزیرہ ریاست
قارہ بیوانی مطالخیش است

تار سبب بیوزانی کبر است
تار سبب و تار سبب کبر است

قار قوس - قرن الثور و قرن المعز و رانيه
نا منل

فَانِقُوا وَتَارِثُوا وَتَارِثُوا وَتَارِثُوا
مَطْلَبُ الْاِهْتِ

قاردا بیونائی کرویا است

اعت

قارونی وقار و قاجوز الملك است
قارنی باروق بترکی هزاره علونا است
قاردوتا وقار و طعنا وقار و ناطبقا
بدقق است که جلوز باشد
قاز ارزا است

قاسطر بیرونانی حیوانی است که در آب و غیر آن می باشد و خوراک آنها می

وهرطان اهدت درد ریا و منکرین و دور
خشکی و کو پند چنل باد ستر خصیصه آن

است
قاروطه حسب تمثيله في ابعثها

قارین قرص حنه است
قاسطیون مجلب است

قاصد اعقاب هوسن بريست

بارزد تا آمد

والمصنف صاحب است

قَاتِلْ وَلِيدَ بَدْرِيٍّ قَاتِلْ أَبِيهِ
قَاتِلْ نَبِيَّ كَفَّ الْعِقَابَ عَنْهُ

قاعه خوبا بسرياني و بهوناني حنظ

قاطر ذم الاخوين اعمت
قاطس اروما طيقي قعب الذري

قائم المني هو رائی من جف

است مانند سبب آب و شعله از آن و یا م
مشکل مانند آفتاب و کاه و یا مبرد و

مانند کافور

قباب بکسر اول یعربی نوعی از صمک است
 قبار و قبارس و قباریس یسویانی
 و بیروانی و برومی بمعنی کنیز است
 قباغ بضم اول تشدید و نا مانند
 قباق بترکی اسم قراع است
 قباء و قبا یعربی نام گیاه است که
 شتران میخورند و بغاری که از آن
 شتران خاوند
 قباح یعربی اسم دباغت که بغاری
 خورس نامند
 قباط و قبیط و قبیطی هر سه بضم قاف
 و تشدید یا قبیطه و قبطی و قبیطه اسم
 حلوائی معروف است که نا طیف نامند
 مغرب کبیل و کبیلته
 قبر و قبره قمره است
 قباغ اسم عربی خنزیر صحرایی است
 قبر اسم عربی آنکو زطولانی جبل الزیمه
 است و تشدید یا با هم چگا و ک
 قبرس بضم اول و سکون ثانی و ضم واء
 مهمله در اصل اسم جزیره مطمیه است
 در روم که معدن لاجس است و لاجس
 آن بسیار خوب است و لهذا آثار لاجس
 قبرسی را مانند منسوب به لاجس مانند آنکه
 قلع اسم معدن نیست که از آن رصاص چین
 میعمل می آید لعل ارضای چین را بگویی
 می نامند
 قبع تشدید و نا مانند
 قبع اسم خنزیر جبلی است

قیحه اسم طائر و صفت کوچکتر از مصغور
 قیجور یغری نام رودی و نا مانند
 قیقات صدف بحری و نا مانند
 قیل یعربی تپش جبلی است
 قیور یعربی اسم تشدید سریع الاست
 قیزاء قیزه است
 قییس یغری جبل و نا مانند
 * فصل القاف مع التاء المتألفه القوافیه *

قتب بکسر اول و سکون ثانی جمع اقتباب
 است بمعنی اغواء است
 قتام و قتان یغری عبارز و نا مانند
 قت یعربی اسم صفت را کوبند یا خشک
 آن را
 قترس گویند اسم بهترین لاجس است
 قترغه اسم ترکی بلاغ است که یعربی
 غراب نامند
 قتع و قتعه یعربی اسم کرم صرخی است
 که چوب را میخورند و مطلق کرم چوب
 را نیز نامند
 قتی بترکی اسم ماست است و مطلق
 نان خورش را نیز نامند که یعربی از ام
 گویند
 قتن ماهی است غریض بقدر یک کف
 دمت
 قنبا یسویانی اسم قصب است
 قنبا دیسما یسویانی اسم قصب الدیر
 است
 * فصل القاف مع التاء المتألفه *

قتام اسم عربی ضعیف انشی است

قتاء السبه وراوند طویل را نامند و گفته اند
 اسم حنظل صغیر است
 قنایه الصغار یعربی اسم شعار و است
 قنایه الکبر یعربی صفای است که بغاری
 خیار کبر نامند و آن نمود رخت کبر است
 قنایه النعام حنظل است که بغاری
 خیار کرک و بهند و اندر این نامند
 قنایه مدی خیار شیرین است و گفته اند
 اسم مدی است که بهندی تورنی نامند
 قثم اسم ضیفان است
 * فصل القاف مع الهمزة المعجمة *

قچی لیم عربی بغاری قثم شوره است
 و نزد صاحب تحفه اسم ترکی خردل
 در است
 قچ لیم هجمی مخفف قوج ترکی است
 که یعربی کیش جبل مقرون و نا مانند
 * فصل القاف مع الهمزة المعجمة *

قح اسم عربی طایع خام است که
 بغاری کاک و بشیر از آن کرکونا مانند
 قحیط یعربی اسم نم است
 قحیر اکلیل الجبل است
 قحیران انحران است
 * فصل القاف مع الهمزة المعجمة *

قحاح اطراف صغیر تازه بقول است
 و شاخ نبات تازه را نیز نامند و صاحب
 تحفه بغار را رنج دانسته و بعضی کل رطبه
 و بعضی گفته شک چقماق است
 قد اد یغری اول و ثانیه یعربی تشدید است
 قداحی پزمرغ پیشین و نا مانند

قدح صاحب تحفه گفته نوعی از ابرون	قدیر کوشش مطبوع درد يك است	قردا عظیم است
و نامند و اصح آنست که بخور مریم است	قدیم الملک خیامی است	قراض بابونه است و اقحوان رانیز
قدح مریم گیاهی است که برگ و پنبه	* فصل القاف مع الال للمحمة *	قراضه یعربی نوعی است از جلاوی
آن مفتحت سنگ مثانه و مدر و قول است	قداده قطعه ذهب است	صلب لزج که از لوب سبازند و اقراض
و آن نوعی است از حی العالم که معصی	قدّة و قدّتان الاذنان و القلّ ذاهم	و بنادق بزرگ بتران هازند معروفه است
است بزلایف الملوک و نوابد علوفشان	برغوث است و نیز قدّ ذبعنی یک است	این حلوانزد اهل ایران بمقراضی
مردوم گفته اند که غلط است زیرا که	* فصل القاف مع الراء المهملة *	قراطارخ اسم ترکی شهر و راست
آن قداح مریم است	قراء یسویانی اهم فرع است	قراطین بیونانی ماء العسل را نامند
قد بفتح اول و تشدید دال یعربی	قراچا بترکی درد ارا است	و آن عمل قلیل است که طبع کرده شود
جلد نخله است -	قرااس یا بالوطن و قرااس قافالوطن	باماء کثیر
قد بضم اول و تشدید دوم یعربی ماهی	یونانی کراک شامی است که عامه اهل	قراطوس و قراطومن بیونانی درو
بحری است	شیراز در پیاز نامند	فیون است
قداح مریم قدح مریم است و قداح	قراثا یعربی قسمی از نخل است که تمر	قراضیا قراطیا بهر یانی و بیونانی
مریم از آن جهت نامند که کلهای آن	و بحر آن بهتر میباشد	خرنوب شامی است
طولانی بیچید و شبیه بزلف یافته و امل	قراچورک اودی بترکی شونیز است	قراع طائری است که عود الصلح را
شیراز آنرا زلف مردمان نامند و پنبه	قربج و قراج آب خالص است	بمنافرخود با شیان برد
جتنه دهار نامند و اهل مغرب زلایف	قراوی یسویانی حبب خروع است	قرقلون قرندل است
الملوک جهت آنکه برگ آن مانند قدح	قراونوش برومی اسم شمع است که	قراقه بکسر اول یعربی لواء شجرا است
کوچک است و ازین جهت این را اذان	بفارسی موم نامند	قراواج بترکی ثمر درخت دردار است
القسیم نامند و گفته اند بیونانی قوطو	قراوندل نیلوفر است	قراوروط بترکی ریخبین و گفته اند
لین و ن نامند و بعضی گفته اند نوعی	قراواس بیونانی زیتون الماء است	مصل است
از حی العالم است	قراستقر بترکی طائری است از طوور	قروقیون بیونانی کبابه است
قلمیا بفتحین بیونانی اقلیمیا است	صید مائل بسپاهای و غلیظ	قراقوش بترکی عقاب است
قدوح و قداح بفتح اول رضم ثانی	قراهما و قراساتراضا است	قراقینوس برومی اشتراغرا است
یعربی اسم ذباب است	قراهیوس و قریصاء بروطونیس و	قراموس برومی یا قلی است
قدومه نزد عامه اهل امشهان اسم	قریصا بروطونیس شراب حلوی است	قرامیون بصل است
تودی است	که از انگوریکه بیونانی قریطیقونیس	قرانیا بیونانی اسم زغال است
قدیح اسم عربی مرقی است که بفارسی	نامند سازند	قراینی اغریا بیونانی کرنب بری است
شوریا نامند	قراشم بضم اول و فتح ثانی یعربی	قراذ بکسر اول اسم ترکی صمغ است که

بنفاری شبنم نامند	قر بضم اول ا هم عربی مضدع است	خمر کنند باب واقراض سازند و در
قرباغه بترکی اسم مضدع است	قر بفتح اول وراء مضدع عربی	سایه خشک کنند تا اینکه رطوبت در آن
قربالئون بیونانی اقتضوان است	قروج است	نماید و نگه دارند و استعمال نمایند
و گفته اند نوعی از یابونه است که عربی	قردالب نخل است که آنرا جمار	قرضعا سلخافه است
عین البقر بنفاری کار چشم نامند	نامند	قروصوف بضم اول عربی عصی الزامی
قربیب بکسر ر رای مضدع نوعی	قردمانا بیونانی بدل ق است	است
از ماهی مملع است که تازه باشد	قروج عربی شیر است	قرط عربی نوعی از کرات است که
قزاست انجیر است	قروجه عربی ا هم بقله است و شیر	آنرا کرات مایده و کرات البقل نیز
قربینون برومی بلوط را نامند	زانیز نامند	خوانند
قروپک اسم ترکی شیرک است	قرس بکسر اول ی عربی بشه صغیر را	قرط بضم اول و فتح ثانی اسم مصری
قربوله نوعی از لبلاب است	نامند	قصصه نامند
قربون نوعی از سبک تازه یا سبک	قرسطیلوس اسم رومی است که آنرا	قرطا بیونانی شاف بلوط است
مطلق را نامند	بیونانی ماطیلوس نامند و آن شادنج	قرطی و قرطیعی بمریانی حک است
قرج شولوز است	است	قرطس بیونانی ققاج کرم است
قرحان نوعی از کافه ایض صغار است	قرطاریون بیونانی طاریون است	قرطف ا هم عربی بقله است و ثمره
که فطرنه نامند	که بشیرازی کافه کوفی نامند	الزمت را نیز نامند
قرد عربی بمعنی قراد است	قرسطوس بیونانی قسط است و بر روی	قرطه الو خیار شیر است
قردالبون بدل است و اصح آن است	قردالیهود است	قرطم فندی حب البیل است
که آن قرالیون بوا است نه بدل ال	قردسمتون بیونانی و بشه حنطه است	قردمانا قرد مانا است و نیز کرویای
قردمالون بیونانی قرد مانا است	قرسیطامنون بیونانی و بسریانی	فارسی و کرازیه رومی را نامند
قردامین حرف است که بهندی عالم	زنجبیل لالاب است	قرطن بیونانی ماء العسل است
نامند	قرسیقی اسم نوع طرائیف است که	قرطو و قرطیا بمریانی حک است
قردامومن و قردامون و قردمون	بیونانی آورد نفی نامند	قرط بفتح اول و ثانی وظای معجیه ا هم
برومی و بیونانی قرد مانا را نامند	قرنیه مملع نفی است	درخت نوعی از امغیلان است
قردامیننی بیونانی قره العین است	قرشام و قرشوم عربی قراد	قرعا کینا بمریانی و ناریقون را نامند
قرو ع قمل الابل و دجاج است	عظیم را نامند	قرعیلانه جعل است
قردمالی کز را است	قرص بضم اول و سکون ثانی ا هم	قرعوی بترکی طائری است از طیور
قردمارس اسم رومی حرف است که	عربی خبز است و کلیجه را نامند و یا مضلاح	صیل از جنس یازی و از آن کوچکتر
بنفاری اشغال آن کیده نامند	اطما عبارت است از ادویه که بکوبند و	قرعی بترکی باشق است

قرن	بکسر اول عبری تشر و انامند	رانیز کونند	قرمیا	توتیا امت	
و تشر مقل و تشر مان	رانیز و بمعنی لاه	قرمغ	مرغ کوچکی امت و قرب را	قرمیل	عبریی اسم آجراست
الشجر نیز آمد		نیز نامند		قرمیون	بیونانی سمک بحری است
قرنا	تنبیه است	قرمان	خسی است که در جوف مقل	قرن البحر	کهر با است و نزد بعضی
قرند	بفتح اول عبری بدل است	حقاز و معبدی	میباشد و کونیل لب	عبارت از یس و مرجان است	
قرضیه	بترکی غراب است که بفارهی	مقل حجازی است		قرن البحر	و قرن انور بفارهی سرور
بلاغ نامند		قر قوما عا	و قر قوما و قرن بیونانی	کا و یعنی شاخ	کا و نامند و نیز قرن انور
قر قسوس	و قر قاقیمون و قر قسور	نفل دهن زعفران است زیرا که قر و	بیونانی زعفران است و معما بمعنی	بمعنی حله یا سه آمد	
و قر قسیمون و قر نسبا	بیونانی که باه است	نفل است		قرن الماعز	شاخ بز را نامند
قر قتلون	بیونانی قر نفل است	قر قیفر	بیونانی سلطان است	قرن الحریمت	قرن کرکدن است که
قر قآ	بیونانی عشق است که ملقی باشد	قر لا فوج	بترکی خطاف است	بفارسی شاخ کرک و دهنی کینت	کا
قر قارول	بترکی نام تلوح است که	قر مارس	قاتل ابیه است	سیکه نامند	
معرف تل و رورسی است		قر مارا	د نلی است	قرناویلا	قرن الابل است
قر قار	حمام بغدادی است که بفارسی	قر ماریس	بیونانی درختی است که	قرنب	عبریی بر بوع است که بفارهی
گهو تر بدن ادی نامند		آل را قطلب نامند		قرنبا	بیونانی مطلق کرکس را نامند
قر قس	بکسر عبری اسم خرخس است	قر ما فیطس	طعن کرم است	قرنبا اغریا	بیونانی کرنب بری است
که صغار بغرض باشد		قر مانیرون	اقتوان است	قرنبی انبارس	کرنب بستانی است
قر اقرا منی	حرف الماء است	قر مارن	و قر و میثان و قر نتوان بر روی	قرنبا	و قرنبا حماض صغیر است که
قر قوس	دهن صنوبر است که آبر	و بیونانی بصل را نامند		مسمی بجمعیض است	و گفته اند که
را تیج نیز نامند		قر بد	بافتح سنک نوره است و بمعنی	بیونانی اسم لوبیا است	
قر قرون	بر روی سعل است	زف	مطوح نیز آمده	قرنبا	مختفب ترنبا است و آن اسم
قر قس	و قر قس بیونانی صدف لوئر	قر مدار	فرمضان است و زنان آنرا	کر و یا است	
است و نیز بوع حازون را نامند		علب الجبل	نامند و برای قروح فرج	قرنبا د و قرنفاد	و قرنفار و ترنفان
قر قش	بترکی رجماس اسود را نامند	استعمال مینماید		کر و یا است	
قر قظ	و قر قوف عبری خمر است	قر معا	ملحقا است	قرنفل	بستانی فرنیج شک است
قر قعنا	و قر قو بیونانی و بسریا بی	قرمل	عبریی شجریست بی خار	قرنفل	است
زعفران است		قرمود	و قر موط و قر مود	قرنوس	حرف الماء است
قر قو	بکسر اسم ترکی حقراست	قر قلف	عبریی خمر است و خمر غلیظ	قرنوس	فالون حسب البصیر است

قرنۃ اسم عربی مرثیه است
 قرنیتا بریانی مطلق فودنج رانامند
 قرمیتادیرا بریانی فودنج بری است
 قرنیتا درین آس بریانی فودنج
 نهوی است
 قرنیتا و طور فودنج جبلی است
 قرنیتا و فیتلا بریانی فودنج مزارع
 است
 قرنیتا رمیا و قرنیتا رنهرایسویانی
 فودنج نهوی است
 قرلین بهندی آشن است
 قرلیون بیونانی شاه بلوط است
 قروا نوعی از بلاب است که آنرا
 ابل الارض نیز نامند
 قررالیون بسداست
 قرور بریانی آب سرد را نامند
 قروسوس برصیر است
 قروسولوس بیونانی شادنج است
 قروسوفون و قروسونس بیونانی
 ارتقیون است
 قروسومون جوز مائل است
 قروحمون بیونانی قراصیا است
 قروط بتگی مصل است
 قروعتی قطعی و قروتو معما بیونانی
 معجونی است مرکب از طین مختوم
 و حب الغار و صنعت آن در قرا بادین
 ذکر یافت و تغل دهن زعفران را
 نیز نامند
 قروس بریانی اسم درونج است

قروفل بفتح ازل و ضم ثانی بیونانی
 قرو رانامند
 قروس و قروس و قروس و
 قروفس و قروس و قروس و
 بیونانی اسم زعفران است
 قورل و قورلیون معرب از قورالون
 یونانی است و آن اسم سد و مرجانست
 قوروم حجر ذریعۃ الالوان است
 قرومینان بیونانی و بریانی
 بصل است
 قرون خبیثه است که آنرا اناثی
 فضه نیز نامند
 قرون البکر اسم مرجان یا کهربا
 است
 قریب بریانی سمک ملخ تازه است
 قریا و قریاء نوعی از تمر را نامند
 که بر آن بهترین نمرانواع تمرها
 باشد
 قریج آب خالص است بمعنی ماء قراح
 قریوس بیونانی عقرب است
 قریوروس بیونانی جراد است که
 بفارسی ملخ نامند
 قریوحتظل که بهندی اند را بن نامند
 قروس بریانی آب سرد و گوشت بختی
 رانامند
 قریص نان خورشی است که از گوشت
 ماهی و اکارع و با بقل و با زیر حوش
 دهند و حرکه تا نبسته شود پس سرد و
 منجمد کرده بخورند

قریابروطوتیس و قریابروطونس
 و قریط خرنوب شامی است
 قراسیوس شرابی است شیرین که
 متخلف از انکور که مسمی است بقریطیوس
 قریع بریانی اسم فیل است
 قریعة لکتان نزد اهل اندلس اسم
 کشت است
 قریقان و قریقان بریانی گریا است
 قریط بریانی اسم لوبیا است
 فصل القاب مع الزاء المخرجه
 قزار زحاجی است
 قزاکرم ابریشم است
 قزح بریانی بول طلب است
 قزح بکسر اول قضم بصل را نامند و
 بمعنی قوابل قدر است مانند کون و
 زیره و امثال اینها جمع آن اقزاح و
 بمعنی ابا زرنیز آمده
 قزح بکسر اول و سکون ثانی بریانی
 خر و الحبه است
 قزد بضم اول و سکون دوم قسط است
 قزدیر رصاص فیض است
 قزدی نباتی است طبیعت آن گرم و
 تر در اول و سبک از آن بعمل میآوردند
 و میخورند بهترین آن سبز تازه آن
 است
 قز بفتح اول و تشدید زامعرب گریا
 که فارسی است و آن نوعی از ابریشم
 است و در ابریشم ذکر یافت و کسیکه
 آنرا و دالیریر دانسته غلط کرده

یمانیه است

قسطرین برومی و بیونانی اترج است

قسطاس بضم اول و تسکین ثانی یعربی

شیر است که بیخ آن قسطاس است

قسطور و قسطوره و قسطورین و قسطوروس

و قسطورین و قسطورین بلفظ یونانی

چند باد متر است که بقا رمی خز میان

نامند

قسطوس و قسطوروس بیونانی و چهار

است

قسطورون قفسس بیونانی قوطم است

قسطیر بکسر اول و سکون ثانی یعربی

ز صا ص ایض است که آنرا قلّی نیز نامند

قسطیطس بیونانی طین ارمنی است

قسطامور بیونانی فودنج است

قسطیون بیونانی صوسن برمی است

قسطاس بفتح اول و سکون ثانی یعربی

اهم نبات است و بمعنی احد نیز آمده

قملع قنبیل است

قصبهور ضبع است که بقارعی گفتار

نامند

قصور بعرابی بابونج را نامند و بمعنی

فودنج نیز آمده

قصور بفتح اول و سکون ثانی بابونج

است یا فودنج و را حد آن سورده است

قصولیک و قصولیکون بضم اول

و ثانی بیونانی کاکج است

قصوراس بیونانی دارچینی است

قصورمون بدل قمنلی است که بهندی

ریخته نامند

قصوریوتن بیونانی حشیشة الزجاج

است که برومی کمومانس نامند

قعه قریه است

قیما و قیسو میوس برومی و بیونانی

سلیخته است

قحیرام بمریانی قنای برمی است

قسیرو بفتح اول و کسر ثانی خلفا است

قسل القاف مع الشین المعجمة

قشاور و قشاور بعرابی قشور اشجار است

قشاح بفتح اول و ثانی بعرابی قشع

صیغ است

قشار قشور محلب و دبی است

قشاره ریزهای کند راست که از مودون

و قطعهای آن بایکدی بکرجدا کرد در آن

را قشار کنند نامند و قشور محلب را نیز

گفته اند

قشام بعرابی اسم قزاس است

قشنا بعرابی قسطاس است

قشر بضم اول بعرابی اسم ماهی بقدر

شیری است

قشران جناح مانع است

قشره بکسر اول و سکون ثانی جلک اصب

و قسمی از سلیخته را نیز نامند

قشری پوهت منجعه بالای شیر است

که بقارعی هر شیر و چریده شیر نامند و

بهندی ملائی

قشه اسم دایه است و بهیئت جمل

و گفته اند دایه است که بقارعی که و بعرابی

قرده نامند

قشع حر یا است

قشعه بفتح اعم کثرت است و بکسر بمعنی

بلغم آمده

قشعر بضم اول و سکون ثانی بعرابی قنای

است که بقارعی خیارزه و خیار دراز

و بهندی گوری نامند

قشور بضم اول و سکون دوم بعرابی

قراده است

قشم بکسر اول بعرابی لیم مطبوخ است

ولیم مطلق را نیز نامند

قشمش بکسر اول و سکون ثانی بعرابی

کشمش است که عبارت از میوه انکوری

کشمش بهندی

قشیز بعرابی کشیز فارسی است

قشور بفتح اول بعرابی دواى جاملى

است که میمانند زنان پروم بخود برای

تصفیه رنگ آن مانده خردل کو بید

بهشتی با ماست مرشته

قشور بضم اسم جنس پوهت مرده است

و شامل پوست اشجار و نیز در و غیرها

است و بعضی را عقیده آنکه آنرا قابل فشم

نیستند و شد ائیت ند اوند و این کلی

نیست ولیکن بسیار قلیل الغل اند و بطبی

الیهضم

قشیراس برومی ذرا بزم است

قشع القاف مع الصاد المعجمة

قصابک اسم طائر است که آنرا بعرابی

صعوه نامند و آن صغراغون است

قصب فارسی نوعی از قصب است و

گفته اند نی است که ازان تلم می سازند

قصبك اسم نوعی حزنات است

قصب بوا قصب الذریره است

قصل وقصه عوسج است

قصلیر بربری رصاص ابیض است که

آنرا بلعی نیز نامند

قصر بربری اصول نخل و شاخ را نامند

قصه بلغت عربی اسم حص است

قصطل بمصر شاه بلوط است

قصعل بضم بربری هقرب است و بکمر

هقرب و ولد ذنب را نیز گویند

قصه بربری ورق ارطی است

قصل بفتح اول و سکون ثانی بربری

زهر سلم است

قصر بربری بوض جراد است

قصور و قصیده بربری مع سمن است

و قصیل بمعنی لجم یا بس نیز آمده

قصری بربری نوعی از اناهی است

قصص و قصیده بربری نباتی است که

در بیخ کاه روید و گویند تور و ریخت

فصل الف مع الشاد العجیة

قصاب بمصر نوعی از اذان الفز است

قصاب بربری اسم وزغ است

قواء بربری کلبه الماء است که بفارسی

ماده سک آبی ریختن اورد بلاونا مند

قصب اسم شجر بزرگ است و بمعنی لغت

و اسفست نیز آمده

قصبه بربری اسم رطبه است که بفارسی

نامند

اصفنت نامند

قض و قضی بفتح بربری حصی صغار است

قضام بربری نبات حصی است

قضیه بکسر اول و تشدید دوم بربری

و جبین است و بمعنی حصی صغار و حص

ورمل نیز آمده

قضعین بلغت اندلس نباتیست که

آنرا کعبیون نامند

قضم بفتح اول و تسکین دوم قطن

متیق است

قضم قریش حب الصنوبر صغار و کبار

است

قصب اسم عربی درخت رزونا ک

و انکور است

فصل القاف مع الطاء المهملة

قصابه بضم اول و فتح دوم بربری پاره

گوشت است

قطارینا بیونانی اشقرو تدریون است

قطار یون غاف است

قظالا بیونانی در دار است

قظاس بضم اول لفظ رومی است

گفته اند که دابة ایست بخری که آنرا دابة

المقر گویند و صحیح آنست که نوعی از

بقر جبلی است

قظاطه بفتح اول بربری قظاط است

قظاغ بکسر بربری شیرینی است که

بفارسی شکر پاره نامند

قظایس یصل الفار است که آنرا عنصل

است

قظامی بربری صقراست که آنرا بفارسی

چرخ نامند و لبین را نیز گویند

قطب بربری و قطبا و قطبی و قطبا ما

بهریانی بمعنی حسی است

قطوس و قطوس بریانی هر خس است

قطس حوما بریانی حنظل را نامند

قطر بکسر اول اسم عربی نئاص

کل اخته است یا قسمی از نئاص است

یا مطلق نئاص

قطری بکسر و من است

قطرای بیونانی کبر است

قطرب دابة ایست که حرکت میکند

بر بالای آب حرکت سریع و متغیله و نوعی

از ماغیولیا را نیز نامند

قطریله نوعی از خر است

قطننا بیونانی زجاج را نامند

قطنوی بکسر و من است

قط بکسر و تشدید بربری سنور است که

بفارسی کربه نامند

قطه سنور ماده است

قطف بکسر بربری عنقود است

قظفا و قطفه بریانی بقله است که آنرا

سرمق نامند

قظلب بلغت شامی قاتل ابیه است

قظم بربری لجم و بنه کهنه را نیز نامند

قظمیر قصب بری است

قظن بربری اسم حواصل است

قظنوس برومی و بیونانی زیمب

تقاص شامرج است

فصل الثاني مع اللام

تلا تلی است

تلاب ذئب است

تلابو بیونانی بلوط است

تلاغ جاره باصفهائی اسم شمع

امت

تلاذ آذربویه است

تلازارة وقلاراره بمعنی قلاغ جاره

است وآن طائری است از جنس غراب

که بقارسی کلاغ پیه نامند وحقق رانیز

نامند

تلازرومانیون بیونانی نوعی از خمر

است

تلاس بصریانی ساذج است

تلاشرة یقارسی اسم قلی است که شیخ

نیز نامند

تلاط بعربی سمک است

تلاطانس بیونانی درخت خیار است

که بعربی دلب نامند

تلاطانوس بیونانی نلت است

تلاطور بیونانی قبیض است

تلاقل بعربی لفل است

تلاقلیطس بیونانی قلیما است

تلاقی فاخته را نامند ویا طائری است

مشابه آن

تلام بعربی قاقلی و نیز بعضی رعی

الابل است

تلامامالس بیونانی خودنچ جلی

تقاریس بیونانی و بصریانی حبث

الزلم است

تقاص بضم بعربی وعل است که بقارسی

کارکوهی نامند

تقارلیون شامرج است

قف النظر اسم آس بری است

قفنالا اسم رومی اجاص است

قفل کمون است

قفلین بیونانی لیم است

قفل بصریانی قفل است

قفور بضم اول و سکون دوم اسم خار

است

قفرس ابل است

قفرو قفزیات کثرت است

قفط کمون است

قفلوس بیونانی غار است

قفوط کراف شامی است

قفورا کفری است

قفوری کافور است

قفورین و قفورابین و قفولا بین

بیونانی کافوریه است که نوعی از زربان

باشد

قفهر قیهراست

قفیر بعربی زنجبیل است

قفیص بیونانی قمرز است که متولد

شود در درخت بلوط

فصل الثالث مع القاف

قفه و قفح بصریانی کاکج است

قفمالا برومی اجاص است

قارنا و برینا بصریانی قنار الحار

امت

قظوت حوط بصریانی قنظل است

قظوریون بیونانی قنای بری است

قظونا نباتیست که بزرا آنرا بعربی بزر

قظونا و بفرسی اصغهان امبرزه و

بشیرازی بتکونا منک

قظسقا نوعی از سموم قتاله است

قظیلا در دار است

فصل الرابع مع الهمزة

قاع بضم بعربی آب تلح مالح است

قعال بعربی نور و شکوفه غناب است

قعیر بیونانی ناهل است

قعبول قمی از کاه است

قعقمر سنل روس است

قعقرور نمل است

قعقاع بعربی تمر یا بس است

قعقع بعربی اسم لقلق است که بفرسی

لك لك نامند

قعقع اسم عربی حقیق است

قععلامیس بخور مریم است

قعلوس غار است

قعومون قسبی از کاه است

قعنب بعربی اسم قلقاس و خصی

التعلب است

قعیل بعربی جراد است

قعیل از بن ذکر است

فصل الخامس مع الفاء

قفارس کبر است

است یابی	برک شختا لوبامند	قاسطانا برومی شاه بلوط است
قلامتی و قلامیس و قلامیسی یونانی	تلباد ذاتنی و قلمون فرس و س یبرانی	قلییس لحنیا التیس است
قودنچ نهوی است	و بر زمی ورق الغار است که بفارمی برک	قلع برربی قلعی است
قلا مرطون یونانی و رنبا د است	و همت خوانند	قلع ارمینا بریانی طین ارمی است
قلامس ارومانطیس یونانی تصب	تلباد زیتا و قیلوان غرنوس یبرانی و	قلع صین بخور مریم است
الذریه است	برومی ورق زیتون است	قلعی معد نومت که منسوب است به صوفی
قلان بترکی حمار الوحش است	تلبا و تبا و قلمون تفاریس یبرانی	آن رصاص جید
قلب النخل یعربی شحمة النخل است	و برومی ورق الگبر است	قلب بریانی تشواعت و بجمی رعی
که چماز النخل نامند	تلبا دکنارا و قلمون لو طس حد ر	الاول بز آمده
قلب الارض مورنجان است	است	قلع فون اقواس زرائیم است
قلبا بریانی گرفته است	تلباد کوزی قلمون قمرنوا یبرانی و	قلقوط اهم شامی کراک شامی است
قلباد اما و قلمون موروس یبرانی	برومی ورق الجوز است که بفارمی برک	قلقونیا لفظ یونا نیست که بفارمی
و برومی ورق الآس است	کردگان نامند	و تکباری نامند
قلباد اطروعا و قلمون قطرین یبرانی	تلباد دنلا و قلامس یبرانی و یونانی	قلقاس لفظ رومی است که آن را بهندی
و برومی ورق الاترج است	و سمه است	اروی نامند
قلباد ارکند نا و قلمون سلمقون یبرانی	قلجقور و لمقفر یونانی یا یبرانی	قلقاسی یبرانی قلقاس است
ورق الانجیل ان است	سورنجان است	قلقل یس و قلقل یس برومی زاج
قلباد بلوط و قلمون در و رویی	قلید ناردین و قلید ناردین دارششعان	ابضی است و گفته اند که بمعنی زاجی
بریانی و برومی ورق بلوط است	است	است که ممی بیشترند آن است
قلباد نوتا و قلمون و بند روم یبرانی	قلبی ناردین و قلیطیا نا بریانی	قلقطار و قلقطار برومی زاج اصغر
و برومی ورق ثوت است	چنطیا با است و آن به سنبل است	است
قلباد اجاصا قلمون و قنالا یبرانی و	قلت مغرب کلت هند است	قلقلان نود اکثر اطبا قلقل است
برومی ورق اجاص است	قلتا بضم اول بریانی قلت است	قلقلانی یعربی طار نیست که مشابه
قلباد حصا لبنا بریانی ورق سورنجان	قلح اشق است	فاخته است
است	قلحن بقون بلیوس است	قلقلانیه فاخته است
قلباد خلاف و قلمون اکیا یبرانی و	قلز بضم اول رنای و تشلید زای	قلقلنت و قلقل برومی زاج اخضر است
برومی ورق خلاف است	معجمه یعربی نحاس که بفارمی مس قرص	قلار و قلاوی نوعی از انجیر سفید
قلباد اقبی و قلمون در قینا یبرانی	نامند	است که چون خشک شود سفید آن
و برومی ورق خوخ است که بفارمی	قلیا طیس یونانی زراوند است	زیاده و براق گردد که کوباید آن روغن

فصل الفاف مع الهم

قار نام موضعی است که عود از انبیا می
آورند و لهذا عود منسوب بدان را
عود قماری نامند
قارن و قمارون صنف بری است
یا عربی است
قماشیر و قماشیر: یسروانی کاشراست
قمح: بحرایی گندم است
قمحه: بحرایی قصبه الذریه است
قمر: باصطلاح مهوسه اسم فضا است
قمرای: بحرایی طائری است
قمرور: رویان است که اردیان نیز
نامند
قمر: یکسراول و ثانی لهن جنم است
که بترکی: هوترانند چون ترش و متغیر
شود بل طعم گردد و سکر آورد
قمیره: بضم کما است
قمص: بفتح بحرایی ذباب کوچکی است
که بالای آب حرکت میکند و یا بشه کوچکی
که بالای آب ایستاده میباشد
قمص: و قمتی: یسریانی جرات است
قمع: زواید است که بالای خرما و
بادنجان و انکور و امثال اینها میباشد
یومته بشاخه درخت
قمقامه: بحرایی تراده صغیر را نامند
قمه: یکسراول و میم مثل ده بحرایی
شخم است
قم قریش: و قمل قریش حب صنوبر
صغرا است

کوند دست را خوشبو کردند
قلنقی: قار است
قلوباقلو یا مبع: اهم رومی آمله است
قلوباهر: اهم رومی شیر آملج است
و آن آمله پرورده در شیر تازه دوشیده
است
قلورقی: یونانی صندل است
قلورمون: یونانی دیسکوریدوس است
و آن فودنج است
قلوغطون: یونانی صنوبر است که
بفارسی کشک نامند
قلونا: اهم عربی قرع است
قلولی: بفتح اول و ثانی طائری است
که آنرا بفارسی قاز نامند
قلومس یا لوموس: برومی زید البحر است
قلوموس: یونانی راسن است
قلونوس: شبوطرانا نامند
قلیا: یسریانی اهم قلی است
قلیان: یکسری بحرایی نشود سیاه است و
بعضی نشود سفید را دانسته اند
قلیل: دارشیشان است
قلیماقس: یونانی طیان است
قلیا: اقلیمیا است
قلیعی: نزد اهل مشرق عربی نام است
قلینو بودیون: و فلینو قودین نوعی
از علق است
قلینون: یونانی رجل هر هراست
قلیعی: قار است
قلیقلمون: قیقهر است

قالیده اند و بعضی آن را دوظرفی متصل
به هم چیده و بر آن در شاب انگریز
یا غسل میریزند و میکنند از آن قاده
مثال فاعله نمی گردد
قلان: اهم ترکی حمار الوحش است
قلوب: و قلیما: اهم عربی ذئب است
که بفارسی گرگ نامند
قلما: یونانی یسریانی شروع است
قلماص و قلماروس: قصبه الریه
است
قلام: قاتلی است و رای ابل را نیز
نامند
قلمیک: بلغات اهل عمان هرنه است
که نوعی از عود بنحور بسیار خوشبو باشد
و گویند صندل اصغر است که بهندی
ملا کیر نامند و گویند نوع لیمو است که
بیسروانی لیموی خارجی و بهندی جنبه می
نامند و گویند لیموی مرکب از لیموی آب
و اورج است
قلموج: بحرایی اسم راسن است
قلمونیا: یونانی راتینجی است که با آتش
پخته باشند و نزد بعضی صنوبر صغرا و نزد
بعضی صمغ صنوبر گبار است
قلمیا: قلیطس نوعی از راوند طیب
الرائحه است
قلمیس: برومی فودنج است
قلمیقلمون: قیقهر است
قلنیک: نوعی از عود است که بنحور آن
طیب الرائحه است که چون بدست

کردمانند وروس و عنبر و کافور و مشک	قد شکر طبرزد است	قمحان بر عربی زعفران است و زردی
و بمعنی خلوق نیز آمده	قنا قنقوش برومی کافوریه است	رانیز نامند
قنقش بر عربی نباتی است خورشبوکه	قنقش و قنقش و قنقش و قنقش	قنقش الذرع بر عربی طاقری است
بقارسی و اسن نامند	بیونانی شهید انج است	مانند جراد
قنقش برومی دم الاخوین است	قنقش و قد باغی بر عربی شیخ ارمنی	قنقش و قنقش بر یونانی صمغ اقا قنقش است
قنقش و یونانی خصیة الثعلب است	است که در مئة ترکی نامند	قنقش اسم عربی رویان است
قنقش بر عربی عود مطر است و عود	قنقش بر عربی نوعی از لوز جامض	قنقش قنقش است
المنجور و رانیز نامند و گفته اند ساد اوزان	است	قنقش لوزا بر یونانی صمغ لوز است
است و نام وزنی و مقداری است و در	قنقش بر اسم عربی حبه است	اکه بقارسی از و بادام نامند
اوزن ذکر یافت	قنقش خورشید غلات است	قنقش یونانی بسفایج است
قنقش بر یونانی اتوج است	قنقش اسم عربی شیر است	قنقش بر عربی یاسمین است
قنقش بر عربی فاره است	قنقش قنقش است که بقارسی کنبل نامند	قنقش بر عربی اسم سفوفی است که
قنقش آس است که بقارسی مورد نامند	قنقش اول اسم شامی دار شمعان است	در دمان باشد و بمعنی جوارش نیز
قنقش و علوا صنوبر و کبیر است	قنقش و قنقش بمعنی قد است	گفته اند و مطلق شونان رانیز نامند
قنقش و ایدس حنبل صنوبر صغیر است	قنقش الرقاع اسم عربی نوعی از قمر	قنقش بر عربی جب حنظل است
قنقش و یونانیا است	است	قنقش بلغت اهل شام و قنقش است و
قنقش و یونان قنقش و یونان طو لبطون	قنقش لوز است	حنشیه البر اجمت نیز نامند
یونانی قنقش و یونان صغیر است	قنقش و قنقش بر عربی و بترکی	قنقش اسم عربی شیر حنک است
قنقش و یونان طوماغا یونانی قنقش و یونان	و اصغیان علی البطم است و گفته اند	قنقش القاب مع النون
کبیر است	که اسم عجمی صغیر است	قنقش نومی از اند روطا لیس است و زرد
قنقش یونانی انیون است	قنقش بر یونانی حب صنوبر است	بعفی رطبه یا به و بلغت مصری اسم اشق
قنقش بر عربی است	قنقش و قنقش بر عربی جنبد است	و بلغت مغربی کاکج است
قنقش و قنقش بر عربی است	است	قنقش بر عربی قنقش است و واحد آن قنقش
قنقش و قنقش فاره است	قنقش بر عربی کندل است	قنقش بر اسم عربی عمول است که
قنقش بر عربی خبث و زنگ اد هان و زیت	قنقش و قنقش بر عربی حیوانی که خصمه	بقارسی بر هشت نامند
و مانند آنست و جو ز فاسل رانیز نامند	آن جنبد است	قنقش بر یونانی قنقش است
قنقش بر یونانی قنقش است که آنرا بقارسی	قنقش دار شمعان است	قنقش بر یونانی شهید انج است
بنک نامند	قنقش بر عربی است یا عصاره است که	قنقش بر اسم حریف بستانی است و آن
قنقش بر عربی بنک هندی است	طبع نموده و در آن افایه طبعه داخل	منکر است

توفل نونل وجوان امبرغم است یا جهمفرم را نیز نامند	قوش از روی بترکی عنب الثعلب است	نامند و بمعنی شیر مریم نیز آمده قور ساما بیونانی عود بلسان است
قور قوما ثفل دمن زعفران است	قوشیرا اهم یونانی طباق است	قور سن بیونانی سوسن یستانی است
قور تون غلاف صدف است و نزد نواب علویخان مرحوم اظفار الطیب است	قوش دیلی بترکی لسان العصافیر است	قور قیس مرارده سمک است
قور تون قور قوس بیونانی جزیر ویا درخت هرو	قو طویلرون نوعی از ابرون است	قور تاپون قور یون قور تاپون و قور تاپون بیونانی کزبره است
قور قی بیونانی درخت صنوبر کبیر است که آنرا ارزیر نامند و بمعنی بخور خوشبو نیز آمده و نزد بعضی حیوان بهنل بیل مبراست	قو طای بیونانی شاه بلوط است	قور دینا ملا اهم سفرجل است
قور قون بیونانی قرصی است که مستعمل است در مژده و یطوس و شوکران را نیز نامند	قو طای بترکی حسلک نامند	قور ایاش بیونانی قسمی از حلتیت است
قور فالس و قور دلیس بیونانی خالیدون کبیر است و نیز قونانس نوعی از دوقور است و نزد بعضی تشم کرفس بریست	قو طاس و قو طوس و قو طسون بیونانی فجاج کرم است	قور یوقوس و قور قور قوس نهاتی است که آنرا راجل الحقیق گویند و راجل الغراب نیز
قور قایا بسرائانی حب الراس است	قو طینس بیونانی قصاص است	قور ی غلا غی اهم ترکی حمام است
قور قس قدرون تخم مالدرون است	قو طیا بیونانی انگه است	قور یون بونائی خشخاش و کزبره است و عاقر قرحا رامل دمشق عود قور چلی را نامند
قور قلمس و قور تلامیس بخور مریم است	قو طینوس بیونانی رمان است که بفارسی انار نامند و بمعنی زیتون الجیش نیز آمده	قور ی بلا غی اسم ترکی حمام است
قور قلس عقرب است	قو طیهوس بیونانی زیتون الجیش است	قور ی بفتح اسم ترکی جوز است
قور قمر بلغت اهل مشرق اندلس اسم نوعی از قور صغنه است	قور قی بیونانی نوعی از صنوبر است و نوعی از صغ صنوبر را نیز گفته اند	قور یون بترکی غراب بزرگ سیاه را نامند
قور قس و قور قینوس بترکی طائر است که آن را قنقس نامند	قور قارن میس و قور قاری ساسیس بیونانی عرعر است	قور ی نوعی از سمک بتری است و بمعنی نبات وچ را نامند
قور قوس و قور قوس بیونانی طحلب را نامند	قور قاریوس بیونانی قصب الذریره است	قور ی دره و قور وره بیونانی عاقر قرحا است
	قور قالمیس شقائق است	قور یوس بیونانی قسط است
	قور قالمین و قور قالمیس بیونانی و بسرائانی اجاص است	قور یوسه زبب است
	قور قوس خنتی است	قور یونون ثوم بری است
		قور یولون بیونانی دارچینی است
		قور ییا بسرائانی قسط بتری است

صغ است و برومی تناد است و نیز گویند که تو مین بت ترکی ضا است	تومورون و توما لیون بیونانی قاتل انگلب است و سر و ذنب را نیز گویند	توتوس ماقعوس و توتو ماقیعوس و توتومس بیونانی حب القرمز است
قومنی مرز است	تولی بدل بحری است	توتوسید و برومی جعد است
قومیا تپاس بیونانی و بریانی صغ عربی است	تولیا بریانی جعد است	توتیا بریانی حیوان بحری است
قومیا هند و بیونانی و برومی بل است	تولیقون خروا انگلب است	که مممی بقوتی است
تومیرن بیونانی دم است	توم بت ترکی زبل است	توتباوس و توموس اغربو و تومس
تونا ق بت ترکی جاوس است	توما نومی از شراب است که عربی مرز نامند	اغربو بیونانی کمون برو یا شام جرج بری است
تونا ما بریانی و بیونانی در چینی است	تومارثون بیونانی و ازینج بری است	قول نیلور است
تونس و تونوس بریانی و بیونانی حب الثوب بر کیا راست	توماروس بیونانی بصل است و گفته اند که قاتل ایبه است و طلب را نیز نامند	قولا و قوللا بیونانی غری النجارین است و آن غری الجلود است
تونص بری تانصه است	توماریس بیونانی قطب است	قولا میوس بیونانی شیرو مریم است
توشوش دانی برومی جلوز است	تومالس اسم یونانی اجاص است	قوس بیونانی خیم الرصاص است
توتیا بیونانی ماء الزماد است	توما لیون بیونانی قوطولیدون است	قولین بیونانی کونب است
توتو طهر هادریون اسود است	توما مون بیونانی صغ است	قولنجان بریانی خا و لنجان است
توتین و توتون بیونانی شوکران است	توما نیطس طین گرم است و گویند که طین کرخی است	قولوانیس و قولوقیس و قولوقیس و قولوقیسس بیونانی بریانی خنظل است
وجوز مائل را نیز نامند و تونمون مسخ و تونیا و زبل النسر و غیره را نیز نامند	تومستون برومی باغی مصری است	قولوبیا و تونوتتا و قولوتی و قولوتوما و قولوتوما طی بیونانی قرع است
تومی اسم ترکی کوهند است	تومسوس و تومور و تومیا موعد لنیس	قولودلی ماء العمل است
توبرق اسم ترکی دانه است	تومیرس و تومیرن بیونانی و بریانی صغ لوز است	قولونمون نوعی از طین است
توبرن بیونانی عا قر قح است	تومور صغ مطلق را نیز نامند	قولوطرخون برومی و بیونانی لسان الحمل است
توبعلس و توبعلیس لسان انگلب است	تومقولوس بیونانی توتیا است	قولو حوماطوس و قولون بیونانی شکامی است
تویا درس اسم یونانی قطب است	تومل جولعمر یا جم اعفرم را نامند	قولوتدین و قولوس بریانی بهمنایج است
تویلی بیونانی نوعی از صغ است	تومومون قمرس است	
که ورق آن مشابه است بورق زونا	توموطارنچس بری تناد است و آن امغیلان است	
تونیطن برومی دوا نیست که آبر	تومی تومیا و تومید و تومیزون و توما مون و توما موز و تومین بیونانی	
برمی خانی النمر نامند و آن نوعی از ماذریون اسود است		

قیض پوست بالایی بیشه است	قیضیان بمعنی طلب نیز آمده	قیصون اغریون کهون بری است
قیطانون بیونانی با نلی شاهی است	قیقروزیون بیونانی و برومی هرواست	قینا بیونانی نوعی از نخله الحفاء است
قیطا دروس برومی قوطم است	قیقس و قیقوس نوعی از بلوط است	قنواب علویخان مرحوم گفته که قینا
قیطرستین برومی دارچینی است	قیقون برومی اهم سعد است	غلط است واضح قینا است و آن بمعنی
قیطس نوعی از صنوبر صغارا است و	قیقهما یون بیونانی قنای بری است	جوز الانهار آمده و جوز الانهار غریو
گفته اند که بشین معجمه درخت آس است	قیقی عبری سفیدی تخم مرغ است	بقله الحفاء است
قیطل بیونانی هقند رلیون نامند	ویونانی خروج است	قینا فارس و قینا باری و قینا بار و قیناری
قیطیل بیونانی افیون است	قیل بکسر اول و سکون دوم فاراست	وقینا ماری و قینا ماریونانی زیتفر است
قیطو و توس و قیطو و لوس برومی	وزفت رطب را نیز کویند و بکسر اول	قینارید اس و قینا بریدس بیونانی
قرنجشک است	ویاء معد وله بترکی اسم شعر است که	ذرافنج است
قوطلیون بیونانی سعله است که سعالی	بقارمی موی نامند	قیناتیس برومی شاهدانچ است
نیز نامند	قیلا حورا بیریانی بابونج است	قینوش بیونانی هصر است
قیعدس بیونانی نوعی از شک نازه	قیلع قبیله است	قینس برومی ثور است
ویا شک مطلق است	قیلی بلنت اهل مشرق اسم ایشان	قینطوس بیونانی زنجار است
قیعله عبری عقاب است که بالای	است و هر طبعی را نیز نامند	قینطاس بیونانی طین ارمنی است
کوه میماند	قیلورا درد دار است	قینقس بیونانی قوطم است
تخم عبری صنوبر است	قیلوط بلغت اهل مغرب اهم ورق	قینقس اغریون بیونانی قوطم بری است
قیعور بلغت بروی بلبوس است	کرات شاهی است و گفته اند که بمعنی	قینکور بیونانی نوعی از صمغ است
قیعولا قاطوس و قیقولا قاطیس و قیقو	کرات شاهی نیز آمده	قینوما یونون بیونانی کندرا است
لانس بیونانی زفت است و یا زفت یا بس	قیلونیا نوعی از قیصوم جبلی است	قینومون بیونانی رنه است
قیغانیون بیونانی سد اب است	قیماغ اسم ترکی زنده الان است که	قینه توبدا است
قیغاس سیسارون است	بقارمی سر شیر و شیرازی چریه و بهندی	قینوس بیونانی شرم است
قیغولوح برومی غالبه است	ملائی نامند	قیوطهنا بیونانی آذربون بری است
قیغا عبری قشر الطلع است	قیسن ریه البحر است	قیورومون بیونانی قدما نا است
قیغه بکسر پوسته رقیقی است که زیر	قیسن الوقیقس رنه الثعلب است	قیوطارمین برومی تخم قوطم مندی
پوست یا بس تخم مرغ می باشد و بقارمی	قیصوم و قیومین بیونانی کهون بری	است
پوست زیورین خایه مرغ نامند	یا شاهترج بری است	قیوطشور بیونانی ثنا است
قیقب و قیقبان عبری اسم آزاد	قیصوساروس بیونانی خروج است	قیو قارمیس بیونانی عر است
درخت است	قینولیا طین اکل است	قیوقوس بیونانی زعفران است

قیمرترپرس رتة البتراست

قرومیطا عالمچون است

قیوندی و فیرند ژوندی است

* باب الکاف *

* فصل الکاف مع الالف *

کابلې مرا بهندی اهللیج کا بلی است

کاپور بهندی اسم کا فوراست

کابسه و کافیشه بهارسی مصعراست

کابیش اسم دیلمی خلد است

کادنه اسم هندی شوک است

کائنه ماند اوکا لاماندا اسم هندی

لسان السوراست یا نوعی ازان است

وکوند اسم نباتی است عمرآن

کاب پیش بد ثاء ملنه اسم غله خرد

است

کاجرا اسم هندی زردک است

کاج اسم فارسی صنوبر است و نیم

هندی اسم زجاج است مصنوع از نوعی

کا است

کاحلون بهندی زیب القواریراست

کاحل اسم هندی دوده است که

بیشم کنند

کاجی اسم فارسی حسوی است که از

بزرگسازند

کاجره بهارسی قرطم است

کاجیا بسرائانی ابن عرس است

کادور بهندی هند بای بری است

کاجر اسم هندی جزراست

کار بهندی و بسرائانی مرقا است

ویز بهندی اسم ملح است که از قلی

سازند

کاربا مشتق کاهربا است و یعنی کاهربا

است

کارتی و کارتک و کارتنه بهارسی

عکبوت است و نیز کارتنه اسم حله است

که بهندی میتی نامند

کاردو اسم فارسی کافوراست و غلاف

طلع تفل را نیز نامند و گفته اند که اسم

بقول ماکوله است و رطب یعنی خرمای

تازه را نیز نامند

کاره بهر بی اسم تخته ایست که نزدیک

آب روید

کارنیک بهارسی خیابراست

کاروابک اسم فارسی طائری است

طویل العنق که نزدیک آب مینشیند و

بهر بی آبراکران نامند

کاره اسم هندی مطبوخاف مسهل و

منسجه است

کار بهارسی درخت صنوبر است

کاردک اسم فارسی وج است

کارنه و کاغاله و کافیشه و

کاکیان بهارسی قرطم است که بهارسی

حسکا نه و بهندی گرگسم کایم نامند

کاسچ و کاسچوک بهارسی دلدل است

و آن نوعی است از تفند کبیر جلی که

بهارسی خارشت نامند

کاسر بهر بی عقاب است

کاسر الحجه اسم عربی حب القلت

است که بهندی کلنهی نامند

کاسکینچ معجون فارسی است و صاحب

اسرار الطب گفته که معنی آن کثیر المافع

است و آن معجون است نافع برای

امراض کثیره و صفت آن در قرابادین

ذکر باد

کاسکینه و کاسه شکک اش فارسی شقراق

است و نیز بهارسی سبک نامند

کاسیلس یونانی اسم جوز است

کاسمر بهندی اسم بهستان است

کاسنی اسم فارسی هند با است

کاسنی بهستانی اسم فارسی هند با

بهستانی است

کاسنی دشتی اسم فارسی هند با

دشتی است

کاسنی شامی هند بای بهستان است

کاسنی گاجر بهندی اصل الهند با

است

کاسو بونانی عروق ماعیران است

که بهارسی زرد چوبه نامند

کاسوس خشتاش زردی است

کاسه پشت اسم فارسی سلیفاة است

و نیز بهارسی لاک یشت و سبک یشت

نامند

کاش بشین معجمه بهارسی بمعنی کاج

است که زجاج باشد و لهذا اوانی مزحجه

یعنی لعاب دارا کاشی نامند

کاشه اسم فارسی جهنم است و نیز

بهارسی یخ نامند

و گفته اند که اسم درائی است که معنی
 بساداران است
 کالک بفراسی قرع را و نیز بطبع صغیر
 خام را نامند
 کالون بهندی اسم نوع ارز است
 کالنج بفراسی زعفران است
 کالچه بکسر لام و تسکین نون بفراسی
 اسم عقیق است
 کالوت بهندی اسم نوعی از بیش است
 کالوج بفراسی حمام است و نیز بفراسی
 کموت را نامند
 کالوخ بفراسی کرافت است و نیز بفراسی
 کدنا نامند
 کالومک بفراسی باقلی است
 کالو بفراسی عاقر قرحا است
 کالی الو بهندی اجاص امود است
 که عیون البقر نامند
 کال فرای اسم هندی بلیله کابلی است
 کالی تلسی بهندی نوع ریحان است
 و گفته اند اسم تمام است
 کالی جبری بهندی گمون بوی است
 کالی خشخاش بهندی خشکاش بوی
 اسود است که ازان اتیون بعمل آورند
 کالی داکه بهندی عنب اسود است
 کالی مرج اسم هندی ثفل اسود است
 کاما بیونانی و مصریانی اشق است
 کاناکاما وجود و مارکانا حره و ماشاد نی
 است
 کامالون بیونانی ماذریون اسود

الغراب است
 کاکره بفراسی عاقر قرحا است
 کاکشتا ابن عرس است
 کاکل یضم کاف فارسی اسم فارسی مشترک
 است میان خطه رومیه و اشنان
 کاکل بکسر کاف فارسی طین سیاهی
 است که بد رته حوض و نهرمی باشد و نزد
 بعضی نباتیست که در آب رویل و اول
 اصم است
 کاکاجی اسم هندی عنب النعلب است
 کاکنه به تسکین کاف نانی و فتح نون
 معرب کاکنج است
 کاکوتی اسم فارسی صعتر است
 کاکوش اسم فارسی بنفشه است
 کاکول اسم هندی شقایق است
 کاکیره و کتوره اسم هندی سرطان است
 کاکل و کاله بفراسی اسم قرع است و
 بشیرازی بطبع را نامند و نیز اسم نوع ورد
 است و گفته اند اسم جاروس است که
 بهندی کنکی نامند
 کالابین است
 کالاجیرا اسم هندی گمون کرمانی
 است که بفراسی زیره سیاه نامند
 کالاسانپ اسم هندی اسود مال است
 کالاکچلا اسم هندی خربق اسود است
 که بفراسی خال زنگی نامند
 کالاماند اسم هندی لسان الثور است
 که بفراسی کاز زبان نامند
 کالاساتوا بهندی اسم نوعی ارز است

کاخ اسم فارسی بار است
 کاغذ اسم فارسی قوطاس است
 کاغنه اسم فارسی کرمی است کوچک
 کاهیه منقش و منقط بمهر خبی و بهندی
 بهر بهر تی نامند
 کاشمیری هیمالیوس است
 کاشه شکند اسم فارسی شقایق النعمان
 است
 کافر اسم عربی و ماء طلع نخل است
 که بفراسی تارونه نامند و حمار بمیار
 بزرک را نیز نامند
 کافز درانیست که بهندی گکرونده
 نامند
 کاکور قشر طلع است که بفراسی تلوسه
 خرما و بشیرازی تارونه خرما نامند و
 طلع و اکام فواکه را نیز گفته اند و نیز
 اسم نباتیست که کل آن مانند کل اتخوان
 است
 کافور اسفرم عیشران است
 کافور جودانه نوعی از کافور طایفه
 الرائحه است
 کافور الکک زرباد است
 کافور موتی نوعی از کافور کند رکن
 غیر شفاف و مخشوش است
 کافور یهودیه ریحان الکافور است
 کافوری نوعی از بابونه است که بفراسی
 بابونه کاور و کارجشم نامند
 کافیلو بفراسی شکای است
 کاکپنکها و کاکپکی اسم هندی و رطل

کامالیا بونانی شهرم است و گفته اند

ماذریون است

کامنج ایض بشیرازی زنجبال است

کامون بهندی با نالی هندی است که

بهندی که لوه نامند

کاسنجی بونانی و بسویانی مصطکی

ایض است

کامه بفارسی مرجان است

کانتا گفته اند که اسم هندی شوق است

کانتران اسم هندی طتران است

گهان اسم هندی شکو است

گاندان و کتابندی اسم نیشکوار است که

بهری تصب السکر است و گفته اند که

بهندی متصل رانیز کویند

گالسی بهندی حجر البقر است

گاکنی بهندی جاورس است

گایزوا بفارسی ماذریون

گارورک بفارسی کبر است و گفته اند

که نمر کبر است که خیا و کبر نیز نامند

گاوزبان اسم فارسی لسان الثور

است

گارچشم اسم فارسی اقتوان است

گارزهرج مغرب کاو زهره است و آن

حجری است که متکون میشود در شکم

کاویاد زهره آن که بفارسی یاد زهر

کاری و بهندی کای روشن نامند

گاردرو اسم فارسی جاوزین است

کاول بفارسی کرات گرم است و گفته

اند که کرات جلی است

کانجی اسم هندی شونیز است

کار اسم فارسی بقر است

کاروش جاورس است

گاردانه اسم فارسی کرسنه است

کاوینک بشیرازی طائوشیا منقط

بباض است و بغیری زوزور نامند

گاوه بشیرازی نافه مشک است

گامکی نباتی است که بهربی اذخر نامند

گاهو اسم فارسی خس است

گاه اسم فارسی تبین است

کای پهل اسم هندی تنابری است

کای اسم هندی بقر است

گذازل الکاف مع الباء الموحدة

کبابه بهربی عود بخور است و عود

هندی رانیز کویند

کباب شامی طباهنج است

کباب شکافته و کباب شکم دریده فلنجیه

است

کبار کبر است که آصف نیز نامند

کباروس بفارسی نوع از حریف است

کباش نوعی قرغلی است که سر آن

بزرگ باشد

کبا مطرانه شکوفه اناری است که

کره نه بسته باشد

کیانقش لازورد است

کبه بفتح اول و باء مشدده بهربی

رخام است

کیت اسم فارسی نعل است و نیز

بفارسی زبور و نعل و ذباب و نعل نامند

کبتر کبوتر است

کبشا آکشا و کبشا آکشا بسویانی و بهربی

کرمة العود است که فاشرستین باشد

کمتاجوریا بسویانی هزار جشان است

که کرمة البیضاء و فاشرانا منند

کبنا حمر باغت سربانی انکوز بستانی

است که از آن شراب بعمل آورند

کبنا دیرا بسویانی کبر و ریست

کبج بضم کاف و سکون باء موحدة و حاء

مهمله کویند و خبین است که پتر کی

قراقرز نامند

کبد و کبداء بفتح فارسی اسم ابریشم است

کبداء بفتح اول و سکون ثانی و فتح دال

مهمله بهربی خرزة السب است

کبر کاژرونی اسم شیرازی خرنوب

شامی است

کبرکی جر اسم هندی اصل الکه و است

کبرکاپات اسم هندی ورق مشکبهر است

که بفارسی برک کبر نامند

کبرکی چهل اسم قشور اصل انکبر

است که بفارسی پوست کبر نامند

کبست و کبستو و کبسته بفارسی حنظل

است

کبتل یا رکبعل یون بسویانی شامترج

است

کبک مغرب بفتح است و آن اسم خیل است

کبک دری اسم فارسی و ج است و تدرج

رانیز نامند

کبک کو و کلبجیر بفارسی دراج است

کبک نر اسم فارسی یعقوب است که آن ذکر حجل است

کبوتر اسم فارسی حمام است

کبوترچه بفارسی فرخ حمام است

کبود بفتح اول و ضم ثانی نزد صاحب تحفه بهندی اسم شفتین بری است

کبودان بضم اول و ثانی اسم عربی فیما مله است

کبودانه بفارسی اسم شوکانج است

کبودر بفارسی بو تیمار را نامند و نزد بعضی اسم گرمی است که در آب میخورد ماهی را

کبوده اسم فارسی نوعی از خلاف است و نیز بفارسی شیشه بید را نامند و

گفته اند که خلاف بلخی است که بفارسی بیل مشک نامند

کبور بهندی اسم کافور است

کبوک گفته اند که طائری است که عربی شکوادر و ترکی شنگل و بفارسی سوراخ و بهندی چکوانا نامند و صاحب تحفه گفته

که اسم هندی تیج است

کبوک بفتح اول و ضم دوم مثل ده اسم فارسی است که کبیت آن بحرری ابو

الملمع و نیز بفارسی چکارک نامند و به تخفیف بانیز آمده بمعنی مذکور

می بفتح اول و کسراء موحله و بیاء فارسی نیز آمده اسم فارسی فرد هیاه

ورست که بهندی لشکر و هنومان نیز نامند

کیناوس یونانی لوبیا است

کیتا و کیمه اسم خلوائی است معروف که کبیطه و کبیته و ناطق نیز نامند

و صنعت آن ذکر قبادین ذکر یافت

کیتا اکینا و کیتا الما و کیتا اکینا اسم

سریانی کرمه السوداء است

کیتا اکینا و کیتا حوری یا سریانی

کرمه البيضاء است که بقا رومی هزار چشان نامند

کیتا دبرا سریانی گرم است

کیتا بستریانی چین است

کیتا حمر یا سریانی گرم است

کیمچه اسم فارسی غری است و نیز بفارسی سریشم نامند

کیمه بضم اول و بفتح ثانی اسم فارسی شوق است که پست نیز نامند و بهندی

ستو کویند

فصل الکاف مع التاء المثناة إلهة قالية *

کئان الماء طحلب است

کئل اسم فارسی تفاع است

کئه اسم هندی کلب است

فصل الکاف مع التاء *

کثیر الشعر پر مویان است

کثیر الارجل بسفایع است

کثیر المنقعه خطمی است

کثیر الروس قرصنه است

کثیر الورق خرنبل است

کثیرا جمار النخل است

کثا بزر جریز است

کثر الاضلاع لسان الجمل است

کثار بلغت بربری جوز ارقم است

فصل الکاف مع الجیم *

کجور بجم عربی اسم هندی خرما است

و بجم فارسی اسم هندی زرباد است

کجیم و کجب حصرم است

کچلا اسم هندی اذ اراقی است

کچن اسم هندی بوره ازمنی است

کچری اسم هندی دستبویه است

کچمان اسم هندی غوره است

کچوا اسم هندی خراطین است

کچول اسم هندی سلخفا است

کچیت کن اسم ترکی انچه است

کچوله اسم فارسی اذ اراقی است

کچ اسم فارسی جفن است

کچی اسم ترکی معز است

کچه ماعنی اسم دیلی دلفین است

فصل الکاف مع الحاء *

کحل اسم مرده است و مرچه مانند

سرمه در چشم کشند

کحل صفهانی و غلیمانی و کحل جلا

اثمد است

کحل العودان تشمیز است

کحل فارسی و کحل کرمانی انزروت است

کحلا و کحیلا اسم عربی انواع ابو خلا

است و لسان الثور و حوض و لسان را

نیز نامند

کحل خولان حصص است

* فصل الکاف مع الدال المهملة *

[illegible]

کُرس اجامی کُرس مائی است
 کُرس الماء قرة العین است
 کُرس جبلی و صخری و ما قل و نی
 فطر اعالیون است
 کُرنما بسریانی کُرس است
 کُرتش بفارسی کُرس است
 کُرس دشتی بفارسی کیکمچ است
 کُرس طائری است که آنرا قبیح نامند
 و نیز بفارسی سلطان را زُد جاجدرا
 گویند
 کُرس بگاف آخر فارسی بفارسی
 کُرس کن رانامند و بگاف عربی اسم
 فارسی سلوی است
 کُرس بافتن و بضم ه و در آمل اسم
 فارسی د و هراست و نیز بعضی اسم
 بزرشلم است
 کُرس و کرکیش بلغت اهل مصر
 اسم بابونه است
 کُرس میلوس باصطلاح اهل نلاجت
 اجاص است
 کُرس چراس بلغت تنگابن ثیل است
 کُرس بفارسی منو بر صغراست که
 آنرا قل تریش نامند
 کُرس اسم فارسی باقی است
 کُرس و کُرس سگ است و نزد بعضی
 سگ النساک
 کُرس ه و عاقر قرحا است
 کُرس بیونانی حنل قوی است
 کُرس اسم فارسی نسر است و نزد

بعضی زخمه است که بهندی کن نامند
 کُرس بعربی زعفران است و نیز
 نوعی از عروق صغرا نامند و نزد
 بعضی ما میران است
 کُرسا بسریانی زعفران است
 کُرسا طائریست که بعربی صعوه نامند
 کُرسا اسم فارسی حنل قوی است
 کُرسا اسم فارسی سنگی است شبیه
 به یاقوت سرخ و نزد بعضی عبارت
 از لعل است
 کُرسا اسم شیرازی بطبع فح است
 که با تخم مشورند مانند تنبا
 کُرسا بسریانی جرجیر است
 کُرسا معرب کرکیش است و آن
 نوعی از بابونج است
 کُرس اسم فارسی گیاهی است که بر
 کنار آبها میروید
 کُرس اسم فارسی کُرنب است
 کُرس اسم فارسی د و داخت
 کُرس ابریشم و کُرس بادامه اسم فارسی
 د و د ابریشم است
 کُرسا بسریانی شکاهی است
 کُرس ایوب بفارسی میسون و گفته اند
 که نوعی از زید البحر است
 کُرس درخت کاج اسم فارسی دود
 شیر الصنوبر است
 کُرس دشتی فاغرا است
 کُرس رسدانه ماهودانه است
 کُرس زمین خراطین است

کُرس سرخ بفارسی دود ترمز است
 کُرس شتاب بفارسی حجاب
 که بهندی یکجکی نامند
 کُرسا بفارسی اشان است
 کُرسا بیضا و کُرسا شالکه فاشرا است
 کُرسا سودا فاشرستین است
 کُرسا بیونانی کُرنب است
 کُرنب د و ائی است که آنرا قتل
 الکلب نامند
 کُرنب تبی کُرنب بستانی است
 کُرنب الماء نیلوفر است
 کُرنب دیرا کُرنب بر است
 کُرنب دمایا بسریانی نیلوفر است
 کُرنم چشمه زج است و آن بسمه است
 کُرنج اسم فارسی شونیز است و نیز
 بفارسی سیاه دانه نامند
 کُرنج و کُرنچ و کُرنچا و کُرنچو
 اسم هندی است که بفارسی
 خایه ابلیس نامند و گفته اند که کُرنج
 وج است
 کُرنچونه فلنچونه است
 کُرنچا بسریانی کُرنب است
 کُرن اسم هندی سنبادج است
 کُرن سشن و کُرن و کُرنه اسم
 هندی بیخ دار فلفل است
 کُرنکائی اسم فارسی نوعی از عنب است
 کُرنه بهندی اسم نوع اترج است
 کُرنه اشترخار است و نیز اسم فراد

کودر اسم فارسی نوعی زنج مشکبوت است	کوزن برعربی اقطا است که بفارسی بینونا مند	حب الاذل است که بفارسی عبارت از تمر دخت کزناشد
کوز بهندی گکره ن است	کوزع بسویانی خیری است	کزنه بفارسی بزرانجه است
کوز بیونانی حنید است	کزون برومی قطردیون است و گفته اند که قطردیون دقیق را نامند	کزوا بفارسی نوعی از ریاس است
کودارا و کردالا و کرداله اسم هندی	کوزن نزد اطباء در نجبویه است	کوزان نزد اطباء در نجبویه است
خیار شنید است	کوز معرب قز است و آن نوعی از ابریشم است	کوزد بعضی نباتیست غیر آن
کروا کو اسم هندی تلخ است	کوزا بفارسی نوعی از ریاس است	کوزک و د ع است
کروته بفارسی تسبیح مشکبوت است	کوزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزوک بفارسی نوع از خنافس است
و گفته اند که اسم مشکبوت است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کرورا بر بانی صدف گلو است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کروسا بهمن بیونانی با بونج است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کروت الغنم باصلاح ذوقیون را نامند	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کرو مقرر برومی ملوخیاست	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کرو بطرفا قصب سگرو فانی است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کروسفا بیونانی شش له قصب و فشه است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کروی مسور اسم هندی علس مو است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کرویه بفارسی کرونا است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کره بتوکی و بفارسی زبل است و نیز بفارسی مسکه و بهندی ممکن نامند	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کوه قن بفارسی مشکبوت است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کوهی اسم هندی باد تیان بری است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کوهور ایلوچ بهندی اسم گندس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کریاس برومی لحم است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کرویل ون برومی غبارچی است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کرو قنای کبیرا است که بفارسی خیار بزرک نامند	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کریسا بسویانی پوست قندل است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است
کریشاب اسم فارسی فروج است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است	کزب کزبزه التعلب اسم اخچوشند بریطاس است

یونانی داریچینی است	کسکوه نامند	و گفته اند که زفت یا بس است
کسوما و نا و عینا بسروانی هم الزیب	کسکونه	کسزه کزیره است
اغت	کسکونه بفارشی عصفور قوطم را نامند	کسره البر پرسیا و شان است
کسویاس شروع است	کسکیه بهندی اراک است	کسبرج اسم فارسی لوگو است
کسیدا سائنه سودا است	کسلس بسروانی خنظل است	کسیر بسروانی موسن ایض هندی
کسیدر رصاص قلعی است که آنرا	کسمر بهندی عصفرا است	است
کسیمطوس نامند	کسمونی بسروانی هم الزیب است	کسچ بقله یمانی است
کسیفون دلبون است	کسن بفارشی کرسنه است و باقلای	کستل اسم فارسی جعل است و آن
کسیومالس برومی حشبه الزحاح است	کسختک را نیز نامند	نوعی از خنذاس است
کسیس اسم هندی زاج سیاه است	کسن هندی بفارسی قراد است	کستن بفارسی عصبی الراجی است
کسیده ابن العرس است	کسناه کرسنه است	کستوری بهندی مشک است و نیز نوعی
* فصل الکاف مع الشن المعجمه *	کسناج بفارسی هندی است	از زین لیسرا نامند که بسیار ضخیم است
کشاخ اسم فارسی حبیبی است که	کسناک بصل است	کسته بقله یمانی است که بهندی جولانی
بهندی اره را نامند و نیز بفارسی شاخ	کسنه و کسنا اسم هندی عصفرا است	نامند و گفته اند که اذ ان الفز است
و شاخول نامند	و کونک که کسنا بمعنی قصب است	کستلا بهندی بزرگ طونا است
کشت بفارسی مغرب کسط است	کسنگ بفارسی کرسنه است	کسل و کسط قسط است
کشتک اسم فارسی جعل است و آن	کسنی متخلف کاسنی است و آن هندی با	کسعرطاً ما ارعلا بسروانی بخور و مر
نوعی از خنذاس است	است	است
کشتو و کشتور بفارسی اکوری است	کسنی بفارسی حلتیم است	کسفا شک است
که از عورکی بر آمل و بتل خلالت تامه	کسنین اسم رومی حشبه الزجاج است	کسفارمقا و کسفا رمعا بیونانی با ذر
نوریل و باش	کسو و کسوی بیونانی و بسروانی عصفور	است
کسینوک و کشف اسم فارسی ملیحافه	است	کسفره کزیره است
است	کسوا بهندی حب النیل است	کسفره البر پرسیا و شان است
کشته اسم فارسی نوا که میغفله است	کسویا بسروانی عصفرا است و قوطم دری	کسغیر بیونانی سوسن ایض هندی
وند را نیز نامند	را نیز گفته اند	است و گفته اند که سوسن بری را نامند
کسج بری و دع است	کسورس بیونانی صنفی از سوسن است	کسک اسم فارسی قایه است که از لیم
کسل و کسط قسط است	که آنرا ایرسا با نامند	سازند و نیز بفارسی اسم طائری است
کسر بری اسم خبز یا بس است	کسوش خشخاش زندی است	که آنرا عقیق نامند
کسری مغرب کسپری هندی است و	کسوفراطیس بیونانی حقیقی است	کسکوبا بسروانی عصفرا است که بفارسی
	کسورنسا مورمون و کسولوفسا مور	

آن عبارت از طعام مصنوع که از ماش و برنج مقشور نیم مقشر آنرا با برنج مخلوط کرد و پخته با غند در در قرا با دین ذکر یافت	کشی و کشن بریانی و بر و می و کسک و کشین بفارسی گریخته است	کک خبز الطایبون است
کشته امطو خود و س است	کشنج اسم فارسی کشین است	کعم بری حمارا لر حش است
کشف بضم اول بفارسی زفت است و بفتح اولی و ثانی اسم فارسی سلخافه است	کشین اسم فارسی کزبره است	کسوم حمار اهلی است
کشک و کشک اسم فارسی طائری است که بریایی حقیق نامند	کشین کومی اسم فارسی تخم مخلصه است	کعبت بریایی بلبل است و نزد بعضی هزار داستان است
کشک بفتح اولی و سکون ثانی اطلاق است	کشین آن کزبره بوی است	کف و کف و کفج اسم فارسی زبل است
کشکاب و کشکیا بفارسی کشک الشعیر است و نیز بهار می آس جورا نامند	کشو اسم فارسی سلخافه است	کف آبکینه و کف شیشه بفارسی مستور دنیا است که بریایی زبل القواریر نامند
کته اند که کتکها آس هلم است	کشوت رومی افسنین است	کفا و کفوی و عای طلع نخل است
کشک انشعیر شیر و جواست و نیز جو مطبوخ مالیده صافی نموده را نامند	کشیه اسم عربی شتم ضب است	کفتار اسم فارسی ضبع است
و آب و روغن مطبوخ آنرا با دین مالیدن که جرم آن در آن داخل شود ماء السعیر گویند	کشیه اسم عربی خیاز که بفارسی یزک نامند	کفتار اسم فارسی و ترکی حمام است
کشک بفارسی آس هلم را نامند و نیز طعایمیکه از بقول و حبوب ترکیب دهند با گوشت و بای گوشت	کشیم و کشو ثایمونی و بریانی کشوت است	کف دریا بفارسی زبل البحر است
کشکین اسم فارسی خبز شعیر است و نیز خبز متخل از آرد جو و کدو و باقلا و نخود مجموعه را نیز نامند	کشین و کشو ثایمونی و بریانی کشوت است	کف دریا بفارسی زبل البحر است
کشکینه کشکین است	کشین و کشو ثایمونی و بریانی کشوت است	کف دریا بفارسی زبل البحر است
کشم بریایی فهد است	کشین و کشو ثایمونی و بریانی کشوت است	کف دریا بفارسی زبل البحر است
کشمش کاویان بفارسی دبی است	کشین و کشو ثایمونی و بریانی کشوت است	کف دریا بفارسی زبل البحر است

پنبشکشت است و گفته اند که اهرول	گکر نوع نباتیست که بهارسی تنباکو	کلاغ اسم فارسی عنکبوت است
عنبل را نامند و نزد بعضی گرمه بیشا	نامند	کلاغشانه اسم فارسی بیت عنکبوت
است و بعضی گویند که خصی الکاف	گکرا بهندی و بهارسی خروس است	است و آن نوعی از نسج عنکبوت است
است	گکرا کایمه بهندی خر و آل یک است	کلاغ اسم فارسی غراب است که بهندی
کف الدابه گویند که خریل است	گکرنیله صاحب تخته گفته که آن	کاک و کوا نامند
کف السمع نباتی است که آنرا کیکچ	تیلو فرامست	کلاغ بیشه و کلاغ سفید بهارسی غراب
نامند	گکری بفتح اول و هندی قنار است و	اقبع است
کف عایشه اصابع صغرا است و گفته اند	ضم اول دجاج که بهارسی ماکیان نامند	کلاغ صیاه غراب اهود است
که چرخیر است	گکریکالو اسم هندی دم الد جاج	کل آفتاب پرست اسم فارسی اذریون
کف العقاب ظفر النسر است و آن	است که بهارسی خون ماکیان نامند	است
نباتیست که یونانی فاطا نیقی نامند	گکریکایمه اسم هندی زرق الد جاج	کل بخاران طین الاحمر است
کف الکلب بد اشقان است	است	کلاکلا بلغت دیلی اسم لوب کبیر است
کف مریم کف عایشه است که بهندی	گکرونده و گکرونگش اسم فارسی جر	کلائی اسم عربی انکور سفید است که
هنا جورری نامند	جیر است	در لن سوزی باشد
کف النسر اسم نباتیست که یونانی	گکمل زعفران است و مقل رائیز	کلاک موش فاره صحرانی است
اسقو لو تندریون نامند و سیل میوه	گفته اند	کلاه زمین و کلاه باران بهارسی فطار
مومین گفته که خرنیل است	گکلیک بترکی قبیح است	است
کف مس بهارسی زهره النحاس است	گکلیک اودی بترکی معتراست	کلامو اسم فارسی نوعی از طبی است
است	گکن دهرل بهندی نظرات و گفته اند	کلب الکلب سگ دیوانه است
گکنافس دیلی است	که کاه است و اول اصح است	کلبه بلغت زید درخت خاردار است
گکنج همکه الصیدار نامند	گکورای بهندی نباتیست که بیج آن را	کلبا بلغت زلد کلب است
گفوقار بصعوص سرو است	کول نامند	کلباسود کلبسو اسم فارسی وزغه اسب
* فصل الکاف مع الکاف *	گکو اسم تکاب لیلاد کبیر است	که بهارسی چلهامه نامند
کک بفتح اول بهارسی مخفف کاک	* فصل الکاف مع اللام *	ککت و ککتی اسم حب هندی است
است و معرب کمک و یضم اول نوعی از	کلا و کلاو و کلاود و کلاده اسم فارسی	که آنرا کاهرا میخوانند و آن حب اقل است
حجه است	شندع است	است
گکچ اسم فارسی جو جوهر است	کلاب ماء النور است	کلبا پسرایی سیستان است
گکجه بهارسی حب القطن است	کلاچک بلغت اهل تکاب اسم ودع است	ککچبه بهارسی نان خرد کدم را گویند
گکریان اسم هندی دجاج است	کلاژ و کلاژره اسم فارسی حقیق است	ککچرد اسم هندی خبازی است

وائل بحمودة است و بهار شیرین و لطیف است	آن در قرابادین ذکر یافت	کل چنگ اسم فارسی شرخان است و نیز به فارسی خرچنگ نامند
کلنج کلنج اسم فندی حب القلت است	گلک اسم فارسی بزر بقله است و نزد بعضی بقله الحقاء را نامند	کلنجیل و نیزون الصغیر مامیران است
کلک کلک و کلند اسم فندی بطیخ زقی است	گلکونه به فارسی اسم رنگ سرخی است	کلنجیل و نیزون انکیر صنف کبیر عروق الصغرا است
کلک اسم فارسی بزر بقله است	که از رنگ لک خام بعمل می آورند و در لک خام مذکور شد که مستعمل نقاشان و زنان است در رنگ کونه و آنرا بهندی	کل ختنا اسم فارسی فاغیه است
کلنک اسم فارسی بزر رجله است	کلنک اسم فارسی نوعی از دیک است	کل خوش نظر میخستج است
کلور اسم فارسی نوعی از خبزه است که نیز به فارسی نان شیرمال نامند	کلل لال نامند	کل خورنی طین الماکول است
کلور بهندی بقله بارده است و آن نوعی از بلبلاب است	کلك بضم اسم فارسی ویر است و نیز به فارسی کرک نامند	کل رعنا ورد الحماق است
کلی لغت فندی است که به فارسی شنبه نامند	کلك اسم فارسی قصب است	کلری بسویانی کز است
کلیا اسم رومی شبکبه است و بهندی نامند	کلك اسم فارسی بطیخ فنج است	کل سرخ ورد احمر است
ورد منتن است	کل یکسر اسم فارسی طین است	کل سنگ اسم فارسی خراء الصغرا است
کلوا اسم فارسی ضلع است	کما بفتح اول و سکون ثانی بلغت زند کرم است که عنب باشد	کلسا دلا و هم بسویانی نوره است که خاموش نکرده باشد
کلوخ امرو به فارسی کمبری است	کلم اسم فارسی کرنب است	کلسانا بیونانی شقایق النعمان است
کلوط مغرب که لوط فندی است و آن با قلا فندی است	کلم رومی قتیط است	کلس اسم عربی نوره است
کلونجی بهندی شونیز است به فارسی سیاه دانه نامند	کلمطیس بیونانی کاشم است	کل عقرب یا صغیری اسم سطار یونان است
کلوی بهندی بقله است و آن نوعی از بلبلاب است	کلمک به فارسی نوعی از کرنب است	کل عاشقان بلغت خراسانی زرین درخت است و بلغت تبریزی حمام است
کلیا اسم فارسی قلی است	کلموح راسن است	کلفا طلس و کلفا طلس تو بال النجاس است
کلیانی و کلیانیس لغت یونانی است که به فارسی با زرد نامند و نزد صاحب اختیارات کلیانی اشق است که به فارسی بدران نامند	کلنا گفته اند که اسم فارسی دقلیست	کل قوانیس بیونانی خبث الجدید است
کلیچار و کلنچک اسم فارسی سلطان است	کلنار اسم فارسی جلنار است	کلفوس بیونانی نجاس است
کلنچری اسم فارسی سلطان است	کلنک بلغت اهل بعضی جزائر عمان اسم صندل اصغر است و بهندی نوعی از لیمو است که به شیرازی لیمو خاکی نامند	کل قلیس بر روی روختج است
کلنجری به فارسی نوعی از عنب است	که در بلاد هرات می شود و رنگ آن اسود	کل ترنفل اسم فارسی زهره است
کلنجری به فارسی نوعی از عنب است	که در بلاد هرات می شود و رنگ آن اسود	کل گفته بلغت اصغهانیه احریض است
کلنجی اسم فندی است و صفت		کل کلام اسم فارسی جوز چندم است
کلنجی اسم فندی است و صفت		کلکلاچ معجون فندی است و صفت

گلزار اسم فارسی زنبور است
 گلزاران اسم فارسی بیت زنبور است
 گلپس بلغت مازند ران جوی است
 گلپس اسم فارسی ذرالورد است و
 نیز بفارسی اسم بوم است
 گلپکرون بیونانی خردل بستانی
 است
 گلپل المکانی بمریانی اکیل الملك
 است
 گلپندا و گلنیکرا بهندی بطبیع زیست
 گلپواز و گلپواچ اسم فارسی حذاة
 است و بفارسی علیواج نیز نامند
 گلپکان کشف است
 گلپکرون جرجیر است
 گلپم شو اذربای است
 * فصل الکاف مع المیم *
 کم اسم فارسی شجرة القناد است
 کما بسپاسه است
 کالاون و کالیه و کالیمون بهندی و
 بیونانی و پرومی ماذریون است
 کاحه * بعربی و ماء طلع نخل است و
 بسعنی خلاف خوشه کدم نیز آمده
 کاکه بضم اول بفارسی اسم نبات است
 که صمغ آن خلط است و بمریانی
 اسم باد آورده است
 ککته بفتح اول بهندی حذافة
 است
 ککچاین اسم هندی نوعی از بیش
 است

ککارو اسم هندی مومیائی است
 ککجه بلغت زند اسم جراد است
 کم کمام لغت عربیست و بغدادی
 نبطی گفته علك درخت ضرره است و
 بعضی درخت ضرره گفته اند
 کم کم اسم هندی زعفران است
 کمل نیلوفر هندی است
 کمون اخضر کمون شامی است و نزد
 صاحب تحفه کمون نبطی است
 کمون ارمنی و کمون رومی گوریا
 است
 کمون اسود کمون کرمانی است
 کمون اصغر کمون فارسی است
 کمون حبشی کمون اسود دهری است
 که تشم آن شبیه است در سیاهی بشونیز
 کمون جلوه اتیسون است
 کمون شامی کمون اخضر است
 کمون فارسی کمون اسود است که
 اول شیراز زرد شود نامند
 کمون کرمانی کمون اسود است که
 بفارسی زیرو حیاء نامند
 کمون نبطی کمون ایض است
 کمون هندی شونیز است
 که بضم اول و سکون ثانی بعربی
 سمک است
 کهاره اسم هندی نفخه انجیره است
 کوهی اسم هندی عنب الثعلب است
 که بضم اول و فتح ثانی مخفف کاکه
 فارسی است

کهیل اسم عربی قطن است مادامیکه
 در روجب باشد
 کهیت بعربی اسم خمر است که در
 سیاهی و سرخی باشد و اسپ بدین رنگ
 را نیز نامند
 کهیز اسم فارسی بول است
 کهیش اسم ترکی فضا است
 کهیله اسم هندی تنبیل است
 * فصل الکاف مع النون *
 کنا بلغت زند اسم سمک است
 کناد اسم فارسی ورشان است
 کنادر بعربی حمار غلط است
 کنار اسم سدر است که بهندی بدر
 نامند
 کنارتر اسم فارسی نبق رطب
 کنارخشک اسم فارسی نبق یا بس است
 کیاری بضم اول اسم سربانی نبق است
 کنار اسم فارسی شراخ است
 کناغ بضم اول اسم فارسی ابریشم
 است
 کنالا بضم اول و فتح ثانی اسم هندی
 سکینج است
 کنب اسم فارسی ورق الخیال است که
 بفارسی نیز نیک نامند
 کنب اسم فارسی نوعی از قنار است
 کنبار بعربی جبل لیب نازجیل را
 نامند
 کنت اسم فارسی ذباب غسل است
 کن بکن بکسر اول و سکون ثانی و فتح

فای موخته و تسکین دهنده اسم فارسی	کندر زرمی . ملک رومی است که مصطفی نامند	کنکی اسم هندی مشتق از غول است
حبه الخضره است		کنکوتی بهندی نوعی صفر جاورس را نامند
کنبیره اسم فارسی نوعی از خیار است	کندرس و کندرس خندروس است	
کنکو اسم فارسی حبب الشروع است	کنک من الدزار خود العطاس است	کنکولی بهندی قطا هاست
کنج اسم هندی عین الدلیک است و نیز به فارسی که کنجی نامند	کنک نم اسم فارسی بر است	کنو اسم فارسی ورق التیال است
کنجیار و کنجی نام فارسی شده است	کنک م مکه اسم دیلمی خندروس و در اصفهانی ذره مکه نامند	کنوجه اسم فارسی بزرا را است و بهندی نیز همین مشهور است
کنجیل اسم فارسی سم است	کنک نا اسم فارسی کز است	کنودان و کنودانه شهدا هاست
کنجیلک و کنجیده اسم فارسی	کنک رو اسم هندی کندرس است	کنیر اسم هندی دلی است که به فارسی خرزهره و آن معرب خرزهرج است
اصطهانی اثر و اثر است و نیز کنجیلک	کنک منت اسم هندی کبریت است و کنک مک و کنک نیز نامند	کنبهار نوکرا بهم کاف عجمی اسم هندی نوعی غراب است که عربی حقیق نامند
و کنجیده اسم فارسی باد زهر است	کنک ه اسم هندی میسر است	کنبھی اسم هندی کا هاست
کنچر اسم فارسی خرف است	کنک هیل اسم هندی قنقاز است	کنبیل اسم هندی قنیل است
کنچرزد و کنکرزد و کنکری اسم فارسی صمغ نوعی از خرف است	کنک اسم هندی صمغ است	کنوار اسم هندی صبر است
کنچر شیره و کنچر پس پیرانی کنکرزد است	کنک ا بهندی بصل الفار است	کنوارکنی اسم هندی صمغ دهاک که میسونیز نامند
کنچشک اسم فارسی صفور است	کنک و کنک رو اسم فارسی لبان است	کنول اسم هندی نوعی از نیلوفر است
کنچک اسم فارسی شیره الباق است	کنک ر کاچورا اسم هندی دقاق کنک است	کنول کا بیج اسم هندی تخم نیلوفر است
کنچین اسم هندی طافری است که آن را کرکی نامند	کنست و کنستور که ستواک اسم فارسی ایشان است	کنول کا بهول اسم هندی ورد نیلوفر است
کنچین کا پتا بهندی مرارة الکری است	کنشتو و کنشو اسم فارسی خصرم است	کنول کا خربک اسم و شمر آنرا کنول کته نامند
کنیورس بیونانی جاورس است	کنطی اسم سریانی جطیانا است	کنول کی جو بهندی بیج نیلوفر است
کنیزو بیونانی هند بای پری است	کنک نوعی از سبک است	
کنج اسم فارسی اقطا است	کنک یض اول اسم فارسی خوشه خرما است و بفتح اول جو زائل است	
کنک اسم هندی قصب السكر است	کنکالی اسم هندی یسفانج است	
کنک اره اسم عربی مکی است که آنرا منام نامند	کنکر اسم فارسی بوم است	
کندر عربی نوعی از عاگ است که نیز به عربی لبان و به فارسی کندر و نا منند	کنکرتو اسم فارسی جرشف رطب است	
	کنکر خر اسم فارسی باد آورده است	

بمعنی مذکور نیز آمده

گودام بغار می انداخت

گوبل نوعی از بابونج است

گوبل گوی بهندی نیلوفر است

گوبیل اسم هندی برگ نواستجار متبره

است

گوتاه اسم هندی قسط است

گوت بربی صندل است

گوج اسم فارسی مطلق صمغ است که

بهندی گوند نامند

گوخاسا بمریانی گرنج است

گوداب و گوشاب بغار می رب عنب

است که نیز بغار می دوشاب نامند

گور بفتح اولی و سکون ثانی بغار می

خروب شامی است و بفتح ثانی بغار می

گرنج است

گوزنگندم جوز چندم است

گوز و گوزره و گوزک اسم فارسی ثمر

خروب شامی است

گوز فارسی مقل الیهود است

گورک بفتح اول و سکون ثانی و فتح راء

مصله و کاف فارسی تعریک است

گوزکیاه اسم فارسی نبات الکبر است

راذ خرا نیز نامند

گورالتیل اسم عربی خانه مکس عمل

است

گوری بهندی اسم ودع است

گوزام فارسی زهر و را حرام است

گوزینا یا بلغت زند اسم گوز است

گوزد و گوزده بلغت فارسی انزروت

است

گوزره اسم فارسی خروب شامی است

گوت اسم فارسی حنظل است که

بهندی اندراین نامند

گوسک بفتح اول و کسرت ثانیه و سکون

سین مهمله اسم فارسی جوجیر است

و با تالا و نیز گفته اند

گوشاد اسم فارسی جنطیا نام است

گوشته بغار می قسط است

گوشنه بغار می نوعی از کما است

گوش ماهی اسم فارسی شیخ است

گوف اسم فارسی بوم است

گوررن معد است

گونل نزد صاحب تحفه برومی اثل

است

گورک اسم فارسی خبس است

گوزفیلوس بمریانی اجاص است راص

آن است که گوزامیلوس بمعنی مذکور

است

گوبک عربی نبات طولانی و نامند

و طلق را نیز نامند

گوزبارغا و گوزبارغا بمریانی طلق

است

گوبک شاموش طین شاموش است

و شاموش اسم جزیره ایست از جزائر

قدس و دستورید و س گفته که نوعی

از طین شاموش است با صفای و پیونانی

اعطرا نامند بمعنی گوبک

گوبک قیولی طین قیولی است و

قیولی اسم جزیره ایست و گفته اند که

آن نمکی است که از زمین شور و زار

به هم میرسد و شب روشنی دهد و آن را

گوبک الارض نامند

گوبک الارض طلق است و نیز بعضی

طین قیولی است

گوکج بهندی نوعی ثمر است

گوکرا اسم هندی دیک است

گوکری اسم دجاج است

گوکوچین اسم ترکی حمام است که

بغار می کبوتر نامند

گوکورد اسم فارسی کمریت است

گوکرمرد خنی العالم است

گوکورنک گفته اند که اسم هندی

کافیلوس است

گوکهری اسم هندی ثعلب است که

بغار می رویاه و بهندی لومری نیز نامند

گول اسم هندی مقل است

گولک بغار می مد است و بغار می

مورخ سلیمان نیز نامند و در هند و رای

مد مد است مبرز رنگ مثل قهوه و بسیار

خوش آواز می باشد

گوکین و گونک و گوکوا و گومکه

و گوک نوع صغیر بوم است که بغار می

چغل نامند

گوکاو اسم فارسی خشتا است

گوک خس است

گول بغار می نوعی از نیلوفر است

فصل الکاف مع الهاء

کولان بعرى نوع نراصل است

کوکم نفل است

کولو وکولومی بهندی بزرگنان است

کوله اسم فارسی تنفذ است

کوله پیر اسم فارسی انجیلان است

کوم نیز اسم فارسی انجیلان است

کومی اسم سریانی باقلا است

کومر بلخند زلد اسم کمری است که

بفارسی امود نامند

کومینون یونانی کومون است که

بفارسی زیره نامند

کوموش بترکی فضا است

گون اسم فارسی تناد است

کونچ اسم فارسی شونیز است

کونچه اسم هندی مرغی است که

بفارسی کلنگ نامند

کوپچه اسم هندی که کج است و آن

نوعی از کرفس بری است

کوند اسم فارسی بطبخ خام است

کوادردمی اسم هندی حب النیل است

کوتیان نباتی است که بنهنگی کههان

خوانند

کودنج اسم فارسی زعفران است

و بهندی درخت عوسج است

کوش و کوهج بفارسی زعفران است

کویج و کویز اسم فارسی زعفران است

بستانی است و نزد بعضی کو بزیای

فارسی بمعنی مطلق زعفران است

کویل اسم فارسی زربا بونج است

کهارى لون اسم هندی ملج العین

است

کهاریا توتیای مصری است

کهتی اسم هندی تراد است

کهتا انار اسم هندی رمان حامض

است

کهچور اسم هندی خرما است

کهچورگارس اسم هندی نیبالترا است

کهچورکا کا بها اسم هندی جمنا النيل

است که بفارسی پنیر خرما و بعرى

کروخوانند

کهچورکا بهول اسم هندی طلع النيل

است

کهچورکی کهتلی اسم هندی نواة

البسرا است

کهور اسم هندی حافرا است

کهورف نوعی درخت ثمر است که

شورین بالزوح می باشد

کهورمین نوعی از یادنجان بری است

کهلی اسم هندی کعب است که بفارسی

کنجار نامند

کهنج و کهنجین اسم هندی صعو است

کهنگالی بسفاج است و گفته اند دوی

دیگرا است شبه به بسفاج

کهه اسم فارسی تبی است که نیز

بفارسی کا نامند

کهها نا اسم سریانی شاخ نبات فارانیا

است

کهچورک و کهکت و کهکم اسم فارسی

و عربی یادنجان است

کهتا بهندی بمعنی ترش است

کهچور بهندی اسم ترش است

کهدل اسم عربی عنکبوت است

کهره اسم فارسی جدیعت

کهزک و کهزل اسم فارسی جرجیر است

کهکو اسم فارسی وهندی بوم است

کهنا یا بسویانی هود الصایب است

کهوه اسم فارسی تهره است

کهور و کهین اسم فارسی زعفران است

کهولا و کهله اسم هندی سانه است

فصل الالف مع الهاء

الهاء التثنية

کی بلغت مصر حراصل است

کبا بسریانی فیلبوش است

کیا حورا بسریانی باد آرد است

و گفته اند که شکافی است

کیاد اخی بسریانی شجرة الغار است

کیاروس نوعی از حشر شفا است

کیامطرا بسریانی قناع الرمان است

که منعقل نشد باشد

کیانا بفارسی عناصر اربعه است

کیاه جسر اسم فارسی اکیل الملک است

کباه جالینوس اسقولونیدزین است

کیا بلغت زند نشه است

کیکی نوعی از کاد است

کیت اسم هندی خبث الغشه است

کیتوفیلا بسویانی صمغ البلاط است

و بمعنی بلاغ نیز آمده است	طبری قسمی از دوقس است	کیزه گفته اند که امم فارسی خس است
گپلی امم هندی سلطنت الحیه است	گیگور یقارسی و مغرب آن جرجی است	کیهون امم هندی خطه است
گنجوریا بیونانی هندی بای بری است	گیگیش جرجی است	کیهوتی بهندی حب الخلب است
گنفرس امم رومی جازرس است	کیل وکیل داوران وکیلک امم فارسی	کینه امم فارسی علیق است
گیلج مغرب کذی است	زهرور است	کیا وکیه بهریانی مضطکی است
گیزیع بهریانی خیری است	کیلا وکیله بهندی موز است	باب اللام *
گیر امم هندی زعفران است	کیلا وکیلا وکیلا وکیون وکیلا وکیلا	قصه ل اللام مع الالف
گیسروکته وکیسور امم فارسی جعد است	بیونانی ماعیران است	لا حور دیه صامریوماست
گیموایطو یقارسی تشاره است	کیدارو سرخس است	لا زرد لا جور است
گیطم ملج نبی است	کیلکان نوعی از کروت است	لاردی طوایز عرطیث است
گیفاد تیرو بهریانی ججری است که	کیماک امم فارسی زید شیر ناز	لا سورس بیونانی مامود است
بیونانی غا غاطی نامند	دوشیله است که به ترکی قهق و یقارسی	لا غورس غراسیس و لا غوتی بیونانی
گیفامصریا امم بهریانی سنگی است که	هر شیر و جریه و بهندی ملانی نامند	ویسریانی ارنب بری است
یقارسی سنک مصری نامند	کیشت یوهتی است که یقارسی مغربی	لاختورس ملاسوسن ارنب بحر است
گیفامقنیطس بهریانی ججرمقنایطس است	دامن	لاک یشت امم فارسی طلفه است
گیمورا امم بهریانی مارتیشتا است	کیموس ذره است	لاک امم فارسی لك است
کیا یهودنیا امم بهریانی خجری الیهود است	کیموس گفته اند که ذره است که	لانه خطائی امم فارسی حاحام است
کیفری حما و کیفایرو بیونانی و	جاورس نامند و بهندی جوار و نواب	فصل اللام مع الهاء الموحدة *
بهریانی ججهین است که یقارسی منك	خاوشان مرحوم نوشته است که بهتمل	لیاب انیر و لیاب السخنه و لیاب القوام
کچ نامند	اصل آن کچرس باشد که تصنیف نموده	ولیاب انقم نشاسته است
کیك امم فارسی برغوت است	اند که برومی جاورس و گفته اند که اصل	لیاب القرم مغز دانه کشته است
کیکه بیه است	آن کیموس است	لیان مغرب از لیبیا و یونانی و آن
کیکر بهندی قره است و نزد اهل فارس	کیکو کیچ امم یونانی سوبق است	کنز راست
خار مغیلان است	کیکپوا امم هندی خراطین است	لیانه امم مغربی فریون است
کیکرا بهندی عرطان نوری است	کپیلی امم هندی ملج السیده است	لیان خردل بری است
کیکراغه و کیکراش امم فارسی حیثیه	کیکوره امم هندی عرطان است	لسادته یلقت تکدین چکی ترک کیصفا
البراعیت است و صاحب تخته گفته ام	کیو گفته اند امم فارسی خس است	ایتی الفتح بیونانی زبان الفارستانی
	کیوان بهندی وزن است	است
	کیورا بهندی کاذی است	اینی میعه مائله است

لبیدون و لیرون مشطوح است

* فصل اللام مع الجیم *

لجلال بلغت مهوسین زبوق پاک

صاف است

* فصل اللام مع الحاء المهملة *

لکاک بکمرال پوست نج نبات است

وریدهای بارک آنست

لحام الذئب صناعی او تکار است

ومعنی آن در بوق مذکور شد

لحام الصنعة از اقسام تکار است

لحام الغول بضم اول شعر الغول است

نخلة الحمار پوسه و شان است

لصامی دیناقوس است و گویند

حرسف است

* فصل اللام مع الحاء المعجمة *

لخیس الاكله غزالی است

* فصل اللام مع الزاء المعجمة *

لزان الذئب شامل لحم الذئب

واشق است

لزالق الخزام و زلال الحمر صمغ البلوط

است

* فصل اللام مع السين المهملة *

لسر عوربون بلغت عبرانی گرفته است

لسورا بهندی مستان است

لسه نال بلغت دیلمی سلوا است

لسبعة بلغت مغربی اریق و نواست

است

لسوریطن لبلاب است

لسان الحمر سمیتان است

* فصل اللام مع الصاد المهملة *

لصق کبر است و بلغت مغربی اسم

حرفش است

* فصل اللام مع العين المهملة *

لعبه یبروح الصنم است

لعبة بربری مستحيلة است

لعيب شقایق النعمان است

لعل مصری نقهه است که قیقه و نیمز

نامند

* فصل اللام مع الفاء *

لف الکریم خیوطی است که از تاک

میروند و لغت شلغم است

لفاح یبروح الصنم است

لغربش حنا است

* فصل اللام مع القاف *

لفاح شترشدر است

لقطبه صمغ صنوبر است

لعلق لکک است

* فصل اللام مع المیم *

لماء عنب الثعلب است

لم لم بلغت مغربی قطف بصری است

لمنون قنطورون صغیر است

* فصل اللام مع النون *

لنج النج است

* فصل اللام مع الواو *

لوز المرجان و لوز السودان و لوز

الارجان بلغت مغربی لوز البربر است

لویای هندی قسم اخیر قشع است

و در عراق دما دم نامند

لوقیاس

بیونانی نوعی از مروارید است

لوف الحیه لوف کبیر است

لوف الجعل لوف صغیر است

لوفیون گیاه حوض و بغار سی فیله و

نامند

لوفاین بیونانی شکوفه حمام است

لوطوس میسن است

لوفایعبرانی حی العالم است و لوز

بعضی قنطورون صغیر است

لوعریا بیونانی حنظل قوتای بوی و

بعرانی بنشین است

لوفروس حجر قبطی است

لویارون شیطرچ است

لوطوس اغریوس بیونانی حنظل قوتای

بستانی است

لوقوبا عقرب بصری است

لوقاقیس قانچین است

لوفک اسم هندی قزقل است

لوهی ولوما بهندی آهن است

لون بهندی نمک است

* فصل اللام مع الهاء *

لهو اسم هندی خون است

لهاجو بمرانی ابن عرس است

* فصل اللام مع الياء *

لیمونون بیونانی حماض بزرک

برک است

لبنوفر نیلوفر است

لبنش قرن بیونانی قلب است

لبنش بلغت بطنی تخم کتان است

لیفس تبقون کاشم است

لیا لوبیا است

لیندرخروس ولینا ماروش مراد سنج

است

لینور سلس لبلا بکبر ممی بحبل

المماکین است

لینوحن بیونانی لکس است

لیانو کند راست

لینچ نیلچ است و نزد بعضی نوعی از

اقلیمیای مش است

لیارر بلغت دیلمی است اسم ماریط

است

لیطه بخوری است که در میاکل قدیم

مستعمل بود

* باب المیم *

* فصل المیم مع الالف *

ماء الخلان عرق بید مشک است

ماء البومامج عرق بید مشک است

ماء الورد کلاب است

ماء الزهر بلخت مصری ماء الفلاح است

ماء القراطین مالی قراطین است و نزد

بعضی اسم قند یقون است و آن نوعی

از خمر است

ماء القطر آبی است که از کوزه صفال

ترشح کند

ماء الزجاج مسقر تو نیا است

ماذر مازیون است

ماء انظر یا زاح اساکفه است

ماراس و مارتون اسم رازیانه بوی

ویستانی است

ماریقون بیونانی مقل است

مارسه اطریقون است

مانیه الراص اطرا طیقون است

مائن اسم هندی ثمره الطراف است

ماتی اسم هندی طین است

ماجو پهل اسم هندی عقص است

مادیان اسم فارسی رماک است

ماراس و مارتون رازیانه بوی ویستانی

است

مارمیتقا بیونانی اترج است

مار اسم فارسی حید است

مارچوبه اسم فارسی ملیون است

ماریقون بیونانی مقل است

مازو اسم فارسی عقص است

ماماج اسم مغز عراض

ماسقور مالیقرون است

ماستوجچکی بترکی کبیکچ است

مامیثا ارغامونی است

ماطونون نبات قند است

ماذاریون دلبوس است

ما فود نیا و مقل و نیا نظر اسالیون

است

ماتی بیونانی بسمه است

ماکئی اسم هندی مذ باب است

مالاشیرون بیونانی ماذج است

مالالی باصفهائی حودون است

مالس لوقا بیونانی غیر مو محور است

مالتمود یون و مالیتوس خرق اسود

است

مالنتاریا زاح الاساکفه است

مالیابوس مالی است

مالی بیونانی عسل را کوینک

مالینو فلن با در نیجوبه است

مالپروین اسم فارسی جد و راست

مالی رومیان اسم فارسی ارباب است

ماهی اسم فارسی سبک است

ماهی بینی دراز اسم فارسی دلشین

است

ماهی یزده اسم فارسی شغبین است

ماهی زرد کوهی اسم فارسی قلموس

است

ماهیانه اسم فارسی صفا است

ماهی شور اسم فارسی سماریس است

ماهی مرکب اسم فارسی همسبا است

* فصل المیم مع التاء المتناهة الفرقانیه *

متک اسم عربی اتراست

متنی نعاغ است

متر اسم هندی کرسنه است

متنهائی اسم هندی شیرینی است

متهه اسم هندی مشیض است

* فصل المیم مع التاء المتناهة *

مٹک سورین است

مٹک البیم زعفران است

* فصل المیم مع البیم *

میج یعربی اسم ماش است

میجنن اسم قسمی از عنب الثعلب

است

مچکلی . اسم فاعلی ماضی است

مچیت اسم فاعلی روناس است که

مروق الصباغین نامند

مچتری بهندی نخستین است

* فصل المیم مع الحاء المهملة *

مخاحم بلغت اذ لس مخلصه است

مخروث بهنج انجلدان است

مخاب درخت التلبان است

محموده مقنونا است

مع زرد تخم مرغ است

* فصل المیم مع الحاء المعجمة *

مخلص الاکبر اسم مچونی است که

یونانی موطن اناوند

مخطا وخطا اسم عربی درستان است

* فصل المیم مع الباء المهملة *

مدام اسم خمر است

مد من الجراح اصابع فرعون است

* فصل المیم مع الزاء المهملة *

مرايه و مرايه اسم فارسی قوم

المجوس است

مزار الصخر و مزار الصخر و حنظل

است

مزال اسم ترکی ایل است

مربا التجات است

مربای کلو اسم فارسی معمر است

مرج اسم هندی فلفل است

مرخومك اسم فارسی عدس است

مردارخوار اسم فارسی رخته است

مردارخاجی بترکی اسم نبات

عنب الدب است

مرزکوش مرزنجوش است

مرزه اسم فارسی معتربستانی است

مرسیا اقربا یونانی آس بری است

مرسیا ایما ریس یونانی آس بستانی است

مرسیون یونانی اشنان است

مرملون بلغت دریائی دارچینی است

مرسیا یونانی ریحان است

مرطوس نزد مولف حاوی الادویه

مرماحوز نزد بعضی مرطوس است

مرطیس قسم شباهه مرطیس است

مرغ حفقو اسم فارسی صباقر است

مرغ تنک اشکنک اسم فارسی قطاء

است

مرقاعی کفسیون است

مرقن شامل جوزمانی و اقین است

مرک موش کانی اسم فارسی شک است

مرک موش عملی اسم فارسی دیک

بردیک است

مرک مافی بفارسی مافی زهرج است

مرکب اسم فارسی مداد است

مرماهان و مروجلی و مرو شیرین

مرماحوز است

مرو التلال و مرو بری انهم مروطوس

است

مروالوم و مرماحونه و مرو تلخ و مرو

مغیل مرماحوس است

مرو آزاد مرو آزاد است

مرو سارطا یونانی اذان الفار است

و مرو س بمعنی موش و اوطا بمعنی گوش

است

مورارین اسم فارسی لؤلؤ است

مورا اسم هندی مرزنجوش است

مریق احریش است

مروافین یونانی بمعنی هزار برگ است

و آن حزنبل است و نیز بهندی طری

فلین است

* فصل المیم مع الزاء المعجمة *

مزج درخت بادام تلخ است

مرد بلغت اصفهانی موس است

مردی برای معجمه قسمی الزبید است

که در مصر از جور برنج میسازند و بفارسی

بوز نامند

* فصل المیم مع الیمین المهملة *

مستار خبر فارسی است

مستین یونانی زاج سبز است

مستقار و مستقران و مسقوده بلغت

بمعجمه اندلس و راوند طویل است

مستکرا آبوس است

مسدلیف درخت مقل است

مس رعت اسم فارسی طایقون است

مس سوخته اسم فارسی راست است

مس اسم فارسی نحاس است

مستثنی مصطکی است

مسقاطون عود هندی است

مسلقن زعفران است

مسکه بفارسی زبد است

مسک الجن شامل شوا و روجبله

صغیر است

مسک الرمان فارشک است

مسک القرد شبه است

مسن حجرالسن است

مسوحان ادهان مرکب است

مسواک الراعی شامل زعفران و شیطرج است

مسواک المعیم نوع بزرگ نورس است

مسواک العیاس نوع بزرگ تناد است

زهری الابل راشمل است

مسور بهندی قدس است

منجی بهندی کاکج است در بعضی

ملاد هند آطریلال و ابابن اسم مینا مثل

فصل المیم مع الشمین المعجمة *

مشری بلغت مکرهین قلمی است

مشط الراعی دیناقورس است

مشک زیر زمین اسم فارسی معد است

مشک هندی معد هندی است

مشک داش بلغت تنکابن اسم شوصرا

است

مشک اسم فارسی گرسنه است

مشو اسم فارسی خلراست

فصل المیم مع الصاد المعجمة *

مصارع زهرور است

مصباح روم کهریا است

مصارین اعماس و مصران واحد آن

مصفی الرعا بلسک است

فصل المیم مع الصاد المعجمة *

مضن رمان البر است و ثمرش حبیب

القلقل است

مضع نبیدی است که از آب میوهها

و انار ترتیب دهند

مضع ثمر عسلج است

فصل المیم مع الطاء المعجمة *

مطر باران است

مطفینا نوره است و لعوق لوزرانی

بابین اسم نامن

مطهر پنجگشت است

فصل المیم مع الطاء المعجمة *

مظ بظاء معجمة کنارا است

فصل المیم مع العین المعجمة *

معا بفارسی روده و ترکی با ترماق

نامن

معانیوس یونانی بان است

معد خصیة النعلب است

معز ماز است که بز باشد

ممشوقا شامل جمست و ما مردانه است

معنار صمغ آلو است

معین مادر یون است

فصل المیم مع الغین المعجمة *

معانییر و معنار سکر العشر است

مغات هندی گز است

مغله یاد نجان است و ثمر تفاح برو را

نیز نامن

مغز استخوان اسم فارسی مح است

مقناطیس حجر مقناطیس است

مغلیانا بلغت دریائی اسم حرف بابلی

بوداده است

مغموما قلیه یاد نجان است

مغیلان امغیلان است

مغز قنجهه اسم فارسی لبوب بزور است

مغز کافنه طین مشتم است و آنرا

مغزه یسانیه و مغزه لینه نیز گویند

مغز سر اسم فارسی دماغ است

فصل المیم مع الفاء *

مقرح لسان الثور است

مقرح قلب محزون بادر نجبویه است

مقرود اسم نوعی از فطرس است

فصل المیم مع القاف *

مقلونس فطرسالیون است

مقرا اسم عربی نبات صبر است

مقلقل قسب است

مقاونیا ملیون است که خربزه کرمک

باشد

مقناطیس حجر مقناطیس است

فصل المیم مع کاف *

مکری اسم هندی منکیوت است

مکری کاجالا اسم دام منکیوت است

مکر اسم هندی تمساح است

مکس اسم فارسی ذباب است

مکس عسل اسم فارسی نحل است

مکنه قریش اسم منسله است

مکمن اسم هندی زبد است

مکله قورس است

مکیناس بلغت دریائی بنفشه است

فصل المیم مع اللام *

ملاج یغیم اول و ثمر یل ثانی

اندرو طاليس است و بلغت مغربي

قاتل است

ملح بحري از اقسام ملح مائي است

كه تا آب بآن رسد حل ميشود و اكثر آن

سياه و در افعال قريب بملح اسود است

ملح الترتيه و ملح النانو شاد در

است

ملح چيني بلغت مصر باقراست

ملح الدباغين قسم سياه ملح العجين

است

ملح سنجي شوره است و در آب

من كور شد

ملح الصاغه و ملح الصاغه نثار

است

ملح الخثوم ملح قندي است

ملح بفتح اول و ثاني و خاء معجمه

اسم فارسي جزا د است

مطاط دينا قوس است

ملكان اكامل الملك است

ملوخ بلغت تمام قطاف بحري است

ملوخيا و ملوخيه خبازي بستاني

است

مايح نوعي از عوسج است بزرگ

برگ سرج

مايطريا راج سياه است

مليطان بلغت اندلس بقله يمانية است

مليطي يوناني اثلث است

مليون و ميلر يا خريزه كرك است

مليتون زنجير مفلوق است

مليتون قطريون دقيق است

مل ميساليوس است

* فصل الميم مع الميم *

مسك الارواح اسطوخودوس

است

مسك الحوامل داء المسك است

مصولا بهندي اسم صفاغون است

* فصل الميم مع النون *

منيل بشير از اسم نيمه است

منته بلغت مصر قاليس است

منشور خيري و خشخاش را شامل

است

منج بفتح اول بمع است و بكسر اول

درخت بادام تلخ

منجوشه ناردین است

منجيهته بهندي دوه است

منداغورس يوناني يبرو است

مندك بهندي صقدع است

مندوه بهندي نوعي از دخن است

مندول بهندي جوز القی است

منتمس درخت منتمس است و منكر و رش

* فصل الميم مع الواو *

مونه بهندي سعد است

مونه بهندي نوعي از ماش است

موتي بهندي اسم لوگوست

مورامون بر ساقشان است

مورس بهندي شكوفه نوزل است

مورجه بلغت اصفهان قناري است

مورچه بهارسي نمل است

مورد اسم فارسي آب است

مورد اسفرم آس بری است و كوبند

اسم فارسي اذخر است

موريون نوعي از يبرو است كه

در كش سفيد رشيده بزرگ چغندر باشد

موسير اسم فارسي بصل الزيز است

موساكي بهندي اذان البقر

موسقي يوناني طرفا است

موش بهارسي فاره است

موش كور بهارسي خلك است

موش دشتي بهارسي اسم يربوع

است

مويون نوعي از صوم قريب بهيش

است

موقد النار كبريت است

موقطيس بلغت عبراني نظير است

مولوند يا مرد اسك سفيد كود

است و برومي آبار است

مول يوناني حرم عربي است و

بهندي فجل را نامند

موم اسم فارسي شمع است

موميائي كوهي قفر اليهود است

مولدي كوينل بهندي كمان دريوس

است

مولك بهندي ماش است

مون رميون مر است

موز بهارسي زيب است

موزك علي اسم فارسي دبق است

موزك كوهي اسم فارسي مريز است

فصل النون مع الهمزة

مهرا اسم فندى سماء مكي است
مهن آذربايجان

مهر كياه اسم فارسي يبروج الضم
امت

مهر مار اسم فارسي حبر الحية است
مهندي اسم فندى حنا است

مهندي اسم فندى است

فصل النون مع الياء

المناناة التثنية

ميه اسم فارسي شربت يكه با شراب ويا
آب انكور ويا د شاب انكورى ترتيب
میل فند

ميهيل بهندى جوز الكوئل است

ميهي بهندى حلبه است

ميهوش اسم فارسي شرابي است
كه با سنبل رومي و با سنبل فندى ترتيب

داد باشند

ميشك اسم فارسي تشل است

مى صوس شراب صوس است

ميه خنج من بر مي نشسته است كه با انكور
و صل بارد يكر جوشاين باشند

ميه خنج مفوح مى پخته است كه در
مل بر آن ميل وجوز يوا و تو نخل و امثال

آن اضافه كرد خوشبو باشد

ميفرنيون شوكران است

ميفرلس مغره است

ميريزج زيبب الجبل است

ميهون اسم فارسي قرد است

باب النون

فصل النون مع الالف

ناخن يريان و ناخن ديوا هم فاهي

اظفار الطيب است

ناردين اقلبي سنبل رومي است

ناردين يري شامل انازون و فواست

ناردين اسم يوناني مطلق سنبل است

نار كول و ناريل بهندى نارجيل است

ناروس بفرنگى سنبل الطيب است

نارو اسم رومي صنوبري ثمر است

نارون بهارى ب شكل رانامند

نارقيت اسم يوناني نارمشك است

ناغمه بلغت اذن لس لسان الابل است

نافل بلغت اكميزيان زيبب است

نافوخ بلغت بغداد اسم بيج دلموس است

ناكدون بهندى هود الحية است

ناموس بق است

نان بكيمات بهارى خبز الكعك است

نان بي مبوس خبز الجوارى است

نان روغني خبز القطايف است

نان مجومدار خشكار است

ناهاحى خبز الطابق است

نان سبك بهارى خبز المله است

نان كسمه خبز المطايون است

نان تاج خبز القرني است

فصل النون مع الباء الموحدة

نبات اسم فارسي فانيد است

نبات الاشبيب شبيهه است

نبات الرعد قطرا است

نبات السلاوكة راس است

نقى بارد رخت سلاست كه بهارسي

كبار بهندى بيرانامند

فصل النون مع الجيم

نجم ونجم اسم ثبل است بهر كياه

كه بيساق با ثبل بهارسي بياره و بهندى

بيل و لست و بهربي نجم نامند

نجيب اسم جنس پوست نباتات است

و تفصوص ملهتد رانامند

فصل النون مع التاء المهملة

نحاس صيلى طاليقون مصنوع است

نحاس قهرسى مس سرح مائل بزردي

است

نحاس محرق روستنج رانامند

فصل النون مع الشاء المهملة

نشود اسم فارسي حصص است

نشود البرندى و نشود مريم بلغت مفسد

زراون مد حرج است

فصل النون مع الدال المهملة

ندج صغرى است

نديك كيكو اسم فندى سرطان بهري

است

فصل النون مع الراء المهملة

نريسى بهندى اسم جلا و ار است

نرد درخت غار است

نرنگ اسم فارسي عدس است

نرم آفنى اسم فارسي حديد انتي است

فصل النون مع السين المهملة

نسترن زرد و رد صغرى است

نیشوق ادرک است و نزد بعضی
 قرصیا است
 نیلج نیل است
 نیلوفر هندی اوسهند است
 نیسقا اسم یونانی نیلور است
 نینا نانخواه است
 نی بفتح اول و سکون یا اسم فارسی
 قصب است
 * باب الواو *
 * فصل النون مع الالف *
 وایلیهم بلغت تکابن کرفس بریست
 واحد لبلاب است
 وارموک بلغت تکابن کرفس بریست
 واشه اسم فارسی صغیر است
 واقتبس یونانی کنکرزد است
 والان بزرگ بهندی رازیانه است
 والان کوچک شبت است
 وای کلب بری است
 * فصل الواو مع الهاء الموحدة *
 وبر بفارسی پشم نرم را مانند وکوبند
 مخصوص پشم شتر است
 وبرا الارض فطراست
 * فصل النون مع الهاء المهملة *
 وحب بلغت مغربی مازرون است
 * فصل الواو مع الهاء المعجمة *
 وخشیزک وخبزق بکاف وبقاف در آخر
 نیم بهستیا است و در مثنوی ترکی عبارت ازان
 است و نزد بعضی در مثنوی خرامانی است
 * فصل الواو مع الالف المهملة *

بانان تنک روغنی میخورند بسیارندین
 میشود ولیکن این مخصوص بزمستان
 است و هر چند هوا سرد تر باشد زیاد
 و بهتر عمل میآید
 نمقوس و نمقوس یونانی قسمی
 از توتبای مصنوع است
 نمک اسم فارسی ملح است
 نموز اسم عربی از تندی است
 نسین کره است
 * فصل النون مع الواو *
 نوانا عربی دانه اثمار است و از مطلق
 آن مراد دانه خرما است خصوصاً در اوزان
 نوح لبلاب است
 نور بضم بلغت اکمیریان زیق است
 و بفتح اول و سکون را و اسم جنس
 شکوفه و گاه است
 نوره کلس حجر است
 نور القندول شکوفه درخت دار
 شیعان است
 نوفل اسم یونانی زنبور است
 نوق شتر ماده است
 نول بهندی ابن عرس است
 * فصل النون مع الهاء *
 نهشل اسم عربی شقاقت است
 نهق قره العین است و نزد بعضی
 جرجیر است
 نهنگ اسم فارسی تمساح است
 * فصل النون مع الالف *
 نیشکر قصب السكر است

نسترن سفید فارسی و ردایض بری
 است و در افعال بغیر از تقریح و تقویت
 دل مانند نسردن است
 نسیم العنکبوت بفارسی دانه عنکبوت
 نامند و در حرف العين کل شت
 نسوین السباح کل علق العنکبوت است
 نسوت بهندی ترب است
 * فصل النون مع الشین المعجمة *
 نشاسته اسم فارسی نشا و نشا حبه است
 نشافه اسم عربی اسفنج است
 * فصل النون مع الصاد *
 النمسلة والطاء المهملة *
 نصار اسم ذهب است و درخت کزکوهی
 و نیز نامند
 نظرون بورق اجیر است و کشت
 * فصل النون مع القاف *
 نقل احریض است
 نقره اسم فارسی فشه است
 نقعین حب الکاکج است
 نقل خواجه اسم فارسی حب العننه است
 * فصل النون مع اللام والیم *
 نلک زعفران است و نزد بعضی قرا میا
 تمام موسیخ است و تمام الملك و تمام نیز نامند
 نمارق شامل قداح و یامین سفید است
 نمشک بلغت اصفاهان روغن تازه
 است و بلغت اهل هند کف شهر است که
 شیرینی قند یا نبات و قند روی گلاب داخل
 شیر جوش داده که نصف بمالد بسیار
 برهم میزنند و تمام کف آنرا گرفته

ودج زردی رطب است

ودرد اسم مغربی بلسکی است

ودین یونانی کما است

فصل الواو مع الراء المجهلة *

ورا بنانور فاشرا است

ورد الجب کبکچ است

ورد اثمار وورد الفخار وورد

القحاب ورد الحماق است

ورد الکبیر نزد بعضی کل خطمی

احت وبلغت مغرب علی فارانیا است

ورد الزراقی بلغت مغربی کل خطمی است

ورد السباح کل علیق الکلب است

ورد صینی نسرین است

ورد فزا شقایق النعمان است

ورده بلغت مازندران سامنی است

ورل مانی مقنقور است

ورطوری مطا خیس است

ورطنیا غنم است

ورق الزیتون هندوی طالیسفر است

ورق النیل وسمه است

ورک بلغت قزوین نبات خرنوب نمطی است

ورق بفتح اول و ثانی برک نباتات

احت وضم اول وکون ثانی اسم طيور

حت وفتح واد وکسر راء اسم فضا است

فصل الواو مع الزاء المجهلة *

رزغ اسم عربی شام ابرص است

فارسی فخذ عربانین اسم میخواتند

فصل الواو مع السين المجهلة *

مکورا النیل بغازی بر موم نامند

وسمه کتم است

فصل الواو مع الشین المجهلة والصاد

والطاء المجهلتین والعین المجهلة والغین

المجهلة والقاف والکاف واللام والياء

* المثناة التحتانیة *

وشیح اشق است

وشح اغرطس است

وشم بضم اول و ثانی بلغت تنکابین

ديلم اسم سامنی است

وصیف الامود پرسیا و شان است

وطواط خفاش است

وعیل نوعی ازایل است و ترکی

خوب و در ديلم شرکانا مند

وغل بغین معجمه اسم عربی یاد لیجان است

وقل بقاء اسم عربی ثمر خشک درخت

مقل است

وکر اشیان طيور است

ولکام جهم فرم است

ولیع طلع است

وین انکور سیاه است

* باب الهاء *

فصل الهاء مع الالف *

هانی اسم هندی قیل است

هادی اسم تریاق ناروق است

هاد یا اسم یونانی اغی است

مال قاقلة صغارا است

مالوک احد اللدن است و بعضی

سک گفته وبلغت مصر جعقیل است

ماله و مالون اسم هندی حب جرجیز است

مالینولس اکلیل الملک است

هامة خفلات است

هانس بهندی اوزا است

فصل الهاء مع الباء الموحدة والطاء

المثناة الغرقانیة والداد المجهلة

هلیل دانه حنظل است

هناجوری بهندی اسم کف مریم است

همل حنظل است

فصل الهاء مع الزاء المجهلة *

هرا بهندی اسم خلیفه است

هراجه مرانیه است

هرتار وهرتال بهندی اسم زرنیج است

هرجان لوزالهر بر است

هردی اسم عربی عروق الصغرا است

هرشه اسفنج است

هر فولیون تمام است

هرقله وهرقلوس نوعی از هشت پای

هری است و نزد بعضی ابوخلسا است

و نزد بعضی قرضیغه است

هرن اسم هندی آبوا است

فصل الهاء مع الزاء المجهلة *

هزارچشان و هزار و شان بغازی فاشرا است

فصل الهاء مع الشین المجهلة *

هشت و همان اسم فارسی نوعی از عود

هندی است جهت نقرس نافع

هشت کند بهندی لوف است

هشقیل اسم شقایق است

فصل الهاء مع القاف والکاف *

هقر نور اسم سریانی اقیتمون است

هکل بقارسی قطع است

* فصل الهاء مع اللام *

هکلی اسم فندی عروق الصفر است

هکلیا اسم نوعی از بیش است بلغت هکلی

هکلیفا فندک بالست

هکک قرون السنبیل است و نزد انطاکی

و قی انبار

هکاموت و هکیم و سلق جبای است

هکلیج نوعی از ذباب و مشهور بچنه

عکس است

هکلیون زعفران است

هکلباه شامترج است

هکلیج اهللیج است

* فصل الهاء مع المیم *

همیشه بهار و همیشه جزآن ابرو است

هلم اسم عربی کل لا صق بشق است

و بقارسی عبارت از مرغی گوشت و کندم مهرا

پخته است و در افعال مانند هریسه است

* فصل الهاء مع النون *

هند بای ماشیه نوعی فندک بای شامیه نوع

کا سنی بزرگ ورق بستانی است

هند باء البقل نوع ریزه برک کا سنی

بستانی است

* فصل الهاء مع الواو *

هوره اسم فارسی خبازی است

هورجوبه و هوریلوس ابو خلسا است

هورجوه و هورقیداس مزار الرای است

هورداسیون اسم مغربی نعناع است

هورقطلیل اس طرثرشی است که در

تحت لحنه التیس میباشند و او غیر

لحنه التیس است

هوره اسم فارسی خبازی است

هوریره اسم فندی ایتل است

* فصل الهاء مع الیاء *

هیش عربی اسم جنس حرسف است

و نزد بعضی مخصوص بری آن

هیرا اسم فندی الماس است

هیرادرکلی اسم فندی دم الاخوان است

هیروزن نوعی از خرما است و کوبند

هرادازان قصاب است

هیزان اسم فارسی نعناع است

هیضمان اسم عربی فجل بری است

* باب الیاء المنسأة للتثانیة *

* فصل الیاء مع الالف *

یاربور اسم ترکی فودنج است

باروطاشی اسم ترکی خیر العاج است

یاس سفید اسم فارسی یاسمین بری است

یاسمین بری عشبة النارا است

یاغ اسم ترکی فندک است

یاوشقان اسم ترکی غری السمک است

* فصل الیاء مع الباء او حدة *

یبرر اسم سریانی بغل است که بقارسی استرکوبند

یبروحا باد نجان است

یبروخ السوفار یبروخ الصم است

یبروزة بقله یمانیه است

* فصل الیاء مع الحاء المهملة *

یحضض کرفس بزرگ بستانی است

یحضور اسم حمار الوحش است و نزد

اطبا نوعی از ازیل است

* فصل الیاء مع الدال المهملة *

والذال المعجمة *

ید الله خون بز چهار ساله است که در

اول پاییز گرفته باشند و دماغز گفته شد

یداره قوس است

یدقه درخت بل است

* فصل الیاء مع الراء المهملة *

یراع قصاب است

یرابیع هلیون است

یرتا اسم عربی حنا است

یرمه عشبة النار است

* فصل الیاء مع الشین المعجمة *

والعین المهملة والغین المعجمة *

یشف حجر البشف است

یعقید خندریلی است

یعقوب کبک نرا است

یخضضا بغین معجمه اسم سریانی ریاس است

* فصل الیاء مع القاف *

یقطن اسم جنس هرنبا تیمت که

بسان ایستاده نباشد بلکه بر زمین مفرش

و با بر میا و رخود پنبیل مانند نبات خیار

و بادریک و خر بزه و از مطلق آن مراد

نبات گل و است

* فصل الیاء مع اللام والمیم *

یلغو اسم ترکی طرنا است که بقارسی

کزن نامند

یلره اسم ترکی سلوی است

یلم اسم فارسی غری السمک است

یونجه صرائی ام ترکی و فارسی
قصص است
یونک ام ترکی صوف است
فصل الیاء مع الیاء
یونکوی ام ترکی جزراحت که
بفارحی زردک نامند
ییلان اودی ام ترکی تیل است
* تم *

یمیشان ام ترکی ضرورت است
فصل الیاء مع انون
یتپورا ام مله است
یتوب خروب نیطی است
یتق انچه است
یتنون بلغت نیطی ام قائم است
فصل الیاء مع الیاء
یوشان ام ترکی شیخ است
یونجه باغی ام رطبه است

یلنچوج و یلنچوج بفری عود مندی است
یمام ام شغنین بری است
یمانه ام کپورتخانکی است
یمور بلغت اکمیریان ابقراحت که
شور و نامند
یملیک ام ترکی لویه التیس است
یمورطه ام ترکی بیض است که تشم
مرغ باشد
یمونا و یمینا صاف است

* خاتمه طبع *

* تحفه مخزن الادویه *

که از تعانیف مسجای زمان بقراط اوان حکم حاذق طیب فائز علی الاقران علامه زمان فهامدوران * ملائذ خاندان
مظفوی علائذ دودمان مرتضوی اشرف اولاد ابوتراب اکرم احفاد جناب مستطاب مبین دقائق معقول و منقول کشف
حقائق فروع و اصول هند حکمای کرام رئیس فضلاء عظام افضل اطباء عالی قدر و ناجل علمای دهر مجمع علوم روحانی
میر محمد حمید ابن سید العبد محمد مادی العقلی العلوی الخراسانی ثم الشیرازی صبا لله علیهما مجال الرحمة والاحسان
* واسکهنانی معالی الجنان *

حسب ارشاد فیض بنیاد * قدرافزای اهل کمال * غریب نواز دریا نوال * عالیجا * رفیع جایگاه * عزت دستگا * معاد
همراه * عالی جا * فخر التیجار و معالی مناقب * عوالی مراتب * جناب حاجی آقا کر بلائی سید خان صاحب شیرازی * ادام الله
ترقیاته * و ضاعف حماته * بحسن اهتمام و تصحیح عالم بی بدل * فاضل بی مثل * حاجی حرمین شریفین * باعث اعزاز
کونین * در فضائل و مکارم بی نظیر * امین مد رعه کنبی جناب حافظ حاجی مولوی احمد کبیر * رئیس الحکما * راس
الاطبا * امید احفاد رسول الفضلین * جناب حکیم مولوی سید احمد حسین * و مورد مراحم حضرت صف * جناب مولوی
حافظ حاجی حبیب احمد * و مجمع فضائل کوبین جناب مولوی غلام حسین * و مظفر علوم نقلی و عقلی * جناب مولوی
قتیر علی * شفر الله ذنوبهم * و مترجموهم * و معی ما هرن فن طبع * منشی غلام مولی و دیگر معارفین طابع * بصحت بیشتر
از بیشتر بزرگان خوشتر و حروف بهتر * بتاریخ بیست دوم شهر شعبان المعظم بروز جمعه سنه ۱۲۶۰ هجری قمری مطابق موم
ستمبر سنه ۱۸۴۳ عیسوی صورت اختتام بمرة ثالثه پذیرفت * و نقش اتمام گرفت * الحمد لله علی ذلك اولاً و آخراً
و الصلوة علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه اجمعین الی یوم الدین *